SYNGRAMMA PERIODIKON

Hellēnikos Philologikos Syllogos (Istanbul, Turkey)

Digitized by Google

L Soc 4602.5

Bd. May, 1883.

SIGILL: COLL: HARVARD: CANTAB: NOV: ANGL: 1650

CHRISTO ET ECCLESIAE

FROM THE BRIGHT LEGACY.

Received 8 Feb., 1883.

Descendants of Henry Bright, jr., who died at Watertown, Mass., in 1686, are entitled to hold scholarships in Harvard College, established in 1880 under the will of

JONATHAN BROWN BRIGHT

of Waltham, Mass., with one half the income of this Legacy. Such descendants failing, other persons are eligible to the scholarships. The will requires that this announcement shall be made in every book added to the Library under its provisions.

Ο

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ.

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ.

ΤΟΜΟΣ ΙΑ'.

1876-77.

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ,

1878.

ΤΥΠΟΙΣ
Βουτυρα και Σ^{ας}.

ΟΔΟΣ
Αρμ. Εκκλησ. Αριθ. 22.

Digitized by Google

~~VIII. 257~~
L Soc 4602.5

1883, Dec. 5.
(Bright Fund.

Digitized by Google

ΜΕΛΗ

ΤΟΥ

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ.

ΙΔΡΥΤΑΙ.

1861.

† **ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ** Τ. Δ., ἔμπορος.
† **ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ** Ι., ἰατρός.
ΑΡΙΣΤΟΚΛΗΣ Ἰωάννης, μέλος τοῦ συμβουλίου ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῆς Παιδείας.
ΒΑΣΙΑΔΗΣ Ἡροκλῆς, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.
ΒΑΦΙΑΔΗΣ Ἀπόστολος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.
ΒΛΑΣΤΟΣ Ἀντώνιος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.
† **ΓΑΛΑΤΗΣ** Ἰ. Σ., ἰατρός.
ΓΕΝΙΔΟΥΝΙΑΣ Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.
ΓΚΙΟΥΜΟΥΣΓΚΕΡΔΑΝΗΣ Μ., ἔμπορος ἐν Φιλιππουπόλει.
† **ΕΥΘΥΦΡΩΝ** Η., ἰατρός.
ΖΑΝΟΣ Α. Π.
† **ΖΩΓΡΑΦΟΣ** Θεόδωρος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.
ΖΩΓΡΑΦΟΣ Ξενοφῶν, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.
ΖΩΗΡΟΣ Ἀλέξανδρος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.
† **ΙΓΓΛΕΣΗΣ** Α., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.
ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ Ἐμμανουήλ, καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει.
ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ Κωνσταντῖνος, διευθυντὴς τοῦ γραφείου τοῦ τύπου παρὰ τῇ Υ. Πύλῃ.
ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ Ἀλέξανδρος, πρεσβευτὴς τῆς Υ. Πύλης ἐν Ῥώμῃ.
ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ Κωνσταντῖνος, καθηγητὴς τῆς Α. Ἰατρικῆς Σχολῆς ἐν Κ/πόλει.
† **ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ** Στέφανος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.
ΚΟΣΟΓΛΗΣ Θεμιστοκλῆς, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ Χ. Γεώργιος, κτηματίας ἐν Κ/πόλει.

Digitized by Google

δ'.

† **ΛΑΣΚΑΡΙΣ** Ἀλέξανδρος, μητροπολίτης Σισανίου.
ΜΑΥΡΟΓΕΝΗΣ Σπυρίδων, ἀρχίατρος τῆς Α. Μ. τοῦ Σουλτάνου.
ΝΕΟΚΟΣΜΟΣ Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.
† **ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ** Α., γενικὸς πρόξενος τῆς Ἑλλάδος ἐν Κ/πόλει.
ΠΑΣΠΑΛΛΗΣ Δημήτριος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.
ΠΥΛΑΔΗΣ Βασίλειος, λόγιος ἐν Κ/πόλει.
ΡΑΖΗΣ Δημήτριος, γεν. γραμματεὺς τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑπουργείου τῆς Ἑλλάδος.
ΣΑΒΒΑΣ πασσᾶς Ἰωάννης, Γεν. διοικητὴς τοῦ Αἰγαίου.
ΣΟΦΟΚΛΗΣ Γαβριήλ, καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει.
† **ΧΡΥΣΟΒΕΡΓΗΣ** Γεώργιος, καθηγητής.

Digitized by Google

ΤΑΚΤΙΚΑ ΜΕΛΗ.

Α.

	Έτος έκλογῆς.
Αγελαστος Δημοσθένης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1873
Αδαμαντιαδης Γεώργιος, γραμματεὺς τοῦ ἁγίου Στρωμνίτσης	1871
Αθανασιου Χα. Ἀπόστολος, ἔμπορος ἐν Ἡλιουπόλει (Ἀϊδινίῳ)	1873
Αθηνογενης Παῦλος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	»
Ακατος Νικόλαος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1865
Albert de Long, καθηγητὴς ἐν τῷ Ῥοβερτείῳ Λυκείῳ ἐν Κ/πόλει	1876
Αλεξανδριδης Ἀθανάσιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1873
Αλεξανδριδης Δημήτριος, ὑπάλληλος τῶν αὐτοκρατ. τηλεγράφων καὶ φοιτητὴς τῆς ἰατρικῆς Σχολῆς	1872
Αλεξανδριδης Ζαχαρίας, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1869
Αλιμπερτης Ἰωάννης, βιβλιοπώλης ἐν Κ/πόλει	1873
Αλτιναλμαζης Ἰωάννης, ἔμπορος ἐν Ἀδριανουπόλει	1872
Αμφιπολεως Ἰάκωβος, χωρεπίσκοπος Σταυροδρομίου	1875
Αναστασιαδης Βασίλειος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1874
Αναστασιαδης Ἰωακείμ, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1878
Αναστασιαδης Ι., Ἀρχιμανδρίτης καὶ σχολάρχης τῆς Μ. τοῦ Γένους Σχολῆς	1875
Αναστασιαδης Παρασκευᾶς, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1872
Ανδρεου Χ. Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1873
Ανθοπουλος Κωνσταντῖνος, μέλος τοῦ ἀνωτάτου Συμβουλίου τῆς Δικαιοσύνης	1864
Αντυπας Διονύσιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1866
Αντωνιαδης Ἰωάννης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1874
Αντωνιαδης Σωτήριος, ἰατρὸς ἐν Φιλιππουπόλει	1873
Αποστολιδης Ἀθηνόδωρος, ἰατρὸς ἐν Ἡλιουπόλει (Ἀϊδινίῳ)	1871
Αποστολιδης Γεώργιος, δικηγόρος ἐν Κ/πόλει	1874
Αποστολιδης Καλλιάρχης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	»
Αποστολιδης Περικλῆς, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1870
Αργυριαδης Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Φιλιππουπόλει	1873
Αρισταρχης Γεώργιος, μέλος τοῦ Γραφείου τῶν μεταφραστῶν ἐν Κ/πόλει	1870
Αρισταρχης Σταυράκης, Μέγας Λογοθέτης καὶ μέλος τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας	1862
Αριστοκλης Ἰωάννης, μέλος τοῦ Συμβουλίου ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῆς Παιδείας	1861
Αρτεμιαδης Ἰάκωβος, Σύμβουλος τῆς Νομαρχίας Ἰωαννίνων	1877
Αφεντουλης Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1864
Αφεντουλης Κωνσταντῖνος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	»

Digitized by Google

Β.

	Ἔτος ἐκλογῆς.
Βαλλιάδης Κωνσταντῖνος, Μητροπολίτης Μιτυλήνης	1864
Βαλλιανος Μ. Β., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1872
Βαλσαμος Ι., μεσίτης ἐν Κ/πόλει	»
Βαλτατζης Ἰωάννης, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1874
Βαλτατζης Μιλτιάδης, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1871
Βαμβακης Νικόλαος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	»
Barker Alfred, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1873
Βαροτσης Κ., ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει	1871
Βασιαδης Ἡρακλῆς, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει	1861
Βασιλειαδης Ἐμμανουήλ, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1874
Βασσα ἐφένδης	1873
Βαφειαδης Γεώργιος, δημοσιογράφος ἐν Κ/πόλει	1868
Βαφιαδης Ἀπόστολος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει	1861
Βαφιδης Ἀναστάσιος, δικαστὴς ἐν τῷ ἐν Χαρταλιμῇ Πρωτοδικείῳ	1872
Βελισσαριος Γεώργιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	»
Βελισσαριος Ἰωάννης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1873
Βερναρδακης Ἀθανάσιος, οἰκονομολόγος ἐν Ἀθήναις	1870
Βιθυνος Ἰωάννης, διευθυντὴς τοῦ μεταφραστικοῦ Γραφείου τοῦ Ὀθ. Πανεπιστημίου	1876
Βικελας Δ., τραπεζίτης ἐν Λονδίνῳ	1872
Βλαστος Ἀντώνιος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1861
Βλαστος Ἐρνέστος, ὑπάλληλος	1874
Βλαστος Μιχαὴλ Κ., τραπεζίτης	»
Βλασταρης Κωνσταντῖνος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	»
Bouges Gustave, διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας	»
Βογλαδας Χριστόδουλος ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1877
Βουρος Περικλῆς, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1867
Βουτυρας Σταῦρος, δημοσιογράφος ἐν Κ/πόλει	1866
Βρετος Ἰωάννης, » »	1871
Brissaud Eugéne, διδάσκαλος ἐν Κ/πόλει	1874

Γ.

Γενιδουνιας Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1861
Γεραρδος Κωνσταντῖνος, βιβλιοδέτης ἐν Κ/πόλει	1873
Γεωργαλας Κ., διδάσκαλος ἐν Κ/πόλει	1877
Γεωργιαδης Σ. Γ., ἔμπορος ἐν Ρουχτσουκίῳ	1864
Γιαννάρος Θρασύβουλος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1867
Γκιων Ἰωάννης, διευθυντὴς ἀσφαλιστικῶν ἑταιριῶν ἐν Κ/πόλει	1864
Γκιωνης Μιχαήλ, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1871
Γκιουμουσγκερλανης Μ., ἔμπορος ἐν Φιλιππουπόλει	1861
Γκιουμουσγκερλανης Ἀθανάσιος, ἔμπορος ἐν Φιλιππουπόλει	1871
Γαυκας Νικηφόρος, μητροπολίτης Ἴμβρου	1872
Godel Lannoy, Baron von, διερμηνεὺς τῆς Αὐστριακῆς Πρεσβείας	1874

Digitized by Google

Δ.

	Έτος ἐκλογῆς.
Dadian Artin Effendi	1871
Dalessio J., τραπεζίτης	1874
Δανιηλ ἱεροδιάκονος	»
Δεκαστρος Αὔγουστος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1872
Δελλαπορτας Βρασίδας, ἔμπορος ἐν Ταϊγανίῳ	1873
Δεπαστας Νικόλαος, βιβλιοπώλης ἐν Κ/πόλει	1871
Derenthal Edouard, γραμματεὺς τῆς Γερμανικῆς Πρεσβείας ἐν Κ/πόλει	1872
Δερκων Ἰωακείμ	1874
Déthier Oscar, διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας ἐν Κ/πόλει	»
Déthier Ph. D. Ph., διευθυντὴς τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Μουσείου ἐν Κ/πόλει	1866
Deveaux Emile, διευθυντὴς τῆς Ὀθωμανικῆς Τραπέζης ἐν Κ/πόλει	1872
Δημητριαδης Ἀθανάσιος, διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας ἐν Δρέσδῃ	1866
Δημητριαδης Α. Γ., γεωμέτρης ἐν Κ/πόλει	»
Δημητριαδης Ξενοφῶν, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1873
Δημητσας Κωνσταντῖνος, ἰατρὸς ἐν Ἀδριανουπόλει	1871
Διαγγελης Γ., δικηγόρος ἐν Κ/πόλει	1874
Διαλεγμενος Γεώργιος, διευθυντὴς ἀσφαλιστικῶν ἑταιριῶν ἐν Κ/πόλει	1872
Δοσιος Γ., ἰατρός	1875
Δουνιας Λεωνίδας, φαρμακοποιὸς ἐν Κ/πόλει	1871
Δρακος Δ., μεσίτης ἐν Κ/πόλει	»
Δρακος Νικόλαος, μεσίτης ἐν Κ/πόλει	1873

Ε.

Edwards Oscar, τραπεζίτης ἐν Κωνσταντινουπόλει	1871
Ελπιδης Σ., ὑπάλληλος τοῦ Ἑλληνικοῦ Προξενείου ἐν Κ/πόλει	1874
Εξακουστος Πέτρος, μηχανικὸς ἐν Κ/πόλει	1872
Escalon J., τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1874
Ευγενιαδης Δημοσθένης, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1873
Ευγενιαδης Εὐστάθιος, » »	1871
Ευελπις Ν. Γ., διδάσκαλος ἐν Τένεϊ τοῦ Ἰκονίου	1872
Ευμορφοπουλος Ἀλ., γραμματεὺς τῆς Κοινότητος τοῦ Ἁγίου Ὄρους	1875
Ευστρατιου Πα. Ἀρσένιος, σχολάρχης ἐν Βουγιοὺκ-δερέ	1871

Ζ.

Ζαβιτσανος Σπυρίδων, ἰατρός	1874
Ζαδες Ἰωάννης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1867
Ζαλαπας Ἀθανάσιος, γεν. λογιστὴς τῆς Ἑταιρίας τῶν Τροχιοδρόμων ἐν Κ/πόλει	1872
Ζαμβακος Δημήτριος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει	1871
Ζαννεαδης Ἐμμανουήλ, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1868
Ζαριφης Λεωνίδας, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1872
Ζαριφης Πέτρος, » »	1873

Digitized by Google

Ἔτος ἐκλογῆς.

Ζερβουδακης Α., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει........ 1867
Ζιφος Ἰωάννης, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει........ 1869
Ζωγραφιδης Ἰωάννης, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει........ 1873
Ζωγραφος Ξενοφῶν, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει........ 1861
Ζωηρος Ἀλέξανδρος, » » .... »
Ζωτου Στέφανος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει........ 1874

Η.

Hanson H., τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει........ 1874
Heidenstam Oscar de, πρόξενος τῆς Σουηδίας καὶ Νορβεγίας ἐν Κ/πόλει........ »
Ηλιαδης Γ., διδάσκαλος ἐν Κ/πόλει........ »
Ηλιασκος Κωνσταντῖνος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει........ 1863
Ηλιοπουλος Ἀσημάκης, ἔμπορος ἐν Μακαρονίᾳ........ »
Huches T., γραμματεὺς τῆς Ἀγγλικῆς Πρεσβείας ἐν Κ/πόλει........ 1874

Θ.

Θεοδωριδης Ἀθανάσιος, σχολάρχης ἐν Ταταούλοις........ 1875
Θεσσαλονικης Ἰωακείμ........ 1873
Θωμιδης Ἀθανάσιος, ἔμπορος ἐν Φιλιππουπόλει........ 1872

Ι.

Ιακωβου Ι., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει........ 1874
Ιακωβου Μιλτιάδης, ἔμπορος ἐν Παρισίοις........ 1871
Ιαλεμος Ὀδυσσεύς, δημοσιογράφος ἐν Κ/πόλει........ 1872
Ισμυριδης Κωνσταντῖνος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει........ 1873
Ιωακειμ Θεόδωρος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει........ 1871
Ιωαννιδης Ἐμμανουήλ, καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει........ 1861
Ιωαννιδης Ἰωάννης, ὑπάλληλος ἐν Κ/πόλει........ 1872
Ιωαννιδης Κωνσταντῖνος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει........ 1871
Ιωαννινων Σωφρόνιος........ »
Ιωασαφ, ἱεροψάλτης ἐν Κ/πόλει........ 1874
Jauge Amédée, μηχανικὸς καὶ γεωλόγος ἐν Κ/πόλει........ 1872

Κ.

Καζανοβας Γεώργιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει........ 1871
Καζανοβας Παντελῆς, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει........ 1872
Καισαρειας Μεθόδιος........ 1875
Καλβοκορεσσης Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει........ 1872
Καλβοκορεσσης Ἰωάννης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει........ 1873
Καλλιαδης Κωνσταντῖνος, Γ. διευθυντὴς τοῦ ἐπὶ τοῦ τύπου γραφείου ἐν τῇ Υ. Πύλῃ. 1861
Καλλιβουρσης Πέτρος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει........ 1871
Καλλινικος Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει........ »
Καλλινικος Φωτιάδης, Μέγας Πρωτοσύγκελος τοῦ Πατριαρχείου........ 1874

Digitized by Google

	Ἔτος ἐκλογῆς.
Καλωταιος Χριστόδουλος, καθηγητὴς καὶ ἱδρυτὴς τοῦ Ἑλληνικοῦ Λυκείου	1873
Καμαρας Πέτρος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	»
Καμαρας Μανουὴλ, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1874
Κανακης Κ., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1871
Κανακης Π. Ἀθανάσιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	»
Καποδαΐνης Ναπολέων, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	»
Καραβασιλης Ἰωάννης	1877
Καραβοκυρος Μιλτιάδης, δικηγόρος ἐν Κ/πόλει	1874
Καραθεοδωρη Ἀλέξανδρος, Β' γραμματεὺς τῆς ἐν Βρυξέλλαις Ὀθ. Πρεσβείας	»
Καραθεοδωρη Κωνσταντῖνος, καθηγητὴς τῆς Α. Ἰατρικῆς Σχολῆς ἐν Κ/πόλει	»
Καραθεοδωρη Στεφ. Ἀλέξανδρος, πρεσβευτὴς τῆς Ὑψ. Πύλης ἐν Ῥώμῃ	1861
Καραθεοδωρη Στεφ. Κωνσταντῖνος, μηχανικὸς ἐν Κ/πόλει	1867
Καραθεοδωρη Στέφανος, πρεσβευτὴς τῆς Υ. Πύλης ἐν Βρυξέλλαις	»
Καραθεοδωρη Τηλέμαχος, μηχανικὸς ἐν Κ/πόλει	1874
Καραμανος Ν., τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1872
Καραπαναγιωτης Γεώργιος, ὑγειονομικὸς ἰατρὸς ἐν Αἴνῳ	1877
Καραπανος Γ., δικηγόρος ἐν Ἄρτῃ	1872
Καραπανος Κωνσταντῖνος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1862
Καρας Νικόλαος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1871
Καραμιτσης Π., μεσίτης ἐν Κ/πόλει	1871
Καρολιδης Ἰορδάνης, καθηγητὴς ἐν Χαλκηδόνι	»
Καρολιδης Π., καθηγητὴς ἐν Σμύρνῃ	1875
Caroline Furet, διευθύντρια τοῦ ἐν Ὀρτάκιοϊ Ἀρμενικοῦ Παρθεναγωγείου	1874
Καστελλης Ἰωάννης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1872
Κατσιγρας Θωμᾶς, ἔμπορος ἐν Φιλιππουπόλει	1871
Κεπετζης Σταῦρος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	»
Κεσσισογλους Ἀχιλλεύς, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1874
Κεχαγια Καλλιόπη, διευθύντρια τοῦ Ζαππείου	1875
Κλεανθης Ζήνων, ἀρχιτέκτων ἐν Κ/πόλει	1865
Κοκκωνης Δ., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1871
Κονεμενος Γ., πρόξενος τῆς Τουρκίας ἐν Κερκύρᾳ	1864
Cookson C., δικαστὴς τῆς Ἀγγλίας ἐν Αἰγύπτῳ	1871
Κορομηλας Ἀντώνιος, τυπογράφος ἐν Κ/πόλει	1867
Κορωνακης Π., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1873
Κορωνιος Γ., τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1872
Κοσογλης Θεμιστοκλῆς, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1861
Κουζαμπασης Γεώργιος, καπνέμπορος ἐν Ἀμισῷ	1875
Κουβελας Μιχ., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1872
Κουγιουμτζιαν Πετρὸς ἐφένδης, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	»
Κουματος Ἀνδρέας, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1874
Κουμπαρης Ἀριστείδης, διευθυντὴς τοῦ Αὐτοκρ. Ἀστεροσκοπείου ἐν Κ/πόλει	1864
Κουπας Γρηγόριος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1873
Κουπας Λεωνίδας, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1873

Digitized by Google

	Έτος έκλογής.
Κουρτέλης Δημήτριος, έμπορος έν Κ/πόλει	1871
Courtis G., Chapelain de l'Église Commémorative protestante, έν Κ/πόλει	»
Κοφινάς Ιωσήφ, έμπορος έν Ιωαννίνοις	1872
Κρικότσος Νικόλαος, έμπορος έν Κ/πόλει	1864
Cuhlmann, διευθυντής τών σιδηροδρόμων τής Εύρωπαϊκής Τουρκίας	1874
Κυζίκου Νικόδημος	1877
Κυριακόπουλος Έτεοκλής, δημοσιογράφος έν Κ/πόλει	1872
Κωνσταντινίδης Αλέξανδρος, δικαστής έν τώ πολιτ. Πρωτοδικείω Σταυροδρομίου	»
Κωνσταντινίδης Γεώργιος, άδαμαντοπώλης έν Κ/πόλει	»
Κωνσταντινίδης Δημήτριος, άδαμαντοπώλης έν Κ/πόλει	»
Κωνσταντινίδης Διονύσιος, έμπορος έν Κερασούντι	1871
Κωνσταντινίδης Μ., έλληνοδιδάσκαλος έν Λονδίνω	1874
Κωνσταντινίδης Χ. Γεώργιος, κτηματίας έν Κ/πόλει	1861

Λ.

Λαγάς Βασίλειος, βιβλιοδέτης έν Κ/πόλει	1871
Λαζόπουλος Γεώργιος, έμπορος έν Κ/πόλει	1864
Λαζόπουλος Δημήτριος, έμπορος έν Κ/πόλει	1874
Λάκων Δημήτριος, δικηγόρος έν Κ/πόλει	»
Λαρίσσης Νεόφυτος	»
Λάτρης Γεώργιος, έμποροϋπάλληλος έν Κ/πόλει	1871
Λεβάλ έφένδης, μηχανικός έν Κ/πόλει	»
Λεμονίδης Κωνσταντίνος, ιατρός έν Κ/πόλει	1874
Leon Gustave, ιατρός έν Κ/πόλει	1872
Λήμνου Ιωακείμ	1874
Λιβαδάρης Ιωσήφ, ιατρός έν Κ/πόλει	»
Λιανόπουλος Γ., καθηγ. τών μαθηματικ. έν τή Θεολογ. καί Έμπορ. Σχολή Χάλκης	»
Λιούμας Απόστολος, καθηγητής έν Κ/πόλει	1868
Λουτράρης Παύλος, έμπορος έν Κ/πόλει	1873
Λυκούδης Έμμανουήλ, δικηγόρος έν Άθήναις	1874
Luders, διευθυντής τής έν Άθήναις Γερμανικής Σχολής	1875

Μ.

Μαθιουδάκης Α., Γενικός Πρόξενος τής Ελλάδος έν Κ/πόλει	1875
Μαλιάδης Δημήτριος, δικηγόρος έν Κ/πόλει	1865
Μαλιάκας Αβραάμ, καθηγητής έν Κ/πόλει	1877
Μανδράς Γρηγόριος, έμπορος έν Μιτυλήνη	1873
Μαρασόγλους Μηνάς, έμπορος έν Κ/πόλει	1871
Μαριανός Γεώργιος, έμπορος έν Κ/πόλει	1873
Marie de Launay, sécrétaire du Conseil superieur des travaux publics	1877
Μάτσας Αλέξανδρος, έμπορος έν Κ/πόλει	1871
Μαυρογένης Αλέξανδρος, έμπορος έν Λονδίνω	1870

Digitized by Google

	Έτος εκλογής.
ΜΑΥΡΟΓΕΝΗΣ Δημήτριος, έμπορος εν Βομβάη	1871
ΜΑΥΡΟΓΕΝΗΣ Σπυρίδων, αρχίατρος της Α. Μεγαλειότητος του Σουλτάνου	1861
ΜΑΥΡΟΓΟΡΔΑΤΟΣ Ἐλευθέριος	1877
ΜΑΥΡΟΓΟΡΔΑΤΟΣ Ἐμμανουήλ, τραπεζίτης εν Κ/πόλει	1873
ΜΑΥΡΟΓΟΡΔΑΤΟΣ Θεόδ., τραπεζίτης εν Κ/πόλει	»
ΜΑΥΡΟΓΟΡΔΑΤΟΣ Φραγκούλης, έμπορος εν Κ/πόλει	1875
ΜΑΥΡΟΥΔΗΣ Νικόλαος, έμπορος εν Κ/πόλει	»
ΜΕΓΑΚΛΗΣ Ἀθ., αρχιγραμματεύς της Ἱεράς Συνόδου	1877
ΜΕΛΑΝΔΙΝΟΣ Ἐμμανουήλ, εν Κ/πόλει	1877
ΜΕΝΔΩΝΙΔΗΣ Σταύρος, έμπορος εν Ἰσμαηλίῳ	1872
ΜΗΤΣΟΡΑΣ Κυριακός, έμπορος εν Φιλιππουπόλει	1871
ΜΙΣΑΗΛΙΔΗΣ Εὐαγγελινός, δημοσιογράφος εν Κ/πόλει	1872
MIZZI Lewis F., διδάκτωρ της νομικής εν Κ/πόλει	1873
MILLINGEN Jules, ιατρός εν Κ/πόλει	1863
ΜΙΧΑΗΛ Ν. Μιχαήλ, έμπορος εν Σέρραις	1870
ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ Παντολέων, ταμίας του Κιταβετίου εν τῷ Ὑπουργείῳ των Ἐξωτερικών	1874
MONGERI, ιατρός εν Κ/πόλει	»
MORDTMANN André, διδάκτωρ της φιλοσοφίας εν Κ/πόλει	1863
MORDTMANN A. D., ιατρός εν Κ/πόλει	1871
ΜΟΥΖΑΛΑΣ Π., έμπορος εν Κ/πόλει	1872
ΜΟΥΣΟΥΡΟΣ Σπ., έμπορος εν Κ/πόλει	»
ΜΠΑΛΙΔΗΣ Σταύρος, ιατρός εν Κ/πόλει	1875
ΜΥΚΑΡΟΣ Γ., έμπορος εν Κ/πόλει	1873

N.

NASMYTH Thomas, δικηγόρος εν Κ/πόλει	1874
ΝΕΓΡΟΠΟΝΤΗΣ Ἰωάννης, έμπορος εν Βομβάη	1871
ΝΕΓΡΗΣ Νικόλαος, εν Ἀθήναις	1874
ΝΕΜΤΣΟΓΛΟΥΣ Ζήσης, έμπορος εν Φιλιππουπόλει	1871
ΝΕΟΚΟΣΜΟΣ Δημήτριος, έμπορος εν Κ/πόλει	1861
ΝΙΚΟΚΑΒΟΥΡΑΣ Σ. Α., καθηγητής εν Κ/πόλει	1871
ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ Γεώργιος, έμπορος εν Ξάνθῃ	1873
ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ Κ., έμπορος εν Κ/πόλει	1864
ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ Ν., δικηγόρος εν Κ/πόλει	1874
ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ Ἀντώνιος, τραπεζίτης εν Ἀλεξανδρείᾳ	1871
ΝΟΝΝΟΤΗΣ Αἰμίλιος, καθηγητής εν Κ/πόλει	1873

Ξ.

ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ Δ., Α' γραμματεύς του Ε. Μ. Συμβουλίου	1874
ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ Δ., πράκτωρ αγγλικών εταιριών εν Κ/πόλει	1873
ΞΥΔΙΑΣ Γ. Τυπάλδος, δικηγόρος εν Κ/πόλει	»

Digitized by Google

Ο.

	Ἔτος ἐκλογῆς.
ΟΙΚΙΔΑΗΣ Ἰωσήφ, μέλος τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας	1875
ΟΙΚΟΝΟΜΑΚΗΣ Στέφανος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1871
ΟΜΗΡΟΣ Γ., τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1873

Π.

ΠΑΓΟΥΝΗΣ Ἰωάννης, καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει	1874
ΠΑΛΛΑΚΗΣ Χριστοφῆς, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1862
ΠΑΜΦΙΛΟΥ Διονύσιος	1864
ΠΑΝΑΣ Ι., ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει	1872
ΠΑΝΤΑΖΗΣ Μιλτιάδης, καθηγητὴς καὶ ἱδρυτὴς τοῦ Ἑλληνικοῦ Λυκείου	1867
ΠΑΝΤΖΕΙΡΗΣ Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1871
ΠΑΝΤΖΕΙΡΗΣ Κωνσταντῖνος, ὑπάλληλος	1875
ΠΑΝΩΡΙΟΣ Κ., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1871
ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Γεώργιος, καθηγητὴς ἐν τῇ Ἑλληνοεμπορικῇ Σχολῇ	1875
ΠΑΠΑ Δανιήλ, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1872
ΠΑΠΑΔΑΤΗΣ Κωνσταντῖνος, ἔμπορος ἐν Φιλιππουπόλει	1871
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Δημήτριος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει	»
ΠΑΠΑ Θεοδόσιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1875
ΠΑΠΑ Κωνσταντῖνος, μεσίτης ἐν Κ/πόλει	1873
ΠΑΠΑΡΡΟΥΣΗΣ Πέτρος, καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει	1875
ΠΑΠΠΗΣ Τιμολέων, ταμίας τραπεζιτικοῦ καταστήματος	»
ΠΑΡΑΝΙΚΑΣ Ματθαῖος, καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει	1872
ΠΑΡΑΝΙΚΑΣ Νικόλαος, καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει	1871
ΠΑΡΗΓΟΡΗΣ Κ. Α., ἀρχιτέκτων ἐν Κ/πόλει	1872
ΠΑΡΙΣΗΣ Γεώργιος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1873
ΠΑΣΠΑΛΛΗΣ Ἀλέξανδρος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1870
ΠΑΣΠΑΛΛΗΣ Δημήτριος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1861
ΠΑΣΠΑΛΛΗΣ Νικόλαος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1871
ΠΑΣΠΑΤΗΣ Ἀλέξανδρος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει	1862
PEARS Edwin, διδάκτωρ τῆς νομικῆς ἐν Κ/πόλει	1874
ΠΑΥΛΙΤΗΣ Ἀργύριος, ἔμπορος ἐν Φιλιππουπόλει	1872
ΠΕΡΔΙΚΙΔΗΣ Κ., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1871
ΠΕΤΡΟΚΟΚΚΙΝΟΣ Παντελῆς, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1872
ΠΙΝΑΤΣΗΣ Δημοσθένης, κτηματίας ἐν Κίῳ	1875
ΠΙΤΣΙΛΛΗΣ Γεώργιος, καθηγητής	»
ΠΛΕΣΣΑΣ Ν. Γ., ἐλεγκτὴς τῆς Γεν. Ἑταιρίας τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους	1871
ΠΟΛΥΚΑΡΠΟΣ, ἱεροδιάκονος ἐν Κ/πόλει	1872
ΠΟΛΥΜΕΡΗΣ Κ., ὑποπρόξενος γραμματεὺς τοῦ Ἑλληνικοῦ Προξενείου ἐν Κ/πόλει	1871
ΠΟΡΦΥΡΙΟΣ, ἡγούμενος τοῦ Σιναϊτικοῦ μετοχίου	1875
ΠΡΩΙΟΣ Νικόλαος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1875
ΠΥΛΛΗΣ Βασίλειος, λόγιος ἐν Κ/πόλει	1861

Digitized by Google

Ρ.

	Έτος εκλογής.
Ραγκαβης Ρ. Ἀλέξιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1870
Ραζης Ἀριστείδης, μηχανικὸς ἐν Κ/πόλει	1873
Ραζης Ἀλέξανδρος, ἀκόλουθος τῆς Βασιλικῆς Ἑλληνικῆς Πρεσβείας	1875
Ραζης Δημήτριος, γραμματεὺς τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑπουργείου τῆς Ἑλλάδος	1861
Ραλλης Κωνσταντῖνος, ἐμποροϋπάλληλος ἐν Κ/πόλει	1874
Ραλλης Στεφ. Ἀλέξανδρος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1872
Ραλλης Στέφανος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1863
Ραφαηλ Ἀλέξανδρος, ὑπάλληλος ἐν Κ/πόλει	1874
Ραφαηλ Ἐλευθέριος, δικηγόρος ἐν Κ/πόλει	»
Ραφαηλ Ῥαφαήλ, ταμίας τῆς Ἑλληνικῆς Πρεσβείας ἐν Κ/πόλει	1867
Ρεβελακης Δημήτριος, διευθυντὴς τῶν τροχιοδρόμων ἐν Κ/πόλει	1871
Ροδοκανακης Ν. Ι., ἔμπορος ἐν Ἡλιουπόλει (Ἀϊδινίῳ)	»
Ροδου Γερμανός	1875
Ροιζος Αὐγουστῆς, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1872
Ροζολυμος Ἀθανάσιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1871
Ρωσσετος Ἰωάννης, ἐμποροϋπάλληλος ἐν Κ/πόλει	1873

Σ.

Σαββας πασσᾶς Ἰωάννης, Γεν. διοικητὴς τοῦ Αἰγαίου	1861
Σαπουντζης Ἀθανάσιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1872
Σαλτεαης Θ., καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει	1875
Σαμαρτζιδης Χρ., σχολάρχης ἐν Θεραπείοις	1877
Σαρακιωτης Βασίλειος, διδάκτωρ τῆς ἰατρικῆς ἐν Κ/πόλει	1865
Σαραφης Ἀριστείδης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1869
Σαρδινσκης Κ., δικηγόρος ἐν Κ/πόλει	1868
Σαρδινσκης Ν., διοικητὴς Σφακίων Κρήτης	1872
Σαρρος Γ., δικηγόρος ἐν Κ/πόλει	»
Σβορωνος Μ. Ῥάλλης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1871
Scheidet, διδάσκαλος τῆς Γερμανικῆς	1875
Schroeder Raul, διερμηνεὺς τῆς Γερμανικῆς Πρεσβείας ἐν Κ/πόλει	1871
Shaw William, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1873
Σγουτας Δημήτριος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1871
Σεβαστοπουλος Ἀλέξανδρος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	»
Σεβαστοπουλος Ζωζῆς, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	»
Σεϊτανιδης Γεώργιος, βιβλιοπώλης ἐν Κ/πόλει	1872
Σισμανογλους Ἰωάννης, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1873
Σιφναιος Ἰωάννης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1872
Σκεντος Ἀπόστολος, δικηγόρος ἐν Μασσαλίᾳ	1872
Σκεντου Δέσποινα	1874
Σκουλουδης Στέφανος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1871

Digitized by Google

	Ἔτος ἐκλογῆς.
Σκυλιτσης Π. Δ., τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1873
Σορταν Σπυρίδων, κτηματίας ἐν Κ/πόλει	1872
Σουβατζογλους Βασίλειος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1871
Σουλιδης Νικόλαος, ὑπάλληλος ἐν Κ/πόλει	»
Σοφοκλης Γαβριήλ, καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει	1861
Σπαθάρης Ἀνδρέας, καθηγητὴς τῶν μαθηματικῶν ἐν Κ/πόλει	1864
Σπανδωνης Γ., ἐμποροϋπάλληλος ἐν Κ/πόλει	1874
Σπηλιωτοπουλος Ε., διευθυντὴς ἀσφαλιστικῶν ἑταιριῶν ἐν Κ/πόλει	1871
Σταματελος Ἰωάννης, σχολάρχης ἐν Λευκάδι	1874
Σταματιαδης Ἀπόστολος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1873
Σταματιαδης Δημ., ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει	1872
Σταμουλης Ἀναστάσιος, ἔμπορος ἐν Σηλυβρίᾳ	»
Στεριος Π., τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1873
Στεφανοβικ Παῦλος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1874
Στρομπουλης Ν., ἰατρὸς ἐν Συγῇ	1873
Συγγρος Ἀνδρέας, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1871
Synvet A., καθηγητὴς ἐν τῷ Αὐτοκρατορικῷ Λυκείῳ	1875
Σχοινας Ἀλέξανδρος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει	1873

Τ.

Ταγης Ἀναστάσιος, καθηγητὴς καὶ ἱδρυτὴς τοῦ Ἑλληνικοῦ Λυκείου	1869
Ταγης Θεοχάρης, λόγιος ἐν Παρισίοις	1872
Ταγης Φίλιππος, καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει	1875
Ταμβακος Ν. Δ., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1863
Ταντααιδης Ἰωάννης, δημοσιογράφος ἐν Κ/πόλει	1874
Τασης Βασίλειος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1871
Τασης Ἰωάννης, λόγιος ἐν Κ/πόλει	1872
Τετσης Γεώργιος, δικηγόρος ἐν Κ/πόλει	1874
Τετσης Ἰωάννης, καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει	1872
Τζετζης Ἰωάννης, καθηγητὴς ἐν τῇ ἐν Ἰωαννίνοις Ζωσιμαίᾳ Σχολῇ	1874
Thoman A., διδάσκαλος ἐν τῇ Γερμανοελβετικῇ Σχολῇ	1875
Τρανος Ἐμμανουήλ, μεσίτης ἐν Κ/πόλει	1870
Τσακαλωτος Εὐστράτιος, σχολάρχης ἐν Ταϊγανίῳ	1871
Τσεραεντης Βελισσάριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1873
Τσεραεντης Θεμιστοκλῆς, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	»
Τσεραεντης Σωκράτης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	»
Τσερωνης Κωνσταντῖνος, δικηγόρος ἐν Κ/πόλει	1871
Τσικαλιωτης Στέφανος, μεσίτης ἐν Κ/πόλει	1870

Φ.

Φακαρος Μ., διερμηνεὺς τοῦ Ἑλληνικοῦ Προξενείου	1874
Φαμηιατος Ν., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1873

Digitized by Google

	Ἔτος ἐκλογῆς.
ΦΕΪΖΗ-βέης	1874
PHRYGIE Abia de, δημοσιογράφος ἐν Κ/πόλει	1872
ΦΙΛΙΟΣ Δ., διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας ἐν Ἀθήναις	»
ΦΙΛΙΠΠΟΒΙΤΣ Δημήτριος, ὑπάλληλος τοῦ Αὐστρο-Οὐγγρικοῦ ταχυδρομείου	1874
ΦΙΛΙΠΠΟΒΙΤΣ Σωτήριος, ἔμπορος ἐν Φιλιππουπόλει	1872
ΦΙΛΙΠΠΟΥΠΟΛΕΩΣ Νεόφυτος	»
ΦΡΥΔΑΣ Ν., διευθυντὴς τοῦ ἐν Πέρᾳ Ἑλληνο-γαλλικοῦ Λυκείου	1874
ΦΩΤΙΑΔΗΣ Ν., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1877

Χ.

CHARREL Louis, καθηγητὴς ἐν τῷ Αὐτ. Λυκείῳ ἐν Κ/πόλει	1873
ΧΑΣΙΩΤΗΣ Γεώργιος, λόγιος ἐν Παρισίοις	1869
ΧΑΤΖΗ ΧΡΗΣΤΟΥ Χρῆστος, σχολάρχης τῆς ἐν Σταυροδρ. ἐνορ. σχολῆς τῆς Παναγίας	1873
ΧΕΑΜΗΣ Μιχαήλ, φαρμακοποιὸς ἐν Κ/πόλει	»
ΧΕΝ Λεωνίδας, δημοσιογράφος ἐν Κ/πόλει	1870
ΧΕΚΙΜΟΓΛΟΥΣ Βασίλειος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1874
ΧΙΟΥ Γρηγόριος	»
ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΙΔΗΣ Θεμιστοκλῆς, δικαστὴς ἐν τῷ ποινικῷ ἐφετείῳ Κων/πόλεως	»
ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΙΔΗΣ Συμεών, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει	1877
ΧΡΥΣΟΒΕΛΟΝΗΣ Ἀριστοτέλης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1873
ΧΡΥΣΟΒΕΛΟΝΗΣ Λεωνίδας, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1869
ΧΡΥΣΟΒΕΛΟΝΗΣ Μιχαήλ, ἔμπορος ἐν Λιβερπούλῃ	1875

W.

WEINBERG, ἰατρός	1875
WEISBACH Augustin, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει	1873

Ψ.

ΨΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΣ Κωνσταντῖνος, ταμίας τῆς Ἀτμοπλοϊκῆς Ῥωσσικῆς Ἑταιρίας	1875

Digitized by Google

ΕΠΙΤΙΜΑ ΜΕΛΗ.

Α.

Ἔτος ἐκλογῆς.

Ανθιμος ϛ', πρώην Πατριάρχης Κων/πόλεως 1871
Αρισταρχης Ἰωάννης, πρεσβευτὴς τῆς Τουρκίας ἐν Βερολίνῳ 1873
Αρμενης Βράϊλας, πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος ἐν Πετρουπόλει 1864

Β.

Βαλεττας Ἰωάννης, διδάκτωρ τῆς Φιλοσοφίας ἐν Λονδίνῳ 1874
Barthélémy Saint Hilaire, μέλος τοῦ Πανακαδημίου ἐν Παρισίοις . . . . . . »
Βαλλιανος Ἀνδρέας, ἔμπορος ἐν Μασσαλίᾳ 1871
Bancroft Georges, πρέσβευτὴς τῆς Ἀμερικῆς ἐν Λονδίνῳ 1872
Bartholdy Mendelsohn C., καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἑϊδελβέργης 1866
Βασιλειου Γ., ὑποδιοικητὴς τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος 1871
Βερναρδακης Δημήτριος, καθηγητὴς τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων 1874
Βερναρδος Χ., ἰατρὸς ἐν Σμύρνῃ 1863
Beulé E., μέλος τοῦ Πανακαδημίου τῆς Γαλλίας 1866
Blackie J. Stuart, καθηγητὴς τῶν Ἑλλ. ἐν τῷ ἐν Ἐδιμβούργῳ Πανεπιστημίῳ . . 1868
Vogue Melchior Comte de, πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας ἐν Βιέννῃ 1871
Boker, πρεσβευτὴς τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς ἐν Πετρουπόλει 1862
Burnouf Emile, διευθυντὴς τῆς ἐν Ἀθήναις Γαλλικῆς Σχολῆς 1868
Boursian C., καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἰένῃ Πανεπιστημίου 1870
Βυζαντιος Σκαρλάτος, λόγιος ἐν Ἀθήναις . . . . . . »

Γ.

Gemma Adolfo, διευθυντὴς τοῦ Περιοδικοῦ *Revista* 1871
Gladstone William, πρώην πρωθυπουργὸς τῆς Ἀγγλίας 1862
Γρηγοριος ϛ', πρώην Πατριάρχης Κων/πόλεως 1871
Guigniaut, Secrétaire perpétuel honoraire de l'Académie des Inscriptions et belles lettres de Paris 1864

Δ.

Δραγουμης Νικόλαος, λόγιος ἐν Ἀθήναις 1875
Dumast Guerrier Baron de, à Nancy 1870
Dumont Albert, διευθυντὴς τῆς ἐν Ῥώμῃ Γαλλικῆς Ἀκαδημίας 1868
Duruy Victor, ancien ministre de l'instruction publique 1863

Digitized by Google

Ε.

	Ἔτος ἐκλογῆς.
Εδχεμ πασσᾶς, πρώην Ὑπουργὸς τῶν Δημοσίων Ἔργων	1865
Egger Emile, membre de l'Institut	1863
Eïchthal Gustave d', membre de la Société Asiatique à Paris	1864
Elliot Henri, πρεσβευτὴς τῆς Ἀγγλίας ἐν Κ/πόλει	1872

Ζ.

Zambaldi F., καθηγητὴς τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς Γραμμ. ἐν Βενετίᾳ	1873
Ζαππας Κωνσταντῖνος, κτηματίας ἐν Βροσθενίῳ	1874
Ζαριφης Γεώργιος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1863
Zichy Comte, πρεσβευτὴς τῆς Αὐστροουγγαρίας ἐν Κ/πόλει	1874
Ζωγραφος Χρηστάκης, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1863

Η.

Havet Ernest, καθηγητὴς ἐν τῷ Κολλεγίῳ τῆς Γαλλίας ἐν Παρισίοις	1867
Helzendorff Franz von, καθηγητὴς τοῦ δικαίου ἐν Βερολίνῳ	1872
Hengen W., Secretario del Instituto di Corrispondenza Archeologica	»
Hermann Sauppre, καθηγητὴς τοῦ ἐν Γοτίγγῃ Πανεπιστημίου	1875
Heuzey Léon, καθηγητὴς ἐν τῇ σχολῇ τῶν Ὡραίων Τεχνῶν ἐν Παρισίοις	1874

Ι.

Ignatieff (Général), πρεσβευτὴς τῆς Ῥωσσίας ἐν Κ/πόλει	1865
Ιστριας Δώρα	1868
Ιωακειμ Β', Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης	1874
Ιωαννου Φίλιππος, καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου	1863

Κ.

Καλλιγας Π., καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου	1871
Karajean Théodore Ritter von D., γερουσιαστὴς ἐν Βιέννῃ	»
Καστορχης Εὐθύμιος, καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου	»
Καφταντζογλους Λ., ἀρχιτέκτων ἐν Ἀθήναις	»
Κεμαλ πασσᾶς, Ὑπουργὸς τοῦ Ἐβκαφίου	»
Keudell von, πρεσβευτὴς τῆς Γερμανίας ἐν Ῥώμῃ	1872
Christ, καθηγητὴς τοῦ ἐν Μονάχῳ Πανεπιστημίου	1870
Kirchhoff A., καθηγητὴς τοῦ ἐν Βερολίνῳ Πανεπιστημίου	1872
Κοκκινος Ἐμμανουήλ, καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου	1863
Κοντος Κ., καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου	1874
Κουμανουδης Στέφανος, καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου	1863
Κουντουριωτης Ἀνδρέας Γ., πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος ἐν Κ/πόλει	1875
Κουρτιος Ἐρνέστος, καθηγητὴς τοῦ ἐν Βερολίνῳ Πανεπιστημίου	1870

Digitized by Google

Λ.

Ἔτος ἐκλογῆς.

ΛΑΜΠΡΟΣ Π., νομισματολόγος ἐν Ἀθήναις........ 1871
LAYONS Lord, πρεσβευτὴς τῆς Ἀγγλίας ἐν Γαλλίᾳ........ 1865
LEGRAND Emile, λόγιος ἐν Παρισίοις........ 1873
LESSEPS Ferdinand de, ἐν Παρισίοις........ »
LÉVÊQUE Charles, membre de l'Institut, professeur au collège de France..... 1866
ΛΙΒΑΔΑΣ Θεαγένης, λόγιος ἐν Βιέννῃ........ 1874
LITTRÉ, membre de l'Institut........ 1864
LORD Derby........ 1876
LUDOLFF Comte, πρώην πρεσβευτὴς τῆς Αὐστροουγγαρίας ἐν Κ/πόλει........ 1872

M.

ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ Ν., πρόεδρος τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλλ. γραμμ. Συλλόγου 1864
ΜΕΛΑΣ Λέων, λόγιος ἐν Ἀθήναις........ 1869
ΜΗΤΣΟΠΟΥΛΟΣ Ἡρακλῆς, καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου........ »
MILLER Emmanouel, membre de l'Institut........ 1863
MORRIS Joy, πρώην πρεσβευτὴς τῆς Ἀμερικῆς ἐν Κ/πόλει........ 1865
MUNIF effendi, πρεσβευτὴς τῆς Τουρκίας ἐν Τεχεράνῃ........ »

O.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ Ἰωάννης, γραμματεὺς τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων...... 1873
ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Σοφοκλῆς, ἰατρὸς ἐν Ἀθήναις........ 1867
ΟΡΦΑΝΙΔΗΣ Θεόδωρος, καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου........ »

Π.

ΠΑΛΛΗΣ Α., καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου........ 1872
ΠΑΝΤΑΖΗΣ Δ., τμηματάρχης ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῆς Παιδείας ἐν Ἀθήναις....... »
ΠΑΝΤΑΖΙΔΗΣ Ἰωάννης, καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις β' Γυμνασίου........ 1874
PATIN, Secrétaire perpetuel de l'Académie Française, doyen de la Faculté des lettres de Paris........ 1864
ΠΕΤΡΟΣ Β', Αὐτοκράτωρ τῆς Βρασιλίας........ 1873
PERROT Georges, καθηγητὴς ἐν τῷ ἀνωτάτῳ Διδασκαλείῳ ἐν Παρισίοις....... 1874
PIERRON Alexis, καθηγητὴς ἐν τῷ Καρτεσιείῳ Λυκείῳ ἐν Παρισίοις........ 1873
ΠΡΕΤΕΝΤΕΡΗΣ Χ., καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου........ 1871

P.

ΡΑΓΚΑΒΗΣ Ἀλέξανδρος, πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος ἐν Βερολίνῳ........ 1863
ΡΑΛΛΗΣ Γ., καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου........ 1869
RÉNÉ Briant, βιβλιοφύλαξ τῆς ἐν Παρισίοις Ἰατρικῆς Ἀκαδημίας........ 1876
ΡΕΝΙΕΡΗΣ Μ., διοικητὴς τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος........ 1864
ROSSIGNOL I. P., membre de l'Institut........ »

Digitized by Google

Σ.

	Ἔτος ἐκλογῆς.
Σαριπολος Νικόλαος, καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου	1867
Safvet πασσᾶς, Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν	1871
Schmidt Bernard	1870
Schmidt Morris, καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἰένῃ Πανεπιστημίου	1871
Σιμος Εὐστάθιος, πρώην πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος ἐν Κ/πόλει	1872
Stark B. K., καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου ἐν Ἑϊδελβέργῃ	1874
Stilfried Alcantara, μέγας τελετάρχης τῆς Α. Μ. τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας	»
Συμβουλιδης Γεώργιος, ἰατρὸς τῆς Αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς ἐν Πετρουπόλει	1873

Τ.

Tuckerman Charles, πρώην πρεσβευτὴς τῆς Ἀμερικῆς ἐν Ἀθήναις	1873
Thurot Charles, μέλος τοῦ Πανακαδημίου ἐν Παρισίοις	»

Υ.

Υψηλαντης Γρηγόριος, πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος ἐν Βιέννῃ	1874

W.

Wagner W., καθηγητὴς ἐν Hambourg	1874
Weil Henr., καθηγητὴς ἐν Besançon	»
Werther Baron von, πρώην πρεσβευτὴς τῆς Γερμανικῆς Αὐτοκρατορίας ἐν Κ/πόλει	1875
Wieseler Friedrich, καθηγητὴς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Γοτίγγης	1873
Witte de Baron, membre de l'Institut	1876

Φ.

Φιλιππωφ, στρατηγός	1875
Φρεαριτης Κωνσταντῖνος, καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου	1867

Χ.

Chassang, inspecteur général de l'Académie de Paris	1868

ΑΝΤΕΠΙΣΤΕΛΛΟΝΤΑ ΜΕΛΗ.

Α.

Αβδουλλαχ βέης, καθηγητὴς τῆς ἐν Κ/πόλει Α. Ἰατρικῆς Σχολῆς	1864
Αγγελιδης Τηλέμαχος, κτηματίας ἐν Κέῳ	1863
Αρβανιτακης Λέανδρος, καθηγητὴς τῆς ἐν Χάλκῃ Θεολογικῆς Σχολῆς	»

Digitized by Google

		Ἔτος ἐκλογῆς.
Αργυροπουλος Β., καθηγητὴς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ		1872
Αρισταρχης Δημήτριος, ἐν Ἀθήναις		1875
Αριστειδης Γ., Σχολάρχης ἐν Κυδωνίαις		1876

B.

Veidner Andrée, καθηγητὴς ἐν Μαγδεμβούργῳ	1872
Βελεγραδων Ἄνθιμος	1868
Βελουδης Ι., λόγιος ἐν Βενετίᾳ	1871
Bertherand, γενικὸς γραμματεὺς τῆς ἐν Ἀλγερίᾳ κλιματολογικῆς Ἑταιρίας	1870
Βλαβιανος Ν. Νικήτας, εἰρηνοδίκης ἐν Ἀμοργῷ	1864
Βλαχος Ἄγγελος, λόγιος ἐν Ἀθήναις	1870

Γ.

Gebhardt W., ἀρχαιολόγος ἐν Γοτίγγῃ	1873
Γεωργιαδης Ν., ἰατρὸς ἐν Βώλῳ	1863
Gidel Charles A., λόγιος ἐν Παρισίοις	1867
Goold, πρώην διευθυντὴς τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Μουσείου ἐν Κ/πόλει	1871
Γουδας Ἀναστ., ἰατρὸς ἐν Ἀθήναις	1864
Γρηγορας Γερμανός, διευθυντὴς τῆς ἐν Χάλκῃ Θεολογικῆς Σχολῆς	1863
Γρηγοριαδης Α., καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει	1864

Δ.

Δαμων Δ., ἰατρός	1872
Δεκιγαλλας Ι., ἰατρὸς ἐν Νάξῳ	1864
Δεστουνης Γ., καθηγητὴς τῆς ἑλλ. γλώσσης ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Πετρουπόλεως	1876
Δεφνερ Μιχαήλ, ὑφηγητὴς ἐν τῷ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίῳ	1875
Dozon A., πρόξενος τῆς Γαλλίας ἐν Ἰωαννίνοις	1872
Δραγουμης Νικόλαος, λόγιος ἐν Ἀθήναις	»

H.

Hirschfeld Gustave, διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας ἐν Ἀθήναις	1873
Ηλιαδης Λεωνίδας, λόγιος ἐν Παρισίοις	1873
Ηλιουπολεως Διονύσιος, ἐπίσκοπος τοῦ Ἐφέσου	1872

Θ.

Θεοδωριδης Ι., ἰατρός, πρόεδρος τοῦ ἐν Σέῤῥαις Μακεδονικοῦ Φιλεκπαιδ. Συλλόγου	1870
Θεοδωριδης Κ., πρόεδρος τοῦ ἐν Ῥαιδεστῷ Θρᾳκικοῦ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου	»
Θερειανος Διονύσιος, δημοσιογράφος ἐν Τεργέστῃ	1863

I.

Ιωαννιδης Σάββας, διδάσκαλος ἐν Τραπεζοῦντι	1870
Ιωαννιδης Σεραπίων, καθηγητὴς ἐν Καισαρείᾳ	1863

Digitized by Google

Κ.

	Ἔτος ἐκλογῆς.
CAILLEMER Exupère, καθηγητὴς τῆς νομικῆς ἐν Γρενόβλῃ	1870
ΚΟΕΝ, συντάκτης τῶν *Ἰσραηλιτικῶν Χρονικῶν* ἐν Κερκύρᾳ	1863
ΚΟΣΜΙΔΗΣ Κυριακός, ἔμπορος ἐν Πτολεμαΐδι	»
ΚΟΥΠΙΤΩΡΗΣ Παναγιώτης, γυμνασιάρχης ἐν Ἀθήναις	1864
COUSSEMAKER Arthur, φοιτητὴς τῆς νομικῆς ἐν Αἴξῃ	1870
ΚΡΗΤΙΚΙΔΗΣ Ἐμμανουήλ, ἰατρὸς ἐν Σύρῳ	»
ΚΡΙΝΟΣ Δ., φαρμακοποιὸς ἐν Ἀθήναις	1865
QUEUX de Saint-Hilaire marquis de, λόγιος ἐν Παρισίοις	1867
ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ Κ., σχολάρχης τῆς ἐν Τραπεζοῦντι Ἑλληνικῆς Σχολῆς	1864
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ Γ., διδάκτωρ φιλοσοφίας	1876

Λ.

ΛΑΖΑΡΑΣ Π., ἰατρὸς ἐν Κερκύρᾳ	1871
ΛΑΜΠΡΙΔΗΣ Ἰωάννης, ἰατρὸς ἐν Ἰωαννίνοις	1874
ΛΑΜΠΡΟΣ Π. Π., νομισματολόγος ἐν Ἀθήναις	1871
ΛΕΒΙΔΗΣ Ν. Α., πρόεδρος τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου ἐν Ἀθήναις	1864
LEONARDI Giovanni, φαρμακοποιὸς ἐν Κερκύρᾳ	1871
ΛΕΟΝΤΙΑΣ Σαπφώ, διευθύντρια τοῦ ἐν Σμύρνῃ Παρθεναγωγείου	1872
ΛΗΜΝΙΟΣ Ν., ἰατρὸς ἐν Ἀρτάκῃ	»
ΛΟΝΤΟΣ Ἀνδρέας, πρόξενος τῆς Ἑλλάδος ἐν Ἰωαννίνοις	»

Μ.

ΜΑΝΑΡΗΣ Σπυρίδων, γυμνασιάρχης ἐν Ἀθήναις	1863
ΜΑΤΣΑΝΟΣ Γ., καθηγητὴς ἐν τῇ Ζωσιμαίᾳ Σχολῇ ἐν Ἰωαννίνοις	1872
MONTANI Pierre, ὑποδιευθυντὴς τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Ἀστεροσκοπείου ἐν Κ/πόλει	1866
ΜΟΡΔΟΣ Σαμουήλ, δημοσιογράφος ἐν Κερκύρᾳ	1864
MORDTMANN, φοιτητὴς τῆς φιλολογίας ἐν Βόννῃ	1872
ΜΥΡΙΑΝΘΕΥΣ Ἱερώνυμος, καθηγητὴς τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις Σχολῆς τοῦ Σταυροῦ	»

Ν.

ΝΑΥΤΗΣ Ἀνδρέας, Ἕλλην πρόξενος ἐν Τεργέστῃ	1867
ΝΑΧΑΜΟΥΛΗΣ Ἰωσήφ, δημοσιογράφος ἐν Κερκύρᾳ	1864
ΝΕΡΟΥΤΣΟΣ Τάσος, ἰατρὸς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ	1875

Ξ.

ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ Κωνσταντῖνος, γυμνασιάρχης ἐν Σμύρνῃ	1863

Ο.

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Παναγιώτης, διευθυντὴς ἰδιωτικῆς Σχολῆς ἐν Κερκύρᾳ	1868

Digitized by Google

Π.

Ἔτος ἐκλογῆς.

Παπαγεωργιου Γ., διδάσκαλος ἐν Ἄρτῃ 1872
Παπαδοπουλος Μ., ἰατρὸς καὶ πρόεδρος τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ Φιλεκπαιδ. Συλλόγου 1863
Παπαδοπουλος Χρῆστος, λόγιος ἐν Κ/πόλει 1864
Παπαδουκας Νικόλαος, δικηγόρος ἐν Ἀθήναις 1873
Παπαζογλους Κλεάνθης, λόγιος ἐν Βραΐλᾳ 1871
Πετριδης Ἀθανάσιος, λόγιος ἐν Λακωνίᾳ 1864
Πιεριδης Δ., λόγιος ἐν Κύπρῳ 1871
Πολιτης Ν. Γ., λόγιος ἐν Ἀθήναις 1872
Πωπ Κωνσταντῖνος, πρώην γεν. πρόξενος τῆς Ἑλλάδος 1864

Ρ.

Ραλλης Ν., ἰατρὸς ἐν Περγάμῳ 1872
Ραμμος Ι., διδάσκαλος ἐν Ἠπείρῳ 1861
Ρωμανος Ἰωάννης, καθηγητὴς ἐν Κερκύρᾳ 1874

Σ.

Σαθας Κωνσταντῖνος, μεσαιωνοδίφης ἐν Ἀθήναις 1868
Σαρρος Στέφανος, ἰατρὸς ἐν Βουκουρεστίῳ 1874
Σκορδελης Βλάσιος, σχολάρχης ἐν Φιλιππουπόλει 1868
Σκυλισσης Ι., δημοσιογράφος ἐν Τεργέστῃ 1863
Σταματιαδης Ἐπαμεινώνδας, λόγιος ἐν Ἀθήναις 1867
Schliemann Henry, διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας ἐν Ἀθήναις 1871
Σχορτσανιτης Δ., σχολάρχης ἐν Ἄρτῃ . . . . »

Τ.

Τριανταφυλλης Κ., λόγιος ἐν Βενετίᾳ 1872
Τριανταφυλλιδης Ν 1863
Τσαπαρας Π., γυμνασιάρχης ἐν Κερκύρᾳ 1876

Φ.

Φερεκυδης Ἀθανάσιος, καθηγητὴς ἐν Ἰωαννίνοις 1863
Φιλαδελφευς Χ. Ν., τυπογράφος ἐν Ἀθήναις 1864

Χ.

Χασιωτης Δ., ἰατρὸς ἐν Ἰωαννίνοις 1874
Chevalier de Chiari Gérard, γεν. πρόξενος τῆς Αὐστροουγγαρίας ἐν Θεσσαλονίκῃ 1872
Χρονιδης Κ., λόγιος ἐν Ἀδριανουπόλει 1863

Digitized by Google

ΜΕΓΑΛΟΙ ΕΥΕΡΓΕΤΑΙ.

Χρηστακης Ζωγραφος.

ΕΥΕΡΓΕΤΑΙ.

Γεωργιος Ζαριφης.
Μενελαος Νεγροποντης.
† Ευανθια Θεοφιλιδου.

ΜΕΓΑΛΟΙ ΔΩΡΗΤΑΙ.

Κωνσταντινος Καραπανος.
Το εν Αθηναις Εθνικον Πανεπιστημιον.
Γεωργιος Κορωνιος.
Στεφανος Ραλλης.
Αντωνιος Βλαστος.
Παντιας Σεκιαρης.

ΔΩΡΗΤΑΙ.

Αυτοκρατορικη Οθωμανικη Τραπεζα.
Γενικη Εταιρια του Οθωμανικου Κρατους.
Το εν Αθηναις Υπουργειον της Δημοσιας Εκπαιδευσεως.
Ο εν Αθηναις προς διαδοσιν των Ελληνικων Γραμματων Συλλογος.
Ζ. Στεφανοβικ.
Ανδρεας Βαλλιανος.
Αυστροτουρκικη Πιστωσις.
† Κωνσταντινος Δοσιος.
Θεοδ. Α. Μαυρογορδατος.
† Κωνσταντινος Ξενοκρατης.
Βασιλειος Σουβατζογλους.
Θ. καὶ Β. Σουβατζογλους καὶ Σ/α.
Αλεξανδρος Σεβαστοπουλος.
Ανδρεας Συγγρος.
Στεφανος Σκουλουδης.
Αναστ. Ηφαιστιδης.
† Αρχιμανδριτης Ανανιας Βατοπαιδινος.
Ζηνων Κλεανθης.
Εμμανουηλ Σπιθακης.
Αδελφοι Αντωνιαδαι.
† Σ. Αρχιγενης, ἰατρός.
Υιοι Σεβαστοπουλου.
Γεωργιος Ζαφειροπουλος.
Γρηγοριος Κουππας.
Κωνσταντινος Ηλιασκος.
Κωνστατινος Ζαππας.

ΠΡΟΕΔΡΟΙ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ.

Στεφανος Καραθεοδωρη ...	1861—62
Πετρος Ζαννος..........	1862—63
Ηρ. Βασιαδης............	1863
Σπ. Μαυρογενης	1863—64
Αλεξ. Πασπατης	1864—65
Σπ. Μαυρογενης	1865—66
Κ. Καραθεοδωρη	1866—67
Ξεν. Ζωγραφος	1867—68
Ηρ. Βασιαδης............	1868—69
Ιουλιος Μιλιγγεν.........	1869—70
Σταυρ. Αρισταρχης	1870—71
Κ. Καραπανος	1871—72
Κ. Καραπανος...........	1872—73
Ηρ. Βασιαδης............	1873—74
Κ. Καλλιαδης............	1874—75
Π. Πασπατης............	1875—76

ΚΟΣΜΗΤΟΡΕΣ

Κατὰ τὸ ἔτος 1876—77.

Πρόεδρος.........	Ιω. Αριστοκλης.
Ἀντιπρόεδροι.....	Δ. Σταματιαδης. Ξ. Ζωγραφος.
Γεν. Γραμματεύς...	Ιω. Αλιμπερτης.
Εἰδ. Γραμματεύς...	Π. Παπαρουσης.
Βιβλιοφύλαξ......	Θ. Σαλτελης.
Ταμίας..........	Α. Χρυσοβελονης.

Digitized by Google

ΜΕΛΗ ΔΙΑΡΚΩΝ ΕΠΙΤΡΟΠΩΝ

κατὰ τὸ 1876—77.

Α'. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ.

Δ. Σταματιαδης, *Πρόεδρος.*
Κ. Ανθοπουλος.
Ηρ. Βασιαδης.
Β. Πυλαδης.
Οδ. Ιαλεμος.
Σ. Μαυρογενης.
Θ. Χριστοφοριδης.
Χρ. Χ. Χρηστου.
Μ. Πανταζης.
Νικ. Παρανικας, *Γραμματεύς.*

Β'. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ.

Ξ. Ζωγραφος, *Πρόεδρος.*
Θ. Κοσουδης.
Ι. Γκιων.
Ν. Ακατος.
Ζ. Αλεξανδριδης.
Μ. Νεγροποντης.
Α. Χρυσοβελονης, *Ταμίας.*

Γ'. ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ.

Α. Πασπατης, *Πρόεδρος.*
J. Millingen.
Mordtmann (πατήρ).
Mordtmann (υἱός).
Κ. Σ. Καραθεοδωρη.
Schroeder.
Ν. Παρανικας.
Εμμ. Ιωαννιδης.
Déthier.
Κ. Περδικιδης, *Γραμματεύς.*

Δ'. ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗΣ.

Ηρ. Βασιαδης, *Πρόεδρος.*
Μ. Παρανικας.
Χρ. Χ. Χρηστου.
Στ. Νικοκαβουρας.
Α. Νοννοττης.
Α. Ταγης.
Φ. Ταγης.
Θ. Σαλτελης.
Ι. Τετσης, *Γραμματεύς.*

Ε'. ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗΣ.

Κ. Περδικιδης, *Πρόεδρος.*
Εμμ. Ιωαννιδης.
Ν. Φρυδας.
Ν. Λεπαστας.
Ι. Ταντaλιδης, *Γραμματεύς.*

ΣΤ'. ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ.

Δ. Σταματιαδης, *Πρόεδρος.*
Τηλ. Καραθεοδωρη.
Ξ. Ζωγραφος.
Δ. Μαλιαδης.
Ι. Αρισταρχης.
Κ. Σ. Καραθεοδωρη.
Γ. Α. Δημητριαδης.
Al. Synvet.
Ι. Ζιφος.

ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΣ
τῶν Ἀρχαιολογικῶν Συλλογῶν.

Mordtmann (υἱός).

ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΣ
τῆς Ὀργανοθήκης.

Α. Σπαθαρης.

Digitized by Google

Ο
ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ
ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ.

ΑΠΟ ΜΑΪΟΥ 1876 ΜΕΧΡΙ ΜΑΪΟΥ 1877. ΤΟΜΟΣ ΙΑ'.

ΠΕΡΙ ΑΝΑΤΡΟΦΗΣ.

('Ανεγνώσθη ἐν ταῖς ΥΞ', ΥΞΓ', ΥΞΘ' καὶ ΥΟ' συνεδριάσεσιν.)

Διὰ τοῦ ὅρου *ἀνατροφὴ* δέον νὰ ἐννοῶμεν τὴν ὅσον ἔνεστι πλήρη ἀνάπτυξιν πασῶν τῶν φυσικῶν, ψυχικῶν καὶ διανοητικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου, ἃς ὁ Θεὸς ἐδωρήσατο αὐτῷ· ἀνάπτυξιν δηλονότι σύμμορφον τῷ ὑψηλῷ αὐτοῦ προορισμῷ, καὶ ἐφηρμοσμένην πρός τε τὸ ἔθνος καὶ τὸ κράτος, ἐν οἷς ἡ θεία Πρόνοια ἔθηκεν αὐτὸν ὡς ἐνεργὸν πρόσωπον. Ἡ δὲ λέξις *ἀνατροφὴ* προσφυῶς ἀναλογεῖ πρὸς τοῦτον τὸν ὁρισμόν, ὅς τις οὐσιωδῶς συνᾴδει τῇ δόξῃ τῶν καθ' ἡμᾶς περικλεῶν παιδαγωγῶν. Τὸ περὶ ἀνατροφῆς θεμελιῶδες πρόβλημα δὲν συνίσταται ἆρά γε εἰς τὸ χορηγῆσαι τῷ παιδαγωγουμένῳ τό τε κατάλληλον ἔδαφος, τὴν τροφήν, τὸ φῶς καὶ πάντα τὰ λοιπὰ χρειώδη, δι' ὧν οὗτος ν' ἀναπτύξῃ αὐτὸς ἑαυτόν; Ἡ ἀνατροφὴ ὀφείλει νὰ τρέφῃ τὸ σῶμα, τὴν ψυχὴν καὶ τὸ πνεῦμα οὕτως, ὥστε νὰ ἀναπτεροῖ τήν τε ἐν γένει φύσιν καὶ τὴν πρὸς τὸ ἔθνος εἰδικῶς ἀναφερομένην. 'Αλλ' ἡ παιδεία, περιοριζομένη μόνον εἰς τὰς διανοητικὰς δυνάμεις, συνίστησι τὸ αὐτοτελὲς μέρος καὶ παρίστησιν ἐν τῷ παιδαγωγουμένῳ τὴν ἐνδόμυχον συνείδησιν παντὸς χρησίμου πρὸς τὴν ζωήν, ὅπερ προσεκτήσατο διὰ τῆς ἀνατροφῆς, ἤ, οὕτως εἰπεῖν, ἡ παιδεία εἶναι ἀνατροφὴ τετελεσμένη ἐν συνειδότι, καὶ κραταιουμένη διὰ τοῦ λογικοῦ. Αὕτη εἶναι ἡ κορωνίς, ὁ χρυσοῦς στέφανος, τὸ ἐξωτερικὸν φῶς τὸ διαλαμπρῦνον ὅλον τὸν ἄνθρωπον.

Δύο τινὰ σφόδρα συνδεδεμένα ζῶσιν ἐν ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ ἀνθρώπῳ, ὁ ἐσωτερικὸς καὶ ὁ ἐξωτερικὸς ἄνθρωπος. Διὰ μὲν τοῦ πρώτου ἐννοοῦμεν πᾶν ὅ,τι ἀνήκει προσωπικῶς εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὡς ὂν μεμονωμένον καὶ περιωρισμένον, καὶ πᾶν ὅ,τι ἔχει κοινὸν μετὰ πάσης τῆς ἀνθρωπότητος, τοῦτο δ' ἀποκαλοῦμεν κόσμον τῆς ἐλευθέρας αὐτοῦ ἐνεργείας· διὰ δὲ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀνθρώπου, ἐννοοῦμεν τὸ σύνολον πασῶν τῶν ἐξωτερικῶν αὐτοῦ σχέσεων μετὰ τοῦ περιστοιχοῦντος αὐτὸν κόσμου, ἐμπεριλαμβανομένου εἴτε ἐν τῷ ὑπερτάτῳ Ὄντι, εἴτε ἐν τῇ φύσει, εἴτε ἐν τῇ κοινωνίᾳ, εἴτε ἐν τῷ κράτει. Σύμπασαι δὲ αὗται αἱ σχέσεις ἀπαρτίζουσι τὸν κόσμον τῆς ἀπαραιτήτου αὐτοῦ ἀνάγκης. 'Επ' αὐτῶν τῶν δύο ἀρχῶν ἑδράζεται πᾶσα ἡ ἠθικὴ τοῦ ἀνθρώπου ὕπαρξις. 'Επὶ τῆς κανονικῆς δὲ αὐτῶν ἰσορροπίας στηρίζεται ἡ ἠθικὴ αὐτοῦ τελειοποίησις καὶ ἑπομένως ἐκ τῆς ἀλληλοδιαδόχου καὶ ἀμοιβαίας αὐτῶν ἀναπτύξεως ἐξαρτᾶται τὸ μέτρον τῆς ἀξίας τῆς ἀνατροφῆς αὐτοῦ. Καὶ ἡ μὲν ἐλευθέρα ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου ἀναπτύσσεται ἐν τῇ οἰκογενείᾳ αὐτοῦ, ἡ δὲ ἀπαραίτητος ἀνάγκη ἐν τῷ κράτει.

Θαυμάσιος εἶναι ὁ σχηματισμὸς τῆς οἰκο-

Digitized by Google

γενείας ἐν τῇ ἀνθρωπότητι. Δημιουργημένη καὶ εὐλογημένη αὕτη παρὰ τοῦ Ὑψίστου, προώρισται φυσικῶς τε καὶ ἠθικῶς ὅπως δι' αὐτῆς πληθυνθῇ καὶ διασπαρῇ ἐπὶ τῆς γῆς ἡ ἀνθρωπότης. Καὶ ἡ μὲν οἰκογένεια ἐν τοῖς κτήνεσιν, οὖσα περιωρισμένη εἰς μόνας τὰς φυσικὰς ἀνάγκας, ἐξαλείφεται μετ' οὐ πολύ, μόνη δὲ ἡ ἀνθρωπίνη, ἐμψυχουμένη διὰ τοῦ πνεύματος, εὐμοιρεῖ ἀδιακόπου ἀλληλουχίας, ὡς καὶ πᾶν νοερόν· ὁ γάμος δὲ εἶναι ἡ βάσις αὐτῆς, καὶ διὰ τοῦτο, ὡς θέλομεν ἰδεῖ παρακατιόντες, τοσοῦτο καθαρά, τοσοῦτον ὑψηλὴ ἀποκαθίσταται ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἡ ἰδέα τοῦ γάμου, ὅσον ἐξευγενίζεται ἡ οἰκογένεια, καὶ ὅσον μᾶλλον προσεγγίζει εἰς τὸν ἀνθρώπινον προορισμὸν αὐτῆς. Ἐνταῦθα ἐκ τοῦ φυσικοῦ μὲν δεσμοῦ τῶν γονέων γεννᾶται ὁ ἄνθρωπος σώματι, ἀλλ' ἐκ τοῦ πνευματικοῦ αὐτῶν δεσμοῦ ἀναφύεται καὶ ἀναπτύσσεται πνεύματι. Ἰδοὺ ποῦ τὸ μέγα μυστήριον τοῦ γάμου, τοῦ συνδέοντος τὸ πνεῦμα μετὰ τοῦ σώματος, ἐπιτυγχάνει πληρέστατα τοῦ σκοποῦ.

Τῇ γενέσει τῶν τέκνων ἕπεται, ὥσπερ τις ἀποπεράτωσις τοῦ ἔργου, ἡ μόρφωσις τῆς ἐν αὐτοῖς ἐμφωλευούσης ἀνθρωπίνης εἰκόνος. Ἡ φυσικὴ καὶ πνευματικὴ φιλοστοργία τῶν γονέων ἀποτελεῖ τὸ θερμὸν ἐκεῖνο στοιχεῖον, τὴν ἠθικὴν ἐκείνην τῆς οἰκογενείας ἀτμοσφαῖραν, ἐν ᾗ ὁ ἄνθρωπος ἀναπτύσσεται. Ἐν τῇ φιλοστοργίᾳ ἐλεύθερον τὸ πᾶν. Αὕτη δὲ αὕτη ἡ περὶ τῶν χρεῶν συναίσθησις ἀπορρέει ἐκ τῶν αὐτῶν φυσικῶν ὁρμῶν, ἡ δὲ ἐξωτερικὴ πίεσις μετὰ τοῦ αὐστηροῦ αὐτῆς βλέμματος ἵσταται μὲν ἐπὶ τοῦ βηλοῦ τῆς οἰκογενειακῆς θύρας, ἀλλὰ δὲν τολμᾷ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ ἱερὸν αὐτῆς ἄδυτον. Ὁ δὲ ἄνθρωπος, ἐν τῷ παρὰ τοῦ Θεοῦ δεδομένῳ αὐτῷ σκηνώματι, ὑπὸ τῶν ἀκτίνων τῆς φιλοστοργίας αὐξάνει δι' ὅλης τῆς ἐλευθέρας ἐσωτερικῆς αὐτοῦ ἐνέργειας, ὡς ἄνθος ὑπὸ τῆς εὐεργετικῆς θερμότησος τοῦ ἀκτινοβολοῦντος ἡλίου.

Ἄς ἀπαριθμήσωμεν τὰ κυριώτερα τῶν πλεονεκτημάτων, ὅσα προσφέρει ἡ οἰκογένεια διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀνθρώπου. Πάντες οἱ καθ' ἡμᾶς διάσημοι παιδαγωγοὶ συνομολογοῦσιν, ὅτι ἡ ἀνατροφὴ ὀφείλει νὰ ἐγκολπῶται ὁλοσχερῶς τὸν ἄνθρωπον ὁλοτελῆ ὡς εἶναι, καὶ ὅτι ὁ ὑψηλότερος καὶ τελικὸς σκοπὸς τῆς ἀνατροφῆς συνίσταται εἰς τὴν σύγχρονον ἀνάπτυξιν τῆς ψυχικῆς αὐτοῦ οὐσίας καὶ τῆς σωματικῆς. Ἀλλὰ ποῦ ὁ ἄνθρωπος, καθὸ τοιοῦτος, εὑρίσκεται ὁλοσχερῶς εἰ μὴ ἐν τῇ ἑαυτοῦ οἰκογενείᾳ; Ἐνταῦθα γυμνὸς γεννᾶται καὶ ἐνταῦθα φυλάττει ἀδιαλείπτως πᾶσαν τὴν πρὸς ἠθικὴν ἀγωγὴν δεκτικότητα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, ἠνεῳγμένης ἵνα παραλαμβάνῃ ἐλευθέρως πᾶν εἶδος τροφῆς τε καὶ τρυφῆς, καὶ κεκλεισμένης ὅπου παρίσταται τῷ ἀνθρώπῳ ἡ θύραθεν ἀπειλητικὴ ἀνάγκη. Τὸ δημόσιον ἐκπαιδευτήριον, ὅσον ἀξιόλογον καὶ ὅσον οἰκογενειακῶς ἂν ὑποτεθῇ κατηρτισμένον, πώποτε δὲν δύναται νὰ κατάσχῃ ἐν ἑαυτῷ τὸν παῖδα ὁλοτελῆ· διότι ἡ ῥίζα αὐτοῦ θέλει μένει ἐς ἀεὶ ἐν τῇ οἰκογενείᾳ, ὅθεν ἐξῆλθεν· ἐὰν δὲ στερῆται τοιαύτης, τότε βαβαί! ¡Ποῦ προφυλάττεται ἡ προσωπικότης τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ πάσης ἐξωτερικῆς ἐπιδράσεως καὶ ἐπηρείας εἰ μὴ ἐν τῇ οἰκογενείᾳ; Ποῦ τὸ γενικῶς ἠθικὸν ἰδεῶδες τοῦ ἀνθρώπου δύναται κάλλιον νὰ ἐγκεντρισθῇ ἐν αὐτῷ εἰ μὴ ἐν τῇ οἰκογενείᾳ; ¡Ἐν τῷ δημοσίῳ ἐκπαιδευτηρίῳ; Ἀλλ' ἐκεῖ ἡ ἰδία αὐτοῦ προσωπικότης ὀφείλει νὰ προσενεχθῇ ὡς ὁλοκαύτωμα εἰς τὸ γενικὸν πνεῦμα τοῦ ὅλου, καὶ ἰδίως ἡ ἐν γένει ἀνθρωπίνη ἀρχὴ χρησιμεύει ἐκεῖ ὡς ὄργανον μόνον εἰς τοὺς προφανεῖς ἢ μυστικοὺς τοῦ κράτους σκοπούς.

Οἱ καθ' ἡμᾶς παιδαγωγοὶ ὁμοφώνως διαβεβαιοῦσιν ὅτι, ἡ θρησκευτικῶς ἠθικὴ ἀνατροφὴ συμπληροῖ τὸ ἔργον τῶν διδασκόντων καὶ προσδιορίζει εἰς τὸν παῖδα τὴν ἐσωτερικὴν αὐτοῦ ἀξίαν, ὡς ἀνθρώπου, ὅτι τὸ θρησκευτικὸν καὶ ἠθικὸν αἴσθημα ὀφείλει νὰ διεγείρηται, νὰ ἀναπτύσσηται καὶ νὰ τρέφηται ὅσον οἷόν τε ταχύτερον, ὅτι ὁ ἠθικὸς τοῦ ἀνθρώπου χαρακτὴρ δὲν δύναται νὰ τῷ ἐπιβάλληται ἔξωθεν παρά τινος, καὶ δὲν μορφοῦται οὔτε ὑπὸ μαθημάτων, οὔτε ὑπὸ κανόνων ἢ νουθεσιῶν, ἀλλὰ μᾶλλον ὑπὸ τῶν περιστοιχούντων αὐτὸν ἀντικειμένων καὶ ὑπὸ τῆς ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας ἐμφυτευθείσης αὐτῷ ἕξεως, ὅτι ἡ ὄντως ἀρετὴ φύεται μόνον ἐκ τοῦ ἐδάφους τῆς ἠθικῆς ἐλευθερίας, ὅτι ἐξ ἀρχῆς, ὅσῳ ἔλαττον ἡ ἐλευθέρα τῶν λόγων καὶ πράξεων αὐτοῦ ἐκδήλωσις δεσμεύεται παρά τε τῶν κανόνων καὶ τῶν ἀπαγορεύσεων, τοσούτῳ εὐθύτερος καὶ ἀκμαιότερος προβαίνει ὁ ἠθικὸς αὐτοῦ χαρακτήρ, ὅτι ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ τῆς ψυχῆς ἔγκειται ἡ ἰσχὺς καὶ ἡ ῥίζα τῆς ἀρετῆς, ἡ ἀρχὴ τοῦ σέβεσθαι ἑαυτόν, ἡ πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν καθηκόντων ἀφοσίωσις, ἡ πίστις καὶ ἡ εἰλικρίνεια, ὅτι τὸ ἔθος

Digitized by Google

τοῦ βραβεύειν διὰ τὴν καλὴν πρᾶξιν, καὶ τιμωρεῖν διὰ τὴν κακήν, διδάσκει τὸν παῖδα, ἵνα ἐκτελῇ τὴν πρώτην φερόμενος ὑπὸ φιλοκερδείας, καὶ ν' ἀποφεύγῃ τὴν δευτέραν μόνον διὰ τὸν φόβον, ὅτι δι' ἱλαροῦ πνεύματος πᾶν ἀγαθὸν ἐμφυτεύεται εἰς τοὺς παῖδας, καὶ πᾶν ὅ,τι θλίβει τὴν φυσικὴν αὐτῶν ζωηρότητα πρέπει ν'ἀποκλείηται τῆς ἀνατροφῆς. Ἐκ τῶν εἰρημένων δὲ συνεπῶς ἐπάγεται ¡ποῦ ἄλλοθι κάλλιον δύνανται νὰ ἐκτελεσθῶσιν ὅλαι αὗται αἱ ἀπαιτήσεις τῶν παιδαγωγῶν εἰ μὴ ἐν τῇ οἰκογενείᾳ; Ἐνταῦθα ἡ θρησκεία ζῇ οὐ μόνον ἐν ταῖς ἐξωτερικαῖς τελεταῖς καὶ ἐν τῇ διὰ ζώσης φωνῆς διδασκαλίᾳ, ἀλλὰ πνέει ἐν τῷ αὐτῷ τῆς οἰκογενείας ἀέρι καὶ ἐμπληροῖ πᾶσαν αὐτῆς τὴν ζωήν. Αὕτη ἀναφαίνεται ἐν ταῖς εὐθυμίαις καὶ ταῖς χαρμοσύνοις οἰκογενειακαῖς ἡμέραις,ἐν τοῖςγενεθλίοις, ἐν ταῖς ἀσθενείαις, ἐν τοῖς δακρύοις, ἐν ταῖς λύπαις καὶ περισπασμοῖς, καὶ ἑνὶ λόγῳ, ἐν πάσαις ταῖς περιστάσεσι τοῦ βίου. Διὰ πάντων τῶν ἀξιομνημονεύτων συμβεβηκότων, τῶν μυρίων φροντίδων καὶ ἐσωτερικῶν ταραχῶν, εἰς ἃς ἐμπίπτομεν καθ'ἑκάστην, ἐγχαράττεται ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ παιδὸς καὶ ἀποτίθεται ἐν αὐτῇ, ὡς ὁ θεμέλιος λίθος, ὃν ὁ ἀρχιερεὺς ἁγιάσας κατατίθησιν ἰδίαις χερσὶν ἐν οἰκοδομήσει ναοῦ. Ὁτιδήποτε δὲ καὶ ἂν ὑποστῇ ὁ ἄνθρωπος, ὁσονδήποτε καὶ ἂν μεταβληθῇ τὸ θεμέλιον, βαθέως ἐν αὐτῷ καταβεβλημένον, ἔσεται πάντοτε στερρὸν καὶ ἀκράδαντον.

Ἡ ἐκτέλεσις τῶν χριστιανικῶν νόμων καὶ τῶν εὐαγγελικῶν ἐντολῶν ἐκπληροῦται καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν μόνον ἐν τῇ οἰκογενείᾳ· διότι τὸ ἐκπαιδευτήριον καθυποβάλλεται ἀκουσίως εἰς τὸ ἔθιμον καὶ τὰς δημοσίους προλήψεις, αἵτινες δὲν εἶναι πάντοτε καὶ κατὰ πάντα σύμφωνοι τῷ πνεύματι τοῦ χριστιανισμοῦ. ¡Ποῦ λοιπὸν κάλλιον τὸ ἠθικὸν αἴσθημα θέλει ἐμπνευσθῇ ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ παιδός; Ἆρά γε δὲν εἶναι ἐκεῖνο τὸ πνευματικὸν γάλα, δι' οὗ ὀφείλουσιν οἱ γονεῖς νὰ ἐκθρέψωσιν αὐτό; ἆρά γε ἡ στοργὴ αὐτῶν δὲν γίνεται αὐτῷ ὁδηγὸς ὅπως ἀγαπᾷ πᾶν ὅ,τι ἀγαπητόν; Οἱ ὅροι τῆς ἐξωτερικῆς ἐλευθερίας ἐνταῦθα μόνον ἀποτελοῦσιν ἓν σῶμα διὰ τὴν ἀνάπτυξιν ἀκραιφνοῦς χαρακτῆρος, οὐδεμία δὲ συνήθεια ἐπιδρᾷ τοσοῦτον ἐφ' ἡμᾶς ὅσον ἡ οἰκογενειακή. Ἡ ἀνταμοιβὴ διὰ τὸ καλόν, καὶ ἡ ποινὴ διὰ τὸ κακὸν εἰσιν ἀναπόφευκτοι ἐν τῇ σχολῇ, ὡς φόρος εἰς τὸν δημόσιον νόμον· ἀλλ' ἐν μόνῃ τῇ οἰκογενείᾳ τὸ ἀγαθὸν γεννᾶται ἐπὶ σκοπῷ τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ ὁ φόβος τοῦ κακοῦ ἀποβαίνει εἰς ὁρμέμφυτον ἀνθρώπινον. Αὐτὴ ἡ ἰδία ποινὴ ἀπόλλυσιν ἐνταῦθα τὸν αὐστηρὸν αὐτῆς χαρακτῆρα,ἀπορρέουσα οὐχὶ ἐκ τῆς ὀργῆς ἢ τῆς ἀνάγκης, ἀλλ' ἐκ καθαρᾶς στοργῆς, ὡς ἡ ποινὴ τοῦ Θεοῦ τῶν χριστιανῶν. Ἐνταῦθα ἐπικρατεῖ τὸ ἱλαρὸν πνεῦμα, ἀναγκαία ἀτμοσφαῖρα τοῦ ἀγαθοῦ. ¡Τίς ἐξ ἡμῶν, καὶ ὁ ἐπιμελέστερος, δὲν εὐηρεστεῖτο μᾶλλον ἐν τῇ οἰκογενείᾳ, ἢ ἐν τῇ σχολῇ; Τὸ κράτος παραλαμβάνον τὸν παῖδα ἀπὸ τοῦ κόλπου τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ καὶ κατατάττον αὐτὸν ἐν τοῖς δημοσίοις αὐτοῦ διδακτηρίοις, περιστοιχίζει τὴν ἤδη ἱκανῶς ἀνεπτυγμένην ἐλευθερίαν αὐτοῦ διὰ τῆς σφαίρας τοῦ καθήκοντος καὶ τῆς ἀνάγκης, καὶ δεσμεύει αὐτὸν δι' ἀπείρου πλήθους χρεῶν τε καὶ σχέσεων, ἐν μέσῳ τῶν ὁποίων μέλλει ν' ἀναπτυχθῇ ὁ βίος αὐτοῦ. Ἡ ἐλευθερία ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἐξωτερικῆς ἀνάγκης μεταποιεῖται εἰς φάσμα μόνον ἐλευθερίας, ὁ δὲ ἠθικὸς χαρακτὴρ ἀπὸ τῆς ἰδανικῆς σφαίρας τῆς οἰκογενείας μεταβαίνει εἰς τὴν πρακτικὴν σφαῖραν τῶν κοινωνικῶν σχέσεων. Ἰδοὺ τὸ πρῶτον ἀναπόφευκτον καὶ ἀναγκαιότατον ὄφελος τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, οὗτινος τὴν ἐπίτευξιν μάτην ἡ οἰκογένεια ἐπεζήτησε πάντοτε.

Ἐν τούτοις πόσον ὀλίγαι οἰκογένειαι ἐκπληροῦσι τὰ παρ' ἡμῶν σχεδιασθέντα ὑψηλὰ καθήκοντα! Πόσον εὐάριθμά εἰσι τὰ ἐκλεκτὰ ἐκεῖνα σκεύη τὰ συμβάλλοντα εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀνθρωπότητος! Πόσον ὁ ἐσωτερικὸς ἄνθρωπος διαφθείρεται ὑπὸ τῶν ἐξωτερικῶν ἐπιδράσεων! Ἆρά γε δὲν εἶναι αὕτη ἡ πρώτη αἰτία δι' ἣν τὸ φαῦλον πολλάκις ὑπερέχει τοῦ ἀγαθοῦ ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ; Ἐνταῦθα ἀνακαλύπτεται νέα φάσις τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, ἥτις δύναται νὰ συμβάλῃ εἰς τὴν ἐπανόρθωσιν τῶν οἰκογενειακῶν ἐλλείψεων, εἰ καὶ μὴ ἰσχύουσα νὰ ἐκριζώσῃ ὁλοτελῶς τὸ κακόν. Ἕτερον ὄφελος προκύπτον ἐξ αὐτῆς, συνίσταται εἰς τὸ νὰ συγχωνεύσῃ εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ τὴν ποικιλίαν τῶν σκέψεων, τῶν χαρακτήρων, τῶν ἐθίμων, τῶν ἕξεων, τῶν προλήψεων, ἃς ἕκαστος παῖς φέρει ἐκ τῆς οἰκίας εἰς τὸ δημόσιον ἐκπαιδευτήριον. Τὸ ἰδιαίτερον πνεῦμα ἑκάστης οἰκογενείας συμφέρει εἰς τὴν μόρφωσιν προσωπικοῦ χαρακτῆρος διὰ τὸν παῖδα· ἀλλ' ὑπερβαῖνον πέρα τοῦ δέοντος τρέπεται εἰς ἰσχυρογνω-

Digitized by Google

μοσύνην, βλαβερὰν εἰς τὸ γενικὸν τῆς κοινωνίας πνεῦμα. Τὸ τελευταῖον ὄφελος τὸ προερχόμενον ἐκ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως συνίσταται εἰς τὸ ὅτι παρίστησιν εἰς τὸν παιδαγωγούμενον τοιαῦτα πολυπληθῆ μέσα πρὸς ἐπίδοσιν τῶν δυνάμεων αὐτοῦ, ὅσα οὐδεμία οἰκογένεια κέκτηται. Πάντες δὲ οἱ θησαυροὶ τῆς διδασκαλίας ὀφείλουσι νὰ τείνωσιν εἰς τὸ νὰ ἐμπνέωσι τῷ μαθητῇ τὸν ἔρωτα τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς δόξης τῆς πατρίδος, καὶ παντὸς ὅ,τι δύναται ν'ἀποκαταστήσῃ αὐτὴν εὐδαίμονα καὶ ἀκμαίαν.

Ἡ ἀλήθεια δὲ αὕτη ἐναργῶς καταφαίνεται ἐκ τῆς ἀκολούθου σκέψεως ἡμῶν. Ἡ οἰκογένεια καὶ τὸ κράτος ἐξ ἴσου ὀφείλουσι νὰ συμμετέχωσιν εἰς τὴν παιδείαν τοῦ ἀνθρώπου. Ὅσοι δ' ἐπαιδεύθησαν μονομερῶς οἴκοι ἐμφαίνουσι σχεδὸν πάντοτε ἔλλειψιν σταθερᾶς θελήσεως καὶ ἀνικανότητα εἰς τὴν πραγματικὴν δραστηριότητα. Οἱ παιδευθέντες παρὰ τοῖς ἀγαθοῖς αὐτῶν οἰκείοις ἀνήκουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς ἐκείνην τὴν τάξιν τῶν ἀνθρώπων, οἵτινες ἐν τῷ κόσμῳ διακρίνονται διὰ τῆς ἐπωνυμίας *ἀξιόλογος ἄνθρωπος μὲ ἀξιόλογον ψυχήν*. Ὁ καθαρὸς ἀὴρ τῆς ψυχικῆς αὐτῶν ἐλευθερίας ἐμμένων ἄνευ συγκρούσεως μετὰ τῆς ἐξωτερικῆς ἀνάγκης, δὲν ἠδυνήθη νὰ παγιωθῇ εἰς εἶδος θελήσεως, καὶ σχεδὸν διάγουσιν οὗτοι τὸν βίον εἰρηνικῶς, μὴ ἐγκαταλιπόντες μετὰ θάνατον οὐδὲν ἴχνος ἐν τῇ κοινωνικῇ ζωῇ. Σπανιώτερον ἀπαντῶνται ἄνθρωποι ἐκτραφέντες ἀποκλειστικῶς μόνον παρὰ τοῦ κράτους. Ἐνταῦθα ἀναφαίνεται ἕτερον ἔλλειμμα· ἡ ἐξωτερικὴ ἀνάγκη ἐξαπλοῦται καὶ καταπιέζει τὴν ἐσωτερικὴν ἐλευθερίαν, ὁ δὲ ἄνθρωπος μεταβάλλεται εἰς ἐξωτερικὸν μόνον τύπον, ἀπολέσας τὴν ζωτικὴν αὐτοῦ οὐσίαν. Ἀλλ' ὑπάρχουσιν ὀρφανὰ ἐστερημένα παντελῶς οἰκογενείας, τῶν ὁποίων κήδεται τὸ κράτος· αὐτὰ δύνανται νὰ σωθῶσι μόνον διὰ τῆς πεποιημένης (πλαστῆς) αὐτῶν οἰκογενείας, τῆς ὁποίας τὸν τύπον παριστάνουσι τὰ καλούμενα ὀρφανοτροφεῖα.

Πεποιθότες δὲ ἐν τῇ ἰδίᾳ ἡμῶν σκέψει διὰ τὸ ἀναμφίβολον τῆς ἀληθείας, ἣν ἄρτι ἐξεφράσαμεν, ἃς ἐρωτήσωμεν περὶ ταύτης τοὺς διασήμους παιδαγωγοὺς τῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων χρόνων. Ἐν τοῖς γνωμικοῖς τοῦ Πυθαγόρου περὶ ἀγωγῆς τέκνων εὑρίσκομεν πολύτιμόν τι ἀναφορικῶς πρὸς τὸ ἡμέτερον ἀντικείμενον· «οἱ γονεῖς εἶναι οἱ ἀληθεῖς ὁδηγοὶ τῶν ἰδίων τέκνων, ἀποφαίνεται, καὶ δὲν ὑπάρχει οὐδὲν ἀναρμοστότερον τοῦ χωρίζειν τὰ τέκνα ἀπὸ τῶν γονέων»[1].

Ὁ δὲ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης διὰ τῆς ὑψηλῆς αὐτῶν διανοίας περιλαμβάνοντες ἐν ἑαυτοῖς τὸ σύνολον τῶν γνώσεων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, προβάλλουσιν ἡμῖν τὸν ἑλληνικὸν τρόπον τοῦ ἀνατρέφειν τοὺς παῖδας. Ὁ Πλάτων, ἅτε δὴ Ἀθηναῖος, ὡς ἔξοχον πάντων ὑπελάμβανε τὴν ἐμμελῆ κρᾶσιν τῆς μουσικῆς μετὰ τῆς γυμναστικῆς, ἣν καὶ «τελείαν παιδείαν ἀρετῆς» ἀπεκάλει, καθ' ὅσον ὁμολογουμένως ἡ μὲν ἀνέπτυσσε τὴν ψυχήν, ἡ δὲ τὸ σῶμα. Ἀλλ' ἐν τῇ ἰδεατικῇ αὐτοῦ Πολιτείᾳ οὐδεμίαν δυστυχῶς παραδέχεται οἰκογένειαν. Οὕτω δὲ κατὰ τὸν φιλόσοφον τοῦτον, τὸ κράτος ἀπορροφᾷ τὸν πολίτην. Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην, ἡ τελειότης τοῦ ἀνθρώπου ἐστὶν ὁμοία τῇ τελειότητι τοῦ πολίτου, ποιεῖται ὅμως διάκρισιν μεταξὺ τῆς δημοσίας καὶ τῆς ἰδιωτικῆς ἀνατροφῆς, ἀναφέρων ἐν μὲν τῇ πρώτῃ τὴν ἐπικύρωσιν γενικῶν κανόνων, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ τὴν συλλογὴν ἰδιαιτέρων, τυχηρῶν δοκιμίων· ἀλλ' ἐν τούτοις καταφέρεται κατὰ τῶν Ἀθηναίων, ἐν οἷς (ὡς λαῷ κατὰ τοὺς τότε αἰῶνας, μεταξὺ πάντων μᾶλλον πεπολιτισμένῳ) ἡ οἰκιακὴ ἀνατροφὴ ἔλαβεν ὑπεροχὴν ἐπὶ τῆς δημοσίας. Ἐκ τῶν Ῥωμαίων συγ-

1) Τοιοῦτο καὶ τὸ τοῦ Ἀλέξιδος·

«Ὦ παῖ, μέγιστος ἔρανος ἔστι μοι τὸ σὲ
» θρέψαι κατὰ τρόπον· ὃν γὰρ αὐτὸς ἀπέλαβον
» παρὰ τοῦ πατρός, δεῖ τοῦτον ἀποδοῦναί με σοί.»

Καὶ τὸ τοῦ Εὐριπίδου (ἐν Μελεάγρῳ)·

«Ἐκ γὰρ πατρὸς καὶ μητρὸς ὅστις ἐκπονεῖ
» σκληρὰς διαίτας, οἱ γόνοι βελτίονες.»

Καὶ τὸ τοῦ Αἰλιανοῦ· «Σωκράτης ὁ γενναῖος ᾐτιᾶτο τῶν πατέρων ἐκείνους, ὅσοι μὴ παιδεύσαντες » αὐτῶν τοὺς υἱεῖς, εἶτα ἀπορούμενοι ἦγον ἐπὶ » τὰς ἀρχὰς τοὺς νεανίσκους καὶ ἔκρινον αὐτοὺς » ἀχαριστίας, ὅτι οὐ τρέφονται ὑπ' αὐτῶν· εἶπε » γὰρ ἀδύνατον ἀξιοῦν τοὺς πατέρας, μὴ γὰρ οἵους » τε εἶναι τοὺς μὴ μαθόντας τὰ δίκαια ποιεῖν » αὐτά.» «Ὁ δὲ Δημοσθένης πυθομένου τινὸς τί » τὸν υἱόν μου διδάξω (οὐχὶ διδάξομαι), εἶπεν, εἰ » μὲν μετὰ Θεοῦ μέλλοι ζῆν, φιλόσοφον, εἰ δὲ μετ' » ἀνθρώπων ῥήτορα». Καὶ ὁ Χαιρωνεὺς δὲ ἐν τῷ *Περὶ Παίδων Ἀγωγῆς* πολλὰς καὶ χρυσᾶς ἀπεθησαύρισεν ἡμῖν περὶ τούτων ὑποθήκας, ὧν καὶ τὸ πολλοστὸν ἐπιλείψει με ἡ ὥρα καὶ ἐμπαρόδως ἀναμιμνήσκοντα.

Digitized by Google

γραφέων ὁ Κικέρων καὶ ὁ Κιντιλιανὸς ἐνησχολήθησαν τὸ πλεῖστον εἰς τὴν θεωρίαν τῆς παιδείας καὶ εἶχον ὑπ' ὄψιν τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν καὶ πρὸ πάντων τῶν ῥητόρων. Ὁ Κιντιλιανὸς διὰ τὸν σκοπὸν αὐτοῦ οὐ μόνον προαιρεῖται, ἀλλὰ καὶ ἀποφαίνεται ἀναγκαιοτάτην τὴν δημοσίαν ἀνατροφήν. Ἐν τοῖς συγγράμμασι τοῦ Πλουτάρχου, ὅστις ἔζη ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ῥωμαϊκῆς γραμματολογίας, καὶ ὑπῆρξε διδάσκαλος τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ, εὑρίσκομεν ἰδιαιτέραν τάσιν πρὸς τὸν οἰκιακὸν βίον, ἐν ᾧ καὶ διετέλει αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς καθ' ὅλον τὸν χρόνον τῆς ζωῆς αὐτοῦ.

Πρῶτοι οἱ ἅγιοι Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας εὐλόγως κατενόησαν τὴν σπουδαιότητα τῆς οἰκιακῆς ἀνατροφῆς, σχετικῶς πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἑκάστου, καὶ ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτῶν ἀπαντῶμεν ἐντόνους περὶ τούτου σκέψεις, ἰδίᾳ δ' ἐν τοῖς τοῦ θείου Χρυσοστόμου. Ἡ ἐπιρροὴ τῶν ἐθνικῶν σχολείων καὶ ἐν γένει τὰ σχολεῖα τῆς φιλολογίας, ἅτινα τὰ μάλιστα συνετέλεσαν εἰς τὸν πολιτισμὸν τῆς δυτικῆς Εὐρώπης, ἀπέτρεψαν τοὺς ἐκεῖσε διδασκάλους καὶ παιδαγωγοὺς ἀπὸ τῆς ὡραίας διευθύνσεως τῆς γενομένης παρὰ τῶν θείων Πατέρων πρὸς τὴν οἰκιακὴν ἀνατροφήν· ἀλλ' ὅσοι ἐξ ἐκείνων ἐνεφοροῦντο χριστιανικοῦ πνεύματος, ἐμμόνως προσεπάθουν νὰ εἰσαγάγωσι τὴν ἀρχὴν τῆς οἰκιακῆς ἀνατροφῆς ἐν ταῖς σχολαῖς αὐτῶν.

Οἱ Ἀναμορφωταί, ἤτοι ὀπαδοὶ τοῦ Λουθήρου (1483—1549), ἐπέστησαν πᾶσαν τὴν προσοχὴν αὐτῶν εἰς τὴν *κλασικὴν* παιδείαν, καὶ παρέβλεψαν ὁλοτελῶς τὴν ἀνατροφὴν τοῦ λαοῦ. Ἐνταῦθα ἀναφέρονται καὶ ὁ ἄκαμπτος κλασικὸς Ἔρασμος ὁ Ῥοτερδάμιος (1467 — 1536), ὁ Μελάγχθων (1497—1560), Ἰωάννης Στοῦρμ (1507—1589), Βαλεντὴν Γροτσενδόρφ (........) καὶ ἄλλοι πολλοί. Τὰ συστήματα αὐτῶν κύριον σκοπὸν εἶχον τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐλευθερίας τοῦ λογικοῦ, τὴν δὲ πηγὴν πασῶν τῶν γνώσεων περὶ τῆς ἀνθρωπότητος ἐνέκλειον εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῶν γλωσσῶν ἑλληνικῆς τε καὶ λατινικῆς. Τοῖς δ' Ἀναμορφωταῖς ἀντενήργουν οἱ Ἰησουΐται, οἵτινες τὸ αὐτὸ μὲν φιλοσοφικὸν στοιχεῖον εἰσήγαγον εἰς τὴν δυτικο-καθολικὴν παιδείαν, ἀλλὰ καθυπέταξαν αὐτὸ εἰς ἄλλην ἀρχήν, εἰς τὴν τυφλὴν ὑπακοὴν δηλονότι· ἀλλ' οὔτε οἱ μέν, οὔτε οἱ δὲ ἠδυνήθησαν νὰ συμβάλωσιν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν γνώσεων περὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἀνατροφῆς, διότι δὲν ἐθεώρουν αὐτὴν ὡς μέσον πρὸς τὴν διάδοσιν τῶν θρησκευτικῶν αὐτῶν δοξασιῶν. Ὁ ΙΗ' αἰὼν γέμει πολλῶν συγγραμμάτων περὶ ἀνατροφῆς. Ἓν δὲ τῶν πολυκρότων σοφισμάτων αὐτῆς τῆς ἑκατονταετηρίδος εἶναι ὁ Αἰμίλιος τοῦ Ῥουσσῶ (1712—1778), τὰ μάλιστα συνεργήσας εἰς τὴν πεπλανημένην ὁδὸν εἰς ἣν ἐνέπεσεν ἡ ἀνατροφὴ ἐν Γαλλίᾳ. Ἡ πρώτη καὶ κυρία πλάνη ἐν αὐτῷ τῷ συγγράμματι προκύπτει ἐκ τοῦ ὅτι, ὁ ἥρως αὐτοῦ ὑπολαμβάνεται ὀρφανὸν παιδίον. Ὁ συγγραφεὺς ἐστέρησεν αὐτὸ οἰκογενείας τε καὶ πατρίδος, τὴν δὲ φροντίδα τῆς ἀνατροφῆς αὐτοῦ ἀνέθετο εἰς πρόσωπον ἰδανικὸν παριστάνον ἀφῃρημένον κύκλον κοινωνικοῦ βίου, διὸ καὶ ἀναγκάζεται νὰ παρουσιάζῃ αὐτὸ εἰς θέσιν ἀλλόκοτον, ὁσάκις μέλλῃ νὰ πράξῃ τι. Ὁ Αἰμίλιος τοῦ Ῥουσσῶ ἐγέννησε τοὺς παιδαριώδεις καὶ ἀπράγμονας κοσμοπολίτας, ἐν οἷς ὁ ἐσωτερικὸς ἄνθρωπος ἀνατρέπεται ὑπὸ τοῦ ἐξωτερικοῦ, ἀλλοτρίου παντὸς ἐθνικοῦ χαρακτῆρος. Ἐν τῷ αὐτῷ δ' αἰῶνι ἡ παιδαγωγία ἐμορφώθη ἐν εἴδει ἐπιστήμης τετελειωμένης, καὶ παρίστησι πολλοὺς διακλαδισμοὺς ὑποκειμένους εἰς τέσσαρα κύρια συστήματα· πατρὶς δὲ αὐτῆς εἶναι ἡ Γερμανία, ἔνθα οἱ καλούμενοι *κλασικοὶ* ἐπιστήμονες ἐξακολουθοῦσι μὲν διεύθυνσιν ἑλληνο-λατινικήν, ἡ δ' ἐπιρροὴ αὐτῶν ἀποβαίνει ἀληθῶς εὐεργετικὴ πρός τε τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν φιλολογίαν. Οὗτοι σχηματίζουσι μὲν ὄντως τὴν μέθοδον τῆς κανονικῆς κλασικῆς παιδείας, ἀλλὰ χάριν αὐτῆς ἐπιλανθάνονται τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολίτου. Εἰς αὐτοὺς ἀντιβάλλονται δύο σχολαί, ἡ τῶν *Θεοσεβῶν* καὶ ἡ τῶν *Φιλανθρώπων*. Ἐκ τούτων δὲ οἱ μὲν ἐστήριζον τὴν ἀνατροφὴν ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς θρησκευτικῆς εὐσεβείας, ἀλλὰ περιώριζον αὐτὴν εἰς τὰς προσωπικὰς σχέσεις ἑκάστου πρὸς τὴν θεότητα, παραλείποντες τὴν ἐκκλησίαν, οἱ δὲ παρεδέχθησαν ὡς βάσιν τὴν ἀφῃρημένην ἔννοιαν τοῦ ἀνθρώπου. Ταύτης δὲ τῆς σχολῆς πρώτιστον ἱδρυτὴν δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν τὸν Ῥουσσῶ. Ἀλλ' οἱ μὲν *Θεοσεβεῖς* ἐξώκειλαν εἰς τὰς ὑπερβολὰς θρησκευτικῆς φαντασιοκοπίας, οἱ δὲ *Φιλάνθρωποι* ἀπ' ἐναντίας μετὰ τοῦ ὁδηγοῦ αὐτῶν προήχθησαν εἰς τὸν *κοσμοπολιτισμόν*. Τὴν τετάρτην σχολὴν ἀπαρτίζουσιν οἱ *Ἐκλεκτικοί*, προσπαθοῦντες εὐλόγως νὰ ἐκλέξωσι πᾶν ὅ,τι βέλτιον ἐξ ἑκάστου συστήματος τῆς ἀνατροφῆς.

Digitized by Google

Τὸ κύριον δ' ἐλάττωμα τῶν συστημάτων τούτων ἐνυπῆρχεν ἐν τῷ πλαστῷ καὶ τεχνικῷ τρόπῳ ὃν προέτεινον. Δὲν ἐπέτυχον δὲ ἀποχρώντως τοῦ σκοποῦ, ὅτι ἡ ἀνατροφὴ τείνει εἰς τὸ ἴδιον ἑαυτῆς τέλος, καὶ δὲν χρησιμεύει ὡς ὄργανον πρὸς τὴν διάδοσιν μονομερῶν τινων ἰδεῶν, ἢ περιωρισμένης τινὸς θεωρίας περὶ τοῦ ἀνθρώπου. Πάντα ταῦτα τὰ συστήματα προὐτίθεντο τὴν μερικὴν ἀνάπτυξιν αὐτοῦ, καὶ οὐδὲν ἐξ αὐτῶν ἐκήδετο τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ ἐξωτερικοῦ ὅλου. Διὰ τοῦτο καὶ αἱ μετὰ τῆς οἰκογενειακῆς καὶ δημοσίας ἀνατροφῆς σχέσεις δὲν προσδιωρίσθησαν ὅσον ἔδει παρ' αὐτοῖς.

Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐπενήργουν εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον ἀνθαμιλλώμενα πρὸς ἄλληλα καὶ παρεξετρέποντο τῆς εὐθείας, ἀνεφάνη ἐν Ἑλβετίᾳ ἁπλοῦς τις ἄνθρωπος, ἁγνὸς τὰ ἰδιώματα καὶ φρονήματα, ἄγνωστος μὲν πᾶσιν, ἀλλὰ πεπροικισμένος παρὰ τῆς φύσεως, ἀφ' ἧς οὐδέποτε ἀπεμακρύνετο, δι' ὀρθοφροσύνης καὶ θερμοτάτης καρδίας, ἐμψυχουμένης ἀπὸ ἀκτῖνά τινα τοῦ θείου ἐκείνου ἔρωτος, ὅστις διὰ τῶν χειρῶν τοῦ Θεανθρώπου Ἰησοῦ περιέθαλπε καὶ ηὐλόγει τὰ βρέφη ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐκ νεαρᾶς αὐτοῦ ἡλικίας ὁ εὐεργέτης τῆς νεολαίας καὶ τῆς ἀνθρωπότητος Πεσταλότσης[1], ἀφιέρωσεν ἐν πλήρει αὐταπαρνησίᾳ ὅλας τὰς προσπαθείας καὶ φροντίδας αὐτοῦ εἰς τὴν μελέτην τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, καὶ ἠδύνατο νὰ διακρίνῃ πάντα τὰ ἐλλείμματα τῶν διατάξεων τοῦ κράτους, τὰ ἐν αὐτῇ εἴτε λεληθότως εἴτε καὶ ἐκ προνοίας εἰσφρήσαντα· διὸ αἱ ἐπικρατοῦσαι μέθοδοι ἐν Γερμανίᾳ ἀπήρεσκον καὶ εἰς τὸ πνεῦμα καὶ εἰς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. Σχηματίσας δὲ περὶ ἑαυτὸν σχολικὴν οἰκογένειαν, οὕτως εἰπεῖν, ἢ οἰκογενειακὴν σχολὴν ἐξ ἑκατὸν παίδων, ἐπάλαιεν ὁσημέραι κατὰ μυρίων προσκομμάτων, ἐθριάμβευε κατ' ἐχθρῶν τε καὶ φθονερῶν, ἐδοκίμαζε παντοειδεῖς καταδιωγμούς, καὶ ἐν καιρῷ τῶν ψυχικῶν αὐτοῦ θλίψεων παρηγορεῖτο ὑπὸ μόνου τοῦ μειδιάματος παιδίου τινός, ὅπερ μετὰ πατρικῆς φιλοστοργίας ἐνηγκαλίζετο, ἢ ὑπὸ τῆς θείας ἀξιοσεβάστου μητρός, ἐνασχολουμένης περὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν καθηκόντων αὐτῆς. Ἡ μέθοδος τῆς προκαταρκτικῆς μαθήσεως τοῦ Πεσταλότση θεμελιοῦται ἐντελῶς ἐπὶ τῆς ὀρθοφροσύνης, τὸ δὲ κατόρθωμα αὐτοῦ ὡς παιδαγωγοῦ κατέστη τοσούτῳ μᾶλλον λόγου ἄξιον, ὅσῳ ἐν τῇ πρότερον ἀηδεῖ καὶ ἐπαχθεῖ διὰ τοὺς παῖδας σχολῇ αὐτὸς ἀντεισήγαγε τὸν ζωηρὸν οἰκιακὸν τρόπον τοῦ ζῆν, τὴν ψυχὴν οἱονεὶ φιλοστόργου πατρός. Πρῶτος οὗτος τότε κατέδειξε πῶς ἡ σχολὴ δύναται νὰ ἦναι *πλαστή* τις, οὕτως εἰπεῖν, *οἰκογένεια*. Ἂν δὲ παρεξέτεινε τὴν ἰδέαν αὐτὴν εἰς ὑπερβολὴν κατὰ τὴν πρακτικὴν ἐκτέλεσιν, ἀπέδωκεν ὅμως οὐχ ἧττον τῇ ἀνατροφῇ (ἥτις παρεξετράπη τῆς ἀληθοῦς ὁδοῦ ἕνεκα τῶν σχολαστικῶν *κλασικῶν*) τὴν φυσικὴν οἰκιακὴν αὐτῆς ἀρχήν, τὴν παρὰ τῆς δημοσίας παιδείας ὑπὲρ τὸ μέτρον ἐξουδενωθεῖσαν.

Οἱ παιδαγωγοὶ τοῦ παρόντος αἰῶνος προσδιώρισαν ἀκριβέστερον τὰς σχέσεις, αἵτινες ὀφείλουσι νὰ ὑπάρχωσι μεταξὺ τῆς οἰκιακῆς καὶ τῆς δημοσίας ἀνατροφῆς. Ἡ Βεϊμὰρ καὶ ἄλλαι πόλεις τῆς Γερμανίας τοσοῦτον ἀναγκαίαν ἔκρινον τὴν πρώτην, ἐν καιρῷ μάλιστα τῆς παιδικῆς ἡλικίας, ὥστε ἐνεπιστεύθησαν τὴν ἀνατροφὴν τῶν ἀνηλίκων ὁλοτελῶς ὀρφανῶν εἰς ξένας οἰκογενείας, διωρισμένας ἐπὶ τούτῳ παρὰ τῆς Διοικήσεως. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ σύγχρονοι ἀντίπαλοι τῆς διατάξεως ταύτας νομίζουσιν ὡς ἀπαραίτητον τὴν ἀφομοίωσιν τοῦ διοργανισμοῦ τῶν ὀρφανοτροφείων μετὰ τῆς οἰκιακῆς ζωῆς. Ὁ Ἰμέκερος ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ ἐπαναλαμβάνει πολλάκις ὅτι ἡ οἰκιακὴ ἀνατροφὴ εἶναι ἡ μόνη εὔφορος γῆ διὰ τὴν αὔξησιν τοῦ ἐσωτερικοῦ ἠθικοῦ ἀνθρώπου. Θεωρῶν δὲ τὴν παρακμὴν τῆς οἰκιακῆς διευθύνσεως ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ, προτρέπει πάντας τοὺς γονεῖς ὅπως ὑποστηρίξωσιν αὐτὴν διὰ τῶν προσπαθειῶν αὐτῶν, καὶ ἐγκαρδίως λυπούμενος διότι βλέπει τὴν πρὸς τοῦτο ἀνικανότητα τῶν οἰκογενειακῶν δεσμῶν, περιορίζει τὴν ἐξουσίαν τῶν γονέων διὰ τῆς ἐπιρροῆς τοῦ κράτους. Ἐκ τῶν ἔτι δὲ ζώντων παιδαγωγῶν καὶ ἀκαμάτως ἐργαζομένων εἰς τὴν πνευματικὴν ἄρουραν τῶν γραμμάτων, σαφέστερον καὶ ἀκριβέστερον πάντων ἐνόησε καὶ ὥρισε τὴν ἰδέαν ταύτην ὁ Σβάρτζ ἐν τοῖς πολυαρίθμοις καὶ σοφοῖς αὐτοῦ φιλοπονήμασι. Γινώσκοντες δὲ πόσον ἐπικινδύνως παρεκτρέπεται ἀπὸ τῆς θρησκευτικῆς ἀληθείας ἡ δυτικὴ Εὐρώπη, παρηγορούμεθα βλέποντες τὸν φερέπονον αὐτὸν γερμανὸν παιδαγωγὸν ἐμπνευσμένον ὑπ' αὐτῆς τῆς

---

1) Ὁ Ἰωάννης Ἐρρῖκος Πεσταλότσης ἐγεννήθη κατὰ ἰανουάριον τοῦ 1746 ἐν Ζυρίχῃ τῆς Ἑλβετίας, καὶ ἐτελεύτησε κατὰ φεβρουάριον τοῦ 1827 ἐν Βρούγῃ.

Digitized by Google

ἀληθείας καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς χριστιανικῆς βάσεως τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ ἐπιστηρίζοντα. Ὑπὸ τοιαύτης δὲ διευθύνσεως φερόμενος δὲν ἠδυνήθη νὰ μὴ ἀποδώσῃ τῇ οἰκιακῇ ἀνατροφῇ τὸν ἀληθῆ αὐτῆς προορισμόν. «Ἡ χριστιανικὴ οἰκογένεια, ἀποφαίνεται, εἶναι ἡ ἑστία τῆς ἀληθοῦς ἀνατροφῆς» καὶ καταδείκνυσι τὴν ἀπόλυτον ἀνάγκην τῆς ἑνώσεως τῆς οἰκογενείας μετὰ τοῦ κράτους πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ἱεροῦ αὐτοῦ ἔργου, ἑνώσεως ἐπεξεργασθείσης δεόντως ἐν τοῖς χριστιανικοῖς μόνον λαοῖς. Ἐν τῇ σημερινῇ Γαλλίᾳ τὰ ἐπισημότερα παιδαγωγικὰ συγγράμματα ἀνήκουσιν εἰς γυναῖκας, ἐν τούτοις δὲ ἀπαντῶμεν σαφῆ ἀνάπτυξιν τῆς ἡμετέρας γνώμης.

Τὰ δυτικὰ κράτη πρὸ πολλοῦ ἤδη παρετήρησαν τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ ὁρίσωσι διὰ νόμου τὰς ἐνδεχομένας σχέσεις τῆς οἰκογενείας πρὸς τὸ κράτος, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀνατροφήν. Ἡ μὲν Γερμανία αὐστηρῶς καταδικάζει τοὺς γονεῖς, οἵτινες δὲν ἀποστέλλουσι τὰ τέκνα αὐτῶν εἰς τὰ σχολεῖα. Οἱ δὲ Γάλλοι θέλοντες, κατὰ τὴν ἑαυτῶν ἀστυκὴν θεσμοθεσίαν, νὰ περιορίσωσι τὴν ἀτομικὴν ἐλευθερίαν τῶν πολιτῶν, προσπαθοῦσι παντὶ σθένει, ὅπως ἀναδειχθῇ ἐν Γαλλίᾳ ὡς ἔθος ἐθνικόν, πᾶν ὅ,τι διὰ τοῦ νόμου ἐστερεώθη ἐν Γερμανίᾳ. Ἡ δὲ Ἀγγλία ὡς πρὸς τοῦτο ἔμεινεν ὀπισθοποροῦσα τῶν ἄλλων εὐρωπαϊκῶν κρατῶν καὶ δὲν ὥρισεν εἰσέτι τὴν ἕνωσιν ἀμφοτέρων τῶν ἀνατροφῶν. Ἐν τοῖς συγγράμμασι τῆς σημερινῆς Γερμανίας οἱ ἐπιστήμονες συνεχῶς θίγουσι τούτου τοῦ ζητήματος, πειρώμενοι νὰ ὁρίσωσιν εὐκρινέστερον τὰς μεταξὺ τῶν γονέων καὶ τοῦ κράτους σχέσεις.

Ἐὰν δὲ ἡ παιδαγωγικὴ ἀνήκῃ τῇ τάξει τῶν πρακτικῶν ἐπιστημῶν, καὶ ἐὰν αἱ βάσεις αὐτῆς δύνανται νὰ διαφέρωσι πρὸς ἀλλήλας, ἀναλόγως τοῦ χαρακτῆρος τῶν διοικήσεων καὶ τῶν λαῶν, ἡμεῖς ὑποθέτομεν ὡς λυσιτελεστέραν καὶ πρωτίστην ἀρχὴν ἐν τῇ παιδαγωγικῇ τὴν ἰδέαν τῆς ὅσον ἔνεστι πλήρους ἰσορροπίας μεταξὺ τῆς οἰκιακῆς καὶ τῆς δημοσίας ἀνατροφῆς.

Ὁρίσαντες οὕτωσὶ διὰ τῆς διανοίας τὴν ἀλήθειαν τῆς προτάσεως ἡμῶν, καὶ ἐπιστηρίξαντες αὐτὴν διὰ τῶν διαφόρων τρόπων μεθ' ὧν ἀπεφάνθησαν οἱ καθ' ἡμᾶς σοφοὶ περὶ τούτου τοῦ ἀντικειμένου, ἀπευθυνθῶμεν ἤδη εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ διατρέξαντες ἐν αὐτῇ συντόμως ἢ μᾶλλον ἀκροθιγῶς πως τὴν οἰκογενειακὴν ζωὴν τῶν κυριωτέρων ἐθνῶν, ὑποδείξωμεν κατὰ πόσον αὕτη ἀναλογεῖ πρὸς τὴν ἀστυκὴν καὶ παιδικὴν τοῦ ἀνθρώπου ἀνατροφήν.

Ὁπόσους διασήμους χρονογράφους ἔχει ἡ ἀνθρωπότης! μὲ ὁποῖα λευκαυγῆ χρώματα περιέγραψαν τὰς ἐξωτερικὰς πράξεις τῶν λαῶν καὶ τῶν ἐπικρατειῶν! μὲ ὁποίους φλογεροὺς λόγους ἀναγγέλλεται τὸ ἡρωικὸν αὐτῶν κλέος! Ἀλλὰ διατί οὐδεὶς τῶν σοφῶν τούτων δὲν ἀφιέρωσεν ἰδίαν τινὰ ἐργασίαν, ἵνα μετριοφρόνως εἰσδύσῃ εἰς τὸν ἐσωτερικὸν οἰκογενειακὸν βίον πάντων ἢ τινων ἐθνῶν τοῦ κόσμου, καὶ χάριν τῶν ἐπερχομένων γενεῶν ἐξιστορήσῃ ἀφελῶς τὴν ἰδιωτικὴν καὶ ἀλαμπῆ πρὸς δόξαν ὕπαρξιν αὐτῶν, ἐν παντελεῖ ἀγνοίᾳ ὡς ἐκ τούτου ἐγκαταλειφθεῖσαν μέχρις ἡμῶν; Οὕτω βεβαίως ἤθελεν ἀναφανῇ φῶς ὅλως διάφορον καὶ ἤθελεν ἀνακαλυφθῇ ἐν ἑκάστῳ ἔθνει ἡ ἰδιάζουσα αὐτῷ οὐσία. Ἡ δ' αἰτία τούτου πασίδηλος. Εὐκοπώτερον βεβαίως εἶναι καὶ εὐαρεστότερον νὰ κατανοήσωμεν τὸν ἐξωτερικὸν βίον τῶν λαῶν, ὅστις καταθορυβεῖ τὴν ἀκοὴν καὶ ἐκθαμβοῖ τοὺς ὀφθαλμούς, παρὰ νὰ κατέλθωμεν εἰς τὰ βαθέα ἐνδόμυχα τῆς ἰδιωτικῆς ζωῆς, ὅπου τὸ πᾶν κατὰ πρώτην προσβολὴν φαίνεται τοσοῦτο σμικρὸν καὶ ἀσήμαντον. Ὤφειλε νέος δαιμόνιος ἀνὴρ ν' ἀναστρέψῃ τὴν ἱστορίαν, καὶ ἀποχωρίζων τὴν δίκην φλοιοῦ ἐξωτερικὴν λαμπηδόνα τῆς ἀνθρωπότητος, νὰ παρουσιάσῃ τὸ ἐσωτερικὸν μόνον φῶς, τὴν οὐσίαν. Μὴ χειραγωγούμενοι δὲ ὑπὸ τοιούτου ὁδηγοῦ, ὅστις ἤθελεν ἐγκλείσει τὸ μέγα τοῦτο πρόβλημα ἐν ἑνὶ μόνῳ πονήματι, ὀφείλομεν νὰ ἐκτεθῶμεν ὅσον οἷόν τε ἡμῖν εἰς τὸ ἀχανὲς πέλαγος αὐτῶν τῶν ἀνεξαντλήτων ἐρευνῶν καὶ νὰ συλλέξωμεν τὰ δέοντα πανταχόθεν. Ἀλλὰ τὸ ἔργον μέγα καὶ δυσέφικτον καὶ οὐχὶ τοῦ παντός, «ὁ μέγας δὲ κίνδυνος ἄναλκιν οὐ φῶτα λαμβάνει», κατὰ Πίνδαρον. Τὸ καθ' ἡμᾶς σμικρὰ ἐκ σμικρῶν καὶ ταῦτα ἐκ τοῦ παραχρῆμα προσάγοντες, ἀκροθιγῶς εἴπωμεν εὐάριθμα περὶ τούτων.

Ἀρχόμεθα δὲ οὐχὶ ἀπὸ τῶν Σινῶν, προβατικῶς μιμούμενοι τὸ παράδοξον ἔθος τῶν σοφῶν τῆς Δύσεως, πέρα τοῦ δέοντος ὑπερφιλούντων τὴν Σινικὴν ἀρχαιότητα, ἀλλ' ἀπὸ λαοῦ γνωριμωτέρου τοῖς Ἕλλησι καὶ οὐχὶ τοσοῦτο μεμακρυσμένου, τῶν Ἰσραηλιτῶν.

Αἱ παραδόσεις τῆς ἱερᾶς Γραφῆς εἰσὶν ἀναμφίλεκτοι, αἱ δὲ ἐμπειρικαὶ ἐπιστῆμαι καὶ τὸ ἐνδόμυχον αἴσθημα ἀποδεικνύουσιν αὐτὰς

Digitized by Google

ἀναντιρρήτως ἀληθεστάτας. Τὸ πρῶτον μυστήριον τοῦ γάμου ἐξετελέσθη ἐν Ἐδὲμ παρ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοῦ πρώτου ἀνδρογύνου προωρισμένου νὰ χρησιμεύσῃ ὡς φυτώριον ἁπάσης τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ πρώτη δὲ οἰκογένεια μεταδιδοῦσα τῷ κόσμῳ τὴν παράδοσιν περὶ τοῦ παραδείσου, φέρει ἐν ἑαυτῇ τὸ σπέρμα τοῦ κακοῦ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ. Περαιτέρω αἱ οἰκογένειαι τῶν παλαιῶν Πατριαρχῶν παρέρχονται ἀλληλοδιαδόχως, σχηματίζουσαι ἐν τῇ σειρᾷ πολλῶν αἰώνων τὰς γενεάς. Καὶ αὖθις μετὰ ταῦτα πᾶσα ἡ ἀνθρωπότης ἐμπεριλαμβάνεται ἐν μιᾷ οἰκογενείᾳ, ἥτις διασπείρεται καθ'ὅλον τὸ πρόσωπον τῆς γῆς μετὰ τὸν κατακλυσμόν! Καὶ αἱ μὲν καλαὶ γενεαὶ εὐλογοῦνται παρὰ τοῦ Θεοῦ, οἱ δὲ φονεῖς καὶ ἀσεβεῖς ἀποδιώκονται ὡς ἐπικατάρατοι.

Ἐκ μιᾶς τοιαύτης εὐλογημένης γενεᾶς κατάγεται ὁ περιούσιος λαὸς τοῦ Θεοῦ. Ἅπας δὲ ὁ πρῶτος αὐτῆς βίος καὶ πᾶσαι αἱ ἀρχέγονοι παραδόσεις, αἱ πολυπληθεῖς παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελίαι, πραγματοποιοῦνται ἐντὸς τῆς οἰκογενείας, καὶ αὐτὸς ὁ ἀληθὴς Θεὸς τοῦ παλαιοῦ κόσμου εἶναι ὁ Θεὸς τοῦ τριπλοῦ στελέχους, Θεὸς Ἀβραάμ, Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ.

Ἐν οὐδενὶ δ' ἑτέρῳ ἀρχαίῳ λαῷ ὁ οἰκιακὸς βίος καθιερώθη τοσοῦτον, ὅσον παρὰ τῷ ἐκλεκτῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐδαμοῦ ἀλλαχόθι ἦτο τόσῳ ἰσχυρῶς συνδεδεμένος μετὰ πάσης τῆς ζωῆς τοῦ λαοῦ. Ποία ἄλλη ἱστορία ἀφθονοπαροχεῖ τοσούτων εἰκόνων ζωῆς οἰκογενειακῆς ὡς ἡ ἱερὰ Γραφή; Ἡ οἰκογένεια τοῦ ἀρχεγόνου τούτου λαοῦ χρησιμεύει ὁμολογουμένως ὡς πρότυπον εἰς τὰς ἀκολούθους γενεάς, καὶ εἶναι ἡ ῥίζα ὅλης τῆς ἰσραηλιτικῆς ζωῆς. Τὸ πνεῦμα τῶν φυλῶν παντελῶς δὲν ἐκώλυε τὴν ἐλευθερίαν τοῦ γάμου διὰ τῆς ὁμοιότητος τῶν τάξεων, ὡς ἦτο διατεταγμένον παρὰ τοῖς Αἰγυπτίοις. Ὁ γάμος ἐθεωρεῖτο ἱερὸς παρὰ τοῖς Ἰσραηλίταις, τὸ δὲ διαζύγιον δὲν ἦτο μὲν ἀπηγορευμένον, ἀπηγορεύετο δὲ αὐστηρῶς ἡ διὰ τῆς βίας διάλυσις τῶν συζύγων, οἵτινες διὰ τῆς ἑνώσεως αὐτῶν παρίστανον τὸ σύμβολον τῆς ἑνώσεως μετὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ πᾶς ὁ λαὸς παριστάνετο ὡς μία οἰκογένεια, τῆς ὁποίας ἀρχηγὸς ἦτον ὁ Σαβαώθ. Ἡ γυνή, ἐξουθενωμένη ἐν πάσῃ τῇ Ἀσίᾳ, ἐτιμᾶτο ὑπερβαλλόντως παρὰ τοῖς Ἑβραίοις. Ὁ σοφὸς ποιητὴς τῶν Παροιμιῶν ἐν τῇ ἱερᾷ Γραφῇ θαυμασίως ἐζωγράφισε τὴν κοινωνικὴν θέσιν καὶ τὰ ἔργα αὐτῆς. «Σοφαὶ γυναῖκες, λέγει, ᾠκοδόμησαν οἴκους, ἡ δὲ ἄφρων κατέστρεψε ταῖς χερσὶν αὐτῆς. Ὃς εὗρε γυναῖκα ἀγαθήν, εὗρε χάριτας· ἔλαβε δὲ παρὰ Κυρίου ἱλαρότητα (Κεφ. ιδ΄.) κτλ.[1] ». Ἐπίζηλα, χρυσᾶ τῷόντι καὶ τιμαλφῆ ἐγκώμια, ἅπερ ἐμπρέπουσιν εἰς τὰς θυγατέρας τοῦ Ἰσραήλ! πῶς γὰρ οὔ; Ἡ Ἰσραηλῖτις ἐν τῷ βίῳ ἐδήλωσε πάντα τὰ προσόντα αὐτῆς· ἀνεφάνη θυγάτηρ εὐπειθὴς καὶ περίσεμνος, μήτηρ φιλόστοργος καὶ συνετὴ ἐν πλείσταις ὅσαις, προφῆτις ἐν τῷ προσώπῳ τῆς Ἄννης, σώτειρα τοῦ λαοῦ ἐν τῇ Ἰουδὶθ καὶ σώφρων σύζυγος ἐν τῇ Σωσάνῃ.

Οἱ δεσμοὶ τῶν γονέων μετὰ τῶν τέκνων οὐδαμοῦ ἐπίσης ἦσαν ἰσχυρότεροι ὡς ἐν τῇ Ἑβραϊκῇ οἰκογενείᾳ. Οὐχὶ δὲ μάτην ὁ νόμος ὑπισχνεῖται μακροβιότητα καὶ εὐδαιμονίαν εἰς τὸν σεμνὸν καὶ εὐπειθῆ υἱόν. Ἡ ἐξουσία τοῦ πατρὸς εἶναι ἱερά. Οὗτος παρουσιάζεται ὡς ἀρχιερεὺς ἐν τῷ μέσῳ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ, τὴν ὁποίαν διοικεῖ ἐν ὀνόματι τοῦ Ὑψίστου καὶ τοῦ νόμου Αὐτοῦ. Περὶ τούτων ὁ αὐτὸς Παροιμιαστὴς ἐν πολλοῖς καὶ ὡραιοτάτοις ἐκφραντορικῶς ἀναγράφει καὶ τάδε. «Ἄκουε, υἱέ, παιδείαν πατρός σου, καὶ μὴ ἀπώσῃ θεσμοὺς μητρός σου· στέφανον γὰρ χαρίτων ἕξει σῇ κορυφῇ, καὶ κλοιὸν χρύσεον περὶ τῷ τραχήλῳ. Υἱέ, ἐὰν δεξάμενος ῥῆσιν ἐμῆς ἐντολῆς κρύψῃς παρὰ σεαυτῷ, ὑπακούσεται σοφίας τὸ οὖς σου, καὶ παραβαλεῖς καρδίαν σου εἰς σύνεσιν· παραβαλεῖς δὲ αὐτὴν ἐπὶ νουθέτησιν τῷ υἱῷ σου. Υἱέ, ἐμῶν νομίμων μὴ ἐπιλανθάνου, τὰ δὲ ῥήματά μου τηρείτω σὴ καρδία· μῆκος γὰρ βίου, καὶ ἔτη ζωῆς, καὶ εἰρήνην προσθήσουσί σοι» (Κεφ Α΄, Β΄ καὶ Γ΄.) κ.τ.λ. Καὶ πολλαχοῦ τῆς ἱερᾶς Γραφῆς χρυσαῖ τῷόντι πατέρων πρὸς υἱοὺς ὑποθῆκαι, ἰδίᾳ δ' ἐν σοφίᾳ Ἰησοῦ υἱοῦ Σιρὰχ ἐν πολλαῖς εὕρηνται καὶ αὗται. «Ἐμοῦ τοῦ πατρὸς ἀκούσατε, τέκνα, καὶ οὕτω ποιήσατε, ἵνα σωθῆτε· ὁ γὰρ Κύριος ἐδόξασε πατέρα ἐπὶ τέκνοις, καὶ κρίσιν μητρὸς ἐστερέωσεν ἐφ' υἱοῖς. . . . .» κτλ.

Φλογερὰν δὲ τοιαύτην στοργὴν διὰ παραινέσεων θερμῶν οὕτω καὶ ἐπαγωγῶν ἐν οὐδενὶ ἑτέρῳ λαῷ ἢ γοῦν σπανιώτατα δυνατὸν ν' ἀπαντήσωμεν καὶ ἐξουσίαν οὕτωσιν ἀπό-

1) «Γυναῖκα ἀνδρείαν τίς εὑρήσει; τιμιωτέρα δέ ἐστι λίθων πολυτελῶν. Θαρσεῖ ἐπ' αὐτῇ ἡ καρδία τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς κτλ. (Παροιμ. Λ΄).

Digitized by Google

λυτον πατρὸς πρὸς υἱοὺς, καὶ ὅμως ἡ ἐξουσία τοῦ Ἰσραηλίτου δὲν ἐπεκτείνεται ὅσον ἐν ἑτέροις λαοῖς, οὐδ' ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ καταδικάζῃ τὰ τέκνα αὐτοῦ εἰς θάνατον, ὡς παρὰ τοῖς Ἕλλησι καὶ Ῥωμαίοις, οἵτινες εἶχον τὸ δικαίωμα ν' ἀποκτείνωσι τὰ νεογνὰ αὐτῶν βρέφη κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς. Τοιοῦτος νόμος δὲν ὑπῆρχε παρὰ τοῖς Ἑβραίοις, διότι πάντα ταῦτα ἀφιεροῦντο τῷ Σαβαώθ, οἱ δὲ γονεῖς ἐθεώρουν τὸ τέκνον ὡς κτῆμα Αὐτοῦ, καὶ οὐχὶ ἴδιον ἑαυτῶν. Ἡ γέννησις ἄρρενος ἐσήμαινε νέαν ἀπόκτησιν ὑπηρέτου δι' Αὐτόν· αἱ δὲ ἀπονεμόμεναι προσφοραὶ τῷ Θεῷ ἐκ μέρους τῆς μητρὸς καὶ τῶν τέκνων, οὐδεμίαν εἶχον ἰσχὺν ἄνευ τῆς συγκατανεύσεως τοῦ πατρὸς, ὡς κεφαλῆς τῆς οἰκογενείας. Ἡ μὲν ἐξουσία τῶν γονέων ἐπὶ τῶν τέκνων διήρκει ἕως οὗ αὐτὰ ἔζων ἐν αὐτῇ τῇ οἰκίᾳ, ἡ δὲ ὑπακοὴ ἔμενεν ἀδιάλειπτος ἐν πάσῃ τῇ διαρκείᾳ τῆς ζωῆς αὐτῶν.

Ὁ οἰκιακὸς βίος, κατὰ τὴν θέλησιν τοῦ Νομοθέτου, ἦτο πάντοτε ἡ βάσις τῆς ζωῆς τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ. Ἐκ τῶν εὐλογημένων οἰκογενειῶν κατάγονται πάντες οἱ μεγάλοι αὐτοῦ ἄνδρες. Καὶ αὐτὸς ὁ νομοθέτης, σωθεὶς ἀπὸ τῶν ὑδάτων, κατ' ἰδιαιτέραν θείαν βουλὴν, ἐγαλουχήθη καὶ ἔσχε τὴν πρώτην, τὴν καὶ ἐκτυπωτέραν, ἀνατροφὴν παρὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ μητρός. Τὸ δ' ἐπεισόδιον τῆς θείας Γραφῆς περὶ τοῦ Ἰώβ, παρίστησιν ἡμῖν ἄνδρα θεοσεβῆ, περιστοιχούμενον ὑπὸ εὐτυχοῦς οἰκογενείας. Σαμουὴλ, ὁ χρίσας δύο βασιλεῖς τοῦ Ἰσραὴλ, περιεθάλφθη τρυφερῶς παρὰ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Ἄννης· ὁ δὲ λίαν ἀγαπητὸς τῷ Θεῷ Δαβὶδ ἐβλάστησεν ἐκ τῆς ῥίζης τοῦ Ἰεσσαί. Ὁ Ἰσραηλητικὸς λαὸς, ὑποκύψας εἰς δεινοπαθείας καὶ καταδιωγμοὺς παρὰ τῶν ἀλλοφύλων, ἠλευθερώθη διὰ τῆς κραταιᾶς χειρὸς τῶν Μακκαβαίων, μητρὸς θεοσεβεστάτης εὐμοιρησάντων. Καὶ τέλος ἐν αὐτῷ τῷ ἰδίῳ λαῷ, ὅτε ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξελέχθη παρὰ τοῦ Ὑψίστου ζεῦγος ἄμωμον, ὅπερ ἀνέθρεψεν ἐν τοῖς κόλποις αὐτοῦ τὸν Λυτρωτὴν τοῦ κόσμου, καὶ ὅπερ παρίστησιν ἡμῖν πλῆρες καὶ ἐντελὲς πρότυπον τῆς ἀνθρωπίνης οἰκογενείας.

Ἡ δημοσία ἐκπαίδευσις παρὰ τοῖς Ἑβραίοις ἐπήγαζεν ἐκ τῆς οἰκιακῆς, ὅθεν καὶ πᾶσα προκαταρκτικὴ ἀνατροφὴ ὀφείλει νὰ πηγάζῃ. Δυνάμεθα δὲ νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἡ οἰκιακὴ παρ' αὐτοῖς ἐξεῖχε τῆς δημοσίας. Τὸ διεπῶζον πνεῦμα ἦτον ὑπερβαλλόντως θρησκευτικὸν καὶ παρεμφερὲς πρὸς τὸν βίον παντὸς τοῦ λαοῦ. Καθ' ὅλην δὲ τὴν αὔξησιν τοῦ παιδίου ἤγοντο θρησκευτικαὶ τελεταί, καὶ θυσία προσεφέρετο, ὅτε ἀπεγαλακτίζετο· καὶ τὴν μὲν σωματικὴν αὐτοῦ ἀνάπτυξιν διηύθυνεν ἡ μήτηρ, τὴν δὲ ψυχικὴν ὁ πατὴρ, ὑπόχρεως ὢν ν' ἀνατρέφῃ τὰ τέκνα αὐτοῦ ἀπαρεγκλίτως κατὰ τὸν Μωσαϊκὸν νόμον. Ἡ δὲ μήτηρ μέχρι μὲν τοῦ τρίτου ἔτους ἐγαλακτοτρόφει αὐτὴ τὸ ἑαυτῆς βρέφος, ἅμα δ' ἤρχετο νὰ ψελλίζῃ, ὁ πατὴρ ἔσπευδε νὰ τῷ διδάξῃ τὰς δέκα ἐντολάς. Τὴν δὲ σωματικὴν γύμνασιν καὶ τὴν μουσικὴν ἐμάνθανεν ἐν τῇ οἰκίᾳ. Ὁ Δαβὶδ ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Ἰεσσαὶ τὴν σφενδόνην καὶ τὴν κιθάραν. Τῶν θυγατέρων δὲ ἐν ἰδιαιτέρῳ μέρει τῆς οἰκίας ἐκήδετο ἡ μήτηρ μὲ ἄγρυπνον ὄμμα. Ἐνταῦθα μετ' αὐτῆς ἔνηθον τὸ ἔριον, ὕφαινον, ἔψαλλον ἱεροὺς ψαλμοὺς, ἐτέρποντο χορεύουσαι καὶ κρούουσαι τὴν κιθάραν, προετοιμαζόμεναι οὕτω διὰ τὰς δημοσίας θρησκευτικὰς τελετάς.

Ἐν μέσῳ δὲ πάντων τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας, συνηγμένων ἐπὶ τὸ αὐτὸ, ὁ πατὴρ διηγεῖτο τὰς ἀρχαίας παραδόσεις περὶ τοῦ λαοῦ, μεταδιδομένας τοιουτοτρόπως ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν, καὶ ἀπὸ φυλῆς εἰς φυλήν. Οὕτως ἔζη ὁ παλαιὸς Ἰσραηλίτης, ὡς εὐσεβὴς οἰκογενειάρχης, πρῶτον ὑπὸ τὴν ποιμενικὴν καλύβην πλησίον τῆς συκαμινέας καὶ τοῦ ἀμπελῶνος, εἶτα δ' ἐν τῷ μέσῳ τῆς πολυτελείας τῶν πόλεων, θεραπευόμενος μὲν ὑπὸ τῆς γυναικὸς, σεβόμενος δὲ παρὰ τῶν τέκνων ἀμεταπτώτως. Ἀπὸ τοῦ κόλπου τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ ἐξέχεε τὴν θερμὴν αὐτοῦ προσευχὴν ἐν τῷ ἱερῷ, ἐνδελεχῆ δὲ εἶχε τὴν μὲν χρῆσιν τῆς σφενδόνης καὶ τῆς λόγχης ἐν ταῖς μάχαις κατὰ τῶν ἐχθρῶν, τὴν δ' ἑρμηνείαν τοῦ νόμου εἰς τὸ συνέδριον τῶν πρεσβυτέρων. Ἐλατήριον δὲ γλυκύθυμόν τε καὶ τελεσιουργὸν, ὁδηγοῦν ὡς στήλη μὲν πύρινος ἐν ταῖς δυσημερίαις, ὡς νεφέλη δὲ φωτὸς ἐν ταῖς εὐημερίαις τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ καθήκοντος, ἦν ἡ ἀφοσίωσις πρὸς τὴν γῆν τῶν πατέρων αὐτῶν, τὸ φίλτρον πρὸς τὴν γῆν τῆς Ἐπαγγελίας, ἡ διακαὴς ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα. «Ἐπὶ τῶν ποταμῶν Βαβυλῶνος, μολπάζει θρηνολογῶν μακρὰν τῆς γλυκείας αὐτοῦ πατρίδος ὁ αἰχμάλωτος Λεβίτης καὶ μετ' αὐτοῦ πᾶς ὁ δεινῶς νοσταλγῶν λαὸς, «ἐπὶ τῶν ποταμῶν Βαβυλῶνος, ἐκεῖ ἐκαθίσαμεν καὶ ἐκλαύσαμεν ἐν τῷ μνησθῆναι ἡμᾶς τῆς

Digitized by Google

Σιών»[1] κτλ. Καὶ νῦν αὖθις ὁ πολυπαθὴς οὗτος λαὸς ἐν τῇ μακραίωνι αὐτοῦ διασπορᾷ δι' ἐλπίδος ἔχει καὶ θερμὴν ἐκπέμπει εὐχὴν ὑπὲρ ἀνακτήσεως τῆς ἐφάπαξ ἀπολεσθείσης πατρίδος αὐτοῦ.

ΣΙΝΑΙ.—Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ· ἂς ἐπιστήσωμεν δὲ τὸ βλέμμα καὶ ἐπὶ τοῖς λοιποῖς κυρίοις ἔθνεσι τῆς Ἀσίας, καὶ δὴ πρῶτον ἐπὶ τῷ Σινικῷ. Πῶς διατηρεῖται τὸ παράδοξον τοῦτο αἴνιγμα τοῦ ἀρχαίου καὶ νεωτέρου κόσμου, ἡ γιγαντιαία αὕτη ἐπικράτεια ἡ ἐκ τοσούτων ἑκατομμυρίων κατοίκων, διασωθεῖσα διὰ χιλιετηρίδων ὅλων ἐν τῇ ἀμεταβλήτῳ αὐτῆς καταστάσει; Ἓν τῶν ἑδραιοτέρων στηριγμάτων, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἵσταται ἀκλονήτως, ἐστί, κατὰ τὴν ὁμολογίαν πάντων, τὸ ὅτι ἡ οἰκογενειακὴ ἀρχὴ προσαρμόζεται οὐ μόνον ἐν τῇ διοικήσει αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ ἐν πάσαις ταῖς λεπτομερείαις, αἵτινες φύσει τε καὶ ἕξει συνδέονται μετ' ἀδιακόπου ἀλύσεως οἰκογενειακῶν σχέσεων εἰς τὴν διαχείρησιν τῶν ἐπαρχιακῶν ὑποθέσεων. Οἱ νόμοι περὶ ὑπακοῆς εἰς τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν τὴν διέπουσαν τὸ μέγα Σινικὸν κράτος, ἀφομοιοῦνται πρὸς τοὺς νόμους περὶ ὑπακοῆς μὲ τὴν τοῦ πατρός. Ἡ πρώτη δὲ κινουμένη ὑπὸ πολιτικῶν σκοπῶν διατελεῖ ἀρωγὸς πιστὸς καὶ ἀκατάβλητος τῆς δευτέρας. Ὁ πατὴρ ἀπολαύει ἀπολύτου ἐξουσίας. Καὶ καθάπερ ὁ υἱὸς τοῦ οὐρανοῦ εἶναι αὐτοκράτωρ σύμπαντος τοῦ κράτους λόγῳ τε καὶ ἔργῳ, οὕτω καὶ ἕκαστος πατὴρ εἶναι αὐτοκράτωρ τῆς ἰδίας ἑαυτοῦ οἰκογενείας, τὰ δὲ τέκνα καὶ τὰ ἀνδράποδα αὐτοῦ διατελοῦσιν ἴδιον ἀναμφήριστόν τε καὶ ἀκαταζήτητον αὐτοῦ κτῆμα, ὡς ὤνια πράγματα! διὸ ἐκ τῶν τέκνων τὰ μὲν ἀνάπηρα πάντα, ἐκ δὲ τῶν ὑγιῶν ὑπεράριθμα, οὕτως εἰπεῖν, ῥίπτονται εἰς τοὺς ποταμούς, πνιγόμενα ἐτησίως ὑπὲρ τὰς τεσσαράκοντα χιλιάδας! Ὁ δὲ υἱὸς φθάσας εἰς νόμιμον ἡλικίαν, εἴτε νυμφευθείς, εἴτ' ἐν δημοσίᾳ ὑπηρεσίᾳ κατατεταγμένος, διατελεῖ οὐχ ἧττον ὅλως ὑπὸ τὴν πατρικὴν ἐξουσίαν.

Ἐν κράτει δὲ ὅπου τὰ πάντα στερεοτύπως, ὡς ἄρτι εἴπομεν, καὶ οἱονεὶ ὁρμεμφύτως πρὸ ἀμνημονεύτων αἰώνων ἐκτελοῦνται, ὡς ἐν τοῖς σίμβλοις τὸ ἀμετάβλητον σχῆμα τῶν μελισσίων κηρίων, καὶ ἐν ταῖς γωνίαις ὁ ὑφαινόμενος τοῦ ἀράχνου ἱστός, καὶ οὐχὶ ἁπλῶς ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἄγρυπνον ἐποπτείαν εὐσυνειδήτων Τιμητῶν, ὅπου τὰ πάντα ξένα καὶ παράδοξα ὄντως καὶ ἐκ διαμέτρου ἀντίθετα πρὸς τὰ ἡμέτερα, ὅπου ὁ μὲν αὐτοκρατορικὸς ἰατρός, φέρ' εἰπεῖν, ἀπαγχονίζεται ἀσθενή-

1) Παραπέμπομεν εἰς τὸν κατανυκτικώτατον ψαλμὸν τοῦ Δαυΐδ, ὃν οὐδεὶς ὅστις εὖ φρονῶν, μακρὰν τῆς πατρίδος ὤν, δὲν ἀπαγγέλλει, ὥσπερ καὶ ὁ Κοραῆς ἐν ταῖς τελευταίαις αὐτοῦ ἡμέραις. «Ἐπὶ τῶν ποταμῶν Βαβυλῶνος, ἐκεῖ ἐκαθίσαμεν καὶ ἐκλαύσαμεν ἐν τῷ μνησθῆναι ἡμᾶς τῆς Σιών» κτλ.

Ἕλληνες ἡμεῖς, χάριτι θείᾳ, ἐπαναλαμβάνομεν μὲν ἐν κατανύξει τὴν αἰσθηματικὴν ταύτην ᾠδήν, δὲν ἐρχόμεθα δὲ νὰ διδαχθῶμεν τὴν φιλοπατρίαν εἰς τὰ κατανυκτικὰ παράπονα λαοῦ δυστυχήσαντος, ὃν ἄλλως τε συμπαθοῦμεν καὶ οἰκτείρομεν, οὐδ' ἔχομεν ἀνάγκην νὰ μάθωμεν παρ' ἑτέρου λαοῦ τὸ Ὁμηρικὸν "ὡς οὐδὲν γλύκιον ἧς πατρίδος ἠδὲ τοκήων," τὸ τοῦ Σοφοκλέους "Οἴκοι μένειν δεῖ τὸν καλῶς εὐδαίμονα," τὸ τοῦ Εὐριπίδου "Οὐκ ἔστι τοῦ θρέψαντος ἥδιον πέδον," καὶ τῶν προγόνων ἡμῶν ἁπαξαπάντων τὸ φλογερὸν ὑπὲρ Πατρίδος αἴσθημα, καθ' ὅσον πασίγνωστον ἡμῖν καὶ αὐτοδίδακτον τυγχάνει· οὐδ' ὑπάρχει τις Ἕλλην διστάζων περὶ τοῦ ὅτι, ὁ μὲν ἄπατρις ἢ κοσμοπολίτης, ὁ ζωωδῶς πᾶσαν γῆν πατρίδ' ἀποκαλῶν, ὁμοιάζει μὲν κάλαμον ὑπὸ ἀνέμου σαλευόμενον, ἔστι δ' ὄντως φύλλον φθινοπωρινὸν ὑπὸ τοῦ βορρᾶ εἰς ἀφανισμὸν ἀναρπαζόμενον, ὁ δ' εὐμοιρῶν πατρίδος, τῶν ἀγαθῶν ἁπάντων εὐμοιρεῖ, τῆς ἐπιγείου εὐδαιμονίας εὐμοιρεῖ, οὐδ' ἔστι τις τῶν καθ' ἡμᾶς Ἑλλήνων, μὴ ψευδόμενος τοὔνομα ὅπου γῆς ἂν παροικῇ, οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἐπιλαθόμενος τῆς θείας τοῦ Σωκράτους φωνῆς· "Μητρός τε καὶ πατρὸς καὶ τῶν ἄλλων προγόνων ἁπάντων τιμιώτερον πατρίς ἐστι καὶ σεμνότερον καὶ ἁγιώτερον, καὶ ἐν μείζονι μοίρᾳ καὶ παρὰ θεοῖς καὶ παρ' ἀνθρώποις τοῖς νοῦν ἔχουσι, καὶ σέβεσθαι δεῖ, καὶ μᾶλλον ὑπείκειν καὶ θωπεύειν πατρίδα χαλεπαίνουσαν ἢ πατέρα καὶ μητέρα, καὶ ἢ πείθειν ἢ ποιεῖν ἃ ἂν κελεύῃ, καὶ πάσχειν, ἐάν τι προστάττῃ παθεῖν, ἡσυχίαν ἄγοντα, ἐάν τε τύπτεσθαι, ἐάν τε δεῖσθαι, ἐάν τε εἰς πόλεμον ἄγῃ τρωθησόμενον ἢ ἀποθανούμενον, ποιητέα ταῦτα· καὶ τὸ δίκαιον οὕτως ἔχει, καὶ οὐχ ὑπεικτέον, οὐδ' ἀναχωρητέον, οὐδὲ λειπτέον τὴν τάξιν· ἀλλὰ καὶ ἐν πολέμῳ καὶ ἐν δικαστηρίῳ καὶ πανταχοῦ ποιητέον ὃ ἂν κελεύῃ ἡ πόλις καὶ ἡ πατρίς, ἢ καὶ πείθειν αὐτὴν ᾗ δίκαιον πέφυκε· βιάζεσθαι δὲ οὐχ ὅσιον οὔτε μητέρα οὔτε πατέρα, πολὺ δὲ τούτων ἔτι ἧττον τὴν **ΠΑΤΡΙΔΑ**.»

Digitized by Google

σαντος τοῦ αὐτοκράτορος [1], οἱ δὲ λοιποὶ ἰατροὶ μισθοῦνται ἢ ἀμείβονται οὐχὶ διὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς νόσου, ἀλλὰ διὰ τὴν διατήρησιν τῆς ὑγείας, (καί τοι τοῦτο ἴσως κατὰ μοναδικὴν ἐξαίρεσιν ἔχεται λογικότητός τινος), ὅπου οἱ *βόνζοι* ἢ γυμνόποδες γόητες μετέρχονται ὡς ἰθαγενεῖς ἐνδημικαὶ βροτοληγοὶ χολέραι τὴν ἱερὰν τοῦ Ἱπποκράτους ἐπιστήμην, οὐδὲν παράδοξον, ἂν οἱ γονεῖς οὐχὶ ἐκ ψυχικοῦ φιλοστοργίας αἰσθήματος, ἀλλὰ διὰ γραπτοῦ νόμου ἀναγκάζωνται ν' ἀνατρέφωσι τὰ τέκνα αὐτῶν, καὶ ὑλικοῖς δωρήμασι καὶ βραβείοις ἀμείβωνται ὑπὸ τοῦ Κράτους, ὥσπερ παρ' ἡμῖν οἱ ἀθληταί, ἐπὶ τῇ προόδῳ καὶ τῷ προβιβασμῷ τῶν ἰδίων αὐτῶν τέκνων! Ἡ δὲ ἐξουσία (συνεπῶς φερομένη) τιμωρεῖ αὐστηρῶς τὰ τέκνα οὐ μόνον ὅταν ἀπειθήσωσιν, ἀλλὰ καὶ ὅταν δὲν φυλάξωσιν ἐν πάσῃ τῇ προσηκούσῃ ἀκριβείᾳ τὰς περὶ τῆς κηδείας καὶ τοῦ πένθους τελετάς, πρὸ αἰώνων καὶ ταύτας τυπικώτατα διαγεγραμμένας, μετὰ τὸν θάνατον τῶν γονέων αὐτῶν.

Τὸ οἰκογενειακὸν στοιχεῖον λοιπὸν ἐν τῇ Σινικῇ, μεταβληθὲν εἰς ἐλατήριον τῶν σχεδίων τοῦ κράτους, δὲν ἐπιτυγχάνει τοῦ σκοποῦ, ἐν ἴσῃ μοίρᾳ τιθεμένου τοῦ πρώτου μεγιστᾶνος Μανδαρίνου καὶ τοῦ ἐσχάτου χειρώνακτος. Ἡ δὲ ἐλεεινὴ περὶ τὸ τιμαλφέστατον τοῦτο τοῦ ἀνθρώπου κειμήλιον ἀποτυχία ἔγκειται πάντως ἐν τῇ ἰδέᾳ, ἣν ἐκ προϊστορικῶν χρόνων συνέλαβεν ὁ πρῶτος τῆς χώρας Δεσπότης. Διότι, ὅταν ὁ μὲν πατὴρ προθυμῆται ν' ἀναθρέψῃ τὰ τέκνα αὐτοῦ χάριν μόνον τῆς προσωπικῆς αὐτοῦ ἰδιοτελείας, ἄνευ πατρικῆς στοργῆς, ὁ δὲ υἱὸς ἐκτελῇ τὰς τελετὰς τῶν μνημοσύνων τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἱλαυνόμενος μόνον ὑπὸ τοῦ φόβου μὴ ὑποπέσῃ ταῖς παρὰ τοῦ νόμου ὡρισμέναις ποιναῖς, ἄνευ τοῦ εὐγενοῦς καὶ θείου ὄντως αἰσθήματος τῆς υἱικῆς ἀγάπης, ! τίς ἐλπὶς ὑπολείπεται οἰκογενειακοῦ δεσμοῦ καὶ τῶν ἐκ τούτου ἀγαθῶν; Τὸ οὐράνιον τοιγαροῦν κράτος, ἥκιστα φερώνυμον, πόρρω τοῦ οὐρανοῦ κατάγε τοῦτο κεῖται, καὶ νοσηρὰν ἀναπνέει πνευματικὴν ἀτμοσφαῖραν. Ἐν τῷ αὐτῷ δὲ στερεοτύπῳ ἀλλὰ πλημμελεῖ κύκλῳ κυλινδούμενον, ἐν παχυλῇ ἰλύϊ, ὡς ἀπειροπληθής τις μυρμηκιῶσα ἀγέλη, ἐνδιαιτᾶται καὶ βόσκεται, φεῦ! ἐθελότυφλος καὶ ἐθελόκωφος μάρτυς τῆς ὑλικῆς προόδου καὶ τοῦ θείου φωτός, ἅπερ ὁ καταβὰς ἐξ οὐρανοῦ ἐδωρήσατο ἀπὸ τοῦ Σταυροῦ τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων. Ἀφ' ὅτου δὲ τὸ θυμοφθόρον ὄπιον κατεπλημμύρησεν, ὡς μὴ ὤφελε, τὴν ἄλλοτ' εὐδαίμονα, τὰ νῦν δ' ἀθλίαν ταύτην χώραν, ἡ Σινικὴ ἐγκράτειά τε καὶ σοφία ᾤλοντο, ἀνεπανορθώτως ἐν αὐτῷ ναυαγοῦσαι καὶ ἄρδην κατακλυζόμεναι. Ἡ Σινικὴ ἄρα ἐναργὴς παρίσταται ἀπόδειξις τοῦ ὅτι τὸ οἰκογενειακὸν στοιχεῖον, προσηρμοσμένον τῇ διεπούσῃ τὸ κράτος διοικήσει, δύναται μὲν νὰ παράσχῃ τῷ κράτει ἀκράδαντον στερεότητα, ἀλλὰ καταπεπιεσμένον ὑπὸ τῆς ἀνάγκης τοῦ νόμου καὶ ἐστερημένον ζωῆς ἐσωτερικῆς ἐνεργείας, ἀποβαίνει παντάπασιν ἀλυσιτελὲς περὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως.

Ἰνδοί.—Ὁ πρῶτος βίος τῆς ἀνθρωπότητος θέατρον ἔσχεν ὁμολογουμένως τὰ ὑψηλὰ ὀροπέδια τῆς Ἀσίας. Πᾶσαι αἱ θρησκεῖαι, αἵτινές εἰσιν, οὕτως εἰπεῖν, τὸ πνεῦμα τῆς ζωῆς τῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ πολλὰ φιλοσοφικὰ συστήματα ἐγεννήθησαν ἐν τῇ Ἀσίᾳ. Ἡ Ἀσία εἶναι ἡ γονιμωτάτη μήτηρ, ἥτις ἐγέννησε καὶ ἐξέθρεψε τὴν ἀρχαίαν καὶ τὴν νεωτέραν Εὐρώπην· ἡ Ἀσία ὑπῆρξεν ἡ κοιτὶς τῆς ἀνθρωπότητος, ἡ πρώτη διδάσκαλος τῶν τεχνῶν, τῶν ἐπιστημῶν, τῆς ἐμπορίας καὶ ἐν συνόλῳ τοῦ πολιτισμοῦ. Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τοῦ κολοσσιαίου τούτου ἀνατολικοῦ κόσμου ἡ Ἰνδία παρίσταται ἐνώπιον ἡμῶν ὡς ἡ μεγίστη καὶ ἀρχαιοτάτη ἑστία τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας, ὡς τὸ κεντρικὸν καὶ ἀκτινοβόλον σημεῖον τοῦ ἀχανοῦς ἐκείνου κύκλου τῶν φιλοσοφικῶν καὶ θρησκευτικῶν ἰδεῶν καὶ τοῦ πρώτου καὶ ἀρχοειδοῦς τῆς ἀνθρωπότητος βίου. Ἡ Ἰνδικὴ κοινωνία ὑπῆρξε πρὸ αἰώνων θεοκρατική, στηριζομένη κυρίως ἐπὶ μόνης τῆς θρησκείας· ἑπομένως οἱ πολιτικοὶ καὶ ἀστυκοὶ νόμοι, τὰ ἤθη καὶ τὰ ἔθιμα, ἡ ποίησις, ἡ φιλοσοφία, τὰ πάντα ἐν τῇ Ἰνδικῇ πηγάζουσιν ἐκ τῆς θρησκείας καὶ περὶ αὐτὴν ὡς περὶ πολικὸν ἀστέρα ἀπαρεγκλίτως στρέφονται [1].

1) Ἐξ οὗ δῆλον πόσον δίκαιον εἶχεν ὁ Ἱπποκράτης, ὅτε, πειθοντός τινος ἀπαίρειν πρὸς Ξέρξην ὡς πρὸς χρηστὸν βασιλέα, εἶπεν· «οὐ δέομαι χρηστοῦ δεσπότου».

1) Ἐν τοῖς μυστηριώδεσι καὶ τῇ σοφῇ Εὐρώπῃ ἀκαταλήπτοις ἀδύτοις τοῦ πνευματικοῦ κόσμου τῶν Ἰνδῶν τῇ ἀρτιγεννήτῳ Ἑλλάδι ἐπέπρωτο νὰ συναγωνισθῇ, καὶ ἀξίως τῆς ἀρχαίας αὐ-

Digitized by Google

Ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ ἡ ἐκ θρησκευτικῶν λόγων αὐστηρῶς καθιερωθεῖσα πολιτικὴ διαίρεσις τοῦ λαοῦ εἰς τὰς ἀνίσους φυλὰς τῶν ἱερέων, τῶν ϛρατιωτικῶν, τῶν τεχνιτῶν καὶ τῶν ἐμπόρων, ὑπῆρξεν ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐμποδὼν τῇ πνευματικῇ ἀναπτύξει καὶ δεινὴ ἠθικὴ τροχοπέδη διά τε τὸ κράτος καὶ τὴν οἰκογένειαν. Κατὰ τὰς ἱερὰς βίβλους τῶν Ἰνδῶν, ἀνὴρ καὶ γυνὴ εἶναι ἓν πρόσωπον· ὁ πατὴρ ἐν μὲν τῷ υἱῷ ἀναγεννᾶται, ἐν δὲ τῷ ἐγγόνῳ ἀπαθανατίζεται. Τέλειος δ'ἀνὴρ εἶναι ὁ ἐκ τριῶν συγκείμενος προσώπων, ἐξ ἑαυτοῦ, ἐκ τῆς συζύγου καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ· διὰ μὲν τοῦ πρωτοτόκου υἱοῦ του ὁ πατὴρ ἀποτίει τὸ χρέος τοῖς προγόνοις αὐτοῦ, διὰ δὲ τοῦ ἐκγόνου τυγχάνει τῆς ἀθανασίας. Καὶ ὅμως ἡ πολυγαμία ἀποκατέστη ὥς τι προνόμιον τῶν ἀνωτέρων τάξεων, ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν γυναικῶν συνεμορφοῦτο τῷ πολιτικῷ ἢ κοινωνικῷ βαθμῷ, ὅνπερ κατεῖχον, τοσοῦτον, ὥϛε τὸ μέλος τῆς τελευταίας, τῆς ταπεινοτέρας καὶ τῆς μᾶλλον περιπεφρονημένης φυλῆς, κυλιομένης ἐν ἀμαθείᾳ τε καὶ ἐν μυρίᾳ πενίᾳ καὶ ἀποξενουμένης παντὸς δικαίου,κατεδικάζετο νὰ περιορίζηται εἰς μόνην μίαν γυναῖκα. Ἐκ τούτου πηγάζει ἡ ἐκ διαμέτρου ἐναντία ἰδέα τῶν Ἰνδῶν περὶ γάμου. Ὅ,τι δηλονότι ἐν ἑτέροις λαοῖς παρέχει τὸν θεμελιώδη νόμον τῆς οἰκογενειακῆς ζωῆς, τοῦτο παρ' αὐτοῖς ἐγκαταλείπεται ὥσπερ πενιχρά τις καὶ ἀνεπαρκὴς μερὶς τῇ εὐτελεστέρᾳ τοῦ λαοῦ κλάσει! Ἡ ἐξηυτελισμένη κατάστασις τῶν γυναικῶν ἐν Ἰνδίᾳ εἶναι τοῖς πᾶσι γνωστή. Αὗται διατελοῦσι χαμερπεῖς δοῦλαι τοῦ ἀνδρός, καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ συγκατακαίονται

τῆς λαμπρότητος τὸ ἀγλαὸν τῆς ἀνακαλύψεως καὶ τῆς ἑρμηνείας νὰ περιβληθῇ κλέος. Τὴν δόξαν ταύτην καὶ ἔθνη καὶ βασιλεῖς καὶ ἑταιρίαι καὶ σοφὰ ἄτομα ἐπιθυμίᾳ ἐπεθύμησαν πάλαι ν'ἀπολαύσωσι καὶ οὐκ ἀπήλαυσαν! ἑτέροις γὰρ ἡτοίμασται. Αἰωνία ἡ μνήμη Δημητρίου τοῦ Γαλανοῦ,ὅστις ἐν ἡμέραις χαλεπαῖς, πόρρω τῆς γενεθλίου αὐτὸς ἑαυτὸν ἀφανίσας, μελίσσης δίκην, ἐν κρυπτῷ γλυκύ τε καὶ ἀθάνατον ἐσιμβλοποιήσατο τῆς ἑλλαδικῆς δόξης τὸ μέλι. Φῶς μέγα ἐπέχυσεν οὐ μόνον ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ ἐφ'ὅλης τῆς ἀρχαιοεθνολογούσης καὶ ἰνδολογούσης Εὐρώπης ἡ ἀπὸ τοῦ 1845—1853 ἔκδοσις τῶν ἰνδικῶν μεταφράσεων τοῦ ἀοιδίμου τούτου ὁμογενοῦς. Διὰ τῆς κολοσσιαίας ταύτης μεταφράσεως βιβλιοθήκην ὁλόκληρόν τε καὶ ἐκλεκτὴν ἐν ἐπιτομῇ, θησαυρὸν ἀνεκτίμητον παντοίων γνώσεων, θρησκευτικῶν ἰδίως καὶ φιλοσοφικῶν, μετελαμπάδευσεν ἐξ ἀνατολῶν τῇ ἑσπερίᾳ ὁ κλεινὸς Ἀθηναῖος, περὶ οὗ ἐπιτραπήτωσάν μοι λέξεις δύο.

Γεννηθεὶς ἐν Ἀθήναις ἐν ἔτει 1760 ἐξ οἰκογενείας πτωχῆς μὲν ἀλλ' ἐκ τῶν προκρίτων ὁ Δημ. Γαλανός, ἠκροάσατο Ἀθήνησι μὲν Μπενιζέλου, ἐν Μεσολογγίῳ δὲ Μπαλάνου τοῦ πάνυ καὶ ἐν Πάτμῳ Δανιὴλ τοῦ εὐκλεῶς σχολαρχοῦντος. Ἱκανῶς δὲ προαχθεὶς μετέβη ἐκεῖθεν εἰς Κων/πολιν παρὰ τῷ θείῳ αὐτοῦ Καισαρείας, κἀκεῖθεν ὡς οἰκοδιδάσκαλος εἰς Καλκοῦταν, ὅπου ἐπί τινα ἔτη διδάξας τὴν ἑλληνικὴν καὶ διδαχθεὶς τὴν ἀγγλικήν, σανσκριτικήν, τὴν ἀρχαιοτάτην καὶ καλλίστην τῶν Ἰνδῶν γλῶσσαν, περσικὴν καὶ ἄλλας ἀσιατικὰς γλώσσας, καὶ ἀποκτήσας ἱκανὴν χρηματικὴν περιουσίαν, ἀπεφάσισε ν' ἀφιερώσῃ ὅλον αὐτοῦ τὸν βίον εἰς τὴν μελέτην τῆς σανσκριτικῆς φιλολογίας καὶ φιλοσοφίας. Ἀπελθὼν οὖν εἰς τὴν ἱερὰν τῶν Ἰνδῶν πόλιν Βεναρές, ἐνεδύθη τὴν σεμνὴν τῶν Βραχμάνων στολήν, καὶ ἐν διαστήματι τεσσαράκοντα ὅλων ἐτῶν φήμην θείου τε καὶ σοφωτάτου ἀνδρὸς ἀποκτήσας καὶ ἀγαπηθεὶς σφόδρα ὑπὸ τῶν ἐπισημοτέρων Βραχμάνων, ἐδιδάχθη πᾶσαν τὴν τῶν Ἰνδῶν ἐπιστήμην καὶ μετέφρασεν εἰς ὡραίαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν δώδεκα ὁλόκληρα ἱερὰ βιβλία, ὧν τὰ ἑπτὰ ἐκδοθέντα ἤδη ἐν ἐπαίνοις ἀλαλαγμοῦ σύμπασα ἐξεθείασεν ἡ Εὐρώπη. Ἑβδομήκοντα δὲ καὶ δύο ἔτη διαβιώσας ὁ ἀοίδιμος Γαλανὸς ἀπεδήμησε πρὸς Κύριον κατὰ μάϊον τοῦ 1833, ἀφιερώσας τῷ μέλλοντι ἱδρυθῆναι Πανεπιστημίῳ τριάκοντα ἓξ χιλιάδας δραχμῶν, αἵπερ ἐχρησίμευσαν ὡς ἀρχὴ καὶ βάσις τῆς φωτοχεύμονος ἐκείνης πνευματικῆς ἑστίας, ᾗ πάντες πλεῖσθ' ὅσα ὀφείλομεν.

Καὶ ὁ ἔφορος δὲ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν Βιβλιοθήκης, ὁ ἀοίδιμος Τυπάλδος (μεθ' οὗ ἔσχον τὴν τιμὴν νὰ συνεργασθῶ ἐπὶ μακρὸν ἐν τοῖς Καταλόγοις), ἀτρύτοις πόνοις καὶ δαπάναις ἐκδοὺς τὸν ἰνδικὸν τοῦτον θησαυρὸν «Πρόδρομον, Βαλαβαράταν, Γιτάν, Ῥαγγουβάνσαν, Ἰτιχασασαμουτσαΐαν, Χιτοπαδάσαν καὶ Δουργάν», πλείστοις καὶ σοφοῖς προλεγομένοις ἐξευμαρίσας τε καὶ προλεάνας εἰσαγωγαῖς τε καὶ σχολίοις κατηγλάϊσε τὴν ἔκδοσιν. Οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ ἐκδούς, εὐγενῶς τε καὶ εὐφυῶς πάνυ ἐξεμεταλλεύθη ὑπὲρ τῆς Βιβλιοθήκης, ἓν ἑκάστοτε δωρούμενος καὶ πεντήκοντ' ἀπολαμβάνων παρὰ σοφῶν καὶ Ἀκαδημιῶν καὶ ἡγεμόνων. Αἰωνία ἡ μνήμη καὶ τοῦ ἀκαμάτου τούτου ἱδρυτοῦ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν Βιβλιοθήκης! Καὶ ταῦτα μὲν παρεκβατικῶς.

ζῶσαι ἐπὶ τοῦ πτώματος αὐτοῦ, εἰ μὴ διὰ φυγῆς σωθῶσιν αἰώνιον καταλιποῦσαι ὄνειδος τῇ οἰκογενείᾳ αὐτῶν, ὅπως διαβιώσωσι διὰ μυρίων στερήσεων, δίκην Παρίου, ἐν ὄρεσι καὶ σπηλαίοις, παντὶ κινδύνῳ νύκτωρ τε καὶ μεθ' ἡμέραν ἐκτεθειμέναι. Λυπηρὸν παράπονον, ὅπερ ποιητὴς Ἰνδὸς θέτει εἰς τὰ χείλη τῆς συζύγου βραχμᾶνος. «Ὅλος ὁ κόσμος, λέγει αὕτη, ὅλος ὁ κόσμος καταδιώκει τὴν χήραν γυναῖκα, ὡς τὰ ὄρνεα τὸν ἐσκορπισμένον ἐπὶ τῆς πεδιάδος σπόρον! Ἡ τρυγὼν ἔχει ποῦ νὰ καταφύγῃ, ἡ χήρα δὲν ἔχει! ἡ ἀδύνατος περιστερὰ ἔχει τὴν προστασίαν της, ἡ χήρα στερεῖται τὸ πᾶν! Οἱ ἄνεμοι τὴν δέρουν δεξιά, αἱ βροχαὶ τὴν μαστίζουν ἀριστερὰ καὶ ὁ χείμαρρος τὴν παρασύρει ἁρπάγδην εἰς τὴν ἐξόντωσιν!» Τοῦ Παρίου αἱ τύχαι δὲν εἶναι ὀλιγώτερον σκληραί.

Ἐν τισιν ἐπαρχίαις αἱ μητέρες συνείθιζον νὰ ῥίπτωσι κατ' ἔτος πομπωδῶς καὶ ἐν ἀγρίῳ ἐνθουσιασμῷ τὰ νεογέννητα αὐτῶν βρέφη ὡς προσφορὰν ἐξιλασμοῦ εὐπρόσδεκτον εἰς τὰ ὕδατα τοῦ Γάγγου, καὶ μέχρι τοῦ 1803 αἱ ἀνθρωποθυσίαι αὗται ἀνέβαινον εἰς τριακονταχισχιλίας! τὰ δὲ φρικώδη ὄργια τῶν ἐθελοθρήσκων ἢ ἀρχαίων γυμνοσοφιστῶν, πανταχοῦ τῆς Ἰνδικῆς σκληρότατ' ἀκρωτηριαζομένων, τὰ πάνδεινα πασχόντων καὶ αὐταπαρνησίαν κτηνώδη ἐπιδεικτιώντων, τίς διηγήσεται; Καὶ πάντες μὲν οἱ Ἰνδοί, οὗτοι δὲ πρὸ πάντων ἀγεληδὸν συρρέοντες ἐν ταῖς ἑορταῖς τοῦ Βράχμα ταῖς κατ' ἐξοχὴν θύματ' ἀπαιτούσαις, ἐξεμέτρων τὸ ζῆν διὰ μυρίων βασάνων καὶ πολυειδῶν θανάτων ἐν παραφορᾷ χαρᾶς ἀγρίας! Ἀπὸ τῶν θυσιαστηρίων δὲ τῶν ψευδῶν θεῶν, ὡς ἀπὸ πηγῶν, ποταμοὶ ἀνθρωπίνου αἵματος ἔρρεον, οὐ πάνυ πρὸ πολλοῦ, οἱ δὲ τροχοὶ τῶν ἱερῶν ἁμαξῶν κερματηδὸν κατέθλων κρανία, συνέτριβον ὀστᾶ, ἐξέσχιζον σάρκας, καὶ κατεκρεούργουν μέλη ἀνθρώπων μανιωδῶς φαντιζομένων καὶ ἀνταλλασσόντων (ὡς ἐδόκουν) τρόποις τοιοῖσδε τὰ ἐπίγεια καὶ φθαρτὰ τῶν οὐρανίων καὶ ἀφθάρτων, τὰ δὲ πτώματα φρικωδῶς ἐκάλυπτον τὴν ἐπιφάνειαν τῶν ὑδάτων τοῦ ἱεροῦ Γάγγου.

Τὰ ἀπάνθρωπα ταῦτα πανάρχαια ἔθιμα τοῦ δεισιδαίμονος λαοῦ, τὰς μιαρὰς ταύτας καὶ θεοστυγεῖς ἀνθρωποθυσίας, ἀναξίας λογικοῦ ὄντος καὶ πολλῷ τῷ μέτρῳ ὑπερβαλλούσας τὴν θηριώδη ὠμότητα καὶ αὐτῆς τῆς λεαίνης φιλοστόργως ἀνατρεφούσης τὸν σκύμνον αὐτῆς, ἀρκούντως ἐμετρίασε καὶ τείνει ὁσημέραι νὰ ἐξαλείψῃ ὁ Χριστιανισμὸς διὰ τῶν ἀξιεπαίνων προσπαθειῶν τῶν Ἄγγλων, ἔνθεν μὲν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς λογικῆς λατρείας, ἔνθεν δὲ τῇ ἀνάγκῃ νόμου ἰσχυροῦ· διὰ δὲ τῆς τελεσιουργοῦ ταύτης πειθανάγκης καὶ αἱ αὐτοχειρίαι τῶν ἐθελοθρήσκων σπανίζουσιν ἤδη, καὶ αἱ τριακονταχισχίλιαι κατ' ἔτος τῶν βρεφῶν θυσίαι περιωρίσθησαν εἰς μόνον 500 καὶ ταύτας ἐν γωνίᾳ καὶ παραβύστῳ τελουμένας, ὥσπερ αἱ ἀρχαῖαι κρυπτεῖαι.

Ἀπέναντι ὅμως τῶν θηριωδῶν τούτων ἔργων, δι' ἃ ὁ ιθ' αἰὼν ὀφείλει νὰ αἰσχύνηται, ὑπάρχει εὐγενές τι αἴσθημα δεδομένον τοῖς Ἰνδοῖς παρὰ τῆς θρησκείας. Ὁ πατὴρ ἐπιμόνως μὲν φρονεῖ ὅτι διὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ διαιωνίζεται, καὶ εἰς τὸ μέλλον βελτιοῦται καὶ τελειοποιεῖται, ἀκραδάντως δὲ πιστεύει ὅτι ἡ εὐσέβεια τοῦ υἱοῦ ἐπὶ τῆς γῆς ἀναπαύει τὴν ψυχὴν τοῦ πατρὸς μετὰ θάνατον. Ὅθεν ὁ γάμος θεωρεῖται ὡς θρησκευτικὸν χρέος παρὰ τοῦ Ἰνδοῦ, ὅστις ποθεῖ διακαῶς τὴν γέννησιν υἱοῦ· ἕνεκεν τούτου προσφέρει τοῖς θεοῖς θυσίας καὶ προσευχὰς πρὸς ἐξιλέωσιν. Ἐκ τοιούτων δὲ ἱερῶν ἐσωτερικῶν σχέσεων πατρὸς καὶ υἱοῦ προέρχεται αὐθορμήτως τὸ καθῆκον τοῦ ἐπαγρυπνεῖν αὐστηρῶς διὰ τὴν ἀνατροφὴν τῶν τέκνων. Τοιοῦτος στερεὸς πνευματικὸς δεσμὸς ἠδύνατο νὰ φέρῃ ὡραίους καρποὺς δι' αὐτὴν τὴν χώραν· ἀλλ' ἡ διεύθυνσις τῆς ἀνωτάτης φυλῆς τῶν Βραχμάνων, τῶν θρησκευτικῶν τούτων Πυθαγορείων, ὄντως μυσταγωγῶν, καὶ κατ' ἐξαίρεσιν κατόχων τῆς ἱερᾶς Σανσκριτικῆς, τῆς φιλοσοφίας καὶ τῶν ἐπιστημῶν, παρεξέτεινε δυστυχῶς τὴν δεσπόζουσαν ἐπιρροὴν αὐτῆς. Ἑπομένως ἡ Ἰνδία παρουσιάζει ἡμῖν ζωηρὸν ἀλλ' ἀλγεινὸν παράδειγμα, ὅτι ὁ διοικητικὸς κανονισμός, καταπιέζων διὰ τῆς διαιρέσεως τῶν φυλῶν τὴν ἐλευθέραν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀνθρώπου, καθίσταται ἐπιβλαβὴς τῷ καθαρῶς πνευματικῷ στοιχείῳ τῆς οἰκογενείας.

Αιγυπτιοι. — Εἰς ἀπροκατάληπτον ἔμμονον ἔρευναν ἐγκύπτων ὁ ἐθνογράφος, δὲν δύναται νὰ μὴ παρατηρήσῃ μικράν τινα βελτίωσιν ἐν τῷ οἰκογενειακῷ βίῳ τοῦ κράτους τῶν Φαραώ, οὗτινος ὁ σχηματισμός, κατὰ τὴν γνώμην πολλῶν ἐπιστημόνων, μετέβη ἐξ Ἰνδίας[1]. Ἡ χώρα αὕτη διὰ τῆς σοφίας αὐ-

---

1) Οἱ ἐθνολόγοι εἰς τὴν μεγάλην κυρίως τῆς πολιτικῆς διαιρέσεως ἀναλογίαν τῶν Αἰγυπτίων πρὸς

Digitized by Google

τῆς οὐχ ἧττον ἢ διὰ τοῦ φυσικοῦ πλούτου πρωΐμως καὶ οὐχὶ ἐπὶ ματαίῳ ἔσχεν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος. Αἱ φυλαὶ ἐν Αἰγύπτῳ ἔμενον εἰσέτι, ἀλλὰ δὲν ὑπῆρχε φυλὴ τοσοῦτον ἀποβεβλημένη ὡς ἡ τῶν Σούδρων καὶ Τσανδάλων ἐν Ἰνδίᾳ. Ἡ μία γυνὴ δὲν εἶναι ἐνταῦθα τὸ ἐπιβάλλον μέρος ἀνδρὸς ἐξηχρειωμένης φυλῆς, οὐδ' ἐγκαταλείπεται ὡς πτωχὴ μερὶς τῷ Αἰγυπτίῳ Εἵλωτι, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐναντίου, ἐπιβάλλεται ὡς χρέος τῇ ἀνωτάτῃ τάξει τῶν ἱερέων, ἁγνὰ ἐπαγγελλομένων καὶ ἀμίαντα ἤθη. Ταῖς δὲ λοιπαῖς ὑποδιαιρέσεσι τοῦ πλήθους ἐπετρέπετο ἡ πολυγαμία. Πανταχοῦ δὲ ὅπου ἡ θέσις τῆς γυναικὸς ἦν ἐξηυτελισμένη, προέκυπτε φυσικῷ καὶ ἠθικῷ τῷ λόγῳ καὶ ἡ περὶ τὰ τέκνα ὀλιγωρία· ἀλλ' οὐχ οὕτως ἐν τῇ σοφῇ Αἰγύπτῳ. Ἐνταῦθα ἡ γυνὴ ἐτιμᾶτο ἐν τῇ οἰκογενείᾳ, οὐδ' ἦτον ἀπηλλοτριωμένη τῆς παιδείας, συμμετεῖχε δὲ τῶν ἐργασιῶν τοῦ ἀνδρός. Ἡ παιδοκτονία ἐθεωρεῖτο ἔγκλημα· πατὴρ ἀποκτείνας τὸν υἱόν, κατεδικάζετο ἀφεύκτως ὑπὸ τοῦ νόμου. Γυνὴ ἔγκυος καὶ ἔνοχος ἀπηλλάττετο τῆς ποινῆς μέχρι τοῦ τοκετοῦ· μολονότι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὸ ὄφελος τοῦ κράτους μᾶλλον ἢ αἴσθημα εὐσπλαγχνίας ὡδήγει τοὺς δικαστάς. Ἡ Αἴγυπτος ἐθεώρει ὡς εὐτύχημα τὸ πλῆθος τῶν κατοίκων αὐτῆς[1], ἐγκαυχωμένη μάλιστα ἐπὶ τούτῳ, καίτοι ὁ νόμος δὲν ἀπηγόρευεν ἐνίοτε τὴν σφαγὴν τῶν παίδων, ξένου ὅμως λαοῦ, ὡς ἀπαντῶμεν αὐτὸ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν Ἑβραίων. Ἡ ἀνατροφὴ τῶν Αἰγυπτίων, διὰ τὴν ξενηλασίαν αὐτῶν, ὀλίγον γνωστὴ τοῖς σημερινοῖς σοφοῖς, ἦτον, ὡς εἰκάζεται, διατεταγμένη ἀναλόγως τῶν φυλῶν. Ἕκαστος ἀνετρέφετο ἐν τῇ πατρῴᾳ οἰκίᾳ καὶ διεδέχετο ἀνεξαιρέτως τὸ πατρικὸν ἐπάγγελμα. Ἀλλ' ἡ ἀνωτάτη τάξις τῶν ἱερέων ἐπενέβαινε καὶ εἰς αὐτὸ τὸ ἄδυτον τῶν οἰκογενειῶν. Ὁ ἱερεὺς μετὰ τὴν γέννησιν τοῦ βρέφους, ἐμάντευε καὶ κατέγραφε τὴν ὡροσκοπίαν τῆς μελλούσης αὐτοῦ ζωῆς καὶ προέλεγε τὸν προορισμὸν αὐτοῦ, συναρμολογῶν αὐτὸν κατὰ τὴν φυλὴν εἰς ἣν ἀνῆκεν ἡ οἰκογένεια τοῦ παιδὸς καὶ κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς Διοικήσεως. Ἡ δὲ δημόσιος ἀνατροφὴ εὑρίσκετο ἀποκλειστικῶς ἐν ταῖς χερσὶ τῶν ἱερέων, οἵτινες εἶχον ἐπὶ τούτῳ κεντρικὰ παιδαγωγικὰ διδακτήρια ἐν Θήβαις, Μέμφιδι καὶ Ἡλιουπόλει.

Τοιουτοτρόπως ἡ Αἴγυπτος, καί τοι δικαίως ἐπὶ δημοσίᾳ τε καὶ ἰδιωτικῇ σοφίᾳ ἐναβρυνομένη, ἀμαυροῦται πρὸς δόξαν καὶ σβέννυται, διότι μία τις φυλὴ δεσποτικῶς εἰσχωρεῖ ἐν τῷ οἰκογενειακῷ βίῳ τῶν ἄλλων τάξεων, καὶ ἀναστέλλει τὴν ἐλευθέραν πρόοδον τοῦ ἀνθρώπου, καθυποδουλοῦσα αὐτὸν εἰς τοὺς σκοποὺς τῆς Διοικήσεως. Ἰδοὺ μία τῶν πρώτων, ἂν μὴ ἡ πρωτίστη αἰτία, δι' ἃς ἡ Αἴγυπτος ἐγκαταλιποῦσα ἡμῖν πυραμίδας καὶ οἰκοδομὰς ἁμιλλωμένας κατὰ τὸ ὕψος πρὸς τὰ ὄρη, δὲν ἐγκατέλιπεν ἀΐδια μνημεῖα ζῶντος λόγου, ὅστις ἄνευ τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας οὐδαμοῦ, οὐδαμῶς, οὐδέποτε δύναται νὰ ἀναπτερωθῇ.

Περσαι.—Περὶ τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου τῶν Περσῶν ἐξιστοροῦνται πολλὰ μέν, ἀλλ' ἀντιφατικῶς καὶ συγκεχυμένως· ὡς ὅτι ὁ Ζωροάστρης παρήγγελλε μὲν τὴν σύζευξιν τοῦ ἀνδρὸς μετὰ μιᾶς γυναικός, ἀλλ' ἐπέτρεπε καὶ περισσότερον ἀριθμόν, ἐν περιπτώσει ἀτεκνίας, ὑπὲρ τοῦ πληθυσμοῦ τοῦ λαοῦ. Ὁ πολλὰ τέκνα ἔχων πατὴρ ἐτιμᾶτο παρὰ πάντων καὶ ἐλάμβανεν ἐτησίους ἀμοιβὰς παρὰ τοῦ βασιλέως. Οἱ παῖδες ἐθεωροῦντο ὡς κτῆμα τοῦ κράτους· καὶ ἐκ τούτου δυνάμεθα εἰκάσαι ὅτι ἡ οἰκογενειακὴ ζωὴ παρημελεῖτο χάριν τῶν συμφερόντων τῆς δημοσίου ὑπηρεσίας. Τοῦτο γίνεται δῆλον ἀπὸ τοῦ εἴδους τῆς ἀνατροφῆς τῶν ἀρχαίων Περσῶν, ἥτις ἦν ὅλως δημοσία, ἐὰν πρέπῃ νὰ πιστεύσωμεν πάσας τὰς διηγήσεις τοῦ Ξενοφῶντος. Μόνον οἱ ἄρρενες ἠξιοῦντο ἀνατροφῆς. Μέχρι τοῦ ἕκτου ἔτους τῆς ἡλικίας τὸ παιδίον ἐθεραπεύετο παρὰ τῆς μητρὸς αὐτοῦ, περιποιουμένης μετὰ φιλοστοργίας τὴν σωματικὴν αὐτοῦ ἀνάπτυξιν, ὁ δὲ πατὴρ οὐδὲ κἂν ἔβλεπεν αὐτὸ κατ' αὐτὸν τὸν καιρόν. Κατὰ δὲ τὸ ἕβδομον ἔτος ἡ Διοίκησις παρελάμβανε καὶ ἀνέτρεφεν αὐτὸ μετὰ τῶν λοιπῶν παίδων, οὐδ' ἐτόλμα νὰ συμφάγῃ μετὰ τῆς μητρός, ἀλλ' ἔφερε τὴν τροφὴν αὐτοῦ ἁπλῆν ὅσον οἷόν τε καὶ ἐκ καρδάμων τὸ πλεῖστον εἰς τὴν σχολήν, ὅπου μέχρι τοῦ δεκάτου πέμπτου ἔτους τῆς ἡλικίας ἐτε-

τοὺς Ἰνδοὺς ἀποβλέψαντες, ἐγνωμάτευσαν ὅτι ἐκ τῶν Ἰνδιῶν παρέλαβον τὰ πρῶτα τοῦ πολιτισμοῦ αὐτῶν σπέρματα οἱ Αἰγύπτιοι, ἅτινα τοπικαὶ περιστάσεις, τοῦ καιροῦ προϊόντος, ἠλλοίωσαν.

1) Ἡ ἀρχαία Αἴγυπτος (καθ' Ἡρόδ. Β'. καὶ κατὰ Διόδωρον Α'. 2) ἐννεακισχιλίων τετραγων. μιλίων ἐκτάσεως οὖσα, εἶχεν ἑπτακοσίας μυριάδας κατοίκων εἰς εἰκοσακισχιλίας πόλεις καὶ κώμας.

λείωνεν ἡ ἀνατροφὴ αὐτοῦ ἤτε σωματικὴ καὶ ἡ ἠθική. Τούτων δὲ ἡ μὲν πρώτη συνίςατο εἰς γυμνάσεις στρατιωτικάς, εἰς τὸ βάλλειν τὸ τόξον καὶ τὴν λόγχην, καὶ μόλις ὀλίγα τινὰ ἐμάνθανε γράμματα· ἡ δὲ δευτέρα ἔτεινεν εἰς τὸ ἐμπνεῦσαι αὐτῷ φρονήματα ἐγκρατείας, ὑπακοῆς, σωφροσύνης πρὸ δὲ πάντων δικαιοσύνης· « οἱ μὲν δὴ παῖδες εἰς τὰ διδασκαλεῖα φοιτῶντες, λέγει ὁ Ξενοφῶν, διάγουσι μανθάνοντες δικαιοσύνην· καὶ λέγουσιν ὅτι ἐπὶ τούτῳ ἔρχονται, ὥσπερ παρ' ἡμῖν οἱ τὰ γράμματα μαθησόμενοι,» ἐν τῇ δικαιοσύνῃ, ὥσπερ μετὰ ταῦτα ὁ Ἀριστοτέλης, πᾶσαν ἀρετὴν συλλήβδην περιλαμβάνοντες. Εἰκοσαετὴς δ' ὢν ὁ Πέρσης κατελίμπανε παντάπασι τὸν πατρικὸν οἶκον καὶ ἀφωσιοῦτο ὅλως τῷ κράτει. Τὸ κυνήγιον, ὅπερ ἦν ἡ κυρία αὐτοῦ ἐνασχόλησις, προπαρεσκεύαζεν αὐτὸν διὰ τὸν πόλεμον, εἰς ὃν παρεδίδετο καὶ διετέλει μέχρι τοῦ πεντηκοστοῦ ἔτους τῆς ἡλικίας αὐτοῦ, καὶ ἀπὸ τοῦδε εἰργάζετο εἰς τὰς πολιτικὰς ὑποθέσεις τῆς πατρίδος αὐτοῦ. Οὕτως ἡ Περσία παρίστησιν ἡμῖν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἀσίᾳ τὸ παράδειγμα, ὅτι ἡ δημοσία ἀνατροφή, βασιζομένη ἐπὶ μόνων λόγων πολέμου, δύναται ν' ἀπορροφήσῃ πᾶσαν οἰκογενειακὴν τάσιν. Τοιοῦτον στοιχειῶδες ἔλλειμμα ἐν τοῖς ἤθεσι τῶν Περσῶν καταδείκνυσιν ἡ ἱστορία αὐτῶν. Ἐστερημένοι δὲ οὕτω πάσης ἐσωτερικῆς ζωῆς, κατεστράφησαν διὰ τῆς πρὸς τὰ ἔξω ῥοπῆς αὐτῶν, ἔνθα ἡ δημόσιος ἀνατροφὴ εἵλκυεν αὐτοὺς ἀποκλειστικῶς.

Τέλος πάντων, ὅλοι σχεδὸν οἱ μεγάλοι κολοσσοὶ τῆς ἀρχαίας Ἀσίας κατεκρημνίσθησαν! Ὁ Ἰσραηλιτικὸς λαὸς διεσπάρη μὴ διαγνοὺς τὸν ἀληθῆ αὐτοῦ προορισμόν, καὶ ἀμβλυνθεὶς ἐκ μόνων τῶν ἐξωτερικῶν τελετῶν. Τὰ λείψανα τῆς πλουσίας Ἰνδίας ἐγένοντο λάφυρον τῆς Ἀγγλίας. Ἡ Αἴγυπτος ἐσαεὶ ἀποκατέστη ἰχθύος ἀφωνοτέρα. Ἡ ἐπικράτεια τῶν Περσῶν καθυποτάξασα διὰ τῆς ἰσχύος αὐτῆς πᾶσαν σχεδὸν τὴν Ἀσίαν ἐγένετο ἄφαντος· μόνη δὲ ἡ Σινικὴ διέμεινεν ἀκλόνητος ἐν τῇ παραδειγματικῇ αὐτῆς στασιμότητι, ἀλλ' οὐδὲν ὄφελος παρασχοῦσα τῇ ἀνθρωπότητι.

Ἐκ τῆς Ἀσίας μεταβαίνομεν εἰς τὴν Εὐρώπην, ἥτις παρὰ τῆς θείας Προνοίας προωρίσθη ὡς τόπος, ἐξ οὗ τὰ φῶτα ἔμελλον νὰ διασπαρῶσιν εἰς πᾶσαν τὴν γῆν. Τρεῖς περιόδους ἀπαντῶμεν ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ ἀναπτύξει· ἐν ταύταις, ἡ μὲν Ἑλλὰς παρίστησι τὴν καλλιέργειαν τῶν ὡραίων τεχνῶν, ἡ δὲ Ῥώμη τὸ ἀστυκὸν δίκαιον καὶ ἡ χριστιανικὴ Εὐρώπη τὴν παιδείαν πάσης τῆς ἀνθρωπότητος.

ΕΛΛΑΣ. —Ἡ ἔμφυτος κλίσις τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὸ ὡραῖον, θαυμασίως ἀναπτυχθεῖσα διά τε τοῦ εὐκράτου κλίματος, τῆς θρησκείας καὶ πολλῶν ἄλλων εὐνοϊκῶν περιςάσεων, ὡδήγησεν αὐτοὺς εἰς τὴν ἀνατροφὴν τῆς νεολαίας. Ἡ λέξις *καλοκἀγαθία*, σημαίνουσα πρὸς ποῖον σκοπὸν ἔτεινεν αὕτη, δεικνύει πόσον βαθέως ὁ καλλιτέχνης οὗτος λαὸς ἐνόει τὸν ἀδιάρρηκτον δεσμὸν τοῦ ὡραίου μετὰ τῆς ἠθικῆς, ἥτις ἐγένετο ὁ ἀκρογωνιαῖος λίθος τοῦ εὐγενοῦς καὶ ἐνδόξου αὐτοῦ βίου. Ἡ ἀνθρωπίνη αὕτη ἀγαθὴ ἀρχὴ ἑρμηνεύει ἡμῖν, διατί καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς πρώταις παραδόσεσι τῆς Ἑλλάδος εὑρίσκομεν τοιαύτην καλλονὴν εἰκόνων τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου. Ἐν τῇ Ἰλιάδι οἱ Τρῶες ὑπερβαίνουσι τοὺς ἄλλους διὰ τοῦ πολιτισμοῦ αὐτῶν, διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἡ οἰκιακὴ ζωὴ προέχει. Ἀπὸ τῆς αἱματηρᾶς σκηνῆς τῆς μάχης, τὸ πνεῦμα ἡμῶν ἀναπαύεται ἐν τῷ μέσῳ τῆς εἰρηνικῆς οἰκογενείας τοῦ Πριάμου· θαυμάζομεν πάντες τοὺς ἥρωας τῆς Ἰλιάδος, ἀλλ' ἐκ καρδίας ἀγαπῶμεν τὸν ἀγαθὸν σύζυγον τῆς Ἀνδρομάχης. Ὁ ἡμέτερος νοῦς καὶ ἡ φαντασία ἐκπλήττεται ἐκ τῆς ποικίλης περιγραφῆς τοῦ οὐρανοῦ, τῆς γῆς καὶ τῆς θαλάσσης, συνηνωμένων δι' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν πόλεμον· ἀλλὰ τὴν ψυχὴν ἡμῶν θέλγει ἡ τελευταία συνέντευξις τῶν δύο συζύγων. Ἐν τοῖς ποιήμασι τοῦ Ὁμήρου τὴν ἡμετέραν καρδίαν εὐφραίνει ἐξόχως ἡ περιγραφὴ τῆς Ἑκάβης, τῆς Ἀνδρομάχης, τῆς Πηνελόπης, τῆς Ναυσικάας, τῆς Εὐρυκλείας. Ἡ ἀπαραμείωτος καὶ εὐκατάληπτος διὰ πάντας τοὺς αἰῶνας καὶ τὰ ἔθνη καλλονὴ αὐτῶν ἐξάγεται ἀπὸ τὸν κόλπον τῆς οἰκιακῆς ζωῆς.

Ἡ ἀνατροφὴ παρὰ τοῖς Ἕλλησι διῃρεῖτο εἰς δύο κύρια μέρη, ἀντιστοιχοῦντα πρὸς τὰς δύο οὐσίας τοῦ ἀνθρώπου. Διὰ μὲν τῆς γυμναστικῆς ἐκραταιοῦτο ἡ ὑγεία, τὸ κάλλος καὶ ἡ ῥώμη τοῦ σώματος, διὰ δὲ τῆς μουσικῆς ἐμορφοῦτο ἡ ψυχή· ἐν τῇ ἁρμονίᾳ δὲ τῆς μὲν μετὰ τῆς δέ, ἐνυπῆρχεν ὁ ὕψιστος βαθμὸς τῆς ἀνατροφῆς, ὃν ἐξέφρασαν διὰ τῆς εὐστόχου λέξεως *εὐρυθμία*, σημαινούσης τὴν ὁμόνοιαν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος. Τὴν ἀρχαιότητα τῆς διπλῆς ταύτης τοῦ Ἕλληνος ἀνατροφῆς μαρτυροῦσι καὶ τραγικοὶ καὶ Πίνδαρος καὶ Ξενο-

Digitized by Google

φῶν καὶ Πλούταρχος. Ἐν τοῖς ὁμηρικοῖς χρόνοις ἡ ἀνατροφὴ ἐκτελεῖται ἐν τῷ οἴκῳ διὰ τροφῶν, ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐπίβλεψιν τῶν γονέων, προϊούσης δὲ τῆς ἡλικίας διὰ παιδαγωγῶν καταλλήλων. Τρεῖς προεξάρχουσαι φυλαὶ συνεμέθεξαν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἑλληνικοῦ βίου, ἡ Ἰωνική, ἡ Δωρικὴ καὶ ἡ Ἀττική. Ἐν τῇ πρώτῃ ἐπεκράτει ἡ διὰ τῆς μουσικῆς ἀνατροφή, ἐν τῇ δευτέρᾳ, ἡ διὰ τῆς γυμναστικῆς· μόνον δὲ οἱ Ἀθηναῖοι ἔτυχον τοῦ ὑψίστου βαθμοῦ ῥυθμίζοντες τὴν μίαν μετὰ τῆς ἄλλης. Ἀξιοσημείωτον καθίσταται, ὅτι ἡ ἐξωτερικὴ ἀνατροφὴ τῶν Ἰώνων ἦτον ἀποκλειστικῶς οἰκιακή. Διὰ τῆς ἐξωτερικῆς γυμνάσεως ὁ ἄνθρωπος ἀπέβαινε δημόσιος ἐν Σπάρτῃ, ἀλλ' ἐν Ἀθήναις ἡ οἰκογένεια καὶ τὸ κράτος ἀπὸ κοινοῦ συνανέτρεφον τὸν παῖδα καὶ μόνον ὁμοθυμαδὸν ἐπενεργοῦντες ἠδυνήθησαν νὰ φθάσωσιν εἰς ἐκεῖνο τὸ ἰδεῶδες ὡραῖον, πρὸς ὃ ἔτεινεν ἐξ ἀρχῆς ἡ ἑλληνικὴ ἀνατροφή[1].

Τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου τῶν Ἰώνων ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ ἀγνοοῦμεν τὰς λεπτομερείας· γνωστὸν δὲ ἡμῖν εἶναι μόνον, ὅτι ἐν γένει μὲν ὡμοίαζε πρὸς τὴν τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' εἰδικῶς ἀπέβλεπεν εἰς τὴν σπουδὴν τῆς Μουσικῆς. Αἱ τὴν ψυχὴν λαμπρύνουσαι τέχναι, ἡ μουσικὴ καὶ ἡ ποιητικὴ ἀπετέλουν τὸ κύριον μέρος. Ἡ χώρα αὕτη μεταξὺ Εὐρώπης καὶ Ἀσίας κειμένη, πρὸς ἣν ἡ φύσις ἄφθονα ἐπεδαψίλευσε τὰ ἀγαθὰ αὐτῆς, ἀνεδείχθη ἀξιοθαύμαστος πηγὴ διὰ πᾶσαν τὴν εὐρωπαϊκὴν ποίησιν. Ἐνταῦθα κατὰ πρῶτον ἀντήχησαν τὰ μελῳδικὰ τοῦ Ὁμήρου ᾄσματα. Αἱ Μοῦσαι διὰ τῆς μελιφθόγγου λαλιᾶς αὐτῶν ἔτερπον καὶ κατεκήλουν μᾶλλον τὸν Ἴωνα ἢ ἡ γύμνασις τῶν σωματικῶν δυνάμεων. Ἐν τῇ οἰκίᾳ ηὔξανε καὶ ἀνεπτύσσετο καθηδύνων τὰ ὦτα διὰ τῆς μελῳδίας τῶν δημοτικῶν ποιημάτων, ἡ δὲ Διοίκησις ἥκιστα ἐπενέβαινεν εἰς τὰ τῆς οἰκίας, καὶ αὐτὰ δὲ τὰ μέσα τὰ πρὸς τὴν παιδείαν συντείνοντα ἀπενέμοντο παρὰ προσώπων ἰδιωτικῶν, μὴ καθυποβαλλόμενα εἰς τὸν ἔλεγχον οὐδενός. Ἐν ὅσῳ δὲ ἡ οἰκογένεια ἐφύλαττε τὰ διδάγματα τῆς ἠθικῆς, ἡ ἀνατροφὴ τῶν Ἰώνων προώδευε καὶ ἡ κοινωνία ἤκμαζεν· ἀλλ' ὅταν ἡ γειτνίασις τῆς πολυτελοῦς Ἀσίας διέφθειρε τὰ ἤθη καὶ κατέστρεψε τὴν οἰκογένειαν, τότε ἡ αἰδήμων καὶ σεμνὴ σύζυγος ἐγκαταλιποῦσα τὸν γυναικωνίτην μετεβλήθη εἰς ἑταίραν, καὶ ἡ προκαταρκτικὴ ἀνατροφὴ τῶν παίδων ἐνεπιστεύετο ἐν ταῖς χερσὶ τῶν ἀργυρωνήτων δούλων, ἡ δὲ ζωὴ τῶν Ἰώνων ἀπώλετο.

Μεταβῶμεν ἤδη νοερῶς εἰς Σπάρτην, ὅπου αἱ λεπτομέρειαι τῆς ζωῆς εἰσιν ἡμῖν γνωστότεραι. Ἡ πόλις αὕτη δὲν περιβάλλεται διὰ τειχῶν· τοιούτων οὐδεμίαν ᾐσθάνθη πώποτε ἀνάγκην, καὶ ἀνδρίαν φρουρουμένην ὑπὸ τειχῶν ἀπεκάλουν δειλίαν. Τὰ ἀρειμάνια αὐτῆς τέκνα εἰσὶν ὁ κινητὸς αὐτῆς περίβολος, ἐπάλξεις δὲ σιδηραὶ καὶ ἀκατάβλητοι τὰ γενναῖα αὐτῶν στήθη. Ἀδιάσπαστοι δεσμοὶ πατριωτικῆς ἀγάπης συνενοῦσι πρὸς ἀλλήλους τοὺς Σπαρτιάτας, ψυχροὺς μὲν καὶ ἀπροσίτους πᾶσι τοῖς ξένοις, γλυκεῖς δὲ καὶ εὐμενεῖς τοῖς ὁμοεθνέσιν ὄντας. Καταλείποντες τὴν ἑστίαν καὶ τὴν ἰδίαν αὐτῶν τράπεζαν συνέρχονται ἐν ὑπαίθρῳ, ἵνα συμμεθέξωσι τῆς κοινῆς τροφῆς· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ βασιλεὺς ὀφείλει νὰ συμπαρευρίσκηται εἰς τὰ συσσίτια. Ἐν τῇ οἰκίᾳ μένουσι μόνον αἱ γυναῖκες, αἱ δοῦλαι καὶ τὰ ἀνήλικα παιδία. Ἡ πατρὶς θεωρεῖται ὡς μία μεγάλη οἰκογένεια ἐνοικοῦσα ὁμοῦ. Ἐνταῦθα ὁ γάμος ἐπεβάλλετο ὑποχρεωτικῶς τῷ πολίτῃ, τοὺς δὲ ἀγάμους ὁ νόμος ἐστέρει τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων καὶ καθυπέβαλλεν εἰς τὴν κοινὴν περιφρόνησιν. Ἕκαστος εἶχε μίαν μόνην νόμιμον γυναῖκα, ἡ δὲ αὐθαίρετος διάλυσις τοῦ συνοικεσίου ἀπηγορεύετο αὐστηρῶς· ἐν περιπτώσει ὅμως ἀτεκνίας ὁ νόμος δὲν κατηνάγκαζε τὴν πίστιν τῶν συζύγων. Ὁ πατὴρ τριῶν τέκνων ἐξῃρεῖτο τῆς ὑπηρεσίας ἐν τῇ χωροφυλακῇ, τὰ δὲ παιδία αὐτοῦ δὲν ἀνῆκον αὐτῷ, ἀλλὰ τῇ πατρίδι. Καὶ αὐταὶ δὲ αἱ τρυφεραὶ παρθένοι, ἡ κατὰ Θεόκριτον *θῆλυς νεολαία*, ἠναγκάζοντο (κατὰ Πλούταρχ. β. Λυκούργου) νὰ γυμνάζωνται εἰς τὴν πάλην, ὅπως ἐνισχύσωσι τὸ σῶμα αὐτῶν πρὸς τὰ μέλλοντα καθήκοντα μητρός· νυμφευθεῖσαι δὲ ἔμενον τοῦ λοιποῦ ἐν τῷ μέσῳ τῆς οἰκογενείας αὐτῶν.

Ἐν Σπάρτῃ ἡ γυνὴ ἐτιμᾶτο μᾶλλον ἢ ἐν Ἀθήναις, καλουμένη οἰκοδέσποινα καὶ διευ-

1) Ὥστε ἡ καθολικὴ ἀνατροφὴ τῶν πατέρων ἡμῶν ἐν γράμμασι, μουσικῇ καὶ γυμναστικῇ δυνατὸν θεωρηθῆναι ὡς ἀρραγές τι ἔντριτον σπαρτίον, δι' οὗ πρῶτοι οὗτοι καὶ μόνοι ἀφίκοντο ὁμολογουμένως εἰς τὸ μὴ περαιτέρω, ἐφ' ᾧ τε καὶ δικαίως διατελοῦσι θαυμαζόμενοι ἔτι καὶ νῦν ὡς ἀνέφικτα τοῦ τελείου πρότυπα.

Digitized by Google

θύνουσα τὰς οἰκιακὰς ἐργασίας ἴσως ἕνεκα τῆς συνεχοῦς ἀπουσίας τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς. Ἔγκυος οὖσα ὤφειλε νὰ θεωρῇ τὰς εἰκόνας καὶ τὰ εἴδωλα τῶν θεῶν καὶ τῶν ἡρώων, τὰ κοσμοῦντα τὸν θάλαμον αὐτῆς. Τὸ μὲν νεογνὸν ἐτίθετο ἐπὶ τῆς ἀσπίδος, ὁ δὲ πατὴρ πρὶν ἢ λάβῃ καιρὸν νὰ χαρῇ διὰ τὴν γέννησιν αὐτοῦ μετέφερεν αὐτὸ εἰς τὸν δῆμον, ὅς τις ἀπεφάσιζε περὶ ζωῆς ἢ περὶ θανάτου. «Τὸ δὲ γεννηθέν, λέγει ὁ Πλούταρχος (β. Λυκούργ. 16.), οὐκ ἦν κύριος ὁ γεννήσας τρέφειν, ἀλλ' ἔφερε λαβὼν εἰς τόπον τινὰ Λέσχην καλούμενον, ἐν ᾧ καθήμενοι τῶν φυλετῶν οἱ πρεσβύτατοι, καταμαθόντες τὸ παιδάριον, εἰ μὲν εὐπαγὲς εἴη καὶ ῥωμαλέον, τρέφειν ἐκέλευον, κλῆρον αὐτῷ τῶν ἐννακισχιλίων προσνείμαντες· εἰ δ' ἀγεννὲς καὶ ἄμορφον, ἀπέπεμπον εἰς τὰς λεγομένας ἀποθέτας, βαραθρώδη τόπον παρὰ Ταΰγετον, ὡς οὔτ' αὐτῷ ζῆν ἄμεινον, οὔτε τῇ πόλει, τὸ μὴ καλῶς εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς πρὸς εὐεξίαν καὶ ῥώμην πεφυκός.» Τὸ εἰς τὸ ζῆν οὖν ὁρισθὲν παιδίον, ὑπὸ τῆς πολιτείας οὕτω πανδήμως υἱοθετηθέν, παραλαβοῦσα ἡ μήτηρ ἔλουε δι' οἴνου, ἐγαλούχει αὐτὴ καὶ διέτρεφεν *ἄνευ σπαργάνων*.

Ἐν τῇ δημοσίᾳ ἀνατροφῇ προεξεῖχεν οὕτως ἡ σωματικὴ γύμνασις, ἥτις ἐν Σπάρτῃ ἐτελειοποιήθη φέρουσα χαρακτῆρα πολεμικόν τε ἅμα καὶ καλλιτεχνικόν. Ἡ δὲ ἀπότομος σκληρότης τῆς σωματικῆς ἰσχύος ἐμετριάζετο διὰ τῶν εὐκόσμων κινημάτων. Ἡ μουσικὴ προσέτι, τὰ ᾀδόμενα μέλη, ἡ διὰ ζώσης φωνῆς διδασκαλία, ἐξηγοῦσα ἐν συντόμῳ τὰς ἐννοίας, κατεπράϋνον πᾶν ὅ,τι σφοδρὸν καὶ βίαιον ἐνέπνεε τοιοῦτον εἶδος ἀνατροφῆς. Ἡ δὲ περὶ τὰ γράμματα σπουδὴ σχεδὸν ἠγνοεῖτο ἐν Σπάρτῃ· καθ' ὅσον, κατὰ Πλούταρχον, «Γράμματα ἕνεκα τῆς χρείας ἐμάνθανον· τῶν δὲ ἄλλων παιδευμάτων ξενηλασίαν ἐποιοῦντο οὐ μᾶλλον ἀνθρώπων ἢ λόγων. Ἡ δὲ παιδεία ἦν αὐτοῖς πρὸς τὸ ἄρχεσθαι καλῶς, καὶ καρτερεῖν πονοῦντα, ἢ μαχόμενον νικᾷν ἢ ἀποθνήσκειν.» Διὰ τοιαύτης νομοθεσίας οἱ Σπαρτιᾶται διῆγον βίον εὐφρόσυνον καὶ τερπνόν, ἀπηλλαγμένοι δηλονότι τῆς φιλοχρηματίας ἢ φιλαργυρίας καὶ τῶν ταύτῃ συμπαρομαρτούντων μυρίων κακῶν, ἅτινα παραπικραίνουσι καὶ δηλητηριάζουσι τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου ὁλόκληρον, βίον ἀβίωτον αὐτὴν καθιστῶντες καὶ *κοιλάδα κλαυθμῶνος* αὐτόχρημα.

Συναθροιζόμενοι δ' ἐπὶ τὸ αὐτὸ διὰ τῶν ἀγώνων, διὰ τῶν θρησκευτικῶν πανηγύρεων, τῶν ἡρωικῶν ᾀσμάτων καὶ τοῦ χοροῦ εἰλικρινεῖς συνέσφιγγον τοὺς κοινωνικοὺς αὐτῶν δεσμοὺς καὶ ἀρραγεστάτους. Μία καὶ μόνη ἰδέα κατεῖχεν ὅλην ὁλόκληρον τὴν ψυχὴν τοῦ Σπαρτιάτου, καὶ αὐτὴ δὲ νυχθημερὸν ἀπὸ τῆς γεννήσεως μέχρι τοῦ θανάτου, ἡ Πατρίς! Ἡ σωματικὴ ἀνατροφὴ ἐδίδασκεν αὐτὸν ν' ἀγαπᾷ τὸν πόλεμον, ὅστις εἶχεν ἀποβῇ στοιχεῖον αὐτοῦ, ἐφ' ᾧ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἀληθῶς ἀπεφήνατο περὶ Σπάρτης εἰπών, ὅτι «ὥσπερ σίδηρος ἐν ἀναπαύσει κατιοῦται, οὕτως ἀνὴρ Σπαρτιάτης ἐν βίῳ ἀπολέμῳ.» Ψάλλων τὸν παιᾶνα ἔτρεχεν ὁ Σπαρτιάτης εἰς τὴν μάχην, καὶ μειδιῶν ἔπιπτεν ὑπὲρ Πατρίδος, καὶ ἔπιπτε πτῶσιν ἔνδοξον.

Ἐὰν δὲ ἡ ἐξωτερικὴ ἀνατροφὴ τοῦ Σπαρτιάτου ἐτελειοῦτο ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῆς ἀνηλεοῦς διοικητικῆς ἀνάγκης, ἐκ τοῦ ἐναντίου βλέπομεν ὅτι ἐν Ἀθήναις ἐμετριάζετο διὰ τῆς ἐσωτερικῆς ἐλευθερίας, ὅτι τὸ οἰκογενειακὸν στοιχεῖον μεταδιδόμενον εἰς τὴν δημοσίαν ζωήν, ἐμποιεῖ τὰ αἰσθήματα μᾶλλον πραέα, μᾶλλον ἀνθρώπινα· ἐκ τούτου προκύπτει ὅτι ἀπαντᾷ ἐν τοῖς πεπολιτισμένοις Ἀθηναίοις περισσοτέρα φιλοφροσύνη πρὸς τοὺς ἀλλοτρίους λαούς, καὶ ὁ Περικλῆς ὀνομάζει τὴν πάτριον αὐτοῦ πόλιν φιλόξενον, ἐξ ἧς οὐδεὶς ἀλλοεθνὴς ὀρεγόμενος παιδείας ἐξώσθη πώποτε. «Τήν τε γὰρ πόλιν κοινὴν παρέχομεν καὶ οὐκ ἔστιν ὅτε ξενηλασίαις ἀπείργομέν τινα ἢ μαθήματος ἢ θεάματος, ὃ μὴ κρυφθὲν ἄν τις τῶν πολεμίων ἰδὼν ὠφεληθείη» (Θουκυδ. ΙΙ, 39). Ἐν τῇ θεσμοθεσίᾳ τοῦ Σόλωνος δὲν εὑρίσκομεν τοσοῦτον ἐπαχθεῖς κανονισμοὺς διὰ τὸν γάμον. Ἡ γυνὴ ἐν Ἀθήναις, ὡς παρετήρησαν οἱ ἀρχαιολογοῦντες, δὲν ἦτο λίαν σεβομένη ἐν μέσῳ τῆς οἰκογενείας, ἴσως διότι παρεχώρει τὰ πρωτεῖα τῷ ἀνδρί, ἀλλ' εἰς τὸ δημόσιον ἐπαρουσιάζετο μάλιστα ὑπὲρ τὸ δέον ἐλευθέρως. Ἡ Ἀθηναία ἦτο ἢ μήτηρ, ἐγκεκλεισμένη ἐν τῷ γυναικωνίτῃ, ἢ ἑταίρα, ζῶσα διὰ τὸ δημόσιον. Ἐν τῇ οἰκίᾳ ἐκήδετο τῆς ἀνατροφῆς τῶν τέκνων, πρὸ πάντων τῶν κορασίων, τὰ ὁποῖα ὑπὸ τὰς μητρικὰς πτέρυγας ηὔξανον ἡσύχως, μὴ ἐξερχόμενα ὡς αἱ νεάνιδες τῆς Σπάρτης εἰς τὴν πάλην ἐνώπιον πάντων. Ἀναγκαῖον δὲ αὐταῖς ἦν οὐχὶ ἡ σωματικὴ ἰσχύς, ἀλλὰ τὸ κάλλος τοῦ προσώπου, τὸ εὐλύγιστον τοῦ ἀναστήματος, τὰ θέλγητρα τῶν κινημάτων καὶ ἡ γλυκύτης τῆς φωνῆς. Ἐν δὲ ταῖς δημοσίαις πανηγύρεσι καὶ τοῖς χοροῖς

Digitized by Google

ἐπαρουσιάζοντο μὲ λευκὰ καὶ κυματίζοντα ἱμάτια, μὲ τὴν παρθενικὴν ζώνην, μὲ στέφανον εἰς τὴν κεφαλήν, ἑλκύουσαι οὕτως τὴν προσοχὴν τῶν νεανίσκων.

Ἡ μήτηρ ἐν τῇ ἐγκυμοσύνῃ αὐτῆς ἐφρόντιζε μᾶλλον νὰ γεννήσῃ παιδίον εὐειδὲς ἢ εὔρωστον. Διὰ δὲ τὴν σωματικὴν ῥώμην παρέδιδεν αὐτὸ εἰς τροφὸν Σπαρτιάτιδα, ὡς ἐγένετο καὶ διὰ τὸν Ἀλκιβιάδην. Τὴν πέμπτην ἡμέραν μετὰ τὴν γέννησιν τὸ νήπιον ἐτίθετο εἰς τοὺς πόδας τοῦ πατρός, οὗτος δὲ ἀπεφάσιζε περὶ ζωῆς ἢ θανάτου καὶ οὐχὶ ἡ πατρίς. Ἀπέστρεφε τοὺς ὀφθαλμούς; τὸ παιδίον ἐξεφέρετο τῆς οἰκίας· τὸ ἐνηγκαλίζετο; τότε ὡρκίζετο ὅτι θὰ ἀναθρέψῃ αὐτό· ἐν τῷ αὐτῷ δὲ ὅρκῳ προεσημαίνετο ὅτι καὶ ὁ υἱὸς ὤφειλε γηροκομῆσαι τὸν πατέρα. Σπανίως μὲν γονεὺς Ἀθηναῖος, καταβεβαρημένος ὑπὸ τῆς πενίας, ἀπέρριπτε τὰ τέκνα αὐτοῦ· ἀλλ' ὅμως ἀπεῖχε πολὺ ἀκόμη τῆς χριστιανικῆς εὐσπλαγχνίας, καὶ ἡμεῖς θαυμάζομεν πῶς μεγάλοι νόες ὡς ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης δὲν ἀπεδοκίμαζον τὸ βάρβαρον ἔθος τοῦ ἀπορρίπτειν τὰ βρέφη! Καθ' ἣν ἡμέραν ὁ πατὴρ παρεδέχετο τὸ παιδίον αὐτοῦ, στέφανος ἐξ ἐλαίας ἐκρεμᾶτο ἐπὶ τῆς θύρας τοῦ οἴκου διὰ τὸ ἄρρεν καὶ περιδέραιον ἐξ ἐρίου διὰ τὸ θῆλυ. Πέντε δ' ἡμέραι παρήρχοντο καὶ ἡ οἰκιακὴ τελετὴ καὶ εὐωχία ἐτελεῖτο. Διὰ συμποσίων ἀλλεπαλλήλων ἑωρτάζετο ἡ αὔξησις τοῦ παιδὸς ἕως οὗ ὡς πολίτης ἔδιδε τὸν νενομισμένον ὅρκον τῇ πατρίδι αὐτοῦ. Ἑωρτάζετο ἡ ἡμέρα καθ' ἣν ἐλάμβανε τὸ ὄνομα, κατεγράφετο ἐν τῷ ἀριθμῷ τῶν πολιτῶν καὶ ἔφθανεν εἰς τὸ δέκατον ἕβδομον ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ. Τοιουτοτρόπως ἐν τῇ οἰκογενείᾳ διὰ τῆς ἐσωτερικῆς εὐθυμίας ἐδηλοῦτο ἡ ἀνάπτυξις τοῦ Ἀθηναίου πολίτου.

Κυρίως ἀπησχολοῦντο ἡ μήτηρ, ἡ τροφός, καὶ ἡ παιδονόμος γραῖα, ὅπως τὸ παιδίον αὐξάνῃ ὅσον οἷόν τε περικαλλές. Ὁ μὲν Σπαρτιάτης ἠγνόει τὰ σπάργανα, ὡς ἐρρέθη, ἀλλ' εἰς τὸν ἀγλαόμορφον καὶ εὔκοσμον Ἀθηναῖον ἦσαν γνωστά. Μετ' οὐ πολὺ πέριξ τῆς κοιτίδος ἤ, κατὰ Πλούταρχον, τοῦ εὐκινήτου κλινιδίου τοῦ βρέφους ἠκούοντο ἑλληνικαὶ ᾠδαί, μελῳδικὰ βαυκαλίσματα δι' ὧν ἀπεκοίμιζον αὐτό. Αἱ διηγήσεις τῶν μύθων, ὅτε τὸ παιδικὸν αὐτοῦ πνεῦμα ἀντελαμβάνετο ἤδη τοῦ προφορικοῦ λόγου, ἐκέντριζον τὴν νοερὰν αὐτοῦ περιέργειαν. Ὡς ὕφασμα δὲ διαφανὲς καὶ πεποικιλμένον διὰ τῶν ἀνθέων πάσης τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας, αἱ ποιητικαὶ παραδόσεις ἀνειλίσσοντο ἐνώπιον τῆς ἐξημμένης αὐτοῦ φαντασίας, καὶ οὕτω διήρχετο πᾶσα ἡ παιδικὴ αὐτοῦ ἡλικία, ὡς καὶ ἡ τῆς ὅλης ἑλληνικῆς φυλῆς, ζωογονουμένη διὰ τῶν γλυκέων ἐπῶν τοῦ ἐξόχου ἀοιδοῦ τῆς Ἰωνίας. Καθ' ὅσον δὲ ηὔξανεν, ἡ πατρὶς συνέτεινε τὸ ἐφ' ἑαυτῇ εἰς τὴν ἀνατροφὴν αὐτοῦ· ἀλλὰ δὲν περιώριζεν οὐδόλως τὴν περαιτέρω ἐκπαίδευσιν αὐτοῦ· ὥστε, δυνατὸν εἰπεῖν, ἐν Ἀθήναις ἡ οἰκία ἦν ἡ ἑστία τῆς κυρίας ἀνατροφῆς κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῶν παίδων, καὶ δὴ καὶ ἐπὶ τοῦ ἡβῶντος νέου διεφύλαττε τὴν ἐπιρροὴν αὐτῆς.

Οἱ γονεῖς ἠδύναντο νὰ ἔχωσιν οἰκιακοὺς διδασκάλους ἢ νὰ πέμπωσι τὰ τέκνα αὐτῶν, κατὰ Πλάτωνα, εἰς τὰ γραμματοδιδασκαλεῖα διὰ τὴν ἐκμάθησιν τῆς γραμματικῆς καὶ ῥητορικῆς μετὰ τοῦ παιδαγωγοῦ, ὅς τις περιεῖπε τὸ παιδίον διηνεκῶς πρὸς ἐπιτήρησιν τῆς κατὰ τὰ ἔξω κοσμιότητος. Μόνον τὰ καταστήματα τῆς γυμναστικῆς κατηρτίζοντο ὁμοιόμορφα διὰ τῆς διοικήσεως, ὅπου οἱ παῖδες κατὰ τὸν ἀστυκὸν νόμον ὑπεχρεοῦντο νὰ συνέρχωνται. Ἆρά γε ἐκ τούτου δὲν πηγάζει ἡ ποικιλία τῶν χαρακτήρων, διὰ τῶν ὁποίων διεκρίνοντο οἱ Ἀθηναῖοι ἐκ πάντων τῶν ἐθνῶν τῆς ἀρχαιότητος; Ἡ ῥητορική, ἡ μουσική, ἡ γυμναστικὴ διεδέχοντο ἀλλήλας εἰς τὴν διάρκειαν τῆς ἀνατροφῆς τοῦ νεανίου, ὅστις ἐν τέλει συνήνωνεν αὐτάς. Καὶ διὰ μὲν τῆς πρώτης ἡ ἀκοὴ αὐτοῦ ἐξησκεῖτο εἰς τὴν ἁρμονίαν τῆς Ἀθηναϊκῆς γλαφυρότητος, διὰ δὲ τῆς δευτέρας, ἥτις ἐδίδασκεν αὐτὸν νὰ ψάλλῃ καὶ νὰ εὐφραίνῃ τοὺς παρεστηκότας διὰ τῆς λύρας καὶ τοῦ αὐλοῦ, ἐξήρκει εἰς τὰς ἀπαιτήσεις ἀγωγῆς ἐλευθερίου ἀνδρός· ἡ δὲ διδασκαλία τῆς ἰχνογραφίας ἢ γραφικῆς, ἡ ἀνάγνωσις καὶ ἡ σπουδὴ τῶν ἐνδόξων συγγραφέων ἢ τὸ «ἐπὶ τῶν βάθρων ἀναγινώσκειν», κατὰ Πλάτωνα, ἔτι δὲ καὶ τὸ ἀπομνημονεύειν τοὺς νόμους, ἀκολούθως δ' ἐν ὡρισμένῃ ἡλικίᾳ, γεωμετρία, ἀστρονομία, γεωγραφία καὶ φιλοσοφία, εἰς μεταγενεστέρας δ' ἐποχὰς καὶ ἡ διὰ τῶν σοφιστῶν ῥητορεία καὶ διαλεκτική, ἀπετέλουν τὴν πλήρη ἀνάπτυξιν τοῦ νοὸς παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις. Διὰ τῆς γυμναστικῆς δὲ τέλος προσεκτᾶτο τὸ εὔκαμπτον καὶ εὔστροφον τοῦ σώματος. Τοιουτοτρόπως δὲ τελειοποιουμένη ἡ ἀνατροφὴ τοῦ Ἀθηναίου, ὡς πρότυπον ἑλληνικῆς καλλιτεχνίας, ἔφερεν εἰς εὔρυθμον

Digitized by Google

ἰσορροπίαν τάς τε φυσικὰς καὶ νοερὰς δυνάμεις, διὸ «ἐφιλοκάλουν μὲν μετ' εὐτελείας, κατὰ Θουκυδίδην ἢ μᾶλλον κατὰ Περικλέα, ἐφιλοσόφουν δὲ ἄνευ μαλακίας, καὶ πλούτῳ τε ἔργου μᾶλλον καιρῷ ἢ λόγου κόμπῳ ἐχρῶντο» (Θουκυδ. II. 40).... «Τήν τε πᾶσαν πόλιν τῆς Ἑλλάδος παίδευσιν εἶναι, καὶ καθ' ἕκαστον δοκεῖν ἄν μοι τὸν αὐτὸν ἄνδρα παρ' ἡμῶν ἐπὶ πλεῖστ' ἂν εἴδη καὶ μετὰ χαρίτων μάλιστ' ἂν εὐτραπέλως τὸ σῶμα αὔταρκες παρέχεσθαι» (αὐτόθ. 41). Ἀλλά, κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς ὑπάρξεως τῶν Ἀθηνῶν, ἡ δημοσία παιδεία παρεξετράπη καὶ ἐςρεβλώθη, ἡ ἐπιρροὴ τῆς ἐκτεθηλυμμένης Ἀσίας διέφθειρε τὰ ἰδιωτικὰ ἤθη, πολλοῖς τῶν πολιτῶν δὲν ἤρκει μία μόνη γυνή, ἡ εὐρυθμία διελύθη, καὶ αἱ Ἀθῆναι κατεστράφησαν.

Ἡ ἀψευδὴς ἱστορία ἰδοὺ παρέχει ἡμῖν νέαν καὶ ἀναμφισβήτητον ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας, ἣν προτιθέμεθα. Αἱ Ἀθῆναι, ὅπου ὁ ἀνθρώπινος πολιτισμός, οἷος ἠδύνατο μόνον νὰ ἐκτελεσθῇ ἄνευ τοῦ θείου Εὐαγγελίου, ἐτελειοποιήθη λίαν εὐρύθμως τε καὶ ἐναρμονίως, διὰ τοῦ παραδείγματος αὐτῶν μαρτυροῦσιν ὅτι ἡ οἰκογενειακὴ ἀνατροφή, καλῶς συνδεδυασμένη μετὰ τῆς δημοσίου, εἶναι ὁ κολοφὼν τῆς ἀληθοῦς καὶ ἐντελεστάτης ἀνατροφῆς. Καὶ ταῦτα μὲν συντόμως τε καὶ ὡς τύπῳ φράσαι περὶ Ἑλλήνων, ὧν τὸν βίον δυνατὸν συμπεριλαβεῖν ἐν τῷ τῶν Σπαρτιατῶν καὶ Ἀθηναίων, ἅτε δὴ ἐπισημοτέρων λαῶν.

Ρωμαιοι.—Ὥσπερ δ' ἐξ Ἰνδίας μετέβημεν εἰς Αἴγυπτον κἀκεῖθεν εἰς Ἑλλάδα, συμπαρακολουθοῦντες τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν δι' ἀναπτύξεως τῆς οἰκογενείας πρόοδον τῆς ἀνθρωπότητος, οὕτω καὶ ἐξ Ἑλλάδος μεταβαίνομεν εἰς Ἰταλίαν, ὅπου προάγει ἡμᾶς ἡ καλλιέργεια τοῦ ἀνθρωπίνου νοός. Οἱ Ἕλληνες χώραν οἰκοῦντες οὐ μόνον σμικράν, ἀλλὰ καὶ ὀρεινήν, ἑπομένως ἄφορον καὶ ἀνεπαρκῆ εἰς τὰς ἀνάγκας λαοῦ μεγαλεπηβόλου, σοφοῦ καὶ τεραστίως πολλαπλασιαζομένου τῇ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ νόμων τὰ μάλιστα περὶ οἰκογενείας πρωΐμως μεριμνησάντων, ἀδύνατον ἦν νὰ διαβιώσωσιν ἐν μυρίᾳ πενίᾳ καὶ ὑπὸ τῆς στυγερᾶς ἀνάγκης ὁσημέραι πιεζόμενοι. Ἐπειδὴ δὲ καθ' Ἡρόδοτον (7,102) «Τῇ Ἑλλάδι πενίη μὲν αἰεί ποτε σύντροφός ἐστι, ἀρετὴ δὲ ἐπακτός ἐστι ἀπό τε σοφίης κατεργασμένη καὶ νόμου ἰσχυροῦ, τῇ διαχρεομένη Ἑλλὰς, τήν τε πενίαν ἀπαμύνεται καὶ τὴν δεσποσύνην», διὰ τῶν ἀποικιῶν ἠδυνήθη ἡ Ἑλλὰς καὶ βίον ἄνετον καὶ πολιτικὴν ἰσχὺν καὶ ἐθνικὴν εὔκλειαν οὐ τὴν τυχοῦσαν ἀντλῆσαι, καθ' ὅσον ὡς γνωστὸν ἐκ τῆς ἱστορίας ἀποικία Ἑλληνικὴ ἰσοδυναμεῖ πρὸς κατάκτησιν, κατὰ τὴν ἀναμφήριστον ἀλήθειαν ὅτι τὸ πνεῦμα ἀείποτε δεσπόζει τῆς ὕλης. Κατὰ Διονύσιον δὲ τὸν Ἀλικαρνασσέα (Βιβλ. 1, 5 καὶ 61 καὶ 81—89 καὶ 2, 1.), τρεῖς ἑλληνικαὶ μεγάλαι ἀποικίαι ἢ στόλοι ἐπεραιώθησαν ἐξ Ἑλλάδος εἰς Ἰταλίαν πρὸ τῶν Τρωϊκῶν, ὧν αἱ δύο ἐξ Ἀρκαδίας καὶ ἡ τρίτη ἐκ Θεσσαλίας (Βιβλ. I, II. 17, 26, 34 κ. ἑ). Μετὰ δὲ τὴν Ἰλίου ἅλωσιν καὶ οἱ περὶ τὸν Αἰνείαν ἐκτὸς ἄλλων πολλῶν ἀκατονομάστων. Δυσεξήγητος δὲ καθίσταται ἡ παντελὴς περὶ τῶν Ἰταλικῶν χωρῶν ἄγνοια τοῦ Ὁμήρου, καὶ οὐχὶ τοῦ παρόντος, αἱ δὲ ἀρχαιότεραι τῶν ἱστορικῶν ἀποικιῶν μετὰ τὴν κάθοδον τῶν Ἡρακλειδῶν ἐκ τῆς μικρᾶς Ἀσίας, ὅπου ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς καὶ ἡ κατὰ θάλασσαν ἐμπορία πρωΐμως εἶχον ἀναπτυχθῆ, ἀπεστάλησαν· ὧν ἐπισημότεραι ἡ Κύμη, τὸ Ῥήγιον, ἡ Σύβαρις, ἡ Κρότων, ὁ Τάρας, τὸ Μεταπόντιον κτλ. Ἀκολούθως συμβουλῇ τοῦ ἐν Δελφοῖς Θεοῦ ἐστάλησαν πλῆθος ἀποικιῶν πανταχοῦ τῆς Ἰταλίας καὶ ἰδίᾳ τῆς μεσημβρινῆς, ἥτις καὶ μεγάλη ἢ μείζων Ἑλλὰς ἐπεκλήθη. Ἐκ τοῦ μέρους δὲ τούτου καὶ ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς οὐ μόνον μετεδόθη εἰς πάσας τὰς Ἰταλικὰς χώρας καὶ τὰς βορειοτέρας, ἀλλὰ καὶ ἐπεκράτησεν[1]· ὥστε δυνατὸν εἰπεῖν ὅτι τοῖς αὐτοχθόνοις λαοῖς ἐπεβλήθησαν ὑπὸ τῶν ἀποίκων ἢ ἄλλως κατὰ καιροὺς ἀποικησάντων Ἑλλήνων (Πολύβ. βιβλ. 32, 9 κ. ἑ.) λεληθότως πᾶσαι αἱ ἑλληνικαὶ ἰδέαι περί τε Θεῶν, θρησκείας καὶ τελετῶν (Διον. Ἀλ. I, 49 καὶ 4, 62. Σουΐδας ἐν λ. Σίβυλλα, καὶ 3, 69 καὶ 4, 59, καὶ 6, 17 καὶ 94 καὶ Πλούταρχ. ἐν β. Νουμᾶ 8 καὶ 16 καὶ Διον. 2, 74 καὶ Στράβ. 4, 179 καὶ 180), κοινωνικοῦ βίου, ἀρετῶν τε καὶ κακιῶν, πολιτεύματος (Διον. 10, 51, 54. Ἀρρ. τακτ. 33, 5. Διον. 2, 27 καὶ 10, 55 καὶ 57), οἰκογενείας καὶ δὴ καὶ ἀνατροφῆς, καὶ πνευματικῆς ἐν γένει ἀναπτύξεως, μετὰ μόνον τῶν

1) Ὅρα μοι τὰ ἐξ ἐπιβολῆς σοφῶς γραφέντα «Περὶ τῆς ἀρχῆθεν κοινωνίας τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς Ἰταλοὺς καὶ Ῥωμαίους καὶ τῆς ἐντεῦθεν ἐπενεργείας αὐτῶν πρὸς ἐκπολιτισμὸν τούτων» ὑπὸ Εὐθ. Καστόρχη.

Digitized by Google

ἀπαραιτήτων τοῦ ἔθνους τροποποιήσεων (Διον. ἐν ῥωμ. ἀρχ. 11, 44), αἵτινες φυσικῷ καὶ ἠθικῷ τῷ λόγῳ πανταχοῦ συμπαρομαρτοῦσιν ἐν τῇ εἰσαγωγῇ ξενικῶν στοιχείων.

Ἐκ πρώτης δὲ ἀρχῆς τῆς ῥωμαϊκῆς ἱστορίας δύο βασιλεῖς συνήνωσαν τὰ δύο θεμελιώδη στοιχεῖα, ἐξ ὧν σύγκειται πᾶς ὁ ἐπερχόμενος τῶν Ῥωμαίων βίος. Ὁ Ῥωμύλος, ἡ ἐξωτερικὴ κραταιότης, ἀδιάκοπον πνέουσα πόλεμον καὶ τὸ πᾶν ὑποδουλοῦσα, καὶ ὁ Νουμᾶς, ἡ ἐσωτερικὴ στερεότης, στηριζομένη ἐπὶ τῆς θρησκείας, τοῦ νόμου καὶ ἀνεπιλήπτου οἰκογενειακοῦ βίου[1]. Ἡ δὲ ἔννοια τοῦ γάμου παρ' οὐδενὶ λαῷ τῆς ἀρχαιότητος παρίσταται ἐν τοσαύτῃ ἁγνότητι ὡς παρὰ Ῥωμαίοις. Τὸ ἔθνος καὶ ὁ νόμος ἠνάγκαζον ἕκαστον μίαν μόνην γυναῖκα ἄγεσθαι. Κατὰ μὲν τοὺς εὐδαίμονας χρόνους τῆς Ῥώμης ὁ γάμος καθιεροῦτο διὰ τελετῶν θρησκευτικῶν καὶ διαζύγιον δὲν ὑπῆρχεν. Ὀψιαίτερον δέ, ἐν τοῖς καιροῖς τῆς δημοκρατίας, δὲν ἀπηγορεύετο, καὶ ἂν ἡ γυνὴ ἀπῄτει τοῦτο. Τὸ σέβας πρὸς τὰς γυναῖκας ἐμποιεῖ τιμὴν τῷ ῥωμαϊκῷ πολιτισμῷ[2] καὶ σχεδὸν προσεγγίζει εἰς τὴν χριστιανικὴν ἔννοιαν. Ἡ δὲ σωφροσύνη τοῦ γυναικείου φύλου καθιερώθη ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Νουμᾶ, διὰ τῆς καθιδρύσεως τῶν Ἑστιάδων Παρθένων. Ἡ γυνὴ ἐν τῇ ἀρχαιότητι μόνον παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις καὶ τοῖς Ῥωμαίοις ἐμφανίζεται ἐπὶ τοσοῦτον ὑψηλοῦ βαθμοῦ. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς οἰκογενείας καίτοι εὐπειθὴς ὡς θυγάτηρ εἰς τὰς προσταγὰς τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς, συμμετέχει ὅμως αὐτῷ τοῦ δικαιώματος τῆς ἀνατροφῆς τῶν τέκνων. Ἐξέρχεται τοῦ οἴκου οὐχὶ ὡς ἑταίρα τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλ' ὡς γυνὴ ἀξιοσέβαστος· μόνον ἐν Ῥώμῃ ἀπήλαυσε τοῦ μεγαλοπρεποῦς τίτλου Ματρώνης (οἰκοδεσποίνης), στοιχεῖον πάντως Σαβινικὸν ἢ Ἐτρουσκικόν, παρ' οἷς οὐχὶ τὸ τοῦ πατρός, ἀλλὰ τὸ τῆς μητρὸς ὄνομα ἐλέγετο καὶ ἐγράφετο. Ἡ Ῥωμαία τοσαῦτα διάσημα παραδείγματα παρθενικῆς σωφροσύνης καὶ ἁγνότητος ἔδειξεν ἐν τῇ Λουκρητίᾳ καὶ Οὐϊργινίᾳ, μητρικῆς ἐξουσίας ἐν τῇ Βετουρίᾳ, τρυφερᾶς ἀγάπης συζύγου ἐν τῇ Ἀρρίᾳ, ἐχέφρονος περὶ τῶν τέκνων κηδεμονίας ἐν τῇ Κορνηλίᾳ, ὅσα λίαν εὐάριθμα ἀπαντῶμεν ἐν ἑτέροις ἔθνεσι.

Τοιαῦτα δὲ φρονοῦντες περὶ τοῦ γάμου καὶ τοιαύτην σημασίαν προσάπτοντες τῇ γυναικὶ οἱ Ῥωμαῖοι διετήρουν στερεοὺς τοὺς οἰκογενειακοὺς δεσμούς, εἶχον θεοὺς πάτρωνας τῆς οἰκίας ὀνομαζομένους Λάρες ἢ Λάρητας καὶ Πενάτας, ἐπισκιάζοντας τὸ ἐνδότερον (ἄδυτον) αὐτῆς, λογιζόμενον ἱερόν. Ἀλλὰ καίτοι βαθέως ἐν Ῥώμῃ τιμᾶται ἡ οἰκογένεια, ὑψηλὴν καὶ περίσεμνον ἐν τῇ πολιτείᾳ κατέχουσα θέσιν, ἡ πατρικὴ ἐξουσία παρουσιάζεται οὐχ ἧττον ἀπόλυτος. Τίς δὲν γνωρίζει πόσον φρικτὸν ἦτο τὸ ὄνομα πατρὸς οἰκογενείας ῥωμαϊκῆς; Οὐχὶ ἡ φιλοστοργία, ἀλλ' ὁ τρόμος τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ περιέβαλλεν αὐτόν. Τὸ νεογνόν, ὡς παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις, ἐτίθετο πρὸ τῶν ποδῶν αὐτοῦ, ἐκδεχόμενον τὴν τύχην τοῦ ν' ἀπορριφθῇ ἐκ τῆς οἰκίας, ἢ ν' ἀπολαύσῃ τῆς πατρικῆς ἀνατροφῆς. Τὸ δικαίωμα περὶ ζωῆς ἢ θανάτου, ὡς καὶ τὸ δικαίωμα ἐπὶ τῶν κτημάτων τῶν τέκνων ἐνίσχυον τὴν πατρικὴν ἐξουσίαν. Μόνος δὲ ὁ Χριστιανισμὸς κατήργησεν ὁριστικῶς ταύτην τὴν ἀπανθρωπίαν, καὶ ἐπέβαλε ποινὴν θανάτου τῇ παιδοκτονίᾳ.

Ἡ ἱστορία τῆς ῥωμαϊκῆς ἀνατροφῆς διαιρεῖται, οὕτως εἰπεῖν, εἰς δύο κυρίας ἐποχάς. Κατὰ μὲν τὴν πρώτην, ὅτε ἀναφέρονται οἱ καιροὶ τῶν βασιλέων, προτιμᾶται ἡ οἰκογενειακὴ ἀνατροφὴ τῆς δημοσίας· κατὰ δὲ τοὺς χρόνους τῶν αὐτοκρατόρων βλέπομεν τὸ ἀνάπαλιν. Ὁ δὲ τελευταῖος αἰὼν τῆς δημοκρατίας καὶ τῆς διοικήσεως τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος καὶ τοῦ Αὐγούστου ἵστανται μεταξὺ τῶν δύο περιόδων καὶ παριστάνουσι κατὰ τὸ φαινόμενον τὸν εὔστοχον συνδυασμὸν ἀμφοτέρων τῶν στοιχείων, ὅστις παρήγαγε τοὺς ἐνδόξους συγγραφεῖς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ὁ πατὴρ ἀποδεχόμενος τὸν υἱὸν ὑπεχρεοῦτο ἵνα καὶ

---

1) Ἐπὶ τοσοῦτον ἀνεπίληπτος ὁμολογεῖται ὁ ἀρχαῖος ἐν Ῥώμῃ οἰκογενειακὸς βίος, ὥστε οὐδὲ νόμος περὶ ἐκτροπῆς ἐτέθη, ὡς οὐδ' ἐν Ἀθήναις ἐπὶ Σόλωνος περὶ πατροκτονίας· διότι ὁ λαὸς ἀνεγείρων ναοὺς εἰς τὴν Αἰδῶ καὶ περιβάλλων τὰς δεσποίνας (matrones) δι' εὐλαβείας ἐξαιρέτου, μετὰ φρίκης προέβλεπε πᾶσαν παραβίασιν τῆς τοῦ γάμου ἁγνότητος. Εἰ δέ ποτε συνέβαινεν ἐπ' αὐτοφώρῳ κατάληψις τοιαύτης ἀνελπίστου ἐκτροπῆς, ἀμφότεροι οἱ ἀσεβήσαντες ἐθανατοῦντο ἢ μὲν αὐτίκα, ὁ δὲ διὰ ῥαβδισμοῦ καὶ ἀτιμώσεως. (Guintilian. VII, 6, 17, 27).

2) Ὁ ῥωμαϊκὸς πολιτισμὸς δεινῶς ἐπεβαρύνετο διὰ πολλῶν καὶ σκληρῶν καὶ ὅλως ἀπανθρώπων τῆς Συγκλήτου βουλευμάτων καὶ αὐτοκρατορικῶν διατάξεων περί τε ἀγονοποιήσεως (εὐνουχισμοῦ) τῶν δούλων ἢ ἐλευθέρων ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων θυσιῶν. (Pauli sentent. Recept. 23, 16).

Digitized by Google

ἀναθρέψῃ αὐτόν, διάφοροι δὲ τελεταὶ δεισιδαίμονος θρησκείας ἐτελοῦντο παρὰ τῆς οἰκογενείας καθ' ὅλην τὴν αὔξησιν τοῦ παιδὸς καὶ ἐνέπνεον αὐτῷ αἰσθήματα εὐσεβῆ. Ἐν τῷ μητρικῷ κόλπῳ ἀνετρέφετο, λέγει ὁ Τάκιτος, καὶ ἐθήλαζεν ἐξ αὐτοῦ μετὰ τοῦ γάλακτος τὴν εὐσέβειαν, τὴν ἀγάπην τῆς πατρίδος καὶ τὴν καθαριότητα τῶν αἰσθημάτων. Τὴν μὲν μητέρα ἐβοήθει ἐν ταῖς οἰκιακαῖς ἐργασίαις σεβασμία κατὰ τὴν ἡλικίαν συγγενής, εἰς ἣν ὑπήκουον τὰ παιδία διὰ τὰ ἀνεπίληπτα καὶ σώφρονα ἤθη αὐτῆς, ὁ δὲ πατὴρ μετέδιδε τῷ υἱῷ τὴν παιδείαν, τὸ αἴσθημα τῆς πολιτικῆς δικαιοσύνης, πρὸς δὲ τούτοις τὴν κλίσιν καὶ μάθησιν τοῦ πολέμου. Πλανῶνται δὲ ὅσοι τῶν σοφῶν βεβαιοῦσιν ὅτι δὲν ὑπῆρχον δημόσια ἐκπαιδευτήρια ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις τῆς δημοκρατίας· καθόσον, κατὰ τὰς μαρτυρίας τῶν ἱστορικῶν, οὐ μόνον διὰ τοὺς ἄρρενας, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ θήλεα ὑπῆρχον σχολεῖα κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον καλῶς διατηρούμενα. Ἐκτὸς δὲ τούτου ὁ δεκαπενταέτης νεανίας, ἐνδεδυμένος τὴν *τόγαν* ἢ τήβεννον ἀπήρχετο εἰς τὸ πεδίον τοῦ Ἄρεως καὶ εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Τιβέριδος, ὅπου ἠσχολεῖτο εἰς τὴν γυμναστικὴν καὶ εἰς τὸ κολυμβᾶν. Ἀλλὰ βεβαίως ἡ ἀνατροφὴ αὐτοῦ ῥιζηδὸν ἐνεκλείετο ἐν τῇ οἰκογενείᾳ, ἥτις, οὐδόλως ἐπηρεαζομένη παρὰ τῶν ξένων καὶ ἀλλοδαπῶν, ἐνέπνεεν αὐτῷ καθαρὰ αἰσθήματα πατριωτισμοῦ. Ἡ ἀποτελεσματικὴ ἐπιρροὴ τῆς μητρὸς ἐπὶ τὸν νέον Ῥωμαῖον δείκνυται ἐναργέστατα π. χ. ἐπὶ τοῦ Κοριολάνου, ὃν οὐδὲν ἄλλο παρὰ τοὺς λόγους τῆς γηραιᾶς μητρὸς Οὐετουρίας ἠδύνατο κάμψαι καὶ μετὰ τοῦ ἰδίου στρατοῦ ἀπὸ τῆς Ῥώμης ἀπομακρῦναι. Ὡς ἄριστον δὲ παράδειγμα μητρός, τοὺς ἰδίους αὐτῆς υἱοὺς ἐκπαιδευούσης, μνημονεύεται ἡ Κορνηλία, ἡ μήτηρ τῶν Γράκχων. Ἐν δὲ ταῖς οἰκιακαῖς εὐωχίαις, ὧν συμμετεῖχε καὶ ἡ νεολαία, ἐψάλλοντο ᾄσματα, ἐξυμνοῦντα τὰ κατορθώματα καὶ τὴν γενναιότητα τῶν προγόνων. Ἐκ τοιαύτης ἀρχαίας καὶ ἀνεπηρεάστου οἰκογενείας ῥωμαϊκῆς ἐξῆλθον ὁ Κάμιλλος, ὁ Σκιπίων, ὁ Φαβρίκιος, ὁ Μάρκελλος καὶ ὁ Φάβιος. Πάντες οἱ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ῥώμῃ ἀριστεύσαντες καὶ καθυποτάξαντες τὸν τότε γνωστὸν κόσμον ἀνετράφησαν ἐν τῷ μέσῳ τοιαύτης ἀταράχου καὶ ἀφελοῦς οἰκογενείας. Ἀλλ' ὁ ῥωμαῖος τῶν χρόνων τῆς δημοκρατίας ἦτον ἄμοιρος τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν ὡραίων τεχνῶν. Ἡ ἡττημένη Ἑλλὰς κατεδάμασε τὸν νικητὴν αὐτῆς. Ἡ παιδεία τῶν Ἀθηναίων κατ' ἀρχὰς ἀπηγορευμένη ὑπὸ τοῦ νόμου ὑπερίσχυσε μετ' ὀλίγον. Τότε εἰσήχθη ἐν Ῥώμῃ ἡ δημόσιος ἀνατροφή, καὶ συνηνώθη μετὰ τῆς οἰκογενειακῆς. Ὁ δὲ λαμπρὸς αἰὼν τοῦ Αὐγούστου ἦν ἀποκύημα ταύτης τῆς μεταρρυθμίσεως. Ὁ Ὀράτιος καὶ Βιργίλιος προῆλθον ἐξ ἀρχαίων οἰκογενειῶν καὶ ἐπαιδεύθησαν ἐν τοῖς σχολείοις. Ὁ Καῖσαρ ἀνετράφη ὑπὸ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Αὐρηλίας, ὁ δὲ Αὔγουστος ὀφείλει πολλὰ πρὸς τὴν γενέτειραν αὐτοῦ Ἀτίαν.

Μετὰ δὲ ταῦτα, ἐν τοῖς χρόνοις τῶν αὐτοκρατόρων, τὰ σχολεῖα ἐπολλαπλασιάσθησαν, οἱ παιδαγωγοὶ Ἕλληνες εἰσεχώρησαν εἴς τε τὰς οἰκογενείας καὶ εἰς τὴν πόλιν, καὶ ἡ παιδεία ηὔξανεν· οἱ μὲν Καίσαρες δὲν ἐφείδοντο χρημάτων διὰ τὴν συντήρησιν ῥητόρων, ἡ δὲ Ἀλεξάνδρεια καὶ αἱ Ἀθῆναι προσέφερον ὁμοίως ἀναρίθμητα μέσα πρὸς τὴν ἐκπαίδευσιν τῆς ῥωμαϊκῆς νεολαίας. Ἀλλὰ διατί ἡ Ῥώμη δὲν παρήγγαγε πλέον οὐδὲν μέγα; διότι ἡ ἀρχαία οἰκογένεια δὲν ὑπῆρχεν ἤδη. Ὁ μὲν Ὀράτιος ἐλεεινολογεῖ τὴν χαλάρωσιν τῶν συγγενικῶν δεσμῶν καὶ τὴν παρακμὴν τῶν ἐπισημοτέρων γενεῶν, ὁ δὲ Ἰουβενάλιος ἔτι δριμύτερον αἰτιᾶται τοὺς γονεῖς τοὺς διαφθείραντας τοὺς ἑαυτῶν παῖδας διὰ τοῦ ὀλεθρίου παραδείγματος τῆς ἀκολασίας[1] καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ μεγαλείου. Ἐνίοτε μόνον τῇδε κἀκεῖσε ὑποφώσκουσι στιγμιαίως σπινθῆρες τοῦ ἀρχαίου ἁπλοϊκοῦ βίου, ὡς ἐν τῷ Ἀγρικόλᾳ καὶ Τακίτῳ, ἀλλ' ἡ Ῥώμη τῶν αὐτοκρατόρων σεμνύνεται φεῦ! μόνον ἐπὶ τῇ ἀναμνήσει τοῦ παρελθόντος!

---

1) Λυπηρὸν εἰπεῖν ὅτι, περὶ τὰ τέλη τῆς Δημοκρατίας αἱ εὐγενεῖς τῆς Ῥώμης δέσποιναι διέλυον τὸν συζυγικὸν δεσμόν, ὅπως παραδοθῶσιν ἀχαλίνωτοι εἰς τὸν κορεσμὸν τῶν ὁρμῶν αὐτῶν καὶ ὀρέξεων, ὁ δὲ τῶν διαζυγίων ἀριθμὸς ἐπὶ τοσοῦτον εἶχεν αὐξήσει, ὥστε, κατὰ τὸν Σενέκαν, αἱ ἐπισημότεραι καὶ εὐγενέστεραι τῆς Ῥώμης δέσποιναι ἠρίθμουν τὰ ἔτη αὐτῶν οὐχὶ κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν Ὑπατειῶν, ἀλλὰ κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν συζύγων αὐτῶν, καὶ διεζευγνύοντο μὲν ὅπως νυμφευθῶσιν, ἐνυμφεύοντο δὲ ὅπως διαζευχθῶσι» (Seneca de beneficiis, βιβλ. III, κεφ. 16, ἀριθ. 2). Δυστυχῶς δὲ εἰς τὴν καταπληκτικὴν ταύτην τῶν ἠθῶν κατάπτωσιν συνετέλει πλεῖστον τὸ ἐπιφανὲς παράδειγμα τῶν ἐπισημοτάτων τῆς πόλεως ἀνδρῶν, περὶ ὧν ἰδὲ καὶ τεῦχ. Φιλ. Συλλ. Θ'. σ. 147.

Digitized by Google

Τευτονες.—Οἱ κορυφαῖοι λαοὶ τῆς ἀρχαιότητος χορηγοῦσιν ἡμῖν ἀναντίρρητον ἀπόδειξιν τοῦ ἡμετέρου θέματος διὰ τοῦ τρόπου δι' οὗ ἀνεπτύχθησαν καὶ παρήκμασαν. Συνοπτικὴ περιγραφὴ τοῦ οἰκιακοῦ βίου τῶν Τευτόνων θέλει συγκεφαλαιώσει ὅσα ἀναδρομικῶς διελάβομεν περὶ τοῦ παλαιοῦ τῆς εἰδωλολατρείας κόσμου. Ὁ γάμος παρ' αὐτοῖς καὶ παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις ἐπέτρεπε μίαν μόνον νόμιμον γυναῖκα. Τὸ μὲν συντηρεῖν πολλὰς ἐθεωρεῖτο ὡς προνόμιον τῶν δεσποζουσῶν οἰκογενειῶν, τὸ δὲ συνοικέσιον ὡς σύζευξις δύο ἀτόμων, ἄρρενος καὶ θήλεος, ἐπὶ σκοπῷ τοῦ νὰ γεννηθῇ κληρονόμος καὶ διάδοχος τοῦ ὀνόματος τοῦ γένους, καὶ διὰ τοῦτο ὁ ἀνὴρ εἶχε τὸ δικαίωμα ν' ἀποχωρισθῇ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, μόνον ἐν περιπτώσει ἀτεκνίας. Μεθ' ὅλας τὰς πομπώδεις διηγήσεις τοῦ Τακίτου ἡ θέσις τῆς γυναικὸς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Γερμανίᾳ δὲν ἦτον ἐπίζηλος. Ὁ ἀνὴρ ἠδύνατο νὰ πωλήσῃ τὴν συμβίαν καὶ τὰ τέκνα ὡς καὶ τὰ ἀνδράποδα αὐτοῦ. Ἡμίσεια χρηματικὴ ποινὴ ἐπληρώνετο διὰ τὸν φόνον γυναικός, ἧς καὶ ἡ μαρτυρία αὐτὴ ἦν ἀπαράδεκτος ἐν τῷ δικαστηρίῳ, τὰ δὲ ὑπάρχοντα αὐτῆς διέθετεν ὁ ἀνὴρ αὐτεξουσίως. Μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ δεύτερος γάμος κατήσχυνεν αὐτήν. Ἡ δὲ πατρικὴ ἐξουσία ἦν ἀπόλυτος καὶ δεσποτικὴ ὡς καὶ παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις. Ἐσχάτη πενία ἠνάγκαζεν ἐνίοτε τὸν πατέρα ν' ἀπορρίψῃ τὸ νεογεννηθὲν βρέφος τὸ πρὸ τῶν ποδῶν αὐτοῦ κείμενον, μετὰ δυσκολίας δὲ μεγάλης ὁ Χριστιανισμὸς κατήργησε τοῦτο τὸ ἀνόσιον ἔθος, διατηρηθὲν ἔτι ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐν Σκανδιναβίᾳ. Ἐν τισι περιστάσεσιν οἱ γονεῖς ἔκτεινον καὶ τὰ πρεσβύτερα αὐτῶν τεκνα· διότι οὔτε ὁ νόμος ἐπέβαλλε ποινήν, οὔτε τὰ ἤθη αἶσχος. Ὁ παῖς ἕως οὗ γείνῃ ἐνῆλιξ, καὶ τὸ θῆλυ ἕως οὗ νυμφευθῇ ἠδύναντο νὰ πωληθῶσι παρὰ τοῦ πατρός· δικαίωμα, ὅπερ διετηρήθη μέχρι Καρόλου τοῦ μεγάλου. Ἡ προτίμησις τοῦ πρωτοτόκου υἱοῦ διετάραττε τὴν ἰσορροπίαν μεταξὺ τῶν λοιπῶν τέκνων. Πρὸς δὲ τούτοις εἰς τὴν φιλοπόλεμον καὶ πρὸς τὰς μάχας ἀδιαλείπτως διακειμένην Γερμανίαν, καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν φυλὴν τῶν Σκανδιναβῶν, ἐπεκράτει τὸ ἀποτρόπαιον ἔθος τοῦ ἀποκτείνειν τοὺς προβεβηκότας γηραιούς, οὐχὶ τόσον ἐκ θηριώδους ἀπανθρωπίας, ὅσον ἐκ τῆς ἀγρίας προλήψεως ὅτι ὁ θάνατος εἶναι εὐεργέτημα διὰ τὸν ὑπὸ τὸ ἄχθος τῶν ἀσθενειῶν ἀποκεκμηκότα γέροντα. Ἡ δὲ ἀνατροφὴ τῶν ἀρχαίων Γερμανῶν περιεστρέφετο μόνον εἰς τὰς σωματικὰς γυμνάσεις. Ἐν ὅσῳ τὸ παιδίον ἦτο ἑπταετές, εὑρίσκετο πλησίον τῆς μητρὸς αὐτοῦ, μετὰ δὲ ταῦτα περιήρχετο εἰς τὰς χεῖρας τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Ὁ Τάκιτος λέγει, ὅτι οἱ Γερμανοὶ ἐξήρχοντο εἰς τὰς μάχας συνοδευόμενοι ὑπὸ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν, ὅτι ἤκουον ὄπισθεν τὰς φωνὰς τῆς γυναικὸς καὶ τῶν τέκνων αὐτῶν, καὶ ὅτι ἐνίοτε αἱ γυναῖκες διὰ τῶν κλαυθμῶν καὶ δεήσεων ἐνεψύχωνον τὴν κλονουμένην τῶν συζύγων αὐτῶν ἀνδρίαν. Τοιουτοτρόπως ἡ οἰκογένεια τοῦ ἀρχαίου Τεύτονος, ἄστατος καὶ νομαδική, ἦν ἐνησχολημένη εἰς τὰ τοῦ πολέμου, ἄνευ τοῦ ὁποίου ἡ ζωὴ ἐφαίνετο αὐτῷ ἐπαχθής τε καὶ ὀχληρά. Κατὰ δὲ τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους τοῦ χριστιανισμοῦ πιθανῶς ἀπορρέει ἀπὸ τῶν ἠθῶν τῆς ἀρχαίας Γερμανίας ὁ ἱπποτικὸς βίος, ὅς τις διῃρεῖτο εἰς τρεῖς περιόδους· ὁ πρῶτος μέχρι τοῦ ἑβδόμου ἔτους ἦν ὅλως οἰκογενειακός. Ἡ μήτηρ ἐνεχάραττεν ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ παιδὸς αἰσθήματα ἀρειμανίου φιλοτιμίας καὶ σέβας πρὸς τὸ γυναικεῖον φῦλον, εἶτα δὲ τεσσαρεσκαιδεκαετὴς ἔζη πρόσηβος ἐν τῇ πατρικῇ οἰκογενείᾳ, ἢ ἐν τῷ φρουρίῳ ἰσχυροῦ ἱππότου, διδασκόμενος τὰ τῆς πολεμικῆς τέχνης· διὰ δὲ τοῦ τρίτου βαθμοῦ ἐξησκεῖτο ὡς ἀσπιδιφόρος, ἕως οὗ προεβιβάζετο εἰς τὴν τάξιν ἱππότου. Τοῦτο δ' ἀναπολεῖ ἡμῖν τὸ ὑπὸ τοῦ Τακίτου ἐξιστορούμενον ἔθιμον, ὅτε ὁ ἔφηβος ἐν ὁμηγύρει πολεμάρχων ἐλάμβανε παρὰ τοῦ πατρὸς ἢ παρ' ἑτέρου τὴν λόγχην καὶ τὴν ἀσπίδα μετὰ τελετῆς καὶ οὕτω μετέβαινεν ἀπὸ τῶν κόλπων τῆς οἰκογενείας εἰς τὸ πολυτάραχον τοῦ στρατιωτικοῦ βίου στάδιον.

Τέλος πάντων παρῆλθεν ἡ σκιὰ τοῦ παλαιοῦ κόσμου, ἡ ἀκατάσχετος ἰσχὺς τοῦ πολιτικοῦ νόμου ἔκλινε γόνυ ἀπέναντι τῆς τοῦ Θεοῦ εὐσπλαγχνίας, τὴν δὲ οἰκογένειαν διευθέτησεν ἐπὶ γῆς τὸ παράδειγμα καὶ ἡ διδασκαλία τοῦ Θεανθρώπου Ἰησοῦ. Συμπεριλαβὼν ἐν αὐτῇ ἰδέας ἀληθῶς ἀνθρωπίνους, δὲν ἀπεχώρισεν αὐτὴν ἀπὸ τῶν ἐθίμων ἑκάστου ἔθνους. Ἐν τῇ ἰδίᾳ ἑαυτοῦ πατρίδι ἔπραττεν ὅτι ὁ Ἰουδαϊκὸς νόμος παρήγγελλε. Διὰ τοῦ ἰδίου παραδείγματος ἐφανέρωσε πῶς ἡ πατροπαράδοτος ἀγάπη πρὸς τὸ ἔθνος καὶ πρὸς τὴν πατρίδα σώζεται διὰ παντός, ἀποστείλας κατὰ πρῶτον τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς εἰς τὰ ἀπολωλότα πρόβατα τοῦ Ἰσραήλ. Ἀλλὰ τίνι τρόπῳ θέλει καθιερωθῇ ἡ οἰκογένεια; Τίς θέλει πα-

Digitized by Google

γιώσει αὐτὴν ἐπὶ ἀκλονήτου θεμελίου πέτρας, ἣν οὐδεὶς ἐν τῷ μέλλοντι ἐφευρεθησόμενος κανονισμὸς θέλει παρασαλεύσει;

Ὁ Χριστὸς ἐκπληρώσας ὡς εὐπειθὴς υἱὸς πάντα τὰ χρέη πρὸς τὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ, ἐγκαθίδρυσε τὴν ἀσυγκρίτως ὑψηλοτέραν πνευματικὴν οἰκογένειαν, ἥτις εἶναι ἡ Ἐκκλησία, καὶ τῆς ὁποίας εἶναι ὁ νύμφιος καὶ ἀρχηγός. Κατὰ τὸ παράδειγμα αὐτοῦ οἱ ἱεράρχαι τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν πίστεως ἀποστάντες τῆς γηΐνου αὐτῶν οἰκογενείας προσῆλθον τῇ πνευματικῇ, τῆς ὁποίας γίνονται ὁδηγοὶ καὶ προεξάρχοντες. Ἀλλὰ ποία ἡ σχέσις καὶ ὁ δεσμὸς ἀμφοτέρων; «ὁ ἀνὴρ ἔστω κεφαλὴ τῆς γυναικός, ὡς καὶ ὁ Χριστὸς κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας.»

Ἰδοὺ τὸ μυστήριον τοῦ γάμου! ἰδοὺ ὁ ἀδιάσπαστος πνευματικὸς δεσμός, δι' οὗ στηρίζεται ἡ γήινος οἰκογένεια διὰ παντός· αὕτη παρίστησι τὸ ἀντίτυπον τῆς Χριστοῦ Ἐκκλησίας, κατὰ τοὺς λόγους Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. «Ἔστω δ' ἐκκλησία ἡ οἰκία »ἐξ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν συνεστηκυῖα· μὴ »γε ὅτι σὺ μόνος εἶ ὁ ἀνήρ, μηδὲ ὅτι αὕτη »μόνη ἐστὶν ἡ γυνή, νομίσῃς κώλυμα εἶναι· »ὅπου γάρ εἰσι δύο εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, φησί, »συνηγμένοι, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν· ὅπου »ὁ Χριστὸς μέσος, πολὺ πλῆθός ἐστιν· ὅπου »ὁ Χριστός, ἀνάγκη καὶ ἀγγέλους εἶναι· ἀ»νάγκη καὶ ἀρχαγγέλους καὶ τὰς ἄλλας δυ»νάμεις, οὐκ ἄρα μόνοι ἐστὲ τὸν πάντων ἔ»χοντες δεσπότην.» Οὕτως ὁ δεσμὸς τῆς οὐρανίου οἰκογενείας ἀντανακλᾶται ἐπὶ τῆς γηΐνου, τὸ θεῖον μυστήριον καταβαίνει ἐν ἀνθρώποις. Ἰδοὺ τί δὲν ἐνόησαν οἱ σοφοὶ τῶν νεωτέρων χρόνων, ἡ δὲ Δυτικὴ Εὐρώπη ἐκλόνησεν, ὡς μὴ ὤφειλε, τὴν παρὰ τοῦ Σωτῆρος δεδομένην τῇ οἰκογενείᾳ βάσιν.

Ὁ μυστηριώδης δὲ καὶ πνευματικὸς οὗτος τῆς Ἐκκλησίας μετὰ τῆς οἰκογενείας δεσμὸς παρακολουθεῖ πᾶσαν τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ κατοπτρίζεται ἐν πάσῃ τῇ χριστιανικῇ ἀνατροφῇ. Ἡ Ἐκκλησία διὰ τῶν ἑπτὰ μυστηρίων μεταδίδει τὴν θείαν χάριν εἰς τὴν οἰκογένειαν· ἁγιάζει αὐτὴν διὰ τοῦ βαπτίσματος, τοῦ γάμου, τῆς ἐξομολογήσεως, τοῦ εὐχελαίου καὶ τῆς θείας κοινωνίας. Τοιουτοτρόπως ἡ Ἐκκλησία ἀπηλευθέρωσεν αὐτὴν τῆς ἐπιρροῆς τοῦ κράτους καὶ ἀποκατέστησεν αὐτοσύστατον, ἐλευθέραν καὶ ἀσφαλῆ ἀπὸ τῆς αὐθαιρέτου ἐξουσίας τοῦ οἰκογενειάρχου. Ἐνταῦθα εὑρίσκεται ἡ ῥίζα αὐτῆς τῆς πνευματικῆς, τῆς ἀληθοῦς χριστιανικῆς ἐλευθερίας, περὶ ἧς εἴπομεν ἀνωτέρω, καὶ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ὁποίας περιήλθομεν τώρα βαίνοντες ἐπὶ τῶν γεγονότων τῆς ἱστορίας. Δι' αὐτῆς ἡ οἰκογένεια προστατεύεται ἐναντίον πάσης ἐξωτερικῆς ἐπιδράσεως, καὶ ἐξ αὐτῆς μέλλει νὰ ἀναφυῇ ὁ ἐσωτερικὸς ἄνθρωπος. Ἐν τῇ ἀληθεῖ ἐννοίᾳ, οὔτε τῇ Ἀσίᾳ, οὔτε τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι καὶ Ῥώμῃ ἦτο γνωστὴ ἡ πλήρης καὶ αὐτοτελὴς οἰκογένεια· μόνος ὁ Σωτὴρ ἐξησφάλισεν αὐτὴν ἐν πάσῃ τῇ ἰσχύϊ καὶ τελειότητι. Ἐὰν δὲ τότε ὁ οἰκιακὸς βίος ἐν τῇ ἐλλιπεστάτῃ αὐτοῦ καταστάσει ἦν οὐχ ἧττον ἡ πρωτίστη βάσις τῆς ἀνατροφῆς, πολλῷ δὴ μᾶλλον ἐν τῷ χριστιανικῷ κόσμῳ ἀποκατέστη τὸ ἀπολύτως ἀναγκαῖον στοιχεῖον ἐν Εὐρώπῃ, τῇ πατρίδι ταύτῃ τοῦ παγκοσμίου φωτισμοῦ. Ἐκ τῆς ἀθηναϊκῆς οἰκογενείας ἐξήρχετο ὁ καλλιτέχνης, ἐκ τῆς ῥωμαϊκῆς ὁ πολίτης, ἐκ τῆς τευτονικῆς ὁ πολέμαρχος καὶ ἀκολούθως ὁ ἱππότης, ἐκ δὲ τῆς χριστιανικῆς μόνον ἐξῆλθεν ὁ τέλειος ἄνθρωπος.

Παρὰ τοῖς χριστιανοῖς τῶν πρώτων ἑκατονταετηρίδων ἀνευρίσκομεν ἰσχυρὰν ἀνάπτυξιν τοῦ οἰκογενειακοῦ στοιχείου ἐνθαρρυνομένου διὰ τῆς Ἐκκλησίας. Εἶναι δὲ γνωστὸν κατὰ πόσον αἱ γυναῖκες συμμετέσχον εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ, καὶ αἱ γυναῖκες ἠδύναντο μόνον νὰ ἐπενεργῶσιν εἰς τὸ ἐνδότατον τῆς οἰκογενείας. Ἐν ταῖς βιογραφίαις τῶν ἁγίων πατέρων τῆς πρώτης Ἐκκλησίας λάμπουσι τὰ ὀνόματα τῶν μητέρων αὐτῶν. Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἀνετράφη παρὰ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Ἀνθούσης, ἧς τὸν ἄνδρα ἀφήρπασεν ὁ θάνατος ἔτι τρυφερᾶς νέας οὔσης, καὶ ἥτις ἀπεστράφη πάσας τὰς ἡδονὰς τοῦ κόσμου ἕνεκα τῆς ἀνατροφῆς τοῦ υἱοῦ αὐτῆς. Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ἐγεννήθη ἐκ τῆς εὐσεβοῦς χριστιανῆς Νόννης, ὡς ἀμοιβὴ τῶν θερμῶν αὐτῆς δεήσεων, καὶ ἐξ αὐτῆς ἔλαβε τοὺς πρώτους καρποὺς τῆς θρησκείας. Αἰμιλία, ἡ εὐλαβεστάτη μήτηρ Βασιλείου τοῦ μεγάλου, ἀνέθρεψεν ὁλόκληρον οἰκογένειαν, ἄγρυπνον ὑπέρμαχον τοῦ χριστιανισμοῦ. Ὁ μέγας Ἀντώνιος ὁ Αἰγύπτιος ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων ἀπήρχετο εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ μετὰ τῶν γονέων αὐτοῦ, καὶ μετὰ τὴν ἀποβίωσιν αὐτῶν μόνος ἀνέτρεφε καὶ ἐδίδασκε τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ. Ὁ πατὴρ καὶ ἡ μήτηρ αὐτοὶ ἔφερον ἐκ τῆς οἰκίας αὐτῶν πρὸς τὸν Πατριάρχην Ἀλεξανδρείας τὸ ἑαυτῶν τέκνον, τὸν μέγαν Ἀθανά-

Digitized by Google

σιον, ὅν ἔτι παιδίον παῖζον ὠνόμασαν ἐπίσκοπον οἱ ἄλλοι παῖδες. Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, Ἀμβρόσιος ὁ Μεδιολάνων, ὁ ἱερὸς Αὐγουστῖνος, πάντες ἐγεννήθησαν καὶ ἀνετράφησαν παρὰ χριστιανικῶν οἰκογενειῶν. Ἐκ μὲν τῶν ἐνδόξων σχολῶν τῶν Ἀθηνῶν οἱ ἱεροὶ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἐδέχοντο μόνον τὴν ἐξωτερικὴν παιδείαν, ἐκ δὲ τοῦ καθηγιασμένου κόλπου τῆς οἰκογενείας αὐτῶν ἐλάμβανον τὸ χριστιανικὸν πνεῦμα καὶ τὴν ἀνατροφήν. Καὶ πόθεν ἄλλοθεν ἠδύναντο νὰ λάβωσιν αὐτήν, ἐν ᾧ ἐν ταῖς σχολαῖς ὑπερεῖχε μόνον ἡ σοφία τῶν εἰδωλολατρῶν; « Ἐκεῖναί τε γάρ, φησί, (σελ. 238) οὔτε »ἅπασι τοῖς ἄνθεσι παραπλησίως ἐπέρχον»ται, οὔτε μήν, οἷς ἂν ἐπιπτῶσιν, ὅλα φέρειν »ἐπιχειροῦσιν· ἀλλ' ὅσον αὐτῶν ἐπιτήδειον »πρὸς τὴν ἐργασίαν λαβοῦσαι, τὸ λοιπὸν χαί»ρειν ἀφῆκαν· ἡμεῖς τε, ἢν σωφρονῶμεν, ὅσον »οἰκεῖον ἡμῖν καὶ συγγενὲς τῇ ἀληθείᾳ παρ' »αὐτῶν κομισάμενοι, ὑπερβησόμεθα τὸ λει»πόμενον. Καὶ καθάπερ τῆς ῥοδωνιᾶς τοῦ »ἄνθους δρεψάμενοι, τὰς ἀκάνθας ἐκκλίνομεν, »οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν τοιούτων λόγων, ὅσον »χρήσιμον καρπωσάμενοι, τὸ βλαβερὸν φυ»λαξόμεθα.»

Ὁ οἰκογενειακὸς τοιγαροῦν βίος ἐπὶ τοσοῦτον συνετέλεσε τῇ ἀνατροφῇ τῶν μεγάλων διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας! Αὕτη ὅμως ὑπέστη ὑπερμέτρους μόχθους ἵνα θεμελιώσῃ τὰς ἀρχὰς τῆς χριστιανικῆς οἰκογενείας μεταξὺ τῶν νέων λαῶν τῆς Εὐρώπης, καθ' ὅσον ἐπὶ μακρὸν χρόνον τὰ ἔθιμα καὶ οἱ νόμοι ἰσχυρῶς ἀντετάσσοντο. Οὔτε ὁ καιρὸς οὔτε τὰ μέσα ἐπιτρέπουσιν ἡμῖν ὅπως ἐκθέσωμεν τὴν ἱστορίαν τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου καὶ τῆς ἀνατροφῆς παρὰ τοῖς παντοδαποῖς λαοῖς τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου. Ἐν γένει μόνον δυνάμεθα εἰπεῖν ὅτι, ἡ οἰκογένεια ἀπελευθερωθεῖσα διὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐκ τῆς ἀποκλειστικῆς ἐξουσίας τοῦ κράτους, βασιζομένη εἰς τὰς ἀληθῶς ἀνθρωπίνους θεωρίας, ἔδωκε μὲν νέαν φάσιν τῷ εὐρωπαϊκῷ βίῳ, ἀλλὰ καθυπεβλήθη ἀναμφιβόλως εἰς πολλὰς μεταβολὰς κατὰ τὸν χαρακτῆρα τῶν λαῶν καὶ τῆς ἑαυτῶν διοικήσεως. Ἐν οὐδεμιᾷ χριστιανικῇ χώρᾳ ἡ οἰκογενειακὴ ἀνατροφὴ ἐπηρεάζετο διὰ τῆς ἀμέσου ἐπιδράσεως τοῦ κράτους, ὡς εἴδομεν αὐτὸ ἔν τισιν ἀρχαίοις λαοῖς· παρὰ πάντων ἐκ τοῦ ἐναντίου ὁμολογεῖται ὡς ἀναγκαία καὶ λυσιτελὴς αὐτῇ ἡ τοῦ κράτους ἐπίδρασις. Ἆρά γε δὲν προέρχεται ἐκ τούτου, ὅτι ἡ ἱστορία τῆς χριστιανικῆς Εὐρώπης ἐμφαίνει πλείονα ποικιλίαν προσώπων τε καὶ χαρακτήρων παρὰ ἡ ἱστορία τῆς εἰδωλολατρικῆς Εὐρώπης;

Ἂς σχεδιάσωμεν ἐν περιλήψει τὸν οἰκογενειακὸν βίον τῆς Δύσεως, καὶ ἂς ἀναμνήσωμεν συγχρόνως τὴν βλάβην, ἣν ἐπέφερον αὐτῷ ὁτὲ μὲν αἱ καταχρήσεις τῆς πνευματικῆς ἐξουσίας, ὁτὲ δὲ αἱ διατάξεις τῆς ἐπικρατείας, κανονιζόμεναι διὰ τῶν ἐθίμων, καὶ ἄλλοτε πάλιν ἡ τῆς κοινωνίας κατὰ τῆς Ἐκκλησίας ἢ κατὰ τοῦ κράτους πάλη.

Ὁ οἰκιακὸς βίος τῆς Ἰταλίας ἀνεφύη ὁμολογουμένως ἐκ τῶν λειψάνων τῆς ῥωμαϊκῆς οἰκογενείας, μετερρυθμισμένης παρὰ τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἐνταῦθα ἀνεμίχθη καὶ τὸ τιμαριωτικὸν στοιχεῖον τῶν νέων λαῶν. Αἱ ἀκατάπαυστοι ἔριδες τῶν οἰκογενειῶν χορηγοῦσι πᾶσαν τὴν ὕλην τῆς ἱστορίας τοῦ μεσαιῶνος ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, ὧν ἐγένετο παραίτιος ἡ διάλυσις τῆς διοικητικῆς ἀκεραιότητος. Ἀλλ' ἐνταυτῷ ἐν ποίᾳ θαυμασίᾳ ποικιλίᾳ ζωηρῶν χρωμάτων λάμπουσι τὰ ἐξιστορούμενα πρόσωπα ἐν τοῖς χρονικοῖς τῆς χώρας ταύτης! Μεγάλην βλάβην πρὸς τούτοις ἐπήνεγκε τῇ ἰταλικῇ οἰκογενείᾳ καὶ ἕως τοῦ νῦν ἐπιφέρει ἡ κατάστασις τῶν κληρικῶν. Γρηγόριος ὁ Ζ' ἑλκυσθεὶς ἕνεκα πολιτικῶν σχεδίων ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας, ἀπηγόρευσεν αὐτοῖς τὸν γάμον· ἐντεῦθεν πηγάζουσιν αἱ ἀναρίθμητοι καταχρήσεις, δεινῶς λυμαινόμεναι τὰ οἰκιακὰ ἤθη τοῦ ἰταλικοῦ λαοῦ.

Ἡ οἰκογένεια ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ ἐξῆλθεν ἀπὸ τοῦ τιμαριωτικοῦ βίου τῶν γερμανικῶν λαῶν. Ἐνταῦθα τὸ σύνηθες δικαίωμα τῆς πρωτοτοκίας καταστρέφει τὴν μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας ἰσορροπίαν καὶ ἐπιφέρει τὴν τυραννικὴν ὑπεροχὴν τοῦ πρεσβυτέρου υἱοῦ. Τὸ δικαίωμα τοῦτο τὸ τοσοῦτον ἀντιβαῖνον εἰς τοὺς ἀνθρωπίνους νόμους ἐν Ἀγγλίᾳ ἐπαγιώθη ὡς ἀμετάτρεπτος νόμος τῆς ἐπικρατείας, καὶ ἐπήνεγκε τὸν πελώριον αὐτῆς πλοῦτον καὶ τὴν ἰσχύν. Τοιοῦτος νόμος πρωτοτοκίας ὑπάρχει καὶ ἐν Ἰταλίᾳ, ἀλλ' οὐχὶ ἐν τοιαύτῃ ἰσχύϊ. Γενικῶς τὸ οἰκογενειακὸν δικαίωμα ἐν Ἀγγλίᾳ ὑπὲρ τὸ δέον συνέχεται μετὰ τοῦ δικαιώματος τῆς ἰδιοκτησίας. Εἰσδύοντες εἰς τὰς λεπτομερείας τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου μεταξὺ τῶν κατωτέρων κλάσεων τοῦ χυδαίου λαοῦ ταύτης τῆς χώρας, ἥτις ἐπέτρεπε τῷ ἀνδρὶ νὰ πωλῇ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ ἐν τῇ ἀγορᾷ, ἐν περιπτώσει ἀπιστίας, θαυμάζομεν πῶς αὐτὴ

Digitized by Google

ἡ σεμνυνομένη ἐπὶ ἰσότητι καὶ δικαιοσύνη ἐπικράτεια παρημέλει ἐπὶ τοσοῦτον τὸ δικαίωμα συζύγου καὶ μητρός.

Δύο συμβεβηκότα ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ κατεκλόνησαν τῆς χριστιανικῆς οἰκογενείας τὰ θεμέλια, στηριζόμενα ἐπὶ τῆς ἱερότητος τοῦ γάμου. Τὴν πρώτην πληγὴν ἐπήνεγκεν ὁ Λουθηρανισμός, ὅστις ἀρνεῖται ὅτι ὁ γάμος εἶναι μυστήριον, μολονότι ἔν τισι γερμανικαῖς χώραις τῶν Διαμαρτυρομένων ἐπικρατεῖ εἰσέτι ἡ ἰδέα τοῦ μυστηρίου ἐν τῷ γάμῳ· διὰ τοῦτο ἐν ἄλλαις πολλαῖς, ἐν Ὁλλανδίᾳ, π. χ., ἀποκατέστη ἁπλῶς πολιτικὸν συμβόλαιον, ἐπικυρούμενον ὑπὸ τῆς ἀρχῆς. Πολλῷ ἧττον ἢ ἐν ταῖς λοιπαῖς χώραις ἀνεπτύχθη ὁ οἰκογενειακὸς βίος ἐν Γαλλίᾳ, ἥτις πάντοτε ῥέπουσα πρὸς τὴν κοινωνικὴν ζωὴν δὲν εὐχαριστεῖται νὰ διάγῃ ἔνδον τοῦ οἴκου. Τοὺς οἰκογενειακοὺς δεσμοὺς καὶ ἄνευ τούτου ἀνισχύρους ἐχαλάρωσε παντελῶς ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1793, ἀναγνωρίσασα τὸν γάμον ὡς πολιτικὸν συμβόλαιον καὶ ἐν πάσῃ περιπτώσει ἐπιτρέψασα τὴν διάλυσιν αὐτοῦ.

Ὁ κώδιξ τοῦ Ναπολέοντος ἐχαλίνωσεν ὁπωσοῦν τὸν κανονισμὸν τοῦτον, ὅστις κατέστρεφε κατὰ κράτος τὸν οἰκογενειακὸν βίον τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ. Μετὰ δὲ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν Βουρβόνων, τὸ διαζύγιον κατηργήθη διὰ παντός, καίτοι δὲ κατεβλήθησαν πολλαὶ προσπάθειαι διὰ τὴν εἰσαγωγὴν αὐτοῦ, καθὰ πρότερον, ἕως τοῦ νῦν δὲν ὑπάρχει ἐν τῇ θεσμοθεσίᾳ τῆς Γαλλίας, ἕνεκεν τῆς ἐνθέρμου ἐπιδράσεως τῆς Βουλῆς τῶν Ὁμοτίμων. Ἀλλὰ τὸ κακὸν ἐγένετο πλέον, καὶ ἀποσπασθὲν ἐκ τοῦ γραπτοῦ νόμου εἰσεχώρησεν εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὰ ἤθη τοῦ τόπου. Τὸ διαζύγιον δὲν ὑφίσταται μὲν κατὰ νόμον, ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον ὑπάρχει κατὰ τὴν πραγματικότητα. Ὁ ἄνθρωπος ῥέπων ἐς ἀεὶ εἰς τὸν ἄκρον ὅρον τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας, θεωρεῖ ἐν τῷ γάμῳ τὴν τυπικὴν βίαν τοῦ νόμου, καὶ διὰ τοῦτο ἐπιθυμεῖ ν' ἀποτινάξῃ αὐτήν.

Ἐν Γερμανίᾳ ὁ οἰκογενειακὸς βίος τῶν κατωτέρων τάξεων τοῦ λαοῦ καταπιέζεται παρὰ τοῦ ἐπαχθοῦς νόμου, ὅστις ἀπαγορεύει τὸν τυχόντα συνελθεῖν εἰς γάμον, πρὶν ἢ παραστήσῃ τῇ κοινότητι εἰς ἣν ἀνήκει ἀποδεικτικὸν ὅτι δύναται ν' ἀσφαλίσῃ τὴν ὕπαρξιν τῆς γυναικὸς αὐτοῦ καὶ τῆς οἰκογενείας. Ἐκ τούτου πηγάζει ἡ διαφθορὰ τῶν ἠθῶν εἰς τὰς ἐσχάτας τάξεις τῶν χειρωνακτῶν καὶ ἐργατῶν. Ἡ μεγίστη συγκοινωνία, καθ' ὅλην τὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως, μεταξὺ παντοδαπῶν ἀνθρώπων καὶ παντοειδοῦς ἀτομικότητος, συντείνει προσέτι οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν ἐλάττωσιν τῆς οἰκογενειακῆς εὐζωΐας. Ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις, ὁ Εὐρωπαῖος θέλει μεταβληθῇ ἐντὸς ὀλίγου εἰς ἀδιάφορον κοσμοπολίτην, καὶ ἡ Εὐρώπη θέλει παρουσιάζει θέαμα διηνεκοῦς μεταναστεύσεως. Ναὶ μὲν ἡ τοιαύτη ὁρμὴ θέλει προσεπιφέρει μεγάλας ὠφελείας ἄλλου εἴδους, ἀλλ' οὐχ ἧττον θέλει μετατρέψει τὰς σχέσεις δι' ὧν ὁ οἰκογενειακὸς βίος ἐσώζετο τέως καθαρὸς καὶ ἀπρόσβλητος.

Ἐρευνήσαντες πολλὰς τῶν ῥιζικῶν ἐλλείψεων οὐσιωδῶς ἐπιβλαβῶν εἰς τὴν ἠθικὴν τελειοποίησιν τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ, δὲν ἐννοοῦμεν διὰ ποῖον λόγον γαυριᾷ ὁ ἡμέτερος αἰών. Διατί αὐτὴ ἡ ιθ' ἑκατονταετηρὶς ἐγένετο παροιμιακῶς ἀλαζονικὴ πρὸς περιφρόνησιν τῶν ἄλλων αἰώνων; Μήπως ἕκαστος αἰὼν διακρίνεται διὰ τοῦ ἰδίου τῆς ὑπερφιλαυτίας ἐλαττώματος; Πολλὰς εἰσέτι βελτιώσεις, κατὰ τὴν χριστιανικὴν ἔννοιαν, ἀπολείπεται τῇ Εὐρώπῃ νὰ πραγματοποιήσῃ σχετικῶς πρὸς τὰς περὶ γάμου καὶ οἰκογενείας θεωρίας, ἐφ' ὧν ἐρείδεται ἥ τε εὐημερία τῶν λαῶν καὶ ἡ ζῶσα ἠθικὴ τελειοποίησις πάσης τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἐπειδὴ δὲ *ἀνατροφὴ* καὶ *παιδεία* διαφέρουσιν οὐσιωδῶς ἀπ' ἀλλήλων, καθ' ὅσον ἡ μὲν ἐκ βρέφους παραλαμβάνουσα τὸν ἄνθρωπον σκοπεῖ κυρίως τὴν τῆς καρδίας αὐτοῦ διάπλασιν καὶ τὴν ποδηγεσίαν πρὸς τὰ καλά, ἅπερ παραμένουσιν αὐτῷ μέχρι τοῦ τάφου, ἡ δὲ παιδεία τὸν τοῦ νοὸς πλουτισμὸν διὰ παντοειδῶν γνώσεων προτίθεται, καὶ ἡ ἐκπαίδευσις τέλος πρὸς τὸν τοῦ πνεύματος φωτισμὸν ἀφορᾷ, ἕπεται ὅτι τελειοποιουμένης τῆς οἰκογενείας οὐ μόνον ἡ ἐν αὐτῇ καὶ δι' αὐτῆς ἀνατροφὴ τελειοποιεῖται, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔργον τοῦ διδασκάλου καὶ τοῦ καθηγητοῦ εὐχερέστερόν τε καὶ λυσιτελέστερον ἀποβαίνει, ὁ δὲ ἄνθρωπος χωρεῖ γενναίως οὕτω πρὸς τὸν προορισμὸν αὐτοῦ, κατ' ἄμφω ἀναπτυσσόμενος. Ἐπειδὴ δὲ ὁμοίως στήριγμα τῆς οἰκογενείας ἀρραγές, καθὸ θεόσδοτον, πρόκειται ὁ Χριστιανισμός, ὅστις ὁσημέραι ἐξαπλοῦται ἐπὶ τῆς γῆς, πεπείσμεθα ὅτι ἡ ἀνθρωπότης καὶ ἠθικῶς προαχθήσεται πάντως ἐν τῇ ἐκπληρώσει τῆς ἐπαγγελίας τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν «καὶ γενήσεται μία ποίμνη εἷς ποιμήν.» Γένοιτο!

Εμμ. Ιωαννιδης *Ἀμοργῖνος*.

Digitized by Google

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΤΙΝΕΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ

ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΩΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΩΝ ΚΩΝ/ΠΟΛΕΩΣ

ΚΑΤΑ ΤΑ 1676—1689, 1775 καὶ 1794.

(Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ ΤΟΓ' συνεδριάσει).

Ἡ κατὰ τὰς τελευταίας τέσσαρας ἑκατονταετηρίδας πολιτικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ ἡμῶν ἱστορία διὰ τὸ τοῦ χρόνου χαλεπὸν ἐν πολλοῖς ἐστιν ἀσαφὴς καὶ πλήρης χασμάτων. Τὸ ἐλλιπὲς τῶν πηγῶν, ἡ τῶν κωδίκων ἀτέλεια, ἐν συνεχεῖ σειρᾷ τὰς πράξεις τῆς ἐν Κ/πόλει Μεγάλης Ἐκκλησίας μὴ περιεχόντων, πολύ τι συμβάλλεται εἰς τὴν ἀσάφειαν καὶ τὸ σκοτεινὸν τῶν εἰδήσεων τῶν χρόνων ἐκείνων. Καὶ τηροῦνται μὲν κώδικές τινες ἀρχαῖοι ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου καὶ ἐν τῇ πολλαχῶς πολυτίμῳ βιβλιοθήκῃ τοῦ ἐν Φαναρίῳ μετοχίου τοῦ παναγίου Τάφου οὐκ ὀλίγα περιέχοντες ἐπίσημα τῆς Ἐκκλησίας ἔγγραφα, ἀλλ' ἐν μέσῳ καὶ πολλὰ ἐλλείπουσιν, ὥστε, τό γε νῦν ἔχον, δυσχερής, ἵνα μὴ εἴπωμεν ἀδύνατος, ἡ συμπλήρωσις αὐτῶν καὶ ἡ κατὰ σειρὰν ἀδιάκοπος ἄλυσις τῶν γεγονότων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ κατὰ συνέπειαν τὰ μάλιστα δύσκολος ἡ ἐκ τῶν πρώτων πηγῶν συγγραφὴ τῆς καθ' ἡμᾶς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας.

Πλὴν τοῦ ἱστοριογράφου τῆς Ἐκκλησίας Μελετίου Ἀθηνῶν μέχρι μὲν τοῦ 1870 εἴχομεν, ὡς ἐγὼ γινώσκω, μίαν μόνην ἱστορίαν τῶν πατριαρχῶν τῆς Κων/πόλεως σύντομον μὲν καὶ ἄνευ ἐνδείξεως τῶν πηγῶν, ἀλλὰ πολλοῦ λόγου ἀξίαν, τὸν λεγόμενον *Κατάλογον τῶν Πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως* τοῦ ἀοιδίμου ἐπισκόπου Θήρας κ. Ζαχαρίου τοῦ Μαθᾶ, τῷ δὲ 1870 ἐξεδόθη ἐν Κων/πόλει ἐπιμελείᾳ τοῦ ἐλλογίμου ἀρχιμανδρίτου κυρίου Γερμανοῦ Ἀφθονίδου τὸ ἀξιόλογον σύγγραμμα ἐπιγραφὴν φέρον «Ἀθανασίου Κομνηνοῦ τοῦ Ὑψηλάντου *Τὰ μετὰ τὴν Ἅλωσιν* (1453—1789) ἐκ χειρογράφου τῆς ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Σινᾶ.» Ἡ *τῶν μετὰ τὴν Ἅλωσιν* τοῦ Ὑψηλάντου ἔκδοσις ὁμολογουμένως ἄπλετον ἐπέχεε φῶς εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς μάλιστα ἐκκλησιαστικὴν ἱςορίαν, ἰδιαίτατα δὲ εἰς τὰ τῷ συγγραφεῖ σύγχρονα γεγονότα. Ὁ ἐλλόγιμος καὶ ἀδέκαστος συγγραφεὺς οὐ μικρὸν δυνάμενος παρά τε τοῖς κρατοῦσι καὶ τοῖς ἡμετέροις γράφων ἤντλει μετὰ κρίσεως ἐκ πηγῶν ἀξιοπίστων, ἀλλὰ μὴν οὐκ οἶδ' ὅπως ἔν τισι καὶ μάλιστα ἐν τοῖς χρόνοις τῶν γεγονότων φαίνεται ἀπατηθείς, ὡς ἐν τοῖς ἐφεξῆς δειχθήσεται.

Μετὰ τὸν Ὑψηλάντην ὁ ἀκάματος καὶ περὶ τὴν κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας καὶ τοὺς μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων ἑλληνικὴν ἱστορίαν ἐντριβέστατος κ. Κ. Σάθας ἐξέδωκεν ἐν τῇ αὐτοῦ Μεσαιωνικῇ Βιβλιοθήκῃ (Τόμ. Γ') τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν Σεργίου τοῦ Μακραίου ἀπὸ τοῦ 1750—1800 ἱκανῶς σπουδαίαν διά τε τὸ ἀνθηρὸν τῆς φράσεως καὶ τὴν κρίσιν τοῦ συγγράψαντος.

Πέρυσι δὲ (1877) εἰς φῶς ἤνεγκεν Ἀθήνησιν ὁ ἐπίσης περὶ τὰς μελέτας ταύτας τρίβων Μανουὴλ Γεδεὼν ποιημάτιον Κυρίλλου τοῦ Λαυριώτου ἐπιγραφόμενον *Πατριάρχαι μετὰ τὴν ἅλωσιν (1453—1794)*, καλὸν καὶ τοῦτο, ᾧ ὁ φιλοπονώτατος ἐκδότης ἐπέταξεν ἐν τέλει χρονολογικὸν πίνακα συγκριτικόν, ἐν ᾧ παραβάλλων τὸν χρόνον τῆς ἀναρρήσεως καὶ πτώσεως τῶν πατριαρχῶν κατὰ Μελέτιον, Ὑψηλάντην, τὸν Κύριλλον τοῦτον καὶ τὸν Μαθᾶν, καὶ τὴν ἑαυτοῦ γνώμην παρατίθεται μετὰ πολλοῦ πόνου ὡς ἀληθῶς καὶ ἐμβριθοῦς ἐρεύνης ἐξευρεθεῖσαν.

Digitized by Google

Ἐξερευνῶντες τὰ χειρόγραφα τοῦ ἡμετέρου Φιλολογικοῦ Συλλόγου κώδικί τινι περιετύχομεν, ἄλλοτε μὲν τῷ ἀοιδίμῳ Μητροπολίτῃ Δέρκων κ. Νεοφύτῳ ἀνήκοντι, ἤδη δὲ τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Συλλόγου ἀποκειμένῳ, ἀριθμὸν μὲν φέροντι 11, ἐπιγραφὴν δὲ τήνδε· *Συλλογὴ πατριαρχικῶν γραμμάτων καὶ ἄλλων σχεδίων διὰ διαφόρους ἐκκλησιαστικὰς ὑποθέσεις τοῦ τε μεγάλου χαρτοφύλακος Σπαντωνῆ καὶ τοῦ μεγάλου ἐκκλησιάρχου Κριτίου καὶ ἄλλων ἀξιολόγων κληρικῶν τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας.* Εἶτα· *Ἐκ τῆς τοῦ Ἰωάννου Καρυοφύλλου, μεγάλου Λογοθέτου, ἰδιοχείρου ἐφημερίδος ἐκλογαί*[1].

1) Τὸ περίεργον καὶ ὑπὸ πολιτικήν πως ἔποψιν τεμάχιον τοῦτο ἐκδίδομεν ὁλόκληρον ἐνταῦθα.

1676 Ὀκτωβρίου 24 ἐπατριάρχευεν ὁ κὺρ Διονύσιος.

» » Νοεμβρίου 20 ἀπῆλθεν εἰς Ἀδριανούπολιν ὁ πατριάρχης κὺρ Διονύσιος καὶ ἐφίλησε τὴν χεῖρα τοῦ ἐπιτρόπου καὶ ἐβεβαίωσε τὴν πατριαρχείαν εἰς ἑαυτὸν ὄντος κεχαγιᾶ τοῦ Ἀχμὲτ ἀγᾶ.

» » Δεκεβρίου 17 συνεβιβάσθη ὁ κὺρ Παρθένιος μετὰ τοῦ κὺρ Διονυσίου καὶ ἔλαβε κατὰ προεδρίαν (ὁ Παρθένιος) τὴν μητρόπολιν Ἀγχιάλου καὶ ἐπεφόρτισε καὶ τὸν θρόνον γρόσια δέκα χιλιάδας ἀπὸ τοῦ οἰκείου αὐτοῦ χρέους καὶ ἀπῆλθεν εἰς Ἀγχίαλον.

1677 Ἀπριλίου 3 ἦλθεν ὁ βασιλεὺς μετὰ τοῦ ἐπιτρόπου ἐν Κων/πόλει ἡμέρᾳ β' ἀπὸ τῆς πύλης Τὸπ-καπισὶ μετὰ ὀλίγης παρατάξεως.

» » Αὐγούστου 8 ἀπέκοψεν ὁ ἐπίτροπος Μουσταφᾶ πασσᾶς, κεχαγιᾶ ὄντος τοῦ Ἀχμὲτ ἀγᾶ, νὰ δώσῃ ὁ κὺρ Διονύσιος διὰ μουχαρέρι πουγγία εἴκοσι.

1678 Φεβρουαρίου 13 ἔβγαλαν τὰ τούγια τοῦ βασιλέως καὶ τῶν μεγιστάνων διὰ νὰ ἐκστρατεύσουν εἰς τὸ Τζεχρίνι τῆς Καζακίας.

» » Μαρτίου 11 ἐβγῆκεν ὁ βασιλεὺς μετὰ τοῦ ἐπιτρόπου καὶ τῶν ἄλλων μεγιστάνων μετὰ μεγάλης παρατάξεως ἀπὸ τῆς πύλης Τὸπ-καπισὶ καὶ διέβη εἰς τὸ Ὀτάκι ἡμέρᾳ β' διὰ τὸ Τζεχρίνι.

1679 Φεβρουαρίου 20 ἦλθεν ὁ βασιλεὺς εἰς τοῦ Ταοὺτ-πασσᾶ καὶ τοῦ ἔκαμαν ἀλλάγι.

Πειρασόμεθα οὖν ἐν τῇ προκειμένῃ ἐργασίᾳ, ἵνα παραβάλωμεν τὰ ἐν ταῖς *Ἐκλογαῖς* τοῦ

1679 Ἀπριλίου 14 ἐμβῆκεν ὁ βεζίρης εἰς τὴν πόλιν μὲ παράταξιν.

» » Αὐγούστου 2 ἦλθε μὲ χαβάδι ὁ Κακοαθανάσιος ἀπὸ Ῥαιδεστοῦ εἰς τὸ πατριαρχεῖον ὄντος κεκρυμμένου τοῦ κὺρ Διονυσίου ἀπὸ Ἰουλίου 29.

» » Αὐγούστου 10 ἐξελέγη ὁ κὺρ Ἰάκωβος Λαρίσσης διὰ νὰ μετατεθῇ πατριάρχης.

» » Αὐγούστου 15 μετετέθη εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον.

» » Αὐγούστου 25 ἐπιάσθη ὁ κὺρ Διονύσιος ἀπὸ τὸν κεχαγιᾶν Χασᾶν ἀγᾶν καὶ ἐσφαλίσθη καὶ ἐπλήρωσε κλόπαν τρία πουγγία καὶ ἐλυτρώθη πέρνοντας τὴν Φιλιππούπολιν.

1680 Ἰουλίου 17 ἀπέθανεν ὁ Νικομηδείας Νεόφυτος καὶ ἐγένετο ἀντ' αὐτοῦ ὁ Μελέτιος Θεσσαλονίκης καὶ ὁ πρωτοσύγκελος Νεόφυτος ἐγένετο Θεσσαλονίκης.

» » Ὀκτωβρίου 16 ἐξῆλθεν ὁ βασιλεὺς τῆς πόλεως μετὰ τοῦ ἐπιτρόπου καὶ πάντων τῶν μεγιστάνων καὶ τῶν στρατιωτῶν μετὰ μεγάλης παρατάξεως καὶ ἐσκηνοποίησεν ἀντικρὺ τοῦ λεγομένου Ταοὺτ-πασσᾶ.

» » Ὀκτωβρίου 29 ἐκίνησαν ἀπὸ τοῦ Ταοὺτ-πασσᾶ ἅπαντες καὶ ἀπῆλθον εἰς Ἀδριανούπολιν.

1682 Ὀκτωβρίου 16 ἐμίσευσεν ὁ κὺρ Διονύσιος ἐντεῦθεν ἀποτυχὼν τῆς πατριαρχείας διὰ τὸ διπροσωπῆσαι τὸν Πραγκοβάνον καὶ φανερῶσαι τὴν ὑπόθεσιν τῷ Τερκεϊμάκῃ καὶ μὴ θελῆσαι ἀναδεχθῆναι τὸ πεσκέσιον τοῦ ἐπιτρόπου. Ἔκτοτε συνεβουλεύθην μετὰ τοῦ κὺρ Διονυσίου ἐπὶ τῷ ἐπιμεληθῆναι τῆς φιλίας μεταξὺ τῶν δύο ἡγεμόνων Δούκα Βόδα καὶ Σερπὰν Βόδα καὶ εἰρηνοποιῆσαι αὐτούς.

1683 Ἰουλίου 1 διέβη ὁ κὺρ Διονύσιος ἀπὸ Βουκουρεστίου εἰς Ἰάσιον καὶ ἀποκατέστησε τὴν μεταξὺ τῶν ἡγεμόνων φιλίαν.

» » Αὐγούστου 31 ἐφίλησε τὴν χεῖρα τοῦ ἐπιτρόπου ὁ κὺρ Διονύσιος καὶ ἦλθεν εἰς τὸ πατριαρχεῖον.

» » Σεπτεμβρίου 10 ἐξῆλθεν ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ ἐπίτροπος τῆς Πόλεως καὶ ἐσκήνωσαν εἰς τὸ Τζερπιτζὶ-τσαΐρι ἡμέρας

Digitized by Google

Καρυοφύλλου, συγχρόνου καὶ αὐτόπτου τῶν πραγμάτων καί, νομίζομεν, κατὰ πάντα ἀξίου πίστεως, πρὸς τὰ παρὰ τῶν ἄλλων λεγόμενα, καί, εἰ δυνατόν, ἐπενέγκωμεν διορθώσεις

ὀκτώ, καὶ τῇ ἐννάτῃ διέβησαν διὰ τὸ μικρὸν Ῥήγιον καταρρυέντος σφοδροῦ ὑετοῦ δύο ἡμέρας· μετὰ ταῦτα διέβησαν ἐν Ἀδριανουπόλει.

1684 Μαρτίου 10 ἐφίλησε τὴν χεῖρα τοῦ ἐπιτρόπου ὁ γέρων Παρθένιος ὁ ἄφρων ἐν Ἀδριανουπόλει καὶ ὁ κὺρ Διονύσιος ἐκρύβη.

» » Μαρτίου 19 ἀπήλθομεν εἰς Ἀδριανοῦ μετὰ τῶν Μητροπολιτῶν πρὸς κυβέρνησιν τοῦ ἄφρονος.

» » Ἰουλίου 12 ἦλθεν ὁ ἄφρων Παρθένιος εἰς Κωνσταντινούπολιν.

» » Αὐγούστου 23 ἐνταμώθη ὁ Παρθένιος μετὰ τοῦ Διονυσίου καὶ ἔκαμεν συνθήκας εἰρήνης.

1685 Μαρτίου 15 ἐξῆλθεν ὁ ἄφρων Παρθένιος τῆς Πόλεως ἐπὶ τῷ ἀπελθεῖν εἰς Ἀδριανοῦ μετὰ γραμμάτων τοῦ μποσταντζήπαση ἐπὶ τῷ κατασχεῖν τὸν θρόνον.

» » Μαρτίου 17 ἐξῆλθον οἱ Μητροπολῖται μετὰ τοῦ κὺρ Ἰακώβου κατόπιν τοῦ Παρθενίου μετὰ γραμμάτων ἀρχόντων καὶ μαγζαρίων τοῦ καϊμακάμη ἐπὶ τῷ ἀπελθεῖν εἰς Ἀδριανοῦ καὶ ἀντιστῆναι τῷ Παρθενίῳ.

» » Μαρτίου 24 ἐμάθομεν, ὅτι διὰ μεσολαβήσεώς τινων ἔστερξεν ὁ Παρθένιος καὶ ἔκαμε παραίτησιν τοῦ θρόνου εἰς τὸν κὺρ Ἰάκωβον καὶ ἔπαυσαν αἱ ἀταξίαι αὐτοῦ καὶ μωρίαι καὶ ἐδώκαμεν δόξαν τῷ Θεῷ.

» » Μαρτίου 29 ἐμάθομεν ὡς ἐγένετο ἐγκρατὴς τῆς Χαλκηδόνος ὁ κὺρ Διονύσιος καὶ ἔφερον τὸ περάτιον αὐτοῦ ἐκ τῆς Ἀδριανοῦ.

» » Ἀπριλίου 17 ἦλθεν ὁ κὺρ Ἰάκωβος τὴν μεγάλην παρασκευὴν πρὸς ἑσπέρας εἰς τὸ πατριαρχεῖον καὶ τὸ πρωὶ ὑπήγαμεν καὶ ὑπεδέχθημεν αὐτὸν φιλοφρόνως καὶ ἀσπασίως.

» » Μαΐου 8 ἤρξατο ὁ ἄφρων Ἰάκωβος λέγειν παρρησίᾳ, ὅτι φεύγει καὶ πρὸς τοὺς περὶ αὐτὸν ἀπρὲ κακοὶ ἄνθρωποι, διατί μὲ ἐφέρετε, διατί μὲ ἐγελάσετε διατί μὲ ἐκαλέσετε; Ἀνάθεμά τον ὁποῦ ἦτον αἰτία νὰ ἔλθω, ἀνάθεμά τον ὁποῦ μὲ πρωτόγραψεν.

1685 Δεκεμβρίου 16 ἐκρημνίσθη ὁ ἀναίσχυντος Ἰάκωβος εἰς Ἀδριανοῦ διὰ νὰ βεβαιώσῃ τὴν μαυροπατριαρχείαν του.

1686 Ἰανουαρίου 22 ἦλθεν ὁ Κακοϊάκωβος ἀπὸ Ἀδριανοῦ κατησχυμμένος.

» » Ἀπριλίου 7 ἐφίλησεν ὁ κὺρ Διονύσιος τὸ χέρι τοῦ βεζίρη.

» » Μαΐου 7 ἦλθεν ὁ κὺρ Διονύσιος εἰς τὸ πατριαρχεῖον.

1687 Σεπτεμβρίου 30 εἰσῆλθεν εἰς τὸ μέγα σεράγι ὁ ἄναξ δυναστικῶς μετὰ πάσης τῆς περὶ αὐτὸν παρατάξεως κάτοχος ὀδύνης καὶ λύπης. Ἐγένετο δὲ λογαριασμὸς τῶν χρόνων ἀφ' οὗ ἐξῆλθε τοῦ μεγάλου σεραγίου μέχρι τοῦ παρόντος χρόνου καὶ εὑρέθησαν χρόνοι εἴκοσι ὀκτώ.

» » Ὀκτωβρίου 17 ἐκρύβη ὁ κὺρ Διονύσιος μαθὼν τὴν πατριαρχείαν τοῦ κὺρ Ἰακώβου παρὰ τοῦ ἐκεῖσε ἐλθόντος χασεκῆ ἀγασί.

» » Ὀκτωβρίου 18. Καθ' ὁδόν, εἰς τὸ λεγόμενον Χαρμανλί, ἐκεῖθεν τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἐφόρεσε καβάδι τῆς πατριαρχείας ὁ νέος ἐπίτροπος τοῦ κὺρ Ἰακώβου διὰ μέσου ἑνὸς γουνάρεως.

» » Ὀκτωβρίου 19 ἔπεμψε γράμματα ἐκεῖθεν ὁ κὺρ Ἰάκωβος πρὸς πάντας ἀρχιερεῖς, κληρικοὺς καὶ ἄρχοντας, καὶ ἦλθεν ὁ ἀρχιδιάκονος αὐτοῦ εἰς τὸ πατριαρχεῖον.

» » Ὀκτωβρίου 28 ἦλθεν ὁ κὺρ Ἰάκωβος ἀπὸ Ἀδριανούπολιν τὸ πρωὶ ἡμέρᾳ παρασκευῇ εἰς τὸ πατριαρχεῖον.

» » Ὀκτωβρίου 29 συνελήφθη ὁ ἄναξ σουλτὰν Μεχμέτης ὑπὸ τῶν ὀτζὰκ ἀγάδων καὶ ἐγένετο ἀντ' αὐτοῦ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ σουλτὰν Σουλεϊμάνης καὶ ἀνεκηρύχθη διὰ κηρύκων πάσῃ τῇ πόλει καὶ ἐγένετο εἰρήνη. Διεφημίζετο ὡς ἔβαλον τὸν πρώην ἄνακτα εἰς τὸ παλαιὸν σεράγιον, ἄλλοι ἔλεγον, ὅτι βασιλεύσας ὁ σουλτὰν Σουλεϊμάνης τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ καθ' ἣν ἐνεθρονίασαν αὐτὸν εἰς τὸ λεγόμενον Τάχτι ἔγραψεν οἰκείᾳ χειρὶ χάτι σερίφιον ἐπὶ τῷ κατοικῆσαι εἰς τὸν Γουλὰν μετὰ τοῦ ἄλλου ἀδελφοῦ αὐτῶν, ἐν ᾧ αὐτὸς πρότερον ᾤκει, βασιλεύσαντος τοῦ

Digitized by Google

τινὰς εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως.

Ἀρχόμεθα πρῶτον ἀπὸ τοῦ Ὑψηλάντου. Παρ' αὐτῷ ἀναγινώσκομεν (*Τὰ μετὰ τὴν Ἅλωσιν*, σελ. 171).

«Ἔτει σωτηρίῳ 1676. Ἐξοῦται ὁ πατριάρχης Γεράσιμος τῇ συνεργείᾳ τῶν ἀρχιερέων καὶ ἀνάγεται εἰς τὸν θρόνον τὸ τέταρτον ὁ προρρηθεὶς Παρθένιος Δ' ὁ Μογιλάλος ἐν τῇ Ἀδριανουπόλει.»

Καὶ ἐν σελ. 176. «Πάλιν καὶ πάλιν (1679) τῇ συνεργείᾳ τῶν Μητροπολιτῶν ἐξοῦται ὁ πατριάρχης Παρθένιος ὁ Μογιλάλος καὶ ἀναβιβάζεται εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν θρόνον τὸ δεύτερον Διονύσιος ὁ Δ', ὁ Μουσελίμης, ἰουλίου τῇ κθ'.»

Ὁ Κύριλλος λέγει (σελ. 42), ὅτι τῷ 1675 ἡ Σύνοδος ἀνηγόρευσε πατριάρχην Παρθένιον τὸν γέροντα.

Καὶ αὖθις γοῦν ἡ Σύνοδος τῇ γνώμῃ τοῦ κρα-
[τοῦντος
1675 Παρθένιον τὸν γέροντα, ἄκοντα ἀκουσίως,
Πατριάρχην ἐποίησε καλώτατα ποιοῦσα.

Μετὰ δύο δὲ ἔτη, τῷ 1677, τὸν Παρθένιον τοῦτον ἐξέβαλεν ὁ Διονύσιος·

Εἰς δύο δὲ ποιμάναντα τὸν θρόνον ἐπαξίως,
ἡσύχως ἀταράχως τε τὸν γέροντα τὸν θεῖον
Διονύσιος ἔξωσε τῇ βίᾳ τῶν κρατούντων
1677 καὶ πατριάρχης γέγονεν οὗτος ὁ Μουσελίμης.
(Αὐτόθι).

Ἐν ταῖς *Ἐκλογαῖς* ὅμως τοῦ Καρυοφύλλου ἀναγινώσκομεν·

«1676 Ὀκτωβρίου 24 ἐπατριάρχευσεν ὁ κὺρ Διονύσιος.»

Ἐφεξῆς ὁ Καρυοφύλλης. «Τῷ 1676 Νοεμβρίου 20 ἀπῆλθεν εἰς Ἀδριανούπολιν ὁ παπατριάρχης κὺρ Διονύσιος καὶ ἐφίλησε τὴν χεῖρα τοῦ ἐπιτρόπου καὶ ἐβεβαίωσε τὴν πατριαρχείαν εἰς ἑαυτόν, ὄντος κεχαγιᾶ τοῦ Ἀχμὲτ ἀγᾶ. Δεκεμβρίου 17 (τοῦ αὐτοῦ ἔτους) συνεβιβάσθη ὁ κὺρ Παρθένιος μετὰ τοῦ κὺρ Διονυσίου καὶ ἔλαβε κατὰ προεδρίαν (ὁ Παρθένιος) τὴν μητρόπολιν Ἀγχιάλου καὶ ἐπεφόρτισε καὶ τὸν θρόνον γρόσια δέκα χιλιάδας ἀπὸ τοῦ οἰκείου αὐτοῦ χρέους καὶ ἀπῆλθεν εἰς Ἀγχίαλον.»

Ἐκ τῆς παραβολῆς ταύτης ἐξάγομεν, ὅτι ὁ μὲν Ὑψηλάντης τάσσει τὴν ἀνάβασιν Παρθενίου τοῦ Μογιλάλου εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τῷ 1676, τὴν τοῦ Διονυσίου τῷ 1679, ὁ δὲ Κύριλλος τὴν τοῦ πρώτου τῷ 1675, τὴν τοῦ δευτέρου τῷ 1677, ὁ δὲ Καρυοφύλλης τὴν τοῦ Διονυσίου τῷ 1676. (Παράβαλε καὶ Μελέτιον τάσσοντα τὴν τοῦ Διονυσίου τῷ 1679, Μαθᾶν, τὴν αὐτὴν τῷ 1676 καὶ Γεδεὼν τῷ 1676· παρὰ Κυρίλλῳ Λαυριώτῃ κ.τ.λ., σελ. 52).

Ἀκολούθως ἐξωσθέντος τοῦ πατριάρχου Διονυσίου παρὰ τὴν γνώμην τῆς Συνόδου καὶ τὰ ἔθιμα ἐπιπηδᾷ τοῦ θρόνου Ἀθανάσιος ὁ Ῥαιδεστοῦ ἐπίσκοπος. Ἡ Σύνοδος ὅμως μετὰ τοῦ κλήρου καθεῖλεν αὐτὸν καὶ ἐξώρισεν, ἀντ' αὐτοῦ δὲ ἀνεβίβασεν εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν θρόνον τὸν μητροπολίτην Λαρίσσης Ἰάκωβον τὸν Χῖον. Ὁ Ὑψηλάντης ἀναφέρει τοῦτο γενόμενον τῇ λ' Ἰουλίου τοῦ 1683.

«Τῇ λ' τοῦ Ἰουλίου (1683) ἐξωσθέντος τοῦ πατριάρχου Διονυσίου τοῦ Μουσελίμη, ἐπιπηδᾷ τοῦ θρόνου παρὰ γνώμην συνοδικὴν Ἀθα-

---

σουλτὰν Μεχμέτη χρόνους τριάκοντα ἐννέα.

1688 Μαρτίου 3 ἐφίλησε χέρι ὁ Προύσης κὺρ Καλλίνικος καὶ ἐφόρεσε καβάδι διὰ τὸ Πατριαρχεῖον.

» » Μαρτίου 4. Κυριακῇ τῆς Ὀρθοδοξίας μετετέθη εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον.

» » Νοεμβρίου 27 ἔβαλε καβάδι ὁ κὺρ Νεόφυτος Ἀδριανουπόλεως διὰ τὸ Πατριαρχεῖον διὰ νὰ τὸν στερήσῃ ὁ Καλλίνικος τῆς ἐπαρχίας του ἀδίκως διὰ συναινέσεως δύο τινῶν ἀφρόνων καὶ ἐγίνετο ζημία ὑπὲρ τὰ τριάκοντα πουγγία.

» » Δεκεμβρίου 6 ἐξήλθομεν καὶ ἀπήλθομεν εἰς Ἀδριανοῦ διὰ τὴν μετάθεσιν τοῦ κὺρ Νεοφύτου μετὰ τῶν ἀρχιερέων.

» » Δεκεμβρ. 13 ἀπήλθομεν εἰς Ἀδριανοῦ.

» » » 15 ἔγεινεν ἡ μετάθεσις τοῦ κὺρ Νεοφύτου.

» » Δεκεμβρίου 29 συνελήφθη ὁ κὺρ Διονύσιος εἰς τὸ χωρίον Ἀρναούτ-κιοΐ πλησίον Ἀδριανουπόλεως καὶ ἐφυλακίσθη ἡμέρας ἕνδεκα.

1689 Ἰανουαρίου 8 ἐλυτρώθη τῆς φυλακῆς μὲ ζημίαν ὑπὲρ τὰ 11 πουγγία.

» » Ἰανουαρίου 14 ἐξήλθομεν τῆς Ἀδριανοῦ μετὰ τοῦ κὺρ Νεοφύτου.

» » Ἰανουαρίου 22 ἐμβῆκεν εἰς τὸ Πατριαρχεῖον ὁ κὺρ Νεόφυτος.

νάσιος ὁ Ῥαιδεστοῦ ἐπίσκοπος. Μὴ δεχθεὶς δὲ παρὰ τῶν ἀρχιερέων καὶ μὴ μετατεθεὶς κατὰ τὸ ἔθος διὰ τὴν ἀχρειότητά του ἔμεινεν ἀργὸς πάσης ἱεροπραξίας. Ὅθεν ψήφῳ κοινῇ τῶν μητροπολιτῶν καὶ τῶν κληρικῶν ἐξωρίσθη τῇ ιγ' τοῦ Αὐγούστου καὶ ἀνεβιβάσθη εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν θρόνον ὁ Μητροπολίτης Λαρίσσης Ἰάκωβος ὁ Χῖος.» (σελ. 182).

Ὁ δὲ Κύριλλος λέγει·

> Καλῶς δ' οὖν ἐποίμανε Διονύσιος οὗτος
> εἰς τρία ἔτη ἅπαντα τῇ βουλῇ τῆς Συνόδου,
> κατόπιν δὲ ἡ Σύνοδος τῇ βουλῇ τοῦ κρατοῦντος
> 1680 ἐπρόκρινεν Ἰάκωβον τὸν ἅγιον Λαρίσσης,
> ταπεινόν, ἐλεήμονα, νηφάλιον καὶ πρᾶον.
> (Αὐτόθι σελ. 42).

Ὡς φαίνεται, ὁ Κύριλλος ἀγνοῶν τὸν ἀπὸ Ῥαιδεστοῦ Ἀθανάσιον δὲν ἀναφέρει αὐτὸν ἴσως ὡς μὴ γενόμενον δεκτὸν ὑπὸ τῆς Συνόδου πράγματι.

Ἐν ταῖς *Ἐκλογαῖς* ἀναγινώσκομεν·

«1679 Αὐγούστου 2 ἦλθε μὲ καβάδι ὁ Κακοαθανάσιος ἀπὸ Ῥαιδεστοῦ εἰς τὸ πατριαρχεῖον, ὄντος κεκρυμμένου τοῦ κὺρ Διονυσίου ἀπὸ Ἰουλίου 29.»

«1679 Αὐγούστου 10 ἐξελέγη ὁ κὺρ Ἰάκωβος Λαρίσσης διὰ νὰ μετατεθῇ πατριάρχης. Αὐγούστου 15 μετετέθη εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον.»

Κατὰ ταῦτα τοίνυν ὁ μὲν Ὑψηλάντης τάσσει τὴν ἐπιπήδησιν τοῦ ἀπὸ Ῥαιδεστοῦ Ἀθανασίου τῇ λ' ἰουλίου 1683, τὴν δὲ ἐξορίαν αὐτοῦ καὶ τὴν ἀνάβασιν τοῦ Ἰακώβου τῇ ιγ' Αὐγούστου τοῦ αὐτοῦ ἔτους 1683. Ὁ δὲ Κύριλλος τὴν ἀνάβασιν τοῦ Ἰακώβου τῷ 1680, ὁ δὲ Καρυοφύλλης τὴν μὲν ἐπιπήδησιν τοῦ Ἀθανασίου τῇ 2 Αὐγούστου 1679, τὴν δὲ ἐκλογὴν τοῦ Ἰακώβου τῇ 10 Αὐγούστου καὶ τὴν μετάθεσιν αὐτοῦ εἰς τὸν θρόνον τῇ 15 Αὐγούστου τοῦ αὐτοῦ ἔτους 1679. Εἶναι λοιπὸν διαφορὰ 3—4 ἐτῶν. Τοῦ Ἀθανασίου μνημονεύουσι καὶ οἱ λοιποί· Μελέτιος (1679), Μαθᾶς (1679) καὶ Γεδεὼν (1679). (Κυρίλλου Λαυριώτου κτλ., σελ. 52).

Τοῦ Ἰακώβου πατριαρχεύσαντος κατὰ τὸν Ὑψηλάντην ἔτη δύο καὶ παραιτησαμένου ἀνεκλήθη εἰς τὸν τῆς Κων/πόλεως θρόνον τὸ γ' Διονύσιος ὁ Μουσελίμης τῇ λ' Ἰουλίου τοῦ 1685, πατριαρχεύσας διὰ τὸ φιλοτάραχον τῶν ἀρχιερέων μῆνας ἑπτὰ μέχρι τῆς ιϛ' Μαρτίου τοῦ 1686, ὅτε ἀνέβη τὸν θρόνον Παρθένιος ὁ Μογιλάλος τὸ ε'. (Ὑψηλάντ., αὐτόθι, σελ. 184, 185).

Ὁ Κύριλλος λέγει·

> Καὶ τούτου δὲ (τοῦ Ἰακ.) ποιμάναντος καλῶς
> [τὴν Ἐκκλησίαν
> τρία ἔτη μονώτατα καὶ παραιτησαμένου
> 1683 Διονύσιος αὖθίς τε, ὁ Μουσελίμης λέγω,
> βίᾳ καὶ δυναστείᾳ τε ἐπὶ τὸν θρόνον ἤχθη
> καὶ ἐν αὐτῷ διήρκεσεν εἰς δύο μόνα ἔτη·
> 1685 Παρθένιος γὰρ αὖθίς τε, γέρων ὁ Μογιλάλος,
> τῷ φθόνῳ τιτρωσκόμενος κατὰ Διονυσίου
> αὐτὸς βίᾳ ἐπέρχεται τὸν πολύζηλον θρόνον.
> (Αὐτόθι, σελ. 43).

Ἐν δὲ ταῖς *Ἐκλογαῖς* ἀναγινώσκομεν.

«1683 Αὐγούστου 31 ἐφίλησε τὴν χεῖρα τοῦ ἐπιτρόπου ὁ κὺρ Διονύσιος καὶ ἦλθεν εἰς τὸ πατριαρχεῖον.» Καὶ εὐθὺς κατωτέρω.

«1684 Μαρτίου 10 ἐφίλησε τὴν χεῖρα τοῦ ἐπιτρόπου ὁ γέρων Παρθένιος ὁ ἄφρων ἐν Ἀδριανουπόλει καὶ ὁ κὺρ Δονύσιος ἐκρύβη.» Καὶ ἐφεξῆς. «Μαρτίου 12 ἀπήλθομεν εἰς Ἀδριανοῦ μετὰ τῶν μητροπολιτῶν πρὸς κυβέρνησιν τοῦ ἄφρονος. Ἰουλίου 12 ἦλθεν ὁ ἄφρων Παρθένιος ἐν Κων/πόλει. Αὐγούστου 23 ἐνταμώθη ὁ Παρθένιος μετὰ τοῦ Διονυσίου καὶ ἔκαμον συνθήκας εἰρήνης.»

Ἐκ τῆς παραβολῆς ταύτης ἐξάγεται, ὅτι ὁ μὲν Ὑψηλάντης τάσσει τὴν ἀνάβασιν τοῦ μὲν Ἰακώβου τῷ 1683, ὡς εἴρηται, τοῦ δὲ Διονυσίου (τὸ γ') τῷ 1685, τοῦ δὲ Παρθενίου (τὸ ε') τῷ 1686.

Ὁ δὲ Κύριλλος τὴν μὲν Ἰακώβου τῷ 1680, τὴν δὲ τοῦ Διονυσίου τῷ 1683, τὴν δὲ Παρθενίου τῷ 1685.

Ὁ δὲ Καρυοφύλλης τὴν μὲν Ἰακώβου τῷ 1679, τὴν δὲ Διονυσίου τῷ 1683, τὴν δὲ Παρθενίου τῷ 1684.

Παρβλ. καὶ Μελέτιον τάσσοντα τὴν μὲν τοῦ Ἰακώβου ἀνάβασιν τῷ 1679, οἷς συνᾴδουσι Μαθᾶς τε καὶ Γεδεών, τὴν δὲ τοῦ Διονυσίου (τὸ γ') τῷ 1682, ἣν ὁ Μαθᾶς τάσσει τῷ 1682, ὁ δὲ Γεδεὼν τῷ 1685, τὴν δὲ τοῦ Παρθενίου (τὸ ε') τῷ 1684, ὡς καὶ ὁ Μαθᾶς, ὁ δὲ Γεδεὼν τῷ 1686. (Κυρίλλου κτλ., σελ., 52).

Παρθένιος ὁ Μογιλάλος διῴκησε τὴν Ἐκκλησίαν ἔτος ἓν καὶ μῆνας τρεῖς, ἀπὸ τῶν μέσων Μαρτίου τοῦ 1686 μέχρι μεσοῦντος Ἰουνίου τοῦ 1687, ὅτε *ἐξωσθέντος* αὐτοῦ ἀνακαλεῖται τὸ β' εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν θρόνον τῇ κ' Ἰουνίου Ἰάκωβος ὁ ἀπὸ Λαρίσσης, κατὰ τὸν Ὑψηλάντην (σελ. 185, 187).

Digitized by Google

Ὁ δὲ Κύριλλος λέγει.

Εἰς ἓν ἔτος δὲ ποιμάναντος τούτου (τοῦ Παρθ.) [τὴν Ἐκκλησίαν
καὶ μόλις ἐκμετρήσαντος τὸ ζῆν ἐπὶ τοῦ θρόνου
1687 Ἰάκωβον ἡ Σύνοδος ἐπρόβαλε καὶ αὖθις
ἐν ζῆτα πῖ τε καὶ τῷ χῖ καὶ α τῷ πρωτίςῳ.
(Σελ. 43).

Ἐν ταῖς *Ἐκλογαῖς* ὅμως ἄλλως φέρεται. «1685 Μαρτίου 15 (συνέχεια ἐκ τῶν ἀνωτ. περὶ Παρθενίου) ἐξῆλθεν ὁ ἄφρων Παρθένιος τῆς Πόλεως ἐπὶ τῷ ἀπελθεῖν εἰς Ἀδριανοῦ μετὰ γραμμάτων τοῦ ποςαντζήμπασι ἐπὶ τῷ κατασχεῖν τὸν θρόνον. Μαρτίου 17 ἐξῆλθον οἱ Μητροπολῖται μετὰ τοῦ κὺρ Ἰακώβου κατόπιν τοῦ Παρθενίου μετὰ γραμμάτων ἀρχόντων καὶ μαγζαρίων τοῦ καϊμακάμη ἐπὶ τῷ ἀπελθεῖν εἰς Ἀδριανοῦ καὶ ἀντιστῆναι τῷ Παρθενίῳ. Μαρτίου 24 ἐμάθομεν, ὅτι διὰ μεσολαβήσεώς τινων ἔστερξεν ὁ Παρθένιος καὶ ἔκαμε παραίτησιν τοῦ θρόνου εἰς τὸν κὺρ Ἰάκωβον καὶ ἔπαυσαν αἱ ἀταξίαι αὐτοῦ καὶ μωρίαι καὶ ἐδώκαμεν δόξαν τῷ Θεῷ. Ἀπριλίου 17 ἦλθεν ὁ κὺρ Ἰάκωβος τὴν μεγάλην παρασκευὴν πρὸς ἑσπέρας εἰς τὸ πατριαρχεῖον καὶ τὸ πρωὶ ὑπήγομεν καὶ ὑπεδέχθημεν αὐτὸν φιλοφρόνως καὶ ἀσπασίως.»

Ἐνταῦθα διαφέρουσιν αἱ ὑπ' ὄψιν ἡμῶν πηγαί. Ὁ μὲν Ὑψηλάντης λέγει, ὅτι ὁ Παρθένιος διοικήσας τὴν Ἐκκλησίαν ἓν ἔτος καὶ μῆνας τρεῖς (Μαρτ. τοῦ 1686—Ἰουν. 1687) ἐξώσθη τοῦ θρόνου καὶ ἀνεβιβάσθη ὁ Ἰάκωβος τὸ β'.

Ὁ Κύριλλος λέγει, ὅτι ὁ Παρθένιος ποιμάνας ἔτος ἓν ἀπέθανεν ἐπὶ τοῦ θρόνου, ὅπερ ἀναιρεῖται ὑπὸ τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τοῦ Καρυοφύλλου, τῷ δὲ 1687 ἀναβιβάζεται ὁ Ἰάκωβος αὖθις.

Ὁ δὲ Καρυοφύλλης περιστατικώτερον ἀναφέρων λέγει, ὅτι περὶ τὰ μέσα Μαρτίου τοῦ 1685 ἐξώσθη ὁ Παρθένιος καὶ τῇ 17 Ἀπριλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους 1685 ἀνεβιβάσθη ὁ Ἰάκωβος τὸ β'. Πρβλ. καὶ τοὺς λοιποὺς διαφωνοῦντας (Κυρίλλου Λαυριώτου κτλ., σελ. 52).

Ἰάκωβος, ὁ διαδεξάμενος τὸν Παρθένιον, διῴκησε τὴν Ἐκκλησίαν ἔτος ἓν καὶ μῆνας τρεῖς ἀπὸ 20 Ἰουνίου 1687 — 23 Σεπτεμβρίου 1688, ὅτε ἀνεκλήθη ὑπὸ τῆς Συνόδου τὸ δ' Διονύσιος ὁ Μουσελίμης, ὁ δὲ Ἰάκωβος ἀπῆλθεν εἰς Φιλιππούπολιν κατὰ τὸν Ὑψηλ. (σελ. 187, 191).

Κατὰ δὲ τὸν Κύριλλον

Ἔτος δὲ τὸ ἀρχόμενον βριαρόχειρ ὡς ἄλλος
Διονύσιος αὖθίς τε βίᾳ καὶ δυναστείᾳ
1688 ἐπὶ τὸν θρόνον ἄνεισι μάλα πολλὰ σπουδαίως,
Ἰάκωβον δ' ἐξώρισεν εἰς τὸ Σίναιον ὄρος.
(Σελ. 43).

Ἐν ταῖς *Ἐκλογαῖς* τοῦ Καρυοφύλλου ἀναγινώσκομεν·

«1685 Ἀπριλ. 17 (ἐκ τῶν ἀνωτέρω) ἦλθεν ὁ κὺρ Ἰάκωβος τὴν μεγάλην παρασκευὴν πρὸς ἑσπέρας εἰς τὸ πατριαρχεῖον καὶ τὸ πρωὶ ὑπήγομεν καὶ ὑπεδέχθημεν αὐτὸν φιλοφρόνως καὶ ἀσπασίως. Τῇ 16 Δεκεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους (1685) μετέβη εἰς Ἀδριανούπολιν, ἵνα ἐξασφαλίσῃ ἑαυτῷ τὴν πατριαρχείαν, ἀλλὰ μὴ δυνηθεὶς ἐπανῆλθεν ἐξ Ἀδριανουπόλεως τῇ 22 Ἰανουαρίου τοῦ 1686 κατησχυμμένος.» Ἀκολούθως· «τῇ 7 Ἀπριλίου (τοῦ 1686) ἐφίλησεν ὁ κὺρ Διονύσιος τὸ χέρι τοῦ βεζίρη, τῇ δὲ 7 Μαΐου 1686 ἦλθεν ὁ κὺρ Διονύσιος εἰς τὸ πατριαρχεῖον.»

Ἐκ τῆς παραβολῆς τούτων ἐξάγεται, ὅτι ὁ μὲν Ὑψηλάντης ἀναφέρει τὸν Ἰάκωβον πατριαρχεύσαντα ἓν ἔτος καὶ μῆνας τρεῖς (1687 — 1688), ὁ δὲ Κύριλλος ἔτος ἓν (1687 — 1688), ὁ δὲ Καρυοφύλλης σχεδὸν ἔτος ἓν (17 Ἀπριλίου 1685—7 Ἀπριλίου 1686). Πρβλ. καὶ τοὺς λοιποὺς διαφωνοῦντας (Κυρίλλου Λαυριώτου, σελ. 52).

Ὀλίγον χρόνον ἔμεινεν ἐπὶ τοῦ θρόνου ὁ Διονύσιος. Ὁ Ὑψηλάντης λέγει, ὅτι ὁ μὲν Διονύσιος ἀνεκλήθη ὑπὸ τῆς Συνόδου κατὰ τὴν 23 Σεπτεμβρίου 1688, ὁ δὲ Ἰάκωβος ἀπῆλθεν εἰς Φιλιππούπολιν (σελ. 191). Εὐθὺς κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁ μέγας βεζίρης ὁδοιπορῶν εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα κατέλυσεν ἔν τινι χωρίῳ τῆς Φιλιππουπόλεως Οὐζουντζὲ-ὀβασὶ καλούμενον. Ὁ Ἰάκωβος διατρίβων ἐκεῖσε ἠθέλησε νὰ ἐκδικηθῇ τοὺς ἐκβαλόντας αὐτὸν ἀρχιερεῖς καὶ ἐπιβῇ τοῦ θρόνου. Ὑπέσχετο λοιπὸν χρήματα εἰς τὸν βεζίρην, ὅστις ἀνηγόρευσεν αὐτὸν πατριάρχην, ἐνέδυσεν αὐτὸν τὸ σύνηθες καβάδι περὶ τὰ τέλη Ὀκτωβρίου ἄνευ Συνόδου καὶ προσκλήσεως, οὕτω δὲ ἐξεβλήθη τοῦ θρόνου ὁ πρὸ ὀλίγου ἀναρρηθεὶς Διονύσιος ὁ Μουσελίμης. (Ὑψηλ. σελ. 193).

Ὁ Κύριλλος λέγει (συνέχεια ἐκ τῶν ἀνωτ.).

Ἰάκωβον δ' ἐξώρισεν (ὁ Διονύσ.) εἰς τὸ Σί- [ναιον ὄρος,
ὃν περ μετεκαλέσατο ἡ Σύνοδος εὐθέως
1689 καὶ πατριάρχην τέθεικε (τὸν Ἰάκ.) οἰκουμέ- [νης ποιμένα·

Ἔτος δὲ ἓν μονώτατον ποιήσας ἐν τῷ θρόνῳ
ἀποβάλλεται ἔπειτα κακῶς ἀπὸ τοῦ θρόνου.
(Αὐτόθι σελ. 43).

Ὁ δὲ Καρυοφύλλης λέγει τάδε·

«1686 Μαΐου 7 ἦλθεν ὁ κὺρ Διονύσιος εἰς τὸ Πατριαρχεῖον· τῇ 17 Ὀκτωβρίου 1687 ἐκρύβη ὁ κὺρ Διονύσιος μαθὼν τὴν πατριαρχείαν τοῦ κὺρ Ἰακώβου παρὰ τοῦ ἐκεῖσε ἐλθόντος χασεκῆ ἀγασί.» Καὶ εὐθὺς κατωτέρω. «Ὀκτωβρίου 18 καθ' ὁδὸν εἰς τὸ λεγόμενον Χαρμανλί, ἐκεῖθεν τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἐφόρεσε καβάδι τῆς πατριαρχείας ὁ νέος ἐπίτροπος τὸν κὺρ Ἰάκωβον διὰ μέσου ἑνὸς γουνάρεως. Τῇ 19 Ὀκτωβρίου ἔπεμψε γράμματα ἐκεῖθεν ὁ κὺρ Ἰάκωβος πρὸς πάντας ἀρχιερεῖς, κληρικοὺς καὶ ἄρχοντας καὶ ἦλθεν ὁ ἀρχιδιάκονος αὐτοῦ εἰς τὸ πατριαρχεῖον. Τῇ 28 Ὀκτωβρίου ἦλθεν ὁ κὺρ Ἰάκωβος ἀπὸ Ἀδριανούπολιν τὸ πρωῒ ἡμέρᾳ παρασκευῇ εἰς τὸ πατριαρχεῖον.»

Παραβάλλοντες ταῦτα εὑρίσκομεν, ὅτι ὁ μὲν Ὑψηλάντης θεωρεῖ τὸν Διονύσιον πατριαρχεύσαντα δύο μῆνας σχεδὸν (1688), ὡς φρονεῖ καὶ ὁ Μαθᾶς· καὶ ἐκ τῶν λόγων τοῦ Κυρίλλου φαίνεται, ὅτι δὲν ἔμεινε *πολὺ* ἐπὶ τοῦ θρόνου· «Ἰάκωβον δ' ἐξώρισεν (ὁ Διονύσ.) εἰς τὸ Σίναιον ὄρος (ὅπερ ὅμως ἀναιρεῖται ὑπὸ τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τοῦ Καρυοφύλλου) ὅνπερ μετεκαλέσατο ἡ Σύνοδος *εὐθέως* (1688).» Αἱ δὲ *Ἐκλογαὶ* τάσσουσιν αὐτὸν ποιμάναντα ἀπὸ 7 Ἀπριλίου τοῦ 1686—17 Ὀκτωβρίου τοῦ 1687, ἤτοι ἔτος ἓν καὶ μῆνας ἑπτὰ περίπου, εἰ μή τι λάθος ἐστιν.

Ὁ Ἰάκωβος ἀπαυδήσας κατὰ τὸν Ὑψηλάντην ἐκ τῆς ταραχώδους καταστάσεως τῶν πραγμάτων καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν δυσμενείας τοῦ κοινοῦ, παραιτεῖται πατριαρχεύσας μῆνας ἓξ καί τινας ἡμέρας, κατὰ Μάρτιον τοῦ 1689, διεδέξατο δὲ αὐτὸν Καλλίνικος ὁ Β'., ὁ καὶ Ἀκαρνὰν ἐπιλεγόμενος, ὃς πατριαρχεύσας μῆνας ὀκτὼ ἐκβάλλεται ὑπὸ τοῦ Νεοφύτου Ἀδριανουπόλεως, ὃν ἐστέρησεν ἀδίκως τὴν ἐπαρχίαν του Ἀδριανούπολιν (Ὑψηλ. σελ. 198, 201)).

Ὁ Κύριλλος λέγει (συνέχεια ἐκ τῶν ἀνωτ.)·

Ἔτος δὲ ἓν μονώτατον ποιήσας (ὁ Ἰάκ.) ἐν [τῷ θρόνῳ
ἀποβάλλεται ἔπειτα κακῶς ἀπὸ τοῦ θρόνου·
1690 Καλλίνικος ὁ Προύσης γὰρ βίᾳ καὶ δυναστείᾳ
ἔζωσε καὶ ἐκάθηρε τὸν Ἰάκωβον τοῦτον
καὶ πατριάρχης γίνεται τῇ βίᾳ τῶν κρατούντων
καὶ ἐφ' ἓν ἔτος κατασχὼν τὴν θείαν Ἐκκλησίαν
ὡς λαῖλαψ τις ἢ καταιγὶς ὁ πρώην Ἡρακλείας
1691 ἐγείρεται Νεόφυτος καὶ τοῦτον ἀποβάλλει.
(Αὐτόθι).

Αἱ δὲ *Ἐκλογαὶ* λέγουσι (συνέχεια ἐκ τῶν ἀνωτέρω).

«1688 Μαρτίου 3 ἐφίλησε χέρι ὁ Προύσης κὺρ Καλλίνικος καὶ ἐφόρεσε καβάδι διὰ τὸ πατριαρχεῖον. Μαρτίου 4 Κυριακῇ τῆς Ὀρθοδοξίας μετετέθη εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον. Νοεμβρίου 27 ἔβαλε καβάδι ὁ κὺρ Νεόφυτος Ἀδριανουπόλεως διὰ τὸ Πατριαρχεῖον διὰ νὰ τὸν στερήσῃ ὁ Καλλίνικος τῆς ἐπαρχίας του ἀδίκως. Δεκεμβρ. 6 ἐξήλθομεν καὶ ἀπήλθομεν εἰς Ἀδριανοῦ διὰ τὴν μετάθεσιν τοῦ κὺρ Νεοφύτου μετὰ τῶν ἀρχιερέων. 1689 Ἰανουαρίου 22 ἐμβῆκεν εἰς τὸ Πατριαρχεῖον ὁ κὺρ Νεόφυτος.»

Συγκρίνοντες τὰ ἀνωτέρω ἐξάγομεν, ὅτι ὁ μὲν Ὑψηλάντης δέχεται τὴν τελευταίαν πατριαρχείαν τοῦ Ἰακώβου διαρκέσασαν μῆνας ἓξ μέχρι Μαρτίου τοῦ 1689, ὁ Κύριλλος ἔτος ἓν τῷ 1689, ὁ δὲ Καρυοφύλλης ἀπὸ 17 Ὀκτωβρίου τοῦ 1687—3 Μαρτίου τοῦ 1688, ἤτοι μῆνας ἐννέα· τὴν δὲ τοῦ Καλλινίκου ὁ μὲν Ὑψηλάντης μῆνας ὀκτὼ τῷ 1689, ὁ δὲ Κύριλλος ἔτος ἓν τῷ 1690, ὁ δὲ Καρυοφύλλης ἐπίσης μῆνας ὀκτὼ τῷ 1688. Πρβλ. καὶ τοὺς λοιποὺς διαφωνοῦντας (Κυρίλ. Λαυρ. σελ. 52).

Καὶ ἐνταῦθα μᾶς ἐγκαταλείπουσιν αἱ *Ἐκλογαί*, ὧν τὸ ἀξιόπιστον ἐγγυᾶται τοῦτο μὲν τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως, τοῦτο δὲ τὸ λεπτομερὲς καὶ εὐσυνείδητον τοῦ συγγραφέως αὐτοῦ μεγάλου Λογοθέτου τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας ὄντος καὶ μετέχοντος πάντοτε τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων, κατ' ἀνάγκην δὲ διακόπτομεν καὶ ἡμεῖς τὴν παραβολὴν πρός τε τὰ Ὑψηλάντη, Κυρίλλῳ καὶ τοῖς ἄλλοις εἰρημένα.

Ἑτέραν πηγὴν ἔχομεν τρία ἔγγραφα, ὧν τὸ μὲν τοῦ Σουλτάνου Χαμὶτ τοῦ Α'. πρὸς τὸν κριτὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως περὶ τῆς ἐπὶ τὸ βέλτιον διαρρυθμίσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἡμῶν πραγμάτων, τὰ δέ εἰσι δύο ἐπιστολαὶ τῶν πατριαρχῶν Νεοφύτου (πατρ. 1789—1794) καὶ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Γερασίμου τοῦ ἀπὸ Δέρκων.

Κοινῶς λέγεται, ἀναφέρει δὲ καὶ ὁ Σέβ. Μαθᾶς, ὅτι Σαμουὴλ Α' ὁ ἀπὸ Δέρκων πατριάρχης Κ/πόλεως διερρύθμισε τὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὰς γεροντείας ἔστησε. Τὸ πρᾶγμα ὅμως φαίνεται γενόμενον ἐπὶ Σωφρονίου τῷ 1775.

Digitized by Google

Ὁ Ὑψηλάντης ἐν τοῖς *μετὰ τὴν Ἅλωσιν* λέγει, ὅτι μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Σαμουὴλ ἀπὸ τῆς β' πατριαρχείας ἀναρρηθέντος Πατριάρχου τοῦ ἀπὸ Ἱεροσολύμων Σωφρονίου τῷ 1775 ἐγένοντο ἐπίτροποι τοῦ κοινοῦ τέσσαρες ἀρχιερεῖς καὶ δέκα ἓξ λαϊκοί, ἵνα ἔχωσι τὴν ληψοδοσίαν τοῦ κοινοῦ καὶ δίδωσι τῷ Πατριάρχῃ 500 γρόσια κατὰ μῆνα, οὗτος δὲ ὁ Σωφρόνιος ἐγένετο ὁ πρῶτος μισθωτὸς Πατριάρχης. Οἱ δὲ ἐπίτροποι τοῦ κοινοῦ ἔκαμαν χάττι-χουμαγιοῦν τὸ γράμμα τῆς ἐπιτροπῆς, ἔχουσι δὲ καὶ φιρμάνιον νὰ μὴ συνεδριάζωσιν ἐν Κ/πόλει πλείους τῶν ὀκτὼ μητροπολιτῶν· (αὐτόθι σελ. 540—547). Τὸ χάττι-χουμαγιοῦν τοῦτο τοῦ Σουλτὰν Χαμὶτ τοῦ Α' ἀντιγράψας ἤδη μεθηρμηνευμένον οὐκ οἶδα ὑπό τινος ἐξέδωκα τὸ πρῶτον ἐν τῷ *Νεολόγῳ*, ἤδη δὲ ἀνατυπῶ αὐτὸ ἔχον ὧδε.

«*Πρόκριτε κριτὰ τῶν Μουσουλμάνων, κυριώτερε τῶν κυρίων τῶν μονοθεϊτῶν, μεταλλεῖον τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς βεβαιότητος, ὁ αἴρων τὰς σημαίας τοῦ νόμου καὶ τῆς πίστεως, κληρονόμε τῶν μαθήσεων τῶν προφητῶν καὶ ἀποστόλων, ὁ ἴδιος βοηθούμενος παρὰ τῆς προνοίας τοῦ βοηθοῦντος βασιλέως, δέσποτα ἡμῶν κριτὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, πληθυνθείησαν αἱ ἀρεταί σου.*

Διὰ τοῦ ἐρχομένου βασιλικοῦ ὑψηλοῦ σημείου γνωστὸν ἔστω, ὅτι οἱ ἐν τῇ φλιᾷ τῆς μακαριότητός μου οἰκοῦντες ὑπήκοοι ῥωμαῖοι προσέφερον εἰς τὸν οὐδὸν τῆς εὐτυχίας μου ἀναφορὰν διαλαμβάνουσαν ζήτησιν ἐλέους καὶ ἀπαλλαγὴν ἀδικίας, λέγοντες, ὅτι ἀπὸ τὰ ἄτοπα κινήματα, ὅσα ἐπεχειρίσθησαν οἱ πρώην Πατριάρχαι τῶν ῥωμαίων, τὰς ὠμὰς πλεονεξίας καὶ τὴν κατανάλωσιν πολλῶν χρημάτων, τὰ ὁποῖα ὁ ἤδη ἐξωσθεὶς τῆς πατριαρχείας Σαμουὴλ καλόγηρος ἀπὸ τὴν ἄκραν ἰδιογνωμίαν καὶ τυραννίαν του ἔφθειρε πρὸς ἰδίαν σύστασιν καὶ στερέωσιν, ἐκτὸς τοῦ ὅτι τὸ χρέος τοῦ πατριαρχείου ὑπερέβη τὰ 900 πουγγία εἰς βακίφια χρεωστούμενα, ὀρφανά, εἰς τὰ τάγματα τῶν Γενιτζάρων τοῦ κράτους μου καὶ εἰς ἄλλους πολλούς, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν ἐπαρχιῶν χρέη, ὅσα ὑπόκεινται εἰς τὸ πατριαρχεῖον τῆς Πόλεως μὲ τὸ νὰ ἐπερίσσευσαν πολλαπλασίως, ἐξ οὗ καὶ ἡ ἐρήμωσις καὶ ἀφανισμὸς τῶν ὑπηκόων ῥωμαίων, κατὰ τὴν ἐντολήν μου τὴν γενομένην μὲ τὸ ἐν χερσὶν αὐτῶν βασιλικὸν αὐτόγραφον τῆς δικαιοκρισίας μου ὁ διὰ βασιλικῆς μου χάριτος συμφωνίᾳ πάντων τούτων ψηφισθεὶς καὶ ἐκλεχθείς, ὁ πιστὸς ἤδη πατριάρχης τῶν ῥωμαίων Σωφρόνιος, ὁ σύλλογος τῶν μητροπολιτῶν, οἱ πρόκριτοι τοῦ γένους, οἱ ἔχοντες λόγον καὶ περιφανεῖς τῶν ῥουφετίων μαΐστορες καὶ τῶν ὑπηκόων γέροντες συνελθόντες ὡμίλησαν περὶ τοῦ τρόπου τῆς διοικήσεως τῶν πατριαρχικῶν πραγμάτων, οἰκονομίας τε καὶ ἐξοφλήσεως χρεῶν καὶ τόκων. Καὶ δὴ κοινῇ γνώμῃ πάντων αὐτῶν ἀπεφασίσθη, ὅτι ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸ ἑξῆς μὲ τὴν προστασίαν καὶ ἐπίσκεψιν τῶν τοῦ γένους περιφανῶν διορισθῶσιν ἐπίτροποι τοῦ πατριαρχείου τέσσαρες τῶν μητροπολιτῶν εἰδήμονες τῶν πατριαρχικῶν ἐθίμων, καὶ 16 ἀξιόπιστοι γέροντες καὶ τίμιοι τῶν περιφανεστέρων καὶ ἰσναφίων διὰ νὰ διοικῶσι μετὰ πληρεξουσιότητος ἁπάσας τὰς ἐκκλησιαστικὰς ὑποθέσεις καὶ ληψοδοσίας ἐπὶ συμφωνίᾳ τοῦ διατηρεῖσθαι διὰ παντὸς τοὺς ἑξῆς ὅρους.

Α'. Ὅταν μία μητρόπολις χηρεύσῃ καὶ χρειασθῇ ν' ἀποκατασταθῇ κατὰ τὸ ἀρχαῖον νέος μητροπολίτης εἰς αὐτήν, ἡ εἰς τὸ πατριαρχεῖον ἀνήκουσα ποσότης χρηματικὴ κατὰ τὸ ἀρχαῖον τῆς θρησκείας των ἔθος νὰ γίνηται ταχσίλι σῶα καὶ ἀνελλιπὴς διὰ τῶν διορισθέντων ἐπιτρόπων, οἵτινες νὰ εὑρίσκωνται εἰς τὴν συνέλευσιν συνενοῦντες καὶ ὁμοφωνοῦντες. Β'. Τὰ χρέη, ὑφ' ὅσα ὑπόκειντα αἱ ἐπαρχίαι νὰ καταγράφωνται εἰς τὸν πατριαρχικὸν κώδικα, καὶ διὰ νὰ φαίνηται ὅτι εἶναι καταγεγραμμέναι, αἱ μέχρι τοῦδε ἐνυπόγραφοι ὁμολογίαι νὰ ἔχωσι τὸ κῦρος καὶ νὰ ἦναι δεκταί, ὡς καὶ ἦσαν, διὰ νὰ μὴ ζημιόνωνται οἱ ἔχοντες αὐτὰς τὰς ὁμολογίας, πλὴν ἀπὸ τοῦ νῦν εἰς τὸ ἑξῆς νὰ φυλάττωνται οἱ ὅροι τῆς νέας ταύτης διαταγῆς, μὴ ὄντων δεκτῶν τῶν ἐναντίων τούτων τῶν ὅρων γενομένων χρεῶν ὡς χρεῶν τῆς ἐπαρχίας, ἀλλὰ νὰ γίνωνται ταχσίλι ἀπὸ τὴν περιουσίαν τοῦ μητροπολίτου, ὅστις ἤθελε τὰ δανεισθῇ. Γ'. Αἱ χρεωστικαὶ τῶν ἐπαρχιῶν ὁμολογίαι καὶ αἱ ὑπογεγραμμέναι κατὰ τὸ ἔθος μὲ τὰς ὑπογραφὰς καὶ τῶν λοιπῶν μητροπολιτῶν νὰ βουλλόνωνται μὲ τὴν ἐπιτροπικὴν βοῦλλαν καὶ οὕτω νὰ ἔχωσι τὸ κῦρος. Δ'. Ὅσοι διαιρέται καὶ σκανδαλοποιοὶ προξενοῦσι διχονοίας μεταξὺ τοῦ γένους των διασπείροντες ψεύδη κατὰ τοῦ νῦν πατριάρχου Σωφρονίου, οὗ ἡ διαμονὴ πρόξενος τῆς εἰρηνικῆς καταστάσεως τῶν πτωχῶν ὑπηκόων, ζημιοῦντες ἀδίκως τοὺς μητροπολίτας, καὶ ἀνατρέποντες τὴν

Digitized by Google

διαταγὴν ταύτην, ἥτις ἐστηρίχθη τῇ συμφωνίᾳ τοῦ γένους, οἱ τοιοῦτοι νὰ φανερόνωνται εἰς τὸ κράτος μου διὰ νὰ παιδεύωνται. Ε΄. Αἱ ὁμολογίαι τοῦ πατριαρχείου, ἀφοῦ ὑπογραφῶσιν ὡς ἔθος ἀπὸ τοὺς μητροπολίτας, νὰ βουλλόνωνται καὶ μ' ἐπιτροπικὴν βοῦλλαν διὰ νὰ ἔχωσι κῦρος, καὶ ὅταν δοθῇ ἀναφορὰ κατά τινος εἰς παιδείαν, ἡ ἀναφορὰ νὰ βουλλόνηται μὲ τὴν κοινὴν βοῦλλαν, ἡ ὁποία νὰ σύγκηται ἀπὸ 4 τμήματα, ὧν ἕκαστον νὰ δίδηται εἰς κανένα ἀξιόπιστον ἀπὸ αὐτοὺς κατὰ τὸ ἀνὰ χεῖρας αὐτῶν βασιλικὸν αὐτόγραφον. ΣΤ΄. Ὅταν ἀποκατασταθῇ νέος μητροπολίτης, τὸ χρέος του νὰ καταγράφηται εἰς τὸν πατριαρχικὸν κώδικα καὶ αὐτὸς νὰ ἐγχειρίζῃ εἰς τοὺς ἐπιτρόπους τὸ ὑποσχετικὸν γράμμα, τὸ διαλαμβάνον τὴν ὅσην ποσότητα ἤθελε ξεπέσει τὸν καθ' ἕκαστον χρόνον, καὶ νὰ ἐξαποστείλῃ εἰς τοὺς ῥηθέντας ἐπιτρόπους τὴν ὁμολογίαν τῆς ὅσης ποσότητος ἤθελε ξεπέσει ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρόν. Ζ΄. Ὅταν ἤθελον προβληθῇ βελτιώσεις ὑπὲρ τῶν ὑποτελῶν καὶ τοῦ πατριαρχείου, ὅπερ εἶναι βεβυθισμένον εἰς πολλὰ χρέη, νὰ ἦναι δυνατὰ καὶ νὰ ἐνεργῶνται παρὰ πάντων. Η΄. Ὅλα τὰ εἰσοδήματα καὶ ἔξοδα τοῦ πατριαρχείου νὰ παραλαμβάνωνται ἀπὸ τοὺς εἰς τὴν ληψοδοσίαν διωρισμένους ἐπιτρόπους, καὶ τόσον ἡ ἐκπλήρωσις τοῦ χρονικοῦ μιρίου τοῦ πατριαρχείου, ὅσον καὶ ἡ ἐξόφλησις τῶν πολλῶν ποσοτήτων, ὅσαι χρεωστοῦνται εἰς βακίφια, ὀρφανὰ καὶ τάγματα Γενιτσάρων καὶ εἰς ἄλλους τινὰς γνωστούς, καὶ τὰ μερικὰ καὶ καθολικά, ὅσα ἀκολουθοῦν εἰς ἄλλας ὑποθέσεις, νὰ θεωρῶνται ἀπὸ τοὺς ῥηθέντας ἐπιτρόπους. Θ΄. Εἰς τὸ τέλος τοῦ χρόνου τὰ ῥηθέντα εἰσοδήματα καὶ ἔξοδα, ὄντα γεγραμμένα ἓν πρὸς ἓν φανερῶς κατ' ἔμπροσθεν τῆς συνελεύσεως τῶν μητροπολιτῶν καὶ τῶν προκρίτων ἐφόρων τοῦ γένους, ἀφ' οὗ θεωρηθῇ ὁ λογαριασμὸς τῶν εἰρημένων ἐπιτρόπων, ἂν γείνῃ χρεία νὰ ἀνακαινισθῇ ἡ ἐπιτροπὴ αὐτῶν, νὰ ἀνακαινίζωνται, εἰ δὲ καὶ διορισθῶσιν ἄλλοι ἐπίτροποι κατὰ τοὺς ῥηθέντας ὅρους καὶ ἔχωσι να λαμβάνωσιν ἀπὸ τὸ πατριαρχεῖον οἱ πρώην ἐπίτροποι, νὰ πληρόνωνται ἀπὸ τοὺς πρώην ἐπιτρόπους καὶ νὰ δίδηται εἰς αὐτοὺς σενέτι κάτι ἀλικκά. Ὅθεν καὶ κοινῇ γνώμῃ γενομένης ταύτης τῆς διαταγῆς, ἐδόθη καὶ ἓν ἀποδεικτικὸν εἰς χεῖρας τῶν ἐπιτρόπων κατεσφραγισμένον μὲ τὰς σφαγῖδας τῶν ὑπογεγραμμένων, μὲ τὰς ὑπογραφὰς πάντων τῶν ἐν τῇ ἐπικρατείᾳ μου μητροπολιτῶν, προκρίτων καὶ τιμίων ἰσναφίων, καὶ περιεκτικὸν τῶν εἰρημένων σουρατίων, ὡς οὔσης τῆς ἀνωτέρω ληφθείσης διαταγῆς προξένου ἀναπαύσεως καὶ ἡσυχίας εἰς τοὺς πτωχοὺς ὑπηκόους, ἐζητήθη καὶ ἔκδοσις ὑψηλοῦ ὁρισμοῦ κεκοσμημένου μὲ αὐτόγραφον εἰς ἐπικύρωσιν καὶ στηριγμὸν τῆς ῥηθείσης διαταγῆς. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ ῥηθεὶς πατριάρχης ἐπεκύρωσεν, ὅτι τὸ πρᾶγμα οὕτως ἔχει, καὶ ὁ δίκαιος καὶ ὀρθὸς λόγος ἀπαιτεῖ τὴν συντήρησιν τῶν πτωχῶν ὑποτελῶν ἀπὸ ζημίας εἰς τὰς ἐνδόξους ἡμέρας μου καὶ ἀνάπαυσιν καὶ ἥσυχον οἰκονομίαν τῶν ὅσα ἀφορῶσιν ἢ ἀνάγονται εἰς τὴν θρησκείαν καὶ πατριαρχεῖόν των, ἐνεχειρίσθη ἡ βασιλική μου χάρις εἰς τὸ νὰ φυλάττηται ὡς κανὼν ἀπαρασάλευτος τὸ σουράτι τοῦ παρόντος νιζαμίου καὶ ἐπιδόθη ἡ ἱερά μου προσταγὴ καὶ ἐδόθη εἰς χεῖρας αὐτῶν. Σὺ λοιπόν, ὦ εἰρημένε κριτά, νὰ φανερώσῃς, ὅτι θέλει παιδευθῇ ὅστις τούτων φανῇ ἀντιβαίνων εἰς αὐτὸ τὸ σουράτι νιζάμι, τὸ εὐτάκτως γινόμενον, ὅπερ διὰ παντὸς ἔστω δεκτὸν καὶ κεκυρωμένον, καὶ νὰ καταγράψῃς εἰς τὸν κώδικα τὸν παρόντα ὁρισμόν μου καὶ πάλιν νὰ τὸν ἐγχειρίσῃς εἰς χεῖράς του, προστάζων ὅσους ἀφορᾷ ἡ ἐκτέλεσις τῶν ὅρων τούτων νὰ ἐπιμεληθῶσιν εἰς τὴν καλὴν ἐνέργειαν τούτου τοῦ ὁρισμοῦ. Διὸ καὶ ἐγένετο ἡ ἱερά μου προσταγή· ὅθεν πρόσεχε νὰ μὴ παραβῇς μέχρι τριχὸς ταῦτα. Οὕτω γνῶθι.

Ἐγράφη περὶ τὰ μέσα τοῦ *ῥεπιοὺλ ἐββὲλ* τοῦ 1189 ἔτους [1].

Ἐκ δὲ τῶν δύο ἐπιστολῶν ἡ μὲν εἶναι τοῦ πατριάρχου Νεοφύτου ἀπὸ Μαρωνείας πατριαρχεύσαντος κατὰ Κύριλον τῷ 1789—1794 (σελ. 48—49) καὶ κακῶς ἐκβληθέντος τοῦ

---

1) Καὶ Σέργιος ὁ Μακραῖος ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ αὐτοῦ ἱστορίᾳ (1750—1800) τῇ ὑπὸ τοῦ κ. Σάθα ἐκδοθείσῃ (Τόμ. Γ΄ τῆς Μεσαιωνικῆς Βιβλιοθήκης) ἐπίσης οὐδὲν λέγει περὶ τοιαύτης διαρρυθμίσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἡμῶν πραγμάτων ἐπὶ Σαμουήλ. Τοῦτο ἐγένετο ἐπὶ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Σωφρονίου τοῦ ἀπὸ Ἱεροσολύμων καὶ ἐπεκυρώθη βασιλικῷ θεσπίσματι. «Ὡς δὲ κατὰ γνώμην κοινήν, λέγει ὁ Μακραῖος, καὶ συναίνεσιν παντὸς τοῦ ὑπηκόου λαοῦ γενόμενον προσεπεκυρώσατο ἰσχυροποιήσας κρατερῶς ὁ μονάρχης καὶ κατ' αὐτὸ ἐξέδωκε βασιλικὸν δίπλωμα.» (Κ. Σάθ. Μεσαιων. Βιβλιοθ., σελ. 304).

Digitized by Google

θρόνου, ἡ δὲ δευτέρα ἀπάντησις τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Γερασίμου Κυπρίου τοῦ ἀπὸ Δέρκων ἀναβάντος τὸν θρόνον τῇ 7 Ἀπριλίου 1794 (σελ. 49). Περὶ τοῦ Νεοφύτου τούτου λέγει ὁ Κύριλλος (αὐτόθι).

Ἐποίησαν δὲ ἀντ' αὐτοῦ (τοῦ Προκ.) πατριάρ-
[χην ἀμέσως
1789 Νεόφυτον ὀνόματι, ἅγιον Μαρωνείας,
Σμυρναῖον εὐπατρίδην τε καὶ εὐέντευκτον ὄντα
οὗτος δὲ ὁ Νεόφυτος ἐμμέριμνος διόλου
καὶ Ἄργος πολυόμματος εἰς πάντα τὰ πρακτέα
ἔτη πέντε ἐκόσμησε τὸν πανάγιον θρόνον·
ἔρις δέ τις ἐνσκήψασα κατ' αὐτοῦ τῶν ἁγίων
ἔρις ἡ πατρογέννητος, ἔρις ἡ παλαμναία,
ἀνάστατον ἐποίησε πόλεως καὶ τοῦ θρόνου
καὶ εἰς Ῥόδον τὸν ἔπεμψεν ἡ Σύνοδος τῷ τότε
ἀντ' αὐτοῦ δ' εἰσήγαγεν εἰς θρόνον οἰκουμένης
1794 Γεράσιμον τὸν Κύπριον, τὸν ἅγιον τὸν Δέρκων.
(Σελ. 48—49).

Παρ' ἡμῖν εὕρηται ἡ ἐπιστολὴ τοῦ κακῶς ἐκβληθέντος καὶ καθαιρεθέντος Νεοφύτου (μοναχοῦ) (sic) ἐκ Χάλκης σταλεῖσα πρὸς τὸν πατριάρχην Γεράσιμον καὶ τὴν Σύνοδον. Ἡ ἐπισολὴ τοῦ Νεοφύτου αὕτη, δεῖγμα τῆς ἀχαλινώτου ὀργῆς δυστυχῶς τῶν τότε ἀρχιερέων, ἐποίησε μέγαν κρότον ἐν Κων/πόλει, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς προτασσομένης αὐτῆς ἐπιγραφῆς. «Ἴσον ἀπαράλλακτον τῆς πρὸς τὸν παναγιώτατον κ. Γεράσιμον καὶ εἰς ὅλην τὴν τῶν ἀρχιερέων ὁμήγυριν παρὰ τοῦ πρώην Κ/πόλεως κυρίου Νεοφύτου μετὰ τὴν ἔξωσιν αὐτοῦ ἀποσταλείσης *πολυθρυλήτου* ἐπιστολῆς.» Ἡ πρὸς τὴν πολυθρύλητον ταύτην ἐπιστολὴν ἀπάντησις τοῦ κ. Γερασίμου φέρει χρονολογίαν αψϥδ' Μαρτίου ιά, ὅθεν φαίνεται, ὅτι δὲν εἶναι ὀρθὸν τὸ παρὰ Κυρίλλῳ (σελ. 49) λεγόμενον, ὅτι ὁ Γεράσιμος ἐπατριάρχευσε τῇ ά. Ἀπριλ. τοῦ 1794. Ἀμφότεραι αἱ ἐπιστολαὶ ἐδημοσιεύθησαν ὑφ' ἡμῶν ἐν τῇ ἐνταῦθα ἐκδιδομένῃ *Σαββατιαίᾳ Ἐπιθεωρήσει*, ὑπ' ἀρ. 17.

Ἐνταῦθα λήγει καὶ ἡ κριτικὴ ἡμῶν ἐργασία. Περαίνοντες τὸν λόγον λέγομεν, ὅτι οὐκ ὀλίγη διαφορὰ περὶ τὴν ἱστορίαν τῶν πατριαρχῶν Κων/πόλεως παρατηρεῖται παρὰ πᾶσι τοῖς τῶν χρόνων ἐκείνων ἱστορικοῖς καὶ χρονογράφοις καὶ δὴ καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς ἐπιμελεστέροις Καρυοφύλλῃ τε καὶ Ὑψηλάντῃ. Ἡ διαφορὰ αὕτη προέρχεται πιθανώτατα ἐκ τῆς ἀβλεψίας τῶν ἀντιγραφέων τῶν κωδίκων, ἀρθήσεται δὲ Θεοῦ συναιρουμένου τῷ χρόνῳ προϊόντι διὰ τῆς ἀκριβοῦς καὶ ἐπιμελοῦς παραβολῆς τῶν σωζομένων πατριαρχικῶν κωδίκων καὶ τῶν τῇδε κἀκεῖσε ἐσκεδασμένων τῆς ἀντιπνόου φορᾶς τῶν χρόνων ἕνεκα ἐπισήμων ἐγγράφων τῆς τοῦ Χριστοῦ Μ. Ἐκκλησίας καὶ ἑτέρων λογίων ἀνδρῶν. Μετ' ἄλγους δὲ ψυχῆς παρατηροῦμεν τὴν ἀθλίαν ὄντως κατάστασιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἡμῶν καὶ ἐθνικῶν ἅμα πραγμάτων, ἰδίως κατὰ τὴν ΙΖ' ἑκατονταετηρίδα, τὴν ἀπληστίαν τῶν κρατούντων, τὴν διαφθορὰν τῶν ποιμαινόντων, τὴν κατάπτωσιν τοῦ ποιμνίου, τὴν ἐξαχρείωσιν ἐν τέλει πάντων ἀρχόντων τε καὶ ἀρχομένων. «Φιλεῖ τὸ ἀρχόμενον ὁμοιοῦσθαι τῷ ἄρχοντι.»

Μ. ΠΑΡΑΝΙΚΑΣ.

ΙΩΑΝΝΗΣ Ο ΖΥΓΟΜΑΛΑΣ

ΚΑΙ

ΜΙΧΑΗΛ ΕΡΜΟΔΩΡΟΣ Ο ΛΗΣΤΑΡΧΟΣ.

(Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ ΥΟΕ' συνεδριάσει).

Τὴν *ἐπιστολογραφίαν* τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων, δι' ἧς ἐν ἐπιστολαῖς ἐν γλώσσῃ καθαρᾷ γεγραμμέναις ἀντήλλασσον τὰς ἰδέας αὐτῶν, φιλοσοφικάς, πολιτικὰς καὶ κοινωνικάς, καὶ ἣν ἠκολούθησαν λατινιστὶ γράφοντες οἱ κατὰ τὴν λεγομένην ἀναγέννησιν ἐν Ἰταλίᾳ, Γερμανίᾳ καὶ τῇ λοιπῇ Εὐρώπῃ, ἰδίᾳ οἱ φιλόλογοι, ἐπετήδευσαν τὰ μάλιστα καὶ οἱ ἡμέτεροι λόγιοι εὐθὺς μετὰ τὴν ἅλωσιν συνεχῶς ἀλλήλοις τε καὶ τοῖς διαπρεπέσι τῶν ἀλ-

Digitized by Google

λογενῶν ἐπιστέλλοντες ἐν καθαρᾷ ὡς ἔνεστι καὶ χαριέσσῃ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ γλώσσῃ. Τοιαύτας συλλογὰς κατέχομεν ἱκανάς, πολλὰς δ' εἴδομεν ἐν διαφόροις διαφόρων βιβλιοθηκῶν κώδιξι. Τὸ σύστημα τοῦτο τοῦ ἐπιστέλλειν καὶ παρέχειν τὰς τῶν λογίων ἐπιστολὰς ὡς ὑποδείγματα ἢ τύπους διετηρήθη παρ' ἡμῖν μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς ἐνεστώσης ἑκατονταετηρίδος κατὰ συνέχειαν σχεδὸν ἀδιάλειπτον μέχρι τοῦ σοφοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ, ὡς ἔμοιγε γνωστόν. Εἶναι περιττὸν νὰ εἴπωμεν πόσον αἱ σωζόμεναι αὗται ἐπιστολαὶ συντελοῦσιν εἰς τὴν διασάφησιν τῶν κατὰ τοὺς μετὰ τὴν ἅλωσιν χρόνους προσώπων καὶ πραγμάτων, ἄσμενοι δὲ πειρασόμεθα ἵνα χρησιμοποιήσωμεν αὐτὰς καὶ ἐξαγάγωμεν ὅ,τι δήποτε καὶ ὁπωσδήποτε συντελοῦν εἰς τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ἱστορίαν.

Μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων καὶ τὴν ἐπελθοῦσαν πανωλεθρίαν οἱ ἐξοχώτεροι τοῦ ἔθνους, οἱ εὐγενεῖς καὶ λόγιοι, τὸν θάνατον φεύγοντες καὶ τὴν καταστροφὴν κατέλειπον τὸ πάτριον ἔδαφος ἀλλαχόσε, μάλιστα εἰς τὴν γείτονα Ἰταλίαν, ἄσυλον εὑρεῖν πειρώμενοι. Διὰ τὴν συχνὴν τότε μετὰ τῆς μεγάλης ταύτης χερσονήσου σχέσιν τῶν νησιωτῶν, μάλιστα δὲ τῶν ὑπὸ τοὺς Ἐνετοὺς τελούντων Ἑπτανησίων, Κρητῶν, Κυπρίων, ἔτι δὲ τῶν ὑπὸ ἑτέρους δυτικοὺς Χίων, Ῥοδίων καὶ τῶν Πελοποννησίων αὐτῶν πλεῖστοι νέοι παιδεύσεως χάριν μετέβαινον εἰς Ἐνετίαν, Ῥώμην καὶ Πατάβιον[1]. Ἐνταῦθα τελειοποιούμενοι εἰς τὴν θεολογίαν, φιλοσοφίαν καὶ μάλιστα τὴν ἰατρικήν, λίαν χρήσιμον ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἢ μένοντες ἐκεῖ ἐδίδασκον ἐν τοῖς αὐτόθι πανεπιστημίοις, ὧν οὐκ ὀλίγοι διεκρίθησαν[1], ἢ ἐπανακάμπτοντες εἰς τὴν διψῶσαν πατρίδα ἤρδευον αὐτὴν κατὰ τὸν μέγαν ἐκεῖνον αὐχμόν.

Κατὰ τὴν ις' ἑκατονταετηρίδα πράγματι φοβερὰ λειψανδρία παρατηρεῖται ἐν Ἑλλάδι, ἐν δὲ αὐτῇ τῇ Κ/πόλει οὐδεὶς σχεδὸν ὑπῆρχε διδάσκων γράμματα, ὡς μαρτυρεῖ Θεοδόσιος ὁ Ζυγομαλᾶς ἐπιστέλλων τῷ Κρουσίῳ[2].

Εἷς φιλογενὴς Οἰκουμενικὸς πατριάρχης, Ἰωάσαφ ὁ Μεγαλοπρεπὴς λεγόμενος, Ἰωαννίτης τὴν πατρίδα, κατὰ *Τὰ μετὰ τὴν Ἅλωσιν* τοῦ Ὑψηλάντου (σελ. 96), ὁ ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως εἰς τὸν τῆς Κων/πόλεως ἀρθεὶς θρόνον, ἐπειράθη νὰ θεραπεύσῃ τὴν ἔλλειψιν ταύτην προσκαλεσάμενος διδάσκαλον Ἰωάννην τὸν Ζυγομαλᾶν. Παρὰ τῷ Ἰωάσαφ τούτῳ διετέλεσεν ἐπίσης ὡς ἰατρὸς καὶ Μιχαὴλ Ἑρμόδωρος ὁ Λήσταρχος.

Καὶ Ἰωάννης μὲν ὁ Ζυγομαλᾶς κατὰ τὴν ις' ἑκατονταετηρίδα ἀκμάσας, καταγόμενος ἐκ Ναυπλίου τῆς Πελοποννήσου[3] ἐγένετο μαθητὴς Ἀρσενίου τοῦ Μονεμβασίας[4], τελειοτέρας δὲ παιδεύσεως ἐφιέμενος μετέβη εἰς Πα-

1) Ἐπιθι τὰ περὶ τούτων ἐν τῷ ἐμῷ Σχεδιάσματι σελ. 129 — 135. Ἐνταῦθα διορθούσθω μοι τὸ ἀτελῶς αὐτόθι τυπωθὲν ἀφιερωτικὸν τοῦ ὀρθοδόξου ναοῦ ἐν Ἐνετίᾳ ἐπίγραμμα εἰς τὸν μεγαλομάρτυρα Γεώργιον Μιχαὴλ Σοφιανοῦ τοῦ Χίου, ὡς ἀντεγράψαμεν αὐτὸ κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1870.

«Χριστῷ Σωτῆρι
καὶ τῷ ἁγίῳ μάρτυρι Γεωργίῳ οἱ μέτοικοι
καὶ οἱ ἀεὶ καταίροντες Ἐνετίαζε τῶν Ἑλλήνων
ὅπως ἔχοιεν κατὰ τὰ πάτρια τῷ Θεῷ θρησκεύειν
ἐκ τῶν ἐνόντων φιλοτιμησάμενοι τὸ ἱερὸν
ἀνέθηκαν αφξά.»

Παρβλ. καὶ Βελούδου Ἑλλήνων Ὀρθοδόξων ἀποικία ἐν Ἐνετίᾳ, σελ. 25—49.

1) Σχεδ. σελ. 191—. Ἐπισκεψάμενοι κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1870 τὸ κλεινόν ποτε τοῦ Παταβίου πανεπιστήμιον εἴδομεν καὶ ἑλλήνων διδακτόρων ἐκ λίθου οἰκόσημα μεταξὺ πολλῶν ἑτέρων ἐκ διαφόρων χωρῶν τῆς Εὐρώπης ἐντετειχισμένα ἐν ταῖς στοαῖς τοῦ μεγαλωνύμου τούτου ἐκπαιδευτηρίου. Οἱ Ἕλληνες ἐγράφοντο συνήθως Ultramarini, Γερμανοί τινες ultramontani, ἕτεροι δὲ κατ' ἔθνη, οἷον Anglus κτλ. Ὡραίαν λατινικὴν ἐπιγραφὴν ἐνεχάραξαν ἐπὶ τῆς εἰσόδου τῆς μεγάλης αἰθούσης (aulae) ἐπὶ τῇ ἐπισκέψει τοῦ ἀοιδίμου Βίκτορος Ἐμμανουὴλ (τῷ 1866 ἀνακτησαμένου τὸ Ἐνετικὸν professores alumnique laetantes.

2) «Ἀργεῖοι γὰρ τὸ ἀνέκαθεν ἡμεῖς. Καὶ μετὰ Ἰωάννην Εὐστάθιος ὁ ἐμὸς πάππος, εἶτα πατὴρ Ἰωάννης ὁ ἐμός, καὶ ἐγὼ σὺν Θεῷ, ἔχων ἀδελφὸν ἕνα καὶ ἀδελφὰς δύο μετοικήσαντες αὖθις ἀπὸ τοῦ Ναυπλίου πρὸ ξς' ἐτῶν ἐνταῦθα, αἰτίου ὄντος καὶ ἀξιώσαντος τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου ποτὲ κυροῦ Ἰωάσαφ τῶν μαθημάτων ἕνεκα, ἵνα μεταδῷ ταῦτα. Οὐδεὶς γὰρ ἦν σχεδὸν τότε ὁ διδάσκων γράμματα.» Θεοδόσιος Ζυγομαλᾶς πρὸς Μαρτῖνον Κρούσιον ἐν Τουρκογρ. σελ. 92.

3) Τουρκογρ. αὐτόθι.

4) Ἐν Πελοποννήσῳ εἶχεν ὁ Ζυγομαλᾶς συμμαθητὴν καὶ Φραγκῖσκον τὸν Πόρτον, Κρῆτα. Turcograeciæ, σελ 520.

Digitized by Google

τάδιον[1], ὁπόθεν ἐπανακάμψας εἰς τὴν γενέτειραν γῆν προσεκλήθη ὑπὸ Ἰωάσαφ τότε μὲν μητροπολίτου Ἀδριανουπόλεως, μετὰ ταῦτα δὲ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου διδάσκαλος ἐν Ἀδριανουπόλει[2], εἶτα δ' ἐν Κ/πόλει[3] (1551). Φαίνεται δ' ἐπὶ πολλὰ ἔτη διδάξας ἐν τῇ πατριαρχικῇ Σχολῇ Κων/πόλεως, ἐφ' ᾧ ἐτιμήθη τῷ ἀξιώματι τοῦ μεγάλου ῥήτορος, εἶτα δὲ προβεβηκὼς τὴν ἡλικίαν τῷ τοῦ ἑρμηνευτοῦ τῶν θείων Γραφῶν[4]· παραιτησάμενος δὲ τὴν διδασκαλίαν κατέλιπε διάδοχον ἐν τῇ Σχολῇ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Θεοδόσιον, ὑπηρετοῦντα καὶ ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ ὡς πρωτονοτάριον. Ἀπέθανεν εἶτα ἐν γήρᾳ βαθεῖ ὑπὸ πάντων ἀγαπώμενος καὶ τιμώμενος[5].

Μιχαὴλ δὲ Ἑρμόδωρος ὁ καὶ Λήσταρχος, σύγχρονος καὶ φίλος τοῦ Ζυγομαλᾶ, ἦν κατὰ μὲν τὸν Ζαβίραν Χῖος[6], κατὰ δὲ τὸν κ. Κ. Σάθαν Ζακύνθιος[7]. Τρόφιμος κατ' ἀρχὰς τοῦ ἐν Ῥώμῃ ἑλληνικοῦ γυμνασίου, πιθανῶς τοῦ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, ἐσπούδασεν ἀκολούθως τὴν ἰατρικὴν ἐν Φερράρᾳ, ὁπόθεν μεταβὰς εἰς Χίον μετήρχετο αὐτήν. Ἐνταῦθα διδάσκων προσέτι τοὺς νέους ἔγραψε πρὸς διαφόρους ἐπιστολὰς δημοσιευθείσας ὑπὸ Κρουσίου, Λαμίου καὶ Μουστοξύδου. Ἐπανελθὼν εἰς Φερράραν ἐγένετο καθηγητὴς τῆς ἰατρικῆς τῷ 1546—1547, ὁπόθεν προσκλήσει τοῦ πατριάρχου Κων/πόλεως Διονυσίου τοῦ Β' ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐδίδασκε κατὰ τὸν Κ. Σάθαν ἐν τῇ αὐτόθι ἱδρυθείσῃ ἑλλ. Σχολῇ, ὅπου ἔγραψε, κατὰ Θεοδόσιον τὸν Ζυγομαλᾶν, «προτρεπτικὸν τοῖς σπουδάζουσι νέοις.» Ἐπανελθὼν δ' εἰς Χίον ἐνυμφεύθη ἐκεῖ μετερχόμενος τὸν ἰατρὸν καὶ διδάσκων τοὺς παῖδας μέχρι τοῦ 1560. Ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ πιθανῶς καὶ ἀπεβίωσε.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ Ληστάρχου ὁ κ. Κ. Σάθας. Γινώσκων δὲ εἴπερ τις καὶ ἄλλος τὰς πολλὰς καὶ μεγάλας ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ ἀνυπερβλήτους δυσκολίας, ἃς ὑφίσταται ὁ εἰς τὸ μέρος τοῦτο ἰδίᾳ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἱστορίας ἀσχολούμενος, καὶ εἰς μόνον ἀφορῶν τὸ συντελέσαι κατὰ δύναμιν εἰς τὴν τούτου ἔξω καὶ μικρὰν διασάφησιν, θέλω πειραθῆ ἵνα συμπληρώσω τινὰ τῶν περὶ Ληστάρχου εἰρημένων ἔκ τινων ἐπιστολῶν Ἰωάννου τοῦ Ζυγομαλᾶ καὶ Ἑρμοδώρου τοῦ Ληστάρχου τούτου περιεχομένων ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 10 κώδικι τοῦ ἡμετέρου Φιλολογικοῦ Συλλόγου[1].

Αἱ ἐπιστολαὶ αὗται εἶναι ὀκτώ, ὧν πέντε μὲν ἀπευθύνονται ὑπὸ Ἑρμοδώρου πρὸς Ἰωάννην τὸν Ζυγομαλᾶν ῥήτορα, ἢ μέγαν ῥήτορα τοῦ πατριαρχείου, πλὴν δύο, δυστυχῶς, ἄνευ χρονολογίας, τρεῖς δὲ τούτου πρὸς ἐκεῖνον. Ἴδωμεν οὖν τί ἐξάγεται ἐκ τῶν ὀκτὼ τούτων ἐπιστολῶν τοῦ ἡμετέρου κώδικος, ἐπειδὴ ἐκ τῶν παρὰ Κρουσίῳ οὐδὲν σχεδὸν ἄξιον λόγου πορίζόμεθα.

Καὶ πρώτην μὲν τάσσομεν τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Ἰωάννου, δι' ἧς οὗτος ἐπιζητεῖ τὴν φιλίαν τοῦ σοφωτάτου ἰατροῦ Ἑρμοδώρου, ἐξ ἧς φαίνεται, ὅτι ὁ Οἰκουμενικὸς πατριάρχης ἦγε μεθ' ἑαυτοῦ ὡς *ἰατρὸν* τὸν Ἑρμόδωρον. Δυστυχῶς ὅμως οὔτε τὸ ὄνομα τοῦ πατριάρχου, οὔτε ὁ χρόνος, καθ' ὃν ἐγράφη ἡ ἐπιστολή, ἀναφέρεται, δυνάμεθα δὲ νὰ εἰκάσωμεν οὐκ ἀπιθάνως, ὅτι πατριάρχης ἐννοεῖται Ἰωάσαφ ὁ Μεγαλοπρεπής. Γινώσκομεν, ὅτι ὁ Ἰωάσαφ, Ἀδριανουπόλεως ὤν, διετήρει διδάσκαλον ἐν τῇ μητροπόλει αὐτοῦ Ἰωάννην Ζυγομαλᾶν τὸν ῥήτορα[2]. Ὁ Ἰωάσαφ ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως Κων/πόλεως πατριάρχης γενόμενος τῷ 1549 παραλαβὼν μεθ' ἑαυτοῦ τὸν Ζυγομαλᾶν κατέστησε διδάσκαλον τῆς πατριαρχικῆς Σχολῆς τιμήσας καὶ τῷ ἀξιώματι τοῦ μεγάλου ῥήτορος τοῦ πατριαρχείου. Θεοδόσιος ὁ Ζυγο-

[1]) Αὐτόθι, σελ. 205.
[2]) Αὐτόθι, σελ. 336.
[3]) Σχεδίασμα, σελ. 18.
[4]) Turcograec., σελ. 497.
[5]) Ζαβίρα Νέα Ἑλλὰς σελ. 116. Κ. Σάθα Νεοελ. φιλολογ. σελ. 176.
[6]) Νέα Ἑλλάς, σελ. 122, 288.
[7]) Νεοελλ. φιλολογ. σελ. 143.

[1]) Πλὴν τούτων εὕρηνται ἐν τῇ Τουρκογραικίᾳ τοῦ Κρουσίου (σελ. 219, 241, 245) ἐπιστολαὶ ἀμφοτέρων τῶν λογίων τούτων τῆς ις' ἑκατονταετηρίδος, τὰς παρὰ Λαμίῳ ὅμως καὶ Μουστοξύδῃ οὐκ ἠδυνήθημεν εὑρεῖν, διὸ καὶ ἐμμένομεν εἰς τὰς ἐν τῷ εἰρημένῳ κώδικι τοῦ Συλλόγου εἴτε ἀνεκδότους, εἴτε μή. Σημειούσθω δέ μοι ἐφ' ἅπαξ, ὅτι ὅσα ἀναφέρω ὡς εἰλημμένα ἐκ κωδίκων, ταῦτα ἀντέγραψα καὶ παρέβαλον αὐτὸς ἤδη ἀπὸ εἰκοσαετίας περίπου, τούτοις τὸν νοῦν προσέχων, μὴ εἰδώς, ἐννοεῖται, εἴ εἰσιν ἐκδεδομένα ὑφ' ἑτέρου τινός. Εἰ δὲ καὶ ἕτερος ἀντέγραψε καὶ ἐξέδωκε πρὸ ἐμοῦ, οὐδεὶς φθόνος, μᾶλλον δὲ κέρδος τῇ ἐπιστήμῃ προσγίνεται πολλαχόθεν τῶν αὐτῶν πραγμάτων μαρτυρουμένων.

[2]) Τουρκογρ., σελ. 336. Πρβλ. καὶ τὸ ἡμέτερον Σχεδίασμα, σελ. 42.

Digitized by Google

μαλᾶς, υἱός τοῦ Ἰωάννου Ζυγομαλᾶ, ἐπιςέλλων μετὰ ταῦτα τῷ γερμανῷ καθηγητῇ Μαρτίνῳ τῷ Κρουσίῳ ἐν Τυβίγγῃ λέγει, ὅτι ὁ Ἰωάσαφ προσεκάλεσε τὸν πατέρα του διδάσκαλον, διότι οὐδεὶς σχεδὸν ὑπῆρχε τότε διδάσκων γράμματα[1].

Ὁ Ἰωάσαφ λοιπὸν προσεκάλεσε τὸν Ἰωάννην εἰς Κων/πολιν διδάσκαλον τῆς πατριαρχικῆς Σχολῆς καὶ αὐτὸς κατέστησεν αὐτὸν μέγαν ῥήτορα. Ἐν τούτῳ τῷ ἀξιώματι ὢν καὶ διδάσκων ἅμα ὁ Ἰωάννης ἔγραψε τὴν ἐπομένην ἐπιστολήν, ἐν ᾗ τιτλοφορούμενος μικρὸς δοῦλος τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, τῇ δὲ θείᾳ αὐτοῦ προστάξει μέγας ῥήτωρ, προσαγορεύει φιλοφρόνως τὸν Ἑρμόδωρον ὡς ἰατρὸν τοῦ πατριάρχου, οὐχὶ δὲ ὡς διδάσκαλον· οἱονεὶ δὲ ἀναγνωρίζων τὴν μεγάλην αὐτοῦ ἀξίαν, ὡς καὶ ἐκ τῶν ἄλλων ἐπιστολῶν καταφαίνεται, ἐπιζητεῖ τὴν φιλίαν αὐτοῦ.

Ἡ ἐπιστολὴ ἔχει ὧδε.

«*Ἰωάννης ὁ μικρὸς δοῦλος τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, τῇ δὲ θείᾳ αὐτοῦ προστάξει μέγας ῥήτωρ, ὁ Ζυγομαλᾶς, τῷ σοφωτάτῳ ἰατρῷ κυρίῳ Ἑρμοδώρῳ εὖ πράττειν.*

Πρὸς τοῖς ἄλλοις σπουδαίοις καὶ θείοις προτερήμασι, καθ' ἃ ὁ κοινὸς παναγιώτατος δεσπότης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης τῶν πρὸ αὐτοῦ πατριαρχῶν ὑπερέχει καὶ αὐτῶν πολλῷ τῷ μέτρῳ περιγίνεται, καὶ τοῦτο δήπου ἐξαίρετον ὑπάρχει, ὅτι *ἰατρὸν* σοφώτατον ἄγων σε μεθ' ἑαυτοῦ διὰ σοῦ πάντως φωτιεῖ καὶ ὠφελήσει ἡμᾶς τὰ μέγιστα· τῷ τοι καὶ εἰς *φιλίαν σε* προσκαλούμενος, ἀσπάζομαι καὶ προσαγορεύω σε καὶ ταύτην τὴν μικρὰν ἐπιστολὴν οἱονεί τινα εὐτυχῆ ἀρχὴν καὶ θεμέλιον ἰσχυρὸν τῆς πρὸς ἀλλήλους προκαταβαλλόμενος φιλίας, εὔχομαι τῷ Θεῷ καὶ οἶκον ὁλόκληρον φιλίας εἰλικρινοῦς ἀμφοτέροις ἐποικοδομηθήσεσθαι, πλὴν οὐ τοσοῦτον διαθέσει σαρκικῇ τὸν τῆς φιλίας τοῦτον πύργον ἀμφοῖν ἐποικοδομηθήσεσθαι ἀξιῶ, ἀλλ' οὐδὲ ψυχικῇ μέσως πως ἐχούσῃ πρός τε ἀρετὴν καὶ κακίαν, ἀλλὰ προηγουμένως πνευματικῇ προαιρέσει καὶ συνδέσμῳ ἀγάπης τῆς κατὰ Θεόν, ᾧ πάντως ἡ κατ' ἀρετὴν ἕπεται πολιτεία· διδάσκει γάρ με περὶ τούτου ὁ θεῖος Παῦλος Κορινθίοις ἐπιστέλλων. Καὶ περὶ μὲν τῆς σαρκικῆς προαιρέσεως ὀνειδίζων λέγει· «ἔτι σαρκικοί ἐστε·» περὶ δὲ τῆς ψυχῆς φησιν, ὅτι ὁ ψυχικὸς ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος· περὶ δὲ τῆς πνευματικῆς, ὅτι ὁ πνευματικὸς ἀνακρίνει μὲν πάντα, αὐτὸς δὲ ὑπ' οὐδενὸς ἀνακρίνεται· ἃς δὴ τρεῖς διαφορὰς οἱ τοῖς φυσικοῖς ἐνασχολούμενοι σοφοὶ τὴν μὲν πρώτην ἑκτικήν, εἴτε θρεπτικὴν ἀποκαλοῦσι, τὴν δὲ δευτέραν αἰσθητικήν, τὴν δὲ τρίτην νοεράν. Ἀλλ' ἐπεὶ οὐχ οἷόν τε τῶν τοιούτων ἐπιστολῇ ἅψασθαι συντόμῳ (μεγάλης γὰρ ὑποθέσεως ἔργον, καὶ μεῖζον τὸ φορτίον ἢ ὥστε με ἄρασθαι), τούτου χάριν ὑπόλοιπόν μοι χάριτας οὐχ ἧττους σοι ὁμολογεῖν τῷ κατ' ἄμφω τὰ γλῶττα σοφωτάτῳ ἰατρῷ, ἢ τῷ κοινῷ δεσπότῃ, τῷ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ, ὃν ὥς περ ἀρχηγέτην καὶ τοσούτων καλῶν εἰσηγητήν, σὲ ὡς λειτουργὸν καὶ ὑποφήτην, ἐρρωμένον Κύριος εἰς μήκιστον διατηροίη χρόνον.»

Ἀκολούθως ὁ Ἑρμόδωρος φαίνεται ἡσύχως διάγων ἐν Χίῳ, ὅπου μετήρχετο μετὰ πολλῆς φήμης τὴν ἰατρικήν. Ἡ φιλία τῶν δύο ἀνδρῶν ἐξηκολούθησεν καὶ ἐς ὕστερον ἀκμαία, ἀμφότεροι δὲ ἀντεπέστελλον συνεχῶς μετὰ τιμῆς καὶ αἰδοῦς πάσης, ὡς δεικνῦσιν αἱ ἑξῆς ἐκ τοῦ αὐτοῦ κώδικος ἐπιστολαί, συστατικαὶ πᾶσαι.

Ἑρμόδωρος Ἰωάννῃ τῷ Ζυγομαλᾷ τῷ λογιωτάτῳ ῥήτορι, φίλων ἀρίστῳ, εὖ πράττειν.

Περὶ πλείστου ἂν ἐποιησάμην ἔγωγε συγγενέσθαι σοι καὶ παρὼν αὐτὸς διαλεχθῆναι, καὶ ἣν ἔχω περὶ σοῦ τέως εὔνοιαν τῇ παρὰ σοῦ *φήμῃ* πεπεισμένος, ἤδη λόγῳ καὶ ἔργῳ δηλῶσαι· ἐπεὶ δὲ τόπου διαστήματι καὶ θαλάσσης διειργόμεθα, τοῦγε δευτέρου πλοῦ ἔχεσθαι ἀνάγκη, γράμμασι δηλαδὴ προσειπεῖν τὸν ἔμοιγε πολλοῦ χρόνου δι' ἀκοῆς τὰ μέγιστα πεφιλημένον, καὶ οὕτω συνεῖναι, καὶ συνομιλῆσαι, καὶ δεῖγμα κἂν μικρὸν τῆς εὐνοίας ἐξενεγκεῖν τῆς πρὸς σέ. Ἔστω δὲ τουτὶ πρῶτον τὸ τοῖς γράμμασι τοῖσδε μηνυόμενόν τε καὶ ἀπαγγελλόμενον, εὔνοια δηλαδὴ εἰλικρινὴς καὶ καθαρωτάτη, ἐπαγγελλομένη σοι πάντα, ὅσων ὑμεῖς δυνατοί, ἄνευ τινὸς ἐξαιρέσεως· δεύτερον δέ, σύστασις ἀνδρὸς σοί τε κἀμοὶ φιλτάτου, τοῦ τῆς Μητροπόλεως ἀσεβῶς οὕτω καὶ παρὰ πάντας τοὺς νόμους ἐκπεπτωκότος, ὃς οὐδέποτε παύεται τὰ σὰ δι' ἐπαίνου καὶ τιμῆς ἄγων καὶ θαυμάζων, ὡς ἄλλος οὐδείς, εὐεργέτην καὶ σωτῆρα, καὶ μόνον διδάσκαλον ἀποκαλῶν. Ἀλλὰ

[1]) Τουρκογρ., σελ. 92.

Digitized by Google

μοι περίεργον εἶναι δοκεῖ περὶ πάντων εἰπεῖν, ἃ παρόντος ἐμοῦ καὶ συχνῶν ἄλλων πολλάκις περὶ σοῦ διεξιόντος ἦν ἀκούειν. Τούτου εὖ οἶδα ὅτι προστήσεις καὶ τῷ δικαίῳ συνηγορήσεις πολλῶν γε ἕνεκα, καὶ ὅτι φίλος, καὶ ὅτι ἀδίκως καὶ ἄνευ αἰτίας ὕβρισταί τε καὶ ἐξωστράκισται. Εἰ δὲ μηδὲ ἓν τῶν ἄλλων, ὅμως γε ἐμὴν χάριν τὴν προστασίαν ἀναδέξῃ. Τούτου ἀξιοῦμεν καὶ ἱκετεύομεν μὴ ἀποτυχεῖν παρὰ τῆς σῆς λογιότητος, οὗ δὴ καὶ ἀείμνηστος ἀποκείσεταί σοι χάρις παρ' ἡμῖν καὶ παρ' αὐτῷ οὐδὲν ἧττον εὐγνώμονι. Ἐγὼ μὲν οὖν εἴτῳ τῶν ἄλλων ἀπέστελλον, πλειόνων ἂν ἐδεήθην λόγων, Ἰωάννῃ δὲ γράφων τῷ σοφῷ, τί ἂν καὶ πλείω λέγοιμι; τῷ γὰρ τοιούτῳ μηνῦσαι μόνον δεῖ, τὰ δ' ἄλλ' αὐτὸς προσθήσεις. Ἐρρωμένος μοι διατελοίης διὰ παντός.

Ἑρμόδωρος Ζυγομαλᾷ.

Συνίστημί σου τῇ λογιότητι τὸν κομίζοντα τὸ γράμμα τουτί, ὃς δὴ ἀφόρητα καὶ δεινὰ πεπονθὼς παρὰ πάντας τοὺς νόμους καὶ τὸ ὄν τε καὶ ὀνομαζόμενον δίκαιον καὶ ὅσιον, καὶ τὴν τυραννίδα τῶν ἐνθάδε μὴ δυνάμενος ὑποφέρειν, ἔγνω δεῖν πρὸς ὑμᾶς καὶ τὸ παρ' ὑμῖν δικαστήριον ἐπανελθεῖν ὡς λόγον δώσων παντὸς τοῦ βίου καὶ πολιτείας τῆς ἑαυτοῦ, νόμῳ δήπου καὶ λόγῳ κριθήσεσθαι οἰόμενος, οὐ μίσει καὶ ἔχθρᾳ καὶ προπηλακισμῷ καὶ ἐπηρείᾳ, ὡς ὑπὸ τῶν ἐνθάδε, οἳ πέντε ἤδη μῆνας ὅλους ἐξετάσαντες ὡς οἷόν τε ἀκριβέστατα καὶ πικρότατα, ὡς οὐδὲν εὗρον, τὸ τῆς ἱερωσύνης ἀπεῖρξαν τὸν ἄνδρα, προυβάλλοντο τελευτῶντες, ὃ δὴ καὶ πρὶν εἰς ὑμᾶς ἐλθεῖν τὸ πρῶτον, ὅτι παρὰ γνώμην δηλαδὴ τὴν αὐτῶν ἐγένετο, καὶ τούτου οὐκ ἄν ποτε ἀφεῖεν τοῦ ἐγκλήματος (ὡς αὐτοί φασι) κἂν μυριάκις ὁ παναγιώτατος ἡμῶν δεσπότης καὶ πατριάρχης διὰ γραμμάτων προστάττῃ. Τὸ μὲν οὖν ἀδίκημα τουτὶ πῶς ἐστιν, αὐτὸς εἴποι σοι, ἀξιοῦμεν δ' ἡμεῖς καὶ ἱκετεύομεν ὑπὲρ τοῦ ἀδικουμένου τὴν σὴν τιμιότητα βοηθῆσαι τῷ νόμῳ τῷ δικαίῳ τῷ πατριαρχικῷ γράμματι τῷ ταλαιπώρῳ τουτῳὶ τῷ ἀδίκως ὑβριζομένῳ. Ἐγὼ μὲν οὖν εἴτινι τῶν ἄλλων ἐπέστελλον, πλειόνων ἂν ἐδεήθην λόγων, Ἰωάννῃ δὲ γράφων τῷ σοφῷ, τί ἂν καὶ πλείω λέγοιμι; τῷ γὰρ σοφῷ μηνῦσαι μόνον δεῖ καὶ τὴν ὑπόθεσιν διηγήσασθαι, τὸ δ' ὅπως ἂν διαπράξειεν, αὐτὸς ἂν ἄριστα ἐξεύροι· ὅτι δὲ ἐκ πολλοῦ διὰ τὰς συμβάσας δεινὰς περιπετείας καὶ ταραχάς, αἳ μικροῦ δεῖν καὶ ἐξέστησάν με ἐμαυτοῦ ἀήθη ὄντα τῶν τοιούτων, τῆς σῆς οὐκ ἀπήλαυσα φιλίας, μὴ σὺ διὰ τοῦτο οἰηθῇς περιϊδεῖν τὸν ὑπ' ἐμοῦ σοι συνιστάμενον φίλον ἀδικούμενον, ἀλλὰ τουτὶ καὶ νῦν μᾶλλον ἀρχὴν τῆς ἡμῶν φιλίας ποιοῦ, τὸ ἀποπέμψαι τὸν ἄνδρα τουτονὶ πάλιν ὡς ἡμᾶς ἐμὴν χάριν καὶ τοῦ δικαίου, ὡς ἂν οἱ νόμοι κελεύουσι. Πῶς δ' ἂν τοῦτ' εἴη; εἰ μὴ πάλιν ἄπρακτος ὢν δεῖται δικαίων ἐπανέλθῃ· σοί τε γὰρ τουτὶ καλὸν καὶ παρὰ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις τὸ προΐστασθαι τῶν ἀδικουμένων καὶ τῷ σῷ ἀξιώματι τουτὶ μάλιστα δοκεῖ προσήκειν· ἐμοὶ δὲ χαριῇ τὰ μέγιστα καὶ ἀποκείσεταί σοι παρ' ἡμῖν τούτου ἡ χάρις ἀείμνηστος. Ἐρρωμένος διατελοίης μοι διὰ παντὸς τοῦ βίου, καὶ εἴτι δεῖ σοι τῶν ἐνθάδε ὧν ἡμεῖς δυνατοί, θαρρῶν γράφε· εὑρήσεις γὰρ ἡμᾶς τὸ φιλικὸν καθῆκον οὐδενὸς ἧττον περιέποντας.

Ἑρμόδωρος τῷ εὐγενεστάτῳ καὶ λογιωτάτῳ μεγάλῳ ῥήτορι ἐν Χριστῷ χαίρειν.

Ἡ τῶν πολλῶν φιλία οὐ μόνιμος· ἡ γὰρ κακία τῶν ἁπάντων ἀβεβαιότατον, ἡ δ' ἀρετῆς ἕνεκα γενομένη ἐπὶ θεμελίῳ ἵδρυται ἰσχυροτάτῳ· ἡ γὰρ ἀρετὴ μόνη καὶ μόνιμος, καὶ ἀθάνατος, αὐτή τε καὶ καθ' ἑαυτὴν ἐράσμιος. Διὰ τοῦτο κρηπῖδα θέμενος, ὦ γενναῖε Ἰωάννη, καθαρὰν καὶ εἰλικρινῆ τηρεῖς τὴν φιλίαν καὶ ἀθάνατον· ψυχῆς γὰρ καὶ ἀρετῆς ἀθανάτων ἀθάνατον ἔκγονον ἡ φιλία. Συντήκει δὲ καὶ συγκεράννυσιν αὕτη τὰς τῶν φιλούντων ψυχάς, οἷον δοκῶ μοι πεπονθέναι αὐτός, καὶ σὺ τοῖς ἔργοις ὁμολογεῖς οὕτω διακεῖσθαι, κἀγὼ γινώσκω ὑπὸ σοῦ φιλεῖσθαι καὶ ἀντιφιλῶ σε φιλοῦντα καὶ ἤν που δεήσει καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ τοῦτο ἐπιδείξομαι· νῦν δὲ ἅλις ἔστω σοι γνῶναι, ὅτι ἥδομαι φιλούμενος ὑπὸ σοῦ καὶ τῆς φιλίας οὐκ ἀμνημονῶ τῆς σῆς. Καὶ τοῦ πατριαρχικοῦ γράμματος, ὃ πέπομφας ἡμῖν, ὁμολογῶ σοι χάριν. Τὸν Στοβαῖον εἰ μὲν ἐνταῦθα ζητῶν εὑρήσω, τὴν ταχίστην ἕξεις· εἰ δὲ μή, Ἐνετίηθεν κομισθῆναί μοι γράψω. Ἀντασπάζονταί σε πανοικὶ μετὰ τέκνων καὶ τῆς φιλτάτης σοι γυναικὸς αἱ παρ' ἐμοὶ γυναῖκες. Θεοδόσιον ὡς ἀπ' ἐμοῦ προσαγόρευσον, ὄτρυνόν τε χάριν ἐμὴν πρὸς λόγους καὶ ἀρετήν· τοὺς γὰρ ἀπαιδεύτους μικρὸν ἢ οὐδὲν τῶν ἀλόγων ἡγεῖσθαι δεῖ διαφέρειν. Καὶ τὴν προτρεπτικὴν ἐπιστολήν, οὕτω σοι δόξαν, ἀπο-

Digitized by Google

στέλλομεν, ἣν ὁ Θεοδόσιος ἀναγινωσκέτω αὐτὸς καὶ τοὺς ἄλλους διδασκέτω.

Τοῦ παναγιωτάτου τὴν εὐχὴν ἀπεδεξάμην καὶ τὸν ἀσπασμὸν μεθ' ἡδονῆς οὐ μετρίας καὶ δουλικῶς ἀντασπάζομαι καὶ τὴν ἱερὰν χεῖρα καταφιλῶ καὶ εὔχομαι Θεῷ τῷ πάντων δεσπότῃ τὴν ἱερὰν αὐτοῦ καὶ θείαν κεφαλὴν ἐρρωμένην διατελεῖν· ἴσως γὰρ ἴσως, σὺν Θεῷδ' εἰρήσεται, τῆς οὕτω δεινῆς ἀλογίας καὶ ἀπαιδευσίας τὸ ταλαίπωρον ἡμῶν γένος ἀπαλλάξῃ βιοὺς ἐπὶ χρόνον μακρόν· φιλεῖ γὰρ τὸ ὑπήκοον ἅπαν γνώμῃ τῇ τοῦ ἄρχοντος βιοῦν.

Ἔρρωσο· ἀπὸ Χίου 1562 Σκιρροφοριῶνος ϛ' ἱσταμένου.

Εἶχε δὲ ἡ ἐπιγραφή·

Τῷ Εὐγενεστάτῳ καὶ λογιωτάτῳ ἀνδρὶ κυρίῳ Ἰωάννῃ τῷ Ζυγομαλᾷ τῆς Χριστοῦ Ἐκκλησίας μεγάλῳ ῥήτορι, ὡς ἀδελφῷ τιμιωτάτῳ.

Εἰς Βυζάντιον.

Ἑρμόδωρος Ἰωάννῃ μεγάλῳ ῥήτορι εὖ πράττειν.

Τὸ μὲν οὐκ ἀμνημονεῖν ἡμῶν φιλίας εἰλικρινοῦς τεκμήριον, ἄριστε φίλων ἁπάντων Ἰωάννη, καί σοι τούτου γε ἕνεκα χάριτας ὁμολογῶ καὶ διατηρεῖν τὴν αὐτὴν φιλίαν καὶ μνήμην ὑπισχνοῦμαί σοι. Τὸ δὲ ζητεῖν πάλαι ἀφεμένους ἡμᾶς τῆς τῶν λόγων λαμπρότητος καὶ τῆς Ἑλλήνων καθαρᾶς εὐγλωττίας ἀμελήσαντας πρὸς ἀγῶνα λόγων προκαλέσασθαι, τοῦτ' ἤδη ῥήτορος ἔργον, καὶ περὶ λόγους δεινοῦ· οὐ γὰρ οἶσθα, ὅτι τὰ τοῖς ἰατροῖς γεγραμμένα οὐ κάλλος, οὐκ ἐναρμόνιον λόγον οὐδὲ σφυρήλατον ἔχει, οἷα τὰ τῶν ῥητόρων ὑμῶν ; ᾧ δὲ τούτων μέλει πᾶν τὸ τῶν λόγων κάλλος ἀπέσβεστο. Διὰ τοῦτο σὺ μὲν καλῶς ποιῶν ἡμᾶς τοῖς γράμμασί σου καὶ εἱστίακας λαμπρῶς καὶ ἧσας· εἰ γὰρ τῶν δυνατῶν, καὶ μὴ διαλείπῃς τοῦτο ποιῶν, ἵνα καὶ εὐφραίνῃς συνεχῶς καὶ ἀναγκάζῃς λόγων γοῦν ἅπτεσθαι διὰ χρόνου καὶ γράφειν ἐπιχειρεῖν ἡμᾶς. Ἀλλὰ τουτὶ φαίη τις τάχα συγγνώμης ἄξιον, τὸ δὲ ὅτι οὐχ ὅπως ῥήτωρ ἰατρὸν εἰς ἀγῶνα λόγων προκαλεῖ, ἀλλὰ καὶ κατεψεύσω ἡμῶν πρὸς Γουλιέλμον τὸν σοφώτατον ἰατρὸν εἰπὼν περὶ ἐμοῦ, ἅττα οὔτε ἄλλος οὐδείς, οὔτε ἔγωγε σύνοιδα ἐμαυτῷ, ὥστε με εἰς ἀγῶνα καταστῆσαι πρὸς ἄνδρα δεινότατον ἐν λόγοις καὶ εὐφραδέστατον, τοῦτ' ἤδη πᾶσαν ἐπιδέχεται κατηγορίαν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν εὖ οἶδ' ὅτι φαίης, ὅτι φιλία ἡ πᾶν τὸ φιλοῦν περὶ τὸ φιλούμενον ἐκτυφλοῦν εἰωθυῖα κατέπεισε, καὶ πείθομαι λέγοντι καὶ χαίρω, ὅτι μοι τοιοῦτον ἄνδρα προὐξένησας φίλον τοῖς σοῖς ἐγκωμίοις, ἄχθομαι δὲ ἐννοῶν, ὅτι οὐ τοιοῦτος εἶναι δόξω τἀνδρί, οἷόν με ἔπλαττες σὺ τοῖς λόγοις ὑπερεπαινῶν. Πειράσομαι δ' ὅμως οὐκ ἀπαρέσαι, τό γε ἐπ' ἐμοί, τῷ σοφῷ Γουλιέλμῳ, καὶ σοὶ τῷ τῆς φιλίας ἡμῶν αἰτίῳ. Εἶεν. Ὅτι δὲ φῂς τῷ συνηγορηκέναι διὰ τὴν πρὸς ἐμὲ φιλίαν, τοῦτο ἀρκείτω σοι μόνον, ὅτι οὐδὲ γινώσκων τὸν ἄνθρωπον, καὶ ὡς ἀκούω, οὐδὲ ἔχεται δικαίου· τῷ. . . . . . . τὰ δυνατὰ βοηθήσομεν, ἵνα παρ' Ἀντωνίου εἰσπράξηται τὰ χρήματα, ἅ σοι ὀφείλει. Περὶ δὲ τῶν βιβλίων ἴσθι πάνθ' ὅσα ἑλληνικὰ ἐντετύπωται, ἐς τὴν Λατίνων φωνὴν ἡρμηνευμένα, ἀναγινώσκεσθαι νῦν μηδενὸς ἐξῃρημένου, παρ' ἐμοὶ οὐδεὶς ποιητὴς οὐθ' Ἕλλην, οὔτε Ῥωμαῖος ὡσπερανεὶ πόλιν ᾤκουν, ἣν Πλάτων ὁ θεῖος ἔκτιζε, διὰ τοῦτο Θεοδοσίῳ τῷ φιλτάτῳ τὸν Ἀριστοφάνην οὐ πέμπω, οὐ γὰρ ἔχω. Περὶ δὲ τῶν νομίμων βιβλίων ὧν γράφεις, οὐκ οἶδα εἰ ἐντετύπωται. Τὸ δὲ ἐπαγγέλλεσθαί σε ἐμοῦ γε ἕνεκα πάντα ποιήσοντα, ἤν γε τὸ δικαίως καὶ ὁσίως προσθῇς, ἀποδέχομαι τὴν προθυμίαν καὶ ὑπισχνοῦμαί σοι κἀγὼ τὰ αὐτά. Ἀλλὰ τοῦ καλάμου, ὡς ἔστιν ἐκ τῶν γεγραμμένων ὁρᾷν, οὐ πάνυ μοι προχωροῦντος πρὸς τὴν γραφήν, καὶ ἄκων παύω τοῦ λόγου· δοκῶ γάρ μοι συνεῖναί σοι καὶ κοινολογεῖσθαι καὶ ἀκούειν τῆς ἡδίστης σου φωνῆς μεταξὺ γράφων. Σὺ δ' οὖν ἀλλ' εἴης μοι ἐρρωμένος, φίλων ἄριστε, μετὰ τῶν φιλτάτων σοι τέκνων καὶ γυναικὸς καὶ ἡμῶν μὴ ἀμνημονοίης τὰ μάλιστά σου μεμνημένων καὶ φιλούντων.

Τοῦ παναγιωτάτου δεσπότου ἡμῶν τὴν ἱερὰν δεξιὰν ὡς ἀπ' ἐμοῦ κύσας, οἷς αὐτὸς οἶσθα ῥήμασι προσήκειν προσαγόρευσον καὶ τῆς προθυμίας, ἣν ἔχει περὶ τὰ καλά, καὶ τῆς ἐφέσεως μὴ ἀνεῖναι, ἀλλ' ἐπιτείνειν ὄτρυνον καὶ ἐποικοδομεῖν τὰ ἄριστα ἐπὶ τῷ καλῶς καταβεβλημένῳ θεμελίῳ τῶν ἀρετῶν· οὕτω γὰρ ποιοῦντι κλέος ἔσται παρ' ἀνθρώποις ἀείμνηστον καὶ παρὰ Θεῷ μισθὸς ἀποκείσεται ἀναφαίρετός τε καὶ ἄφθαρτος· μόνος γὰρ ἐν οὕτω δεινῇ ζάλῃ σβεσθεῖσαν ἤδη τὴν τῶν Ἑλλήνων φωνὴν ἐς πυρσὸν ἀνάψαι λαμπρὸν ἐτόλμησε πειράσασθαι καὶ παίδευσιν ἀναζωπυρῆσαι καὶ λόγον τοῦ ἀρρήτου λόγου Χρι-

Digitized by Google

στοῦ τοῦ μεγάλου Θεοῦ ἔκγονον καὶ τὴν Θεῷ καὶ πατρὶ μόνην πάρεδρον σοφίαν ἐπιδεῖξαι ἀνθρώποις ὡς ὡραία τε καὶ καλὴ καὶ πάντων τῶν καλῶν τε καὶ ἀγαθῶν μόνη αἰτία. Ἀλλ' αἰσθάνομαι ἔξω φερόμενος τοῦ καιροῦ· οὐ γὰρ οἷόν τ' ἐπιστολῇ τηλικούτων ἅψασθαι ἐγκωμίων, μεγάλης ὑποθέσεως ἔργον, καὶ μεῖζον τὸ φορτίον ἢ ὥστε με ἄρασθαι. Εὔξασθαι δέ μοι μόνον ὑπόλοιπον τὸν μὲν ὡς ἀρχηγέτην καὶ μουσηγὸν καὶ τῶν καλῶν τῶν δε εἰσηγητήν, σὲ δὲ ὡς ὑπουργὸν καὶ ὑποφήτην ἐρρωμένους ἐς μήκιστον χρόνον διατελεῖν.

Ἀπὸ Χίου τοῦ αφξ' ἔτους Μουνυχιῶνος τρίτῃ.

Ἰωάννης ὁ Ζυγομαλᾶς καὶ μέγας ῥήτωρ Ἑρμοδώρῳ τῷ σοφωτάτῳ εὖ πράττειν.

Ἰωάννῃ τῷ σῷ πρὸς σὲ ἐπιστέλλοντι, ἰατρῶν σοφώτατε, οὐμενουν σκοπὸς πρὸς ἀγῶνα λόγων προκαλέσασθαι, ὡς φής· γελοῖον γὰρ ἂν εἴη, εἰ χείμαρρος προεκαλεῖτο πηγὴν εἰς ναμάτων πρόχυσιν, ἢ ἀστὴρ αὐτὸν προεκαλεῖτο τὸν ἥλιον καὶ εἴτι ἄλλο ἄνισον. Ἀλλὰ σκοπός μοι τὸ διὰ φωνῶν ταπεινῶν καὶ γραμμάτων ταπεινοτέρων τὸ βάθος ὁμοῦ καὶ μέγεθος τῆς πολλῆς μου πρὸς σὲ παριστᾶν εὐλαβείας καὶ χρηστῆς διαθέσεως, εἴ γε τὰ ἐν τῇ φωνῇ σύμβολα τῶν ἐν τῇ ψυχῇ παθημάτων κατὰ τὸν σὸν Ἀριστοτέλην καθέστηκεν· ὥστε τὸ οὕτω γράφειν με ἀφελῶς οὐ ῥήτορος ἔργον καὶ περὶ λόγους δεινοῦ (μακρὰν γὰρ αὕτη ἡ τοῦ λέγειν δεινότης ἀφ' ἡμῶν), ἀλλ' ἔργον καὶ καθῆκον φιλικόν· φίλῳ γὰρ ἂν ἁρμόζοι τὸ ἁπλῶς καὶ ψιλῶς λέγειν καὶ ἐπιστέλλειν πλὴν μεθ' ὅσης τῆς στοργῆς, μεθ' ὅσης τῆς φιλίας καὶ ἀγάπης εἰλικρινοῦς. Οὐκ εἰμὶ ἄρα τῶν ἐν λόγοις δυνατῶν, ὡς αὐτὸς ἐπαινῶν με φής, ἀλλὰ τῶν φίλων τῶν εἰλικρινεστάτων καὶ καθαρῶν, αὐτὸς δὲ τῷ ὄντι τοσούτῳ τῶν ἄλλων μακαριώτερος, ὅσῳ ἑκάτερον κέκτησαι· οὐ γὰρ τὸ εἰς ὕψος θεωρίας ἐληλακέναι σε καὶ ἰατρικὴν τὴν φυσικὴν ἀσκεῖν κωλύει σου τὴν χρυσῆν γλῶτταν καὶ τῷ Ἑρμῇ στομωθεῖσαν τοῦ ἡδύτερον μέλιτος ἢ τῶν σειρηνείων ἐκείνων ᾄδειν μελῶν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἀναντίρρητα, ἐκεῖνο δέ σοι γνωρίζω, ὡς ὁ σοφώτατος ἰατρὸς Γουλιέλμος παρὰ τῆς αὐθεντίας σου κομισάμενος ὅσα δῆτα καὶ οἷα πέπομφας αὐτῷ, βοτάνας δηλαδὴ καὶ διασαφητικὰ ὁμοῦ καὶ φιλικὰ γράμματα, οὐχ ὅπως εὖ πεπονθὼς καὶ χάριν λαβὼν παρὰ σοῦ χαριτάς σοι πλείστας ὁμολογεῖ, ἀλλ' ἅμα τῷ γράφοντί σοι οὐ παύεται τοῖς πᾶσιν ἀνακηρύττειν οὐχ ἧττον τὴν σὴν σοφίαν καὶ μεγαλόνοιαν ἢ τὴν πολλὴν καλοκἀγαθίαν, ὅτι σοῦ γε οὕτω ῥᾷστα, οὕτω κάλλιστα, οὕτω ἐλευθεριώτατα ἐν οἷς ἠπόρει καὶ ἠμφισβήτει τὴν ἐκείνου διάνοιαν στήσαντος, αὐτὸς οἷά τινων θείων χρησμῶν τῶν σῶν ἀκούσας φωνῶν ἠρέμησε. Χάρις σοι τοίνυν τῆς ἀρετῆς, ἀνδρῶν σοφώτατε, ὅτι καὶ ἀμφοτέροις, τῷ τε σοφῷ Γουλιέλμῳ δηλαδή, κἀμοὶ ἐχαρίσω καὶ κλέος ἀείμνηστον παρὰ τοῖς ἐνταῦθα ἐκομίσω καὶ σαυτῷ τὰ προσήκοντα διεπράξω. Εἶεν· εἴσπραξαι, ἀντιβολῶ, παρὰ τοῦ ἀχαρίστου Τζούφλου, ἅ μοι ὀφείλει ὀλίγα χρήματα, ὡς ὑπέσχου ποιήσειν, καὶ βοήθησον τῷ αὐτόθι ἐπιτρόπῳ κυρίῳ Ἰσιδώρῳ ἱερεῖ εἰς τὴν τοιαύτην εἴσπραξιν, μᾶλλον δὲ ἀμελοῦντα τοῦτον, ὡς ὁρῶ, ἢ καὶ ἀναβαλλόμενον αὐτὸς διέγειρον καὶ ἀνάγκασον. Παρὰ ταῦτα ἀξιῶ, γονυπετῶ, δέομαι, ἱκετεύω καὶ προπίπτω σοι, γράψον πρός τινα τῶν ἐν Ἑνετίῃσι σῶν πιστῶν φίλων ὠνήσασθαι καὶ πέμψαι σοι χάριν ἐμοῦ καὶ χάριν τοῦ ἐνταῦθα πατριαρχικοῦ διδασκαλείου ταυτὶ τὰ τρία βιβλία. Μὴ οὖν αὖθις εἴπῃς μοι, ὡς παρὰ σοὶ οὐδεὶς ποιητὴς ἢ ῥήτωρ· οἶδα γὰρ κἀγώ, ἀλλὰ φίλῳ χαριζόμενος ἐξ Ἑνετιῶν ἡμῖν κομισθῆναι φροντίδα βαλεῖν οὐκ ἀπαξιώσειας. Ἔρρωσο.

Ἑρμόδωρος Ἰωάννῃ τῷ μεγάλῳ ῥήτορι εὖ πράττειν.

Παῖς σκόμβρων τῶν σμικροτάτων τε καὶ ἡμιβρώτων ἐννενήκοντά μοι ἐνεγκὼν εἴρηκεν, ὡς παρὰ σοῦ μοι πεμφθείησαν, ἄνευ γράμματος μέντοι, ὃ καὶ τεθαύμακα ἀσύνηθες ὄν σοι, ἀνδρῶν λογιώτατε. Ἐγὼ δὲ αὐτίκα πόθεν εἴη τὸ πανούργημα τοῦτο καὶ ἡ τοῦ γράμματός μοι τοῦ παρὰ σοῦ στέρησις πεφώρακα, ὑπονοήσας Ἰσίδωρον τὸν Νευρίδην τούτου αἴτιον· ὁ μὲν γὰρ ὑποθέσει συνηγορεῖ ἀδικωτάτῃ διαζεῦξαι βουλόμενος γάμον νόμιμόν τε καὶ κατ' ἔθος τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας συστάντα καὶ ἤδη παρὰ τοῦ ἐπισκόπου κεκριμένον, καὶ ἡ ἔφεσις πρὸς τὸν τῆς Ῥώμης ἀρχιερέα ἐγένετο τῶν ἀντιδίκων οὕτω ζητησάντων· ἡ γὰρ παῖς ἡ γαμηθεῖσα ὑπὸ τὴν τῶν Ῥωμαίων τελεῖ Ἐκκλησίαν καὶ πέμπτον ἤδη μῆνα ἔγκυός ἐστι. Νῦν δὲ πυνθάνομαι Ἰσίδωρον τὸν Νευρίδην ὡς ὑμᾶς πεπομφέναι τὸν γεγαμηκότα νέον, ἵνα δηλ. τῆς παρ' ὑμῶν βοηθείας τύχῃ καὶ κελεύσητε ὑμεῖς διαζευχθῆναι. Τοῦτο δὲ ἡμῖν ἀδύνατον· οὐ γὰρ ἔφεσις

Digitized by Google

τοῦ τῶν Ἰταλῶν ἐπισκόπου πρὸς τὸν παναγιώτατον πατριάρχην, ἀλλὰ πρὸς τὸν τῆς Ῥώμης ἀρχιερέα γίγνεται. Τοῦτο ὁ Νευρίδης ἴσως ὑφορώμενός με διαδηλωκέναι σοι ὑφείλετο τὴν ἐπιστολήν, ἵν' ἐκεῖθεν εἰδείη ὅ,τι σοι γέγραφα περὶ τούτου· ἐγὼ δέ, ἅτε μηδὲν δέον, οὔτ' ἐνόησα τοιοῦτόν τι πρᾶξαι τῆς δίκης ἐπ' ἄλλοις οὐκ ἐφ' ὑμῖν οὔσης· νῦν δὲ ἐπειδὴ κακούργως ὁρῶ μηχανώμενον, ἐγώ σοι τὸ πᾶν ἀπαγγελῶ, ἵν εἰδὼς αὐτός ἀπαγγείλῃς τῷ παναγιωτάτῳ, μή τι ἀπατηθεὶς πράξῃ τῶν μὴ προσηκόντων· οὐ γὰρ ἐάσουσιν οἱ τῆς πόλεως κύριοι κατὰ τῆς ἑαυτῶν Ἐκκλησίας γίνεσθαί τι, ἀλλὰ τὴν ὑπόθεσιν διὰ βραχέων ἄκουε. Γεώργιός τις Δαμαλᾶς πολὺν ἤδη χρόνον ἤρα παιδός τινος ἐμοὶ τῷ γένει προσηκούσης ἐκ γυναικός· ταύτην ὁ πατὴρ οὐκ ἐβούλετο· διὰ τοῦτο ὁ νέος ὑπ' ἔρωτος ἀναγκασθεὶς κρύφα τοῦ πατρὸς κατ' ἔθος Ῥωμαίων μαρτύρων παρόντων μνηστὴν ἔλαβε γυναῖκα. Ὕστερον τοῦ πατρὸς ἀδημονοῦντος καὶ μὴ βουλομένου καί τινος παρὰ προσδοκίαν συμβάντος ἄλλου, ὁ παῖς, ἵνα μὴ ὁ πατὴρ ἀπόκληρον ποιήσῃ, ὑπέσχετο καταλιπεῖν αὐτὴν ἔγκυον οὖσαν καὶ ἄλλην ἀντ' αὐτῆς ἔδει τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας λαβεῖν. Τοῦτο ὁ τῆς πόλεως Ἐπίσκοπος κεκώλυκε καὶ τὴν ψῆφον ἤνεγκε κατ' αὐτοῦ· ὁ δὲ πατὴρ αὐτοῦ προὐκαλέσατο τὸν τῆς Ῥώμης ἀρχιερέα, ὡς ἐν τοῖς δημοσίοις τοῦ δικαστοῦ γράμμασι φαίνεται, καὶ νῦν ἡ ἔφεσις τῆς δίκης πρὸς τὸν τῆς Ῥώμης ἀρχιερέα γέγονεν. Ἔχεις τῆς ὑποθέσεως τὸ κεφάλαιον· νῦν δὲ οὐκ οἶδα διὰ τί πράγματα παρέχουσιν οὗτοι καὶ ἐνοχλοῦσιν ὑμῖν πρότερον ἐπὶ τὴν Ἰταλῶν Ἐκκλησίαν καταφυγόντες, θαρρήσαντες δήπου τῇ συνηγορίᾳ τῶν δυνατωτάτων τινὸς τῶν ἐνταῦθα, εἶτα μὴ δυνηθέντες τὴν ἀλήθειαν ἐπικρύψαι ἄλλον λίθον κινεῖν πειρῶνται· ἀλλ' ἐγὼ πέπεικα ἐμαυτὸν μηδὲν ὑμᾶς νεωτεριοῦντας, εἴ γε τἀληθὲς πύθοισθε, καὶ σὲ οἶδα, ἐπεὶ μεμάθηκας ἐμοὶ προσήκειν, παντὶ σθένει συνηγορῆσαι τῷ πράγματι καὶ ἄπρακτον ἀποπέμψαι καὶ ἐπιτιμῆσαι τοῖς ἐμποδὼν ἱσταμένοις· εἰ γὰρ οὕτω γένοιτο, ἀναπείσω τὴν παῖδα ἐγὼ καὶ ἀναγκάσω ζῆν κατὰ τὴν τοῦ ἀνδρὸς βούλησιν καὶ μηδὲν κατά γε τὰ θεῖα διαφωνεῖν, ἤν γε πρὶν τῆς ἐκ Ῥώμης ἀποφάνσεως τοῦτο γένηται· ὕστερον γὰρ ἴσως οὐχ οἷόντε. Ἀλλ' ἴσως ταῦτα καὶ πέρα τοῦ μετρίου γέγραπται· σὺ δὲ ἀλλ' εἴης μοι ὑγιαίνων καὶ εὖ πράττοις μετὰ τῆς φιλτάτης σοι γυναικὸς καὶ τέκνων· καὶ εἴ του δέῃ, ὧν ἡμεῖς δυνατοί, ἐπίστελλε θαρρῶν· τῶν γὰρ σῶν οὐδὲν ἧττον ἢ τῶν ἐμῶν μοι μέλει. Πάλιν ἐρρωμένος μοι διατελοίης, φίλων ἄριστε, καὶ μεθ' ὅσης αἰδοῦς χρεὼν ὡς ἀπ' ἐμοῦ τὴν ἱερὰν ἀσπασάμενος δεξιὰν τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου οἷς προσήκει ῥήμασι προσαγόρευσον· μόνος γὰρ ὧν οἴδαμεν πατριαρχῶν ἄριστος καὶ τοῦ θρόνου ἄξιος, ὡς ἀκούω, σὺ δὲ αὐτῷ καὶ μόνῳ πειρῶ μηδαμῶς ἀπαρέσκειν.

Ἀπὸ Χίου τετάρτῃ ἀπιόντος Ἐλαφηβολιῶνος.

Ἰωάννης ὁ Ζυγομαλᾶς κυρίῳ Ἑρμοδώρῳ τῷ σοφωτάτῳ ἰατρῷ εὖ πράττειν.

Πολλάκις ὡς ἀληθῶς, μεγαλώνυμε καὶ ἀνδρῶν σοφώτατε, δεῖν ἐπιστεῖλαί σοι ᾠήθην, πλὴν δέει τοῦ πρὸς τοιοῦτον κατά τε πρᾶξιν καὶ θεωρίαν ἀκρότατον ἀνεπιτηδείως καὶ ἀμούσως γράφειν ἐμαυτὸν κατεῖχον. Νῦν δέ, τοῦτο μὲν τῇ σῇ πεποιθὼς ἄκρᾳ καλοκἀγαθίᾳ, τοῦτο δὲ οὐχ ἧττον ὑπὸ τοῦ ἐνόντος μοι πόθου ἢ ἐπὶ τῆς κατεπειγούσης ὠθούμενος χρείας εἰς τοσοῦτον ἐμαυτὸν ἀγῶνα καθῆκα. Πρῶτον μὲν οὖν ἀσπάζομαι καὶ προσαγορεύω τὴν αὐθεντίαν σου ὡς εἰκὸς πανοικί, εἶτα γνωρίζω σοι, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἐπιβεβαιοῦμαι καὶ ἀνακαινίζω ὅλον εἶναί με καὶ ἀεὶ ἔσεσθαι ἑτοιμότατον καὶ λίαν πρόθυμον ὑπηρετῆσαί σοι ὡς ἥδιστα, ὁσάκις ἂν νεύματι μόνον μοι κελεύσειας, ἢ διὰ σῶν τιμίων γραμμάτων, ἢ καὶ διὰ μέσου ἄλλων, καθὰ δὴ καὶ ἔναγχος γραψάσης μοι τῆς σῆς λογιότητος καὶ συστησάσης τὸν ..... Ἔγωγε τούτῳ οὐχ ἧττον τὸ φιλικὸν καθῆκον ἐκπληρῶν, ἢ τῇ δικαιοσύνῃ συνηγορῶν, ἐβοήθησα, ὥστε νικῆσαι τὴν ἑαυτοῦ ὑπόθεσιν, οὐ μόνον δὲ ἐν ταύτῃ τῇ κρίσει καὶ ὑποθέσει, ἀλλὰ καὶ ἐν πάσῃ ἄλλῃ ὑπισχνοῦμαί σοι ὑπηρετήσειν προθυμότατα· ὁσάκις γὰρ ἂν κελεύσειας, τοσάκις καὶ ἐγρηγορότα καὶ τοῖς ἔργοις εὐδοκιμοῦντά με καὶ ὑπείκοντά σοι θεάσῃ κατὰ τὸ ἐφικτὸν τῇ ἐμῇ οὐθενείᾳ. Περὶ δὲ ὧν γράφει σοι ὁ σοφὸς ἰατρός, καὶ αὐτὸς προσαντιβολῶ σε, νεῦσον ταῖς προσφερομέναις σοι δεήσεσι καὶ αὐτὸν καὶ ἡμᾶς δεομένους ὠφέλησον.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐπιστολῶν, ὡς καὶ ἐκ τῶν ἐν τῇ *Τουρκογραικίᾳ*, δὲν συνάγεται, ὅτι ὁ Ἑρμόδωρος ἐδίδαξέ πού ποτε· τοῦτο ὅμως βεβαιοῦται ἐκ τῶν λόγων Θεοδοσίου τοῦ Ζυγομαλᾶ, υἱοῦ τοῦ Ἰωάννου, τῷ Κρουσίῳ γρά-

Digitized by Google

φοντος τῷ 1597. «Ἐν Κων/πόλει εἰσὶ μαθηταὶ τοῦ ἐμοῦ πατρὸς ὡσεὶ δέκα, ἐν Πελοποννήσῳ καὶ ἄλλοις τόποις ἕτεροι δέκα ἢ καὶ πλέον. Εἰσὶ Θεοφάνους μαθηταί, ἱερομόναχοι, μοναχοὶ 30. Εἰσὶν Ἑρμοδώρου μαθηταὶ ἐν Χίῳ τέσσαρες καὶ ἀλλαχοῦ ἕκαστος ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι ὑπὲρ τοὺς δέκα[1].» Ἐξ οὗ εἰκάζομεν, ὅτι ὁ Ἑρμόδωρος, καίτοι τὴν ἰατρικὴν μετερχόμενος, ἐδίδασκεν ἐν Χίῳ, ἴσως δὲ καὶ ἀλλαχοῦ. Ὅτι ὅμως ἐδίδαξεν ἐν Κων/πόλει, ὁ Θεοδόσιος δὲν λέγει, οὔτε ἀναφέρει μαθητὴν αὐτοῦ τινα ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, ἐνῷ ἐὰν ἐδίδασκε προηγουμένως, εἶχεν ἂν ἴσως μαθητήν τινα, ὃν ὁ Θεοδόσιος οὐκ ἂν ἀφῆκεν ἀμνημόνευτον.

Μένει ἤδη ἡ *προτρεπτικὴ* (ἐπιστολὴ) *τοῖς νέοις*. Ὁ κ. Σάθας λέγει, ὅτι ὁ Ἑρμόδωρος «κατὰ πρόσκλησιν τοῦ πατριάρχου Διονυσίου ἐπαναστρέψας ἐδίδασκεν εἰς τὸ ἐν Κων/πόλει ἱδρυθὲν ἑλληνικὸν σχολεῖον γράψας ἐκεῖ, κατὰ Θεοδόσ. Ζυγομαλᾶν, προτρεπτικὸν τοῖς σπουδάζουσι νέοις.[2]» Τὸ πρᾶγμα ὅμως δὲν ἔχει οὕτως. Ἐκ τῆς ἀνωτέρω δ' ἐπιστολῆς ἐξάγεται, ὅτι τὴν προτρεπτικὴν ὁ Ἑρμόδωρος ἔγραψεν ἐν Χίῳ τῷ 1562 κατ' αἴτησιν Ἰω. τοῦ Ζυγομαλᾶ διδάσκοντος ἐν τῇ πατριαρχικῇ σχολῇ. «Καὶ τὴν προτρεπτικὴν ἐπιστολὴν (γράφει ὁ Ἑρμόδωρος τῷ Ἰωάννῃ), οὕτω σοι δόξαν, *ἀποστέλλομεν*, ἣν Θεοδόσιος ἀναγινωσκέτω αὐτὸς καὶ τοὺς ἄλλους διδασκέτω.[3]» Ὁ δὲ Θεοδόσιος ὕστερον διδάσκων καὶ αὐτὸς ἐν τῇ πατριαρχικῇ σχολῇ[4] μετὰ τὴν τοῦ πατρὸς Ἰωάννου παραίτησιν, τίς οἶδε κατὰ ποίαν συγκυρίαν, Μαρτίνῳ τῷ Κρουσίῳ εἰς Τυβίγγην τοιαύτην προτρεπτικὴν τοῖς σπουδάζουσι νέοις Γερμανοῖς αἰτήσαντι ἔγραφε τῷ 1575. «Οὐ μόνον δ' ἐν τούτῳ, ἀλλὰ καὶ πολλοῖς ἄλλοις ὑπὲρ πολλοὺς ἔσομαι προθυμότερος διάκονος, εἴγε ἡ πενία ἡμῶν εἰς βάραθρον ἐμβάλλοιτο. Ὁ πάντως ποιήσει ἡ τῶν φιλτάτων ἡμῶν μεσιτεία καὶ ἀξίωσις πρὸς τοὺς κρατοῦντας δεικνυόντων αὐτοῖς, εἰ δόξῃ, καὶ τὰ γράμματα ἡμῶν καὶ μᾶλλον τὸ *πρὸς τοὺς νέους*, ὃ *παραινετικῶς καὶ προτρεπτικῶς ἐγράψαμεν διὰ τὸ εἰπεῖν σε ἐν τῇ πρὸς ἐμέ σου ἐπιστολῇ εἰ δι' οὐδὲν ἄλλο, ὠφελείας γε μὴν τῶν σπουδαζόντων παρ' ἐμοὶ ἕνεκα*. Οὕτω καὶ γὰρ καὶ τοῦ ἐμοῦ κυρίου πατρὸς ἐπὶ τῆς πατριαρχείας τοῦ μακαρίτου πατριάρχου Κων/πόλεως Ἰωάσαφ φροντιστήριον ἔχοντος Ἑρμόδωρός τις Λήσταρχος *ἔγραψε τοῖς νέοις τοῖς τότε σπουδάζουσι προτρεπτικῶς* καὶ καλὸν ἐκρίθη καὶ συμφέρον· γράφει δὴ καὶ ὁ ἐμὸς πατὴρ ὁμοίως περὶ βοηθείας, ἣν κοινὴν ἕξομεν. Καὶ τότε δὴ τὸ περίπυστον ὑμῶν κλέος, ὃ οὐρανὸν ἱκάνει, κατὰ τὸ σοφόν, καὶ ἐν γλώττῃ μικρᾷ ὑμῶν κηρυχθήσεται....... Ὅθεν καὶ τοῖς σπουδαζομένοις σοι εὐγενέσιν ἐγράψαμεν, ὡς ἐγράψαμεν, ἓν μὲν δι' ὃ φθάσας εἶπον, ἕτερον δέ, ὅτι ἠγάπησα συνομιλῆσαι ἐχέφροσι καὶ δυνάμει σοφοῖς ὑπ' ἀρίστῳ τρεφομένοις παιδαγωγῷ καὶ τοιούτῳ καθηγητῇ, οὗ ἡ συνομιλία μεγάλως τὸ συναμφότερον, ψυχὴν καὶ σῶμα, ὠφελεῖ[1].»

Ὁ δὲ Μαρτῖνος Κρούσιος ἀποκρινόμενος καὶ εὐχαριστῶν ἐπὶ τούτῳ ἔλεγεν.

«...... Οὐ μὴν ἀλλ' ὑπερέβαλές μου τὴν προσδοκίαν φιλαδελφίᾳ οὐ μόνον ἐμὲ οὕτως ἁδρᾶς ἀποκρίσεως ἀξιώσας, ἀλλὰ καὶ τοὺς μαθητὰς ἡμῶν ἐπιστολῇ μακρᾷ καὶ ὡς ὅτι καλλίστῃ ἐπὶ πᾶσαν ἀρετὴν καὶ εὐγνώμονα τῶν θεοσδότων τοῦ μαθεῖν καιρῶν χρῆσιν (τουτέστιν ἐπὶ τοῦ γινώσκειν τὸν καιρὸν τῆς ἐκ Θεοῦ πατρικῆς ἐπισκέψεως ἡμῶν) προτρέπων φιλοσοφίας γοῦν καὶ χριστιανισμοῦ καὶ ἀποιήτου αὐτοφυοῦς καλλονῆς ῥητορικῆς γεμούσῃ ἐμπαθῶς· ἡλίκον γὰρ (ἵνα τἆλλα σιωπῶ) ἐμὲ παθεῖν ἡγῇ τῇ ψυχῇ ἀκούοντα τὸ ὡς ἀδιατίμητον ἡ ἐλευθερία, καὶ ὅπου βασιλεία ἐκεῖ καὶ σοφία.» Ταύτην δὲ τὴν γενναίαν ἐπιστολὴν τοῖς μαθηταῖς ἐπιδοὺς ἐν πλήθοντι τῷ ἀκροατηρίῳ ἀνέγνωκα ἑρμηνεύων ἐξ ἐπιδρομῆς καὶ λατινιστὶ τοῦ ἀκριβέστερον συνιέναι τὰς ζώσας αὐτῆς προτροπὰς πάντας καὶ ἑαυτοῖς οἱ βουλόμενοι ἀπογράφουσι κἀντεῦθεν ῥητορείας ἀφορμὰς αὐτοῖς καὶ προὐθέμην καὶ προθήσομαι. Ἀπόκρισιν δὲ ἐποιήσαντο πρὸς αὐτήν, ἣν πέμπω[2].»

Ταύτην λοιπὸν συνέταξεν ὁ Ἑρμόδωρος ἐν Χίῳ

1) Turcograec., σελ. 216.

2) Νεοελλ. φιλολογ., σελ. 143.

3) Ἀνωτέρω ἐν τῇ δ' ἐπιστολῇ.

4) Ὅτι ἐδίδασκεν ὁ Θεοδόσιος ἐν Κων/πόλει, λέγει αὐτὸς οὗτος τῷ Κρουσίῳ γράφων. «Ἐδεξάμην εὐνοϊκῶς τὸ βιβλιάριον καὶ τοῖς παρ' ἡμῖν παιδευομένοις καὶ σπουδάζουσι νέοις ἐκοινώνησα καὶ θαυμάζουσιν ὁσημέραι τὴν σοφίαν ὑμῶν. Ὅσον δ' ὑμᾶς μακαρίζουσι, τόσον ἑαυτοὺς ταλανίζουσιν, ὅτι ἐν χρείᾳ καὶ δουλείᾳ ὄντες τὰ ἐλευθέροις ἀνήκοντα μαθήματα σπουδάζειν ὡς δεῖ κεκώλυνται.» Turcograec., σελ. 433.

1) Turcograec., σελ. 433. 2) Αὐτόθι, σελ. 445.

Digitized by Google

τῷ 1562 καὶ ἔπεμψε τῷ Ἰωάννῃ εἰς Κ/πολιν· αὐτὴν ταύτην καὶ ὁ Θεοδόσιος ὕστερον ὀλίγον διασκευάσας ἔπεμψε τοῖς ὑπὸ Κρουσίῳ σπουδάζουσι Γερμανοῖς φοιτηταῖς τῆς φιλολογίας ἐν τῇ Τυβιγγαίᾳ Ἀκαδημίᾳ, ἣν ὁ Κρούσιος, ὡς αὐτὸς λέγει, ἀνέγνω εἰς ἐπήκοον αὐτῶν ἐν πλήθοντι ἀκροατηρίῳ ἑρμηνεύων καὶ αὐτὸς τῶν χωρίων τινὰ λατινιστί, αὐτὴ δὲ προὐκάλεσε τὴν ἐν τῇ *Τουρκογραικίᾳ* εὐθὺς ἐφεξῆς ἀπάντησιν τῶν Γερμανῶν φοιτητῶν πρὸς Θεοδόσιον τὸν Ζυγομαλᾶν.

Ἡ προτρεπτικὴ τοῦ Ἑρμοδώρου ἔχει ὧδε, ὡς ἀναγινώσκομεν αὐτὴν ἐν τῷ τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου κώδικι, τὰ δὲ διασκευασθέντα ὑπὸ τοῦ Θεοδοσίου χωρία σημειοῦμεν κάτωθι ἐν σημειώσεσι.

Μιχαὴλ Ἑρμόδωρος τοῖς τὰ Ἑλλήνων μετιοῦσι καὶ διδασκομένοις μαθήματα νέοις εὐφυέσι τε καὶ εὐγενέσιν εὖ πράττειν[1].

Τοῦτο σοφία καὶ ἐπιστήμη καὶ ἀλήθεια ψυχῇ, ὅπερ φῶς ὀφθαλμῷ, νοῦν μὲν ἐκεῖναι, ὄψιν δὲ καὶ τόδε λαμπρῦνον καὶ τελειοῦν· ἀλλὰ τὴν μὲν ἡ περὶ τὰ μαθήματα καὶ λόγους μελέτη τε καὶ σπουδὴ χορηγεῖ, τὸ δὲ ὁ δεσπότης ἥλιος ἀφθόνως ἁπανταχοῦ γῆς ἐπιχέει. Καὶ ἡ τῶν ὄντων ὄντως ἐπιστήμη τὸν νοῦν θεῖον, ὁρῶντά τε καθαρῶς καὶ συνιέντα τὰ τοὺς πολλοὺς λανθάνοντα ποιεῖ, τὸ δὲ τὰ σώματα ἰθύνει καὶ οὐκ ἐᾷ τυφλώττοντα περινοστεῖν, κἀκ τῆς ἀληθείας καὶ ἐπιστήμης φῶς τὸ ἀληθέστατον πλημμυρεῖν καὶ ἀνατέλλειν δοκεῖ, τοὐναντίον σκότος ἐκ ψεύδους καὶ ἀγνοίας γίγνεται. Τούτου ἕνεκα τὸν τοιοῦτον ἄνθρωπον, τὸν ἐπιστήμονα δηλαδή, οἱ τὴν καθαρὰν οἰκήσαντες Ἑλλάδα ποτὲ φῶτα προσηγόρευσαν ἅτε τὸ καθαρὸν καὶ ἀκήρατον φῶς τῆς ψυχῆς μεθ' ἑαυτοῦ περιφέροντα καὶ διὰ τοῦτο μηδαμοῦ προσπταίοντα, τοὺς δὲ ἀγνοίᾳ συμβιοῦντας βροτοὺς δειλοὺς ὠνομάκασι, ταὐτὸ δ' εἰπεῖν, φθαρτοὺς καὶ σκοτεινούς· τὴν γὰρ φθορὰν μεθ' ἑαυτῶν καὶ τὸ δέους αἴτιον σκότος ἔχουσί τε καὶ περιφέρουσιν. Ὅθεν καὶ χαίρει τῶν ἀνθρώπων ἕκαστος μανθάνων, ὥσπερ ἐν φωτὶ ὤν, καὶ φοβεῖται ἀγνοῶν, ὥσπερ οἱ ἐν σκότει διάγοντες. Τοῦτο τὸ δεινὸν σκότος τῆς ἀγνοίας καὶ ψεύδους Χριστὸς τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν ἐπιφανεὶς ἐξήλασε, λόγος καὶ σοφία καὶ ἀλήθεια διὰ τοῦτο καλούμενος. Ἀλλ' οὐκ ἔστιν ὅστις ἀντὶ φωτὸς σκότος ἕλοιτο· τὸν γὰρ βίον ἀβίωτον, ὥς φασιν, ἡγούμεθα μὴ βλέποντες· ἄνευ δ' ἐπιστήμης καὶ ἀληθείας καὶ λόγου, καθ' ὃν τῶν ἀλόγων διαφέρομεν, βιοῦντες, πῶς ἂν ζῆν νομίζοιμεν ἀνόητα λέγοντες καὶ ἀνοητότερα πράττοντες; (ὁ γὰρ λόγος ἔργου σκιὰ κατὰ τὸν εἰπόντα σοφόν.) Ὅθεν ἐν ζάλῃ καὶ τρικυμίᾳ παθῶν ἀεὶ ταραττόμενοι διατελοῦμεν καὶ μήτε ὄναρ μήτε ὕπαρ ἡμᾶς ἠρεμεῖν ἐώντων ποτέ, ἀλλὰ καὶ πειθόντων τὰ μὲν μηδενὸς ἄξια περὶ πλείστου ποιεῖσθαι, περὶ δὲ τὰ καλὰ καὶ τίμια ὀλιγώρως ἔχειν. Τὸ δὲ αἴτιον ἄγνοια καὶ σκότος ψυχῆς, ἣν τυφλώττουσαν ἅπαν τὸ προστυχὸν ῥᾳδίως ἐξαπατᾷ. Τοῦτο τοίνυν τὸ τῇ ψυχῇ αἴτιον σκότους ἅτε πόρρω Θεοῦ βάλλον καὶ τῇ ἀληθεῖ σοφίᾳ Χριστῷ τῷ ἀληθεῖ Θεῷ πολέμιον, ὦ τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος ἄξιοι νεανίαι[1], μυσαττόμενοι ἀποδιοπομπεῖσθε, Θεῷ γὰρ ἐχθροὺς ποιεῖ τοὺς ἔχοντας κἂν τοῖς ἀνθρωπίνοις ἔργοις ἀπορεῖν ἁπανταχοῦ καὶ ἰλιγγιᾶν ἐργάζεται, καὶ τὸν νοῦν τοῖς μαθήμασι καὶ λόγοις ἡδέως προσέχετε μηδὲν ἀμελοῦντες καὶ τοῦ τῶν καλῶν ἁπάντων αἰτίου πόνου ἀπρὶξ ἔχεσθε, μήτε νύκτωρ, μήτε μεθ' ἡμέραν ἀνιέντες· ὡς γὰρ οἱ πρὸς ῥεῦμα ποτάμιον ἐν ἀκατίῳ φερόμενοι ἂν βραχύ τι τοῦ πονεῖν καὶ ἐρέσσειν παύσωνται, οἴχονται φερόμενοι τῇ βίᾳ τοῦ ῥεύματος, οὕτω καὶ οἱ περὶ λόγους πονοῦντες ἂν ἅπαξ λαβὴν ἡδοναῖς ἢ τρυφῇ ἢ ῥᾳθυμίᾳ παράσχωσι, κατὰ κρημνοῦ φέρονται τῇ κακίᾳ τῆς φύσεως ὠθούμενοι κατὰ πρανοῦς καὶ αἰσχρῶς ἐκτραχηλιζόμενοι· τὰ γὰρ καλὰ καὶ τίμια πάντα μελέτῃ καὶ πόνῳ οὐχ ἡδυπαθείᾳ καὶ ῥᾳθυμίᾳ κτᾶσθαι καὶ διατηρεῖσθαι φιλεῖ. Ὑμῖν δέ, ὦ φίλοι λόγων Ἕλληνες νεανίαι[2], Χριστὸς ὁ λόγος καὶ σοφία προσαγορευόμενος

1) Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Θεοδοσίου (Turcograec., σελ. 435) εἶναι ἡ αὐτὴ σχεδὸν τῇ τοῦ Ἑρμοδώρου κατὰ λέξιν ἀντιγραφεῖσα καὶ ὀλίγον διασκευασθεῖσα εἰς τὸ τοῦ λόγου πρόσφορον. Σημειοῦμεν ἐνταῦθα μόνον τὰ διαφέροντα χωρία. Ἐν ἀρχῇ ὁ Θεοδόσιος ἐπέγραφε·

»Τοῖς τὰ τῶν Ἑλλήνων μετιοῦσι καὶ διδασκομένοις . . . νέοις εὐφυέσι τε καὶ εὐγενέσιν ἐγχειρισθείη ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὴν Τυβιγγίαν Ἀκαδημίαν.»

1) Ὁ Θεοδόσιος ἔγραψεν· «Ὦ τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος ἄξιοι ἐπιφανῶν Γερμανῶν νεανίαι».

2) Ὁ Θεοδόσιος ἔγραψεν· «Ὦ φίλοι λόγων ἑλληνικῶν νεανίαι.»

Digitized by Google

καὶ χαίρων εἴπερ τῳ καὶ ἄλλῳ τῇ προσηγορίᾳ ταύτῃ τοιοῦτον ἄκρον ὑπέδειξεν Ἀρχιερέα[1], οἷον ὁ νῦν χρόνος οὐδένα πω ῥᾳδίως τῶν ἁπάντων ἑώρακεν εὐσεβείᾳ καὶ ἀρετῇ καὶ τῇ περὶ τὰ καλὰ πάντα σπουδῇ εἰς ἄκρον ἐληλακότα[2]. Ἀλλὰ σιωπᾶν κρεῖττον ἡμῖν κρείττονα λόγου παντὸς ὁρῶσι τὸν εὐφημούμενον· δυσωπεῖ γὰρ ὥσπερ φῶς ὑπέρλαμπρον ὀφθαλμόν, οὕτω καὶ ἀρετῶν ἀστράπτον κάλλος ὀξύτητα νοῦ καὶ λόγου δεινότητα καταμβλύνει[3]. Τοιγαροῦν ἁπάντων ἀφέμενος τῶν ἄλλων ἐγὼ (μεῖζον γὰρ ἢ κατ' ἐμὲ τὸ φορτίον)[4] ἓν μόνον ὑπομνήσω ὑμᾶς καὶ αὐτοὺς εἰδότας δηλαδὴ καὶ νοοῦντας, μηδεμίαν ἡμῖν ἔτι τοῦ μὴ πονεῖν λείπεσθαι σκῆψιν τοιούτου εὐτυχήσασι χορηγοῦ καὶ κηδεμόνος καὶ εἴ γε τῶν μαθημάτων μὴ ἀνάξια πράττειν βούλεσθε (οὐ γὰρ λόγοις μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔργοις πρέπουσιν ἡ φιλοσοφία κοσμεῖ τοὺς ἐραστὰς ἑαυτῆς), πρὸς ἓν τοῦτο μόνον ἀφορᾶτε σκοποῦντες, ὅπως μὴ τῆς προθυμίας αὐτοῦ ἀνάξιοι φανῆτε καὶ τῆς εὐποιίας ἀχάριστοι. Τούτου δὲ εὐτυχήσετε καὶ ἐπιγράμμασι καὶ ἐπιστολαῖς καὶ ὕμνοις καὶ λόγοις τὸν κοινὸν εὐεργέτην τιμῶντες, περὶ αὐτοῦ λέγοντες, περὶ αὐτοῦ γράφοντες καὶ πᾶσαν μελέτην ποιοῦντες καὶ ὥσπερ ἀπαρχὰς ταύτας τῶν ὑμετέρων καρπῶν ὡς Θεῷ αὐτῷ ἀπονέμοντες. Χορηγήσει δ' ὑμῖν ὁ τῶν ἀρετῶν χορηγὸς ἐγκωμίων ἀφθονίαν λαμπράν· ὁ μὲν γὰρ ὑμῶν τὸ πρᾷ καὶ ἥμερον τοῦ ἀνδρός, ὁ δὲ τὸ φιλάνθρωπον, ὁ δὲ τὸ κηδεμονικὸν καὶ πατρικὸν ἐγκωμιαζέτω· ἕτερος δέ τις τὸ εὐσεβές, τὸ ἐπιστημονικόν, τὸ λόγιον καὶ τὸ ἐλευθέριον τῆς ψυχῆς ἀνυμνείτω· ἄλλος τὸ σεμνὸν τοῦ βίου καὶ ἀκίβδηλον ἀνευφημείτω καὶ τὴν περὶ λόγους προθυμίαν ἕκαστος ἐπαινείτω κατὰ δύναμιν· ὡς γὰρ αὐτὸς ἀφορμὴν τῶν καλῶν μηδενὸς φειδόμενος ἡμῖν παρέχει, οὗτω καὶ τῆς ὑμῶν εὐγλωττίας πρῶτος γευσάσθω· αἴτιος γὰρ μόνος ὡς μουσηγέτης καὶ χορηγός. Μετ' αὐτὸν δὲ ὁ πάντα σοφὸς Ἰωάννης ὁ Ζυγομαλᾶς, ὁ καθηγητὴς ὑμῶν, ὁ τῆς Ἐκκλησίας μέγας ῥήτωρ οὐκ ἀφανὴς ἐπαινείσθω[1]· τὸ γὰρ ἀπομαρανθὲν ἤδη τῶν λόγων καὶ ἀρετῶν φῶς, εἰς πυρσὸν ἀνάψαι λαμπρὸν ἀμφότεροι πειρῶνται, ὁ μὲν ὡς πατὴρ κηδόμενος, ὁ δὲ διδάσκων καὶ ἐπὶ τὰ μείζω ὑμᾶς ἐπαλείφων. Δεῖ τοίνυν καὶ ὑμᾶς, ὦ νεανίαι, σκοπεῖν ὅπως καὶ τῆς τοῦ παναγιωτάτου κηδεμονίας καὶ τῆς τοῦ καθηγητοῦ διδασκαλίας ἄξιοι γένησθε μὴ πρὸς τοὺς νῦν ὁρῶντας Ἕλληνας ἡμᾶς βαρβαρωθέντας, ἀλλὰ τῆς παλαιᾶς μνημονεύοντας Ἑλλάδος, ὅθεν ἅπαντα τὰ καλὰ καὶ τίμια καὶ νόμοι καὶ λόγοι καὶ πολιτεῖαι καὶ ὅπλα καὶ ἤθη γενναίων ἀνδρῶν ἀνέβλαστεν. Ἀλλ' ἡμεῖς μὲν τοῦτο σκοπεῖτε, τὸν νοῦν εἰς τοῦτο τείνετε μηδὲν ἀνιέντες, τέως δὲ Χριστὸς ὁ πάντων βασιλεὺς ἡμῖν μὲν ἵμερον καὶ ἔρωτα καὶ προθυμίαν ἐνθείη, τὸν δὲ παναγιώτατον τὸν αἴτιον τῶν καλῶν τῶνδε πολλοῖς ἔτεσι διατηροίη πάντων κακῶν ἀνώτερον καὶ ἐν ὑγείᾳ διηνεκεῖ διάγοντα καὶ βλάβης ἁπάσης ἄπειρον. Ναὶ γένοιτο, Χριστὲ βασιλεῦ, ἵνα ὑμῖν τε πρὸς τὰ μαθήματα χορηγῇ καὶ τὴν Ἐκκλησίαν ἀσάλευτον διοικῇ καὶ τῶν Μουσῶν καὶ Ἀπόλλωνος ὑποφήτην τὸν σοφὸν Ἰωάννην ἐρρωμένον φυλάττοι διὰ παντός· οὕτω γὰρ ὁ καλὸς ὑμῖν χορὸς ἐναρμόνιος ἔσται τῆς τε χορηγίας διαμενούσης καὶ τοῦ ἐξάρχου τοῦ καλοῦ τοῦ δὲ χοροῦ πρὸς λόγον ᾄδοντος, ὑμῶν τε ἑπομένων μετὰ ῥυθμοῦ καὶ τὴν καλὴν καὶ ἐναρμόνιον ᾠδὴν διαδεχομένων τε καὶ ἀντηχούντων. Ἔρρωσθε[2].

1) Ὁ Θεοδόσιος ἔγραψε· «Τοιοῦτον ἄκρον ὑπέδειξε νῦν ἀήττητον Ῥωμαίων θειότατον Καίσαρα (Μαξιμιλιανὸν Β' ἐν τῷ περιθωρίῳ).

2) Ὁ Θεοδόσιος ἔγραψε· «τοὺς πάλαι τῶν εὐσεβῶν βασιλεῖς διαδραμόντα ταῖς ἀρεταῖς, ὡς ἡ φήμη φθάσασα ἐμαρτύρησεν.»

3) Ὁ Θεοδόσιος ἔγραψεν· «ἀλλ' οὔτ' ἐξειπεῖν δυνήσομαι, οὐδ' εἴ μοι δέκα μὲν γλῶσσαι, χάλκεον δέ μοι ἦτορ ἐνείη.»

4) Ἐντεῦθεν μέχρι τέλους ὁ Θεοδόσιος μετέτρεψεν ἀρκούντως καὶ ἐπλάτυνε τὴν ἐπιστολήν, πάλιν ὅμως ἐπὶ τοῦ πρωτοτύπου στηριζόμενος.

1) Ὁ Θεοδόσιος ἔγραψε· «Μετ' αὐτὸν δὲ (τὸν Καίσαρα Μαξιμιλιανὸν Β') ὁ πάντα σοφὸς κύριος Μαρτῖνος Κρούσιος, ὁ ὑμέτερος διδάσκαλος καὶ καθηγητὴς οὐκ ἀφανὴς λαμπρυνέσθω.»

2) Ὁ Θεοδόσιος ὑπέγραψεν· «Ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως Ἀνθεστηριῶνος ιε', ἔτει ἀπὸ τῆς θεογονίας ͵αφοε'.

Ὁ κατὰ πάντα τῆς ὑμετέρας λογιότητος

ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ ΖΥΓΟΜΑΛΑΣ,

Πρωτονοτάριος τῆς ἐν Κων/πόλει Μεγάλης Ἐκκλησίας τοῦ πατριαρχείου.»

Οὕτω φέρεται ἡ προτρεπτικὴ τοῦ Θεοδοσίου ἐν τῇ Τουρκογραικίᾳ· περὶ δὲ τοῦ περιέργου καὶ σπουδαίου τούτου βιβλίου προκειμένου ἀναφέρομεν ἐνταῦθα, ὅτι Κρής τις ἐπέστειλε Κωνσταντίνῳ τῷ

Digitized by Google

Αὗται εἰσιν αἱ ἐπιστολαί, ἐξ ὧν δύναταί τις ἀσφαλῶς νὰ κρίνῃ περὶ τῆς ἀρετῆς καὶ παιδείας τῶν δύο εἰρημένων ἀνδρῶν, Ἰωάννου τοῦ Ζυγομαλᾶ καὶ Μιχαὴλ Ἑρμοδώρου τοῦ Ληστάρχου. Τούτοις ἀποδίδονται καὶ ἕτερα πονήματα ἔμοιγε τέλεον ἄγνωστα, ἀναφερόμενα δὲ ὑπὸ Ζαβίρα καὶ Σάθα ἐν οἰκείῳ τόπῳ. Ἐὰν δὲ κρίνωμεν ἔκ τε τῶν ἀνδρῶν τούτων καὶ ἐξ ἄλλων συγχρόνων, οἷον Ἀντωνίου τοῦ Ἐπάρχου, Μάρκου τοῦ Μουσούρου, Θεοδώρου τοῦ Ῥεντίου, Φραγκίσκου τοῦ Πόρτου, Μαξίμου τοῦ Μαργουνίου καὶ ἱκανῶν ἑτέρων μεταγενεστέρων οὐ μόνον μεγάλης ἀπολαυόντων ὑπολήψεως παρὰ τοῖς συγχρόνοις τῶν Εὐρωπαίων, ἀλλὰ καὶ ἕδρας εὐρωπαϊκῶν Ἀκαδημιῶν ἀναβάντας καὶ τιμήσαντας, δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι ἡ Ἑλλὰς μίαν ἑκατονταετηρίδα μετὰ τὴν ἅλωσιν, καίτοι ἐν φοβερᾷ καταστάσει διατελοῦσα, παρήγαγεν οὐχ ἧττον ἄνδρας ὀλίγους μέν, ἀλλ' οὐχὶ τῶν τότε πολλαχῶς εὐπορούντων Εὐρωπαίων ὑποδεεστέρους, τοῦθ' ὅπερ ἀποδείκνυσιν, ὅτι τὸ φιλομαθὲς οὐδέποτε ἐξέλιπεν ἐκ τοῦ ἐνδόξου ἐδάφους τῆς ἐπιστήμης καὶ μαθήσεως.

Μ. ΠΑΡΑΝΙΚΑΣ.

Ζερβῷ, Κρητί, τάδε· «ἐμακάρισά σου τὴν λογιότητα, ἐφ' οἷς τοὺς Κρῆτας τῷ Κρουσίῳ ποτὲ ἐπιστείλας ἐπῄνεσας, τετύπωται δὲ ἡ ἐπιστολὴ ἐν βιβλίῳ Τουρκογραικία ἐπιγραφὴν ἔχοντι (σελ. 537), ἀσεβῶν μᾶλλον ἢ σοφῶν ἐπινόημα· καὶ γὰρ ἐφ' ὕβρει μᾶλλον ἢ ἐπαίνῳ τῶν Ἑλλήνων τοῦτο ἐκδέδοται, τοῦ παντὸς δὲ ὁ Κρούσιος καὶ σύμβουλος καὶ αὐτουργὸς ἐγένετο·» ἐν χειρογραφ. ὑπ' ἀριθ. 463 τῆς τοῦ ἁγιοταφικοῦ Μετοχίου βιβλιοθήκης σελ. 8. Ὁ δὲ Μαργούνιος ἐπιστέλλων τῷ πατριάρχῃ Κων/πόλεως Ἱερεμίᾳ (ἐν ἐπις. 21, σελ. 236 τοῦ ἀρετζιανοῦ Κώδικος) ἔλεγε· «Τοὺς τοῦ Κρουσίου λήρους ὅσον οὔπω εἰς ἔλεγχον διαπέμψομεν.» Εἰ δὲ ὁ Μαργούνιος εἰς ἔλεγχον τὰ Κρουσίου ἔπεμψε, ἔμοιγε ἄδηλον. Ἀληθῶς ἀπαντῶσιν οὐκ ὀλίγα ἐφ' ὕβρει τῶν Ἑλλήνων, ὧν τὰ ἐλαφρότερα περὶ τῆς θρησκείας, σελ. 187, περὶ τῆς δημώδους γλώσσης καὶ τῶν διαλέκτων αὐτῆς, περὶ τῆς ὕλης λίαν τετριμμένης οὔσης ἐξ ἰδιωτικῶν ἐπιστολῶν ἀμαθῶν ἔργων τῶν πλείστων, καὶ ταῦτα οὐκ ὀλίγων σοφῶν Ἑλλήνων ἐν Ἰταλίᾳ μάλιστα ζώντων καὶ ὄντων, ἔτι δέ τινα περὶ τοῦ ἤθους τῶν Ἑλλήνων οὐκ ὀλίγα ἐσφαλμένα (Τουρκογρ. σελ. 250), πλεῖσται κακογραφίαι καὶ ἕτερα, ἃ κατέστησαν τὸ βιβλίον, πολύτιμον ἄλλως δι' ἡμᾶς, οὐχὶ εὐπρόσδεκτον τοῖς τότε Ἕλλησιν.

Ἡ δὲ Τουρκογραικία συνέστη τὸ πλεῖστον ἐκ τῶν ὑπομνημάτων καὶ ἐπιστολῶν, ἃς Θεοδόσιος ὁ Ζυγομαλᾶς ἐπέστειλε πρὸς Κρούσιον, ἔτι δὲ καὶ ἐκ πληροφοριῶν, ἃς παρ' ἄλλων ἐλάμβανεν ὁ γερμανὸς καθηγητὴς καὶ μάλιστα παρὰ Στεφάνου τοῦ Γερλαχίου, ὅστις συνώδευσεν ὡς ἐκκλησιαστὴς Δαυὶδ τὸν Οὐγγνάδιον, πρεσβευτὴν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας Μαξιμιλιανοῦ τοῦ Β' πρὸς τὸν Σουλτάνον Σελὴμ τὸν Β'. Ὁ Γερλάχιος ἔμεινεν ἐν Κων/πόλει ἀπὸ τοῦ 1573—1578, ἔνθα ἐσχετίσθη μετὰ τῶν τὰ πρῶτα φερόντων τὸ τότε Ἑλλήνων, ὕστερον δὲ ἐπανελθὼν εἰς Γερμανίαν ἐγένετο καθηγητὴς τῆς θεολογίας ἐν Τυβίγγῃ. (Biographie universelle, Tom. 20 p. 230). Εἶναι περίεργος καὶ οὐκ ἀναξία προσοχῆς ἡ σχέσις τῶν τότε μεταρρυθμιστῶν Γερμανῶν πρὸς τοὺς ἐξέχοντας ἐπὶ παιδείᾳ καὶ ἀρετῇ τῶν ἡμετέρων. Ὁ Γερλάχιος συνήθροισεν ἐπιμελῶς 64 λογίων Ἑλλήνων ἱερωμένων καὶ λαϊκῶν ἐν Κ/πόλει καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἀνατολῆς τὰ ὀνόματα ἰδίᾳ χειρὶ ὑπογεγραμμένων. Περίεργοί εἰσιν αἱ ὑπογραφαὶ τοῦ Σηλυβρίας καὶ Ἱέρακος τοῦ μεγάλου λογοθέτου ἔχουσαι ὧδε. «Ὁ ταπεινὸς Μητροπολίτης Σηλυβρίας Ἀθανάσιος καὶ ὑπέρτιμος ἔγραψε τῷ σοφῷ καὶ λογιωτάτῳ Στεφάνῳ τῷ Γερλαχίῳ τῷ ἐκκλησιαστῇ μνήμης καὶ φιλίας χάριν κατὰ τὸ ͵αφοϛ' ἔτος ἀπὸ τῆς θεογονίας τοῦ κυρίου καὶ σωτῆρος Ἰησοῦ, ἐν Σηλυβρίᾳ τῇ ϛ' Ἰουνίου Ἰνδ. ἕκτης.» Ὁ Γερλάχιος σημειοῖ αὐτόθι «Vir doctus est.» Ὁ δὲ Ἱέραξ ὑπέγραψεν· «Ἱέραξ ὁ μέγας λογοθέτης τῆς Μ. Ἐκκλησίας ἀξιωθεὶς παρὰ τοῦ σοφωτάτου κυρίου Στεφάνου φιλίας ἕνεκα σημειώσασθαι ἐνταῦθα τὸ ἐμὸν ὄνομα ἀκολούθως τῶν προγεγραφότων ἐν ἔτει ͵ζπϛ', μηνὶ Σεπτεμβρίῳ ἰνδικτιῶνος πέμπτης (Turcograec., σελ. 506—507). Ὁ Γερλάχιος ἠγόρασεν ἐν Κ/πόλει πολλὰ χειρόγραφα χάριν τοῦ Κρουσίου, ἐν δὲ τῇ βασιλικῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Μονάχου εὕρηται κῶδιξ ὑπ' ἀριθ. 226 περιέχων κανόνας τῶν κυριωτέρων ἑορτῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ καὶ ἑρμηνείαν αὐτῶν ὑπὸ Γεωργίου Μητροπολίτου Κορίνθου. Ἐν τῇ πρώτῃ σελίδι τοῦ κώδικος τούτου ὁ Γερλάχιος γέγραφεν ἰδίᾳ χειρὶ ταῦτα. Ὀκτώηχον hunc Damasceni cum expositione emit Constantinopoli 5 Martii anno 78 (=1578) sumptibus Illustrisimi principis ac domini domini Ludovici Ducis Wirtembergici. M. STEPH. GERLACHIUS.»

Ο ΑΓΩΝ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ.

('Ανεγνώσθη ἐν τῇ ΤΟς' καὶ ΤΟΖ' συνεδριάσει).

Ἐπωφελούμενος ἐκ τῆς ἱστορικῆς μελέτης διασήμου καθηγητοῦ τοῦ κ. White, προάγομαι ἵνα σκιαγραφήσω τὸν μέγαν καὶ ἱερὸν ἀγῶνα περὶ ἐλευθερίας τῆς ἐπιστήμης, ἀγῶνα παραταθέντα ἐπὶ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας, καὶ οὐκέτι λήξαντα. Ὑπῆρξε χαλεπὸς ὁ ἀγὼν οὗτος, πόλεμος διαρκέστερος μετὰ μαχῶν μανιωδεστέρων, πολιορκιῶν πεισματωδεστέρων καὶ στρατηγικῆς τελειοτέρας παρ' ὅσα ἱστοροῦνται περὶ τῶν σχετικῶς πυγμαίων πολέμων τοῦ Καίσαρος, τοῦ Ναπολέοντος ἢ τοῦ Μόλτκε.

Θέλομεν παραστῇ εἴς τινας τῶν μᾶλλον παραταθεισῶν πολιορκιῶν, καὶ εἴς τινα τῶν πλέον πολυκλαύστων πεδίων τοῦ πολέμου τούτου. Θέλομεν κατοπτεύσει τοὺς μαχητάς, θέλομεν ἀκούσει τοὺς ἀλαλαγμοὺς αὐτῶν, παρατηρήσει τὴν στρατηγικὴν τῶν ἀρχηγῶν, τὰ τραύματα καὶ τὰς ὠτειλὰς τῶν πρωταγωνιστῶν, τὴν ῥώμην τῶν βελῶν καὶ τὸ βάρος τῶν ὅπλων.

Θέμα τῆς Ἱστορικῆς ταύτης μελέτης εἶναι τὸ ἑξῆς. «Ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν μεταγενεστέρων χρόνων ἡ ἀνάμιξις τῆς θρησκείας εἰς τὰ ἀφορῶντα τὴν ἐπιστήμην (ἀδιάφορον ἂν ἐγένετο εὐσυνειδήτως καὶ πρὸς τὸ νομιζόμενον συμφέρον τῆς πρώτης) ἔβλαψεν ἀείποτε τήν τε θρησκείαν καὶ τὴν ἐπιστήμην». Ἐνῷ ἀπ' ἐναντίας «Πᾶσα ἀπαρεμπόδιστος ἐπιστημονικὴ ἔρευνα (ἀδιάφορον πόσον ἐπικίνδυνοι εἰς τὴν θρησκείαν ἐφαίνοντο αἱ συνέπειαί της) ἀπέληξεν ἀείποτε ἐπ' ἀγαθῷ ἀμφοτέρων τῆς τε θρησκείας καὶ τῆς ἐπιστήμης». Ὁ κανὼν οὗτος διατελεῖ ἄνευ ἐξαιρέσεως ἐν τῇ ἱστορίᾳ, καὶ λογικῶς οὐδεὶς δύναται νὰ διαφιλονεικήσῃ τοῦτο, καθότι αἱ ἀλήθειαι τοῦ Θεοῦ ἀποκαλυπτόμεναι, εἴτε διὰ τῆς ἐμβλέψεως εἰς τὴν ἐν ἡμῖν διάνοιαν, εἴτε διὰ τῆς κατοπτεύσεως τοῦ ἔξω κόσμου πρέπει νὰ συμφωνῶσιν. Ἀλήθειά τις ἐγκεχαραγμένη ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας σήμερον ἐν τῇ πλήρει ἐνεργείᾳ τῶν συγκινήσεων καὶ αἰσθημάτων αὐτῆς, δὲν δύναται νὰ διαφέρῃ ἀπὸ ἀλήθειαν ἄλλην ἐγκεκολαμμένην ἐπὶ ὀρυκτοῦ τινος ζώου παύσαντος τοῦ ζῆν πρὸ ἑκατομμυρίων ἴσως ἐτῶν.

Ἀλλ' ἡ ἱστορία γέμει ἀλλοκότων ἐπεμβάσεων καὶ συγκρούσεων, αἵτινες προὐξένησαν μυρία ἄλγεα ἐν τῷ κόσμῳ. Τὸ δὲ πάντων παραδοξότερον εἶναι ὅτι, ἐργάται τῶν ἀπηνεστέρων διωγμῶν ἦσαν οἱ ἀγαθότεροι τῶν ἀνθρώπων, ἐμφορούμενοι ὑπὸ ἁγνοτάτων αἰσθημάτων καὶ ἐπιδιώκοντες τὰ εὐγενέστερα ἀποτελέσματα. Ἕνεκα τῶν ἐπεμβάσεων τούτων τῆς θρησκείας εἰς τὸ στάδιον τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν ἀγώνων πρὸς ἀπόκρουσιν αὐτῶν συνέστη ὁ μεταξὺ αὐτῶν πόλεμος. Δὲν λέγομεν ὅτι ἡ θρησκεία δὲν ἔπραξέ τι ὑπὲρ τῆς ἐπιστήμης, τἀνάπαλιν, τὸ ἔργον τῆς Χριστιανωσύνης ἐν τῷ κόσμῳ κατὰ τὰ δισχίλια ταῦτα ἔτη ὑπῆρξε μέγα καὶ τελεσφόρον, αὐτὴ κατήργησε τὴν δουλείαν, ἐμετρίασε τὴν τυραννίαν, ἐνεθάρρυνε τοὺς ἀπεγνωσμένους, ἐπαρηγόρησε τοὺς τεθλιμμένους, ὠμμάτωσε τοὺς τυφλούς, ἐψώμισε τοὺς πεινῶντας, ἐνέπλησε χαρᾶς τοὺς θνήσκοντας καὶ εἰσέτι διατελεῖ οὕτως ἐργαζομένη. Καὶ ὑπὲρ τῆς ἐπιστήμης δὲ ἔπραξε μεγάλας ὑπηρεσίας ἡ θρησκεία, συχνάκις ἐπροστάτευσεν αὐτήν, μάλιστα ὑπέθαλψε τὸ αἴσθημα ἐκεῖνο τῆς αὐταπαρνήσεως ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπότητος, τὸ ὁποῖον ἐνίσχυσέ τινας τῶν ἀνδρειοτέρων πρωταγωνιστῶν εἰς ταύτας τὰς μάχας. Ἀτυχῶς καλοὶ κἀγαθοί τινες ἄνδρες πρὸ πολλῶν ἑκατονταετηρίδων συνέλαβον τὴν ἰδέαν ὅτι ἡ καθαρῶς ἐπιστημονικὴ ἔρευνα εἶναι ἐπικίνδυνος, ὅτι ἡ θεολογία ὀφείλει πάντοτε νὰ ἐπεμβαίνῃ εἰς τὰ τῆς ἐπιστήμης.

Τὸ πρῶτον δὲ τυπικὸν πεδίον τῆς μάχης ὑπῆρξεν ἡ Γεωγραφία, τὸ ἁπλούστερον στοιχειῶδες δόγμα τῆς ἐπιφανείας καὶ τοῦ σχήματος τῆς γῆς.

Μεταξὺ τῶν κληροδοτημάτων τῆς διανοίας τοῦ ἀρχαίου κόσμου πρὸς τὸν νέον πολιτισμὸν ἦσαν ἰδέαι τινὲς περὶ τῆς σφαιρικότητος τῆς γῆς. Αἱ ἰδέαι αὗται ἦσαν ἀόριστοι, ἦσαν ἀναμεμιγμέναι μετά τινων παραλογισμῶν, ἀλλ' ἦσαν μόλα ταῦτα *βλαστικαὶ ἰδέαι*, καὶ ὅταν ἡ θύελλα τοῦ βαρβαρισμοῦ, ὅστις εἰσῆξε

Digitized by Google

τὸν νέον πολιτισμὸν ἐν Εὐρώπῃ, ἤρξατο νὰ διασκεδάζηται, αἱ ἰδέαι αὗται ἤρχισαν νὰ βλαστάνωσι καὶ νὰ θάλλωσι εἰς τὸν νοῦν σοφῶν τινων ἀνδρῶν, οἵτινες ἔσχον τὴν τόλμην νὰ ἀπαγγείλωσιν ὅτι ἡ γῆ εἶναι στρογγύλη, εἶναι σφαῖρα.

Οἱ ἐπισημότεροι καὶ σπουδαιότεροι ἄνδρες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐθορυβήθησαν ἀμέσως, ἡ ἰδέα τοῦ σφαιροειδοῦς σχήματος τῆς γῆς ἐφάνη εἰς αὐτοὺς πλήρης κινδύνων διὰ τὰς Ἁγίας Γραφάς, ἐννοοῦντας βεβαίως τὴν ἑρμηνείαν, ἣν ἔδιδον εἰς αὐτὰς αὐτοί.

Εὐσέβιος, ὁ διάσημος ἐκκλησιαστικὸς ἱστορικός, πρῶτος ἐξηγέρθη κατὰ τῶν εἰσηγητῶν τῆς νέας ἰδέας, προσπαθῶν ν' ἀποκρούσῃ αὐτοὺς διὰ τῆς περιφρονήσεως τῆς ἐπιστήμης. Οὗτος ἠθέλησε νὰ πείσῃ τοὺς καινοτομοῦντας περὶ γεωγραφίας, ὅτι αὐτὸς καὶ οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἀπηξίουν τὰς τοιούτου εἴδους ἐρεύνας. Γράφων περὶ τῶν νεωτερισμῶν τῆς ἐποχῆς του ἐν ταῖς φυσικαῖς ἐπιστήμαις ἀπεφαίνετο ὡς ἑξῆς. «Οὐχὶ ἐξ ἀγνοίας τῶν θαυμαζομένων ὑπ' αὐτῶν ἀνακαλύψεων, ἀλλὰ μᾶλλον περιφρονοῦντες τὴν ματαιοπονίαν αὐτῶν ὀλίγον σκεπτόμεθα περὶ τοιούτων ἀντικειμένων, καὶ στρέφομεν τὰς ψυχὰς ἡμῶν εἰς ὑψηλότερα πράγματα». Ὁ Λακτάντιος διισχυρίζετο ὅτι, «αἱ ἰδέαι τῶν σπουδαζόντων τὴν ἀστρονομίαν εἰσὶ μανιώδεις καὶ μωραί.» Ἀλλ' αἱ ἀπόπειραι αὗται τοῦ ν' ἀποθαρρύνωσι τὴν μικρὰν φάλαγγα τῶν φυσιολόγων τῆς τότε ἐποχῆς δὲν εὐδοκίμησε τὸ παράπαν. Καὶ τηλικοῦτοι ἄνδρες, οἷοι ἦσαν ὁ Λακτάντιος καὶ ὁ Εὐσέβιος, δὲν ἴσχυσαν νὰ κατασιγάσωσι μίαν νέαν ἐπιστημονικὴν ἰδέαν. Ἡ εὐάριθμος σπεῖρα τῶν ἐπιστημόνων προώδευε, καὶ τὸ δόγμα τῆς στρογγυλότητος τῆς γῆς φυσικῶς ἐπήγαγε τὴν διάσκεψιν περὶ τῶν κατοικούντων ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας αὐτῆς· οὕτω πως ἐζωογονήθη μία ἄλλη βλαστικὴ ἰδέα, ἡ ἰδέα τῆς ὑπάρξεως ἀντιπόδων, ἀνθρώπων κατοικούντων γέας κειμένας ἐπὶ τοῦ ἀντιθέτου ἡμισφαιρίου. Κατ' αὐτῆς ἐξηγέρθη τὸ ἀρειμάνιον φρόνημα τῶν ἀγαθοτέρων καὶ σπουδαιοτέρων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς. Πάντες ἐθεώρουν τὸ τοιοῦτον δόγμα ἐπικίνδυνον· εἰς τοὺς περισσοτέρους ἐφαίνετο ἀξιόποινον. Οἱ ἅγιοι Βασίλειος καὶ Ἀμβρόσιος ἦσαν ἀρκούντως ἀνεκτικοὶ ὥστε νὰ παραδεχθῶσιν, ὅτι ὁ πιστεύων ὅτι ἡ γῆ εἶναι στρογγύλη καὶ κατοικημένη εἰς τὰ ἀντίθετα αὐτῆς μέρη ἠδύνατο ἴσως νὰ τύχῃ αἰωνίου σωτηρίας, ἀλλ' οἱ πλεῖστοι τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ἀπολύτως ἠρνοῦντο ὅτι εἶναι ποτὲ δυνατὸν τοιοῦτοι αἱρετικοὶ νὰ σωθῶσιν. Ὁ Λακτάντιος ἐρωτᾷ· «ὑπάρχει τις τόσον μωρὸς ὥστε νὰ πιστεύσῃ ὅτι εὑρίσκονται ἄνθρωποι τῶν ὁποίων οἱ πόδες εἰσὶν ὑπεράνω τῶν κεφαλῶν των; ὅτι τὰ λήϊα καὶ τὰ δένδρα φύονται πρὸς τὰ κάτω; ὅτι ἡ βροχή, αἱ χιόνες καὶ ἡ χάλαζα πίπτουσι πρὸς τὰ ἄνω ἐπὶ τῆς γῆς;..... Ἀλλ' ἂν ἐρωτήσῃς, λέγει, τοὺς συνηγοροῦντας ὑπὲρ τοιούτων παραδόξων μύθων, διατί τὰ πάντα δὲν πίπτουν εἰς τὸ ἀπέναντι κατώτερον μέρος τοῦ οὐρανοῦ, ἀποκρίνονται, ὅτι τοιαύτη εἶναι ἡ φύσις τῶν ὄντων, ὅτι τὰ βαρέα σώματα φέρονται πρὸς τὸ κέντρον, καθὼς αἱ ἀκτῖνες ἑνὸς τροχοῦ, ἐνῷ τὰ ἐλαφρὰ σώματα ὡς νέφη, καπνὸς καὶ πῦρ τείνουσιν ἀπὸ τοῦ κέντρου πρὸς τοὺς οὐρανοὺς καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις. Ἐν ταύτῃ τῇ περιπτώσει, προσθέτει, ἀγνοῶ τί νὰ εἴπω εἰς τοὺς πλανηθέντας ἅπαξ, οἵτινες ἐμμένουσιν ἐν τῇ ἀφροσύνῃ των προασπίζοντες μίαν ματαιοφροσύνην διά τινος ἄλλης».

Ὁ ἅγιος Αὐγουστῖνος κάπως παραδέχεται τὸ στρογγύλον σχῆμα τῆς γῆς, ἀλλ' ἀποκρούει τὴν ἰδέαν, ὅτι ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι εἰς τὸ ἀπέναντι μέρος αὐτῆς λέγων, ὅτι αἱ Ἱεραὶ Γραφαὶ δὲν ἀναφέρουσι περὶ τοιούτων ἀπογόνων τοῦ Ἀδάμ.

Ἀλλὰ πάντα ταῦτα δὲν ἴσχυσαν ν' ἀποσοβήσωσι τὴν ἰδέαν. Ἀπέτυχεν ἡ ἐκ πλαγίου στρατηγικὴ προσβολὴ ἡ κινηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου, ὡς ἐπίσης ἀπέτυχε καὶ ἡ κατὰ μέτωπον ἔφοδος ἡ γενομένη παρὰ τοῦ Λακταντίου καὶ Αὐγουστίνου καὶ ἄλλων. Ὅθεν εἰς τὸν ἕκτον αἰῶνα ἤγειραν μέγα φρούριον οἱ ἀντίπαλοι τῶν νέων ἰδεῶν καὶ ὠχυρώθησαν ἐν αὐτῷ. Τοῦτο ἐκτίσθη στερεὸν καὶ ἐντέχνως, ἦτο δὲ ἐντελὴς θεωρία τοῦ Κόσμου, βασιζομένη ἐπὶ τῆς κατὰ γράμμα ἑρμηνείας περικοπῶν τῆς Γραφῆς, δημιουργὸς δὲ αὐτῆς ἦτο Κοσμᾶς ὁ ἰνδικοπλεύστης.

Κατὰ τὸν Κοσμᾶν ἡ γῆ εἶναι παραλληλόγραμμος, ὁμαλή, καὶ περικυκλοῦται ὑπὸ τεσσάρων μεγάλων θαλασσῶν. Εἰς τὰς ἔξω ἐσχατιὰς αὐτῶν ὑπερμεγέθη τείχη περιβάλλουσιν ὁλόκληρον τὴν δημιουργίαν. Τὰ τείχη ταῦτα βαστάζουσι τὸν θόλον τοῦ οὐρανοῦ, τείχη καὶ θόλος συγκλείουσι τὴν γῆν καὶ πάντα τὰ οὐράνια σώματα. Ὁλόκληρον τὸ θεολογικὸν τοῦτο φρούριον ἐκτίσθη κατὰ τοὺς κανόνας τῆς ἐπιστήμης, καί, ὡς ἐνομίζετο τό-

Digitized by Google

τε, συμφώνως πρὸς τὰ ῥητὰ τῆς Γραφῆς. Βασιζόμενος ἐπὶ τοῦ ἐδαφίου τὸ *ἅγιον κοσμικόν*, τοῦ ἐνάτου κεφαλαίου τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ἔνθα γίνεται λόγος περὶ τῆς ἐν τῇ ἐρήμῳ σκηνῆς, διισχυρίζεται ὁ Κοσμᾶς μετ' ἄλλων ἑρμηνευτῶν τῆς ἐποχῆς του, ὅτι δι' αὐτοῦ περιγράφεται ἡ δημιουργία τοῦ παντός, ὥστε κατ' αὐτὸν ὁ κόσμος ἐκτίσθη ἐπὶ τοῦ σχεδίου τῆς ἰουδαϊκῆς σκηνῆς, δίκην κιβωτοῦ ἐπιμήκους. Ἐρχόμενος ἔπειτα εἰς τὰς λεπτομερείας τοῦ σχεδίου, φέρει εἰς μαρτυρίαν τὰς μεγαλοπρεπεῖς φράσεις τοῦ Ἡσαΐου «Ὁ κατέχων τὸν γῦρον τῆς γῆς καὶ οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐτῇ ὡς ἀκρίδες», «ὁ στήσας ὡς ἀψίδα τὸν οὐρανὸν καὶ διατείνας ὡς σκηνὴν κατοικεῖν» καὶ τὸ ἐδάφιον τοῦ Ἰὼβ διαλαμβάνον περὶ «στύλων τοῦ οὐρανοῦ·» μετατρέπων δ' οὕτω πως τὴν λαμπρὰν καὶ ἐρίτιμον ἐκείνην ποίησιν εἰς πεζοῦ λόγου διήγησιν, νομίζει ὅτι ἐξορύττει θησαυροὺς διὰ τὴν ἐπιστήμην. Εἶτα διαιρεῖ τὴν εὐρύχωρον ταύτην κιβωτὸν εἰς δύω πατώματα ἀλλεπαλλήλως κείμενα. Ἐν τῷ πρώτῳ, λέγει, ζῶσιν οἱ ἄνθρωποι καὶ κινοῦνται οἱ ἀστέρες, ἐκτείνεται δὲ πρὸς τὰ ἄνω μέχρι τῆς πρώτης στερεᾶς ἀψῖδος ἢ στερεώματος, ὅπου διάγουσιν οἱ ἄγγελοι, ὧν ἡ κυριωτέρα ἀσχολία εἶναι τὸ νὰ ὠθῶσι καὶ ἕλκωσι τὸν ἥλιον καὶ τοὺς πλανήτας ἔνθεν κἀκεῖθεν. Ἑπομένως λαμβάνει τὸ ἐδάφιον «γεννηθήτω στερέωμα ἐν μέσῳ τοῦ ὕδατος, καὶ ἔστω διαχωρίζον ἀνὰ μέσον ὕδατος καὶ ὕδατος» καὶ ἄλλα χωρία τῆς Γενέσεως, εἰς τὰ ὁποῖα προσθέτει χωρία τινὰ ἐκ τῶν Ψαλμῶν «αἰνεῖτε αὐτὸν οἱ οὐρανοὶ τῶν οὐρανῶν, καὶ τὸ ὕδωρ τὸ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν·» ρίπτει τὴν ὑψηλὴν ἐκείνην ποιητικὴν ἔκφρασιν μετὰ τῶν λοιπῶν γραφικῶν ῥήσεων εἰς τὸ χωνευτήριόν του, καὶ καθυποβάλλων αὐτὰς εἰς ἰδιάζουσαν μέθοδον λογικοῦ μίγματος ἐξάγει τὴν θεωρίαν, ὅτι ἄνωθεν τούτου τοῦ πρώτου στεγάσματος ὑπάρχει ὑπερμεγέθης λεκάνη περιέχουσα τὰ ὕδατα. Τότε βοηθούμενος ἀπὸ τὴν ἔκφρασιν τῆς Γενέσεως περὶ «καταρρακτῶν τοῦ οὐρανοῦ» δογματίζει περὶ τῆς διανομῆς τῆς βροχῆς, προσεπάγων τὴν δοξασίαν ὅτι οἱ ἄγγελοι οὐ μόνον ὠθοῦσι καὶ ἕλκουσι τὰ οὐράνια σώματα πρὸς φωτισμὸν τῆς γῆς, ἀλλ' ἀνοίγουσι καὶ κλείουσι καὶ τοὺς καταρράκτας τοῦ οὐρανοῦ, ὅπως τὴν διαβρέχωσιν ἐνίοτε.

Ἵνα ὁρίσῃ τὸν χαρακτῆρα τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς ὁ Κοσμᾶς, ἐξετάζει τὴν τράπεζαν τοῦ ἄρτου τῆς προθέσεως ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ μαρτυρίου. Αἱ διαστάσεις τῆς τραπέζης ἐκείνης τὸν πείθουσιν, ὅτι ἡ γῆ εἶναι ὁμαλὴ καὶ δὶς μακρυτέρα ἀφ' ὅσον εἶναι πλατεῖα. Αἱ τέσσαρες αὐτῆς γωνίαι συμβολικῶς δεικνύουσι τὰς τέσσαρας ὥρας τοῦ ἐνιαυτοῦ. Ὅπως ἐξηγήσῃ τὴν κίνησιν τοῦ ἡλίου ὁ Κοσμᾶς, ὑποθέτει ὅτι πρὸς βορρᾶν τῆς γῆς ὑπάρχει μέγα ὄρος, καὶ ὅτι τὴν νύκτα ὁ ἥλιος κρύπτεται ὄπισθεν αὐτοῦ. Ἀλλὰ τινὲς ἐκ τῶν ὑπομνηματιστῶν του ἐτόλμησαν νὰ ἐκφράσωσι δισταγμόν τινα εἰς τοῦτο, φρονοῦντες ὅτι ὁ ἥλιος ὠθεῖτο τὴν νύκτα ἐντὸς μεγάλου λάκκου καὶ ἀνεσύρετο τὴν πρωΐαν. Οὐδὲν συγκινητικώτερον τῶν ἐνθουσιωδῶν ἐκφράσεων τοῦ Κοσμᾶ ἐν τέλει τῆς ἐκθέσεως τῆς μεγάλης θεωρίας του, ἀνακράζοντος ἐν ἐκστάσει ὅτι ὁ Μωυσῆς, οἱ προφῆται, οἱ εὐαγγελισταὶ καὶ οἱ ἀπόστολοι συμφωνοῦσι περὶ της ἀληθείας τοῦ δόγματός του.

Τοιοῦτον ἦτο τὸ ἐναντίον τῆς ἀνθρωπίνης ἐπιστήμης ἐγερθὲν φρούριον ὑπὸ τοῦ Κοσμᾶ κατὰ τὸν ἕκτον αἰῶνα, καὶ ἵστατο ἀκλόνητον. Ματαίως τὸ προσέβαλλον οἱ νεωτερισταί· οἱ νοημονέστεροι τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐπεδόθησαν εἰς τὸ νὰ τὸ ὀχυρώσωσι μὲ νέας γραφικὰς μαρτυρίας καὶ ἤγειραν νέα προχώματα θεολογικῶν ἐπιχειρημάτων, ἵστατο δὲ στερεὸν ἐπὶ δύο αἰῶνας, ἕως ὅτου εἷς ἐπίσκοπος, ὁ Βιργίλιος ἐκ Σάλτσβουργ, ἐδημοσίευσε τὴν πεποίθησίν του περὶ ὑπάρξεως τῶν ἀντιπόδων. Περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ὀγδόης ἑκατονταετηρίδος ἔζη ἐν Γερμανίᾳ εἷς τῶν μεγαλειτέρων καὶ εὐγενεστέρων ἀνδρῶν, ὁ ἅγ. Βονιφάτιος, ὅστις ὑπερηκόντιζε κατὰ τὴν παιδείαν τοὺς συγχρόνους του, εἰς δὲ τὰ ἔργα τῆς ἀγάπης ἦτον ἄξιος διάδοχος τῶν Ἀποστόλων καὶ ἕνεκα τῶν χριστιανικῶν ἀρετῶν του ἐγένετο ἀκουσίως πρωθιεράρχης τῆς Γερμανίας, ὁ δὲ θρησκευτικὸς αὐτοῦ ζῆλος μετὰ ταῦτα τὸν ὡδήγησεν ἑκουσίως εἰς τὸ μαρτύριον. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐκάθητο ἐπὶ τοῦ παπικοῦ θρόνου μέγας διπλωμάτης χριστιανός, ὁ πάπας Ζαχαρίας. Ὁ Βονιφάτιος ἀνυπερθέτως κηρύττεται ἐναντίος τῆς ἀνανεώσεως τοιαύτης τρομερᾶς αἱρέσεως, οἵα ἐστὶν ἡ ὕπαρξις τῶν ἀντιπόδων, διαμαρτύρεται ὅτι εἶναι τὸ αὐτὸ ὡς νὰ ἐπιστεύετο ὅτι ὑπάρχουσιν ἐπὶ τῆς γῆς ἄνθρωποι πρὸς τοὺς ὁποίους τὰ μέσα τῆς ψυχικῆς σωτηρίας δὲν δύνανται νὰ ἐπαρκέσωσι. Προσβάλλει τὸν Βιργίλιον, ἐπικαλεῖται τοῦ Ζαχαρίου τὴν βοήθειαν, λαμβά-

Digitized by Google

νονται μέτρα καταςαλτικά, καὶ οὕτως, οὔτε ὁ Βιργίλιος οὔτε ἡ δοξασία του περὶ ἀντιπόδων ἀκούεται πλέον.

Παρέρχονται ἑξακόσια ἔτη ὅτε πάλιν δύο ἄνδρες ἐν τῇ δεκάτῃ τετάρτῃ ἑκατονταετηρίδι προασπίζουσι δημοσίᾳ τὸ δόγμα περὶ ἀντιπόδων. Ἐξ αὐτῶν ὁ πρῶτος, Πέτρος Ἀλβάνος, διαφεύγει τὴν τιμωρίαν διὰ τοῦ φυσικοῦ θανάτου, ὁ δὲ ἕτερος, γνωςὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα Cecco d'Ascoli, ἑβδομηκοντούτης τὴν ἡλικίαν, ὑφίσταται τὸν διὰ πυρὸς βίαιον θάνατον. Ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς τιμωρίας ταύτης δὲν ἐξεπλήρωσε τὴν ποινήν του. Ὁ μέγας ζωγράφος Orcagnia, τοῦ ὁποίου αἱ φρικαλέαι γραφαὶ εἰσέτι φαίνονται ἐπὶ τῶν τοίχων Campo Santo τῆς Πίζας διαιώνισε τὴν κόλασιν τοῦ Cecco, παραστήσας αὐτὸν ἐντὸς τῶν φλογῶν τοῦ ᾅδου· ἀλλ' ἡ ἰδέα ἐπέζησε καὶ ὁ κόσμος ἐσκανδαλίζετο. Ἑκατὸν ἔτη ὑστερώτερον εὑρίσκομεν τὸν θεολόγον Τοστάτον διαμαρτυρόμενον ἐναντίον τοῦ δόγματος περὶ ἀντιπόδων, ὡς κινδυνώδους. Ὅθεν ἐφευρῆκεν οὗτος ἓν νέον βέλος, τὸν ἑξῆς συλλογισμόν, κατ' αὐτοῦ. «Οἱ Ἀπόστολοι διετάχθησαν, λέγει, νὰ ὑπάγωσιν εἰς ὅλον τὸν κόσμον καὶ νὰ κηρύξωσι τὸ Εὐαγγέλιον εἰς πάντα τὰ ἔθνη. Δὲν ὑπῆγον ὅμως εἰς κανὲν μέρος τοῦ κόσμου ὅπου ὑπῆρχον ἀντίποδες, οὔτε ἐκήρυξαν αὐτὸ εἰς κανὲν τοιοῦτον ἔθνος· ἄρα ἀντίποδες δὲν ὑπάρχουσι.» Ταῦτα συνεζητοῦντο ἀμέσως πρὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Κολόμβου. Κατόπιν ἔρχεται ὁ Κολόμβος, περὶ τῶν ἀγώνων τοῦ ὁποίου ὁ κόσμος ἤκουσε τίνι τρόπῳ ὁ ἐπίσκοπος τῆς Κεύτας τὸν ἐπεστόμισεν εἰς Πορτογαλλίαν, πῶς εἰς τὴν Σύνοδον τῆς Σαλαμάνκας οἱ θεολόγοι τὸν κατέβαλον διὰ περικοπῶν τῶν Ψαλμῶν καὶ ῥήσεων τοῦ ἀποστόλου Παύλου καὶ τοῦ ἁγίου Αὐγουστίνου.

Ἀλλὰ κατὰ τὰ 1519 ἡ ἐπιστήμη ἐκέρδησε νίκην τελείαν. Ὁ Magalhaens διὰ τοῦ περιφήμου αὐτοῦ περίπλου ἀπέδειξεν ὅτι ἡ γῆ εἶναι στρογγύλη· ἀπέδειξεν ἀληθεῦον τὸ δόγμα περὶ ἀντιπόδων, διότι εἶδε τοὺς ἀντίποδας, ἀλλὰ καὶ τοῦτο δὲν ἐπεράτωσε τὸν πόλεμον. Πολλοὶ σπουδαῖοι καὶ καλοὶ ἄνθρωποι ἠναντιοῦντο εἰς τὸ δόγμα ἐπὶ διακόσια ἔτη ἀκόμη, ἀπότε οἱ ἀστρονόμοι τῆς Γαλλίας ἐπραγματοποίησαν τὴν καταμέτρησιν τῶν μοιρῶν τῆς γῆς εἰς τὰς ἰσημερινὰς καὶ πολικὰς χώρας, καὶ πρὸς ταῖς λοιπαῖς ἀποδείξεσι προσέθεσαν ἐκείνην τοῦ ἐκκρεμοῦς ὡρολογίου. Τούτου γενομένου, ὅτε πλέον τὰ συμπεράσματα τῆς ἐπιστήμης ἐφάνησαν θεμελιούμενα ἐπὶ τοῦ σαφοῦς ἐλέγχου καταμετρήσεως ἀκριβοῦς καὶ ἀναμφιλέκτου, τότε μόνον ἔπαυσεν ὁ πόλεμος δώδεκα ἑκατονταετηρίδων. Ποῖον δὲ ἦτο τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ πολέμου τούτου; Αἱ προσπάθειαι τοῦ Εὐσεβίου καὶ Λακταντίου ὅπως παραλύσωσι τὰς ἐπιςημονικὰς ἐρεύνας, οἱ ἀγῶνες τοῦ Αὐγουστίνου ἵνα τὰς ἀποκρούσῃ, αἱ ἀπόπειραι τοῦ Κοσμᾶ ὅπως τὰς νεκρώσῃ διὰ τοῦ δογματισμοῦ, αἱ τοῦ Βονιφατίου καὶ Ζαχαρίου καὶ ἄλλων ἵνα τὰς ἀποσοβήσωσι διὰ τῆς βίας, ὅσον εὐσυνείδητοι καὶ ἂν ἦσαν, ἀπέληξαν εἰς τὸ δυσάρεστον συμπέρασμα, ὅτι ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ θρησκεία εἰσὶν ἀντίπαλοι, καὶ εἰς τὸ νὰ ἀποξενώσωσιν ἀπὸ τὴν θρησκείαν πολλοὺς ἐκ τῶν χρηστοτέρων ἀνθρώπων καθ' ὅλους ἐκείνους τοὺς μακροὺς αἰῶνας. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦτον ἀθλιώτατον ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν. Ἐξ ἄλλου μέρους ποίαν ὑπηρεσίαν προσέφερον οἱ ἀγωνισάμενοι ὑπὲρ τῆς ἐπιστήμης; ἁπλῶς μίαν ἀσυγκρίτως ὑψηλοτέραν ἰδέαν περὶ τοῦ κόσμου καὶ πολὺ ἀληθεστέραν ἔννοιαν περὶ τοῦ δημιουργοῦ καὶ συντηρητοῦ αὐτοῦ.

Ποία κοσμογραφία συνᾴδει μᾶλλον πρὸς μεγαλοπρεπῆ καὶ ἀληθῆ θρησκείαν ἡ τοῦ Κοσμᾶ ἢ ἡ τοῦ Ἰσαὰκ Νεύτονος; τί προσφέρει εὐγενεστέραν τροφὴν εἰς θρησκευτικὰς σκέψεις αἱ διατριβαὶ τοῦ Λακταντίου ἢ αἱ ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Ῥαπτάρχου ἐκτεθειμέναι θεωρίαι τοῦ *Σύμπαντος*;

Ἄλλη μεγάλη μάχη συνεκροτήθη κατόπιν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς θέσεως τῆς γῆς μεταξὺ τῶν οὐρανίων σωμάτων. Ἐξ ἑνὸς ἡ μεγάλη μερὶς τῶν εὐσυνειδήτων καὶ εὐσεβῶν ἀνθρώπων ἐγκαθιδρύθη στερεὰ ἐπὶ τῆς γεωκεντρικῆς δοξασίας, τοποθετούσης τὴν γῆν ἐν τῷ κέντρῳ, ἐνῷ ὁ ἥλιος καὶ οἱ πλανῆται περιστρέφονται γύρῳ αὐτῆς. Τὸ δόγμα τοῦτο ἦτον ἀρχαῖον καὶ σεβαστὸν καθ' ὅσον εἶχεν ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὸ κῦρος μεγάλων ὀνομάτων, οἷα τὰ τοῦ Πλάτωνος καὶ Πτολεμαίου, τὸ ἐπεξειργάσθησαν δὲ ἀρκούντως ὥστε νὰ ἐξηγῇ πάντα τὰ φαινόμενα. Οἱ ἑρμηνεύοντες κατὰ γράμμα τὰ ῥητὰ τῶν Γραφῶν τὸ ἐνεκολπώθησαν, διότι συνεφώνει πληρέστατα μὲ τὸ κείμενον τῆς Ἱερᾶς Βίβλου. Ἀλλ' ὅμως τὰ σπέρματα τῆς ἡλιοκεντρικῆς θεωρίας εἶχον φυτευθῆ πολὺ ἀρχαιότερον καὶ λογικώτερον ὑπὸ Βραχμάνων καὶ φιλοσόφων ἐν τῇ Ἰνδικῇ καὶ Ἑλλάδι, ἦσαν δὲ ἕτοιμα νὰ ἀναβλαστήσωσιν ἐν τῇ διανοίᾳ τοῦ καρδιναλίου de Cu-

Digitized by Google

σα, ἀλλ' ὁ παγετὸς τοῦ δογματισμοῦ ἐπεπόλαζεν ἀκόμη εἰς τὸν κόσμον, ὥστε μέχρι τῆς δεκάτης ἕκτης ἑκατονταετηρίδος οὔτε ἄνθος οὔτε καρπὸς δὲν ἐπῆλθεν εἰς τὴν μεγάλην ταύτην ἀλήθειαν. Τὸ ἔδαφος ὅμως ἐλιπαίνετο ἠρέμα καὶ ὁ ἀὴρ ἐθερμαίνετο· τὰ μαθηματικὰ προώδευον ὁλονέν· τὰ οὐράνια σώματα παρετηροῦντο διηνεκῶς καὶ σιωπηλῶς. Ἐπὶ τέλους ἐφάνη μακρὰν τῶν καθιδρυμάτων τῆς τότε σοφίας καὶ ἐπιστήμης, εἰς τὰ πέρατα τῆς Πολωνίας, εἷς ἁπλοϊκὸς σπουδαστὴς τῆς φύσεως, ὅστις πρώτην φορὰν ἀνήγγειλε σαφῶς εἰς τὸν κόσμον τὴν ἀλήθειαν, τόσον συνήθη τώρα ἀλλὰ τόσον καταπληκτικὴν τότε, ὅτι ὁ ἥλιος καὶ οἱ πλανῆται δὲν περιστρέφονται κύκλῳ τῆς γῆς, ἀλλ' ἡ γῆ μετὰ τῶν πλανητῶν περὶ τὸν ἥλιον, ὁ δὲ ἄνθρωπος οὗτος ἦτον ὁ Νικόλαος Κοπέρνικος. Οὗτος ἦτο καθηγητὴς εἰς Ῥώμην, ἀλλὰ καθ' ὅσον ἡ ἀλήθεια αὕτη ἐνεσαρκοῦτο ἐν τῇ διανοίᾳ του, ᾐσθάνετο ὅτι ἡ Ῥώμη δὲν ἦτο ἀσφαλὴς τόπος δι' αὐτόν. Ἦτον ἐπικίνδυνον νὰ δημοσιεύσῃ τὴν ἰδέαν του ταύτην ἐκεῖ, ὥστε ὑπὲρ τὰ τριάκοντα ἔτη ἔμενεν ὑπνώττουσα εἰς τὸν νοῦν τοῦ Κοπερνίκου καὶ τῶν φίλων εἰς οὓς κρυφίως τὴν ἐνεπιστεύθη. Ἐπὶ τέλους ἡτοίμασε τὸ μέγα του σύγγραμμα *Περὶ τῆς ἐγκυκλίου κινήσεως τῶν οὐρανίων σωμάτων*, καὶ τὸ ἀφιέρωσεν εἰς αὐτὸν τὸν πάπαν. Ἀλλ' εἰς ποίαν πόλιν νὰ τὸ δημοσιεύσῃ; (εἰς τὴν Ῥώμην; δὲν ἐτόλμα, διότι ἐκεῖ οἱ ἀρχηγοὶ τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας ἤθελον τὸ κατάσχει ἀμέσως. Εἰς Witemberg; καὶ ἐκεῖ οἱ κορυφαῖοι τῶν Διαμαρτυρομένων ἦσαν οὐχ ἧττον δυσμενεῖς πρὸς αὐτό· ὅθεν τὸ ἐνεπιστεύθη εἰς τὸν Ὀσίανδρον τῆς Nuremberg· ἀλλὰ τὴν τελευταίαν στιγμὴν καὶ ὁ Ὀσίανδρος ἀπώλεσε τὸ θάρρος του. Δὲν ἐτόλμησεν ὅθεν νὰ δημοσιεύσῃ τὴν νέαν ἰδέαν μετὰ γενναιότητος, ἀλλὰ γράψας χαμερπὲς προοίμιον προσεπάθει νὰ δικαιολογήσῃ δῆθεν τὸν Κοπέρνικον διὰ τὴν νέαν του ταύτην ἰδέαν, προστιθεὶς καὶ τὸ ἀπολογητικὸν ψεῦδος, ὅτι ὁ Κοπέρνικος προτείνει τὸ δόγμα τῆς κινήσεως τῆς γῆς οὐχὶ ὡς πραγματικόν τι, ἀλλ' ὡς ὑπόθεσιν, προσεπιφέρων ὅτι ἔξεστιν εἰς ἀστρονόμον νὰ ἀφίνῃ ἐλευθέραν τὴν φαντασίαν του, τοῦθ' ὅπερ ἔπραξεν ὁ Κοπέρνικος. Οὕτως ἡ μεγαλειτέρα καὶ εὐγενεστέρα ἴσως τῶν ἐπιστημονικῶν ἀληθειῶν, ἀλήθεια ἐξαίρουσα οὐχ ἧττον τὴν θρησκείαν ἢ τὴν ἐπιστήμην, ἐδέησε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν κόσμον ἕρπουσα καὶ ἐξηυτελισμένη. Τὴν 24 Μαΐου 1543 ἔφθασεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Κοπερνίκου τὸ νεωστὶ τυπωθὲν βιβλίον, ἀλλ' ἐκεῖνος ἔκειτο ψυχορραγῶν εἰς τὴν κλίνην του, ὅτε τὸ ἔλαβεν ἀνὰ χεῖρας. Μετ' ὀλίγας δὲ ὥρας ἐκπνεύσας διέφυγε τὴν καταδρομὴν τῶν εὐσυνειδήτων μὲν ἀλλὰ πεπλανημένων ἀνθρώπων, οἵτινες προθύμως ἤθελον ἀμαυρώσει τὴν ὑπόληψίν του καὶ τοῦ ἀφαιρέσειν ἴσως καὶ τὴν ζωήν. Ἀλλὰ δὲν τοὺς διέφυγεν ὅλως διόλου, οὐδ' αὐτὸς δ' ὁ θάνατος δὲν ἤρκεσε νὰ τὸν προστατεύσῃ, ἦτο μάλιστα φόβος ἐκδικήσεως ἐπὶ τοῦ νεκροῦ του, διότι ἐπὶ τοῦ τάφου του δὲν ἐπεγράφησαν τὰ ἔργα τοῦ μακροῦ βίου του, οὔτε μνεία ἐγένετο τῆς μεγάλης ἀνακαλύψεώς του, ἐνεχαράχθησαν δὲ μόνον οἱ ἑξῆς συμπαθητικοὶ λόγοι· «Δὲν ζητῶ τὴν εἰς τὸν Παῦλον δαψιλευθεῖσαν χάριν, οὔτε τὴν πρὸς τὸν Πέτρον· χάρισόν μοι μόνον τὴν ἐπιείκειαν, ἣν ἔδειξω τῷ συσταυρωθέντι λῃστῇ.» Μετὰ τριάκοντα μόλις ἔτη ἐτόλμησε φίλος τις νὰ γράψῃ εἰς τὸν ἐπιτύμβιον αὐτοῦ λίθον ἀνάμνησιν τῆς ἀνακαλύψεώς του. Αἱ ἁρμόδιοι ἀρχαὶ ἀμέσως ἐπελήφθησαν τοῦ βιβλίου, καὶ τὸ κατεδίκασαν ἐπισήμως. Ὁ ἀναγινώσκων αὐτὸ κατεδικάζετο εἰς τὴν ἀπώλειαν τῆς ψυχικῆς σωτηρίας, καὶ ὁ κόσμος συνήνεσεν εἰς τὴν ἀπόφασιν ταύτην. Ἀναμφιβόλως πολλοὶ εἰσὶν ἕτοιμοι νὰ κατακραυγάσωσι κατὰ τῆς ῥωμαϊκῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας· ἀλλ' ἡ δικαιοσύνη ἀπαιτεῖ νὰ εἴπωμεν ὅτι οἱ θεμελιωταὶ τῆς τῶν Διαμαρτυρομένων πίστεως δὲν ἦσαν ἧττον ζηλωταὶ κατὰ τοῦ νέου ἐπιστημονικοῦ δόγματος. Ὁ Μαρτῖνος Λούθηρος ἔγραφε· «πολλοὶ δίδουσιν ἀκρόασιν εἰς ἕνα παράτολμον ἀστρολόγον, ὅστις προσεπάθησε νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι περιστρέφεται ἡ γῆ, οὐχὶ οἱ οὐρανοὶ ἢ τὸ στερέωμα, ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη. Ἂν θέλῃς νὰ φανῇς πνευματώδης, πρέπει νὰ ἐφεύρῃς κἀνὲν νέον σύστημα, τὸ ὁποῖον νὰ διισχυρίζησαι ὅτι εἶναι τὸ καλλίτερον πάντων τῶν συστημάτων· ὁ χρονόληρος οὗτος θέλει νὰ ἀνατρέψῃ ἄρδην τὴν ἐπιστήμην τῆς ἀστρονομίας, ἐνῷ ἡ ἱερὰ Γραφὴ ῥητῶς λέγει ὅτι ὁ Ἰησοῦς, υἱὸς τοῦ Ναυῆ, προσέταξε νὰ σταθῇ ὁ ἥλιος, οὐχὶ ἡ γῆ.» Ὁ Μελάγχθων, καίτοι ἠπιώτερος, δὲν καθυστέρησε τοῦ Λουθήρου εἰς τὸ νὰ καταδικάσῃ τὸν Κοπέρνικον. Ἐν τῇ συγγραφῇ αὐτοῦ *Ἀρχαὶ τοῦ φυσικοῦ δόγματος* λέγει· «οἱ ὀφθαλμοὶ ἑκάστου μαρτυροῦσιν, ὅτι ὁ οὐρανὸς περιστρέφεται ἐντὸς εἰκοσιτεσσάρων ὡρῶν, ἀλλ' ἄνθρωποί τινες, εἴτε ἀγαπῶντες τὸν νεωτε-

Digitized by Google

ρισμὸν ἢ πρὸς ἐπίδειξιν εὐφυΐας ἐσυμπέραναν, ὅτι ἡ γῆ κινεῖται, καὶ διισχυρίζονται ὅτι οὔτε ἡ ὀγδόη σφαῖρα οὔτε ὁ ἥλιος περιστρέφεται· εἶναι ἔλλειψις χρηστοηθείας καὶ εὐσχημοσύνης τὸ νὰ ὑποστηρίζῃ τις δημοσίᾳ τοιαύτας δοξασίας καὶ τὸ παράδειγμα εἶναι ὀλέθριον· ἕκαστος ἐχέφρων ὀφείλει νὰ δέχηται τὴν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀποκαλυφθεῖσαν ἀλήθειαν καὶ νὰ ἐμμένῃ εἰς αὐτήν.» Ἔπειτα φέρει ὁ Μελάγχθων εἰς μαρτυρίαν περικοπὰς ἀπὸ τοὺς Ψαλμοὺς καὶ ἀπὸ τὸν Ἐκκλησιαστήν, αἱ ὁποῖαι, ὡς διισχυρίζεται, βεβαιοῦσι θετικῶς καὶ σαφῶς, ὅτι ἡ γῆ ἵσταται ἀκλόνητος, καὶ ὅτι ὁ ἥλιος κινεῖται περὶ αὐτήν, καὶ προσεπιφέρει ὀκτὼ ἄλλας ἀποδείξεις τῆς προτάσεώς του ὅτι «ἡ γῆ δὲν δύναται νὰ ὑπάρχῃ ἀλλαχοῦ, ἂν δὲν κῆται εἰς τὸ κέντρον τοῦ Παντός.» Οἱ διαμαρτυρόμενοι δὲν καθυστεροῦσι κατ' οὐδὲν τῶν Καθολικῶν συνεπείᾳ τῶν διδαγμάτων τούτων. Οἱ κάτοικοι τῆς Elbing διεσκέδαζον ἐκθύμως εἰς τὴν παράστασιν κωμῳδίας, ἐν ᾗ ὁ Κοπέρνικος ἦτο τὸ κωμῳδούμενον πρόσωπον. Ὁ λαὸς τῆς Νυρεμβέργης, μεγάλου κέντρου τῶν διαμαρτυρομένων, ἔκοψε νομισματόσημον μετ' ἐπιγραφῆς χλευαζούσης τὸν φιλόσοφον καὶ τὴν θεωρίαν αὐτοῦ. Τότε ἐτέθη εἰς ἐνέργειαν καὶ ἓν εἶδος στρατηγικῆς κοινὸν ἄλλοτε εἰς τὰς μεταξὺ θεολόγων μάχας. Συνίσταται δὲ εἰς μεγάλας κραυγάς, ὅτι τὸ προβαλλόμενον δόγμα εἶναι παλαιόν, τετριμμένον καὶ πρὸ πολλοῦ ἀνασκευασθέν, ὅτι πολλοὶ διακεκριμένοι ἄνδρες τὸ ἀπέδειξαν ψευδές, ὅτι δὲν εἶναι ζῶσα ἀλήθεια ἀλλὰ ἀναιρεθὲν ψεῦδος, ὅτι ἂν ὁ κόσμος δίδῃ ἀκρόασιν εἰς αὐτό, τοῦτο προέρχεται ἐκ τῆς ἀμαθείας τῶν πολλῶν. Ἡ στρατηγικὴ αὕτη διευθύνετο κατὰ τοῦ Κοπερνίκου· ἀπεδεικνύετο ὅτι τὸ δόγμα του ἦτον ἁπλῶς ἀνανέωσις τῆς δοξασίας τοῦ Πυθαγόρου, ἥτις ἀπεδοκιμάσθη καθ' ὁλοκληρίαν. Ὁ Φρομοῦνδος ἐν κεφαλίδι τοῦ βιβλίου αὐτοῦ καὶ καθ' ὅλον τὸ σύγγραμμά του ἀρέσκεται ν' ἀποκαλῇ κατ' ἐπανάληψιν *Πυθαγορικὴν ἰδέαν* τὸ περὶ περιστροφῆς τῶν Πλανητῶν κύκλῳ τοῦ ἡλίου δόγμα. Τοῦτο τὸ εἶδος τῆς πολεμικῆς ἐμιμήθησαν καὶ ὑποδεέστεροι ἀνταγωνισταὶ καὶ εὐδοκίμησεν ἀρκούντως ἐπί τινα καιρόν. Ἀλλ ἡ ἀλήθεια δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ καταβληθῇ διὰ τῆς εἰρωνείας οὔτε διὰ τῆς βίας. Πολλοὶ νόες τὴν παρεδέχθησαν, ἀλλὰ μόνον μία γλῶσσα ἐτόλμησε νὰ τὴν προφέρῃ. Ὁ νέος οὗτος ἀγωνιστὴς ἦτο παράδοξος ἄνθρωπος, ὁ Ἰορδάνος Βροῦνος, ὅστις κατεδιώχθη θηριωδῶς ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, ἕως οὗ ἐπὶ τέλους ἐστράφη κατὰ τῶν διωκτῶν του μὲ ἀπελπιστικὴν δηκτικότητα. Ὅθεν φυλακίζεται ἐπὶ ἑξαετίαν, εἶτα ὑφίσταται τὸν διὰ πυρὸς θάνατον καὶ ἡ σποδὸς τῶν ὀστέων αὐτοῦ σκορπίζεται εἰς τοὺς ἀνέμους, ἡ ἀλήθεια ὅμως ἐπέζησεν, οὐδ' ἠδυνήθησαν νὰ τὴν θανατώσωσιν. Ἐντὸς δέκα ἐτῶν ἀπὸ τοῦ μαρτυρίου τοῦ Βρούνου μετὰ μεγάλας ταραχὰς καὶ διωγμοὺς ἡ ἀλήθεια τοῦ δόγματος τοῦ Κοπερνίκου ἐπεκυρώθη διὰ τοῦ τηλεσκοπίου τοῦ Γαλιλαίου. Ἐνταῦθα ἐξεπληρώθη μία τῶν συγκινητικωτέρων προφητειῶν. Πρὸ πολλῶν ἐτῶν οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Κοπερνίκου ἔλεγον· «ἐὰν τὸ δόγμα σου ἦτον ἀληθές, ἡ Ἀφροδίτη ἔπρεπε νὰ παρουσιάζῃ φάσεις ὁμοίας τῇ σελήνῃ». Ὁ δὲ Κοπέρνικος ἀπεκρίνετο· «ἔχετε δίκαιον, δὲν ἔχω τι νὰ ἀντιτάξω, ἀλλ' ὁ Πανάγαθος Θεὸς ἐν καιρῷ τῷ δέοντι θὰ εὕρῃ μίαν ἀπάντησιν εἰς ταύτην τὴν ἔνστασιν». Ἡ θεοδώρητος ἀπόκρισις ἦλθεν, ὅτε τὸ τηλεσκόπιον τοῦ Γαλιλαίου ἔδειξε τὰς φάσεις τῆς Ἀφροδίτης. Ἡ κατὰ τοῦ νέου τούτου ἀνταγωνιστοῦ, τοῦ Γαλιλαίου, ἐπίθεσις ἦτο τρομερά. Οἱ ὑπερασπισταὶ τῆς καλουμένης *ὑγιοῦς μαθήσεως* ἐκήρυττον ὅτι αἱ ἀνακαλύψεις του ἦσαν ἀπάτη καὶ αἱ ἀγγελίαι του βλασφημίαι. Ἡμιεπιστήμονες καθηγηταὶ θηρεύοντες τὴν εὔνοιαν τῆς Ἐκκλησίας ἐπετέθησαν κατ' αὐτοῦ διὰ νόθου ἐπιστήμης, εὔγλωττοι ἱεροκήρυκες τὸν προσέβαλον μὲ στρεβλωμένα ῥητὰ τῶν Γραφῶν. Ἀξίζει τὸν κόπον νὰ ἐξετάσωμεν τὰ κυριώτερα ὅπλα αὐτῶν τῶν μαχητῶν, εἶναι δὲ εὐκολωτάτη ἡ ἐξέτασίς των, διότι ἠμπορεῖ τις νὰ συνάξῃ αὐτὰ εἰς ὁποιονδήποτε πεδίον τῶν ἐπιστημονικῶν μαχῶν, ἀλλ' ἐνταῦθα ἰδίως ἐχρησίμευσαν περισσότερον παρὰ σχεδὸν εἰς οὐδὲν ἄλλο. Τὰ ὅπλα ταῦτά εἰσιν αἱ λέξεις *ἄπιστος* καὶ *ἄθεος*. Τὰ ἐπιστημονικὰ πεδία τῆς μάχης εἰσὶ πυκνῶς ἐστρωμένα μ' αὐτά. Ἐχρησίμευσαν δὲ ἐναντίον σχεδὸν παντὸς ἀνθρώπου, ὅστις ἔπραξε νέον τι εὐεργέτημα πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα. Ὁ κατάλογος τῶν καταγγελθέντων ὡς ἀπίστων καὶ ἀθέων περιλαμβάνει σχεδὸν πάντας τοὺς μεγάλους θιασώτας τῆς ἐπιστήμης, τοὺς πολυμαθεῖς φιλολόγους, ἐφευρέτας, ἢ μεγάλους εὐεργέτας τῆς ἀνθρωπότητος. Ὁ ἀκριβέστερος χριστιανικὸς βίος, ὁ εὐγενέστερος χαρακτὴρ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Χριστοῦ δὲν ἴσχυσε νὰ προστατεύσῃ τοὺς ἀγωνιστάς. Χριστιανοί, οἷοι ὁ Ἰσαὰκ Νεύτων, ὁ Πα-

Digitized by Google

σχάλης, ὁ Ἰωάννης Λόκκιος καὶ ὁ Ἰωάννης Μίλτων, προσέτι δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Howard καὶ ὁ Φενελών, εἶδον τὰ ὅπλα ταῦτα ἀκοντιζόμενα ἐναντίον των. Ἐξ ἁπασῶν τῶν περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ ἀποδείξεων, ἐκεῖναι τοῦ Καρτεσίου εἰσέδυσαν βαθύτερον εἰς τὸν νοῦν τῶν μεταγενεστέρων ἀνθρώπων, καὶ ὅμως οἱ Διαμαρτυρόμενοι θεολόγοι τῶν Κάτω Χωρῶν ἠθέλησαν νὰ τὸν καθυποβάλωσιν εἰς βασανιστήρια καὶ εἰς θάνατον, καταδικάσαντες αὐτὸν ἐπὶ κατηγορίᾳ ἀθείας. Αὐτὰ δὲν λογίζονται πολιτισμένων ἀνθρώπων ὅπλα, ἀλλ' εἶναι πεπυρακτωμένα βέλη, τὰ ὁποῖα ἐξάπτουσι τὰς δημώδεις προλήψεις τοῦ ὄχλου· ὁ ἐξ αὐτῶν προερχόμενος καπνὸς σκοτίζει τὸ ἀληθὲς ζήτημα, ἐνίοτε δὲ ἐξέρχονται φλόγες καταστρεπτικαὶ δι' αὐτὴν τὴν ἐπιτιθεμένην φατρίαν· εἶναι ὅπλα δηλητηριασμένα, βέλη εἰσδύοντα μέχρι τῆς καρδίας προσφιλῶν συζύγων καὶ ἀπαλλοτριοῦντα πεφιλημένα τέκνα ἀπὸ τοὺς γονεῖς των· βλάπτουσι τὸν ἄνθρωπον καὶ μετὰ θάνατον, διότι ἀφίνουσι δηλητηριώδη τραύματα εἰς τὰς καρδίας ἐκείνων, οἵτινες τὸν ἠγάπων περιπαθέστερον, φόβους περὶ τῆς αἰωνίου εὐδαιμονίας του, καὶ φρίκην περὶ τῆς θείας ὀργῆς. Εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι τὴν σήμερον τὰ ὅπλα ταῦτα, καίτοι ἱκανὰ νὰ ταράξωσι τὴν ἡσυχίαν χρηστῶν ἀνθρώπων καὶ νὰ ἐκπλήξωσιν ἀγαθὰς γυναῖκας, οὐχὶ σπανίως βλάπτουσι τοὺς ἐπιχειροῦντας τὴν προσβολὴν μᾶλλον παρὰ τοὺς προσβαλλομένους. Ἀλλ' εἰς τὰς ἡμέρας τοῦ Γαλιλαίου δὲν εἶχεν οὕτω τὸ πρᾶγμα· τὰ ὅπλα ταῦτα τότε ἦσαν ὀξυτομώτατα καὶ εἰς ὑπερβολὴν δηλητηριώδη.

Ὁ πρῶτος ἀνταγωνιστής, ὅστις ἐφάνη ἐναντίον του, ἦτον ὁ Βελλαρμῖνος, εἷς ἐκ τῶν διασημοτέρων θεολόγων καὶ ὁ ἀθλιώτερος τῶν φυσιολόγων· ἦτο δραστήριος, εἰλικρινής, πεπαιδευμένος, ἀλλ' ἔκαμε τὸ φοβερώτερον λάθος τοῦ κόσμου ἐφαρμόζων εἰς τὴν ἐπιστήμην ἄμεσον καὶ κατὰ γράμμα ἑρμηνείαν τῶν Γραφῶν. Τὰ ἐν χρήσει τοῦ Βελλαρμίνου καὶ τῶν ὁμοίων του ὅπλα ἦσαν θεολογικά. Οἱ τοιοῦτοι παρίστων ἐνώπιον τοῦ κόσμου τὰς τρομερὰς συνεπείας, αἵτινες ἤθελον ἀκολουθήσει εἰς τὴν χριστιανικὴν θεολογίαν, ἂν ὑπερίσχυε τὸ δόγμα, ὅτι τὰ οὐράνια σώματα στρέφονται περὶ τὸν ἥλιον καὶ οὐχὶ περὶ τὴν γῆν. Ἡ φοβερωτέρα θεολογικὴ μηχανὴ κατὰ τοῦ Γαλιλαίου ἦτον, ὅτι ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἀντιποιουμένη ἀνακάλυψις ἠκύρονεν ὅλον τὸ Χριστιανικὸν σχέδιον τῆς σωτηρίας. Ὁ Ἰησουίτης πατὴρ Legazrée διεκήρυξεν, ὅτι «αὐτὴ καθίστα ἀμφίβολον τὸ δόγμα τῆς θείας ἐνσαρκώσεως». Ἄλλοι διετείνοντο, ὅτι «ἀνέτρεπεν ἐκ βάθρων πάσας τὰς βάσεις τῆς θεολογίας, ὅτι ἂν ἡ γῆ ἦτο πλανήτης, καὶ εἰς μεταξὺ τῶν διαφόρων πλανητῶν, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γίνωσι τόσον μεγάλαι ἐκδηλώσεις τῆς Προνοίας ἰδιαζόντως ὑπὲρ αὐτῆς, ὡς ἡ Χριστιανικὴ πίστις διδάσκει. Ἂν ὑπάρχωσιν ἄλλοι πλανῆται, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς δὲν πράττει τι εἰς μάτην, πρέπει καὶ αὐτοὶ νὰ ἦναι κατῳκημένοι, ἀλλὰ πῶς ἠμποροῦν οἱ κάτοικοι ἐκεῖνοι νὰ γενεαλογῶνται ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ; πῶς δύνανται νὰ ἀναζητήσωσι τὴν καταγωγήν των εἰς τὴν κιβωτὸν τοῦ Νῶε; πῶς δύνανται νὰ λυτρωθῶσιν ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος; Τὸ ἐπιχείρημα δὲ τοῦτο δὲν περιωρίζετο εἰς τοὺς θεολόγους τῆς ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, ὁ διαμαρτυρόμενος Μελάγχθων τὸ μετεχειρίσθη, ὡς εἴδομεν, κατὰ τῶν ἰδεῶν τοῦ Κοπερνίκου καὶ τῶν ὀπαδῶν του. Εἰς προσθήκην τῆς τεραστίας ταύτης πολεμικῆς μηχανῆς, ἐσφενδονίζετο ἓν καταπληκτικὸν ποσὸν ἐλαφροτέρων μυδροβόλων ὑπὸ τὴν μορφὴν περικοπῶν καὶ μαρτυριῶν τῆς Γραφῆς· δείγματά τινα τούτων παρουσιάζομεν ὡς ἄξια περιεργείας. Ὅτε ὁ Γαλιλαῖος ἀνεκάλυψε τοὺς τέσσαρας δορυφόρους τοῦ Διός, ὅλη ἡ ἀνακάλυψίς του κατηγγέλθη ὡς ἀδύνατος καὶ ἀσεβής. Διισχυρίσθησαν, ὅτι ἡ Ἱερὰ Γραφὴ ἐδείκνυε δι' ἁρμοδίων τύπων παντὸς εἴδους, ὅτι μόνον ἑπτὰ πλανῆται ἠδύναντο νὰ ὑπάρξωσιν, ὅτι ἀπεδεικνύετο τοῦτο ἀπὸ τὰς ἑπτὰ χρυσᾶς λυχνίας τῆς Ἀποκαλύψεως, ἀπὸ τὴν ἑπτάφωτον λυχνίαν τῆς σκηνῆς τῶν Ἑβραίων καὶ ἀπὸ τὰς ἑπτὰ ἐκκλησίας τῆς Ἀσίας. Ἐν ἐπιστολῇ τινι πρὸς τὸν Ῥενιέρην ὁ Γαλιλαῖος ἐκτίθησι περιληπτικῶς τὴν διαγωγὴν τῶν ἱερεξεταστῶν πρὸς αὐτὸν λέγων· «Ὁ πατὴρ ἐπίτροπος Lancio προσεπάθει νὰ μὲ πείσῃ νὰ μεταμεληθῶ διὰ τὸ σκάνδαλον τὸ ὁποῖον ἐπροξένησα ὑπερασπιζόμενος τὴν ἰδέαν τῆς κινήσεως τῆς γῆς. Εἰς πάσας τὰς μαθηματικὰς ἀποδείξεις μου δὲν ἀπεκρίνετο ἄλλο εἰμὴ τὰς λέξεις τῆς Γραφῆς *ἡ γῆ μένει εἰς τὸν αἰῶνα*. Ἐβεβαίου ὅτι τὸ δόγμα ἀπεδεικνύετο ψευδὲς ἐκ τῆς στάσεως τοῦ ἡλίου κατ' ἐντολὴν Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, διὰ τῆς ῥήσεως ὅτι «τὰ θεμέλια τῆς γῆς κεῖνται οὕτω στερεά, ὥστε δὲν δύνανται νὰ κινηθῶσι» καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ὁ ἥλιος περιστρέφεται ἀπὸ

Digitized by Google

ἄκρου εἰς ἄκρον τοῦ οὐρανοῦ.» Ὁ Δομινικάνος πατὴρ Caccini ἐκήρυξεν ἀπ' ἄμβωνος ἐπὶ τοῦ ἐδαφίου τῆς Γραφῆς «τὸ Ἄνδρες Γαλιλαῖοι, τί ἑστήκατε ἐμβλέποντες εἰς τὸν οὐρανόν;» Τὸ ἐλεεινὸν ὅμως τοῦτο λογοπαίγνιον ἦτο ἀρχὴ σειρᾶς ἰσχυροτέρων ὅπλων, διότι πρὶν τελειώσῃ τὴν ὁμιλίαν του ὁ Caccini διισχυρίζεται, ὅτι «ἡ γεωμετρία εἶναι τοῦ διαβόλου» καὶ ὅτι «οἱ μαθηματικοὶ πρέπει νὰ ἀφορισθῶσιν ὡς εἰσηγηταὶ πάσης αἱρέσεως.» Διὰ τὴν τελευταίαν ἔφοδον τέλος πάντων ἐγκαθιδρύεται εἰς θέσιν ἐπίκαιρον τὸ βαρὺ πυροβολικόν, ὅπως τὸ βλέπει τις εἰς πάντα τὰ ἐπιστημονικὰ πεδία τῆς μάχης. Συνίσταται δὲ εἰς γενικὰς καταμηνύσεις, καὶ ὁ Ἰησουίτης πατὴρ Melchior Inchefer ἔστησε τὸ πυροβολικὸν αὐτοῦ κατὰ τοῦ Γαλιλαίου, διακηρύττων ὅτι ἡ περὶ κινήσεως τῆς γῆς δοξασία εἶναι ἡ βδελυκτοτέρα πασῶν τῶν αἱρέσεων, ἡ ὀλεθριωτέρα καὶ σκανδαλωδεστέρα, καὶ ὅτι ἡ ἀκινησία τῆς γῆς εἶναι τρὶς ἁγία. Τὰ ἐπιχειρήματα κατὰ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς, κατὰ τοῦ Δημιουργοῦ, κατὰ τῆς θείας ἐνσαρκώσεως κ.λ.π. ὀφείλει νὰ ἀνεχθῇ τις μᾶλλον παρὰ τὴν δοξασίαν ὅτι ἡ γῆ κινεῖται. Εἰς μάτην προσεπάθει ὁ Γαλιλαῖος νὰ ἀποδείξῃ τὴν ὕπαρξιν τῶν δορυφόρων τοῦ Διὸς προσφέρων τὸ τηλεσκόπιόν του εἰς τοὺς ἀμφιβάλλοντας. Αὐτοὶ ἢ διισχυρίζοντο ὅτι ἦτον ἀσέβεια νὰ βλέπωσι δι' αὐτοῦ, ἢ ἂν τοὺς ἔβλεπον τοὺς ἀπεκάλουν διαβολικὴν ἀπάτην. Ὁ ἀγαθὸς πατὴρ Κλάβιος ἀπεφάνθη ὅτι «διὰ νὰ ἴδωσιν οἱ ἄνθρωποι δορυφόρους τοῦ Διός, ἔπρεπε νὰ κατασκευάσωσιν ἐργαλεῖον ὅπως τοὺς δημιουργήσῃ. Εἰς μάτην ὁ Γαλιλαῖος ἐπειρᾶτο νὰ ὑπερασπίσῃ ἑαυτὸν διὰ τῆς περιλαλήτου πρὸς τὴν Δούκισσαν ἐπιστολῆς του, διατεινόμενος ὅτι θεολογικὰ ἐπιχειρήματα δὲν ἔπρεπε νὰ προσάγωνται κατὰ τῆς ἐπιστήμης. Ὁ κόσμος γινώσκει κάλλιστα τὸ ὑπόλοιπον τῆς ἱστορίας του· αἱ γενόμεναι ἀπόπειραι ἐσχάτως δὲν ἴσχυσαν νὰ τὴν διαστρέψωσιν. Ὅλος ὁ κόσμος ἀείποτε θὰ ἐνθυμῆται τίνι τρόπῳ ὁ Γαλιλαῖος πραγματικῶς ὑπέστη ὕβρεις καὶ φυλάκισιν ἰσοβάθμιον μὲ φυσικὰς βασάνους, τέλος δὲ πάντων τίνι τρόπῳ ἠναγκάσθη νὰ ἀπαγγείλῃ δημοσίᾳ καὶ γονυκλιτὶ τὴν ἑξῆς παλινῳδίαν του· «Ἐγὼ ὁ Γαλιλαῖος, ἑβδομηκοντούτης τὴν ἡλικίαν, δεσμώτης καὶ ἐπὶ τῶν γονάτων μου καὶ ἐνώπιον τῶν ὑμετέρων ἐξοχοτήτων, ἔχων πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου στηρίζω τὴν χεῖρά μου, ἐξομνύω, ἀναθεματίζω καὶ ἀποπτύω τὴν πλάνην καὶ αἵρεσιν τῆς κινήσεως τῆς γῆς.» Οὕτω πως κατεβλήθη ὁ Γαλιλαῖος, ἀναγκασθεὶς νὰ ἐξομώσῃ ἐνώπιον τῶν ἐπερχομένων γενεῶν. Τὰ βιβλία του κατεδικάσθησαν, εἰς δὲ τοὺς φίλους του δὲν ἐπετράπη νὰ ἐγείρωσι μνημεῖον ἐπὶ τοῦ λειψάνου του. Καθ' ὅλα τὰ φαινόμενα ἀπώλοντο τὰ ἔργα του.

Διηγούμενοι ταῦτα δὲν θέλομεν νὰ ἐπιρρίψωμεν μομφὴν ἰδίως κατὰ τῆς ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας. Ὀφείλομεν ἀληθῶς νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι τινὲς ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων ὀπαδῶν της ἀπεπειράθησαν νὰ προλάβωσι τὸ μέγα τοῦτο λάθος· ὁ ἴδιος ὁ πάπας εὐχαρίστως ἤθελε νὰ τὸ ἀποσοβήσῃ, ἀλλ' ἡ καταφορὰ ἦτον ἀνωτέρα τῶν δυνάμεών του. Ὅλος ὁ πολιτισμένος κόσμος ἔπταιε, Διαμαρτυρόμενοι καὶ Καθολικοὶ ἐπίσης· δὲν ἦτο σφάλμα τῆς θρησκείας, ἀλλ' ἔπταιον οἱ μυωπάζοντες καὶ στενοκέφαλοι ἄνθρωποι οἱ ἀναμιγνύοντες θρησκείαν καὶ ἐπιστήμην. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἔζη ἐν Εὐρώπῃ εἷς τῶν περινουστέρων ἀνδρῶν τοῦ κόσμου. Μ' ὅλον ὅτι πολλαὶ τῶν θεωριῶν του ἦσαν σφαλεραί, ἐκαρποφόρησαν ὅμως πολλὰς ἀληθείας. Οὗτος ἦτον ὁ René Décartes ἢ Καρτέσιος. Οἱ μαχηταὶ τῆς ἐπιστήμης ἀνέλαβον νέαν ζωὴν ἐν αὐτῷ, ὅστις ἐπεξειργάσθη καὶ ἀνεκεφαλαίωσεν ἐν τῇ εὐρείᾳ διανοίᾳ του πάσας τὰς ἐπιστημονικὰς γνώσεις τοῦ καιροῦ του, τὸ δὲ ἀποτέλεσμα ὀφείλει νὰ θεωρηθῇ ὡς νέα ἐποχὴ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ σκοπός του ἦτο νὰ συμπαραλάβῃ πάσας τὰς μαθήσεις καὶ θεωρίας εἰς ἓν *Σύγγραμμα περὶ τοῦ Κόσμου,* ἔδειξε δὲ τὸν ζῆλόν του καταγινόμενος μόνον περὶ τὴν σπουδὴν τῆς ἀνατομίας ἕνδεκα ἔτη. Μικρὰς ἐπιθέσεις ὑπέστη συχνάκις, ἀλλ' ἡ τύχη τοῦ Γαλιλαίου τοῦ ἀφῄρεσε πᾶσαν ἐλπίδα καὶ ὅλην τὴν δραστηριότητα. Ἡ μάχη ἐφαίνετο ἀπολεσθεῖσα, ὥστε οὗτος ἐγκατέλιπεν ὁλοτελῶς τὸ μέγα του σχέδιον.

Ἀλλ' οἱ μαχηταὶ συνωθοῦντο, ὁ Καμπανέλλας, μ' ὅλας του τὰς φαντασιοπληξίας, ἔγραψεν *Ἀπολογίαν ὑπὲρ τοῦ Γαλιλαίου·* ὅθεν δι' αὐτὴν καὶ διὰ τὰς λοιπὰς θρησκευτικὰς καὶ πολιτικάς του δοξασίας ὑπέστη βασάνους ἑπτάκις. Εἶτα ἔρχεται ὁ Κέπλερος, ὅστις κερδίζει νίκας ὑπὲρ τῆς ἐπιστήμης· αὐτὸς σκέπτεται καὶ λαλεῖ ὡς φοιβόληπτος, ἀλλ' εἶναι δεινὸς εἰς τὸ μάχεσθαι. Ὑβρίζεται ποῦ καὶ ποῦ, ἐνίοτε σκώπτεται, ἄλλοτε φυ-

Digitized by Google

λακίζεται. Οἱ Διαμαρτυρόμενοι ἐν Στυρίᾳ καὶ Τύδιγκεν καὶ οἱ Καθολικοὶ εἰς Ῥώμην ἐπιτίθενται κατ' αὐτοῦ· ἀλλ' ἰδοὺ κατόπιν ἐπέρχεται ὁ Νεύτων, ὁ Huyghens καὶ ἄλλοι πρωταθληταί, ὥστε ἡ ἐπιστήμη μένει νικηφόρος. Οὐχ ἧττον ὅμως ὁ πόλεμος δὲν ἔπαυσεν ὁλοσχερῶς. Ἐπὶ τῆς δεκάτης ἑβδόμης ἑκατονταετηρίδος καθ' ὅλην τὴν Γαλλίαν κανεὶς δὲν ἐτόλμα ἀκόμη φανερὰ νὰ διδάξῃ τὴν θεωρίαν τοῦ Κοπερνίκου, καὶ ὁ μέγας ἀστρονόμος Κασσίνι ποτὲ δὲν τὴν ἀνεκήρυξεν. Εἰς τὰ 1672 ὁ πατὴρ Ἰησουίτης Riccioli διισχυρίζετο δημοσίᾳ, ὅτι ὑπῆρχον ἀκριβῶς τεσσαράκοντα ἐννέα ἐπιχειρήματα ὑπὲρ τῆς Κοπερνικῆς θεωρίας καὶ ἑβδομήκοντα ἑπτὰ κατ' αὐτῆς, ὥςε ἐπερίσσευον, λέγει, εἰκοσιοκτὼ λόγοι ὅπως προτιμᾶται ἡ ὀρθόδοξος θεωρία. Περὶ τὰ τέλη τῆς δεκάτης ἑβδόμης ἑκατονταετηρίδος ἀκόμη, καὶ αὐτὸς ὁ Bossuet, ὑψιπέτης ἀετὸς τῆς Meaux, μεταξὺ τῶν θεολόγων ἀπεφάνθη ὑπὲρ τῆς Πτολεμαϊκῆς θεωρίας ὡς συμφώνου πρὸς τὰς Ἱερὰς Γραφάς. Κατὰ δὲ τὸ 1746 ὁ μέγας μαθηματικὸς τῶν Ἰησουϊτῶν Boscoviche μετεχειρίσθη αὐτὰς τὰς λέξεις. «Τὸ κατ' ἐμὲ ἐν πλήρει σεβασμῷ τυγχάνων ὑπὲρ τῶν θείων Γραφῶν καὶ τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως, θεωρῶ τὴν γῆν ὡς ἀκίνητον, ἀλλ' ὅμως πρὸς εὐχερεςέραν ἑρμηνείαν συζητῶν ἀποφαίνομαι ὡς νὰ ἐκινεῖτο ἡ γῆ, διότι εἶναι ἀποδεδειγμένον, ὅτι ἐκ τῶν δύο ὑποθέσεων τὰ φαινόμενα συνηγοροῦν μᾶλλον ὑπὲρ τῆς ἰδέας ταύτης».

Οἱ Διαμαρτυρόμενοι θεολόγοι τῆς Ἀγγλίας δὲν ἦσαν εὐνοϊκώτεροι. Εἰς τὰ 1772, ὅτε ἀνεχώρησεν ὁ περιλάλητος ἀπόστολος δι' ἐπιστημονικὰς ἀνακαλύψεις ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ πλοιάρχου Κούκ, ἐξελέχθη ὁ Πρίστλεϋ ὡς ὁ ἐξοχώτερος τῶν τότε ἐπιστημόνων ἀνδρῶν, προσκληθεὶς ἐπίτηδες ὑπὸ τῆς Ἀγγλικῆς κυβερνήσεως. Ἀλλ' ὁ κλῆρος τῆς Ὀξωνίας καὶ Κανταβριγίας ἐπεμβῆκαν, ὁ Πρίστλεϋ ἐθεωρεῖτο χωλαίνων κατὰ τὸ περὶ Τριάδος δόγμα, καὶ ἕνεκα τούτου διεκήρυξαν ὅτι θὰ διεστρέφοντο αἱ ἀστρονομικαὶ αὐτοῦ παρατηρήσεις, ὅθεν παρηγκωνίσθη, καὶ ἡ ἀποστολὴ ἐκείνη ἐκολοβώθη. Τοιαύτη ἀντίδρασις δὲν ἔλειψε καὶ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἡμῶν. Τὴν 5 Μαΐου 1826 συνήχθη μέγα πλῆθος εἰς Thorn ἵνα πανηγυρίσωσι τὴν τριακοσιοστὴν ἐπέτειον ἡμέραν τοῦ Κοπερνίκου καὶ ἀποκαλύψωσι τὸν ὑπὸ τοῦ Thornaldsen ποιηθέντα ἀνδριάντα αὐτοῦ· ὁ Κοπέρνικος ἐβίωσεν εὐσεβῶς καὶ χριστιανικῶς καὶ διεκρίνετο διὰ τὴν ἁπλοϊκὴν χριστιανικὴν συμπεριφοράν του. Ποτὲ δὲν ἐκατηγορήθη διὰ τὰς θρησκευτικὰς πεποιθήσεις του· ἦτον ἐφημέριος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Franenberg καὶ ἐπὶ τοῦ τάφου του ἐνεχαράχθη, ὡς εἴδομεν, τὸ πλέον συγκινητικὸν ἐπιτύμβιον διὰ χριστιανόν· φυσικῷ τῷ λόγῳ λοιπὸν τὸ συναθροισθὲν πλῆθος ἐκαραδόκει θρησκευτικήν τινα τελετήν. Ὑπετίθετο ὅτι τὰ πάντα προκατηρτίσθησαν περὶ τούτου. Ὥδευσαν οὖν ἐν παρατάξει εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἐπερίμενον. Ἡ ὥρα προέβαινεν, ἀλλ' οὐδεὶς τῶν ἱερέων ἐφαίνετο, οὐδεὶς δὲν ἐπείσθη νὰ παρουσιασθῇ. Ὁ ἁπλοϊκὸς ὁ καλοκἀγαθος, ὁ εὐσεβὴς Κοπέρνικος, τὸ εὐγενέστερον σκεῦος τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς θρησκείας οὐχ ἧττον ἢ τῆς ἐπιστήμης, ἐθεωρεῖτο εἰσέτι ὡς ψυχὴ κεκολασμένη. Ἑπτὰ ἔτη περιπλέον μετὰ τοῦτο τὸ περιστατικόν, τὸ βιβλίον του ἦτον ἀκόμη εἰς τὸν «Κατάλογον τῶν ἀπηγορευομένων τοῖς χριστιανοῖς βιβλίων». Ὁ πόλεμος οὗτος κατὰ τῶν τεθνεώτων προμάχων τῆς ἐπιστήμης δὲν ἐγένετο μόνον ὑπὸ τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας. Τὴν 10 Μαΐου 1856 ἐτάφη ὁ Ἀλέξανδρος Von Humbolt, τὰ ἔργα του ἔφερον τὴν μεγαλειτέραν δόξαν εἰς τὸν ἐνεστῶτα αἰῶνα καὶ ἡ κηδεία του ἐγένετο πομπωδεστέρα ἐξ ὅσων εἶδε τὸ Βερολῖνον. Μεταξὺ τῶν τιμησάντων αὐτὴν διὰ τῆς ἐν αὐτῇ παρουσίας των ἦτον ὁ ἀντιβασιλεὺς νῦν δὲ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας, ἀλλ' ἐκ τοῦ κλήρου δὲν ἦσαν παρόντες, εἰμὴ ὁ λειτουργὸς τῆς ἡμέρας καί τινες ἄλλοι, μὴ ὀρθόδοξοι θεωρούμενοι. Ἀπόπειραι ἀνανεώσεως τῆς μάχης δὲν ἔλειψαν καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀγγλίας ἀπεπειράθη κατὰ τὰ 1864 νὰ δεσμεύσῃ τὴν ἐπιστήμην, ἀλλ' ἐχλευάσθη πικρῶς ὑπὸ τοῦ Herschel, τοῦ Borring καὶ τοῦ de Morgen. Ἡ Σύνοδος τῶν Λουθηρανῶν εἰς Βερολῖνον τῷ 1868 διεμαρτυρήθη ἐναντίον τῆς ἀψευδωνύμου ἐπιστήμης». Ἐν μέσῳ αὐτῆς ὁ ποιμενάρχης Knak ἀπεδοκίμασε τὴν θεωρίαν τοῦ Κοπερνίκου· πάντα ταῦτα καὶ αὐτὸς ὁ *Σύλλαβος*, τὸ μεγαλείτερον λάθος τῆς ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας εἰσὶν ἀποδείξεις τοῦ διισχυρισμοῦ μας.

Ἂς ἐξετάσωμεν λοιπὸν τί ἐκέρδησεν ἑκάτερον μέρος ἀπὸ τὸν μακρυνὸν καὶ πεισματώδη τοῦτον πόλεμον. Ἡ μερὶς ἥτις ἤθελε νὰ καθυποβάλῃ τὰς μεθόδους καὶ τοὺς σκοποὺς τῆς ἐπιστήμης εἰς τοὺς τῆς θεολογίας, καί τοι ὁρμωμένη γενικῶς ἀπὸ εὐσεβῆ καὶ εἰλικρινῆ

Digitized by Google

πεποίθησιν, ἐπέσυρεν εἰς τὸν Χριστιανισμὸν σειρὰν ἀλλεπαλλήλων προσβολῶν καὶ τὸν κατέστησε μισητὸν εἰς πολλοὺς ἐκ τῶν βελτίστων ἀνδρῶν τῆς Εὐρώπης. Διὰ ποίαν ἄλλην αἰτίαν ὁ Ρικέττος, ὁ Βροῦνος καὶ ὁ Βανίνι, ὅτε παρουσιάσθη εἰς αὐτοὺς ὁ Ἐσταυρωμένος, εἰς τὰς ὥρας τοῦ μαρτυρίου των, ἔστρεψαν τὴν κεφαλήν των μετ' ἀποστροφῆς ἀπὸ τὴν εὐλογημένην ἐκείνην εἰκόνα; ἁπλῶς διότι ὁ Χριστιανισμὸς συνεταυτίσθη μὲ τὴν φρικωδεστέραν τυραννίαν τοῦ νοός. Τὸ δὲ χείριστον πάντων οἱ εὐσυνείδητοι πρόμαχοι τῆς πίστεως ἐνεχάραξαν βαθέως εἰς τὴν καρδίαν ὅλης τῆς Εὐρώπης τὴν ἀτυχεστέραν τῶν ἰδεῶν, τὴν ἰδέαν ὅτι ἐξ ἀνάγκης ὑπάρχει ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ ἐπιστήμης καὶ θρησκείας. Ὡς ὁ ἐπιβάτης, ὅστις ἐξ ἀπειρίας προσδένεται εἰς τὴν ἄγκυραν τοῦ βυθιζομένου πλοίου, ἔδεσαν τὰ μεγάλα θεμελιώδη δόγματα τοῦ Χριστιανισμοῦ διὰ τῶν ἰσχυροτέρων καλωδίων τῆς λογικῆς των ὁμοῦ μὲ τὰς ἰδίας των σφαλερὰς ἰδέας περὶ ἐπιστήμης, ὥστε μικροῦ ἐδέησεν ἵνα καταποντισθῶσιν ἐφ' ὅσον αἱ μαθήσεις προώδευον. Ἐξ ἄλλου μέρους τί ἔπραξεν ἡ ἐπιστήμη διὰ τὴν θρησκείαν; Ὁ Κοπέρνικος, διαφυγὼν τὸν διωγμὸν διὰ μόνου τοῦ φυσικοῦ θανάτου, ὁ Ἰορδάνης Βροῦνος, ὑποστὰς τὸν διὰ πυρὸς θάνατον, ὡς τέρας ἀσεβείας, ὁ Κέπλερος, κυνηγετούμενος ἐπίσης ὑπὸ Διαμαρτυρομένων καὶ Καθολικῶν, ἔδωσαν εἰς τὴν θρησκείαν ἰσχυρὰ νέα θεμέλια, ὑψηλὴν νέαν καὶ ἔνδοξον ἔννοιαν, νέαν καὶ εὐρυτέραν ἀποκάλυψιν τῆς θείας δυνάμεως. Ὑπὸ τὸ ἀρχαῖον σύστημα ἔχομεν τὸν βασιλικὸν ἀστρονόμον Ἀλφόνσον τῆς Καστιλίας, ὅστις βλέπων τὴν πτωχείαν τοῦ Πτολεμαϊκοῦ συστήματος καὶ μὴ γινώσκων ἄλλο, ἐξέπληξε τὴν Εὐρώπην βλασφημήσας, ὅτι ἂν ἐτύγχανε παρὼν ἐπὶ τῆς δημιουργίας, ἠδύνατο νὰ ὑπαγορεύσῃ καλλιτέραν διάταξιν τῶν οὐρανίων σωμάτων. Ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ νέου συστήματος ὁ Κέπλερος, ἔμπλεως θρησκευτικοῦ πνεύματος, ἀνέκραξεν· «ἐγὼ σκέπτομαι ὡς ὁ Θεὸς σκέπτεται.» Ἡ διαφορὰ κατὰ τὸ θρησκευτικὸν πνεῦμα μεταξὺ τούτων τῶν δύο ἀνθρώπων δεικνύει πόσον ἐκέρδησεν ἡ ἐπιστήμη ὑπὲρ τῆς θρησκείας. Ἀλλὰ δὲν δυνάμεθα νὰ παραιτήσωμεν τὴν ἀστρονομίαν χωρὶς νὰ σημειώσωμεν τὴν κατ' αὐτῆς πρόσφατον ἔφοδον, εἶναι δὲ αὕτη περίεργος ἰδίως, διότι ἐπί τινα καιρὸν ἡ μάχη ἐφαίνετο ἐντελῶς ἀπολεσθεῖσα καὶ ἑπομένως ἐκερδήθη κατὰ κράτος διὰ τῆς σταθερᾶς προόδου τῶν ἐπιστημονικῶν γνώσεων. Πρόκειται περὶ τῆς *Νεφελώδους ὑποθέσεως*.

Αἱ ἱεραὶ Γραφαὶ ἃς παρελάβομεν ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους ἀποφαίνονται σαφῶς περὶ τῆς δημιουργίας τῶν οὐρανίων σωμάτων διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ ἀμέσου παρεμβάσεως καὶ πρὸς ὄφελος τῆς γῆς. Αὕτη ἦτον ἡ θεωρία τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ διεδόθη διὰ τῶν μεγάλων διδασκάλων τῆς θεολογίας. Αὐτὴν τὴν ἰδέαν διαιωνίζει ἡ ζωγραφικὴ παράστασις ἐπὶ τοῦ πυλῶνος τῆς Μητροπόλεως ἐν Friburg, ὅπου ὁ Παντοδύναμος φαίνεται δημιουργῶν καὶ τοποθετῶν πλῆθος μικρῶν ἡλίων, σεληνῶν καὶ ἀστέρων καὶ ἐν τῷ μέσῳ πάντων ἐν εἴδει μεγάλης παροψίδος τὴν γῆν. Ὁ σύννους χαρακτὴρ τοῦ προσώπου τοῦ Δημιουργοῦ ἐμφαίνει σκέψιν περὶ τὸ τεχνάζεσθαι. Αἱ γραμμαὶ τῶν μυώνων του δεικνύουσιν ὅτι ἠσχολεῖτο σπουδαίως. Κατὰ φυσικὸν λόγον λοιπὸν λιθοξόοι καὶ ζωγράφοι τοῦ Μεσαιῶνος, καὶ ἔτι μεταγενεστέρας ἐποχῆς, παριστάνουσι τὸν Παντοκράτορα ὡς κεκμηκότα καὶ ἀπολαύοντα ἀξιοπρεποῦς ἀναπαύσεως μετὰ τὴν δημιουργίαν. Αἱ ἰδέαι αὗται, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἄγροικαι ἐν τῇ συναφείᾳ των, ἐγένοντο δημῶδες δόγμα τῆς μεταγενεστέρας ἐποχῆς. Περὶ τὰ τέλη τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος, ὁ Βροῦνος ὑπετόπαζε τὴν θεμελιώδη ἰδέαν τῆς νεφελώδους ὑποθέσεως, καὶ ὁ Κάντιος συνεζήτει περὶ τῆς πραγματικότητος αὐτῆς, ὁ δὲ Laplace τὴν ἀνέπτυξεν αἰτιολογῶν τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι τὸ ἡλιακὸν ἡμῶν σύστημα περιλαμβάνον τὸν ἥλιον, τοὺς πλανήτας, καὶ δορυφόρους αὐτῶν μετὰ τῶν διαφόρων κινήσεων, ἀποστάσεων καὶ μεγεθῶν εἶναι φυσικὸν ἀποτέλεσμα τῆς ἐλαττουμένης θερμότητος ἑνὸς νεφελώδους ὄγκου ὕλης, ἀποτέλεσμα ὑπεῖκον εἰς φυσικοὺς νόμους. Κατακραυγὴ ἠγέρθη ἀμέσως κατὰ τῆς *ἀθέου* ταύτης ἰδέας, σμερδαλέος δὲ πόλεμος ἐπῆλθεν. Ὁ Laplace διισχυρίζετο ὅτι ὑπάρχουσιν ἐν τῷ οὐρανῷ πολλὰ νεφελώδη τεμάχια εἰς κατάστασιν ἀτμοῦ ἀκόμη, καὶ ἐδείκνυεν αὐτά. Διὰ φυσικῶν νόμων καὶ μαθηματικῶν ἀποδείξεων κατέδειξεν, ὅτι ἡ θεωρία του ἐξηγεῖ καθ' ὁλοκληρίαν τὰ οὐράνια φαινόμενα, καὶ μ' ὅλας τὰς κατ' αὐτῆς φωνασκίας ἐκρατύνετο, ὁπότε τὰ τελειότερα τηλεσκόπια ἀνέλυσαν τεμάχιά τινα τῆς νεφελώδους ὕλης εἰς σμῆνος ἀστέρων. Τότε οἱ ἀντίπαλοι τῆς νεφελώδους ὑποθέσεως ὑπερεχάρησαν· ἔψαλλον παιᾶνας εἰς τὴν ἀστρονομίαν, διότι, ὡς

Digitized by Google

ἔλεγον, ἀπέδειξαν τὴν ἀλήθειαν τῶν Γραφῶν, δι' ἑνὸς ἅλματος ἔφθασαν καὶ εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι πάντα τὰ νεφελοειδῆ πρέπει νὰ ὁμοιάζωσιν, ὅτι ἐπειδὴ τινὰ σύγκεινται ἀπὸ σύστημα ἀστέρων, κατὰ συνέπειαν ὅλα θὰ συναπαρτίζωνται ὡσαύτως, ὅτι οὐδὲν ἐξ αὐτῶν δὲν δύναται νὰ ἦναι μάζα λεπτῆς ἀτμώδους ὕλης, ἀφοῦ ὀλίγα τινὰ δὲν εἶναι.

Ἡ ἐπιστήμη ἐπί τινα καιρὸν ἔστη αὐτοῦ· καθιερώθη δὲ κοινῶς ὡς δόγμα, ὅτι ἡ μόνη αἰτία τῆς μὴ διαλύσεως πάντων τῶν νεφελοειδῶν εἰς διακεκριμένους ἀστέρας εἶναι, διότι τὰ ἡμέτερα τηλεσκόπια δὲν εἶναι ἀρκούντως ἰσχυρά. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἐπῆλθεν ἡ θαυμασία ἐκείνη ἀνακάλυψις τοῦ Fraunhofer ἐπὶ τῆς ἀναλύσεως τοῦ φωτὸς διὰ τοῦ ὑαλίνου πρίσματος, ὅτι δηλαδὴ ἡ ἀναλελυμένη εἰκὼν ἀκτῖνος προερχομένης ἀπὸ φλεγομένην ἀτμίδα, διατέμνεται διὰ γραμμῶν. Ὁ δὲ Draper ἀνεκάλυψε τῷ 1846, ὅτι ἡ εἰκὼν τοιαύτης ἀκτῖνος προερχομένης ἀπὸ φλεγόμενον στερεὸν σῶμα εἶναι συνεχὴς καὶ ἄνευ διατεμνουσῶν γραμμῶν. Ἔκτοτε τὸ ὑάλινον πρίσμα ἐστράφη πρὸς τὰ νεφελοειδῆ καὶ εὑρέθη, ὅτι περίπου τὸ ἓν τρίτον αὐτῶν σύγκειται ἀπὸ ἀτμίδα· ὅθεν ἡ νεφελώδης ὑπόθεσις παρουσιάζεται ὑπέρ ποτε ἰσχυρὰ καὶ ἐπικρατοῦσα. Τὸ ὡραῖον πείραμα τοῦ Plateau περὶ τῆς περιστροφῆς ῥευστῆς σφαίρας συμβάλλει εἰς τὸ νὰ τὴν ἐνισχύσῃ ἔτι μᾶλλον· ἀλλ' ὁποία ἆρά γε θὰ ἦτον ἡ πιθανὴ ζημία ἕνεκα αὐτῶν τῶν ἀνακαλύψεων; ἁπλῶς ἡ ἐξόντωσις μιᾶς σφαλερᾶς θεωρίας περὶ τοῦ παντός. Τὸ δὲ κέρδος ποῖον; ἡ ἐνίσχυσις μιᾶς ἀξιοπρεπεστέρας ἰδέας περὶ τῆς *Πανσθενοῦς Διανοίας*, ἐργαζομένης ἐν παντὶ κατὰ νόμον καὶ οὐδόλως κατὰ τύχην.

Ἡ μεγάλη σειρὰ τῶν μαχῶν πρὸς τὰς ὁποίας ἤδη μέλλομεν νὰ στρέψωμεν τὴν προσοχὴν ἡμῶν ἐγένετο ἐν τοῖς ἐπιστημονικοῖς πεδίοις τῆς χημίας καὶ φυσικῆς φιλοσοφίας. Ἐνῷ αἱ ἐπιστῆμαι αὗται ἐν τῇ νηπιότητί των ἀκόμη κλονιζόμεναι ἔσπευδον κατόπιν ἀθυρμάτων μὲ βήματα παιδαριώδη, οἱ πρόμαχοι τῆς παλαιᾶς ἐκείνης ἰδέας περὶ τῆς ἀκριβοῦς ἐφαρμογῆς τῶν Γραφῶν ἤρξαντο τοῦ ἐπιθετικοῦ πολέμου. Ἡ ἀπαρίθμησις τῶν χημικῶν καὶ φυσιοδιφῶν, οἵτινες ὑπέφερον διωγμοὺς καὶ παντοειδεῖς παρενοχλήσεις, θὰ ἐπλήρου τεύχη ὁλόκληρα. Τρεῖς μόνον ἐξ αὐτῶν θὰ ἀναφέρωμεν, ὅπως ἐκπροσωπεύσωσι τοὺς λοιπούς.

Πρῶτος εἶναι ὁ Ἀλβέρτος ἐκ τῆς Bollstadt, γνωστὸς εἰς τὸν μεσαιῶνα ὑπὸ τὸ ἐπώνυμον Ἀλβέρτος ὁ Μέγας, ὅστις ἐν τῇ δεκάτῃ τρίτῃ ἑκατονταετηρίδι ὑπῆρξεν ὁ πολυμαθέστερος ἀνὴρ τῆς Γερμανίας. Καίτοι δεσμευμένος ὑπὸ τῶν παραλόγων μεθόδων τῆς ἐποχῆς του καὶ παρασυρόμενος ὑπὸ τοῦ σχολαστικοῦ πνεύματος, συνέλαβεν ὅμως ἰδέας καλλιτέρων μεθόδων καὶ σκοπῶν. Ὁ ὀφθαλμός του διαπερᾷ τὴν ἀχλὺν τῆς σχολαστικότητος, διορᾷ τὸ φῶς καὶ σύρει τὸν κόσμον πρὸς αὐτό· αὐτὸς παρουσιάζεται ὡς μέγας σκαπανεὺς τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους καὶ θεμελιωτὴς τῆς βοτανικῆς καὶ τῆς χημίας. Ὁ Humbold εὑρίσκει εἰς τὰ συγγράμματά του τὰ σπέρματα τῆς ἐπιστήμης τῆς Φυσικῆς Γεωγραφίας περιληπτικῶς, ἀλλ' ἡ συνείδησις τῆς ἐποχῆς του πεπεισμένη τυγχάνουσα ὅτι ὑπηρέτει τὴν θρησκείαν, ἀφῆκε κατ' αὐτοῦ βέλος ἐχεπευκές, βέλος ἐξ ἐκείνων τὰ ὁποῖα εὑρίσκομεν πυκνὰ ἐσπαρμένα ἐπὶ τῶν ἐπιστημονικῶν πεδίων τῆς μάχης τοῦ μεσαιῶνος, τουτέστι τὴν προσωνυμίαν μάγου ἀνοσίως συναλλαττομένου μετὰ τοῦ διαβόλου.

Τὸ φοβερὸν τοῦτο ὅπλον μετεχειρίσθησαν ἐναντίον παντὸς μεγάλου φυσιοδίφου κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους καὶ ἐπὶ ἑκατονταετηρίδας ὅλας ἀκολούθως. Καταπληκτικὸς εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν μεγάλων ἀνδρῶν, κατὰ τὸν Naudé, οἵτινες ἐκατηγορήθησαν ὡς γόητες. Οἱ ἐπισημότεροι ἄνδρες, καὶ μεταξὺ αὐτῶν ὁ σοφώτερος τῶν Παπῶν Σίλβεστρος ὁ Β', ἐλογίζοντο τοιοῦτοι. Ἦτον ἰδέα παραδεδεγμένη κοινῶς, ὅτι ἅμα τις συνελάμβανε κλίσιν διὰ τὴν σπουδὴν τῶν κτισμάτων τοῦ Θεοῦ, τὸ πρῶτόν του βῆμα ἔπρεπε νὰ ἦναι συμμαχία μετὰ τοῦ διαβόλου. Αὐτὸ τὸ βέλος ἐξηκοντίσθη κατὰ τοῦ Ἀλβέρτου, ὅστις κατεδικάσθη ἀπὸ αὐτὸν τὸν μέγαν θεμελιωτὴν τοῦ τάγματος τῶν Δομινικανῶν. Πολλοὶ ἄσημοι χημικοὶ ἐτιμωρήθησαν σκληρῶς, διότι ἠθέλησαν νὰ γίνωσι σοφώτεροι τῶν συγχρόνων των, ἀλλ' ἡμεῖς προβαίνομεν εἰς τοὺς μεγάλους μάρτυρας.

Δεύτερος εἶναι ὁ Roger Bacon· ὁ βίος καὶ τὸ σύγγραμμά του φαίνεται ὅτι μέχρι πρὸ ὀλίγου εἶχον παραγνωρισθῆ. Τὸν παρέστησαν ὡς δεισιδαίμονα ἀλχημιστὴν τυχαίως προσκόψαντα εἴς τινας ἐφευρέσεις· ἀλλὰ νεώτεραι ἔρευναι τὸν ἀπέδειξαν ὡς ἕνα ἐκ τῶν κορυφαίων τῆς ἀνθρωπίνης προόδου. Ἡ πρόοδος

Digitized by Google

τῆς ἱστορικῆς κριτικῆς τείνει εἰς τὸ νὰ ἀναστρέψῃ τὰς θέσεις τῶν δύο ἀνδρῶν, οἵτινες φέρουσι τὸ αὐτὸ ὄνομα Bacon· ὁ Μέγας Σφραγιδοφύλαξ καὶ συγγραφεὺς τοῦ *Νέου Ὀργάνου* φαίνεται ἐκπίπτων, ὁ δὲ Bacon ὁ δεσμώτης καὶ συγγραφεὺς τοῦ *Μείζονος Ποιήματος* διαλάμπει περισσότερον ὡς φιλόσοφος. Τὸ σύγγραμμα τοῦ Roger Bacon, ὁποῖον ἤδη ἀποκαλύπτεται, ἦτο θαυμάσιον πόνημα· εἰργάσθη οὗτος ἀποτελεσματικῶς εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ εἰς πάσας τὰς ἐπιστήμας, εἶχε δὲ ὀρθὰς καὶ ἀκριβεῖς μαθήσεις. Ὑπ' αὐτοῦ μᾶλλον παρὰ ὑφ' οἱουδήποτε ἄλλου ἀνδρὸς τοῦ μεσαιῶνος ἐποδηγετήθη ὁ κόσμος εἰς τὰς γονίμους ἀτραποὺς τῆς ἐπιστήμης, εἰς διευθύνσεις, ἐξ ὧν προέκυψαν αἱ πολυτιμότεραι ἐφευρέσεις· ὡρολόγια, φακοί, ἤτοι ἀμφίκυρτοι ὕαλοι, ἐμπρηστικὰ κάτοπτρα, τηλεσκόπια δι' αὐτοῦ ἐγένοντο γνωστὰ εἰς τὸν κόσμον ἀμέσως ἢ ἐμμέσως. Ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ εὑρίσκονται συνταγαὶ πρὸς ἐκκάθαρσιν τοῦ φωσφόρου, τοῦ μαγκανησίου μετάλλου καὶ τοῦ βισμουθίου. Μάλιστα διατείνονταί τινες, ὅτι ἐξηρεύνησε τὴν δύναμιν τοῦ ἀτμοῦ. Αὐτὸς φαίνεται, ὅτι πολὺ προσήγγισεν εἰς τὴν κατάληψίν τινων ἐκ τῶν πρωτίστων διδασκαλιῶν τῆς νεωτέρας χημίας. Ἡ θεωρία τῶν ἐρευνῶν του ἦτο εὐρυτέρα τῶν ἀποτελεσμάτων τούτων. Εἰς ἐποχὴν ὅτε ἡ μεταφυσικὴ λεπτολογία μόνον ἐδαψίλευε τὸν τίτλον σοφοῦ, οὗτος ὑπεστήριζε τὴν πραγματικὴν συζήτησιν καὶ τὴν βοήθειαν τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης διὰ τῶν μαθηματικῶν. Εἰς αἰῶνα, ὁπότε μετερχόμενός τις πειράματα ἦτο βέβαιος ὅτι θὰ περιεφρονεῖτο, καὶ ἐκινδύνευε καὶ αὐτὴν τὴν ζωήν του ἐνίοτε, αὐτὸς ἐπέμενεν ἐπικαλούμενος τὴν λογικὴν τῶν πειραμάτων καὶ περιεφρόνει τὸν κίνδυνον εἰς ὃν ἐξετίθετο. Ὀλίγοι ἄνδρες τὸν ὑπερέβησαν κατὰ τὴν περίνοιαν. Ἀναγινώσκων τις τὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι τοῦ Βάκωνος περὶ τῆς θλάσεως τοῦ φωτός, τὸν νομίζει ἀληθῶς φοιβόληπτον.

Οὗτος ὑπέστη τὴν πρώτην ἔφοδον τῆς μάχης· οἱ μᾶλλον εὐσυνείδητοι ἄνθρωποι τοῦ καιροῦ του ἐνόμισαν καθῆκόν των νὰ τὸν πολεμήσωσι καὶ ἐπετέθησαν κατ' αὐτοῦ μετ' ἀκρατήτου ὁρμῆς. Ὄχι διότι δὲν ἐπίστευεν εἰς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν, διότι ποτὲ δὲν ἐκατηγορήθη διὰ τοῦτο· ἡ ὀρθοδοξία του ἦτο ἀπροσμάχητος. Προσεβλήθη καὶ κατεδικάσθη, κατὰ τὴν ὁμολογίαν τῶν ἀντιπάλων του, ἀἔνεκά τινων ὑπόπτων νεωτερισμῶν.» Ἐξεσφενδόνισαν κατ' αὐτοῦ πρῶτον τὸ εὔχρηστον παλαιὸν ἐκεῖνο βέλος, τὸ ὁποῖον ὁμοῦ μὲ τὰ ἐπίθετα *ἄπιστος* καὶ *ἄθεος* ἀπεφάσισε τὴν τύχην τοσούτων μαχῶν, τουτέστι τὴν καταγγελίαν μαγείας καὶ συμμαχίας μετὰ τοῦ Σατανᾶ. Οὗτος δὲ ὑπερησπίσθη ἑαυτὸν διὰ τοῦ ἀτυχεστέρου ὅπλου, δι' ὅπλου τὸ ὁποῖον ἐκραγὲν εἰς τὰς χεῖράς του ἔβλαψεν ἑαυτὸν περισσότερον παρὰ τοὺς ἐχθρούς του, διότι ἠθέλησε νὰ διαφιλονεικήσῃ τὴν ἰδέαν τῆς μετὰ τοῦ Σατανᾶ συνθήκης, καὶ ἀπέδειξεν ὅτι πολλὰ φαινόμενα, τὰ ὁποῖα ἀποδίδονται εἰς τοὺς δαίμονας, εἰσὶν ἀποτελέσματα φυσικῶν αἰτιῶν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον προσέθετεν ἐμπρηστικὴν ὕλην εἰς τὴν φλόγα τῶν παθῶν· τὸ νὰ θέλῃ τις νὰ περιορίσῃ τὴν δύναμιν τοῦ Σατανᾶ ἐνομίζετο τότε οὐχ ἧττον ἀσέβεια ἢ νὰ περιορίσῃ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ. Κατ' οὐδὲν δὲν τῷ ἐχρησίμευσαν οἱ ἰσχυρώτεροι προστάται· ὅτε ἀνηγορεύθη πάπας ὁ φίλος του Guy Foulkes, ὁ Βάκων εὗρεν ἄνεσιν ἐπί τινα καιρόν, ἀλλ' ἡ μανία τῶν ἐχθρῶν του ὑπερίσχυσεν. Εἰς μίαν ἀνέκδοτον ἐπιστολὴν ὁ Βλάκστων λέγει, ὅτι τοῦ Βάκωνος ἡμέραν τινὰ μέλλοντος νὰ δείξῃ πειράματά τινα ἐνώπιον ὀλίγων φίλων του ὅλη ἡ πόλις τῆς Ὀξωνίας κατεθορυβήθη. Ἐπίστευον ὅτι ὁ Σατανᾶς θὰ ἀπελύετο ἐκ τῶν καταχθονίων. Ἱερεῖς, καθηγηταὶ καὶ σπουδασταὶ ἔτρεχον πανταχοῦ, τὰ ἱμάτιά των ἐκυμαίνοντο εἰς τοὺς ἀνέμους καὶ πανταχοῦ ἠκούετο ἡ κραυγή, *θάνατος κατὰ τοῦ μάγου*· ἡ κραυγὴ αὕτη ἀντήχει ἀπὸ κελλίου εἰς κελλίον καὶ ἀπὸ αἰθούσης εἰς αἴθουσαν. Ἀλλ' ἡ ἐπίθεσις ἔλαβεν ἔτι φοβερώτερον χαρακτῆρα. Τὰ δύο μεγάλα θρησκευτικὰ τάγματα, Φραγκισκάνοι καὶ Δομινικανοί, ἤριζον πρὸς ἄλληλα ποῖον νὰ καταπολεμήσῃ καλλίτερον τὰς περὶ χημίας καὶ φιλοσοφίας νέας ἰδέας. Ὁ ἅγιος Δομίνικος, ἐν τῇ εἰλικρινείᾳ του, κατεδίκαζεν ἐπισήμως πᾶσαν ἔρευναν διὰ πειραμάτων καὶ παρατηρήσεων· καὶ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ τάγματος τῶν Φραγκισκάνων κατεφέρετο λάβρος ἐπίσης διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους. Τῷ 1243 οἱ Δομινικανοὶ ἐπισήμως ἀπηγόρευσαν τὰ μέλη τοῦ τάγματός των ἀπὸ τὴν σπουδὴν τῆς ἰατρικῆς καὶ φυσικῆς φιλοσοφίας. Κατὰ δὲ τὸ 1287 ἡ ἀπαγόρευσις αὕτη ἐξετάθη καὶ εἰς τὴν σπουδὴν τῆς χημίας. Κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἤρχισαν νὰ μεταχειρίζωνται ἓν νεοτευχὲς ὅπλον διὰ τὰ πεδία τῶν μαχῶν τούτων μετὰ μεγάλης ἐπιτυχίας.

Digitized by Google

Οἱ Ἄραβες εἶχον κατορθώσει λαμπρὰς ἐφευρέσεις ἐν τῇ ἐπιστήμῃ. Ὅθεν ἀπ' αὐτοὺς ἐπορίσθησαν οἱ θρησκομανεῖς τὸ νέον βέλος κατὰ τῶν φυσιοδιφῶν· ἦτο δὲ τὸ ἐπίθετον *Μωαμεθανός*· αὐτὸ ἐσφενδόνισαν ἀποτελεσματικῶς κατὰ τοῦ Βάκωνος. Οὕτω πως κατηγωνίσθη τέλος πάντων καὶ ἐφυλακίσθη ἐπὶ δεκατέσσαρα ἔτη· εἰς ἡλικίαν ὀγδοήκοντα ἐτῶν ἀπελύθη τῆς φυλακῆς, ἀλλ' ὁ θάνατος μόνος τὸν ἔσωσεν ἀπὸ τὰς προσβολὰς τῶν ἐχθρῶν του. Ἐκ τῆς τελευταίας ἐπιθανατίου ἐκφωνήσεως αὐτοῦ δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν πόσον βαθέως ὁ ἀγὼν ἐβασάνισε τὸ πνεῦμά του. «Εἴθε, λέγει, μὴ ἐμερίμνων καὶ ἐτυρβαζόμην τοσοῦτον διὰ τὴν ἀγάπην τῆς ἐπιστήμης.» Εἶναι λυπηρὸν νὰ συλλογισθῇ τις ὁποῖα εὐεργετήματα ἠδύνατο ὁ μέγας οὗτος ἀνὴρ νὰ προσφέρῃ εἰς τὴν ἀνθρωπότητα, ἂν οἱ ἄνθρωποι δὲν ἀπεποιοῦντο τὰ δῶρά του. Αὐτὸς ἐκράτει τὴν κλεῖδα θησαυρῶν, οἵτινες θὰ ἀπήλλαττον τὴν ἀνθρωπότητα ἀπὸ αἰώνων πλάνην καὶ ἀθλιότητας. Ἔχων τὰς ἀνακαλύψεις του ὡς βάσιν καὶ τὴν μέθοδόν του ὁδηγὸν πόσον δὲν θὰ ἐκέρδιζεν ὁ κόσμος! δὲν ἠδικήθη ἡ γενεὰ ἐν ᾗ αὐτὸς ἔζη μόνη, ἀλλὰ καὶ ἡ παροῦσα ἐπίσης. Ὁ δέκατος ἔνατος αἰὼν τὴν αὐτὴν ἔπαθε στέρησιν διὰ τῆς καταδρομῆς τοῦ Βάκωνος, οἵαν καὶ ὁ δέκατος τρίτος· ἂν δ' ἔκτοτε δὲν ἐπέμβαινεν ἡ θρησκεία εἰς τὰ τῆς ἐπιστήμης, ὁ δέκατος ἔνατος αἰὼν ἀναμφιβόλως ἤθελεν ἀπολαύσει ἀνακαλύψεων, αἱ ὁποῖαι δὲν θὰ ἐπιτευχθῶσιν ἴσως πρὸ τοῦ εἰκοστοῦ. Χιλιάδες πολυτίμων ὑπάρξεων θὰ ἀπολεσθῶσιν ἐν τῇ παρούσῃ ἑκατονταετηρίδι· δεκάδες χιλιάδων θὰ ὑπομείνωσι θλίψεις, στερήσεις, νόσους, πτωχείαν καὶ ἀμάθειαν δι' ἔλλειψιν ἀνακαλύψεων καὶ μεθόδων, αἵτινες θὰ προέχεον εὐδαιμονίαν εἰς τὸν κόσμον, ἂν δὲν ἐγίνετο ὁ ἐσφαλμένος οὗτος θρησκευτικὸς διωγμὸς κατὰ τοῦ Βάκωνος καὶ τῶν ὁμοίων αὐτῷ.

Συλλήβδην θεωρούμενοι οἱ ἀγῶνες πάντων τῶν ἀθέων δὲν ἔβλαψαν τόσον τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν καὶ τὸν κόσμον ἐν γένει, ὅσον οἱ θρησκομανεῖς μέν, ἀλλ' εὐσυνείδητοι διῶκται τοῦ Ῥογέρου Βάκωνος. Κατεπονήθη τότε ὁ Ῥόγερος Βάκων, ὥστε ἐπὶ αἰῶνας οἱ πρόμαχοι τῆς ἐπιστήμης ἐσίγησαν, ἀλλ' ἡ διαμάχη δὲν ἔπαυσεν. Ἐκ τῶν σπλάγχνων αὐτῆς τῆς Ἐκκλησίας προβαίνουσιν οἱ ἥρωες τῆς ἐπιστήμης. Ὁ Ἀντώνιος De Dominis παραιτεῖται τῆς ἀρχιεπισκοπῆς τοῦ Σπαλάθρου, ἐξετάζει τὰ φαινόμενα τοῦ φωτὸς καὶ ἀποθνήσκει συλληφθεὶς ἐντὸς τῶν ὀνύχων τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως. Ὁ Πέτρος de la Ramée ἐγείρεται κατὰ τῆς Ἀριστοτελικῆς σχολῆς ἐν Παρισίοις. Βασιλικὸν διάταγμα, προκληθὲν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, ἀπηγόρευσε τὰς διδασκαλίας του, ἡ δὲ σφαγὴ τοῦ ἁγίου Βαρθολομαίου ἔκοψε τὸ νῆμα τῆς ζωῆς του. Ὀλίγον μετὰ ταῦτα ἤρχισε τὰς ἐρεύνας αὐτοῦ ὁ Ἰωάννης Βαπτιστὴς Porta· μ' ὅλους τοὺς παραλογισμοὺς αὐτοῦ τὸ πόνημά του ὑπῆρξε γονιμώτατον. Τὸ περὶ Μετεωρολογίας βιβλίον του ἦτο τὸ πρῶτον εἰς τὸ ὁποῖον ἐδημοσιεύοντο ὑγιεῖς ἐπιστημονικαὶ ἰδέαι. Αἱ ἔρευναί του ἐπὶ τῆς ὀπτικῆς ἔδωκαν εἰς τὸν κόσμον τὸ σκεύασμα τοῦ *σκοτεινοῦ θαλάμου* (camera obscura), ἴσως δὲ καὶ τὸ τηλεσκόπιον. Οὗτος ἐπίσης προσεβλήθη ὑπὸ τῆς αὐτῆς ἀρχαίας ὁμάδος τῶν φιλοθρήσκων· ἡ ὑπ' αὐτοῦ σχηματισθεῖσα ἑταιρία διὰ φυσικὰς ἐρεύνας οἱ *Μυστικοὶ* διελύθη, αὐτὸς δὲ προσεκλήθη εἰς Ῥώμην καὶ αὐστηρῶς ἐπεπλήχθη.

Κατὰ τὰ 1624 νέοι τινὲς χημικοὶ τῶν Παρισίων διδάξαντες τὴν πειραματικὴν μέθοδον καὶ ἐγκαταλιπόντες τὸν Ἀριστοτέλην, ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς τοὺς καθηγητὰς τῆς θεολογίας, ἵνα ἀπαιτήσωσιν ἀπὸ τὸ κοινοβούλιον τῶν Παρισίων καὶ κατώρθωσαν ὥστε νὰ ἀπαγορευθῇ ἡ νέα αὕτη χημικὴ διδασκαλία ἐπὶ ποινῇ θανάτου.

Ἐν Ἰταλίᾳ ἐν τοσούτῳ ὁ πόλεμος οὗτος ἤκμαζε. Κατὰ τὰ 1657 ἐγένετο ἡ πρώτη συνεδρίασις τῆς Ἀκαδημίας Del cimento ἐν Φλωρεντίᾳ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Πρίγκηπος Λεοπόλδου τῶν Μεδίκων. Ἡ Ἀκαδημία αὕτη ὑπέσχετο μεγάλα εὐεργετήματα διὰ τὴν ἐπιστήμην, ἦτο δὲ προσιτὴ εἰς πάντας αὐτῆς τοὺς θιασώτας. Ὁ μόνος αὐτῆς θεμελιώδης νόμος ἦτον «ὁ ἀποσκορακισμὸς οἱουδήποτε εὐνοουμένου συστήματος ἢ αἱρέσεως φιλοσοφικῆς, καὶ ἡ ὑποχρέωσις τοῦ νὰ ἐρευνῶσι τὴν φύσιν διὰ τοῦ καθαροῦ φωτὸς τῶν πειραμάτων». Ἡ νέα Ἀκαδημία ἤρξατο τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς μετὰ ζήλου. Ὁ Borelli εἰς τὰ μαθηματικά, ὁ Redi εἰς τὴν φυσικὴν ἱστορίαν καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἐξέτειναν τὰ ὅρια τῶν μαθήσεων. Θερμότης, φῶς, μαγνητισμός, ἠλεκτρική, ἐκσφενδονιστικὴ δύναμις, ἡ πέψις, τὸ ἀσυμπίεστον τοῦ ὕδατος ἐσπουδάζοντο διὰ τῆς ἀληθοῦς μεθόδου καὶ μὲ ἀποτελέσματα εὐεργετικώτατα διὰ τὴν ἀνθρωπότητα.

Ἡ Ἀκαδημία ἐφάνη φρούριον τῆς ἐπιστή-

Digitized by Google

μης, ὅθεν ἐτέθη εἰς πολιορκίαν. Οἱ πρόμαχοι τῶν σχολαστικῶν μαθήσεων τὴν ἐκήρυξαν ἀσεβῆ, καὶ ὑπέθαλψαν διχονοίας μεταξὺ τῶν συνεταίρων. Ὁ Λεοπόλδος ἐδελεάσθη διὰ τῆς τιάρας Καρδιναλίου καὶ ἀπεσύρθη εἰς Ῥώμην, ὥστε μετὰ δεκαετῆ πολιορκίαν τὸ φρούριον ἔπεσεν. Ὁ Borelli ἔμεινεν ἐπαίτης, ὁ δὲ Olive ἀπελπισθεὶς ηὐτοκτόνησε. Ἀπὸ τῆς ἀποπομπῆς τῶν ἐπιστημόνων καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Σαλαμάγκας ὑπὸ Φερδινάνδου τοῦ Ζ' βασιλέως τῆς Ἱσπανίας, κατ' ἀρχὰς τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος, μέχρι τῆς ἀλλοκότου συμπεριφορᾶς ἀνθρώπων τινῶν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν πρὸς τοὺς ἐπιστήμονας, εἰς πολλὰ μέρη τῆς Εὐρώπης διορᾶται ἡ ἐξακολούθησις τοῦ ἰδίου πολέμου.

Ὁ Ἰώσηππος de Maistre ἐκφράζων τὴν ἀπέχθειάν του πρὸς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας, ἀποφαίνεται, ὅτι ἡ ἀνθρωπότης ἕνεκεν αὐτῶν ἐζημιώθη πολλά, καὶ δισχυρίζεται ὅτι ὤφειλον νὰ καθυποβληθῶσιν εἰς τὴν ἐποπτείαν τῆς θεολογίας, διότι ὅμοιαι μὲ τὸ πῦρ, εἰσὶ χρήσιμοι ὅταν περιορίζωνται, ἐπίφοβοι δὲ ὅταν σκορπίζωνται. Ὁ εὔγλωττος οὗτος συγγραφεὺς ἐγένετο κέντρον μεγάλου συνασπισμοῦ κατὰ τῆς ἐπιστήμης ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν, στρατιᾶς ὁλοκλήρου ἐξ ἀγαθῶν ἀνθρώπων συγκειμένης, οἵτινες δὲν δύνανται νὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν ἰδέαν, ὅτι ἡ Ἱερὰ Γραφὴ διδάσκει ἐπιστήμην.

Μεταβαίνω τώρα εἰς πεδία ἔχοντα πλεῖστον ἐνδιαφέρον διὰ τοὺς ἰατρούς, τὰ τῆς ἀνατομίας καὶ ἰατρικῆς. Οἱ θιασῶται ἐπιστημῶν, οἷαι αὗται, ἐδικαιοῦτό τις νὰ ὑποθέσῃ, ὅτι ἔμελλον νὰ μείνωσιν ἀπρόσβλητοι. Ἀτυχῶς ὅμως οὗτοι ὑπέστησαν τὰς δεινοτέρας ἐφόδους. Περὶ τὰ τέλη τῆς δεκάτης τρίτης ἑκατονταετηρίδος ἤκμασεν ὁ διάσημος ἰατρὸς καὶ χημικὸς Ἀρνόλδος de Villa Nova. Κατ' αὐτοῦ ἐσφενδονίσθη τὸ σύνηθες εἰς τοιαύτας περιπτώσεις βέλος· ἐκατηγορήθη δηλονότι ὡς μάγος σύμμαχος μετὰ τοῦ διαβόλου· διὸ ἀφωρίσθη καὶ ἐξεβλήθη ἀπὸ τοῦ ἱσπανικοῦ ἐδάφους. Τοιαύτη ἦτον ἡ τύχη τῶν καλλιεργούντων αὐτὸ τὸ πεδίον, ὅσοι ἔτυχον νὰ φωτισθῶσιν ἀπὸ ἀμυδρὰν τινα λαμπηδόνα νέας ἐπιστημονικῆς ἀληθείας. Ἄνδρες, οἷοι ὁ Cardan καὶ ὁ Παράκελσος καὶ ὁ Porta, οἵτινες συνεμορφοῦντο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μὲ τὰς δημώδεις δεισιδαιμονίας τῆς ἐποχῆς των, κατετρέχοντο ἀπηνῶς ἅμα ἐξετρέποντο τῶν ἰδεῶν καὶ τῆς ὁδοῦ, ἣν ἡ Ἐκκλησία ἐνόμιζεν ὀρθόδοξον, τὴν ἀνεπαρκῆ ὁδὸν τῆς ἀριστοτελικῆς ἐρεύνης περὶ τὰς ἐπιστημονικὰς ἀληθείας.

Εἴδομεν προηγουμένως ὅτι τὰ κατὰ τῶν ἀστρονόμων ἐν χρήσει ὅπλα ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὰ ἐπίθετα *ἄπιστος* καὶ *ἄθεος*. Εἴδομεν προσέτι ὅτι τὰ κατὰ τῶν χημικῶν καὶ ἰατρῶν ἐξακοντιζόμενα συνήθως ἦσαν τὰ ἐπίθετα *γόης* καὶ *σύμμαχος τοῦ διαβόλου* καὶ ὅτι εἰς διάφορα πεδία τῆς μάχης εὕρομεν ἓν ἄλλο καταστρεπτικὸν ὅπλον, τὸ ἐπίθετον *Μωαμεθανός*.

Κατὰ τῆς κεφαλῆς τῶν ἀνατόμων καὶ ἰατρῶν ἐξηκοντίσθησαν πάντα ταῦτα τὰ βέλη, μάλιστα ἡ κατηγορία τῆς ἀθείας κατήντησε παροιμιώδης δι' αὐτούς. *Ubi sunt tres medici, ibi sunt duo athei* (ὅπου τρεῖς ἰατροί, αὐτόθι ὑπάρχουσι δύω ἄθεοι). Ἡ μαγεία ἐγένετο τόσον κοινὴ κατηγορία, ὥστε πολλοὶ ἐκ τῶν ἰατρῶν τὴν ἐπίστευον ὡς ἐμπρέπουσαν αὐτοῖς. *Μωαμεθανισμὸς* καὶ *Ἀβερροϊσμὸς* (ἐκ τοῦ Ἀβερρόη διασήμου ἰατροφιλοσόφου Ἄραβος) ἐθεωροῦντο σχεδὸν συνώνυμοι λέξεις εἰς τὴν ἰατρικὴν καὶ ἕνεκα τούτου ὁ Πετράρχης στιγματίζει τοὺς Ἀβερροϊστὰς ὡς αἀθετοῦντας τὴν βίβλον τῆς Γενέσεως καὶ ὑλακτοῦντας κατὰ τοῦ Χριστοῦ.» Ἀποσιωπῶντες τοὺς περὶ ἀνατομίας ἀρχαιοτέρους ἀγῶνας, ἂς ἐξετάσωμεν τοὺς ἄθλους ἑνὸς μεγάλου εὐεργέτου τῆς ἀνθρωπότητος καὶ πρωταγωνιστοῦ ὑπὲρ τῆς ἐπιστημονικῆς ἀληθείας ἐν τῇ ἐποχῇ τῆς ἀναγεννήσεως τῶν γραμμάτων καὶ τῆς θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως, τοῦ Ἀνδρέου Βεσαλίου, θεμελιωτοῦ τῆς νέας ἐπιστήμης, τῆς ἀνατομίας. Ἡ ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς τούτου συγκροτηθεῖσα μάχη τιμᾷ τὴν ἀνθρωπότητα. Δι' ἀτρύτου φιλοπονίας ἐξήντλησεν οὗτος ἐγκαίρως τὰς παλαιὰς μεθόδους, διὸ ἐζήτησε νὰ προαγάγῃ τὴν ἐπιστήμην δι' ἀληθῶς ἐπιστημονικῶν μέσων, διὰ καρτερικῆς ἐρεύνης καὶ ἀκριβοῦς σημειώσεως τῶν ἀποτελεσμάτων. Ἐν τῇ ἐρεύνῃ ἀληθῶν γνώσεων ἐφάνη ἀπ' ἀρχῆς ἔξοχος ἀνὴρ ὁ Βεσάλιος, περιφρονήσας τοὺς τρομερωτάτους τῶν κινδύνων. Ἡ ἀνατομὴ ἀνθρωπίνου σώματος πρὸ τῆς ἐποχῆς του ἐνομίζετο ἱεροσυλία. Ὁ Μουδῖνος καί τινες ἄλλοι ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐποίησαν ἀποπείρας τινὰς αὐτοῦ τοῦ εἴδους, ἀλλὰ διὰ φυσιολογικὰς ἢ παθολογικὰς ἐρεύνας ἡ ἀνατομὴ ἦτον ἀπηγορευμένη. Εἰς τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς Ἐκκλησίας ἀν-

δρες, οἷοι ὁ Τερτυλλιανὸς καὶ ὁ ἅγ. Αὐγουστῖνος, ἀπεφάνθησαν ῥητῶς καὶ μετ' ἀποστροφῆς κατὰ τῆς ἀνατομῆς νεκρῶν. Βονιφάτιος ὁ Η' ἀπηγόρευσε τὴν ἀνατομὴν ὡς ἱεροσυλίαν. Ὁ Βεσάλιος ἐπροχώρησε θαρραλέως ἀπέναντι τοῦ ἱεροῦ τούτου δογματισμοῦ. Περιφρονήσας τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἐπιτιμήσεις καὶ τὴν μανίαν τοῦ ὄχλου, ἐσπούδασε τὴν ἐπιστήμην του διὰ τῆς μόνης μεθόδου, ἥτις ἠδύνατο νὰ φέρῃ χρήσιμα ἀποτελέσματα. Οὐδεὶς κίνδυνος δὲν τὸν ἐτρόμαζε. Παρεφύλαττεν ὅπου ἀπηγχονίζοντο κακοῦργοι καὶ εἰς νεκροταφεῖα, ὅπως προμηθεύηται τὸ ὑλικὸν διὰ τὰς ἐρεύνας του. Ἐν δὲ τῇ ἐρεύνῃ ταύτῃ ἐκινδύνευεν ἐπίσης ἀπὸ τὰς φλόγας τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως καὶ ἀπὸ τὸ μόλυσμα τῆς πανώλους. Πρῶτος πάντων ἤρξατο νὰ θεμελιώσῃ τὴν μεγάλην ἐπιστήμην τῆς ἀνθρωπίνης ἀνατομίας ἐπὶ τῶν στερεῶν νέων αὐτῆς βάσεων, ἐπὶ τῆς ἀκριβοῦς ἐξετάσεως καὶ παρατηρήσεως τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος. Τοῦτο δὲ ἦτο τὸ πρῶτον καὶ μέγα αὐτοῦ ἁμάρτημα, τὸ ὁποῖον ἐπεβαρύνθη δι' ἑνὸς ἄλλου θεωρουμένου ἔτι μεγαλειτέρου. Ἡ ἀσοχωτέρα ἰδέα τῶν ὑπερμάχων τοῦ Χριστιανισμοῦ κατὰ τὸν Μεσαιῶνα ἦτο τὸ νὰ συνταυτίζωσι τὴν ἐπιστήμην μέ τινα εἴδη ἐπιστήμης, τὰ ὁποῖα προωρίσθησαν νὰ ἀπολεσθῶσι καὶ ἤδη ἐκλείπουσι βαθμηδόν. Ἀπαραλλάκτως ὡς εἰς τὸν καιρὸν τοῦ Roger Bacon σπουδαῖοι ἀλλὰ πεπλανημένοι ἄνδρες προσεπάθουν πάσαις δυνάμεσι νὰ συνδέσωσι τὸν Χριστιανισμὸν μετὰ τοῦ Ἀριστοτέλους. Ὡς εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Reuchlin καὶ τοῦ Ἐράσμου ἐπέμενον νὰ συνταυτίσωσι τὴν Χριστιανωσύνην μετὰ τοῦ Θωμᾶ Aquina. Οὕτω πως κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Βεσαλίου οἱ τοιοῦτοι ἄνδρες εἰργάσθησαν παντοιοτρόπως νὰ συζεύξωσι τὸν Χριστιανισμον μετὰ τοῦ Γαληνοῦ. Ὅθεν ὁ Βεσάλιος ἥμαρτε καὶ κατὰ τοῦτο, ὡς μὴ συμμορφωθεὶς πρὸς τὸ σύστημα τοῦ Γαληνοῦ.

Ἐν ἡλικίᾳ 28 ἐτῶν ὁ Βεσάλιος ἐδημοσίευσε τὸ μέγα αὐτοῦ πόνημα περὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἀνατομίας. Αἱ ἔρευναί του ἕνεκα τῆς ἀκριβείας των ἦσαν ὁ θρίαμβος τῆς ἐπιστήμης, αἱ δὲ ἐν αὐτῷ εἰκόνες ἕνεκα τῆς πιστῆς ἀπομιμήσεως ἦσαν ὁ θρίαμβος τῆς τέχνης. Ὅπως προστατευθῇ ὅσον ἔνεστιν ἐν τῷ ἀγῶνι, ὃν προέβλεπεν ὅτι ἔμελλε νὰ ἐγερθῇ ἐναντίον του, ὁ Βεσάλιος ἀφιέρωσε τὸ σύγγραμμά του εἰς τὸν αὐτοκράτορα Κάρολον Ε'. Ἐν τῷ προσφωνητικῷ αὐτοῦ προλόγῳ προασπίζει τὴν μέθοδον τῶν ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν του καὶ καταχρίνει τὸν ψιττακισμὸν τῶν μεσαιωνικῶν ἐπιστημονικῶν βιβλίων, καταδικάζων ταὐτοχρόνως τὰ ἄθλια ἀνατομικὰ σκευάσματα καὶ δείγματα τὰ παρασκευαζόμενα ὑπὸ ἰατρῶν μὴ θελόντων νὰ προβῶσι μακρότερον τοῦ ἀρχαίου διδασκάλου των.

Ἀμέσως οὖν προσεβλήθη ὑπὸ τῶν δουλοψύχων ὀπαδῶν τοῦ Γαληνοῦ. Κατὰ τὸ σύστημα τῆς ἐποχῆς των, οἱ πρῶτοι ἀκροβολισμοὶ ἐγένοντο δι' ἐπιθέτων, καί, ὅτε ἐξηντλήθη ἡ σχεδὸν ἀκένωτος φαρέτρα τούτων, ἤρξαντο νὰ μεταχειρίζωνται ὀξυτομώτερα ὅπλα, ὅπλα θεολογικά. Τὰ δὲ θεολογικὰ ταῦτα ὅπλα κατ' ἀρχὰς ἀπέτυχον. Σύνοδος θεολόγων συγκληθεῖσα νὰ ἀποφανθῇ ἂν ἡ ἀνατομὴ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος ἦτον ἱεροσυλία, ἀπεκρίθη ἀρνητικῶς. Διὰ τὸν ἁπλοῦν λόγον ὅτι Κάρολος ὁ Ε' κατέστησε τὸν Βεσάλιον ἰδιαίτερόν του ἰατρόν, δὲν ἠδύνατο καὶ νὰ τὸν ἀπαλλοτριωθῇ. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀνάρρησιν Φιλίππου τοῦ Β' ἐκ τῆς Ἰσπανίας εἰς τὸν θρόνον ὅλη ἡ σκηνὴ ἠλλοιώθη. Ὁ ἀπηνέστερος τῶν θρησκομανῶν ὤφειλε φυσικῷ τῷ λόγῳ νὰ μισσῇ τὸν μέγαν νεωτεριστήν.

Ἐχαλκεύθη λοιπὸν κατ' αὐτοῦ νέον ὅπλον· κατηγόρησαν τὸν Βεσάλιον, ὅτι ἀνέτεμνε ζῶντας ἀνθρώπους. Καὶ εἴτε ἕνεκα τῆς ἀμέσου καταδρομῆς, ὡς οἱ πλεῖστοι τῶν χρονογράφων διισχυρίζονται, εἴτε δι' ἐμμέσων αὐλικῶν ἐπιρροῶν, ὡς οἱ νεώτεροι ἀπολογηταὶ ὑπὲρ Φιλίππου τοῦ Β' γράφουσιν, ὁ Βεσάλιος ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὸν πλάνητα βίον· ἀποδημήσας οὖν εἰς Ἱεροσόλυμα πρὸς ἐξιλέωσιν τῶν ἁμαρτιῶν του ἐναυάγησε καὶ ἐπνίγη ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἡλικίας καὶ ῥώμης αὐτοῦ. Ἀλλὰ τὸ μνημόσυνόν του δὲν ἀπωλέσθη ἀπὸ τὸν κόσμον. Διὰ τῆς μαγευτικῆς δυνάμεως τῆς γραφίδος τοῦ περιπύστου ζωγράφου Hamann βλέπομεν πάλιν τὸν Βεσάλιον ἐν τῷ κελλίῳ του. Τὰ παράθυρα καὶ ἡ θύρα του ἠσφαλισμένα διὰ παχέων σιδηρῶν κιγκλίδων καὶ κλείθρων μαρτυροῦσι τὴν θύελλαν τῆς θρησκομανίας ἥτις ἐπικρατεῖ ἔξωθεν. Ὁ Ἐσταυρωμένος, πρὸς τὸν ὁποῖον ἔχει ἐστραμμένα τὰ βλέμματα, εἶναι τὸ σύμβολον τοῦ πνεύματος ἐν ᾧ ἀσχολεῖται. Τὸ δὲ πτῶμα τοῦ ἀποθανόντος ἀπὸ πανώλην, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐγκύπτει ὁ ἀνατόμος, παύει τοῦ νὰ ἦναι στυγερόν.

Ὁ Βεσάλιος κατεδιώχθη μέχρι θανάτου ἀπὸ ἀνθρώπους εὐσυνειδήτως νομίζοντας ὅτι ἐλυμαίνετο τὴν θρησκείαν. Ἀλλ' οἱ ἄθλιοι

Digitized by Google

καὶ τυφλοὶ ἐχθροί του κατέστρεψαν ἕνα ἀπὸ τοὺς μεγάλους ἀποστόλους τῆς θρησκείας. Ποία ἦτο ἡ ἐπιρροή του ἐπὶ τῆς θρησκείας; Ἀντὶ τετριμμένων θεωριῶν, ἀναποδείκτως παραδεδεγμένων, ἀντικατέστησεν εὐσυνείδητον καὶ σεμνοπρεπῆ ἐξέτασιν τῶν ποιημάτων τοῦ ζῶντος Θεοῦ. Ἀντὶ ἐλεεινῶν καὶ παρὰ φύσιν παραστάσεων τῆς κατασκευῆς τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, οὗτος ἐπεξειργάσθη ἐξεικονίσεις ἀποκαλυπτούσας τὴν δύναμιν καὶ ἀγαθότητα τοῦ Δημιουργοῦ ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ.

Ἂς στρέψωμεν τώρα τὸ βλέμμα εἰς ἄλλην περίεργον μάχην καὶ νέαν νίκην τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης μεταξὺ τῆς δεκάτης ἕκτης καὶ δεκάτης ἐνάτης ἑκατονταετηρίδος. Περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος ὁ Boyer εἰσῆξε τὸν ἐμβολιασμὸν ἐν Γαλλίᾳ ὡς προφυλακτικὸν κατὰ τῆς εὐφλογίας, νουνεχεῖς δ' ἰατροὶ ἐν Ἀγγλίᾳ, παρορμώμενοι ὑπὸ τῆς Lady Montagn καὶ τοῦ Metland, ἠκολούθησαν τὸ παράδειγμα ἐκείνου. Οἱ θεολόγοι ἀμφοτέρων τῶν χωρῶν ἐθορυβήθησαν ἀμέσως. Ἡ σοβαρὰ Σορβώνη ἐν Γαλλίᾳ κατεδίκασεν αὐτὸν τὸν νεωτερισμόν. Ὁ αἰδέσιμος ἱεροκήρυξ Edward Massy, ἀντιπροσωπεύων τοὺς Ἄγγλους θεολόγους, κατὰ τὰ 1722, ἐκήρυξεν ἀπ' ἄμβωνος λόγον ἐν ᾧ ἀπεφαίνετο, ὅτι τοῦ Ἰὼβ ἡ νόσος ἦτο πιθανῶς ἡ συγκεκριμένη εὐφλογία ἐμβολιασθεῖσα ἀναμφιλέκτως ὑπὸ τοῦ διαβόλου· ὅτι τὰ νοσήματα στέλλονται ὑπὸ τῆς θείας προνοίας πρὸς τιμωρίαν τῶν ἁμαρτιῶν καὶ ὅτι ἡ προτεινομένη μέθοδος πρὸς ἀποσόβησιν αὐτῶν ἦτο *διαβολικὴ ἐνέργεια*. Τίτλος τῆς διδαχῆς ταύτης ἦτο *ἡ κινδυνώδης καὶ ἁμαρτωλὴ μέθοδος τοῦ ἐμβολιάσματος*. Οὐχ ἧττον παράλογος ἦτον ὁ ὑπὸ τοῦ αἰδεσιμωτάτου Delafaye κηρυχθεὶς λόγος ὑπὸ τὸν τίτλον *Ἐμβολίασμα καὶ ἡ ἀδικαιολόγητος αὐτοῦ εἰσήγησις*. Μετὰ τριάκοντα ἔτη ὁ πρύτανις τῆς Canterbury (Κανταουρίας) καταφέρεται ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος κατὰ τοῦ ἐμβολιάσματος, καὶ πολλοὶ τῶν συναδέλφων του ἠκολούθησαν τὸ παράδειγμά του. Μαγεία καὶ ἀθεΐα ἦσαν τὰ κατὰ τῶν ὑπερμάχων τοῦ ἐμβολιάσματος ἐκσφενδονισθέντα βέλη ὑπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐν τῇ μακροχρονίῳ ταύτῃ διαμάχῃ. Οὔτε ἡ εὐεργετικωτάτη ἀνακάλυψις τῆς δαμαλίδος ὑπὸ τοῦ Jenner δὲν διέφυγε τὴν καταδρομὴν διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους. Κατὰ τὰ 1798 ἐσχηματίσθη ἑταιρία πρὸς ἀπόκρουσιν τοῦ διὰ τῆς δαμαλίδος ἐμβολιασμοῦ, συγκειμένη ὑπὸ κληρικῶν καὶ ἰατρῶν, ἐπικαλουμένων τὸν λαὸν τῆς Ἀγγλίας ὅπως ἐμποδίσῃ τὴν χρῆσιν τῆς δαμαλίδος ὡς ἀντιστρατευομένην κατὰ τῆς θελήσεως τοῦ οὐρανίου Πατρός, καὶ ἀπαγορευομένην ὑπὸ τοῦ θείου νόμου.

Ἀλλ' ἂς μεταβῶμεν εἰς μεταγενέστερον καὶ πρόσφατον πεδίον μάχης. Κατὰ τὸ 1847 ὁ Ἰάκωβος Young Simson, ἰατρὸς Σκῶτος διάσημος, συνηγόρησεν ὑπὲρ τῆς χρήσεως τῶν ἀναισθητικῶν θειικοῦ αἰθέρος καὶ χλωροφορμίου εἰς τὴν μαιευτικήν. Θύελλα ἠγέρθη ἀμέσως. Ἀπὸ ἄμβωνος εἰς ἄμβωνα ἀντήχησε καταχραυγὴ ἀσεβείας ἐναντίον τοιαύτης χρήσεως τοῦ νηπενθοῦς χλωροφορμίου. Ἱερεῖς τοῦ Ὑψίστου ἀπεδείκνυον, ὅτι ἀντέβαινεν εἰς τὸ πνεῦμα τῶν Ἱερῶν Γραφῶν, ἐπάγοντες πολλὰς περικοπὰς ἐξ αὐτῶν εἰς μαρτυρίαν τοῦ θέματός των. Ἀλλ' ἡ σπουδαιοτέρα αὐτῶν ἔνστασις ἦτον, ὅτι διὰ τῆς χρήσεως τῆς ἀναισθησίας ἐν τῷ τοκετῷ ἔμελλε ν' ἀποσοβηθῇ ἐν μέρει ἡ κατὰ τῆς γυναικὸς ἀποφανθεῖσα προπατορικὴ κατάρα *ἐν λύπαις τέξῃ τέκνα*.

Ὁ Σίμψων ἐδημοσίευσε διάφορα φυλλάδια πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς ἐν τῷ τοκετῷ εὐεργετικῆς ἀναισθησίας, ἀλλὰ δὲν κατώρθωνε τίποτε, ἕως οὗ μετεχειρίσθη νέον ὅπλον. «Οἱ ἀντίπαλοί μου, ἔλεγε, λησμονοῦσι τὸν εἰκοστὸν πρῶτον στίχον τοῦ δευτέρου κεφαλαίου τῆς Γενέσεως· αὕτη εἶναι ἔκθεσις τῆς πρώτης χειρουργικῆς ἐγχειρήσεως, ἥτις ἐγένετό ποτε, καὶ ἐκ τῆς περιγραφῆς τῆς ὁποίας ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ Ποιητὴς τοῦ παντός, πρὶν ἢ λάβῃ μίαν τῶν πλευρῶν τοῦ Ἀδὰμ καὶ οἰκοδομήσῃ αὐτὴν εἰς γυναῖκα, «ἐπέβαλεν ἔκστασιν ἐπ' αὐτοῦ καὶ ὕπνωσεν.» Ὁ κτύπος οὗτος παρεζάλισε μέν, ἀλλὰ δὲν κατέβαλε τοὺς ἀντιπάλους του, διότι διισχυρίζοντο ἀκόμη, ὅτι «ὁ ὕπνος τοῦ Ἀδὰμ ἐγένετο διατελοῦντος ἔτι ἐν καταστάσει ἀθωότητος καὶ πρὶν ἢ εἰσαχθῇ ἡ ὀδύνη ἐν τῷ κόσμῳ.» Ἀλλὰ νέος ὑπέρμαχος τῶν ἀναισθητικῶν φαρμάκων, ὁ Θωμᾶς Chalmers, παρεμβὰς διὰ σαρκαστικῶν τινων ἐπιχειρημάτων ἀπεστόμισε τοὺς ἐναντίους καὶ οὕτως ἐπετεύχθη ἡ μεγαλειτέρα νίκη τῆς ἐπιστήμης κατὰ τῶν ταλαιπωριῶν τοῦ τοκετοῦ.

Ἂς κατοπτεύσωμεν τώρα δι' ὀλίγας στιγμὰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν τῆς Γεωλογίας. Εἰς τὰ πρῶτα ψελλίσματα τῆς ἐπιστήμης ταύτης ἐκηρύχθη κατ' αὐτῆς πόλεμος. Τὸ ἐπικρατοῦν δόγμα τῆς Ἐκκλησίας ἦτον ὅτι «τὰ πάντα ἐγένοντο ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ κόσμου» καὶ ὅτι ἀντιλέγει εἰς τὰς Γραφὰς ὁ διισχυριζόμενος, ὅτι οἱ λίθοι καὶ τὰ ὀρυκτὰ ζῶα ἢ φυτὰ ἐγένοντο μετὰ

Digitized by Google

τὴν δημιουργίαν. Αἱ ἐπιστημονικαὶ εἰσηγήσεις τῶν θεολόγων περὶ τὰ τοιαῦτα ἦσαν ὡς ἑξῆς· ὅτι «τὰ ὀρυκτὰ εἰσὶ τῆς φύσεως παίγνια» ἢ «κτίσματα πλαστικῆς δυνάμεως» ἢ «ἀποτελέσματα γονίμου ἀέρος ἐνεργοῦντος ἐπὶ τῶν λίθων» ἢ «πρότυπα σχέδια τοῦ Δημιουργοῦ πρὶν ἢ ἀποφασίσῃ περὶ τῆς τελικῆς κτίσεως τῶν ὄντων.» Ἀλλ' ἐνῷ ὑπῆρχε τοσαύτη ἐλευθερία σκέψεως μεταξὺ τῶν θεολογικοεπιστημονικῶν τούτων ἑρμηνειῶν, ἐθεωρεῖτο οὐσιῶδες τὸ νὰ πιστεύωσι πάντες, ὅτι τὰ ὀρυκτὰ διενεμήθησαν καὶ ἐτέθησαν μεταξὺ τῶν στρωμάτων τῆς γηίνης σφαίρας ὑπὸ τῆς χειρὸς τοῦ Παντοδυνάμου ἐντὸς μιᾶς ἐκ τῶν ἓξ ἡμερῶν τῆς δημιουργίας, καὶ ὅτι τοῦτο ἐγένετο δι' ἰδιαίτερόν τινα μυστηριώδη σκοπόν, ἴσως πρὸς δοκιμασίαν τῆς ἀνθρωπίνης πίστεως.

Ὁ Φρακαστόρος καὶ ὁ Παλισσὺ κατὰ τὸν δέκατον ἕκτον αἰῶνα ἐδημοσίευσαν τὴν ἀληθῆ ἰδέαν, ἀλλ' αὕτη δὲν ἔφερε τότε κανὲν ἀποτέλεσμα. Περὶ δὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου ἑβδόμου αἰῶνος ὁ Declave, ὁ Bitaud καὶ ὁ De Villon τὴν ἀνεκήρυξαν. Ἀμέσως ἡ Σύγκλητος τῶν καθηγητῶν τῆς θεολογίας ἐν Παρισίοις διεμαρτυρήθη κατὰ τῆς δοξασίας ταύτης ὡς ἀντιφασκούσης εἰς τὰς Γραφάς, ἔκαυσε τὰ βλάσφημα βιβλία, ἐξώρισε τοὺς συγγραφεῖς αὐτῶν, καὶ τοῖς ἀπηγόρευσε τὸ νὰ διαμένωσιν εἰς τὰς πόλεις ἢ νὰ ἐμβαίνωσιν εἰς μέρη ὅπου συνέρχονται οἱ πολῖται. Κατὰ τὰ μέσα τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος πάλιν ὁ Βυφφὼν ἀπεπειράθη νὰ ἐκθέσῃ ἁπλᾶς τινας θεμελιώδεις γεωλογικὰς ἀληθείας. Οἱ θεολόγοι τῆς Σορβώνης τὸν κατεβίβασαν ἀμέσως ἀπὸ τὴν ὑψηλὴν περιωπήν του καὶ τὸν ὑπεχρέωσαν νὰ παλινῳδήσῃ αἰσχρῶς καὶ νὰ δημοσιεύσῃ διὰ τοῦ τύπου τὴν παλινῳδίαν του. Ἑκατὸν πεντήκοντα ἔτη ἐδέησε νὰ παρέλθωσι πρὶν ἢ ἡ ἐπιστήμη ὑπερισχύσῃ ἐναντίον τῆς ἐπικρατούσης σφαλερᾶς θεωρίας. Ὁ ἀθλητὴς ὅστις τῇ κατέφερε τὸ θανατηφόρον τραῦμα ἦτον ὁ Σκίλλα, τὰ δὲ ὅπλα του ἦσαν αἱ ἀνακαλύψεις καὶ παρατηρήσεις του ἐπὶ τῶν ὀρυκτῶν τῆς Καλαβρίας. Ἀλλ' οἱ παραλόγως ἐπεμβαίνοντες εἰς ἐπιστημονικὰς συζητήσεις τότε ἀπεσύρθησαν εἰς νέαν ὀχυρὰν θέσιν κατὰ τὸ φαινόμενον βασιζόμενοι ἐπὶ τῆς Ἁγ. Γραφῆς, κακῶς ἑρμηνευομένης, καθὼς ὅλος ὁ κόσμος γινώσκει τώρα. Ἡ νέα θέσις ἦτον ὅτι τὰ ὀρυκτὰ παρήχθησαν ὑπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ τοῦ Νῶε. Εἰς μάτην ἀπεδείχθη ὑπὸ τοσοῦτον εὐλαβῶν χριστιανῶν, οἷος ὁ Βερνάρδος καὶ ὁ Παλισσύ, ὅτι ἡ θεωρία αὕτη ἦτον ἀνυπόστατος· ματαίως χρηστοὶ ἄνθρωποι διεμαρτύροντο κατὰ τῆς βλάβης ἥτις ἔμελλε νὰ ἐπέλθῃ εἰς τὴν θρησκείαν συνταυτιζομένην πρὸς θεωρίαν, ἥτις βεβαίως ἔμελλε νὰ ἀποδοκιμασθῇ. Ἡ δοξασία ὅτι τὰ ὀρυκτὰ ζῶα ἦσαν λείψανα ζώων πνιγέντων ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ ἐξηκολούθει νὰ ὑποστηρίζηται ὑπὸ μεγάλης πλειονοψηφίας ὡς *ὀρθὸν δόγμα* καὶ ὡς συντελεστικὸν μέσον εἰς τὸ νὰ συνδιαλλάξῃ τὴν ἐπιστήμην μετὰ τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Ἡράκλειοι προσπάθειαι ἐγένοντο πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ὀνομαζομένης *Γραφικῆς ταύτης θεωρίας* ὑπὸ καθολικῶν καὶ διαμαρτυρομένων ἐπίσης. Ὁ Mazurier ἀπεφαίνετο περί τινων ὀρυκτῶν λειψάνων ἑνὸς μαμμοὺθ (προκατακλυσμιαίου ἐλέφαντος) ἀνακαλυφθέντων ἐν Γαλλίᾳ, ὅτι ἦσαν τὰ ὀστᾶ τῶν ἐν τῇ Γραφῇ ἀναφερομένων γιγάντων. Ὁ πατὴρ Τορρούβια διισχυρίζετο ἐπίσης ἐν Ἱσπανίᾳ περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος. Ὁ δὲ Jucrease Mather ἔστειλεν ὅμοια ὀρυκτὰ λείψανα ἀνακαλυφθέντα ἐν Ἀμερικῇ εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἐκφράζων τὴν αὐτὴν πεποίθησιν. Ὁ Schuchzer ἐξέθηκε τὰ ὀστᾶ γιγαντώδους σαύρας ἀνακαλυφθέντα ἐν Γερμανίᾳ, ὡς ὀρυκτὸν ἄνθρωπον, μάρτυρα τῆς ἀληθείας τοῦ Κατακλυσμοῦ· μεταξὺ δὲ τούτων παρουσιάζεται καὶ ἐπεισόδιόν τι κωμικὸν μέν, ἀλλὰ πολὺ διδακτικόν, διότι καταδεικνύει, ὅτι ἡ ἀπόπειρα τοῦ συμμορφόνειν τὰ πορίσματα τῆς ἐπιστήμης κατὰ τὰς ἀνάγκας τῆς θεολογίας ἠμπορεῖ νὰ φενακίσῃ ἐπίσης τοὺς ἑτεροδόξους ὡς καὶ τοὺς πιστούς. Κατὰ τὰ 1760 ἀνηγγέλθη εἰς τὸν Βολταῖρον περὶ τῆς ἀνακαλύψεως θαλασσίων ζώων ὀρυκτῶν εἰς διάφορα ὀρεινὰ μέρη τῆς Εὐρώπης. Εἶχε δὲ καὶ ἐκεῖνος ἰδιαίτερον θεολογικὸν σύστημα νὰ ὑπερασπισθῇ, ἀλλὰ τὸ ἑαυτοῦ σύστημα ἦτον ἐναντίον εἰς τὸ σύστημα τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς τῶν Ἑβραίων. Ἐφοβήθη λοιπὸν μήπως αὗται αἱ νέαι ἀνακαλύψεις χρησιμεύσωσιν εἰς ὑποστήριξιν τῆς Μωσαϊκῆς ἱστορίας περὶ Κατακλυσμοῦ. Ὅθεν συνεκέντρωσεν ὅλην τὴν σύνεσιν καὶ ἀγχίνοιάν του εἰς τὸ νὰ ἐφεύρῃ ἐπιχειρήματα ἀποδεικνύοντα, ὅτι οἱ ὀρυκτοὶ ἰχθύες ἦσαν λείψανα ἰχθύων συλληφθέντων πρὸς τροφήν, ἀλλ' ὅτι ὡς ὄζοντες ἀπερρίφθησαν ὑπὸ τῶν ὁδοιπόρων· ὅτι τὰ ὀρυκτὰ κογχύλια ἔπεσον τυχαίως ἀπὸ Σταυροφόρους καὶ προσκυνητὰς ἐπιστρέφοντας ἀπὸ τὴν ἁγίαν Γῆν· καὶ

Digitized by Google

ὅτι τὰ ὀρυκτὰ ὀστᾶ ἑνὸς ἱπποποτάμου τὰ εὑρεθέντα μεταξὺ Παρισίων καὶ Etampes ἦσαν μέρη σκελετοῦ ἀνήκοντος εἰς τὸ μουσεῖον ἀρχαίου τινὸς φιλοσόφου. Ὑπείκων εἰς τὰς ὑποτιθεμένας ἀνάγκας τῆς θεολογίας του ὁ Βολταῖρος, πολεμεῖ μετ' ἀπελπιστικῆς ἐπιμονῆς τὰ ἐπισωρευόμενα πορίσματα τῶν γεωλογικῶν ἐρευνῶν τῆς ἐποχῆς του. Ἀλλ' ἔτι ἀτυχεστέρα ἦτον ἡ προσπάθεια τῆς ἐναντίας μερίδος, ὅπως ἀποδείξῃ ὅτι τὰ ὀρυκτὰ ταῦτα κατετέθησαν ἐκεῖ ἐπὶ τοῦ Κατακλυσμοῦ τοῦ Νῶε.

Οὐδεμία ὑπόθεσις ἐθεωρεῖτο βεβιασμένη ἢ παράλογος πρὸς ὑποστήριξιν θεωρίας νομιζομένης ἀναγκαίας διὰ τὸ κῦρος τῶν ἁγ. Γραφῶν. Ἐνίοτε διισχυρίζοντο ὅτι ἡ οὐρὰ κομήτου ἐπήνεγκε τὸν κατακλυσμόν· ἄλλοτε διὰ τῆς κατὰ γράμμα ἑρμηνείας τῆς φράσεως *ἐῤῥάγησαν πᾶσαι αἱ πηγαὶ τῆς ἀβύσσου* προὔκυψεν ἡ θεωρία, ὅτι εἰς τὰ σπλάγχνα τῆς γῆς ὑπάρχει μεγάλη δεξαμενὴ ἐκ τῆς ὁποίας ἀνεπήδησαν, καὶ ἐν ᾗ ἐπέστρεψαν πάλιν τὰ ὕδατα. Ἐκλαμβάνοντες τὴν ποίησιν τῶν ἁγ. Γραφῶν ὡς πεζὸν λόγον, καὶ ἑρμηνεύοντες αὐτὴν κατὰ γράμμα ὁ Θωμᾶς Barnet ἐν τῇ *Ἱερᾷ Θεωρίᾳ τῆς Γῆς,* ὁ Whirton ἐν τῇ *Περὶ Κατακλυσμοῦ Θεωρίᾳ* του καὶ ἄλλοι ὁμοίως, ᾠκοδόμησαν συστήματα ἅτινα ἔχουσι τὴν αὐτὴν σχέσιν πρὸς τὴν ἀληθῆ Γεωλογίαν, οἵαν ἡ *Χριστιανικὴ Τοπογραφία* τοῦ Κοσμᾶ πρὸς τὴν πραγματικὴν Κοσμογραφίαν. Εἰς μάτην προσήχθησαν ἀδιαφιλονείκητοι γεωλογικαί, ζωολογικαὶ καὶ ἀστρονομικαὶ ἀποδείξεις, ὅτι ὁ παγκόσμιος κατακλυσμὸς ἢ κατακλυσμὸς καλύπτων μεγάλην τινὰ ἔκτασιν τῆς γηίνης ἐπιφανείας δὲν συνέβη ἐντὸς τῶν τελευταίων ἑξακισχιλίων ἢ ἑξηκοντακισχιλίων ἐτῶν. Ματαίως ὁ ἐπίσκοπος Clayton διεκήρυττεν, ὅτι ὁ κατακλυσμὸς δὲν ἠδύνατο νὰ λάβῃ χώραν ἐκτὸς τῆς περιφερείας ἐν ᾗ ὁ Νῶε ἔζη πρὸ τοῦ Κατακλυσμοῦ. Εἰς μάτην ἀπεδείχθη, ὅτι καὶ παγκόσμιος κατακλυσμὸς ἂν ὑπῆρξε, τὰ ὀρυκτὰ λείψανα ζώων δὲν ἐπροξενήθησαν ὑπ' αὐτοῦ. Μόνη ἀπάντησις εἰς ταῦτα ἦτον ἡ κλήτευσις τοῦ κειμένου τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς *καὶ ἐκάλυψε πάντα τὰ ὄρη τὰ ὑψηλά, ἃ ἦν ὑποκάτω τοῦ οὐρανοῦ,* καὶ ἡ καταγγελία ἀπιστίας. Ἐν Ἀγγλίᾳ, Γαλλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ ἡ δοξασία τοῦ ὅτι τὰ ὀρυκτὰ παρήχθησαν ὑπὸ τοῦ Κατακλυσμοῦ τοῦ Νῶε ἐθεωρεῖτο ὡς μέρος τῆς πρὸς σωτηρίαν τῆς ψυχῆς ἀναγκαίας πίστεως. Ἐχρειάσθησαν ἑκατὸν εἴκοσιν ἔτη εἰς τοὺς ἐρευνητὰς τῆς ἐν τῇ φύσει ἀποκεκαλυμμένης ἀληθείας τοῦ Θεοῦ, οἷοι ἦσαν ὁ Βυφφών, ὁ Linnaeus, ὁ Whitehurst καὶ ὁ Daulenton, ὅπως ὑπονομεύσωσι τὰ ὠγύγια καὶ πεπλανημένα ταῦτα συστήματα καὶ τέλεον ἀποσκορακίσωσιν αὐτὰ δι' ἀκαταμαχήτων λόγων.

Παρετηρήσατε ἤδη ἐκ τῶν προηγουμένων ὅτι ὑπάρχουσι δύο εἰδῶν ἔφοδοι κατὰ νέας τινὸς ἐπιστήμης. Πρῶτον, γίνεται ἐπίθεσις διὰ τῆς ἀντιτάξεως εἰς τὴν ἐπιστήμην μεγάλου τινὸς δόγματος θεολογικοῦ. Τὸ εἴδετε εἰς τὴν ἀστρονομίαν, ὅτε ὁ Βελλαρμῖνος καὶ ἄλλοι διισχυρίζοντο, ὅτι ἡ δοξασία τῆς περιστροφῆς τῆς γῆς περὶ τὸν ἥλιον ἀντίκειται εἰς τὸ δόγμα τῆς θείας ἐνσαρκώσεως. Οὕτω καὶ τώρα ἐναντίον τῆς Γεωλογίας διισχυρίζοντο ὅτι ἡ ἐπιστημονικὴ δοξασία περὶ τῶν ὀρυκτῶν, ὅτι ἦσαν λείψανα ζώων τελευτησάντων πρὸ τοῦ Ἀδάμ, ἀντέκειτο εἰς τὸ δόγμα τῆς πτώσεως τοῦ Ἀδὰμ καὶ τοῦ ὅτι «ὁ θάνατος εἰσῆλθεν ἐν τῷ κόσμῳ διὰ τῆς ἁμαρτίας». Ἔπειτα ἔρχεται ἡ ἔφοδος διὰ τῆς κατὰ γράμμα ἑρμηνείας τοῦ γραφικοῦ κειμένου, ὅπερ ἐστὶν ἀνυσιμώτερον ἐν γένει εἰς τὸ διεγείρειν τὰς προλήψεις. Ἡ κατὰ τῆς ἐπιστήμης πεισματώδης μάχη ἐγίνετο χθὲς καὶ πρώην ἐν αὐτῇ τῇ Ἀγγλίᾳ δι' ἀμφοτέρων τούτων τῶν εἰδῶν τοῦ πυροβολικοῦ, ὁ δὲ βόμβος συνεκίνει ὅλον τὸν πεπολιτισμένον κόσμον. Πρὸ τριάκοντα μόλις ἐτῶν οἱ σεβάσμιοι Mellor Brown καὶ Heury Cole μετ' ἄλλων ἐσφενδόνιζον κατὰ πάντων ἐν γένει τῶν γεωλόγων, καὶ ἰδίως κατὰ χριστιανῶν θεολόγων, οἷοι ὁ διδάκτωρ Buekland, ὁ Πρύτανις Conybear καὶ ὁ Pye Smith καὶ ὁ καθηγητὴς Sedgwick, τὰ ἐπίθετα *ἄπιστος, ἀναιρέτης τῶν ἱερῶν Γραφῶν* καὶ *ἀντίπαλος τῆς Βίβλου τοῦ Θεοῦ.* Τὸ πρόχειρον ὅπλον των ἦτον ἡ κατηγορία ὅτι οἱ ἄνδρες οὗτοι «προσέβαλον τὴν ἀλήθειαν τοῦ Θεοῦ» λησμονοῦντες ὅτι ἠναντιοῦντο ἁπλῶς εἰς τὰς σφαλερὰς ἑρμηνείας τῶν κυρίων Bronen, Cole καὶ τῶν ὁμοίων αὐτοῖς ἀποφαινομένων ὅτι ἡ γεωλογία «δὲν εἶναι θέμα ἀσφαλὲς πρὸς νόμιμον συζήτησιν» καὶ ἀποκηρυττόντων αὐτὴν ὡς *ἀθέμιτον μάθημα, ὡς κινδυνώδη* καὶ *ἀτιμωτικήν, ὡς ἀπηγορευμένον καρπόν,* ὡς *καταχθόνιον μηχανὴν* καὶ ὡς *σκανδαλώδη ὑπεκφυγὴν τῶν ἀποδείξεων τῆς ἀποκαλύψεως.* Ὅτε αἱ τοιαῦται ἀπόπειραι πρὸς ἐκφόβησιν τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τῆς ἐπιστήμης

Digitized by Google

ταύτης ἀπέτυχον, κατέφυγον εἰς διάφορα ἄλλα μέσα. Ὁ σοφὸς καθηγητὴς τῆς Ἑβραϊκῆς ἐν Νέᾳ Ἀγγλίᾳ διισχυρίζετο, ὅτι ἡ γεωλογία κατήντησεν ἐπικίνδυνος ἐπιστήμη, ὅτι τὸ νὰ λέγῃ τις περὶ ἓξ περιόδων ἢ ἐποχῶν χρόνου διὰ τὴν δημιουργίαν ἦτο παράλογος διαστροφὴ τῶν λέξεων τῆς Γραφῆς, καθότι ἡ Γένεσις ῥητῶς ὁμιλεῖ περὶ ἓξ ἡμερῶν, συνισταμένων ἐξ ἑσπέρας καὶ πρωίας ἑκάστης, οὐχὶ δὲ περὶ ἓξ περιόδων χρόνου. Ἕτερος καθηγητὴς ὅμως James Kingler ἐπέβαλε σιωπὴν εἰς τὰς μεμψιμοιρίας ταύτας εὐφυῶς ἀντιπαρατηρήσας ὅτι ἡ Γένεσις λαλεῖ ἐπίσης καθαρῶς περὶ τοῦ στερεώματος, καθὼς καὶ περὶ τῶν ἓξ ἡμερῶν, ἀλλ' ἀφοῦ ὁ καθηγητὴς Stuart ὑπερέβη τὴν μίαν δυσκολίαν καὶ παρεδέχθη τὴν θεωρίαν τοῦ Κοπερνίκου, ἠδύνατο ἐπίσης εὐχερῶς νὰ ὑπερβῇ μίαν ἄλλην καὶ νὰ ἀποδεχθῇ τὰς ἀποκαλύψεις τῆς γεωλογίας.

Ἂν ὁ καιρὸς ἐπέτρεπεν, ἠδυνάμεθα νὰ ἐπιθεωρήσωμεν ἄλλα οὐχ ἧττον διδακτικὰ πεδία τῶν μαχῶν τῆς ἐπιστήμης, ἢ ἐκεῖνα ἃ διήλθομεν μέχρι τοῦδε.

Ἐν τῷ πεδίῳ τῆς Γεωργικῆς προόδου, λ.χ., παρατηρεῖ τις ὅτι διὰ τῆς παραδοξοτάτης στρεβλῆς ἑρμηνείας ἑνὸς ἐδαφίου τῆς Γραφῆς μεγάλαι ὁμάδες τῶν χωρικῶν τῆς Ῥωσσίας ἀπετράπησαν τοῦ νὰ καλλιεργῶσι τὰ γεώμηλα· καὶ ὅτι ἐν Σκωτίᾳ εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ἐνεστώσης ἑκατονταετηρίδος αἱ λικμητικαὶ μηχαναί, ἐφευρεθεῖσαι πρὸς κάθαρσιν εὐχερῆ τῶν σιτηρῶν, κατεδικάσθησαν ὡς ἐναντίαι εἰς τὸ ἐδάφιον τοῦ Εὐαγγελίου «Τὸ πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ καὶ τὴν φωνὴν αὐτοῦ ἀκούεις, ἀλλ' οὐκ οἶδας πόθεν ἔρχεται καὶ ποῦ ὑπάγει» καὶ ὅτι οἱ χρώμενοι αὐταῖς συναλλάσσονται μετὰ τοῦ Σατανᾶ, ὅστις εἶναι *ἄρχων τῶν ἐναερίων δυνάμεων* καὶ παρέσχον ἀρκοῦσαν ἀφορμὴν ἀφορισμοῦ ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Σκωτίας.

Ἠδυνάμεθα νὰ περιέλθωμεν τὰ πεδία τῶν μαχῶν τῆς βιομηχανικῆς ἐπιστήμης, ὅπου παρατηροῦμεν ὅτι ἡ εἰσαγωγὴ τῶν σιδηροδρόμων ἐν Γαλλίᾳ ἐξηγήθη ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῆς Besançon ὡς ἀπόδειξις τῆς δυσμενείας τοῦ Θεοῦ ἐναντίον τῶν ἐπαρχιακῶν ξενοδόχων, οἵτινες προσέφερον κρέας εἰς τοὺς ξενιζομένους ἐν νηστησίμοις ἡμέραις καὶ τώρα ἐτιμωροῦντο βλέποντες τοὺς ὁδοιπόρους ἀστραπηδὸν παρερχομένους μόνον ἀπὸ τὴν θύραν των. Καὶ ὅτι σιδηρόδρομοι καὶ τηλέγραφοι ἐχαρακτηρίσθησαν ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος ὡς *οἱ κήρυκες τοῦ Ἀντιχρίστου*. Μεταβαίνοντες δὲ ἔπειτα εἰς τὴν ἀπέναντι ὄχθην ἐν τῇ Διαμαρτυρομένῃ Ἀγγλίᾳ, ἠδυνάμεθα νὰ ἀκροασθῶμεν τοῦ ἐφημερίου τῆς Rotherhithe κηρύττοντος ἀπ' ἄμβωνος, ἐπὶ τῇ περιπτώσει τῆς καταπτώσεως τῆς ὑποποταμίου διόδου τοῦ Ταμέσεως, ἐπενεγκούσης θάνατον πολλῶν ἀνθρώπων καὶ μεγάλην χρηματικὴν ζημίαν, ὅτι *τοῦτο ἦτον ἡ δικαία ποινὴ κατὰ τῆς ὑπερφιάλου ἀλαζονείας τῶν θνητῶν*.

Ἠδυνάμεθα διατρέχοντες τὰς περὶ χαρτογραφίας διαμάχας νὰ ἴδωμεν, πῶς ἐν προγενεστέρᾳ ἐποχῇ, ἕνεκα φράσεών τινων τοῦ προφήτου Ἰεζεκιήλ, οἱοσδήποτε γεωγραφικὸς χάρτης, ὅστις δὲν εἶχε τὴν Ἱερουσαλὴμ ὡς κέντρον τοῦ Κόσμου, ἐθεωρεῖτο ἀσεβὲς σκιαγράφημα.

Ἡ κατὰ γράμμα ἑρμηνεία τοῦ κειμένου τῆς Γραφῆς περὶ τόκου χρηματικοῦ προὐξένησε σπουδαίας ζημίας οὐ μόνον εἰς τὰ ὑλικὰ συμφέροντα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν ἠθικὸν χαρακτῆρα πολλῶν φιλοπόνων καὶ ὀλιγαρκῶν ἀνθρώπων ἐπὶ αἰῶνας ὁλοκλήρους.

Ἐν τῷ μεταξὺ Ἐκκλησιαστικῶν καὶ ἐπιστημόνων πεισματώδει καὶ ἐπὶ αἰῶνας παραταθέντι τούτῳ πολέμῳ εἴδομεν εἰς πᾶσαν περίπτωσιν ἀείποτε τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα, τὴν ἐπιστήμην δηλονότι θριαμβεύσασαν· εἴδομεν πρὸς τούτοις ὅτι κατὰ πᾶσαν περίπτωσιν, ἐφ' ὅσον ἡ ἐκκλησιαστικὴ αὕτη διαμάχη ἐξηκολούθει, συνετέλει εἰς τὸ νὰ ἀποξενώνῃ πολλοὺς νουνεχεῖς ἀνθρώπους ἀπὸ τὴν θρησκείαν. Ὁ θρίαμβος τῆς ἐπιστήμης ἀπέβη ὠφέλιμος τῇ θρησκείᾳ, ὅθεν δὲν πρέπει νὰ ἀνησυχῇ τις περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτοῦ· ἀδιάφορον ἂν ἡ ἐπιστήμη κατορθώσῃ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν κατῴκησε τὴν γῆν ἀπὸ ἓξ χιλιάδων ἀλλὰ πρὸ ἓξ ἑκατομμυρίων ἐτῶν· ἀδιάφορον ἂν ἀποκαλύψῃ νέας ἰδέας περὶ τοῦ Δημιουργοῦ ἢ παραδόξους σχέσεις ὑφισταμένας μεταξὺ τῶν πλασμάτων του· ἀδιάφορον πόσα περιπλέον δεσμὰ καὶ πέδικλα ἐπὶ τοῦ πνεύματος τῆς χριστιανωσύνης συντρίβει τὸ ἀποτέλεσμα, ὅταν γενικευθῇ· θέλει χρησιμεύσει οὐχ ἧττον εἰς ἐνίσχυσιν τῆς θρησκείας ἢ τῆς ἐπιστήμης. Αὐτὸς ὁ δάκτυλος τοῦ παντοδυνάμου Δημιουργοῦ ἔγραψεν ἐν τῇ Ἱστορίᾳ, ὅτι ἡ ἐπιστήμη πρέπει νὰ σπουδάζηται διὰ μέσων ἰδιαζόντων εἰς αὐτὴν καὶ κατ' οὐδένα ἄλλον τρόπον. Ἡ ἱστορία εἶναι ἐνώπιον πάντων, οὐδεὶς δύναται νὰ ἀρνηθῇ τὸ κῦρός της, αὕτη δια-

Digitized by Google

κηρύττει, ὅτι ποτὲ ἐπιστημονικὴ θεωρία, σχηματισθεῖσα ἐν μέρει ἢ καθόλου ἐπὶ τῇ βάσει ῥητῶν τῆς Γραφῆς, δὲν κατώρθωσε νὰ στερεωθῇ. Τοιαῦται ἀπόπειραι συνετέλεσαν μόνον εἰς τὸ νὰ καταστήσωσι γελοίους τοὺς εἰσηγητάς των καὶ τὸν Χριστιανισμὸν ἀμφίβολον. Ἀπὸ τοῦ Κοσμᾶ, θεμελιοῦντος τὸ περὶ Σύμπαντος σχέδιόν του ἐπὶ τῆς Ἰουδαϊκῆς Σκηνῆς μέχρι τοῦ μαρτυρίου τοῦ I. Mather πομπεύοντος ὀστᾶ μαστόδοντος εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὡς λείψανα τῶν ἐν ταῖς Γραφαῖς μνημονευομένων γιγάντων· ἀπὸ τοῦ Βελλαρμίνου δισχυριζομένου ὅτι ὁ ἥλιος δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἦναι τὸ κέντρον τοῦ Παντός, διότι τοιαύτη ἰδέα καταστρέφει ἄρδην τὸ περὶ ἀνθρωπίνης σωτηρίας σχέδιον τῶν Γραφῶν, μέχρι νεωτέρου τινὸς συγγραφέως διακηρύττοντος, ὅτι ἡ περὶ Προϊούσης Ἀναπτύξεως τῆς ζωῆς θεωρία δὲν δύναται νὰ ἀληθεύῃ, διότι ὁ ἅγιος Παῦλος λέγει ὅτι οὐ «πᾶσα σὰρξ ἡ αὐτὴ σάρξ, ἀλλ' ἄλλη μὲν σὰρξ ἀνθρώπων, ἄλλη δὲ σὰρξ κτηνῶν, ἄλλη δὲ ἰχθύων, ἄλλη δὲ πτηνῶν», τὸ ἀποτέλεσμα εἰς πάσας ταύτας τὰς περιπτώσεις ἀείποτε ἦτο τὸ αὐτό.

Τὰ παραδείγματα ταῦτα ἀποδεικνύουσιν ὅτι ἡ θεία Γραφὴ δὲν ἐδόθη πρὸς τοιοῦτον σκοπόν, ἀλλ' ὅτι αἱ ἐπιστημονικαὶ ὑποθέσεις στερεοῦνται ἢ ἀνασκευάζονται ὑπὸ ἐπιστημόνων ἀνδρῶν καὶ δι' ἐπιστημονικῶν μεθόδων μόνον, καὶ ὅτι οὐδεμία μαρτυρία γραφικῶν ῥητῶν, οὐδεμία κατακραυγὴ ὡς πρὸς τὰς συνεπείας ἐπιστημονικῶν ἀληθειῶν, ὁπόθεν καὶ ἂν προέρχηται, δὲν ἰσχύει νὰ κάμνῃ ἄλλο, εἰμὴ νὰ βραδύνῃ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς ἀληθείας καὶ νὰ προξενῇ ἀνωφελῆ ἀνησυχίαν. Οἱ φοβούμενοι τὸν πυρρωνισμόν, ἤτοι συστηματικὴν δυσπιστίαν περὶ πάντα, ἃς μάθωσιν ἐκ τῆς ἱστορίας ὅτι ὁ μόνος ἀληθῶς ἐπιβλαβὴς πυρρωνισμὸς εἶναι ἡ δυσπιστία εἰς τὴν ἀξίαν καὶ τὸ ἀσφαλὲς τῆς ἐπιστημονικῆς ἀληθείας ἅπαξ ἀνακαλυφθείσης καὶ γνωσθείσης. Οὐδεὶς ἄλλος πυρρωνισμὸς δὲν ἀπεδείχθη τόσον καταστρεπτικὸς τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος, οὐδεὶς διαστρέφει τοσοῦτον τὸν ἐγκέφαλον καὶ τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ ὑπέρμαχοι τῆς πίστεως διδάσκονται ἐπίσης ἐκ τῆς ἱστορίας, ὅτι τὸ πρῶτον ἄρθρον τῆς σωτηριώδους πίστεως διὰ πάντα τόπον καὶ χρόνον εἶναι ἡ πίστις ὅτι ὑπάρχει ἐν τῷ κόσμῳ μία Δύναμις ἀρκούντως ἰσχυρά, ὥστε νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸν ἐρευνῶντα τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἀρκούντως ἀγαθή, ὥστε νὰ καταστήσῃ χρήσιμον τὸν ἀπαγγέλλοντα τὴν ἀλήθειαν. Τί δύναται νὰ κατορθώσῃ ἡ ἐπιστήμη ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπότητος ἀποδεικνύεται οὐχὶ ὑπὸ τῶν ἀσχοληθέντων νὰ παρασκευάσωσι εὐπρόσδεκτον κρᾶμα θεολογίας καὶ ἐπιστήμης, οἷοι ὁ Κοσμᾶς καὶ Τορρουβίας καὶ Βυρνέτος καὶ Οὐχύτων, ἀλλ' ὑπὸ τῶν ἀγωνισαμένων τὸν καλὸν ἀγῶνα τῆς ἀφοσιώσεως ἐν τῇ ἀληθείᾳ, χάριν αὐτῆς τῆς ἀληθείας, ἀνδρῶν, οἷοι ὁ Roger Bacon, ὁ Βεσάλιος, ὁ Παλισσὺ καὶ ὁ Γαλιλαῖος.

Δ. ΣΤΑΜΑΤΙΑΔΗΣ.

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ.

ΙΑΚΩΒΟΣ ΒΑΣΙΛΙΚΟΣ, ΙΑΚΩΒΟΣ ΔΙΑΣΩΡΙΝΟΣ ΚΑΙ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΑΜΑΡΑΣ.

(Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ ΥΠ' συνεδριάσει).

Βαρὺς ἐπίεζε τοὺς Ἕλληνας κατὰ τὴν ιϛ' ἑκατονταετηρίδα ὁ ζυγὸς τῆς δουλείας. Οἱ λόγιοι, οἱ εὐγενεῖς, οἱ ὁπωσδήποτε ἐξέχοντες εἰς τὸ δυστυχὲς ἑλληνικὸν ἔθνος εἶχον, ἀπὸ τῆς ἁλώσεως μάλιστα, καταλίπει τὸ πάτριον ἔδαφος ἀλλαχόσε καὶ κυρίως εἰς τὴν Ἰταλίαν ἄσυλον ζητήσαντες. Τούτου δ' ἕνεκεν ὀλίγιστοι λόγιοι καὶ ἄλλως ἄξιοι λόγου ἄνδρες φαίνονται ἐν Ἑλλάδι, μεγάλη λειψανδρία πανταχοῦ τῆς ἄλλοτε ἐνδόξου χώρας, ἔφευγον εἰς τὴν Δύσιν οἱ ἱκανώτεροι στάδιον τῆς εὐφυΐας των ζητοῦντες καὶ εὑρίσκον-

Digitized by Google

τες. Ἐν Ἐνετίᾳ, Παταβίῳ, Ῥώμῃ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἰταλίας διέπρεψαν κατὰ τοὺς μετὰ τὴν ἅλωσιν φοβεροὺς ἐκείνους χρόνους οἱ Ἕλληνες ὡς συγγραφεῖς, διδάσκαλοι καὶ δὴ καὶ στρατιωτικοί, οἴμοι! ὑπὸ ξένας σημαίας οἱ δυστυχεῖς ἀγωνιζόμενοι. Τῶν τοιούτων θέλω ἀναφέρει ἐνταῦθα τοὺς τρεῖς ἀνωτέρω εὐφυεῖς τυχοδιώκτας, ἀκμάσαντας περὶ τὰ μέσα τῆς ις' ἑκατονταετηρίδος, ἄνδρας παραδόξους, ὧν πάλιν ὁ πρῶτος, ὁ Ἰάκωβος Βασιλικός, ἔπραξε τέρατα καὶ σημεῖα ἀναβὰς καὶ ἐπὶ τοῦ ἡγεμονικοῦ θρόνου τῆς Μολδαβίας.

Ὁ Ἰάκωβος Βασιλικὸς καὶ ὁ Ἰάκωβος Διασωρῖνος ἤκμαζον κατὰ τὰ μέσα τῆς ις' ἑκατονταετηρίδος (1550). Περὶ τῆς σχέσεως αὐτῶν μανθάνομεν ἐκ τῶν πρὸς τὸν περίφημον Φίλιππον τὸν Μελάγχθονα ἐπιστολῶν ἀμφοτέρων, ὅτι ἦσαν στενοὶ συγγενεῖς, πιθανώτατα πρῶτοι ἐξάδελφοι, διότι ὁ εἷς ἐκάλει τὸν ἕτερον *αὐτανέψιον*.

Αἱ ἐπιστολαὶ αὗται ἔχουσιν ὧδε.

Ἰάκωβος Βασιλικὸς Μαρκέττιος, δεσπότης Σάμου, ἱππεὺς τοῦ ἀηττήτου Καίσαρος, καὶ κόμης Παλατῖνος τῷ σοφωτάτῳ καὶ εὐσεβεστάτῳ ἀνδρὶ κυρίῳ Φιλίππῳ τῷ Μελάγχθονι εὖ πράττειν.

Πολὺς ἤδη παρῆλθε χρόνος, εὐσεβέστατε Φίλιππε, καὶ οὐδέν τι μικρὸν ἐπιστόλιον παρὰ σοῦ ἑώρακα καὶ ταῦτα δὶς καὶ τρὶς γράψας τῇ σῇ λογιότητι, ἐξ οὗ ἀπεδήμησα τῆς Μανσφελείας, ὅπερ μοι οὐ μικρὰν παρέσχε τὴν ἀνίαν καθ' ἑκάστην ὥραν διανοουμένῳ μή τι τῶν ἀνθρωπίνων Μελάγχθων ὁ ἐμὸς εὐεργέτης καὶ βοηθὸς πέπονθεν. Ὡς δέ σε ὑγιῆ καὶ ζῶντα τῷ Θεῷ ἤκουσα, χάριτας τῷ σωτῆρι ἡμῶν ὡμολόγησα, τῷ καὶ νῦν σε ζῶντα φυλάττοντι, καί με δεύτερόν σε ἑωρακέναι καταξιωσαμένῳ. Τὰ παρόντα γράμματα διὰ τοῦ λογιωτάτου καὶ περιφανοῦς συμβουλευτοῦ τοῦ ἀηττήτου Καίσαρος Φιγγικοῦ πέμπω, ἵνα μὴ καὶ αὐτά, ὡς καὶ τἄλλα, ἀποβληθῶσι καὶ ταῦτα τοῦ ἐμοῦ αὐτανεψίου, μεγαλοπρεποῦς κυρίου τῆς Δωρίδος, σοί γράφοντος, νῦν ἐκ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν Καίσαρα ἐλθόντος καὶ τὰς ἀνεικάστους σου ἀρετὰς καὶ καλοκἀγαθίας παρ' ἐμοῦ διηγουμένου ὁσημέραι ἀκούσαντος. Δέομαί σου προσαγορεῦσαι ὡς ἀπ' ἐμοῦ τὸν σοφώτατον ἐν Ἀσκληπιάδαις κύριον Γάσπαρον Πευκῆρον.

Ἔρρωσο καὶ τῷ καθαρᾷ καρδίᾳ τῆς νῦν ἀοικήτου καὶ δυστυχοῦς Σάμου δεσπότη, ποτὲ δὲ εὐτυχοῦς καὶ ἐνοίκου οὔσης, φιλοῦντί σε ἀντίγραφον. Ἀνθεστηριῶνος ὀγδόῃ φθίνοντος τοῦ ͵αφνέ ἀπὸ Βρουξέλλων.

Ὁ σὸς **Βασιλικος.**

Τῷ σοφωτάτῳ καὶ λογιωτάτῳ ἀνδρὶ κυρίῳ Φιλίππῳ τῷ Μελάγχθονι Ἰάκωβος Διασωρῖνος, κύριος Δωρίδος, εὖ πράττειν.

Τὸ εὐσεβὲς ἢ μᾶλλον εἰπὼ θεοσεβὲς καὶ φιλόσοφον τῆς σῆς λογιότητος, θαυμασιώτατε Φίλιππε, ἐκ τῶν ὑμετέρων συγγραμμάτων διανοησάμενος καὶ τὰς ἐμφύτους σου ἀρετὰς παρὰ πολλῶν ἀκούσας καὶ νῦν παρὰ τοῦ ἐπιφανοῦς δεσπότου τῆς Σάμου, ἐμοῦ δ' αὐτανεψίου, ταῦτα ἐς τὰ μάλιστά μοι ἐν Βρουξέλλαις βεβαιωσαμένου, τὸ παρὸν γράψαι σοι ἐπιστόλιον τετόλμηκα, δι' οὗ τῆς σῆς δεηθήσομαι καλοκἀγαθίας συγγνώμην παρασχεῖν μοι τοιαῦτα τολμήσαντι καὶ τῶν σῶν ξένων συγκαταριθμῆσαί με σπουδαίων· χαίρω γὰρ τοῖς τοιούτοις σοφωτάτοις ἀνδράσι φιλιοῦσθαι καὶ ὑπηρετεῖν αὐτοῖς, ἡνίκα τούτου δέῃ, ἵνα καὶ αὐτὸς μακαριότητος τύχοιμι, ἐπεὶ καὶ μακάριος, ὅστις μακαρίοις ὑπηρετεῖ. Τουτὶ τοίνυν τὸ μικρὸν καὶ ἀτημέλητον ἐπιστόλιον ἡ σὴ δεξαμένη φιλοσοφία ἀσμένως με τῇ ἑαυτῆς φιλανθρωπίᾳ φιλιώσεται καὶ μικρόν τι γραμμάτιον ἐπιστελεῖται, ὡς τὰ περὶ αὐτῆς μάθοιμι, καὶ τῷ περιφανεστάτῳ συμβουλευτῇ τοῦ ἀηττήτου Καίσαρος φιλέλληνι Γερμανῷ Φιγγικῷ γράφοι ἤ τινι ἄλλῳ φίλῳ τῶν ἐνταῦθα ἐπιθεῖναί σοι ἀσφαλῶς, ὅπερ σοι ἐπιστελοῦμαι· μικρόν τι γὰρ ὡς ξένιον ἐκ τῆς πάλαι εὐτυχοῦς καὶ μακαρίας Ἑλλάδος, νῦν δὲ ἀθλίας, βιβλίον τῶν δυσευρέτων πέμψαι σοι βούλομαι, ἵνα αὐτό ποτε διερχόμενος τοῦ τῆς Δωρίδος κυρίου μνησθείης, Ἕλληνος ἀνδρὸς καὶ φίλου εὐσεβέσιν. Ἐρρωμένος διατελοίης, ἀνδρῶν ἁπάντων ἐνδοξότατε, καὶ ἀνώτερος παντὸς ἀνιαροῦ.

Τοῦ ͵αφνε' Ἀνθεστηριῶνος ὀγδόῃ φθίνοντος, ἀπὸ Βρουξέλλων.[1]

Ἐκ τούτων ἐξάγεται, ὅτι ἀμφότεροι ἦσαν συγγενεῖς, διότι ὁ μὲν Βασιλικὸς γράφων τῷ Μελάγχθονι λέγει περὶ τοῦ Διασωρίνου «...καὶ ταῦτα τοῦ ἐμοῦ αὐτανεψίου, μεγαλοπρεποῦς κυρίου τῆς Δωρίδος, σοί γράφοντος, νῦν ἐκ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν Καίσαρα ἐλθόντος.» Ὁ δ' αὖ Διασωρῖνος περὶ τοῦ Βασιλικοῦ τῷ αὐτῷ

1) Αὗται ἐξεδόθησαν ὑπὸ Κρουσίου Turcograec., σελ. 556.

Digitized by Google

Μελάγχθονι ὧδε· «.....καὶ τὰς ἐμφύτους σου ἀρετὰς παρὰ πολλῶν ἀκούσας καὶ νῦν παρὰ τοῦ ἐπιφανοῦς δεσπότου τῆς Σάμου, ἐμοῦ δὲ αὐτανεψίου, ταῦτα ἐς τὰ μάλιστά μοι ἐν Βρυξέλλαις βεβαιωσαμένου[1].» Ἐπειδὴ λοιπὸν ἀμφότεροι ἐκάλουν ἀλλήλους *αὐτανεψίους*, ἦσαν πιθανῶς πρῶτοι ἐξάδελφοι, τοῦ αὐτανεψιοῦ καὶ τοῦτο δηλοῦντος, κατὰ Θωμᾶν τὸν Μάγιστρον[2].

Περὶ τῆς πατρίδος ἀμφοτέρων ἐπικρατεῖ ἀσάφεια. Ὁ κ. Κ. Σάθας ἐν τῇ ἀξιολόγῳ αὐτοῦ *Νεοελληνικῇ Φιλολογίᾳ*[3] λέγει περὶ τοῦ Διασωρίνου· «Ἄδηλον ποῦ τῆς Ἑλλάδος ἐγεννήθη, καθὼς καὶ διὰ τίνα λόγον ἐτιτλοφορεῖτο κύριος τῆς *Δωρίδος*.» Ὄντως δὲ ὁ Διασωρῖνος ἐν τῇ πρὸς Μελάγχθονα ἀνωτέρω μνημονευθείσῃ ἐπιστολῇ γεγραμμένῃ τῇ η' Ἀνθεστηριῶνος φθίνοντος τοῦ αφνε' (1555) ἐκ Βρυξελλῶν τιτλοφορεῖ ἑαυτὸν οὕτω· «Τῷ σοφωτάτῳ καὶ λογιωτάτῳ ἀνδρὶ κυρίῳ Φιλίππῳ τῷ Μελάγχθονι Ἰάκωβος Διασωρῖνος, κύριος *Δωρίδος*, εὖ πράττειν.» Περὶ δὲ τοῦ Βασιλικοῦ ὁ κ. Σάθας λέγει[4]. «Ἐγεννήθη κατά τινας εἰς Κρήτην, κατ' ἄλλους εἰς Σάμον καὶ κατ' ἄλλους εἰς Κερασοῦντα.» Καὶ αὐτὸς ἐτιτλοφορεῖτο πομπωδέστατα, ὡς ὅτε ἐπέστελλε τῷ Μελάγχθονι[5]. «Ἰάκωβος Βασιλικὸς Μαρκέττιος, δεσπότης Σάμου, ἱππεὺς τοῦ ἀηττήτου Καίσαρος (Καρόλου τοῦ Ε' αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας) καὶ κόμης Παλατῖνος τῷ σοφωτάτῳ καὶ εὐσεβεστάτῳ ἀνδρὶ κυρίῳ Φιλίππῳ τῷ Μελάγχθονι εὖ πράττειν.» Δὲν πιστεύω, ὅτι ἐγεννήθη ὁ Βασιλικὸς εἰς Κρήτην ἢ Κερασοῦντα, πιθανώτερον δὲ εἰς Ῥόδον ἢ Σάμον, ἣν ἐγίνωσκε καλῶς ὁ Βασιλικός· διότι ὀνομάζει αὐτὴν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του ἀοίκητον ἐν τῇ πρὸς τὸν Μελάγχθονα ἐπιστολῇ ὧδε· «Ἔρρωσο καὶ τῇ καθαρᾷ καρδίᾳ, τῷ τῆς νῦν *ἀοικήτου* καὶ δυστυχοῦς Σάμου δεσπότῃ, ποτὲ δὲ εὐτυχοῦς καὶ ἐνοίκου οὔσης φιλοῦντί σε ἀντίγραψον[6].» Τὴν τοιαύτην ἀβεβαιότητα περὶ τῆς πατρίδος τοῦ τε κυρίου τῆς Δωρίδος Διασωρίνου καὶ τοῦ Βασιλικοῦ, ὡς καὶ περὶ τῶν ὡς ψευδῶν φαινομένων τίτλων αὐτῶν, πειράσομαι ἐν τοῖς ἐφεξῆς νὰ διαλύσω καὶ νὰ δώσω πιθανήν τινα κατ' ἐμὲ ἐξήγησιν.

Καὶ οἱ μὲν πομπώδεις αὐτῶν τίτλοι φαίνονται ἡμῖν βεβαίως ψευδεῖς καὶ γελοῖοι, δὲν ἔχει ὅμως οὕτω τὸ πρᾶγμα, οἱ δὲ ἄνθρωποι οὗτοι δὲν ἦσαν τυχαῖοι, πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Πλὴν τῆς οἱασδήποτε παιδείας αὐτῶν, ἣν ἐξάγομεν ἔκ τε τῶν ἐπιστολῶν αὐτῶν καὶ τῶν ἐπιγραμμάτων τοῦ Διασωρίνου καὶ τοῦ συγγράμματος τοῦ Βασιλικοῦ[1], εἶχον βεβαίως πνεῦμα ἐπιχειρηματικὸν μέγα καὶ μάλιστα ὁ Βασιλικὸς καταντήσας νὰ συμμαχῇ μετὰ αὐτοκρατόρων καὶ δουκῶν καὶ πριγκήπων καὶ νὰ ἀναβῇ εἰς τὸν ἡγεμονικὸν θρόνον τῆς Μολδαβίας.

Ὁ Βασιλικός, λέγει ὁ κ. Σάθας[2], χρηματίσας γραμματεὺς Ἰακώβου τινὸς Ἡρακλείδου, τιτλοφορουμένου δεσπότου Σάμου, Πάρου καὶ ἄλλων νήσων τοῦ Αἰγαίου, ὑπεξεῖλεν ἐκείνου θανόντος διάφορα χρυσόβουλλα, ἅπερ παρουσιάσας Καρόλῳ τῷ Ε' αὐτοκράτορι τῆς Γερμανίας, ἀνεγνωρίσθη ὑπ' αὐτοῦ ἐκ βασιλικοῦ οἴκου καταγόμενος. Ὁ Κάρολος ἀπατηθεὶς τῷ ἔδωκε τὴν ἐξουσίαν νὰ ὀνομάζῃ δόκτορας, πρωτονοταρίους καὶ ἐστεμμένους ποιητάς, τῷ ἀπένειμε καὶ τίτλους, δι' ὧν ἐκοσμεῖτο πομπωδῶς Μαρκέττιος, δεσπότης Σάμου καὶ Πάρου, ἱππεὺς τοῦ ἀηττήτου Καίσαρος καὶ κόμης Παλατῖνος.»

Ἐλλειπουσῶν μοι δυστυχῶς ὅλων τῶν ἄλλων πηγῶν καὶ μόνον τοῦ κ. Σάθα εἰς τοῦτο βοηθοῦντός μοι, βασίζομαι ἐπὶ τούτου, καὶ ἐντεῦθεν ὁρμώμενος θέλω πειραθῇ νὰ ἐξηγήσω τὸ παράδοξον τοῦτο φαινόμενον.

Νομίζω, ὅτι οὔτε ὁ Βασιλικὸς ἐτόλμα ἢ ἠδύνατο νὰ ἀπατήσῃ τόσον εὐκόλως, οὔτε ὁ ἄλλως συνετώτατος αὐτοκράτωρ Κάρολος ὁ Ε' ἠδύνατο νὰ ἀπατηθῇ καὶ νὰ ἀπονείμῃ τοιούτους τίτλους καὶ προνόμια εἰς ἄνδρα ξένον, ἄγνωστον καὶ τυχοδιώκτην, ἂν οὗτος δὲν ἔπραττε καί τι λόγου ἄξιον, ἵνα τύχῃ τῆς τηλικαύτης εὐνοίας τοῦ μεγάλου Καίσαρος.

Ἐν τῇ εἰρημένῃ πρὸς τὸν Μελάγχθονα ἐπιστολῇ ὁ Βασιλικὸς ἀποκαλεῖ αὐτὸν *εὐεργέτην* καὶ *βοηθόν*. «....καὶ ταῦτα δὶς καὶ τρὶς γράψας τῇ σῇ λογιότητι, ἐξ οὗ ἀπεδή-

1) Turcograec., αὐτόθι.

2) Pape's griechisch-deutsches Hand-woerterbuch ἐν λ.

3) Σελ. 210.

4) Αὐτόθι, σελ. 179.

5) Ἐ. ἀ. Turcograec., σελ. 556.

6) Παράβαλε καὶ τὸ γράμμα τοῦ πατριάρχου Κων/πόλεως κ. Θεολήπτου ἐν τῷ περιοδικῷ τοῦ Ἑλλ. Φιλολογ. Συλλ., Τόμ. Ι', σελ. 49.

1) Turcograec., Ἐν.ἀ. Κ. Σάθ., Ν.Φιλ. αὐτόθι.

2) Αὐτόθι.

Digitized by Google

μησα τῆς Μανσφελείας, ὅπερ μοι οὐ μικρὰν παρέχει τὴν ἀνίαν καθ' ἑκάστην ὥραν διανοουμένῳ μή τι τῶν ἀνθρωπίνων Μελάγχθων ὁ ἐμὸς εὐεργέτης καὶ βοηθὸς πέπονθε.» Τὰς ἐπιστολὰς ταύτας τοῦ Βασιλικοῦ καὶ Διασωρίνου ἔλαβεν ἐν Λειψίᾳ τῷ 1556 ὁ περίφημος φιλόλογος Ἰωακεὶμ Καμεράριος, ὃς καὶ ἀπήντησεν ἀμφοτέροις μετὰ πολλῆς αἰδοῦς καὶ τιμῆς ἐκ προσώπου τοῦ Μελάγχθονος ἀποδημοῦντος. Ἡ διὰ πολλοὺς λόγους περίεργος καὶ ἀξία λόγου ἐπιστολὴ τοῦ διασήμου Καμεραρίου ὑπὸ Κρουσίου ἐκδοθεῖσαν ἐν τῇ *Τουρκογραικίᾳ*, (σελ. 557), ἔχει ὧδε.

Ἀνδράσιν ἀρίστοις καὶ κυρίοις ἐνδοξοτάτοις Ἰακώβῳ Διασωρίνῳ, κυρίῳ Δωρίδος καὶ Ἰακώβῳ Βασιλικῷ δεσπότῃ Σάμου χαίρειν.

Ἐπιστολάς τινας κομισθείσας δεῦρο πρὸς ἡμᾶς, ὧν ἐπιγραφὴ ἐδήλου, ὅτι ὀφείλοιεν ἐγχειρισθῆναι Φιλίππῳ τῷ Μελάγχθονι, εὐθὺς διεπεμψάμην εὐπορήσας γραμματοφόρου πάνυ ἐπιτηδείου. Ὁ δέ, ὥσπερ εἰκός, ἥσθεὶς τοῖς γεγραμμένοις, καὶ ἐμὲ οὐκ ἀγνοῶν σπουδαίως ἐν τοῖς ὅτι μάλιστα πρὸς τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν διακείμενον, κοινὸν μὲν ἐποιήσατο τὸ κέρδος ὡς φίλος (ὧν ἴσμεν κατὰ τὴν παλαιὰν παροιμίαν κοινὰ εἶναι πάντα) καὶ τὰς ἐπιστολὰς ἀνταπέπεμψεν, ἐσήμηνε δ' ἅμα (παρεκαλεσάμην γὰρ αὐτὸν ἐπὶ τὸ ἀντεπιστεῖλαί τι ὑμῖν), ὅτι ἐν τῷ παρόντι ἀνάγκην ἔχων πρὸς τὸν ἡγεμόνα τῆς χώρας ἐκδημῆσαι, ἀποκρίνεσθαι αὐτὸς μὲν οὐ δύναιτο, βούλοιτο δὲ ὑπ' ἐμοῦ τοῦτο γενέσθαι ἐν τῷ νυνί, ἵνα γνωρισθῇ, ὅτι τά τε γράμματα ἐδέξατο καὶ τὸ ἐπαγγελθὲν βιβλίον ἀσμενέστατα ἂν ἐπίδοι. Ἐγὼ δὲ τὰς ἐπιστολὰς ἀναγνοὺς τό τε τῆς λέξεως καθαρὸν ἐθαύμασα καὶ ἠγάπησα τὸ φιλοφρονητικὸν τῆς διανοίας. Καὶ ἐποτρύνοντος μὲν τοῦ Φιλίππου πρὸς τὸ γράψαι τι προθυμότατα ἔσπευσα. Οὕτω δὲ γνώμης εἶχον, ὥστε καὶ αὐτομάτῳ ὁρμῇ φέρεσθαι πρὸς τοὔργον. Ὑμεῖς δή, ἄνδρε ἀρίστω καὶ ἐνδοξοτάτω, τὰ ἡμέτερα, ἤτοι ὑπουργοῦντα τῷ Μελάγχθονι, ἢ καὶ ὑπηρετοῦντα τῇ ἰδίᾳ τόλμῃ δέξαισθέ τ' εὐμενῶς καὶ ἐπιγνοίητε ἐμὲ ὡς ἀπὸ πρώτης ἡλικίας ἱμείροντα καὶ πόθῳ (φήσειεν ἂν ἀνὴρ ποιητικὸς) οἰστροβολούμενον τῆς ὑμεδαπῆς μούσης καὶ λόγων καλῶν. Εἰ δέ τι καὶ ὄφελος τῶν πόνων καὶ οὐκ ἀναλώθη μάταιος ἡ σπουδή, ἄλλοις μὲν ἀποφήνασθαι τοὐντεῦθεν ἂν προσήκοι, ἐμοὶ δὲ εὐχαὶ μόναι λείπονται τοῦ μὴ δοκεῖν κατὰ τοὐπιτήδευμα ἔσχατος, ὥσπερ Μυσῶν τις, τὸ τῆς παροιμίας. Ἐπεὶ δὲ ἀφορμῆς δεδραγμένος ἦν μετὰ τῶν τοιούτων ἀνδρῶν τοῦ ἑλληνικοῦ γένους διὰ γραμμάτων ὁμιλῆσαι, τοῦ μὲν καιροῦ ἀμελητέον εἶναι οὐκ ᾠήθην, πρέπει δ' ἄν, οἶμαι, τῇ ἡμετέρᾳ εὐγνωμοσύνῃ καὶ πρᾳότητι τήνδε τὴν ἡμετέραν ἀδολεσχίαν εὖ θέσθαι καὶ οὐκ ἄχθεσθαι τῇ λεσχηνείᾳ. Ἦν δ' ἄρα ἐμοὶ παρὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ὑμετέρων ἐπιστολῶν πρόχειρον τῇ μνήμῃ τὸ περὶ τῶν Ἀθηνῶν χρησθέν ποτε *ἀσκὸς βαπτίζῃ, δῦναί γε μὲν οὐ θέμις ἐστίν.* Ἐγὼ γὰρ ἐκδέχομαι τοῦτο, ὡς περὶ ἅπαντος τοῦ ἔθνους προενεχθέν. Ἀλλ' αἱ μεγαλοπόλιες κατὰ τὸν Πίνδαρον Ἀθῆναι οὐδὲ πόλις ἐστί, καὶ τὸ σεμνὸν καὶ περιφανὲς τοῦ ἔθνους ᾤχετο πᾶν ὀνείρου δίκην ἀποπτάμενον. Εἰσὶ μὲν οὖν περίοδοί τινες ὡρισμέναι γενέσεων καὶ φθορῶν καὶ ἡ τῶν μοιρῶν ἀνάγκη ἄτροπος. Καὶ πάντως ἔμαρψέ τε καὶ μάρψει ἑξείης αἰεί τινας ἄτη ἐπερχομένη ἄλλοισι πρὸ ἄλλων. Τὸ δὲ δὴ τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ ὑμετέρου γένους λαμπρότατον καὶ σεμνότατον καὶ εὐκλεέστατον μένει τε καὶ μενεῖ ὄφρ' ἂν ὕδωρ τε ῥέῃ καὶ δένδρα μακρὰ πεφύκῃ, ὥσπερ φησὶ τὸ τοῦ πάλαι Μίδου ἐπιτάφιον. Τίς γὰρ τῶν νοῦν κεκτημένων καὶ φρένας ἐσθλάς, κατὰ τὸν Ὅμηρον, οὐ μείζω καὶ τιμιωτέραν ἡγήσαιτο ἂν τῶν λόγων ἢ τῆς ἀρχῆς δύναμιν; Ἤνθησε δήποτε πλούτῳ καὶ ἀρετῇ καὶ νίκαις περιβοήτοις εὐδοκίμησεν ἡ Ἑλλάς, ἀλλὰ ταύτην οἱονεὶ χλιδὴν νῦν μὲν ἀφῃρέθη, ἄλλο δὲ φῦλον αὐτὴν περιετέθη καὶ τοῦτό ποτε στερησόμενον· οὗτος γὰρ τῶν ἀνθρωπίνων συμφορῶν ὁ κύκλος. Τὸ δὲ τῶν λόγων κλέος καὶ ἡ δι' αὐτῶν εὐεργεσία παρέτεινε καὶ μέχρι τοῦδε τοῦ χρόνου καὶ ἐπὶ τοὺς οὕτω μακρὰν ἀπόντας ἡμᾶς φημι τοὺς ὑπερβορείους πως νομιζομένους, ἀνθρώπους προτοῦ πάσης ἐλλογίμου μαθήσεως ἀνηκόους. Τοῦτο τοίνυν τἀγαθὸν καὶ νῦν ἔτι ἔχομεν παρὰ τῆς ἡμετέρας πατρίδος, ὥστε τῆς ἀληθείας τ' ἐπαΐειν καὶ οὐκ εἶναι ἀθεωρήτους ἡμᾶς ἐπιστήμης θείων τε ἀνθρωπίνων τε πραγμάτων, ὅτε τῆς εὐσεβείας γνῶσις ἀκέραιος καὶ τρανή, τό τε τῆς φιλοσοφίας βιωφελὲς καὶ πάγχρηστον αὐτῆς ἐκείνης δὲ δῶρον τυγχάνει διανεμόμενον ἡμῖν ὁσημέραι εὐεργετουμένοις ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε τὸ μέγεθος τῶν ἀγαθῶν μόλις ἀπολείπειν χώραν τῇ ὀφειλομένῃ εὐχαριστίᾳ· οὐ γὰρ ἂν ἀξίως οὔτε λέγοιτο, οὔτε πράττοιτό τι ἀντὶ τοσαύτης καὶ τηλικαύτης ὠφελείας, ἧς παρ' ὑμετέ-

Digitized by Google

ρων προγόνων λαβόντες ἀπολαύομεν. Περὶ ὧν πλεῖστα ὅσα εἰπεῖν ἔχων παύσομαι ἐνταυθοῖ μὴ θωπεία δόξειέ πως ἡ ἀναγόρευσις. Κἀγὼ μὲν τῇ ὥσπερ ἀναθεωρήσει καὶ ὑπομνήσει τούτων θαυμαστὸν ὡς ἐτέρφθην, ὑμῶν δὲ δέομαι τά τε ῥηθέντα ἐκλαβεῖν ἐπὶ τὸ κρεῖττον καὶ ἐμοὶ ὡς ἑνὶ τῶν ὑμετέρων διὰ τὸ φιλόσπουδον τῆς ὑμετέρας γλώσσης καὶ παιδείας εὐνοίας τι ἀφ' ὑμῶν χαρίσασθαι. Τὸ δὲ βιβλίον, τὸ ἐξ ὁμολογίας ἤδη ὀφειλόμενον τῷ Μελάγχθονι, ἐὰν πρὸς ἐμὲ πεμφθῇ, ἐμοῦ τὸ λοιπὸν διακονοῦντος λήψεταί τε ἐκεῖνος καὶ ἑκάτερος χάριν ἕξει, καὶ ἣν οἷός τέ ποτε γένηται, καὶ ἀποτίσει. Ὁ δὲ Φίκιγγος (τὸν Παῦλον λέγω, τὸν ἐν τῷ τοῦ μεγάλου Καίσαρος ὀνομαστοτάτῳ συμβουλευτικῷ μετὰ τῶν πρώτων ἀριθμούμενον) ὡς καὶ ἐμὲ πάλαι γνώριμον ἔσχε καί, ὡς πέπεισμαι, οὐκ ἀλλότριον οὐδὲ εὐκαταφρόνητον ἡγεῖται, μᾶλλον δὲ καὶ στέργων ἡμᾶς οὐ παύεται καὶ διατελεῖ γεραίρων, οἷς ἂν εὖ καὶ καλῶς ἐπίσταται. Οὗτος τοίνυν ὁ Φίκιγγος καὶ δυνήσεται ἀσφαλῶς καὶ βουλήσεται (εὖ οἶδ' ὅτι) προθύμως, ὅπερ ἂν ἀφ' ὑμῶν λήψεται, οἱονεὶ διαπορθμεῦσαι πρὸς ἡμᾶς. Ἔπεμψα δ' ὑμῖν ἐκδιδομένην τινὰ πραγματείαν τῶν κατηχητικῶν παρ' ἡμῖν καὶ ἐθέλοιμί γε σχολῆς τοσαύτης ὑμᾶς τυχεῖν, ὥστε διελθεῖν ἀμερίμνως καὶ οὕτως ἔχειν εὐνοίας πρὸς ἐμὲ ὡς οὐ μόνον εἴτι ἴσως ἀρέσκοι τούτων ἐμφανίσαι, ἀλλὰ καὶ τὰ ὀβελισμοῦ χρήζοντα σημειωθέντα ἐνδείξασθαι. Ἔρρωσθε, ἄνδρες ἄριστοι καὶ ἐνδοξότατοι, τό τε τῆς φράσεως ἰδιωτικὸν καὶ τῆς ἐπιστολῆς ὥσπερ ἀνεπίξεστον πρᾴως τε συγγνωμονικῶς φέρετε.

Ἐκ τῆς Λειψίας μεσοῦντος χειμῶνος τῷ τῆς σωτηρίου Χριστογονίας ἔτει ͵αφνϛ'.

Ἰωακειμος Καμεραριος.

Οἱ τίτλοι βιβλίως δὲν ἀπετέλουν τὴν ἀξίαν τοῦ Βασιλικοῦ, ἀλλ' ἡ προσωπικὴ αὐτοῦ ἱκανότης καὶ τὸ μέγα, ὡς φαίνεται, ἀξίωμα παρὰ τῷ Καίσαρι· τοῦτο δὲ ἐσχέτιζεν αὐτὸν καὶ οἰκεῖον καθίστα μετὰ τῶν ἐπιφανεστέρων ἀνδρῶν τοῦ γερμανικοῦ κράτους καὶ τῆς τότε ἐκραγείσης θρησκευτικῆς ἀναμορφώσεως καὶ τῶν φοβερῶν θρησκευτικῶν πολέμων. Οὐ μόνον ὁ Μελάγχθων, ἀλλὰ καὶ ὁ Καμεράριος ἐθεώρει τιμὴν αὐτοῦ τὴν μετὰ τοιούτων ἀνδρῶν, οἷος ὁ Βασιλικὸς καὶ ὁ Διασωρῖνος, σχέσιν.

Ὁ Βασιλικὸς φαίνεται καὶ ἐν Οὔλμῃ, τῇ παρὰ τὰ μεθόρια τῆς νῦν Βαυαρίας καὶ Βυρτεμβέργης κειμένῃ, ὅπου εἶχεν ἀφήσει ἰδιόχειρόν τι σημείωμα παρὰ τῷ διδασκάλῳ Μαρτίνου τοῦ Κρουσίου Γρηγορίῳ Λεονάρδῳ, ἔχον ὧδε. «Χριστὸς ζωή, ὁδὸς καὶ ἀλήθειά ἐστι, καὶ ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν καὶ βαπτισθεὶς σωθήσεται· αὐτὸς γάρ ἐστι μόνος ἀληθινὸς Θεὸς καὶ σωτήρ. Ἰάκωβος Βασιλικός, δεσπότης Σάμου καὶ Μαρκέττιος Πάρου, ἱππεὺς καὶ κόμης Παλατῖνος[1].»

Βλέπομεν λοιπὸν τὸν Βασιλικὸν ἐν Βρυξέλλαις, ἐν Μανσφελείᾳ, ἐν Οὔλμῃ μετὰ τῶν λογιωτέρων Γερμανῶν σχετιζόμενον καὶ ὡς εὐγενῆ πανταχοῦ ἀναφερόμενον καὶ ἔξοχον ἄνδρα.

Δὲν γνωρίζομεν πόσα ἔτη διέτριψεν ἐν Γερμανίᾳ, ἀλλ' ἐντεῦθεν προέβη μετά τινα ἔτη καὶ περαιτέρω ἐπιδιώξας ἐνδοξότερον στάδιον. Διὰ τῆς Πολωνίας εἰσῆλθεν εἰς Μολδαβίαν, ἔνθα παρέστη δι' ὑποτιθεμένης γενεαλογίας ἀπόγονος τῆς ἀρχαίας ἡγεμονικῆς οἰκογενείας τῶν Ἡρακλειδῶν. Διωχθεὶς καὶ παρασκευασάμενος εἰσέβαλε καὶ αὖθις εἰς Μολδαβίαν, ὅπου τῇ συνδρομῇ Φερδινάνδου τοῦ Α', αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας, διαδόχου Καρόλου τοῦ Ε', συναγαγὼν χιλίους ἱππεῖς κατεπολέμησε τῇ 10 Νοεμβρίου τοῦ 1562 τὸν ἡγεμόνα τῆς Μολδαβίας Ἀλέξανδρον Γ' τὸν Λιπουσιάνον καὶ ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ φύγῃ εἰς Κων/πολιν. Ὁ τότε μέγας βεζύρης δυσηρεστήθη μὲν κατὰ τοῦ Φερδινάνδου, ἀλλ' ὁ Βασιλικὸς ἡγεμὼν γενόμενος ἔπεμψε πρέσβεις εἰς Κων/πολιν, ηὔξησε τὸν φόρον τῆς Μολδαβίας, ὁ δὲ Σουλτάνος ἔπεμψεν αὐτῷ τὴν κοῦκαν καὶ ἀνεγνώρισεν αὐτὸν ἡγεμόνα τῆς Μολδαβίας τῷ 1562. Ἐν Μολδαβίᾳ ἐκυβέρνησεν ὁ Βασιλικὸς ἐπὶ δύω ἔτη (1562—1564) τυραννικῶς, διὸ οἱ εὐγενεῖς τῆς χώρας συνομόσαντες ἐπολιόρκησαν αὐτὸν ἐν τῇ μονῇ τῆς Σουτσάβας μῆνας τρεῖς. Ἠναγκάσθη ἐπὶ τέλους νὰ ἐξέλθῃ καὶ κατέφυγε πρὸς τὸν ὑπὸ τῶν ἀρχόντων ἀναδειχθέντα ἡγεμόνα Τόμπαν, ὅστις τὸν ἐφόνευσε ῥάβδῳ πατάξας. Ὁ Βασιλικὸς ἦν ἱκανῶς λόγιος καὶ φίλος τῶν γραμμάτων, ἵδρυσε τὸ πανεπιστήμιον καὶ τὴν Βιβλιοθήκην τοῦ Κοτνάρ· δυνάμει δὲ τῆς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Καρόλου χορηγηθείσης αὐτῷ ἀδείας ἔστεψε καὶ δύο ποιητάς[2].

Καὶ ὁ Κρούσιος ἤκουσεν, ὅτι ὁ Βασιλικὸς εἶχεν ἀναγορευθῆ ἡγεμὼν τῆς Μολδαβίας καὶ

---

1) Turcograec., σελ. 218.

2) Κ. Σάθ., αὐτόθι.

Digitized by Google

ὅτι ἐθανατώθη, καὶ ἔστεψε καὶ ποιητήν τινα Ζαχαρίαν Orthus λεγόμενον. « Ante hunc Joannem (ἕτερον ἡγεμόνα τῆς Μολδαβίας) ibidem Despotam fuisse *audivi* Heraclidem Jacobum Basilicum, Despotam Sami, marchionem Pari, circa annum 1550, quem et ipsum ibi occisum esse[1].» Καὶ «Ab eo (Basilico) creatus fuerat poeta, Zacharias Orthus, qui nobiscum Tybingæ fuit 64 et 72[2].»

Τοιοῦτος ὁ Βασιλικός. Ὅτε ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον τῆς Μολδαβίας, τῷ 1562, δὲν ἐλησμόνησε τοὺς ὁμογενεῖς, καὶ μάλιστα τὸν Οἰκουμενικὸν πατριάρχην, ὅστις ἦτο τότε τρόπον τινὰ μεσάζων μεταξὺ τῶν κρατούντων καὶ τῶν ὀρθοδόξων ὑποτελῶν ἡγεμόνων. Ὁ τότε μέγας ῥήτωρ τῆς τοῦ Χριστοῦ Μ. Ἐκκλησίας Ἰωάννης ὁ Ζυγομαλᾶς ἔγραψεν αὐτῷ ἐπιστολὴν συγχαίρων αὐτῷ βεβαίως ἐπὶ τῇ ἀναρρήσει αὐτοῦ εἰς τὸν ἡγεμονικὸν θρόνον. Καὶ ἡ μὲν ἐπιστολὴ τοῦ Ζυγομαλᾶ δὲν σώζεται, σώζεται ὅμως ἡ ἀπάντησις τοῦ ἡγεμόνος Βασιλικοῦ, ἣν διετήρησεν ἡμῖν ὁ καλὸς κἀγαθὸς Μαρτῖνος ὁ Κρούσιος ἐν τῇ *Τουρκογραικίᾳ* ἔχουσαν ὧδε[3].

Τῷ σοφῷ ἀνδρὶ καὶ μεγάλῳ ῥήτορι τῆς τοῦ Θεοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας χαίρειν καὶ εὖ πράττειν.

(Εἰς τὰς ἰδίας χεῖρας, εἰς τὸ Πατριαρχεῖον).

† Ἐδεξάμην τὴν ἐπιστολήν σου μεστὴν οὖσαν πάσης τῆς ἐλευθερίου παιδεύσεως οὐχ ἧττον τῆς πρός με καὶ τὸ ἡμέτερον ὑπήκοον εὐνοίας. Ἐπαινῶ τοιγαροῦν τὴν τῆς φύσεώς σου εὐμοιρίαν. Χαίρω καὶ τῇ βασιλίδι τοιοῦτον ἄνδρα ἐχούσῃ ὥσπερ τι λείψανον τῆς παλαιᾶς ἐπὶ φιλοσοφίᾳ εὐδαιμονίας. Εὐνοῶ καὶ σοὶ τοιαύτην δόξαν περὶ ἐμοῦ ἔχοντι, μὴ δὲ τῆς σῆς περὶ ἡμῶν καλλίστης ἐλπίδος ἁμαρτήσαιμι, ἀλλὰ τοιοῦτος εἴην, οἷος παρὰ σοῦ ἀξιοῦμαι. Ἐπειδὴ τοίνυν ἡ ἐμὴ θεόσδοτος ἀρχὴ πάντας εὐφραίνει, μᾶλλόν γε τοὺς ἐμοὺς ὑπηκόους, ταύτην οὐκ ἀπὸ τύχης, ἀλλ' ἀπὸ Θεοῦ δοθῆναι ἡμῖν λογιστέον. Σὺ γοῦν εἴ τινος τῶν ἐνταῦθα χρείαν ἔχεις, ἐμοὶ σήμηνον, ἐγὼ δέ σοι ἡδέως τοῦτο τελέσω, εἰ τετελεσμένον ἔσται. Καὶ τῷ παναγιωτάτῳ δεσπότῃ ἐν πᾶσιν ἐμὲ ὑπήκοον συνίστημι, οὐδέ τι ἔπος, οὔτε ἔργον ἄνευ τῆς αὐτοῦ γνώμης περανῶ. Ἔρρωσο.

Ἐν ἔτει ἀπὸ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ αφξβ'.

Δεσπότης βασιλεὺς Μολδαβίας.

Ὁ ἐξάδελφος τοῦ Βασιλικοῦ Διασωρῖνος κατὰ τὸ 1562, ὅτε ἐκεῖνος ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον τῆς Μολδαβίας, εὑρίσκετο ἐν Λευκοσίᾳ τῆς Κύπρου, ὑπὸ τοὺς Ἑνετοὺς τὸ τότε τελούσῃ, ὁπόθεν ἐπέστειλε τῷ Πατριάρχῃ Ἰωάσαφ τῷ ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως (πατριαρχ. τῷ 1551- 1565). Ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ ὁ Διασωρῖνος συνίστησιν ὡς γνωστὸν τῷ Πατριάρχῃ καὶ μετὰ θάρρους Στυλιανόν τινα ἱερέα συγγενῆ αὐτοῦ *Ῥόδιον*· λέγει προσέτι, ὅτι δὲν ἠδυνήθη νὰ μὴ γράψῃ τῷ Πατριάρχῃ ἐκ *Ῥόδοθεν*. Εἶτα προστίθησι περὶ τοῦ Βασιλικοῦ· «Πρὸς τούτοις δέ, ἵνα καὶ αὐτὸς γνῷς, μικρόν τι παραγγέλλω, ὅτι ὁ νῦν Ἰωάννης[1] βοεβόδας, ὁ τῆς Πογδανίας βασιλεύς, ἡμέτερός ἐστιν, καὶ οὗ αὐτὸς ἴσως ἑώρακας γράμματα. Ἐκ τῶν ἡμετέρων οὖν ἐστι καὶ *Ἕλλην* ἀνήρ, ἐξ εὐγενοῦς φύτλης καὶ εὐγενεστάτης, τὸ ἀνέκαθεν Ἡρακλείδης.»

Καὶ τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἐκ κώδικος ὑπ' ἀρ. 10 τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ἀντιγράψαντες κἀπιθανώτατα ἀνέκδοτον παρατιθέαμεν ἐνταῦθα.

Διασωρίνου τῷ Πατριάρχῃ.

Τὸ ἱεροπρεπές, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν θεοπρεπὲς τῆς σῆς παναγιότητος πανταχοῦ θαυμάζων διατελῶ· τοιοῦτος γάρ με πόθος τῆς σῆς παναγιότητος κατέχει, πολλὰ ἀγαθὰ ὑπερφυῆ ἀκούων περὶ σοῦ, ὥστε μὴ δύνασθαί με καὶ Ῥόδοθεν καὶ Κύπροθεν μὴ ἐπιστεῖλαί σοι. Καὶ πέρυσι μὲν Ῥόδοθεν ἐπιστεῖλαί σοι τετόλμηκα καὶ παρασχεῖν σοι πράγματα ὑπὲρ τοῦ ἱερέως Στυλιανοῦ τοὐμοῦ συγγενοῦς τοῦ Ῥοδίου, τοῦ ἐκ πολλοῦ, οἶμαι, ἐλθόντος πρὸς τὴν σὴν παναγιότητα ὑπὲρ τινος δίκης, ἵνα τὸ δίκαιον ἀπονέμῃ ἡ σὴ δικαιοσύνη, τανῦν δὲ γράφω τῇ σῇ ἁγιοπρεπεῖ καὶ ἱερᾷ κεφαλῇ, ἵνα τὸ ὑπήκοον πρὸς τὴν σὴν δεξιὰν ἐπιδείξω καὶ διὰ τῶν παρόντων τὴν προσήκουσαν ἀπονεμῶ προσκύνησιν καὶ θεωρητικῶς τὴν πνευ-

1) Turcograec., σελ. 248.
2) Αὐτόθι.
3) Σελ. 247.

1) Ἰωάννης εἶναι ὄνομα πρόσθετον, ὅπερ ἐλάμβανον πρὸ τοῦ κυρίου ἑαυτῶν πάντες οἱ ἡγεμόνες τῶν παριστρίων ἡγεμονιῶν.

Digitized by Google

ματοπάροχόν σου δεξιὰν ἀσπάσωμαι. Πρὸς τούτοις δὲ ἵνα καὶ αὐτὸς γνῷς, μικρόν τι παραγγέλλω, ὅτι ὁ νῦν Ἰωάννης Βοεβόδας, ὁ τῆς Πογδανίας βασιλεύς, ἡμέτερός ἐστιν, καὶ οὗ αὐτὸς ἴσως ἑώρακας γράμματα. Ἐκ τῶν ἡμετέρων οὖν ἐστι καὶ Ἕλλην ἀνήρ, ἐξ εὐγενοῦς φύτλης καὶ εὐγενεστάτης, τοκνέκαθεν Ἡρακλείδης· καὶ εἰ δεῖ ἱερεῖς τε καὶ ἀρχιερεῖς ἐπεύχεσθαι Ἕλλησιν ἄρχουσι, τανῦν ὑπὲρ αὐτοῦ προσήκει, καὶ οὕτω ἱκετεύω ποιήσατε, ἵνα εὐάρεστος τῷ Θεῷ γενόμενος καὶ ὑγιὴς διὰ τῶν πρεσβειῶν ὑμῶν, τὸ κατ' ἐκεῖνον εὐεργετήσῃ τοῖς δυστυχέσι τῶν Ἑλλήνων, ὡς καὶ ἐφίεται, καὶ τῆς παναγιότητός σου πιστὸς φίλος ἔσεται, ὁμοίως καὶ οἱ σὺν αὐτῷ χριστιανοί.

Ἔρρωσο, παναγιώτατε δέσποτα, καὶ σύγγνωθι· ὁ γὰρ καιρὸς κατεπείγει με καὶ διεξοδικώτερον οὐ γράφω. Οὐκ ἄλλο ἢ αἱ ἅγιαί σου καὶ θεοπειθεῖς εὐχαὶ τὴν σὴν ἀσπάσαι δεξιὰν ἀξιώσειαν.

Ἀπὸ Λευκοσίας πόλεως Κύπρου, τοῦ ͵αφξβʹ Αὐγούστου ιζʹ.

Ὁ τῶν σῶν ἀρετῶν ἐπαινέτης
καὶ θεράπων.

Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη παρέχει ἡμῖν, νομίζω, τὴν κλεῖδα εἰς λύσιν τοῦ ζητήματος περὶ τῆς πατρίδος καὶ τῶν τίτλων τῶν παραδόξων τούτων ἀνδρῶν. Ἐξ αὐτῆς ἐξάγεται πρῶτον, ὅτι ὁ Διασωρῖνος εἶχε συγγενῆ ἱερέα Στυλιανόν, ***Ῥόδιον***, καὶ δεύτερον, ὅτι δὲν ἠδυνήθη νὰ μὴ γράψῃ τῷ πατριάρχῃ ἐκ ***Ῥόδοθεν*** καὶ ***Κύπροθεν***, οὔτε νὰ ψευσθῇ συνιστὰς τὸν Βασιλικὸν καὶ καλῶν αὐτὸν εὐγενῆ καὶ Ἡρακλείδην. Φαίνεται, ὅτι πρὶν ἢ μεταβῇ εἰς Λευκοσίαν, διέτριβε πρὸ ὀλίγου ἐν Ῥόδῳ, ὅπου εἶχε συγγενεῖς, πιθανῶς δὲ κατήγετο ἐκ τῆς νήσου ταύτης. Ὅτε μετέβη εἰς Βρυξέλλας πρὸς τὸν Καίσαρα καὶ εὗρε τὸν ἐξάδελφόν του Βασιλικὸν μέγαν καὶ πολὺν ὄντα ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, ὁπόθεν ἐπέστελλον ἀμφότεροι τῷ Μελάγχθονι, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται, ἵνα μὴ δυσαρεστήσῃ ἢ καταισχύνῃ ἄλλως τὸν Βασιλικόν, δεσπότην Σάμου καὶ μαρκέττιον καὶ ἱππέα καὶ κόμητα τιτλοφορούμενον, φαίνεται, ὅτι καὶ αὐτὸς οὔ τις τῶν τυχόντων ὤν, ἀλλὰ λόγιος καὶ τίς οἶδε τί πράξας πρότερον, ἐτιτλοφόρησεν ἑαυτὸν ἐν ξένῃ γῇ καὶ παρ' ἀγνώστοις ἀνδράσι καὶ λαοῖς, φιλοτίτλοις ἄλλως καὶ μέχρι τῆς σήμερον, τῷ τίτλῳ τῆς εὐγενείας de, σημαίνοντι κύριον τοῦ.... Ὅθεν ἐγένετο de Rhodo, κύριος τῆς Ῥόδου, ἐν ᾗ εἶχε πιθανῶς κτήματα ὡς ἐξ αὐτῆς ἴσως καταγόμενος, ὡς ἐρρέθη. Ἐκ τοῦ de Rhodo ἔπρεπε νὰ γείνῃ κύριος Ῥόδου· ἐπειδὴ ὅμως ἡ Ῥόδος ὀλίγῳ πρότερον (1522) εἶχε καταληφθῆ παρὰ τῶν Τούρκων ἐκ τῶν ἱπποτῶν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου καὶ ἦν ἀρκούντως γνωστή, ὁ ἡμέτερος Διασωρῖνος ἁπλούστατα μετεποίησεν ὀλίγον τὸ de Rhodo εἰς *κύριον Δωρίδος*, ἧς ἀληθῶς αὐτὸς μὲν οὐδέποτε ἦν κύριος, τὸ δὲ ὄνομα οὐδεμίαν παρεῖχεν ὑπόνοιαν.

Τὸ αὐτὸ δύναμαι νὰ εἴπω καὶ περὶ τοῦ Βασιλικοῦ. Οὗτος ἦν συγγενὴς τοῦ Διασωρίνου, πιθανῶς δὲ καὶ αὐτὸς Ῥόδιος, ἢ μᾶλλον Σάμιος. Γνωρίζει τὴν Σάμον, καλεῖ αὐτὴν ἐν τῇ πρὸς τὸν Μελάγχθονα ἐπιστολῇ *ἀοίκητον*, ὡς ἦν ὄντως ἀοίκητος, ἴσως δ' ἦν ἐκ τῶν ὀλίγων ἐκείνων, οἵτινες ἐκ τῶν παρακειμένων νήσων, καὶ δὴ καὶ ἐκ Ῥόδου, εἶχον συρρεύσει πρὸ τοῦ 1550 εἰς τὴν Σάμον οἰκήσοντες, ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ περὶ Σάμου γράμματος τοῦ Πατριάρχου Θεολήπτου, περὶ οὗ ἀνωτέρω εἴρηται. Τεθέντος λοιπόν, ὅτι ἦν ἐκ Σάμου ὁ Βασιλικός, καὶ ὅτι εἶχε κτήματα ἐν αὐτῇ, ἐποίησε πιθανῶς τὸν τίτλον του de Samo, ὅπερ οὐδὲν μὲν παρεῖχεν ἐν Εὐρώπῃ τὸ παράδοξον, ἐσήμαινε δὲ ἑλληνιστὶ κύριον ἢ δεσπότην Σάμου. Οὕτως ἐξηγῶ τὸν πρῶτον τίτλον τοῦ Βασιλικοῦ. Περὶ δὲ τῶν λοιπῶν, οὓς ἐκτήσατο ἐν Γερμανίᾳ, λεγόμενος ἱππεὺς καὶ κόμης, λέγω τὰ ἑξῆς.

Ὁ Βασιλικὸς εἶχεν, ὡς ἀνωτέρω ἐδείξαμεν, μεγάλην ὑπόληψιν ἐν Γερμανίᾳ, εἶχε τὴν εὔνοιαν αὐτοκρατόρων, ὡς Καρόλου τοῦ Εʹ, Φερδινάνδου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, οὗ τῇ βοηθείᾳ διὰ χιλίων *ἱππέων* κατετρόπωσε τὸν ἡγεμόνα τῆς Μολδαβίας καὶ ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ φύγῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ ἑτέρων ἡγεμόνων καὶ σοφῶν διασήμων, ὡς τοῦ Καμεραρίου, Φ. τοῦ Μελάγχθονος, τοῦ κυριωτάτου τῶν πρωτουργῶν τῆς Μεταρρυθμίσεως, ὁ δὲ συγγενὴς αὐτοῦ Διασωρῖνος προσεκάλει τὸν μονάρχην τῆς Ἱσπανίας Φίλιππον τὸν Βʹ, υἱὸν Καρόλου τοῦ Εʹ, δι' ἐπιγραμματικῶν ποιημάτων εἰς ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος[1]. Πάντα ταῦτα μαρτυροῦσιν, ὅτι δὲν ἦτο τυχαῖος ἄνθρωπος, οὔτε ἀγύρτης καὶ ἀπατεών, τοὐναντίον μάλιστα φρονῶ, ὅτι ἦτον ἔξοχος ἄνθρωπος καὶ ἄξιος τῆς εὐ-

1) Κ. Σάθ. Νεοελλ. Φιλολογ., σελ. 211.

Digitized by Google

νοίας βασιλέων, ἡγεμόνων καὶ σοφῶν. Ἀλλ' ὁποῖός τις ἦτο τελευταῖον;

Εἴδομεν, ὅτι πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐτιτλοφορεῖτο *ἱππεὺς* τοῦ ἀηττήτου Καίσαρος, ἔτι δὲ ὅτι διὰ χιλίων *ἱππέων* κατέλαβε τὴν Μολδαβίαν. Νομίζω λοιπόν, ὅτι πράγματι ἦν *ἱππεύς*, ἀξιωματικὸς ὢν τοῦ ἱππικοῦ παρὰ τῷ Καρόλῳ διεξάγοντι τότε τὸν Σμαλκαλδικὸν λεγόμενον πόλεμον καὶ ἐφεξῆς μέχρι τῆς παραιτήσεως τοῦ Καρόλου, ἴσως δὲ καὶ παρὰ Φερδινάνδῳ τῷ ἀδελφῷ καὶ διαδόχῳ αὐτοῦ. Τούτου δὲ τεθέντος ἦν καὶ ὁ Βασιλικὸς *στρατιώτης*.

Τίνες δὲ ἦσαν οἱ *στρατιῶται* οὗτοι; Γνωσταί εἰσιν αἱ σχέσεις τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ἐνετῶν ἰδίᾳ ἀπὸ τῆς τετάρτης σταυροφορίας καὶ μάλιστα ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κ/πόλεως. Πλὴν τῶν ἐμπορίας χάριν ἢ διωγμοῦ καταφυγόντων εἰς Ἐνετίαν πολυαρίθμων Ἑλλήνων προσῆλθον καὶ πλεῖστοι ἕτεροι ναῦται, δι' ὧν ἡ Ἀριστοκρατία τῆς Ἐνετίας ἐπλήρου τὸν στόλον αὐτῆς. Ἐκτὸς τούτων ἡ Ἐνετικὴ κυβέρνησις ἐστρατολόγει ἐξ Ἀλβανῶν, Ἑλλήνων, Σπαλατινῶν καὶ ἑτέρων, οὓς ἐκάλουν *στρατιώτας*. Οὗτοι ἀπετέλουν τὸ ψιλὸν τῶν Ἐνετῶν *ἱππικόν*, λίαν ὠφέλιμον καταστὰν περὶ τὰ μέσα τῆς ιε' ἑκατονταετηρίδος καὶ μάλιστα περὶ τὰ 1416—1467. Εἰ καὶ τὴν πολεμικὴν τέχνην δὲν εἶχον, οὔτε τάξιν, οὔτε μέτρον, διὰ μόνης τῆς ταχύτητος τῶν ἵππων καὶ τῆς περὶ τὸ ἀκοντίζειν δεξιότητος αὐτῶν ἀπέβαινον ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ νικηταί[1]. Πολλοὶ τούτων ἠρίστευον εἰς τὰς μάχας, φεύγοντες δὲ ἐξ ἀνάγκης τὸ πάτριον ἔδαφος καὶ τύχην διώκοντες μετέβαινον καὶ ἀλλαχόσε ὡς μισθοφόροι καὶ ἐκτήσαντο οἱ δυστυχεῖς ἐν τῇ ξένῃ ἱκανὴν ὑπόληψιν.

Τοιοῦτον στρατιώτην, δηλαδὴ *ἱππέα*, θεωρῶ τὸν Βασιλικὸν διὰ τῆς ἀνδρίας, παιδείας καὶ δεξιότητός του τιμηθέντα μεγάλως ὑπὸ βασιλέων, ἡγεμόνων καὶ ἑτέρων ἐξόχων ἀνδρῶν ἐν Γερμανίᾳ, τελευταῖον δὲ ἡγεμόνα Μολδαβίας καταστάντα.

1) Βελούδου Ἑλλήνων Ὀρθοδόξων ἀποικία ἐν Βενετίᾳ, 1872, σελ. 17.

Στρατιώτης ἦν τελευταῖον καὶ ὁ τρίτος τῶν ἀνδρῶν, περὶ ὧν τὸν λόγον ἐποιησάμην, ὁ *Γεώργιος Σαμαρᾶς*. Οὗτος ἤκμασε περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ις' ἑκατονταετηρίδος. Ὁ Μαρτῖνος Κρούσιος ἐν τῇ *Γερμανογραικίᾳ* αὐτοῦ[1] ἀναφέρει, ὅτι εἶδεν ἐν Τυβίγγῃ τῇ 17 Μαρτίου 1576 ἐν τῷ οἴκῳ Γεωργίου Balinger εἰκόνα παριστῶσαν Γεώργιον τὸν Σαμαρᾶν, Ἕλληνα ἱππέα, νέον ἀγένειον καὶ ὀλίγον μύστακα ἔχοντα. Ἡ εἰκὼν εἶχε χρονολογίαν 1519, 14 Ἀπριλίου. Ὁ Σαμαρᾶς ἦν εὐγενὴς καὶ μεγάθυμος, στρατιώτης (stradiotes), ἐκ Κορώνης τῆς Ἀλβανίας ἐν Πελοποννήσῳ καταγόμενος, μετασχὼν τοῦ πολέμου τῆς συμμαχίας τοῦ Σουέβων κατὰ Οὐδελρίχου, δουκὸς τῆς Βυρτεμβέργης, ἐπληγώθη δὲ εἰς μονομαχίαν παρὰ τὴν Τυβίγγην καὶ ἀπέθανεν. Ὁ αὐτὸς Κρούσιος ἀναφέρει, ὅτι οἱ *στρατιῶται* οὗτοι Ἕλληνες ἐκ τῶν ἰταλικῶν πολέμων μετέβαινον εἰς Γερμανίαν ὡς μισθοφόροι.

Οὕτω λοιπὸν οἱ δυστυχεῖς Ἕλληνες καὶ μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας δὲν ἀπεκτηνώθησαν, ἀλλ' ἀείποτε διετήρησαν τὸ ζωογόνον ἐκεῖνο πνεῦμα τὸ χαρακτηρίζον τὸν ζωηρὸν Ἕλληνα, τὸ ἐπιχειρηματικὸν καὶ γενναῖον, ὅπερ τὸν διέκρινε καὶ μάλιστα ἐν τῇ δουλείᾳ, ὡς τὸν Μπούαν[2], Δημήτριον τὸν Ῥάλλην, ἱππέα καὶ λόγιον[3] καὶ ἑτέρους. Μὴ δυνάμενοι νὰ εὕρωσι στάδιον εὐρὺ ἐν τῇ δεδουλωμένῃ πατρίδι ἐζήτουν τοῦτο εἰς τὴν ξένην, ἔνθα διεκρίνοντο ὡς λόγιοι, ἔμποροι, πολεμισταί, ἡγεμόνες λαῶν, πανταχοῦ ἀναδειχθέντες εὐφυεῖς καὶ ἐπιχειρηματικοί. Πόσοι δὲ τοιοῦτοι, πρόδρομοι τῶν εἰς τὸ πάτριον ἔδαφος ὕστερον ἐνδόξως ἀγωνισαμένων, ᾤχοντο ἐν τῇ ξένῃ ἄϊστοι καὶ ἄπυστοι!

Μ. ΠΑΡΑΝΙΚΑΣ.

1) Germanograec., p. 24.

2) Περὶ οὗ ἱκανὰ καὶ καλὰ διέλαβεν ὁ Κ. Σάθας ἐν τῷ ποιήματι Τζάνου Κορωναίου «Μπούα ἀνδραγαθήματα» (Ἑλλ. Ἀνέκδ., Τόμ. Α').

3) Κ. Σάθα Νεοελλ. Φιλολογ., σελ. 77.

Digitized by Google

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ.

('Ανεγνώσθη ἐν τῇ ΥΠΑ' συνεδριάσει).

Διαλαβόντες ἄλλοτε ἐν τῷ ἡμετέρῳ *Σχεδιάσματι* περὶ τῶν μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς βασιλίδος τῆς δε τῶν πόλεων μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς ἐνεςώσης ἑκατονταετηρίδος ἐν τῷ ἡμετέρῳ Γένει συστάντων σχολείων, τῶν φυτωρίων τούτων τῶν γραμμάτων, οὐκ ὀλίγα παρελίπομεν ἀμνημόνευτα δι' ἔλλειψιν πηγῶν. Ἐπιμελῶς δ' ἔκτοτε τὰς τῇδε κἀκεῖσε διεσπαρμένας εἰδήσεις ἐκ διαφόρων ἀνεκδότων μάλιστα πηγῶν περισυλλέγοντες ἐκδίδομεν ἤδη αὐτὰς ἐνταῦθα εἰς συμπλήρωσιν κατὰ τὸ ἐνὸν τῶν ὁπωσδήποτε ἀτελέστερον περὶ τῶν σχολείων τότε εἰρημένων.

ΣΧΟΛΗ ΕΝ ΤΥΡΝΑΒΩι, ΤΩι 1702.

Ἐν Τυρνάβῳ τῆς Θεσσαλίας συνέστησε τῷ 1702 ὁ Μητροπολίτης Λαρίσσης Παρθένιος Ἑλλ. Σχολήν, ἐν ᾗ ἐδίδασκεν Ἀναστάσιος Παπᾶ Βασιλόπουλος ὁ ἐξ Ἰωαννίνων. Τῆς ἔν τινι τῶν ἄλλοτε παρ' ἐμοὶ χειρογράφων[1] εὑρισκομένης *Λευχειμονούσης Ῥητορικῆς* Ἀναστασίου Παπᾶ Βασιλοπούλου τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων ἐν Τυρνάβῳ τῆς Θεσσαλίας διδάσκοντος τῷ 1702 προτέτακται ἀναθηματικὴ ἐπιστολὴ γραφεῖσα τῷ ͵αψϐ', Φεβρουαρίου ϛ', πρὸς τὸν Λαρίσσης Παρθένιον, ἐξ ἧς ἐξάγεται, ὅτι ὁ φιλόμουσος οὗτος ἀρχιερεὺς εἶχεν ἱδρύσει τότε Μουσεῖον ἐν τῇ πόλει ταύτῃ. Ἡ ἀναθηματικὴ αὕτη ἐπιστολὴ ἔχει ὧδε.

---

1) Τὸ χειρόγραφον τοῦτο ἔφερεν ἐπιγραφὴν «Λευχειμονοῦσα Ῥητορική, εἴτουν Ἀφθονίου Προγυμνάσματα ἐκ τῆς Λατίνων ἀνθολογηθέντα φωνῆς καὶ ἐν ἑλληνίδι διαλέκτῳ ὑποστρωθέντα σπουδῇ καὶ πόνῳ Ἀναστασίου Παπᾶ Βασιλοπούλου τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων ἐν τῇ κωμοπόλει Τυρνάβῳ τῆς Θετταλίας διατρίβοντος χάριν τῶν ὑπ' αὐτοῦ διδασκομένων μαθητῶν πρωτοπείρων (1702).» Ἐν αὐτῇ εὕρηντο

Ἰακώβου Ἱεροδιακόνου τοῦ Κυπρίου εἰς τὴν βίβλον (ἐπιγράμματα).

Πυκτίδα Ῥητορικῆς ὁ λατινιΐδων ὀχετεύσας
ταύτην ἐκ λιβάδων ἔπλετ' Ἀναστάσιος
Ἀμφοτέρης πάντως διαλέκτου δεξιὸς ἴδμων
πλήρης τοι σοφίης καὶ χαρίτων τρόφιμος.

Τοῦ αὐτοῦ κατ' ἐρωταπόκρισιν.

Πεῦς. Τίς σε ἀλουργοφορεῖν θέτο, Ῥητορικὴ βαθύολβε
τὴν πάρος οὐ τοῖον φάρος ἑεσσαμένην;
Ἀπ. Ἔξοχος ἐν λογίοισιν ἀνὴρ ςόμα Καλλιόπης τε
ἔρνος Ἰωανίνων θεῖος Ἀναστάσιος,

Παίδων Ἑλλήνων χάριν αὐτὰρ ἑῶν γε μαθητῶν
πλεῖστα πονησάμενος τεῦχέ μ' ἀλουρ-
[γοφορεῖν,
Οὗ τὸ πόλ' ἐν σοφίῃ ἄγαται κωμόπολις ἄρτι
Τυρνάβου, ὡσαύτως πᾶσά τε Θετταλίη,
Σφῶν ἐνὶ Γυμνασίῳ σελαγίζοντος νεοδμήτῳ
μαρμαρυγαῖς ἀρετῶν πουλυμαθημοσύνης.

Πρὸς τὸν αὐτὸν πανιερώτατον καὶ θεοπρόβλητον Λαρίσσης Παρθένιον.

Νῦν θεὸς ὑψιμέδων μεγάλ' ὤπασε δῶρα Λαρίσσῃ
Ποιμένα νητρεχέως τῶν λογικῶν προβάτων
Παρθένιον φιλόμουσον ἐν ἀρχιερεῦσι φαεινόν,
Ἤπιον, ἡδυεπῆ, εὐθύδικον, ζάθεον,
Ὅς ῥ' ἤθη μεμαὼς μεταμεῖψαι τῶν ὑπὸ χεῖρα
Μούσης ἀγκαλέσαι καὶ σοφίης χάριτας
Μουσεῖον κατέπηξ' ἀνὰ Τύρναβον ἀξιέπαινον
Ἄλλα τ' ἄπειρα τέως θέσκελα ἔργα τελεῖ.
Ὧ καὶ Ἀναστάσιος τόδε πυκτίον ἦρ' ἀνέθηκε
Φωνῆς ἐξ Ἰταλῶν ἀνθολογησάμενος,
Σῆμα μέγ' εὐλαβίης ἀνέρος ποτὶ ἀρχιερῆα
Ἔξοχον ὄντα φίλον μουσοφόρων ἀνέρων.

Ὁ αὐτός.

Λαμπροφορεῖν σοφίης πάρος ὡς χάρις ἤρξατο Ἑλλὰς
ἄρτι κομᾷν τε ῥόδοις ἰδμοσύνης τε ἴοις.
Τύρναβος ἠδὲ Λάρισσα μέγ' ἀμβρύνεται ἐπὶ τοῖς δε
τοῖς ἀρετῆς ἔργοις Παρθενίου βαθύνου,
Ὅς καλάμῳ θεΐκῆς χερὸς ἄξια προὐκεχάρακτο
Ἑλλάδα ἡνιοχεῖν, Θετταλίαν δ' ὁσίως.

Τῆς Αὐτοῦ πανιερότητος ἐλάχιστος δοῦλος
καὶ μαθητὴς τῆς ἐν Τυρνάβῳ Σχολῆς
ΙΑΚΩΒΟΣ Ἱεροδιάκονος ὁ Κύπριος.

Ὅρα καὶ Σχεδίασμα, σελ. 82.

Τῷ Πανιερωτάτῳ καὶ Λογιωτάτῳ Μητροπολίτῃ τῆς ἁγιωτάτης Μητροπόλεως Λαρίσσης κυρίῳ κυρίῳ Παρθενίῳ, ὑπερτίμῳ καὶ ἐξάρχῳ Θετταλίας καὶ πάσης Ἑλλάδος.

Ἔπρεπεν ἄρα, δέσποτα ἀξιάγαστε, καὶ τῇ Λευχειμονούσῃ Ῥητορικῇ ταύτῃ ἀφιερωθῆναι τῇ μεγαλοπρεπεῖ Σου Πανιερότητι, τοῦτο μέν, ὅτι εἰ μὴ δι' Αὐτῆς ἐφυλάττετο καὶ ὥσπερ τι ῥόδον περιεθάλπετο, οὐκ ἄν ποτε τῆς Λατινίδος φωνῆς ὡς ἔκ τινων κελυφῶν τῶν λατινικῶν λέξεων πρὸς τὸν καθαρὸν ἀέρα, τὴν τῶν Ἑλλήνων, λέγω, διάλεκτον, τὴν διειδῆ καὶ εὐκίνητον, διέκυπτεν· τοῦτο δέ, ὅτι μεταμορφωθείσῃ οὐκ ἄλλῳ τινὶ ἔπρεπεν αὐτῇ ἀναχθῆναι, εἰ μὴ τῇ ἱερᾷ Σου ψυχῇ, ὡς τὰ μάλιστα ἐφιεμένῃ ἐπιδεῖν τὸ ὑπ' αὐτῆς ἰθυνόμενον ποίμνιον οἱονεὶ μεταμορφούμενον ἐκ τῆς ἀμαθείας εἰς εὐμάθειαν, ἐκ τῆς ἀπαιδευσίας εἰς παίδευσιν καὶ ἐκ τῆς ἀμουσίας εἰς μουσικὴν ἱερὰν καὶ ἁρμονίαν εὐφρόσυνον, κατακηλοῦσαν οὐ τὰ ἐξωτερικὰ αἰσθητήρια, ἀλλ' αὐτὴν τὴν ψυχήν, τὴν νοερὰν καὶ ἀθάνατον. Ἧς τί ἄλλο γένοιτο θεοειδέστερόν τε ἅμα καὶ ἱερώτατον; Εὐφραινέσθω τοίνυν ἡ Ἑλλάς, τὸ μέγα καὶ πολυθρύλλητον πρᾶγμα καὶ ὄνομα ἐν τοῖς ἀρχαίοις, τὸ μικρὸν δὲ καὶ δυστυχὲς ἐν τοῖς νῦν. Χορεύσατε καὶ ὑμεῖς, ὦ Μοῦσαι Ἑλικωνιάδες, ὅσαι τε ἐν Παρνασσῷ καὶ ἐν Ὀλύμπῳ τῷ ὑψηλῷ ὄρει τῆς Θετταλίας διατρίβειν ὡς κληρουχίαν εἰλήφατε, καὶ μηκέτι θρηνεῖτε γοερῶς τὴν τοῦ ἡμετέρου Γένους κατάστασιν, ἅτε δὴ μὴ ἔχουσαι τοὺς οἰκείους θιασώτας· ἵνα χορεύητε σὺν αὐτοῖς ἐν ταῖς ὑμετέραις σκηναῖς· *μουσεῖον* γὰρ νῦν ὁ φιλόμουσος ἐν Ἀρχιερεῦσι Κύριος Παρθένιος ἱδρῶτι καὶ πόνῳ χαριζόμενος ὑμῖν ἐνιδρύσατο, ὅπερ εἰ καὶ τανῦν μικρόν ἐστι καὶ ταπεινόν, ἀλλὰ γὰρ τῇ πολυωρίᾳ τῆς θείας Προνοίας ἔχομεν χρηστὰς τὰς ἐλπίδας, ἵνα εἰς μείζονα ἔλθῃ αὔξησιν, ὥσπερ καὶ νῦν τῇ δυνάμει ταύτης εἰς φῶς ἐλήλυθε καὶ ἡ παροῦσα *Λευχειμονοῦσα Ῥητορική*, ἥτις ἐπείγεται τό γε νῦν εἶναι ἐλθεῖν ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς ἀρχιερατικῆς Σου πορφύρας, ἀξιάγαστε δέσποτα, ἵνα εἴ πέρ πού τις Ζωΐλος κατ' αὐτῆς γλῶσσαν ὑβριστικὴν κινῆσαι βουληθείη, αἰδούμενος τὸν προστάτην ἐλαφρῷ δήγματι, οἱονεὶ κορυζόμενος ταύτην, διασφίξῃ. Ἐρρωμένην καὶ ὑγιαίνουσαν διαφυλάττοι τὸ κρεῖττον τὴν ὑμετέραν Πανιερότητα, διεγεῖρον αὐτὴν εἰς ἔργα σωτηριώδη καὶ κοσμοσωτήρια. Ἀμήν.

Κατὰ τὸ αψβ' ἔτος τὸ σωτήριον, Φεβρουαρίου ς'.

Τῆς ὑμετέρας μεγαλοπρεποῦς Πανιερότητος θεράπων εἰλικρινής

Αναστασιος Παπα Βασιλοπουλος
ὁ ἐξ Ἰωαννίνων.

ΣΧΟΛΗ ΕΝ ΡΑΙΔΕΣΤΩι, ΤΩι 1790.

Σχολὴν Ἑλληνικὴν ἵδρυσε τῷ 1790 ἐν Ραιδεστῷ ὁ Μητροπολίτης Ἡρακλείας Μεθόδιος, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν ἑξῆς ἐγγράφων τοῦ μὲν τῶν προκρίτων Ραιδεσοῦ, τοῦ δὲ τῶν φοιτητῶν τῆς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ Ἑλλην. Σχολῆς, εὐχαριστούντων ἐπὶ τούτῳ τῷ εἰρημένῳ Μητροπολίτῃ. Ταῦτα δημοσιευθέντα ἄλλοτε ὑπ' ἐμοῦ ἐν τῷ *Νεολόγῳ* ἀνατυποῦνται νῦν ἐνταῦθα.

Α'.

Τὴν ὑμετέραν θειοτάτην ἡμῖν Πανιερότητα δουλικῶς προσκυνοῦντες ἐδαφιαίως τὰ κράσπεδα τῶν πανιέρων αὐτῆς ἱματίων κατασπαζόμεθα.

† Εὐχετικὴν ἐπιστολὴν τῆς ὑμετέρας θειοτάτης ἡμῖν πανιερότητος ἄσμενοι ἐκομισάμεθα, ὁμοῦ καὶ τριάκοντα καὶ τρία διαφόρων ἀξιολόγων ξυγγραφέων βιβλία εἰς χρῆσιν ἐν καιρῷ δέοντι τῶν ἐνταῦθα φιλοσπουδαίων καὶ φιλολόγων τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων φοιτητῶν· ὑπὲρ ὧν ὅτι πλείστας ὁμολογοῦμεν αὐτῇ τὰς χάριτας, ὅτι ὡς πνευματικὸς πατὴρ καὶ ἀρχιερεὺς χριστομίμητος οὐ μόνον λόγῳ ἀποπτάσας τὰς Μούσας εἰς τὴν δυστυχῆ ἡμῶν πατρίδα διὰ φιλομούσων αὖθις καὶ φιλοπόνων καθηγητῶν ἀνεκαλέσατο, ἀλλὰ καὶ ἔργῳ ἀξιολόγους βίβλους εἰς βελτίωσιν τῶν πνευματικῶν αὐτῆς τέκνων καὶ αὔξησιν ἐπιδόσεως μεθ' ὅσης πλείστης τῆς δεσποτικῆς φροντίδος καὶ ἐπιμελείας ἐξαπέστειλεν. Ἀνθ' ὧν πρὸς οἷς ἕξει μισθοῖς παρὰ Θεοῦ μετὰ ταῦτα καὶ ἐνταῦθα, εὖ οἴδαμεν, ὡς ἁπανταχοῦ γῆς τοσούτων εὐμοιρήσει ἐγκωμιαστῶν τῆς χριστομιμήτου ταύτης ἀρετῆς, ὅσοι καθ' ἑκάστην τῶν φιλομούσων φοιτητῶν ἀπ' ἀρετῆς εἰς ἀρετὴν βαθμηδὸν διὰ τῶν βίβλων τούτων ὡς διά τινος νοητῆς κλίμακος ῥᾳδίως καὶ ἀπόνως ἀνέρχονται. Ἀλλὰ τὰς μὲν βίβλους ἀσφαλῶς ἐταμιεύσαμεν ὡς εἶναι μετὰ

Digitized by Google

κοινῆς γνώμης εἰς χρῆσιν ἐν καιρῷ τοῖς χρήζουσι τούτων· ἐπεὶ δὲ καὶ ἑτέρων χρήζουσιν οἱ φιλομαθεῖς φοιτηταί, ὥστε τὰ μὲν εἰς ὁλόκληρον βιβλιοθήκην ἀποπληρωθῆναι, τὴν δὲ ὑμετέραν θειοτάτην πανιερότητα τέλειον παρὰ Θεοῦ τὸν μισθὸν ἔχειν, κἀκείνων δεόμεθα, πάνυ δεόμεθα, ἵνα μὴ οὗτοι ἀποτύχωσιν, ἔστι δὲ ἃ προβάλλουσιν ἐλλιπῆ, ὅσα λοιπὰ παρὰ τῇ ὑμετέρᾳ θειοτάτῃ πανιερότητι καὶ ὅσα παρ' ἑτέροις ὡς δυναμένη εὑρήσει· ὑπὲρ ὧν καὶ ἰδίᾳ οὗτοι γράφουσι καὶ θερμῶς τὴν δεσποτικὴν αὐτῆς προστασίαν ἐκλιπαροῦσιν ἐλπίζοντες κἀκείνων ἀξιωθῆναι μετὰ τῶν πανιέρων αὐτῆς εὐχῶν καὶ εὐλογιῶν, αἳ εἴησαν καὶ ἡμῖν ἀσφαλὲς φυλακτήριον ἐν βίῳ παντί.

αψϛ'. ὀκτωβρίου ή.

Τῆς ὑμετέρας θειοτάτης ἡμῖν πανιερότητος δοῦλοι παραμικροί

Οἱ τῆς Ῥαιδεστοῦ Χριστιανοί.

Β'.

ΓΡΑΜΜΑ ΤΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ.

Τὴν ὑμετέραν θειοτάτην, θεοφρούρητον καὶ θεοπρόβλητον σεβασμίαν ἡμῖν πανιερότητα γονυπετῶς προσκυνοῦντες, πανευλαβῶς τὰ ἴχνη τῶν πανιέρων αὐτῆς ποδῶν κατασπαζόμεθα.

† Ἰσάριθμους τῇ ψάμμῳ εὐχαριστίας ἂν προσφέρωμεν τῇ ὑμετέρᾳ πανσεβάστῳ πανιερότητι, οὐδὲν τελοῦμεν ἄξιον ὧν εὖ ἐποίησεν αὐτή, θειότατε δέσποτα! Καὶ γὰρ οἷα πνευματικὸς πατὴρ καὶ δεσπότης χριστομίμητος οὐχ ὅτι γε πνευματικῶς ἡμᾶς ἀνεγέννησεν, ὃ τῶν καθ' ἡμᾶς μέγιστον, ἀλλὰ καὶ τοῦ βυθοῦ τῆς ἀπαιδευσίας ἡμᾶς ἀνείλκυσε τῇ καθ' ἑαυτὴν ἐνεργείᾳ τῆς συστάσεως τῶν ἐν τῇ πατρίδι ἡμῶν ἑλληνικῶν μουσοτροφείων καὶ τῇ δαψιλεστάτῃ ἀφοσιώσει τῶν διαφόρων ἀξιολόγων ξυγγραφέων βίβλων· δι' ὧν εἰς αὔξησιν παιδείας ἡμεῖς οἱ ἐλάχιστοι αὐτῆς δοῦλοι ὁσημέραι ἐπιδιδόντες καὶ εἰς γνῶσιν ἀληθείας ἀεὶ προχωροῦντες τοὺς μὲν γεννήσαντας αὐτὴν μακαρίζομεν καὶ στεντορείως τὰς πρὸς ἡμᾶς αὐτῆς μεγαλοδώρους χάριτας τοῖς ἁπανταχοῦ γῆς ἀνακηρύττομεν, δόξαν δὲ ἀναπέμπομεν Θεῷ, ὃς ἠξίωσεν ἡμᾶς ἐπὶ τῶν τῆς ἡμετέρας πανιερότητος χρόνων γενέσθαι καὶ ἀκοῦσαι μαθημάτων ἑλληνικῶν, ὧν οἱ πρὸ ἡμῶν ἐπεθύμησαν καὶ ἰδεῖν κόσμον τῆς πατρίδος καὶ στολισμόν, ὃν οὐδ' ὄναρ οἱ πρόγονοι ἡμῶν ἐφαντάσθησαν· ἀλλ' ἐπειδή περ ἐπίφθονα τὰ καλά, καὶ οὐδὲν καλὸν κακότητος ἄμικτον, μὴ ἰσχύσῃ βάσκανος ὀφθαλμός, ἐφ' οἷς, τῇ ἡμετέρᾳ θεοφρουρήτῳ πανιερότητι τὸ νῦν εἶναι εὐτόλμως παῤῥησιαζόμεθα τὴν αὐτῆς δεσποτικὴν προστασίαν ἐφ' ἑαυτοὺς ἀνακαλούμενοι, καὶ ὧν ἔτι χρήζομεν βίβλων, κἀκείνων τοῦ τυχεῖν τὴν ἱκεσίαν ταύτην ποιούμενοι. Ἔστι μὲν γὰρ πλεῖστα ἔτι ὧν χρήζομεν, κυρίως δὲ πρὸς οἷς ἐξαπέστειλε καὶ ταῦτα, τὰ Χρυσοστομικὰ ὀνομαζόμενα, καὶ ὅσα ἢ παρ' ἑτέρων ὡς δυναμένη εὑρήσει, ἢ λοιπὰ τυγχάνει παρὰ τῇ ὑμετέρᾳ πανιερότητι. Ἧς δεόμεθα, πάνυ δεόμεθα, καὶ ταῦτα ἡμῖν εἰς ἀναπλήρωσιν τῆς ὁλοκλήρου βιβλιοθήκης ἐξαποστεῖλαι, ἵν' ἔχῃ καὶ τὸ μνημόσυνον ἄληκτον παρ' ἡμῶν τε καὶ τῶν ἐπιγιγνομένων καὶ τέλειον τὸν μισθὸν παρὰ Θεοῦ πρὸς ὃν ἀκαταπαύστως χεῖρας ἱκέτιδας αἴρομεν, ὅπως χαρίζηται ἡμῖν τὴν ὑμετέραν φιλόμουσον πανιερότητα καὶ τῇ περιβλέπτῳ καὶ θεοφρουρήτῳ αὐτῆς ἐπαρχίᾳ ὑγιᾶ, εὔθυμον, μακρόβιον, ἀστεμφῆ καὶ ἀκράδαντον ἐπὶ τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου τῆς πνευματικῆς αὐτῆς ποίμνης μέχρι βαθυτάτου γήρως καὶ πίονος, καὶ τέλος ἀξιώσῃ τῆς οὐρανίου αὐτοῦ μακαριότητος, τῶν ἀμαραντίνων ἐκείνων στεφάνων. Ἀμήν.

Τῆς ὑμετέρας θεοπροβλήτου πανιερότητος κατὰ πνεῦμα υἱοὶ καὶ ἱκέται θερμότατοι

Οἱ τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων φοιτηταί.

ΣΧΟΛΗ ΕΝ ΕΠΙΒΑΤΑΙΣ, ΤΩι 1796.

Τὸ περὶ ταύτης Σιγγίλιον ἐπὶ Γερασίμου τοῦ πατριάρχου Κων/πόλεως ἀπολυθὲν ἐξέδωκε τὸ πρῶτον ὁ κ. Η. Βασιάδης ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 319 φύλλῳ τοῦ *Νεολόγου*. Ἀλλὰ τοῦτο ἀπελύθη τῷ 1796, οὐχὶ δὲ τῷ 1726, ὡς ἐγνωμάτευσεν ὁ σεβαστός μοι φίλος κ. Βασιάδης ἀναγνοὺς πιθανῶς τὸ αψϛ' ὡς αψκϛ'· διότι τῷ 1796 ἐπατριάρχευε κατὰ Ζ. Μαθᾶν Γεράσιμος ὁ ἀπὸ Δέρκων (1794—1797), ἐνῷ τῷ 1715—1726 ἐπατριάρχευεν Ἱερεμίας Γ' ὁ ἀπὸ Καισαρείας, Πάτμιος, ὃν διεδέξατο Καλλίνικος ὁ Γ' καὶ τοῦτον τῷ αὐτῷ ἔτει Παΐσιος ὁ Β'. (Ὅρα Κυρίλ. Λαυριώτου *Πατριάρχαι μετὰ τὴν ἅλωσιν*, ἐκδ. Γεδεών, σελ. 52.)

Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος Σιγγίλιον ἔχει ὧδε.

Digitized by Google

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ *ἐλέῳ θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.*

Πολλοῖς μὲν τοῖς ἔξω σοφοῖς καὶ τοῖς πνευματεμφόροις πατράσιν ἡμῶν πολλάκις διατεθρύληται ὅσα καὶ οἷα τὰ τῆς παιδείας ἀγαθά· αὕτη καὶ γὰρ ἡμῖν τὴν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ φαύλου διάκρισιν περιποιεῖται, τὰ μὲν ἑλέσθαι, τὰ δὲ φυγεῖν παραινοῦσα, ὑπ' αὐτῆς τὰ ἤθη κοσμούμεθα ἐπαινετοὺς ἡμᾶς αὐτοὺς παρεχόμενοι, αὕτη πῶς οἰκονομητέον, πῶς πολιτικοῖς χρηστέον πράγμασι, καὶ μυρία ἄλλα συμφέροντα τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ ἐκδιδάσκει τοὺς μετειληφότας, καὶ τῇ ψυχῇ οἷον κάλλιστον περιτίθησι κόσμον, τὴν γνῶσιν τῆς ἀληθείας αὐτῇ περιποιοῦσα, καὶ τὸν ἄνθρωπον ᾗ δυνατὸν ὅμοιον θεῷ ἀποφαίνουσα· διὰ ταῦτα καὶ ἡ καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλη Ἐκκλησία, ὅπου ἂν κατίδῃ σχολὰς συνισταμένας πρὸς διδασκαλίαν τοῦ τοιούτου θείου τῷ ὄντι χρήματος, καὶ τῆς παρ' αὐτῆς ἀντιλήψεως δεομένας πρὸς διαμονήν, προθύμως πάνυ καὶ ἀφθόνως ἐπιδαψιλεύεται αὐταῖς τὴν ἀντίληψιν, ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ποιεῖται. Ἐπειδὴ τοίνυν καὶ ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ἐπιβατῶν τῆς ἐπαρχίας Σηλυβρίας συνεκροτήθη ἤδη κοινὴ σχολὴ τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων, τῇ συνδρομῇ καὶ βοηθείᾳ τῶν ἐκεῖ ἐγχωρίων χριστιανῶν, καὶ μετὰ τὴν ἀνέγερσιν καὶ ἐκ βάθρων οἰκοδομὴν αὐτῆς συνήχθησαν ἀπὸ κοινῆς βοηθείας καὶ ἐλέους τῶν εὐλογημένων χριστιανῶν τρεῖς χιλιάδες τῶν γροσίων, ὡς προῖκα ἀφιερωθέντα αὐτῇ ἐπὶ τῷ τοκίζεσθαι, καὶ τοὺς τόκους εἶναι εἰς ἔκτισιν τοῦ ἐτησίου μισθοῦ τοῦ διδασκάλου, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ ἐξαρκεῖν τὴν πρόσοδον ταύτην θείῳ ζήλῳ κινηθεὶς καὶ ὁ κυριάρχης τῆς ἐπαρχίας ταύτης ἱερώτατος μητροπολίτης Σηλυβρίας καὶ ὑπέρτιμος ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητὸς ἡμῶν ἀδελφὸς καὶ συλλειτουργὸς κὺρ Καλλίνικος ἀφιερώσατο τῇ ῥηθείσῃ σχολῇ τὸ ἀρχιερατικὸν αὐτοῦ ἐμβατοίκιον, ὅπερ κατ' ἔτος ἐλάμβανε παρὰ τοῦ κατὰ καιρὸν προεστῶτος τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἁγίων Θεοδώρων, κειμένης πλησίον τῆς νεοδμηθείσης ταύτης σχολῆς. Συνέθεντο δὲ καὶ συνεφώνησαν μετὰ τῆς αὐτοῦ ἱερότητος καὶ πάντες οἱ τῶν Ἐπιβατῶν χριστιανοὶ ἀφιερῶσαι καὶ πάντα τὰ λοιπὰ εἰσοδήματα τοῦ παγκαρίου τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας κύριά τε καὶ τυχηρά, ὥστε εἶναι καὶ τὴν ἐκκλησίαν καὶ πάντα τὰ ἐκκλησιαστικὰ αὐτῆς εἰσοδήματα ἴδια κτήματα τῆς ῥηθείσης κοινῆς σχολῆς τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων ἀναφαίρετα καὶ ἀναπόσπαστα εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα, διεξαγόμενά τε καὶ διακυβερνώμενα παρὰ τῶν κατὰ καιροὺς ἐπιτροπευόντων ἐν τῇ ῥηθείσῃ σχολῇ· οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ οἱ λοιποὶ τῶν χριστιανῶν τῶν ἐκεῖ τριῶν ἐκκλησιῶν, τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, τοῦ Ἁγίου Γεωργίου καὶ τῆς Ὁσίας Παρασκευῆς, κοινῇ αὐτῶν γνώμῃ συνέθεντο, ὅπως κατ' ἔτος αἱ τρεῖς αὗται ἐκκλησίαι διδῶσιν ἑκατὸν γρ. διὰ τῶν ἐπιτροπευόντων ἐν αὐταῖς εἰς βοήθειαν καὶ ἀντίληψιν τῆς ῥηθείσης κοινῆς σχολῆς, καὶ ἕνεκα τούτων ἐγένετο πρὸς ἀλλήλους κοινὸν ἐνυπόγραφον γράμμα εἰς ἀμετάπτωτον διατήρησιν τῆς κοινῆς αὐτῶν ταύτης συμφωνίας· ἵνα δὲ ἔχωσι τὸ κῦρος καὶ τὴν ἰσχὺν τά τε συμφωνηθέντα καὶ τὰ ἀφιερωθέντα τῇ αὐτῇ σχολῇ, ἐδεήθησαν μετὰ τῆς αὐτοῦ ἱερότητος ἐπικυρωθῆναι καὶ δι' ἡμετέρου πατριαρχικοῦ καὶ συνοδικοῦ σιγγιλιώδους ἐν μεμβράναις γράμματος. Καὶ δὴ ἐπαινέσαντες κατὰ τὸ εἰκὸς τὸν θεάρεστον αὐτῶν ζῆλον, καὶ τὴν περὶ τοῦ τοιούτου θείου τῷ ὄντι χρήματος ἐπιμέλειάν των καὶ καταβολήν, καὶ εὐχηθέντες ἀπὸ ψυχῆς, ἀπεδεξάμεθα πάνυ εὐμενῶς τὴν κοινὴν αὐτῶν αἴτησιν, ὡς πρὸς θεοφιλῆ σκοπὸν ἀφορῶσαν. Ὅθεν γράφοντες ἀποφαινόμεθα συνοδικῶς μετὰ τῶν περὶ ἡμᾶς ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων τῶν ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, ἵνα ἡ συγκροτηθεῖσα ἤδη σχολὴ τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ἐπιβατῶν τῆς ἐπαρχίας Σηλυβρίας εἴη καὶ λέγηται καὶ παρὰ πάντων γινώσκηται κοινὴ ἐπὶ τῷ φοιτᾶν ἐν αὐτῇ ἀκωλύτως τοὺς βουλομένους μαθεῖν, καὶ διδαχθῆναι τὴν παιδείαν· τὸ δὲ ἀφιερωθὲν παρὰ τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Σηλυβρίας κατ' ἔτος ἐμβατοίκιον τοῦ προεστῶτος τῆς ῥηθείσης ἐκκλησίας τῶν Ἁγίων Θεοδώρων, ὡσαύτως καὶ πάντα τὰ τοῦ παγκαρίου τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας κύρια καὶ τυχηρὰ εἰσοδήματα, ὑπάρχωσιν ἀπὸ τοῦδε καὶ εἰς τὸν ἑξῆς ἅπαντα χρόνον ἴδια κτήματα καὶ πράγματα τῆς αὐτῆς σχολῆς ἀναφαίρετα καὶ ἀναπόσπαστα, μηδόλως δαπανώμενα μέχρι καὶ τοῦ ἐλαχίστου, εἰ μὴ εἰς χρείας καὶ ἀνάγκας τῆς τε σχολῆς καὶ τῆς ἐκκλησίας, καὶ ὑπὸ τῶν κατὰ καιροὺς κατὰ κοινὴν γνώμην καὶ ἐκλογὴν τῶν προκριτοτέρων καὶ ἐπισημοτέρων τῆς χώρας

ταύτης καὶ τῇ εἰδήσει καὶ γνώμῃ τοῦ κατὰ καιρὸν διδασκάλου ἀποκατασταθέντων ἐπιτρόπων διεξαγόμενα καὶ διακυβερνώμενα, οἵτινες ὀφείλουσι παραλαμβάνειν τό τε ἐμβατοίκιον καὶ πάντα τὰ εἰσοδήματα τῆς ῥηθείσης ἐκκλησίας, κύριά τε καὶ τυχηρά, καὶ δαπανᾷν εἰς χρείας μόνον καὶ ἀνάγκας τῆς ῥηθείσης σχολῆς καὶ τῆς ἐκκλησίας· οὐχὶ δὲ εἰς ἄλλην οἱανδήποτ' οὖν ἀνάγκην ἰδίαν ἢ κοινὴν τῆς χώρας ταύτης, ὡς ἀφιερώματα τῇ ῥηθείσῃ σχολῇ καὶ ἴδια κτήματα τά τε ἤδη ὄντα ἐκκλησιαστικὰ κινητὰ καὶ ἀκίνητα πράγματα καὶ τὰ εἰσέπειτα προσγενησόμενα. Ἐπίκειται δὲ ὡσαύτως ὀφειλὴ ἀπαραίτητος τοῖς κατὰ καιρὸν ἐπιτρόποις τῶν ῥηθεισῶν τριῶν ἁγίων τοῦ Θεοῦ ἐκκλησιῶν, τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, τοῦ Ἁγίου Γεωργίου καὶ τῆς Ὁσίας Παρασκευῆς, καταβάλλειν κατ' ἔτος καὶ διδόναι ἑκατὸν γρόσια πρὸς τοὺς διωρισμένους ἐπιτρόπους τῆς σχολῆς ταύτης ἀπαραμειώτως τε καὶ ἀνελλιπῶς, ὡς ἀφιερωθέντα καὶ ταῦτα διὰ κοινῆς τῶν πάντων ὑποσχέσεως πρὸς τὴν ῥηθεῖσαν κοινὴν σχολήν, ἅτινα παραλαμβάνοντες οἱ ἐπίτροποι τῆς σχολῆς, ἔτι δὲ καὶ τοὺς τόκους τῶν τριῶν χιλιάδων τῶν γροσίων τοῦ κεφαλαίου τῶν ἀφιερωθέντων καὶ τούτων τῇ σχολῇ ταύτῃ ἔχωσι διὰ πλείστης ὅσης φροντίδος διδόναι τὸν ἐτήσιον μισθὸν τῷ κατὰ καιροὺς διδασκάλῳ καὶ ἐπιμελεῖσθαι τῆς ἀνέσεως αὐτοῦ καὶ ἡσυχίας, καὶ πάντων τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων καὶ τῆς βελτιώσεως τῆς σχολῆς ταύτης καὶ αὐξήσεως τῶν εἰσοδημάτων αὐτῆς καὶ τῆς προκοπῆς καὶ ἐπιδόσεως τῶν ἐν αὐτῇ φοιτώντων μαθητῶν, καὶ δαπανᾷν εἰς χρείας καὶ ἀνάγκας τῆς σχολῆς καὶ καταγράφειν τά τε ἔσοδα καὶ ἔξοδα ἐν καθαρῷ καταστίχῳ, καὶ ἐν τῷ συμπληροῦσθαι τὴν ῥητὴν προθεσμίαν τῆς ἐπιτροπῆς αὐτῶν διδόναι καθαρὸν καὶ ἀκριβῆ λογ/σμὸν μετὰ πάσης εὐθύτητος καὶ ἑτοιμότητος περὶ πάντων τῶν ἐσόδων αὐτῶν καὶ δαπανῶν πρὸς τοὺς κατὰ καιρὸν προκρίτους, καὶ ἐπισήμους, καὶ προεστῶτας τῆς χώρας τῶν Ἐπιβατῶν καὶ πρὸς τὸν διδάσκαλον ἐπὶ παρουσίᾳ καὶ τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Σηλυβρίας, μὴ ἔχοντος μήτε τῆς αὐτοῦ ἱερότητος μήτε μετὰ ταῦτα τινὸς τῶν διαδόχων αὐτοῦ τι τῶν ἀφιερωθέντων ἐν τῇ σχολῇ ταύτῃ ἢ τῇ ἀφιερωμένῃ πρὸς αὐτὴν ἐκκλησίᾳ τῶν ἁγίων Θεοδώρων ἀποξενῶσαι πραγμάτων κινητῶν τε καὶ ἀκινήτων τῶν τε ἤδη ὄντων, καὶ τῶν εἰσέπειτα προσγενησομένων, καὶ ἀποστερῆσαι, μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ λεπτοῦ, μήτε ἐπαναλαβεῖν τὸ πρὸς αὐτὴν ἀφιερωθὲν κατ' ἔτος ἐμβατοίκιον τοῦ κατὰ καιρὸν προεστῶτος τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας τῶν ἁγίων Θεοδώρων, μήτε ἄλλου τινὸς προσώπου ἱερωμένου ἢ λαϊκοῦ δυναμένου ἐν παντὶ καιρῷ καὶ ἐφ' οἱᾳδήτινι προφάσει ἀποσπάσαι καὶ διασεῖσαι τὰ πρὸς τὴν σχολὴν ταύτην ἀφιερωθέντα καθ' οἱονδήποτε τρόπον, ἀλλ' ἔχωσι μένειν διὰ παντὸς ἀνεκποίητα, ἀναφαίρετα καὶ ἀναπόσπαστα, διεξαγόμενα μόνον καὶ διευθετούμενα, ὡς εἴρηται, ὑπὸ τῶν κατὰ καιροὺς γνώμῃ κοινῇ ἐκλελεγμένων καὶ διωρισμένων ἐπιτρόπων, ὧν ἡ ἐπιτροπὴ δέον διορίζεσθαι ἐν ῥητῇ διορίᾳ ἑνὸς ὁλοκλήρου ἔτους, καὶ μετὰ τὴν συμπλήρωσιν διδόναι αὐτοὺς καθαρὸν καὶ ἀκριβῆ λογαριασμόν, καὶ εἴγε φανείη ἀρεστὴ τοῖς πᾶσιν ἡ ἐκδούλευσις αὐτῶν καὶ μετὰ προθυμίας ἐπιστασία, ἔχειν διορίζεσθαι αὖθις τοὺς αὐτοὺς ἐπιτρόπους κατὰ κοινὴν γνώμην καὶ θέλησιν, εἰ δὲ μή, αἱρεῖσθαι ἄλλους καὶ ἐκλέγειν τοὺς δοκίμους, καὶ ἀξίους, καὶ αὐτοὺς ἀποκαθιστᾷν ἐπιτρόπους εἰς καλλίστην διοίκησιν καὶ εὐστάθειαν τῆς ῥηθείσης κοινῆς σχολῆς καὶ πάντων τῶν ὑπ' αὐτῇ ταχθέντων καὶ ἀφιερωθέντων κινητῶν τε καὶ ἀκινήτων κτημάτων καὶ πραγμάτων. Ταῦτα γοῦν ἀπεφάνθη καὶ κεκύρωται συνοδικῶς περὶ τῆς ἀσφαλοῦς συντηρήσεως τῶν κοινῶν αὐτῶν συμφωνιῶν, καὶ ἀμετακινήτου διαμονῆς τῆς κοινῆς ταύτης σχολῆς καὶ τῶν ἀφιερωμάτων καὶ πραγμάτων αὐτῆς· ὃς δ' ἂν καὶ ὁποῖος τῶν χριστιανῶν λαϊκὸς ἢ ἱερωμένος ἑκάστης τάξεως καὶ βαθμοῦ τολμήσῃ καθ' οἱονδήτινα τρόπον ἀναιρέσαι τὰς πρὸς ἀλλήλους γενομένας κοινὰς συμφωνίας καὶ διασεῖσαι τὰ ἀφιερωθέντα τῇ ῥηθείσῃ κοινῇ σχολῇ, καὶ ἀποξενῶσαί τι ἐξ ἐκείνων μέχρι καὶ τοῦ ἐλαχίστου, καὶ ἐπιχειρήσῃ ποτὲ κακοβούλως προξενῆσαι κάκωσίν τινα καὶ βλάβην καὶ ζημίαν τῷ κοινωφελεῖ τούτῳ καὶ θεαρέστῳ ἔργῳ, καὶ ἐμμέσως ἢ ἀμέσως σκάνδαλα διεγεῖραι καὶ ἀλληλομαχίας εἰς ἀνατροπὴν τοῦ κοινῇ τούτου συμφέροντος καὶ κατ' ἄμφω ἐπωφελοῦς οἱ τοιοῦτοι, ὁποῖοι ἂν ὦσιν, ὡς κακότροποι καὶ κοινῇ λυμεῶνες καὶ πολέμιοι τῆς ἀρετῆς καὶ παιδείας, καὶ προφανῶς μισόθεοι, ἀφωρισμένοι εἴησαν παρὰ τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου καὶ ζωοποιοῦ καὶ ἀδιαιρέτου μακαρίας Τριάδος, τοῦ ἑνὸς τῇ φύσει μόνου Θεοῦ, καὶ κατηραμένοι, καὶ ἀσυγχώρητοι καὶ μετὰ

Digitized by Google

θάνατον ἄλυτοι, καὶ τυμπανιαῖοι, καὶ ἡ μερὶς αὐτῶν μετὰ τοῦ προδότου Ἰούδα [καὶ τῶν θεομάχων Ἰουδαίων τῶν σταυρωσάντων τὸν κύριον τῆς δόξης, καὶ πάσαις ταῖς πατρικαῖς καὶ συνοδικαῖς ἀραῖς ὑπεύθυνοι] καὶ ἔνοχοι τοῦ πυρὸς τῆς γεέννης καὶ τῷ αἰωνίῳ ἀναθέματι ὑπόδικοι. Εἰς δὲ τὴν περὶ τούτων ἔνδειξιν καὶ τὴν διηνεκῆ ἀσφάλειαν ἐγένετο καὶ τὸ παρὸν ἡμέτερον πατριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν σιγγιλιῶδες ἐν μεμβράναις γράμμα, καταστρωθὲν δὲ κἂν τῷ ἱερῷ κώδικι τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἐδόθη εἰς τὴν ῥηθεῖσαν κοινὴν σχολὴν τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων τῆς χώρας τῶν Ἐπιβατῶν.

Ἐν ἔτει σωτηρίῳ αψϟϛ' κατὰ μῆνα Ἀπρίλιον ἐπινεμήσεως ιδ'.

† ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.

(ἕπονται δέκα τέσσαρες ὑπογραφαὶ ἀρχιερέων).

ΣΧΟΛΗ ΕΝ ΜΕΓ. ΡΕΥΜΑΤΙ.

Οὐδαμόθεν ἄλλοθεν γνωρίζομεν, ὅτι ὑφίστατο ἐν Μεγάλῳ Ῥεύματι ἑλλ. σχολὴ ἢ ἐκ τοῦ ἑπομένου ἀνεκδότου χρυσοβούλλου Ἀλεξάνδρου τοῦ Καλλιμάχη, ἡγεμόνος τῆς Μολδαβίας. Ἐν τῷ *Σχεδιάσματι* ἀναφέρομεν μόνον ἐκ τοῦ ἀοιδίμου Κωνσταντίου τοῦ Α' τοῦ ἀπὸ Σιναίου παραλαβόντες, ὅτι τῷ 1824 ὑφίστατο ἐν Μεγάλῳ Ῥεύματι ἑλλην. Σχολή (Σχεδ., σελ. 35). Ἐκ τοῦ ἐγγράφου ὅμως τούτου ἐξάγεται, ὅτι καὶ πρὸ τοῦ 1798 ὑπῆρχεν ἐν Μ. Ῥεύματι σχολὴ ἑλληνική, ἣν εἶχε προικοδοτήσει ὁ ἡγεμὼν τῆς Μολδαβίας Μιχαὴλ Σοῦτζος, ἡγεμονεύσας ἀπὸ τοῦ 1793—1795 ἔτη δύο καὶ μῆνας τέσσαρας. Τὴν χορηγίαν ταύτην τῷ 1798 ἐπικυροῖ διὰ τοῦδε τοῦ ἐγγράφου ὁ διάδοχος αὐτοῦ Ἀλέξανδρος Καλλιμάχης ἡγεμονεύσας ἀπὸ τοῦ 1795—1799.

Ἴσον αὐθεντικοῦ χρυσοβούλλου τοῦ ὑψηλοτάτου αὐθέντου Ἀλεξάνδρου Καλλιμάχη προσδιορίζον τῇ κατὰ τὸ Ἀρναούτκιοϊ ἑλλ. σχολῇ γρόσια διακόσια.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΙΩΑΝ. ΚΑΛΛΙΜΑΧΗΣ, *Βοεβόδας ἐλέῳ θεοῦ αὐθέντης καὶ ἡγεμὼν πάσης Μολδαβίας.*

Παντὸς τῶν ἐν τῷ βίῳ λυσιτελούντος παιδείαν τὴν πρώτην εἰληφέναι τάξιν φθάνει προτεθρυλημένον, ὡς ἀνάπιστον ἤδη καὶ ἀναμφίλεκτον. Ταύτῃ τοι καὶ ὅσοι τὴν τῶν κοινῶν ἐκληρώσαντο προστασίαν, παιδείας ὀφείλουσιν ἀντιποιεῖσθαι, τῶν ταύτης θιασωτῶν προνοούμενοι, καὶ εἰς ἀρετῆς πρόοδον τούτους ἐπὶ κοινῇ ὠφελείᾳ θαρρύνοντες ἀεὶ καὶ περιθάλποντες. Ἔνθεν τοι καὶ ἡμεῖς οἴκοθεν τὰς ἀφορμὰς κεκτημένοι καὶ παρ' ἑτέρων δ' εἰς τοῦτο παραθηγόμενοι ἐκ τῶν ἐνόντων βοηθεῖν τοιούτῳ ἀγαθῷ προθύμως πειρώμεθα. Ἐπειδὴ τοίνυν καὶ κατὰ τὸ Μέγα Ῥεῦμα τῆς Κ/πόλεως συνέστη ὁπωσοῦν συγκεκροτημένον σχολεῖον ἑλληνικόν, πρὸς μὲν τοῦ ἀποχρῶντος αὐτῷ ἀμοιροῦν, τῇ δὲ τῶν μαθητιώντων προθυμίᾳ οὐκ ἀξύμφορον εἶναι δοκοῦν, οὐ δεῖν ἔγνωμεν καὶ τὸ ἑλληνομουσεῖον τουτὶ παριδεῖν, ἀλλὰ τῆς τοῦ Γένους ἐπιδόσεως πάντοθεν προμηθούμενοι καὶ τῶν ἐκεῖσε φοιτητῶν τὸ φιλόμουσον παραθήγοντες, ἐμφανισθέντος ἡμῖν χρυσοβούλλου, δι' οὗ ὁ πρὸ ἡμῶν ἐνταῦθα ἡγεμονεύσας κύριος Ἰωάννης Μιχαὴλ Σοῦτζος βοεβόδας, ἐκλαμπρότατος ἀδελφὸς ἡμῶν, φιλοτίμως ἀνέθηκε κατ' ἔτος τῇ ῥηθείσῃ σχολῇ ἀπὸ μὲν τῶν βαμμάτων ταυτησὶ τῆς θεοσώστου αὐθεντείας Μολδαβίας γρ. ἑκατόν, ἕτερα δ' ἑκατὸν ἀπὸ τῶν αὐθεντικῶν ἀλοπηγίων, ἐπικυροῦντες αὐτὰ καὶ ἡμεῖς, ἀποφαινόμεθα παρέχεσθαι ἐτησίως τὸ ῥηθὲν ἔλεος τῶν διακοσίων, ὥστε ἐξαποστελλόμενον ἐκεῖσε ἀσφαλῶς διὰ τοῦ ἐκεῖθεν διοριζομένου ἐνταῦθα τῆς διαληφθείσης σχολῆς ἐπιτρόπου, ἐγχειρίζεσθαι τοῖς ἐν βασιλευούσῃ αὐτῆς ἐπιστάταις διατάττουσιν αὐτὰ καὶ χορηγοῦσιν, ὡς ἂν ἐκείνοις δόξῃ ἐπωφελέστερον εἰς σύστασιν τοῦ ῥηθέντος ἑλληνομουσείου. Ἀξιοῦμεν δὲ ἅπαντας ἀδελφικῶς, οὓς γε ἡ θεία πρόνοια ἡγεμόνας καταστήσασθαι εὐδοκήσειεν, ὡς φιλομούσους, καὶ πρὸ πάντων τὸ ἀπαραιτήτως ὀφειλόμενον τῷ Γένει χρέος ἀναπολοῦντας ἐπικυρῶσαι τὰ ταχθέντα καὶ ἐμπεδῶσαι, ἵνα κοινὸν ᾖ πάντων ἡμῶν τὸ εὐεργέτημα, καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις καὶ μισθαποδοσία. Ἐπὶ δὲ τούτοις ἐξεδόθη καὶ τὸ παρὸν Ἡμέτερον Αὐθεντικὸν χρυσόβουλλον εἰς ἀσφάλειαν διηνεκῆ καὶ ἀπαράτρεπτον.

Ἐν ἔτει σωτηρίῳ αψϟη' κατὰ μῆνα Ἰανουάριον.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΑΛΛΙΜΑΧΗΣ
βοεβόδας.

ΣΧΟΛΗ ΕΝ ΝΙΚΟΜΗΔΕΙΑι, ΤΩι 1800.

Τῷ 1800 συνέστη ἐν Νικομηδείᾳ ἑλληνικὴ σχολὴ προνοίᾳ τοῦ τότε Μητροπολίτου Νι-

Digitized by Google

κομηδείας Ἀθανασίου, ὡς δεικνύει τὸ κάτωθι Σιγγίλιον ἐκδοθὲν ἐπὶ τούτῳ ἐπὶ Καλλινίκου πατριάρχου Κων/πόλεως καὶ δημοσιευθὲν ὑπ' ἐμοῦ πρῶτον μὲν ἐν τῷ *Νεολόγῳ*, ἤδη δὲ ἀνατυπούμενον ἐνταῦθα. Τῆς σχολῆς ταύτης οὐκ ἐμνήσθημεν ἐν τῷ *Σχεδιάσματι* οὐκ εἰδότες τότε τὸ Σιγγίλιον, ὅπερ βραδύτερον ἀντεγράψαμεν ἐκ τοῦ κώδικος τῆς ἁγιωτάτης Μητροπόλεως κελεύσει τοῦ ἀοιδίμου Μητροπολίτου Νικομηδείας Διονυσίου τοῦ Ἀνδρίου.

Τὸ Σιγγίλιον ἔχει ὧδε.

† **ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ** *ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.*

Δυσχερὲς μέν, μᾶλλον δ' ἀδύνατον τὰ ὑπὲρ τῆς παιδείας καὶ μαθήσεως ἀρκούντως ἐγκωμιάσαι ἢ ῥητορεύειν κἂν βίον ὅλον περὶ αὐτὸ καταναλῶσαι βουληθῇ· ἐπιλίποι γὰρ ἂν αὐτὸν ὁ πᾶς χρόνος διηγούμενον ὅσα κατὰ πλῆθος καὶ ἡλίκα κατὰ μέγεθος τοῖς ἀνθρώποις τὰ ἀπὸ τῆς παιδείας προσγίγνεται ἀγαθά, ἀδύνατον μὲν οὖν ταῦτα ἀπαριθμήσασθαι. Ἐπεὶ δὲ περὶ σχολείου ἤδη ὁ λόγος, εἰ καὶ βραχύτατα, ὅμως δ' οὖν ἀληθῆ ταῦτα συνελὼν ἄν τις εἴποι περὶ τῆς παιδείας, ὅτι αὕτη ἐστὶν ἡ τὴν γνῶσιν τῆς ἀληθείας ἐπὶ τῶν ἐνύλων τε καὶ ἀΰλων τοῖς ἀνθρώποις ἐμποιοῦσα, αὕτη ἡ τὴν τοῦ ἀγαθοῦ διάκρισιν ἡμᾶς ἐκδιδάσκουσα καὶ ἐπωφελῆ ἡμῖν τε αὐτοῖς καὶ τοῖς οἴκοις καὶ παντὶ τῷ γένει ἀποκαθιστῶσα, ταῖς τε θεωρίαις κατορθοῦντας καὶ ταῖς πράξεσιν ἐπαινουμένους παρασκευάζουσα καὶ τὸ μέγιστον ἡ τὴν κατανόησιν τῶν ἱερῶν λογίων καὶ τῶν ψυχωφελεστάτων συγγραμμάτων τῶν ἁγίων τῆς Ἐκκλησίας πατέρων παρεχομένη καὶ συμβαλλομένη ἡμῖν τὰ μέγιστα πρὸς εὐσέβειαν. Διὸ καὶ ὁ σοφὸς Σολομὼν πάντα ἐλάττω τῆς ἀξίας αὐτῆς ἀποφαίνεται, λέγων· «οὐκ ἔστιν ἀντάλλαγμα οὐδὲν πεπαιδευμένης ψυχῆς». Τοσαῦτα μὲν οὖν ἐν κεφαλαίῳ περὶ τῆς παιδείας τό γε νῦν ἔχον εἰρήσθω, ἴωμεν δὲ ἐπὶ τὸ προκείμενον.

Καὶ γὰρ ἐνεφανίσθη ἡμῖν ἤδη συνοδικῶς προκαθημένοις κοινὴ ἐνυπόγραφος ἀναφορὰ τῶν εὐλογημένων Χριστιανῶν τῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ Νικομηδείας, δι' ἧς ἀναγγέλλουσιν, ὅτι πολὺς πόθος ἀνέκαθεν ἐνεγίνετο αὐτοῖς ἰδεῖν ἀποκαθισταμένην ἐν αὐτῇ τῇ πατρίδι αὐτῶν κοινὴν σχολὴν τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων εἰς διδασκαλίαν καὶ μάθησιν τῶν τέκνων αὐτῶν καὶ διὰ τῆς ἱερᾶς παιδείας διόρθωσιν καὶ κοσμιότητα τῶν ἠθῶν αὐτῶν, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ ἔχειν ποτὲ σύμφωνον τῷ πόθῳ τὸν τρόπον ἔκ τε τῆς ἀπορίας καὶ δυστυχίας αὐτῶν καὶ τὴν ὀλιγότητα καὶ τὸ εὐάριθμον αὐτῶν καὶ τὰς καιρικὰς περιστάσεις καὶ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ ὁδηγήσοντος καὶ συνεργήσοντός ποτε εἰς τοῦτο, διέμενον ἐστερημένοι τοῦ τοιούτου θεαρέστου καὶ κοινωφελοῦς ἔργου τηκόμενοι μόνῳ τῷ πόθῳ. Ὅτε δὲ ἐλέει θείῳ ἀποκατεστάθη παρὰ τῆς Ἐκκλησίας ὁ ἐν τῇ ἁγιωτάτῃ ταύτῃ μητροπόλει γνήσιος, νόμιμος καὶ κανονικὸς αὐτῶν ἀρχιερεὺς καὶ πνευματικὸς προστάτης καὶ κυριάρχης τῆς ἐπαρχίας ταύτης ἱερώτατος μητροπολίτης Νικομηδείας, ὑπέρτιμος καὶ ἔξαρχος πάσης Βιθυνίας, ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητὸς καὶ περιπόθητος ἡμῶν ἀδελφὸς καὶ συλλειτουργὸς κὺρ Ἀθανάσιος, ἐπιγνοὺς τὸν πόθον αὐτῶν καὶ τὴν ἔφεσιν τῆς ἀποκαταστάσεως τοιούτου κοινοῦ σχολείου τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν, ὡς πνευματικὸς πατὴρ καὶ εὐαγγελικὸς τῷόντι ποιμήν, παρεμυθήσατο αὐτούς, καὶ ὡς τρόφιμος καὶ ἐραστὴς τῆς παιδείας ἐπῄνεσε τὸν ἔνθεον αὐτῶν ζῆλον καὶ ἀμέσως οὐ τὴν τυχοῦσαν φροντίδα κατεβάλετο, ὅπως εἰς αἴσιον τέλος ἀγάγῃ τὸ σκοπούμενον δι' ἔργου περαιῶσαι διανοούμενος· ἀλλὰ μηδενὸς ὄντος πόρου χρημάτων ἐξ ἀρχῆς διὰ τὸ ἄπορον καὶ δυστυχὲς ἐπινοήσας ἔγνω κουτίον διορίσασθαι κατὰ τὸ παρεληλυθὸς αψψέ σωτήριον ἔτος ἐπ' ἐκκλησίας δι' ὅλου τοῦ ἐνιαυτοῦ περιφερόμενον, συνάγον ἐλεημοσύνην πρὸς βοήθειαν τῶν πτωχῶν, πρὸς ἄλλον δὲ σκοπὸν τὴν ἐκ τούτου καρποφορίαν ἀφορῶν· οὗ ἐπὶ πέντε ἔτεσι περιφερομένου καὶ τῶν πτωχῶν ἐξ ἐκείνου τοῦ κουτίου ὡς εἰκὸς βοηθουμένων, ἐπανελθὼν αὖθις κατὰ τὸ παρελθὸν αω' σωτήριον ἔτος καὶ ἐκ τῆς τοῦ κουτίου συνάξεως εὑρών τινα περισσευθέντα χρήματα προπεφυλαγμένα παρὰ τῷ ἐπὶ τούτῳ διορισθέντι τηνικαῦτα ἐπιτρόπῳ, πρὸς δὲ καὶ ἀπὸ βοηθείας φιλοπατριωτῶν καὶ φιλομούσων τινῶν ἕτερα καταβληθέντα εἰς σχολείου ἀποκατάστασιν, συμποσούμενα πάντα εἰς γρόσια 2000 παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα, ἥσθη μὲν ἐπὶ τῇ μέχρι τοσούτου καρποφορίᾳ καὶ ηὐχήθη ὁλοψύχως τοῖς ἐλεήσασι καὶ βοηθήσασιν. Εἰδὼς δ' αὖθις μὴ ἐξαρκοῦντα εἰς ἀποκατάστασιν σχολῆς προσεπεμέτρησεν ἐκ τοῦ παραυτίκα τοῖς συναχθεῖσι δισχιλίοις καὶ ἕτερα γρόσια 1000 ἐξ ἰδίων

Digitized by Google

αὐτοῦ δωρησάμενος ταῦτα τῇ πατρίδι αὐτῶν εἰς διηνεκῆ καὶ μόνιμον ἀποκατάστασιν τῆς ἐκ παλαιοῦ τοῦ χρόνου ποθουμένης παρ' αὐτῆς ἑλληνικῆς σχολῆς. Ὅθεν τὰς τρεῖς χιλιάδας ταύτας τῶν γροσίων κοινῇ αὐτῶν γνώμῃ καὶ βουλῇ δέδωκε τοῖς δυσὶ πέριξ τῆς πολιτείας ταύτης χωρίοις, τουτέστι τῷ χωρίῳ Μιχαλῆτσι καὶ τῷ χωρίῳ Καρὰ-τεπὲ ἀνὰ χίλια πεντακόσια γρόσια ἐπὶ συμπεφωνημένῳ τόκῳ λαβὼν παρ' ἑκατέρου χρεωστικὰ τῆς κοινότητος αὐτῶν γράμματα, ἃ καὶ παρέδωκε τῷ πατριώτῃ αὐτῶν λογιωτάτῳ Δημητρίῳ Κωνσταντίνου, ὃν καὶ ἐπίτροπον τῆς σχολῆς κυριαρχικῶς ἀποκατέστησεν ὡς ἄνδρα τίμιον καὶ παιδείας τρόφιμον καὶ συνετὸν καὶ ἐπὶ τὸ ἔργον τουτὶ ὑπὲρ ἅπαντας ἐσπουδακότα ἐπὶ τῷ συλλέγειν ἐν καιρῷ τοὺς τόκους τῶν δανεισθέντων εἰρημένων χρημάτων καὶ τῷ διδασκάλῳ τὸν ἐτήσιον μισθὸν ἀποδιδόναι. Τούτου δὲ γενομένου διὰ πλείστης φροντίδος καὶ ἐπιστασίας τῆς αὐτοῦ ἱερότητος, προσεκλήθη διδάσκαλος καὶ μετάπεμπτος γενόμενος ἀποκατεστάθη καὶ ἤρξατο διδάσκειν τοὺς νέους οὐ μόνον τοὺς ἐκ τῆς πατρίδος αὐτοῦ φοιτῶντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐξ ἄλλων μερῶν προσερχομένους, διδασκομένους ἐπιμελῶς καὶ ἐκ πρώτης χρηστὰς τὰς ἐλπίδας παρεχομένους ἐπὶ τὰ πρόσω χωρῆσαι καὶ προκόπτοντας δυνηθῆναι ὠφελῆσαι καὶ ἄλλους, ἔχων τό γε νῦν τὴν οἴκησιν ἐν τῇ ἁγιωτάτῃ μητροπόλει κατὰ πατρικὴν στοργὴν καὶ ἄδειαν κυριαρχικὴν τῆς αὐτοῦ ἱερότητος. Ταῦτα λοιπὸν ἀνήγγειλαν τῇ Ἐκκλησίᾳ διὰ κοινῆς ἐνυπογράφου αὐτῶν ἀναφορᾶς μυρίας τὰς εὐχαριστίας ὁμολογοῦντες τῷ πνευματικῷ αὐτῶν προστάτῃ καὶ εὐαγγελικῷ ποιμένι ὡς ποιησαμένῳ τὴν τοιαύτην πρόνοιαν ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ ἐπιμεληθέντι εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ τοιούτου κοινωφελοῦς καὶ ἀναγκαίου ἔργου καὶ ἐπιτελέσαντι τὰ τοῦ πόθου αὐτῶν οὐ μόνον διὰ λόγου, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ἐξ *ἰδίων καταβολῆς* τῶν εἰρημένων χιλίων γροσίων, καὶ ᾐτήσατο ἐπικυρωθῆναι ταῦτα ἐκκλησιαστικῶς δι' ἡμετέρου πατριαρχικοῦ καὶ συνοδικοῦ σιγγιλιώδους ἐν μεμβράναις γράμματος εἰς διαμονὴν καὶ συντήρησιν καὶ ἐπὶ τὰ κρείττω αὔξησιν. Καὶ δὴ τὸν ἔνθεον αὐτῶν ζῆλον καὶ πόθον κατιδόντες ηὐχήθημεν μὲν αὐτοῖς ὁλοψύχως, εὐφημίαις δὲ ταῖς προσηκούσαις καὶ ἐκκλησιαστικοῖς ἐγκωμίοις κατεστέψαμεν τὴν αὐτοῦ ἱερότητα ὡς ἐπιμεληθεῖσαν ὑπὲρ πάντα ἄλλον τῶν προκατόχων του εἰς αἰσίαν ἀποκατάστασιν τοῦ τοιούτου κοινωφελεστάτου ἔργου, καὶ ἀποδεξάμενοι τὴν αἴτησιν αὐτῶν ὡς εὔλογον καὶ δικαίαν, γράφοντες γνώμῃ κοινῇ ἀποφαινόμεθα συνοδικῶς μετὰ τῶν περὶ ἡμᾶς ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, τῶν ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, ἵνα αἱ τρεῖς χιλιάδες τῶν γροσίων, αἱ δοθεῖσαι σὺν τόκῳ τοῖς εἰρημένοις δυσὶ πέριξ χωρίοις τῆς πολιτείας ταύτης ἔχωσι λογίζεσθαι ἀφιέρωμα τῆς κοινῆς σχολῆς ἀναφαιρέτως καὶ ἀναποσπάστως ὀφειλόμεναι διὰ παντὸς παρὰ τῆς κοινότητος τῶν κατοίκων ἐν τοῖς εἰρημένοις δυσὶ χωρίοις χριστιανῶν, οἵτινες ὀφείλουσιν ἀπαραιτήτως διδόναι κατ' ἔτος τὸν συμπεφωνημένον τόκον ἀπαραμορφώτως τε καὶ ἀνελλιπῶς ἐν τῇ ῥητῇ διορίᾳ, ὁ δὲ διορισθεὶς παρὰ τῆς αὐτοῦ ἱερότητος διαληφθεὶς λογιώτατος κὺρ Δημήτριος Κωνσταντίνου λαμβάνων τοὺς συμπεφωνημένους τόκους παρ' ἑκατέρου τῶν εἰρημένων χωρίων, πρὸς δὲ καὶ τὰ συναζόμενα ἄσπρα ἀπὸ βοηθείας καὶ ἐλεημοσύνης τῶν χριστιανῶν ἐν τοῖς διωρισμένοις κατὰ πρόνοιαν τῆς αὐτοῦ ἱερότητος εἰς τὰς ἐκκλησίας περιφερομένοις κουτίοις, ἔχῃ διδόναι τὸν ἐτήσιον μισθὸν τοῦ κατὰ καιρὸν διδασκάλου, καὶ ἀγρύπνως προσέχειν καὶ φροντίζειν τῆς ἐπιμελοῦς παραδόσεως τῶν μαθημάτων καὶ τῆς ἐπιδόσεως τῶν μαθητῶν, καὶ τῆς εὐκαταστάσεως καὶ ἀρίστης διοικήσεως καὶ καταγράφειν τά τε ἔσοδα καὶ τὰς γενομένας ἀναγκαίας δαπάνας, ὡς ὀφείλων δοῦναι καθαρὸν τὸν περὶ τούτων λογαριασμόν, μηδενὸς ἑτέρου δυναμένου ἐπιμιχθῆναι πρὸς τὴν ἐπιτετραμμένην αὐτῷ ταύτην διοίκησιν, εἰμὴ τοῦ ῥηθέντος ἐπιτρόπου, ὡς διωρισμένου παρὰ τῆς αὐτοῦ ἱερότητος, ὡς ἐσπουδακότος καὶ διὰ πλείστης φροντίδος τελέσαντος τὸ τοιοῦτον κοινωφελὲς καὶ θεάρεστον ἔργον. Ὃς δ' ἂν καὶ ὁποῖος τῶν χριστιανῶν, μικρὸς ἢ μέγας, νέος ἢ γέρων, ἱερωμένος ἢ λαϊκός, ὁποιασοῦν τάξεως καὶ καταστάσεως καὶ βαθμοῦ, ἐμμέσως ἢ ἀμέσως, κρυφίως ἢ φανερῶς ἐπιχειρήσῃ ποτὲ ἀνατρέψαι καὶ ἐπήρειάν τινα ἢ βλάβην προξενῆσαι, ἢ κολοβῶσαι καὶ ἐμποδίσαι τὰς γενομένας αὐτῷ καθ' οἱονδήποτε τρόπον βοηθείας ἢ ἀφαιρέσαι μέχρι καὶ τοῦ λεπτοῦ τι τῶν γινομένων μέχρι τοῦδε προσόδων αὐτοῦ, οἱ τοιοῦτοι, ὁποῖοι ἂν ὦσιν, ὡς κοινοβλαβεῖς καὶ ἐπιζήμιοι καὶ πολέμιοι τῆς ἱερᾶς παιδείας ἀφωρισμένοι ὑπάρχουσιν ἀπὸ Θεοῦ καὶ

Digitized by Google

κατηραμένοι καὶ ἀσυγχώρητοι καὶ μετὰ θάνατον ἄλυτοι καὶ τυμπανιαῖοι, καὶ πάσαις ταῖς πατρικαῖς καὶ συνοδικαῖς ἀραῖς ὑπεύθυνοι καὶ ἔνοχοι τοῦ πυρὸς τῆς γεέννης καὶ τῷ αἰωνίῳ ἀναθέματι ὑπόδικοι. Ταῦτα ἀπεφάνθη καὶ κεκύρωται συνοδικῶς. Διὸ εἰς τὴν πρὸς τοῦτο ἔνδειξιν καὶ τὴν περὶ τούτων διηνεκῆ τὴν ἀσφάλειαν ἐγένετο καὶ τὸ παρὸν ἡμέτερον πατριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν σιγγιλιῶδες ἐν μεμβράναις γράμμα καταγραφὲν κἀν τοῖς ἱεροῖς κώδιξι τῆς τε καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ Μ. Ἐκκλησίας καὶ τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Νικομηδείας καὶ ἐδόθη εἰς τὴν ἁγιωτάτην μητρόπολιν Νικομηδείας.

Ἐν ἔτει σωτηρίῳ 1801 κατὰ ἰούλιον ἐπινεμήσεως τετάρτης.

† ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ ἐλέῳ θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κ/πόλεως Νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.

† Ἐφέσου	ΜΑΚΑΡΙΟΣ.
† Ἡρακλείας	ΜΕΛΕΤΙΟΣ.
† Κυζίκου	ΙΩΑΚΕΙΜ.
† Νικομηδείας	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ.
† Χαλκηδόνος	ΙΕΡΕΜΙΑΣ.
† Δέρκων	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ.
† Θεσσαλονίκης	ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ.
† Τουρνόβου	ΜΑΤΘΑΙΟΣ.
† Προύσης	ΑΝΘΙΜΟΣ.
† Λαρίσσης	ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ.

Η ΠΡΑΞΙΣ.

Ἐν ἔτει σωτηρίῳ χιλιοστῷ ὀκτακοσιοστῷ ἐπανελθόντες εἰς Νικομήδειαν καὶ περὶ τοῦ προσυστάντος κουτίου τῶν πτωχῶν ἀνερευνήσαντες εὕρομεν περισσεύσαντα εἰς τὸ κουτίον γρ. 250. Πρὸς δὲ καὶ ἀπὸ βοηθείας καὶ ἐλέη φιλευσεβῶν τινων καὶ φιλοκάλων, ὧν τὰ ὀνόματα γινώσκει Θεός, ὁ διεγείρων ἐπὶ τὰ θεοφιλῆ καὶ σωτήρια τὰς τῶν ἐναρέτων καρδίας, ἕτερα χίλια ἑπτακόσια πεντήκοντα γρ. ἅπαξ συμποσωθέντα εἰς δύο χιλιάδας. Συνεσκέφθημεν μετὰ τῶν περὶ ἡμᾶς ἐντιμοτάτων κληρικῶν καὶ γερόντων τῆς πολιτείας ταύτης ἐπὶ τῷ γενέσθαι διὰ τῶν χρημάτων τούτων τῶν ἀπὸ ἐλεημοσύνης συλλεγέντων μόνιμόν τι εἰς τὸ διηνεκὲς ἀγαθὸν καὶ θεοφιλὲς ἔργον ἐπ' ὠφελείᾳ κοινῇ τῆς πολιτείας. Καὶ δὴ κοινῇ γνώμῃ ἔγνωμεν ἀφιερωθῆναι τὰ χρήματα ταῦτα τῶν δύο χιλιάδων γρ. εἰς σύστασιν ἑλληνικῆς σχολῆς, ἀλλὰ μὴ ἀρκοῦντα εἰδότες ταῦτα ἐπὶ περαιώσει τοῦ κοινοῦ πόθου καὶ ἀποκαταστάσει τῆς ἐκ πολλοῦ τοῦ χρόνου ἐφιεμένης ἐν τῇδε τῇ πολιτείᾳ κοινῆς ἑλληνικῆς σχολῆς, ἡ ταπεινότης ἡμῶν τὴν τῶν ἰδίων τέκνων ἐπιθυμίαν καὶ πρόθεσιν ἀσπασαμένη καὶ ἐπαινέσασα προσέθεσεν ἐξ ἰδίων ἕτερα χίλια γρ. ἐπιμετρήσασα ταῦτα ἐκ τοῦ παραυτίκα καὶ ἀφιερώσασα εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς ταύτην ἁγιωτάτην μητρόπολιν Νικομηδείας εἰς ἀπαρτισμὸν καὶ ἀποκατάστασιν ἑλληνικοῦ σχολείου. Διὸ τῶν ὅλων χρημάτων προσγενομένων τριῶν χιλιάδων γρ. τῇ κοινῇ τῶν χριστιανῶν συναινέσει ἐδανεισάμεθα ταῦτα σὺν τόκῳ τοῖς δυσὶ πέριξ χωρίοις τῆς πολιτείας ταύτης, τὰ μὲν 1500 δηλ. εἰς τὸ χωρίον Μιχαλῆτσι, τὰ δὲ ἕτερα 1500 εἰς τὸ χωρίον Καρὰ-τεπὲ καὶ γενομένων χρεωστικῶν ὁμολογιῶν ἀπὸ τῆς κοινότητος ἀφ' ἑκατέρου τῶν εἰρημένων χωρίων, διωρισάμεθα ἐπὶ τούτοις ἐπίτροπον τῆς σχολῆς τὸν λογιώτατον κὺρ Δημήτριον Κωνσταντίνου, υἱὸν κατὰ πνεῦμα ἡμῶν ἀγαπητόν, ᾧ καὶ τὰς τῶν χωρίων ὁμολογίας ἐγχειρισάμεθα ἐπὶ τῷ ἐπιστατεῖν καὶ συνάγειν ἐν καιρῷ τοὺς τόκους, καὶ δι' αὐτῶν ἀποδιδόναι καὶ πληροῦν τὸν ἐτήσιον τοῦ διδασκάλου μισθόν, προσκαλεσάμενοι ἅμα καὶ διδάσκαλον τὸν λογιώτατον κὺρ Γεώργιον ἀπὸ Γάνου καὶ Χώρας ὁρμώμενον ἐπὶ τῷ παραδίδειν τοῖς προσφοιτῶσι νέοις γραμματικὰ μαθήματα, ὃς καὶ ἤρξατο παραδίδειν ἀπὸ τῆς ιέ τοῦ αὐγούστου μηνὸς οὐ μόνον τοῖς ἀπὸ τῆς πολιτείας Νικομηδείας προσφοιτῶσι παισίν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀπὸ τῶν χωρίων τῆς καθ' ἡμᾶς ἐπαρχίας ἢ ἀλλοθέν ποθεν προσερχομένοις παιδείας ἐρασταῖς ἐπὶ συμπεφωνημένῳ ἐτησίῳ μισθῷ γρ. 500, ἅπερ ἔχει λαμβάνειν ἐτησίως διὰ τοῦ ἀποκαταστάντος ἐπιτρόπου τῆς σχολῆς λογιωτάτου κὺρ Δημητρίου Κωνσταντίνου. Καθικετεύομεν τοίνυν διαπύρως τὸν πανοικτίρμονα Θεόν, ὅπως ἐπιβλέψῃ ἱλέῳ αὐτοῦ ὄμματι ἐπὶ τοῦ πόθου ἡμῶν τε καὶ τῶν ἐνταῦθα εὐσεβῶν χριστιανῶν καὶ δώῃ τὴν θείαν του χάριν καὶ τὴν οὐράνιόν του εὐλογίαν ἐπὶ τὴν νεοσυστάσαν ταύτην σχολὴν πλουτίζων αὐτὴν καὶ μεγεθύνων, ἵνα καρποὺς παιδείας καὶ ἀρετῆς παράσχῃ ἀγαθούς, καὶ τοῖς μαθητιῶσιν ἤθη σεμνά τε καὶ κόσμια καταρδεύσῃ εἰς αἰῶνα αἰῶνος. Ἀξιοῦμεν δὲ τοὺς μεθ' ἡμᾶς ἀρχιερατεύσοντας ἐν ταύτῃ τῇ ἐπαρχίᾳ, ὅπως ἐπιμελῶνται δι' ἀρχιερατικῆς προστασίας τῆς σχολῆς ταύτης ἀφορῶντες εἰς τὰ πρὸς τὴν αὔξησιν αὐτῆς καὶ βελτίωσιν καὶ τὴν ἐπὶ τὰ πρόσω

Digitized by Google

προαγωγήν, ἥτις ἔσται κόσμος καὶ ὡραϊσμὸς *αὐτῶν τε τῶν ποιμένων καὶ τῶν ποιμαινομένων*. Ὁ δὲ τολμήσας ποτὲ κατὰ τῆς σχολῆς ταύτης ἐναντία βουλεύσασθαι καὶ ἐπ' ἀνατροπῇ καὶ καθαιρέσει ταύτης φρονῆσαι ἢ μελετῆσαι ζώντων ἡμῶν ἢ καὶ μετὰ τὸν θάνατον, κἄν τε ἱερωμένος ᾖ κἄν τε λαϊκός, ὑπόδικος εἴη αἰωνίου ἀναθέματος καὶ ἀσυγχώρητος παρὰ τοῦ Κυρίου Παντοκράτορος ἔν τε τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι.

Ἐν ἔτει σωτηρίῳ αω κατὰ μῆνα μάϊον.

†ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ἐλέῳ θεοῦ μητροπολίτ. Νικομηδείας.

Ἡ ἐν Νικομηδείᾳ λοιπὸν ἑλλ. Σχολὴ συςᾶσα τῷ 1800 διετηρεῖτο ἀκμαία ἔκτοτε μέχρι τοῦ 1821, ὅτε ἐτελεύτησε κρεμασθεὶς ὁ ἱδρύσας αὐτὴν ἀοίδιμος Νικομηδείας Ἀθανάσιος. Ἀλλὰ καὶ ἐφεξῆς διετηρεῖτο ὁπωςδήποτε μέχρις ἐσχάτων. Ἐν αὐτῇ ἐδίδαξε πρῶτος Γεώργιος ὁ ἀπὸ Γάνου καὶ Χώρας, ὃν διεδέξατο περὶ τὸ 1812 ὁ αὐτόθεν καταγόμενος καὶ ἐν τῇ πατριαρχικῇ τῆς Κων/πόλεως σχολῇ τελειοποιηθεὶς Μάρκος μὲν κατὰ κόσμον, Μεθόδιος δὲ ὕστερον τὸν μοναχικὸν προελόμενος βίον, διδάξας μέχρι τοῦ 1822, ὅτε ἀπεβίωσεν ὑπὸ τοῦ λοιμοῦ προσβληθείς. Καὶ μετὰ ταῦτα δὲ μέχρι τοῦ νῦν ἡ ἐν τῇ Νικομηδέων πόλει ἑλλ. σχολὴ διατηρεῖται ἀκμαία καὶ καρποφόρος, ἑδραιοτέρα καταστᾶσα ἀπὸ τοῦ 1846 φιλοτίμῳ διαθέσει τοῦ ἀοιδίμου Νικομηδείας κ. Διονυσίου[1].

ΣΧΟΛΗ ΕΝ ΧΙΩι ΤΩι 1800.

Ἐν Χίῳ οὐδέποτε ἐπαύσαντο καλλιεργούμενα τὰ γράμματα ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κ/πόλεως μέχρι τῆς σήμερον. Πλεῖστοι Ἕλληνες λόγιοι ὀρθόδοξοί τε καὶ λατῖνοι ἀναφέρονται ἀκμάσαντες καθ' ὅλους τοὺς τελευταίους τέσσαρας αἰῶνας. Ἡ ἀνέκαθεν ἐν Χίῳ ὑφισταμένη ἑλλ. σχολὴ περὶ τὰ τέλη τῆς ιη' ἑκατονταετηρίδος καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐνεστώσης μετετράπη εἰς Γυμνάσιον κάλλιστα κατηρτισμένον, μετὰ βιβλιοθήκης καὶ τυπογραφείου, διάσημον γενόμενον μέχρι τῆς ἑλλ. ἐπαναστάσεως τοῦ 1821[2]. Τὴν τοιαύτην προκοπὴν τοῦ ἐν Χίῳ Γυμνασίου ἀκούοντες καὶ οἱ τὰς παρὰ τὸν Ἴστρον ἡγεμονίας ἰθύνοντες ὁμογενεῖς ἡγεμόνες χρηματικαῖς δωρεαῖς ὑπεστήριζον, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τοῦ ἑπομένου χρυσοβούλλου Ἀλεξάνδρου Μουρούζη βοεβόδα ἡγεμόνος Οὐγγροβλαχίας ὁρίζοντος ἐτήσιον τῇ ἐν Χίῳ σχολῇ γρ. διακόσια, ἐκδοθέντος τῷ 1800 ἐν Βουκουρεστίῳ κατὰ μῆνα Ἰούνιον.

Ἴσον αὐθεντικοῦ χρυσοβούλλου τοῦ ὑψηλοτάτου αὐθέντου Ἀλεξάνδρου Μουρούζη βοεβόδα προσδιορίζοντος ἐτήσιον τῇ κατὰ Χίον ἑλληνικῇ σχολῇ.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΩΝΣΤ. ΜΟΥΡΟΥΖΗΣ, *βοεβόδας, ἐλέῳ θεοῦ αὐθέντης καὶ ἡγεμὼν πάσης Οὐγγροβλαχίας.*

Βαθείας καὶ ἀσελήνου νυκτὸς εἰς ἀτριβεῖς καὶ ἀδιεξιτήτους ἀνοδίας ἄνευ φωστῆρος περιπλανωμένῳ καὶ μὴ εἰδότι, κατὰ τὸ κυριακὸν λόγιον, ποῦ ὑπάγῃ ἔοικεν ὅτῳ τῆς καλλιεργείας οὐδόλως ἐμέλησε τοῦ ἐν αὐτῷ διανοουμένου καὶ κρίνειν λαχόντος. Ὥσπερ οὖν ὁ ὑπὸ λόγῳ τάττοντι καὶ ῥυθμίζοντι πᾶσαν αὐτοῦ καὶ πρᾶξιν καὶ ἔννοιαν βαδίζων, ἅτε δὴ ἐν σταθερᾷ μεσημβρίᾳ τὴν βασιλικὴν τέμνων, πρὸς ὃ σπεύδει ἀπαρεγκλίτως χωρῶν, ἄριστα καὶ κατ' εὐχὴν ἀπαλλάττει. Ὅτι δὲ τὸν ἐνόντα ἡμῖν λόγον παιδεία μόνη ῥυθμίζει τῶν ἁπάντων οὐδεὶς ἀντερεῖ· ὁ γὰρ ταύτῃ ἑπόμενος ἥκιστα τοῖς αὐτομάτως τῇ αἰσθήσει προσπίπτουσι μόνοις ἀγαπᾷ, ὧν ἐχρῆν εἰδέναι τὰ πλείω ἀγνοῶν, ἀλλὰ ταῖς θεωρίαις διηνεκῶς τρεφόμενος στομοῦται μὲν τὸν νοῦν, τὰς δὲ ἄλλας τῆς ψυχῆς ἐνεργείας ὀξύνεται, καὶ τὰ τῆς γλώττης ἐξευγενίζεται, καὶ εἰς ὅσον ἐγχωρεῖ τελειότητος ἐλαύνων, τῆς δυνατῆς ἀνθρώπῳ εὐδαιμονίας ἀπολαύει, κἂν τῶν ἰδιωτευόντων ᾖ, κἂν τῶν οἶκον λαχόντων διοικεῖν, κἂν τῶν πολιτικὴν ἀρχὴν διεξαγόντων, ἑκάστοις τὰ καθήκοντα ὁ παιδείᾳ σύντροφος διαιτήσει, τά τε αἴτια τῶν ὄντων τε καὶ γιγνομένων θηρᾶσθαι ἐπιμελούμενος, ὑπὸ μὲν τῶν φοβερῶν οὐ καταπεσεῖται θροούμενος, ὑπὸ δὲ τῶν ἐπιόντων ἀνιαρῶν τε καὶ δυσχερῶν μετριώτερον διατεθήσεται· τῶν δ' ἐν τῷ παντὶ σώματι τὰς φύσεις καὶ ἰδιότητας ἀνιχνεύων, νῦν μὲν τῶν μεταλλευομένων ἐξ αὐτῶν τῶν τῆς γῆς ἐγκάτων τὰς ποικίλας συγκρίσεις κατανοῶν, νῦν δὲ μετεωρολόγος, καὶ τῶν ὑπὲρ αὐτὸν οὐρανίων σωμάτων τῇ θεωρίᾳ προσανακείμενος, τὸ ἁβρὸν τῶν εἰδήσεων πλουτήσει, οὐ μὴν ἀλλὰ

---

[1]) Ἐκ τοῦ κώδικος τῆς Μητροπόλεως Νικομηδείας. Ὅρα καὶ Βιθυνικὰ Μάρκου Κλεωνύμου κτλ., σελ. 131—133.

[2]) Σχεδ., σελ. 168.

Digitized by Google

καὶ ὑπὲρ τὰ ὁρώμενα γίγνεσθαι ὁσημέραι ἐθιζόμενος, τά τε ἀρχαῖα εἴσεται καὶ περὶ τῶν ἐσομένων τοῦ ἀληθοῦς ὅτι ἔγγιστα εἰκοτολογήσει, καὶ τὰς ἐκ τῶν παντοδαπῶν ἐπινοιῶν καὶ μηχανῶν τῷ βίῳ προσγινομένας ὠφελείας καὶ βοηθείας θεώμενος ἡδέως ἕξει, τό τε θεῖον ὄντως ἐκεῖνο καὶ πρῶτον μάθημα, τὸ ἑαυτὸν ἐπιγνῶναι, ἀποίσεται, καὶ παθῶν δὴ τῶν ὀλεθρίων καὶ χαλεπωτάτων ἀπαλλαττόμενος, τὴν κατὰ προαίρεσιν εὐεξίαν ποριεῖται, ἑαυτὸν καὶ τοὺς ἄλλους εἰ τύχοι ῥυθμίζων κἀπὶ τὸν κατὰ φύσιν βίον ἐπαναγόμενος διὰ τῆς τῶν ἀρετῶν χορείας. Φρονήσει καὶ γὰρ ὡπλισμένος δωρουμένῃ αὐτῷ τὸν ἀστραβῆ τῶν πρακτέων γνώμονα, ὃς οὐκ ἐάσει τὸν κεκτημένον πρὸς ἑαυτὸν στασιάζειν, καὶ ἑτεροκλινῆ γίγνεσθαι, ὁτὲ μὲν ἐπὶ τὸ σκυθρωπὸν καταπίπτοντα, ὁτὲ δ' ἐπὶ τὸ ἀνειμένον ἐξολισθαίνοντα, καὶ τῶν ἀρετῶν τὴν πολυύμνητον ἐκείνην τριτὺν συνεπισπάσεται, τήν τε πάσαις ταῖς ἀρεταῖς πρὸς τὸ συμφέρον ἑαυτῷ τε καὶ τοῖς πέλας τὸν μετιόντα χρῆσθαι διδάσκουσαν δικαιοσύνην, καὶ τὴν ἀρρενωπὸν ὁτινοσοῦν χαμερποῦς ὑπερανίστασθαι μεγαλοψύχως τε, οἷς ὁ ὀρθὸς αἱρεῖ λόγος, ἐγχειρεῖν ὑπαλείφουσαν ἀνδρίαν, καὶ τὴν σωφροσύνην τὸν χαλινὸν αὐτῷ τῆς ἐπὶ τὰ χείρω φορᾶς ἀναχαιτίζοντα ὀρέγουσαν, καὶ συνελόντι ἄνθρωπον τῷ ὄντι μὴ ψευδόμενον τοὔνομα τὸν ἔχοντα ἡ παιδεία ἀναδείκνυσι, κἂν τῇ γῇ διατρίβοντα, εἰς οὐρανὸν τὴν πατρίδα μὴ ἐῶσα τῇ γῇ ὅλον προστετηκέναι βλέπειν προτρέπεται· καὶ τελευταῖον πρὸς τὴν ἀκροτάτην αὐτὴν καὶ ἀκήρατον φύσιν τοῦ Δημιουργοῦ ἀναπτεροῦσα, τοῦ θείου ἐκείνου κάλλους θεωρὸν ἀποκαθίστησι. Διὰ δὴ ταῦτα πᾶσι τοῖς εὐνομουμένοις τῶν ἐθνῶν τὸ τῆς σοφίας χρῆμα ἐξύμνηται, καὶ τῶν ἱερῶν δὲ Γραφῶν ἔν τε τῇ παλαιᾷ καὶ τῇ νέᾳ ἐρευνᾷν ἐν ταύτῃ τὰς γραφάς, δράξασθαι δ' ἐν ἐκείνῃ παιδείας ἰδιαίτερον ἡμῖν ἐντέταλται. Τὸ μὲν οὖν τῆς παιδείας χρῆμα οὕτω θεῖον καὶ κοινωφελές· τά γε μὴν τῷ γένει ἡμῶν ἐνσκήψαντα συνεχῆ δεινά, καὶ τοῦτο ἀμαυροῦν, ἵνα μὴ ἀποσβεννύειν ἐς τὸ παντελὲς εἴπωμεν, κατηνάγκασε. Τούτου γέ τοι χάριν καὶ ὅτε τὸ πρῶτον ἡμεῖς θείᾳ μὲν προνοίᾳ, προμηθείᾳ δὲ τοῦ κραταιοτάτου ἡμῶν ἄνακτος τοὺς οἴακας τῆς τε ἐν Μολδαβίᾳ καὶ ἐν Οὐγγροβλαχίᾳ ἡγεμονίας ἐνεπιστεύθημεν πρὸς τὰς ἀλλεπαλλήλους τῶν δεινῶν περιστάσεις εὐμηχάνως παρατάξασθαι θέλοντες, ἀγρύπνοις τε ὄμμασι καὶ λιπαρᾷ τῇ σπουδῇ τά τε ἄλλα πάνθ' ὅσα συμφέροντα τυγχάνει τῷ πολιτεύματι πορίζεσθαι διηνεκῶς προθυμούμενοι, καὶ δὴ καὶ παιδείας, καὶ λόγων τῶν πρὸς τελειότητα, καὶ εὐδαιμονίας τῶν ἐμπεπιστευμένων ἡμῖν λαῶν πλεῖστον ὅσον λόγον ποιούμενοι οὐκ ἐπαυσάμεθα, καὶ παντελῆ γυμνασίων κατάπτωσιν ἐκεῖσέ τε κἀνταῦθα εὑρόντες, μήτε φοιτῶντος ἀποσωθέντος μήτε διδάσκοντος, οὐ δευτέραν, οὐδὲ πάρεργον τὴν ἐπανάκλησιν καὶ προστασίαν τῶν ἀποδήμων Μουσῶν ἐποιησάμεθα, τό τε ἐκεῖ, καὶ τὸ ἐνταῦθα γυμνάσιον συστήσαντες. Καὶ ἤδη δὲ τὸ δεύτερον ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου τῆς Οὐγγροβλαχίας τούτου θρόνου ἀποκαταστάντες, μεθ' ὅσης φιλοφροσύνης τὴν ἐπιμέλειαν καὶ περίθαλψιν, οὗ συνεστήσαμεν γυμνασίου τούτου ποιούμεθα. Ἐπειδὴ δὲ ἀνηνέχθη ἡμῖν ὡς καὶ ἐν τῇ νήσῳ Χίῳ σπουδῇ τῶν πολιτῶν συνέστη σχολή, εἰς ἣν καὶ πολλαχόθεν ἄλλοθεν τῆς Ἑλλάδος συρρέουσιν οἱ μαθητιῶντες, διδασκόμενοι ἐν αὐτῇ γραμματικά, ῥητορικά, μαθηματικά, φιλοσοφικὰ καὶ θεολογικά, καὶ ἱκανὴ ἐπίδοσις γίνεται, ἥσθημεν διαφερόντως. Μὴ ἐχούσης δὲ διαρκῶς τὸν πόρον τῆς ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων τοῖς ἐγχωρίοις μόνοις συστάσης ταύτης σχολῆς πρὸς τὸν γινόμενον πληθυσμὸν τῶν ἐξ ἀλλοδαπῆς μαθητῶν, ἔρωτι παιδείας καὶ εὐνοίᾳ τῶν φιλομούσων κινούμενοι, ἔγνωμεν ὡς καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος οὕτω καὶ τοῖς ἐκεῖ μουσοτρόφοις ἅπασι ἐπιδαψιλεύσασθαι ἐκ τῆς θεοσδότου ἡμῖν ταύτης τζάρας τινὰ ἐπικουρίαν, ἵνα εὐπορωτέρας οὔσης τῆς προσόδου τῆς σχολῆς ἐκτενέστερον ἐμφιλοχωρῶσι τῇ παιδείᾳ οἱ ἐν αὐτῇ, καὶ οὕτω πλείων ἡ ὠφέλεια γένηται. Καὶ δὴ διὰ τοῦ αὐθεντικοῦ ἡμῶν χρυσοβούλλου τοῦδε λόγον ἀποφαινόμεθα καὶ διορίζομεν, ἵνα ἡ ῥηθεῖσα ἐν Χίῳ σχολὴ λαμβάνῃ κατ' ἔτος γρ. διακόσια, διδόμενα ἀπὸ τῶν αὐθεντικῶν ἡμῶν βαμμάτων. Ταύτην οὖν τὴν βοήθειαν πρυτανεύσαντες τῇ ἐν Χίῳ ταύτῃ σχολῇ τούς τε φιλτάτους συγγενεῖς καὶ ἀπογόνους ἡμῶν τοὺς θείᾳ προνοίᾳ μεθ' ἡμᾶς ἡγεμονεύσοντας φίλτρῳ πατρικῷ παραινοῦντες, ὀφειλῇ καθυπάγομεν, καὶ διακελευόμεθα, καὶ τοὺς ἐξ ἄλλης δὲ γενεᾶς μεθ' ἡμᾶς ἐκλαμπροτάτους ἡγεμόνας ἀδελφικῶς ἀξιοῦμεν ταύτην τὴν βοήθειαν ἀνανεοῦν τε καὶ ἐπικυροῦν ἵνα καὶ τὰ σφίσι διαταττόμενα παρὰ τῶν διαδεξομένων αὐτοὺς ἐπικυρῶνται. Ταῦτα τοίνυν ἀποφαινόμενοι καὶ ἐπικυροῦντες ἐκδεδώκαμεν τὸ παρὸν αὐ-

Digitized by Google

θεντικὸν ἡμῶν χρυσόβουλλον ἐπισφραγισθέν τε καὶ ἰδίᾳ ἡμῶν χειρὶ ἐπιβεβαιωθέν, πίστει τῶν φιλτάτων ἡμῶν Κωνσταντίνου βοεβόδα, Δημητρίου βοεβόδα, Νικολάου βοεβόδα καὶ Γεωργίου βοεβόδα, καὶ ὑπὸ μαρτυρίᾳ τῶν περὶ ἡμᾶς εὐγενεστάτων καὶ πιστῶν μεγάλων ἀρχόντων τοῦ Διβανίου τῆς αὐθεντείας ἡμῶν Νικολάου Πραγκοβάνου, μεγάλου λογοθέτου τῆς ἐπάνω τζάρας, Δημητρίου Ῥακοβίτζα, μεγάλου Μπάνου, Κωνσταντίνου Καρατζᾶ, μεγάλου χατμάνου, Μανωλάκη Κρετζουλέσκουλου, μεγάλου βορνίκου τῆς ἐπάνω τζάρας, Κωνσταντίνου Φιλιππέσκου, μεγάλου βεστιάρη, Δημητρίου Μάνου, μεγάλου ποστελνίκου, Λουκάκη Ἀργυροπούλου, μεγάλου σπαθάρη, Ἰσαὰκ Ῥαλέκου, μεγάλου βορνίκου τῆς κάτω τζάρας, Ῥαδουκάνου Σλατινιάνου, μεγάλου γ' βορνίκου, Μανωλάκη Γραδεςιάνου, μεγάλου δ' βορνίκου, Ματθαίου Φαλκογιάννου, μεγάλου βορνίκου τῶν κοινοτήτων, Γρηγορίου Πραγκοβάνου, μεγάλου λογοθέτου τῆς κάτω τζάρας, Γρηγορίου Γκίκα, μεγάλου λογοθέτου τῶν συνηθειῶν, Εὐστρατίου Κρετζουλέσκου, μεγάλου βορνίκου τῆς Πολιτείας, Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, μεγάλου Κομίσου, Κωνσταντίνου Παλαδιάνου, μεγάλου Κλουδζιάρη, Βασιλείου Καλλιγάρου, μεγάλου καμινάρη, Δημητρίου Ῥακοβίτζα, μεγάλου παχαρνίκου, καὶ Νέστορος μεγάλου στολνίκου.

Ἐξεδόθη τὸ παρὸν αὐθεντικὸν ἡμῶν χρυσόβουλλον τῷ δευτέρῳ ἔτει τῆς δευτέρας ἡμῶν ἡγεμονίας ἐν τῇ αὐθεντικῇ ἡμῶν καθέδρᾳ τοῦ Βουκουρεστίου, ἐν ἔτει σωτηρίῳ χιλιοστῷ ὀκτακοσιοστῷ κατὰ μῆνα Ἰούνιον, ἐπιστατοῦντος τοῦ ἡμετέρου μεγάλου στολνίκου Νέστορος.

ΣΧΟΛΗ ΕΝ ΕΞ ΜΑΡΜΑΡΟΙΣ, ΤΩι 1830.

Τὸ περὶ ταύτης Σιγγίλιον ἐπὶ Κωνσταντίου Α' τοῦ ἀπὸ Σιναίου πατριάρχου Κων/πόλεως ἐκδοθὲν ἔχει ὧδε.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ *ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κ/λεως Νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.*

Οὐδὲν οὕτω παιδείας τῷ βίῳ λυσιτελέστερον, οὐδὲ σεμνότερον ἄλλο καὶ τιμιώτερον, ἧς οὐθ' ἧκε ποτὲ ἀγαθόν, οὐθ' ἥξει ὅμοιον ἐν ἀνθρώποις· αὕτη καὶ γὰρ τῆς τε κατὰ λόγον καὶ γνῶσιν ἐνεργείας συμπληρωτική, τῶν τε πρὸς Θεὸν ὁσίων, καὶ τῶν πρὸς ἀνθρώπους δικαίων διδακτική, ἠθῶν καταρτιςική, ἀνδρικῶν βουλευμάτων σταθμητική, καὶ ἑνὶ λόγῳ τῶν ἀγαθῶν συμπάντων καὶ εὐδαιμονίας τῆς ὄντως περιποιητική, καὶ ἄνθρωπον ἀληθῶς τὸν ἄνθρωπον ἀπεργαζομένη, καὶ ᾗ δυνατὸν ὅμοιον τῷ Θεῷ ἀποφαίνουσα. Ταύτης γοῦν ἐλέῳ Θεοῦ καὶ ἡμεῖς τῶν εὐμενεστάτων χαρίτων ἀπολαύσαντες, ἐπί τε τὴν οἰκουμενικὴν ταύτην ἀναχθέντες περιωπήν, γενναίαν κατατιθέμεθα τὴν φροντίδα πρὸς διάδοσιν τοῦ θεοσδότου τουτουὶ χρήματος τῆς παιδείας, καὶ πρόοδον ἐπὶ τηλικαύτῃ τῶν ὁμογενῶν ὠφελείᾳ, ὅπερ εὔδηλον καὶ ἐκ τῶν ἑξῆς.

Καὶ γὰρ οἱ τιμιώτατοι πρόκριτοι καὶ λοιποὶ χριςιανοί, κάτοικοι τῆς ἐνταῦθα ἐν Βασιλευούσῃ ἐνορίας τῶν Ἕξ Μαρμάρων, κατιδόντες αὐτὴν τά γε περὶ παιδείαν ἀθλίως ἔχουσαν, καὶ ἐκ παλαιοῦ τοῦ χρόνου ἀμοιροῦσαν σχολείου ἑλληνικοῦ, καὶ κατανοοῦντες μὲν τὴν ἐκ τῆς ἐλλείψεως τοῦ θεοσδότου τούτου χρήματος ἀποτελουμένην βλάβην τοῖς τέκνοις αὐτῶν, κωλυόμενοι δὲ ἐς δεῦρο ὑπὸ τῶν καιρικῶν περιστάσεων παραμυθήσασθαι τὴν οὐσιωδεστάτην αὐτῶν ταύτην ἀνάγκην, προήχθησαν ἤδη θείου ζήλου ἐμφορηθέντες, καὶ πᾶσαν δυσκολίαν ὑπερβάντες συστῆσαι σχολεῖον ἑλληνικὸν καὶ διδάσκαλον ἐν αὐτῷ ἀποκαταστῆσαι πρὸς παράδοσιν τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων, καὶ καταρτισμὸν τῶν ἠθῶν τῶν τέκνων αὐτῶν. Καὶ πρῶτον, σχολεῖον ἀνέδειξαν πρόσφορον εἰς κατοικίαν διδασκάλου, καὶ μαθητῶν, τὸ ἐν τῇ περιοχῇ τῆς ἱερᾶς ἐκκλησίας τῆς ἐνορίας ταύτης κείμενον Κελλεῖον, τὸ μέχρι τοῦ νῦν διατελέσαν ἐπιτροπικόν, ὑπὸ τὴν δεσποτείαν τῆς ἱερᾶς ἐκκλησίας, καὶ ἤδη κοινῇ αὐτῶν ἀμεταθέτῳ θελήσει ἐλεύθερον γενόμενον, ἄσχετον, καὶ προσδιορισθὲν ἐπὶ λόγῳ τοιούτῳ σχολείου. Εἶτα δὲ ὁμοφώνως ἔγνωσαν τὰ εἰς διάφορα ἀσφαλῆ μέρη σὺν τόκῳ κατατεθειμένα 25,550 εἰκοσιπέντε χιλ. καὶ πεντακόσια πεντήκοντα γρόσια, χρήματα ὄντα τῆς ἱερᾶς ἐν τῇ ἐνορίᾳ αὐτῶν ἐκκλησίας, προσδιορίσαι καὶ ἀφοσιῶσαι τῇ σχολῇ, ὥστε εἶναι τοὐντεῦθεν ἴδια αὐτῆς ἀνεκποίητα. Ἐτάχθη δὲ καὶ δίσκος ἀδείᾳ ἐκκλησιαστικῇ ἡμετέρᾳ, ἵνα περιφέρηται ἐν τῇ ἱερᾷ ταύτῃ ἐκκλησίᾳ τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, τῆς Γοργοεπηκόου, κατὰ πάσας τὰς κυριωνύμους ἡμέρας, καὶ λοιπὰς τοῦ ἐνιαυτοῦ ἑορτάς, καὶ τὸ συναγόμενον ἔλεος ἀποδίδηται πρὸς τὴν σχολήν. Καὶ ἔφορον μὲν αὐτῆς ἐπιγράφεσθαι τὸν καθ' ἡμᾶς ἁγιώτα-

Digitized by Google

τον πατριαρχικὸν ἀποστολικὸν θρόνον, διορίζεσθαι δὲ παρὰ τοῦ κατὰ καιροὺς αὐτὸν διέποντος καὶ τρεῖς ἐπιτρόπους τῆς σχολῆς, κοινῇ γνώμῃ τῶν συνενοριτῶν ἐκλεγομένους, ἀξιότητι συγκεκροτημένους καὶ ζήλῳ εἰς τὰ τῆς σχολῆς, ἕνα Καψιμάλην δηλονότι, ἕνα γραμματέα καὶ ἕνα ἐπίτροπον, ἐπὶ τῷ διοικεῖν ἐπωφελῶς τὰ κατ' αὐτήν· συντεθῆναι δὲ καὶ κώδικα τῇ σχολῇ καὶ καταγράφεσθαι ἐν αὐτῷ τὰς προσόδους καὶ τὰ συμβαίνοντα ἐτήσια δαπανήματα· θεωρεῖσθαι δὲ ἐν ἑκάστου ἔτους συμπληρώσει παρὰ τῶν προκρίτων ἐνοριτῶν, καὶ ἐμφανίζεσθαι δι' αὐτῶν τῇ καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ πρὸς ἐπικύρωσιν. Ταῦτα διαπραξάμενοι οἱ διαληφθέντες χριστιανοὶ κοινῇ συμπνοίᾳ καὶ ζήλῳ φιλοκάλῳ καὶ διὰ κοινῆς αὐτῶν ἀναφορᾶς διατρανώσαντες τῇ ἡμῶν μετριότητι προκαθημένῃ συνοδικῶς, ἐξῃτήσαντο θερμῶς ἐπικυρωθῆναι καὶ δι' ἐκδόσεως ἡμετέρου πατριαρχικοῦ καὶ συνοδικοῦ σιγγιλιώδους ἐν μεμβράναις γράμματος εἰς ἀπαράτρεπτον διατήρησιν καὶ ἐνέργειαν ἀπαράλλακτον διηνεκῶς.

Καὶ δὴ τὴν αἴτησιν αὐτῶν ἀσμένως πάνυ ἀποδεξάμενοι, ὡς εὔλογον καὶ δικαίαν καὶ πρὸς κοινὸν ὄφελος ἀφορῶσαν, καὶ τῆς φιλογενείας καὶ φιλοκαλίας αὐτοὺς ἀγασάμενοι, καὶ καταστέψαντες ταῖς ἐκ βαθέων καρδίας πατρικαῖς εὐλογίαις καὶ εὐχαῖς, γράφομεν καὶ ἀποφαινόμεθα συνοδικῶς μετὰ τῶν περὶ ἡμᾶς ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, τῶν ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, ἵνα τὰ παρὰ τῶν εὐλογημένων τούτων χριστιανῶν τῆς ῥηθείσης ἐνορίας τῶν Ἒξ Μαρμάρων περὶ συστάσεως τῆς ῥηθείσης ἐν αὐτοῖς κοινῆς ἑλληνικῆς σχολῆς ἐπινοηθέντα καὶ διαταχθέντα, ὡς ἱερά, ἅγια, κοινωφελῆ, θεῷ τε φίλα καὶ ἀνθρώποις ἐπαινετά, ἔχωσι τὸ κῦρος καὶ τὴν ἰσχὺν ἀπαράτρεπτον καὶ ἀμεταποίητον, ἕως οὗ τὰ τῇδε ψῦχος, καὶ καύσων περιπολεύῃ καὶ ἔστωσαν ἐν κεφαλαίοις ῥητοῖς πᾶσι τοῖς ἐς ὕστερον δῆλα, καὶ μηδὲ μέχρι κεραίας ἐξαλλοίωσίν τινα ὑποστῆναι δυνάμενα. Καὶ πρῶτον μὲν τὸ ἐν τῇ περιοχῇ τῆς ἱερᾶς ἐκεῖσε ἐκκλησίας κείμενον Κελλεῖον, τὸ μέχρι τοῦδε κτῆμα αὐτῆς καὶ ἐπιτροπικὸν ὑπάρξαν, γνωριζέσθω τὸ ἀπὸ τοῦδε ἐλεύθερον διόλου, καὶ μηδεμίαν ἔχον ἀναφορὰν πρὸς αὐτὴν καὶ οἰκειότητος λόγον, ἀλλ' ἔστω καὶ γνωριζέσθω σχολὴ τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων, ἑτοίμη πρὸς ὑποδοχὴν καὶ διδασκαλίαν τῆς ἐν τῇ ἐνορίᾳ ταύτῃ φιλομαθοῦς νεολαίας. Β'. Τὰ ῥηθέντα γρόσια, ἴδια τῆς ἱερᾶς ἐκκλησίας τέως ὑπάρξαντα, ἔστωσαν τοὐντεῦθεν, καὶ λεγέσθωσαν κεφάλαιον χρηματικόν, καὶ προὶξ τῆς εἰρημένης νεοσυστάτου σχολῆς, καὶ μενέτωσαν διὰ παντὸς ἀναφαίρετα ἀπ' αὐτῆς καὶ ἀναπόσπαστα, μηδένα λόγον δεσποτείας ἢ μετοχῆς ἐχούσης τῆς ἱερᾶς ἐκκλησίας, μηδὲ ἐπὶ τοῖς κεφαλαίοις, μηδὲ ἐπὶ τοῖς διαφόροις αὐτῶν. Γ'. Τὰ χρηματικὰ κεφάλαια ταῦτα τῆς σχολῆς διαμενέτωσαν ἐς ἀεὶ ἀμετακίνητα, κατατεθειμένα ἐπὶ τόκῳ ὅσον οἷόν τε ἐπικερδεστέρῳ καὶ ἐν μέρεσιν ἀσφαλέσι καὶ ἀνυπόπτοις, καὶ ἐκ τοῦ ἐτησίου αὐτῶν διαφόρου ποριζέσθω ὁ συμπεφωνημένος τῷ διδασκάλῳ μισθός, καὶ εἴτι ἄλλο ἀναγκαῖον τῆς σχολῆς δαπάνημα. Δ'. Ἔστω τεταγμένος ἐπ' ὀνόματι τῆς σχολῆς δίσκος, καὶ περιαγέσθω κατὰ πᾶσαν Κυριακήν, καὶ ἑορτὴν ἐν τῇ κατὰ τόπον ἱερᾷ ἐκκλησίᾳ τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, καὶ τὸ προσφερόμενον ἔλεος τῶν φιλοκάλων ὑπουργείτω ταῖς ἐμπιπτούσαις τῇ σχολῇ ἑτέραις ἀνάγκαις. Ε'. Ὁ δὲ καθ' ἡμᾶς ἁγιώτατος πατριαρχικὸς ἀποστολικὸς καὶ οἰκουμενικὸς θρόνος, ἐποπτεύων τὰ κατ' αὐτὴν κηδεμονικῶς καὶ διέπων τῇ ὑπερεχούσῃ αὐτοῦ δυνάμει τε καὶ προνοίᾳ, ἐνεργείτω τὴν ἀποκατάστασιν τῶν διὰ τῆς ἐκλογῆς τῶν ἐνοριτῶν διοριζομένων ἑνὸς Καψιμάλη, ἑνὸς γραμματέως καὶ ἑνὸς ἐπιτρόπου, ἀξίων ἅμα καὶ ἱκανῶν ἐπὶ τῷ διοικεῖν μετὰ ζήλου καὶ προθυμίας τὰς δοσοληψίας αὐτῆς. ΣΤ'. Κείσθω ὀφειλὴ ἀπαραίτητος τοῖς κατὰ καιροὺς ἐπιτρόποις τῆς σχολῆς φυλάττειν ἀσφαλῶς τὰς τῶν κεφαλαίων αὐτῆς περιεκτικὰς ὁμολογίας καὶ παραλαμβάνειν ἀνελλιπῶς τὰ δουλευόμενα ἐτησίως διάφορα αὐτῶν καὶ τὰ ἀπὸ τοῦ δίσκου ἐλέη, καὶ εἴτι ἄλλο κύριον καὶ τυχηρὸν δικαίωμα τῆς σχολῆς καὶ χρῆσθαι τούτοις εἰς ἐκπλήρωσιν τῶν συμπεφωνημένων διδασκαλικῶν μισθῶν καὶ εἰς ἄλλας ἀνάγκας καὶ χρείας σχολῆς, καταγράφοντας πάντα ἐν καθαρῷ καταστίχῳ καὶ ἐμφανίζοντας ἐν τῇ συμπληρώσει ἑκάστου χρόνου τὸν λ/μὸν τῆς δοσοληψίας αὐτῶν, ἐπιμελουμένους τε εἰς αὔξησιν τῶν προσόδων τῆς σχολῆς καὶ πάντα διακονοῦντας ἐπωφελῶς, ὡς θεοῦ ἐφορῶντος. Ζ'. Ἔστω δὲ καὶ κῶδιξ τῇ σχολῇ καὶ ἐν αὐτῷ κατεστρωμένα λεπτομερῶς τά τε προσποριζόμενα διαφόρως καὶ τὰ συμβαίνοντα δαπανήματα, καὶ ἐπεξεργαζόμενα πρῶτον ὑπὸ

Digitized by Google

τῶν προκριτοτέρων ἐνοριτῶν, ἐμφανιζέσθωσαν ἀκολούθως τῇ καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ καὶ ἐπικυρούσθωσαν, εἰ καλῶς ἔχοι εἰς ἔνδειξιν καὶ ἀσφάλειαν. Η'. δὲ καὶ τελευταῖον ὁ ἐν αὐτῇ τῇ σχολῇ κατὰ καιροὺς διοριζόμενος διδάσκαλος ὀφείλει ἀπαραιτήτως ἔχεσθαι τοῦ ἰδίου ἔργου φιλοπόνως καὶ ἐπιμελεῖσθαι τῆς ἐπιδόσεως τῶν προσφοιτώντων αὐτῷ καὶ τῆς εὐκοσμίας τῶν ἠθῶν αὐτῶν, παράδειγμα χρηστοηθείας καὶ ἀρετῆς γενόμενος πρῶτος, καὶ φιλοτιμούμενος ὅπως ἀνάλογον ταῖς κοιναῖς ἐλπίσι γενναῖόν τε καὶ πολύχουν ἐνέγκῃ τὸν καρπόν. Ταῦτα ἀπεφάνθη καὶ κεκύρωται συνοδικῶς. Ὃς δ' ἂν καὶ ὁποῖος τῶν ἁπάντων, εἴτε ἐκ τῶν εἰρημένων ἐνοριτῶν, εἴτε ἄλλος τις ἱερωμένος ἢ λαϊκὸς ἀδοκήτῳ μοχθηρίᾳ γνώμης εἰς τοσοῦτον ἔλθῃ κακεντρεχείας καὶ σκαιότητος, ὥστε ἐχθρὰ βουλεύσασθαι κατὰ τῆς νεοσυστάτου ταύτης σχολῆς, καὶ τολμήσῃ διασεῖσαι τὴν ταχθεῖσαν αὐτῆς ἁρμονίαν, ἢ τῶν χρημάτων αὐτῆς καὶ πραγμάτων ὅλως ἐφάψασθαι, καὶ βλάβην αὐτῇ καὶ ζημίαν ἐμποιῆσαι, ἢ τοῖς ἐπιστάταις καὶ ἐπιτρόποις αὐτοῖς, διδάσκουσί τε καὶ μαθητιῶσι, ἐνόχλησιν προξενῆσαι, καὶ ὅλως βουληθῇ ἀνατρέψαι μέχρι κεραίας τὰ ἐν τῷ παρόντι συνοδικῶς ἐκπεφασμένα, ὁ τοιοῦτος ὡς ἀλαζὼν καὶ πολέμιος τῶν καλῶν καὶ θεαρέστων ἔργων, καὶ τῆς θεοσδότου παιδείας ἀντίμαχος καὶ βάρβαρος, ἀφωρισμένος ὑπάρχῃ παρὰ τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου καὶ ζωοποιοῦ καὶ ἀδιαιρέτου μακαρίας Τριάδος, τοῦ ἑνὸς τῇ φύσει μόνου Θεοῦ, καὶ κατηραμένος καὶ ἀσυγχώρητος καὶ ἄλυτος μετὰ θάνατον καὶ τυμπανιαῖος, καὶ πάσαις ταῖς πατρικαῖς καὶ συνοδικαῖς ἀραῖς ὑπεύθυνος, καὶ ἔνοχος τοῦ πυρὸς τῆς γεέννης, καὶ τῷ αἰωνίῳ ἀναθέματι ὑπόδικος. Ὅθεν εἰς ἔνδειξιν καὶ διηνεκῆ τὴν ἀσφάλειαν ἐγένετο καὶ τὸ παρὸν ἡμέτερον πατριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν σιγγιλιῶδες ἐν μεμβράναις γράμμα, καταστρωθὲν κἂν τῷ ἱερῷ κώδικι τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ Μ. Ἐκκλησίας, καὶ ἐδόθη τῇ διαληφθείσῃ ἀρτισυστάτῳ κατὰ τὴν ἐνορίαν τῶν Ἓξ Μαρμάρων κοινῇ ἑλληνικῇ Σχολῇ.

Ἐν ἔτει σωτηρίῳ ͵αωλ' κατὰ μῆνα Αὔγουστον ἐπινεμήσεως γ'.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κ/πόλεως Νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.

Ὁ Ἡρακλείας **ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ**.—Νικομηδείας **ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ**.—Χαλκηδόνος.—Δέρκων. —Ἀδριανουπόλεως.— Τραπεζοῦντος.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΧΑΛΚΗι ΕΛΛ. ΕΜΠΟΡΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ.

Οἱ Φαναριῶται ἦσαν οὐ μόνον αὐτοὶ πολλῆς καὶ ποικίλης παιδείας κάτοχοι, ἀλλὰ καὶ τὰ μάλιστα συνετέλεσαν εἰς σύστασιν καὶ ἑδραίωσιν σχολείων, ὡς μαρτυροῦσιν ἄλλα τε καὶ τὰ περὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Ὑψηλάντου, ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας, βουλομένου συστῆσαι τῷ 1780 ἑλληνομουσεῖον κατὰ τὴν ἐν Χάλκῃ ἱερὰν Μονὴν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς ἐπιλεγομένης Καμαριωτίσσης. Ἐν τῷ αὐθεντικῷ αὐτοῦ χρυσοβούλλῳ ὁ ἡγεμὼν Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης λέγει· «.....τὰ δὲ λειπόμενα τῶν εἰσοδημάτων διωρίσαμεν ἀπονέμεσθαι ἀνὰ ἔτος τῷ ῥηθέντι Ἡμῶν κατὰ Χάλκην αὐθεντικῷ Μοναστηρίῳ πρὸς τροφήν τε καὶ πληρωμὴν χρησιμεύσοντα τῶν τε διδασκάλων καὶ μαθητῶν τοῦ ἐν αὐτῷ συσταθησομένου ἑλληνομουσείου τε καὶ σχολῆς, ὡς διαλαμβάνει καὶ τὸ παρ' ἡμῶν ἐκδοθὲν χρυσόβουλλον τῷ ἱερῷ Μοναστηρίῳ τῆς Μαρικούτζας[1]...» Ἀθανάσιος δὲ ὁ Ὑψηλάντης λέγει παρακατιών, ὅτι «πεσὼν ὁ Ἀλέξανδρος τοῦ θρόνου οὐ μόνον σχολεῖον δὲν συνέστησεν, ἀλλ' οὐδὲ τὸ Μοναστήριον τῆς Παναγίας πτῶσιν ἐπαπειλοῦν δὲν ἐπεσκεύασεν· ἐν καιρῷ ὅμως τῆς πτώσεως αὐτοῦ (τῷ 1786) ἔκτισεν αὐτὸ μετὰ οἰκίσκων διὰ μαθητάς[2].» Ὁπωσδήποτε ὅμως τῶν περιστάσεων ἕνεκα ἑλληνομουσεῖον ἢ σχολὴ δὲν συνέστη τότε, βραδύτερον ὅμως τοῦ σάλου κοπάσαντος καὶ καιρῶν βελτιόνων ἐπελθόντων, οἱ ἐν Κων/πόλει ἔμποροι προνοίᾳ καὶ τῆς Ἐκκλησίας συνέστησαν αὐτόθι τῷ 1831 τὴν Ἑλληνικὴν Ἐμπορικὴν Σχολήν, ἧς πρῶτος ἀρχιδιδάσκαλος καὶ διευθυντὴς ἐγένετο Ἀντώνιος ὁ Σηλύμνιος, ὃν μετὰ δύο ἔτη ἀποθανόντα διεδέξαντο τῷ μὲν 1834 προσωρινῶς οἱ ἐν τῇ σχολῇ διδάσκαλοι, ἐν δὲ Ἰουνίῳ τοῦ αὐτοῦ ἔτους (1834) ὁ ἐκ Σμύρνης προσκληθεὶς Ἀβράμιος ὁ Ὁμηρόλης, Καισαρεὺς τὴν πατρίδα, ἀνὴρ ἐλλογιμώτατος, μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ συμβάντος τῷ 1839[3].

Ἀντιγράψαντες κατὰ τὴν ἐν τῇ σχολῇ

---

1) Ὑψηλάντου Τὰ μετὰ τὴν Ἅλωσιν, σελ. 624.

2) Αὐτόθι, σελ. 624 καὶ 650.

3) Ὅρα Βαρθολομαίου Κουτλουμουσιανοῦ Ὑπόμνημα ἱστορικὸν περὶ τῆς ἐν Χάλκῃ Μονῆς τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, σελ. 56, Ἀνδρέου Σπαθάρη λόγον περὶ τῆς ἐν αὐτῇ Σχολῆς ἐκδ. τῷ 1864 καὶ τὸ ἡμέτερον Σχεδ. σελ. 34.

Digitized by Google

ταύτη ὀκταετῆ ἡμῶν διδασκαλίαν (1860—1868) ἐκ τῶν ἀρχείων τῆς Σχολῆς τὰ περὶ τοῦ σοφοῦ τούτου ἀνδρὸς ἐκδίδομεν ἐνταῦθα τὸ πρῶτον.

Ἴσον ἀπαράλλακτον πατριαρχικῆς ἐπιστολῆς προσκλητικῆς πρὸς Ἀβράμιον Ὁμηρόλην ἐν Σμύρνῃ διατρίβοντα, ἵνα ἔλθῃ καὶ ἀναλάβῃ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐν Χάλκῃ Φροντιστηρίου[1].

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ *ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κων/πόλεως Νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.*

† Ἐλλογιμώτατε διδάσκαλε τῆς ἐν Σμύρνῃ Εὐαγγελικῆς Σχολῆς κὺρ Ἀβράμιε, τέκνον ἐν Κυρίῳ ἡμῶν ἀγαπητόν, χάρις εἴη σου τῇ ἐλλογιμότητι καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ, παρ' ἡμῶν δὲ εὐχή, εὐλογία καὶ συγχώρησις.

Ἐπειδὴ ἡ ἐνταῦθα κατὰ τὴν νῆσον Χάλκην ἐν τῷ ἱερῷ Μοναστηρίῳ τῆς Παναγίας συγκεκροτημένη Σχολὴ ἐναπελείφθη χηρεύουσα ἀξίου διδασκάλου τῶν γραμματικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν μαθημάτων, εἰδότες ἡμεῖς τὴν περὶ ταῦτα ἱκανότητα τῆς ἐλλογιμότητός σου, καὶ περὶ τὰ ἤθη χρηστότητα, ἔτι δὲ μαθόντες, ὅτι προέθου νὰ ἀναχωρήσῃς αὐτόθεν, ἔγνωμεν τῇ τε ἐλλογιμότητί σου πρόσφορον καὶ εὐκλείας περιποιητικόν, καὶ τῇ ῥηθείσῃ Σχολῇ λυσιτελὲς τὸ νὰ ἀναδεχθῇς τὴν διδασκαλικὴν αὐτῆς καθέδραν. Καὶ δὴ ἔχοντες τὴν ἐπὶ τούτῳ δεητικὴν γνώμην τῶν τιμιωτάτων αὐτῆς ἐφόρων, προσκαλοῦμέν σε ἤδη ἐντίμως διὰ τῆς παρούσης πατριαρχικῆς ἡμῶν ἐπιστολῆς, προτρεπόμενοι πατρικῶς τὴν ἐλλογιμότητά σου, ὅπως ἅμα τῷ λαβεῖν αὐτὴν ὁδοῦ ἀψάμενος κινήσῃς καὶ ἔλθῃς ἐνταῦθα εἰς βασιλεύουσαν, ἵνα ἀναλάβῃς τὸ θεοφιλὲς βάρος τῆς ἐν τῇ ῥηθείσῃ Σχολῇ διδασκαλίας, καὶ συντελέσῃς εἰς τὸν φωτισμὸν τῆς ἐν αὐτῇ ὁμογενοῦς νεολαίας, κατὰ τὰς χρηστὰς περὶ σοῦ κοινὰς ἐλπίδας μας, ἅμα δὲ τύχῃς καὶ ἡ ἐλλογιμότης σου τῆς ἀμοιβαίας ἀνέσεως καὶ ἀναλόγου εὐχαριστήσεως, ὡς ἐλπίζομεν, καὶ καθὼς ἰδίως γράφοντες σὲ πληροφοροῦσιν οἱ διαληφθέντες τιμιώτατοι ἔφοροι. Ἐφ' ᾧ καὶ σὲ περιμένομεν μετὰ πόθου, ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις εἴη μετὰ τῆς ἐλλογιμότητός σου. ͵αωλγ', Ὀκτωβρίου κα'.

Ὁ Κ/πόλεως **ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ** ἐν Χριστῷ εὐχέτης[2].

(Ἰδιόχειρον ὑστερόγραφον τοῦ Κωνσταντίου).

Πρὸς τῇ κοινῇ παρακλήσει προσθέτομεν καὶ τὴν ἡμετέραν παρορμῶντές σε, ἵνα ὑπακούσῃς τῇ κοινῇ φωνῇ ταύτῃ καὶ ἔλθῃς μεθ' ὅσης χαρᾶς ἄνευ τριψεργίας καὶ ὑπερθέσεως.

Ἡ ἐπιγραφή.

Τῷ ἐλλογιμωτάτῳ διδασκάλῳ τῆς ἐν Σμύρνῃ Εὐαγγελικῆς Σχολῆς κυρίῳ Ἀβραμίῳ, τέκνῳ ἐν Κυρίῳ ἡμῶν ἀγαπητῷ. Εὐχετικῶς.

Ἀριθ. Δ'.

Ἑτέρα τοῦ αὐτοῦ πατριάρχου πρὸς τὸν αὐτὸν προσκλητική.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ *ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κων/πόλεως Νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.*

† Ἐλλογιμώτατε διδάσκαλε κὺρ Ἀβράμιε, ὁ ἐν Σμύρνῃ διατελῶν, τέκνον ἐν Κυρίῳ ἡμῶν ἀγαπητόν, χάρις εἴη τῇ ἐλλογιμότητί σου καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ, παρ' ἡμῶν δὲ εὐχή, εὐλογία καὶ συγχώρησις. Ἐκ τοῦ πρὸς ἡμᾶς σταλέντος ἐλλογίμου ἀποκριτικοῦ γράμματός σου καὶ παρὰ τῶν τιμιωτάτων ἐφόρων τῆς ἐν Χάλκῃ Σχολῆς ἐπληροφορήθημεν, ὅτι διὰ τὰς περιπλοκὰς τῶν αὐτόθι ὑποθέσεών σου ἀναβάλλεις τὴν προσωπικήν σου ἐνταῦθα ἔλευσιν μέχρι τοῦ Μαρτίου, καὶ τοῦτο προὐξένησε καὶ πρὸς ἡμᾶς καὶ πρὸς τὴν τιμιότητά των ἱκανὴν ἀθυμίαν, καθότι ἡ ἐνεστῶσα κατάστασις τῆς σχολῆς ἀπῄτει ἀνυπέρθετον τὴν παρουσίαν σου καὶ προστασίαν. Ἐπαναλαμβάνοντες λοιπὸν τὰς πατρικὰς προτροπάς μας ἀξιοῦμεν τὴν ἐλλογιμότητά σου νὰ ἐπιταχύνῃς τὴν ἔλευσίν σου πρὸ τοῦ Μαρτίου, καθότι προξενεῖται μέγα ἄδικον πρὸς τὴν σχολὴν ἐκ τῆς τοιαύτης ἀναβολῆς, τὸ ὁποῖον ἀνησυχεῖ οὐ μικρὸν καὶ ἡμᾶς καὶ τοὺς τιμιωτάτους ἐφόρους, καὶ τὸ ὁποῖον στοχαζόμεθα, ὅτι δὲν εἶναι ἀνεκτὸν εἰς τὸν φιλότιμον τρόπον σου. Ἐὰν ὅμως καὶ πρὸ τοῦ Μαρτίου ὑπάρχῃ ἀδύνατον τὸ νὰ ἔλθῃς, τοὐλάχιστον εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἀπαιτεῖται ἀφεύκτως νὰ εὑρεθῇς ἐδῶ διὰ τοὺς ἀνωτέρω λόγους, καὶ νὰ ἔχῃς τὴν εὐχήν μας ἐπιμελήθητι, προευκολύνων τὰς ὑποθέσεις σου, διὰ νὰ κινήσῃς

[1]) Τὸ πρωτότυπον ἀπόκειται ἐν τῇ τῆς Σχολῆς βιβλιοθήκῃ ὑπ' ἀριθ. Γ'.

[2]) Οὗτος εἶναι ὁ ἐπιφανὴς πατριάρχης Κωνστάντιος ὁ Α' ὁ ἀπὸ Σιναίου ἐπιλεγόμενος. Ἴδε καὶ Α. Σπαθάρη λόγον κτλ., σελ. 3, ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1864.

Digitized by Google

μίαν ὥραν προτήτερα, ὅτι σὲ περιμένομεν μετὰ πόθου. Ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις καὶ τὸ ἄπειρον ἔλεος εἴη μετὰ τῆς ἐλλογιμότητός σου.

ͱωλγ'. Δεκεμβρίου κγ'.

Ὁ Κων/πόλεως **ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ** ἐν Χριστῷ εὐχέτης.

(Ὑστερόγραφον ἰδιόχειρον τοῦ πατριάρχου).

Μὴ ἀναβάλλῃς τὸν καιρόν, ἀλλὰ σπεῦσον ὡς τάχιστα, τέκνον.

Ἡ ἐπιγραφή.

Τῷ ἐλλογιμωτάτῳ διδασκάλῳ κὺρ Ἀβραμίῳ, τῷ ἐν Σμύρνῃ διατελοῦντι, τέκνῳ ἐν Κυρίῳ ἀγαπητῷ τῆς ἡμῶν μετριότητος.

Εὐχετικῶς.

Ταῖς ἐπιμόνοις προτροπαῖς καὶ παρακλήσεσι τοῦ τε Πατριάρχου Κωνσταντίου τοῦ Α' καὶ τῶν ἐφόρων πειθόμενος ὁ ἀοίδιμος Ἀβράμιος, ἦλθε τῳόντι εἰς βασιλεύουσαν ἀναληψόμενος τοὺς οἴακας τοῦ Φροντιστηρίου.

Ἰδοὺ καὶ ἴσον ἀπαράλλακτον τοῦ συμφωνητικοῦ μεταξὺ τῶν ἐφόρων καὶ τοῦ Ἀβραμίου[1].

«Οἱ κύριοι ἔφοροι τοῦ ἐν Χάλκῃ Φροντιστηρίου καὶ ὁ κ. Ἀβράμιος Ὁμηρόλης οὕτω συνέθεντο. Ὁ μὲν κ. Ἀβράμιος ἀναδεχθεὶς τὴν διδασκαλικὴν ἐπιστασίαν εἰς τὸ εἰρημένον Φροντιστήριον νὰ ἔχῃ τὴν φροντίδα καὶ ἐπαγρύπνησιν εἰς ὅλα τὰ ἤδη εἰσηγμένα καὶ ἑξῆς εἰσαχθησόμενα εἴδη τῶν μαθημάτων καὶ εἰς τὴν τῶν λοιπῶν διδασκάλων καὶ τῶν μαθητῶν διαγωγήν, παραδίδων καὶ αὐτὸς τὴν Γραμματικὴν Φιλολογίαν καὶ τὰς ἐνδεχομένας ἐπιστήμας, ἀπολύτως καὶ μὲ πληρεξουσιότητα ἐνεργῶν καὶ πράττων ὅσα πρόσφορα καὶ συντείνοντα εἰς τὴν πρόοδον τῶν μαθητῶν καὶ τοῦ καταστήματος αὐτοῦ.

»Οἱ δὲ κύριοι ἔφοροι νὰ ἔχωσι τὴν γενικὴν ἐπιμέλειαν καὶ φροντίδα τῶν ἐξωτερικῶν, ἤγουν οἰκονομίας, ἐπισκευῆς, εἰσόδου καὶ ἐξόδου μαθητῶν, συστάσεως ἢ ἀλλαγῆς ὑπηρετῶν καὶ εἴ τινος ἄλλου τοιούτου. Νὰ δίδωσι δὲ πρὸς τὸ παρὸν ὡς ἐτήσιον σιτηρέσιον πρὸς τὸν κ. Ἀβράμιον γρόσια 16000, τῶν ὁποίων τὰ ἡμίση προπληρωτέα. Ὅταν δὲ ἐπαυξήσωσιν αἱ τῆς Σχολῆς πρόσοδοι καὶ αἱ ἀναγκαιότεραι δαπάναι οἰκονομίας τύχωσιν εὐκολωτέρας, ἡ εἰρημένη ποσότης νὰ ἀναπληρωθῇ εἰς 20000 ἢ καὶ εἰς περισσότερον, ὅταν οἱ πόροι τὸ ἐπιτρέψωσιν.

»Εἰς τὰς γενικωτέρας σκέψεις περὶ τοῦ Φροντιστηρίου καὶ ἐκτέλεσιν μεγάλου τινὸς σχεδίου νὰ συνυπακούωνται τὰ δύο μέρη καὶ νὰ ἀποφασίζηται μὲ τὴν κοινὴν συναίνεσιν.

»Ὁ κ. Ἀβράμιος νὰ ἠμπορῇ νὰ ὑποδέχηται εἰς τὸ οἴκημά του φίλους του καὶ νὰ μὴ τὸν γίνεται περὶ τούτου ἐμπόδιον. Νὰ προσέχῃ ὅμως καὶ αὐτὸς ἡ φιλοξενία του νὰ μὴ προσβάλλῃ εἰς τὰ καθεστῶτα τῆς Σχολῆς.

»Ὅταν δέ ποτε κατὰ τὸ ἀνθρώπινον φανῇ ἀνάγκη παραιτήσεως κατὰ τὴν θέλησιν τοῦ ἑνὸς μέρους ἢ τοῦ ἄλλου, νὰ γνωστοποιῆται ἡ γνώμη πρὸ ἓξ μηνῶν, ἂν ἦναι δυνατόν, εἰ δὲ μὴ τοὐλάχιστον πρὸ δύο.

»Πρὸς ἔνδειξιν τούτων ἐγένοντο δύο ἀντίγραφα τούτων ὑπογεγραμμένα ἑκατέρωθεν, ἵνα ἔχῃ ἑκάτερον θάτερον πρὸς ἀσφάλειαν.

1 Ἰουνίου 1834 ἐν Κων/πόλει.

ΔΗΜ. ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ. ΑΒΡ. ΟΜΗΡΟΛΗΣ.
ΑΛΕΞ. ΦΕΝΕΡΛΗΣ. ΛΟΥΚ. ΒΟΥΛΟΥΡΗΣ.
ΚΥΡ. ΠΑΝΤΖΙΡΗΣ.»

Οὕτω δὲ ὁ ἀοίδιμος Ἀβράμιος ἔκτοτε διηύθυνε τὴν Σχολὴν μέχρι τῆς 15 Ὀκτωβρίου τοῦ 1839, ὅτε ἀποθανὼν ἐτάφη ἐν τῇ Σχολῇ ἐπισήμως[1].

Ἐπιγράμματα πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ τάφου.

«Ὧδε κεῖτ' Ἀβράμιος ὁ Ὁμηρόλης
ὁ θερμὸς Μουσῶν καὶ Ἀπόλλωνος λάτρις.
Ὃς ἐν ὅλοις ἔτεσι πέντε ἐκλάμψας
ἐν τῷ ἱερῷ τῷδε Φροντιστηρίῳ
ἔδυσ' ἐν ἀκμῇ τῆς αὐτοῦ ἡλικίας
ἀμύθητον, φεῦ! λιπὼν τοῖς πᾶσι πένθος,
ἀλλὰ καὶ κλέος, ὅπερ οὔποτ' ὀλεῖται.»
ͱωλθ' Ποσειδεῶνος φθίνοντος[2].

Ἕτερον αὐτόθι.

«Ἀβραμίῳ Καισαρεῖ τῷ Ὁμηρόλῃ
ἐνθέρμῳ ζήλῳ καὶ πόνοις ἀτρύτοις
παιδείαν ἑλληνικὴν
δι' ὅλης πενταετίας
ἐν τῷδε τῷ ἱερῷ Φροντιστηρίῳ
ἐκδιδάξαντι
οἱ φιλόμουσοι ἔφοροι
εἰς εὐγνωμοσύνης δεῖγμα κ' εἰς ἀΐδιον μνήμην
τύμβον ἀνήγειραν τόνδε.»
ͱωλθ' Ποσειδεῶνος φθίνοντος[3].

---

1) Ἐν πρωτοτύπῳ ὑπ' ἀριθ. Ε'.

1) Α. Σπαθάρ. λόγ., σελ. 4.

2) Νικολάου Ι. Ψυχάρη.

3) Δανιὴλ Μάγνητος, διαδόχου τοῦ Ἀβραμίου

Digitized by Google

Η διαθήκη τοῦ Ἀβραμίου[1].

Ἴσον ἀπαράλλακτον γράμματος ὑπογεγραμμένου ὑπὸ τοῦ διδασκάλου Στεφάνου Λεφάκη καὶ τοῦ παιδονόμου Δημητρίου Γεωργιάδου πρὸς τὴν ἐφορείαν, ὅπερ ἐπέχει τόπον διαθήκης τοῦ μακαρίτου Ἀβραμίου τοῦ Ὁμηρόλη.

«*Κύριοι ἔφοροι!*

»Χρέος μου κρίνω νὰ βάλω ὑπ' ὄψιν σας ὅσα ὁ μακαρίτης Ἀβράμιος Ὁμηρόλης περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ἀσθενείας του εἶχε παραγγείλειν, παρόντος καὶ τοῦ παιδονόμου κ. Δημητρίου, περὶ τοῦ πῶς μετὰ θάνατόν του νὰ διατεθῇ ἡ περιουσία του. Δι' ἀκρίβειαν δὲ τῶν παραγγελθέντων καὶ ἀνάπαυσιν τῆς συνειδήσεώς μας καταγράφω αὐτὰς τὰς ἰδίας λέξεις τοῦ μακαρίτου, ὅστις καλέσας καὶ τοὺς δύο μας ἔλεγε.

«Καὶ διαθήκην δὲν ἔχω καὶ καλαμάρι νὰ φέρετε, εἰς κατάστασιν δὲν εἶμαι νὰ γράψω. Προσέξετε σεῖς καὶ οἱ δύο σας νὰ λάβητε εἰς ἐνθύμησιν, ὅσα περὶ διαθήκης εἴπω, τὰ ὁποῖα ζητῶ νὰ ἰσχύωσιν ὡς διαθήκη μου. Ἀφίνω λοιπὸν ἐκ τῆς περιουσίας μου γρόσ.

Εἰς τὸ Σχολεῖον τοῦτο εἴκοσι χιλ.	»	20000
Εἰς τὸ τῆς Σμύρνης δέκα χιλιάδ. ἢ τοὐλάχιστον πέντε	»	10000
Εἰς τὸ νοσοκομεῖον τῆς Σμύρνης πέντε χιλιάδας........	»	5000
Εἰς ἐσᾶς τοὺς δύο ἀπὸ δύο χιλιάδ.	»	4000
Εἰς τὸν ἀνεψιόν μου Ἰωάννην ὀκτὼ χιλιάδας	»	8000
Εἰς τὴν Παλλόπα χίλια.......	»	1000

Εἰς τῆς πατρίδος μου τὸ σχολεῖον ὅλα μου τὰ βιβλία. Τὸν Ἰορδάνην νὰ μὴν ἀφήσητε νὰ ἰδιοποιηθῇ τὰ λοιπὰ ὅλα μόνος καὶ ἀφήσῃ τὰς ἀδελφάς μας ἔξω.»

»Μετὰ τοὺς λόγους τούτους ἐδάκρυσε, καὶ καλέσας με πλησιέστερον, εἶπε· «Στέφανε, ἔχετε σεῖς ὑγείαν, ἐγὼ πηγαίνω πλέον, ἀποχαιρετῶ καὶ συγχωρῶ ὅλους, ζητῶ συγχώρησιν ἀπὸ ὅλους. Ὅταν γνωρίσῃς ὅτι πλησιάζω τὸν θάνατον καὶ δὲν εἶμαι πλέον εἰς κατάστασιν ἐγώ, φρόντισε, χωρὶς θόρυβον, νὰ φέρῃς πνευματικόν, νὰ μεταλάβω, νὰ γένουν ὅσα ἀπαιτοῦνται περὶ τὴν ὥραν ἐκείνην εἰς χριστιανόν, καθὼς μνημόσυνα, ἐλεημοσύναι εἰς τοὺς ἐν τῇ Σχολῇ πτωχοὺς δούλους.» Ἔπειτα ἐπανέλαβε πάλιν ὅσα καὶ πρότερον παρήγγειλε μὲ τὴν ἰδίαν σχεδὸν τάξιν· ἐπρόσθεσεν ὅμως ἀκόμη· «ζητῶ ἐπιμόνως νὰ εἴπητε εἰς τοὺς κκ. ἐφόρους νὰ στείλουν τὸν Σεραπίωνα εἰς τὴν Εὐρώπην μὲ ἰδικά μου ἔξοδα, νὰ σπουδάσῃ, μὲ συμφωνίαν ὅμως μετὰ ταῦτα νὰ ὑπάγῃ καὶ εἰς τὴν πατρίδα μου νὰ διδάξῃ. Χαίρω, ὅτι μὲ τοῦτο κάμνω καὶ τὸ εἰς τὴν πατρίδα μου χρέος, καὶ πρῶτος τὴν ἀρχὴν τοῦ νὰ στέλλωνται ἀπὸ τὸ σχολεῖον τοῦτο οἱ καλοηθέστεροι νέοι εἰς τὴν Εὐρώπην.»

»Ἀφοῦ εἰς τοῦτο ἐξετάθη ἱκανῶς, ἤρχισε πάλιν νὰ μᾶς ἐπαναλαμβάνῃ τὰς ἰδίας παραγγελίας· ἐν τοσούτῳ δὲ ἤρχισε νὰ τὸν πέρνῃ ὕπνος, καὶ ἐξηρχόμεθα, διὰ νὰ τὸν ἀφήσωμεν νὰ ἀναπαυθῇ· τότε αἴφνης πάλιν ἐξυπνήσας, εἶπεν· «ἐνθυμεῖσθε τὰ ὅσα εἶπα· παρηγορεῖτε τὸν Ἰωάννην· στείλατέ τον εἰς τὴν πατρίδα, παραγγείλατε τὸν Ἰορδάνην, καθησυχάσατε τοὺς μαθητάς.» Πολλὰ καλὰ τὸν εἴπα καὶ ἐξήλθομεν.

»Ταῦτα ἐν συνειδήσει ἠκούσαμεν ἀπὸ τὸν μακαρίτην, ὅστις, μολονότι ἐν τῷ μεταξὺ πολλάκις ἐπροσπαθήσαμεν νὰ τὸν ἀποκόψωμεν ἀπὸ τοιούτους λυπηροὺς λόγους, δὲν ἔχασεν ὅμως τὴν συνέχειαν τῆς ὁμιλίας του. Ὅθεν καὶ διότι ὁ μακαρίτης ἐπιμόνως μᾶς ὑπεχρέωσε, καὶ διότι εἰς ὅσους τὸν ἀνέφεραν περὶ διαθήκης εἶπεν, ὅτι διέταξε τὰ πάντα δι' ἡμῶν τῶν δύο, ἔτι δὲ καὶ εἰς τὸν ἴδιον ἀδελφόν του Ἰορδάνην τὴν ὥραν πλέον τοῦ θανάτου εἶπε νὰ κάμῃ καθὼς θὰ τὸν διατάξωμεν ἡμεῖς ὡς ἀπὸ μέρους τοῦ μακαρίτου, κατὰ τὴν παραγγελίαν τοῦ ὁποίου ἠρώτησεν ἐμὲ ὁ Ἰορδάνης περὶ τῶν παραγγελθέντων, δι' ὅλα αὐτὰ βάλλω ὑπ' ὄψιν τῶν εὐγενεστάτων ἐφόρων ἀπαραλλάκτως τὰς περὶ διαθήκης παραγγελίας, διὰ νὰ λάβουν καὶ πέρας κατὰ τὴν πολλάκις ἐπανειλημμένην ζήτησιν τοῦ μακαρίτου.

Χάλκη, τῇ 15 Ὀκτωβρίου 1839.

Ὁ ὑποδιδάσκαλος **ΣΤΕΦ. ΛΕΦΑΚΗΣ.**

Ὁ παιδονόμος **Δ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ.»**

ΣΗΜ. Τὰ ἐν τῇ διαθήκῃ τοῦ ἀοιδίμου Ἀβραμίου ἀφιερωθέντα εἰς τὴν σχολὴν 20 χιλ. γρόσια ἐδόθησαν τῷ ὄντι εἰς αὐτήν[1].

καὶ διευθύναντος τὸ Φροντιστήριον μέχρι τῆς 4 Ἰουνίου 1840, ὅτε παραιτηθεὶς ἀνεχώρησεν. (Α. Σπαθάρ. λόγ., σελ. 6. — Βαρθολομ. Κουτλουμ. Ὑπόμνημα, σελ. 105).

1) Ὑπ' ἀριθ. Η'.

1) Ἰδὲ λόγ. Α. Σπαθάρ., σελ. 6.

Digitized by Google

ΧΑΤΤΙ[1]

ΤΟΥ ΣΟΥΛΤΑΝ ΣΕΛΙΜ ΤΟΥ Γ' ΠΡΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΝ ΜΟΥΡΟΥΖΗΝ

ἐκδοθὲν καὶ ἀφορῶν τὴν σύστασιν ἑλληνικῆς ἰατρικῆς Ἀκαδημίας ἐν Κων/πόλει.

Ὁ Δημήτριος Μουρούζης, μέγας διερμηνεὺς τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους τῷ 1808 γενόμενος, τῷ δὲ 1812 ἐν Ἀδριανουπόλει καρατομηθεὶς[2] λίαν συνετέλεσεν εἰς τὴν παρ' ἡμῖν διάδοσιν τῶν γραμμάτων, σκοπῶν πρὸς τοῖς ἄλλοις, ἵνα συστήσῃ Ἰατροσπουδαστήριον ἢ Ἰατρικὴν Ἀκαδημίαν ἐν Κων/πόλει, ἐφ' ᾧ καὶ τὸ κατὰ τὸ 1805 ἐκδοθὲν τοῦτο χάττιον προὐκάλεσεν. Ἡ Ἀκαδημία ὅμως αὕτη τῶν καιρικῶν περιστάσεων ἕνεκα δὲν ἱδρύθη.

Τὸ χάττιον τοῦτο ἐν μεταφράσει σωζόμενον ἀντιγράψας ἐκ χειρογράφου κώδικος ἀνήκοντός ποτε Ἰωάννῃ Πρωίῳ τῷ Θεραπειανῷ ἐξέδωκα τὸ πρῶτον ἐν τῷ Ἡμερολογίῳ *Χρόνῳ* τοῦ 1872, νῦν δὲ ἀνατυπῶ ἐνταῦθα ἔχον ὧδε.

«Μετάφρασις τοῦ πρὸς τὸν ἐκλαμπρότατον Μπεγζαδὲν Δημήτριον Μουρούζην ἐκδοθέντος βασιλικοῦ χατλίδικου ὁρισμοῦ, δι' οὗ διωρίσθη ἡ ἐκλαμπρότης του ναζίρης[3] καὶ προστάτης τῶν ἐν Βασιλευούσῃ πρὸς περίθαλψιν τῶν ἀπόρων καὶ ἀσθενῶν καὶ πρὸς ἐπίδοσιν τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης νοσοκομείων καὶ σπουδαστηρίων ἰατρικῶν.

»Ἔγκριτε τῶν προὐχόντων τοῦ Γένους τοῦ Μεσσία Δημήτριε Μουρούζη Μπεγζαδέ, αὐξηθείη ἡ ἀγχίνοιά σου. Φθάνοντος τοῦ ὑψηλοῦ βασιλικοῦ μου τούτου σημείου[4], γνωστὸν ἔστω σοι, ὅτι προλαβόντως μὲ τὸ νὰ ἐγένετο ἱερά μου θέλησις, ὅτι ὅσοι τῶν ῥαγιάδων[5] ἤθελον εἶναι ἐμπαθεῖς καὶ ἀόμματοι νὰ τίθωνται εἰς νοσοκομεῖα, ὅσοι δὲ εὑρίσκονται ἐν καταστάσει ἐργασίας νὰ στέλλωνται εἰς τὰς πατρίδας των, ἐμποδιζόμενοι ἀπὸ τοῦ νὰ ἐνοχλῶσι τὸν λαὸν μὲ ζητείαν, ἐπροστάττετο τότε δι' ὑψηλοῦ ὁρισμοῦ μου καὶ ὁ πατριάρχης τῶν Ῥωμαίων καὶ Ἀρμενίων εἰς τὸ νὰ ἀποπέμψωσιν εἰς τὰς πατρίδας των ὅσους ἐκ τῶν πτωχευόντων ῥαγιάδων δύνανται δουλεύοντες νὰ προσπορίζωνται τὰ πρὸς ζωάρκειαν, ὅσοι δὲ κυριευμένοι ὄντες ὑπὸ χρονικῶν παθῶν ζωοτροφοῦνται μὲ ζητείας, τοὺς τοιούτους νὰ βάλωσιν εἰς τὰ ὀσπιτάλια, τὰ ὁποῖα καὶ νὰ φροντίσουν νὰ ἔμβουν εἰς τὴν προτέραν εὐταξίαν. Ἔπειτα δὲ γενομένης παρακλήσεως παρὰ τῶν ῥηθέντων πατριαρχῶν, ὅτι ὄντων πρὸ καιροῦ παρημελημένων τῶν ὀσπιταλίων καὶ κατηρημωμένων νὰ ἐκδοθῇ ἱερός μου ὁρισμὸς εἰς τὸ νὰ μὴν ἐμποδισθῇ ἡ ἐπισκευὴ αὐτῶν, ἐφ' ᾧ καὶ ἐξεδόθησαν μὲν τότε κατὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἱεροῦ βασιλικοῦ μου χαττίου ὁρισμοὶ προστακτικοὶ τοῦ νὰ μὴν ἐμποδισθῇ ἡ ἐπισκευὴ τῶν ὀσπιταλίων τῶν εὑρισκομένων εἰς Γαλατᾶν, Πέγζογλου, Ἑπτὰ Γουλάδες καὶ πέριξ τοῦ Ναρλῆ-καπὶ καὶ ἀκολούθως διετάχθη εἰς τὸ νὰ τίθωνται οἱ ἀσθενεῖς καὶ ἐμπαθεῖς ῥαγιάδες εἰς τὰ ὀσπιτάλια, ἐμποδιζόμενοι ἀπὸ ζητείας. Πλὴν ἐπειδὴ ἡ τότε διάταξις δὲν ἔγεινε μὲ βάσιμον καὶ στερεὸν τρόπον καὶ δὲν κατεβάλλετο ἡ προσήκουσα φροντὶς πρὸς διαμονὴν καὶ συντήρησιν αὐτῆς, δὲν ἐφάνη καὶ κανένας καρπὸς καὶ ἑπομένως μέχρι τοῦδε ἐξακολουθεῖ τοῦ νὰ περιφέρωνται πτωχεύοντες οἱ μὲ χρονικὰ πάθη ἀσθενεῖς εἰς τὰς ἀγορὰς καὶ δρόμους, προξενοῦντες εἰς τοὺς θεατὰς δικαίῳ καὶ φυσικῷ τῷ λόγῳ οὐ μικρὰν ἀηδίαν καὶ ἀποστροφὴν μὲ τὸ νὰ ἐγένετο οὖν γνωστόν, ὅτι ἕως οὗ δὲν γείνῃ ἡ προσήκουσα προσοχὴ καὶ ἐπιστασία εἰς τὰ περὶ τροφῆς καὶ ἄλλων ἀναγκαίων καὶ πρὸ πάντων εἰς τὰ ἰατρικὰ τῶν νοσοκομείων, δὲν ἐλπίζεται νὰ φανῇ κανένας καρπός, καὶ ὅτι διὰ νὰ ἔμβουν εἰς καλὴν τάξιν τὰ ὀσπιτάλια (τὰ ὁποῖα εἶναι πρόξενα τόσων ὠφελειῶν εἰς τὸν λαόν), ἐν πρώτοις εἶναι χρεία ἐμπείρων ἰατρῶν, οἱ ὁποῖοι σπουδάζοντες ἐν τοῖς ἰδίοις ὀσπιταλίοις νὰ κάμουν θεωρίαν τῶν ἀνατομικῶν πράξεων, καὶ ὅτι οἱ ἀπὸ Εὐρώπης ἐρχόμενοι ἰατροὶ ἐν τῇ Βασιλευούσῃ ὅσον καὶ ἂν σπουδάζουν τὴν ἰατρικὴν τέχνην καὶ γυμνασθοῦν εἰς τὰς περιφήμους Ἀκαδημίας τῆς Χάλλης, Πάδοβας καὶ Μονπελιέ, καὶ τὰς ταύταις ὁμοίας, πάλιν ἐκ πείρας ἀνεφάνη ὅτι τόσον διὰ τὴν διαφορὰν τῶν κράσεων, ὅσον καὶ διὰ τὴν κατάστασιν τοῦ κλίματος καὶ τοπικῆς θέσεως συνέβη πολλάκις καὶ περιέπεσαν εἰς λάθη, καὶ ἀκολούθως εἶναι ἀποδεδειγμένον καὶ ὁμολογούμενον παρὰ πάντων τῶν ἰατρῶν καὶ συγγραφέων, ὅτι ἐπάναγκες εἶναι νὰ γίνηται ἡ θεωρία τῆς ἰατρικῆς ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, ὅπου ἔχει νὰ γίνῃ καὶ ἡ πρᾶξις αὐτῆς, λοιπὸν καθὼς εἰς ὅλας τὰς ἐπικρατείας συσταίνονται νοσοκομεῖα καὶ

---

1) Αὐτοκρατορικὸν αὐτόγραφον. 2) Ἰδὲ Ε. Σταματιάδου Βίοι διερμηνέων, σελ. 161.
3) Διευθυντής. 4) Τουρᾶς. 5) Ὑπήκοος.

Digitized by Google

Ἀκαδημίαι ἰατρικῆς καὶ καταβάλλεται κάθε ἐπιμέλεια διὰ τὴν αὔξησιν καὶ πληθυσμὸν τῶν σπουδαίων καὶ πεπαιδευμένων, οὕτω θέλει γίνεται καὶ ἐκ μέρους τῆς ὑψηλῆς μου Βασιλείας ἀντίληψις καὶ προστασία, ὁποῦ οἱ μὲν ἐγκρατεῖς καὶ εἰδήμονες τῆς ἰατρικῆς τέχνης νὰ ἀποκτῶσιν ἐντέλειαν καὶ ἐμπειρίαν τῆς μαθήσεώς των, οἱ δὲ μαθηταὶ νὰ γυμνάζωνται καὶ νὰ παιδεύωνται καὶ οὕτω νὰ πληθύνουν οἱ ἔμπειροι καὶ ἐντελεῖς ἰατροί, οἱ ὁποῖοι διὰ νὰ αὐξήσουν εἰς τὰς Ἀκαδημίας τὰ φῶτα τῶν γνώσεων καὶ μαθήσεών των εἶναι ἀνάγκη νὰ ἔχουν ἀνταποκρίσεις μετὰ τῶν ἰατρῶν τῶν ὀσπιταλίων τῶν ἀκαδημιῶν τῆς Εὐρώπης, καὶ κοινοποιοῦντες τὰς ἀνατομικὰς εἰδήσεις καὶ παρατηρήσεις των νὰ συγκρίνουν καὶ νὰ παραβάλλουν τὰς θεωρίας καὶ πράξεις των, τὸ ὁποῖον ὡς ἀσύνηθες μὲ τὸ νὰ μὴ συμφέρῃ νὰ ἐνεργηθῇ εἰς τοὺς ἐν τῇ βασιλικῇ μου καθέδρᾳ εὑρισκομένους μεδρεσέδες[1] τῆς Ἰατρικῆς, ἀφωσιώθη ἰδιαζόντως εἰς τοὺς νέους τῶν Ῥωμαίων. Ὅθεν ἐπειδὴ πρὸς εὐκολίαν τῆς διευθετήσεως καὶ ἐκτελέσεως ταύτης τῆς ὑποθέσεως εἶναι ἐπάναγκες τὸ νὰ διορισθῇ εἷς τῶν Προὐχόντων καὶ ἀρίστων τοῦ Γένους ναζίρης καὶ ἔφορος, οὗτινος νὰ ἦναι γνωστὴ ἡ πίστις, εὐφυΐα, καὶ ἐμπειρία, ὡς καὶ ἡ περὶ τὰς ἐπιστήμας καὶ τέχνας ἔφεσις καὶ φιλοτιμία, καὶ ἐπειδὴ σὺ ὁ διαληφθεὶς Μπεγζαδὲς εἶναι πασίδηλον, ὅτι εἶσαι κεκοσμημένος μὲ τὰ ῥηθέντα πλεονεκτήματα καὶ ἀρετάς, καὶ ἐκ τῶν πιστῶν καὶ ἀξίων τρόπων σου εἶναι βέβαιον, ὅτι θέλεις καταβάλει πᾶσαν προθυμίαν καὶ ἐπιμέλειαν πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς βασιλικῆς μου βουλήσεως, καὶ ὅτι διοριζόμενος ναζίρης καὶ διευθυντὴς θέλεις προθυμοποιηθῇ ὁποῦ ἐν ὀλίγῳ διαστήματι καιροῦ νὰ αὐξήσουν καὶ νὰ πληθύνουν οἱ εἰς τὴν τέχνην τῆς ἰατρικῆς ἔμπειροι καὶ πεπαιδευμένοι, διορίζεσαι μὲ νεζαρέτι[2] διηνεκὴς ἔφορος καὶ προστάτης ταύτης τῆς ὑποθέσεως. Καὶ καθὼς προλαβόντως διὰ μέσου σου καὶ διὰ τῆς ἐπιμελείας σου κατωρθώθη καὶ συνεστήθη εἰς Κουρού-τσεσμὲν Ἀκαδημία, διὰ νὰ σπουδάζωνται καὶ νὰ παραδίδωνται μαθηματικὰ καὶ ἄλλαι ἐπιστῆμαι, οὕτως εἶναι καθ' αὐτὸ βασιλική μου θέλησις τόσον τὸ νὰ ἀναλάβῃς σὺ καὶ τὴν φροντίδα τῆς συστάσεως καὶ διευθετήσεως τῶν νοσοκομείων καὶ Ἀκαδημιῶν, καὶ περὶ πάσης ὑποθέσεως ἀναγομένης εἰς αὐτὰ νὰ ἀναγγέλλῃς τὰ ἐπὶ τούτοις ζητήματά σου μὲ μουχουρλούδικο[1] ἀρζιχάλι[2] σου, ὅσον καὶ τὸ νὰ ἀκολουθοῦν τὴν γνώμην σου ὅσοι ἐκ τοῦ Γένους ἤθελον εἶναι διωρισμένοι εἰς τὸ νὰ ἐπιστατῶσιν εἰς τὴν ἐνέργειαν ἁπάσης ὑποθέσεως τῶν ῥηθέντων. Προσέτι τὸ νὰ μὴ προξενῆται παραμικρὰ ἐνόχλησις καὶ ἐμπόδιον ἐκ μέρους τῶν ζαπίτων[3], ἂν ἐκ νέου ἤθελον ἐγερθῇ καὶ κατασκευασθῇ ὀσπιτάλια καὶ Ἀκαδημίαι εἰς ὁποιονδήποτε τόπον ἐκ τῶν κατοικουμένων παρὰ τῶν ῥαγιάδων, ἢ καὶ ἂν ἤθελον ἐπισκευασθῇ τὰ παλαιά, νὰ μὴ ἐνοχλῶνται ἐπὶ προφάσει δαβάδων[4] τῶν πέριξ γειτόνων, καὶ ἐν συντόμῳ ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ καὶ προφάσει νὰ μὴ γίνεται καμμία ἐνόχλησις καὶ ἐμπόδιον μὲ ἀπαίτησιν ἄσπρων καὶ ἀβαΐδίων[5] καὶ ὅτι ἐπ' οὐδεμιᾷ προφάσει οὐδεὶς τῶν ζαπίτων νὰ μὴν εἰσέρχηται ἐν τοῖς ὀσπιταλίοις, οὔτε νὰ ἀνακατόνηται εἰς τὴν εἴσοδον καὶ ἔξοδον τῶν ἀσθενούντων καὶ τεθνηκότων, οὔτε εἰς τὴν μετακόμισιν οἴνου, βοτάνων καὶ ἄλλων ἀναγκαίων, καὶ οὔτε λόγῳ ἀβαΐδίου νὰ μὴ λαμβάνηται οὔτε ὀβολὸς παρὰ τῶν ἀσθενῶν ὅπου ἔχουν νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὰ ὀσπιτάλια καὶ ὅτι θέλει παιδεύεται ὅστις ἤθελε τολμήσει νὰ συκοφαντήσῃ τοὺς ἰατρούς, ὅτι ἐν γνώσει ἐφόνευσαν τὸν δεῖνα, ὅτι νὰ φυλάττῃ εἰς τὰς πόρτας τῶν ὀσπιταλίων εἰς ζαπίτης πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ἐν τῷ παρόντι βασιλικῷ μου ὁρισμῷ περιεχομένων σουρετίων[6], χωρὶς νὰ κάμῃ ὁ ῥηθεὶς παραμικρὸν κίνημα ἐκτὸς τῆς γνώμης τοῦ διορισθέντος ναζίρη, ὅτι εἰς τοὺς ἐν τοῖς ὀσπιταλίοις τελευτήσαντας νὰ μὴ βάλῃ χέρι τὸ πεϊτουλμάλι[7], καὶ ἐπὶ τούτοις ἐγένετο ἱερὸν βασιλικόν μου χάττι, καὶ πρὸς ἐνέργειαν κατὰ τὸν ῥηθέντα τρόπον ἐξεδόθη ἕτερος βασιλικός μου προσκυνητικὸς ὁρισμὸς πρὸς τὸν καπουτὰν Πασσὰν[8], Ἰσταμπὸλ καδισὶ[9], Γενίτζερ ἀγασὶ[10], Ποσταντζήπασηι[11], Τοπτζήπασηι[12], καὶ Γάλατα βοϊβοδασὶ[13], ὅστις μὲ τὸ νὰ ἦναι βασιλική μου θέλησις, ἀφοῦ δεχθῇ εἰς τὰ μέρη ὅπου εἶναι χρεία καὶ γείνῃ καΐδι[14], νὰ

---

1) Γυμνάσιον. 2) Διεύθυνσις.

1) Ἐνσφράγιστον. 2) Αἴτησις. 3) Ἀρχηγός.
4) Δίκη. 5) Εἶδος φόρου. 6) Ἀντίγραφον.
7) Δημόσιον ταμεῖον τῶν Ὀθωμανῶν.
8) Ναύαρχος 9) Ἀρχιδικαστὴς Κωνσταντινουπόλεως. 10) Ὁ ἀρχηγὸς τῶν Γενιτσάρων.
11) Ὁ ἀρχηγὸς τῶν ποσταντζήδων. 12) Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ πυροβολικοῦ. 13) Ὁ Διοικητὴς τοῦ Γαλατᾶ. 14) Τὰ ἀρχεῖα.

Digitized by Google

μένη εἰς χεῖράς σου φυλαττόμενος διὰ σενέδι[1] ἰσχυρὸν καὶ διὰ νὰ ἐμφανίζηται παρὰ σοῦ ἂν ἡ χρεία τὸ καλέσῃ· ἐξεδόθη ὁ παρὼν ἱερός μου ὁρισμὸς περιεκτικὸς τοῦ μεμουρετίου σου[2] καὶ καθωραϊσμένος μὲ χάττι χουμαγιοὺν[3] καὶ ἐδόθη εἰς χεῖράς σου. Γενόμενον οὖν σοι γνωστόν, ὅτι εἶναι βασιλική μου θέλησις νὰ ἐνεργηθοῦν ἅπαντα ἀπαραλλάκτως κατὰ τὸν διαληφθέντα τρόπον καὶ ὅτι θέλει γίνεται μουσααδὲς[4] εἰς ὅσα διὰ μουχουρλίδικου ἀρζιχαλίου σου ἤθελες ἀναγγείλει, καθὼς καὶ εἰς ὅλα τὰ προνόμια, σερπεσιγέτι[5], καὶ εἰς ὅλα τὰ χρειώδη διὰ τὴν καλὴν τάξιν αὐτῆς τῆς ὑποθέσεως, καὶ ὅτι οὐκ ἐπιτρέπεται οὐδέποτε ἐναντίον τι κίνημα τῶν διαληφθέντων αὐτῶν διαταγμάτων, ἅπερ ἐδηλώθησαν καὶ εἰς τὸ πατριαρχεῖον, θέλεις ἐπιμελεῖσαι ἀγωνιζόμενος εἰς τὸ νὰ δείξῃς κατὰ τὸν διαληφθέντα τρόπον τὴν προσδοκωμένην πολυπειρίαν, ἀγχίνοιαν καὶ ἀξιότητά σου, χωρὶς νὰ εἰσχωρήσῃ τι ἀπᾷδον τῇ ἱερᾷ βασιλικῇ μου προσταγῇ. Ἐφ' ᾧ ἐξεδόθη καὶ ὁ παρὼν ὑψηλός μου ὁρισμός, ὅστις ἀφοῦ φθάσῃ εἰς χεῖράς σου, ποίησον ὡς εἴρηται πειθόμενος εἰς τὴν ἔννοιαν αὐτοῦ. Οὕτω γίνωσκε, πίστευε τῷ ἱερῷ βασιλικῷ μου σημείῳ.»

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΙΒΩΤΟΥ.

Τοῦ ἀξιολόγου τούτου, ἀλλ' ἀτελοῦς δυστυχῶς μείναντος Ἑλληνικοῦ Λεξικοῦ[6], οὗ ἡ ἐπιχείρησις ἐγένετο κατὰ προτροπὴν τοῦ σοφοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ, συντάκται ἀναφέρονται οἱ Κάρολος (Σκαρλάτος) Γκίκας, Ἰω. Βλαστός, Νεόφυτος Βάμβας, Ἰω. καὶ Κωνσ. Ψωμάκαι, Νικ. Λογάδης, Παΐσιος, Πλάτων, Σπυρίδων Βαλέττας καὶ Ἰω. ὁ ἐκ Ζαγορᾶς, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν κατ' ἀρχὰς μὲν Ἰωακεὶμ τοῦ ἐκ Πάρου τῆς Κυζίκου, εἶτα δὲ Δημητρίου τοῦ Μουρούζη[7]. Ὡς φαίνεται ὅμως ἐκ τοῦ ἑπομένου νῦν τὸ πρῶτον ἐκδιδομένου γράμματος Σκαρλάτου (Καρόλου) τοῦ Γκίκα πρὸς τὸν πατριάρχην Κύριλλον πιθανώτατα τῷ 1819 γραφέντος, τὸ ἔργον ἦν κατ' ἀρχὰς μὲν Ἰωάννου Φουρναίου τοῦ ἐξ Ἀγράφων τῷ 1760 ἀκμάσαντος[1], διεσκευάσθη δὲ εἶτα ὑπὸ τῶν ἀνωτέρω εἰρημένων. Τὸ γράμμα τοῦ Σκαρλάτου Γκίκα ἀτελὲς δυστυχῶς περὶ τὸ τέλος, ἐκ τούτου δὲ καὶ ἄνευ χρονολογίας, ἔχει ὧδε.

Ἐπιστολὴ τοῦ ἐκλαμπροτάτου πεϊζαδὲ κ. Σκαρλάτου Γκίκα πρὸς τὸν παναγιώτατον πατριάρχην κύριον Κύριλλον ἀποκριτικὴ εἰς τὰ ὅσα τῷ γράφει ἡ παναγιότης του περὶ τοῦ Λεξικοῦ, ἐπιγραφομένου *Κιβωτός*.

Τὴν ὑμετέραν Σεβασμιωτάτην μοι Παναγιότητα πανευλαβῶς προσκυνῶ, ἀσπαζόμενος υἱοπρεπῶς τὴν χαριτόβρυτον αὐτῆς δεξιάν.

Πρὸς τὴν τῆς νεοπήκτου κιβωτοῦ ἀποκατάστασιν, Παναγιώτατε Δέσποτα, οὐκ ἀποστέλλεις τοὺς ἀνεπιστρέπτους κόρακας, ὡς ἐκεῖνός σοι ὁ ὁμόζηλος. ἀλλ' ἐπιστολὴν ἐξαποστέλλεις ὡς περιστερὰν κάρφος ἐλαίας ἐν τῷ στόματι φέρουσαν, τὴν ὁποίαν ἀσμένως δεξάμενος καὶ χερσὶν ὑπτίαις περιπτυξάμενος, ἔγνων, ὅτι ἐκόπασεν ἤδη τὸ κατὰ τῆς Ἑλλάδος ὑπερκορυφωθὲν ὕδωρ τῆς γεωχαροῦς καὶ βαρβαρώδους ἐκβαρβαρώσεως· εἶδον δὲ καὶ ὅσα μοι ἐντέλλεται ἡ ὑμετέρα Παναγιότης. Ἀλλ' ἐπειδὴ τῶν ἀρχόντων οἱ ἐπιδεχόμενοι συνδρομὴν τῆς Βίβλου ὑπῆρχον εἰς ἐμὲ ἕως τοῦ νῦν δυσεπίμικτοι, ἅτε δὴ ἀγροδίαιτοι κατὰ τὸ θέρος αὐλιζόμενοι, περιμείνας τὸν καιρόν, καθ' ὃν ἐνδημοῦσιν εἰς τὸ Ἰάσιον, πολλοὺς καὶ παρεκάλεσα καὶ ἔπεισα, ὡς καὶ τὸ πρότερον, ἐπὶ τῷ ἐγγράφεσθαι εἰς τὸν παρὰ τῷ ἁγίῳ Ἐμέσσης κατάλογον, ὅπερ καὶ γίνεται, καὶ ἴσως κατορθοῦται ἐπέκεινα τῶν ἑκατὸν σωμάτων διάδοσις.

Ἐξενίσθην δ' ὅμως, Σεβασμιώτατε πάτερ, πρὸς τὴν παρ' ἐμοῦ ἐξαίτησιν τῶν ἐπιγραμμάτων, τοῦτο μὲν διὰ τὴν ἐμὴν ἀναξίαν ἐλαχιστότητα, ἐνῷ τοσοῦτοι καὶ τηλικοῦτοι ἄνδρες ἐκλεκτοὶ καὶ λογάδες εἰς τὴν Κωνσταντίνου ἐμπολιτεύονται, οἱ καὶ λεξικογράφοι ἐπιγραφόμενοι, τοῦτο δὲ μάλιστα καὶ διὰ τὰ

---

1) Ἔγγραφον. 2) Ὑπηρεσία. 3) Αὐτοκρατορικὸν αὐτόγραφον. 4) Συγκατάθεσις. 5) Ἐλευθερία.

6) Ἐξεδόθη ὁ α' τόμος ὀγκωδέστατος χωρῶν μέχρι τοῦ στοιχείου Δ.

7) Ὁ Ἰάκωβος Ῥίζος ὁ Νερουλὸς λέγει. «Ce fût alors que, d'après l'avis de Coray, on entreprit de composer un Dictionnaire complet de la langue grecque ancienne. Le prince Démétraky Mourouzy se chargea de l'exécution de ce grand travail, auquel coopérèrent Charles Ghika, Vlastos, Vamvas, Psomaky, Logadès, Paisius, Platon et Spyridon Valettas. Le Dictionnaire porte le titre d'Arche de la langue grecque. L'impression en a été interrompue par les catastrophes de l'insurrection ....» (Cours de la lit. gr. mod., p. 118).

1) Σχεδίασμα, σελ. 92.

ἤδη προϋπάρξαντα ἐπιγράμματα, παρ' ἐμοῦ αὐτοῦ φιλοπονηθέντα πρὸς τὸν ἐπάξιον αὐτῆς τῆς βίβλου πατέρα, καθὰ προέγραψα τῇ ὑμετέρᾳ Παναγιότητι ἐν εἴδει ἀνωνύμου διαμαρτυρήσεως. Τὰ δ' ἐπιγράμματα ἐκεῖνα εὑρίσκονται καὶ εἰς τὴν πρώτην σελίδα τῶν ἐντεῦθεν σταλέντων τετραδίων εἰς Κων/πολιν. Τί λοιπὸν παρ' ἐμοῦ ζητεῖτε καὶ ἄλλα; Ἐγὼ οὔτε λογοκλόπος γίνομαι, οὔτε σιωπήσω τὸ ὄνομα Ἰωάννου Φουρναίου τοῦ ἐξ Ἀγράφων, ὡς παρ' αὐτοῦ καταπιστευθεὶς ἐκεῖνο τὸ πολύτιμον πόνημα, *ᾧ ἔπι πόλλ' ἐμόγησα*, καὶ ὅπερ ἐπιδιεσκευάσθη, καὶ ἤδη ἐκδίδοται, οὐ κιβωτὸς ζώντων, ὡς ἐπιγράφεται, ἀλλὰ λάρναξ κεκοιμημένων, οὐδὲ τὸ ὄνομα τοῦ μακαρίτου ἀνέγραπτον περισώζουσα. Καὶ ὅμως διά τε τὴν ἀξίωσιν τῆς ὑμετέρας Παναγιότητος, καὶ δι' ὅσην ἐκτρέφω ἀκοίμητον προθυμίαν πρὸς ἐξυπηρέτησιν τοῦ γλυκυτάτου μου γένους, ἰδοὺ ἐξεπόνησα τὰ ἐμπεριχλειόμενα ἐπιγραμμάτια. Ὅπως δὲ καὶ ἂν ἔχοι τὸ πρᾶγμα, παυσάσθωσαν ἤδη αἱ τῶν μαθητῶν ταλανίσεις, παυσάσθωσαν αἱ τῶν διδασκάλων προσκλαύσεις, θαρσείτωσαν οἱ παῖδες, χαιρέτωσαν οἱ μαθητιῶντες, ἐρρέτωσαν τὰ θανάσιμα τοῦ Ἀθανασίου συμβουλεύματα καὶ ὅσα οἱ τοιοῦτοι *λιμοθωριεῖς* σοφιστιῶσιν, οἱ κολοβωταί, λέγω, τῶν λέξεων, οἱ ὀρφανισταὶ τῆς κοινῆς γλώσσης, οἱ ἀντίποδες τῆς ὀρθῆς φρονήσεως, ὅσοι ἐξ ὑποβολῆς τοῦ Χριστοπούλου ἐγκέλευστοι καὶ ἑτερόρμητοι ἀνθηρογραφοῦσιν ἐκεῖνα τὰ κατὰ τῶν ὁμογενῶν ψυχρεύματα καὶ νηπιόφρονα νεανιεύματα. Ἤδη, Θεοῦ συμπαρόντος, ὁ λαοπαθὴς ἑλληνισμὸς βασιλεύει· ἤδη, ἡ ἀκηδεμόνευτος ὀρφανὴ γλῶσσα ἐπίκληρος τοῦ ἑλληνισμοῦ θυγάτηρ ἀναδείκνυται· ἤδη, αἱ βαρβαρόγλωσσοι γραολογίαι εἰς τὰς ἀποθέτας τοῦ Λακωνισμοῦ κατακρημνίζονται· ἤδη, τὸ πολυσύμφορον γένος ἀναλαμβάνει ζώπυρα τῆς ἀρχαίας σεμνότητος· ἐπίδοξος ἤδη ἡ ἐπανάληψις τῆς προτέρας ἡμῶν καταστάσεως καὶ ἡ πολύευκτος τοῦ πεπτωκότος γένους ἀνόρθωσις· προσδόκιμος ἤδη ἡ ἐπαναδρομὴ τῶν Μουσῶν ἐς τὴν Ἑλλάδα. Ἰδοὺ ἡ κιβωτὸς κατεσκευάσθη, οὐχὶ εἰς δύο καὶ πεντήκοντα ἔτη, ἀλλ' εἰς μόνους ἐνιαυτοὺς δέκα· εἰσέλθωμεν ἄρα, μὴ (πρὸς Μουσῶν καὶ Χαρίτων) μὴ ἀποσταθῶμεν εἰς τὸ ἡμιδρόμιον, εἰσέλθωμεν, ἀποφεύγοντες τοὺς καταρράκτας οὐχὶ τοῦ στερεώματος, ἀλλὰ τοῦ ἀστερεώτου ὄμματος τῆς βασκανίας καὶ βαρβαρότητος. Οἱ διὰ τὸ ἰδιωφελὲς ἀφιλάλληλοι, φιλογενεῖς διὰ τὸ κοινῇ συμφέρον ἀναδειχθῶμεν, καὶ οὕτως ἀνεγέρται τοῦ γένους καὶ ἀποκαταστάται, τῆς Ἑλλάδος συσπεύσωμεν τὴν βελτίωσιν. Ἡ κιβωτὸς αὕτη οὐκ ἐπὶ τὰ ὄρη τὰ Ἀραρὰτ ἐκάθησεν, ἀλλ' ἐπὶ κορυφὰς ἀνθρώπων ὑπερυψήλων ἀνέβη. «Ὤφθησαν δὲ αἱ κεφαλαὶ τῶν ὀρέων τούτων οὐκ ἐν τῷ δεκάτῳ μηνί, ἀλλ' ἐν τῷ δεκάτῳ ἔτει· καὶ ἐγένετο μετὰ τεσσαράκοντα ἡμέρας ἠνέῳξε Νῶε τὴν θύραν τῆς κιβωτοῦ, ἣν ἐποίησεν.» Ἀλλ' ἡ μὲν κιβωτὸς αὕτη· τίς δὲ ὁ Νῶε; ὁ Νῶε, λέγω, τοῦ ἑλληνικοῦ γένους; ὁ Νῶε ὁ τὴν ἑλλαδικὴν νεολαίαν διασώσας ἐκ τοῦ κατακλυσμοῦ τῆς βορβορώδους βαρβαρότητος; ὁ σκωπτόμενος Νῶε παρὰ τῶν ἁμαρτωλῶν, ἐρωτώντων τίνος ἕνεκα κατασκευάζει πλοῖον ἐν μέσῳ τῆς πεδιάδος, ἐν τῇ Ἀρμενίᾳ, καὶ πόρρω τοῦ ὕδατος; καὶ λεγόντων, σὺ ναυπηγεῖς πλοῖον, φέρε λοιπὸν καὶ τὸ ὕδωρ; τίς ἄρα ὁ τοιοῦτος Νῶε; Τίς, καὶ ποῖος ἄλλος, εἰ μὴ ἡ ὑμετέρα Παναγιότης; ἡ ὑμετέρα Παναγιότης ὡς ἄλλους Σήμ, ὡς ἄλλους Χάμ, ὡς ἄλλους Ἰάφεθ ἐπισυνάγει τοὺς πνευματικοὺς αὐτῆς υἱούς τε καὶ θυγατέρας ἐπὶ τὴν σωστικὴν τριώροφον κιβωτὸν ταύτην, «Ἕως ὅτου παρέλθωσιν αἱ ἑκατὸν πεντήκοντα ἡμέραι τοῦ κατακλυσμοῦ» τῆς ἀμαθείας, εἰς τὴν ὁποίαν προτρέπουσιν ἡμᾶς οἱ Γίγαντες. «Ἐκεῖνοι ἦσαν οἱ Γίγαντες οἱ ἀπ' αἰῶνος, οἱ ἄνθρωποι οἱ ὀνομαστοί.» Τὴν σήμερον, Παναγιώτατε Δέσποτα, «Ἐπεπληθύνθη τὸ ὕδωρ.......τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ ἐρράγησαν αἱ πηγαὶ τῆς ἀβύσσου, καὶ οἱ καταρράκται τοῦ οὐρανοῦ ἠνεῴχθησαν.» Τί ἄλλο τις βλέπει πανταχόθεν, εἰ μὴ χειμάρρους κακίας καὶ ἀφιλοκαλίας καὶ φιλοβαρβαρότητος; ἆρά γε οἱ διὰ τῆς κιβωτοῦ ταύτης σωθέντες ἐπαύσαμεν ἀπὸ τοῦ λέγειν καθ' ἑκάστην «Δεῦτε, οἰκοδομήσωμεν ἑαυτοῖς πόλιν καὶ πύργον, οὗ ἔσται ἡ κεφαλὴ ἕως τοῦ οὐρανοῦ;» ἀπὸ τοῦ λέγειν «Δεῦτε πλινθεύσωμεν πλίνθους, καὶ ὀπτήσωμεν αὐτὰς πυρί;» Πῶς λοιπὸν μὴ συγχέῃ ὁ Θεὸς τὴν γλῶσσαν ἡμῶν τῶν πυργοποιούντων, ἵνα μὴ ἀκούσωμεν ἕκαστος τὴν φωνὴν τοῦ πλησίον;. Ἰδού, ἰδοὺ ἡ αἰτία τῆς ἡμετέρας περὶ τὸ λέγειν συγχύσεως. Οἱ Πυργοποιηταὶ τῆς Χαλάνης ἧττον ὑπῆρξαν ἐναντιόφωνοι, ἤπερ οἱ Πυργοποιηταὶ τῆς Ἑλλάδος. Ἡμεῖς μὲν ζητοῦμεν, ὦ Δέσποτα, τὸ ὁπωσοῦν ἑλληνίζειν, οἱ δὲ παρέχουσιν εἰς ἡμᾶς τὸ ὁλοτελῶς βαρβαρίζειν, καὶ ὑπὲρ τοὺς Σκύθας, λέγοντας ὅτι

Digitized by Google

ἀποφευκτέον ὡς νεκρὰν τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Καὶ ὅμως ἡ γλῶσσα ἡμῶν ἠρρώστησε, ναί, οὐχὶ δὲ καὶ ἀπέθανεν. Οὐκ ὀλίγοι σημερινοὶ Ἱπποκράται διακρατοῦσιν αὐτὴν ἔτι ζῶσαν, καίτοι φαρμακευομένην καθ' ἑκάστην παρά τινων περιοδευτῶν καὶ λαοπλάνων. Ἂν ὅμως καὶ ὑποτεθῇ νενεκρωμένη, πάλιν οὐδὲν ὑπερφυὲς γίνεται, ἂν ἀναστηθῇ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα. Τὰ μὲν ἔμψυχα, ὅταν ἅπαξ ἀποθάνωσιν, οὐδέποτ' ἀνίσταται· τὰ δὲ ἄψυχα, εἰ μὲν λέγονται ὅτι ἔζησαν, ἀνιστῶνται καὶ μετὰ θάνατον· οὕτως....................»

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐξάγεται, ὅτι ἡ Μ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία καὶ οἱ λειτουργοὶ αὐτῆς, ὁ κλῆρος ἑνὶ λόγῳ, συνέδραμε ἔργῳ καὶ λόγῳ εἰς τὴν ἵδρυσιν σχολῶν ἑλληνικῶν, κατὰ τὸν μέγαν ἐκεῖνον αὐχμόν. Ὀρθῶς ὅθεν λέγει ὁ Ῥίζος περὶ αὐτοῦ· «Le clergé, premier et fidèle depositaire de la langue, contribuait beaucoup à la diffusion des lumières et à ce mouvement des esprits. . . Les évêques et les archevêques, excités par la force des choses, et obeissant à l'impulsion donnée par le trône patriarcal, travaillaient efficacement à la propagation des connaissances en Grèce[1]». Ὄντως δὲ ἡ Μ. Ἐκκλησία ἀπ' αὐτῆς ἔτι τῆς ἁλώσεως, ἀπὸ Γενναδίου τοῦ Σχολαρίου καὶ ἐφεξῆς, ἰδίᾳ δὲ ἐπὶ Ἱερεμίου τοῦ Β' τῷ ͵ζρα' (1593) συνοδικῶς ἔλαβε πρόνοιαν περὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς συνοδικῆς πράξεως αὐτῆς ἐπὶ τοῦ πατριάρχου τούτου, ἧς ὁ περὶ ἐκπαιδεύσεως ζ' κανὼν λέγει οὕτω[2]·

«Ὥρισεν ἡ ἁγία σύνοδος ἕκαστον ἐπίσκοπον ἐν τῇ ἑαυτοῦ παροικίᾳ φροντίδα καὶ δαπάνην τὴν δυναμένην ποιεῖν, ὥστε τὰ θεῖα καὶ ἱερὰ γράμματα δύνασθαι διδάσκεσθαι, βοηθεῖν δὲ κατὰ δύναμιν τοῖς ἐθέλουσι διδάσκειν καὶ τοῖς μαθεῖν προαιρουμένοις, ἐὰν τῶν ἐπιτηδείων χρείαν ἔχωσι.»

Καὶ βραδύτερον δὲ Γρηγόριος ὁ Ε' καὶ Κύριλλος ὁ ϛ' ἐξέδωκαν ἐγκυκλίους ἐπιστολὰς περὶ παιδείας[3]. Οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ τὸ πλῆθος τῶν πατριαρχικῶν Σιγγιλίων, δι' ὧν ὠχυροῦντο αἱ ἑκάστοτε ἱδρυόμεναι σχολαί, ὡς ἐν τῷ *Σχεδιάσματι* καὶ ἀλλαχοῦ ἐν οἰκείοις τόποις ἀνεφέρομεν, μαρτυροῦσιν, ὅτι ὁ κλῆρος, καίπερ ἐρίζων καὶ καταδαπανώμενος δυστυχῶς δι' ἄλλας αἰτίας ἐν ταῖς ἀλλαξοπατριαρχείαις, εἰς τὰ ὅλα ὅμως συμφέροντα τοῦ Ἔθνους ἐφάνη πράγματι ἄξιος τῆς μεγάλης αὐτοῦ κλήσεως καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θεὶς ὑπὲρ τῶν προβάτων. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἐν ταῖς ἱεραῖς Μοναῖς, οὐχὶ βεβαίως ἐν πάσαις, οὐκ ἀπέστρεφε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἀπὸ τῶν βίβλων καὶ τῆς προγονικῆς σοφίας τὴν ἐπιμέλειαν. Ὁ ἀπὸ μοναστηρίου εἰς μοναστήριον πρὸς ζήτησιν χειρογράφων ἐρχόμενος περίφημος Γάλλος φιλόλογος Villoison ἐγνώρισε πολλοὺς Ἕλληνας κληρικοὺς καὶ ἐξεπλάγη εὑρὼν αὐτοὺς πολὺ σοφωτέρους καὶ πολυμαθεστέρους παρ' ὅσον ἐνόμιζεν αὐτοὺς ἡ σοφὴ Εὐρώπη[1]. Ὁ δὲ σοφὸς καὶ ἐνάρετος Ἀδαμάντιος ὁ Κοραῆς, ἀνὴρ ἄλλως φιλαληθέστατος καὶ τὸ κολακεύειν μάλιστα πάντων ἀποστρεφόμενος, λίαν ὀρθῶς λέγει περὶ τῆς Μ. Ἐκκλησίας. «Εἰς τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν, ὡς εἰς κοινὴν μητέρα, εἶναι τὸ Γένος προσκεκολλημένον καὶ διὰ τὴν θρησκείαν καὶ διὰ τὴν μητρικὴν φροντίδα, τὴν ὁποίαν *δείχνει καθημέραν ὑπὲρ τῆς παιδείας τοῦ Γένους.*» Καὶ πάλιν. «Δὲν μὲ λανθάνει, ὅτι ἔγεινε λόγος πρὸ πολλοῦ περὶ τῆς θεραπείας ταύτης (τοῦ μὴ κλέπτεσθαι τὰ χειρόγραφα ἐκ τῶν Μονῶν) εἰς τὴν Μ. Ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία ὡς φιλόστοργος μήτηρ ὅλου τοῦ Γένους *τίποτε δὲν ἀμελεῖ ἀφ' ὅσα δύνανται νὰ δοξάσωσι τὸ Γένος*[2]».

Τοσοῦτον ὑπὲρ τῆς παιδείας καὶ τοῦ ἔθνους ἐν γένει ἐμερίμνα πρὸ τοῦ 1821 μάλιστα ὁ ἡμέτερος κλῆρος. Εὐχόμεθα καὶ ἐλπίζομεν, ὅτι οἱ νῦν διάδοχοι αὐτῶν οὐδόλως θέλουσιν ὑπολειφθῇ τῶν μακαρίων ἐκείνων ἀνδρῶν εἰς τοὺς πρὸς τὸ καλὸν τοῦ Γένους ἀγῶνας.

Μ. ΠΑΡΑΝΙΚΑΣ.

---

1) Cours de littérature grecque moderne, Genève 1828, p. 134.

2) Ὅρα τὰ περὶ τούτου ἐν Δοσιθέου Τόμ. Ἀγάπης, σελ. 538—547. Κ. Σάθα Βιογρ. Σχεδίασμα περὶ Ἱερεμίου Β' τοῦ πατριάρχου, σελ. 82—92.

3) Λογίου Ἑρμοῦ ἔτ. 1819, σελ. 113—117.

---

1) Brunet de Presle ἐν τῷ Ἐθνικῷ Ἡμερολογίῳ Βρετοῦ τοῦ ἔτους 1866, σελ. 206—231. Παράβαλε τοῦ ἀξιολόγου συγγράμματος τοῦ ἰατροῦ Α. Γούδα «Βίοι Παράλληλοι κτλ.» τὰ Προλεγόμενα καὶ ὁλόκληρον τὸν α' τόμον. Μάλιστα δὲ τοῦ διασήμου γάλλου Pouqueville τὴν ἱστορίαν τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν γερμανικὴν μετάφρασιν Geschichte der Wiedergeburt Griechenlands deutsch bearbeitet, zweite Auflage, Leipzig 1835, σελ. 9—10.

2) Προλεγ. Ἰσοκράτ., ἐκδ. Σοφιανοπούλου, σελ. κδ', σημ. α' καὶ σελ. κε'.

Digitized by Google

ΠΕΡΙ ΓΕΝΕΣΕΩΣ ΓΛΩΣΣΗΣ.

(Συνέχεια).

('Ανεγνώσθη ἐν τῇ ΥΠΓ' συνεδριάσει).

'Εν μὲν τοῖς ἐς τόδ' εἰρημένοις (Περιοδ. Τ. Ζ', σελ. 279 καὶ ἑξῆς, καὶ Τ. Θ', σελ. 89 καὶ ἑξῆς) ἐθεωρήσαμεν ὅπως ποτέ τις ἐγένετο ἡ πρώτη γλῶσσα. Νυνὶ δὲ διαλεξόμεθα διὰ βραχέων, ᾗ δυνάμεθα, περὶ τῶν ἐξ ἐκείνης γλωσσῶν τε καὶ διαλέκτων, ᾗ ποτ'ἐγένοντο καὶ τίνι διαλλάττουσιν ἀλλήλων. Πρὸς δὲ τοῦτο δέον ἡμᾶς ἱστορικῶς, ὡς εἰπεῖν, αὐτῶν τὴν γένεσιν ἀφηγήσασθαι καὶ καθόλου τὸ πρῶτον, ἵν' οὕτω τὰ ζητούμενα λαβεῖν δυνηθῶμεν.

Εἰ μὲν οὖν τὸ ἐξ ἀρχῆς ἐγένετο γλῶσσα μία τις ἢ πολλαί, εἰ δὲ πολλαί, ποῦ τῆς οἰκουμένης καὶ πόσαι, περὶ τούτων οὐδὲν ἂν ἔχοιμεν ἀποφῆναι βέβαιον. 'Εκ μέντοι τῆς βεβαίου γλωσσῶν ἐνίων, ἀρχαίων τε καὶ νεωτέρων, διὰ παραβολῆς εὐμεθόδου φανερᾶς γενομένης πρὸς ἀλλήλας ἐν πολλοῖς καὶ δὴ τοῖς κυριωτάτοις ὁμοιότητος τεκμηράμενοί τινες τῶν ὀλίγῳ πρότερον ἢ καθ' ἡμᾶς γενομένων σοφῶν ἀπεδέξαντό τινα πρωτόγονον ἐν παλαιτάτοις χρόνοις κατὰ τὴν Μέσην 'Ασίαν γενομένην γλῶσσαν, ἣν *ἰνδογερμανικήν*, ὥσπερ καὶ τὰς ὕστερον ἐξ ἐκείνης γενομένας[1], οὐχὶ καλῶς ἐκάλεσαν, *ἀριακὴν* ἀπὸ τῶν χρησαμένων, οὓς *ἀρίους* προσεῖπον, ὀνομάσαι δέον. Κατὰ ταὐτὰ δὲ καὶ τὰ σημιτικὰ καλούμενα τῶν ἰδιωμάτων ἀντιπαραβαλόντες πρὸς ἄλληλα σημιτικήν τινα πρωτογόνον ἐτεκμήραντο γλῶσσαν. Γενομένη δέ που τῆς γῆς ἡ τοιαύτη γλῶσσα τὴν αὐτήν, ὡς τὸ εἰκός, ἐπὶ πολὺ διετήρει μορφήν, ἕως οἱ χρώμενοι τὴν αὐτὴν διετέλουν οἰκοῦντες χώραν. Αὐξανουμένου μέντοι τῷ χρόνῳ τοῦ τῶν οἰκητόρων πλήθους, οὐ τὴν αὐτὴν ἅπαντες, ὡς τὸ εἰκός, ἠδύναντο διαμένειν οἰκοῦντες καὶ καρπούμενοι γῆν, οὐκ ἔτι πᾶσιν ἐξ ἴσου τὰς ἀφορμὰς τὰς εἰς τὸν βίον οἵαν τε παρέχειν οὖσαν. 'Εκ δὲ τούτου μοῖρά τις ἑτέρωσέ ποι κατὰ βραχὺ μετοικεῖν ἠναγκάζετο τὴν πατρῴαν ἀπολιποῦσα. Ταὐτὸ δ' ἀνὰ χρόνον συνέβαινε ποιεῖν, ὡς τὸ εἰκός, καὶ τοῖς τῶν ἀεὶ μετοικούντων ἐκγόνοις καὶ τοῖς ἐξ ἐκείνων ἐφεξῆς, ὥστε ποτὲ τοὺς ἀπογόνους πορρωτάτω που τῶν οἰκείων τυγχάνειν οἰκοῦντας τῶν ἐν τῇ πρώτῃ πατρίδι διαμεινάντων.

'Η γλῶσσα τοίνυν ἡ ἐν τῇ πρώτῃ κοινωνίᾳ καὶ σὺν αὐτῇ τρόπον δήτινα γεννηθεῖσα τέως μὲν ἡ αὐτὴ σχεδόν τι διετέλει καὶ ἀναλλοίωτος οὖσα τὸ παράπαν ἢ τισὶ κομιδῇ μικραῖς ἐτύγχανε χρησαμένη μεταβολαῖς ἐν αὐτῇ τ' ἐκείνῃ καὶ ταῖς παραφυάσιν, ἕως ἐπιμιγνύμεναι συνεχῶς ἀλλήλαις μίαν, ὡς εἰπεῖν, ἀπετέλουν κοινωνίαν μεγάλην. Χωριζομένων μέντοι κοινωνιῶν ἐνίων ἀεί τι μᾶλλον ἀπὸ τῶν συγγενῶν, ἐκ δὲ τούτου τῆς πρὸς ἀλλήλους ἐπιμιξίας μειουμένης ἀνὰ χρόνον ἢ καὶ πάμπαν ἐκλειπούσης, πλείονας, ὡς τὸ εἰκός, ἀεὶ καὶ μείζονας ἐν ἑκάστῃ τούτων ἐλάμβανε μεταβολὰς ἡ πρώτη γλῶσσα, τῶν χωρῶν, ἃς ἐς τὰ πρόσω χωροῦντες κατελάμβανον, τά τε ἄλλα τῶν οἰκησάντων, ὡς ἔστιν ἐκ πολλῶν τεκμήρασθαι, κατὰ μικρὸν τῇ ἰδίᾳ φύσει καὶ ἐπιδράσει καὶ δὴ καὶ τὴν γλῶσσαν αὐτὴν ἰδίᾳ καινότερόν πῃ τὸ ἐπ' αὐταῖς μεταποιουσῶν, ἅτε βορειότερον ἢ μεσημβρινώτερον κειμένων, καὶ τὴν μὲν ὄψιν κατάφυτον καὶ χαρίεσσαν ἢ τἀναντία τούτων, τὸ δὲ κλίμα τραχύτερον καὶ ψυχρότερον ἢ εὐκραέστερον καὶ θερμότερον κεκτημένων.

Ῥοπὴν γὰρ ἔχειν δοκεῖ τὰ τοιαῦτα πρὸς ἰδιώματος ἀλλοίωσιν καὶ μόρφωσιν οὐ τὴν ἐλαχίστην. Πέφυκε γάρ πως ἡ ἀνθρωπίνη ψυχή, ἧ πρὸς ἐμφάνειαν ὄργανον ἡ γλῶσσα, συμμεταβάλλεσθαί πῃ τῇ φύσει τῇ περιβαλλούσῃ καὶ ταύτης ἀμῇ γέ πῃ μεταλαμβάνειν, ὥσπερ ἄν τις ῥᾳδίως πείθοιτο τῶν ἐθνῶν παραβάλλων τὰ μεσημβρινώτερον ἐν εὐκραεστέραις οἰκοῦντα χώραις πρὸς τὰ βορειότερον ἐν ψυχροτέραις, καὶ τὰ ἐν ὀρεινοῖς οἰκοῦντα τόποις πρὸς τὰ κατὰ τὰς πεδιάδας, οἷον 'Ιταλούς, Ἕλληνας καὶ Ἴβηρας καὶ Γαλάτας πρὸς

[1]) Εἰσὶ δὲ οἱ τῶν σοφῶν ἰνδοευρωπαϊκὰς αὐτὰς οὐ μᾶλλον εἰκότως ἐκάλεσαν.

Γερμανοὺς καὶ Βρεττανοὺς καὶ Σκανδιναυοὺς καὶ Σλάβους. Καθίσταντο τοίνυν ὑπὸ τῆς τοῦ τόπου φύσεως καὶ αἱ γλῶσσαι τῇ μὲν εὐρυθμότεραι καὶ εὐηχότεραι καὶ ἁδρότεραί τε καὶ ἁρμονικώτεραι, τῇ δὲ τραχύτεραι καὶ δυσηχότεραι, καὶ ἐν αὐταῖς ἔτι ταῖς οὐ πόρρω ἀλλήλων ἀπεχούσαις χώραις[1], ὥσπερ ἐν Ἑλλάδι Δωριεῖς καὶ Βοιωτοὶ καὶ Ἴωνες καὶ Ἀθηναῖοι, καίπερ γείτονες ὄντες, διάφορον ἐκ τῶν πρώτων, ἐν οἷς περ διῃτῶντο τόπων, καὶ τὸ τῆς γλώσσης ἔσχον ἰδίωμα. Ὅτι μέντοι τὸ κλίμα καὶ καθόλου τὴν τῆς χώρας φύσιν οὐ τὸ μόνον ἁπλῶς ἡγητέον εἶναι τοῖς ἰδιώμασι διαφορᾶς καὶ ἀλλοιώσεως αἴτιον, ὀψόμεθα παρακατιόντες.

Οὕτω τοίνυν ἐκ τῶν ἐξ ἀρχῆς γενομένων ἢ νομιζομένων γενέσθαι γλωσσῶν ἐγένοντο τῷ χρόνῳ τὸν εἰρημένον τρόπον ἄλλαι νεώτεραι, παρεμφερεῖς μὲν ἐκείναις ἀμωσγέπως, ὄψιν μέντοι καὶ φύσιν ἰδίαν ἔχουσαι καθόλου. Τελείων δὲ τῶν πρώτων ἰδιωμάτων ὑποτιθεμένων ἤδη τὸ εἶδος, ἐχρῆν τὰ ἐξ αὐτῶν ἧσσον γενέσθαι τέλεια φθειρόμενά τε τῷ χρόνῳ καὶ τῆς πρώτης ἀποστερούμενα κατὰ μικρὸν ἰδέας, τοσούτῳ δὲ μᾶλλον, εἰκότως, ὅσῳ μακρότερος μὲν ἦν ὁ χρόνος ὁ παρελθὼν ἀπὸ τοῦ χωρισμοῦ, μείζων δὲ τῶν χρωμένων ἡ ἀπὸ τῆς πρώτης τοῦ γένους κοιτίδος ἀπόστασις. Ἵνα δ' ἡμῖν σαφέστερα γένηται τὰ ῥηθέντα, παραδείγματι χρησόμεθα τῷ παλαιτάτῳ τῶν Ἀρίων, τῶν πρώτων ἡμῶν τε καὶ πολλῶν ἑτέρων ἐθνῶν πατέρων, ἰδιώματι καὶ τοῖς ἐκ τούτου γεννηθεῖσιν, οἷον μὲν ἦν αὐτό, τίνα δὲ τρόπον ἐξ αὐτοῦ τὰ δευτερόγονα τῶν ἀριακῶν ἰδιωμάτων ἐγένετο, κατὰ τοὺς περὶ ταῦτα σοφοὺς ἀφηγούμενοι. Πίκτητος γοῦν ὁ Γαλάτης τοιάδε τίν' εἴρηκε περὶ τοῦ πρώτου τῶν Ἀρίων ἰδιώματος ἐν τῇ *Γλωσσικῇ Παλαιοντολογίᾳ*[1]. «Ἐπλούτει μέν, (φησί), ῥιζῶν »μονοσυλλάβων, ἐξ ὧν τοῖς προσφύμασι λέ»ξεων πλῆθος παντοδαπῶν ἐδημιούργησε, »τὰς δὲ φωνὰς ἁπλᾶς τ' ἐκέκτητο καὶ ἐναρ»μονίους, καὶ τῷ μὲν τῶν γενῶν τρισσῷ ζωήν »τινα τοῖς ἐν τῇ φύσει συμβολικὴν παρεῖχε »πᾶσι, τοῖς δὲ τρισὶν ἀριθμοῖς καὶ ταῖς ἑπτὰ »τῶν ὀνομάτων πτώσεσιν ἁπάσας εἰς τὸ ἀ»κριβέστατον ἔφραζε τὰς ἀναφοράς· καὶ τὸ »μὲν ῥῆμα θαυμαστήν τιν' εἶχεν ἐν ἐκείνῳ τε»λειότητα, δεικτικαὶ δὲ καταλήξεις πρὸς »τὴν τῶν τριῶν προσώπων καὶ τῶν ἀριθμῶν »διόρισιν ἅμα ταῖς ἐγκλίσεσι καὶ τῇ αὐξήσει »καὶ τῷ ἀναδιπλασιασμῷ καὶ ταῖς τοῦ τῆς ῥί»ζης φωνήεντος μεταβολαῖς πρὸς πάσης αὐτὸ »καθίστασαν ἐν τοῖς ῥήμασιν ἰδέας ἔκφρασιν »ἐπιτήδειον. Αἱ δὴ τοσαῦται ἀρεταὶ σὺν με»γάλῃ τινὶ περὶ ὀνομάτων σύνθεσιν εὐχερείᾳ »παριστᾶσιν ἡμῖν οὕτω τελείαν τὴν γλῶσσαν »ἐκείνην, ὅσον οὐδεμία ποτ' ἐγένετο ἄλλη.»

Τοιαύτη τοίνυν ὑπῆρχεν ἡ πρωτόγονος τῶν Ἀρίων γλῶσσα. Καὶ ἕως μὲν ἐκεῖνοι τὴν αὐτὴν τῆς γῆς ἐτύγχανον οἰκοῦντες μοῖραν ἅπαντες, τὴν αὐτὴν αὐτῶν, ὥσπερ εἴπομεν, διετέλει σῴζουσα μορφὴν καὶ ἡ γλῶσσα. Χωρισθέντων μέντοι ποτὲ τῶν ἐπιγόνων ἀπὸ τῶν πατέρων καὶ τὴν πατρῴαν γῆν λιπόντων, καινόν τι καὶ ἡ φωνὴ παρ' ἑκάστοις ἤρξατο λαμβάνειν εἶδος ἀνὰ χρόνον ἐξ ὧν εἰρήκαμέν τε κατὰ μέρος ἤδη καὶ κατωτέρω διὰ μακροτέρων ἔτι διασαφήσομεν αἰτίων. Ῥίζας μὲν οὖν καινὰς οὐδεμία τῶν οὕτως ἐπιγενομένων ἐγέννησε γλωσσῶν, ὡς ἔοικε, τὰς μέντοι τῆς πρώτης μητρὸς οὕτω πολλαχῇ καὶ ποικίλως ἑκάστη μετέβαλε λέξεις, ὥστε πάντη νέαν ἑκάστην εἶναι φαίνεσθαι γλῶσσαν. Οὕτω τοίνυν ἐκ τοῦ πρώτου τῶν Ἀρίων ἰδιώματος ἀποχωρισθείσης ἐκείνων μοίρας τινὸς πρὸς ἄρκτον, ὡς ἔοικε, καὶ τῷ χρόνῳ πάμπαν ἀπαλλοτριωθείσης, ἐγεννήθη κατὰ Σλείχερον ἡ ἀρχαιοτάτη κοινὴ τῶν Σλαυϊκῶν καὶ Γερμανικῶν ἰδιωμάτων μήτηρ, ἡ *Σλαυογερμανική*, καθάπερ αὐτὴν ἐκεῖνος ἐκάλεσε. Χρόνῳ δ' αὖθις ὕστερον καὶ ἐξ αὐτῆς ἐκείνης τὸν αὐτόν που

1) Ὅτι πλεῖστα πρὸς τοῦτο συμβάλλεται πρὸς ἄλλοις αἰτίοις καὶ τὸ κλίμα, δῆλον ἂν γένοιτο κἀξ ὧν ὁ Γαλάτης Α. Βραχέτος εἴρηκεν ἐν τῇ ἱστορικῇ τῆς Γαλάτιδος φωνῆς γραμματικῇ. «les formes romanes, claires et sonores au midi comme le latin lui-même, vont en se contractant et par suite en s'assourdissant graduellement, à mesure qu'elles montent vers le nord: ainsi *cantabam* est en Espagne *cantaba*, en Italie et en Provence *cantava*, en Burgogne *chantève*, en Ile de France *chantois*, en Normandie *chantoue*. On peut comparer ici le mot latin à un thermomètre très sensible qui s'abaisse de plus en plus quand on monte vers le nord: mais ces changements ont lieu par dégradations continues et successives, non par de brusques changements. *Natura non facit saltum*.» Τὸν αὐτὸν περίπου τρόπον ἀποφαίνεται καὶ ὁ σοφώτατος Littré ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῆς Γαλάτιδος γλώσσης.

1) Pictet: *Paléontologie linguistique* I.

Digitized by Google

τρόπον ἐγεννήθησαν ἕτεραι δύο φωναί, μητέρες ἀνὰ χρόνον γενόμεναι καὶ αὗται τῶν πολλῶν Σλαυϊκῶν καὶ Τευτονικῶν ἰδιωμάτων. Ἐκ δ' ἑτέρας τινὸς τῶν Ἀρίων μοίρας ἐν ἑτέροις, ὡς ἔοικε, χρόνοις τὴν κοινὴν πατρίδα λιπούσης καὶ πρὸς μεσημβρίαν τὸ πρῶτον, εἶτα δὲ τὸ μὲν πρὸς ἕω, τὸ δὲ πρὸς ἑσπέραν χωρησάσης, ἐγένοντο τῷ χρόνῳ κατὰ τὸν αὐτὸν ἐν Ἀσίᾳ μὲν Ἰνδοὶ καὶ Πέρσαι τὸν εἰρημένον τρόπον ἰδίαν ἑκάτεροι κεκτημένοι γλῶσσαν ἐκ τῆς αὐτῆς μητρός, τῆς Ἰνδοπερσικῆς, γεννηθεῖσαν, ἐν Εὐρώπῃ δ' Ἕλληνες καὶ Ἰταλοὶ καὶ Κελτοί, φωνὰς ἱέντες ἐκ μιᾶς μητρὸς γενομένας[1].

Ἀπετελέσθη δὲ τῶν γλωσῶν ἡ γένεσις οὐκ ἐξαίφνης, ὡς τὸ εἰκός, ἀλλ' ἠρέμα πάνυ καὶ κατὰ βραχύ, τῶν στοιχείων ἢ φωνῶν ἐξ ὧν ἡ γλῶσσα, τῇ μὲν μᾶλλον τῇ δ' ἧσσον ἐν τῇ διαλέξει φθειρομένων. Ἐπεὶ δὲ γένος ἕκαστον μείζον' ἀεὶ κατελάμβανε χῶρον αὐξόμενον, ἀναγκαῖον ἦν τὴν τῆς πρώτης γλώσσης ἀλλοίωσιν ἢ φθορὰν οὐχ ὁμοίαν ἁπανταχοῦ γενέσθαι καὶ παρ' ἅπασι τοῖς τοῦ γένους, ἀλλὰ παρ' ἄλλοις ἄλλην, τῶν μὲν ἐπὶ μακρότερον, ᾗ δυνατόν, τὰ παραδεδομένα διασωζόντων, τῶν δὲ θᾶσσον αὐτὰ καὶ εὐχερέστερον φθειρόντων, καὶ τῶν μὲν οὕτω, τῶν δ' ἑτέρως τὰς φωνὰς μεταβαλλόντων. Συνέβαινε δ' οὕτω καὶ συμβαίνει (διατελεῖ γὰρ ἀεὶ μεταβαλλόμενα τὰ τῶν ἐθνῶν ἰδιώματα) τοὺς τοῦ γένους οὐ τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς ἱέναι πάντας φωνήν, ἀλλὰ διαλλάττειν αὐτὴν κατὰ τόπους, τὰ δὲ παρ' ἑκάστοις ἰδιώματα παρεμφερῆ τυγχάνοντα ῥᾳδίως εἶναι καταληπτὰ τοῖς ὁμογενέσι πᾶσι.

Τὰ τοίνυν ἕκαστα κατὰ τόπους ἰδιώματα *γλῶσσαι* μὲν ἐςὶ καθ' ἑαυτὰ θεωρούμενα, *διάλεκτοι* δὲ πρὸς ἄλληλα. Ταὐτὸν οὖν ὑπάρχει κατὰ ταῦτα διάλεκτος καὶ γλῶσσα· τὸ γὰρ αὐτὸν ἰδίωμα καὶ τοῦτο καλεῖται κἀκεῖνο. Τοῦτο μέν, εἰ μή τις λογίζοιτο τὰς κατὰ τόπους παραλλαγάς, ἐκεῖνο δὲ λογιζομένοις. Διὸ ὀρθῶς ὁ Γίσιος ὡρίσατο «*διάλεκτον εἶναι τὴν γλῶσσαν ἐν τῇ ἰδίᾳ διαφορᾷ*[2].» Εἴη μὲν οὖν ἄν τις καὶ γλῶσσα μηδεμίαν ἔχουσα κατὰ τόπον παραλλαγήν, οἵαν εἶναι λέγουσι τὴν τῶν Ζέχων ἢ Βοημῶν διὰ πάσης τῆς ὁμωνύμου χώρας, οὔσης οὐ σμικρᾶς, ὁμοίως ἠχοῦσαν· αἱ πλεῖσται μέντοι τῶν γλωσσῶν εἰς διαλέκτους εὑρίσκονται διῃρημέναι καὶ γλῶσσαν εἰπών τις ἰταλικὴν ἢ γερμανικὴν ἢ τὴν Ἑλλήνων, τῶν διαλέκτων τινὰ νοεῖ κατ' ἀνάγκην ἢ ἰδίᾳ ἢ ἐν οἷς ἔχει κοινοῖς πρὸς τὰς ἄλλας.

Τί μὲν οὖν ἐστι διάλεκτος καὶ τίνι διαφέρει γλώσσης εἰρήκαμεν, ὡς, ταὐτὸ τῶν ὀνομάτων ἀμφοτέρων δηλούντων, ἡ μὲν καθ' ἑαυτὸ τὸ ἰδίωμα παρίστησιν, ἡ δ' ἐν αἷς ἐμφαίνει πρὸς τἄλλα τὰ συγγενῆ παραλλαγαῖς. Ἐπεὶ δέ, ὅσῳ μακρότερος ὁ χρόνος, τοσούτῳ μείζων, καθάπερ εἴπομεν, ἀνάγκη γενέσθαι καὶ τὴν τῶν φωνῶν καὶ λέξεων φθορὰν καὶ μεταβολὴν ἐν τοῖς ἰδιώμασι, δῆλον ὅτι πολλὰ τῶν ἰδιωμάτων ἢ διαλέκτων, αἷς οἱ χρώμενοι συνίεσαν

---

1) Κοινὴ δὲ τούτων μήτηρ ἦν ἁπασῶν, ἣν ὁ Σλεΐχερος Ἀριογραικιταλοκελτικὴν ἀκόμψως ἐκάλεσεν.

2) «*Dialekte sind die Sprache in ihrem Unterschiede.*» Giese Æol. Dial., pag. 6. Εἰσὶ δὲ τοῦ ὀνόματος ὁρισμοὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Γραμματικοῖς οὐκ ὀλίγοι πλέον ἢ ἔλαττον ἀλλήλοις ὅμοιοι. Ὁ μὲν τούτων (Etymol. Gud., pag. 143) ἔχει ὧδε· «διάλεκτός ἐστι καθ' ἣν ἕκαστοι ἄνδρες διαλέγονται πρὸς ἀλλήλους κατὰ τὴν ἰδίαν συνήθειαν.» Τούτου δὲ διάφορός ἐστιν ὁ παρὰ τῷ Γραμματικῷ Ἰωάννῃ σελ. 301· «διάλεκτός ἐστι λέξις ἴδιον χαρακτῆρα τόπου ἐπιφαίνουσα ἢ λέξις ἴδιον ἢ κοινὸν ἐπιφαίνουσα χαρακτῆρα.» Ἐντεῦθεν εἰλῆφθαι δοκεῖ καὶ ὁ παρὰ Γρηγορίῳ τῷ Κορίνθου· «διάλεκτός ἐστιν ἴδιον χαρακτῆρα τόπου ἐμφαίνουσα.» Ἕτερός τις ὅμοιος ἀπαντᾷ παρὰ Κλήμ. τῷ Ἀλεξανδρεῖ (Στρωμ. I, σελ. 338)· «διάλεκτός ἐστι λέξις ἴδιον χαρακτῆρα τόπου ἐμφαίνουσα ἢ λέξις ἴδιον ἢ κοινὸν ἔθνους ἐπιφαίνουσα χαρακτῆρα»· ἀλλαχοῦ δὲ πάλιν παρὰ τῷ αὐτῷ· «διάλεκτον γοῦν ὁρίζονται λέξιν ἐθνικῷ χαρακτῆρι συντελουμένην.» Τούτῳ δ' ἐντελῶς ὁμολογεῖ καὶ ὁ παρὰ τῷ Ἀριστοφάνους Σχολιαστῇ (Νεφ., στ. 337)· «διάλεκτός ἐστι φωνῆς χαρακτὴρ ἐθνικός.» (Ἐκληπτέον δ' ἔθνος ἐν τούτοις οὐ τὸ ὅλον, οἷον Ἕλληνας, ἀλλὰ τὸ μέρος ἢ τὸ φῦλον, οἷον Ἴωνας καὶ Δωριεῖς). Ὁ δὲ πάντων βραχύτατος καὶ συνάμα ὀρθότατός ἐστιν ὁ παρὰ τῷ Γραμματικῷ Ἰωάννῃ (σελ. 298 καὶ ἀλλαχοῦ) ἔχων ὧδε, «διάλεκτός ἐστι γλώσσης ἰδίωμα,» ὃν φαίνεται σκοπήσας καὶ Κυντιλιανὸς ἐν οἷς ὁρίζεται τὴν μὲν διάλεκτον *differentiam sermonis*, τὰς δὲ διαλέκτους *linguas inter se differentes* (Quintil. 12, 10, 34).

Digitized by Google

ἀλλήλων πρὸ χιλίων ἐνιαυτῶν, ἐγένοντο νῦν ἀκατάληπτα τοῖς ἑτερογλώττοις, ὥσπερ συνέβη τοῖς τῶν Ὀλλανδῶν καὶ τῶν Ἄγγλων ἰδιώμασιν, ἃ τῆς φωνῆς τῆς γερμανίδος ὄντα διάλεκτοι καὶ καταληπτὰ τοῖς Γερμανοῖς ἐν τῷ τότε χρόνῳ, τοσοῦτον ἠλλοίωται τὸ νῦν, ὥστε μηκέτι τοὺς χρωμένους ἀλλήλων δύνασθαι συνιέναι. Ταὐτὸ δὲ νομιστέον γενέσθαι καὶ πᾶσιν ἁπλῶς τοῖς ἰδιώμασιν, ὅσα τῆς αὐτῆς ἐκφύντα μητρός, διάφορον ἀνὰ χρόνον ἔλαβε χαρακτῆρα καὶ εἶδος. Εἰκὸς γὰρ τοὺς πατέρας τοὺς Ἑλλήνων καὶ τοὺς Ῥωμαίων, κατὰ ταὐτὰ δὲ καὶ τοὺς Ἑλλήνων καὶ Περσῶν ἀλλήλων ποτὲ συνιέναι φθεγγομένους, καθάπερ ἔτι καὶ νῦν συνιᾶσιν ἀλλήλων Ἰταλοὶ καὶ Ἴβηρες καὶ Βοημοὶ καὶ Πολωνοί, καίπερ ἀποκεχωρισμένων ὅλως τῶν ἐθνῶν καὶ γλῶσσαν ἰδίαν ἑκάστου κεκτημένου. Δῆλον γὰρ ὅτι κἀκείνων αἱ γλῶσσαι διάλεκτοί ποτε τῆς αὐτῆς πρεσβυτέρας φωνῆς ἐτύγχανον οὖσαι. Αἴτιον δ' οὐχ ἥκιστα καὶ ὁ τῆς πολιτείας χωρισμὸς καὶ τὸ ἐντεῦθεν ἔλασσον τῆς κοινωνίας, ἔτι δὲ καὶ ἡ πρὸς ἑτερογλώττους ἐπιμιξία, καθάπερ παρ' Ἄγγλοις μετὰ τὴν Νορμανδῶν τῶν Γαλατοφώνων τῆς χώρας κατάληψιν.

Ἐπεὶ δ' ἀδύνατον ἐν ἔθνει τινὶ τῆς αὐτῆς τυχεῖν δυνάμεως καὶ παιδεύσεως ἅπαντας, ἀνάγκη τινὰ τῶν πόλεων ἢ γενῶν ἐπικρατῆσαι τῷ χρόνῳ τῶν ἄλλων ἢ θατέρῳ τῶν εἰρημένων ἢ καὶ ἀμφοτέροις. Ἐκ δὲ τούτου συμβαίνει τὸ παρ' ἐκείνοις ἰδίωμα καὶ τοῖς ἄλλοις ὡς τὰ πολλά, μάλιστα δ' αὐτῶν τοῖς ἐν τέλει καὶ τοῖς χαρίεσι καὶ λογίοις κατὰ βραχὺ μεταδοθῆναι καὶ κοινήν, ὡς εἰπεῖν, ἀνὰ χρόνον τοῖς ὁμοφώνοις ἢ τῷ ἔθνει παντὶ γενέσθαι, καθάπερ ἐγένετο τῇ μὲν Ἀτθίδι τὸ πάλαι παρ' Ἕλλησι, τῇ δὲ Κορεϊσιτῶν ἐν Ἀραβίᾳ, ταῖς δὲ Τυρρηνῶν καὶ Καςιλλίων καὶ Σαξόνων καὶ βορείων Γαλατῶν ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις παρ' Ἰταλοῖς καὶ Ἴβηρσι καὶ Τεύτοσι καὶ Γαλάταις. Ἐκ δὲ τούτου συμβαίνει τὴν διάλεκτον ἐκείνην ἰδίωμα τοῦ ἔθνους ἐκείνου διαφερόντως ὀνομάζεσθαι, τῶν ἑτερογλώττων αὐτὴν ἰδίᾳ πρὸς ἐπιμιξίαν μανθάνειν ἀναγκαζομένων, καὶ ταύτης ἔν τε τῇ πολιτείᾳ καὶ τοῖς ἱεροῖς καὶ τῇ τέχνῃ καὶ τῇ ἐπιστήμῃ καὶ ἐν πάσῃ πάντως ἀναστροφῇ κυρίας οὔσης. Μεταδοθεῖσα δ' οὕτω τοῖς ὁμοεθνέσι πᾶσιν ἡ τῆς ἐπικρατούσης φυλῆς διάλεκτος οὐκ ἀμιγὴς καὶ αὐτὴ διαμένει πάμπαν, εἰςδεχομένη τινὰς ἐκ τῶν ἄλλων τύπους, ὥσπερ ἔστιν ἰδεῖν ἐν τῇ γαλλίδι τῇ νεωτέρᾳ διὰ τὴν πολιτικὴν τῶν χρωμένων ἐπικράτειαν ἀπὸ διαλέκτου τῆς καλουμένης *Γαλάτιδος νήσου* (île de France) κοινῇ καθ' ἅπασαν γενομένη τὴν Γαλλίαν[1]. Συναναμίγνυται δ' ἔστιν ὅτε γλώσσῃ τινὶ καὶ ξένα στοιχεῖα πολλὰ κατ' ἐπιμιξίαν τὸ μὲν εἶδος αὐτῆς οὐδέν, ὡς εἰπεῖν, ἢ σμικρόν τι μεταβάλλοντα, πλήθει δ' ὀνομάτων καὶ ῥημάτων φανερὰ καθιστάμενα, καθάπερ ἄν τις ἴδοι καὶ ἐν πάσαις μέν, ὡς εἰπεῖν, ταῖς γλώσσαις, ἰδίᾳ δὲ καὶ διαφερόντως ἐν Ἀσίᾳ μὲν ἐν τοῖς ἰδιώμασι τοῖς Ὀθωμανῶν καὶ Ἰνδῶν τε καὶ Περσῶν καὶ ἑτέρων Μωαμεθανῶν, τῶν μὲν ἄλλων πλῆθος ὀνομάτων Ἀραβικῶν, τοῦ δὲ τῶν Ὀθωμανῶν πρὸς ἐκείνοις καὶ πλῆθος Περσικῶν οὐκ ὀλίγον ἐχόντων, ἐν Εὐρώπῃ δὲ τῷ τῶν Ἀγγλοσαξόνων πλείσταις, ὡς πάντες γινώσκουσι, γαλατικαῖς χρωμένῳ λέξεσι[2].

Περὶ μὲν οὖν γλωσσῶν καὶ διαλέκτων ᾗ τε καθόλου γίνονται καὶ τίνι διαφέρουσιν εἰρήσθω τοσαῦτα. Νυνὶ δὲ διασαφητέον ἡμῖν τὰς παραλλαγὰς τὰς ἐν τοῖς ἰδιώμασι καὶ ταῖς διαλέκτοις, οἷαι μὲν αὗται τυγχάνουσιν οὖσαι, τίνι δὲ τρόπῳ τῶν φωνῶν ἐν ταῖς γλώσσαις ἡ φθορὰ καὶ μεταβολὴ τελεῖται, τίνα δὲ τέλος τὰ αἴτια τῆς τε φθορᾶς καὶ τῆς τηρήσεως τῆς ἐν ἐκείναις. Ἐπεὶ δὲ διαλέκτοις καὶ γλώσσαις ὁ αὐτός ἐστιν, ὥσπερ εἴρηται, τῆς γενέσεως τρόπος, ἐξ ἀμφοτέρων, οὗ δεῖ, χρησόμεθα τοῖς παραδείγμασι.

---

1) Ἐν Γαλλίᾳ μὲν ὑποκατέστησεν ἡ διάλεκτος αὕτη τὰς ἀδελφὰς Νορμανδικήν, Πικαρδικὴν καὶ Βουργουνδικήν· ἐν Ἰταλίᾳ δὲ τὸ τῶν Τυρρηνῶν ἰδίωμα τὸ Μεδιολανικόν, τὸ Ἐνετικὸν καὶ τὸ Σικελικόν· ἐν Ἰβηρίᾳ δὲ τέλος τὸ Καστιλλιακὸν πρὸς τοῖς ἄλλοις τὰ τῆς Ἀνδαλουσίας καὶ Ναβάρρας. Ἐκτενέστερα δὲ βουλόμενος μαθεῖν περὶ τούτων ἔπιθι Λιττρίου τοῦ πάνυ «Ἱστορίαν τῆς Γαλάτιδος φωνῆς» (Littré, *Histoire de la langue française)* καὶ Α. Βραχέτου «Γραμματικὴν ἱστορικὴν τῆς αὐτῆς» (A. Brachet, *Grammaire de la langue française)*.

2) Τὴν ἐν ταῖς γλώσσαις ταύταις τῶν διαφόρων στοιχείων ἀναφορὰν οὐκ ἄν τις ὁμαλῶς διακριβοῖτο. Καὶ τὴν μὲν ἐν τῇ τῶν Ἄγγλων φωνῇ τῆς γαλάτιδος μοῖραν περὶ τὰ $^{3}/_{5}$ λογισάμενός τις οὐκ ἂν δόξειε τοῦ ἀληθοῦς ἁμαρτεῖν, τὴν δὲ τῆς τῶν Ἀράβων καὶ τῶν Περσῶν ἐν τῇ τῶν Ὀθωμανῶν διαφόρως μὲν ἄν τις λογίσαιτο διὰ τὴν διάφορον τῶν διαλεγομένων ἢ γραφόντων ἕξιν, ἔστι δὲ καθόλου πολλή τις.

Digitized by Google

Ἐπεὶ γλῶσσα μὲν ἐκ λέξεων συνίσταται πᾶσα, αἱ δὲ λέξεις ἐκ συλλαβῶν, αἱ δ' ἐξ ἁπλῶν, ὡς τὸ εἰκός, φωνῶν, δέον ἄρα τὰς παραλλαγὰς τὰς ἐν τοῖς ἰδιώμασιν ἁπάσαις ἐνεῖναι ταῖς τρισίν, ὥστε τρισσήν τιν' οἷόν τ' εἶναι πρὸς τὰς ἄλλας ἐν διαλέκτῳ τινὶ διαγινώσκειν ἀλλοιότητα, α') φωνῶν (ἵν' ἀπὸ τῶν ἁπλουστάτων ἀρξώμεθα), β') συλλαβῶν καὶ γ') λέξεων τ. ἔ. χρῆσιν ὀνομάτων ἢ ῥημάτων διαφόρων μὲν πρὸς τὸ ταὐτό, τῶν αὐτῶν δὲ πρὸς τὸ διάφορα σημαίνειν. Ἔχοι μὲν οὖν ἄν τις ὅτι πλεῖστα τούτων ἐξενεγκεῖν παραδείγματα, διὰ δὲ τὸ βραχὺ τῆς πραγματείας εὐαρίθμοις τισὶν ἀρκεσθησόμεθα[1]. Περὶ μὲν οὖν τῶν φωνῶν, οὐδεὶς ἀγνοεῖ τὸ πάλαι τῶν Ἑλλήνων Αἰολεῦσι μὲν καὶ Δωριεῦσιν, ἔστι δ' ὅτε καὶ τοῖς Ἀττικοῖς, προσφιλέστερον ὂν τὸ *α* τοῦ *η* καὶ τοῦ *ω*, οἷον ἐν τοῖς *πύλα, πύλας, τέθνακα, τέτμαμαι, γάμοροι, στραταγός, ἀγεῖσθαι, μᾶκος, μάτηρ, ἆμαρ, πρᾶτος, ὀπάρα, θεαρός, πράν, Ποσειδὰν* ἢ *Ποτίδαν* (αἰολ.) κτλ., Ἴωσι δὲ τοὐναντίον ἐκείνου τοῦτο. Τὸ δὲ φωνῆεν *V* (= ου) παρὰ Βοιωτοῖς ἐπὶ πλεῖστον, ὡς ἔοικε, τὴν πρώτην διέσωσεν ἀπαγγελίαν, ἤδη πάλαι παρ' Ἴωσι καὶ Ἀττικοῖς εἰς *υ* (= γαλ. u) μεταπεπτωκός, οἷον *κούνες, οὕδωρ, κοῦμα, τούχα, θουγάτειρ, Οὐρία* ἀντὶ Ὑρία, *σούγγραφος, ἀργουρίω, Κουζικηνός, Πουθιάς, Μουρτώ*. Αἰολέων δὲ καὶ μάλιστα Δωριέων ἔν τισι λέξεσι καὶ τὸ *α* τὸ βραχὺ ἀντὶ τοῦ *ε*, οἷον *ὅτα, ἄλλοτα, ἔνερθα, Ἄρταμις, Ἄπταρα, γά* (γε), *ἱαρός, πιάζω, τράφω, φρασὶ* κτλ. Πρὸς δὲ τούτοις ὁμολογεῖται τοὺς Βοιωτοὺς εἰς *ει* πανταχοῦ τὸ παρὰ Δωριεῦσιν *η* μεταβάλλειν, οἷον *Ἀντιφάνεις, εὐσεβείς, εὐγενείς, ἀφανείς, πατείρ, μάτειρ, εἵρως, τίθειμι, φίλειμι* καὶ τὰ τοιαῦτα. Βοιωτῶν δὲ πάλιν ἐςὶ καὶ Δωριέων τό τε συχνάκις τῷ *ω* ἀντὶ τῆς *ου* διφθόγγου χρῆσθαι καὶ τὸ μὴ πάνυ ταῖς συναιρέσεσιν ἥδεσθαι. Τούτων δ' ἀνάλογον εὕροι τις ἄν, εἰ βούλοιτο, κἀν πλείςοις ἄλλοις ἀρχαίοις τε καὶ νεωτέροις ἰδιώμασι. Καὶ περὶ μὲν τῶν φωνηέντων ἐπείπερ οὐ βουλόμεθα μακρολογεῖν, ἀρκείτω τοσαῦτα. Περὶ δὲ τῶν συμφώνων ἐν μὲν τοῖς Ἑλλήνων ἰδιώμασι πολλάς τινας οἱ πάντες ἴσασι συμφώνων οὔσας παραλλαγάς, ἰδίᾳ δὲ τὴν συνεχῆ παρ' Αἰολεῦσι καὶ δὴ καὶ Βοιωτοῖς καὶ Λάκωσί τε καὶ τοῖς ἄλλοις Δωριεῦσι τοῦ ἡμιφώνου F, τοῦ διὰ τὸ σχῆμα *διγάμματος* ὑπὸ τῶν ἀρχαίων καλουμένου, χρῆσιν οὐκ ὀλίγοις ἀποδεικνυμένην τεκμηρίοις, πολὺν αὐτὸ τῶν ἄλλων ἤδη χρόνον ἀποβεβληκότων[1]. Τὸ δὲ *τ*, συχνάκις τῶν ἄλλων εἰς τὸ *σ* τὸ συγγενὲς αὐτὸ μεταβαλλόντων, ἀναλλοίωτον δῆλόν ἐστιν ἐπὶ πολὺ παρὰ Δωριεῦσι διατηρούμενον, οἷον *δίδωτι, τύπτοντι, τιθέντι, φατί, πλατίος, ἐνιαύτιος, Ἀρταμίτιος* (ἐκ τῆς γεν. Ἀρτάμιτος, ἰδ. ἀνωτέρω), *διακάτιοι, τριακάτιοι, ἀδυνατία, Fελιοδυτία* (ἡλιοδυσία), *γεροντία, Fίκατι* (παρβλ. τὸ σανσκρ. **vinçati**, τὸ ζενδ. **viçaiti**, τὸ λατ. **viginti** καὶ τὸ γοτθ. **tváiligjus**), *πέρυτις* ἢ *πέρυτι* (ἐκ τοῦ *πρὸ* καὶ *Fέτος*, ὡς ἔοικε, σανσκρ. δὲ **parut**), *ποτὶ* καὶ κρητιστὶ *πορτὶ* (σανσκρ. **prati**) ἀντὶ πρός, *τύ, τέ* (σανσκρ. **tvam**, ζενδ. **tû**, **tûm**, λατ. **tu**, περσ. تو (tu), καὶ τὰ τοιαῦτα[2]. Πρὸς δὲ τούτοις τὴν συχνὴν τοῦ *θ* παρὰ Λάκωσιν εἰς τὸ *σ* μεταβολὴν οὐκ ὀλίγα μαρτυρεῖ παραδείγματα. Τοιαῦτα δ' ἐστί· *σαλασσομέδοισαν* (Ἀλκμ. τεμ. 35), *σάλλει* (59), *σάλεσσιν* (64) ἀντὶ θάλλει, *θάλεσιν*· εἶτα *σέλει, σηροκτόνε, σιὸς* καὶ *σιά, Ἀσᾶναι, Ἀσαναῖοι, κυρσάνιος* ἀντὶ *σκυρθάνιος* (= ἔφηβος) παρ' Ἀριστοφάνει[3]. Ἔτι δὲ τὸ συχνότατα μνημονευόμενον τῶν Λακώνων *ναὶ τὼ σιὼ* τ. ἔ. *θεὼ* περὶ τῶν Διοσκούρων[4] καὶ τὸ παρ' Ἀριστοτέλει *σεῖος ἀνήρ*[5]. Τῶν αὐτῶν δὲ πάλιν καὶ ἡ συχνὴ τοῦ

1) Ὁ δὲ πλείω βουλόμενος μαθεῖν ἐπίτω τὴν ἀρίστην Ἀρενσίου περὶ τῶν Ἑλληνικῶν διαλέκτων (De dialectis Graecis) πραγματείαν, ἐξ ἧς καὶ ἡμεῖς ἠρυσάμεθα τὰ παραδείγματα.

1) Ἀρενσ. de *Dial. Æol.*, σελ. 30 καὶ de *Dial. Dor.*, σελ. 40 καὶ ἑξῆς καὶ Γισίου (Giese) τὸ περὶ τῆς Αἰολίδος διαλέκτου ἐν τῷ περὶ διγάμματος κεφαλαίῳ. 2) Πλείω παραδείγματα τούτων εὑρήσεις ἐν τοῖς ἀνωτέρω. 3) Λυσιστρ. 1080, 1262, 983, 1248. 4) Λυσιστρ. 81 μετὰ τῶν σχολίων, Εἰρ. 214, Ξενοφ. Ἀναβ. VI, 6, 34, Ἑλλην. IV, 4, 16, Πλουτ. Ἀποφθ. Λακων., σελ. 189 F, 208 F, 233 B, 235 P. E, 241 C.

5) Ἠθ. Νικομ. VII, 1. Πιστοῦσθαι δ' οὐ σμικρὸν ἡ τοιαύτη δοκεῖ παρὰ Λάκωσι τοῦ θ μεταβολὴ τὴν παρ' ἡμῖν αὐτοῦ τοῖς νεωτέροις Ἕλλησιν ἐκφώνησιν· πολλῷ γὰρ ἂν εὐχερέστερον εἰκὸς ἡγεῖσθαι τὴν τοῦ θ φωνήν, οἵαν αὐτὴν ἡμεῖς ἐκφέρομεν, εἰς τὴν τοῦ σ μεταπεσεῖν ἢ κατὰ τοὺς Εὐρωπαίων σοφοὺς (ἰδὲ Γ. Κυρτίου «Διασαφήσεις εἰς τὴν Ἑλλ. Γραμματικὴν» (*Erläuterungen zur Griech Schulgrammatik*) σελ. 19) τὴν τοῦ παρ' ἐκείνοις *t* δασυνομένου (th), οὗ τὴν προφορὰν ἐσχηκέναι δοκεῖ τῷ σοφῷ καθηγητῇ τὸ θ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις.

σ ἐν τῷ τέλει τῶν ὀνομάτων εἰς τὸ ρ μετάπτωσις· οἷον, *καλλίαρ, ἀδελφιόρ, βοαγόρ, σιόρ, ἀβώρ, μιργάβωρ, πίσορ, τεὸρ* ἀντὶ *καλλίας, ἀδελφεός, βοαγὸς* (ὁ παῖς ὁ τῆς ἀγέλης ἄρχων), *θεός, ἠώς, μισγήως* (λυκόφως), *πίθος, τεὸς* καὶ τὰ τοιαῦτα. Ταὐτὸ δὲ σύμφωνον ἐν τῷ μέσῳ τῶν λέξεων εἰς ' δοκοῦσι μεταβαλεῖν οἱ μεταγενέστεροι Δωριέων, ἔτι δ' Ἐρετριεῖς καὶ Ὠρώπιοι τῶν μὴ Δωριέων, οἷον, *Μῶά, Μωϊκά, Βουὅα, πᾶἁ* ἀντὶ *Μῶσα, Μωσικά, Βουσόα, πᾶσα*[1].

Πολλὰ δὲ πρὸς τούτοις ἕτερα συμφώνων ἁπλῶν τε καὶ διπλῶν ἐν τοῖς τῶν Ἑλλήνων ἰδιώμασι παραλλαττόντων παρέχοι τις ἂν ἐνταῦθα παραδείγματα, διὰ μέντοι τὸ βραχὺ τῆς πραγματείας ὀλίγοις ἡμᾶς ἀρκεσθῆναι δέον· αὐτίκα τὸ μὲν π παρ' Αἰολεῦσιν ἔστιν εὑρεῖν ἀντὶ τοῦ τ *(πέμπε, πέσσυρες, πήλυι* (παρὰ Σαπφοῖ, 1, 6 κατὰ τὴν εὔστοχον Βεργίου διόρθωσιν ἀντὶ *πόλυ), σπέλλω* ἀντὶ *πέντε, τέσσαρες, τηλόσε, στέλλω)*, τὸ δὲ φ παρὰ τοῖς αὐτοῖς ἀντὶ τοῦ θ *(φήρ, φηρίον* ἀντὶ *θήρ, θηρίον* καθ' ἃ καὶ παρὰ λατίνοις *fera, fores, fortis, ferveo* συγγενῆ, ὡς ἔοικε, τοῖς Ἑλλην. *θήρ, θύρα, θάρσος, θέρος)*, τὸ δὲ κ παρ' Ἴωσι καὶ Δωριεῦσιν ἀντὶ τοῦ χ *(δέκεσθαι, βρυκηθμὸς* ἀντὶ *δέχεσθαι, βρυχηθμός*. Ταὐτὸ δὲ παρ' Ἴωσιν ἀντὶ τοῦ π παρ' Ἡροδότῳ μάλιστα ἐν τοῖς *ὁκοῖος, ὁκόθεν, ὁκόσος, ὁκότερος, κοῦ, κοῖος, κότερος, κότε, κῶς* καὶ τοῖς τοιούτοις[2]. Καὶ ταῦτα μὲν ἐκ τῶν ἁπλῶν. Ἐκ δὲ τῶν διπλῶν ἐκφέροι τις ἂν παραδείγματα ἄλλα τε πολλὰ καὶ τὸ ξ παρὰ Δωριεῦσιν ἔν τε τῷ μέλλοντι καὶ τῷ ἀορίστῳ τῶν εἰς ζω ῥημάτων, οἷον *ἐδικαξάμεθα, δοκιμάξοντι, κατεσώξαμες, ὥριξαν, ἐρίξαντες, ὀρκιξέω, χειριξοῦντας*[1], *ὠβὰς ὠβάξαντα* καὶ *φυλὰς φυλάξαντα*, (παρὰ Πλουτ. Λυκ. 6.). Πρὸς δὲ τούτοις, ὡς ἔοικε, Δωρικόν ἐστι τὸ ξ καὶ ἐν τοῖς *ὄρνιξ* καὶ *Κλὰξ* ἀντὶ *ὄρνις* καὶ *κλεὶς* ἢ *κλαὶς*[2] *(κληὶς* παρ' Ὁμήρ.). Δωριέων ἔτι καὶ τὸ τὸ ζ τὸ διπλοῦν εἰς *σδ* (ἀντὶ *δσ*, καθάπερ ἔδει) διαλύειν, οἷον *σδυγός, θερίσδω, μέσδω*, ἀντὶ *ζυγός, θερίζω, μείζω*[3]. Καὶ ἐν ἀρχῇ μὲν λέξεων καὶ εἰς δ φαίνονται τὸ αὐτὸ μεταβάλλοντες, οἷον *Δάγκλη, δάλον, δυγόν, δατέν, δωμός, Δεὺς* ἀντὶ *Ζάγκλη, ζάλον, ζυγόν, ζητεῖν, ζωμός, Ζεύς*[4], ἐν δὲ τῷ μέσῳ Λακώνων εἶναι δοκεῖ διαφερόντως εἰς *δδ* τὴν φωνὴν μεταβάλλειν· οἷον, *γυμνάδδομαι, μυσίδδω* (ἀντὶ μυθίζω), *ποτόδδει, γιάδδω, παίδδω, παραμπυκίδδω*[5]. Καὶ τὸ σ δὲ τὸ διπλοῦν ἀντὶ τοῦ ἁπλοῦ καθάπερ Λεσβίοις ἦν ἐν χρήσει καὶ Δωριέων Ἰταλιώταις μάλιστα καὶ Σικελιώταις· οἷον, *ὅσσος, μέσσος, ἔσσονται τοσσαῦται*[6]. Καὶ Λεσβίων μὲν εἶναι μᾶλλον δοκεῖ τὰ διπλᾶ π καὶ τ καὶ τὰ ὑγρὰ τὰ διπλᾶ καθάπερ ἐν τοῖς *ὀππόθεν, ὅττι, ποθεννός, ἐρατεννὸς* κ.τ.λ., Δωριέων δὲ καὶ διαφερόντως Λακώνων, Κρητῶν καὶ Ταραντίνων, ἐν οἷς τὸ διπλοῦν ἐξ ἀφομοιώσεως δῆλόν ἐστι γεγενημένον, οἷον *ἀλλανής* (Λακων. ἀντὶ *ἀπλανής*, καθ' Ἡσύχ.), καλλὰ=καλῶς, *πούμμα* (ἡ τῆς χειρὸς πυγμὴ καθ' Ἡσύχ., ὅτι δὲ λακωνικὸν ἐμφαίνει ἡ τοῦ υ εἰς ου μεταβολή), *χέρρος* (*χέρσος*), *κόρρα, πυρρός, κάρρων* (ἐκ τοῦ *καρτίων, κάρσων)*,

Τεκμήριον δέ· πολλοὶ γὰρ τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν Ἑλλήνων τῶν ὑπὸ δουλείας τὴν Ἑλλάδα φωνὴν ἀποβεβληκότων εἰς τὴν τοῦ σ μεθήρμοσαν αὐτὴν φωνήν, οἷον ἐν ταῖς λέξεσι θεός, ἀθάνατος, ἃς ἐκφωνοῦσι σεός, ἀσάνατος. Ταὐτὸ δ' ἂν ἴδοι τις καὶ παρὰ Πέρσαις τὴν τοῦ ζενδικοῦ th (=θ) καὶ παρὰ Τούρκοις τὴν τοῦ τῶν Ἀράβων ث (=θ) φωνὴν εἰς τὴν τοῦ σ μεταβαλοῦσιν, οἷον σρίς, σὶ (ἐν τῇ πεχλεβικῇ διαλέκτῳ· τὸ δὲ σὶ =τῷ περσ. سه =σὶ)=Ζενδ. *thris, thri* σανσκρ. *tri*, πούσρ, πούς (πεχλ.), پسر καὶ پس (περσ.) πυσέρ, πύς=ζενδ. *puthra* σανσκρ. *putra*. Τὸν αὐτὸν δὲ καὶ τῶν Εὐρωπαίων ὅσοι μὴ τὴν τοιαύτην (τραυλίζουσαν) κέκτηνται τοῦ θ φωνὴν ἀλλοιοῦσι ταύτην ἐν τοῖς ξενικοῖς ὀνόμασι τρόπον, οἷον Σαλῆς, Πυσαγόρας λέγοντες ἀντὶ Θαλῆς, Πυθαγόρας καὶ Σμὶς ἀντὶ Σμὶθ (τὸ ἀγγλ. ὄνομα *Smith*).

1) Ἰδὲ Ἀρενσ. Dor καὶ τὴν σημ. 4.

2) Bredovii Quaest. *Critic. de Dial. Herodotea*, pag. 90, 91.

1) Ἀρενσ. de *Dial. Dor.*, σελ. 89. 2) Τοῦ αὐτοῦ ἔνθ. ἀνωτ., σελ. 91 καὶ 92 ἔνθα κἀκ τῶν ἄλλων χρόνων ὄψει τινὰ παραδείγματα· οἷον ἐκεκρατηρίχημες, ἕρμοκται, νενομίχθαι, ἀντὶ ἐκεκρατηρίκειμες, ἥρμοσται, νενομίσθαι. Πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἀφῃρημένων εἰς σις ἀπὸ ῥημάτων εἰς ζω ληγόντων, οἷον χείριξις, ἐγδίκαξις, καθίππαξις κτλ. καὶ ῥηματικῶν· οἷον, δεικηλικτὰς (Πλουτ. Ἀγησ. κ. 20 καὶ Ἀποφθ. Λακων., σελ. 211), ἐπεύνακτοι, ἀάβακτοι, Πυθαγορίκτας (Θεοκρ. XIV, 5), μελικτὰς (Θεοκρ. IV, 30), μουσικτὰς (παρ' Ἡσυχ.). 3) Τοῦ αὐτοῦ σελ 94, 95. 4) Ἔνθ. ἀνωτ., σελ 95. 5) Αὐτόθι, σελ. 96 καὶ ἑξῆς. 6) Ἔνθ. ἀνωτ., σελ. 99 καὶ ἑξῆς.

Digitized by Google

Λύττος (ὄνομα πόλεως κρητικῆς παρὰ Στράβωνι X, σ. 729), *ἀκκὸρ* (ἀσκὸς παρὰ Λάκωσι καθ' Ἡσύχ.) καὶ *διδάκκει* (διδάσκει). Τῶν δ' ἄλλων Ἑλλήνων σπανιώτατα τὸ *ν* πρὸ τοῦ *σ* συγχωρούντων, Ἀργεῖοι καὶ Κρῆτες οὐ σπανίως φαίνονται τῷ *νσ* χρησάμενοι καθάπερ ἐν τοῖς *Τίρυνς, τιθένς, ὑπάρχονσα, πάνσα, Μόνσα, τὸνς* (=τούς), *πρειγεντὰνς* (=πρεσβευτάς)[1], *Πριάνσιος*[2]. Καὶ περὶ μὲν τῶν ἑλληνικῶν ἱκανῶς ἡμῖν εἰρήσθω ταῦτα.

Εἰ δέ τις καὶ ἐξ ἄλλων γλωσσῶν ἰδεῖν ἐφίεται παραδείγματα, τοῦτο μὲν ἐκ τῆς περσίδος αὐτῷ φωνῆς, τοῦτο δ' ἐκ τῆς γαλάτιδος καὶ τῶν συγγενῶν, τῶν ῥωμαϊκῶν (ῥωμανικῶν) καλουμένων, ὀλίγα παρέξομεν. Ἐν μὲν οὖν τῇ περσίδι τῇ νῦν, ἐμφανῶς θυγατρὶ τῆς ἀρχαίας, ἐκ δὲ τούτου καὶ ταῖς ἐκείνης ἀδελφαῖς, τῇ ζενδικῇ καὶ τῇ σανσκρίτῃ, ἐγγύτατα γένους οὔσῃ, τὸ φωνῆεν α, ἵνα τούτῳ παραδείγματι χρησώμεθα[3], τὸ ἐν ταύταις εἰς *ε* ψιλὸν οὐκ ὀλιγάκις, ἔστι δ' ὅτε καὶ εἰς *ι* καὶ εἰς *υ* (u γαλλ.) μεταπεπτωκός· οἷον, يك (yek) z.=*aêva*, ἀρχπ. *aiva* σ. *eca* (ἑλλ. *ἑκὰς* ἐν τοῖς *ἑκά-τερος*=εἷς ἄλλος, *ἕκα-σ-τος*=εἷς οὗτος), هفت (heft) σ. *saptan* ἑπτά, هشت (hesht) z. *astan* σ. *ashtan* ὀκτώ, جگر (djeguer) ἧτορ=z. *yakare* σ. *yakrt*, شهر (shehr) z. *khshathra* σ. *kshatra*, كش (kesh) z. *kasha* σ. *kaksha*, چشم (tscheshm) z. *kashman* ἐκ τῆς z. ῥίζης *cash* σ. *tschaksh* (ὁρᾶν), ارس (ers) δάκρυ =z. *açru*, σ. *açru* ἢ *açra*, برف (berf) χιὼν= z. *vafra*, اسب (esp) ἵππος=z. *aspa* καὶ σ. *açva*, پدر (peder)=z. *patar* ἀρχπ. καὶ σ. *pitar*, برم (berem) φέρω ἐκ τῆς z. ῥίζης *bar* σ. *bhar*, كردن (kerden) ποιεῖν ἐκ τῆς z. καὶ σ. ῥ. *kar* (κραίνειν), بسته (besté) δετός=z. *baçta* ἐκ τῆς z. ῥ. *band* σ. *bandh* (ἑλλ. *πενθερὸς* καὶ *πεῖσμα* (πενθ-μα), كه (kih) μικρὸς = z. *kaçu* πεχλεβ. *kas*, مه (mih) μέγας=z *maç*, (maz) πεχλ. *mas*, سر (ser) κεφαλή=z. *çara* σ. *çiras* (ἑλλ. *κάρη*), بردن (burden) φέρειν ἐκ τῆς z. ῥίζης *bar* σ. *bhar*, مردن (murden) ἀποθνήσκειν ἐκ τῆς z. καὶ σ. ῥίζης *mar*, پختن (pukhten) πέσσειν ἐκ τῆς z. καὶ σ. ῥ. *pac*, καὶ τὰ τοιαῦτα. Τῶν δὲ συμφώνων ὀλιγίστοις παραδείγμασιν ἀρκεσθῶμεν τοῖσδε. Τὸ μὲν خ (kh) μετὰ τοῦ و ἢ τοῦ φωνήεντος ـُ (خُ ἢ خو) ἐκ τοῦ q τοῦ ζενδικοῦ ἢ τοῦ *sv* τοῦ τῶν Ἰνδῶν ὡς τὰ πολλὰ δοκεῖ γεγονέναι, οἷον خدا (khuda) θεός=z. *qadata* σ. *svadhata* (αὐτόσκευος ἢ αὐτοποίητος), خسر (khussur) πενθερὸ =z. *qaçura*, σ. *çvaçura* ἀντὶ *svaçura*, κυρ.[ς] *svacura* ἑλλ. *ἑκυρὸς* (τὸ ἑλλ. ʻ συχνάκις=σ. *sv*, *svapnas* =ὕπνος) λατ. *socer*), خره (khuré) καὶ خوره (khoouré) ἥλιος ἐκ τῆς z. ῥίζης *qar* σ. *sur* (ἀντὶ *svar*) λάμπειν. Τὸ δὲ ه (he) ποικίλην ἔχον τὴν γένεσιν ποτὲ μὲν τῷ *ç* ἀναλογεῖ τῷ ζενδικῷ ἢ σανσκριτικῷ, οἷον ده (deh) δέκα = z. καὶ σ. *daçan*, ποτὲ δὲ τῷ h τῷ z. καὶ τῷ *s* τῷ σ., οἷον هم (hem) = z. καὶ ἀρχπ. *hama* (ἑλλ. ἅμα) σ. *sam*, هند (hend) ἢ اند (end) ἐντί, εἰσὶν=z. henti σ. *santi*, هنر (huner)= z. *hunara* σ. *sunara*, ποτὲ δὲ τῷ *thw* τῷ z. καὶ σ., οἷον چهار (tschehar)=z. *cathware* σ. *tschatwaras*, ποτὲ δὲ πάλιν ἁπλῷ z. ἢ σ. φωνήεντι, οἷον هشت (hest)=z. *astan* σ· *ashtan* ἑλλ. ὀκτώ, هوش (housh)=z. *ushi* (νοῦς), τὸ δὲ چ (tsche) τῷ z καὶ τῷ σ. *c*· οἷον چهره (tschehré)= z. *cithra* ἀρχπ. καὶ σ. *citra*· τὸ δὲ ج (dje) ποτὲ μὲν τῷ *g*, οἷον جان (djan) = z. *gaya*, πεχλ. *gan*, ποτὲ δὲ τῷ *y*· οἷον جادو (djadu)=z. yâtu جو (djoou)= z. καὶ σ. yava, ἑλλ. δὲ *ζέα*, τὸ δὲ ب (be) καὶ ἐκ *w*, ὡς ἔοικε, Ζενδικοῦ γεγονέναι δοκεῖ, οἷον ابر (ebr)=z. *awra* σ. *abhra*, باد (bad) = z. καὶ σ. *wdta* καὶ ἐκ p z. καὶ σ., οἷον ابر ἢ بر (eber, ber) = z. *upairi* σ. *upari* ἑλλ. ὑπὲρ (ὑπείροχος ἀντὶ ὑπερίοχος). Ὃ δὲ συνέβη τῷ τῶν Ἑλλήνων F παρ' Ἀττικοῖς καὶ Ἴωσι συμβῆναι δοκεῖ καὶ τῷ ταὐτὸν ἠχοῦντι τῶν Περσῶν ἡμιφώνῳ و ἐν τῷ μέσῳ τῶν λέξεων· οἷον استر (ester) = σ. *açvatara*, چهار ἢ چار (tschehar, tschar) = z. *catware* σ. *tschatwaras*, در (der) θύρα = z. *dwara* ἀρχπ. *duwari* καὶ σ. *dwar*, سك (seg) κύων=z. *span* (μηδ. *σπακὼ* καθ' Ἡρόδ.) σ. *çvan* (ὥστε τὸ seg ἐξ ἀρχαιοτέρου τινὸς γενέσθαι δοκεῖ سوك (sweg) λατ. *canis* ἀντὶ *cvanis*. Καὶ εἰς گ (gu) δὲ δοκεῖ τὸ z. w ἐν ἀρχῇ τῶν λέξεων ἔσθ' ὅτε μεταπεσεῖν· οἷον گشتاسب (quishtasp) Ὑστάσπης = Wistâçpa ἀρχπ. Wistâspa. Τὸ δὲ ى (y) ἔκ τε kh

1) Τὴν πλήρη τῆς πληθ. αἰτιατικῆς εἰς *ans* κατάληξιν διετήρησεν ἀλώβητον μόνη τῶν Γότθων ἡ γλῶσσα κατὰ Γ Κούρτιον (Erläuterungen zur *Gr. Grammatik p 61), vulfa ns, fisca ns.*

2) Ἀρενσ. ἔνθ. ἀνωτ., σελ. 107.

3) Περὶ τῶν ἄλλων ἐν τοῖς φωνήεσι τῆς περσίδος γλώσσης μεταβολῶν ὁ βουλόμενος ἐπίτω A. Vullers, *Grammatica linguae persicae cum dialectis antiquioribus persicis et lingua sanscrita comparatae*, καὶ Al. Chodzko, *Grammaire Persane ou principes de l'Iranien moderne.*

Digitized by Google

γεγονέναι δοκεῖ, οἷον τὸ κυρδικὸν (καρδουχικὸν) mish (ἐκ mahish) μυῖα = *makhshi* σ. *makshita* musca, τὸ ἀθιγγ. *mui*=σ. mukha ὄψις, nai = σ. *nakha* ὄνυξ, καὶ ἐκ *gh*, οἷον ری (rei)= z. *ragha* ἀρχπ. *ragâ* ἑλλ. ῥάγαι καὶ ἐκ h, οἷον πεχλ. nay = ἀρχπ. nâhi, z. nâonha καὶ σ. nâsa, καὶ τέλος ἐκ dh· οἷον کی (key) = z. *kadha*, می (mey), παρσ. *maé* z. καὶ σ. *madhu*, ἑλλ. δὲ μέθυ. Πρὸς δὲ τούτοις τὸ ἡμίφωνον ل (λ), ὅπερ οὐκ ἔστιν ὅλως εὑρεῖν ἐν τοῖς ἀρχαίοις ἀρικοῖς ἰδιώμασι (λέγω δὲ τὸ ζενδικὸν καὶ τὸ περσικόν), ἔστιν ἰδεῖν ἐν τοῖς νεωτέροις (παρσικῷ καὶ πεχλεβικῷ πρεσβυτέροις οὖσι τοῦ περσικοῦ) καὶ δὴ καὶ τῷ Περσῶν ἐκ τοῦ ر (ρ) τοῦ ἐν ἐκείνοις γενόμενον· οἷον سال (sal) ἔτος = z. *çaredha* σ. δὲ *çarad*, بالين (balin) προσκεφάλαιον = z. *barezis* πεχλ. *barsin* σ. δὲ *barhis*, پهلو (pehlu) μῦς= z. *peretu* πεχλ. *pehru* σ. δὲ *pritu*, دل (dil) = z. *zaredhaya* σ. *hridaya* ἑλλ. καρδία λατ. cord-, گل (gül)[1] πεχλ. *gûl* ἀρμ. *vart* ἑλλ. ῥόδον (ἀντὶ Fρόδον, αἰολ. βρόδον) λατ. δὲ *rosa*, آلودن (aluden) ἐκ τῆς ῥίζης *râ* σ. δὲ *râ* καὶ *lâ*. Τοσαῦτα δὲ καὶ τῆς περσίδος ἡμῖν φωνῆς ἐξαρκείτω παραδείγματα.

Ἵνα δὲ καὶ τῶν ἐν τῷ γαλατικῷ καὶ τοῖς ἀδελφοῖς ἰδιώμασι, τοῖς ἐκ τῆς ῥωμαΐδος φωνῆς γενομένοις, παραλλαγῶν τινα μνήμην ἐμβάλωμεν, περὶ τῆς πρώτης αὐτῶν ἡμῖν δοκεῖ διὰ βραχυτάτων, ἢ δυνατόν, πραγματευθῆναι γενέσεως. Ἐγένετο μὲν οὖν αὐτά, καθάπερ οὐδεὶς ἀγνοεῖ τῶν παιδείας τυχόντων, ἐκ τῆς λατινίδος φωνῆς, Ῥωμαίων ἄλλα τ' ἔθνη πολλὰ τῶν ἐν Εὐρώπῃ καὶ δὴ καὶ Κελτοὺς ἢ Γαλάτας ἄρδην καταστρεψαμένων. Τὰ δ' ἔθνη τὰ καταστραφέντα, καθάπερ γίνεσθαι φιλεῖ, κατὰ μικρὸν ἐπιλαθόμενα τῆς πατρῴας γλώσσης, προσεποιήσαντο τὴν ἐκείνων, ἕκαστον ὥσπερ ἕξεως καὶ φύσεως ὀργάνων εἶχε, φθεῖρον αὐτὴν καὶ μεταβάλλον ἀνὰ χρόνον. Τὰ μὲν οὖν μεσημβρινώτερα καὶ τῇ Ῥώμῃ πλησιαίτερον οἰκοῦντα τῶν ἐθνῶν ἐκείνων (Ἴβηρες, Ἰταλοί, Σικελοί) καὶ ἔλασσον ἔφθειραν ὡς τὰ πολλὰ τὸ ἐπακτὸν ἰδίωμα, τὰ δὲ βορειότερον καὶ πορρωτέρω μᾶλλον. Ἐπεὶ δ', ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴπομεν, οὐ δυνατὸν ἐν χώρᾳ μεγάλῃ τῷ αὐτῷ τοὺς ἐνοίκους ἅπαντας διατελεῖν χρωμένους ἰδιώματι γλώσσης, ποικίλαι τινὲς ἐκ τῆς λατινίδος ἐγεννήθησαν ἐν ἑκάστῃ τῶν εἰρημένων χωρῶν φωναὶ ἐμφερεῖς ἀλλήλαις τὴν ἰδέαν, ὥς φησιν ὁ ποιητής·

> . . . . . facies non omnibus una
> nec diversa tamen, qualem decet esse sororum[1].

Ἐν οὖν τῇ Γαλατίᾳ πολλαὶ μὲν οὕτως ἐγένοντο φωναί, διὰ δὲ τὸ τῆς ἰδέας ὅμοιον δύο τινάς, ὡς εἰπεῖν, συνήρμοττον ἀκρεμόνας, τὸν βόρειον καὶ τὸν μεσημβρινόν. Καὶ ὁ μὲν βόρειος ἀκρεμών, ὁ τὰ τῆς βορείου Γαλατίας ἰδιώματα συνέχων, ἐκ τῆς λέξεως τῆς τὸ *ναὶ* δηλούσης **langue d'Oil** ὑπὸ τῶν σοφῶν ὠνομάσθη, ὁ δὲ μεσημβρινὸς ἐκ τῆς αὐτῆς **langue d'Oc**[2], καθ' ἃ καὶ Δάντην λέγουσι τὸν ποιητὴν ἐκ τοῦ *si* τοῦ ταὐτὸ παρ' Ἰταλοῖς δυναμένου τὴν ἰταλίδα φωνὴν ἐπικαλέσαι. Ἐν δὲ τῇ βορείῳ Γαλατίᾳ πολλῶν οὐσῶν ὁμοῦ κεχωρισμένων ἀλλήλων πολιτειῶν (τῆς Νορμανδῶν, τῆς Πικαρδῶν, τῆς Βουργουνδίων καὶ τῆς τῶν ἰδίᾳ καλουμένων Γαλατῶν (Français) τῶν τὴν γαλάτιδα νῆσον (Ile de France) οἰκούντων, ἴδιον ἐν ἑκάστῃ τούτων ἀνεβλάστησεν ἰδίωμα, διὰ τὸ μηδεμίαν ὡς καὶ παρ' Ἕλλησι τοῖς ἀρχαίοις εἶναι παρ' αὐτοῖς ἀρχὴν ἐνιαίαν[3]. Τῷ γὰρ ἰδίῳ τούτων ἕκαστος ἔν τε τοῖς πολιτικοῖς καὶ τοῖς ἄλλοις γράμμασιν ἐχρῆτο τέως ἰδιώματι, μέχρις, ὥσπερ ἤδη πρότερον εἴπομεν[4], τὸ τῆς καλουμένης γαλάτιδος νήσου διὰ τὴν τοῦ δυνάστου τοῦ ταύτης ἐπικράτειαν ἔν τε τοῖς πρὸς ἄρκτον καὶ τοῖς πρὸς μεσημβρίαν τετραμμένοις τῆς χώρας τῶν ἄλλων ἀνὰ χρόνον ἐπεκράτησε πάντων. Ταὐτὸ δὲ τοῦτο, καθάπερ ἐν τοῖς πρόσθεν ἐσημειωσάμεθα, συνέβη παθεῖν καὶ ταῖς ἐν Ἰβηρίᾳ κἀν Ἰταλίᾳ διαλέκτοις, ταύταις μὲν ὑπὸ τῆς Τυρρηνῶν, ἐκείναις δ' ὑπὸ τῆς Καστιλλίων.

Ὁ μὲν οὖν τρόπος ὁ τῆς γλωσσικῆς ἀλλοιώσεως παραπλήσιός τις ἦν ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι τούτοις. Ἐν δὲ τῷ Γαλατῶν ἰδιώματι τοιόσδε τίς ἐστι, κατὰ Λίττριον καὶ Βραχέτον· *ἡ μὲν συλλαβὴ ἡ τὸν τόνον ἔχουσα διατηρεῖσθαι φιλεῖ καθόλου*[4], *τῶν μετ' αὐτὴν ἀποκοπτομένων. Ἐν δὲ ταῖς ἡγουμέναις,*

1) Ἀπὸ γνώμης ἡμῶν ἔν τισι τῶν λέξεων ἔστικται τὸ φωνῆεν (ü), ὅπως αὐτὸ κατὰ τὸν γαλατικὸν ὁ ἀναγνώστης ἀπαγγέλλῃ τρόπον, οὗ δὲ μή, κατὰ τὸν Λατίνων.

1) Ὀβιδ. Μεταμορφ. 2, στίχ. 11 καὶ 12. 2) Τὸ μὲν *oil* ἐκ τοῦ *hoc illud* ἐγένετο, τὸ δὲ *oc* ἐκ τοῦ *hoc*. 3) Ἰδὲ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν. 4) Ἰδὲ Τεῦχ. Θ' τοῦ Περιοδ., σελ. 90.

Digitized by Google

εἴπερ εἰσίν, ἐκπίπτει τὸ μέσον σύμφωνον· αὐτίκα τὸ μὲν porticus ἐγέννησεν οὕτως τὸ *porche*, τὸ δὲ pater τὸ *père*, τὸ δὲ ligare τὸ *lier*, τὸ δὲ sollicitare τὸ *soucier*. Ἡ μὲν οὖν τήρησις ἡ τοῦ τόνου κοινή τίς ἐστιν ὡς τὰ πολλὰ τοῖς ῥωμαϊκοῖς ἰδιώμασι πᾶσιν· ἔν τε γὰρ τοῖς Ἰταλῶν κἂν τοῖς τῶν Ἰβήρων ἴδοι τις ἂν ταὐτὸ γενόμενον· ἡ δὲ φθορὰ ἡ τῶν συλλαβῶν ἐλάσσων ἐμφανῶς ἐν τούτοις· οἷον τὸ *magister* ἐν τούτοις μὲν ἀμφοτέροις εἰς *maestro* τὴν ἰδέαν μετέβαλεν, ἐν ἐκείνῳ δὲ πολλῷ διαφορώτερον εἰς *maître*, τὸ δ' *umbilicus* παρ' Ἰταλοῖς μὲν εἰς *ombelico* (ταὐτὸ δὲ καὶ *bellico* καὶ *billico*), παρ' Ἴβηρσι δ' εἰς *ombligo*, παρὰ δὲ Γαλάταις εἰς (n)*ombril*· κατὰ ταὐτὰ δὲ καὶ τἆλλα πάντα. Περὶ μὲν οὖν πασῶν ἐφεξῆς τῶν μεταβολῶν, ἃς ἀνὰ χρόνον ὑποστᾶσα τῶν Λατίνων ἡ γλῶσσα τὰς νεωτέρας ἐγέννησε ῥωμαϊκὰς καλουμένας, οὐ ῥᾴδιον οὐδὲ χρόνος ἡμῖν ἱκανὸς ἀκριβολογεῖσθαι, περὶ δὲ τῶν ἁπλῶν, περὶ ὧν ὁ λόγος ἐνταῦθα, φωνῶν, ἐξέστω τινὰ κἀκ τῆς γαλάτιδος γλώσσης ἐξενεγκεῖν παραδείγματα, καθάπερ ἐν τοῖς πρόσθεν ἐκ τῆς περσίδος. Κἀκεῖ μὲν ἐξ ἀνάγκης τὴν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ἐτραπόμεθα διὰ τὸ ῥᾷον, ἐνταῦθα δὲ τὴν ἐναντίαν τρεψόμεθα διὰ τὴν εὐχέρειαν, ἐκ τῆς Λατίνων εἰς τὴν Γαλάτιν καταβαίνοντες, ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ τῶν ἄλλων, εἴποτε δέοι, ῥωμαϊκῶν ἰδιωμάτων παραδείγμασι χρώμενοι. Καὶ πρῶτον μὲν ἐροῦμεν περὶ τῶν φωνηέντων.

Διχῇ δὲ τούτων, εἰς ἄτονα καὶ τονούμενα, διῃρημένων, τῶν ἀτόνων τὰ μὲν εὐθὺς ἡγούμενα τῆς τονουμένης τῶν συλλαβῶν μακρὰ μὲν ὄντα διατηρεῖται, βραχὺ δ', οὐκέτι, οἷον *coemeterium*(cimetière), βραχέα δ',ἐκθλίβεται, οἷον *bonitatem* (bonté), *septimana* (semaine ἀρχ. γαλλ. sepmaine)· τὰ δὲ μὴ εὐθὺς ἡγούμενα βραχέα τε καὶ μακρὰ διατηρεῖται· οἷον *vestimentum* (vêtement), *ornamentum* (ornement), τὰ δ' ἑπόμενα, τ. ἔ. τὰ τῆς παραληγούσης τῆς ἀτόνου καὶ τῆς ληγούσης ἐξαφανίζεται.

Τῶν δὲ τονουμένων τὸ μὲν α τὸ βραχὺ μεταβάλλει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς αι, *amo* (aime), τὸ δὲ φύσει μακρὸν εἰς e, *nasus* (nez), *mortalis* (mortel), τὸ δὲ θέσει διαμένει, οἷον *arbor* (arbre), *carmen* (charme). Τὸ δὲ *e* τὸ μὲν βραχὺ μεταπίπτει εἰς *ie*, *ferus* (fier), τὸ δὲ μακρὸν εἰς *oi*, *regem* (roi), τοῦ θέσει μακροῦ διατηρουμένου κἀνταῦθα ferrum (fer), terra (terre). Τὸ δὲ *i* φύσει μὲν ὂν μακρὸν διαμένει, spica (épi), amicus (ami), θέσει δὲ μεταβάλλει εἰς *e siccus* (sec), *firmus* (ferme), βραχὺ δ' εἰς *oi pirum* (poire), τὸ δ' *o* βραχὺ μὲν ὂν καὶ φύσει μακρὸν εἰς *eu* μεταβάλλει, θέσει δὲ μακρὸν διαμένει, *corpus* (corps), *fortis* (fort). Τὸ δὲ *u* βραχὺ μὲν ὂν καὶ θέσει μακρὸν εἰς *ou* περιίσταται *lupus* (loup), *turris* (tour), μακρὸν δὲ φύσει διαμένει purus (pur), murus (mur)[1]. Τῶν δὲ διφθόγγων ἡ μὲν *ae* μεταβάλλει εἰς *e* καὶ *ie caellum* (ciel), ἡ δ' *au* εἰς *o causa* (chose), aurum (or). Τοσαῦτα μὲν οὖν εἰρήσθω περὶ τῶν φωνηέντων ἰδίᾳ ἐν τῷ Γαλατῶν ἰδιώματι. Τῶν δὲ συμφώνων ὧδέ πως ἔχουσιν ἐν αὐτῷ τῶν λατινικῶν αἱ μεταβολαί, μεταβαλλομένων ὡς τὰ πολλὰ τῶν τραχυτέρων εἰς τὰ λειότερα. Γίνεται τοίνυν· τὸ μὲν *p b*, *capulum* (câble), *apicula* (abeille), καὶ f, *caput* (chef), mespilum (nèfle), καὶ *v*, *sapa* (sève), *lupa* (louve), *sapere* (savoir) κτλ., τὸ δὲ *b* ἐνίοτε *v faba* (fève), *subinde* (souvent), *probare* (prouver), τὸ δὲ *v* ὁτὲ μὲν f οἷον *vice* (fois), *vivus* (vif), *ovum*(oeuf), ὁτὲ δὲ *b*, *curvare* (courber), *corvellus* (corbeau), ὁτὲ δὲ *g*, *vadum* (gué), *servientem* (sergent), ὁτὲ δὲ πάλιν *m sabbati dies* (samedi), τὸ δὲ *t* τῇ μὲν *d*, *tunc* (donc), *cupitus*(coude), *mercantem* (marchand), τῇ δὲ *s*, *rationem* (raison), *sationem* (saison), *tertius* (tiers), τὸ δὲ *c* (k) τοτὲ μὲν ὁμόφωνον τῷ *s* (πρὸ τοῦ *e* καὶ τοῦ *i*) *caelum* (ciel), *citatem* (δημωδέστερον ἀντὶ civitatem) (cité), τοτὲ δὲ *ch*, *caput* (chef), *musca* (mouche), *pertica* (perche), τοτὲ δὲ *q*, *cauda* (queue), *coquus* (queux), τοτὲ δὲ *g*, *crassus* (gras), *conflare* (gonfler), *ciconia* (cigogne), ἔστι δ' ὅτε καὶ z, *lacerta* (lézard), *duodecim* (douze), τοτὲ δὲ πάλιν *s vicinus* (voisin), *aucellus* (*avicellus*, *aucellus*, oiseau), τὸ δὲ *g* ἐνίοτε *j gaudere* (jouir), *galbinus* (jaune), τὸ δὲ *n* ὁτὲ μὲν *m*, *carpinus* (charme), κἀκεῖνο τοὐναντίον *n*, *mappa* (nappe), *matta* (natte), ἄλλοτε δ' *l*, *Panormus* (Palerme), *Bononia* (Bologne) καὶ ἄλλοτε r, *ordinem* (ordre), *tympanum* (timbre), *diaconus* (diacre), τὸ δὲ *l* τοτὲ μὲν *r*, *ulmus* (orme), *capitulum* (chapitre), τοτὲ δὲ *u*, *mollis* (mou), *collem* (cou), *alter* (autre), *auscultare* (ἀρχ.

1) Ἀληθεύοντι δὲ τὸ μὲν *u* τὸ βραχὺ διατηρεῖ τὴν ἰδίαν φωνὴν ὡς *ou*, τὸ δὲ μακρὸν εἰς τὸ λεπτότερον γαλατικὸν *u* τὴν αὐτὴν μεταβάλλει.

Digitized by Google

γαλ. escolter, écouter). Τὸ δὲ *m*, ποτὲ μὲν *n*, ποτὲ δὲ *b*, *flamma* (flambe). Τὸ δὲ *r* ἐνίοτε *l*, *altare* (autel) καὶ τὰ τοιαῦτα. Τελοῦνται δ' ἔτι μεταβολαὶ ποικίλαι κἀν ταῖς συναρμογαῖς τῶν συμφώνων ἢ τοῖς διπλοῖς, περὶ ὧν ἐροῦμεν ἐν τοῖς ὀπίσω περὶ ἀφομοιώσεως τὸν λόγον ποιούμενοι.

Ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις ῥωμαϊκοῖς ἢ νεωτέροις λατινικοῖς ἰδιώμασι τὰς αὐτὰς μὲν πολλάκις ἢ ὁμοίας ἔστιν ἰδεῖν μεταβολὰς γενομένας, καθόλου δ' εἴποι τις ἂν ἐλάσσοσιν ἐκεῖνα χρήσασθαι ταῖς ἀλλοιώσεσιν ἢ τὸ τῶν Γαλατῶν, ἐλάσσοσι δ' ἔτι τὸ τῶν Ἰταλῶν τοῦ τῶν Ἰβήρων, ὡς ἔστιν ἰδεῖν ἐν ᾧ κατωτέρω παραθήσομεν χωρίῳ λατινιστὶ τὸ πρῶτον, εἶτα δ' ἰταλιστὶ καὶ ἰβηριστὶ καὶ γαλλιστί. Σημειωτέον δ' ὅτι πολλάκις αἱ λέξεις αἱ τοῦ Γαλατῶν ἰδιώματος ἔτι μᾶλλόν εἰσιν ἢ δοκοῦσι διὰ τὴν γραφὴν ἐφθαρμέναι· αὐτίκα τὸ *temps* οὑτωσὶ γραφόμενον πολλῷ, ὡς τὸ εἰκός, ἐμφερέστερον εἶναι δοκεῖ τῷ *tempus* ἢ προφερόμενον (tan), κατὰ ταὐτὰ δὲ καὶ τὸ *corps* (cor)[1]. Τὸν μὲν οὖν τόνον ἐπὶ τῆς αὐτῆς, ὥσπερ εἴπομεν, ἐτήρησε πάντα συλλαβῆς[2], τὸ δὲ βραχὺ πρὸ τοῦ τόνου φωνῆεν ἐξέπεσεν ὁμοίως ἐν πᾶσιν, οἷον ἐκ μὲν τοῦ *bonitatem* ἐγένοντο *bontà* (ἰταλ.), *bondad* (ἰβηρ.), *bonté* (γαλλ.), ἐκ δὲ τοῦ *sept(i)mana* *settimana* καὶ *semmana* (ἰταλ.), *setmana* (μεσημβρ. γαλλ.), *semana* (ἰβηρ.), semaine καὶ ἀρχ. *sepmaine* (γαλ.). Ἔτι δὲ τὸ μέσον σύμφωνον ὥσπερ ἐν τῷ γαλατικῷ κατὰ ταὐτὰ κἀν τῷ τῶν Ἰβήρων, οἷον ἐν ἐκείνῳ μὲν *dotare* (douer· τὸ δὲ *doter* νεουργόν ἐστιν), *augustus* (août· τὸ δ' *auguste* κατὰ ταὐτὰ νεουργόν), *ligare* (lier), *credentia* (créance), ἐν τούτῳ δὲ pejor (peor), *audire* (oir), *videre* (ver), *fidelis* (fiel), *filius* (hijo), *judicium* (juicio), *confidentia* (confianza). Ἐν δὲ τῷ τῶν Ἰταλῶν ἔστιν, ὡς ἔοικε, σπάνιον τὸ τοιοῦτον ἰδεῖνν οἷον *leal* καὶ *lealtà (legalis, legalitas)*. Τῶν δὲ φωνῶν μεταβολὰς τοιάσδε τινὰς ἂν ἴδοι τις καθόλου γενομένας ἐν τοῖς Ἰταλῶν καὶ τοῖς Ἰβήρων ἰδιώμασι.

Τὸ μὲν *a* μικράν, εἰδή ποτε, καθόλου μεταβολὴν ἐν ἀμφοτέροις ὑποστῆναι δοκεῖ, τὸ δ' *e* ποτὲ μὲν εἰς *i* φαίνεται μεταπεπτωκός, οἷον ἐν τοῖς ἰταλικοῖς *io* (e(g)o), *si* (se), *mio* (meus), *ritto* (rectum) καὶ τοῖς ἰβηρικοῖς *dios* (deus), *pies* (pedes), ποτὲ δ' ἐξ ἐκείνου γενόμενον, οἷον ἐν τοῖς ἰταλ. *vedere* (videre), *sete* (sitis), *fede* (fides), *segno* (signum), *seno* (sinus) καὶ τοῖς ἰβηρ. *fe* (fides), *veces* (vices), *lengua* (lingua), ποτὲ δὲ πάλιν εἰς *ie* μεταπίπτον, οἷον ἰτ. μὲν *Pietro* (Petrus), *miei* (mei), *piedi* (pedes), *fiera* (feria), *vieni* (veni)· ἰβηρ. δὲ *miembro* (membrum), *tiempo* (tempus), *siego* (seco), *siervo* (servus), ἔστι δ' ὅτε καὶ ἀνταλλάσσεται ἐν τῇ αὐτῇ ἀμφότερα λέξει, οἷον ἰταλ. μὲν *ricevere* (recipere), ἰβηρ. δὲ *decir* (dicere).

Τὸ δ' *o* παρ' Ἰταλοῖς μὲν ἔστιν ἰδεῖν εἰς *uo* πολλάκις μεταπεσόν, οἷον *buono* (bonus), *nuovo* (novus), *luogo* (locus), *cuore* (cor), *huomo* (homo), παρὰ δ' Ἴβηρσιν εἰς *ue*, οἷον *buenos* (bonos), *nuevos* (novos), *luego* (locus), *puerta* (porta), *cuerpo* (corpus), *nuestro* (noster), τὸ δ' αὐτὸ παρ' ἐκείνοις πολλάκις μὲν ἐκ τοῦ *u* γενόμενον, οἷον *mondo* (mundus), *molto* (multus), *giorno* (diurnus), *sono* (sunt), *popolo* (populus)· ἐν δέ τισι καὶ μεταβάλλεται εἰς ἐκεῖνο, *tutto* (totus), *lungo* (longus). *ucciso* (occisus), *molino* (mola), ταὐτὰ δ' ἀμφότερα καὶ παρ' Ἴβηρσιν, οἷον *somos* (sumus), *oso* (ἀντὶ ἀρχ. *orso*) (ursus), *sobre* (supra), *sombra* (umbra), γενόμενον πιθανῶς ἐκ τοῦ *so-ombrar* = sub-umbrare, καθάπερ καὶ παρ' ἡμῖν τὸ *νοικοκύρης* ἐκ τοῦ *τὸν οἰκοκύρην*, καὶ τὸ *νῶμος* ἐκ τοῦ *τὸν ὦμον*· ἔτι δὲ τὸ *νουρὰ* ἐκ τοῦ *τὴν οὐρὰν* (ἔν τισιν ἐπαρχίαις), *urca* (orca), *murrio* (moros, μωρός), *murieron* (ἐκ τοῦ moriri).

Τῶν δὲ συμφώνων τὸ μὲν *p* δῆλόν ἐστι μεταπεσὸν ἑκασταχοῦ παρ' Ἰταλοῖς μὲν εἰς *v*, οἷον *ricevuta* (recepta), *povero* (pauper), παρ' Ἴβηρσι δὲ εἰς *b*, οἷον *obra* (opera), *sobre* (supra).

1) Πρβλ. τὸ τῶν Ἄγγλων *enough* (= ἀρκούντως, ἅλις) οὑτωσὶ μὲν ἔχον πολλήν τινα διασῶζον τὴν ὁμοιότητα πρὸς τὸ *genug* τὸ γερμανικόν, προφερόμενον δὲ (inaf) ἐλαχίστην ἢ καὶ οὐδεμίαν.

2) Χωρὶς εἰ μή τις λογίζοιτο πολλὰς τοῦ Γαλατῶν ἰδιώματος λέξεις, ἐν αἷς ὁ τόνος οὐκ ἐπὶ τῆς αὐτῆς ταῖς λατινικαῖς διατελεῖ κειμένη συλλαβῆς. Αἴτιον δὲ τούτου τὸ τὰς λέξεις ταύτας οὐ κατὰ φύσιν, ὡς εἰπεῖν, ἐκ τῶν λατινικῶν γενομένας ὑπὸ τῶν λογίων ὕστερον ἐξ ἀνάγκης πεπλάσθαι τοὺς ἐν τῇ γλώσσῃ νόμους ὅλως ἀγνοούντων, οἷον *agile, facile, mobile*, δέον εἶναι *êle* (καθάπερ ἐκ τοῦ *fragilis* τὸ *frêle*), *fêle, meuble* (ὃ καὶ ἔστι).

Digitized by Google

Τὸ δὲ *b* εἰς *v* παρ' Ἰταλοῖς ἐνίοτε, οἷον *favola* (fabula), *tavola* (tabula), *trave* (trabes),

Τὸ δὲ *c* παρ' ἀμφοτέροις ἔστιν ὅτ' εἰς *g*, οἷον *luogo* καὶ *luego* (locus), milagro (ἰϐ.) ἀντὶ miraglo (miraculum), *segun* (ἰϐηρ.) (secundum), *lagrima* (κοινὸν) (lacryma), πρὸ δὲ τῶν φωνηέντων *e* καὶ *i* παρ' Ἰταλοῖς μέν, καίπερ κατέχον τὸ εἶδος, μετέϐαλε τὴν προφορὰν εἰς τὴν τοῦ *tsch*, οἷον *citta* (προφ. *tschittà*, ἐκ τοῦ *civitas* (kivitas)), παρ' Ἴϐηρσι δ' εἰς τὴν τοῦ *θ* τοῦ ἡμετέρου, οἷον *ciudad* (προφ. θιουδάδ), *cielos* (προφ. θιέλος)· τὸ δ' αὐτὸ παρ' ἀμφοτέροις ἔστιν ὅτ' εἰς *z*. προφερόμενον ὑπ' ἐκείνων μὲν ὥσπερ *ts*, ὑπὸ δὲ τούτων ὥσπερ *θ* τὸ παρ' ἡμῖν, οἷον *annunziar* (ἰτ.) ἐκ τοῦ *adnunciare* καὶ *paz, voz* (ἰϐ.) ἐκ τοῦ *pacem, vocem* καὶ προφερόμενα *παθ* καὶ *βόθ*,

Τὸ δὲ *j* παρ' Ἰταλοῖς εἰς *gi* πανταχοῦ δῆλόν ἐστι μεταπεσόν, οἷον *giudicio* (judicium), *jovane* (juvenis)· παρὰ δὲ τοῖς Ἴϐηρσι διατηρούμενον ἢ ἐκ τοῦ *i* γινόμενον τῆς τοῦ ʽ=*h* κατηλλάξατο τὴν προφοράν, οἷον *juicio* (προφ. οὐίθιο), *joven* (προφ. hoven, ὅνπερ τρόπον καὶ παρ' Ἕλλησι τὸ ἀρχαῖον, οἷον ὅς, ὑμεῖς (ἐκ τῶν ἰνδ. jas καὶ jushmat),

Τὸ δὲ *l* ἐν τῷ τῶν Ἰταλῶν μετὰ τὰ σύμφωνα μεταϐάλλειν εἴωθεν εἰς *i*, οἷον *fiamma, chiamare, piangere*, ἐκ τῶν *flamma, clamare, plangere*,

Τὸ δὲ *f* ἐν τῷ τῶν Ἰϐήρων μεταϐάλλει πολλάκις εἰς *h*, οἷον *hermoso, hecho, hierro*, ἐκ τῶν *formosus, factum, ferrum*,

Τὸ δὲ *t* παρ' ἀμφοτέροις εἰς *z*, οἷον *grazia* (gratia), ἰτ. καὶ ἰϐ., ἔτι δ' εἰς *d*, οἷον *padre, madre* (pater, mater), ἰτ. καὶ ἰϐ., ἰδίᾳ δὲ παρ' Ἴϐηρσιν ἐν ταῖς παθητικαῖς μετοχαῖς καὶ τοῖς εἰς *as-atis* ὀνόμασιν, οἷον *imputado* (imputatum), *venido* (ventum), *jurado* (juratum), *edad* (aetas), *verdad* (veritas) *ciudad* (civitas).

Τούτων δ' ἀνάλογον ἀπαντᾷ κἀν ἑτέροις ἰδιώμασιν· αὐτίκα τοῦ Δανῶν καὶ τοῦ Σουηδῶν ἰδιώματος ἐκ μιᾶς ἀμφοτέρων μητρὸς γενομένων, ἐν τούτῳ μὲν ἐπικρατεῖν φασι τῶν συμφώνων τὰ τραχέα *p, t, k*, ἐν ἐκείνῳ δὲ τὰ λειότερα *b, d, g*· τὸ δὲ τούτων δεύτερον οὕτω λεπτῶς ἐκφωνοῦσιν[1], ὥστε μόλις ἀκουστὸν γίνεσθαι. Καὶ Τευτόνων δ' οἱ μὲν ἀνὰ τὴν ἄλλην Γερμανίαν ἢ γοῦν οἱ πλεῖστοι τούτων οὕτω λεπτῶς τὸ *h* τὸ σύμφωνον ἐν μέσῃ τῇ λέξει κἀν τῷ τέλει προφέρουσιν, ὥστε μηδ' ἀκούεσθαι πάμπαν, οἱ δ' ἐν Ἑλϐετίᾳ τραχέως πάνυ καὶ κατὰ ταὐτὰ τῷ *ch* ἐν τῇ λέξει *Sache* ἢ τῷ خ τῷ ἀραϐικῷ ἐν τῷ خاطر (hatirun).

Τοιαῦται τοίνυν εἰσὶ κἀν τοῖς ῥωμαΐκοῖς ἰδιώμασιν αἱ τῶν φωνῶν ἑκάστων ἀλλοιώσεις, οὐκ ἐπ' ἀκριβείᾳ διηριθμημέναι, ἀλλ' ὅσον τοὺς ἀναγινώσκοντας ἔννοιάν τινα λαβεῖν δυνηθῆναι. Ἡ δὲ τῶν συλλαϐῶν ἀλλοιότης οὖσα διττή, κατ' εἶδος καὶ καθ' ὕλην, κατ' εἶδος μὲν ἐκ τῆς τῶν φωνῶν, ὡς τὸ εἰκός, (ἐκ γὰρ τούτων ἐκεῖναι) γεγένηται, καθ' ὕλην δ' ἐκ τοῦ τὴν μὲν τῶν διαλέκτων πλείονας ἐν ἑκάστῃ λέξει τῆς μητρὸς συλλαϐάς, ἐν ἑκάστῃ δὲ συλλαϐῇ φωνάς, τὴν δ' ἑτέραν ἐλάσσονας ὡς τὰ πολλὰ διατετηρηκέναι, καὶ τὴν μὲν ταύτην, τὴν δ' ἐκείνην τὴν συλλαϐὴν τονίζειν. Ἵνα τοίνυν ἐκ τῶν ἑλληνικῶν τὸ δεύτερον τὴν ἀρχὴν ποιησώμεθα, τὸ μὲν *δίδομες* (σ. dadàmas) τὸ Δωριέων τῇ καταληγούσῃ μόνῃ τοῦ *δίδομεν* (τοῦ τῶν Ἀττικῶν καὶ τῶν Ἰώνων), ἐν δὲ ταύτῃ τῷ *σ* μόνῳ διαφέρει, τὴν αὐτὴν συλλαϐὴν ἐν ἀμφοτέροις τοῦ τόνου κατέχοντος, τὸ δὲ *δίδοντι* τοῦ *διδοῦσι* τῇ τε καταληγούσῃ καὶ τῇ παραληγούσῃ καὶ δὴ καὶ τῷ τόνῳ τὴν προπαραλήγουσαν ἐν αὐτῷ κατέχοντι. Τῶν δ' εἰς *ος* ὀνομάτων ἡ ἑνικὴ γενικὴ παρὰ Δωριεῦσι μὲν εἰς *ω* καταλήγει, παρὰ δ' Ἴωσι καὶ Ἀττικοῖς εἰς *ου*, ἡ δὲ πληθ. αἰτιατ. παρὰ τούτοις μὲν εἰς *ους*, παρὰ δὲ Δωριεῦσιν εἰς *ως* καὶ *ος* καὶ *οις*. Πρὸς δὲ τούτοις Μοῦσα μὲν ἔλεγον Ἴωνες, Μοῖσα δ' Αἰολεῖς καὶ Μῶσα ἢ Μῶ'α Δωριεῖς. Ἐν τούτοις μὲν οὖν ἡ διαφορὰ κατ' εἶδος[1] ἐστὶ μόνον, εἰ δέ τις λογίζοιτο τὰ Ὁμηρικὰ *Πηληϊάδεω* καὶ *Πηληϊάδης* καὶ *λόγοιο* καὶ *βίηφι* καὶ παραϐάλοι ταῦτα τοῖς Ἀττικοῖς *Πηλείδου* καὶ *Πηλείδης* καὶ *λόγου* καὶ *βίᾳ* καὶ τοῖς τῶν Δωριέων *Πηλείδα* καὶ *Πηλείδας* καὶ *λόγω* καὶ τὴν καθ' ὕλην ὄψεται διαφοράν. Μυρία δ' ἄν τις εὕροι τῆς πολλῆς φθορᾶς παραδείγματα κἀν ἄλλοις μὲν πολλοῖς ἰδιώμασιν, ἰδίᾳ

---

1) Οἷον τὸ *Bedbaek* ὥσπερ ἂν εἰ ἐγέγραπτο *Beebaek*.

1) Κατ' εἶδος μὲν ἀλλοίωσιν καὶ διαφορὰν ὀνομάζω τὸ τὴν λέξιν ἢ συλλαϐὴν ἑκάστην ἐκ τοιούτων ἢ τοιούτων ἀντὶ ἑτέρων προτέρων συγκεῖσθαι στοιχείων, καθ' ὕλην δὲ τὸ ἐξ ἐλασσόνων ἢ πλειόνων.

Digitized by Google

δ' ἐκ μὲν τῶν Ἀριακῶν ἐν τῷ τῶν Περσῶν, ἐκ δὲ τῶν Τευτονικῶν ἐν τῷ τῶν Ἄγγλων, ἐκ δὲ τῶν Λατινικῶν ἐν τῷ τῶν Γάλλων, ἵνα τἆλλα παραλίπωμεν. Ἡ μὲν οὖν κατ' εἶδος ἀλλοίωσις καθ' ἑαυτὴν οὐ πάμπαν ἀκατάληπτον ἀεὶ καθίστησι τὴν λέξιν, οὐδὲ μόνη ἡ καθ' ὕλην, εἰ μή που πάνυ προκεχωρηκυῖα τυγχάνει· ἡ δ' ἀμφοῖν συνάφεια καὶ πάμπαν ἔστιν ὅτ' ἀκατάληπτον ποιεῖ τὴν λέξιν, οἷον *Μοῖσα* μὲν εἰπών τις εὐχερῶς ἐνόησε τὸ *Μοῦσα* καὶ *Μῶσα* καὶ τἀνάπαλιν, ἧσσον δὲ τὸ *Μῶ'α* τὸ Δωριέων· μείζων γὰρ ἡ κατ' εἶδος ἀλλοίωσις ἐν τούτῳ· κατὰ ταὐτὰ δὲ καὶ τὸ τῶν Ἰταλῶν *formoso* διαφέρει μὲν ἀμφοτέροις τοῦ Λατινικοῦ *formosus*, ἀλλ' οὐ πολὺ καὶ ἐν μόνῃ τῇ καταληγούσῃ, πολλῷ δὲ μᾶλλον τὸ τῶν Ἰβήρων **hermoso** ἐν μὲν τῇ πρώτῃ κατ' εἶδος, ἐν δὲ τῇ καταληγούσῃ καὶ καθ' ὕλην διαφέρον. Εἰ δέ τις ἑτέραν τινά που λάβοι λέξιν, πολλῷ φανερώτερον ἔτι καθίσταται τὸ ἐκ τῆς μεταβολῆς ἀκατάληπτον, οἷον ἐν τῷ ἰβηρικῷ **muchedumbre,** ὃ καθ' ὕλην μὲν ἐμφανῶς διαφέρει τοῦ ἐξ οὗ ἐγένετο λατινικοῦ **multitudinem** ἐν μόναις ταῖς δυσὶ τελευταίαις τῶν συλλαβῶν, ἐν μὲν τῇ καταληγούσῃ τοῦ *m*, ἐν δὲ τῇ παραληγούσῃ τοῦ *(i)* φωνήεντος ἐκπεσόντος, κατ' εἶδος μέντοι κἀν ταῖς τέσσαρσι πάσαις· τὸ μὲν γὰρ *l* τῆς πρώτης μετὰ τοῦ *t* τῆς δευτέρας μίαν ἀπετέλεσεν ἀλλοιωθέντα φωνήν, τὸ *ch* (tsch = περσ. καὶ τουρκ. ჳ), ἐν δὲ τῇ παραληγούσῃ τὸ *t* μαλαχθέν, οὕτως εἰπεῖν, ἐγένετο *d*, τὸ δὲ *d* τῆς αὐτῆς ᾧ συνῆπτο φωνῆεν (i) ἀποβαλὸν εἰς *m* (κατ' ἐξομοίωσιν τῷ ἑπομένῳ *n* διὰ τὸ ἔρρινον) μετέβαλεν, ὃ καὶ αὐτὸ κατὰ δή τιν' ἕξιν εἰς *r*[1] μεταπεσὸν εὐφωνίας ἕνεκα τὸ *b* προσέλαβε (πρβλ. τὸ ἑλλ. βροτὸς (μ(β)ροτός), *mortuus* λατιν. καὶ *mritas* σανσκρ.). Πολλῷ δὴ μείζονα κατὰ λόγον διατετήρηκε τὴν ὁμοιότητα τὸ τῶν Ἰταλῶν **multitudine,** τὸ τῆς καταληγούσης *m* ἀπολέσαν μόνον καὶ τὸ **multitude** τὸ Γαλατῶν, καίπερ οὐκ ὀλίγην ὑποστὰν καὶ τοῦτο μεταβολήν· καὶ γραφόμενον γὰρ καὶ προφερόμενον πολλῷ παρεμφερέστερον εἶναι φαίη τις ἂν καὶ δικαίως τὸ γαλατικὸν τῆς λέξεως εἶδος τῷ λατινικῷ ἢ τὸ ἰβηρικόν[1]. Τοσαῦτα δ' ἡμῖν εἰρήσθω καὶ περὶ τούτων.

Τῆς δὲ τρίτης ἤτοι τῆς τῶν λέξεων αὐτῶν ἐν ταῖς διαλέκτοις ἀλλοιότητος πολλὰ μὲν ἄν τις ἐκφέροι παραδείγματα, διὰ δὲ τὸ τοῦ χρόνου βραχὺ παραπέμπομεν τοὺς ἀναγινώσκοντας εἰς τὰ λεξικὰ καθόλου καὶ πρὸς Ἡσύχιόν τε καὶ τοὺς περὶ τούτων ἰδίᾳ πραγματευσαμένους, οἷοι τυγχάνουσιν ὄντες οἱ καλούμενοι ἀττικισταί, Φρύνιχος καὶ Μοῖρις καὶ Θωμᾶς ὁ Μάγιστρος. Σημειωτέον δ' ὅτι πολλάκις ἐν τοῖς ἰδιώμασιν ἐκ τῶν εἰρημένων ἀλλοιώσεων καὶ πάντῃ διάφορος τὴν ἰδέαν ἡ αὐτὴ παρίσταται λέξις, οἷόν ἐστι τὸ τῶν Αἰολέων *πεδὰ*=μετὰ καὶ τὸ *πίτυρες*=τέσσαρες καὶ τὸ *ἀβὼρ*=ἠὼς καὶ τὸ *ὕσδος*=ὄζος καὶ τὸ *ὄππα*=ὄμμα καὶ τὸ *ὀμνάσθην*=ἀναμνησθῆναι. Καὶ ταῦτα μὲν ταύτῃ.

Ὥρα δὲ νῦν ἡμῖν πραγματευθῆναι τόν τε τρόπον, ὃν αἱ μεταβολαὶ καὶ ἀλλοιώσεις ἐν τοῖς ἰδιώμασι τελοῦνται καὶ τὰ τούτων αἴτια ποῖα τυγχάνει καὶ πόσα. Λεκτέον δὲ πρῶτον περὶ τῶν πρώτων, ἤτοι τῶν αἰτίων. Τῶν οὖν πραγμάτων ἁπάντων τῶν ἐν τῇδε τῇ φύσει μεταβλητῶν ἐξ ἀνάγκης ὄντων, ἔδει καὶ τὴν γλῶσσαν αὐτὴν καθάπερ τἆλλα πάντα τῶν ἀνθρωπείων εἶναι μεταβλητήν. Γεννᾷ δ' ἐν ταῖς γλώσσαις τὴν μεταβολὴν καθόλου μὲν ὁ χρόνος καὶ ἡ κατὰ χῶρον διαίρεσις τῶν χρωμένων. Ἐγγὺς γὰρ οἰκούντων, ἀναιρεῖ πως καὶ κωλύει τέως τὴν φθορὰν ἡ ἐπιμιξία. Χωρισθέντων δέ ποτε τῶν χρωμένων, ἐπιλαμβάνεται παραυτίκα τῆς γλώσσης ἡ μεταβολὴ τῶν στοιχείων παρ' ἄλλοις ἄλλως. Ταὐτὸ δὲ γίνεται καὶ μὴ χωρισθέντων καὶ τὴν αὐτήν, εἰ δυνατόν, ἀεὶ τῶν αὐτῶν οἰκούντων (μεταβολῆς γὰρ αἴτιον, ὥσπερ ἔφημεν, εἴπερ τι καὶ ὁ χρόνος), ἀλλ' ἐν χρόνῳ μακροτέρῳ καὶ τὸν αὐτὸν παρὰ πᾶσι τοῖς ὁμογλώττοις τρόπον. Παρὰ δὲ τοῖς τὴν πρώτην γῆν λιποῦσι πλείω τινὰ συντελοῦσιν, ὡς τὸ εἰκός, εἰς τὴν ἀλλοίωσιν αἴτια, τό τε τοῦ κλίματος ἀλλοῖον δύναμιν ἔχον, ὡς ἔοικε, πρός τε τἆλλα καὶ τὰ φωνητήρια τῶν ὀργάνων, καὶ ἡ πρὸς ἑτερογλώττους ἐπιμιξία καὶ τὸ τῆς διαίτης κακὸν καὶ τὸ τῶν ὁρωμένων διάφορον καὶ ἡ προσγινομένη τῷ χρόνῳ τῆς πρώτης

---

1) Ὅτι παρ' Ἴβηρσι τὸ *n* εἰς *r* οὐκ ὀλιγάκις μεταπεπτώκε, τεκμήραιτό τις ἂν εὐχερῶς ταῖς λέξεσιν *hombre* (homo hominem), *nombre* (nomen), *hambre* (fames).

1) Τὸ τῶν Ἰβήρων ἰδίωμα πρὸς τῷ *muchedumbre* διετήρησε καὶ τὸ *multitud* (πρφ. μουλτιτούδ).

Digitized by Google

τῶν λέξεων καὶ τῶν εἰδῶν αὐτῶν δυνάμεως λήθη. Πανταχοῦ δ' ἰδίᾳ καὶ παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις μάλιστα πάντων εἰς τὴν φθορὰν τὴν τῶν ἰδιωμάτων συμβάλλεται τὸ τῆς φύσεως τῆς ἀνθρωπίνης νωθρὸν καὶ φυγόπονον καὶ ἡ τῆς εὐεστοῦς καὶ τῆς ἐν πᾶσιν εὐχερείας ἐπιθυμία, καθάπερ ἡμῖν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηται. Ἐπισκοπήσωμεν οὖν ᾗ ποτε τῶν λέξεων ἡ φθορὰ καὶ μεταβολὴ τελεῖται.

Ἐπειδή, καθάπερ εἴρηται, πᾶσα μὲν λέξις ἐκ συλλαβῶν, αἱ δὲ συλλαβαὶ ἐκ φωνηέντων σύγκεινται καὶ συμφώνων, δέον ἡμᾶς ἐν αὐτοῖς τοῖς ἐσχάτοις ἑκάστης λέξεως ϛοιχείοις τὰς μεταβολὰς θεωρῆσαι τὰς ἐν ταύταις. Γεννῶνται τοίνυν αἱ φωναὶ ἐκ τῆς μεταβολῆς, ἣν ὁ ἐκ τῶν πνευμόνων ἀὴρ διὰ τοῦ στόματος ἰὼν ὑπὸ τῶν κινητῶν ὑφίσταται τούτου μορίων, ἅπερ ἐστὶν ἡ ὑπερῴα, ἡ κάτω σιαγών, ἡ γλῶσσα καὶ τὰ χείλη, ὑπακούοντα πάντα τῇ θελήσει. Εἰ μὲν οὖν διάκειται ταῦτα κατὰ τὴν ἔξοδον τοῦ ἀέρος οὕτως, ὥστ' ἐλευθέραν ἀφεῖναι ταύτην, ἡ φωνὴ καθαρά ἐστιν, οἷον *a*, γράφεται δὲ τοῖς καλουμένοις φωνήεσι τῶν στοιχείων, εἰ δ' οὕτως, ὥστ' ἀναγκάζεσθαι τὸν ἀέρα μετ' ἐκρήξεώς τινος, ὡς εἰπεῖν, ἐξιέναι τοῦ στόματος, κινουμένου τινὸς ἐξαίφνης τῶν κινητῶν αὐτοῦ μορίων, καθαρὰ μὲν οὐκ ἔστιν ἡ φωνή, καλεῖται δὲ σύμφωνον, αὐτό τε καὶ τὸ ϛοιχεῖον, ᾧ γράφεται, διὰ τὸ μετὰ καθαρᾶς τινος μόνον ἐκφωνεῖσθαι δύνασθαι. Διαλλάττει μὲν οὖν ὁ τῶν φωνηέντων καὶ συμφώνων ἀριθμὸς ἐν τοῖς ἰδιώμασι, τρία μέντοι τῶν φωνηέντων κοινὰ δοκεῖ καὶ συνήθη πᾶσιν εἶναι, τὸ *a*, τὸ *i* καὶ τὸ *u* (ου) διὰ τὸ φυσικωτάτας εἶναι ταύτας τῶν φωνῶν καὶ ἅμα διαφορωτάτας ἀλλήλων, τοῦ μὲν *i* τῆς λεπτοτάτης οὔσης ἁπασῶν, τοῦ δ' *u* τῆς βαρυτάτης καὶ πληρεστάτης, τοῦ δ' *a* τὴν μέσην ἐμφανῶς κατέχοντος θέσιν καὶ τὴν ἐκφώνησιν ἧσσον ἐπίπονον ἔχοντος καὶ φυσικωτέραν ἢ τἆλλα πάντα καὶ πρώτου πάντων, ὡς ἔοικεν, ἐκφωνηθέντος. Θαυμασμοῦ γάρ, εἴπερ τι τῶν φωνηέντων ἄλλο, φραστικὸν τὸ *a*, τοὺς δὲ πρώτους ἀνθρώπους εἰκὸς ὑπὸ θαυμασμοῦ πρὸς τὰ ὁρώμενα κατεχομένους αὐτὸ τὸ πρῶτον ἐκφωνῆσαι· καὶ τὰ παιδία δὲ καὶ νῦν ἔτι τὸ πρῶτον ἀρχόμενα φθέγγεσθαι τὸ *a* φιλεῖ προφέρειν· μαρτυρεῖ δὲ τῷ λόγῳ καὶ τὸ τὴν Ἰνδῶν τῶν ἀρχαιοτάτων φωνὴν ἀρχαιοπρεπεστάτην πασῶν ἀναμφισβητήτως οὖσαν τῶν ἀριακῶν γλωσσῶν τὸ *a* τὸ βραχὺ κατὰ φύσιν, ὡς εἰπεῖν, τοῖς συμφώνοις πᾶσι συνάπτειν, ὅσα μὴ τυγχάνει ἄλλῳ τῳ συνημμένα[1]. Τῶν δὲ συμφώνων τὰ πλείω μέν ἐστι τοῖς ἰδιώμασι πᾶσι κοινά, ὀλίγα δ' ἄττα τινὸς ἢ πλειόνων ἴδια, καθάπερ τὸ μὲν ع τῶν σημιτικῶν καλουμένων, τὸ δὲ *j* τοῦ Γαλατῶν καὶ Ἀρμενίων καὶ Περσῶν καὶ Ῥώσσων, καὶ τὸ *θ* τῆς ἑλλάδος φωνῆς καὶ τῶν σημιτικῶν καλουμένων καὶ τοῦ τῶν Ἄγγλων ἰδιώματος.

Πρὸς οὖν τὴν ἑκάστου συμφώνου καὶ φωνήεντος ἐκφώνησιν ἴδιόν τινα χρὴ τὸ στόμα κατὰ τὸ εἰκὸς διατεθῆναι τρόπον· πῇ μὲν οὖν ἑκάστοτε τὸ στόμα πρὸς ἑκάστην φωνὴν διατίθεται διακριβοῦσθαι, πολλῆς ἂν εἴη πραγματείας καὶ τῶν ἀναγινωσκόντων ἕκαστος ἐξ ἰδίας ἂν εἰδείη τοῦτο πείρας, ὅτι δ' οὖν ἐργασίας τινὸς ἑκάστοτε πρὸς τοῦτο δεῖ τῶν μυῶν τῶν ἐν τῷ στόματι δῆλον. Παρὰ μὲν οὖν τισι τῶν ἐθνῶν ἰδίαν τινὰ κινήσεως ἢ ἐργασίας ἕξιν κέκτηνται τὰ φωνητήρια, διὸ καὶ μεταβάλλειν εἴωθε τῶν φωνῶν ὅσαι μὴ ταῖς ἐκείνοις οἰκείαις ἀποτελοῦνται τῶν ὀργάνων κινήσεσιν, ὥσπερ φασὶ τοὺς μὲν Σίνας ὅλως οὐ δύνασθαι τὸ *ρ* προφέρειν, τοὺς δὲ Πέρσας ἢ τοὺς Βακτρίους τοὺς ἀρχαίους τὸ *λ*, πᾶσι δὲ συλλήβδην ἔνεςι τὸ νωθρὸν καὶ τὸ ἐκ τούτου τῶν φωνῶν φθαρτικόν. Δύο τοίνυν ἐκ τῶν εἰρημένων ὄντα φαίνεται κυριώτατα τῆς τῶν φωνῶν ἀλλοιώσεως αἴτια, παρὰ πᾶσι μὲν ἁπλῶς τοῖς ἀνθρώποις ἡ νωθεία, παρὰ δ' ἔθνεσιν ἑκάστοις ἰδία τις τῶν φωνητηρίων

---

1) Σημειώσεως ἄξιον ἡγούμεθα πῶς τι ποίημα τῶν παρ' Ἰνδοῖς φιλοσοφικώτατον (*Bhagavad-Gita* κεφ. 10, στίχ. 21) ἀποδείκνυσι τὸ τοῦ φωνήεντος τούτου διαπρεπὲς ἐν τοῖς ἄλλοις, τοῖς ἀρίστοις αὐτὸ τῶν ἐν τῇ φύσει παραβάλλον. «Ἐν μὲν τοῖς ἀστράσιν ὁ φαεινός εἰμι ἥλιος καὶ ἡ σελήνη, ἐν δὲ τοῖς ἱεροῖς βίβλοις τὸ τῶν ὕμνων, ἐν δὲ ταῖς τῶν ὀρέων κορυφαῖς ἡ *Meru*, ἐν δὲ τοῖς θηρίοις ὁ λέων, ἐν δὲ τοῖς φωνήεσι τὸ α κτλ.» Αἱ δὲ φωναὶ ε καὶ ο μὴ οὖσαι τὸ πρῶτον, ὡς ἔοικεν, ἤτοι ἐκ συναιρέσεως φαίνονται γενόμεναι τοῦ α καὶ τοῦ ι καὶ τοῦ α καὶ τοῦ u (ου), καθάπερ ἐν τῇ σανσκρίτιδι, ἢ ἐξ αὐτοῦ τοῦ α λεπτυνθέντος, ὡς εἰπεῖν, ἢ στενοτέρου γενομένου, οἷον ἐκ τῆς ἀρ. ῥίζης *bhar* ἐγένετο παρ' Ἕλλησι μὲν τὸ φέρ ω (τὸ φ τὸ ἑλλ. = τῷ *bh* τῷ σανσκρ.), παρὰ δὲ Λατίνοις τὸ fer o καὶ παρὰ Πέρσαις τὸ برم (berem)· ὡσαύτως ἐκ τῆς ἀρ. ῥίζης *da* παρ' Ἕλλησι μὲν δόσις, παρὰ δὲ Πέρσαις دهم (dehem).

ἕξις. Εἰ τοίνυν τὸ πρωτόγονον *α* τὸ ἀριακὸν εἰς *ε* καὶ *ο* ἐν πολλοῖς μετέπεσεν, ὡς ἔςιν ἰδεῖν ἐν τοῖς παραδείγμασιν, αἴτιον ἡ νωθεία καὶ ῥᾳθυμία, κατὰ ταὐτὰ δὲ καὶ εἰ τὸ *s* τὸ μὲν πρῶτον εἰς ῾, εἶτα δ' εἰς ᾿ πολλαχοῦ μετέπεσε· τὴν ῥᾳθυμίαν δὲ πάλιν αἰτιατέον εἰ τὸ μὲν **oculus oeil** ἐν τῇ γαλάτιδι γλώσσῃ, τὸ δὲ ***habeo ai***, τὸ δὲ ***metipsissimus même***[1] ἀνὰ χρόνον ἐγένετο. Ἡ νωθεία δ' αὖθις αἴτιον εἰ τὸ *t* παρά τε Γαλάταις καὶ Ἴβηρσιν εἰς *d* συχνάκις μετέβαλε. Γίνονται μὲν οὖν οὕτως ἐν ἀμφοτέροις αἱ μεταβολαί, τοῖς τε φωνήεσι καὶ συμφώνοις, ἀεὶ δὲ κατὰ συγγένειαν τὴν ἐν αὐτοῖς διττήν τιν' οὖσαν, τὴν ἐκ τῶν ὀργάνων καὶ τὴν ἐκ τῆς ἀκοῆς. Τὸ μὲν οὖν *γ* καὶ τὸ *k* ἑκατέρως ἐστὶ συγγενῆ· ὀργάνου τε γάρ ἐστι τοῦ αὐτοῦ, τῆς ὑπερῴας, καὶ προσόμοιον ἔχει τὸν ἦχον, τὸ δὲ *τ* καὶ τὸ *σ* τῶν αὐτῶν μὲν ὀργάνων ἐστίν, οὐχ ὁμοίαν δὲ παρέχει τῷ ἀκούοντι τὴν αἴσθησιν. Ταὐτὸ δ' ἄν τις εἴποι καὶ περὶ τοῦ *γ* καὶ τοῦ *μ* καὶ τοῦ *σ* καὶ τοῦ *μ* καὶ τοῦ *λ* καὶ τοῦ *ρ* καὶ τοῦ *γ* (غ) καὶ τοῦ *ρ* καὶ τοῦ *λ* καὶ τοῦ *δ* ἢ τοῦ *l* καὶ τοῦ *d*. Διὰ δὲ τὴν τοιαύτην συγγένειαν τὸ μὲν *ο* ἐν τῇ λατινίδι μεταπίπτει συχνάκις εἰς *u* πρὸ τοῦ *l* (συγγενῆ γὰρ ταῦτα (τὸ *l* καὶ τὸ *u*) τρόπον τινὰ τῶν ὀργάνων ἕνεκεν), οἱ δὲ Σίναι, καθάπερ εἴρηται, τῆς τοῦ *ρ* φωνῆς ἀμοιροῦντες εἰς τὴν τοῦ *λ* ταύτην ἐν ταῖς ξέναις λέξεσι μεταβάλλουσιν, οἱ δ' Ἕλληνες τῆς τοῦ καλουμένου jod (j) φωνῆς ἀλλοτρίας ὅλως αὐτοῖς καταστάσης, ποικιλοτρόπως αὐτὴν πανταχοῦ μετέβαλον, τῇ μὲν εἰς τὸ *ι* τὸ φωνῆεν, τῇ δὲ εἰς τὸ *ζ* τὸ διπλοῦν ἢ εἰς τὸ *σ* ἢ εἰς τὸ *τ* κατ' ἀφομοίωσιν τρέψαντες, τῇ δ' εἰς τὸ πνεῦμα τὸ δασὺ (῾) λεπτύναντες, τῇ δὲ καὶ πάμπαν ἐκβαλόντες, οἷον αἰές, αἰεὶ (ajas σανσκρ.), *ζυγὸν* (σανσκρ. μὲν ***jugam***, λατ. δὲ ***jugum***), *μέσος* (Ὁμηρ. μέσσος), (σανσκρ. madjas, λατ. δὲ medius), *τρεῖς* ἐκ τοῦ *τρέες* (τρέ(j)es, σανσκρ. trajas). Ἐμφαίνουσι δέ τι ἴδιον αἱ γλῶσσαι καὶ περὶ τὰς ζεύξεις τῶν φωνῶν, ὧν αἱ μέν εἰσι προσφιλεῖς τισι τῶν ἰδιωμάτων, αἱ δ' ἀηδεῖς, καθάπερ ἦν τοῖς Ἕλλησιν ἡ τοῦ *ρ* ἢ τοῦ *λ* πρὸς τὸ *μ* ἢ πρὸς τὸ *σ*· διὸ *βροτὸς* εἰρήκασιν ἀντὶ μροτὸς (σ. mritas, λατ. mortuus) τὸ μὲν *β* παρενθέντες, τὸ δὲ *μ* ἀποβαλόντες. Τὸ δὲ *ῥέω* τὸ ῥῆμα παρ' αὐτοῖς ἐκ τῆς ***sru*** γεγέννηται ῥίζης (sru, ῥυ, ῥευ, ῥέ(F)ω, ῥέω (ῥεύω αἰολ.). ῥυτός (srutas). Ἰνδοῖς δὲ τοῖς Ἀρίοις οὐκ ἦσαν, ὡς ἐγένετο δῆλον ἐκ τῶν παραδειγμάτων, αἱ συζεύξεις αὗται λυπηραὶ οὐδὲ τοῖς Ἄραψιν, ὡς ἔοικεν, عمر (omroun) λέγουσι καὶ امرار (imraroun) καὶ مسرور (mesrouroun). Συνηθέςαται δ' εἰσὶ τῶν συζεύξεων αἱ μετὰ τῶν γλωσσικῶν ἐκ τῆς πολλῆς, ὡς ἔοικε, τοῦ ὀργάνου (τῆς γλώσσης) εὐστροφίας. Συμβάλλεται δ' οὐχ ἥκιστα πρὸς τοῦτο καὶ ἡ τῶν διαρθρώσεων ἢ συμφώνων, ἔτι δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ φωνήεντος ἡ τάξις.

Καθόλου μὲν οὖν αἱ γλῶσσαι φθείρονται καὶ μεταβάλλονται διά τε τὴν τῶν ὀργάνων ἕξιν, ὡς εἴρηται. καὶ τὸ πλέον διὰ νωθείαν τῶν χρωμένων. Ταὐτὰ δὲ πάλιν αἴτια καὶ τὸ φιλόκαλον ἅμα καὶ ἄλλῃ πῃ μεταβάλλειν εἴωθε τὰς γλώσσας οὐκ ἀφαιροῦντα μόνον, ἀλλὰ καὶ προςτιθέντα καὶ ἀφομοιοῦντα καὶ μετατιθέντα. Τῆς μὲν οὖν προσθέσεως εὕροι τις ἂν παραδείγματα πλεῖςα καὶ ἐν ἄλλοις ἰδιώμασιν, ἰδίᾳ δ', ἐκ μὲν τῶν ἀσιατικῶν ἐν τοῖς Ὀθωμανῶν καὶ Περσῶν καὶ Ἀράβων, ἐκ δὲ τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐν τοῖς Γαλατῶν καὶ Ἰβήρων, οἷον ازمير (ιζμιρ) παρὰ Τούρκοις ἀντὶ Σμύρνα, استادن (istaden) περσ. ἐκ τῆς z ῥίζης çtâ (σ. stâ), ابرو σ. bhru, z. brevat (ὀφρύς), افلاطون (eflatoun) ἀρ. ἀντὶ Πλάτων, ***espèce*** γαλλ. ἐκ τοῦ species, épine (espine) ἐκ τοῦ ***spina***, escrito ἰβηρ. ἐκ τοῦ scriptum, ***espiritu*** ἐκ τοῦ spiritus καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Τῆς δ' ἀφομοιώσεως ἀρκούμεθα τοῖςδε τοῖς ὀλίγοις· *βλέμμα* (βλέπ-μα), ***puella*** (puer(u)la, ***summus*** (sup(i)mus), ***atto*** ἰτ. (acto), καππεδίον (κατ(α)πεδίον. Τῆς δὲ μεταθέσεως ἔστω τάδε· *δράκων* (δέρκομαι), ***Proserpina*** (Περσεφόνη), ***por*** ἰβ. καὶ ***pour*** γαλ. (pro λατ.), ***tremper*** (temperare) κτλ.

Οὕτω μὲν οὖν αἱ γλῶσσαι φθείρονται τῷ χρόνῳ καὶ ποικίλλονται καὶ μεταβάλλονται. Ὅτι δ' ἔν τισι τῶν ἰδιωμάτων οὐ τὸ μέτρον ὑπερέβαλεν ἡ φθορὰ καὶ μεταβολὴ πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα τὰ αἴτια, ἰδίᾳ δ' ἥ τε παιδεία

---

1) Ὅτι τὸ ***metipsissimus*** οὐκ ἂν γένοιτο παραχρῆμα ***même***, ἀλλὰ πολλοῦ πρὸς τοῦτο δεῖται τοῦ χρόνου δῆλον. Τὰς δὲ ποικίλας, ἃς ἀνὰ χρόνον ἔλαβεν αὕτη τε καὶ πλεῖσται ἄλλαι λέξεις, μορφὰς καταμάθοι τις ἂν ἔκ τε τῶν ἀρχαιοτάτων τῆς γλώσσης μνημείων καὶ τῶν συγγενῶν ἰδιωμάτων. Παρ' Ἰταλοῖς μὲν γὰρ ***medesimo*** λέγεται μέχρι τοῦ νῦν, παρ' Ἴβηρσι δὲ ***mismo*** ταὐτόν, ἐν δὲ τοῖς ἀρχαιοτάτοις τῶν γαλλικῶν μνημείων ***meisme*** καὶ ***meesme***, εἶτα δὲ ***meśme***.

καὶ ἡ ἡμέρωσις (ὥσπερ παρ' Ἕλλησι) καὶ τὰ ἱερὰ καὶ ἡ Ἐκκλησία (καθάπερ παρὰ τοῖς αὐτοῖς καὶ τοῖς Ἴβηρσιν), ἔτι δὲ τὸ τῆς ἀρχῆς ἐνιαῖον καὶ τὸ τῆς κοινωνίας εὐχερὲς (καθάπερ ἐν τοῖς νεωτέροις ἔθνεσι). Περὶ μὲν δὴ τούτων εἰρήσθω τοσαῦτα.

ΣΗΜ. Τὰ ἐν τῷ κειμένῳ πρὸ τῶν παραδειγμάτων κείμενα γράμματα καὶ αἱ συλλαβαὶ σημαίνουσι τὸ μὲν *ζ. ζενδικὸν* ἢ *ζενδιστί*, τὸ δὲ *σ. σανσκριτικὸν* ἢ *σανσκριτιστί*, τὸ δ' *ἀρχπ. ἀρχαῖον περσικὸν* ἢ *ἀρχαιοπερσιστί*, τὸ δὲ *πεχλ. πεχλεβιστί*, τὸ δ' *ἀρμ. ἀρμενιστὶ* καὶ τὸ *παρσ. παρσιστὶ* κτλ.

Ι. ΚΑΡΟΛΙΔΗΣ.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ

ΤΩΝ

ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ.

('Ανεγνώσθη ἐν τῇ Υς' συνεδριάσει).

Ἀεὶ μὲν ἡ ἀρχὴ καὶ ἀνάπτυξις τῆς τε τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων θρησκείας καὶ ἑτέρων ἐθνῶν ἐγένετο ἀντικείμενον σπουδαίων ἐρευνῶν, μάλιστα δὲ κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους, μετὰ τὰς γιγαντιαίας προόδους τῆς Γλωσσολογίας θεολόγοι καὶ φιλόσοφοι καὶ γλωσσολόγοι μάλιστα βαθύτερον ἤρξαντο καὶ ἐπιστημονικώτερον ἐγκύπτειν εἰς τὸ σπουδαιότατον τοῦτο καὶ τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου ὡς μάλιτα κινοῦν ζήτημα[1]. Τὸ ἐφ' ἡμῖν ἱέμενοι παρασχεῖν σύντομον μέν, ἀλλὰ σαφῆ ἔκθεσιν τῆς θρησκείας τῶν ἀρχαίων ἡμῶν προγόνων, ἐρανισάμενοι δ' ἐκ τῆς τελευταίας συγγραφῆς τοῦ ἐξόχου ἐν Μονάχῳ καθηγητοῦ τῆς ἀρχαίας ἐκκρίτου φιλολογίας κυρίου K. Bursian[2], παρατιθέαμεν τοῖς ἑταίροις τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου τὰ ἑπόμενα.

Τὰ περὶ θεῶν λεγόμενα, ἢ οἱ *μῦθοι* τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, καθ' ὅλου λαμβανόμενοι, δὲν εἶναι προϊὸν θεολογικῶν παρατηρήσεων ἔξωθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα εἰσαχθέν, ἐξ Αἰγύπτου φέρ' εἰπεῖν ἢ ἐκ τῆς σημιτικῆς Ἀνατολῆς (πλὴν τῆς φοινικικῆς Ἀφροδίτης καὶ τῆς φρυγικῆς Ῥέας Κυβέλης, ἃς οἱ Ἕλληνες πρωίμως λίαν ἔξωθεν μὲν παρέλαβον, ἀλλὰ καὶ ἐνωρὶς λίαν ἐξηλλήνισαν), οὔτε ἐπινόησις αὐθαίρετος καὶ ἐπὶ σκοπῷ γενομένη ἐξόχων πνευμάτων ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, θελησάντων τὴν τῷ λαῷ ἀκατάληπτον ἑαυτῶν σοφίαν διὰ θελκτικῶν παραστάσεων νὰ καλύψωσιν, οὔτε ἄμορφα καὶ ἀκατάληπτα λείψανα ἀρχεγόνου ἀποκαλύψεως αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ δημιουργίᾳ τῷ ἀνθρώπῳ φανερᾶς γενομένης· εἶναι μᾶλλον ἀκούσιον καὶ ἐν ἀγνοίᾳ πλάσμα, ἡ εἴς τινα βαθμίδα τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως ἀναγκαία ἔκφρασις τοῦ διανοεῖσθαι καὶ αἰσθάνεσθαι σύμπαντος τοῦ ἑλληνικοῦ, τῶν ἑλληνικῶν δηλονότι φυλῶν, εἰς ἃς διῃρέθη ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἰδιαιτέρας αὐτοῦ ὑπάρξεως, ἀπὸ τῆς ἀποσχίσεως αὐτοῦ ἐκ τῆς κοινῆς καὶ μεγάλης Ἀρίας ὁμοφυλίας. Ἡ βαθμὶς αὕτη τῆς ἀναπτύξεως ἀνήκει, ὡς καὶ παρ' ἄλλοις πεπολιτισμένοις λαοῖς, οὕτω καὶ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, εἰς τὴν παναρχαίαν παιδικὴν ἡλικίαν τοῦ ἐθνικοῦ πνεύματος, εἰς ἐποχὴν οὐ μόνον ὑπὸ τῆς ἱστορίας μὴ διαλαμπομένην, ἀλλ' οὔτε ὑπὸ τοῦ ἀμυδροῦ φωτὸς τῆς παραδόσεως φωτιζομένην, εἰς ἣν αἱ ἰδέαι διὰ τῆς φαντασίας παριστάνοντο εἰς τὴν συνείδησιν· εἰς ἐποχήν, καθ' ἣν ἡ ζωηρὰ φαντασία τοῦ ἀνθρώπου ἐνεψύχου πᾶν τὸ περὶ ἑαυτόν, καὶ ἐθεώρει τὰ πλάσματα ταῦτα τῆς φαντασίας

---

1) Ὅρα πρὸ πάντων Max Müller *Einleitung in die vergleichende Religionswissenschaft. vier Vorlesungen* etc. Strasburg 1874.

2) *Ueber den religiösen Character des griechischen Mythus* von Dr. Conrad Bursian München 1875.

Digitized by Google

ὡς ὄντα πραγματικὰ καὶ ἐνούσια· εἰς ἐποχὴν ἀφελοῦς εὐπιστίας, οὐδεμίαν προαίσθησιν ἐχούσης τῶν δυνάμεων καὶ νόμων τῆς φύσεως, ἀλλὰ πανταχοῦ ὁρώσης θαύματα, πανταχοῦ ἀποτελέσματα τῆς ἐνεργείας προσωπικῶν καὶ ἐμψύχων ὄντων ὁμοίων μόνον τοῖς ἀνθρώποις καὶ ἀνθρωπίνως πρὸς ἄλληλα ἐχόντων[1]. Ἡ ἀκουσία βεβαίως καὶ ἄνευ συνειδήσεως αὕτη ἐργασία, ἡ παραγαγοῦσα τοὺς μύθους τῶν Ἑλλήνων, ἣν ἡ *προσωποποιΐα*, δηλ. τὸ ἐκλαμβάνειν πράγματα ἀπρόσωπα, καὶ μάλιστα τῆς φύσεως, τῶν δυνάμεων καὶ φαινομένων αὐτῆς, ὡς ἐκφάνσεις ἑνὸς ἢ πλειόνων ὡρισμένων προσώπων, νοῦν καὶ θέλησιν ἐχόντων καὶ ὡς ἐνεργούντων ἢ πασχόντων φαινομένων. Κατὰ τοῦτο, φαινόμενα κανονικῶς ἐν τῇ φύσει καθ' ὡρισμένους νόμους ἐπαναλαμβανόμενα ἐκλαμβάνονται ὡς μεμονωμένα γεγονότα συμβάντα ἅπαξ ἐν ὡρισμένῳ τινὶ τόπῳ. Π. χ. ἡ ἰδέα, ὅτι ἡ γῆ ὀφείλει τὴν εὐφορίαν αὐτῆς εἰς τὰς βροχὰς τοῦ οὐρανοῦ, μεταμορφοῦται ἐν τῷ μύθῳ εἰς ἓν *ἅπαξ* γενόμενον συμβεβηκός, ὅπερ ἀλλαχοῦ ἄλλως ἐν Ἑλλάδι διηγοῦντο. Ἐν Θήβαις συζεύγνυται ὁ Θεὸς τοῦ Οὐρανοῦ Ζεὺς ἐν μέσῳ βροντῶν καὶ κεραυνῶν τὴν θεὰν τῆς γῆς Σεμέλην, ἥτις ἐν τῇ συστηματοποιηθείσῃ ὕστερον ἑλληνικῇ μυθολογίᾳ παρηγκωνίσθη ὑπὸ τῆς Πελασγικῆς Δήμητρος, ἐκ δὲ τῆς θείας πρότερον αὐτῆς τάξεως ἐκπεσοῦσα κατέστη θνητὴ βασιλόπαις. Τῆς συζυγίας ταύτης γόνος εἶναι ὁ Διόνυσος, τὴν βλάστησιν καὶ τὴν βλαστητικὴν τῆς γῆς δύναμιν ἐκπροσωπῶν, ὁ ἐπανάγων τὴν ὑπὸ τοῦ κεραυνοῦ τοῦ Διὸς φονευθεῖσαν μητέρα ἐκ τοῦ ᾅδου εἰς τὴν γῆν. Ἐν Ἄργει καταβαίνει ὁ Ζεὺς ὡς χρυσῆ βροχὴ εἰς τὴν Δανάην, τὴν ἐν σιδηρῷ θαλάμῳ κεκλεισμένην. Ἐκ τῆς συζυγίας ταύτης τοῦ Θεοῦ τοῦ Οὐρανοῦ μετὰ τῆς ἐν καιρῷ τῆς ἀγόνου ἐποχῆς οἱονεὶ ἐν σιδηροῖς δεσμοῖς δεδεμένης θεᾶς τῆς γῆς προέρχεται ὁ Περσεύς, ὁ ἥρως τῶν κεραυνῶν, ὁ τέμνων τὴν κεφαλὴν τῆς Μεδούσης, παριστώσης τὴν ὄλεθρον κύουσαν νεφέλην, ἧς ἡ ὄψις ἐξέπληττε τοὺς ἀνθρώπους. Οἱ Δρύοπες ἐν Καρύστῳ τῆς Εὐβοίας καὶ ἐν Ἑρμιόνῃ ἐπὶ τῆς ἀργολικῆς ἀκτῆς διηγοῦντο ὅτι ὁ Ζεὺς ἐπὶ τῆς κορυφῆς ὄρους τινός, ἐπὶ τῆς Ὄχης, παρὰ τὴν Κάρυστον, ἢ ἐπὶ τοῦ Πρωνός, παρὰ τὴν Ἑρμιόνην, ἵδρυσε τὸν ἱερὸν γάμον μετὰ τῆς Ἥρας. Ἡ θεὰ αὕτη ἐν τούτῳ τῷ μύθῳ ὡς καὶ ἔν τισιν ἑτέροις δύναται νὰ θεωρηθῇ οὐχὶ ὡς θεὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν νεφῶν, ἀλλὰ θεὰ τῆς γῆς, ἴσως ὅμως ὕστερον διὰ μεταγενεστέρας μεταποιήσεως τοῦ μύθου, ἀφ' οὗ παρ' ὅλων τῶν ἑλληνικῶν φυλῶν ἀνεγνωρίσθη ὡς ἡ νόμιμος σύζυγος τοῦ Διός, ἐτέθη εἰς τὴν θέσιν ἀρχαίας τινὸς θεᾶς τῆς γῆς. Ἐκ τοῦ γάμου τούτου προῆλθεν ἡ Ἥβη, ἡ θεὰ τῆς ἡβώσης φύσεως τοῦ ἔαρος. Ἕτερον παράδειγμα παρέχει ὁ μῦθος τῆς Φαίδρας καὶ τοῦ Ἱππολύτου· τὸ φαινόμενον τῆς ἐπαλλασσούσης ἀνατολῆς καὶ δύσεως τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Σελήνης διηγοῦντο οἱ κάτοικοι παραλίας τινὸς ὡς συμβὰν ὧδε. «Ἡ Φαίδρα (ἡ θεὰ τῆς Σελήνης) ἐδίωκε ματαίως τὸν ἐραστὴν αὐτῆς Ἱππόλυτον (τὸν θεὸν τοῦ Ἡλίου, ὅστις περὶ τὸ τέλος τοῦ δρόμου του ἀποζευγνύει τοὺς ἵππους τοῦ ἅρματός του), ὃς ἕνεκα τῶν μηχανορραφιῶν τῆς Φαίδρας ἀπόλλυται ὑπὸ θαλασσίου τέρατος.» Ἔτι ἡ παρατήρησις, ὅτι μῆνάς τινας τοῦ ἔτους ὁ ἥλιος εἶναι ἀδύνατος, δὲν ἐπενεργεῖ εἰς τὴν γῆν, συνήθως δὲ καὶ ὅλως ἀόρατος, φαίνεται ὡς μεμονωμένον συμβὰν πάλιν ἐν τοῖς μύθοις περὶ τῆς δουλείας τοῦ Ἀπόλλωνος παρὰ τῷ Ἀδμήτῳ, τῷ βασιλεῖ τῶν Φερῶν, περὶ τῆς μεταστάσεως τοῦ θεοῦ πρὸς τοὺς οὐδένα χειμῶνα ἔχοντας Ὑπερβορείους, καὶ περὶ τῆς καταβάσεως τῶν ἡρώων τοῦ Ἡλίου, ἀρχῆθεν θεῶν τοῦ Ἡλίου, Ἡρακλέους καὶ Θησέως εἰς τὸν ᾅδην. Οὕτως ἠδυνάμεθα νὰ φέρωμεν ἐκ τοῦ πλήθους τῶν ἑλληνικῶν μύθων εὐκόλως πλεῖστα παραδείγματα τοιούτων μεταφυτεύσεων ἐκ τῆς φύσεως εἰς

1) Ὁ ἐν τῇ φύσει ζῶν ἄνθρωπος αἰσθάνεται ἐν αὐτῇ δυνάμεις τινὰς παραγούσας τὰ φαινόμενα αὐτῆς, ἐνεργούσας πρὸς ἀλλήλας ἢ κατ' ἀλλήλων, ἢ ἀποτελέσματα ἀλλήλων προαγούσας ἢ καταστρεφούσας. Ἡ θερμὴ βροχὴ τοῦ ἔαρος π. χ. προάγει τὴν βλάστησιν, ὡς καὶ ἡ μετρία θερμότης τοῦ ἡλίου, ἡ θύελλα ὅμως καταρρίπτει τὰ φύλλα τῶν δένδρων, τοὺς κλῶνας αὐτῶν, ἐκριζοῖ αὐτά, ὡς καὶ ὁ καύσων τοῦ θέρους μαραίνει αὐτά. Τὰς δυνάμεις ταύτας, τὰς παραγούσας τὰ φαινόμενα τῆς φύσεως, ἡ ἀφῃρημένη σκέψις θεωρεῖ ἁπλῶς ὡς θερμότητα, ἠλεκτρισμόν, φυτικὴν δύναμιν κτλ., ἡ ἄμεσος ὅμως διὰ τῆς φαντασίας ἀντίληψις ἀναγνωρίζει ἐν τῇ δυνάμει ἢ ὄπισθεν αὐτῆς θέλησίν τινα παράγουσαν ἢ πέμπουσαν αὐτήν, ἢ σκοποῦσαν ἢ ὁδηγοῦσαν τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῆς. Ἀλλ' ὅμως τὴν βούλησιν καὶ τὸ κατὰ θέλησιν ἐνεργεῖν ἔχει μόνον ὂν προσωπικὸν ἢ ἔμψυχον.

Digitized by Google

τὴν ἱστορίαν, ἀρκοῦσιν ὅμως ταῦτα εἰς παράστασιν τῆς ἀνθρωπομορφικῆς προσωποποιΐας ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς μύθοις.

Οὐ μόνον δὲ ἐκ τοῦ ἀνθρώπου ἔπλαττον οἱ πανάρχαιοι Ἕλληνες τοὺς θεοὺς αὐτῶν καὶ ἥρωας, κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἀνθρωπίνην μορφήν, ἀλλὰ καὶ τὰ ζῶα, μεθ' ὧν ὁ ἄνθρωπος ἐν τῇ ἀρχικῇ αὐτοῦ καταστάσει ζῇ ἐν οἰκειότητι, λαμβάνει ὡς σύμβολα ὁμοίων φυσικῶν φαινομένων. Οὕτως ἐξελάμβανον οἱ ἐν τῇ καταστάσει ἐκείνῃ ἄνθρωποι τὰς βαθμηδὸν ἐπὶ ὅλου τοῦ οὐρανοῦ διαχεομένας ἀκτῖνας τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς ὡς ποίμνια νεμόμενα ὑπὸ τοῦ θεοῦ Ἡλίου· τὰ ὑψούμενα κύματα τῆς θαλάσσης φαίνονται αὐτῷ ὡς ἵπποι καὶ αἶγες· χείμαρροι ἀκράτητοι ῥέοντες καὶ τὸ πᾶν παρασύροντες θεωροῦνται καταστρεπτικοὶ ταῦροι ἢ τοὺς ἀγροὺς φθείροντες κάπροι· ἐπιβλαβεῖς ἀναθυμιάσεις ἐξ ἑλωδῶν τόπων ἀναβαίνουσαι καὶ ἀοικήτους αὐτοὺς καθιστῶσαι θεωροῦνται ὡς φοβερὰ πτηνά, καθόλου τέρατα, εἰς καταβολὴν τῶν ὁποίων δὲν ἀρκεῖ ἡ ἀνθρωπίνη δύναμις, ἀλλ' ἡ τῶν ἡρώων, ὡς τοῦ Ἡρακλέους, Θησέως καὶ Μελεάγρου, ἐν οἷς ἀναγνωρίζομεν εὐκόλως προσωποποιΐας τοῦ Ἡλίου, τῆς δυνάμεώς του καὶ διαφόρων φάσεων. Ἡ συμβολικὴ αὕτη κατάληψις τῶν ζώων ἐν τοῖς μύθοις τῶν Ἑλλήνων διαφέρει οὐσιωδῶς τῆς ὅλως τοῖς Ἕλλησι ξένης ζωολατρείας, καὶ τῆς ζωομορφικῆς παραστάσεως τῶν θεῶν, ὧν σποραδικά τινα ἴχνη παρ' αὐτοῖς βλέπομεν καὶ εἰς τὴν ἐξ ἀνατολῶν ἐπιρροὴν ἀναγόμενα.

Ἡ προσωποποιΐα τῶν δυνάμεων τῆς φύσεως, ἡ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους γενομένη, διαφέρει τὰ μάλιστα τῆς προσωποποιΐας τῶν ποιητῶν καὶ ῥητόρων τῆς ἐπὶ σκοπῷ γενομένης πρὸς ἐπίδρασιν εἰς τὴν φαντασίαν τῶν ἀκροατῶν ἢ ἀναγνωστῶν αὐτῶν. Οἱ ποιηταὶ καὶ ῥήτορες χρῶνται τῇ προσωποποιΐᾳ ἐν γνώσει καὶ ἐπίτηδες, ἐνῷ οἱ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἄνθρωποι ἐν ἀγνοίᾳ καὶ ἐξ ἀνάγκης· ἡ προσωποποιΐα αὕτη εἶναι ἡ ἔκφρασις τοῦ θεωρεῖν καὶ διανοεῖσθαι ἀνθρώπων εἰς ὡρισμένην τινὰ βαθμίδα τοῦ πολιτισμοῦ εὑρισκομένων, ὅλοι δὲ οἱ ἐπὶ τῆς βαθμίδος ταύτης ἄνθρωποι πιστεύουσιν ἀδιστάκτως εἰς τὴν πραγματικὴν ὕπαρξιν τῶν πλασμάτων τούτων τῆς φαντασίας των. Οἱ Ἕλληνες τῆς μυθοποιοῦ ἐκείνης ἐποχῆς ἐθεώρουν τὸν Δία καὶ τὴν Δήμητρα, τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὴν Ἄρτεμιν, τὴν Ἀθηνᾶν καὶ τὸν Ἥφαιστον, τὸν Ἄρη καὶ τὸν Ἑρμῆν οὐχὶ ἁπλῶς πλάσματα ἢ ἀλληγορίας, σκιὰς ἢ φαντάσματα, δι' ὧν ἐνέδυον τὰς περὶ οὐρανοῦ καὶ γῆς ἰδέας των, περὶ ἡλίου ἢ σελήνης, περὶ αἰθέρος καὶ τοῦ οὐρανίου πυρός, περὶ καταστρεπτικῆς θυέλλης καὶ εὐφορίαν ἐπιφερόντων ἀνέμων, ἀλλ' ὡς πραγματικὰ καὶ ζῶντα πρόσωπα, ὧν τὴν ἐπίδρασιν ᾐσθάνοντο εἰς τὰ ἀνάλογα μέρη τοῦ βίου τῆς φύσεως. Ἐὰν ὁ ἥλιος ἀνατέλλῃ καὶ δύῃ, οἱ τότε Ἕλληνες ἔβλεπον πράγματι, ὅσον εἶναι δυνατὸν νὰ γείνῃ τοῦτο διὰ θνητῶν ὀφθαλμῶν, τὸν Ἀπόλλωνα μετὰ τοῦ ὑπὸ πυριπνόων ἵππων συρομένου ἅρματός του νὰ ἀναβαίνῃ ἐκ τῆς θαλάσσης ἢ νὰ βυθίζηται εἰς αὐτήν. Ἐὰν μετά τινα θύελλαν τὰ νέφη χωρίζωνται καὶ φαίνηται ὁ καθαρὸς γλαυκὸς αἰθήρ, ἔβλεπον πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν των πηδῶσαν ζωηρὰν καὶ ἔνοπλον τὴν Παλλάδα Ἀθηνᾶν ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ Διὸς τεμνομένης διὰ τοῦ πελέκεως τοῦ Ἡφαίστου ἢ τοῦ Προμηθέως. Ἐὰν ὁ ἄνεμος συνάγῃ μέλανα νέφη καὶ κρύπτῃ ὄπισθεν τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας, πιστεύει, ὅτι πράγματι ὁ Ἑρμῆς ἀπάγει τὰς βοῦς τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ κρύπτει αὐτὰς εἰς σκοτεινὸν σπήλαιον. Τὸ αὐτὸ ῥητέον καὶ περὶ τῶν ζώων, ἅτινα φαίνονται ἐν τοῖς μύθοις τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Ἕλλην τῶν χρόνων ἐκείνων, περὶ ὧν ὁ λόγος, δὲν *παρέβαλλε* λογικῶς τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας, τὰ κύματα τῆς θαλάσσης καὶ τὰ ῥεύματα τῶν χειμάρρων πρὸς βοῦς καὶ ἵππους, πρὸς αἶγας καὶ κάπρους, ἀλλὰ συνειθισμένος νὰ βλέπῃ πανταχοῦ ἔμψυχα ὄντα, ἐθεώρει τὰ φυσικὰ ταῦτα φαινόμενα ἐν ἀγνοίᾳ ὡς νεμομένας βοῦς, σκιρτῶντας ἵππους καὶ αἶγας καὶ λυσσῶντας κάπρους.

Ἐκ τῶν εἰρημένων δῆλον, ὅτι σφάλλονται οἱ νομίζοντες, ὅτι οἱ Ἕλληνες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐγίνωσκον τὴν ἀρχικὴν αἰτίαν τῶν μύθων. Τοιαύτη ἐποχὴ οὔτε ὑπῆρξεν οὔτε ἠδύνατο νὰ ὑπάρξῃ· ἐπειδὴ ἡ πλάσις τῶν μύθων γίνεται ὅλως ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ πλάττοντος· ἐπειδὴ φαινόμενον καὶ εἰκών, φύσις καὶ θεότης παρὰ τοῖς πλάττουσι τοὺς μύθους ἦσαν καὶ ἔμειναν ἕν, ἐφ' ὅσον ἐπίστευον εἰς τὴν πραγματικότητα τῶν θεῶν των καὶ τῶν ἡρώων, ἡ δὲ ἑνότης αὕτη διελύθη διὰ τῆς σκέψεως χρόνων προκεχωρημένων εἰς τὸν πολιτισμόν, ὅτε ἐθεώρουν τὸν μῦθον οὐχὶ πλέον ὡς πρᾶγμα, ἀλλ' ὡς ἰδέας περικάλυμμα.

Ἀλλὰ τίς ὑπῆρξεν ἡ πηγή, ἐξ ἧς ἀπέρρευσεν ἡ μυθοποιΐα τῶν Ἑλλήνων; ἡ πηγὴ αὕτη

Digitized by Google

εἶναι ἡ πηγὴ πάσης φυσικῆς θρησκείας, δηλ. τὸ αἴσθημα ὑποταγῆς εἰς ἀνωτέρας δυνάμεις, αἵτινες πανταχοῦ ἀποκαλύπτονται εἰς τὸν ἄνθρωπον ἰσχύουσαι καὶ ἀναγκάζοισιν αὐτόν, ἵνα φαντασθῇ αὐτὰς ὁριστικώτερον τοιαύτας, ὁποίας αἰσθάνεται ἐνεργούσας. Ἀναλύοντες τὸ αἴσθημα τοῦτο ἔχομεν πρῶτον παράγοντα τὸν *φόβον*, ὡς ὀρθῶς εἶπεν ὁ Λατῖνος ποιητὴς Στάτιος (*Theb.* III, 601)· «primus in orbe deos fecit timor·» ἀλλὰ δὲν εἶναι μόνος ὁ φόβος· ἐκ τῆς καθημερινῆς πείρας ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται ἑαυτὸν ἀδύνατον καὶ ἐνδεᾶ, τούτου δὲ ἕνεκα ἀναγκάζεται νὰ ἐννοῇ ὄντα ὑψηλότερα καὶ ἰσχυρότερα ὑπεράνω ἑαυτοῦ, τὰ ὁποῖα οὐ μόνον φοβεῖται, ἀλλὰ καὶ ἐλπίζει ἐξευμενίζων αὐτὰ νὰ λάβῃ παρ' αὐτῶν προστασίαν καὶ βοήθειαν ἐν ἀνάγκαις καὶ κινδύνοις.

Τὸ θρησκευτικὸν τοῦτο αἴσθημα, κρᾶμα φόβου καὶ ἐλπίδος, ὑπῆρξε ζωηρὸν παρὰ πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν, ὡς διδάσκει ἡ ἱστορία, παρ' ἄλλοις ἄλλως, βεβαίως δὲ θέλει ὑπάρχει πάντοτε ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ μεγαλειτέρου μέρους τῶν ἀνθρώπων ἐφ' ὅσον ἐν γένει ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι. Ἡ Ὁμηρικὴ ῥήτρα (Ὀδ. Γ. 48) «πάντες δὲ θεῶν χατέουσ' ἄνθρωποι» ἰσχύει οὐ μόνον εἰς τὸ παρελθόν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ μέλλον μεθ' ὅλας τὰς προσπαθείας ἰσχυρῶν τινων πνευμάτων, ἵνα διὰ λογικῶν ἀποδείξεων ἀναιρέσωσι τὴν ἀνάγκην τοῦ Θεοῦ παρὰ τοῖς ἀνθρώποις, ἢ ἵνα χλευάσωσι καὶ περιπαίξωσιν αὐτήν.

Τὰ ἀποτελέσματα τοῦ θρησκευτικοῦ τούτου αἰσθήματος εἶναι φυσικῷ τῷ λόγῳ διάφορα κατὰ τὴν διάφορον φύσιν (εὐφυΐαν) ἑκάστου ἔθνους, ὡς καὶ κατὰ τὴν διαφορὰν τῆς φύσεως τῆς χώρας, ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῆς ὁποίας τὸ ἔθνος ἐκεῖνο ἀναπτύσσεται. Λαὸς φύσει εὐφαντασίωτος, ὡς ὁ ἑλληνικός, ἀναπτυσσόμενος ποικιλώτατα ἐν χώρᾳ μεγίστην ποικιλίαν παρεχούσῃ, μεγαλοπρέπειαν καὶ χάριν καὶ τὰ ἀντίθετα ἐναλλάξ, ὁ λαὸς οὗτος ἔπρεπε νὰ παραγάγῃ πλῆθος μυθικῶν προσώπων, ἑπομένως καὶ λατρείαν ποικιλωτάτην μὴ περιοριζομένην ὑπὸ δογμάτων καὶ κανόνων τοῦ κλήρου, ἀλλὰ ἐνασκουμένην ἐλευθέρως ὑπὸ τοῦ οἰκοδεσπότου, τῶν γεναρχῶν καὶ τῶν ἡγεμόνων ἐν ὀνόματι τῆς οἰκογενείας, τῆς φυλῆς καὶ τοῦ λαοῦ.

Ἐκ τῶν εἰρημένων ἐξάγεται ὅτι ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ ἐποχῇ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους *μῦθος καὶ θρησκεία* εἶναι τὸ αὐτό[1], ὅτι οἱ γνήσιοι καὶ πανάρχαιοι μῦθοι τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους (οὐχὶ δὲ οἱ νεώτεροι, οὓς καλοῦμεν ἱστορικούς, ἠθικούς, ἀλληγορικοὺς καὶ αἰτιολογικούς) εἰσὶν ἡ πιστὴ καὶ τελεία ἔκφρασις τῶν θρησκευτικῶν ἰδεῶν καὶ αἰσθημάτων, ἀποτελοῦσι δὲ τὴν θρησκείαν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ἡ παναρχαία αὕτη θρησκεία δὲν εἶναι ἀπηρτισμένον σύστημα ὡρισμένων ἰδεῶν ἢ δογμάτων· πλὴν δὲ θρησκευτικῶν τινων ἰδεῶν κοινῶν πᾶσι τοῖς ἑλληνικοῖς φύλοις ὡς καὶ τοῖς πλείστοις μέλεσι τῆς ἰνδοευρωπαϊκῆς ἢ Ἀρίας ὁμοφυλίας καὶ κοινὸν κτῆμα πᾶσι πρὸ τῆς ἀποσχίσεως αὐτῶν θεωρητέων, παρέχει ἡμῖν ἡ παναρχαία θρησκεία τῶν Ἑλλήνων τὴν αὐτὴν ποικιλίαν, διαφορὰν καὶ ἀτομικότητα, ἣν παρατηροῦμεν καὶ εἰς τὰς διαλέκτους τῆς γλώσσης, εἰς τὰς πολιτικὰς καὶ κοινωνικὰς διατάξεις, εἰς τὰ πρῶτα δοκίμια τῆς φιλολογίας καὶ τῆς τέχνης παρ' ἑκάστῃ τῶν φυλῶν τοῦ ἔθνους. Βαθμηδὸν ὅμως εἰς τὴν ἀ-

---

1) Ἡ λέξις θρησκεία σημαίνουσα τελετὴν θρησκευτικὴν ἀναφέρεται πρῶτον παρ' Ἡροδότῳ (Α'. 18) «καὶ ἀχθόμενοι τῇ περὶ τὰ ἱερὰ θρησκηΐῃ, βουλόμενοι θηλέων βοῶν μὴ ἔργεσθαι·» καὶ (Β'. 37) «ἄλλας τε θρησκείας ἐπιτελέουσι (οἱ ἱερεῖς τῶν Αἰγυπτίων) μυρίας, ὡς εἰπεῖν λόγῳ.» Ἐν τοῖς χωρίοις τούτοις θρησκεία λέγεται ἡ τελετή, καὶ θρησκεύω σημαίνει, εἰσάγω ἔθιμα ἱερά (Ἡροδ. Β'. 64). Οὐδέποτε ἡ λέξις θρησκεία παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἐσήμαινεν ὅ,τι παρ' ἡμῖν, δηλ. τὴν σχέσιν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν, τὸ σύνολον τῆς περὶ θεῶν καὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου πρὸς αὐτὸν σχέσεως διδασκαλίας καὶ τῶν δογμάτων, τύπων καὶ τελετῶν. Τὰ περὶ θεῶν λεγόμενα ἐλέγοντο μῦθοι. Μῦθος παρ' Ὁμήρῳ λέγεται λόγος ἀληθής, διήγησις, ὡς καὶ παρὰ τραγικοῖς, ὕστερον δὲ παρὰ Πινδάρῳ (Ὀλ. 1, 29) σημαίνει λόγον μυθώδη καὶ ψευδῆ «δεδαιδαλμένοι ψεύδεσι ποικίλοις ἐξαπατῶντι μῦθοι.» Βραδύτερον παρὰ τοῖς πεζοῖς ἔλαβε τὴν σημασίαν τοῦ μυθώδους καὶ πλαστοῦ. Μῦθοι δὲ ἰδίως ἐκλήθησαν αἱ θρησκευτικαὶ καὶ ποιητικαὶ παραδόσεις περὶ τῶν παναρχαίων χρόνων τῶν θεῶν, ἡρώων καὶ θαυμάτων. Τὸ σύνολον τῶν διηγήσεων τούτων καλεῖται Μυθολογία, ἣν ὁρίζει ὧδε ὁ Στράβων (10, 474)· «πᾶς ὁ περὶ τῶν Θεῶν λόγος ἀρχαίας ἐξετάζει δόξας καὶ μύθους, αἰνιττομένων τῶν παλαιῶν, ἃς εἶχον ἐννοίας φυσικὰς περὶ τῶν πραγμάτων καὶ προστιθέντων ἀεὶ τοῖς λόγοις τὸν μῦθον.»

Digitized by Google

πειρον ταύτην ποικιλίαν καὶ διαφορὰν τῆς παρ' ἑκάστῃ φυλῇ καὶ λαῷ ἀναπτύξεως ἐπῆλθε βαθμιαία ἐξίσωσις καὶ σύγκρασις, ἣν θεωροῦμεν τὸν σπουδαιότατον παράγοντα τοῦ μετὰ ταῦτα ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ διαφορὰ αὕτη ἐν τῇ θρησκείᾳ παρ' ἑκάσταις τῶν φυλῶν φαίνεται ἔν τε τῇ ποικιλίᾳ τῶν ὀνομάτων, ἅτινα πάντοτε μᾶλλόν εἰσιν ἐπίθετα ἢ κύρια ὀνόματα, τῶν διηγήσεων τῶν πράξεων καὶ τυχῶν ἑκάστων θεῶν, τῶν τελετῶν καὶ τύπων καὶ μάλιστα κατὰ τὰς θυσίας.

Ἡ ἐξίσωσις καὶ σύγκρασις ἢ συγχώνευσις τῶν διαφόρων τούτων θρησκευτικῶν ἰδεῶν ὡδοποιήθη κατὰ πρῶτον διὰ τῶν πολιτικῶν ἀναστατώσεων τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας, διὰ τῆς τοῦτο μὲν εἰρηνικῆς ἑνώσεως, τοῦτο δὲ διὰ βιαίας κατακτήσεως ἢ καταπιέσεως γενομένης συνδέσεως διαφόρων φυλῶν εἰς μεγαλείτερα πολιτικὰ ὅλα (συστήματα), ἐν οἷς θρησκευτικαί τινες ἰδέαι καὶ τελεταὶ ὡς λατρεία τῶν πατρῴων θεῶν ἢ πολιούχων ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν ἰδιαιτέραν προστασίαν καὶ ἐπιτήρησιν τοῦ κράτους καὶ τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ. Ἰδίως ὅμως ἐπεξετάθη διὰ τῆς δημοτικῆς ἐπικῆς καὶ τῆς θρησκευτικοδιδακτικῆς ποιήσεως, ἧς τέλεια προϊόντα κατέχομεν τὰ ποιήματα τοῦ Ὁμήρου καὶ Ἡσιόδου. Ἡ γνωστὴ ἔκφρασις τοῦ Ἡροδότου (Β', 53) «οὗτοι δέ εἰσιν (Ὅμηρος καὶ Ἡσίοδος) οἱ ποιήσαντες θεογονίαν Ἕλλησι καὶ τοῖσι θεοῖς τὰς ἐπωνυμίας δόντες καὶ τιμάς τε καὶ τέχνας διελόντες καὶ εἴδεα αὐτῶν σημήναντες» σημαίνει μᾶλλον, ὅτι οἱ δύο ἐκεῖνοι ποιηταὶ οὐ μόνον τὰ πρόσωπα τῶν θεῶν τῶν μύθων, τήν τε μορφήν, τὸν χαρακτῆρα, τὰς ἰδιότητας καὶ τὰς ἐνεργείας αὐτῶν φανερώτερον, ἀτομικώτερον καὶ ὁριστικώτερον διεμόρφωσαν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ μεγίστου πλήθους τῶν παρὰ ταῖς διαφόροις ἑλληνικαῖς φυλαῖς ἐν τῇ πίστει τοῦ λαοῦ καὶ τῇ λατρείᾳ ζώντων θεῶν καὶ ἡρώων καὶ ἐκ τῶν ποικιλοτρόπως ἀπ' ἀλλήλων διαφερουσῶν διηγήσεων περὶ τῶν ἔργων καὶ τῶν τυχῶν αὐτῶν ἐποίησαν *ἐκλογήν τινα*, τοὺς ἐκλελεγμένους τούτους μύθους συνέδεσαν πρὸς ἀλλήλους, εἰς μεγαλείτερα συμπλέγματα συνήνωσαν, τοὺς δὲ θεοὺς τῶν μύθων συνέδεσαν εἰς ἓν μέγα κράτος θεῶν ἀνάλογον τοῦ ὑπὸ βασιλέων κυβερνωμένου κράτους τῶν ἀνθρώπων, τελευταῖον δὲ ἔδωκαν εἰς τὸν οὕτω διαταχθέντα κόσμον τῶν θεῶν ἱστορίαν ἀνάλογον τῶν γενεῶν ἐν ταῖς δυναστείαις τῶν θνητῶν. Τὸ ὑπὸ τῆς ἐπικῆς καὶ θρησκευτικοδιδακτικῆς ποιήσεως διαμορφωθὲν σύστημα τῶν θεῶν διὰ τὴν γενικὴν παραδοχὴν καὶ ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα διάδοσιν καὶ μάλιστα εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς νεολαίας χρῆσιν τῶν ποιημάτων τούτων βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἔλαβε κανονικὴν σχεδὸν ἀξίαν, ἡ δὲ ἀξία αὕτη διὰ τὴν ἔμφυτον ἐλευθερίαν τῶν Ἑλλήνων καὶ μάλιστα τῶν Ἰώνων καὶ Ἀθηναίων δὲν ἀπεκρυσταλλώθη μὲν εἰς ἀμετάβλητον δόγμα, ἀλλὰ συνετέλεσε μεγάλως εἰς τὴν μεταποίησιν καὶ διαμόρφωσιν τῶν ἀρχαίων μυθικῶν διηγημάτων, καὶ ἐπειδὴ οἱ διαμορφωθέντες μῦθοι δὲν ἱκανοποίουν πλέον τὴν θρησκευτικὴν συνείδησιν τοῦ λαοῦ, ἐπήνεγκε τὴν διάλυσιν τῆς ἀρχικῆς ἑνότητος τοῦ μύθου καὶ τῆς θρησκείας. Φανερὸν παράδειγμα τοιαύτης μεταποιήσεως τῶν μύθων παρέχει ὁ ἐν Ἀρκαδίᾳ μῦθος τῆς Καλλιστοῦς θυγατρὸς τοῦ Λυκάονος ἢ τοῦ Νυκτέως, καὶ ἀκολούθου τῆς Ἀρτέμιδος· αὕτη ἐξαπατηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Διὸς μεταβάλλεται διὰ τοῦτο ὑπὸ τῆς Ἀρτέμιδος εἰς ἄρκτον καὶ γεννᾷ ἔπειτα τὸν μυθικὸν γενάρχην τῶν Ἀρκάδων Ἀρκάδα. Καλλιστώ, «ἡ καλλίστη, ὡραιοτάτη,» εἶναι ἀρχαῖον ἐπώνυμον τῆς θεᾶς Ἀρτέμιδος, ὡς καλεῖται ἔν τινι ὕμνῳ τοῦ Πάμφου· ὁ δὲ Παυσανίας (Η' 35, 8) ἐν τῇ μέσῃ Ἀρκαδίᾳ μεταξὺ Μεγαλοπόλεως καὶ Μεθυδρίου ἐπὶ ὑψηλοῦ τεχνητοῦ συνδένδρου λόφου, θεωρουμένου ὑπὸ τοῦ λαοῦ ὡς τάφου τῆς Καλλιστοῦς, εὗρεν ἱερὸν τῆς Ἀρτέμιδος Καλλίστης.

Ὅτε δὲ ἡ ἰδέα τῆς παρθενίας τῆς Ἀρτέμιδος διὰ τῆς ποιήσεως ἀνεγνωρίσθη πανταχοῦ, ἡ Καλλιστὼ ἐχωρίσθη ἀπ' αὐτῆς καὶ ἐθεωρήθη θεὰ ἰδιαιτέρα, νύμφη, ὀπαδὸς εἰς τὴν θήραν τῆς Ἀρτέμιδος, θυγάτηρ τοῦ Λυκάονος ἢ Νυκτέως, ἐπιθέτων δηλ. τοῦ οὐρανοῦ, τοῦ μὲν τοῦ ἀνατέλλοντος ἢ δύοντος, τοῦ δὲ τοῦ νυκτερινοῦ. Τὸ ἐπώνυμον λοιπὸν ἐγένετο ὄνομα ἰδιαιτέρας θεότητος, κατὰ τὸ γνωστὸν ἀξίωμα τοῦ E. Burnou «nomina numina.»

Ὁμοίας μεταποιήσεις βλέπομεν καὶ εἰς τοὺς μύθους τῆς Ἀθηνᾶς, οἵτινες ἀρχῆθεν μὲν ἀνεφέροντο φανερῶς εἰς τὴν Ἀθηνᾶν αὐτὴν ἐπειδὴ ὅμως ἀντέφασκον εἰς τὴν δογματισθεῖσαν, οὕτως εἰπεῖν, παρθενίαν τῆς Ἀθηνᾶς, ἐχωρίσθησαν καὶ ἀπεδόθησαν εἰς πρόσωπα χωρισθέντα αὐτῆς καὶ ἰδιαίτερα. Οὕτως ἡ Αὔγη, θυγάτηρ τοῦ Ἀλεοῦ, ἡ ἱέρεια τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς, γεννήσασα κατὰ τὴν παράδο-

Digitized by Google

σιν τῶν Τεγεατῶν ἐκ τοῦ Ἡρακλέους τὸν ἥρωα τοῦ φωτὸς Τήλεφον, δὲν εἶναι ἄλλη ἢ ἡ Ἀλέα Ἀθηνᾶ. Καὶ ὁ Θησεύς, ὁ ἥρως τοῦ Ἡλίου, κατὰ τὴν ἀρχικὴν τοῦ μύθου κατάληψιν ἐθεωρήθη ὡς γόνος τῆς θεᾶς τοῦ αἰθέρος Αἴθρας καὶ τοῦ θεοῦ τῆς θαλάσσης, εἰς τὴν συνήθη ὅμως μορφὴν τοῦ μύθου ἀντὶ τῶν ἀνωτέρω θεῶν ἀναφέρονται οἱ ἥρωες Αἴθρα καὶ Αἰγεύς, ἐπώνυμα τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Ποσειδῶνος. Ἀναντίρρητον ἴχνος τῆς ἀρχικῆς μορφῆς τοῦ μύθου τούτου διετηρήθη ἡμῖν ἐν τοῖς περὶ κτίσεως τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς Ἀπατουρίας ἐπὶ τῆς μικρᾶς νήσου Σφαιρίας ἢ Ἱερᾶς παρὰ τὴν Τροιζῆνα, ὡς διηγεῖται ὁ Παυσανίας (Β'. 33, 1). «Ἡ Αἴθρα, κελεύσει τῆς Ἀθηνᾶς, καθ' ὕπνον μεταβαίνει εἰς τὴν νῆσον Σφαιρίαν, ἵνα προσφέρῃ ἐναγίσματα τῷ ἥρωι Σφαίρῳ. Ἐνταῦθα μίγνυται τῷ Ποσειδῶνι, ἐφ' ᾧ ἱδρύει ναὸν τῇ Ἀθηνᾷ Ἀπατουρίᾳ καὶ ὁρίζει, ἵνα αἱ Τροιζήνιαι παρθένοι πρὸ τοῦ γάμου καθοσιῶσι τὴν ζώνην των ταύτῃ τῇ θεᾷ». Καὶ τὸ ὄνομα *Μήτηρ*, ὑφ' ὃ ἐτιμᾶτο ἡ Ἀθηνᾶ ἐν Ἤλιδι, ἀνάγεται εἰς ἀρχαῖον μῦθον ἐπισκοτισθέντα καὶ διὰ τοῦ ὑπὸ Παυσανίου ἀναφερομένου (Ε', 3, 2) ἀντικαταστάντος, καθ' ὃν ἡ Ἀθηνᾶ παριστάνετο ὡς μήτηρ, ἴσως τοῦ παρ' Ἠλείοις ἥρωος τοῦ φωτὸς Αὐγείου.

Ὅσῳ δὲ μᾶλλον οἱ θεοὶ διὰ τῆς ἐπικῆς ποιήσεως μᾶλλον ἀπολυόμενοι τῆς φύσεως ἐμορφώθησαν πρόσωπα τέλεια καὶ ὡρισμένα διαφέροντα τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὸ ποσὸν καὶ οὐχὶ κατὰ τὸ ποιόν, διὰ δὲ τοῦτο προσηγγίσαν τοῖς ἀνθρώποις περισσότερον, ὑπεβλήθησαν δὲ καὶ εἰς τὴν βαθμηδὸν ὀξυτέραν γενομένην κριτικήν, τοσούτῳ ὀλιγώτερον ἠδύναντο νὰ ἐπαρκέσωσιν εἰς τὸ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἐξεγερθὲν θρησκευτικὸν αἴσθημα ἐκ τῶν ποικίλων ἀναγκῶν καὶ τῶν σκληρῶν πολέμων τῆς ἐποχῆς τῆς μεταναστάσεως τῶν ἑλληνικῶν φυλῶν καὶ τῶν μεγάλων συγχρόνων πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν ἀνατροπῶν. Ἐκ τῆς ἀνάγκης ταύτης κατ' ἀπαίτησιν εἰ μὴ καθαρωτέρας, ἀλλὰ βαθυτέρας περὶ θεοῦ ἰδέας, παρήχθη ἡ μυστικὴ διδασκαλία καὶ αἱ μυστικαὶ τελεταὶ τῶν λεγομένων *μυστηρίων*, τὰ ὁποῖα οὐδαμῶς ἐμάχοντο πρὸς τὴν ἀρχαίαν τοῦ λαοῦ θρησκείαν, ἀλλὰ μᾶλλον ἀνεφέροντο εἴς τινα αὐτῆς πρόσωπα, παρίστασαν δὲ εἰς τοὺς μυουμένους πλουσίαν ἱκανοποίησιν τῶν θρησκευτικῶν ἀναγκῶν αὐτῶν, ἐπενήργουν βαθύτερον εἰς τὰς ψυχάς των, ἢ οἱ μῦθοι καὶ τὸ ἐξωτερικὸν τῆς δημοσίας λατρείας, καὶ ὡς γινώσκομεν ἐκ τῶν ἐπιφανεστάτων τῶν μυστηρίων τούτων, τῶν Ἐλευσινίων, καὶ πράγματι παρεῖχον. Ἀποδείξεις τούτου ἔχομεν πλείστας ἐκφράσεις ἀθηναίων ποιητῶν καὶ πεζογράφων τῆς κλασικῆς ἐποχῆς, οἵτινες τιμῶσι τὴν εἰς τὸν ἄλλον βίον μακαριότητα τῶν μεμυημένων ἀπέναντι τῆς ἀθλίας τύχης τῶν ἀμυήτων· αἱ ἐκφράσεις αὗται προερχόμεναι ὁπωσδήποτε ἐκ μεμυημένων εἰς τὰ μυστήρια, μαρτυροῦσιν ἱκανῶς τὴν εὐχαρίστησιν καὶ τὴν μακαρίαν παραμυθίαν, ἧς ἐπλήρουν αὐτοὺς οἱ «Ἐπόπται». (Ὕμν. εἰς Δημ. 480. — Σοφ ἀποσπ. 753 ἔκδοσ. Nauck. Ἀριστοφ. Βάτρ. 440—Πλατ. Φαίδρ. σ. 69. Ἰσοκρ. Πανηγ. 28). Τὰ μυστήρια δὲν εἶναι, ὡς τινες συχνάκις ὑπέλαβον, λείψανον ἀρχαιοτέρων καὶ ἕνεκα τῶν ἀνατροπῶν καὶ τῶν μεταναστάσεων παρηγκωνισμένων θρησκευτικῶν ἰδεῶν ἑλλην. φυλῶν τινων, ἀλλὰ κατά τε τὸ εἶδος καὶ τὴν ὕλην νέα ἱδρύματα, ἱδρυθέντα ὑπὸ ἀνδρῶν εὐλαβῶν, οἵτινες ὡς οἱ θρησκευτικοὶ ἀρχηγοὶ ἑτέρων λαῶν ἐνόησαν τὴν θρησκευτικὴν ἀνάγκην τῆς ἐποχῆς των καὶ ἐπλήρωσαν αὐτὴν μεταβαλόντες ἀρχαίους τινὰς μύθους, οὓς ὁ λαὸς εἶχε παραδεχθῆ μέχρι τοῦδε, ὡς καὶ τοὺς λοιποὺς μύθους, ὡς ἀσήμαντον παράδοσιν διὰ τὸν ψυχικὸν αὐτοῦ βίον, εἰς καθαρωτέρας καὶ περιεκτικὰς ἀλληγορίας παραλληλιζούσας τρόπον τινὰ τὰς πράξεις καὶ τὰς τύχας τῶν θεῶν πρὸς τὰς τῶν ἀνθρώπων, οὕτω δὲ καθίστασαν τοὺς εὐσεβεῖς νὰ διαβλέπωσιν ὡς διὰ λεπτοῦ καλύμματος φαεινὸν μέλλον κείμενον πέραν τῶν θλίψεων τοῦ γηΐνου βίου καὶ τοῦ σκότους τοῦ θανάτου. Ἐγίνωσκον δὲ ἅμα διὰ πλουσίων θεαμάτων τῶν ἐν καιρῷ νυκτὸς τελετῶν, τῶν *δρωμένων*, οἷς προσετίθεντο τὰ *λεγόμενα* ὡς ἐπεξηγητικά, νὰ ἐπιδρῶσιν ἰσχυρῶς καὶ διαρκῶς εἰς τὴν φαντασίαν ὡς καὶ εἰς τὴν ψυχὴν τῶν μεμυημένων (παρισταμένων).

Ἀλλὰ πόθεν προῆλθον τὰ μυστήρια; Ἡ πηγή, ἐξ ἧς προῆλθον τὰ μυστήρια καὶ ἐξ ἧς ἐλάμβανον πάντοτε νέαν τροφήν, ἦν τὸ δυσάρεστον καὶ θλιβερὸν αἴσθημα, ἡ ἀθυμία ἐκείνη, ἣν παρατηροῦμεν εἰς τοὺς Ἕλληνας ποιητὰς ἀπὸ τοῦ Θεόγνιδος (500 π. Χ.) [1])

1) Ὁ Θέογνις στίχ. 425 λέγει·

«Πάντων μὲν μὴ φῦναι ἐπιχθονίοισιν ἄριστον
μηδ' ἐσιδεῖν αὐγὰς ὀξέος ἠελίου·
φύντα δὲ ὅπως ὤκιστα πύλας Ἀΐδαο περῆσαι
καὶ κεῖσθαι πολλὴν γῆν ἐπαμησάμενον».

Digitized by Google

μέχρι τοῦ Μενάνδρου· ἐθεωρεῖτο τότε καλὸν τόδε· «ὃν οἱ θεοὶ φιλοῦσιν, ἀποθνήσκει νέος». Ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ τῆς περὶ τοῦ βίου ἰδέας ταύτης καὶ τῆς ἐπὶ Ὁμήρου, ὡς φαίνεται καθαρώτατα εἰς τοὺς λόγους τοῦ Ἀχιλλέως εἰπόντος, ὅτι προὐτίμα νὰ δουλεύσῃ παρὰ πτωχῷ τινι ἀνδρὶ ἐπὶ γῆς ἢ νὰ ἄρχῃ ὅλων τῶν νεκρῶν ἐν Ἅδου, εἶναι ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ τῆς ἀρχαίας ἐθνικῆς θρησκείας τῶν μύθων καὶ τῆς θρησκείας τῶν μυστηρίων.

Οἱ ἱδρυταὶ τῶν μυστηρίων δύνανται νὰ παραβληθῶσι πρὸς τοὺς παρ' ἄλλοις λαοῖς ἱδρυτὰς τῶν θρησκειῶν καὶ κατὰ τοῦτο, ὅτι παρίστασαν τὸ εἶδος τῆς θρησκείας των ἀπέναντι τῆς φυσικῆς θρησκείας τοῦ λαοῦ ὡς παρὰ Θεοῦ ἀποκαλυφθὲν καὶ παραδοθὲν αὐτοῖς· οὐδέποτε ὅμως οἱ ἱδρυταὶ τῶν ἑλληνικῶν μυστηρίων ἐπετέθησαν κατὰ τῶν ὀπαδῶν τῆς ἀρχαίας φυσικῆς θρησκείας, καὶ ὅπου μάλιστα ἡ νέα μυστικὴ λατρεία ἀνεγνωρίσθη ἐπισήμως καὶ ἀπήλαυσεν ἰδιαιτέρας προστασίας τοῦ κράτους, ὡς τὰ Ἐλευσίνια ἐν Ἀθήναις, οὐδέποτε τὸ κράτος ἀπεπειράθη ὁπωσδήποτε νὰ βιάσῃ τοὺς πολίτας του νὰ δεχθῶσιν αὐτήν, ἀλλ' ἠρκεῖτο νὰ προστατεύῃ νομίμως καὶ αὐστηρῶς αὐτὴν κατὰ τὸν λόγῳ ἢ ἔργῳ προσβαλλόντων αὐτὴν ἢ χλευαζόντων ἢ δημοσιευόντων τὰ μυστήρια εἰς ἀμυήτους.

Πόσον ἰσχυρὸν ἦν εἴς τινας πόλεις τῆς Ἑλλάδος καὶ μάλιστα εἰς Ἀθήνας, τῇ Ἑλλάδι τῆς Ἑλλάδος, ἡ θρησκευτικὴ ἀνάγκη, ἥτις ἤγαγεν εἰς τὴν ἵδρυσιν τῶν μυστηρίων, ἡ κλίσις πρὸς τὸν μυστικισμόν, ἣν δὲν ἱκανοποίουν οἱ θεοὶ τῶν μύθων, φαίνεται μάλιστα ἐκ τούτου, ὅτι καὶ αὐτὰ τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια δὲν ἠδύναντο ἔτι νὰ πληρώσωσιν ἐντελῶς τὴν ἀνάγκην τούτων, ἀλλὰ παρ' αὐτοῖς τοῖς ὑπὸ τῆς πόλεως ἀνεγνωρισμένοις καὶ προστατευομένοις μυστηρίοις, ὧν τὰ ὕψιστα ἱερατικὰ ἀξιώματα ἦσαν κληρονομικὰ εἴς τινα εὐπατριδῶν γένη τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ τῶν χρόνων τῶν Πεισιστρατιδῶν (500 π.Χ.), ἀνεφάνη ἕτερον εἶδος μυστικῆς λατρείας ἐν Ἀθήναις, ἐπενεργῆσαν ἀμέσως καὶ ἐπὶ τῶν Ἐλευσινίων, εἶτα ὅμως διαδοθὲν ἐκτὸς αὐτῶν καὶ βαθμηδὸν πολλοὺς ὀπαδοὺς κτησάμενον παρὰ τῷ πλήθει· ἡ μυστικὴ αὕτη λατρεία ἦν ἡ τῶν Ὀρφικῶν λεγομένων, παριστώντων τὴν διδασκαλίαν καὶ τὰς τελετάς των ὡς θείαν ἀποκάλυψιν, ὡς προφήτην των δὲ τὸν μυθικὸν ἀοιδὸν Ὀρφέα, τὸν λεγόμενον συγγραφέα τῶν *ἱερῶν Λόγων*, τῆς *Ἁγίας Γραφῆς* τῆς αἱρέσεως ταύτης. Ἡ διδασκαλία τῶν Ὀρφικῶν, ὧν κέντρον ἦν οἱ περὶ Διονύσου μῦθοι, ἦν μᾶλλον δογματικὴ τῆς τῶν Ἐλευσινίων· Αἱ δὲ τελεταί, κυρίως καθαρμοὶ καὶ ἁγνισμοί, ἦσαν ἀγροῖκοι, ὡς φαίνεται τοὐλάχιστον ἡμῖν, κατὰ τὴν δ'. π. Χ. ἑκατονταετηρίδα ὑπὸ τῶν ὀρφεοτελεστῶν τελούμεναι[1] καὶ ἐσκόπουν κυρίως ἵνα φέρωσι τοὺς μετέχοντας τῶν τελετῶν των εἰς ἐνθουσιασμὸν ἢ μᾶλλον εἰς ἔκστασιν· τοιαῦτα ὅμως θέλγητρα ηὐχαρίστουν τὸν στόμαχον πολλῶν, οὓς δὲν ἔθελγεν ἡ ἁπλουστέρα θρησκευτικὴ τροφή. Ἡ πόλις δὲν ἀνεγνώριζεν ἐπισήμως τοὺς ὀρφικούς, ἢ μόνον ἠνείχετο αὐτούς· οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν, οἱ λεγόμενοι ὀρφεοτελεσταί, δὲν εἶχον καλὴν ὑπόληψιν, ἀλλ' ἐθεωροῦντο ὅμοιοι τοῖς γόησι καὶ ἀγύρταις, ἡ δὲ παραδοχὴ εἰς τὰ μυστήρια ταῦτα ἦν πολὺ εὐκολωτέρα καὶ ἡ μετοχὴ αὐτῶν ἧττον δαπανηρὰ τῆς τῶν Ἐλευσινίων. Ἐνῷ δηλ. ταῦτα ἐτελοῦντο ἐν τῷ μεγάρῳ ἢ ἀνακτόρῳ τῶν μεγάλων θεῶν ἐν Ἐλευσῖνι καὶ ἐν τῷ ναῷ αὐτῶν ἐν Ἄγραις τῆς Ἀττικῆς, καὶ ἐν καιρῷ τῶν Ἐλευσινίων τὸν μῆνα Βοηδρομιῶνα καὶ τῶν μικρῶν μυστηρίων τὸν Ἀνθεστηριῶνα, οἱ μέτοχοι τῶν Ὀρφικῶν μυστηρίων συνήρχοντο εἰς οἱονδήποτε τόπον καὶ χρόνον εἰς οἰκίαν ἰδιωτῶν καὶ πολλοὶ ζηλωταὶ μάλιστα κατὰ μῆνα ἐπορεύοντο σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις εἰς ἕνα ὀρφεοτελεστήν, ἵνα καθαρθῶσιν ἐκ νέου καὶ ἁγνισθῶσιν. Οἱ ὀρφικοὶ μάλιστα οὔτε ἀπήτουν οὔτε ἐφύλαττον τὸ μυστικὸν τῶν λεγομένων καὶ ἱδρυμένων ὡς οἱ τῶν Ἐλευσινίων.

Ἐκεῖνοι δὲ οἱ Ἕλληνες, οἵτινες δὲν ηὐχαριστοῦντο οὔτε εἰς τὰ λεπτότερα καὶ πνευματικώτερα μυστήρια τῶν Ἐλευσινίων, οὔτε εἰς τὰς τραχυτέρας καὶ ἀγροικοτέρας τελε-

---

1) Ὁ Δημοσθένης ἐν τῷ περὶ στεφάνου λέγει·

«Ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις τοὺς καλοὺς θιάσους ἄγων (ὁ Αἰσχίνης) διὰ τῶν ὁδῶν, τοὺς ἐστεφανωμένους τῷ μαράθρῳ καὶ τῇ λεύκῃ, τοὺς ὄφεις τοὺς παρείας θλίβων καὶ ὑπὲρ τῆς κεφαλῆς αἰωρῶν καὶ βοῶν Εὐοῖ, Σαβοῖ, καὶ ἐπορχούμενος Ὕης Ἄττης, Ἄττης Ὕης, ἔξαρχος καὶ προηγεμὼν καὶ κιστοφόρος καὶ λικνοφόρος καὶ τὰ τοιαῦτα ὑπὸ τῶν γραϊδίων προσαγορευόμενος, μισθὸν λαμβάνων τούτων ἔνθρυπτα καὶ στρεπτοὺς καὶ νεήλατα· ἐφ' οἷς τίς οὐκ ἂν ὡς ἀληθῶς αὐτὸν εὐδαιμονίσειε καὶ τὴν αὐτοῦ τύχην;»

Digitized by Google

τὰς τῶν Ὀρφικῶν, δὲν ἔμειναν ἐν τῇ περαιτέρω ἀναπτύξει τοῦ πνεύματος ἁπλῶς εἰς τὴν ἀρχαίαν φυσικὴν θρησκείαν τῶν μύθων, ἀλλὰ καίτοι μὴ καταγινόμενοι εἰς δογματικὰς ἀμφιβολίας ἱκανοποίουν τὸ θρησκευτικόν των αἴσθημα ἐκλαμβάνοντες τοὺς μύθους ἠθικώτερον ἐν τῇ λυρικῇ ποιήσει καὶ τῇ ἀττικῇ τραγῳδίᾳ, αἵτινες παρίστασαν τὰ μὲν μυθικὰ πρόσωπα ὡς ἐκπροσωποῦντα ἠθικὰς ἰδέας, τὴν δὲ σχέσιν τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸ θεῖον ἠθικωτέραν, ἔτι δὲ καὶ εἰς τὰ ἔργα τῆς πλαστικῆς τέχνης, ἧς τὸ ἰδανικὸν τῶν θεῶν ἀπετύπωσε λαμπρότατα καὶ σεμνότατα ἡ ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ζῶσα ἰδέα τοῦ *θείου*. Ἐπίσης ἐτήρουν τὰς δημοσίας καὶ οἰκιακὰς τελετὰς ὡς σεβαστὴν παράδοσιν καίτοι μὴ κερδαίνοντές τι εἰς τὴν τήρησιν αὐτῶν διὰ τὸν ἐσωτερικὸν βίον.

Καὶ οἱ φιλόσοφοι ἐχρῶντο κατ' ἀρχὰς πολλαχῶς τοῖς θεοῖς τῆς πίστεως τοῦ λαοῦ εἰς παράστασιν τῶν ἰδεῶν αὐτῶν περὶ τῶν τελευταίων λόγων τῶν ὄντων. Μολονότι δὲ βαθὺ χάσμα ἐχώρισε τὴν φιλοσοφίαν ἀπὸ τῆς θρησκείας τοῦ λαοῦ, καὶ μάλιστα διὰ τοῦ Ἀναξαγόρου καὶ τῶν σοφιστῶν, οὐχ ἧττον ὁ Πλάτων πολλάκις εἰς φανερωτέραν παράστασιν τοῖς ἀκροαταῖς καὶ ἀναγνώσταις ἐνέδυε διὰ μύθων ἰδέας ἠθικάς, λογικάς, ψυχολογικὰς καὶ μεταφυσικάς, ἀλλ' οἱ μῦθοι οὗτοι οὐδὲν εἶχον κοινὸν μετὰ τῶν ἀρχαίων, ἢ μόνον τὸ εἶδος. Οἱ Στωϊκοὶ ἐπειρῶντο νὰ ἀποδείξωσι τὰς φυσικὰς καὶ ἠθικὰς δοξασίας των ὡς τὸ ἀληθὲς καὶ ἀρχικὸν τῶν ἀρχαίων μύθων περιεχόμενον, ἐπισκοτισθὲν διὰ τοῦ μυθικοῦ περικαλύμματος καὶ βαθμηδὸν ὅλως ἐπισκιασθέν. Ὁ ὀρθολογιστὴς Εὐήμερος καὶ οἱ διάδοχοί του ἀνεγνώριζον ἐν τοῖς μύθοις τὴν ἀρχαιοτάτην ἱστορίαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους παρυφασμένην δι' αὐθαιρέτως ἐπινενοημένων μύθων καὶ μετέβαλλε τοὺς ἀρχαίους θεοὺς εἰς ἀνθρώπους τῶν παναρχαίων χρόνων ἢ ἐφευρέτας διαφόρων ὠφελίμων πραγμάτων. Καὶ αὐτὸς ὁ Ἐπίκουρος, ὃν οἱ ἔνθοι ὀπαδοὶ αὐτοῦ ἐνεκωμίαζον ὡς τὸν σωτῆρα τῆς ἀνθρωπότητος ἐκ τοῦ βαρέος ζυγοῦ τῆς δεισιδαιμονίας, παρεδέχετο μακαρίους καὶ ἀθανάτους θεούς, μολονότι κατεβίβαζεν αὐτοὺς ἐκ τῆς θέσεως τῶν κυβερνητῶν τοῦ κόσμου καὶ παρέπεμπεν εἰς μακρὰς καὶ νεφελώδεις χώρας.

Εἰ καὶ ἐπῆλθεν ἁρμονία τις μεταξὺ τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς πίστεως τοῦ λαοῦ, οἱ φιλοσοφοῦντες ὅμως λόγιοι τῶν Ἑλλήνων ἀπεμακρύνοντο ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τῆς πίστεως τῶν πατέρων. Ἄνδρες σπουδαῖοι εὕρισκον ἀντικατάστασιν τῆς ἀπολεσθείσης παιδικῆς πίστεως ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ, ἥτις ἐχορήγει αὐτοῖς αὐστηρότερα καὶ μᾶλλον ὡρισμένα ἠθικὰ διδάγματα τοῦ βίου, ὅπερ οὐδέποτε ἔπραξεν ἡ θρησκεία τοῦ λαοῦ, ἥτις ἀρχικῶς δὲν εἶχε μάλιστα τὸ ἠθικόν. Κοῦφοι πάλιν κατήντων εἰς τὴν ἄρνησιν, ἐχλεύαζον καὶ ἔσκωπτον τοὺς θεοὺς τῆς πίστεως τοῦ λαοῦ καὶ ἀλαζονικῶς ἐθεώρουν τὴν πίστιν εἰς προσωπικοὺς θεοὺς ἐν γένει ὡς ἐφεύρεσιν συνετοῦ ἀνδρὸς τῶν ἀρχαίων χρόνων θελήσαντος νὰ ἐμποδίζῃ τὸν λαὸν ἀπὸ τῶν παρανόμων πράξεων διὰ τοῦ φόβου ὑψηλοτέρων ὄντων. Τὰ πλήθη ὅμως τῶν ἀμαθῶν καὶ πτωχῶν τῷ πνεύματι, τῶν μὴ δυναμένων νὰ στερηθῶσιν εἰς τὸν βίον των τοῦ στηρίγματος τῆς πίστεως, ἐπέμενον μετὰ μείζονος ζήλου εἰς τὰ μυστήρια, εἰς τὴν λατρείαν τῶν ἡρώων καὶ δαιμόνων καὶ εἰς παντοῖα εἴδη δεισιδαιμονίας. Ἀπὸ τῶν Ἀλεξανδρινῶν χρόνων πολλοὶ ἐζήτουν παραμυθίαν καὶ βοήθειαν εἰς ξένους θεούς, οὓς εἰς πλῆθος ἐχορήγει αὐτοῖς ἡ Ἀσία καὶ ἡ Αἴγυπτος. Ἡ λατρεία μάλιστα τῶν Αἰγυπτιακῶν θεῶν Ἴσιδος καὶ Σεράπιδος ἐγένετο τοῦ συρμοῦ μετ' ὀλίγον ἐν Ἑλλάδι σχετιζομένη πολιτικῶς πολὺ μετὰ τῶν Πτολεμαίων. Ἡ γενικὴ αὕτη μετακίνησις τῶν θεῶν ηὔξησεν ἔτι μᾶλλον εἰς τὸ παγκόσμιον ῥωμαϊκὸν κράτος, ἀφοῦ τὰς αἰγυπτιακὰς θεότητας παρηκολούθησεν ὁ παρθικὸς Μίθρας μετὰ τῶν δι' αὐστηρῶν δοκιμασιῶν καὶ μυήσεων μυστηρίων του, ἡ φρυγικὴ Μήτηρ τῶν θεῶν μετὰ τοῦ ἀγαπητοῦ Ἄττιδος μετὰ τῶν ἀηδῶν τελετῶν (ταυροβολιῶν καὶ κριοβολιῶν), ἔτι δὲ στῖφος ὅλον συριακῶν καὶ καππαδοκικῶν θεοτήτων. Πρὸς τούτοις διὰ τῆς ἀποθεώσεως τῶν αὐτοκρατόρων καὶ τῶν γυναικῶν αὐτῶν ηὔξησεν ὁ Ὄλυμπος ἔτι περισσότερον. Ἐν τέλει ἡ ἀνάμιξις καὶ σύγκρασις τῶν θρησκευτικῶν ἰδεῶν τῶν Ἑλλήνων μετὰ ξένων ἔφθασαν εἰς τὸν ὕψιστον βαθμόν, ὅτε ἡ καταπίπτουσα εἰδωλολατρεία, θέλουσα νὰ πολεμήσῃ τὸν νικηφόρως προοδεύοντα χριστιανισμόν, παρεδέξατο τὰ θαυματουργικὰ καὶ μαγικὰ συστήματα τῶν νεοπλατωνικῶν, νεοπυθαγορείων καὶ νεοορφικῶν, ἐν οἷς στοιχεῖα ἑλληνικά, ἀσιατικά, αἰγυπτιακά, ἰουδαϊκὰ καὶ γνωστικο-

Digitized by Google

χριστιανικά, ἀνεμίχθησαν ἢ ὀρθότερον συνεταράχθησαν εἰς ἀδιέξοδον λαβύρινθον, εἰς εἶδος πανδαιμονίου.

Τοὺς ὡραίους μέν, ἀλλὰ πρὸ πολλοῦ εἰς ἐσωτερικὴν σῆψιν πεσόντας θεοὺς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων κατέβαλεν ὁ Χριστιανισμός. Ἡμεῖς, οἵτινες ἐρευνῶμεν τὸν ἀρχαῖον βίον, τὰ δὲ ἐρείπια αὐτοῦ συναθροίζομεν, ἵνα θῶμεν θεμέλια τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ, δὲν λυπούμεθα διὰ τὸ ἀπολεσθὲν ὡραῖον, ἀλλὰ φωνοῦμεν μετὰ τῶν μεμυημένων εἰς τὰ ἀρχαῖα μυστήρια· «Ἔφυγον κακόν, εὗρον ἄμεινον».

Τοιαύτη ἐν περιλήψει ἡ θρησκεία τῶν ἀρχαίων ἡμῶν προγόνων. Ἀρξαμένη ἀπὸ τῆς προσωποποιήσεως τῶν δυνάμεων τῆς φύσεως καὶ τῆς πλάσεως ἀπείρου ποικιλίας κατὰ τόπους καὶ φυλὰς θείων μορφῶν καὶ θεοτήτων, συστηματοποιηθεῖσα ἀκολούθως δι' ἐκλογῆς ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου καὶ Ἡσιόδου, μεταρρυθμισθεῖσα βαθμηδὸν ὑπὸ τῶν ἱδρυτῶν τῶν μυστηρίων καὶ τῶν Ὀρφικῶν, ὑποσκαπτομένη καὶ καθαριζομένη ὑπὸ τῶν φιλοσόφων, καταντήσασα εἰς συγκριτισμὸν καὶ παρεκτραπεῖσα εἰς πανθεΐαν, συναγωγὴν δηλ. ἀσιατικῶν καὶ αἰγυπτιακῶν θεοτήτων, ἔπεσε τέλος καταβληθεῖσα ὑπὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ἄριστα παρέστησε τοῦτο ὁ δαιμόνιος ποιητὴς τῆς Γερμανίας Schiller ἐν τῷ ὡραίῳ αὐτοῦ ποιήματι *Die Gœtter Griechenlands* (*Οἱ θεοὶ τῆς Ἑλλάδος*) ὡς ἑξῆς.

Schöne Welt, wo bist du? Kehre wieder
Holdes Blüthenalter der Natur!
Ach! nur in dem Feenland der Lieder
Lebt noch deine fabelhafte Spur.
Ausgestorben trauert das Gefilde,
Keine Gottheit zeigt sich meinem Blick;
Ach! von jenem lebenswarmen Bilde
Blieb der Schatten nur zurück.

Alle jene Blüthen sind gefallen
Von des Nordes schauerlichem Wehen;
Einen zu bereichern unter allen
Musste diese Götterwelt vergehen
Traurig such' ich an dem Sternenbogen,
Dich, Selene, find ich dort nicht mehr;
Durch die Wælder ruf ich, durch die Wogen;
Ach! sie wiederhallen leer!

Ja, sie kehren heim, und alles Schöne,
Alles Hohe nahmen sié mit fort,
Alle Farben, alle Lebenstöne,
Und uns blieb nur das entseelte Wort.
Aus der Zeitfluth weggerissen, schweben
Sie gerettet auf des Pindus Höhn;
Was unsterblich in Gesang soll leben,
Muss im Leben untergehen.

Μ. Παρανίκας.

Digitized by Google

ΠΕΡΙ ΤΗΣ

ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΜΥΘΙΚΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΠΟΙΝΙΚΗΣ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ.

('Ανεγνώσθη ἐν τῇ ΓϞΛ' συνεδριάσει).

Πέραν τῶν ὁρίων τῶν ἱστορικῶν χρόνων ἡ ἰσχυρὰ καὶ γόνιμος τῶν Ἑλλήνων φαντασία εἶχε θέσει κόσμον ὁλόκληρον πλήρη φωτὸς καὶ ζωῆς, ἔνθα θεοί τε καὶ ἄνθρωποι, ἁμιλλώμενοι ἐπὶ ἡρωϊσμῷ καὶ ὑπερανθρωπίνῳ διανοίᾳ, συνῆπτον μάχας, ἔκτιζον πόλεις, ἐθεμελίουν δυναστείας καὶ ἐφεύρισκον τέχνας, αἵτινες ἔμελλον βραδύτερον ἵνα δοξάσωσι τὴν προνομιοῦχον τῶν Ἑλλήνων φυλήν. Καίτοι δὲ οἱ ἱστορικοὶ καὶ φιλόλογοι ἐπὶ μακρὸν χρόνον δι' εὐφυεστάτων μελετῶν ἠξίωσαν ὅτι αἱ θαυμάσιαι τοῦ προϊστορικοῦ τούτου κόσμου ἀφηγήσεις, αἱ ὑπὸ τὸν τύπον τοῦ μύθου καὶ τῆς παραδόσεως μεταδοθεῖσαι τοῖς ἐπιγενεστέροις, ἀνήγοντο εἰς γεγονότα πραγματικὰ καὶ συνήθη τοῦ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην δημοσίου ἢ ἰδιωτικοῦ βίου, κατακοσμηθέντα βεβαίως καὶ ἐξογκωθέντα ὑπὸ τῆς ζωηρᾶς τῶν ἀοιδῶν φαντασίας καὶ τοῦ ἀλαζόφρονος καὶ εὐπίστου πατριωτισμοῦ τοῦ πλήθους, μεταγενέστεραι ὅμως καὶ ἐμβριθέστεραι ἔρευναι, πρὸς δὲ ἡ αὐστηροτέρα τῶν νεωτέρων χρόνων κριτική, κατέδειξαν ἀριδήλως, ὅτι τὰ εἰς τὸν Ὅμηρον, τὸν Ἡσίοδον καὶ τοὺς λοιποὺς τῆς ἡρωικῆς ἐποχῆς ψάλτας ἀποδιδόμενα ποιήματα οὐδεμίαν παρέχουσιν ἀσφαλῆ καὶ βεβαίαν ἔνδειξιν ἐπὶ τῶν πρὸ τοῦ η' π. Χ. αἰῶνος γεγονότων· διότι πράγματι, καίπερ ἀνευρίσκοντες ἐν αὐτοῖς καὶ θαυμάζοντες ἀπλήστως τὰ ἄφθονα τοῦ μύθου θέλγητρα καὶ τὴν ἀρρενωπὴν τῆς ἐπικῆς ποιήσεως καλλονήν, οὐδαμῶς ὅμως δυνάμεθα διιδεῖν, ἐν οἱῳδήποτε βαθμῷ, τὰ ἀρχέγονα τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου χρονικά, καίτοι ἴσως πλέον ἢ ἅπαξ ἱστορικά τινα γεγονότα εὑρίσκονται ἀναμεμιγμένα μετὰ τοῦ μύθου, ἅτινα ὅμως δι' οὐδενὸς τρόπου, παρέχοντος ἀσφαλῆ τινα πιθανότητα ἐπιτυχίας, δυνάμεθα διακρῖναι. Τούτου δ' ἕνεκα καὶ ὁ περιφανὴς Γρότιος ἐν τῇ ἑλληνικῇ αὐτοῦ ἱστορίᾳ ποιεῖται τὴν ἔναρξιν τῆς ἀληθοῦς καὶ βεβαίας τῶν Ἑλλήνων ἱστορίας ἀπὸ τῆς Α' Ὀλυμπιάδος, ἤτοι τοῦ 776 ἔτους π. Χ.

Ἄλλως ὅμως συμβαίνει ὁπόταν ἐξαιροῦντες τὰ ὑπερανθρώπινα ἔργα τῶν θεῶν καὶ τῶν ἡρώων, ἀνοίγομεν τὰς σελίδας τῶν τῆς ἡρωικῆς Ἑλλάδος ποιημάτων ἐπὶ τῷ μόνῳ σκοπῷ τοῦ ἀνευρεῖν ἐν αὐτοῖς εἰκόνας τοῦ βίου καὶ τῶν ἐθίμων τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους κατὰ τὴν ἠῶ τῶν ἱστορικῶν χρόνων, διότι τότε ὄντως καθορῶμεν ἐν αὐτοῖς οὐχὶ εὐαρίθμους ἐνδείξεις, εἰδήσεις ἀσφαλεῖς καὶ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐξηκριβωμένας, παραδόσεις τέλος καὶ παραδείγματα, ὧν καὶ ἡ αὐστηροτέρα κριτικὴ οὐδαμῶς δύναται παραγνωρίσαι τὴν ἀξίαν. Ἀποδεχόμενοι ἀλαζονικῶς τὸν κοινωνικὸν ὀργανισμὸν τῆς ἑαυτῶν πατρίδος, μηδόλως ὑποτοπάζοντες τὸν ἀναλλοίωτον τῆς διηνεκοῦς τῆς ἀνθρωπότητος προόδου νόμον, ἀγνοοῦντες τὴν χώραν, τὰ ἤθη, τὴν γλῶσσαν καὶ τοὺς θεσμοὺς τῶν ἄλλων λαῶν οἱ ποιηταί, οἱ μᾶλλον ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ ἐμπεπνευσμένοι πυρός, ἀναπαρίστων κατ' ἀνάγκην ὑπὸ τύπον, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον λαμπρόν, τὸ φρόνημα καὶ τὰ ἔθιμα τῆς συγχρόνου κοινωνίας. Ἐνῷ δὲ μόνη ἡ ζωηρὰ φαντασία ἤρκει ὅπως ἐφευρίσκῃ ἀγῶνας γιγαντώδεις καὶ περιπετείας ὑπερανθρωπίνους, δέσεις καὶ λύσεις δραματικῶν ἐπεισοδίων ὑπερφυσικάς, οἱ ἀοιδοὶ καὶ ῥαψῳδοὶ ἐν τῇ ἐκφράσει καὶ ἀπεικονίσει τῶν αἰσθημάτων καὶ τῶν ἠθῶν τῶν ἡρώων αὐτῶν κατήρχοντο τῶν

Digitized by Google

αἰθερίων νεφῶν, μέχρις ὧν ἀνῆγεν αὐτοὺς ἡ ὑψιπέτις αὐτῶν φαντασία καὶ ἔμενον ἀναγκαίως ἄνθρωποι τῆς κοινωνίας ἐν μέσῳ τῆς ὁποίας ἔζων δι' ὅλου αὐτῶν τοῦ βίου, ἥτις μόνη εἷλκυε τὴν διάνοιαν αὐτῶν, καὶ ἐν ᾗ καὶ μόνῃ διεώρων ἀποκλειστικῶς τὸν τελειότερον τύπον τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ αἰῶνος αὐτῶν. Ἀπονέμοντες οἱ ῥαψῳδοὶ καὶ ἀοιδοὶ τῆς μυθικῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς ἑαυτῶν ἥρωας κάλλος θεῖον καὶ δύναμιν ὑπερανθρώπινον, ἀπέδιδον φυσικῷ τῷ λόγῳ αὐτοῖς καὶ πράξεις ὑπερφυσικάς, ὑπερβαινούσας τὰ στενὰ τοῦ συνήθους βίου ὅρια· ἀλλ' οἱ θαυμάσιοι καὶ μυθικοὶ οὗτοι ἥρωες ἐν τῇ πλαστικῇ τοῦ ποιητοῦ τέχνῃ διετήρουν ἀκεραίαν τὴν ἑλληνικὴν αὐτῶν μορφὴν καὶ διέσωζον ἐν ταῖς ποικίλαις τοῦ κοινωνικοῦ βίου σχέσεσιν, ἐν αἷς ἐναλλὰξ παρίσταντο ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ὡς ὑποκείμενον καὶ ἀντικείμενον, πάσας τὰς ἕξεις καὶ προλήψεις τῆς συγχρόνου κοινωνίας, ἀφ' ἧς οἱ ποιηταὶ κατ' ἀνάγκην ἠρύοντο τὰς περιγραφὰς αὐτῶν. Μὴ αὐτὸς ὁ Ὄλυμπος, ἡ ἰδεώδης αὕτη τῶν θεῶν καὶ ἡμιθέων πρωτεύουσα, ἦν ἕτερόν τι ἢ ἑλληνική τις πολιτεία, ἰδανικὴ βεβαίως, ἔνθα ἐκράτουν τὰ μίση, τὰ τρυφερὰ καὶ ἀρήια πάθη, αἱ ἀντιζηλίαι καὶ διενέξεις, αἱ τοὺς Ἕλληνας τῆς ἡρωικῆς ἐποχῆς διαιροῦσαι;

Μὴ δυνάμενοι οὖν ἐφαρμόσαι σύστημα πλῆρες καὶ τέλειον, ἱστορικόν τε καὶ χρονολογικόν, ἐπὶ τῶν συμβεβηκότων τῆς μυθικῆς Ἑλλάδος, δυνάμεθα ἐν τούτοις θεωρῆσαι ἑπόμενοι τῷ κλεινῷ Γροτίῳ[1] τὰς ἐμπεπνευσμένας τῶν γεγονότων τούτων ἀφηγήσεις ὡς μνημεῖα πολύτιμα πρὸς διαφώτισιν τῆς κοινωνικῆς καταστάσεως, ἀφ' ἧς δέον ἵν' ἀφορμᾶται πᾶσα ἐπὶ τοῦ πνεύματος καὶ τῶν ἐθίμων τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς ἔρευνα. Ὑπὸ τοιαύτην δ' ἔρευναν ἐξεταζόμενα τὰ μνημεῖα ταῦτα δύνανται παρασχεῖν ἡμῖν σπουδαίας ἐνδείξεις περὶ τῆς παρὰ τοῖς Ἕλλησι τῆς ἡρωικῆς ἐποχῆς φύσεως, τοῦ τρόπου τῆς ἐνασκήσεως καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ποινικῆς δικαιοσύνης, ἑνὶ λόγῳ, περὶ τοῦ παρ' αὐτοῖς δικαιώματος τοῦ τιμωρεῖν, εἰς οὗτινος τὴν ἀτελῆ σκιαγράφησιν μεταβαίνομεν, ἑπόμενοι τῷ ἐν Λουβαίνῃ τῆς Βελγικῆς σοφῷ καθηγητῇ κυρίῳ Thonissen.

Καὶ ἐν πρώτοις περὶ τῶν πηγῶν καὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ δικαιώματος τῆς ποινῆς ποιούμενοι τὸν λόγον παρατηροῦμεν, ὅτι καθάπερ καὶ οἱ λοιποὶ ἀρχέγονοι τῆς Ἀνατολῆς λαοί, οὕτω καὶ οἱ Ἕλληνες τὴν πηγὴν τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης εἶχον θέσει ἐν χώρᾳ ὑψηλοτέρᾳ καὶ ἀπηλλαγμένῃ τῶν παθῶν καὶ βιαιοτήτων, ὧν ἡ γῆ ἐστι συνήθως τὸ θέατρον. Οὕτω, κατ' αὐτούς, τὸ δίκαιον μετὰ τοῦ δικαιώματος τοῦ ἄρχειν ἀπέρρεεν ἀμέσως ἀπὸ τοῦ Διός, παντοδυνάμου ἐν Ὀλύμπῳ, δημιουργοῦ καὶ στηρίγματος τῆς παγκοσμίου κοινωνικῆς τάξεως καὶ ὀργανώσεως καὶ ἀπονέμοντος τοῖς βασιλεῦσι τὸ δικαίωμα τοῦ βασιλεύειν καὶ δικάζειν τὰς ἐμπιπτούσας διαφοράς[1]. Οὕτω δὲ συνῳδὰ τῇ θεωρίᾳ ταύτῃ πάντα τὰ εἰς προστασίαν τῶν ἀσθενῶν, ἀποκατάστασιν τῆς τάξεως καὶ ἑδραίωσιν τῆς ὁμονοίας ἔν τε τῇ οἰκογενείᾳ καὶ τῇ κοινωνίᾳ τείνοντα ἔθιμα ἀπέρρεον ἀμέσως ἀπὸ τῆς θελήσεως τοῦ Διός· τούτου δ' ἕνεκα καὶ ἡ τοῦ *νόμου* ἰδέα ἐν τῇ ἐννοίᾳ, ἣν ἀποδιδοῦσιν αὐτῇ τὰ νεώτερα ἔθνη, ἀπῆν ἐκ τῆς καθ' Ὅμηρον κοινωνίας, ἔνθα ἡ αὐτὴ λέξις *θέμιστες* ἐδήλου τούς τε χρησμοὺς τῶν θεῶν καὶ τὰ δίκαια τῶν θνητῶν, παρ' Ὁμήρῳ μάλιστα οὐδὲ κἂν ἀπαντώσης τῆς λέξεως *νόμος*, τῆς δηλούσης ἐν τοῖς μεταγενεστέροις χρόνοις τοὺς τὴν κοινωνίαν τῶν ἀνθρώπων διέποντας ὁρισμούς. Οὕτω δὲ ἡ τριπλῆ ἔννοια τῆς θεότητος, τῆς ἠθικῆς καὶ τοῦ δικαίου συνεχέετο ἐν ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ. Ἑπόμενον δ' ἦν ἵνα διὰ τῆς ἰσχυρᾶς ἅμα καὶ ἀφελοῦς τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς φαντασίας αἱ δοξασίαι αὗται λάβωσι ποικίλας ἀναπαραστάσεις ἐν τῇ θαυμασίᾳ αὐτῆς συμβολικῇ, καθ' ἣν πάντα τὰ οὐσιώδη τῆς κοινωνικῆς τάξεως μέρη μετετράπησαν βαθμηδὸν εἰς πνεύματα ἰσχυρὰ καὶ ὑπερανθρώπινα, εἰς θεότητας ἀθανάτους. Οὕτως ἡ *θέμις*, ἡ *εὐνομία*, ὁ *ὅρκος* περιεβλήθησαν τὸ πρόσωπον θεοτήτων πραγματικῶν, ἐπιφυλασσομένων τὴν αὐστηρὰν τιμωρίαν τῆς ἀπάτης, τῆς βίας, τῆς κατὰ τῶν καθεστώτων ἐξεγέρσεως καὶ πάσης ἐν γένει ἀδικίας. Ἡ *Δίκη* ἰδίως, κόρη τῆς Θέμιδος καὶ τοῦ ἄνακτος τῶν θεῶν καὶ συμπαρεδρεύουσα αὐτῷ, ἔργον ἔχει ἵνα καταγγέλλῃ διηνεκῶς τὰ συμβαίνοντα ἀδικήματα καὶ ἐξαιτῆται τὴν αὐστηρὰν αὐτῶν τιμωρίαν, ἀδιαπταίστως ἀπονέμουσα τὰ οὐρά-

[1] Grote *Histoire de Grèce*, Tom. II. p. 293 τῆς γαλλικῆς μεταφράσεως.

[1] Ἰλιάδ. Α. 238, 239. Θ. 98, 99. Ε. 761. Ὀδυσσ. ΙΘ'. 179. Β. 215. Ἡσιόδου Ἔργα καὶ Ἡμέραι, 9, 35, 276, 279.

Digitized by Google

νια δῶρα ἢ καταρρίπτουσα τὰς θείας ποινάς, ἐφ᾽ ὅσον οἱ ἄνθρωποι προσεγγίζουσιν ἢ ἀφίστανται τῆς ὁδοῦ τῆς Δικαιοσύνης[1]. Συνῳδὰ δὲ ταῖς ἰδέαις ταύταις εὐρὺ σύστημα θρησκευτικῶν δοξασιῶν, προωρισμένων εἰς ἐπίδρασιν τῆς συνειδήσεως καὶ περιστολὴν τῶν κακουργούντων, ἦν ἀναγκαία καὶ φυσικὴ συνέπεια τῆς ἀρχεγόνου θεοσοφίας. Πανταχοῦ ἔνθα ὁ βιαστὴς τοῦ δικαίου διηύθυνε τὰ βλέμματα καὶ περιῆγε τὰ βήματα αὐτοῦ συνήντα τὴν ἀμείλικτον θείαν ὀργήν, φέρουσαν τύπον καὶ μορφήν, βαθέως συνταράττουσαν τὴν ζωηρὰν φαντασίαν φυλῆς δεισιδαίμονος καὶ φύσει εὐπίστου, στρατὸς δ᾽ ὁλόκληρος ἀθανάτων πνευμάτων, τεθειμένων ὑπὸ τὰς ἀμέσους αὐτοῦ τοῦ Διὸς διαταγάς, διέτρεχε τὴν χώραν πρὸς ἐπισκόπησιν τῶν ἀγαθῶν ἢ κακῶν πράξεων τῶν ἀνθρώπων καὶ κατ᾽ ἐξοχὴν τῶν ἰσχυρῶν. «Τοὶ μὲν δαίμονές εἰσι Διὸς μεγάλου διὰ βου »λὰς ἐσθλοί, ἐπιχθόνιοι, φύλακες θνητῶν »ἀνθρώπων, λέγει ὁ Ἡσίοδος, οἵ ῥα φυλάσ»σουσίν τε δίκας καὶ σχέτλια ἔργα, ἠέρα ἑσ»σάμενοι πάντη φοιτῶντες ἐπ᾽ αἶαν[2]» καὶ ἀλλαχοῦ ὁ αὐτὸς «Ὦ βασιλεῖς, ἀνακράζει, »ὑμεῖς δὲ καταφράζεσθε καὶ αὐτοὶ *τήνδε »δίκην*· ἐγγὺς γὰρ ἐν ἀνθρώποισιν ἐόντες *ἀ»θάνατοι* φράζονται, ὅσοι *σκολιῇσι δίκῃσιν* »ἀλλήλους τρίβουσι θεῶν ὄπιν οὐκ ἀλέγοντες· »τρὶς γὰρ μυρίοι εἰσὶν ἐπὶ χθονὶ πουλυβοτείρῃ »*ἀθάνατοι* Ζηνὸς φύλακες θνητῶν ἀνθρώπων, »οἵ ῥα φυλάσσουσίν τε *δίκας* καὶ σχέτλια »ἔργα, *ἠέρα ἑσσάμενοι* πάντη φοιτῶντες ἐπ᾽ »αἶαν. Ἡ δέ τε παρθένος ἐστὶ *Δίκη*, Διὸς »ἐκγεγαυῖα, κυδρή τ᾽ αἰδοίη τε θεοῖς, οἳ Ὄ»λυμπον ἔχουσι· καί ῥ᾽ ὁπότ᾽ ἄν τίς μιν βλά»πτῃ *σκολιῶς* ὀνοτάζων, αὐτίκα πὰρ Διὶ πα»τρὶ καθεζομένη Κρονίωνι γηρύετ᾽ ἀνθρώπων »ἄδικον νόον, ὄφρ᾽ ἀποτίσῃ δῆμος ἀτασθα»λίας βασιλήων, οἳ λυγρὰ νοεῦντες ἄλλῃ »παρκλίνωσι *δίκας σκολιῶς* ἐνέποντες· ταῦ»τα φυλασσόμενοι, βασιλῆες, ἰθύνετε δίκας, »δωροφάγοι, *σκολιῶν δὲ δικῶν* ἐπὶ πάγχυ »λάθεσθε[3].»

Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ μέγιστοι τοῦ Ὀλύμπου θεοὶ περιβαλλόμενοι οὐχὶ σπανίως ποικίλην μορφὴν οὐκ ἀπηξίουν ἐπισκέπτεσθαι τὴν γῆν καὶ συλλέγειν τὰς τῶν θυμάτων τῆς ἀδικίας ἀράς. Ἐξ ἑτέρου δὲ σύνοδοι ἀχώριστοι τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ ἀνθρώπου κριτοῦ, τῆς συνειδήσεως, καὶ ζῶσα τῆς θείας ὀργῆς ἐκπροσώπησις, αἱ φοβεραὶ Ἐριννύες, ἃς πᾶσα ἀδικία ἐξηρέθιζε καὶ καθίστα ἐμμανεῖς, προσηρτῶντο, ὡς εἰπεῖν, εἰς αὐτὰ τοῦ ἐνόχου τὰ νῶτα, ἀφαιροῦσαι αὐτοῦ τὸν ὕπνον καὶ ποικίλας ἑτέρας ἐπιβάλλουσαι ἔν τε τῷ σώματι καὶ τῇ ψυχῇ αὐτοῦ βασάνους πρὸς ἐκδίκησιν τῶν μὴ δυναμένων ἀφ᾽ ἑαυτῶν λαβεῖν δίκην[1]. Ἡ *Φήμη*, θεία μηνύτρια καὶ κατήγορος τῶν κακῶν[2] προυκήρυττεν ἐνώπιον τῶν λαῶν τὸ αἶσχος τῶν εἰς πράξεις ἐνόχους ἐκτρεπομένων. Ἐπὶ δὲ τῆς κορυφῆς τῆς ἀγρύπνου ταύτης καὶ ἀλαθήτου θεϊκῆς ἀστυνομίας, εἰ ἔξεστιν εἰπεῖν, ἐπλανᾶτο ἡ μεγαλοπρεπὴς καὶ αὐστηρὰ τοῦ ὑψιβρεμέτου υἱοῦ τοῦ Κρόνου εἰκών, ἡ εὐποιοῦσα μὲν τοὺς ἀγαθούς, παντὶ δὲ παραδιδοῦσα ὀλέθρῳ τοὺς κακουργοῦντας μετὰ πάσης αὐτῶν τῆς γενεᾶς.

Οὕτωσὶ λοιπὸν κατὰ τὰ ἀνωτέρω οἱ νόμοι, ἢ, ἀκριβέστερον εἰπεῖν, τὰ ἐθνικὰ ἔθιμα, οὐ μόνον τὴν καταγωγὴν αὐτῶν εἶλκον ἀπὸ τῆς θεότητος, ἀλλὰ καὶ διηνεκῶς ἐτέλουν ὑπὸ τὴν ἄγρυπνον καὶ ἀδιόρατον αὐτῆς προστασίαν. Καὶ ὁ σκοπὸς δ᾽ αὐτὸς ἔτι, ὃν ἡ ἀστυκὴ καὶ ποινικὴ νομοθεσία προτίθεται ἐν τῇ κοινωνίᾳ, παρίστατο σαφῶς διὰ συμβόλων ἐν τῷ πνεύματι τοῦ λαοῦ, καθ᾽ ὃ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Διὸς ἡ Δίκη, ἡ Εὐνομία καὶ ἡ Εἰρήνη, σεμναὶ τῆς Θέμιδος καὶ τοῦ ἄνακτος τῶν θεῶν κόραι, συνηγρύπνουν καὶ συνεπεστάτουν ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων[3]. Ἀπεστερημέναι τῶν ἀνθέων τῆς φαντασίας καὶ τῶν θελγήτρων τῆς ποιήσεως αἱ ὕψισται αὗται συμβολικαὶ ἀποφάνσεις τί ἕτερον δηλοῦσιν ἢ ὅτι τῆς νομοθεσίας σκοπὸς καὶ τέλος ἐστὶν ἡ ἀσφάλεια τῶν προσώπων καὶ ἡ τῆς ἰδιωτικῆς κτήσεως προστασία;

Ὁ οὐσιωδῶς δὲ θρησκευτικὸς χαρακτὴρ ὃν διείδομεν ἐν τῷ ἀρχεγόνῳ τῆς Ἑλλάδος δικαίῳ ἀνευρίσκεται σαφῶς καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐνασκήσει τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας. Οἱ καθ᾽ Ὅμηρον καὶ Ἡσίοδον Ἕλληνες ἠγνόουν βεβαίως τοὺς ἐξεζητημένους ἐκείνους περιορισμοὺς καὶ τὰς περιπλόκους διακρίσεις, δι᾽ ὧν βραδύτερον περιεστάλη καὶ ἐτροποποιήθη ἡ τέως ἀνεξέλεγκτος ἐνάσκησις τῆς ὑπερτάτης ἀρχῆς

1) Ἡσιόδ. Ἔργα καὶ Ἡμέραι, 217—266.
2) Ἡσιόδ. αὐτόθι στίχ. 121—125.
3) Ἡσιόδ. αὐτόθι 248—265.

1) Ἰλιάδ. Ι. 453 καὶ ἑπ 571. Ο. 204, Τ. 87, 258. Φ. 412. Ὀδυσσ. Λ. 280 κλπ.
2) Ἡσιόδ. Ἔργ. καὶ Ἡμ 761, 762.
3) Ἡσιόδ. αὐτόθι 27 καὶ ἑπ.

Digitized by Google

κατὰ τὴν λαμπρὰν τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας ἐποχήν, ὁπότε καὶ τὸ ἁπλοῦν τοῦ *τυράννου* ὄνομα προὐκάλει φρίκην καὶ ἀγανάκτησιν εἰς τοὺς ὑπερηφάνους πολίτας τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Ἀθηνῶν. Πᾶσαι αἱ κατὰ τὴν ἄξεστον ἐκείνην τῶν ἡρωικῶν χρόνων ἐποχὴν πολιτικαὶ λειτουργίαι συνεκεντροῦντο ἐν χερσὶ τοῦ βασιλέως, ὅστις ὢν οὐ μόνον ὁ νόμιμος τῆς πολιτείας ὑπέρτατος ἄρχων, ἀλλὰ συνήθως καὶ ὁ ἰσχυρότερος καὶ μεῖζον δυνάμενος διὰ τὴν προσωπικὴν αὐτοῦ ἀξίαν τῶν πολιτῶν, ἐθεωρεῖτο ἀσκῶν καὶ θείαν τινὰ ἐξουσίαν, θεωρούμενος ὡς ἀντιπρόσωπος, τρόφιμος τοῦ Διὸς (Διογενέες, Διοτρεφέες), παρ' οὗ ἐνομίζετο λαβὼν τὸ *σκῆπτρον*, ἔμβλημα ὂν τῆς ὑπερτάτης ἀρχῆς[1]. Ἐν δὲ τῇ ἀπολύτῳ αὐτῶν ταύτῃ ἐξουσίᾳ οἱ βασιλεῖς οὐδαμῶς προσεκόπτοντο ἐκ τῆς ὑπὸ τὴν ἑαυτῶν προεδρίαν ἑδρευούσης Βουλῆς τῶν *Γερόντων*, οὐδὲ ὑπὸ τῆς *ἀγορᾶς* τοῦ λαοῦ, ἣν συνεκάλουν καὶ διέλυον κατὰ βούλησιν· καὶ ἀληθῶς μὲν ἡ ἐξουσία αὐτῶν παρεγνωρίζετο ἔστιν ὅτε, ὁπόταν ἰδίως ἡ ἡλικία ἢ αἱ σωματικαὶ ἀρρωστίαι ἐξησθένουν τὰς δυνάμεις αὐτῶν, ἀλλὰ πράγματι οὗτοι ἦσαν ἀναμφισβητήτως οἱ κύριοι. Ἁπλῆ δὲ τῶν γεγονότων νύξις δείκνυσι, νομίζομεν, ἀρκούντως ὁπόσον τὰ ἔθιμα ταῦτα ἀφίστανται τῶν σοφῶν καὶ ἐξεζητημένων θεωριῶν τοῦ ἀθανάτου φιλοσόφου τῶν Σταγείρων, δι' ὧν οὗτος πειρᾶται καταδεῖξαι ὅτι πάντες οἱ πολῖται δέον ἵνα μετέχωσι *κρίσεως καὶ ἀρχῆς*. Καθάπερ δὲ οἱ τῶν Ἰνδῶν ἀρχέγονοι βασιλεῖς ἔλυον τὰς διαφορὰς καὶ ἐκόλαζον τοὺς κακουργοῦντας ἐν ὀνόματι τοῦ Βράχμα, οὕτω καὶ οἱ Ἕλληνες τῶν ἡρωικῶν χρόνων βασιλεῖς ἐκ θεῶν ἕλκοντες τὸ περὶ τὴν ἀπονομὴν τῆς Δικαιοσύνης δικαίωμα αὐτῶν, τὴν ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης, τὴν τήρησιν τῆς τάξεως καὶ τὴν διαφύλαξιν τῶν ἐθνικῶν ἐθῶν καὶ ἐθίμων ἡγοῦντο ἐκ τῶν πρωτίστων αὐτῶν καθηκόντων, ὡς ἐπίσης τὴν περὶ τὸ ἄρχειν ἐξουσίαν ἐνόμιζον προσὸν ἀναπόσπαστον τοῦ παρὰ τοῦ Ἄνακτος τῶν θεῶν ἀπονεμηθέντος αὐτοῖς σκήπτρου. Τὴν δικαστικὴν δὲ τῶν βασιλέων ἰδιότητα βουλόμενος παραστῆσαι ὁ Ὅμηρος, καλεῖ αὐτοὺς *δικασπόλους, θεμιστοπόλους*[1]. Οἱ βασιλεῖς ἐμπνέονται μὲν ὑπὸ τοῦ Διός, ἔχουσι δὲ κατὰ τὴν ἀπονομὴν τῆς Δικαιοσύνης παρακαθημένην, ἀόρατον τοῖς θνητοῖς, τὴν Ἑκάτην, καὶ πιστοὶ μὲν ἐν τῇ ἐκπληρώσει τοῦ ἑαυτῶν καθήκοντος ἐμμένοντες, ἐφέλκονται ἐπὶ τοῦ λαοῦ αὐτῶν τὴν εὐλογίαν τῶν θεῶν, τοὐναντίον δὲ προκαλοῦσι τὴν ὀργὴν αὐτῶν, πολλαχῶς ἐκδηλουμένην ἐπὶ τῆς γῆς. Ὁ Ὅμηρος οὐδεμίαν ἡγεῖται μείζονα δόξαν τῆς τοῦ δικαστοῦ, τοῦ σοφὰς καὶ δικαίας ἐκδιδόντος ἀποφάσεις[2]. Σημειωτέον δ' ὅτι οἱ βασιλεῖς οὐκ εἶχον μόνοι καὶ ἀποκλειστικῶς τὸ δικαίωμα, διότι ἐν τοῖς ὁμηρικοῖς ποιήμασιν, ὡς καὶ ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρονικοῖς τοῦ Ἰσραήλ, ἀπαντῶσιν οἱ *Γέροντες*, ἑδρεύοντες ἐν τῇ δημοσίᾳ ἀγορᾷ καὶ ἀπονέμοντες ἐνώπιον τοῦ οὐρανοῦ καὶ τοῦ λαοῦ τὸ δίκαιον[3]. Βραδύτερον δὲ πᾶσα πόλις ἑλληνικὴ εἶχεν ἐν τῇ ἀγορᾷ «περίβολον ἱερόν» ἔνθα οἱ *Γέροντες* οὗτοι συνδιεσκέπτοντο καὶ ἀπεφαίνοντο ἐπὶ τῶν ὑποβαλλομένων αὐτοῖς διαφορῶν, συνερχόμενοι οὐχὶ κατὰ μακρὰ χρονικὰ διαστήματα καὶ ἐκτάκτως, ἐπὶ ἀδικημάτων τουτέστι μὴ συνήθων, ἀλλὰ τακτικῶς ἀπὸ πρωίας μέχρις ἑσπέρας, ἀσκοῦντες τὴν λειτουργίαν αὐτῶν ἀδιαλείπτως. Τούτου δ' ἕνεκα καὶ ὁ ἡδὺς τῆς Ἄσκρας ἀοιδὸς πικρῶς καταμέμφεται τῆς πολυπραγμοσύνης τῶν ὀλιγωρούντων τῶν ἰδίων ἀγρῶν καὶ ποιμνίων ὅπως παρευρίσκωνται ἀνελλειπῶς ἐν τοῖς δικαστικοῖς ἀγῶσι καὶ ἐντρυφῶσιν ἐπὶ τῶν ἐν αὐτοῖς ἐκτυλισσομένων σκανδάλων. «Ὦ Πέρση, ἀνακράζει τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, σὺ »δὲ ταῦτα τεῷ ἐνικάτθεο θυμῷ· μηδέ σ' ἔρις »κακόχαρτος ἀπ' ἔργου θυμὸν ἐρύκοι νείκε' ὀ»πιπεύοντ', ἀγορῆς ἐπακουὸν ἐόντα· ὥρη γὰρ »τ' ὀλίγη πέλεται νεικέων τ' ἀγορέων τε» κλπ.[4].

Ἀλλὰ τίς ἦν ὁ πραγματικός, ἢ κάλλιον εἰπεῖν ὁ νόμιμος χαρακτὴρ τῶν δικαστῶν τούτων ἐν ταῖς σχέσεσιν αὐτῶν πρός τε τοὺς διαδίκους καὶ τὴν δημοσίαν ἀρχήν; Ἦσαν ἆρά γε ἁπλοὶ αἱρετοὶ εἰρηνοποιοί, στερούμενοι πάσης ἀναγκαστικῆς ἐξουσίας, ἐκλεγόμενοι τῇ ἐλευθέρᾳ τῶν διαφερομένων ἐκλογῇ ἐκ τῶν ἐν ἡλικίᾳ, σοφίᾳ καὶ κοινωνικῇ τάξει

1) Ἰλιάδ. Β. 100 καὶ ἑπ.
«Ἀνὰ δὲ κρείων Ἀγαμέμνων ἔστη σκῆπτρον ἔχων, τὸ μὲν Ἥφαιστος κάμε τεύχων, Ἥφαιστος μὲν δῶκε Διὶ Κρονίωνι ἄνακτι. αὐτὰρ ἄρα Ζεὺς δῶκε διακτόρῳ ἀργειφόντῃ» κλπ. καὶ περαιτέρω 196, 197.

1) Ἰλιάδ. Α. 238 καὶ πολλαχοῦ ἄλλοθι.

2) Ἰλιάδ. Π. 384.

3) Ἰλιάδ. Σ. 500 καὶ ἑπ.

4) Ἡσιόδου Ἔργα καὶ Ἡμέραι 27 καὶ ἑπ.

Digitized by Google

προεχόντων πολιτῶν, ὡς ἐφρόνησαν ἐκ τῶν νεωτέρων ὁ Πλάτνερ καὶ ὁ Βάξμουθ, ἦσαν κυρίως δικασταὶ ἐκλεγόμενοι ἀποκλειστικῶς ἐκ τῆς τάξεως τῶν *Γερόντων*, ὡς ἠξίωσεν ὁ σοφὸς ἀναδιφητὴς τοῦ πολιτικοῦ βίου τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος Σχοιμᾶννος, ἢ ἦσαν τακτικοὶ δικασταὶ ἐκλεγόμενοι παρὰ τοῦ βασιλέως, τῆς Βουλῆς τῶν Γερόντων ἢ τοῦ λαοῦ; Δυνάμεθα ἄρά γε παραδεχθῆναι, ὅτι νόμιμός τις μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ βασιλέως ὑφίστατο κατανομὴ δικαιοδοσίας, καθ' ἣν οἱ τελευταῖοι ἀπεφαίνοντο ἐπὶ μόνων τῶν σπουδαιτέρων καὶ βαρυτέρων ἀδικημάτων, τῶν ἧττονος σημασίας παραπεμπομένων τοῖς πρώτοις; Ἡ σπάνις τῶν νομοθετικῶν καὶ ἱστορικῶν μνημείων τῆς παρῳχημένης ἐκείνης ἐποχῆς, ἡ ἀσυναρτησία καὶ ἀσυμφωνία τῶν πρὸς αὐτὴν ἀναφερομένων παραδόσεων, καθιστᾶσι δυσχερεστάτην, ἴσως δὲ καὶ ἀδύνατον, τὴν ἐν πάσῃ ἐπιστημονικῇ ἀκριβείᾳ λύσιν τῶν ζητημάτων τούτων. Καὶ ἐν πρώτοις ἡ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσα δόξα τοῦ Πλάτνερ καὶ τοῦ Βάξμουθ, καθ' ἣν οἱ δικασταὶ ἐστεροῦντο πάσης περὶ τὴν ἐκτέλεσιν ἐξουσίας, φαίνεται ἀνυποστήρικτος, διότι πρὸς τί ἡ τοσαύτη δικανικὴ πολυτέλεια κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ δικαστικοῦ ἀγῶνος ἀπεστερημένη τῆς ἀναγκαστικῆς τῶν δεδογμένων ἐκτελέσεως; ἐνῷ ἐξ ἑτέρου ἡ περὶ τῆς ἐν εὐθύτητι διεξαγωγῆς τῆς δίκης ἐγγύησις τῆς δημοσιότητος, ἥτις εἰκότως δύναται θεωρηθῆναι ὡς ὁ ἀσφαλέστερος δημόσιος ἔλεγχος, προϋποτίθησι, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, κῦρος ἐκτελεστικὸν ἐπὶ τῶν ἐκφερομένων ἀποφάσεων. Ἐπίσης ἀπαράδεκτος δοκεῖ ἡμῖν ἡ ὕπαρξις τακτικῶν δικαστῶν, ἐκλεγομένων παρὰ τοῦ λαοῦ, διότι, κατὰ τοὺς ὁμηρικοὺς χρόνους, ὁ λαὸς φαίνεται συγκαλούμενος ὅπως ἀποφαίνηται ἐπὶ τῶν παρὰ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν Γερόντων λαμβανομένων ἀποφάσεων, δι' ἀνευφημιῶν ἐπιδοκιμασίας ἢ ψιθυρισμῶν ἀποδοκιμασίας, οὐδέποτε δὲ ἐνασκῶν δημοσίαν ἀρχήν. Κατὰ τὸν κ. Thonissen, ᾧ τινι ἑπόμεθα, ἡ πιθανωτέρα καὶ συμφωνοτέρα πρὸς τὸ ὅλον σύστημα τῆς καθ' Ὅμηρον κοινωνικῆς ὀργανώσεως ἐξήγησίς ἐστιν ὅτι αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ὑπεδείκνυε τοὺς ἐξ ὀνόματος αὐτοῦ μέλλοντας ἐνασκῆσαι τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν, συναπονεμομένην ἀναμφισβητήτως αὐτῷ μετὰ τοῦ σκήπτρου παρὰ τοῦ ἄνακτος τῶν θεῶν· καθ' ἃ δὲ ἐκ τῆς ἐπὶ τῆς ἀσπίδος τοῦ Ἀχιλλέως ἐξεικονισθείσης δικαστικῆς σκηνῆς ἐξάγεται, οἱ δικασταὶ ἐγειρόμενοι ὅπως ἀποφήνωνται τὴν ἑαυτῶν ἐτυμηγορίαν, φαίνονται λαμβάνοντες ἐν χερσὶ τὸ *σκῆπτρον*, σύμβολον τῆς ὑπερτάτης ἀρχῆς. Τοῦτο δὲ τὸ ἔθιμον, πρὸς ἕτερα προσαρμοζόμενον, φαίνεται μὴ προσῆκον τῇ ἰδιότητι ἁπλῶν αἱρετῶν εἰρηνοποιῶν, ἐστερημένων πάσης περὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν δοξάντων αὐτοῖς ἐξουσίας. Οὐκ ἀπεικότως δὲ δυνάμεθα συμπεράναι ὅτι ἡ χρῆσις τοῦ σκήπτρου ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ σκοπὸν κυριώτατον εἶχεν ἵν' ἀνακαλῇ εἰς τὴν μνήμην τῶν πάντων ὅτι ἡ δικαστικὴ ἐξουσία ἀπέρρεεν ἐκ τοῦ βασιλέως, οἱ δὲ δικασταὶ οὐδὲν ἕτερον ἦσαν ἢ ἁπλοῖ αὐτοῦ ἀντιπρόσωποι, μὴ θέλοντος ἀσκεῖν αὐτὴν αὐτοπροσώπως. Τῇ σκέψει δὲ ταύτῃ φαίνεται συνᾷδον καὶ τὸ γεγονός, ὅτι οὐδὲν ἐν τῇ ὁμηρικῇ ἐποχῇ ἀπαντᾷ δικαστήριον ἐξ ἑνὸς καὶ μόνου συγκροτούμενον δικαστοῦ, ἐκτὸς τοῦ ὑπερτάτου δικαστηρίου τοῦ βασιλέως· ἐν ἑνὶ δὲ καὶ μόνῳ χωρίῳ τῆς Ὀδυσσείας[1] γίνεται λόγος περὶ δικαστοῦ ἐν ἑνικῷ ἀριθμῷ, ἀλλὰ πανταχοῦ ἄλλοθι, παρ' Ὁμήρῳ τε καὶ Ἡσιόδῳ, ἀπαντᾷ ὁ πληθυντικός. Ὅλως ὅμως ἄγνωστος καὶ ἀνείκαστος ἀποβαίνει ὁ πρὸς ἔκδοσιν ἀποφάσεώς τινος ἀπαιτούμενος ἀριθμός.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς τοῦ δικαστηρίου συγκροτήσεως· ὡς πρὸς τὴν διαδικασίαν δὲ παρατηροῦμεν ὅτι ἡ ἁπλότης αὐτῆς ἁμιλλᾶται πρὸς τὴν ἁπλότητα τοῦ δικαστικοῦ ὀργανισμοῦ, καθόσον οὐδαμοῦ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἀνευρίσκομεν ἴχνος τι, ἔξω καὶ ἀμυδρόν, ποινικῆς τινος θεωρίας, κηρυσσούσης τὸ ἀδίκημα ὡς προσβολὴν κατὰ τῆς ὅλης κοινωνίας καὶ διαπιστευομένης εἰς αὐτὴν τὴν φροντίδα τῆς καταδιώξεως αὐτοῦ. Ὡς δὲ ἐλάβομεν ἀφορμὴν ἐν ἑτέρᾳ ἡμῶν μελέτῃ[2] ἐν προηγουμένοις τεύχεσι τοῦ παρόντος περιοδικοῦ δημοσιευθείσῃ, ἵνα παρατηρήσωμεν, ἀπῃτεῖτο ἡ πάροδος ὁλοκλήρων αἰώνων, ὅπως ὑπαχθῇ ὁ Ποινικὸς Νόμος εἰς τὸ δημόσιον τῆς πολιτείας Δίκαιον καὶ ἀναγραφῇ ὡς ἀξίωμα ἀναμφισβήτητον ἡ σωτηρία καὶ θεμέλιος πάσης εὖ συγκεκροτημένης πολιτείας ἀρχή, ὅτι ἡ δίωξις τῆς τιμωρίας τοῦ ἐνόχου ἀπό-

1) Ὀδυσσ. Μ, 439.

2) Ὅρα ἐν Τόμ. Ζ' καὶ Θ' τοῦ περιοδικοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου τὴν «Μελέτην περὶ τοῦ θεσμοῦ τῆς εἰσαγγελικῆς ἀρχῆς» ὑπὸ Γεωργίου Κ. Σάρρου.

Digitized by Google

κειται αὐτῇ τῇ πολιτείᾳ, ἀποτελοῦσα σπουδαιότατον ἅμα καὶ ἰδιαίτατον συμφέρον καὶ καθῆκον αὐτῆς, καθόσον ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ παθόντος προσεβλήθη αὐτὴ ἡ δημοσία τάξις καὶ ἠπειλήθη ἡ ἀσφάλεια, ἐν ᾗ ἕκαστος κοινωνὸς δικαιοῦται ἵνα διάγῃ.

Καὶ κατὰ τοὺς παρῳχημένους λοιπὸν τούτους χρόνους μόνος ὁ παθὼν ἦν κύριος τῆς δίκης, καὶ σιγῶντος μὲν τούτου ὁ τοῦ ἀδικήματος δράστης διέφευγε τὴν ποινήν, ἀποδεχομένου δὲ οἱανδήποτε ἀποζημίωσιν, ἡ κοινωνία παρενέβαινε μόνον πρὸς κύρωσιν τοῦ μεταξὺ παθόντος καὶ δράστου συναφθέντος οἱονεὶ συναλλάγματος καὶ ἐκτέλεσιν τῶν ὅρων αὐτοῦ. Στίχοι τινὲς τῆς ἐν τῷ Σ τῆς Ἰλιάδος λαμπρᾶς περιγραφῆς τῆς ἀσπίδος τοῦ Ἀχιλλέως παριστᾶσιν ἡμῖν ζωηροτάτην τὴν εἰκόνα δίκης τινὸς ἐκδικασθείσης κατὰ τοὺς ἀπωτάτους ἐκείνους χρόνους[1]. «Ἔνθα δὲ »νεῖκος ὠρώρει, δύο δ' ἄνδρες ἐνείκεον εἵνεκα »ποινῆς ἀνδρὸς ἀποφθιμένου· ὁ μὲν εὔχετο »πάντα ἀποδοῦναι, δήμῳ πιφαύσκων, ὁ δ' »ἀναίνετο μηδὲν ἑλέσθαι· ἄμφω δ' ἱέσθην ἐπὶ »ἴστορι πεῖραρ ἑλέσθαι· λαοὶ δ' ἀμφοτέροισιν »ἐπήπυον, ἀμφὶς ἀρωγοί· κήρυκες δ' ἄρα »λαὸν ἐρήτυον· οἱ δὲ γέροντες εἵατ' ἐπὶ ξε»στοῖσι λίθοις ἱερῷ ἐνὶ κύκλῳ, σκῆπτρα δὲ »κηρύκων ἐν χέρσ' ἔχον ἠεροφώνων· τοῖσιν ἔ»πειτ' ἤϊσσον, ἀμοιβηδὶς δὲ δίκαζον· κεῖτο »δ' ἄρ' ἐν μέσσοισι δύο χρυσοῖο τάλαντα, τῷ »δόμεν ὃς μετὰ τοῖσι δίκην ἰθύντατα εἴποι» κτλ. Τὸ πολύτιμον τοῦτο τεμάχιον, συνδυαζόμενον πρὸς ἕτερα τοῦ Ὁμήρου καὶ τοῦ Ἡσιόδου, παρέχει ἡμῖν ἀκριβῆ εἰκόνα τῶν γενικωτέρων τύπων τῆς ποινικῆς διαδικασίας.

Συνερχόμενοι ἀπὸ πρωΐας μέχρις ἑσπέρας οἱ δικασταὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ, παρὰ τὸν ναόν, ὑπὸ τὰ ὄμματα τῶν θεῶν καὶ τοῦ λαοῦ, τῶν κηρύκων ἀστυνομικὰ ἐπὶ τῆς ὁμηγύρεως τελούντων καθήκοντα, καθήμενοι ἐπὶ πετρίνων ἑδωλίων ἐν *ἱερῷ* καὶ κεχωρισμένῳ ἀπὸ τοῦ πλήθους *κύκλῳ*, εἶχον ἐνώπιον αὐτῶν τοὺς διαδίκους, καθημένους καὶ τούτους, ἀλλ' ἐγειρομένους ὁσάκις ἀμοιβαδὸν τὸν λόγον ἐλάμβανον. Καὶ ἐν αὐτῷ δὲ τῷ ᾅδῃ, ἔνθα ὁ Μίνως ἐξακολουθεῖ ἐκπληρῶν καθήκοντα δικαστοῦ διὰ τὰς μεταξὺ τῶν ψυχῶν ἐγειρομένας ἀμφισβητήσεις, οἱ διάδικοι ἐγείρονται ὅπως παραστήσωσι τὸ δίκαιον αὐτῶν[2]. Οἱ δικασταὶ δεχόμενοι εἶτα τὰς τῶν μαρτύρων καταθέσεις συνδιεσκέπτοντο ἀμέσως, μεθ' ὃ λαμβάνοντες τὰ σκῆπτρα αὐτῶν ἀπήγγελλον τὴν ἑαυτῶν ἐτυμηγορίαν. Παράβολον δέ τι, πιθανῶς παρ' αὐτοῦ τοῦ δικαστηρίου ὁριζόμενον, κατετίθετο ἐν τῷ δικαστικῷ περιβόλῳ, περιερχόμενον μετὰ τὸ πέρας τῆς δίκης εἰς ὄφελος τοῦ ἐν αὐτῇ νικῶντος.

Αἱ γενικαὶ αὗται τῆς διαδικασίας ἀρχαὶ ἐξάγονται σαφῶς ἐκ πολλῶν χωρίων τῶν ποιητῶν, ἐπιχειροῦντες ὅμως τὴν ἀνεύρεσιν λεπτομερεστέρων καὶ ἀκριβεστέρων πληροφοριῶν, διολισθαίνομεν εἰς ἔδαφος λίαν σκοτεινόν. Οὕτω λ. χ. ἀγνοοῦμεν εἴγε ὑπεβάλλοντο οἱ μάρτυρες πρὸ τῆς καταθέσεως εἰς ὅρκον, κρίνοντες ὅμως ἐκ τῆς συνηθεστάτης αὐτοῦ χρήσεως ἐν ἁπάσαις κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν τοῦ βίου ταῖς σπουδαιοτέραις περιστάσεσιν, οὐχὶ τολμηρὰν ἡγούμεθα τὴν εἰκασίαν ὅτι οὐκ ἀπηλλάσσοντο τούτου, τοὐλάχιστον οἱ διάδικοι. Ἐν τῷ ὕμνῳ τοῦ Ἑρμοῦ καθορῶμεν τὸν οὐχὶ ὑψίστης ἠθικῆς ἀθάνατον τοῦτον, νήπιον ἔτι ὄντα, πρόθυμον λίαν βεβαιῶσαι καὶ δι' ὅρκου, ὅτι οὐχὶ αὐτὸς ἔκλεψε τοὺς βοῦς τοῦ Ἀπόλλωνος. Ὤμονον δὲ εἰς τὸν Δία, τὸν Οὐρανόν, τὸν Ἥλιον, τὴν Γῆν, τὴν Θάλασσαν, τὰ ἱερὰ τῆς Στυγὸς ὕδατα, καὶ πάντας τέλος τοὺς ὑποχθονίους θεούς, πεποιθότες ἀκραδάντως, ὅτι οὐδέποτε ὁ ἐπίορκος, καὶ ἐν τοῖς ἀθανάτοις καταλεγόμενος, διέφευγε τὴν τῶν θεῶν ἐκδίκησιν. Τοσοῦτον λοιπὸν ἐπιφανοῦς οὔσης τῆς θέσεως τοῦ ὅρκου ἐν τῷ ὅλῳ συστήματι τοῦ κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ, εἰκότως νομίζομεν ὅτι ἐγίνετο χρῆσις αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τῶν διαδίκων, δικαζομένων ἐν ὀνόματι τῆς θεότητος καὶ ὑπὸ τὸ ἀπόλυτον κράτος ἀρχῶν, ὅλως θεοκρατικῶν. Ὁ δὲ Πλάτων, μνημονεύων που τῶν *Νόμων* αὐτοῦ ὅτι ὁ Ῥαδάμανθυς κατέστησε τὸν ὅρκον σπουδαιότατον μέσον ἀποδείξεως, φαίνεται προσκείμενος τοιούτῳ ἀρχαίῳ ἐθίμῳ.

Δυσχερεστέρα ὅμως ἀποβαίνει ἡ ἐξακρίβωσις τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἐνεφανίζοντο οἱ διάδικοι καὶ οἱ μὴ προθύμως προσερχόμενοι τῶν μαρτύρων, καθόσον ἐν τοῖς κυκλικοῖς ποιήμασιν οὐδεμία γίγνεται αὐτῶν μνεία. Οὐχὶ ἀπίθανος ὅμως δύναται θεωρηθῆναι ἡ παρέμβασις τῶν κηρύκων, ἀείποτε ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ παρὰ τοῖς δικασταῖς εὑρισκομένων, ὡς πρός τε τὴν κλήτευσιν καὶ προσαγωγὴν τῶν κατηγορουμένων καὶ τῶν λιπομαρτύρων καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀποφάσεων. Οὐ-

1) Ἰλιάδ. Σ. 497 καὶ ἑπ.
2) Ὀδυσσ. Λ. 568-571.

Digitized by Google

δεμία δ' ἀμφιβολία ὅτι ὡς μέσα ἐκτελέσεως αὐτῶν ὑπεδεικνύοντο πολλὰ καὶ ποικίλα, διότι ἄλλως ἤθελον εἶσθαι ἀνεξήγητοι αἱ μεμψιμοιρίαι τοῦ Ὁμήρου καὶ τοῦ Ἡσιόδου ἐπὶ τῶν ἐξ ἀδίκων ἀποφάσεων προερχομένων κακῶν, τοῦ τελευταίου μάλιστα κηρύσσοντος τὴν περὶ τὴν ἀπονομὴν τῆς Δικαιοσύνης ἀκολασίαν, ὡς τὸ πρωτεῦον τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ κακόν. Φαίνεται μάλιστα λίαν πιθανόν, ὅτι ὁ παθὼν ἠδύνατο, ἐπὶ ἰδίῳ αὐτοῦ προσωπικῷ κινδύνῳ, ἐπιλαμβάνεσθαι τοῦ δράστου καὶ κρατεῖν αὐτὸν ὑποχείριον μέχρις οὗ παράσχῃ ἀσφαλεῖς περὶ τῶν συνεπειῶν ἐγγύας. Τοιοῦτό τι τοὐλάχιστον ἐξάγεται ἐκ τοῦ περιεργοτάτου καὶ σκανδαλώδους ἐπεισοδίου, τοῦ ἐν τῷ Θ τῆς Ὀδυσσείας ἀπαντῶντος, τῶν ἐρώτων τοῦ Ἄρεως καὶ τῆς Ἀφροδίτης, καὶ τῆς παγίδος ἣν ὁ προσβληθεὶς σύζυγος εἶχε στήσει κατὰ τοῦ ὑβριστοῦ τῆς συζυγικῆς αὐτοῦ τιμῆς[1]. Παρεμβαίνων ὁ Ποσειδῶν πρὸς ἀπαλλαγὴν τοῦ συναδέλφου αὐτοῦ ἀπὸ τῆς οὐχὶ λίαν εὐαρέστου αὐτοῦ θέσεως, «Λῦσον, λέγει τῷ ἀγανακτοῦντι συζύγῳ, ἐγὼ δέ τοι αὐτὸν ὑπίσχομαι, ὡς σὺ κελεύεις, *τίσειν αἴσιμα* πάντα μετ' ἀθανάτοισι θεοῖσιν,» πρὸς ὃν ἀπαντῶν ὁ Ἥφαιστος, «Μή με, Ποσείδαον γαιήοχε, λέγει, ταῦτα κέλευε· *δειλαί* τοι δειλῶν γε καὶ *ἐγγύαι* ἐγγυάασθαι» κτλ.

Τοιαῦται ἐν ἀτελεῖ σκιαγραφήσει εἰσὶν αἱ ἐπὶ τῆς κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς τῆς Ἑλλάδος χρόνους ποινικῆς διαδικασίας δυναταὶ πληροφορίαι.

Ἴδωμεν δὲ νῦν ἐν ὀλίγοις πῶς οἱ τοῦ Ὁμήρου καὶ Ἡσιόδου σύγχρονοι ἐθεώρουν τὰ ἀδικήματα καὶ τὰς ποινάς.

Περὶ τούτων δ' ἤδη τὸν λόγον ποιούμενοι παρατηροῦμεν ὅτι οὐδαμῶς βεβαίως προσδοκῶμεν ἵν' ἀνεύρωμεν κατὰ τοὺς ἀπωτάτους τούτους χρόνους κώδηκα ποινικόν, ἀκριβῶς ὁρίζοντα τόν τε χαρακτῆρα τῶν ἀδικημάτων καὶ τὴν ἑκάστῳ αὐτῶν προσαρμοζομένην ποινήν. Ἐνῷ δὲ οἱ Ἑβραῖοι ἀπ' αἰώνων ἤδη εἶχον τὰς θαυμασίας διατάξεις τοῦ Μωϋσέως, οἱ Ἕλληνες τῶν χρόνων τούτων διείποντο καὶ ἐν τῷ μέρει τούτῳ τοῦ κοινωνικοῦ αὐτῶν ὀργανισμοῦ ἐξ ἐθίμων, τεθειμένων ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῶν θρησκευτικῶν πεποιθήσεων. Κατ' αὐτοὺς τὸ ἀδίκημα ἐθεωρεῖτο ὡς ἁπλῆ προσωπικὴ προσβολή, γεννῶσα ὑπὲρ τοῦ παθόντος δικαίωμα ἀποζημιώσεως, ἧς μὴ γενομένης ἐπετρέπετο ἡ ἐπιδίωξις ποινῆς τινος, εἴτε δημοσίας εἴτε ἰδιωτικῆς, καθόσον διὰ τῆς ἐκνόμου ἐκείνης πράξεως προσεβλήθησαν τὰ δημόσια ἢ τὰ ἰδιωτικὰ συμφέροντα. Ἡ ἐπιβολὴ δ' αὕτη τῆς ποινῆς ἔφερε τὸν τύπον καθαρᾶς ἐκδικήσεως. Ὁπόταν δ' ἰδίως τὸ γενόμενον ἀδίκημα ἦν ἐξ ἐκείνων, ἅπερ ἡ νεωτέρα νομοθεσία ἀναγράφει ἐν τοῖς κατὰ τῆς πολιτείας ἀδικήμασιν, αὐτὸς ὁ λαός, οὗ τινος τὸ ζωτικὸν συμφέρον προσεβάλλετο, ἐπέπιπτε κατὰ τοῦ ὑπαιτίου καὶ ἐξηφάνιζεν αὐτὸν ἀπὸ προσώπου τῶν ζώντων. Ποινὴ δὲ λίαν συνήθης ἦν τότε ἡ *λιθοβολία,* ὡς φαίνεται ἐκ πολλῶν χωρίων τοῦ Ὁμήρου, τοῦ Αἰσχύλου καὶ πάντων τῶν ποιητῶν, τῶν ἀρυομένων τὴν ὑπόθεσιν τῶν τραγῳδιῶν αὐτῶν ἀπὸ τῶν παραδόσεων τῆς ἡρωικῆς ἐποχῆς[1]. Ἔστιν ὅτε δὲ αὐτοὶ οἱ βασιλεῖς ὅπως ἐξασφαλίσωσι τὴν ἐκτέλεσιν ἀποφάσεων, ἀφορωσῶν εἰς σπουδαιότατον δημόσιον συμφέρον, προσήρτων αὐτῇ ἀπειλὴν θανάτου ἢ ὑπερορίας κατὰ τοῦ ὁπωσδήποτε παρακωλύσαντος τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῶν, ὁπότε ἡ ποινὴ ἐξετελεῖτο ἄνευ παραφυλακῆς οὐδενὸς δικαστικοῦ τύπου ὑπ' ἀνδρῶν, ἐπὶ τούτῳ ὡρισμένων, ἢ ὑπὸ τοῦ πλήθους[2]. Τοιαύτην δὲ ποινήν, ῥυθμιζομένην φυσικῷ τῷ λόγῳ καὶ ἐξηρτημένην ἀπὸ τῆς βιαιότητος τῶν ἀμέσως ἐνδιαφερομένων καὶ ἀπὸ τῆς ἀχαλινώτου καὶ ἀλογίστου ὁρμῆς τοῦ πλήθους, ὑπεῖχον ἡ ἱεροσυλία, ἡ προδοσία, ἡ δωροδοκία, ἡ κατασκοπεία, ἡ κατὰ τῶν καθεστώτων προσβολή, καί, συνελόντι εἰπεῖν, πάντα τὰ κατὰ τοῦ δημοσίου συμφέροντος ἀδικήματα. Κατὰ τὸ ἔντονον λόγιον, ὅπερ ὁ Ὅμηρος τίθησιν ἐν χείλεσι τοῦ Νέστορος, ὁ τὴν δημοσίαν συνταράσσων τάξιν ἦν *ἀθέμιστος, ἀνέστιος, ἀφρήτωρ,* ἡ δὲ πατρὶς ἠρνεῖτο πᾶσαν προστασίαν εἰς τὸν ἀχάριστον καὶ ἀνάξιον αὐτῆς υἱόν, τὸν ἀποτολμῶντα καθυβρίζειν αὐτὴν ἐν τοῖς σπουδαιοτάτοις ὅροις τοῦ κοινωνικοῦ αὐτῆς ὀργανισμοῦ[3]. Καὶ ἐπὶ τῶν ἰδιωτικῶν δ' ἀδικημάτων τὸ μόνον τῆς καταδιώξεως αὐτῶν ἐλατήριον ἦν ἐπίσης τὸ αἴσθημα τῆς προσωπικῆς ἐκδικήσεως, τῆς κοι-

1) Ὀδυσσ. Θ. 332—348 καὶ ἑπ.

1) Ὀδυσσ. Π. 310, 424 καὶ ἑπ.

2) Αὐτόθι 376 καὶ ἑπ.

3) Ἀφρήτωρ, ἀθέμιστος, ἀνέστιός ἐστιν ἐκεῖνος, ὃς πολέμου ἔραται ἐπιδημίου ὀκρυόεντος κτλ. Ἰλιάδ. I. 63.

Digitized by Google

νωνίας μηδαμῶς ἐν τῇ καταδιώξει αὐτῶν παρεμβαινούσης ἢ μόνον πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς καταβολῆς τῆς ὁρισθείσης ἀποζημιώσεως. Ἠξίωσάν τινες ὅτι τὰ ἔθιμα τῶν ἡρωικῶν χρόνων εἶχον καθιερώσει τὴν ποινὴν τῆς *ἀντεκτίσεως*, τοῦ *ἀντιπεπονθότος*, τὴν κατὰ τὸν μεσαίωνα *talio*, ἥτις βεβαίως ἐστὶ τὸ πρῶτον περὶ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ποινικοῦ Δικαίου βῆμα, ὁ πρῶτος ἱστορικὸς αὐτοῦ σταθμός, τὸ πρῶτον παρεντιθέμενον κώλυμα εἰς τὴν ἀπότομον καὶ ἀπεριόριστον ἐνάσκησιν τῆς ἰδιωτικῆς ἐκδικήσεως. Οὐδόλως βεβαίως ἀπίθανόν ἐστιν ὅτι ὁ βαθμὸς τῆς προόδου τῶν Ἑλλήνων τῶν χρόνων ἐκείνων ἐξίκετο μέχρι τῆς κατανοήσεως τῆς ἀξίας καὶ χρησιμότητος κανόνος, ἀπαντῶντος ἄλλως ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ποινικῆς νομοθεσίας πολλῶν ἑτέρων λαῶν. Τοιαύτη τοὐλάχιστον φαίνεται ἡ γνώμη τοῦ Ἀριστοτέλους, ἀποδιδόντος εἰς τὸν Ῥαδάμανθυν τὸν κανόνα τοῦ *ἀντιπεπονθότος*[1], τοῦ ἀρχαιοτάτου τῶν λυρικῶν ποιητῶν Ἀρχιλόχου καὶ τοῦ Αἰσχύλου· τὰ χωρία ὅμως τοῦ Ὁμήρου καὶ Ἡσιόδου, ἐφ' ὧν οἱ νεώτεροι νομοδιδάσκαλοι στηρίζουσι τὴν δόξαν ταύτην, οὐδεμίαν παρέχουσι σαφῆ τοῦ προκειμένου ἔνδειξιν, μαρτυροῦντα μόνον τὸ κρατοῦν τότε καὶ ἐπὶ τῶν τοῦ Ὁμήρου ἡρώων ἰσχυρὸν καὶ ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως ἀχώριστον αἴσθημα περὶ τῆς νομιμότητος καὶ δικαιότητος τῆς ποινῆς, ὅτι τουτέστιν ὁ αὐτουργὸς ἀθεμίτου τινὸς πράξεως ὀφείλει δοῦναι δίκην αὐτῆς, οὐδαμῶς δὲ δηλοῦντα ὅτι ἡ τιμωρία δέον ἵνα περιορισθῇ ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς γενομένης προσβολῆς, διότι ἄλλως ἀποβαίνει αὐτὴ αὕτη ἀδίκημα. Τὸ μόνον δὲ ἐπὶ τοῦ προκειμένου θέματος ἀναμφισβήτητον γεγονός ἐστιν, ὅτι ἐπὶ τῶν κατὰ τῶν προσώπων ἀδικημάτων ἅπαν τὸ ποινικὸν σύστημα περιωρίζετο εἰς τὸ δικαίωμα τῆς προσωπικῆς ἐκδικήσεως, δυναμένης ἀντικατασταθῆναι δι' ἀποζημιώσεως ἢ προστίμου, τῇ ἐλευθέρᾳ τοῦ παθόντος ἢ τῶν ἑαυτοῦ συναινέσει. Τὸ δὲ πρόστιμον τοῦτο, διάφορα φέρον ὀνόματα *(ποινή, τιμή, μοιχάγρια, θωή)* καὶ οὐδαμῶς ὄν, ὥσπερ ἐν τῷ ἀρχαιοτέρῳ γερμανικῷ Δικαίῳ, ὡρισμένον, ὡρίζετο ὑπὸ τῶν διαφερομένων ἀναλόγως τῆς προσβολῆς. Παρατηρητέον δὲ μάλιστα ὅτι ἡ ὑλικὴ προσβολὴ οὐδαμῶς ἐχρησίμευε μόνη ὡς βάσις κατὰ τὸν ὑπολογισμὸν τῆς ἀποζημιώσεως, διότι μέρος μὲν αὐτῆς ἐλογίζετο ὡς ὑλικὸς συμψηφισμὸς τοῦ ἠθικοῦ μέρους τοῦ ἀδικήματος, τῆς γενομένης τουτέστιν εἰς τὴν ἀξίαν τοῦ ἀνθρώπου προσβολῆς, τὸ δὲ λοιπὸν εἰς τὴν ἐκ τῆς πράξεως προελθοῦσαν ὑλικὴν βλάβην. Ἐν τῷ Γ τῆς Ἰλιάδος, ἔνθα γίνεται λόγος περὶ τῆς παρὰ τοῦ Ἀγαμέμνονος εἰς τοὺς Τρῶας προτεινομένης συνθήκης, ὁ Ἀγαμέμνων, ἐκτὸς τῆς ἀποδόσεως τῆς Ἑλένης καὶ τῶν ὑφαιρεθέντων θησαυρῶν, ἀπαιτεῖ προσέτι καὶ *τιμήν*, ἤτοι ἀποζημίωσιν διὰ τὴν προσβολήν[1]. Ἐν τῷ Χ τῆς Ὀδυσσείας, οἱ μνηστῆρες τῆς Πηνελόπης ὅπως πραΰνωσι τὴν ὀργὴν τοῦ Ὀδυσσέως, προσφέρονται ἵνα δώσωσιν αὐτῷ ἐκτὸς τῆς ἀξίας τῶν παρ' αὐτῶν ἐν τῷ ἀνακτόρῳ αὐτοῦ καταναλωθέντων πραγμάτων, χρυσόν, χαλκὸν καὶ βοῦς[2]. Ἔστιν ὅτε δὲ τὸ τοιοῦτον πρόστιμον ἀπῃτεῖτο καὶ ἕνεκα μόνης τῆς γενομένης *ἠθικῆς* βλάβης καὶ ἀνησυχίας.

Τὰ δικαστικὰ ταῦτα τῆς ὁμηρικῆς Ἑλλάδος ἔθιμα ἀναφαίνονται προδηλότερον ἐπὶ τοῦ ἀδικήματος τῆς *ἀνθρωποκτονίας*, ὅπερ, καίπερ βαρύτατον τυγχάνον, οὐδαμῶς ἐξήρχετο κατὰ τὴν ποινικὴν αὐτοῦ καταδίωξιν τῶν ὁρίων ἁπλῆς ἰδιωτικῆς διαφορᾶς, καθ' ἣν τῇ οἰκογενείᾳ τοῦ θανόντος ἀνετίθετο, ὡς δικαίωμα ἅμα καὶ καθῆκον, ἡ ἐκδίκησις τοῦ χυθέντος αἵματος. Ὁ δὲ πατήρ, ὁ υἱός, ὁ ἀδελφός, ὁ τὸν θάνατον τοῦ οἰκείου ἐκδικούμενος, οὐ μόνον ἄμωμος εἰς τὰ ὄμματα τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ ἐθεωρεῖτο, ἀλλὰ καὶ περιεβάλλετο διὰ δόξης πανδήμου καὶ ἀφθίτου· «ἢ οὐκ ἀίεις, λέγει ἡ Ἀθηνᾶ, οἷον κλέος ἔλ»λαβε δῖος Ὀρέστης πάντας ἐπ' ἀνθρώπους, »ἐπεὶ ἔκτανε πατροφονῆα, Αἴγισθον δολόμη»τιν ὅ οἱ πατέρα κλυτὸν ἔκτα;»[3] ἐνῷ τὸ θνήσκειν τινὰ ἀνεκδίκητον ἐνομίζετο μέγα ἅμα αἶσχος καὶ ἀτύχημα, τῆς μὲν τοῦ φονέως ἐξοντώσεως λογιζομένης ὡς ἐξιλαστηρίου εἰς τὴν σκιὰν τοῦ θύματος θυσίας, τῆς δὲ τοῦ τοιούτου καθήκοντος ὀλιγωρούσης οἰκογενείας μεγίστην ἐφελκομένης ἐφ' ἑαυτῆς τὴν ἀτιμίαν[4]. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ βασιλεῖς ἀδίκως τὸ αἷμα τῶν ὑπηκόων αὐτῶν χύνοντες, οὐκ ἀπηλλάσσοντο τῆς τοιαύτης ὑποχρεωτικῆς, οὕτως εἰπεῖν,

1) Ἀριστοτέλ. Ἠθικ. Νικομ., Βιβλ. Ε'. 5.

1) Ἰλιάδ. Γ. 255, 286, 290, 459.

2) Ὀδυσσ. Χ. 55 καὶ ἐπ.

3) Αὐτόθ. Α. 298 καὶ ἐπ.

4) Αὐτόθι Γ. 196.

Digitized by Google

ἐκδικήσεως. Τοιοῦτόν τι δὲ πιθανῶς ἐννοεῖ ὁ Ὅμηρος, ὅστις ἵνα ἐξηγήσῃ τὸν μετὰ τὸν φόνον τῶν μνηστήρων γαλήνιον βίον τοῦ Ὀδυσσέως, θεωρεῖ προσῆκον ἵνα καταβιβάσῃ ἐκ τοῦ Ὀλύμπου αὐτὸν τὸν Δία[1], ὅπως ἐξαλείψῃ παρὰ τοῖς πολίταις τῆς Ἰθάκης τὴν ἀνάμνησιν τοῦ φόνου τῶν οἰκείων αὐτῶν. Τοσοῦτον δ' ἰσχυρότερον παρίστατο τὸ ἔθιμον τοῦτο, καθόσον καθηγιάζετο καὶ ἀνυψοῦτο ὑπὸ τῶν θρησκευτικῶν πεποιθήσεων. Ἐν μέσῳ τῷ συνεδρίῳ τῶν ἀθανάτων, ἡ Ἀθηνᾶ μανθάνουσα τὸν θάνατον τοῦ Αἰγίσθου διὰ τῆς χειρὸς τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀγαμέμνονος, ἀνακράζει «ὡς ἀπόλοιτο καὶ ἄλλος ὅστις τοιαῦ»τά γε ῥέζοι.»[2] Πολλοὺς δὲ μετὰ τὸν Ὅμηρον αἰῶνας ὁ Σοφοκλῆς ἀναζητῶν ἐν ταῖς ἀρχαίαις ταύταις παραδόσεσι μιᾶς τῶν ἀθανάτων αὐτοῦ τραγῳδιῶν τὴν ὑπόθεσιν, παρίστησι τὴν πόλιν τῶν Θηβῶν εἰς ἀνύποιστα ἐκτεθειμένην δεινά, διότι τὸ αἷμα τοῦ Λαΐου ἐγκατελείφθη ἀνεκδίκητον[3]. Πρὸς ἀποφυγὴν δὲ τοῦ ἐκ τῆς ἐκδικήσεως ἀπειλουμένου κινδύνου οὐδὲν ἕτερον ὑπελείπετο τῷ ἐνόχῳ μέσον ἢ ἡ ἀπὸ τοῦ πατρίου ἐδάφους φυγή. Ἐν τῷ Ο τῆς Ὀδυσσείας ὁ Θεοκλυμένης λέγει τῷ Τηλεμάχῳ· «Οὕτω τοι καὶ ἐγὼν ἐκ πα»τρίδος, ἄνδρα κατακτὰς ἔμφυλον· πολλοὶ δὲ »κασίγνητοί τε ἔται τε Ἄργος ἀν' ἱππόβο»τον, μέγα δὲ κρατέουσιν Ἀχαιῶν· τῶν ὑπα»λευάμενος θάνατον καὶ κῆρα μέλαιναν φεύ»γω κτλ.»[4] Ἐπειδὴ δὲ τὸ χυθὲν αἷμα ἀπῄτει αἷμα, ἡ τοῦ ἐνόχου φυγὴ διηυκολύνετο συγχρόνως ὑπό τε τῶν ἠθῶν καὶ ὑπὸ τῶν θρησκευτικῶν δοξασιῶν, καθότι ἐν αὐτῇ διεώρων τὸ μόνον εἰς πρόληψιν μακρᾶς καὶ ἀτελευτήτου σειρᾶς φόνων καὶ ἀντεκδικήσιων συντελεστικὸν μέσον. Ἡ δημοσία ἐν τούτοις γνώμη ἀνεξίτηλον ἐνεκόλαπτεν αἶσχος εἰς τὸν φεύγοντα τὸ πάτριον ἔδαφος μετὰ γενόμενον φόνον. Διὰ τῆς φυγῆς συνέβαινε παρ' Ἕλλησιν ὅ,τι ὁ μεγαλοφυὴς τῶν Ἑβραίων νομοθέτης ἐπειρᾶτο καθιερῶν τὰς *ἀσύλους* πόλεις. Οὕτω δὲ ὁ φυγὰς μετεβάλλετο εἰς ἱκέτην τεθειμένον ὑπὸ τὴν ἰδιαιτέραν τῶν θεῶν προστασίαν[5]. Εἰκότως δ' ἐνόμιζον ὅτι διὰ τῆς ἀπουσίας αὐτοῦ ὁ φονεὺς κατευνάζων τὰ μίση καὶ ἐλαττῶν τὴν κατ' αὐτοῦ δικαίαν τῶν τοῦ παθόντος οἰκείων προσβολήν, ἤθελε διευκολύνει τὴν ἀποδοχὴν χρηματικῆς τινος ἀποζημιώσεως εἰς τὴν δι' αὐτῆς ἐξάλειψιν τοῦ ἀδικήματος, ἐνῷ δὲ παρ' Ἑβραίοις στίγμα ἐνεκολάπτετο ἀνεξίτηλον εἰς τοὺς παραιτουμένους τῆς ἐκδικήσεως καὶ παραδεχομένους τὴν τιμὴν τοῦ αἵματος, οὐδὲν παρ' Ἕλλησιν ὅμοιον ἐξάγεται ἐκ τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν, καθ' ἃ λίαν μάλιστα κατεκρίνετο ἡ μὴ ἀποδεχομένη τὸν τοιοῦτον συμβιβασμὸν οἰκογένεια. Διὰ τῆς ἀποζημιώσεως ταύτης ἐθεωρεῖτο ὡς λαβοῦσα τὴν δέουσαν ἱκανοποίησιν ἡ ψυχὴ τοῦ φονευθέντος, οὕτω δὲ ἀφ' ἧς στιγμῆς αὕτη συνωμολογεῖτο, τὸ μὲν πρὸς ἐκδίκησιν δικαίωμα κατέπαυεν ὅλως, ὁ δ' ἔνοχος κατελάμβανεν ἀκωλύτως τὴν ἐν τῇ ἀστυκῇ καὶ θρησκευτικῇ κοινωνίᾳ οἰκείαν αὐτῷ θέσιν, εἰ δέ τινες ἀμφισβητήσεις ἐγεννῶντο περὶ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ συνομολογηθέντος συναλλάγματος, οἱ δικασταὶ ἐκαλοῦντο τότε πρὸς λύσιν τῆς διαφορᾶς. Οὐδαμοῦ δὲ παρ' Ὁμήρῳ καὶ Ἡσιόδῳ ἀπαντᾷ ἴχνος τῆς ἐν τοῖς μεταγενεστέροις χρόνοις ὁριζομένης *θρησκευτικῆς καθάρσεως,* προαπαιτουμένης ἀναποφεύκτως ὅπως ἐπιτραπῇ ἡ εἰς τὰ ἱερὰ καὶ τὴν ἀγορὰν πρόσοδος τοῦ φονέως· αἱ δὲ λέξεις *ἄγος, μίασμα, μύσος,* δι' ὧν ἐν τοῖς μεταγενεστέροις χρόνοις ἐνόουν τὴν διὰ τοῦ φόνου προσαπτομένην τῷ δράστῃ ἀνεξίτηλον κηλῖδα, οὐδ' ἅπαξ παρ' Ὁμήρῳ ἀπαντῶσι.

Λίαν ὅμως ἀτελῆ γινώσκομεν περὶ τῶν κατὰ *τῶν ἠθῶν καὶ τῆς ἰδιοκτησίας* ἀδικημάτων, ἅπερ ἐπίσης ἦσαν οὐχὶ ἄγνωστα παρὰ τοῖς Ἕλλησι τῆς ἡρωικῆς ἐποχῆς. Καὶ ἐκ μὲν τῶν τῆς πρώτης κατηγορίας ὁ Ὅμηρος μνημονεύει μόνον *τῆς μοιχείας,* διδάσκων ὅτι ἡ παράβασις τῆς περὶ τὸν γάμον πίστεως ἐκολάζετο διὰ καταβολῆς προστίμου καὶ ἐπιστροφῆς τῶν τοῦ γάμου *ἕδνων*. Ἐν τῷ Θ τῆς Ὀδυσσείας οἱ θεοὶ εἰς τὴν θέαν τοῦ Ἄρεως καὶ τῆς παγκάλου, ἀλλ' ἐρωτοτρόπου Ἀφροδίτης, λέγουσιν ἐν πάσῃ σοβαρότητι ὅτι ὁ χωλὸς ὁ σύζυγος δέον ἵνα λάβῃ *μοιχάγρια*[1]. Δυσχερὴς ὅμως ἀποβαίνει ὁ ὁρισμὸς τῆς ἐν περιπτώσει κλοπῆς ἢ ἑτέρας οἱασοῦν κατὰ τῆς ἰδιοκτησίας προσβολῆς ἐπιβαλλομένης ποινῆς. Ὑπεχρεοῦτο ἄρά γε ὁ κλέπτης εἰς μόνην τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ

1) Ὀδυσσ. Ω. 353, 430 καὶ ἐπ. 484, 485.
2) Αὐτόθ. Α. 47.
3) Σοφκλ. Οἰδίπ.Τύραν. 14 καὶ ἐπ., 100 καὶ ἐπ
4) Ὀδυσσ. Ο. 271 καὶ ἐπ.
5) Ἰλιάδ. Π. 574. Ω. 477 καὶ ἐπ. Ὀδυσσ. Ε. 447, 448. Ζ. 161. 165.

1) Ὀδυσσ. Η. 318—329.

Digitized by Google

κλαπέντος, ἢ ὤφειλε καταβαλεῖν, καθάπερ ἐν τῷ Μωσαϊκῷ καὶ βραδύτερον ἐν τῷ Ἀττικῷ Δικαίῳ, πολλαπλασίαν τὴν ἀξίαν αὐτοῦ; Ἀδύνατος ἡ τῶν ζητημάτων τούτων σαφὴς λύσις ἀποβαίνει, ἐξ ὧν τοῦτο μόνον ἀναμφισβητήτως ἐξάγεται, ὅτι ἔθιμα ὡρισμένα καὶ γενικῶς παρὰ πάντων ὡμολογημένα, ἐξησφάλιζον τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας, αἱ δὲ κατὰ τῶν ἀδίκων δικαστῶν βίαιαι ἐκφράσεις τοῦ Ὁμήρου καὶ τοῦ Ἡσιόδου μαρτυροῦσιν ὅτι οὗτοι ἐν τῇ ἀπονομῇ τῆς δικαιοσύνης ὤφειλον διαφυλάττειν ἔθιμά τινα καὶ κανόνας, δικάζειν τουτέστι *κατ' αἶσαν* καὶ οὐχὶ *ὑπὲρ αἶσαν*, τούτου δ' ἕνεκα καλεῖ αὐτοὺς ἔστιν ὅτε καὶ *αἰσυμνήτας*.

Ἡ κλοπὴ ζώων καὶ καρπῶν, ἀποτελούντων τὸν σπουδαιότερον τῆς ἐποχῆς ἐκείνης πλοῦτον, οὐκ ἦν βεβαίως ἀσυνήθης, ἀλλ' ἐνταῦθα τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα συνεπλήρου τὰς ἀτελείας καὶ τὰ χάσματα τῆς θετῆς νομοθεσίας· ὁ τὰ ἀλλότρια νοσφιζόμενος, καὶ ἐν ἀλλοτρίᾳ ἔτι γῇ ἀδικῶν, ὑφίστατο τὴν ὀργὴν τῶν θεῶν καὶ τὴν περιφρόνησιν τῶν ἀνθρώπων, ἐνῷ ὁ χρηστὸς καὶ ἀδιάφθορος δικαστής, ὁ τοῦ δικαίου ἀκοίμητος φύλαξ, ὁ τιμωρῶν τὸν κλέπτην καὶ ἀποκαθιστῶν τὸ κλαπὲν τῷ κυρίῳ αὐτοῦ, περιεβάλλετο τὴν αἴγλην τοῦ ἐξαιρέτου σεβασμοῦ καὶ τῆς ἀγάπης τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ, τὸ δὲ κλέος αὐτοῦ καθίστατο μάλιστα ἀπαραμίλλητον, ὁπόταν ἐγίνωσκεν ἀπονέμειν ἴσην τοῖς τε συμπολίταις καὶ τοῖς ξένοις δικαιοσύνην. «Οἳ δὲ *δίκας ξείνοισι* καὶ ἐνδήμοισι διδοῦσιν »*ἰθείας*, λέγει ὁ Ἀσκραῖος ἀοιδός, καὶ μή τι »παρεκβαίνουσι δικαίου, τοῖσι τέθηλε πόλις, »λαοὶ δ' ἀνθεῦσιν ἐν αὐτῇ[1].»

Συγκεφαλαιοῦντες δὲ νῦν τὰ ἐν τῷ ἀνωτέρω ἀτελεῖ διαγράμματι ὑποδειχθέντα, συμπεραινόμεθα ὅτι ἡ τῶν ἡρωικῶν χρόνων ποινικὴ νομοθεσία ἦν ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ ὑποδεεστέρα ὁμοίων ἑτέρων χωρῶν νομοθετημάτων, καὶ κατ' ἐξοχὴν τῆς Ἰουδαίας καὶ τῆς Ἰνδικῆς. Οὕτως ἐν τῇ σφαίρᾳ τοῦ δικαστικοῦ ὀργανισμοῦ καὶ τῆς διαδικασίας οὐδεμίαν ἀνευρίσκομεν τοῦ ἀντικοινωνικοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἀδικήματος γνῶσιν. Ὡς δὲ παρετηρήσαμεν, καὶ αὐτοῦ τοῦ σπουδαιοτάτου καὶ συνηθεστάτου ἐν ἐκείνοις τοῖς χρόνοις ἀδικήματος, τοῦ φόνου, ἡ καταδίωξις ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τῆς αὐθεκάστου βουλήσεως τῶν τοῦ παθόντος οἰκείων, οὐδεμία δὲ κατὰ τῶν φονευόντων τοὺς ἐγγυτάτους αὐτῶν συγγενεῖς ἐξαίρεσις ὑπῆρχεν, ὡς ἐφρόνησεν ὁ σοφὸς Σχοιμάννος. Ἐνῷ δὲ παρ' Ἑβραίοις αὐστηρῶς ἀπηγορεύετο ἡ ἀποδοχὴ τῆς τιμῆς τοῦ αἵματος ἵνα μὴ οἱ πλούσιοι θρασυνόμενοι εὑρίσκωσιν ἐν τῷ πλούτῳ αὐτῶν μέσα ἄφθονα ἀδικίας, ἐνῷ καὶ παρὰ τοῖς λοιποῖς συγχρόνοις τῆς Ἀσίας λαοῖς ἡ δημοσία γνώμη αὐστηρῶς ἐστιγμάτιζε τὴν παραιτουμένην τοῦ δικαιώματος τῆς ἐκδικήσεως οἰκογένειαν, οὐδεμία αἰσχύνη ἢ κατάκρισις παρηκολούθει τὸν Ἕλληνα, συναινοῦντα ἐπὶ τῇ βάσει ὑλικῆς ἀποζημιώσεως εἰς συμβιβασμὸν μετὰ τοῦ φονέως ἑνὸς τῶν οἰκείων αὐτοῦ. Μόνη δὲ ἡ τῶν δικαστικῶν συζητήσεων δημοσιότης καὶ ἡ πρὸς ἴσην τοῖς τε πολίταις καὶ τοῖς ξένοις ἀδιακρίτως ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης ὑποχρέωσις δύναται θεωρηθῆναι ὡς ἔχουσα σχέσιν τινὰ πρὸς τὴν νομοθεσίαν τοῦ Ἰσραήλ, ἔνθα οἱ κριταί, καθήμενοι ἐπὶ τῶν πυλῶν τῆς πόλεως, ἀπένεμον τὴν δικαιοσύνην· ἐνῷ δὲ οὗτοι παρ' Ἑβραίοις ἐλαμβάνοντο ἐξ ἅπαντος τοῦ λαοῦ, παρ' Ἕλλησιν ἀνῆκον ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν προνομιοῦχον τάξιν τῶν ἑταίρων καὶ συμβούλων τοῦ βασιλέως, ἤτοι τῶν *Γερόντων*. Ἐν δὲ τῇ σφαίρᾳ τοῦ κυρίως καλουμένου Ποινικοῦ Δικαίου, ἡ προσωπικὴ ἐκδίκησις καὶ τὸ πρόστιμον ἀπετέλουν μετὰ τῆς λιθοβολίας καὶ τῆς ὑπερορίας τὸ ὅλον ἐπὶ τῶν κατὰ τῆς πολιτείας ἀδικημάτων ποινικὸν σύστημα· ὁπόταν λ. χ. ὁ λαὸς ἐνόμιζεν ἑαυτὸν βλαπτόμενον, ἐφόνευεν ἰδίᾳ χειρὶ καὶ ἄνευ πολλῶν διατυπώσεων τὸν ἔνοχον ἢ ἐξώθει αὐτὸν πέραν τῶν ὁρίων τῆς χώρας, ἐνῷ, ἐὰν ἡ γενομένη πρᾶξις προσέβαλλε μόνον τὰ συμφέροντα τῶν ἰδιωτῶν, μόνῳ τῷ παθόντι ἢ τοῖς ἑαυτοῦ ἀπέκειτο ἡ φροντὶς τῆς καταδιώξεως τοῦ δράστου, μὴ προτιμῶντος ἐκτῖσαι τὸ ἀδίκημα δι' ἀποζημιώσεως. Οἱ δὲ παρ' Ὁμήρῳ ἀπαντῶντες δημόσιοι περιορισμοὶ καὶ βίαιοι θάνατοι[1] εἰσὶ καθαρὸν προϊὸν βασιλικῆς ὀργῆς ἢ ἐκδικήσεως καὶ ἀκατασχέτου τοῦ πλήθους ὁρμῆς, οὐδαμῶς δὲ καὶ ἐκτελέσεως κανονικῆς καὶ νομίμου δικαστικῆς τινος ἀποφάσεως. Ἐπιχειροῦντες δὲ ἵν' ἀνυψώσωμεν τὰ μεμονωμένα ταῦτα γεγονότα εἰς ποινὰς συνήθεις καὶ κανονικὰς παρὰ τοῖς Ἕλλησι τῶν ἀπωτάτων ἐκείνων

1) Ἡσιόδ. Ἔργα καὶ Ἡμέραι, στίχ. 225—227.

1) Ἰλιάδ. Ε. 368, Σ. 177. Ὀδυσσ. Σ. 393 καὶ πολλαχοῦ ἄλλοθι.

Digitized by Google

χρόνων, πράττομεν τὸ αὐτό, ὡς ἐὰν ἀναγινώσκοντες τὴν ἱστορίαν τῆς ἐπὶ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως τρομοκρατίας ἐτρέπομεν εἰς συνήθεις ποινὰς ἐν Γαλλίᾳ κατὰ τὸν ὀκτωκαιδέκατον αἰῶνα τὰ ἄγρια ὄργια τοῦ Μαρᾶ καὶ Ῥοβεσπιέρου, τὰς φοβερὰς σκηνὰς τοῦ Λυὼν καὶ τῆς Νάντης.

Εὔδηλον δ' ἐστὶν ὅτι τοιαῦτα νομοθετικὰ ἔθιμα οὐκ ἠδύναντο παρέχειν ἀποχρώσας ἐγγυήσεις πρὸς διαφύλαξιν τῆς τάξεως, ὑπεράσπισιν τῶν ἀσθενῶν καὶ ἀσφάλειαν τῶν ἐστερημένων πλούτου καὶ δυνάμεως πολιτῶν, καθότι κυρίως ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ προσωπικῇ ἰσχύϊ καὶ ἐν τῇ ἀρωγῇ τῶν ἑαυτοῦ τὸ κατ' ἰδίαν πρόσωπον ὤφειλεν ἀναζητεῖν τὴν προστασίαν, ἣν οἱ πρωτοπαγεῖς τοῦ τηνικαῦτα δημοσίου βίου θεσμοὶ οὐδαμῶς παρεῖχον αὐτῷ. Ἀείποτε ὡπλισμένος ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν ὁ Ἕλλην τῶν ἡρωικῶν χρόνων ἐφαίνετο διηνεκῶς παρεσκευασμένος καὶ ἕτοιμος ἵν' ἀντιτάξῃ τὴν βίαν κατὰ τῆς βίας· τὸ δὲ γεγονὸς τοῦτο τοσούτῳ μᾶλλον φαίνεται ἀναμφισβήτητον, καθόσον μεθ' ὅλην τὴν δύναμιν τῶν θρησκευτικῶν πεποιθήσεων καὶ τὰς ἀδιαλείπτους τῆς θείας ὀργῆς ἀπειλάς, οἱ δικασταὶ πλέον ἢ ἅπαξ ἐφαίνοντο οὐχὶ λίαν ἀπρόσιτοι τῇ διαφθορᾷ· τούτου δ' ἕνεκα ὁ μὲν ψάλτης τῆς Ἰλιάδος ἐπισείει ἐπ' αὐτῶν ὡς φοβερὸν φάσγανον τὴν ἐκδίκησιν τῶν θεῶν, ὁ δὲ χρηστότατος τῆς Ἄσκρας ποιητὴς ἐν τῇ εὐγενεῖ αὐτοῦ ἀγανακτήσει ἀμοιρεῖ λόγων πρὸς ἐπάξιον στιγματισμὸν τῶν *δωροφάγων*, οἵτινες διὰ τῶν ἑαυτῶν ἔργων καθυβρίζουσι τὴν Δικαιοσύνην, τὴν σεμνὴν ταύτην τοῦ Διὸς κόρην, ἣν καὶ αὐτοὶ οἱ ἐν Ὀλύμπῳ ἀθάνατοι φοβοῦνται καὶ σέβουσιν[1].

Κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα σύμπαν τῶν δικαστῶν τούτων τὸ ἔργον συνίστατο εἰς τὸν ὁρισμὸν τῆς καταβλητέας ἀποζημιώσεως, προκειμένης προσβολῆς κατὰ τῶν προσώπων, καὶ εἰς τὴν φροντίδα τῆς ἀποκαταστάσεως ἅμα καὶ ἀποζημιώσεως, ὁπόταν ὁ δικαστικὸς ἀγὼν ἀντικείμενον εἶχεν ἀδίκημά τι κατὰ τῆς ἰδιοκτησίας. Ὑπό τινα μάλιστα ἔποψιν δύναταί τις εἰπεῖν ὅτι ἀπῆν ὅλως κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ποινικὴ δικαιοδοσία, ἀφοῦ πᾶσα ἀπόφασις κατέληγεν ἀναγκαίως εἰς ἀστυκὴν καταδίκην. Πεφωτισμένοι καὶ ἀκέραιοι οἱ δικασταὶ ἦσαν ἀσθενὲς τῶν πασχόντων στήριγμα, διεφθαρμένοι δὲ καὶ ὤνιοι καθίσταντο ἀρωγοὶ καὶ συνεργάται τῶν ἀδικούντων. Ἵνα δ' ἐννοήσωμεν εἰς οἷα ἦν ἐκτεθειμένος δεινὰ ὁ ἄνευ πλούτου καὶ δυνάμεως ἐνάγων, ἀρκεῖ ἡμῖν ἡ ἀνάγνωσις τοῦ παρ' Ἡσιόδῳ χαριεστάτου μύθου τοῦ ἱέρακος καὶ τῆς ἀηδόνος[1], πρὸς ἣν ὁ ὠκυπέτης καὶ τανυσίπτερος ὄρνις ἐπιλέγει· «ἄφρων δ', ὅς κ' ἐθέλῃ πρὸς κρείσσονας ἀντι»φερίζειν· νίκης τε στέρηται, πρός τ' αἴσχεσιν »ἄλγεα πάσχει.»

Ἀλλ' ἐν τῷ μέσῳ τῆς συγχύσεως ταύτης καὶ βίας, ἥτις διακρίνει τὴν ὁμηρικὴν ἐποχὴν ἐν τῷ τμήματι τούτῳ τοῦ κοινωνικοῦ αὐτῆς ὀργανισμοῦ, ἀνευρίσκομεν οὐχ ἧττον στοιχεῖά τινα προόδου, σπέρματά τινα βελτιώσεως. Ἡ δημοσιότης τῶν συζητήσεων, ὁ πανηγυρικὸς τῆς διαδικασίας τύπος, ἡ ἐπιβαλλομένη ἠθικὴ ὑποχρέωσις πρὸς ἴσην ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης εἴς τε τοὺς πολίτας καὶ τοὺς ξένους καὶ ἡ καθιέρωσις προστίμου ὑπερβαίνοντος τὴν ἀξίαν τῆς προσγενομένης ὑλικῆς βλάβης, μαρτυροῦσι τὸ πρῶτον περὶ τὴν ἀληθῆ κατανόησιν τῆς ἐπιστήμης τοῦ Ποινικοῦ Δικαίου πτερύγισμα. Εἰρήσθω ὅμως ἐν παρόδῳ ἐνταῦθα ὅτι τὰ ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων ἐξαγόμενα νομοθετικὰ ταῦτα ἔθιμα καθυστεροῦσι λίαν ἐπὶ τοῦ προκειμένου τῶν σοφῶν ὁρισμῶν τοῦ μεγαλοφυοῦς νομοθέτου τῶν Ἑβραίων, λέγοντος τοῖς ἀπογόνοις τοῦ Ἰακὼβ πολλοὺς πρὸ τῆς γεννήσεως τοῦ Ὁμήρου αἰῶνας τὰ ἀθάνατα ταῦτα λόγια, μαρτυροῦντα ἀντίληψιν τῆς ἰδέας τῆς δικαιοσύνης ὀρθοτάτην καὶ ὄντως θεόπνευστον. «Κριτὰς καὶ »γραμματοεισαγωγεῖς ποιήσεις σεαυτῷ ἐν »ταῖς πόλεσί σου, αἷς Κύριος ὁ Θεὸς δίδωσί »σοι κατὰ φυλάς, καὶ κρινοῦσι τὸν λαὸν κρί»σιν δικαίαν· οὐκ ἐκκλινοῦσι κρίσιν, οὐδὲ ἐ»πιγνώσονται πρόσωπον, οὐδὲ λήψονται δῶ»ρον· τὰ γὰρ δῶρα ἀποτυφλοῖ ὀφθαλμοὺς »σοφῶν, καὶ ἐξαίρει λόγους δικαίων.» καὶ ἀλλαχοῦ· «ἐπικατάρατος ὃς ἂν ἐκκλίνῃ κρί»σιν προσηλύτου καὶ ὀρφανοῦ καὶ χήρας καὶ »ἐροῦσι πᾶς ὁ λαός, Γένοιτο.... ἐπικατά»ρατος ὃς ἂν λάβῃ δῶρα πατάξαι ψυχὴν αἵ»ματος ἀθῴου[2]· » κτλ.

Ἐνῷ δ' ἐπὶ τῶν θρησκευτικῶν πραγμάτων οἱ καθ' Ὅμηρον καὶ Ἡσίοδον Ἕλληνες ἠδυνήθησαν συνδυάσαι εὐρὺ ποινικὸν σύστημα,

---

1) Ἡσιόδ. Ἔργα καὶ Ἡμέραι, 256.

1) Ἡσιόδ. Ἔργα καὶ Ἡμέραι, 202 καὶ ἑπ.

2) Δευτερνμ. XVI, 18—20 καὶ XXVIII, 19—25.

Digitized by Google

ἔνθα τὰ πάντα προεβλέποντο ἀπὸ τῆς δικαστικῆς ἀστυνομίας τῆς καταδεικνυούσης τὸ ἀδίκημα μέχρι τῆς ἀναποδράστου παρεμβάσεως τοῦ δικαστοῦ τοῦ διασφαλίζοντος τὴν τιμωρίαν αὐτοῦ, λίαν ἄπορον ἐστι πῶς οὐκ ἠδυνήθησαν πρᾶξαι τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τοῦ πρακτικοῦ τοῦ κοινωνικοῦ βίου πεδίου. Τὸ φαινόμενον τοῦτο οὐκ ἔστι λίαν ἀσύνηθες ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς νομοθεσίας, διότι οὐχὶ σπανίως τὸ φῶς τῆς ἐπιγνώσεως τῆς ἀληθείας παρεισδύει ἔν τινι τοῦ δικαίου σφαίρᾳ, ἐνῷ τὸ πυκνὸν σκότος καὶ ἡ βαρβαρότης κρατοῦσι τῶν λοιπῶν αὐτοῦ μερῶν. Οἷα λ. χ. διαφορὰ μεταξὺ τοῦ ἀστυκοῦ Ῥωμαϊκοῦ Δικαίου καὶ τοῦ ποινικοῦ! ἀλλ' ἡ κατάστασις αὕτη ἐστὶ βεβαίως παροδική, διότι θᾶττον ἢ βράδιον ἡ κίνησις τῆς ζωῆς καὶ ὁ ὀργασμὸς τῆς προόδου καταλαμβάνει πάντα τὸν κοινωνικὸν ὀργανισμόν, ἡ δὲ νομοθεσία εἰσέρχεται τότε κατ' ἀνάγκην καὶ στερρῷ τῷ ποδὶ εἰς τὴν ὁδὸν τῶν μεταρρυθμίσεων.

Ἐν τῇ ἀσθενείᾳ βεβαίως αὐτῇ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἔγκειται τὸ μὴ δύνασθαι διορᾶν τὴν ἀλήθειαν συγχρόνως ἐν ἁπάσῃ αὐτῆς τῇ ἀχανεῖ ἐκτάσει. Ἀείποτε σχεδὸν ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ πρόοδός εἰσι τὸ ἀποτέλεσμα πολυχρονίων καὶ διηνεκῶν ἀγώνων, ἡ δὲ μόνη δόξα, πρὸς ἣν γενεά τις δύναται ἀνθρωπίνως ἀτενίσαι, ἐστὶ τὸ δυνηθῆναι καὶ ταύτην προσθεῖναι λίθον τινὰ εἰς τὸ ὅλον τῆς ἐν γένει ἐπιστήμης οἰκοδόμημα, ὅπερ ἀπαύστως ἐπεκτείνεται καὶ οὗτινος ἴσως οὐδὲ τὰς ἀληθεῖς διαστάσεις δύναται τις ἰδεῖν, διότι, καθ' Ὁράτιον, «οὐδὲν ὁ βίος ἄνευ μεγάλων πόνων δίδωσι τοῖς θνητοῖς.»

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Κ. ΣΑΡΡΟΣ.

ΕΚΘΕΣΙΣ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ

ΥΠΟ ΤΟΥ **ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΥ** ΤΟΥ ΕΚ ΜΑΚΡΗΣ

ΚΙΒΩΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΩΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ.

(Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ ΤϞΕ' συνεδριάσει).

Τὸ ὑπὸ τῆς Ἐκπαιδευτικῆς τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Ἐπιτροπῆς ἀποσταλὲν πρὸς κρίσιν χειρόγραφον τῆς *Κιβωτοῦ Μαθηματικῶν Προβλημάτων*, ἀποβλέπει τὴν τοῦ *διακεκριμένου ποσοῦ* ἐπιστήμην, τουτέστι τὴν *Ἀριθμητικὴν καὶ τὴν Ἄλγεβραν*. Προτίθεται δὲ τὴν τοῦ *νοητικοῦ* παίδευσίν τε καὶ ἀνάπτυξιν τῆς ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς ἐκπαιδευτηρίοις σπουδαζούσης νεότητος διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἐν αὐτοῖς διδασκομένων στοιχειωδῶν θεωριῶν ἀριθμητικῶν καὶ ἀλγεβρικῶν πρὸς ἐπίλυσιν διαφόρων προβλημάτων καὶ ζητημάτων.

Ἐκ πρώτης ἀφετηρίας ἵνα ὑποδειχθῇ ὁ σκοπὸς πρὸς ὃν τείνει συλλογή τις προβλημάτων, ἐπιτραπήτω μοι νὰ ὑπομνήσω, ὅτι ἥ τε εἰδικὴ καὶ ἐφηρμοσμένη μαθηματικὴ ἐπιστήμη, ἥτις οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ ἀπόρροια

Digitized by Google

τῶν νόμων, οἵτινες διέπουσι τὸ σύμπαν, σύγκειται ἐκ δύο πρωτίστων μερῶν. Ἐκ τούτων, τὸ μὲν σειρά ἐστι βαθμηδὸν προϊοῦσα καὶ ἀπέραντος *θεωρημάτων*, τουτέστι περιεκτικὴ θεωρητικῶν προτάσεων ἀλληλούχων καὶ τεινουσῶν πρὸς τὰ ἀξιώματα, ἤτοι πρὸς τὰς θεμελιώδεις θεωρητικὰς προτάσεις, ἢ πρὸς τὰς διὰ τῆς αἰσθήσεως καθισταμένας αὐτοδήλους ἀληθείας, τὸ δέ, σειρά ἐστι βαθμηδὸν προϊοῦσα καὶ ἀπέραντος *προβλημάτων*, τουτέστι περιεκτικὴ πρακτικῶν προτάσεων ἀλληλούχων καὶ τεινουσῶν πρὸς τὰ αἰτήματα, ἤτοι πρὸς τὰς θεμελιώδεις πρακτικὰς προτάσεις, τῶν ὁποίων τὸ ἐκτελέσιμον διὰ τῆς αἰσθήσεως γινώσκεται.

Ἡ ἐκφώνησις ἑκάστου θεωρήματος ἐμπεριχλείει δύο τινά, τὸ *δεδομένον* καὶ τὴν *θέσιν*. Ἐκ τούτων τὸ δεύτερον μέρος ἐκφράζει τὴν ὑπάρχουσαν σχέσιν μεταξὺ γνωστῶν θεωρητικῶν τινων γνώσεων ἐν τῷ πρώτῳ κώλῳ τῆς ἐκφωνήσεως ἀναφερομένων. Ἡ δὲ ἐκφερομένη σχέσις δεῖται ἀποδείξεως. Ἡ ἐκφώνησις τοῦ προβλήματος περιέχει ἐρώτησιν, ἥτις σχετίζεται μὲν πρὸς γνωστὰς θεωρητικὰς ἢ πρακτικὰς γνώσεις, δεῖται ὅμως ἀπαντήσεως, ἤτοι λύσεως. Ἡ δὲ λύσις δεῖται ἀποδείξεως. Ὁ δὲ λογικὸς συλλογισμὸς ὁ πρὸς ἀπόδειξιν θεωρήματος ἢ προβλήματος ἀναγκαῖος συνίσταται εἰς τὴν *ἀνάλυσιν* τοῦ προταθέντος θεωρήματος ἢ τοῦ προβλήματος εἰς ὁμολογούμενα ἢ εἰς θεμελιώδη θεωρήματα, εἴτε προβλήματα· ἢ καὶ ἀντιστρόφως τείνομεν εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ προταθέντος θεωρήματος ἢ τοῦ προβλήματος ἐξ ὁμολογουμένων ἢ ἐκ θεμελιωδῶν θεωρημάτων ἢ προβλημάτων ὁρμώμενοι. Ἐν γένει ὁ αὐτὸς συλλογισμὸς ὑπάρχει καὶ διὰ τὴν ἐπίλυσιν ζητήματος πρὸς τὸν πρακτικὸν βίον σχετιζομένου, ὅταν ὁρμώμενοι ἔκ τινων θεμελιωδῶν γνώσεων προχωρῶμεν εἰς τὴν σύνθεσιν ἢ ἀνάλυσιν τοῦ ζητήματος.

Ἐὰν ἐξετάσωμεν ἐπισταμένως τὸ σύνολον τῶν προτάσεων τούτων, αἵτινες οὐδὲν ἄλλο εἰσὶν ἢ ἀποκύημα τῆς διανοίας, τῆς περιεργείας, τῆς ἐρεύνης, τῆς πείρας καὶ τῶν παρατηρήσεων τῶν κατὰ διαφόρους αἰῶνας γενομένων ὑπὸ ἀνδρῶν σοφῶν, ἐπιστημόνων καὶ καλλιτεχνῶν, παρατηροῦμεν ὅτι μεταξὺ τῆς ἐκφωνήσεως θεωρήματός τινος καὶ τῆς τοῦ προβλήματος μεγίστη ὑπάρχει διαφορά. Εἰς τὴν ἐκφώνησιν θεωρήματός τινος οὐδόλως ἐμφαίνεται τὸ συμφέρον καὶ τὸ πρακτικὸν ὄφελος τῆς ἐν τῇ *θέσει* ἀναφερομένης σχέσεως, ἐνῷ εἰς τὴν τοῦ προβλήματος ἐκφώνησιν συμβαίνει ὅλως τὸ ἐναντίον· ἐπειδὴ ἡ ἐν αὐτῇ ἀναφερομένη ἐρώτησις ἐμφαίνει οὐ μόνον τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴν πρακτικὴν ὠφέλειαν τοῦ ζητουμένου, ἀλλὰ συνάμα προκαλεῖ καὶ τὴν πρὸς τὸ ζητούμενον ἄγουσαν ἔρευναν ἐπὶ τοσοῦτον ἐφ' ὅσον τὸ ζητούμενον ὑπὸ τὸν τοῦ ἀγνώστου πέπλον καλύπτεται, ὑπαινίττεται δὲ ὀξυδέρκειαν, ἐπιτηδειότητα ἢ ὀξύνοιαν, ἀστεϊσμόν, τέρψιν κτλ.

Ἑκάστη τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν ἐμπεριέχει διάφορα προβλήματα διακρινόμενα εἰς προβλήματα *τερπνά, διασκεδαστικά, περίεργα, γελοῖα, θαυματουργά, μαγικά*[1], ἕκαστον τῶν ὁποίων σχετίζεται πρὸς ἐπιστημονικήν τινα γνῶσιν· πρὸς δὲ εἰς προβλήματα *ἰδανικά*, τὰ ὁποῖα ἐπεξηγοῦσι τὴν ῥοπὴν καὶ τὴν ὠφέλειαν τῶν σχετιζομένων πρὸς αὐτὰ ἐπιστημονικῶν θεωριῶν· εἰς προβλήματα τῆς καθ' ἡμέραν χρήσεως ὡς εἶναι τὰ ἐμπορικά, οἰκονομολογικά, τεχνικὰ κτλ., τὰ ὁποῖα καταλλήλως συναρμολογούμενα συντείνουσιν εἰς τὴν ἐκτύλιξιν πλείστων ὅσων γνώσεων τοῦ πρακτικοῦ βίου. Τὰ διάφορα ταῦτα προβλήματα προϋποθέτουσι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον θεωρητικάς τινας γνώσεις, δὲν ἐπιλύονται ὅμως δι' οὐδενὸς γενικοῦ κανόνος, ἐπειδὴ ἡ ἐπίλυσις προβλήματός τινος ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἀνιχνεύσεως τῆς μᾶλλον ἢ ἧττον περιπεπλεγμένης σχέσεως τῆς ὑπαρχούσης μεταξὺ τῶν δεδομένων καὶ τῶν ἀγνώστων τοῦ προβλήματος.

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε λεχθέντων ὑπὸ διδακτικὴν ἔποψιν γίνεται δῆλον ὅτι ἡ πρακτικὴ πρότασις, τουτέστι τὸ πρόβλημα τείνει πρὸς τὴν διασάφησιν καὶ τὴν ὠφέλιμον πρακτικὴν διαχώρισιν τῆς θεωρητικῆς προτάσεως, ἤτοι τοῦ θεωρήματος· προπαρασκευαζομένη δὲ καταλλήλως δύναται ἀποτελεσματικώτερον νὰ διεγείρῃ τὴν πρὸς τὰς θεωρητικὰς καὶ πρακτικὰς γνώσεις *σπουδήν*.

Λοιπόν, συλλογή τις λελυμένων προβλη-

---

1) *Dictionaire encyclopedique des amusements des sciences mathématiques et physiques. —Problèmes plaisantes et délectables qui se font par les nombres*, par A. Labosne. — *Solutions développées de 300 problèmes*, par I. L. A. Le Comte S. J. — *Raccolta di esempi e quesiti di Aritmetica ed Algebra*, Antoniob Budinich. Μετάφρασις ἐκ τοῦ γερμανικοῦ κτλ.

Digitized by Google

μάτων σχετιζομένη πρός τινα ἐπιστημονικὸν κλάδον κατὰ πρῶτον μὲν λόγον ἀποβλέπει τὴν ἐξομάλυνσιν τῆς πρὸς τὸ ἐπιλύειν προβλήματα φερούσης ὁδοῦ διὰ τῆς καταλλήλου διατάξεως καὶ πλοκῆς τῶν λύσεων. Κατὰ δεύτερον δὲ λόγον, διὰ τῆς καταλλήλου προσαρτήσεως ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς ὁμάδος τῶν ἐπιλύσεων πρὸς τὰς ἀφῃρημένας θεωρίας, τὰς διὰ τὴν σπουδάζουσαν νεότητα προωρισμένας, ἐπιτυγχάνεται δεόντως ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ διασάφησις τῆς θεωρίας, τὸ συμφέρον καὶ ἡ πρακτικὴ ὠφέλεια αὐτῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἀνάπτυξις τῆς ὀξυνοίας καὶ τῆς ἐπιτηδειότητος, ἣν προαπαιτεῖ ἡ ἐπίλυσις τῶν προβλημάτων.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον θέλει συντείνει καὶ τὸ χειρόγραφον τῆς Κιβωτοῦ Μαθηματικῶν Προβλημάτων, ἐὰν τυχὸν ἤθελεν ἴδει τὸ φῶς διὰ τοῦ τύπου.

Μετὰ τὰ ἀνωτέρω μεταβαίνω εἰς τὴν ἀνάλυσιν τοῦ ἐν λόγῳ χειρογράφου.

Τὸ ἀνὰ χεῖρας χειρόγραφον διαιρεῖται εἰς δύο μέρη.

Τὸ πρῶτον μέρος περιλαμβάνει τὴν λύσιν διακοσίων τριάκοντα ἓξ (236) προβλημάτων, τριάκοντα ἐννέα (39) παραδειγμάτων καὶ συλλογὴν ἑκατὸν ὀγδοήκοντα δύο (182) πρὸς ἄσκησιν προτεινομένων προβλημάτων. Τὸ δεύτερον μέρος περιλαμβάνει τὴν λύσιν ἑκατὸν τριῶν (103) προβλημάτων, τεσσαράκοντα καὶ ἑνὸς (41) παραδειγμάτων καὶ συλλογὴν ἑκατὸν δέκα ἑπτὰ (117) πρὸς ἄσκησιν προτεινομένων προβλημάτων. Ἐν γένει εἰς τὸ χειρόγραφον ἀναφέρεται ἡ λύσις τριακοσίων τριάκοντα ἐννέα (339) προβλημάτων, πρὸς δὲ συλλογὴ διακοσίων ἐννενήκοντα ἐννέα (299) προβλημάτων πρὸς ἄσκησιν προτεινομένων καὶ τέλος πρὸς ἐπεξήγησιν ὀγδοήκοντα (80) παραδείγματα· ἤτοι ἐν συνόλῳ ἑπτακόσια δέκα ὀκτὼ (718) προβλήματα.

Εἰς τὸ πρῶτον μέρος, μετά τινας ὁρισμοὺς σχετικοὺς πρὸς τὰ ἀριθμητικὰ καὶ ἀλγεβρικὰ προβλήματα καὶ πρὸς τὰς ἐξισώσεις, ἕπονται τὰ ἀριθμητικὰ καὶ ἀλγεβρικὰ προβλήματα. Τὰ ἀριθμητικὰ προβλήματα δυνάμεθα νὰ ὑποδιαιρέσωμεν εἰς δύο, τουτέστιν εἰς προβλήματα ἐκ τῆς θεωρίας τῶν ἀναλογιῶν ἐξαρτώμενα καὶ εἰς προβλήματα ἐμπορικά. Καὶ τὰ μὲν πρῶτα συνιστῶσι τὴν μέθοδον τοῦ *τόκου*, τὴν *κλιμακωτήν*, τὴν τῆς *ὑφαιρέσεως*, τῆς τε ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν, τὴν μέθοδον τῆς *ἑταιρίας*, τὴν τῆς *μίξεως* καὶ τὴν *συνεζευγμένην*, καθ' ἣν δοθέντος ἐμμέσως τοῦ λόγου δύο ποσοτήτων εὑρίσκεται ὁ ἄμεσος λόγος αὐτῶν. Τὰ ἐμπορικὰ προβλήματα ἀφορῶσι τὰ περὶ *ἀπολογαριασμοῦ*, τουτέστιν εὕρεσιν τῆς ἀξίας πραγματείας τινὸς διὰ τὴν ἀγορὰν τῆς ὁποίας ἔτρεξαν διάφορα ἔξοδα, ὡς π. χ. προμήθεια, τυλίγματα, τελώνια, ἀγώγια κτλ. Πρὸς δὲ τὰ περὶ ἐκλογῆς συναλλαγμάτων, περὶ ἀγορᾶς καὶ πωλήσεως ἐμπορεύματος, καὶ ἐπὶ τέλους ἕπονται τέσσαρα προβλήματα, ἅτινα ἀφορῶσι τούς τε ἐμπόρους καὶ τοὺς μεσίτας. Μετὰ τὰ προβλήματα ταῦτα ἕπονται τρία προβλήματα σχετιζόμενα πρὸς τὴν *θεωρίαν τῆς ἀριθμήσεως*. Τὰ διάφορα ταῦτα προβλήματα συμποσοῦνται εἰς τεσσαράκοντα τέσσαρας (44) λύσεις, εἰς πεντήκοντα ἑπτὰ (57) ἀσκήσεις καὶ εἰς εἴκοσι (20) διασαφήσεις ἢ παραδείγματα.

Ἡ ποικιλία ἀφ' ἑνός, τὸ εὔληπτον τῆς γλώσσης, ἡ τάξις καὶ ἡ ἀκρίβεια ἀφ' ἑτέρου, αἱ ἐπικρατοῦσαι εἰς τὴν ἐκφώνησιν καὶ τὴν λύσιν τῶν προβλημάτων τούτων, εἰσὶν ἱκανὴ σύστασις. Τὰ ἀλγεβρικὰ προβλήματα δυνάμεθα νὰ ὑποδιαιρέσωμεν εἰς πρωτοβάθμια καὶ δευτεροβάθμια προβλήματα καὶ εἰς προβλήματα τοῦ ἀνωτέρου βαθμοῦ.

Τὰ πρωτοβάθμια προβλήματα συμποσοῦνται εἰς ἑξήκοντα ἐννέα (69) λύσεις προβλημάτων μετὰ μιᾶς ἀγνώστου, καὶ εἰς τεσσαράκοντα (40) ἀσκήσεις. Εἰς τὰς λύσεις ταύτας συγκαταριθμεῖται καὶ τὸ γενικὸν πρόβλημα τῶν ταχυδρόμων, τὸ ὁποῖον ἀκολούθως δίδει ἀφορμὴν πρὸς ἐξήγησιν τοῦ συμβόλου τοῦ *ἀδυνάτου*, τοῦ *ἀπροσδιορίστου* καὶ τοῦ *ἀπείρου*· ἔτι δὲ ὑποδεικνύεται τὸ πλεονέκτημα τῆς διὰ γενικῶν χαρακτήρων ἐκθέσεως τῶν προβλημάτων.

Τὰ πρωτοβάθμια προβλήματα μετὰ δύο ἀγνώστων συμποσοῦνται εἰς δέκα πέντε (15) λύσεις· τὰ δὲ μετὰ πλειόνων ἀγνώστων εἰς δεκατέσσαρας (14) λύσεις, καὶ εἰς τριάκοντα δύο (32) ἀσκήσεις. Τούτοις ἀκολουθοῦσι πέντε (5) προβλήματα τῶν ὁποίων, ἂν καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐξισώσεων ἰσοῦται μὲ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀγνώστων, ἡ λύσις εἶναι *ἀπροσδιόριστος* ἢ *ἀδύνατος*.

Τὰ πρωτοβάθμια ἀπροσδιόριστα προβλήματα, εἰς τὰ ὁποῖα αἱ ἐξισώσεις εἰσὶν ἀνισάριθμοι τῶν ἀγνώστων, συμποσοῦνται εἰς δέκα καὶ ἓξ (16) λύσεις καὶ εἰς δεκαπέντε (15) ἀσκήσεις. Τὸ σύνολον δὲ τῶν πρωτοβαθμίων προβλημάτων μετὰ μιᾶς ἢ πλειοτέρων ἀ-

Digitized by Google

γνώστων συμποσοῦται εἰς ἑκατὸν δέκα ἐννέα (119) λύσεις καὶ εἰς ὀγδοήκοντα ἑπτὰ (87) ἀσκήσεις.

Τὰ δευτεροβάθμια προβλήματα μετὰ μιᾶς ἀγνώστου συμποσοῦνται εἰς ἓξ λύσεις δυσόρων προβλημάτων, εἰς τριάκοντα πέντε (35) τριόρων καὶ εἰς δέκα (10) ἀσκήσεις. Μετὰ τὰ προβλήματα ταῦτα, τὰ ἀποτελοῦντα τὸ πρῶτον μέρος τῶν ἀλγεβρικῶν προβλημάτων, ἕπονται στοιχειώδεις γνώσεις πρὸς εὕρεσιν προβλημάτων.

Αἱ γνώσεις αὗται συνίστανται εἰς ὁδηγίας τινὰς πρὸς σύνθεσιν προβλήματος διὰ τῆς καταστρώσεως μιᾶς ἐξισώσεως εἰς μέρη διάφορα, εἰς τὰ ὁποῖα νὰ εὑρίσκηται μία ἄγνωστος καὶ κατὰ τὰ ὁποῖα νὰ ἐκφράζηται τὸ πρόβλημα. Αἱ ὁδηγίαι αὗται ἐφαρμόζονται α') εἰς τὴν σύνθεσιν ἓξ πρωτοβαθμίων ἀριθμητικῶν προβλημάτων μετὰ μιᾶς ἀγνώστου, ἀπὸ πρωτοβαθμίου ἐξισώσεως καταστρωθείσης μετὰ μιᾶς ἀγνώστου, ἥτις καθυποβάλλεται, κατὰ διαδοχήν, εἰς πέντε διαφόρους μετασχηματισμούς· β') εἰς τὴν σύνθεσιν ὀκτὼ δευτεροβαθμίων ἀριθμητικῶν προβλημάτων μετὰ μιᾶς ἀγνώστου. Τὰ προβλήματα ταῦτα συνθέτονται ἐκ καταστρωθείσης δευτεροβαθμίου ἐξισώσεως μετὰ μιᾶς ἀγνώστου, διὰ τῶν ἀντιθέτων δύο αὐτῆς *ῥιζῶν*, λαμβανομένων κατὰ βούλησιν, μετασχηματισθείσης δὲ κατὰ διαδοχήν, ὀκτάκις.

Τὰ μέχρι τοῦδε ἐκτεθέντα προβλήματα οὐδὲν ἄλλο προϋποθέτουσιν ἢ τὰς ςοιχειώδεις ἀλγεβρικὰς θεωρίας τὰς διὰ τὴν γυμνασιακὴν παίδευσιν ὡρισμένας. Ἡ δὲ *ἐκφώνησις*, ἡ *θέσις τοῦ προβλήματος εἰς ἐξίσωσιν* καὶ αἱ πρὸς τὴν λύσιν ἄγουσαι *πράξεις* ἐκτίθενται μετὰ τῆς ἀπαιτουμένης σαφηνείας τε καὶ ἀκριβείας.

Τὰ τοῦ ἀνωτέρου βαθμοῦ προβλήματα περιορίζονται εἰς τὰ τοῦ τρίτου καὶ τοῦ τετάρτου βαθμοῦ. Τούτων προηγοῦνται διάφοροι μέθοδοι τὴν ἐπίλυσιν τῶν τριτοβαθμίων καὶ τεταρτοβαθμίων ἐξισώσεων ἀποβλέπουσαι. Τῶν τελευταίων δὲ τούτων προηγοῦνται ὁδηγίαι τινὲς τὴν ἐπίλυσιν τῶν ἀριθμητικῶν ἐξισώσεων σκοποῦσαι.

Τὸ κεφάλαιον τοῦτο δύναται νὰ θεωρηθῇ ὑπὸ τῶν κ. κ. καθηγητῶν κατάλληλος συλλογὴ γυμνασμάτων διὰ τοὺς εἰς τὰ γυμνάσια φοιτῶντας, μολονότι ἡ ἐπίλυσις τῶν ἐξισώσεων τοῦ ἀνωτέρου βαθμοῦ ἀναφέρεται εἰς τὴν *ἀνωτέραν ἄλγεβραν*[1]. Τῷ ὄντι, ἐν αὐτῇ οἱ μαθηταὶ οὐ μόνον ἐφαρμογὴν τῶν ὅσων στοιχειωδῶν θεωριῶν ἔμαθον θέλουσι ποιήσει, ἀλλὰ καὶ λύσεις *ἰδανικῶν τινων προβλημάτων*, τὰ ὁποῖα οὐδεμίαν ὁμοιότητα ἔχουσι πρὸς ὅσα ἀπήντησαν κατὰ τὴν σπουδὴν τῆς στοιχειώδους ἀλγέβρας. Πρὸς δὲ τούτοις θέλουσι σχηματίσει ἀκριβῆ ἰδέαν τῆς ἐπιλύσεως ἀριθμητικῆς ἐξισώσεως οἱουδήποτε βαθμοῦ, ὅπερ ἀναφέρεται μόνον εἰς τὰ ἀνώτερα μαθήματα τῆς ἀλγέβρας, ἐάν, κατ' ἐμὴν γνώμην, προταχθῶσι τοῦ κεφαλαίου τούτου ἀφ' ἑνὸς μὲν αἱ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ ἀναφερόμεναι ὁδηγίαι αἱ πρὸς τὴν *γενικὴν θεωρίαν τῶν ἐξισώσεων* σχετιζόμεναι, ἀφ' ἑτέρου δέ, ἐὰν ὁ συγγραφεὺς τοῦ χειρογράφου ἤθελε συμπληρώσει τὰς ὁδηγίας ταύτας, καὶ τοῦτο ἁπλῶς διὰ παραδειγμάτων, ἀναφέρων ὅσα σχετίζονται πρὸς τὴν *ἀνίχνευσιν* τοῦ ἀριθμοῦ τῶν τε *θετικῶν* καὶ *ἀρνητικῶν ῥιζῶν* ἐξισώσεώς τινος, τὰ πρὸς τὸν προσδιορισμὸν τοῦ *ἀνωτέρου* καὶ *κατωτέρου ὁρίου* τῶν τε θετικῶν καὶ ἀρνητικῶν ῥιζῶν καὶ τὰ πρὸς ἀποσύνθεσιν εἰς δυωνύμους παράγοντας ἐξισώσεώς τινος οἱουδήποτε βαθμοῦ ἀποβλέποντα, πρὸς δὲ τὰς σχέσεις, τὰς μεταξὺ τῶν ῥιζῶν καὶ τῶν συντελεστῶν αὐτῆς ὑπαρχούσας, τὰ περὶ διαιρετότητος κατὰ διαδοχὴν τοῦ γνωστοῦ ὅρου ἐξισώσεώς τινος διὰ τοῦ συνεργοῦ τοῦ προηγουμένου ὅρου καὶ καθεξῆς· μάλιστα δὲ ἐὰν ἤθελε γίνει λόγος περὶ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ θεωρήματος τοῦ Sturm.

Μεταβαίνω ἤδη εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῶν μεθόδων καθ' ἃς ἐπιλύεται τριτοβάθμιος ἢ τεταρτοβάθμιος ἐξίσωσις.

Αἱ πρὸς λύσιν τριτοβαθμίου ἐξισώσεως ἀναφερόμεναι ἐν τῷ χειρογράφῳ μέθοδοί εἰσι δύο. Ἐκ τούτων ἡ πρώτη, ἡ τοῦ Ἰταλοῦ Καρδάνου, ἐστὶν ἡ βασιζομένη ἐπὶ τῶν ἑξῆς συνθηκῶν. α') Μία τῶν ῥιζῶν τῆς προκειμένης ἐξισώσεως νὰ ἰσοῦται τῷ ἀθροίσματι ἢ τῇ διαφορᾷ δύο ἀριθμῶν. β') Τὸ διπλοῦν τῆς κυβικῆς ῥίζης τοῦ γινομένου τῶν κύβων τῶν δύο μερῶν, ἐξ ὧν συνίσταται ἡ μία ῥίζα τῆς ἐξισώσεως, νὰ ἰσοῦται δεδομένῳ ἀριθμῷ. γ') Τὸ ἄθροισμα τῶν κύβων τῶν δύο μερῶν ἐξ ὧν συνίσταται ἡ μία ῥίζα τῆς ἐξισώσεως νὰ ἰσοῦται δεδομένῳ ἀριθμῷ· καὶ δ') νὰ ἐξαχθῇ

---

1) Cours d'algèbre superieure, par J. A. Serret.

Digitized by Google

ἡ κυβικὴ ῥίζα διωνύμου, οὗτινος τὸ πρῶτον μέρος εἶναι *λογικὸν* καὶ τὸ δεύτερον *ἄλογον*.

Ἡ δευτέρα μέθοδος βασίζεται ἐπὶ τῶν συνθηκῶν α') ἐὰν ὁ κύβος τῆς ἀγνώστου ἐν τῇ προταθείσῃ ἐξισώσει ἦναι μικρότερος ἢ μεγαλείτερος τοῦ γνωστοῦ ὅρου, καθ' ἣν περίπτωσιν οὗτός ἐστι *θετικὸς* ἢ *ἀρνητικός*· β') νὰ εὑρεθῇ ὁ ὡς ἔγγιστα μικρότερος ἢ ὁ μεγαλείτερος κύβος τοῦ γνωστοῦ ὅρου.

Αἱ πρὸς λύσιν τεταρτοβαθμίου ἐξισώσεως μέθοδοι, ἃς ἀναφέρει τὸ χειρόγραφον, εἰσὶ τέσσαρες τὸν ἀριθμόν. Ἐκ τούτων ἡ μὲν πρώτη, ἡ τοῦ Καρτεσίου, ὑποθέτει ὅτι ἡ ἐξίσωσις οὐδεμίαν λογικὴν ῥίζαν ἔχει. Δι' αὐτῆς ἡ προταθεῖσα ἐξίσωσις ὑποβιβάζεται εἰς τριτοβάθμιον, ὑποτιθεμένης ὡς γινόμενον δύο δευτεροβαθμίων ἐξισώσεων ἐν αἷς εἰσέρχονται τρεῖς βοηθητικαὶ ἄγνωστοι.

Διὰ τῆς δευτέρας μεθόδου ἐπιλύεται τεταρτοβάθμιος ἐξίσωσις ἐντελής· συνίσταται δὲ εἰς τὴν ἐπίλυσιν δύο δευτεροβαθμίων ἐξισώσεων ἐντελῶν καὶ μιᾶς τριτοβαθμίου ἐντελοῦς. Καὶ αἱ μὲν δευτεροβάθμιοι δίδουσι τὰς ῥίζας τῆς προταθείσης ἐξισώσεως συνεκθέσει τῶν συνεργῶν αὐτῆς καὶ μιᾶς βοηθητικῆς *ἀγνώστου*. Ἡ δευτεροβάθμιος δίδει τὴν τιμὴν τῆς βοηθητικῆς ταύτης *ἀγνώστου*, ὑποτιθεμένης λογικῆς.

Ἡ τρίτη, ἡ τοῦ Ἰταλοῦ Βομβελλίου μέθοδός, ἐςὶ πρὸς λύσιν πλήρους τεταρτοβαθμίου ἐξισώσεως.

Δι' αὐτῆς ἀνάγεται ἡ ἐπίλυσις τῆς προταθείσης εἰς τὴν ἐπίλυσιν δύο δευτεροβαθμίων ἐξισώσεων, τῶν ὁποίων αἱ ῥίζαι, συνεκθέσει τοῦ συνεργοῦ τοῦ δευτέρου ὅρου τῆς προταθείσης ἐξισώσεως καὶ τριῶν βοηθητικῶν ἀγνώςων, εἰσὶν αἱ τῆς τεταρτοβαθμίου ἐξισώσεως ῥίζαι. Αἱ βοηθητικαὶ ἄγνωςοι δίδονται, ἡ μὲν διὰ τριτοβαθμίου πλήρους ἐξισώσεως συνεκθέσει τῶν συνεργῶν τῆς προταθείσης· ἡ δέ, διὰ δευτεροβαθμίου ἐξισώσεως καὶ συνεκθέσει τῆς ἤδη εὑρεθείσης βοηθητικῆς ἀγνώςου καὶ τῶν συνεργῶν τῆς προταθείσης ἐξισώσεως. Ἡ τρίτη βοηθητικὴ ἄγνωστος δίδεται ὑπὸ πρωτοβαθμίου ἐξισώσεως, συνεκθέσει τῶν ἤδη εὑρεθεισῶν δύο βοηθητικῶν ἀγνώστων, καὶ τῶν συνεργῶν τοῦ δευτέρου καὶ τοῦ τετάρτου ὅρου τῆς προταθείσης ἐξισώσεως.

Ἡ τετάρτη καὶ τελευταία μέθοδος προτίθεται τὴν λύσιν τεταρτοβαθμίου ἐξισώσεως, εἰς ἣν ὁ δεύτερος ὅρος, ὁ περιέχων τὴν ἄγνωστον εἰς τὴν τρίτην δύναμιν, δὲν ὑπάρχει. Δι' αὐτῆς προσδιορίζεται μία διστετραγωνικὴ ἐξίσωσις, καὶ μία ἐξίσωσις τριτοβάθμιος πλήρης, τοιαῦται ὅμως ὥστε μία ῥίζα τῆς διστετραγωνικῆς νὰ ἰσοῦται τῷ ἀθροίσματι τῶν τετραγωνικῶν ῥιζῶν τῶν τριῶν τῆς τριτοβαθμίου ἐξισώσεως ῥιζῶν.

Τὰ προβλήματα τοῦ τρίτου καὶ τοῦ τετάρτου βαθμοῦ συμποσοῦνται εἰς δέκα ὀκτὼ (18) λύσεις, εἰς εἴκοσι καὶ ὀκτὼ (28) ἀσκήσεις καὶ εἰς δέκα καὶ ἐννέα (19) ἐπεξηγήσεις.

Ἐκ τῶν ἓξ μεθόδων, περὶ ὧν ἐγένετο ἤδη λόγος, τινὲς ἐφαρμόζονται ἐπὶ ἐξισώσεων αἵτινες στεροῦνται τοῦ δευτέρου ὅρου· καὶ ἡ μὲν τριτοβάθμιος στερεῖται τοῦ ὅρου, ὅστις περιέχει τὸ τετράγωνον τῆς ἀγνώστου, ἡ δὲ τεταρτοβάθμιος στερεῖται τοῦ ὅρου, ὅστις περιέχει τὸν κύβον τῆς ἀγνώστου. Ἀλλὰ τὸ χειρόγραφον ἀναφέρει ὅτι, «ἐπειδὴ »δυνάμεθα ἀπὸ δεδομένης ἐξισώσεως νὰ ἐξα»λείψωμεν τὸν δεύτερον ὅρον», ἕπεται ὅτι αἱ ἐν λόγῳ μέθοδοι, αἱ τὴν ἐπίλυσιν τῶν τριτοβαθμίων καὶ τεταρτοβαθμίων ἐξισώσεων ἀποβλέπουσαι, ἐπίσης ἐφαρμόζονται καὶ εἰς τὰς πλήρεις ἐξισώσεις, τουτέστιν, ἐν αἷς οὐδεὶς τῶν ὅρων λείπει. Περὶ δὲ τῆς ἐξαλείψεως τοῦ δευτέρου ὅρου ἐξισώσεως, ἂν καὶ ἐκτελεῖται ἐπὶ δύο μερικῶν παραδειγμάτων, κρίνω ὅμως ἐπάναγκες, χάριν τῶν πρωτοπείρων, νὰ γίνῃ λόγος ἐν τῷ χειρογράφῳ περὶ τῆς τοιαύτης πράξεως· ἢ τοὐλάχιστον ἁπλῶς νὰ γίνῃ μνεία ὅτι· α') Ἵνα ἐξαλείψωμεν ἀπὸ τριτο»βαθμίου ἐξισώσεως τὸν δεύτερον ὅρον, ἀρκεῖ ἀντὶ τῆς ἀγνώστου, εἰς τὴν ἐξίσωσιν νὰ ἀντικαταστήσωμεν *διώνυμον*, τοῦ ὁποίου πρῶτος μὲν ὅρος νὰ ἦναι *μία ἄγνωστος*, δεύτερος δὲ ὅρος τὸ *τρίτον τοῦ συνεργοῦ* τοῦ δευτέρου τῆς ἐξισώσεως ὅρου μὲ *ἐναντίον σημεῖον*· καὶ β') ἵνα ἐξαλείψωμεν ἀπὸ τεταρτοβαθμίου ἐξισώσεως τὸν δεύτερον ὅρον, ἀρκεῖ ἀντὶ τῆς ἀγνώστου εἰς τὴν ἐξίσωσιν, νὰ ἀντικαταστήσωμεν *διώνυμον*, τοῦ ὁποίου πρῶτος μὲν ὅρος νὰ ἦναι *μία ἄγνωστος*, δεύτερος δὲ ὅρος τὸ *τέταρτον τοῦ συνεργοῦ* τοῦ δευτέρου τῆς ἐξισώσεως ὅρου μὲ *ἐναντίον σημεῖον*.

Εἰς τὰ τοῦ ἀνωτέρου βαθμοῦ προβλήματα προσαρτῶνται καὶ αἱ *Διοφαντικαὶ ἐξισώσεις*, τουτέστιν αἱ ἐξισώσεις αἱ συνιστάμεναι ἐκ δύο *ἀγνώστων*, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ *μία* εἶναι τοῦ *πρώτου βαθμοῦ*, ἡ δὲ τοῦ 1ου, 2ου, 3ου, 4ου κτλ. βαθμοῦ καὶ ζητοῦνται αἱ *ἄγνωστοι εἰς ἀκεραίους ἀριθμούς*.

Digitized by Google

Ἐν πρώτοις, τὸ χειρόγραφον ἀναφέρει ἀριθμητικὸν πρόβλημα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐκτίθεται μέθοδος πρὸς λύσιν τετραόρου ἐξισώσεως μὲ *δύο ἀγνώστους*, εἰς ἣν ὁ εἷς ὅρος εἶναι γνωστός, ὁ δὲ περιέχει τὸ γινόμενον τῶν *ἀγνώστων*, καὶ ἑκάτερος τῶν ἄλλων ὅρων ἀνὰ μίαν *ἄγνωστον*. Ἀκολούθως ἡ αὐτὴ μέθοδος ἐφαρμόζεται ἐπὶ γενικῆς ἐξισώσεως, τοῦ αὐτοῦ εἴδους, εἰς ἣν ἕκαστος ὅρος συνοδεύεται ὑπὸ *συνεργοῦ*.

Ἡ ἐν λόγῳ δὲ μέθοδος συνίσταται εἰς τὸ νὰ ἐξάξωμεν τὴν τιμὴν τοῦ γινομένου τῆς μιᾶς ἀγνώστου ἐπὶ τὸν συνεργὸν τοῦ ὅρου τοῦ περιέχοντος τὸ γινόμενον τῶν *δύο ἀγνώστων*, συνεκθέσει τῆς δευτέρας ἀγνώστου. Ἡ τιμὴ τοῦ γινομένου τούτου ἰσοῦται μὲ τὸν συνεργὸν τῆς δευτέρας ἀγνώστου *πλέον* ἑνὸς κλάσματος, τοῦ ὁποίου ἀριθμητὴς μὲν εἶναι διώνυμον, συγκείμενον ἐκ τοῦ γινομένου τοῦ γνωστοῦ ὅρου τῆς ἐξισώσεως ἐπὶ τὸν συνεργὸν τοῦ ὅρου τοῦ ἔχοντος τὸ γινόμενον τῶν δύο ἀγνώστων ἐν τῇ ἐξισώσει, πλέον τοῦ γινομένου τῶν συνεργῶν, οἵτινες ἐν τῇ ἐξισώσει περιέχουσιν ἀνὰ μίαν ἄγνωστον. Ὁ παρονομαστὴς δὲ τοῦ κλάσματος τούτου εἶναι διώνυμον, συγκείμενον ἐκ τοῦ γινομένου τῆς δευτέρας ἀγνώστου ἐπὶ τὸν συνεργὸν τοῦ ὅρου, ὅστις ἐν τῇ ἐξισώσει περιέχει τὸ γινόμενον τῶν δύο ἀγνώστων, *μεῖον* τοῦ συνεργοῦ τῆς πρώτης ἀγνώςου, ὡς πρὸς τὴν ὁποίαν λύεται ἡ ἐξίσωσις. Ὁ παρονομαστὴς λοιπὸν τοῦ ἐν λόγῳ κλάσματος ἀνάγκη νὰ ἦναι εἷς τῶν παραγόντων, π. χ. *δ*, εἰς οὓς ἀναλύεται ὁ ἀριθμητής.

Ὁ παράγων οὗτος *δ* ηὐξημένος κατὰ τὸν συνεργὸν τῆς πρώτης ἀγνώστου καὶ τὸ οὕτως ἀποτελούμενον ἄθροισμα διαιρούμενον διὰ τοῦ συνεργοῦ τοῦ ὅρου, ὅστις ἐν τῇ ἐξισώσει περιέχει τὸ γινόμενον τῶν δύο ἀγνώστων, δίδει τὴν τιμὴν τῆς *δευτέρας ἀγνώστου*. Ὁ δὲ παρονομαστὴς τοῦ δευτέρου τούτου κλάσματος ἀνάγκη νὰ ἦναι εἷς τῶν παραγόντων εἰς οὓς ἀναλύεται ὁ ἀριθμητής.

Ἡ μέθοδος αὕτη ἐφαρμόζεται καὶ ἐπὶ ἀριθμητικῆς ἐξισώσεως.

Τὴν μέθοδον ταύτην ἀκολουθεῖ δευτέρα μέθοδος, δι' ἧς εὑρίσκονται αἱ δύο ἄγνωστοι ἀριθμητικῆς ἐξισώσεως πενταόρου. Εἰς ταύτην εἷς τῶν ὅρων περιέχει τὸ γινόμενον τῶν δύο ἀγνώστων, ὁ δεύτερος τὸ τετράγωνον τῆς μιᾶς ἀγνώστου, δύο δέ, ἀνὰ μίαν ἄγνωστον, καὶ ὁ πέμπτος ὅρος εἶναι γνωστὸς ἀριθμός.

Ὁμοίως, οἱ *τύποι*, εἰς οὓς ἡ δευτέρα *ἄγνωστος* εὑρίσκεται εἰς *ἀνωτέρας δυνάμεις*, ἡ δὲ πρώτη *ἄγνωστος* εἰς τὴν *πρώτην δύναμιν*, διὰ τῶν αὐτῶν μεθόδων εὑρίσκονται. Συχνάκις ὅμως πρὸς εὕρεσιν τῶν τοιούτων *τύπων* καταντῶμεν εἰς *ῥιζικὰ ἄλογα τῆς δευτέρας ἀγνώστου*. Τούτου ἕνεκεν εἰς τὸ ἀνὰ χεῖρας χειρόγραφον ἀναφέρονται *τέσσαρες μέθοδοι*, δι' ὧν τὸ φαινόμενον *ἄλογον ῥιζικόν*, *λογικὸν* γίνεται, καὶ ποῖοι *τύποι* γίνονται *λογικοὶ* καὶ ποῖοι *ἄλογοι*. Πρὸς δὲ ἀναφέρονται τέσσαρα προβλήματα ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐφαρμόζονται αἱ μέθοδοι. Προτείνονται δὲ εἴκοσι καὶ ὀκτὼ ἀόριστα προβλήματα ἐπὶ τῶν ἀριθμῶν πρὸς ἄσκησιν.

Τὰ περὶ Διοφαντικῶν ἐξισώσεων πραγματευόμενα ἀποτελοῦσι τὸ τέλος τῶν εἰς τὸ πρῶτον μέρος τοῦ χειρογράφου περιεχομένων. Ταῦτα δὲ ἐπιτυχῶς δύνανται νὰ συμπληρώσωσι τὰ ὅσα «περὶ ἀορίστου ἀναλύσεως τοῦ δευτέρου βαθμοῦ» ἐκτίθενται εἰς πλεῖστα στοιχειώδη συγγράμματα ἀλγέβρας, ἅτινα ἀποβλέπουσι τὴν καθ' ἡμᾶς γυμνασιακὴν παίδευσιν.

Συγκεφαλαιῶν δὲ τ' ἀνωτέρω λέγω, ὅτι τὸ πρῶτον μέρος τοῦ χειρογράφου ἐστὶ Συλλογὴ προβλημάτων *ἀριθμητικῶν*, *ἐμπορικῶν*, *τῆς θεωρητικῆς ἀριθμητικῆς*, πρὸς δὲ προβλημάτων *ἀλγεβρικῶν* τοῦ *πρώτου βαθμοῦ* μετὰ *μιᾶς*, *δύο* καὶ *πλειόνων ἀγνώστων*· ἐπίσης τοῦ δευτέρου βαθμοῦ μετὰ μιᾶς ἀγνώστου· ἀορίστων προβλημάτων τοῦ *πρώτου*, τοῦ *δευτέρου* καὶ *ἀνωτέρου βαθμοῦ*, μετὰ *μιᾶς ἢ δύο ἀγνώστων*, ἔτι δέ, τοῦ τρίτου καὶ τοῦ τετάρτου βαθμοῦ. Αἱ ἐν αὐτῷ ἀναφερόμεναι θεωρίαι, αἱ πρὸς τὰς ἐξισώσεις καὶ τὰ προβλήματα τοῦ ἀνωτέρου βαθμοῦ σχετιζόμεναι, ἐκτίθενται οὕτως ὥστε ἐπιτυχῶς δύνανται νὰ χρησιμοποιηθῶσιν ὑπὸ τῶν κ.κ. καθηγητῶν πρὸς ἐπέκτασιν τῶν ἀλγεβρικῶν γνώσεων τῶν ἐν τοῖς γυμνασίοις διδασκομένων, αἵτινες περιορίζονται συνήθως εἰς τὴν λύσιν τῶν πρωτοβαθμίων καὶ δευτεροβαθμίων ἐξισώσεών τε καὶ προβλημάτων.

Ἤδη μεταβαίνω εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῶν εἰς τὸ δεύτερον μέρος τοῦ χειρογράγου περιεχομένων.

Τὸ δεύτερον μέρος πραγματεύεται τὰ περὶ *ῥιζικῶν ποσοτήτων*, περὶ *ἀνισοτήτων*, περὶ *μεγίστων καὶ ἐλαχίστων*· τὰ περὶ *φανταστικῶν συνεκθέσεων*· τινὰ ἐπὶ τῆς *θεωρίας* τῶν *ἀριθμῶν*· τὰ περὶ *μεγίστου κοινοῦ διαιρέτου*,

Digitized by Google

περὶ *συνεχοῦς κλάσματος*, περὶ *ἀριθμητικοῦ ἀπείρου*, περὶ *προόδων*, περὶ *λογαρίθμων*, περὶ *συνδυαστικῆς ἀναλύσεως*, περὶ *ἐκθετικοῦ ἀριθμοῦ* καὶ τὰ περὶ *δυνάμεων*.

Τὰ περὶ *ῥιζικῶν ποσοτήτων* δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς συστηματικὸν μάθημα ἀλγέβρας ἀποτελοῦντα, καθότι, δι' ἓξ προβλημάτων ἀναφέρεται ἡ πρόσθεσις, ἡ ἀφαίρεσις, ὁ πολλαπλασιασμός, ἡ διαίρεσις, ἡ ὕψωσις εἰς δυνάμεις, ἡ ἐξαγωγὴ ῥίζης, ἡ τροπὴ εἰς ὁμώνυμα τῶν ῥιζικῶν ποσοτήτων.

Τὰ περὶ *ἀνισοτήτων* προϋποθέτουσι μὲν τὴν σχετικὴν θεωρίαν οὕτως, ὅπως ἐκτίθεται αὕτη εἰς τὰ συνήθη στοιχειώδη συγγράμματα τῆς ἀλγέβρας[1], οὐχ ἧττον ὅμως διὰ τῆς λύσεως δέκα καὶ τεσσάρων προβλημάτων, τῶν πλείστων ἐπὶ τῶν ἀριθμῶν, καὶ ἐπί τινων τύπων, δύο δὲ ἐπὶ τῆς γεωμετρίας, δίδεται ἀκριβὴς ἰδέα περὶ τῶν παθῶν εἰς ἃ καθυποβάλλονται αἱ *ἀνισότητες* μετὰ μιᾶς, δύο καὶ τριῶν ἀγνώστων, τοῦ πρώτου καὶ τοῦ δευτέρου βαθμοῦ.

Εἰς τὰ περὶ *μεγίστων* καὶ *ἐλαχίστων*, μετὰ τὸν σχετικὸν ὁρισμόν, ἀναφέρονται ἓξ προβλήματα, ἐξ ὧν δύο ἐπὶ τῶν ἀριθμῶν καὶ τέσσαρα ἐπὶ τῆς γεωμετρίας. Ἡ λύσις τῶν προβλημάτων τούτων δίδει ἀκριβῆ ἰδέαν εἰς τοὺς πρωτοπείρους τῆς θεωρίας ταύτης καὶ πρὸς λύσιν τῶν σχετικῶν προβλημάτων. Ὁ ἐν λόγῳ ὁρισμὸς ὡς καὶ ἡ λύσις τῶν τριῶν πρώτων προβλημάτων ἐκτίθενται μὲν οὕτως, ὅπως καὶ εἰς τὰ *μαθήματα τῆς ἀλγέβρας* τοῦ κυρίου Μιχαὴλ Σοφιανοῦ[2], συμπληροῦνται ὅμως διά τινος διασαφήσεως τοῦ ὁρισμοῦ καὶ τῆς προσθήκης τῶν λοιπῶν τριῶν προβλημάτων.

Πρὸς ἄσκησιν ἀναφέρονται ἓξ προβλήματα, ἐξ ὧν τρία ἐπὶ τῆς γεωμετρίας.

Ὁ συγγραφεὺς τοῦ χειρογράφου φαίνεται ὅτι ἀπέφυγε τὴν διασκόπησιν τῆς τιμῆς *κλασματικῆς συνεκθέσεως*, ἧς ὅ τε ἀριθμητὴς καὶ παρονομαστής ἐστι δευτεροβάθμιος συνέκθεσις μιᾶς *ἀγνώστου*, καὶ ἀποτελεῖ τὴν *ἀλγεβρικὴν θεωρίαν* τῶν *μεγίστων* καὶ *ἐλαχίστων*, καθότι αὕτη ἀναφέρεται καὶ εἰς τὰ *στοιχειώδη συγγράμματα τῆς ἀλγέβρας*.

Τὰ περὶ *φανταστικῶν συνεκθέσεων*, ἐπειδὴ περιορίζονται εἰς περιληπτικόν τινα ὁρισμὸν καὶ εἰς προτεινομένας λύσεις ἓξ προβλημάτων, δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς περιττὰ διὰ τοὺς πρωτοπείρους· ἐκτὸς ἐὰν προηγηθῶσι προκαταρκτικαί τινες γνώσεις ἐπὶ τῶν φανταστικῶν συνεκθέσεων, ἀπὸ τῆς διασκοπήσεως τῶν ῥιζῶν δευτεροβαθμίου ἐξισώσεως προκύπτουσαι, ὡς π. χ. τῆς

$$\chi^2 - 2\alpha\chi + \alpha^2 + \beta = 0.$$

Τὰ πρὸς τὴν *θεωρίαν τῶν ἀριθμῶν* σχετιζόμενα συμποσοῦνται εἰς τὴν λύσιν πέντε προβλημάτων. Ἐκ τούτων, τὸ μὲν ἀποβλέπει τὴν εὕρεσιν τῶν *πρωτοτύπων ἀριθμῶν*, τὸ δέ, τὴν *ἀνάλυσιν* οἱουδήποτε ἀριθμοῦ εἰς τοὺς *πρωτοτύπους* παράγοντάς του· τὸ δέ, τὴν εὕρεσιν ὅλων τῶν *διαιρετῶν*, πρωτοτύπων τε καὶ *παραγώγων*, ὁποιουδήποτε ἀριθμοῦ. Τὸ τέταρτον ἀποβλέπει τὴν εὕρεσιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν *διαιρετῶν* ἀριθμοῦ τινος, καὶ τὸ πέμπτον πρόβλημα τὴν εὕρεσιν τῆς *ἀνωτάτης δυνάμεως* πρώτου τινὸς ἀριθμοῦ, ἥτις νὰ διαιρῇ τὸ γινόμενον 1.2.3.4.........ν.

Τὰ προβλήματα ταῦτά εἰσιν ἀναγκαιότατα διὰ τὰς ἐφαρμογὰς καὶ τὰς ἀφῃρημένας θεωρίας.

Τὰ περὶ *μεγίστου κοινοῦ διαιρέτου* ἐν τῷ χειρογράφῳ ἀναφερόμενα συνίστανται εἰς εὕρεσιν τοῦ γινομένου ὅλων τῶν *κοινῶν πρώτων παραγόντων*, ποσοτήτων *ἀριθμητικῶν μονωνύμων* εἴτε *πολυωνύμων*. Ἐφαρμόζονται δὲ εἰς εὕρεσιν τοῦ μεγίστου κοινοῦ διαιρέτου τριῶν ἀριθμῶν· εἰς εὕρεσιν τοῦ μεγίστου κοινοῦ διαιρέτου τριῶν μονωνύμων καὶ εἰς δύο προβλήματα, τὴν εὕρεσιν τοῦ μεγίστου κοινοῦ διαιρέτου δύο πολυωνύμων ἀποβλέποντα. Πάντα ταῦτα δύνανται ν' ἀποτελέσωσι συστηματικὸν μάθημα ἀλγέβρας.

Ἐπὶ τῶν *συνεχῶν κλασμάτων* ἀναφέρονται ἓξ προβλήματα ἐπὶ τῶν ἀριθμῶν.

Τὰ περὶ *ἀπείρου* περιστρέφονται εἰς γνώσεις τινὰς περὶ *σχετικοῦ ἀριθμητικοῦ ἀπείρου*, αἵτινες προκύπτουσιν ἐκ τῆς διαιρέσεως τῶν κλασμάτων. Ἐνταῦθα ἐπιτραπήτω μοι νὰ παρατηρήσω ὅτι, ὡς γνωρίζομεν, ἡ ἐπίλυσις τῶν πρωτοβαθμίων ἐξισώσεων μὲ πλείονας ἀγνώστους, μᾶς ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ ἀπείρου, ὅταν αἱ ἐξισώσεις ἐκφράζωσι συνθήκας ἀντιφατικάς. Ἡ περίστασις αὕτη μᾶς δίδει τὴν εὐκαιρίαν ἵνα ἐπὶ τῶν *ἀπείρων ποσοτήτων* διὰ καταλλήλων προβλημάτων σχηματίσωμεν ἐκτενεστέραν ἰδέαν, ὡς π. χ. ὅτι διὰ τῶν ἀπείρων ποσοτήτων ἁπλοποιεῖται ἐνίοτε ἥ τε ἐκφώνησις καὶ ἡ

[1] Στοιχειώδης Ἄλγεβρα ὑπὸ Ἀθ. Κυζικηνοῦ.

[2] Τὸ σύγγραμμα τοῦτό ἐστι μετάφρασις τοῦ *Leçons d'algèbre* par P. L. Girodde.

Digitized by Google

ἀπόδειξις τῶν θεωρημάτων καὶ τῶν προβλημάτων, πρὸς δὲ παρουσιάζεται καὶ ἕτερον μέσον *ἀναζητήσεως*. Διὰ τὴν τελευταίαν περίπτωσιν πλεῖστα παραδείγματα χορηγεῖ ἡ *γεωμετρία*. Ἴσως τὴν ἐξέτασιν τοῦ *ἀπείρου* ὑπὸ τοιαύτην ἔποψιν ἐκ περιστάσεως ἀπέφυγεν ὁ συγγραφεὺς τοῦ χειρογράφου.

Μετὰ ταῦτα ἕπονται τὰ περὶ *προόδων*. Ἐνταῦθα ἡ θεωρία τῶν προόδων ὑποτίθεται τοιαύτη ὡς ἐκτίθεται εἰς πλεῖστα συγγράμματα τῆς *θεωρητικῆς ἀριθμητικῆς* καὶ τῆς *στοιχειώδους ἀλγέβρας*. Ἀναφέρεται δὲ ἡ ἐφαρμογὴ τῶν σχετικῶν τύπων ἐπὶ τὴν λύσιν εἴκοσι καὶ ἓξ ἀριθμητικῶν προβλημάτων. Πρὸς ἄσκησιν δὲ προτείνονται δέκα καὶ ἓξ προβλήματα. Πρὸς τούτοις ἀναφέρονται ὁρισμοὶ σχετιζόμενοι πρὸς τὰς προόδους τῆς 2^{ας}, 3^{ης}, ... ν^{ης} τάξεως· πρὸς δὲ ἑπτὰ ἀριθμητικὰ προβλήματα, πρὸς λογισμὸν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν περιεχομένων προβλημάτων ἐν σωρῷ σχήματος γνωστοῦ καὶ παρουσιάζοντος διαφόρους περιπτώσεις. Ἀκολούθως ἀναφέρεται *γενικὸς κανὼν* πρὸς εὕρεσιν τῶν σχετικῶν τύπων. Ταῦτα ἀποβλέπουσι τὰ ἐν σελ. 359—364 ἀναφερόμενα ἐν τῇ Ἀλγέβρᾳ τοῦ κ. Σοφιανοῦ. Ἔπειτα ἀναφέρονται τρία προβλήματα δι' ὧν σχηματίζεται σωρὸς σχήματος γνωστοῦ δι' ἀριθμοῦ δεδομένου σφαιρῶν. Πρὸς ἄσκησιν δὲ προτείνονται τέσσαρα προβλήματα.

Ὡς πρὸς τὰ περὶ *λογαρίθμων*, μετὰ τὸν ὁρισμὸν «λογάριθμοι καλοῦνται οἱ διάφοροι ἐκθέται εἰς οὓς ὑψοῦται ἀμετάβλητός τις ἀριθμός, αἱ δ' ἐντεῦθεν προκύπτουσαι δυνάμεις αὐτοῦ παρέχουσι διαδοχικῶς ὅλους τοὺς ἐνδεχομένους ἀριθμούς», ἕπονταί τινα περὶ τοῦ σκοποῦ αὐτῶν, ὅτι δηλ. ὁ πολλαπλασιασμός, ἡ διαίρεσις, ἡ ἐξαγωγὴ ῥίζης, τρέπεται εἰς ἁπλῆν πρόσθεσιν, ἀφαίρεσιν καὶ διαίρεσιν· πρὸς τούτοις ἕπονται τρία παραδείγματα πρὸς λύσιν *ἐκθετικῆς ἐξισώσεως* διὰ τῶν *λογαρίθμων*, καὶ ἑρμηνείαν περὶ τοῦ κοινοῦ λογαριθμικοῦ συστήματος ἐπὶ τῶν διαφόρων λογαριθμικῶν πινάκων· ταῦτα δὲ ἐφαρμόζονται πρὸς λύσιν δέκα καὶ ἓξ προβλημάτων ἐπὶ τοῦ ἀνατοκισμοῦ. Ἕπονται δύο σημειώσεις ἀφορῶσαι τὴν χρῆσιν τῶν τύπων τοῦ ἀνατοκισμοῦ εἰς ζητήματα τῆς *πολιτικῆς οἰκονομίας*. Πρὸς ἄσκησιν δὲ προτείνονται πεντήκοντα προβλήματα τοῦ ἀνατοκισμοῦ.

Ἐν τῷ περὶ *συνδυαστικῆς ἀναλύσεως* κεφαλαίῳ, ἐν πρώτοις, μετά τινας ἱστορικὰς εἰδήσεις ἐπὶ τῆς ἀναλύσεως ταύτης καὶ τῶν πλεονεκτημάτων αὐτῆς πρὸς λύσιν διαφόρων ζητημάτων τῆς ὑψηλοτέρας μαθηματικῆς, ἀναφέρονται τὰ περὶ *συνδυασμῶν μετ' ἐπαναλήψεων*.

Ἐνταῦθα ἐκτίθεται κατὰ διαδοχὴν τὸ διάγραμμα τοῦ ἀριθμοῦ τῶν συνδυασμῶν τῆς δευτέρας τάξεως τεσσάρων γραμμάτων (α β γ δ) καὶ πέντε γραμμάτων (α β γ δ ε)· ἤτοι ἡ *συμπλοκὴ* γραμμάτων, εἰς ἣν ἕκαστον μὲν *στοιχεῖον* περιέχει δύο γράμματα, ἕκαστον δὲ γράμμα ἐπαναλαμβάνεται ἐφ' ἑαυτὸ καὶ μὲ ἕκαστον τῶν λοιπῶν· τὸ διάγραμμα τοῦ ἀριθμοῦ τῶν συνδυασμῶν τῆς τρίτης τάξεως, *τριῶν, τεσσάρων* καὶ *πέντε* γραμμάτων, ἤτοι ἡ συμπλοκὴ γραμμάτων, εἰς ἣν ἕκαστον μὲν στοιχεῖον περιέχει τρία γράμματα, ἕκαστον δὲ γράμμα ἐπαναλαμβάνεται τρὶς ἐπὶ τὸν ἑαυτόν του, δὶς μὲ ἕκαστον τῶν λοιπῶν γραμμάτων, καὶ ἅπαξ μὲ τοὺς συνδυασμοὺς τῆς δευτέρας τάξεως τῶν λοιπῶν γραμμάτων. Ἐπίσης διὰ τῶν συνδυασμῶν τῆς τρίτης τάξεως ἐκτίθεται τὸ διάγραμμα τῶν συνδυασμῶν τῆς τετάρτης τάξεως, τριῶν, τεσσάρων καὶ πέντε γραμμάτων. Οὕτω δὲ καθεξῆς ἐκτίθεται τὸ διάγραμμα μέχρι τῆς πέμπτης τάξεως τῶν συνδυασμῶν.

Μετὰ τὰ διαγράμματα ταῦτα ἐκτίθενται κατ' ἀναλογίαν οἱ *γενικοὶ τύποι* τῶν *συνδυασμῶν μετ' ἐπαναλήψεων* τῆς 1^{ης}, 2^{ας},3^{ης}, . . .μ^{ης} τάξεως ν γραμμάτων.

Ἀκολούθως γίνεται λόγος περὶ συνδυασμῶν ἄνευ ἐπαναλήψεων. Ἐνταῦθα δ' ἐκτίθενται τὰ ἑξῆς.

1^{ον}. Συνδυασμοὶ τῆς δευτέρας τάξεως ἐννέα γραμμάτων· τουτέστι τὸ διάγραμμα τῆς συμπλοκῆς γραμμάτων κατὰ τὴν ἀλφαβητικὴν τάξιν γεγραμμένων, εἰς ἣν ἕκαστον μὲν στοιχεῖον περιέχει δύο γράμματα, ἕκαστον δὲ γράμμα συνοδεύεται μὲ ἕκαστον τῶν κατόπιν αὐτοῦ ἀκολουθούντων γραμμάτων.

2^{ον}. Τὸ διάγραμμα τοῦ ἀριθμοῦ τῶν συνδυασμῶν ἓξ καὶ ὀκτὼ γραμμάτων τῆς τρίτης τάξεως· τουτέστι τὸ διάγραμμα τῆς συμπλοκῆς γραμμάτων, εἰς ἣν ἕκαστον μὲν στοιχεῖον περιέχει τρία γράμματα, ἕκαστον δὲ γράμμα συνοδεύεται ὑπὸ τῶν συνδυασμῶν ἄνευ ἐπαναλήψεων τῆς δευτέρας τάξεως τῶν κατόπιν αὐτοῦ ἐρχομένων γραμμάτων.

3^{ον}. Τὸ διάγραμμα τοῦ ἀριθμοῦ τῶν συνδυασμῶν, ἄνευ ἐπαναλήψεων, τῆς τετάρτης

Digitized by Google

τάξεως ἑπτὰ γραμμάτων· τουτέστι τὸ διάγραμμα τῆς συμπλοκῆς γραμμάτων, εἰς ἣν ἕκαστον μὲν στοιχεῖον περιέχει τέσσαρα γράμματα, ἕκαστον δὲ γράμμα συνοδεύεται ὑπὸ τῶν συνδυασμῶν, ἄνευ ἐπαναλήψεων, τῆς τρίτης τάξεως τῶν κατόπιν αὐτοῦ ἐρχομένων γραμμάτων.

4ον. Τὸ διάγραμμα τοῦ ἀριθμοῦ τῶν συνδυασμῶν τῆς πέμπτης τάξεως ὀκτὼ γραμμάτων, τουτέστι τὸ διάγραμμα τῆς συμπλοκῆς γραμμάτων, εἰς ἣν ἕκαστον στοιχεῖον περιέχει πέντε γράμματα, ἕκαστον δὲ γράμμα συνοδεύεται ὑπὸ τῶν συνδυασμῶν, ἄνευ ἐπαναλήψεων, τῶν κατόπιν αὐτοῦ ἐρχομένων γραμμάτων.

Ἀκολούθως ἐκτίθενται οἱ γενικοὶ τύποι τῶν συνδυασμῶν, ἄνευ ἐπαναλήψεων, τῆς 1ης, 2ας, 3ης,....μης τάξεως ν γραμμάτων. Οἱ τύποι ἐφαρμόζονται εἰς τὴν ἐπίλυσιν 6 διαφόρων προβλημάτων.

Μεταθέσεις.

Ἐνταῦθα ἐκτίθεται α') τὸ διάγραμμα τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μεταθέσεων τριῶν διαφόρων γραμμάτων· τουτέστι τὸ διάγραμμα τῆς συμπλοκῆς γραμμάτων, εἰς ἣν ἕκαστον μὲν στοιχεῖον περιέχει τόσα ὅσα εἶναι καὶ τὰ πρὸς μετάθεσιν γράμματα, λαμβάνονται δὲ τὰ στοιχεῖα τῆς συμπλοκῆς, ἐὰν θέσωμεν ὅλα τὰ γράμματα τὸ ἓν κατόπιν τοῦ ἄλλου, καὶ ἀλλάξωμεν καθ' ὅλους τοὺς δυνατοὺς τρόπους τὴν τάξιν αὐτῶν. β') Τὸ διάγραμμα τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μεταθέσεων τεσσάρων γραμμάτων ἐκ τῶν ὁποίων δύο εἶναι διάφορα. γ') Τὸ διάγραμμα τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μεταθέσεων τεσσάρων διαφόρων γραμμάτων. δ') Τὸ διάγραμμα τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μεταθέσεων τεσσάρων γραμμάτων, ἐκ τῶν ὁποίων τρία μόνον εἶναι διάφορα. ε') Τὸ διάγραμμα τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μεταθέσεων πέντε γραμμάτων, ἐκ τῶν ὁποίων τρία μόνον εἶναι διάφορα. ς') Τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μεταθέσεων ἓξ γραμμάτων, ἐκ τῶν ὁποίων δύο μόνον εἶναι διάφορα. ζ') Τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μεταθέσεων πέντε γραμμάτων, ἐκ τῶν ὁποίων τέσσαρα εἶναι διάφορα. η') Τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μεταθέσεων ἓξ γραμμάτων, ἐκ τῶν ὁποίων τρία εἶναι διάφορα.

Ἀκολούθως δίδεται ὁ γενικὸς τύπος τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μεταθέσεων Ν διαφόρων ἀντικειμένων. Πρὸς δὲ ὁ τύπος διὰ τὴν περίπτωσιν, καθ' ἣν μεταξὺ τῶν δεδομένων ἀντικειμένων εἶναι πολλὰ ἴσα· τουτέστι ὁ γενικὸς τύπος τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μεταθέσεων τῆς συζεύξεως, εἰς ἣν εἰσέρχονται τὰ γράμματα α β γ δ..., ἕκαστον τῶν ὁποίων ὑψοῦται εἰς τὴν δύναμιν λ, μ, ν, π,....Οἱ τύποι οὗτοι ἐφαρμόζονται ἐπὶ 23 διαφόρων παραδειγμάτων πρὸς εὕρεσιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μεταθέσεων τῶν διαφόρων συζεύξεων· ἕπονται 4 διάφορα προβλήματα.

Μεταβολαί.

Ἐνταῦθα πρόκειται περὶ τῆς μεταθετικῆς συζεύξεως, τουτέστι περὶ τοῦ πῶς προσδιορίζεται ὁ ἀριθμὸς τῶν συζεύξεων ἀνὰ 2, 3, 4,....ν, μ τὸν ἀριθμὸν τῶν διαφόρων ἀντικειμένων. Οὗτος δὲ σύγκειται ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μεταθέσεων ἀνὰ 2, 3, 4,....ν τῶν μ ἀντικειμένων καὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν συνδυασμῶν τῶν αὐτῶν ἀντικειμένων ἑαυτοῖς συναπτομένων ἀνὰ 2, 3, 4,....ν.

Ἐφαρμογὴ τούτων γίνεται ἐπὶ τῆς λύσεως 3 προβλημάτων. Προτείνονται πρὸς ἄσκησιν 21 προβλήματα διάφορα ἐπὶ τῶν συνδυασμῶν τῶν μεταθέσεων, τῶν μεταβολῶν καὶ τοῦ ὑπολογισμοῦ τῶν πιθανοτήτων πρὸς λύσιν.

Περὶ ἐκθετικοῦ ἀριθμοῦ.

Ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦτον ἐκτίθενται αἱ τέσσαρες θεμελιώδεις πράξεις ἐπὶ τῶν ἀλγεβρικῶν ἐκφράσεων, εἰς ἃς οἱ ἐκθέται εἰσὶ γραμματικοί. Δύναται δὲ ν' ἀποτελέσῃ συστηματικὸν μάθημα ἀλγέβρας.

Περὶ δυνάμεων.

Ἐνταῦθα δίδεται τὸ διάγραμμα τῶν διαδοχικῶν δυνάμεων τοῦ δυωνύμου $(\alpha+\beta)$ ἀπὸ τῆς 1ης μέχρι τῆς 10ης δυνάμεως καὶ ἐξ ἀναλογίας τίθεται ὁ νόμος, καθ' ὃν σχηματίζονται οἱ συντελεσταὶ καὶ οἱ ἐκθέται εἰς τὰς διαδοχικὰς ταύτας δυνάμεις, καὶ ἐπὶ τέλους παρατίθεται ὁ γενικὸς τύπος τοῦ ἐκτυλίγματος τοῦ δυωνύμου $(\alpha+\beta)$ εἰς τὴν μην δύναμιν.

Ἡ δὲ ἀπόδειξις τοῦ διωνύμου γίνεται καὶ διὰ τῶν προόδων πρώτης, δευτέρας, τρίτης, ...τάξεως, ὡς ἑξῆς. Εἰς τὸ διάγραμμα τῶν διαδοχικῶν δυνάμεων τοῦ δυωνύμου δι' ἁπλῆς ἐπιθεωρήσεως ἐξάγεται, ὅτι οἱ συνεργοὶ τῶν κατὰ κάθετον πρώτων ὅρων ἀποτελοῦσι πρόοδον τῆς πρώτης τάξεως, ἧς ὁ

Digitized by Google

τελευταῖος ὅρος θέλει ἀποτελέσει ἀναντιρρήτως τὸν συνεργὸν τοῦ πρώτου ὅρου τοῦ γενικοῦ τύπου. Οἱ συνεργοὶ τῶν κατὰ κάθετον δευτέρων ὅρων, ἐν τῷ διαγράμματι, ἀποτελοῦσι πρόοδον τῆς δευτέρας τάξεως, ἧς ὁ τελευταῖος ὅρος θέλει ἀποτελέσει τὸν συνεργὸν τοῦ δευτέρου ὅρου τοῦ γενικοῦ τύπου· οἱ συνεργοὶ τῶν τρίτων ὅρων ἐν τῷ διαγράμματι σχηματίζουσι πρόοδον τῆς τρίτης τάξεως, ἧς ὁ τελευταῖος ὅρος θέλει ἀποτελέσει τὸν συνεργὸν τοῦ τρίτου ὅρου τοῦ γενικοῦ τύπου, καὶ ἐν γένει οἱ συνεργοὶ τῶν $ν^{ων}$ ὅρων ἐν τῷ διαγράμματι σχηματίζουσι πρόοδον τῆς $ν^{ης}$ τάξεως, ἧς ὁ τελευταῖος ὅρος θέλει ἀποτελέσει τὸν συνεργὸν τοῦ $ν^{ου}$ ὅρου τοῦ γενικοῦ τύπου τῆς ἀναπτύξεως τοῦ δυωνύμου. Ἡ ἀπόδειξις αὕτη, ὡς βλέπομεν, ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς εὑρέσεως τοῦ τελευταίου ὅρου προόδου ἀνηκούσης εἴς τινα τάξιν. Ὁ τελευταῖος δὲ οὗτος ὅρος προσδιορίζεται ἐνταῦθα, ἐκ διαδοχῆς, ἐκ τῶν ὅρων τῆς σχετικῆς προόδου τῆς ἀποτελουμένης ὑπὸ τῶν συνεργῶν τῶν κατὰ κάθετον ὅρων τοῦ διαγράμματος.

Ἀκολούθως ἡ ἐκτύλιξις τοῦ δυωνύμου μετασχηματίζεται εἰς γινόμενον δύο παραγόντων, πολλαπλασιαζομένου καὶ διαιρουμένου συγχρόνως ἑκάστου ὅρου τῆς ἀναπτύξεως, ἀπὸ τοῦ δευτέρου ὅρου γενομένης ἀρχῆς, διὰ τοῦ πρώτου ὅρου τοῦ δυωνύμου, ὑψουμένου εἰς δύναμιν δεικνυομένην ὑπὸ τῆς τάξεως, ἣν κατέχει ἐν τῇ ἀναπτύξει ὁ εἰς τὴν πρᾶξιν ταύτην καθυποβαλλόμενος ὅρος. Ὁ εἷς τῶν δύο τούτων συνεργῶν εἶναι ὁ πρῶτος ὅρος τοῦ δυωνύμου ὑψούμενος εἰς τὴν δύναμιν τοῦ ἐκθέτου τοῦ δυωνύμου, ὁ δὲ δεύτερος παράγων εἶναι σειρά, τῆς ὁποίας πρῶτος μὲν ὅρος εἶναι ἡ μονάς, οἱ δὲ ἑξῆς ὅροι γίνονται ἐκ διαδοχῆς, ἐὰν πολλαπλασιάσωμεν τὸν ἑξῆς ἡγούμενον ἐπὶ τὸ γινόμενον δύο παραγόντων, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ μὲν εἶναι πάντοτε τὸ κλάσμα, τοῦ ὁποίου ἀριθμητὴς εἶναι ὁ δεύτερος ὅρος τοῦ δυωνύμου καὶ παρονομαστὴς ὁ πρῶτος τοῦ αὐτοῦ, ὁ δὲ μεταβλητὸς καὶ εἰς μὲν τὸν δεύτερον ὅρον ἐκθέτης τοῦ δυωνύμου, εἰς δὲ τὸν τρίτον ὅρον, τὸ ἥμισυ τῆς διαφορᾶς μεταξὺ τοῦ ἐκθέτου τοῦ δυωνύμου καὶ τῆς μονάδος· εἰς δὲ τὸν τέταρτον ὅρον, τὸ τέταρτον τῆς διαφορᾶς μεταξὺ τοῦ αὐτοῦ ἐκθέτου καὶ τοῦ 2· καὶ οὕτω καθεξῆς.

Διὰ τοῦ μετασχηματισμοῦ τοῦ ἐκτυλίγματος τοῦ δυωνύμου εἰς γινόμενον δύο παραγόντων ἀνάγεται εὐκόλως ἓν δυώνυμον εἰς οἱανδήποτε δύναμιν, ὄντων τῶν ὅρων τοῦ δυωνύμου ἁπλῶν ἢ συνθέτων μὲ συνεργούς, ἢ εἰς δυνάμεις ὑψουμένων, καὶ θετικῶν, ἢ ἀρνητικῶν· ἕπονται ἐφαρμογαὶ εἰς τέσσαρα παραδείγματα.

Ἀκολούθως, διὰ τῆς *μεθόδου τῶν οριστέων συντελεστῶν*, καταδεικνύεται ὅτι τὸ ἐκτύλιγμα τοῦ δυωνύμου ὑφίσταται καὶ καθ' ἣν περίπτωσιν ὁ ἐκθέτης τῆς δυνάμεως αὐτοῦ ἦναι ἀρνητικός, ἀκέραιος ἢ κλασματικός.

Ἀκολούθως τὸ ἐκτύλιγμα τοῦ δυωνύμου τίθεται ὑπὸ ἁπλουστέραν μορφήν, ἐφ' ἧς ἐφαρμόζονται 2 παραδείγματα ἐπὶ τῶν δυνάμεων καὶ τῆς ἐξαγωγῆς ῥίζης τῶν ἀριθμῶν. Πρὸς τούτοις ἀναφέρονται ἐφαρμογαὶ διὰ τὴν ἐξαγωγὴν τῆς τετραγωνικῆς καὶ κυβικῆς ῥίζης τῶν ἀλόγων ἀριθμῶν.

Περὶ τὸ τέλος τοῦ χειρογράφου ἐκτίθενται 35 μερικὰ προβλήματα πρὸς ἄσκησιν προτεινόμενα. Τὰ περὶ συνδυαστικῆς ἀναλύσεως καὶ περὶ δυνάμεων, ἐν τῷ χειρογράφῳ πραγματευόμενα, ἐπιτυχῶς δύνανται νὰ χρησιμοποιηθῶσι πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ὅσων ἀναφέρονται «περὶ Συνδυασμῶν» εἰς τὰ στοιχειώδη συγγράμματα τῆς Ἀλγέβρας, ἅτινα ἀποβλέπουσι μονομερῶς, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, τὴν ἀπόδειξιν τοῦ τύπου τοῦ δυωνύμου.

Ἐκ τῆς λεπτομεροῦς ἐκθέσεως τῶν ἐν τῷ χειρογράφῳ περιεχομένων καὶ τῶν ἐπισυνημμένων ἡμετέρων κρίσεων, αἵτινες εἰς οὐδὲν ἄλλο ἀποβλέπουσιν ἢ εἰς τὴν ὅσον οἷόν τε διαρρύθμισιν τῶν ἐν αὐτῷ ἀναφερομένων *ἀνωτέρων θεωριῶν*, πρὸς ὄφελος τῶν ἐν τοῖς Γυμνασίοις μαθητευομένων, γίνεται δῆλον ὅτι ἡ *Κιβωτὸς Μαθηματικῶν Προβλημάτων* ἐμπεριέχει ὕλην σημαντικὴν καὶ ποικίλην, *στοιχειώδη* καὶ *ἀνωτέραν*, ἥτις ἐστὶ πρόσφορος διὰ τὴν σπουδάζουσαν νεότητα.

Φρονῶ δὲ ὅτι εὐχῆς ἔργον θέλουσιν ἐκπληρώσει τὰ ἀξιότιμα μέλη τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς ἐπιλαμβανόμενα, ὅσον τάχιον, τῶν πρὸς τὴν ἐκτύπωσιν τοῦ χειρογράφου ἀναγκαιούντων μέτρων, κατὰ τοσοῦτον μᾶλλον καθόσον τὸ χειρόγραφον δὲν ἐκπροσωπεῖ τὸ *νοητικὸν κεφάλαιον* ἀνδρὸς ἀπολαμβάνοντος, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον, τῶν πρὸς τὸν ἐλεύθερον βίον σχετιζομένων ἀγαθῶν, ἀλλ' ἀνδρὸς τοῦ ὁποίου ἡ *ἀνθρώπινος δικαιοσύνη!* ἐστέρησεν ἤδη ἐπὶ δεκαετίαν, θέλει δὲ ἔτι καὶ ἐπὶ πενταετίαν στερήσει σὺν τῇ προσωπικῇ αὐτοῦ ἐλευθερίᾳ τὸν ἐλεύθερον βίον, τὸν μεστὸν *φαιδρότητος, χρυσῶν ὀνει-*

Digitized by Google

ρων, πόθων καὶ *ἐλπίδων*, περιορίσασα τὸν κύκλον τῆς ἐνεργείας του ἐν τῷ ζοφερῷ καὶ ψυχρῷ χώρῳ τῆς εἱρκτῆς.

Ἡ *Κιβωτὸς Μαθηματικῶν Προβλημάτων* ἀφιεροῦται ἐν εἴδει προβλήματος εἰς τὸν παρ' ἡμῖν προσφιλῆ καὶ μεγάθυμον ὁμογενῆ κύριον *Γεώργιον Ζαρίφην*, πρὸς ὃν ἐκ τῆς εἱρκτῆς τῆς κεντρικῆς Ἀστυνομίας Κωνσταντινουπόλεως ὁ συγγράψας αὐτὴν κύριος Ἀθανάσιος Δημητριάδης ἀποτείνεται οὕτως· «Ὑμῖν τοίνυν, φιλογενέστατε καὶ φιλανθρωπότατε »ἄνερ, ἀνατίθημι ταυτηνὶ τὴν *Κιβωτόν*, καὶ »Ὑμεῖς ἀποδέξασθε αὐτὴν εὐμενῶς, ὡς ὁ »βασιλεὺς τῶν Περσῶν ἀπεδέξατό ποτε τὸ »ὕδωρ ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ χωρικοῦ, μεμνη»μένος, *ὅτι τὸ μὲν σῶμα θνητὸν ἅπαντες »ἔχομεν, κατὰ δὲ τὴν εὐδοξίαν καὶ τοὺς ἐ»παίνους καὶ τὴν φήμην τὴν τῷ χρόνῳ συμ»παρακολουθοῦσαν ἀθανασίας μεταλαμβά»νομεν, ὧν ἄξιον ὀρεγομένους, καθ' ὅσον »οἷοί τέ ἐσμεν, ὁ,τιοῦν πάσχειν*, καὶ ἔστε »βέβαιος ὅτι, ὅταν ἔλθῃ τὸ πεπρωμένον τέ»λος, κείσεσθε μετὰ μνήμης, τὸν ἀεὶ χρόνον »ὑμνούμενοι καὶ θαυμαζόμενοι παρὰ τῶν με»ταγενεστέρων διὰ τὴν εἰς ἐκδόσεις χρησί»μων βιβλίων χρηματικὴν ὑμῶν δαπάνην, »κατὰ πάντα φανέντες ἐφάμιλλοι τῇ ἀοιδίμῳ »καὶ πανυμνήστῳ ἐκείνῃ Ζωσιμαίᾳ Ἀδελφό»τητι καὶ τῷ ἀειμνήστῳ Καπλάνῃ ἐξ ἀρτι»θαλοῦς καὶ ῥαδινῆς ἡλικίας.»

Ἐν Κων/πόλει, τῇ 25 Ἀπριλίου 1877.

Ὁ εἰσηγητὴς τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ.

Digitized by Google

ΠΡΑΚΤΙΚΑ.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΥΟΑ'.

(Έκτακτος).

Τῇ 10 Μαΐου 1876.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν δύο προηγουμένων συνεδριάσεων ὁ κ. Ἰω. Ἀριστοκλῆς, εὐχαριστῶν τοῖς μέλεσιν ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ αὐτοῦ ὡς προέδρου τοῦ Συλλόγου, ἔλεξε τάδε.

«Τιμηθεὶς ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου διὰ τοῦ ὑπάτου τῶν λειτουργημάτων αὐτοῦ, ἐδειλίασα τὸ πρῶτον, ἀναλογισάμενος ὁπόσον αἱ παροῦσαι περιστάσεις εἰσὶν ἀδέξιοι πρὸς πραγματοποίησιν ἀγαθῶν βουλευμάτων· οὐχ ἧττον συνειδὼς τὴν ἱερότητα τοῦ καθήκοντος, ἀνέλαβον τὴν ἐπιβληθεῖσάν μοι ἐντολήν, εἰς οὐδὲν ἕτερον θαρρῶν μετὰ τὴν θείαν ἀντίληψιν ἢ εἰς μόνην τὴν ὁμόθυμον συνδρομὴν πάντων τῶν τοῦ Συλλόγου ἀξιοτίμων μελῶν. Οὐδόλως περὶ ταύτης ἀμφιβάλλω, ἐφ' ὅσον ἀπὸ ταύτης τῆς ἑσπέρας μὲ περικυκλοῦσιν ἐν τῇ προεδρικῇ ἕδρᾳ ἄνδρες, οὓς ἀγαπῶ καὶ τὰ μάλιστα ἐκτιμῶ· γενναιοῦμαι πρὸς τὸ ἔργον ἐφ' ὅσον ἄνδρες φιλόπονοι καὶ πολυμαθεῖς ἀπαρτίζουσι τὰς ἐπιτροπάς, αἵτινές εἰσιν αἱ θεμέλιοι αὐτοὶ τοῦ Συλλόγου. Ἐπὶ τούτοις ἐνήδομαι πιστεύων ὅτι ἀπολαύω καὶ τῆς εὐνοίας πάντων ἐν γένει τῶν μελῶν καὶ τῶν ἄλλων φιλομούσων ὁμογενῶν. Ταῦτα διανοούμενος αἰσθάνομαι τὸν ζυγόν τοῦτον χρηστὸν καὶ τὸ φορτίον ἐλαφρόν.

»Ἐὰν δὲ μοὶ ἐπιτρέπητε, φίλοι συλλειτουργοὶ καὶ ἀδελφοί, ἵνα ὑποβάλω ὑμῖν καί τινα παράκλησιν, αὕτη ἐστὶν ἡ τῆς συμπνοίας καὶ τῆς ἀγάπης. Τοῦτο, κατ' ἐμέ, ἐστὶ τὸ πλουσιώτερον κεφάλαιον πρὸς εὐόδωσιν καὶ προαγωγὴν τοῦ Συλλόγου. Ἀγαπῶμεν ἀλλήλους, κατὰ χώραν θῶμεν ἕκαστος τὰ τυχὸν ἁμαρτήματα καὶ τὰς ἀσθενείας τοῦ πλησίον, καὶ ἀείποτε συμπαγεῖς διατελῶμεν.

»Πρὸς τῇ κοσμοπολίτιδι ταύτῃ ἀρετῇ σχῶμεν καὶ τὴν ἀκριβῆ τοῦ καθήκοντος ἡμῶν συνείδησιν· οὐδὲν γὰρ τούτου ἱερώτερον· ἡ τούτου ἐκπλήρωσις ἔστω τὸ κυριώτερον τῶν ἡμετέρων μελημάτων. Εἴπερ τὰς δύο ταύτας ἀρετὰς κατέχωμεν, οὐδ' ἐγὼ ὁ ἐλάχιστος οὐδ' οἱ ἄλλοι κοσμήτορες οὐδ' αἱ ἐπιτροπαὶ καὶ τὰ λοιπὰ τῶν μελῶν ὀλιγωρήσομεν τῆς ὀφειλῆς ἡμῶν. Αἱ συνεδριάσεις τοῦ Συλλόγου ἔσονται τακτικαὶ καὶ πολυμελεῖς· οἱ ἀγορευταὶ πολλοί· τὸ προεδρεῖον πάντοτε πλῆρες, καὶ αἱ ἐπιτροπαὶ ἀκάματοι καὶ φερέπονοι. Ἐὰν οὕτω πρὸς τὰ συμφέροντα τοῦ Συλλόγου προσφερώμεθα, τότε μόνον δικαιούμεθα ἵνα καὶ τὸν ἐθνικὸν ὀβολὸν ἐλπίζωμεν· τότε ὅπερ ἀνελάβομεν λειτούργημα ἀξιώματα ὄντως ἡμῖν γενήσονται. Καὶ ἐν τέλει τοῦ Συλλογικοῦ ἔτους εὐπάρυφοι παρελάσαντες, ἐὰν Θεὸς δῷ, δώσομεν εὐπροσώπως τὰς εὐθύνας ἐν τῇ ἐπετείῳ ἑορτῇ. Ὑπὸ τοιούτων ἀγαθῶν ἐμφορούμενοι φρονημάτων καὶ διαθέσεων προβῶμεν μετὰ θάρρους καὶ ἐλπίδος· διότι αἰσχρὸν «δηρόν τε μένειν, κενεόν τε νέεσθαι.»

Μετὰ τὸ πέρας τῆς προσλαλιᾶς τοῦ κυρίου προέδρου ὁ λόγος δίδοται τῷ κ. Γεν. Γραμματεῖ, ὅστις ἀναγινώσκει τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ Συλλόγου.

Εἶτα ὁ κ. πρόεδρος ἐκτιμῶν τὸν ζῆλον καὶ τὴν προθυμίαν, μεθ' ὧν ὁ κ. Ὀδ. Ἰάλεμος εἰργάσθη ἐν τῇ Ἐκπαιδευτικῇ Ἐπιτροπῇ, προτείνει ἵνα ἀποτελῇ μέλος καὶ τῆς Φιλολογικῆς Ἐπιτροπῆς. Ἡ πρότασις τοῦ κυρίου Προέδρου τεθεῖσα εἰς ψηφοφορίαν ἐγένετο παμψηφεὶ παραδεκτή.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Πρόεδρος ἐκφράζει τὴν βαθεῖαν αὐτοῦ λύπην ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ ἀοιδίμου Εὐγενίου τοῦ Ξηροποταμηνοῦ, διακεκριμένου τῆς Ἐκκλησίας ἀνδρὸς καὶ ἐπιτίμου τοῦ Συλλόγου μέλους.

Ὁ κ. Ἡρ. Βασιάδης, τὸ αὐτὸ ἐκφράζων αἴ-

Digitized by Google

σθημα, προστίθησιν ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ μακαρίτου Εὐγενίου παρέσχεν αὐτῷ ἀφορμὴν ἵνα μνησθῇ ὑποθέσεως σχετιζομένης τῷ Συλλόγῳ. Ὁ μακαρίτης Εὐγένιος, λέγει ὁ κ. Βασιάδης, κατὰ τὸ 1863 ἔσπευσε νὰ ἔλθῃ εἰς ἐπικουρίαν τοῦ Συλλόγου ἀναδεξάμενος τρία διαγωνίσματα· ἐκ τούτων ἐχορήγησε μόνον τὸ ἕν, τὰ δὲ λοιπὰ δύο, ἐξ 150 ὀλλανδικῶν φλωρίων ἕκαστον, μένουσιν εἰσέτι ἀνεκτέλεστα· καθ' ἃ δὲ ἤκουσεν, ὁ μακαρίτης ἀποθνήσκων ἀφιέρωσε τὴν βιβλιοθήκην αὐτοῦ εἰς τὸν Σύλλογον. Κατὰ συνέπειαν προτείνει ἵνα εἰδοποιηθῇ περὶ τούτου ὁ ἐνταῦθα ἀδελφὸς αὐτοῦ· ἐν ἐναντίᾳ δὲ περιπτώσει, ἡ Α. Θ. Παναγιότης ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης. Ὁ κ. Πρόεδρος ἐκφράζων τὰς εὐχαριστίας αὐτοῦ πρὸς τὸν κύριον Βασιάδην ἐπὶ τῇ πληροφορίᾳ ταύτῃ, διαβεβαιοῖ ὅτι θέλουσι ληφθῇ πάντα τὰ πρὸς τοῦτο κατάλληλα μέτρα.

Εἶτα ὁ κ. Ἐμμανουὴλ Ἰωαννίδης ἀνέγνω συνέχειαν τῆς *Περὶ ἀνατροφῆς* πραγματείας αὐτοῦ, μετὰ τὸ πέρας τῆς ὁποίας, οὐδενὸς αἰτησαμένου τὸν λόγον, ὁ κ. Πρόεδρος, ἐκφράζων εὐχαριστίας πρὸς τὸν κ. Ἰωαννίδην ἐπὶ τῇ ἀξιολόγῳ αὐτοῦ Πραγματείᾳ, διαλύει τὴν συνεδρίασιν.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΥΟΒ'.

(Ἔκτακτος).

Τῇ 17 Μαΐου 1876.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ὁ κ. Γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ Συλλόγου.

Εἶτα δὲ ἀγγέλλει τὴν προσφορὰν τοῦ *Καρονισμοῦ* καὶ τῆς *λογοδοσίας* τοῦ ἔτους 1875 τοῦ *Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου Θετταλομαγνησίας*.

Εἶτα ὁ λόγος δίδοται τῷ κ. Ἐμμανουὴλ Ἰωαννίδῃ, ὅστις ἀναγινώσκει συνέχειαν καὶ τέλος τῆς *Περὶ ἀνατροφῆς* πραγματείας αὐτοῦ. Μετὰ τὸ πέρας αὐτῆς ὁ κ. Πρόεδρος ἐκφράσας αὐτῷ εὐχαριστίας, διαλύει τὴν συνεδρίασιν.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΥΟΓ'.

(Τακτική).

Τῇ 31 Μαΐου 1876.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ὁ κ. Γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ Συλλόγου.

Ἀκολούθως ἀγγέλλει τὰς ἑξῆς προσφορὰς βιβλίων.

1) Τοῦ κ. Κόντου, προσφέροντος τὸ Ε' τεῦχος τοῦ Φιλολογικοῦ αὐτοῦ περιοδικοῦ ὁ *Λόγιος Ἑρμῆς*.

2) Ἀκαδημίας Στανισλάου *Ἀπάντησιν τοῦ προέδρου αὐτῆς* πρὸς τοὺς δεκτοὺς γενομένους ὡς μέλη κ. κ. Michel καὶ Renauld.

Ἀκολούθως ἀγγέλλεται τὸ πρῶτον ὡς τακτικὸν μέλος τοῦ Συλλόγου ὁ κ. Ἰάκωβος Ἀρτεμιάδης, προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους, Μ. Πανταζῆ καὶ Ἰω. Ἀλιμπέρτη.

Εἶτα ὁ κ. Πρόεδρος φέρει εἰς γνῶσιν τοῦ Συλλόγου, ὅτι κατὰ προηγουμένην πρόσκλησιν συνῆλθον ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου τὰ προεδρεῖα τῶν κυριωτέρων ἐνταῦθα φιλεκπαιδευτικῶν σωματείων, εἰς ἃ ὑπέβαλε πρότασιν περὶ ἐκφράσεως συγχαρητηρίων ἐκ μέρους τῶν κεντρικῶν Συλλόγων καὶ Ἀδελφοτήτων πρὸς τὴν Α. Μ. τὸν νέον Σουλτάνον Μουρὰτ τὸν Β' ἐπὶ τῇ εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσει αὐτοῦ. Ἀκολούθως, τῆς προτάσεως αὐτοῦ δεκτῆς γενομένης, ἐπιτροπὴ ἐξ εἴκοσι καὶ δύο μελῶν συγκειμένη ἐξελέγη, προσφώνημα δὲ συγχαρητήριον ἐνεκρίθη. Τὸ δὲ παρελθὸν σάββατον ἀναφορὰ ἐπεδόθη τῇ Α. Υ. τῷ μεγάλῳ βεζίρῃ, ἀλλ' εἰσέτι δὲν ὡρίσθη ἡ ἡμέρα τῆς παρουσιάσεως.

Τὰ δὲ πρακτικὰ τῆς ἐν λόγῳ συνεδριάσεως ἔχουσιν ὡς ἑξῆς.

«Μαΐου 24 1876.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους.

Παρόντων τῶν Προεδρείων τῶν κυριωτέρων ἐνταῦθα Συλλόγων καὶ Ἀδελφοτήτων, ὁ τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Πρόεδρος κ. Ἰω. Ἀριστοκλῆς ὑποβάλλει πρότασιν περὶ

Digitized by Google

ἐκφράσεως συγχαρητηρίων ἐκ μέρους τῶν ἐνταῦθα φιλεκπαιδευτικῶν σωματείων πρὸς τὴν Α.Μ. τὸν νέον Σουλτάνον ἐπὶ τῇ εἰς τὸν θρόνον ἀναρρήσει αὐτοῦ. Τῆς προτάσεως ταύτης δεκτῆς γενομένης, προσφώνημα κατάλληλον τῇ περιστάσει συνταχθὲν ὑπὸ τοῦ κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους παμψηφεὶ ἐνεκρίθη, ἔχον ὡς ἑξῆς.

«*Μεγαλειότατε !*

»Ἐπὶ τῇ λαοποθήτῳ ἀναβάσει τῆς Υ. Α. Μεγαλειότητος ἐπὶ τοῦ θρόνου τῶν ἐνδόξων Αὐτῆς προγόνων καὶ ἡμεῖς οἱ ἐλάχιστοι Αὐτῆς θεράποντες, τετιμημένοι διὰ τῆς ἀντιπροσωπείας τῶν ἐν τῇ Ὀθωμ. Αὐτοκρατορίᾳ κεντρικῶν ἑλλην. ἐκπαιδευτικῶν σωματείων, τολμῶμεν ἵνα ἐμφανισθῶμεν ἐνώπιον Αὐτῆς, ὅπως ἐν ὀνόματι αὐτῶν καταθέσωμεν τὰ βαθέα ἡμῶν σεβάσματα καὶ τὴν ἄμετρον τῆς καρδίας ἡμῶν χαρὰν καὶ ἐνδόμυχον ἀγαλλίασιν ἐκδηλώσωμεν.

»Τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, Μεγαλειότατε, ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων τῇ ἐκπολιτιστικῇ αὐτῶν ἰσχύϊ πάντοτε καὶ πανταχοῦ ἐπ' ἀγαθῷ ἐπιδράσαντα, ὑπό τε τῶν φιλομούσων Χαλιφῶν ἐξετιμήθησαν καὶ ἐπὶ τῶν ἐνδόξων ἀπογόνων τοῦ Ὀσμὰν οὐκ ἐπαύσαντο λειτουργοῦντα. Ἤδη δὲ ὑπὸ τὴν ἀμφιλαφῆ αἰγίδα τῆς Υ. Α. Μεγαλειότητος τιθέμενα, πεποίθαμεν ὅτι ἀείποτε τῆς Αὐτοκρατορικῆς Σου προστασίας ἀπολαύσουσι καὶ εἰς τὴν πνευματικὴν τῆς κοινῆς ταύτης πατρίδος ἀναγέννησιν τῇ ὑψηλῇ Σου εὐδοκίᾳ τελεσφόρως συντελέσουσιν.

»Ὑπὸ τοιούτων πόθων καὶ ἀγαθῶν προσδοκιῶν πεπληρωμένοι ἐκ βάθους ψυχῆς Σοὶ προσφωνοῦμεν «Ζώης ἐπὶ μήκιστον ἐπὶ τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Σου θρόνου, Σεπτὲ Ἄναξ.»

Ἀκολούθως οἱ Σύλλογοι προέβησαν εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς τῆς μεταβησομένης παρὰ τῇ Α. Μεγαλειότητι. Ὡς τοιοῦτοι δὲ ἐξελέγησαν οἱ κ.κ. Ἰω. Ἀριστοκλῆς, Δ. Σταματιάδης καὶ Κ. Ἀνθόπουλος ἐκ μέρους τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογ. Συλλόγου. Οἱ κ. κ. Ἡρ. Βασιάδης καὶ Δ. Μαλλιάδης ἐκ μέρους τοῦ Ἠπειρωτικοῦ. Οἱ κ.κ. Ἄκατος καὶ Ἡρωίδης ἐκ μέρους τοῦ Θεσσαλικοῦ. Οἱ κ. κ. Ξ. Ζωγράφος καὶ Σ. Βουτυρᾶς ἐκ μέρους τοῦ Θρᾳκικοῦ. Οἱ κ.κ. Ν. Ζαρίφης καὶ Ἀλ. Πασπάτης ἐκ μέρους τῆς Ἑλληνικῆς Φιλομούσου Ἑταιρίας ἡ «Παλλάς». Οἱ κ.κ. Σπ. Μαυρογένης καὶ Ἀλ. Ζωηρὸς ἐκ μέρους τοῦ ὑπὲρ τῆς γυναικείας παιδεύσεως Συλλόγου. Οἱ κ. κ. Κ. Καλλιάδης, Χρ. Χ. Χρήστου καὶ Βλ. Γαβριηλίδης ἐκ μέρους τῆς «Ξηροκρήνης». Οἱ κ. κ. Εὐαγ. Μισαηλίδης καὶ Ν. Σουλίδης ἐκ μέρους τῆς «Μ.Ἀσίας». Οἱ κ. κ. Κ. Θωμαΐδης καὶ Ζ. Κλεάνθης ἐκ μέρους τῆς Μακεδονικῆς Ἀδελφότητος. Οἱ κ.κ. Γιακοὺπ ἐφέντης καὶ Παπάζογλους ἐκ μέρους τῆς Καππαδοκικῆς Ἀδελφότητος.

Ἐπὶ τούτοις οὐδεμιᾶς ἄλλης προτάσεως ὑπαρχούσης, διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

Ὁ Πρόεδρος
Ιω. Δ. Αριστοκλης.

Ὁ εἰδ. γραμματεὺς
Π. Παπαρρουσης.»

Εἶτα ὁ λόγος δίδοται τῷ κ. Μ. Παρανίκᾳ, ὅστις ἀναγινώσκει «Παρατηρήσεις τινὰς εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Πατριαρχῶν Κων/πόλεως κατὰ τὸ 1676 —1689».

Μετὰ τὸ τέλος τοῦ ἀναγνώσματος τοῦ κ. Μ.Παρανίκα, οὐδενὸς αἰτησαμένου τὸν λόγον, ὁ κ. Πρόεδρος εὐχαριστεῖ αὐτῷ ἐκ μέρους τοῦ Συλλόγου ἐπὶ τῇ σειρᾷ τῶν ἀναγνωσμάτων, ἣν τοσοῦτον φιλοπόνως ἐποιήσατο. Ἀγγέλλων δὲ τὴν ἕνεκεν τοῦ θέρους διακοπὴν τῶν τακτικῶν τοῦ Συλλόγου συνεδριάσεων, κηρύττει τὴν λῆξιν τῆς συνεδριάσεως.

(Ἰδὲ συνεδρίασιν ΥΟΔ').

Ἡ ἐπιτροπή, ἣν ὁ Σύλλογος ἐξελέξατο ὅπως συγχαρῇ τῇ Α. Μ. τῷ Βρασιλιανῷ Αὐτοκράτορι ἐπὶ τῇ ἐνταῦθα ἀφίξει αὐτοῦ, προσεφώνησε διὰ τοῦ κ. Προέδρου τάδε.

«*Μεγαλειότατε !*

»Ἐπιτετραμμένοι παρὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλ. Συλλόγου παριστάμεθα σήμερον ἐνώπιον τῆς Αὐτοκρατορικῆς Σου Μεγαλειότητος, τῇ ὑψηλῇ Αὐτῆς εὐδοκίᾳ, ὅπως ὑποβάλωμεν Αὐτῇ τὰς ὑποκλινεῖς προσρήσεις καὶ τὰ βαθέα αὐτοῦ σεβάσματα ἐπὶ τῇ αἰσίᾳ ἐλεύσει Σου εἰς τὴν παλαιγενῆ ταύτην τοῦ Βύζαντος καὶ τοῦ Κωνσταντίνου πόλιν.

»Ἀπὸ τριῶν ἤδη ἐτῶν ὁ ἡμέτερος Σύλλογος, ἔχων ἀναγεγραμμένον ἐπὶ τῆς προμετωπίδος τῆς βίβλου τῶν ἐπιτίμων αὐτοῦ μελῶν τὸ σεπτὸν ὄνομά Σου, διατελεῖ ἐναβρυνόμενος ἐπὶ τῇ ἐξόχῳ ταύτῃ τιμῇ, ἣν ηὐδόκησας ἵνα περιποιήσῃς αὐτῷ, τεκμήριον τρανώτατον τοῦ ἀκραιφνοῦς φιλελληνισμοῦ Σου. Νῦν δὲ ἀξιωθεὶς ἵνα Σὲ ἴδῃ καὶ αὐτοπροσώπως ἐνταῦθα, ἀμύθητον συναισθάνεται ἐπὶ τούτῳ χαράν, ἀναλογιζόμενος, ὅτι ἡ Αὐτοκρατορικὴ

Digitized by Google

Σου κεφαλή, ὡς καὶ τῷ αὐτοκρατορικῷ διαδήματι κεκόσμηται, τῷ ἀμαραντίνῳ τῆς σοφίας στεφάνῳ συνεστεμμένη, τῆς πολυΐστορος Ἀνατολῆς οὐκ ἐπελάθετο, ἀλλ' «οὔρεά τε σκιόεντα θάλασσάν τε ἠχήεσσαν» διελθών, ἐπέστης ἵνα ἐκ τοῦ σύνεγγυς ἐπὶ τῶν συντετριμμένων παλαιφάτων αὐτῆς λειψάνων καὶ ἐπὶ τῆς κοιτίδος τῆς ἀνακαινιζομένης ἐν αὐτῇ γενεᾶς τὸ ἐταστικόν Σου ὄμμα ξεναγήσῃς.

»Ὡς εὖ παρέστης, Μεγαλειότατε! Ταῦτά Σοι ἀπὸ μέσης καρδίας προσφωνοῦντες ἐκλιπαροῦμεν τὴν Σὴν πολυΐδμονα Μεγαλειότητα, ὅπως, καθ' ὃν χρόνον τὰς ἀκαδημαϊκὰς Αὐτῆς διατριβὰς ἐνταῦθα ποιεῖται, μὴ ἀπαξιώσῃ, ἵνα διὰ τῆς ὑψηλῆς Αὐτῆς παρουσίας τιμήσῃ μετὰ τῆς Μεγ. Αὐτοκρατείρας τὸ γενικὸν τοῦτο τῶν ἑλλην. γραμμάτων ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς Ἀνατολῇ φροντιστήριον τοῦ Ἑλλ. Φιλολογ. Συλλόγου».

Πρὸς ταῦτα ἀπήντησεν ὁ Αὐτοκράτωρ ὡς ἑξῆς.

«Λυποῦμαι διότι δὲν δύναμαι νὰ ἀπαντήσω εἰς τὴν ὡραίαν τοῦ Ξενοφῶντος γλῶσσαν. Πόσον καλὸν ἤθελεν εἶσθαι, εἴποτε ἠδυνάμην ἵνα ποιῶμαι χρῆσιν αὐτῆς. Ἐν τούτοις θέλω πράξει πᾶν ὅ,τι δυνατὸν ὑπὲρ τῆς εὐδαιμονίας τοῦ Συλλόγου. Ἐπιθυμῶ δὲ ἵνα παρευρεθῶ ἔν τινι τῶν συνεδριάσεων αὐτοῦ πρὶν ἢ ἀπέλθω ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.»

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΥΟΔ'.

(*Ἔκτακτος*).

Πρὸς τιμὴν τῆς Α. Μ. τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Βρασιλίας

ΔΟΝ ΠΕΤΡΟΥ ΤΟΥ Β'.

Τῇ 30 7βρίου 1876.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους.

Παρόντων, ἐκτὸς τῆς Α. Μεγαλειότητος τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Βρασιλίας, πλείστων μελῶν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου καὶ πολλῶν ἄλλων ἐξ ἀμφοτέρων τῶν φύλων, ἐν οἷς διεκρίνετο ὁ θεοφ. ἅγιος Ἀμφιπόλεως κ. Ἰάκωβος, ἡ Α. Ἐξ. ὁ πρεσβευτὴς τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς κ. Μέϊναρ, ὁ γενικὸς Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος κ. Μαθιουδάκης, ὁ ἐνταῦθα παρεπιδημῶν Πολωνὸς περιηγητὴς κ. Ὀλεύσκης, ὁ κ. Πρόεδρος ἐκήρυξε τὴν ἔναρξιν τῆς συνεδριάσεως διὰ τῶν ἑπομένων.

«*Φίλον ἀκροατήριον!*

»Ἐνθυμεῖσθε τὴν ὡραίαν ἐκείνην στιγμήν, καθ' ἣν ὁ ἡμέτερος Σύλλογος ἔσχε τὴν ὑψηλὴν τιμήν, ἵνα ἐγγράψῃ μέλος αὐτοῦ ἐπίτιμον τὴν Α. Μεγαλειότητα, τὸν σοφὸν τῆς Βρασιλίας Αὐτοκράτορα Δὸν Πέτρον τὸν Β'. Ἐνθυμεῖσθε τὴν φιλοφρονεστάτην ἀπάντησιν τῆς Α. Μεγαλειότητος, εὐμενῶς ἀποδεξαμένης τὴν ἀναγραφὴν ταύτην. Πόσον ἐχάρημεν ἐκ ψυχῆς καὶ καρδίας τότε· τὰς στιγμὰς ἐκείνας διαδέχεται ἤδη ἑτέρα πολὺ γλυκυτέρα ἐκείνων· τὴν χαρὰν ἡμῶν ἐκείνην ἐπιστέφει σήμερον ἑτέρα πολὺ ζωηροτέρα. Ἡ Α. Μεγαλειότης ὁ Αὐτοκράτωρ τῆς Βρασιλίας, τὸ ἐπίτιμον τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου μέλος, τιμᾷ ταύτην τὴν ἑσπέραν διὰ τῆς ὑψηλῆς Α. παρουσίας τὸν Σύλλογον. Ἀπολαύσωμεν χαίροντες τῆς ὑψηλῆς ταύτης τιμῆς.

»Ὡς εὖ παρέστης, Μεγαλειότατε.»

Εἶτα ὁ λόγος δίδοται τῷ κ. Ξ. Ζωγράφῳ, ὅστις ἀναγινώσκει περιληπτικὴν ἔκθεσιν περὶ τῆς συστάσεως καὶ τῶν ἐργασιῶν τοῦ Συλλόγου, κατὰ τὴν ἑξῆς περίληψιν.

Ὅτε μετὰ τὴν μεγάλην καταστροφὴν τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος αἱ ἑλληνικαὶ Μοῦσαι ἐφυγαδεύθησαν ἐκ τῶν χωρῶν τούτων, ἡ ἐναπολειφθεῖσα ἐνταῦθα ἑλληνικὴ ἐθνότης ἔσχεν ὡς μόνην ἄγκυραν σωτηρίας, ὑποδειχθεῖσαν ὑπὸ τοῦ μεγάλου κατακτητοῦ, τὴν Ἐκκλησίαν, ἥτις οὐ μόνον τὴν πίστιν τῶν πατέρων αὐτῆς διεφύλαξεν ἀλώβητον, ἀλλὰ καὶ τὴν γλῶσσαν καὶ τὰς παραδόσεις, καὶ δὴ καὶ αὐτὸ τὸ ἱερὸν τῆς φιλομαθείας πῦρ ἄσβεστον διετήρησε.

Ἀλλ' ἐπ' ἐσχάτων, ὅτε αἱ μετὰ τῆς Δύσεως σχέσεις τῆς καθ' ἡμᾶς Ἀνατολῆς στενότεραι κατέστησαν, ὁ δ' εὐρωπαϊκὸς πολιτισμὸς ἤρξατο κατακλύζων ἡμᾶς, ἔγνωμεν τὴν ἀνεπάρκειαν τῆς Ἐκκλησίας, ὡς κέντρου ἐκπαιδευτικοῦ θεωρουμένης· ἐφ' ᾧ καὶ συνελθόντες πρὸ 16 ἤδη ἐτῶν τὸν παρόντα συνεστήσαμεν Σύλλογον, μικρὸν μὲν καὶ ταπεινὸν ἀλλ' ὑπὸ τοῦ τῆς προόδου ἐμφορούμενον πνεύματος.

Πρῶτον καὶ σπουδαῖον μέλημα ἐθεώρησεν ἀπ' ἀρχῆς τῆς συστάσεως αὐτοῦ ὁ Σύλλογος τὴν περίσωσιν τῶν μνημείων τῆς τε ἀρχαίας καὶ τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς. Πρὸς τὸν

Digitized by Google

σκοπὸν δὲ τοῦτον συνειργάσθησαν πάνυ φιλοτίμως Ἕλληνές τε καὶ ξένοι.

»Ἑτέρα φροντὶς τοῦ Συλλόγου ὑπῆρξεν ἡ ἔρευνα τῶν τῆς ἑλλ. γλώσσης ἀλλοιώσεων καὶ τῆς ἀλληλουχίας αὐτῆς ἀπὸ τῶν ἀρχαίων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων διὰ τῆς ἐπιμελοῦς συλλογῆς διαφόρων ζώντων γλωσσικῶν μνημείων.

»Ἀλλ' οὐδὲ τὰς θετικὰς ἐπιστήμας ἠμέλησεν ὁ ἡμέτερος Σύλλογος· πλεῖστα τῶν μελῶν ἐπραγματεύθησαν περὶ πολλῶν καὶ διαφόρων ἐπιστημονικῶν θεμάτων.

»Κατὰ τὸ διάστημα δὲ τοῦτο ὁ Σύλλογος καὶ βιβλιοθήκην πολύτιμον κατήρτισε καὶ ὀργανοθήκην τῆς Φυσικῆς ἀπέκτησε, καὶ μουσείου τὰ πρῶτα στοιχεῖα κατέθεσε, καὶ ἀναγνωστήριον διεκόσμησεν.

»Ἐν τούτοις, προϊόντος τοῦ χρόνου, ὁ Σύλλογος εἶδε τὴν ἀνάγκην τοῦ εὐρῦναι τὸν κύκλον τῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ· ἐφ' ᾧ καὶ τροποποιήσας οὐσιωδῶς τὸν κανονισμὸν αὐτοῦ, ἐπεξέτεινε τὴν δικαιοδοσίαν τῶν καθηκόντων αὐτοῦ ἐφ' ἅπασαν τὴν ἐπικράτειαν τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους οὐ μόνον ἐποπτεύων καὶ χρηματικῶς βοηθῶν τὰς ὑπαρχούσας σχολάς, ἀλλὰ καὶ νέας συνιστῶν ἔνθα ἀπ' ἀρχῆς οὐδόλως ὑπῆρχον.»

Μετὰ τὸν κ. Ξ. Ζωγράφον ἀνελθὼν ἐπὶ τὸ βῆμα ὁ κ. Ἰω. Ἀριστοκλῆς ἀνέγνω ἱστορικὴν ἔκθεσιν τῶν ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ Συλλόγου ἀνηρτημένων ἐλαιογραφικῶν εἰκόνων, ἃς ἐδωρήσατο ἄρτι τῷ Συλλόγῳ ὁ πρό τινος ἐν Ῥώμῃ πρεσβευτὴς τῆς Ὑψ. Πύλης κ. Ἀλέξανδρος Καραθεοδωρῆ, διὰ ζωηρῶν χρωμάτων ζωγραφήσας τοὺς ἄνδρας ὅσοι πρὸ τῆς ἁλώσεως καὶ μετ' αὐτὴν μεταφύτευσαν τὰ ἑλληνικὰ γράμματα εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ παραστήσας τὸ μέγα διάφορον καὶ τὸν διακαῆ πόθον, ὃν οἱ ἐν Ἰταλίᾳ ἔδειξαν πρὸ τοὺς ὁμιλοῦντας καὶ διδάσκοντας τὴν γλῶσσαν τοῦ Ξενοφῶντος καὶ τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Πλάτωνος.

Μετὰ τὸ πέρας τῆς ἐκθέσεως ταύτης ὁ κ. Ἀριστοκλῆς, ἀναλαμβάνων τὴν τοῦ προέδρου θέσιν, ἀπέτεινε πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα τὴν ἑπομένην προσφώνησιν.

«*Μεγαλειότατε !*

»Ἀπὸ δεκαέξ ἤδη ἐτῶν ὁ ἑλλ. Φιλολογικὸς Σύλλογος περισυναγαγὼν ἡμᾶς, ὡς περισυνάγει ἡ ὄρνις τὰ νοσσία ἑαυτῆς ὑπὸ τὰς πτέρυγας, τὰ πολυφίλητα τοῦ ἀρχαίου κόσμου γράμματα καὶ τὴν τιμαλφῆ τοῦ νέου ἐπιστήμην ὡς ἀμβροσίαν ἡμῖν παρατίθησι. Τοῖς ἴχνεσι τῶν πατέρων ἡμῶν βαίνοντες καὶ τῷ κανόνι τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν στοιχοῦντες, πολλὴν ἐξ αὐτῶν κομιζόμεθα τὴν ὠφέλειαν· εἴτι παρὰ τοῖς ἄλλοις ἀγαθὸν εὕρηται, τοῦτο προσκτήσασθαι ἐφιέμενοι, φιλοτίμως ἐργαζόμεθα.

»Οὕτως ἀπὸ τῶν ἀκενώτων τοῦ παρελθόντος θησαυρῶν καὶ ἀπὸ τῆς ὁσημέραι βλυζούσης πηγῆς τοῦ ἐνεστῶτος τὰ καλὰ καὶ συμφέροντα ἀρυόμενοι τὸν ἀγαθὸν τοῦ πολιτισμοῦ ἀγῶνα, ὅση δύναμις, ἐναμίλλως ἀγωνιζόμεθα.

»Τὸν πατρῷον τοῦτον πρὸς τὸ ἀληθές, τὸ ἀγαθὸν καὶ καλὸν πόθον ἡμῶν ἐπιρρώνυσι καὶ ἐνισχύει ἡ τοῦ πεφωτισμένου κόσμου ὁσημέραι τρανώτερον ἐνδεικνυμένη πρὸς ἡμᾶς συμπαθὴς καὶ εὔνους διάθεσις. Ἄνδρες, ἐπὶ πολυμαθείᾳ καθολικῆς ὑπολήψεως ἀπολαύοντες, κοσμοῦσι σήμερον τὸν κατάλογον τῶν ἀντεπιστελλόντων καὶ ἐπιτίμων μελῶν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, πολλὰ καὶ σοφὰ ἀνακοινοῦντες ἡμῖν καὶ τὴν ἐπετηρίδα τῶν ἡμετέρων ἔργων περιέργως καὶ μετὰ πολλῆς τῆς στοργῆς ἀποδεχόμενοι. Τῆς γεραρᾶς χορείας τούτων τῶν σοφῶν ἐν τῷ Μητρώῳ προεξάρχει ἡ Αὐτοκρατορικὴ Σου Μεγαλειότης, ἣν μέλος αὐτοῦ ἐπίτιμον μετὰ σεβασμοῦ καὶ χαρᾶς ὁ Σύλλογος ἀνεγράψατο.

»Ταύτην δὲ τὴν ἑσπέραν τιμήσας, Μεγαλειότατε, τὸν ἡμέτερον Σύλλογον διὰ τῆς Ὑψηλῆς Σου παρουσίας νέαν ἐγκαινίζεις αὐτῷ ζωὴν καὶ μέλλον αἴσιον πνευματικῆς εὐημερίας αὐτῷ προμνηστεύῃ. Παρακάθησαι νῦν ἐν μέσῳ ἡμῶν, ὡς Κάρολος ὁ Μέγας περιστοιχούμενος ὑπὸ τῶν ὀτρηρῶν θεραπόντων τῆς ἀρχαίας σοφίας ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ αὐτοῦ Ἀκαδημίᾳ. Ἡ Ὑψηλή Σου αὕτη εὐδοκία, ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς Σου καρδίας ἀπαυγάζουσα, δόξα ἐστὶν ἡμῖν ἐθνικὴ καὶ δύναμις νέα εἰς γενναιοτέρους πνευματικοὺς ἀγῶνας ἡμᾶς παροτρύνουσα.

»Μετ' εὐγνωμοσύνης καὶ παλμῶν καρδίας προσαγορεύομέν Σοι ἐπὶ τῇ ἐξόχῳ ταύτῃ τιμῇ.

»Ἀλλ' εἴπερ κατεδέξω ὡς ὁ Ῥωμαῖος Αὐτοκράτωρ Τραϊανὸς ἐπισκέψασθαι τὸν νεαρὸν τοῦτον ἀγρὸν ἡμῶν, κατάδεξαι, ὡς ἐκεῖνος τὸ ψυχρὸν ὕδωρ, καὶ Σὺ τὰ μικρὰ τούτου πρωτόλεια ἀπὸ τῶν χειρῶν μου εὐμενῶς ἀποδέξασθαι. Κύριος δὲ ὁ Θεὸς κατευθύναι τὰ

Digitized by Google

διαβήματά Σου σώως καὶ ὑγιῶς εἰς τὴν εὐδαίμονα χώραν, ἧς πατρικῶς ἀνάσσεις».

Εἶτα ἡ Α. Μεγαλειότης, λαβοῦσα ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ κ. Προέδρου ὁλόκληρον τὴν σειρὰν τοῦ Περιοδικοῦ, εἶπε διὰ βραχέων γαλλιστὶ τάδε.

«Λυποῦμαι πολὺ διότι δὲν δύναμαι ν' ἀπαντήσω εἰς τὴν ὡραίαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Ἀπὸ παιδικῆς ἡλικίας τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἐσπούδασα καὶ τὴν ἑλληνικὴν ἐδιδάχθην ἱστορίαν. Πόσον ἀμφότεραί εἰσι διδακτικαί! Πάντοτε ἐκ νεότητός μου ἤμην καὶ εἶμαι ἐκ τῶν ζηλωτῶν σπουδαστῶν αὐτῶν καὶ ἐκτιμῶ ταύτας. Διὸ καὶ εὔχομαι ἐκ ψυχῆς καὶ εἰλικρινῶς ὅ,τι ἀγαθὸν τῷ τε ἑλληνικῷ τούτῳ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ καὶ σύμπαντι τῷ ἑλληνικῷ ἔθνει.

«Πόσον λυποῦμαι, τὸ ἐπαναλαμβάνω, διότι δὲν δύναμαι νὰ ὁμιλήσω ἑλληνιστὶ ὡς ὑμεῖς».

Ἐπὶ τούτοις διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΥΟΕ΄.

(Τακτική).

Νοεμβρίου 1, 1876.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν δύο προηγουμένων συνεδριάσεων, ὁ κ. Πρόεδρος φέρει εἰς γνῶσιν τοῦ Συλλόγου, ὅτι τὸ Προεδρεῖον ἔν τινι τῶν συνεδριάσεων αὐτοῦ ἐξελέξατο τετραμελῆ ἐπιτροπήν, ἥτις μεταβᾶσα, ὡς γνωστόν, παρὰ τῇ Α. Μεγαλειότητι τῷ Αὐτοκράτορι τῆς Βρασιλίας συνεχάρη αὐτῷ ἐπὶ τῇ ἐνταῦθα ἀφίξει του, τυχοῦσα φιλοφρονεστάτης καὶ ὅλως ἐξαιρετικῆς ὑποδοχῆς. Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Χατζηχρήστου, ἀφορμὴν λαβὼν ἐκ τοῦ πρακτικοῦ τῆς τελευταίας συνεδριάσεως, ἐκφράζει εὐχαριστίας πρὸς τὸ Προεδρεῖον δι' οὓς κατέβαλε κόπους, ὅπως καταστήσῃ τὴν πρὸς τιμὴν τοῦ Βρασιλιανοῦ Αὐτοκράτορος γενομένην ἔκτακτον συνεδρίασιν ἀξίαν τοῦ τε ξενιζομένου ἐπισήμου προσώπου καὶ τοῦ ὀνόματος, ὅπερ ὁ Σύλλογος κέκτηται.

Εἶτα ὁ λόγος δίδοται τῷ κ. Γεν. Γραμματεῖ, ὅστις ἀναγινώσκει τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ Συλλόγου.

Εἶτα ἀγγέλλει τὰς ἑξῆς προσφορὰς βιβλίων. 1) Α. Μιχαλοπούλου μετάφρασιν *περὶ μοναξίας* ἐκ τῶν τοῦ Ζίμμερμαν. Σατωβριάνου περιγραφὴ ἱερῶν κτλ. (Σῶμ. 1, τόμ. 1). 2) *Τὰ πρακτικὰ τῆς ἐν Ἀθήναις Φιλεκπαιδευτικῆς Ἑταιρίας* τοῦ ἔτους 1875 (Σῶμ. 1). 3) Π. Χούμη τὴν ἐφημερίδα *Ἥλιος* (Σῶμ. 1). 4) Α. Γούδα *Τὸ παρελθόν, τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον τῆς Ἀνατολῆς* (Σῶμ. 2). 5) Τοῦ ἐν Λήμνῳ Συλλόγου *Ἔκθεσιν περὶ τῶν ἀφορώντων αὐτόν* (Σῶμ. 1). 6) Σοφοκλέους τοῦ ἐξ Οἰκονόμων, Νικολάου Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου *Ψόγον περὶ νικοτιανῆς* (Σῶμ. 1). 7) Ἐλευθερίου Θωμᾶ ἀντίτυπον συγγραφῆς ἐπιγραφομένης *Οἱ ἐν Παρισίοις ἑλληνισταὶ καὶ ὁ Βρουνὲ δὲ Πρέσλ.* 8) Γεωργαντοπούλου *Λόγον* κατὰ τὴν διανομὴν τῶν βραβείων καὶ ἐλέγχων ἐν τῷ παρθεναγωγείῳ τῆς *Παλλάδος*. 9) Χ. Ν. Φιλαδελφέως ἀντίτυπα δύο ὑπὸ ἐπιγραφὴν *Τὰ ἀφοριζόμενα ἀπὸ τῶν σχολείων βιβλία.* 10) *Τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας* τὰ *Πρακτικὰ* ἀπὸ Ἰουνίου 1874 μέχρι Δεκεμβρίου 1875. 11) Μιλτιάδου Πανταζῆ *Διδακτικῆς Γραμματικῆς τῆς ἑλλ. γλώσσης τὸ Συντακτικόν.* 12) Γ. Κωνσταντινίδου *Ὁμηρικὴν Θεολογίαν.* 13) Heinrich Kiepert *3 Γεωγραφικοὺς Χάρτας.* 14) Ἰω. Βιθυνοῦ *Τὸν ἀστυχὸν ὀθωμ. Κώδικα* (Σῶμ. 1). 15) Gustave Majer *il Dialetto delle Cronache di Cipro, Imberios and Margarona.* Erste Mitheilung. 16) Τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλλ. γραμμάτων Συλλόγου *Ἔκθεσιν* τῶν κατὰ τὸ 1875 πεπραγμένων. 17) Φιλίππου Ἰωάννου *Φιλολογικὰ πάρεργα* (Σῶμ. 1). 18) Erster Jahrgang καὶ Erster Heft *Mitheilungar des Deutschen Archeologisches institutes* (τόμ. 2). 19) Χ. Πουλίου *Ἱστορίαν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.* 20) Ν. Πεταλᾶ *Θηραϊκῆς γλωσσικῆς ὕλης* τεῦχ. Α΄. 21) Ι. Σακελλίωνος *Πινδάρου Σχόλια Πατμιακὰ* (Σῶμ. 1, τόμ. 1). 22) Καρόλου Γκιών, *Ἱστορίαν τῆς νήσου Σίφνου* (Σῶμ. 1). 23) Α. Χρυσοβελόνη, *Εναρκτήριον Λόγον* εἰς τὰς ἐνιαυσίους ἐξετάσεις τοῦ ἐν Χίῳ Γυμνασίου.

Ἀκολούθως ἀγγέλλεται τὸ δεύτερον καὶ ψηφοφορηθεὶς γίνεται παμψηφεὶ δεκτὸς ὡς τακτικὸν μέλος ὁ κ. Ἰάκωβος Ἀρτεμιάδης, ὑπάλληλος ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν Ἐξωτερικῶν.

Ἀγγέλλονται ὁμοίως τὸ πρῶτον ὡς ἐπίτιμα μὲν μέλη τοῦ Συλλόγου οἱ κ. κ. Β. Β. Grigorief, doyen de la Faculté des langues

Digitized by Google

orientales et professeur de l'Histoire de l'Orient à l'Université de St Pétersbourg, Lord Derby καὶ Earl of Beaconsfield, πρωθυπουργὸς ἐν Ἀγγλίᾳ, προτεινόμενοι ὑπὸ τοῦ Προεδρείου, ἀντεπιστέλλοντα δὲ οἱ κ. κ. P. I. Lerch, γραμματεὺς τῆς ἐν Πετρουπόλει ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας, V. B. Baron Rosen, καθηγητὴς τῆς ἀραβικῆς ἐν τῷ ἐν Πετρουπόλει Πανεπιστημείῳ, Γ. Δεστούνης, καθηγητὴς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἐν τῷ αὐτῷ Πανεπιστημείῳ, καὶ Ι. Βαλαβάνης, σχολάρχης τοῦ ἐν Κερασοῦντι Ἑλλ. Φροντιστηρίου, προτεινόμενοι ὡσαύτως ὑπὸ τοῦ Προεδρείου, τακτικὰ δὲ οἱ κ. κ. Ἰω. Βιθυνός, διευθυντὴς τοῦ Μεταφραστικοῦ γραφείου τοῦ ὀθωμανικοῦ Πανεπιστημείου καὶ Κ. Γεωργαλᾶς, διδάσκαλος, προτεινόμενοι ὑπὸ τῶν κ. κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους, Ι. Ἀλιμπέρτου καὶ Π. Παπαρρούση.

Ἐπὶ τῇ προτάσει τῶν ἀνωτέρω ὡς ἐπιτίμων καὶ ἀντεπιστελλόντων μελῶν τοῦ Συλλόγου ὁ κ. Ματθ. Παρανίκας, λαβὼν τὸν λόγον, ἐρωτᾷ, ἐὰν ἐζητήθη προηγουμένως ἡ γνώμη αὐτῶν ἢ ἁπλῶς καὶ ἐκ προκαταλήψεως τὸ Προεδρεῖον προέβη εἰς τοῦτο. Ὁ κ. Πρόεδρος ἀπαντῶν λεγει, ὅτι καθόσον ἀφορᾷ τοὺς ἐν Ρωσσίᾳ, οὗτοι προτείνονται ὑπὸ τοῦ κ. Συμβουλίδου πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν σχέσεων τοῦ Συλλόγου μετὰ τῶν αὐτόθι λογίων, πρὸς δὲ τοὺς ἐν Ἀγγλίᾳ ἐδόθη νύξις ἐν τῇ ἐπιστολῇ, δι' ἧς συνωδεύοντο τὰ πρὸς αὐτοὺς ἀποσταλέντα περιοδικὰ τοῦ Συλλόγου.

Ἀκολούθως ὁ κ. Μ. Παρανίκας ἀναγινώσκει τὴν «περὶ Μιχαὴλ Ἑρμοδώρου τοῦ καὶ Ληστάρχου, τοῦ Χίου» πραγματείαν αὐτοῦ.

Μετὰ τὸ τέλος τοῦ ἀναγνώσματος τοῦ κ. Μ. Παρανίκα καὶ μετά τινας τοῦ Προέδρου πρὸς τὰ μέλη τοῦ Συλλόγου καὶ τῶν διαφόρων ἐπιτροπῶν ὑπομνήσεις περὶ τῆς τακτικῆς φοιτήσεως τῶν πρώτων ἐν ταῖς τοῦ Συλλόγου συνεδριάσεσι καὶ τῆς μετὰ ζήλου καὶ προθυμίας ἐκπληρώσεως τῶν ἀνατεθειμένων ἐντολῶν τοῖς δευτέροις, φέρει εἰς γνῶσιν τοῦ Συλλόγου ὅτι

α') Ἕνεκα λόγων οἰκονομικῶν τὸ Προεδρεῖον ἐν τῇ τελευταίᾳ αὐτοῦ συνεδριάσει ἀπεφάσισεν, ἵνα περισταλῇ ὅσον οἷόν τε ὁ ὄγκος τοῦ περιοδικοῦ καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀντιτύπων αὐτοῦ, περιοριζομένων τῶν τυπογραφικῶν φύλλων ἑκάστου τεύχους μέχρι τῶν 25—30.

β') Ἐθεώρησε καλὸν ἵνα ὁρίσῃ τριμελῆ ἐπιτροπὴν πρὸς κατάστρωσιν τοπογραφικῶν καὶ ἐθνογραφικῶν στατιστικῶν τῶν ἐπαρχιῶν Μακεδονίας καὶ Θρᾴκης, συγκειμένην ἐκ τῶν κ. κ. Μόρτμαν, Ματθ. Παρανίκα καὶ Θεμ. Σαλτέλη.

Ἐπὶ τῆς πρώτης προτάσεως τοῦ Προεδρείου ὁ κ. Ματθ. Παρανίκας λέγει ὅτι παραδέχεται αὐτὴν τοσούτῳ μᾶλλον καθόσον καὶ τὰ περιοδικὰ τῶν ἐν Γερμανίᾳ Ἀκαδημιῶν μόνον τὸ ἐπιστημονικὸν μέρος περιέχουσιν, ἕνεκα τοῦ ὁποίου ἡ ἔκδοσις αὐτῶν καθίσταται ἧττον δαπανηρά.

Ἐπὶ δὲ τῆς δευτέρας ὁ κ. Ν. Παρανίκας παρατηρεῖ ὅτι ἤθελεν εἶσθαι καλόν, ἐὰν ἡ ἐπιτροπὴ δὲν περιωρίζετο μόνον εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς Μακεδονίας καὶ Θρᾴκης, ἀλλ' ἐξέτεινε τὸν κύκλον τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἐπαρχιῶν, ὧν ἐπίσης ὑπάρχει ἔλλειψις ἀκριβῶν καταστατικῶν καταλόγων.

Ὁ κ. Σαλτέλης προτείνει ἵνα διὰ τὸ κατεπεῖγον τοῦ πράγματος ἡ ἐπιτροπὴ περιορισθῇ μόνον ἐπὶ τῶν δύο τούτων ἐπαρχιῶν, καθότι ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲν ἔχομεν ἀνάγκην καταςατικῶν καταλόγων ὅλων τῶν ἐπαρχιῶν, ἀλλὰ μόνον τῆς Μακεδονίας καὶ Θρᾴκης· μεθ' ὅ, ψηφοφορίας γενομένης, ἐγένετο παραδεκτὴ ἡ ὑπὸ τοῦ κ. Σαλτέλη ὑποστηριχθεῖσα πρότασις τοῦ Προεδρείου.

Ἐπὶ τούτοις διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΥΟϚ'.

(Τακτική).

Τῇ 8 Νοεμβρίου 1876.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ὁ κ. Γεν. Γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ Συλλόγου.

Μετὰ ταῦτα ἠγγέλθησαν τὸ δεύτερον καὶ ψηφοφορηθέντες ἐγένοντο παμψηφεὶ δεκτοὶ ὡς ἐπίτιμα μὲν μέλη οἱ κ.κ. B. B. Grigorief, Lord Derby καὶ Earl of Beaconsfield, ὡς ἀντεπιστέλλοντα δὲ οἱ κ.κ. P. I. Lerch, V. B. Baron Rosen, Γ. Δεστούνης καὶ Ἰω. Βαλαβάνης, τακτικὰ δὲ οἱ κ.κ. Ἰω. Βιθυνὸς καὶ Κ. Γεωργαλᾶς.

Ἀκολούθως ὁ κ. Πρόεδρος φέρει εἰς γνῶσιν τοῦ Συλλόγου, ὅτι τὸ Προεδρεῖον ἀπεφάσισε τὴν ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ Συλλόγου σύστασιν Κυριακοῦ Σχολείου, ἐν ᾧ θὰ προσέρχωνται

Digitized by Google

οἱ ἐγγραφησόμενοι τῶν δημοδιδασκάλων πρὸς ἀκρόασιν μαθημάτων τινῶν ἀπαραιτήτων θεωρουμένων εἰς τὴν τελειοτέραν αὐτῶν μόρφωσιν καὶ ὑπὸ εἰδικῶν διδασκάλων διδασκομένων.

Πρὸς τούτοις ἀνακοινοῖ τῷ Συλλόγῳ, ὅτι ἡ ἐν Ἀθήναις ἐπιτροπὴ τῆς ἐκθέσεως τῶν Ὀλυμπίων διεβίβασε τῷ Συλλόγῳ μετάλλιον χρυσοῦν α^ης τάξεως μετὰ διπλώματος διὰ τοὺς διακριθέντας ἐν αὐτῇ τρεῖς τοπογραφικοὺς χάρτας Κων/πόλεως καὶ τῶν χερσαίων τειχῶν τοῦ Βυζαντίου καὶ δι' ἓξ εἰκόνας Ἐκκλησιῶν καὶ Μονῶν Βυζαντινῶν.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Δ. Σταματιάδης ἀναγινώσκει τὴν περὶ τοῦ *Ἀγῶνος τῆς Ἐπιστήμης* πραγματείαν αὐτοῦ, μετὰ τὸ πέρας τῆς ὁποίας, οὐδενὸς τὸν λόγον αἰτησαμένου, ὁ κ. Πρόεδρος εὐχαριστεῖ αὐτῷ ἐπὶ τῇ ἀξιολόγῳ του πραγματείᾳ καὶ λύει τὴν συνεδρίασιν.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΥΟΖ'.

(Τακτική).

Τῇ 15 Νοεμβρίου 1876.

Προεδρεύοντος τοῦ κ' Ἰω. Ἀριστοκλέους.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ὁ κ. Γεν. Γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ Συλλόγου.

Ὡς προσφορὰν δὲ βιβλίων ἀγγέλλει τὴν τοῦ κ. Χρ. Παπαδοπούλου προσφέροντος τὰ ἀκόλουθα.

1. *Abrégé du célèbre ouvrage* de M. Bossuet.
2. *Λόγοι τῶν ἀττικῶν ῥητόρων*, ὑπὸ Νεοφύτου Δούκα (τόμ. 3).
3. *Πρακτικὴ ἀγρονομία* ὑπὸ Διον. Πύρρου.
4. *Histoire populaire de Napoléon le Grand.*
5. *Tables de Locman avec une Dictionaire analytique.*
6. *Xénophon.*
7. *M. Tullii Ciceronis de natura Deorum.*
8. *Xenophontis Historia Graeca.*
9. *Xenophontis institutio Cyri.*
10. *Le Sécrétaire Universel* par M. Armand Denois.
11. *Delphine* par Mme de Staël.
12. *Histoire Universelle* par M. Amyot.
13. Victor Hugo *les Orientales.*
14. *Figures pour l'almanach du bon jardinier.*
15. *Oeuvres de Boileau* par M. Amar.
16. *Essai sur l'éloquence* par J. S. Maury.
17. *Discours sur l'Histoire universelle* par Bossuet.
18. J. Michelet *l'amour.*
19. *Grammaire complète* par M. Poitvin.
20. *Histoire d'un homme enrhumé.*
21. *La Science maternelle* par Mme Beaudoun.
22. *Le Sécrétaire de tout le monde* par Horquart.
23. *Kitab Mouhtechar* (ἀραβικὴ γεωγραφία).
24. *Κεσοὺρ Deroun* (βιβλίον τουρκικόν).
25. *Συντακτικὸν τῆς ἑλλ. γλώσσης* ὑπὸ Γ. Παυλίδου.
26. *Γραμματικὴ τῆς Τσακωνικῆς Διαλέκτου.*
27. *Γενικὸς Κανονισμὸς* περὶ τῆς διευθετήσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν.
28. *Ἀνάμικτα ἢ φιλολογικαὶ καὶ ἀρχαιολογικαὶ παρατηρήσεις* ὑπὸ Γ. Χρυσοβέργη.
29. *Ὁ ἐν τῇ Μ. Ἐκκλησίᾳ Δεσποτικὸς Θρόνος* ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ.
30. *Le droit de Succession en Turquie* par Zia-bey.
31. *L'Hellénisme et la lanque Grecque* par......
32. *Παράρτημα τῆς ἀληθείας τῆς Οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας.*
33. *Χρονογραφία* περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν ἐν Μάνῃ Στεφανοπούλων.
34. *Histoire de la Russie* par A. de Lamartine.
35. *Ἀλγέβρας* τὰ τοῦ α^ου καὶ 6^ου βαθμοῦ ὑπὸ Χ. Βάφα.
36. *Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων ἢ περὶ Ὅρκου.*
37. *Ἰωσὴφ Γαριβάλδης* ὑπὸ Δ. Π.
38. *Satires contre les Shophistes* par A. Timoni.
39. *Στοιχειώδης σειρὰ γεωγραφικῶν μαθημάτων* ὑπὸ Σταθοπούλου.
40. *Τὰ Μοναστήρια* ὑπὸ Ἀνδρ. Μάμουκα.
41. *Ἐγχειρίδιον ἢ Ὁδηγὸς τῆς Ἀλληλοδιδακτικῆς* μεθόδου ὑπὸ Ι. Κοκκώνη.
42. *Ἑλληνικὸν Ἀνθολόγιον* ὑπὸ Γ. Παπασλιώτου.

Digitized by Google

43. *Τὰ κατὰ τοῦ ἐν Ἑλλάδι Μονοπωλίου* ὑπὸ Γ. Πολυμέρη.

44. *Δοκίμιον Ἱστορικὸν περὶ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας* ὑπὸ Ι. Φιλήμονος.

45. Σπυρίδωνος Τρικούπη *Ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως* (τόμ. Α').

46. *Ἐμπορικὸν φρασεολόγιον* ὑπὸ Καλαποδοπούλου.

47. *La Turquie et l'Europe en 1867* par Valmy.

48. *Poesies Turques et Persans* par Charles Vernay.

49. *Ἔγγραφα* ἀφορῶντα τὴν ἐν Παρισίοις σύνοδον.

50. *Ministére des affaires étrangéres.*

51. *Χρηστομάθεια τῆς ἀγγλικῆς γλώσσης* ὑπὸ Κασιμάτη.

52. *Navigation de la Méditerannée* (χάρτης).

53. *Turquie d'Europe* (χάρτης).

54. *Turquie d'Asie* et *Perse* (χάρτης).

55. *Valachie* et *Moldavie* (χάρτης).

56. *Εὐφράτου καὶ Τίγρητος ποταμοῦ* (χάρτης).

57. Χάρτης *Ἀσίας*.

58. » *Ἀμερικῆς*.

59. » *Ρωσσίας*.

60. » *Παλαιᾶς Παλαιστίνης*.

61. » *Καυκάσου*.

62. *Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς λόγοι ἑπτὰ* ὑπὸ Νικολάου τοῦ Καβασίλα (χειρόγραφον).

Ἀκολούθως ἀγγέλλεται τὸ πρῶτον ὡς τακτικὸν μέλος τοῦ Συλλόγου ὁ κ. Ν. Δ. Φωτιάδης, προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. κ. Χατζηχρήστου, Ν. Παρανίκα καὶ Ι. Ἀλιμπέρτου.

Ἀγγέλλεται ὁμοίως ὡς μέλος τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς ὁ κ. Ν. Παρανίκας καὶ ψηφοφορηθεὶς κατὰ τὰ νενομισμένα γίνεται παμψηφεὶ δεκτός, προτεινόμενος ὑπὸ τῆς ἰδίας ἐπιτροπῆς.

Λαβὼν δὲ τὸν λόγον ὁ κ. Σταματιάδης ἀναγινώσκει συνέχειαν καὶ τέλος τῆς περὶ τοῦ *Ἀγῶνος τῆς Ἐπιστήμης* πραγματείας αὐτοῦ. (Ἰδὲ ἀνωτ. σελ. 47).

Μετὰ τὸ τέλος τοῦ ἀναγνώσματος τοῦ κ. Σταματιάδου ὁ κ. Π. Καλλιβούρσης παρατηρεῖ ὅτι ἐν τῷ ἀναγνώσματι, ὅπερ ὁ σοφὸς τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ἀντιπρόεδρος ἐποιήσατο, εἴδομεν ἐπιμελέστατα συνειλεγμένα ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς καθόλου ἐπιστήμης καὶ μετὰ πολλῆς ἐκτεθειμένα δυνάμεως λόγου τὰ ἱστορικὰ γεγονότα, ἅτινα μαρτυροῦσι τὴν ὀλεθρίαν ἀντίδρασιν, ἣν ἀντέταξε πρὸς τοὺς ἀνεξαρτήτως ἐρευνῶντας τὰ μυστήρια τοῦ φυσικοῦ κόσμου ἡ μερὶς τῶν κεκλημένων, ὅπως ποδηγετῶσι τὴν ἀνθρωπότητα διὰ τοῦ θείου τῆς χριστιανικῆς πίστεως φωτός. Τὸν πόλεμον τοῦτον εὑρίσκει ὁ κ. Καλλιβούρσης τοσούτῳ μᾶλλον ἀξιοκατάκριτον, καθόσον ἐγένετο δῆθεν ἐν ὀνόματι τῆς θρησκείας, ἧς τὸ θεόγραπτον Εὐαγγέλιον διαρρήδην ἐντέλλεται «αἰτεῖτε καὶ δοθήσεται ὑμῖν· ζητεῖτε καὶ εὑρήσετε· κρούετε καὶ ἀνοιγήσεται ὑμῖν· πᾶς γὰρ ὁ αἰτῶν λαμβάνει καὶ ὁ ζητῶν εὑρίσκει καὶ τῷ κρούοντι ἀνοιγήσεται» (Ματθ.), καί, ὡς ἐκ τοῦ ἀναγνώσματος τοῦ κ. Σταματιάδου ἐξάγεται, καθόσον ἡ μερὶς αὕτη τῶν διωκτῶν ἐπειρᾶτο νὰ ἐμποδίσῃ τὴν χορήγησιν τῶν ἀναγκαίων γνώσεων, δι' ὧν ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ ἀνυψωθῇ καὶ νὰ θαυμάσῃ τὰ θαυμάσια ἔργα τοῦ Δημιουργοῦ, ἀναφωνῶν τὸ τοῦ Προφητάνακτος· «Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε, πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας! (Ψαλμός). Διότι μόνος ὁ ἐπιστάμενος τὰ περὶ τὴν φύσιν καὶ γινώσκων πόσον σκοπίμως καὶ σοφῶς εἰσιν ᾠκονομημένα τὰ κατ' αὐτήν, μόνος οὗτος δύναται νὰ κατανοήσῃ τὴν ἐν παντὶ αὐτῆς τῷ μεγαλείῳ ἄπειρον σοφίαν τοῦ Θεοῦ, ἐν ᾧ τοὐναντίον ὁ ἀδαὴς καὶ ἀφυσιογράφητος οὐδὲν εὑρίσκει τὸ ἀναγγέλλον τὸ μεγαλεῖον αὐτῆς.

Ἐκ μυρίων παραδειγμάτων, ἃ ἠδυνάμεθα ἀνενεγκεῖν, ἐξακολουθεῖ ὁ κ. Καλλιβούρσης, παραδεικνύομεν δύο μόνα, τὰ ἑξῆς· τὸν τῆς ἀνατομίας ἀνεπιστήμονα, τὸν ἀγνοοῦντα ἡλίκη καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ἄλλοις καὶ περὶ τὸν ἀνθρώπινον διοργανισμὸν τελεολογικὴ πρόνοια τοῦ Δημιουργοῦ διαλανθάνει καὶ τὸ ἐν πάσῃ διανοίξει τοῦ στόματος ἐπιβάλλον ἡμῖν εὐγνωμοσύνην πρὸς θαυμασμὸν πρὸς αὐτόν, ἐξαισίως θαυμαστὸν παράδειγμα τῆς εὐεργετικῆς τῷ ἀνθρώπῳ σοφῆς προνοίας τοῦ Πλάστου, ἐν ᾗ ἑκάτερον τῶν ἐν τῇ κατωτέρᾳ σιαγόνι τοῦ ἀνθρώπου ἐσωτερικῶν (ἢ ὀπισθίων) σιαγονικῶν τμημάτων, (δι' ὧν διέρχονται οἱ κατώτεροι φατνιακοὶ ἢ σιαγονικοὶ κλάδοι τοῦ τριδύμου νεύρου), ἔθετο πανσόφως ἐν τῇ θέσει ἐκείνῃ, ἥτις, κατ' ἀκριβῆ γεωμετρικὸν προσδιορισμόν, εὑρίσκεται οὖσα ἐν τῷ κέντρῳ τῆς κυκλικῆς κινήσεως τοῦ κλάδου τῆς κατωτέρας γένυος, ὅπερ μόνον ἐν ἑκάστῃ αὐτῆς κινήσει μένει ἀκίνητον. Τῇ σοφῇ δὲ ταύτῃ ἐκλογῇ τοῦ σημείου ἐκείνου πρὸς τοποθέτησιν τῆς εἰσόδου τοῦ εἰρημένου νεύρου

Digitized by Google

ὀφείλεται τὸ ὅτι ἄνευ συντάσεως αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦτο ἄνευ ἀλγηδόνων, δυνάμεθα διανοίγειν καὶ συγκλείειν τὸ στόμα ἡμῶν. Ἐὰν βραχύ τι περαιτέρω τοῦ σημείου ἐκείνου ἐτίθετο τὸ δι' οὗ εἴσεισιν εἰς τὸν σιαγονικὸν σωλῆνα τὸ ῥηθὲν νεῦρον, ἤθελε συντείνεσθαι τοῦτο ἐν ἑκάστῃ τῆς κατωτέρας σιαγόνος κινήσει καὶ ἐντεῦθεν ἤθελεν ἐμποιεῖσθαι ἡμῖν δριμεῖα ὀδύνη, καθιστῶσα ἀλγεινοτάτην πᾶσαν διάνοιξιν καὶ σύγκλεισιν τοῦ στόματος.

Τὸ ἕτερον τῶν παραδειγμάτων, ὅπερ ἐκ μυρίων ἄλλων λαμβάνοντες θέλομεν ἀναφέρει πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ ὅτι μόνον ὁ ἐπιστάμενος τὰ τῆς φύσεως κατανοεῖ τὸ βάθος τῆς σοφίας, δι' ἧς εἰσι διῳκονομημένα τὰ κατὰ τοὺς ὅρους τῆς ὑπάρξεως καὶ διαιωνίσεως τῶν φυτικῶν ὄντων, ἐστὶ τὸ περὶ τὰ γένη τῶν φυτῶν καὶ τὴν θέσιν τῶν ἀνθέων, ἥτις σκοπεῖ τὴν διευκόλυνσιν τῆς γονιμοποιήσεως τῶν φυτικῶν σπερμάτων ὑπὸ τῆς γύρεως. Ὁ τῆς βοτανικῆς ἀδαής, εἰσιὼν εἰς κῆπον, ἔνθα παντοῖα ἀκμάζουσιν ἄνθη, μόνον τὸ κάλλος καὶ τὴν εὐκοσμίαν αὐτῶν αἰσθάνεται, διαλανθανούσης αὐτὸν παντελῶς τῆς θαυμασίας αὐτῶν ἐκείνης διοργανώσεως, ἥτις στοχάζεται τῆς διαιωνίσεως αὐτῶν. Οὗτος οὐδ' ὑπονοεῖ ὅλως ὅτι καὶ τὸ κεκλιμένον ἢ ὀρθοφυὲς τῶν ἀνθέων σκοπίμως διατέτακται ὑπὸ τοῦ δημιουργήσαντος αὐτά. Ἀλλ' ὁ τῆς βοτανικῆς ἐπιίστωρ πρὸς τῇ λοιπῇ γνώσει τῆς περὶ τὸ φυτικὸν βασίλειον θαυμαστῆς δημιουργικῆς ἐντεχνίας ἐπίσταται τόν τε τελεολογικὸν σκοπὸν τῶν περὶ τὴν γένεσιν μορίων τῶν ἀνθέων καὶ γινώσκει ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ τῆς θέσεως τῶν ἀνθέων ἕξις οὐκ ἔστιν εἰκαία καὶ ἄσκοπος, ἀλλ' ὅτι, ὧν μὲν ὁ ὕπερός ἐστι μείζων τῶν γυρεοφόρων, ταῦτά εἰσι κεκλιμένα, ἵνα οὕτω καταστῇ δυνατὴ ἡ ἐπὶ τὸν ὕπερον μεταχώρησις τῆς γύρεως καὶ ἡ ἐντεῦθεν γονιμοποίησις τῶν φυτικῶν σπερμάτων· ὧν δὲ τοὐναντίον ἐστὶν ἐλάσσων τῶν γυρεοφόρων ὁ ὕπερος, ταῦτα ἐπὶ τῷ ῥηθέντι σκοπῷ εἰσιν ὀρθοφυῆ. Ὁ παρακωλύων λοιπὸν τὴν διάδοσιν τῆς περὶ τὴν γνῶσιν τῶν ὄντων ἐπιστήμης δὲν διαπράττεται μέγα ἀνοσιούργημα πειρώμενος, ἵνα τηρῇ τὴν ἀνθρωπότητα ἐν τῇ ἀγνοίᾳ τῶν θαυμασίων τῆς δημιουργίας καὶ ἀνίκανον πρὸς ἐκτίμησιν τῶν μεγαλείων τοῦ Θεοῦ;

Ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ κ. Σταματιάδου ἐξιστορουμένῳ ὀλεθρίῳ ἀγῶνι κατὰ τῆς ἐπιστήμης, ἐξακολουθεῖ ὁ κ. Καλλιβούρσης, ἐνυπάρχει καὶ δίδαγμά τι, ὅπερ μετ' ἐθνικῆς ὑπερηφανείας ἀναφέρει πρὸς τιμὴν τοῦ ἡμετέρου κλήρου, διατηρήσαντος ἑαυτὸν ἀπηλλαγμένον τοῦ μώμου, ὅτι ἐγένετο διώκτης τῆς ἐπιστήμης, ὡς ὁ καθολικὸς καὶ διαμαρτυρόμενος· καθότι οὗτος οὐ μόνον σχολὰς συνεστήσατο, ἐν αἷς ἀκωλύτως ἐδιδάσκοντο αἱ ἐπιστῆμαι, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ Ἕλληνες κληρικοὶ ἐδίδαξαν κατὰ διαφόρους καιροὺς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας χωρὶς νὰ ἐπηρεασθῶσιν ἀπὸ ἰδέας ἀλλοτρίας τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος.

Ἐν τέλει ὁ κ. Καλλιβούρσης προέτεινεν, ἵνα ὁ Σύλλογος ἐκφράσῃ τὰς εὐχαριστίας αὐτοῦ τῷ κ. Σταματιάδῃ, ἐφ' ᾧ ἐποιήσατο μετὰ τοσαύτης φιλοπονίας καὶ ὀρθῆς κρίσεως ἀναγνώσματι.

Ὁ κ. Καλλιάδης, τὰς αὐτὰς ἐκφράσας εὐχαριστίας, παρατηρεῖ μετὰ λύπης, ὅτι δὲν εἶναι μόνη ἡ ἐπιστήμη, ἥτις κατεδιώχθη, ἀλλὰ πᾶν ὅ,τι καλὸν καὶ καινοφανές, προσέτι δὲ καὶ αὐτὴ ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ διανοητικὴ καὶ πᾶσα ἄλλη ὑπεροχὴ ἤγειραν διωγμούς. Ὡς παράδειγμα δ' ἀναφέρει τὸν ἐξοστρακισμὸν τοῦ Ἀριστείδου, ὅστις οὔτε ὑπὸ ἰδιοτελῶν λειτουργῶν τῆς θρησκείας διενηργήθη οὔτε ὑπὸ λόγων διαδόσεως τῶν ἀνακαλυφθεισῶν ἐπιστημονικῶν ἀληθειῶν προεκλήθη, καὶ τὸν διωγμὸν Ἰω. τοῦ Χρυσοστόμου, ὅστις, κληρικὸς ὤν, ἐξωρίσθη κατ' ἀπόφασιν Τοπικῆς Συνόδου, διότι κατεφέρετο κατὰ τῶν καταχρήσεων καὶ τῆς πολυτελείας τοῦ κλήρου. Ὡς ἐκ τούτου δὲ νομίζει κάπως μεροληπτικὸν νὰ ὑποστηρίζῃ τις, ὅτι μόνη ἡ ἐπιστήμη ὑπέστη τοιοῦτον ἀγῶνα, καὶ ὅτι μόνοι ἱερωμένοι ἐγένοντο διῶκται αὐτῆς· καθότι ὑπάρχει κίνδυνος μήπως ἐπὶ τέλους πεισθῶμεν, ὅτι φύσει προώρισται ἡ μὲν θρησκεία νὰ καταδιώκῃ, ἡ δὲ ἐπιστήμη νὰ καταδιώκηται.

Πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Καλλιάδου λεχθέντα ὁ κ. Καλλιβούρσης παρατηρεῖ, ὅτι οὐδαμῶς διετείνετο ἐν τῷ ἀναγνώσματι αὐτοῦ ὁ κ. Σταματιάδης οὔτε ὅτι μόνη ἡ ἐπιστήμη κατεδιώχθη, οὔτε ὅτι οἱ διῶκται αὐτῆς ἦσαν μόνοι ἱερωμένοι. Δὲν ἀρνεῖται δὲ ὅτι καὶ ἡ ἀρετὴ καὶ ἄλλα αἴτια προὐκάλεσαν διωγμούς, ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἐμποδίζει ἄλλους νὰ διαπραγματευθῶσιν ἐν ἰδίοις ἀναγνώσμασι περὶ τοῦ διωγμοῦ ὃν ὑπέστησαν ἄλλαι τάξεις ἀνθρώπων ἢ ἰδεῶν. Ἂν δέ τινες, ἀνάξιοι θεράποντες τῆς θρησκείας, κατὰ παρανόησιν

Digitized by Google

τῶν ἐνταλμάτων τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἤγειραν πόλεμον κατὰ τῆς ἐπιστήμης, τοῦτο καταλογιστέον εἰς βάρος μόνον τῶν διαπραττομένων τὰ ἄξια μώμου, οὐχὶ δὲ καὶ τῆς καθόλου Ἐκκλησίας.

Ἐπὶ τούτοις, οὐδενὸς ἑτέρου τὸν λόγον αἰτησαμένου, ὁ κ. Πρόεδρος κηρύττει τὴν λῆξιν τῆς συνεδριάσεως.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΥΟΗ'.

(Τακτική).

Τῇ 22 Νοεμβρίου 1876.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως, ὁ λόγος δίδοται τῷ Γεν. γραμματεῖ, ὅστις ἀναγινώσκει τὴν περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου.

Μετὰ ταῦτα ἠγγέλθη τὸ δεύτερον καὶ ψηφοφορηθεὶς κατὰ τὰ νενομισμένα ἐγένετο παραδεκτὸς ὡς τακτικὸν μέλος τοῦ Συλλόγου ὁ κ. Ν. Δ. Φωτιάδης.

Λαβὼν δὲ τὸν λόγον ἀπὸ τοῦ βήματος ὁ κ. Γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὴν «Περὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως τῆς ἐπαρχίας Καλλιπόλεως μετὰ τῶν δήμων αὐτῆς κατὰ διαφόρους φυλὰς ὑπὸ θρησκευτικὴν ἔποψιν» πραγματείαν τοῦ κ. Χρ. Παπαδοπούλου, κωλυθέντος τοῦ ἰδίου νὰ παρευρεθῇ αὐτοπροσώπως.

Μετὰ δὲ τὸ τέλος αὐτῆς ὁ κ. Καλλιβούρσης ποιεῖται τὴν παρατήρησιν ὅτι μεταξὺ τῶν χειρογράφων τῆς βιβλιοθήκης τῆς σχολῆς Καλλιπόλεως ἀναφέρονται ἐν τῷ ἀναγνώσματι τοῦ κ. Παπαδοπούλου καί τινα σπουδαῖα, εἰς τὴν κλασικὴν φιλολογίαν τοῦ ἔθνους ἡμῶν ἀνήκοντα, καὶ περὶ ὧν προτείνει ἵνα ὁ Σύλλογος ἀναθέσῃ τῷ Προεδρείῳ τὴν φροντίδα τοῦ νὰ λάβῃ, ἂν ὄχι ὁλόκληρα ταῦτα, τοὐλάχιστον δείγματά τινα ἐξ ἑνὸς ἑκάστου αὐτῶν, προβῇ δ' ἀκολούθως εἰς τὴν ἐκτύπωσιν αὐτῶν ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ἤθελε κρίνει ταῦτα ἄξια λόγου.

Ὁ κ. Πρόεδρος διαβεβαιῶν τὸν κ. Καλλιβούρσην ὅτι περὶ τούτων θέλει ληφθῇ ἡ δέουσα φροντίς, κηρύττει τὴν λῆξιν τῆς συνεδριάσεως.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΥΟΘ'.

(Τακτική).

Τῇ 29 Νοεμβρίου 1876.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως, ὁ κ. Γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ Συλλόγου.

Ἡ αἴτησις τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς, ἐξαιτουμένης ἵνα τῇ ἐπιτραπῇ ὅπως ποιῆται καὶ δευτέραν ἔκθεσιν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ συλλογικοῦ ἔτους, ἐγένετο παραδεκτή. Ὁμοίως δὲ καὶ ἡ τῆς ἐφορίας τῆς ἐν Σταυροδρομίῳ σχολῆς τῶν ἀπόρων κορασίων, ἐπικαλουμένης τὴν συνδρομὴν τοῦ Συλλόγου καὶ τῶν μελῶν αὐτοῦ διὰ τῆς χορηγίας βιβλίων τῇ ἀρτισυστάτῳ τῆς σχολῆς βιβλιοθήκῃ, μετὰ τῆς παρατηρήσεως ὅμως, ἵνα δοθῶσι τῇ ἀρτισυστάτῳ ταύτῃ βιβλιοθήκῃ βιβλία, ὧν καὶ ἄλλα ἀντίτυπα εὑρίσκονται ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Συλλόγου.

Εἶτα ὁ Γραμματεὺς ἀγγέλλει τὰς ἑξῆς προσφορὰς τοῦ κ. Ἀλ. Καραθεοδωρῆ· ἤτοι 1) τὸν περὶ ἑνώσεως τῶν δύο Ἐκκλησιῶν ὑπὸ τῆς Ψευδοσυνόδου ἐν Φλωρεντίᾳ συνταχθέντα *Ὅρον*, ἐν φωτογραφήματι· 2) τὸ κιβώτιον ἐν ᾧ οὗτος ἐτέθη καὶ τὸ κάλυμμα τοῦ κιβωτίου ἐν ἑτέρῳ φωτογραφήματι· 3) τὸν ἐν Ἰταλίᾳ τάφον τοῦ πατριάρχου Ἰωσὴφ ἐπίσης φωτογραφημένον.

Ἠγγέλθη μετὰ ταῦτα τὸ δεύτερον καὶ ψηφοφορηθεὶς κατὰ τὰ νενομισμένα ἐγένετο παμψηφεὶ παραδεκτὸς ὡς τακτικὸν μέλος τοῦ Συλλόγου ὁ κ. Ἐλευθ. Μαυροκορδάτος.

Ἠγγέλθησαν ὁμοίως ὡς μέλη τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ ψηφοφορηθέντες ἐγένοντο παραδεκτοὶ οἱ κ. κ. Κ. Καλλιάδης, Β. Σαρακιώτης καὶ Α. Λιούμας, προτεινόμενοι ὑπὸ τῆς ἰδίας Ἐπιτροπῆς.

Εἶτα ὁ κ. Πρόεδρος ἀγγέλει τὴν ἀπὸ τῆς προσεχοῦς πέμπτης ἔναρξιν τῶν δημοσίων διαλέξεων, ὡς καὶ τὴν τῶν μαθημάτων τοῦ Κυριακοῦ Σχολείου ἀπὸ τῆς προσεχοῦς Κυριακῆς.

Λαβὼν δὲ τὸν λόγον ὁ κ. Ἰωάσαφ ἀνέγνω τὴν *Περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μελοποιίας τῶν ἀρχαίων βυζαντινῶν Ἑλλήνων* πραγματείαν αὐτοῦ, ἐν ᾗ μετὰ μικρὰν ἀνακεφαλαίωσιν τῶν προειρημένων ἐν τῷ πρώτῳ μέ-

Digitized by Google

ρει τοῦ περὶ ἐκκλησιαστικῆς μελοποιίας τῶν βυζαντινῶν ἀναγνώσματός του προβαίνει εἰς τὴν ἐξήγησιν τοῦ τί ἐστι μελοποιία, πόσους τόπους τῆς φωνῆς διακρίνει, πόσα εἶναι τὰ μέρη αὐτῆς, πῶς ἐνεργοῦνται τὰ μέρη ταῦτα ἐπὶ τῆς μελοποιίας, πῶς ἐμελοποιοῦντο αἱ ψαλμῳδίαι, πόσα εἶναι τὰ εἴδη τῆς ψαλμῳδίας, πῶς ὀνομάζονται καὶ εἰς πόσα γένη μελῶν ἀνάγονται. Πρὸς δὲ ἀνέφερε περὶ τῶν δύο τροχῶν τοῦ τῶν φθόγγων καὶ τῶν ὀκτὼ ἐκκλησιαστικῶν ἤχων, περὶ παραγωγῆς καὶ σημασίας τῶν πολυσυλλάβων φθόγγων, κατὰ Κωνσταντῖνον τὸν Πορφυρογέννητον, περὶ τῶν χαρακτήρων δι' ὧν οἱ βυζαντινοὶ Ἕλληνες βασιζόμενοι ἐπὶ τῶν δύο τροχῶν ἐμελοποίουν καὶ ἔγραφον τὰ διάφορα μέλη τῶν ψαλμῳδιῶν, περὶ διαφόρων ἄλλων σημείων ποιότητος καὶ ἱερογλυφικῶν σημαδοφώνων, 44 τὸν ἀριθμόν, περὶ σημασιῶν καὶ ἀποτελεσμάτων αὐτῶν συντεθειμένων μετὰ τῶν ἐμφώνων χαρακτήρων καὶ περὶ τῶν ἐξηγήσεων αὐτῶν. Φρονεῖ δὲ ὅτι ὅλα τὰ σημεῖα ταῦτα δὲν ἐφευρέθησαν ἐξ ἀρχῆς, ἀλλὰ προϊόντος τοῦ χρόνου καὶ ἐκ διαλειμμάτων, ἄχρις οὗ ἔφθασαν εἰς τὸν βαθμόν, ὃν ὁ κ. Ἰωάσαφ ἐξέθηκε. Διότι, ἐπειδὴ κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀναλόγως τῶν ἀκολουθιῶν αὐτῆς ἦσαν ἐν χρήσει μόνα τὰ σύντομα μέλη, τὰ λεγόμενα εἱρμολογικὰ καὶ στιχηραργικά, δὲν ὑπῆρχεν ἀνάγκη πολλῶν σημείων· ἕνεκα τούτου δὲ εἰς τὰ μέλη ταῦτα δὲν εὑρίσκονται μεγάλα σημεῖα ἢ ὑποστάσεις (σημεῖα σημαίνοντα ἔκτασιν μελῳδίας καὶ ῥυθμικοῦ μέτρου)· ἀλλ' ὅταν αἱ ἀκολουθίαι ἤρξαντο νὰ ἐπεκτείνωνται, ἀπὸ τῆς συστάσεως ἰδίως τῶν μοναστηρίων, καὶ καθιερώθησαν ἀγρυπνίαι, παννυχίδες καὶ ἑορταὶ διάφοροι, εἰσήχθη δὲ καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, τότε ἀνεφάνη καὶ ἐσυστηματοποιήθη ἡ λεγομένη παπαδικὴ τέχνη, εἰς ἣν ἐμπεριέχονται ἅπαντα τὰ ἀργὰ μέλη πρὸς παράστασιν τῶν ὁποίων, ἐπειδὴ τότε ἡ εὐκολία τοῦ χάρτου καὶ τοῦ τύπου δὲν ὑπῆρχε, χάριν οἰκονομίας μεμβράνης καὶ χρόνου ἐφευρέθησαν τὰ ῥηθέντα διάφορα σημεῖα, περιληπτικὴν ἔννοιαν ἔχοντα, δι' ἑκάστου τῶν ὁποίων ἐσημείουν θέσεις καὶ γραμμὰς ὁλοκλήρους. Πρὸς ἀπόδειξιν δὲ τούτου ἀνέφερεν ἐγχειρίδιόν τι, εἰς τὸ ὁποῖον μουσικοδιδάσκαλός τις τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς θέλει νὰ ἑρμηνεύσῃ τὴν μουσικὴν Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, πραγματεύεται κατ' ἀρχὰς περὶ τῆς θεωρίας τῆς μουσικῆς, φιλοσοφῶν ἐπ' αὐτῆς καὶ ἐξηγῶν τὸν σκοπόν, δι' ὃν ἡ μελῳδία εἰσήχθη εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἀκολούθως δὲ περὶ τῶν κυριωτέρων χαρακτήρων λόγον ποιεῖται, ἀλλὰ περὶ τῶν ἄλλων, καθὼς καὶ περί τινων σημείων ποιότητος, ἀτάκτως καὶ ἐν παρόδῳ ἀναφέρει.

Ἀκολούθως μετά τινα περιληπτικὴν ἐξήγησιν τῶν μεγάλων λεγομένων σημαδοφώνων ὁ κ. Ἰωάσαφ προστίθησιν ὅτι, ἐπειδὴ ἐγένετο λόγος πέρυσιν εἰς τὰς συζητήσεις τοῦ πρώτου μέρους τοῦ περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μελοποιίας τῶν βυζαντινῶν Ἑλλήνων ἀναγνώσματός του, πρὸς τελείαν ἀπόδειξιν τῶν λεγομένων του ἔπρεπε νὰ γίνῃ παραλληλισμὸς τῶν ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ μέχρις ἡμῶν σημειογραφιῶν ἐπί τινος ὕμνου· διὸ ἐφρόντισε νὰ εὕρῃ ὕμνους τινὰς ἐν μεμβράναις τετονισμένους διὰ σημειογραφιῶν διαφόρων ἐποχῶν ἀπὸ τοῦ ὀγδόου αἰῶνος μέχρις ἡμῶν, οὓς ἐξηγήσας κατὰ γράμμα καὶ σημασίαν ἔψαλε συνοδευόμενος ὑπὸ παίδων.

Μετὰ τὸ τέλος τοῦ ἀναγνώσματος τοῦ κ. Ἰωάσαφ ὁ ἱεροδιάκονος κ. Δανιήλ, ἐξάρας τὴν σπουδαιότητα αὐτοῦ, καθὸ οὐ μόνον διαχέοντος φῶς εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἡμῶν μουσικήν, ἀλλὰ παρεξομένου ἴσως καὶ ἀφορμὴν εἰς βελτίωσιν τῶν ἐν αὐτῇ κακῶς ἐχόντων, ἐξηγεῖ διὰ μακρῶν τοὺς λόγους, ὅσοι προυκάλεσαν τὴν πρὸς αὐτὴν περιφρόνησιν πολλῶν ἐκ τῶν ἡμετέρων, οἵτινες ἐξοικειωθέντες πρὸς τὴν εὐρωπαϊκήν, ἀπαξιοῦσι καὶ ἐπὶ μικρὸν κἂν νὰ ἀκούσωσι τὴν ἡμετέραν. Φρονῶν δὲ ὅτι τὸ ζήτημα τῆς μουσικῆς ἡμῶν εἶναι τοσούτῳ σπουδαῖον ὅσον καὶ τὸ τῆς γλώσσης προστίθησιν ὅτι, ὁ Σύλλογος ἤθελε πράξει σπουδαιότατον ἔργον, ἄν, ὑπὸ ὅλως ἰδιάζουσαν μέριμναν τὸ ζήτημα τοῦτο λαμβάνων, προέβαινεν εἰς τὴν σύστασιν ἐπιτροπῆς πρὸς ἐξεύρεσιν τῶν καταλλήλων μέσων, δι' ὧν αὕτη ταχέως θὰ ἠδύνατο ν' ἀναλάβῃ τὴν οἰκείαν αὐτῇ θέσιν, καθισταμένη ἀξία τῆς ἐποχῆς, ἐν ᾗ ζῶμεν, καὶ τῶν παραδόσεων τῶν προγόνων μας.

Ἐν τῷ ἀναγνώσματι τοῦ κ. Ἰωάσαφ, ἐξακολουθεῖ ὁ κ. Δανιήλ, δύο τινὰ σπουδαιότατα, κατ' αὐτόν, παρετήρησε. Πρῶτον, ὅτι ἐν ᾧ ἡ μουσικὴ ἡμῶν κατηγορεῖται πρὸς τοῖς ἄλλοις ὅτι ἀπώλεσε καὶ τὸν ῥυθμὸν αὐτῆς, ὁ κ. Ἰωάσαφ διὰ τῶν ψαλέντων καὶ γραφέντων μελῶν ἀπέδειξεν ὅλως τοὐναντίον· δεύτερον, ὅτι τὸ στιχηρὸν ἐκεῖνο τῆς Μαγδαληνῆς

Digitized by Google

Μαρίας, ὅπερ ἔψαλεν ἐν συνοδίᾳ, κλίνει εἰς τὸ εὐρωπαϊκόν· τοῦτο δέ, κατ' αὐτόν, εἶναι τρανὴ ἀπόδειξις, ὅτι ἡ εὐρωπαϊκὴ μουσικὴ ἔχει τὴν καταγωγήν της ἐκ τῆς ἡμετέρας, ἐπειδὴ ὡς ὁ κ. Ἰωάσαφ διαβεβαιοῖ, ὅτι ἡ γραφὴ ἐξ ἧς ἀντέγραψεν αὐτό, εἶναι τοῦ Η^ου^ αἰῶνος, ἤτοι προγενεστέρα τῆς συστηματοποιήσεως τῆς μουσικῆς.

Ἐν τέλει ὁ κ. Δανιὴλ προέτεινεν, ἵνα ὁ Σύλλογος ἐκφράσῃ εὐχαριστίας τῷ κ. Ἰωάσαφ, ἐφ' ᾧ, μετὰ πολλῆς φιλοπονίας συνταξάμενος, ἐποιήσατο ἀναγνώσματι.

Ἀκολούθως ὁ κ. Γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὸ πρόγραμμα τῶν κατὰ τὴν χειμερινὴν ἑξαμηνίαν τοῦ 1876—1877 γενομένων δημοσίων διαλέξεων. Ἡ ἐπιψήφισις αὐτοῦ ἀνεβλήθη μέχρις οὗ συμπληρωθῇ ἐντελῶς.

Ὁ κ. Δ. Πασπαλλῆς, ἀφορμὴν λαβὼν ἐκ τῆς ἀναγνώσεως αὐτοῦ, λέγει ὅτι μετ' εὐχαριστήσεως ἤκουσε μεταξὺ τῶν ἄλλων ἀγορητῶν καὶ τὸ ὄνομα τοῦ κ. Ἰωάσαφ καὶ ὅτι θέμα τῶν διαλέξεων αὐτοῦ ἔσται καὶ πάλιν ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἡμῶν μουσική, εἰς ἣν μετ' ἀξιεπαίνου ζήλου καθ' ἑκάστην καταγίνεται. Οὐχ ἧττον ὅμως λυπεῖται ἀφ' ἑτέρου, διότι κωλυθεὶς ὑπὸ ἄλλης συνεδριάσεως δὲν ἠδυνήθη νὰ παρευρεθῇ ἐγκαίρως εἰς τὸ ἀνάγνωσμα τοῦ κ. Ἰωάσαφ, ἀλλ' ἐκ τῶν τελευταίων, τὰ ὁποῖα ἤκουσεν, ἐπείσθη περὶ τῆς σπουδαιότητος αὐτοῦ, παρακαλεῖ δὲ αὐτὸν ἵνα ἐξακολουθήσῃ μετὰ τοῦ αὐτοῦ ζήλου καταγινόμενος εἰς τὴν ἀρχαίαν ἡμῶν μουσικήν, ἥτις, ὡς οὐκ ἔδει, τοσοῦτον ὑπὸ τῶν νεωτέρων παρημελήθη. Μετά τινας δὲ παρατηρήσεις τοῦ κ. Δανιὴλ περὶ τῆς διαφορᾶς μεταξὺ τοῦ ἀναγνώσματος καὶ τῶν ἐν τῷ προγράμματι ἀναφερομένων διαλέξεων τοῦ Ἰωάσαφ, προστίθησιν ὁ κ. Πασπαλλῆς, ὅτι θεωρεῖ ἀναγκαίαν τὴν σύστασιν τῆς ὑπὸ τοῦ κ. Δανιὴλ ὑποδειχθείσης ἐπιτροπῆς τοσούτῳ μᾶλλον, καθόσον ὁ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον συσταθεὶς Μουσικὸς Σύλλογος διελύθη πρὸ πολλοῦ χωρὶς οὐδένα ν' ἀποφέρῃ καρπόν. Ἀγγέλλει δ' ἐν τέλει ὅτι συλλογὴ χειρογράφων καὶ ἄλλων διαφόρων συγγραμμάτων τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν μουσικῆς, ἀποτελούντων μέρος τῆς περιουσίας τοῦ ἄλλοτε Μουσικοῦ Συλλόγου, εὑρίσκεται παρακατατεθειμένη ἐν τῇ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῇ, καὶ ὅτι διενεργεῖ ἤδη τὴν παραλαβὴν αὐτῆς, ἥτις τὰ μέγιστα θέλει χρησιμεύσει τῇ εἰρημένῃ Μουσικῇ ἐπιτροπῇ.

Ὁ κ. Πρόεδρος εὐχαριστῶν τῷ κ. Πασπαλλῇ ἐκ τῶν προτέρων, κηρύττει τὴν λῆξιν τῆς συνεδριάσεως, ἀγγέλλων συνάμα ὅτι ἕνεκα τῆς ἑορτῆς ἡ συνεδρίασις τῆς προσεχοῦς δευτέρας ἀναβληθήσεται.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΥΠ'.

(Τακτική).

Τῇ 13 Δεκεμβρίου 1876.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους.

Μὴ ὑπαρχόντων πρακτικῶν πρὸς ἀνάγνωσιν, ὁ λόγος δίδοται τῷ κ. Γεν. Γραμματεῖ, ὅστις ἀναγινώσκει περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου.

Εἶτα δ' ἀγγέλλει τὴν παρὰ τοῦ κ. Γλάδστωνος προσφορὰν τῆς τελευταίας περὶ Ἑλλήνων πραγματείας του.

Ἀκολούθως ἀναγγέλλεται τὸ δεύτερον καὶ ψηφοφορεῖται νέον τακτικὸν μέλος, γενόμενος παμψηφεὶ παραδεκτός, ὁ κ. Συμεὼν Χριστοφορίδης, ἰατρὸς τοῦ ἐν Σταυροδρομίῳ διοικητηρίου.

Εἶτα δέ, κατὰ πρότασιν τῆς Φιλολογικῆς Ἐπιτροπῆς, προτείνονται ὡς μέλη αὐτῆς καὶ γίνονται παμψηφεὶ παραδεκτοὶ οἱ κ. κ. Ἰω. Καρολίδης καὶ Ν. Φρυδᾶς.

Εἶτα ὁ κ. Πρόεδρος ἀνακοινοῖ ὅτι τὸ Κυριακὸν Σχολεῖον, ἀρξάμενον τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ ἀπὸ 15 ἤδη ἡμερῶν, ἐξακολουθεῖ τακτικῶς ἀνὰ πᾶσαν Κυριακήν, τὰ δὲ ἀποτελέσματα προαγγέλλονται λίαν εὐάρεστα, ἕνεκα τῆς βαθμηδὸν αὐξούσης συρροῆς τῶν δημοδιδασκάλων ἐκ τῶν διαφόρων τῆς Πρωτευούσης συνοικιῶν, ὧν ὁ ἀριθμὸς ἀνέρχεται ἤδη εἰς τοὺς τεσσαράκοντα.

Οὐχ ἧττον δ' ἀναγκαίαν νομίζει τὸ Προεδρεῖον τὴν σύστασιν μουσικῆς ἐπιτροπῆς θεωρουμένης μιᾶς τῶν ἀναποσπάστων ἐπιτροπῶν τοῦ Συλλόγου, ἀναλαμβανούσης δὲ τὸ διακοπὲν ἔργον τοῦ ἄλλοτε συστάντος καὶ εἶτα διαλυθέντος Μουσικοῦ Συλλόγου. Τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης ὁ σκοπὸς ἔσται τριπλοῦς· πρῶτον φιλολογικός, ἤτοι νὰ ἐξετάσῃ ὑπὸ φιλολογικὴν ἔποψιν τὴν παρ' ἡμῖν μουσικήν, παραβάλλουσα τὰς κατὰ διαφόρους ἐποχὰς φάσεις αὐτῆς ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς πρὸς εὕρεσιν τῶν πρὸς

Digitized by Google

ἀλλήλας διαφόρων σχέσεων αὐτῆς· δεύτερον, παιδαγωγικός, ἤτοι μετὰ προηγουμένην μελέτην καὶ κατὰ τὸ δυνατὸν ἀκριβῆ γνῶσιν τῆς ἐν τοῖς πεπολιτισμένοις ἔθνεσιν ἐν χρήσει παιδαγωγικῆς μουσικῆς νὰ παρασκευάσῃ ὡς οἷόν τε ἀνάλογον ταῖς ἀνάγκαις καὶ ταῖς περιστάσεσι σύστημα τοιαύτης μουσικῆς διδασκαλίας δυναμένης νὰ εἰσαχθῇ ἐν τοῖς παρ' ἡμῖν ἐκπαιδευτηρίοις· καὶ τρίτον νὰ ἐξεύρῃ τὰ κατάλληλα μέσα πρὸς διέγερσιν καὶ ἐν τῷ λαῷ ἀνάπτυξιν τῆς ἠθοποιοῦ καλαισθησίας τῆς μουσικῆς.

Ἡ πρότασις αὕτη ὑποβληθεῖσα εἰς ψηφοφορίαν ἐγένετο παμψηφεὶ κατ' ἀρχὴν παραδεκτή. Ἐπομένως δὲ ὁ κ. πρόεδρος προτείνει ὡς μέλη αὐτῆς τοὺς κ. Δ. Πασπαλλῆν, Ἀνδρ. Σπαθάρην, Ἅγιον Ἀμφιπόλεως κ. Ἰάκωβον, Ἰωάσαφ ἱεροψάλτην καὶ Εὐστράτιον Παπαδόπουλον, οἵτινες ἐγκρίνονται παμψηφεὶ παρὰ τοῦ Συλλόγου, προστίθησι δὲ ὅτι ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη συνερχομένη ἀκολούθως θέλει σκεφθῇ καὶ περὶ ἄλλων καταλλήλων προσώπων, ἵνα συμμετάσχωσιν αὐτῆς, οὓς θέλει ὑποβάλλει τῇ ἐγκρίσει τοῦ Συλλόγου.

Ὁ κ. Χατζῆ-Χρῆστος ἐπιδοκιμάζει τὴν ἐκλογὴν ταύτην, φρονεῖ δὲ ὅτι παρελείφθη ἔτι ἓν μέλος χρησιμώτατον, ὁ κ. Μ. Παρανίκας, καθόσον μάλιστα εἰς τὸν φιλολογικὸν τῆς ἐπιτροπῆς σκοπὸν τὰ μέγιστα δύναται νὰ συντελέσῃ.

Ὁ κ. Μ. Παρανίκας νομίζων ἑαυτὸν ἀναρμόδιον προτείνει τὸν ἀρχιμανδρίτην κ. Γερμανὸν Ἀφθονίδην, καίπερ δυστυχῶς κωλυόμενον ἕνεκα τῆς πασχούσης ὁράσεώς του, μεθ' οὗ ἐλθών, λέγει, ἐσχάτως εἰς ὁμιλίαν, ἔμαθεν ὅτι ἔχει συντεταγμένην διατριβὴν ἀξιόλογον περὶ τοῦ θέματος τούτου.

Ἡ πρότασις τοῦ κ. Χατζῆ-Χρήστου, ὑποστηριζομένη καὶ ὑπὸ τοῦ ἱεροδιακόνου κ. Δανιήλ, ὡς καὶ ἡ τοῦ κ. Παρανίκα, ἐγένοντο παμψηφεὶ παραδεκταί· καθόσον δ' ἀφορᾷ τὸν κ. Γερμανὸν Ἀφθονίδην, κωλυόμενον, ὡς ἐρρέθη, τοῦ νὰ μετέχῃ τῶν συνεδριάσεων τῆς ἐπιτροπῆς, ἐκρίθη ὅπως ἓν μέλος ταύτης μεταβαίνῃ ἑκάστοτε παρ' αὐτῷ καὶ συνεννοῆται περὶ τῶν γινομένων.

Ἀκολούθως ὁ κ. Πρόεδρος ἐκφράζει θερμὰς εὐχαριστίας τῇ Ἐκπαιδευτικῇ Ἐπιτροπῇ ἐπὶ τῇ δραστηριότητι καὶ τῇ προθυμίᾳ μεθ' ἧς αὕτη ἐργάζεται λίαν ἀποτελεσματικῶς.

Εἶτα ὁ λόγος δίδοται τῷ κ. Μ. Παρανίκᾳ, ὅστις ἀναγινώσκει τὴν ὑπὸ τὸν τίτλον *Νεοελληνικὰ πραγματείαν* αὐτοῦ (ἰδὲ ἀνωτ. σελ. 66), μετὰ τὸ πέρας τῆς ὁποίας, οὐδενὸς τὸν λόγον αἰτησαμένου, διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΥΠΑ'.

(Τακτική).

Τῇ 19 Δεκεμβρίου 1876.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν δύο προηγουμένων συνεδριάσεων ὁ κ. Χατζῆ-Χρήστου ἐκ τῶν πρακτικῶν τῆς τελευταίας συνεδριάσεως ἀφορμὴν λαβών, ἐρωτᾷ, ἐὰν ὁ κ. Γερμανὸς Ἀφθονίδης θὰ ἦναι ἐκ τῶν τακτικῶν μελῶν τῆς μουσικῆς Ἐπιτροπῆς, ἢ ἁπλῶς μόνον ἓν τῶν μελῶν αὐτῆς θὰ μεταβαίνῃ ἐνίοτε παρ' αὐτῷ πρὸς ἀνταλλαγὴν ἰδεῶν καὶ συνεννόησιν περὶ τῶν γινομένων.

Ὁ κ. Πρόεδρος ἀπαντῶν λέγει ὅτι ὁ κ. Ἀφθονίδης θ' ἀποτελῇ μὲν μέλος τῆς ἐν λόγῳ ἐπιτροπῆς, ἀλλ' ἐπειδὴ ἕνεκα τῆς πασχούσης ὁράσεώς του δὲν θὰ δύνηται νὰ μετέχῃ τῶν συνεδριάσεων αὐτῆς, ἀπεφασίσθη ἵνα μέλος τι τῆς ἐπιτροπῆς μεταβαίνῃ ἑκάστοτε παρ' αὐτῷ καὶ συνεννοῆται περὶ τῶν γινομένων.

Ἀκολούθως ὁ λόγος δίδοται τῷ Γεν. γραμματεῖ, ὅστις ἀναγινώσκει περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου.

Εἶτα ἀγγέλλονται τὸ δεύτερον καὶ ψηφοφοροῦνται νέα τακτικὰ μέλη, γενόμενοι παμψηφεὶ παραδεκτοί, οἱ κ.κ. Marie de Launay, sécretaire du Conseille superieur des traveaux publics καὶ Ἰω. Καραβασίλης, δημοσιογράφος, προτεινόμενοι ὑπὸ τῶν ἐν τῇ προηγουμένῃ συνεδριάσει ἀναφερομένων.

Ἀκολούθως κατὰ πρότασιν τῶν οἰκείων ἐπιτροπῶν προτείνονται ὡς μέλη τῆς μὲν Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς ὁ κ. Θεμ. Σαλτέλης, τῆς δὲ μουσικῆς ὁ κ. Τριανταφυλλίδης, γενόμενοι παμψηφεὶ παραδεκτοί.

Κατόπιν δὲ κατὰ πρότασιν τοῦ Προεδρείου ἀποφασίζεται ν' ἀποσταλῇ συλλυπητήριος ἐπιστολὴ ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ ἀοιδίμου Ξενοκράτους πρὸς τὸν ἐπ' ἀνεψιᾷ γαμβρὸν αὐτοῦ κ. Γ. Κυριαζῆν, ἰατρόν.

Εἶτα ὁ κ. Μ. Παρανίκας ἀναγινώσκει ἐξα-

Digitized by Google

κολούθησιν τῆς ὑπὸ τὸν τίτλον *Νεοελληνικὰ* πραγματείας αὐτοῦ, μετὰ τὸ πέρας τῆς ὁποίας, οὐδενὸς τὸν λόγον αἰτησαμένου, διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΥΠΒ'.

(Τακτική).

Τῇ 27 Δεκεμβρίου 1876.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. 'Ιω. 'Αριστοκλέους.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως, ὁ κ. Γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ Συλλόγου περιέχουσαν πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ αἴτησιν τῆς ἐν Μ. Ῥεύματι 'Αδελφότητος, ἐξαιτουμένης τὴν αὐτῇ παραχώρησιν τριῶν ὀπτικῶν ἐργαλείων χρησιμευσόντων τῷ κ. Γ. Δημητριάδῃ εἰς δημόσιον ἐν αὐτῇ μάθημα. Ἡ αἴτησις αὕτη ἐγένετο παμψηφεὶ παραδεκτή.

'Ακολούθως δ' ἀγγέλλει τὰς ἑξῆς προσφορὰς βιβλίων.

Κ. Α. Χρυσοβελόνη προσφέροντος δύο ἀντίτυπα τῆς δαπάνῃ αὐτοῦ ἀρτίως ἐκδοθείσης *Ἑρμηνείας τῆς Κυριακῆς προσευχῆς* ὑπὸ Γρηγορίου, Μητροπολίτου Χίου τοῦ Βυζαντίου.

Τῆς ἐν Βερολίνῳ 'Αρχαιολογικῆς ἑταιρίας προσφερούσης τὸ τριακοστὸν τεῦχος αὐτῆς ἐπιγραφόμενον «Χορὸς μουσῶν ἐν ἀναγλύφῳ ἐπὶ μαρμαρίνης βάσεως ἐν 'Αλικαρνασσῷ» ὑπὸ 'Αδόλφου Τρενσκλεουμβούργ.

Εἶτα ἀγγέλλεται τὸ δεύτερον καὶ ψηφοφορηθεὶς κατὰ τὰ νενομισμένα γίνεται παμψηφεὶ δεκτὸς ὡς ἐπίτιμον μέλος τοῦ Συλλόγου ἡ Α. Ἐξ. ὁ Ὑπουργὸς τῆς Παιδείας Γιουσοὺφ Πασσᾶς.

Εἶτα, τοῦ κ. 'Ιορ. Καρολίδου κωλυθέντος νὰ παρευρεθῇ ἐγκαίρως ἐν τῇ συνεδριάσει πρὸς ἀνάγνωσιν τῆς πραγματείας αὐτοῦ, ὁ κ. Πρόεδρος κηρύττει τὴν λῆξιν τῆς συνεδριάσεως.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΥΠΓ'.

(Τακτική).

Τῇ 10 Ἰανουαρίου 1877.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. 'Ιω. 'Αριστοκλέους.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως, ὁ κ. Γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ Συλλόγου.

'Ακολούθως ἀναγγέλλει τὴν παρὰ τοῦ κ. Synvet προσφορὰν τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθέντος ἐθνογραφικοῦ χάρτου.

Μετὰ ταῦτα ἀγγέλλεται τὸ δεύτερον μέλος τακτικὸν ὁ κ. 'Αβραὰμ Μαλιάκας, ὅστις ψηφοφορηθεὶς κατὰ τὰ νενομισμένα γίνεται παμψηφεὶ δεκτός.

Εἶτα ὁ κ. Πρόεδρος ὑποβάλλει πρότασιν τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς περὶ συστάσεως εἰδικῆς ἐπιτροπῆς ἐκ τῶν κ. κ. 'Ανδ. Σπαθάρη, Γ. Δημητριάδου καὶ Γ. Πιτσιλαδῆ πρὸς κρίσιν τῆς ἐκ 1000 ἀριθμητικῶν καὶ ἀλγεβρικῶν προβλημάτων συλλογῆς τοῦ ἐν τῇ εἱρκτῇ διατελοῦντος 'Αθ. Δημητριάδου. Ἡ πρότασις αὕτη ἐγένετο παμψηφεὶ παραδεκτή. 'Ακολούθως δὲ ἀγγέλλει τὴν προσθήκην τοῦ μαθήματος τῆς Πλουτολογίας ἐν τοῖς μαθήμασι τοῦ Κυριακοῦ σχολείου τῶν δημοδιδασκάλων, ὡς καὶ τὴν τοῦ Συνταγματικοῦ δικαίου ἐν ταῖς δημοσίαις διαλέξεσι. Μετὰ ταῦτα ὁ κ. 'Ιορ. Καρολίδης, λαβὼν τὸν λόγον ἀπὸ τοῦ βήματος, ἀναγινώσκει τὸ δεύτερον μέρος τῆς «περὶ γενέσεως γλώσσης» πραγματείας αὐτοῦ ἤτοι «περὶ γενέσεως ἰδιωμάτων ἢ διαλέκτων». Μετὰ δὲ τὸ πέρας αὐτῆς, οὐδενὸς τὸν λόγον αἰτησαμένου, ὁ κ. Πρόεδρος εὐχαριστεῖ τῷ κ. Καρολίδῃ ἐπὶ τῇ ἀξιολόγῳ αὐτοῦ πραγματείᾳ καὶ οὕτω διαλύει τὴν συνεδρίασιν.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΥΠΔ'.

(Τακτική.)

Τῇ 17 Ἰανουαρ. 1877.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. 'Ιω. 'Αριστοκλέους.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως, ὁ γεν. Γραμματεὺς ἀναγινώσκει περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Βασιάδης ἀναγινώσκει τὴν «περὶ Ξενοφῶντος καὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ» πραγματείαν του, μετὰ τὸ πέρας τῆς ὁποίας, οὐδενὸς τὸν λόγον αἰτησαμένου, ὁ κ. Πρόεδρος εὐχαριστεῖ τῷ κ. Βασιάδῃ ἐπὶ τῇ ἀξιολόγῳ αὐτοῦ πραγματείᾳ καὶ διαλύει τὴν συνεδρίασιν.

Digitized by Google

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΥΠΕ΄.

(Τακτική.)

Τῇ 24 Ἰανουαρίου 1877.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως, ὁ κ. Γεν. Γραμματεὺς ἀναγινώσκει περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας.

Εἶτα ἀγγέλλεται, ὅτι οἱ μὲν κ. κ. Alfred Fleckeisen καὶ Hermann Masius προσφέρουσιν τὸ ὑπ' αὐτῶν ἐκδιδόμενον περιοδικὸν τῆς φιλολογίας καὶ παιδαγωγίας, ὁ δὲ κ. Ἀβρ. Μαλτάκας τὸ δεύτερον μέρος τοῦ Τουρκο-Ἑλληνικοῦ Λεξικοῦ του.

Μετὰ ταῦτα ἀγγέλλονται τὸ δεύτερον καὶ ψηφοφορηθέντες κατὰ τὰ νενομισμένα γίνονται παμψηφεὶ δεκτοὶ ὡς ἀντεπιστέλλοντα μέλη οἱ κ. κ. Π. Τσαπάρας, Γυμνασιάρχης ἐν Κερκύρᾳ καὶ Γ. Ἀριστείδης, σχολάρχης ἐν Κυδωνίαις.

Εἶτα, κατὰ πρότασιν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐπιτροπῆς, προτείνεται ὡς μέλος αὐτῆς ὁ κ. Ἰω. Mordtmann (δεύτερος υἱός) γενόμενος παμψηφεὶ δεκτός.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Π. Παπαρρούσης ἀναγινώσκει πραγματείαν «περὶ τῆς οἰκογενείας τῶν ἐκ Γενούης Ζαχαριῶν τῶν ἔν τισι κατὰ τὴν Ἐλάσσονα Ἀσίαν πόλεσι καὶ νήσοις κυριαρχησάντων», οἵτινες, συγγενεῖς ὄντες τοῦ Αὐτοκράτορος Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου καὶ λαβόντες παρ' αὐτοῦ εἰς κτῆσιν τὴν Φώκαιαν, κατέλαβον ἔπειτα τῷ 1303 τὴν Χίον, τὴν Σάμον καὶ τὴν Κῶν καὶ μετεβίβασαν τὴν ἐπὶ τούτων κυριαρχίαν εἰς τοὺς ἀπογόνους των, προσαποκτήσαντες μετ' οὐ πολὺ μεγάλα κτήματα καὶ ἐν τῇ μέσῃ Ἑλλάδι καὶ ἐν Πελοποννήσῳ καὶ ἐπὶ τέλους ἀναβάντες τῷ 1404 εἰς τὸν ἡγεμονικὸν θρόνον τῶν Οὐϊλλαρδουΐνων.

Μετὰ τὸ τέλος τοῦ ἀναγνώσματος τοῦ κ. Π. Παπαρρούση, λαβὼν τὸν λόγον ὁ κ. Πασπάτης ἐξῆρε τὴν σπουδαιότητα τῆς σπουδῆς τοῦ μεσαιωνικοῦ ἡμῶν βίου, ἥτις τοσοῦτον, ὡς μὴ ὤφειλεν, ὑπὸ τῶν ἡμετέρων παρημελήθη, περιέγραψε τὴν τύχην πολλῶν χειρογράφων καὶ τινων ἄλλων ἁγίων λειψάνων καὶ ἐπὶ τέλους συνέστησε τῷ κ. Παπαρρούσῃ τὴν μελέτην τῆς ἱστορίας πολλῶν νήσων τοῦ Ἀρχιπελάγους, ὧν ἡ τοῦ μέσου ἰδίως αἰῶνος χαρακτηρίζει ἀξιοσημειώτους ἐποχὰς διὰ τὴν καθόλου ἱστορίαν.

Ὁ κ. Ὀδ. Ἰάλεμος νομίζει ἄδικον τὴν μομφήν, καθ' ἣν οἱ ἡμέτεροι οὐδόλως ἐπεδόθησαν εἰς τὴν σπουδὴν τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας· καθότι, ἂν δὲν ἔπραξαν τοῦτο, ἀποδοτέον μᾶλλον τὴν αἰτίαν οὐχὶ εἰς τὴν ὀλιγωρίαν αὐτῶν πρὸς τὴν ἱστορίαν τοῦ μεσαιωνικοῦ ἡμῶν βίου, ἀλλ' εἰς τὴν ἔλλειψιν ἰδίως τῶν ἀπαραιτήτων βοηθημάτων, ἅτινα μεταφερθέντα, ὡς γνωστόν, εἰς τὴν Ἰταλίαν, παρέσχον ἀφορμὴν εἰς τοὺς Εὐρωπαίους, ἵνα μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιτυχίας περὶ τούτου πραγματευθῶσιν. Ὡς δευτερεύουσαν αἰτίαν τῆς μὴ περὶ τὴν βυζαντινὴν ἱστορίαν ἐνασχολήσεως τῶν ἡμετέρων ἐπάγεται ὁ κ. Ἰάλεμος καὶ τὸ ἐκ τῆς μελέτης τῆς ἀρχαίας ἡμῶν ἱστορίας παρεχόμενον μέγα ἐνδιαφέρον εἰς πάντα Ἕλληνα, ἕνεκα τοῦ ὁποίου οἱ πλεῖστοι τῶν ἡμετέρων ἐπεδόθησαν μᾶλλον εἰς τὴν σπουδὴν ταύτης ἢ τῆς Βυζαντινῆς.

Ἐν τούτοις, οὐδενὸς ἄλλου τὸν ἐπὶ τούτῳ λόγον αἰτησαμένου, διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΥΠϚ΄.

(Τακτική).

Τῇ 31 Ἰανουαρίου 1877.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως, ὁ λόγος δίδοται τῷ κ. Γεν. γραμματεῖ, ὅστις ἀναγινώσκει περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου.

Μετὰ ταῦτα ἀγγέλλεται τὸ δεύτερον καὶ ψηφοφορηθεὶς κατὰ τὰ νενομισμένα γίνεται παμψηφεὶ δεκτὸς ὡς τακτικὸν μέλος τοῦ Συλλόγου ὁ κ. Ἀθανάσιος Μεγακλῆς, ἀρχιγραμματεὺς τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, προτεινόμενος ὑπὸ τῶν ἐν τῇ προηγουμένῃ συνεδριάσει ἀναφερομένων.

Εἶτα, μετὰ τινας ἐξηγήσεις δοθείσας τῷ κ. Κ. Καλλιάδῃ ὑπὸ τοῦ κ. Προέδρου καὶ ἀναφερομένας εἰς ἀπόφασιν τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς περὶ συστάσεως μικτῆς ἐπιτροπῆς ἐκ μελῶν αὐτῆς τε καὶ τῆς Μουσικῆς ἐπιτροπῆς πρὸς κρίσιν τῶν νεωστὶ ἐκδο-

Digitized by Google

θέντων ᾀσμάτων εἰς εὐρωπαϊκὴν μελῳδίαν τοῦ μακαρίτου Ἠλία Ταντελίδου, ὁ λόγος δίδοται τῷ κ. Βασιάδῃ, ὅστις ἀναγινώσκει συνέχειαν τῆς «περὶ Ξενοφῶντος καὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ» πραγματείας του, μετὰ τὸ τέλος τῆς ὁποίας, οὐδενὸς τὸν λόγον αἰτησαμένου, ὁ κ. Πρόεδρος ἐκφράζει καὶ αὖθις εὐχαριστίας τῷ κ. Βασιάδῃ καὶ διαλύει τὴν συνεδρίασιν.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΥΠΖ'.

(Τακτική).

Τῇ 14 Φεβρουαρίου 1877.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως, ὁ κ. Γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου.

Ἀκολούθως ἀγγέλλει τὰς ἑξῆς προσφορὰς βιβλίων.

1) Albert Dumont προσφέροντος ἀντίτυπον περιοδικοῦ ἐπιγραφομένου *Δελτίον τῆς ἑλληνικῆς ἀλληλογραφίας*.

2) Α. Τέτση, ἀντίτυπον τῆς *Ἀπολογίας καὶ τῶν ἀγορεύσεων* τοῦ Β. Κ. Νικολοπούλου.

3) Ι. Δεκιγάλα, ἀντίτυπον *Φιλοσοφικῶν διαλέξεων μεταξὺ χριστιανοῦ τινος καὶ ἀθρήσκου φιλοσόφου*.

4) Μακεδονικοῦ Συλλόγου ἐν Σέρραις ἀντίτυπον τῆς *Λογοδοσίας* αὐτοῦ κατὰ τὸ ἕκτον ἔτος ἀπὸ τῆς συστάσεώς του.

5) Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου ἐν Θεσσαλονίκῃ ἀντίτυπον ὡσαύτως τῆς κατὰ τὸ τέταρτον ἔτος *Λογοδοσίας* αὐτοῦ.

Εἶτα ὁ κ. Πρόεδρος ἀγγέλλει ὅτι ὁ ὁμογενὴς κ. Ταμβάκος προσφέρει τὸν πρὸς ἐκτύπωσιν τοῦ Ι' Τεύχους τοῦ Περιοδικοῦ τοῦ Συλλόγου ἀναγκαιοῦντα χάρτην, συγχρόνως δ' ἐντέλλεται τῷ κ. Γεν. γραμματεῖ, ἵνα δι' εὐχαριστηρίου ἐπιστολῆς ἀναγγείλῃ τῷ κ. Δ. Ταμβάκῳ τὰς εὐχαριστίας τοῦ Συλλόγου.

Ἀγγέλλεται μετὰ ταῦτα τὸ δεύτερον καὶ ψηφοφορηθεὶς κατὰ τὰ νενομισμένα γίνεται παμψηφεὶ δεκτὸς ὡς τακτικὸν μέλος ὁ ἅγιος Κυζίκου κ. Νικόδημος, προτεινόμενος ὑπὸ τῶν ἐν τῇ προηγουμένῃ συνεδριάσει ἀναφερομένων.

Ἀκολούθως ὁ κ. Πρόεδρος ὑποβάλλει α') πρότασιν περὶ συγκαλέσεως ἐκτάκτου συνεδριάσεως πρὸς ἀνάγνωσιν τῆς ἐκθέσεως τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς, περὶ ἧς, ὡς γνωστόν, ἐλήφθη ἀπόφασις ὑπὸ τοῦ Συλλόγου ἐν προηγουμένῃ συνεδριάσει, συνεπείᾳ αἰτήσεως τῆς ἰδίας ἐπιτροπῆς· β') πρότασιν τῆς αὐτῆς ἐπιτροπῆς, ὅπως ἐν ἐκτάκτῳ ὁμοίως συνεδριάσει ἐκτὸς τῆς ἀνωτέρω ἐκθέσεως ἀναγινώσκηται καὶ ἑτέρα βασιζομένη ἐπὶ τῶν ἐγγράφων ἐκθέσεων τῶν ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν ἀποστελλομένων, ἀμφοτέρων δὲ τούτων περίληψις ν' ἀναγινώσκηται ἀκολούθως ἐν τῇ ἐπετείῳ τοῦ Συλλόγου ἑορτῇ.

Ἀμφότεραι αἱ προτάσεις αὗται ἐγένοντο δεκταί, ἡμέρα δὲ πρὸς ἀνάγνωσιν τῆς πρώτης ὡρίσθη ἡ προσεχὴς τετάρτη.

Εἶτα ὁ κ. Βασιάδης ἀναγινώσκει συνέχειαν τῆς «περὶ Ξενοφῶντος καὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ» πραγματείας του, μετὰ τὸ πέρας τῆς ὁποίας, οὐδενὸς τὸν λόγον αἰτησαμένου, ὁ κ. Πρόεδρος ἐκφράζει αὖθις εὐχαριστίας τῷ κ. Βασιάδῃ καὶ οὕτως διαλύει τὴν συνεδρίασιν.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΥΠΗ'.

(Ἔκτακτος).

Τῇ 15 Φεβρουαρίου 1877.

Ὁ κ. Πρόεδρος κηρύξας τὴν ἔναρξιν τῆς συνεδριάσεως λέγει ὅτι κατὰ τὰ προαποφασισθέντα ὑπὸ τοῦ Συλλόγου πρόκειται ἐν τῇ ἐκτάκτῳ ταύτῃ συνεδριάσει ν' ἀναγνωσθῇ ἡ ἔκθεσις τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς, συντεταγμένη ἐπὶ τῇ βάσει τῶν μέχρι τοῦδε ἀποσταλεισῶν ἐκθέσεων ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν, ἐπιφυλαττομένης τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης ἵνα ποιήσηται δευτέραν ἔκθεσιν ἐν τῷ τέλει τοῦ συλλογικοῦ ἔτους ἐπὶ τῶν σταλησομένων ἄχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης νέων ἐκθέσεων καὶ ὅτι τῶν δύο τούτων ἐκθέσεων περίληψις ἀναγνωσθήσεται ἐν τῇ ἐπετείῳ τοῦ Συλλόγου πανηγύρει. Ἀκολούθως δίδωσι τὸν λόγον τῷ εἰσηγητῇ τῆς ἐπιτροπῆς κ. Ὀδ. Ἰαλέμῳ, ὅστις ἀναγινώσκει τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ἔκθεσιν περὶ τῆς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις καταστάσεως τῶν σχολείων.

Μετὰ δὲ τὴν ἀνάγνωσιν αὐτῆς ὁ κ. Πρόεδρος ἐρωτᾷ, εἴτις ἔχῃ ἵνα ποιήσηται παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς σπουδαιοτάτης ταύτης ἐκθέσεως. Ὁ κ. Βασιάδης, λαβὼν τὸν λόγον, ἐκφράζει θερμὰς εὐχαριστίας τῷ κ. Ἰαλέμῳ

Digitized by Google

ἐπὶ τῇ ἀξιολογωτάτῃ ἐκθέσει του, λυπεῖται δὲ ἐπὶ τῇ ἀπουσίᾳ πολλῶν τοῦ Συλλόγου μελῶν καὶ παρακαλεῖ ἑπομένως, ἵνα αὕτη δημοσιευθῇ καὶ διὰ τῶν ἐφημερίδων, ὅπως αἱ ἐν αὐτῇ σοφαὶ ὑποθῆκαι παραγάγωσι τὸ ποθούμενον ἀποτέλεσμα.

Ἀπαντῶν πρὸς ταῦτα ὁ κ. Πρόεδρος λέγει, ὅτι ἐδημοσιεύθη ἐγκαίρως διὰ τῶν ἐφημερίδων ἡ περὶ τῆς ἐκθέσεως ταύτης εἰδοποίησις καὶ λυπεῖται ἐπίσης καὶ αὐτὸς διὰ τὴν ἀπουσίαν πολλῶν μελῶν, ἅτινα βεβαίως θὰ ἔσπευδον νὰ ἐκφράσωσι τὰς εὐχαριστίας των τῇ Ἐκπαιδευτικῇ Ἐπιτροπῇ καὶ τῷ κ. Ἰαλέμῳ ἰδίᾳ ἐπὶ τῇ σπουδαιοτάτῃ ἐκθέσει αὐτοῦ.

Ὁ κ. Ν. Παρανίκας λέγει ὅτι ἡ διὰ τῶν ἐφημερίδων δημοσίευσις τῆς ἐκθέσεως δὲν ἀπᾴδει πρὸς τὸν Κανονισμόν, ὡς γινομένου τούτου κατ' ἔτος διὰ τὰς ἐνιαυσίους ἐκθέσεις.

Ἐπὶ τέλους ὁ κ. Καλλιάδης ἐκφράζων τὰς εὐχαριστίας αὐτοῦ τῷ κ. Ἰαλέμῳ, λυπεῖται διότι, ὡς μέλος τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς, δὲν ἦτο παρὼν κατὰ τὴν πρώτην αὐτῆς ἀνάγνωσιν μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς, ἵνα δὶς ἀκροάσηται τῆς ἀξιολόγου ταύτης ἐκθέσεως· συμφωνεῖ δὲ περὶ τῆς ὅσον ἔνεστι ταχείας αὐτῆς διὰ τῶν ἐφημερίδων δημοσιεύσεως, χωρὶς νὰ ἀπολέσῃ τὸ δικαίωμα καὶ τῆς διὰ τοῦ Περιοδικοῦ τοῦ Συλλόγου δημοσιεύσεως αὐτῆς· νομίζει δὲ ὅτι, καθ' ἣν γνώμην καὶ ὁ κ. Ἰάλεμος ἐξέφρασε, δέον ν' ἀφαιρεθῶσι προηγουμένως τινὰ ἀφορῶντα εἰς ἄτομα, οἷον τὰ περὶ ἀρχιερέων τινῶν, καὶ εἰς σωματεῖα, καθόσον μάλιστα τινὰ τούτων δὲν εἶναι τοσοῦτον ἀποδεδειγμένα.

Ἐν τέλει, τοῦ Συλλόγου ἀποδεξαμένου παμψηφεὶ τὴν δημοσίευσιν τῆς ἐκθέσεως ταύτης, διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΥΠΘ΄.

(Τακτική).

Τῇ 21 Φεβρουαρίου 1877.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν πρακτικῶν δύο προηγουμένων συνεδριάσεων, ὁ κ. Ὀδ. Ἰάλεμος, ἐκ τῶν πρακτικῶν τῆς Ἐκτάκτου συνεδριάσεως ἀφορμὴν λαβών, παρατηρεῖ ὅτι ἐσφαλμένως ἀναφέρεται ἐν αὐτοῖς ὅτι αὐτὸς ἐξέφρασε τὴν γνώμην ἵνα ἀφαιρεθῶσί τινα ἐκ τῆς ἐκθέσεως τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς εἰς ἄτομα ἀφορῶντα, καθότι αὐτὸς ἀνέφερε τοῦτο ὡς γνώμην τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς, οὐχὶ δὲ ὡς ἰδικήν του.

Ὁ κ. Παρανίκας παρετήρησεν, ὅτι δὲν ἀναφέρεται ἐν τοῖς πρακτικοῖς παρὰ τίνος ἐγένετο πρότασις ὅπως ἡ τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς ἔκθεσις δημοσιευθῇ καὶ διὰ τῶν ἐφημερίδων. Ὁ Εἰδικὸς γραμματεὺς ἀναγινώσκει περικοπήν τινα ἐκ τῶν πρακτικῶν τῆς ἐκτάκτου συνεδριάσεως, ἐξ ἧς φαίνεται ὅτι ἡ πρότασις αὕτη ἐγένετο ὑπὸ τοῦ κ. Βασιάδου.

Ὁ κ. Βασιάδης παρατηρεῖ ὅτι παρελείφθη σπουδαία ἀπόφασις τοῦ Συλλόγου· διότι, ἂν δὲν ἀπατᾶται, ἀπεφασίσθη, τῇ προτάσει τοῦ κ. Καλλιάδου, ἵνα ἡ ἔκθεσις ἀναγνωσθῇ τὸ δεύτερον ἐν τῇ Ἐκπαιδευτικῇ Ἐπιτροπῇ καὶ ὑπογραφῇ παρὰ τῶν μελῶν αὐτῆς, ἀκολούθως δὲ δημοσιευθῇ διὰ τῶν ἐφημερίδων.

Ὁ κ. Ἰάλεμος προστίθησιν, ὅτι ἐγένετο μὲν τοιαύτη πρότασις, ἀλλ' οὐδεμία περὶ αὐτῆς ἐλήφθη ἀπόφασις, ἕνεκα τῆς πρὸς τὸν εἰσηγητὴν τῆς ἐπιτροπῆς εὐμενοῦς διαθέσεως τῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου.

Ὁ κ. Ν. Παρανίκας ἐπάγεται ὅτι, ἂν δὲν ἀπατᾶται, αὐτὸς πρῶτος ἔφερεν ἐν τῷ μέσῳ τὴν πρότασιν ταύτην, ἣν ὁ κ. Καλλιάδης μετά τινος τροποποιήσεως ἐπανέλαβε καὶ αὖθις, ὁ δὲ Σύλλογος παμψηφεὶ ἀπεδέξατο.

Ὁ κ. Πρόεδρος, ἀναγνωρίζων τὴν ὀρθότητα τῶν παρατηρήσεων τοῦ κ. Παρανίκα, προστίθησιν ὅτι πράγματι τοιαύτη ἦτο ἡ ἀπόφασις τοῦ Συλλόγου καὶ ὅτι οὕτω γενήσεται.

Ὁ κ. γεν. Γραμματεὺς ἀκολούθως ἀναγινώσκει περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας.

Εἶτα ἀγγέλλει τὰς ἑξῆς προσφοράς.

1) Γ. Κωνσταντινίδου, διευθυντοῦ τῶν ἐν Φιλιπ/πόλει Ζαριφείων Διδασκαλείων, προσφέροντος ἀντίτυπον τῆς ὑπ' αὐτοῦ συγγραφείσης *ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν*.

2) Ἀγγέλου Νικολαΐδου, προσφέροντος τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδιδόμενον περιοδικὸν *Φιλεργος* (Φυλλάδια 17).

3) Συλλόγου Κορθίου τῆς ἐπαρχίας Ἄνδρου, προσφέροντος ἀντίτυπον τοῦ *Διοργανισμοῦ* του.

4) Γ. Πασχαλίδου, πνευματοπώλου, προσφέροντος λίθον φέροντα ἀνάγλυφον τεθραυσμένον καὶ εὑρεθέντα ἐν Σαρμασηκίῳ ἐν τοῖς θεμελίοις τουρκικῆς οἰκίας.

5) Κ. Decoudray, προσφέροντος ἀντίτυ-

Digitized by Google

που δημοτικῶν ᾀσμάτων τῆς Ἑλλάδος καὶ Ἀνατολῆς μελοποιημένων.

Ἐκ τῆς τελευταίας προσφορᾶς ὁρμώμενος ὁ κ. Πρόεδρος λέγει, ὅτι αὕτη ἐκτὸς τῆς ἱστορικῆς καὶ ἑτέραν ἔχει ἀξίαν, ὡς προερχομένη ἐκ κυρίου τινός, ὅστις εἰς τὴν κατωτέραν ἀνήκων τάξιν, ἐθεώρησε καθῆκόν του νὰ προσφέρῃ αὐτὴν εἰς τὸν Σύλλογον, διότι, κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἔκφρασιν, ἀνήκει εἰς τὸ ἔθνος. Τῷ κυρίῳ τούτῳ, προστίθησιν ὁ κ. Πρόεδρος, ἐξέφρασε προφορικῶς εὐχαριστίας ἐκ μέρους τοῦ Συλλόγου, ἐνετείλατο δὲ τῷ Γεν. γραμματεῖ, ἵνα καὶ δι' ἐπιστολῆς τὰς αὐτὰς ἐκφράσῃ εὐχαριστίας.

Ἀγγέλλονται εἶτα τὸ δεύτερον καὶ ψηφοφορηθέντες κατὰ τὰ νενομισμένα γίνονται παμψηφεὶ δεκτοὶ ὡς τακτικὰ μέλη τοῦ Συλλόγου οἱ κ. κ. Ἐμμανουὴλ Μελανδινὸς καὶ Χριστόδουλος Βουλαλᾶς, προτεινόμενοι ὑπὸ τῶν ἐν τῇ προηγουμένῃ συνεδριάσει ἀναφερομένων.

Ὁ κ. Μ. Παρανίκας τέλος ἀναγινώσκει πραγματείαν «Περὶ τῆς θρησκείας τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων».

Μετὰ δὲ τὸ τέλος αὐτῆς, οὐδενὸς τὸν λόγον αἰτησαμένου, ὁ κ. Πρόεδρος εὐχαριστεῖ αὐτῷ ἐφ' ᾧ μετὰ πολλῆς φιλοπονίας συνταξάμενος ἐποιήσατο ἀναγνώσματι καὶ διαλύει τὴν συνεδρίασιν.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΥϞʹ.

(Τακτική).

Τῇ 28 Φεβρουαρίου 1877.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως, ὁ κ. Γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ Συλλόγου.

Ἀκολούθως ἀγγέλλεται τὸ δεύτερον καὶ ψηφοφορηθεὶς κατὰ τὰ νενομισμένα γίνεται παμψηφεὶ δεκτὸς ὡς ἀντεπιστέλλον μέλος τοῦ Συλλόγου ὁ κ. Γ. Κωνσταντινίδης, διευθυντὴς τῶν Ζαριφείων Διδασκαλείων ἐν Φιλιππουπόλει.

Ὁ κ. Ἡρ. Βασιάδης ἀναγινώσκει συνέχειαν τῆς «Περὶ Ξενοφῶντος καὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ» πραγματείας του, μετὰ τὸ πέρας τῆς ὁποίας, οὐδενὸς τὸν λόγον αἰτησαμένου, ὁ κ. Πρόεδρος ἐκφράζει εὐχαριστίας τῷ κ. Βασιάδῃ καὶ διαλύει τὴν συνεδρίασιν.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΥϞΑʹ.

(Τακτική).

Τῇ 7 Μαρτίου 1877.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως, ὁ κ. Γεν. Γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ Συλλόγου.

Ἐπὶ τῇ ἐπιστολῇ τοῦ κ. Ἰω. Δ. Ταντα-λίδου προσφέροντος, συνῳδὰ τῇ ἐπιθυμίᾳ καὶ προθέσει τοῦ μακαρίτου θείου του Ἠλία Ταντα-λίδου, τῷ Συλλόγῳ 60 ἀντίτυπα τῶν διὰ τὰ παιδία καὶ σχολεῖα ᾀσμάτων αὐτοῦ πρὸς διανομὴν εἴς τινα τῶν ἡμετέρων ἀπόρων σχολείων, συναποστέλλοντος δὲ ἐξ ἰδίων ἀντίτυπον τῶν αὐτῶν ᾀσμάτων διὰ τὴν τοῦ Συλλόγου βιβλιοθήκην, ἐνεκρίθη, τῇ προτάσει τοῦ κ. Σάρρου, νὰ σταλῇ εὐχαριστήριος ἐπιστολὴ τῇ οἰκογενείᾳ τοῦ ἀοιδίμου Ἠλία Ταντα-λίδου.

Ὁ κ. Πρόεδρος ἀκολούθως ὑποβάλλει πρότασιν τοῦ Προεδρείου περὶ τῆς ἐν τοῖς μέλεσιν ἐπανόδου μελῶν τινων διαγραφέντων, διότι ἕνεκεν ἀποδημίας ἢ καὶ ἄλλων λόγων ἀνεξαρτήτων τῆς θελήσεως αὐτῶν δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐκπληρώσωσι τὰς ὑπὸ τοῦ Κανονισμοῦ τοῦ Συλλόγου ἐπιβαλλομένας αὐτοῖς ὑποχρεώσεις. Τὴν πρότασιν ταύτην τοῦ Προεδρείου παμψηφεὶ ἀπεδέξατο ὁ Σύλλογος τοσούτῳ μᾶλλον, καθόσον τινὰ τῶν διαγραφέντων μελῶν σπουδαίας παρέχουσι τῷ Συλλόγῳ ὑπηρεσίας, καὶ μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ κ. Πρόεδρος ἀνέφερε τὸν ἐκ τῶν καθηγητῶν τῆς ἐν Πέρᾳ ἐνοριακῆς σχολῆς τῆς Παναγίας κ. Ν. Γεωργιάδην, ὅστις πάνυ προθύμως ἀνέλαβε τὴν ἐν τῷ Κυριακῷ σχολείῳ τῶν Δημοδιδασκάλων διδασκαλίαν τῶν παιδαγωγικῶν καὶ στοιχειωδῶν ἐπιστημονικῶν γνώσεων.

Ὁ κ. Π. Παπαρρούσης εἶτα ἀναγινώσκει πραγματείαν «Περὶ τῆς θρησκείας τῶν ἀρχαίων Φωκαέων», καθ' ἣν ἀπὸ τῆς κτίσεως μέχρι καὶ τῆς εἰς τοὺς Ῥωμαίους ὑποδουλώσεως τῆς Φωκαίας θρησκεία ἐν τῇ πόλει

Digitized by Google

ταύτη ἦτο ἡ αὐτὴ μὲ τὴν τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος ἤτοι ἡ Φυσιολατρεία, θεοὶ δὲ μεγίστην ἀπολαμβάνοντες λατρείαν ἦσαν 1) ὁ Ἑλικώνιος Ποσειδῶν, εἰς ὃν τὸ τῶν Ἰώνων κοινὸν ἱερόν, τὸ ἐν τῇ Πριηνέων χώρᾳ Πανιώνιον, ἦν καθωσιωμένον. 2) Ἡ Ἀθηνᾶ, ἥτις μεταξὺ τῶν ἄλλων διεκρίνετο διὰ τὸν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ μεγαλοπρεπέστατον αὐτῆς ναόν, ὅστις «θαῦμα ἦν καὶ ὑπὸ τοῦ πυρὸς λελυμασμένος». 3) Ἡ Δικτυνναία καὶ Ἐφεσία Ἄρτεμις, ὧν τὴν λατρείαν οἱ Φωκαεῖς μετέφερον καὶ εἰς Μασσαλίαν. Ἐνταῦθα ὁ κ. Π. Παπαρρούσης ἐνδιατρίβει εἰς τὴν περιγραφὴν ἀρχαίου τινὸς ἀναγλύφου καὶ ἱστορικῶς λίαν πολυτίμου, ὅπερ, εὑρεθὲν πλησίον τῆς Μασσαλίας, τηρεῖται ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς πόλεως ταύτης. Ἐκ τῆς περιγραφῆς ταύτης, ὡς καὶ ἔκ τινος σχετικοῦ χωρίου τοῦ Στράβωνος, δύο τινὰ ἐξάγει, τὰ ἑξῆς· α'. ὅτι καὶ ἐν Φωκαίᾳ ἡ Ἐφεσία θεὰ ἐτιμᾶτο, καὶ β'. ὅτι ἐκ τῆς Φωκαίας μετεφέρθη καὶ εἰς Μασσαλίαν ἡ λατρεία τῆς σεβαστῆς ταύτης θεᾶς. 4) Ἡ Ταυροπόλος Ἄρτεμις, ὑπὲρ ἧς, ὡς Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς ἱστορεῖ, ὑπῆρχεν ἐν Φωκαίᾳ ἐν χρήσει τὸ βδελυρὸν ἔθιμον τῆς ἀνθρωποθυσίας. 5) Ὁ Ἀπόλλων Δελφίνιος, ὅστις, ὡς καὶ ἐν Μασσαλίᾳ, συνημμένως μετὰ τῆς Δικτυνναίας ἐλατρεύετο. 6) Θεαί τινες Γενναΐδες ὀνομαζόμεναι, καὶ αἱ ὁποῖαι ἦσαν, κατὰ Παυσανίαν, αἱ αὐταὶ ταῖς τῆς Ἀττικῆς.

Ἐκτὸς δὲ τῶν ἀνωτέρω, προστίθησιν, ἐτιμῶντο ἐν Φωκαίᾳ καί τινες ἄλλοι θεοὶ ὡς ἐκ τῶν ἐπὶ τῆς αὐτονομίας καὶ ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων ἐκτυπωθέντων νομισμάτων τῆς Φωκαίας ἐξάγεται.

Πότε δὲ οἱ Φωκαεῖς, ἐπάγεται, ἐδέχθησαν τὸν Χριστιανισμόν, ἄγνωστον τυγχάνει. Ἐκ τῆς ἐπιδόσεως ὅμως, ἣν οὗτος ἔλαβεν ἐν τῇ Ἀσίᾳ, τεκμαίρεται ὅτι τὸ Εὐαγγέλιον ἐν ἀρχῇ ἔτι τοῦ κηρύγματος εἰσήχθη ἐν Φωκαίᾳ, ἐν ᾗ βραδύτερον ἀπαντῶμεν καὶ θρόνον ἐπισκόπου ὑποκείμενον τῷ ἀρχιεπισκοπικῷ θρόνῳ Σμύρνης.

Μετὰ τὸ τέλος τοῦ ἀναγνώσματος τοῦ κ. Π. Παπαρρούση, οὐδενὸς τὸν λόγον αἰτησαμένου, ὁ κ. Πρόεδρος διαλύει τὴν συνεδρίασιν.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΥϞΒ'.

(Τακτική).

Τῇ 22 Μαρτίου 1876.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως, ὁ λόγος δίδοται τῷ Γεν. γραμματεῖ, ὅστις ἀναγινώσκει τὴν περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου.

Εἶτα, τῇ προτάσει τοῦ Προεδρείου, ἐξελέγη ἐπιτροπὴ ἐκ τῶν κ.κ. ἀγ. Ἀμφιπόλεως, Σρίϊδερ, Μ. Παρανίκα, Κ. Περδικίδου καὶ Ἐμμ. Ἰωαννίδου πρὸς ἐξέτασιν καὶ κρίσιν τῆς παρὰ τοῦ ἀγ. Βελεγράδων σταλείσης σφραγῖδος.

Ὁ κ. Marie de Launay ἀναγινώσκει πραγματείαν «Περὶ τοῦ Πέρα τῶν Γενουησίων, νῦν Γαλατᾶ (α' μέρος περὶ τῶν τειχῶν)», ἔχουσαν ἐν περιλήψει ὡς ἑξῆς.

«Τὰ τείχη τῶν Γενουησίων ὀχυρωμάτων τοῦ Πέρα, λέγει ὁ κ. de Launay, ὁποῖα ὑπῆρχον ἀκόμη μέχρι τοῦ 1864, ὅτε καθῃρέθησαν τῇ διαταγῇ τοῦ τότε προέδρου τῆς Δημαρχίας Σερβὲρ ἐφέντη, νῦν δὲ Σερβὲρ Πασσᾶ καὶ προέδρου τῆς Γερουσίας, ἐξετείνοντο ἐν σχήματι ῥιπιδίου ἠνεῳγμένου ἀπὸ τοῦ πύργου τοῦ Χριστοῦ μέχρι τῆς παραλίας, ὡς φαίνεται ἐπὶ τοῦ χάρτου τοῦ τῇ παραλίᾳ συνημμένου. Ἡ ὁλικὴ ἔκτασις τῶν τειχῶν τούτων ἦτο σχεδὸν 2000 μέτρων, ἐκάλυπτον δὲ ἐπιφάνειαν 9000 μέτρων ἤτοι τὸ τεσσαρακοστὸν σχεδὸν τῆς Γενουαίας πόλεως, ἣν προεφύλαττον. Ἡ μέση παχύτης τοῦ τείχους ἦτο δύο μέτρων, περιεκυκλοῦτο δὲ ἐκ τῶν δύο πλευρῶν ὑπὸ τάφρου, ἧς τὸ εὖρος ἦν 15 μέτρ. κατὰ μέσον ὅρον. Κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα τὰ ἐκ τοῦ μέρους τοῦ Κερατίου κόλπου τείχη ἔχουσι τὰς βάσεις αὐτῶν ἐν τῇ θαλάσσῃ, καθόσον ἀπὸ τῶν τειχῶν τούτων μέχρι τῆς σημερινῆς παραλίας τὸ ἔδαφος σχηματίζεται ἐκ προσχώσεων καὶ ἀκαθαρσιῶν καὶ οὐδεμίαν παρουσιάζει ἀντίστασιν μέχρις ἱκανοῦ βάθους, τοῦθ' ὅπερ κατέστησε λίαν δύσκολον τὴν προσήλωσιν τῶν ἀντερεισμάτων τῆς σιδηρᾶς γεφύρας τοῦ Καράκιοϊ.

Τρεῖς σειραὶ τειχῶν ὁρμώμεναι ἐκ τοῦ πύργου τοῦ Χριστοῦ καὶ πρὸς τὴν θάλασσαν καθικνούμεναι διῄρουν τὸ ἀρχαῖον Γενουαῖον ἄστυ, ὁποῖον ὑπῆρχε μέχρι τοῦ 1864, εἰς τέσσαρας ὀχυροὺς περιβόλους, ἀνεξαρτήτους

Digitized by Google

μὲν ἀπ' ἀλλήλων, δυναμένους ὅμως ἐν ἀνάγκῃ νὰ συγκοινωνῶσι καὶ νὰ ἀνθιστῶνται καὶ μετὰ τὴν ἅλωσιν ἑνὸς ἢ πλειόνων ἐξ αὐτῶν, ἕως οὗ ὁ μέγας πύργος, ὁ πάντων τῶν ἄλλων ὑπερέχων, ἤθελε πέσει εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν πολιορκούντων.

Καὶ τοῦ πύργου τοῦ Χριστοῦ συμπεριλαμβανομένου, 24 πύργοι ἐπλευροφυλάκτουν τὰ γενουαῖα ὀχυρώματα, καὶ 12 πύλαι διευκόλυνον τὴν εἴσοδον εἰς Περαίαν.

Ἐκτὸς τῶν πύργων τούτων, ὧν πολλοὶ ὑφίστανται εἰσέτι, ὑπάρχουσιν ἐν Γαλατᾷ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Γενουησίων σημαντικώτατα μνημεῖα, ὡς τὸ Δημαρχεῖον (χάνιον Φραγκίνη) καὶ ἡ Ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Παύλου (Ἀράπτζαμισί). Ἀκολούθως ὁ κ. Marie de Launay παρατηρεῖ ὅτι εἰς πάντα τὰ ἐμπορικὰ ἔγγραφα τῶν Γενουησίων, ὡς καὶ εἰς τὰς ἐπιγραφὰς τῶν ἀναμνηστικῶν λίθων, οὓς αὐτοὶ ἔθηκαν ἐπὶ τῶν τειχῶν τῆς ἀποικίας τοῦ Πέρα, οὐδὲν ἕτερον ὄνομα ἀπαντᾷ εἰμὴ τὸ τελευταῖον τοῦτο· τὸ δὲ τοῦ Γαλατᾶ, ἐφαρμοζόμενον εἰς τὸ γενουαῖον ἄστυ, φαίνεται ὅτι ἐπικράτησε μόνον μετὰ τὴν ὀθωμανικὴν κατάκτησιν. Ἐκ τούτου ὁ κ. De Launay κλίνει ὑπὲρ τῆς παραδοχῆς νέας τινὸς ἐτυμολογίας τῆς λέξεως *Γαλατᾶς*, ἣν παράγει ἐκ τῆς Ἀραβικῆς λέξεως *Καλαὰτ* (φρούριον, πόλις ὀχυρά). Πλεῖστα μέρη κατοικούμενα ἄλλοτε καὶ ὠχυρωμένα ὑπὸ τῶν Ἀράβων φέρουσι τὸ ὄνομα Καλατά. Ὁ κύρ. Γκλαβάνης προὐβάλετο εἰς ἐτυμολογίαν τῆς λέξεως Γαλατᾶς τὸ Ἰταλικὸν Calata σημαῖνον *ὁδὸν ἐν κλιτύϊ ἀνάντει* καὶ ἄριστα ἐφαρμοζόμενον εἰς τὰ φρούρια τοῦ Μεσαιῶνος, ἐκτισμένα σχεδὸν ἀνεξαιρέτως ἐπὶ ἀποκρήμνων βράχων, ὡς τὸ Πέρα τῶν Γενουησίων. Ὅθεν εἶναι ἀναμφίβολον, λέγει ὁ κ. De Launay, ὅτι ἡ λέξις Calata, ὡς καὶ πλεῖσται λέξεις ἰταλικαὶ σχηματισθεῖσαι κατὰ τὸν Μεσαιῶνα, παράγεται κατ' εὐθεῖαν ἐκ τοῦ Ἀραβικοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Κων/πολις εἶναι πόλις ἑλληνικὴ τὴν γλῶσσαν, εὐκόλως ἐξηγεῖται διατί ἡ λέξις *Καλαὰτ* ἀντὶ νὰ μεταβληθῇ εἰς *Καλατά*, ὡς ἐν Ἰταλίᾳ, μετεβλήθη εἰς Γαλατᾶ, ὅπερ ἄλλως παρουσιάζει καὶ ἔννοιάν τινα.

Ὁμολογεῖ ἐν τούτοις ὁ κ. De Launay ὅτι αἱ μᾶλλον παραδεδεγμέναι ἐτυμολογίαι διαφέρουσι πολὺ ἐκείνης, ἣν αὐτὸς προτείνει, καὶ παρατίθησι τὰς δύο, ἃς οἱ πλεῖστοι ἀσπάζονται· τὴν μίαν, καθ' ἣν ἡ λέξις Γαλατᾶς ἀποδίδοται εἰς τὴν διὰ τοῦ τόπου τούτου διάβασιν φυλῆς τινος γαλατικῆς καὶ τὴν ἑτέραν, καθ' ἣν ἀποδίδοται εἰς τὴν γειτνίασιν αὐτοκρατορικῆς τινος γαλακταποθήκης».

Ὁ κ. Α. Πασπάτης διαφωνεῖ πρὸς τὸν κ. De Launay ἐπὶ τῶν ἑξῆς σημείων·

α') ἐπὶ τῆς ὑπ' αὐτοῦ προτεινομένης ἐτυμολογίας τῆς λέξεως Γαλατᾶς, οὐδόλως παραδεχόμενος τὴν ἐκ τοῦ Ἀραβικοῦ Καλαὰτ παραγωγὴν αὐτῆς διὰ τοὺς ἑξῆς λόγους· 1) διότι τὸ προάστειον τοῦτο ἐκαλεῖτο Γαλατᾶς τρεῖς αἰῶνας πρὸ τῆς ἁλώσεως· 2) διότι ἡ ἀραβικὴ λέξις Καλαὰτ (πύργος, φρούριον) δὲν ἦτο γνωστὴ τοῖς Βυζαντινοῖς· καὶ 3) διότι ἐκτὸς τοῦ τύπου Γαλατᾶς ἀπαντῶσι προσέτι καὶ οἱ τύποι Γαλακτίων καὶ Ὀξυγαλακτᾶς.

β') ἐπὶ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν οἱ Γαλαταῖοι ἀνήγειραν τὰ μέχρι σήμερον σωζόμενα τείχη τοῦ Γαλατᾶ. Ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου ὁ κ. Πασπάτης παρατηρεῖ ὅτι τὸ πρῶτον ἔγγραφον τὸ ὁρίζον τὰ ὅρια τοῦ Γαλατᾶ εἶναι τῷ 1303. Τῷ 1348 οἱ Γαλαταῖοι, ὁτὲ μὲν συνθηκολογοῦντες, ὁτὲ δὲ ἀπροκαλύπτως μαχόμενοι κατὰ τῶν Βυζαντινῶν, ἀνήγειραν τὰ νῦν ὁρώμενα τείχη τοῦ Γαλατᾶ. Μολονότι ὁ βασιλεὺς εἶχεν ἀπαγορεύσει τὴν ἀνέγερσιν τειχῶν καὶ φρουρίων ἐν τῷ ἐγγράφῳ τοῦ 1303, φαίνεται, ὅτι καὶ πρὸ τοῦ 1348 ἀνήγειράν τινα τείχη, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀναγινώσκονται χρονολογίαι τοῦ 1336.

Ἐν τέλει ὁ κ. Πασπάτης προέτεινεν ἵνα ἐκφρασθῶσιν εὐχαριστίαι τῷ κ. De Launay ἐφ' ᾗ μετὰ πολλῆς συνταξάμενος ἐπιμελείας καὶ φιλοπονίας ἀνεγνώσατο πραγματείᾳ, συνάμα δὲ παρεκάλεσεν αὐτόν, ἵνα ἀναγνώσῃ καὶ τὸ ἐπίλοιπον μέρος τῆς σπουδαιοτάτης αὐτοῦ πραγματείας.

Ὁ κ. De Launay ἀπαντῶν εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Πασπάτη λεχθέντα, ἐποιήσατο τὰς παρατηρήσεις ὅτι, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐτυμολογίαν, ἱκανὰ περὶ ταύτης ἀνέφερεν ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ· περὶ δὲ τῆς δευτέρας ἤτοι περὶ τῆς ἐποχῆς, καθ ἣν ἀνηγέρθησαν τὰ τείχη τοῦ Γαλατᾶ, αὐτὸς οὐδὲν περὶ ταύτης ἀνέφερεν ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ, τῆς περιγραφῆς τῶν ὀχυρωμάτων ἀναφερομένης μόνον ἐπὶ τῆς καταστάσεως εἰς ἣν εὑρίσκοντο ταῦτα κατὰ τὸ 1864.

Ὁ κ. Κ. Περδικίδης, τὴν αὐτὴν ἔχων γνώμην μετὰ τοῦ κ. Πασπάτη ὡς πρὸς τὴν ἐτυμολογίαν τῆς λέξεως Γαλατᾶς, λέγει ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων πολὺ πρὸ τῆς ἁλώσεως. Ὁ

Digitized by Google

δὲ Gibbon ἀναφέρει, ὅτι οἱ ἐπὶ Βυζαντινῶν Γενουήνσιοι τοῦ Γαλατᾶ τοσοῦτον ἦσαν ἀμαθεῖς, ὥστε ἐνόμιζον ὅτι ἡ πρὸς Γαλάτας ἐπιστολὴ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ἀνεφέρετο εἰς αὐτούς.

Ἐπὶ τούτοις διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΥϞΓ΄.

(Τακτική).

Τῇ 4 Ἀπριλίου 1877.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ὁ Γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας.

Εἶτα ἀγγέλλει τὰς ἑξῆς προσφορὰς βιβλίων.

1) Τὸ ά. καὶ β΄. τεῦχος τῆς Σαμιακῆς νομοθεσίας.

2) Τὸ περιοδικὸν τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς.

Ὁ κ. Πρόεδρος εἶτα ὑποβάλλει πρότασιν τῆς Μουσικῆς ἐπιτροπῆς περὶ τῆς ἐν τοῖς μέλεσιν αὐτῆς προσλήψεως τῶν κ. κ. Βιολάκη, Εὐστρατιάδου καὶ Φωκαέως, ἣν παμψηφεὶ ἀπεδέξατο ὁ Σύλλογος.

Ἐγένετο ὁμοίως δεκτὴ μετὰ μακρὰν συζήτησιν πρότασις τοῦ κ. Πανταζῆ, περὶ συστάσεως ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς πρὸς ἐξέτασιν τῶν δικαίων πάντων τῶν διαγραφέντων μελῶν, ἂν δηλ. ταῦτα δικαίως ἢ ἀδίκως διεγράφησαν, μετὰ τῶν παρατηρήσεων ὅμως, ἵνα ἡ τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ἐπιτροπῆς σύστασις ἀναβληθῇ μέχρις οὗ διαγραφέντα μέλη ὑποβάλωσιν αἴτησιν περὶ ἐπανόδου, αἱ δὲ ἐργασίαι τῆς ἐπιτροπῆς περιορισθῶσιν ἐπὶ μόνων τῶν μελλόντων νὰ ὑποβάλωσιν αἰτήσεις μελῶν, οὐχὶ δὲ καὶ ἐπὶ ἐκείνων, ἅτινα ὑπέβαλον ἤδη τοιαύτας, ὁ δὲ Σύλλογος ἐνέκρινεν ἤδη τὴν ἐν τοῖς μέλεσιν ἐπάνοδόν των.

Ὁ κ. Βασιάδης εἶτα ἀναγινώσκει συνέχειαν τῆς «περὶ Ξενοφῶντος καὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ» πραγματείας του, μετὰ τὸ πέρας τῆς ὁποίας, οὐδενὸς τὸν λόγον αἰτησαμένου, ὁ κ. Πρόεδρος εὐχαριστεῖ αὐτῷ καὶ διαλύει τὴν συνεδρίασιν.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΥϞΔ΄.

(Τακτική).

Τῇ 11 Ἀπριλίου 1877.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ὁ κ. Πρόεδρος παρατηρεῖ ὅτι δὲν ἀναφέρονται ἐν αὐτοῖς τὰ ὀνόματα τῶν ἐν τοῖς τακτικοῖς μέλεσιν ἐπανελθόντων κ.κ. Φωτιάδου καὶ Ν. Γεωργιάδου, ὡς ἐγένετο λόγος ἐν τῇ προηγουμένῃ συνεδριάσει.

Ἀκολούθως ὁ κ. Γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας.

Εἶτα ἀγγέλλει τὰς ἑξῆς προσφορὰς βιβλίων.

1) Ἰακ. Πολυλᾶ προσφέροντος τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἐμμέτρως μεταφρασθεῖσαν Ὀδύσσειαν τοῦ Ὁμήρου (τεῦχ. Α΄ καὶ Β΄) καὶ 2) Πύργου προσφέροντος ἀντίτυπον τῆς ὑπ' αὐτοῦ συγγραφείσης «Ὁπλομαχητικῆς».

Ἀγγέλλονται τὸ δεύτερον ὡς ἐπίτιμον μὲν μέλος τοῦ Συλλόγου ὁ ἐν Παρισίοις κ. Barron de Witte μέλος τοῦ Ἰνστιτούτου, προτεινόμενος ὑπὸ τοῦ προεδρείου· ὡς τακτικὰ δὲ μέλη οἱ κ. κ. Albert de Long, καθηγητὴς ἐν τῇ Ῥοβερτείῳ Σχολῇ, καὶ ὁ κ. Χρ. Σαμαρτσίδης, σχολάρχης ἐν Θεραπείοις, προτεινόμενοι ὑπὸ τῶν ἀναφερομένων ἐν τῇ προηγουμένῃ συνεδριάσει.

Εἶτα ὁ κ. Πρόεδρος ἐκφράζει τὴν βαθεῖαν αὐτοῦ λύπην ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ ἀοιδίμου Bellin, μέλους ἐπιτίμου τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, συνάμα δὲ ἐντέλλεται τῷ κ. Γεν. γραμματεῖ ὅπως διὰ συλλυπητηρίου ἐπιστολῆς ἐκφράσῃ τὴν λύπην τοῦ Συλλόγου πρὸς τὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ.

Ἀκολούθως ὁ κ. Γ. Σάρρος ἀναγινώσκει τὴν «Περὶ τῆς κατὰ τοὺς ἡρωϊκοὺς χρόνους τῆς Ἑλλάδος ποινικῆς νομοθεσίας» πραγματείαν αὐτοῦ. Μετὰ τὸ τέλος αὐτῆς ὁ κ. Πρόεδρος εὐχαριστῶν αὐτῷ ἐπὶ τῇ ἀξιολόγῳ του πραγματείᾳ παρακαλεῖ ἵνα συνεχῶς παρέχῃ τῷ Συλλόγῳ τοιαῦτα μελετήματα, ἅτινα πολλὴν ἔχουσι τὴν ἐπιστημονικὴν καὶ φιλολογικὴν ἀξίαν.

Ὁ κ. Σάρρος, εὐχαριστῶν τῷ κ. Προέδρῳ ἐπὶ ταῖς εὐνοϊκαῖς περὶ τοῦ ἀναγνώσματος αὐτοῦ κρίσεσιν, αἰτεῖται ὅπως ἐπιτραπῇ αὐτῷ ἡ ἐν φυλλαδίῳ προδημοσίευσις αὐτοῦ

Digitized by Google

χωρὶς βεβαίως νὰ ἀπολέσῃ τὸ δικαίωμα καὶ τῆς διὰ τοῦ περιοδικοῦ τοῦ Συλλόγου δημοσιεύσεως.

Τῆς ἐπὶ τῇ αἰτήσει τοῦ κ. Σάρρου ἀποφάσεως τοῦ Συλλόγου ἀναβληθείσης εἰς τὴν προσεχῆ συνεδρίασιν, διαλύεται αὕτη.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΥϞΕʹ.

(Ἔκτακτος).

Τῇ 20 Ἀπριλίου 1877.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους.

Ἀναγινώσκονται καὶ ἐπικυροῦνται τὰ πρακτικὰ τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως, μεθ' ὅ, μὴ ὑπαρχούσης ἀλληλογραφίας, ὁ κ. Πρόεδρος αἰτεῖται τὴν γνώμην τοῦ Συλλόγου ἐπὶ τῇ αἰτήσει τοῦ κ. Σάρρου, ὅπως ἐπιτραπῇ αὐτῷ ἡ ἐν φυλλαδίῳ προδημοσίευσις τῆς κατὰ τὴν προηγουμένην συνεδρίασιν ἀναγνωσθείσης πραγματείας αὐτοῦ, χωρὶς νὰ ἀπολέσῃ τὸ δικαίωμα καὶ τῆς διὰ τοῦ περιοδικοῦ τοῦ Συλλόγου δημοσιεύσεως, συνάμα δὲ ἀναγινώσκει τὸ 57 ἄρθρον τοῦ Κανονισμοῦ, καθ' ὃ τὰ ἐν τῷ Συλλόγῳ ἀναγνωσθέντα μόνον ἀδείᾳ αὐτοῦ προδημοσιεύονται, ἄνευ δὲ ἀδείας προδημοσιευόμενα ἀποκλείονται τοῦ περιοδικοῦ.

Ἡ αἴτησις τοῦ κ. Σάρρου, τεθεῖσα εἰς ψηφοφορίαν, ἐγένετο παμψηφεὶ παραδεκτή.

Ἀκολούθως λαβὼν τὸν λόγον ὁ πρόεδρος τῆς Ἐκπαιδευτικῆς ἐπιτροπῆς κ. Σταματιάδης ἀνέγνω ἔκθεσιν τῶν κατὰ τὸ λῆγον συλλογικὸν ἔτος ἐργασιῶν τῆς ἰδίας ἐπιτροπῆς, ἔχουσαν ὡς ἑξῆς.

Κύριοι!

Ἡ Ἐκπαιδευτικὴ Ἐπιτροπὴ προσέρχεται, πρὸ τῆς λήξεως τῆς Συλλογικῆς Περιόδου, ἵνα, κατὰ τὰ νενομισμένα, δι' ἐμοῦ ποιήσηται λόγον ἐνώπιον ὑμῶν περὶ τῶν διασκέψεων καὶ ἐργασιῶν αὐτῆς ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ. Ἐπιτραπήτω μοι δὲ ἵνα ἐν ἀρχῇ τῆς ἀφηγήσεως κατ' ὄνομα παρουσιάσω ἓν ἕκαστον τῶν μελῶν αὐτῆς, συγκειμένης ἐκ τῶν κ. κ. Κωνσταντίνου Ἀνθοπούλου, Ἡρακλέους Βασιάδου, Ὀδυσσέως Ἰαλέμου, Κωνσταντίνου Καλλιάδου, Ἀποστόλου Λιούμα, Σπυρίδωνος Μαυρογένους, Μιλτιάδου Πανταζῆ, Νικολάου Παρανίκα, Βασιλείου Πυλάδου, Θεμιστοκλέους Σαλτέλη, Βασιλείου Σαρακιώτου, Δημητρίου Σταματιάδου, Χρήστου Χατζῆ Χρήστου καὶ Θεμιστοκλέους Χριστοφορίδου.

Ὁ Σύλλογος διδαχθεὶς ὑπὸ τῆς πείρας προηγουμένων περιόδων, καὶ ἐκ προνοίας πάντως, κατέστησεν ἐφέτος πολυμελεστέραν τὴν Ἐκπ. Ἐπιτροπήν, ὅπως ἕνεκα τυχαίων ἀπουσιῶν, ἢ παραιτήσεώς τινων ἐκ τῶν μελῶν, μὴ λειψανδρῶσιν αἱ συνεδριάσεις καὶ οὕτω παρεμποδίζωνται αἱ ἐργασίαι αὐτῆς. Συνεπείᾳ τῆς προβλέψεως ταύτης τοῦ Συλλόγου, ἴσως δὲ καὶ ἕνεκα τοῦ γνωστοῦ ζήλου τῶν συγκροτούντων τὴν Ἐπιτροπὴν ἀνδρῶν αἱ ἀπὸ 3 Νοεμβρίου ἀρξάμεναι συνεδριάσεις ἐγένοντο ἀείποτε ἐν πλήρει ἀπαρτίᾳ, καὶ συζητήσεις σπουδαῖαι παρετείνοντο ἐνίοτε μέχρι τοῦ μεσονυκτίου, πολλὰς δ' ἐκ τῶν συνεδριάσεων ἐτίμησεν ὁ φιλόμουσος Πρόεδρος τοῦ Συλλόγου διὰ τῆς παρουσίας του, καὶ εἰς τὴν πρωτοβουλίαν αὐτοῦ ὀφείλονταί τινες ἐκ τῶν δραστικωτέρων καὶ ἐμβριθεστέρων συζητήσεων τῆς Ἐπιτροπῆς.

Ἅμα καταρτισθεῖσα αὕτη προέβη εἰς τὴν μελέτην τῶν μέσων τῆς βελτιώσεως τῶν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ Πρωτευούσῃ Ἐνοριακῶν ἢ Δημοτικῶν σχολείων, ἀλλὰ τηλικούτου ἔργου ἅψασθαι ἐπ' ἐλπίδι ἐπιτυχίας ἄλλως οὐκ ἐξῆν, εἰμὴ διὰ τῆς συστάσεως διδασκαλείου τινὸς κεντρικοῦ, ὅπως ἐν αὐτῷ συνερχόμενοι οἱ δημοδιδάσκαλοι τῶν διαφόρων συνοικιῶν τῆς πόλεως, ἐν ὡρισμέναις ὥραις, διδάσκωνται μαθήματα Παιδαγωγικῆς, Πραγματολογίας, ἤτοι στοιχειώδεις ἐπιστημονικὰς γνώσεις, Ἰχνογραφίαν, Ἐκκλησιαστικὴν καὶ εὐρωπαϊκὴν μουσικὴν καὶ τὴν Γυμναστικὴν ὑπὸ εἰδικῶν καθηγητῶν. Πρὸς εὐόδωσιν τοῦ ἔργου τούτου ἡ Ἐκπαιδευτικὴ Ἐπιτροπὴ ὤφειλε νὰ σκεφθῇ ποῦ ἔμελλον νὰ γίνωνται τὰ μαθήματα τοῦ διδασκαλείου, τίνες οἱ διδάξοντες καθηγηταί, καὶ τίς ὁ πειθαναγκάσων τοὺς διδασκάλους τοσούτων ἀπῳκισμένων συνοικιῶν ἵνα τακτικῶς φοιτῶσιν. Ἐν ταῖς παρούσαις οἰκονομικαῖς δυσχερείαις τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ἡ ἐπιτροπὴ ἐκ τῶν προτέρων ἐγίγνωσκεν ὅτι ματαίως θὰ ἔκρουε τὴν θύραν τοῦ συλλογικοῦ Ταμείου δι' ἔκτακτόν τινα πίστωσιν χρηματικὴν πρὸς διευκόλυνσιν τοῦ σχεδίου της, ὅθεν καθυποβάλλουσα αὐτὸ διὰ τοῦ Προεδρείου εἰς τὴν ἔγκρισιν τοῦ Συλλόγου ὑπέδειξεν ὡς τόπον μὲν συνεντεύξεως τοῦ Διδασκαλείου τὴν ἄνωθεν ἡμῶν μεγάλην αἰ-

Digitized by Google

θουσαν. Χάρις δὲ εἰς τὸν εὐγενῆ ζῆλον τῶν ἀξιοτίμων καθηγητῶν κ.κ. Α. Τάγη, Νικολάου Γεωργιάδου, Ἰωάσαφ Ἱεροψάλτου, Εὐστρατίου Παππαδοπούλου, Κωνσταντίνου Ὀρφανουδάκη, Νέστα καὶ Στάγγαλη, φιλοτίμως ἀναλαβόντων νὰ διδάξωσι, κατὰ Κυριακήν, ἐπὶ μίαν ὥραν ἕκαστος ἴδιον μάθημα, ἐθεραπεύθη καὶ ὁ δεύτερος ὅρος. Πρὸς διευκόλυνσιν τοῦ τρίτου, τῆς τακτικῆς δηλονότι φοιτήσεως τῶν δημοδιδασκάλων ἐκρίθη ἐπάναγκες νὰ προσκληθῇ ἡ ἀνωτάτη ἡμῶν ἐκκλησιαστικὴ ἀρχὴ ὅπως ἐφοδιάσασα διὰ τῶν εὐχῶν αὐτῆς τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ φιλολογικοῦ Συλλόγου παρορμήσῃ διὰ παραινετικῆς αὐτῆς ἐγκυκλίου πρὸς τὰς ἐνορίας καὶ τὰς ἐφορίας τῶν δημοτικῶν σχολείων τὸν πρὸς βελτίωσιν καὶ προαγωγὴν αὐτῶν ζῆλον, ὑποδείξῃ δὲ καὶ τὰ ἐκ τῆς τακτικῆς φοιτήσεως τῶν δημοδιδασκάλων εἰς τὸ Κυριακὸν Διδασκαλεῖον προκύψοντα εὐάρεστα ἀποτελέσματα.

Τὸ σχέδιον τοῦτο τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς ἐγκριθὲν καθ' ὁλοκληρίαν καὶ ἐπιψηφισθὲν ὑπὸ τοῦ Συλλόγου παρουσιάσθη ὑπὸ τοῦ κ. Προέδρου εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, ὅπερ οὐ μόνον ἐπεδοκίμασε τὴν σύστασιν Κυριακοῦ Διδασκαλείου ὑπὸ τὴν ἄμεσον τοῦ φιλ. Συλλόγου ἐποπτείαν, ἀλλ' ἀνέστειλε τὴν πρὸ καιροῦ μελετωμένην ἐγκαθίδρυσιν ὁμοίου τινὸς προπαιδευτηρίου ἐν Φαναρίῳ ὑπὸ τῆς αὐτόσε Κεντρικῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς, καὶ ἀναδεῖξαν τοῦτο ὡς κεντρικὸν Διδασκαλεῖον ἀπηύθυνεν ἐγκυκλίους πρὸς τὰς ἐφορίας τῶν σχολείων ἑκάστης κοινότητος παρορμῶσας τοὺς δημοδιδασκάλους ὅπως φοιτῶσιν τακτικῶς ἐν αὐτῷ, ὑπεμίμνησκον δὲ αὐτοῖς περιπλέον τὰ πατριαρχικὰ γράμματα ὅτι ἀπὸ τοῦδε θὰ προτιμῶνται ἐκ τῶν δημοδιδασκάλων οἱ παρουσιάζοντες ἀποδεικτικὸν τοῦ Φιλ. Συλλόγου ὅτι ἠκολούθησαν τακτικῶς τὰ ἐν τῷ Κεντρικῷ τούτῳ Διδασκαλείῳ διδασκόμενα μαθήματα, καὶ ὅτι εἶσὶν ἱκανοὶ νὰ μεταδώσωσιν ταῦτα καὶ εἰς τοὺς μαθητάς των. Ἀπὸ τριῶν ἤδη μηνῶν διατελεῖ ἐνεργοῦν τὸ ἐκπαιδευτικὸν τοῦτο κατάστημα ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου, ὅστις δικαιοῦται νὰ ἐναβρύνηται ἐπ' αὐτῷ, καθότι τὰ ἐνταῦθα διδασκόμενα μαθήματα καὶ ἡ διδακτικὴ μέθοδος ἐφαρμοσθήσεται ἀνὰ πάσας τὰς συνοικίας τῆς μεγαλοπόλεως ταύτης, ὥστε οὐ μόνον ἑλληνοπρεπεστέρα ἐκπαίδευσις θὰ μεταδίδηται εἰς τὰ τέκνα τοῦ λαοῦ, ἐξ ὧν τὰ πλεῖστα ἴσως μετὰ τὴν ἀποφοίτησιν ἀπὸ τοῦ ἐνοριακοῦ ποτὲ δὲν μεταβαίνουσιν εἰς ἀνώτερα σχολεῖα, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ ὄντως σκαπανεῖς τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν πολιτισμοῦ, οἱ δημοδιδάσκαλοι, θὰ εὐεργετηθῶσιν οὐχ ἧττον, διότι προσκτησάμενοι ἐν τῷ διδασκαλείῳ τούτῳ τὴν προσήκουσαν εἰδικὴν εἰς τὸ ἐπάγγελμα αὐτῶν μόρφωσιν θὰ ἐκτιμῶνται ἀναλόγως ὑπὸ τοῦ δημοσίου· καθότι, δέον νὰ τὸ ὁμολογήσωμεν, δι' ἔλλειψιν προτύπων διδασκαλείων ἄχρι τοῦδε ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς χώραις, πολλοὶ ἐκ τῶν μετερχομένων τὸ τοῦ δημοδιδασκάλου κατ' ἐξοχὴν ἐκπολιτιστικὸν ἐπάγγελμα δὲν ἠδυνήθησαν νὰ προπαρασκευασθῶσι δεόντως εἰς τὴν Παιδαγωγικήν, Πραγματολογίαν, Ἰχνογραφίαν, Γυμναστικήν, ἢ τὴν ἐναρμόνιον Μουσικήν, ἀπαραίτητα προσόντα τοῖς δημοδιδασκάλοις τῶν Ἑσπερίων ἐθνῶν θεωρούμενα τὴν σήμερον· Ὅθεν ἀμοιροῦντες τοιαύτης ἐκπαιδεύσεως οἱ ἡμέτεροι διδάσκαλοι δὲν ἀπελάμβανον τὴν εἰς τὸ ἐπάγγελμά των προσήκουσαν τιμήν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ κατεφρονοῦντο ὑπὸ τῶν μισθούντων αὐτοὺς ἀτόμων ἢ σωματείων.

Ἑτέραν πρότασιν τοῦ κ. Ἀριστοκλέους, τὴν περὶ συστάσεως Μουσικῆς Ἐπιτροπῆς ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Φιλολ. Συλλόγου, ἀπεδέξατο προθύμως ἡ Ἐκπαιδευτικὴ Ἐπιτροπή, καὶ μετὰ ἐμβριθῆ διάσκεψιν ἀπεφάνθη ὑπὲρ τῆς συστάσεως τοιούτου σωματείου, σκοποῦντος τὴν ὑπὸ φιλολογικὴν καὶ ἱστορικὴν ἔποψιν μελέτην τῶν σχέσεων μεταξὺ τῆς καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησιαστικῆς καὶ τῆς ἀρχαίας Μουσικῆς, καὶ τὴν διερεύνησιν τῶν ἁρμοδίων μέσων πρὸς καλλιέργειαν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ καλλιτεχνικοῦ αἰσθήματος παρ' ἡμῖν διὰ τῆς Μουσικῆς, ὅπως, κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν ἡμετέρων προγόνων, δι' ἐναρμονίων ᾀσμάτων ῥυθμίζηται καὶ κρατύνηται ἡ ἐλευθέριος ἀγωγὴ καὶ τὸ φιλόκαλον αἴσθημα τῆς νεολαίας. Οὕτω σκεψαμένη καὶ ἀποφασίσασα ἡ Ἐπιτροπὴ διεβίβασε διὰ τοῦ Προεδρείου τὴν γνωμοδότησίν της, ὁ δὲ Σύλλογος ἀσπασάμενος τὰς ἰδέας ταύτας, προέβη εἰς τὴν σύστασιν Μουσικῆς ἐπιτροπῆς, ἥτις ἀπὸ δύω ἤδη μηνῶν διατελεῖ λειτουργοῦσα δραστηρίως, καὶ ἓν ἐκ τῶν ἐντίμων αὐτῆς μελῶν, ὁ Ἱεροψάλτης κὺρ Ἰωάσαφ, ψυχαγωγεῖ ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν τὸ φιλήκοον δημόσιον διαλεγόμενος ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου περὶ τῆς ἱστορίας τῆς Μουσικῆς.

Digitized by Google

Τρίτη οὐχ ἧττονος λόγου ἀξία πρότασις τοῦ κ. Προέδρου τοῦ Συλλόγου καθυπεβλήθη εἰς τὴν ἐκτίμησιν τῆς Ἐπιτροπῆς ἡμῶν καὶ παρέσχεν ἀσχολίαν καὶ συζήτησιν οὐ τὴν τυχοῦσαν εἴς τινας ἐκ τῶν συνεδριάσεων αὐτῆς, δηλονότι ἡ περὶ συστάσεως στοιχειώδους Πολυτεχνικοῦ Σχολείου διὰ τοὺς τεχνίτας, ὑπὸ τὴν ἄμεσον προστασίαν καὶ ἐποπτείαν τοῦ Συλλόγου. Πάντες ἀνωμολόγησαν τὴν οἰκτρὰν κατάστασιν τῶν συντεχνιῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ὡς ἀτέχνων, στασίμων, καὶ ἀκόμψως ἐργαζομένων, καὶ κατὰ συνέπειαν ἀνικάνων νὰ συναγωνισθῶσι πρὸς τοὺς κάλλιον ἐστοιχειωμένους τεχνίτας Εὐρωπαίους καὶ φθινουσῶν ἐν πενίᾳ. Μέσον δὲ ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τῆς παρούσης καχεξίας τῶν συντεχνιῶν καὶ ἀπὸ τῆς ἐπικειμένης τελείας καταστροφῆς τῆς ἐγχωρίου βιομηχανίας δὲν ὑπάρχει εἰμὴ διὰ τῆς μυήσεως τῶν τεχνιτῶν ἢ τῶν μαθητιώντων τὰς διαφόρους τέχνας εἰς ςοιχειώδη ειδικήν τινα ἐκπαίδευσιν, πρὸς τοῦτο δὲ ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος ἠδύνατο οὐσιωδῶς νὰ συντελέσῃ ἱδρύων στοιχειῶδες Πολυτεχνικὸν ἐκπαιδευτήριον, ἐν ᾧ εἰδικοὶ καθηγηταὶ τῆς χημίας, Ἰχνογραφίας, Γεωμετρίας, Κοσμηματογραφίας, Βοτανικῆς καὶ Ἀριθμητικῆς, ἐν ὡρισμέναις ἑσπέραις καὶ ὥραις, ἤθελον διδάσκει τοὺς προσερχομένους ἐκ τῶν μαθητιώντων βαφέων, χρυσοχόων, σιδηρουργῶν, ξυλουργῶν, λιθοξόων, κτιστῶν, κοσμηματογράφων, κηπουρῶν, οἰνοποιῶν καὶ ἄλλων. Ἡ Ἐπιτροπὴ συνεβουλεύθη τοὺς εἰδικοὺς περὶ ταῦτα Καθηγητὰς κ. κ. Σπαθάρην, Γραμμαδάνην καὶ Κωνσταντῖνον Ὀρφανουδάκην περὶ τῶν ἀπολύτως ἀναγκαιούντων μαθημάτων τοῖς τεχνίταις καὶ περὶ τῆς ἐτησίας δαπάνης, ἣν ὁ Σύλλογος ἔμελλε νὰ ὑποστῇ πρὸς καταρτισμὸν καὶ συντήρησιν τοιούτου Πολυτεχνείου. Ὑπελογίσθη δὲ ὅτι 115 λίραι Ὀθωμανικαὶ ἀπητοῦντο κατ' ἔτος πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Τὸ πρόγραμμα οὖν τοῦ ἐκπαιδευτηρίου ἐσκιαγραφήθη, ὡρίσθησαν τὰ μαθήματα καὶ αἱ ὧραι τῶν παραδόσεων, καὶ προὐτάθη νὰ παρακληθῇ ἡ Α. Π. ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ἐκ μέρους τοῦ Φιλολ. Συλλόγου, ὅπως εὐδοκήσῃ εὐλογήσασα καὶ τοῦτο τὸ ἔργον νὰ προσκαλέσῃ δι' ἐγκυκλίου τοὺς Μαΐστορας τῶν συντεχνιῶν τῆς πρωτευούσης ταύτης ἵνα πειθαναγκάσωσι τοὺς παρ' αὐτοῖς μαθητιῶντας ὅπως φοιτῶσιν ἐν ὡρισμέναις ἑσπέραις καὶ ἀκροῶνται τὰ πρὸς μόρφωσίν των χρήσιμα μαθήματα. Ἀλλ' ἡ οἰκονομικὴ δυσχέρεια, ὁ δεινὸς οὗτος ἐφιάλτης τοῦ κοινωνικοῦ ἡμῶν σώματος, ἠνάγκασε τὴν Ἐκπαιδευτικὴν Ἐπιτροπὴν ν' ἀναγράψῃ ἁπλῶς ἐν τοῖς πρακτικοῖς αὐτῆς καὶ τὸ εὐπάρυφον τοῦτο τῶν διανοητικῶν ὠδίνων της γέννημα, εὐχομένη τὴν ὑπὸ τοῦ Συλλόγου υἱοθέτησίν του ἐν αἰσιωτέροις καιροῖς.

Ἓν ἐκ τῶν σπουδαίων μελημάτων τῆς Ἐπιτροπῆς διετέλεσε καὶ ἡ μελέτη τῶν ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν διαβιβαζομένων ἐκθέσεων περὶ τῆς ἐν αὐταῖς καταστάσεως τῆς παιδείας· ἐγκαίρως οὖν ἔλαβε καὶ ταύτας ὑπ' ὄψιν, ἀναλογισαμένη δὲ τὰς δυσχερείας τῆς ἐπ' αὐτῶν κρίσεως ἅμα καὶ ἀφηγήσεως ἐν τῇ πανηγυρικῇ ἐκθέσει, ἅπαξ μόνον τοῦ ἔτους γιγνομένῃ, περὶ τῶν ἐν τῇ Ὀθωμανικῇ Αὐτοκρατορίᾳ ἐκπαιδευτικῶν τοῦ ἡμετέρου ἔθνους καταστημάτων, καὶ ὅτι ὁ εἰσηγητὴς τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς ἀνακοινῶν ἐν τῇ ἐπετείῳ ἑορτῇ τοῖς τε μέλεσι τοῦ Συλλόγου καὶ τῷ δημοσίῳ τήν, κατ' ἀνάγκην, σχοινοτενῆ καταντῶσαν ἔκθεσιν αὐτοῦ ἀτερπὴς ἀποβαίνει τοῖς ἀκροωμένοις, κατ' εἰσήγησιν τοῦ κ. Ὀδ. Ἰαλέμου, ἡ Ἐπιτροπὴ προέτεινε τῷ Συλλόγῳ ἵνα ἐπιτρέψῃ νὰ συντάττωνται δύω ἐκθέσεις ἐτησίως ὑπὸ τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς, ἡ μία μετὰ τὸ πρῶτον ἑξάμηνον τοῦ συλλογικοῦ ἔτους, ὅπως ἀναγιγνώσκηται κατὰ Ἰανουάριον, ἐν ἐκτάκτῳ τοῦ Συλλόγου συνεδριάσει, εἶτα δὲ δημοσιεύηται καὶ διὰ τῶν ἐφημερίδων, παρέχουσα ἀφορμὴν ἀμέσων σκέψεων καὶ κρίσεων περὶ τῆς ἐκπαιδευτικῆς καταστάσεως, ὅπερ θὰ ἐχρησιμοποίει τὰς ἐνεργείας τῆς Ἐπιτροπῆς, καὶ θὰ διωρθοῦντο ἔν τισιν ἐπαρχίαις τὰ μὴ καλῶς ἔχοντα παρὰ τοῖς ὁμογενέσιν ἐπαρχιώταις, ἡ δὲ δευτέρα, περιληπτικὴ καὶ συντομωτέρα, ἵν' ἀνακοινῶται ἐν τῇ ἐπετείῳ ἑορτῇ. Τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου ἐπιψηφίσαντος τὴν ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς προταθεῖσαν τροποποίησιν, ἐγένετο καὶ ἀνεγνώσθη ἐν δέοντι χρόνῳ καὶ ἐν ἐκτάκτῳ συνεδριάσει τοῦ Συλλόγου ἡ ὑπὸ τοῦ εἰσηγητοῦ αὐτῆς κ. Ὀδ. Ἰαλέμου πολλοῦ λόγου ἀξία πρώτη ἡμιετησία ἔκθεσις, ἐξ ἧς εὐηγγελίσθη ὁ Σύλλογος μεταξὺ ἄλλων καὶ τὴν εὐάρεστον εἴδησιν ὅτι πολλοὶ ἐκ τῶν ἐπαρχιακῶν διδασκάλων ἤρξαντο ἤδη συμμορφούμενοι πρὸς τὰς νέας μεθόδους τοῦ διδακτικοῦ συστήματος, ὑπὲρ οὗ πολλὰ φιλόμουσα μέλη τοῦ Συλλόγου πολλάκις ἔγραψαν καὶ εἰργάσθησαν.

Τὰ πρὸς μελέτην τῇ Ἐκπαιδ. Ἐπιτροπῇ

Digitized by Google

παραπεμφθέντα ἔγγραφα ἦσαν ἐν ὅλῳ τριάκοντα ἕν, ἐξ ὧν δέκα τρία ἐστάλησαν ἐκ Μακεδονίας, ὑποδιαιρούμενα ὡς ἑξῆς· ὀκτὼ ἐπιστολαὶ αἰτητικαὶ συνδρομῶν, τέσσαρες ἐκθέσεις περὶ τῆς καταστάσεως τῆς παιδείας τῶν ἐξ ὧν ἀποστέλλονται χωρῶν, καὶ μία ἀγγελτικὴ περὶ συστάσεως Φιλεκπαιδευτικοῦ σωματείου. Πέντε ἐκ Θρᾴκης, ὧν δύω αἰτήσεις συνδρομῶν, καὶ τρεῖς ἐκθέσεις μετὰ τῶν ἐπισυνημμένων αὐταῖς ἐγγράφων. Δύο ἐπιστολαὶ ἐκ τῶν Σποράδων νήσων μετὰ συνημμένων ἰσαρίθμων σχετικῶν ἐγγράφων, ἀμφότεραι ἀγγέλουσαι τὴν σύστασιν νέων σωματείων. Ὀκτὼ ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας, ὧν ἑπτὰ αἰτήσεις συνδρομῶν μετὰ συνημμένου ἑνὸς σχετικοῦ, καὶ ἓν ἀγγελτικὸν περὶ συστάσεως νέου σωματείου. Ἓν μετὰ συνημμένων δύω σχετικῶν ἐκ Βλαχίας, ἀγγελτήριον συςάσεως νέου σωματείου, καὶ δύω ἐπιστολαὶ συνιστῶσαι εἰς τὴν κρίσιν τοῦ Συλλόγου ἰσάριθμα πονήματα· καὶ ὁ μὲν κ. Κ. Καλλιάδης ἐποιήσατο ἐκτενῆ περίληψιν καὶ ἰδίαν αὐτοῦ κρίσιν ἐπὶ τῶν ἐνδιαφερόντων τὴν Θρᾴκην ἐγγράφων, ὁ δὲ κ. Χ. Χατζῆ-Χρήστου ἐγνωμάτευσεν ἐπὶ τῶν ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας προελθόντων. Ὁ κ. Ἀπόστ. Λιούμας ἐπίσης ἐξέθετο περιληπτικῶς τὴν κρίσιν αὐτοῦ ἐπὶ τῶν ἐγγράφων τῶν Σποράδων νήσων, ὁ δὲ κ. Ὀδ. Ἰάλεμος ἐνέκυψεν ἰδίως εἰς τὰ ἐκ Μακεδονίας πεμφθέντα.

Τὰ ἑξῆς βιβλία τετυπωμένα καὶ χειρόγραφα παρεπέμφθησαν τῇ Ἐκπαιδ. Ἐπιτροπῇ, ὅπως ἐξενέγκῃ τὴν ἐπ' αὐτῶν κρίσιν αὐτῆς. Τρία ἑλληνικὰ ἀλφαβητάρια ὑπὸ τῶν κυρίων Τζόβα, Μιχαὴλ Βιστάκη, καὶ Συμεὼν Α. Μανασσείδου· ἐπιδιωρθωμένη Γραμματικὴ Γενναδίου ὑπὸ Δ.... Διδασκαλία τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης τοῦ Κ. Ξανθοπούλου, Ζωολογία ἀρτίως ἐκδοθεῖσα ὑπὸ Πανωρίου καὶ Ἀλιμπέρτη, Ἀσμάτια Ταντalίδου εὐρωπαϊστὶ τονισμένα καὶ Διαθήκη Μητρὸς Ἐναρέτου μεταφρασθεῖσα ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ ὑπὸ τῆς κ. Εὐδοξίας Ζ. Τριανταφύλλου. Τὰ πονήματα ταῦτα διενεμήθησαν τοῖς κυρίοις Χ. Χατζῆ Χρήστου, Ἀποστόλῳ Λιούμα, Μ. Πανταζῇ, Ὀ. Ἰαλέμῳ, Κ. Καλλιάδῃ καὶ Θ. Σαλτέλῃ, οἵτινες ἐν διαφόροις συνεδριάσεσι ἐπήνεγκον τὰς ἐπ' αὐτῶν ἐγγράφους ἐκθέσεις καὶ κρίσεις των, ὥστε ἡ Ἐκπαιδ. Ἐπιτροπὴ μετὰ ὥριμον διάσκεψιν ἐνέκρινεν ἐκ τῶν καθυποβληθέντων ἀλφαβηταρίων τὸ τοῦ κ. Τζόβα καὶ Συμεὼν Μανασσείδου ὡς ἄξια συστάσεως παρὰ τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου. Ἡ δὲ Διδασκαλία τῆς Ἑλλην. Γλώσσης ὑπὸ Ξανθοπούλου, καίπερ μὴ κριθεῖσα ὑπὸ τῆς ἐν Ἀθήναις ἀγωνοδίκου Ἐπιτροπῆς ἱκανὴ πρὸς λύσιν τοῦ προταθέντος ζητήματος, ὅμως εἶναι τὸ χρησιμώτερον τῶν καθ' ἡμᾶς βιβλίων πρὸς ὁδηγίαν τῶν διδασκάλων καὶ διὰ τοῦτο θεωρεῖται ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς ἄξιον συστάσεως παρὰ τοῦ Συλλόγου. Περὶ τῆς ἀρτίως δημοσιευθείσης Ζωολογίας ὑπὸ Πανωρίου καὶ Ἀλιμπέρτη ἡ ἐπιτροπὴ ἐξήνεγκεν εὐνοϊκὴν κρίσιν, ὡς ἔκρινεν ἐπίσης ἄξια συστάσεως παρὰ τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου τὰ εὐρωπαϊστὶ τονισμένα Ἀσμάτια τοῦ Ταντaλίδου. Ἡ δὲ Διαθήκη Ἐναρέτου Μητρός, πόνημα μεταφρασθὲν ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ, ἐνεκρίθη ὡς ἁρμοδιώτατον ἵνα εἰσαχθῇ εἰς τὰς ἀνωτέρας γυμνασιακὰς τάξεις τῶν Παρθεναγωγείων δι' ἀνάγνωσιν κατὰ τὰς ὥρας τῆς σχολῆς καὶ τὰς ἑορτάς, ἂν ἡ μεταφράσασα αὐτὸ κυρία Τριανταφύλλου εὐαρεστηθῇ νὰ ἀναθεωρήσῃ μετὰ μείζονος προσοχῆς, καὶ ἐπανορθώσῃ οὐκ ὀλίγα οὐδὲ μικρὰ ἁμαρτήματα περὶ τὰ ὀνόματα καὶ τὴν λέξιν, καὶ ἐνιαχοῦ περὶ τὰ νοήματα.

Ἡ Ἐκπαιδευτικὴ Ἐπιτροπὴ ἐγκαίρως λαβοῦσα ὑπ' ὄψιν τὴν οἰκτρὰν κατάστασιν πλείστων παιδίων ὁμογενῶν, ἅτινα περιφέρονται ἐν ταῖς ἀγυιαῖς καὶ παραλίοις τῆς πόλεως πετροβολοῦμενα πρὸς ἄλληλα, ἐν ᾧ καιρῷ ὤφειλον νὰ φοιτῶσιν ἐν τοῖς ὑπὸ τῶν ἐνοριῶν των δι' ἁδρᾶς δαπάνης καὶ ἀπαραμίλλου φιλομουσίας συντηρουμένοις σχολείοις, καὶ σκοποῦσα νὰ σώσῃ τὰ τέκνα ταῦτα τοῦ λαοῦ ἀπὸ τῶν ὀλεθρίων συνεπειῶν τῆς ἀμαθείας καὶ κακοηθείας, καθυπέβαλεν ἐπὶ τούτῳ σκέψεις τινὰς τῷ Συλλόγῳ δι' ὑπομνήματος ἀπευθυνθέντος πρὸς τὴν ἡμετέραν ἐκκλησιαστικὴν ἀρχὴν περὶ τῆς βελτιώσεως τῆς κακῶς ἐχούσης ἐκπαιδευτικῆς καὶ ἠθικῆς καταστάσεως τῆς ὁμοεθνοῦς νεολαίας ἐν πολλαῖς συνοικίαις τῆς πρωτευούσης, ἐπὶ τῇ πεποιθήσει ὅτι ἐνδελεχεστέρα τις μέριμνα καὶ ἐποπτεία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, κεκτημένου πολλὰ μέσα ἐπιρροῆς καὶ ἐξασκοῦντος τὴν ἐπὶ τῆς ἐθνικῆς ἐκπαιδεύσεως ἐξουσίαν, θέλει, ἂν οὐχὶ ἐντελῶς ἐκριζώσει, τοὐλάχιστον θεραπεύσει μέχρι τινὸς τὸ κακὸν τοῦτο, ὅπερ καθίσταται τοσοῦτο μᾶλλον ἐπώδυνον, καθόσον ἀπαντᾷ ἐν τῷ κέντρῳ αὐτῷ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν δυνάμεως καὶ ἐκπαιδευτικῆς ἐνεργείας.

Digitized by Google

Περὶ δὲ τοῦ προσδιορισμοῦ τῶν εἰς τὰ ἄπορα σχολεῖα ἐν ταῖς ἐπαρχίαις διανεμηθησομένων χρηματικῶν βοηθειῶν ἀπόκειται τῷ εἰσηγητῇ τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς κ. Ὀδ. Ἰαλέμῳ νὰ ἐκθέσῃ τὰ καθέκαστα κατὰ τὴν ἐπέτειον τοῦ Συλλόγου ἑορτήν.

Τοιαῦτά εἰσι, κύριοι, τὰ πρακτικὰ τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς κατὰ τὸ ἤδη λῆγον συλλογικὸν ἔτος, παῦρα μὲν καὶ σμικρὰ γεώργια καθ' ἑαυτὰ θεωρούμενα, ἱκανὰ οὐχ ἧττον ἵνα, ὑπὸ τὴν εὐνοϊκὴν περιποίησιν καὶ περίθαλψιν τοῦ Συλλόγου, παράσχωσι πλούσιον ἠθικὸν ἄμητὸν ἐν τῷ μέλλοντι.

Ὁ Πρόεδρος καὶ εἰσηγητὴς
Δ. ΣΤΑΜΑΤΙΑΔΗΣ.
Κ. ΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ.
Ηρ. ΒΑΣΙΛΔΗΣ.
Κ. ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ.
Μ. ΠΑΝΤΑΖΗΣ.
Α. ΔΙΟΥΜΑΣ.
Θ. ΣΑΛΤΕΛΗΣ.
Χρ. Χ. ΧΡΗΣΤΟΥ.
Β. ΣΑΡΑΚΙΩΤΗΣ.
Οδ. ΙΑΛΕΜΟΣ.
Θ. ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΙΔΗΣ.
ΝΙΚ. ΠΑΡΑΝΙΚΑΣ, *Γραμματεύς*.

Μετὰ δὲ τὸ πέρας τῆς ἀναγνώσεως ταύτης ὁ κ. Πρόεδρος ἐκφράζων εὐχαριστίας τῷ κ. Σταματιάδῃ ἐπὶ τῇ γλαφυρᾷ καὶ περιληπτικῇ αὐτοῦ ἐκθέσει, ὡς καὶ τῇ Ἐκπαιδευτικῇ Ἐπιτροπῇ ἐπὶ τῇ δραστηριότητι καὶ προθυμίᾳ μεθ' ἧς αὕτη λίαν ἀποτελεσματικῶς εἰργάσθη, δίδωσι τὸν λόγον τῷ κ. Χρ. Χατζηχρήστῳ, προέδρῳ τῆς Φιλολογικῆς Ἐπιτροπῆς, ὅστις ἀναγινώσκει ὡσαύτως τὴν ἔκθεσιν αὐτῆς ἔχουσαν ὡς ἀκολούθως.

Κύριοι συνάδελφοι!

Παρερχομένη σήμερον ἐνώπιον ἡμῶν ἡ Φιλολογικὴ Ἐπιτροπή, ποιησομένη συνῳδὰ ταῖς τοῦ Κανονισμοῦ διατάξεσι τὴν ἔκθεσιν τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς κατὰ τὸ ἤδη λῆξαν συλλογικὸν ἔτος, ταὐτὸν πάσχει τῷ φερεπόνῳ ἐκείνῳ γεωπόνῳ, καλουμένῳ νὰ καταδείξῃ τῷ Κυρίῳ αὐτοῦ τοὺς καρποὺς τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ εὐθὺς μετὰ τὴν σποράν, ὁπότε ἡ ζωογόνος ἄρουσα τὰ σπαρέντα ἤδη ἐν τοῖς γονίμοις σπλάγχνοις αὐτῆς ἐγκλείουσα οὔπω δύναται καὶ καρπόν τινα ἀναδεῖξαι. Καὶ ἡ Φιλολ. Ἐπιτροπὴ καλλιεργήσασα κατὰ τὰ δύο παρελθόντα συλλογικὰ ἔτη τὸ σπουδαῖον καὶ κοινωφελὲς μέλημα αὐτῆς, τὸ περὶ ἐκδόσεως τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων, ἐνσπείρασα δὲ τοῦτο ἐπισταμένως ἐν ταῖς σοφαῖς καὶ καρποφόροις κεφαλαῖς τῶν τε ἡμετέρων λογίων καὶ ἄλλων ἀλλοεθνῶν Ἑλληνιστῶν, καὶ φροντίσασα ἐξασφαλίσαι τὰ τοῦ θερισμοῦ καὶ τῆς διαδόσεως τοῦ προσδοκωμένου πλουσίου τῆς ἐργασίας ταύτης ἀμητοῦ χρηματικὰ μέσα τῇ ἀπὸ 3ετίας ἀρξαμένῃ ἐκ 450 λιρ. τουρκ. ἐτησίᾳ προσφορᾷ τοῦ φιλομούσου ὁμογενοῦς Κυρίου Χρηστάκη Ζωγράφου, συμποσουμένῃ ἤδη εἰς 4,500 περίπου λιρ. τουρκ., ἀνεπαύσατο ἤδη ἐπ' ὀλίγον ἐν τῇ ἡδίστῃ αὐτῆς πεποιθήσει, ὅτι ὁ ζωτικὸς τῆς ἐργασίας ταύτης καρπὸς εἰς πολλὴν πνευματικὴν ῥώμην τὸ ἡμέτερον γένος διαθρέψει καὶ τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ οὐκ ὀλίγην τιμὴν περιποιήσει.

Τοῦτο δὲ διαπραξαμένη οὐκ ἀνεπαύσατο εἰς τὸ παντελὲς ἡ Ἐπιτροπή, ἀλλ' ἀπησχόλησεν αὐτὴν οὐσιωδῶς καὶ ἡ ἑτέρα ἐπίσης σπουδαία ἐργασία, ἡ περὶ συλλογῆς τῶν ζώντων μνημείων τῆς γλώσσης τοῦ λαοῦ· διότι καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο οὐκ ὀλίγα τοιαύτης ὕλης πονήματα ἐστάλησαν διὰ τοῦ Συλλόγου τῇ ἐπιτροπῇ. Περὶ δὲ τῆς ποιότητος τῶν σταλεισῶν συλλογῶν ὡς καὶ περὶ τῆς ἐπὶ τούτων κρίσεως ἢ ἀποφάσεως τῆς Ἐπιτροπῆς ἀκούσεσθε παρὰ τοῦ Εἰσηγητοῦ αὐτῆς ἐν τῷ καθωρισμένῳ χρόνῳ, τῇ ἐπετείῳ τοῦ Συλλόγου ἑορτῇ. Ἐνταῦθα δέ, ἐπειδὴ κατ' ἔτος ἐκ τοῦ ἄνωθι μνησθέντος διαγωνίσματος περιγίγνεται ἱκανὸν χρηματικὸν ποσόν, ἡ Ἐπιτροπὴ ἐκφράζει τὴν εὐχήν, ὅπως διὰ τῶν χρημάτων τούτων ἀγορασθῶσι βιβλία χρησιμεύσοντα τῇ Ἐπιτροπῇ καὶ πρὸς τὰς καθ' ὅλου ἐργασίας αὐτῆς καὶ δὴ πρὸς τὴν ἰδιαιτέραν ταύτην ἐπὶ τῶν ζώντων μνημείων τῆς γλώσσης τοῦ λαοῦ μελέτην.

Ὁμολογοῦντες δ' ὅτι ἡ Φιλολ. Ἐπιτροπὴ κατὰ τὰς ἐργασίας αὐτῆς εὐτυχεστέρα ἐστὶ χρηματικῶς τῶν λοιπῶν, εὐχῆς ἔργον θεωροῦμεν, εἰ ἑκάστη τῶν Ἐπιτροπῶν ἐπορίζετο τοιαῦτα χρηματικὰ κεφάλαια, ὅπως αἱ ἐργασίαι αὐτῶν κάλλιον εὐοδῶνται καὶ ἀγλαοτέρους καρποὺς παράγωσιν.

Εὐτυχήσασα δὲ κατὰ τὰς δύο ἀνωτέρω ἐργασίας αὐτῆς ἡ Ἐπιτροπὴ ἀτυχὴς ἐγένετο ἐν τῇ φροντίδι αὐτῆς περὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ πέρυσι βραβευθέντος ἀξιολόγου πονήματος, τῆς «περὶ τοῦ Πόντου» πραγματείας, τοῦ κ. Βαλαβάνη· διότι πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ-

Digitized by Google

τον προσεπορίσθη μὲν 25 λιρ. τουρ. παρὰ τοῦ ἰδίου ἀγωνοθέτου τοῦ ἀνωτέρω μνησθέντος διαγωνίσματος κ. Συμβουλίδου καὶ τὸν ὑποσχόμενον χορηγῆσαι καὶ τὸ ἐπίλοιπον μέρος τῶν ἐξόδων φιλόμουσον ὁμογενῆ εὗρεν, ἀλλ' οὐκ ἠδυνήθη περᾶναι τὸ σκοπούμενον, διότι ἕνεκα τῆς δεινῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως τῆς ἀγορᾶς ὁ ὁμογενὴς οὗτος ἐπέσχεν ἐν μεγίστῃ λύπῃ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ τὴν ὑπόσχεσιν αὐτοῦ ἐκτελέσαι.

Συνισταμένη δὲ ἐκ τῶν κ. κ. Ἡρακλέους Βασιάδου, Ὀ. Ἰαλέμου, Α. Τάγη, Αἰμ. Νοννότη, Ἰορδ. Καρολίδου, Ν. Φρυδᾶ καὶ Χρήστου Χατζηχρήστου ἡ Ἐπιτροπή, ἐννέα ἐποιήσατο τὰς πάσας συνεδριάσεις, ὧν αἱ μὲν τρεῖς πρῶται παρῆλθον ἐν τῇ ζητήσει προέδρου αὐτῆς καὶ γραμματέως, διότι τὸ μὲν πρῶτον ἀπέβλεψε καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐπὶ τὸν γεραρὸν καὶ ἀρχαῖον αὐτῆς πρόεδρον κ. Ἡρ. Βασιάδην, οὗ ἀδυνατήσαντος ἕνεκα τῶν περὶ Ξενοφῶντος μελετημάτων αὐτοῦ ἀναλαβεῖν τὴν ἀνατεθεῖσαν αὐτῷ προεδρίαν καὶ αἰτησαμένου τὴν ἐκ ταύτης ἀπαλλαγήν, ἡ Ἐπιτροπὴ προβᾶσα εἰς νέαν ἐκλογὴν ἐξελέξατο πρόεδρον μὲν ἐν τῇ ἐπιεικεῖ αὐτῆς κρίσει τὸν νυνὶ τὴν ἔκθεσιν τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς ποιούμενον, γραμματέα δὲ προσηκόντως τὸν κ. Ν. Φρυδᾶν.

Κατὰ δὲ τὰς λοιπὰς αὐτῆς συνεδριάσεις ἠσχολήθη περί τε τὰς προρρηθείσας συλλογὰς τῶν ζώντων μνημείων τῆς γλώσσης τοῦ λαοῦ καὶ περὶ ἄλλα τινὰ τὸν φιλολογικὸν τοῦ Συλλόγου ἀφορῶντα σκοπόν.

Καὶ αὗται μὲν εἰσιν αἱ ἐργασίαι τῆς Φιλ. Ἐπιτροπῆς, μικραὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο διὰ τοὺς προεκτεθέντας λόγους, εὔχεται δ' αὕτη ἀποχωροῦσα τῇ διαδόχῳ Φιλολ. Ἐπιτροπῇ, ὁπότε καὶ τὰ ὑπὸ τῶν προκατόχων προφυτευθέντα ἔργα βλαστήσουσιν, ἔχειν ἀποδεῖξαι πλείους καὶ καλλίους τοὺς καρπούς.

Τῇ 20 Ἀπριλίου 1877.

Τὰ μέλη τῆς Φιλολογικῆς Ἐπιτροπῆς.

Ηρ. Βασιαδης.
Α. Νοννοττης.
Α. Ταγης.
Ο. Ιαλεμος.
Χρ. Χ. Χρηστου, *Πρόεδρος.*
Ν. Φρυδας, *Γραμματεύς.*

Μετὰ τὸ πέρας καὶ τῆς ἀναγνώσεως ταύτης ὁ κ. Πρόεδρος εὐχαριστῶν τῷ κ. Χατζῆ Χρήστῳ, εὔχεται ὅπως πραγματοποιηθῇ ἡ ἐν τῇ ἐκθέσει αὐτοῦ ἀναφερομένη εὐχὴ περὶ ἀποκτήσεως καὶ τῶν ἄλλων ἐπιτροπῶν χρηματικῶν κεφαλαίων, ἵνα αἱ ἐργασίαι αὐτῶν κάλλιον εὐοδῶνται καὶ ἀγλαοτέρους ἀποφέρωσι καρπούς.

Ἐπὶ τούτοις διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΥΙϚ΄.

(Ἔκτακτος).

Τῇ 22 Ἀπριλίου 1877.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως, ὁ λόγος δίδοται τῷ γραμματεῖ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐπιτροπῆς κ. Κ. Περδικίδη, ὅστις ἀναγινώσκει ἔκθεσιν τῶν κατὰ τὸ λῆγον ἔτος ἐργασιῶν αὐτῆς ἔχουσαν ὡς ἕπεται.

Κύριοι!

Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐπιτροπὴ συνέστη μὲν κατὰ τὴν παροῦσαν περίοδον ὑπὸ τῶν Κυρίων Μεγάλου Λογοθέτου Σ. Ἀριστάρχη, Κ. Σ. Καραθεοδωρῆ, Dr J. Millingen, διδάκτορος Α. Πασπάτη, Dr P. Déthier, Dr Mordtmann, πατρὸς μετὰ τῆς ξυνωρίδος τῶν υἱῶν αὐτοῦ, Dr Schrœder, Ἐμμ. Ἰωαννίδου, Ν. Παρανίκα καὶ Κυριακοῦ Περδικίδου, συνῆλθε δὲ πολλάκις, ἀλλὰ μὴ κατορθωθέντος ἵνα σχηματισθῇ ἀπαρτία, διελύετο μέχρις οὗ, ἄδεια τοῦ Συλλόγου, παριδοῦσα ταύτην προέβη εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ προέδρου καὶ γραμματέως καὶ οὕτως ἤρξαντο αἱ τακτικαὶ αὐτῆς συνεδριάσεις, αἵτινες, διὰ τὸν λόγον τοῦτον, περιωρίσθησαν εἰς ἓξ μόνον.

Καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ ἀπέδειξεν πρόεδρον μὲν τὸν διδάκτορα κ. Α. Πασπάτην, γραμματέα δὲ τὸν κ. Περδικίδην, ἐν δὲ ταῖς ἐφεξῆς ἠσχολήθη περὶ τὴν μελέτην καὶ διαλύκανσιν διαφόρων ἐπιγραφῶν ὑπὸ τοῦ Συλλόγου ὑποβληθεισῶν αὐτῇ καὶ δὴ καὶ περὶ ἄλλα ἀρχαιολογούμενα τῆς τε κλασικῆς ἐποχῆς καὶ τῆς τῶν Βυζαντινῶν, ὡς ἐν τοῖς ἑξῆς ἐκτίθεται.

ά. Ἐπιγραφαί.

Περὶ ἐπιγραφικῆς τὸν λόγον ποιούμενοι δι-

Digitized by Google

καίως ἐκ τοῦ τῶν ἐπιγραφῶν Κώδηκος τοῦ Συλλόγου ἀρχόμεθα.

Η ἐγγραφὴ τῶν περιερχομένων εἰς γνῶσιν τοῦ Συλλόγου ἐπιγραφῶν ἐν κώδηκι ἐπὶ τοῦτο ὁρισθέντι ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς ἤρξατο κατὰ τὸ 1872—73 συλλογικὸν ἔτος, καθ' ὃ κατεχωρίσθησαν 144 ἐπιγραφαί. Ἔκτοτε μέχρι τοῦ νῦν κατεχωρίσθησαν ἔτι ἐν αὐτῷ ἐπιγραφαὶ 550 τὸ ὅλον 694 ὁμοιομόρφως πρὸς τὰ ἐπιστελλόμενα ἀντίγραφα, ἔχουσαι ἀπέναντι αὐτῶν τὸ κείμενον μετὰ τῶν συμπληρώσεων μικροῖς γράμμασιν ἀντιγεγραμμένον.

Διὰ τὸν πλουτισμὸν τοῦ σπουδαίου τούτου ἔργου χάριτας ἀποδοτέον τοῖς τε ἐπιστέλλουσι λογίοις ἀνδράσι καὶ τῷ πρώην προέδρῳ Μεγ. Λογοθέτῃ κ. Στ. Ἀριστάρχῃ τῷ ζηλωτῇ τούτῳ θεράποντι τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων.

Ἐπειδὴ δ' ἔδειξε τῇ Ἐπιτροπῇ ὅτι ὁ κώδηξ οὗτος ἠδύνατο ν' ἀποβῇ ὠφέλιμος διὰ τὴν ἐπιστήμην, ἐὰν αἱ ἐν αὐτῷ ἐγγραφόμεναι ἀνέκδοτοι ἐπιγραφαὶ ἐγίνοντο γνωσταὶ τοῖς ἑκασταχοῦ σοφοῖς, ὅσοις μέλει τῶν ἀρχαιολογικῶν, ἀνέθηκεν αὕτη τὴν φροντίδα τῆς διαλογῆς τῶν ἐπιγραφῶν τῷ περὶ τὴν ἐπιγραφικὴν ἐντριβεῖ διδάκτορι Mordtmann, υἱῷ τῷ νεωτέρῳ, ὅστις ἄσμενος ἀνεδέξατο τὸ ἔργον τῇ συμπράξει τοῦ ἡμετέρου συναδέλφου κ. Ε. Ἰωαννίδου· βεβαίως δὲ αἱ ἀνέκδοτοι τῶν ἐπιγραφῶν τούτων θὰ ἦσαν γνωσταὶ τῷ ἐπιστημονικῷ κόσμῳ, ἐὰν ἡ δημοσίευσις τοῦ ἀρχαιολογικοῦ δελτίου δὲν ἀνεβάλλετο, ὡς μὴ ὤφειλε, διὰ λόγους οὓς ἥ τε Συντακτικὴ Ἐπιτροπὴ καὶ τὸ Προεδρεῖον οἴδασι, καὶ ὧν τὴν ἔκθεσιν ἀφίεμεν αὐτοῖς.

Σπουδαιοτάτην μελέτην παρέσχε κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ὁ συνάδελφος ἡμῶν Dr Schroeder ἐπιγραφῆς ἑλληνικῆς κυπριακοῖς γράμμασι γεγραμμένης, ἣν ἐκ Κύπρου μετακομισθεῖσαν κατέθηκαν ἐν τῷ Σουλτανικῷ τῆς πόλεως ταύτης Μουσείῳ, καὶ ἣν ἐπιμελῶς ὁ ἐν λόγῳ συνάδελφος δι' ἐκτενοῦς μελέτης διελεύκανε, πολλὰ περὶ κυπριακοῦ ἀλφαβήτου ἀκριβώσας καὶ δι' ἱστορικῶν μαρτυριῶν, ἐκ Διοδώρου καὶ Πολυαίνου ἀρυσθεισῶν, ἀποδείξας ὅτι ἄλλος ὁ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ ἀναφερόμενος Νικοκλῆς τοῦ παρὰ τῷ Ἰσοκράτει ὁμωνύμου.

Τὴν μελέτην ταύτην δημοσιεύσομεν ὅταν σὺν Θεῷ ἄρξηται ἡ τοῦ ἀρχαιολογικοῦ δελτίου ἔκδοσις.

Ἐκτὸς δὲ τῆς μελέτης ταύτης ἡ Ἐπιτροπὴ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἀνέθηκε τοῖς κ. Mordtmann, υἱῷ τῷ νεωτέρῳ, καὶ Ἐμ. Ἰωαννίδῃ τὴν μελέτην καὶ συμπλήρωσιν τινῶν ἄλλων ἐπιγραφῶν ἀποσταλεισῶν τῷ Συλλόγῳ ὑπὸ τῶν λογίων κ. Δημνίου Ἰατροῦ, Γ. Ἀδαμαντίδου καὶ Κ. Λαναρᾶ· ἡ ἐπὶ τῶν ἐπιγραφῶν αὐτῶν μελέτη τῶν συναδέλφων ἡμῶν δημοσιευθήσεται ἐπίσης ἐν τῷ ῥηθέντι δελτίῳ.

Ὁ ἅγιος Ἴμβρου κ. Νικηφόρος Γλυκᾶς ἐπέστειλε πρὸ ἑνὸς περίπου ἔτους σπουδαίαν ἐπιστολὴν μετ' ἐπιγραφῶν εὑρεθεισῶν ἐν τῇ νήσῳ ἐκείνῃ· ἐπειδὴ δὲ ὁ σοφὸς ἱεράρχης δι' ὅσων ἐν τῇ ἐπιστολῇ του ταύτῃ προσέθηκεν ἐξήντλησε τὴν περὶ αὐτῶν μελέτην, μηδὲν ἔχουσα ἡ Ἐπιτροπὴ νὰ προσθέσῃ ἀπεφάσισε τὴν δημοσίευσιν τῆς ἐπιστολῆς ταύτης ἐν τῷ δελτίῳ.

β'. Μολυβδόβουλλα.

Ἀκάματος πάντοτε περὶ τὴν συλλογὴν καὶ μελέτην τῶν βυζαντινῶν μολυβδοβούλλων ὁ Dr Mordtmann, υἱὸς ὁ πρεσβύτερος, ἀνευρὼν ἐπέδειξε τῇ Ἐπιτροπῇ μολυβδόβουλλον Βρυενίου τοῦ στρατηγοῦ Δαλματίας· διὰ δὲ σπουδαίας μελέτης ἐπὶ τοῦ προκειμένου μολυβδοβούλλου, δημοσιευθησομένης ἐπίσης, καὶ ἐκ παλαιογραφικῶν δεδομένων ὁρμώμενος ἀπέδειξεν ὅτι τὸ μολυβδόβουλλον τοῦτο ἀνήκει τῷ κατὰ τὴν 10ην ἑκατονταετηρίδα ἀκμάσαντι Βρυενίῳ τῷ ἐπικληθέντι στρατηγῷ Δαλματίας, αὐτῷ δὴ ἐκείνῳ τῷ ἐκδιώξαντι ἐκ Πελοποννήσου τοὺς Σκλαβίνους καὶ ἐνιδρύσαντι ἐν αὐτῇ πάλιν τὴν τῶν βυζαντινῶν κυριαρχίαν.

γ'. Δακτυλιόλιθοι.

Κατὰ τὸ συλλογικὸν τοῦτο ἔτος ἰσχνὴν μὲν ἀλλὰ σπουδαίαν διὰ τὴν ἀρχαιολογίαν τῶν δακτυλιολίθων προσέθηκεν ὕλην ὁ διδάκτωρ Schrœder, ἐπιδείξας τῇ Ἐπιτροπῇ δακτυλιόλιθον ἐκ Μεσοποταμίας προερχόμενον φοινικικοῖς γράμμασι φέροντα ἐπιγραφὴν *Abd-jehao, Abd-Malek*, ὅπερ ἐστὶ μεθερμηνευόμενον, *Θεόδουλος Βασιλοδούλου*. Νέαν δ' ἀπόδειξιν προστίθησιν ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη, ὅτι τὸ ἀνεκλάλητον τετραγράμματον ὄνομα τοῦ Θεοῦ (jehao=Ἰεχοβὰ) ἠδύνατο ἐκφωνεῖσθαι ἐν συνθέσει κυρίων ὀνομάτων.

δ'. Χειρόγραφα.

Ὁ κ. Ἐμμ. Ἰωαννίδης ἀνέγνω κατὰ τὴν

Digitized by Google

περίοδον ταύτην ἔκθεσιν περί τινος ἐπὶ περγαμηνῆς χειρογράφου λειτουργίας τοῦ Μεγάλου Βασιλείου. Ἐπὶ τοῦ χειρογράφου τούτου ἐσημείωσεν ὁ συνάδελφος ἡμῶν διαφόρους τινὰς γραφὰς πρὸς τὸ ἐν χρήσει κείμενον, ἐκ δὲ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων εἰκάζει ὅτι ἐστὶ τῆς $14^{ης}$ περίπου ἑκατονταετηρίδος.

Τὸ χειρόγραφον τοῦτο ἀγοράσας ὁ ὁμογενὴς Μ. Νεγροπόντης ἐδωρήσατο τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ ἐν Ἀθήναις πανεπιστημίου.

ε'. Ἀνάγλυφα.

Ἕνα μόνον λίθον μετ' ἀναγλύφων ἐπέδειξε τῇ Ἐπιτροπῇ ὁ συνάδελφος Dr Mordtmann, υἱὸς ὁ πρεσβύτερος, ἀνευρεθέντα ἐν Χαλκηδόνι.

Τὸ ἀνάγλυφον παρίστησιν ἐμβλήματα καλλωπιστικὰ γυναικός, ἑταίρας ἴσως· ἐπειδὴ δὲ μεταξὺ τῶν ἐμβλημάτων φαίνονται καὶ δύο χεῖρες, ἃς ἑρμηνεύει ὡς τύπους χειρίδων, καὶ ἐπειδὴ περὶ τῆς ὑπάρξεως χειρίδων ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἀρχαιότητι ἀμφιβολία ἐξεφράσθη μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς, ἀνεβλήθη ἡ ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου τούτου συζήτησις διὰ τὴν ἐφεξῆς περίοδον, ὑποσχεθέντος τοῦ συναδέλφου ἡμῶν μελέτην περὶ τῆς περιέργου ταύτης ὑποθέσεως καὶ περὶ τοῦ προκειμένου ἀναγλύφου ἐν γένει.

Ὁ Dr Mordtmann, πατήρ, ἐπέστησε τὴν προσοχὴν τῆς Ἐπιτροπῆς ἐπί τινος ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀνευρεθέντος ἀναγλύφου ἐν Σουλτὰν Ἀχμέτ, περὶ οὗ ἡ Ἐπιτροπὴ ἐρευνήσει ἀκολούθως.

Ὁ κ. Ἐμμανουὴλ Ἰωαννίδης ἐπέδωκε τῇ Ἐπιτροπῇ 9 ἰχνογραφήματα διαφόρων ἀναγλύφων, ἀγαλμάτων, εἰκόνων τῆς ἐν Ἀβρὰτ-παζὰρ στήλης, ἐπιγραφῆς λατινικῆς ἐξ Ἀμοργοῦ καὶ δύο πλακῶν τάφων ἐν Γαλατᾷ, περὶ ὧν ἑτοιμάζει ἔκθεσιν ὑποβληθησομένην κατὰ τὴν προσεχῆ συλλογικὴν περίοδον.

ϛ'. Τοπογραφικά.

Πολλαὶ καὶ σπουδαῖαι τοπογραφικαὶ παρατηρήσεις ὑπεδείχθησαν τῇ Ἐπιτροπῇ ὑπὸ τοῦ προέδρου αὐτῆς Dr Πασπάτη περί τινων χωρίων τῆς Βιθυνίας καὶ Θρᾴκης καὶ κινστέρναι δέ τινες ἐν Βυζαντίῳ ἀνεκαλύφθησαν παρὰ τοῦ ἰδίου· πρὸς δὲ ἐπεσκέφθησαν ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς σπουδαιότατα λείψανα ὑπὸ τοῦ ἰδίου προέδρου ἐπιδειχθέντα περὶ τὴν συνοικίαν Καμπὰ-σακὰλ ὄπισθεν τοῦ Σουλτὰν Ἀχμέτ, ἔνθα εἰκάζεται ἡ θέσις τοῦ Φάρου μετὰ δύο παρακειμένων ἐκκλησιῶν. Ἔτι δὲ ὁ κ. πρόεδρος ἀνεκάλυψε καὶ ἐρείπια μεγάλα βυζαντινῶν ἀνακτόρων, ὧν τὴν μελέτην θέλει ἀναλάβει ὁ αὐτὸς καὶ κοινοποιήσει τῇ Ἐπιτροπῇ κατὰ τὴν προσεχῆ περίοδον τὰ συμπεράσματα τῶν ἐρευνῶν αὐτοῦ.

Ταῦτα, κύριοι, τὰ κατὰ τὸ λῆξαν συλλογικὸν ἔτος μελετήματα τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐπιτροπῆς, ἅτινα, Θεοῦ εὐδοκοῦντος, συμπληρωθήσονται κατὰ τὸ ἐφεξῆς ἀρχόμενον.

Ἐν Κων/πόλει, τῇ 20 Ἀπριλίου 1877.

Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐπιτροπή.

Α. Πασπατης, *Πρόεδρος*.
J. Millingen.
Mordtmann (πατήρ).
Mordtmann (υἱός).
Κ. Σ. Καραθεοδωρη.
Schroeder.
Ν. Παρανικας.
Εμμ. Ιωαννιδης.
Déthier.
Κ. Περδικιδης, *Γραμματεύς*.

Εἶτα ὁ κ. Πρόεδρος εὐχαριστῶν τῇ Ἐπιτροπῇ ἐξ ὀνόματος τοῦ Συλλόγου ἐπὶ τῇ δραστηριότητι καὶ προθυμίᾳ, μεθ' ἧς κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο εἰργάσθη, δίδωσι τὸν λόγον τῷ κ. Α. Πασπάτῃ, ὅστις ὑποδείξας ὁμοίως τὴν σπουδαιότητα τῶν ἐργασιῶν τῆς Ἐπιτροπῆς καὶ παρενείρας ἰδίας τινὰς κρίσεις περὶ τῶν ἐν τῇ ἐκθέσει ἀναφερομένων φοινικικῶν κυπριακῶν γραμμάτων, ὡς καὶ περὶ τοῦ ἐφευρετοῦ τοῦ κυπριακοῦ ἀλφαβήτου Ἄγγλου ἀρχαιολόγου Smith, παρακαλεῖ τὸν Σύλλογον, ἵνα, ὁπότε ἤθελε παρουσιασθῇ αὐτῷ εὐκαιρία, προβῇ εἰς τὴν ἀγορὰν ἀρχαιολογικῶν τινων συγγραμμάτων, ὧν ἀπόλυτον ἔχει ἀνάγκην ἡ Ἐπιτροπὴ καὶ περὶ τῶν ὁποίων πρὸ πολλοῦ αὐτὴ διενοεῖτο νὰ ὑποβάλῃ πρότασιν πρὸς τὸν Σύλλογον, ἀλλ' ἀνέβαλλε τοῦτο μέχρι τοῦδε, διότι δὲν ἤθελε νὰ ἐπιβαρύνῃ ὑπὲρ τὸ δέον τὸ ταμεῖον τοῦ Συλλόγου, ἐν ταῖς παρούσαις μάλιστα περιστάσεσι, καὶ τέλος διαβεβαιοῖ ὅτι ἡ Ἐπιτροπὴ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο προέβη εἰς τὰς ἐργασίας αὐτῆς μετὰ πλείονος ἢ ἄλλοτε φειδοῦς.

Ὁ κ. Ν. Παρανίκας, ἐρχόμενος εἰς ὑποστήριξιν τῆς τελευταίας παρατηρήσεως τοῦ κ. Πασπάτη, ἀναφέρει ὅτι ἡ Ἐπιτροπή, φειδομένη τοῦ Συλλόγου καὶ θέλουσα ν' ἀπαλλάξῃ αὐτὸν ἐκτάκτων δαπανῶν, ἀπεφάσισεν

Digitized by Google

ἵνα τοῦ λοιποῦ αἱ ἐπιγραφαὶ ἀντιγράφωνται οὐχὶ διὰ μισθωτοῦ, ὡς μέχρι τοῦδε ἐγίνετο, ἀλλ' ὑπὸ τῶν μελῶν αὐτῆς· παρακαλεῖ δὲ ἵνα ὁ Σύλλογος λάβῃ ὑπὸ σπουδαιοτέραν ἔποψιν τὴν περὶ ἀγορᾶς ἀρχαιολογικῶν συγγραμμάτων πρότασιν τοῦ κ. Πασπάτη.

Ὁ κ. Πρόεδρος διαβεβαιοῖ τοὺς προλαλήσαντας, ὅτι ὁ Σύλλογος θέλει φροντίσει περὶ τούτου, συνάμα δὲ παρακαλεῖ τὸν κ. Πασπάτην ἵνα πέμψῃ σημείωσιν τῶν συγγραμμάτων τῶν ἀναγκαιούντων τῇ Ἐπιτροπῇ.

Ὁ κ. Ν. Παρανίκας ἀκολούθως λέγει, ὅτι συναντήσας τῇ προτεραίᾳ τὸν κ. Δημητριάδην, εἰς ὅν, ὡς γνωστόν, ἡ Ἐπιτροπὴ πρὸς κρίσιν τῶν χιλίων ἀριθμητικῶν καὶ ἀλγεβρικῶν προβλημάτων τοῦ ἐν ταῖς εἱρκταῖς διατελοῦντος κ. Ἀθ. Δημητριάδου ἐπεφόρτισε τὴν λύσιν αὐτῶν, ἤκουσε παρ' αὐτοῦ ὅτι ὅσον οὔπω θέλει πέμψει ἔκθεσιν καὶ λύσιν τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος προβλημάτων, παρακαλεῖ δὲ κατὰ συνέπειαν τὸν κ. Πρόεδρον, ἵνα καὶ περὶ ταύτης, καίπερ ἐκπροθέσμου, ποιήσηται λόγον ἐν τῇ ἐπετείῳ γενικῇ ἐκθέσει.

Λαβὼν δὲ καὶ αὖθις τὸν λόγον ὁ κ. Παρανίκας παρατηρεῖ, ὅτι ἐκ τῶν ἐπιτροπῶν τοῦ Συλλόγου μόνον τρεῖς ὑπέβαλον τὰς ἐκθέσεις αὐτῶν, δηλ. ἡ Φιλολογική, ἡ Ἐκπαιδευτικὴ καὶ ἡ Ἀρχαιολογική, ἐρωτᾷ δὲ ἂν καὶ αἱ λοιπαὶ προτίθωνται νὰ πράξωσι τὸ αὐτό.

Ὁ κ. Πρόεδρος ἀπαντῶν τῷ κ. Παρανίκᾳ λέγει, ὅτι ἡ μὲν Ἐπιστημονικὴ Ἐπιτροπή, ἥτις πέρυσιν ἅπαξ μόνον συνῆλθεν, ἐφέτος δὲν κατώρθωσεν οὐδὲ μίαν τοὐλάχιστον φορὰν νὰ συνέλθῃ, ἡ δὲ Μουσική, καίπερ ἀρτισύστατος, ἐν τούτοις τὴν προσεχῆ τετάρτην θέλει ὑποβάλει τὴν ἔκθεσιν αὐτῆς, ὁμοίως δὲ καὶ ἡ Οἰκονομικὴ διὰ τοῦ ταμίου· ὑπολείπεται ἤδη ἡ Συντακτική· ἀλλὰ καὶ αὕτη οὐδεμίαν ἔχει νὰ ὑποβάλῃ ἔκθεσιν διότι, τῆς ἐκτυπώσεως τοῦ περιοδικοῦ μήπω ἀρξαμένης, εἰς δύο μόνον συνεδριάσεις συνῆλθον τὰ μέλη αὐτῆς.

Εἶτα, τοῦ κ. Παρανίκα παρατηρήσαντος ὅτι καλὸν ἤθελεν εἶσθαι ἂν ἐν ταῖς προσεχῶς γενησομέναις ἀρχαιρεσίαις ἐκλεχθῶσιν ὡς μέλη τῆς ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς πρόσωπα δυνάμενα καὶ πρόθυμα νὰ ἐργασθῶσιν ἢ ἐν ἀνάγκῃ ν' ἀπαλειφθῇ αὕτη ἐν τῇ ἀναθεωρήσει τοῦ Κανονισμοῦ ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν διαρκῶν ἐπιτροπῶν, διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΥϞΖ'.

(Τακτική).

Τῇ 25 Ἀπριλίου 1877.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως, ὁ κ. Γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου.

Ἀκολούθως ἀναγγέλλει τὰς ἑξῆς προσφορὰς βιβλίων.

1) Χρ. Παπαδοπούλου προσφέροντος τὰ ἑξῆς· α') *Θεωρίαν τῆς Γεωγραφίας* ὑπὸ Ἰωσήππου τοῦ Μοισιόδακος. β') Ἀμμωνίου τοῦ Ἑρμείου εἰς τὸ τοῦ Ἀριστοτέλους περὶ *Ἑρμηνείας Ὑπόμνημα*. γ') *Στοιχεῖα τῆς Μεταφυσικῆς* ὑπὸ Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως. δ') *Διαταγαὶ γάμων* ἐν ἔτει σωτηρίῳ 1767. ε') *Παράλληλοι φιλοσοφίας καὶ χριστιανισμοῦ* ὑπὸ Ν. Λογάδου. ς') *Ὅρους καὶ διαταγὰς τοῦ γένους καὶ τῆς ἀδελφότητος τῶν Γραικῶν* ἑλληνιστὶ καὶ ἰταλιςὶ 1787. ζ') *Observations sur quelques Medailles* par M. Pelerin. η') *Κισοὺρ Δερσὶν* τουρκιστὶ ὑπὸ Σολάκ.

ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ.

θ') *Ἐξήγησιν τῶν τετραστίχων* Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου. ι') *Θεολογίαν* ὑπὸ Διονυσίου Κλεόπα. ια') *Φιλοσοφίαν* ὑπὸ Κ. Εὐθυβούλου. ιβ') *Ὀφθαλμολογίαν* ὑπὸ Ἰω. Ὀλυμπίου καὶ *Φυσικὴν Θεολογίαν* ὑπὸ Κ. Εὐθυβούλου εἰς τόμ. 1. ιγ') *Ἐπιστημονικὸν ὀνοματολόγιον* ὑπὸ Χρ. Παπαδοπούλου. ιδ') Πατριαρχικὸν *Σιγγίλιον*. ιε') *Εὐρώπα τιτζαρὲς βερατὶ* κτλ. ις') *Χαρημεὶρ Σιριφεὶρ βερατὶ* (τὸ μικρόν).

2) Ἰω. Βασιλειάδου *Amalthée, comédie en deux actes.*

3) Ζ. Ὑπανδρευμένου, τὴν *Ζηνοβίαν* εἰς τόμους 2.

4) Δ. Βικέλλα *Τραγῳδίας τοῦ Σαικσπήρου.*

5) Τιμ. Φιλήμονος *Πανηγυρικὸν* ἐν τῇ ἑορτῇ τοῦ Συλλόγου *Ῥήγα.*

Ἀγγέλλεται εἶτα τὸ δεύτερον ὡς τακτικὸν μέλος καὶ ψηφοφορηθεὶς κατὰ τὰ νενομισμένα γίνεται παμψηφεὶ δεκτὸς ὁ κ. Γ. Καραπαναγιώτου, ὑγειονομικὸς ἰατρὸς ἐν Αἴνῳ, προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. κ. Ἐμμ. Μελανδρινοῦ, Τιμ. Πάππη καὶ Χρ. Βουλαλᾶ.

Ἀκολούθως ὁ κ. Πρόεδρος ἀγγέλλει ὅτι ὁ φιλογενέστατος κ. Ζάππας προσήνεγκεν ὑπὲρ

Digitized by Google

τῶν ἐν γένει ἀναγκῶν τοῦ Συλλόγου λίρας ὀθωμ. 100, συνάμα δὲ ἐντέλλεται τῷ κ. Γεν. γραμματεῖ ὅπως δι' εὐχαριστηρίου ἐπιστολῆς ἐκφράσῃ τὰς εὐχαριστίας τοῦ Συλλόγου πρὸς τὸν εἰρημένον ὁμογενῆ, ὅστις οὐ παύεται καὶ ἐν ταῖς παρούσαις περιστάσεσι δεικνύων τὸ ἐνδιαφέρον αὐτοῦ πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τοῦ Συλλόγου.

Ὁ Σύλλογος ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ ταύτῃ ἀνεκήρυξε τὸν κ. Ζάππαν, συνῳδὰ τῷ 80ῷ ἄρθρῳ τοῦ Κανονισμοῦ, Δωρητὴν τοῦ Συλλόγου.

Εἶτα λαβὼν τὸν λόγον ὁ κ. Ἐμμ. Ἰωαννίδης ἀναγινώσκει πραγματείαν «Περί τινων ἀποικιῶν τῆς νέας Ἑλλάδος», μετὰ τὸ τέλος τῆς ὁποίας οὐδενὸς τὸν λόγον αἰτησαμένου, ὁ Πρόεδρος εὐχαριστεῖ αὐτῷ καὶ διαλύει τὴν συνεδρίασιν.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΥϞΗ΄.

(*Ἔκτακτος*).

Τῇ 28 Ἀπριλίου 1877.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως, ὁ κ. Γ. Δημητριάδης, εἰς ὅν, ὡς καὶ ἐν τῇ προηγουμένῃ συνεδριάσει ἐγένετο λόγος, ἡ πρὸς ἐξέτασιν τῶν χιλίων ἀριθμητικῶν καὶ ἀλγεβρικῶν προβλημάτων τοῦ ἐν ταῖς εἱρκταῖς διατελοῦντος κ. Ἀθ. Δημητριάδου Ἐπιτροπὴ ἐπεφόρτισε τὴν ἐπ' αὐτῶν κρίσιν, ἀνέγνω μακρὰν καὶ πολλοῦ λόγου ἀξίαν ἔκθεσιν περὶ τῶν ἐν λόγῳ προβλημάτων (ἰδὲ ἀνωτ. σελ. 130), μετὰ τὸ τέλος τῆς ὁποίας ὁ κ. Πρόεδρος, εὐχαριστῶν τῷ κ. Δημητριάδῃ ἐφ' ᾗ προθυμίᾳ ἀνεδέξατο ὅπως ἐργασθῇ ὑπὲρ τοῦ ἀτυχοῦς ὁμωνύμου αὐτῷ ὡς καὶ ἐπὶ τῇ σπουδαίᾳ καὶ ὄντως ἐπιστημονικῇ ἐκθέσει αὐτοῦ, προστίθησιν ὅτι ἂν ὁ ἐπὶ δεκαετίαν ὅλην ἐν ταῖς φυλακαῖς διατελῶν κ. Ἀθ. Δημητριάδης ἐγνώριζεν ὁπόση σπουδαιότης καὶ ἐπιστημονικὴ ἀξία ἐδόθη εἰς τὴν συλλογὴν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ κ. Δημητριάδου, μεγάλως μὲν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἤθελεν ἀνακουφισθῇ, πλείονας δ' εἰς τὸ μέλλον ἤθελε διαθέσει δυνάμεις, ὅπως ὑποστῇ καὶ τὴν ὑπολειπομένην πενταετῆ κάθειρξιν.

Ὁ κ. Δημητριάδης, εὐχαριστῶν τῷ κ. Προέδρῳ ἐπὶ ταῖς εὐνοϊκαῖς κρίσεσιν, ἃς περὶ αὐτοῦ καὶ τῆς ἐκθέσεώς του ἐξέφερεν, ἐκτίθησι τὰς δυσχερείας τῆς ἀνατεθείσης αὐτῷ ἐντολῆς, ἐξαίρει τὴν σπουδαιότητα τῆς συγγραφῆς τοῦ κ. Δημητριάδου καὶ ἐν τέλει παρακαλεῖ ἵνα ὁ Σύλλογος φροντίσῃ περὶ τῆς ἐκδόσεως αὐτῆς.

Ὁ κ. Πρόεδρος διαβεβαιοῖ τὸν κ. Δημητριάδην ὅτι ὁ Σύλλογος πράξει πᾶν τὸ ἐπ' αὐτῷ ὑπὲρ τοῦ κ. Ἀθ. Δημητριάδου.

Εἶτα δίδοται ὁ λόγος τῷ κ. προέδρῳ τῆς Μουσικῆς Ἐπιτροπῆς, ὅστις ἀναγινώσκει τὴν ἔκθεσιν αὐτοῦ ὡς ἑπομένως.

Κύριοι!

Ὁ ἡμέτερος Σύλλογος κατανοήσας ἐκ τῶν δημοσίᾳ πολλάκις γραφέντων καὶ λαληθέντων ἀπό τινων ἤδη ἐτῶν περὶ τῆς ἐκκλ. ἡμῶν Μουσικῆς, ἀλλαχοῦ τε καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐν αὐτῷ τούτῳ τῷ τεμένει αὐτοῦ, ὅτι ἡ αὐτὴ τῷ ὄντι εἶναι καὶ ἡ ἐθνικὴ ἡμῶν Μουσική, ἣν περιέσωσε καὶ περιέθαλψεν ἡ πνευματικὴ Μήτηρ ἡμῶν ἁγία Ἐκκλησία ὁμοῦ μετὰ τῆς ὁμαίμονος αὐτῆς Γλώσσης, τὰ αὐτὰ μετ' αὐτῆς παθοῦσαν, καὶ ἀναγνωρίσας ὅτι δι' αὐτῆς δύνανται νὰ σαφηνισθῶσι πολλὰ ζητήματα ἰδίως περὶ τῆς ἀρχαίας ἡμῶν Ποιήσεως ὡς ᾀδομένης καὶ οὐχ ἁπλῶς μόνον ἀπαγγελλομένης, ἀπεφάσισε νὰ λάβῃ καὶ ταύτην ὑπὸ τὴν προστασίαν του καὶ νὰ μεριμνήσῃ περὶ αὐτῆς ὡς καὶ περὶ τῆς γλώσσης, σκοπὸν προτιθέμενος βεβαίως τήν τε ἔρευναν καὶ ἀνύψωσιν αὐτῆς, εἰ δυνατόν, εἰς τὴν προτέραν αὐτῆς θέσιν τε καὶ εὔκλειαν. Ἐπὶ τούτῳ δὲ συνεστήσατο ἐσχάτως τὴν Μουσικὴν Ἐπιτροπὴν ἀποτελοῦσαν τοῦ λοιποῦ ἴδιον κλάδον, καὶ μέρος ἀναπόσπαστον αὐτοῦ, ὡς καὶ αἱ λοιπαὶ κατ' ἔτος ἐκλεγόμεναι διαρκεῖς Ἐπιτροπαί, εἰς ἣν καὶ καθυπέβαλε τὸ ἑξῆς πρόγραμμα τῶν ζητημάτων, ἐφ' ὧν ἔδει, τό γε νῦν, ν' ἀσχοληθῇ.

Α΄. Νὰ ἐξετασθῇ ὑπὸ φιλολογικὴν ἔποψιν ἡ παρ' ἡμῖν Μουσική, τουτέστι νὰ παραβληθῶσιν αἱ κατὰ διαφόρους ἐποχὰς φάσεις αὐτῆς ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς καὶ νὰ εὑρεθῶσι κατὰ τὸ ἐνὸν αἱ πρὸς ἀλλήλας σχέσεις καὶ διαφοραὶ αὐτῆς.

Β΄. Μετὰ προηγουμένην μελέτην καὶ κατὰ τὸ δυνατὸν ἀκριβῆ γνῶσιν τῆς ἐν τοῖς πεπολιτισμένοις ἔθνεσιν ἐν χρήσει παιδαγωγικῆς Μουσικῆς νὰ παρασκευασθῇ, ὡς οἷόν τι, ἀνάλογον ταῖς ἀνάγκαις καὶ ταῖς περιστά-

Digitized by Google

σεσι σύστημα τοιαύτης μουσικῆς διδασκαλίας δυναμένης νὰ εἰσαχθῇ ἐν τοῖς καθ'ἡμᾶς ἐκπαιδευτηρίοις· καὶ

Γ'. Νὰ ἐξευρεθῇ κατάλληλον μέσον πρὸς ἐξέγερσιν καὶ ἐπιτυχῆ ἐν τῷ λαῷ ἀνάπτυξιν τῆς ἠθικῆς καλαισθησίας τῆς Μουσικῆς.

Ἡ Μουσικὴ λοιπὸν Ἐπιτροπή, ἥτις, κατὰ τὰ νενομισμένα, καίτοι νεοσύστατος, προσκαλεῖται σήμερον νὰ δώσῃ δι' ἐμοῦ δημοσίᾳ λόγον τῶν πράξεών της, σκεφθεῖσα ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω ζητημάτων ἢ ὅρων, συνεζήτησε καὶ ἀπεφάσισεν ἐν πέντε τακτικαῖς συνεδριάσεσιν αὐτῆς τὰ ἑξῆς. Πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἀδιεξόδων καὶ ἀγόνων κατ'ἀρχὰς θεωριῶν, ἕνεκα τῶν ὁποίων κυρίως ἐναυάγησεν ὁ πρὸ πολλοῦ μὴ ὑπάρχων Μουσικὸς Σύλλογος, ἡ ἡμετέρα Ἐπιτροπὴ ἔλαβεν ὡς βάσιν καὶ ἀφετηρίαν τῶν ἐργασιῶν της τὸν δεύτερον τοῦ προγράμματος ὅρον ὡς μᾶλλον πρακτικόν, ὅπως ἐπὶ τῆς πράξεως καὶ πείρας βαίνουσα, οὐχ ἧττον δὲ καὶ ἐκ τοῦ πρώτου ὅρου ὁδηγουμένη, ἐπιδιώξῃ πρῶτον τὴν ἐπίτευξιν τοῦ τρίτου καὶ κατόπιν ἐνασχοληθῇ εἰς τὴν θεωρίαν τῆς Μουσικῆς ἡμῶν ἐξετάζουσα αὐτὴν ὑπὸ φιλολογικὴν καὶ ἐπιστημονικὴν ἔποψιν. Πρὸς κατόρθωσιν δὲ τῶν σκοπουμένων ἔκρινεν ἀναγκαίαν τὴν παραδοχὴν τῆς εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς σημαδογραφίας, διὰ τοὺς ἑξῆς λόγους. α') Ὅπως δι'αὐτῆς λάβωσι γνῶσιν τῆς ἡμετέρας μουσικῆς οἱ Εὐρωπαῖοι, οἵτινες ἐξ ἡμῶν ἀναμένουσι τὴν ἐξήγησιν τῶν χαρακτήρων καὶ ἑρμηνείαν αὐτῆς, καὶ οἵτινες, ὡς ἐκ τῶν προσόντων καὶ τῶν μέσων ἅπερ κέκτηνται, πολὺ θέλουσι μᾶς βοηθήσει εἰς τὰς μετὰ ταῦτα φιλολογικὰς καὶ ἐπιστημονικὰς ἐργασίας τῆς Ἐπιτροπῆς, ἐπιχέοντες πλεῖστον φῶς εἰς τὸ σπουδαῖον τοῦτο ζήτημα· β') Ὅπως γένηται ἡ μουσικὴ ἡμῶν προσιτὴ καὶ κοινὴ παρὰ ταῖς ὁμογενέσιν οἰκογενείαις ὅσαι ἔμαθον καὶ μανθάνουσι τὴν εὐρωπαϊκήν· καὶ γ') Ὅπως ὡς μᾶλλον εὐμέθοδος καὶ ἐπιστημονικὴ τῆς ἡμετέρας γραφῆς, κατὰ τοὺς εἰδότας, εἰσαχθῇ εἰς τὰ σχολεῖα διὰ τὸ προτιθέμενον παιδαγωγικὸν σύστημα πρὸς ἐκμάθησιν καὶ διάδοσιν παρὰ τῷ ἡμετέρῳ λαῷ τῆς τε ἡμετέρας καὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς. Κατὰ συνέπειαν ἐνεκρίθη νὰ μεταφρασθῶσιν ἔκ τε τῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων κατ' ἐκλογὴν τὰ καλλίτερα καὶ καταλληλότερα μέλη καὶ ᾄσματα. Ἀπεφασίσθη δὲ ἵνα ἐξετασθῶσι πρῶτον τὰ ἀρχαῖα μαθήματα ὅσα παρ' ἡμῖν εὑρίσκονται ἐν πρωτοτύπῳ, καὶ ὅσα ἐκ τούτων ἤθελον ἐγκριθῇ ὡς σώζοντα τὸ ἀρχαῖον ὕφος καὶ μέλος, νὰ μεταφρασθῶσι καὶ ἐκ τούτων ὁδηγουμένη ἡ Ἐπιτροπὴ νὰ καθαρίσῃ τὰ μετὰ ταῦτα καὶ τὰ ἔτι νεώτερα, ἀποχωρίζουσα τὸ καθαρῶς ἐκκλησιαστικὸν τοῦ πολιτικοῦ ἢ ἐξωτερικοῦ λεγομένου. Διὰ τὴν σπουδαίαν ταύτην ἐργασίαν προωρίσθησαν δύο τῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς, οἱ μουσικοδιδάσκαλοι κ.κ. Ἰωάσαφ καὶ Εὐστράτιος, ἑκάτεροι ἀμφοτέρας τὰς μουσικὰς εἰδότες, οἵτινες καὶ μετέφρασαν κατὰ πρῶτον, χάριν δοκιμῆς, μαθήματά τινα ἐπιτυχῶς, ἅπερ καὶ ἔψαλον ἐν μεταφράσει λίαν καλῶς. Ἄξιον δὲ πρὸ πάντων σπουδαίας προσοχῆς, καὶ ὅπερ ἐνεποίησεν ἅπασι ζωηρὰν ἐντύπωσιν, ἦν μάθημά τι ἀρχαῖον, ὅπερ ὁ κ. Ἰωάσαφ ἱεροψάλτης, ὅστις πρὸς ταῖς ἄλλαις μουσικαῖς γραφαῖς γνωρίζει καὶ τὴν τῆς ἡμετέρας παλαιάν, μετέφρασεν, ὡς εἶπε, κατὰ γράμμα ἐκ τοῦ πρωτοτύπου. Τὸ μάθημα τοῦτο, ὅπερ ἐψάλη ἐν συνοδίᾳ καὶ συμφωνίᾳ μουσικῶν ἀνδρῶν τε καὶ παίδων, κατηυχαρίστησε καὶ συνεκίνησε τὰ μέγιστα τήν τε Ἐπιτροπὴν καὶ τοὺς παρευρεθέντας διὰ τὸ ἀρχαϊκόν, σοβαρὸν καὶ ἱεροπρεπὲς αὐτοῦ μέλος, ὅπως τοῦτο συνέβη καὶ εἰς τὸ ἀκροατήριον τοῦ Συλλόγου κατὰ τὸ περὶ βυζαντινῆς μελοποιίας μάθημα τοῦ κ. Ἰωάσαφ, ὅστις ἔφερε τὸ μέλος αὐτὸ ὡς παράδειγμα τῆς κατὰ γράμμα ἐξηγήσεως. Κατόπιν ἐψάλη καὶ ἡ κατὰ σημασίαν ἐξήγησις αὐτοῦ, ἀλλ' ἡ προτίμησις ὑπῆρξεν ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ ὑπὲρ τῆς κατὰ γράμμα ἐξηγήσεως.

Τί ἐστι δὲ τοῦτο τὸ κατὰ γράμμα καὶ κατὰ σημασίαν; ὁ κ. Ἰωάσαφ ἔδωκε τὴν ἑξῆς ἑρμηνείαν· ὅτι κατὰ γράμμα μὲν ἐννοεῖ ὅταν ἓν μάθημα ἐν τῇ ἀρχαίᾳ βυζαντινῇ γραφῇ ψάλληται ἀκριβῶς κατὰ τὴν ποσότητα μόνον καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῶν χαρακτήρων, μὴ λαμβανομένων ὑπ'ὄψιν τῶν μεγάλων λεγομένων σημαδοφώνων, κατὰ σημασίαν δὲ ὅταν τὸ αὐτὸ μάθημα ψάλληται λαμβανομένων ὑπ'ὄψιν αὐτῶν, ἅπερ, ἱερογλυφικὴν σημασίαν ἔχοντα καὶ ἐφευρεθέντα πρὸς παράτασιν τοῦ ἰδίου μέλους καὶ χάριν οἰκονομίας χρόνου καὶ χάρτου, ἐξηγοῦνται δι' ὁλοκλήρων γραμμῶν συντόμων ἢ ἐκτεταμένων ἀναλόγως τῆς σημασίας ἑκάστου, αἵτινες διὰ πολυειδῶν καὶ ποικίλων μουσικῶν περιστροφῶν ἐντέχνων καταλήγουσιν εἰς τὴν αὐτὴν πάντοτε κατάληξιν εἰς ἣν καὶ τὸ κατὰ γράμμα.

Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἡ Ἐπιτροπὴ κατι-

Digitized by Google

δοῦσα ὅτι ἀπῃτεῖτο πολὺς καιρὸς ὅπως δυνηθῇ νὰ σχηματίσῃ κατὰ τὸν δεύτερον ὅρον ἴδιον παιδαγωγικὸν σύστημα ἐκ τῶν ἡμετέρων κυρίως ἀρχαίων τε καὶ νεωτέρων ἐκκλ. καὶ δημοτικῶν ᾀσμάτων ἐνέκρινε καὶ ἐπεδοκίμασε συμφώνως μετὰ τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς τὰ Ταντταλίδεια ᾄσματα, ἅπερ ὁ Σύλλογος ἔθηκεν ὑπὸ τὴν συζήτησιν καὶ ἔγκρισιν ἀμφοτέρων τῶν Ἐπιτροπῶν ὡς κατάλληλον ἐπὶ τοῦ παρόντος παιδαγωγικὸν σύστημα, ὅμοιον ὂν μὲ τὰ ἐν χρήσει ὄντα σήμερον ἐν Εὐρώπῃ, ἅπερ ἔχων ὑπ' ὄψιν ὁ μακαρίτης Ταντταλίδης συνέταξε μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας, ζήλου, κόπων καὶ ἐπιτυχίας κατὰ παρακίνησιν πολλῶν ἐκ τῶν ἡμετέρων, ἀναμίξας ἡμετέρας μελῳδίας μετὰ εὐρωπαϊκῶν εἰς εὐρωπαϊκὴν σημαδογραφίαν, καὶ ἐξέδωκεν ὁ ἴδιος ἐν Ἀθήναις μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ὅπερ σύστημα καὶ εἰσήχθη ἤδη εἰς τὰ ἡμέτερα σχολεῖα. Ἀκολούθως ἐνεκρίθη ἡ μετάφρασις τῶν *Ἕνδεκα Ἑωθινῶν*, ὁ δὲ κ. Δ. Πασπαλλῆς ἀνέλαβε τὴν φροντίδα τῆς ἐκτυπώσεως αὐτῶν ἐξ ἰδίων του καὶ τὴν ἀποστολὴν αὐτῶν εἰς διαφόρους εὐρωπαίους, ἐξαιτησαμένους τοιαῦτα ἔργα καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῆς Γαλλίας, ὡς ἀπαρχὰς καὶ πρωτόλεια τῶν ἐργασιῶν τῆς Ἐπιτροπῆς, ὅπως δι' αὐτῶν γνωρίσωσιν ἀπὸ τοῦδε ἡμᾶς, καὶ πληροφορηθῶσιν ἐκ προοιμίων περὶ τῆς μουσικῆς ἡμῶν, ὅτι καὶ αὕτη, ὅπως καὶ ἡ γλῶσσα, ζῇ καὶ κινεῖται καὶ ὑπάρχει. Ἐγένετο δὲ ἀπόφασις, ἣν καὶ ὁ κ. Πρόεδρος τοῦ Συλλόγου ἀσμένως καὶ προθύμως παρεδέξατο, ὅπως τῶν μεταφρασθησομένων εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν τὴν ἔκδοσιν ἀναλάβῃ ὁ Σύλλογος διὰ Περιοδικοῦ ἐπ' ὠφελείᾳ αὐτοῦ, ὑποδειχθέντος τοῦ κ. Ἰωάσαφ ἵνα παρέχῃ μηνιαίαν ὕλην, ἐξ ἧς ἀρκετὴν ἔχει, ὡς εἶπεν, ἑτοίμην ἤδη, πρὸς τοῖς ἄλλοις δὲ μάλιστα καὶ τὸ *Ἐπὶ τὸν ποταμὸν Βαβυλῶνος*, ὅπερ κατὰ παράκλησιν τῆς Ἐπιτροπῆς λίαν ἐπιτυχῶς ἐψάλη ἐν συνοδίᾳ. Τὰ δὲ *Ἕνδεκα Ἑωθινὰ* μεταφρασθέντα ἐπίσης ὑπὸ τοῦ ἰδίου παρέλαβεν ὁ κ. Πασπαλλῆς διὰ τὸν ῥηθέντα σκοπόν. Ἐν τούτοις ζήτημά τι ἠγέρθη μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς, ὅπερ ἐκ τῆς δευτέρας ἔτι συνεδριάσεως ἐτέθη ἐπὶ τοῦ τάπητος, ἐγένετο δὲ ἐμπόδιον εἰς τὰς ἐργασίας αὐτῆς, διότι ἄνευ τῆς λύσεως αὐτοῦ δὲν δύναται νὰ προχωρήσῃ. Τὸ ζήτημα τοῦτο εἶναι τὸ περὶ τῶν χρωματικῶν λεγομένων παρ' ἡμῖν ἤχων, β' καὶ πλ. β', οἵτινές εἰσιν ὅλως ἄγνωστοι παρὰ τοῖς εὐρωπαίοις· καὶ ὅσον μὲν ἀφορᾷ τὸν πλ. β' οὐδεμία διαφωνία ὑπῆρξε, καθόσον ὅλα τὰ μέλη τὰ γνωρίζοντα ὡμολόγησαν ὅτι διὰ τῆς ὑπαρχούσης σημαδογραφίας τῆς εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς γράφεται ἐντελῶς, ἀλλὰ διὰ τὸν δεύτερον οἱ μὲν λέγουσιν ὅτι καὶ οὗτος ἐπίσης γράφεται, ἐν οἷς πρὸ πάντων ὁ κύριος Εὐστράτιος, ὅστις πρὸς βεβαίωσιν τοῦ δισχυρισμοῦ του, κατ' αἴτησιν τῆς Ἐπιτροπῆς, μετέφρασε μάθημά τι τοῦ δευτέρου ἤχου καὶ ἔψαλεν ἔν τινι συνεδριάσει, ἐπιτυχῶς μὲν καὶ ἀπαραλλάκτως, ἀλλ' ἀμφιβόλου μένοντος ἂν καὶ εὐρωπαῖός τις μουσικός, μὴ ἔχων οὐδόλως τὴν ἰδέαν τοῦ β' ἤχου θέλει δυνηθῇ, ἀφοῦ δι' εὐρωπαίους τὸ περισσότερον αἱ μεταφράσεις θὰ γίνωνται, νὰ τὸ ψάλῃ ἐπίσης ἐπιτυχῶς καθόσον ἀφορᾷ μόνον τὰ τονικὰ αὐτοῦ διαστήματα, διότι ἐγένετο ἡ παρατήρησις ὅτι καὶ ἕκαστος ἐκ τῶν ἡμετέρων τῶν ἐχόντων τὴν ἐντύπωσιν τοῦ δευτέρου ἤχου παιδιόθεν καὶ γνωριζόντων τί ἐστι δεύτερος δύναται νὰ τὸν ψάλῃ ἐπίσης εἰς οἱανδήποτε γραφὴν μουσικῆς, οἱ δὲ τἀναντία φρονοῦντες λέγουσιν ὅτι δὲν δύναται ὁ ἦχος οὗτος νὰ παρασταθῇ πιστῶς καὶ ἐννοηθῇ καλῶς ὑπὸ τῶν εὐρωπαίων ἄνευ τῆς προσθήκης συνθηματικῶν τινων σημείων ὁποῖα τὰ ἐφευρεθέντα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὑπὸ τοῦ Ἀρχιμ. κ. Γ. Ἀφθονίδου πρὸς δεῖξιν καὶ παράστασιν τοῦ τεταρτημορίου τοῦ τόνου, ὅπερ οἱ Εὐρωπαῖοι δὲν ἔχουσι, καὶ τὰ ὁποῖα παρεδέχθη καὶ ὁ διάσημος καλλιτέχνης μουσικὸς καὶ φιλέλλην γάλλος κ. Bourgault Ducoudray, ὅστις ἀποστολὴν τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως πέρυσιν ἐκτελῶν κατὰ τὴν Ἀνατολὴν πρὸς συλλογὴν ἐθνικῶν ἡμῶν ᾀσμάτων, ἅπερ καὶ ἐξέδωκεν ἤδη, ἔλαβε πολλὰς συνεντεύξεις μετ' αὐτοῦ, καὶ ἀρκετὰ περὶ μουσικῆς σπουδαῖα ἀντήλλαξαν. Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἡ Ἐπιτροπὴ βλέπουσα ὅτι εἶχεν ἀνάγκην νὰ προσλάβῃ καὶ ἄλλα μέλη ὅπως ἐν ταῖς συνεδριάσεσιν αὐτῆς εὑρίσκωνται ἀρκετὰ πρὸς λύσιν τοιούτων ζητημάτων, καθόσον ἐκ τῶν ἀπ' ἀρχῆς διορισθέντων τινὰ μὲν ἢ ἅπαξ ἢ οὐδόλως συνηδρίασαν, ἐκ τῶν λοιπῶν δὲ ἔστιν ὅτε εἴτε ἐξ ἀδιαθεσίας, εἴτε ἐξ ἰδιαιτέρας σπουδαίας ἐργασίας ἀπουσιάζουσιν, ἐξελέξατο τρία ἄλλα μέλη τοὺς κ. κ. Γεώργιον Βιολάκην καὶ Γεώργιον Εὐστρατιάδην πρώην καὶ νῦν πρωτοψάλτας τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας, καὶ Κωνσταντῖνον Θ. Φωκαέως, καταλλήλους διὰ τὰς γνώσεις των καὶ τὸ ἐπάγγελμά των. Δυσ-

Digitized by Google

τυχῶς ὅμως ἡ Ἐπιτροπὴ δὲν ἠδυνήθη μετὰ τὴν ἐκλογὴν αὐτῶν νὰ συνέλθῃ δι' ἐκτάκτους αἰτίας, καὶ ἤδη πρόκειται εἰς μίαν τελευταίαν συνεδρίασιν συνελθοῦσα ν' ἀποφασίσῃ οὐ μόνον περὶ τοῦ δευτέρου ἤχου, ἀλλὰ καὶ περὶ ἄλλων τινῶν ζητημάτων, ἅπερ ὁ κ. Γ. Ἀφθονίδης προτείνει ἐν τῇ σταλείσῃ τῇ Ἐπιτροπῇ σπουδαίᾳ περὶ τῆς ἡμετέρας μουσικῆς ἐπιστολιμαίᾳ Διατριβῇ του, ἥτις καὶ μελετηθεῖσα ὑπὸ τῶν πλείστων μελῶν συζητηθήσεται. Συγχρόνως δὲ θέλει γίνει ἀπόφασις περὶ προγράμματος τῶν μεταφρασθησομένων κατ' ἐκλογὴν μαθημάτων, ὡς προείρηται, εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν σημαδογραφίαν.

Αὗται, κύριοι, εἰσὶν ἐν συντόμῳ αἱ κατὰ τὸ μικρὸν διάστημα τῆς ὑπάρξεως τῆς Μουσικῆς Ἐπιτροπῆς πράξεις, ἃς ἔθηκεν ἁπλῶς ὡς βάσεις, καὶ θεωρεῖ ὡς προεισαγωγήν, οὕτως εἰπεῖν, τοῦ ὅλου ἔργου. Ἐλπίζει δέ, βασιζομένη εἰς τὸν ζῆλον καὶ τὰς γνώσεις ἰδίως τῶν Μουσικοδιδασκάλων, πρὸ πάντων δὲ εἰς τὴν ὑποστήριξιν καὶ ἐμψύχωσιν τοῦ Συλλόγου, ὅτι τὸ ὑψηλὸν καὶ σπουδαιότατον ἔργον, ὅπερ ἀνέθεσεν αὐτῇ, τῇ θείᾳ συνάρσει, θέλει εὐοδωθῇ καλῶς κατὰ τὸ δυνατόν, ὥστε καὶ ἡ μουσικὴ ἡμῶν, ἥτις ὡς ἐκ τῶν περιστάσεων καὶ τῆς ἐκ τούτων ἀγνοίας ἔμεινε μέχρι τοῦδε ἀπὸ τῆς παλιγγενεσίας τοῦ ἔθνους ὀπίσω τῆς ὁμοιοπαθοῦς αὐτῇ ἀδελφῆς γλώσσης, νὰ φθάσῃ κατ' ὀλίγον εἰς ἣν θέσιν καὶ ὑπόληψιν εὑρίσκεται καὶ αὕτη. Ἔχει δὲ τὴν παρήγορον ἰδέαν ὅτι τὸ ἔθνος δὲν θέλει ἀνεχθῆ ποτὲ νὰ ἀφήσῃ νὰ καταλάβῃ ἄλλη τις ξένη τὴν οἰκείαν αὐτῇ θέσιν, διότι τοῦτο θέλει εἶσθαι μέγα καὶ αἰώνιον αἶσχος εἰς αὐτό, καὶ ὅσον σήμερον ἐγκαυχώμενον ἀγάλλεται ὅτι μόνον μεταξὺ ὅλων τῶν ἀρχαίων ἐθνῶν διέσωσε τὴν ἀρχικὴν αὐτοῦ γλῶσσαν, ἄλλο τόσον ὀνειδιζόμενον θέλει θλίβεσθαι μεταμελούμενον εἰς μάτην, ὅτι ἔχον καὶ ἀρχαίαν ἐθνικὴν μουσικήν, τὴν ἐγκατέλειψεν ἀσυγγνώστως προτιμῆσαν ξένην.

Δώῃ δὲ ἡμῖν ὁ Ὕψιστος, ὅστις ἐν τῇ ἀνεξιχνιάστῳ αὐτοῦ βουλήσει ηὐδόκησεν, ὥστε ἡ σεβαστὴ Μήτηρ ἡμῶν Ἐκκλησία, ὡς ἄλλη Κιβωτός, νὰ διασώσῃ καὶ περιθάλψῃ ἐκ τοῦ δεινοῦ ναυαγίου τοῦ ἔθνους τὰ δύο ταῦτα πολύτιμα αὐτοῦ ἐθνικὰ κειμήλια, τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν μουσικήν, ὅπως ὅσον τάχιον κατορθώσωμεν νὰ συνανυψωθῇ καὶ αὕτη εἰς ἣν θέσιν ἀνυψουμένη σπεύδει καὶ ἡ γλῶσσα, καὶ ἐγκαυχώμενοι ὡς περὶ τῆς γλώσσης ἡμῶν καὶ περὶ αὐτῆς νὰ λέγωμεν τοῖς ξένοις ὅτι ὅπως τὸ ἔθνος ἡμῶν ὡς Λάζαρος τετραήμερος ἀναστὰν συνανέστησεν ὁμοῦ καὶ τὴν ἐθνικὴν αὐτοῦ γλῶσσαν, οὕτως ἠδυνήθη ν' ἀνεγείρῃ καὶ συνανυψώσῃ καὶ τὴν ἐθνικὴν αὐτοῦ Μουσικήν. Γένοιτο!

Ἡ Μουσικὴ Ἐπιτροπή.

ΙΑΚΩΒΟΣ *Ἀμφιπόλεως, Πρόεδρος.*
Δ. ΠΑΣΠΑΛΛΗΣ.
ΑΝΔΡ. ΣΠΑΘΑΡΗΣ.
ΙΩΑΣΑΦ *ἱεροψάλτης.*
ΕΥΣΤΡ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ.
Μ. ΠΑΡΑΝΙΚΑΣ.
ΓΕΡΜΑΝΟΣ ΑΦΘΟΝΙΔΗΣ.
ΔΑΝΙΗΛ *ἱεροδιάκονος, γραμματεύς.*

Ἀκολούθως ὁ λόγος δίδοται τοῖς κ. κ. γραμματεῦσιν, οἵτινες ἀναγινώσκουσι τὰς ἑαυτῶν ἐκθέσεις, ἤτοι ὁ μὲν εἰδικὸς ἔκθεσιν τῶν κατὰ τὸ λῆγον ἤδη ἔτος γενομένων ἔν τε ταῖς τακτικαῖς καὶ ἐκτάκτοις συνεδριάσεσι τοῦ Συλλόγου, ὁ δὲ γενικὸς ἔκθεσιν τῆς ἀλληλογραφίας ἔχουσαν ὡς ἑξῆς.

Κύριοι!

Τὰ μὲν ἐξελθόντα ἔγγραφα ἀριθμοῦνται εἰς 185 μὲν καθ' ὕλην, εἰς 390 δὲ κατὰ σῶμα, ὑποδιαιρούμενα εἰς

50 ἐγκυκλίους ἐντύπους ἀποσταλείσας τοῖς ἐν ταῖς διαφόροις ὀρθοδόξοις μητροπόλεσι τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους ἀρχιερεῦσι, συνοδευομένας ὑπὸ ὁμοίων ἐντύπων τῆς ἀνωτάτης ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν ἀρχῆς, ἥτις προθύμως ἀποδεξαμένη ἐξεπλήρωσε τὴν περὶ τούτου παράκλησιν τοῦ Συλλόγου, ὅπως ἐνισχύσῃ καὶ ὑποστηρίξῃ τὰς ἐγκυκλίους αὐτοῦ, ἀφορώσας εἰς ἐγγραφὴν νέων τακτικῶν τοῦ Συλλόγου μελῶν καὶ συνδρομητῶν τοῦ Περιοδικοῦ αὐτοῦ ἐκ τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις βουλομένων συνδραμεῖν τῷ Συλλόγῳ, μέτρον ὅπερ τὸ Προεδρεῖον ἐνέκρινεν ὡς δυνάμενον ν' ἀνακουφίσῃ τὰς πρὸς ἔκδοσιν τοὐλάχιστον τοῦ Περιοδικοῦ ἐτησίως γινομένας ὑπερόγκους δαπάνας.

26 ἐπιστολὰς συνοδευούσας ἰσάριθμα διπλώματα νέων ψηφισθέντων μελῶν, 14 μὲν τακτικῶν τῶν κ. κ. Ἰακώβου Ἀρτεμιάδου, Ἰωάννου Βιθυνοῦ, Κωνσταντίνου Γεωργαλᾶ, Νικ. Δ. Φωτιάδου, Ἐλευθερίου Μαυροκορδάτου, Ἰωάννου Χριστοφορίδου, Marie de Launay, Ἰωάννου Καραβασίλη, Ἀβραὰμ Μαλιάκα, Ἀθ. Μεγακλέους, Νικοδήμου μητροπολί-

Digitized by Google

του Κυζίκου, Albert de Long, Χριστοφ. Σαμαρτσίδου καὶ Γεωργ. Ξ. Καραπαναγιώτου, 7 δὲ ἀντεπιστελλόντων, τῶν κ.κ. P.I. Lerch, Baron Rosen, Γ. Δεστούνη, Ι. Βαλαβάνη, Π. Τσαπάρα, Γ. Ἀριστείδου καὶ Γ. Κωνσταντινίδου καὶ 5 ἐπιτίμων τῶν ἐξοχωτάτων κ.κ. Lord Beaconsfild, Lord Derby, Γιουσοὺφ πασσᾶ, Γρηγοριὲφ καὶ Baron de Witte.

3 συλλυπητηρίους ἐπιστολὰς πρὸς τοὺς συγγενεῖς τῶν ἀποβιωσάντων Κ. Ξενοκράτους, ἀναγεγραμμένου ἐν τοῖς τοῦ Συλλόγου Δωρηταῖς, Εὐγενίου Ξηροποταμηνοῦ καὶ Balin, ἐπιτίμου μέλους.

85 ἐπιστολὰς ἀποκριτικὰς εἰς ὅσας ὁ Σύλλογος ἐκομίσατο· καὶ

95 διαφόρους ἄλλας, εἰς 227 κατὰ σῶμα ἀριθμουμένας καὶ ἀφορώσας εἰς τὰ τοῦ Συλλόγου συμφέροντα.

Τὰ δὲ εἰσελθόντα ἀριθμοῦνται ἐν ὅλοις εἰς 255 ὑποδιαιρούμενα εἰς

34 ἐπιστολὰς ἐκτιθείσας τὴν κατάστασιν τῶν σχολείων τῶν ἀφ' ὧν προέρχονται μερῶν καὶ ἐξαιτουμένας τὴν ὑπὲρ αὐτῶν ἠθικὴν καὶ ὑλικὴν τοῦ Συλλόγου συνδρομήν.

7 ἐπιστολὰς ἀγγελλούσας τὴν σύστασιν νέων Φιλοπαιδευτικῶν Σωματείων τῶν ἑξῆς· Ἀναγνωστηρίου ἐν Λεμησσῷ, Συλλόγου Στρωμνίτσης, Συλλόγου ἐν Λήμνῳ, Συλλόγου ἐν Βουρλατίῳ, Συλλόγου τῶν Ἐπιστημῶν ἐν Βιέννῃ, Συλλόγου ἐν Κορθίῳ τῆς Ἄνδρου καὶ Ἀδελφότητος ἐν Κων/πόλει «ἡ Νίσυρος».

15 ἐπιστολὰς εὐχαριστηρίους παρὰ διαφόρων Σωματείων ἐπὶ τῇ πρὸς αὐτὰ ἀποστολῇ τοῦ Περιοδικοῦ.

38 ἐπιστολὰς εὐχαριστηρίους ἐπὶ τῇ παρὰ τοῦ Συλλόγου ἀπονομῇ χρηματικῶν βοηθημάτων εἰς ἄπορα σχολεῖα καὶ ἐπὶ τῇ ὑπ' αὐτοῦ βραβεύσει συλλογῶν γλωσσικῆς ὕλης.

8 εὐχαριστηρίους παρὰ νέων ψηφισθέντων μελῶν διαφόρων ἐπιτροπῶν καὶ τοῦ Συλλόγου, ὧν ἰδιαιτέρας μνείας ἀξία εἶναι ἡ τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν ὑπουργοῦ τῆς Ἀγγλίας λόρδου Δέρβυ.

13 ἐπιστολὰς συνοδευούσας γλωσσικὴν ὕλην διὰ τὸ Ζωγράφειον Διαγώνισμα.

11 ἐπίσης συνοδευούσας ἀντίγραφα ἀνακαλυφθεισῶν ἀρχαίων ἐπιγραφῶν, περὶ ὧν ὁ ἀξιότιμος πρόεδρος τῆς Ἀρχαιολογ. Ἐπιτροπῆς ἐξέθετο.

12 ὡσαύτως συνοδευούσας πονήματα χειρόγραφά τε καὶ ἔντυπα ὑποβαλλόμενα ὑπὸ τὴν τοῦ Συλλόγου ἐξέτασιν καὶ κρίσιν, περὶ ὧν ὁ ἀξιότιμος πρόεδρος τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς ἐποιήσατο ἤδη τὸν δέοντα λόγον.

13 ὁμοίας ἀγγελλούσας προσφορὰς βιβλίων τῇ τοῦ Συλλόγου Βιβλιοθήκῃ καὶ ἄλλων ἐν οἷς διακεκριμένην κατέχει θέσιν ἡ ὄντως ἀξία λόγου προσφορὰ τοῦ φιλοκάλου ὁμογενοῦς ἐξοχωτάτου Ἀλεξ. Σ. Καραθεοδωρῆ ἐκ καλλιτεχνικῶν ἐλαιογραφημένων εἰκόνων τῶν περιδόξων ἀνδρῶν Θεοδώρου Γαζῆ, Δημητρίου Χαλκοκονδύλη, Βησσαρίωνος τοῦ Τραπεζουντίου, Ἰωάννου Λασκάρεως, Ζιζίμ, ἀδελφοῦ Βαγιαζὴτ τοῦ Β', Ἰουλιανοῦ Καζαρίκη, Βαρβαρόζη, Μωάμεθ τοῦ Β', Βαγιαζὴτ τοῦ Β' καὶ Γεωργίου Καστριώτου Σκενδέρβεη συγκειμένη, καὶ ἑτέρα ἐπίσης τοῦ αὐτοῦ ἐκ τριῶν φωτογραφημάτων εἰκονιζόντων τὸ μὲν τὸν περὶ ἑνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν Ὅρον τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ Ψευδοσυνόδου, τὸ δὲ τὸ Κιβώτιον μετὰ τοῦ καλύμματος αὐτοῦ ἐν ᾧ εὑρίσκεται ὁ Ὅρος, καὶ τὸ τρίτον τὸν τάφον τοῦ πατριάρχου Ἰωσὴφ τοῦ ἐν Ἰταλίᾳ θανόντος καὶ ταφέντος.

1 ἐπιστολὴν προσκλητήριον εἰς ἐπέτειον πανήγυριν Σωματείου.

2 ἐπιστολὰς ἀγγελλούσας χρηματικὰς τῷ Συλλόγῳ δωρεάς, τὴν μὲν τοῦ ἐν Κων/πόλει πρεσβευτοῦ τῆς Ἑλλάδος ἐξοχωτάτου κ. Κουντουριώτου, γνωστοποιοῦντος τὴν παρὰ τοῦ ἑλληνικοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως προσφορὰν τῷ Συλλόγῳ δραχ. 500, τὴν δὲ τοῦ μεγαλόφρονος Ἕλληνος Κωνσταντίνου Ζάππα προσενεγκόντος ὑπὲρ τῶν ἀναγκῶν τοῦ Συλλόγου λίρας ὀθωμανικὰς 100. Οὕτω δὲ καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ὁ κύριος Ζάππας ἀπέδειξε τὸ ἰδιάζον αὐτῷ τῆς φιλοπατρίας καὶ φιλομουσίας αἴσθημα μόνος μεταξὺ πολλῶν τείνας πατριωτικὴν οὓς πρὸς τὴν γενομένην ὑπὸ τοῦ Προεδρείου ἐγκύκλιον περὶ τῆς χρηματικῆς τῶν δυναμένων ἀρωγῆς ἐν περιστάσεσι τοσαύτην ἐξασκούσαις ἀμείλικτον πίεσιν ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου καὶ

2 μόνον ἐπιστολὰς ἀποκριτικὰς πρὸς τὰς πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς σταλείσας ἐγκυκλίους, τὴν μὲν τοῦ ἁγίου Βελεγράδων ὑποσχομένου πᾶσαν τὴν δυνατὴν αὐτῷ προσπάθειαν ὑπὲρ τοῦ περὶ οὗ ἐπρόκειτο σκοποῦ, τὴν δὲ τοῦ ἁγ. Βέρνης, οὐ μόνον ταῦτα ὑποσχομένου, ἀλλὰ καὶ κατορθώσαντος νὰ ἐγγράψῃ ἐν τῇ ἕδρᾳ αὐτοῦ 15 συνδρομητὰς εἰς τὸ τελευταῖον τεῦχος τοῦ Περιοδικοῦ, ὧν καὶ τὴν

Digitized by Google

συνδρομὴν ἐκ φρἀγ. 150 ἀπέστειλεν. Ἐπαρκῆ νομίζομεν τὴν ἁπλῆν ταύτην μνημόνευσιν πρὸς ἔπαινον μὲν τῆς φιλομουσίας τῶν εἰρημένων Σεβασμιωτάτων Ἱεραρχῶν, πρὸς ἔλεγχον δὲ τῶν Ἐπιμενίδειον ὑπνούντων εἰς πᾶσαν τῶν γραμμάτων φωνήν, εἰς πᾶσαν ἀναγκαίαν ἐλαίου ἔγχυσιν ἐν τῷ λύχνῳ, ὅστις φωτεινοτέραν μέλλει καταστῆσαι τὴν τρίβον τοῦ ἐν σκότει διατελοῦντος λογικοῦ αὐτῶν ποιμνίου.

Ἕκαστα τῶν ἐγγράφων τούτων παρεπέμφθησαν ἐγκαίρως ταῖς ἁρμοδίαις ἐπιτροπαῖς πρὸς περαιτέρω τῶν δεόντων ἐνέργειαν.

Ἐκ τῆς ἐπισταμένης μελέτης τῆς ὅλης ταύτης ἀλληλογραφίας, ἐν ᾗ ἅπασα ἡ ἐνέργεια τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου κατοπτρίζεται καὶ ἥτις εἰς πολλὰς σκέψεις δύναται νὰ δώσῃ ἀφορμήν, ἀριδήλως καταφαίνεται ὅτι οὗτος οὐ μόνον οὐδὲν ἀπώλεσε τῶν ἠθικῶν αὐτοῦ στοιχείων, ἅτινα εἰς περιφανῆ ἀνύψωσαν αὐτὸν περιωπήν, ἀλλ' ὁσημέραι κρηπιδοῦται ἐπὶ τῆς ἀγάπης καὶ τῶν συμπαθειῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ, οὗτινος μέγα μέρος πρὸς αὐτὸν ἔχει ἐστραμμένον ὄμμα ἐλπίδος καὶ προσδοκίας, ἐντεῦθεν ἀπεκδεχόμενον τὴν κατὰ τοὺς ἠθικοὺς αὐτοῦ ἀγῶνας ἐν τῷ σταδίῳ τῶν γραμμάτων καὶ τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως σύμπραξιν καὶ ἀρωγήν. Ἡ ἀπό τινος χρόνου, τύχῃ ἀγαθῇ, ἀρξαμένη ἐν Ἀνατολῇ πνευματικὴ κίνησις, ἧς ὁμολογουμένως κέντρον καὶ μοχλὸς ἐγένετο ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος, ταράττει ἴσως τοὺς διανοητικοὺς ὕπνους συνοίκων ἄλλων λαῶν, οἵτινες ὀργίλοι διὰ τοῦτο ἐξανίστανται κατὰ τοῦ μὴ ὑπνώττοντος Ἑλληνισμοῦ. Ἀλλὰ θαρρεῖ οὗτος, ὡς εἰς φρουρὸν καὶ προστάτην, πρὸς τὸν ἡμέτερον Σύλλογον, ἀντλῶν ἐξ αὐτοῦ τὸ ἠθικὸν σθένος καὶ ἐξακολουθεῖ τὴν κίνησιν. Τὰ ἐν τῇ ἔσω καὶ ἔξω Ἑλλάδι ὅμοια αὐτῷ Σωματεῖα, ἄλλα μὲν πατέρα, ἄλλα δὲ πρεσβυγενῆ ἀδελφὸν αὐτὸν ἀποκαλοῦντα, διατελοῦσιν ἐν στενῷ μετ' αὐτοῦ συνδέσμῳ συγκοινωνοῦντα διὰ τῶν ἀμοιβαίων ἰδεῶν καὶ πόθων. Καί τινα δὲ τῶν ἐν τῇ ἑσπερίᾳ Εὐρώπῃ δὲν ἀπαξιοῦσιν αὐτὸν τῶν ἑαυτῶν σχέσεων, ἐφ' ᾧ καὶ ὁ ἐν Οὐασιγκτῶνι Σμιθσώνειος Σύλλογος εὐγενῶς λίαν προσήνεγκεν αὐτῷ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο τὸ ἑαυτοῦ περιοδικὸν σύγγραμμα.

Ὁ Γεν. Γραμματεὺς

Ι. ΑΛΙΜΠΕΡΤΗΣ.

Μετὰ δὲ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἐκθέσεων τῶν γραμματέων ὁ κ. Πρόεδρος, ἐκφράζων εὐχαριστίας αὐτοῖς διὰ τοὺς οὓς κατέβαλον κόπους πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν ἀνατεθειμένων αὐτοῖς καθηκόντων, δίδωσι τὸν λόγον τῷ ἀντιπροέδρῳ κ. Σταματιάδῃ, ὅστις ἀναγινώσκει τὴν περὶ τῶν δημοσίων διαλέξεων ἔκθεσιν αὐτοῦ, ἔχουσαν ὡς ἑξῆς.

Κύριοι!

Ὑπείκων τῇ διατάξει τοῦ διέποντος τὸν Σύλλογον Κανονισμοῦ προβαίνω τὴν ἑσπέραν ταύτην καὶ εἰς τὴν περὶ Δημοσίων Διαλέξεων τοῦ ἐνεστῶτος συλλογικοῦ ἔτους ἀφήγησιν.

Τὰ ὅλως ἔκτακτα συμβάντα ἐν τῷ πολιτικῷ ὁρίζοντι τῆς Ἀνατολῆς, κατὰ τὴν συλλογικὴν ταύτην περίοδον, αἱ καθ' ἑκάστην πολιτικαὶ συγκινήσεις, αἱ ἐπίμονοι προσπάθειαι ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ ἐντὸς τῆς Πρωτευούσης ταύτης ἱδρυθέντος εὐρωπαϊκοῦ Ἀρείου Πάγου ὅπως ἐξοστρακισθῇ ὁ Ἑλληνισμὸς ἐκ τῶν χωρῶν ἃς ἐδόξασε διὰ τοῦ ἐκπολιτιστικοῦ πνεύματός του, καὶ ἡ ἐνσκήψασα ἐπὶ τέλους καταιγὶς φοβεροῦ πολέμου ἀπησχόλησαν τοσοῦτον τὴν ἡμετέραν κοινωνίαν ὥστε ἐπέδρασαν καὶ ἐπὶ τῶν Διαλέξεων τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου, διότι ἐκ τῶν ἕνδεκα ἐγγραφέντων ἀγορητῶν ἐν τῷ προγράμματι τῶν Δημοσίων Διαλέξεων τινὲς εἰσέτι δὲν ἐπαρουσιάσθησαν, καὶ ἀντὶ τῶν προηγγελμένων 38 μόλις 20 τακτικαὶ διαλέξεις ἐγένοντο· ὀλίγιστοι δὲ (σχετικῶς πρὸς τὰ ἀκροατήρια τῶν Διαλέξεων προηγουμένων ἐτῶν) εἶχον τὴν ἀπαιτουμένην ἠρεμίαν τοῦ πνεύματος ἵνα φοιτῶσιν ἐρέτος ὡς ἄλλοτε· ἀλλὰ χάρις εἰς τοὺς νέους φιλελευθέρους θεσμοὺς τοῦ εὐκλεῶς τὰ νῦν Σουλτανεύοντος Ἀβδοὺλ Χαμὶδ Χάν, ὁ ἐν πλήρει περὶ ἡμᾶς ἀπολυτοκρατίᾳ πέρυσι ἀναβὰς ἐπὶ τῆς προεδρικῆς ἕδρας τοῦ Συλλόγου κύριος Ἀριστοκλῆς, ἐμφορούμενος βραδύτερον ὑπὸ συνταγματικῶν ἀρχῶν, ἐποιήσατο, ἐν δέκα ἐκτάκτοις διαλέξεσιν, ἀνάλυσιν φιλοσοφικὴν τοῦ συνταγματικοῦ Δικαίου.

Περὶ τῆς ἠθικῆς καὶ διανοητικῆς ὠφελείας καὶ τῆς ἐν γένει μορφώσεως τοῦ ἔθνους ἡμῶν ἐκ τῶν δημοσίων μαθημάτων τοσαῦτα μετ' ἀπαραμίλλου εὐγλωττίας πολλάκις ἀπηγγέλθησαν ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου, ὥστε νομίζω περιττὴν οἱανδήποτε ἀπόπειραν λόγων ἐπ' αὐτοῦ τοῦ θέματος. Ἐπίσης περιττὸν κρίνω τὸ μεμψιμοιρεῖν, κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν πρὸ ἐμοῦ εἰσηγητῶν, ὅτι οἱ δημοσίως ἀγορεύ-

Digitized by Google

σαντες, καίτοι θερμῶς παρακληθέντες, ὤκνησαν καὶ ἐφέτος νὰ διαβιβάσωσι τῷ Προεδρείῳ τὰ θέματα τῶν διαλέξεών των, ἐν συνόψει τοὐλάχιστον. Ἡ ἔλλειψις αὕτη ἐνδιαφέρει ἰδίως αὐτοὺς τοὺς κυρίους ἀγορητάς, ὧν τὰ σοφὰ καὶ δημωφελῆ μὲν ἀλλὰ πτερόεντα ἔπη ἤχησαν εἰς φιληκόων τινῶν ὦτα ἐν τῷ στενῷ τούτῳ χώρῳ, εἶτα ᾤχοντο εἰς αἰθέρα, ἀντὶ νὰ κρυσταλλωθῶσι διὰ τῆς γραφίδος ἢ τοῦ τύπου πρὸς ὠφέλειαν καὶ τέρψιν μὲν τοῦ φιλομαθοῦς δημοσίου, ἀναγόρευσιν δὲ ἔντιμον αὐτῶν τῶν ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ μοχθησάντων ἐπιτυχῶς. Διό, ἀντὶ τοῦ δεινολογεῖσθαι, λογίζομαι εὐτυχὴς ἀνακηρύττων ἐνώπιον τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου τὰ ὀνόματα τῶν ἀξιοτίμων ἀγορητῶν οἵτινες ἐδίδαξαν ἐν τῇ αἰθούσῃ ταύτῃ, καὶ τὰ θέματα περὶ ὧν διελέξαντο, ἔστω καὶ λίαν περιληπτικῶς ἢ καταλογάδην.

Κατὰ τὴν χειμερινὴν οὖν ταύτην ἑξαμηνίαν ἐδίδαξαν ἐντὸς τοῦ περιβόλου τούτου, ὡς ἀκολούθως. Ὁ μὲν κύριος Ἰ. Δ. Ἀριστοκλῆς ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας ἅπαξ, ἀντικαταστήσας τὸν κύριον Α. Σπαθάρην.

Ὁ δὲ κ. Ἰάλεμος διελέξατο περὶ ἱστορικῶν ἀντικειμένων τετράκις. Ὁ κυρ. Ἰωάσαφ Ἱεροψάλτης, περὶ ἱστορίας τῆς Μουσικῆς δίς, καὶ ὁ κ. Καραβασίλης διελέξατο ἅπαξ περὶ Πολιτικῆς Οἰκονομίας, ἀντικαταστήσας τὸν κ. Π. Καλλιβούρσην. Ὁ κύριος Καρολίδης περὶ φυσικῆς Γεωγραφίας δίς. Ὁ κ. Α. Σπαθάρης φυσικὰ Μαθήματα τετράκις. Ὁ κ. Δ. Σταματιάδης περὶ Προϊούσης Ἀναπτύξεως τῶν ἐμψύχων ὄντων δίς. Ὁ κ. Α. Τάγης περὶ Πέψεως ἅπαξ. Ὁ κ. Ν. Φρυδᾶς περὶ Ἀνθρωπολογίας δίς· ἅπαξ δὲ περὶ παιδαγωγικῶν, ἢ περὶ τῆς ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων ὑγιοῦς τῶν παίδων ἀγωγῆς καὶ παιδείας.

Ἅπασαι αὗται αἱ διαλέξεις ἐγίνοντο ἐν τακτικαῖς ἑσπέραις ὡς προανηγγέλθησαν ἐν τῷ προγράμματι. Ἐκτάκτως δὲ ἐδίδαξεν ὁ κ. Ἀριστοκλῆς ἐν δέκα διαδοχικαῖς διαλέξεσι ἀνάλυσιν φιλοσοφικὴν τοῦ Συνταγματικοῦ Δικαίου. Ὁ δὲ κ. Φρυδᾶς Ψυχολογίαν καὶ Θεολογίαν κατὰ Πλάτωνα, ὥστε πᾶσαι αἱ διαλέξεις συνάμα τακτικαί τε καὶ ἔκτακτοι ἀριθμοῦνται εἰς τριάκοντα καὶ μίαν, ἐννέα δὲ ἦσαν οἱ ἀγορεύσαντες ἄχρι τοῦδε. Ἡ ἀραίωσις αὕτη τῆς φάλαγγος τῶν ἀγορητῶν, καὶ τῶν συνήθων μαθημάτων ἡ ἐλάττωσις, σχετικῶς πρὸς τὰ τῶν προηγουμένων περιόδων, δὲν προῆλθεν ἐφέτος ἐξ ὀλιγωρίας, ἢ ἥττονος ζήλου ἐν τῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ πρὸς διάδοσιν τῶν μαθήσεων, ἀλλ' ἀποδοτέα μᾶλλον εἰς τὰς ὅλως ἐκτάκτους πολιτικὰς καὶ κοινωνικὰς περιπετείας τῆς περιόδου ἣν διερχόμεθα. Ὅθεν μὴ μικροψυχῶμεν, ἀλλὰ θαρροῦντες ἂς προβαίνωμεν ἐνστερνισάμενοι τὸ τοῦ Συλλόγου ἡμῶν εὔελπι σύμβολον «ὅτι τάχ' αὔριον ἔσετ' ἄμεινον»!

Ὁ Ἀντιπρόεδρος καὶ εἰσηγητὴς

Δ. Σταματιαδης.

Ἐπὶ τούτοις διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΥΙΘ'.

(Ἔκτακτος).

Τῇ 29 Ἀπριλίου 1877.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους.

Μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς συνεδριάσεως ὁ κ. Πρόεδρος ἀναγινώσκει τὸ 83 ἄρθρον τοῦ Κανονισμοῦ, ὅπερ διακελεύεται ἵνα ἐν τῇ τελευταίᾳ τοῦ Ἀπριλίου Κυριακῇ, μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἐκθέσεων, ὁ Σύλλογος προβαίνῃ εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν νέων Κοσμητόρων καὶ τῶν μελῶν ἑκάστης Ἐπιτροπῆς. Εἶτα ψηφοφοριῶν γενομένων περὶ ἐκλογῆς τῶν Κοσμητόρων τοῦ ἐπιόντος ἔτους, ἐξελέχθησαν Πρόεδρος μὲν ὁ κ. Ἀριστοκλῆς διὰ ψήφων 27 ἐπὶ 44, ἀντιπρόεδροι δὲ οἱ κ.κ. Ὀδ. Ἰάλεμος καὶ Ἰω. Γκιὼν διὰ ψήφων 27 ὁ πρῶτος καὶ 24 ὁ δεύτερος ἐπὶ 46, Γεν. γραμματεὺς ὁ κ. Ἰω. Καραβασίλης, εἰδικὸς ὁ κ. Π. Παπαρρούσης, βιβλιοφύλαξ ὁ κ. Θεμιστ. Σαλτέλης καὶ ταμίας ὁ κ. Χρυσοβελόνης.

Πρὸ τῆς ἐκλογῆς τοῦ βιβλιοφύλακος ὁ κ. Β. Σαρακιώτης φρονῶν ὅτι ἡ κατ' ἔτος ἀλλαγὴ τοῦ βιβλιοφύλακος πολλὴν ἀταξίαν καὶ σύγχυσιν ἐπιφέρει ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ, προὔτεινεν ἵνα ὁ Σύλλογος προβῇ εἰς τὴν ἄνευ ψηφοφορίας ἐκλογὴν τοῦ αὐτοῦ βιβλιοφύλακος καὶ διὰ τὸ ἐπιὸν ἔτος.

Ὁ κ. Πρόεδρος παρατηρεῖ ὅτι τοῦτο ἀντίκειται εἰς τὸ 84 ἄρθρον τοῦ Κανονισμοῦ, ῥητῶς ἀξιοῦντος ἵνα οἱ Κοσμήτορες ἐκλέγωνται διὰ μυστικῆς ψηφοφορίας, ὅπερ καὶ ἐγένετο.

Μετὰ δὲ τὴν ἐκλογὴν αὐτοῦ ὁ κ. Βασιάδης παρατηρεῖ ὅτι, ἔν τινι παλαιοπωλείῳ τοῦ Γιουξὲκ-Καλδιρὶμ ἀνεγνώρισε βιβλία τινὰ τοῦ Συλλόγου, ἅτινα ἐκ προσφορᾶς αὐτοῦ προερχόμενα καὶ πρὸ τῆς πυρκαϊᾶς, ὡς φαί-

Digitized by Google

νεται, κλαπέντα, πωλοῦνται ἤδη ἀντὶ εὐτελεστάτης τιμῆς ἐν τῷ εἰρημένῳ παλαιοπωλείῳ, παρακαλεῖ δὲ τὸν Σύλλογον ὅπως φροντίσῃ ἵν' ἀγοράσῃ αὐτά.

Ὁ κ. Πρόεδρος, εὐχαριστῶν τῷ κ. Βασιάδῃ ἐπὶ τῇ πληροφορίᾳ ταύτῃ, διαβεβαιοῖ ὅτι ὁ Σύλλογος θέλει φροντίσει περὶ τούτου.

Μετὰ δὲ ταῦτα, τῇ προτάσει τοῦ Προεδρείου ἐξελέχθησαν τῆς μὲν Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς μέλη οἱ κ. κ. Ἡροκλῆς Βασιάδης, Κ. Καλλιάδης, Σ. Μαυρογένης, Χρῆστος Χατζηχρήστου, Μ. Πανταζῆς, Ἀπ. Λιούμας, Θ. Σαλτέλης, Ν. Γεωργιάδης, Ἀβρ. Μαλιάκας καὶ Ν. Παρανίκας· τῆς δὲ Ἀρχαιολογικῆς οἱ κ. κ. Mortdmann (πατήρ), Μόρτμαν (υἱός), Στ. Ἀριστάρχης, Ἀλ. Πασπάτης, Κ. Σ. Καραθεοδωρῆ, Κ. Περδικίδης, Schroeder, Ν. Παρανίκας, Ἐμμ. Ἰωαννίδης, Millingen καὶ Ἰω. Μόρτμαν, προταθεὶς ὑπὸ τοῦ Κ. Περδικίδου· τῆς δὲ Οἰκονομικῆς οἱ κ. κ. Θ. Κοσούδης, Μ. Νεγροπόντης, Ν. Ἄκατος, Ζ. Ἀλεξανδρίδης, Ἀλ. Μαθιουδάκης καὶ Ν. Βαμβάκης, προταθεὶς ὑπὸ τοῦ κ. Χατζηχρήστου· τῆς Φιλολογικῆς οἱ κ. κ. Ἡροκλῆς Βασιάδης, Χρ. Χατζηχρήστου, Αἰμ. Νοννότης, Α. Τάγης, Ι. Καρολίδης, Ν. Φρυδᾶς, Θ. Σαλτέλης καὶ Ἀθ. Θεοδωρίδης, προταθεὶς ὑπὸ τοῦ κ. Π. Παπαρρούση· τῆς Συντακτικῆς οἱ κ. κ. Κ. Περδικίδης, Ν. Φρυδᾶς, Ι. Ταντάλίδης, Ν. Δεπάστας καὶ Ι. Ἀλιμπέρτης· τῆς Ἐπιστημονικῆς οἱ κ. κ. Δ. Σταματιάδης, Ξ. Ζωγράφος, Δ. Μαλιάδης, Γ. Δημητριάδης, Synvet, Ἰω. Καρολίδης, Κ. Στεκούλης, Γ. Σάρρος καὶ Π. Καλλιβούρσης, προταθεὶς ὑπὸ τοῦ κ. Χατζηχρήστου· καὶ τῆς Μουσικῆς οἱ κ. κ. ἅγιος Ἀμφιπόλεως κ. Ἰάκωβος, Δ. Πασπαλλῆς, Γ. Ἀφθονίδης, Ξ. Τριανταφυλλίδης, Ἰωάσαφ ἱεροψάλτης, Εὐστράτιος Παπαδόπουλος, Γ. Βιολάκης, Γ. Εὐστρατιάδης, Κ. Φωκαεύς, Μ. Παρανίκας καὶ Δανιὴλ ἱεροδιάκονος.

Ἐπιμελητὴς τῆς ὀργανοθήκης ἐξελέχθη ὁ κ. Ἀνδ. Σπαθάρης καὶ τῶν συλλογῶν ὁ κ. Ἐμ. Ἰωαννίδης.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Ἰάλεμος προτείνει, ἵνα ἐκφρασθῶσιν εὐχαριστίαι τῷ ἀποχωροῦντι Προεδρείῳ ἐπὶ τῇ προθυμίᾳ καὶ τῷ ζήλῳ μεθ' οὗ πρὸς διεξαγωγὴν τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων ἐργασιῶν τοῦ Συλλόγου λίαν ἀποτελεσματικῶς κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο εἰργάσθη.

Τὴν πρότασιν ταύτην τοῦ κ. Ἰαλέμου ὁμοθύμως καὶ μετὰ χειροκροτήσεων ἀπεδέξατο ὁ Σύλλογος.

Ὁ κ. Πρόεδρος, εὐχαριστῶν τῷ Συλλόγῳ ἐπὶ ταῖς ἐπιδαψιλευθείσαις ταύταις εὐχαριστίαις, λέγει, ὅτι τὸ Προεδρεῖον ἤθελεν εἶσθαι εὐτυχές, ἂν οὐδὲν ἄλλο ἢ τὸ καθῆκον αὐτοῦ μόνον ἠδυνήθη νὰ ἐκπληρώσῃ.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ Φ'.

(Τακτική).

Τῇ 2 Μαΐου 1877.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους.

Ἀναγινώσκονται καὶ ἐπικυροῦνται τὰ πρακτικὰ τῆς προηγουμένης ἐκτάκτου συνεδριάσεως μετὰ τῆς παρατηρήσεως τοῦ κ. Σαλτέλη, ἵνα διαγραφῇ ἡ φράσις «ὡς φαίνεται» ἐκ τῶν παρατηρήσεων τοῦ κ. Βασιάδου περὶ τῶν πρὸ τῆς πυρκαϊᾶς κλαπέντων βιβλίων.

Εἶτα ὁ λόγος δίδοται τῷ βιβλιοφύλακι κ. Σαλτέλῃ, ὅστις ἀναγινώσκει τὴν ἔκθεσιν αὐτοῦ περὶ τῆς καταστάσεως τῆς βιβλιοθήκης ἔχουσαν ὡς ἑξῆς.

Παρερχόμενος, Κύριοι, κατὰ τὰ κεκανονισμένα ὅπως ἐκθέσω ὑμῖν τὰ περὶ τὴν βιβλιοθήκην καὶ τὸ ἀναγνωστήριον, ὧν τὴν ἐπιμέλειαν ὁ Σύλλογος εὐμενεῖ ψήφῳ ἀνέθετό μοι κατὰ τὸ συλλογικὸν τοῦτο ἔτος, λυποῦμαι μεγάλως ὅτι δὲν εἶμαι εἰς θέσιν οὔτε πολλὰ οὔτε εὐάρεστα νὰ εἴπω ὑμῖν.

Ἡ γενικὴ περὶ ἡμᾶς πολιτικὴ καὶ οἰκονομικὴ καχεξία, ἀδύνατον ἦτο, Κύριοι, νὰ μὴ ἐπηρεάσῃ καὶ τὰ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ἑπομένως καὶ τὰ τῆς βιβλιοθήκης καὶ ἀναγνωστηρίου· διὰ τοῦτο, ἐνῷ καθ' ἕκαστον τῶν παρῳχημένων ἐτῶν ἡ μὲν βιβλιοθήκη ἐπλουτίζετο πολλῶν καὶ σπουδαίων συγγραμμάτων ἐπιδιδομένων ὑπὸ φιλομούσων ἀνδρῶν ὁμογενῶν τε καὶ ἀλλογενῶν, ἔστι δ' ὅτε καὶ ὑπὸ τοῦ Συλλόγου αὐτοῦ ἀγοραζομένων, τὸ δ' ἀναγνωστήριον ἐκοσμεῖτο οὐκ ὀλίγοις καὶ σοφοῖς ἐπιστημονικοῖς περιοδικοῖς συγγράμμασί τε καὶ ἐφημερίσι, μάλιστα εὐρωπαϊκοῖς, ἐφέτος τούτων μὲν τὰ πλεῖστα τὰ μὲν ἐπαύθησαν παντελῶς ἀποστελλόμενα, τὰ δ' ἀποστέλλονται ἀτάκτως καὶ ἐλλιπῶς· οὕτω π.χ. ἐπαύσαντο ἀπὸ πολλοῦ ἀποστελλόμενα, τὰ ἑπόμενα· 1) Illustration. 2) Revue politique et litteraire. 3) Revue scientifique. 4) The

numismatic chronic. 5)Journal des savants. 6) Revue archéologique. 7) Archaeologische Zeitung. 8) Bulletino archeologico. 9) Revue de médecine et de pharmacie. 10) Revue orientale. 11) L'Univers. 12) Allgemeine Zeitung (Augsburger). 13) L'Europe. 14)Βύρων. 15) Μέλης κλπ., βιβλία δὲ πάνυ ὀλίγα οὐδὲ πάντα πολλοῦ ἄξια προσηνέχθησαν, οὐδὲν δ' ὑπὸ τοῦ Συλλόγου ἠγοράσθη οὐχὶ ἐκ φιλαργυρίας, ἀλλ' ἐκ τῆς δεινῆς τοῦ ταμείου αὐτοῦ ἀνεχείας μόλις καὶ μετὰ κόπου δυνηθέντος νὰ πορίσηται τὰ πρὸς τὴν ἑαυτοῦ συντήρησιν ἀπολύτως ἀναγκαῖα. Οὕτως, ἐνῷ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος π.χ. ἡ βιβλιοθήκη ἐκ δωρεῶν καὶ τοῦ κληροδοτήματος τοῦ ἀοιδίμου Βιλχίου προσεκτήσατο 418 συγγράμματα ἀποτελοῦντα 737 τόμους καὶ 450 διάφορα φυλλάδια, κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο μόλις εἰς μίαν ἑκατοντάδα ἀνῆλθεν ὁ ἀριθμὸς τῶν δωρεαῖς προσκτηθέντων βιβλίων τε καὶ φυλλαδίων. Τούτων δὲ πλείστου λόγου ἄξιαί εἰσι δωρεαὶ αἱ ἑπόμεναι· 1) ἡ ὑπὸ τῆς ἐν Οὐασιγκτῶνι Σμιθσωνείου Ἀκαδημίας γενομένη προσφορὰ δώδεκα τόμων τοῦ ἑαυτῆς περιοδικοῦ ἀπὸ τοῦ 1863 μέχρι τοῦ 1874· 2) ἡ ὑπὸ τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου σπουδαιοτάτη καὶ τοῖς περὶ τὰ ἀρχαιολογικὰ διατρίβουσι πολυτιμοτάτη δωρεὰ ἕνδεκα τόμων περιεχόντων συλλογὰς καὶ καταλόγους τῶν ἐν τῷ Μουσείῳ τούτῳ εὑρισκομένων χειρογράφων, ἐπιγραφῶν καὶ ἀγγείων Ἑλληνικῶν, Ἐτρουσκικῶν, Φοινικικῶν, Αἰγυπτιακῶν, Ἀραβικῶν κλπ. καὶ 3) ἡ ὑπὸ τοῦ μεγαθύμου Κ. Ἀλεξάνδρου Καραθεοδωρῆ, ὑφυπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν, δωρησαμένου τρία ἐξαισίας τέχνης φωτογραφήματα σπουδαιότατα καὶ τὴν ἱστορικὴν αὐτῶν ἀξίαν τιμιώτατα, τὸ μὲν τοῦ περὶ Ἑνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν Ὅρου τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ ψευδοσυνόδου, τὸ δὲ τοῦ κιβωτίου καὶ τοῦ ἐπικαλύμματος αὐτοῦ, ἐν ᾧ φυλάττεται τὸ πρωτότυπον τοῦ ὅρου τούτου, τὸ δὲ τοῦ τάφου τοῦ ἐν Ἰταλίᾳ θανόντος καὶ ταφέντος πατριάρχου Ἰωσήφ. Ἐπὶ τοῖς σπανίοις καὶ πολυτίμοις τούτοις δωρήμασι καθῆκον νομίζομεν ν' ἀπονείμωμεν καὶ σήμερον δημοσίᾳ τὸν δίκαιον ἔπαινον καὶ τὴν ἄκραν ἡμῶν εὐγνωμοσύνην τοῖς γενναίοις δωρηταῖς εὐχόμενοι ὅπως καὶ ἄλλοι πολλοὶ μιμηθῶσιν αὐτούς. Ἐντίμου μνείας ἄξιον νομίζομεν καὶ τὸν ἀξιότιμον Κ. Χρῆστον Παπαδόπουλον προσενεγκόντα περὶ τὸ ἥμισυ τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο προσενεχθέντων εἰς τὴν βιβλιοθήκην βιβλίων, ἤτοι τόμους περὶ τοὺς ὀγδοήκοντα διαφόρων συγγραμμάτων, ἐν οἷς χειρόγραφον τοῦ ΙΕ' ἢ ΙϚ' αἰῶνος «Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς λόγοι ἑπτά» ὑπὸ Ἰωάννου Καβάσιλα ληφθὲν ἐκ τῆς τοῦ Βησσαρίωνος μονῆς τοῦ μεγαλομάρτυρος Γεωργίου τῆς ἐν ὄρει τινὶ τῶν Ἰωαννιτῶν Μουτζάλι ὀνομαζομένῳ, καὶ σιγγίλιον πατριαρχικὸν τοῦ ἔτους 1842, ἐν ᾧ ἀπαγορεύονταί τινες περὶ τοὺς γάμους καὶ τὰς προῖκας τότε γενόμεναι καταχρήσεις καὶ δεισιδαιμονίαι τινὲς καὶ προλήψεις ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Νικομηδείας, ἐν αἷς καὶ ἡ συνήθεια τοῦ νὰ στέκηται, ὡς ἐν αὐτῷ λέγεται, ἡ νεόνυμφος κόρη εἰς τὸ σκαλοκέφαλον τοῦ ὀσπιτίου καὶ ἀσπάζηται τὰς χεῖρας τῶν εἰσερχομένων εἰς τὸν ὀδὰ τῆς χαρᾶς κλπ.

Ἡ βιβλιοθήκη, Κύριοι, κατὰ τὰ περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος συλλογικοῦ ἔτους ὑπὸ τοῦ συλλόγου ἀποφασισθέντα, πρόθυμος ἠνέῳξε τοὺς ἑαυτῆς κόλπους ἅμ' ἀρξαμένου τοῦ ἔτους τούτου προσκαλοῦσα πάντα τὸν βουλόμενον εἰσέρχεσθαι καὶ ἐντρυφᾶν ἐν αὐτοῖς ἐν τακταῖς ἡμέραις τε καὶ ὥραις· ἀλλὰ λυπηρὸν εἰπεῖν ἡ φωνὴ αὐτῆς οὐδὲ ἕνα προσειλκύσατο τὸν ἐραστήν· ἄραγε τῆς ἀσχημίας αὐτῆς καὶ πτωχείας ἕνεκα ἢ τῶν καιρικῶν περιστάσεων; ἴσως ἀμφοτέρων ἕνεκα τούτων, κατ' ἐμέ γε κριτήν. Τοῦτ' αὐτὸ συνέβη καὶ περὶ τὸ ἀναγνωστήριον, εἰς ὃ καθ' ἑκάστην τὸ πλεῖστον τῆς ἡμέρας ἐλευθέρας οὔσης τῆς εἰσόδου σπανιώτατοι ἐγένοντο οἱ θαμῶνες.

Οὕτω λοιπόν, Κύριοι, ἔχουσιν ἐν συντόμῳ τὰ τῆς βιβλιοθήκης καὶ τοῦ ἀναγνωστηρίου κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο οὔτε καλῶς οὔτε ζηλωτῶς. Ἐλπίσωμεν ὅμως, ὅτι παρερχομένου τοῦ δεινοῦ πολιτικοῦ καὶ οἰκονομικοῦ χειμῶνος θ' ἀνατείλῃ καὶ τῇ βιβλιοθήκῃ ἡμῶν φαιδρὸν τὸ ἔαρ.

Ἤδη δὲ νομίζομεν οὐχὶ ἄκαιρον νὰ ὑπομνήσωμεν τὸν Σύλλογον, ὅτι ἀνάγκη νὰ σκεφθῇ ἐγκαίρως, πῶς νὰ ἐξεύρῃ τὰ προσήκοντα μέσα πρὸς ἄρσιν τῶν ἐσωτερικῶν αἰτίων τῆς κακῆς καταστάσεως τῆς βιβλιοθήκης· πρὸς τοῦτο δὲ ἐπιτραπήτω καὶ ἡμῖν νὰ ὑποβάλωμεν σήμερον αὐτῷ ὀλίγας τινὰς καὶ βραχείας σκέψεις.

Κύριοι, ἵνα καταστῇ ἡ βιβλιοθήκη χρήσιμος τῷ τε Συλλόγῳ καὶ τῷ παρ' ἡμῖν κοινῷ καὶ ἀξία ἑαυτῆς τε καὶ τῆς δόξης τοῦ Συλλόγου, ἀνάγκη ἀπαραίτητος, νομίζομεν, εἶναι

ά) Νὰ ὁρισθῇ ὑπὲρ αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Συλλό-

Digitized by Google

γου ἐν τῷ ἐτησίῳ προϋπολογισμῷ αὐτοῦ ποσόν τι χρηματικὸν πεντήκοντα τοὐλάχιστον λιρῶν ὀθωμανικῶν κατ' ἔτος πρὸς ἀγορὰν βιβλίων καὶ τῶν σπουδαιοτάτων τῶν ἐν τῇ ἑσπερίᾳ Εὐρώπῃ ἐκδιδομένων ἐπιστημονικῶν περιοδικῶν. Πρὸς τοῦτο δὲ καλὸν ἤθελεν εἶναι νὰ ἐκλέγηται ὑπὸ τοῦ Συλλόγου ἢ νὰ ὀνομάζηται ὑπὸ του Προεδρείου ἰδία τις τριμελὴς ἐπιτροπή, ἥτις συνεννοουμένη μετὰ τοῦ βιβλιοφύλακος καὶ τῶν ἐπιτροπῶν, τῆς φιλολογικῆς, ἀρχαιολογικῆς, ἐπιστημονικῆς καὶ ἐκπαιδευτικῆς, νὰ συντάσσῃ ἑκάστοτε κατάλογον τῶν ἀγοραστέων βιβλίων καὶ φροντίζῃ περὶ τῆς ἀγορᾶς αὐτῶν. Οὕτω, Κύριοι, καὶ μόνον οὕτω εἶναι δυνατὸν μετά τινα χρόνον νὰ ἔχωμεν τὴν βιβλιοθήκην ἀνταποκρινομένην εἰς τὸν σκοπὸν αὐτῆς· ἄλλως ἂν ὀλιγωροῦντες μηδὲν χορηγήσωμεν αὐτῇ, ἀλλ' ἀναμένωμεν τὴν αὔξησιν καὶ ἀνάπτυξιν αὐτῆς ἐκ τῶν ῥιπτομένων αὐτῇ ψιχίων, οὐδέποτε θὰ ἴδωμεν αὐτὴν ἐφικομένην τοῦ ὑψηλοῦ αὐτῆς σκοποῦ.

β') Νὰ ληφθῇ ταχίστη μέριμνα πρὸς ἐπισκευὴν τῆς αἰθούσης αὐτῆς, διότι ἐκ τῆς μεγίστης ὑγρασίας πολλὰ τῶν βιβλίων κινδυνεύουσι νὰ καταστραφῶσιν.

γ') Νὰ εὐρυνθῇ, εἰ δυνατόν, ἡ αἴθουσα αὐτῆς, ἢ νὰ μετατεθῇ ἡ βιβλιοθήκη εἰς ἑτέραν εὐρυτέραν αἴθουσαν, διότι ἕνεκα ἐλλείψεως χώρου οὐκ ὀλίγα ἤδη βιβλία κεῖνται χαμαὶ ἐρριμμένα καὶ ἀτάκτως.

δ') Εὐχῆς ἔργον εἶναι, ἂν ὁ Σύλλογος κατὰ τὴν προσεχῆ ἀναθεώρησιν τοῦ Κανονισμοῦ ἤθελε τροποποιήσει τὸ περὶ βιβλιοθήκης ἄρθρον, διορίζων μὲν ἔμμισθον βιβλιοφύλακα, ἴδιον αὐτοῦ ἔργον τοῦτο ἔχοντα καὶ ὑπεύθυνον ὄντα, ἀνατιθέμενος δέ τινι τῶν κοσμητόρων τὴν ἀνωτάτην ἐποπτείαν τῆς βιβλιοθήκης. Τὴν ἀνάγκην τῆς τοιαύτης τροποποιήσεως καὶ ἕτεροι πρὸ ἐμοῦ ὑπέδειξαν, καὶ ἡ πεῖρα φανερὰν κατέστησε· μαρτυρία δὲ τρανωτάτη εἶναι αὐτὸς ὁ νῦν λέγων, ὅστις ἕνεκα τῶν πολλῶν αὐτοῦ ἰδίων ἐργασιῶν, μάλιστα κατὰ τὸ δεύτερον τοῦτο ἑξάμηνον, οὔτε νὰ παριστῆται συνεχῶς ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ ἠδύνατο οὔτε τὸν ἐπιστημονικὸν κατάλογον νὰ συντάξῃ· ἐφ' οἷς ἐξαιτεῖται σήμερον συγγνώμην παρὰ τοῦ Συλλόγου.

Καὶ ταῦτα μὲν ὅσα εἶχον νὰ ἐκθέσω ὑμῖν, αὗται δ' αἱ πρὸς βελτίωσιν τῶν κακῶς κειμένων τῆς βιβλιοθήκης σκέψεις μου, ἃς ὁ Σύλλογος εὑρὼν ὀρθῶς πως ἐχούσας καὶ συντελούσας τι πρὸς τὸν σκοπόν, ἂς θελήσῃ νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν ἐν καιρῷ τῷ προσήκοντι. Τελευτῶν δ' εὔχομαι, ὅπως ὁ διάδοχός μου πλείονα ἔχων σχολὴν καὶ μείζονα ἐπιδειξάμενος φιλοπονίαν καὶ προθυμίαν καὶ εὐτυχέστερος γενόμενος ἐκθέσῃ ὑμῖν κατὰ τὸ ἐπιὸν ἔτος ἀνθηρῶς ἔχοντα τὰ πράγματα τῆς βιβλιοθήκης καὶ ἐπισπάσηται τοὺς δικαίους ὑμῶν ἐπαίνους. Γένοιτο.

Ὁ βιβλιοφύλαξ
Θ. ΣΑΛΤΕΛΗΣ.

Μετὰ δὲ τὸ τέλος τῆς ἀναγνώσεως ταύτης, ὁ κ. Μ. Παρανίκας ἐκφράζων εὐχαριστίας τῷ κ. Σαλτέλῃ δι' οὓς πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ ἀνατεθέντος αὐτῷ καθήκοντος κατέβαλε κόπους, εὔχεται ἵνα πραγματοποιηθῇ ἡ ἐν τῇ ἐκθέσει αὐτοῦ ἀναφερομένη εὐχή.

Ὁ κ. Χατζηχρήστου τὰς αὐτὰς ἐκφράσας εὐχαριστίας, παρατηρεῖ ὅτι ἡ ἐπιτροπή, ἣν ὁ κ. Σαλτέλης ἐν τῇ ἐκθέσει αὐτοῦ ὑπέδειξεν, συνέστη πρὸ δύο, ἂν δὲν ἀπατᾶται, ἐτῶν, ἐρωτᾷ δὲ ἂν καὶ ἤδη ὑφίσταται.

Ὁ κ. Παρανίκας προστίθησιν ὅτι πράγματι ἐπὶ τῆς προεδρίας τοῦ κ. Βασιάδου συνέστη πενταμελὴς ἐπιτροπὴ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ βιβλιοφύλακος πρὸς πλουτισμὸν τῆς βιβλιοθήκης, ἀλλ' ἕνεκα τῶν καιρικῶν περιστάσεων, μὴ δυναμένου τοῦ Συλλόγου νὰ χορηγῇ τὸ ὑπὲρ τῶν ἀναγκῶν τῆς εἰρημένης ἐπιτροπῆς ὁρισθὲν ποσόν, τὰ μετὰ ταῦτα Προεδρεῖα δὲν προέβησαν εἰς ἐκλογὴν νέων μελῶν αὐτῆς.

Ὁ κ. Ἰάλεμος λέγει ὅτι ἐν τῇ ἐκθέσει τοῦ κ. Σαλτέλη ἀναφέρεται ὅτι διεκόπη ἡ ἀποστολὴ περιοδικῶν τινων, ἐρωτᾷ δὲ ἂν ταῦτα ἦσαν ἐξ ἐκείνων, ἅτινα ἔρχονται δωρεάν, ἢ ἐξ ἐκείνων διὰ τὰ ὁποῖα πληρώνει ὁ Σύλλογος. Τοῦ κ. Σαλτέλη ἀπαντήσαντος ὅτι ἦσαν ἐκ τῶν πρώτων, παρατηρεῖ ὁ κ. Ἰάλεμος ὅτι ἡ ἀναστολὴ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος Ἀθηνῶν πρέπει νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὴν κατ' ἀτάκτους περιόδους ἔκδοσιν αὐτῆς, οὐχὶ δὲ εἰς ἄλλην τινὰ αἰτίαν.

Ὁ κ. Λιούμας ἀκολούθως ποιεῖται τὰς ἑξῆς ἐρωτήσεις· ἂν συνετάχθη ὁ ἐπιστημονικὸς κατάλογος περὶ οὗ ἐμνημόνευσεν ἐν τῇ ἐκθέσει του ὁ κ. Σαλτέλης· ἂν ἐνεγράφησαν ὅλα τὰ βιβλία εἰς τὸ βιβλίον τῆς εἰσόδου, ἂν ἐτελείωσε τὸ εὑρετήριον καὶ τέλος ἂν αὐτὴ ἐτέθη εἰς χρῆσιν τῶν μελῶν καὶ τοῦ δημοσίου κατὰ τὰς ἰδίας περὶ τούτων διατάξεις.

Digitized by Google

Μετὰ τὴν ἀπάντησιν τοῦ κ. Σαλτέλη εἰς τὰς ἐρωτήσεις τοῦ κ. Λιούμα καὶ τὰς εὐχαριστίας τοῦ κ. Προέδρου πρὸς τὸν κ. Σαλτέλην ἐπὶ τῇ εἰλικρινείᾳ μεθ' ἧς ἐξέθηκε τὰ κατὰ τὴν βιβλιοθήκην, διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΦΑ'.

(Τακτική).

Τῇ 4 Μαΐου 1877.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως, ὁ λόγος δίδοται τῷ κ. Α. Χρυσοβελόνῃ, ταμίᾳ, ὅστις ἀναγινώσκει ἔκθεσιν[1] περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ ταμείου κατὰ τὸ ἤδη λῆγον ἔτος.

Μετὰ δὲ τὸ πέρας αὐτῆς ὁ κ. Πρόεδρος εὐχαριστεῖ τῷ κ. Χρυσοβελόνῃ ἐπὶ τῇ προθυμίᾳ καὶ τῷ ζήλῳ μεθ' οὗ καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο εἰργάσθη καὶ διαλύει τὴν συνεδρίασιν.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΦΒ'.

(Ἔκτακτος).

Τῇ 8 Μαΐου 1877.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους.

Συνελθόντων πλείστων μελῶν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου καὶ πολλῶν ἄλλων φιλομούσων, ἐν οἷς διεκρίνοντο ἡ Α. Σ. ὁ ἅγιος Δέρκων κ. Ἰωακείμ ἀντιπροσωπεύων τὴν Α. Θ. Π. τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην, οἱ πρέσβευταὶ τῆς Ἀμερικῆς καὶ Ἑλλάδος κ. Μαίϊναρ καὶ Ἀνδ. Κουντουριώτης, ὁ πρόξενος τῆς Ἑλλάδος κ. Ἀλ. Μαθιουδάκης, ὁ ὑφυπουργὸς τῆς Παιδείας Ὀχανὲζ ἐφένδης, ἀντιπροσωπεύων τὸν ὑπουργόν, ὁ Βατσὶτ ἐφένδης καὶ Χαμδῆ ἐφένδης οὐλεμᾶς, μέλη τοῦ ἀνωτάτου Συμβουλίου τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως, ὁ ἀρχίατρος τῆς Α. Μ. Σ. Μαυρογένης ἐφένδης, ὁ ἄρχων Μέγας Λογοθέτης, Σταυράκης ἐφένδης Ἀριστάρχης, Γερουσιαστής, οἱ βουλευταὶ Κωνσταντινουπόλεως, Σερρῶν καὶ Ἀδριανουπόλεως κ. κ. Β. Σαρακιώτης, Μιχαλάκης βέης καὶ Ἀθηνόδωρος καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἐκ τῶν ἀρίστων τῆς καθ' ἡμᾶς κοινωνίας καὶ ἐξ ἀμφοτέρων τῶν φύλων, ὁ κ. Πρόεδρος, κηρύξας τὴν ἔναρξιν τῆς συνεδριάσεως, ἀνήγγειλεν ὅτι ἡ Α. Θ. Π. ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης καὶ ὁ ὑπουργὸς τῆς Παιδείας Μουνὶφ ἐφένδης, κωλυόμενοι ἵνα παρευρεθῶσιν αὐτοπροσώπως ἐν τῇ ἐπετείῳ πανηγύρει, ἀπέστειλαν τοὺς ἀντιπροσώπους αὐτῶν, ἡ μὲν Α. Θ. Π ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης τὸν ἅγιον Δέρκων κ. Ἰωακείμ, ὁ δὲ ὑπουργὸς τῆς Παιδείας τὸν ὑφυπουργὸν κ. Ὀχανὲζ ἐφένδην, εἶτα δὲ ἀναγινώσκει τὰς ἑξῆς φιλοφρονητικὰς ἐπιστολάς.

1) Τὴν τῆς Α. Ε. τοῦ πρεσβευτοῦ τῆς Μ. Βρετανίας κ. Layard.

2) Τοῦ ἐπιτετραμμένου τῆς Γαλλίας κόμητος Mouy.

3) Τοῦ ἐπιτετραμμένου τῆς Βελγικῆς κόμητος d'Ursd, δι' ὧν ἐκφράζουσι τὴν λύπην αὐτῶν, διότι, ἕνεκα λόγων ἀνεξαρτήτων τῆς θελήσεως αὐτῶν, δὲν δύνανται νὰ παρευρεθῶσιν ἐν τῇ ἐπετείῳ ἑορτῇ.

Ἀκολούθως ὁ κ. Πρόεδρος ἀναγινώσκει λεπτομερῆ καὶ σαφῆ ἔκθεσιν περὶ τῶν καθ' ὅλον τὸ ἔτος ἐργασιῶν τοῦ Συλλόγου, ἔχουσαν ὡς ἕπεται.

Ἰδοὺ καὶ αὖθις, σεβαστὴ καὶ φιλόμουσος ὁμήγυρις, ἐπέστη τῇ εὐδοκίᾳ τοῦ ὑψίστου ἡ ἐπέτειος ἑορτὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου. Δέκα καὶ ἓξ ἔτη παρῆλθον ἀπὸ τῆς συστάσεως αὐτοῦ, καὶ κατὰ πᾶν ἔτος ἠξίωσεν ἡμᾶς ὁ Κύριος ἵνα συνερχόμενοι ἐπὶ τὸ αὐτὸ πανηγυρίζωμεν οὐχὶ πανήγυριν χαμαιζήλων καὶ χαμερπῶν ἀπολαύσεων, τέκνων τῆς ὕλης καὶ τοῦ ἐγωϊσμοῦ, ἀλλὰ τῶν γραμμάτων καὶ τῆς ἐπιστήμης, τῶν θείων τούτων δώρων, τῶν ἄνωθεν ἐκ τοῦ Πατρὸς τῶν φώτων καταβαινόντων. Ὡς ὁ ὁδοιπόρος, διελθὼν ἐπὶ μακρὸν χρόνον τὴν αὐχμηρὰν καὶ πυρώδη ἔρημον, ἀγαλλόμενος προσαγορεύει τὰς καταρρύτους αὐτῆς ὀάσεις, ὑπὸ τὴν δροσερὰν αὐτῶν σκιὰν μικρὸν ἀναπαύεται καὶ νέας δυνάμεις ἀνακτώμενος ἀναλαμβάνει αὖθις τὴν ἐπίπονον ὁδοιπορίαν του, οὕτω καὶ τὰ ἔθνη ἐν τῷ μακρῷ καὶ πο-

---

[1]) Ἡ ἔκθεσις τοῦ κ. Χρυσοβελόνη ἕνεκα τῆς ἀναχωρήσεως αὐτοῦ δυστυχῶς κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο δὲν καταχωρίζεται, ὡς μὴ εὑρεθεῖσα ἐν τοῖς ἀρχείοις.

Digitized by Google

λυταρχῷ αὐτῶν βίῳ φθάνουσιν εἴς τινας στιγμὰς πολυτίμους, αἵτινες, καθαγιαζόμεναι διὰ τῶν ἐξόχων προϊόντων τῆς μεγαλοφυΐας, διὰ τῶν ἡρωϊκῶν κατορθωμάτων τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἀφοσιώσεως, ἀναδεικνύουσιν αὐτά, ἀναβιβάζουσιν εἰς τὴν οὐρανοβάμονα τοῦ ἀληθοῦς πολιτισμοῦ κλίμακα καὶ εἰς νέους παρασκευάζουσιν ἀγῶνας. Αἱ τοιαῦται στιγμαὶ ἀποτελοῦσι τὰς θυμηδεστέρας τῶν ἐθνῶν ἀναμνήσεις. Αὗται καθίστανται ἰσχυρὸν ἐλατήριον εἰς τὴν περαιτέρω προοδευτικὴν αὐτῶν σταδιοδρομίαν. Εἶναι δυνάμεις, κινοῦσαι τὰ ἔθνη πρὸς μείζονας ἠθικὰς κατακτήσεις. Μόνη ἡ ἀνάμνησις τούτων ἁρπάζει αὐτὰ τῆς κοσμικῆς καταπτώσεως· τὰ ἠλεκτρίζει, τὰ εὐφραίνει καὶ γεννᾷ ἐν αὐτοῖς ἐλπίδας ἀγαθὰς καὶ μεγάλας. Τούτων μετὰ σεβασμοῦ μνημονεύει ἡ Παγκόσμιος ἱστορία. Διὰ τούτων ἔθνη ἐκπεσόντα τοῦ ἀρχικοῦ αὐτῶν μεγαλείου ἀναγεννῶνται καὶ εἰς τὸ λουτρὸν τῆς παλιγγενεσίας ἀναβαπτίζονται. Τοιαύτη ἡ δημιουργὸς τῶν μεγαλεπηβόλων ἐκείνων στιγμῶν δύναμις.

Τοιούτων ἱερῶν στιγμῶν εὐμοιρεῖ κατ' ἐξοχὴν ὁ πολυκύμαντος τοῦ ἡμετέρου Ἑλληνικοῦ ἔθνους βίος. Αὐτὸ τρεῖς χιλιάδας ἔτη δρῶν παρίστησι πρόσωπον ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ Κόσμου. Αὐτὸ διὰ τῶν θαυμασίων τῆς ποιητικῆς αὐτοῦ δυνάμεως παραγομένων τὴν ἔξοχον αὐτοῦ μεγαλοφυΐαν ἐκληροδότησε τῇ οἰκουμένῃ. Αὐτὸ διὰ τῶν ὑψηλῶν φιλοσοφικῶν αὐτοῦ θεωρημάτων ἐγέννησεν, ἀνέθρεψε καὶ ἀνέδειξε τὴν δέσποιναν τῶν ἐπιστημῶν. Τούτου τὸ πρωτόγονον κοινοβουλευτικὸν πολίτευμα τὴν ἐθνικὴν κυριαρχίαν δόγμα πολιτικὸν ἀνεκήρυξε. Στρατιαὶ ὁλόκληροι μαρτύρων τῆς Θρησκείας καὶ τῆς ἐπιστήμης ἐν τοῖς κόλποις αὐτοῦ ἀναπαύονται· καὶ ἐπὶ τούτοις δικαίως σεμνύνεται καὶ ἐγκαυχᾶται.

Τί δὲν παρήγαγε καὶ μόνη ἡ ἀνάμνησις τῶν στιγμῶν ἐκείνων; Ἐρωτήσατε τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ἱστορίαν, καὶ αὐτὴ ἀπαντήσει πρὸς ὑμᾶς. Τέκνον τῶν ἐθνικῶν τούτων ἀναμνήσεων ὑπάρχει καὶ τοῦτο τὸ καθίδρυμα. Ἐγεννήθη, ἀνετράφη καὶ βαθμηδὸν ἐξέρχεται τοῦ παιδικοῦ αὐτοῦ βίου ἀνδρούμενον ὁσημέραι. Ζῇ καὶ ζήσεται. Εἰς τοῦτο πιστεύω καὶ τοῦτο ἐλπίζω, ἐὰν μὴ τὸ παρελθὸν χωρισθῇ ποτε τοῦ ἐνεστῶτος. Ναί, φίλοι ὁμογενεῖς, μιμνησκώμεθα ἡμερῶν ἀρχαίων καὶ θέλομεν ἡβᾷ ἐσαεὶ εἰς πᾶν ἀγαθὸν καὶ μέγα, οἱ μὲν τὴν ἐπιστήμην καὶ τὰ γράμματα καλλιεργοῦντες, οἱ δὲ τὸν ἴδιον πλοῦτον δαψιλῶς ὑπὲρ τῆς ἠθικῆς τοῦ ἔθνους προόδου προχέοντες. Ταῦτα διὰ βραχέων προοιμιασάμενοι ἴδωμεν ἤδη τί καὶ κατὰ τὸ παρὸν ἔτος ὁ Σύλλογος εἰργάσατο, ὅπως συνάψῃ τὸν βίον αὐτοῦ μετὰ τοῦ παρελθόντος, καὶ προσέλθῃ τὸ κατὰ δύναμιν ἀρωγὸς πρὸς τὴν θεραπείαν τῶν πνευματικῶν τοῦ ἔθνους ἀναγκῶν. Ταχθεὶς δ' ἐγὼ ὁ ἐλάχιστος πρόεδρος αὐτοῦ κατὰ τὸ ἐνεστὼς ἔτος προσέρχομαι ἵνα ὑποβάλω ὑμῖν τὴν γενικὴν περὶ τούτου ἔκθεσιν, εὐθύνας καὶ λόγον διδοὺς τῶν πεπραγμένων.

Πάντες παραδεχόμεθα καὶ συνομολογοῦμεν ὅτι τὸ κυριώτερον χαρακτηριστικὸν τοῦ ἀληθοῦς πολιτισμοῦ τῶν τε ἀτόμων καὶ τῶν ἐθνῶν ἐστιν ἡ ὀρθὴ ἀνάπτυξις τῆς διανοίας καὶ ἡ πρέπουσα τοῦ ἤθους αὐτῶν διάπλασις. Τῷ ὄντι, ἐὰν μὴ ἡ ἐναρμόνιος αὕτη μόρφωσις ὑπάρξῃ, ἄχρηστος ἀποβαίνει καὶ ματαία ὡς πρὸς τὸν πραγματικὸν τῆς ἀνθρωπότητος σκοπὸν πᾶσα ἄλλη αὐτῶν ἀρετή. Τὴν ὑψηλὴν ταύτην ἀλήθειαν κατανοήσαντα τὰ πεπολιτισμένα ἔθνη ἀγωνίζονται ἀνενδότως ἵνα τύχωσι τοῦ σκοπουμένου διὰ τῆς παρασκευῆς καταλλήλων διδακτικῶν βιβλίων καὶ τοῦ διορισμοῦ τοῦ ἁρμοδίου παιδαγωγικοῦ συστήματος· ἰδίᾳ δὲ διὰ τοῦ καταρτισμοῦ διδασκάλων ἱκανῶν πρὸς διαπαιδαγώγησιν τῆς εὐπλάστου νεολαίας· τὰ δὲ ἀποτελέσματα τῶν περὶ τούτου ἐνδελεχῶν φροντίδων αὐτῶν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν κεῖνται, δυνάμενα ἵνα χρησιμεύσωσι τύπος καὶ ὑπογραμμὸς τοῖς ἄλλοις. Ἀδύνατον ἵνα παιδαγωγηθῇ ὁ μαθητής, εἰ μὴ ὁ διδάσκαλος αὐτὸς πρῶτον ἐπαιδαγωγήθη, καὶ δεύτερον, ἐὰν ἀγνοῇ τίνι τρόπῳ θέλει παιδαγωγήσει τοὺς ἐμπεπιστευμένους αὐτῷ παῖδας. Ἀποκτήσωμεν καλοὺς δημοδιδασκάλους, καλοὺς παιδαγωγούς, καὶ ἐξάπαντος ἕξομεν χρηστοὺς πολίτας, γενναίους πατριώτας, εὐσεβεῖς ἀνθρώπους καὶ ἀφωσιωμένους οἰκογενειάρχας. Ἐὰν ἐφ' ἑνὸς ἀναγνωρίζωμεν ὅτι τὰ ἀγαθά, ἅτινα πᾶν ἔθνος προσδοκᾷ παρὰ τῶν διδασκάλων αὐτοῦ, εἰσὶν ἀναντίρρητα, ἀφ' ἑτέρου ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι τὸ ἔθνος ἡμῶν εἰσέτι στερεῖται τοιούτων. Ἐὰν ζητῶμεν καλῶς διωργανωμένα σχολεῖα, χρήζομεν πρὸς τοῦτο τῶν ἀναγκαίων διδασκαλείων. Ὁ Σύλλογος ἅμα τῇ ἐνάρξει τοῦ παρόντος συλλογικοῦ ἔτους ἐπέστησε τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ σπουδαίου τούτου ζητήματος· καὶ μετὰ τὴν δέουσαν ἐπὶ τοῦ

Digitized by Google

του διάσκεψιν ἀνέλαβεν ἵνα θεραπεύσῃ ἐν μέρει καὶ κατὰ τὸ ἐνὸν τὴν ἔλλειψιν ταύτην διὰ τῆς ἐν τῇ αἰθούσῃ ταύτῃ συστάσεως Κυριακοῦ Δημοδιδασκαλείου, ὅπως ἐν αὐτῷ συνερχόμενοι οἱ δημοδιδάσκαλοι τῶν ἐνοριῶν Κωνσταντινουπόλεως κατὰ πᾶσαν Κυριακὴν διδάσκωνται ὅσα τῶν μαθημάτων ἀναγκαῖα ἤδη θεωρηθέντα εἰς πᾶν δημοτικὸν σχολεῖον ἀγνοοῦσι καὶ ἰδίᾳ τὸ μάθημα τῆς Παιδαγωγίας καὶ τῆς Διδακτικῆς.

Ταῦτα τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου διανοουμένου καὶ ἐνεργοῦντος, τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἐμφορούμενον προθέσεων, ἀπεφάσισεν ἐν τῇ Ἐκπαιδευτικῇ αὐτοῦ Ἐπιτροπῇ τὴν σύστασιν ὁμοίου Διδασκαλείου πρὸς θεραπείαν τῆς αὐτῆς ἀνάγκης. Ἀλλ' ἡ Α. Π. διὰ πιττακίου πρὸς τὸν Πρόεδρον τοῦ Συλλόγου ηὐδόκησεν ἵνα διὰ τῆς συνενώσεως τῶν δύο Διδασκαλείων εἰς ἓν ἀνατεθῇ ἡ διεύθυνσις αὐτοῦ τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ, τεκμήριον ἧς οὗτος ἀπολαύει ἐμπιστοσύνης καὶ εὐνοίας παρὰ τῇ Μητρὶ Ἐκκλησίᾳ. Οὕτω τὸ Κυριακὸν Δημοδιδασκαλεῖον ἀρξάμενον τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ τῇ 12 Δεκεμβρίου λήξαντος ἔτους διατελεῖ ἕως νῦν ἐργαζόμενον. Πάντες οἱ ἐνταῦθα δημοδιδάσκαλοι, πλείους τῶν τεσσαράκοντα, διδάσκονται Φυσικὴν μὲν ἱστορίαν ὑπὸ τοῦ κ. Α. Τάγη, Πλουτολογίαν ὑπὸ τοῦ κ. Ξ. Ζύγουρα, Παιδαγωγίαν ὑπὸ τοῦ κ. Ν. Γεωργιάδου, ἰχνογραφίαν ὑπὸ τοῦ κ. Ὀρφανουδάκη, Ἐκκλησιαστικὴν Μουσικὴν ὑπὸ τοῦ ἱεροψάλτου κυρ. Ἰωάσαφ, Εὐρωπαϊκὴν Μουσικὴν ὑπὸ τοῦ κ. Εὐστρατίου Παπαδοπούλου καὶ Γυμναστικὴν ὑπὸ τοῦ κ. Ἡρ. Στάγγαλη. Ἅπαντες οἱ διαληφθέντες ἀξιότιμοι καθηγηταὶ τακτικῶς διδάσκουσι δωρεὰν ἅπερ ἀνέλαβον μαθήματα μετὰ πολλοῦ τοῦ ζήλου καὶ τῆς ἐπιτυχίας. Τὴν αὐταπαρνησίαν τῶν τε διδασκόντων καὶ τῶν διδασκομένων ὀφείλομεν ἵνα ἐκτιμήσωμεν προσηκόντως, καὶ ἀποδώσωμεν αὐτοῖς τὸν δίκαιον ἔπαινον. Οὔτε τὰ ψύχη, οὔτε αἱ χιόνες, οὔτε αἱ ἄλλαι βιωτικαὶ δυσχέρειαι ἐκώλυσαν οὐδετέρους τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ καθήκοντος. Μία μόνη ἡμέρα τῆς ἑβδομάδος δέδοται, ὡς γνωστόν, τοῖς διδασκάλοις πρὸς ἡσυχίαν καὶ ἄνεσιν αὐτῶν ἀπὸ τῶν καθ' ἡμέραν πόνων καὶ μόχθων· ἀλλὰ καὶ αὕτη καθιεροῦτο τῇ ἐργασίᾳ μέχρις ἑσπέρας ἐν τῇ αἰθούσῃ ταύτῃ. Εἶμαι μάρτυς τοῦ ζήλου καὶ τῆς προθυμίας αὐτῶν, καθ' ὅσον κατὰ καθῆκον παρέμενον κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς διδασκαλίας. Μετὰ πολλῆς δὲ τῆς χαρᾶς ἀναγγέλλω ὅτι ἠρξάμεθα ἤδη ἵνα συλλέξωμεν καὶ ὀλίγους καρποὺς ἐκ τοῦ νεοφυτεύτου τούτου ἀμπελῶνος. Αἱ δημοτικαὶ σχολαὶ Κωνσταντινουπόλεως ἤρξαντο ἵνα διοργανῶνται ἐπὶ τὸ παιδαγωγικώτερον· ἡ ἐκκλησιαστικὴ, ἡ εὐρωπαϊκὴ μουσικὴ, ἡ ἰχνογραφία καὶ ἡ γυμναστικὴ εἰσάγονται ἐν αὐτοῖς, τὸ δὲ διδακτικὸν σύστημα ἐπὶ τὸ βέλτιον ἐφαρμόζεται. Κατόπιν τοιαύτης ἀφοσιώσεως καθηγητῶν καὶ διδασκάλων πρὸς τὸ καλῶς ἐννοούμενον ἐθνικὸν συμφέρον, ἡ καθ' ἡμᾶς κοινωνία τί ἄρα ὀφείλει; Τὸ ζήτημα τοῦτο εἶναι ζωτικώτατον· διότι ἡ μέλλουσα εὐημερία τοῦ ἔθνους ἐξαρτᾶται κατὰ μέγα μέρος ἀπὸ τῆς δικαίας ἐκτιμήσεως τοῦ διδασκαλικοῦ λειτουργήματος. Ἐφ' ὅσον οἱ διδάσκαλοι οὐκ ἀπολαύουσι τῆς δικαίας τιμῆς καὶ τοῦ προσήκοντος σεβασμοῦ, ἐνόσῳ οὗτοι στεροῦνται καὶ πένονται, ἡ ὑψηλὴ αὐτῶν ἀποστολὴ ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἀποβάλλει, τοὐλάχιστον κατ' ὄψιν καὶ κατ' ἔμφασιν, τὸ ἀληθὲς αὐτῆς μεγαλεῖον. Ἐὰν ἀναγνωρίζωμεν, ὅτι ἄνευ τῆς ἀγωγῆς τῶν παίδων τὰ ἔθνη προώρως παρακμάζουσι καὶ φθίνουσι, φιλοτιμηθῶμεν ἵνα καλῶν διδασκάλων ἀπολαύσωμεν· εὐμοιρήσαντες δὲ τοιούτων ἐκπληρῶμεν κατὰ τὸ δίκαιον τὰ πρὸς αὐτοὺς καθήκοντα. Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος Διδασκαλεῖον πέποιθα ὅτι θέλει οὐ μικρὸν συντελέσει καὶ τοῦτο εἰς τοὺς πόθους ἡμῶν, ἀλλ' ὅμως χρῄζει μείζονος ἀναπτύξεως. Παρακαλῶ πάντας τοὺς ὁμογενεῖς καὶ καθικετεύω αὐτοὺς ἐν ὀνόματι τοῦ Συλλόγου· ὀρέξωμεν οἱ πάντες χεῖρα ἀρωγὸν αὐτῷ ὅπως τελειότερον διοργανουμένου τοῦ διαληφθέντος διδασκαλείου, δαψιλεστέρους ἐν τῷ μέλλοντι καρποὺς δρεψώμεθα. Τολμῶ δὲ συνάμα ἵνα ὑποβάλω καὶ παράκλησιν τῇ Α. Θ. Παναγιότητι, ὅπως, πρὸς καταρτισμὸν τελειοτέρων καὶ ὄντως φιλοσόφων παιδαγωγῶν ἐν τῷ μέλλοντι, προστεθῇ ἐν τῇ γηραιᾷ καὶ Πατριαρχικῇ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῇ πρὸς τὰς ὑπαρχούσας καὶ ἕδρα ὑψηλῆς παιδαγωγίας χάριν τῶν ἐν αὐτῇ μαθητευομένων, ὅσοι ἀπολυόμενοι προτίθενται ἵνα ἐπιδοθῶσιν εἰς τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα.

Ἐνταῦθα γενόμενος τοῦ λόγου θεωρῶ ἀναγκαῖον ἵνα ἀναγγείλω ἄσμενος ὑμῖν ὅτι κατ' αὐτὰς συνέστη ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πόλει καὶ Σύλλογος διδασκαλικὸς, σκοπὸν κύριον αὐτοῦ προτιθέμενος τὴν ἀνάπτυξιν καὶ διάδοσιν τῶν ὑγιῶν παιδαγωγικῶν ἀρχῶν καὶ τὸν δι'

Digitized by Google

αὐτῶν καταρτισμὸν δοκίμων παιδαγωγῶν. Ταῦτα πάντα δέον ἵνα θεωρῶνται ἀληθῆ εὐαγγέλια ὡς πρὸς τὴν ἠθικὴν τοῦ ἡμετέρου ἔθνους πρόοδον.

Πλὴν τοῦ ἀνωτέρω μνημονευθέντος σπουδαίου ἱδρύματος, ὁ Σύλλογος ἐθεώρησεν ἀναγκαῖον καὶ τὸ ἑπόμενον. Ἀφοῦ οἱ παῖδες παιδαγωγηθῶσι διὰ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως, τινὲς τούτων μεταβαίνουσιν εἰς τὰ ἀμέσως ἀνώτερα ἐκπαιδευτήρια πρὸς τελειοτέραν μόρφωσιν· τινὲς δὲ ἐπιδίδονται εἴς τι πρακτικὸν τοῦ βίου ἐπιτήδευμα. Οἱ τελευταῖοι, ὡς οἴδατε, εἰσὶ πολλῷ πλείους τῶν πρώτων καὶ ἀποτελοῦσι τὴν βάσιν καὶ κρηπῖδα τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν πυραμίδος. Ὡς ὑπάρχει ἀπαραίτητον ἵνα πάντες στοιχειώμεθα διὰ τῶν πρώτων καὶ ἀπαραιτήτως ἀναγκαίων διὰ τὴν ἠθικὴν ἡμῶν μόρφωσιν μαθημάτων, οὕτως ἀναγκαῖον ὁμολογεῖται ἵνα, καὶ ὅσοι προτίθενται ἵν' ἀναλάβωσιν οἱανδήποτε βιομηχανικὴν ἐργασίαν, εὑρίσκωσιν ἐν αὐτῇ τὰ κατάλληλα μέσα πρὸς τὴν βαθμηδὸν ἐν αὐτῇ τελειοποίησιν αὐτῶν· διότι, ἐνόσῳ ἡ βιομηχανία παρά τινι ἔθνει στάσιμος μένει, τὸ ἔθνος ἐκεῖνο οὐ δύναται ἵνα οἰκονομικῶς εὐημερήσῃ· οὔτε τὰς βιωτικὰς αὐτοῦ χρείας εὐχερῶς θεραπεύει, οὔτε τὸν καιρὸν εὑρίσκει, ἕνεκα τῶν στερήσεων, ὑφ' ὧν κατατρύχεται, ὅπως καὶ εἰς ἔργα πνευματικώτερα καρποφόρως ἀσχοληθῇ. Ἡ ἀνάγκη εἶναι ὁ τυραννικώτερος τῶν δεσποτῶν. Αὕτη καὶ τὸν νοῦν ἀμβλύνει καὶ τὴν καρδίαν ψυχροτέραν καθίστησι καὶ τὴν βούλησιν ἐξασθενεῖ. Γράμματα καὶ τέχναι εἰσὶ στενῶς συνδεδεμένα ἐν τούτῳ τῷ βίῳ ὡς ψυχὴ καὶ σῶμα ἀδιάρρηκτα ἀπ' ἀλλήλων τυγχάνουσιν. Ἐὰν ἔχωμεν βίον πνευματικὸν καὶ θεῖον, ἔχομεν καὶ βίον ὑλικόν, ὄργανον ἐπιδέξιον πρὸς τὴν προαγωγὴν ἐκείνου γινόμενον. Ὑπὸ τοιούτων σκέψεων καὶ παρατηρήσεων τὰ πεφωτισμένα ἔθνη κινούμενα καταγίνονται εἰς τὴν ὁσημέραι ἵδρυσιν διαφόρων πολυτεχνείων ἢ τεχνοσχολείων. Ἐν αὐτοῖς οἱ τοῦ λαοῦ παῖδες διδάσκονται τοὺς πολυειδεῖς καὶ ποικίλους τρόπους τῆς τοῦ πλούτου παραγωγῆς διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως τῶν τε ἠθικῶν καὶ σωματικῶν τοῦ ἀνθρώπου κεφαλαίων καὶ τῆς περιστοιχούσης αὐτὸν φύσεως. Παρ' ἡμῖν πλεῖστοι τῶν παίδων, εἰς ἀπόρους ἀνήκοντες οἰκογενείας, μηδ' αὐτὰ τὰ πρῶτα τοῦ ἀνθρωπισμοῦ μαθήματα λαβόντες ἐπιδίδονται εἴς τινα τέχνην. Τί δὲ προκύπτει ἐκ τούτου; Οὐδεμία ἐν ταῖς τέχναις πρόοδος· ἐν ᾗ καταστάσει πρὸ αἰῶνος διετέλουν, ἐν τῇ αὐτῇ καὶ διαμένουσι. Περιέλθετε τὰς πλείστας τῶν ἐπαρχιῶν· τί λέγω; Στράφητε πρὸς αὐτὰς τὰς ἐν Κωνσταν/πόλει συντεχνίας καὶ θέλετε πεισθῇ περὶ τῆς ἀληθείας τῶν λεγομένων μοι. Μικρά τις ἴσως καὶ μονομερὴς διακρίνεται πρόοδος. Ὁ Σύλλογος ἡμῶν ἀποβλέψας καὶ πρὸς ταύτην τὴν ἀνάγκην ἐθεώρησεν ὠφελιμώτατον ἵνα ἱδρύσῃ ἓν τεχνοσχολεῖον ἐν Κων/πόλει ὅπως ἐν αὐτῷ καθ' ὡρισμένας ἡμέρας καὶ ὥρας φοιτῶντες οἱ διάφοροι παρ' ἡμῖν τεχνῖται, οἷον σιδηρουργοί, ξυλουργοί, βαφεῖς καὶ ἄλλοι, διδάσκωνται τὰ πρὸς τὰς κυριωτέρας τῶν τεχνῶν βοηθητικὰ καὶ εἰδικὰ μαθήματα. Τῇ συνδρομῇ δὲ εἰδικῶν πρὸς τοῦτο προσώπων καὶ τὸ πρόγραμμα τῶν μαθημάτων κατηρτίσθη καὶ περὶ τοῦ προσωπικοῦ τῶν διδαξόντων ἐγένετο ἡ δέουσα σκέψις. Ἀλλὰ δυστυχῶς ἡ πραγματοποίησις τοῦ ἔργου ἀνεβλήθη ἕνεκα τῶν δυσυπερβλήτων οἰκονομικῶν δυσχερειῶν. Πεποιθὼς ἐπὶ τῆς μεγαλεπηβόλου φιλογενείας ἐλπίζω ὅτι ἅπαντες οἱ τὴν ἀληθῆ εὐημερίαν τοῦ ἔθνους ἀπὸ καρδίας ποθοῦντες θέλουσι τὸ κατὰ δύναμιν συνδράμει, ὅπως κατὰ τὸ ἀμέσως προσεχὲς συλλογικὸν ἔτος καὶ τὸ μερικὸν τοῦτο τεχνοσχολεῖον ἄρξηται λειτουργοῦν, καὶ χρησιμεύσῃ ὥς τις πυρὴν πρὸς ἵδρυσιν τελειοτέρου.

Προσέτι ὁ Σύλλογος κατὰ τὸ παρὸν ἔτος προέβη καὶ εἰς τὴν σύστασιν Μουσικῆς Ἐπιτροπῆς. Πάντες γινώσκομεν ὁπόσον ἐνδιαφέρον ἡμῖν ὑπάρχει ἡ ἐξερεύνησις τῆς ἡμετέρας ἐκκλησιαστικῆς καὶ ἐθνικῆς μουσικῆς, ἡ εἰσαγωγὴ ἐν τοῖς σχολείοις καταλλήλου παιδαγωγικοῦ συστήματος μουσικῆς καὶ ἡ ἀνάπτυξις παρὰ τῷ λαῷ τῆς μουσικῆς καλαισθησίας. Καὶ τίς δύναται ν' ἀρνηθῇ τὰς ἐκ τοῦ τριπλοῦ τούτου σκοποῦ, ὃν προτίθεται ἡ Μουσικὴ αὕτη Ἐπιτροπή, προσγενησομένας ἐν τῷ μέλλοντι ὠφελείας; Μὴ δὲν ἀναγνωρίζωμεν οἱ πάντες τὴν ἀνάγκην ἵνα ἡ ἐθνικὴ ἡμῶν μουσικὴ ἐξετασθῇ ὑπό τε φιλολογικὴν καὶ ἱστορικὴν ἔποψιν, ὅπως καταδειχθῶσιν ἥ τε ἀληθὴς αὐτῆς πηγὴ καὶ οἱ τυχὸν παρεισφρήσαντες ὡς ἐκ τῶν διαφόρων καιρικῶν περιστάσεων ξενισμοὶ πρὸς δικαιοτέραν αὐτῆς ἐκτίμησιν; Τίς ἐπισκεπτόμενος τὰ δημοτικὰ ἡμῶν σχολεῖα καὶ καθορῶν ἐν τοῖς πλείστοις τούτων τὴν παντελῆ ἔλλειψιν παιδαγωγικῶν ᾀσμάτων ἢ τὴν χρῆσίν τινων ὅλως ἀπροσφόρων δὲν βαρυθυμεῖ ἐπὶ τούτῳ

Digitized by Google

ἀναλογιζόμενος τὸ σπουδαῖον τῆς τοιαύτης ἐλλείψεως; Ἆρά γε αἱ κατὰ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν μουσικῆς μεμψιμοιρίαι ἡμῶν τῶν ἰδίων δὲν προέρχονται ἐκ τῆς παντελοῦς αὐτῆς ἀγνοίας; Τίς οἰκογένεια ὁμογενὴς ἔχει γνῶσιν τῆς ἡμετέρας μουσικῆς, ἐκτὸς λίαν εὐαρίθμων; Μὴ τὸ μορφωτικὸν τοῦ ἤθους αἴσθημα τῆς μουσικῆς διαδιδόμενον παρὰ τῷ λαῷ δὲν δύναται ἵνα προφυλάττῃ αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἠθικῶν αὐτοῦ παρεκτροπῶν παρέχον ὕλην ἐπαγωγὸν πρὸς εὐγενῆ ψυχαγωγίαν; Ταῦτα πάντα καταδεικνύουσι τὴν σπουδαιότητα τοῦ σκοποῦ τῆς Μουσικῆς Ἐπιτροπῆς.

Ταῦτά εἰσι τὰ νέα μέτρα, ἅτινα κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ὥρισεν ὁ Σύλλογος πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ αὐτοῦ σκοποῦ. Αἱ περὶ τούτων ὅμως σκέψεις αὐτοῦ οὐδόλως ἐκώλυσαν αὐτὸν τῶν τακτικῶν αὐτοῦ ἐργασιῶν. Καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο λίαν λυσιτελῶς διεξήχθησαν αὗται. Καὶ πρῶτον εἴπωμεν περὶ τῶν ἐργασιῶν τῶν Ἐπιτροπῶν.

Ἡ Ἐκπαιδευτικὴ Ἐπιτροπὴ συνελθοῦσα εἰς 16 συνεδριάσεις ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν τριάκοντα καὶ ἓν ἔγγραφα ἐν συνόλῳ παραπεμφθέντα αὐτῇ ὑπὸ τοῦ Συλλόγου, ἐν οἷς διάφοροι ἐκθέσεις περὶ τῆς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις καταστάσεως τῆς παιδείας. Συνήθως ἔκθεσις περιληπτικὴ τῶν ἐκθέσεων τούτων ἀνεγινώσκετο ὑπὸ τοῦ εἰσηγητοῦ τῆς Ἐπιτροπῆς κατὰ τὴν ἐπέτειον τοῦ Συλλόγου ἑορτήν· ἀλλὰ κατὰ τὸ ἐνεστὼς ἔτος ἡ Ἐπιτροπὴ ἀναλογιζομένη ὅτι ἡ τοιαύτη ἔκθεσις ὡς μακρὰ καὶ σχοινοτενὴς ἀτερπὴς ἴσως καὶ ὀχληρὰ ἀποβαίνει ἀναγινωσκομένη ἐν ἡμέρᾳ πανηγυρικῇ, ἐνέκρινεν ἵνα συντάσσωνται δύο ἐκθέσεις ἐκτενεῖς, ἡ μὲν ἀναγινωσκομένη εἰς τὸ τέλος τοῦ πρώτου ἑξαμήνου, ἡ δὲ τοῦ δευτέρου, ἐν ἐκτάκτῳ τοῦ Συλλόγου συνεδριάσει, κατὰ δὲ τὴν ἐπέτειον ἑορτὴν περίληψις τούτων συνοπτική. Κατὰ τὸ παρὸν ἔτος, ὡς παρελθόντος τοῦ χρόνου, ἀνεγνώσθη ἤδη ὑπὸ τοῦ εἰσηγητοῦ τῆς Ἐπιτροπῆς κ. Ὀδ. Ἰαλέμου μία μόνη ἔκθεσις μακρὰ ἐν ἐκτάκτῳ τοῦ Συλλόγου συνεδριάσει, περιέχουσα πολλὰς καὶ ἐμβριθεῖς σκέψεις, ἥτις καὶ δημοσιεύεται διὰ τῶν ἐφημερίδων. Μετ' ὀλίγον δὲ πρόκειται ἵνα ὁ αὐτὸς εἰσηγητὴς ἀναγνῷ περίληψιν ἐκείνης, ὡς διελήφθη ἀνωτέρω. Ἡ Ἐκπαιδευτ. Ἐπιτροπὴ ἐγνωμοδότησε προσέτι καὶ ἐπὶ διαφόρων διδακτικῶν βιβλίων, ἅτινα παρεπέμφθησαν αὐτῇ πρὸς κρίσιν. Ἐκ τούτων μνημονεύομεν εὐχαρίστως τοῦ συγγράμματος τοῦ ἐπιγραφομένου *Κιβωτὸς Μαθηματικῶν Προβλημάτων* ὑπὸ τοῦ ἐκ Μάκρης τῆς Θρᾴκης Ἀθ. Δημητριάδου, κρατουμένου ἀπὸ δεκαετίας ἐν ταῖς εἱρκταῖς τῆς Κυβερνήσεως. Τὸ σύγγραμμα τοῦτο, κατὰ τὴν σπουδαίαν ἐπὶ τούτου κρίσιν τοῦ εἰσηγητοῦ τῆς Ἐπιτροπῆς κ. Γεωργίου Δημητριάδου περιέχει ὕλην ἀξιόλογον καὶ ποικίλην, στοιχειώδη καὶ ἀνωτέραν, πρόσφορον τῇ ἐν τοῖς γυμνασίοις σποδαζούσῃ νεολαίᾳ. Ἡ ῥηθεῖσα Κιβωτὸς Μαθηματικῶν Προβλημάτων περιέχουσα περὶ τὰ ἑπτακόσια προβλήματα ἀφιεροῦται ἐν εἴδει προβλήματος μαθηματικοῦ τῷ προσφιλεῖ τοῖς πᾶσι καὶ μεγαθύμῳ κ. Γ. Ζαρίφῃ, πρὸς ὃν ἐκ τῆς κεντρικῆς εἱρκτῆς τῆς Ἀστυνομίας ὁ συγγραφεὺς ἀποτείνεται οὕτως. «Ὑμῖν τοίνυν, φιλογενέστατε καὶ φιλανθρωπό»τατε ἄνερ, ἀνατίθημι ταυτηνὶ τὴν Κιβω»τόν, καὶ ὑμεῖς ἀποδέξασθε αὐτὴν εὐμενῶς, »ὡς ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν ἀπεδέξατό ποτε »τὸ ὕδωρ ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ χωρικοῦ, με»μνημένος ὅτι τὸ μὲν σῶμα θνητὸν ἅπαντες »ἔχομεν, κατὰ δὲ τὴν εὐδοξίαν καὶ τοὺς ἐ»παίνους καὶ τὴν φήμην τὴν τῷ χρόνῳ συμ»παρακολουθοῦσαν ἀθανασίας μεταλαμβά»νομεν, ὧν ἄξιον ὀρεγομένους, καθόσον οἷοί »τ' ἐσμέν, ὁτιοῦν πάσχειν, καὶ ἔστε βέβαιοι »ὅτι, ὅταν ἔλθῃ τὸ πεπρωμένον τέλος, κεί»σεσθε μετὰ μνήμης, τὸν ἀεὶ χρόνον ὑμνού»μενοι καὶ θαυμαζόμενοι παρὰ τῶν μεταγε»νεστέρων διὰ τὴν εἰς ἐκδόσεις χρησίμων »βιβλίων χρηματικὴν ὑμῶν δαπάνην, κατὰ »πάντα φανέντες ἐφάμιλλοι τῇ ἀοιδίμῳ ἐ»κείνῃ Ζωσιμαίᾳ Ἀδελφότητι.»

Ἡ ἀπὸ μέσης καρδίας προσφώνησις αὕτη τοῦ δυστυχοῦς δεσμώτου εὑρήσει πάντως ἠχὼ ἐν τῇ τρυφερᾷ ἐκείνῃ καὶ φιλευσπλάγχνῳ ψυχῇ, ἥτις χαίρει σπογγίζουσα τὰ δάκρυα τῶν πασχόντων καὶ τεθλιμμένων.

Μνημονεύων τῶν ἐργασιῶν τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς θεωρῶ καθῆκόν μου ἵνα ὁμολογήσω ὅτι αὕτη πολλάκις μέχρι μέσων νυκτῶν παρέτεινε τὰς συνεδριάσεις αὐτῆς. Αὕτη τὰ περὶ τοῦ Κυριακοῦ σχολείου ὡς καὶ τὰ περὶ τοῦ τεχνοσχολείου ἐν πολλαῖς ἐπανειλημμέναις συνεδριάσεσι συζητήσασα ἐκανόνισεν.

Ἡ δὲ Φιλολογικὴ Ἐπιτροπὴ διαρρυθμίσασα κατὰ τὰ δύο παρελθόντα ἔτη τὸ περὶ ἐκδόσεως τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων σπουδαῖον αὐτῆς μέλημα καὶ φροντίσασα ὅπως ἐξασφαλισθῶσι τὰ πρὸς τὴν ἐργασίαν ταύτην χρη-

Digitized by Google

ματικὰ μέσα διὰ τῆς ἀπὸ τριετίας ἀρξαμένης ἐκ 450 ὀθωμανικῶν λιρῶν ἐτησίας προσφορᾶς τοῦ ἐξοχωτάτου κ. Χρ. Ζωγράφου συμποσουμένης ἤδη εἰς 1500 περίπου λίρας, οὐχ ἧττον καὶ κατὰ τὸ ἐνεστὼς ἔτος σπουδαίως εἰργάσατο εἰς τὸ περὶ συλλογῆς τῶν ζώντων μνημείων τῆς γλώσσης τοῦ λαοῦ ζήτημα· διότι καὶ κατὰ τοῦτο τὸ ἔτος οὐκ ὀλίγα τοιαύτης ὕλης πονήματα παρεπέμφθησαν αὐτῇ. Περὶ δὲ τῆς ποιότητος τῶν σταλεισῶν συλλογῶν ὡς καὶ περὶ τῆς ἐπὶ τούτων κρίσεως καὶ ἀποφάσεως αὐτῆς ἀκούσεσθε μετ' οὐ πολὺ παρὰ τοῦ εἰσηγητοῦ αὐτῆς κ. Αἰμιλίου Νοννότη.

Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐπιτροπὴ ἠσχολήθη ἐν ἐπανειλημμέναις αὐτῆς συνεδριάσεσι περὶ τὴν μελέτην πολλῶν σπουδαιοτάτων ἐπιγραφῶν, μιᾶς ἑλληνικῆς, γράμμασι κυπριακοῖς γεγραμμένης, καὶ ἑτέρων ἀποσταλεισῶν τῷ Συλλόγῳ παρὰ τῶν ἀξιοτίμων λογίων κ. κ. Λημνίου ἰατροῦ, Γ. Ἀδαμαντίδου καὶ Κ. Λαναρᾶ, ὡς καὶ ὑπὸ τοῦ φιλομούσου καὶ σεβασμίου μητροπολίτου κ. Νικηφόρου Γλυκᾶ. Ὁμοίως ἐμελέτησεν αὕτη καὶ διάφορα ἄξια λόγου μολυβδόβουλλα, δακτυλιολίθους, χειρόγραφα, ἀνάγλυφα, ὡς καὶ πολλὰς τοπογραφικὰς παρατηρήσεις ἐποιήσατο ἐπί τινων χωρίων τῆς Βιθυνίας καὶ Θρᾴκης. Τὴν σπουδαιότητα τῶν ἐργασιῶν τῆς Ἐπιτροπῆς ταύτης θέλει καταδείξει σαφῶς τὸ ἀρχαιολογικὸν αὐτῆς δελτίον, ὅπερ θέλει ἀποτελέσει μέρος τοῦ προσεχῶς ἐκδοθησομένου Τεύχους τοῦ Συλλόγου.

Ἡ δὲ Μουσικὴ Ἐπιτροπή, εἰ καὶ ἀρτισύστατος, καὶ αὐτὴ οὐχ ἧττον ἁμιλλωμένη ταῖς πρεσβυτέραις αὐτῆς ἀδελφαῖς, ἤρξατο τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς μετὰ δραστηριότητος καὶ τάξεως. Διὸ συνῳδὰ τῷ προγράμματι αὐτῆς ἠσχολήθη περὶ τὴν θεωρίαν τῆς ἡμετέρας μουσικῆς ἐξετάζουσα αὐτὴν ὑπὸ φιλολογικὴν καὶ ἐπιστημονικὴν ἔποψιν· πρὸς τούτοις ἐγνωμοδότησε περὶ τῆς παραδοχῆς τῆς εὐρωπαϊκῆς σημαδογραφίας ἐν αὐτῇ α') ὅπως δι' αὐτῆς λάβωσι γνῶσιν τῆς ἡμετέρας μουσικῆς οἱ Εὐρωπαῖοι, οἵτινες παρ' ἡμῶν ἀναμένουσι τὴν ἑρμηνείαν τῶν χαρακτήρων αὐτῆς· β') ὅπως γένηται ἡ μουσικὴ ἡμῶν προσιτὴ καὶ κοινὴ παρὰ ταῖς ὁμογενέσιν οἰκογενείαις, ὅσαι ἔμαθον ἢ μανθάνουσι τὴν εὐρωπαϊκήν· καὶ γ') ὅπως ὡς μᾶλλον εὐμέθοδος τῆς ἡμετέρας γραφῆς εἰσαχθῇ εἰς τὰ σχολεῖα διὰ τὸ ζητούμενον παιδαγωγικὸν σύστημα μουσικῆς πρὸς ἐκμάθησιν καὶ διάδοσιν παρὰ τῷ λαῷ τῆς τε ἡμετέρας καὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς. Προσέτι ἡ Ἐπιτροπή, ἕως οὗ σχηματίσῃ τὸν δεύτερον ὅρον τοῦ προγράμματος αὐτῆς, ἴδιον παιδαγωγικὸν σύστημα μουσικῆς ἐκ τῶν ἡμετέρων ἀρχαίων καὶ νεωτέρων ἐκκλησιαστικῶν καὶ δημοτικῶν ᾀσμάτων ἐνέκρινε μετὰ τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς τὰ διὰ τὰ δημοτικὰ σχολεῖα πεποιημένα ᾄσματα τοῦ μακαρίτου Ἠλ. Τανταλίδου, ἅτινα καὶ διδάσκονται ἤδη ἐν τῷ Κυριακῷ σχολείῳ.

Τὴν ἐργασίαν τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς θέλει δείξει τὸ προσεχῶς ἐκδοθησόμενον τεῦχος τοῦ Περιοδικοῦ, οὗτινος ἡ ἐκτύπωσις, παρασκευασθέντων ἤδη τῶν πρὸς τοῦτο ἀναγκαίων, ἄρχεται εὐθὺς ἀμέσως.

Ταῦτά εἰσιν ἐν συνόψει τὰ πρακτικὰ τῶν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο τακτικῶς συνελθουσῶν Ἐπιτροπῶν.

Ὁ δὲ Σύλλογος συνῆλθεν εἰς τακτικὰς μὲν συνεδριάσεις 24, ἐκτάκτους δὲ 9. Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἐκτάκτων συνεδριάσεων ὁ Σύλλογος ἔσχε τὴν ὑψηλὴν τιμὴν ἵνα ὑποδεχθῇ ἓν τῶν ἐπιτίμων αὐτοῦ μελῶν, τὴν Α. Μ. τὸν αὐτοκράτορα τῆς Βρασιλίας Δὸν Πέτρον τὸν Β'. Καὶ μέλη μὲν τακτικὰ κατὰ τὰς συνεδριάσεις ταύτας ἐξελέγησαν 19, ἀντεπιστέλλοντα 7 καὶ ἐπίτιμα 5.

Πραγματεῖαι δὲ ἀνεγνώσθησαν ἐν αὐταῖς αἱ ἑπόμεναι, 14 τὸν ἀριθμόν.

1) «Περὶ ἀνατροφῆς» ἐν δυσὶν ἀναγνώσμασιν ὑπὸ τοῦ κ. Ἐμμ. Ἰωαννίδου.

2) «Περὶ Μιχαὴλ Ἑρμοδώρου τοῦ Χίου» ὑπὸ τοῦ κ. Μ. Παρανίκα.

3) «Περὶ τοῦ ἀγῶνος τῆς Ἐπιστήμης» ἐν δυσὶν ἀναγνώσμασιν ὑπὸ τοῦ κ. Δ. Σταματιάδου.

4) «Περὶ τῆς θρησκείας τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων» ὑπὸ τοῦ κ. Μ. Παρανίκα (ἀνάγ. 1).

5) «Περὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως τῆς ἐπαρχίας Καλλιπόλεως μετὰ τῶν δήμων αὐτῆς κατὰ διαφόρους φυλὰς ὑπὸ θρησκευτικὴν ἔποψιν» ὑπὸ τοῦ κ. Χρ. Παπαδοπούλου (ἀνάγν. 1).

6) «Περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μελοποιίας τῶν ἀρχαίων βυζαντινῶν Ἑλλήνων» ὑπὸ τοῦ κ. Ἰωάσαφ (ἀνάγν. 1).

7) «Παρατηρήσεις τινὲς εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν πατριαρχῶν Κων/πόλεως κατὰ τὸ 1676—1689» (ἀνάγν. 1) καὶ «Νεοελληνικά» ὑπὸ τοῦ κ. Μ. Παρανίκα (ἀναγ. 2).

8) «Περὶ γενέσεως ἰδιωμάτων ἢ διαλέκτων» ὑπὸ τοῦ κ. Ι. Καρολίδου (ἀναγ. 2).

Digitized by Google

9) «Περὶ τῆς οἰκογενείας τῶν ἐκ Γενούης Ζαχαριῶν τῶν ἔν τισι κατὰ τὴν ἐλάσσονα Ἀσίαν πόλεσι καὶ νήσοις κυριαρχησάντων» ὑπὸ τοῦ κ. Π. Παπαρρούση (ἀνάγ. 1).

10) «Περὶ τοῦ Ξενοφῶντος καὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ» ἐν 5 ἀναγνώσμασι ὑπὸ τοῦ κ. Βασιάδου.

11) «Περὶ τῆς θρησκείας τῶν Φωκαέων» ὑπὸ τοῦ κ. Π. Παπαρρούση (ἀνάγ. 1).

12) «Περὶ τοῦ *Πέρα* τῶν Γενουηνσίων (νῦν Γαλατᾶς) μέρος Α', περὶ τῶν τειχῶν» ὑπὸ Marie de Launay (ἀνάγ. 1).

13) «Περὶ τῆς κατὰ τοὺς ἡρωικοὺς χρόνους τῆς Ἑλλάδος ποινικῆς νομοθεσίας» ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Σάρρου (ἀνάγ. 1).

14) «Περί τινων ἀποικιῶν τῆς νέας Ἑλλάδος» ὑπὸ τοῦ κ. Ἐμ. Ἰωαννίδου ἐν δυσὶν ἀναγνώσμασιν.

Δημόσιαι δὲ διαλέξεις κατὰ τὴν χειμερινὴν ταύτην ἑξαμηνίαν ἐντὸς τοῦ περιβόλου τούτου ἐγένοντο αἱ ἀκόλουθοι.

Ὁ κ. Ὀδ. Ἰάλεμος ἐποιήσατο τέσσαρας διαλέξεις περὶ ἱστορικῶν ἀντικειμένων.

Ὁ κ. Ἰωάσαφ ἱεροψάλτης διελέξατο δὶς περὶ τῆς ἱστορίας τῆς Μουσικῆς.

Ὁ κ. Καραβασίλης ἅπαξ περὶ Πολιτικῆς οἰκονομίας.

Ὁ κ. Ι. Καρολίδης περὶ φυσικῆς Γεωγραφίας δίς.

Ὁ κ. Α. Σπαθάρης περὶ Φυσικῆς τετράκις.

Ὁ κ. Δ. Σταματιάδης «Περὶ προϊούσης ἀναπτύξεως τῶν ἐμψύχων ὄντων» δίς.

Ὁ κ. Α. Τάγης περὶ Πέψεως ἅπαξ.

Ὁ κ. Ν. Φρυδᾶς περὶ Ἀνθρωπολογίας δίς· ἅπαξ δὲ περὶ Παιδαγωγίας.

Ὁ κ. Ι. Δ. Ἀριστοκλῆς ἐν δέκα διαλέξεσιν ἐποιήσατο φιλοσοφικὴν ἀνάλυσιν τοῦ Συνταγματικοῦ Δικαίου.

Ὁ δὲ κ. Φρυδᾶς μίαν διάλεξιν περὶ τῆς κατὰ Πλάτωνα ψυχολογίας καὶ θεολογίας· καὶ

Ὁ κ. Ι. Ἀλιμπέρτης ἐποιήσατο ἐν μιᾷ διαλέξει «μελέτην ἐπὶ τῆς νέας ἑλληνικῆς ποιήσεως.» Ἅπασαι αὗται αἱ διαλέξεις ἐγένοντο ἐν τακτικαῖς ἑσπέραις· ἀριθμοῦνται δὲ τριάκοντα καὶ δύο.

Καθ' ἅπαν δὲ τὸ διάστημα τοῦ συλλογικοῦ ἔτους ἐξῆλθον τοῦ γραφείου τοῦ Συλλόγου 390 ἔγγραφα, καὶ εἰσῆλθον 255. Ἐκ τῆς ἀκριβοῦς μελέτης πάντων τούτων τῶν ἐγγράφων ἐξάγεται ὅτι ὁ Σύλλογος εἰς στενὰς διατελεῖ σχέσεις μετὰ τῶν διαφόρων ἐνταῦθα καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις Συλλόγων, Ἀδελφοτήτων καὶ λοιπῶν ἐκπαιδευτικῶν Σωματείων, ἀπολαύων τῆς ἀγάπης καὶ τῆς συμπαθείας τοῦ ἑλληνισμοῦ, συγκοινωνεῖ δὲ καὶ μετὰ τῶν σοφωτέρων ἀνδρῶν καὶ τῶν σπουδαιοτέρων καθιδρυμάτων τοῦ πεφωτισμένου κόσμου, ἀρχαίου τε καὶ νέου. Αὐτός ἐστιν ὁ δοὺς τὸ πρῶτον σύνθημα τῆς ἀπό τινων ἐτῶν ἀρξαμένης μεγάλης πνευματικῆς κινήσεως ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Τοὺς μὲν προτρέπει δι' ὑποθηκῶν, τοὺς δὲ ὑποστηρίζει ὑλικῶς. Ἐδῶ ἱδρύει νέα σχολεῖα, ἐκεῖ διοργανοῖ ἐπὶ τὸ βέλτιον τὰ μὴ καλῶς ὑπάρχοντα. Παραμυθεῖται, ὑπισχνεῖται, ἐκτελεῖ· ἐν γένει δρᾷ ὅ,τι νομίζει συντελεστικὸν εἰς τὴν ἐθνικὴν πρόοδον. Τὸ γραφεῖον αὐτοῦ ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν εὐρυτέρας λαμβάνει διαστάσεις καὶ μείζονα κτᾶται σπουδαιότητα, τὴν δὲ ἐν αὐτῷ ὑπηρεσίαν διεξάγει λίαν καλῶς καὶ τακτικῶς ὁ κ. Ἀλ. Μαυράκης συνενῶν μετὰ τῆς ἱκανότητος καὶ τὸν ζῆλον καὶ τὴν ἄοκνον προθυμίαν πρὸς ἀκριβῆ τοῦ ἑαυτοῦ καθήκοντος ἐκπλήρωσιν.

Βιβλία δὲ κατὰ τὸ παρὸν ἔτος δωρηθέντα εἰς τὸν Σύλλογον ἀνέρχονται εἰς μίαν περίπου ἑκατοντάδα· τὴν σμικρότητα δὲ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν δωρημάτων καλύπτει ἡ μεγάλη ἀξία τινῶν ἐξ αὐτῶν. Τούτων δὲ πλείστου λόγου ἄξιά εἰσι 1) ἡ ὑπὸ τῆς ἐν Οὐασιγκτῶνι Σμιθσωνείου Ἀκαδημίας γενομένη προσφορὰ δώδεκα τόμων τοῦ ἑαυτῆς Περιοδικοῦ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1863 μέχρι τοῦ 1874· καὶ 2) ἡ ὑπὸ τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου σπουδαιοτάτη καὶ τοῖς περὶ τὰ ἀρχαιολογικὰ διατρίβουσι πολυτιμοτάτη δωρεὰ ἕνδεκα τόμων περιεχόντων συλλογὰς καὶ καταλόγους τῶν ἐν τῷ Μουσείῳ τούτῳ εὑρισκομένων χειρογράφων, ἐπιγραφῶν καὶ ἀγγείων Ἑλληνικῶν, Ἐτρουσκικῶν, Φοινικικῶν, Αἰγυπτιακῶν, Ἀραβικῶν καὶ λοιπῶν. Πλὴν τῶν ἀνωτέρω δωρημάτων ἡ Α. Ἐξοχ. ὁ κυρ. Ἀλέξανδρος Στ. Καραθεοδωρῆ προσήνεγκε τῷ Συλλόγῳ καλλιτεχνικὰς ἐλαιογραφημένας εἰκόνας τῶν περιδόξων ἀνδρῶν Θεοδώρου Γαζῆ, Δημητρ. Χαλκοκονδύλου, Βησσαρίωνος τοῦ Τραπεζουντίου, καὶ Ἰωάννου τοῦ Λασκάρεως. Πρὸς δὲ καὶ τὴν τοῦ Ζιζὶμ ἀδελφοῦ Βαγιαζὴτ τοῦ Β', Ἰουλιανοῦ Καπαρόνη τοῦ Βαρβαρόσσα, Μωάμεθ τοῦ Β', Βαγιαζὴτ τοῦ Β' καὶ Γεωργίου Καστριώτου Σκενδέρβεη. Ἐκτὸς τῶν διαληφθεισῶν εἰκόνων ἐδωρήσατο ἡ Α. Ἐξοχ. προσέτι τρία φωτογραφήματα διά τε τὴν τέχνην καὶ τὴν ἱστορικὴν αὐτῶν ἀξίαν σπουδαιότατα,

Digitized by Google

τὸ μὲν τοῦ περὶ ἑνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν ὅρου τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ Ψευδοσυνόδου, τὸ δὲ τοῦ τάφου τοῦ ἐν Ἰταλίᾳ θανόντος καὶ ταφέντος Πατριάρχου Ἰωσήφ. Ἐπὶ τοῖς σπανίοις καὶ πολυτίμοις τούτοις δωρήμασι καθῆκον νομίζομεν ἵν' ἀπονείμωμεν σήμερον δημοσίᾳ τὸν δίκαιον ἔπαινον τοῖς γενναίοις τούτοις δωρηταῖς εὐχόμενοι ἵνα καὶ ἄλλοι πολλοὶ μιμηθῶσιν αὐτούς. Ἡ περὶ τῆς βιβλιοθήκης ἔκθεσις τοῦ κυρ. Βιβλιοφύλακος περιέχει ἱκανὰς ὁδηγίας καὶ σκέψεις περὶ τοῦ τρόπου τῆς βελτιώσεως τῆς καταστάσεως αὐτῆς. Ὁ Σύλλογος θαρρῶν τῇ φιλομουσίᾳ τῶν ὁμογενῶν ἐλπίζει ἵνα λαβὼν ταύτας ὑπ' ὄψιν καταστήσῃ ταύτην βαθμηδὸν χρησιμωτάτην εἰς τὰς ἀνάγκας τῶν τε μελῶν αὐτοῦ καὶ τοῦ κοινοῦ ἐν γένει. Ἐὰν αἱ ἐπὶ ἀληθεῖ πολιτισμῷ σεμνυνόμεναι πόλεις κοσμῶνται ὑπὸ διαφόρων βιβλιοθηκῶν, ἐν αἷς εὑρίσκουσι τροφὴν ὁ λαός, οἱ σπουδασταί, οἱ ἐπιστήμονες καὶ οἱ σοφοί, ἆρά γε ἡ πνευματικὴ ἡμῶν κατάστασις δὲν καταδεικνύει ἀπόλυτον τὴν ἀνάγκην ἵνα καὶ παρ' ἡμῖν ἐν ταῖς κεντρικωτέραις τῶν πόλεων σχηματισθῶσι βαθμηδὸν τοιαῦται ὅπως ὁ λαὸς καταστῇ φιλαναγνώστης καὶ φιλομαθής;

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω προσφορῶν ὁ Σύλλογος ἔσχε καὶ χρηματικάς. 1) Τοῦ Σ. ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν ὑπουργείου τῆς Ἑλλάδος προσενεγκόντος ἐφάπαξ 500 δραχμάς. 2) Τοῦ φιλογενεστάτου κ. Κ. Ζάππα προσενεγκόντος ἑκατὸν λίρας τουρκικὰς ἐφάπαξ. Ἑκάτεραι αὗται αἱ προσφοραὶ ἐγένοντο πρὸς μικρὰν ἀνακούφισιν ἀπὸ τῶν πολλῶν αὐτοῦ ἀναγκῶν. 3) Τοῦ ἀποβιώσαντος Πέτρου Δ. Σκυλίτση ἐκ 30 λιρῶν καὶ 4) Τοῦ ἀξιοτίμου ὁμογενοῦς κυρίου Δ. Ταμβάκου προσενεγκόντος ἅπαντα τὸν ἀναγκαιοῦντα χάρτην διὰ τὸ προσεχῶς ἐκδοθησόμενον τεῦχος τοῦ Περιοδικοῦ. Εἰ καὶ ὀλίγαι εἰσὶν αἱ κατὰ τὸ παρὸν ἔτος γενόμεναι προσφοραὶ οὐχ ἧττον δεικνύουσιν αὗται ὅτι καὶ ἐν ταῖς δυσχερεστέραις τῶν περιστάσεων ὑπάρχουσιν ἄνδρες, οἵτινες οὐδέποτε ἐπιλανθάνονται τῆς εὐποιίας καὶ τῶν γραμμάτων, ὑπέρτεροι διατελοῦντες κατὰ τὸ φρόνημα καὶ τὴν καρδίαν πάσης ἐξωτερικῆς περιπετείας. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Σύλλογος εὐγνωμονῶν τοῖς διαληφθεῖσιν ἀξιοτίμοις κυρίοις ἐπὶ ταῖς προσφοραῖς αὐτῶν ἀνακηρύττει ἤδη δι' ἐμοῦ τὸν μεγάθυμον κ. Κ. Ζάππαν δωρητὴν αὐτοῦ, συνῳδὰ τῷ 80ῷ ἄρθρῳ τοῦ Κανονισμοῦ.

Ἐπὶ τούτοις ἐν μέσῳ τῆς χαρᾶς ἣν πάντες αἰσθανόμεθα ἐπὶ ταῖς πρὸς τὸν Σύλλογον συμπαθείαις ὁμογενῶν καὶ ξένων ἱερὸν ἐκπληρῶν καθῆκον ἀναγγέλλω μετὰ βαθείας λύπης ὅτι ὁ Σύλλογος ἡμῶν κατὰ τὸ ἐνεστὼς ἔτος ἀπώλεσε μέλη τινά, ἅπερ ὁ θάνατος ἐξήλειψεν ἀπὸ τοῦ μητρώου αὐτοῦ. Ἓν μέλος αὐτοῦ ἐπίτιμον, τὸν ἐνταῦθα γενικὸν πρόξενον τῆς Γαλλίας Bellin, γνωστὸν ἐπὶ ταῖς ἀξίαις λόγου συγγραφαῖς καὶ τοῖς φιλελληνικοῖς αὐτοῦ αἰσθήμασιν· ἕτερον ἐπίτιμον αὐτοῦ μέλος, τὸν ἀοίδιμον Εὐγένιον τὸν Ξηροποταμηνόν, πολλάκις ἐλθόντα εἰς ἐπικουρίαν τοῦ Συλλόγου διὰ τῆς χορηγήσεως τριῶν διαγωνισμάτων. Τὸν ἀείμνηστον κ. Ξενοκράτην, ἕνα τῶν σπουδαίων φίλων καὶ βοηθῶν τοῦ Συλλόγου, καὶ τὴν καλλικέλαδον τοῦ Βοσπόρου ἀηδόνα, τὸν μακαρίτην Ἠλίαν Τανταλίδην, οὗτινος τὴν ἀπώλειαν ἐθρήνησεν ἅπας ὁ ἑλληνικὸς κόσμος.

Ἀλλ' εἰ καὶ ἀπώλεσεν, ὡς πρὸ μικροῦ ἐδήλωσα ὑμῖν, μέλη αὐτοῦ ἐπίλεκτα καὶ προθύμους ἐπικούρους καὶ βοηθούς, προσεκτήσατο ὅμως ὁ Σύλλογος καὶ ἑτέρους νέους ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ ἀγωνιστὰς κατὰ τὸ ἐνεστὼς ἔτος εἰσελθόντας εἰς τὴν μεγάλην τῶν συναντιληπτόρων καὶ συνεργατῶν αὐτοῦ φάλαγγα. Τοιοῦτοι ἰδίως εἰσὶν τὰ νέα φιλεκπαιδευτικὰ σωματεῖα, ἅτινα κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο συνέστησεν ἐν ταῖς διαφόροις ἐπαρχίαις, ἵνα καὶ ταῦτα τὸ ἐφ' ἑαυτοῖς καὶ κατὰ τόπους ἐργάσωνται ὑπὲρ τῆς διανοητικῆς καὶ ἠθικῆς μορφώσεως τῶν μερῶν ἐν οἷς ὑπάρχουσιν. Τοιαῦτα σωματεῖά εἰσι τὸ ἐν Λεμησσῷ ἀναγνωστήριον, ὁ Σύλλογος Στρωμνίτσης, ὁ ἐν Λήμνῳ Σύλλογος, ὁ ἐν Βουρλατίῳ Σύλλογος καὶ ἡ «Ἀδελφότης ἡ Νίσυρος». Ἅπαντα ταῦτα τὰ σωματεῖα καὶ τοσαῦτα ἄλλα, ἅτινα ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ Συλλόγου βαθμηδὸν συνεστήθησαν, εἰσὶν οἱ τοῦ Συλλόγου βραχίονες συναντιλαμβανόμενοι αὐτοῦ εἰς τὸ μέγα τῆς ἐθνικῆς ἐκπαιδεύσεως λειτούργημα. Ἀγωνίζονται τὸν ἱερὸν τοῦτον ἀγῶνα μεθ' ἡμῶν, ἐναμίλλως καὶ φιλοτίμως πρὸς ἄλληλα ἐνεργοῦντα καὶ κοπιῶντα. Μηδέποτε ἐκλείψαι ὁ ζῆλος οὗτος, τὸ διακριτικὸν τοῦ ἡμετέρου ἔθνους γνώρισμα. Ἕως ἡμέρα ἐστί, πάντας ἡμᾶς δεῖ ἀνενδότως καὶ καρτερικῶς ἐργάζεσθαι.

Κατόπιν τούτων, τί δυνάμεθα ἵνα εἴπωμεν καὶ περὶ τοῦ ἡμετέρου ταμείου; Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο τὸ ταμεῖον τοῦ Συλλόγου ἠδυνήθη ἵνα ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς ἐνιαυσίους αὐ-

Digitized by Google

τοῦ ἀπολύτους δαπάνας διὰ μόνων τῶν συνδρομῶν τῶν μελῶν αὐτοῦ, ὅσας κατώρθωσεν, ἵνα εἰσπράξῃ, τῶν διαληφθεισῶν ὀλίγων χρηματικῶν προσφορῶν καί τινων ἄλλων ἐλαχίστων δικαιωμάτων. Ἐν συνόλῳ εἰσέπραξε λίρας τουρκ. 425, 96, ἐδαπάνησε δὲ λίρ. τουρκ. 505, 96, τὸ δὲ ἐκ τῆς διαχειρίσεως ταύτης ἔλλειμμα συνιστάμενον εἰς 82 λίρας προῆλθεν ἐκ τοῦ ὑπολοίπου τῆς ἐκτυπώσεως τοῦ Θ' Τεύχους τοῦ Περιοδικοῦ. Δὲν ἀγνοεῖτε ὅτι ἀναλόγως τῶν περιστάσεων ἡ συντήρησις τῶν διαφόρων σωματείων ἐπιτυγχάνεται ὁτὲ μὲν διὰ τῆς αὐξήσεως τῶν προσόδων, ὁσάκις τοῦτο δυνατόν, ὁτὲ δὲ διὰ τῆς δυνατῆς οἰκονομίας. Διὰ τοῦ τελευταίου τούτου μέσου ἠδυνήθη ὁ Σύλλογος ἵνα συντηρηθῇ κατὰ τὸ παρὸν ἔτος ὑποβληθεὶς εἰς τὴν δυνατὴν καὶ ἔλλογον οἰκονομίαν. Ἀλλ' ἆρά γε, ἀφοῦ ἐπὶ ἱκανὰ ἔτη ἀνέστιος καὶ φερέοικος, βίον πλάνητα διάγων, ἠδυνήθη ἐπὶ τέλους ἵνα ἐγκατασταθῇ μονίμως ἐν τῷ κτιρίῳ τούτῳ, δῶρον τῆς φιλομουσίας καὶ τῆς φιλογενείας, δὲν δικαιοῦται ἵνα ἐλπίσῃ ὅτι ἡμέραν τινὰ κτήσεται καὶ προῖκά τινα σταθερὰν καὶ ὡρισμένην, πρὸς τὴν ἐν τῷ μέλλοντι ἐξασφάλισιν τῆς ἀναγκαίας αὐτοῦ ζωῆς; Ἁμάρτημα ἵν' ἀμφιβάλλωμεν περὶ τούτου. Ζήσαν ἐπὶ μήκιστον οἱ τοῦ ἔθνους ἀκάματοι εὐεργέται! Ἐλπίζωμεν ἐπὶ Κύριον καὶ αὐτὸς ποιήσει.

Ἀλλ' ὁ Σύλλογος δυνάμει τοῦ Κανονισμοῦ ἔχει καὶ ἑτέραν ὑποχρέωσιν, τὴν κατ' ἔτος χορηγίαν ὑλικῶν βοηθημάτων τοῖς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἀπόροις σχολείοις. Ἡ ὑποχρέωσις αὕτη ἐστὶν ἱερά, ὑποχρέωσις ἄφευκτος καὶ ἀπαραίτητος· ἀλλ' ὁ Σύλλογος τί ἠδύνατο ἵνα ἐνεργήσῃ ἐν ταῖς δυσχερέσι περιστάσεσιν, αἵτινες κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο πανταχόθεν τὴν καθ' ἡμᾶς κοινωνίαν ἐκύκλωσαν, χάρις ὅμως εἰς τοὺς μεγαθύμους ὁμογενεῖς, στηριζόμενος εἰς τὰ ἀκραιφνῆ αἰσθήματα, ἅτινα ἐξεδήλωσαν ὑπὲρ τῶν ἀπόρων σχολείων οἱ φιλογενέστατοι κυρ. Χρηστάκης ἐφένδης Ζωγράφος, διακοσίας λίρας χορηγῶν κατ' ἔτος, ὁ κ. Γ. Ζαρίφης, ὁμοίως διακοσίας, καὶ ἑτέρας εἴκοσιν ὡσαύτως ὑπὲρ τῶν σχολείων Νευροκόπης, ὁ κ. Μ. Νεγροπόντης ἑκατὸν καὶ οἱ ἀδελφοὶ Ἀντωνιάδαι δέκα, ἐλπίζει ἵνα λαβὼν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο τὸ ἐκ τῶν χορηγιῶν τούτων προσγινόμενον ποσὸν τῶν 530 λιρῶν διανείμῃ αὐτὸ εἰς τὰ ἄπορα σχολεῖα κατὰ τὴν περὶ τούτου γνωμοδότησιν τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς, ἧς μετ' ὀλίγον ἀκούσεσθε.

Περαίνων τὴν λογοδοσίαν μου ταύτην ὀφείλω ἵνα ἐκφράσω δημοσίᾳ ἐν ὀνόματι τοῦ Συλλόγου τὴν βαθεῖάν μου εὐγνωμοσύνην πρὸς τὴν Α. Π. τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην, ὅστις πατρικῶς καὶ μετὰ πολλῆς τῆς στοργῆς ἀπεδέξατο τὰς θερμὰς παρακλήσεις καὶ συστάσεις τοῦ Συλλόγου, ἐνεργῶν πάνυ προθύμως καὶ δραστηρίως εἰς ὅ,τι αὐτὸς ἐξητήσατο τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ ἀρωγὴν καὶ ἐπικουρίαν κατὰ τὸ ἤδη λῆγον ἔτος. Εὐγνωμονῶ ἀπὸ ψυχῆς πρὸς πάντας τοὺς ἀγαθοὺς τοῦ Συλλόγου εὐεργέτας, οἵτινες οὐδ' ἐν αὐταῖς ταῖς κρισίμοις ἡμέραις ἐπελάθοντο τοῦ Συλλόγου. Ἐκφράζω τὰς ἐγκαρδίους εὐχαριστίας μου πρὸς ἅπαντα τὰ μέλη τοῦ Συλλόγου, ἰδίᾳ δὲ πρὸς τοὺς ποιησαμένους διάφορα ἀναγνώσματα, τοὺς ἀγορητάς, τὰ μέλη τῶν ἐπιτροπῶν καὶ τοῦ Προεδρείου, ἅτινα, ὡς εἶχεν ἕκαστον δυνάμεως, μοὶ ἐβοήθησαν καὶ μὲ ὑπεστήριξαν τὸν ἐλάχιστον, ἵνα ἐμφανισθεὶς σήμερον ἐνώπιον ὑμῶν ὑποβάλω λογοδοσίαν περιληπτικὴν τῶν σπουδαίων τοῦ Συλλόγου ἐργασιῶν. Ἤθελον δὲ καταδειχθῇ παραβάτης ἱεροῦ καθήκοντος, εἴπερ οὐκ ἐμνημόνευον ἐν τῇ πανδήμῳ ταύτῃ τελετῇ μετὰ πολλῶν ἐπαίνων καὶ τῆς εὐγενοῦς δημοσιογραφίας, ἥτις ἀείποτε τὰς στήλας αὐτῆς ἠνεῳγμένας εἶχε πρὸς πᾶσαν δημοσίευσιν τοῦ Συλλόγου.

Τοιαύτη ἐστὶ συνοπτικῶς, Κύριοι, ἡ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ἐργασία κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο. Παλαίοντες κατὰ τῶν ὅλως ἐκτάκτων περιστάσεων καὶ τῶν οἰκονομικῶν δυσχερειῶν ἠδυνήθημεν, θείᾳ συνάρσει, ἵνα κατευοδωθῶμεν εἰς τὸ τέρμα τοῦ ἔτους. Μὴ λάβετε ὑπ' ὄψιν ὅτι μικρὰ τὰ γενόμενα· ἀναλογίσθητε τὴν χαλεπότητα τῶν καιρῶν, ἀποβλέψατε εἰς τὴν διάθεσιν, καὶ οὕτως ἐκτιμήσατε τὸ συλλογικὸν τοῦτο ἔτος. Οὐδόλως ἀγνοεῖτε τὴν σημαντικότητα τοῦ προορισμοῦ τοῦ γενικοῦ τούτου Φροντιστηρίου τῶν γραμμάτων ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς Ἀνατολῇ. Μηδέποτε ἐπιλάθεσθε τῶν λειτουργιῶν, ἃς οὗτος προσφέρει ἀπὸ τῆς συστάσεως αὐτοῦ τῷ Πανελληνίῳ. Αὐτὸς εἰς τοσούτων φιλεκπαιδευτικῶν σωματείων τὴν σύστασιν ἐπέδρασε καὶ οὕτω συνέδεσε σύμπαντα τὰ στοιχεῖα τοῦ ἑλληνισμοῦ. Δι' αὐτοῦ ὁ μὲν πλούσιος συνενούμενος μετὰ τοῦ λογίου ἐξαίρει τὰ προϊόντα τῶν πόνων αὐτοῦ ἱδρύων νέα σχολεῖα, ὑποστηρίζων τὰ ἄπορα, καὶ ἐν γένει συντελῶν εἰς τὴν πνευματικὴν τοῦ ἔθνους ἀναβίωσιν· ὁ δὲ λόγιος ἐλ-

Digitized by Google

πίζων τῇ γενναιοδωρίᾳ τοῦ πλουσίου προτείνει, συζητεῖ καὶ γνωμοδοτεῖ πρὸς τὴν ἐπὶ τὰ κρείττω προαγωγὴν τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν παιδεύσεως. Πλούσιος καὶ λόγιος, δύο μεγάλαι δυνάμεις, παρ' ὧν δικαιούμεθα ἵνα προσδοκῶμεν τὴν κατ' ἄμφω εὐημερίαν τοῦ ἡμετέρου ἔθνους. Χωρῶμεν ἀκαμάτως εἰς τὸν ἱερὸν τοῦτον ἀγῶνα. Καὶ ἐνόσῳ μὲν τυγχάνομεν ἀγαθῶν καιρῶν πρὸς τὴν ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ, χαίροντες ἐργαζώμεθα· ἐὰν δὲ καὶ ἀντίξοος φορὰ τοῦ χρόνου ἰσχυρὰ ἐνίοτε παρεμβάλλῃ προσκόματα, ἔτι μᾶλλον ἀνδριζώμεθα ἔχοντες ὑπ' ὄψει ὅτι τὸ ἀγαθὸν τιμαλφέστερον καθίσταται ὁσάκις ἡ κτῆσις αὐτοῦ μεγάλας ἀπαιτεῖ θυσίας. Εὐκταῖόν ἐστιν ἵνα πάντοτε ἀπὸ τοῦ περισσεύματος τὰς χορηγίας ἡμῶν ποιώμεθα· οὐχ ἧττον τὸ γενναῖον ἐκεῖνο παρὰ τῶν πατέρων ἡμῶν κληροδοτηθὲν φρόνημα σεβόμενοι ὀφείλομεν καὶ ἀπὸ τοῦ στερήματος, ὅση δύναμις, ὑπὲρ τῶν ἐθνικῶν ἀναγκῶν συνεισφέρειν.

Ταῦτα φρονοῦντες καὶ κατ' αὐτὰ ἐργαζόμενοι ἐλπίζωμεν πιστεύοντες ὅτι πάντα συντελεῖ παντὶ τῷ ἐργαζομένῳ τὸ ἀγαθόν. Ναί! Αὕτη ἐστὶν ἡ ἀκράδαντος πεποίθησίς μου.

Ἐπὶ ταύτῃ τῇ στερεᾷ πέτρᾳ στηριζόμενος κατατίθημι ἤδη ἐνώπιον ὑμῶν ὅπερ πέρυσιν ἀνέλαβον προεδρικὸν λειτούργημα. Μετὰ θάρρους δὲ καὶ αὖθις ἀποδύομαι καὶ κατὰ τὸ νέον συλλογικὸν ἔτος εἰς τὸν αὐτὸν ἀγῶνα, ὑπείκων τῇ σεβαστῇ ψήφῳ, δι' ἧς ὁ Σύλλογος μὲ ἐτίμησε τὸ δεύτερον.

Μετὰ δὲ βραχεῖαν τῆς συνεδριάσεως διακοπὴν ὁ κ. Ὀδ. Ἰάλεμος, εἰσηγητὴς τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς, ἀναγινώσκει γλαφυρὰν ἔκθεσιν περὶ τῆς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας καταστάσεως τῆς παιδείας καὶ περὶ τῶν παρὰ τοῦ Συλλόγου κατὰ τὸ ἤδη λῆγον συλλογικὸν ἔτος διανεμηθησομένων χρηματικῶν προσφορῶν τοῖς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἀπόροις σχολείοις καὶ σωματείοις.

Παραθέτομεν ἐνταῦθα ἀμφοτέρας τὰς ἐκθέσεις τὰς ἀναγνωσθείσας ὑπὸ τοῦ κ. Ὀδ. Ἰαλέμου, τήν τε κατὰ τὴν 15 Φεβρουαρίου ἀναγνωσθεῖσαν, περὶ ἧς ἐγένετο μνεία καὶ ἐν τοῖς πρακτικοῖς καὶ τὴν παροῦσαν.

Ἡ μὲν πρώτη τούτων ἔχει ὡς ἑξῆς.

Ἡ Ἐκπαιδευτικὴ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου Ἐπιτροπὴ λαβοῦσα ὑπ' ὄψιν τὰς πολλὰς δυσχερείας ἃς ἀπαντᾷ ἐν τῇ ἐκπληρώσει ἑνὸς ἰδίως τῶν καθηκόντων αὐτῆς, τῆς ἀφηγήσεως τουτέστι καὶ κρίσεως τῶν ἐν τῇ ὀθωμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ ἐκπαιδευτικῶν τοῦ ἡμετέρου ἔθνους πραγμάτων, ὅταν ἅπαξ τοῦ ἔτους, καὶ τοῦτο ἐν τῇ ἐπετείῳ τοῦ Συλλόγου πανηγύρει, συντάσσῃ καὶ ἀνακοινοῖ τοῖς τε μέλεσιν αὐτοῦ καὶ τῷ δημοσίῳ τὴν περὶ αὐτῶν προσήκουσαν ἔκθεσιν, ἐψηφίσατο ἀπὸ τῶν πρώτων ἤδη συνεδριάσεων τῆς χειμερινῆς αὐτῆς περιόδου ὅπως καὶ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἔτους καταρτίζῃ ἔκθεσιν καὶ ἀναγινώσκῃ αὐτὴν ἐν δημοσίᾳ συνεδριάσει, διότι οὕτως ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ κατὰ τὴν ἐπέτειον ἑορτὴν τοῦ Συλλόγου ἔκθεσις θὰ ἀποβαίνῃ ἧττον ὀχληρὰ καὶ μακρά, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἔτους ἔκθεσις θέλει παρέχει ἀφορμὴν ἀμέσων σκέψεων, συζητήσεων καὶ ἐπικρίσεων περὶ τῆς κατὰ τόπους ἐκπαιδευτικῆς καταστάσεως, ὅπερ πρακτικωτέραν καὶ ἀποτελεσματικωτέραν ἤθελε καταστήσει τὴν ἐργασίαν ἡμῶν. Καὶ δὴ τὸ νέον τοῦτο ἐγκαινίζουσα μέτρον ἡ Ἐκπαιδευτικὴ Ἐπιτροπὴ ὑποβάλλει κατὰ τὴν συνεδρίασιν ταύτην εἰς τὰς μερίμνας καὶ τὰς ἐρεύνας ὑμῶν, κύριοι, τὴν πρώτην τῆς ἐνεστώσης συλλογικῆς περιόδου αὐτῆς ἔκθεσιν, καίτοι φρονοῦσα ὅτι θὰ ἦτο καλὸν νὰ ὁρισθῇ ὡς τακτικὴ ἐποχὴ πρὸς ἀνακοίνωσιν αὐτῆς ἡ τελευταία δεκαπενθημερία τοῦ δεκεμβρίου ἢ ἡ πρώτη τοῦ ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους.

Ἀρξόμεθα δὲ ἀπὸ τῆς Θρᾴκης καὶ μνησθησόμεθα, εὐθὺς ἐν ἀρχῇ, τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, οὐχὶ ἐγωιστικοῦ τινος ἐμφορούμενοι πνεύματος, ἀλλὰ φρονοῦντες ὅτι ὁ ἐπὶ τὸν ἔλεγχον καὶ τὴν ἐποπτείαν τῶν ἄλλων ἐξερχόμενος ὀφείλει, πρὶν ἢ κινήσῃ τὸν ἐταστικὸν πόδα, νὰ ρίψῃ ἓν βλέμμα ἐπὶ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ οἴκου καὶ μετ' εὐσυνειδήτου αὐστηρότητος νὰ διερευνήσῃ ἂν πρῶτος αὐτὸς τὴν πίστιν τετήρηκε καὶ τὸν νόμον κεκράτηκε. Καὶ δὲν ἔχομεν μὲν νὰ καυχηθῶμεν ἐπὶ μεγαλουργοῖς κατορθώμασι, μετ' ἐγκαρδίου ὅμως εὐχαριστήσεως προσβλέπομεν εἰς τὴν ἐπιτυχῆ λειτουργίαν τοῦ Κυριακείου Σχολείου, ὅπερ τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ ἀξιοτίμου καὶ φιλομούσου προέδρου τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ἀπὸ δύο μηνῶν συνέστη καὶ τὸ ὁποῖον σκοπὸν προτίθεται νὰ καταρτίσῃ τελειοτέρους ὅσον ἔνεστι δημοδιδασκάλους, χορηγοῦν αὐτοῖς τὴν εἰδικὴν ἐκείνην πρὸς τὸ ἔργον αὐτῶν μόρφωσιν, ἧς δὲν ἠδυνήθησαν ν' ἀπολαύ-

Digitized by Google

σωσι, διότι μέχρι τοῦδε ἢ παντελῶς ἔλειπον παρὰ ταῖς πλείσταις τῆς Ἀνατολῆς χώραις τὰ κατάλληλα πρὸς τοῦτο πρότυπα σχολεῖα, ἤ, ἂν ὑπῆρχον, δὲν εἶχον προαχθῆ εἰσέτι εἰς τὸν βαθμὸν ἐκεῖνον τῆς τελειότητος εἰς ὃν ἀνύψωσεν αὐτὰ ἡ διδασκαλία τῶν νέων μεθόδων τῆς προπαιδεύσεως. Ἡ πρόθεσις αὕτη τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ τοῦ Συλλόγου ἐν γένει φαίνεται ὁσημέραι κατορθουμένη, διότι εἰς τὸν εὐγενῆ ζῆλον μεθ' οὗ οἱ ἀξιότιμοι καὶ φιλοπονώτατοι κύριοι Γεωργιάδης, Ἰωάσαφ, Εὐστράτιος Παπαδόπουλος, Ὀρφανουδάκης, Γραμαντάνης, καὶ Νέϊζερ μὲν τὸ πρῶτον, εἶτα δὲ ἀσθενήσαντος αὐτοῦ, ὁ κ. Στάγκαλης, ἀνέλαβον νὰ διδάξωσιν ἐν τῷ Κυριακείῳ τούτῳ Σχολείῳ τὴν ἐκκλησιαστικὴν καὶ εὐρωπαϊκὴν μουσικήν, τὴν πραγματολογίαν καὶ τὴν παιδαγωγικήν, τὴν ἰχνογραφίαν, τὴν κοσμηματογραφίαν καὶ τὴν γυμναστικήν, ἀνταποκρίνεται μέχρι τοῦδε, πεποίθαμεν δὲ ὅτι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι θέλει ἀνταποκριθῆ, ἡ ἀξιέπαινος προθυμία τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ τοῖς προαστείοις προπαιδευτῶν διδασκάλων, ἀνὰ πᾶσαν κυριακὴν ἐπὶ τρεῖς ὥρας μετὰ προσοχῆς καὶ καρπίμως ἀκροωμένων ἐν ταῖς αἰθούσαις τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου τὰ ἀνωτέρω μνησθέντα μαθήματα.

Ἡ Ἐκπαιδευτικὴ Ἐπιτροπὴ πεποιθυῖα ὅτι ἡ ἠθικὴ αὐτῆς δικαιοδοσία περιλαμβάνει πᾶσαν ἐνέργειαν δυναμένην νὰ ἐπενέγκῃ ὡς ἀποτέλεσμα τήν τε πνευματικὴν καὶ τὴν καλλιτεχνικὴν τοῦ ἔθνους ἡμῶν μόρφωσιν, προθύμως ἐδέξατο καὶ ἑτέραν τινὰ πρότασιν τοῦ ἀξιοτίμου προέδρου τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου κ. Ἀριστοκλέους ὅπως ὑποβληθῇ εἰς τὴν γνωμοδότησιν καὶ τὴν ἐπιψήφισιν τοῦ Σωματείου τούτου, ἡ ἰδέα τῆς συστάσεως Μουσικῆς Ἐπιτροπῆς, ἧς ὁ σκοπὸς ἔσται α') ἡ φιλολογικὴ μελέτη καὶ ἱστορικὴ διευκρίνησις τῆς σχέσεως τῆς καθ' ἡμᾶς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς πρὸς τὴν τῶν ἀρχαίων, β') ἡ καθόρισις τῆς σχέσεως τῆς μουσικῆς ἐν γένει πρὸς τὴν παιδαγωγίαν καὶ ἡ ἐξεύρεσις τῶν καταλλήλων μέσων πρὸς τὸν σύνδεσμον τῆς καλλιτεχνικῆς ταύτης ἀναπτύξεως τῆς ψυχῆς πρὸς τὴν ἐλευθέραν τῶν παίδων ἀγωγήν, καὶ γ') ἡ καλλιέργεια καὶ ἡ προαγωγὴ τοῦ μουσικοῦ αἰσθήματος παρὰ τῷ ἡμετέρῳ ἔθνει. Ὁ Σύλλογος ἐψηφίσατο τὴν συγκρότησιν τῆς εἰδικῆς ταύτης Ἐπιτροπῆς, ἧς τὸ ἔργον στενῶς συνδέεται μετὰ τοῦ ἐν τῷ κανονισμῷ ὡρισμένου σκοποῦ τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς, ἀναλογισάμενος ὅτι ἂν ἐν τῷ κανονισμῷ δὲν ἀπαγορεύεται ῥητῶς ἡ συγκρότησις Μουσικῆς Ἐπιτροπῆς, οὐδαμῶς ἀπομακρύνεται τοῦ πνεύματος τοῦ θεμελιώδους νόμου ὅστις διέπει τὴν ἐνέργειαν καὶ τὴν πρόθεσιν τοῦ Συλλόγου. Ἀναντίρρητον δὲ ὅτι, ὅπως διετάχθησαν καὶ ἐψηφίσθησαν τὰ τῆς συστάσεως τῆς Μουσικῆς Ἐπιτροπῆς, τὰ πάντα κανονικῶς ἐγένοντο καὶ μετὰ τῆς προσηκούσης πρός τε τὸ καθεστὼς καὶ τὸ εὐρὺ ἠθικὸν πρόγραμμα τοῦ Συλλόγου εὐλαβείας. Τὸ ἡμέτερον Σωματεῖον ἤθελεν ἴσως ἀπόσχει τῶν περὶ τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου κλάδου τῆς ψυχολογικῆς ἀναπτύξεως μεριμνῶν, ἂν δὲν ἔβλεπε μετὰ λύπης ὅτι σιωπηλῶς καὶ ἔργῳ εἶχε διαλυθῆ ὁ ἐπὶ τούτῳ ἀνεξαρτήτως τοῦ Συλλόγου συσταθεὶς ἄλλοτε Μουσικὸς Σύλλογος. Ἀλλά, ἀναλαβὼν τὴν διεύθυνσιν τῆς μελέτης καὶ τῆς καλλιεργείας τοῦ καλλιτεχνικοῦ ἐκείνου αἰσθήματος, ὅπερ παρά τε τοῖς ἡμετέροις προγόνοις καὶ παρὰ τοῖς νῦν προωδευμένοις ἔθνεσι νομίζεται, καὶ δικαίως, ὡς μία τῶν ἐρυμνοτέρων βάσεων τῆς ἐλευθερίας ἀγωγῆς, ἐλπίζει ὅτι ἀγαθὰ καὶ εὐχάριστα θέλει παράσχει εἰς τὴν κοινωνίαν ἡμῶν προϊόντα τῆς νέας αὐτοῦ φροντίδος· τοσούτῳ δὲ μᾶλλον πέποιθεν ἐπὶ τούτῳ, ὅσῳ τὰ τὴν Μουσικὴν Ἐπιτροπὴν συγκροτήσαντα πρόσωπα καὶ ἐκ τῶν προηγουμένων παρεῖχον πάσας τὰς ποθητὰς ἐγγυήσεις, καὶ ἅμα τοῦ ἔργου αὐτῶν ἀντιλαβόμενα ἐπεδείξαντο ζῆλον, ὅστις, πιστεύομεν, ὁσημέραι θέλει προβαίνει αὐξάνων.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ 1875 ἢ μᾶλλον τὰς ἀρχὰς τοῦ 1876 τὸ σεμνὸν τῶν Θεραπείων προάστειον ἀποφασίσαν νὰ ἀνακαινίσῃ καὶ νὰ βελτιώσῃ τὰ ἐκπαιδευτικὰ αὐτοῦ προσεκάλεσεν εἰς τοῦτο τὸν διακεκριμένον καὶ γνωστὸν ἐπὶ τῷ ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς νεολαίας ἀκαμάτῳ αὐτοῦ ζήλῳ κ. Χριστόφορον Σαμαρτσίδην, ὅστις ἀναλαβὼν τὴν διεύθυνσιν τῆς σχολῆς Θεραπείων παρήγαγεν ἐν βραχεῖ διαστήματι λαμπροὺς τῆς μεθόδου αὐτοῦ καρποὺς ἐν δέοντι ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου δημοσίου ἐκτιμηθέντας. Ἡ κατὰ τὸν παρελθόντα Ἰούλιον πεμφθεῖσα τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ ἐπιστολὴ παρέχει νέον δεῖγμα τῶν διαπύρων αὐτοῦ μεριμνῶν ὑπὲρ τῆς προαγωγῆς τῆς ἐθνικῆς ἐκπαιδεύσεως, διότι ἐκτραγῳδῶν τὴν οἰκτρὰν κατάστασιν εἰς ἣν εὗρεν, ὅτε παρέλαβε, τὴν σχολὴν ἐκτίθησι συνάμα τὴν ἀνάγκην

Digitized by Google

βαθμιαίας συστάσεως πλήρους κεντρικοῦ γυμνασίου καὶ ὑποβάλλει τὰ κατ' αὐτὸν χρήσιμα πρὸς ἐπίτευξιν τούτου μέσα. Ὁ κ. Σαμαρτσίδης διὰ τῆς ἐπιστολῆς του ταύτης ἐπιθυμῶν νὰ ἴδῃ τὴν σύστασιν τοῦ ἐν Θεραπείοις γυμνασίου ἐρειδομένην ἐπὶ τῆς ἐγκρίσεως μὲν τοῦ τε ἡμετέρου Συλλόγου καὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἐπὶ τῆς συνεννοήσεως δὲ μετὰ τῆς Μ. τοῦ Γένους Σχολῆς, ἧς καὶ τὸ πρόγραμμα ἀνακηρύττει ὡς βάσιν τῆς τοῦ μέλλοντος λυκείου διδασκαλίας, συμμορφουμένης ἐν πᾶσι πρὸς τὰς νέας μεθόδους, φρονεῖ ὅτι πλὴν τῶν εἰρημένων ἠθικῶν μέσων ἀπαιτοῦνται καὶ 300 ὀθωμανικαὶ λίραι διὰ τὸ πρῶτον ἔτος παρὰ τὰς νῦν δαπανωμένας. Πέποιθε δὲ ὅτι προτρεπτικαὶ ἐπιστολαὶ τοῦ τε Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου πρὸς τοὺς ἐν τῷ ἄνω Βοσπόρῳ οἰκοῦντας ὁμοεθνεῖς θέλουσιν ἐπιφέρει τὸ προσδοκώμενον ἀποτέλεσμα.

Δὲν δυνάμεθα ν' ἀπομακρυνθῶμεν τῆς Κωνσταντινουπόλεως πρὶν ἢ ἐκφράσωμεν τὴν εὐχὴν ὅπως ἐν τῇ προσεχεῖ γενικωτέρᾳ τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς ἐκθέσει χορηγηθῶσιν ἡμῖν ἀκριβεῖς πληροφορίαι περὶ τῆς ἐν τῇ πρωτευούσῃ καταστάσεως τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἐκπαιδεύσεως. Ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲν ἔχομεν ἄλλο τι νὰ προσθέσωμεν ἐνταῦθα ἢ ὅτι ἡ Ἐκπαιδευτικὴ Ἐπιτροπὴ διεβίβασε διὰ τοῦ προεδρείου τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου καὶ ὑπέβαλε τῇ Α.Θ.Π. τῷ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ σκέψεις τινὰς περὶ τῆς βελτιώσεως καὶ ἐν πολλαῖς συνοικίαις κάκιστα ἐχούσης ἐκπαιδευτικῆς τε καὶ ἠθικῆς καταστάσεως τῆς ὁμοεθνοῦς νεολαίας, πεποιθυῖα ὅτι ἐνδελεχεστέρα τις μέριμνα καὶ ἐποπτεία τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, κεκτημένου πολλὰ μέσα ἐπιρροῆς καὶ ἐξασκοῦντος τὴν ἐπί τε τῆς ἐθνικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ ἄλλων ἐθνικῶν πραγμάτων ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν, θέλει, ἂν οὐχὶ ἐντελῶς ἐκριζώσει, τοὐλάχιστον θεραπεύσει μέχρι τινὸς τὸ κακὸν τοῦτο, ὅπερ τῇ ἀληθείᾳ καθίσταται τοσούτῳ μᾶλλον ἐπώδυνον, ὅσῳ ἀπαντᾶται ἐν τῷ κέντρῳ αὐτῷ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν δυνάμεως καὶ ἐκπαιδευτικῆς ἐνεργείας.

Ἅμα δ' ἐξερχόμενοι τῆς Κων/πόλεως χαιρετίζομεν δι' ἀδελφικοῦ ἀσπασμοῦ τὸν ἐν Ραιδεστῷ Θρᾳκικὸν Φιλεκπαιδευτικὸν Σύλλογον, ὅστις ἀπ' ἀρχῆς μὲν τῆς συστάσεώς του μετὰ διαπύρου τοῦ ζήλου εἰργάσθη, κατὰ δὲ τὸν παρελθόντα Μάϊον ἐπέστειλεν ἡμῖν πλείστου λόγου ἀξίαν ἔκθεσιν, ἣν μόλις σήμερον ἀναλύομεν καὶ σχολιάζομεν ὡς μὴ περιελθοῦσαν εἰς τὰ τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς ἀρχεῖα οὕτως ἐγκαίρως ὥστε νὰ γένηται μνεία αὐτῆς κατὰ τὴν ἐπέτειον τελετὴν τῆς παρελθούσης περιόδου. Ἐν τῇ τοῦ Ραιδεστείου Συλλόγου ἐκθέσει, ᾗ περ ἐπισυνάπτονται καὶ ἐκθέσεις τῶν διαφόρων ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν αὐτοῦ διατελούντων σωματείων, ἀπαντῶμεν Α') τὰ τοῦ τμήματος τῆς Μακρᾶς Γεφύρας, ἔνθα παρίσταται ἡ ἀνάγκη συντονωτέρας ἐνεργείας πρὸς εὐόδωσιν καὶ στερέωσιν τοῦ πολλὰς ἐπηρείας ὑφισταμένου ἔργου τῆς ἐθνικῆς ἐκπαιδεύσεως, Β') τὰ τοῦ τμήματος Μαλγάρων, ἔνθα, ἂν ἐπέλθῃ μικρά τις βοήθεια, βεβαίως σχεδὸν ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν θὰ ἐξελληνισθῶσι τὰ ἐκεῖ βουλγαρόφωνα χωρία, καθόσον τό τε ὁμογενὲς στοιχεῖον εἶναι ἐπικρατέστερον καὶ οἱ Βούλγαροι δεικνύουσι τάσιν πρὸς ἐξελλήνισιν, Γ') τὰ τοῦ τμήματος Χαριουπόλεως, περὶ οὗ λέγονται τὰ αὐτά, καὶ ἐν ᾧ δὲν εἶχε κατορθωθῇ μέχρι τοῦ Μαΐου 1876 ἡ ἀνέγερσις ἑλληνικῆς σχολῆς, ἕνεκεν ἐλλείψεως κυβερνητικῆς ἀδείας, Δ') τὰ τοῦ τμήματος Λουλὲ Βουργαζίου, ἔνθα οὐδεὶς ὑπάρχει φόβος ἐξ ἀλλοφύλων, καθόσον πάντα τὰ χωρία, πλὴν ἑνός, εἰσὶν ὁμογενῆ, Ε') τὰ τοῦ τμήματος Τσορλοῦ, περὶ οὗ λέγονται σχεδὸν τὰ αὐτά, καὶ εἰς ὃ ἀναγκαία θεωρεῖται ἡ ἀποστολὴ βιβλίων καὶ γραφικῶν βοηθημάτων διὰ τοὺς ἀπόρους μαθητάς, ϛ') τὰ τοῦ τμήματος Ἡρακλείας, ἔνθα ὡς ἐκ τῶν διαρκῶν διχοστασιῶν, εἰς ἃς εὑρίσκεται ἡ ἐκεῖ Φιλεκπαιδευτικὴ Ἀδελφότης μετὰ τοῦ γεροντισμοῦ, τὰ σχολεῖα δὲν βαίνουσιν ὅσον ἔδει αἰσίως. Ὁ ἐν Ραιδεστῷ Θρᾳκικὸς Σύλλογος ἀλγῶν ἐπὶ τῷ φαινομένῳ τούτῳ, —ὡς καὶ πᾶς ὁμογενής, ἀναλογιζόμενος ὅτι ἡ Ἡράκλεια ἠδύνατο ἐκ τῶν μέσων αὐτῆς καὶ τῆς γειτνιάσεώς της μετὰ τῆς πρωτευούσης νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πρότυπον ἐθνικῆς κοινότητος — ὁ ἐν Ραιδεστῷ λοιπὸν Σύλλογος προτείνει τῷ ἡμετέρῳ ὅπως δεόντως ἐνεργήσῃ παρὰ τῷ Οἰκουμενικῷ Πατριαρχείῳ, ἵνα προσκληθῇ ἡ κοινότης νὰ παραδώσῃ εἰς τὴν Ἀδελφότητα τὴν διαχείρισιν τῶν τε ἐκπαιδευτηρίων καὶ τῆς ἐκκλησίας, ἐκλέγουσα καὶ αὐτὴ ἐκ μέρους της ἐπιτροπὴν συνεργαζομένην μετὰ τῶν μελῶν τῆς Ἀδελφότητος. Ἕκαστος ὁμοεθνὴς ἤθελε φυσικῷ τῷ λόγῳ εἰκάσει ὅτι αἱ ἐν τοῖς ἐκπαιδευτικοῖς πράγμασι τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν ἔριδες ἤθελον

Digitized by Google

ἐκλίπει πλέον ἀπέναντι τοῦ σοβαροῦ ἐκ τῶν ἀλλοφύλων κινδύνου· δυστυχῶς ὅμως τὰ τοπικὰ καὶ μηδαμινὰ πάθη χωρῶν τινων ἐξακολουθοῦντα εἰσέτι καταφαίνουσιν ἀσύγγνωστον τοῦ καθήκοντος παραμέλησιν, εἰς ἣν καὶ κοινότητες καὶ ἐκκλησιαστικαὶ ἀρχαὶ καὶ ἄτομα ὀφείλουσιν ὅσον ἔνεστι συντόνως καὶ δραστηρίως νὰ θέσωσι τέρμα διὰ παντός, ἂν δὲν ἐπιθυμῶσι νὰ ἴδωσιν εἰς τὸ πλευρὸν αὐτῶν θριαμβεύοντας τοὺς ἀπαισιωτέρους κατὰ τοῦ ἡμετέρου ἔθνους σκοπούς, Ζ') τὰ τοῦ τμήματος Βιζύης καὶ Μηδείας, ἔνθα πολλὰ κατώρθωσεν ὁ ἐν Ραιδεστῷ Σύλλογος καὶ ὅπερ ἕνεκα τούτου φαίνεται διατελοῦν ἐν οὐ κακῇ καταστάσει. Τὸ ἐν αὐτῇ ὅμως κείμενον βουλγαρικὸν χωρίον Τύρνοβον κατέστη σήμερον κέντρον πανσλαυϊστικῶν ἐνεργειῶν. Ὁ ἐν Ραιδεστῷ Σύλλογος οὐδαμῶς ἀγνοῶν τὰ ἐκεῖ συμβαίνοντα ἀνήγγειλεν ἤδη ἡμῖν μετ' ἀγαλλιάσεως ὅτι οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου τούτου, δι' ἀναφορᾶς των πρὸς τὸν μητροπολίτην Ἀδριανουπόλεως ἐξῃτήσαντο τὴν συγχώρησιν τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας. Δύο δ' ἕτερα χωρία Τσακνοχῶρι καὶ Καμήλα ἐζήτησαν τὴν ἀποστολὴν Ἑλλήνων διδασκάλων παρὰ τοῦ Συλλόγου, ὅστις λυπεῖται μὴ δυνηθεὶς νὰ βοηθήσῃ αὐτά. Ἐν ταῖς περὶ τοῦ τμήματος τούτου πληροφορίαις αὐτοῦ ὁ ἐν Ραιδεστῷ Σύλλογος, ὀφείλομεν μετὰ λύπης νὰ προσθέσωμεν τοῦτο, πολλὰς φαίνεται ἀφορμὰς ἔχων ὅπως μὴ συνοδεύσῃ μετ' ἐγκωμίων τὰ ὀνόματα μητροπολιτῶν τινων τῶν πλησιοχώρων ἐπαρχιῶν· Η') τὰ τοῦ τμήματος Βουνὰρ Ἰσσάρ, ἐν ᾧ καταβάλλει ἐπίσης ὁ Σύλλογος ἐνεργείας οὐκ εὐκαταφρονήτους. Ἐν τέλει δὲ τῆς ἐκθέσεως καθυποβάλλονται ἡμῖν αἱ ἀκόλουθοι πέντε προτάσεις· α') νὰ ἐπέλθῃ κοινὴ συνεννόησις τῶν κεντρικωτέρων Συλλόγων τῆς Θράκης, τουτέστι Φιλιππουπόλεως, Ἀδριανουπόλεως, Σαράντα Ἐκκλησιῶν, Βάρνης, Αἴνου, Ραιδεστοῦ, οἵτινες ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Θρακικοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὴν ἄμεσον προστασίαν τοῦ ἡμετέρου, ἀπὸ κοινοῦ συσκεπτόμενοι νὰ συνεργάζωνται, ἐφορῶντος ἑκάστου καὶ ἰδίᾳ τὰ ἐν τῇ περιφερείᾳ αὐτοῦ κείμενα μικρότερα σωματεῖα· β') νὰ συστηθῶσιν ἀμέσως παρθεναγωγεῖα ἐν Βιζύῃ, Μακρᾷ Γεφύρᾳ καὶ Μαλγάροις· γ') νὰ συστηθῶσι σχολεῖα εἰς Τύρνοβον καὶ εἴς τινα κεντρικὰ βουλγαρικὰ χωρία τῶν τμημάτων Μαλγάρων καὶ Μακρᾶς Γεφύρας καὶ νὰ ἀποκατασταθῇ διδάσκαλος ἱκανὸς ἐν τῷ ὑπὸ ἐκτουρκισμοῦ ἀπειλουμένῳ ἑλληνικῷ χωρίῳ Σεραίῳ, ὡς καὶ νὰ ὑποστηριχθῇ ἀμέσως ἡ σχολὴ Βουνὰρ Ἰσσαρίου· δ') ν' ἀποσταλῶσιν ὡς ὑπότροφοι εἰς ἀνώτερόν τι ἐκπαιδευτήριον μία νέα καὶ εἷς νέος ἐξ ἑκάστου τμήματος, οἵτινες μετέπειτα νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς διδάσκαλοι εἰς τὰς οἰκείας αὐτῶν πατρίδας· ε') ν' ἀποσταλῶσιν ἀμέσως βιβλία καὶ λοιπὰ χρειώδη εἰς ἁπάσας ἐν γένει τὰς πόλεις, κωμοπόλεις καὶ χωρία, ἵνα μὴ ἀναγκάζωνται οἱ ἄποροι μαθηταὶ ν' ἀποσύρωνται τῶν σχολείων ἀκαίρως.

Τὰ δ' ἐν τῇ ἐκθέσει ταύτῃ ἐσώκλειστα ἀντίγραφα, ἐκτὸς τῶν ἐκπαιδευτικῶν πληροφοριῶν αἵτινες ἐχρησίμευσαν εἰς τὸν Σύλλογον Ραιδεστοῦ πρὸς σύνταξιν τῆς ἐν λόγῳ ἐκθέσεως, ἣν ἤδη μετά τινος λεπτομερείας ἀνελύσαμεν, περιέχουσι καὶ στατιστικὰς ἐπὶ τῶν διαφόρων πληθυσμῶν εἰδήσεις ἃς δὲν θεωροῦμεν ἄσκοπον νὰ συνοψίσωμεν ἐνταῦθα. Ἡ Ραιδεστὸς κατοικεῖται ἐν συνόλῳ ὑπὸ 30,000 ψυχῶν ὡς ἐξῆς διαιρουμένων: Ἕλληνες 8,000, Ὀθωμανοὶ 8,000, Ἀρμένιοι 13,000, Ἰουδαῖοι 1,000, Καθολικοὶ μετὰ Διαμαρτυρομένων περὶ τοὺς 100. Πάνιδος Ἕλληνες 1,500, Ὀθωμανοὶ 50· Κούμβαον Ἕλληνες 2,500, οὐδεμία δὲ ἄλλη ἐθνικότης· Νεοχώριον Ἕλληνες 1,000· Ναήπκιοϊ Ἕλληνες 1,500· Σχολάριον Ἕλληνες 6,000· Τσαναχτσῆ Ἕλληνες 500· Σιλτζήκιοϊ Ἕλληνες 1,000 Σιμιτλῆ Ἕλληνες 1500· Μαλκότσι Ἕλληνες 300· Καδήκιοϊ Ἕλληνες 100· Σουμπάσκιοϊ Ἕλληνες 300· Δουγάνκιοϊ Ἕλληνες 500· Δερβενάκια Ἕλληνες 200· Σαγνήκιοϊ Ἕλληνες 250· Θιμήκιοϊ Ἕλληνες 500· Μάλτεπε Ἕλληνες 500· Ἰμπρὴκ τεπὲ Ἕλληνες 1500· Καβατζῆκι Ἕλληνες 400· Δερέκιοϊ Ἕλληνες 350· Καρὰ-βουνὰρ Ἕλληνες 150· Μαστανὰρ Ἕλληνες 100· Ἀλτηντὰς Ἕλληνες 750· Καρατζᾶ Χαλῆ Ἕλληνες 200· Αχλιὰ Κιονοὺ Ἕλληνες 125· Κήρκιοϊ Ἕλληνες 450· Χηρσὴζ καδήκιοϊ Ἕλληνες 80· Κατήχαλα Ἕλληνες 200· Καρὰ Βουριζάκη Ἕλληνες 175· Χαριούπολις κάτοικοι 410· Φαρασλῆ 310· Κιστρίτζα 470· Κασὴμ πασσᾶ 180· Χάσκιοϊ 355· Ταταρκιοϊ 230· Δοραπέτζη 250· Ἀνατσηλῆ 273· Χατζηλῆ 425· Ἀλμαλῆ κάτοικοι 700· Χατζῆ γερῆ 685· Σουλτὰν κιόϊ 900· Τεσλήμη 600· Δουλοὺ κιόϊ 528· Καρὰ βουνὰρ 195· Καλύβια 450· Δογαντζῆ 270· Χάσκιοϊ (τμήματος Μαγάρων· τὸ προηγούμενον ἀνῆκεν εἰς τὸ

τμῆμα μακρᾶς Γεφύρας) 130· Καρατζᾶ Χαλῆ 200· Λισγάριον 250· Δαοὺ δελῆ 320· Χαραλῆ κιονοὺ 335· Δεδὲ κιοῖ 70· Ἰνανλῆ 85· Πασσᾶ κιοῖ 135· Δεδιτζῆ κιοῖ 400· Τεπερῆ κιοῖ 300· Καρυδιὰ 370· Κιουρτλῆ 310· Κιουσοὺς κιοῖ 230· Λουλὲ βουργὰς οἰκογένειαι 600· Ἀλεπλῆ 160· Ἀϊβαλῆ 120· Σατῆ κιοῖ 150· Τσιρλῆ κιοῖ 150 Σοφίδες 250· Ἀχρὰτ βέη 160· Τρούτ βέη 35· Μεσηνὴ 50· Τσόρλος Ἕλληνες 4,000 σχεδόν· Κερμὲν οἰκογένειαι ἑλληνικαὶ 200· Βιζύη 270· Μαγκριώτισσα 160· Ἄσβουγα 120· Τοψῆ κιοῖ 60· Σαρακήνα 190· Κρυόνερον 190· Τσάγγαρα, βουλγαρόφωνοι οἰκογένειαι 200· (διατηρεῖ σχολεῖον ἐν ᾧ φοιτῶσι περὶ τοὺς 70 μαθητὰς ἀσκουμένους ὑπὸ ἱκανοῦ διδασκάλου πληρονομένου ὑπὸ τοῦ ἐν Ῥαιδεστῷ Θρᾳκικοῦ Συλλόγου)· Ἅγιος Ἰωάννης 100 οἰκογένειαι· Πινακάς, βουλγαρόφωνοι οἰκογένειαι 150 (διδάσκαλος βούλγαρος διατρίψας ἐν Βιζύῃ καὶ διδάσκων ἑλληνιστὶ ἕως 35 μαθητὰς ἐν τῷ νάρθηκι τῆς ἐκκλησίας)· Ἅγιος Γεώργιος, ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι 100 καὶ βουλγαρόφωνοι 40, ἀποτροπιαζόμεναι τὰς πράξεις τῶν ὁμοφώνων ἀλλὰ ἀλλογενῶν αὐτῶν Βουλγάρων. Τσακλῆ, ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι 50· Γιοβαλῆ 108· Καβάκι 40 οἰκογένειαι· Σιράγιον οἰκογένειαι 120· ἔχει σχολεῖον, ἀλλὰ ἐστερεῖτο ἐκκλησίας μέχρι τοῦ παρελθόντος Μαΐου ἕνεκα καταδρομῆς καὶ φανατισμοῦ συνοίκων· Μήδεια 200 οἰκογένειαι ἑλληνικαί· οἱ κάτοικοι μᾶλλον ἀφωσιωμένοι τῇ ἐκκλησιαστικῇ πομπῇ εἶχον παραμελήσει τὰ ἐκπαιδευτικά· ἀλλὰ ὁ ἅγιος Βιζύης προέτρεψεν αὐτοὺς εἰς τὴν οἰκοδομὴν νεοδμήτου σχολείου ὅπερ καὶ λειτουργεῖ· Σαμμακόβιον 800 οἰκογένειαι ἑλληνικαί· Ὀργὰς (περὶ τὸ Σαμμακόβιον) 180 οἰκογένειαι· Ἀζῆμι 250 οἰκογένειαι· Τουρλιὰ οἰκογένειαι 200, χωρίον ὅλως ἑλληνικόν. Τὰ χωρία Μάτσουρα, Πλάτσα, Πυργόπουλον, Ἅγιος Στέφανος καὶ Γιάτρος περιέχουσιν ὁμοῦ οἰκογενείας 290.

Ἐπειδὴ δὲ πολλὰ μὲν τῶν χωρίων τούτων κέκτηνται σχολεῖα, τινὰ δὲ οὔ, ἐνομίσαμεν καλὸν μετὰ τὴν στατιστικὴν ταύτην τοῦ πληθυσμοῦ νὰ κατατάξωμεν ἐν ἰδιαιτέρᾳ παραγράφῳ τὴν στατιστικὴν τῶν διδασκάλων καὶ μαθητευομένων ἐν τοῖς διαφόροις τμήμασιν ὧν ἀνωτέρω ἐμνήσθημεν, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐκθέσεως τοῦ ἐν Ῥαιδεστῷ Συλλόγου, παραθέτοντες, ὅπου μᾶς ἦτο τοῦτο δυνατόν, ἐν συνόλῳ τὸν ἀριθμὸν τοῦ πληθυσμοῦ τῶν τμημάτων. Ἐν τοῖς τέτταρσι σχολείοις τῆς πόλεως Ῥαιδεστοῦ ὁ τῶν μαθητῶν ἀριθμὸς ἔχει ὡς ἑξῆς· Σχολαρχεῖον μετὰ κατωτέρων γυμνασιακῶν μαθημάτων, δύο διδάσκαλοι καὶ 60 μαθηταί. Παρθεναγωγεῖον, διαιρούμενον εἰς συνδιδακτικόν, ἀλληλοδιδακτικὸν καὶ νηπιαγωγικόν, δύο διδάσκαλοι μετὰ παιδονόμου καὶ 180 μαθήτριαι. Ἀλληλοδιδακτικὸν διαιρούμενον εἰς συνδιδακτικὸν καὶ ἀλληλοδιδακτικὸν τμῆμα, δύο διδάσκαλοι μετὰ παιδονόμου καὶ μαθηταὶ ὑπὲρ τοὺς 200. Δημοτικὸν ἔνθα ἀποκλειστικῶς εἶναι ἐν χρήσει ἡ ἀλληλοδιδακτικὴ μέθοδος, εἷς διδάσκαλος μετὰ παιδονόμου καὶ μαθηταὶ ὑπὲρ τοὺς 100. Ἡ ἐτησία δαπάνη τῶν ἀνωτέρω ἐκπαιδευτηρίων ὑπερβαίνει τὰς 480 λίρας. Ἡ Πάνιδος διατηρεῖ ἀλληλοδιδακτικὴν σχολὴν εἰς ἣν φοιτῶσι περὶ τοὺς 100 μαθητὰς ἐν οἷς καί τινα κοράσια. Τὸ Κούμβαον διατηρεῖ σχολεῖον ἀλληλοδιδακτικὸν ἐν ᾧ διδάσκονται καί τινα κατώτερα ἑλληνικῆς σχολῆς μαθήματα· φοιτῶσι περὶ τοὺς 120 μαθητάς. Τὸ Νεοχώριον κέκτηται δημοτικὸν σχολεῖον μὲ 50 μαθητάς. Τὸ Ναήπκιοϊ ἔχει ἓν ἀλληλοδιδακτικὸν εἰς ὃ φοιτῶσιν 80 μαθηταί. Τὸ Σχολάριον διατηρεῖ μικτὴν σχολὴν ἐν ᾗ διδάσκονται διὰ τῆς ἀλληλοδιδακτικῆς μεθόδου καὶ ἐν δυσὶ τάξεσιν ἑλληνικῆς σχολῆς περὶ τοὺς 150 μαθητὰς καί τινες μαθήτριαι. Ἐν Τσανακτσῇ ὑπάρχει μόνον διδασκαλεῖον ἐν νάρθηκι τῆς ἐκκλησίας ἔνθα ἐκπαιδεύονται περὶ τοὺς 25 μαθητάς. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ ἐν Σιλτλῆ κιοῒ ἔχοντι περὶ τοὺς 30 μαθητάς. Ἐν Σιμιτλῇ ὑπάρχει δημοτικὴ σχολὴ μὲ 60 μαθητάς. Εἰς ἅπαντα ταῦτα τὰ χωρία ὁ ἐν Ῥαιδεστῷ Σύλλογος ἀποστέλλει τὰ πρὸς ἀνάγνωσιν καὶ γραφὴν χρειώδη διὰ τοὺς ἀπόρους μαθητάς, τὰς δὲ σχολὰς Νεοχωρίου καὶ Τσανακλῆ βοηθεῖ καὶ χρηματικῶς. Οὕτως ἐν συνόλῳ ὁ μὲν ἑλληνικὸς πληθυσμὸς τῆς περιφερείας Ῥαιδεστοῦ ἀνέρχεται εἰς 24,500, ὁ δὲ τῶν μαθητῶν εἰς 1155. Ἐν τῷ τμήματι Μακρᾶς Γεφύρας περιέχοντι 20 χωρία ὁ μὲν ἑλληνικὸς πληθυσμὸς συμποσοῦται εἰς 7080, ὁ δὲ τῶν μαθητῶν εἰς 352. Ἐν τῷ τμήματι Χαριουπόλεως 10 χωρία περιλαμβάνοντι οἰκογένειαι μὲν ἑλληνικαὶ εὕρηνται 493 ἀποτελοῦσαι πληθυσμὸν 2903, οἱ δὲ μαθηταὶ ἀναβαίνουσιν εἰς 243. Τὸ τμῆμα Μαλγάρων εἰς ὃ ἀνήκουσιν 23 χωρία περιέχει πληθυσμὸν ἑλληνικὸν 7843 μα-

Digitized by Google

θητὰς δὲ 444. Ἐν τῷ τμήματι Λουλὲ Βουργὰς ὁ μὲν ἑλληνικὸς πληθυσμὸς ἀναβαίνει εἰς οἰκογενείας 1515, ὁ δὲ τῶν μαθητῶν εἰς 500· τὰ ἀποτελοῦντα αὐτὸ χωρία μετὰ τῆς πρωτευούσης αὐτοῦ ἀναβαίνουσιν εἰς ἐννέα. Ἐν τῷ Λουλὲ Βουργὰζ ὑπάρχουσι σχολεῖα ἑλληνικόν, δημοτικὸν καὶ παρθεναγωγεῖον.

Τὸ τμῆμα Τσόρλου, ἢ μᾶλλον ἡ πρωτεύουσα μόνον αὐτοῦ περιέχει ὡς καὶ ἀνωτέρω εἴρηταί που 4,000 Ἑλλήνων, διότι ὁ ἀριθμὸς τοῦ πέριξ ἑλληνικοῦ χωρίου Κερμὲν μᾶς δίδεται εἰς οἰκογενείας 200, τοῦ δὲ Μεσσηνῆ εἰς 50 καὶ ἄλλων δώδεκα πέριξ μικτῶν χωριδίων εἰς 250 οἰκογενείας. Οἱ δὲ μαθηταὶ τῆς μὲν πρωτευούσης ἀναβαίνουσιν εἰς 440 ἤτοι 30 ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Σχολείῳ, 250 ἐν τῷ Ἀλληλοδιδακτικῷ καὶ 160 ἐν τῷ Παρθεναγωγείῳ, τῶν δὲ πέριξ χωρίων εἰς 80, ἤτοι τὸ ὅλον τῶν μαθητῶν τοῦ τμήματος ἀναβαίνει εἰς 520. Αἱ ἐξ Ἡρακλείας στατιστικαὶ πληροφορίαι εἶναι δυστυχῶς οὕτως ἐλλιπεῖς ὥστε νομίζομεν χρήσιμον νὰ προτρέψωμεν τὸν ἐν Ραιδεστῷ φιλότιμον Σύλλογον ὅπως ἐπιστήσῃ εἰς τοῦτο τὴν προσοχὴν *τῆς Φιλομούσου Ἀδελφότητος Περίνθου,* ἵνα μεθ' ὅλας τὰς τοῦ γεροντισμοῦ ἀντιπράξεις κατορθώσῃ τοὐλάχιστον νὰ συντάξῃ ἀκριβῆ τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῆς στατιστικήν, διότι ἐκ τοῦ πρὸς τὸν Σύλλογον τῆς Ραιδεστοῦ ἐπισυνημμένου ἀντιγράφου αὐτῆς γινώσκομεν μόνον ὅτι ὑπὲρ τοὺς 150 μαθητάς, ἐξ ὧν 80 ἄρρενα καὶ 30 θήλεα, διδάσκονται ἐν τῇ ἑλληνικῇ καὶ τῇ ἀλληλοδιδακτικῇ σχολῇ Ἡρακλείας. Αἱ περὶ τοῦ τμήματος Βιζύης καὶ Μηδείας πληροφορίαι παρέχουσιν ἐν γένει τὴν ἑξῆς στατιστικήν. Ἡ περιφέρεια τῆς Βιζύης περιέχει 17 χωρία, εἰς ἃ ὅμως περιελήφθησαν 4 χωρία ἀνήκοντα κυρίως εἰς τὴν περιφέρειαν Λουλὲ Βουργὰς ἀλλὰ παρατεθέντα ἐνταῦθα ὡς ἀνήκοντα ἐκκλησιαστικῶς τῇ Βυζύῃ. Ὁ ὁλικὸς πληθυσμὸς τῶν οἰκογενειῶν ἀναβαίνει εἰς 2,400, ὁ δὲ τῶν μαθητῶν εἰς 777. Ἐκ τῶν χωρίων τούτων τὰ μὲν 15 εἰσὶ καθαρῶς ἑλληνικά, τὰ δὲ δύο πάνυ φιλήσυχα καὶ ὅλως ἀνεπηρέαστα τοῦ σχίσματος βουλγαρικά. Ἡ δὲ περιφέρεια Μηδείας περιλαμβάνουσα πλὴν τῆς κωμοπόλεως ταύτης καὶ τὸ Σαμμακόβιον ἀριθμοῦν 800 οἰκογενείας, τὸ Ὀργάς, τὸ Ἀζῆμι, τὴν Τουρλιὰν καὶ ἕτερα πέντε μικρὰ χωρίδια, ἔσχατα πάντων ἐν τῷ ἀνωτέρω καταλόγῳ ἀριθμηθέντα, ἔχει ἐν συνόλῳ οἰκογενείας μὲν ἑλληνικὰς 1685, μαθητὰς δὲ 195. Λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν τὴν ἐν τῇ περιφερείᾳ Μηδείας οὐχὶ εὐχάριστον ἐκπαιδευτικὴν κατάστασιν ἀναγκαζόμεθα δυστυχῶς νὰ ἀναγνωρίσωμεν ὡς ὀρθὰς τὰς παρατηρήσεις τοῦ ἐν Ραιδεστῷ Συλλόγου ἰσχυριζομένου ὅτι ἡ ἐν Βιζύῃ *Φιλοπρόοδος Ἀδελφότης* μετά τινος ὑπερβολῆς ἔσπευσε νὰ ἐπαινέσῃ τὸν ζῆλον τοῦ Ἁγίου Βιζύης, περὶ πᾶν ἄλλο, ὡς λέγει ἡ τοῦ Ραιδεσταίου Συλλόγου ἔκθεσις, ἢ περὶ τὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως ἀσχολουμένου. Ἀλλὰ ἡ ἐν γένει ἐκπαιδευτικὴ θέσις τῆς ἐπαρχίας Ραιδεστοῦ παρέχει ἡμῖν ἀφορμὴν ἐθνικῆς εὐχαριστήσεως, μολονότι κωμοπόλεις τινὲς πέντε—ἓξ χιλιάδας ἀριθμοῦσαι Ἑλλήνων ἢ 800 ἑλληνικὰς οἰκογενείας, ἠδύναντο νὰ διατηρῶσιν ἀνθηρότερα σχολεῖα καὶ νὰ χορηγῶσι μείζονα ἀριθμὸν μαθητευομένων. Ἰδίως δὲ ἐλαττόνει τὸν ἐνθουσιασμὸν ἡμῶν τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ἐπαρχία αὕτη ἀμοιρεῖ τῆς ἀνωτέρας ἐκείνης ποιμαντορικῆς διευθύνσεως ἥτις συνεργαζομένη μετὰ τοῦ παντὸς ἐπαίνου ἀνωτέρου Ραιδεστείου Συλλόγου ὡς καὶ μετὰ τῶν ἐν Ἀδριανουπόλει ὁμοειδῶν σωματείων ἠδύνατο νὰ κατατραυματίσῃ θανασίμως πᾶσαν κατὰ τοῦ ἡμετέρου ἔθνους δηλητηριώδη ἀντίπραξιν. Περατοῦντες δὲ τὰ κατὰ τὴν Ραιδεστὸν νομίζομεν ἀναγκαῖον νὰ παρατηρήσωμεν ἐν γένει ὅτι αἱ τῶν ἐπαρχιακῶν σωματείων ἐκθέσεις φέρουσιν ἐνίοτε ἐλλείψεις τινὰς ἃς διὰ μικροῦ κόπου εὐκόλως ἠδύναντο ν' ἀποφύγωσιν. Οὕτω λ.χ. πίνακές τινες πεπληρωμένοι ἀριθμῶν δὲν φέρουσι κάτωθι τὰ ἀθροίσματα αὐτῶν, ἐκθέσεων δὲ πάλιν τινῶν αἱ στατιστικαὶ πληροφορίαι κεῖνται διεσπαρμέναι ἐν πολλαῖς παραγράφοις, ἐνῷ ἠδύναντο κάλλιστα νὰ τοποθετηθῶσι μετὰ τὴν λεπτομερῆ ἀφήγησιν τῶν πληθυσμῶν καὶ τῶν ἀριθμῶν τῶν μαθητευομένων εἰς ἰδιαίτερον διάγραμμα. Ἡ τῆς πόλεως Ραιδεστοῦ ἔκθεσις παριστῶσα ἐν μέρει τὴν ἔλλειψιν ταύτην φέρει ὅμως ἕτερον πλεονέκτημα, ὅτι παρέχει καὶ τοὺς τῶν ἀλλοεθνῶν πληθυσμούς, ὅπερ δυστυχῶς δὲν ἀπαντᾶται οὔτε εἰς τὰς τῶν ἄλλων τμημάτων τῆς ἐπαρχίας ταύτης οὔτε εἰς τὰς τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν ἐκθέσεις. Προχωροῦντες παραιτέρω εἰς τὰς τῆς ἑλληνικῆς Θρᾴκης χώρας σταματῶμεν ἐπὶ σμικρὸν εἰς τὴν περιώνυμον πρωτεύουσαν τοῦ μεγάλου αὐτῆς νομοῦ, τὴν Ἀδριανούπολιν. Ὁ τοῦ ἄστεως τούτου Φιλεκπαιδευτικὸς Σύλλογος ἔπεμψεν ἡμῖν κατὰ τὸν πα-

Digitized by Google

ρελθόντα Σεπτέμβριον (7σεπτμ. 1876) ἐπιστολὴν ᾗ ἐπισυνήπτετο ἔντυπος λογοδοσία αὐτοῦ κατὰ τὴν λήξασαν τετάρτην αὐτοῦ περίοδον. Καίτοι δὲ παντὸς δυναμένου νὰ ἀναγνώσῃ αὐτὴν καλὸν οὐχ ἧττον ἐνομίσαμεν νὰ μεταφέρωμεν ἐνταῦθα τὰ ἐν τέλει αὐτῆς κείμενα, ἐξ ὧν καταφαίνονται αἱ ἐνέργειαι καὶ αἱ ἐλπίδες τοῦ κοινωφελοῦς αὐτοῦ σωματείου. «Ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ Συλλόγου, ἐντὸς δηλαδὴ τετραετίας, αἱ μὲν διδόμεναι διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν συνδρομαὶ ἐτριπλασιάσθησαν, ἡ δὲ περιουσία τοῦ Σλλλόγου ἐτετραπλασιάσθη. Διὰ τοῦ ἡμετέρου Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου προσφέρονται βοηθήματα τὴν σήμερον, πλὴν τῶν δύο ὑποτρόφων καὶ τῶν συνήθων διανομῶν βιβλίων, γραφικῆς ὕλης εἰς πένητας μαθητὰς τῶν διαφόρων σχολῶν ἀδιακρίτως, εἰς ἑπτὰ σχολὰς ἀρρένων καὶ κορασίων, ἐξ ὧν τρεῖς ὁλοσχερῶς ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου σωματείου συντηροῦνται, εἰς δὲ τὰς λοιπὰς ἐπικουρικαὶ χρηματικαὶ ἐπιχορηγήσεις γίνονται. Ἐξ ὧν καταλήγομεν εἰς τὸ συμπέρασμα α') ὅτι ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ ὁ Σύλλογος προχωρεῖ βεβαίως πρὸς τὸν προορισμόν του· β') ὅτι κατὰ τὸ διάστημα τεσσάρων ἐτῶν ἀπὸ τῆς συστάσεως αὐτοῦ γενόμενος κάτοχος ἰδίας αὐτοῦ ἑστίας καὶ ἀπαλλαχθεὶς ἐκ τῆς τοσούτῳ δυσαρέστου μεταβατικῆς καταστάσεως διατρίβει παρ' ἑαυτῷ ἀνενοχλήτως, πλεονέκτημα μέγα διὰ Σωματεῖον ἔχον ἀνάγκην καὶ ὑλικῆς τινος συγκεντρώσεως σταθερᾶς καὶ μὴ μεταβατικῆς· γ') ὅτι ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς ἠθικῆς καὶ ὑλικῆς προόδου θέλει ἐπισπᾷ τὴν ὑπόληψιν τῶν ὁμογενῶν, οἵτινες θέλουσι συνδράμει αὐτὸν ἐν τῷ εὐγενεῖ ἀγῶνι, καὶ οὕτω θέλει προοδεύει τελειοποιῶν μὲν τὰ ἀτελῆ, ἀναπληρῶν δὲ τὰ ἐλλιπῆ, ὥστε ἐν διαστήματι 10—12 ἐτῶν τὸ πολὺ ἡ κατάστασις τῆς παιδείας παρ' ἡμῖν νὰ βελτιωθῇ ἀποχρώντως καὶ ἐκπληρωθῇ οὕτως ὁ εὐγενὴς καὶ ὑψηλὸς σκοπὸς ὃν τὸ Σωματεῖον ἡμῶν προέθετο». Τὸ καθ' ἡμᾶς εὐχόμενοι ἀπὸ μέσης καρδίας ὅπως αἱ ἐλπίδες αὗται τῶν ἐν Ἀδριανουπόλει ὁμοεθνῶν πραγματοποιηθῶσι σπεύδομεν εὐχαρίστως νὰ ἀναγγείλωμεν ὅτι αἱ μεταξὺ τῶν ἐν Ἀδριανουπόλει ἐκκλησιαστικῶν καὶ ἐκπαιδευτικῶν ἀρχῶν διενέξεις, αἱ συχνάκις ἄλλοτε ἐν ταῖς τῶν ἐφημερίδων στήλαις ἀναπτυχθεῖσαι φαίνονται σήμερον ἀντικαθιστάμεναι διὰ συντονωτέρων ἐνεργειῶν ὁμοφρονούσης καὶ ἀδελφικῶς εἰς τὸ ἔργον αὐτῆς προβαινούσης κοινότητος.

Μεταβαίνοντες εἶτα εἰς τὴν Μακεδονίαν ἀπαντῶμεν ἐπιστολὴν τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου δι' ἧς ἀναγγέλλων οὗτος τὴν ἐν δέοντι παράδοσιν τῆς διὰ τὸ Ἀσβεστοχώριον συνδρομῆς ἡμῶν τῆς δι' αὐτοῦ διαβιβασθείσης, παραπονεῖται συνάμα ἐπὶ τῇ κατὰ τὸ ἐνεστὼς ἔτος διακοπῇ τῆς πρὸς αὐτὸν ὑλικῆς ἡμῶν συνδρομῆς καὶ ἐκφράζει τὸν φόβον μήπως εἰς μεγάλην δυσχέρειαν εὑρεθῇ κατὰ τὴν τῶν ἔργων αὐτοῦ διεξαγωγήν. Τῆς εὐκαιρίας ταύτης δραττόμεμοι νομίζομεν καθῆκον ἡμῶν νὰ ἐπαναλάβωμεν ἐνταῦθα τὴν καὶ πέρυσιν ὑπὸ τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς δημοσίᾳ ἐξαγγελθεῖσαν τοῖς ἐπαρχιακοῖς Συλλόγοις παρατήρησιν ὅτι κοινότητές τινες οὐχὶ ἄμοιροι ὑλικῶν πόρων ὀφείλουσιν ἴσως νὰ ἐπωφελῶνται ἐνίοτε τὴν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου δυσχέρειαν ἵνα καλλιεργῶσι καὶ ἀναπτύσσωσι τὴν ἰδίαν ἑαυτῶν ὑλικὴν αὐτάρκειαν, ἐξεγείρουσαι οὕτως ἔτι μᾶλλον τὸν ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἐκπαιδεύσεως ζῆλον πασῶν τῶν τάξεων καὶ παρέχουσαι ἀφορμὴν ὅπως ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἀνανεῶνται τὰ λαμπρὰ ἐκεῖνα παραδείγματα τῶν ἡμετέρων πατέρων διὰ τοσούτων κακουχιῶν καὶ ἐν τοσοῦτο δειναῖς περιστάσεσι κατορθωσάντων ἐν θυσίαις καὶ ἀγῶσι διηνεκέσι νὰ συντηρήσωσιν ἄσβεστον τὴν τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἀγωγῆς ἱερὰν ἑστίαν. Παρὰ τὴν Θεσσαλονίκην χαιρετίζομεν τὴν πολυπαθῆ καὶ μυρίων περιπτύξεων ἀξίαν Βελισσόν, ἧς ἡ ἑλληνοβλαχικὴ δημογεροντία ἀκριβῆ ὁπωσοῦν ἀπηύθυνεν ἡμῖν ἔκθεσιν, παραπονουμένη μὲν ἐν ἀρχῇ ἐπὶ τῇ διαβιβασθείσῃ αὐτῇ ἀγγελίᾳ περὶ διακοπῆς τῆς ἐπὶ τριετίαν δοθείσης εἰκοσαλίρου παρὰ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου συνδρομῆς—ἣν κακῶς καὶ ἐσφαλμένως ἐξέλαβεν ὡς διαρκῶς ψηφισθεῖσαν διὰ τὸ μέλλον, εἰς τὸ λάθος δὲ τοῦτο δυστυχῶς ὑποπίπτουσι πολλαὶ τῶν ἐπαρχιακῶν κοινοτήτων— ἀλλὰ σπεύδουσα νὰ ἀναπληρώσῃ, ὡς ἡ ἰδία ὁμολογεῖ, μίαν ἔλλειψιν, εἰς ἣν ἐν ἀγνοίᾳ περιέπεσε καὶ νὰ πέμψῃ ἡμῖν τὴν κεκανονισμένην ἔκθεσιν περὶ τῶν ἐκπαιδευτικῶν της, διότι ὑποθέτει ὅτι πλὴν τῆς οἰκονομικῆς κρίσεως καὶ ἡ ἔλλειψις αὕτη προὐκάλεσε τὴν μῆνιν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου. Καὶ μῆνιν μὲν πρὸς οὐδὲν τῶν ἐθνικῶν Σωματείων τρέφομεν, τὸ καθῆκον ὅμως παρὰ πάντων αὐτῶν ἐξαιτούμεθα, γινώσκοντες πῶς πρέπει νὰ ἀμείψωμεν αὐτὸ ὁσάκις δυνάμεθα καὶ ὑπ' οὐδενὸς δευτερεύοντος λόγου κωλυό-

Digitized by Google

μενοι ὅπως ἡμεῖς τὸ ἡμέτερον ἐκπληρώσωμεν. Ἐν τῇ ἐκθέσει ταύτῃ ἐκτραγῳδοῦσα τὸ πρῶτον ἡ ἑλληνοβλαχικὴ δημογεροντία Βελισσοῦ ὅσα ὑπέστη δεινὰ παρὰ τῶν συνοίκων σχισματικῶν ἀφηγεῖται κατόπιν πῶς εὐθὺς μετὰ τὴν πνευματικὴν τοῦ ἔθνους ἡμῶν ἀνέγερσιν ἡ κωμόπολις ἐκείνη ἐκαλλιέργησεν ἐκ τῶν ἐνόντων τὴν ἐκπαίδευσιν διατηροῦσα σχολεῖον, οὗπερ τὴν διδάσκαλον ἐπλήρωνον οἱ εὐεργετικώτατοι πολῖται αὐτῆς ἀδελφοὶ Ν. Ξεκερδέκη, πῶς ἀπὸ τριετίας ἤδη τυγχάνουσα τῆς ἀρωγῆς ἑτέρου ὁμογενοῦς Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου προσεκτήσατο μὲν νηπιαγωγεῖον, προήγαγε δὲ τὸ ἀλληλοδιδακτικὸν εἰς συνδιδακτικὸν σχολεῖον, καὶ πῶς τῷ ζήλῳ τοῦ διευθυντοῦ τῶν σχολείων Κ. Ι. Σαχίνη ἐμορφώθη τῷ 1876 καὶ ἑλληνικὸν τμῆμα μὲ τρεῖς τάξεις. Καὶ κατάστημα μὲν ἴδιον διὰ τὸ νηπιαγωγεῖον ἀπέκτησεν ἡ κοινότης μετασχηματίσασα τὸ πρώην ἀλληλοδιδακτικόν, διὰ τὸ σύνθετον δὲ ἑλληνικὸν καὶ συνδιδακτικὸν ἐνοικιάζουσι κατ' ἔτος ἰδιωτικὴν οἰκίαν. Ὁ ὁλικὸς ἀριθμὸς τῶν μαθητευομένων ἀνέρχεται εἰς 135, ὧν 75 μὲν ἐν τῷ νηπιαγωγείῳ, οἱ δὲ λοιποὶ διανέμονται εἰς τὸ ἑλληνικὸν τμῆμα (15 τὸν ἀριθμὸν) καὶ εἰς τὸ συνδιδακτικὸν (45) εἰς 3 τάξεις ὑποδιῃρημένον. Αἱ πρὸς συντήρησιν τῶν σχολείων ἁπάντων δαπάναι ἀριθμοῦνται εἰς 176 ὀθωμανικὰς λίρας· καὶ κατὰ μὲν τὸ πρῶτον καὶ δεύτερον τῆς ἱδρύσεως αὐτῶν ἔτος ἤτοι 1873—74 καὶ 74—75 ἐπῆλθεν ἰσοζύγιον, προστεθείσης τῆς ἡμετέρας εἰκοσαλίρου συνδρομῆς εἰς τὰς ἰδιωτικὰς τῶν κατοίκων συνεισφορὰς καὶ εἰς τὰ εἰσοδήματα ἐνοικίου βουνοῦ καὶ ἐργαστηρίου ἀφιερωμένων ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν Ξεκερδέκη· τὸ δὲ τρίτον ἔτος παρουσιάζει ἔλλειμμα 38 λιρῶν, ὅπερ θεωροῦσι λίαν ὑπέρογκον διὰ κοινότητα ὑποβληθεῖσαν μὲν εἰς κοινοτικὸν χρέος τριακοσιόλιρον ἕνεκα τῆς διηνεκοῦς αὐτῆς πάλης κατὰ τῶν ἀλλοφύλων χριστιανῶν πολεμίων της, πληρόνουσαν δὲ καὶ τεσσαρακοντάλιρον ἀμοιβὴν ἐτησίαν εἰς τὸν ἱερέα αὐτῆς. Ἀναπολοῦντες δὲ ἡμῖν ὅτι ἀπὸ τεσσάρων ἤδη ἐτῶν στεροῦνται ἐκκλησίας καὶ ὅτι ἀγρυπνοῦσιν ἀπτοήτως ἀντιμέτωποι πρὸς τοὺς ἀμειλίκτους διώκτας αὐτῶν, «ἐν ὀνόματι τοῦ πατρίου ἐθνισμοῦ μας, προσθέτουσιν ἐπὶ λέξει, ὃν οἱ ἑτερόφωνοι ἡμεῖς Ἕλληνες ἐν παραλλήλῳ τολμῶμεν καυχᾶσθαι ζήλῳ πρὸς τοὺς ἑλληνοφώνους ἀδελφούς μας καλλιεργοῦμεν», καθικετεύουσι τὸν ἡμέτερον Σύλλογον ἵνα ἐξακολουθήσῃ μὲν παρέχων τὴν συνδρομήν του ἐξερεθίσῃ δὲ καὶ τὴν πρὸς αὐτοὺς συμπάθειαν «τῆς γερασμίας ξυνωρίδος τῶν Μαικηνῶν τοῦ ἑλληνισμοῦ».

Ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου ἔτι τοῦ 1876 ἀπηυθύνθη τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ ἐπιστολὴ ἐκ Στρωμνίτσης βραδέως ὁπωσοῦν φθάσασα, τουτέστι μετὰ τὴν ἐπέτειον ἑορτὴν τῆς παρελθούσης περιόδου, δι' ἧς ἀναγγέλλεται ἡ ἐκεῖ σύστασις Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου σκοπὸν προτιθεμένου νὰ στηρίξῃ τὴν ἐν τῇ ἐπικαίρῳ ἐκείνῃ χώρᾳ τῆς Μακεδονίας οὐχὶ εὐαρέστως ἔχουσαν ἐθνικὴν ἐκπαίδευσιν καὶ ἐξαιτουμένου πρὸς τοῦτο καὶ τὴν ἡμετέραν συνδρομὴν ἥν, ἐν ταῖς πρώταις, ὡς λέγει ἡ ἐφορία τοῦ νέου ἐκείνου Συλλόγου, οἱ κάτοικοι Στρωμνίτσης ἀναγνωρίζουσιν ὡς συντελέσασαν εἰς τὴν μικρὰν βελτίωσιν τῆς πρότερον οἰκτρᾶς ἐκπαιδευτικῆς καταστάσεως. Τὴν ἐπιστολὴν συνοδεύει καὶ ἀντίτυπον τοῦ Κανονισμοῦ ὁμοιάζοντος ἐν πλείστοις πρὸς τοὺς τῶν τοιούτων σωματείων κανονισμούς.

Ἐπίσης δὲ ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ Ἀπριλίου τοῦ παρελθόντος ἔτους ἐστάλη τῷ Συλλόγῳ ἀπὸ Βερροίας ἀναφορὰ ἐν ᾗ τὰ εὐχάριστα μετὰ τῶν λυπηρῶν στενῶς περιπλέκονται. Οὕτω π. χ. τὰ ἐκπαιδευτικὰ μὲν οὐχὶ κακῶς ἔχοντα, τὰ οἰκονομικὰ δὲ ὡς χωλαίνοντα παρίστανται. Ἡ κοινότης Βερροίας, λέγουσιν ἥ τε δημογεροντία καὶ ἡ ἐφορία ἀπὸ κοινοῦ γράφουσαι, πρὸ ἐτῶν διατηροῦσα σχολὴν ἑλληνικὴν καὶ ἀλληλοδιδακτικὴν μετερρύθμισεν αὐτὰς ἐπ' ἐσχάτων, ἀκριβῶς δὲν ἀναφέρεται πότε, κατὰ τὰς νέας μεθόδους, καὶ οὕτω κέκτηται σήμερον ἑλληνικὸν καὶ ἀλληλοδιδακτικὸν σχολεῖον καὶ παρθεναγωγεῖον. Καὶ εἰς μὲν τὸ ἑλληνικὸν φοιτῶσι κατὰ μέσον ὅρον 40 μαθηταὶ διῃρημένοι εἰς τρεῖς τάξεις καὶ ὑπὸ δύο διδασκάλων ἀσκούμενοι, εἰς δὲ τὸ ἀλληλοδιδακτικὸν φοιτῶσιν ὑπὲρ τοὺς 150 μαθητὰς ἀσκούμενοι συνδιδακτικῶς ὑπὸ δύο διδασκάλων, εἰς δὲ τὸ παρθεναγωγεῖον διῃρημένον εἰς νηπιαγωγεῖον καὶ εἰς ἀνώτερον τούτου παιδευτήριον φοιτῶσιν ὑπὲρ τὰ 130 κοράσια ἀκούοντα τὰ κατάλληλα μαθήματα ὑπὸ δύο διδασκάλων παραδιδόμενα· ὥστε τὸ ὅλον τῶν μαθητῶν ἀνέρχεται εἰς 320 περίπου. Καὶ τὸ μὲν παρθεναγωγεῖον διετηρεῖτο τέως ἔκ τινος κεφαλαίου, ὅπερ εἶχε διαθέσει ὁ κτίτωρ αὐτοῦ μοναχὸς Μελέτιος ἐκ Βερροίας ὁρμώμενος, ἀλλὰ τὸ ὁποῖον

Digitized by Google

οὐσιωδέστατα ἠλαττώθη, διότι συνέκειτο ἐκ γραμματίων τοῦ παγίου χρέους τοῦ κράτους. Τὰ δὲ λοιπὰ δύο σχολεῖα, δι' ὧν τοὺς διδασκάλους μόνον ἀπαιτεῖται ἐνιαυσία δαπάνη 200 λιρῶν ὀθωμανικῶν, διατηρεῖ ἡ κοινότης ἐν μέρει μὲν ἐκ τῶν εἰσοδημάτων τῆς ἐκκλησίας, ἐν μέρει δὲ καὶ διὰ δανείων. Ἀλλ' οἱ πόροι τῆς κοινότητος, ὡς ἰσχυρίζεται ἡ ἀναφορά, ὑπέστησαν μείωσιν σπουδαιοτάτην ἕνεκα δύο πυρκαϊῶν, αἵτινες συμβᾶσαι ἡ μὲν τῷ 1864, ἡ δὲ τῷ 1872, κατέστρεψαν καὶ τὰς οἰκίας καὶ τὰ ἐμπορεύματα τῆς χριστιανικῆς κοινότητος. Ἐκ τῶν λόγων τούτων σκληρῶς ἐλαυνόμενοι οἱ ὁμοεθνεῖς τῆς Βερροίας ἐξαιτοῦνται τὴν συνδρομὴν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, οὗ ἄνευ φοβοῦνται τὸν ἀκρωτηριασμὸν τῶν τέως ὁπωσοῦν καλῶς ἐχόντων παιδευτηρίων αὐτῶν.

Ἐκ τοῦ ἀτυχοῦς καὶ συμπαθητικωτάτου Κεστεντηλίου ἀνηγγέλθη τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1876 ὅτι ἅμα μαθόντες τὴν εἴδησιν τῆς ὑφ' ἡμῶν ὑποσχεθείσης τῇ ἐκεῖ ἑλληνικῇ κοινότητι συνδρομῆς προέβησαν εἰς τὴν σύστασιν σχολῆς συμφωνήσαντες διδάσκαλον ἐπὶ ἀμοιβῇ ἐτησίᾳ δισχιλίων γροσίων καὶ ἐνοικιάσαντες τὴν πρὸς τοῦτο κατάλληλον οἰκοδομήν· ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου δὲ ἤδη εἶχεν ἀρχίσει ἡ διδασκαλία τῶν μαθημάτων εἰς ἃ ἐφοίτων κατὰ τὰς ἀρχὰς Νοεμβρίου 1876 δέκα καὶ ὀκτὼ μαθηταὶ Ἑλληνοβλάχων καὶ Βουλγάρων ἐξ ἀμφοτέρων τῶν φύλων. Ἡ ἀναφορὰ αὕτη ἔχει τι τὸ συγκινητικόν, διότι ἡ ἐφορία τοῦ σχολείου καίτοι ἀναμιμνήσκουσα τὰς ἠθικὰς καὶ ὑλικὰς συμφορὰς ἃς ἡ κοινότης ἐκείνη ὑπέστη ἐκ τοῦ διωγμοῦ τῶν σχισματικῶν βεβαιοῖ ἡμᾶς ὅτι ἂν εἶχεν ἐπαρκεῖς πόρους, δὲν ἤθελεν ἐνοχλήσει τὸν ἡμέτερον Σύλλογον γινώσκουσα οἵας καὶ ὅσας ἔχει οὗτος ὑποχρεώσεις καὶ φροντίδας. Ἡ ἐθνικωτάτη ἐκείνη κοινότης ἔστω βεβαία ὅτι αἱ οἱαιδήποτε τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ὑποχρεώσεις οὐδαμῶς θὰ καθίστων αὐτὸν ἀδιάφορον πρὸς τὸν θερμὸν ζῆλον, τὰ ἀκραιφνῆ αἰσθήματα καὶ τὰ διηνεκῆ αὐτῆς παθήματα.

Ἐκ Γευγελῆς ἐλάβομεν δύο ἀναφορὰς τὴν μὲν κατὰ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1876 ὑπὸ τοῦ ἁγίου Βοδενῶν πεμφθεῖσαν, τὴν δὲ κατὰ τὸν Δεκέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὑπὸ τοῦ ἐκεῖ φιλοπονωτάτου καὶ εὐσυνειδήτου διδασκάλου Χαραλάμπους Σούρλα. Ἀμφότεροι οἱ ἀναφερόμενοι ἐκτιθεῖσι μετὰ τῶν προσηκόντων χρωμάτων τὸ ἐπίκαιρον τῆς θέσεως ταύτης, ἀποτελούσης σήμερον τὸν τέταρτον β' τάξεως ἀπὸ Θεσσαλονίκης σταθμὸν τοῦ ἀπὸ τῆς πόλεως ταύτης εἰς Μητροβίτσαν ἄγοντος σιδηροδρόμου, καὶ ἀμφότεροι ἀξιοπρεπέστατα, εἶναι ἀληθές, ἀλλὰ μετὰ ἐθνικοῦ πόνου καὶ πάθους ἐπικαλοῦνται τὴν ἀρωγὴν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου. Ἡ κωμόπολις αὕτη κειμένη ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ἀξιοῦ καὶ ὑπαγομένη ἐκκλησιαστικῶς τῇ μητροπόλει Βοδενῶν διοικητικῶς φέρεται εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ἀβρὲτ Ἰσσὰρ ἧς πρωτεύουσά ἐστι τὸ Καλκήσιον, ἕδρα τοῦ σφοδροτέρου παρὰ τῶν σχισματικῶν φανατισμοῦ κατά τε τοῦ ἔθνους καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν. Ἀλλ' ὑπάρχει ἐλπὶς ὅπως τῆς ἐπαρχίας ταύτης πρωτεύουσα καταστῇ ἡ Γευγελῆ καὶ δι' ἄλλους πολλοὺς λόγους καὶ διὰ τὴν ἐμπορικὴν πανήγυριν, ἥτις τελεῖται ἐκεῖ ἀνὰ πᾶσαν παρασκευήν, ἀδείᾳ τῆς κυβερνήσεως, καὶ εἰς ἣν κατέρχονται πλεῖστοι κάτοικοι τῶν πέριξ χωρίων τῶν κειμένων εἰς τοὺς πρόποδας ἢ τὰς κορυφὰς τοῦ λεκανοπεδίου τῆς Γευγελῆς— χωρίων ὧν ἱκανὰ ἀριθμοῦσιν ἀπὸ 500 —2000 οἰκογενειῶν. Οἱ Μωαμεθανοί, Ἰκόνιοι τὴν καταγωγήν, ἀποτελοῦσι τὸν ἥμισυν ἀριθμὸν τῶν κατοίκων τοῦ τμήματος τούτου, καὶ φιλοπόνως ἀσχολοῦνται εἰς τὴν βιομηχανίαν τῶν ἀμπάδων. Οἱ Χριστιανοὶ ἀφοσιοῦνται εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὴν σκωληκοτροφίαν καὶ παρίστανται ὡς ἀρκετὰ εὐφυεῖς, αἱ δὲ γυναῖκες αὐτῶν φέρουσιν ἀκραιφνῆ ἑλληνικὸν χαρακτῆρα. Ὁμιλοῦσι τὴν βουλγαρικήν, πλὴν τινων ὑπαγομένων τῇ μητροπόλει Μογγλενῶν, ὁμιλούντων τὴν βλαχικήν. Καὶ ἐκ μὲν τῶν ἐντεῦθεν τοῦ Ἀξιοῦ χωρίων ἓν μόνον ἐξ ὁλοκλήρου ἀπεσκίρτησε τῆς Ἐκκλησίας, ἐκ δὲ τῶν πέραν αὐτοῦ, ὑπαγομένων εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Πολυανῆς, πλείονα, τοῦ μιάσματος ἐξελθόντος ἀπὸ τοῦ Καλκησίου, ἐμφυσηθέντος δὲ ὑπὸ Γευγελῃνοῦ τινος ἱερέως.

Ἡ Γευγελῆ δὲν ἔμεινεν ὅλως ἀνεπηρέαστος ἀπὸ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ προμνησθέντος ἱερέως· ἀλλ' εὐτυχῶς οὐδεμία ἐπῆλθεν ἐκ τούτων σπουδαία διατάραξις εἰς τὰ πράγματα τῶν τε ναῶν καὶ τῶν σχολείων τῆς κωμοπόλεως· διότι ἂν λ. χ. τὸ πρὸ δεκαπενταετίας συνεστημένον ἐκεῖ μικτόν, τουτέστιν ἑλληνοδημοτικόν, σχολεῖον ἀριθμεῖ σήμερον 70 μαθητὰς ἀντὶ τῶν 150, οὓς περιελάμβανεν ἄλλοτε, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ ἐν αὐτῷ διδακτικὴ μέθοδος ἐβελτιώθη οὐσιωδέστατα, ἀφ' ἑτέρου

Digitized by Google

δὲ ὁ ἀριθμὸς καὶ ἡ προθυμία τῶν φοιτώντων αὐξάνουσιν ἐκ νέου ὁσημέραι ἀναλόγως τῆς ἐλαττώσεως τῶν πόρων τῆς κοινότητος, καθ' ἃ ἰσχυρίζεται ἡ ἔκθεσις τοῦ ἀρχιερέως· τὸ δ' ἔτι μᾶλλον εὐάρεστον καὶ χρήσιμον τῇ κοινότητι ταύτῃ, ἕτερος ὁμογενὴς φιλεκπαιδευτικὸς Σύλλογος διατηρεῖ ἤδη ἐν αὐτῇ ἀπὸ πενταετίας νηπιαγωγεῖον εἰς ὃ φοιτῶσι παῖδες ὑπὲρ τοὺς 25.

Ἡ διδασκαλία ἦτο διῃρημένη, ὁπότε ἔγραφεν ὁ ἀξιότιμος διευθυντὴς τοῦ σχολείου, εἰς τέσσαρας τάξεις· οἱ τὴν ἀνωτέραν ἀποτελοῦντες 8 μαθηταὶ ἔμελλον νὰ διδαχθῶσι τὰ τῆς πρώτης τοῦ σχολαρχείου μαθήματα, τῶν λοιπῶν συνδιδακτικῶς ἀσκουμένων· διδάσκαλοι δὲ ὑπάρχουσι δύο, ὧν εἷς μὲν ὁ ἐπιστέλλων, ἀμειβόμενος διὰ 50 λιρῶν, ἕτερος δὲ βοηθὸς αὐτοῦ, πληρονόμενος ὑπὸ τοῦ ὁμογενοῦς Συλλόγου, ὅστις διατηρεῖ καὶ τὸ νηπιαγωγεῖον. Ὁ τῶν μαθητριῶν ἀριθμός, λέγει ὁ κ. Σούρλας, ἀναβαίνει εἰς 80, τούτων δὲ δέκα διδάσκονται συνδιδακτικῶς. Ἡ ἔκθεσις δυστυχῶς εἶναι λίαν ἀσαφὴς κατὰ τοῦτο, διότι, ἀφοῦ προηγουμένως εἰς 70 μόνον ἀνεβίβασε τοὺς μαθητὰς τοῦ μικτοῦ σχολείου καὶ εἰς 25 τοὺς τοῦ νηπιαγωγείου, ἤδη μνημονεύει 80 μαθητριῶν, χωρὶς νὰ λέγῃ ῥητῶς ποῦ διδάσκονται αὗται· ὑποθέτομεν δὲ ὅτι πλὴν τῶν 10 συνδιδακτικῶς ἀσκουμένων, αἱ λοιπαὶ διδάσκονται ἐν τῷ νηπιαγωγείῳ. Ὁ κ. Σούρλας παραπονεῖται κατὰ δύο κυρίως σοβαρῶν εἰς τὴν ἀξίαν λόγου ἐκπαιδευτικὴν πρόοδον προσκομμάτων, τῆς ἀτάκτου φοιτήσεως τῶν μαθητῶν καὶ τοῦ ἑτερογλώσσου αὐτῶν· ἀλλὰ δὲν διστάζει νὰ μνημονεύσῃ καὶ ἄλλων τινῶν ἐλλείψεων τῶν κατοίκων, οἵτινες, ὡς ἐξάγομεν ἐξ ἄλλων παρὰ τὰς δύο μνημονευθείσας ἐκεῖθεν ἐκθέσεις, συνειθίσαντες νὰ λαμβάνωσιν ἔξωθεν συνδρομὰς κατέστησάν πως ἀμελέστεροι περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν πρὸς τοὺς διδασκάλους καθηκόντων αὐτῶν, διότι, καθ' ἃ εἰκάζομεν, ἠδύναντο νὰ πληρώσωσιν 60 λίρας διὰ τὴν τακτικὴν αὐτῶν ἐνιαυσίαν ἀντιμισθίαν. Ἀλλὰ ἡ ἐν τῇ ἐπικαίρῳ ἐκείνῃ θέσει αὐστηρότης τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, καὶ ἄλλοτε προσενεγκόντος τῇ Γευγελῇ τὴν συνδρομὴν αὐτοῦ, θὰ ἦτο ἴσως ἀξιόμεμπτος διὰ πολλοὺς λόγους, οὓς περιττὸν νὰ ἀναπτύξωμεν ἐνταῦθα, καὶ τοὺς ὁποίους ἄλλως εὐχερῶς θέλει ἕκαστος ἐννοήσει ἀναλογιζόμενος ὅτι τὴν χώραν ἐκείνην λυμαίνονται πονηρόταται εἰσηγήσεις ῥᾳδιούργων συμμοριῶν ὀλίγα μὲν πραγματοποιουσῶν ἀλλὰ μεγάλα συνήθως ὑπισχνουμένων· μολονότι σπεύδομεν εὐχαρίστως νὰ προσθέσωμεν ὅτι αἱ σφοδρόταται τῶν ἀποσκιρτησάντων ἐπιθέσεις καὶ αἱ ἐμπαθεῖς αὐτῶν ἐνέργειαι ὅπως συμμετάσχωσι τῆς ἰδιοκτησίας τῶν ἡμετέρων σχολείων καὶ ἐπέμβωσιν εἰς τὴν διαχείρισιν αὐτῶν οἰκτρῶς ἐναυάγησαν.

Ἡ τοῦ ἁγίου Βοδενῶν ἔκθεσις παρουσιάζει μικράς τινας διαφορὰς πρὸς τὴν τοῦ ἀξιοτίμου διευθυντοῦ, διότι ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἡ μὲν πρώτη ἀναβιβάζει τὸν ἀριθμὸν τῶν ὀθωμανικῶν οἰκογενειῶν εἰς 50—60 ἡ δὲ δευτέρα εἰς 30 μόνον, συνάμα ἡ τοῦ μητροπολίτου κὺρ Ἱεροθέου ἔκθεσις παριστᾷ ὡς ἀσημάντους ὅλως τοὺς πόρους τῆς ὀρθοδόξου χριστιανικῆς κοινότητος, διότι μόλις 30 λιρῶν εἰσόδημα, ὡς ἰσχυρίζεται, νέμεται ἡ κοινότης αὕτη, πρᾶγμα τῇ ἀληθείᾳ παράδοξον φανησόμενον τῷ ἀναλογιζομένῳ ὅτι 200 οἰκογένειαι εἰς οὐχὶ ἀσυντελῆ εὑρισκόμεναι ἐμπορικὴν κίνησιν συνιστῶσι τὴν ὀρθόδοξον ἑλληνικὴν Γευγελῆν.

Ἐκ Κολινδροῦ τῆς ἐπισκοπῆς Κίτρους τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης ἐλάβομεν κατὰ τὸν παρελθόντα Σεπτέμβριον (1876) δύο ἀναφοράς, τὴν μὲν ὑπὸ τοῦ φιλοτιμοτάτου καὶ φιλομούσου ἁγίου Κίτρους, τὴν δὲ ὑπὸ τῆς ἐφορίας τῶν σχολείων Κολινδροῦ ὑπογεγραμμένην. Καὶ ἡ μὲν ἐφορία μετὰ τὰ παράπονα κατὰ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, μὴ δυνηθέντος νὰ συνδράμῃ τὰ σχολεῖα ἐκεῖνα κατὰ τὴν ἱσταμένην περίοδον, ἐπικαλεῖται τὴν ἡμετέραν ἀρωγὴν βεβαιοῦσα ὅτι δὲν ἠλάττωσε τὸν προϋπολογισμὸν τῶν ἐξόδων τῶν παιδευτηρίων αὐτῆς πεποιθυῖα εἰς ταύτην· ὁ δὲ ἅγιος Κίτρους ἐκτιθεὶς μετά τινος λεπτομερείας τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ βεβαιοῖ ὅτι ἠναγκάσθη νὰ στρέψῃ ἅπασαν τὴν προσοχὴν αὐτοῦ εἰς τὰ κέντρα τῆς ἐπισκοπῆς του, ἤτοι τὴν Αἰκατερίνην καὶ τὴν Κολινδρόν, διότι ἐκ τῶν εἴκοσι καὶ ἑπτὰ μικρῶν καὶ μεγάλων χωρίων, ἅπερ περιλαμβάνει ἡ ἐπισκοπὴ Κίτρους, ἐκτεινομένη παρὰ τὴν θάλασσαν ἀπὸ τοῦ Ἀλυάκμονος μέχρι τῶν ὑπωρειῶν τοῦ Πίνδου, καὶ ἅπερ κατοικοῦνται ὑπὸ πληθυσμοῦ ἑλληνικοῦ ἀμιγοῦς ὑπολογιζομένου εἰς 1100 περίπου στέφανα, μόνον ἡ Κολινδρὸς καὶ ἡ Αἰκατερίνα εἶναι κεφαλοχώρια, τὰ δὲ λοιπὰ εἶναι μόνον *τσιφλίκια*, ἀδυνατοῦντα ἐκ τῆς βαρείας φορολογίας νὰ ὑψώσωσι τὴν κεφαλήν των

Digitized by Google

καὶ νὰ ἀποβλέψωσιν εἰς πνευματικωτέρας τινὰς ἀνάγκας. Ἡ Αἰκατερίνα εἶναι κωμόπολις ἐμπορικωτέρα τῆς Κολινδροῦ καὶ τὸ κέντρον πολλῶν ἄλλων χωρίων τῆς τε ἐπισκοπῆς Κίτρους καὶ τῆς ἐπισκοπῆς Πέτρας τῶν παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Ὀλύμπου. Καὶ περὶ μὲν τῆς Αἰκατερίνης ἄλλοτε ὑπισχνεῖτο ἡμῖν ὁ ἐπιστέλλων ἀκριβεστέρας πληροφορίας· περὶ δὲ Κολινδροῦ λέγει ὅτι ἀπὸ ἐτῶν διατηρεῖται ἐκεῖ δημοτικὸν σχολεῖον καὶ νηπιαγωγεῖον, ὧν ἐν μὲν τῷ πρώτῳ διδάσκουσι δύο διδάσκαλοι, ἐν δὲ τῷ νηπιαγωγείῳ μία νηπιαγωγὸς καὶ μία βοηθός. Ἀλλὰ δυστυχῶς οὐδὲν ἀναφέρει περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μαθητευομένων, ἀρκούμενος μόνον ἐν γένει νὰ παρατηρήσῃ ὅτι εἶναι ἀνάγκη νὰ αὐξήσῃ τὸ προσωπικὸν τῶν διδασκάλων ὅπως σχηματισθῶσι δύο ἢ τρεῖς τάξεις ἑλληνικοῦ σχολείου, νὰ συσταθῇ δὲ καὶ ἓν μικρὸν παρθεναγωγεῖον. «Δεινὸν ἤθελεν εἶσθαι, ἐπιλέγει ὁ ἅγιος Κίτρους, ἂν ἡ σκληρὰ καὶ ἄκαμπτος τύχη ἠνάγκαζε τὴν ἐφορίαν τῶν σχολείων τῆς μικρᾶς ταύτης κωμοπόλεως, τῆς χρησιμευούσης ὡς κέντρον ἐκπαιδεύσεως εἰς τόσα ἄλλα χωρία, νὰ κολοβώσῃ καὶ τὰ ἤδη οὐχὶ τέλεια σχολεῖα, ταντάλειος δὲ ἤθελεν εἶσθαι ἡ δίψα καὶ στέρησις τῶν δυστυχῶν τούτων γειτόνων τοῦ γηραιοῦ Ὀλύμπου, ἂν τὴν θείαν αὐτοῦ αὔραν ἀναπνέοντες ἤθελον καταδικασθῇ νὰ μείνωσιν ἐπὶ πολὺ ἔτι εἰς τὴν παροῦσαν ἀμάθειαν».

Ἐκ Πρεσρένης ἐστάλησαν ἡμῖν τῷ 1876 δύο ἔγγραφα, ὧν τὸ μὲν δεύτερον (29 Ὀκτωβρίου) ἀπευθύνει ἡ Κοινότης τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ ἐπικαλουμένη τὴν ἀρωγὴν αὐτοῦ καὶ εὐγνωμονοῦσα αὐτῷ, δι' ἃς ἀπὸ τριῶν ἤδη ἐτῶν οὐκ ἐπαύσατο παρέχων αὐτῇ ὑλικάς τε συνδρομὰς καὶ ἠθικὰς μερίμνας· τὸ δὲ πρῶτον (19 Αὐγούστου) πέμπει τῷ Συλλόγῳ ἥ τε Κοινότης καὶ ἡ διδάσκαλος κ. Μ. Βασιλειάδου καὶ ὁ διδάσκαλος κ. Πατσαρίδης. Ἐν τῇ κοινῇ δὲ ταύτῃ ἀναφορᾷ ἐπαινεῖται μὲν θερμότατα ὁ ζῆλος τῶν δύο εἰρημένων διδασκάλων, εὐγλωττότερον δὲ καὶ συγκινητικώτερον ἐξαίρονται αἱ πρὸς τὴν ἑλληνοβλαχικὴν Κοινότητα Πρεσρένης ἐκδουλεύσεις τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, ὑφ' οὗ τὴν σκέπην τιθεῖσι τὰ ἐκπαιδευτήριά των οἱ Πρεσρενῖται. Ὅ,τι δὲ εὐχάριστον καὶ πρακτικὸν παρέχει ἡ κοινὴ αὕτη ἀναφορὰ εἶναι ὅτι τὰς διαβεβαιώσεις αὐτῆς περὶ τῶν πᾶσαν προσδοκίαν ὑπερβάντων καρπῶν τοῦ λήξαντος ἔτους τῶν ἐκ τῶν ἐξετάσεων ἐκδηλωθέντων συνοδεύουσι καὶ τετράδια ἑλληνικῆς καλλιγραφίας τριῶν μαθητῶν ἐμφαίνοντα τῷόντι οὐχὶ τυχαῖον πρὸς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ζῆλον. Εὐχῆς ἔργον θὰ ἦτο ἂν ἐστέλλοντο ἡμῖν πλείονα τῶν τριῶν· ὑπισχνοῦντο δὲ ἡμῖν ὅτι προσεχῶς θέλουσι πέμψει τῷ Συλλόγῳ καὶ ἐργόχειρά τινα μαθητριῶν, ἅπερ ὅμως πιθανῶς ἕνεκα τῆς ἀποστάσεως καὶ τῶν περιστάσεων δὲν ἐστάλησαν ἔτι. Καὶ ταῦτα μὲν ἐκ τῶν πληροφοριῶν ἃς ἄχρι τοῦδε ἐλάβομεν περὶ τῆς ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ ὁμογενοῦς ἐκπαιδεύσεως.

Μεταβαίνοντες δὲ εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἀπαντῶμεν ἓξ ἔγγραφα περὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος πραγματευόμενα. Ὁ Νεοκαισαρείας κὺρ Ἱερόθεος ἐπιστέλλων ἡμῖν ἀπὸ τοῦ παρελθόντος Ἀπριλίου λέγει ὅτι κατὰ τὴν περιοδείαν αὐτοῦ κατελθὼν καὶ εἰς τὴν πόλιν Οἰνόην εὗρε τοὺς μὲν κατοίκους ὁρμῶντας πρὸς τὴν παιδείαν, τὰ δὲ ἐν ἐνεργείᾳ σχολεῖα αὐτῶν ἐν τάξει καὶ κανονικότητι βαίνοντα, λέσχην δὲ ἐπ' ὀνόματι τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἱδρυμένην. Ἀποφαίνεται δὲ ὅτι τὰ καὶ νῦν καρποφόρα αὐτῶν σχολεῖα πλείους ἔτι καρποὺς θὰ ἔφερον, εἰ ἐκέκτηντο πόρους διαρκεῖς καὶ ἱκανούς· ἐπικαλεῖται δὲ τελευτῶν τὴν ἠθικὴν καὶ ὑλικὴν συνδρομὴν τοῦ Συλλόγου. Ἡ ἐν Οἰνόῃ μνησθεῖσα λέσχη ὁ *Εὐαγγελισμὸς* κατὰ τὸν παρελθόντα ἐπίσης Ἀπρίλιον ἔπεμψεν ἡμῖν ἐπιστολήν, δι' ἧς ἀγγέλλει ὅτι ἡ Κοινότης τῆς πόλεως ταύτης βλέπουσα τὴν στασιμότητα καὶ τὴν ὀπισθοδρόμησιν εἰς ἣν ὁσημέραι ἔβαινε καὶ συναισθανθεῖσα τὸ οἰκτρὸν τῆς ἀμαθείας αὐτῆς ἀπεφάσισε τῇ νουθεσίᾳ καὶ προτροπῇ τοῦ μητροπολίτου Νεοκαισαρείας καὶ ἵδρυσε πρὸ τριετίας σὺν τῇ πρὸ πολλοῦ ὑπαρχούσῃ ἑλληνικῇ σχολῇ καὶ παρθεναγωγεῖον· ἀλλ' ἀμφότερα, ὡς λέγει, μετὰ δυσκολίας πολλῆς συντηροῦνται ἕνεκα τῆς ἀπορίας τῶν κατοίκων αὐτῆς· τῇ δὲ προτροπῇ τοῦ αὐτοῦ ποιμενάρχου διενοεῖτο νὰ ἐκπαιδεύσῃ καὶ ἱεροδιδάσκαλον πρὸς τὴν ἐπὶ τὸ βέλτιον προαγωγὴν τῶν σχολείων αὐτῶν, τὴν εὐπρέπειαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν ὑπεράσπισιν τῶν δικαίων τῶν Χριστιανῶν, οὗπερ τὸ πλεῖον τῆς μισθοδοσίας χορηγεῖ ὁ αὐτὸς ἱεράρχης κὺρ Ἱερόθεος. Μετὰ δὲ ἓν ἔτος ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τοῦ παρθεναγωγείου ἡ πόλις ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ προτραπεῖσα μητροπολίτου καὶ ἡ ἰδία κατιδοῦσα καὶ ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ Συλλόγου ἐγκυκλίου διδαχθεῖσα

Digitized by Google

ὅτι ἡ προαγωγὴ τοῦ τόπου δὲν ἐξαρτᾶται μόνον ἐκ τῆς τῶν ἀνηλίκων μορφώσεως συνέστησε λέσχην (τὸν *Εὐαγγελισμὸν*) μετὰ ἀναγνωστηρίου καὶ βιβλιοθήκης, ἐν ᾗ τὰ μέλη φοιτῶντες ἐγκύπτουσιν εἰς τὴν ἀνάγνωσιν ἐφημερίδων καὶ τὴν μελέτην ἄλλων διδακτικῶν βιβλίων καὶ ἐν ᾗ διδάσκονται μαθήματα δημόσιά τε καὶ ἴδια· τελευτῶσα δὲ ἡ ἀναφορὰ αὕτη ἐπικαλεῖται τὴν ἀρωγὴν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου. Ὁ ἀξιότιμος ἰατρὸς κ. Λαναρᾶς πολλὰς πολλάκις τῷ σωματείῳ ἡμῶν προσενεγκὼν ἐκδουλεύσεις καὶ οὐδέποτε παύσας περὶ τῶν τῆς ἐθνικῆς παιδεύσεως μεριμνῶν ἐπέστειλε καὶ κατὰ τὸν παρελθόντα Μάϊον ἐκ Σινώπης ἔγγραφον, δι' οὗ ἀνακοινῶν τῷ Συλλόγῳ ἑπτὰ ἐπιγραφὰς προσθέτει καὶ συνοπτικάς τινας πληροφορίας περὶ τῆς ἐκπαιδευτικῆς καταστάσεως λέγων ὅτι ἡ πόλις αὕτη κέκτηται ἑλληνικὸν σχολεῖον ἀπὸ τοῦ 1814, εἰς οὗ τὴν σύστασιν συνετέλεσεν ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει συντεχνία τῶν γουναράδων καὶ ὁ μακαριώτατος πατριάρχης Ἱεροσολύμων Πολύκαρπος προσενεγκὼν τῇ Κοινότητι τῆς πόλεως τὸ ἐν αὐτῇ μετόχιον τοῦ Ἁγίου Τάφου, ἵνα χρησιμεύῃ ἐσαεὶ ὡς ἑλληνικὴ σχολή, καὶ διατάξας νὰ δίδωνται κατ' ἔτος τῇ ἐφορίᾳ 100 γρόσια, κρατούμενα ἐκ τῶν διὰ τὸν Ἅγιον Τάφον περιφερομένων ἐν ταῖς ἐκκλησίαις δίσκων· καὶ ὁ ἀοίδιμος δὲ Βαρβάκης εἶχε προσενέγκει τῇ σχολῇ 100 λίρας. Ἀπαριθμῶν εἶτα ὀνομαστὶ τοὺς κατὰ καιροὺς διδάξαντας ἐν τῇ σχολῇ ἓξ διδασκάλους προστίθησιν ὅτι τὸ μὲν τῆς ἑλληνικῆς σχολῆς κτίριον ἀνηγέρθη ὑπὸ τοῦ νῦν ἁγίου Ἀλεξανδρείας κὺρ Σωφρονίου τῷ 1857, Ἀμασείας τότε διατελοῦντος, τὸ δὲ παρθεναγωγεῖον, ἐν ᾧ τρεῖς μέχρι τοῦδε διδασκάλισσαι ἐδίδαξαν, ᾠκοδομήθη τῷ 1868 τῇ κοινῇ συνδρομῇ τῶν κατοίκων καὶ τῆς περιουσίας τῆς σχολῆς ὑπὸ τοῦ νῦν ἁγίου Ἀμασείας κὺρ Σωφρονίου. Ἀλλὰ μὴ θεωρῶν ἐπαρκεῖς τὰς πληροφορίας ταύτας ὁ φιλομουσότατος ἰατρὸς κύριος Λαναρᾶς ἐπέστειλε, κατὰ τὴν ἐν τῷ πρώτῳ ἐγγράφῳ αὐτοῦ δοθεῖσαν ὑπόσχεσιν, καὶ δευτέραν ἐκτεταμένην καὶ ἀκριβῆ ἔκθεσιν μηνὶ Ἰουλίῳ 1876. Κατὰ τὴν ἔκθεσιν ταύτην ἡ ἑλληνικὴ σχολὴ διῄρηται εἰς τρία τμήματα, ἀλληλοδιδακτικόν, συνδιδακτικὸν καὶ ἑλληνικόν, ἤτοι ἀνώτερον τμῆμα. Διδάσκουσι δ' ἐν αὐτῇ τέσσαρες διδάσκαλοι. Μαθηταὶ ἐν ἅπασι τοῖς τμήμασι τούτοις ἐφοίτησαν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος 221, ὧν οἱ μὲν 174 εἰς τὸ ἀλληλοδιδακτικόν, 30 εἰς τὸ συνδιδακτικὸν καὶ 17 εἰς τὸ ἑλληνικὸν τμῆμα, τῶν τελευταίων δὲ 3 εἰς τὴν ἀνωτέραν, 8 εἰς τὴν β' καὶ 6 εἰς τὴν κατωτέραν, ἅπαντες οὗτοι φέροντες ἡλικίαν ἀπὸ 7—15 ἐτῶν. Ὑπάρχουσι δ' ἔτι, διὰ τὴν φιλομάθειαν, ὡς λέγει, τῶν κατοίκων, ἢ μᾶλλον διὰ τὴν τῶν οἴκων ἡσυχίαν, καὶ δύο γραμματοδιδασκαλεῖα ἰδιοσυντήρητα διὰ τὰ μικρότερα τῶν 6 ἐτῶν παιδία ἄρρενά τε καὶ θήλεα, εἰς ἃ 80 περίπου φοιτῶσι. Ἀνερχομένου δὲ τοῦ ἄρρενος πληθυσμοῦ τῶν Χριστιανῶν τῆς Σινώπης εἰς 1346 κατὰ τὴν ἐπίσημον ἀπογραφήν, ἀναλογοῦσιν οἱ εἰς τὰ δημόσια (17 %) καὶ τὰ ἰδιοσυντήρητα σχολεῖα εἰς 24 % περίπου ἐπὶ τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ. Ἡ σχολὴ ἐν συνόλῳ περιλαμβάνει 13 τάξεις, ὧν 8 τοῦ ἀλληλοδιδακτικοῦ, δύο τοῦ συνδιδακτικοῦ καὶ 3 τοῦ ἑλληνικοῦ, ἐπ' ἀόριστον μὲν διαρκουσῶν τῶν τοῦ ἀλληλοδιδακτικοῦ τάξεων, ἀνὰ ἓν δ' ἔτος τῶν τοῦ συνδιδακτικοῦ καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ. Τὸ πρόγραμμα τῆς σχολῆς, οὗπερ ἀντίγραφον περικλείει ἡ ἔκθεσις, εἶναι τὸ παρὰ πᾶσι τοῖς τοιούτοις παιδευτηρίοις ἐθιζόμενον μετά τινων ἐπὶ τὸ βέλτιον καινοτομιῶν. Τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐξετάσεων χαρακτηρίζει ὁ κ. Λαναρᾶς ὡς ἀξιολογώτατα, οἷα ἄλλως τε, παρατηρεῖ, παρουσιάζονται διηνεκῶς ἀπὸ τοῦ 1857, ἡ δὲ διαγωγὴ τῶν μαθητῶν φιλοτιμοτάτη καὶ λίαν ἀξιέπαινος *ἐναντία ὅλως τῇ ἐν τῇ πόλει*, προσθέτει· οἱ μισθοὶ τῶν διδασκάλων ἀναλόγως τῆς θέσεως ἑκάστου αὐτῶν, ἐννοεῖται, ἀπονεμόμενοι, ἀναβαίνουσιν εἰς 20,540 γροσ. κατ' ἔτος.

Τὸ δὲ παρθεναγωγεῖον περιλαμβάνει περὶ τὰ 130 κοράσια ἀπὸ 6—15 ἐτῶν, διαιρούμενον εἰς τέσσαρα τμήματα, τὸ ἑλληνικόν, τὸ συνδιδακτικόν, τὸ ἀλληλοδιδακτικὸν τοῦ προκαταρκτικοῦ καὶ τὸ νηπιαγωγεῖον· καὶ τὸ μὲν ἑλληνικὸν τμῆμα ἔχει μίαν τάξιν ἐκ δύο μαθητριῶν, τὸ δὲ συνδιδακτικὸν ἑπτὰ μὲ 20 μαθητρίας, τὸ ἀλληλοδιδακτικὸν δύο μὲ 30 μαθητρίας καὶ τὸ νηπιαγωγεῖον τῷ 1875—1876 συστηθὲν περιλαμβάνει 80 περίπου μαθητρίας. Αἱ τοῦ παρθεναγωγείου ἐξετάσεις παρίστανται ἐπίσης ὑπὸ λαμπρὰ χρώματα καὶ ὡς δικαιώσασαι τὰς προσδοκίας τῶν γονέων· προστίθεται μόνον ὅτι αἱ ἀπουσίαι τῶν μαθητριῶν ἦσαν πλείους ἢ αἱ τῶν ἀρρένων. Οἱ μισθοὶ τῶν διδασκουσῶν ἀνέβησαν κατὰ τὴν περιγραφομένην σχολικὴν

Digitized by Google

περίοδον εἰς 17,300 γρόσια. Μετὰ τὸν λεπτομερῆ δὲ κατάλογον τῶν εἰσοδημάτων καὶ πόρων τῶν ἐν Σινώπῃ ἐκπαιδευτηρίων, οὓς εὑρίσκει ἀνεπαρκεῖς ὁ κ. Λαναρᾶς ἐν περιπτώσει καθ' ἣν οἱ Σινωπῖται ἤθελον ἀποπειραθῇ νὰ βελτιώσωσι τὴν ἐκπαίδευσίν των, μνημονεύει καὶ τῆς μικρᾶς βιβλιοθήκης τῆς σχολῆς περιεχούσης τὸ πλεῖστον φιλολογικὰ καὶ θεολογικὰ βιβλία, πρὸς δὲ καὶ τρία χειρόγραφα ἐπὶ μεμβράνης Εὐαγγέλια καὶ τελευτᾷ ἀναγγέλλων ἡμῖν ὅτι καὶ ἀρχαιολογικόν τι μουσεῖον ἤρξατο συνίστασθαι ἐν Σινώπῃ περιέχον μέχρι τοῦδε εὑρήματα, ὧν ἡ ἔρευνα τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἐπιτροπῇ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, ὡς γνωστόν, ἀνατίθεται.

Οἱ ἐφοροεπίτροποι τῆς κοινότητος Ἰνεπόλεως ἐπέστειλαν ἡμῖν τὸν παρελθόντα Σεπτέμβριον ἐκτιθέντες ὅτι μέχρι τοῦδε μόλις συνετήρουν ἀλληλοδιδακτικὸν σχολεῖον ἔν τινι σκοτεινῷ καὶ σεσαθρωμένῳ οἰκήματι· συναισθανόμενοι δὲ τὴν ἀνάγκην συστάσεως μὲν παρθεναγωγείου, βελτιώσεως δὲ τῆς τῶν ἀρρένων σχολῆς, ἐφιλοτιμήθησαν καὶ πέραν τῶν ὑλικῶν αὐτῶν δυνάμεων νὰ ἐγείρωσιν οἰκοδομὴν ἀρκούντως εὐρεῖαν, ὥστε εἰς δύο διῃρημένη τμήματα νὰ περιλαμβάνῃ τήν τε ἑλληνο-ἀλληλοδιδακτικὴν σχολὴν καὶ τὸ παρθεναγωγεῖον· καὶ ἡ μὲν πρώτη συντηρεῖται μετὰ πολλῆς δυσκολίας, τὸ δὲ δεύτερον ἔμενε κλειστόν, ὅτε ἔγραφον ἐκεῖθεν, ἐλλείψει πόρων καὶ μέσων, ὧν τὴν ἀναπλήρωσιν ἐξαιτοῦνται παρὰ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου.

Εἷς φιλότιμος λόγιος διευθύνων τὴν σχολὴν τῆς ἐν Βιθυνίᾳ Τριγλίας, ὁ κ. Ἀποστολίδης, ἐπέστειλεν ἐσχάτως τῷ Συλλόγῳ μακρὰν ἔκθεσιν περὶ τῆς καταστάσεως τῶν παρ' αὐτῇ σχολείων, ἐν ᾗ μετὰ βραχεῖαν τοπογραφικὴν περιγραφὴν τῆς μικροπόλεως ταύτης ἀναφέρει ὅτι ἐν αὐτῇ ἐξ 700 μὲν ἑλληνικῶν, 50 δὲ τουρκικῶν συνισταμένῃ οἰκιῶν, δύο ὑπάρχουσι σχολεῖα, ἓν τῶν ἀρρένων καὶ ἕτερον τῶν θηλέων, ἐξ ὧν τὸ μὲν πρῶτον ἐκ τῶν συνήθων τυγχάνον δημοτικῶν σχολείων, ἔχον δὲ καὶ νηπιαγωγικὸν τμῆμα, φοιτᾶται ὑπὸ 300 παίδων καὶ διευθύνεται ὑπὸ ἐγχωρίου διδασκάλου βοηθουμένου καὶ ὑφ' ἑτέρων δύο, διατηρεῖται δὲ ἐκ προσόδων τῶν ναῶν καὶ ἐκ διδασκαλίας τραγῳδιῶν· τὸ δὲ δεύτερον, ἤτοι τὸ παρθεναγωγεῖον, διατηρούμενον δαπάναις τοῦ ἐνταῦθα Φιλανθρωπικοῦ Συλλόγου, εἰς τρία διῄρηται τμήματα, τὸ νηπιαγωγεῖον, τὸ προπαιδευτικὸν καὶ τὸ ἑλληνικόν. Καὶ ἐν μὲν τῷ νηπιαγωγείῳ φοιτῶσι περὶ τὰ 150 θήλεα νήπια, ἐν δὲ τῷ προπαιδευτικῷ, τρεῖς ἔχοντι τάξεις, περὶ τὰ 30 κοράσια, ἐν δὲ τῷ ἑλληνικῷ, δύο νῦν ἔχοντι τάξεις, περὶ τὰ 21. Μετὰ πολλῶν δὲ ἐπαίνων ἀναφέρων τήν τε καλὴν αὐτοῦ ῥύθμισιν καὶ τὰς σημαντικὰς προόδους τῶν μαθητῶν, ὀφειλομένας εἰς τὴν δόκιμον καὶ ἐπιτυχῆ διεύθυνσιν καὶ εἰς τὴν διδασκαλίαν τῶν ἐν αὐτῷ διδασκάλων, ἐξαίρει οὐχ ἧττον καὶ τὸν *Φιλανθρωπικὸν Σύλλογον* πλείστην ὑπὲρ αὐτοῦ τε καὶ τῶν λοιπῶν ἐν Βιθυνίᾳ ἰδιοσυντηρήτων αὐτοῦ νηπιαγωγείων καταβάλλοντα φροντίδα καὶ ἐπιμέλειαν περί τε τὸ σύστημα καρποφόρου διδασκαλίας καὶ τὴν ἐκλογὴν καταλλήλων διδασκάλων.

Περὶ δὲ προσόδων τὸν λόγον ποιούμενος προστίθησιν ὅτι τὰ σχολεῖα ταῦτα ἀφθόνους καὶ ἐπαρκεῖς ἠδύναντο ἔχειν τοὺς πόρους πρὸς ἀξιοπρεπῆ οὐ μόνον αὐτῶν ἀλλὰ καὶ καλῶς ἔτι κατηρτισμένης ἑλληνικῆς σχολῆς συντήρησιν, εἴπερ τὰ ἐκ τῶν δύο αὐτόθι κειμένων μονῶν εἰσοδήματα ἐκαρποῦτο τὸ κοινὸν ὥσπερ τὸ πάλαι, ὅτε, ἐκμισθουμένων αὐτῶν ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων οὐ μόνον αὐταῖς ἐπήρκουν, ἀλλὰ καὶ ἱκανὸν ποσὸν παρείχετο ἀμφοτέραις ταῖς σχολαῖς τῇ τε δημοτικῇ καὶ τῇ ὑπαρχούσῃ τότε ἑλληνικῇ. Ἀλλ' ἡ ἐν τῇ κτηματικῇ αὐτῶν διαχειρίσει ἐκκλησιαστικὴ ἐπέμβασις μέγιστον παρεμβάλλεται πρόσκομμα εἰς τὴν πρόοδον καὶ ἀνάπτυξιν αὐτῶν καὶ τὴν χρησιμοποίησιν τῶν ἐξ αὐτῶν προσόδων. Ἐνταῦθα δὲ γενικάς τινας ἐπιφέρων παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς πολλαχοῦ ἐπικρατούσης ἐκ μέρους τῶν πνευματικῶν ἀρχῶν ὀλιγωρίας καὶ ἀβελτηρίας εἰς τὰ ἀφορῶντα τὸ κοινὸν συμφέρον τοῦ ὑπὸ τὴν πνευματικὴν αὐτῶν διοίκησιν ποιμνίου καταλήγει τὸν λόγον συνιστῶν θερμῶς τῷ Συλλόγῳ ὅπως ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ *Φιλανθρωπικοῦ Συλλόγου* προνοήσῃ συντόνως περὶ τῆς ἐπαρχίας Προύσης, ἧς οἱ κάτοικοι τὸ πλεῖστον βαρβαρόφωνοι καὶ ἀμαθεῖς ὄντες εὐκόλως εἰς τὰς προσηλυτιστικὰς τῶν δυτικῶν ἐμπίπτουσι πλεκτάνας. Πρὸς παράδειγμα δὲ ἀναφέρει τὸ Δεμερδέσιον, ἐν ᾧ τὸ κέντρον τῶν μηχανροραφιῶν, καὶ τὴν ἐν Προύσῃ συνοικίαν *Καγίαμπασι*, ἐν ᾗ καὶ σχολεῖον διατηρεῖται τῆς προπαγάνδας καὶ οὐκ ὀλίγοι τῶν κατοίκων αὐτῆς ἐν βραχεῖ χρόνῳ προσηλυτίσθησαν. Ταῦτα δὲ λέγων ἐκφράζει συνάμα τὸν φόβον μήπως πάντας τοὺς ἐν Καγιαμπασίῳ ὁμογενεῖς

Digitized by Google

ἀπολέσῃ τὸ ἔθνος. Διὸ καὶ συνίστησι τὴν ἀπόλυτον ἀνάγκην τῆς ὑποστηρίξεως μὲν τῶν ἤδη ἐν Βιθυνίᾳ ὑπαρχόντων σχολείων, τῆς ἱδρύσεως δὲ καὶ ἄλλων πρὸς ἀποσόβησιν τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου. Ἐπειδὴ δὲ μέλημα τοῦ Συλλόγου κύριον, προστίθησιν, ἐστὶν ἡ τῶν γραμμάτων διάδοσις, ἀναγκαῖον νομίζει νὰ ἀναλάβῃ ὁ Σύλλογος τὴν τῶν σχολείων ἐπιμέλειαν καὶ ἐπιστασίαν, φροντίζων αὐτὸς περὶ παντὸς ἀφορῶντος τήν τε διοίκησιν καὶ διατήρησιν αὐτῶν συνεννοούμενος μετὰ τῶν Κοινοτήτων παρ' ὧν ταῦτα συντηροῦνται.

Ἡ ἔκθεσις τοῦ κ. Ἀποστολίδου ὀλίγας μόνον καὶ λίαν προσεκτικὰς κρίσεις περιέχουσα περὶ τῆς ἐνιαχοῦ ἀπαντωμένης ὀλιγωρίας τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν δὲν ἤθελε χορηγήσει ἡμῖν ἀφορμὴν σκέψεών τινων περὶ τούτου, ἂν δὲν εἴχομεν ὑπ' ὄψιν ἑτέραν ἔκθεσιν ἐξ ἄλλης ἑλληνικῆς κοινότητος, ἐν ᾗ προτείνεται καὶ ὑποστηρίζεται ὁ παντελὴς ἀπὸ τῶν ἐκπαιδευτικῶν πραγμάτων ἀποκλεισμὸς τῶν ἀρχιερέων. Ἀλλ' ἡ Ἐκπαιδευτικὴ Ἐπιτροπὴ δὲν νομίζει τοῦ παρόντος καιροῦ νὰ διατυπώσῃ ὁριστικήν τινα γνώμην περὶ τούτου, καὶ τοσούτῳ μᾶλλον ἀπέχει αὐτοῦ ὅσῳ ἀφ' ἑνὸς μὲν λεπτά τινα καὶ παρακεκινδυνευμένα ζητήματα δὲν ἐπιδέχονται λύσεις ἀποτόμους καὶ κατηγορηματικάς, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἐθνικὴ ἡμῶν παίδευσις ἔχει ἀνάγκην τοσούτων πρακτόρων, ὥστε δὲν δύναται ν' ἀποκλείσῃ τῶν ὑπὲρ αὐτῆς ἐνεργειῶν τάξεις ὁλοκλήρους, καὶ ἰδίως τὰς τάξεις ἐκείνας, αἵτινες, τό γε νῦν ἔχον, ἀντιπροσωπεύουσι μὲν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τὴν ἐθνικότητα ἡμῶν, συγκροτοῦσι δὲ τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν τῶν ἐθνικῶν ἡμῶν δυνάμεων καὶ ὑπὸ τὴν ἰδιότητα ταύτην παρίστανται ἐνώπιον τῆς πολιτικῆς ἀρχῆς ἐξαιτούμεναι τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ἡμετέρων ἐθνολογικῶν ἢ ἐκπαιδευτικῶν ἀναγκῶν.

Ἀπόκειται εἰς τὰς τάξεις ἐκείνας νὰ ἐκτιμήσωσι δεόντως τὸν ὑψηλὸν αὐτῶν προορισμὸν καὶ διὰ τῆς ἀπαιτουμένης δραστηριότητος νὰ ἀνταποκριθῶσιν εἰς τὰς πολυειδεῖς κατὰ τοὺς ἐνεστῶτας καιροὺς ἀπαιτήσεις τοῦ ἡμετέρου ἔθνους. Οἱ ἐκ τῶν τάξεων τούτων μὴ ἐννοοῦντες τὴν ἐντολὴν των ἀποκλείουσιν αὐτοὶ ἑαυτοὺς τοῦ τε ἐθνικοῦ καὶ ἐκπαιδευτικοῦ ἡμῶν ἀγῶνος, περὶ ὃν συγκεντροῦνται σήμερον ἅπασαι αἱ ἐνέργειαι, ἅπασα, δυνατὸν εἰπεῖν, ἡ ἡμετέρα ὕπαρξις. Οἵ τε κεντρικοὶ καὶ ἐπαρχιακοὶ Σύλλογοι ὀφείλουσιν ἀπαρεγκλίτως πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτῶν νὰ βαδίζωσιν, ἐν δὲ τῷ διηνεκεῖ αὐτῶν ἐνθουσιασμῷ νὰ μὴ παύωσιν ὑποτιθέντες ὅτι εἶναι ἀδύνατον ψυχὴ ζῶσα ἑλληνικὴ νὰ ἐπιτρέπῃ σήμερον εἰς ἑαυτὴν τὴν ἐλαχίστην ὀλιγωρίαν περὶ τὰ τῆς ἐθνικῆς ἐκπαιδεύσεως, διότι ἂν ἐπὶ μίαν μόνην στιγμὴν ὑποθέσωμέν τινα, εἰς οἱανδήποτε τάξιν ἀνήκοντα, Ἕλληνα ἀδιαφοροῦντα κατὰ τὰς σημερινὰς περιστάσεις περὶ τὴν τῶν οἱωνδήποτε καθηκόντων αὐτοῦ ἐκπλήρωσιν, πρέπει νὰ ἀποδώσωμεν αὐτῷ ἐγκληματικὴν ἐνοχὴν ἴσην τῇ μᾶλλον ἐπονειδίστῳ προδοσίᾳ. Ἡ ἐξωτερικὴ αὕτη πεποίθησις θέλει πιθανῶς φιλοτιμήσει τοὺς ἧττον ἐπιμελῶς ἔχοντας πρὸς τὴν ἐπιτέλεσιν τῆς ἀνατεθειμένης αὐτοῖς ἐντολῆς καὶ θέλει χρησιμεύσει εἰς τὸν στενότερον ὅσον οἷόν τε σύνδεσμον πάντων τῶν ἐθνικήν τινα δύναμιν ἢ ἐκπαιδευτικήν τινα ἐνέργειαν διαχειριζομένων ἐν ἐποχῇ, καθ' ἣν οὐδὲ ἡ ἐλαχίστη ἲς τῶν πνευματικῶν ἡμῶν νεύρων ἤθελεν εἴσθαι ἄγονος καὶ περιττή, καθ' ἣν καὶ τοῦ μᾶλλον ἀσημάντου ἄκρου ἡ ἄσπλαγχνος ἀποτομὴ θὰ ἦτο ἐπαισθητὴ εἰς τὸ ἐθνικὸν ἡμῶν σῶμα. Ἀλλὰ ἡ ἐξωτερικὴ αὕτη πεποίθησις δὲν δύναται βεβαίως νὰ προβαίνῃ μέχρις ἐνόχου ὑποκρισίας, οὐδὲ θὰ δικαιώμεθά ποτε νὰ καλύπτωμεν ὑπὸ τὸν διαφανῆ αὐτῆς πέπλον ἀξιομέμπτους ἀναλγησίας ἀτόμων ἀνηκόντων εἰς τὰς τάξεις, ἃς ἐπιθυμοῦμεν εἰλικρινῶς καὶ συναρωγοὺς νὰ ἔχωμεν ἐν τοῖς ἐκπαιδευτικοῖς ἡμῶν ἀγῶσι καὶ ἐξ ἀφορμῶν συχνάκις ἡμῖν χορηγουμένων νὰ σεβώμεθα καὶ τιμῶμεν. Τὸν αὐστηρὸν ἀλλὰ καὶ δίκαιον τῆς κατακρίσεως πέλεκυν ἀπηνῶς ἑκάστοτε θέλομεν καταφέρει κατὰ τῶν ἐν τοῖς παροῦσι τοῦ ἔθνους καιροῖς οἱωνδήποτε ἀναισθήτων περὶ τὰ πράγματα τῆς ἐθνικῆς ἐκπαιδεύσεως· ἀλλὰ πρὶν ἢ δικάσωμεν, ὀφείλομεν ῥητὰ καὶ θετικὰ γεγονότα ὑπ' ὄψιν νὰ ἔχωμεν, ἐν δὲ τῇ περιπτώσει ἐξ ἧς ὡρμήθημεν εἰς τὰς σκέψεις ταύτας ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἀνακαλύπτομεν ἀντίφασίν τινα οὐχὶ ὅλως ἀναξίαν τῆς προσοχῆς ἡμῶν· διότι ὁ τὴν ἀνωτέρω μνησθεῖσαν λίαν αὐστηρὰν ἔκθεσιν σήμερον γράφων τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ, ὅστις βεβαίως ἐν τῷ ζήλῳ αὐτοῦ ἀγανακτεῖ κατὰ τῆς ὀλιγωρίας τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς, εἶχεν ἐπιστείλει ἡμῖν καὶ πέρυσιν, ἐν δὲ τῇ τοῦ παρελθόντος ἔτους ἐκθέσει του ἐκείνῃ μεθ' ὑπερβολικῶν ἐπαίνων ἐξῇρε τὰς μητροπολιτῶν τινων μερίμνας ὑ-

Digitized by Google

πέρ τῆς ἐθνικῆς ἐκπαιδεύσεως. Ὁ ἡμέτερος Σύλλογος λαβὼν συγχρόνως μετὰ τῆς περυσινῆς ἐκθέσεως καὶ ἄλλην ἀπὸ τῆς αὐτῆς χώρας σοβαρωτάτην ἔκθεσιν φιλοπόνου τινὸς καὶ φιλομούσου λογίου, οὗπερ τὴν αὐστηρὰν ἀκρίβειαν καὶ τὴν ἀμεροληψίαν ἀπὸ πολλοῦ ἤδη ἐγίνωσκε, καὶ ὅστις οὐχὶ τοσοῦτον εὐμενῶς ἔκρινε τὰς περὶ ἐκπαιδεύσεως φροντίδας τῶν αὐτῶν πνευματικῶν ἀρχόντων, ἐθεώρησέ πως ἔκτοτε ἐσπευσμένα τὰ ἐγκώμια τοῦ πρώτου, οὗπερ αἱ νεώτεραι σκέψεις ἤθελον φανῇ ἐπικυροῦσαι τοὺς κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος δισταγμοὺς τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς.

Μεταβαίνοντες τώρα εἰς τὴν τῶν νήσων ἐκπαιδευτικὴν κατάστασιν εὑρίσκομεν α') ἐπιστολὴν τῆς ἐφορίας τῶν σχολείων τοῦ Ἡρακλείου τῆς Κρήτης κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1876 πεμφθεῖσαν ἡμῖν, δι' ἧς διαβιβάζεται τῷ Συλλόγῳ ἀλφαβητάριον ἐκπονηθὲν ὑπὸ τοῦ ἑλληνοδιδασκάλου κ. Βιστάκη ἐπὶ τῇ βάσει τῆς νέας μεθόδου καὶ ζητεῖται ἡ γνωμοδότησις τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς, ἂν δηλ. κρίνῃ αὐτὸ ἄξιον ὅπως εἰσαχθῇ εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα· β') ἐπιστολὴν τοῦ ἐν Λήμνῳ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου *Ὁμονοίας* (κατὰ Σεπτέμβριον 1876) δι' ἧς ἀναγγέλλεται ἡμῖν ἡ σύστασις αὐτοῦ καὶ ζητεῖται ἡ ἠθικὴ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ὑποστήριξις, ἣν τοσούτῳ μᾶλλον ἀσμένως παρέχομεν, ὅσῳ οἱ γράφοντες ὑποδεικνύουσιν ὅτι πολλὰς ἔσχον δυσχερείας καὶ ἀντιπράξεις πρὸς εὐόδωσιν τοῦ ἔργου αὐτῶν, προελθούσας δυσυχῶς, ὡς ἐξ ἄλλων ἐγγράφων ἐκεῖθεν μανθάνομεν, ἀπὸ προσώπων ἅπερ συνήθως εἰσὶ τεταγμένα ὅπως φρουρῶσι καὶ ἐνισχύωσι πᾶσαν ἐνέργειαν ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἐκπαιδεύσεως· γ') ἐπιστολὴν τῆς ἐν Κων/πόλει φιλεκπαιδευτικῆς ἀδελφότητος *Νισύρου* (κατὰ Νοέμβριον 1876) ἀγγελλούσης ἡμῖν ὅτι ἱδρύθη ὅπως συντελέσῃ εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ διανοητικὴν διάπλασιν τῆς ἐν Νισύρῳ νεολαίας καὶ ἐξαιτουμένης τὴν ἀντίληψιν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, ὅστις τῷόντι ἀπὸ καρδίας εὔχεται τὴν προαγωγὴν αὐτοῦ καὶ φρονεῖ ὅτι οἱ ἐν ταῖς μεγαλοπόλεσι κάτοικοι ἐπαρχιῶν τινων δύνανται τῷόντι νὰ κατορθώσωσι διὰ τὴν ἐπίδοσιν τῆς ἐν αὐταῖς ἐκπαιδεύσεως πολλῷ πλείονα ἢ οἱ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἐκείναις διηνεκῶς οἰκοῦντες, διότι οἱ πρῶτοι εἶναι εἰς θέσιν πολλάκις καὶ μέσα οὐσιωδέστερα νὰ διαθέσωσι καὶ τὴν ἐκπαιδευτικὴν πρόοδον κανονικώτερον νὰ παρακολουθήσωσι· δ') καὶ τελευταίαν νησιωτικὴν ἐπιστολὴν ἀπαντῶμεν τὴν ἐκ Λεμησσοῦ τῆς Κύπρου, πρωτότυπον μέν, ἀλλὰ τῇ ἀληθείᾳ οὐχὶ ἀξιόμεμπτον διὰ τὸ εἶδος τῆς πρωτοτυπίας· αὕτη ἐπέμφθη ἡμῖν ὑπὸ τοῦ ἐν τῇ κωμοπόλει ἐκείνῃ Ἀναγνωστηρίου, ὅπερ ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν *Ἰσότης* διατελεῖ ἤδη ἐν τῷ βίῳ καὶ ἐνεργεῖ ἀπὸ δεκαετίας περίπου, ἀλλὰ τοῦ ὁποίου τὴν σύστασιν μόλις κατὰ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1876 ἀναγγέλλουσιν ἡμῖν οἱ ἐπίτροποι αὐτοῦ, ἀναβαλόντες, ὡς λέγουσι, νὰ πράξωσι τοῦτο ἐν δέοντι ἵνα μή τι θνησιγενὲς ἀναγγείλωσι, πρὶν ἢ τὰς παντοειδεῖς ὑπερβάλωσι δυσχερείας. Καὶ καθ' ὅσον μὲν ἀφορᾷ τὸν ἐσωτερικὸν καταρτισμὸν τοῦ σωματείου ἐκείνου ὑπὸ ὑλικὴν ἔποψιν εἶναι ἀρκούντως εὐάρεστος, διότι καὶ ἐφημερίδας ἱκανὰς ἔχει καὶ βιβλιοθήκην μικρὰν προσεκτήσατο· τῶν δὲ ὑπὲρ τῆς κοινωνίας ἐνεργειῶν αὐτοῦ ἐπελάβετο ἀμέσως μετὰ τὴν σύστασίν του διὰ τῆς καθ' ἑορτὴν παραδόσεως δημοσίων μαθημάτων καὶ διαλέξεων προτιθέμενον, καθ' ἃ ἔγραφον οἱ ἐπίτροποι αὐτοῦ κατὰ τὸν παρελθόντα Ἀπρίλιον, καὶ νυκτερινὰ μαθήματα νὰ διοργανώσῃ· ἀλλὰ οὐδὲν ἠδυνήθη, ὡς βεβαιοῦσιν αὐτοὶ οὗτοι, νὰ κατορθώσῃ διὰ τὴν πρακτικὴν καὶ ἀποτελεσματικὴν ἐνέργειαν τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς νεολαίας, καὶ πρὸς ἐπίτευξιν τούτου ἐπικαλεῖται τὴν τοῦ Συλλόγου ἡμῶν ὑποστήριξιν. Ἀλλ' ἵνα ἔτι μᾶλλον ἑλκύσῃ τὸ ἡμέτερον ἐνδιαφέρον τὸ σωματεῖον ἐκεῖνο, ὤφειλε νὰ φωτίσῃ ἡμᾶς περὶ τῆς ἐν Λεμησσῷ ἐκπαιδεύσεως, νὰ ἐκθέσῃ ἡμῖν τίνα καὶ πόσα σχολεῖα ὑπάρχουσι, πόσοι οἱ μαθητευόμενοι καὶ τὰ τοιαῦτα.

Ὁπωσδήποτε, ἡ Ἐκπαιδευτικὴ τοῦ Συλλόγου Ἐπιτροπὴ ἐπαινοῦσα τὸν ζῆλον μεθ' οὗ τὸ ἀναγνωστήριον ἐκεῖνο ἐργάζεται, κατὰ τὰ ἐνόντα, πρὸς πνευματικήν τινα καὶ ἠθικὴν βελτίωσιν τῶν ἐν Λεμησσῷ ὁμοεθνῶν ἔτι θερμότερον συγχαίρει τοῖς ἐπιτρόποις αὐτοῦ διανοηθεῖσι τὴν διοργάνωσιν νυκτερινῶν μαθημάτων. Τὸ σύστημα τοῦτο κατὰ ὡρισμένην τινὰ μέθοδον ἐφαρμοζόμενον παρ' ἁπάσαις ταῖς ἑλληνικαῖς τῆς αὐτοκρατορίας Κοινότησιν ἤθελεν ἀποφέρει ἀγλαοτάτους καρπούς, καὶ ἂν οἱ πανταχοῦ διεσπαρμένοι λόγιοι, ἐπιστήμονες ἢ καὶ ἁπλῶς διδάσκαλοι κατώρθουν κατὰ ῥητὰς τῆς ἑβδομάδος ἑσπέρας, ἢ μᾶλλον καθ' ἑκάστην ἑσπέραν

Digitized by Google

καὶ κατὰ μίαν ἢ δύο ὥρας τῆς κυριακῆς νὰ συναγείρωσι τὰ τέκνα τοῦ λαοῦ, τὰ μὴ ἔχοντα τὸν καιρὸν καὶ τὰ μέσα νὰ φοιτῶσιν εἰς τὰ τακτικὰ σχολεῖα, νὰ διδάσκωσιν αὐτοῖς, συνήθως ἐπάγγελμά τι μετερχομένοις, πρακτικά τινα μαθήματα καὶ νὰ ἀσκῶσιν αὐτὰ περὶ τὴν ἀνάγνωσιν, τὴν γραφὴν καὶ τὴν ἀριθμητικήν, περὶ τὴν πραγματολογίαν, τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν γεωγραφίαν (τοὐλάχιστον τὴν ἐθνικὴν) καὶ περὶ τὴν ἰχνογραφίαν, θὰ κατέβαλλον τὰ θεμέλια βασίμου καὶ ὑγιοῦς ἀνατροφῆς καὶ θὰ παρεῖχον οὕτω τῇ ἑλληνικῇ κοινωνίᾳ πολλῷ σπουδαιοτέρας πολλάκις ἐκδουλεύσεις ἐκείνων ἃς παρέχουσιν ἐνίοτε αἱ μὴ περὶ ῥητὰ καὶ συνεχῆ ζητήματα πραγματευόμεναι δημόσιαι διαλέξεις. Οὐδαμῶς ἐννοοῦμεν νὰ ψέξωμεν ταύτας· ἀλλὰ πεποίθαμεν καὶ φρονοῦμεν ὅτι τὰ κατὰ τόπους ἐκπαιδευτικὰ σωματεῖα καὶ ἰδίως αἱ λέσχαι καὶ τὰ ἀναγνωστήρια δύνανται χρησιμώτατα εἰς τὸ ἔθνος ν' ἀποβῶσιν, ἂν ἐπὶ τὸ πρακτικώτερον διοργανώσωσι καὶ διευθύνωσι τὰς πάντως ἀξιεπαίνους αὐτῶν μερίμνας.

Διὰ τῶν ὑποθηκῶν τούτων, εἰς ἃς ὡρμήθημεν ἐκ τοῦ τελευταίου τῶν ὑπ' ὄψιν ἡμῶν ἐγγράφων, ἠθέλομεν ἴσως καταλήξει τὸν πρῶτον τοῦτον κατὰ τὴν ἐνεστῶσαν συλλογικὴν περίοδον ἔλεγχον τῆς ἐν τῇ ὀθωμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ ἐκπαιδευτικῆς τοῦ ἔθνους ἡμῶν καταστάσεως, ἂν δὲν ᾐσθανόμεθα τὴν ἀνάγκην νὰ διαβιβάσωμεν τοῖς διαφόροις ἐν ταῖς ἐπαρχίαις φιλεκπαιδευτικοῖς σωματείοις καὶ ἄλλας τινὰς εἰσηγήσεις, δι' ὧν, ὡς νομίζομεν, ἀποτελεσματικωτέρα ἤθελεν ἀποβῆ ἡ φιλότιμος αὐτῶν ἐργασία. Γνωστὴ ἤδη τοῖς πᾶσιν ἐγένετο ἡ ἀποτυχία τῆς τέως ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐπικρατούσης ἀλληλοδιδακτικῆς μεθόδου καὶ ἡ λυπηρὰ ἐκείνη ἀπώλεια τοῦ χρόνου, ἣν ὑφίστατο ἡ σπουδάζουσα νεολαία μεταβαίνουσα ἀπὸ τῶν ἀλληλοδιδακτικῶν εἰς τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα ἐντελῶς σχεδὸν ἀκατάρτιστος περὶ τὴν κυριωτάτην τῇ παιδικῇ ἡλικίᾳ προπαρασκευήν, ἥτις ἐστὶν ἡ ἐξέγερσις τῆς περιεργείας, τοῦ πρὸς τὴν μάθησιν πόθου καὶ τῆς πρὸς ἐξήγησιν τῶν αἰσθητῶν ἀντικειμένων καὶ τῶν φυσικῶν φαινομένων ὁρμητικῆς διαθέσεως. Ἡ ἔλλειψις τῆς προπαρασκευῆς ταύτης συνοδευομένη μὲ τὴν ἀποστήθισιν μαθημάτων ὅλως ἀκαταλήπτων ἀνέπτυσσε συνήθως παρὰ τοῖς παισὶ τὸν φόβον τῶν γραμμάτων καὶ τὴν ἀηδίαν πρὸς τὸ σχολεῖον, οὐδαμῶς δὲ ἐνίσχυε τὸν ἔρωτα πρὸς ἐκμάθησιν τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν γλώσσης, διότι, ἀφ' ἑνὸς μὲν οἱ ὀχληροὶ ταύτης τύποι παρίσταντο ὡς ὁ κύριος σκοπός, καὶ ἑπομένως ὡς τὸ φόβητρον, τῆς πρώτης παιδεύσεως, ἀφ' ἑτέρου δὲ οἱ μαθητευόμενοι ἐστεροῦντο τοῦ κραταιοῦ ἐκείνου ἐλατηρίου, τῆς πρὸς ἔρευναν τῶν πραγμάτων ὀρέξεως, ἥτις ἀσκοῦσα εὐθὺς ἐκ τῶν πρώτων αὐτῆς βημάτων τὴν διανοητικὴν ἐνέργειαν παράγει συνάμα παρὰ τῷ οὑτωσὶ ἀσκουμένῳ καὶ τὴν ζωηρὰν ἐπιθυμίαν ὅπως προσοικειώσηται τὰς διαφόρους ἐξωτερικὰς μορφάς, δι' ὧν ἐπιτυχῶς καὶ κομψῶς παρίστανται αἱ προσκτώμεναι ἔννοιαι. Εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀποβλέπει μόνον ἡ νέα μέθοδος τῆς κατωτέρας παιδεύσεως, ἥτις ἐρειδομένη ἐπὶ τοῦ συνδυασμοῦ τῆς νηπιαγωγικῆς καὶ συνδιδακτικῆς προπαρασκευῆς εἰσάγει τὰς ἐννοίας καὶ τὰς ἐκδηλούσας αὐτὰς λέξεις καὶ φράσεις εἰς τὴν μνήμην συγχρόνως καὶ τὴν διάνοιαν τῶν μαθητευομένων καὶ διεγείρει τὸν πόθον τῆς τε γλώσσης καὶ τῆς γνώσεως τῶν πραγμάτων.

Ἡ ἐν ἀπωτάταις τισὶ γωνίαις τῆς αὐτοκρατορίας σύστασις τοιούτων κατὰ τὴν νέαν μέθοδον προπαιδευτηρίων μαρτυρεῖ ἀριδήλως ὅτι ἀρκούντως κατενοήθη ἡ διαφορὰ αὐτῆς πρὸς τὴν παλαιάν, καὶ ἡ ἐν πολλαῖς ἐκθέσεσιν ἀπαντωμένη ὑπόσχεσις περὶ προσεχοῦς αὐτῆς ἐφαρμογῆς ἢ ἡ μετὰ ἀγαλλιάσεως ἀγγελία περὶ τῆς ἀρξαμένης ἤδη ἐφαρμογῆς αὐτῆς παρὰ ταύτῃ ἢ ἐκείνῃ τῇ κωμοπόλει καταδεικνύει ὅτι μετ' οὐ πολὺ ἅπασα ἡμῶν ἡ κατωτέρα ἐθνικὴ παίδευσις, ὡς ἐπὶ στερροῦ βάθρου, ἐπὶ τοῦ πρακτικοῦ καὶ γονίμου τούτου νεωτέρου συστήματος ἱδρυθήσεται. Ἀλλ' ἐπιτραπήτω ἡμῖν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἔν τισιν ἐπαρχίαις δυναμέναις νὰ πράξωσι τοῦτο προσεδοκῶμεν νὰ ἴδωμεν πολλῷ τάχιον ἐξοβελιζομένας τὰς ματαιοσχόλους ἀποστηθικὰς μεθόδους καὶ ἐγκαινιζόμενα τὰ νέα συστήματα. Οὕτω π. χ. ἐν τῇ περιφερείᾳ Ῥαιδεστοῦ, ἐφ' ἣν ἀφθόνους τὰς φιλοτίμους αὐτοῦ μερίμνας ἐπεδαψίλευσεν ὁ φερώνυμος αὐτῆς Θρᾳκικὸς Φιλεκπ. Σύλλογος, ἀπαντῶμεν εἰσέτι κατὰ τὸ πλεῖστον ἐπικρατοῦσαν τὴν ἀλληλοδιδακτικήν, ἐνῷ ἀπὸ κοινοτήτων κωμοπόλεων τινων τῆς περιφερείας ἐκείνης, ἱκανὸν ἑλληνικὸν πληθυσμὸν ἐχουσῶν, ἠδυνάμεθα νὰ περιμείνωμεν οὐχὶ μόνον στατιστικὰς μείζονα ἀριθμὸν μαθητῶν παριστώσας, ἀλλὰ καὶ τὴν κατάργησιν μὲν τῶν ἀλ-

Digitized by Google

ληλοδιδακτικῶν σχολείων, τὴν σύστασιν δὲ νηπιαγωγείων καὶ συνδιδακτικῶν. Ἡ ἔλλειψις καταλλήλων βιβλίων δὲν δύναται πλέον σήμερον νὰ ἀντιταχθῇ ὑπὸ τῶν κοινοτήτων καὶ τῶν διδασκάλων ὡς ἰσχυρὰ ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τοῦ καθεστῶτος δικαιολόγησις, διότι εὐτυχῶς ταῦτα ὁσημέραι αὐξάνουσι καὶ πολλαπλασιάζονται ἐν τῇ ἐκπαιδευτικῇ ἡμῶν γραμματολογίᾳ. Ἀλλὰ πλὴν τῆς ὑπομνήσεως ταύτης ἀναγκαζόμεθα καὶ ἄλλην λεπτοτέραν μέν πως ἀλλ' ἀπὸ ἀδελφικῶν σπλάγχνων ἐξερχομένην νὰ ἀνακοινώσωμεν τοῖς διαφόροις ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἐθνικοῖς ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως σωματείοις καὶ ταῖς ἐν αὐταῖς ἑλληνικαῖς κοινότησιν. Ὁ ἡμέτερος Σύλλογος ἀναλαβὼν προθύμως ἀλλὰ καὶ ὅσον αἱ δυνάμεις αὐτοῦ ἐπιτρέπουσι νὰ ὑποστηρίζῃ τὰ ἄπορα σχολεῖα καὶ καθόλου νὰ ἐφορεύῃ μὲν ἀπὸ ἀνωτάτης περιωπῆς τῆς ἐθνικῆς ἐκπαιδεύσεως νὰ παρέχῃ δὲ τοῖς δᾳδούχοις καὶ μύσταις αὐτῆς πᾶσαν ἠθικὴν ἀρωγὴν καὶ πάσας τὰς συντελούσας πρὸς τοῦτο καθοδηγίας οὐδαμῶς ἐννοεῖ νὰ συγκεντρώσῃ καὶ ἀπορροφήσῃ ἐν ἑαυτῷ ὁλόκληρον τὴν πνευματικὴν τοῦ ἔθνους ἐνέργειαν, οἱονεὶ τὰ νήματα μηχανῶν τινων πολλαχοῦ κατεσπαρμένων εἰς χεῖρας αὐτοῦ κατέχων. Ἡ κοινοτικὴ ἐνέργεια καὶ ἡ ἀνεξάρτητος τοῦ ἐπαρχιακοῦ πνεύματος ἀνάπτυξις ἀποτελεῖ μὲν τὴν δόξαν τοῦ ἡμετέρου ἔθνους θεωρεῖται δέ, καὶ δικαίως, ὡς τὸ κραταιότερον ὀχύρωμα πάσης οἱασδήποτε πνευματικῆς καὶ ἐθνολογικῆς δραστηριότητος, ὅταν τὴν κοινοτικὴν ταύτην ἐνέργειαν καὶ τὴν τοῦ ἐπαρχιακοῦ πνεύματος ἀνεξαρτησίαν ἠθικῶς ἐνισχύῃ καὶ διὰ τῶν καταλλήλων γενικῶν εἰσηγήσεων διευθύνῃ εὐγενής τις ἰδέα καὶ ἀδελφικὴ ἀπὸ ὡρισμένου κέντρου διεύθυνσις. Ἄνευ τῆς ἀνεξαρτησίας ταύτης καὶ ἄνευ τῆς τάσεως πρὸς τὴν ἰθαγενῆ ἐνέργειαν καὶ ἄνευ τῆς ἀναπτύξεως τῶν κατὰ τόπους ἠθικῶν καὶ ὑλικῶν πόρων, τί ἤθελεν ἀποβῇ ἡ ἐθνικὴ λ. χ. ἐκπαίδευσις ἐν περιπτώσει, καθ' ἣν ἔκτακτοι περιστάσεις ἢ ἀνθρώπινοι τῶν ἐν τῷ κέντρῳ προσώπων περιπέτειαι ἤθελον ἐξασθενίσει αὐτό; Ἡ συγκέντρωσις δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀποτελεσματικὴ ἢ ὅταν περιορίζηται ἐντὸς τοῦ κύκλου ἐκείνου ὃν ὑπερβαίνουσα ἤθελε καταστήσει τοὺς μετ' αὐτῆς συνδεομένους ἁπλᾶ ἄψυχα ὄντα, ἤθελεν ἐθίσει αὐτοὺς εἰς ταπεινωτικὴν καὶ ἀναξίαν δι' ἀρρενωποὺς ὑπάρξεις ἐξάρτησιν ἢ ἤθελε στειρεύσει τὴν πολύτιμον πηγὴν τῆς γενναίας ἀτομικῆς καὶ κοινοτικῆς ἐνεργείας, παρακωλύουσα τὴν παρὰ τοῖς διαφόροις τοῦ ἔθνους ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τέκνοις καὶ σωματείοις ἀνάπτυξιν εὐγενῶν αἰσθημάτων. Ἐκ τῶν σκέψεων τούτων ἡ Ἐκπαιδευτικὴ Ἐπιτροπὴ ὁρμωμένη νομίζει καθῆκον αὐτῆς νὰ ὁμολογήσῃ δημοσίᾳ ὅτι ἐπεθύμει νὰ βλέπῃ ἔν τισιν ἐκ τῶν ἐπαρχιακῶν Συλλόγων καὶ κοινοτήτων ἐγγράφοις γλῶσσαν μὲν πολλῷ ἀξιοπρεπεστέραν, αἰτήσεις δὲ καταδεικνυούσας ὅτι τὴν ὑλικὴν ἡμῶν ἀρωγὴν ἐπικαλοῦνται, ἀφοῦ πράγματι ἐξήντλησαν οἱ αἰτοῦντες τοὺς ἰδίους αὐτῶν πόρους, ἢ ὅτι ἀληθῶς παντάπασιν αὐτῶν ἀμοιροῦσιν. Ὁ ἡμέτερος Σύλλογος μετὰ ἐγκαρδίου στοργῆς ὑποστηρίζων μὲν τὴν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἐθνικὴν παίδευσιν, ὅπου ἐκ τῶν ἰδίων αὐτῆς πόρων ὁρμηθεῖσα προσκόπτει ἕνεκα τῆς μικρότητός των, χορηγῶν δὲ τὴν ὅλην αὐτῆς ὕπαρξιν, ὅπου ἄνευ τῆς ἀρωγῆς αὐτοῦ θὰ ἦτο ἐντελῶς ἀδύνατος καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ ἰδέα τῆς ἱδρύσεως σχολείου ἢ παρθεναγωγείου, δὲν ἔχει ὅμως προορισμὸν ἢ τὴν μέχρις ἐνοχῆς ἀξιόμεμπτον ὀλιγωρίαν νὰ ἀνταμείβῃ ἢ τὴν ἐπαιτικὴν διάθεσίν τινων, δυναμένων ν' ἀποφύγωσι τὸ τὴν χεῖρα ἐκτείνειν, νὰ ἐνθαρρύνῃ. Ἔστωσαν δὲ βέβαιαι αἵ τε κοινότητες καὶ τὰ ἐκπαιδευτικὰ σωματεῖα τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ὁμοεθνῶν ὅτι ὁ ἡμέτερος Σύλλογος τόσῳ μᾶλλον προθύμως θέλει αὐτὰ περιπτύσσεσθαι ὅσῳ ὑπερηφανότερον μὲν θέλει βλέπει διατηρούμενον τὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρα, ἧττον δὲ ἐκπίπτουσαν τὴν εὐγενῆ πρὸς τὰς θυσίας διάθεσιν, καὶ ὅσῳ ὑψηλοφρονεστέραν θὰ ἀπαντᾷ ἐν τοῖς ἐγγράφοις αὐτῶν γλῶσσαν. Ἡ σφαῖρα ἐφ' ἧς καὶ ὁ ἡμέτερος Φιλολογικὸς καὶ οἱ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἐκπαιδευτικοὶ Σύλλογοι καὶ ἅπασαι αἱ ἐν τῇ ὀθωμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ ἑλληνικαὶ κοινότητες διαιτῶνται καὶ δρῶσιν εἶναι ὁ ἱερὸς ἐκεῖνος χῶρος ὃν ἐπὶ ὀλίγας μόνον τοῦ ἡμερονυκτίου ἡμῶν ὥρας καλλιεργοῦμεν, ἀλλ' εἰς τὸν ὁποῖον ὀφείλομεν προσέρχεσθαι κεκαθαρμένοι μὲν τὴν ψυχὴν φέροντες δὲ διάνοιαν ἱκανὴν δι' ἑνὸς αὐτῆς ὀξέος συνάμα καὶ τηλεσκόπου βλέμματος νὰ περιλάβῃ τὰς ἐκ τοῦ παρελθόντος παρακελεύσεις, τὰς τοῦ παρόντος ἀπαιτήσεις καὶ τὰς τοῦ τοιοῦδε ἢ τοιοῦδε μέλλοντος πιθανότητας. Καὶ ἀδύνατος μὲν τῷ ἀνθρώπῳ ἡ ἀπόλυτος ψυχικὴ ἀγνότης, ἀσθενὴς δὲ ὁ νοῦς ὥστε ἐπὶ ἀπεράντους πνευματικῆς ἐνεργείας ἐκ-

Digitized by Google

τάσεις ἀρκέσαι. Οἱ τὸν κανονισμὸν τοῦ ἡμετέρου σωματείου νομοθετήσαντες προσεπάθησαν νὰ θεραπεύσωσιν ὅσον οἷόν τε τὴν ἀνθρωπίνην ταύτην ἀτέλειαν, ὁρίσαντες διὰ μὲν τοῦ 70 αὐτοῦ ἄρθρου ὅτι οὐδεμία χορηγεῖται ὑποστήριξις καὶ συνδρομὴ εἰς ὑπάρχοντα σχολεῖα, «ἂν μὴ αἱ ἐφορίαι αὐτῶν προαποστείλωσιν ἔκθεσιν περὶ τῆς πνευματικῆς καὶ οἰκονομικῆς αὐτῶν καταστάσεως ἐπικεκυρωμένην ὑπὸ τῆς ἐπιτοπίου ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς ἢ τῆς Δημογεροντίας», διὰ δὲ τοῦ ἄρθρου 71 ὅτι «ὁ Σύλλογος πρὸς γνῶσιν ἀκριβεστέραν τῆς ἠθικῆς καὶ διανοητικῆς καταστάσεως τῶν ἡμετέρων ἐν ταῖς ἐπαρχίαις αἰτεῖ πληροφορίας παρὰ τῶν Συλλόγων ἢ τῶν ἐν ἐκείναις ταῖς χώραις μελῶν αὐτοῦ ἢ παρ' ἄλλων καταλλήλων προσώπων». Ἡ τῶν ἄρθρων τούτων ἐφαρμογὴ ἀποτελεῖ ἀπὸ πενταετίας ἤδη τὴν βάσιν τῶν τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς ἐργασιῶν· ἀλλὰ δυστυχῶς αἱ ἔξωθεν ἀπευθυνόμεναι ἡμῖν πληροφορίαι περὶ τῆς ἠθικῆς καὶ διανοητικῆς καταστάσεως τῶν ἡμετέρων δὲν παριστῶσιν ἀκόμη σύνολον ἐν ᾧ ὡς ἐν κατόπτρῳ νὰ δυνάμεθα ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἀκριβῶς νὰ καθορῶμεν πῶς ἔχουσι τὰ ἡμέτερα καὶ ἐν τῇ τελευταίᾳ ἀκόμη γωνίᾳ. Διότι τινὲς μὲν τῶν Συλλόγων ἠμέλησαν ν' ἀποστείλωσιν ἡμῖν ἀκριβῆ διαγράμματα τῆς ἐκπαιδευτικῆς τῶν ἐν αἷς κεῖνται Κοινοτήτων καταστάσεως, ἄλλαι δὲ διαφωτίσασαι ἅπαξ ἡμᾶς δι' ἀκριβῶν καὶ μετὰ φιλοπονίας κατειργασμένων διαγραμμάτων δὲν ἐξηκολούθησαν ἔπειτα τακτικῶς καὶ ἐνιαυσίως νὰ ἀνακοινῶσιν ἡμῖν τὰς ἐν τῷ μεταξὺ τυχὸν γενομένας ἀλλοιώσεις, ἂν οὐχὶ περὶ τὸν πληθυσμὸν τῶν κατοίκων, διότι οὗτος βεβαίως δὲν ὑφίσταται σπουδαίας τροποποιήσεις ἐν βραχεῖ διαστήματι χρόνου, ἀλλὰ περὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν μαθητευομένων, περὶ τὰς τύχας τῶν διαφόρων σχολείων, περὶ τὰς βελτιώσεις τῶν διδακτικῶν μεθόδων καὶ περὶ τὰς αὐξήσεις ἢ τὰς μειώσεις τῶν πόρων. Τὰ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἐκπαιδευτικὰ σωματεῖα καὶ αἱ ἐφορίαι τῶν κατὰ τόπους Συλλόγων δύνανται, νομίζομεν, νὰ κατασταθῶσι συντελεστικώτεραι εἴς τε τὸν ὑπὸ πάντων ἡμῶν ἐπιδιωκόμενον γενικὸν σκοπὸν καὶ εἰς τὴν εὐόδωσιν τῶν κατ' ἰδίαν ἐκπαιδευτηρίων ἐὰν ἐμβριθῶς μελετήσωσι καὶ βαθέως κατανοήσωσι τὴν ἀνάγκην τοῦ στενοῦ ἠθικοῦ συνδέσμου, ὅστις δὲν κατορθοῦται ἢ ὅταν μεθ' ἁπάσης τῆς δυνατῆς ἀκριβείας καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν διαβιβάζωνται αἱ ἀνήκουσαι ἐκπαιδευτικαὶ πληροφορίαι εἰς τὸν ἡμέτερον Σύλλογον, ὑπὸ τούτου δὲ δὶς τοῦ ἔτους τακτικῶς ἀνακοινῶνται σύμπασαι ὁμοῦ προσηκόντως διευθετημέναι εἰς ὅλας συνάμα καὶ εἰς ἑκάστην.

Τὸ ἔργον τοῦτο ὅσον πολύμοχθον ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται, τοσοῦτον ἁπλοῦν ἀποβαίνει, ὅταν ἀναλογισθῇ τις ὅτι ἅπαξ μόνον οἱ ἐπαρχιακοὶ Σύλλογοι καὶ αἱ ἐφορίαι θὰ καταβάλωσι πλείονας ὁπωσοῦν μόχθους πρὸς μόρφωσιν τῶν διαγραμμάτων αὐτῶν, οὐδὲν ἄλλο ἔχουσαι ἀκολούθως νὰ πράττωσιν ἢ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πρώτων διαγραμμάτων νὰ πέμπωσιν ἐνιαυσίως τὰς περὶ μικρᾶς ἢ μεγάλης ἢ καὶ οὐδεμιᾶς ἀλλοιώσεως αὐτῶν πληροφορίας. Ἄτοπον ἴσως ἤθελεν εἶσθαι νὰ ὑπομνήσωμεν ἐνταῦθα τὴν ψυχικὴν ἐκείνην ἀγνότητα, περὶ ἧς ἀνωτέρω τὸν λόγον ἐποιησάμεθα, διότι, πεποίθαμεν, αἱ ἐφορίαι ἢ οἱ Σύλλογοι οἱ τὰς πληροφορίας ἡμῖν πέμψοντες κατανοοῦσι καὶ γινώσκουσιν ὅτι ἡ διὰ τῶν πληροφοριῶν αὐτῶν διαφώτισις τὸ ἔθνος ἅπαν ἔχουσα ὡς σκοπὸν καὶ ἐπὶ εὐρείας ἀποβλέπουσα ἠθικὰς διαστάσεις δὲν θέλει περιπλέκεσθαι μετ' ἄλλης φύσεως ζητημάτων, οὐδὲ θέλει ἐπηρεάζεσθαι ὑπὸ σκέψεων, αἵτινες ἤθελον τείνει νὰ παραμορφώσωσι τὴν οἰκονομολογικὴν θέσιν τῶν ἡμετέρων Κοινοτήτων. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι τὴν συχνὴν ἐν ταῖς ἐπαρχιακαῖς ἐκθέσεσιν ἀνάμνησιν τοῦ δημοσθενείου «δεῖ δὴ χρημάτων» πληρέστατα δικαιολογουμένην θέλει εὕρει πᾶς ἀναλογιζόμενος ὅτι κατὰ τοὺς ἡμετέρους καιροὺς ἄφθονα ἐπιδαψιλευόμενα τῇ κατωτέρᾳ καὶ μέσῃ παιδεύσει τὰ ἰδιωτικὰ βαλάντια τῶν ἐν ταῖς πεπολιτισμέναις ἐπικρατείαις μεγάλων εὐεργετῶν καὶ ἀφειδῶς πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν δαπανῶντα τὰ τῶν κυβερνήσεων ταμεῖα μόλις ἐπαρκοῦσιν εἰς τὰς πολυειδεῖς ἀνάγκας τῆς τοιαύτης παιδεύσεως. Ἀλλὰ ὅταν οἱ ἐπαρχιακοὶ Σύλλογοι καὶ αἱ κατὰ τόπους ἐφορίαι καθ' ἣν στιγμὴν ἐπικαλοῦνται ἡμῖν τὸν Δημοσθένην καταδεικνύωσι συνάμα δι' ἐνιαυσίας τακτικῆς καὶ συστηματικῶς βαινούσης ἐργασίας ὅτι κατανοοῦσι βαθέως τὴν μεγάλην ἐθνικὴν σημασίαν τῆς πνευματικῆς ἐπόψεως τῆς ἐργασίας ταύτης, ὅταν δι' ἐνδελεχοῦς καὶ μεθοδικῆς ἠθικῆς συνεννοήσεως κατ' ἔτος ἀνακινῆται μὲν τὸ ἐνδιαφέρον παντὸς ὁμοεθνοῦς ὑπὲρ τῆς πνευματικῆς καταστά-

Digitized by Google

σεως οἱασδήποτε καὶ τῆς ἐλαχίστης ἑλληνικῆς κοινότητος, ἀνανεῶνται δὲ κατὰ μικρὰς περιόδους διὰ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου αἱ ἀδελφικαὶ ἐν ἐκπαιδευτικῇ δραστηριότητι σχέσεις τῶν διαφόρων ἑλληνικῶν κοινοτήτων, ὅταν ἐν ἑνὶ λόγῳ ἡ οἱαδήποτε πρόοδος τῶν διαφόρων πνευματικῶν Σωματείων μὴ παύῃ διεγείρουσα τὴν εὐγενῆ ἅμιλλαν ἐν εἰλικρινέσι καὶ ἀκριβέσιν ἐκθέσεσιν ἐνιαυσίοις καταφαινομένη, ὅταν οἱ ἁπανταχοῦ τῆς γῆς ὁμοεθνεῖς λαμβάνωσιν ἑκάστοτε ἐν οἱαδήποτε τῆς ἀνέσεως ἢ τῶν τέρψεων ἢ τῶν ἐργασιῶν αὐτῶν ὥρᾳ εὐμέθοδον πίνακα, πιστὴν εἰκόνα τῆς καθόλου ἐκπαιδευτικῆς ἡμῶν καταστάσεως, δὲν θέλομεν ἴσως βραδύνει νὰ ἴδωμεν μαγευτικόν τι φαινόμενον, δι' οὗ αἴφνης πᾶς ὁμογενὴς βαθύπλουτος ἢ καὶ ἁπλῶς εὔπορος θέλει ἐκλάβει τὸν πίνακα ἐκεῖνον ὡς ἐθνικήν τινα συναλλαγματικὴν ἣν θὰ ἐθεώρει ἑαυτὸν ὑποχρεωμένον εἰς πρώτην παρουσίασιν νὰ ἐξαργυρώσῃ. Ἡ Ἐκπαιδευτικὴ τοῦ Συλλόγου Ἐπιτροπὴ οὐδέποτε παραπονεθεῖσα ἐπὶ τῇ ὁσηδήποτε πληθώρᾳ ἐργασίας ἤθελεν ἀσμενέστατα ἀσυγκρίτῳ λόγῳ πλείονας καταβάλει μόχθους, ἂν ἄνευ μακρῶν διακοπῶν ἐπανειλημμένως παρ' ἁπασῶν τῶν ἐπαρχιῶν ἐλάμβανε τοιαύτας μεθοδικὰς ἐκθέσεις, διότι οὕτω καὶ τὰ βοηθητικὰ αὐτῆς καθήκοντα εὐχερέστερα θὰ ἀπέβαινον καὶ τὴν πνευματικὴν αὐτῆς ἐντολὴν μετὰ μείζονος ἐπιτυχίας θὰ ἐξεπλήρου. Διατηρῶν ὁ Σύλλογος ζωηροτέραν καὶ κανονικωτέραν τὴν μεταξὺ τῶν ἰδιαιτέρων ἑλληνικῶν κοινοτήτων καὶ τῆς μεγάλης ἑλληνικῆς κοινωνίας πνευματικὴν ἐν ταῖς ἐκπαιδευτικαῖς φροντίσι συνεννόησιν θὰ ἔβλεπε πιθανώτατα προσερχομένας αὐτῷ τὰς γενναιοδωρίας, αἵτινες τοσούτῳ γονιμώτεραι θὰ καθίσταντο ὅσῳ ἀπρόσκλητοι θὰ ἔτρεχον οὐχὶ νὰ πεταχθῶσιν εἰς χεῖρας ἱκέτιδας ἀλλὰ νὰ ἐπιπέσωσιν ὡς ἐπὶ μυστηριώδους μαγνήτου ἐπὶ τῆς ἐνθουσιώσης ἐκείνης πνευματικῆς τῶν ἐθνῶν καρδίας, ἣν ἀποτελοῦσι ζῆλος ἄσβεστος ἐκπαιδευτικός, μέθοδος διδακτικὴ καὶ διεύθυνσις τῶν ἐκπαιδευτικῶν Σωματείων σοβαρά, στιβαρά, σκόπιμος καὶ ἀξιοπρεπής.

Ὁ μακρὸς οὗτος λόγος περὶ τῆς αὐστηροτέρας ἐφαρμογῆς δύο ἄρθρων τοῦ ἡμετέρου κανονισμοῦ καὶ περὶ τῆς ἀνάγκης ὅπως μεθοδικώτερον καὶ ἀποτελεσματικώτερον διοργανώσωμεν τὰς ἐκπαιδευτικὰς ἡμῶν ἐργασίας ἤθελεν ἀναντιρρήτως πείσει πάντα ἐν τοῖς τοιούτοις ζητήμασιν ἐνδιαφερόμενον ὅτι αἱ ἀνωτέρω ὁπωσοῦν ἔντονοι ὑποθῆκαι ἡμῶν πρὸς τὰ ἐπαρχιακὰ Σωματεῖα αἱ ἀφορῶσαι τὰς μεταξὺ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου καὶ ἐκείνων ὑλικὰς ἡμῶν σχέσεις οὔτε ἡμᾶς νὰ ἀπαλλάξωσιν ἀπὸ τῶν μεριμνῶν περὶ τῆς ἐπαρχιακῆς ἐκπαιδεύσεως προὐτίθεντο, οὔτε ἵνα παρὰ τοῖς διέπουσι καὶ διαχειριζομένοις αὐτὴν αἰσθήματα ψυχρότητος καὶ δυσθυμίας παραγάγωσιν ἦσαν προωρισμέναι. Τοὐναντίον, εἰς ταύτας ὡρμήθημεν μόνον καὶ μόνον ἐκ τοῦ φλογεροῦ πόθου ὅπως στενότερον μετ' αὐτῶν συνδεθῶμεν, καὶ δὲν διετυπώσαμεν αὐτὰς ἄνευ ἐπιφυλάξεως ἢ διότι πεποίθαμεν ὅτι ὁ δεσμὸς οὗτος θέλει ἔτι ἱερώτερος καὶ σφικτότερος καταστῇ, ὅταν ἐκεῖθεν μὲν ἀνακοινῶνται ἡμῖν πραγματικὰ καὶ γενναῖα προϊόντα ἐνδελεχῶν μόχθων καὶ θυσιῶν, ἐνταῦθα δὲ δυνώμεθα νὰ προσφέρωμεν τῇ πανελληνίῳ κοινωνίᾳ τὴν καθολικὴν τῆς ἐθνικῆς ἐκπαιδεύσεως εἰκόνα οὕτως ἐπαγωγὸν καὶ μεγαλοπρεπῆ ὥστε ὡς ἐγκόλπιον ἑκάστῳ τῶν ὁμοεθνῶν ὑφ' ἡμῶν ἀπευθυνομένη νὰ ἐκλαμβάνηται ὑπ' αὐτοῦ ὡς ὑποχρεωτικὸν πρὸς ἀποδοχὴν ἐθνικὸν συνάλλαγμα, ὅταν αἱ μεταξὺ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου καὶ τῶν ἐπαρχιακῶν Σωματείων σχέσεις ἀπηλλαγμέναι παντὸς ταπεινοῦ ἀφ' ἑνὸς καὶ δεσποτικοῦ ἀφ' ἑτέρου χαρακτῆρος φέρωσι τὴν εὐγενεστέραν ἐκείνην σφραγῖδα τῆς ἐλευθέρας καὶ ἀνεξαρτήτου δι' ἐκεῖνα, ἀδελφικῆς καὶ καθηγεμονικῆς δι' ἡμᾶς ἐνεργείας, ἥτις καὶ εἰς τὰς ὑλικωτέρας ἀκόμη καὶ χθαμαλὰς φροντίδας περὶ συντηρήσεως καὶ ὑπάρξεως παρέχει σεμνοπρεπείας μορφὴν καὶ φιλοκάλου δημιουργίας τύπον. Ἐπετιμήσαμεν, ἐν ἑνὶ λόγῳ, μετὰ πάθους ἀδελφικῆς στοργῆς καὶ ἐνουθετήσαμεν προσδοκῶντες ζωηρότερον τὸ πρὸς ἡμᾶς φίλτρον· καθωδηγήσαμεν τὰ ὁμοταγῆ Σωματεῖα οὐχὶ οἱονεὶ τυφλοὺς χειραγωγοῦντες ἵνα ἀπελάσωμεν αὐτοὺς τοῦ οἴκου ἡμῶν, ἀλλ' ἵνα καὶ τῷ ἡμετέρῳ οἴκῳ κόσμον πλείονα χορηγήσωσι καὶ τὰς δροσερὰς μύρτους τῆς εὐώδους αὐτῶν ἐξοχῆς παράσχωσι ταῖς ἡμετέραις αἰθούσαις ἐν αἷς ἀνήρτηνται οἱ φαιδροὶ πίνακες τῆς πνευματικῆς ἡμῶν ἐνεργείας οἱ πρὸς θέαν παντὶ τῷ βουλομένῳ, ἔστω οὗτος καὶ κριτὴς αὐστηρότατος, ἐκτεθειμένοι, καὶ εἰς τὰς ἐκπαιδευτικὰς ἡμῶν πανηγύρεις τὴν τιμητικωτέραν καταλάβωσι θέσιν καὶ ἐπὶ ἀξίων καθίσωσιν ἑδωλίων.

Ὥρα δὲ ἤδη νὰ περαιώσωμεν τὸν λόγον

Digitized by Google

εὐχόμενοι ὅπως ἀνὰ πᾶσαν ἡμῶν τοιαύτην ἐποπτικὴν ἐργασίαν λαμβάνωμεν ἀφορμὴν νέων ἐπαίνων καὶ νέων ἐλπίδων ἀξίων ἔθνους ὅπερ, ὡς τὸ ἡμέτερον, ἐπὶ τῆς πνευματικῆς ἀναγεννήσεως ἅπαν τὸ μέλλον αὐτοῦ γινώσκει ἐπῳκοδομημένον. Καὶ τῇ ἀληθείᾳ, ἐὰν κρίνωμεν ἐκ τῶν τέως ὑπ' ὄψιν ἡμῶν ἐγγράφων τῶν κατὰ τὴν ἐξελεγχθεῖσαν περίοδον τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ ἀπευθυνθέντων, πληρέστατα δικαιούμεθα νὰ προσδοκῶμεν τὴν ὁσημέραι αὔξουσαν τῶν ἐλπίδων ἡμῶν πραγμάτωσιν.

Ἡ Ἐπιτροπὴ
Δ. Σταματιαδης, *Πρόεδρος*.
Θ. Ιαλεμος, *εἰσηγητής*.
Κ. Καλλιαδης.
Πρ. Βασιαδης.
Μ. Παντάζης.
Α. Διουμας.
Θ. Σαατελης.
Ν. Παρανικας.
Χρ. Χ. Χρηστου.
Β. Σαρακιωτης.

Ἡ δ' ἑτέρα οὑτωσίν.

Ὁμήγυρις γερασμία, κομψὴ καὶ φιλογενής!

Ἀνεστάτωσέ ποτε τὴν Εὐρώπην ὁ μέγας Καρτέσιος δι' ἑνὸς περιβοήτου συλλογισμοῦ ὅτε τὰ δικαιώματα καὶ τὰ καθήκοντα τῆς νοήσεως ἐπεξέτεινεν εἰς ὅρια ἅτινα αἱ προλήψεις, αἱ πιστικαὶ τῆς ἀνθρωπίνης βουλήσεως καὶ κρίσεως παραδόσεις καὶ ἡ θεολογία ἡγοῦντο τέως ὡς ἴδιον ἑαυτῶν κράτος. Ἀνυψῶν εἰς τοσοῦτον τὴν δύναμιν τῆς νοήσεως, ὥστε νὰ κηρύττῃ αὐτὴν τὸ ἀσφαλέστατον τεκμήριον τῆς ὑπάρξεως τοῦ τε ἀνθρώπου καὶ τοῦ Θεοῦ ἐσκανδάλισε τὴν σχολαστικὴν λεγομένην φιλοσοφίαν, διότι ἐκείνη τήν τε περὶ τοῦ κτίσματος καὶ τοῦ κτίστου πεποίθησιν ἀνῆγεν εἰς τὴν ὑπὸ βιβλίων τινῶν καὶ τῆς παπικῆς Ῥώμης ἐπιβεβλημένην διαταγήν. Ἐν τῇ λατρείᾳ αὐτοῦ πρὸς τὴν νόησιν ὁ Καρτέσιος ἠθέλησεν οὐχὶ ν' ἀρνηθῇ ἀλλὰ νὰ προσποιηθῇ ἀγνοῶν τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον καὶ ἐνόμισεν, οὐκ ἀπεικότως, ὅτι ἅμα τῆς νοήσεως ἀναλαβούσης τὴν προσήκουσαν ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ ἰσχὺν καὶ τιμήν, ἅμα τοῦ δουλικοῦ τῆς μεσαιωνικῆς τερθρείας οἰκοδομήματος κατερειπουμένου, ἔμελλον νέαι μέθοδοι νὰ ἐπιρρώσωσι τὴν ἀνατρεπτικὴν τοῦ παρελθόντος ἐργασίαν αὐτοῦ καὶ νὰ συμπληρώσωσι ταύτην. Ὁ περικλεὴς Βάκων δὲν ἐβράδυνε τῷ ὄντι νὰ ἐκπλήξῃ τὸν 17ον αἰῶνα διὰ τῆς πειραματικῆς αὐτοῦ φιλοσοφίας καὶ ἐπαναλαμβάνων τὴν ἐκ διαστροφῶν καὶ παρεννοήσεων διακοπεῖσαν μεγάλην ἐντολὴν τῆς ἀληθινῆς Ἀριστοτελείου μεθόδου ἤρξατο δημιουργεῖν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ὅπερ διὰ τῆς σκαπάνης τοῦ Καρτεσίου, κατὰ τὸν αὐτὸν 17ον αἰῶνα ἀκμάσαντος, εἶχεν ἀπαλλαγῆ τῶν ἀνενδότων τέως βράχων τῆς σχολαστικῆς καὶ τῆς παπικῆς θεολογίας. Δύο ἔκτοτε παρῆλθον ἑκατονταετηρίδες, καθ' ἃς ἡ φιλοσοφικὴ πάλη ὁτὲ μὲν πρὸς ταύτην ὁτὲ δὲ πρὸς ἐκείνην τὴν θεωρίαν ἐχορήγει τὴν νίκην, καὶ αἵτινες ἔμελλον νὰ ἀπολήξωσιν εἰς νέας ἢ τοὐλάχιστον καινοφανεῖς καὶ παραδόξους ἰδέας περὶ ὑπάρξεως. Ἡ τῆς ἐπιλογῆς (selection) ἐπιστήμη δὲν θέλει νὰ περιορισθῇ, φιλοσοφοῦσα περὶ ὑπάρξεως, εἰς συνδυασμοὺς ταύτης μετὰ τῆς νοήσεως, οὐδ' ἐπιθυμεῖ νὰ γινώσκῃ ὁποία ἡ ψυχολογικὴ δύναμις τῆς πολυκρότου Καρτεσιανῆς ῥήσεως «νοῶ ἄρα ὑπάρχω». Ἡ νέα αὕτη φιλοσοφία ἀπὸ τῶν φυσικῶν ὁρμῶσα ἐπιστημῶν ἠθέλησε νὰ εἰσβάλῃ εἰς ἅπαντα τῆς διανοίας τὰ κράτη καὶ τὴν κατακτητικὴν αὐτῆς μανίαν καυχωμένη ὅτι συνδυάζει μετ' ἀναμορφωτικῶν καὶ δημιουργικῶν νόμων ἐζήτησε πρὸ πάντων νὰ ἐγκαθιδρύσῃ τὸν θρόνον αὐτῆς ἐν ταῖς κοινωνιστικαῖς καὶ πολιτικαῖς ἐπιστήμαις ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ δόγματος, ὅπερ δύναται νὰ κληθῇ «ὁ περὶ ὑπάρξεως ἀγών». Κατὰ τὸ δόγμα τοῦτο οὔτε δικαιοσύνη ὑπερτέρα, οὔτε τελικὸς ὑπάρχει σκοπός, οὔτε φιλανθρωπία ἐπιτρέπεται καὶ νόμοι κανονίζοντες τὴν ἀρωγὴν πρὸς τοὺς ἀσθενεῖς, οὔτε ἰσότης. Οἱ ἐν οἱᾳδήποτε πάλῃ, εἴτε καλῇ εἴτε κακῇ, εἴτε εὐγενεῖ εἴτε βιαίᾳ, κρατοῦντες αὐτοὶ κέκτηνται τὰς πρὸς ὕπαρξιν ἀναγκαίας δυνάμεις, αὐτοὶ εὖ πεφυκότες καὶ ῥωμαλέοι ὀφείλουσι νὰ κατισχύωσι τῶν ἀσθενεῖς ἐχόντων τοὺς μῦς, τὰ νεῦρα, τὴν νόησιν καὶ τὴν αἴσθησιν. Ἡ πρὸς βελτίωσιν τῆς ἀνθρωπότητος καὶ πρὸς ἀρωγὴν τοῦ πλησίον τάσις οὐχὶ μόνον δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὸ δόγμα τοῦτο ἀλλὰ καὶ θεωρεῖται ὑπ' αὐτοῦ ὡς ἐπιβλαβής, διότι καταναλισκόμενοι οἱ βελτίονες εἰς τὴν ἐπίρρωσιν τῶν ἡττόνων προάγουσιν ὑπάρξεις ἐσαεὶ ἐκ φύσεως ἀνικάνους διατελούσας, ἀποβάλλοντες αὐτοὶ μοῖράν τινα τῆς δυνάμεώς των, ἥτις ἄλλως γονιμωτέρα ἤθελε καταστῇ. Τί σᾶς μέλλει, λέγουσι, διὰ τοὺς ἐκτὸς ὑμῶν αὐτῶν; Ἀφ' ὅτου ὑπῆρξε δημιουργία, ὁ ἄνθρωπος ἐπάλαισε πρός τε

Digitized by Google

τὸν ὅμοιόν του καὶ πρὸς τὰ θηρία, καὶ διὰ τοῦ ἐπ' αἰῶνας ὅλους διαρκέσαντος ἐκείνου ἀγῶνος ἐμορφώθη εἰς ἀνώτερον ὄν, κατήρτισε τὰ γένη καὶ τὰς φυλὰς καὶ ὑπέκυψεν εἰς τοὺς νόμους τῆς ὅλης δημιουργίας, ἐν ᾗ διηνεκὴς τελεῖται φθορὰ τῶν ἡττόνων καὶ προαγωγὴ τῶν κρειττόνων. Αἱ κοινωνικαὶ ἀνισότητες δὲν προῆλθον τὸ πρῶτον, κατὰ τὸ δόγμα τοῦτο, ἐκ τῆς ἐπιβεβλημένης πιέσεως, ἢ τοὐλάχιστον ἡ βία εἶχε δίκαιον δημιουργοῦσα αὐτάς. Ἐν τῇ παρούσῃ καταστάσει δὲν πρέπει νὰ λογίζωνται ὡς διαρκὴς κατάχρησις, ἀλλ' ὡς ἀναγκαία ἔκφρασις φυσικῆς ἀρχῆς, ἧς περ δὲν πρέπει νὰ θέλωμεν τὴν καταστροφήν, διότι πρόκειται ὡς τύπος τοῦ γνώμονος ἐκείνου τῶν πραγμάτων ἐφ' οὗ ἅπαν τὸ φιλοσοφικὸν τοῦτο ἐρείδεται σύστημα. Θέλετε δ' ἐκπλαγῇ, πιστεύω, ἀκούοντες ὅτι ἡ νέα αὕτη φιλοσοφία κατέφυγεν οὐ μόνον εἰς τὸν Λουκρήτιον, τὸν γνωστὸν Ῥωμαῖον τῶν φυσικῶν ἐπιρροῶν ποιητήν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν ἡμέτερον Εὐριπίδην ἐξαιτουμένη τὸ κῦρος αὐτοῦ ἐπὶ τῶν ἰδεῶν της, διότι ὁ τραγικὸς ἔτυχε νὰ γράψῃ που τῶν δραμάτων αὐτοῦ τοὺς ἑξῆς στίχους·

Τοῖς πράγμασι γὰρ οὐχὶ θυμοῦσθαι χρεών·
Μέλει γὰρ αὐτοῖς οὐδέν.

Ὅταν, κυρίαι καὶ κύριοι, ἀναλογισθῇ τις ὁποίας σφοδρὰς ἐντυπώσεις παρήγαγον ἐν Εὐρώπῃ καὶ αἱ δοξασίαι τοῦ Καρτεσίου καὶ τὰ δόγματα τῶν τῆς ἐπιλογῆς φιλοσόφων, παραβάλῃ δ' αὐτὰς πρὸς τὴν ἀπάθειαν, μεθ' ἧς ἡ ἡμετέρα φυλὴ καθ' ἅπαντας τοὺς αἰῶνας τοῦ ἐθνικοῦ, πολιτικοῦ καὶ πνευματικοῦ ἡμῶν βίου εἶδε καὶ ἤκουσεν, ἢ ἀνέγνωσε καὶ ἐδιδάχθη τὰ ποικίλα περὶ ὑπάρξεως φιλοσοφικὰ συστήματα, θέλει ἴσως ἐκ πρώτης ὄψεως ἐκπλαγῇ ἐπὶ τῇ διαφορᾷ ταύτῃ καί, ἂν δὲν ἤθελεν ἐνθυμηθῇ ὁπόσην λεπτολόγον διαλεκτικὴν ἀνέπτυξαν οἵ τε πατέρες καὶ οἱ πρόγονοι ἡμῶν εἰς τὴν μελέτην ἄλλων φιλοσοφικῶν ζητημάτων, ἠδύνατο πιθανῶς ν' ἀποδώσῃ αὐτὴν εἰς ἀναισθησίαν τινὰ ἢ εἰς ἀνικανότητα ἡμῶν περὶ τὰς φιλοσοφικὰς ἐρεύνας καὶ συζητήσεις. Ἀλλὰ ἡ μεγάλη φιλολογία καὶ ἱστορία τοῦ ἡμετέρου ἔθνους ἤθελον παράσχει δαψιλεῖς τοὺς λόγους τοῦ φαινομένου τούτου καὶ ἤθελον ἐξηγήσει αὐτὸ δι' ἑρμηνείας ἐφ' ᾗ δυνάμεθα δικαίως νὰ σεμνυνώμεθα. Ὁποίαν ἐφρόνουν τὴν νόησιν καὶ τὴν ὕπαρξιν τῶν ἀνθρώπων οἱ τοῦ πνεύματος τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος μαντικοὶ ἑρμηνεῖς, οἱ προφητάνακτες τῆς καλλιτεχνικῆς αὐτῆς φιλοσοφίας, δὲν τὸ εἶπε κοινός τις βροτός, οὐδὲ ταπεινῇ τῇ φωνῇ, ἀλλὰ τὸ ἔψαλε διὰ τῆς ἀπαραμίλλου αὐτοῦ ἁρμονίας ὁ οὐρανοβάμων ἀοιδὸς τῶν πανελληνίων ἀγώνων·

Ἓν ἀνδρῶν
Ἓν θεῶν γένος· ἐκ μιᾶς δὲ πνέομεν
ματρὸς ἀμφότεροι· διείργει δὲ πᾶσα κεκριμμένα
δύναμις, ὡς τὸ μὲν οὐ-
δέν, ὁ δὲ χάλκεος ἀσφαλὲς αἰὲν ἕδος
μένει οὐρανός· ἀλλά τι προσ-
φέρομεν ἔμπαν ἢ μέγαν
νόον ἤτοι φύσιν ἀθανάτοις,
καίπερ ἐφαμερίαν οὐκ εἰδότες οὐ-
δὲ μετὰ νύκτας ἄμμι πότμος
οἵαν τίν' ἔγραψε δραμεῖν ποτὶ στάθμαν.

Δύο τινά, κατὰ Πίνδαρον, διακρίνουσι τῶν θεῶν τοὺς ἀνθρώπους, ὅτι ἐκεῖνοι μὲν διαιτῶνται ἐπὶ ἀσφαλοῦς ἕδους, τοῦ οὐρανοῦ, οὗτοι δὲ θραύονται, ὅτι οἱ μὲν οὐρανίονες γινώσκουσι τὰ μέλλοντα γενέσθαι, ἡμεῖς δὲ ἀγνοοῦμεν ὁποία ἡ περιμένουσα ἡμᾶς τύχη. Ἀλλὰ σκέφθητε κατὰ τίνα καὶ ἡλίκα τοῖς ὁμοιάζομεν· παρεμφερεῖς τοῖς ἀθανάτοις τυγχάνομεν κατά τε τὴν φύσιν καὶ τὸν μέγαν νόον. Τὸν ὑψηλὸν σύνδεσμον τῆς ὑπάρξεως καὶ τῆς νοήσεως ἐμαρτύρησε κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας διὰ τῆς μεγαλοπράγμονος αὐτοῦ πολιτείας καὶ ὁ ἱερὸς Φώτιος ὅτε ἐν μὲν τῷ Βυζαντίῳ τὸν πρακτικὸν βίον μετὰ τῶν χριστιανικῶν συνήνου παραγγελμάτων καὶ τὰς μοναχικὰς ὑπερβασίας ἐξήλεγχε καὶ τῇ διανοίᾳ τῶν συγχρόνων αὐτοῦ παρεῖχε τροφὴν πολυτίμητον, τὴν Μυριόβιβλον ἀνακεφαλαίωσιν τῶν ἑλληνικῶν ἀριστουργημάτων, ἐκτὸς δὲ τῆς αὐτοκρατορίας ἀπήλλαττε τοὺς ὁμογενεῖς αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ ἐκείνου ὅστις πολιτικὸν τότε καὶ ἐκκλησιαστικὸν ἔφερε χαρακτῆρα, ἀλλ' ὅστις τὸ πνεῦμα καὶ τὴν διάνοιαν καὶ τὴν ἐλευθέραν βούλησιν τοῦ ἀνθρώπου προώριστο ἐπὶ συνεχεῖς αἰῶνας νὰ ὑποτάξῃ. Διατί δὲ οὐδέποτε ἐξέπληξαν ἢ ἐφόβισαν ἡμᾶς ἢ ἐπεκράτησαν παρ' ἡμῖν αἱ ἀπόλυτοι δοξασίαι τῆς φιλοσοφικῆς ἐκείνης σχολῆς, ἥτις ὡρμήθη ἀπὸ τῶν ἐπιστημονικῶν ἀρχῶν τῆς ἐπιλογῆς; Διατί οὔτε ἐνθουσιάσθημεν, οὔτε ἐπτοήθημεν ἐξ αὐτῶν; Αἴτιον τούτου οὐχὶ ἡ ἀναλγησία,

Digitized by Google

ἀλλ' ἡ δικαία ὑπερηφάνεια. Καινοφανής τις ἐν τῇ ἱστορίᾳ φυλὴ προσδοκῶσα νὰ κρατήσῃ τοῦ κόσμου δι' οἱωνδήποτε μέσων ὑπεροχῆς ἤθελεν ἴσως ἀσμένως περιπτυχθῆ δοξασίαν παραδιδοῦσαν τὸ σκῆπτρον εἰς χεῖρας νευρώδεις καὶ στιβαράς, ἀναγνωρίζουσαν τὸ δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου εἰς πάντα ὅστις διὰ τῶν μέσων τούτων ὕπερθεν τῶν ἄλλων ὑψούμενος προτίθεται νὰ ἐγκαθιδρύσῃ τὴν ἀνισότητα, νὰ ἀποκλείσῃ τῶν μεριμνῶν αὐτοῦ τὴν λοιπὴν ἀνθρωπότητα, νὰ διαχειρισθῇ ἐγωιστικῶς τὴν ἀνέγερσίν του καὶ νὰ ἴδῃ μετὰ τῆς θηριώδους ἡδονῆς, τῆς τοὺς τοιούτους ὑπερόχους διακρινούσης, νὰ ἴδῃ τὸν ὄλεθρον καὶ τὴν καταστροφὴν τῶν ὑπολειπομένων ἐν τῷ ἀχαρίστῳ ἀγῶνι τῆς βίας. Ἀλλὰ ἡμεῖς ἀπηλαύσαμεν τῆς ὑπεροχῆς— καὶ ταύτης οὐχὶ διὰ τῶν ταπεινῶν ἢ βιαίων μέσων κτηθείσης — ἀπηλαύσαμεν τῆς ὑπεροχῆς καὶ δὲν ἐμεθύσθημεν ἐξ ἐγωισμοῦ. Εἴχομεν ἰδεῖ πέριξ ἡμῶν πολυαρίθμους λαοὺς ἡττωμένους κατά τε τὴν ῥώμην καὶ τὴν διάνοιαν καὶ οὐ μόνον δὲν ἠρνήθημεν αὐτοῖς τοὺς πλουσίους τῆς καλλιτεχνίας καὶ ἐπιστήμης ἡμῶν λειμῶνας ἀλλὰ καὶ αἵματα προσηνέγκομεν καὶ ἐκστρατείας μακρὰς ἐπεχειρήσαμεν ἵνα τοὺς προσκαλέσωμεν εἰς τὴν δαψιλῆ εὐωχίαν, καὶ ὁ εἰς Ἀσίαν ἀπεσταλμένος ἡμῶν, ἐν ὀνόματι τοῦ ἔθνους ἐκείνου ὅπερ τοὺς μὴ Ἕλληνας βαρβάρους ἐκάλει, ἐτέλεσε μεγαλοπρεπῶς ἐν Σούσοις τοὺς γάμους τῆς μιᾶς ἠπείρου μετὰ τῆς ἄλλης καὶ ἐπεσφράγισεν οὕτω δι' ἐξωτερικῆς πανηγύρεως τὸ ὑψηλὸν αἴσθημα ὅπερ τοὺς πεπολιτισμένους καὶ ἐπιστήμονας ἐνέπνεεν εἰς εὐεργεσίαν τῶν ἀμαθῶν καὶ ἀπολιτίστων. Περικυκλωθέντες βραδύτερον ὑπὸ ἑτέρων βαρβάρων ἐδράμομεν παρ' αὐτοῖς μὲ τὴν κολυμβήθραν τῆς θρησκείας καὶ τῆς παιδεύσεως εἰς τὰς χεῖρας καὶ καθόλου ἡ πρὸς τοὺς ἥττονας ἡμῶν πολιτεία ἔφερε τὸν τύπον τῆς γενναίας ἐκείνης ὑπερηφανείας μεθ' ἧς ὁ Περικλῆς ἐπὶ τοῦ τάφου τῶν τῆς πατρίδος αὐτοῦ προμάχων ἔλεγε πρὸς τοὺς Ἀθηναίους: «τήν τε γὰρ πόλιν κοινὴν παρέχομεν καὶ οὐκ ἔστιν ὅτε ξενηλασίαις ἀπείργομέν τινα ἢ μαθήματος ἢ θεάματος, ὃ μὴ κρυφθὲν ἄν τις τῶν πολεμίων ἰδὼν ὠφεληθείη, πιστεύοντες οὐ ταῖς ἀπάταις τὸ πλέον ἢ τῷ ἀφ' ἡμῶν αὐτῶν ἐς τὰ ἔργα εὐψύχῳ.»

Οὕτω τὴν ἱστορίαν ἅπασαν τοῦ ἔθνους ἡμῶν δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς μακρὰν σειρὰν γεγονότων καθ' ἃ προσῳκειούμεθα μὲν καὶ ἐφηρμόζομεν τὰς γενναιοτέρας ἀρχὰς τῆς φιλοσοφίας ἐκείνης, ἥτις σήμερον προσπαθεῖ νὰ ὁρίσῃ τὸν χαρακτῆρα τοῦ περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνος, διότι ἐν τῇ διηνεκεῖ πάλῃ καὶ ταῖς ἀπαραμίλλοις θυσίαις ἠγωνιζόμεθα νὰ καταλάβωμεν τοὺς τῆς ὑπεροχῆς τίτλους, καὶ δικαίως ὡς ἀνωτέρα καὶ ἐκλεκτὴ φυλὴ ἠθέλομεν ὀνομασθῆ ὑπὸ τῆς φιλοσοφίας ταύτης, ἀλλ' ἀπεκρούομεν καὶ ἀπετροπιαζόμεθα πάσας ἐκείνας τὰς ἐγωιστικὰς καὶ ὀλεθρίας τῇ λοιπῇ ἀνθρωπότητι τιμάς, ἃς ἀπονέμει αὕτη τοῖς δι' οἱωνδήποτε μέσων ὑπερόχοις. Τοιαύτη δὲ ἀείποτε ἐγένετο καὶ ἡ πρὸς ἀλλήλους παρ' ἡμῖν αὐτοῖς πολιτεία, διότι ἐνῷ οὐχὶ τὸ γένος καὶ αἱ πατροπαράδοτοι περγαμηναί, ἀλλὰ αἱ ἐκ τῶν ἀτομικῶν ἀγώνων ἐπιτυχίαι προῆγον πάντοτε τοὺς εὐδοκιμοῦντας, οὐ μόνον τὸ αἴσθημα τῆς φιλανθρωπίας καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἀλληλεγγύης κατ' οὐδὲν ἐκ τούτου ἐβλάβη, οὐ μόνον τὰς πρὸς τὴν ἀνισότητα τάσεις τὸ γεγονὸς τοῦτο δὲν ἐνεθάρρυνεν, ἀλλὰ τοὐναντίον τὰ γενναιότερα ἐνέπνεεν αἰσθήματα, καὶ ἐν τῷ περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνι οἱ ἀσθενέστεροι ἐτύγχανον πάντοτε τῆς ἀρωγῆς τῶν ὁπωσδήποτε ὑπερτέρων, καὶ τὰ ἐκλεκτὰ τῆς πατρίδος τέκνα ηὔξανον ὁσημέραι ἐπί τε τοῦ ἰδίου αὐτῆς ἐδάφους καὶ ἐπὶ τοῦ ξένου ἀνυψούμενα ἀπὸ τῶν ταπεινοτέρων στρωμάτων τὸ μὲν τῇ ἑαυτῶν ἱκανότητι τὸ δὲ ὑφ' ἑτέρων οὔτε ἐγωιστῶν οὔτε ἀλαζόνων ἐκβοηθούμενοι.

Τί δὲ ταῦτα πρὸς τὴν ἔκθεσιν τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Συλλόγου; Ὡς ἔκ τινος φυσικοῦ ἐνστίκτου, γερασμία ὁμήγυρις καὶ φιλογενής, ὡρμήθημεν μὲν εἰς τὴν σκιαγράφησιν τῶν ψευδῶν νόμων ἐφ' ὧν ἡ βία φαίνεται σήμερον ἐρείδουσα τὴν φιλοσοφίαν αὐτῆς, ἀλλ' ἐσπεύσαμεν νὰ ἀναμνήσωμεν ὑμῖν τὴν μεγάλην ἡμῶν ὕπαρξιν, διότι ἐν αὐτῇ ἀπαντᾶται θαυμασία τις ἁρμονία τῶν ὑψηλῶν ἀρχῶν τοῦ δικαίου μετὰ τῶν ἀληθινῶν νόμων τῆς φυσικῆς φιλοσοφίας, διότι ἐν τῇ ἐνεστώσῃ γενικῇ τῶν πάντων ἀποθαρρύνσει ἡ ὑμετέρα ψυχὴ ἐν τῷ μεγάλῳ τοῦ παρελθόντος ἡμῶν πελάγει εὐχαρίστως ἤθελεν ἀναβαπτισθῆ, διότι πολὺ ἐφοβήθημεν μήπως τινὲς μὲν ἐκ πατριωτικοῦ ἄλγους ἀνησυχῶσι πέραν τοῦ δέοντος περὶ τῆς τύχης τῆς μικρᾶς ἡμῶν ὑπάρξεως, ἤτοι τῆς ἐκπαιδευτικῆς, τινὲς δὲ ἀλλότριοι ἐξ ἄλλων ἐμφορούμενοι αἰσθημάτων ἀναμένωσιν ἴσως νὰ ἴ-

Digitized by Google

δωσιν ἡμᾶς ἕνεκα τῶν οὕτω δὴ λεγομένων *περιστάσεων* ἀποβάλλοντας καὶ τὸ ἐλάχιστον σημεῖον τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ βίου. Ἀλλὰ περὶ τῶν τελευταίων μὲν τούτων οὐδεὶς ἔσται λόγος· περὶ τῆς γνώμης δὲ τῶν πρώτων, ἤτοι τῶν ἡμετέρων, φροντίζοντες ἠθέλομεν εἰπεῖ θαρρούντως αὐτοῖς ὅτι δύνανται νὰ προσέρχωνται ἂν οὐχὶ φαιδρῷ ἀλλὰ τοὐλάχιστον στερρῷ τῷ βήματι εἰς τὰς ἐκπαιδευτικὰς ἡμῶν τελετάς. Πόσοι τῷόντι ἐξ ὑμῶν δὲν ἐδίστασαν ἴσως ν' ἀνταποκριθῶσιν εἰς τὰ προσκλητήρια νεύματα τοῦ Συλλόγου τρέμοντες μήπως ἀκούσωσιν ἐπικηδείους τῆς ἐθνικῆς ἐκπαιδεύσεως· πόσοι ἴσως δὲν ἐφοβήθησαν μήπως ἔχωμεν νὰ καταθέσωμεν ἐνώπιον αὐτῶν ὡς συμβολαιογραφικῶν μαρτύρων τὰς κλεῖς τῶν σχολείων καὶ τὰ κατάστιχα τῶν Συλλόγων μας. Ὄχι, κυρίαι καὶ κύριοι, τοιαύτην δυσοίωνον συνάθροισιν οὐδέποτε ἑλληνικὸν ἐκπαιδευτικὸν σωματεῖον θέλει τελέσει, ἐνόσῳ ἡ καρδία ἡμῶν δὲν μετατοπισθῇ ἀπὸ τῆς ἀριστερᾶς τοῦ ἑλληνικοῦ θώρακος πλευρᾶς, ἐνόσῳ τῆς ἀρχαίας ἡμῶν καὶ μεγάλης φιλολογίας διατηρεῖται ἓν μόνον δρᾶμα τοῦ Εὐριπίδου καὶ μία ὑψηλὴ κελευστήριος φωνή, ἡ τῆς Ἰφιγενείας

. . . δίδωμι σῶμα τοὐμὸν πατρίδι
θύετε . . . ταῦτα γὰρ μνημεῖά μου
διὰ μακροῦ, παῖδες οὗτοι καὶ γάμοι καὶ δόξ' ἐμή.

ἐνόσῳ μία ᾠδὴ σώζεται τοῦ Πινδάρου, ὅς ὕμνησε τὸν γενναιόφρονα πλοῦτον καὶ ὅστις πρὸ εἴκοσι καὶ πέντε ἤδη αἰώνων ἐξευρὼν καὶ διὰ τοῦ στιβαροῦ του καλάμου ἀνεξιτήλως προχαράξας τὸν τύπον τῆς τοῦ Ἕλληνος πλουσίου φιλοδοξίας διατελεῖ αἰώνιον καὶ ἰσχυρότατον αὐτῆς ἐγερτήριον.

Εἰ δέ μοι πλοῦτον θεὸς ἁβρὸν ὀρέξαι
ἐλπίδ' ἔχω κλέος εὑρέσθαι κεν ὑψηλὸν πρόσω.

Τὰ πάντα εἰς τὴν θέσιν αὐτῶν κεῖνται. Ἐν τῷ περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνι ἀντέστημεν χωρὶς νὰ καταστραφῶμεν· καμμίαν ὀρφάνευσιν ἐκπαιδευτικὴν δὲν ἔχομεν νὰ σᾶς ἀναγγείλωμεν. Ἓν μόνον πενθεῖ καθίδρυμα ἐθνικόν, ἑνὸς μόνου φροντιστηρίου οἱ μὲν μελανείμονες φοιτηταὶ ἀνὰ τὴν Μεσόγειον πᾶσαν ἀπὸ τοῦ παρελθόντος Σεπτεμβρίου περιεπλανήθησαν, ζητοῦντες φιλομουσίας ἄσυλον καὶ φιλανθρωπίας, οἱ δὲ γεγηρακότες καθηγηταὶ διεσπάρησαν εἰς τὰ τέσσαρα τοῦ ἑλληνικοῦ ὁρίζοντος σημεῖα. Ἀλλὰ ἡ ὑμετέρα συνείδεισις ἔστω πάσης τύψεως ἐλευθέρα, διότι δὲν ἔκλεισαν αὐτὸ χεῖρες ἑλληνικαὶ οἰκειοθελῶς, οὐδὲ ψυχαὶ ἑλληνικαὶ ἐξ ἀναλγησίας καὶ ἀποβαρβαρώσεως τὸ ἐσφράγισαν, οὐδὲ καρδίαι ἑλληνικαὶ τὸ ἀπεκλήρωσαν καὶ τὸ ἀπεκήρυξαν. Τὸ φροντιστήριον Ἱεροσολύμων ἐτιμωρήθη διότι τὸ ἔθνος ἠθέλησε τὴν τιμὴν ἑαυτοῦ νὰ σώσῃ, καὶ ἡ ποινὴ ἐκείνη αὐξήσει μὲν τὸ πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς σέβας ἡμῶν, κραταιοῖ δὲ τὴν εἰς τὸ καθῆκον ἡμῶν ἀφοσίωσιν. Ἡ ποινὴ αὕτη κεῖται ὡς τιμὴ συνάμα καὶ ὡς παρακέλευσμα πρὸς τὴν καρτερίαν ἐν τῇ ἐθνικῇ ἡμῶν ἐντολῇ, οὐδὲ προώρισται νὰ φέρῃ ἡμῖν ὄνειδος ἡ ἀνάμνησις ὅτι ἡ ἐκπαίδευσις ἡμῶν ἔπαθεν ἐν ἱερᾷ χώρᾳ, ὅπου ὁ Θεάνθρωπος ἐκολαφίσθη, ἐνεπαίχθη καὶ ἐσταυρώθη ποτέ. Ἡ Παλαιστίνη εἶναι ἡ γῆ τῶν ἱερῶν παθημάτων ἀλλὰ καὶ τῶν λαμπροτέρων συνάμα ἐμφανίσεων καὶ ὀπτασιῶν. Ἐκ δὲ τῶν παθόντων μόνοι οἱ μετὰ τοῦ Ἰησοῦ σταυρωθέντες λησταὶ δὲν ἠξιώθησαν οὔτε νὰ μεταμορφωθῶσιν ἐπὶ τοῦ ὄρους Θαβὼρ οὔτε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον νὰ ἴδωσι κατελθὸν ἐν εἴδει περιστερᾶς.

Τὰ πάντα λοιπόν, ἐπιτραπήτω ἡ ἐπανάληψις, πλὴν τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις ἀπορφανίσεως, εὕρηνται ἐν τῇ οἰκείᾳ αὐτῶν θέσει· πάντα τὰ ἐκπαιδευτικὰ ἡμῶν ἔχουσιν, ὡς ἐξ ἄλλων ἀνακοινώσεων ἡμῶν πρὸς τὸ ἔθνος γινώσκετε αὐτά· οἱ παλμοί, οἱ πόθοι, οἱ ἀγῶνες καὶ αὐτοὶ οἱ στεναγμοὶ τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις κοινοτήτων τε καὶ Συλλόγων ἐξακολουθοῦσι ζωηροὶ ὅπως μέχρι τοῦδε αὐτοὺς ἠξεύρετε. Μηδὲ φανῇ παράδοξον εἴς τινα ἂν τὴν γλῶσσαν τοῦ θάρρους καὶ τῆς ἐλπίδος λαλοῦντες ἐμνήσθημεν στεναγμῶν· οἱ στεναγμοὶ εἶναι τὸ συγκινητικώτερον ἀλλὰ καὶ τὸ ζωηρότερον τῆς ζωῆς δεῖγμα, εἶναι τὸ μαρτύριον τῆς συναισθήσεως ὑψηλῶν καθηκόντων καὶ ἀναγκῶν ὑπερτέρων, εἶναι ἡ ὁδὸς ἡ ἄγουσα πρὸς τὰς θυσίας καὶ τὰς ἡρωικὰς ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς παιδεύσεως ἑκατόμβας. Θέλετε ν' ἀκούσητε, Κυρίαι καὶ Κύριοι, ἕνα ἐκ τῶν πολλῶν τούτων στεναγμῶν; Περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἤκμασε καὶ καρποφόρως ἐδίδαξε μεταξὺ πολλῶν μαρτυρικῶν δᾳδούχων τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἐκπαιδεύσεως ὁ ἐν Ἄθωνι καὶ ἐν Βλαχίᾳ καὶ ἐν Χίῳ διδάξας Νεόφυτος, φίλος ἐπιστήθιος τοῦ Εὐγενίου. Ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος ἀμεληθεὶς ὑπό τινος ἀρχιερέως, οὗπερ τὸ ὄνομα δὲν ἀναφέρει ὁ

Digitized by Google

ἀείμνηστος Ἀσώπιος, παρ' οὗ τὸ γεγονὸς τοῦτο ἐρανιζόμεθα, ἐπέστειλεν αὐτῷ λέγων τὰ ἑξῆς. «Καὶ τὰ μὲν τῆς σχολῆς, ὅσον ἧκαν εἰς τὴν ἐμὴν ἐπιστασίαν, τοιάδε, καὶ γὰρ οὐδὲ διέλειπον τὸ πλεῖστον, ὡς εἰπεῖν, ἑκάστης ἑβδομάδος κἀκεῖσε διαπορευόμενος· ἐμὲ δὲ ἴσθι, πανιερώτατε, κατηναγκασμένον ὥστε καὶ παραιτήσασθαι ἣν ἐνεχειρίσθην ἔν τε τῇ αὐλῇ καὶ τῇ σχολῇ σχολαρχικὴν ἐπιστασίαν· κατέλαβε γάρ με ὁ χειμὼν ἐν οἰκήματι πάντη ἀνευθέτῳ εἰς παραχειμασίαν. Ἔκαμον προκαταβάλλων ἔνθεν μὲν εἰς τούςδε τοὺς *μαστόρους* ὑπὲρ τῆς *σόμπας*, ἔνθεν δὲ εἰς τούςδε ὑπὲρ τῶν θυρίδων· καὶ ἔπειτα οὗτοι μὲν ἐκλείπουσιν, οἱ δὲ διαλείπουσιν, κἀγὼ ἀνεμοβροχθίζομαι διὰ τῶν πάντη ἀναπεπταμένων θυρίδων, καὶ τρόπον κοχλίου καθ' ἑαυτὸν συστρεφόμενος ἐνειλοῦμαι πρὸς τὸ νυκτερινὸν ψῦχος καὶ πρὸς τὸ ἐπισυμβαῖνον ἀνεμόβροχον, κἀντεῦθεν μὴ ἔχων ποῦ κλῖναι τὴν κεφαλὴν πάσχω τὰ αὐτά, μᾶλλον δὲ καὶ χείρω τῶν ἐν τῇ Πουσκαρίᾳ καθειργμένων, ὁπότε οὐδ' οὗπερ ἐκεῖνοι ἀπολαύουσιν ἡμερινοῦ φωτὸς διὰ τῆς θυρίδος μετέχω· ἀλλὰ ταῖς παρατυχούσαις σανίσι καὶ οἷς περιβέβλημαι ῥακίοις καταφράξας ἐν σκότῳ τὴν ἡμέραν οἴκοι διάγω· τὰ γὰρ τῶν πάντη ἀσυναρμόστων θυρῶν, αἵτινες εἰς ὥραν χειμέριον οὐδὲν διαφέρουσι κεκλεισμέναι ἢ ἀνεῳγμέναι, παρήσειν με τέως δοκῶ». Κατὰ τοιούτων κακουχιῶν πρόκειται νὰ παλαίῃ πάντοτε ἡ ἡμετέρα ἐκπαίδευσις, ἀλλὰ καὶ τοιαῦτα γενναῖα παρήγαγεν ἔργα, οἷα ἡ ἀπροσδόκητος πνευματικὴ παλιγγενεσία ἔθνους ὅπερ ἐνομίσθη διὰ παντὸς τεθνεώς.

Ἅπαξ, ὁμήγυρις σεβαστή, ἐνταλεὶς παρὰ τοῦ Θρᾳκικοῦ καὶ τρίτην ταύτην φορὰν παρὰ τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου, ἵνα καταρτίσω τὴν ἐκπαιδευτικὴν αὐτῶν ἔκθεσιν παρεκάλεσα τὴν Ἐπιτροπὴν τοῦ τελευταίου ὅπως μοὶ ἐπιτρέψῃ κατὰ τὴν πανήγυριν ταύτην τῶν ἀνησυχιῶν ἀλλὰ καὶ τῶν ἐλπίδων ἡμῶν νὰ ἐκδηλώσω μίαν ἀτομικήν μου ἐντύπωσιν καὶ κοινὴν καταστήσω ἁπάσαις ταῖς τάξεσι τῶν ὁμογενῶν. Ἑκατοστύας τινὰς ἐπαρχιακῶν ἐκθέσεων καὶ αἰτήσεων μεθ' ὅλης τῆς δυνατῆς προσοχῆς διελθὼν ἐνετρύφησα ἀκούων τὴν ἁρμονίαν τῶν πόθων, τῆς ἀγωνίας, τῶν σφοδρῶν παθήσεων, τῶν ὑπὲρ τῆς παιδεύσεως στεναγμῶν, ἐπιτρέψατέ μοι τὴν τῆς λέξεως ἐπανάληψιν, ἐνετρύφησα κεκυφὼς ἐπὶ τοῦ στήθους τῆς πατρίδος, διακρίνων ἕνα πρὸς ἕνα τοὺς τῆς φιλομαθείας καὶ φιλομουσίας δυνατοὺς παλμοὺς καὶ ψηλαφῶν τὸν ἐκπαιδευτικὸν τοῦ ἔθνους σφυγμόν· ἐνετρύφησα, διότι ἀπὸ πάσης προσεκτικῆς ἐπικρούσεως ἐξηρχόμην πλήρης ἐλπίδων τοσούτῳ ζωηροτέρων καθισταμένων, ὅσῳ θαλερώτερα ἦσαν τὰ δάκρυα καὶ βαθύτεραι αἱ στοναχαὶ τῶν παθόντων. Οὕτω πρὸς τὸν γονέα ὅστις ἀσμένως ἐγκαταλείπει τὰ τέκνα του καὶ εἰς πρώτην αὐτοῦ στενοχωρίαν τὰ ἀποσύρει ἐκ τοῦ σχολείου θὰ μείνῃ πάντοτε ἀδιάφορος ὁ φιλογενὴς συμπολίτης του. Ἀλλὰ ἡ μήτηρ ἐκείνη ἡ χήρα, ὁ πατὴρ ἐκεῖνος ὁ εὐαίσθητος, οἵτινες δι' ἡρωϊκῆς αὐταπαρνήσεως ἐξαντλήσαντες καὶ τὸν τελευταῖον αὐτῶν ὀβολὸν καὶ ἀναγκαζόμενοι ὑπὸ τὸ κράτος σκληρᾶς ἀνεχείας νὰ διακόψωσι τὴν τῶν τέκνων αὐτῶν παίδευσιν ἀποφεύγουσι νὰ διέρχωνται πρὸ τοῦ παιδευτηρίου, διότι θλίβεται ἡ καρδία των καὶ βουρκόνουν οἱ ὀφθαλμοί των, ὅταν μακρόθεν ῥίπτωσιν ἐπ' αὐτοῦ ἓν ἀπελπιστικὸν βλέμμα, αὐτοὶ δύνανται νὰ δεχθῶσί ποτε μίαν πρωΐαν παρ' ἀγνώστου χειρός, παρ' ἀνωνύμου ἀλλὰ φιλομούσου ψυχῆς, παρὰ ψυχῆς ἥτις ἤκουσεν αἴφνης τοῦ βαθέος αὐτῶν στεναγμοῦ ἢ ἔμαθε κατὰ τύχην τὴν αἰτίαν τῆς θλίψεώς των, δύνανται νὰ δεχθῶσι τὰ τροφεῖα τῆς τῶν τέκνων αὐτῶν ἀγωγῆς, τὰ βιβλία ἐν οἷς θὰ ἀντλήσωσι τὰ ὑπὲρ ἠθικῆς καὶ πατρίδος αἰσθήματα, τὴν μελάνην, δι' ἧς θὰ χαράξωσι τὴν τοῦ ἀγαθοῦ μέλλοντός των ὁδόν.

Τὰς ἐντυπώσεις ταύτας τοσούτῳ προθύμως ἡ ἐκπαιδευτικὴ ἐπιτροπὴ ᾠκειώσατο, ὅσῳ καὶ τὰ ἐφέτος ὑπ' ὄψιν ἡμῶν ἔγγραφα ὡς καὶ αἱ ἄλλαι ἰδιαίτεραι πληροφορίαι ἃς ἔχομεν εὐτυχῶς ἐνισχύουσι ταύτας. Καὶ τὰ μὲν πλείω τῶν ἐγγράφων ἀνελύθησαν ἤδη ἐν τῇ ἑξαμηνιαίᾳ ἐκθέσει περὶ ἧς ἐλάλησεν ὁ ἀξιότιμος πρόεδρος τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου· ὑπολείπεται δὲ νὰ μνημονεύσωμεν σήμερον τῶν κυριωτέρων ἐκ τῶν ὀκτὼ ἄλλων ἅτινα ἀπὸ τοῦ Φεβρουαρίου καὶ ἐντεῦθεν ἐπέμφθησαν τῷ Συλλόγῳ. Καὶ ἐν τοῖς πρώτοις, κυρίαι καὶ κύριοι, κατατάσσομεν τὴν μετὰ τοῦ ἡμετέρου σωματείου ἀλληλογραφίαν τοῦ ἐν Βουρλατίῳ τῆς Μολδαβίας ἀπὸ τριετίας συνεστηκότος *Φιλομούσου Συλλόγου Ἀθηνᾶς*, ὅστις ἐκ τοῦ ταμείου αὐτοῦ συντηρεῖ Ἑλληνικὴν σχολὴν ἀρκετὰ καλῶς συγκεκροτημένην. Τὸ μνημόσυνον τοῦτο τῆς ἐν ταῖς παριστρίοις Ἡγεμονίαις ἐθνικῆς παιδεύσεως τοσούτῳ ἀσμενέστερον ἀπεδε-

Digitized by Google

ζάμεθα όσω δυστυχῶς αἱ χῶραι ἐκεῖναι αἵτινες ἐπολιτίσθησαν καὶ πολλαχῶς ὑπὸ τῶν ἡμετέρων πατέρων ἐξεπαιδεύθησαν, μετεβλήθησαν εἰς καταβόθραν πνιγηρὰν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἔνθα κατὰ ἑκατοστύας χιλιάδων οἱ ὁμοεθνεῖς ἡμῶν ἀπωλέσθησαν μεταβαλόντες μετὰ τῆς ἰθαγενείας καὶ τὸ αἴσθημα τῆς πατρίδος των. Ἐκ τῶν ἄλλων ἐγγράφων σπουδαιοτέραν κατέχει θέσιν συνοπτικὴ ἀλλὰ μετὰ πολλῆς ἀκριβείας καὶ περιπαθείας συντεταγμένη ἔκθεσις τοῦ ἐν Σέρραις Μακεδονικοῦ Συλλόγου, ἐν ᾗ κατεπείγουσα παρίσταται ἡ ἀνάγκη τῆς ταχείας καὶ ἀποτελεσματικῆς ἀρωγῆς ὅπως διατηρηθῶσι τὰ πλείστου λόγου ἄξια προϊόντα, ἅπερ παρήγαγεν ὁ πρὸς τὴν ἐθνικὴν ἐκπαίδευσιν ἐνεργητικώτατος αὐτοῦ ζῆλος καὶ ἅπερ εἶχον ἐπεκταθῆ ἐπὶ πλησιοχώρους τινὰς πληθυσμοὺς βουλγαροφώνους μὲν προθύμως ὅμως δυναμένους νὰ προσέλθωσι καὶ προσερχομένους εἰς τὰ ἑλληνικὰ ἐκπαιδευτήρια, ἅπερ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ὡς ἴδια αὐτῶν ἐθνικά, ὅπως καὶ πράγματι εἶναι, νομίζουσιν. Ἐξ ἑτέρας ἐκθέσεως Μακεδονικῆς, ἤτοι ἐκ Μεγαρόβου πεμφθείσης ἡμῖν, μανθάνομεν ὅτι ἡ κωμόπολις ἐκείνη διατηρεῖ πρῶτον ἑλληνικὸν σχολεῖον ἐν ᾧ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐδίδαξαν μὲν διδάσκαλοι δύο, ἐφοίτησαν δὲ μαθηταὶ 40 διῃρημένοι εἰς δύο τάξεις ἑλληνικοῦ σχολείου καὶ μίαν γυμνασιακήν, εἰς μὲν τὴν τελευταίαν κατατεταγμένων 6 μαθητῶν, εἰς δὲ τὴν πρώτην τοῦ ἑλληνικοῦ 25 καὶ εἰς τὴν δευτέραν αὐτοῦ 9· διατηρεῖ δεύτερον παρθεναγωγεῖον ἐν ᾧ ἐφοίτησαν 108 μαθήτριαι, ὧν 22 ἀνῆκον εἰς τὸ ἑλληνικὸν τμῆμα περιλαμβάνον τρεῖς τάξεις· τρίτον δημοτικὸν σχολεῖον εἰς ὃ ἐφοίτησαν 177 παῖδες διῃρημένοι εἰς τέσσαρας συνδιδακτικὰς τάξεις καὶ ὑπὸ δύο παιδευόμενοι διδασκάλων· καὶ τέταρτον νηπιαγωγεῖον ἐν ᾧ κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος ἠσκοῦντο 120 νήπια. Καὶ τὰ μὲν πρῶτα τρία σχολεῖα συντηροῦνται ὑπὸ τῆς κοινότητος, τὸ δὲ τέταρτον ὑπὸ τῆς Ἀδελφότητος «Ἐλπίδος» ἥτις καὶ ἐπιστέλλει ἡμῖν. Καὶ οἱ μὲν πόροι τῆς κοινότητος ἀνέρχονται εἰς 19000 γρ., αἱ δὲ δαπάναι αὐτῆς εἰς 27,700, ὥστε ἔχει ἔλλειμμα 8,700 γρ., οἱ δὲ τῆς Ἀδελφότητος πόροι ἀνέρχονται εἰς 6,600 γρ. ἀπέναντι δαπανῶν αἵτινες φθάνουσιν εἰς 7,700, ὥστε πάσχει ἔλλειμμα 1,100 γροσίων. Ἀλλὰ τὸ πολυτιμότερον τῶν κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην ἑξαμηνίαν ἐγγράφων, κυρίαι καὶ κύριοι, ἐστάλη ἡμῖν ὑπὸ τῆς ἐν Τραπεζοῦντι Ἀδελφότητος τῶν Ἀργυροπολιτῶν, ἀδελφότητος ἀθορύβου ἀλλ' οὕτω προθύμως ἐργαζομένης, οὕτω βαθέως κατανοησάσης τὴν ὑψηλὴν αὐτῆς ἐντολήν, ὥστε τὸ προσφιλὲς ἔγγραφόν της δύναται νὰ ὀνομασθῇ ἀδάμας ἀτίμητος τῆς ἐθνικῆς ἐκπαιδεύσεως. Ἀρκούμεθα εἰς τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦτον, διότι, ὡς θέλετε ἴδει ἐκ τῆς ἀναγνώσεως περικοπῶν του τινων, πᾶν σχόλιον θὰ ἦτο κατώτερον τῆς ἀξίας αὐτοῦ. Τὸ ἀναγινώσκομεν δὲ οὐ μόνον ὅπως στολίσωμεν τὴν ἑορτὴν ταύτην μὲ μίαν δροσερὰν ἐκ τῶν ἀκτῶν τοῦ Πόντου μυρσίνην, ἀλλὰ συνάμα ὅπως προβάλωμεν τὴν τῶν Ἀργυροπολιτῶν Ἀδελφότητα ὡς ἓν τῶν τελειοτέρων προτύπων Ἑλληνικοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Σωματείου.

«Φιλογενέστατε κ. Πρόεδρε !

» Πολλάκις προεβουλεύθημεν, πολλὰ δὲ ἐπεχειρίσθημεν καὶ εἰργάσθημεν, ἵνα κατὰ τὸ ἐνεστὼς ἔτος συλλέξαντες τὰς δεούσας καὶ ἱκανὰς εἰδήσεις, ὡς οἷόν τε ἐκτενῶς καὶ ἀκριβῶς ἐκθέσωμεν πρὸς τὸν ὑμέτερον Σύλλογον, τὸν φιλάνθρωπον καὶ γενναῖον παραστάτην καὶ κηδεμόνα τῶν ἀνὰ τὸ Κράτος ἀπόρων ὁμογενῶν σχολείων, τὴν κατάστασιν τῆς ἡμετέρας Ἀδελφότητος καὶ τῶν ἐν Ἀργυροπόλει ἑλληνικῶν σχολείων καὶ τὴν ἔκτασιν καὶ τὸ ποιὸν τῆς παιδείας τῆς ἀνὰ τὴν ἡμετέραν ἐπαρχίαν Χαλδείας περιγράψωμεν καὶ τὰς ἄλλας ἀναλόγους πληροφορίας τὰς ἀξίας λόγου πληροφορήσωμεν· ἀλλὰ τὰ παρὰ λόγον καὶ οὐκ ἐφ' ἡμῖν συμβεβηκότα ἐπιπροσθήσαντα ἀπεκώλυσαν, καὶ ἀλλεπάλληλα καὶ σφοδρότερα προσπεσόντα διέλυσαν τὰς ἡμετέρας βουλὰς καὶ ἐπιχειρήσεις, καὶ ταύτας, φύσει καὶ καθ' ἑαυτὰς δυσεπιτεύκτους καὶ δυσεκτελέστους οὔσας, πάμπαν ἀπράκτους καὶ ματαίας (ὡς μὴ ὤφελε !) κατέστησαν.

»Καίτοι δὲ μέχρι τρυγὸς ἐπίομεν τὸ πικρὸν ποτήριον τῶν πρὸς ὀλέθρους ἀντιπάλους ἀνταγωνισμῶν, πολλὰς δὲ καὶ ὀξείας τὰς ὀδύνας ὠδυνήθημεν ἐπὶ τοῖς παθήμασι τοῖς ἐκ τῶν καιρῶν καὶ τῇ ἐκ τούτων ἀποτυχίᾳ τῶν μεγάλων καὶ φαιδρῶν ἡμῶν ἐλπίδων, ἔχομεν ὅμως καὶ ἀντίδοτον παρηγορίαν οὐ σμικράν, ὅτι ἐνικήσαμεν τὸν ἀγῶνα καί, τὸ ἄριστον, ὅτι ἔν τε τῇ ἰδίᾳ ταύτῃ ἐν τῇ πόλει διαμάχῃ τοῦ ζόφου πρὸς τὸ φῶς καὶ δυσκαταγωνίστῳ κακοδαιμονίᾳ καὶ τῇ ἁπανταχοῦ περὶ ἡμᾶς ἀπορίᾳ καὶ παραλυσίᾳ τῶν σχολείων, ἡμεῖς κατωρθώσαμεν νὰ διαφυλάττωμεν ἀρτίαν καὶ ἀκήρατον τὴν προτέραν τάξιν καὶ διδασκαλίαν τὴν ἐν

Digitized by Google

τοῖς ἡμετέροις ἐν Ἀργυροπόλει σχολείοις καὶ νὰ οἰκονομῶμεν τὰς δυσοικονομήτους μεγάλας τούτων δαπάνας καὶ νὰ πορίζώμεθα ἐξ ἀπόρων καὶ νὰ σώζωμεν ἀκράδαντα καὶ ἀλώβητα ἀπὸ τῆς ἐπηρείας καὶ βλάβης καὶ τῆς δυσοιώνου καὶ πολυτρόπου τύχης· εἰ δὲ μὴ ἠδυνήθημεν καὶ τὸ οἰκοδόμημα τῶν διδασκαλείων εἰς τέλος νὰ φέρωμεν, ἀλλ' ἡμιτελὲς αὐτὸ κατελίπομεν, τοῦτο οὐκ ἐξ ἡμῶν, οὐδ' ἐν ἡμῖν ἡ αἰτία, ἀλλ' ἡ ἀπροόπτως ἐπιπεσοῦσα ἡμῖν τε καὶ ἁπανταχοῦ ἀμήχανος ἀπορία καὶ ἔνδεια καὶ οἱ ἀλόγιστοι θυελλώδεις καὶ φοβεροὶ καιροὶ ἀνέτρεψαν καὶ ἐματαίωσαν μέχρι τοῦδε καὶ τὰς περὶ τούτου συντόνους φροντίδας καὶ ἀκαμάτους προσπαθείας τῆς Ἀδελφότητος, τρέφομεν ὅμως ἐλπίδα παρήγορον καὶ γενναίαν, ὅτι ἐν βραχεῖ θὰ παρέλθῃ ἡ ἐνσκήψασα καταιγὶς καὶ θὰ ἐπιλάμψῃ ἡ εἰρήνη καὶ εὐτυχία, καὶ τότε βοηθούμενοι καὶ ὑφ' ὧν δεῖ οὐ μόνον καὶ τὸ ἔργον τοῦτο θὰ συντελέσωμεν, ἀλλὰ σὺν θεῷ καὶ τὰ ἄλλα τὰ βουλητὰ καὶ κατὰ θυμὸν θὰ κατορθώσωμεν.

»Ἀλλ' ἐν τῷ παρόντι νομίζομεν, εὔβουλε κ. Πρόεδρε, ὅτι ὁσονδήποτε ἐν μετεώρῳ καὶ ἀμφιβόλῳ εἰσὶ τὰ πράγματα ἐν τούτοις δὲν πρέπει νὰ ἀπελπίσωμεν καὶ νὰ σταυρώσωμεν, τὸ δὴ λεγόμενον, τὰς χεῖρας εὐχαῖς μόνον καὶ ἐλπίσι τρεφόμενοι καὶ τῇ τύχῃ καὶ τῷ θεῷ τὰ πάντα καταλείποντες, αὐτοὶ δὲ καὶ αὐτὰ τὰ δυνατὰ ἡμῖν καὶ κατορθωτὰ παρορῶντες καὶ ἐπὶ προφάσει τῶν καιρῶν χαίρειν ἐῶντες, ἀλλὰ προσῆκον ἡγούμεθα, σὺν Ἀθηνᾷ καὶ τὰς χεῖρας κινοῦντες, νὰ ἐργαζώμεθα, ὅση ἡμῖν δύναμις, τὰ μικρὰ γοῦν καὶ εὐκατόρθωτα, καὶ πάντα λίθον νὰ κινῶμεν εἰς τὴν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἐπιτυχίαν τοῦ ἱεροῦ σκοποῦ, οὗ ἥ τε ἡμετέρα Ἀδελφότης καὶ οἱ ἄλλοι ὁμογενεῖς σύλλογοι στοχάζονται. Τούτων ἕνεκα ἀνακοινοῦντες σήμερον τῷ προστάτῃ καὶ εὐεργετικῷ ἡμῶν Συλλόγῳ συλλήβδην καὶ διὰ βραχέων τά τε καλὰ καὶ τὰ κακὰ τῆς ἡμετέρας Ἀδελφότητος, τὰς ἐπιτυχίας αὐτῆς καὶ ἀτυχίας καὶ τὴν ἐκ τούτων λύπην καὶ χαρὰν καὶ τὰς χρείας καὶ ἀπορίας τὰς ἀείποτε μὲν προσπεφυκυίας αὐτῇ καὶ δυσαπαλλάκτους, νῦν δὲ ἐπὶ μέγα ἐκταθείσας καὶ ἐπιμετρηθείσας, τὴν μὲν χρηματικὴν αὐτοῦ ἐπιχορηγίαν καὶ αὖθις νὰ ἐπαιτήσωμεν δὲν τολμῶμεν, ἐκ τῶν ἰδίων παθημάτων καὶ συμφορῶν κρίνοντες καὶ περὶ τῶν ἀλλοτρίων, αἴτημα δέ τι ὅμως σμικρὸν καὶ οὕτως εὐπρόσδεκτον καὶ κατορθωτὸν εὐθαρσῶς ἐξαιτούμεθα. Τί δ' ἔστι τοῦτο; Ἡ χορηγία τῇ μὲν Βιβλιοθήκῃ Ἀργυροπόλεως ἁπάντων τῶν μέχρι τοῦδε ἐκδοθέντων τόμων τοῦ ἐτησίου Περιοδικοῦ τοῦ ὑμετέρου σοφοῦ Συλλόγου, τοῖς δ' ἀπόροις τῶν μαθητῶν τοῖς ἐκεῖ τε καὶ ἐν τοῖς πέριξ σχολείοις διδασκομένοις διδακτικῶν τινων βιβλίων, ἐὰν ὑπάρχωσι τοιαῦτα ἐν τῇ ἀποθήκῃ τοῦ Συλλόγου. Ἐκ τῆς ἐκλιπαρουμένης δὲ ταύτης δωρεᾶς πολλὰ τὰ καλὰ καὶ μεγάλα τὰ ὠφελήματα θὰ προέλθωσιν· ἡ μὲν πενιχρὰ τοῦ σχολείου βιβλιοθήκη θὰ ἀποκτήσῃ σπουδαῖον σύγγραμμα καὶ οἱ ἀτυχεῖς καὶ τοῦ ἐπιστημονικοῦ κόσμου ἀπειργμένοι διδάσκαλοι θὰ ἔχωσι σοφὸν μελέτημα καὶ περισπούδαστον βοήθημα, οἱ δ' ἐνδεεῖς μαθηταί, οἵτινες, νῦν μάλιστα διὰ τὴν ἀναργυρίαν μὲν καὶ ἀπορίαν τὴν ἑαυτῶν, διὰ τὴν ὑπερτίμησιν δὲ καὶ τὸ δυσπόριστον τῶν βιβλίων, ἢ ἄβιβλοι καὶ ἀπρομελέτητοι προσέρχονται εἰς τὰ σχολεῖα καὶ πολλὰ ὀλίγα ἐκ μόνης τῆς προφορικῆς διδασκαλίας μανθάνουσι καὶ ὠφελοῦνται ἢ μετ' ἄλγους καὶ ἀδημονίας ἀναγκαζόμενοι ἀποσύρονται καὶ τέλεον ἀποστεροῦνται τῆς καλλιεργείας τοῦ θεοσδότου δώρου, τοῦ λόγου, οὗτοι ἀπολαμβάνοντες ἃ νῦν στεροῦνται ὄργανα τῆς τελεσφόρου διδασκαλίας καὶ μαθήσεως θὰ φοιτῶσι τακτικῶς καὶ πάντες, καὶ ἔτι μᾶλλον θὰ προθυμοποιῶνται καὶ ἐπιμελῶνται, καὶ πολλὰ τὰ ὠφελιμα καὶ λυσιτελῆ ἐκ τῆς μελέτης καὶ διδασκαλίας θὰ ἐκμανθάνωσι καὶ μεγάλας εὐλογίας θὰ εὐλογῶσι τὸν δωρητὴν καὶ εὐεργέτην αὐτῶν σύλλογον. Ἡ ἡμετέρα Ἀδελφότης καὶ ἡ Ἐφορία τῶν σχολείων καὶ πρότερον καὶ νῦν παρέχουσι δωρεὰν τοῖς πτωχοῖς τὰ διδακτικὰ βιβλία, δὲν δύνανται ὅμως νὰ ἐπαρκῶσιν εἰς πάντα καὶ πρὸς πάντας· διότι ἡ ἔνδεια καὶ ἡ πτωχεία εἶναι γενικὴ καὶ ἀπερίγραπτος. Ἐὰν λοιπὸν ὁ ὑμέτερος μουσοτρόφος καὶ φιλάνθρωπος Σύλλογος θὰ εἰσακούσῃ τῆς ἡμετέρας ἐπικλήσεως καὶ εὐγενῶς τὰς χάριτας θὰ χαρισθῇ, δεόμεθα ὑμῶν, φιλογενέστατε κ. Πρόεδρε, λιπαρῶς νὰ παραδώσητε ὅσα ἂν οὕτος εὐδοκήσῃ νὰ δωρήσῃ τῷ αὐτόθι διατρίβοντι συμπολίτῃ ἡμῶν κ. Χ. Ἀνδρέᾳ Δεσπουσιάδῃ, ὃς θὰ ἐγχειρίσῃ ὑμῖν τὴν παροῦσαν καὶ περὶ τῆς ἀσφαλοῦς ἀποστολῆς ἐκείνων θὰ φροντίσῃ.

»Ταῦτα ἐν ἄλγει ψυχῆς ἐξαγγέλλοντες καὶ ταῦτα μετ' ἐλπίδος καὶ θάρρους ἐξαιτούμενοι, προσαγορεύομεν ὑμᾶς τε, σοφὲ κ. Πρόεδρε, καὶ τοὺς λοιποὺς μουσοτραφεῖς συλλογεῖς πάντας τὰς ἀδελφικὰς προσρήσεις καὶ εὐγνωμοσύνας, καὶ ἐκτενῶς ἐπευχόμεθα τῷ μὲν πολυπαθεῖ κόσμῳ εἰρήνην καὶ εὐτυχίαν, τῷ δὲ εὐεργετικῷ καὶ εὐμούσῳ Συλλόγῳ ἐπίρρωσιν καὶ πρόοδον καὶ τῶν φιλογενῶν αὐτοῦ βουλευμάτων καὶ ἐπιχειρημάτων κατόρθωσιν.

Ἐν Τραπεζοῦντι τῇ 28 Μαρτίου 1877.

Η ΔΙΑΡΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΗΣ ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΟΣ.»

Digitized by Google

Ἐκ τῶν ἐγγράφων τῶν ἐν ταῖς δυσὶ τοῦ ἔτους τούτου ἐκθέσεσιν ἀναλελυμένων ὡς καὶ ἄλλων ἁπλῶν ἐπαρχιακῶν αἰτήσεων καὶ ἐκ τῶν ὁπωσδήποτε γνωστῶν ἡμῖν ἀναγκῶν τῶν διαφόρων ἑλληνικῶν κοινοτήτων ὁδηγηθέντες διενείμαμεν ὡς ἑξῆς τὸ ἐκ 505 λιρῶν ὀθωμανικῶν ποσὸν ὅπερ εἰς τὴν διάθεσιν αὐτοῦ ἔχει ὁ Φιλολογικὸς ἡμῶν Σύλλογος. Πρῶτον διακόσιαι λίραι θέλουσι διανεμηθῆ πρὸς ἐκπλήρωσιν ὑποσχέσεων δοθεισῶν κατὰ τὰ δύω τελευταῖα ἔτη ἀλλὰ μὴ πραγματοποιηθεισῶν ἕνεκα ἄλλων ἀναγκῶν τοῦ Συλλόγου ὡς ἑξῆς.

Ἀμάσεια 15 λίραι, Ἀδελφότης *Πέλλα* ἐν Γενιτσοῖς 15 λίρ. Σύλλογος Βοδενῶν 40 λίρ. Σχολεῖα Ἀχρίδος 40 λίρ. Σχολεῖα Δοβηράνης 20 λίρ. Σχολεῖα Κιουπλοῦ Νικαίας 10 λίρ. Σχολεῖα Κεστεντηλίου 10 λίρ. Σχολεῖα Γάνου καὶ Χώρας 10 λίρ. Σχολεῖα Νικοπόλεως 10 λίρ. Σχολεῖα Χουδίου Νικαίας 10 λίρ. Σχολεῖα Βουρδουρίου 10 λίρ. Σχολεῖα Λεύκας ἐν Βιθυνίᾳ 10 λίρ. Τὸ ὅλον 200 λίραι.

Τὰ δὲ νῦν τὸ πρῶτον προϋπισχνούμενα διανέμονται ὡς ἑξῆς: 1) εἰς τὴν Μακεδονίαν.

Σύλλογος Σερρῶν διὰ τὴν ἐν τοῖς χωρίοις ἐκπαίδευσιν 35 λίρ. Σύλλογος Θεσσαλονίκης ἐπίσης διὰ τὰ χωρία 30 λίρ. Στρώμνιτσα 20 λίρ. Μεσορώπη 10 λίρ. Βογδάντσα 10 λίρ. Πρεσρένη 10 λίρ. Βοδενὰ 10 λίρ. Βελισσὰ 10 λίρ. Μεγάροβον 10 λίρ. Κίτρος 10 λίρ. Γενιτσὰ 10 λίρ. Γεβγελῆ 15 λίρ. Κεστεντήλιον 10. λίρ. Τὸ ὅλον 200 λίρ.

2) Εἰς τὴν Θρᾴκην· Ἀγχίαλος 10 λίρ. Σύλλογος Ραιδεστοῦ διὰ τὰ χωρία 15 λίρ. Βάρνα διὰ τὰ χωρία ἐπίσης 15 λίρ. Αἶνος διὰ τὰ χωρία 10 λίρ. Διδυμότειχον 8 λίρ. Σοῦμλα 7 λίρ. Τὸ ὅλον 65 λίρ.

3) Εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν· Σουπαχτὰν 5 λίρ. Κασταμονὴ 5 λίρ. Σουγκουρλοῦ 5 λίρ. Ἰνέπολις 10 λίρ. Τὸ ὅλον 25 λίρ.

Εἰς Σαλμᾶ-Τουμπρουκ Κων/πόλεως 5 λίρ. Εἰς Χάμζαν Μεσοποταμίας 10 λίραι.

Πλὴν τῶν οὑτωσὶ διανεμηθησομένων 505 λιρῶν διαβιβασθήσονται διὰ τοῦ Συλλόγου καὶ δύο ἰδιαίτεραι προσφοραὶ ἡ μὲν τοῦ κ. Γ. Ζαρίφη εἰς Νευροκόπιον ἐξ 20 λιρῶν, ἡ δὲ τοῦ κ. Πίσσα ἐκ 5 λιρῶν εἰς Πέργαμον.

Τὰ εἰς τοὺς Συλλόγους διὰ τὰ πέριξ χωρία πεμφθησόμενα ποσὰ πρέπει οὕτω κατηγορηματικῶς καὶ ἀπροφασίστως νὰ σταλῶσιν εἰς τὸν πρὸς ὃν ὅρον ὥστε ἀπόφασιν ἀμετάτρεπτον ἔχομεν ν' ἀποκηρύξωμεν πᾶν ἐπαρχιακὸν σωματεῖον ὅπερ δὲν ἤθελεν αὐστηρότατα ἐκπληρώσει ἐν τούτῳ τὸ καθῆκον αὐτοῦ.

Ἀλλὰ τὸ καθῆκον τῆς Ἐκπαιδευτικῆς τοῦ Συλλόγου Ἐπιτροπῆς δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ δεόντως τετελεσμένον κατὰ τὴν πανήγυριν ταύτην ἂν δὲν προστεθῶσι γενικαί τινες ἐπόψεις τῆς καθ' ἅπασαν τὴν ὀθωμανικὴν αὐτοκρατορίαν ἑλληνικῆς ἐκπαιδεύσεως, καὶ τοῦτο τώρα πρόκειται νὰ ἐπιχειρήσωμεν ἐκπληροῦντες αὐτὸ ἐν πάσῃ τῇ δυνατῇ ἐπιτομῇ καὶ περιεκτικότητι καὶ ἀρκούμενοι εἰς καθολικήν τινα κατὰ μεγάλα τμήματα ἐπισκόπησιν. Ὅ,τι πρὸ πάντων, κυρίαι καὶ κύριοι, ἐκπλήττει καὶ ἀλγεινῶς ἡμᾶς διατίθησιν ἐν ἑκάστῃ σχεδὸν συνεδριάσει τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ ὑμῖν δὲ τὴν αὐτήν, πιστεύομεν, ἐμποιήσει δυσάρεστον λίαν ἐντύπωσιν εἶναι ὅτι ἐκ τῶν ἐπὶ τῆς Προποντίδος τε καὶ τοῦ Πόντου ἑλληνικῶν κοινοτήτων αἱ μὲν ἀπώτεραι εὐοδοῦνται κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον, καὶ τὴν ἀποστολὴν αὐτῶν συναισθάνονται, καὶ θυσίας ἡρωικὰς καταβάλλουσιν ὑπὲρ τῆς ἀναμορφώσεως καὶ παιδεύσεως τῆς ὁμογενοῦς νεολαίας, αἱ δὲ πρὸς τὴν πρωτεύουσαν γειτνιάζουσαι διακρίνονται ἀπὸ πολλοῦ ἤδη ἐπὶ ἀσυγγνώστῳ σχεδὸν ἀδιαφορίᾳ, ἵνα μή τι χεῖρον εἴπωμεν τούτου. Αἱ ἐπαρχίαι Χαλκηδόνος, Νικαίας καὶ Νικομηδείας τερπόμεναι δυστυχῶς εἰς τὰς ἀναπαύσεις καὶ τὴν ῥᾳστώνην ἃς παρέχει αὐταῖς ἡ τῆς πρωτευούσης σκιὰ μονονουχὶ κοιμῶνται καὶ ῥέγχουσιν, οὐδὲ αἰσθάνονται εἰς τὰς πλευρὰς αὐτῶν τὸ κέντρον ὅπερ τὰ ἐν Τραπεζοῦντι, Σαμψοῦντι, Σινώπῃ καὶ Κερασοῦντι ἐκπαιδευτικὰ τρόπαια ἐφαίνοντο προωρισμένα νὰ διατηρῶσι πάντοτε ὀξὺ καὶ προκλητικόν. Τὸ Βυζάντιον διὰ πολλῶν χαρίτων καὶ ἀρετῶν ὑπὸ τῆς φύσεως προικισθὲν ἀγανακτεῖ βεβαίως καὶ δυσφορεῖ ἐπὶ τῷ πλεονεκτήματι τούτῳ, ὅπερ οὐδέποτε ἐπόθησε καὶ ηὐχήθη, καὶ δι' οὗ ἡ ἄλλως ζωογόνος αὐτοῦ σκιὰ κατορθοῖ νὰ ἀποναρκόνῃ τοὺς ὑπ' αὐτὴν κατακλινομένους. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἀγγέλλοντες οὐδένα προσωπικῶς καταγγέλλομεν, παρακαλοῦμεν ὅμως τὴν κοινὴν γνώμην, ἥπερ οὕτως ἐνδιαφέρεται εἰς τὴν ἐκπαιδευτικὴν τύχην τοῦ ἔθνους, ὅπως σχολιάσῃ αὐτὸ προσηκόντως καὶ ἐξεγείρῃ τοὺς ἐν ληθάργῳ κεκοιμημένους. Τὰ ἐπὶ τῆς Μεσογείου ἑλληνικὰ παράλια ἅπερ προεξαρχούσης τῆς Σμύρνης καὶ τῶν Κυδωνιῶν ἐκπαιδευτικῶς πάντοτε

Digitized by Google

ἔθαλλον δεικνύουσι σημεῖά τινα οὐχὶ παρακμῆς, ἄπαγε! ἀλλὰ παθήσεως ἥτις ὅμως κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἔσται λίαν παροδική· καὶ αἱ μὲν Κυδωνίαι δὲν βαίνουσι κατὰ τοῦτο κακῶς, ὡς ἐκ πολλῶν τεκμηρίων ἐξάγομεν· ἀλλὰ ἡ Σμύρνη, μία τῶν ἐν Ἀνατολῇ φιλομουσοτάτων ἑλληνίδων πόλεων, ἡ Σμύρνη ἥτις καὶ εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος καὶ κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας ἔζη ζωὴν ἀφνειὸν καὶ γόνιμον φιλανθρωπίας καὶ ἐκπαιδευτικῆς ἐνεργείας, ἡ Σμύρνη ἥτις πρώτη πασῶν τῶν παρ' ἡμῖν κοινοτήτων προσεκτήσατο τυπογραφεῖα καὶ βιβλιοπωλεῖα καὶ σχολεῖα διατρέφοντα πλείστας γειτονικὰς νήσους καὶ κωμοπόλεις, ἡ εὔφορος τέλος Σμύρνη ἐνόσησε τελευταῖον, καὶ ἡ Εὐαγγελικὴ αὐτῆς σχολὴ ἠναγκάσθη νὰ ὑποβληθῇ εἰς 800 λιρῶν οἰκονομίαν ὅπως συντηρηθῇ. Ἀλλὰ ἡ οἰκονομία αὕτη δὲν ἤθελεν ἀρκέσει πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, ἂν ἡ ἀνωτέρα παντὸς ἐπαίνου φιλογένεια τῶν Σμυρναίων δὲν ἤρχετο εἰς ταχεῖαν καὶ ἀποτελεσματικὴν ἀρωγήν. Σύλλογος ἐπὶ τούτῳ πρὸ μικροῦ συστηθείς, Σύλλογος οὗπερ ἕκαστον μέλος καταθέτει ἡμίσειαν λίραν κατὰ μῆνα, ὑπισχνεῖται τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς Εὐαγγελικῆς σχολῆς ἀπὸ παντὸς θλιβεροῦ κινδύνου, ἕτερος δὲ ἐκ κυριῶν Σύλλογος συνεκροτήθη ὅπως συντηρῇ τὰς δαπάνας τοῦ τῆς κοινότητος παρθεναγωγείου. Ἡ ἐν ταῖς νήσοις Κρήτῃ, Κύπρῳ, Σάμῳ καὶ Ῥόδῳ ἐκπαίδευσις οὐδὲν ἔκτακτον παριστᾷ, διότι ἂν δὲν προώδευσεν ὑπερόχως δὲν φαίνεται ὀπισθοδρομοῦσα. Ἡ Χίος καὶ ἡ Λέσβος, δύναταί τις νὰ εἴπῃ, προβαίνουσι μᾶλλον ἐπὶ τὸ βέλτιον, διότι καὶ αἱ κωμοπόλεις αὐτῶν ἅπασαι κέκτηνται σχολεῖα ἀρρένων καὶ θηλέων, καὶ αἱ πρωτεύουσαι αὐτῶν διατηροῦσιν ἐκπαιδευτήρια πολλοῦ λόγου ἄξια, τοῦ μὲν τῆς Χίου διευθυνομένου ὑπὸ τοῦ γηραιοῦ καὶ πεπειραμένου διδασκάλου κ. Σουρίου, τοῦ δὲ τῆς Μιτυλήνης σχολαρχουμένου ὑπὸ τοῦ εὐπαιδεύτου καὶ διαπρεποῦς τῶν Μουσῶν δᾳδούχου κ. Λαιλίου.

Ἐπανερχόμενοι δ' εἶτα εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν διὰ τῆς Θεσσαλίας ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι καί τοι ἐπιθυμοῦντες νὰ ἴδωμεν αὐτὴν πολλῷ κάλλιον ἔχουσαν εὑρίσκομεν ἀφορμὰς ἐλπίδων μᾶλλον πρὸς πρόοδον καὶ βελτίωσιν, διότι ἡ μὲν Θεσσαλομαγνησία εὐμοιρεῖ ἐκπαιδευτηρίων, ἐν δὲ ταῖς ἐπαρχίαις Τρίκκης καὶ Σταγῶν καταβάλλεται ὁσημέραι μείζων προσπάθεια πρὸς τελειοποίησιν τῶν σχολικῶν αὐτῶν πραγμάτων, ἐν δὲ τῇ πρωτευούσῃ Λαρίσσῃ, κατὰ τὰς ὑπὸ τοῦ Θεσσαλικοῦ Συλλόγου φιλοφρόνως ἡμῖν δοθείσας περὶ τῶν Θεσσαλικῶν πραγμάτων πληροφορίας, προσεδοκᾶτο ἡ εἰς γυμνάσιον προαγωγὴ τοῦ Σχολαρχείου, καὶ ὁ ἐνταῦθα Θεσσαλικὸς Σύλλογος διατηρεῖ τρία σχολεῖα ἐν τῇ φερωνύμῳ αὐτοῦ ἐπαρχίᾳ. Ἡ ἐν Ἠπείρῳ ἐκπαίδευσις εὐτυχῶς εὐοδοῦται καὶ ἀπήλλακται πολλῶν προσκομμάτων ἅπερ ἀλλαχοῦ παρακωλύουσι κατὰ τοῦτο τὰς ἐθνικὰς ἐνεργείας. Ὁ ἐνταῦθα Ἠπειρωτ. Σύλλογος ἐξακολουθεῖ μεριμνῶν περὶ τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης, ἥτις ἄλλως οὐδέποτε εἶχεν ἀνάγκην μεγάλης ὠθήσεως, καὶ τὸ κάλλιστον αὐτοῦ ἔργον, τὰ ἐν Κεστορατίῳ Ζωγράφεια Διδασκαλεῖα, ὧν τὰς δαπάνας καταβάλλει ὁ ἐπὶ φιλογενείᾳ διαπρεπὴς κ. Χρηστάκης Ζωγράφος, λειτουργεῖ ἀποτελεσματικώτατα καὶ προφανῶς ἐπιδράσει ἐπὶ τῆς παραγωγῆς τῆς κατωτέρας παιδεύσεως ἐν Ἠπείρῳ, ἧς ἡ πρωτεύουσα εὐλόγως σεμνύνεται ἐπὶ τῇ Ζωσιμαίᾳ Σχολῇ, τῇ οὕτως εὐδοκίμως παρεχούσῃ εἰς τὴν ἐπαρχίαν ἐκείνην τὴν μεσαίαν ἐκπαίδευσιν. Ὅπως ἐννοηθῇ κάλλιον πόσον ζωηρῶς διατηρεῖται πάντοτε ἐν Ἠπείρῳ ὁ ἐκπαιδευτικὸς ζῆλος ἀρκεῖ, πλὴν ἄλλων τεκμηρίων, καὶ τὸ ἑξῆς, ὅτι ἐνῷ τὸ παρελθὸν ἔτος ὁ ἐνταῦθα Ἠπειρωτικὸς Σύλλογος δὲν ἐτέλεσε τὴν ἐνιαυσίαν πανήγυρίν του οὐδὲ διένειμε βοηθήματα εἰς τὰ ἄπορα σχολεῖα τὰ εἴτε πρότερον λειτουργοῦντα εἴτε ὑπ' αὐτοῦ ἱδρυμένα, αἱ κοινότητες ἀνεπλήρωσαν ἐκ τῶν ἐνόντων τὴν ἔλλειψιν ταύτην, πρὸς δὲ τούτοις συνεστήθησαν ἐν Ἠπείρῳ κατὰ τὸ 1876—1877 καὶ ἓξ νέα παρθεναγωγεῖα.

Ἡ Μακεδονία, κυρίαι καὶ κύριοι, ἡ χώρα ἐκείνη, ἀφ' ἧς ἐξεπορεύθησαν κατὰ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος τοσοῦτοι διδάσκαλοι καὶ λόγιοι, ἧς πολλὰ τέκνα ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ διαιτώμενα καὶ ἐκεῖ τῆς ἐργασίας τὸ πλούσιον προϊὸν περισυλλέγοντα τοσαῦτα εἰς τὴν τοῦ ἔθνους ἐκπαίδευσιν ἐθυσίασαν, ἡ Μακεδονία ἀλγεῖ καὶ ταλαιπωρεῖται, ἀλλὰ δὲν ἀπαυδᾷ· ἀγωνίζεται περιρρεομένη ἱδρῶτι, ἀλλὰ ἡ σκαπάνη ἀπὸ τῶν χειρῶν της δὲν πίπτει. Δύο μεγάλοι Σύλλογοι, ὁ τῶν Σερρῶν καὶ ὁ τῆς Θεσσαλονίκης, καὶ δύο ἕτεροι μικρότεροι ὁ τῶν Βοδενῶν καὶ τῆς Στρωμνίτσης καλλι-

Digitized by Google

εργοῦσι καὶ καταρδεύουσι τὰ τρυφερὰ φυτώρια τῶν Μουσῶν καὶ περιθάλπουσι τοὺς πολυτίμους βλαστούς· ἀλλὰ αἱ ἄκανθαι διηνεκῶς φύονται καὶ μόλις καταπατούμεναι ἐκ νέου ἀναγεννῶνται. Θαυμάζομεν καὶ εὐλογοῦμεν τὸ ἔργον τῶν ἀκαμάτων ἐθνικῶν σκαπανέων· ἀλλὰ τὰ αἰσθήματα ἡμῶν δὲν ἀρκοῦσιν εἰς τοὺς ἡλιοκαυμένους ἐκείνους ἀδελφικοὺς ἐργάτας, οὐδὲ πρέπει νὰ ἀναβάλωμεν τὴν ταχεῖαν πρὸς αὐτοὺς ἀρωγὴν μέχρις οὗ ἀπειρηκότες ἐξαντληθῶσιν. Ὁ ἐν Θεσσαλονίκῃ Σύλλογος τυχὼν καὶ τῆς συνδρομῆς ἑτέρου ὁμογενοῦς Συλλόγου ἔχει ἤδη συστήσει διδασκαλεῖον ὑπὸ εὐδοκίμου διευθυντοῦ διοικούμενον. Ἐν Σέρραις διατηρεῖται ἐπίσης διδασκαλεῖον, ὅπερ ἀρξάμενον ἄλλοτε ὑπὸ τοὺς οἰωνοὺς γενικῆς ὁμοφροσύνης τῶν ἐκεῖ ὁμοεθνῶν καὶ ἀπὸ τοῦ Μακεδονικοῦ Συλλόγου τῆς πόλεως ταύτης ἐξαρτώμενον ἐχωρίσθη δυστυχῶς πρὸ δύο ἐτῶν ἀπ' αὐτοῦ, χωρὶς ὅμως νὰ ἐλαττωθῇ ἐκ τούτου ἡ σωτηριώδης ἐνέργεια τοῦ Συλλόγου ἐκείνου ἐπὶ τῶν πέριξ κωμοπόλεων καὶ χωρίων, παθόντος κυρίως ἐκ τῆς ὡς μὴ ὤφελε μειώσεως τῶν ἐξωτερικῶν πρὸς αὐτὸν συνδρομῶν. Ὁπωσδήποτε ἡ Μακεδονία ἀλγεῖ, καὶ ἡ φιλογένεια τῶν ἁπανταχοῦ Ἑλλήνων, τῶν Ἑλλήνων ἐκείνων οἵτινες πρόθυμοι νὰ ἀνοίξωσι τὰ βαλάντιά των νομίζουσιν ἴσως ὅτι δὲν γινώσκουσι ποῦ νὰ διευθύνωσι τὴν γενναιοφροσύνην αὐτῶν, δὲν ἔχουσιν ἢ νὰ μάθωσι τὰς ἡμέρας τῶν διὰ τὰς Σέρρας καὶ τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὰ Βοδενὰ καὶ τὰ Βιτώλια καὶ τὰ Σιάτιστα ταχυδρομείων, ὅπως ἐφελκύσωσιν ἐπὶ τὰ ταμεῖα αὐτῶν τὰς ὑψηλοτέρας εὐνοίας τοῦ οὐρανοῦ καὶ τὰς περιπαθεστέρας ἐκδηλώσεις τῆς ἐθνικῆς εὐγνωμοσύνης.

Τώρα δὲ περιπτυξάμενοι τὴν πολυπαθῆ καὶ φίλην Μακεδονίαν προβῶμεν ἀνατολικώτερον ταύτης. Ἀλλ' ἀπεκάμετε ἴσως ἐν τῇ σιδηροδρομικῇ ὁδοιπορίᾳ, εἰς ἣν ἠναγκάσθητε ὑπὸ τὴν ἄχαριν ξεναγώγησιν τοῦ εἰσηγητοῦ τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς, καὶ πιθανῶς ἐπιθυμεῖτε βραχεῖάν τινα ἀνάπαυσιν. Ἔχετε δίκαιον· πλὴν ἐνῷ ἀναπαύεσθε, θέλω ὑποτονθορίσει ὑμῖν Σοφοκλείους τινὰς ῥυθμοὺς δυναμένους εὐαρέστως νὰ διακόψωσι τὰς ἐκ τῆς μονοτόνου μου γλώσσης ὀχληρὰς ἐντυπώσεις. Ὁ Οἰδίπους πλησιάζων τὸν Κολωνὸν ἐρωτᾷ ξένον τινὰ προσενεχθέντα νὰ ὁδηγήσῃ τὸν τυφλὸν ἡγεμόνα·

Τίς δ' ἔσθ' ὁ χῶρος δῆτ' ἐν ᾧ βεβήκαμεν;

ὁ δὲ ξένος ἀπαντᾷ:

Χῶρος μὲν ἱρὸς πᾶς ὅδ' ἔστ'· ἔχει δέ νιν
σεμνὸς Ποσειδῶν, ἐν δ' ὁ πυρφόρος θεὸς
Τιτὰν Προμηθεύς· ὃν δ' ἐπιστείβεις τόπον
χθονὸς καλεῖται τῆσδε χαλκόπους ὀδὸς
ἔρεισμα Ἀθηνῶν . . . κτλ.

χορὸς δὲ Ἀττικῶν γερόντων προσαγορεύων ἀτυχῆ ὁδοιπόρον ψάλλει αὐτῷ:

Εὐίππου ξένε, τᾶσδε χώρας
ἵκου τὰ κράτιστα γᾶς ἔπαυλα
τὸν ἀργῆτα Κολωνόν, ἔνθ'
ἁ λίγεια μινύρεται
θαμίζουσα μάλιστ' ἀηδὼν
χλωραῖς ὑπὸ βάσσαις,
τὸν οἰνῶπα νέμουσα κισσὸν
καὶ τὴν ἄβατον θεοῦ
φυλλάδα μυριόκαρπον ἀνήλιον
ἀνήνεμόν τε πάντων
χειμώνων . . . . . .
. . . .
. . . .
οὐδὲ Μουσᾶν
Χοροί νιν ἀπεστύγησαν. κτλ.

Ἀρκούντως, νομίζω, ἀνεπαύθητε τοῦ καμάτου καὶ ἤδη ὀφείλετε ἅπασαν τὴν συνοχὴν νὰ μοὶ παράσχητε τῆς ψυχῆς καὶ τῆς διανοίας ὑμῶν, διότι ὁ χῶρος ἐν ᾧ βεβήκαμεν πληροῦται μυστηρίων ἐξάλλων καὶ ὀπτασιῶν ζωηρῶν, εἶναι γῆ δίδυμος ἀδελφὴ τοῦ ἑτέρου ἐκείνου ἱεροῦ τῆς Μακεδονίας ἐδάφους, ὅπερ χορηγῆσαν τὸ ἔνδοξον αὐτοῦ ὄνομα εἰς περιφανῆ καὶ μεγάλην περίοδον τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ διαφιλονεικεῖ σήμερον ἐν εὐσεβέσι δοκιμασίαις τὴν ἐθνικὴν ὕπαρξίν του. Ὁ Ἕλλην προφήτης Ὀρφεὺς ἦρχεν αὐτῆς ἀπ' αἰώνων καὶ ἡ μαντικὴ αὐτοῦ λύρα οὐδέποτ' ἐσίγησεν· ἀλλὰ ἐπῆλθον ἡμέραι καθ' ἃς πρηνὴς πεσών, βύσας τὰ ὦτα καὶ μύσας τὰς ὄψεις δὲν ἤθελε μήτε ν' ἀκούῃ μήτε νὰ βλέπῃ τι τῶν περὶ αὐτόν. Ἐζήτησαν ν' ἀφαιρέσωσιν ἀπὸ τῶν χειρῶν του τὴν λύραν τὴν ἐθνικὴν καὶ νὰ τῷ ἐπιβάλωσι νὰ παίξῃ ἄσκαυλον ξενικὸν καὶ κακόηχον· μίαν αὐγὴν ἐν τούτοις γελόεσσαν ὁ γίγας ἀοιδὸς ἀφυπνεῖται καὶ περιφέρων εἰς τὰ πέριξ καὶ πρὸς τὰ ἄνω τοὺς ὑγροὺς ὀφθαλμοὺς διακρίνει ἐπὶ τῶν κορυφῶν τοῦ Αἵμου φαιδρὰς κόρας ἐν χοροῖς καὶ ᾠδαῖς φρουρούσας περὶ τὴν μεγαλωστὴν αὐτοῦ κλίνην καὶ ἀκούει τερπνὸν ᾆσμα τὴν ἐγρήγορσιν

Digitized by Google

αὐτοῦ χαιρετίζον: «ἡ δ' ἐστι Θρᾴκη Ὀρφέως Ἕλληνος χώρα.» Εἰς τὸ ᾆσμα αὐτὸ ἀπαντᾷ ὁ μαντικὸς ἡγεμὼν τῶν ὑπὸ τὸν Αἶμον πεδίων: «ὁ δ' ἐστιν Αἶμος Ἑλληνίδων Μουσῶν χώρα» καὶ ἡ ἁρμονία τῶν προσαγορευτηρίων ᾀσμάτων ἀπηχεῖ μέχρι τῶν βαθυτέρων μυχῶν τῶν ἑλληνικῶν καρδιῶν. Βαθὺ ἦτο ἀκόμη τὸ λυκαυγές, καὶ ὁ Ὀρφεὺς δὲν διέκρινε καλῶς τίνες ἦσαν οἱ φρουροῦντες αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἀκρωρειῶν τοῦ κλεινοῦ Αἵμου. Ἀλλ' ἐκεῖνον μὲν ἂς ἀφήσωμεν νὰ τέρπηται μὲ τὴν ὀπτασίαν του, ἡμεῖς δὲ χαρῶμεν τὴν ἀγλαοτέραν ταύτης πραγματικότητα. Αἱ παρθένοι ἐκεῖναι ἦσαν τὰ τέκνα τῆς Θρᾴκης ἅπερ καὶ πρότερον μὲν ἀλλ' ἀπὸ δύο πρὸ πάντων ἐτῶν προτροπάδην τρέχουσιν εἰς τὰ παιδευτήρια, εἶναι αἱ νεάνιδες καὶ οἱ ἔφηβοι οἱ πληροῦντες τὰς αἰθούσας τῶν διδασκαλείων ἅπερ ἡ ἀνεξάντλητος φιλογένεια καὶ φιλομουσία τοῦ κ. Γεωργίου Ζαρίφη καθίδρυσεν ἀπὸ διετίας ἐν Φιλιππουπόλει, καὶ τῶν ὁποίων τὴν διεύθυνσιν ὁ Θρᾳκικὸς Σύλλογος ἐνεπιστεύθη εἰς Μακεδόνα νέον σφριγῶντα ἐκ ζήλου καὶ ἐνθουσιασμοῦ ἐκπαιδευτικοῦ, εἰς διαπρεπῆ τρόφιμον τῆς τε ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Γερμανίᾳ ἐπιστήμης ὅστις δὶς ἤδη βραβευθεὶς ἐν φιλολογικοῖς ἀγῶσι προσεκτήσατο τρίτον ἤδη καὶ περικαλλέστερον στέφανον, τὸν στέφανον ὃν παρέσχεν αὐτῷ ἡ λαμπρὰ τῆς διευθύνσεώς του ἐπιτυχία. Ὁ μεγαλόφρων κ. Ζαρίφης εὗρεν ἄξιον τῳόντι ἐκτελεστὴν τῆς ἱερᾶς τῶν φλογερῶν αὐτοῦ αἰσθημάτων διαθήκης, καὶ ὁ Θρᾳκικὸς Σύλλογος ἐν ταῖς φιλοτίμοις αὐτοῦ μερίμναις, ἀποχωροῦντος τοῦ κ. Κωνσταντινίδου μετὰ τὸ πέρας τῆς διετίας, κατὰ τὰ συμπεφωνημένα, ἐφρόντισεν ὅπως καταρτίσῃ ὁριστικὸν διευθυντὴν ἱκανὸν νὰ ἐξακολουθήσῃ παρομοίαν ἐφαρμογὴν τῶν εὐγενῶν διαθέσεων τοῦ ἱδρυτοῦ τῶν διδασκαλείων, τὸν κ. Βλ. Σκορδέλην μετ' ὀλίγους μῆνας ἐπανερχόμενον ἐκ τῆς Γερμανίας καὶ ἄλλοτε εὐδοκίμως ἐν Φιλιππουπόλει διδάξαντα. Παράδοξος ἀλλὰ καὶ παρήγορος εἶναι τῳόντι ἡ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τύχη τῆς Θρᾴκης: καθ' οὓς καιροὺς ὑποβάλλεται εἰς τὴν σκληροτέραν δοκιμασίαν, εἰς τὴν δοκιμασίαν τοῦ ν' ἀποκηρύξῃ ἑαυτὴν καὶ τὸ ἑλληνικὸν παρελθόν της, συρροὴ εὐνοϊκῶν περιστάσεων ἐπιχέεται ἐπ' αὐτῆς, πανταχόθεν θερμαὶ ἀγκάλαι τὴν περιπτύσσουσι, καὶ ἐν τῇ θέρμῃ αὐτῆς σῳζομένη ἀποκηρύττει τοὐναντίον τὰ νέα ψευδῆ δόγματα ἅπερ προσπαθοῦσι νὰ ἐπιβάλλωσιν εἰς τὴν ἐθνικήν της συνείδησιν· καὶ ἐπιτυγχάνει μὲν ἐν τῇ διοικήσει τοῦ Θρᾳκικοῦ Συλλόγου, εὐδαιμονεῖ δὲ ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ τοῦ προστάτου, ὀλβία δὲ ἐν τῇ τῶν σχολείων αὐτῆς διευθύνσει παρίσταται.

Οἱ καρποί, κυρίαι καὶ κύριοι, οὓς τὸ παρελθὸν θέρος μετὰ ἑνὸς ἔτους μόνον ἐγκαθίδρυσιν τῶν ἐν Φιλιππουπόλει διδασκαλείων κατέδειξαν αἱ ἐκεῖ ἐξετάσεις ἦσαν τῳόντι ἀνώτεροι πάσης προσδοκίας· τοιοῦτοι δὲ ἀναμένονται καὶ οἱ τῶν προσεχῶν ἐξετάσεων καὶ τοιοῦτοι προϋπολογίζονται οἱ μετὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ νῦν καταρτιζομένου διευθυντοῦ. Ἀπὸ δύο ἤδη ἐτῶν ἠλεκτρισμὸς ἱερὸς ἐπὶ πᾶσαν τὴν Θρᾴκην ἐκ τῆς ψυχῆς τοῦ κ. Γεωργίου Ζαρίφη μεταδοθεὶς διατηρεῖ τὴν προσφιλῆ ταύτην χώραν ἐν διηνεκεῖ ὀργασμῷ ὅστις οὐδεὶς φόβος μήποτε διακοπῇ ἢ ἐλαττωθῇ. Ὁ Θρᾳκικὸς Σύλλογος δὲν ἐτέλεσε τὸ παρελθὸν ἔτος τὴν ἐνιαυσίαν αὐτοῦ πανήγυριν, διένειμεν ὅμως ποσά τινα εἰς τὰ ἄπορα σχολεῖα, πρὸ πάντων δὲ συνέστησεν ἓξ νηπιαγωγεῖα δι' ἰδιαιτέρων συνδρομῶν ἐπὶ ῥητοῦ καταλόγου πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν καταγεγραμμένων. Μόλον ὅτι δὲ ἀπὸ διετίας μόνον συνεστήκασι τὰ Ζαρίφεια Διδασκαλεῖα, αἱ ἐν αὐτοῖς ὅμως ἀσκούμεναι νέαι μέθοδοι ὁσημέραι ἐκτείνονται διὰ τῶν προσηκουσῶν ὁδηγιῶν ἐπὶ πάντα τὰ ἐκπαιδευτήρια τῆς τε κατωτέρας καὶ τῆς μεσαίας παιδεύσεως.

Ἐν τῷ γενικῷ τούτῳ ἐκπαιδευτικῷ ὀργασμῷ ἡ Ἀδριανούπολις φιλοτιμεῖται καθ' ἑκάστην ν' ἀποβῇ βελτίων ἑαυτῆς ἐπανορθοῦσα βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον τὰ σχολεῖα αὐτῆς καὶ κατανοήσασα ὁπόσον ἠδίκει ἑαυτὴν ὑπολειπομένη πρότερον τῆς ἐντολῆς ἣν εὐλόγως ἐνεπιστεύετο τὸ ἔθνος εἰς τὴν οὐχὶ πενομένην οὐδὲ λειψανδροῦσαν ἐκείνην μεγαλόπολιν.

Οὕτω δὲ ἀφοῦ ἀλγεινῶν στεναγμῶν ἁρμονίας ἡ ψυχὴ ἡμῶν κατεπλήσθη ἐν τῇ γεραρᾷ Μακεδονικῇ χώρᾳ, ἀλλὰ ἁρμονίας ἥτις, εἴμεθα βέβαιοι, θέλει μὲ γενναιοφροσύνης παλμοὺς συνταράξει τὰς καρδίας τῶν ἁπανταχοῦ ἡμετέρων ὁμοεθνῶν, ἀφοῦ ἐφαιδρύνθημεν ἐν τῇ Θρᾴκῃ, καταθέσωμεν τώρα τὴν ὁδοιπορικὴν ἡμῶν βακτηρίαν ἐν τῷ νεοδμήτῳ τούτῳ καὶ εὐαέρῳ καθιδρύματι ῥίπτοντες ὅμως ἀπὸ τῶν θυρίδων αὐτοῦ, πρὸ τῆς τελειωτικῆς ἡμῶν ἀναπαύλας, ἓν διαβατικὸν βλέμμα ἐπὶ τῆς ἐν τῇ πρωτευούσῃ ταύτῃ παι-

Digitized by Google

δεύσεως. Ἐν τῇ ἑξαμηνιαίᾳ ἐκθέσει ἐγένετο λόγος περί τινων μέτρων ἡμῶν ἀφορώντων τὴν κατωτέραν τοῦ Βυζαντίου ἐκπαίδευσιν, νέα δὲ δραστικώτερα, δύναμαι νὰ ὑποσχεθῶ θαρρούντως ἐν ὀνόματι τῆς ἀρχομένης τοῦ ἔργου αὐτῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς, πρόκειται νὰ ληφθῶσι. Τὰ τῆς μεσαίας παιδεύσεως καθιδρύματα, δυνατὸν εἰπεῖν, προβαίνουσιν ὁσημέραι βελτιούμενα, προεξαρχούσης τῆς Μεγ. τοῦ Γένους Σχολῆς, ἥτις ὅμως εἶναι καιρὸς πλέον νὰ παύσῃ φοβουμένη μήπως ἀντὶ νὰ παιδεύσῃ τὴν εὐθαλῆ νεολαίαν καταστρέψῃ αὐτὴν ὑπὸ τὰ ἑτοιμόρροπα αὐτῆς τείχη. Ἡ γυναικεία ἐκπαίδευσις ἐπίσης προβαίνει καθ' ἑκάστην ἀκμάζουσα, διότι πλὴν τῶν δύο κεντρικῶν παρθεναγωγείων συνέστη ἤδη ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 1875 ἐν Γαλατᾷ παρθεναγωγεῖον ὅπερ φιλοτίμως συντηρεῖται ὑπὸ Ἀδελφότητος ἐπὶ τούτῳ συγκεκροτημένης καὶ ὑπὸ τῶν τριῶν ἱερῶν ναῶν, ἤτοι τοῦ Χριστοῦ, τῆς Παναγίας καὶ τοῦ Ἁγίου Νικολάου, τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου ἐσχάτως ἀρξαμένου νὰ προσφέρῃ μέρος τῆς ὑπ' αὐτοῦ ὑποσχεθείσης συνδρομῆς διὰ τὰ ἐν Γαλατᾷ σχολεῖα. Περὶ δὲ τῆς ἐν Κων/πόλει γυναικείας παιδεύσεως τὸν λόγον ποιούμενοι δὲν δυνάμεθα νὰ παρίδωμεν ἓν λυπηρὸν γεγονὸς ὅτι τὸ ἀπὸ Δεκεμβρίου 1875 συστηθὲν ἐν τῇ συνοικίᾳ Εὐαγγελιστρίας παρθεναγωγεῖον τοῦ Συλλόγου Κοραῆ ἠναγκάσθη νὰ διακόψῃ τὴν λειτουργίαν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ παρελθόντος Μαρτίου ἀποτυχὸν εἴς τινας προσδοκίας του· ἀλλὰ ἐλπίζομεν ὅτι ὅπως ἀπηλλάγη τοῦ κινδύνου τὸ Ἱεροσολυμιτικὸν παρθεναγωγεῖον ἐν Φαναρίῳ τῇ γενναίᾳ συνδρομῇ τοῦ φιλογενεστάτου κ. Χρηστάκη Ζωγράφου, οὕτω θὰ ἐπαναλάβῃ τὰς ἐργασίας του καὶ τὸ ἐν τῇ ἐπικαίρῳ συνοικίᾳ τῆς Εὐαγγελιστρίας. Ἀλλὰ ἡ πρωτεύουσα, κυρίαι καὶ κύριοι, νοσεῖ σπουδαίως ἐν τῇ κατωτέρᾳ παιδεύσει, καὶ πρέπει διὰ πάσης θυσίας νὰ ἰαθῇ. Δὲν εἶναι εὔκολον οὐδ' ἐπιτετραμμένον ἐν τῇ πανηγυρικῇ ταύτῃ ἡμέρᾳ νὰ καταριθμηθῶσι μηδὲ νὰ ἐκστομισθῶσι τὰ φθοροποιὰ κατὰ τῶν ἠθῶν καὶ τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας ἀποτελέσματα τῶν ἐλλείψεων καὶ ἐλαττωμάτων ὧν βρίθει ἡ ἀγωγὴ τῆς ἐν Κων/πόλει μικρᾶς ἡλικίας. Ὁ Σύλλογος ἰδιαιτέρας προσπαθείας θὰ καταβάλῃ πρὸς τὴν ἀνόρθωσιν τούτων, ἀλλὰ δὲν θέλει ἐπιτύχει τοῦ σκοπουμένου ἢ ὅταν πολλοὶ ἄλλοι παράγοντες συντελέσωσι καὶ πολλῶν ἄλλων δυνάμεις συμπράξωσιν.

Τί δ' ἐξηγάγετε, κυρίαι καὶ κύριοι, ἐκ τῆς μακρᾶς μὲν τὸ φαινόμενον πράγματι ὅμως βραχυτάτης ἡμῶν ταύτης ἐπισκοπήσεως τῶν ἐκπαιδευτικῶν ἡμῶν ἐν τῇ Ὀθωμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ πραγμάτων; Ἐπιτρέψατέ μοι νὰ μαντεύσω τὸ φρόνημα, τὰς ἐντυπώσεις καὶ τὰ αἰσθήματά σας: πληθώραν ὑγείας δὲν πάσχουσιν, ἀλλ' οὔτε ὀξεῖαν οὔτε χρονίαν ἀθεράπευτον νόσον φοβοῦνται νὰ πάθωσι. Τοιαῦται εἶναι βεβαίως αἱ κρίσεις σας, καὶ ἔχετε δίκαιον.

Ἡ περιφανὴς πόλις τῶν Παρισίων, ὁμήγυρις εὔελπις καὶ φιλόμουσος, κέκτηται σύμβολον, ἐφ' οὗ φέρεται ἡ ἑξῆς λατινικὴ ῥῆσις «fluctuat nec mergitur» (σαλεύει μὲν κυμαινομένη πλὴν δὲν βυθίζεται). Κατὰ σύμπτωσίν τινα, ἣν ἡ ἱστορία τῶν δύο μεγαλοπόλεων ἀνυψοῖ εἰς μοιραίαν ἀδελφικὴν συνάντησιν, καὶ αἱ Ἀθῆναι παρομοίου σχεδὸν ἔτυχον χρησμοῦ ἐν τῇ ἀρχαιότητι, καὶ οὐχὶ ἅπαξ. Θαρρύνων ὁ ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλων τὸν Θησέα ἵνα μὴ φοβῆται περὶ τῆς πόλεως κατὰ τὸν Πλούταρχον, εἶπεν αὐτῷ τὰ ἑξῆς.

Ἀλλὰ σὺ μή τι λίαν πεπονημένος ἔνδοθι θυμὸν
Βουλεύειν· ἀσκὸς γὰρ ἐν οἴδματι ποντοπορεύσῃ.

Ὅτε μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ αἱμοχαροῦς Σύλλα καταστροφὴν τοῦ γεραροῦ ἄστεως οἱ δραπετεύσαντες Ἀθηναῖοι ἐμαντεύσαντο *εἰ καταλαμβάνοι τὸ χρεὼν ἤδη καὶ τὰς Ἀθήνας ἐρημωθῆναι*, ἡ Πυθία, κατὰ τὸν Παυσανίαν, ἢ ἡ Σίβυλλα, κατὰ τὸν Πλούταρχον, ἀπεκρίθη·

ἀσκὸς βαπτίζῃ· δῦναι δέ τι οὐ θέμις ἐστίν.

Αἱ μαντικαὶ αὗται ῥήσεις δὲν παρίστανται ἡμῖν ὥς τις προαιώνιος τύπος καὶ χαρακτήρ, ὥς τι πιστὸν ὁμοίωμα τοῦ πότμου τῆς ἡμετέρας παιδεύσεως, τῶν τυχῶν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους; Ἀλλ' οἱ Δελφοὶ ἐσίγησαν ἀπὸ μακροτάτων ἤδη ἐνιαυτῶν, θὰ μοὶ εἴπητε, καὶ τὰ τῶν ἐθνικῶν χρηστήρια ἀπὸ εἴκοσι περίπου ἑκατονταετηρίδων οὐδὲν πλέον σημαίνουσιν, οὐδ' ἐπηρεάζουσι τὸν βίον ὑπὸ ἄλλα δόγματα καὶ ἄλλας ἰδέας ἀναζησάσης φυλῆς. Τὸ γνωρίζω· ἀλλ' ἐπιτρέψατε εἰς τὴν φαντασίαν ὑμῶν ἀθώαν τινὰ καὶ ἀβλαβῆ ὀπτασίαν: φαντάσθητε ἐπὶ μίαν στιγμὴν ὅτι πρὸ τῆς θύρας ἑκά-

Digitized by Google

στου ἡμῶν σχολείου θάλλει μία δρῦς ἢ μία πίτυς μεταφυτευθεῖσα ἐκ τοῦ ἱεροῦ τῶν Δελφῶν ἄλσους καὶ προστατεύει καὶ σκέπει αὐτὸ διὰ τῆς δροσερᾶς του σκιᾶς. Ὅταν ἡ δρῦς ἐκείνη κλονουμένη συρίζῃ ὑπὸ τὴν μαύρην θύελλαν, τί θέλει βοήσει;

ἀλλὰ σὺ μή τι λίαν πεπονημένος ἔνδοθι θυμὸν βουλεύειν· ἀσκὸς γὰρ ἐν οἴδματι ποντοπορεύσῃ.

Ὅταν ἡ πίτυς ἁβὸ ψιθυρίζῃ ὑπὸ τὰς πνοὰς τοῦ ζεφύρου, τί θέλει ψάλλει;

ἀσκὸς βαπτίζῃ· δοῦναι δέ τοι οὐ θέμις ἐστίν.

Ἡ Ἐπιτροπή

Δ. Σταματιαδης, *Πρόεδρος*.
Θ. Ιαλεμος, *εἰσηγητής*.
Κ. Καλλιαδης.
Ηρ. Βασιαδης.
Μ. Παντάζης.
Α. Διουμας.
Θ. Σαλτεαης.
Ν. Παρανικας.
Χρ. Χ. Χρηστου.
Β. Σαρακιωτης.

Μετὰ ταῦτα ὁ εἰσηγητὴς τῆς Φιλολογικῆς Ἐπιτροπῆς κ. Αἰμ. Νοννότης ἀνέγνω ὁμοίως τὴν ἔκθεσιν αὐτῆς ἐπὶ τοῦ περὶ συλλογῆς ζώντων μνημείων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ Ζωγραφείου διαγωνίσματος ἔχουσαν ὡς ἑξῆς.

Σεβαστὴ καὶ φιλόμουσος ὁμήγυρις!

Μετὰ θάρρους καὶ παρρησίας, ἐπιλέγουσι συνήθως οἱ ἀρχόμενοι τοῦ λόγου ἐνώπιον τοσοῦτο σεμνῆς καὶ ἐκλεκτῆς ὁμηγύρεως· ἀλλ' οὐκ οἶδα πόθεν θάρρος καὶ παρρησίαν ἀρύσομαι, ἐπερχόμενος μετὰ δύο λιγεῖς ἀγορητάς, τραχὺς ἀνατόμος λέξεων καὶ φράσεων, ἄμουσος Ἀρίσταρχος κεκινδυνευμένων ἐτυμολογιῶν, ἵνα δεσμεύσω ἔτι τὴν προσοχὴν ὑμῶν καὶ ἐπιτύχω κἂν τῆς μέχρι τέλους ἀνοχῆς.

Γνωρίζω ὅτι κατὰ τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον, ἅπας ἄνθρωπος πρῶτον τὸν καλὸν οἶνον τίθησι καὶ ὅταν μεθυσθῶσι, τότε τὸν ἐλάσσω». Ἀλλὰ διάφορός ἐστιν ἡ ἐκ τῶν λόγων μέθη, ἥτις δεσμεύουσα πάσας τὰς ψυχικὰς ἡμῶν δυνάμεις, ἀνυψοῖ τὸ πνεῦμα, ἀπολεπτύνει τὰς αἰσθήσεις καὶ δυσκόλους ποιεῖ ἡμᾶς πρὸς πᾶν ὅ,τι τείνει ἵνα καταβιβάσῃ ἀπὸ τοῦ ὕψους εἰς ὃ ἀνήλθομεν δι' ἀφομοιώσεώς τινος πνευματικῆς πρὸς τὸν καλοῦντα ἡμᾶς ῥήτορα. Τοῦ μεθυσθέντος αἱ αἰσθήσεις ἀμβλύνονται καὶ προσδέχεται τὸν ἐλάσσω οἶνον, τοῦ δὲ ἐνθουσιῶντος ὀξύνονται καὶ τοῦ κρείσσονος ἀείποτε ὀρεγόμενος, δυσχεραίνει καὶ ἐν τοῖς ἴσοις, καὶ ὁ ἐπερχόμενος μόλις καθ' ὑπερβολὴν δεινότητος, οὐχ ὅμοιος, ἀλλ' ὀλίγῳ χείρων κρίνεται. Τί δαί; ἂν καὶ πολὺ ἐλάσσων τύχῃ; ὥστ' οὐδὲ θάρρος οὐδὲ παρρησίαν παρίσταμαι ἔχων ἄλλην ἢ ὅσην ἄν μοι παράσχῃ ἡ ὑμετέρα ἐπιείκεια, ἣν εἰλικρινῶς καὶ εὐγνωμόνως ἐπικαλοῦμαι, ὡς τὸ τιμαλφέστερον βοήθημα ἐν τῷ δυσχερεῖ τοῦ κριτοῦ ἔργῳ.

Μετὰ πολλῆς τῆς θυμηδίας εἶδεν ἡ Φιλολογικὴ Ἐπιτροπὴ συνωθουμένους περὶ τὴν διανοητικὴν ταύτην βαλβῖδα ἕνδεκα ἀγωνιστὰς καὶ ἀνελογίσατο ὅτι ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τοῦ ἐθνικοῦ τούτου δολίχου, μόνον ἅπαξ, ἐν αἰθριωτέροις καιροῖς, πλείονες ἠλείφθησαν, ἵν' ἀμφισβητήσωσι τὸν ὑπὸ τοῦ φιλομούσου καὶ φιλοπάτριδος ἀγωνοθέτου κατ' ἔτος τοῖς τὸν ἐθνικὸν τοῦτον ἀγῶνα ἀγωνιζομένοις ὀρεγόμενον ζηλωτὸν στέφανον, ἐνῷ ἀπὸ δύο ἐτῶν ὑπὸ τοσούτων καὶ τηλικούτων κλυδώνων σαλεύεται σύμπασα ἡ Ἀνατολή. Μετ' ἀγαλλιάσεως εἴδομεν τὰ εἰρηνικὰ ἡμῶν ἔργα ἀλώβητα μένοντα ἀπὸ τῶν κυμάτων, οὐχὶ δὲ μετ' ἐκπλήξεως· διότι τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, ἐν τῇ μακρᾷ καὶ ἐνδόξῳ αὐτοῦ διὰ τῶν αἰώνων Ὀδυσσείᾳ, τὸν ἐθνικὸν αὐτοῦ ἥρωα μιμούμενον λέγει ἀτενίζον πρὸς τοὺς ἐπερχομένους χειμῶνας·

Τλήσομαι ἐν στήθεσσιν ἔχων ταλαπενθέα θυμόν·
Ἤδη γὰρ μάλα πόλλ' ἔπαθον καὶ πόλλ' ἐμόγησα
Κύμασι καὶ πολέμῳ· μετὰ καὶ τόδε τοῖσι γενέσθω.

Καὶ προβαίνει ἀκλόνητον διὰ τῶν δοκιμασιῶν, ἀναπολοῦν μὲν τὸ παρελθόν, ἂν τὸ παρὸν τύχῃ ζοφερόν, καὶ προοιωνιζόμενον τὸ μέλλον διὰ τοῦ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἡμῶν γεγραμμένου παρηγόρου ἐμβλήματος·

Θαρσεῖν χρή, τάχ' αὔριον ἔσσετ' ἄμεινον.

Προβῶμεν οὖν καὶ ἡμεῖς εἰς ἐξέτασιν τῶν ὑποβληθέντων τῇ Φιλολογικῇ Ἐπιτροπῇ πονημάτων, θαρροῦντες ὅτι ἡ αὔριον εὐμενεστέρα ἔσται ταῖς εἰρηνικαῖς ταύταις διατριβαῖς καὶ τέξεται πλείονα καὶ κρείσσω τὰ ἐν τῷ μέλλοντι ὑποβληθησόμενα ἀγωνίσματα.

Τὰ κατὰ τὸ ἐνεστὼς ἔτος πεμφθέντα, ἕνδεκα τὸν ἀριθμὸν ὄντα, ὡς ἔφθημεν εἰπόντες, διαιροῦνται εἰς δύο μεγάλας κατηγορίας, ἀνίσους κατὰ ποσόν, εἰμὴ καὶ κατὰ τὴν ἐπι-

Digitized by Google

στημονικὴν σπουδαιότητα. Ἡ μὲν τούτων περιλαμβάνει ἐννέα συλλογὰς ζώντων μνημείων τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης συλλεγέντων ἀμέσως ἀπὸ τοῦ χρωμένου αὐτοῖς λαοῦ, ἡ δὲ δύο διατριβὰς δευτεροβαθμίους, οὕτως εἰπεῖν, προτιθεμένας τὴν εἰς ἓν σῶμα ἐπιστημονικωτέραν συναρμογὴν τῆς παρ᾽ἄλλων συλλεγείσης ὕλης. Τοὺς μὲν τῶν ἀθλητῶν φανταζόμεθα ὡς περιιόντας βοτανικούς, οἵτινες μὲ τὸν πέτασον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καὶ τὴν βακτηρίαν τοῦ ὁδοιπόρου ἀνὰ χεῖρας διατρέχουσιν ὄρη σκιόεντα καὶ ἀνθεμόεντας λειμῶνας, ἵνα ἀπὸ τῆς παμμήτορος γῆς δρέψωσι τὰ ἄνθη καὶ τὰς βοτάνας τῆς συλλογῆς των, τοὺς δὲ πρὸς τοὺς ἐκ τούτων ἐν τῷ δωματίῳ αὐτῶν εὐρυτέρας συντιθέντας συλλογάς, πολλάκις μακρὰν τῆς ἐκθρεψάσης αὐτὰς ζειδώρου ἀρούρας. Εἷς τούτων λ. χ. ὑπὸ τὸν φαιὸν τῆς Γερμανίας οὐρανὸν ἀναγράφει τὰ ὑπὸ τὸν φαιδρὸν τῆς Ἑλλάδος ὁρίζοντα γεννηθέντα καὶ ζῶντα ἀρχαιοπρεπῆ ἔθιμα τοῦ γάμου, ἐν χώρᾳ παγετῶν πλέκων στεφάνους ἀειθαλοῦς μυρσίνης. Ὡς ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν δέ, ἐν αἷς ἐγένοντο αἱ συλλογαί, διαιροῦνται τ᾽ ἀγωνίσματα ὡς ἀκολούθως· δύο μὲν προέρχονται ἐκ Σινώπης, ἓν δ᾽ ἐκ τῆς ἐπαρχίας τῆς Τραπεζοῦντος, ἓν ἐκ Θρᾴκης, ἓν ἐκ Μακεδονίας, τέσσαρα ἐξ Ἠπείρου καὶ δύο ἐκ τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος συμπεριλαμβανομένης εἰς τὰ δύο ταῦτα τῆς ἐκ Μονάχου τῆς Βαβαρίας σταλείσης ὑπὸ τοῦ κ. Πολίτου· ὥστε καίπερ ἐναντίοι τῶν κατ᾽ἐπαρχίας διακρίσεων, ὑποσημειοῦμεν ὅτι ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ ἡ Ἤπειρος μόνη παρέσχεν ὅσα οὐδεμία ἄλλη ἑλληνικὴ χώρα.

Φέρε δὴ ἴδωμεν νῦν ὁποῖά τινά εἰσι τὰ διαγωνίσματα ἐν τοῖς καθέκαστα.

«Ἐν δὲ κλήρους ἐβάλοντο·
Πάλλ᾽ Ἀχιλλεύς, ἐκ δὲ κλῆρος θόρε Νεστορίδαο
Ἀντιλόχου.»

Ὁ Νεστορίδης Ἀντίλοχος τοῦ προκειμένου ἀγῶνος κ. Κωνσταντῖνος Λαναρᾶς ἀπέστειλε συλλογὴν 24 σελίδων εἰς ὄγδοον κοινοῦ χάρτου, περιέχουσαν 214 λέξεις, τὰ ὀνόματα τῶν μηνῶν ἐν Σινώπῃ καὶ εὐαρίθμους τινὰς φράσεις. Ἡ συλλογὴ αὕτη ὑπὲρ τὸ δέον λιτή ἐστι καὶ αὐτὸ τοῦτο συλλογή, ἐν ᾗ ἀσήμαντον εἶναι τὸ τοῦ συλλογέως ὑποκειμενικὸν μέρος. Αἱ λέξεις ἅπασαι σχεδὸν εἶναι ἰθαγενεῖς τῆς Σινώπης, ὡς ἀποφαίνεται τοῦτο ὁ συλλογεὺς ἐν τῇ πρὸς τὸν Σύλλογον ἐπιστολῇ αὐτοῦ· εἰ δὲ καί τινες ἀπαντῶσιν ἐν τῇ κοινῇ διαλέκτῳ, καὶ αὗται ἢ ἐκ τοῦ τόνου καὶ τῆς σημασίας ἢ ἐκ τῆς μεταβολῆς τοῦ γένους μεθίστανται εἰς τὴν ἰδιαιτέραν τῆς Σινώπης διάλεκτον, καὶ κατὰ τοῦτο συνεμορφώθη ὁ συλλογεὺς πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ προγράμματος. Ἀλλὰ τὸ ἔργον αὐτοῦ περιορίζεται εἰς τὴν ἀναγραφὴν τῆς λέξεως καὶ εἰς τὴν προσκόλλησιν τῆς σημασίας αὐτῆς δι᾽ ἑνὸς μαθηματικοῦ = καὶ πλέον οὔ. Εἴς τινας εὐαρίθμους λέξεις ἐθίμων, δεισιδαιμονιῶν καὶ ὀργάνων τινῶν προτίθεται ἡ περιγραφὴ τοῦ ἀντικειμένου ἢ τοῦ ἐθίμου· ἀλλὰ περὶ ἐτυμολογίας, δι᾽ ἧς νὰ καταδειχθῇ ἡ καταγωγὴ τῶν λέξεων, οὐδεὶς σχεδὸν γίνεται λόγος, ἀνάπτυξις δὲ τῆς χρήσεως τῆς λέξεως ἢ παραδείγματα, δι᾽ ὧν νὰ φωτισθῇ ἡ μονολεκτικὴ ἐξήγησις τῶν λέξεων ὑπάρχουσιν ὀλίγιστα. Τὸ ἄρθρον δὲν προστίθεται ἁπανταχοῦ εἰς τὰ οὐσιαστικά, ὥστε νὰ διακριθῇ τὸ γένος αὐτῶν, καὶ ἡ συλλογὴ αὕτη διακρίνεται μᾶλλον ἐκ τῆς ἐλλείψεως σφαλμάτων ἢ ἐκ τῶν ἀρετῶν αὐτῆς. Εἶναι δὲ εὔκολον νὰ μὴ προσκόψῃ τις, ἂν τὸ παράπαν οὐδὲ βαδίσῃ, καὶ ὁ σιωπήσας εἶναι βέβαιος ὅτι δὲν θέλει παρεκτραπῆ. Οὐχ ἧττον ἐκ τῶν ὀλίγων ἅτινα ἐξ ἰδίων προσέθηκεν ὁ συλλογεὺς τεκμαιρόμενοι νομίζομεν, ὅτι πολλὰ καὶ καλὰ δύναται νὰ κατορθώσῃ, ἂν τολμήσῃ νὰ ὑπερνικήσῃ τὴν δειλίαν πρωτοπείρου, κατεργαζόμενος καὶ σαφηνίζων τὴν συναχθεῖσαν ὕλην, ἣν ἐλπίζομεν ὅτι θέλει συμπληρώσει καὶ αὐξήσει ἐν τῷ μέλλοντι. Ἐπὶ τῇ πεποιθήσει ταύτῃ ἐπαινοῦμεν τὸν συλλογέα διὰ τὴν σταλεῖσαν ὕλην προτρέποντες αὐτὸν εἰς ἔργον ἐκτενέστερον καὶ ἐπιστημονικώτερον, διότι ἡ Τύχη τῶν τολμηρῶν ἐπίκουρος.

«Μετὰ δὲ τὸν ἔλαχε κρείων Εὔμηλος.»

Ὁ κ. Χορτόπουλος, ἐκ Σινώπης ἐπίσης, ἐπέστειλεν ἡμῖν συλλογὴν ἐκ τεσσαράκοντα σελίδων τοῦ αὐτοῦ μεγέθους περιέχουσαν 405 λέξεις, περιγραφὴν τῶν ἐθίμων κατὰ τὰς ἑορτὰς τοῦ ἁγίου Βασιλείου, τῆς Ἀναστάσεως, τῆς Πεντηκοστῆς, τῆς Μεταμορφώσεως, τῶν Χριστουγέννων καὶ τὰ κατὰ τὸν γάμον ἔθιμα· ἔτι δὲ τὰ περὶ τῶν ἀποφράδων ἡμερῶν καὶ βρυκολάκων.

Ἡ συλλογὴ αὕτη πλουσιωτέρα τῆς προηγουμένης καθ᾽ὕλην οὐκ ἔστιν ἀνωτέρα αὐτῆς κατὰ τὴν ἀκρίβειαν καὶ τὴν σημασίαν τοῦ ἔργου τοῦ συλλογέως. Αἱ λέξεις πᾶσαι ἐκτὸς

Digitized by Google

σπανίων ἐξαιρέσεων πάλιν διὰ τοῦ αὐτοῦ μαθηματικοῦ = συνάπτονται πρὸς μονολεκτικὴν ἑρμηνείαν οὐχὶ πάντοτε εὔστοχον, ἄνευ παραδείγματος ἢ ἄλλης τινὸς ἐξηγήσεως. Ἁπανταχοῦ παρελείφθη τὸ ἄρθρον, ὥςε πολλαχοῦ ἀδύνατος ἡ διάκρισις τοῦ γένους καθίσταται, ἐνῷ, ὡς γνωστόν, ἡ μεταβολὴ τοῦ γένους εἶναι συχνὸς χαρακτὴρ τῶν διαλέκτων τῆς νεοελληνικῆς. Λάβωμεν δύο παραδείγματα μεταξὺ πολλῶν. Ἀφόρα = θυμώδης θηλυκῶς λέγεται ἢ ἀρσενικῶς, ἢ καὶ ἀμφότερα, ἄδηλον. Ἁλισχάνι = ψιλὸ ἁλάτι. Ἐνταῦθα γράφεται διὰ τοῦ ι ὥστε φαίνεται οὐδέτερον· ἐν τῇ προηγουμένῃ δὲ συλλογῇ διὰ τοῦ η, ὥστε φαίνεται κατ' ἐκείνην θηλυκόν, ὅπερ φαίνεται ὀρθότερον, ἂν λάβωμεν ὑπ'ὄψιν ὅτι ἡ κοινὴ γλῶσσα λέγει «ἡ ἄχνη τοῦ ἀλευριοῦ.» Ἀλλὰ τὸ συμπέρασμα εἶναι ὅτι ἐκ δύο συλλογῶν δὲν δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ὁποῖον τὸ γένος καὶ ἡ ὀρθογραφία τῆς λέξεως. Αἱ ἑξῆς ἑρμηνεῖαι φαίνονται ἡμῖν ἄστοχοι. Ἀφαφνίζω = ὁ ἐκ τῆς θερμότητος καπνός. Πῶς εἶναι δυνατὸν ῥῆμα εἰς τὸν ἐνεςῶτα τῆς ὁριστικῆς νὰ ἔχῃ οὐσιαστικοῦ σημασίαν; Ἀλὰφ = φλόγα, ἤτοι τὸ ὀξυγόνον. Φρύα = ἐρρύαξεν ἐκ τῆς δίψης· ἄδηλον τί μέρος λόγου εἶναι τὸ φρύα καὶ εἰς ποίας φράσεις λέγεται. Ἔτι δὲ ἀναγράφονται καὶ πολλαὶ λέξεις ξενικαί· οἷον, γούλα = λαιμός· φάβατα = φασόλια· κρεπάρω = σκάζω, ἐκ τῶν λατινικῶν gula, faba, καὶ τοῦ ἰταλικοῦ crepare· ἔτι δὲ ἄλαχεμ = πιθανόν· τζαγγὶ = ὑπόδημα· χιχίμι = κἄτι τι.

Τὰ ἔθιμα μεθ' ἱκανῆς ἀκριβείας ἀναγράφονται, ἀλλ' ἄνευ παραλληλισμοῦ πρὸς τὰ ἀρχαῖα. Ἐν γένει δὲ ἡ ἐπικρατοῦσα περὶ τὴν ἀναγραφὴν τῶν λέξεων ἀταξία, ἡ κακογραφία καὶ τὰ δαψιλῆ μελανώματα καθιστῶσι τὴν ἀνάγνωσιν καὶ κρίσιν τῆς συλλογῆς ἔργον λίαν ἀκανθῶδες καὶ παρέχουσιν εἰς αὐτὸ ὁμοιότητα πρὸς τὰς καλουμένας ἐν τοῖς σχολείοις *παλαιὰς ἐξηγήσεις*. Μὴ λησμονῶμεν δὲ ὅτι ἡ ἐξωτερικὴ μορφή, καίπερ δευτερεύουσα, οὐκ ὀλίγον συντελεῖ εἰς σύστασιν παντὸς πράγματος.

> Εὐτυχὴς ὁ λαβὼν παρὰ τῆς μητρὸς φύσεως τὴν προσήκουσαν μορφήν,
> Αὕτη γὰρ συνίστησιν αὐτὸν συνεχῶς καὶ οὐδαμοῦ ξένος ἐστί.
>
> Glücklich wem doch Mutter Natur die rechte Gestalt gab!
> Denn sie empfiehlt ihn stets, und nirgends ist er ein Fremdling·

ἀναφωνεῖ ὁ Gœthe.

Καὶ τοιούτου ὄντος τοῦ ἔργου, ἐπαινεῖ μὲν τὸν συλλογέα ἡ Ἐπιτροπὴ διὰ τὴν προθυμίαν του, νομίζει δὲ ὅτι τὰ ἐλαττώματα ταῦτα προῆλθον ἐκ τῆς ταχύτητος καὶ ἐπιπολαίου μελέτης τῆς συναχθείσης ὕλης καὶ θέλουσιν ἐκλείψει, ἂν ὑποβάλῃ τὸ ἔργον του εἰς δευτέρας φροντίδας· διότι ἡ ξηρὰ ἀναγραφὴ λέξεων δὲν ἀρκεῖ. Ὅπως ἀποβῶσι καρποφόροι, ἀνάγκη νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς ἐπιστημονικήν τινα βάσανον, ἥτις κατὰ μέρος τοὐλάχιστον πρέπει νὰ γίνῃ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ συλλογέως, ὅστις ζῶν ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῇ εἶναι ἁρμοδιώτερος παντὸς ἄλλου, ἵνα προλεάνῃ τὴν ὁδὸν εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν αὐτῶν κατάταξιν.

Πρὶν ἀφήσωμεν τὰς ἀκτὰς τοῦ Εὐξείνου Πόντου, μένει ἔτι νὰ ἐξετάσωμεν συλλογὴν λόγου ἀξίαν ἐπιγραφομένην «Οὐσιαστικὰ τῆς διαλέκτου τοῦ Ὄφεως» καὶ φέρουσαν γερμανιστὶ τὴν ἐπιγραφὴν «Ganze Geschichte liegen in jedem Worte verborgen» ἐπαναλαμβανομένην ἐπὶ φακέλλου φέροντος τὸ ὄνομα τοῦ συλλογέως[1].

Τῆς συλλογῆς αὐτοῦ προέταξεν εἰδήσεις τινὰς περὶ τῆς ἐπαρχίας τοῦ Ὄφεως, ὧν ἐν συντόμῳ τοιαύτη ἡ ἔννοια. Ἡ ἐπαρχία τοῦ Ὄφεως κεῖται 14 ὥρας ἀνατολικῶς τῆς Τραπεζοῦντος καὶ κατοικεῖται ἐκ 15 χιλιάδων οἰκογενειῶν ἀρχικῶς ἑλληνικῶν ἀσπασθεισῶν τὸν ἰσλαμισμόν, ἐκτὸς 160 οἰκογενειῶν διεσπαρμένων εἰς 8 χωρία παρ' αἷς διετηρήθη τὸ χριστιανικὸν δόγμα καὶ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀναμεμιγμένη μετὰ λέξεων τουρκικῶν ἢ μεμιγμένων ἐξ ἀμφοτέρων τῶν γλωσσῶν· ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ Ὀθωμανοὶ διετήρησαν ἐν μέρει τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν.

Τὸ καθ' ἡμᾶς ἐποθοῦμεν περισσοτέρας λεπτομερείας περὶ τῆς γλώσσης καὶ τῆς ἱςορίας τοῦ λαοῦ τούτου· ταύτας δὲ ἠδύνατο νὰ παράσχῃ ἡμῖν ὁ συγγραφεύς, ὅστις ἔτη διατρίψας ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ καὶ ἐκμαθὼν τὴν διάλεκτον καὶ σπουδάσας τὰ ἤθη αὐτῆς ἠδύνατο σπουδαίας παρασχεῖν ἡμῖν πληροφορίας περὶ τῆς ἐθνολογικῆς ταύτης Πομπηίας, τῆς

1) Εἶναι δὲ οὗτος ὁ κ. Παρχαρίδης, εὑρισκόμενος νῦν ἐν Ἀθήναις παρὰ τῷ κ. Μ. Δεφνέρῳ, ὑφηγητῇ.

Digitized by Google

ισταμένης ἔτι ἐν μέρει, ἐνῷ ὁ χείμαρρος τοσούτων ἄλλων ἐπαρχιῶν τῆς Ἀσίας προρρίζους ἀνήρπασε καὶ θρησκείαν καὶ γλῶσσαν. Ὁ συλλογεὺς ἐσπούδασε τὴν γλῶσσαν δύο χωρίων τῆς ἐπαρχίας, τοῦ Σαράχου καὶ Ζησηνοῦ, ἔτι δὲ καὶ τὴν τῆς Τραπεζοῦντος, τούτων δὲ ἐκτίθησι τὰς διαφορὰς οὐχὶ ὅμως πάνυ σαφῶς ἐν τῷ τέλει τοῦ προοιμίου.

Ἡ συλλογὴ αὕτη πληροῦσα 72 σελίδας εἰς δεύτερον κοινοῦ χάρτου περιλαμβάνει 1586 οὐσιαστικὰ καθαρῶς καὶ εὐμεθόδως ἀναγεγραμμένα κατ' ἀλφαβητικὴν σειρὰν καὶ εἶναι ἔργον σπουδαῖον.

Ἐν μιᾷ στήλῃ ἀναγράφει τὰ οὐσιαστικὰ διὰ συνδυασμῶν γραμμάτων καὶ τόνων, δι' ὧν ἀπεικονίζει τὴν προφορὰν καὶ τοὺς ὁποίους ἐξήγησεν ἐπαρκῶς ἐν τῷ προοιμίῳ. Ἐν δευτέρᾳ στήλῃ γράφει τὸ ἄρθρον, καλῶς ποιῶν, πρὸς διαστολὴν τοῦ γένους, εἶτα δ' ἐν ἑτέρᾳ στήλῃ τὰς σημασίας τῶν λέξεων, χωρίζων αὐτὰς δι' ἀριθμῶν, ὡς ἐν τοῖς λεξικοῖς, καὶ στηρίζων διὰ παραδειγμάτων ἐν πολλοῖς. Ἂν δὲ ἡ λέξις σημαίνῃ ὄργανόν τι ἢ ἔθιμον ἢ δεισιδαιμονίαν, περιγράφει αὐτήν· ὡς λ. χ.

«Τὸ δωδεκαήμερο. Αἱ δώκεκα ἡμέραι ἀπὸ τῶν Χριστουγέννων μέχρι τῶν Φώτων. Κατὰ τὴν ἐν Ὄρει δοξασίαν, αἱ δώδεκα αὗται ἡμέραι ἀντιστοιχοῦσι πρὸς τοὺς μῆνας τοῦ ἔτους· ἡ πρώτη πρὸς τὸν Ἰανουάριον, ἡ δευτέρα πρὸς τὸν Φεβρουάριον κ.τ.λ. προμηνύουσαι τὴν κατάστασιν τῆς ἀτμοσφαίρας τῶν ἀντιστοίχων μηνῶν· ἂν λοιπὸν ἡμέραν τινὰ τοῦ δωδεκαημέρου τούτου ἦναι συννεφώδης ἡ ἀτμοσφαῖρα, καὶ ἡ τοῦ ἀντιστοίχου μηνὸς θὰ ἦναι τοιαύτη, καὶ τἀνάπαλιν. Καὶ τὰς ἡμέρας ταύτας περιφέρονται καὶ τὰ φαντάσματα τὰ λεγόμενα Καρακάντσιλοι.»

Ἐν τελευταίᾳ δὲ στήλῃ σημειοῦνται ἡ διάλεκτος ἢ αἱ διάλεκτοι (Σαράχου, Ζησηνοῦ καὶ Τραπεζοῦντος), ἐν αἷς ἀπαντᾷ ἡ λέξις.

Εὐαρίθμων μόνον λέξεων παρατίθεται ἡ ἐτυμολογία καὶ ἐκείνων ὧν προφανής ἐστι. Φαίνεται ὅτι ὁ συλλογεὺς ἀπέφυγε τὸν δυσώνυμον τοῦτον σκόπελον, μὴ θέλων ὡς ὁ Ἴκαρος ν' ἀπαθανατίσῃ τοὔνομα αὐτοῦ ἐκ ναυαγίου.

Ἐν τῇ συλλογῇ ταύτῃ προστίθενται ἱκαναὶ τουρκικαὶ λέξεις σημειούμεναι διὰ τῶν γραμμάτων λ. τ. = λέξις τουρκική. Τὸ τοιοῦτον, ὅπερ εἰς πᾶσαν ἄλλην συλλογὴν ἠθέλομεν καταλογίσει ὡς ἐλάττωμα, μονονοῦ προτέρημα θεωροῦμεν ἐν τῇ παρούσῃ· ἐπειδὴ αἱ λέξεις αὗται, ὡς ἡ προφορὰ καὶ αἱ καταλήξεις δεικνύουσιν, ὑπέστησαν τὴν ἑλληνικὴν ἐπίδρασιν καὶ παριστῶσι μετάβασιν ἀπὸ τῆς μιᾶς γλώσσης εἰς τὴν ἑτέραν. Εἶναι δέ, φρονοῦμεν, περίεργον νὰ καταδείξῃ τις τοὺς ἀγῶνας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, τοῦ ὑψιπέτου τούτου τοῦ Διὸς ὄρνιθος, κατὰ τοῦ δράκοντος τοῦ πειρωμένου ἵνα ἐξώσῃ αὐτὴν ἀπὸ τῆς χώρας, ἔνθα μετεφύτευσαν αὐτὴν αἱ ἑλληνικαὶ ἀποικίαι καὶ τὰ ὅπλα τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐρρίζωσε δὲ ἡ διδασκαλία τοῦ Εὐαγγελίου.

Ἡ Φιλολογικὴ Ἐπιτροπὴ ἀποβλέπουσα εἰς τὸν πλοῦτον τῆς συναχθείσης ὕλης, εἰς τὸ εὐμέθοδον τῆς ταξιθετήσεως καὶ ἑρμηνείας αὐτῆς καὶ εἰς τὴν σπουδαιότητα τῆς ὅλης συλλογῆς, ὡς πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἐν Ἀσίᾳ, ἀπονέμει τῷ συλλογεῖ τὸν προσήκοντα ἔπαινον καὶ τὸ δεκάλιρον γέρας, προτρέπουσα αὐτὸν ἵνα συμπληρώσῃ τὸ ἔργον του προστιθεὶς καὶ τὰ ἐλλείποντα ἐννέα δέκατα, διότι ἡ συλλογὴ μόνον οὐσιαστικὰ περιέχει καὶ τὰ μέρη τοῦ λόγου εἶναι δέκα.

Ἀπὸ τῶν συνόρων τῆς Κολχίδος γιγάντειον ποιοῦντες ἅλμα μεταβαίνομεν εἰς τὴν εὔανδρον τοῦ ἀγωνοθέτου πατρίδα, ἐπειδὴ ἡ πατρὶς τοῦ Μελησιγενοῦς, τοῦ Τερπάνδρου, τοῦ Ἀνακρέοντος, τῆς Σαπφοῦς, τοῦ Ἡροδότου καὶ τοσούτων ἄλλων ἀνδρῶν, οὓς «οὐκ ἂν ἐγὼ μυθήσομαι οὐδ' ὀνομήνω», ἀξενώτεραι πρὸς ἡμᾶς εὑρίσκονται τῆς ἀξένου Ταυρίδος.

Πρώτην λοιπὸν ἐξ Ἠπείρου εὑρίσκομεν τὴν ἐκ Λαίστης φιλοπονηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ κ. Κωνσταντίνου Βαρζώκα γνωστοῦ ἤδη τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ καὶ ἐξ ἄλλων ἔργων. Ἡ ἀνὰ χεῖρας πληροῖ 22 σελ. εἰς 4ον κοινοῦ χάρτου περιλαμβάνουσα 200 ὡς ἔγγιστα λέξεις ἑρμηνευομένας μετὰ προσοχῆς καὶ ἀκριβείας, διὰ προσθήκης ἱκανῶν παραδειγμάτων καὶ φαίνεται ἔργον πνεύματος νηφαλίου καὶ μεθοδικοῦ. Εἶναι ὅμως τὸ ὅλον ἔργον ἀξίας οὐχὶ μεγάλης, διότι ἀφαιρουμένων τῶν ξενικῶν λέξεων, ὡς *κουνός, φάβα, φούρια, λαγοῦμι, μποῦτι* καὶ τῶν ἁπανταχοῦ τῆς ἑλληνικῆς γῆς ἐν χρήσει, περιορίζεται πολὺ ὁ ἀριθμὸς τῶν διαλεκτικῶν λέξεων.

Ὁ συλλογεὺς προσεπάθησε ν' ἀνεύρῃ τὸ ἔτυμον πολλῶν ἀναγραφομένων λέξεων,

Digitized by Google

ἀλλ' ὡς λέγει ἐν τῇ μετριόφρονι πρὸς τὸν Φιλολογικὸν Σύλλογον ἐπιστολῇ αὐτοῦ περιέπεσεν εἰς δεινὴν ἀπορίαν.

Τῷ ὄντι, τὸ ἔργον τοῦ ἐτυμολόγου εἶναι πλῆρες ἀκανθῶν καὶ τριβόλων καὶ οὐ τοῦ τυχόντος. Εἰ δὲ καὶ θεωροῦμεν ἀναγκαῖον, ἵνα ἑκάστης διαλεκτικῆς λέξεως καταδειχθῇ τοὐλάχιστον ἡ ἑλληνικὴ καταγωγή, νομίζομεν περιττὸν ν' αὐξήσῃ τις τὰ πολυθρύλλητα τολμήματα τοῦ Μεγάλου Ἐτυμολογικοῦ διὰ τοιούτων ἐτυμολογιῶν, οἵας ἀπαντῶμεν ἐν τῇ πρώτῃ σελίδι τῆς ἀνὰ χεῖρας συλλογῆς.

Ἀγροικάω.— Τοῦτο γράφει διὰ τοῦ *οι*, ὡς ἐκ τοῦ ἀγροῖκος βεβαίως, καὶ προστίθησιν ὁ συλλογεύς, ὅτι ἀγνοεῖ πῶς ἔλαβεν ὅλως ἀντίθετον τῆς ῥίζης σημασίαν.

Τὸ ἀκκουμβῶ, παράγει ἐκ τοῦ *α* ἐπιτατικοῦ καὶ τοῦ κομβόω, διότι τὸ στηρίζεσθαι ἀπαιτεῖ κόμβους, ἐφ' ὧν νὰ ἐρείδηταί τις, ἄλλως ἀποτυγχάνει. Ἐνῷ εἶναι τὸ λατινικὸν accumbo = κατακλίνομαι, ἀκκουμβῶ διὰ νὰ φάγω κατὰ τὴν ῥωμαϊκὴν συνήθειαν, καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ cubo συγγενοῦς πρὸς τὸ τῆς ἑλληνικῆς *κύπτω*.

Ἁλμούρα καὶ ῥῆμα ἁλμουράζω = λεηλατῶ, ἴσως ἐκ τῶν ἁλμάτων τῆς χειρός, ἅτινα ἐν καιρῷ διαρπαγῆς συνηθέστερον γίνονται.

Ἡ ἑξῆς εἶναι περίεργος.— Ἀλόχη· λέξις ἐν χρήσει μόνον ἐν τῇ ἀρᾷ — «κακὴ ἀλόχη» ἰδίως λεγομένη κατὰ τῶν λαιμάργως ἐσθιόντων καὶ ἀκορέστων. Νομίζει δὲ ὁ συλλογεὺς ὅτι ἡ λέξις ἀλόχη σημαίνει ἐνταῦθα βάσανον, διότι τὸ κακὴ ἀλόχη, ἐκ τοῦ ἄλοχος, σημαίνει κακὴν σύζυγον, ἧς οὐδεμία ἄλλη βάσανος χείρων.

Τοιαύτη ἐστὶν ἡ συλλογὴ τοῦ κ. Βαρζώκα, ἡ δὲ ἐπιτροπὴ ἐπαινοῦσα αὐτὸν δίδωσι πάνυ προθύμως πρὸς ἀμοιβὴν τὰς ἐπετηρίδας τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου ἃς ζητεῖ ἐν τῇ ἐπιστολῇ αὐτοῦ.

Ὁ δὲ κ. Γόνιος, παλαιὸς καὶ οὗτος ἀθλητής, ἐπέστειλεν ἐκ Κάτω Σουδενῶν τῆς Ἠπείρου συλλογὴν ἐκ 40 σελίδων εἰς 4ον περιέχουσαν λέξεις καὶ φράσεις 188· — φράσεις ἀποπομπῆς 19· — λέξεις ἀπειλητικὰς καὶ ὑβριστικὰς 126· — ὀνόματα κύρια ἀνδρῶν 19· — νανουρίσματα ἢ βαυκαλήματα 28· — αἰνίγματα τρία καὶ Δημοτικὰ ᾄσματα 28.

Ἐπὶ τῶν λέξεων παρατηροῦμεν ὅτι μόνον αἱ ἡμίσεις εἶναι διαλεκτικαί, αἱ δὲ λοιπαὶ ἀπαντῶσιν ἐν πάσῃ ἑλληνικῇ γῇ· ὥστε πᾶς τις γινώσκων τὴν κοινὴν γλῶσσαν δύναται ἀνατρέχων εἰς τὴν μνήμην του νὰ εἴπῃ ἐκ στήθους τὴν ἑρμηνείαν. Καὶ δὲν λέγομεν ὅτι πρέπει νὰ περιφρονηθῶσιν, ἐπειδὴ εἰσι κοιναί, ἀλλ' ἔδει ἵνα προσθέσῃ τι ἐξ ὑποκειμένου ὁ συλλογεὺς εἴτε ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ ἢ τὸ ἔτυμον, ἵνα δικαίωμα ἰδιοκτησίας ἐπ' αὐτῶν κτήσηται. Ἐν ταῖς ἐπιπληκτικαῖς καὶ ὑβριστικαῖς λέξεσι παρατιθεμέναις ἄνευ τινὸς ἑρμηνείας 18 μόνον ἐκ τῶν 126 εἶναι διαλεκτικαί, αἱ δὲ λοιπαὶ εἶναι ἐν χρήσει ἁπανταχοῦ τῆς ἑλληνικῆς γῆς.

Ἡ συλλογὴ τῶν βαυκαλημάτων καὶ δημοτικῶν ᾀσμάτων εἶναι σπουδαιοτέρα, διότι ἐν αὐτοῖς καὶ μόνη ἡ ὀρθὴ γραφὴ ἑνὸς τοιούτου εἶναι ἔργον εὐπρόσδεκτον, ὡς δυναμένη νὰ σώσῃ τοῦτο διὰ παντὸς τῆς λήθης καὶ καταστροφῆς. Εἶναι ὅμως τὰ βαυκαλήματα ἐκ τῶν ἁπλουστάτων.

Τὸ πρῶτον εἶναι:

Νάνι, νάνι, τὸ παιδί,
Νάνι, νάνι, τὸ παιδί!

Τὸ ἑξῆς δὲ εἶναι ἴσως ὡραιότερον ὅλων.

Τάρνα, τάρνα 'πέτε του,
Ὅλοι, τάρνα, 'πέτε του,
Ν' ἄρθ' ἀφέντης του καλά,
Νὰ τοῦ φέρ' χίλια καλά,
Κόκκινα ποδήματα,
Νὰ κλωτσᾷ τὰ κλήματα,
Νὰ τὰ χάνῃ τρίμματα,
Τρίμματα λιανίσματα.

Τὰ δημοτικὰ ᾄσματα εἶναι σπουδαιότερα καὶ τὰ πλεῖστα ἀνέκδοτα, ἐκτὸς τινων, ἅτινα ἀνεύρομεν παρὰ Passow, μετὰ διαφορῶν, ὡς συνήθως, ἐπειδὴ ὁ λαός, ὅστις ποιητὴς καὶ ἀοιδὸς τῶν τοιούτων ἐστί, μεταπλάττει ἀείποτε αὐτά, ἐν ἑκάστῃ χώρᾳ καὶ παρ' ἑκάστῃ γενεᾷ. Οὐδέποτε σχεδὸν ἤκουσα τὸ αὐτὸ ᾆσμα ἐν δυσὶ διαφόροις τόποις ὁμοίως ἀπαγγελλόμενον ἢ ᾀδόμενον.

Ἡ Φιλολογικὴ Ἐπιτροπὴ ἀποβλέπουσα εἰς τὸ ποσὸν τῆς ὕλης, τὴν προθυμίαν τοῦ συλλογέως καὶ τὴν ἀκρίβειαν τῆς ἀναγραφῆς τῶν ᾀσμάτων ἐπαινεῖ τὸν συλλογέα καὶ ἀναμένει παρ' αὐτοῦ ἔργα σπουδαιότερα, ἵνα ἀποδείξῃ ἀποτελεσματικώτερον τὴν πρὸς αὐτὸν εὐγνωμοσύνην της.

Τρίτη δὲ ἐξ Ἠπείρου συλλογὴ εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ ἁγίου καθηγουμένου Λιγγιάδων ἐκτεινο-

Digitized by Google

μένη εἰς 89 σελίδας καὶ περιέχουσα 296 παροιμίας, 25 αἰνίγματα, 7 παιδιάς καὶ προλήψεις τινὰς καὶ δεισιδαιμονίας.

Ἡ διακρίνουσα τὴν συλλογὴν ταύτην ἀρετή ἐστιν ἡ ἀκρίβεια καὶ ἡ ἐπιτυχία, μεθ' ἧς ἑρμηνεύονται αἱ ἀναγραφόμεναι παροιμίαι, ἥτις δείκνυσιν ἄνδρα ἐντριβῆ περὶ τὰ τοιαῦτα καὶ συντόμως δυνάμενον νὰ ἐκφράσῃ τὰς ἰδίας του. Παρατηροῦμεν μόνον ὅτι μέγα μέρος τῆς περιεχομένης ὕλης ἐστάλη εἰς τὸν Σύλλογον, ὅπερ ἠγνόει βεβαίως ὁ συλλογεύς, καὶ οὐδεὶς δύναται νὰ τὸν κακίσῃ διὰ τὴν ἄγνοιάν του ταύτην, ἀλλ' οὐδὲ δύναται ἡ ἐπιτροπὴ δὶς νὰ κρίνῃ περὶ τῆς αὐτῆς ὕλης, ὥστε φρονοῦμεν ὅτι ἐνταῦθα παρίσταται δυσχέρειά τις, ἥτις εὐχῆς ἔργον ἦτο νὰ προληφθῇ εἰς τὸ μέλλον κατὰ τὸ δυνατόν· δεύτερον δὲ παρατηροῦμεν ὅτι οὐδεμίαν πρὸς τἀρχαῖα ποιεῖ παραβολήν. Δὲν ἀγνοεῖ δὲ ὁ συλλογεὺς ὅτι τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα τῶν νεωτέρων ἑλλήνων, σπουδαῖα καὶ περίεργα αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ ὄντα, ἑκατονταπλασίονα λαμβάνουσι σπουδαιότητα, ὅταν ἀποδεικνύωνται προϊόντα καὶ λείψανα τοῦ βίου τῶν ἀρχαίων ἑλλήνων, περιελθόντα διὰ τῶν αἰώνων μέχρις ἡμῶν, ὡς ζῶντες μάρτυρες τῆς καταγωγῆς τοῦ διατηροῦντος αὐτὰ λαοῦ. Διὰ ταῦτα ἐπαινεῖ τὸν φερέπονον καὶ λόγιον καθηγούμενον ἡ Ἐπιτροπὴ καὶ ἀναμένει, ὡς ἐν τῷ παρελθόντι, οὕτω καὶ ἐν τῷ μέλλοντι νὰ λάβῃ ἀφορμὴν νὰ ἐπαινέσῃ καὶ βραβεύσῃ αὐτόν.

Τετάρτη δὲ καὶ τελευταία τῶν ἐξ Ἠπείρου συλλογῶν ἐστιν ἡ ὑπὸ τοῦ κ. Ζηκίδου διδασκάλου τῆς ἐν Βυσσάνῃ Ἑλληνικῆς Σχολῆς σταλεῖσα, ἥτις ἐστὶ καὶ ἡ πλουσιωτάτη τῶν εἰς τὸν Ζωγράφειον ἀγῶνα ὑποβληθεισῶν ἐφέτος συλλογῶν πληροῦσα 245 σελίδας εἰς 4ον καὶ περιλαμβάνουσα ποικιλωτάτην ὕλην· δεισιδαιμονίας, παραμύθια, μοιρολόγια, ᾄσματα καὶ λεξιλόγιον, ἅπαντα ἐξ Ἠπείρου ἕλκοντα τὴν καταγωγήν.

Καὶ αἱ μὲν δεισιδαιμονίαι τριάκοντα οὖσαι τὸν ἀριθμὸν καὶ συμπλήρωμα τῶν πέρυσιν ἀποσταλεισῶν περιγράφονται συντόμως καὶ σαφῶς καὶ ἤθελον ἄνευ περιορισμῶν ἐπισπάσει τὸν ἔπαινον τῆς Ἐπιτροπῆς, εἰ προσετίθετο καὶ σύγκρισίς τις πρὸς τἀρχαῖα, ὅπερ ἐξ ὁλοκλήρου παρέλειψεν ὁ συλλογεὺς πρὸς βλάβην τῆς ἐπιστημονικῆς ἀξίας τῆς συλλογῆς αὐτοῦ. Καὶ ἐν τοῖς παραμυθίοις ἐπιτυγχάνει ὁ συλλογεύς, ἐπειδὴ ἀντεχόμενος τοῦ πνεύματος τοῦ προγράμματος περιγράφει αὐτὰ πιστότατα ἐν τῇ γλώσσῃ καὶ ἐν τῷ εἱρμῷ τοῦ λαοῦ τῆς Ἠπείρου· ἐν πολλοῖς μάλιστα τούτων ἀναφαίνονται ἴχνη τῆς ἀρχαίας μυθολογίας.

Ἐν τοῖς μοιρολογίοις 12 οὖσι καὶ λίαν συγκινητικοῖς παρατηρεῖται οὐκ ὀλίγη ἀνωμαλία περὶ τὸν ῥυθμὸν καὶ τὸ μέτρον, ἀλλάσσοντα σχεδὸν εἰς πάντα στίχον· ὁ δὲ συλλογεὺς οὐδένα περὶ τούτου ποιεῖται λόγον.

Ἡ τοιαύτη ἀνωμαλία δύναται ἴσως νὰ ἐξηγηθῇ ἐκ τοῦ εἴδους τῶν τοιούτων ᾀσμάτων, ἅτινα, ᾀδόμενα ἐν λυγρᾷ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ λογικοῦ ταραχῇ, πρέπει νὰ μετέχωσι ταραχῆς καὶ ἀνωμαλίας· ἀλλ' οἱ παρευρεθέντες εἰς τὰς σπαραξικαρδίους ταύτας σκηνὰς γινώσκουσιν ὅτι τὸ πρᾶγμα δὲν ἔχει ἐντελῶς οὕτω, διότι ὁ ῥυθμὸς τῶν μοιρολογίων εἶναι μονότονος θρηνῳδία ὀλίγην παρέχουσα ποικιλίαν τόνων· ὡς ἐκ τοῦ χαρακτῆρος δὲ τούτου δύναται μὲν νὰ ἐξηγηθῇ ἡ ἀνισότης τῶν στίχων, ᾀδομένων τοῦ μὲν κατόπιν τοῦ δὲ ἄνευ διακοπῆς, δὲν ἀρκεῖ δὲ ἵνα ἐξηγήσῃ τὴν ἐν τοῖς μοιρολογίοις τούτοις παρατηρουμένην ἀνωμαλίαν περὶ τὸν ῥυθμὸν καὶ τὸ μέτρον· ὁμολογητέον ὅμως ὅτι τὸ πρᾶγμα δεῖται σκέψεως καὶ μελέτης συντονωτέρας.

Ἐν δὲ τοῖς ᾄσμασιν ἑκατὸν οὖσι καὶ λόγου ἀξίοις τοῖς πλείστοις παραλείπει τὰς δεούσας συγκοπάς, δι' ὧν ἤθελεν ἐπέλθει ὁ προσήκων ῥυθμός, ἐν ᾧ ἐν τοῖς παραμυθίοις, ἔνθα ἧττον ἀναγκαῖον ἦν τοῦτο, τακτικῶς ποιεῖ ὁ συλλογεύς· ἔτι δὲ παραμελεῖ τὴν καθ' ὕλην κατάταξιν τῶν ᾀσμάτων τῆς συλλογῆς. Ταῦτα δὲ λέγομεν οὐχὶ ἵνα ψέξωμεν τὴν συλλογήν, ἥτις πλουσία ἐστὶ καὶ ἀξιόλογος, ἀλλ' ἵνα ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν αὐτοῦ εἰς τὰς μελλούσας συλλογάς, ἃς ἀναμένομεν παρὰ τοῦ φιλοπόνου τούτου λογίου.

Καὶ τὸ λεξιλόγιον δὲ αὐτὸ περιέχον 1065 λέξεις ἀπὸ Β—Ν εἶναι ἔργον ἄξιον προσοχῆς διὰ τὴν πληθὺν τῶν λέξεων καὶ τὸ περίεργον πολλῶν ἐξ αὐτῶν, καταδεικνυουσῶν καθαρῶς ἑλληνικὴν καταγωγήν. Ἔλλειψιν σπουδαίαν εὑρίσκομεν ἐν τῷ λεξιλογίῳ τὴν παράλειψιν τοῦ ἐτύμου τῶν ἀναγραφομένων λέξεων καὶ τὸ ἄστοχον τῶν ὀλίγων παρατεθειμένων ἐτυμολογιῶν. Ἡ Ἐπιτροπὴ λαβοῦσα ὅμως ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐν τῇ πλουσίᾳ ταύτῃ συλλογῇ πλείονές εἰσιν αἱ ἀρεταὶ τῶν ἐλαττωμάτων, παρέχει τῷ συλλογεῖ τὸν προσήκοντα ἔπαινον καὶ τὸ ὡρισμένον δεκάλιρον γέρας μετὰ

Digitized by Google

τῆς καλλίστης ἐλπίδος ὅτι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι λήψεται αἰτίαν ἵνα καὶ αὖθις ἐπαινέσῃ καὶ ἀμείψῃ αὐτόν.

Ἀπὸ τῆς Ἠπείρου εἰς Θρᾴκην μεταβαίνοντες ἐξετάσωμεν τὴν μόνην σταλεῖσαν ἡμῖν συλλογὴν ὑπὸ τοῦ ἐξ Αἴνου κ. Μανασσείδου, διδασκάλου ἐν Χατζηγηρίῳ Κεσσάνης.

Ἡ συλλογὴ αὕτη συνισταμένη ἐξ 156 σελίδων εἰς 8ον περιέχει 450 λέξεις·—στιχηρὰ Χριστοδούλου Ἀναγνώστου τῆς Μητροπόλεως Νικαίας ἐκ χειρογράφου ἀντιγραφέντα· — φράσεις 32· — παροιμίας 36· — ἔθιμα, μυθολογίαν καὶ ᾄσματα 16· — ἐν αὐτῇ παρατηροῦμεν πρῶτον ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ «Συλλογὴ ζώντων μνημείων τοῦ ἀρχαίου ἑλληνισμοῦ ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων» οὔτε μετὰ τοῦ σκοποῦ τοῦ παρόντος ἀγῶνος, οὔτε μετὰ τῆς ὕλης τῆς συλλογῆς συμφωνεῖ, διότι οὔτε ὁ μέν, οὔτε ἡ δὲ σκοπὸν ἔχει τὴν γλῶσσαν τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, ἥτις ἐστὶν ἡ καθαρεύουσα, ἐν τῇ διαπλάσει διατελοῦσα ἔτι, οὔτε τὴν ἀρχαίαν, ἀλλὰ τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ, ὁποία λαλεῖται ἐν ταῖς διαφόροις ἑλληνικαῖς χώραις καὶ τὰ ζῶντα αὐτῆς μνημεῖα.

Ἐν τῇ συλλογῇ τῶν λέξεων ἐπαινοῦμεν τὸ πλῆθος αὐτῶν καὶ τὴν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον σαφῆ ἑρμηνείαν· ἀλλ' ὡς καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις συλλογαῖς ἡ ἐκλογὴ τῶν λέξεων δὲν ἐγένετο μετὰ τῆς δεούσης αὐστηρότητος, διότι οὐ μόνον λέξεις ἁπανταχοῦ τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου ἀπαντῶσαι ἀναγράφονται, ἀλλὰ καὶ ξενικαὶ πολλαί. Ἔπειτα ἐν τῇ ἐτυμολογίᾳ, ἐν ᾗ εὐρὺ στάδιον εἶχεν ὁ συλλογεύς, ἀπέτυχεν, ἀποβαλὼν οὕτω καλὴν εὐκαιρίαν, ἵνα παράσχῃ τοῖς ἑλληνικοῖς γράμμασι σπουδαίαν ἐκδούλευσιν.

Τὰ δὲ Στιχηρὰ τοῦ Χριστοδούλου Ἀναγνώστου, ἐκτὸς ὅτι στεροῦνται πάσης ποιητικῆς καὶ φιλολογικῆς ἀξίας, διαφεύγουσι καὶ τὴν ἁρμοδιότητα τῆς Ἐπιτροπῆς καὶ τοῦ ἀγῶνος προκειμένου περὶ ζώντων μνημείων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ καὶ οὐχὶ περὶ στίχων εὐλαβοῦς μέν, ἀλλ' ἀμούσου ψυχῆς, οὐδὲν κοινὸν ἐχόντων πρὸς τὸν βίον καὶ τὴν φιλολογίαν τοῦ ἀγνοῦντος αὐτὰ λαοῦ.

Ἐν ταῖς φράσεσι καὶ παροιμίαις ἐπαινοῦμεν τὴν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὀρθὴν ἑρμηνείαν, λυπούμεθα δὲ μόνον ὅτι ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν τοσοῦτο σμικρὸς ἐστι καὶ ἔτι σμικρότερος τοῦ ἀνωτέρω σημειωθέντος, διότι πολλαὶ τούτων ἐδημοσιεύθησαν ἤδη. Τὸ δὲ μέρος τοῦτο μετὰ τῆς περιγραφῆς τῶν ἐθίμων, ὧν πολλὰ ἄξια λόγου καὶ περίεργά εἰσι, καὶ τῶν ἰδιωματικῶν λέξεων τοῦ λεξιλογίου, εἶναι τὸ σπουδαιότερον τῆς ὅλης συλλογῆς· διὸ ἐπαινεῖ ἡ Ἐπιτροπὴ δημοσίᾳ τὸν συλλογέα. Δυστυχῶς ἡ σημασία τῶν μύθων εἶναι σμικρὰ καὶ διὰ τὴν ὀλιγότητα αὐτῶν καὶ διότι ἀναγράφονται ὑπὸ τοῦ συλλογέως εἰς γλῶσσαν καθαρεύουσαν καὶ οὐχὶ εἰς τὴν τοῦ λαοῦ. Τὰ δὲ δημοτικὰ ᾄσματα εἶναι τὰ πλεῖστα ἐκδεδομένα.

Ἐκ τῆς μεγαλωνύμου δὲ Μακεδονίας μίαν ἔχομεν διατριβὴν σταλεῖσαν παρά τινος προσωρινῶς ἀγνώστου ἐκ 30 σελίδων εἰς δεύτερον μικροῦ χάρτου καὶ περιλαμβάνουσαν ἤθη καὶ ἔθιμα χωρίων τῆς ἀνατολικῆς Μακεδονίας περὶ γεννήσεως, γάμου, θανάτου, δεισιδαιμονίας, προλήψεις, περὶ ἀποφράδων ἡμερῶν, περὶ ζωικῆς θυσίας, περὶ χοροῦ, περὶ πανηγύρεων, ἀγωνισμάτων καὶ παιδιῶν.

Ὁ συλλογεὺς κρίνων ὀρθῶς ἐν τῷ προοιμίῳ αὐτοῦ ὅτι τὰ ἔθιμα ἐν ταῖς διαφόροις ἑλληνικαῖς χώραις μέγα συμβάλλουσιν εἰς πιστοποίησιν τῆς καταγωγῆς τῶν διατηρούντων αὐτὰ λαῶν, ἔπειτα ἐν τῇ ἀναγραφῇ τῶν ἐθίμων οὐδεμίαν ποιεῖται σύγκρισιν πρὸς τἀρχαῖα, ὅπερ ἤθελε χρησιμεύσει ὡς σύνδεσμος πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ ποθουμένου σκοποῦ, τῆς πιστοποιήσεως δηλονότι τῆς ἑλληνικῆς καταγωγῆς τῶν χρωμένων αὐτοῖς λαῶν. Ἡ δὲ ἔλλειψις αὕτη κοινὴ ἐστι εἰς πάντα τὰ μέρη τῆς συλλογῆς. Ἔτι δ' ἐν τοῖς καθέκαστα τοιαύτῃ συντομίᾳ ἐχρήσατο ὁ συλλογεύς, ὥστε τὸ ἔργον αὐτοῦ ἀπέβη ἀμαυρόν τι σκιαγράφημα χρῇζον πολλοῦ ἔτι φωτὸς καὶ ἐπεξεργασίας, ὅπως καταστῇ ἄξιον τῶν προσδοκιῶν τῆς Ἐπιτροπῆς. Διὰ ταῦτα ἐπαινοῦντες τὸν συλλογέα διὰ τὴν φιλοπονίαν καὶ τὴν ἀγαθήν του πρόθεσιν προτρέπομεν ἵνα ὑποβάλῃ τὸ ἔργον αὐτοῦ εἰς δευτέρας φροντίδας καὶ καταστήσῃ αὐτὸ ἄξιον τῆς κλεινῆς γῆς ἧς προτίθεται νὰ περιγράψῃ τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα.

Μετὰ τῆς συλλογῆς ταύτης ἀποχαιρετῶντες τὴν πατρίδα τῶν Πιερίδων Μουσῶν μεταβαίνομεν εἰς Μόναχον, ἵνα ἐκεῖθεν καταβάντες εἰς τὴν Ἑλλάδα δώσωμεν τέλος εἰς τὴν μακροτέραν τοῦ δέοντος ἔκθεσιν ταύτην.

Μεμψιμοιροῦμεν διερχόμενοι σιωπηλοὶ τοσαύτας κλεινὰς χώρας, ἔνθα ἐξ ἑκάστης σπιθαμῆς γῆς ἓν ἔνδοξον ὄνομα ἢ γεγονὸς ἀναβλύζει ἐκ τῆς χρυσῆς βίβλου τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας, ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐνθουσιασμοῦ ἀγόμε-

Digitized by Google

νοι, ἐξ οὗ οἱ ἱππόται τῶν μεσαιωνικῶν μυθιστοριῶν τοὺς πάντας ἤθελον ν' ἀναγκάσωσιν ὅπως ἀνομολογήσωσιν ὅτι ἡ *Κυρία* αὐτῶν ἦτον ἡ τελειοτέρα τοῦ κόσμου γυνή, ἀλλὰ παρηγορούμεθα βλέποντες ὅτι ἱκανοὶ πάλιν ἀνακηρύττουσι τὰ κάλλη τῆς ἡμετέρας, ἀφοῦ ἀπὸ τὰς ἀκτὰς τῆς Κολχίδος μέχρι τοῦ ἀρχαίου Νωρικοῦ εὑρίσκονται ὀτρηροὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ θεράποντες. Εἷς τούτων ἐστὶ καὶ ὁ κ. Ν. Πολίτης, πολλάκις ἀλειφθεὶς καὶ αὐτὸς εἰς τὸν προκείμενον ἀγῶνα καὶ πάλιν κατερχόμενος εἰς τὸ στάδιον διὰ σπουδαίας διατριβῆς φερούσης τὸν τίτλον «Τινὰ ἐκ τῶν κατὰ τοὺς γάμους ἐθιζομένων παρὰ τοῖς καθ' ἡμᾶς Ἕλλησι» καὶ συνισταμένης ἐκ 43 σελίδων εἰς 4ον. Ὁ κ. Πολίτης μελετήσας τὰ μέχρι τοῦδε περὶ γάμου δημοσιευθέντα ἐπεχείρησεν ἀπανθίσας ἐξ αὐτῶν νὰ γράψῃ μονογραφίαν περὶ γάμου παρὰ τοῖς νεωτέροις Ἕλλησιν.

Τῆς ὅλης δὲ πραγματείας προέταξε λίαν εὐπρόσδεκτον βιβλιογραφίαν πάντων τῶν περὶ γάμου γραψάντων Ἑλλήνων τε καὶ ξένων, ἀπὸ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος μέχρι τῶν ἡμερῶν μας, καὶ ἀποτελούντων τὰς πηγὰς ἐξ ὧν ἠρύσατο καὶ εἰς ἃς μετ' ἀξιεπαίνου ἐπιστημονικῆς ἀκριβείας παραπέμπει εἰς πᾶσαν φράσιν σχεδὸν τοῦ κειμένου, ὥστε αἱ σημειώσεις κατέχουσιν ἴσην πρὸς τοῦτο ἔκτασιν.

Ἡ δὲ διατριβὴ αὐτὴ διαιρεῖται εἰς κεφάλαια, ἐξ ὧν τὸ πεμφθὲν μέρος τρία περιλαμβάνει, τὸν Ἀρραβῶνα, τὰ Προτέλεια καὶ τὴν Ἱεροτελεσίαν καὶ εἶναι γεγραμμένη εἰς γλῶσσαν καθαρεύουσαν, σαφῆ καὶ ἀπέριττον ἐν ᾗ παρατηρεῖται λιτότης τις, ἥτις, καθ' ἡμᾶς, εἶναι ἀρετὴ ἐπιστημονικοῦ συγγράμματος, πολὺ προτιμοτέρα τοῦ πανηγυρικοῦ ὄγκου.

Αἱ δὲ συχναὶ παραπομπαὶ εἴς τε τοὺς συγγραφεῖς τῆς βιβλιογραφίας καὶ εἰς Ἕλληνας ἀρχαίους καὶ εἰς ξένους καθιστῶσι τὴν διατριβὴν πολύτιμον οὐχὶ μόνον καθ' ἑαυτήν, ἀλλὰ καὶ ὡς βοήθημα εὐπρόσδεκτον εἰς τοὺς θέλοντας ν' ἀναδράμωσιν εἰς τὰς πηγάς. Φρονοῦμεν ὅμως ὅτι αἱ μερικαὶ παραπομπαὶ εἰς ἀρχαίους συγγραφεῖς καὶ νεωτέρους περὶ τῶν ἀναλόγων ἐθίμων τῶν ἀρχαίων εἶναι ἀνεπαρκεῖς, καὶ ὅτι ἡ διατριβὴ εἰς νεοελληνικὴν γλῶσσαν γεγραμμένη ἤθελε καταστῇ ὠφελιμωτέρα, ἂν ἀντὶ ἁπλῶν παραπομπῶν ἐνίοτε εἰς ξένα συγγράμματα, προσετίθετο καὶ σύντομός τις περιγραφὴ τῶν ἀναλόγων ἐθίμων παρὰ τοῖς ἀρχαίοις εἰς τὸ τέλος ἑκάστου κεφαλαίου.

Ἡ Ἐπιτροπὴ λυπεῖται ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἀπέστειλε μέρος μόνον τῆς πραγματείας χωρὶς νὰ προσθέσῃ οὔτε λέξιν περὶ τοῦ ὅλου σχεδίου καὶ τῆς ἐκτάσεως ἣν θέλει λάβει, ὥστε ἀναγκάζεται νὰ τραπῇ εἰς εἰκασίας περὶ τοῦ σχήματος τοῦ σώματος, οὗτινος ἡ κεφαλὴ φαιδρὰ καὶ ἀνδρικὴ ἔδοξεν αὐτῇ.

Ἡ μόνη μνεία ἣν εὑρίσκομεν περὶ τῆς συνεχείας τοῦ πονήματος εἶναι ὅτι «περὶ τῶν δώρων τῶν προσφερομένων τοῖς νυμφίοις ἐκτενῆ ποιεῖται λόγον ἐν οἰκείῳ τόπῳ ἐν τοῖς περὶ προικὸς καὶ δώρων.»

Ὥστε ἡ Ἐπιτροπὴ κρίνουσα ἐκ τῆς ἀρχῆς ὅτι τὸ ὅλον ἔργον ἔσται καλόν, σαφές, ἐπεξειργασμένον μετ' ἐπιστημονικῆς ἀκριβείας βραβεύει αὐτὸ μὲ τὸ νενομισμένον δεκάλιρον γέρας, πεποιθυῖα ὅτι ὁ συγγραφεὺς συμπληρώσει τὸ ἔργον αὐτοῦ.

Ἑνδέκατον καὶ τελευταῖον πόνημα εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ κ. Σταματέλου, σχολάρχου Λευκάδος, φιλοπονηθεῖσα Μελέτη περὶ Τσακωνικῆς γλώσσης ἐκτεινομένη ἐπὶ 80 σελίδων εἰς φύλλον. Ὁ κ. Σταματέλος γνωστὸς ἤδη εἰς τὸν ἡμέτερον Σύλλογον διὰ σπουδαίων διαλεκτικῶν διατριβῶν κατέρχεται τὸ τέταρτον ἤδη εἰς τὸν ἀγῶνα διὰ τῆς παρούσης μελέτης, ἧς τὴν ὕλην ἠρύσατο ἐκ τῶν προγενεστέρων πραγματειῶν τοῦ μακαρίτου Deville «Etude sur le Dialecte Tsaconien, Paris 1876» καὶ τῆς «Γραμματικῆς τοῦ Θεοδώρου Ἱερέως Οἰκονόμου Ἀθήνησι 1870». Εἶναι δὲ καὶ ἕτερον πόνημα περὶ Τσακωνικῆς διαλέκτου Εἰρηναίου Θειρσίου τοῦ πάνυ, τοῦ πρώτου κινήσαντος τὸ ζήτημα περὶ Τσακωνικῆς γλώσσης, τὸ ὁποῖον, φαίνεται, ὁ κ. Σταματέλος δὲν εἶχεν ἀνὰ χεῖρας, διότι μόνον ἅπαξ ἐν τῷ προλόγῳ ἀναφέρει αὐτό, χαρακτηρίζων διὰ τῆς περὶ αὐτοῦ κρίσεως τοῦ μακαρίτου Deville. Εἶναι δύσκολον, σχεδὸν ἀδύνατον, νὰ εἰσέλθωμεν εἰς ἀκριβῆ ἀνάλυσιν τοιούτου εἴδους συγγράμματος, καὶ νὰ περιφέρωμεν, ἀπηυδηκότες αὐτοί, τοὺς ἐξηντλημένους ἡμῶν ἀκροατὰς εἰς δαίδαλον φθόγγων, ἔνθα αἱ λέξεις πυκνότεραι συνωθοῦνται τῶν σιφῶν τοῦ Ξέρξου. Ἀρκεσθῶμεν λοιπὸν ἀναφέροντες κεφαλαιωδῶς τὸ ἔργον καὶ τὰς ἐπενεχθείσας τροποποιήσεις ὑπὸ τοῦ κ. Σταματέλου, καίπερ ἡ κρίσις τοῦ πονήματος παρέσχεν ἡμῖν πλείονα τῶν ἄλλων δυσχέρειαν, ἐπειδὴ ἀδύνατον ἦν ν' ἀναγνωσθῇ καὶ νὰ κριθῇ μόνον, καὶ διότι εἶναι τρίτον ἐν τῇ σειρᾷ τῶν περὶ τῆς Τσακωνικῆς διαλέκτου διατριβῶν καὶ ἡ ὕλη

Digitized by Google

ἅπασα ἐξ ἐκείνων ἐλήφθη, καὶ διότι ὁ κ. Σταματέλος προσκαλεῖ εἰς ἀγῶνα τοὺς προκατόχους του ἐν τῷ προλόγῳ λέγων.

«Ὅτι δὲ διὰ τῆς ἀκριβοῦς ἐρεύνης μας ἐπὶ τῶν ἐν αὐτοῖς ἐκδοθέντων Τσακωνικῶν Ἀσμάτων καὶ λεξιλογίων ἠδυνήθημεν νὰ ἐξακριβώσωμεν καὶ τοὺς λεπτοτέρους ἰδιωτισμοὺς τοῦ Γλωσσαρίου καὶ νὰ καταρτίσωμεν οὕτως ἔργον πολλῷ ἐκείνων τελειότερον, δύνανται νὰ κρίνωσιν οἱ ἀναγνῶσταί μας κτλ.» καὶ ἐπιφέρει κατάλογον τῶν βελτιώσεων τὰς ὁποίας ἐπήνεγκεν, ὥστε ἀντὶ ἑνὸς τρία ἔργα ἐδέησε νὰ κρίνωμεν συγχρόνως, ἐξ ὧν τὸ τοῦ μακαρίτου Deville, τοῦ προσφιλοῦς ἡμῶν διδασκάλου καὶ φίλου, οὗτινος θρηνοῦμεν ἔτι τὸν πικρότατον καὶ ἄωρον θάνατον. Ἐν τῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ μελετᾷ ὁ συγγραφεὺς τοὺς φθόγγους τῆς Τσακωνικῆς, οὓς διαιρεῖ πάνυ καλῶς καὶ εὐκρινῶς εἰς φθόγγους κοινοὺς μετὰ τῆς νεοελληνικῆς, ἀρχαίους ἀπαντῶντας ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ καὶ εἰς φθόγγους ἐπιχωριάζοντας, ἤτοι ἰδιαιτέρους τῆς Τσακωνικῆς καὶ τὴν τριπλῆν ταύτην διαίρεσιν ἐπιστηρίζει διὰ παραδειγμάτων λαμβανομένων ἐκ τῶν 3 τούτων διαλέκτων. Τὸ μέρος τοῦτο εἶναι εὐκρινῶς συντεταγμένον καὶ ἡ ἀνάπτυξις ἀνήκει εἰς αὐτὸν ὡς καὶ ἡ ἐπιστήριξις τῶν φθόγγων διὰ παραδειγμάτων· ἀλλ' ἡ διαίρεσις ὑπάρχει ἐν σελ. 74 καὶ 75 τοῦ Deville ὅστις καταδεικνύει τὴν σπουδαιότητα τῆς διαιρέσεως ταύτης ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Τσακωνικῆς διαλέκτου. — Ἐν τῷ δευτέρῳ κεφ. παρεκτρέπων τῆς σημασίας αὐτῆς τὴν λέξιν *Γλωσσήματα*, ἀποκαλεῖ οὕτω «ἐπιπολαζούσας τινὰς ἰδιοτροπίας περὶ τὴν προφοράν, δι' ὧν μάλιστα χαρακτηρίζεται ἡ φθογγολογία γλώσσης τινὸς» καὶ ἀπαριθμεῖ πέντε τοιαῦτα γλωσσήματα τὸν ἰωτακισμόν, τὸν ῥωτακισμόν, τὸν τσιτσακισμόν, τὴν δασυφθογγίαν καὶ τὴν χασμῳδίαν. Τὸ κεφάλαιον τοῦτο ἐλήφθη ἀπὸ τοῦ Deville, ἂν ἀφαιρέσωμεν τὴν δασυφθογγίαν. Διότι ὁ συγγραφεὺς καλῶν χασμῳδίαν «τὴν σύγκρουσιν δύο φωνηέντων μετὰ τὴν ἄρσιν τοῦ μεσολαβοῦντος συμφώνου» λέγει ὅτι δὲν ἀναφέρει αὐτὴν ὁ Deville. Ἀλλ' ὁ Deville δὲν ἠδύνατο νὰ ὀνομάσῃ αὐτὴν χασμῳδίαν, γαλλιστὶ hiatus, διότι ἡ λέξις ἔχει διάφορον σημασίαν, τὸ πρᾶγμα ὅμως ὑπάρχει παρ' αὐτῷ ὑπὸ τὸ ὄνομα ἔκθλιψις τοῦ *δ* καὶ *γ* (σελ. 81) καὶ πτῶσις τοῦ *λ*. Καὶ τὰ παρατιθέμενα παραδείγματα τῆς διαλέκτου τῆς Καρπάθου ἐκ τοῦ Deville ἐλήφθησαν.

Ἐν τῷ γ'. κεφαλ. καλῶν ἀπηχήματα ὅ,τι καλοῦμεν ἐν τῇ γραμματικῇ εὐφωνικὰ γράμματα, λέγει ὅτι ὁ Deville μόνον περὶ *ρ* γράφει, ἐνῷ αὐτὸς προστίθησι καὶ τὸ *ν*. Ὁμολογεῖ ὅμως ὅτι ἡ χρῆσις αὐτοῦ λίαν σπανία καὶ τὸ μόνον παρατιθέμενον παράδειγμα «χοῦρα ττον' Ἐμπερδίλι» ἐκ τοῦ Deville ἐλήφθη. Ἄλλως τε ἓν μόνον παράδειγμα δὲν εἶναι ἀρκοῦσα ἀπόδειξις, καὶ μάλιστα ἂν τὸ *Ἐμπερδίλι* ληφθῇ ἀρσενικῶς, τὸ *ν* ἀνήκει εἰς τὴν αἰτιατικὴν τοῦ ἄρθρου καὶ τὸ παράδειγμα καταστρέφεται.

Περὶ τοῦ δίγαμμα ἐν κεφ. Δ' εὑρίσκομεν τὰ ἑξῆς. «Δίγαμμα καλεῖται συμφωνικός τις φθόγγος ἐν ἀρχῇ ἢ ἐν μέσῳ λέξεως τιθέμενος χάριν εὐφωνίας. Ἡ Τσακωνικὴ δὲν μεταχειρίζεται μόνον τὸ Β ὡς δίγαμμα, ὡς λέγει ὁ Deville (76 σελ.), ἀλλ' ἔχει καὶ ἕτερα ἐξ· τὸ ΓΓ, τὸ Π, τὸ Ζ, Π, Ρ, Χ.» — Ὁ μακαρίτης Deville θεωρήσας βεβαίως τολμηρὸν ν' ἀποκαλέσῃ δίγαμμα πάντα συμφωνικὸν φθόγγον εὑρισκόμενον ἐν ἀρχῇ ἢ ἐν μέσῳ λέξεως, παραδέχεται δίγαμμα μόνον τὸ Β, πάντα δὲ τὰ λοιπὰ παραδείγματα ἀναφέρει μὲν ἄλλως δὲ ὀνομάζει καὶ αἰτιολογεῖ. Τῷ ὄντι οὐδὲν παράδειγμα εὑρίσκομεν παρὰ Κουρτίῳ τῆς τροπῆς τοῦ δίγαμμα εἰς ΓΓ, Ζ, Π καὶ Χ. Καὶ ὁ κ. Σταματέλος ἓν μόνον παράδειγμα ἀναφέρει περὶ τοῦ Ζ, Π, Ρ καὶ Χ. — Testis unus, testis nullus.

Ὁ κ. Σταματέλος λέγει ὅτι οἱ ἄλλοι οὐδένα λόγον ποιοῦνται περὶ καταλήξεων πτωτικῶν καὶ ῥηματικῶν· ἐνῷ παρὰ τῷ Σεβασμίῳ Θεοδώρῳ Οἰκονόμῳ, ἐκτὸς τοῦ ὅτι οἱ τύποι τῶν ὀνομάτων καὶ ῥημάτων πληρέστατοι ἐκφέρονται δεικνύοντες καὶ τὰς καταλήξεις, εὑρίσκομεν 3 σελίδας περὶ πτωτικῶν καὶ 4 περὶ ῥηματικῶν καταλήξεων. Ὁ δὲ μακαρίτης Deville ἀπὸ τῆς 93 σελ. μέχρι τῆς 128 περὶ οὐδενὸς ἄλλου ποιεῖται λόγον ἢ περὶ πτωτικῶν καὶ ῥηματικῶν καταλήξεων. Παραλείποντες δὲ καὶ ἄλλα συμπεραίνομεν ὡς ἀκολούθως. Ἐν γένει ὁ κ. Σταματέλος δείκνυται λίαν αὐστηρὸς πρὸς τοὺς προγενεστέρους, ἵνα μή τι ἐπαχθὲς εἴπωμεν· διότι ποῦ μὲν ἐκτείνων τοὺς γραμματικοὺς ὅρους, ποῦ δὲ ποιῶν ἰδίους ὁρισμοὺς καὶ διατιθεὶς ἄλλως τὴν ὕλην ἢ ἀναπτύσσων τὰ συντόμως παρὰ τῶν ἄλλων ἀναφερόμενα, σημειοῖ ὡς ἐλλείποντα παρὰ τοῖς ἄλλοις ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα παρ' αὐτῶν τούτων ἠρύσατο.

Τοῦτο ὅμως δὲν ἀφαιρεῖ τὴν ἀξίαν τοῦ

Digitized by Google

ἔργου αὐτοῦ, καὶ ἰδίως ἐν τοῖς φθόγγοις τῆς Τσακωνικῆς γλώσσης, οὓς σπουδαίως μελετήσας ἐσημείωσε καὶ τὰς ἐλαχίστας μεταβολάς, μεταθέσεις καὶ παραλλαγάς, στηρίξας διὰ πλείστων παραδειγμάτων τῆς Τσακωνικῆς καὶ διὰ σημειώσεων καὶ παραδειγμάτων παραλληλίσας πρὸς τὴν νεοελληνικὴν καὶ τὴν ἀρχαίαν.

Τὰ πάντα δὲ ταξινομοῦνται λίαν εὐκρινῶς καὶ ἐπιστημονικῶς. Τῷ ὄντι ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ σπουδὴ τῆς Τσακωνικῆς ἔκαμεν ἓν μέγα βῆμα εἰς τὰ πρόσω, καθότι ἡ φθογγολογία παρὰ μὲν τῷ Σεβασμίῳ Οἰκονόμῳ ἐλλείπει παντάπασι, παρὰ δὲ τῷ μακαρίτῃ Deville οὔτε τοσοῦτον εὐμεθόδως ταξινομεῖται, οὔτε τοσοῦτον ἐκτενής ἐστι, οὔτε διὰ μακρῶν καὶ συνεχῶς παραβάλλεται πρὸς τὴν ἀρχαίαν καὶ νεωτέραν γλῶσσαν. Εὐχῆς δ' ἔργον ἤθελεν εἶναι, ἂν ὁ κ. Σταματέλος μετεχειρίζετο τὴν φιλοπονίαν καὶ μάθησιν αὐτοῦ ἵνα ἑρμηνεύσῃ καὶ ἐτυμολογήσῃ τὰς 2800 λέξεις τοῦ λεξιλογίου τοῦ Σεβ. Οἰκονόμου, ὡς τοῦτο ἐποίησεν ὁ μακαρίτης Deville ἐπὶ 374 λέξεων.

Ἡ Φιλολογικὴ Ἐπιτροπὴ κρίνουσα τὸ ἔργον τοῦ κ. Σταματέλου καὶ αὐτὸ καθ' ἑαυτό, ὡς πολλοῦ λόγου ἄξιον, καὶ ὡς ἐπιστημονικὸν συμπλήρωμα τῶν προεκδεδομένων πραγματειῶν, ἐπαινεῖ δημοσίᾳ τὸν φερέπονον τοῦτον λόγιον καὶ δίδωσιν αὐτῷ τὸ τεθεσπισμένον γέρας τῶν δέκα λιρῶν.

Τοιαῦτά εἰσιν ἐν γένει τὰ ὑποβληθέντα ἐφέτος εἰς τὸν Ζωγράφειον ἀγῶνα ἔργα. Καταπαύομαι δὲ τοῦ λόγου ἐκφράζων ἐξ ὀνόματος τῆς Ἐπιτροπῆς τὴν εὐαρέσκειαν αὐτῆς διὰ τοὺς ἐπιτευχθέντας καρπούς, μετὰ τῆς ἐλπίδος ὅτι, μετὰ τὴν κατάπαυσιν τοῦ ταράσσοντος τὴν Ἀνατολὴν σάλου, θὰ ἴδωμεν τὸ ἔργον ἡμῶν ἐπιρρωννύμενον καὶ ἀγλαοτέρους καὶ πλείονας ἀναδιδὸν τοὺς καρπούς. Γένοιτο!

Τὰ μέλη τῆς Φιλολογικῆς Ἐπιτροπῆς.

Χρ. Χ. Χρηστου, *Πρόεδρος*.
Ηρ. Βασιαδης.
Οδ. Ιαλεμος.
Α. Νοννοτης, *εἰσηγητής*.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τῆς ἐκθέσεως ταύτης, λαβὼν τὸν λόγον ὁ κ. Χ. Σαμαρτσίδης, προσεφώνησε τῷ Συλλόγῳ, ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς ἀδελφότητος Ξηροκρήνης, διὰ ποιήματος, ὅπερ, ὑπόθεσιν ἔχον τοὺς ἐνδόξους ἄνδρας τῆς καθ' ἡμᾶς ἀρχαιότητος, πολλὴν τὴν θυμηδίαν εἵλκυσε καὶ ἐπανειλημμένας καὶ ῥαγδαίας χειροκροτήσεις προὐκάλεσεν.

Ἐπὶ τούτοις, τοῦ κ. Προέδρου γνωστοποιήσαντος τῷ Συλλόγῳ τὰ μέλη τοῦ νέου Προεδρείου, διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

Digitized by Google

Digitized by Google

ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

ΜΕΛΗ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ.

Ἱδρυταὶ (**1861**)........................... Σελ. γ'—δ'

Τακτικὰ Μέλη........................... » ε'—ιε'

Ἐπίτιμα Μέλη........................... » ις'—ιθ'

Ἀντεπιστέλλοντα Μέλη........................... » ιθ'—κβ'

Μεγάλοι Εὐεργέται........................... » κγ'—

Εὐεργέται........................... » »

Μεγάλοι Δωρηταὶ........................... » »

Δωρηταὶ........................... » »

Πρόεδροι τοῦ Συλλόγου........................... » »

Κοσμήτορες (**1876—1877**)........................... » »

ΜΕΛΗ ΔΙΑΡΚΩΝ ΕΠΙΤΡΟΠΩΝ.

Α'. Ἐκπαιδευτικῆς........................... Σελ. κδ'

Β'. Οἰκονομικῆς........................... » »

Γ'. Ἀρχαιολογικῆς........................... » »

Δ'. Φιλολογικῆς........................... » »

Ε'. Συντακτικῆς........................... » »

ϛ'. Ἐπιστημονικῆς........................... » »

— Ἐπιμελητὴς τῶν ἀρχαιολογικῶν συλλογῶν........................... » »

— Ἐπιμελητὴς τῆς ὀργανοθήκης........................... » »

ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ.

Εμμ. Ιωαννιδου Περὶ ἀνατροφῆς........................... Σελ. 1—25

Ματθ. Παρανικα Ἐκκλησιαστικὰ........................... » 26—35

» » Περὶ Ἰωάννου Ζυγομαλᾶ καὶ Μιχαὴλ Ἑρμοδώρου.... » 35—46

Δ. Σταματιαδου Ὁ ἀγὼν τῆς ἐπιστήμης........................... » 47—66

Ματθ. Παρανικα Νεοελληνικὰ........................... » 66—73

» » Ἐκπαιδευτικὰ........................... » 74—95

Digitized by Google

Ι. Καρολίδου	Περὶ γενέσεως γλώσσης	Σελ. 96—110
Ματθ. Παρανίκα	Περὶ τῆς θρησκείας τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων	» 110—118
Γ. Σάρρου	Περὶ ποινικῆς νομοθεσίας	» 119—130
Γ.Α. Δημητριάδου	Ἔκθεσις περὶ τῆς Κιβωτοῦ μαθηματικῶν προβλημάτων	» 130—140

ΠΡΑΚΤΙΚΑ.

Ἀπὸ τῆς ΥΟΑ' συνεδριάσεως μέχρι τῆς ΦΒ' .... Σελ. 141—231

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΚΑΘ' ΥΛΗΝ

ΤΩΝ ΕΝ ΤΟΙΣ

ΠΡΑΚΤΙΚΟΙΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

Α'. ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΩΝ.

Σ. Ζωγράφου	Περιληπτικὴ ἔκθεσις περὶ τῆς συστάσεως καὶ τῶν ἐργασιῶν τοῦ Συλλόγου	Σελ. 144—145
Ἰωάσαφ	Περίληψις τῆς «Περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μελοποιίας τῶν ἀρχαίων βυζαντινῶν Ἑλλήνων» πραγματείας αὐτοῦ	» 151—152
Π. Παπαρρούση	Περίληψις τῆς «Περὶ τῆς θρησκείας τῶν ἀρχαίων Φωκαέων» πραγματείας αὐτοῦ	» 159—160
Marie de Launay	Περίληψις τῆς «Περὶ τοῦ Πέρα τῶν Γενουηνσίων, νῦν Γαλατᾶ (α' μέρος περὶ τειχῶν)» πραγματείας αὐτοῦ	» 160—161

Β'. ΛΟΓΟΙ ΚΑΙ ΠΡΟΣΛΑΛΙΑΙ.

Ι. Ἀριστοκλέους	Προσλαλιὰ τοῖς Μέλεσι τοῦ Συλλόγου ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ αὐτοῦ ὡς Προέδρου	Σελ. 141
» »	Προσφώνημα συγχαρητήριον τῇ Α. Μ. τῷ Σουλτὰν Μουρὰτ τῷ Β'. ἐπὶ τῇ ἀναβάσει αὐτοῦ εἰς τὸν Θρόνον	» 143
» »	Προσφώνησις συγχαρητήριος πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα τῆς Βρασιλίας Δὸν Πέτρον ἐπὶ τῇ αἰσίᾳ ἐλεύσει αὐτοῦ εἰς τὴν πρωτεύουσαν ταύτην καὶ ἀπάντησις αὐτοῦ	» 143—144
» »	Προσφώνησις πρὸς τὸ ἀκροατήριον τοῦ Συλλόγου ἐπὶ τῇ ἐπισκέψει τοῦ Συλλόγου ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Βρασιλίας Δὸν Πέτρου	» 144
» »	Προσφώνησις πρὸς τὸν αὐτὸν Αὐτοκράτορα ἐπὶ τῇ ἐπισκέψει τοῦ Συλλόγου καὶ ἀπάντησις αὐτοῦ	» 145—146

Digitized by Google

Γ'. ΕΚΘΕΣΕΙΣ.

Εκπαιδευτ. Επιτροπης Ἔκθεσις .... Σελ. 163—167

Φιλολογικης » » .... » 167—168

Αρχαιολογικης » » .... » 168—170

Μουσικης » » .... » 172—175

Ι. Λαιμπερτου *Γεν. Γραμ.* » Περὶ τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου » 175—177

Δ. Σταματιαδου *Ἀντιπρ.* » Περὶ τῶν δημοσίων διαλέξεων....... » 177—178

Θ. Σαλτελλη *βιβλιοφύλ.* » .... » 179—181

Δ'. ΠΡΟΣΦΟΡΑΙ ΧΡΗΜΑΤΩΝ.

Δ. Ταμβακου .... Σελ. 157

Του Επι Των Εσωτερικων Ὑπουργείου τῆς Ἑλλάδος.............. » 189

Κ. Ζαππα .... » »

Π. Σκυλιτση .... » »

Ε'. ΠΡΟΣΦΟΡΑΙ ΒΙΒΛΙΩΝ.

Χρ. Παπαδοπουλου .... Σελ. 148—149

Αλ. Καραθεοδωρη .... » 145, 151

Σμιθσωνειου Ακαδημιας ἐν Οὐασιγκτῶνι.......................... » 180

Βρεττανικου Μουσειου .... » »

ϛ'. ΕΠΕΤΕΙΟΣ ΕΟΡΤΗ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ.

Ι. Αριστοκλεους Ἐπέτειος γενικὴ ἔκθεσις .... Σελ. 182—191

Θα. Ιπλεμου Ἔκθεσις Α' περὶ τῆς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τῆς ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας καταστάσεως τῆς παιδείας .... » 191—210

» » Ἔκθεσις Β' περὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου καὶ περὶ τῶν τοῖς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἀπόροις σχολείοις καὶ σωματείοις διανεμηθεισῶν χρηματικῶν προσφορῶν....... » 210—221

Αιμ. Νοννοτη Ἔκθεσις ἐπὶ τοῦ περὶ συλλογῆς μνημείων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ Ζωγραφείου διαγωνίσματος .... » 221—231

Digitized by Google

Ο

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ.

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ.

ΤΟΜΟΣ ΙΒ'.

1877-78.

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ,

1879.

ΤΥΠΟΙΣ Βουτυρα και Σας. | ΟΔΟΣ Αρμ. Εκκλησ. Αριθ. 23.

Digitized by Google

1882, Jan. 6.
Bright fund.

Digitized by Google

ΜΕΛΗ

ΤΟΥ

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ.

ΙΔΡΥΤΑΙ.

1861.

† **Αποστολιδης** Τ. Δ., ἔμπορος.
† **Αποστολιδης** Ι., ἰατρός.
Αριστοκλης Ἰωάννης, μέλος τοῦ συμβουλίου ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῆς Παιδείας.
Βασιαδης Ἡρακλῆς, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.
Βαφιαδης Ἀπόστολος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.
Βλαστος Ἀντώνιος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.
† **Γαλατης** Ἰ. Σ., ἰατρός.
Γενιδουνιας Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.
Γκιουμουσγκερδανης Μ., ἔμπορος ἐν Φιλιππουπόλει.
† **Ευθυφρων** Η., ἰατρός.
Ζανος Α. Π.
† **Ζωγραφος** Θεόδωρος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.
Ζωγραφος Ξενοφῶν, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.
Ζωηρος Ἀλέξανδρος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.
† **Ιγγλεσης** Α., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.
Ιωαννιδης Ἐμμανουήλ, καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει.
Καλλιαδης Κωνσταντῖνος, διευθυντὴς τοῦ γραφείου τοῦ τύπου παρὰ τῇ Υ. Πύλῃ.
Καραθεοδωρη Ἀλέξανδρος, πρεσβευτὴς τῆς Υ. Πύλης ἐν Ῥώμῃ.
Καραθεοδωρη Κωνσταντῖνος, καθηγητὴς τῆς Α. Ἰατρικῆς Σχολῆς ἐν Κ/πόλει.
† **Καραθεοδωρη** Στέφανος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.
Κοσουδης Θεμιστοκλῆς, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.
Κωνσταντινιδης Χ. Γεώργιος, κτηματίας ἐν Κ/πόλει.

Digitized by Google

δ'.

† **ΛΑΣΚΑΡΙΣ** Ἀλέξανδρος, μητροπολίτης Σισανίου.
ΜΑΥΡΟΓΕΝΗΣ Σπυρίδων, ἀρχίατρος τῆς Α. Μ. τοῦ Σουλτάνου.
ΝΕΟΚΟΣΜΟΣ Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.
† **ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ** Α., γενικὸς πρόξενος τῆς Ἑλλάδος ἐν Κ/πόλει.
ΠΑΣΠΑΛΛΗΣ Δημήτριος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.
ΠΥΛΑΔΗΣ Βασίλειος, λόγιος ἐν Κ/πόλει.
ΡΑΖΗΣ Δημήτριος, γεν. γραμματεὺς τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑπουργείου τῆς Ἑλλάδος.
ΣΑΒΒΑΣ πασσᾶς Ἰωάννης, Γεν. διοικητὴς τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου.
ΣΟΦΟΚΛΗΣ Γαβριήλ, καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει.
† **ΧΡΥΣΟΒΕΡΓΗΣ** Γεώργιος, καθηγητής.

Digitized by Google

ΤΑΚΤΙΚΑ ΜΕΛΗ.

Α.

	Ἔτος ἐκλογῆς.
Αγελαστος Δημοσθένης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1873
Αθανασιου Χα. Ἀπόστολος, ἔμπορος ἐν Ἡλιουπόλει (Ἀϊδινίῳ)	»
Αθηνογενης Γεώργιος, ἔμπορος ἐν Κων/πόλει	1877
Αθηνογενης Παῦλος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1873
Ακατος Νικόλαος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1865
Αλεξανδριδης Δημήτριος, ὑπάλληλος τῶν αὐτοκρατ. τηλεγράφων καὶ φοιτητὴς τῆς ἰατρικῆς Σχολῆς	1872
Αλεξανδριδης Ζαχαρίας, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1869
Αλιμπερτης Ἰωάννης, βιβλιοπώλης ἐν Κ/πόλει	1873
Αλτιναλμαζης Ἰωάννης, ἔμπορος ἐν Ἀδριανουπόλει	1872
Αναστασιαδης Ἰωακείμ, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1878
Αναστασιαδης Ι., Ἀρχιμανδρίτης καὶ σχολάρχης τῆς Μ. τοῦ Γένους Σχολῆς	1875
Ανδρεου Χ. Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1873
Ανθοπουλος Κωνσταντῖνος, μέλος τοῦ ἀνωτάτου Συμβουλίου τῆς Δικαιοσύνης	1864
Αντυπας Διονύσιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1866
Αντωνιαδης Ἰωάννης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1874
Αντωνιαδης Σωτήριος, ἰατρὸς ἐν Φιλιππουπόλει	1873
Αποστολιδης Ἀθηνόδωρος, ἰατρὸς ἐν Ἡλιουπόλει (Ἀϊδινίῳ)	1871
Αποστολιδης Γεώργιος, δικηγόρος ἐν Κ/πόλει	1874
Αποστολιδης Περικλῆς, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1870
Αργυριαδης Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Φιλιππουπόλει	1873
Αρισταρχης Γεώργιος, μέλος τοῦ Γραφείου τῶν μεταφραστῶν ἐν Κ/πόλει	1870
Αρισταρχης Σταυράκης, Μέγας Λογοθέτης καὶ μέλος τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας	1862
Αριστοκλης Ἰωάννης, μέλος τοῦ Συμβουλίου ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῆς Παιδείας	1861
Αρτεμιαδης Ἰάκωβος, Σύμβουλος τῆς Νομαρχίας Ἰωαννίνων	1877

Β.

Βαλλιαδης Κωνσταντῖνος, Μητροπολίτης Μιτυλήνης	1864
Βαλλιανος Μ. Β., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1872
Βαλσαμος Ι., μεσίτης ἐν Κ/πόλει	»
Βλαταζης Μιλτιάδης, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1871
Βαμβακης Νικόλαος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	»

Digitized by Google

	Ἔτος ἐκλογῆς.
BARDAUT A., Δικηγόρος ἐν Κ/πόλει	1877
ΒΑΣΙΛΔΗΣ Ἡροκλῆς, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει	1861
ΒΑΦΕΙΑΔΗΣ Γεώργιος, δημοσιογράφος ἐν Κ/πόλει	1868
ΒΑΦΙΑΔΗΣ Ἀπόστολος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει	1861
ΒΕΛΙΣΣΑΡΙΟΣ Γεώργιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1872
ΒΕΛΙΣΣΑΡΙΟΣ Ἰωάννης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1873
ΒΕΛΛΟΓΙΑΝΝΙΔΗΣ Μ., τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1877
ΒΕΡΝΑΡΔΑΚΗΣ Ἀθανάσιος, οἰκονομολόγος ἐν Ἀθήναις	1870
ΒΙΘΥΝΟΣ Ἰωάννης, διεύθυντὴς τοῦ μεταφραστικοῦ Γραφείου τοῦ Ὀθ. Πανεπιστημίου	1876
ΒΙΚΕΛΑΣ Δ., τραπεζίτης ἐν Λονδίνῳ	1872
ΒΛΑΣΤΟΣ Ἀντώνιος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1861
ΒΛΑΣΤΑΡΗΣ Κωνσταντῖνος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1874
ΒΟΥΛΑΛΑΣ Χριστόδουλος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1877
ΒΟΥΡΟΣ Περικλῆς, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1867
ΒΟΥΤΥΡΑΣ Σταῦρος, δημοσιογράφος ἐν Κ/πόλει	1866
ΒΡΑΝΟΣ Β., ὑποδιευθυντὴς τῆς ἑλληνοεμπορικῆς Σχολῆς ἐν Χάλκῃ	1877
ΒΡΕΤΟΣ Ἰωάννης, δημοσιογράφος ἐν Κων/πόλει	1871

Γ.

ΓΕΝΙΔΟΥΝΙΑΣ Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1861
ΓΕΡΑΡΔΟΣ Κωνσταντῖνος, βιβλιοδέτης ἐν Κ/πόλει	1873
ΓΕΩΡΓΑΛΑΣ Κ., διδάσκαλος	1877
ΓΕΩΡΓΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ Ἰωάννης, δικηγόρος ἐν Κ/πόλει	»
ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ Νικόλαος, καθηγητής	»
ΓΙΑΝΝΑΡΟΣ Θρασύβουλος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1867
ΓΚΙΩΝ Ἰωάννης, διευθυντὴς ἀσφαλιστικῶν ἑταιριῶν ἐν Κ/πόλει	1864
ΓΚΙΩΝΗΣ Μιχαήλ, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1871
ΓΚΙΟΥΜΟΥΣΓΚΕΡΔΑΝΗΣ Μ., ἔμπορος ἐν Φιλιππουπόλει	1861
ΓΚΙΟΥΜΟΥΣΓΚΕΡΔΑΝΗΣ Ἀθανάσιος, ἔμπορος ἐν Φιλιππουπόλει	1871
ΓΛΥΚΑΣ Νικηφόρος, μητροπολίτης Ἴμβρου	1872
GODEL Lannoy, Baron von, διερμηνεὺς τῆς Αὐστριακῆς Πρεσβείας	1874

Δ.

DADIAN Artin Effendi	1871
DALESSIO J., τραπεζίτης	1874
ΔΑΝΙΗΛ ἱεροδιάκονος	»
ΔΕΚΑΣΤΡΟΣ Αὔγουστος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1872
ΔΕΛΛΑΠΟΡΤΑΣ Βρασίδας, ἔμπορος ἐν Ταϊγανίῳ	1873
ΔΕΠΑΣΤΑΣ Νικόλαος, βιβλιοπώλης ἐν Κ/πόλει	1871
DERENTHAL Edouard, γραμματεὺς τῆς Γερμανικῆς Πρεσβείας ἐν Κ/πόλει	1872
ΔΕΡΚΩΝ Ἰωακείμ	1874
DEVEAUX Emile, διευθυντὴς τῆς Ὀθωμανικῆς Τραπέζης ἐν Κ/πόλει	1872

Digitized by Google

	Ἔτος ἐκλογῆς.
ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ Ἀθανάσιος, διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας ἐν Δρέσδῃ	1866
ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ Α. Γ., γεωμέτρης ἐν Κ/πόλει	»
ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ Ξενοφῶν, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1873
ΔΙΑΓΓΕΛΗΣ Γ., δικηγόρος ἐν Κ/πόλει	1874
ΔΙΑΛΕΓΜΕΝΟΣ Γεώργιος, διευθυντὴς ἀσφαλιστικῶν ἑταιριῶν ἐν Κ/πόλει	1872
ΔΡΑΚΟΣ Νικόλαος, μεσίτης ἐν Κ/πόλει	1873

Ε.

ΕΛΠΙΔΗΣ Σ., ὑπάλληλος τοῦ Ἑλληνικοῦ Προξενείου ἐν Κ/πόλει	1874
ΕΞΑΚΟΥΣΤΟΣ Πέτρος, μηχανικὸς ἐν Κ/πόλει	1872
ΕΥΓΕΝΙΔΗΣ Δημοσθένης, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1873
ΕΥΓΕΝΙΔΗΣ Εὐστάθιος, » »	1871
ΕΥΜΟΡΦΟΠΟΥΛΟΣ Ἀλ., γραμματεὺς τῆς Κοινότητος τοῦ Ἁγίου Ὄρους	1875

Ζ.

ΖΑΛΛΑΠΑΣ Ἀθανάσιος, γεν. λογιστὴς τῆς Ἑταιρίας τῶν Τροχιοδρόμων ἐν Κ/πόλει	1872
ΖΑΜΒΑΚΟΣ Δημήτριος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει	1871
ΖΑΝΝΕΛΗΣ Ἐμμανουήλ, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1868
ΖΑΡΙΦΗΣ Λεωνίδας, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1872
ΖΑΡΙΦΗΣ Πέτρος, » »	1873
ΖΙΦΟΣ Ἰωάννης, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει	1869
ΖΩΓΡΑΦΟΣ Ξενοφῶν, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει	1861
ΖΩΗΡΟΣ Ἀλέξανδρος, » »	»
ΖΩΤΟΥ Στέφανος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1874

Η.

HANSON H., τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1874
HEIDENSTAM Oscar de, πρόξενος τῆς Σουηδίας καὶ Νορβεγίας ἐν Κ/πόλει	»
ΗΛΙΑΣΚΟΣ Κωνσταντῖνος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1863

Θ.

ΘΕΟΔΩΡΙΔΗΣ Ἀθανάσιος, σχολάρχης ἐν Ταταούλοις	1875
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ Ἰωακείμ	1873
ΘΩΜΙΔΗΣ Ἀθανάσιος, ἔμπορος ἐν Φιλιππουπόλει	1872

Ι.

ΙΑΚΩΒΟΥ Ι., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1874
ΙΑΚΩΒΟΥ Μιλτιάδης, ἔμπορος ἐν Παρισίοις	1871
ΙΑΛΕΜΟΣ Ὀδυσσεύς, δημοσιογράφος ἐν Κ/πόλει	1872
ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ Ἐμμανουήλ, καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει	1861
ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ Ἰωάννης, ὑπάλληλος ἐν Κ/πόλει	1872

Digitized by Google

	Ἔτος ἐκλογῆς.
Ιωαννιδης Κωνσταντῖνος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1871
Ιωαννινων Σωφρόνιος	»
Ιωασαφ, ἱεροψάλτης ἐν Κ/πόλει	1874

K.

Καζανοβας Γεώργιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1871
Καζανοβας Παντελῆς, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1872
Καισαρειας Μεθόδιος	1875
Καλβοκορεσσης Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1872
Καλλιαδης Κωνσταντῖνος, Γ. διευθυντὴς τοῦ ἐπὶ τοῦ τύπου γραφείου ἐν τῇ Υ. Πύλῃ.	1861
Καλλιβουρσης Πέτρος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει	1871
Καλλινικος Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	»
Καλλινικος Φωτιάδης, Μέγας Πρωτοσύγκελος τοῦ Πατριαρχείου	1874
Καλωταιος Χριστόδουλος, καθηγητὴς καὶ ἱδρυτὴς τοῦ Ἑλληνικοῦ Λυκείου	1873
Καμαρας Πέτρος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	»
Κανακης Κ., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1871
Κανακης Π. Ἀθανάσιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	»
Καραβασιλης Ἰωάννης	1877
Καραβοκυρος Μιλτιάδης, δικηγόρος ἐν Κ/πόλει	1874
Καραθεοδωρη Ἀλέξανδρος, Β' γραμματεὺς τῆς ἐν Βρυξέλλαις Ὀθ. Πρεσβείας	»
Καραθεοδωρη Κωνσταντῖνος, καθηγητὴς τῆς Α. Ἰατρικῆς Σχολῆς ἐν Κ/πόλει	»
Καραθεοδωρη Στεφ. Ἀλέξανδρος, πρεσβευτὴς τῆς Ὑψ. Πύλης ἐν Ῥώμῃ	1861
Καραθεοδωρη Στεφ. Κωνσταντῖνος, μηχανικὸς ἐν Κ/πόλει	1867
Καραθεοδωρη Στέφανος, πρεσβευτὴς τῆς Υ. Πύλης ἐν Βρυξέλλαις	»
Καραθεοδωρη Τηλέμαχος, μηχανικὸς ἐν Κ/πόλει	1874
Καραπαναγιωτης Γεώργιος, ὑγειονομικὸς ἰατρὸς ἐν Αἴνῳ	1877
Καραπανος Κωνσταντῖνος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1862
Καρολιδης Ἰορδάνης, καθηγητὴς ἐν Χαλκηδόνι	1871
Καστελλης Ἰωάννης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1872
Κατσιγρας Θωμᾶς, ἔμπορος ἐν Φιλιππουπόλει	1871
Κεπετζης Σταῦρος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	»
Κεσσισογλους Ἀχιλλεύς, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1874
Κλεανθης Ζήνων, ἀρχιτέκτων ἐν Κ/πόλει	1865
Κλουμασης Δ., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1878
Κοκκωνης Δ., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1871
Κορομηλας Ἀντώνιος, τυπογράφος ἐν Κ/πόλει	1867
Κορωνακης Π., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1873
Κορωνιος Γ., τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1872
Κοσογλης Θεμιστοκλῆς, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1861
Κοτζαμπασης Γεώργιος, καπνέμπορος ἐν Ἀμισῷ	1875
Κουγιουμτζιαν Πετρὸς ἐφένδης, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1872
Κουματος Ἀνδρέας, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1874
Courtis G., Chapelain de l'Église Commémorative protestante ἐν Κ/πόλει	1871

Digitized by Google

Έτος ἐκλογῆς

ΚΡΙΚΟΤΣΟΣ Νικόλαος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1864
ΚΥΖΙΚΟΥ Νικόδημος	1877
ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ Ἐτεοκλῆς, δημοσιογράφος ἐν Κ/πόλει	1872
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ Ἀλέξανδρος, δικαστὴς ἐν τῷ πολιτ. Πρωτοδικείῳ Σταυροδρομίου	»
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ Γεώργιος, ἀδαμαντοπώλης ἐν Κ/πόλει	»
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ Δημήτριος, ἀδαμαντοπώλης ἐν Κ/πόλει	»
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ Μ., ἑλληνοδιδάσκαλος ἐν Λονδίνῳ	1874
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ Χ. Γεώργιος, κτηματίας ἐν Κ/πόλει	1861

Λ.

ΛΑΖΟΠΟΥΛΟΣ Γεώργιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1864
ΛΑΖΟΠΟΥΛΟΣ Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1874
ΛΑΡΙΣΣΗΣ Νεόφυτος	»
ΛΑΤΡΗΣ Γεώργιος, ἐμποροϋπάλληλος ἐν Κ/πόλει	1871
ΛΕΜΟΝΙΔΗΣ Κωνσταντῖνος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει	1874
ΛΕΟΝΤΙΑΣ Σαπφώ, διευθύντρια τοῦ Παρθεναγωγείου *Παλλάδος*	1878
ΛΗΜΝΟΥ Ἰωακείμ	1874
ΛΙΑΝΟΠΟΥΛΟΣ Γ., καθηγ. τῶν μαθηματικ. ἐν τῇ Θεολογ. καὶ Ἐμπορ. Σχολῇ Χάλκης	»
ΛΙΟΥΜΑΣ Ἀπόστολος, καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει	1868
LUDERS, διευθυντὴς τῆς ἐν Ἀθήναις Γερμανικῆς Σχολῆς	1875

Μ.

ΜΑΘΙΟΥΔΑΚΗΣ Α., Γενικὸς Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος ἐν Κ/πόλει	1875
ΜΑΚΡΗΣ Κ., ἰατρός	1877
ΜΑΚΡΙΔΗΣ Ι., Τμηματάρχης ἐν τῇ διευθύνσει τῶν Αὐτοκρατορικῶν τηλεγράφων	1878
ΜΑΛΙΑΔΗΣ Δημήτριος, δικηγόρος ἐν Κ/πόλει	1865
ΜΑΛΙΑΚΑΣ Ἀβραάμ, καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει	1877
ΜΑΡΙΑΝΟΣ Γεώργιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1873
MARIE de Launay, sécrétaire du Conseil superieur des travaux publics	1877
ΜΑΥΡΟΓΕΝΗΣ Ἀλέξανδρος, ἔμπορος ἐν Λονδίνῳ	1870
ΜΑΡΟΓΕΝΗΣ Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Βομβάῃ	1871
ΜΑΥΡΟΓΕΝΗΣ Σπυρίδων, ἀρχίατρος τῆς Α. Μεγαλειότητος τοῦ Σουλτάνου	1861
ΜΑΥΡΟΓΟΡΔΑΤΟΣ Ἐλευθέριος	1877
ΜΑΥΡΟΓΟΡΔΑΤΟΣ Ἐμμανουήλ, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1873
ΜΑΥΡΟΓΟΡΔΑΤΟΣ Θεόδ., τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	»
ΜΑΥΡΟΓΟΡΔΑΤΟΣ Φραγκούλης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1875
ΜΑΥΡΟΥΔΗΣ Νικόλαος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	»
ΜΕΓΑΚΛΗΣ Ἀθ., ἀρχιγραμματεὺς τῆς Ἱερᾶς Συνόδου	1877
ΜΕΛΑΝΑΙΝΟΣ Ἐμμανουήλ, ἐν Κ/πόλει	1877
ΜΕΝΔΩΝΙΔΗΣ Σταῦρος, ἔμπορος ἐν Ἰσμαηλίῳ	1872
ΜΗΤΣΟΡΑΣ Κυριακός, ἔμπορος ἐν Φιλιππουπόλει	1871
ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ Εὐάγγελινός, δημοσιογράφος ἐν Κ/πόλει	1872

Digitized by Google

	Έτος ἐκλογῆς.
ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ Παντολέων	1874
MORDTMANN André, διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας ἐν Κ/πόλει	1863
MORDTMANN A. D., ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει	1871
ΜΟΥΖΑΛΑΣ Π., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1872

Ν.

ΝΕΓΡΟΠΟΝΤΗΣ Ἰωάννης, ἔμπορος ἐν Βομβάη	1871
ΝΕΓΡΗΣ Νικόλαος, ἐν Ἀθήναις	1874
ΝΕΜΤΣΟΓΛΟΥΣ Ζήσης, ἔμπορος ἐν Φιλιππουπόλει	1871
ΝΕΟΚΟΣΜΟΣ Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1861
ΝΙΚΟΚΑΒΟΥΡΑΣ Σ. Α., καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει	1871
ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ Γεώργιος, ἔμπορος ἐν Ξάνθῃ	1873
ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ Δ., δημοσιογράφος ἐν Κ/πόλει	1878
ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ Ν., δικηγόρος ἐν Κ/πόλει	1874
ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ Ἀντώνιος, τραπεζίτης ἐν Ἀλεξανδρείᾳ	1871
ΝΟΝΝΟΤΗΣ Αἰμίλιος, καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει	1873

Ξ.

ΞΥΔΙΑΣ Γ. Τυπάλδος, δικηγόρος ἐν Κ/πόλει	1873

Ο.

ΟΜΗΡΟΣ Γ., τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1873

Π.

ΠΑΓΟΥΝΗΣ Ἰωάννης, καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει	1874
ΠΑΝΑΣ Ι., ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει	1872
ΠΑΝΤΑΖΗΣ Ματθαῖος, καθηγητὴς τοῦ Ἑλληνικοῦ Λυκείου	1878
ΠΑΝΤΑΖΗΣ Μιλτιάδης, καθηγητὴς καὶ ἱδρυτὴς τοῦ Ἑλληνικοῦ Λυκείου	1867
ΠΑΝΤΖΕΙΡΗΣ Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1871
ΠΑΝΩΡΙΟΣ Κ., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	»
ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Γεώργιος, καθηγητὴς ἐν τῇ Ἑλληνοεμπορικῇ Σχολῇ	1875
ΠΑΠΑ Δανιήλ, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1872
ΠΑΠΑΔΑΤΗΣ Κωνσταντῖνος, ἔμπορος ἐν Φιλιππουπόλει	1871
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Δημήτριος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει	»
ΠΑΠΑ Θεοδόσιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1875
ΠΑΠΑ Κωνσταντῖνος, μεσίτης ἐν Κ/πόλει	1873
ΠΑΠΑΡΡΟΥΣΗΣ Πέτρος, καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει	1875
ΠΑΠΠΗΣ Τιμολέων, ταμίας τραπεζιτικοῦ καταστήματος	»
ΠΑΡΑΝΙΚΑΣ Ματθαῖος, καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει	1872
ΠΑΡΑΝΙΚΑΣ Νικόλαος, καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει	1871
ΠΑΡΗΓΟΡΗΣ Κ. Α., ἀρχιτέκτων ἐν Κ/πόλει	1872

Digitized by Google

	Ἔτος ἐκλογῆς.
ΠΑΡΙΣΗΣ Γεώργιος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1873
ΠΑΣΠΑΛΛΗΣ Ἀλέξανδρος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1870
ΠΑΣΠΑΛΛΗΣ Δημήτριος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1861
ΠΑΣΠΑΛΛΗΣ Νικόλαος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1871
ΠΑΣΠΑΤΗΣ Ἀλέξανδρος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει	1862
PEARS Edwin, διδάκτωρ τῆς νομικῆς ἐν Κ/πόλει	1874
ΠΑΥΛΙΤΗΣ Ἀργύριος, ἔμπορος ἐν Φιλιππουπόλει	1872
ΠΕΡΔΙΚΙΔΗΣ Κ., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1871
ΠΕΤΡΟΚΟΚΚΙΝΟΣ Παντελῆς, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1872
ΠΙΝΑΤΣΗΣ Δημοσθένης, κτηματίας ἐν Κίῳ	1875
ΠΙΣΣΑΣ Χριστόφορος, ἔμπορος ἐν Ταυρίδι	1878
ΠΙΤΣΙΛΑΔΗΣ Γεώργιος, καθηγητής	1875
ΠΛΕΣΣΑΣ Ν. Γ., ἐλεγκτὴς τῆς Γεν. Ἑταιρίας τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους	1871
ΠΟΛΥΚΑΡΠΟΣ, ἱεροδιάκονος ἐν Κ/πόλει	1872
ΠΟΛΥΜΕΡΗΣ Κ., ὑποπρόξενος γραμματεὺς τοῦ Ἑλληνικοῦ Προξενείου ἐν Κ/πόλει	1871
ΠΟΡΦΥΡΙΟΣ, ἡγούμενος τοῦ Σιναϊτικοῦ μετοχίου	1875
ΠΡΩΙΟΣ Νικόλαος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1875
ΠΥΛΑΔΗΣ Βασίλειος, λόγιος ἐν Κ/πόλει	1861

Ρ.

ΡΑΖΗΣ Ἀλέξανδρος, ἀκόλουθος τῆς Βασιλικῆς Ἑλληνικῆς Πρεσβείας	1875
ΡΑΖΗΣ Ἀριστείδης, μηχανικὸς ἐν Κ/πόλει	1873
ΡΑΖΗΣ Δημήτριος, γραμματεὺς τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑπουργείου τῆς Ἑλλάδος	1861
ΡΑΛΛΗΣ Κωνσταντῖνος, ἐμποροϋπάλληλος ἐν Κ/πόλει	1874
ΡΑΛΛΗΣ Στεφ. Ἀλέξανδρος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1872
ΡΑΛΛΗΣ Στέφανος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1863
ΡΑΦΑΗΛ Ἀλέξανδρος, ὑπάλληλος ἐν Κ/πόλει	1874
ΡΑΦΑΗΛ Ἐλευθέριος, δικηγόρος ἐν Κ/πόλει	»
ΡΟΔΟΚΑΝΑΚΗΣ Ν. Ι., ἔμπορος ἐν Ἡλιουπόλει (Ἀϊδινίῳ)	1871
ΡΟΔΟΥ Γερμανός	1875
ΡΟΣΟΛΥΜΟΣ Ἀθανάσιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1871

Σ.

ΣΑΒΒΑΣ πασσᾶς Ἰωάννης, Γεν. διοικητὴς τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου	1861
ΣΑΠΟΥΝΤΖΗΣ Ἀθανάσιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1872
ΣΑΛΤΕΛΗΣ Θ., καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει	1875
ΣΑΜΑΡΤΣΙΔΗΣ Χρ., σχολάρχης ἐν Θεραπείοις	1877
ΣΑΡΑΚΙΩΤΗΣ Βασίλειος, διδάκτωρ τῆς ἰατρικῆς ἐν Κ/πόλει	1865
ΣΑΡΔΙΝΣΚΗΣ Κ., δικηγόρος ἐν Κ/πόλει	1868
ΣΑΡΡΟΣ Γ., δικηγόρος ἐν Κ/πόλει	1872
SCHEIDET, διδάσκαλος τῆς Γερμανικῆς	1875
SCHROEDER Raul, διερμηνεὺς τῆς Γερμανικῆς Πρεσβείας ἐν Κ/πόλει	1871

Digitized by Google

	Ἔτος ἐκλογῆς.
Σγουτας Δημήτριος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1871
Σεβαστοπουλος Ζωρζῆς, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	»
Σεϊτανιδης Γεώργιος, βιβλιοπώλης ἐν Κ/πόλει	1872
Σισμανογλους Ἰωάννης, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1873
Σιφναιος Ἰωάννης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1872
Σκαϊλερ Κ., Γεν. Πρόξενος τῆς Ἀμερικῆς ἐν Κ/πόλει	1877
Σκεντος Ἀπόστολος, δικηγόρος ἐν Μασσαλίᾳ	1872
Σκουλουδης Στέφανος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1871
Σκυλιτσης Π. Δ., τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1873
Σουβατζογλους Βασίλειος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1871
Σουλιδης Νικόλαος, ὑπάλληλος ἐν Κ/πόλει	»
Σπαθαρης Ἀνδρέας, καθηγητὴς τῶν μαθηματικῶν ἐν Κ/πόλει	1864
Σπηλιωτοπουλος Ε., διευθυντὴς ἀσφαλιστικῶν ἑταιριῶν ἐν Κ/πόλει	1871
Σταματελος Ἰωάννης, σχολάρχης ἐν Λευκάδι	1874
Σταματιαδης Ἀπόστολος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1873
Σταματιαδης Δημ., ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει	1872
Σταμουλης Ἀναστάσιος, ἔμπορος ἐν Σηλυβρίᾳ	»
Στεφανοβικ Παῦλος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1874
Στρομπουλης Ν., ἰατρὸς ἐν Συγῇ	1873
Συγγρος Ἀνδρέας, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1871
Synvet Α., καθηγητὴς ἐν τῷ Αὐτοκρατορικῷ Λυκείῳ	1875
Σχοινας Ἀλέξανδρος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει	1873

Τ.

Ταγης Ἀναστάσιος, καθηγητὴς καὶ ἱδρυτὴς τοῦ Ἐκπαιδευτηρίου	1869
Ταγης Θεοχάρης, λόγιος ἐν Παρισίοις	1872
Ταγης Φίλιππος, καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει	1875
Ταμβακος Ν. Δ., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1863
Ταντααιδης Ἰωάννης, δημοσιογράφος ἐν Κ/πόλει	1874
Ταξης Βασίλειος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1871
Ταξης Ἰωάννης, λόγιος ἐν Κ/πόλει	1872
Τετσης Γεώργιος, δικηγόρος ἐν Κ/πόλει	1874
Τετσης Ἰωάννης, καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει	1872
Τζετζης Ἰωάννης, καθηγητὴς ἐν τῇ ἐν Ἰωαννίνοις Ζωσιμαίᾳ Σχολῇ	1874
Thoman Α., διδάσκαλος ἐν τῇ Γερμανοελβετικῇ Σχολῇ	1875
Τρανος Ἐμμανουήλ, μεσίτης ἐν Κ/πόλει	1870
Τσακαλωτος Εὐστράτιος, σχολάρχης ἐν Ταϊγανίῳ	1871
Τσερλεντης Βελισσάριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1873
Τσερλεντης Θεμιστοκλῆς, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	»
Τσερωνης Κωνσταντῖνος, δικηγόρος ἐν Κ/πόλει	1871

Υ.

Υπαναρευμενος Ζαφείριος, Βουλευτὴς Μιτυλήνης	1877

Digitized by Google

Φ.

	Ἔτος ἐκλογῆς.
Φακαρος Μ., διερμηνεὺς τοῦ Ἑλληνικοῦ Προξενείου	1874
Φαμπιατος Ν., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1873
Φιλιπποβιτς Σωτήριος, ἔμπορος ἐν Φιλιππουπόλει	1872
Φιλιππουπολεως Νεόφυτος	»
Φργαλας Ν., διευθυντὴς τοῦ ἐν Πέρᾳ Ἑλληνο-γαλλικοῦ Λυκείου	1874
Φωτιαδης Ν., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1877

Χ.

Charrel Louis, καθηγητὴς ἐν τῷ Αὐτ. Λυκείῳ ἐν Κ/πόλει	1873
Χασιωτης Γεώργιος, λόγιος ἐν Παρισίοις	1869
Χατζη Χρηστου Χρῆστος, σχολάρχης τῆς ἐν Σταυροδρ. ἐνορ. σχολῆς τῆς Παναγίας.	1873
Χεν Λεωνίδας, δημοσιογράφος ἐν Κ/πόλει	1870
Χιου Γρηγόριος	1874
Χριστοφοριδης Θεμιστοκλῆς, δικαστὴς ἐν τῷ ποινικῷ ἐφετείῳ Κων/πόλεως	»
Χριστοφοριδης Συμεών, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει	1877
Χρυσοβελονης Ἀριστοτέλης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1873
Χρυσοβελονης Λεωνίδας, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1869
Χρυσοβελονης Μιχαήλ, ἔμπορος ἐν Λιβερπούλῃ	1875

W.

Weisbach Augustin, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει	1873

Ψ.

Ψαχαροπουλος Κωνσταντῖνος, ταμίας τῆς Ἀτμοπλοϊκῆς Ῥωσσικῆς Ἑταιρίας	1875

Digitized by Google

ΕΠΙΤΙΜΑ ΜΕΛΗ.

Α.

Ἔτος ἐκλογῆς.

†**Ανθιμος** ς', πρώην Πατριάρχης Κων/πόλεως........................ 1871
Αριςταρχης Ἰωάννης, πρεσβευτὴς τῆς Τουρκίας ἐν Βερολίνῳ................ 1873
Αρμενης Βράϊλας, πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος ἐν Πετρουπόλει................ 1864

Β.

Βαλεττας Ἰωάννης, διδάκτωρ τῆς Φιλοσοφίας ἐν Λονδίνῳ................ 1874
Barthélémy Saint Hilaire, μέλος τοῦ Πανακαδημίου ἐν Παρισίοις........... »
Βαλλιανος Ἀνδρέας, ἔμπορος ἐν Μασσαλίᾳ.......................... 1871
Bancroft Georges, πρεσβευτὴς τῆς Ἀμερικῆς ἐν Λονδίνῳ................ 1872
Bartholdy Mendelsohn C., καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἑϊδελβέργης...... 1866
Βασιλειου Γ., ὑποδιοικητὴς τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος............ 1871
Βερναρδακης Δημήτριος, καθηγητὴς τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων............ 1874
Βερναρδος Χ., ἰατρὸς ἐν Σμύρνῃ.................................. 1863
Beulé E., μέλος τοῦ Πανακαδημίου τῆς Γαλλίας......................... 1866
Blackie J. Stuart, καθηγητὴς τῶν ἑλλ. ἐν τῷ ἐν Ἐδιμβούργῳ Πανεπιστημίῳ... 1868
Vogue Melchior Comte de, πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας ἐν Βιέννῃ............. 1871
Boker, πρεσβευτὴς τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς ἐν Πετρουπόλει.... 1862
Burnouf Emile, διευθυντὴς τῆς ἐν Ἀθήναις Γαλλικῆς Σχολῆς............. 1868
Boursian C., καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἰένῃ Πανεπιστημίου..................... 1870
†**Βυζαντιος** Σκαρλάτος, λόγιος ἐν Ἀθήναις........................... »

Γ.

Gemma Adolfo, διευθυντὴς τοῦ Περιοδικοῦ *Revista*..................... 1871
Gladstone William, πρώην πρωθυπουργὸς τῆς Ἀγγλίας.................... 1862
Γρηγοριος ς', πρώην Πατριάρχης Κων/πόλεως........................ 1871
Guigniaut, Secrétaire perpétuel honoraire de l'Académie des Inscriptions et belles lettres de Paris.. 1864

Δ.

Δραγουμης Νικόλαος, λόγιος ἐν Ἀθήναις............................ 1875
Dumast Guerrier Baron de, à Nancy................................. 1870
Dumont Albert, διευθυντὴς τῆς ἐν Ῥώμῃ Γαλλικῆς Ἀκαδημίας.............. 1868
Duruy Victor, ancien ministre de l'instruction publique.................. 1863

Digitized by Google

E.

Ἔτος ἐκλογῆς.

ΕΔΧΕΜ πασσᾶς, πρώην Ὑπουργὸς τῶν Δημοσίων Ἔργων 1865
EGGER Emile, membre de l'Institut 1863
EICHTHAL Gustave de, membre de la Société Asiatique à Paris 1864
ELLIOT Henri, πρεσβευτὴς τῆς Ἀγγλίας ἐν Κ/πόλει 1872

Z.

ZAMBALDI F., καθηγητὴς τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς Γραμμ. ἐν Βενετίᾳ 1872
ΖΑΠΠΑΣ Κωνσταντῖνος, κτηματίας ἐν Βροσθενίῳ 1874
ΖΑΡΙΦΗΣ Γεώργιος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει 1863
ZICHY Comte, πρεσβευτὴς τῆς Αὐστροουγγαρίας ἐν Κ/πόλει 1874
ΖΩΓΡΑΦΟΣ Χρηστάκης, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει 1863

H.

HAVET Ernest, καθηγητὴς ἐν τῷ Κολλεγίῳ τῆς Γαλλίας ἐν Παρισίοις 1867
HELZENDORFF Franz von, καθηγητὴς τοῦ δικαίου ἐν Βερολίνῳ 1872
HENGEN W., Secretario del Instituto di Corrispondenza Archeologica .... »
HERMANN Sauppre, καθηγητὴς τοῦ ἐν Γοτίγγῃ Πανεπιστημίου 1875
HEUZEY Léon, καθηγητὴς ἐν τῇ σχολῇ τῶν Ὡραίων Τεχνῶν ἐν Παρισίοις 1874

I.

IGNATIEFF (Général), πρώην πρεσβευτὴς τῆς Ῥωσσίας ἐν Κ/πόλει 1865
ΙΣΤΡΙΑΣ Δώρα 1868
ΙΩΑΚΕΙΜ Β', Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης 1874
ΙΩΑΝΝΟΥ Φίλιππος, καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου 1863

K.

ΚΑΛΛΙΓΑΣ Π., καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου 1871
KARAJEAN Théodore Ritter von D., γερουσιαστὴς ἐν Βιέννῃ .... »
ΚΑΣΤΟΡΧΗΣ Εὐθύμιος, καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου .... »
ΚΑΦΤΑΝΤΖΟΓΛΟΥΣ Λ., ἀρχιτέκτων ἐν Ἀθήναις .... »
ΚΕΜΑΛ πασσᾶς, Ὑπουργὸς τοῦ Ἐθκαφίου .... »
KEUDELL von, πρεσβευτὴς τῆς Γερμανίας ἐν Ῥώμῃ 1872
CHRIST, καθηγητὴς τοῦ ἐν Μονάχῳ Πανεπιστημίου 1870
KIRCHHOFF A., καθηγητὴς τοῦ ἐν Βερολίνῳ Πανεπιστημίου 1872
ΚΟΚΚΙΝΟΣ Ἐμμανουὴλ, καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου 1863
ΚΟΝΤΟΣ Κ., καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου 1874
ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ Στέφανος, καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου 1863
ΚΟΥΝΤΟΥΡΙΩΤΗΣ Ἀνδρέας Γ., πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος ἐν Κ/πόλει 1875
ΚΟΥΡΤΙΟΣ Ἐρνέστος, καθηγητὴς τοῦ ἐν Βερολίνῳ Πανεπιστημίου 1870

Digitized by Google

Λ.

	Έτος ἐκλογῆς.
Λαμπρος Π., νομισματολόγος ἐν Ἀθήναις	1871
Layons Lord, πρεσβευτὴς τῆς Ἀγγλίας ἐν Γαλλίᾳ	1865
Legrand Emile, λόγιος ἐν Παρισίοις	1873
Lesseps Ferdinand de, ἐν Παρισίοις	»
Lévêque Charles, membre de l'Institut, professeur au collège de France	1866
Λιβαδας Θεαγένης, λόγιος ἐν Βιέννῃ	1874
Littré, membre de l'Institut	1864
Lord Derby	1876
Ludolff Comte, πρώην πρεσβευτὴς τῆς Αὐστροουγγαρίας ἐν Κ/πόλει	1872

Μ.

Μαυροκορδατος Ν., πρόεδρος τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλλ. γραμμ. Συλλόγου	1864
Μελας Λέων, λόγιος ἐν Ἀθήναις	1869
Μητσοπουλος Ἡρακλῆς, καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου	»
Miller Emmanouel, membre de l'Institut	1863
Morris Joy, πρώην πρεσβευτὴς τῆς Ἀμερικῆς ἐν Κ/πόλει	1865
Munif effendi, πρεσβευτὴς τῆς Τουρκίας ἐν Τεχεράνῃ	»

Ο.

Οικονομιδης Ἰωάννης, γραμματεὺς τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων	1873
Οικονομου Σοφοκλῆς, ἰατρὸς ἐν Ἀθήναις	1867
Ορφανιδης Θεόδωρος, καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου	»

Π.

Παλλης Α., καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου	1872
Πανταζης Δ., τμηματάρχης ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῆς Παιδείας ἐν Ἀθήναις	»
Πανταζιδης Ἰωάννης, καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις β' Γυμνασίου	1874
Patin, Secrétaire perpetuel de l'Académie Française, doyen de la Faculté des lettres de Paris	1864
Πετρος Β', Αὐτοκράτωρ τῆς Βρασιλίας	1873
Perrot Georges, καθηγητὴς ἐν τῷ ἀνωτάτῳ Διδασκαλείῳ ἐν Παρισίοις	1874
Pierron Alexis, καθηγητὴς ἐν τῷ Καρτεσιείῳ Λυκείῳ ἐν Παρισίοις	1873
Πρετεντερης Χ., καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου	1871

Ρ.

Ραγκαβης Ἀλέξανδρος, πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος ἐν Βερολίνῳ	1863
Ραλλης Γ., καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου	1869
René Briant, βιβλιοφύλαξ τῆς ἐν Παρισίοις Ἰατρικῆς Ἀκαδημίας	1876
Ρενιερης Μ., διοικητὴς τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος	1864
Rossignol I. P., membre de l'Institut	»

Digitized by Google

	Ἔτος ἐκλογῆς.
Σαριπολος Νικόλαος, καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου	1867
Safvet πασσᾶς, Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν	1871
Schmidt Bernard	1870
Schmidt Morris, καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἰένῃ Πανεπιστημίου	1871
†Σιμος Εὐστάθιος, πρώην πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος ἐν Κ/πόλει	1872
Stark B. K., καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου ἐν Εἰδελβέργῃ	1874
Stilfried Alcantara, μέγας τελετάρχης τῆς Α. Μ. τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας	»
Συμβουλιδης Γεώργιος, ἰατρὸς τῆς Αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς ἐν Πετρουπόλει	1873

Τ.

Tuckerman Charles, πρώην πρεσβευτὴς τῆς Ἀμερικῆς ἐν Ἀθήναις	1873
Thurot Charles, μέλος τοῦ Πανακαδημίου ἐν Παρισίοις	»

Υ.

Υψηλαντης Γρηγόριος, πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος ἐν Βιέννῃ	1874

W.

Wagner W., καθηγητὴς ἐν Hambourg	1874
Weil Henr., καθηγητὴς ἐν Besançon	»
Werther Baron von, πρώην πρεσβευτὴς τῆς Γερμανικῆς Αὐτοκρατορίας ἐν Κ/πόλει	1875
Wieseler Friedrich, καθηγητὴς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Γοτίγγης	1873
Witte de Baron, membre de l'Institut	1876

Φ.

Φιλιππωφ, στρατηγός	1875
Φρεαριτης Κωνσταντῖνος, καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου	1867

Χ.

Chassang, inspecteur général de l'Académie de Paris	1868

ΑΝΤΕΠΙΣΤΕΛΛΟΝΤΑ ΜΕΛΗ.

Α.

Αβδουλλαχ βέης, καθηγητὴς τῆς ἐν Κ/πόλει Α. Ἰατρικῆς Σχολῆς	1864
Αγγελιδης Τηλέμαχος, κτηματίας ἐν Κέῳ	1863
Αρβανιτακης Λέανδρος, καθηγητὴς τῆς ἐν Χάλκῃ Θεολογικῆς Σχολῆς	»

Γ.

Digitized by Google

ση'

	Ἔτος ἐκλογῆς.
Αργυροπουλος Β., καθηγητὴς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ	1872
Αρισταρχης Δημήτριος, ἐν Ἀθήναις	1875
Αριστειδης Γ., Σχολάρχης ἐν Κυδωνίαις	1876

Β.

Veidner Andrée, καθηγητὴς ἐν Μαχδεμβούργῳ	1872
Βελεγραδων Ἄνθιμος	1868
Βελουδης Ι., λόγιος ἐν Βενετίᾳ	1871
Bertherand, γενικὸς γραμματεὺς τῆς ἐν Ἀλγερίᾳ κλιματολογικῆς Ἑταιρίας	1870
Βαλβιανος Ν. Νικήτας, εἰρηνοδίκης ἐν Ἀμοργῷ	1864
Βλαχος Ἄγγελος, λόγιος ἐν Ἀθήναις	1870

Γ.

Gebhardt W., ἀρχαιολόγος ἐν Γοτίγγῃ	1873
Γεωργιαδης Ν., ἰατρὸς ἐν Βώλῳ	1863
Gidel Charles A., λόγιος ἐν Παρισίοις	1867
Goold, πρώην διευθυντὴς τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Μουσείου ἐν Κ/πόλει	1871
Γουδας Ἀναστ., ἰατρὸς ἐν Ἀθήναις	1864
Γρηγορας Γερμανός, διευθυντὴς τῆς ἐν Χάλκῃ Θεολογικῆς Σχολῆς	1863
Γρηγοριαδης Α., καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει	1864

Δ.

Δαμων Δ., ἰατρός	1872
Δεκιγαλλας Ι., ἰατρὸς ἐν Νάξῳ	1864
Δεστουνης Γ., καθηγητὴς τῆς ἑλλ. γλώσσης ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Πετρουπόλεως	1876
Δεφνερ Μιχαήλ, ὑφηγητὴς ἐν τῷ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίῳ	1875
Dozon A., πρόξενος τῆς Γαλλίας ἐν Ἰωαννίνοις	1872
Δραγουμης Νικόλαος, λόγιος ἐν Ἀθήναις	»

Η.

Hirschfeld Gustave, διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας ἐν Ἀθήναις	1873
Ηλιαδης Λεωνίδας, λόγιος ἐν Παρισίοις	1873
Ηλιουπολεως Διονύσιος, ἐπίσκοπος τοῦ Ἐφέσου	1872

Θ.

Θεοδωριδης Ι. ἰατρός, πρόεδρος τοῦ ἐν Σέρραις Μακεδονικοῦ Φιλεκπαιδ. Συλλόγου	1870
Θεοδωριδης Κ., πρόεδρος τοῦ ἐν Ῥαιδεστῷ Θρᾳκικοῦ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου	»
Θερειανος Διονύσιος, δημοσιογράφος ἐν Τεργέστῃ	1863

Ι.

Ιωαννιδης Σάββας, διδάσκαλος ἐν Τραπεζοῦντι	1870
Ιωαννιδης Σεραπίων, καθηγητὴς ἐν Καισαρείᾳ	1863

Digitized by Google

Κ.

	Ἔτος ἐκλογῆς.
Caillemer Exupère, καθηγητὴς τῆς νομικῆς ἐν Γρενόβλῃ	1870
Κοεν, συντάκτης τῶν *Ἰσραηλιτικῶν Χρονικῶν* ἐν Κερκύρᾳ	1863
Κοσμιδης Κυριακός, ἔμπορος ἐν Πτολεμαΐδι	»
Κουπιτωρης Παναγιώτης, γυμνασιάρχης ἐν Ἀθήναις	1864
Coussemaker Arthur, φοιτητὴς τῆς νομικῆς ἐν Αἴῃ	1870
Κρητικιδης Ἐμμανουήλ, ἰατρὸς ἐν Σύρῳ	»
Κρινος Δ., φαρμακοποιὸς ἐν Ἀθήναις	1865
Queux de Saint-Hilaire marquis de, λόγιος ἐν Παρισίοις	1867
Κυριακιδης Κ., σχολάρχης τῆς ἐν Τραπεζοῦντι Ἑλληνικῆς Σχολῆς	1864
Κωνσταντινιδης Γ., διδάκτωρ φιλοσοφίας	1876

Λ.

Λαζαρας Π., ἰατρὸς ἐν Κερκύρᾳ	1871
Λαμπριδης Ἰωάννης, ἰατρὸς ἐν Ἰωαννίνοις	1874
Λαμπρος Π. Π., νομισματολόγος ἐν Ἀθήναις	1871
Λεβιδης Ν. Α., πρόεδρος τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου ἐν Ἀθήναις	1864
Leonardi Giovanni, φαρμακοποιὸς ἐν Κερκύρᾳ	1871
Λημνιος Ν., ἰατρὸς ἐν Ἀρτάκῃ	1872
Λοντος Ἀνδρέας, πρόξενος τῆς Ἑλλάδος ἐν Ἰωαννίνοις	»

Μ.

Μαναρης Σπυρίδων, γυμνασιάρχης ἐν Ἀθήναις	1863
Ματσανος Γ., καθηγητὴς ἐν τῇ Ζωσιμαίᾳ Σχολῇ ἐν Ἰωαννίνοις	1872
Montani Pierre, ὑποδιευθυντὴς τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Ἀστεροσκοπείου ἐν Κ/πόλει	1866
Μορδος Σαμουήλ, δημοσιογράφος ἐν Κερκύρᾳ	1864
Mordtmann, φοιτητὴς τῆς φιλολογίας ἐν Βόννῃ	1872
Μυριανθευς Ἱερώνυμος, καθηγητὴς τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις Σχολῆς τοῦ Σταυροῦ	»

Ν.

Ναυτης Ἀνδρέας, Ἕλλην πρόξενος ἐν Τεργέστῃ	1867
Ναχαμουλης Ἰωσήφ, δημοσιογράφος ἐν Κερκύρᾳ	1864
Νερουτσος Τάσος, ἰατρὸς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ	1875

Ξ.

Ξανθοπουλος Κωνσταντῖνος, γυμνασιάρχης ἐν Σμύρνῃ	1863

Ο.

Οικονομου Παναγιώτης, διευθυντὴς ἰδιωτικῆς Σχολῆς ἐν Κερκύρᾳ	1868

Digitized by Google

Π.

	Ἔτος ἐκλογῆς.
Παπαγεωργίου Γ., διδάσκαλος ἐν Ἄρτῃ	1872
Παπαδόπουλος Μ., ἰατρὸς καὶ πρόεδρος τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ Φιλεκπαιδ. Συλλόγου	1863
Παπαδόπουλος Χρῆστος, λόγιος ἐν Κ/πόλει	1864
Παπαδούκας Νικόλαος, δικηγόρος ἐν Ἀθήναις	1873
Παπαζόγλους Κλεάνθης, λόγιος ἐν Βραΐλᾳ	1871
Πετρίδης Ἀθανάσιος, λόγιος ἐν Λακωνίᾳ	1864
Πετρίδης Δ., λόγιος ἐν Κύπρῳ	1871
Πολίτης Ν. Γ., λόγιος ἐν Ἀθήναις	1872
Πουρσέρ Ἐδουάρδος, διευθυντὴς τοῦ σιδηροδρόμου Σμύρνης	4877
Πῶπ Κωνσταντῖνος, πρώην γεν. πρόξενος τῆς Ἑλλάδος	1864

Ρ.

Ράλλης Ν., ἰατρὸς ἐν Περγάμῳ	1872
Ράμμος Ι., διδάσκαλος ἐν Ἠπείρῳ	1861
Ρωμανὸς Ἰωάννης, καθηγητὴς ἐν Κερκύρᾳ	1874

Σ.

Σάθας Κωνσταντῖνος, μεσαιωνοδίφης ἐν Ἀθήναις	1868
Σάρρος Στέφανος, ἰατρὸς ἐν Βουκουρεστίῳ	1874
Σκορδέλης Βλάσιος, σχολάρχης ἐν Φιλιππουπόλει	1868
Σκυλίσσης Ι., δημοσιογράφος ἐν Τεργέστῃ	1863
Σταματιάδης Ἐπαμεινώνδας, λόγιος ἐν Ἀθήναις	1867
Schliemann Henry, διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας ἐν Ἀθήναις	1871
Σχορτσανίτης Δ., σχολάρχης ἐν Ἄρτῃ	»

Τ.

Τριανταφύλλης Κ., λόγιος ἐν Βενετίᾳ	1872
Τριανταφυλλίδης Ν.	1863
Τσαπαρᾶς Π., γυμνασιάρχης ἐν Κερκύρᾳ	1876

Φ.

Φερεκύδης Ἀθανάσιος, καθηγητὴς ἐν Ἰωαννίνοις	1863
Φιλάδελφεὺς Χ. Ν., τυπογράφος ἐν Ἀθήναις	1864
Freshfield Edwin, ἐν Λονδίνῳ	1877

Χ.

Χασιώτης Δ., ἰατρὸς ἐν Ἰωαννίνοις	1874
Chevalier de Chiari Gérard, γεν. πρόξενος τῆς Αὐστροουγγαρίας ἐν Θεσσαλονίκῃ	1872
Χρονίδης Κ., λόγιος ἐν Ἀδριανουπόλει	1863

Digitized by Google

ΜΕΓΑΛΟΙ ΕΥΕΡΓΕΤΑΙ.

Χρηστακης Ζωγραφος.

ΕΥΕΡΓΕΤΑΙ.

Γεωργιος Ζαριφης.
Μενελαος Νεγροποντης.
† Ευανθια Θεοφιλιδου.

ΜΕΓΑΛΟΙ ΔΩΡΗΤΑΙ.

Κωνσταντινος Καραπανος.
Το εν Αθηναις Εθνικον Πανεπιστημιον.
Γεωργιος Κορωνιος.
Στεφανος Ραλλης.
Αντωνιος Βλαστος.
Παντιας Σεκιαρης.

ΔΩΡΗΤΑΙ.

Αυτοκρατορικη Οθωμανικη Τραπεζα.
Γενικη Εταιρια του Οθωμανικου κρατους.
Το εν Αθηναις Υπουργειον της Δημοσιας Εκπαιδευσεως.
Ο εν Αθηναις προς διαδοσιν των Ελληνικων Γραμματων Συλλογος.
Ζ. Στεφανοβικ.
Ανδρεας Βαλλιανος.
Αυστροτουρκικη Πιστωσις.
† Κωνσταντινος Δοσιος.
Θεοδ. Α. Μαυρογορδατος.
† Κωνσταντινος Ξενοκρατης.
Βασιλειος Σουβατζογλους.
Θ. καὶ Β. Σουβατζογλους καὶ Σία.
Αλεξανδρος Σεβαστοπουλος.
Ανδρεας Συγγρος.
Στεφανος Σκουλουδης.
Αναστ. Ηφαιστιδης.
† Αρχιμανδριτης Ανανιας Βατοπαιδινος.
Ζηνων Κλεανθης.
Εμμανουηλ Σηθακης.
Αδελφοι Αντωνιαδαι.
† Σ. Αρχιγενης, ἰατρός.
Υιοι Σεβαστοπουλου.
Γεωργιος Ζαφειροπουλος.
Γρηγοριος Κουππας.
Κωνσταντινος Παιδσκος.
Κωνστατινος Ζαππας.

ΠΡΟΕΔΡΟΙ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ.

Στεφανος Καραθεοδωρη . . .	1861—62
Πετρος Ξαννος.	1862—63
Ηρ. Βασιαδης.	1863
Σπ. Μαυρογενης	1863—64
Αλεξ. Πασπατης	1864—65
Σπ. Μαυρογενης	1865—66
Κ. Καραθεοδωρη	1866—67
Ξεν. Ζωγραφος	1867—68
Ηρ. Βασιαδης.	1868—69
Ιουλιος Μιλιγγεν.	1869—70
Σταυρ. Αρισταρχης	1870—71
Κ. Καραπανος	1871—72
Κ. Καραπανος	1872—73
Ηρ. Βασιαδης.	1873—74
Κ. Καλλιαδης.	1874—75
Αλ. Πασπατης.	1875—76
Ιω. Αριστοκλης.	1876—78

ΚΟΣΜΗΤΟΡΕΣ

Κατὰ τὸ ἔτος 1877—78.

Πρόεδρος	Ιω. Αριστοκλης.
Ἀντιπρόεδροι	Οδ. Ιαλεμος. Ιω. Γκιων.
Γεν. Γραμματεύς . . .	Ιω. Καραβασιλης.
Εἰδ. Γραμματεὺς . . .	Π. Παπαρρουσης.
Βιβλιοφύλαξ	Θ. Σαλτελης.
Ταμίας	Α. Χρυσοβελωνης.

Digitized by Google

ΜΕΛΗ ΔΙΑΡΚΩΝ ΕΠΙΤΡΟΠΩΝ.

κατὰ τὸ 1877—78.

Α'. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ.

Θ. Ιλδεμος, *Πρόεδρος*.
Ηρ. Βασιλδης.
Κ. Καλλιαδης.
Σ. Μαυρογενης.
Χρ. Χ. Χρηστου.
Μ. Πανταζης.
Α. Διουμας.
Θ. Σαατσιδης.
Ν. Γεωργιαδης.
Νικ. Παρανικας.
Αβρ. Μαλιαλας, *Γραμματεύς*.

Β'. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ.

Ι. Γκιων, *Πρόεδρος*.
Θ. Κοσουδης.
Μ. Νεγροποντης.
Ν. Ακατος.
Ξ. Αλεξανδριδης.
Αλ. Μαθιουδακης.
Ν. Βαμβακης.

Γ'. ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ.

Α. Πασπατης, *Πρόεδρος*.
Mordtmann (πατήρ).
Mordtmann (υἱός).
Στ. Αρισταρχης.
Κ. Σ. Καραθεοδωρη.
Schroeder.
Ν. Παρανικας.
Εμμ. Ιωαννιδης.
J. Millingen.
Ιω. Μορτμαν.
Κ. Ηεραικιδης, *Γραμματεύς*.

Δ'. ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗΣ.

Ηρ. Βασιλδης, *Πρόεδρος*.
Χρ. Χ. Χρηστου.
Α. Νοννοτης.
Α. Ταγης.
Ι. Καρολιδης.
Θ. Σαατσιδης.
Αθ. Θεοδωριδης.
Ν. Φρυδας, *Γραμματεύς*.

Ε'. ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗΣ.

Κ. Ηεραικιδης, *Πρόεδρος*.
Ν. Φρυδας.
Ν. Δεπαστας.
Ι. Λαιμπερτης.
Ι. Ταντλλιδης, *Γραμματεύς*.

ΣΤ'. ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ.

Α. Σταματιαδης.
Σ. Ζωγραφος.
Δ. Μαλιαδης.
Γ. Δημητριαδης.
Al. Synvet.
Ιω. Καρολιδης.
Κ. Στεκουλης.
Γ. Σαρρος.
Π. Καλλιβουρτσης.

Ζ'. ΜΟΥΣΙΚΗΣ.

ΙΑΚΩΒΟΣ *'Αμφιπόλεως, Πρόεδρος.*
Α. ΠΑΣΠΑΛΛΗΣ.
Γ. ΑΦΘΟΝΙΔΗΣ.
Σ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗΣ.
ΙΩΑΣΑΦ *ἱεροψάλτης.*
ΕΥΣΤΡ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ.
Γ. ΒΙΟΛΑΚΗΣ.
Γ. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ.
Κ. ΦΩΚΑΕΥΣ.
Μ. ΠΑΡΑΝΙΚΑΣ.
ΔΑΝΙΗΛ *ἱεροδιάκονος, γραμματεύς.*

ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΣ

τῶν ἀρχαιολογικῶν συλλογῶν.

ΕΜΜ. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ.

ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΣ

τῆς ὀργανοθήκης.

ΑΝΔΡ. ΣΠΑΘΑΡΗΣ.

Digitized by Google

Ο
ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ.

ΑΠΟ ΜΑΪΟΥ 1877 ΜΕΧΡΙ ΜΑΪΟΥ 1878. ΤΟΜΟΣ ΙΒ'.

ΔΩΔΩΝΗ

ΚΑΙ ΤΑ ΕΡΕΙΠΙΑ ΑΥΤΗΣ.

('Ανεγνώσθη ἐν τῇ ΦΔ' συνεδριάσει).

Ἐπισκεφθεὶς πολλάκις τὴν Ἤπειρον κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἔσχον τὴν ἰδέαν νὰ ἐνεργήσω ἀνασκαφὰς πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ μεγάλην φήμην παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἀπολαύσαντος ναοῦ τῆς Δωδώνης, ὅστις διετέλει εἰσέτι διαλανθάνων τὰς ἐρεύνας τῶν περιηγητῶν καὶ τῶν ἀρχαιολόγων. Εἶχον δὲ ἤδη ἀνασκάψει μέρη τινὰ ἐπὶ τῶν ὁποίων ὑπῆρχον ἀρχαῖα ἐρείπια, ὅτε ἔλαβον ἀφορμὴν νὰ ἐπισκεφθῶ τὴν κοιλάδα τῆς Τσαρακοβίστας.— Τὸ μὲν ἡ μεταξὺ τῆς Θεσπρωτίας καὶ τῆς Μολοσσίας θέσις ταύτης, τὸ δὲ ἡ θέα τῶν ἐν αὐτῇ εὑρισκομένων μεγαλοπρεπῶν ἐρειπίων, ἅτινα γνωστὰ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Παλαιόκαστρον Δραμεσοῦς* οἱ πλεῖστοι τῶν περιηγητῶν ἀπέδιδον εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Μολοσσίας Πασσαρῶνα, πρὸς τούτοις δὲ καί τινα μικρὰ τεμάχια ὀρειχάλκου ἅτινα εὗρον αὐτόθι κατά τινα μικρὰν ἀνασκαφὴν ἣν ἐπεχείρησα χάριν δοκιμῆς, μοὶ παρέσχον τὸ ἐνδόσιμον νὰ ὑποθέσω ὅτι ἤμην ἐνώπιον τῶν ἐρειπίων αὐτῆς τῆς Δωδώνης· διὸ καὶ ἀπεφάσισα νὰ ζητήσω παρὰ τῆς Αὐτ. Ὀθωμ. Κυβερνήσεως τὴν ἄδειαν νὰ ἐπιχειρήσω τακτικὰς ἀνασκαφὰς ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τούτων.

Καθ' ὃν καιρὸν ὅμως αἱ πρὸς ἔκδοσιν τῆς ἀδείας ταύτης ἀναγκαῖαι διοικητικαὶ διατυπώσεις μὲ ἀπησχόλουν ἐν Κων/πόλει, ἄλλοι τινὲς ἐν Ἠπείρῳ, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι εὑρέσεως θησαυροῦ πολυτίμων πραγμάτων, ἀνέσκαψαν, ἐν ἀγνοίᾳ μου, τὸ μέρος ἐφ' οὗ κεῖται ὁ ναὸς καὶ εὗρον ἐν αὐτῷ πολλὰ ἐξ ὀρειχάλκου καὶ ἄλλων μετάλλων ἀναθήματα, χωρὶς νὰ ὑποθέσωσιν ὅτι ταῦτα ἀνῆκον εἰς τὸν ναὸν τῆς Δωδώνης. Τὰ ἀναθήματα δὲ ταῦτα ἅπερ ὕστερον ἠγόρασα[1], καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἀνασκαφῶν, ἃς δυνάμει τῆς ἀδείας τῆς Αὐτοκρατορ. Ὀθωμ. κυβερνήσεως ἐξηκολούθησα ἐπὶ ἓξ μῆνας καὶ ἐπέκεινα (εἰς ἔκτασιν ὑπερβαίνουσαν 20,000 τετραγωνικὰ μέτρα καὶ εἰς βάθος δύω μέτρων καὶ ἡμίσεως κατὰ μέσον ὅρον), ἐβεβαίωσαν τὴν περὶ τῆς θέσεως τῆς Δωδώνης εἰκασίαν μου.

Καὶ ἀληθῶς τὰ ἐρείπια ἅπερ ἀνεκάλυψα

1) Ὅλα σχεδὸν τὰ ἀγαλμάτια, ἀνάγλυφα καὶ ἐπιγραφαὶ ὑπῆρχον μεταξὺ τῶν ἀντικειμένων τὰ ὁποῖα ἠγόρασα παρὰ τῶν προσώπων ἅτινα εἶχον, ἐν ἀγνοίᾳ μου, ἀνασκάψει τὸν χῶρον τοῦ ναοῦ καὶ παρὰ διαφόρων κατοίκων Ἰωαννίνων καὶ Τσαρακοβίστας.

Digitized by Google

καὶ τὰ πολυάριθμα ἀναθήματα, ἅτινα ὑπῆρχον διεσπαρμένα ἐντὸς αὐτῶν, μόνον εἰς τὸν σημαντικώτερον ναὸν τῆς Ἠπείρου ἠδύναντο κατὰ φυσικὸν λόγον νὰ ἀποδοθῶσιν· ἀλλὰ ἐκτὸς τούτων, ἅπερ ἤθελον ἴσως ἀφήσει εἰσέτι ἀμφιβολίαν τινὰ περὶ τῆς ἀληθοῦς θέσεως τῆς Δωδώνης, ἀνεκαλύφθησαν ὡσαύτως πλεῖστα ἐνεπίγραφα ἀναθήματα καὶ ἄλλαι ἐπιγραφαὶ ἀναφερόμεναι εἰς τὸν *Δία Νάϊον* καὶ τὴν *Διώνην* καὶ εἰς τὸ μαντεῖον αὐτῶν, καὶ αἵτινες, νομίζω, αἴρουσι πάντα δισταγμὸν περὶ τοῦ τόπου ἐν ᾧ ἔκειτο αὕτη.

Προτιθέμενος νὰ δημοσιεύσω προσεχῶς λεπτομερῆ περιγραφὴν τῶν ἐρειπίων καὶ τῶν διαφόρων ἀρχαίων ἔργων ἅτινα εὗρον, μετὰ ἱστορικῆς μελέτης τοῦ περὶ Δωδώνης ἐν γένει ζητήματος, περιορίζομαι σήμερον ἵνα διὰ συντόμου περὶ αὐτῶν ἐκθέσεως καταστήσω γνωστὴν ἀνακάλυψιν, ἥτις, νομίζω, θέλει συντελέσει οὐ μόνον εἰς τὸν ὁρισμὸν τῆς θέσεως ἐν ᾗ ἔκειτο ἡ Δωδώνη, ἀλλὰ καὶ εἰς ἐξακρίβωσιν διαφόρων ζητημάτων σχέσιν ἐχόντων πρός τε τὴν Ἑλληνικὴν θρησκείαν καὶ τέχνην καὶ πρὸς τὴν Γεωγραφίαν τῆς Ἠπείρου.

Μεσημβρινο-δυτικῶς τῶν Ἰωαννίνων καὶ εἰς ἀπόστασιν δεκαοκτὼ περίπου χιλιομέτρων κεῖται ἡ κοιλὰς Τσαρακοβίστας, ἥτις ἐκτεινομένη ἀπὸ τὸ Μ. Α. πρὸς τὸ Β. Δ. ἔχει μῆκος δώδεκα σχεδὸν χιλιόμετρα καὶ πλάτος εἰς τινα μὲν μέρη τρία χιλιόμετρα εἰς ἄλλα δὲ μόνον ἓν χιλιόμετρον. Ἡ κοιλὰς αὕτη πρὸς μὲν τὸ Β. Α. χωρίζεται τῆς τῶν Ἰωαννίνων διὰ σειρᾶς λόφων κατὰ μέγα μέρος ἀκαλλιεργήτων, πρὸς δὲ τὸ Μ. Δ. κλείεται ὑπὸ τοῦ ὄρους Ὀλύτσικα, τοῦ Τομάρου τῶν ἀρχαίων, οὗτινος ἡ μεγαλοπρεπὴς καὶ ζωγραφικὴ κορυφὴ ἐξέχει ὅλων τῶν πέριξ αὐτοῦ ὀρέων.

Εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Τομάρου ἀναβρύουσι πολυάριθμοι πηγαί, ὧν τὰ ὕδατα μεταβάλλουσιν εἰς ἕλος μέρος τῆς πεδιάδος, ἥτις μεταξὺ πολλῶν πτωχῶν γαιῶν καλλιεργησίμων περιέχει καὶ τινας τερπνοὺς λειμῶνας.

Ἐν τῷ μέσῳ σχεδὸν τῆς κοιλάδος τῆς Τσαρακοβίστας καὶ ἐπὶ λόφου, ὅστις ἀποσπώμενος τῆς σειρᾶς τῆς χωριζούσης αὐτὴν ἀπὸ τὴν κοιλάδα τῶν Ἰωαννίνων σχηματίζει ἓν εἶδος ἀκρωτηρίου, κεῖνται τὰ ἑλλ. ἐρείπια μιᾶς μικρᾶς πόλεως ἢ ἀκροπόλεως, ἑνὸς θεάτρου καὶ ἑνὸς ἱεροῦ περιβόλου.

Ἡ πόλις κειμένη ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ἀκρωτηρίου τούτου, εἰς ὕψος 15 ἕως 20 μέτρων ἄνω τῆς πεδιάδος, ἔχει σχῆμα ὁμοιάζον σχεδὸν πρὸς τὸ τέταρτον κύκλου. Αἱ δύω πλευραὶ τῆς γωνίας ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς μεσημβρίαν καὶ ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς βορρᾶν ἔχουσι μῆκος ἡ μὲν πρώτη 198 μέτρα, ἡ δὲ δευτέρα 168 μέτρα. Τὸ τόξον δὲ ὅπερ ἐκτείνεται πρὸς τὸ Μ. Δ. καὶ πρὸς τὸ Β. Δ. ἔχει ὁλικὴν ἔκτασιν 325 μέτρων καὶ ὀχυροῦται ὑπὸ ἑπτὰ πύργων. Τὰ τείχη, ἅτινα περικυκλοῦσι τὴν πόλιν, εἰσὶν ἑλλ. κατασκευῆς καὶ ἔχουσι πάχος 3, 25 μέτρων, ἕως 5, 80 μέτρων. Ὅλη δὲ ἡ ἔκτασις αὐτῆς διατεμνομένης ὑπὸ ἑλλ. τοίχων, οἵτινες μόλις φθάνουσι σήμερον μέχρι τῆς ἐπιφανείας, διαιρεῖται εἰς πλεῖστα τμήματα ἀνήκοντα κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς ἀρχαίας κατοικίας. Μικρά τις δεξαμενὴ λελαξευμένη ἐν μέρει ἐντὸς τοῦ βράχου εἶναι τὸ μόνον οἰκοδόμημα ὅπερ διακρίνεται μεταξὺ τῆς μονοτόνου ἐπαναλήψεως τῶν τοίχων.

Ἡ μόνη δὲ πύλη τῆς πόλεως ἔχουσα πλάτος 4 μέτρων ἔκειτο ἐπὶ τῆς Β. Α. πλευρᾶς, καὶ ὠχυροῦτο ἑκατέρωθεν ὑπὸ δύω ὀρθογωνίων πύργων.

Κατὰ τὰς ἀνασκαφάς, τὰς ὁποίας ἐνήργησα εἰς διάφορα μέρη τῆς πόλεως, δὲν ἠδυνήθην ν' ἀνακαλύψω οὔτε ἴχνη μεγάλου τινὸς οἰκοδομήματος, οὔτε κατειργασμένον τι ἀντικείμενον εἴτε ἐκ λίθου εἴτε ἐκ μετάλλου.

Μεσημβρινο-δυτικῶς τῆς πόλεως κεῖται τὸ θέατρον, ὅπερ ὂν ἐκ τῶν μεγαλειτέρων καὶ τῶν κάλλιον διατηρουμένων ἑλλ. θεάτρων, ἑδράζεται μὲν ἐπὶ τοῦ βουνοῦ κατὰ τὴν γενικὴν σχεδὸν συνήθειαν παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, ὑποστηρίζεται δὲ ἑκατέρωθεν ὑπὸ ἰσχυρῶν τειχωμάτων, συγκειμένων ἐκ τετραγώνων μεγάλων λίθων, οἵτινες, ἄνευ ἀσβέστου ἢ ἄλλου μίγματος, συναρμόζονται μετὰ πολλῆς τῆς τέχνης.

Ἡ ἔκτασις τοῦ ἡμικυκλίου ἐπὶ μὲν τῆς κορυφῆς τοῦ κοίλου τοῦ θεάτρου εἶναι 188, 50 μέτρ., ἐπὶ δὲ τῆς ἐπιφανείας 80, 45 μέτρ. Τὸ ὕψος δ' αὐτοῦ κατὰ λοξὴν διεύθυνσιν εἶναι 45 μέτρ., διαιρεῖται δ' ὑπὸ στοᾶς εἰς δύω ἄνισα μέρη, ὧν τὸ ἀνώτερον ἔχει μόλις τὸ ἥμισυ ὕψος τοῦ κατωτέρου.

Μολονότι τὸ ὅλον οἰκοδόμημα διατηρεῖται ἀρκούντως ἐν καλῇ καταστάσει, οὐχ ἧττον ὁ ἀκριβὴς προσδιορισμὸς τοῦ ἀριθμοῦ τῶν βαθμίδων ἀποβαίνει δύσκολος ἕνεκα τῆς κα-

Digitized by Google

καταπτώσεως τῶν λίθων ἐξ ὧν συνέκειντο, ἀποτελούντων συγκεχυμένους σωροὺς καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν ἔκτασιν τοῦ κοίλου. Ἐφ ὅσον δὲ ἠδυνήθην νὰ διακρίνω καὶ ἀριθμήσω αὐτάς, ὑποθέτω ὅτι ἀνέρχονται εἰς τεσσαράκοντα ἐννέα, ὧν τὰς τρεῖς τελευταίας εὗρον ὑπὸ τὴν γῆν[1].

Τοῖχος σχήματος ἡμικυκλίου κείμενος εἰς ἀπόστασιν 1, 50 μέτρ. ἀπὸ τῆς τελευταίας βαθμίδος χωρίζει τὸ κοῖλον ἀπὸ τῆς ὀρχήστρας. Ὁλόκληρον δὲ τὸ ἐμβαδὸν τῆς τε ὀρχήστρας καὶ τῆς σκηνῆς ἀποτελεῖ σήμερον ἀγρὸν καλλιεργούμενον, ὃν ἀνέσκαψα εἰς βάθος 4 μέτρων περίπου. Ἐν αὐτῷ ἐκτὸς τοῦ ῥηθέντος τοίχου, ὅστις χωρίζει τὸ κοῖλον τῆς ὀρχήστρας, εὗρον ὡσαύτως ἐν μὲν τῇ δυτικῇ ἄκρᾳ τῆς σκηνῆς ὑπόγειον οἰκοδομήν, ἐν δὲ τῇ ἀνατολικῇ τὰ ἐρείπια ἀρχαίας πύλης.

Τὸ ὑπόγειον οἰκοδόμημα εἶναι στρογγύλον πλακόστρωτον δωμάτιον κείμενον εἰς βάθος 10μέτρ. ὑπὸ τὴν σημερινὴν ἐπιφάνειαν. Ἐκτὸς τῆς ὀπῆς (ἐχούσης περιφέρειαν 2 μέτρ.) διὰ τῆς ὁποίας καταβαίνει τις ἐν αὐτῷ δὲν εὗρον οὐδεμίαν ἄλλην συγκοινωνίαν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ θεάτρου, καὶ δὲν δύναμαι ν' ἀποφανθῶ ἂν τὸ δωμάτιον τοῦτο ἐχρησίμευεν εἰς παρασκευὴν μηχανῶν τινων ἀναγκαίων διὰ παραστάσεις τοῦ θεάτρου, ἢ ἂν ἦτο δεξαμενή τις.

Τὰ ἐρείπια τῆς πύλης τῆς κειμένης ἐπὶ τοῦ τοίχου, ὅστις ἐχώριζε τὴν σκηνὴν τοῦ παρασκηνίου, εἰσὶ καλῶς κατειργασμένα καὶ ἀνήκουσιν εἰς ἑλληνικὴν ἐποχήν. Τέσσαρες κίονες Ἰωνικοῦ ῥυθμοῦ κοσμοῦσιν ἑκατέρωθεν τὰς παραστάδας αὐτῆς.

Οἱ τοῖχοι, οἵτινες περιέκλειον τὴν σκηνήν, δὲν σώζονται πλέον, διὸ δὲν ἠδυνήθην νὰ προσδιορίσω μετὰ θετικότητος τὴν ἔκτασιν καὶ τὸ σχῆμα αὐτῆς.

Ὁ ἱερὸς περίβολος κεῖται πρὸς ἀνατολὰς τοῦ θεάτρου καὶ Μ. Α. τῆς πόλεως· δύναται δὲ νὰ διαιρεθῇ εἰς δύω μέρη: τὸ βορειο-δυτικὸν εὑρισκόμενον ἐπὶ τῆς τελευταίας κλιτύος τοῦ λόφου ἐφ' οὗ ἡ πόλις, καὶ ὅπερ θέλω διακρίνει διὰ τοῦ ὀνόματος *Περίβολος τοῦ ναοῦ*: καὶ τὸ μεσημβρινο-ἀνατολικὸν ἐκτεινόμενον ἐπὶ τῆς πεδιάδος καὶ ὅπερ χάριν εὐκολίας θέλω ὀνομάσει *Τέμενος*.

Ὁ περίβολος τοῦ ναοῦ περικλείεται Μ. Δ. ὑπὸ τοῦ θεάτρου, Β. Δ. ὑπὸ τοῦ τείχους τῆς πόλεως καὶ Β. Α. ὑπὸ ἑτέρου ἑλλ. τείχους. Ἔχων δὲ μῆκος μὲν 200 μέτρ. πλάτος δὲ 90 μέτρ. κατὰ μέσον ὅρον, περιέχει τρία κτίρια, τῶν ὁποίων τὰ τείχη νῦν φθάνουσι μόλις μέχρι τῆς ἐπιφανείας.

Τὸ πρῶτον εἶναι ὁ *Ναὸς τοῦ Διός*, ὅστις ἔχων μῆκος 40 μέτρ. καὶ πλάτος 20, 50 μέτρ. μετεποιήθη βραδύτερον εἰς χριστιανικὴν ἐκκλησίαν. Τὰ λείψανα τῶν ἑλληνικῶν τοίχων συγχέονται ἐνταῦθα μετὰ τοίχων μεταγενέστερον κατεσκευασμένων ἐκ μικρῶν λίθων καὶ ἀσβέστου. Καθίσταται δὲ δύσκολον νὰ ἀποφανθῇ τις ἂν οἱ τὴν ἐκκλησίαν οἰκοδομήσαντες διετήρησαν τὰς διαφόρους διαιρέσεις τοῦ ἀρχαίου ναοῦ. Αἱ ὑπάρχουσαι ὅμως διαιρέσεις δύνανται μετὰ πολλῆς πιθανότητος νὰ θεωρηθῶσιν ὡς δεικνύουσαι τὴν θέσιν τοῦ προνάου, τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ ὀπισθοδόμου. Ἐντὸς τῶν ἐρειπίων τούτων εὑρέθησαν διεσκορπισμένα εἰς βάθος 3 μέτρ. περίπου πλεῖστα ἀναθήματα, πολλὰ τεμάχια ἐπιγραφῶν ἐπὶ πλακῶν ἐξ ὀρειχάλκου, χαλκοῦ καὶ μολύβδου καὶ μεγάλη τις ἐπιγραφὴ ἐπὶ λίθου.

Τὸ δεύτερον κτίριον κείμενον Μ. Δ. τοῦ ναοῦ εἰς ἀπόστασιν 10 περίπου μέτρ. εἶναι ὅλως ἑλλ. κατασκευῆς καὶ ἔχει σχῆμα σχεδὸν τετράγωνον 19, 50 μέτρ. ἐπὶ 18 μέτρ. Ἐσωτερικῶς ὑπάρχουσι τέσσαρες τοῖχοι διαιροῦντες αὐτὸ εἰς διάφορα μέρη, ἅτινα δύναταί τις νὰ χαρακτηρίσῃ ὡς δύω ὀρθογώνια δωμάτια καὶ τρεῖς διαδρόμους.

Εἰς ἀπόστασιν 48 μέτρ. περίπου πρὸς δυσμὰς τοῦ δευτέρου κεῖται τὸ τρίτον κτίριον τοῦ περιβόλου τοῦ ναοῦ, ἔχον σχῆμα τραπεζοειδὲς καὶ ἔκτασιν 42, 50 μέτρ. ἐπὶ 30. Δὲν ἠδυνήθην νὰ εὕρω διαίρεσίν τινα ἐντὸς τοῦ κτιρίου τούτου, ὅπερ γέμει μεγάλων λίθων. Εὗρον ὅμως ἐν αὐτῷ κλίμακα συγκειμένην ἐκ τεσσάρων βαθμίδων, ἥτις δεικνύει ὅτι τὸ ἔδαφος αὐτοῦ ἦτο χθαμαλώτερον κατὰ 0, 60 μέτρ. τοὐλάχιστον τοῦ ἐδάφους τῶν δύω προηγουμένων κτιρίων.

Μοὶ εἶναι δύσκολον νὰ ὁρίσω μετά τινος θετικότητος τὴν χρῆσιν τῶν δύω τελευταίων κτιρίων. Μοὶ φαίνεται ὅμως πιθανὸν ὅτι ἐ-

---

1) Ὁ Λὴκ (Leek Trav. in North. Greece T. I. chap. VI, pag. 265) λέγει ὅτι ὑπῆρχον δύω στοαὶ χωρίζουσαι τὸ κοῖλον εἰς τρία μέρη καὶ 65 μέχρις 66 βαθμίδες. Νομίζω ὅμως ὅτι ἠπατήθη εἰς τὴν καταμέτρησίν του ταύτην ἕνεκα τῆς καταστάσεως εἰς ἣν εὑρίσκονται οἱ τὰς βαθμίδας ἀποτελοῦντες λίθοι.

Digitized by Google

χρησίμευον ὡς χῶρος περιέχων τινὰ ἐκ τῶν προφητικῶν μέσων, ἅτινα μετεχειρίζετο τὸ μαντεῖον τῆς Δωδώνης. Ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ θέσις καὶ τὸ σχῆμα αὐτῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ πολλὰ νομίσματα εὑρεθέντα ἐν τῷ πρώτῳ καὶ πολλὰ λείψανα διαφόρων ἔργων ἐξ ὀρειχάλκου ἀνακαλυφθέντων ἐν ἀμφοτέροις δύνανται, νομίζω, νὰ χρησιμεύσωσι πρὸς ὑποστήριξιν τῆς εἰκασίας μου ταύτης.

Ὁ περίβολος τὸν ὁποῖον ὠνόμασα *Τέμενος* κεῖται χθαμαλώτερον κατὰ 4 μέτρ. περίπου καὶ Μ. Α. τοῦ περιβόλου τοῦ ναοῦ. Ἔχων κατὰ μέσον ὅρον μῆκος 110 μέτρ. καὶ πλάτος 105 μέτρ. περικλείεται ἐκ τριῶν μερῶν ὑπὸ ἑλλην. τοίχων. Οἱ τοῖχοι δὲ οὗτοι ὥσπερ καὶ οἱ ἀνήκοντες εἰς τὰ ἐν τῷ Τεμένει κείμενα κτίρια εἰσὶν ἑλλ. κατασκευῆς, καὶ μόλις φθάνουσι μέχρι τῆς ἐπιφανείας. Ὀλίγα δὲ μόνον τμήματα αὐτῶν κείμενα Μ. Δ. σώζουσιν εἰσέτι καὶ νῦν ὕψος 4 μέτρ. περίπου ἄνω τοῦ ἐδάφους.

Ἐπὶ τῆς βορειο-δυτικῆς πλευρᾶς ὑπάρχει κτίριον σχήματος πολυγώνου λίαν ἀνωμάλου. Ἔχον μῆκος 35 μέτρ. κατὰ μέσον ὅρον καὶ πλάτος 25 μέτρ. τὸ κτίριον τοῦτο, καίτοι ἀνῆκον εἰς τὸ Τέμενος, ἐξέχει ὅμως κατὰ 25 μέτρ. περίπου τῆς γραμμῆς τοῦ κλείοντος τοῦτο τοίχου. Μ. Δ. αὐτοῦ καὶ ἐντὸς τοῦ Τεμένους ὑπάρχει διάδρομος πλάτους 11, 60 μέτρ. καὶ μετ' αὐτὸν ἕτερον κτίριον ὀρθογώνιον ἔχον τὸ αὐτὸ πλάτος, καὶ μῆκος 26 μέτρ. Ἐν τῷ μέσῳ περίπου τοῦ τελευταίου τούτου κτιρίου εὗρον στρογγύλον βωμὸν ἀποτελούμενον ἐκ τριῶν λίθων ἐπικειμένων ἀλλήλοις, καὶ τῶν ὁποίων ὁ τελευταῖος, ὁ χρησιμεύων ὡς βάσις, σύγκειται ἐκ δύω τεμαχίων καὶ ἔχει περιφέρειαν 5 μέτρ. Περὶ τὸν βωμὸν τοῦτον εὗρον πολλὰ τεμάχια ὀρειχαλκίνων ἀναθημάτων, ἐν οἷς ὑπάρχει μικρὸς τροχὸς φέρων ἐπιγραφὴν ἀναθηματικὴν εἰς τὴν Ἀφροδίτην ἐξ οὗ δείκνυται ὅτι τὰ κτίρια ταῦτα ἀνήκουσιν εἰς τὸν ναὸν τῆς θεᾶς ταύτης. Καθὼς δὲ γνωρίζομεν, ἡ Ἀφροδίτη θυγάτηρ οὖσα τοῦ Διὸς καὶ τῆς Διώνης εἶχεν ἐν Δωδώνῃ καὶ ἴδιον ναόν.

Δύω κλίμακες φέρουσαι εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀφροδίτης καὶ δύω ἕτεραι εἰς τὸν διάδρομον δεικνύουσιν ὅτι ἡ ἐπιφάνεια τοῦ Τεμένους ἔχουσα μικράν τινα κλίσιν ἦτο χθαμαλωτέρα κατὰ 0, 40 μέτρ. μέχρις 1, 35 μέτρ. τῆς τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ διαδρόμου.

Εἰς τὸ ἀπέναντι μέρος ὑπάρχει ἕτερος διάδρομος ἔχων πλάτος 6, 50 μέτρ., ὅστις ἀνήκεν ἴσως εἰς ἕτερόν τινα ναὸν καθ' ὁλοκληρίαν καταστραφέντα.

Τρεῖς πύλαι φέρουσιν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ Τεμένους, ἡ μὲν Μ. Δ. ἡ δὲ Β. Α. καὶ ἡ τρίτη Μ. Α. Ἐκ τούτων αἱ δύω πρῶται οὐδὲν παρουσιάζουσιν ἔκτακτον, ἡ τελευταία ὅμως ἀποτελεῖ εἶδος προπυλαίων περικλειομένων ἑκατέρωθεν ὑπὸ πύργων καὶ τοίχων ἀνεξαρτήτων τῶν γειτονευουσῶν οἰκοδομῶν.

Ἐκτὸς τοῦ Τεμένους καὶ εἰς βάθος 0, 75 μετρ. μέχρις 1, 50 μετρ. εὑρέθησαν δύω σειραὶ μικρῶν κτιρίων. Ἐξ αὐτῶν ἡ μία, ἡ κυριωτέρα, κεῖται ἔμπροσθι τοῦ ναοῦ τῆς Ἀφροδίτης καὶ τοῦ μετ' αὐτῆς συνεχομένου διαδρόμου· σύγκειται δὲ ἐξ 25 κτιρίων διαφόρων σχημάτων, ἕκαστον τῶν ὁποίων ἀποτελεῖται ἐκ δύω ἢ πλειοτέρων λίθων. Μεταξὺ δ' αὐτῶν τινὰ ἔχοντα σχῆμα ὀρθογώνιον τετράγωνον ἢ στρογγύλον δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς βάσεις κιόνων ἢ βάθρα ἀνδριάντων ἐφίππων ἢ πεζῶν· ἄλλα δὲ ἔχοντα σχῆμα ἡμικυκλίου ἀπετέλουν εἴδη σηκῶν ἐντὸς τῶν ὁποίων ὑπῆρχον ἀγάλματα καὶ ἄλλα ἀναθήματα ἀφιερωμένα εἰς τοὺς θεούς.

Ἡ δευτέρα σειρὰ κειμένη ἐνώπιον τοῦ ἑτέρου διαδρόμου σύγκειται ἐκ 16 μικρῶν κτιρίων, ἅτινα ἔχουσι μὲν ὅλα ὀρθογώνιον σχῆμα, διαφέρουσιν ὅμως ἀλλήλων κατὰ τὸ μέγεθος καὶ τὰς λεπτομερείας τῆς κατασκευῆς των.

Πέριξ τῶν μικρῶν τούτων κτιρίων καὶ πρὸ πάντων τῶν τῆς πρώτης σειρᾶς εὑρέθη μέγας ἀριθμὸς τεμαχίων ἐξ ἀγγείων, ἀγαλματίων καὶ ἄλλων ἀντικειμένων ἐξ ὀρειχάλκου, χαλκοῦ καὶ σιδήρου, πολλὰ τεμάχια ἐπιγραφῶν ἐπὶ πλακῶν ὀρειχαλκίνων καὶ χαλκῶν καί τινες ἐπιγραφαὶ ἐπὶ μολυβδίνων ἐλασμάτων. Ἡ εὕρεσις τῶν λειψάνων τούτων καὶ ἡ ποικιλία τῶν μορφῶν, ἃς ἔχουσι τὰ ῥηθέντα μικρὰ κτίρια, παρέχουσί μοι τὸ ἐνδόσιμον νὰ ὑποθέσω ὅτι ταῦτά εἰσιν ἀναθηματικὰ μνημεῖα ἐπὶ τῶν ὁποίων ὑπῆρχον οὐ μόνον ἀγάλματα καὶ ἄλλα μεγάλα ἀναθήματα, ἀλλὰ καὶ ἀφιερώματα μικροῦ μεγέθους.

Ἔξω τοῦ Τεμένους καὶ Μ. Α. αὐτοῦ ὑπάρχει οἰκοδόμημα παραλληλόγραμμον μήκους 144 μετρ. καὶ πλάτους 13, 50 μετρ., οὗτινος τὰ τείχη ἑλληνικῆς ὄντα κατασκευῆς μόλις φθάνουσι μέχρι τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους.

Digitized by Google

Τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο ἠδύνατο ἐκ τοῦ σχήματός του νὰ θεωρηθῇ ὡς χρησιμεῦον διὰ τοὺς *Ναίους ἀγῶνας,* οἵτινες ἐτελοῦντο ἐν Δωδώνῃ πρὸς τιμὴν τοῦ Ναίου Διὸς καὶ τῆς Διώνης· ἀλλὰ τὸ σμικρὸν τῆς ἀποστάσεως, ἥτις ὑπάρχει μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ τοίχου τοῦ Τεμένους, καὶ ἡ παρακώλυσις, ἥτις ἤθελε προέλθει ἐκ τούτου εἰς τὰς κινήσεις τῶν τε παλαιστῶν καὶ τῶν θεατῶν, καθιστᾷ πιθανωτέραν τὴν ὑπόθεσιν ὅτι τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο ἀνῆκε μᾶλλον εἰς τοὺς ναοὺς καὶ ἐχρησίμευε διά τινας θρησκευτικὰς τελετάς.

Ἐκτὸς τῶν ἀνακαλυφθέντων κτιρίων ὑπῆρχε κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐν Δωδώνῃ καὶ στάδιον καὶ ἱπποδρόμιον χρησιμεύοντα διὰ τοὺς Ναίους ἀγῶνας. Δὲν ἠδυνήθην ὅμως ν' ἀνακαλύψω ἐρείπια προερχόμενα ἐκ τοιούτων κτιρίων καὶ ὁρίζοντα τὴν θέσιν αὐτῶν, εἴτε διότι οἱ Ἕλληνες δὲν κατεσκεύασαν στερεὰς οἰκοδομὰς χάριν τῶν ἀγώνων τούτων, εἴτε διότι αἱ οἰκοδομαὶ αὗται ἀντικατεστάθησαν παρ' ἄλλων μεταγενεστέρων. Μοὶ φαίνεται δὲ μᾶλλον κατάλληλος θέσις διὰ τὸ στάδιον τὸ μέρος τὸ κείμενον Μ. Δ. τοῦ Τεμένους καὶ Μ. Α. τοῦ θεάτρου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου εὗρον πολλὰ τμήματα τοίχων κατεσκευασμένων ἐκ μικρῶν λίθων καὶ ἐξ ἀσβέστου, καὶ μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπάρχουσι καί τινες μεγάλοι λίθοι ἑλληνικῆς ἐποχῆς. Καταλληλοτέρα δὲ διὰ τὸ ἱπποδρόμιον θέσις μοὶ φαίνεται ἡ κειμένη Β.Α. τοῦ Τεμένους εἰς ἀπόστασιν ὀλίγων ἑκατοντάδων μέτρων. Ἐκεῖθι σχηματίζεται, διὰ τῆς εἰσχωρήσεως τῆς πεδιάδος ἐντὸς τῶν λόφων, εἶδος ἀμφιθεάτρου περικυκλουμένου ὑπὸ ὑψωμάτων, ὅπερ περιέχει φυσικῶς τὰ ἀπαιτούμενα στοιχεῖα πρός τε τὸν δρόμον τῶν ἁμάτων καὶ τὴν τοποθέτησιν τῶν θεατῶν.

Ὑπολείπεται ἤδη νὰ προσθέσω σύντομον κατάλογον τῶν ἐν τοῖς ἐρειπίοις τῆς Δωδώνης εὑρεθέντων διαφόρων ἀντικειμένων.

Τὰ ἐξ ὀρειχάλκου καὶ χαλκοῦ ἀναθήματα καὶ ἄλλα τεμάχια εἰσὶ τὰ σπουδαιότερα καὶ πολυαριθμότερα, διαιροῦνται δὲ εἰς τὰς ἑξῆς κατηγορίας.

I. 19 ὀρειχάλκινα ἀγαλμάτια διαφόρων ἐποχῶν, ὧν τὰ πλεῖστα ἀρχαϊκά.

II. 28 ἀνάγλυφα ἐπὶ ὀρειχαλκίνων πλακῶν εἰκονίζοντα διαφόρους παραστάσεις.

III. 14 ἀγαλμάτια ζώων.

IV. 24 ἀγγεῖα καὶ ἕτερα ἀναθήματα καὶ τεμάχια ἀναθημάτων φέροντα ἀναθηματικὰς ἐπιγραφὰς εἰς τὸν Νάϊον Δία καὶ τὴν Διώνην καὶ ἓν εἰς τὴν Ἀφροδίτην.

V. 38 ἐπιγραφαὶ καὶ τεμάχια ἐπιγραφῶν ἐπὶ ὀρειχαλκίνων καὶ χαλκῶν πλακῶν, περιέχουσαι εὐχάς, ἀπονομὰς προξενίας καὶ ἄλλων τιμῶν, ἀπελευθερώσεις δούλων κτλ.

VI. 84 ἐπιγραφαὶ πλήρεις καὶ τεθραυσμέναι ἐπὶ μολυβδίνων πλακῶν, αἵτινες περιέχουσιν ἐρωτήσεις καὶ εὐχὰς ἀπευθυνομένας εἰς τὸ μαντεῖον τοῦ Ναίου Διὸς καὶ τῆς Διώνης καί τινας ἀπαντήσεις τοῦ μαντείου τούτου. Τῶν πλακῶν τούτων εἰσί τινες ὧν ἑκάστη φέρει μέχρι τριῶν ἐπιγραφῶν διαφόρων καὶ ἐνίοτε μεμακρυσμένων ἐποχῶν. Αἱ ἐπιγραφαὶ δὲ αὗταί εἰσιν ἐνίοτε τοιουτοτρόπως περιπεπλεγμέναι ὥστε ἡ ἀνάγνωσίς των καθίσταται σχεδὸν ἀδύνατος. Μέχρι σήμερον δὲν κατώρθωσα νὰ ἀναγνώσω πλείονας τῶν τριάκοντα πέντε ἐξ αὐτῶν.

VII. 96 τεμάχια στεφάνων καὶ πλακῶν ὀρειχαλκίνων καὶ χαλκῶν χρησιμευσασῶν πρὸς κόσμησιν θωράκων, ἀγγείων, τριπόδων καὶ ἄλλων ἀναθημάτων.

VIII. 39 μικροὶ τρίποδες καὶ τεμάχια τριπόδων καὶ λυχνιῶν.

IX. 128 ἀγγεῖα διάφορα, φιάλαι καὶ τμήματα ἀγγείων καὶ φιαλῶν.

X. 184 λαβαὶ ἀγγείων διαφόρων μορφῶν.

XI. 102 διάφορα ἀντικείμενα χρήσιμα πρὸς ἐνδυμασίαν καὶ στολισμόν, ὡς π. χ. πόρπαι, βραχιόνια, δακτύλια κτλ.

XII. 14 ἀντικείμενα ἀνήκοντα εἰς ἱππεῖς καὶ εἰς ἵππους, ὡς πτερνιστῆρες, χαλινοὶ κτλ.

XIII. 33 τεμάχια διαφόρων ἀντικειμένων ἐξοπλισμοῦ, ὡς περικεφαλαιῶν κτλ.

XIV. 27 τεμάχια διαφόρων ἐργαλείων, ὡς μαχαιρῶν, ψαλίδων, γραφίδων κτλ.

Digitized by Google

XV. 46 ἀντικείμενα χρησιμεύοντα πιθανῶς εἰς θρησκευτικάς τινας τελετάς, ὡς π. χ. ὑποστηρίγματα θυμιατηρίων, μικραὶ θῆκαι, μικροὶ ἀναθηματικοὶ πελέκεις κτλ.
XVI. 100 τμήματα ἀγαλμάτων διαφόρου μεγέθους καὶ ἀγαλματίων ζώων.
XVII. 110 τεμάχια διαφόρων ἀντικειμένων, ὡς π. χ. κλείθρων, ἀγκίστρων, ἥλων κτλ.

Ἐκ σιδήρου εὑρέθησαν 37 λόγχαι διαφόρου μεγέθους καὶ σχήματος, 4 τεμάχια ξίφους, 1 δακτύλιος καί τινα τεμάχια διαφόρων ἐργαλείων, ὡς γραφίδων, στλεγγίδων, μαχαιρῶν, ψαλίδων, βελονῶν κτλ.

Ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου ὡς καὶ ἐξ ὀπτῆς γῆς μαρμάρου καὶ ἄλλων ὑλῶν εὑρέθησαν ὀλίγιστα ἀντικείμενα καὶ ταῦτα ἀσήμαντα.

Εὑρέθησαν προσέτι 662 νομίσματα διάφορα, ὧν τὰ 14 ἀργυρᾶ καὶ 648 ὀρειχάλκινα. Διαιροῦνται δὲ ταῦτα εἰς τὰς ἑξῆς κατηγορίας.

288 νομίσματα Ἠπείρου καὶ διαφόρων Ἠπειρωτικῶν χωρῶν, ὧν τὰ τρία ἀργυρᾶ.
82 διαφόρων πόλεων καὶ χωρῶν τῆς Ἑλλάδος, ὧν τὰ πέντε ἀργυρᾶ.
90 διαφόρων βασιλέων καὶ πόλεων τῆς Μακεδονίας, ὧν τὰ τρία ἀργυρᾶ.
60 Ῥωμαϊκά, ὧν τὰ τρία ἀργυρᾶ.
142 ὅλως ἐφθαρμένα.

Ἐν Παρισίοις τῇ 6 Ἀπριλίου 1877.

Κ. ΚΑΡΑΠΑΝΟΣ.

Η ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΟΥ
ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ
ΚΑΙ ΤΗΣ
ΕΠΙΔΡΑΣΕΩΣ ΑΥΤΟΥ
ἐπὶ τῆς ἐκπαιδευτικῆς ἐν Τουρκίᾳ ἐνεργείας τοῦ ἡμετέρου ἔθνους.

(Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ ΦΙΔ´ συνεδριάσει).

Ἡ ἱστορία τοῦ πνευματικοῦ ἐν Ἀνατολῇ βίου ἀπὸ τῆς ἁλώσεως καὶ ἐντεῦθεν πολλὰς καὶ μεγάλας διῆλθε περιπετείας ὧν ἡ ἀφήγησις προώρισται νὰ καταλάβῃ ἐντίμους ἵνα μὴ εἴπωμεν περικλεεῖς σελίδας ἐν τῇ βίβλῳ ἐκείνῃ ἐν ᾗ θέλουσιν ἀναγραφῇ οἱ διανοητικοὶ ἀγῶνες τῆς ἀνθρωπότητος. Ἀλλ' ἀκριβῶς τὸ μεγαλεῖον καὶ ἡ εὐρύτης τῆς τοιαύτης ἱστορίας ἀναγκάζει ἡμᾶς ἵνα περιορίσωμεν ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸν χῶρον τῶν ἡμετέρων ἐρευνῶν καὶ καταστήσωμεν γνωστὴν τοῖς ὑπὲρ τῆς παγκοσμίου διανοητικῆς προόδου ἐνδιαφερομένοις τὴν ἐν τῇ Ὀθωμανικῇ Αὐτοκρατορίᾳ πνευματικὴν τῶν Ἑλλήνων ἐνέργειαν, τὰς ἐκπαιδευτικὰς ἐργασίας καὶ τὰς διὰ τῶν γραμμάτων ἀναμορφωτικὰς αὐτῶν τάσεις.

Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς τρίτης τοῦ ἡμετέρου αἰῶνος δεκαετηρίδος ἡ ἐν Ἀνατολῇ ἐκπαίδευσις τῶν Ἑλλήνων ἤρξατο ἀναντιρρήτως ἐκτεινομένη ἐπὶ εὐρύτερα ὅρια, καὶ ἂν πρότερον φωτεινότατά τινα σημεῖα ζωηφόρους ἐξέπεμπον ἐπὶ τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα ἀκτῖνας ἰσχυρῶς ἐπιδράσαντα ἐπὶ τῆς τοῦ ὅλου ἡμῶν ἔθνους τύχης, ἔκτοτε ὅμως τὰ ἐκπαιδευτικὰ κέντρα ἐπολλαπλασιάσθησαν, διότι μέχρι μὲν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης οἱ τῶν Μουσῶν ὀτρηροὶ θεράποντες ἠναγκάζοντο εἰς μακρὰς χώρας νὰ τρέχωσιν, ὅπερ οὐχὶ ῥᾴδιον τοῖς πᾶσι

Digitized by Google

καὶ ἐφικτόν, ἀπὸ ταύτης δὲ καὶ ἐντεῦθεν πλησιέστερον κείμενα πνευματικὰ ῥεῖθρα ἀθρόους προσεδέχοντο τοὺς ἐκ τῶν Ἑλλήνων παιδείας ὀρεγομένους καὶ πολλοὺς ὁσημέραι ἐν τῇ πνευματικῇ ἀναγεννήσει βαπτίζοντα κατεπλημμύρησαν τὴν Ἀνατολὴν δι' ἀναριθμήτων διδασκάλων τε τῶν γραμμάτων καὶ τῆς ἐπιστήμης καθηγεμόνων.

Μὴ δυνάμενοι ἐνταῦθα νὰ χρονοτριβήσωμεν περὶ τὴν λεπτομερῆ ἔρευναν τῶν διαφόρων διευθύνσεων ἃς ἐλάμβανεν ἑκάστοτε ἡ ἐκπαιδευτικὴ ἐν Τουρκίᾳ ἐνέργεια ὁτὲ μὲν ἐν ταύτῃ ὁτὲ δὲ ἐν ἐκείνῃ τῇ πόλει ἐπὶ μᾶλλον συγκεντρουμένη, μηδὲ νὰ κατελέγξωμεν μὲν μεθ' ἁπάσης τῆς δυνατῆς ἀκριβείας ἐν τίσι τῶν πόλεων τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας ἡ ἐνέργεια αὕτη παρίσταται ὡς συνέχεια τῶν προγενεστέρων ἀγώνων καὶ ἐν τίσιν αὐτῶν τὸ πρῶτον ἀπὸ τῆς τρίτης δεκαετηρίδος ἀναφαίνεται αὕτη, νὰ διαγράψωμεν δὲ τὰ ὅρια τῆς ἐπιδράσεως ἣν ἔσχον ἐπὶ τῆς ἐκπαιδευτικῆς κινήσεως μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς πόλεως αἱ ὑπὸ τῆς χρονολογίας ταύτης χωριζόμεναι ἐποχαί, θέλομεν ἀρκεσθῇ εἰς τὴν ἔκθεσιν τῶν ἐν Κων/πόλει πραχθέντων, ἀφ' ἧς περιόδου ἤρξαντο συνδυαζόμενοι πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, ἀλλ' ἀπὸ ἀνωτέρας περιωπῆς καθορώμενον, αἱ τάσεις, οἱ μόχθοι καὶ αἱ προσπάθειαι τῶν λογίων τε καὶ τῶν εὐπόρων ὁμογενῶν.

Ἡ διὰ τῆς ἱδρύσεως τῶν φιλολογικῶν καὶ φιλεκπαιδευτικῶν Συλλόγων καὶ Ἀδελφοτήτων ἔκτακτος ἀληθῶς διανοητικὴ κίνησις ἐν τῇ Ὀθωμανικῇ Αὐτοκρατορίᾳ πρέπει νὰ θεωρηθῇ χρονολογουμένη ἀπὸ τοῦ 1861, ὅτε πολλοὶ τῶν λογάδων ὁμογενῶν ἐν Κ/πόλει συνελθόντες ἀπεφάσισαν τὴν σύστασιν πανελληνίου Συλλόγου ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν *Ἐκπαιδευτικὸν Φροντιστήριον*, οὗτινος ὁ σκοπὸς καταφαίνεται ἐκ τῶν ἑξῆς δύο πρώτων ἄρθρων.

ΑΡΘΡ. Α'. Καθιδρύεται Ἐκπαιδευτικὸν Φροντιστήριον, οὗ ἕδρα προσδιορίζεται ἡ Κωνσταντινούπολις· σκοπὸς δὲ αὐτοῦ μόνιμος καὶ κυριώτατον μέλημα ἔσται ἡ διάδοσις τῶν γραμμάτων ἐν γένει εἰς τοὺς ἐν τῷ Ὀθωμανικῷ Κράτει Ὀρθοδόξους λαοὺς καὶ μάλιστα εἰς τὸ γυναικεῖον φῦλον ἄνευ διακρίσεως καταγωγῆς καὶ γλώσσης.

ΑΡΘΡ. Β'. Τὰ πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τούτου μέσα εἰσίν·

1) Ἡ σύστασις σχολείων τῶν ἀρρένων καὶ παρθεναγωγείων ὅπου ἀνάγκη.

2) Ἡ βοήθεια ἀπόρων κοινοτήτων πρὸς ἐμψύχωσιν τῶν διατηρουμένων παρ' αὐτῶν ἐκπαιδευτηρίων.

3) Ἡ συνδρομὴ εἰς ἔκδοσιν βιβλίων διδακτικῶν πρὸς χρῆσιν τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ καὶ ἡ διανομὴ αὐτῶν εἰς σχολεῖα, καὶ εἰς ἀπόρους κοινότητας, κληρικοὺς καὶ μαθητάς.

4) Ἡ σύστασις ἱερατικῶν σχολῶν εἰς τὰς κυριωτέρας πόλεις τοῦ κράτους πρὸς ἐκπαίδευσιν τοῦ κλήρου τῇ ἐγκρίσει τῆς Ἐκκλησίας.

5) Ἡ σύστασις διδασκαλείων ἐν Κων/πόλει πρὸς μόρφωσιν διδασκαλισσῶν, λαμβανομένων τῶν ὑποτρόφων μαθητριῶν κατ' ἐξοχὴν ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν.

6) Ὑποτροφίαι πρὸς καταρτισμὸν ἱεροδιδασκάλων καὶ ἱεροκηρύκων.

Δυστυχῶς ὅμως αἱ ἐργασίαι τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Φροντιστηρίου διεκόπησαν ἅμα ἀρξάμεναι ἕνεκα τῶν τότε πολιτικῶν περιπετειῶν τῆς ἐλευθέρας μερίδος τοῦ ἔθνους οὐσιωδῶς ἐπηρεασασῶν καὶ τὰ ἐνταῦθα ἡμῶν πράγματα. Ἀλλὰ οἱ τὰ τῆς διανοητικῆς κινήσεως διέποντες οὐδαμῶς ἀποδειλιάσαντες ἐκ τῆς ἀποτυχίας ἐκείνης ἔσπευσαν ἄλλως νὰ ἐκπληρώσωσι τοὺς ὑψηλοὺς τοῦ «Ἐκπαιδευτικοῦ Φροντιστηρίου» σκοποὺς καταμερίζοντες τὴν ἐργασίαν καὶ ἱδρύοντες εἰδικοὺς Συλλόγους. Οὕτω κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος 1861 συνέστησαν τὸν *Ἑλληνικὸν Φιλολογικὸν Σύλλογον* καὶ τὸν *Ἰατρικὸν* ὅστις μετ' οὐ πολλὰ ἔτη συνεχωνεύθη τῷ *Φιλολογικῷ*.

Ὁ τοῦ *Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου* σκοπὸς τὸ πρῶτον ἦν λίαν περιωρισμένος, τουτέστιν «ἡ ἔγγραφος ἢ προφορικὴ ἐν αὐτῷ διακοίνωσις φιλολογικῶν ζητημάτων.» (Ἰδὲ περιοδικοῦ Τόμ. Α', σελ. ε'). Ἀλλ' ἅμα στερεωθέντος αὐτοῦ ὁπωσοῦν τὰ μέλη ἠσχολήθησαν μετὰ ζήλου εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ πρόοδον αὐτοῦ διὰ διαφόρων μέτρων· α') διὰ τῆς ἐπετείου ἑορτῆς τῆς ἱδρύσεως αὐτοῦ, ὅπως ἔλθῃ εἰς ἄμεσον μετὰ τοῦ δημοσίου συνάφειαν (Περιοδ. Τόμ. Α', σελ. 133), β') διὰ τῶν δημοσίων μαθημάτων (Περιοδ. Τόμ. Α', σελ. 140—141 καὶ Τόμ. Β', σελ. 269, 274—281), γ') διὰ τῆς δημοσιεύσεως περιοδικοῦ περιλαμβάνοντος τὰ σπουδαιότερα τῶν ἀναγνωσμάτων ἐρανίσματα, φιλολογικὰ καὶ ἀρχαιολογικά, τῶν λογίων τῆς ἑσπερίας Εὐρώπης (Περιοδ. Τόμ. Α', σελ. 195, Β' σελ. 131, Γ' σελ. 193, Η' σελ. 635), χορηγήσαντος 100 Ὀθωμ. λίρας πρὸς ἔναρξιν τῆς δημο-

Digitized by Google

σιεύσεως τοῦ κ. Χρηστάκη Ζωγράφου (Περιοδ. Τόμ. Α', σελ. 284), δ') δι' ἐκλογῆς ὡς ἐπιτίμων μελῶν τοῦ Συλλόγου διακεκριμένων φιλελλήνων καὶ ἑλληνιστῶν, ὅπως λαμβάνωσι γνῶσιν τῶν καθ'ἡμᾶς, ἐρχομένους εἰς στενωτέραν συνάφειαν μετ' αὐτῶν (Περιοδ. Τόμ. Α', σελ. 203, 283, Β', σελ. 120—154, 255—260, 231, Γ' σελ. 76—77, 81—82, 85), ε') διὰ τῆς συστάσεως ἀγωνοθετημάτων πρὸς περιγραφὴν τῶν τεσσάρων ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ ἑλληνικῶν ἐπαρχιῶν Θρᾴκης, Μακεδονίας, Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας (Τόμ. Α', σελ. 209, 214, 283—285) ἀγωνοθετούντων τοῦ ἀρχιμανδρίτου Εὐγενίου τοῦ Ξηροποταμηνοῦ καὶ τοῦ κ. Χρηστάκη Ζωγράφου καὶ ἀφορώντων διὰ τούτων εἰς τὴν φιλολογικήν, ἀρχαιολογικὴν καὶ ἱστορικήν, ἤτοι ἐθνικὴν διερεύνησιν τῶν εἰρημένων ἐπαρχιῶν, ς') διὰ τῆς συστάσεως βιβλιοθήκης τοῦ Συλλόγου, χρησιμευσούσης καὶ ὡς δημοσίας, καὶ Ἀναγνωστηρίου, χορηγησάντων ἐπὶ τούτῳ τοῦ μὲν κ. Γ. Ζαρίφη 2,000 φράγκων, τοῦ δὲ κ. Ζ. Στεφάνοβικ 1,000 φρ. (Περιοδ. Τόμ. Α', σελ. 285, Τόμ. Β', 260), ζ') διὰ τοῦ σχηματισμοῦ ὀργανοθήκης (Τόμ. Α', σελ. 141) ἧς ἡ ἀπόλυτος ἀνάγκη παρέστη ἅμα ἀρξαμένων τῶν διαλέξεων καὶ ἧς ἡ συγκρότησις ὀφείλεται πρώτιστα καὶ κυρίως εἰς τὴν φιλότιμον προθυμίαν τῶν τὰς διαλέξεις ταύτας ἀκροωμένων, συνεισενεγκόντων εὐθὺς ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως αὐτῶν πρὸς ἀγορὰν ὀργάνων τῆς Φυσικῆς 150 περίπου λίρας Ὀθωμανικάς, η') διὰ προτάσεων περὶ συλλογῆς χρημάτων πρὸς οἰκοδόμησιν καταλλήλου τῷ Συλλόγῳ κτιρίου (Περιοδ. Τόμ. Β', σελ. 256 καὶ Τόμ. Α', σελ. 292). Διὰ τῶν ἐνεργειῶν τούτων ὁ Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος ὁσημέραι ἀναπτυσσόμενος διέπραξεν ἔργα σχεδὸν ἀνώτερα τῶν προσδοκιῶν τοῦ κοινοῦ ὑπερβὰς τὰ στενὰ ὅρια ἅπερ ὁ Κανονισμὸς αὐτῷ διεχάραττε (Περιοδ. Τόμ. Β', σελ. 275) καὶ τῶν ὁποίων τὴν εὐρύτητα ἠθέλησεν, ὡς εἰκός, νὰ νομιμοποιήσῃ ἀναθεωρῶν τὸν Κανονισμόν, (Περιοδ. Τόμ. Β', σελ. 102, 128) ὅπερ ἔπραξε τῷ 1864.

Καὶ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δὲ ταύτης μέχρι τοῦ 1870 τὴν αὐτὴν πορείαν τῆς ἀναπτύξεως καὶ προόδου ἐβάδισε ἀπαυδῶν μὲν ἐνίοτε καὶ ἀπενθαρρυνόμενος (Περιοδ. Τόμ. Δ', σελ. 255—258 καὶ 179), ἀλλ' ἀεὶ πρὸς τὰ πρόσω βαίνων καὶ παρακελευόμενος ἑαυτῷ «θαρσεῖν χρή· τάχ' αὔριον ἔσσετ' ἄμεινον» καὶ ὡς πρόγραμμα τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ ἰδανικὸν οὕτως εἰπεῖν ἀναγνωρίσας μίαν καὶ μόνην ἔννοιαν «Ἑλληνικός εἰμι Φιλολογικὸς Σύλλογος καὶ πάντων τῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ μέλει μοι».

Αἱ κύριαι τοῦ Συλλόγου ἐργασίαι καὶ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην συνίσταντο εἰς τὴν κατὰ τὰς τακτικὰς αὐτοῦ συνεδριάσεις ἀνάγνωσιν ἐπιστημονικῶν μελετῶν καὶ τὴν συζήτησιν αὐτῶν ἀφορωσῶν ἢ τὴν ἀρχαιότητα, ἧς τὸ πνεῦμα οἱ ἐμφορούμενοι τούτου προσεπάθουν νὰ ἀναζωογονήσωσι πρὸς ἀναζωπύρωσιν τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος, ἢ τὴν Βυζαντινὴν ἱστορίαν, ἢ τὰ μετὰ τὴν ἅλωσιν πραχθέντα καὶ διανοηθέντα ὑπὸ τῶν οὐδέποτε τὸν πνευματικὸν βίον ἀμελησάντων πατέρων ἡμῶν, ἢ τὴν νεωτέραν ἐπιστήμην, ἢ καὶ ἄλλα γενικώτερα, καθ' ἣν ἕκαστος τῶν ἀναγινωσκόντων ἐκέκτητο προαίρεσιν καὶ εἰδικότητα. Ἀλλὰ παρὰ τὰς μελέτας ταύτας ὁ Σύλλογος μεταξὺ τῶν κυρίων αὐτοῦ ἐργασιῶν ἐξηκολούθησεν ἐπιμελούμενος τῶν δημοσίων διαλέξεων καὶ ἀναπτύσσων αὐτάς, δι' ὧν προὐτίθετο ὅπως εὔγλωττοι, εὔληπτοι καὶ εὐπαίδευτοι ἀγορηταὶ καθιστῶσι κοινὰς τὰς πολυειδεῖς τοῦ αἰῶνος μαθήσεις καὶ συναγείροντες ἐν ταῖς αἰθούσαις τοῦ Συλλόγου τοὺς πολλοὺς τὸ μὲν ἀποτρέψωσιν αὐτοὺς ἄλλων ὀλισθηρῶν διασκεδάσεων καὶ φοιτήσεων, τὸ δὲ διδάξωσι τὸν νοῦν καὶ συντελέσωσιν εἰς τὴν μόρφωσιν τῶν καρδιῶν τὸ ὠφέλιμον τῷ ἡδεῖ μιγνύντες. Καὶ τὰ τῶν διαλέξεων θέματα ἐκ ποικίλων ὡς τὰ ἀναγνώσματα ἠρύοντο πηγῶν, τῶν ἀγορητῶν ἐκλεγόντων μὲν κατ' ἀρέσκειαν τὸ ἀντικείμενον τοῦ λόγου αὐτῶν, προσπαθούντων δὲ πάντοτε νὰ συμμορφωθῶσι πρὸς τὸν ἐν δέοντι συζητηθέντα καὶ ὑπὸ τοῦ νέου Κανονισμοῦ προκηρυχθέντα σκοπὸν καὶ ἀποφευγόντων τὴν διαπραγμάτευσιν ζητημάτων ἅπερ ἥπτοντο τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἐφημέρου πολιτικῆς.

Ἀλλὰ Φιλολογικὸν Σωματεῖον παρ' Ἕλλησιν ὑπὸ τοιούτους λαμπροὺς οἰωνοὺς συγκροτηθὲν καὶ ὑπὸ τοσοῦτο θερμῶν ἐλπίδων χαιρετισθὲν ἦτο ἀδύνατον νὰ ἀρκεσθῇ εἰς τὰ ὅρια ταῦτα, τὴν δ' ἐπέκτασιν τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ οἱονεὶ ἀνεπαισθήτως προεξητήσαντο καὶ προανήγγειλαν φιλόμουσοι ἄνδρες τὰς πολλὰς τοῦ ἔθνους ἡμῶν ἐκπαιδευτικὰς καθορῶντες ἀνάγκας καὶ ἐπιθυμοῦντες ὅπως τὸ ἡμέτερον Σωματεῖον κατασταθῇ ὁ ὁδηγὸς τῆς

Digitized by Google

ἐκπαιδευτικῆς ἁπάντων τῶν ἐν Τουρκίᾳ Ἑλλήνων ἐνεργείας, καὶ τὸ κέντρον ὅλων τῶν περὶ αὐτῆς πόθων καὶ πράξεων. Τὸ εὐρὺ τοῦτο πνεῦμα καθορᾶται ἐν τῇ πρώτῃ ἐκπαιδευτικῇ προτάσει ἣν ὑπέβαλε τῷ Συλλόγῳ ὁ κ. Μενέλαος Νεγροπόντης προσενεγκὼν κατὰ Μάρτιον τοῦ 1867 100 λίρας Ὀθωμανικὰς πρὸς σύστασιν εἰδικοῦ τμήματος ἀφορῶντος τὴν διάδοσιν τῆς ἑλληνικῆς παιδείας διὰ Σχολείων, Συλλόγων κτλ. καὶ ἐπὶ τῆς ὁποίας συσκεψάμενος ὁ Σύλλογος ἀπεφήνατο τὴν σύστασιν Νεγροποντείου ἀγωνοθετήματος πρὸς διάδοσιν ἰδίως τῆς ἑλληνικῆς παιδείας εἰς τὸ ἐν Ἀνατολῇ γυναικεῖον φῦλον καὶ τὴν βράβευσιν τεσσάρων νεωστὶ συνεστώτων Παρθεναγωγείων, δύο κατὰ τὴν Ἀσιατικὴν καὶ δύο κατὰ τὴν Εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν. Τὸ ἀγωνοθέτημα τοῦτο ἐπηκολούθησεν ἕτερον ἐπίσης ἐκπαιδευτικὸν προταθὲν κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1868 ὑπὸ τῶν ἐφόρων τῆς ἐν Χάλκῃ Ἐμπορικῆς Σχολῆς ὑποβαλόντων ὅπως ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν καὶ κρίσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου συστηθῶσιν ἐκ τῶν πόρων τῆς εἰρημένης Σχολῆς πέντε βραβεῖα, δύο μὲν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἐκ χιλίων γροσίων τὸ πρῶτον καὶ πεντακοσίων τὸ δεύτερον, δύο δὲ τῶν φυσικομαθηματικῶν ἐκ χιλίων ὡσαύτως καὶ πεντακοσίων γροσίων καὶ ἓν τῆς γαλλικῆς γλώσσης ἐκ χιλίων γροσίων, δεκτῶν γιγνομένων εἰς τὰ διαγωνίσματα ταῦτα τῶν μαθητῶν ἁπασῶν τῶν ἐν Κων/πόλει Ἑλληνικῶν Σχολῶν.

Κατὰ Ἀπρίλιον δὲ τοῦ αὐτοῦ ἔτους 1868 ὁ ἐν Πετρουπόλει διαιτώμενος ὁμογενὴς ἰατρὸς κ. Ν. Συμβουλίδης δι' ἐπιστολῆς ἀποπνεούσης διάπυρον πατριωτισμὸν προέτεινε τῷ Συλλόγῳ τὴν σύστασιν ἑτέρου διαγωνίσματος ἀφορῶντος τὴν ἀκριβῆ περιγραφὴν τοῦ Πόντου, ἐξ οὗ οὗτος κατάγεται, ὁρίσας πρὸς τοῦτο 500 ἀργυρᾶ ῥούβλια.

Οἱ τὰ τοῦ Συλλόγου διέποντες καὶ ἐνδελεχῶς περὶ αὐτοῦ μεριμνῶντες ἤρξαντο τῷ 1867 σκεπτόμενοι καὶ περὶ οἰκοδομήσεως ἁρμοδίου τῷ Συλλόγῳ κτιρίου, καὶ προέβησαν εἰς τὴν σύστασιν εἰδικῆς ἐπιτροπῆς σκοπὸν ἐχούσης τὴν πρὸς ἀνέγερσιν αὐτοῦ συλλογὴν χρημάτων, ὁρμώμενοι ἐκ τῆς γονιμωτάτης ἀποδειχθείσης ἰδέας ὅτι οὐ μόνον κτιρίων ἵδρυσιν ἀλλὰ καὶ ἄλλα πολλὰ κατορθώσει ὁ Σύλλογος, ἂν οἱ λόγιοι στενότερον συνδεθῶσι μετὰ τῶν ὀπαδῶν τοῦ κερδῴου Ἑρμοῦ καὶ ἀπὸ κοινοῦ τὰ δέοντα ἐνεργήσωσι πρὸς ὑποστήριξιν τῶν γραμμάτων καὶ τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος ἀναζωογόνησιν. Ἡ σύμπραξις αὕτη εὐτυχῶς ἅμα ζητηθεῖσα προθύμως ἐχορηγήθη, ἐν δὲ τῇ προαγωγῇ ταύτῃ τοῦ Συλλόγου καὶ τῇ ὑπὸ τῶν φιλομούσων ὁμογενῶν διαπύρῳ τῶν προθέσεων αὐτοῦ ὑποστηρίζει κατεφάνη ἐκ νέου ὁ προπατορικὸς παρ' Ἕλλησιν ἱερὸς σύνδεσμος τῶν τάξεων ἐκείνων ἐξ ὧν ἡ μὲν παρήγαγε τὸν Ἀδαμάντιον Κοραῆν, ἡ δὲ τοὺς Ζωσιμάδας καὶ τοὺς Ἀλεξάνδρους Βασιλείου. Οὕτως ἐνῷ τὸν Μάϊον τοῦ 1868 εἰς πρόεδρος ἀνήγγελλε τὴν περὶ κτιρίου μέριμναν καὶ ἀπόφασιν τοῦ Συλλόγου, τὸν Μάϊον τοῦ ἐπιόντος ἔτους 1869 ἕτερος πρόεδρος ἀνεγίνωσκεν ἤδη τὸν εὐγενῆ κατάλογον τῶν συνδρομητῶν, οἵτινες εἶχον συνεισενέγκει πρὸς τὸν εἰρημένον σκοπὸν 2,595 Ὀθωμανικὰς λίρ. (Περιοδ. Τόμ. Δ', σελ. 331—346).

Ἡ τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου κατὰ τὰ μέσα καὶ τὰ τέλη τῆς περιόδου ταύτης ἐπίδρασις κατεφαίνετο ὁσημέραι ἐναργεστέρα καὶ λαμπροτέρα. Ἡ ἁπανταχοῦ τῆς Ὀθωμ. Αὐτοκρατορίας διαφήμισις τῶν ἐνεργειῶν καὶ ἐργασιῶν αὐτοῦ εἴτε τακτικῶς ἀναγινωσκομένων ἐν τῷ Περιοδικῷ αὐτοῦ, εἴτε δι' ἄλλων μέσων δημοσιότητος ἀνακηρυττομένων, καὶ ἡ πολυαρίθμων ἀκροατῶν φοίτησις εἰς τὰς αἰθούσας αὐτοῦ ὅπως ἀκούσωσι τῶν ἀναγνωσμάτων καὶ τῶν ἐπ' αὐτῶν συζητήσεων ἢ μετάσχωσι τῆς τερπνῆς καὶ διδακτικῆς συνάμα εὐωχίας τῶν δημοσίων διαλέξεων, συνέτειναν ὅπως μὴ μόνον αἱ ἐνορίαι τῆς Κ/πόλεως ἀλλὰ καὶ πᾶσαι σχεδὸν αἱ ἐπαρχίαι μιμηθῶσι τὸν Φιλολογικὸν Σύλλογον διὰ τῆς συστάσεως φιλολογικῶν ἢ ἐκπαιδευτικῶν Συλλόγων τε καὶ Ἀδελφοτήτων (Περιοδ. Τόμ. Ε', σελ. 87).

Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκτὸς τῆς Ὀθωμ. Αὐτοκρατορίας ἰδίως δὲ ἐν Γαλλίᾳ ὑπόληψις καὶ φήμη τοῦ Συλλόγου ἤρξατο ἀπὸ τῆς περιόδου ἐκείνης κραταιουμένη, συντελεσάντων ἰδίᾳ πρὸς τοῦτο τῶν μέτρων ἅπερ ὁ κατὰ τὸ 1868—1869 πρόεδρος ἔλαβε φιλοτιμηθεὶς νὰ ἐγγράψῃ πολλοὺς δωρητὰς τῷ ἐν Παρισίοις πρὸς ἐμψύχωσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων Συλλόγῳ, ἀποστείλαντας αὐτῷ ἀνὰ 100 φράγκα, καὶ 100 περίπου μέλη εἰσφέροντα 10 φράγκα κατ' ἔτος. Ὄχι δὲ ξένον τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου καὶ τῶν πρὸς τοὺς ἐκτὸς σχέσεων αὐτοῦ καὶ ἡ πρὸς τὸν ἐν Παρισίοις

Digitized by Google

Σύλλογον προσφορὰ τοῦ κ. Χρηστάκη Ζωγράφου ἐξ 20,000 φρ. ὅπως ἐκ τῶν τόκων τοῦ ποσοῦ τούτου συσταθῇ παρ' αὐτῷ φιλολογικὸν ἀγωνοθέτημα εἰς ὃ προσετέθησαν ὕστερον καὶ ἕτεραι 5,000 μὲν φράγκων πρὸς τὸν αὐτὸν Σύλλογον, 25 δὲ χιλιάδες φράγκων πρὸς τὴν ἐν Μονάχῳ Ἀκαδημίαν τῶν ἐπιστημῶν, ἃς ὁ διαπρεπὴς ἐκεῖνος ἐν φιλομουσίᾳ ὁμογενὴς πρὸς τὸν αὐτὸν ἀγωνοθεσίας σκοπὸν προσήνεγκεν.

Ὁ ἐν Γαλλίᾳ ὑπουργὸς τότε τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως κ. Duruy, ὅστις ἀπὸ τοῦ 1864 διορισθεὶς ἐπίτιμον μέλος τοῦ Συλλόγου εἶχεν ἤδη τότε πέμψει αὐτῷ κολακευτικωτάτην ἐπιστολὴν ἐκτιμῶν προσηκόντως τὰς εἰς τὸν ἐν Παρισίοις Σύλλογον προσφορὰς ταύτας, ἐπέστειλεν ἐκ δευτέρου κατὰ τὸ 1868 τῷ ἡμετέρῳ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ εὐχαριστῶν ἐπὶ ταύταις καὶ ἀποστέλλων συνάμα αὐτῷ βιβλία μεγάλης ἀξίας, ἅπερ δυστυχῶς κατεστράφησαν κατὰ τὴν μεγάλην ἐν Πέρᾳ πυρκαϊὰν τῆς 24 Μαΐου 1870. Τὴν τελευταίαν ταύτην ἐπιστολὴν μεταφέρομεν ὁλόκληρον ἐνταῦθα ὡς ἓν τῶν ἐπισημοτέρων τεκμηρίων τῆς ἐκτιμήσεως τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Συλλόγου ἔχουσαν ὡς ἑξῆς.

Monsieur le Président,

Desirant donner au Syllogos Hellénique un témoignage de ma sympathie et lui exprimer mes remerciments pour l'intérêt qu'il a pris par des souscriptions à l'association française pour l'encourgement des lettres grecques, j'ai attribué, par un arrêt de ce jour, à la bibliothèque de cette Société un certain nombre d'ouvrages provenant des depôts de mon département, dont je vous adresse ci-jointe la liste etc. etc. etc.

Le Ministre de l'instruction publique
(Signé) Duruy.

Ἐκτὸς δὲ τοῦ ἐπὶ Ναπολέοντος Γ' διασήμου ὑπουργοῦ τῆς Δημοσίας ἐκπαιδεύσεως ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἄλλοι περιφανεῖς ἔν τε τοῖς γράμμασι καὶ τῇ ἐπιστήμῃ καὶ τῇ πολιτικῇ ἄνδρες ἐπέστειλαν κατὰ διαφόρους ἐποχὰς τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ, τινὲς μὲν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν γλώσσῃ χρησάμενοι, τινὲς δὲ τῇ ἀρχαίᾳ ἢ τῇ νεωτέρᾳ ἑλληνικῇ. Οὕτως ὁ περικλεὴς Αὔγουστος Βοίκχιος ἔγραφεν ἐκ Βερολίνου τῇ 4 Ἀπριλίου 1864 τῷ τότε Προεδρείῳ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου αὐταῖς λέξεσιν ὡς ἀκολούθως.

«Σεβάσμιε Κύριε Ἀριστάρχη,

«Ὁ φίλος μου καὶ συνήθης κύριος Καραθεοδωρῆς, ὁ τῆς Ὀθωμανικῆς Πρεσβείας ἐν Βερολίνῳ γραμματεύς, νεωστὶ δεῦρο ἀφικόμενος ἐκ Κων/πόλεως ἐπίδωκέ μοι πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν τὴν ἐπιστολήν σου δι' ἧς μοὶ ἀγγέλλεις ὅτι ὁ ἐν Κων/πόλει Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος εἵλετό με μέλος ἐπίτιμον ταύτης τῆς ἑταιρίας καὶ ὅ μοι ἀπέσταλκας τότε ὑπὲρ τούτου δίπλωμα καὶ δύο τεύχη τὰ πρῶτα τῶν ἐκδιδομένων ὑπὸ τοῦ Συλλόγου συγγραμμάτων. Ἀναγινώσκων δὲ τὰς τοῦ Συλλόγου διατριβὰς σοφωτάτας τε καὶ πολυμαθείας πλήρεις τῆς ἀκριβεστάτης ἠγάσθην μὲν ὑμῶν τὴν περὶ παιδείαν σπουδήν, ἀξίαν τῶν προγόνων τῶν ἐνδοξοτάτων, ἠγάσθην δὲ τῶν λόγων τὴν εὐφυῆ δεινότητα καὶ τὴν παντοδαπῆς ἐπιστήμης ἐμπειρίαν καὶ τὸ ὕψος τε καὶ βάθος τῆς φιλοσόφου διανοίας. Χαίρω μὲν οὖν ὅτι τοιοῦτοι ἄνδρες ἠξίωσάν με δέχεσθαι εἰς τὴν φιλομαθῆ κοινωνίαν, ἣν ἔστησαν ἐπ' ὠφελείᾳ καὶ αὔξῃ τῶν ἐπιστημῶν καὶ πολλὴν ὑμῖν χάριν ἔχω ἀντὶ ταύτης τῆς εὐνοίας τε καὶ εὐεργεσίας, σὲ δὲ λιπαρῶ ἐξηγήσασθαι τοῖς τοῦ Συλλόγου Μέλεσι καὶ μάλιστα τῷ Ἐλλογιμωτάτῳ Προέδρῳ Βασιάδῃ τὴν ἐμὴν εὐχαριστίαν.

«Ἔρρωσο, ἄνερ φίλτατε.

Aug. Boeckh.»

Κατὰ τὸ αὐτὸ δὲ ἔαρ τοῦ ἔτους 1864 ὁ ἡμέτερος Σύλλογος ἔσχε τὴν εὐχαρίστησιν νὰ ἀναγνώσῃ καὶ καταθέσῃ εἰς τὰ ἀρχεῖα αὐτοῦ τὰς ἐπιστολὰς τῶν διακεκριμένων ἀνδρῶν κ. κ. Γλάδστωνος ἐξ Ἀγγλίας, Μυλλέρου καὶ Βρυνέτου δὲ Πρέσλ ἐκ Παρισίων, ὧν ὁ τελευταῖος ἔπεμψεν ἡμῖν σχεδὸν συγχρόνως τρεῖς ἐπιστολάς, τὰς μὲν δύο γαλλιστί, ὧν ἡ πρώτη θερμὴ εὐχαριστήριος ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ αὐτοῦ ὡς ἐπιτίμου μέλους τοῦ Συλλόγου καὶ ἡ δευτέρα διαλαμβάνει ἃς κατέβαλεν ὁ σοφὸς φιλέλλην προσπαθείας πρὸς ἀποστολὴν βιβλίων εἰς τὴν τοῦ Συλλόγου βιβλιοθήκην, τὴν δὲ ἑλληνιστὶ πραγματευομένην περί τινος συζητήσεως ἐν τῷ Συλλόγῳ ἀρχαιολογικῆς καὶ λήγουσαν ὡς ἑξῆς.

«... Δύσκολον εἶναι διὰ ξένον ὅστις δὲν ἐπεσκέφθη ποτὲ τοὺς τόπους νὰ φθάνῃ παρευθὺς εἰς τὴν ἀπαιτουμένην ἀκρίβειαν. Ἴσως θέλω ἐνασχοληθῇ πάλιν πλέον διεξοδικῶς περὶ τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως,

Digitized by Google

όθεν θέλω ὠφεληθῇ ἀπὸ τὰς διορθώσεις καὶ νουθεσίας τὰς ὁποίας θέλω λάβει ἐν καιρῷ ἀπὸ τῶν κατοίκων τῆς Κων/πόλεως. Ἐπειδὴ ἡ ὑμετέρα Ἑταιρία μὲ ἔκαμε τὴν τιμὴν νὰ μὲ ἐκλέξῃ μέλος αὐτῆς, θέλω εὐχαριστηθῇ νὰ ἔχω ἐπιστημονικὴν ἀλληλογραφίαν μὲ τοὺς σοφοὺς συγγραφεῖς τῶν πραγματειῶν περὶ ἀρχαιοτήτων.

Ἐὰν μεταχειρίζωμαι τὴν ἑλληνικὴν διάλεκτον γράφων πρὸς ἕλληνα τόσον εἰδήμονα τῆς γαλλικῆς διαλέκτου, καίπερ αἰσθανόμενος πόσον ἐλλιπὲς ὑπάρχει τὸ ὕφος μου, σᾶς παρακαλῶ, Κύριε, νὰ μὲ συμπαθῆσθε, ἐπειδὴ λαμβάνω τοσοῦτον θάρρος, δοκιμάσας πολλάκις τὴν συγκατάβασιν τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς ξένους, οἵτινες τρέφουσι καὶ ἔχουσι εἰλικρινῆ ἀφοσίωσιν πρὸς τὰ συμφέροντα τοῦ ὑμετέρου γένους.

Ὁ ὑμέτερος πρόθυμος δοῦλος

BRUNET de PRESLE.

Ἐκ τῶν ἐν προγενεστέραις ἐποχαῖς πεμφθεισῶν τῷ Συλλόγῳ ἐπιστολῶν ὑπὸ ἑτέρων πολλῶν ἐπισήμων ἀνδρῶν ἀρκούμεθα νὰ μνημονεύσωμεν τῶν φερουσῶν τὰ ὀνόματα τοῦ ἀειμνήστου Κωνστ. Ἀσωπίου, τοῦ κ. Σκαρλάτου Βυζαντίου, τοῦ ἀοιδίμου γάλλου ἀκαδημαϊκοῦ ἑλληνιστοῦ καὶ φιλέλληνος Χάζ. Ἐν δὲ ταῖς μετὰ τὸ 1864 ἀπευθυνθείσαις ἡμῖν, πλὴν τῆς ἀνωτέρω μεταγραφείσης τοῦ κ. Δουρουῆ, διακρίνονται αἱ τῶν κ. κ. Πατέν, Λιττρέ, Βαρῶνος Ἔϊχθαλ, Ῥοσινιόλ, Ἑρρίκου Βοῦλβερ, Γκυνιώ, Ἐτὲμ πασσᾶ, Ἰγνάτιεφ, Μουτιέ, Βογκέ, Ἔλλιοτ, Α. Ρ. Ῥαγκαβῆ, Γρηγορίου Ὑψηλάντου, Ἰ. Ἀριστάρχου, Πρεσβευτοῦ τῆς Ὑψ. Πύλης ἐν Βερολίνῳ, Στάρκ, καθηγητοῦ ἐν Εἰδελβέργῃ, κόμητος Ἀλκαντάρ, τελετάρχου τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας, Β. Βάγνερ, καθηγητοῦ τοῦ ἐν Ἀμβούργῳ Ἰωαννείου Γυμνασίου, Φριδερίκου Βίζελερ ἐν Γοτίγγῃ καὶ Καρόλου Τουρῶ ἐκ Παρισίων, καὶ αἱ τρεῖς αὗται ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ συντεταγμέναι, Τάκερμαν, Πρεσβευτοῦ τῶν Ἡνωμένων πολιτειῶν, Βαρτελεμῆ Σαὶντ Ἰλαίρ, Πιερρών, Λέοντος Ἑουζέυ, Ἑρρίκου Βέϊλ, Ἰωάννου Βλακῆ, Χρίστ καὶ Βούρσιαν, Βερνάρδου Σμιδιτίου, Μαυρικίου Σμιδιτίου, Κιρσοβίου (αἱ τῶν τελευταίων ἐξ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ), Egger, Beulé, Ν. Μαυροκορδάτου καὶ ἄλλων.

Ἐν τῇ οὐδαμῶς λεπτομερεῖ ταύτῃ ἀπαριθμήσει τῶν τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ κοινωνησάντων ἐπιφανῶν καὶ ὁπωσδήποτε διασήμων ἀνδρῶν ἐμνημονεύθησαν οἱ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ αὐτῶν ὡς ἐπιτίμων μελῶν ἐπιστείλαντες ἡμῖν, οὐχὶ δὲ καὶ οἱ χρηματικὰς ἢ βιβλίων προσφορὰς ἢ ἀγωνοθετημάτων ἱδρύσεις ἐγγράφως τῷ ἡμετέρῳ Σωματείῳ ἀναγγείλαντες ἢ ἐπιστείλαντες ἡμῖν δι' ἄλλους ἀδελφικῶν σχέσεων λόγους, οἷοι οἱ ὑπαγορεύσαντες τὰς πρὸς τὸν Σύλλογον ἐπιστολὰς τῶν πρυτάνεων τοῦ Ἑλληνικοῦ Πανεπιστημίου, τοῦ Προέδρου τοῦ Συλλόγου πρὸς διάδοσιν τῶν γραμμάτων, οὐδὲ οἱ δι' ἐπιστημονικῶν πραγματειῶν καὶ θεμάτων μετ' αὐτοῦ εἰς στενὰς ὑπολήψεως καὶ ἐγκαρδίου ἀγάπης σχέσεις περιελθόντες. Ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς τῆς δευτέρας καὶ τρίτης κατηγορίας διαλάμπει τὸ αὐτὸ πνεῦμα τῆς ἐνθαρρύνσεως τῶν ἡμετέρων ἐνεργειῶν οἷον καὶ ἐν ταῖς τῆς πρώτης κατηγορίας, ὧν αἱ πλείους ὑπὸ ξένων πεμφθεῖσαι συγκινητικωτάτην ἀποπνέουσι συμπάθειαν πρὸς τὸ ἡμέτερον ἔθνος, καὶ τὰς ὁποίας λυπούμεθα μὴ δυνάμενοι ἁπάσας νὰ ἀντιγράψωμεν ἐνταῦθα.

Ἐπανερχόμενοι τώρα εἰς τὴν ἀφήγησιν τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐν ᾗ εὑρισκόμεθα δευτέρας τοῦ Συλλόγου περιόδου ὀφείλομεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι τὸ τέρμα αὐτῆς διακρίνει μία κυρίως τολμηρὰ μὲν ἀλλὰ γονιμωτάτη ἰδέα, ἡ ἰδέα τῆς τοιαύτης μεταρρυθμίσεως τοῦ Κανονισμοῦ, οἵα ἤθελε καταστήσει τὸν Σύλλογον πραγματικὸν κέντρον ἑλληνικῆς ἐκπαιδευτικῆς ἐν τῇ Ὀθωμανικῇ Αὐτοκρατορίᾳ ἐνεργείας καὶ ἤθελεν ἐπαυξήσει τὸν κύκλον τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ, τέως φιλολογικὸν μόνον καὶ ἐπιστημονικὸν φέροντος χαρακτῆρα.

Καὶ τωόντι ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ ἔτους 1869 ἐγένετο πρότασις περὶ τούτου καὶ ἐπιτροπὴ πρὸς τὸν εἰρημένον σκοπὸν ἐξελέγη καὶ συζητήσεις πολλοῦ λόγου ἄξιαι ἐγένοντο ἐπ' αὐτοῦ, οὕτως ὥστε ὁ τὸν Μάϊον τοῦ 1871 τὰ ὑπὸ τοῦ Συλλόγου πεπραγμένα ἐν τῇ ἐπετείῳ αὐτοῦ τελετῇ ἐκτιθεὶς Πρόεδρος ἦτο ἤδη εἰς τὴν εὐάρεστον θέσιν νὰ ἀναγγείλῃ τὴν ἐπιψήφισιν τοῦ νέου Κανονισμοῦ, δι' οὗ τὸ ἡμέτερον Σωματεῖον ἀνεκήρυττε τὴν ἐπαγγελίαν αὐτοῦ ὅπως συνδεθῇ μὲν μεθ' ἁπάντων τῶν ἐν τῇ Ὀθωμανικῇ Αὐτοκρατορίᾳ Ἑλληνικῶν Σχολείων, Συλλόγων, Ἀδελφοτήτων καὶ ἄλλων Ἐκπαιδευτικῶν Σωματείων, μεριμνᾷ δὲ περὶ αὐτῶν οὐ μόνον ἠθικῶς ἀλλὰ καὶ δι' ὑλικῆς κατὰ τὸ δυνατὸν συνδρομῆς. Σπουδαῖα καὶ σχεδὸν ἀνυπέρβλητα τὰ πρὸς ἐπι-

Digitized by Google

τυχίαν τοῦ μεγάλου αὐτοῦ σκοποῦ ἐπιπροσθήσοντα προσκόμματα ἐλογίσθησαν ὑπὸ τῶν μελῶν ἐκείνων ἅτινα ἀντετάσσοντο τῇ τοιαύτῃ ἐπεκτάσει τῶν ἐργασιῶν τοῦ Συλλόγου, προβάλλοντα ἰδίως τὴν τῶν πόρων αὐτοῦ σμικρότητα καὶ ἀποδειλιῶντα πρὸς ἐπιχείρησιν ἥτις καθίστα τὸ ἡμέτερον Σωματεῖον γενικὸν κέντρον τῆς παρ' ἡμῖν ἑλληνικῆς ἐκπαιδεύσεως. Ἀλλὰ μόλις εἶχον ἤδη ψηφισθῆ ἐκ τῶν 86 αὐτοῦ ἄρθρων τὰ 53, ἐν οἷς καὶ τὸ ἐδάφιον ζ' τοῦ πρώτου ἄρθρου τὸ ὁρίζον μεταξὺ τῶν μέσων τῆς τῶν γραμμάτων καλλιεργείας «τὴν ὑποστήριξιν τῶν ἀπόρων σχολείων» καὶ ἰδοὺ ὁμογενὴς φιλόμουσος ἐν τοῖς μάλιστα ἐπιστέλλει τῷ Συλλόγῳ τῇ 4 Μαΐου 1871 προσφέρων 200 μὲν Ὀθωμανικὰς λίρας διὰ τὰ ἄπορα σχολεῖα, 500 δὲ φράγκα πρὸς ἀγορὰν περιοδικῶν διὰ τὸ Ἀναγνωστήριον.

Τὴν περὶ τῆς πρώτης ταύτης προσφορᾶς ἐπιστολὴν νομίζομεν τοσούτῳ μᾶλλον προσῆκον νὰ μεταγράψωμεν ἐνταῦθα, ὅσῳ ὑπῆρξεν αὕτη ἡ πρώτη καὶ συντελεστικωτάτη ἐνθάρρυνσις πρὸς τὴν νέαν εὐρεῖαν τοῦ Συλλόγου ἐνέργειαν, τὴν ἐκπαιδευτικήν.

«*Ἀξιότιμε Κ. Πρόεδρε.*

»Ἐπιθυμῶν νὰ συντελέσω εἰς τὴν διάδοσιν τῆς παιδείας κατὰ τὴν Ἀνατολήν, ἥτις ἄλλοτε τοσοῦτο προεξῆρχεν εἰς τὰ γράμματα, ἀγγέλλω διὰ τῆς παρούσης μου εἰς τὸν Φιλολ. Σύλλογον, οὗ ἀξίως προεδρεύετε, ὅτι προσφέρω κατ' ἔτος διακοσίας Ὀθωμανικὰς λίρας, ἵνα δίδωνται εἰς τὰ χρήζοντα ὑποστηρίξεως σχολεῖα ἢ πρὸς σύστασιν νέων, ὅπου ἀνάγκη ὑπάρχει.[1] Τὰ περαιτέρω θέλει κανονίσει ὁ Σύλλογος ὅπως κρίνει ὠφελιμώτερον.

»Πρὸς δὲ τούτοις πέμπω ἕτερα πεντακόσια φράγκα πρὸς ἀγορὰν Περιοδικῶν διὰ τὸ Ἀναγνωστήριον τοῦ Συλλόγου.

Ἐν Γαλατᾷ τῇ 4 Μαΐου 1871.

Διατελῶ προθυμότατος
Χρ. Ζωγραφος.»

Εὐθὺς μετὰ τὴν προσφορὰν ταύτην ἤτοι τῇ 14 Μαΐου 1871 ὁ νέος Πρόεδρος ἀναγγέλλει ὅτι ἕτερος διαπρεπέστατος ἐπὶ φιλομούσοις αἰσθήμασιν ὁμογενής, ὁ κ. Γεώργιος Ζαρίφης, προσφέρει ἐπίσης τῷ Συλλόγῳ 200 Ὀθωμανικὰς λίρας κατ' ἔτος, ὡς ὁ κ. Χρης. Ζωγράφος, πρὸς τὸν εἰρημένον σκοπόν. Τὸν δὲ Μάϊον τοῦ 1872 κατὰ τὴν ἐπέτειον ἑορτὴν τοῦ Συλλόγου, ὁ αὐτὸς Πρόεδρος ἀναγγέλλει ὅτι ἡ εὐγενὴς προσφορὰ τοῦ κ. Μενελάου Νεγροπόντη ἐξ 100 λιρῶν ἣν εἶχεν ὁρίσει, ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐρρέθη, πρὸς βράβευσιν τεσσάρων Παρθεναγωγείων θέλει ἐξακολουθήσει ἐνιαυσίως χορηγουμένη πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἀπόρων σχολείων ἀνακοινῶν συνάμα τοῖς ὑπὸ εὐγνωμοσύνης πλήρη τὴν καρδίαν αὐτῶν αἰσθανομένοις παρεστῶσιν ὅτι ἕτερος τῶν γραμμάτων προστάτης, ὁ κ. Ἀνδρέας Βαλλιάνος, προσφέρει ἐτησίως 100 ἐπίσης Ὀθωμανικὰς λίρας πρὸς τὴν αὐτὴν φιλογενῆ πρόθεσιν.

Τὸ παράδειγμα τῶν γενναίων τούτων ἐνεργειῶν τοσοῦτον ταχέως καὶ προθύμως ἐμιμήθησαν καὶ ἄλλοι φιλόμουσοι ὥστε τὸ μὲν 1872 ὁ τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς πρόεδρος κατὰ τὴν ἐπέτειον τελετὴν τοῦ Συλλόγου ἀνήγγειλεν ἐν τῇ ἐκθέσει αὐτοῦ ὅτι εἰς τὰ ἄπορα τῶν ἐπαρχιῶν σχολεῖα διενέμοντο 829 λίραι Ὀθωμανικαί, ἀποτελούμεναι ἐκ τῶν ἀνωτέρω μνημονευθεισῶν καὶ ἐκ τῶν 229, ἃς ἐδωρήσατο ἡ Αὐστροτουρκικὴ Τράπεζα. Τῷ δὲ 1873 ἕτερος πρόεδρος τῆς αὐτῆς Ἐπιτροπῆς ἐδημοσίευσε κατάλογον ἀπονεμητέων εἰς τὰ ἄπορα σχολεῖα χορηγημάτων ἀναβαινόντων εἰς 1190 Ὀθωμανικὰς λίρας καὶ ἀποτελουμένων ἐκ τῶν 420 ἃς ἐδωρήσατο ἡ ξυνωρὶς τῶν τῆς ἑλληνικῆς Μούσης εὐεργετῶν κ.κ. Χρηστάκης Ζωγράφος καὶ Γ. Ζαρίφης, ἕκαστος αὐτῶν ἀνὰ 200, καὶ 20 πρὸς τούτοις ὁ δεύτερος χορηγῶν αὐτὰς τακτικῶς ἀπὸ τοῦ 1873 διὰ τὰ τῆς Νευροκόπης Σχολεῖα, ἐκ τῶν 100 Ὀθωμ. λιρῶν τοῦ κ. Μ. Νεγροπόντη, ἐκ τῶν 150 Ὀθωμ. λιρῶν ἃς ἐκ τῶν πόρων αὐτοῦ προσέθηκεν ὁ Σύλλογος, ἐκ τῶν 400 Ὀθωμ. λιρῶν, ἃς ἐχορήγησεν ἡ Τράπεζα Κων/πόλεως, ἐξ 100 Ὀθωμ. λιρῶν ἃς ἡ εὐγενεστάτη κυρία Δομνίκα Χρ. Ζωγράφου παρέσχε διὰ τὰ ἐν Πρεσρένῃ Σχολεῖα καὶ ἐξ εἴκοσιν ἃς ὁ κ. Καραπάνος ἔδωκε διὰ τὰ Σχολεῖα τῆς Σιλιστρίας. Τὸ ποσὸν τοῦτο ἀνέβη τῷ 1874 εἰς λίρας Ὀθωμανικὰς 1235, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς ἐκθέσεως τοῦ τότε προέδρου τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ ἐκ τῆς λογοδοσίας τοῦ Προέδρου τοῦ Συλλόγου, διότι εἰς τὰς τακτικὰς ἐνιαυσίας συνδρομὰς τῶν κ. κ. Χρηστάκη Ζωγράφου, Ζαρίφη, Νεγροπόντη καὶ Βαλλιάνου προσετέθησαν ἡ τοῦ κ. Ἀμβροσίου Μαυροκορδάτου ἐκ 5 λιρῶν, ἡ τοῦ κυρίου Α. Ἡφαιστείδου ἐκ 200, ἡ τοῦ κ. Ζήνωνος Κλεάνθους ἐκ 200,

Digitized by Google

ἡ τοῦ κ. Σπιθάκη ἐξ 100, ἡ τοῦ κ. Κ. Ἠλιάσκου ἐκ 50, ἡ τοῦ κ. Θεοδ. Μαυροκορδάτου ἐκ 50, ἡ τῶν ἀδελφῶν κυρίων Ἀντωνιαδῶν ἐκ 10. Τῷ 1875 τὸ ὑπὲρ τῶν ἀπόρων σχολείων ποσὸν ἀνήρχετο εἰς 1000 Ὀθωμ. λίρας ἀποτελουμένας ἐκ τῶν ἐνιαυσίων συνδρομῶν τῶν κ. κ. Χρηστάκη Ζωγράφου, Ζαρίφη, Νεγροπόντη, Βαλλιάνου, Ἀντωνιαδῶν καὶ Ἀμβροσίου Μαυροκορδάτου (ἤτοι 200+220+100+100+10+5) ἐκ τοῦ ταμείου τοῦ Συλλόγου 210, ἐκ τῶν ὠφελημάτων μουσικῆς τινος συναυλίας 40 λιρῶν, ἐκ τῆς προσφορᾶς τῶν ἐν Λονδίνῳ κ. Μίχου καὶ Ζαρίφη 44 Ὀθωμανικῶν λιρῶν, ἐκ τῆς τοῦ κ. Μιχαὴλ Σπάρταλη 44 λιρῶν, ἐκ τῆς τοῦ κ. Α. Ζίφου 16 καὶ ἐκ τῆς τῶν ἀδελφῶν Μελᾶ ἐν Λονδίνῳ 5 λιρῶν. Ἡ οἰκονομικὴ ἐν Τουρκίᾳ κρίσις ἐπηρεάσασα, ὡς εἰκός, καὶ τὸ ἡμέτερον Σωματεῖον ἠλάττωσε τὸ διὰ τὰ ἄπορα σχολεῖα ποσὸν εἰς 525 Ὀθωμανικὰς λίρας τῷ 1876—1877 ὡς καὶ κατὰ τὸ 1877—1878.

Οὕτως ἀπὸ τῆς ἀναθεωρήσεως τοῦ νέου Κανονισμοῦ καὶ ἀπὸ τῆς ἐφαρμογῆς αὐτοῦ ψηφισθέντος καθ' ὅλα αὐτοῦ τὰ ἄρθρα καὶ ἐκδοθέντος τῇ 2 Ἰουνίου 1871 ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος κατέστη οὐχὶ πλέον Ἑλληνικὸς ἀλλὰ Πανελλήνιος περιβαλὼν διὰ τῶν πνευματικῶν αὐτοῦ ἐνεργειῶν ἁπάσας τὰς ἐπαρχίας τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας ἔνθα κατοικοῦσιν Ἕλληνες ἢ ὀρθόδοξοι ὀρεγόμενοι τῆς ἑλληνικῆς παιδείας καὶ ἐπιθυμοῦντες νὰ ἔλθωσιν εἰς συνάφειαν μετ' αὐτοῦ διὰ τὰς ἐκπαιδευτικὰς αὐτῶν ἀνάγκας· καὶ ὁ τῶν τὴν ἀναθεώρησιν τοῦ Κανονισμοῦ προτεινάντων καὶ ὑποστηριξάντων αὐτὴν πόθος ὅπως ὁ Σύλλογος κατασταθῇ οἱονεὶ ὑπουργεῖον τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν ἐν Τουρκίᾳ ἑλλήνων τε καὶ ἑλληνιζόντων, δυνατὸν εἰπεῖν, κατὰ μέγιστον μέρος ἐπραγματοποιήθη. Εὐθὺς ἅμα πέμψας εἰς τοὺς ἐν ἐπαρχίαις Μητροπολίτας, εἰς τοὺς ἐφόρους τῶν Σχολείων, εἰς τοὺς Συλλόγους καὶ τὰς Λέσχας ἐγκύκλιον ἑρμηνευτικὴν τοῦ νέου αὐτοῦ Κανονισμοῦ εἶδε πληθὺν ἐγγράφων καὶ πληροφοριῶν περὶ τῆς ἐν ἁπάσῃ τῇ Ὀθωμανικῇ Αὐτοκρατορίᾳ καταστάσεως τῆς ἑλληνικῆς παιδείας· ἔκτοτε δὲ ἐνιαυσίως τὸ ἡμέτερον Σωματεῖον λαμβάνει περὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου ἀριθμὸν ἐγγράφων ὅστις ὑπερέβη μέν ποτε τὰ διακόσια καὶ πεντήκοντα, οὐδέποτε δὲ σχεδὸν ἦτο ἐλάσσων τῶν ἑκατόν, καὶ ὅςις προςιθέμενος εἰς τὰ ἕτερα ἔγγραφα ἅπερ λαμβάνει ὁ Σύλλογος παρ' ἄλλων ἐπιστημονικῶν Σωματείων ἢ ἀνδρῶν ἐν τοῖς γράμμασι καὶ ταῖς ἐπιστήμαις διαπρεπόντων ἀναβιβάζει τὸ σύνολον τῶν εἰς τὸν Σύλλογον πεμπομένων ἐγγράφων εἰς 500-600 κατ' ἔτος.

Αἱ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τακτικαὶ συναθροίσεις ὡρισμένων τινῶν τάξεων πολιτῶν καὶ ἡ ἀδελφικὴ σύμπραξις τῶν ἡμετέρων ὁμοεθνῶν εἰς ἁπάσας ἀνηκόντων τὰς τάξεις ὑπὸ τὸν τίτλον τῶν Συλλόγων, Ἀδελφοτήτων, Λεσχῶν ἢ Ἀναγνωστηρίων πρὸς τὸν εὐγενῆ σκοπὸν τῆς ὑποστηρίξεως τῶν σχολείων ἢ πρὸς ἀνταλλαγὴν φιλολογικῶν, ἀρχαιολογικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν τινων γνώσεων ἀπὸ πολλοῦ ἤδη εἶχον κατασταθῇ ἀξιέπαινον ἔθιμον διαδεχθὲν ἐν εὐρυτέραις διαστάσεσι τὸν οἱονεὶ ἐθνικὸν ἐκεῖνον θεσμὸν δι' ὃν ἀπὸ τῆς ἁλώσεως καὶ ἐντεῦθεν κοινότητές τινες διὰ τῆς γενναίας εἰσφορᾶς τῶν μελῶν αὐτῶν κατέλαβον ἔνδοξον σελίδα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς παρ' ἡμῖν ἀναγεννήσεως τῶν γραμμάτων. Ἰδίᾳ δὲ μνημονευτέοι ἐνταῦθα ὁ ἐν Ἀθήναις Σύλλογος πρὸς διάδοσιν τῶν γραμμάτων καὶ ὁ ἐν Σέρραις Φιλεκπαιδευτικὸς Μακεδονικὸς Σύλλογος, οἵτινες ἕκαστος ἀναλόγως τῶν μέσων καὶ τοῦ κύκλου τῆς δικαιοδοσίας αὐτοῦ εἶχον ἀρχίσει ἤδη νὰ ἐπιμελῶνται καὶ κήδωνται τῶν ἐκπαιδευτικῶν ἀναγκῶν πολλῶν ἐν Ἀνατολῇ ἑλληνικῶν ἐπαρχιῶν. Ἀλλ' ἀφ' ὅτου ὁ ἡμέτερος Σύλλογος προσέθηκεν εἰς τὰς λοιπὰς αὐτοῦ ἐργασίας καὶ τὴν ἐκπαιδευτικὴν ἐνέργειαν, ἡ τῶν Φιλεκπαιδευτικῶν Συλλόγων πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἑλληνικῆς ἀγωγῆς σύμπραξις οὕτως ἐπολλαπλασιάσθη ὥστε τῷ 1874 ἤδη ἠριθμοῦντο 75 τοιαῦτα Σωματεῖα ἐν τῇ Ὀθωμανικῇ Αὐτοκρατορίᾳ, ἐξ ὧν δύο ἐν ταῖς παριστρίοις Ἡγεμονίαις. Ἔμμεσος ἢ ἄμεσος ἀπόρροια τῶν ἐκπαιδευτικῶν ἐνεργειῶν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ὑπῆρξαν ἐπίσης οἱ διάφοροι ἐν Κων/πόλει συνεταιρισμοὶ οἱ σκοπὸν προτιθέμενοι τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γυναικείας ἑλληνικῆς παιδεύσεως ἐν Τουρκίᾳ, καρποὶ δὲ καὶ γόνοι προκύψαντες ἀπ' εὐθείας ἐκ τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ χαρακτῆρος τοῦ Σωματείου ἡμῶν εἰσὶ καὶ οἱ Ἐκπαιδευτικοὶ Σύλλογοι Ἠπειρωτικός, Θρᾳκικός, Θεσσαλικός, Ἱερατικὸς καὶ ἡ Μακεδονικὴ Ἀδελφότης, ὧν ὁ μὲν Ἠπειρωτικὸς ταχθεὶς ὑπὸ τὴν περιφανῆ προστασίαν τοῦ κ. Χρ. Ζωγράφου, ἐπιτίμου αὐτοῦ Προέδρου, ἐδαπάνησε χιλίας λίρας τῷ 1874 ὑπὲρ τῶν ἐν Ἠπείρῳ σχολείων, ἐκτὸς 1350 ἄλλων, ἃς μόνος ὁ ἔξοχος οὗτος ἐν τοῖς φιλο-

Digitized by Google

μούσοις ἀνὴρ δαπανᾷ ἀπὸ τοῦ 1871 πρὸς συντήρησιν τῶν ἐν Κεστορατίῳ τῆς Ἠπείρου ἱδρυθέντων δύο Ζωγραφείων διδασκαλείων, ἑνὸς τῶν ἀρρένων καὶ ἑτέρου τῶν θηλέων· ὁ δὲ Θρᾳκικὸς ἀναγνωρίζων ὡς προστάτην καὶ ἐπίτιμον αὐτοῦ Πρόεδρον τὸν κ. Γ. Ζαρίφην ἐδαπάνησε τὸ αὐτὸ ἔτος ὑπὲρ τῶν ἐν Θρᾴκῃ ἀπόρων σχολείων 600 λίρ. ἐκτὸς τῶν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ φιλογενεστάτου ἀνδρὸς ἀπὸ τοῦ 1874 χορηγουμένων χιλίων Ὀθωμ. λιρῶν πρὸς συντήρησιν τῶν ἔκτοτε ἐν Φιλιππουπόλει συστηθέντων δύο Ζαριφείων διδασκαλείων, ἑνὸς τῶν ἀρρένων καὶ ἑτέρου τῶν θηλέων.

Τὰ πρὸς συντήρησιν ἀπόρων ἢ ἵδρυσιν νέων σχολείων κατὰ τὰ ἐπιόντα ἔτη δαπανηθέντα ὑπὸ τῶν δύο τούτων Συλλόγων ἕνεκα τῶν περιστάσεων ἠλαττώθησαν ὁπωσοῦν μὴ ἀπομεινάντων αὐτοῖς ὡς σταθερῶν κεφαλαίων ἢ τῶν ποσῶν ἅπερ ἡ φιλόμουσος ξυνωρὶς τῶν τῆς ἐθνικῆς παιδείας εὐεργετῶν δαπανᾷ κατ' ἔτος διὰ τὰ ἐν Κεστορατίῳ καὶ Φιλιππουπόλει διδασκαλεῖα. Ἀλλὰ τὰ κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς συστάσεως τῶν δύο Συλλόγων, Ἠπειρωτικοῦ καὶ Θρᾳκικοῦ, πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἀπόρων ἢ ἵδρυσιν νέων σχολείων, ἤτοι τῷ 1873, διανεμηθέντα, καίτοι μὴ φθάσαντα εἰς τὸ κατὰ τὸ 1874 ἀνωτέρω μνημονευθὲν ποσόν, ἦσαν ἤδη ἄξια λόγου, διότι ὁ μὲν Ἠπειρωτικὸς διένειμε τότε 600 λίρας, ὁ δὲ Θρᾳκικὸς 455. Ἀναγκαῖον δὲ νομίζομεν νὰ σημειώσωμεν ἐνταῦθα ὅτι ἂν σπουδαίως τὰς περὶ τῶν δύο ἐπαρχιῶν Ἠπείρου καὶ Θρᾴκης μερίμνας τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου διηυκόλυνεν ἡ σύστασις τῶν δύο φερωνύμων αὐτῶν Συλλόγων, οὐδαμῶς ὅμως ἐπαύσατο οὗτος κηδόμενος τῶν ἐπαρχιῶν ἐκείνων, ὡς δὲν ἔπαυσε φροντίζων καὶ περὶ τῆς Μακεδονίας, καίπερ προηγουμένως καθιδρυμένου ἤδη τοῦ ἐν Σέρραις Μακεδονικοῦ, διανέμων ἑκάστοτε κατὰ τὸ ἐνὸν χρηματικὰ βοηθήματα καὶ εἰς τὰ τῶν τριῶν τούτων τμημάτων σχολεῖα, ἰδίᾳ δὲ εἰς τὰ τῆς Θρᾴκης καὶ τῆς Μακεδονίας.

Οἱ φερώνυμοι οὗτοι τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Θρᾴκης Σύλλογοι τῷ 1872 ἱδρυθέντες τῇ πρωτοβουλίᾳ τῶν τὰ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου διεπόντων ὡς καὶ τὰ ἄλλα ἐν ταῖς ἐπαρχίαις φιλεκπαιδευτικὰ Σωματεῖα κατέστησαν αἱ δεξιαί, οὕτως εἰπεῖν, χεῖρες αὐτοῦ· ἀλλὰ βεβαίως δὲν ἤθελον αὗται κινεῖσθαι οὐδ' ἐπεκτείνεσθαι ἐπὶ τοσαύτας μακρὰν ἡμῶν πνευματικὰς ἑστίας, ἂν δὲν ἐνίσχυε τὰ νεῦρα αὐτῶν ἡ γενναιοδωρία καὶ εἰς ἄλλα ἐκπαιδευτικὰ Σωματεῖα οὐ σμικρὰ δαπανώντων πρώτιστα μὲν τῶν δύο εἰρημένων ὁμογενῶν, εἶτα δὲ καὶ ἄλλων φιλομούσων ὁμοεθνῶν, ἐξ ὧν ἀρκούμεθα νὰ μνημονεύσωμεν ἐνταῦθα μόνον τῶν ἐν τῷ προεδρικῷ λόγῳ τοῦ 1874 ἀναφερομένων, ἤτοι τῶν κ.κ. Ἀνανίου Βατοπεδινοῦ προσενεγκόντος 100 Ὀθωμανικὰς λίρας, Ζήνωνος Κλεάνθους ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω που μνησθεισῶν ἑτέρας 100, Κυρίας Ἑλένης Ἀρχιγένους ἐτησίως 10, Κυρίας Ἑλένης Πέρβελη φράγ. 100, διὰ τὰς ἀνάγκας ἐν γένει καὶ τὰς ἐργασίας τοῦ Συλλόγου, παραλείποντες τὰ ὀνόματα τῶν φιλομούσων οὓς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐλάβομεν ἀφορμὴν νὰ καταγράψωμεν ἢ ἐν τοῖς ὄπισθεν καταγράψομεν, ὡς καὶ τὰ πολλὰ ἐκεῖνα ὀνόματα τῶν δωρητῶν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, ἅπερ ἀκριβῶς ἀπαριθμούμενα μακρὸν ἀποτελέσουσι κατάλογον καὶ λίαν ἐνθαρρυντικὸν διὰ τὴν πνευματικὴν ἡμῶν ἀναβίωσιν.

Τὴν ἀπὸ τῆς ἀναθεωρήσεως τοῦ Κανονισμοῦ εὐρύτητα τῶν ἐνεργειῶν καὶ τὴν ἐπέκτασιν καὶ τακτοποίησιν τῶν ἐργασιῶν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου μαρτυρεῖ προδήλως τὸ Α' τοῦ Κανονισμοῦ τούτου ἄρθρον ἔχον ὡς ἑξῆς.

ΑΡΘΡ. 1. Σκοπὸς τοῦ ἐν Κ/πόλει Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου ἐστὶν ἡ τῶν γραμμάτων ἐν γένει καλλιέργεια καὶ διάδοσις κατὰ τὴν Ἀνατολήν·

α') Διὰ τῆς ἐγγράφου ἢ προφορικῆς ἐν αὐτῷ διακοινώσεως φιλολογικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν μελετημάτων·

β') Διὰ δημοσίων διαλέξεων·

γ') Δι' ἐκδόσεως ὁμωνύμου περιοδικοῦ συγγράμματος·

δ') Διὰ φιλολογικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν σχέσεων μετὰ Συλλόγων καὶ ἄλλων ἐπιστημονικῶν [καὶ φιλολογικῶν καθιδρυμάτων τῆς τε Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τῆς ἀλλοδαπῆς·

ε') Διὰ συστάσεως δημοσίας Βιβλιοθήκης, Ἀναγνωστηρίου καὶ συλλογῶν·

ϛ') Διὰ συστάσεως διαγωνισμῶν πρὸς διάδοσιν τῆς Παιδείας, ἢ πρὸς λύσιν φιλολογικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν ζητημάτων·

ζ') Δι' ὑποστηρίξεως ἀπόρων σχολείων ἢ καθιδρύσεως νέων·

η') Διὰ παντὸς ἄλλου μέσου πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ Συλλόγου συντείνοντος.

Πρὸς τακτικωτέραν δὲ διευθέτησιν τῶν ποικίλων αὐτῶν ὑπὸ τοῦ νέου Κανονισμοῦ

Digitized by Google

οριζομένων ἐργασιῶν, ὁ Σύλλογος παρεδέχθη καὶ ἐφήρμοσε τὸ σύστημα τῆς ἀνὰ πᾶν ἔτος ἐκλογῆς εἰδικῶν διαρκῶν ἐπιτροπῶν, ἤτοι τῆς Ἐκπαιδευτικῆς, προεδρευομένης αὐτοδικαίως ὑπὸ τοῦ ἑνὸς τῶν ἀντιπροέδρων τοῦ Συλλόγου, τῆς Οἰκονομικῆς, προεδρευομένης ἐπίσης αὐτοδικαίως ὑπὸ τοῦ ἑτέρου τῶν ἀντιπροέδρων, τῆς Φιλολογικῆς, τῆς Ἐπιστημονικῆς, τῆς Ἀρχαιολογικῆς, τῆς Συντακτικῆς, τῶν τελευταίων τεσσάρων διεπομένων ὑπὸ ἰδίου ἑκάστης διοργανισμοῦ συνταχθέντος ἀπὸ τοῦ 1871 κατὰ τὴν πρώτην αὐτῶν σύστασιν καὶ ἐκλεγουσῶν ἑκάστης ἕνα Πρόεδρον, ἕνα γραμματέα καὶ ἕνα εἰσηγητὴν ἐκ τῶν μελῶν ἑαυτῆς κατ' ἔτος, καὶ τῆς Μουσικῆς. Τὸ σύστημα τοῦτο διέπον ἀπὸ τοῦ 1871 τὰς ἐσωτερικὰς τοῦ Συλλόγου ἐργασίας ἀπέβη ὅσον ἔνεστι τελεσφόρον, διότι μὴ δυναμένων ἁπάντων τῶν ὑπὸ συζήτησιν ἀντικειμένων νὰ διευκρινηθῶσιν ἢ ἐπιψηφισθῶσιν ἐν ταῖς τακτικαῖς συνεδριάσεσι τοῦ Συλλόγου, τὸ Σωματεῖον ἡμῶν διαφωτίζεται ἐν αὐταῖς ἐκ τῆς ἠρεμωτέρας καὶ εὐρυτέρας μελέτης τῶν ποικίλων θεμάτων ἐρευνωμένων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὑπὸ εἰδικῶν ἀνδρῶν, οἵτινες μετὰ τοιαύτην ἀκριβῆ καὶ περιεσκεμμένην ἔρευναν ὑποβάλλουσι τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς εἰς τὴν ὁλομέλειαν τοῦ Συλλόγου. Καὶ ἡ μὲν Οἰκονομικὴ Ἐπιτροπὴ σκοπὸν ἔχει ἐν γένει τὴν διευθέτησιν τῶν οἰκονομικῶν τοῦ Συλλόγου, μεριμνᾷ περὶ τῶν κεφαλαίων τοῦ προϋπολογισμοῦ αὐτοῦ, βοηθεῖ τὸν ταμίαν ἰδίως κατὰ τὸ ὡρισμένον τοῦτο τοῦ προϋπολογισμοῦ ἀντικείμενον καὶ φροντίζει περὶ τῶν ἁρμοδίων πρὸς αὔξησιν τῶν πόρων τοῦ Συλλόγου μέσων.

Τῇ Φιλολογικῇ Ἐπιτροπῇ ἀνατέθειται κατὰ τὸν Κανονισμὸν καὶ τὸν ἴδιον ἑαυτῆς ὀργανισμὸν τὸ καθῆκον τοῦ νὰ μεριμνᾷ περὶ τῆς ἐκδόσεως τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ἀνακοινοῖ τῷ Συλλόγῳ τὰς νεωτέρας προόδους τῆς φιλολογικῆς ἐπιστήμης, ἀσχολῆται περὶ τὴν ἔρευναν τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις χειρογράφων, κρίνῃ τὰ ἀνατιθέμενα αὐτῷ διαγωνίσματα καὶ ἐπιμελῆται τῆς συλλογῆς τῶν ζώντων μνημείων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ τοῦ ἡμετέρου ἔθνους. Ὁ κ. Χρηστάκης Ζωγράφος εἶναι ὁ ἀποκλειστικός, οὕτως εἰπεῖν, εὐεργέτης τοῦ φιλολογικοῦ κλάδου τοῦ ἡμετέρου Σωματείου χορηγῶν μὲν ἀπὸ τοῦ Μαΐου τοῦ 1873, τοῦ περὶ τούτου διαγωνίσματος ἀγγελθέντος τῇ 20 Αὐγούστου 1872, πρὸς βράβευσιν δέκα συλλογέων τῶν ζώντων μνημείων, ἀνὰ δέκα λίρας ἑκάστῳ, ἤτοι 100 λίρας ἐτησίως, ἀπὸ δὲ τῆς 1 Ἰανουαρίου 1874, ἐτησίως ἐπίσης, 450 Ὀθωμανικὰς λίρας πρὸς ἔκδοσιν τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων κατατιθεμένας ἐπὶ τόκῳ παρὰ τῇ Τραπέζῃ τῇ Γενικῇ Ἑταιρίᾳ καλουμένῃ. Αἱ περὶ τῶν ζώντων μνημείων ἐκθέσεις τῆς Φιλολογικῆς Ἐπιτροπῆς ἐν τῷ Περιοδικῷ τοῦ Συλλόγου τακτικῶς δημοσιευόμεναι ὡς καὶ αἱ τῶν λοιπῶν Ἐπιτροπῶν ἀναγινώσκονται πάντοτε ἐν τῇ ἐπετείῳ ἑορτῇ τοῦ Συλλόγου, τῇ τελουμένῃ τὴν πρώτην κυριακὴν τοῦ Μαΐου, μετὰ τὴν λογοδοσίαν τοῦ Προέδρου καὶ τὴν τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς ἔκθεσιν.

Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐπιτροπὴ ἔργον ἔχει τὴν συλλογὴν καὶ διευκρίνησιν ἐπιγραφῶν, τὴν μέριμναν περὶ διασώσεως ἀρχαίων μνημείων κινδυνευόντων νὰ καταστραφῶσι, τὴν μελέτην τῆς τέχνης τῶν ἀρχαίων ἐθνῶν ἐν γένει. Εἰς τὰς φροντίδας αὐτῆς ὀφείλονται ἄλλα τε πολλὰ ἔργα λόγου ἄξια καὶ ἡ σχεδίασις τοπογραφικοῦ συγκριτικοῦ Χάρτου τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐν ᾧ, δαπάνῃ τοῦ Συλλόγου ἐκδοθέντι, διευκρινίζεται ἡ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὀνομασία τῶν διαφόρων αὐτῆς θέσεων.

Ἡ Ἐπιστημονικὴ Ἐπιτροπὴ ἀσχολεῖται συνήθως περὶ τὴν ἐξέτασιν διαφόρων νέων ἐπιστημονικῶν συγγραμμάτων, ὧν ἀνάλυσιν ὀφείλει διά τινος εἰσηγητοῦ νὰ ὑποβάλῃ ἔν τινι τακτικῇ τοῦ Συλλόγου συνεδριάσει.

Ἡ Συντακτικὴ Ἐπιτροπὴ ἐπιμελεῖται τῆς κατ' ἔτος ἐκδόσεως τοῦ Περιοδικοῦ τοῦ Συλλόγου διατάσσουσα τὴν δημοσιευτέαν ὕλην, ἐκλέγουσα τὰ πρὸς δημοσίευσιν ἀναγνώσματα καὶ δημοσίας διαλέξεις καὶ ἐν γένει ἐφορεύουσα ἐπὶ τῆς ἀκριβοῦς καὶ διωρθωμένης ἐκτυπώσεως τῶν ἐνιαυσίων ἐργασιῶν τοῦ Συλλόγου.

Ἡ Μουσικὴ Ἐπιτροπή, ἧς ἡ συγκρότησις κατὰ τὸ συλλογικὸν ἔτος 1876—1877 ἀπεφασίσθη, σκοπὸν ἔχει νὰ ἐκμελετήσῃ ἐπισταμένως τὸ ζήτημα τῆς σχέσεως τῆς ἐκκλησιαςτ. ἡμῶν μουσικῆς πρὸς τὴν ἀρχαίαν καὶ νὰ ἐξεύρῃ τὰ κατάλληλα μέσα πρὸς ὅσον ἔνεστι γενικωτέραν διάδοσιν τοῦ μουσικοῦ αἰσθήματος εἰς τὰς καρδίας τῶν ἡμετέρων ὁμοεθνῶν καὶ πρὸς εἰσαγωγὴν τῆς μουσικῆς τέχνης εἰς τὰ κατώτερα ἡμῶν παιδευτήρια.

Ἡ Ἐκπαιδευτικὴ Ἐπιτροπὴ ἐπὶ τέλους

Digitized by Google

ἐντολὴν ἔχουσα νὰ πραγματοποιῇ τὸν ἀπὸ τοῦ νέου Κανονισμοῦ εὐρὺν ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἀγωγῆς καθ' ἅπασαν τὴν Ὀθωμανικὴν Αὐτοκρατορίαν προορισμόν, ἐρευνᾷ τὴν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις πνευματικὴν τῶν ἡμετέρων κατάστασιν, κρίνει τὰ ὑποβαλλόμενα αὐτῇ πρὸς γνωμοδότησιν διδακτικὰ βιβλία καὶ τὰ ἀνατιθέμενα αὐτῇ ἐκπαιδευτικὰ διαγωνίσματα, ψηφίζει περὶ τῶν ὑποστηρικτέων ἀπόρων σχολείων ἢ περὶ τῆς συστάσεως νέων, ἀναλόγως τῶν ἐνιαυσίων τοῦ Συλλόγου πόρων, καὶ συντάσσει διὰ τοῦ εἰσηγητοῦ αὐτῆς ἔκθεσιν ἀναγινωσκομένην ὑπ' αὐτοῦ κατὰ τὴν ἐπέτειον ἑορτὴν τοῦ Συλλόγου εὐθὺς μετὰ τὴν τοῦ Προέδρου λογοδοσίαν. Ἀμέσως δὲ ἀπὸ τῆς κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος συστάσεως αὐτῆς (1871—1872) ἐμελέτησε τὰ πρὸς βελτίωσιν τῆς κατωτέρας παιδεύσεως μέσα, καὶ ἐνῷ ἀποφασίσασα ἡ Ἐπιτροπὴ ἤδη τὴν ἀντικατάστασιν τῆς ἀλληλοδιδακτικῆς μεθόδου διὰ τῆς συνδιδακτικῆς ἐσκέπτετο τῷ 1872—1873 περὶ τῆς συστάσεως διδασκαλείου πρὸς μόρφωσιν καταλλήλων διδασκάλων, ὁ Σύλλογος ἔσχεν ἀφορμὴν νὰ προβῇ εἰς νέας γονίμους περὶ τούτου ἐνεργείας, ἃς προὐκάλεσεν ἡ γενναιοδωρία τοῦ κ. Χρηστάκη Ζωγράφου καὶ τοῦ κ. Γ. Ζαρίφη. Εὐθὺς ἅμα γνωσθέντος ὅτι οἱ φιλόμουσοι οὗτοι ἄνδρες ἀπεφάσισαν τὴν σύστασιν διδασκαλείων ὁ μὲν πρῶτος ἐν Κεστορατίῳ, ὁ δὲ δεύτερος ἐν Φιλιππουπόλει, καὶ ἐκοινοποίησαν τοῦτο ὁ μὲν εἰς τὸν Ἠπειρωτικὸν ὁ δὲ εἰς τὸν Θρακικὸν Σύλλογον, ἐγεννήθη ἡ ἰδέα τῆς ἐκλογῆς εἰδικῆς ἐπιτροπῆς πρὸς σύνταξιν γενικοῦ Ὀργανισμοῦ τῶν διδασκαλείων. Ὁ δὲ Σύλλογος νομίσας ἀνυσιμωτέραν τὴν ἐν τούτῳ σύμπραξιν μετὰ τῶν ἄλλων δύο Συλλόγων συνεννοήθη μετ' αὐτῶν ὅπως συγκροτηθῇ μὲν ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη ἐξ ἀντιπροσώπων τῶν τριῶν Συλλόγων, δοθῇ δὲ αὐτῇ ἡ ἐντολὴ ἵνα προσκαλέσῃ καὶ ἄλλα πρόσωπα δυνάμενα διαφωτίσαι αὐτὴν διά τε τῆς πείρας καὶ τῶν εἰδικῶν γνώσεων αὐτῶν. Ἡ εἰδικὴ αὕτη ἐπιτροπὴ τάχιστα τῳόντι συνεκροτήθη, προσκληθέντων ἔξωθεν, δαπάνῃ τοῦ κ. Χρηστάκη Ζωγράφου, ὅπως μετάσχωσιν αὐτῆς, καὶ δύο εἰδικῶν ἀνδρῶν, τοῦ κ. Ξανθοπούλου, γυμνασιάρχου τότε ἐν Σμύρνῃ καὶ τοῦ κ. Μαρούλη, διευθυντοῦ τοῦ ἐν Σέρραις διδασκαλείου, καὶ ἤδη ὁ Πρόεδρος τοῦ Συλλόγου ἀνήγγειλε κατὰ Μάϊον τοῦ 1873 ὅτι θεῖσα τὰς βάσεις τοῦ γενικοῦ Ὀργανισμοῦ τῶν διδασκαλείων ἐξέλεξεν ἑτέραν πενταμελῆ μερικωτέραν ἐπιτροπὴν εἰς ἣν ἀνέθετο τὴν σύνταξιν προγράμματος προτύπου διδασκαλείου καὶ γενικοῦ τῶν διδασκαλείων Ὀργανισμοῦ, ὅστις πράγματι καταρτισθεὶς ἐντὸς οὐ μακροῦ διαστήματος, ἀλλὰ μετὰ μελέτην ὥριμον, ἀνεγνώσθη μὲν ἐν τρισὶ τακτικαῖς συνεδριάσεσι τοῦ Συλλόγου κατὰ Μάρτιον καὶ Ἀπρίλιον τοῦ 1874, ἐφαρμόζεται δὲ τὰ νῦν ἐν Κεστορατίῳ καὶ ἐν Φιλιππουπόλει.

Καὶ ὁ Σύλλογος μὲν ἐν γένει ἀλλὰ ἡ Ἐκπαιδευτικὴ Ἐπιτροπὴ αὐτοῦ ἰδίως ὡς εὐεργέτας τακτικοὺς καὶ ἀρχηγοὺς τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς ἀναγνωρίζει τοὺς κ. κ. Χρηστάκην Ζωγράφον, Γ. Ζαρίφην καὶ Μ. Νεγροπόντην, ὧν τὰ γενναῖα ταμεῖα διατελοῦσιν αἱ σταθεραὶ πηγαὶ τῶν πόρων αὐτῆς, διότι ἐν οἱᾳδήποτε αὐξήσει ἢ μειώσει τῶν μέσων ἅπερ διατίθησιν αὕτη πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἀπόρων σχολείων οὐδέποτε ἐστερήθη τῶν 200 λιρῶν, ἃς ἕκαστος τῶν δύω εἰρημένων πρώτων ὁμογενῶν χορηγεῖ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον καὶ τῶν 100 ἃς ὁ τρίτος αὐτῶν παρέχει. Ἐνταῦθα δὲ μνημονευτέος μετὰ τῆς προσηκούσης εὐγνωμοσύνης καὶ ὁ κ. Κωνς. Καραπάνος ὅστις ὥρισε δι' ἐπιστολῆς αὐτοῦ πρὸς τὸν Σύλλογον, γραφείσης μὲν τῇ 29 Μαρτίου ἀναγνωσθείσης δ' ἐν αὐτῷ τῇ 8 Ἀπριλίου 1874, τὴν σύστασιν ἀγωνοθετήματος ἐκ δεκακισχιλίων φράγκων διανεμηθησομένων εἰς δέκα καὶ ἐννέα βραβεῖα ἅτινα θέλει ψηφίσει ὁ Σύλλογος ἐντὸς ἑξαετίας, εἰς τοὺς συγγράψοντας τὰ ἁρμοδιώτερα διὰ τὰ δημοτικὰ σχολεῖα βιβλία. Τὸ ἀγωνοθέτημα τοῦτο ἐμπνευσθέν, ὡς ὁ ἴδιος δωρητὴς ὁμολογεῖ ἐν τῇ ἐπιστολῇ αὐτοῦ, ἐκ τῆς μερίμνης ἣν ἐπεδείξατο ὁ Σύλλογος προκαλέσας τὴν ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαν εἰδικὴν περὶ βελτιώσεως τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως ἐπιτροπήν, τὸ ἀγωνοθέτημα τοῦτο, λέγομεν, διεκανόνισεν ὁ ἡμέτερος Σύλλογος ἐκλέξας πενταμελῆ ἐπιτροπήν, ἐξ αὐτῶν τῶν μελῶν τῆς πρὸς σύνταξιν τῶν κανονισμῶν τῶν διδασκαλείων ἐπιτροπῆς, καὶ ἀναθέσας αὐτῇ τὴν διάταξιν προγράμματος ἐκτιθέντος τοὺς ὅρους τοῦ Καραπανείου διαγωνίσματος καὶ διὰ τῶν ἁρμοδίων δημοσιευθέντος μέσων.

Ἀλλὰ ὁ ἡμέτερος Σύλλογος ἐπιθυμῶν ἵνα καὶ ἐν Κων/πόλει καταρτισθῇ σύστημά τι πρόχειρον καθοδηγήσεως τῶν τῆς κατωτέρας παιδεύσεως διδασκαλείων ἐθέσπισε καὶ κα-

Digitized by Google

τήρτισεν ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἔτους Κυριακὸν Σχολεῖον προσενεγκὼν ἀσμένως ἐπὶ τούτῳ τὰς αἰθούσας αὐτοῦ, ἐν αἷς ἀνὰ πᾶσαν Κυριακὴν εἰδικοὶ καθηγηταὶ παραδίδουσι τὰ πρὸς τοῦτο κατάλληλα μαθήματα δι' ὧν καθίστανται κοινότεραι καὶ εὐληπτότεραι αἱ νέαι ἐκπαιδευτικαὶ μέθοδοι.

Δὲν δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν πλήρη καὶ τέλεια τὰ τὴν Ἐκπαιδευτικὴν Ἐπιτροπὴν ἀφορῶντα, ἂν δὲν προσθέσωμεν τὴν ὑπὸ τῶν ἀναγνωστῶν τῆς ἐνεστώσης συνοπτικῆς ἀφηγήσεως ἀναμενομένην ἴσως παρατήρησιν ὅτι ὁ Σύλλογος ἀναλαβὼν τὴν ἐμψύχωσιν τῆς ἐν τῇ Ὀθωμανικῇ Αὐτοκρατορίᾳ ἑλληνικῆς παιδεύσεως δὲν ἐννόει οὐδὲ προὐτίθετο τὴν κατάλυσιν τοῦ πνεύματος ἐκείνου τῆς πρωτοβουλίας τῶν κοινοτήτων ὅπερ ἐκλέϊσε τὸ ἡμέτερον ἔθνος. Ἐσκόπει μόνον ἵνα ἐνθαρρύνῃ τοὺς δειλιῶντας, καθοδηγήσῃ τοὺς δυναμένους ἐκ τῶν ἰδίων δαπανᾶν καὶ συντελέσῃ παρὰ πολλαῖς τῶν ἐπαρχιῶν εἰς τὴν ἐπιχείρησιν πνευματικῶν ἐργασιῶν αἵτινες ἅπαξ ἀρξάμεναι τῇ ἡμετέρᾳ ὠθήσει τε καὶ πρωτοβουλίᾳ ἔμελλον ἀφ' ἑαυτῶν ἔπειτα δρᾶν καὶ κινεῖσθαι. Εἰ δέ τις περὶ τούτου ὑπῆρχεν ἀμφιβολία, ἐντελῶς αὕτη αἴρεται ἐν τῇ χειμερινῇ τοῦ 1876—1877 ἐκθέσει τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς, ἥτις ὅπως πληρέστερον τὸ ἔργον αὐτῆς ἐκτελῇ ἔγνω ἔκτοτε δύω ἐκθέσεις ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ συλλογικοῦ ἔτους συντάσσειν, τὴν μὲν ἔν τινι ἰδίᾳ αὐτοῦ συνεδριάσει ὑποβαλλομένην, ὅπως δίδηται καιρὸς διασκέψεως καὶ ἐνεργείας ἐπὶ πολλῶν ἐπαρχιακῶν ἐγγράφων, τὴν δὲ ἐν τῇ ἐπετείῳ ἑορτῇ τοῦ Συλλόγου ἀναγινωσκομένην καὶ περιέχουσαν τὰ γενικὰ πορίσματα τῶν ἐκπαιδευτικῶν αὐτῆς ἐρευνῶν καὶ ἀποφάσεων.

Τηλικοῦτος ἐν περιλήψει ὁ τῶν ἐσωτερικῶν ἐργασιῶν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου κύκλος, εὐρυνόμενος ὁσημέραι ἐκ τῶν πολλαπλῶν σχέσεων εἰς ἃς ἡ ἐπέκτασις αὐτῶν ἔφερε τοῦτον πρὸς ἄλλα ἐκπαιδευτικὰ καὶ φιλολογικὰ Σωματεῖα ἕνεκα φιλολογικῶν, ἀρχαιολογικῶν ἢ ἄλλων ἐπιστημονικῶν ζητημάτων.

Τοιοῦτος δὲ συνεταιρισμὸς ὡς ὁ ἡμέτερος δὲν δύναται νὰ ἐννοηθῇ ὑπάρχων ἄνευ τῆς ἀναγκαίας ἐκείνης πνευματικῆς τροφῆς ἣν παρέχουσιν αἱ πολλαχοῦ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου διεσπαρμέναι βιβλιοθῆκαι, συλλογαὶ ἐπιστημονικαὶ καὶ τὰ πανταχοῦ σχεδὸν ἀπαραίτητα καταστάντα δημόσια Ἀναγνωστήρια. Καὶ ἀληθῶς ἀπὸ τῆς πρώτης ἔτι αὐτοῦ περιόδου ὁ Σύλλογος ἐπεμελήθη συντόνως τῆς καταρτίσεως ἰδίας αὐτοῦ βιβλιοθήκης χρησιμευσούσης πᾶσι τοῖς ἐν Κων/πόλει λογίοις καὶ οἱονεὶ δημοσίας καθισταμένης, καὶ τῆς συγκροτήσεως ὀργανοθήκης. Ἐνῷ δὲ προέβαινον ταῦτα πλουτιζόμενα καθ' ἑκάστην, αἴφνης ἐπελθοῦσα ἡ τρομερὰ ἐν Περαίᾳ πυρκαϊὰ τῆς 24 Μαΐου 1870 κατέστρεψε καὶ βιβλιοθήκας καὶ ὀργανοθήκας καὶ ἀρχεῖα αὐτῆς καὶ τὰ πάντα, ἀπειλοῦσα καὶ αὐτὸν τὸν Σύλλογον νὰ ἐξαφανίσῃ. Πολλοὶ ἐγένοντο ἀληθῶς τότε οἱ μετ' ὀδύνης ἐπιφωνήσαντες «δὲν ὑπάρχει πλέον Σύλλογος», γενικὴ δὲ ὑπῆρξε καὶ ἀπερίγραπτος ἡ περὶ τούτου τῶν ἡμετέρων ὁμοεθνῶν δυσθυμία, ὁπότε μέλος τι τοῦ Συλλόγου ἐν Ἀθήναις τότε ἀποδημοῦν καὶ περὶ τῆς συντηρήσεως τοῦ Σωματείου ἡμῶν ὅσον καὶ περὶ τῆς ἰδίας αὐτοῦ, εἰ μή τι μᾶλλον ἐνδιαφερόμενον ἔγραψε τοῖς ἐνταῦθα τὰ τοῦ Συλλόγου διέπουσιν ἐνθαρρυντικὴν ἐπιστολὴν διαβεβαιῶν ὅτι οἱ ἐν Ἀθήναις θλιβέντες ἐπὶ τῇ ἡμετέρᾳ συμφορᾷ ἐλεύσονται ἀρωγοὶ τῷ Συλλόγῳ, ὅπως ὡς ὁ φοῖνιξ ἐκ τῆς τέφρας αὐτοῦ ἀναθάλῃ ἀκμαιότερος καὶ λαμπρότερος. Καὶ περὶ μὲν τοῦ ἀσβέστου καὶ γονιμωτάτου ὑπὲρ τοῦ Συλλόγου ζήλου τοῦ μέλους ἐκείνου ἀρκούμεθα εἰς τὰς ἀνωτέρω βραχείας νύξεις ἀφίνοντες τὰς πλήρεις περὶ αὐτοῦ κρίσεις εἴς τε τὴν ἀδέκαστον ψῆφον τῆς τῶν γραμμάτων ἱστορίας καὶ τὴν κοινὴν τοῦ ἡμετέρου ἔθνους συνείδησιν. Ἐκ δὲ τῶν Ἀθηνῶν οὐ πολλὰς ἡμέρας μετὰ τὴν πυρκαϊὰν τὸ μὲν Πανεπιστήμιον ἔσπευσε νὰ πέμψῃ δεκακισχιλίας δραχμὰς πρὸς ἀνόρθωσιν τῶν πρώτων βάσεων τοῦ Συλλόγου, ὁ δὲ ἐκεῖ Σύλλογος πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων δισχίλια φράγκα, τὸ δὲ ἐπὶ τῆς Ἐκπαιδεύσεως ἑλληνικὸν Ὑπουργεῖον δισχιλίας δραχμάς.

Ἡ ὑλικὴ ἐκείνη ἐξ Ἀθηνῶν συνδρομὴ ὑπῆρξεν οὐ μόνον τότε παρήγορος ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ἀνυσιμωτάτη, διότι διέκοψε μὲν τοὺς ἀπελπιστικοὺς φόβους περὶ τῆς τοῦ λοιποῦ ὑπάρξεως τοῦ Συλλόγου, ἀνεπτέρωσε δὲ τὰς ἐλπίδας τῆς ἐπὶ εὐρειῶν βάσεων προαγωγῆς αὐτοῦ, ἐλπίδας τοσούτῳ μᾶλλον ἐνθαρρυντικάς, ὅσῳ πρὸ μικροῦ ἔτι εἶχον διακοπῆ ἐκ τῆς φοβερᾶς πυρκαϊᾶς, ἐπελθούσης ἀκριβῶς καθ' ἣν ἐποχὴν οἱ τὰ τοῦ Συλλόγου διέποντες συνεβουλεύοντο καὶ συνεζήτουν περὶ τῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ Κανονισμοῦ καὶ τῆς τοιαύτης ἀναμορφώσεως,

Digitized by Google

τοῦ Συλλόγου οἷα ἤθελε καταστήσει αὐτὸν γενναιότερον μοχλὸν καὶ ἐργάτην τῆς καθ' ἅπασαν τὴν Ὀθωμανικὴν Αὐτοκρατορίαν ἑλληνικῆς διαπαιδεύσεως. Δὲν παρῆλθε τώρα πολὺς χρόνος ἀπὸ τῶν ἡμερῶν ἐκείνων καθ' ἃς ἡ ἀδελφικὴ ἐξ Ἀθηνῶν καὶ περιπαθεστάτη εὔνοια τὰ μέγιστα συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀναγέννησιν τοῦ Συλλόγου, καὶ ἰδοὺ νέαι προσφοραὶ βιβλίων ἢ χρηματικῶν ποσῶν οὐχὶ εὐκαταφρονήτων πρὸς σύστασιν νέας βιβλιοθήκης καὶ νέων συλλογῶν ἐπιστημονικῶν καὶ ἀρχαιολογικῶν. Οὕτως ὁ μὲν κ. Γεώργιος Ζαρίφης προσήνεγκε 200 λίρας Ὀθωμανικὰς πρὸς τὸν εἰρημένον σκοπὸν καὶ ἰδίως πρὸς συγκρότησιν νέας ὀργανοθήκης, ὁ δὲ κ. Γ. Κορωνιὸς ἑτέρας 200, ὁ κ. Θ. Μαυροκορδάτος 100 καὶ ὁ ἐν Παρισίοις πρὸς ἐμψύχωσιν τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν Σύλλογος, εἴπερ τις καὶ ἄλλος αἰσθανθεὶς τὴν ἡμετέραν ἀπώλειαν, οὐ μόνον παρεχώρησε τὰς ἐν Κων/πόλει κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο συνδρομὰς αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ προέτρεψε τὰ μέλη αὐτοῦ ἵνα πέμψωσιν οἱ μὲν τὰ ἴδια αὐτῶν ἔργα, οἱ δὲ ἄλλα ὅσα ἂν δυνηθῶσι βιβλία. Ἐστάλησαν δ' ἀληθῶς ἐκ Παρισίων ὄχι ὀλίγα. Καὶ ἄλλοθεν δὲ ἐδωρήθησαν καὶ δωροῦνται οὕτως ὁσημέραι βιβλία ὥστε ἡ βιβλιοθήκη τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου οὐ παύεται πλουτιζομένη καὶ ἀποτελοῦσα μετὰ τῶν μικρῶν ἐπιστημονικῶν καὶ ἀρχαιολογικῶν συλλογῶν οὐχὶ ἀνάξιον λόγου θησαυρὸν τῷ ἡμετέρῳ Σωματείῳ. Κατὰ ῥητὰς δὲ ὥρας καὶ ὑπὸ λογικούς τινας ὅρους ἥ τε Βιβλιοθήκη καὶ τὸ παρ' αὐτὴν Ἀναγνωστήριον εὑρίσκονται ἤδη ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 1874 εἰς τὴν διάθεσιν παντὸς τοῦ βουλομένου λογίου τε καὶ φιλαναγνώστου κατοίκου τῆς πρωτευούσης ταύτης.

Ὅπερ δὲ ἔτι τερπνότερον τοῖς ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων γραμμάτων καὶ τῆς προαγωγῆς αὐτῶν ἐνδιαφερομένοις, ἥ τε Βιβλιοθήκη καὶ αἱ συλλογαὶ τοῦ Σωματείου ἡμῶν κεῖνται καὶ αἱ συνεδριάσεις αὐτοῦ τελοῦνται ἐν καταστήματι περικαλλεστάτῳ ἰδίᾳ μὲν αὐτοῦ κτήσει ὑπάρχοντι, τῇ δὲ πολυτίμῳ ἀρωγῇ τῶν ὁμογενῶν καὶ πρὸ πάντων τοῦ κ. Χρηστάκη Ζωγράφου ἀνεγερθέντι. Εἰδικὴ πρὸς οἰκοδόμησιν καταλλήλου τῷ Συλλόγῳ κτιρίου πρὸ πολλοῦ, ὡς ἐν τοῖς ἀνωτέρω ἐρρέθη, ὀνομασθεῖσα ἐπιτροπή, εἶχε συλλέξει ἱκανὸν χρημάτων ποσὸν καὶ προβῆ εἰς τὴν ἀγορὰν οἰκοπέδου, ἐφ' οὗ, ἱεροτελεστοῦντος τοῦ ἀειμνήστου Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἀνθίμου τοῦ ϛ', ὁ θεμέλιος λίθος τοῦ Συλλόγου ἐτέθη, τῇ 9 Ἰανουαρίου 1872, παρόντων πλείστων ὅσων ὁμογενῶν. Ἔκτοτε δὲ ἐξηκολούθει μὲν οἰκοδομούμενον τὸ κτίριον ἀλλὰ πρὸς ἀποπεράτωσιν αὐτοῦ ἀπόλυτος ὑπῆρχεν ἀνάγκη δισχιλίων λιρῶν, ἃς ὁ φιλογενέστατος κ. Χρηστάκης Ζωγράφος ἐδωρήσατο δι' ἐπιστολῆς πρὸς τὸν κ. Ἡρ. Βασιάδην ἀναγνωσθείσης τὸ πρῶτον κατὰ τὴν ἐπέτειον ἑορτὴν τοῦ Ἠπειρωτικοῦ Συλλόγου τελουμένην τῇ 21 Μαΐου 1874 ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ νέου κτιρίου τοῦ Φιλολογικοῦ, ἡμιτελοῦς ὄντος. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἀξία νὰ κοσμῇ πᾶσαν σύντομον ἢ ἐκτενῆ ἱστορίαν τοῦ ἡμετέρου Σωματείου ἔχει ὡς ἀκολούθως.

«*Φίλε Κ. Ἡρακλῆ Βασιάδη!*

»Ἐπιθυμῶν σφόδρα νὰ συντελέσω εἰς τὴν παγίωσιν καὶ τελείαν τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου ἀποκατάστασιν προσφέρω δισχιλίας (ἀρ. 2000) Ὀθωμανικὰς λίρας, ὅπως ἡ οἰκοδομὴ αὐτοῦ ἀποπερατωθῇ ἄνευ ἀναβολῆς. Πέποιθα δὲ ὅτι ἀπαλλαττόμενος οὕτως ὁ Σύλλογος τῶν φροντίδων τῆς ὑλικῆς οἰκοδομῆς θέλει συγκεντρώσει πάσας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις καὶ ἐνεργείας εἰς τὸ διανοητικὸν καὶ ἠθικὸν αὐτοῦ ἐποικοδόμημα, ὅπως ἀπ' αὐτοῦ, ὡς ἀπὸ φαεινῆς ἑστίας, ἐκπέμπηται ἀεὶ διαλάμπον τὸ φῶς τῆς παιδείας καὶ τῆς ἐπιστήμης.

Τῇ 20 Μαΐου 1873.

Χρ. Ζωγραφος.»

Τῆς ἐπιστολῆς τοῦ φιλομουσοτάτου ὁμογενοῦς ἅμα ἀναγνωσθείσης ἐν ἐκτάκτῳ τοῦ Συλλόγου συνεδριάσει τῇ 26 Μαΐου 1873, ὁμοθυμαδὸν καὶ ἐνθουσιωδῶς ἐψηφίσαντο τὰ μέλη αὐτοῦ, τῇ προτάσει τοῦ προεδρείου, ἵνα, ἐπειδὴ ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ Συλλόγου οὐκ ἐπαύσατο γενναίως καὶ τελεσφόρως ὑποστηρίζων αὐτόν, *μέγας* μὲν *εὐεργέτης* τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου ἀναγορευθῇ ὁ μεγάθυμος δωρητὴς προτομὴ δὲ αὐτοῦ μαρμαρίνη τεθῇ ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τοῦ Συλλόγου, ἐπιτροπὴ δὲ ἀναγγείλῃ αὐτῷ ἐπισήμως τὴν εὐγνωμοσύνην καὶ τὴν ἀπόφασιν αὐτοῦ.

Καὶ τῇ ἀληθείᾳ οὐκ ὀλίγους οὐδὲ σμικροὺς ἐπὶ τοιούτου ψηφίσματος τίτλους τοῦ εὐεργέτου ἐκείνου καί, δυνατὸν εἰπεῖν, Μαικήνου τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν τῇ Ἀνατολῇ εὑρήσει ὁ ἀναλογιζόμενος ὅτι πλὴν τῶν δισχιλίων πρὸς ἀποπεράτωσιν τοῦ κτιρίου ἡμῶν λιρῶν ἐνιαυσίως προσφέρει οὗτος τῷ

Digitized by Google

ἡμετέρῳ Σωματείῳ 750 Ὀθωμανικὰς λίρας, ἤτοι 450 μὲν πρὸς ἔκδοσιν τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων, 200 δὲ διὰ τὰ ἄπορα σχολεῖα, καὶ 100 πρὸς βράβευσιν τῶν συλλογέων τῶν ζώντων μνημείων τοῦ ἔθνους ἐν τῇ τοῦ λαοῦ γλώσσῃ. Ἀπὸ δὲ τῆς πλήρους ἐγκαταστάσεως τοῦ Σωματείου ἡμῶν ἐν ταῖς αἰθούσαις τοῦ νέου κτιρίου οἱ εἴτε ἐν ταῖς συνήθεσιν εἴτε ἐν ταῖς πανηγυρικαῖς ἡμῶν συνεδριάσεσι προσερχόμενοι καθορῶσι μετ' εὐλαβείας τὴν στερρότητα τῆς φιλεκπαιδευτικῆς καὶ φιλομούσου τοῦ ἔθνους ἡμῶν ἐνεργείας, καταλαμβάνονται ὑπὸ πεποιθήσεως εἰς τὰς διὰ τῆς πνευματικῆς ἀναβιώσεως ἐλπίδας αὐτοῦ καὶ συναισθάνονται τὴν καρδίαν αὐτῶν πάλλουσαν ἐκ τοῦ εὐγενοῦς καὶ μεγαλοπρεποῦς θεάματος ὅπερ παρέχει ὁ στενότατος παρ' ἡμῖν σύνδεσμος τοῦ Πλούτου μετὰ τῆς Μούσης, τοῦ ἐμπολαίου μετὰ τοῦ λογίου Ἑρμοῦ.

Τὰ αἰσθήματα ταῦτα ἀναγεννῶνται συνήθως ζωηρότατα καὶ συγκινοῦσι βαθύτατα τὰς ψυχὰς τῶν ὁμοεθνῶν κατὰ πᾶσαν ἐπέτειον ἑορτὴν τοῦ Συλλόγου ὁπότε, κατ' ἔθος εὐθὺς ἀπὸ τῆς συστάσεως αὐτοῦ ἐπικρατῆσαν, οἱ διέποντες τὸ ἡμέτερον Σωματεῖον διδοῦσι λόγον τῶν πεπραγμένων καὶ εἰς ἀκροατήριον ὑπὸ ἐθνικῆς ὑπερηφανείας ἢ ἀπλήστων φιλεκπαιδευτικῶν πόθων κατεχόμενον ἀνακοινοῦσιν ἕκαστον βῆμα πρὸς τὴν πνευματικὴν ἡμῶν πρόοδον, ἑκάστην ἀτόμου ἢ κοινότητος ἢ Σωματείου εὐγενῆ θυσίαν καὶ πρᾶξιν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, ἑκάστην πρόσκτησιν νέου τινὸς ἐκπαιδευτικοῦ ἢ ἐπιστημονικοῦ παρὰ τοῖς ἡμετέροις κατορθώματος. Ἀλλὰ καὶ ὅταν μὴ εὑρίσκηταί τις ὑπὸ τὸ κράτος τῶν ἐν ταῖς δημοτελέσι πανηγύρεσι τοῦ Συλλόγου τερπνῶν ἐντυπώσεων, ἐντυπώσεων ἄλλως προσγιγνομένων ἐκ τῆς φύσεως καὶ τῆς ἁπλῆς ἀφηγήσεως τῶν ἐκτιθεμένων, οὐχὶ δὲ ἐκ κενῶν καὶ ἐπιδεικτικῶν φρασεολογιῶν, καὶ ὅταν ἐν τῇ ἐρημοτέρᾳ καὶ ἠρεμωτέρᾳ συνοχῇ ἀναλογισθῇ ὁποῖον ἰσχυρὸν κέντρον ἑλληνικῆς παιδείας καὶ ἐπιστήμης ἐκ τοῦ μηδενὸς συνεστήθη ἐν Κων/πόλει, τῇ ἀδελφικῇ καὶ μοναδικῇ σχεδὸν ἐν τῇ τῶν γραμμάτων ἱστορίᾳ συνεννοήσει τε καὶ συμπράξει τῶν εὐπορούντων καὶ τῶν λογίων, δὲν δύναται τῇ ἀληθείᾳ νὰ μὴ θαυμάσῃ τὸ λαμπρὸν καὶ λυσιτελέστατον προϊὸν τῆς ἀμοιβαίας τῶν δύο τούτων γενναίων τοῦ ἔθνους ἡμῶν στοιχείων συνεργασίας καὶ νὰ μὴ εὐλογήσῃ τὸν Ὕψιστον ἐπὶ τῇ νέᾳ ταύτῃ χάριτι πρὸς τὸ ἡμέτερον γένος, ἥπερ εἴθε ἐπὶ αἰῶνας παραμείναι κραταιουμένη.

Ὀδ. Ἰαλεμος.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ

ΣΗΜΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΟΝΕΙΡΩΝ

ΠΑΡΑ ΤΟΙΣ ΑΡΧΑΙΟΙΣ.

(Ἀνεγνώσθη ἐν ταῖς ΦΙΕ', ΦΙΖ', ΦΚ' συνεδριάσεσι).

§ 1. Εἰς τὰ μᾶλλον ἰδιάζοντα φαινόμενα τῆς πνευματικῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, ἅτινα τῶν ψυχολόγων τὴν προσοχὴν καὶ νῦν ἔτι οὐκ ὀλίγον ἀπασχολοῦσιν, ὑπάγεται καὶ τὸ ὄνειρον· λέγοντες δὲ ὄνειρον οἱ ψυχολόγοι ἐννοοῦσι τὴν αὐτόματον ἐκείνην ἐνέργειαν τῆς ψυχῆς δι' ἧς σειρὰ παραστάσεων καὶ ἰνδαλμάτων παράγεται εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ καθεύδοντος, ἐνῷ οὐδεμία ὑπάρχει κοινωνία τῆς ψυχῆς πρὸς τὸν ἔξω κόσμον, δι' ἧς κυρίως τὸ πνεῦμα δέχεται ἔξωθεν ἐντυπώσεις καὶ ἀμέσως ἔπειτα ὡς πάσχον ἀντεπιδρᾷ, ἀλλὰ τοὐναντίον ἀφίεται αὕτη ὅλως εἰς αὐτόματον κίνησιν καὶ ἐφέλκυσιν τῶν παραστάσεων, ἐξ ὧν παράγονται τὰ ὄνειρα· δηλονότι ἐνῷ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου οὔτε ὑπὸ τῶν διὰ τῶν αἰσθητηρίων προσγιγνομένων ἐντυπώσεων καὶ ἐρεθισμῶν, πρὸ πάντων δὲ οὔτε ὑπὸ αὐτοσυνειδήτου καὶ ἐλευθέρας βουλήσεως κινεῖται εἰς ἐνέργειαν, ὡς τοῦτο συμβαίνει καθ' ὕπαρ, κα-

Digitized by Google

ταλαμβάνεται ὅμως πολλάκις κατ' ὄναρ ὑπὸ τοιαύτης ἐνεργείας, ὥστε εὐκόλως παρέχεται ὑπόνοια εἰς τὸν ὀνειρώττοντα διὰ τὴν τοιαύτην κατάστασιν τῆς ψυχῆς, ὅτι ὁ ἄνθρωπος πάσχει καὶ ἐνεργεῖ κατ' ὄναρ οὐ μόνον πνευματικῶς ἀλλὰ καὶ σωματικῶς. Ἂν δὲ καὶ ἡ πνευματικὴ αὕτη ἐνέργεια τῆς ψυχῆς ἐμφανίζεται καθ' ὕπνον ἀνάλογος τῶν ἐντυπώσεων, ἃς ὁ ἄνθρωπος ἐν ἐγρηγόρσει δέχεται, παρακολουθοῦσιν ὅμως ταύτας ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὅλως ἴδιαι σχέσεις καὶ περιστάσεις, αἵτινες πρὸς τὰς καθ' ὕπαρ ἐνεργείας τοῦ πνεύματος οὐ μόνον οὐδεμίαν ἔχουσι σχέσιν, ἀλλὰ μάλιστα καὶ ἐναντίαι ταύταις φαίνονται. Τούτου δὲ ἕνεκα πρὸ πάντων ἔπρεπεν ἡ διαφορὰ αὕτη τῆς πνευματικῆς ἐξεγέρσεως καὶ ἐνεργείας ἀπὸ τῆς ἐν καιρῷ ἐγρηγόρσεως τελουμένης τοῦ πνεύματος ἐνεργείας ἐξ ἀρχαιοτάτων χρόνων νὰ καταστῇ τόσον σπουδαία καὶ ἀξία πολλῆς μελέτης, ὥστε πράγματι παρὰ τοῖς ἀρχαίοις φαίνεται ὅτι ἡ προσοχὴ αὐτῶν ἐστράφη μᾶλλον εἰς τὴν μελέτην καὶ ἐξήγησιν τῶν ὀνείρων, ὁπόθεν καὶ ἡ ἐκ τῶν ὀνείρων μαντική, καὶ εἰς τὰς τοιούτου εἴδους καταστάσεις τῆς ψυχῆς πολλῷ πρότερον ἢ εἰς τὰ καθημερινὰ τῆς ἄλλης πνευματικῆς ζωῆς φαινόμενα.

§ 2. Πρὸ πάντων δὲ κατ' ἀναπόφευκτον λόγον ἐπήρχετο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἡ ἰδέα ὅτι πάντα τὰ φαινόμενα ταῦτα τοῦ πνεύματος, ἅπερ κατ' ὄναρ παρίστανται εἰς τὴν συνείδησιν ὡς ἀληθῆ, δὲν ἔχουσι τὴν πραγματικότητα ἐκείνην, ἡ ὁποία ἁρμόζει εἰς τὰ ἐξωτερικὰ ἀντικείμενα τῆς συνήθους ζωῆς τὰ διὰ τῶν αἰσθήσεων καὶ ἐξ ἐπιδράσεως προερχόμενα. Ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου πάλιν ἐδόξαζον ὅτι ταῦτα μετέχουσιν, οὕτως εἰπεῖν, μᾶλλον σωματικῆς φύσεως ἢ παρίστανται ὡς εἰκόνες τὰς ὁποίας ἡ ἐλευθέρα ἐνέργεια τοῦ πνεύματος ἐγρηγορότος διὰ τῆς ἀναμνήσεως ἢ τῆς φανταστικῆς δυνάμεως παράγει. Ἀλλ' ἂν καὶ ἡ τελευταία αὕτη δοξασία, ὥς τις ἀνεξέργαστος θεωρία, δὲν ἐπέτρεπεν ὥστε τὰ ὄνειρα νὰ θεωρῶνται ὡς προϊόντα τῆς ἰδίας πνευματικῆς ἐνεργείας, ἦτο ὅμως δυνατὸν νὰ ὑπολαμβάνωνται ταῦτα ὡς ἐξωτερικὰ φαινόμενα, διαφέροντα μόνον κατὰ τοῦτο, ὅτι αἱ αἰσθήσεις, δι' ὧν ταῦτα γίγνονται ἡμῖν νοητά, καθ' ὕπνον ἡσυχάζουσι, καὶ ἐντεῦθεν συχνὰ συμβαίνει ὥστε αὐτὸς ὁ ὀνειρευόμενος νὰ φαίνηται ἐνεργῶν κατά τινα τρόπον, τοῦ ὁποίου ἡ ἀλήθεια καὶ πραγματικότης εἶναι ἀδύνατος. Πᾶσαι δὲ αὗται αἱ περὶ ὀνείρων ποικίλλουσαι ἰδέαι ἔδει τέλος νὰ φέρωσι τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὴν δοξασίαν, ὥστε νὰ πιστεύωσι τὰ ὄνειρα ὑπό τινα ἔννοιαν ὡς ὑπερφυσικὰ φαινόμενα.

§ 3. Κατὰ ταῦτα λοιπὸν ἡ ἐρώτησις περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν ὀνείρων, ἡ ὁποία ὑπὸ τὴν τελευταίαν ταύτην ἔποψιν καθίστατο ὅλως ἀναγκαία, οὐδεμιᾶς ἄλλης ἠδύνατο νὰ τύχῃ ἀποκρίσεως, ἢ ὅτι ταῦτα ὑπὸ ὑπερφυσικῶν δυνάμεων προκαλοῦνται ὡς ὑπὸ τῶν θεῶν ἀποστελλόμενα ἢ ὅτι θεῖα ὄντα τυγχάνουσι καὶ διατελοῦσιν εἰς ἄμεσον πρὸς τοὺς ὀνειρευομένους σχέσιν. Πρὸς δὲ τούτοις ἑπόμενον ἦτο καὶ νὰ πιστεύωσιν ὅτι ἔχουσι πάντοτε ὡρισμένον σκοπὸν ἀναφερόμενα καθόλου εἰς τοὺς ὀνειρώττοντας. Ἐντεῦθεν προῆλθε νὰ ὑπολαμβάνωσιν οἱ παλαιοὶ τὰ ὄνειρα ὡς μέσον τι θείας ἀποκαλύψεως, ἐξ οὗ ἐγεννήθη ἀναγκαίως παρὰ τῷ λαῷ ἡ πίστις ὅτι τὰ ὄνειρα ἔχουσι προφητικὴν δύναμιν. Ἐνταῦθα δὲ εἶναι ἴσως ἀναγκαῖον νὰ ὑποδειχθῇ καθόλου ὅτι ἡ πίστις αὕτη παρ' ἅπασι τοῖς ἔθνεσι καὶ καθ' ἅπαντας τοὺς χρόνους ἐμφανίζεται τοσούτῳ ἰσχυροτέρα, ὅσῳ μᾶλλον ἀπορρέει ἐκ φαντασίας ζωηρᾶς καὶ εὐκινήτου, πρὸς δὲ καὶ ὅτι ἕκαστον θρησκευτικὸν σύστημα, ἤτοι θρήσκευμα, τὴν δημώδη ταύτην πίστιν μέχρι τινὸς βαθμοῦ παραλαβὸν προσεπάθησε νὰ φέρῃ αὐτὴν εἰς συμφωνίαν μὲ τὰς διδασκαλίας του.

§ 4. Αἱ ἀνωτέρω δὲ δοξασίαι αὗται περὶ ὀνείρων, αἵτινες ἐπεκράτησαν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καθόλου ἀναλόγως, ὡς ἐλέχθη, τῆς ζωηρότητος καὶ εὐκινησίας τοῦ πνεύματος ποῦ μὲν ἀμυδρῶς ποῦ δὲ καθαρῶς παριστανόμεναι, ἔδει τέλος παρὰ τοῖς Ἕλλησι νὰ τύχωσι χώρας πνευματικῆς γονίμου, ἔνθα ὑπὸ εὐφαντάστου καὶ ποιητικοῦ πνεύματος, ὡς καὶ πᾶσα ἄλλη ἰδέα, προσηκόντως καλλιεργηθεῖσαι καὶ ἀναπτυχθεῖσαι εὗρον τὴν ἀληθῆ αὐτῶν καὶ ἐναργῆ παράστασιν καὶ ἔκφρασιν. Καὶ ἀληθῶς· ὁ ἀρχαῖος Ἕλλην, ὅστις καθ' ὅλας αὐτοῦ τὰς περιόδους, καὶ ἰδίᾳ κατὰ τὴν παιδικήν του ἡλικίαν, διατελῶν ἔτι ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν φυσικῶν καὶ ἠθικῶν φαινομένων, μὴ δυνάμενος ὑπὸ τοῦ φωτὸς τῆς ἐπιστήμης ὁδηγούμενος νὰ ἐξηγήσῃ ταῦτα, ἐφαντάζετο εὐκόλως τὴν πολυειδῶς καὶ ἀνερμηνεύτως ἐπενεργοῦσαν ἐπ' αὐτὸν φύσιν πλήρη ζωῆς καὶ ἠρέσκετο οὕτως εἰς προσωποποιήσεις· κατ' ἀναγκαῖον δὲ λόγον ἔπρεπε καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ-

Digitized by Google

το τὸ φαινόμενον, τὸ ὄνειρον, νὰ παραστήσῃ ὑπὸ μορφήν τινα ἐξ ἐκείνων, ἃς ἡ ἑλληνικὴ μυθολογία ἐκαλλιτέχνησεν. Ἐφ' ὅσον δὲ πάλιν ἁρμονικώτερον ἀνεπτύσσετο τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα καὶ ἡ φαντασία λαμβάνουσα τὴν προσήκουσαν θέσιν της ὑπεχώρει εἰς τὴν δύναμιν ἐκείνην τῆς ψυχῆς, ἥτις τὸ μὲν σύμπαν ἤρξατο φιλοσοφικῶς ἐξετάζουσα, ἐμόρφωσε δὲ οὕτω καί πως ἀλλοίας ἰδέας περὶ τῆς πρώτης ἀρχῆς τῶν ὄντων, κατὰ τοσοῦτο καὶ αἱ περὶ ὀνείρων δοξασίαι καὶ θεωρίαι τροποποιηθεῖσαι μᾶλλον ψυχολογικῶς καὶ φιλοσοφικῶς ἀνεπτύσσοντο.

§ 5. Καὶ κατὰ πρῶτον ἀπὸ τοῦ θείου ἐκείνου ἀνδρὸς ἀρχόμενοι, τοῦ τυφλοῦ ἀοιδοῦ τοῦ ἀντιπροσωπεύοντος τὴν μυθώδη ἢ ἡρωικὴν ἐποχὴν τῶν Ἑλλήνων, τοῦ Ὁμήρου, ὅστις ἅπαντα τὸν βίον τῶν πρὸ αὐτοῦ ἢ τῶν συγχρόνων του καθ' ὅλας αὐτοῦ τὰς σχέσεις καὶ δὴ καὶ τὴν θρησκευτικὴν πιστότητα ἀπεικόνισεν ὡς θεῖός τις ἀριστοτέχνης εἰς τὰ ἐπὶ ὁλοκλήρους αἰῶνας διαφυλάττοντα τὸ ἐθνικὸν φρόνημα τῶν Ἑλλήνων καθαρὸν καὶ ἀμιγὲς χρυσᾶ αὐτοῦ ἔπη, ἀπὸ τοῦ Ὁμήρου, λέγω, ἀρχόμενοι εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ θέματος παρατηροῦμεν ὅτι ὁ ποιητὴς παραδέχεται τοὺς ὀνείρους ὡς ἀποτελοῦντας ἰδίαν τάξιν καὶ γένος ὄντων· κατοικοῦσι δὲ οὗτοι εἰς τὰ πέρατα τοῦ Ὠκεανοῦ, ἔνθα, κατὰ τὸν ποιητήν, ὁ ἥλιος δύει, ἤτοι ἐν τῷ Ἅδῃ. Διότι ἐν Ὀδ. Ω, 12 λέγει, «ἠδὲ παρ' Ἠελίοιο πύλας καὶ δῆμον Ὀνείρων ἤϊσαν.» Ἐν δὲ τῇ Ὀδυσ. (Τ, 560) φέρονται οἱ ἑξῆς στίχοι.

Ξεῖν' ἤτοι μὲν ὄνειροι ἀμήχανοι ἀκριτόμυθοι
Γίγνοντ', οὐδέ τι πάντα τελείεται ἀνθρώποισιν·
Δοιαὶ γάρ τε πύλαι ἀμενηνῶν εἰσὶν ὀνείρων·
Αἱ μὲν γὰρ κεράεσσι τετεύχαται αἱ δ' ἐλέφαντι·
Τῶν οἳ μέν κ' ἔλθωσι διὰ πριστοῦ ἐλέφαντος,
Οἵ ῥ' ἐλεφαίρονται ἔπε' ἀκράαντα φέροντες·
Οἱ δὲ διὰ ξεστῶν κεράων ἔλθωσι θύραζε,
Οἵ ῥ' ἔτυμα κραίνουσι, βροτῶν ὅτε κέν τις ἴδηται.

Ἐν τῇ περιγραφῇ δὲ ταύτῃ τῆς κατοικίας τῶν ὀνείρων φαίνεται ὅτι αὕτη ἔχει δύο θύρας, τὴν μὲν ἐλεφαντίνην, δι' ἧς ἐξέρχονται οἱ ἀπατηλοὶ ὄνειροι «οἵ ῥ' ἐλεφαίρονται», τὴν δ' ἑτέραν κερατίνην δι' ἧς οἱ καλοὶ καὶ σημαντικοὶ «οἵ ῥ' ἔτυμα κραίνουσι». Ὁ δὲ Ἡσίοδος ἐν τῇ θεογονίᾳ αὐτοῦ διὰ τῶν λέξεων «φῦλον ὀνείρων» θεωρεῖ τούτους ὡς τέκνα τῆς Νυκτὸς ἀποτελοῦντας ὡσαύτως ἴδιον γένος θείων ὄντων. Ὁ δὲ Ἑρμῆς ὁ κατακοιμίζων κατὰ τὸν ποιητὴν τοὺς ἀνθρώπους εἶναι ἡγέτης τῶν ὀνείρων (Ὕμ. εἰς Ἑρμ. 14) «ἡγήτωρ ὀνείρων.» Περὶ τούτου δὲ καὶ ὁ ἀρχαῖος Σχολιαστὴς ἐν τῷ Ψ τῆς Ὀδυσ. στίχ. 199 λέγει ὡς ἑξῆς· «ὀνειροπομπὸν αὐτὸν εἶναι καὶ τοὺς κοιμωμένους αὐτῷ εὔχεσθαι καὶ αὐτὸν ἀναμένειν»· κατὰ δὲ τὸν Εὐστάθιον ἔσπενδον πρὸς τούτοις αὐτῷ ὡς ὀνειροπομπῷ καὶ ὑπνοδότῃ, ὅστις ὡς ἀχώριστος σύντροφος τοῦ ὕπνου καὶ τῆς Νυκτὸς ὁδηγεῖ πάντοτε τοὺς ὀνείρους εἰς τὸν ἐν τῷ Ἅδῃ τόπον τῆς διαμονῆς, ἣν καὶ ὁ Εὐριπίδης ἐν τῇ Ἑκάβῃ ὑπεμφαίνει διὰ τῶν λέξεων (στίχ. 70) «ὦ πότνια Χθὼν μελανοπτερύγων μῆτερ ὀνείρων.»

§ 6. Αὕτη ὅμως ἡ παρ' Ὁμήρῳ καὶ Ἡσιόδῳ προσωποποίησις τῶν ὀνείρων φαίνεται μᾶλλον ποιητικὴ οὐδὲ μαρτυρεῖ ὅτι ὁ λαὸς ἐπίστευε τὰ ὄνειρα πράγματι ὡς θεῖα πρόσωπα. Διὸ καὶ τὸ ἄγαλμα μάλιστα τοῦ Ὀνείρου, τὸ ὑπὸ τοῦ Παυσανίου μνημονευόμενον, τὸ ὁποῖον ἵστατο ἐν τῷ ἐν Σικυῶνι ναῷ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, κατὰ τὸν Preller, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ θεωρηθῇ ὡς εἴδωλον ἰδιαιτέρου θεοῦ. Πολὺ δὲ ὀλιγώτερον παραδεκτέον καὶ τὰς παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις ποιηταῖς ἀπαντώσας τοιαύτας προσωποποιήσεις ὡς παρὰ τῷ Ὀβιδίῳ, ὅστις συχνὰ ἐν ταῖς *μεταμορφώσεσι* ποιεῖται χρῆσιν τῶν ὀνείρων, καὶ ὅστις παραδεχόμενος αὐτοὺς τέκνα τῆς Νυκτὸς τρεῖς ὡς πάντων ἐξέχοντας ὀνομαστὶ ἀναφέρει, τὸν Μορφέα περιερχόμενον ὑπὸ ἀνθρωπίνην μορφὴν κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ ἐν Ἰλιάδι ἐμφανιζομένου τῷ Ἀγαμέμνονι ὀνείρου μεταμορφωθέντος εἰς τὸν σεβάσμιον Νέστορα, τὸν Ἴκελον ὅστις ποικίλας θηρίων μορφὰς προσλαμβάνει, καὶ συνήθως τὸν Φοβήτορα καὶ Φαντασον ἐμφανιζομένους ὑπὸ μορφὴν ἄψυχον, διότι καὶ ἐνταῦθα ὁ ῥωμαῖος ποιητὴς μυθολογῶν εἶχε βεβαίως πρὸ ὀφθαλμῶν πρότυπα ἑλληνικά. Κατὰ ταύτην λοιπὸν τὴν ἐκδοχὴν τῶν προμνημονευθέντων, ἣν παραδέχεται καὶ ὁ Nägelsbach, φαίνεται ὅτι ἐν οὐδεμιᾷ περιστάσει παραδέχεται τούτους ὁ λαὸς ὡς ἀνεξαρτήτους θεότητας. Ἄλλως δὲ καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς ποιηταῖς παρίστανται ὡς ὑπηρέται ἄλλων θεῶν, ὡς ἐν τῇ Ἰλιάδι π. χ. ὁ Ζεὺς πέμπει τὸν ἀπατηλὸν ἐκεῖνον ὄνειρον ὅπως προτρέψῃ τὸν Ἀγαμέμνονα καὶ εἰς πόλεμον κατὰ τῶν Τρώων, ἀλλαχοῦ δὲ ἐν Ὀδυσσείᾳ (Δ, 803) ἡ Ἀθηνᾶ πέμπει ἕτερον εἰς τὴν Πηνελόπην, ὅπως παρηγορήσῃ ταύτην λυπουμένην ἐπὶ τῇ στερήσει τοῦ υἱοῦ της Τελεμά-

Digitized by Google

χου· γνωστὸν δὲ καὶ τὸ τῆς Ναυσικάας ὄνειρον. Ἐν πᾶσι δὲ τοῖς χωρίοις τούτοις καὶ ἐν γένει πανταχοῦ ὁ ὄνειρος λαμβάνει μορφὴν προσώπου γνωστοῦ ἤδη εἰς τὸν ὀνειρευόμενον· ἀλλαχοῦ δὲ πάλιν δὲν γίνεται χρῆσις τοιούτου μεσολαβοῦντος προσώπου, ἀλλ' αὐτὸς ὁ θεὸς αὐτοπροσώπως ἐμφανίζεται κατ' ὄναρ εἰς τοὺς ἀνθρώπους (Ἰλ. Κ, 469. Ὀδ. Ζ, 20. Ω, 32). Διὸ καὶ παρ' Ὁμήρῳ οὐδαμοῦ εὕρηται ὁ ὄνειρος, καίπερ συχνὰ παρεισαγόμενος, φέρων ἰδίαν ὀνομασίαν, ἀλλὰ σχεδὸν πάντοτε φέρονται αἱ λέξεις «καὶ γάρ τ' ὄναρ ἐκ Διός ἐστιν (Ὀδ. Β, 22) θεῖος ὄνειρος, κακὸν γὰρ ὄναρ κεφαλῆφιν ἐπέστη» καὶ πάλιν «Διός δέ τοι ἄγγελός εἰμι.» Ὥστε ἐκ τούτων σαφῶς ἀποδεικνύεται, νομίζω, ὅτι οἱ ὄνειροι δὲν ἀπετέλουν ἰδιαιτέρας θεότητας ἀνεξαρτήτους, ὡς οἱ ἄλλοι ὑποχθόνιοι θεοὶ Ἀϊδωνεύς, Περσεφόνη, Ἐριννύες, ἀλλὰ ὡς ἡ Νὺξ μετὰ τῶν διδύμων της τέκνων, τοῦ ὕπνου καὶ τοῦ θανάτου, οἵτινες δὲν φαίνονται καὶ οὗτοι ἀνεξάρτητοι θεότητες ἀλλ' ἁπλαῖ προσωποποιήσεις φυσικῶν δυνάμεων, οὕτω καὶ τὸ ὄνειρον τὸ ἕτερον τέκνον, κατὰ τὸν Ἡσίοδον, δέον νὰ θεωρηθῇ ὡς ὄργανον καὶ μέσον ἐξ ἐκείνων δι' ὧν οἱ θεοὶ ἀποκαλύπτουσι τὰ θελήματα ἢ *αὐτοὶ ἀποκαλύπτονται* τοῖς ἀνθρώποις. Κατὰ δὲ τὸν περίφημον Nägelsbach ἐν τῇ ἀξιολόγῳ αὐτοῦ ὁμηρικῇ θεολογίᾳ ὁ ὄνειρος τάσσεται ἐν τῷ περὶ θεογνωσίας κεφαλαίῳ Din Gottesserkentniss und offenbarung ἐν οἰκείᾳ δηλ. θέσει, διότι ἐνταῦθα λίαν ἐμβριθῶς διεξέρχεται ὁ συγγραφεὺς ἱστορικῶς μετὰ τῶν σοφῶν ἀνταξίων τῇ βαθείᾳ αὐτοῦ ἀρχαιογνωσίᾳ παρατηρήσεων τὰ μέσα δι' ὧν ὁ ἄνθρωπος φθάνει εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ ὑπερτάτου Ὄντος, ἀποδεικνύει δηλ. ὅτι οἱ ἀρχαῖοι ἔφθασαν εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ θεοῦ δι' ἐξωτερικῶν καὶ ἐσωτερικῶν μέσων· καὶ ὡς ἐξωτερικὰ μὲν ἀναφέρονται ἡ πεῖρα, ἡ φήμη, κληδών, ὄσσα (θεία φήμη) καὶ ἐν γένει ἡ παράδοσις, δι' ἧς ἐμάνθανον τὰ κατὰ τοὺς θεούς· ἐν δὲ τοῖς ἐσωτερικοῖς ἐκ τῆς μαντικῆς τέχνης προερχομένοις τάσσεται καὶ ὁ ὄνειρος, διότι ὁ ἄνθρωπος ἀφ' ἑαυτοῦ διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ πνεύματός του φθάνει ὁπωσοῦν εἰς τὸ ὕψιστον Ὄν· ὁ δὲ Πρέλλερος τοὐναντίον κατατάσσει τούτους ἐν τῷ τέλει τῆς τριπλῆς καθόλου τῶν θεῶν διαιρέσεως εἰς ὀλυμπίους, θαλασσίους καὶ ὑποχθονίους, ἔνθα ἐν ἰδιαιτέρῳ κεφαλαίῳ τῷ περὶ *ὕπνου* καὶ *θανάτου* προσθέτει ἐλάχιστα καὶ περὶ ὀνείρων πρὸς ἀπόδειξιν μόνον τῆς στενῆς σχέσεως αὐτῶν πρὸς τὸν ὕπνον καὶ τῆς ταὐτότητος τῆς διατριβῆς καὶ οὐδὲν πλέον.

§ 7. Ἀλλ' ἡμεῖς συγκεφαλαιοῦντες τὰ τοῦ θέματός μας ἐκ πάντων τῶν ἀνωτέρω ἐξάγομεν ὅτι οὔτε ὁ λαὸς ἐπίστευε τὰ ὄνειρα ὡς προσωπικοὺς θεούς, οὔτε αἱ ποιητικαὶ φράσεις δέον κατὰ λέξιν νὰ ἑρμηνευθῶσιν, ἀλλὰ ὡς ἁπλαῖ προσωποποιήσεις προερχόμεναι ἐξ αὐτοῦ τοῦ ζωηροῦ καὶ εὐφαντάστου πνεύματος τῶν ἀρχαίων καὶ ἑπομένως ἐκ τῆς κλίσεως τοῦ νὰ παριστῶσι καὶ αὐτὰ τὰ ἠθικὰ φαινόμενα ὡς ἔμψυχα ὄντα ὡς λ. χ. τὰς Ἐριννύας κτλ.

§ 8. Ἡ ἰδέα ὅμως ὅτι τὰ ὄνειρα οὐχ ἧττον τῶν χρησμῶν καὶ τῶν ἄλλων μαντικῶν σημείων ἢ τεράτων ἀνακοινοῦσι τοῖς ἀνθρώποις τὰς θελήσεις τῶν θεῶν, ἡ τοιαύτη, λέγω, ἰδέα ὑπῆρχεν ἤδη ἐρριζωμένη ἐν τῷ πνεύματι τοῦ λαοῦ ἀσάλευτος, ὅπόθεν καὶ οἱ συχνὰ παρ' Ὁμήρῳ ὀνειροπόλοι, μάντεις, ὀνειροκρίται, τὴν ὁποίαν ἰδέαν καὶ ὁ Πλούταρχος ἐπιβεβαιοῖ λέγων· «Οἱ δὲ πολλοὶ οἴονται καταδαρθοῦσιν ἀνθρώποις τὸ δαιμόνιον ἐπιθειάζειν·» ἡ δὲ πίστις αὕτη δὲν ἐξετείνετο μόνον ὡς δεισιδαιμονία τις ἐν τῇ κατωτέρᾳ τάξει τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καθ' ὅλους τοὺς κύκλους τῆς κοινωνίας ἐκτὸς ὀλίγων μόνον ἐκ τῆς τάξεως τῶν λογίων ἀνδρῶν ἀρνουμένων τὴν μαντικὴν ἢ προφητικὴν δύναμιν τῶν ὀνείρων· ἀλλ' οὗτοι κατὰ τὴν γνώμην τῶν ἀρχαίων εἶναι ἐξ ἐκείνων διὰ τοὺς ὁποίους ἡ πατροπαράδοτος πρὸς τοὺς θεοὺς λατρεία ἀπώλεσε τὴν σημασίαν της. Ὡς ἀπόδειξιν ὅμως τῆς τοιαύτης περὶ τῶν ὀνείρων πίστεως τοῦ λαοῦ δύναταί τις νὰ φέρῃ ἀφ' ἑνὸς μὲν τὰ ἀναρίθμητα ὄνειρα, τὰ ὁποῖα μεταδίδονται ἡμῖν ὑπὸ τῶν συγγραφέων τῆς ἀρχαιότητος καθ' ὅλας τὰς ἐποχὰς ὡς ἔχοντα μεγάλην σημασίαν ἐπὶ τῆς τύχης τῶν ἀνθρώπων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὅτι ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἐπεκράτει κοινὴ συνήθεια τοῦ νὰ ἐμποδίζωσι διὰ ποικίλων θρησκευτικῶν τελετῶν τὴν προαγγελλομένην ὑπὸ τῶν ὀνείρων συμφοράν, ὡς τοῦτο συνέβαινε καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὑπὸ τῶν θεῶν διδομένων σημείων. Τὸ κυριώτερον δὲ μέσον δι' οὗ ἐπετυγχάνετο ἡ ἀποτροπὴ τοῦ κακοῦ ὀνείρου ἦτο ἡ πιστὴ περὶ τούτου ἀφήγησις ἐνώπιον τοῦ λαμπροῦ φωτὸς τοῦ ἡλίου καὶ τοῦτο πιθανῶς ὅπως ὁ λαμπρὸς οὗτος θεὸς ἐξαφανίσῃ τὰς φοβερὰς τῆς νυκτὸς μορφάς, αἵτινες προεμήνυον ὄλεθρον. Περὶ δὲ τοῦ ἐθίμου τούτου πειθόμεθα ἐκ

Digitized by Google

πολλῶν χωρίων τῶν ἀρχαίων, ἰδίᾳ δὲ ἐκ τοῦ παρ' Εὐριπίδῃ φερομένου (Ἰφ. ἐν Ταυρ. 43) ἔχοντος ὡς ἑξῆς· «ἃ καινὰ δ' ἥκει νὺξ φέρουσα φάσματα, λέξω πρὸς αἰθέρ' εἴ τι δὴ τόδ' ἴς' ἄκος.» Ὁ δὲ Σχολ. λέγει· «τοῖς γὰρ παλαιοῖς ἔθος ἦν ἀποτροπιαζομένοις τῷ ἡλίῳ διηγεῖσθαι τὰ ὀνείρατα.» Ὡσαύτως δὲ πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἐπεμελοῦντο οἱ ἀρχαῖοι νὰ προσφέρωσι θυσίας εἰς τοὺς ἀποτροπαίους θεούς, ὡς ὁ Ξενοφῶν περὶ τούτου μαρτυρεῖ ἐν τῷ *Συμποσίῳ* λέγων· «Οὐκοῦν ἐὰν τί ὄναρ ἀγαθὸν ἴδῃς τοῖς ἀποτροπαίοις θύεις.» Ὁ δὲ Ἱπποκράτης περὶ ἐνυπνίων λόγον ποιούμενος, ὅστις, ὡς παρακατιόντες θὰ εἴπωμεν, διαστέλλει ταῦτα τῶν ὀνείρων, ἀναφέρει τὸ ἔθιμον τοῦτο σαφέστερον. «Χρὴ καὶ τοῖς θεοῖς εὔχεσθαι ἐπὶ μὲν τοῖσιν ἀγαθοῖς (δηλονότι οὐράνια φαινόμενα ἅπερ κατ' ὄναρ βλέπει τις) ἡλίῳ Διὶ οὐρανίῳ Ἑρμῇ Ἀπόλλωνι, ἐπὶ δὲ τοῖσιν ἐναντίοισι, τοῖσιν ἀποτροπίοισι καὶ γῇ καὶ ἥρωσιν ἀποτρόπαια γενέσθαι τὰ χαλεπὰ πάντα.» Πρὸς ἀποφυγὴν δὲ τῶν ἐκ τοῦ ὀνείρου κακῶν ἐθεωρεῖτο ἀναγκαῖον καὶ τὸ χύσιμον τοῦ ὕδατος, ἤτοι αἱ χοαὶ (σπονδαὶ εἰς τοὺς καταχθονίους θεοὺς) αἵτινες, ὡς καὶ εἰς πᾶσαν ἄλλην θυσίαν ἐνομίζοντο ὡς σύμβολον καθαρμοῦ, εἶχον ἐνταῦθα μεγάλην δύναμιν. Ὁ Ἀριστοφάνης ἐν *Βατράχοις* λέγει· «κάλπιός τ' ἐκ ποταμῶν δρόσον ἄρατε θέρμετε δ' ὕδωρ ὡς αὖ θεῖον ὄνειρον ἀποκλύσω.»

§ 9. Καθ' ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὴν πολιτείαν, μανθάνομεν ὅτι αὕτη τὰς τοιαύτας περὶ τοῦ μέλλοντος προρρήσεις, ἃς οἱ ἄνθρωποι ἰδίᾳ ἕκαστος ἐκ τῆς ἐξηγήσεως τῶν ὀνείρων ἐλάμβανον, δὲν μετεχειρίζετο καθόλου, διὰ τὸν λόγον πρὸ πάντων ὅτι ἐν μεγάλῃ ἀνάγκῃ ἡ τοιαύτη μαντεία δὲν ἦτο τόσον εὔκολος οὐδ' ἀσφαλής, ὅσον οἱ ἄλλοι οἰωνοὶ καὶ προφητεῖαι αἱ ἐκ τῆς παρατηρήσεως τῶν σπλάγχνων τοῦ θύματος, τῆς πτήσεως τῶν πτηνῶν καὶ τῶν τοιούτων ἐξηγούμεναι. Διότι καὶ ἐὰν ἐδοκίμαζον κατ' ἀρέσκειαν νὰ προτιμῶσιν ὄνειρα, ἐξ ὧν νὰ μαντεύωσι τὸ μέλλον, ἡ ἔννοια ὅμως αὐτῶν ἐφαίνετο λίαν περιωρισμένη καὶ ἀνεφέρετο μᾶλλον εἰς ἰδιώτας ἢ εἰς ὁλόκληρον πολιτείαν. Πρὸς τούτοις δὲ καὶ τὰς σημασίας τῶν ὀνείρων διὰ τὴν μεγάλην αὐτῶν ποικιλίαν δὲν ἦτο τόσον εὔκολον νὰ ὑπαγάγωσιν εἰς ἓν ἐπιστημονικὸν σύστημα, ὅπως τὰ ἄλλα σημεῖα, μόνον δὲ σταθερὸν καὶ ἀσφαλὲς σύστημα, καθ' ὃ συστηματικῶς ὡς ἐν Ῥώμῃ οἱ οἰωνοσκόποι ἐξήγουν τὰ σημεῖα, ἠδύνατο νὰ ἐγγυηθῇ εἰς τὴν πολιτείαν περὶ τῆς ὀρθότητος τῆς ἑρμηνείας. Ἔν τισιν ὅμως περιστάσεσι δὲν ἀμφέβαλλον εἰς τὰς ὑποθέσεις τῆς πολιτείας νὰ ποιῶσι χρῆσιν καὶ ὀνείρων ὅσα ἐξαιρετικῶς ἐφαίνοντο λίαν σπουδαῖα καὶ σημαντικά.

§ 10. Τοὐναντίον δὲ πρὸς τῇ σπουδαιότητι, τὴν ὁποίαν ὁ λαὸς ἐν τῷ κατ' ἰδίαν βίῳ ἀπέδωκεν εἰς τὰ ὄνειρα, ἦτο πλέον ἀνάγκη καὶ ἡ ἐπιστήμη νὰ στρέψῃ τὴν προσοχήν της εἰς ταῦτα καὶ μάλιστα ἡ φιλοσοφία ἔδει νὰ ἐξετάσῃ ταῦτα ὑπὸ τὴν διπλῆν των ἔννοιαν, καὶ ὡς ἰδιάζον φαινόμενον τῆς πνευματικῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὡς εὑρισκόμενα ἔν τινι σχέσει πρὸς τὸ θεῖον.

§ 11. Οἱ ἀρχαιότεροι φιλόσοφοι ἐπραγματεύθησαν ταῦτα ὑπὸ τὴν τελευταίαν αὐτῶν σχέσιν, δηλ. ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς προφητικῆς τούτων δυνάμεως· ἐπίσης δὲ καὶ οἱ κατόπιν τούτων δὲν παρημέλησαν νὰ ἐξετάσωσι τὸ μέρος τοῦτο τῶν ὀνείρων, διότι πλὴν ὀλίγων ἐξαιρέσεων, ἐν ἅπασι τοῖς φιλοσοφικοῖς συστήμασι τὰ διάφορα εἴδη τῆς μαντικῆς, ἑπομένως καὶ τὰ ἐκ τῶν ὀνείρων, ἀναγνωρίζονται. Περὶ τούτων δὲ καὶ ὁ Κικέρων ἐν τῷ φιλοσοφικῷ αὐτοῦ συγγράμματι *De Divinatione* περὶ μαντικῆς ἐκτενῆ ποιεῖται λόγον. Οἱ μεταγενέστεροι δὲ φιλόσοφοι, οἵτινες κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον εἰς τὰς περὶ τῶν τοιούτων ἐρεύνας ἔλαβον ὑπ' ὄψιν καὶ τὴν Ψυχολογίαν, ἀπεπειράθησαν καὶ τὸ ψυχολογικὸν μέρος τῶν ὀνείρων νὰ διαφωτίσωσι.

§ 12. Καὶ ἐν πρώτοις ἐκ τῶν Ἰώνων φιλοσόφων οὐδεμία περὶ τούτων εἴδησις ὑπάρχει ἡμῖν γνωστή· διὸ καὶ πολλοὶ ἀμφιβάλλουσιν ἂν οὗτοι ἔδωκαν ἰδίαν προσοχὴν εἰς τὰ ὄνειρα. Ἐκ δὲ τῶν Ἐλεατῶν ὁ Ξενοφάνης διέψευσε καθόλου τὸ δυνατὸν τῆς μαντικῆς ὡς μαρτυρεῖ ὁ Κικέρων.

§ 13. Περὶ δὲ τῶν Πυθαγορείων, ἂν καὶ ἦναι δύσκολον νὰ ὁρισθῇ ἀκριβῶς ὁποία ἦτον ἡ ἀρχικὴ αὐτῶν διδασκαλία ὡς πρὸς τὸ θέμα ἡμῶν καὶ τί εἰς τὸν μετὰ ταῦτα χρόνον προσέθηκαν, δύναταί τις ὅμως ἐκ τῆς μεγάλης σπουδαιότητος καὶ σημασίας τὴν ὁποίαν οὗτοι ἀπέδιδον καθόλου εἰς τὴν μαντικήν, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Κικέρωνος, λέγοντος περὶ τοῦ Πυθαγόρου «Quumque huic rei magnam auctoritatem Pythagoras jam ante tribuisset, qui etiam ipse augur vellet esse,» περὶ τῶν Πυθαγορείων, λέγω, δύναται νὰ πα-

Digitized by Google

ραδεχθῇ ὅτι οἱ ἀρχαιότεροι αὐτῶν ἀπεπειράθησαν νὰ ἐξηγήσωσι τὰ ὄνειρα καὶ τὴν προφητικὴν αὐτῶν δύναμιν κατ' ἴδιον σύστημα, ὡς ἑξῆς. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ φιλοσοφικοῦ αὐτῶν συστήματος ἅπασα ἡ ἀτμόσφαιρα εἶναι πεπληρωμένη πνευμάτων, ἅπερ ὠνόμαζον δαίμονας καὶ ἥρωας· ὑπὸ τούτων δὲ πέμπονται οὐ μόνον εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ θηρία ὄνειρα καὶ τὰ ἄλλα μαντικὰ σημεῖα. Ἐντεῦθεν δὲ ἦτο ἀπηγορευμένον εἰς τοὺς πυθαγορείους νὰ ἐσθίωσι κυάμους «ἀπέχεσθαι κυάμων», διότι ἡ ἀπαγόρευσις αὕτη ἐσήμαινεν ὅτι διὰ τῆς ἀποχῆς ἀπὸ τοιαύτης τροφῆς προφυλάσσεται τὸ σῶμα ἀπὸ νευρικῶν παθήσεων ἐνοχλητικῶν καὶ καθίσταται ἐπιτηδειότερον νὰ δέχηται θείας ἀνακοινώσεις ἐν ὅλῃ αὐτῶν τῇ καθαρότητι. Ὅτι ὅμως οὗτοι ἐποίουν διάκρισιν μεταξὺ ὀνείρων σημαντικῶν καὶ ἀσημάντων ἐξάγεται καὶ ἐκ τῶν λεγομένων περὶ τοῦ Πυθαγόρου, ὅτι δηλ. οὗτος εἰς τὸν ἐρωτήσαντα αὐτόν τί σημαίνει ὅτι καθ' ὕπνον εἶδε τὸν ἀποθανόντα πατέρα του καὶ μετ' αὐτοῦ συνδιελέχθη, ἀπεκρίνατο ὅτι τοῦτο ἔχει τοσαύτην σημασίαν, ὅσην ἔχει ἡ συνδιάλεξις τὴν ὁποίαν ποιεῖ τώρα μετ' αὐτοῦ· διότι καὶ ἐκεῖνος πράγματι εἶχε συνδιαλεχθῇ μετὰ τοῦ πατρός. Ἐντεῦθεν δὲ ἐξάγεται πρὸς τούτοις ὅτι οἱ πυθαγόρειοι τὰς κατ' ὄναρ ἐμφανίσεις οὐχὶ μόνον ὡς εἰκόνας ἀλλὰ ὥς τι πραγματικὸν παρεδέχοντο, ὅπερ ἀναλόγως τῆς ποιότητος ἐθεωρεῖτο μάλιστα ὡς ἔχον μεγάλην ἢ μικρὰν σημασίαν, ἢ ὥς τι σύμφωνον πρὸς τὴν φύσιν, ὅμοιον πρὸς πάντα τὰ ἀντικείμενα τὰ ὁποῖα γίγνονται ἡμῖν νοητὰ διὰ τῶν αἰσθήσεων.

§ 14. Ὁποία δὲ εἶναι ἡ γνώμη τοῦ Ἡρακλείτου ἀκμάσαντος περὶ τὴν 69 Ὀλ. (π. Χ. 505) οὐδὲν σαφὲς γιγνώσκομεν· διότι αἱ δύο μαρτυρίαι, ἡ μὲν τοῦ Ξέστου ἡ δὲ τοῦ Χαλκιδίου, αἵτινες περιεσώθησαν ἡμῖν ἀναφερόμεναι εἰς τὸ προκείμενον ἡμῶν θέμα, ἀντιφάσκουσι πρὸς ἀλλήλας. Καὶ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ πρώτου ὁ Ἡράκλειτος ἀποφαίνεται ὅτι καθ' ὕπνον ἡ ψυχὴ διατελεῖ ἀναίσθητος καὶ ληθαία, καθ' ὅσον κεκλεισμένων ὄντων τῶν αἰσθητικῶν πόρων δὲν εὑρίσκεται εἰς κοινωνίαν πρὸς τὸν ἔξω κόσμον, ἀλλ' ἀποσύρεται ἐκ τοῦ καθόλου κόσμου εἰς ἴδιον· ἀληθὴς δὲ καὶ βεβαία γνῶσις προσγίγνεται εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τότε μόνον, ὅταν εὑρίσκηται εἰς συνάφειαν μὲ τὸν κοινὸν λόγον, τὸν θεῖον δηλ. λόγον τὸν διακοσμοῦντα τὸ σύμπαν. Τὸ δὲ χωρίον ἐξ οὗ ἐξάγεται ἡ τοιαύτη περὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἀνθρώπου καθεύδοντος δοξασία, ἔχει ὡς ἑξῆς· «ὁ νοῦς, κατὰ τὸν Ἡράκλειτον, ἀπόλλυσι καθ' ὕπνον τὴν μνημονικὴν δύναμιν σωζομένης μόνον τῆς κατὰ τὴν ἀναπνοὴν προσφύσεως οἱονεὶ τινος ῥίζης.» Λέγονται δὲ ταῦτα, διότι, κατὰ τὸν Ἡράκλειτον πάλιν, ὁ ἄνθρωπος γίγνεται κοινωνὸς τοῦ θείου διὰ τῆς ἀναπνοῆς, ὡς καὶ περὶ τούτου λέγεται· «τοῦτον δὲ τὸν θεῖον λόγον δι' ἀναπνοῆς σπάσαντες νοεροὶ γινόμεθα.» Ὡς ἀρχὴ λοιπὸν τοῦ λόγου οἱονεὶ ῥίζα θεωρεῖται ἡ ἀναπνοή, ἐξ ἧς προσφύεται ὁ λόγος δι' οὗ ὁ ἄνθρωπος γίγνεται νοερός, καθ' ὕπνον δὲ ληθαῖος, καὶ πάλιν κατὰ τὴν ἔγερσιν ἔμφρων· «ἐν γὰρ τοῖς ὕπνοις, λέγει, μυόντων τῶν αἰσθητικῶν πόρων χωρίζεται τῆς πρὸς τὸ περιέχον συμφυΐας ὁ ἐν ἡμῖν νοῦς.» Ἐπιβεβαιῶν δὲ καὶ ὁ Πλούταρχος τὴν γνώμην ταύτην τοῦ Ἡρακλείτου λέγει· «ὁ Ἡράκλειτός φησι τοῖς ἐγρηγορόσιν ἕνα καὶ κοινὸν κόσμον εἶναι, τῶν δὲ κοιμωμένων ἕκαστον εἰς ἴδιον ἀποστρέφεσθαι.» Λοιπὸν κατὰ τὰς ἀνωτέρω δύο συμφωνούσας μαρτυρίας ὁ Ἡράκλειτος παραδέχεται μὲν ὅτι ὁ ἀνθρώπινος λόγος εὑρίσκεται διὰ τοῦ κόσμου εἰς συνάφειαν μὲ τὸν ἀρχικὸν λόγον ἀλλὰ μόνον ἐν ἐγρηγόρσει· καθ' ὕπνον δὲ ἀπόλλυσι πᾶσαν μνημονικὴν δύναμιν, ἐπομένως οὐδὲ μαντικὴν δύναμιν ἔχει. Ἀλλὰ πρὸς τὰ περὶ Ἡρακλείτου ταῦτα λεγόμενα ὁ Χαλκίδιος ἐπάγεται ἐν τῷ Τιμαίῳ τοῦ Πλάτωνος μαρτυρίαν ὅλως διαφωνοῦσαν, καθ' ἣν παρίσταται ὁ Ἡράκλειτος ὁμοδοξῶν τοῖς Στωικοῖς καὶ παραδεχόμενος ὅτι ὁ ἀνθρώπινος ὡς εὑρισκόμενος εἰς σχέσιν μετὰ τοῦ θείου λόγου, τοῦ εὐθύνοντος καὶ ῥυθμίζοντος τὰ τοῦ κόσμου, καὶ ὡς ἀχώριστος αὐτοῦ ἀκόλουθος δύναται διὰ τῶν αἰσθήσεων, opere sensuum, καὶ τῆς ψυχῆς ἡσυχαζούσης νὰ προαγγέλλῃ τὰ μέλλοντα· ἔχει δὲ ὡς ἑξῆς. Heraclitus consentientibus Stoiicis rationem nostram cum divina ratione connectit regente ac moderante propter inseparabilem comitatum consciam decreti rationabillis factam, quiescentibus animis opere sensuum futura denunciare. Ἐκ τοῦ χωρίου δὲ τούτου καταδείκνυται τὸ ἐναντίον, ὅτι ἡ ψυχὴ ἔχει δύναμιν μαντικήν. Πόθεν δὲ ἡ διαφωνία αὕτη προέρχεται δὲν δυνάμεθα μετ' ἀληθείας νὰ ἐννοήσωμεν. Ἀνατρέχοντες δὲ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας, ἔνθα ἱκανὸς λόγος γίνε-

Digitized by Google

ται περὶ τοῦ Ἡρακλείτου ὡς συγγράψαντος τὸ *περὶ φύσεως* σύγγραμμα ἴσως ἐκεῖθεν δυνάμεθα νὰ φέρωμεν εἰκασίας τινὰς περὶ τῆς διαφωνίας ταύτης. Μανθάνομεν λοιπὸν ἐκεῖθεν ὅτι ὁ λόγος τοῦ Ἡρακλείτου ἦτο οὐ μόνον μεστὸς ἀδρῶν νοημάτων ἀλλὰ καὶ δυσκατάληπτος τοῖς πολλοῖς καὶ ἥκιστα ἀφελὴς καὶ ἰωνικὸς καίπερ Ἐφεσίου ὄντος. Π. χ. ὡς γνωστόν, ὅπως ἐκφράσῃ τὰς περὶ τοῦ φιλοσοφικοῦ αὐτοῦ συστήματος γνώσεις ὅτι τὰ πάντα διηνεκῶς ῥέουσιν ἐν τῷ κόσμῳ, γίγνονται καὶ ἀπόλλυνται, μεταχειρίζεται τὴν γνωστὴν συμβολικὴν ἔκφρασιν «ποταμοῖς τοῖς αὐτοῖς ἐμβαίνομεν καὶ οὐκ ἐμβαίνομεν, εἰμέν τε καὶ οὐκ εἰμέν.» Αἱ τοιαῦται μεταφοραὶ καὶ ἀσαφεῖς εἰκόνες ἱκανῶς ἀπεικονίζουσι καὶ τὸ ἦθος τοῦ ἀνδρός, ὅστις καθὰ ἡμᾶς διδάσκει ἡ ἱστορία, ἦτο πάντοτε σκυθρωπὸς καὶ μελαγχολικὸς καὶ ἀπέκλινε μᾶλλον εἰς τὴν θεωρίαν ἀποστρεφόμενος τὴν πεῖραν. Διὸ καὶ τὸ σκοτεινὸν αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τῆς θεωρίας μόνον στηριζόμενον σύγγραμμα λέγεται ὅτι ἐκρέμασεν εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Ἐφεσίας Ἀρτέμιδος ὑποσημαίνων ὅτι ἀπαξιοῖ τὸ πλῆθος τούτου, ἀλλὰ τὸ ἱερὸν τῆς θεᾶς. Ἐκ πάντων δὲ τούτων ἴσως δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι διὰ τὴν σκοτεινότητα καὶ ἀσάφειαν τοῦ λόγου διεφώνησαν ἔπειτα καὶ οἱ κρίνοντες τοῦτον ὡς παρεννοήσαντες καὶ τὰς περὶ τοῦ προκειμένου θέματος δοξασίας τοῦ Ἡρακλείτου. Ὅθεν καὶ ἡμεῖς οὐδὲν περαιτέρω δυνηθέντες νὰ ἐξακριβώσωμεν, οὐκ ἔχοντες μάλιστα καὶ ἄλλας μαρτυρίας, μεταβαίνομεν εἰς τὸν Ἐμπεδοκλέα.

§ 15. Καὶ περὶ τῆς γνώμης τοῦ Ἐμπεδοκλέους ὀλίγα μόνον γινώσκομεν. Αἱ εἰδήσεις ὅμως αὗται φέρονται σαφέστεραί πως καὶ ἀκριβέστεραι. Ὁ Ἐμπεδοκλῆς κατὰ τὸν Κλήμεντα ἀπέδιδε καθόλου εἰς τὴν μαντικὴν μεγάλην σημασίαν· κατέτασσε δὲ μάλιστα τὴν ψυχὴν τῶν μάντεων μεταξὺ ἐκείνων, αἵτινες ἀμέσως εἰσέρχονται εἰς τὴν εὐδαιμονίαν καὶ μακαριότητα τῶν θεῶν. Ἐκ τούτου δὲ ἐξάγεται ὅτι καὶ εἰς τὰ ὄνειρα ἀπέδιδε μεγάλην σημασίαν. Τοσαῦτα καὶ περὶ τούτου.

§ 16. Ἀπόπειραν δέ τινα πρὸς ἐξήγησιν τῆς οὐσίας τῶν ὀνείρων, καθ' ὃν τρόπον ἔκρινον ταῦτα, ὡς προελέχθη, καὶ οἱ Πυθαγόρειοι, παρατηροῦμεν ὅτι ἕτερος φιλόσοφος ἐποίησεν, ὁ Δημόκριτος, ὁ γνωστὸς ἐκ τοῦ ὅτι ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν κλαίοντα Ἡράκλειτον πάντοτε ἐγέλα. Οὗτος παρεδέχετο ὅτι εἰκόνες τινές, ἃς αὐτὸς ὠνόμαζεν εἴδωλα, ἐξωπλισμέναι διὰ θείας δυνάμεως ὑπάρχουσιν ἐν τῷ σύμπαντι, καθὰ μαρτυρεῖ περὶ τούτου ὁ Κικέρων ἐν τῷ περὶ μαντικῆς λέγων ὡς ἑξῆς (I, 43). «Censet Democritus imagines divinitate praeditas in esse in universitate rerum.» Τὰ εἴδωλα δὲ ταῦτα πλησιάζοντα τοὺς ἀνθρώπους εἰσέρχονται διὰ τῶν πόρων τοῦ αἵματος ἐντὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ προκαλοῦσιν οὕτω ἐμφανίσεις ὀνείρων. Περὶ τῆς δοξασίας ταύτης τοῦ Δημοκρίτου λέγει ἐν τοῖς ἠθικοῖς ὁ Πλούταρχος ὅτι «ὁ Δημόκριτος ἐπίστευε τοὺς ὀνείρους γίγνεσθαι κατὰ τὰς εἰδώλων παραστάσεις πρὸς δὲ καὶ ὅτι ἐγκαταβυσσοῦνται τὰ εἴδωλα διὰ τῶν πόρων εἰς τὰ σώματα καὶ ποιοῦσι τὰς κατὰ τὸν ὕπνον ὄψεις.» Ἐπιμαρτυρεῖ δὲ ταῦτα καὶ ὁ Κικέρων ἐν τῷ περὶ μαντικῆς, ὅπου ἀπορῶν περὶ τῆς φαινομένης ταύτης ἐνεργείας τῆς ψυχῆς ἀναφέρει ἐν παρόδῳ καὶ τὴν γνώμην τοῦ Ἡρακλείτου, καθ' ἣν ἡ τοιαύτη ἐνέργεια προκαλεῖται ἔξωθεν (II, 58). «Utrum censemus dormientum animos per semet ipsos in dormiento moveri, an, ut Democritus censet, externa et adventicia visione pulsari?» Τὰ εἴδωλα δὲ ταῦτα, τὰ ὁποῖα ἔκ τε ἐμψύχων καὶ ἀψύχων ὄντων ἐξέρχονται, εἴτε ὡς αἰσθανόμενα σφοδρὰν πρὸς τοῦτο ὁρμὴν καὶ θερμότητα εἴτε καὶ ἕνεκα ἰδίας αὐτῶν θελήσεως, ἐκπροσωποῦσιν οὐ μόνον τοῦ σώματος τὴν μορφὴν ἀλλὰ καὶ τὰς ἰδιότητας τοῦ πνεύματος ἐκείνων ἐξ ὧν ὥρμηνται. Λέγει δὲ ὁ Πλούταρχος: «τῶν δὲ Δημοκριτείων εἰδώλων ἀριθμὸς οὐδείς·» καὶ πάλιν: «ἅ φησι κἀκεῖνος ἐξιέναι τοὺς φθονοῦντας οὔτ' αἰσθήσεως ἄμοιρα παντάπασιν οὔτε ὁρμῆς, ἀνάπλεά τε τῆς ἀπὸ τῶν προϊεμένων μοχθηρίας καὶ βασκανίας.» Ἐκ τῆς περὶ ὀνείρων δὲ τοιαύτης πίστεως τοῦ Δημοκρίτου ἐξάγεται πρὸ πάντων ὅτι πᾶς τις δύναται νὰ ἔρχηται εἰς σχέσιν καὶ σύνδεσμον καθ' ὕπνον μεθ' οἱουδήποτε ἔστω καὶ λίαν μακρὰν ὑπάρχοντος προσώπου ἢ καὶ ἀντικειμένου· τὴν σχέσιν δὲ ταύτην μάλιστα δύναται καὶ ἐκεῖνος νὰ προαισθανθῇ εἰς ὃν ἀνάγεται τὸ ὄνειρον. Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης, ὡς κατωτέρω διεξοδικῶς θὰ ὁμιλήσωμεν, λέγει: «Τὸ προορᾶν εἰ μὴ γίνεται ἀπὸ συμπτώματος ἄλλο τι ἂν εἴη μᾶλλον ἢ ὥσπερ ὁ Δημόκριτος λέγει εἴδωλα καὶ ἀπορροὰς αἰτιώμενος.» Σαφέστερον δὲ περὶ τῶν εἰδώλων τούτων ὁ Πλούταρχος αὖθις λέγει ὅτι «ταῦτα προσπίπτοντα ὥσπερ ἔμψυχα φρά-

Digitized by Google

ζουσι καὶ διαστέλλουσι τοῖς ὑποδεχομένοις τὰς τῶν μεθιέντων αὐτὰ δόξας καὶ διαλογισμοὺς καὶ ὁρμάς.» (Plutr., VII e⁰, 3). Ἐπειδὴ δὲ τὰ εἴδωλα ταῦτα ἔχουσιν ἀφ' ἑαυτῶν δύναμιν πρόξενον βλάβης καὶ ὠφελείας, ἐξασκοῦσι δὲ ἐντεῦθεν μεγάλην ἐπὶ τῶν τοῦ κόσμου καὶ ὡς θεῖα ὄντα, καθὼς φαίνεται, ῥίπτουσι βλέμμα καὶ εἰς τὸ μέλλον, εὐκόλως δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν κατὰ ποῖον τρόπον ἡ ἐμφάνισις τούτων κατ' ὄναρ δύναται νὰ παράσχῃ ἄμεσόν τινα ἢ καὶ ἔμμεσον προδήλωσιν τῶν μελλόντων. Ὁ δὲ Σέξτος σαφῶς ἐκτίθησι καὶ τὴν δοξασίαν ταύτην τοῦ Δημοκρίτου ὅτι δηλ. τὰ εἴδωλα ἐμπελάζουσι τοῖς ἀνθρώποις καὶ τούτων τὰ μέν εἰσιν ἀγαθοποιὰ τὰ δὲ κακοποιά. Προσημαίνουσι δὲ τὰ μέλλοντα τοῖς ἀνθρώποις θεωρούμενα καὶ φωνὰς ἀφιέντα. Εἶναι δὲ τὰ ὄνειρα τότε μόνον ἀψευδῆ καὶ ἀληθῶς προσημαίνουσι τὰ μέλλοντα, ὅταν τὰ εἴδωλα ἐμφανίζωνται εἰς τοὺς κοιμωμένους καθαρὰ καὶ οὐχὶ ἀνάμικτα καὶ ταχέως διαδεχόμενα ἄλληλα. Περὶ τούτου δὲ μαρτυρεῖ ὁ Πλούταρχος ὡς ἑξῆς: «Ὅταν ἐνάρθροις καὶ ἀσυγχύτοις φυλάττοντα προσμίξῃ τὰς εἰκόνας.» Διὰ πασῶν δὲ τῶν ἀνωτέρω ἀποδείξεων, δι' ὧν ἐδοκίμαζεν ὁ Δημόκριτος νὰ ἐξηγήσῃ τὰ πλεῖστα φαινόμενα τῶν ὀνείρων καὶ τὴν δύναμιν τούτων, ἣν ὁ λαὸς ἐξ ἐσωτερικῆς πίστεως ἀπέδιδεν εἰς ταῦτα, ὁρμώμενος εἰς τὴν ἐξήγησιν τούτων ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἐκτεθείσης ἀρχῆς, τῆς περὶ τῶν εἰδώλων, φαίνεται ἔκ τινος χωρίου, παρὰ Πλινίῳ τῷ ἱστοριογράφῳ ἀπαντῶντος, ὅτι δὲν εἶχεν ἀπαρτίσει ἀκόμη πλῆρες περὶ τῆς ἐξηγήσεως τῶν ὀνείρων σύστημα. Ἀλλὰ οὐχ ἧττον καταφαίνεταί πως ὅτι ὁ Δημόκριτος, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὰς σχέσεις τοῦ σώματος πρὸς τὰ κατ' ὄναρ εἴδωλα καὶ τὸν τρόπον καθ' ὃν δύναταί τις οἰκείᾳ θελήσει διὰ τῶν ὀνείρων νὰ ἔλθῃ εἰς σχέσιν πρὸς ἄλλα πρόσωπα, διεξοδικώτερον καὶ ἀκριβέστερον ἐπραγματεύθη. Ἔχει δὲ τὸ μέρος ὡς ἑξῆς. Sinistrum humerum quibus monstris consecret (Democritus) qualiter somnia quae vetis et quibus vetis mittantur, pudet referre: somnia ea dextro pede resolvi.

§ 17. Ἐνῷ δὲ οἱ μέχρι τοῦδε φιλόσοφοι οὐχὶ τὴν ἀρχικὴν αἰτίαν τῶν κατ' ὄναρ φαινομένων ἐζήτουν καθόλου νὰ εὕρωσιν ἐν αὐτῷ τῷ ἀνθρώπῳ, ἀλλὰ δι' ἐξωτερικῶν ὅλως ὑποθέσεων ἠσχολοῦντο νὰ ἐξηγήσωσι, τὴν ἐνέργειαν τῆς ψυχῆς λαμβάνοντες ὑπὸ ὄψιν μόνον, ἐφ' ὅσον αὕτη παρίσταται δεχομένη καὶ πάσχουσα, προϊόντος τοῦ χρόνου, ὁπότε ἡ φιλολογία καὶ ἰδίως ἡ φιλοσοφία ἐτράπη πολὺ διάφορον ὁδόν, τότε ἀνεφάνησαν κατ' ἀνάγκην ἄνδρες οἵτινες φιλοσοφοῦντες περὶ τοῦ παντὸς ἐν σχέσει πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου, ὅπερ καὶ αὐτὸ σπουδαῖον ἀντικείμενον φιλοσοφικῆς ἐξετάσεως ἀπέβη, ἐλάμβανον ὑπ' ὄψιν εἰς τὴν ἐξήγησιν τῶν ὀνείρων καὶ αὐτὴν τὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς καὶ ἰδίως τὴν παραγωγικήν, ἐξετάζοντες πλέον ταῦτα οὐχὶ μονομερῶς. Ἡ τοιαύτη δ' ἐξέτασις τῶν ὀνείρων δὲν λαμβάνει ἀμέσως ἐν ἀρχῇ τύπον τινὰ τέλειον, ἀλλὰ βαθμηδόν, τοῦ Σωκράτους πρώτου ἀρχὴν ποιησαμένου, τοῦ ὁποίου τὰς θεωρίας πλατύτερον ἀνέπτυξαν αἱ μετὰ ταῦτα Σχολαί, ἐπὶ Ἀριστοτέλους τοῦ προεξάρχοντος τῶν φιλοσόφων τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ ἡ ἐξέτασις καὶ ἡ ἐξήγησις τῶν ὀνείρων φαίνεται ὑπὸ φιλοσοφικὴν ἔποψιν πιθανωτάτη.

§ 18. Καὶ παρ' αὐτῷ τῷ Σωκράτει κατὰ πρῶτον φαίνεται τὸ φαινόμενον ὅτι δὲν εὑρίσκει τὴν ἀποχρῶσαν ἀπόδειξιν. Μανθάνομεν δὲ περὶ αὐτοῦ, καθὰ παρέδωκεν ἡμῖν πρὸ πάντων ὁ Ξενοφῶν, τοσοῦτο μόνον, ὅτι ὅπως τὴν μαντικὴν καθόλου ἐθεώρει ἔν τισι περιστάσεσι τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, καθ' ἃς ἡ ἀνθρωπίνη γνῶσις δὲν ἐξαρκεῖ, ἀναγκαίαν καὶ δικαίαν, οὕτω καὶ τῶν ὀνείρων δὲν ἠρνεῖτο τὴν προφητικὴν καὶ μαντικὴν δύναμιν· διὸ ἐθεώρει ταῦτα ἀποστελλόμενα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὅτι μὲν ἐποιεῖτο χρῆσιν τῆς μαντικῆς γνωστὸν τοῦτο τοῖς πλείστοις ἐξ αὐτῶν τῶν *Ἀπομνημονευμάτων* τοῦ Ξενοφῶντος, ὅπου ἐν τῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ ἀπολογούμενος ὁ πιστὸς μαθητὴς ὑπὲρ τοῦ προσφιλοῦς αὐτῷ διδασκάλου ἱκανὰ λέγει καὶ περὶ τοῦ ὅτι ὁ Σωκράτης ἐποίει χρῆσιν τῆς μαντικῆς, γνωσταὶ δὲ καὶ αἱ συχνάκις ἀπαντῶσαι φράσεις: «Οἱ θεοὶ προσημαίνουσι, προαγορεύουσι ταῦτα μὲν ποιεῖν, ταῦτα δὲ μὴ ποιεῖν». Ὅτι δὲ καὶ τὰ ὄνειρα ἐπίστευεν ἔχοντα προφητικὴν δύναμιν καὶ ἐκ πολλῶν ἄλλων δῆλον γίνεται καὶ ἐκ τοῦ ἐν *Κρίτωνι* ἀπαντῶντος χωρίου, ὅπου φαίνεται ὅτι ὁ Σωκράτης εἶδε γυναῖκα εἰποῦσαν αὐτῷ: «Ὦ Σώκρατες, ἡ Πάραλος θὰ φθάσῃ μετὰ τρεῖς ἡμέρας», ὅπερ καὶ ἐγένετο. Μετὰ ταῦτα δὲ ἂν συνδυάσωμεν καὶ τὸ γνωστὸν δαιμόνιον τοῦ Σωκράτους, ὅπερ συχνὰ προέτρεπε καὶ ἀπέτρεπεν

Digitized by Google

αὐτὸν εἰς πᾶσάν του πρᾶξιν ὡς προσημαῖνον τρόπον τινὰ τὸ μέλλον, εὐλόγως δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ὅτι οὗτος τοὐλάχιστον ἐν μέρει πρῶτος ἀνεῦρεν ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ἀνθρώπου δύναμιν προφητικήν.

§ 19. Ἐκ δὲ τῶν ἀμέσως ἐρχομένων μαθητῶν τοῦ Σωκράτους ὁ διακρινόμενος πρὸ πάντων καὶ διὰ τὴν εἰλικρινῆ αὐτοῦ πίστιν εἰς τοὺς πατρῴους θεοὺς καὶ διὰ τὴν σπουδαιότητα τὴν ἰδιαιτέραν, ἣν ἀποδίδει εἰς τὰ ὄνειρα, εἶναι ὁ Ξενοφῶν. Καταφαίνεται δὲ ἡ σπουδαιότης, ἣν ἐξαιρετικῶς ἀπέδιδεν ὁ Ξενοφῶν εἰς τὰ ὄνειρα, ἐκ τῆς πιστῆς ἐκείνης καὶ ἀκριβοῦς ἀφηγήσεως διαφόρων ὀνείρων ἣν αὐτὸς ποιεῖται. Ἐκ τῶν πολλῶν δὲ ὀνείρων, ἅπερ πολλαχοῦ τῶν συγγραμμάτων τοῦ συγγραφέως εὑρίσκομεν, ἀναγινώσκομεν τὸ ὄνειρον αὐτοῦ τοῦ Ξενοφῶντος, ὅπερ εἶδε καθ' ὕπνον ὁπότε οἱ μύριοι τῆς *Ἀναβάσεως* οἱ συνεκστρατεύσαντες τῷ Κύρῳ κατὰ Ἀρταξέρξου, ἀφοῦ πολλὰς μετὰ τὴν ἐν Κουνάξοις αἱματηρὰν μάχην περιπετείας ὑπέστησαν, ἀπολέσαντες καὶ τοὺς ἀρχηγοὺς τοὺς ὑπὸ τοῦ Τισσαφέρνους δολοφονηθέντας, εὑρισκόμενοι ἐν μέσῳ ἀδιαβάτων ποταμῶν, ἄνευ συμμάχων, ἐστερημένοι πάντων τῶν ἐπιτηδείων καὶ ὑπὸ μεγίστης ἀμηχανίας καὶ ἀπελπισίας κατειλημμένοι, ὡς λέγει ὁ ὡσαύτως ἐν ἀθυμίᾳ περιπεσὼν συγγραφεύς, ἐκάθηντο τὴν ἑσπέραν ἐκείνην ἄγευστοι σίτου καὶ ἄγρυπνοι, μὴ δυνάμενοι καθεύδειν ἕνεκα λύπης καὶ πόθου πρὸς τὴν πεφιλημένην πατρίδα, τὴν ὁποίαν ἐφαντάζοντο ὅτι δὲν θὰ ἴδωσι πλέον ἀφοῦ ἀπολεσθῶσι μακρὰν τῶν γονέων, γυναικῶν καὶ παίδων ἐν μέσῳ βαρβάρων. Ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ ταύτῃ τῇ καταλαβούσῃ τότε σχεδὸν πάντας, ὁ Ξενοφῶν ὁ σὺν τοῖς ἄλλοις λυπούμενος καὶ οὐ δυνάμενος καθεύδειν, μικροῦ ὕπνου λαχὼν εἶδεν ὄναρ: «Ἔδοξεν αὐτῷ βροντῆς γενομένης σκηπτὸς πεσεῖν εἰς τὴν πατρῴαν οἰκίαν καὶ ἐκ τούτου λάμπεσθαι πᾶσαν· περίφοβος δ' εὐθὺς ἀνηγέρθη καὶ τὸ ὄναρ πῇ μὲν ἔκρινεν ἀγαθόν, ὅτι ἐν πόνοις ὢν καὶ κινδύνοις φῶς μέγα ἐκ Διὸς ἰδεῖν ἔδοξε, πῇ δὲ ἐφοβεῖτο ὅτι ἀπὸ Διὸς μὲν βασιλέως τὸ ὄναρ ἐδόκει αὐτῷ εἶναι, κύκλῳ δὲ ἐδόκει λάμπεσθαι τὸ πῦρ, μὴ οὐ δύναιτο ἐκ τῆς χώρας ἐξελθεῖν τῆς βασιλέως, ἀλλ' εἴργοιτο πάντοθεν ὑπό τινων ἀποριῶν.» Ὅτι δὲ τὸ ὄνειρον τοῦτο ἐθεώρησεν ὁ Ξενοφῶν ὡς πράγματι ὑπὸ τοῦ Διὸς σταλὲν καὶ ἑπομένως πολλὴν ἔχον σημασίαν καὶ σχέσιν πρὸς τὰς τότε περιστάσεις, ἐξάγεται ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα συμβάντων· διότι ὁ Ξενοφῶν μετὰ πολλὰς ἀπορίας καὶ ἀμφιβολίας περὶ τοῦ σημαινομένου τοῦ ὀνείρου, ἂν κακὸν ἢ ἀγαθὸν ἦναι, τελευταῖον ὡσεὶ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Διὸς ἐμπνευσθεὶς ἀγαθοποιὸν ὑπέλαβε τὸ ὄνειρον καὶ μετὰ σύντομον μὲν ἀλλὰ πλήρη φιλοπατρίας ὁμιλίαν ἀνεδέξατο, ἀνευφημούντων πάντων, τὴν ἀρχηγίαν, τὴν ὁποίαν ὑπηνίσσετο τὸ ὄνειρον. Ἐκ τούτου δὲ μόνον πειθόμεθα ὅτι ὁ Ξενοφῶν ἐπίστευεν ὅτι τὰ ὄνειρα πέμπονται ἀμέσως παρὰ τῶν θεῶν ὅπως προσημαίνωσιν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὰ μέλλοντα. Ἀλλὰ τοῦτο αὐτὸς ὁ ἴδιος ποιεῖ γνωστὸν λέγων ἐν τῇ *Ἀναβάσει*. «Οὗτοι δὲ οἱ θεοὶ πάντες ἴσασι καὶ προσημαίνουσιν ᾧ ἂν θέλωσι καὶ ἐν ἱεροῖς καὶ ἐν οἰωνοῖς καὶ ἐν φήμαις καὶ ἐν ὀνείρασι» (VI, 1, κ'). Ἐπειδὴ δὲ πάλιν ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς ἐν τῇ *Κύρου Παιδείᾳ* λέγει ὅτι ἐν τῷ βίῳ τοῦ ἀνθρώπου οὐδὲν ὁμοιότερον τοῦ θανάτου ἢ ὁ ὕπνος, καθ' ὃν ἡ ψυχὴ ἐμφανίζεται θειοτάτη ῥίπτουσα βλέμμα καὶ εἰς τὸ μέλλον, ὡς τὰ μάλιστα ἐλευθέρα καὶ ἀπηλλαγμένη τῆς ἐνοχλήσεως τοῦ σώματος, ἐκ τούτων, νομίζω, δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ὁ Ξενοφῶν ἐπίστευε πρὸς τούτοις ὅτι καθ' ὕπνον ἡ ψυχὴ καὶ ἰδίᾳ δυνάμει προβλέπει τὸ μέλλον. Ἀλλ' ἡ τελευταία αὕτη δοξασία δὲν ἀποκλείει τὴν πρώτην, τοὐναντίον δὲ συμπληροῖ μᾶλλον ἐκείνην, διότι ἡ δύναμις αὕτη τῆς ψυχῆς παρίσταται ὡς θεία τις, ἡ δὲ ψυχὴ ἐν τῇ κατ' ὄναρ καταστάσει ὁμοιοτάτη τῷ Θεῷ φαίνεται ἅμα καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ παγγνωσίας μετέχουσα.

§ 20. Μεταβαίνοντες δὲ εἰς τὸν Πλάτωνα, παρατηροῦμεν ὅτι ὁ θεῖος συγγραφεὺς ἐπραγματεύθη τὸ προκείμενον ζήτημα ἐν παρόδῳ καὶ οὐχί, ὡς θὰ ἴδωμεν, μετ' ἐκείνης τῆς προσοχῆς, μεθ' ἧς ὁ Ἀριστοτέλης ἀξιώσας ταῦτα ἰδίας πραγματείας. Ἀλλ' οὐχ ἧττον ἀπεπειράθη νὰ ἐξηγήσῃ τὸ φαινόμενον τοῦτο καθαρῶς ὑπὸ ψυχολογικὴν ἔποψιν, προσεπάθησε δὲ κυρίως νὰ στηρίξῃ τὴν διαφορὰν τῶν ὀνείρων ἐπὶ τῆς παρατηρουμένης διαφορᾶς τῆς καταστάσεως τῶν τριῶν θεμελιωδῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων. Ἐάν, λέγει ἐν τῇ *Πολιτείᾳ* (IX, 1571), τὸ σκεπτικὸν μέρος τῆς ψυχῆς, ἤτοι τὸ λογιστικὸν κατ' αὐτόν, κοιμᾶται, τὸ δὲ θηριῶδές τε καὶ ἄγριον πεπληρωμένον τροφῆς καὶ ποτοῦ κινῆται, ἀπωθῇ δὲ ἀφ' ἑαυτοῦ τὸν ὕπνον καὶ ὑποχωρῇ εἰς τὰς

Digitized by Google

συνήθεις του ἕξεις, τότε γεννῶνται ὄνειρα ἀκατανόητα καὶ ἀναιδῆ. Ὅταν δὲ ἡ ἔμφρων αὕτη δύναμις τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου, ἤτοι τὸ λογιστικόν, ἐγρηγορῇ, τὸ ὁποῖον οὗτος πρότερον ἐπλήρωσε διὰ τροφῆς πνευματικῆς, διὰ χρηστῶν διαλέξεων καὶ παρατηρήσεων, τὸ δὲ ἐπιθυμητικὸν τῆς ψυχῆς μήτε ἕνεκα κόρου μήτε ἕνεκα ἐλλείψεως τροφῆς ἀνησυχῇ, ὁπότε κατ' ἀναγκαῖον λόγον καὶ ἡ τρίτη δύναμις τῆς ψυχῆς, τὸ θυμοειδές, ἥσυχον διαμένῃ, τότε ὁ ἄνθρωπος δύναται καθ' ὕπνον οὕτω διακείμενος νὰ ἐπιτύχῃ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τῆς ἀληθείας. Ἐντεῦθεν δὲ εὐκόλως, νομίζω, ἐννοεῖται καὶ ἡ περὶ ὀνείρων δοξασία τοῦ Πλάτωνος. Παραδέχεται δηλ. οὗτος ὅτι τὰ ὄνειρα, οἱασδήποτε φύσεως καὶ ἂν ὦσι, οὐδὲν ἄλλο παριστῶσι ἢ αὐτὰς τὰς ἐνεργείας τῆς ψυχῆς αὐθυποστάτου καὶ ἀφ' ἑαυτῆς κινουμένης, ἥτις ἀκολουθεῖ καθ' ὕπνον τοὺς αὐτοὺς νόμους, οὓς καὶ ἐν ἐγρηγόρσει· ὥστε καὶ κατ' ὄναρ ἡ ψυχὴ τοσούτῳ μᾶλλον εἶναι δεκτικὴ τῆς γνώσεως τοῦ ἀληθοῦς, ὅσῳ μᾶλλον ἡ ἐνέργεια τῶν σωματικῶν αὐτῆς στοιχείων περιορίζεται· ὅπως δὲ φθάσῃ εἰς τὴν γνῶσιν ταύτην δὲν ἔχει χρείαν ἰδίας τινὸς ἐπενεργείας τοῦ θεοῦ. Περὶ προφητικῆς λοιπὸν δυνάμεως τῆς ψυχῆς οὐδένα, ὡς φαίνεται, λόγον ποιεῖται. Ἐπειδὴ ὅμως, κατὰ Πλάτωνα, ἡ ἀλήθεια εἶναι αἰώνιόν τι, οἴκοθεν ἐννοεῖται ὅτι μὲ τὴν γνῶσιν ταύτην συνοδεύεται καὶ ἡ πρόγνωσις τοῦ μέλλοντος. Λέγει δὲ ἐν τῇ *Πολιτείᾳ* περὶ τούτου: «ἀλλ' ἐᾷ (δηλ. τὸ ἐπιθυμητικὸν) αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ (δηλ. τὸ λογιστικὸν) μόνον καθαρὸν σκοπεῖν καὶ ὀρέγεσθαί του καὶ αἰσθάνεσθαι, ὃ μὴ οἶδεν ἤ τι τῶν γεγονότων ἢ καὶ μελλόντων.

§ 21. Ὅλως δὲ ἰδίαν προσοχὴν καὶ μελέτην εἰς τὸ προκείμενον ζήτημα, τὸ περὶ τῶν ὀνείρων, ἔδωκεν ὁ κορυφαῖος τῶν φιλοσόφων, ὁ Ἀριστοτέλης, πραγματευθεὶς τὸ ἀξιοπαρατήρητον τοῦτο τῆς ψυχῆς φαινόμενον ὑπὸ τὴν ἀληθῆ αὐτοῦ ἔποψιν, τὴν ψυχολογικήν. Κατέλιπε δὲ μάλιστα ἡμῖν καὶ δύο περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου πραγματείας, τὴν μὲν περὶ ἐνυπνίων, τὴν δὲ ἑτέραν περὶ τῆς καθ' ὕπνον μαντικῆς ἐπιγραφομένην. Ἐν ταῖς δυσὶ δὲ ταύταις πραγματείαις ὁ φιλόσοφος διὰ τῆς χαρακτηριζούσης αὐτὸν κριτικῆς ὑπὸ ἔννοιαν ὅλως ψυχολογικὴν ζητεῖ ν' ἀνεύρῃ εἰς ποίαν τῶν τριῶν θεμελιωδῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων ὑπάγεται, ἂν δηλ. τοῦ αἰσθητικοῦ, τοῦ φανταστικοῦ ἢ τοῦ νοητικοῦ τυγχάνῃ ὂν πάθος. Θέλει λοιπὸν ὁ Ἀριστοτέλης νὰ ἐξηγήσῃ τὴν οὐσίαν τῶν ὀνείρων ὡς προερχομένην ἐξ αὐτῆς τῆς ἐνεργείας τῆς ψυχῆς, διὰ λόγους δὲ οὓς ἐν τῷ περὶ ψυχῆς βιβλίῳ ἀνέφερε, τὸ ὄνειρον δὲν εἶναι προϊὸν τοῦ αἰσθητικοῦ καθ' ἑαυτό, ἀλλ' οὐδὲ τοῦ νοητικοῦ, καθ' ὅσον αἱ δυνάμεις αὗται καθεύδουσαι ἀδυνατοῦσι πάντα ὁρᾶν, ἑπομένως καὶ οὐδὲν ἐν ὕπνοις αἰσθάνονται· τεκμαίρεται δὲ τέλος ὅτι τὰ ὄνειρα ὑπάγονται εἰς τὸ κράτος τοῦ αἰσθητικοῦ ἐφ' ὅσον τοῦτο παρακολουθεῖται ὑπὸ τοῦ φανταστικοῦ. Παραδέχεται λοιπὸν καθ' ὑπόθεσιν ὑπὸ ἀποχρώντων λόγων φερόμενος, ὅτι τὸ καθόλου αἰσθητικὸν εἶναι αἴτιον τοῦ φαινομένου τούτου· διότι, κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην, φαντασία εἶναι ἡ ὑπὸ τῆς κατ' ἐνέργειαν αἰσθήσεως γινομένη κίνησις, τὸ δὲ ἐν ὕπνῳ φάντασμα ἐνύπνιον λέγει ὁ φιλόσοφος. Ἡ ἐνέργεια ὅμως αὕτη τοῦ αἰσθητικοῦ δὲν γίνεται ὡς ἐν ἐγρηγόρσει, διότι, ὡς ἐλέχθη, καθ' ὕπνον πάντα τὰ αἰσθητήρια καθεύδουσιν· ἂν δὲ παρατηρῶνται παθήσεις τινὲς τῶν αἰσθητηρίων, αὗται εἶναι ὅλως ἄλλης φύσεως τῶν καθ' ὕπαρ συμβαινουσῶν.

§ 22. Ὅπως δὲ αἰτιολογήσῃ τὴν ἀναγκαίαν ταύτην ὑπόθεσιν περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν ὀνείρων παραδέχεται ὅτι ἡ αἰσθητικὴ δύναμις τῆς ψυχῆς ἐνεργοῦσα καὶ ἐρεθιζομένη καταλείπει ἐν τοῖς αἰσθητηρίοις κίνησίν τινα, ἂν καὶ τὸ ἀντικείμενον γενόμενον ἅπαξ αἰσθητὸν κεῖται μακράν· (σελ. 459, κεφ. 11). Λέγει δὲ ὡς ἑξῆς. «Τὰ γὰρ αἰσθητὰ καθ' ἕκαστον αἰσθητήριον ἡμῖν ἐμποιοῦσιν αἴσθησιν, καὶ τὸ γινόμενον ὑπ' αὐτῶν πάθος οὐ μόνον ἐνυπάρχει ἐν τοῖς αἰσθητηρίοις ἐνεργουσῶν τῶν αἰσθήσεων, ἀλλὰ καὶ ἀπελθουσῶν. Παραπλήσιον γὰρ τὸ πάθος ἐπί τε τούτων καὶ ἐπὶ τῶν φερομένων ἔοικεν εἶναι· καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν φερομένων τοῦ κινήσαντος οὐκ ἔτι θιγγάνοντος κινεῖται.» Ἡ κίνησις λοιπὸν αὕτη εἰς ἣν συνίσταται ἡ τοῦ πνεύματος αἴσθησις διαρκεῖ ἔτι, καὶ ἀφοῦ τὸ προκαλέσαν τὴν κίνησιν ταύτην παύσῃ ἐνεργοῦν· διότι, κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην, «τὸ κινῆσαν ἐκίνησεν ἀέρα τινὰ καὶ πάλιν οὗτος κινούμενος ἕτερον καὶ τοῦτον δὴ τὸν τρόπον, ἕως ἂν στῇ, ποιεῖται τὴν κίνησιν ἐν ἀέρι καὶ ἐν τοῖς ὑγροῖς.» Τὸ αὐτὸ δὲ πρέπει νὰ ὑπολάβωμεν, λέγει, καὶ ἐπὶ τῶν ἀλλοιώσεων· ὡς π. χ. τὸ θερμανθὲν ὑπὸ τοῦ θερμοῦ τὸ πλησίον θερμαίνει καὶ τοῦτο διαδίδωσιν ἕως τῆς ἀρχῆς· ἑπομένως, ἐπειδὴ ἡ κατ' ἐνέργειαν αἴσθησις εἶναι ἀλλοίωσίς τις, ἀναγ-

Digitized by Google

κη τὸ αὐτὸ νὰ συμβαίνῃ, καὶ τότε τὸ πάθος οὐ μόνον ἐν αἰσθανομένοις τοῖς αἰσθητηρίοις ὑπάρχει, ἀλλὰ καὶ ἐν πεπαυμένοις.

§ 23. Διὰ τοιαύτης λοιπὸν ὑποθέσεως φανερὸν εἶναι ὅτι ἔχομεν ἀκόμη τὴν αἴσθησιν οἱουδήποτε χρώματος, ὅπερ ἐπὶ πολὺν μὲν χρόνον εἴδομεν· νῦν δὲ ἔχομεν πρὸς αὐτὸ τὴν ὄψιν ἐστραμμένην. «Κἂν πρὸς ἓν χρῶμα πολὺν χρόνον βλέψωμεν ἢ λευκὸν ἢ χλωρὸν τοιοῦτον φαίνεται, ἐφ'ὅπερ ἂν τὴν ὄψιν μεταβάλωμεν». Τὸ παραμένον λοιπὸν πάθος ἐν τοῖς αἰσθητηρίοις μετὰ τὴν ἐνέργειαν εἶναι, κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην, ὁ κυριώτερος λόγος δι' οὗ ἐξηγοῦνται τὰ ὄνειρα. Τοιαύτη ὅμως αἴσθησις δὲν εἶναι πλέον καθαρὰ αἴσθησις, ἀλλ' ἀναπαράστασις ἐκ τῆς ἐνεργούσης αἰσθήσεως ἤ, ὡς λέγει, ἐκ τῆς αἰσθανομένης αἰσθήσεως παραγομένη. Λέγει δὲ πρὸς τούτοις ὅτι τὰ αἰσθητήρια οὐ μόνον ἔξωθεν κινοῦνται, ἀλλ' ἀνταποδίδουσι καὶ τὴν διὰ τῆς αἰσθήσεως γινομένην κίνησιν, ἰδίαν κίνησιν ἔχουσαν τὴν ἀρχὴν ἐν τῇ καρδίᾳ, ἥτις ἐντεῦθεν διὰ τοῦ αἵματος καὶ τῆς κινήσεως τῆς θερμότητος τῆς ἐνυπαρχούσης τούτῳ μεταφέρεται εἰς τὰ αἰσθητήρια. Ὡς παράδειγμα δὲ τῆς ἔσωθεν ταύτης ἀντεπιδράσεως καθ' ἣν τὰ αἰσθητήρια οὐ μόνον πάσχουσιν, ἀλλὰ καὶ ἀντιποιοῦσι, φέρει τὸ ἐξῆς, τὸ τῶν ἐνόπτρων, τοῦ ὁποίου καὶ αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς μετ' ἀπορίας μνημονεύει (459, 460). «Ἅμα δ' ἐξ αὐτοῦ δῆλον ὅτι ὥσπερ καὶ ἡ ὄψις πάσχει οὕτω καὶ ποιεῖ τι· ἐν γὰρ τοῖς ἐνόπτροις τοῖς σφόδρα καθαροῖς, ὅταν τῶν καταμηνίων ταῖς γυναιξὶ γινομένων ἐμβλέψωσιν εἰς τὸ κάτοπτρον γίνεται τὸ ἐπιπολῆς τοῦ ἐνόπτρου οἷον νεφέλη αἱματώδης· κἂν μὲν καινὸν ᾖ τὸ κάτοπτρον, οὐ ῥᾴδιον ἐκμάξαι τὴν τοιαύτην κηλῖδα, ἐὰν δὲ παλαιὸν ῥᾷον. Αἴτιον δέ, ὥσπερ εἴπομεν, ὅτι οὐ μόνον πάσχει τι ἡ ὄψις ἀπὸ τοῦ ἀέρος, ἀλλὰ καὶ ποιεῖ τι καὶ κινεῖ, ὥσπερ καὶ τὰ λαμπρά, καὶ γὰρ ἡ ὄψις τῶν λαμπρῶν καὶ ἐχόντων χρῶμα. Τὰ μὲν οὖν ὄμματα διάκειται ὥσπερ καὶ ἕτερον μέρος ὁτιοῦν εὐλόγως τοῦ σώματος· καὶ γὰρ φύσει τυγχάνουσι φλεβώδεις ὄντες· διὸ γινομένων τῶν καταμηνίων διὰ ταραχὴν καὶ φλεγμασίαν αἱματικὴν ἡμῖν μὲν ἡ ἐν τοῖς ὄμμασι διαφορὰ ἄδηλος, ἔνεστι δὲ (ἡ γὰρ αὐτὴ φύσις σπέρματος καὶ καταμηνίων)· ὁ δὲ ἀὴρ κινεῖται ὑπ' αὐτῶν καὶ τὸν ἐπὶ τῶν κατόπτρων ἀέρα συνεχῆ ὄντα ποιόν τινα ποιεῖ καὶ τοιοῦτον οἷον αὐτὸς πάσχει, ὁ δὲ τοῦ κατόπτρου τὴν ἐπιφάνειαν.» Ὥστε, κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς ὑποκειμένην σκέψιν τοῦ φιλοσόφου, φανερὸν γίνεται ὅτι τὰ αἰσθήματα ἐμμένουσιν αἰσθητὰ καὶ ὅταν τὸ θύραθεν αἰσθητὸν ἀπέρχηται. Ἀμφότεραι δὲ αἱ κατὰ τὴν αἴσθησιν συμβαίνουσαι κινήσεις, ἥ τε ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν, οὐ μόνον ἐν ἐγρηγόρσει φαίνονται ἀλλὰ μᾶλλον ὅταν γένηται τὸ πάθος ὃ καλεῖται ὕπνος. Ἡ πρώτη μάλιστα διαρκεῖ, ὡς εἴπομεν, καὶ μετὰ τὴν παῦσιν τῆς ἔξωθεν προσβολῆς. Ὡς δὲ ἐν ἐγρηγόρσει ἡ κίνησις αὕτη εὐκόλως ἀφανίζεται ἐκκρουομένη ὑπὸ ἄλλων ἰσχυροτέρων, τὰς ὁποίας παράγουσιν οἱ εὐθὺς ἔπειτα γιγνόμενοι ἐρεθισμοὶ διαφόρων ἀντικειμένων, οὕτω καὶ καθ' ὕπνον τὸ αὐτὸ δύναται νὰ συμβῇ, ὅταν αὕτη δηλ. ἡ ἐσωτερικὴ κίνησις ἕνεκα ἀφθόνου τροφῆς καὶ παρὰ τοῖς πάμπαν νέοις διὰ τὴν αὐξάνουσαν θερμότητα, καὶ ἑπομένως κίνησιν, καθίσταται ἰσχυροτέρα· διὸ καὶ τοῖς παιδίοις δὲν φαίνονται ἐνύπνια (460—461, κ. 111.) Λέγει δὲ καὶ περὶ ταύτης τὰ ἑξῆς· «μεθ' ἡμέραν μὲν ἐκκρούονται ἐνεργουσῶν τῶν αἰσθήσεων καὶ τῆς διανοίας καὶ ἀφανίζονται, ὥσπερ παρὰ πολὺ πῦρ ἔλαττον καὶ λύπας καὶ ἡδονὰς μικρὰς παρὰ μεγάλας, παυσαμένων δὲ ἐπιπολάζει καὶ τὰ μικρά· νύκτωρ δὲ δι' ἀργίαν τῶν κατὰ μόριον αἰσθήσεων καὶ ἀδυναμίαν τοῦ ἐνεργεῖν διὰ τὸ ἐκ τῶν ἔξω εἰς τὸ ἐντὸς γίγνεσθαι τὴν τοῦ θερμοῦ παλίρροιαν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν τῆς αἰσθήσεως καταφέρονται καὶ γίνονται φανεραὶ καθισταμένης τῆς ταραχῆς.» Ὅταν δὲ τὸ αἷμα καθίσταται ἡσυχώτερον «καθισταμένου δὲ καὶ διακρινομένου τοῦ αἵματος ἐν τοῖς ἐναίμοις», τότε ἡ ὑπολειπομένη τῶν αἰσθημάτων ἐξωτερικὴ κίνησις ἐπερχομένη ἰσχυροτέρα παράγει τὰ ἐνύπνια καὶ ταῦτα, ὡς λέγει, ἐρρωμένα. Τὰ εἴδωλα ὅμως ταῦτα τότε μόνον εἶναι ἀληθῆ ὄνειρα, ὅταν ὁ κοιμώμενος δὲν ἔχῃ συνείδησιν ὅτι κοιμᾶται, ἑπομένως οὐδὲ τὴν συνείδησιν ὅτι τὸ φάντασμα δὲν εἶναι πραγματικόν τι, ὅπερ ἀληθῶς διὰ τῶν αἰσθήσεων αἰσθανόμεθα.

§ 24. Ἐκ πάντων, τέλος, τῶν ἀνωτέρω ἐξάγεται καὶ ὁ περὶ ὀνείρων ὁρισμός, καθ' ὃν ταῦτα εἶναι φαντάσματα ἢ εἴδωλα παραγόμενα ἐκ τῆς κινήσεως τοῦ αἰσθητικοῦ ἐφ' ὅσον ὁ ἄνθρωπος κοιμᾶται (461 § 59). «Τὸ φάντασμα, λέγει, τὸ ἀπὸ τῆς κινήσεως τῶν αἰσθημάτων, ὅταν ἐν τῷ καθεύδειν ᾖ, ᾗ καθεύδει, τοῦτ' ἐστὶν ἐνύπνιον.»

Digitized by Google

§ 25. Ἐκ τῆς συγχρόνου δὲ ταύτης ἐνεργείας ἀμφοτέρων τῶν ἀνωτέρω μνημονευθεισῶν κινήσεων καταφαίνεται πρὸς τούτοις καὶ ἡ μικρὰ ἢ μεγάλη καθαρότης τῶν ὀνείρων. Κατὰ τὰ ἀνωτέρω δηλαδὴ ἡ σφοδρότης τῆς ἐσωτερικῆς κινήσεως ἢ δύναται ὅλως νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἐμφάνισιν τῶν ὀνείρων ἢ ἀφ' ἑτέρου τὰ προσπίπτοντα φαντάσματα ἀσαφῆ καὶ συγκεχυμένα νὰ καταστήσῃ· καὶ τοῦτο συμβαίνει καθ' ὅμοιον τρόπον ὡς καὶ ἡ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὕδατος σχηματιζομένη εἰκών, ἥτις, τούτου κινουμένου, ἀφανίζεται. Διὰ τῆς ὑποθέσεως δὲ ταύτης εὐκόλως ἐξηγοῦνται καὶ τὰ ἄγρια ὄνειρα τῶν μελαγχολούντων, τῶν πυρεσσόντων ἢ τῶν οἴνῳ βεβαρημένων. Ὅσῳ δὲ περισσότερον μεταφέρεται ἡ ἐσωτερικὴ κίνησις εἰς τὴν καρδίαν, ὁπόθεν καὶ ἔχει τὴν ἀρχήν, τοσούτῳ μᾶλλον ἐμφανίζονται εἰς τὴν συνείδησιν αἱ ἀπὸ τῆς ἐνεργούσης αἰσθήσεως ὑπολειφθεῖσαι κινήσεις ὡς παραστάσεις καθαραὶ καὶ ἐναργεῖς.

§ 26. Καὶ τοσαῦτα μὲν περὶ τῆς οὐσίας τῶν ὀνείρων, κατ' Ἀριστοτέλην, καὶ τοῦ πῶς ταῦτα γίνονται. Ἐκ τῆς τοιαύτης ὅμως ἐξετάσεως ὀφείλει τις βεβαίως νὰ νομίσῃ ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης δὲν πιστεύει καθόλου καὶ προφητικὴν τούτων δύναμιν· ἀλλ' ὅμως αὐτὸς πάλιν ἀποφαίνεται καὶ περὶ τούτου γνώμην, καθ' ἣν οὔτε καθ' ὁλοκληρίαν ἀρνεῖται ταύτην, ἀλλ' οὐδὲ καὶ πιστεύει. Λέγει δὲ ὡς ἑξῆς (462, κ. 1, ι). «Περὶ δὲ τῆς μαντικῆς τῆς ἐν τοῖς ὕπνοις γινομένης καὶ λεγομένης συμβαίνειν ἀπὸ τῶν ἐνυπνίων, οὔτε καταφρονῆσαι ῥᾴδιον οὔτε πεισθῆναι.» Διότι ἡ καθ' ὅλας τὰς τάξεις τῆς κοινωνίας διαδιδομένη τοιαύτη περὶ ὀνείρων πίστις, ἥτις ὑπὸ τῆς πείρας ἐπικυροῦται, διεγείρει καὶ παρ' Ἀριστοτέλει πίστιν τινά, καὶ οὐδ' ἀπίστευτον εἶναι ὅτι ἔν τισι παρατηρεῖται προμάντευσις. Διαπιστεῖ ὅμως πάλιν εἰς ταῦτα, διότι οὐδεμίαν εὑρίσκει εὔλογον αἰτίαν καθ' ἣν ταῦτα γίνονται, διότι ἡ ὑπόθεσις ὅτι ταῦτα ὑπὸ τοῦ θεοῦ πέμπονται, ἐκτὸς τοῦ ὅτι οὐδεμίαν ἔχει εὔλογον αἰτίαν, εἶναι πρὸς τούτοις ἀπίστευτος, καὶ διότι ταῦτα φαίνονται οὐχὶ εἰς τοὺς σοφωτάτους καὶ ἀρίστους, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς τυχαίους. Διὰ τὰς δύο δὲ ταύτας ἀλογίας φαίνεται ὁ φιλόσοφος ἀποκλίνων μᾶλλον εἰς τὴν ἄρνησιν. Ἐὰν δὲ τέλος ἀφαιρεθῇ ἡ αἰτία αὕτη τῆς προφητικῆς δυνάμεως, οὐδεμία ἄλλη ὑπολείπεται ἔχουσα ἀποχρῶντα λόγον.

§ 27. Ἀλλ' ὅμως καὶ ταύτην τὴν δύναμιν τῶν ὀνείρων ὁ μέγας κριτικὸς δὲν κατέλιπεν ἀνεξέταστον· καὶ πάλιν διὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ τῆς φυσικῆς ἐξήγησε καὶ τὴν σημασίαν ταύτην τῶν ὀνείρων. Ὡς δὲ καθόλου ἐν τῇ περὶ τῶν ὀνείρων θεωρίᾳ οἱ πλεῖστοι τῶν ψυχολόγων δὲν ἀπομακρύνονται πολὺ τοῦ Ἀριστοτέλους, οὕτω καὶ ὡς πρὸς τὸ φαινόμενον τοῦτο οἱ πλεῖστοι τούτῳ συντάσσονται, ἂν μὴ θεολογῶσι. Τούτου δὲ τὴν θεωρίαν φαίνεται μᾶλλον ὅτι παραδέχεται ὡς πρὸς τὰ ὄνειρα καὶ ὁ σεβάσμιος ἡμῶν καθηγητὴς τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου Φίλιππος Ἰωάννου, ὡς ἐν τέλει τοῦ ἀναγνώσματος θέλομεν καταδείξει πραγματευόμενοι τὸ θέμα, ἀποβλέποντες εἰς νεωτέρας περὶ τούτου θεωρίας. Διὸ οὐδεμίαν ἀναμιγνύοντες ἡμῶν γνώμην ἐπανερχόμεθα εἰς τὴν κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην ἐξέτασιν καὶ περὶ τῆς προφητικῆς δυνάμεως τῶν ὀνείρων.

§ 28. Ἐὰν λοιπὸν τὰ ὄνειρα εὑρίσκωνται εἰς σχέσιν πρὸς τὰ συμβαίνοντα καὶ προμηνύωνται αὐτά, ταῦτα θεωρητέα ἢ ὡς αἴτια ἢ σημεῖα τούτων, ἢ τέλος ἡ σχέσις αὕτη εἶναι τυχαία (462. 15). Σαφῶς δὲ λέγει περὶ τούτων ὁ Ἀριστοτέλης: «Τὸ γὰρ προορᾶν περὶ τῶν ἐφ' Ἡρακλείαις στήλαις ἢ τῶν ἐν Βορυσθένει ὑπὲρ τὴν ἡμετέραν δόξειεν ἂν σύνεσιν εὑρεῖν τούτων τὴν ἀρχήν. Ἀνάγκη οὖν τὰ ἐνύπνια ἢ αἴτια εἶναι ἢ σημεῖα τῶν γινομένων ἢ συμπτώματα ἢ πάντα ἢ ἔνια τούτων ἢ ἓν μόνον. Διὸ καὶ οἱ χαρίεντες τῶν ἰατρῶν κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην λέγουσιν ὅτι «δεῖ σφόδρα προσέχειν τὸν νοῦν τοῖς ἐνυπνίοις». Ἡ τελευταία δὲ περίπτωσις, καθ' ἣν τὰ ἐνύπνια κατὰ τύχην φαίνονται τοιαῦτα, συμβαίνει εἰς τοὺς ἀσθενεῖς. Διότι αἱ μικραὶ κινήσεις τοῦ σώματος καταβάλλονται ἐν ἐγρηγόρσει ὑπὸ ἰσχυροτέρων, ἐνῷ καθ' ὕπνον τοὐναντίον, κατὰ τὰ ἀνωτέρω λεχθέντα, ἐμφανίζονται ὡς μάλιστα μείζονες ἢ πράγματι εἶναι· ὡς π. χ. τὸν μικρὸν ἦχον ὁ κοιμώμενος ὑπολαμβάνει ὡς κεραυνόν· λέγει δὲ ὡς ἑξῆς· «καὶ μεθ' ἡμέραν γινόμεναι κινήσεις, ἂν μὴ σφόδρα μεγάλαι ὦσι καὶ ἰσχυραί, λανθάνουσι παρὰ μείζοσι τὰς ἐγρηγορικὰς κινήσεις· ἐν δὲ τῷ καθεύδειν τοὐναντίον· καὶ γὰρ αἱ μικραὶ μεγάλαι δοκοῦσιν εἶναι. Δῆλον δὲ ἐπὶ τῶν συμβαινόντων κατὰ τοὺς ὕπνους πολλάκις· οἴονται γὰρ κεραυνοῦσθαι καὶ βροντᾶσθαι μικρῶν ἤχων ἐν τοῖς ὠσὶ γινομένων.» Ὅπως δὲ πᾶσαι αἱ ἀρχαὶ τῶν ὀνεί-

Digitized by Google

ρων εἶναι μικραὶ οὕτω καὶ αἱ τῶν ἀσθενούντων καὶ αὗται δύνανται καθ' ὕπνον εὐκολώτερον νὰ γίνωνται καταφανεῖς ἢ ἐν ἐγρηγόρσει· διότι ὅπως ὁ ὀνειρευόμενος πολλάκις ἀσχολεῖται περί τι, ὅπερ ἔχει ὑπ' ὄψιν ἢ εἰς ὃ ἔχει ἤδη ἀσχοληθῆ, τοιουτοτρόπως καὶ τἀνάπαλιν ἡ καθ' ὕπνον κίνησις τοῦ πνεύματος δύναται διὰ τῶν ὀνείρων νὰ ὁδηγήσῃ τὸν νοῦν εἰς πράξεις ἀληθεῖς. Ἐν πλείσταις ὅμως περιστάσεσιν ἡ σχέσις αὕτη τῶν ὀνείρων πρὸς τὰ γινόμενα εἶναι τυχαία οὕτως, ὡς ἐάν τις σκέπτηται περί τινος ὅπερ εἶτα ἐπαληθεύει. Ἐντεῦθεν καὶ τῶν ὀνείρων τὰ πλεῖστα δὲν ἐπαληθεύουσι, διότι τὸ τυχαῖον οὐδέποτε σχεδὸν ἐκπληροῦται. Περὶ πάντων δὲ τούτων λέγει ὁ Ἀριστοτέλης ὡς ἑξῆς (463. 5). «Ὥστε μικραὶ πάντων αἱ ἀρχαὶ δῆλον ὅτι καὶ τῶν νόσων καὶ τῶν ἄλλων παθημάτων τῶν ἐν τοῖς σώμασι μελλόντων γίνεσθαι. Φανερὸν οὖν ὅτι ταῦτα ἀναγκαῖον τοῖς ὕπνοις εἶναι καταφανῆ μᾶλλον ἢ ἐν τῷ ἐγρηγορέναι. Ἀλλὰ μὴν καὶ ἐνιά γε τῶν καθ' ὕπνον φαντασμάτων αἴτια εἶναι τῶν οἰκείων ἑκάστῳ πράξεων οὐκ ἄλογον. Ὥσπερ γὰρ μέλλοντες πράττειν καὶ ἐν ταῖς πράξεσιν ὄντες ἢ πεπραχότες πολλάκις εὐθυονειρίᾳ τούτοις σύνεσμεν καὶ πράττομεν (αἴτιον δ' ὅτι προωδοποιημένη τυγχάνει ἡ κίνησις ἀπὸ τῶν μεθ' ἡμέραν ἀρχῶν) οὕτω πάλιν ἀναγκαῖον καὶ τὰς καθ' ὕπνον κινήσεις πολλάκις ἀρχὴν εἶναι τῶν μεθ' ἡμέραν πράξεων διὰ τὸ προωδοποιῆσθαι πάλιν καὶ τούτων τὴν διάνοιαν ἐν τοῖς φαντάσμασι τοῖς νυκτερινοῖς. Οὕτω μὲν οὖν ἐνδέχεται τῶν ἐνυπνίων ἔνια μὲν ὡς σημεῖα ἢ αἴτια· τὰ δὲ πολλὰ συμπτώμασιν ἔοικε, μάλιστα δὲ τὰ θ' ὑπερβατὰ πάντα καὶ ὧν μὴ ἐν αὐτοῖς ἡ ἀρχὴ ἀλλὰ περὶ ναυμαχίας καὶ τῶν πόρρω συμβαινόντων ἐστί. Περὶ γὰρ τούτων τὸν αὐτὸν τρόπον ἔχειν εἰκός, οἷον ὅταν μεμνημένῳ τινὶ περί τινος τύχῃ τοῦτο γινόμενον· τί γὰρ κωλύει καὶ ἐν τοῖς ὕπνοις οὕτως; μᾶλλον δ' εἰκὸς πολλὰ τοιαῦτα συμβαίνειν. Ὥσπερ οὖν οὐδὲ τὸ μεμνῆσθαι περὶ τοῦδε σημεῖον, οὐδ' αἴτιον τοῦ παραγενέσθαι αὐτόν, οὕτως οὐδ' ἐκεῖ τοῦ ἀποβαίνειν τὸ ἐνύπνιον τῷ ἰδόντι, οὔτε σημεῖον οὔτε αἴτιον ἀλλὰ σύμπτωμα· διὸ καὶ πολλὰ τῶν ἐνυπνίων οὐκ ἀποβαίνει. Τὰ γὰρ συμπτώματα οὔτ' ἀεὶ οὔθ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ γίνεται.»

§ 29. Ἀλλ' οὐδὲ θεόπεμπτα, κατὰ τὸν Σταγειρίτην, τὰ ὄνειρα εἶναι, διότι καὶ τῶν ἄλλων ζώων μερικὰ ὀνειρώττουσιν· εἶναι ὅμως δαιμόνια, διότι καὶ ἡ φύσις δαιμονία εἶναι ἀλλ' οὐ θεία: «Ὅλως δ' ἐπεὶ καὶ τῶν ἄλλων ζώων, φησί, ὀνειρώττει τινά, θεόπεμπτα μὲν οὐκ ἂν εἴη τὰ ἐνύπνια, οὐδὲ γέγονε τούτου χάριν, δαιμόνια μέν τοι· ἡ γὰρ φύσις δαιμονία ἀλλ' οὐ θεία» (403, β', 30). Κατὰ τὴν παραδοχὴν δὲ ταύτην τὰ ὄνειρα δὲν ἀποτελοῦσιν ὑπερφυσικὴν ἀποκάλυψιν, ἀλλ' ἀκολουθοῦσι τοὺς φυσικοὺς νόμους τοῦ πνεύματος, ὅπερ βεβαίως εἶναι συγγενὲς πρὸς τὸ θεῖον. Ἐντεῦθεν δὲ καὶ ἄνθρωποι εὐτελεῖς καὶ ἀσήμαντοι εἶναι προορατικοὶ καὶ εὐθυόνειροι, διότι οἱ τοιοῦτοι ἔχοντες φύσιν λάλον ἢ μελαγχολικὴν ἢ καὶ νευρικῶς διακείμενοι ἐν ταραχῇ βλέπουσι καθ' ὕπνον ποικίλα φαντάσματα· κατὰ τὰς ποικίλας δὲ ταύτας κινήσεις οὐδὲν θαυμαστὸν ἂν ἐνίοτε τὸ ὀρθὸν ἐπιτυγχάνηται. Καὶ πάλιν οὐδὲν ἄτοπον ὅτι πολλὰ δὲν ἐκπληροῦνται, διότι οὔτε πᾶσα αἰτία οὔτε πᾶν σημεῖον καθόλου φέρει ἀναγκαίως καὶ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ προσημανθέντος, διότι ἄλλαι ἐν τῷ μεταξὺ παρεμπίπτουσαι περιστάσεις καὶ κινήσεις ἰσχυρότεραι ἢ κυριώτεραι ἐμποδίζουσι τὴν πραγματοποίησιν τούτων. Τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο συμβαίνει καὶ εἰς τὰ ὄνειρα. Τὰ δὲ ὄνειρα τὰ μὴ ἔχοντα τοιαύτας ἀρχὰς ἀλλ' ἀναφερόμενα εἰς μακρυνοὺς χρόνους καὶ τόπους, ἀλλ' ὑπερορίας, ὡς λέγει ὁ φιλόσοφος, ἔχοντες ἀρχὰς ἢ τοῖς χρόνοις ἢ τοῖς τόποις ἄλλως ἔχουσι. Παραδέχεται δηλ. ὅτι ἐνταῦθα συμβαίνει τὸ αὐτό, ὅπερ καὶ κατὰ τὴν κίνησιν τοῦ ὕδατος ὅπερ καὶ τοῦ κινήσαντος οὐ παρόντος ἐξακολουθεῖ περαιτέρω νὰ κινῆται· τοιουτοτρόπως οὐδὲν ἐμποδίζει νὰ φθάσῃ καὶ εἰς τὰς ψυχὰς τὰς ἐνυπνιαζούσας κίνησίς τις ἢ αἴσθησις, ἐξ ὧν τὰ εἴδωλα καὶ τὰ φαντάσματα τὰ καθ' ὕπνον, ὡς προελέχθη, ἐμφανιζόμενα καθαρώτερα ἢ καθ' ὕπαρ. Ἐντεῦθεν δὲ συμβαίνει ὥστε πᾶς τις καὶ καθ' ὕπνον νὰ κατορθόνῃ νὰ βλέπῃ τοιαῦτα, οἷα αὐτὸς πράγματι αἰσθάνεται· συμβαίνει δὲ τοῦτο οὐ μόνον τοῖς φρονίμοις ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις· ὅταν δὲ τὸ ὄνειρον ἀναφέρηται, ὡς πλειστάκις συμβαίνει, εἰς γνωστούς, ὑποτίθεται ὅτι οἱ γνώριμοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἔχουσι πρὸς ἀλλήλους συμφέροντα· καὶ ὅπως τοὺς ἀπόντας γνωστοὺς εὐκολώτατα ἐνθυμεῖταί τις, οὕτω καὶ τὰς ἐξ ἐκείνων προερχομένας κινήσεις. Ἀλλὰ τοιαῦτα ὄνειρα βλέπουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ μελαγχολικοί,

Digitized by Google

διότι παρ' αὐτοῖς τὰ αἰσθήματα εἶναι μᾶλλον ἐρρωμένα.

§ 30. Τοιαύτη, ἐν συντόμῳ εἶναι ἡ περὶ ὀνείρων θεωρία τοῦ Ἀριστοτέλους, δι' ἧς ἐξηγεῖται ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ σημασία τῶν ὀνείρων. Παρατηροῦμεν δὲ ὅτι ὁ σοφὸς συγγραφεὺς ἀναπτύσσων τὴν περὶ ὀνείρων αὐτοῦ δοξασίαν μεγίστην ποιεῖται ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς προγενεστέρους φιλοσόφους· διότι ἐνῷ ἐκεῖνοι, ὡς εἴδομεν, δι' ὑπερφυσικῆς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὁδοῦ ἠθέλησαν νὰ φθάσωσιν εἰς τὸν σκοπόν, ὁ Ἀριστοτέλης τοὐναντίον ἐξηγεῖ τὸ φαινόμενον ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου, παραδεχόμενος τὰ ὄνειρα ὡς φαινόμενον ἀναγκαῖον ὅπερ αὐτὴ ἡ φύσις τοῦ ἀνθρώπου πρέπει νὰ παράγῃ. Τὴν δὲ προφητικὴν αὐτῶν δύναμιν ἂν καὶ ἐντελῶς δὲν ἠρνήθη, περιώρισεν ὅμως ταύτην ἐντὸς στενοτάτου κύκλου ζητήσας νὰ ἐξηγήσῃ καὶ ταύτην διὰ λόγων φυσικῶν, καὶ τοῦτο ἴσως διότι δὲν φαίνεται ἔτι ἐντελῶς ἀπηλλαγμένος τῆς βαθέως ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ λαοῦ ἐρριζωμένης πίστεως· ὑποστηρίζεται δὲ τοῦτο καὶ ἐκ τῆς ἐξηγήσεως ὀνείρου τινός, ὅπερ εἶδεν ὁ φίλος αὐτοῦ Εὔδημος, καὶ ὅπερ ὁ Ἀριστοτέλης μετὰ πολλοῦ τοῦ ἐνδιαφέροντος ἀναφέρει ὡς ἐκπληρωθέν.

§ 31. Τὰ δὲ μετὰ ταῦτα φιλοσοφικὰ συστήματα δὲν ἀποκλίνουσιν οὐσιωδῶς τῶν μέχρι τοῦδε μνημονευθεισῶν περὶ ὀνείρων θεωριῶν, διότι οὐδὲν νέον προσέθηκαν. Ὁ Στράτων λ. χ., ὁ μαθητὴς τοῦ Θεοφράστου, ἐπίστευεν ὅτι τὰ ὄνειρα γεννῶνται ἐκ τοῦ ὅτι καθ' ὕπνον ἡ αἰσθητικὴ δύναμις τοῦ πνεύματος εὑρίσκεται εἰς μείζονα ἐνέργειαν ὡς ἐξεγειρομένη διὰ τῆς σκεπτικῆς δυνάμεως, ἤτοι τοῦ γνωστικοῦ. Μαρτυρεῖ δὲ περὶ τούτου ὁ Πλούταρχος V, 22. «Στράτων ἀλόγῳ φύσει τῆς διανοίας ἐν τοῖς ὕπνοις αἰσθαντικωτέρας μέν πως γενομένης παρ' αὐτὸ δὲ τοῦτο τῷ γνωστικῷ κινουμένης.» Ἐξ οὗ φαίνεται ὅτι τὴν αἰτίαν τῆς αἰσθητικότητος ταύτης τοῦ πνεύματος ἐζήτει νὰ εὕρῃ ἐν τῇ καταστάσει τοῦ σώματος.

§ 32. Ἀλλὰ καὶ οἱ περιπατητικοὶ φαίνεται ὅτι καθόλου διέμειναν πιστοὶ εἰς ἣν ὁ Ἀριστοτέλης ἀνέπτυξε θεωρίαν. Περὶ τοῦ μαθητοῦ τοῦ Ἀριστοτέλους Δικαιάρχου μανθάνομεν ὅτι οὗτος ἔχων τὴν αὐτὴν τῇ τοῦ διδασκάλου του γνώμην περὶ τῆς θειότητος τῆς ψυχῆς παραδέχεται δύο εἴδη μαντικῆς, τὴν ἐν τῇ ἐκστάσει φαινομένην καὶ τὴν ἐκ τῶν ὀνείρων. Ἀμφότεραι δὲ προέρχονται ἐκ τῆς φύσεως τῆς ψυχῆς καὶ οὐχὶ ἐξ ἐνεργείας ἐξωτερικῆς (Πλούταρχ. ἐν τῷ περὶ φιλοσόφων, V, I, 14): «Ἀριστοτέλης καὶ Δικαίαρχος τὰ κατ' ἐνθουσιασμὸν παρεισάγουσι καὶ τοὺς ὀνείρους ἀθάνατον μὲν εἶναι οὐ νομίζοντες τὴν ψυχὴν θείου δέ τινος μετέχειν αὐτήν.» Ἀλλὰ καὶ οἱ μετὰ ταῦτα περιπατητικοὶ τὰ αὐτὰ ἐδόξαζον περὶ ὀνείρων καὶ ἰδίως ὁ Κράτιππος· παρατηροῦμεν δὲ μόνον ὅτι, ἂν καὶ ἀπέδιδεν εἰς τὸν ἄνθρωπον προφητικὴν δύναμιν, ἥτις καὶ ἐν τοῖς ὀνείροις ἐκδηλοῦται, δὲν ἀποδεικνύεται ὅμως ἂν τὴν δύναμιν ταύτην ὑπελάμβανεν ὑπὸ εὐρυτέραν ἔννοιαν ἢ ὁ Ἀριστοτέλης· ἔχει δὲ τὸ χωρίον ὃ φέρει ὁ Κικέρων περὶ τούτου ὡς ἑξῆς (De dev. II, 4, 29). Ac me peripateticorum ratio magis movebat, et veteris Dicaearchi et ejus qui nunc floret, Cratippi, qui censent esse in mentibus hominum tanquam oraculum aliquot, ex quo fatura praesentiunt, si aut furore divino incitatus animus aut somno retexatus solute miscatur et libere.

(Ἕπεται συνέχεια).

Φ. Ταγης.

Digitized by Google

ΤΑ

ΘΡΑΚΙΚΑ ΠΡΟΑΣΤΕΙΑ

ΤΟΥ

ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ.

('Ανεγνώσθη ἐν τῇ ΦΚΓ' συνεδριάσει).

Κύριοι! Τὰ πρὸ τριῶν ἐτῶν ἐν τῇ 'Ανατολικῇ παραλίᾳ τῆς Χαλκηδόνος ἀνακαλυφθέντα Βυζαντινὰ ἐρείπια μὲ παρώτρυναν ἵνα μελετήσω τινὰ προάστεια τῆς ἡμετέρας πόλεως. Πολλὰς περὶ τούτων ὅλων γραφὰς ἀπαντῶμεν ἐν τοῖς συγγράμμασι τῶν Βυζαντίων, τὰς ὁποίας οὐδεὶς νομίζω μέχρι τοῦδε συνέλεξεν ἢ ἐμελέτησεν. Ἄν, μετὰ τοσαύτας χωρογραφίας τῆς Κων/πόλεως, εἰσέτι ἀγνοοῦμεν πολλοὺς ἐν τῇ ἱστορίᾳ μνημονευομένους τόπους, συμπεραίνετε τὴν περὶ τῶν προαστείων ἀσάφειαν. Περιγραφὴν τούτων οὐδεμίαν ἔχομεν. Αἰτία, νομίζω, τῆς πολλῆς ἀσαφείας τοιούτων ἐγγράφων εἶναι ὅτι οἱ πλειότεροι ἀρύονται τὰς περὶ τούτων γνώσεις ἐκ συγγραμμάτων καὶ οὐχὶ ἐξ ἰδίας τῶν τόπων ἐπιμελοῦς ἐπισκέψεως. Ἡ ἰδίοις ὄμμασιν ἐπίσκεψις ἑκάστου τόπου προηγεῖται τῆς μελέτης αὐτοῦ καὶ ἐπικυροῖ τὸ ὀρθὸν ἢ ἐσφαλμένον τοῦ συγγραφέως ἢ τῶν ἀντιγραφέων αὐτοῦ.

Ναὶ μὲν δὲν σαφηνίζεται ἡ ἱστορία τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἐκ τῆς μελέτης τῶν παρὰ τὴν Κων/πολιν κωμοπόλεων, τῶν πλείστων τὴν σήμερον ἀσήμων καὶ ὀλιγανθρώπων· μανθάνομεν ὅμως τὸν τόπον, ὅπου συνέβησάν τινα γεγονότα καὶ τίνες εἶναι σήμερον αἱ κωμοπόλεις τὰς ὁποίας ἐν παρόδῳ καὶ ἐπιτροχάδην μνημονεύουσιν οἱ ἱστορικοί. Ἡμεῖς οἱ ἐν Κων/πόλει βιοῦντες καὶ τὰς κώμας ταύτας ἐπισκεπτόμενοι ὀφείλομεν ἵνα συλλέξωμεν καὶ συμμελετήσωμεν ὅσα περὶ τῶν προαστείων τούτων ἱστόρησαν οἱ Βυζάντιοι. Φρονῶ ὅτι μετὰ τὴν περιγραφὴν τῶν κωμοπόλεων τούτων, Θρᾳκικῶν καὶ 'Ανατολικῶν, θέλομεν πεισθῇ ὅτι δὲν εἶναι πάντῃ ἀλυσιτελὴς ἡ μελέτη αὕτη, κυρίως δι' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας.

Πρὸ πολλοῦ χρόνου μελετῶν τοὺς Βυζαντινοὺς συγγραφεῖς συνέλεγον ὅσα περὶ τῶν κωμοπόλεων τούτων ἀνεγίνωσκον ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτῶν καὶ τοῖς πατριαρχικοῖς ἐγγράφοις, χάριν ἰδίας μου μελέτης, καὶ τῇ ἀληθείᾳ ἄνευ ὡρισμένου σκοποῦ.

Μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν ὅμως τῶν ἄνω μνημονευθέντων ἐν Χαλκηδόνι ἐρειπίων, ἐφρόντισα ἐκ τῆς ἀτάκτου ταύτης συλλογῆς καὶ μελέτης τῶν νεωτέρων συγγραφέων ἵνα μάθω τίνα τὰ ἐρείπια ταῦτα καὶ τίνα περὶ τούτων ἀφηγοῦνται οἱ συγγραφεῖς. Ἐκ τῆς ἀτάκτου συλλογῆς ταύτης, γενομένης, ὡς προεῖπον, χρόνον πολὺν πρὸ τῆς ἀνακαλύψεως τῶν ἄνω ἐρειπίων, συνέγραψα τὴν ἀνὰ χεῖρας μελέτην, ἀφορῶσαν ἐν πρώτοις εἰς τὰς ἐν Θρᾴκῃ κωμοπόλεις καὶ δεύτερον εἰς τὰς ἐν 'Ανατολῇ, παρὰ τὴν παραλίαν ἀπέναντι τῶν νήσων.

Τὰς κωμοπόλεις τὰς ὁποίας μνημονεύω ἐν ταῖς μελέταις ταύταις, Θρᾳκικὰς καὶ 'Ανατολικάς, ἐπεσκέφθην οὐχὶ ἅπαξ ἀλλὰ πολλάκις. Ταῦτα προλέγω, ἵνα πάντες γνωρίζωσιν ὅτι λαλῶ οὐχὶ ἐκ στόματος ἢ γραφῆς ἄλλων, ἀλλὰ ἰδίοις ὄμμασι πεισθείς.

Ὁ ὁδεύων ἀπὸ τὴν Σηλυβρίαν πρὸς τὴν Κων/πολιν, παρὰ τὴν παραλίαν, διὰ τῆς καλουμένης βασιλικῆς ὁδοῦ, εἰσέρχεται εἰς κωμόπολιν παραθαλασσίαν καλουμένην Ἐπιβάτας, ἐν τῆς ὁποίας τῷ μέσῳ ἵσταται μέγας

Digitized by Google

πύργος, ἵδρυμα τοῦ Ἀποκαύχου, ἀκμάσαντος ἐπὶ Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ[1]. «Ὁ Ἀπόκαυχος τὸν Ἰωάννην εἰς μίαν τῶν τριήρεων »ἐνθέμενος..... εἰς τὸν περὶ Βυζάντιον πρότερον αὐτῷ πύργον ᾠκοδομημένον ὀχυρώτατον ὄντα, ὕψει τε καὶ καρτερότητι τειχῶν »Ἐπιβάτας προσαγορευόμενον ἀγαγεῖν.»

Γνωστὸν εἶναι ὅτι ὅλαι αἱ κῶμαι περὶ τὴν Κων/πολιν εἶχον ἐρυμνοὺς πύργους ἐν τοῖς ὁποίοις, ἐπικειμένης ἐχθρικῆς ἐπιδρομῆς, ἐνεκλείοντο οἱ κάτοικοι μετὰ τοῦ πλούτου αὐτῶν. Τὸν πύργον τοῦτον πιθανὸν ἐπεσκεύασεν, οὐχὶ δὲ καὶ ἐκ θεμελίων ἀνήγειρεν ὁ Ἀπόκαυχος[2]. Μελέτης ἄξιος εἶναι ὁ πύργος οὗτος, ὁ μόνος σωζόμενος ἐν τῇ ἐκτενεῖ ταύτῃ ἐπαρχίᾳ, ἱκανὸς νὰ μᾶς διδάξῃ τίνες ἦσαν οἱ τοσάκις ἐν τῇ Βυζαντινῇ ἱστορίᾳ μνημονευόμενοι πύργοι τῶν ἀτειχίστων κωμοπόλεων. Κατὰ τὸν Δούκαν, οἱ Ἐπιβάται, κατὰ τὴν τοῦ Μωάμεθ πορείαν πρὸς τὸ Βυζάντιον, προσεκύνησαν, καὶ ἕνεκα τούτου πιθανὸν διεσώθη ὁ πύργος οὗτος[3].

Μετὰ τοὺς Ἐπιβάτας ἐρχόμεθα εἰς ταπεινὴν κώμην, καὶ ταύτην παραθαλασσίαν, καλουμένην τουρκιστὶ Κοὺμ-Μπουργὰζ (πύργος ἀμμώδης) καὶ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων Οἰκονομίον καὶ Οἰκονομεῖον. Τριάκοντα περίπου χριστιανικαὶ οἰκογένειαι κατοικοῦσι τὴν κώμην ταύτην, κειμένην ἐντὸς ἐκτενεστάτης κοιλάδος. Ἐν τῇ κώμῃ ταύτῃ σώζονται μεγίστου πύργου ἐρείπια, ἐρριμένα ἔνθεν κἀκεῖθεν. Περὶ τῆς ἀφανοῦς ταύτης κώμης, οὐδέποτε ἐν τῇ πολιτικῇ ἱστορίᾳ τοῦ Βυζαντίου μνημονευομένης, ἰδοὺ τίνα ἀφηγοῦνται τὰ ἡμέτερα Πατριαρχικὰ ἔγγραφα[4]. Τῷ 1367$^{\omega}$, πατριαρχεύοντος τὸ δεύτερον Φιλοθέου, ἐκομίσθησαν τῷ πατριάρχῃ διὰ τοῦ μοναχοῦ Γλαβᾶ τοῦ Ταρχανειώτου, λόγοι τοῦ βασιλέως Καντακουζηνοῦ, εἰπόντος ὅτι θέλει νὰ καταστήσῃ στρατιώτας ἐν ταῖς ἔξω τῆς Κωνσταντινουπόλεως κώμαις μέχρι Σηλυβρίας καὶ δώσῃ αὐτοῖς τὰ χωράφια καὶ πᾶσαν τὴν ἐν αὐταῖς γῆν. Εἶχε τότε ἡ Μεγάλη ἐκκλησία δύο χωρία, τὸ Οἰκονομεῖον καὶ τὸν Πασπαρᾶν, πρό τινος χρόνου ἀπονεμηθέντα τῇ Ἐκκλησίᾳ ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ἀλλὰ πότε ἀγνοοῦμεν. Ὁ βασιλεὺς ἐμήνυσε τῷ πατριάρχῃ ἵν' ἀπολυθῶσι ταῦτα καὶ ἀποιήσῃ ἐπ' αὐτοῖς ὅπερ βούλεται». Ἔμελλε νὰ κατέχῃ ταῦτα δι' ἓν ἔτος καί, ἂν συμφέρῃ, θέλει καθέξει καὶ διὰ πλείονα χρόνον, δίδων τῇ Ἐκκλησίᾳ ἑτέραν πρόσοδον, αἴσιον τοῖς κτήμασι τούτοις». Ἂν ὅμως καὶ δὲν συμφέρῃ ἡ περαιτέρω ἑνὸς ἔτους κατοχὴ αὐτῶν, θέλουσιν ἀντιστραφῇ ἀμφότερα πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν. Ἀπεκρίθη ὁ πατριάρχης: «ἐγὼ οὐκ »ἔχω ἄδειαν ἐκδοῦναί τινί τι τῶν τῆς Ἐκ»κλησίας κτημάτων, φύλαξ γάρ εἰμι τούτων »κατὰ τὴν τῶν ἱερῶν κανόνων διαταγήν, καὶ »τῶν μὲν προσόδων αὐτῶν εἰμι κύριος κατὰ »πάντα καὶ ἐξουσιαστής, ὥστε ποιεῖν ἐπ' »αὐτοῖς πᾶν, ὅπερ βούλομαι, τὴν δὲ ὑποκει»μένην αὐτῶν καὶ τῶν κτημάτων οὐχί, ἀλ»λὰ φύλαξ μᾶλλόν εἰμι· διὰ τοῦτο καὶ οὐ »ποιήσω τοῦτο ποτέ».

Μετὰ τὴν εὔτολμον ταύτην ἀπόκρισιν, συνελθόντων τῶν ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων ἐν τῇ μονῇ τοῦ Ἀκαταλήπτου, προτροπῇ τοῦ πατριάρχου, ὁμοφώνως ἀπεφάνθησαν ἅπαντες «μὴ ἔχειν ἄδειαν μήτε τὸν παναγιώτα»τον δεσπότην ἡμῶν, μήτε τὴν περὶ αὐτὸν »ἱερὰν καὶ μεγάλην Σύνοδον ἐκδοῦναι πρός »τινά τι τῶν τῆς Ἐκκλησίας κτημάτων»..., «διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς, εἴπερ καὶ βουλόμεθα »ποιῆσαι τοῦτο, ἀλλ' οὐ δυνάμεθα, κωλυόμε»νοι παρὰ τῶν ἱερῶν κανόνων». Ταῦτα ἀκούσας ὁ βασιλεὺς πέμπει ἐκ νέου τὸν Ταρχανειώτην εἰπόντα, ἐπειδὴ ταῦτα δὲν δίδετε, δώσατε ἵνα κατέχῃ ταῦτα ὁ βασιλεύς, ὡς κατέχουσι καὶ ἕτεροι, οἱ σπείροντες ἐν αὐτοῖς καὶ δίδοντες τὴν μορτὴν πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, ὁρισμῷ δὲ τοῦ βασιλέως, ἀμφοτέρων τῶν χωρίων ἡ μορτὴ θέλει δίδεσθαι τῇ Μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ. Πρὸς τοὺς λόγους τούτους τοῦ βασιλέως ἀπεκρίθη ἡ ἱερὰ Σύνοδος, «οὐδὲ τοῦτο ἔχομεν ἄδειαν ποιῆσαι, κεκώ»λυται γὰρ καὶ τοῦτο παρὰ τῶν ἱερῶν κα»νόνων, διακελευομένων μὴ δίδοσθαι τὰ τῆς »Ἐκκλησίας κτήματά τινι τῶν δυνατῶν μή »τοί γε καὶ βασιλεῖ». Ἕνεκα τούτων ὅλων ἡ ἱερὰ Σύνοδος ἀπεφάνθη, «ὡς ἀπὸ ἑνὸς »στόματος».....«ὅτι οὐδόλως ἀπολύομεν »ταῦτα». Ἐν τέλει οὕτως ἐλάλησε τῷ βασιλεῖ ἡ ἱερὰ Σύνοδος: «Εἰ δὲ βούλεται ὁ βα»σιλεὺς ὁ ἅγιος λαβεῖν αὐτὰ τῇ ἰδίᾳ ἐξου»σίᾳ, ὃ βούλεται ποιῆσαι, ποιησάτω· αὐτὸς

1) «Λέγω δὲ τὸ τῶν Ἐπιβατῶν φρούριον.» Νικ. Γρηγορ., σελ. 585. Ι. Κανταχουζ. Τόμ. Β', σελ. 70.

2) Ι. Κανταχουζ. Τόμ. Α', σελ. 166 λέγει· «τὸ περὶ Σηλυβρίαν Ἐπιβάται ..... ἔτι τότε ἀτείχιστον ὄν.»

3) Μ. Δούκας, σελ. 258.

4) Μ. καὶ Μ., Τόμ. Β', σελ. 61.

Digitized by Google

»ἔδωκε ταῦτα τῇ Ἐκκλησίᾳ[1], αὐτὸς καὶ βου»λόμενος λαβεῖν αὐτὰ λαβέτω, ἐξουσίαν »ἔχει ποιῆσαι ἐπὶ τούτοις ὃ βούλεται· ἡμεῖς »ἀφ' ἑαυτῶν οὐδόλως ποιήσομεν ταῦτα, κἂν »εἴ τι γένηται».

Οὐδὲν ἄλλο περὶ τῆς κώμης ταύτης ἱστορεῖ τὸ ἔγγραφον τοῦτο· Ποῦ ἔκειτο ἡ ἑτέρα ἐν τῷ ἐγγράφῳ μνημονευομένη κώμη τοῦ Πασπαρᾶ, ἀγνοῶ. Ἀπὸ ἕτερον ἔγγραφον, συντεταγμένον μετὰ δεκαεπτὰ ἔτη, μανθάνομεν ὅτι ἡ ἄλλοτε πολυάνθρωπος, νῦν δὲ πτωχὴ κώμη, ἦτον εἰσέτι κτῆμα τῆς Ἐκκλησίας.

Τῷ 1384[ῳ] ἕνεκα τῆς μεγάλης τοῦ κλήρου ταλαιπωρίας, ἐφρόντισεν ὁ πατριαρχεύων Νεῖλος παντοίοις τρόποις ἵνα θεραπεύσῃ τὴν ἔνδειαν ταύτην ἀφιερῶν τῇ Ἐκκλησίᾳ κτῆμα, διὰ τοῦ ὁποίου νὰ ἔχῃ ὁ ἄπορος κλῆρος ἐπαρκὲς εἰσόδημα. Ἡ κώμη τὸ Οἰκονομεῖον, χώρα ἄλλοτε μεγάλη καὶ πολυάνθρωπος, ὑποκειμένη τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, πρὸ πολλῶν χρόνων ἕνεκα τῆς τῶν πραγμάτων συγχύσεως διεφθάρη, τῶν κατοίκων ἀλλαχόσε διασπαρέντων καὶ πολλῶν αἰχμαλωτισθέντων. Μὴ ἐχούσης τῆς κώμης ταύτης φρούριον, οἱ ὀλίγοι ἐγκάτοικοι κατῴκησαν ἐν ἄλλαις χώραις, καί, ἕνεκα τούτων, ἡ Ἐκκλησία δὲν εἶχεν εἰ μὴ μικρὰν μορτὴν ἐκ τῶν ξένων, τῶν ἐπὶ μισθῷ σπειρόντων τὰς γαίας αὐτῆς. Ὁ Πατριάρχης, δι' ἰδίων χρημάτων καὶ συνεργίᾳ πολλῶν κληρικῶν, ἀνήγειρε πύργον ἐν τῇ κώμῃ ταύτῃ, ἠγόρασε βόας, ἐφύτευσεν ἀμπέλιον καὶ κατέβαλε τὰς δαπάνας, δι' ἀπαρτισμὸν καὶ χρείαν τοῦ πύργου. Ἐδαπάνησε δίχα τῆς τροφῆς καὶ πόσεως τῶν ἐργατῶν, ὑπερπύρων πέντε χιλιάδας[2]. Διὰ χρυσοβούλλου τοῦ βασιλέως, ὁ πύργος, τὰ ζευγάρια, τὸ ἀμπέλιον, οἱ «προσκαθεσθέντες» ἄνθρωποι καὶ τὰ λοιπὰ πάντα κινητὰ καὶ ἀκίνητα, μέχρι τέλους τῆς ζωῆς τοῦ πατριάρχου, ἀφιερώθησαν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ. Οὐδεὶς ἠδύνατο ν' ἀποσπάσῃ τὸ τυχὸν ἀπὸ τῶν κτημάτων ἢ εἰσοδημάτων. Τὰ εἰσοδήματα τοῦ Οἰκονομείου ἐχωρίζοντο εἰς τρεῖς μερίδας, τὴν μέν, ἐλάμβανεν ὁ Πατριάρχης, τὰς δὲ ἐπιλοίπους δύο οἱ ἐκκλησιαστικοί, ἀναλόγως τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τῶν κόπων αὐτῶν. Βαρύτατον ἀφορισμὸν ἐκφωνεῖ ὁ πατριάρχης κατὰ τοῦ καθόλου ἢ ἐν μέρει καταλύοντος τοὺς ὅρους τούτους. Τούτου τοῦ ἄνω εἰρημένου πύργου τὰ ἐρείπια, καθὼς προεῖπον, καταφαίνονται σήμερον ἐν τῇ πενιχρᾷ ταύτῃ κώμῃ.

Ὁδεύοντες πρὸς βορρᾶν εἰσερχόμεθα εἰς κώμην παραθαλασσίαν καλουμένην τὴν σήμερον τὰ Δημόκρανα, καὶ ἐπὶ Βυζαντίων ἡ Δαμοκράνεια. Τὰ πενιχρὰ οἰκήματα τῆς ὀλιγανθρώπου ταύτης κώμης, μακρὰν τῆς βασιλικῆς ὁδοῦ καὶ ἄνευ λιμένος, ἀνηγέρθησαν ἐπὶ τῶν κρημνῶν τῆς παραλίας. Ἡ κώμη αὕτη εἶναι τοῖς πλείστοις ἄγνωστος καὶ τοῖς Εὐρωπαίοις γῆ μυθώδης. Ὁ Δουκάγγιος[1] εἰκάζει ὅτι ἔκειτο ἐν τῷ Βοσπόρῳ, ἐν τῷ καλουμένῳ Ἀνάπλῳ καὶ νῦν Μεγάλῳ Ῥεύματι. Εἶχεν ἐπὶ Βυζαντίων ναὸν τιμώμενον ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ταξιάρχου τῶν ἄνω Δυνάμεων[2]. Τὴν κώμην ταύτην μνημονεύει ὁ Κανταχουζηνὸς[3] περιγράφων τὴν ἔξω τῆς Κων/πόλεως κατασκήνωσιν αὐτοῦ. Ἰδοὺ τὰ γραφόμενα: «Ὁ βασιλεὺς.... τό τε Ῥήγιον εἶλεν ἐξ ἐφό»δου ἐπελθὼν καὶ Ἀθύραν καὶ Δαμοκράνειαν »καὶ Σηλυμβρίαν, κελεύσας δὲ Ἀπάμειαν, »φρούριόν τι κατεσκαμμένον τειχισθῆναι καὶ »στρατιὰν καταλιπὼν ἐν Ῥηγίῳ καὶ Ἀπα»μείᾳ καὶ Ἐμπυρίτῃ καὶ τῇ πρὸς τῇ Δέρκῃ »λίμνῃ πόλει,.....αὐτὸς ἀνεχώρησεν εἰς »Διδυμότειχον».

Ἐκ τούτων ὅλων ἀδύνατον εἶναι νὰ μάθωμεν ποῦ ἔκειτο ἡ κώμη αὕτη, ἡ σπανίως μνημονευομένη ἐν τῇ πολιτικῇ ἱστορίᾳ τοῦ Βυζαντίου.

Ἔρχομαι τώρα νὰ σαφηνίσω γεγονότα τινὰ τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας, τὰ ὁποῖα, ἕνεκα τῆς ἀγνοίας τῶν κωμῶν τούτων, εἶναι εἰσέτι ἀσαφῆ.

Ὅταν, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος[4], ὁ Ἀλέξιος ὁ ἐκτυφλώσας τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἰσαάκιον καὶ παρανόμως βασιλεύων ἀπεδήμησεν εἰς Δαμοκράνειαν, συμπαρέλαβε καὶ τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ Ἀλέξιον,

1) Εἰκάζει τις ἐκ τῶν λόγων τούτων ὅτι ὁ Κανταχουζηνὸς ἀπένειμε ταῦτα τῇ Ἐκκλησίᾳ. Πιθανώτερον ὅτι «αὐτὸς ἔδωκε» σημαίνει τοὺς βασιλεῖς ἐν γένει.

2) Περίπου 50,000 φράγκων σημερινῶν.

1). Νικ. Βρυεννίου Ἱστορ. σελ. 133. Πρβ. καὶ τὴν σημ. σελ. 229.

2) Νικ. Βρυεννίου Ἱστορ. σελ. 133.

3) Ι. Κανταχουζ. Τόμ. Β'., σελ. 518, 522.

4) Νικ. Χωνειάτη, σελ. 711.

Digitized by Google

υἱὸν τοῦ Ἰσαακίου καὶ νόμιμον τοῦ θρόνου διάδοχον. Συνεφώνησεν ὁ νέος μετά τινων ἐν Κων/πόλει Λατίνων νὰ δραπετεύσῃ ἐκ τῆς κώμης ταύτης καὶ ἀπέλθῃ πρὸς τὸν ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρὸν αὐτοῦ Φίλιππον βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας. Πλοῖον Πισαῖον ἐκπλεῦσαν ἀπὸ Κων/πόλεως προσωρμίσθη «τῇ καθ' Ἑλλήσποντον Αὐλωνείᾳ», τῇ σήμερον καλουμένῃ Νῆσος τοῦ Πασᾶ λιμάνι, πρωτευούσαν ἐχούσῃ τὴν Αὐλώνειαν[1]. Ἐκεῖθεν τὸ πλοῖον προσορμίζεται εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ἀθύρα, νῦν Βουγιοὺκ-Τζεκμετζέ. Μὴ ἔχον φόρτον ἤρχισε τὸ πλοῖον μεταφέρον ἄμμον δι' ἕρμα, ἄνευ ὑποψίας τῶν περιοικούντων. Ἐν τῷ πλοίῳ τούτῳ, κεκρυμμένῳ διὰ λόφων ἀπὸ τοὺς κατα-λύοντας ἐν Δαμοκρανείᾳ, ἐπέβη ὁ νέος Ἀλέξιος, κρύφα τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ἀνθρώπων αὐτοῦ, καὶ ἀπεδήμησεν εἰς Εὐρώπην μεγάλως συνεργήσας εἰς τὴν μετ' ὀλίγον κατάκτησιν τῆς Κων/πόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων.

Ἡ Δαμοκράνεια ἀπέχει τῆς Καλλικρατείας, κειμένης ἐπὶ τοῦ κόλπου τοῦ Ἀθύρα, περίπου τρία μίλια. Μέσον τῶν δύω τούτων κωμῶν ὑψοῦται τὸ ἀκρωτήριον τὸ καλούμενον ὁ Προφήτης Ἠλίας, καί, ἕνεκα τούτου καί τινων πλησίον λοφίσκων, ὁ κόλπος τοῦ Ἀθύρα καλύπτεται ἀπὸ τὰ ὄμματα τῶν ἐν Δαμοκρανείᾳ οἰκούντων.

Ἡ ἐκκλησία τῶν Ταξιαρχῶν μνημονευομένη, καθὼς ἀνωτέρω εἶπον, ὑπὸ τοῦ Βρυεννίου, δὲν διεσώθη. Ἡ σημερινὴ ἐκκλησία τιμᾶται ἐπ' ὀνόματι τῆς Παναγίας, καὶ ἐκ τούτου ἡ κώμη αὕτη πολλάκις καλεῖται ἡ Παναγία. Ὁ ἀριθμὸς τῶν οἰκιῶν, πασῶν χριστιανικῶν, εἶναι περίπου πεντήκοντα πέντε. Οἱ πλεῖστοι τῶν ἐγκατοίκων εἶναι ἀμπελουργοὶ καὶ γεωργοί. Εὐάριθμοί τινες ἐργάζονται ἐν τῷ λιμένι τῆς πλησίον Καλλικρατείας.

Ἐπὶ τῆς βασιλικῆς ὁδοῦ, χίλια περίπου βήματα μακρὰν τῆς κώμης ταύτης, εἶναι κρήνη καλουμένη ἡ Αἱματηρά[2], ἕνεκα τῆς πρὸ καιροῦ σφαγῆς τινῶν ἐπιβατῶν. Ἐδῶ παρὰ τὴν κρήνην, ἀνωρύχθησαν βυζαντιναὶ πλίνθοι καὶ τεμάχια λύχνων ὑαλίνων. Πιθανὸν τὸ πάλαι ἦτο ἁγίασμα.

Πρὸς τὸ βορειοδυτικὸν τῆς κώμης ταύτης, 200 περίπου βήματα, φαίνονται δύο κιονόκρανα καὶ τεμάχια τεθραυσμένων κιόνων ῥαβδωτῶν. Πρὸς τούτοις ἀνεκαλύφθησαν, πλησιέστατα τῆς κώμης ταύτης, μεγάλα καὶ ἐρυμνὰ θεμέλια ἀρχαίων βυζαντινῶν κτιρίων. Πιθανὸν εἶναι τὰ θεμέλια τῶν Βυζαντινῶν ἀνακτόρων, ὅπου κατέλυον οἱ βασιλεῖς ὁσάκις ἤρχοντο εἰς τὴν κώμην ταύτην χάριν κυνηγεσίας. Ἐκτὸς τῶν ἀμπελίων ἡ γῆ εἶναι πάντη ἄδενδρος.

Ἐρχόμεθα εἰς ἄλλην κώμην πολυανθρωποτέραν, τῶν Δημοκράνων, κειμένην, καθὼς ἀνωτέρω εἶπον, ἐντὸς τοῦ κόλπου τοῦ Ἀθύρα. Ταύτην συχνότερον μνημονεύουσιν οἱ ἱστορικοί. Ἐκ τοῦ Θεοφάνους[1] μανθάνομεν ὅτι ὁ Μαυρίκιος μετὰ τοῦ πενθεροῦ αὐτοῦ ἀπῆλθον εἰς Καλλικράτειαν κυνηγετοῦντες. Περὶ τῆς κώμης ταύτης λέγει ὁ Θεοφύλακτος[2] «Χῶρος γὰρ πρὸ τοῦ ἄστεως οὗτος λίαν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ὡρικός.» Ἐν τοῖς Πατριαρχικοῖς ἐγγράφοις[3], γράφεται Κακλικράτεια καὶ Καλικράτεια. Τὴν σήμερον ἡ ἀνθηρὰ κώμη αὕτη, ἐπὶ τῆς δεξιᾶς παραλίας τοῦ κόλπου Ἀθύρα, ὑπὸ χριστιανῶν κατοικουμένη ἔχει ὄπισθεν αὐτῆς ἐκτενῆ καὶ καλλίκαρπα ἀμπέλια. Τὸ θέρος, πάμπολλα ἐγχώρια πλοιάρια κομίζουσι τρόφιμα, ἄχυρα καὶ δημητριακοὺς καρποὺς εἰς Κων/πολιν.

Ἀπέναντι τῆς Καλλικρατείας, πρὸς τὴν βόρειον πλευρὰν τῆς μεγάλης λιθίνης γεφύρας, σώζεται ἡ κώμη τοῦ Ἀθύρα, νῦν Βουγιοὺκ-Τζεκμετζέ, ἔχουσα τὸ πάλαι φρούριον[4].

Καλὸν εἶναι νὰ εἴπω πόθεν ἡ τουρκικὴ ἐπωνυμία Τζεκμετζέ, διδομένη εἰς τὰς λίμνας τοῦ Ἀθύρα καὶ Ῥηγίου. Ἀμφότεραι αἱ λίμναι αὗται, γόνιμα ἰχθυοτροφεῖα, συγκοινωνοῦσι μετὰ τῆς θαλάσσης, δι' ἑνὸς καὶ μόνου ῥύακος διὰ πολλῆς τέχνης συνεχομένου. Ἐν τῇ ἐκβολῇ τοῦ ῥύακος ἀπὸ τῆς λίμνης εἶναι θύρα ξυλίνη κιγκλιδωτή, διὰ τῆς ὁποίας ἀκωλύτως εἰσέρχονται καὶ ἐξέρχονται μόνον οἱ μικροὶ ἰχθῦς. Τὴν ἄνοιξιν, ἀνερχομένων τῶν ἰχθύων ἀπὸ τοῦ Αἰγαίου πρὸς τὴν Προποντίδα καὶ τὸν Εὔξεινον Πόντον, σύρεται ἡ θύρα καὶ εἰσέρχονται ἐντὸς τῆς λίμνης οἱ ὀνομαστοὶ κέφαλοι. Καθ' ὅλον τὸ θέρος αἱ λίμναι εἶναι κεκλεισμέναι διὰ τῆς θύρας ταύτης, καὶ ἐν αὐταῖς πληθύνονται καὶ πα-

1) Ἡ νῆσος αὕτη ἔχει 4 κώμας, Αὐλωνείαν, Πασᾶ Λιμάνι, Βόρι (Βόρειον) καὶ Κοχλιόν.

2) Κανλὴ τζεσμὲ (τουρκιστί).

1) Θεοφ. Τόμ. Α', σελ. 445. Τόμ. Β', σελ. 479.

2) Θεοφυλάκτου Ἱστορίας, σελ. 328.

3) Μ. καὶ Μ. Τόμ. Β', σελ. 301—333.

4) «Ὥστε καὶ εἰς τὸν Ἀθύραν αὐτὸν φρούριον ἐλθεῖν.» Θεοφ. Ἱστορ. Τόμ. Α', σελ. 296.

Digitized by Google

χύνουσιν οἱ ἐδῶ νεμόμενοι ἡδύσαρκοι κέφαλοι. Λήγοντος τοῦ φθινοπώρου, σύρεται ἡ θύρα, ἐξέρχονται οἱ κέφαλοι καὶ ἁλιεύονται εἰς δίκτυα πρὸ τῆς θύρας τεθειμένα. Ἀμφότεραι αἱ λίμναι εἶναι βασιλικὰ κτήματα. Ἐκ τῆς κιγκλιδωτῆς ταύτης θύρας ἐκλήθησαν τζεκμετζέδες (συρτάρια) αἱ λίμναι αὗται.

Ἀνέμνησα τὴν ἐπὶ τοῦ Ἀθύρα μεγάλην γέφυραν ἐπὶ πολλῶν ἀψίδων ἐδράζουσαν, ἀλλὰ λίαν παρημελημένην. Εἶναι, κατὰ τοὺς πλειοτέρους συγγραφεῖς, ἵδρυμα Σουλεϊμάνου τοῦ Μεγάλου[1]. Τουρκικὴ ἐπιγραφὴ ἐπὶ τῆς γεφύρας μνημονεύει τὴν ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου τούτου ἀνίδρυσιν τῆς γεφύρας. Τὸ ἔργον δὲν εἶναι Βυζαντινόν. Περὶ τοῦ Κρούμου, λεηλατήσαντος τὰ προάστεια τῆς Κωνσταντινουπόλεως λέγει ὁ Συμεὼν Μάγιστρος, σελ. 614: «καὶ ἐλθόντες εἰς τὸν Ἀθύραν κατέστρεψαν τὸ ἐκεῖσε κάστρον καὶ τὴν γέφυραν παράξενον οὖσαν καὶ πάνυ ὀχυρωτάτην.»

Μίλιά τινα πρὸς τὰ ἐνδότερα τοῦ μυχοῦ τῆς λίμνης τοῦ Ἀθύρα, ἐπὶ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς τοῦ ῥύακος τοῦ χυνομένου ἐντὸς τῆς λίμνης, σώζεται Βυζαντινὴ πόλις μετά τινων ἀρχαίων ὀχυρωμάτων, κειμένη ἐν ταῖς ὑπωρείαις ὑψηλοῦ λόφου, καλουμένη αἱ Μέτραι καὶ παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς, Βουγιοὺκ Τζατάλτζα. Ὁ ἐπίσκοπος αὐτῆς καλεῖται ὁ Μετρῶν καὶ Ἀθύρα. Παράδοξον μὲ φαίνεται ὅτι ἡ μεγάλη πόλις αὕτη σπανιώτατα μνημονεύεται ἐν τῇ Βυζαντινῇ ἱστορίᾳ[2]. Πολλὰ μνήματα τῶν Βυζαντίων ἔκειντο τῷ 1846ῳ ἀναμὶξ μεμιγμένα μετὰ τῶν μνημάτων τῶν σημερινῶν νεκρῶν. Ταῦτα ἅπαντα ἐλαξεύθησαν καὶ ἐνετειχίσθησαν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀνεγερθείσῃ τῷ 1848ῳ. Σώζονται εἰσέτι μέρη τινὰ τοῦ ἀρχαίου Βυζαντινοῦ τείχους, μετὰ τῶν πύργων τοῦ περιβάλλοντος τὴν πόλιν ὅλην. Φρονῶ ὅτι ἡ πόλις αὕτη, ἥτις πιθανὸν εἶχεν ἕτερον ὄνομα ἐπὶ Βυζαντίων, εἶναι τὰ ὑπὸ τοῦ ἱστορικοῦ Προκοπίου[3] καλούμενα Ἐπισκοπεῖα, πόλις τὸ πρότερον ἀτείχιστος καὶ εἰς τὰς ἐπιδρομὰς τῶν ἐχθρῶν ὑποκειμένη, τὴν ὁποίαν ὁ μέγας Ἰουστινιανὸς περιέβαλε μετὰ ἐρυμνοῦ τείχους καὶ πύργων. Εἶναι δὲ καὶ ἐγγὺς τῶν μακρῶν τειχῶν, κατὰ τὸν αὐτὸν Προκόπιον. Ὁ παρὰ τὴν πόλιν ταύτην ῥέων ποταμὸς ἐκαλεῖτο ἐπὶ Βυζαντίων ὁ Μέλας ποταμός[1].

1) Μελετίου Γεωγρ. Τόμ. Γ', σελ. 61.

2) «Ἐστρατοπέδευσε . . . ἐπί τινα τετειχισμένην κώμην Μέτρας προσαγορευομένην.» Ι. Κανтακουζ. Γ', 320.

3) Προκοπίου Τόμ. Γ', σελ. 296.

Ἡ κώμη ὁ Ἀθύρας, ἄλλοτε πολυάνθρωπος καὶ πλουσία, νῦν δὲ ὑπ' ὀλίγων χριστιανῶν καὶ Ὀθωμανῶν κατοικουμένη, ἔχει πάμπολλα παμμέγιστα ξενοδοχεῖα, καλούμενα χάνια, ὅπου ἐξενίζοντο οἱ πολυάριθμοι διαβάται. Ὁ ἐν Ἀθύρᾳ μνημονευόμενος πύργος καὶ πάντα τ' ἀρχαῖα βυζαντινὰ κτίρια ἐξηφανίσθησαν.

Τὴν παρακμὴν τῶν παραλίων τούτων κωμῶν θέλω σαφηνίσει μετ' ὀλίγον.

Ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν τῆς κώμης τοῦ Ἀθύρα ἀφήρεσαν οἱ Σταυροφόροι τὴν θήκην καὶ τὸ σῶμα τῆς Ἁγίας Ἑλένης, τῆς ἐπιλεγομένης τοῦ Ἀθύρα, καὶ τεμάχια τῆς κάρας τοῦ Ἁγίου Βίκτωρος τῷ 1206ῳ καὶ 1212ῳ [2].

Ὁδεύοντες διὰ τῆς βασιλικῆς ὁδοῦ πρὸς τὸ Ῥήγιον, τὸν μικρὸν καλούμενον Τζεκμετζέν, ἀπέχοντα μίλια ἕξ, ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὁδοῦ, ἀπαντῶμεν λαγκάδα καλουμένην μέχρι τῆς σήμερον *Χαραμὶ δερεσή,* ἤτοι λαγκὰς τῶν λῃστῶν. Λιθίνη γέφυρα ἐπὶ μιᾶς ἀψῖδος ἐδράζουσα ἐπεκτίσθη ἐπὶ τοῦ ῥύακος ἢ μᾶλλον χειμάρρου ὁρμητικωτάτου τὸν χειμῶνα. Ὑπὸ τὴν γέφυραν ταύτην συνήθως ἐνέδρευον οἱ λῃσταί. Ἐπίφοβος ἦτον ὁ τόπος ἑωσότου ἠγόρασε παρὰ τὴν λαγκάδα ταύτην ἀγροκήπιον ὁ ἀποθανὼν Ὀμὲρ πασᾶς καὶ διεσκόρπισε τοὺς λῃστάς. Ἐγὼ πρό τινος χρόνου διῆλθον τὴν λαγκάδα ταύτην μετὰ δύω συνοδοιπόρων, ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἁρπαγὴν καὶ σφαγὴν τῶν ἐκεῖθεν διαβαινόντων βασιλικῶν ταχυδρόμων. Δεξιόθεν τῆς λαγκάδος ταύτης σώζεται πυκνὸν ἀλλ' ὀλιγόδενδρον δάσος, ἐπισκιάζον τουρκικοῦ λουτροῦ ἐρείπια. Ἀριστερόθεν ἵστανται τὰ μαρμάρινα μνήματα τῶν Μουσουλμάνων, ὧν τὴν στιλπνότητα βρύα παχύτατα πρὸ πολλοῦ κατεκάλυψαν. Εἷς καὶ μόνος παντοπώλης μετὰ τῶν ὑπηρετῶν αὐτοῦ καταλύει ἐν τῇ ἐρήμῳ ταύτῃ. Ἐκ τούτων ὅλων καταφαίνεται ὅτι ἐδῶ ὑπῆρχεν ἄλλοτε Μουσουλμανικὴ κώμη. Ὁ Καντακουζηνὸς λέγει[3] ὅτι ὁ Κάμαρις μετὰ τῶν ἀνθρώπων αὐτοῦ, ἀναχωρήσαντες ἐκ Κ/πόλεως μετὰ τοὺς ἑσπερινοὺς ὕμνους καὶ τὸ «ἐπίλοιπον βαδίσαντες »τῆς ἡμέρας καὶ τὸ πλέον τῆς νυκτός, γενόμε-

1) Ι. Καντακουζ. Τόμ. Γ', σελ. 320.

2) Riant. Dépouilles Religieuses, σελ. 190.

3) Ι. Καντακουζ. Τόμ. Α', σελ. 300.

»νοι ἐν χωρίῳ Κλέπτα ἐγχωρίως προσαγορευο»μένῳ, τό τε ἐπίλοιπον τῆς νυκτὸς καὶ ἄχρι »δείλης ἡμέρας, ηὐλίσαντο ἐκεῖ.» Ἀφίχθησαν ἐκεῖ περὶ τὰ μεσάνυκτα, διότι ὁ τόπος οὗτος ἀπέχει τῆς Κων/πόλεως ὥρας ἕξ· οὐδεὶς ἄλλος μνημονεύει τὴν Βυζαντινὴν κώμην ταύτην, ἥτις ἔδωσε τὸ ὄνομά της Κλέπτα *(Χαραμὶ δερεσὴ)* εἰς τὴν ἄλλοτε ἐπίφοβον ταύτην λαγκάδα.

Δεξιόθεν τῆς βασιλικῆς ὁδοῦ, ἐπὶ τῆς κορυφῆς ὑψηλοῦ λόφου, φαίνεται μικρὰ κώμη ὑπὸ τριάκοντα περίπου Ὀθωμανικῶν οἰκογενειῶν κατοικουμένη. Ἐδῶ, κατὰ παράδοσιν, κατέλυον οἱ ἀτιμώρητοι λῃστεύοντες τοὺς διαβάτας. Καλεῖται δὲ ἡ κώμη αὕτη Τρακκάτια, ὄνομα ξένον τῆς τουρκικῆς γλώσσης. Ἐν τοῖς Πατριαρχικοῖς ἐγγράφοις[1] λέγεται ὅτι τῷ 1348$^{\omega}$ ὁ πρωτοϊερακάριος κὺρ Θεόδωρος ὁ Στρογγύλος μετὰ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ ἐκίνησαν ἀγωγὴν ἐνώπιον τῆς ἱερᾶς Συνόδου λέγοντες ὅτι ὁ πατὴρ συζεύξας κατὰ πρῶτον εἰς συνοικέσιον τὴν ἀδελφὴν αὐτῶν Μαρίαν ἀσυνεφώνησε προικὸς χάριν αὐτῇ καὶ τὸ ἥμισυ »τοῦ εἰς τὸ χωρίον τῆς Τρακάδος διακειμένου »ἀμπελίου.» Περὶ τοῦ χωρίου τούτου οὐδεμίαν εὑρίσκω μνείαν οὔτε εἰς τοὺς πολιτικοὺς συγγραφεῖς, οὔτε εἰς ἕτερα Πατριαρχικὰ ἔγγραφα. Τὴν κώμην ταύτην τινὲς καλοῦσι Τρακάδα, τινὲς Τρακκάδια καὶ Τρακκάτια. Δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι εἶναι ἡ ἐν τοῖς ἄνω ἐγγράφοις μνημονευομένη κώμη Τρακάς.

Ἐγγὺς τῶν κωμῶν τούτων εἶναι ἑτέρα κώμη παραλία, ὀλίγον πρὶν εἰσέλθωμεν εἰς τὸ στόμιον τῆς λίμνης τοῦ Ῥηγίου. Καλεῖται σήμερον ***Ἀμπαρλῆ***, ἤτοι τόπος ἀποθηκῶν. Κατά τινας, ἡ κώμη αὕτη τὸ πάλαι ἦτο μεσογειοτέρα, κειμένη ἐγγὺς ἢ ἐπὶ ἀγροκηπίου, ἓν τέταρτον τῆς ὥρας πρὸς βορρᾶν αὐτῆς, καλουμένου ***Ἀμιδος τζιφλίκ***. Λέγουσί τινες ὅτι τοῦ ἀγροκηπίου τούτου αἱ ἀποθῆκαι ἦσαν ἄλλοτε παρὰ τὴν παραλίαν, ὅπου μεταγενέστεροι ἀνήγειραν τὴν κώμην ταύτην. Ἡ ἰδέα αὕτη, κατ' ἐμέ, εἶναι ἐσφαλμένη, διότι ἕνεκα τῶν πολλῶν καὶ ἀτιμωρήτων λῃστῶν, τὰ γεννήματα τῶν ἀγροκηπίων φυλάττονται ἐντὸς τοῦ τείχους τοῦ περιβάλλοντος τὰ καταλύματα τοῦ δεσπότου τῶν ἀγροτῶν καὶ κτηνῶν. Ἑπομένως τὰ γεννήματα ἤθελον εἶσθαι οὐχὶ μόνον τῶν χερσαίων λῃστῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν παραπλεόντων εὔκολος λεία. Ἡ κώμη αὕτη εἶναι, φρονῶ, ἡ ὑπὸ τοῦ Καντακουζηνοῦ[1] μνημονευομένη κώμη Ἐμπυρίτης, «κε»λεύσας δὲ Ἀπάμειαν φρούριόν τι κατεσκαμ»μένον τειχισθῆναι, καὶ ϛρατιὰν καταλιπεῖν »ἐν Ῥηγίῳ καὶ Ἀπαμείᾳ καὶ Ἐμπυρίτῃ» κτλ. Μετ' ὀλίγον λέγει πάλιν ὁ ἴδιος: «Ἐν ᾧ δὲ »ταῦτα ἐτελεῖτο καὶ ὁ μέγας δοὺξ ἐστρά»τευσε κατὰ Ἐμπυρίτου τοῦ φρουρίου καὶ πο»λιορκήσας ἐν τρισὶν ἡμέραις καὶ ἀποπειρά»σας τῶν τειχῶν» κτλ. Ἄλλη κώμη πλησίον τῆς Κων/πόλεως οὕτω καλουμένη δὲν ὑπάρχει. Ἡ λέξεις Ἐμπυρίτης ἐκ τοῦ ἐμπυρίζω καὶ τῶν συγγενῶν ἐμπυρεύω, ἐμπύρετος, δηλοῖ χώραν ὑπὸ πυρετῶν διαλειπόντων λυμαινομένην· ὑπὸ τοιούτων πυρετῶν εἰσέτι λυμαίνεται ἅπασα ἡ περὶ τὸν Ἀθύραν καὶ τὸ Ῥήγιον χώρα. Οἱ ἐν Ἀμπαρλῇ τὸ φθινόπωρον κυνηγετοῦντες τοὺς ὄρτυγας ξένοι πολλάκις προσβάλλονται ὑπὸ διαλειπόντων πυρετῶν. Παράδειγμα τοιαύτης προσωνυμίας ἔχομεν τὴν ἐν Πελοποννήσῳ Ἐπίδαυρον τὴν Λιμηράν.

Τὸ Ἀμπαρλῆ εἶναι πτωχὴ κώμη, διὰ τῆς ὁποίας διαρρέει ῥύαξ, ἐντὸς τοῦ ὁποίου καταρρέουσι τὰ ἀκάθαρτα ὕδατα τῶν ὁδῶν, καὶ οἱ ὀχετοὶ τῶν οἰκιῶν. Μέλανα καὶ δυσειδέστατα εἶναι τὰ ὕδατα αὐτοῦ. Κακοηθέστατοι νόσοι λυμαίνονται τὴν κώμην ταύτην. Ἐπιπολάζουσιν ἴκτεροι, ὕδρωπες καὶ κακοήθεις διαλείποντες πυρετοί. Ἴχνη τοῦ ἀρχαίου πύργου δὲν φαίνονται, οὐδ' ἠδυνήθην ποτὲ ν' ἀνεύρω τὴν θέσιν αὐτοῦ. Ἐν τῇ κώμῃ, ἐρριμένα εἶναί τινα τεμάχια κιόνων καὶ κιονόκρανα. Ἐνετειχίσθησαν εἴς τινας οἰκίας βυζαντινῶν κτιρίων λείψανα. Μικρὰν ἐπιτάφιον ἐπιγραφὴν ἀνέγνωσα ἐπὶ τοῦ τοίχου τῆς ἐκκλησίας.

Ἡ λίμνη τοῦ Ῥηγίου, μικρὸς Τζεκμετζὲς σήμερον καλουμένη, εἶναι μικροτέρα μέν, βαθυτέρα δὲ τῆς λίμνης τοῦ Ἀθύρα. Τὸ πάλαι ἐκαλεῖτο ἐνίοτε Ζεῦγμα καὶ Μύρμηξ. Τὸ μῆκος τῆς λίμνης εἶναι περίπου ἓξ μίλια. Ἐν τῷ μυχῷ τῆς λίμνης εἶναι μικρὸς σταθμὸς στρατιωτικός. Ἐκ τῶν περὶ τὸν σταθμὸν μνημάτων εἰκάζεται ὅτι ἄλλοτε ἐδῶ ἦτο κώμη, τὴν ὁποίαν, εἴτε ἕνεκα τῶν διαλειπόντων πυρετῶν, εἴτε ἕνεκα τῶν λῃστῶν,

---

1) Μ. καὶ Μ. Τόμ. Α', σελ. 276.

1) «Καὶ φρούριόν τι ἕτερον οὐ μακρὰν Βυζαντίου, Ἐμπυρίτην προσαγορευόμενον.» Ι. Καντακουζ. Τόμ. Β', 499, 518, 522.

Digitized by Google

ἐγκατέλιπον οἱ ἐγκάτοικοι. Ὁ σταθμὸς οὗτος καλεῖται *Γιαρὴμ Μπουργάζ*, ἤτοι ἥμισυς πύργος, ὀνομασία κατ' ἐμὲ δυσνόητος. Ἡ τουρκικὴ λέξις *Γιαρήμ*, ἥμισυς, εἶναι ἐκ τοῦ ῥήματος *γιαρμάκ*, σχίζω, διχάζω. Λέγει ἡ Ἄννα Κομνηνή[1]: «καταλιπόντες ἂν τὸν »Ἀθύραν κἀκεῖσε διαναπαυσάμενοι, τὴν »μετ' αὐτὴν ἐκεῖθεν ἀπάραντες τὰ Σχιζὰ »κατέλαβον (κώμη δὲ καὶ τοῦτο Θρᾳκική) »κεῖθι τὸν χάρακα πηξάμενοι». κτλ. Μετ' ὀλίγον πάλιν: «ἀπάραντες δ' ἐκεῖθεν οἱ Κο»μνηνοὶ καταλαμβάνουσι ταχὺ τὰς λεγομέ»νας Ἀρετάς· τόπος δὲ οὗτος ἀγχοῦ τῆς πό»λεως διακείμενος, ὑπερκείμενος μὲν τῆς »πεδιάδος καὶ τοῖς κάτωθεν ἱσταμένοις, καὶ »πρὸς τοῦτον ὁρῶσιν εἰς λοφιὰν ἀνατεινό»μενοι» κτλ.

Αἱ ὑπὸ τῆς Ἄννης Κομνηνῆς μνημονευόμεναι Ἀρεταὶ εἶναι, καθ' ὅλους τοὺς χωρογράφους, ὁ σημερινὸς στρατὼν καλούμενος *Δαοὺτ πασσᾶ*, μίαν ὥραν πρὸς δυσμὰς τῆς Ζωοδόχου πηγῆς. Οἱ Κομνηνοί, οἱ κατὰ τοῦ Βυζαντίου ἐλαύνοντες, ἐπορεύθησαν ἀπὸ τὸν Ἀθύραν ἢ *Γιαρὴμ Μπουργάζ*, τὰ Σχιζά, καὶ ἐκεῖθεν ἀναβαίνοντες τὸν λόφον ἀφίχθησαν εἰς *Δαοὺτ πασσᾶ*, καὶ μετ' ὀλίγον πρὸς τὰ τείχη τῆς Κων/πόλεως. Εἶναι ὁ συντομώτερος καὶ ἀσφαλέστερος δρόμος πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Διὰ τοὺς μὴ γινώσκοντας τὴν Ὀθωμανικὴν γλῶσσαν λέγω ὅτι ἡμεῖς οἱ μελετῶντες τὴν ἱστορίαν τῶν Βυζαντίων δέον ἵνα ζητήσωμεν τὰς ὀνομασίας πολλῶν Βυζαντινῶν κωμοπόλεων εἰς τὰ σημερινὰ γνωστὰ Ὀθωμανικὰ ὀνόματα. Ταῦτα παρουσιάζονται κατὰ τρεῖς τρόπους. Πρῶτον, προφέρονται ὡς τὰ ἀρχαῖα Βυζαντινά, ὡς ὁ Ἅγιος Στέφανος, Ἁγία Σοφία, Γαλατᾶς. Δεύτερον, μεταβάλλονται τὰ βυζαντινὰ εἰς ὁμοιόφωνα τουρκικὰ ἔχοντα σημασίαν τινά, Ἐμπυρίτης, Ἀμπαρλῆ, Ἰσταμπόλ, Ἰσλαμπόλ. Τρίτον, μεταγλωττίζονται, καθὼς Ἑπταπύργιον, *Γεδὴ κουλέ*, Καρσία πύλη, *Ἐγρὴ καπή*, Ἄκρα τῶν Ἐλαιῶν, *Ζεϊτοὺν μπουρνοῦ*.

Ταῦτα, τὰ ὁποῖα καὶ ἄλλοτε ἀνέμνησα ἐν τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ, τὰ μέγιστα μ' ὠφέλησαν καὶ ὠφέλησαν καὶ τοὺς ἐρευνῶντας τὰς ἀρχαίας πόλεις τῆς Παλαιστίνης καὶ Συρίας. Ἐν τοῖς στόμασι τῶν ἀγροίκων Βεδουίνων διεσώθησαν πάμπολλα ἀρχαῖα Ἰουδαϊκὰ ὀνόματα. Τοιαῦτα παραδείγματα θέλομεν ἴδει καὶ ἕτερα ἐν τῇ ἀκολούθῳ μελέτῃ.

Ἐπὶ τοῦ μικροῦ ποταμίσκου, διὰ τοῦ ὁποίου χύνονται τὰ ὕδατα τῆς λίμνης τοῦ Ῥηγίου εἰς τὴν Προποντίδα, ἀνηγέρθη λιθίνη γέφυρα πρὸ ὀλίγων ἐτῶν. Ἡ παρὰ τὴν γέφυραν κώμη εἶναι ὀλιγάνθρωπος καὶ πτωχοτάτη. Βασίλειος ὁ Μακεδὼν ἀνήγειρεν ἐν τῇ κώμῃ ταύτῃ ναὸν τιμώμενον ἐν ὀνόματι τοῦ κορυφαίου τῶν Ἀποστόλων[1]. Ἡ σημερινὴ ἐκκλησία τιμᾶται ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Γεωργίου.

Γέφυραν ἄνω τοῦ Ῥηγίου ἤγειρε τὸ πάλαι ὁ Ἰουστινιανός[2], «λίθοις λογάδην ἐμβεβλη»μένοις ἐς ἁψῖδας μετεωρίσας». Πρὸ τοῦ αὐτοκράτορος τούτου, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Προκοπίου, ἡ γέφυρα ἦτο ξυλίνη. Ἴχνος τῆς ἀρχαίας γεφύρας δὲν σώζεται σήμερον. Ἡ κώμη αὕτη ὑπὸ πυρετῶν λυμαινομένη ἦτο ἄλλοτε ἀνθηρὰ καὶ πολυάνθρωπος, διότι πάμπολλα εἶναι τὰ περὶ τὴν κώμην ἐρείπια, καὶ πολυάριθμα τὰ μουσουλμανικὰ μνήματα. Τὰ παμμεγέθη ξενοδοχεῖα καὶ ἱπποστάσια εἶναι σήμερον κενά. Δεκαοκτὼ οἰκογένειαι χριστιανικαὶ κατοικοῦσι περὶ τὴν ἐκκλησίαν μετὰ κόπου διατηροῦσαι ἱερέα καὶ διδάσκαλον. Ἐπὶ Βυζαντίων, κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον[3], ἐπανερχομένου τοῦ βασιλέως εἰς Κων/πολιν, οἱ ἄρχοντες ἀπήντων αὐτὸν ἐν Ῥηγίῳ. Κατὰ τὸν αὐτὸν συγγραφέα, φαίνεται ὅτι εἶχον οἱ βασιλεῖς παλάτιον ἐν Ῥηγίῳ. Ἡ πρὸς νότον τῆς χερσαίας πύλης τῆς Σηλυβρίας κλειστὴ πύλη ἐκαλεῖτο τὸ πάλαι πύλη τοῦ Ῥηγίου.

Τὰς κώμας τοῦ Ἀθύρα καὶ Ῥηγίου ἠφάνισαν οὐχὶ οἱ πυρετοὶ οἱ διαλείποντες, ἀλλ' αἱ νέαι τοῦ ἐμπορίου ὁδοί. Τὸ πάλαι ἐπὶ Βυζαντίων, ἡ μεγάλη ἐμπορικὴ ὁδὸς τῆς Θρᾴκης πρὸς τὸ Βυζάντιον ἦτο μεσόγειος διερχομένη παρὰ τὴν Τυρρολόην (τὴν σημερινὴν *Τζόρλου*) καὶ τὰς Μέτρας, ἀμφοτέρας ἕνεκα τούτου περιβεβλημένας διὰ τειχῶν καὶ ἐρυμνῶν πύργων ἐν μέρει μέχρι τοῦδε σωζομένων. Ἀπὸ τὰς Μέτρας οἱ ὁδοιποροῦντες πρὸς τὸ Βυζάντιον διήρχοντο πρὸς βορρᾶν ἀμφοτέρων τῶν λιμνῶν τοῦ Ἀθύρα καὶ Ῥηγίου καὶ εἰσήρχοντο εἰς Βυζάντιον διὰ τῆς χερσαίας

1) Ἀνν. Κομνην. Τόμ. Α', σελ. 110, 117.

1) Συν. Θεοφάνους σελ. 10.
2) Προκοπίου Τόμ. Γ', σελ. 295.
3) Κ. Πορφυρογ. Τόμ. Α', σελ. 495.

πύλης τῆς Ἀδριανουπόλεως, οὕτω μέχρι σήμερον καλουμένης. Μετά τινα χρόνον, ἀλλὰ πότε ἀγνοοῦμεν, εἴτε ἕνεκα τοῦ κινδύνου τῆς μεσογείου ὁδοιπορίας, εἴτε δι' αἰτίας ἄλλας ἡμῖν ἀγνώστους, ἡ πρὸς τὸ Βυζάντιον βασιλικὴ ὁδὸς διήρχετο παρὰ τὴν παραλίαν. Αἱ πλειότεραι κῶμαι καὶ τὰ πολυπληθῆ ἀγροκήπια διὰ τῆς ὁδοῦ ταύτης ἔπεμπον εἰς τὴν ἀγορὰν τοῦ Βυζαντίου τοὺς καρποὺς αὐτῶν. Μέγα πλῆθος ὁδιτῶν, ἵππων καὶ ἁμαξῶν διήρχετο διὰ τῆς παραλίας ταύτης ὁδοῦ. Οὐχὶ μόνοι οἱ κατοικοῦντες τὴν κυρίως Θρᾴκην, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐκ τῆς ἀπωτάτω Τουρκίας Μακεδόνες Θεσσαλοὶ καὶ Ἠπειρῶται διήρχοντο ἐδῶθεν. Τοιοῦτον ἦτο τὸ ἐμπόριον μέχρι τῆς ἐμφανίσεως τῶν ἀτμοπλοίων ἀπὸ Βώλου, Θεσσαλονίκης καὶ Ἑλλησπόντου, ἐντὸς τῶν ὁποίων διέπλεον οὐχὶ μόνον ἀνέτως καὶ ἧττον δαπανηρῶς ἀλλὰ ἀληστεύτως οἱ ἐκ Μακεδονίας προσερχόμενοι εἰς Βυζάντιον. Διήρχοντο ὅμως εἰσέτι διὰ τοῦ Ἀθύρα καὶ Ῥηγίου οἱ ἔμποροι καὶ γεωργοὶ τῆς ἔσω καὶ παραλίας Θρᾴκης. Ἤρχισαν μετὰ ταῦτα καὶ ἕτερα ἀτμόπλοια παραπλέοντα τὰς παραλίους τῆς Προποντίδος πόλεις, τὴν Ῥαιδεστόν, Ἡράκλειαν καὶ Σηλυβρίαν, καὶ οὕτως ἀπερημώθησαν αἱ δύο αὗται κῶμαι, τῶν ὁποίων τὰ κενὰ οἰκόπεδα, τὰ καταπίπτοντα τείχη καὶ τὰ κενὰ ἱπποστάσια τεκμαίρουσι τὸ ἄλλοτε ἀνθηρὸν ἐμπόριον αὐτῶν. Ἕνεκα τῆς πενίας, τῶν διαλειπόντων πυρετῶν καὶ τῆς ἀνεπαρκοῦς τροφῆς οἱ πλεῖστοι ἐκ τῶν ἐγκατοίκων εἶναι ἄχροες καὶ σπληνιῶντες.

Ἀπὸ τὸ Ῥήγιον πλατεῖα λιθόστρωτος ὁδὸς ἄγει πρὸς τὴν Κων/πολιν.

Πλησίον τοῦ Ῥηγίου εἶναι τόπος ἔνυδρος, Φλώρια καλούμενος, ὑπ' Ἀλβανῶν κηπευόμενος καὶ πηγὴ διαυγοῦς ὕδατος, περὶ τὴν ὁποίαν πρὸ μικροῦ ἐφυτεύθησαν αἴγειροι καὶ ἀκακίαι. Τὸν δροσερὸν τοῦτον τόπον ἐπισκέπτονται τὸ θέρος πολλοὶ ἐκ Κων/πόλεως καὶ τῶν περιχώρων, φιλοπόται καὶ φιλοπαίγμονες. Πλησίον διέρχεται ὁ σιδηροῦς δρόμος. Ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς τούτου ἀνευρέθησαν μάρμαρα, τεμάχια κιόνων, τεθραυσμέναι πλίνθοι πάμπολλαι, καὶ ἐν γωνίᾳ τινί, δύω μέτρα ὑπὸ τὴν γῆν, ἀνωρύχθησαν δύω μαρμάρινα ἀναγκαῖα, μικρὸν διαφέροντα τῶν ἐν χρήσει σημερινῶν. Ἀπὸ τὴν θέσιν ταύτην μέχρι τῆς θαλάσσης εἶναι πάμπολλοι σωροὶ λίθων καὶ τεθραυσμένων πλίνθων, τὰ συνήθη σημεῖα προϋπαρχούσης κώμης. Ὁ τόπος οὗτος ἦτο ἀναμφιβόλως κώμη, τῆς ὁποίας μνείαν οὐδέποτε εὗρηκα ἐν τῇ Βυζαντινῇ ἱστορίᾳ. Ἐξαιρουμένων τῶν Βυζαντινῶν τούτων λειψάνων, οὐδὲν ἀρχαῖον ὑπάρχει· Σώζεται πλησίον ἐδῶ ἁγίασμα τῆς ἁγίας Εὐφημίας, ἔχον ἐντὸς τῶν τειχῶν πλίνθους Βυζαντινάς. Πλησίον ἐδῶ εἶναι ἑτέρα κώμη Βυζαντινή, καλουμένη Γαλατάρια.

Ὁδεύοντες παρὰ τὴν παραλίαν, πάντη ἄνυδρον καὶ ἄδενδρον, ἐρχόμεθα εἰς τὴν κώμην τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, ἀπέχουσαν τοῦ Ῥηγίου μίλια τρία. Ἐν τῇ κώμῃ ταύτῃ, μνημονευομένῃ ἐν τῇ μετακομιδῇ τοῦ σώματος τοῦ πρωτομάρτυρος Ἁγίου Στεφάνου, ἀπέβησαν οἱ Σταυροφόροι τῇ 23ῃ Ἰουνίου 1203, καὶ συνεζήτησαν, ἀρχηγοῦντος τοῦ Ἐρρίκου Δανδόλου, τὰ τῆς ἁλώσεως τοῦ Βυζαντίου. Τὴν σήμερον τῇ 19/3ῃ Μαρτίου ἐν τῇ αὐτῇ κώμῃ συνεγράφη ἑτέρα συνθήκη. Ἕνεκα τῆς συνθήκης ταύτης, ἡ πενιχρὰ κώμη τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, τὸ προσφιλὲς τῶν ἁλιέων καὶ κυνηγῶν ἐνδιαίτημα, παραδόξως πως διεσαλπίσθη καὶ μέλλει μετ' ὀλίγον πάλιν νὰ καταπέσῃ εἰς τὸν συνήθη ἀνιστόρητον αὐτῆς βίον.

Ἀπὸ τὸν ἱστορικὸν Δούκαν[1] μανθάνομεν ὅτι ἡ κώμη αὕτη εἶχε πύργους ἢ πυργία. Περὶ τοῦ Μωάμεθ πορευομένου πρὸς τὸ Βυζάντιον λέγει: «ὁμοίως καὶ πρὸς τὴν Σηλυβρίαν κείμενα πυργία τοῦ Ἁγίου Στεφάνου σὺν πολέμῳ λαβὼν πάντας τοὺς ἔνδον κατέσφαξεν.» Ὁ πύργος οὗτος ἦτο παράλιος. Λείψανα αὐτοῦ ἐφαίνοντο ὡς πρὸ ὀλίγου. Ἐπὶ τῆς νοτίου ἄκρας τοῦ λιμένος φαίνονται ὕφαλα θεμέλια ὀχυροῦ μώλου, προφυλάττοντος ἄλλοτε τὸν λιμένα ἀπὸ τὸν ῥοῦν τῆς νοτίου θαλάσσης. Ἡ ἀρχαία ἐκκλησία τῆς κώμης ταύτης ἡμιυπόγειος καὶ πανταχόθεν ὀκλάζουσα κατηδαφίσθη τῷ 1844ῳ καὶ ἀνηγέρθη νέα ἐπὶ τῆς αὐτῆς θέσεως.

Ὅλαι αἱ Βυζαντιναὶ ἐκκλησίαι τῶν κωμοπόλεων τούτων κατέπεσαν καὶ ἄλλαι ἀνεκτίσθησαν. Δὲν ἠδύναντο οἱ πτωχοὶ ἀγρόται ἐπὶ Βυζαντίων νὰ ἀνεγείρωσι πολυδάπανα κτίρια. Πρὸς τούτοις, αἱ ἀλλεπάλληλοι ἐπιδρομαὶ οὐχὶ τῶν ξένων μόνων ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν ἀντιμαχομένων Βυζαντίων ἐπτώχευον τοὺς ἐγκατοίκους. Ἕνεκα τούτων, δὲν ἀναφαίνονται ἐν ταῖς κώμαις ταύταις, εἰ μὴ ἄσημα τεμάχια κιόνων καὶ

1) Μ. Δούκας, σελ. 258.

Digitized by Google

τινες ἐπιγραφαὶ ἐπιτάφιοι, ἐντετειχισμέναι ἐπὶ τῶν νέων ἐκκλησιῶν. Αἱ νέαι ἐκκλησίαι ἀνηγέρθησαν αἱ πλειότεραι, βασιλεύοντος τοῦ Σουλτὰν Μαχμοὺδ καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ, ἐπὶ τῆς θέσεως τῶν ἀρχαίων βυζαντινῶν ἐκκλησιῶν.

Πρὸς δυσμὰς τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, ἓν τέταρτον τῆς ὥρας, παρὰ τὴν παραλίαν τὴν καλουμένην *Κουγιοὺ δερέ*, ἤτοι λαγκὰς τοῦ φρέατος, σώζονται σωροὶ πετρῶν καὶ πλίνθων, τεκμήρια προϋπαρχούσης κώμης. Ἐπὶ τοῦ χείλους τῆς θαλάσσης φαίνονται θεμέλια βυζαντινῶν κτιρίων ἐρρωμενέστατα. Πλησίον τῶν σωρῶν τούτων διεπέρασεν ὁ σιδηροῦς δρόμος. Ἀνεκαλύφθη πρὸ ἐννέα ἐτῶν μεγίστη λάρναξ ἐκ πλακῶν λιθίνων συγκειμένη, προφανῶς βυζαντινή, περιέχουσα πολλὰς κεφαλὰς καὶ ὀστᾶ. Πρὸ τριῶν ἐτῶν ἀνωρύχθησαν ἀπὸ Κούρδους ὀνηλάτας μάρμαρα τεθραυσμένα, τρίμματα ἀγγείων, καὶ κολοσσαῖον κιονόκρανον, ἀτέχνως ἐξειργασμένον, κείμενον μέχρι τῆς σήμερον ἐν τῇ ἐρήμῳ ταύτῃ. Ἐκ τούτων ὅλων συμπεραίνομεν ὅτι ἐδῶ ἄλλοτε ἵστατο κώμη. Ἦτο ἄρα ἐδῶ ὁ Ἅγιος Στέφανος καὶ ἀκολούθως μετῴκησαν οἱ ἐγκάτοικοι ἐν τῇ σημερινῇ παραλίᾳ, ἀσφαλεστέρᾳ ἕνεκα τοῦ λιμένος; Λέγω ὄχι, διότι οἱ Σταυροφόροι τὸν Ἰούνιον τοῦ 1203[ω] ἰδόντες ἐκ τῶν πλοίων τοὺς πύργους καὶ τὰ ὀχυρὰ τείχη τῆς Κων/πόλεως ἐξεπλάγησαν φοβούμενοι τὴν τοσαύτην τῶν ἐχθρῶν ἰσχύν. Γνωρίζομεν ἐκ τῶν ἱστορικῶν τῆς τετάρτης ταύτης σταυροφορίας ὅτι τὰς ἡμέρας ἐκείνας ἔπνεε νότιος ἄνεμος, καὶ ἐν καιρῷ τοιούτου ἀνέμου, τῆς Κων/πόλεως τὰ κτίρια, καὶ αὐτὰ τῶν ἀπέναντι νήσων τὰ μοναστήρια, κάλλιστα καταφαίνονται ἐκ τοῦ Ἁγίου Στεφάνου. Ἀπὸ δὲ τοῦ *Κουγιοὺ δερὲ* ἡ Κων/πολις εἶναι πάντη ἀόρατος, ἕνεκα τῶν ὑπεράνω λόφων. Δικαιούμεθα λέγοντες ὅτι τῷ 1203[ω] ὁ Ἅγιος Στέφανος ἔκειτο ὅπου κεῖται τὴν σήμερον. Ἐκ τούτων ὅλων δηλοῦται ὅτι μεταξὺ Ῥηγίου καὶ Ἁγίου Στεφάνου ὑπῆρχον ἄλλοτε δύο κῶμαι, τῶν ὁποίων τὰ ἐρείπια σώζονται, ἡ μὲν τὰ καλούμενα Φλώρια, ἡ δὲ τὸ Κουγιοὺ δερέ.

Μέσον τοῦ Ἁγίου Στεφάνου καὶ τοῦ Μακροχωρίου εἶναι ἐκτενεστάτη λαγκάς, διαβρεχομένη ὑπὸ ῥύακος ἐκβάλλοντος πλησίον τοῦ σημερινοῦ αὐτοκράτορ. πυριτιδοποιείου. Ἡ λαγκὰς αὕτη ἐν μέρει κηπευομένη, ἐν μέρει τελματώδης καὶ πηλώδης, καλεῖται σήμερον ὑπὸ Χριστιανῶν καὶ Ὀθωμανῶν ὁ Ἅγιος Μάμας. Πρὸς τὸ ἐνδότερον τῆς λαγκάδος σώζεται εἰσέτι γέφυρα βυζαντινὴ λιθίνη, ἐπὶ τριῶν ἀψίδων ἑδράζουσα, φέρουσα ἀναγλύφους ἀετοὺς εὐκόλως διακρινομένους. Ἐντὸς τοῦ ῥείθρου τοῦ ῥύακος, ἐπὶ τῆς βάσεως τῶν ἀψίδων, εἶναι ἐρυμναὶ προβολαί, ἵνα ἀμβλύνηται ἡ ὁρμὴ τοῦ καταρρέοντος χειμάρρου. Ἐλλείπουσιν αἱ συνήθεις βυζαντιναὶ πλίνθοι. Διερράγη εἴς τινα μέρη ἡ γέφυρα ἐκ τῶν διαρρεόντων ὑδάτων. Διὰ τῆς γεφύρας ταύτης διήρχοντο ἐπὶ Βυζαντίων οἱ ὁδεύοντες ἀπὸ Κων/πόλεως πρὸς τὸ Ῥήγιον, καὶ διὰ ταύτης διέρχονται οἱ σημερινοὶ διαβάται. Ἔτι ἐνδότερον εἶναι ἀγροκήπιον καλούμενον Ἀλιμπέρδος, ἐπωνυμία οὐχὶ τουρκική. Ἄνω αὐτοῦ, ἐπὶ λόφου, εἶναι ἡ κώμη Ζάφρα, τὸ πάλαι Βυζαντινὸν Ζεφύριον, οὕτω κληθεῖσα διὰ τὸ εὐάερον καὶ τερπνὸν τῆς θέσεως αὐτῆς. Πεντήκοντα περίπου οἰκογένειαι κατοικοῦσιν ἐν τῇ κώμῃ ταύτῃ, ἅπασαι χριστιανικαί. Πλησίον ταύτης εἶναι ἑτέρα κώμη καλουμένη *Βουγιοὺκ Χαλκαλή*, ὑπ' Ὀθωμανῶν κατοικουμένη. Πρὸς ἀνατολὰς αὐτῆς σώζονται ἐρείπια ἀνακτόρου ἀνεγερθέντος ὑπὸ Σουλτάνου τινός. Ἐν τῷ κοιμητηρίῳ τῆς κώμης ταύτης παρετήρησα ἐπὶ ἀγράφων λίθων βυζαντινοὺς σταυρούς, ἐφ' ἑτέρων δὲ δυσδιάκριτα ἐπιτάφια γράμματα. Ἡ κώμη αὕτη εἶναι ἀναμφιβόλως κώμη βυζαντινή. Γνωρίζομεν πρὸς τούτοις ὅτι ἐδῶθεν διωχετεύοντο εἰς Βυζάντιον, ὑπὸ τὴν χερσαίαν πύλην τῆς Ἀδριανουπόλεως, πόσιμα ὕδατα. Ἀγνοῶ ὅμως τὸ ἐπὶ Βυζαντίων ὄνομα αὐτῆς.

Ὁ Ἅγιος Μάμας οὗτος, διότι ὑπῆρχε καὶ ἕτερος πλησίον τῆς Κων/πόλεως εἰς τὸ Κοσμίδιον, μνημονεύεται, φρονῶ, ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ τοῦ μεθυστοῦ, υἱοῦ τοῦ Θεοφίλου.[1] «Τὰ δὲ πρὸς ἱπποδρομίαν τῷ »βασιλεῖ Μιχαὴλ διεσπούδαστο ἐν τοῖς κατὰ »Προποντίδα παλατίοις περιφανέσιν, ἔνθα »ναὸς τοῦ μεγαλομάρτυρος Μάμαντος ἥδρα»σται· ἐκεῖσε τὰς ἁμίλλας συνεχεῖς ἐποι»εῖτο, αὐτὸς ἱππάζων ἐφ' ἅρματος, τῶν »εἰωθότων πάντων κατὰ τὴν βασιλίδα πό»λιν περὶ τὸν ἀγῶνα συντιθεμένων.»

Ὁ τόπος τὸ θέρος εἶναι καταλληλότατος

1) Γενεσίου Ἱστορ., σελ. 102. Συμ. ὁ Μάγιστρος, σελ. 614.

Digitized by Google

διὰ ἱπποδρομίας, καὶ πιθανὸν ἐπὶ Βυζαντίων ἦτο ξηρότερος καὶ ἧττον γόνιμος εἰς διαλείποντας πυρετούς. Καθ' ὅλην τὴν πεδιάδα ταύτην καὶ δεξιόθεν αὐτῆς φαίνονται εἴς τινα μέρη ἐρειπωμένα ἀρχαίων ἀγροκηπίων λείψανα.

Μετὰ τὴν λαγκάδα ταύτην τοῦ ἁγίου Μάμαντος ἐρχόμεθα εἰς κωμόπολιν τοῖς πᾶσι γνωστήν, καλουμένην τὴν σήμερον Μακροχώριον καὶ ἐπὶ Βυζαντίων Ἀπάμειαν[2]. Περὶ τῆς κώμης ταύτης, τρία μίλια μακρὰν τῶν χερσαίων τειχῶν τῆς Κ/πόλεως κειμένης, μνείαν ποιοῦσι πολλοὶ ἐκ τῶν Βυζαντινῶν ἱστορικῶν καὶ τῶν νεωτέρων χωρογράφων. Ἐδῶ ὑπῆρχον ἀνάκτορα, ἢ κτίρια παμμέγιστα, διότι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν κολοσσαῖα θεμέλια, ἐκ μεγάλων λίθων συγκείμενα, ἀνωρύχθησαν πλησίον τοῦ βασιλικοῦ ὑφασματοποιείου.

Ὄπισθεν τῆς κώμης ταύτης εἶναι πάμπολλοι λοφίσκοι, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ πάλαι ἀνώρυττον οἱ Βυζάντιοι τὴν πέτραν τῶν τειχῶν καὶ τῶν ἐκκλησιῶν αὐτῶν. Εἰσέτι ἐκ τοῦ μέρους τούτου κομίζεται πέτρα διὰ τὴν Κων/πολιν καὶ ἄσβεστος καμινεύεται. Πλησίον τῶν λοφίσκων τούτων παρὰ κρήνην καλουμένην τοῦ ποιμένος, τουρκιστὶ *Τσομπὰν τσεσμεσὶ* εἶναι μέγα ἄστεγον ὑπόγειον ὁμοιάζον τὰς ἐν Κων/πόλει ἀστέγους βυζαντινὰς κινστέρνας. Τὸ ὑπόγειον τοῦτο καλεῖται *Φὶλ νταμή,* ἤτοι περίφραγμα τῶν ἐλεφάντων. Ἐδῶ ἐφύλαττον οἱ Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες τοὺς ἐλέφαντας. Ἡ μεγάλη ἀψιδωτὴ εἴσοδος εἶναι ἐπὶ τῆς βορείου πλευρᾶς τοῦ ὑπογείου. Σύντομος περιγραφὴ τοῦ κτιρίου τούτου ὑπὸ τοῦ φιλομαθοῦς κυρίου Ἐμ. Ἰωαννίδου κατεχωρίσθη ἐν τῷ τρίτῳ τόμῳ τῶν πρακτικῶν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου[1].

Πρὸς βορρᾶν τῆς κώμης ταύτης σώζεται κατὰ γῆς παμμεγέθης κίων ἐντὸς φαραγγίου, λείψανον ναοῦ τινος. Ἕτερον ὁμοίου κίονος τεμάχιον κεῖται παρὰ τὴν παραλίαν.

Ἡ κώμη αὐτή, συχνάκις ἐν τῇ ἱστορίᾳ μνημονευομένη, ἀπώλεσε τὸ βυζαντινὸν αὐτῆς ὄνομα καὶ καλεῖται Μακροχώριον. Πρό τινων χρόνων αἱ οἰκίαι ἦσαν παρὰ πλατεῖαν καὶ μακρὰν λεωφόρον, ὅθεν ἡ ἐπωνυμία τῆς κώμης. Ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν *Οὐζουνλὰρ* καὶ *Οὐζοὺν κιοΐ*· ἂν οἱ Ὀθωμανοὶ παρέλαβον τὸ ὄνομα τοῦτο ἀπὸ τοὺς χριστιανοὺς ἢ οἱ χριστιανοὶ ἐκ τούτων εἶναι ἄδηλον. Σήμερον καὶ οἱ Ὀθωμανοὶ καλοῦσι τὴν κώμην ταύτην *Μάκρη-κιοΐ.*

Μεταξὺ Μακροχωρίου καὶ τῶν χερσαίων τειχῶν τῆς Κων/πόλεως εἶναι βασιλικὸν σιδηρουργεῖον, ἱδρυμένον ἐπὶ τῆς παραλίας τῆς καλουμένης *Ζεϊτοὺν μπουρνού,* μετάφρασις τῆς ἐκεῖσε βυζαντινῆς ἄκρας τῶν Ἐλαιῶν.

Μανθάνομεν, Κύριοι, ἐκ τῆς μελέτης ταύτης τὰς μέχρι τοῦδε ἀγνώστους κώμας τὰ Κλέπτα, τὴν Τρακάδα, τὸν Ἐμπυρίτην καὶ τὰ Σχιζά. Πρὸς τούτοις ἐκ τῶν ἐν παρόδῳ ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων μνημονευομένων κωμῶν ἐπικυροῦνται ὅσα ἄλλοτε εἶχον τὴν τιμὴν ν' ἀναγγείλω τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ, ὅτι αἱ κῶμαι εἶχον φρούρια καὶ πύργους, ὅπου, ἐπιδρομῆς ἐπικειμένης, κατέφευγον οἱ ἐγκάτοικοι. Τείχη εἶχον ἡ Σηλυβρία καὶ αἱ Μέτραι, πύργους οἱ Ἐπιβάται, τὸ Οἰκονομεῖον, ὁ Ἀθύρας, ὁ Ἐμπυρίτης, ὁ Ἅγιος Στέφανος καὶ ἡ Ἀπάμεια.

Α. Γ. ΠΑΣΠΑΤΗΣ.

2) Ι. Κανταχουζ. Τόμ. Β', σελ. 550. Νικ. ὁ Χωνιάτης καλεῖ αὐτὴν Ἀφάμειαν· σελ. 644, μνημονεύει καὶ τὰ αὐτόθι βασίλεια.» σελ. 668.

1) Ἔτος τρίτον, σελ. 73, 74.

ΤΑ

ΑΝΑΤΟΛΙΚΑ ΠΡΟΑΣΤΕΙΑ

ΤΟΥ

ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ.

('Ανεγνώσθη ἐν τῇ ΦΚΕ' συνεδριάσει).

Λήγοντος τοῦ 1875 ἔτους, ἀνεκαλύφθησαν ἐπὶ τῆς παραλίας τῆς Βιθυνίας, μέσον τοῦ ἀκρωτηρίου τοῦ καλουμένου τὴν σήμερον Φενὲρ μπαχτσεσή, καὶ τοῦ παραλίου στρατ. σταθμοῦ, Βοσταντζῆ κιοπρουσοῦ, ἐρείπια βυζαντινῶν κτιρίων. Τὸν χῶρον τοῦτον καλοῦσιν οἱ περιοικοῦντες ἀγρόται Τζαδὲ μποστάν. Ἐπειδὴ περὶ τῶν ἐρειπίων τούτων λόγος πολὺς ἐγένετο, ἐπεσκέφθην καὶ ἐγὼ τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1876^{ου} τὰ ἐρείπια ταῦτα μετὰ τῶν φίλων κκ. Βαφειάδου καὶ Μπουγατζέλου. Ἀπὸ τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν τοῦ Ἐρὲν κιοϊ, κώμης κειμένης ἄνω τοῦ Τζαδὲ μποστάν, ἐβαδίσαμεν πρὸς τὴν παραλίαν. Δύω κίονας ἐκ μαρμάρου εἴδομεν ἐντὸς τῶν χωμάτων καὶ μέγα κιονόκρανον παρὰ τὸν αἰγιαλὸν περιμέτρου Μ. 1. 88. Τὸ ἐπίμηκες τοῦ κτιρίου, κεχωσμένου τοῦ πλείστου ἐντὸς τῶν ὑπερκειμένων χωμάτων, καὶ ἡ πρὸς ἀνατολὰς διεύθυνσις τοῦ φαινομένου μέρους μ' ἔπεισαν ὅτι εἶναι ἐρείπια βυζαντινῆς ἐκκλησίας. Κατεμέτρησα τὸ μῆκος τοῦ δεξιοῦ τείχους, ὅπερ εὗρον Μ. 26.00. Μόνον 8 μέτρα τῆς δυτικῆς πλευρᾶς ἐφαίνοντο, καὶ πλησίον ταύτης ἔκειντο οἱ προμνημονευθέντες μαρμάρινοι κίονες. Ἐπί τινων τετραγωνικῶν πλίνθων ἀνεγνώσαμεν ΑΜΑΙ, ἐπὶ ἄλλων Μ. ΑΛ. καὶ ΙΝ. Οἱ κύριοι Déthier καὶ Dorigny ἐπισκεφθέντες τὰ ἐρείπια ταῦτα πρὸ ἡμῶν ἀνέγνωσαν ἕτερα γράμματα δημοσιευθέντα ἐν τῇ ἐφημερίδι *Turquie*,[1], τὰ ὁποῖα ὁ κ. Déthier ἀναγινώσκει, ΜΑΥΡΙ.

Ὁ φιλόρρων ἐπιστάτης τοῦ παρὰ τὴν παραλίαν ταύτην ἀνεγερθέντος ἐργοστασίου πίσσης συνέλεξεν ἐκ τῶν ἐρειπίων ψηφία μωσαϊκὰ καὶ τεμάχια ὑάλου. Μικρὸς κιονίσκος εὑρεθεὶς πλησίον τῶν ἐρειπίων τούτων ἔφερεν ἐπὶ τῆς βάσεως αὐτοῦ τὰ γράμματα ΑΛ. Ὅλον τὸν χῶρον τοῦτον τὸν ἐπικαλύπτοντα τὰ ἐρείπια εἰς μάτην οἱ ἐπιστάται ᾔτησαν τὴν ἄδειαν ν' ἀνασκάψωσι.

Τὰ ἐρείπια ταῦτα κείμενα μακρὰν τοῦ χείλους τῆς θαλάσσης τέσσαρα περίπου μέτρα ἀπεκάλυψεν ὁ βίαιος ῥοῦς τῆς νοτίου θαλάσσης, ὁ βιβρώσκων τὰ παράλια ταῦτα. Τὰ κύματα μακρόθεν ἐγειρόμενα, πλήττοντα τὴν παραλίαν, συντρίβουσι καὶ βράχους καὶ χώματα καὶ ὑποχωροῦντα παρασύρουσι μέγα μέρος τῆς παραλίας. Τοιουτοτρόπως τὰ κτίρια ταῦτα, ἄλλοτε μεσογειότερα, ἕνεκα τῆς πολυετοῦς καταβρώσεως τῆς παραλίας, εἶναι σήμερον ἐπιθαλάσσια καὶ μετ' ὀλίγον θέλουσιν ἀναμφιβόλως ἐξαφανισθῆ ἐντὸς τῶν ὑδάτων. Ὀλίγον πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Τζαδὲ μποστὰν εἶναι μικρὸν ῥυάκιον καὶ λιμενίσκος.

Τὴν περὶ τῶν ἐρειπίων τούτων γνώμην τοῦ κ. Déthier μνημονεύω μετ' ὀλίγον.

Αἱ κῶμαι τῆς παραλίας ταύτης, συχνότερον μνημονευόμεναι ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Βυζαντίου, εἶναι ἱστορικώτεραι τῶν παραλίων κωμῶν τῆς Θρᾴκης. Σπανιώτερον ἐλεηλατοῦντο, καὶ ἕνεκα τούτου δὲν ἀναφέρουσιν οἱ ἱστορικοὶ ἂν ἐνυπῆρχον καὶ ἐν ταῖς κώμαις ταύταις πύργοι. Ἦσαν δὲ τῶν Θρᾳκικῶν κωμῶν εὐκραέστεραι καὶ γονιμώτεραι εἰς σταφυλάς, καρποὺς καὶ σιτηρά.

---

1) Ἀριθ. 53 καὶ 61 τοῦ 1876.

Digitized by Google

Αἱ κῶμαι αἱ παράλιοι εἶναι ἡ ἀρχαία Χαλκηδών, ἡ Μάλτεπε, ὁ Καρταλιμὴν καὶ τὸ Παντείχιον. Αἱ μεσόγειοι, τὸ Μπουργουρλού, ἡ Τσάμλιτζα, μικρὰ καὶ μεγάλη, τὸ Ἐρὲν κιοϊ, τὸ Μπὰς Μπουγιουκλού, τὸ Γιάηλα, τὸ Σοανλή, τὸ Γιακατζήκ, ἡ Κούρνα, καί τινα κωμίδια Ὀθωμανικά. Μεσογειότερον τούτων κεῖνται τὰ δύο Βακὰλ κιοϊ, μικρὸν καὶ μέγα, οἰκισθέντα ὑπὸ Ἠπειρωτῶν, περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, φυγόντων τὴν τυραννίαν τὴν ἄρρητον τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ τῶν Ἰωαννίνων. Τούτων τῶν δύο κωμῶν οἱ κάτοικοι εἶναι ἀρρενωπότεροι τῶν ἄλλων ἐπιχωρίων. Δύω πενιχραὶ κῶμαι εὑρίσκονται ἐπὶ τοῦ ὄρους καλουμένου Ἀλὲμ δαγή, ἡ μὲν Σουλτὰν τσιφλιγὶ καλουμένη, ἡ δὲ Ἀλὲμ δὰγ κιοϊ, ἡμίσειαν ὥραν μακρὰν ἀλλήλων, ἐντὸς τοῦ ἐκεῖσε πυκνοῦ δάσους καλουμένου Βακούρι. Οἱ ἐγκάτοικοι τῶν δύο τούτων κωμῶν, ἅπαντες Ἀρμένιοι ἀνθρακοποιοὶ καὶ δενδροτόμοι, εἶναι οἱ φύλακες τοῦ δάσους, μὴ τελοῦντες ἄλλον ἐνιαύσιον φόρον εἰ μὴ χίλια πεντακόσια φορτία καυσίμων ξύλων, μεταφερομένων δι' ἰδίων ἁμαξῶν εἴς τινα Ὀθωμανικὰ τεμένη τοῦ Σκουτάρεως. Πλησίον τοῦ Μεγάλου Μπακὰλ κιοϊ εἶναι δύο μικραὶ κῶμαι Μουσουλμανικαί, καλούμεναι ἡ μὲν Σαμάνδρα, ἡ δὲ Σαρὴ καδή.

Αὗται εἶναι αἱ κυριώτεραι κῶμαι τῆς παραλίας ταύτης, ἐπὶ τῆς ὁποίας, κατὰ τοὺς λόγους τῶν βυζαντινῶν ἱστορικῶν, ἀνήγειραν οἱ βασιλεῖς καὶ ἐπιφανεῖς πολῖται παλάτια, μονὰς καὶ ἐκκλησίας, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα διέσωσεν ἡ ἱστορία. Ἀτυχῶς τὴν σήμερον λίαν δύσκολον εἶναι ἵνα ὁρίσωμεν τὸν τόπον ὅπου ταῦτα ἵσταντο. Φαίνεται δὲ ἐκ τῶν πολλῶν τόπων καὶ εὐκτηρίων, ἐπιτροχάδην μνημονευομένων ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ὅτι ἐπὶ Βυζαντίων τὰ παράλια ταῦτα τῆς Βιθυνίας ἦσαν πολυάνθρωπα.

Ἐν τῇ μελέτῃ ταύτῃ καθὼς καὶ ἐν τῇ προηγουμένῃ τῶν Θρᾳκικῶν προαστείων πρόθεσιν δὲν ἔχω νὰ ἱστορήσω τὰ ἤδη τοῖς πᾶσι γνωστά, ἀλλὰ νὰ μελετήσω τὰ περὶ τούτων γραφόμενα τῶν Βυζαντίων καὶ ὁρίσω ἀγνώστων ἢ μᾶλλον ἀμφισβητησίμων τινῶν τόπων τὴν θέσιν, ἀφίνων εἰς ὑμᾶς, κύριοι, ν' ἀποφανθῆτε ἂν αἱ ἰδέαι μου ἦναι ὀρθαί. Ὅτι μεγίστη σύγχυσις ὑπάρχει ἐν ταῖς περιγραφαῖς τῶν περιχώρων τούτων πληροφορεῖσθε ἐκ τῆς συντομωτάτης τούτων περιγραφῆς τοῦ πατριάρχου Κωνσταντίου καὶ τοῦ Σ. Βυζαντίου.

Πρὸς ἀνατολὰς τῆς Χαλκηδόνος εἶναι κόλπος πλατύστομος καλούμενος τὸ πάλαι λιμὴν ἢ μῶλος τοῦ Εὐτροπίου, ἐπὶ Γυλλίου Καλαμωτὸν[1] καὶ τὴν σήμερον Καλαμίτσα ἐκ τῶν ἐκεῖ φυομένων καλάμων. Ὁ λιμὴν οὗτος εἶχε τὸ πάλαι δύο προκυμαίας, τὴν μὲν ἐπὶ τῆς πλευρᾶς τοῦ Ἡραίου, τὴν δὲ ἐπὶ τῆς ἀπέναντι πλευρᾶς τῆς Χαλκηδόνος. Κατὰ τὸν Προκόπιον[2], ὁ Ἰουστινιανὸς ἔκτισε τοὺς μώλους τούτους καὶ ἐκαθάρισε τὸν λιμένα. Ὁ λιμὴν οὗτος ἐκαλεῖτο ὁ Εὐτροπίου, ἐνίοτε καὶ τὰ Εὐτροπίου καὶ Ἀνθεμίου[3]. Ἀναφέρεται ὑφ' ὅλων τῶν συγγραφέων ἀφηγουμένων τὸν ἐν τῷ λιμένι τούτῳ θάνατον τοῦ ἀτυχοῦς βασιλέως Μαυρικίου[4]. Ἐπωνομάσθη ὁ λιμὴν οὗτος ἐκ τοῦ εὐνούχου Εὐτροπίου διαδόχου τοῦ Ῥουφίνου, τοῦ ὁποίου τὸν τάφον καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ τάφου ἐπιγραφὴν ἀρτίως ἀνεκάλυψεν ὁ ἀκάματος καὶ πολλῶν ἐπαίνων ἄξιος κ. Ματθαῖος Παρανίκας[5].

Ὁ λιμὴν τοῦ Εὐτροπίου, περὶ τοῦ ὁποίου πάμπολλα μυθολογοῦσιν οἱ ἐνασμενιζόμενοι εἰς θρυλήματα καὶ οὐχὶ εἰς σπουδαίας ἱστορικὰς μελέτας, σπανιώτατα μνημονεύεται μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαυρικίου. Ἐπὶ Γυλλίου εἰσέτι ἐφαίνοντο ἴχνη τοῦ ἀρχαίου μώλου[6].

Ἡ παρὰ τὸν λιμένα τοῦτον ἄκρα, καλουμένη σήμερον Φενὲρ μπαχτζεσή, ἢ κῆπος τοῦ φανοῦ, διότι ἐπ' αὐτῆς ἅπτεται φανὸς διὰ τὰ πλοῖα τὰ παραπλέοντα τὴν ἐπικίνδυνον ταύτην θάλασσαν, ἐκαλεῖτο τὸ πάλαι Ἱέρεια καὶ Ἱερόν, συγχεόμενον ἐνίοτε μετὰ τοῦ ἐν τῷ ἄνω Βοσπόρῳ ὁμωνύμου ἱεροῦ τοῦ Διός· ὀρθότερον ὅμως Ἡραῖον, ἕνεκα τοῦ ἐπ' αὐτῆς τὸ πάλαι ἱδρυμένου τεμένους τῆς Ἥρας. Ἐπὶ τῆς ἄκρας ταύτης, τοσούτῳ φημιζομένης διὰ τὴν γονιμότητα καὶ καλλονὴν τῶν περιχώρων, ἀνήγειραν οἱ αὐτοκράτορες ναοὺς καὶ παλάτια, τὰ ὁποῖα λεηλατούμενα καὶ κατεδαφιζόμενα ἀνέκτιζον πάλιν οἱ βασιλεῖς[7].

---

1) Π. Γύλλιος de Thracico Bosphoro σελ. 365.
2) Προκοπίου Τόμ. Γ', σελ. 510.
3) Θεοφ. Τόμ. Α', σελ. 608. Γλυκᾶς, σελ. 510 Λέων ὁ Γραμ., σελ. 144. Γ. Κωδινός, σελ. 116. Πασχ. Χρονικόν, Τόμ. Α', σελ. 696.
4) Θεοφ. Τόμ. Α', σελ. 455.
5) Σαββατιαία Ἐπιθ. ἀριθ. 14.
6) Π. Γύλλιος de Thracico Bosphoro σελ. 365.
7) Θεοφ. Τόμ. Β', σελ. 541. Θεοφ. Συνέχ., σελ. 337. 338. 451. 452. Γ. Κωδινός, σελ. 117. Κωνστ. Πορφυρ. Τόμ. Β', σελ. 348.

Digitized by Google

Λέγει τὸ Πασχάλιον τὸ Χρονικόν[1] περὶ τοῦ Χαγάνου τῶν Ἀβάρων: «Γενόμενος ἐν Χαλκηδόνι πάντα τά τε προάστεια καὶ παλάτια καὶ τοὺς εὐκτηρίους οἴκους εὐθέως ἐνέπρησε.» Ταῦτα συνέβησαν ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἡρακλείου.

Τὴν σήμερον, οἱ πλησίον τῆς ἄκρας ταύτης ἀνεγείραντες οἰκίας ἀφήρπασαν καὶ αὐτὰ τὰ ὀλίγα τῶν ἀρχαίων κτιρίων λείψανα. Ἐξαιρουμένων λίθων τινῶν μεγάλων, καὶ αὐτῶν ὑφάλων, ἡ δόξα τοῦ Ἡραίου εἶναι διήγημα τοῦ παρελθόντος. Ὅταν ἄρχοντες καὶ ἀρχόμενοι ἐπίσης ὀλιγωρῶσι, παράδοξον εἶναι ὅτι καί τινα μνημεῖα διεσώθησαν, τῆς ἡμετέρας προγονικῆς ἱστορίας ἄλαλα τεκμήρια.

Περὶ τούτων ὅλων, κύριοι, ὀλίγα τινὰ ἀναγινώσκονται ἐν τοῖς ἡμετέροις χωρογράφοις, πλειότερα δ' ἐν τοῖς συγγράμμασι τῶν Βυζαντίων. Ὁ ἀοίδιμος πατριάρχης Κωνστάντιος, ὁ κάλλιον πάντων μελετήσας τὴν γενέτειραν αὐτοῦ χώραν, λέγει ὅτι καταντικρὺ τοῦ Ἡραίου εἶναι σωρὸς λίθων μεγάλων ἐπὶ τῶν ὁποίων τῆς κορυφῆς ἐνυπῆρχε πλὰξ τετράγωνος μετ' ἐπιγραφῆς ἑλληνικῆς, ἀφαιρεθεῖσα ὑπό τινων ἀλλογενῶν τῷ 1816ῳ[2].

Μετὰ τὴν ἄκραν τοῦ Ἡραίου, ὁδεύοντες πρὸς ἀνατολὰς ἐρχόμεθα εἰς τὰ ἄνω μνημονευθέντα ἐπιθαλάσσια ἐρείπια, κείμενα, καθὼς προεῖπον, ἐν χώρῳ Τζαδὲ μποστὰν προσαγορευομένῳ. Τινὲς καὶ κυρίως ὁ πολυμαθὴς κ. Déthier νομίζουσιν ὅτι τὰ ἐρείπια ταῦτα εἶναι ὁ πολλάκις ἐν τῇ βυζαντινῇ ἱστορίᾳ μνημονευόμενος ναὸς τοῦ Ἁγίου Αὐτονόμου, ὅπου κατέφυγε, μετὰ τὴν ἐκ Βυζαντίου ἀπόδρασιν αὐτοῦ, ὁ βασιλεὺς Μαυρίκιος. Ἐπὶ τῆς μαρτυρίας ὅμως τῶν βυζαντινῶν συγγραφέων ἐρειδόμενος λέγω ὅτι τὰ ἐρείπια ταῦτα δὲν εἶναι ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Αὐτονόμου. Ἂν ἐπὶ τοιούτων μελετῶν ἐνίοτε δὲν ὁμοφρονῶ μετὰ τοῦ κ. Déthier, ὁμολογῶ ὅτι ἡ ἀλλοφροσύνη αὕτη οὐδέποτε ἐψύχρανε τὴν πολλὴν πρὸς τὸν ἐνάρετον καὶ πολυμαθῆ τοῦτον ἄνδρα ἀγάπην μου.

Ὁ Ἅγιος Αὐτόνομος ἑορταζόμενος ἐν τῇ ἡμετέρᾳ Ἐκκλησίᾳ τῇ 12 Σεπτεμβρίου, τοῦ ὁποίου τὸν βίον συνέγραψε Συμεὼν ὁ Μεταφραστής[3], ἐγεννήθη ἐν Ἰταλίᾳ, βασιλεύοντος τοῦ Διοκλητιανοῦ. Ἐξ Ἰταλίας ἀπεδήμησεν εἰς Βιθυνίαν, ἐν χωρίῳ τινὶ καλουμένῳ Σωρεοί, «κειμένῳ ἐν δεξιᾷ τῷ εἰσπλέοντι τὸν τῆς Νικομηδείας κόλπον».[1] Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ὑπὸ ἑλληνιζόντων τότε κατοικουμένῳ, ἀνήγειρε ναὸν εὐκτήριον, ἐπ' ὀνόματι τοῦ Μιχαὴλ ἀρχηγοῦ τῶν Ἀγγέλων, καὶ χειροτονεῖ διάκονον τὸν ξενίσαντα αὐτὸν Κορνήλιον. Μετὰ καιρὸν ἀποδημεῖ πρὸς τοὺς Λυκάονας καὶ Ἰσαύρους κηρύττων τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Ἐπιστρέψας εἰς τοὺς Σωρεοὺς μετὰ πολλῆς εὐφροσύνης εἶδε βλαστήσαντα τὸν σπόρον τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ. Ἀφιχθέντος τοῦ Διοκλητιανοῦ εἰς Νικομήδειαν, ὁ Ἅγιος Αὐτόνομος πάλιν ἀνεχώρησεν εἴς τινας πόλεις τοῦ Εὐξείνου Πόντου. Ἐπιστρέφει πάλιν εἰς Σωρεοὺς ἵνα ἐπισκεφθῇ τὸν ἐν ἀρετῇ καὶ πίστει προκόπτοντα λαὸν αὐτοῦ, ὑπὸ τὸν πρὸ ὀλίγου χειροτονηθέντα ἐπίσκοπον Κορνήλιον. Μετά τινα καιρὸν κατῴκησε, δι' αἰτίαν ἡμῖν ἄγνωστον, εἰς ἑτέραν κώμην πλησίον τῶν Σωρεῶν[2], Λίμνας καλουμένην, τῆς ὁποίας τοὺς ἐγκατοίκους, ἐν σκότει τῆς πίστεως διατελοῦντας, σφόδρα εὐσπλαγχνίσθη.

Ἐνῷ τοσοῦτον ἐμόχθει ὁ Ἅγιος Αὐτόνομος πρὸς φωτισμὸν πάντων τῶν ἐγκατοίκων, συνέβη νὰ ἑορτάσωσιν οἱ εἰδωλολάτραι δαίμονος ἑορτήν, σπονδὰς προσφέροντες καὶ πολλὰ ἕτερα τελοῦντες ἀνοίκεια εἰς χριστιανούς. Ταῦτα ἰδόντες οἱ ἐνθουσιῶντες χριστιανοὶ ἐπέπεσον ἐπὶ τῶν ἑορταζόντων εἰδωλολατρῶν, συνέτριψαν τὰ εἴδωλα καὶ ἀπεδίωξαν τοὺς λάτρεις αὐτῶν. Οὗτοι φυλάξαντες ἡμέραν τινά, ἀντεκδικούμενοι ἐπέπεσον ἐπὶ τοῦ Αὐτονόμου λειτουργοῦντος καὶ μετὰ ξύλων καὶ σιδήρων ὥρμησαν κατὰ τοῦ ἐν Σωρεοῖς εὐκτηρίου· ἐν τῇ σφοδρᾷ ταύτῃ πάλῃ σφάττουσι τὸν Ἅγιον Αὐτόνομον, παρὰ τὴν ἁγίαν τράπεζαν ἱστάμενον.

Τὸ σῶμα τοῦ Ἁγίου Αὐτονόμου Μαρία τις διακόνισσα μετὰ τῶν ἐγκατοίκων τῶν πλησίον ἐμπορείων κρυφίως κατέθαψεν ἐν θήκῃ. Μετά τινα καιρόν, βασιλεύοντος τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, Σευηριανός τις, ἀρχηγὸς τῶν ἐν Αἰγύπτῳ Ἀλεξανδρέων, ὁδεύων πρὸς τὴν Κων/πολιν διὰ ξηρᾶς διῆλθε διὰ τῶν Σω-

1) Τόμ. Α', σελ. 716.
2) Κ/πολις Πατρ. σελ. 193.
3) Συμ. ὁ Μεταφρ. Τόμ. Β', σελ. 692.

1) Le Quien. Oriens Christianus. Τόμ. Α', σελ. 620.
2) «Χωρίον δὲ τοῦτο Σωρεοῖς πλησιάζον.» Συμ. Μεταφρ. Τόμ. Α', σελ. 693.

Digitized by Google

ρεῶν καὶ ᾠκοδόμησεν ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Αὐτονόμου ἱερὸν εὐκτήριον, τὸ ὁποῖον ἐνεκαίνισε μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν αὐτοῦ. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀναστασίου ἀνιδρύθη ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Αὐτονόμου, καὶ οὗτος εἶναι ὁ μέχρι τοῦ Συμεὼν τοῦ Μεταφραστοῦ διασωζόμενος ναὸς τοῦ Ἁγίου Αὐτονόμου, μνημονευόμενος τοσάκις ὑπὸ τῶν βυζαντινῶν συγγραφέων, τῶν ἱστορησάντων τοῦ Μαυρικίου τὸν θάνατον.

Ἐκ τοῦ μαρτυρικοῦ βίου τοῦ Ἁγίου Αὐτονόμου μανθάνομεν ὅτι εἰργάσθη, ἐβίωσε καὶ ἐμαρτύρησεν ἐν τοῖς Σωρεοῖς, χωρίῳ τοῦ κόλπου τῆς Νικομηδείας: «κειμένῳ ἐν δεξιᾷ »τῷ εἰσπλέοντι». Τὸ χωρίον ἦτο παράλιον, διότι μνημονεύονται καὶ οἱ ἐγκάτοικοι τῶν πλησίον αὐτοῦ ἐμπορίων[1].

Ἰδοὺ καὶ ἕτεραι διασαφήσεις ἐκ τῶν βυζαντινῶν συγγραφέων. Λέγει τὸ Πασχάλιον τὸ Χρονικόν[2]: «Συνελήφθη ὁ Μαυρίκιος Τι»βέριος μετὰ τῆς γυναικὸς καὶ τῶν ὀκτὼ »αὐτοῦ τέκνων, εἰς τὸν Ἅγιον Αὐτόνομον, »πλησίον Πραινέτου[3].....καὶ ἐσφάγη πλη»σίον Χαλκηδόνος....., ἐσφάγησαν δὲ εἰς »Διαδρόμους, πλησίον τοῦ Ἀκρίτα, Κων»σταντῖνος ὁ Λάρδυς καὶ Θεοδόσιος ὁ υἱὸς »Μαυρικίου», κτλ. Ὁ συγγραφεὺς ὑποθέτων ὅτι ὁ τόπος ὁ καλούμενος Ἅγιος Αὐτόνομος δὲν ἦτο τοῖς πᾶσι γνωστὸς προσθέτει ὅτι ἦτο πλησίον τῆς Πραινέτου. Ὁ Θεοφάνης[4] λέγει ὅτι: «ὁ Μαυρίκιος, μεσούσης τῆς »νυκτός, ἀποδυσάμενος τὴν βασιλικὴν στο»λήν, καὶ ἰδιωτικὴν περιβαλόμενος, εἰς »δρόμωνας εἰσελθὼν μετὰ τῆς γυναικὸς καὶ »τῶν τέκνων αὐτοῦ καὶ Κωνσταντίνου, ἀπο»διδράσκει.....λαίλαπος τοίνυν γενομένης »μεγάλης, μετὰ κινδύνων μεγίστων, δια»σώζεται Αὐτόνομος....» (γρ. εἰς Αὐτόνομον.) Ἀπεῖχεν ὁ Ἅγιος Αὐτόνομος τῆς Κων/πόλεως, κατὰ τὸν Θεοφάνην, στάδια ἑκατὸν πεντήκοντα[5].

Κατὰ τὴν χρονογραφίαν τοῦ Ἰωήλου[6], ὁ Μαυρίκιος μετὰ κινδύνου διεσώθη εἰς τὸν Ἅγιον Αὐτόνομον καὶ δὲν ἠδυνήθη νὰ καταφύγῃ, ὡς ἐπεθύμει, εἰς φρούριον ὀχυρόν, ἵνα διαφύγῃ τὰς καταδρομὰς τοῦ τυράννου Φωκᾶ. Ἕτερος συγγραφεύς, ὁ Θεοφύλακτος[1], λέγει ὅτι: «ὁ Μαυρικίου παῖς τοῦ Αὐτοκρά»τορος εἰς τὸν ναὸν καταφεύγει Αὐτονόμου »τοῦ μάρτυρος».

Ἡ πόλις Πραίνετος, κατὰ τὸ Χρονικὸν Πασχάλιον, ἦτο πλησίον τοῦ Ἁγίου Αὐτονόμου[2]. Ὁ Θεοφάνης διηγούμενος τὸν μέγαν σεισμὸν τὸν συμβάντα τῷ 732^{ω} λέγει ὅτι μεγάλως ἐβλάφθησαν «καὶ ἡ Νικομήδεια ἐν Βιθυνίᾳ »καὶ ἡ Πραίνετος καὶ ἡ Νίκαια». Ἡ πόλις αὕτη, κοινῶς Πρίετος καλουμένη, ἐκαλεῖτο Πραίνετος παρὰ τῶν ἐγχωρίων[3], ἐξ ὀνόματος Θεοῦ τινος ἐπιχωρίου τῆς Βιθυνίας· ἦτο δὲ ἡ πόλις αὕτη ἐπὶ τῆς παραλίας, ἄντικρυ τῆς Νικομηδείας.

Ἐκ τούτων πάντων, κύριοι, πληροφορούμεθα ὅτι ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Αὐτονόμου ἀνηγέρθη ἐν τῇ παραλίᾳ κώμῃ Σωρεοῖς, κειμένῃ ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Νικομηδείας, πλησίον τῆς Πραινέτου. Οὕτω μανθάνομεν ποῦ κατέφυγε πρὸς σωτηρίαν ὁ βασιλεὺς Μαυρίκιος μετὰ τῶν παίδων αὐτοῦ. Κατ' ἐμέ, οἱ λόγοι τῶν ἱστορικῶν εἶναι σαφέστατοι καὶ ἀνεπίδεκτοι ἀντιρρήσεως.

Ἐρχόμεθα τώρα εἰς τὰ ἐρείπια τὰ ὁποῖα, δὲν ἀμφιβάλλω, θέλετε ὁμολογήσει ὅτι δὲν εἶναι ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Αὐτονόμου.

Ὁ συγγράψας τὴν συνέχειαν τοῦ Θεοφάνους κατὰ τὸν δέκατον αἰῶνα λέγει τ' ἀκόλουθα περὶ μονῆς τινος καλουμένης τοῦ Σατύρου. Ταῦτα αὐτολεξεὶ ἀντιγράφω, διότι οὐδεὶς ἄλλος ἱστορικὸς τοσαῦτα γράφει περὶ τῆς μονῆς ταύτης τοῦ Σατύρου[4].

Ἐπὶ τῆς βασιλείας Λέοντος τοῦ Ἀρμενίου, «Ὁ Ἰγνάτιος....τῆς Κωνσταντινουπό»λεως πρόεδρος εἶναι λαχών, πολλοῖς ὕστε»ρον χρόνοις ἐν τῇ μονῇ καλουμένῃ Σατύ»ρου, ἣν ἄρτι ἐκ βάθρων δειμάμενος ἔτυχεν, »τὸ ἱερὸν αὐτοῦ σῶμα κατέθηκεν· αὕτη δὲ ἡ »μονὴ καὶ τοῦ Ἀνατέλλοντος κέκληται, τρό»πῳ τοιῷδε. Σάτυρος μέν, ὅτι ἐκ μακροῦ »διαστήματος τῆς τοιαύτης μονῆς, ὁ πα»λαιὸς ὀνομάζεται Σάτυρος, ἐν ᾧ ἦν ἱερὸν »παρὰ τῶν Ἑλλήνων οἰκοδομηθέν, τῷ αὐτῷ

1) Ταῦτα τὸν μεσαιῶνα ἐκάλουν οἱ Ἰταλοὶ Scalae.
2) Τόμ. Α', σελ. 694.
3) Le Quien. Oriens christianus. Τόμ. Α'. σελ. 624.
4) Θεοφ. Τόμ. Α', σελ. 446. Τόμ. Β', σελ. 479.
5) Θεοφ. Τόμ. Β', σελ. 479.
6) Ἰωήλου χρονογρ. σελ. 45.

1) Σελ. 340.
2) Πασχάλιον Χρον. Τόμ. Α', σελ. 694.
3) Συνέχ. Θεοφ. σελ. 464. Κωνς. Πορφυρογέν. Τόμ. Γ', σελ. 396.
4) Συνέχ. Θεοφ. σελ. 20.

Digitized by Google

»Σατύρῳ, οὗ καθ' ὁμωνυμίαν, διὰ τὸ πλησίον εἶναι τὴν εἰρημένην μονήν, τῷ τοιούτῳ »καλεῖται ὀνόματι· ἐξ οὗπερ καὶ ὁ τὰ Βρύου »παλάτια κτίσας Θεόφιλος βασιλεύς, τὴν »ὕλην ἀφελόμενος, ταῦτα ἐδείματο. Ἀνατέλλων δὲ δι' αἰτίαν τοιαύτην· κυνηγετοῦντί ποτε Νικηφόρῳ τῷ βασιλεῖ, ἐν οἷς ἀρτίως ἐστὶν ἡ μονὴ μέρεσι, διὰ τὸ ἀλσῶδη »καὶ δύσβατον εἶναι καὶ πρὸς θήραν ζώων »ἐπιτηδείαν, ἐλάφου μεγίστης φανείσης καὶ »καταδιωκομένης καὶ χειρωθείσης ἐν αὐτῷ »τῷ τόπῳ, ἐν ᾧ νῦν τὸ τῆς μονῆς θυσιαστήριον ἵδρυται, εὑρέθη τράπεζα παλαιὰ »ὑπὸ κίονος βασταζομένη, γράφουσα οὕτως· «τοῦτό ἐστι τὸ θυσιαστήριον τοῦ ἀρχιστρατήγου Μιχαὴλ τοῦ Ἀνατέλλοντος, ὅπερ »ἐνεθρόνισεν ὁ Ἀπόστολος Ἀνδρέας». Ταῦτα συνέβησαν τῷ 873ῳ[1].

Ἐν τῇ περιγραφῇ ταύτῃ οὐδεμία μνεία γίνεται τοῦ τόπου ὅπου κεῖται ἡ μονὴ αὕτη τοῦ Σατύρου. Κατωτέρω[2] μνημονεύει τὸν αὐτὸν Ἰγνάτιον ὡς ἡγούμενον τῆς μονῆς τοῦ Σατύρου. Λέων ὁ Γραμματικὸς ἱστορῶν τὴν ὑπὸ τοῦ Ἰγνατίου ἀνέγερσιν τῆς ἐκκλησίας ἐν Σατύρῳ καλεῖ τὸν τόπον ἐμπόριον, ἤτοι τόπον παράλιον, ὑπὸ ἐμπόρων θαμιζόμενον. Ὁ δὲ Νικηφόρος ὁ Πατριάρχης[3] διηγούμενος τὴν κατὰ τοῦ Βυζαντίου ἔφοδον τῶν Σαρακηνῶν, κατὰ τὸν ἕβδομον αἰῶνα, λέγει: «Τὸν οὖν Βυζάντιον πόρον ἀπογνόντες »τοῖς πρὸς Βιθυνίαν μέρεσι προσέχον, ὁ μὲν »πρὸς τὸν καλούμενον λιμένα Καλοῦ Ἀγροῦ, »ὁ δὲ πρὸς ταῖς ἀκταῖς τοῦ λεγομένου Σατύρου».

Ὁ ἄνω λιμὴν τοῦ Καλοῦ Ἀγροῦ εἶναι ὁ μετέπειτα ἐπονομασθεὶς λιμὴν τοῦ Εὐτροπίου· Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος[4] λέγει ὅτι τὸν βασιλέα ἐπανερχόμενον ἀπὸ Ἀσίας ἢ Βιθυνίας ἢ Περσικοῦ κόλπου «ὁ ἔπαρχος τῆς πόλεως ἀπαντᾷ εἴτε ἐν τῷ Σατύρῳ εἴτε ἐν τῷ Πολυατικῷ, ἢ ἐν Ῥουφινιαναῖς, ἢ ἐν τῇ Ἱερείᾳ.»

Ἐκ τῶν ἄνω γεγραμμένων τῶν ἡμετέρων ἱστορικῶν δηλοῦται ὅτι ἡ μονὴ τοῦ Σατύρου ἦτο τὸ πάλαι ναὸς ἑλληνικὸς τοῦ Σατύρου, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐκαλεῖτο καὶ ἡ παραλία αὕτη τοῦ Σατύρου. Τὸν ναὸν τοῦτον, χριστιανικὸν τότε, κατηδάφισεν ὁ Ἰγνάτιος καὶ ἀνήγειρε τὴν μονὴν τὴν ἔκτοτε καλουμένην τοῦ Σατύρου· πρὸς δὲ τούτοις μανθάνομεν ὅτι ἦτο μονὴ παραλία ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τῆς Βιθυνίας.

Ὅτι ἡ θέσις τῆς μονῆς ταύτης ἦτο πρὸ τῆς κώμης τοῦ Βρύαντος δηλοῦται προσέτι ἐκ τῶν ἑπομένων λόγων τοῦ Θεοφάνους[1], διηγουμένου τὰ τοῦ Σαρακηνοῦ στόλου κατὰ τῆς Κων/πόλεως: «παραδραμὼν τὴν Βιθυνίαν »καὶ ἄντικρυς περάσας εἰς τὸν τοῦ Καλοῦ »Ἀγροῦ λιμένα προσώρμισεν· μετ' οὐ πολὺ δὲ »κατέλαβε καὶ Ἰζὶδ μετὰ ἑτέρου στόλου.. »προσώρμισεν εἰς τὸν Σάτυρον καὶ Βρύαν καὶ »ἕως Καρταλιμένος.» Ταῦτα συμφωνοῦσι μετὰ τῶν ἄνω εἰρημένων τοῦ Νικηφόρου Πατριάρχου καὶ ἀποδεικνύουσιν ὅτι τὴν μονὴν τοῦ Σατύρου, τὴν ὁποίαν πλεῖστοι ἐκ τῶν ἡμετέρων ὀρθῶς θέτουσιν ἐπὶ τῆς Βιθυνίας, οἱ τελευταῖοι οὗτοι μνημονεύουσιν ὡς κειμένην μέσον Ἡραίου καὶ Βρύαντος.

Ἐκ τούτων ὅλων πείθομαι, Κύριοι, ὅτι τὰ ἀνακαλυφθέντα ταῦτα ἐρείπια εἶναι τῆς βυζαντινῆς μονῆς τοῦ Σατύρου, συχνάκις μνημονευομένης ἐν τῇ Βυζαντινῇ ἱστορίᾳ καὶ ἐνίοτε καλουμένης τοῦ Μιχαὴλ τοῦ Ἀνατέλλοντος.

Ὁ κ. Déthier ἐν τῷ ἀρ. 53 τοῦ 1876 τῆς ἐπιχωρίου ἐφημερίδος *Turquie* ἱστόρησε τὰ ἐρείπια ταῦτα. Ἐν ἑτέρῳ ἀριθμῷ 61ῳ ἐξετάζων παρατηρήσεις τινὰς τοῦ κ. Dorigny περὶ τῶν αὐτόθι ἐνεπιγράφων πλίνθων ἐκ νέου ἀποφαίνεται ὅτι τὰ ἐρείπια ταῦτα πλησίον τοῦ Ἐρὲν κιοϊ τῆς Βιθυνίας εἶναι ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Αὐτονόμου. Ὁ κ. Déthier βεβαίως δὲν ἀνέγνωσε τὸν βίον τοῦ Ἁγίου Αὐτονόμου, γραφέντα, καθὼς προεῖπον, ὑπὸ τοῦ Συμεὼν τοῦ Μεταφραστοῦ, ἀληθεστέρου πάντων τῶν ἡμετέρων χωρογράφων[2].

Ἀπὸ τὰ ἐρείπια ταῦτα ὁδεύοντες πρὸς ἀνατολὰς ἐρχόμεθα εἰς κώμην καλουμένην Μάλτεπε καὶ ἐπὶ Βυζαντίων τὸν Βρύαν. Ἀπὸ τὸν Γύλλιον[3] μανθάνομεν ὅτι κατὰ τὴν αὐ-

1) Κ/πολις Βυζαντίου. Τόμ. Α', σελ. 281.
2) Συνέχ. Θεοφ. σελ. 193. Λέων ὁ Γραμματικός, σελ. 206, 255.
3) Σελ. 60.
4) Τόμ. Α', σελ. 497. Ἐν ταῖς σημειώσεσι λέγει ὁ Ῥέισκιος: De Satyro et Poleatico nihil invenio. Τόμ. Β', σελ. 574.

1) Τόμ. Α'. σελ. 609.
2) La découverte de l'église de St Autonome près de Renkioi (Bithynie).
3) Π. Γύλλιος de Thracico Bosphoro, σελ. 371: quam Graeci vocant Obriam, sive Abriam (γρ. ὁ Βρύας). Ἱστορία Πολιτική, σελ. 63.

Digitized by Google

τοῦ ἐν Κων/πόλει διατριβήν, τὴν κώμην ταύτην, ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν καλουμένην Μάλτεπε, εἰσέτι ἐκάλουν οἱ Γραικοὶ Βρύαν· ὥστε δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἡ κώμη αὕτη εἶναι ἡ παρὰ πάντων τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων κώμη ἡ καλουμένη Βρύας. Ἐν τῇ κώμῃ ταύτῃ ᾠκοδόμησεν ἀνάκτορα Θεόφιλος ὁ βασιλεύς, καθ' ὁμοίωσιν τῶν ἀνακτόρων τῶν Σαρακηνῶν[1]. Ἐν τοῖς ἀνακτόροις τούτοις ἀνήγειρε ναὸν εὐκτήριον καὶ μετέφερεν ὕδατα πολλά, ὅθεν νομίζω καὶ τὸ ὄνομα τῆς κώμης ἐκ τοῦ ῥήματος Βρύω καὶ τοῦ συγγενοῦς βρυάζω. Κατὰ τὸν Σκαρλάτον Βυζάντιον[2], τὰ ἐρείπια τῶν παλατίων ἀναφαίνονται μεταξὺ τῆς κώμης καὶ τοῦ ὁμωνύμου λόφου.

Ἔρχομαι τώρα νὰ ζητήσω ποῦ ἔκειντο αἱ τοσάκις μνημονευόμεναι Ῥουφινιαναί, τὰς ὁποίας θέτει ὁ Βυζάντιος ἐν τῇ πεδιάδι τοῦ Χαϊδὰρ πασᾶ, μέσον Χαλκηδόνος καὶ Σκουτάρεος[3]. Ἰδοὺ οἱ λόγοι αὐτοῦ: «Ἐνταῦθα »(δηλ. ἐν Χαϊδὰρ πασᾶ) ἦν τὸ τῆς Χαλκη»δόνος προάστειον τὸ καλούμενον πρότερον »μὲν Δρῦς εἶτα δὲ Ῥουφινιαναί, ἀπὸ τοῦ ὑπά»του Ῥουφίνου.»

Πρὸ τοῦ Σκαρλάτου Βυζαντίου, τὴν αὐτὴν γνώμην ἐξέφρασε καὶ ὁ Πατριάρχης Κωνστάντιος[4]. Φρονῶ ὅτι ἀμφότεροι παρεδέχθησαν τὴν γνώμην τοῦ Μελετίου[5]. Ὁ τόπος οὗτος παρωνομάσθη ἀπὸ τὸν ὕπατον Ῥουφῖνον, ἀνεγείραντα περιφανῆ παλάτια ἐν αὐτῷ. Κατεσφάγη ὁ Ῥουφῖνος τῷ 395^{ω} ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀρκαδίου.

Ἡ κώμη ἢ τὸ πολίχνιον τοῦτο, διότι περὶ αὐτοῦ ὀλίγα γινώσκομεν, ἦτο καὶ κτῆμα τοῦ Βελισαρίου τοῦ στρατηγοῦ. Ὅταν ἡ Ἀντωνίνα ἀνεχώρησεν ἐκ Κων/πόλεως πρὸς τὸν ἐν Ἀνατολῇ σύζυγον αὐτῆς τὸν Βελισάριον «ἐν τῷ προαστείῳ γένηται, (ὃ Ῥουφινιαναὶ »μὲν ὀνομάζεται, Βελισαρίου δὲ ἴδιον ἐτύγχανεν ὄν[6].)»

Ὁ τόπος οὗτος συχνότατα μνημονεύεται, καί, πρὸς διαφώτισιν τῆς ἡμετέρας ἱστορίας, καλὸν εἶναι ἵνα διευκρινηθῇ ἡ θέσις αὐτοῦ. Ὁ Προκόπιος λέγει ὅτι τὸ προάστειον Ῥουφινιαναὶ κεῖται ἐπὶ τῆς πρὸς ἀνατολὰς ὁδοῦ. Ὁ Θεοφάνης[1] λέγει ὅτι ἡ κώμη ἡ καλουμένη Δρῦς νῦν ἐκαλεῖτο Ῥουφινιαναί. Ἦσαν δὲ τὰ Ῥουφινιανῶν παλάτια παρὰ τὴν παραλίαν[2]. Μιχαὴλ ὁ Ἀτταλιώτης[3] μνημονεύει: «τὸ ἐν Ῥουφινιαναῖς πολίχνιον.»

Ἡ τοσαύτη περὶ τῶν Ῥουφινιανῶν, πολλάκις ἐν τῇ ἱστορίᾳ μνημονευομένων, ἀσάφεια προέρχεται ἐκ τῶν ἰδίων συγγραφέων, οὐδέποτε ὁρισάντων τὴν θέσιν αὐτῶν. Περὶ τούτων πλείονα μανθάνομεν ἐκ τοῦ βίου τοῦ Ἁγίου Αὐξεντίου μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας γραφέντος ὑπὸ Συμεὼν τοῦ Μεταφραστοῦ[4].

Ὁ Ἅγιος οὗτος ἑορταζόμενος τῇ 14 Φεβρουαρίου, γέννημα τῆς Ἀνατολῆς, ἦλθεν εἰς Κων/πολιν, ὅπου διέτριβεν ὁ θεῖος αὐτοῦ. Ἡ συνεχὴς μετὰ μοναχῶν καὶ ἀσκητῶν συνομιλία αὐτοῦ παρώτρυνε τὸν Αὐξέντιον μετά τινα χρόνον ἵνα χωρισθῇ τῶν βιωτικῶν φροντίδων, παραιτήσῃ τὴν Κων/πολιν καὶ ἀπέλθῃ εἰς τὰ ἐρημότερα μέρη τῆς Βιθυνίας. Ἐδῶ, ἐπὶ τῆς πλευρᾶς ὄρους καλουμένου Ὀξίας, ἀπέχοντος μίλια δέκα τῆς Χαλκηδόνος, ἀνήγειρε μικρὰν καλύβην, ὅπου διέτριβεν ἡσυχάζων καὶ προσευχόμενος, μιμούμενος τὴν πολιτείαν τῶν καλουμένων ἀσκητῶν. Ἡ φήμη τοῦ Ἁγίου Αὐξεντίου διεσπάρη καθ' ὅλην τὴν περίχωρον καὶ πάμπολλοι ἀσθενεῖς ἀνέβαινον τὸ ὄρος, ὑπὸ τοῦ Ἁγίου θεραπευόμενοι καὶ εὐλογούμενοι. Τὸ ὄρος τοῦτο εἶναι τὸ ὄπισθεν τοῦ Μάλτεπε ἐκτεινόμενον, καλούμενον τὴν σήμερον «Ἀετὸς δαγή.»

Μετὰ πολυετῆ ἐν τῷ ὄρει τούτῳ διαμονήν, ἐκλήθη ὁ Ἅγιος Αὐξέντιος ὑπὸ τοῦ βασιλέως Μαρκιανοῦ καὶ τῶν ἐπισκόπων εἰς τὴν ἐν Χαλκηδόνι συγκροτηθεῖσαν Δ' Σύνοδον. Κατ' ἀρχὰς ἀπεποιήθη τὴν τιμὴν ταύτην λέγων ὅτι οἱ μοναχοὶ ἔχουσι χρείαν νὰ διδάσκωνται καὶ οὐχὶ νὰ διδάσκωσιν ἄλλους, ὅτι περὶ τῆς ἀληθείας τῆς ὀρθῆς πίστεως δέον ν' ἀποφαίνωνται οἱ πρεσβύτεροι καὶ ἀρχιερεῖς. Κυρίως ὅμως ἡ μεγάλη τοῦ Ἁγίου Αὐξεντίου ἀδυναμία καὶ οἱ ἀλγεινοὶ μώλωπες οἱ βασανίζοντες τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐκώλυον αὐτὸν ἀπὸ τὴν πολύπονον ὁδοιπορίαν μέχρι Χαλκηδόνος. Μὴ δυνάμε-

1) Θεοφ. Συνέχ. σελ. 98, 634, 798. Κατὰ τὸν Γ. Κεδρηνόν, σελ. 117, ταῦτα πρὸ τοῦ Θεοφίλου εἶχεν ἀνεγείρει Τιβέριος καὶ ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ Μαυρίκιος. Πιθανὸν ταῦτα ἐπεσκεύασεν ὁ Θεόφιλος

2) Κ/πολις Σκ. Βυζαντ. Τόμ. Β', σελ. 286.

3) Ἴδιος Τόμ. Β', σελ. 259.

4) Κ/πολις Πατρ. σελ. 190.

5) Μελετ. Γεωγρ. Τόμ. Γ', σελ. 120.

6) Προκοπίου Τόμ. Α', σελ. 133.

1) Θεοφ. σελ. 122.

2) Νικ. Βρυέννιος, σελ. 124.

3) Μιχαὴλ ὁ Ἀτταλιώτης, σελ. 268.

4) Συμ. Μεταφρ. Τόμ. Α', σελ. 1377.

Digitized by Google

νος νὰ ὁδεύῃ πεζὸς ἢ ν' ἀναβῇ κτῆνος ὑπακούων ὅμως εἰς τὰς παρακλήσεις τοῦ βασιλέως Μαρκιανοῦ καί τινων περιφανῶν ἀνδρῶν ἀπεφάσισε ἵνα κατέλθῃ εἰς Χαλκηδόνα. Ἀνακλίναντες τὸν ἄνδρα ἐφ' ἁμάξης συρομένης ὑπὸ βοῶν ἀνεχώρησαν ἐκ τοῦ τόπου τῆς ἀσκήσεως αὐτοῦ. «Ἦν γὰρ ἄτονος ὅλως τῷ σώματι καὶ τεταπεινωμένος ἐκ τῆς ἀσκήσεως.»[1]

Ἀφίχθη ἡ ἅμαξα εἰς χωρίον καλούμενον Σιγίδες, μετὰ ταῦτα, εἰς τὸ μαρτύριον τοῦ Ἁγίου Θαλαλαίου, ὅπου διέταξε τοὺς μετ' αὐτοῦ καταβάντας ἐκ τοῦ ὄρους Ὀξίας καὶ συνοδεύοντας αὐτὸν νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰς προτέρας αὐτῶν κατοικίας, διότι μετ' ὀλίγον ἔμελλεν ὁ ἴδιος νὰ ἐπανέλθῃ. Μετὰ ταῦτα ἔφθασεν ἡ ἅμαξα εἰς τὸ ἐν Φιλίῳ μοναστήριον, ὅπου κατέλυσε διά τινα καιρὸν ὁ Ἅγιος Αὐξέντιος, συνδιαλεγόμενος μετὰ τῶν μοναχῶν.

Οὕτως ὁδεύων καὶ ὑπὸ τῶν ἀκολούθων περιποιούμενος ἀφίχθη εἰς Ῥουφινιανὰς πλησίον τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, ἡσυχάζων ἐν τῷ αὐτόσε μοναστηρίῳ τοῦ Ἁγίου Ὑπατίου. Ὅτι αἱ Ῥουφινιαναὶ ἦσαν πολίχνιον παράλιον δηλοῦται ἐκ τούτου, ὅτι ὁ βασιλεὺς ἔπεμψε δρόμωνα ἀπὸ τοῦ Ἑβδόμου καὶ ἐκάλεσε τὸν Ἅγιον παρ' ἑαυτῷ[2], ἵνα τὸν λαλήσῃ περὶ τῆς Συνόδου. Ἄδηλον ἐκ τοῦ βίου αὐτοῦ ἂν ὁ Ἅγιος παρευρέθη ἐν τῇ Συνόδῳ, πληρέστατα ὅμως συνεφώνησε μετὰ τῆς ὁμολογίας τῶν ἐν αὐτῇ συνελθόντων Ἁγίων Πατέρων.

Ἐπιστρέφων πάλιν εἰς Ῥουφινιανὰς παρῄτησε τὸν πρότερον τῆς ἀσκήσεώς του τόπον, διὰ λόγους ἡμῖν ἀγνώστους, καὶ διέτριψε τὸ ἐπίλοιπον τοῦ βίου αὐτοῦ εἰς ἕτερον ὄρος τραχύτερον καὶ ὑψηλότερον, καλούμενον Σκῶπα, «πλησιέστερον δὲ ὑπάρχον »Ῥουφινιανῶν[3],» ὅπου ᾠκοδόμησε κλουβὸν ἐκ ξύλων, ὅμοιον τῆς προτέρας αὐτοῦ κατοικίας.

Τὸ ὄρος τοῦτο ὑπὸ τοῦ Συμεὼν καλούμενον Σκῶπα εἶναι, φρονῶ, τὸ ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν σήμερον καλούμενον Καΐς μπουνὰρ δαγή, ἤτοι ὄρος τῆς κρήνης τοῦ λώρου, διότι τὸ ὕδωρ ἀναβρύον ἐν μέρει ὑψηλῷ τοῦ ὄρους κατέρρεεν ἄλλοτε ἐντὸς δερματίνου λώρου καὶ σήμερον ἐντὸς ξυλίνου σωλῆνος. Τὸ βουνὸν τοῦτο, πανταχόθεν ἐκ τῆς Κων/πόλεως φαινόμενον, οἱ περιοικοῦντες καὶ κυρίως οἱ κατοικοῦντες τὸ πλησίον Μέγα Μπακὰλ κιὸϊ καλοῦσι βουνὸν τοῦ Ἁγίου Αὐξεντίου. Ἐπὶ Βυζαντίων τὸ ὄρος τοῦ Ἁγίου Αὐξεντίου συχνότατα μνημονεύεται. Ἐκ τῶν βυζαντινῶν συγγραφέων μανθάνομεν ὅτι, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἁγίου Αὐξεντίου, πάμπολλοι μοναχοὶ καὶ ἀσκηταὶ κατῴκησαν ἐν τῷ ὄρει τοῦ Ἁγίου Αὐξεντίου. Λέγει Νικηφόρος ὁ πατριάρχης[1]: «Ἐντεῦθεν συλλαμβάνονται »Στέφανόν τινα, ἄνδρα ὅσιον καὶ θεοφιλῆ »τυγχάνοντα, μοναστὴν δὲ τῷ σχήματι καὶ »περιειργμένον ἐν οἰκιδίῳ στενοτάτῳ πάνυ »ὑπάρχοντι, ὑπὸ τὴν τοῦ μεγίστου ὄρους »ἱδρυμένῳ ἀκρώρειαν, ὃ καλοῦσι τοῦ Ὁσίου »Αὐξεντίου λόφον».

Ἡ μεγάλη φήμη τοῦ Ἁγίου Αὐξεντίου παρεκίνει πολλοὺς ἐκ Βυζαντίου καὶ ἰδίως ἐκ τῶν Ῥουφινιανῶν, καλουμένην πολίχνην τῶν Ῥουφινιανῶν, ἵν' ἀπέρχωνται εἰς τὴν καλύβην τοῦ Ἁγίου, τινὲς μὲν ἵνα θεραπευθῶσι, τινὲς δὲ χάριν περιεργείας, καὶ πολλοὶ φυγόπονοι ἵνα διατρέφωνται ἀπὸ τὰς πολλὰς τῶν περιοίκων πρὸς τὸν Ἅγιον προσφοράς. Οὐδενὶ συνεχώρει ἵνα συγκατοικῇ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους, ἀλλ' ἀνήγειρε μικρὰν μονὴν ἐπὶ τῆς νοτίας ὑπωρείας τοῦ ὄρους, ὅπου πολλοὶ διέμενον ἐπαγγελλόμενοι τὴν συνήθη τῶν μοναχῶν πολιτείαν.

Ἰδού, κύριοι, τίνα ἐξάγω ἐκ τοῦ βίου τοῦ Ἁγίου Αὐξεντίου, συγγραφέντος ὑπ' ἀνδρὸς καλῶς γινώσκοντος τὸ Βυζάντιον καὶ τὰ προάστεια αὐτοῦ.

Ἂν αἱ Ῥουφινιαναὶ ἦσαν ἐν Χαϊδὰρ πασᾷ, διατί δὲν ἐκόμισαν τὸν ἀσθενῆ καὶ ἐκ τῆς ἀσιτίας ταλαιπωρούμενον ἀσκητὴν κατ' εὐθεῖαν εἰς Χαλκηδόνα, καὶ οὐχὶ εἰς Ῥουφινιανάς, τόπον κατὰ τοὺς ἡμετέρους χωρογράφους ἀπώτερον τῆς Χαλκηδόνος; Δὲν εἶναι ὀρθότερον νὰ εἴπωμεν ὅτι εὐκοπώτερον ἦτο νὰ κομίσωσι τὸν κατακλινόμενον ἐν τῇ ἁμάξῃ πρὸς τὴν παραλίαν καὶ ἐκεῖθεν διὰ θαλάσσης πρὸς τὴν Χαλκηδόνα; Ἀπὸ τὸ ὄρος τῆς ἀσκήσεώς του μέχρι τῆς παραλίας ἐγὼ κατέβην ἐντὸς μιᾶς ὥρας, ἐνῷ ἀπὸ τὴν Χαλκηδόνα μέχρι τοῦ ὄρους τούτου, τόπου τῆς προτέρας αὐτοῦ ἀσκήσεως, εἶναι δρόμος τετράωρος. Πρὸς τούτοις ὁ Ἅγιος Αὐξέντιος μετὰ τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ ἐκ Ῥουφινιανῶν

1) Συμ. ὁ Μεταφρ. Τόμ. Α', σελ. 1400.
2) Συμ. ὁ Μεταφρ., σελ. 1405.
3) Ὁ αὐτός, σελ. 1412.

1) Νικηφ. Πατρ., σελ. 81.

Digitized by Google

κατῴκησεν ἕτερον ὄρος ὑψηλότερον καὶ τραχύτερον, πλησιέστερον τῶν Ῥουφινιανῶν. Παράδοξος ὁ λόγος οὗτος τοῦ Μεταφραστοῦ, ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι αἱ Ῥουφινιαναὶ ἦσαν ἐν τῷ Χαϊδὰρ πασᾷ, διότι μικρὰ εἶναι ἡ ἀπόστασις τῶν δύο ὀρέων ἀπ' ἀλλήλων, καὶ οὐτιδανὴ ἡ πρὸς τὸν Χαϊδὰρ πασᾶν γειτνίασις τοῦ τελευταίου ὄρους.

Ἐκ τούτων ὅλων, κύριοι, πείθομαι, ὅτι τὰ ἱστορικὰ ταῦτα τῶν Βυζαντίων διηγήματα γεγραμμένα διὰ τοὺς Βυζαντίους τοὺς καλῶς γινώσκοντας τὰς θέσεις ταύτας συμβιβάζονται, ἂν θέσωμεν τὰς Ῥουφινιανὰς ἐν τῇ παραλίᾳ τῆς Βιθυνίας, μέσον τῆς Μονῆς τοῦ Σατύρου καὶ τοῦ Βρύαντος, ἐν χώρῳ νῦν καλουμένῳ Μποσταντζῆ κιοπρουσού, ἤτοι γεφύρα τοῦ κηπουροῦ. Ἐκ τῆς προτέρας τοῦ Ἁγίου Αὐξεντίου κατοικίας κειμένης πιθανὸν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους τοῦ καλουμένου Ἀετὸς δαγή, ἡ ὁδὸς πρὸς τὰς Ῥουφινιανὰς εἶναι δύσβατος διερχομένη διὰ βαθυτάτων λαγκάδων, ἀπὸ δὲ τὰ Σκῶπα, ἢ τὸν σήμερον καλούμενον βουνὸν τοῦ Ἁγίου Αὐξεντίου, ἡ ὁδὸς εἶναι κατωφερής, συντομωτάτη καὶ ἧττον πετρώδης.

Ἐκ τούτων ὅλων διδασκόμεθα ὅτι αἱ Ῥουφινιαναὶ ἦσαν πολίχνιον παράλιον, καὶ ἐν αὐτῷ ἦτο ἡ μονὴ τοῦ Ἁγίου Ὑπατίου, καὶ πλησίον ὁ ναὸς τῶν Ἁγίων Ἀποςόλων, τῶν ὁποίων τὰ ἐρείπια ἀνευρισκόμενα πιθανὸν νὰ διαφωτίσωσι τὴν ἱστορίαν τῶν προαστείων καὶ ἐπικυρώσωσι τὰ ἄνω γεγραμμένα[1].

Ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ βουνοῦ τοῦ Ἁγίου Αὐξεντίου συχνά, καθὼς προεῖπα, μνημονευομένου ἐν τῇ βυζαντινῇ Ἱςορίᾳ, εἶναι διεσπαρμένοι μεγάλοι λίθοι, καὶ ἀναφαίνονται καὶ ἴχνη τείχους ἄνευ οὐδενὸς ἄλλου σημείου. Ἡ ἀνάβασις εἶναι ἐπιπονωτάτη, ἕνεκα τῶν πυκνῶν θάμνων καὶ πετρῶν. Ὁ Ἅγιος Αὐξέντιος κατῴκει ἐν μικρῷ οἰκίσκῳ, καλουμένῳ κλουβῷ.

Πρὸς τὴν μεσημβρινὴν ὑπώρειαν τοῦ ὄρους σώζονται θεμέλια μικροῦ κτιρίου, τὰ ὁποῖα διεχώρισαν αἱ ῥίζαι τῶν φυτῶν. Πυκναὶ πτερίδες, κουμαρέαι καὶ θάμνοι δυσδιάβατοι, ἐπικαλύπτουσι τὰ ἐρείπια ταῦτα, ἀόρατα εἰς τοὺς διαβαίνοντας καὶ ὑπ' οὐδενὸς μέχρι τοῦδε ἱστορηθέντα. Παρὰ τὰ θεμέλια, ἐκ μεγάλων λίθων συγκείμενα, σώζεται ἄστεγος δεξαμενή, τριῶν τετραγωνικῶν μέτρων ἐπιφανείας καὶ δύω μέτρων βάθους, πληρουμένη δι' ἀοράτων σωλήνων διαυγοῦς καὶ γλυκυτάτου ὕδατος, ἐκχυνομένου εἰς μικρὸν ῥυάκιον. Πλησίον τῶν ἐρειπίων τούτων ἀναβρύει ἐκ τῶν ἐγκάτων τοῦ ὄρους διὰ μεγάλου πηλίνου σωλῆνος, διαυγέστατον ὕδωρ ποτίζον τὰ φυτὰ τῆς ἀγρίας ταύτης ἐρημίας. Πιθανόν, κύριοι, τὰ ἐρείπια ταῦτα εἶναι τὰ λείψανα τοῦ μοναστηρίου ἢ εὐκτηρίου τοῦ ὑπὸ τοῦ ἰδίου Αὐξεντίου ἀνεγερθέντος ὑπὸ τὴν ὑπώρειαν τοῦ ὄρους τούτου, ἐν τῷ ὁποίῳ καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐτάφη.

Πιθανόν, εἶναι καὶ τὰ καταλύματα τῶν φρουρούντων τὸ ὄρος τοῦτο, τῶν ὁποίων ἔργον ἦτο ν' ἀνάπτωσιν ἐπὶ τῆς κορυφῆς φανὸν ἵνα μανθάνωσιν οἱ ἐν Βυζαντίῳ τὴν προσπέλασιν τῶν ἐξ Ἀνατολῆς Σαρακηνῶν. Περὶ τούτων λέγει ὁ συγγράψας τὴν συνέχειαν τοῦ Θεοφάνους[1]: «εἶτα ὁ Μώκιλος, ἀφ' οὗ ὁ τοῦ Ἁγ. »Αὐξεντίου βουνός, τοῖς ἐν τῷ παλατίῳ κα»τὰ τὸν ἡλιακὸν τοῦ Φάρου διαιταρίοις ἀφω»ρισμένοις, ἐν βραχεῖ ἐποίει φανερόν.» Λεπτομερέστερα περὶ τῶν φανῶν τούτων εἶναι τὰ γραφόμενα τοῦ Πορφυρογεννήτου[2]: «καὶ μετὰ »τὸν Μώκιλον ἐδέχετο ὁ τοῦ Ἁγίου Αὐξεντίου »βουνός, ὁ σκοπὸς προσαγορευόμενος, καὶ ἧπτε »καὶ αὐτός.» Οἱ ἐν Βυζαντίῳ σκοποί, οἱ ἐν τῷ Φάρῳ καλουμένῳ ἐνδιαιτώμενοι: «ἀκριβῶς »ἀπεσκόπουν τὸν βουνὸν τοῦ Ἁγίου Αὐξεν»τίου». Οἱ φανοὶ οὗτοι ἥπτοντο μέχρι τῆς βασιλείας Μιχαὴλ τοῦ Θεοφίλου τοῦ παύσαντος αὐτούς, ἵνα μὴ ταραχθῇ ὁ λαὸς ἀπὸ τὴν ἱπποδρομίαν τὴν τελουμένην ἐν τῷ Ἁγίῳ Μάμαντι. Ἐν τῷ βουνῷ τούτῳ τοῦ Ἁγίου Αὐξεντίου ἐμόνασαν καί τινες μοναχοὶ γινόμενοι μετέπειτα πατριάρχαι[3].

Ὅλας τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων τούτων περιῆλθον μετά τινος κυνηγοῦ ἐκ Βακὰλ κίοϊ, κυνηγοῦντος εἰς τὰ μέρη ταῦτα ἐκ νεότητος αὐτοῦ. Ἄλλα ἐρείπια δὲν σώζονται, τοὐλάχιστον ὁ ὁδηγός μου οὐδὲν γινώσκει, καὶ τοιαῦτα κτίρια δὲν ἤθελον διαφύγει τὴν προσοχὴν αὐτοῦ καὶ τῶν ἐγχωρίων, τῶν αἰωνίως περιφερομένων εἰς τὰ ὄρη ταῦτα, ποτὲ μὲν ξυλευομένων, ποτὲ δὲ κυνηγετούντων.

---

1) «Ἔγκλειστον ὄντα εἰς τὸν Ἅγιον Αὐξέντιον.» — «τῷ ἐγκλείστῳ τοῦ Ἁγίου Αὐξεντίου.» Θεοφ., σελ. 674. 685. «Πρὸς τοῖς πρόποσι τοῦ Ἁγίου Αὐ»ξεντίου βουνοῦ ἐκεῖσέ που κατασκηνοῖ.» Γ. Παχυμ. Τόμ. Α', σελ. 474.

1) Σελ. 682. 2) Κ. Πορφυρογεν. Τόμ. Α', σελ. 492. 3) Πατρ. Ἑλ. Γραφαί, σελ. 215.

Digitized by Google

Πολλὰ εὐκτήρια μνημονεύονται ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ τῆς Βιθυνίας, τῶν ὁποίων τὴν θέσιν ἀγνοοῦμεν, διότι ἐκ τῶν ἐρειπίων τούτων οἱ ἐγχώριοι ἀνήγειραν τοὺς πύργους τῶν ἀγροκηπίων καὶ οἱ ποιμνιοτρόφοι τὰς εὐρυχώρους αὐτῶν μάνδρας.

Πιθανὸν ἡ περὶ τῆς μονῆς τοῦ Σατύρου καὶ τῶν Ῥουφινιανῶν ἄνω μελέτη νὰ διεγείρῃ ἀμφιβολίας τινάς. Διατί νὰ καλέσω τὰ ἀνακαλυφθέντα ἐρείπια μονὴν τοῦ Σατύρου καὶ τὸ Βοσταντζῆ κιοπρουσού Ῥουφινιανάς; Δὲν δυνάμεθα νὰ τοποθετήσωμεν ταύτας εἰς ἑτέραν θέσιν τῆς παραλίας ταύτης; Λέγω, κύριοι, ὅτι αἱ πλειότεραι κῶμαι τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους εἶναι ἀρχαῖαι Βυζαντιναὶ κῶμαι, τῶν ὁποίων τὰ πλεῖστα ὀνόματα μετεβλήθησαν. Πολλαὶ κῶμαι ὁλοτελῶς ἐξηφανίσθησαν, καὶ αἱ γαῖαι αὐτῶν περιεκλείσθησαν ἐντὸς Ὀθωμανικῶν ἀγροκηπίων. Πολλάς, δι' αἰτίας ἡμῖν ἀγνώστους, παρήτησαν οἱ χριστιανοί, καὶ κατοικοῦνται αὗται τὴν σήμερον ὑπὸ μόνων Ὀθωμανῶν. Ἐπὶ τῆς παραλίας ταύτης, μέσον Βοσταντζῆ κιοπρουσού καὶ Μάλτεπε, ἐρείπια ἢ γνωρίσματα ἀρχαίας πόλεως δὲν ὑπάρχουσι. Τὸ Βοσταντζῆ κιοπρουσού ἔχει σταθμὸν στρατιωτικόν, γέφυραν καὶ τινα παραπήγματα. Πρὸς βορρᾶν αὐτοῦ ὑπάρχουσι καὶ ἐρείπια ἀρχαίων κτιρίων. Πρὸς τούτοις, ὁ βουνὸς τοῦ Ἁγίου Αὐξεντίου εἶναι πλησιέστερος τοῦ Βοσταντζῆ κιοπρουσού, καὶ εὐχερεστέρα ἐδῶθεν ἡ πρὸς τὸν Ἅγιον Αὐξέντιον ἀνάβασις. Τοιοῦτοι εἶναι οἱ λόγοι Συμεὼν τοῦ Μεταφραστοῦ.

Μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν πρὸς ἀνατολὰς τοῦ ὄρους τοῦ Ἁγίου Αὐξεντίου, ἐπὶ λόφου, σώζονται ἐρείπια εἰσέτι ὀχυρώτατα φρουρίου βυζαντινοῦ, μετὰ μεγίστων πύργων, κείμενα ἐπὶ τῆς αὐτῆς τοῦ ὄρους σειρᾶς. Πρὸς βορρᾶν τούτων, πλησίον κώμης καλουμένης Πασᾶ κιοϊ, εἶναι λόφος καλούμενος Καλὲ μπαϊρί, ἤτοι βουνὸν τοῦ πύργου, διότι ἐπ' αὐτοῦ σώζονται ὀχυρὰ θεμέλια βυζαντινῶν φρουρίων. Ἀμφότερα τὰ ὀχυρώματα ταῦτα ἐφρούρουν τὴν πρὸς τὸ Βυζάντιον βασιλικὴν λεωφόρον, ἥτις τότε ἦτο μεσόγειος καὶ οὐχὶ καθὼς σήμερον παραλία. Οἱ ἀπὸ Νικομηδείας ἐχθροί, διερχόμενοι διὰ τῆς μεγάλης ταύτης ὁδοῦ, προσεβάλλοντο ἀπὸ τὰ φρούρια ταῦτα. Ὅλη αὐτὴ ἡ χώρα, ἀπὸ Νικομηδείας μέχρι Σκουτάρεως, εἶναι ἔρημος, δύσβατος, πλήρης χαμοδένδρων καὶ ἀγρίων φυτῶν, ἐνδιαίτημα λύκων, ἀγριοχοίρων καὶ ἐλάφων.

Μίαν ὥραν πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Μάλτεπε, κεῖται κώμη καλουμένη κοινῶς Χαρταλιμή, ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν Καρτάλ, καὶ τὸ πάλαι ἐπὶ Βυζαντίων, ὁ Κάρτα λιμήν. Σπανιώτατα μνημονεύεται ἡ κώμη αὕτη. Κατὰ τὸ 1682ον περιεῖχε πολλὰς οἰκίας καὶ ἐργαστήρια, δύο τεμένη Μουσουλμανικά, ἓν χάνιον καὶ ἓν δημόσιον λουτρόν[1].

Οὐδεὶς ἐκ τῶν βυζαντινῶν συγγραφέων σαφηνίζει τὴν παράδοξον ταύτην ἐπωνυμίαν. Ὁ Θεοφάνης[2] διηγούμενος τὴν κατὰ τοῦ Βυζαντίου ἔφοδον τῶν Ἀράβων λέγει ὅτι ὁ Ἰζὲδ «μετὰ ἑτέρου στόλου....προσώρμισεν εἰς τὸν Σάτυρον καὶ Βρύαν καὶ ἕως Καρταλιμένος.»

Πρὸς ἀνατολὰς τῆς κώμης ταύτης, εἶν' ἑτέρα κώμη καλουμένη Παντείχιον, ὄνομα κοινὸν καὶ εἰς ἕτερον πολίχνιον παρὰ τὸ βόρειον στόμιον τοῦ Βοσπόρου. Ἐπὶ Γυλλίου[3] ἦτο κώμη πολυάνθρωπος, ἔχουσα καὶ ὀχυρὰ τείχη παχύτατα, λείψανα ἐρυμνοτάτου φρουρίου· ὅθεν πιθανὸν καὶ ἡ ἐπωνυμία αὐτῆς. Ἡ κώμη αὕτη μνημονεύεται συχνάκις ἐν τῷ βίῳ τοῦ στρατηγοῦ Βελισαρίου. Λέγει ὁ Προκόπιος[4]: «ἦν τις Βελισαρίῳ κλῆρος ἐκ Βυζαντίων τῷ προαστείῳ, ὃ δὴ Παντείχιον μὲν ὀνομάζεται, κεῖται δὲ ἐν τῇ ἀντιπέρας ἠπείρῳ.» Πολὺς οἶνος ἐγίνετο ἐν τοῖς περιχώροις τῆς κώμης ταύτης. Εἶχε λοιπὸν ὁ Βελισάριος κτήματα ἐν Ῥουφινιαναῖς καὶ ἐν τῇ κώμῃ ταύτῃ.

Πλησίον τῶν τριῶν τούτων παραλίων κωμῶν σώζονται ἐρείπια ὁσημέραι ἀφανιζόμενα.

Πρὸς βορρᾶν τῶν προμνημονευθέντων ἐρειπίων τῆς μονῆς τοῦ Σατύρου εἶναι πολίχνιον ὑπ' Ὀθωμανῶν κατοικούμενον, καλούμενον Ἐρὲν κιοϊ καὶ κακῶς γεγραμμένον ἐν τῷ χάρτῃ τοῦ Σκαρλάτου Βυζαντίου Φιρὲγκ κιοϊ. Ἡ κώμη αὕτη εἶναι, φρονῶ, ἡ ὑπὸ τοῦ ἱστορικοῦ Θεοφάνους[5] μνημονευομένη κώμη τοῦ Ὀνοράτου: «Ἰουλιάνα δὲ ἡ περιφανεστάτη, ἡ κτίσασα τὸν ναὸν τῆς Θεοτόκου ἐν Ὀνοράτοις.» Ἐρὲν εἶναι, φρονῶ, τουρκικὴ παρα-

1) Itineraire de Constantinople à la Mècque, σελ. 3, 4.
2) Τόμ. Α', σελ. 610.
3) Π. Γύλλιος de Thracico Bosphoro, σελ. 285.
4) Προκοπίου Τόμ. Β', σελ. 427.
5) Τόμ. Α', σελ. 243

Digitized by Google

φθορὰ τῆς βυζαντινῆς Ὀνοράτου, καὶ οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει μετὰ τῆς τουρκικῆς Ἐρέν, ἄνθρωπος μεγαλόδωρος. «Νικηφόρος ὁ Βοτανειάτης[1] τὸν τῆς Προποντίδος διαπεράσας »πορθμὸν ἐν τοῖς περὶ τὸ Ὀνοράτου πολί»χνιον προαστείοις ηὐλίζετο, ἐπὶ θήραν συνε»χῶς ἐξιών, καὶ τὸ σῶμα γυμνάζων.» Τὸ πολίχνιον τοῦτο ἀγνοῶ διατί ὁ πατριάρχης Κωνστάντιος θέτει ὑπὸ τὴν ὑπώρειαν τοῦ Ἀλὲμ δαγή[2].

Γνωστὸς τοῖς πᾶσιν εἶναι τόπος τις ἄνω τοῦ Σκουτάρεως καὶ τῆς Χαλκηδόνος, ὅπου τὸ θέρος πάμπολλοι ἀπέρχονται ἐκ τῶν περιχώρων εὐφραινόμενοι ἐπὶ τῇ θέᾳ τῇ απαραμίλλῳ τοῦ Βοσπόρου καὶ τῆς Κων/πόλεως καὶ τῇ γλυκύτητι τοῦ αὐτόθι ἀναβρύοντος ὕδατος. Παρὰ τὸν τόπον τοῦτον πλησίον καὶ ὑπεράνω τῆς κώμης τῆς καλουμένης Βουργουρλοῦ, φύονται γηραιαὶ καὶ μεγαλόκλαδοι πεῦκαι, ἐκ τῶν ὁποίων παρωνομάσθη ὁ τόπος παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς Τζάμλιτζα ἐκ τῆς λέξεως چام τσάμ, πεύκη. Νικήτας ὁ Χωνιάτης ἐν τῇ Ἱστορίᾳ αὐτοῦ περὶ τοῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ λέγει τὰ ἀκόλουθα περὶ τῆς πορείας τοῦ Ἀνδρονίκου ἀπὸ Νικομηδείας εἰς Κων/πολιν: «Ἀνδρόνικος..... τῶν ἐνοδίων »ἐκτροπῶν ἀφέμενος καὶ χαίρειν ἐάσας τὰς »πόλεις Νίκαιάν τε καὶ Νικομήδειαν..... »πρὸς τὴν Κωνσταντίνου τὸν δρόμον ἀκλινεῖ »συνέτεινε νεύματι, καὶ δὴ κατὰ τὰ πευκία »ἐναυλισάμενος (τόπος δ' ἔστι ταῦτα ἐν τοῖς »ἄνω Χαλκηδόνος διακείμενος μέρεσι καὶ »οὕτως ὀνομαζόμενος) καὶ πυρὰ πολλὰ καύσας τὴν νύκτα ὅλην ἐκείνην.....ἐς δόκη»σιν στρατεύματος πλείονος.»

Ὁ Πορφυρογέννητος[1] μνημονεύει κώμην ἀπέχουσαν τῆς Ἀβύδου ἐν τῷ Ἑλλησπόντῳ μίλια δώδεκα, καλουμένην τὰ Πευκία. Δὲν γινώσκω ἂν ἄλλος συγγραφεὺς μνημονεύῃ τὴν θέσιν ταύτην ἄνω τῆς Χαλκηδόνος.

Ἐκ τῶν ἄνω σημειώσεων πείθεσθε, κύριοι, ὅτι τὰ προάστεια ταῦτα, ὡς ἀνωτέρω εἶπον, εἶναι ἱστορικώτερα τῶν τῆς Θρᾴκης. Ἐκ τῆς μελέτης τούτων ὅλων σαφηνίζονται καὶ πλεῖστα διηγήματα τῶν βυζαντινῶν συγγραφέων περὶ τῶν ἐν Βιθυνίᾳ κωμῶν καὶ πόλεων. Μανθάνομεν ἐκ τούτων ὅλων ὅτι ὁ μῶλος, ἢ ὁ λιμὴν τοῦ Εὐτροπίου, ἐκαλεῖτο πρότερον ὁ λιμὴν τοῦ Καλοῦ ἀγροῦ. Οἱ λοφίσκοι οἱ ἐκτεινόμενοι πρὸς βορρᾶν τῆς παραλίας καὶ παραλλήλως αὐτῆς, ὄπισθεν τῶν Ὀθωμανικῶν κωμῶν Σοανλὴ καὶ Γιακατζήκ, καλούμενοι νῦν Ἀϊδὸς δαγή, ἐκαλοῦντο τὸ πάλαι Ὀξία, καὶ ὁ βουνὸς τοῦ Ἁγίου Αὐξεντίου καλεῖται νῦν Καὶς μπουνὰρ δαγὴ ἢ Σκῶπα. Πρὸς τούτοις ἀνευρίσκομεν τὴν πολλάκις μνημονευομένην μονὴν τοῦ Σατύρου, τὰς Ῥουφινιανάς, τὸ πολίχνιον τοῦ Ὀνοράτου, νῦν Ἐρὲν κιοΐ, καὶ τὰ Πευκία.

Τὰς μελέτας ταύτας ἀσμένως καταγράφω πρῶτον, διότι πιθανὸν κωμύδριά τινα ἐκ τῶν ἄνω περιγραφέντων θέλουσιν ἀπολεσθῇ, καὶ δεύτερον, ἵνα διὰ τοῦ ἡμετέρου Φιλολογικοῦ Συλλόγου μάθωσιν οἱ μεταγενέστεροι τίνα ἦσαν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν τὰ Θρᾳκικὰ καὶ Ἀνατολικὰ προάστεια τῆς Κων/πόλεως.

Α. Γ. ΠΑΣΠΑΤΗΣ.

---

1) Νικ. Βρυεννίου Ἱστορ., σελ. 20.
2) Πατρ. Ἐλάσ. Γραφαί, σελ. 377.
3) Σελ. 320.

1) Κ. Πορφυρογ. Τόμ. Α'., σελ. 678.

ΠΕΡΙ

ΣΥΝΘΕΣΕΩΣ ΟΝΟΜΑΤΩΝ.

(Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ ΦΚΘ' συνεδριάσει).

Ὄνομα μὲν *ἁπλοῦν* φωνή τίς ἐστιν ἢ λέξις, ὅν τι τῶν αἰσθητῶν ἢ νοητῶν ἑνί τινι τῶν γνωρισμάτων, οὗ σύμβολον ἡ λέξις, τῇ ψυχῇ παριστᾶσα·— αὐτίκα *πτηνόν* τις ἢ *ἑρπετὸν* εἰπὼν ἢ ἀκούσας ὅν τι παρέστησε τῇ ψυχῇ πτήσεως ἢ τοῦ ἕρπειν εὐμοιροῦν—, ὄνομα δὲ *σύνθετον* ἐν ᾧ τοῦ αὐτοῦ δισσαί τινες ἅμα καὶ πλείονες παρίστανται τῇ ψυχῇ ἰδιότητες ἢ γνωρίσματα. Τῶν τοίνυν ὀνομάτων τὸ μὲν εἰς *οὐσιαστικὰ* (προσηγορικὰ καὶ κύρια), δι' ὧν οἱ ἄνθρωποι ὡς ὄντα λογικὰ καὶ μέλη τινὸς κοινωνίας, καὶ τὰ πράγματα καθ'ἑαυτά, τὸ δὲ εἰς *ἐπίθετα,* δι' ὧν αἱ ἐν ἐκείνοις ἰδιότητες δηλοῦνται, διῃρημένων, καὶ τῶν μὲν καλουμένων κυρίων ἀεί, τῶν δὲ προσηγορικῶν, ὡς νῦν ἔχει, τῶν πλείστων συμβόλων ἁπλῶν εἰς παράστασιν τῇ ψυχῇ τῶν πραγμάτων (οὐκέτι τὸ πλέον ἐκ τῶν ἰδιοτήτων, ὥσπερ δοκεῖ τε καὶ ἔδει γενέσθαι τὸ ἐξ ἀρχῆς, ἀλλ'ἐξ αὐτῆς ἁπλῶς τῆς φωνῆς κατὰ συνειρμὸν ἐννοιῶν) καταστάντων[1], αὐτίκα *μητέρα* (ματέρα (matar Σ. καὶ mater λ.), μάτηρ, ἐκ τῆς ῥίζης *μα* τῆς μετρεῖν σημαινούσης) λέγοντες οὐκέτι τὸ μετρεῖν ἤ τι τοιοῦτον, ἢ *πατέρα* φωνοῦντες τὸ *φροντίζειν* ἢ *κήδεσθαι* (ῥιζ. *πα* = φροντίζειν ἢ κήδεσθαι, ὅθεν πατὴρ = κηδεμὼν) ἐν νῷ λαμβάνομεν, ἀλλ' ἁπλῶς τοὺς ἡμῖν ἐγγυτάτω τῶν ἀνιόντων, καὶ τἄλλα δ' ὡσαύτως, ὑπολείπεται ἐν τοῖς ἐπιθέτοις καὶ τοῖς ἐκ τούτων μὲν γενομένοις, αὐτὴν δ' ἁπλῶς τὴν ἰδιότητα σημαίνουσιν, ἀφῃρημένοις δὲ καλουμένοις τῶν ὀνομάτων ὡς τὰ πολλὰ τὴν σύνθεσιν γίνεσθαι καὶ τοῖς ἐκ τούτων οὐσιαστικοῖς ἀνὰ χρόνον γενομένοις τῶν ὀνομάτων. Ἔστι μὲν οὖν τις σύνθεσις κἀν τοῖς καθαρῶς οὐσιαστικοῖς ἔν τε τῇ ἑλλάδι φωνῇ κἀν ἄλλοις ἰδιώμασιν, οἷον *Διός-πολις, ἀερό-πολις, γυπ-αίετος, λευκ-ερώδιος, ὄν-αγρος, Staats-Ober-Haupt, Staats-man, Tages-gestirn, Liebes-frucss, Gesellschafts-retter, Gesundheits-lehre* κτλ., οὐ μὴν ἰσοφαρίζει ταῦτα τοῖς ἐπιθέτοις τὸν ἀριθμὸν οὐδὲ τὴν ποικιλίαν, ἐν πολλοῖς δὲ τούτων ἔστιν ἡ σύνθεσις φαινομένη τις μᾶλλον, ὡς παρακατιόντες ἐροῦμεν. Ἔςι δὲ σύνθεσις οὐκ ὀλίγη κἀν τοῖς ῥήμασιν, οὐ μὴν ἐν τοῖς ἰδιώμασι πᾶσι, τῶν ἠρεμίας ἢ καταστάσεως καὶ τῶν κινήσεως ἢ ἐνεργείας καὶ πάθους σημαντικῶν γενικωτέρων ἐννοιῶν, αἳ τοῖς ῥήμασι δηλοῦνται, πολλαχῇ καὶ ποικίλως; τοῖς ἑτέροις συνθετικοῖς, ὡς τὰ πολλὰ προθέσεσιν ἢ μορίοις οὖσι, διοριζομένοις καὶ διακριβουμένοις. Πολλά γε μὴν τῶν συνθέτων ῥημάτων ἐξ ἐπιθέτων ἤδη συνθέτων ἔχοντα τὴν ἀρχήν, εἰς ταῦτα πάλιν ἄν τις αὐτὰ ῥᾳδίως ἀναλύσειε. Καὶ ταῦτα μὲν καθόλου.

Περὶ δὲ τῆς τῶν ὀνομάτων, ἰδίᾳ δὲ τῶν ἐπιθέτων, συνθέσεως πραγματευομένοις, ἀπὸ τῶν ἀρχῶν, ὥσπερ ἐν πάσῃ ζητήσει, ἀρκτέον εἶναι δοκεῖ μοι κἀνταῦθα. Τοῦτο γὰρ ἄριςον ἅμα καὶ λυσιτελέστατον ἂν εἴη.

Ἀρχαὶ δὴ τῶν συνθέτων ὀνομάτων εἰσίν, ὥσπερ ἤδη πρότερον εἴπομεν[1], αἱ ἁπλαῖ τὸ ἐξ ἀρχῆς ὑπὸ τῶν πρώτων ἀνθρώπων δημιουργηθεῖσαι πρωτόγονοι λέξεις ἢ φωναί. Γενόμεναι δ' αὗται, καθάπερ ἐλέγομεν, ἦσαν, ὥσπερ εἴπομεν, ἁπλαῖ τινες συλλαβαί, ἐξ οἵων ἔτι καὶ νῦν συγκεῖσθαί φασι τὸ τῶν Σινῶν ἰδίωμα. Τοῦ δὲ χρόνου προϊόντος, ἀναπτυσσόμενος τὴν διάνοιαν ὁ ἄνθρωπος καὶ τὰ περὶ αὐτὸν ἐπιμελέστερον θεωρῶν, διακριβώσεως, ὡς τὸ εἰκός, ἐδεῖτο τῶν ἰδίων ἀν-

1) Ἴδε τὴν περὶ τῆς ἀναφορᾶς τῆς διανοίας πρὸς τὴν γλῶσσαν ἡμετέραν διατριβὴν ἐν τῷ παρόντι τεύχει καταχωριζομένην.

1) Ἴδε Περιοδ. ἔτους 1872—1873, σελ. 278.

Digitized by Google

τιλήψεων ἢ παραστάσεων, εἰς τοῦτο δὲ ταῖς φωναῖς (ἢ συλλαβαῖς), αἷς ἑκάσταις ἐχρῆτο πρὸς ὧν εἶχε δήλωσιν ἐννοιῶν, ἑτέρας τινάς, ὡς τὸ εἰκός, συνῆπτε πρὸς εἰδοποίησιν ἢ προσδιορισμὸν καθ' ἃς εἰσεώρα νέας ἑκάστοτε τέως ἀπαρατηρήτους ἐν τοῖς πράγμασιν ἰδιότητας. Ἡ δὲ σύναψις ἢ σύνθεσις ἐτελεῖτο κατὰ τὸ εἰκὸς ἁπλῇ τινι τῶν συλλαβῶν ἢ φωνῶν παραθέσει καὶ συνεκφωνήσει, καθάπερ ἔτι καὶ νῦν ἴδοι τις ἂν ἐν τοῖς περσικοῖς ὀνόμασι خوب روی *(χουπ-ροὺϊ)* = εὐειδὴς (χουπ (καλὸν) — ῥοὺϊ (εἶδος)), شیر دل (chir-dil) = θυμολέων, (chir (λέων) — dil (καρδία, θυμός)), κτλ. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ πρὸς πλειόνων δήλωσιν παραστάσεων, οἷον ἐν τῇ σινικῇ συνθέτῳ λέξει μᾶλλον δὲ λέξεων συμπλοκῇ (ἐξ ἁπλῶν γάρ, ὥσπερ ἐν ἑτέροις εἴπομεν[1], ἡ Σινῶν φωνὴ συγκειμένη οὐδεμίαν, ὡς τὸ εἰκός, κέκτηται λέξιν σύνθετον, οἵαν ἡμεῖς νοοῦμεν) *ti-ten-tie-gin*, τῇ κουρέα, καθ' ἅ φασι, σημαινούσῃ, τῇ τῶν λέξεων ἢ συλλαβῶν *ti* (ξυρεῖν), *ten* (κεφαλή), *tie* (ἀπὸ) καὶ *gin* (ἄνθρωπος) εἰς ταὐτὸ συναρμολογήσει. Ἔστι μέντοι τῇ ἀληθείᾳ τὸ τοιοῦτον οὐχὶ σύνθεσις, ἀλλά τις παράθεσις, τὸ ἴδιον ἑκάστης τῶν λέξεων εἶδος τῶν συντιθεισῶν ἀναλλοίωτον ἐν τῇ συνθέτῳ διατηρούσης. Τοῦ δ' ὑψίστου βαθμοῦ τῆς ὀργανικῆς τελειότητος ἔτυχεν ἡ σύνθεσις ἐν ταῖς ἀριακαῖς, ὡς ἂν τις εἴποι, μάλιστα γλώσσαις, ἰδίᾳ δ' ἐν τῇ καλουμένῃ σανσκρίτῃ καὶ τῇ τῶν Ἑλλήνων, ὅλως καινήν τινα τῶν συνθετικῶν ἐν αὐταῖς ἀπεργαζομένων λέξιν. Αἱ δὲ σημιτικαὶ κληθεῖσαι τῶν γλωσσῶν ἀμοιροῦσι σχεδόν τι τὸ παράπαν συνθέσεως.

Σύνθεσις οὖν ἐστιν ἡ δυοῖν ἢ καὶ πλειόνων ὀνομάτων ἢ παραστάσεων εἰς ἓν ἢ εἰς μίαν ἕνωσις. Προέχουσι δὲ τῶν γλωσσῶν τῇ συνθέσει τῶν μὲν νεωτέρων αἱ ἀρχαιότεραι, τούτων δ' αὖ αἱ ἀριακαὶ καλούμεναι καὶ τούτων ἰδίᾳ ἡ Ἑλλὰς φωνὴ καὶ ἡ Σανσκρίτη. Τῶν δὲ νεωτέρων ὑπερέχει πασῶν ἀναμφισβητήτως ἡ τῶν Περσῶν. Ἡ δὲ τῆς συνθέσεως ἐν τοῖς ἰδιώμασι τούτοις εὐχέρεια καὶ τὸ κάλλος καὶ ὁ πλοῦτος τὸ ζωηρὸν ἐμφαίνει τρανώτατα καὶ τὸ ποιητικὸν τῆς διανοίας ἐν τοῖς ἔθνεσι τοῖς χρωμένοις καὶ τὴν χάριν, ἔτι δὲ τὸ φιλόκαλον καὶ πλαστικόν τε καὶ εὔκαμπτον. Ἡ δ' Ἑλλὰς ἰδίᾳ φωνὴ ἐμφαίνει τι καθ' ὑπερβολὴν σύμμετρον ἐν τῇ συνθέσει καὶ ἀριστότεχνον, οἷον οὐδεμία τῶν ἐπὶ γῆς λαληθεισῶν ἢ λαλουμένων. Τὴν αὐτὴν δ', εἴποι τις ἂν δικαίως, ἣν τὸ ἑλληνικὸν ἀπέδειξεν ἐν τῇ τέχνῃ καθόλου καὶ ἰδίᾳ τῇ γλυπτικῇ τελειότητα καὶ λεπτότητα καὶ συμμετρίαν καὶ χάριν, ἐμφαίνει καὶ τὸ ἰδίωμα τὸ ἐκείνου ἐν τῇ τῶν ὀνομάτων συνθέσει. Καίτοι δ' ἡ σανσκρίτη πολλῷ τυγχάνει οὖσα πλουσιωτέρα συνθέσεως καὶ συνθέτων, ἔστι μέντοι τὰ σύνθετα τὰ ἐκείνης ὑπέρμετρά πως καὶ ἔςιν ὅτε τερατώδη τρόπον τινὰ καὶ παρὰ φύσιν, καὶ τὰ πολλὰ προφανῶς ποιητικὰ τὴν γένεσιν (τὸ δὲ καλόν, ὡς πάντες, ὡς εἰπεῖν, ὁμολογοῦσιν, εὐσύνοπτον εἶναι φιλεῖ καὶ σύμμετρόν τε καὶ ἁρμονικὸν καὶ εὔληπτον. Οὐ γὰρ ἡ κατάληψις ἐπίπονος ὑπὸ μήκους οὐκ ἂν εἴη καλόν· λυπεῖ γὰρ τὴν ψυχὴν τὸ τοιοῦτον· τὸ δὲ καλὸν εὐφραίνειν, ἀλλ' οὐ λυπεῖν ὡς τὰ πολλὰ δοκεῖ πεφυκέναι· δι' ὃ καὶ καλῶς οἱ εἰπόντες: *οὐκ ἐν τῷ πολλῷ τὸ εὖ*). Ἐν δὲ τοῖς ἑλληνικοῖς τῶν συνθέτων ἔστιν ἰδεῖν τινα καθ' ὅλου γένεσιν φυσικήν, ὡς εἰπεῖν, καὶ ζωῆς τε καὶ κάλλους καὶ συμμετρίας εὐμοιροῦσαν, οἵαν ἄν τις ἐπίδοι καὶ θαυμάσειε παρ' Ὁμήρῳ πολλάκις. Εἰ δέ τι παρὰ τοῖς κωμικοῖς ἀπαντᾷ που πολυσύλλαβον καὶ πέρα μέτρου, πρὸς κωμικὴν δῆλόν ἐστι τὸ τοιοῦτον δεδημιουργημένον παιδιὰν καὶ ψυχαγωγίαν, οἷον τὸ παρ' Ἀριστοφάνει[1].

Ἐπεὶ δ' οὖν ποικιλίᾳ καὶ πλούτῳ συνθέσεως καὶ συνθέτων ἐξέχει προφανῶς, ὥσπερ εἴπομεν, ἡ σανσκρίτη, καλὸν ἡμῖν ἔδοξεν εἶναι καὶ λυσιτελὲς ἀπὸ τῆς ἐν ἐκείνῃ τῶν συνθέτων ἄρξασθαι διατάξεως, ἥν περ οἱ παρ' Ἰνδοῖς ἐποιήσαντο γραμματικοί. Τούτοις ἑπόμενοι τὰ τῶν ἐν τῇ Σανσκρίτῃ συνθέτων ἀπαριθμήσαντες εἴδη, καὶ πρὸς τὰ τῶν ἑτέρων δυοῖν τὴν ἐν ἐκείνοις τάξιν ἢ διαίρεσιν ἐφαρμόσαι πειρασόμεθα.

Διακρίνουσιν οὖν ἐν τῇ σανσκρίτῃ οἱ ῥηθέντες γραμματικοὶ συνθέτων ὀνομάτων τάξεις ἕξ τινας. Εἰσὶ δὲ αὗται:

1) *dvandva* (ἐκ δυοῖν ἢ πλειόνων οὐσιαστικῶν, ἐξυπακουομένῳ *καὶ* συνδεομένων), οἷον *dam-pati* καὶ *djiam-pati* = κύριος (καὶ) κυ-

1) Ἴδε τὴν προσημειωθεῖσαν σελίδα τοῦ Περιοδικοῦ τοῦ αὐτοῦ ἔτους.

1) Ἐκκλησ. 1169: λεπαδοτεμαχοσελαχογαλεοκρανιολειψανοδριμυποτριμματοσιλφιοπαραομελιτοκατακεχυμενοκιχλεπικοσσυφοφαττοπεριστεραλεκτρυονοπτεκεφαλλιοκιγκλοπελειολαγωοσιραιοβαφητραγανοπτερύγων.

ρία, *vdû-manasî*=λόγος (καὶ) νοῦς (ἐκ τοῦ *vdc'* (προφ. βᾶτς ἢ واج)=λατ. *vox*, ἑλλ. Fεπ καὶ τοῦ *mascas*=μένος.

2) *bahuvrihi* (ἐξ οἱουδήποτε τοῦ λόγου μέρους (πλὴν ῥήματος καὶ συνδέσμου) καὶ οὐσιαστικοῦ ἑνὸς ἢ πλειόνων), οἷόν ἐστιν αὐτὸ τὸ παράδειγμα *bahuvrihi* (σύνθετον ἐκ τοῦ *bahu* (πολὺς) καὶ *vrihi* (ὄρυζα)=πολυόρυζος *sb'nrundsdks'ikês'duta*[1] (σουπ'ρουνασακσ'ικήσαντα)=(ὥσπερ ἄν τις εἴπεν) *εὐοφρυριοφθαλμόκομος* ἢ *εὐοφρυριοφθαλμοπλόκαμος* ἢ *εὐοφρυριοφθαλμόθριξ*, σύνθ. ἐκ τοῦ ἐπιθ. *su* (=ἐ(σ)ύς, ἐύς, ἀγαθός) καὶ τῶν οὐσιας. *b'ru* (=(ὀ)φρύς), *nâsâs* (=ῥίς, λατ. *nasus*, σλαβ. *nos*, aks'i (=ὀφθαλμός, ocus (λατ.), ὄσσε (=ὄκιε) ἑλλ., *oko* (σλαβ.) καὶ *kês'anta* (kês'a-anta)=τριχὸς ἄκρα, ἐνταῦθα δὲ=θρίξ, ἀποτελούντων ὁμοῦ τὸ δεύτερον τῆς συνθέσεως στοιχεῖον.

3) *karinad'draya*[2] (ἐξ οἱουδήποτε τοῦ λόγου μέρους (πλὴν ῥήματος) καὶ ἐπιθέτου ἢ οὐσιαστικοῦ, ὧν τὸ δεύτερον ὑπὸ τοῦ πρώτου προσδιορίζεται ἢ περιγράφεται), οἷον *divya-kusuma* = οὐράνιον-ἄνθος, *priyab'dryâ* = φίλη-σύμβιος κτλ.

4) *tatpurus'a* (ἤτοι ἐκ δυοῖν οὐσιαστικοῖν ἢ ἐξ οὐσιαστικοῦ καὶ ἐπιθέτου, ἐξαρτωμένου τοῦ πρώτου ἐκ τοῦ δευτέρου καὶ πτωτικὴν ἀναφορὰν οἱανδήτινα δηλοῦντος), οἷον *mahipati* (mahi-pati) = γῆς κύριος, γαιήοχος, *madvai'as* (=ἐμοῦ λόγος), *d'armavid* (d'arma-vid) = ὁ τὸ καθῆκον εἰδώς, καθηκοντογνώστης, mahisupta (mahi-supta) = ὁ ἐπὶ γῆς καθεύδων, χαμεύνης.

5) *dvigu* (ἐξ ἀριθμητικοῦ καὶ οὐσιαστικοῦ, προσδιοριζομένου τῷ πρώτῳ), οἷον *pan'c'endriyâ*[3](ἀνάγν. پنچندریا=πανγτσένδρια)ἐκ τοῦ *pan'c'an-indriya*=αἱ πέντε αἰσθήσεις, *trivâtrâ*=τρεῖς νύκτες, τρινύκτιον.

6) *anyayib'âva* (ἐξ ἀκλίτου καὶ οὐσιαστικοῦ), οἷον *asans'aya'm* = ἀδιστάκτως (ἐκ τοῦ *a* τοῦ στερητικοῦ καλουμένου (τοῦ αὐτοῦ καὶ παρ' Ἰνδοῖς ὑπάρχοντος) καὶ τοῦ *sans'aya* = δισταγμός), pratyaks'a'm (prati-aks'a'm)=ἐνώπιον (κατὰ λέξιν=πρὸς (prati =προτί, πρὸς) τῷ ὀφθαλμῷ). Ὡσαύτως *samaks'a'm* = ἔμπροσθεν (κατὰ λέξιν = ἅμα (sam) τῷ ὀφθαλμῷ ἢ σὺν τῷ ὀφθαλμῷ.

Καλοῦσι δὲ τὰ εἴδη ταῦτα τῶν ἐν τῇ σανσκρίτῃ συνθέτων οἱ παρ' Εὐρωπαίοις ἰνδισταὶ κατὰ τάξιν ὧδε.

1) *copulativa* (συνδετικά),
2) *attributiva* ἢ possessiva (ἐπιθετικὰ ἢ κτητικά),
3) *determinativa* (προσδιοριστικά),
4) *dependentiae* (ἐξαρτήσεως ἐμφαντικά),
5) *collectiva* (ἀθροιστικά), καὶ
6) *adverbialia* (ἐπιρρηματικά).

Τοσαῦτα μέν ἐστι τῇ σανσκρίτῃ συνθέτων ὀνομάτων εἴδη. Ἔστι δ' αὐτῇ πρὸς τούτοις καὶ ῥήματα προθέσεσι σύνθετα καθάπερ καὶ τῇ φωνῇ τῇ Ἑλλάδι.

Κέκτηται δ' αὕτη συνθέτων ὀνομάτων εἴδη τέσσαρα. Τούτων τὸ μὲν πρῶτον ἀναλογεῖ πως τῷ πρώτῳ τῶν ἐν τῇ σανσκρίτῃ. Παραδείγμασι δ' ἄν τις χρήσαιτο τούτου ταῖς λέξεσιν: *ὠόγαλα* (=*ὠὸν* καὶ *γάλα*), *ξιφομάχαιρα* (=*ξίφος* καὶ *μάχαιρα*), *γλυκύπικρος* (=*γλυκὺς* καὶ *πικρός*), *ἀνδρόγυνος* (=*ἀνὴρ* καὶ *γυνή*). Τὸ δὲ δεύτερον τὰ προσδιοριστικὰ περιέχον ἀναλογεῖ τῷ τῆς σανσκρίτης ὁμωνύμῳ (3). Παραδείγματα δ' ἄν τις ἐξενέγκοι τὰ *ἀκρόπολις* = ἄκρα πόλις, *μεσημβρία*=μέση ἡμέρα, *ἀκρώρεια*=ἄκρον ὄρος, *ἀμφιθέατρον*=οἱονεὶ τὸ κύκλῳ ἐκτεινόμενον θέατρον, *δύσπαρις*, *αἰνόπαρις*= αἰνὸς Πάρις, *αὐξομείωσις* = αὐξανομένη μείωσις κτλ. Τὸ δὲ τρίτον ἀναλογεῖ τοῖς ἐν ἐκείνῃ ἐπιθετικοῖς ἢ κτητικοῖς (2). Παραδείγματα δ' ἄν τις παράσχοι τούτου τὰ *πολυστάφυλος* = ὁ πολλὴν ἔχων σταφυλήν, *λευκώλενος* =ὁ λευκὴν ἔχων τὴν ὠλένην, *ὀλβιόμοιρος*=ὁ μοῖραν ἔχων ὀλβίαν, *σώφρων* = ὁ σώαν ἔχων τὴν φρένα, *ἀμφικίων* = ὁ κίονας ἀμφ' ἑαυτὸν ἔχων. Τὸ δὲ τέταρτον τῷ τετάρτῳ τῶν ἰνδικῶν ἀνάλογον ὂν ἔχοι ἂν παραδείγματα τά: *ἀξιόλογος* = ὁ λόγου ἄξιος, *πολύτλας*= ὃς ἔτλη πολλά, *δεισιδαίμων*=ὁ τοὺς δαίμονας δεδιώς, *φιλόλογος* = ὁ τοὺς λόγους φιλῶν, *ἀσπιδηφόρος* καὶ *φέρασπις*=ὁ φέρων ἀσπίδα, *ἁμαρτοεπής*=ὁ ἁμαρτὼν ἢ ἁμαρτάνων ἐπέων, *μελησίμβροτος* = ὁ μέλων τοῖς βροτοῖς, *θέσκελος* ἢ *θεοείκελος* = ὁ θεῷ (τὴν ἰδέαν) εἴκελος, ἐοικώς, *ὁμόδουλος*=ὁ ὁμοῦ δουλεύων, *παμμήτωρ*=ἡ πάντων οὖσα μήτηρ, *ὠχρομέλας*=ὁ ὠχρῶς μέλας.

Ἐν μέντοι πολλοῖς τῶν ἐν τῇ φωνῇ τῇ Ἑλλάδι συνθέτων ἡ σύνθεσις, ὅπερ συμβαίνει

1) b' = bh=φ. ἑλλ.—s'=τῷ γαλατ. ch ἢ τῷ τῶν Ἀράβων ش.
2) d'=dh=τῷ θ τῷ τῶν Ἑλλήνων.
3) Τὸ c'=tch ἢ περσ. چ.

Digitized by Google

καὶ τοῖς πλείστοις τῶν τῆς γερμανίδος, οὖσά τις φαινομένη, παράθεσίς ἐστιν ἀληθῶς ἐκ τοῦ τόνου τὴν ἑνότητα λαμβάνουσα, οἷον *Διός-κουροι*, *Ἑλλήσ-ποντος*, *κυνόσ-ουρα*, *Βόσ-πορος* (τ.ἔ. ΒοFός-πορος) (γεν.), *Ἀρηΐ-φιλος*, *πυρι-καής*, *δορίκτητος*, *ὑψιβρεμέτης*, *ὁδοι-πόρος*, *χαμαι-λεχής* (δοτ. ἔτι δ' ὀργαν. καὶ τοπ.), *ἀνθεσ-φόρος*, *σελασ-φόρος*, *ὀνο-μά-κλυτος* (=ὄνομα κλυτὸς)(αἰτ.). Τοσαῦτα δὲ καὶ περὶ τῶν ἑλληνικῶν ἡμῖν εἰρήσθω συνθέτων. Φαίνονται δ' ἔστιν ὅτε χρησάμενοι πρὸς ἐπίτασιν ἁπλῶς οἱ ποιηταὶ τοῖς συνθέτοις, οἷόν ἐστι τὸ παρ' Ὁμήρῳ *παλαιφάτου δρυὸς* ἀντὶ παλαιᾶς.

Ἡ δὲ Περσῶν φωνὴ κατὰ ταὐτὰ τῇ σανσκρίτῃ ποικιλίᾳ τε καὶ κομψότητι διαπρέπουσα μάλιςα τῶν συνθέτων ὀνομάτων, ταὐτὰ ἐκείνῃ περί που κέκτηται καὶ αὕτη τούτων εἴδη. Παραδείγμασι δ' ἄν τις χρῷτο τοῦ μὲν πρώτου τοῖς δε.

دار مدار (κράτει (καὶ) μὴ κράτει) τ. ε. *εἰρήνευσις*,—

كشان كشان (ἕλκων, ἕλκων) = *βραδέως χωρῶν*,—

خريد و فروخت (ἐπρίατο κἀπέδοτο)=*ἐμπορία*,—

كفت و شنيد (εἶπε καὶ ἤκουσεν) = *ὁμιλία, συζήτησις*,—

آمد شد (ἦλθε (καὶ) ἀπῆλθε)=*φοίτησις*,—

ريك ريك(جو جوا καὶ پاره پاره)=*τεμαχηδόν*,—

غار غار (ῥηγμή, ῥηγμή)=*διερρωγός*,—

پر و پای ἢ پای و پر (ποῦς καὶ πτέρυξ) =*δύναμις*,—

آب و رنك ἢ آب رنك (= ὕδωρ καὶ χροιὰ) = *τὸ νωπόν*,—

مرز و بوم ἢ مرز بوم (=ὅροι καὶ χώρα)=*ὅροι τῆς γῆς, πατρίς*,—

دم دم (=دم بدم)=*καθ' ἑκάστην στιγμήν, ἀεί*.

Γίνεται δ' ἐν τούτοις ἡ σύνθεσις καὶ συνδεομένων τῶν μερῶν τοῖς μορίοις و (ου) = καί, با (πα= ἅμα, μετά), دست بادست = *χεὶρ μετὰ χειρός*, τ. ἔ. *ταχύς*, ἔτι δὲ καὶ τὸ τοῖς *μετρητοῖς ὠνεῖσθαι*, ا (= α, دوشادوش=*ὦμος πρὸς ὦμον*, τ. ἔ. *ἐγγυτάτω*· ب (πε, روز بروز) =*ἡμέραν ἐξ ἡμέρας*, *ἆμαρ ἐπ' ἆμαρ* (Θεοκρ.), تا (ta, لب تا لب) *χεῖλος ἐς χεῖλος* ἢ *χεῖλος μέχρι χείλους* τ. ἔ. ὅλος, سر تا سر (=κεφαλὴ μέχρι κεφαλῆς) τ. ἔ. ὅλως, καθόλου, ا (α, سراسر و لبالب = τοῖς سرتاسر و لب تا لب ,—

Τοῦ δὲ δευτέρου τοῖσδε:

كل رنك = *ῥοδόχρους*, كل رخ = *ῥοδοπάρειος*, خر كوش *ὄνου ὦτα ἔχων*, τ. ἔ. *λαγώς*, پری روی ἢ پری چهره ἢ پری پیکر = *νυμφοπάρειος*, غنچه لب ἢ غنچه دهن = *καλυκόστομος* (غنچه=κάλυξ) ἢ καλυκόχειλος (?) (ἐπίθ. ἐρωμένης), باد پا = *ἀνέμου πόδας ἔχων*, ὅθεν *ποδήνεμος* ἢ *ἀελλόπους*, سیمین ساق = *ἀργυροῦς ἔχουσα πόδας*, *ἀργυρόπεζα*, سیاه چشم =*ὁ μέλανας ἔχων ὀφθαλμούς*, *μελανόφθαλμος*, شیرین زبان = *ἡδύγλωσσος*, *ἡδυεπής*, پر كوی ἢ پر كو = *πλήρης λαλιᾶς*, *λάλος*, *αἱμύλος*, كشاده دل = *ὁ ἀναπεπταμένην ἔχων ψυχὴν* =*περιχαρής*, *γηθόσυνος*, يك دست=*μονόχειρ*, چهار پا ἢ چار پا = *τετράπους*, چند كونه (τινῶν εἰδῶν)=*ποικίλος*, پنجپا (pentchpa, πέντε πόδας ἔχων) = *καρκῖνος*, چار میخ(τέσσαρας ἥλους ἔχον)= *σταύρωσις*, ناتوان *ἀδύνατος*, كم بها *ὀλιγότιμος*, τὸ ἐναντίον τοῦ كران بها=*βαρύτιμος*, *πολύτιμος*, هم بستر=*ὅμευνος*, *σύνευνος*.

Τοῦ δὲ τρίτου παραδείγματ' ἂν εἴη:

زرین كمر=*χρυσῆ ζώνη*, رخشنده روز=*φαεινὴ ἡμέρα*, هم نشین = ὁ *ἅμα καθήμενος*, *ἑταῖρος*, نامرد (οὐκ ἄνθρωπος)=*ἀπάνθρωπος*, ἐκ τοῦ نا = τῷ στερητικῷ *να* καὶ مرد (mritas σανσκρ. mortuus λατ. μ(β)ροτός, ἐξ οὗ (μ)βροτὸς ἑλλ.)=*ἄνθρωπος*, ناپاك (μὴ καθαρὸς) =*ἀκάθαρτος*, كوه كنج ὄρος θησαυρός, δίκην ὄρους θησαυρός, γαλ. trésor-monstre, εἴ πως ἔςιν οὕτω λέγειν)=*μέγας θησαυρός*, نر شیر (ἀνὴρ λέων) = *λέων*, τοὐναντίον τοῦ ماده شیر = *λέαινα*. Ἀπαντᾷ δ' ἐν τούτοις ἔστιν ὅτε τὰ συνθετικὰ τὴν ἐναντίαν ἔχοντα τάξιν, οἷον سپید رو ἢ رو سپید =*λαμπρός*, *ἐπιφανής*, (ὄψις λευκή, τ. ἔ. λευκὸς ἢ φαεινὸς τὴν ὄψιν).

Ἐν δὲ τῷ τετάρτῳ, ἐξαρτωμένου τοῦ πρώτου τῶν συνθετικῶν, ὥσπερ εἴπομεν, ἐκ τοῦ δευτέρου καί τινα πτωτικὴν ἀναφορὰν δηλοῦντος, ἀναγκαῖον εἶναι τὴν ἀναφορὰν ἢ *Γενικῆς*, οἷον پند نامه =*βιβλίον συμβουλῶν*, شبكاه = *χρόνος* ἢ *χῶρος νυκτός*, رستا خیز = *ἀνάστασις νεκρῶν*, ἢ *Δοτικῆς*, οἷον خوا بكاه = *τόπος ὕπνῳ*, *πρὸς ὕπνον*, *κοιτών*, شبخانه =*οἶκος νυκτί*, *πρὸς τὸ τὴν νύκτα διάγειν*, ἢ *Αἰτιατικῆς*, οἷον دل ربا = ὁ *ἕλκων*, *θέλγων τὴν καρδίαν*, *θελξικάρδιος*, دل آزار = ὁ *λυπῶν*, *δάκνων τὴν καρδίαν*= *θυμοδακὴς* ἢ *δακέθυμος*, شیر افكن (καταβάλλων λέοντα), =*ἀθλητής*, تیر انداز = *τοξοβόλος*, *τοξότης*, جهان افرین (δημιουργῶν τὸν κόσμον) = *δημιουργός*, شهر آشوب ἡ *τὰς πόλεις διαταράττουσα* (ἐπίθ. τῶν εὐειδῶν νεανίδων), پیغمبر (ἀγγελιαφόρος), شهوت انكیز=ἐξεγερτικὸν ἐπιθυμίας,

Digitized by Google

ἐξεγεῖρον ἐπιθυμίαν, *λαγνείαν*, سخن آفرین (= λόγου δημιουργός (ἐπίθ. τοῦ θεοῦ), فریاد رس (ὁ εἰς βοὴν ἀφικνούμενος) = *βοηθός*, دست دراز ἢ باهو دراز (μακρὸς τὴν χεῖρα ἢ μ. τὸν βραχίονα) = *μακρόχειρ*, زبان بریده (τετμημένος τὴν γλῶσσαν) = *σιωπηλὸς* (Κουλιστὰν 7, 16), ἢ *Τοπικῆς*, οἷον تخت نشین = ὁ *ἐπὶ θρόνου καθήμενος*, راه نشین = ὁ *ἐν ὁδῷ καθήμενος*, *ἐπαίτης*, سحر خیز = ὁ *ἕωθεν ἀνιστάμενος*, شب خوان = ὁ *νύκτωρ ᾄδων, ἀηδών*, سایه پرور ἢ سایه پرورده = *ἐσκιατραφημένος*, ἢ *Ὀργανικῆς* καὶ *Ἀφαιρετικῆς*, روشناس = ὁ *τῇ ὄψει γνωστός, λαμπρός, ἐπιφανής*, شمشیر زن = ὁ *ξίφει πλήσσων*, خدا داد ὁ *ἐκ θεοῦ δοθείς, θεόδοτος*, خشم آلود = ὁ *θυμῷ μεμιασμένος* = ὀργίλος, شاه زاده = ὁ *ἐκ βασιλέως γεγεννημένος* = *βασιλόπουλον* (νεωτ.) فیروز شاد = ὁ *ἐπὶ νίκῃ χαίρων*.

Τοῦ δὲ πέμπτου παράδειγματ' ἂν εἴη دوجهان = *οἱ δύο αἰῶνες* (ὁ νῦν καὶ ὁ μέλλων), دوکارد = *δύο μάχαιραι*, τ. ἔ. ψαλίς, سه جاده = *αἱ τρεῖς ὁδοί*, τ. ἔ. αἱ τρεῖς διαστάσεις (μῆκος, εὖρος, ὕψος), μεταφορ. δὲ αἱ τρεῖς τῆς τελειότητος βαθμίδες, سه فرزند = *οἱ τρεῖς υἱοὶ* τῆς φύσεως, τ. ἔ. τὰ τρία γένη τῶν ὄντων: τὰ ὀρυκτά, τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῶα, پنج شعبه = αἱ πέντε αἰσθήσεις κτλ.

Τοῦ δ' ἕκτου τέλος ἔστω παραδείγματα بی تکان = *ἀδιστάκτως*, ناگه ἢ ناگهان ἢ ناگاه = *αἴφνης*, بدر (παρὰ τὴν θύραν πρβλ. τὸ ῥωσσ. *na dvarié*) = ἔξω, درزمان (ἐν καιρῷ) = εὐθὺς (πρβλ. τὸ λατ. *extemplo*), هرگاه ἀεὶ καὶ ἄλλα τοιαῦτα.

Ἔστι δ' εὑρεῖν παραδείγματα τούτων κἀν ἑτέροις ἰδιώμασιν, ἔν τε τοῖς κλασικοῖς καὶ τοῖς νεωτέροις. Τοῦ μὲν οὖν πρώτου παράδειγμα λάβοι τις ἂν ἐκ μὲν τῆς γαλάτιδος φωνῆς τὸ *homme poisson*, ἐκ δὲ τῆς ῥωσσίδος τὸ ταὐτοσήμαντον *tchelovek-ryba*[1], τοῦ δὲ δευτέρου ἐκ μὲν τοῦ τῶν Γερμανῶν ἰδιώματος τὸ *vielängig*, ἐκ δὲ τοῦ τῶν Ῥώσσων τά: *muogoglazyi* καὶ *muogotchislennyi*, τοῦ δὲ τετάρτου ἐκ μὲν τοῦ τῶν Τευτόνων σὺν ἄλλοις μυρίοις τὰ *Hausherr, Hausfrau, Gutsbesitzer*, ἐκ δὲ τοῦ τῶν Ῥώσσων τὰ *zemlevladielets, domovladielets*, τοῦ δὲ πέμπτου ἐκ τοῦ αὐτοῦ τό: *piatiknigie* (κατὰ γαλάτας τοῦ *g* προφερομένου), τοῦ δ' ἕκτου τέλος ἐκ μὲν τοῦ τῶν Ῥώσσων τό: *nepremienno*, ἐκ δὲ τοῦ τῶν Τευτόνων τά: *abgesehen, ungeachtet* καὶ ἄλλα πλεῖστα.

Περὶ μὲν οὖν τῶν τριῶν ἰδίᾳ καὶ διαφερόντως εὐμοιρούντων συνθέσεως ἰδιωμάτων εἰρήσθω τοσαῦτα. Τῶν δὲ νεωτέρων ἰδιωμάτων μετά γε τὸ Περσῶν εὐμοιρεῖ συνθέσεως οὐκ ὀλίγης τὸ Γερμανῶν, ὥσπερ εἴδομεν, ἔτι δὲ τὸ Ῥώσσων. Καὶ αὐτὴ δὲ τῶν Τούρκων ἡ φωνὴ οὐ τὸ παράπαν εἶναι δοκεῖ συνθέσεως ἄμοιρος ἐκ τῆς πολλῆς, ὡς ἔοικε, πρὸς τὴν Περσίδα φωνὴν ἐπιμιξίας ἀπενεγκαμένη τὴν ἕξιν. Τὸ δ' ἡμέτερον ἰδίωμα τὸ νῦν, καίπερ τῶν νεωτέρων ὄν, οὐ δίκαιον ἂν εἴη τούτοις ἐνταῦθα συγκαταλέγειν, τῷ ἀρχαίῳ καθόλου ἔν τε τῇ συνθέσει κἀν ἄλλοις πολλοῖς ἐπερειδόμενον. Ἐν μέντοι τῇ χύδην φωνῇ καὶ τοῖς ταύτῃ χρησαμένοις ποιηταῖς οὐκ ὀλίγα τίν' ἂν τις εὕροι σύνθετα πάνυ τε κομψὰ καὶ χάριτος πλήρη καὶ εὐρυθμίας, οἷα τά: *κρασοκατάνυξις, εὐμορφάνθρωπος, εὐμορφοδυοματοῦσα, πικροχυματοῦσα* καὶ τὰ τοιαῦτα.

Ι. ΚΑΡΟΛΙΔΗΣ.

1] Τὸ ἐν τοῖς ῥωσσικοῖς ὀνόμασιν *y* ἐκφωνητέον ὡς τὸ παρὰ Τούρκοις φωνῆεν τὸ ἐν τῇ λέξει قز (κόρη, νεᾶνις).

Digitized by Google

ΠΕΡΙ ΓΛΩΣΣΗΣ.

ΗΤΟΙ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΝΑΦΟΡΑΣ ΤΗΣ ΔΙΑΝΟΙΑΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΓΛΩΣΣΑΝ.

(Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ ΦΛ' συνεδριάσει).

Ἐπεὶ περὶ γλώσσης ἡμῖν, ὡς προανηγγείλαμεν, ὁ λόγος ἔσται καὶ τῆς ταύτης πρὸς τὸ νοητικὸν ἀναφορᾶς, ἀναγκαῖον ἡγούμεθα διασαφῆσαι καὶ ὁρίσασθαι τί ποτ' ἐστὶν ἡ γλῶσσα. Πρὸς δὲ τοῦθ' ἡμῖν εὑρετέον τό τε γένος καὶ τὴν διαφοράν, ἐξ ὧν καθόλου συνέστηκεν. Ἐκ γὰρ τούτων ὁ ὁρισμὸς κατ' Ἀριστοτέλη[1]. Τὸ μὲν οὖν γένος ἀναζητοῦσιν ἡμῖν ἡ γλῶσσα δοκοίη ἂν εἶναι δύναμίς τις τῶν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ· τοῦτον γὰρ μόνον ἐξ ἁπάντων τῶν ζώων ἔχειν γλῶσσαν ὁμολογεῖται· διαφορὰν δ' εἴποι τις ἂν εἶναι τὸ τῶν ἐν τῇ ψυχῇ καθόλου φραστικὸν ἢ δηλωτικόν. Ἔστιν οὖν ἡ γλῶσσα κατὰ ταῦτα «δύναμις ἢ ἕξις ἀνθρωπίνη δηλωτικὴ τῶν ἐν τῇ ψυχῇ καθόλου». Ποικίλων δὲ τῶν ἐν τῇ ψυχῇ τυγχανόντων, ἰδίᾳ πῃ νοημάτων ἢ κρίσεων εἶναι δοκεῖ δηλωτικὴ ἡ γλῶσσα καὶ μάλιστα τούτοις ὑπηρετεῖν· νοημάτων γὰρ εἰσὶν αἱ φωναὶ δηλωτικαί, δι' ὧν καὶ ἐξ ὧν ἡ γλῶσσα. Καὶ πῶς μὲν αἱ ποικίλαι τῶν φωνῶν συναρμογαὶ συνήρθησαν τοῖς νοήμασι τὸ πρῶτον ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, ἀναζητήσομεν ὕστερον. Ἐπεὶ δὲ δύναμιν ὡρισάμεθα τὴν γλῶσσαν εἶναι τῶν ἐν τῇ ψυχῇ δηλωτικήν, δηλοῖ δὲ τούτων, ὥσπερ ἐρρέθη, μάλιστα τὰ νοήματα, ποιεῖ δὲ τοῦτο διὰ φωνῶν ἐναρμονίως τε καὶ ποικίλως συναρμοττομένων, ὁρίσαιτ' ἂν τις ἀκριβέστερον εἶναι τὴν γλῶσσαν «ἕξιν ἢ δύναμιν νοημάτων δηλωτικὴν διὰ φωνῶν ποικίλως συναρμοττομένων», τοῖς δὲ νοήμασι συλλαμβάνομεν ἅπαντα τὰ τῆς ψυχῆς ἅτε τοῖς κυριωτάτοις. Μεταφορικώτερον μέν τοι τῇ λέξει χρώμενοι καὶ πᾶσαν ἄλλην αὐτῇ σημαίνουσιν ἀδήλου τινὸς ἢ κεκρυμμένου φανέρωσιν, οἷον τὰς ἀνάρθρους τῶν ἀλόγων φωνάς, δι' ὧν δηλοῖ τὰς ἐν ἑαυτοῖς ἐπιθυμίας ἢ τὰ πάθη καὶ τὰ τοιαῦτα. Καθόλου μὲν οὖν οὕτως ἄν τις ὁρίσαιτο τὴν γλῶσσαν. Ἐκ δὲ τῶν εἰρημένων δῆλον ὡς ἴδιόν ἐστιν αὕτη τοῦ ἀνθρώπου, νοῦν τε κατ' ἐξοχὴν κεκτημένου μόνου τῶν ζώων καὶ τούτῳ τῶν πραγμάτων ἐννοίας δημιουργεῖν δυναμένου καὶ ταύτας ἑαυτῷ τε συμβόλοις ἀναπαριστάναι καὶ τοῖς ἄλλοις ἀνακοινοῦσθαι χρήζοντος. Καίτοι τινὲς ποιητικώτερον, ὡς ἔοικε, διαλεγόμενοι καί τισι τῶν ἀλόγων[1] ἢ καὶ πράγμασιν ἀψύχοις ἔστιν ὅτε γλῶσσαν εἰώθασιν ἀπονέμειν ὥσπερ ἀνθρώποις, καθὰ δὴ καὶ αἰσθήσεις αὐτοῖς ἀποδιδόασιν ὄψεως ἢ ἀκοῆς, ἥλιον λέγοντες ὁρᾶν[2] ἢ σελήνην ἢ γῆν ἢ μάρτυρας ἔστιν ὅτε τοὺς αὐτοὺς ἐπικαλούμενοι[3]. Οἱ δὲ τὸ θεῖον ἀνθρωποειδὲς ὑπολαβόντες κἀκείνῳ γλῶσσαν ἀπονέμουσιν ἀνθρωπίνην ὥσπερ καὶ τοῖς ἀγγέλοις πρὸς ἀνθρώπους διαλεγομένοις. Καὶ ταῦτα μὲν ἑτέρας ἂν εἴη πραγματείας. Ἔστι δ' οὖν ἡ γλῶσσα τῆς νοήσεως ὄργανον οὖσα καὶ πρὸς τὴν ταύτης ἀνάπτυξιν ἢ δυνατὸν συμβαλλομένη μάλιστα τὸ κατ' ἐξοχὴν τοῦ ἀνθρωπείου διακριτικόν· διὸ δικαίως εἴρηκε Σάδιος سعدی ὁ ποιητὴς ὡς τούτῳ μόνῳ διενήνοχε τῶν ἀλόγων ὁ ἄνθρωπος[4].

---

1) Τοπ. 1, 8.

---

1) Οἷον: τῷ ἵππῳ τοῦ Ἀχιλλέως, ὃν «ἔθηκεν αὐδήεντα θεὰ λευκώλενος Ἥρη» (Ἰλ. Τ. 408 ἑξ.), τῇ ὄνῳ τῇ Βαρλαάμου (Γεν. . . . . . .), τῷ ὄφει (Γεν. 3), τοῖς κύκνοις (Νάλος καὶ Δαμαϊαντία, Ἰνδ. ᾠδὴ Α') καὶ ἄλλοις ἄλλοθι.

2) «Ἠέλιος ὃς πάντ' ἐφορᾷ καὶ πάντ' ἐπακούει» (Ἰλ, Μ. 323), «Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ, ποίησιν δὲ χειρῶν ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα, ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ ἐρεύγεται ῥῆμα κτλ.» (ψαλμ. 19, 1 καὶ ἑξ.).

3) Αἰσχ. κατὰ Κτησ. ἐν τέλει: ὦ γῆ καὶ ἥλιε καὶ σύνεσις. Σοφ. Αἴας Μαστιγ. στίχ. 831—851 καὶ Φιλοκτ. ἐν τέλει κἂν ἑτέροις μυρίοις τῆς τε Βίβλου τῆς Ἱερᾶς καὶ τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν χωρίοις εὕροι τις ἂν παραδείγματα τούτου.

4) Ῥοδὼν (گلستان) Προλεγ. Ἰσοκρ. Πανηγυρ. ιγ'. «Φιλοσοφίαν τοίνυν . . . . ἡ πόλις ἡμῶν καὶ λόγους ἐτίμησε συνειδυῖα ὅτι τοῦτο μόνον ἐξ ἁπάντων

Digitized by Google

Φύσει δ' ὢν ὁ ἄνθρωπος εὑρεσίτεχνος καλλίστην εὗρε ταύτην ἅμα πασῶν καὶ λυσιτελεστάτην, εἰ καὶ μὴ συνειδὼς μηδ' ἐκ προαιρέσεως τοῦτο ποιήσας τὸ κατ' ἀρχάς. Ἔστι μὲν οὖν τι σημαίνειν, ὡς ἔοικε, καὶ ταῖς ἄλλαις τέχναις, ταῖς ἐλευθερίοις καλουμέναις, οἷον ἰδέαν, αἴσθημα ψυχῆς ἢ πάθος ἤ τι τῶν τοιούτων, ἁπλῶς μέν τοι καὶ πάντη ἀορίστως[1]. Κἀκεῖναι μὲν τοῦ καλοῦ μέν εἰσιν ἕνεκα καὶ πρὸς τέρψιν, οὔ γε μὴν ἀναγκαῖαι πρὸς νόησιν, ἡ δὲ γλῶσσα τοῦ τε εὖ ἕνεκα καὶ πρὸς τὴν τοῦ νοῦ τοῦ ἐν ἡμῖν κυριωτάτου χρείαν. Ἐπειδὴ τοίνυν, ὥσπερ εἴπομεν, ἀνθρώπων ἴδιον ἡ γλῶσσα τοῦ νοεῖν ἕνεκα τὸ πρῶτον, εἶτα δὲ καὶ πρὸς τὸ σημαίνειν ἑτέρῳ, τοῦτο δὲ γένοιτ' ἄν, ὥσπερ ἐρρέθη, διὰ φωνῶν, συμβόλων οὐσῶν νοημάτων, τριῶν ἄρα δεῖ τινων εἰς τὴν ταύτης, ὡς ἄν τις εἴποι, πραγμάτωσιν ἢ τὸ λέγειν, τοῦ λέγοντος, τοῦ ἀκούοντος καὶ συμβόλων φωνῶν ἢ τούτων συναρμογῶν, ἃς λέξεις καλοῦμεν καὶ αἷς ὁ λέγων ἀνακοινοῖ τὰ ἐν ἑαυτῷ τῷ ἀκούοντι. Ἐκ μὲν οὖν τοῦ λέγοντος καὶ τοῦ ἀκούοντος (ἀναγκαῖοι γάρ, ὥσπερ εἴπομεν, ἀμφότεροι πρὸς γλῶσσαν) ὁρίσαιτ' ἄν τις ὧδε τὴν γλῶσσαν, ὡς ἔοικε: «γλῶσσά ἐστιν ἕξις ἀνθρωπίνη νοημάτων ἀντιληπτικὴ καὶ δηλωτικὴ δι' ὀργάνων ἀκοῆς καὶ φωνῆς ἐπιτηδείων·» ἐκ δὲ τῶν φωνῶν ἢ συμβόλων ὧδε: «γλῶσσά ἐστιν ἄθροισμα φωνῶν καὶ τῶν τούτων ποικίλων συναρμογῶν, εἰς νοημάτων δήλωσιν ἐπιτηδείων.» Ἡ μὲν οὖν φωνὴ γεννᾶται, καθὰ δὴ πάντες ἴσασι, πλησσομένου τοῦ ἐκ τῶν πνευμόνων ἐξιόντος ἀέρος, ὄργανον δ' αὐτῇ πρὸς γένεσίν ἐστι μετὰ τοὺς πνεύμονας ἡ καλουμένη τραχεῖα ἀρτηρία, ὁ λάρυγξ, τὸ στόμα καὶ ἡ ῥίς. Ἐν δὲ τῷ στόματι πάλιν ἰδίᾳ ἡ ὑπερῴα, οἱ ὀδόντες, ἡ γλῶσσα καὶ τὰ χείλη, δι' ὧν ἁπάντων ποικίλως κινουμένων ἡ τῆς φωνῆς κατορθοῦται διάρθρωσις.

Ὅτι μὲν τοίνυν ὁ ἄνθρωπος οὐδεμίαν εὐθὺς γενόμενος εἶχε γλῶσσαν οὐδ' ἠδύνατ' ἔχειν ὅ τε λόγος αἱρεῖ καὶ ἡ τῶν νηπίων (οἵους εἰκός που γενέσθαι τοὺς πρώτους ἀνθρώπους) πεῖρα διδάσκει· φανερώτατον γὰρ ὡς οὐδὲν ὡς εἰπεῖν γενόμενος τὸ πρῶτον ἐκέκτητο νόημα (πῶς γὰρ ἂν ἐκέκτητο καὶ πόθεν;), οὐδ' ὄργανον ἄρα πρὸς δήλωσιν· ἃ δ' ὕστερον ἔσχεν ἀνὰ χρόνον ἐκτήσατο καὶ σὺν τῇ γλώσσῃ. Καὶ πῶς μὲν ἐγένετο τὰ πρῶτα στοιχεῖα τὰ τῆς γλώσσης (αἱ πρῶται νοημάτων ἐμφαντικαὶ φωναὶ) ἐθεωρήσαμεν ἀλλαχόθι[1]. Νυνὶ δὲ διαλεξόμεθα διὰ βραχέων ὡς ἔχουσι πρὸς ἄλληλα τὰ δύο τῆς γλώσσης αἴτια, φωνὴ καὶ νόησις, ὧν ἡ μέν, ὡς πάντας ἴσασιν, ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ τελεῖται, τοῦτον ὄργανον ἴδιον ἔχουσα, ἡ δ' ἐν τοῖς πρόσθε ῥηθεῖσιν ὀργάνοις. Τελεῖται μὲν οὖν ἡ νόησις διὰ φαντασμάτων ἅμα καὶ νοημάτων ἀκολουθούντων ἀλλήλοις ὑπὸ περιβολῇ συμβόλων αἰσθητῶν ἢ λέξεων, ἃς ὁ νοῦς οἱονεὶ χαρακτῆρα τοῖς νοήμασι περιθεὶς εὐχερῶς αὐτὰ καὶ σαφῶς ἑαυτῷ τὸ μετὰ ταῦτα παρίστησι· συνάπτει δὲ τὰ νοήματα ταῖς λέξεσιν ὁ καλούμενος τῶν ἐννοιῶν συνειρμός, δι' οὗ τινι τῇ ψυχῇ παραστάντι συνακολουθεῖ τι πρότερον ἅμα παραστὰν διὰ τὸ ἅμα τούτων ἐκείνην ἀντιλαβέσθαι τὸ πρῶτον, οἷον εἴ τις ἤκουσε Σείριον τὸν ἀστέρα καλεῖσθαι, πρὸς ὃν ἐτύγχανε βλέπων, τοῦ μὲν ὀνόματος ἀκούσας ὕστερον ἀναμνησθήσεται τοῦ ἀστέρος, τοῦτον δέ ποτε θεασάμενος αὖθις ἐκείνου. Τούτου δ' αἴτιον εἶναί

τῶν ζώων ἴδιον ἔφυμεν ἔχοντες καὶ τούτῳ πλεονεκτήσαντες καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν αὐτῶν διηνέγκαμεν.» Περὶ Ἀντιδ. κϛ',ιγ', σελ. 91: «ὃ (οἱ λόγοι) πάντων τῶν ἐνόντων ἐν τῇ τῶν ἀνθρώπων φύσει πλείστων ἀγαθῶν αἴτιόν ἐστιν· τοῖς μὲν γὰρ ἄλλοις, οἷς ἔχομεν—οὐδὲν τῶν ζώων διαφέρομεν, ἀλλὰ πολλῶν καὶ τῷ τάχει καὶ τῇ ῥώμῃ καὶ ταῖς ἄλλαις εὐπορίαις καταδεέστεροι τυγχάνομεν ὄντες. Ἐγγενομένου δ' ἡμῖν τοῦ πείθειν ἀλλήλους καὶ δηλοῦν πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς περὶ ὧν ἂν βουληθῶμεν, οὐ μόνον τοῦ θηριωδῶς ζῆν ἀπηλλάγημεν, ἀλλὰ καὶ συνελθόντες πόλεις ᾠκίσαμεν καὶ νόμους ἐθέμεθα καὶ τέχνας εὕρομεν καὶ σχεδὸν ἅπαντα τὰ δι' ἡμῶν μεμηχανημένα λόγος ἡμῖν ἐστιν ὁ συγκατασκευάσας.»

1) Οἷόν ἐστιν ἡ δήλωσις αἰσθημάτων ἢ παθῶν ἡ διὰ τῆς μουσικῆς, ἡ διὰ τῶν ἔργων τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἢ τῆς γλυπτικῆς τοῦ θείου, τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ὑψηλοῦ παράστασις κτλ. Πρβλ. Ἐπίγρ. εἰς τὸν Λυσίππου Ἀλέξανδρον, ἔνθα τὸ ἄγαλμα παρίσταται φράζον τὴν τοῦ δορικτήτορος μεγαλοφροσύνην·

αὐδασεῦντι δ' ἔοικεν ὁ χάλκεος ἐς Δία λεύσσων,
γᾶν ὑπ' ἐμοὶ τίθεμαι Ζεῦ, σὺ δ' Ὄλυμπον ἔχε.

Ὁ ἐν Ὀλυμπίᾳ τοῦ Φειδίου Ζεὺς ἐνομίζετο παριστάναι τὸν παρ' Ὁμήρῳ μόνῃ τῇ τῆς κεφαλῆς κατανεύσει τὸν μέγαν Ὄλυμπον σείσαντα Κρονίωνα. (Ἴδε Πλουτ. Παῦλ. Αἰμ. 28).

1) Ἴδε Περιοδ. Τεῦχ. ΙΑ', σελ. 276 καὶ ἑξ.

Digitized by Google

φασιν εἴποι τὸ κατὰ τὸ αὐτὸ τοῦ ἐγκεφάλου χωρίον οἱονεί τινας ἀμφοτέρων τύπους ἐνσεσημάνθαι[1], θατέρου δὲ τούτων ἐπιλαβομένη ποτὲ τῇ ψυχῇ παρίστασθαι καὶ θάτερον ἐξ ἀνάγκης. Νοοῦσιν οὖν, ὥσπερ εἴπομεν, οἱ ἄνθρωποι λέξεσιν, οὐ μέντοι τοῖς ὠσὶν ἀντιληπταῖς (ἠρεμεῖ γὰρ ἢ μόλις ἔστιν ὅτε κινεῖται τὰ ὄργανα τὰ τῆς φωνῆς ἐν τῷ νοεῖν), ἀλλά τισιν, ὡς ἄν τις ἴσως ὀνομάσειε, λέξεων εἰδώλοις ἢ φαντάσμασιν[2], οἷα παρίσταται καὶ τοῖς ἡσυχῇ καὶ καθ' ἑαυτοὺς καὶ ὡς ἄν τις εἴποι ταῖς φρεσὶν ἀναγινώσκουσιν. Ὡς γὰρ οὐκ ἔστι νοεῖν ἄνευ εἰκόνων ἢ φαντασμάτων, ὥς φησιν Ἀριστοτέλης[3], οὕτως οὐδ' ἄνευ λέξεων, ὥσπερ ἄν τις ὀνομάσειε, νοερῶν ἢ φανταστῶν. Ἐκ δὲ τούτου καὶ νοημονέστεροι τῶν ἄλλων οἱ ζωηρᾷ δεδωρημένοι τῇ φαντασίᾳ καὶ μνημονικώτεροι[4]· μεταβάλλουσι δὲ τάχιστα καὶ ῥᾳδίως αἱ τοιαῦται λέξεις εἰς ἀκουστάς, ἐπειδάν τις βουληθῇ προφορικὸν τὸν ἐνδιάθετον ποιήσασθαι λόγον· διὸ καὶ *νοεῖν* μὲν εἶναι λέγουσιν ἑαυτῷ τινα καὶ ἀφώνως ἢ τῇ διανοίᾳ διαλέγεσθαι, *λέγειν* δὲ γεγωνὸς ἢ τῇ γλώσσῃ καὶ πρὸς ἑτέρους νοεῖν· συμβαίνει δ' ἐνίοις καὶ μόνοις οὖσιν ἔστιν ὅτε πρὸς ἑαυτοὺς διαλέγεσθαι, ὡσπερανεί τινος ἑτέρου παρόντος· τούτου δ' αἴτιον ὅτι ῥᾷον αὐτοῖς καὶ σαφέστερον οὕτω παρίσταται τὰ νοήματα· γίνεται δὲ τοῦτο μάλιστα τοῖς οὐ συνήθως, ἀλλ' ἢ περιχαρῶς ἢ περιλύπως ἔχουσι τῶν ἀνθρώπων· ἀδυνατοῦσι γὰρ κατέχειν τὴν διάνοιαν τὴν ἑαυτῶν ὑπὸ τοῦ πάθους. Καὶ ταῦτα μὲν ταύτῃ.

Θαυμαστὸν δ' ἂν εἶναι δόξειε πῶς ἐν τῷ λέγειν αὐτίκα λέξεις γίνεται τὰ νοήματα κεκρυμμένα τὰ πολλὰ τυγχάνοντα[1]· πρὶν γὰρ ἢ φθέγξασθαι πολλάκις οὐ πάρεστιν ἡμῖν τὰ νοήματα τῇ ψυχῇ εἰ μὴ δυνάμει, παρίσταται δὲ τὸ πρῶτον ἐνεργείᾳ, φθεγγομένων ἡμῶν ἢ καὶ καθ' ἑαυτοὺς διαλεγομένων ἢ νοούντων· λόγος γάρ τις, ὥσπερ εἴρηται, καὶ τὸ νοεῖν· νοήσειε δ' ἄν τις ἀμῇ γέ πῃ τὸ γινόμενον, εἰ θεωροίη τινὰς ἄλλας ὁμοίας ἐν τοῖς ἀνθρώποις τελουμένας ἐνεργείας, οἷαι τυγχάνουσιν οὖσαι τὸ ᾄδειν, τὸ αὐλεῖν, τὸ κιθαρίζειν, τὸ ὀρχεῖσθαι, τὸ γράφειν, καὶ ἄλλαι ἕξεις ἢ τέχναι, αἱ τὸ πρῶτον ἐν γνώσει καὶ προαιρέσει κατορθούμεναι, εἶτα καὶ πάμπαν αὐτομάτως ἀποτελοῦνται, τῆς ψυχῆς ἐθισθείσης, οἷον ὅτε τις μουσικὸς ἐπιτήδειος κρούει τὰς τοῦ συνήθους ὀργάνου χορδὰς ὀρθῶς μὲν καὶ ἐμμελῶς, οὐ πάνυ δέ τι προσέχων τὸν νοῦν, ἀφ' ἑαυτῶν τρόπον τινὰ τῶν δακτύλων τὴν μελῳδίαν ἐπιτελούντων. Καθάπερ οὖν ἐν τῷ γράφειν ἅπαξ ἐθισθέντες μηχανικῶς, ὡς εἰπεῖν, ἐργαζόμεθα μετὰ ταῦτα, πᾶν δὲ στοιχεῖον πρὶν ἢ σαφῶς τῇ ψυχῇ παραστῇ διαγέγραπται τοῖς δακτύλοις ἐπὶ τοῦ χάρτου[2], κατὰ ταὐτὰ ποιοῦμεν καὶ λέγοντες. Κατορθοῦται δὲ καὶ τοῦτο τὸ κατ' ἀρχὰς ἠρέμα καὶ βραδέως, ὡς ἔστιν ἰδεῖν ἐν τοῖς νηπίοις καὶ τοῖς ξένον ἰδίωμα τὸ πρῶτον ἀρξαμένοις μαθεῖν. Ἐκκαλοῦσι γὰρ οὗτοι λέξιν πᾶσαν ἰδίᾳ, συνειδότες καὶ στοχαζόμενοι βουλήσει τῆς ἀπαγγελίας, ὅτε ὁ νηπιόθεν ἢ ἐπὶ πολὺ τῇ γλώσσῃ χρησάμενος ῥᾳδίως πάνυ καί, ὡς εἰπεῖν, αὐτομάτως τὰς λέξεις ἐκφωνῶν ἐκκαλεῖ τινα τότε μόνον ἐκ προαιρέσεως καὶ συνειδώς, ὅταν ἢ τύχῃ τινὸς ὀνόματος ἐπιλελησμένος ἢ τὸν ἀκούοντα βούληται σπουδαίῳ τινὶ καὶ λόγου ἀξίῳ τὸν νοῦν προσέχειν. Συμπίπτουσι μὲν οὖν οὕτως ὡς τὰ πολλὰ νόημα καὶ λέξις ἐν τῷ λέγειν, εἰσὶ δ' οὐ ταὐτό τι· τοῦ

1) Ἀριστοτ. περὶ μνήμης καὶ ἀναμνήσ. 1.

2) Οἷον εἴ τις ἐμνήσθη τοῦ Ὁμηρικοῦ «ἄνδρα μοι ἔννεπε» κτλ. τῶν ὀργάνων ἐντελῶς ἠρεμούντων, αἱ λέξεις ἕκασται: ἄ ν δ ρ α κτλ. παρίστανται τῇ ψυχῇ ἐφεξῆς ὡς ἀληθῶς ἀπαγγελλόμεναι μετὰ ῥυθμοῦ καὶ τόνου. Ὅτι δὲ τὰ εἴδωλα ταῦτα μείζονος ἕνεκα σαφηνείας εἰς φανερῶς ἀπαγγελλομένας μεταβάλλει πολλάκις λέξεις γνοίη τις ἂν ἐξ ἰδίας πείρας.

3) Περὶ ψυχῆς Γ, 7, 8, καὶ Περὶ μνήμης καὶ ἀναμνήσεως 1.

4) «Ἡ δὲ μνήμη καὶ ἡ τῶν νοητῶν οὐκ ἄνευ φαντάσματός ἐστιν . . . . . ἔστι μνημονευτὰ καθ' ἑαυτὰ ὅσα ἐστὶ φανταστά, κατὰ συμβεβηκὸς δὲ ὅσα μὴ ἄνευ φαντασίας.» Ὁ αὐτὸς περὶ μνήμης καὶ ἀναμνήσεως 1.

1) Ἡ τῶν νοημάτων ἐν τῷ λέγειν εἰς λέξεις μεταβολὴ θᾶττον δήπου τελεῖται καὶ ῥᾷον ἢ ἡ τῶν εἰς γράμματα παρὰ τοῖς ταχυγράφοις περὶ ὧν εὐστόχως ἅμα καὶ κομψῶς ὁ Μαρτιάλης (14, 208)

«Currant verba licet, manus est velocior illis
nondum lingua suum, dextra peregit opus·»

ἅπερ ἂν εἴη καθ' ἡμᾶς:

ἐσσυμένων περ ἐπέων, θάσσων τοι σφέων τελέθει χείρ,
οὔπω γλῶσσα Fεόν, χεὶρ δ' ἐτέλεσσε χρέος.

2) Ἰδὲ τὴν ἀνωτέρω σημείωσιν.

Digitized by Google

γὰρ νοήματος ἔστιν ὅτε παρόντος, οὐκ ἀκολουθεῖ παρευθὺς ἡ λέξις δι' ἀσθένειαν ἢ ἄλλην αἰτίαν καὶ τἀνάπαλιν. Ἐπεὶ δὲ τὸ μὲν πολλάκις γινόμενον φύσιν ποιεῖ, καθ' ἅ φησιν Ἀριστοτέλης[1], ἡ δὲ τάξις, ὡς ἔοικεν, οὐχ ἥκιστα συμβάλλεται πρὸς τὸ ῥᾳδίως ὅ τι δήποτ' ἐπισκοπεῖν ἢ νοεῖν, ἐκ τούτου καὶ οἱ τὰ νοήματα συχνότατα τῇ ψυχῇ ταῖς λέξεσι παραστήσαντες, ἐὰν καὶ κατ' ἀρχήν τινα ταῦτα συνειρμοῦ[2] διακοσμήσωσιν, εὐχερέστερον ὡς τὰ πολλὰ διαλέγονται καὶ πιθανώτερον· ἡ γὰρ ἐν τῇ διανοίᾳ συχνὴ παράστασις, ἐν τάξει τινὶ γενομένη, γνῶσιν ἐμποιεῖ τὰ πολλὰ βεβαίαν, ὃ δέ τις εὖ οἶδε, τοῦτο καὶ ῥᾳδίως, ὥσπερ εἰκός, ὅταν δέῃ, καὶ σαφῶς ἀπαγγέλλειν δύναται[3]. Τοσαῦτα δὲ καὶ περὶ τούτων.

Σύγκειται μὲν οὖν ἡ γλῶσσα, καθάπερ εἴπομεν, ἐκ φωνῶν, νοημάτων οὐσῶν συμβόλων[4]. Διχῇ δὲ τοῦ συμβόλου λεγομένου, φύσει ἢ κατὰ συνθήκην, (φύσει μὲν οἷον ἀστραπὴ βροντῆς ἢ αἰδοῦς ἐρύθημα, κατὰ συνθήκην δ' οἷον τὸ μὲν λευκὸν εἰρήνης ἢ χαρᾶς, τὸ δὲ μέλαν συμφορᾶς καὶ τὰ τοιαῦτα), δῆλον ὡς οὐκ εἰσὶν αἱ φωναὶ τῶν φύσει πλὴν ὀλιγίστων ἴσως, ὅσαι προεληλυθέναι δοκοῦσιν ἐκ τῆς καλουμένης ὀνοματοποιίας· εἰσὶ γὰρ αἱ τοιαῦται φύσει τρόπον τινά· τὸ γὰρ φύσει συνάφειαν ὑποτίθησιν οἵανδὴ κατὰ φύσιν ἐν τῷ συμβόλῳ πρὸς ὃ σημαίνειν εἴωθεν, ἢ τὴν αὐτὴν ἀμφοτέρων ἐχόντων αἰτίαν, ὥσπερ ἀστραπὴ καὶ βροντή, ἢ θατέρου θάτερον. Τῶν δὴ φωνῶν, ὡς νῦν ἔχουσιν, οὐδεμιᾷ δῆλον ὅτι τοῦθ' ὑπάρχει πλὴν τῶν ἐκ μιμήσεως ἤχων ἢ ψόφων ἢ τῶν αἰσθήματά τινα καὶ πάθη ψυχῆς ἐμφαινουσῶν, τῶν καλουμένων ἐπιφωνημάτων. Νοήματα δ' ἐστὶν εἰκόνες ἐν τῇ ψυχῇ νοηταὶ τῶν ὄντων. Ἐπεὶ δὲ τῶν ὄντων ἐστὶ τὰ μὲν ἐν ἡμῖν (οἷον ἔννοιαι, παραστάσεις, ὀρέξεις, αἰσθήματα), τὰ δ' ἔξω, τῶν μὲν ἐν ἡμῖν αὐτῷ πως ἀντιλαμβανόμεθα τῷ συνειδότι, τῶν δ' ἔξω τοῖς αἰσθητηρίοις. Τῶν δ' αἰσθητηρίων παριστάντων ἡμῖν, ὡς εἰκός, τὰ ἐκτὸς οὐχ οἷα τυγχάνει καθ' ἑαυτὰ καὶ κατὰ φύσιν, ἀλλ' οἷα πέφυκέ τε καὶ δύναται παριστάναι, δῆλον ὡς οὐδέποθ' ὁρῶμεν ἢ ὅλως αἰσθανόμεθα τῶν πραγμάτων, οἷά περ ὄντως ἐστίν, ἀλλ' οἷα ἐκείνοις παρίσταται, τοιαῦτα καὶ δοκεῖ καὶ πεπίστευται τοῖς γοῦν ἀπαιδεύτοις εἶναι. Ἔστιν ἄρ' ἡμῖν ἐκ τούτων τὰ αἰσθήματα σύμβολά τινα φύσει τῶν ἔξωθεν ἐφ' ἡμᾶς ἐνεργειῶν ἢ ὥσπερ λέγουσι νῦν ἐπιδράσεων, ὃ δ' ἐρυθρὸν καλοῦμεν ἢ κυανοῦν ἢ λευκὸν ἐν ἡμῖν ὑπάρχον σημεῖόν ἐστιν, ὥς φασιν οἱ φυσικοί, δονήσεων αἰθέρος ὡρισμένων, αἳ ταράσσουσι τὸν ἀμφιβληστροειδῆ καλούμενον χιτῶνα. Τὸ δ' αὐτὸ ῥητέον καὶ περὶ τόνων ἢ ψόφων καὶ τῶν ἄλλων ἐν ἡμῖν αἰσθημάτων.

Ἐπεὶ δ' ἡμῖν ἐξ αἰσθημάτων οἷον ὕλης γίνεται τὰ νοήματα, σύμβολα δ' ἐστὶν ἐκεῖνα, καθάπερ ἐρρέθη, κινήσεων ἢ δονήσεων ἀτόμων, ἔστιν ἄρα καὶ τὰ νοήματα σύμβολά τινα νοητά, τὰ δ' ὀνόματα συμβόλων σύμβολα κατὰ συνθήκην· ἄλλο τι γὰρ ἂν ἐδήλου καὶ ἄλλο μὴ κατὰ συνθήκην ὁπωσοῦν συνημμένα πράγματι· τὸ γὰρ αὐτὸ νόημα, πρὸς ὃ νῦν συμβόλῳ χρώμεθα τῷ *ἐρυθρός*, εἶχεν ἂν τὸ *λευκὸς* καὶ τἀνάπαλιν, οὐδέν, ὡς εἰκός, διαφέρον εἴ τι λευκὸν ἢ κυανοῦν καλοῖτο, μηδεμιᾶς τοῦτο συνθήκης ὁριζούσης. Γενομένου δέ ποτε τούτου, φύσει πως γίνεται τὸ κατὰ συνθήκην ἀνὰ χρόνον ὑπὸ τοῦ ἔθους[1]· ἐμποιεῖ γὰρ ἕξιν. Ἐκ δὲ τούτου συμβαίνει καὶ τὴν ἐπιχώριον φωνὴν εἶναι φύσει τρόπον τινὰ τῷ λαλοῦντι, ταύτῃ τὰ πρῶτα καὶ ἐπὶ πολὺ τῆς νοήσεως καὶ τῆς ἀπαγγελίας γενομένης καὶ τρόπον τινὰ συμφυείσης· διὸ καὶ τῆς βουλήσεως ἐκλιπούσης (ὥσπερ ἐν θυμῷ ἢ ἐν ὀνείρασιν) ἢ μειωθείσης, ἐκείνῃ διὰ τὸ ἔθος ὡς τὰ πολλὰ φαίνονται χρώμενοι.

Ἐξ οὖν τῶν εἰρημένων οὖσα συνθήκη[2] τινὶ τὸ κατ' ἀρχὰς ἡ γλῶσσα, φύσει πως ὕστερον ἐγένετο διὰ τὸ ἔθος· ἅτε δὲ κατὰ συνθήκην γενομένων, οὐδεμίαν ἐχόντων πρὸς τὰ πράγματα φύσει συνάφειαν τῶν ὀνομάτων, δῆλον ὡς οὐδὲν αὐτῶν ἀπαγγέλλειν τὸ τί τῶν πραγμάτων οὐδ' ἔστιν ὅλως εἰδέναι τοῖς

---

1) Περὶ μνήμης καὶ ἀναμνήσ. 2.

2) Τὸ κατὰ χῶρον ἢ χρόνον σύνεγγυς, τὸ ὅμοιον ἢ τὸ ἐναντίον. Ἔτι δὲ γένος ἢ εἶδος· ἰδὲ Ἀριστοτ. ἔνθα ἀνωτέρω.

3) Τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ τῶν ῥητόρων συντετάχθαι, τὸ πολλάκις ἐν τάξει τινὶ καὶ κόσμῳ τὰ ῥηθησόμενα τῇ διανοίᾳ παραστῆσαι.

4) Ἀριστοτ. Περὶ αἰσθήσ. 1

1) Ἀριστοτ. Περὶ μνήμης καὶ ἀναμνήσ. 2, καὶ Ῥητορ. Α, 11: «τὸ εἰθισμένον ὥσπερ πεφυκὸς ἤδη γίγνεται· ὅμοιον γάρ τι τὸ ἔθος τῇ φύσει.»

2) Καλῶ δὲ συνθήκην ἐνταῦθα τὴν ἐκ τοῦ ἀφανοῦς καὶ σιγῇ γινομένην, ἐφ' οἷας ἵδρυται τὸ πρῶτον ἡ κοινωνία

Digitized by Google

ὀνόμασιν οὐδὲν ὅτι μή τινας ἀναφορὰς ἐν συμβόλοις· *ὕδωρ* γάρ τις εἰπὼν οὐδὲν ἐδήλωσε μᾶλλον ἤ τι τῶν ἐκτὸς ἐκ δυοῖν ἑτέροιν, ὥςπερ ἡ χημεία διδάσκει, συγκείμενον, καὶ ταῖς μὲν ὄψεσι τοιάνδε τίν' αἴσθησιν ἐμποιοῦν πρὸς τὸ φῶς, τῇ δ' ἀκοῇ τοιάνδε τίν' ἑτέραν διὰ τοῦ ἀέρος, ἐπειδὰν κινῆται, τῇ δ' ἁφῇ καὶ τῇ γεύσει πάλιν ἑτέραν, ὥστε λόγων ἢ ἀναφορῶν τι σύνολον ἡμῖν εἶναι τὴν τοῦ *ὕδατος* ἔννοιαν. Κατὰ ταὐτὰ δὲ καὶ *χρυσόν* τις εἰπὼν ἢ σίδηρον ἀναφοράς τινας ἐδήλωσε τῶν ἐκτός τινος πρὸς ἡμᾶς ἤτοι τὰς ἡμετέρας αἰσθήσεις ἢ πρὸς τὸ φῶς ἢ πρὸς ἄλλα στοιχεῖα· τῇ μὲν γὰρ χροιᾷ τῇ τοῦ χρυσοῦ γινώσκομεν οἵας ἡμῖν ἀποπέμπει κατ' ἀνάκλασιν ἀκτῖνας, τῷ δὲ βάρει τὴν πρὸς τὸ σῶμα τὸ ἡμέτερον ἀναφοράν, καὶ τοῖς ἄλλοις ἰδιώμασιν ἑτέρους τινὰς τοιούτους λόγους. Ἐοίκασι δ' ὅλως αἱ γνώσεις ἡμῶν εἶναι συμβολικαί τινες ὅσαι μὴ τῶν ἐν ἡμῖν (οἷα γάρ ἐστι ταῦτα, τοιαῦτα δήπου καὶ παρίσταται) καὶ τῶν μαθηματικῶν καλουμένων.

Πολλῶν μὲν οὖν ἄν τις ἐπικαλέσαιτο συγγραφέων εἰς ταῦτα τὴν μαρτυρίαν εἰς ἐπιβεβαίωσιν ὧν ἔφθημεν εἰπόντες, ἀρκείτω δ' ἡμῖν ἐν τῷ παρόντι δυοῖν ἐνταῦθα μνημονεῦσαι περὶ ταὐτὰ φιλοσοφησάντων, τοῦ μὲν Γερμανοῦ, τοῦ δὲ Γαλάτου, Λιχτεμβεργίου[1] καὶ Κουρνότου, ὧν ὁ μέν φησί που τῶν ἀναμίκτων περὶ τῆς γνωστικῆς τοῦ ἀνθρώπου ἱκανότητος ὡς ἑξῆς: «Γινώσκειν τὰ ἐκτὸς ἀντιφατικόν ἐστιν ὅλως· ἀδύνατον γὰρ τῷ ἀνθρώπῳ ἐξελθεῖν ἑαυτοῦ. Εἰ δέ τι οἰόμεθα ἐκτὸς ἡμῶν ὁρᾶν, οὐκ ὀρθῶς οἰόμεθα. Ἑαυτοὺς γὰρ ὁρῶμεν· οὐδὲν δὲ τῶν ἐν τῇ φύσει δυνάμεθα τῇ ἀληθείᾳ γινώσκειν ἢ ἑαυτοὺς καὶ τὰς ἐν αὐτοῖς ἡμῖν μεταβολάς· οὗπερ αἰσθανόμεθα, μεταβολή τίς ἐστιν αὐτῶν ἡμῶν ἤτοι τι ἐν ἑαυτοῖς. Ἔστι δὲ καθόλου δυσχερὲς εἰπεῖν πῶς τὸ ἔξω νοοῦμεν· οὐδὲν δ' οὕτως ἀριδήλως τὴν ἀνθρωπίνην ἀποδείκνυσιν ὑπεροχήν, ὡς τὸ καὶ τὴν ἀπάτην αὐτὴν ἐξευρεῖν δυνηθῆναι, δι' ἧς ἠβούλετό πως ἡμᾶς ἡ φύσις φενακίσαι[2].» Ὁ δὲ πάλιν, εἰ μή τι μνήμης ἁμαρτάνομεν, ὧδε:

«Δύο τινὰ τῆς ἐπιστήμης ὑποτιθείσης, διορισμὸν ἀκριβῆ τῶν γνωρισμάτων καὶ τὴν ἐπαγωγήν, δι' ἧς ἐκ γνωρίσματος δεδομένου συμπεραίνομεν ἕτερον, συμβαίνει τοῦτο διὰ τὴν ἡμετέραν πρὸς τὴν φύσιν τὴν αἰσθητὴν συνάφειαν μόνῃ τῇ ἐκτάσει καὶ τοῖς ταύτης εἴδεσιν, ὥςτε τὴν μόνην ἀληθινὴν ἐπιστήμην εἶναι τὴν γεωμετρίαν. Ἔξω δὲ τούτων ἀντὶ μέτρων καὶ διορισμῶν ἀκριβῶν πιθανοτήτων ἐφικνούμεθα μόνων.»

Τοσαῦτα δ' ἡμῖν εἰρήσθω καὶ περὶ τούτων.

Ι. ΚΑΡΟΛΙΔΗΣ.

1) Λιχτεμβέργιος (Lichtenberg) ἐν Ἀναμίκτων (Vermischte Scriften) Τ. 1, σελ. 83.

ΕΚΘΕΣΙΣ

ΕΠΙ ΤΗΣ

ΕΓΚΟΛΠΙΟΥ ΕΜΠΟΡΙΚΗΣ ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗΣ

τῆς ἐκπονηθείσης ὑπὸ τοῦ κυρίου Δημητρίου Μαγδάνη.

(Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ ΦΛ' συνεδριάσει).

Τὸ ὑπὸ τὸν ἀνωτέρω τίτλον ἀποσταλέν μοι πρὸς κρίσιν χειρόγραφον προτίθεται τὴν πρακτικὴν διδασκαλίαν πρὸς *σύνθεσιν* ἢ *ἐπίλυσιν* ἀριθμητικοῦ προβλήματος, καθ' ἣν περίπτωσιν οἱ ἐν τῷ προβλήματι ἐπερχόμενοι *γνωστοὶ καὶ ζητούμενοι ἀριθμοὶ* πρόκειται νὰ ἐκπληρώσωσι συνθήκας, αἵτινες ἀποβλέπουσι τὴν ἐμπορίαν.

Πρὶν ἢ ἀποφανθῶ περὶ τοῦ ποιοῦ τοῦ ἀνὰ χεῖρας χειρογράφου καὶ τοῦ σκοποῦ ὃν ἐπι-

Digitized by Google

διώκει, ἐπάναγκες θεωρῶ ἵνα ἐν πρώτοις ποιήσω συνοπτικήν τινα προεισαγωγικὴν ἔκθεσιν ἐπὶ *τῆς ἐπιστήμης τῶν ἀριθμῶν*.

Πάντες γνωρίζομεν ὅτι τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἐκ τῶν περιστοιχούντων ἡμᾶς πραγμάτων καὶ τῶν φαινομένων σχηματίζει τὰς θεμελιώδεις ἰδέας, ἐκ δὲ τῶν τελευταίων τούτων προσπορίζεται τὰς ἐπὶ τῶν πραγμάτων καὶ τῶν φαινομένων γνώσεις, πρὸς δὲ ὅτι ἡ κατ'εἶδος κατάλληλος ταξινόμησις τῶν γνώσεων τούτων, οὕτως ὥστε ἑτοίμως νὰ ἐφαρμόζωνται καὶ εὐχερῶς νὰ μεταδίδωνται, ἀποτελεῖ τὴν ἐπιστήμην τῶν πραγμάτων, ἥτις ἱκανοποιεῖ τὴν πνευματικὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν. Οὕτω, λόγου χαριν, αἱ ἐπὶ τῶν ἀριθμῶν γνώσεις ἡμῶν ἀποτελοῦσι τὴν τῶν ἀριθμῶν ἐπιςήμην, ἥτις σχηματίζεται κατὰ τὴν ἑξῆς ἀλληλουχίαν τῶν ἐντυπώσεων, ἃς ποιοῦσιν ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος τά τε πράγματα καὶ τὰ φαινόμενα: *Γένεσις τῆς τῶν ἀριθμῶν ἐπιστήμης*. Ἐν πρώτοις σχηματίζομεν ἰδέαν τοῦ *ἀριθμοῦ* εἴτε ἂν θεωρήσωμεν σύνολόν τι ἀντικειμένων, εἴτε ἂν παρατηρήσωμεν κατὰ διαδοχὴν σειράν τινα φαινομένων. Τούτου ἕνεκεν, ἵνα καθορίσωμεν τὰ ἔν τινι δωματίῳ εὑρισκόμενα ἄτομα, ἀναγκαζόμεθα ν' ἀπαγγείλωμεν ἀριθμόν τινα. Ἐπίσης ἵνα καθορίσωμεν τὴν ὑπό τινος ὡρολογίου σημαινομένην ὥραν, ἀναγκαζόμεθα νὰ ἀπαγγείλωμεν ἀριθμόν τινα. Τοιουτοτρόπως ἐκ πρώτης ἀρχῆς σχηματίζομεν τὴν ἰδέαν ὅτι «ἀριθμός ἐστι παράστασις τῆς συλλογῆς »πλείστων ἀντικειμένων ἢ τῆς ἐπαναλήψεως »τοῦ αὐτοῦ φαινομένου·» πρὸς δὲ ὅτι «ὁ ἀ»ριθμὸς δύναται νὰ ἦναι συγκεκριμένος ἢ »ἀφῃρημένος.»

Ἐκ τῆς τοιαύτης ἰδέας τοῦ ἀριθμοῦ ἀμέσως ὁδηγούμεθα νὰ σχηματίσωμεν τὴν ἰδέαν τῆς *αὐξήσεως* καὶ τῆς *μειώσεως*, τῆς τε *ἰσότητος* καὶ τῆς *ἀνισότητος*· ἐκ τούτων δὲ τὴν ἰδέαν τῆς *προσθέσεως* καὶ *ἀφαιρέσεως* μεταξὺ ἀριθμῶν, αἵτινές εἰσι δύο θεμελιώδεις σχέσεις ἐπὶ τῶν ἀριθμῶν. Ἐκ τῶν δύο τούτων σχέσεων ὁδηγούμεθα νὰ λάβωμεν γνῶσιν δύο θεμελιωδῶν πράξεων, αἵτινες ἐκτελούμεναι ἐπὶ γνωστῶν ἀριθμῶν παράγουσιν ἄλλους ἀγνώστους ἀριθμούς.

Διὰ τῆς πλοκῆς τῶν ἀνωτέρω δύο σχέσεων ἐπὶ τῶν ἀριθμῶν προσποριζόμεθα καὶ δύο ἑτέρας θεμελιώδεις σχέσεις ὡς καὶ τὰς ἀντιστοίχους πράξεις. Αἱ πράξεις αὗται εἰσὶν ὅ τε *πολλαπλασιασμὸς* καὶ ἡ *διαίρεσις*, εἰς τὰς ὁποίας καταντῶμεν ἀφοῦ προηγουμένως καθιερώσωμεν τέχνην τινὰ ἀντικείμενον ἔχουσαν τὴν *προφορικὴν* καὶ τὴν *γραπτὴν ἀρίθμησιν* τῶν ἀριθμῶν.

Ἀκολούθως διὰ τῆς θεμελιώδους ἰδέας τῆς συγκρίσεως μεταξὺ ὁμοειδῶν πραγμάτων ὁδηγούμεθα νὰ καθιερώσωμεν τὴν *μονάδα* ἑκάστου εἴδους· διὰ δὲ τῆς μονάδος συμπληροῦμεν τὰς ἐπὶ τῶν ἀριθμῶν γνώσεις ἡμῶν, ἀποκαλύπτοντες τὰς ἐπὶ τῶν *ἀκεραίων*, *δεκαδικῶν*, *κλασματικῶν* καὶ ἐπὶ τῶν *συμμιγῶν ἀριθμῶν* σχέσεις καὶ πράξεις. Οὕτω σχηματίζομεν ἀκριβεστέραν ἰδέαν τοῦ ἀριθμοῦ καὶ λέγομεν: «ἀριθμός ἐστι τὸ ἐξαγόμενον »τῆς συγκρίσεως μεταξὺ δύο ὁμοειδῶν μεγε»θῶν[1].»

Ἐκ τῆς συγκρίσεως ὁδηγούμεθα νὰ σχηματίσωμεν ἰδέαν τῆς σχέσεως διὰ *δυνάμεως* ἢ διὰ *ῥίζης*, μεταξὺ τῶν ἀριθμῶν καὶ ἀκολούθως τὴν γνῶσιν δύω ἑτέρων πράξεων ἀποβλεπουσῶν τὴν *ὕψωσιν* εἰς *δυνάμεις* καὶ τὴν *ἐξαγωγὴν τῆς ῥίζης* τῶν ἀριθμῶν.

Διὰ τῆς κατ' ἀφαίρεσιν συγκρίσεως ὡς καὶ διὰ τῆς κατὰ διαίρεσιν προσποριζόμεθα τὴν *ἀριθμητικὴν* καὶ *γεωμετρικὴν σχέσιν* μεταξὺ τεσσάρων ἀριθμῶν, πρὸς δὲ τὴν εὕρεσιν ἑνὸς τῶν τεσσάρων τούτων ἀριθμῶν γνωστῶν ὄντων ἐκ τούτων τῶν τριῶν μόνον.

Ἀκολούθως διὰ μὲν τῆς κατὰ *διαίρεσιν συγκρίσεως* παράγομεν ἅπαντας τοὺς δυνατοὺς ἀριθμοὺς κατὰ *πρόοδον γεωμετρικήν*, ἥτις ἀπὸ τοῦ μηδενὸς ἀρχομένη τείνει ἑκατέρωθεν πρὸς τὸ *ἀρνητικὸν* καὶ τὸ *θετικὸν ἄπειρον*. Διὰ δὲ τῆς κατ' *ἀφαίρεσιν συγκρίσεως* παράγομεν ἅπαντας τοὺς δυνατοὺς ἀ-

---

1) Ἐν τῇ Μαθηματικῇ Ἐπιστήμῃ ἀναφέρονται δέκα εἴδη μεγεθῶν τὰ ἑξῆς:

1.	Τὰ εὐθύγραμμα μήκη.	Γεωμετρία.
2.	Αἱ ἐπίπεδοι ἐπιφάνειαι.	
3.	Οἱ ὄγκοι.	
4.	Αἱ εὐθύγραμμοι γωνίαι.	
5.	Αἱ δίεδροι γωνίαι.	
6.	Αἱ πολύεδροι γωνίαι.	
7.	Αἱ δυνάμεις.	Μηχανική.
8.	Οἱ χρόνοι.	
9.	Αἱ μάζαι καὶ	
10.	Ἡ ἀξία τῶν ὠνίων	Κοινωνικὴ Οἰκονομία.

Τὰ δὲ λοιπὰ μεγέθη τὰ ἀποβλέποντα τὴν Καθαρὰν καὶ τὴν Εφηρμοσμένην Μαθηματικήν, εἰσὶ πλοκή τις τῶν δύο στοιχειωδῶν τούτων μεγεθῶν.

Digitized by Google

ριθμούς, κατὰ *πρόοδον ἀριθμητικήν,* ἥτις ἀπὸ τοῦ μηδενὸς ἀρχομένη τείνει ἑκατέρωθεν πρὸς τὸ *ἀρνητικὸν* καὶ τὸ *θετικὸν ἄπειρον·* τοὺς ἀριθμοὺς τούτους καλοῦμεν *λογαρίθμους* τῶν προηγουμένων.

Ἐὰν κατὰ συστοιχίαν θέσωμεν τοὺς κατὰ τὸ δεύτερον εἶδος τῆς παραγωγῆς γενομένους ἀριθμοὺς κάτωθεν τῶν ἀριθμῶν τῶν ὑπὸ τοῦ πρώτου εἴδους τῆς παραγωγῆς παραχθέντων, εὐκόλως ἀναγνωρίζομεν τὴν σχέσιν, ἥτις ὑπάρχει μεταξὺ τῶν ἀριθμῶν, τῶν ἀποτελούντων τὸν πρῶτον στοῖχον, καὶ τῶν *λογαρίθμων,* οἵτινες ἀποτελοῦσι τὸν δεύτερον στοῖχον. Ἡ σχέσις αὕτη ἐκδηλοῦται διὰ τῶν ἑξῆς τεσσάρων προτάσεων.

α΄) Ὁ λογάριθμος τοῦ γινομένου δύο ἀριθμῶν ἰσοῦται μὲ τὸ ἄθροισμα τῶν λογαρίθμων τῶν παραγόντων.

β΄) Ὁ λογάριθμος τοῦ πηλίκου ἰσοῦται μὲ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ λογαρίθμου τοῦ διαιρετέου ἀπὸ τὸν τοῦ διαιρέτου.

γ΄) Ὁ λογάριθμος τῆς δυνάμεως ἀριθμοῦ τινος ἰσοῦται μὲ τὸν λογάριθμον τοῦ ἀριθμοῦ τούτου, πολλαπλασιαζόμενον ἐπὶ τὸν ἐκθέτην τῆς δυνάμεως.

δ΄) Ὁ λογάριθμος τῆς ῥίζης ἀριθμοῦ τινος ἰσοῦται μὲ τὸν λογάριθμον τοῦ ἀριθμοῦ διαιρούμενον διὰ τοῦ δείκτου τῆς ῥίζης.

Τοιουτοτρόπως καθιεροῦται ἡ *λογαριθμικὴ* λεγομένη *σχέσις* τῶν ἀριθμῶν, ἥτις εἶναι ἡ ὀγδόη. Διὰ δὲ ταύτης ἐπιτυγχάνεται ἡ ἁπλοποίησις περὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀριθμητικῶν πράξεων, αἵτινες ἀναφαίνονται εἰς ἀπειράριθμα θεωρητικὰ καὶ πρακτικὰ ζητήματα ἐπὶ τῶν ἀριθμῶν.

Μέχρις ἐνταῦθα περιορίζεται ἡ στοιχειώδης ἀναζήτησις τῶν σχέσεων καὶ τῶν πράξεων ἐπὶ τῶν ἀφῃρημένων ἀριθμῶν, καθότι ἡ περαιτέρω ἀναζήτησις νέων σχέσεων, ἥτις οὐ τὴν τυχοῦσαν δυσκολίαν ἀπαντᾷ, ἀντικείμενόν ἐστι τοῦ ὑψηλοτέρου *μαθηματικοῦ ὑπολογισμοῦ*[1].

Λοιπὸν ἡ στοιχειώδης ἐπὶ τῶν ἀριθμῶν μελέτη περιορίζεται εἰς τὴν ἀναζήτησιν ὀκτὼ ἀφῃρημένων σχέσεων καὶ ἰσαρίθμων πράξεων ἐπὶ τῶν ἀριθμῶν· διὰ τῶν θεμελιωδῶν τούτων σχέσεων καίτοι ὀλιγαρίθμων εὐκόλως προσποριζόμεθα ἀπειράριθμον πλοκὴν ἀφῃρημένων σχέσεων καὶ πράξεων.

1) Auguste Comte. *Philosophie positive,* Τόμ. I, σελ. 137.

Τὰς ἐν λόγῳ θεμελιώδεις σχέσεις δυνάμεθα νὰ παραστήσωμεν διὰ τῶν ἑξῆς συμβολικῶν ἐκφράσεων, εἰς ἃς τὸ γράμμα α παριστάνει ὡρισμένον τινὰ ἀριθμόν, τὰ δὲ χ καὶ ψ ἀριθμοὺς μεταβλητούς.

1ον ζεῦγος. $\psi = \alpha + \chi$ . . . σχέσις ἀθροίσματ.
$\psi = \alpha - \chi$ . . . σχέσις διαφορᾶς.

2ον ζεῦγος. $\psi = \alpha . \chi$ . . . σχέσεις γινομένου.
$\psi = \frac{\alpha}{\chi}$ . . . σχέσις πηλίκου..

3ον ζεῦγος. $\psi = \chi^{\alpha}$ . . . σχέσις δυνάμεως.
$\psi = \sqrt[\alpha]{\chi}$ . . . σχέσις ῥίζης.

4ον ζεῦγος. $\psi = \alpha^{\chi}$ . . . σχέσις ἐκθετική.
ψ = λογαρ. χ . σχέσις λογαριθμ.

Ἡ στοιχειώδης αὕτη ἔρευνα τῶν ἀφῃρημένων σχέσεων καὶ τῶν ἀντιστοίχων πράξεων ἐπὶ τῶν ἀφῃρημένων ἀριθμῶν ἀποτελεῖ *τὸ πρῶτον μέρος τῆς στοιχειώδους ἐπιστημονικῆς ἐπὶ τῶν ἀριθμῶν σπουδῆς.*

Τὸ δεύτερον μέρος τῆς θεωρητικῆς ἐπὶ τῶν ἀριθμῶν σπουδῆς ἀποβλέπει τὴν διαχείρισιν τῶν προεκτεθέντων ὀκτὼ σχέσεων καὶ πράξεων κατὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ κοινωνικοῦ ἡμῶν βίου. Τὸ μέρος τοῦτο τῆς ἀριθμητικῆς πραγματεύεται περὶ γενικῶν τινων μεθοδικῶν κανόνων, καθ' οὓς ἐπιλύονται πλεῖστα ζητήματα τοῦ πρακτικοῦ βίου, τῶν ὁποίων τὰ συστατικὰ μέρη δύνανται νὰ ἐκφρασθῶσιν εἰς ἀριθμούς. Ὅθεν τὸ μέρος τοῦτο δεόντως δυνάμεθα νὰ προσονομάσωμεν *Μεθοδολογίαν.*

Εἰς τὰ ἐν λόγῳ ζητήματα ζητοῦνται ἀριθμοί τινες, οἵτινες πρόκειται νὰ ἐκπληρώσωσι συνθήκας μὲ γνωστοὺς καὶ δεδομένους ἀριθμούς. Αἱ δὲ συνθῆκαι αὗται εἰσὶν ἄμεσοι, ὅταν ἐκ τῆς φύσεως τῶν ἀριθμῶν προέρχωνται, ἔμμεσοι δέ, ὅταν ἐξαρτώμεναι ἐκ τῆς κοινωνικῆς ἡμῶν σχέσεως κατὰ συνθήκην λαμβάνωνται.

Κυρίως ἡ ἐφαρμογὴ τῶν ἀφῃρημένων ἀριθμητικῶν σχέσεων περὶ τὴν ἐπίλυσιν κοινωνικῶν ζητημάτων ἀποτελεῖ δύο ἐφηρμοσμένους κλάδους τῆς τῶν ἀριθμῶν ἐπιστήμης, οἵτινες συνιστῶσι τὴν *Κοινωνικὴν* καὶ τὴν *Ἐμπορικὴν Ἀριθμητικήν.* Καὶ περὶ μὲν τῆς Κοινωνικῆς Ἀριθμητικῆς ἐπὶ τοῦ παρόντος περιοριζόμεθα εἰς τὸν καθορισμὸν αὐτῆς: «Κοινωνικὴ Ἀριθμητικὴ εἶναι ἡ ἐπιστήμη, ἥτις »σκοπὸν ἔχει τὴν ἀνεύρεσιν τῶν ἀριθμητικῶν

Digitized by Google

στοιχείων, οἱασδήποτε φύσεως καὶ ἂν ὦσι, τὰ ὁποῖα ἐνδιαφέρουσιν ἡμῖν κατὰ τὰς κοινωνικὰς ἡμῶν σχέσεις».

Περὶ δὲ τῆς ἐμπορικῆς ἀριθμητικῆς ἐν τοῖς ἑπομένοις γενήσεται λόγος.

Τὸ ποιὸν τῆς στοιχειώδους θεωρητικῆς ἐπὶ τῶν ἀριθμῶν σπουδῆς κατὰ τὰ τελευταῖα ἐπίσημα διατάγματα τῶν ἐντελεστέρων κοινωνιῶν συνοψίζεται κατὰ τὴν ἀλληλουχίαν τῶν ἑξῆς κεφαλαίων σχετιζομένων πρὸς τὴν καθ' ἡμᾶς Γυμνασιακὴν παίδευσιν.

ΚΕΦΑΛ. 1ον Περὶ τῆς προφορικῆς καὶ τῆς γραπτῆς ἀριθμήσεως.

» » 2ον Πρόσθεσις, ἀφαίρεσις, πολλαπλασιασμὸς καὶ διαίρεσις ἀκεραίων ἀριθμῶν. Χρῆσις τῶν γραμμάτων.

» » 3ον Ἰδιότητες τῶν ἀκεραίων διαιρετῶν.

» » 4ον Περὶ μεγίστου κοινοῦ διαιρέτου καὶ περὶ ἐλαχίστου κοινοῦ πολλαπλασίου.

» » 5ον Περὶ πρώτων ἀριθμῶν.

» » 6ον Θεμελιώδεις πράξεις ἐπὶ τῶν κοινῶν κλασματικῶν ἀριθμῶν. Πρόσθεσις, ἀφαίρεσις, πολλαπλασιασμὸς καὶ διαίρεσις. Χρῆσις τῶν γραμματικῶν χαρακτήρων.

» » 7ον Θεμελιώδεις πράξεις ἐπὶ τῶν δεκαδικῶν ἀριθμῶν. Πρόσθεσις, ἀφαίρεσις, πολλαπλασιασμὸς καὶ διαίρεσις.

» » 8ον Θεμελιώδεις πράξεις ἐπὶ τῶν συμμιγῶν ἀριθμῶν. Πρόσθεσις, ἀφαίρεσις, πολλαπλασιασμὸς καὶ διαίρεσις.

» » 9ον Περὶ συνεχῶν κλασμάτων.

» » 10ον Περὶ μονάδων μήκους, ἐπιφανείας, ὄγκου, βάρους, νομίσματος καὶ χρόνου.

» » 11ον Περὶ δυνάμεων καὶ ῥιζῶν. Χρῆσις τῶν γραμματικῶν χαρακτήρων. Ἀριθμοὶ ἔκμετροι. Θεμελιώδεις πράξεις ἐπὶ τῶν ῥιζικῶν.

» » 12ον Περὶ συντόμων ἀριθμητικῶν πράξεων.

» » 13ον Στοιχειώδης θεωρία τῶν ἀρνητικῶν ποσοτήτων.

ΚΕΦΑΛ. 14ον Θεμελιώδεις πράξεις ἐπὶ τῶν προσεγγιζόντων ἀριθμῶν. Θεωρία τῶν σχετικῶν σφαλμάτων. Σχέσεις μεταξὺ τοῦ ἀπολύτου καὶ τοῦ σχετικοῦ σφάλματος δεκαδικοῦ τινος ἀριθμοῦ. Περὶ προβλημάτων εἰς ἃ τὰ δεδομένα καὶ τὰ ἐξαγόμενα ἐπιδέχονται ἀόριστον προσέγγισιν. Περὶ προβλημάτων εἰς ἃ τὰ δεδομένα ὡς καὶ τὰ ἐξαγόμενα ἐπιδέχονται ὡρισμένην προσέγγισιν.

» » 15ον Περὶ λόγων. Περὶ ἀριθμητικ. καὶ γεωμετρικῶν ἀναλογιῶν. Χρῆσις τῶν γραμματικῶν χαρακτήρων.

» » 16ον Περὶ ἀριθμητικῶν καὶ γεωμετρικῶν προόδων. Χρῆσις τῶν γραμματικῶν χαρακτήρων.

» » 17ον Περὶ λογαρίθμων ἐν γένει. Ἀριθμητικὴ θεωρία τῶν λογαρίθμων. Κοινοὶ λογάριθμοι.

» » 18ον Λογαριθμικαὶ πράξεις. Πίνακες λογαριθμικοὶ καὶ λογαριθμικὰ ἐργαλεῖα.

Μεθοδολογία.

» » 19ον Περὶ μεθόδων. Ἁπλῆ καὶ πολλαπλῆ μέθοδος τῶν τριῶν. Περὶ τόκου καὶ τῆς ὑφαιρέσεως. Περὶ μερισμοῦ εἰς ἀνάλογα μέρη. Περὶ τῆς μεθόδου τῆς ἀναμίξεως. Περὶ συνεζευγμένης μεθόδου. Περὶ συνθέτων τόκων καὶ χρεωλύτρων.

» » 20ον Περὶ ἰσοβίου εἰσοδήματος. Ἀσφάλεια ἐν περιπτώσει ζωῆς ἢ θανάτου. Πιθανὴ ζωή. Μέση ζωή. Πληθυσμός.

Ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ προγράμματος τούτου τῆς θεωρητικῆς ἐπὶ τῶν ἀριθμῶν σπουδῆς γίνεται ἐν Εὐρώπῃ διὰ διδακτικοῦ τινος συστήματος, τὸ ὁποῖον λαμβάνει, κατὰ μέγα μέρος, ὑπ' ὄψιν τὸν μεταφυσικὸν χαρακτῆρα τῆς ἰδέας τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τῶν ἀριθμητικῶν πράξεων. Τὸ σύστημα τοῦτο ὑπερτερεῖ κατὰ πολὺ τὰ τῶν κλασικῶν συγγραμμάτων τῆς θεωρητικῆς ἀριθμητικῆς, ἅτινα μέγαν κρότον ἐποίησαν περὶ τὰ μέσα τοῦ παρόντος αἰῶνος, ἐλήφθησαν δὲ ὡς ὑπογραμμὸς εἰς τὴν κατάρτισιν, ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γλώσσῃ, τῶν συγγραμμάτων τῆς θεωρητικῆς ἀριθμητικῆς.

Digitized by Google

Διὰ τὸ μέλλον τὰ θεωρητικὰ τῆς ἀριθμητικῆς συγγράμματα τὰ τὴν Γυμνασιακὴν παίδευσιν ἡμῶν ἀποβλέποντα ἀνάγκη νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἀνεπαρκῆ διὰ λόγους οὐ μόνον ἐπιστημονικοὺς ἀλλὰ καὶ ἐθνολογικούς, οὓς θέλω ἀναπτύξει ἐν οἰκείῳ τόπῳ καὶ χρόνῳ.

Ἐκ πρώτης ἀφετηρίας δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν αὐτὰ ἐλλιπῆ, καθότι παρὰ τοῖς πλείςοις μὲν αὐτῶν ἐλλείπουσι τὰ περὶ ἀρνητικῶν ποσοτήτων, τὰ περὶ τῆς θεωρίας τῶν σχετικῶν σφαλμάτων, τὰ περὶ προσεγγιζόντων ἀριθμῶν, τὰ περὶ ἰσοβίου εἰσοδήματος, τὰ περὶ ἀσφαλείας, τὰ περὶ μέσης καὶ πιθανῆς ζωῆς, τὰ περὶ πληθυσμοῦ, τὰ περὶ ἀναλυτικῆς ἐπιλύσεως τῶν ἀριθμητικῶν προβλημάτων, κτλ., παρά τισι δὲ ἐλλείπουσι καὶ αὐταὶ αἱ στοιχειώδεις γνώσεις ἐπὶ τῶν προόδων, τῶν λογαρίθμων, τῶν ἀνατοκισμῶν καὶ τῶν περὶ χρεωλυσίας.

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε λεχθέντων τὴν στοιχειώδη ἀριθμητικὴν ἐπιστήμην δυνάμεθα νὰ καθορίσωμεν ὡς ἑξῆς:

«Ἀριθμητικὴ ἐστὶ συλλογιστικὴ ἐπιστήμη, ἥτις ἀρχομένη ἐκ τῆς ἀρχικῆς ἰδέας τῆς πληθύος, τῆς αὐξήσεως, τῆς μειώσεως, τῆς ἰσότητος καὶ τῆς ἀνισότητος, ἀποκαλύπτει, διὰ λογικοῦ συλλογισμοῦ, τὰς μεταξὺ τῶν ἀφῃρημένων ἀριθμῶν σχέσεις καὶ τοὺς ἰσαρίθμους κανόνας τοῦ ὑπολογίζειν, τουτέστι τοὺς κανόνας τοῦ ἐκτελεῖν ἐπὶ γνωστῶν ἀριθμῶν ὡρισμένας πράξεις πρὸς παραγωγὴν νέων ἀριθμῶν ἐχόντων ὡρισμένας σχέσεις μὲ γνωστοὺς ἀριθμούς.»

Διὰ νὰ λάβωμεν ἤδη ἰδέαν περὶ τοῦ ἐφηρμοσμένου μέρους τῆς τῶν ἀριθμῶν ἐπιστήμης, τουτέστι περὶ τῆς ἐπιρροῆς τῶν ἀριθμῶν ἐπὶ τοῦ κοινωνικοῦ ἡμῶν βίου, ἐξετάσωμεν ἐν πρώτοις τὸν καθολικὸν νόμον ὅστις χαρακτηρίζει τὴν ἐνέργειαν τῶν νεωτέρων κοινωνιῶν.

Ἐκ πείρας βεβαίως γνωρίζομεν ὅτι χαρακτηριστικὸν τῆς ἀνθρωπίνου ζωῆς ἄπαυστός ἐστι *παραγωγή, κατανάλωσις* καὶ *καταλλαγή*.

Καταλλαγὴ μὲν εἶναι ἡ ὑπὸ τῆς φύσεως αὐτῆς τοῦ ἀνθρώπου ὑπαγορευομένη πρᾶξις. Δι' αὐτῆς γίνεται ἡ συναλλαγὴ πραγμάτων, ἀξιῶν, ἐμπορευμάτων, νομισμάτων καὶ ὑπηρεσιῶν. Δι' αὐτῆς ἕκαστος παραχωρεῖ πρᾶγμα ἢ ὑπηρεσίαν, ἧττον ἀναγκαίαν, ὅπως ἀπολαύσῃ πραγμάτων σχετικῶς λίαν αὐτῷ ὠφελίμων.

Παραγωγὴ δὲ εἶναι ἡ ἀδιάκοπος ἐνέργεια τῆς πνευματικῆς καὶ σωματικῆς δυνάμεως, ἣν ἐφαρμόζει ἐπὶ τῆς ὕλης ὁ ἄνθρωπος ὅπως μεταποιήσῃ, ἢ μετακινήσῃ, ἢ μεταπλάσῃ, ἢ μεταμορφώσῃ τὴν ὑπὸ τῆς φύσεως δαψιλῶς χορηγουμένην ὕλην, καὶ τοιουτοτρόπως προσπορισθῇ τὴν θεραπείαν τῶν ὑπὸ τῆς ζωϊκῆς του φύσεως ὑποβαλλομένων αὐτῷ ἀναγκῶν. Αἱ ἀνάγκαι αὗται εἰσὶν ὁ *ἱματισμός*, ἡ *κατοικία*, ἡ *τροφή*, ἡ *ἀτομικὴ ὑπεράσπισις* κτλ. καὶ συνιστῶσι τὰ πρῶτα στοιχεῖα, τὰ ἐξασφαλίζοντα τὴν ἐπὶ τῆς γῆς διαμονὴν τοῦ ἀνθρώπου.

Πρὸς δὲ τούτοις ἥ τε *παραγωγὴ* καὶ ἡ *καταλλαγὴ* ἀποβλέπουσι τὴν *ἀνάλωσιν*, ἐπειδὴ ἀμφοτέρων ἡ ἐνέργεια σκοπὸν ἔχει τὴν τῶν ἀνθρωπίνων ἀναγκῶν θεραπείαν, ἥτις ἐπιτυγχάνεται ἀναλισκομένων τῶν παραχθέντων ἢ ἀνταλλαγέντων πραγμάτων.

Ἐκ τῶν ἤδη λεχθέντων ἑπόμενον εἶναι ὅτι: α') Ἡ ἐπὶ τῆς ὕλης πνευματικὴ καὶ σωματικὴ ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου πρὸς παραγωγὴν πραγμάτων ὠφελίμων δι' ἑαυτὸν συνιστᾷ τὴν *ἐργασίαν*. β') Ἡ ἐργασία εἶναι πνευματικὴ καὶ σωματική. γ') Ἡ διὰ τῆς ἐργασίας ἀποδιδομένη ὠφέλεια εἰς τὰ πράγματα συνιστᾷ τὴν *ἀξίαν* αὐτῶν.

Ὅθεν ὁ καθολικὸς νόμος τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς ἐκδηλοῦται ὑπὸ ἀπαύστου *παραγωγῆς, ἀνταλλαγῆς* καὶ *καταναλώσεως ἀξιῶν*.

Ἡ *σωματικὴ ἐργασία* συνίσταται εἰς τὴν καταβαλλομένην προσπάθειαν ὑπὸ ὑλικῆς τινος δυνάμεως δι' ἧς ἐπιτυγχάνεται ἡ συσσωμάτωσις τῆς ὕλης ὑπὸ ὡρισμένον μῆκος, πλάτος, πάχος ἢ ὑφ' ὡρισμένον σχῆμα, ὄγκον ἢ βάρος, διὰ καταλλήλου ἀναμίξεως ἢ συναρμόσεως, ἢ διαλύσεως, ἢ ἀποχωρίσεως, μεταξὺ τῶν διακεκριμένων μερῶν τῆς ὕλης.

Ἡ *πνευματικὴ ἐργασία* συνίσταται α') εἰς τὴν διάγνωσιν τῶν φυσικῶν ἰδιοτήτων τῆς ἁπλῆς ἢ τῆς συνθέτου ὕλης ἐξ ἧς ἀποτελεσθήσεται τὸ προϊὸν τῆς ἐργασίας. β') εἰς τὴν ἐξεύρεσιν τῆς *τιμῆς*, τουτέστι τοῦ *ἀριθμοῦ* τοῦ ἐκφράζοντος τὸ μῆκος, τὸ πλάτος, τὸ πάχος, τὸ ὕψος, τὸ βάθος, ἢ τὸ σχῆμα, τὸν ὄγκον καὶ τὸ βάρος τῶν συστατικῶν μερῶν τῆς ὕλης. Οὕτω δὲ ἐπιτυγχάνεται ἀκωλύτως ἡ διάρκεια τῆς ἐργασίας καὶ ἡ ἀξία τοῦ προϊόντος αὐτῆς.

Οἱ ἐν λόγῳ ἀριθμοὶ προσδιορίζονται ἐὰν ληφθῇ πολλοστὸν μέρος ἐκ τοῦ μήκους, τοῦ πλάτους, τοῦ πάχους ἢ ἐκ τοῦ σχήματος,

Digitized by Google

τοῦ ὄγκου, τοῦ βάρους ἢ ἐκ τοῦ χρόνου ἢ ἐκ τῆς ἀξίας τοῦ προϊόντος τῆς ἐργασίας, θεωρηθῇ δὲ ὡς ὅρος συγκρίσεως, τουτέστιν ὡς *μονάς*. Τὸ δὲ ἀποτέλεσμα τῆς συγκρίσεως, ἐκ τῆς φύσεως τῶν συγκρινομένων ποσῶν ἐξαρτωμένης, μεταξὺ τῆς μονάδος τοῦ εἴδους καὶ τῆς ἀντστοίχου ποσότητος εἶναι οἱ ζητούμενοι *ἀριθμοί*.

Λοιπόν, πάσης ἀνθρωπίνης παραγωγῆς ἀνάγκη ἐστὶ νὰ προηγηθῇ ἀριθμητική τις πρᾶξις, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον περίπλοκος, σχετικῶς πρὸς τὸ εἶδος τῆς παραγωγῆς.

Μετὰ πεποιθήσεως ὅθεν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ τῶν ἀριθμῶν ἐπιστήμη ἀποτελεῖ λογικήν τινα στάθμην, ὑπ' αὐτῆς τῆς φύσεως ἐμφανισθεῖσαν τῷ ἀνθρώπῳ, διὰ τῆς ὁποίας μόνης ἀπροσκόπτως δύναται νὰ ῥυθμίζῃ τὸν κύκλον τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ σχετικῶς πρὸς τὴν παραγωγήν, τὴν καταλλαγὴν καὶ τὴν κατανάλωσιν[1].

Ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει ἀνάγκη εἶναι νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι, ἐπειδὴ *Θεωρητικὴν Ἀριθμητικὴν* ὠνομάσαμεν τὴν ἀνεύρεσιν τῶν σχέσεων καὶ τῶν ἰσαρίθμων πράξεων ἐπὶ τῶν ἀφῃρημένων ἀριθμῶν, ἐν γένει *Ἐφηρμοσμένην Ἀριθμητικὴν* θέλομεν ὀνομάσει τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἐν λόγῳ σχέσεων καὶ πράξεων ὡς καὶ τῶν ἐξ αὐτῶν παραγομένων ἰδιοτήτων τῶν ἀριθμῶν, ἐπὶ ζητημάτων, τὰ ὁποῖα προκύπτουσιν ἐκ τῆς φύσεως τῆς *παραγωγῆς*, τῆς *καταλλαγῆς* καὶ τῆς *καταναλώσεως*. Τὰ ζητήματα ταῦτα ὀνομάζονται *προβλήματα* εἰς τὰ ὁποῖα ζητοῦνται ἀριθμοί τινες ἔχοντες νὰ ἐκπληρώσωσι συνθήκας, σχετιζομένας πρὸς τὸ εἶδος τῆς παραγωγῆς ἢ τῆς καταναλώσεως ἢ τῆς καταλλαγῆς.

Ἐμπορικὴν Ἀριθμητικὴν θέλομεν ὀνομάσει τὴν ἐφαρμογὴν τῶν σχέσεων καὶ τῶν πράξεων ἐπὶ τῶν ἀφῃρημένων ἀριθμῶν πρὸς ἐπίλυσιν προβλημάτων τὰ ὁποῖα ἰδίως ἐκ τῆς φύσεως τῆς καταλλαγῆς πηγάζουσιν.

Ἡ θεωρητικὴ ἀριθμητικὴ ὀξύνει τὸν νοῦν, διαπαιδαγωγεῖ καὶ προετοιμάζει αὐτὸν εἰς τὴν μελέτην τῶν ἀντικειμένων ὑπὸ τὴν ἔποψιν τοῦ *σχήματος*, τῆς *ἐκτάσεως* καὶ τῆς *θέσεως*, ἥτις μελέτη συνιστᾷ τὴν λεγομένην *ἐπιστήμην τῆς ἐκτάσεως*, τουτέστι τὴν *Γεωμετρίαν*. Ἀκολούθως, διά τε τῆς *Ἀριθμητικῆς* καὶ τῆς *Γεωμετρίας* ὁ νοῦς ἐπιλαμβάνεται τῆς σπουδῆς τῶν φαινομένων τῆς *κινήσεως*, ἥτις συνιστᾷ τὴν *ἐπιστήμην* τῶν *δυνάμεων* καὶ τῶν *κινήσεων*, τουτέστι τὴν Μηχανικήν, ὑποδιαιρουμένην εἰς πλείστας ἄλλας ἐπιστήμας καὶ τέχνας. Διὰ τῶν τριῶν τούτων ἐπιστημῶν ὁ νοῦς καθοδηγεῖται εἰς τὴν μελέτην τῶν τῆς φύσεως *φαινομένων*, ἥτις συνιστᾷ τὴν ἐν γένει *Φυσικὴν Ἐπιστήμην* ὑποδιῃρουμένην εἰς πλείστας ἄλλας *ἐπιστήμας* καὶ *τέχνας*. Ἐντεῦθεν βλέπομεν ὅτι ἡ τῶν ἀριθμῶν ἐπιστήμη ἀποτελεῖ τὴν ἀφετηρίαν πάσης *Θεωρητικῆς* καὶ *Πρακτικῆς γνώσεως*.

Ἤδη πρὶν ἢ μεταβῶμεν εἰς τὴν ἀναζήτησιν τοῦ ποιοῦ *τῆς Ἐμπορικῆς Ἀριθμητικῆς* ἀνάγκη ἐστὶ νὰ ἐνδιατρίψωμεν ὀλίγον περὶ τὸ *ἐκτελεστικὸν μέρος* τῶν *ἀριθμητικῶν πράξεων*, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὴν *ἐκτελεστικὴν ἀριθμητικήν*.

Ἐκτελεστικὴ Ἀριθμητική. Ἐξ ὅσων εἴπομεν βεβαίως εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ γνωρίζωμεν ὅτι, πάντα τὰ *Θεωρητικὰ* καὶ *Πρακτικὰ ζητήματα* τοῦ κοινωνικοῦ βίου, τὰ διὰ τῶν ἀριθμῶν ἐπιλυόμενα, οὐδὲν ἕτερον εἶναι ἢ πλοκή τις τῶν ὀκτὼ ἀριθμητικῶν πράξεων, τουτέστι τῆς *προσθέσεως*, τῆς *ἀφαιρέσεως*, τοῦ *πολλαπλασιασμοῦ*, τῆς *διαιρέσεως*, τῶν *δυνάμεων*, τῶν *ῥιζῶν*, τῶν *ἐκθετικῶν* καὶ τῶν *λογαρίθμων*[1].

Ἡ ἐκτέλεσις ὅμως τῶν ἐν λόγῳ πράξεων, καθόσον οἱ ἀριθμοὶ εἰσὶ πολυψήφιοι τὰ δὲ ζητήματα περίπλοκα, εἶναι ἐπίπονος, ἐνίοτε δὲ ἀδύνατος καὶ πρὸ παντὸς ἄλλου ἀμφίβολος, καθότι τὸ ἁπλούστερον σφάλμα συνεπιφέρει ἐσφαλμένον ἐξαγόμενον. Ἐντεῦθεν ἐδόθη ἀφορμὴ πρὸς ἐξεύρεσιν μεθόδων ἀποβλεπουσῶν τὴν ταχεῖαν ἐκτέλεσιν τῶν ἀριθμητικῶν πράξεων, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀμφιβολίας, μηδενὸς σφάλματος καὶ ἐντὸς ἐλαχίστου χρονικοῦ διαστήματος. π. χ. ἐντὸς δευτερολέπτων τινῶν, ἢ τὸ πολὺ ἐντὸς ὀλίγων λεπτῶν. Ἐκ τῶν μεθόδων τούτων συνοψίζομεν τὰς ἀκολούθους.

1) Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀριθμητικὴν τέχνην δι' ἧς ἐδοκιμάσθη ἡ ἔρευνα τῶν μελλόντων καὶ ἀγνώστων γεγονότων ἐν οἰκείῳ τόπῳ ποιήσομαι τὸν λόγον.

1) Ἐν τῇ γενικῇ ταύτῃ περιπτώσει ἀνάγκη νὰ συμπεριληφθῶσι καὶ αἱ ἑξῆς δύο συγκεκριμέναι σχέσεις: ψ=(ἡμίτ. χ), ἥτις ἐστὶ σχέσις κυκλικὴ εὐθεῖα, καὶ ψ= τόξ. (ἡμίτ. = χ), σχέσις κυκλικὴ ἀντίστροφος. Καθότι αἱ σχέσεις (συνημ. χ), τόξ. (συνημ. χ), (ἐφαπτ. χ), τόξ. (ἐφαπτ. χ), κτλ. ἐμπεριέχονται εἰς τὰς σχέσεις (ἡμίτ. χ), καὶ τόξ. (ἡμίτ. χ).

Digitized by Google

α'.) Μέρος τῶν μεθόδων τούτων ἀποτελοῦσιν *αἱ σύντομοι ἀριθμητικαὶ πράξεις*.

β'.) Οἱ πίνακες τῆς προσθέσεως, τῆς ἀφαιρέσεως, τοῦ πολλαπλασιασμοῦ, τῆς διαιρέσεως, τῶν δυνάμεων καὶ τῶν ῥιζῶν τῶν ἀριθμῶν. Διὰ τῶν πινάκων τούτων, ἐντὸς ὀλίγων λεπτῶν, προσδιορίζεται ἡ ἐπίλυσις καὶ τοῦ περιπλοκωτέρου θεωρητικοῦ ἢ πρακτικοῦ ζητήματος.

γ'.) Οἱ πίνακες τῶν λογαρίθμων, τῶν τε ἀριθμῶν καὶ τῶν τριγωνομετρικῶν γραμμῶν.

δ'.) *Ὁ λογιστικὸς κανὼν* (règle à calcul) καὶ *ἡ λογαριθμικὴ κλίμαξ* (échelle logarithmique). Διὰ τῶν μηχανημάτων τούτων δι' ἁπλῆς ἕλξεως ἢ ἀπωθήσεως τῆς ὁλκοῦ, τῆς κλίμακος ἢ τοῦ κανόνος, οἱ μὲν ναυτικοὶ ἐκτελοῦσιν εἴς τινα λεπτὰ τὰς ἀριθμητικὰς πράξεις, τὴν ἐπίλυσιν τῶν προβλημάτων, τὰ ὁποῖα ἀποβλέπουσι τὴν διακανόνισιν τῆς πορείας τοῦ πλοίου. Τὰ προβλήματα ταῦτα ἀναφέρονται εἰς τὴν *ἐπίπεδον ἐπίπλευσιν*, εἰς τὴν *λοξοδρομικὴν ἐπίπλευσιν*, εἰς τὴν *παράλληλον ἐπίπλευσιν*, εἰς τὴν *μέσου πλάτους ἐπίπλευσιν*, εἰς τὴν *Μερκατόρειον ἐπίπλευσιν*, εἰς τὴν *σύνθετον πορείαν*, εἰς τὴν *πλαγίαν ἐπίπλευσιν* καὶ εἰς τὴν *ἐπίπλευσιν διὰ ῥευμάτων*.

Οἱ δὲ μηχανικοί, τοπογράφοι, ὁδοποιοί, γεωμέτραι καὶ λοιποὶ ἐκτελοῦσι τὰς ἀριθμητικὰς πράξεις τῶν περιπλοκωτέρων προβλημάτων ἐντὸς δευτερολέπτων τινῶν.

Ἡ λογαριθμικὴ κλίμαξ ἀποτελεῖ τὸ ἐκτελεστικὸν μέρος τῆς *Ταχυμετρίας*· δι' αὐτῆς ἐκτελοῦνται, ἐντός τινων δευτερολέπτων, αἱ δεικνυόμεναι ἀριθμητικαὶ πράξεις ὑπὸ τῶν ἑξῆς τεσσάρων θεμελιωδῶν τύπων τῆς *Ταχυμετρίας*.

$$
\begin{aligned}
\mathrm{A} &= \Gamma \times \text{ἡμιτ.}^2\, \varphi,\\
\mathrm{X} &= \mathrm{A} \times \text{ἡμίτ.}\ \theta,\\
\Psi &= \mathrm{A} \times \text{συνημ.}\ \theta,\\
\Upsilon &= \mathrm{A} \times \text{συνεφ.}\ \varphi - \upsilon.
\end{aligned}
$$

Εἰς τοὺς τύπους τούτους τὸ Α ἐκφράζει τὴν ὁριζόντιον ἀπόστασιν μεταξὺ δύο ἐπὶ τῆς γῆς σημείων. Εἰς ἓν ἐκ τῶν σημείων τούτων στηρίζεται ὁριζοντίως τὸ κέντρον τοῦ *ταχυμετρίου*[1], εἰς δὲ τὸ δεύτερον σημεῖον στηρίζεται κατακορύφως τὸ *φθεγγόμενον ὑψομέτριον*.

Εἰς τοὺς τύπους τούτους τὰ γράμματα ἔχουσι τὴν ἑξῆς σημασίαν:

Ἐξαγόμενα τῆς διὰ τοῦ ἐργαλ. γινομένης παρατηρ.

- τὸ Γ ἐκφράζει τὰς ὑποδιαιρέσεις τοῦ ὑψομετρίου τὰς διαχωριζομένας ὑπὸ τῶν δύο ἀκροτελευταίων ἀραχναίων νημάτων τῆς διόπτρας τοῦ ἐργαλείου.
- τὸ Υ ἐκφράζει τὸ διαχωριζόμενον ὕψος ἄνω τοῦ ἐδάφους καὶ ἐπὶ τοῦ ὑψομετρίου, ὑπὸ τοῦ ὀπτικοῦ ἄξονος τῆς διόπτρας.
- τὸ θ ἐκφράζει τὴν ὁριζόντιον γωνίαν, τουτέστι τὸ ἀζιμούθ.
- τὸ φ τὴν κατακόρυφον γωνίαν.

(Αἱ γωνίαι αὗται ἀναγινώσκονται διαδοχικῶς ἐπὶ τῶν δύο κύκλων τοῦ ἐργαλείου.)

Προσδιοριστέα ἄγνωστα ποσά.

- τὸ Α ἐκφράζει τὴν ὁριζόντιον ἀπόστασιν δύο ἐπὶ τῆς γῆς σημείων.
- τὸ Χ, » Ψ, » Υ ἐκφράζουσι τὰς ὀρθογωνίους συντεταγμένας τοῦ σημείου εἰς ὃ στηρίζεται τὸ ὑψομέτριον, αἵτινες ἀναφέρονται ὡς πρὸς τὴν μεσημβρινὴν γραμμήν, τὴν ἐπ' αὐτῆς κάθετον καὶ ὡς πρὸς τὸ ὁριζόντιον ἐπίπεδον τὸ ἐκ τοῦ κέντρου τοῦ ἐργαλείου διερχόμενον.

Διὰ τοῦ λογιστικοῦ κανόνος πᾶς τις δύναται ἐντὸς δευτερολέπτων τινῶν νὰ ἐκτελέσῃ πολλαπλασιασμόν, διαίρεσιν ἢ νὰ προσδιορίσῃ τὴν δύναμιν ἢ τὴν ῥίζαν δεδομένου τινὸς ἀριθμοῦ.

ε'.) Οἱ πίνακες τῆς χωρητικομετρίας, τῆς ὑδρογραφίας, τῆς ὑδροστατικῆς, τῆς ναυτικῆς, τῆς ὑδραυλικῆς, τῆς ἀτμομηχανικῆς, τῆς βιομηχανικῆς μηχανικῆς, τῆς κλιματολογίας, τῆς μετεωρολογίας, τῆς πυροβολικῆς, τῆς μηχανουργίας, τῆς κυκλογραφίας, τῆς ταχυμετρίας, τῆς ὁδοποιίας κτλ.

ϛ'.) Οἱ νεώτεροι ὑψομετρικοὶ πίνακες, ὧν χρῆσιν ποιοῦνται οἱ *τοπογράφοι, οἱ μηχανικοὶ τῆς ὁδοποιίας καὶ γεφυροποιίας* καὶ οἱ γεωμέτραι πρὸς μέτρησιν τοῦ ὕψους τῶν ὀρέων δι' ἁπλῆς παρατηρήσεως τοῦ *βαρομέτρου* καὶ τοῦ γεωγραφικοῦ πλάτους. Οἱ ἐν λόγῳ πίνακες βάσιν ἔχουσι τὸν τύπον τοῦ Laplace καὶ τοὺς *συνεργοὺς* τοῦ Ramond. Ἐκφράζουσι δὲ τὰς τιμὰς τῆς ἑξῆς ποσότητος:

---

1) Βλέπ. Γεωμετρ. Θεωρ. Πρακτ. καὶ Ἐφηρμοσμένην ὑπὸ Γ. Α. Δημητριάδου, Μέρ. Β', σελ. 171, 176, 180 καὶ 277.

Digitized by Google

$$\Upsilon=18382.\lambda o\gamma.\frac{762}{B}+\frac{1}{\alpha}\left(18336.\lambda o\gamma.\frac{762}{B}\right)^2$$

Εἰς τὴν λογαριθμικὴν ταύτην ἔκφρασιν τὸ Υ ἐκφράζει τὸ ζητούμενον ὕψος, τὸ α τὴν ἀκτῖνα τῆς γῆς καὶ τὸ B τὸ ὕψος τῆς βαρομετρικῆς στήλης. Συνήθως αἱ παρατηρήσεις γίνονται διὰ τοῦ *ἐγκολπίου βαρομέτρου*.

ζ'.) Τὰ λογιστικὰ μηχανήματα (machines à calculer). Ταῦτά εἰσι διαφόρου συστήματος καὶ πολυποίκιλα· διὰ τοῦ τοῦ κυρίου Tomas λ. χ. ἐκτελεῖται πολλαπλασιασμὸς ὀκταψηφίου ἀριθμοῦ ἐπὶ ὀκταψήφιον ἐντὸς 18 δευτερολέπτων· ἐκτελεῖται δὲ διαίρεσις δεκαεξαψηφίου ἀριθμοῦ διὰ ὀκταψηφίου ἐντὸς 24 δευτερολέπτων· ἐξάγεται ἡ τετραγωνικὴ ῥίζα δεκαεξαψηφίου ἀριθμοῦ εἰς διάστημα ὀλιγώτερον ἑνὸς λεπτοῦ. Τὴν διαχείρισιν τῶν μηχανημάτων τούτων δυνάμεθα νὰ ἐμπιστευθῶμεν καὶ εἰς τὸν ἁπλούστερον ἐργάτην.

η'.) *Ὁ μηχανικὸς μετρητὴς* (compteur mécanique). Διὰ τοῦ ὀργάνου τούτου γίνεται ἡ ἀπαρίθμησις εἴτε τοῦ ἀριθμοῦ τῶν περιστροφῶν, ἃς ποιεῖ ὁ ἄξων κινουμένης μηχανῆς, εἴτε τοῦ ἀριθμοῦ τῶν περιοδικῶν κινήσεων, ἃς ποιεῖ κινητήριον ὄργανον μηχανῆς τινος. Τὰ ὄργανα ταῦτά εἰσι πολυποίκιλα, ἐν δὲ τοῖς ἐργοστασίοις καὶ τοῖς τεχνουργείοις ἐπέχουσι τόπον ἀγρύπνου καὶ ἀξιοπίστου ἐλεγκτοῦ.

θ'.) *Τὰ ἐμβαδομέτρια* (planimétres). Τὰ ὄργανα ταῦτά εἰσι πολυειδῆ· δι᾽αὐτῶν ἀντικαθίσταται τὸ λογιστικὸν μέρος τὸ ἀποβλέπον τὴν μέτρησιν τῶν ἐπιπέδων ἐπιφανειῶν.

Ἡ διὰ μηχανικῶν ὀργάνων ἐκτέλεσις τῶν ἀριθμητικῶν πράξεων σκοπὸν ἔχει τὴν ἀκρίβειαν τῶν ἐξαγομένων, τὴν οἰκονομίαν τοῦ τε χρόνου καὶ τῆς δαπάνης, καθόσον ἀφορᾷ τὴν ἐκτέλεσιν κολοσσαίων ἔργων μεγίστης διαρκείας κτλ. Διὰ τοιούτων ὀργάνων ἐν βραχυτάτῳ χρονικῷ διαστήματι καὶ τοὺς μᾶλλον ἀγροίκους ἐργάτας δυνάμεθα νὰ μετασχηματίσωμεν εἰς ἐπιδεξίους λογιστάς.

Ὑπὸ διδακτικὴν ἔποψιν, τὸ ἐκτελεστικὸν μέρος τῶν ἀριθμητικῶν πράξεων κατὰ μέγα μέρος χωλαίνει εἰς τὰ παρ᾽ ἡμῖν ἐκπαιδευτήρια τὰ τὴν πρώτην παίδευσιν ἀποβλέποντα· καθότι εἰς τὸ τέλος τριῶν ἐτῶν μόλις οἱ μαθηταί εἰσιν εἰς κατάστασιν νὰ ἐκτελῶσιν ἀπροσκόπτως τὰς τέσσαρας θεμελιώδεις πράξεις τῶν ἀκεραίων ἀριθμῶν καὶ τῶν δεκαδικῶν κλασμάτων!

Ἐμπορικὴ Ἀριθμητική. Ἐπειδὴ αὕτη σκοπὸν ἔχει τὴν ἀναζήτησιν τῶν διαφόρων ζητημάτων, τὰ ὁποῖα κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς *καταλλαγῆς* παράγονται, ἑπόμενον εἶναι, διὰ τὸν καθορισμὸν τῆς ἐπιστήμης ταύτης, νὰ ἐρευνήσωμεν τὴν φύσιν τῆς *καταλλαγῆς*.

Εἴπομεν ὅτι ἡ *καταλλαγὴ* εἶναι ἡ συναλλαγὴ ἀξιῶν παραγομένων διὰ τῆς ἐργασίας· πρὸς διευκόλυνσιν ὅμως τῆς καταλλαγῆς ὡς πρώτιστον ὄργανον ἀπὸ κοινοῦ ἐγένετο παραδεκτὸν *τὸ νόμισμα*, τὸ ὁποῖον ὡς μέτρον τῶν ἀξιῶν καθ᾽ ὅλην αὐτοῦ τὴν χρῆσιν οὐδεμίαν παρέχει δυσχέρειαν οὐδὲ ἐπαισθητὴν αὐξομείωσιν ὑφίσταται, ἐκφράζει δὲ ἴσην ἀξίαν τῆς λαμβανομένης ἢ διδομένης ἀξίας εἰς εἴδη.

Ἡ καταλλαγὴ σύγκειται ἐκ δύο πράξεων, τουτέστιν ἐκ τῆς *ἀγορᾶς* καὶ τῆς *πωλήσεως*· καὶ διὰ τῆς μὲν δίδομεν πρᾶγμα, τουτέστιν ἀξίαν, καὶ ἀγοράζομεν νόμισμα, διὰ τούτου δὲ ἀγοράζομεν τόσας ἀξίας ὅσων ἔχομεν ἀνάγκην. Ἡ καταλλαγὴ ἐνεργεῖται *εἰς εἴδη* ὅταν ἀνταλλάσσωνται πράγματα πρὸς πράγματα ἢ ὑπηρεσία πρὸς ὑπηρεσίας· γίνεται δὲ *ἄμεσος*, ὅταν μεσολαβῇ εἰς τὴν δόσιν καὶ τὴν λῆψιν τὸ νόμισμα ὡς στάθμη ἀνταλλαγῆς.

Πάσης ἀγοροπωλησίας προϊόντος τινὸς ἀνάγκη ἐστὶ νὰ προηγηθῇ ἡ ἐκτίμησις τῆς ἀξίας τοῦ προϊόντος· ἡ ἀξία ὅμως αὕτη, ἣν ἀποκαλοῦμεν *ἀρχικὴν ἀξίαν*, βεβαίως ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν δαπανῶν τῆς παραγωγῆς, αὗται δὲ ἄμεσον σχέσιν ἔχουσι πρὸς τὰς διαστάσεις τοῦ προϊόντος, ἢ πρὸς τὸ σχῆμα, πρὸς τὸν ὄγκον ἢ πρὸς τὸ βάρος τῆς ὕλης ἐξ ἧς συνίσταται· πρὸς δὲ καὶ πρὸς τὴν διάρκειαν τῆς παραγωγῆς, τουτέστι πρὸς τὸν χρόνον. Ἐντεῦθεν προκύπτουσι τὰ περὶ *ἐκτιμήσεως προϊόντων* ζητήματα τῆς *ἐμπορικῆς ἀριθμητικῆς*, τὰ ὁποῖα σχετίζονται πρὸς τὰ διάφορα συστήματα τῶν *μονάδων* τῶν μέτρων, τῶν σταθμῶν, τῶν νομισμάτων καὶ τοῦ χρόνου, ὧν ποιοῦνται χρῆσιν τὰ διάφορα ἔθνη.

Κυρίως τὰ περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν ἀποτελοῦσι κύριον θέμα τῆς *κοινωνικῆς ἀριθμητικῆς*.

Παρατηροῦμεν πρὸς τούτοις ὅτι κατὰ τὴν *ἀνταλλαγήν*, ἐπειδὴ ἑκάστη ἀγορὰ εἴτε πώλησις προϊόντος τινὸς γίνεται ἐπὶ τῇ βάσει συμπεφωνημένης ἀξίας μιᾶς ἢ περισσοτέρων μονάδων ἐξ ἐκείνων εἰς τὰς ὁποίας εἶναι ἐκ-

Digitized by Google

πεφρασμένη ἡ ποσότης τοῦ ἐμπορεύματος, ἕπεται ὅτι ἡ συμπεφωνημένη τιμὴ εἶναι ἢ *ἁπλῆ* ἢ *περιεκτική*. Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν ὁρίζεται ἡ ἀξία *τῆς μονάδος*, εἰς δὲ τὴν δευτέραν ἡ ἀξία *τῶν τόσων μονάδων*, συνήθως τῶν 100 ἢ τῶν 1000 μονάδων. Ἐντεῦθεν λαμβάνουσι τὴν ἀρχὴν τὰ *περὶ ἀγοροπωλησίας προϊόντων* ζητήματα τῆς ἐμπορικῆς ἀριθμητικῆς.

Τὰ ζητήματα ταῦτα ἐπιλύονται ἢ διὰ *πολλαπλασιασμοῦ* ἢ συνάμα διὰ *τοῦ πολλαπλασιασμοῦ καὶ τῆς διαιρέσεως*.

Ἐπίσης *ἐν τῇ ἀνταλλαγῇ* διακρίνονται δύο τινά, τουτέστιν *ἡ προσφορὰ* καὶ *ἡ ζήτησις*. Προσφορὰ μὲν εἶναι *ἡ παραγωγή*, ἥτις χορηγεῖ τὴν πρὸς ἀνταλλαγὴν ὕλην καὶ ὁρίζει *τὴν ἀρχικὴν* ἀξίαν τῶν προϊόντων, ἐξαρτωμένην ἐκ τῶν δαπανῶν τῆς παραγωγῆς. Ὅθεν ἡ προσφορὰ ὁρίζει τὴν ἀξίαν τοῦ προϊόντος.

Ζήτησις δὲ εἶναι *ἡ ἀνάλωσις*, ἥτις ὡς φαινομενικός τις ἀνταγωνισμὸς προσπαθεῖ ν' ἀνταλλάξῃ τὸ παραχθὲν προϊὸν ὑπὸ τοὺς ὅρους οὐχὶ τῆς προσφορᾶς, ἀλλὰ τῆς μεγάλης ἢ μικρᾶς ἀνάγκης καὶ χρησιμότητος. Ἐν τῇ διαμάχῃ, οὕτως εἰπεῖν, ταύτῃ καρτερικῶς ἀνθίσταται ὁ παραγωγὸς ὅπως μὴ ἀνταλλάξῃ τὸ προϊόν του κάτω τῆς ἀρχικῆς τιμῆς· ἐπίσης δὲ ὁ ἀναλωτὴς ἀπέχει ὅσον δύναται ὅπως μὴ ὑποκύψῃ εἰς τὰς αἰτήσεις τοῦ παραγωγοῦ. Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς διαμάχης ταύτης εἶναι ἡ ἐκ τῆς ἐπιμόνου συζητήσεως ἀμφοτέρωθεν ἐκκοπτομένη τιμή, ἥτις ἐπειδὴ γίνεται γνώμων τῶν ἐν τῇ ἀνταλλαγῇ διαπραγματεύσεων λέγεται *ἀνταλλακτικὴ* ἢ *ἀγοραία τιμή*[1].

Τούτου τεθέντος, ἐπειδὴ ὑφίσταται πάντοτε ἀριθμητική τις διαφορά, ἕνεκα τοῦ καθολικοῦ νόμου τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως, μεταξὺ τῆς ἀρχικῆς καὶ τῆς ἀνταλλακτικῆς τιμῆς, ἐντεῦθεν προκύπτει τὸ λεγόμενον *κέρδος* ἢ *ζημία*.

Κέρδος μὲν λέγεται ἂν ἡ ἀνταλλακτικὴ τιμὴ ἦναι μεγαλητέρα τῆς *ἀρχικῆς*· *ζημία* δέ, ἂν *ἡ ἀρχικὴ* τιμὴ ἦναι μεγαλητέρα τῆς ἀνταλλακτικῆς. Ἐντεῦθεν γεννῶνται τὰ περὶ *ἀγοροπωλησίας* τοῦ *κέρδους* καὶ τῆς *ζημίας*, τῆς ἐμπορικῆς ἀριθμητικῆς ζητήματα. Λογίζεται δὲ τὸ κέρδος ἢ ἡ ζημία ἐπὶ τῶν 100 μονάδων ἐξ ἐκείνων εἰς ἃς εἶναι ἐκπεφρασμένον τὸ προϊόν. Ὅθεν τὰ ζητήματα ταῦτα ἐπιλύονται διὰ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ καὶ τῆς διαιρέσεως.

Πρὸς τούτοις, ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν περίπτωσιν τῆς ἀνταλλαγῆς, καθ' ἣν τρίτον ἄτομον μεσολαβεῖ ὅπως διευκολύνῃ τὴν μεταξὺ δύο ἀτόμων ἀνταλλαγὴν προϊόντων, θέλομεν ἔχει ἰδέαν τῶν περὶ *μεσιτείας* καὶ *προμηθείας* ζητημάτων τῆς ἐμπορικῆς ἀριθμητικῆς.

Μεσιτεία εἶναι ἡ ἀμοιβὴ ἣν λαμβάνει τὸ ἄτομον ὅπερ διευκολύνει τὴν πρᾶξιν τῆς ἀνταλλαγῆς μεταξὺ ἀγοραστοῦ καὶ πωλητοῦ. Ἡ ἀμοιβὴ αὕτη εἶναι 1 ἕως 10 %

Προμήθεια εἶναι ἡ ἀμοιβή, ἣν λαμβάνει τὸ ἄτομον ὅπερ ἀναδέχεται τὴν *πρόβλεψιν* ἢ *πώλησιν* ξένων πραγματειῶν. Αὕτη δὲ συνήθως εἶναι 2 % καὶ λογίζεται διὰ μὲν τὰς προβλέψεις ἐπί τε τῆς ἀξίας καὶ τῶν ἐξόδων, ἐπὶ δὲ τῶν πωλήσεων, ἐπὶ τοῦ προϊόντος τῆς πωλήσεως.

Ἐπὶ τέλους παρατηροῦμεν ὅτι ἕκαστον ἐμπόρευμα διττῶς ἀγοράζεται ἢ πωλεῖται, τουτέστιν εἴτε κατὰ τὴν φαινομένην μετρικὴν αὐτοῦ ποσότητα, ἥτις λέγεται *πραγματικὴ* ἢ *καθαρά*, εἴτε μετὰ τὴν ἐκ τῆς μικτοβαροῦς σταθμίσεώς του ἀφαίρεσιν μετρικῆς τινος ποσότητος ὀνομαζομένης *ἀποσταθμίσεως*, πρὸς ἀντιστάθμισιν τοῦ βάρους τῶν περιδεμάτων, τῶν ἀγγείων κτλ. Ἐντεῦθεν λαμβάνουσι τὴν ἀρχὴν τὰ περὶ *ἀποσταθμίσεως* ζητήματα τῆς ἐμπορικῆς ἀριθμητικῆς.

Ἐπειδὴ ἡ φυσικὴ παραγωγὴ εἶναι διάφορος καὶ ποικίλη κατὰ τὴν διαφορὰν τῶν τόπων, ὅπως καὶ ἡ διὰ τῆς ἀνθρωπίνου ἐργασίας γινομένη παραγωγὴ εἶναι διάφορος καὶ ποικίλη κατὰ τὴν διαφορὰν τῆς *νοητικῆς*, *ἠθικῆς* καὶ *σωματικῆς* διαπλάσεως τῶν ἐθνῶν, ἡ ἀνθρώπινος ἀνάγκη προϊόντος τοῦ χρόνου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ καθιέρωσε τὴν μεταξὺ ἐθνῶν ἀνταλλαγὴν προϊόντων, ἀξιῶν, ὑπηρεσιῶν κτλ. Εἰς τὸ εἶδος τοῦτο τῆς καταλλαγῆς, ἔνθα μεσολαβεῖ *ὁ χρόνος* καὶ *ἡ διάστασις*, ἐπειδὴ τὸ νόμισμα δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἄμεσον ὄργανον, ἀνάγκη ἐστὶ νὰ καθιερωθῇ ὅπως αἱ ἀνταλλαγαὶ γίγνωνται δι' ἁπλῆς ὑποσχέσεως πληρωμῆς ἐν ὡρισμένῳ μέλλοντι χρόνῳ, τουτέστι *πωλεῖν* ἢ *ἀγοράζειν ἐν πίστει*.

---

1) Βλέπ. Πολιτικὴν Οἰκονομίαν ὑπὸ Σπυρ. Ζέζα. Πλουτολογίαν ὑπὸ Ι. Σούτζου· ἐπίσης ὑπὸ Ξ. Δ. Ζύγουρα.

Ἡ πίστις στηριζομένη ἐπὶ τῶν πραγμάτων, ἐπὶ τῆς περιουσίας καὶ τῶν ἀγαθῶν ἐν γένει τοῦ λαμβάνοντος αὐτὴν εἶναι *πραγματικὴ* καὶ ἐκδηλοῦται *δι' ὑποθήκης* ἢ *ἐνεχύρου*. Εἶναι δὲ *προσωπική*, ὅταν στηρίζηται ἐπὶ τῆς ἀξιοχρεότητος, τῆς ἠθικῆς ἀξίας καὶ ἐπὶ τῶν πλεονεκτημάτων τοῦ δανειζομένου καὶ λαμβάνοντος αὐτήν. Ἐκδηλοῦται δὲ δι' ἐξωτερικῶν σημείων, ἅτινα δύνανται μὲν νὰ ὀνομασθῶσι γενικῶς *πιστωτικὰ ἔγγραφα*, σχετικῶς δὲ πρὸς τὸ εἶδος τῆς ἀνταλλαγῆς λέγονται *συναλλαγματικαί, γραμμάτια, ἐντάλματα, συμβόλαια, μετοχαί, χαρτονομίσματα, τραπεζογραμμάτια, φορτωτικαί, τιμολόγια, χρεώγραφα, τίτλοι δανείων* κτλ.

Ἐντεῦθεν γίνεται δῆλον ὅτι ὡς δεύτερον ὄργανον τῆς καταλλαγῆς εἶναι ἡ *πίστις*, ἥτις βάσιν ἔχουσα τὴν ἠθικὴν ἀποτελεῖ τὸ ἰσχυρότερον τῆς κυκλοφορίας ὄργανον τῶν πεπολιτισμένων κοινωνιῶν.

Αἱ διὰ τῆς πίστεως ἐνεργούμεναι ἀνταλλαγαὶ ἀφορμὴν δίδουσιν ὅπως ἐν τῇ ἐμπορικῇ ἀριθμητικῇ καθιερωθῇ ἰδιαίτερον κεφάλαιον, τὸ ὁποῖον σκοπὸν ἔχει τὴν *σύνταξιν* τῶν διαφόρων *πιστωτικῶν ἐγγράφων*. Εἰς ταῦτα συμπεριλαμβάνεται καὶ ἡ καταγραφὴ ἐκείνη, ἥτις τήν τε *ἐνεργητικὴν* καὶ τὴν *παθητικὴν* κατάστασιν τῆς ἀνταλλαγῆς ἀποβλέπουσα διακρίνεται ὑπὸ τὸ ὄνομα *καταστιχογραφία*.

Ἐπειδὴ δυνάμει τῆς πίστεως γίνεται χρῆσις ξένων κεφαλαίων, ἑπόμενον εἶναι ὅπως ἐκφέρωσι ταῦτα, κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦ δανείου διάστημα, τὴν πληρωμὴν ἐνοικίου τινός, ὅπερ καλεῖται *τόκος* ἢ *προεξόφλησις*. Ἐὰν τὰ κεφάλαια ἦναι εἰς χρήματα, καὶ ὁ τόκος ἐπίσης ὁρίζεται εἰς χρήματα ἐπὶ τοῖς 100 νομίσμασι δι' ἓν ἔτος. *Τιμὴν* δὲ τοῦ *τόκου* ὀνομάζομεν τὸ ἐνοίκιον ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν τῶν δανειζομένων χρημάτων, ὅπερ εἶναι διάφορον κατὰ τόπους καὶ περιστάσεις. Ἐντεῦθεν παράγονται τὰ περὶ *τόκου* καὶ *προεξοφλήσεως* ζητήματα τῆς ἐμπορικῆς ἀριθμητικῆς ἐπιλυόμενα διὰ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ καὶ τῆς διαιρέσεως. Εἰς τὰ ζητήματα ταῦτα ἐπιζητεῖται μία ἐκ τῶν τεσσάρων ποσοτήτων, τουτέστιν ὁ τόκος, τὸ ἐπιτόκιον, ὁ χρόνος, τὸ κεφάλαιον, ὅταν δοθῶσιν αἱ τρεῖς ἐξ αὐτῶν.

Ἄμεσος συνέπεια τῶν ζητημάτων τούτων εἶναι τὰ τοῦ ἀνατοκισμοῦ καὶ τῆς χρεωλυσίας περιπλοκώτερα ζητήματα τὰ πρὸς τὴν λογαριθμικὴν σχέσιν τῶν ἀριθμῶν σχετιζόμενα.

Πρὸς ταῦτα ἀνάγκη ἐστὶ νὰ προστεθῶσι τὰ ζητήματα τὰ ὁποῖα προκύπτουσιν ἐκ τῆς ἐπαυξήσεως τῆς ἀρχικῆς τιμῆς τῶν ἐμπορευμάτων τῆς προσγιγνομένης ἕνεκα τῆς πληρωμῆς τῶν *δικαιωμάτων*. Δικαίωμα δὲ εἶναι ἡ ἀμοιβὴ ἡ πληρονομένη διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν ἐμπορευμάτων ἐναντίον τῶν θαλασσίων δυστυχημάτων, τῶν πυρκαϊῶν, τῶν ἀτμοσφαιρικῶν ἀλλοιώσεων κτλ., πρὸς δὲ ἡ διδομένη ἀμοιβὴ διὰ τὰ μέσα τῆς συγκοινωνίας, τὰ ὁποῖα συνιστῶσι τὰ *ἀγώγια*, τὰ *τελώνια*, τὰ *ταχυδρομικά*, κτλ.

Ἐπὶ τέλους ἀνάγκη νὰ θεωρήσωμεν τὰ ζητήματα τὰ ὁποῖα προκύπτουσι α') ὅταν πρόκηται νὰ διανεμηθῇ τὸ κέρδος ἢ ἡ ζημία ἑταιρικῆς τινος ἐπιχειρήσεως ἀναλόγως τῆς καταβολῆς ἑκάστου τῶν συνεταίρων, β') ὅταν πρόκηται νὰ εὑρεθῇ ἡ τιμὴ τοῦ μίγματος τοῦ προκύπτοντος ἐκ τῆς συμμίξεως διαφόρων ἐμπορευμάτων, γ') ὅταν πρόκηται νὰ ἐκποιηθῶσι διάφορα εἴδη ἐμπορευμάτων, ὡς τοῦτο συμβαίνει εἰς τοὺς παντοιοπώλας, νὰ ὁρισθῇ δὲ ἡ τιμὴ τῆς πωλήσεως ἑκάστου εἴδους καὶ δ') κατὰ τὴν ἀπόδοσιν τῶν ἐμπορευμάτων, ἰδίως δὲ τῶν σιτηρῶν, ἐπειδὴ γίνονται ἀπώλειαι, ἀνάγκη νὰ κανονισθῇ ἡ ἀπόδοσις αὐτῶν ἐπὶ τῇ βάσει δοκιμασιῶν.

Τὰ ἐκ τῆς φύσεως λοιπὸν τῆς καταλλαγῆς δυνάμενα νὰ προκύψωσιν ἐμπορικὰ ζητήματα περιστρέφονται εἰς τὰ θέματα τὰ ὁποῖα συνοψίζω κατὰ τὸ ἑξῆς διάγραμμα.

1ον Περὶ μέτρων, σταθμῶν καὶ νομισμάτων.
2ον Περὶ ἐκτιμήσεως προϊόντων, πραγμάτων ἢ ἀξιῶν, κτλ.
3ον Περὶ ἀγοροπωλησίας προϊόντων.
4ον Περὶ ἀγοροπωλησίας τοῦ κέρδους ἢ τῆς ζημίας.
5ον Περὶ προμηθείας, μεσιτείας καὶ ἀποσταθμίσεως.
6ον Σύνταξις τῶν ἐμπορικῶν ἐγγράφων.
7ον Περὶ δικαιωμάτων.
8ον Περὶ πίστεως, τόκου, προεξοφλήσεως, ἀνατοκισμοῦ καὶ χρεωλυσίας.
9ον Περὶ ἑταιρίας, περὶ μίξεως ἐμπορευμάτων.
10ον Περὶ προσδιορισμοῦ τῆς τιμῆς ἑκάστου εἴδους κατὰ τὴν ἐκποίησιν πολυειδῶν ἐμπορευμάτων, καὶ περὶ παραδόσεως σιτηρῶν.

Digitized by Google

11ον Περὶ καταστιχογραφίας.

Τὰ διάφορα ζητήματα, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται εἰς τὰ ἐν λόγῳ θέματα τῆς ἐμπορικῆς ἀριθμητικῆς, συνδυαζόμενα πρὸς ἄλληλα παράγουσιν ἀπειροπληθῆ ἄλλα ζητήματα, κατὰ τὰς ἐμπορικὰς δοσοληψίας ἀπαντώμενα.

Μεταβῶμεν ἤδη εἰς ἀναζήτησιν τῶν ζητημάτων ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ἐκ τῆς φύσεως τῶν ὀργάνων τῆς καταλλαγῆς προκύπτουσιν.

Εἴπομεν ὅτι δύο εἰσὶ τὰ ὄργανα τῆς καταλλαγῆς· ἐκ τούτων τὸ μὲν εἶναι τὸ νόμισμα, τὸ δὲ εἶναι πᾶν ἔγγραφον, τὸ ὁποῖον δίδεται ὡς ὑπόσχεσις μελλούσης πληρωμῆς χρημάτων, ἢ ὅπερ εἶναι τὸ αὐτό, μελλούσης παραδόσεως πραγμάτων, ἀξιῶν, ἐμπορευμάτων κτλ.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν ἐνταῦθα δύο τινά· α') τὸ νόμισμα, μολονότι ἐξ ἀνάγκης πρέπει νὰ ἔχῃ ἀμετάβλητον ἀξίαν, θεωρούμενον ὡς ἐμπόρευμα ὑπόκειται εἰς τὸν αὐτὸν νόμον τῆς *προσφορᾶς* καὶ τῆς *ζητήσεως* σχετικῶς πρὸς τὴν ἔλλειψιν ἢ πληθώραν τοῦ χρυσοῦ, τοῦ ἀργύρου καὶ τοῦ χαλκοῦ. Ἐντεῦθεν προέρχεται ἡ περιοδικὴ αὔξησις ἢ ἡ μείωσις τῆς τιμῆς τοῦ νομίσματος κατά τι χρονικὸν διάστημα. Ἡ αὐξομείωσις τῆς τιμῆς τοῦ νομίσματος ἐπιφέρει μὲν τὴν ὑπερτίμησιν τῶν πραγμάτων, καθιστᾷ δὲ τὸ νόμισμα εὐωνότερον. β') Αἱ εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἀποστολαὶ ἢ μετακλήσεις χρημάτων (ἐμβάσματα ἢ τραβήγματα) ἐπειδὴ ἐνεργοῦνται διὰ συναλλαγματικῶν, αὗται ὑπερτιμῶνται ἢ ὑποτιμῶνται κατὰ τὴν ἐποχήν, τὴν κατάστασιν τῆς ἀγορᾶς, τὴν φερεγγυότητα τοῦ ἐκδότου καὶ ἀποδέκτου τῆς συναλλαγματικῆς κτλ. Πρὸς δὲ τούτοις ὡς ἐκ τῆς πληθώρας τῶν νομισμάτων καὶ τῆς διαφορᾶς τοῦ χρυσοῦ πρὸς τὸν ἄργυρον, ὡς ἐκ τῆς ὑπαρχούσης διαφορᾶς μεταξὺ τῆς ἀγοραίας τιμῆς τοῦ ἀργύρου καὶ τοῦ τραπεζοχαρτίου, ὡς καὶ μεταξὺ τοῦ ἐγχωρίου καὶ τοῦ ξένου νομίσματος κτλ. λαμβάνουσιν ἀρχὴν αἱ πολυποίκιλοι δοσοληψίαι τῆς *ἀργυραμοιβίας*, ἥτις εὑρίσκει κέρδος προσφέρουσα ἀργυρᾶ ἢ χρυσᾶ ἢ χαλκᾶ νομίσματα, ἢ γραμμάτια ἢ χαρτονομίσματα, σχετικῶς πρὸς τὴν προσφορὰν καὶ τὴν ζήτησιν, ἐπὶ μικρᾷ τινι ὠφελείᾳ. Ἡ ὠφέλεια αὕτη καλεῖται *κόλυβος* ἢ *ἐπικαταλλαγὴ* (aggio), λογίζεται δὲ ἐπὶ τοῦ τόσα τοῖς ἑκατόν.

Τὰ κυριώτερα λοιπὰ ζητήματα τῆς ἀργυραμοιβίας, τὰ δυνάμενα νὰ ἀποτελέσωσι τὴν βάσιν τῶν ἐμπορικῶν καὶ τραπεζιτικῶν συναλλαγῶν, συνιστῶσι τὰ ἑξῆς κύρια κεφάλαια τῆς ἐμπορικῆς ἀριθμητικῆς.

12ον Περὶ νομισματικῶν ἀγοροπωλησιῶν.

13ον Περὶ νομισματικῆς ἀξίας.

14ον Περὶ μετατροπῆς νομισμάτων χρυσῶν, ἀργυρῶν ἢ χαλκῶν, εἰς ὅμοια ἢ εἰς χαρτονοτίσματα ἢ γραμμάτια.

15ον Περὶ ἀντιπαραβολῆς τῶν τιμήσεων τῶν συναλλαγῶν διαφόρων ἐπικρατειῶν.

16ον Περὶ τραπεζιτικῶν παραγγελιῶν.

17ον Περὶ μέσου ὅρου τῆς πτώσεως.

Ἐξ ὅσων εἴπομεν περὶ ἐμπορικῆς ἀριθμητικῆς γίνεται δῆλον ὅτι, ὑπὸ τὴν ἔποψιν τοῦ τε ἠθικοῦ καὶ φυσικοῦ νόμου, ἡ πρακτικὴ ἐνέργεια τῆς καταλλαγῆς, ἥτις ἀποτελεῖ τὸ μοναδικὸν μέσον δι' οὗ ἐπιτυγχάνεται ἡ ἱκανοποίησις τῶν ἀναγκῶν τῆς ἡμετέρας ὑπάρξεως, τιθεμένων εἰς ἀδιάκοπον κυκλοφορίαν τῶν προϊόντων τῆς τε φυσικῆς καὶ τῆς ἀνθρωπίνου παραγωγῆς, ἀδύνατον εἶναι νὰ πραγματοποιηθῇ ἄνευ τῆς ἀμέσου συνδρομῆς τῶν ἀριθμῶν· οἱ δὲ ἀριθμοὶ ἀποτελοῦσι τὴν ἀλάνθαστον λογικὴν ἥτις ἐξεδηλώθη ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ πνεύματι διὰ τοῦ φυσικοῦ φαινομένου τῆς πληθύος.

Πρὸς δὲ ἡ καταλλαγὴ εἶναι ὁ καθολικὸς νόμος, εἰς τὸν ὁποῖον ὑποβάλλεται ἕκαστος ἐξ ἡμῶν σχετικῶς πρὸς τὴν *παραγωγήν*, τὴν *ἀνάλωσιν* καὶ τὴν *ἐναποταμίευσιν* ἣν ποιεῖ. Ἑπόμενον λοιπὸν εἶναι ὅτι ἡ σπουδὴ τῆς ἐμπορικῆς ἀριθμητικῆς ἀπαραίτητός ἐστιν εἰς πάντα ἄνθρωπον, ἄνευ διακρίσεως φύλου, ἡλικίας καὶ κοινωνικῆς τάξεως, καθότι ἀποτελεῖ τὴν λογικὴν στάθμην, διὰ τῆς ὁποίας μόνης σταθμίζει ἐν τῷ κοινωνικῷ βίῳ τὴν ἐνέργειαν τῶν δοσοληψιῶν αὐτοῦ.

Ἐκ τῶν ἤδη λεχθέντων κατανοεῖται εὐκόλως διατί οὕτως ἀσμένως χαιρετίζομεν τὴν ἀπό τινων ἐτῶν ἐμφάνισιν τῶν μαθημάτων τῆς ἐμπορικῆς ἀριθμητικῆς ἐν τῷ προγράμματι τῶν ἡμετέρων ἐκπαιδευτηρίων τῆς *πρώτης καὶ μέσης παιδεύσεως*.

Μέχρις ὅμως τῆς στιγμῆς ταύτης οἱ καρποὶ τῆς διδασκαλίας τῶν φιλοξενουμένων τούτων μαθημάτων τῆς ἐμπορικῆς ἀριθμητικῆς ἐν τοῖς ἡμετέροις ἐκπαιδευτηρίοις οὐδόλως ἀνταπεκρίθησαν πρός τε τὸν ἐνθουσιασμὸν καὶ πρὸς τὴν προθυμίαν μεθ' ὧν συνωδεύθη ἡ ὑποδοχὴ αὐτῶν· τοῦτο δὲ ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως

Digitized by Google

καταλλήλου διδακτικοῦ βιβλίου τῆς ἐμπορικῆς ἀριθμητικῆς.

Μετ' εὐχαριστήσεως ἤδη ἀγγέλλω εἰς τὸν ἡμέτερον Σύλλογον ὅτι τὴν ἔλλειψιν ταύτην μέλλει ν' ἀναπληρώσῃ τὸ ἀνὰ χεῖρας χειρόγραφον τῆς *Ἐγκολπίου Ἐμπορικῆς Ἀριθμητικῆς*, ὅταν τοῦτο ἴδῃ τὸ φῶς διὰ τοῦ τύπου.

Τῷ ὄντι ἐκ τῆς ἐπισυνημμένης συνοπτικῆς ἀναλύσεως τοῦ χειρογράφου γίνεται δῆλον ὅτι τοῦτο ἀκολουθεῖ τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ ἡμετέρου διαγράμματος, ὑφ' ὃ συνωψίσθη ἐν τοῖς προηγουμένοις τὸ *ποιὸν* τῆς *Ἐμπορικῆς Ἀριθμητικῆς*. Ἡ ἀνάλυσις τοῦ χειρογράφου ἔχει οὕτως.

Ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος *Ἐμπορικὴ Ἀριθμητικὴ* διαιρεῖται εἰς δύο μέρη. Εἰς τὸ πρῶτον ἀναφέρεται ἡ διαχείρισις τῶν πινάκων τοῦ τε *πολλαπλασιασμοῦ* καὶ τῆς *διαιρέσεως* τῶν ἀριθμῶν ἀπὸ τοῦ $1/_2$ μέχρι τῶν 100,000, οἵτινες πληροῦσιν ἑκατὸν ἕνδεκα σελίδας τοῦ χειρογράφου. Σκοπὸς δὲ τῶν πινάκων τούτων εἶναι ὅπως ὅ τε πολλαπλασιασμὸς καὶ ἡ διαίρεσις μεταξὺ πολυψηφίων ἀριθμῶν ἀντικατασταθῶσι δι' ἁπλῆς προσθέσεως.

Ἡ διαχείρισις τῶν πινάκων διδάσκεται πρακτικώτατα ἐπὶ τεσσαράκοντα ζητημάτων πρακτικῶν καὶ ἐμπορικῶν, τὰ ὁποῖα παρέχουσιν ἀκριβῶς ἰδέαν τῆς ἐπιλύσεως ὡς καὶ τῆς συντάξεως τῶν ἁπλῶν ἀριθμητικῶν ζητημάτων τῆς *Ἀριθμολογίας*, ἀναφέρονται δὲ ταῦτα εἰς διάφορα εἴδη μέτρων, σταθμῶν καὶ νομισμάτων.

Τὸ δεύτερον μέρος τῆς χειρογράφου ἐμπορικῆς ἀριθμητικῆς ὑποδιαιρεῖται εἰς ἓξ κεφάλαια. Εἰς τὸ πρῶτον κεφάλαιον ἐκτίθενται τέσσαρες *Κλεῖδες*, τουτέστι σύντομοι μεθοδικοὶ κανόνες καθ' οὓς ἐπιλύονται ἅπαντα σχεδὸν τὰ ζητήματα τῆς ἐμπορικῆς ἀριθμητικῆς.

Ἡ θεμελιώδης ἀρχὴ τῶν μεθοδικῶν τούτων κανόνων εἰσὶν αἱ τέσσαρες ἰδιότητες, αἵτινες χαρακτηρίζουσι τὴν γεωμετρικὴν ἀναλογίαν μεταξὺ τεσσάρων ἀριθμητικῶν ποσοτήτων.

Κατὰ τὰς ἐν λόγῳ *Κλεῖδας* ἡ κατάστρωσις τῶν γνωστῶν καὶ τῶν ζητουμένων ἀριθμῶν εἰς πᾶν ἐμπορικὸν ζήτημα γίνεται κατὰ δύο παραλλήλους στοίχους, ἔπειτα διὰ τῶν ἑπτὰ κανόνων, οὓς ἀναφέρει τὸ ἀνὰ χεῖρας χειρόγραφον, γίνονται αἱ κατάλληλοι ἁπλοποιήσεις τῶν πράξεων, αἵτινες ἐκτελοῦνται διὰ τῶν πινάκων περὶ ὧν ἐγένετο ἤδη λόγος.

Ἐφαρμογὴ τῶν *Κλειδῶν* γίνεται ἐπὶ εἴκοσι ζητημάτων ἐμπορικῶν, τὰ ὁποῖα περιστρέφονται 1) εἰς τὰ περὶ ἀγοροπωλησίας τοῦ *κέρδους* ἢ τῆς *ζημίας*, 2) εἰς τὰ περὶ *μεσιτείας*, 3) εἰς τὰ περὶ *προμηθείας*, 4) εἰς τὰ περὶ *ἀσφαλίστρων*, 5) εἰς τὰ περὶ *χρεωγράφων*, 6) εἰς τὰ περὶ *ἀποσταθμίσεως* καὶ 7) εἰς τὰ περὶ *δικαιωμάτων*.

Εἰς τὸ δεύτερον κεφάλαιον ἀναφέρονται ἓξ *κλεῖδες* διὰ τῶν ὁποίων ἐπιλύονται τὰ διάφορα ζητήματα τοῦ τόκου. Εἰς ἑκάστην *Κλεῖδα* ὡς ἐφαρμογὴ ἀναφέρεται ἀνὰ ἓν παράδειγμα. Αἱ ἐν λόγῳ δὲ *κλεῖδες* ἀποβλέπουσι τὸν *τόκον*, τὸ *ἐπιτόκιον*, τὸ *κεφάλαιον* καὶ τὸν *χρόνον*.

Ἀκολούθως ἀναφέρονται τὰ ζητήματα τοῦ ἀνατοκισμοῦ, ἅτινα ἐπιλύονται πρακτικώτατα διὰ τῶν σχετικῶν πινάκων, οἵτινες δεικνύουσι πόσον ἀναβαίνει τὸ κεφάλαιον τῆς μονάδος τοῦ νομίσματος δι' ἀνατοκισμοῦ ἑνὸς μέχρις 25 ἐτῶν, ἀπὸ τοῦ 3 μέχρι τῶν 12 τοῖς ἑκατόν. Οἱ πίνακες τοῦ ἀνατοκισμοῦ πληροῦσι τρεῖς σελίδας τοῦ χειρογράφου, ἡ δὲ διαχείρισις αὐτῶν ἐξηγεῖται διὰ παραδειγμάτων.

Εἰς τὸ αὐτὸ κεφάλαιον ἀναφέρονται ἐπίσης τὰ περὶ *ὑφαιρέσεως*, *προεξοφλήσεως* καὶ *προεκτοκισμοῦ* ζητήματα, ἅτινα ἐπιλύονται διὰ τῶν κλειδῶν τοῦ τόκου. Ἕπονται πρὸς ἐφαρμογὴν πέντε ζητήματα, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ μὲν εἰσὶν *ἐμπορικὰ* τὰ δὲ *τραπεζιτικά*.

Ἀκολούθως ἕπονται τὰ περὶ *τοκοφόρων μηνῶν* καὶ ἡμερῶν ζητήματα, καθ' ἃ ζητεῖται ἡ εὕρεσις τοῦ χρονικοῦ διαστήματος μεταξὺ δύο ἡμερομηνιῶν, ὡς συνήθως ἀναφέρουσι τὰ τοκοφόρα γραμμάτια. Τὰ ἐν λόγῳ ζητήματα ἐπιλύονται διὰ δύο πινάκων, τῶν ὁποίων ἡ διαχείρισις ὑποδεικνύεται εἰς δύο παραδείγματα. Εἰς δὲ τὸ τέλος τοῦ κεφαλαίου ἀναφέρεται ἡ κλιμακωτὴ μέθοδος, ἥτις ἐφαρμόζεται εἰς δύο ζητήματα.

Τὸ τρίτον κεφάλαιον τοῦ χειρογράφου ἀντικείμενον ἔχει τὰ περὶ *τραπεζιτικῶν συναλλαγῶν ζητήματα*, τὰ ὁποῖα ἐπιλύονται διὰ τῶν κλειδῶν τῶν ἀναφερομένων εἰς τὸ πρῶτον κεφάλαιον. Τὰ ἐν λόγῳ δὲ ζητήματα ἀποβλέπουσι τὰς *νομισματικὰς ἀγοροπωλησίας*, τὰ περὶ *μετατροπῆς* νομισμάτων, τὰ περὶ *ἀντιπαραβολῆς* τῶν *τιμήσεων* τῶν συναλλαγῶν διαφόρων ἐπικρατειῶν καὶ τὰ

Digitized by Google

περὶ *τραπεζιτικῶν παραγγελιῶν*. Ἐφαρμογὴ δὲ γίνεται ἐπὶ δεκατεσσάρων ζητημάτων.

Ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ τετάρτου κεφαλαίου ἀναφέρεται σύντομος μέθοδος τῆς *ἑταιρίας*, ἥτις ἐφαρμόζεται εἰς δύο ζητήματα, καὶ ἡ μέθοδος τῆς *ἀναμίξεως*, εἰς τρία ζητήματα. Ἀκολούθως ἀναφέρονται δύο παραδείγματα διὰ τῶν ὁποίων ὑποδεικνύεται ἡ σύνταξις δύο *ἐμπορικῶν ἐγγράφων* σκοπούντων τὴν *πρόβλεψιν* καὶ τὴν ἐκποίησιν τῶν *ἐμπορευμάτων*. Ἔπειτα ἀναφέρεται παράδειγμα δι' οὗ ἐξηγεῖται ἡ ἐπίλυσις τῶν ζητημάτων, τὰ ὁποῖα προκύπτουσιν ἐκ τῆς συγκρίσεως δύο ἐμπορικῶν ἀγοροπωλησιῶν. Εἰς δὲ τὸ τέλος τοῦ κεφαλαίου ἐξηγεῖται ἡ διακανόνισις τῆς τιμῆς τῆς *προσφορᾶς* διαφόρων ἐμπορευμάτων· πρὸς δέ, τίνι τρόπῳ παραδίδονται τὰ σιτηρά.

Τὸ πέμπτον κεφάλαιον περιέχει τὰ περὶ γαλλικοῦ δεκαδικοῦ συστήματος νέων μέτρων, σταθμῶν καὶ νομισμάτων, πρὸς δὲ ἀντιπαράθεσιν αὐτῶν πρὸς τὰ ὀθωμανικά.

Τὸ ἕκτον δὲ καὶ τελευταῖον κεφάλαιον τῆς χειρογράφου ἐμπορικῆς ἀριθμητικῆς ἀναφέρει τὰ πρὸς σύνταξιν τῶν κυριωτέρων ἐμπορικῶν ἐγγράφων, ὡς π. χ. γραμματίων *ἐπισυναλλαγματικῶν, ἑταιρικῶν συμβολαίων, θαλασσοδανείων, ναυλοσυμφωνητικῶν*, συναλλαγματικῶν καὶ *φορτωτικῶν*. Ἐκ τῆς αναλύσεως τοῦ ποιοῦ τοῦ ἐν λόγῳ χειρογράφου ἀριδήλως καταφαίνεται ὁπόσον σπουδαῖον κενὸν μέλλει νὰ πληρώσῃ ἡ *Ἐμπορικὴ Ἀριθμητικὴ* τοῦ κυρίου Δημητρίου Μαγδάνη, ἐν τῷ σχετικῷ διδακτικῷ συστήματι, τῷ ἐπικρατοῦντι ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς ἐκπαιδευτηρίοις.

Ἐὰν πρὸς τούτοις εἴπωμεν ὅτι τὰ κύρια πλεονεκτήματα τὰ ὁποῖα χαρακτηρίζουσι τὴν ἀριθμητικὴν ταύτην εἰσὶν ἡ λεπτομερὴς καὶ περιεκτικὴ συνάμα ἔκθεσις τῶν σχετικῶν ζητημάτων, καὶ ἡ συντομία μεθ' ἧς γίνεται ἥ τε κατάστρωσις καὶ ἡ ἐκτέλεσις τῶν διαφόρων πράξεων, εὐχερῶς καταδείκνυται ὅτι τὸ ἐγχειρίδιον τοῦτο δύναται νὰ θεωρηθῇ *Ἐγκόλπιος Ὁδηγὸς* τῶν ἐν τῷ πρακτικῷ βίῳ γινομένων ἀνταλλακτικῶν ἐπιχειρήσεών μας, ἀπαλλάττον ἡμᾶς πάσης περαιτέρω συστάσεως. Ὅθεν ὀφείλομεν νὰ ἐκφράσωμεν τῷ κυρίῳ Δημητρίῳ Μαγδάνῃ τὰ συγχαρητήρια ἡμῶν διά τε τὴν πρωτοβουλίαν τοῦ ἔργου καὶ τὴν ἐπιτυχίαν μεθ' ἧς συνηρμολόγησεν *ἐμπορικὰ μαθήματα πρακτικῆς ἀριθμητικῆς*.

Ἐν Πέρᾳ Κων/πόλεως τῇ 2 Μαΐου 1878.

Ὁ εἰσηγητὴς τῆς εἰδικῆς ἐπιτροπῆς τῆς ὑπὸ τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς ὁρισθείσης

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ.

Digitized by Google

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΡΕΝΤΙΟΥ,

ΤΟΥ ΧΙΟΥ,

ΠΟΙΗΤΙΚΗΣ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

Παράφρασις.

('Ανεγνώσθη ἐν τῇ ΦΓ' συνεδριάσει).

'Εν τόμῳ Θ', σελ. 207, τοῦ περιοδικοῦ τούτου συγγράμματος λόγον ποιούμενοι περὶ Θεοδώρου Ρεντίου, τοῦ Χίου, καθηγητοῦ τῶν ἑλληνικῶν καὶ λατινικῶν γραμμάτων ἐν Ταυρίνῳ κατὰ τὸ 1579 σωτήριον ἔτος, ἐμνήσθημεν καὶ τῆς εἰς ἀρχαίαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν παραφράσεως τῆς *ποιητικῆς* τοῦ ἐκ Σταγείρων φιλοσόφου. 'Επιθυμοῦντες ἵνα καταστήσωμεν γνωστὴν τοῖς ἡμετέροις τὴν περὶ τὰ ἀρχαῖα γράμματα μεγάλην τοῦ ἀνδρὸς ἱκανότητα δημοσιεύομεν τὸ πρῶτον ἤδη ἐνταῦθα τὴν σπουδαιοτάτην ἐργασίαν τοῦ σοφοῦ Χίου, ἐκ κώδηκος ὑπ'ἀριθ. 360 τῆς ἐν Μονάχῳ βασιλικῆς Βιβλιοθήκης τῷ 1869 ἀντιγράψαντες.

Μ. ΠΑΡΑΝΙΚΑΣ.

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

ΕΙΣ ΤΗΝ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΠΟΙΗΤΙΚΗΝ.

Ὁ ποιητὴς πάσης θέλει ἐμπείρως εἶναι τέχνης καὶ ἐπιστήμης. — Προτεθείσης γὰρ αὐτῷ μιᾶς πράξεως μιμ(?) δι' ἐπανόρθωσιν καὶ μεθ' ἡδονῆς· οἷον ὅτι ἀνήρ τις Αἰνείας θεᾶς υἱός, εὐσεβής, ἀναστατωθείσης τῆς πατρίδος ἡγεμόνι τῇ μητρὶ εἰς 'Ιταλίαν σπεύδει κατὰ τὸν χρησμόν, ὅπου μόλις ἐλθὼν εἰς Οἰνωτρίαν χώραν καὶ πολεμήσας τελευταῖον ἔκτισε πόλιν.

— Τοῦτο ὁ μῦθος ὅλος, ὃς καὶ δι' ἐπεισοδίων αὐξάνεται.

— 'Ενταῦθ' οὖν δεῖ γραμματικῆς εἰς τὸ ἑλληνίζειν ἢ λατινίζειν·

— λογικῆς δὲ εἰς τὸ διαιρεῖν καὶ κρίνειν·

— ποιητικῆς εἰς τὸ διατιθέναι·

— μουσικῆς εἰς τὸ ἡδύνειν·

— ῥητορικῆς εἰς τὰς δημηγορίας τὰς ἀμοιβαίας τῶν προσώπων·

— φιλοσοφίας φυσικῆς εἰς κοινωνίαν θεῶν καὶ ἀνθρώπων καὶ τῶν ἐκείνων πράξεων·

— ἀστρολογίας, γεωγραφίας, μυθολογίας, ἱστορίας περὶ τῶν ἠθῶν ἑκάστου ἔθνους, εἰς γνῶσιν τῶν ὁδοιποριῶν.

— ἠθικῆς, ὅπου ἄνδρα ἀγαθὸν διαγράφει ἢ κακίας καὶ ἀρετὰς πολλῶν· — καὶ πάσης τέχνης, ναυπηγικῆς, οἰκοδομικῆς, ἰατρικῆς, ὁπλοποιίας,—διὸ καὶ δάφνης στεφάνῳ ἐστεφάνουν μόνον τὸν ποιητὴν διὰ τὸ ἐκ πάντων γνώσεως τελειότατον καὶ κατὰ μηδὲν ἐλλιπές.

Ταῦτα εἰς τὸ εἰδέναι τὸ ἔργον τοῦ ποιητοῦ καὶ τῆς ποιήσεως.

Νῦν δὲ περὶ ποιητικῆς. Πρότερον δὲ διαφορὰν ποιήματος, ποιήσεως, ποιητικῆς.

Ποίημα τὸ ἔργον ὃ φαίνεται, ὡς ὁ οἶκος. *Ποίησις* ἡ κίνησις αὐτοῦ καὶ ἐνέργεια, οἷον ἡ οἰκοδόμησις. *Ποιητικὴ* ἡ τέχνη καὶ ὁ τρόπος τοῦ οἰκοδομεῖν.

Ἔτι· ἡ ποίησις διχῶς 1) ἡ ἐνέργεια ἕως οὗ ἐν ἀρχῇ τὸ πρᾶγμα γίνεται καὶ ἡ ὁδὸς καὶ ἡ εἰς αὐτὸ κίνησις· 2) τὸ γενόμενον ποίημα, ὡς ἡ Ἰλιάς.

Ὥστε πολλάκις τὸ αὐτὸ λέγομεν *ποίησιν* καὶ *ποίημα*, οὔσης τῆς ποιήσεως ἐν τῷ ποιήματι, ὡς ἡ κίνησις ἐν τῷ κινητῷ.

Digitized by Google

Ποιητικὴ οὖν οἱονεὶ effectrix κατὰ τὴν φωνὴν σημαίνει διδάσκαλον τῶν ἐνεργειῶν. Ἔϛι δέ τις πάσης ἐργασίας τέχνη ὑπερέχουσα λόγῳ καὶ μεθόδῳ, ᾗ κοινῇ οὔσῃ λέγονται πολλοὶ ποιηταί· ἔστι δέ τις ἰδιαιτέρα, ἣν ὁ μὴ ἔχων οὐ λέγεται ποιητὴς ἀγαθός· δεῖ γὰρ ἐκ τῶν τεχνῶν ἁπασῶν γενέσθαι τὸ ποίημα, ὃ κατ' ἐξοχὴν λέγεται *ποίημα*.

Ἡ ὠφέλεια τῆς ποιητικῆς δήλη.

Πλάτων δ' ἐκβάλλει τῆς πολιτείας Ὅμηρον· ἀλλὰ ἢ ὅτι οὐ πάντα πρὸς νέους συμβάλλεται τὰ Ὁμήρου, ἢ ὅτι λέγονται ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ τὰ φαῦλα ὡς φευκτέα.

— Ῥητέον περὶ ποιητικῆς ποία τίς ἐστιν. Ὅτι Ἀβερόης ἐν ταῖς λογικαῖς αὐτὴν ἀριθμεῖ. Πέντε γὰρ λέγει λογικάς· ἀποδεικτικήν, διαλεκτικήν, σοφιστικήν, ῥητορικήν, νοεῖ δὲ καὶ τὴν ποιητικήν. Οὐ γὰρ τὴν γραμματικὴν ἀριθμητέον εἰς τὰς λογικὰς πέντε· ἢ εἰπὲ μίαν τὴν σοφιστικὴν καὶ διαλεκτικήν.

— Ἀλλ' ὁπωσδήποτε ἔχει, τὴν ποιητικὴν τίθεμαι λογικὴν ὡς κἀκεῖνος ὀνομαστί· κοινωνεῖ δὲ ταῖς τέσσαρσι λογικαῖς, ὅτι οὐ πρᾶγμα ἔχει ὕλην, ἀλλὰ λόγους, οὐδὲ ἐν ἑνὶ γένει ὡρισμένῳ καταγίνεται, ἀλλὰ ἐν πᾶσι.

Ταῦτα μὲν κοινά, ἴδια δέ, ὅτι ἡ διαλεκτική, ἀποδεικτική, σοφιστικὴ διαλέγονται συλλογιστικῶς καὶ βραχέως καὶ οὐκ ἐοίκασι ποιήματι οὐδὲ περὶ ὡρισμένην τινὰ ὕλην.

Ἡ δὲ ποιητικὴ καὶ ῥητορικὴ ἀνάπαλιν· διὸ καὶ οὐ κυρίως λογικαὶ ὡς ἐκεῖναι· οὐδὲ συλλογιστικαί, ἀλλ' ἔνθα μιμήσει καὶ παραδείγματι χρῶνται — καὶ ἔχουσι ποίημα οὐ λόγον πολιτικόν, ἢ ποίημά τι φαινόμενον. Καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον αἱ δύο αὗται πολιτικὰς ἔχουσιν ὑποθέσεις.

Διαφέρει δὲ ἡ ῥητορικὴ καὶ ἡ ποιητικὴ ὅτι ἡ ῥητορικὴ πλέον μετέχει τῆς διαλεκτικῆς, ἐξ ἧς ἔχει τὴν ἀρχὴν καὶ ἐκ τῆς πολιτικῆς ὡς ἐν α^ω ῥητορικῆς· διὸ καὶ δυνάμεις καλοῦνται ἄμφω, ὅτι ἐφ' ἑκάτερα δεικνύουσιν· ἀλλ' ἡ ῥητορικὴ ἐν πράγματι καὶ γένει ἑνὶ πολιτικῷ καταγίνεται, εἰ καὶ μηδὲν ἔχει ὡρισμένον καὶ αὐτή. Ἔχει δὲ τὰ ποιήματα πεζά, σκοπὸν ἔχουσα τὸ πείθειν ἢ τὸ θεωρεῖν τὸ ἐν ἑκάστῳ πιθανὸν καὶ διδάσκειν αὐτό.

— Ἡ δὲ ποιητικὴ οὐκ ἔχει τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τῆς διαλεκτικῆς, χρῆται δὲ τοῖς ὀργάνοις ἐκείνης ὡς ἀνωτέρα οὖσα καὶ κυριωτέρα.

Χρῆται δὲ τοῖς ποιητικοῖς καὶ οὐ μόνοις, καὶ τοῖς μουσικοῖς γὰρ πλείστῳ καὶ πάσαις ταῖς τέχναις ἐν μέρει.

Χρῆται οὐ τῷ ἐνθυμήματι πάντως, ἀλλὰ τῷ παραδείγματι· καὶ τούτῳ ζωγραφοῦσα καὶ προτιθεῖσα ἀρχέτυπον, ἵνα ἕκαστος μιμήσηται.

— Καὶ ἔργα τοῦ ποιητοῦ διὰ στίχων δι' ἡδονήν· καί τινα τούτων ἐναρμόνια μετὰ σχημάτων ὑποκριτικῶν.

(Ἐλλείπει) ....

Ἡ τοίνυν διαίρεσις τοῦ βιβλίου ἐϛὶν αὕτη.

Τὸ Α' μέρος 1) περὶ ποιήσεως καθόλου, καθ' ἣν κοινωνεῖ πᾶν γένος ποιήσεως· 2) περὶ διαφορᾶς αὐτοῦ· 3) πῶς ἀπὸ δύο φυσικῶν αἰτίων ἡ ποίησις ἐγένετο· 4) πῶς εἰς διάφορα μέρη ἐχωρίσθη· 5) πῶς αὐτὰ ἐχωρίσθησαν, μετεβλήθησαν καὶ ηὐξήθησαν.

Β'. Περὶ τῶν γενῶν ἢ εἰδῶν αὐτῆς· ἔστι δὲ ἐποποιία καὶ τραγῳδία (περὶ γὰρ τῶν λοιπῶν οὐχ εὕρηται).

Γ'. Κανόνες τοῦ συντιθέναι τὸν μῦθον, ὅθεν καλῶς δόξει ἔχειν ἡ ποίησις.

Δ'. Περὶ τῶν ποσῶν μερῶν.	τῆς μὲν τραγῳδίας ἄλλαι.	—πρόλογος —ἐπεισόδιον —ἔξοδος —χορικόν.
	τῆς δὲ ἐποποιίας ἄλλαι.	ὅθεν τὸ περὶ ποσοῦ κεφάλαιον εἰς δύο μέρη διῄρηται

Περὶ τῆς ποιήσεως	τῆς μὲν τραγῳδίας	μῦθος ἤθη λέξις γνώμη παρασκευὴ μελῳδία.
	τῆς δὲ ἐποποιίας εἰ καί τινα ῥηθέντα, ἀλλ' οὖν οὐ πάντα.	ὅθεν καὶ τὸ περὶ ποιητικῆς εἰς δύο.

Ε'. καὶ τελευταῖον. Περὶ τῶν τῇ ἀρχῇ (?) συνεπομένων καί τινων περὶ ποιήσεως προσθήκη.

Ἔστι δὲ ταῦτα δύο·	ἐπιπλήττει καὶ ἐπαινεῖ τοὺς ποιητάς· συγκρίνει τραγῳδίαν καὶ ἐποποιίαν τίς βελτίων· δύο οὖν μέρη καὶ τούτου.

Περὶ ποιητοῦ Περὶ ποιητικῆς τέχνης Περὶ τῶν συνεπομένων	προτίθησιν ἐρεῖν.

Digitized by Google

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Ἐν ἀρχῇ εὐθὺς τὰ περὶ ὧν ἐρεῖ καὶ τὴν τάξιν προτίθησιν.

Ἔστι δὲ ταῦτα. 1) Περὶ ποιητικῆς καθόλου καὶ τῶν εἰδῶν καθ' ἕκαστον τὴν φύσιν αὐτοῦ. 2) Πῶς δεῖ κανόσι χρῆσθαι συντιθέναι τοὺς μύθους· μῦθον δὲ νοεῖ τὴν τῶν πραγμάτων συνθήκην. 3) Ἀκολούθως περὶ τῶν μερῶν ἑκάστου εἴδους ποιήσεως, ἅ ἐστι ποσὰ καὶ ποιά. 4) Περὶ τῶν παρεπομένων τῇ ποιήσει κατὰ μέθοδον.

Ἡ τάξις, ὡς λέγει, τῶν ῥηθησομένων ἔσται ἀεὶ πρῶτον τὰ συμβαλλόμενα εἰς γνῶσιν τῶν ἑπομένων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Μετὰ τὴν πρόθεσιν καὶ τὸ προοίμιον ἄρχεται οὗ πρώτου ἐκεῖ ἐμνήσθη. Περὶ οὖν ποιήσεως καθόλου. Εἰς τοῦτο λαμβάνει ὁμολογούμενον κοινωνεῖν κατὰ τὸ εἶναι μίμησιν πάντα τὰ εἴδη τῆς ποιήσεως καὶ τὰ λόγῳ καὶ τὰ ἤχῳ μιμούμενα. Πᾶσαι οὖν αὗται μιμοῦνται· ἡ οὖν μίμησίς ἐστιν ᾧ πᾶσαι κοινωνοῦσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Εἶτα λέγει τὰς διαφορὰς αὐτῶν τρεῖς· α') ὅτι ἑτέροις τῷ γένει μιμεῖσθαι· ὁ μὲν ζωγράφος ἵππον χρώμασιν, οἱ δὲ ποιηταὶ τὸν αὐτὸν λόγοις, β') εἰς τὰ ὑποπίπτοντα τῇ μιμήσει, ὡς τοῖς χρώμασι γράφειν ἀνθρώπους, τοῖς μὲν τοὺς αἰσχρούς, τοῖς δὲ τοὺς καλούς, γ') τῷ τρόπῳ· ὁ μὲν τραγικὸς σκηνῇ καὶ ὑποκριταῖς τὰς ἡρωϊκὰς πράξεις μιμεῖται — ὁ δὲ ποιητὴς τὰς αὐτὰς διηγήσει μόνον — λόγῳ γε μὴν ἀμφότερα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Εἶτα ἐξηγεῖται τὸ α' μέρος τὸ τῷ γένει ἑτέροις διαφέρειν διὰ παραδείγματος λέγων, ὥσπερ ὁ μὲν γραφῇ μιμεῖται ἀλεκτρυόνα, ὁ δὲ φωνῇ, οὕτω καὶ οἱ ποιηταὶ διαφόροις· εἴτε πολλοῖς εἴτε ὀλίγοις, εἴτε ἐνίοις, οἷον ἁρμονίᾳ, ῥυθμῷ, λόγῳ.—Ἐν δὲ τῷ παρόντι.... λέγει περὶ τῶν ῥυθμῷ καὶ ἁρμονίᾳ χρωμένων μόνων· ἑξῆς ἐρεῖ περὶ τῶν λόγῳ.

ΣΗΜ. Ποιήματα καλεῖται διὰ τὸ μιμεῖσθαι πράξεις ἀνθρώπων·—αὐλητικῆς ἡ πλείστη· ὡς τὰ μὴ ἔχοντα πολλὰ τμήματα οὐκ εἰσὶ μιμητικά.

Οὐ νοεῖ ἐνταῦθα τὰς ᾠδὰς αὐτάς, ἀλλὰ τὸν ἦχον· κατωτέρω φησὶ τῷ ἤχῳ μιμεῖσθαι αὐτάς.

Μίμησιν νοεῖ τὴν ἔκθεσιν τῶν πράξεων καὶ ἠθῶν καὶ παθῶν τῶν ἀνθρώπων.

Περὶ ποιητικῆς καὶ ποιήσεως εἴρηται τί διαφέρει. *Ποίημα* δὲ εἰ καὶ Ἀφθόνιός φησιν ὅτι μέρος ποιήσεως, ἀλλὰ ψευδές. Πλάτων γὰρ ἐν Φαίδωνι *ποίημα* νοεῖ τὸ ὅλον καὶ Ἀριστοτέλης ἐνταῦθα. Πρὸ Ὁμήρου δὲ οὐδὲν τοιοῦτον ἔχομεν ποίημα. Ὥστε ποίημα καὶ ἡ ποίησις, διαφέρουσι δὲ κατὰ τὴν δύναμιν τῆς φωνῆς, ὡς εἴπομεν· ὅτι ποίησις factio, ποίημα factum. Οἱ δὲ παλαιοὶ ἀδιαφόρως καλοῦσι *ποίησιν, ποιητικήν, ποίημα.*

Τίς δὲ *ποιητής,* Πλάτων ἐν Συμποσ. 188. «Οἶσθ' ὅτι ἡ ποίησίς ἐστί τι πολύ· ἡ γάρ τοι ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ ὂν ἰόντι ὁτῳοῦν αἰτία πᾶσά ἐστι ποίησις· ὥστε καὶ αἱ ὑπὸ πάσαις ταῖς τέχναις ἐργασίαι ποιήσεις εἰσί· καὶ οἱ τούτων δημιουργοὶ πάντες ποιηταί. Ἀλλ' ὅμως οὐ καλοῦνται ποιηταί, ἀλλὰ ἄλλα ἔχουσιν ὀνόματα. Ἀπὸ πάσης δὲ τῆς ποιήσεως ἓν μόριον ἀφορισθὲν τὸ περὶ τὴν μουσικὴν καὶ τὰ μέτρα, τῷ τούτου ὀνόματι προσαγορεύεται· *ποίησις* γὰρ τοῦτο μόνον καλεῖται καὶ οἱ ἔχοντες τοῦτο τὸ μόριον τῆς ποιήσεως *ποιηταί.*»

ΕΚΛΟΓΗ ΕΚ ΤΗΣ ΠΟΙΗΤΙΚΗΣ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Ποίησις μὲν καθόλου κατὰ Πλάτωνα (Συμπ. 188) ἡ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ ὂν ἰόντι ὁτῳοῦν αἰτία πᾶσά ἐστι *ποίησις*. Ὥστε καὶ αἱ ὑπὸ πάσαις ταῖς τέχναις ἐργασίαι *ποιήσεις* εἰσίν, καὶ οἱ τούτων δημιουργοὶ *ποιηταί*. Ἰδιαίτερον δὲ ἀπὸ πάσης τῆς ποιήσεως ἓν μόριον ἀφορισθὲν τὸ περὶ τὴν μουσικὴν καὶ τὰ μέτρα, τῷ τούτου ὀνόματι προσαγορεύεται· *ποίησις* γὰρ τοῦτο μόνον καλεῖται, οἱ δὲ τὸ μόριον τοῦτο τῆς ποιήσεως τὴν κλῆσιν εἰλήχασι *ποιηταί.*

Ἡ δὲ *ποίησις* ὧδε διῄρηται εἰς ἐποποιίαν, τραγῳδίαν, κωμῳδίαν, διθυραμβοποιητικήν, αὐλητικὴν καὶ κιθαριστικήν· πᾶσαι δὲ τὸ σύνολον τυγχάνουσιν οὖσαι *μιμήσεις.*

Μίμησιν δ' Ἀριστοτέλης νοεῖν δοκεῖ τὴν τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, ἠθῶν καὶ παθῶν *ἔκθεσιν.*

Κατὰ γοῦν τὸ εἶναι μίμησιν κοινωνεῖν φαίνεται πάντα τὰ εἴδη τῆς ποιήσεως καὶ τὰ

Digitized by Google

λόγῳ καὶ τὰ ἤχῳ μιμούμενα· πᾶσαι γὰρ αὗται μιμοῦνται.

Τρεῖς δὲ ἐν αὐταῖς διαφοραὶ ἔνεισιν, ὡς ἑτέροις τῷ γένει μιμοῦνται, καθάπερ τὸν μὲν ζωγράφον μιμεῖσθαι δεῖ τὸν ἵππον χρώμασι, τὸν δὲ ποιητὴν τὸν αὐτὸν λόγοις.

Ἔτι ὡς εἰς τὰ τῇ μιμήσει ὑποπίπτοντα, ὡς τοῖς χρώμασιν γράφειν ἀνθρώπους τοῖς μὲν τοὺς αἰσχρούς, τοῖς δὲ τοὺς καλούς.

Τρίτον δὲ τῷ τρόπῳ, ὡς τὸν μὲν τραγικὸν σκηνῇ καὶ ὑποκριταῖς τὰς ἡρωικὰς πράξεις μιμούμενον, τὸν δὲ ποιητὴν τὰς αὐτὰς διηγήσει μόνον, λόγῳ γε μὴν ἀμφοτέρους.

Καὶ ἔστι μὲν τὸ *τῷ γένει ἑτέροις* διαφέρειν, ὡς εἰ ὁ μὲν γραφῇ μιμοῖτο ἀλεκτρυόνα, ὁ δὲ φωνῇ, οἱ δὲ ποιηταὶ διαφόροις, εἴτε πολλοῖς, εἴτε ὀλίγοις, εἴτε ἐνίοις, οἷον, *ἁρμονίᾳ, ῥυθμῷ, λόγῳ,* οὐ χωρὶς ἢ ὁμοῦ.

Καὶ ἔστι μὲν ἡ *ἁρμονία* περὶ τὸν ἦχον, ὁ *ῥυθμὸς* περὶ τὴν κίνησιν, ὁ δὲ *λόγος* περὶ τὴν ἔναρθρον φωνήν.

6. Ἡ δὲ ποίησις μιμεῖται *λόγοις* πεζοῖς, ἢ τοῖς *μέτροις,* εἴτουν λόγῳ ἐμμέτρῳ.

7. Ἐςι δὲ ἐποποιία οὐχ ἡ περὶ τὸ ἡρωικὸν μέτρον ὡς χρῶνται πάντες, ἀλλὰ πᾶσα μίμησις, ἢ δι' ἐπῶν ἢ λόγων ποιεῖ ἢ μιμεῖται. Εἴ τις δὲ ἔτι ἐλέγοις ἢ τριμέτροις ἐποποιίᾳ μιμεῖσθαι λέγεται κοινῷ ὀνόματι, καὶ οἱ Ξενάρχου λόγοι καὶ σωκρατικοὶ διάλογοι καλοῦνται οὕτω καταχρηστικῶς κοινῷ ὀνόματι.

8. Οἱ γὰρ πολλοὶ τοὺς ποιητὰς οὐκ ἀπὸ τοῦ λόγους μιμεῖσθαι χαρακτηρίζουσιν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ μετρικῶς γράφειν, εἰ καὶ ἰατρικὰ γράφουσι, καλοῦντες ἐλεγειοποιούς.

9. Εἰ δὲ Ἐμπεδοκλῆς τὰ φυσικὰ μέτρῳ γράφει, ἀλλ'οὐδὲν αὐτῷ καὶ τῷ ποιητῇ, οἷον τῷ Ὁμήρῳ, κοινόν, πλὴν τὸ μέτρον, ὅπερ οὐ χαρακτηρίζει ποιητήν, οὐ γὰρ μιμεῖται.

10. Ὥσπερ δὲ αἱ μὲν ἑνὶ (εἴδει), αἱ δὲ δυσὶ χρῶνται, οὕτως ἡ διθυραμβοποιητικὴ καὶ ἡ τραγῳδία καὶ κωμῳδία πᾶσι χρῶνται· ἁρμονίᾳ, ὅτι ᾄδειν δεῖ τοὺς διθυραμβικούς· ῥυθμῷ, ὅτι ἅμα ὀρχούμενοι ᾖδον καὶ οἱ τραγικοὶ καὶ κωμικοὶ ἐνίοτε, εἰ καὶ μὴ ἀεί· καὶ μέτρῳ. Τούτους δ' οἱ ποιηταὶ μιμεῖσθαι ἐφίλουν.

11. Δεύτερον δὲ διαφέρει ἀλλήλων τὰ ποιήματα ἢ τῷ ἃ μιμοῦνται, ὅθεν ἡ διαφορὰ κωμῳδίας καὶ τραγῳδίας φαίνεται· εἰς δὲ δεῖξιν τούτου ὁμολογούμενον λάβωμεν ὅτι πάντες μιμοῦνται πράττοντας. Ἡ δὲ πρᾶξις περὶ τὰ ἤθη, ἅ ἐστι κακὰ καὶ χρηστά, μιμοῦνται ἄρα κακοὺς οἱ μέν, οἱ δὲ χρηςούς.

12. Τὸ καθόλου οὖν ῥηθὲν ἐν ἑκάςῃ ποιήσει εἴτουν μιμήσει δείκνυται, ὅτι διαφέρουσι περὶ τὰ ἃ μιμοῦνται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

13. Τρίτον διαφέρει κατὰ τὸν τοῖς αὐτοῖς τὰ αὐτὰ μιμεῖσθαι διάφορον τρόπον· ὁ δὲ τρόπος νοεῖται κατὰ τὰ τρία τῆς μυθολογίας γένη, ὡς Πλάτων ἐν Πολιτείᾳ· δύο γάρ εἰσιν εἴδη, διηγηματικὸν καὶ δραματικόν· καὶ τὸ διηγηματικὸν διχῇ· τὸ γὰρ ἀπαγγέλλοντα εἰς δύο διαιρῶ· ἢ καὶ τῷ γίνεσθαι ἕτερος ἐνίοτε διηγεῖται, ὡς Ὅμηρος, ἢ ὡς ὁ αὐτὸς ἀεὶ καὶ μὴ παράγων ἄλλα πρόσωπα, ὡς οἱ διθυραμβικοί· τὸ γ' γένος ἐστὶν ἐν πράξει καὶ μιμήσει ἀεί.

16. Αἱ οὖν διαφοραὶ τρεῖς εἰσιν, ἐν *οἷςτε* καὶ ἃ καὶ ὥς. Ὅθεν κατὰ τὸ ἃ *μιμοῦνται* ὅμοιος Σοφοκλῆς καὶ Ὅμηρος· κατὰ δὲ τὸ ὡς ὅμοιοι Ἀριστοφάνης καὶ Σοφοκλῆς· ἄμφω γὰρ μιμοῦνται παράγοντες ἀνθρώπους πράττοντάς τι· ὅθεν καὶ *δράματα* καλεῖται. Ὁ δὲ Ὅμηρος τῷ διηγεῖσθαι μόνον μιμεῖται, οὐ τῷ δεικνύναι τῇ ὑποκρίσει πράττοντάς τι.

17. Ὅθεν κατὰ παρέκβασίν τινα λέγομεν τοὺς Δωριεῖς ἀντιποιεῖσθαι τῆς Κωμῳδίας καὶ Τραγῳδίας ἐπιχειροῦντας ἀπὸ τῆς ἐτυμολογίας καὶ χρήσεως τῶν ὀνομάτων. Οἱ δὲ ἐν Σικελίᾳ Δωριεῖς ἀπὸ τῆς παλαιότητος τῶν ποιητῶν. Καὶ πρῶτον μὲν λέγω πῶς ἐκ τῶν Δωριέων οἱ Μεγαρεῖς οἱ ἐνταῦθα καὶ οἱ ἐν Σικελίᾳ. Καὶ οἱ μὲν ἐνταῦθα, ὅτι ἐδείκνυον αὐτὴν εὑρεθῆναι ἐπὶ τῆς αὐτῆς δημοκρατίας οὔσης παλαιοτέρας τῆς Ἀθηναίων, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ Ἀθηναίους εὑρετὰς εἶναι. Οἱ δὲ ἐν Σικελίᾳ ἀπὸ τοῦ παλαιοῦ αὐτῶν ποιητοῦ. Τῶν δὲ ἐν Πελοποννήσῳ Δωριέων ἀπὸ τῆς ἐτυμολογίας τινὸς κωμῳδίας καὶ τραγῳδίας εὕρεταί λέγουσιν εἶναι· κωμῳδίας, ὅτι ἀπὸ τοῦ κώμας, οὐ τοῦ κωμάζειν παράγουσι· τῆς δὲ τραγῳδίας καὶ κωμῳδίας ὁμοῦ ἀπὸ τοῦ δρᾶν, ὅτι δράματα καλοῦνται αὗται. Ταῦτα ἐν παρεκβάσει καὶ τέλος ἔξω περὶ τῆς κοινωνίας καὶ διαφορᾶς τῶν ποιήσεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

18. Δῆλον δὲ ὅτι φύσει πάντες χαίρομεν τοῖς μιμήμασιν· ὅτι καὶ οἱ δράκοντα ζῶντα ἰδεῖν φοβούμενοι, ἐὰν ἴδωσι γεγραμμένον,

Digitized by Google

χαίρουσιν, ὅτι ἡ γραφὴ τὰ φοβερὰ μιμεῖται· καὶ τὸ αἴτιον, ὅτι μανθάνειν χαίρομεν πάντες εἰ καὶ.....οἱ φιλόσοφοι διὰ τὸ εἰδέναι τὰς αἰτίας.

19. Καὶ χαίρουσι δὲ τῇ μιμήσει ὁρῶντες τὸ μίμημα καὶ παρεικάζοντες αὐτὸ τῷ ἀρχετύπῳ καὶ οἱονεὶ συλλογιζόμενοι. Ἐκ τοῦ προεγνωσμένου ἀρχετύπου τὸ μίμημα, τὸ ἧττον σαφές· εἰ δὲ ἀγνοοῦσι τὸ ἀρχέτυπον, οὐ χαίρουσι τῇ μιμήσει, ἀλλὰ διὰ τὴν αἴσθησιν χρωμάτων καὶ τῶν τοιούτων.

20. Δύο εἰσίν, ὡς εἶπον, αἱ αἰτίαι τῆς ποιήσεως· ἡ ῥηθεῖσα μίμησις καὶ ἣν νῦν προστίθημι, ἡ ἁρμονία καὶ ὁ ῥυθμός· φύσει γὰρ πάντες ᾄδουσι καὶ ὀρχοῦνται καὶ ἐμμέτρως φθέγγονται. Ἐκ τῶν φύσει οὖν ἐνόντων καὶ αὐτοσχεδίων κατὰ μικρὸν προῆλθον εἰς τὸ ἐπιτηδεῦσαι τὴν ποίησιν.

Ἐπεὶ δὲ ἡ ποίησις ἐκ μιμήσεως καὶ μέτρου συνέστηκε, δείκνυται τὸ δεύτερον φυσικὸν μέρος τῆς ποιήσεως εἶναι τὸ μέτρον· καὶ εἰ ἡ μίμησις φύσει, καὶ τὸ δι' οὗ ἡ μίμησις γίνεται φύσει ἀνάγκη εἶναι· τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ μέτρον· καὶ εἰ ἔνεστιν ἡμῖν φύσει ἁρμονία καὶ ῥυθμός, καὶ τὸ μέτρον φύσει, ὅτι μέρος τοῦ ῥυθμοῦ τοῦτο. Τὸ γὰρ μέτρον δηλοῖ ἀναλογίαν τινὰ καὶ τάξιν τῶν ἐπῶν.

21. Καὶ αὕτη μὲν ἡ ἀρχὴ καὶ αἰτία τῆς ποιήσεως.

Τὰ δὲ εἴδη αὐτῆς ἐγέννησαν αἱ διάφοροι φύσεις καὶ τὰ ἤθη τῶν ποιητῶν· ἄλλοι γὰρ ἄλλοις χαίροντες ταῦτα καὶ ἐπετήδευσαν ἃ ἔχαιρον μιμεῖσθαι.

22. Δύο οὖν πρῶτα ποιήσεως γένη εὑρέθησαν, ὧν τοῦ δευτέρου ἢ τοῦ ψεκτικοῦ οὐκ ἔχομέν τινα εἰπεῖν πρότερον Ὁμήρου· ἔστι δὲ αὐτοῦ ὁ Μαργίτης ψεκτικὸν ποίημα δι' ἰάμβων, οἳ συμβάλλονται εἰς τὸν ψόγον. Οἱ δὲ ἐπαινοῦντες τῷ ἡρωικῷ ἐχρῶντο.

23. Ἐπεὶ δὲ τοῦ ὁμηρικοῦ Μαργίτου ἐμνήσθην, περὶ Ὁμήρου λέγω, ὅτι περί τε τὰ σπουδαῖα καὶ τὰ γελοῖα ὁ αὐτὸς ἄκρος ἐγένετο· οὐχ ὅτι εὖ ἢ εὑρέσει καὶ διαθέσει καὶ λέξει, ἀλλ' ὅτι καὶ μιμήσεις ἐποίησεν, αἳ εἰς σκηνὴν ἐπιτήδειαι ἦσαν· πολλὰ γὰρ ἐν Ἰλιάδι καὶ Ὀδυσσείᾳ εὑρήσεις πρόσωπα ἀλλήλοις διαλεγόμενα ὡς εἶναι ἀφορμάς τινων δραμάτων ἐκεῖθεν λαβεῖν, λέγω τραγῳδίας· κωμῳδίας δὲ ἀπὸ τοῦ Μαργίτου, ὅθεν ἀφορμὰς κωμῳδίας λάβοι τις. Οὐ λέγω δὲ ψόγους, οὐ γὰρ ἐπακτὸν τὸ ψέγειν ἐν κωμῳδίαις, ἀλλὰ τὰ γελοῖα τὸν Ὅμηρον ἄριστα ἐπιτηδεῦσαι, ἃ μάλιστα κωμῳδίᾳ πρέπει.

24. Οὔσης δὲ τῆς ποιήσεως διττῆς ἀπ' ἀρχῆς, οἱ μὲν ἰαμβικοὶ κωμῳδοποιοὶ ἐγένοντο διὰ τὸ συγγενές, οἱ δὲ ἡρωικοὶ τραγῳδοὶ διὰ τὸ αὐτό· μιμούμενοι μὲν τὰ αὐτὰ ἑκάτεροι, δραματουργήσαντες δὲ ταῦτα προσέτι. Καὶ ἡ αἰτία ὅτι τὸ τῆς κωμῳδίας καὶ τραγῳδίας σχῆμα ἐντιμότερον εἶναι δῆλον ἐκείνων διά τε τὴν δραματικὴν μίμησιν καὶ διὰ τὴν σκηνήν. Ἀπὸ οὖν τῶν χειρόνων ἐπὶ τὰ βελτίω μετῆλθον. Ἐπεὶ δὲ δόξειέ πως ἐκ τούτων ἡ τραγῳδία καὶ κωμῳδία ἔξω τῆς σκηνῆς ἀτελεστέρα εἶναι, τοῦτο ζητητέον ἄλλοτε. Ἐν γὰρ τῷ τέλει τοῦ παρόντος βιβλίου.

25. Οὕτω μὲν εἶχον τὴν ἀρχήν· ηὐξήθησαν δὲ ἡ μὲν τραγῳδία ὑπὸ τῶν τὰ διθυραμβικὰ ποιούτων, ἡ δὲ κωμῳδία ὑπὸ τῶν τὰ φαλλικὰ αἰσχρότερα ὄντα, ἃ καὶ μέχρι τοῦ νῦν μένει ἔν τισι τῶν πόλεων. Ηὐξάνοντο δὲ τούτῳ τῷ τρόπῳ μεγεθυνόντων δηλονότι τὸ ἑκάστοτε εὑρημένον.

26. Καὶ Αἰσχύλος μὲν δύο ὑποκριτὰς παρήγαγεν ὄντος ἑνὸς πρότερον, τὸν χορὸν ἐκ πλείστων προσώπων συνεστῶτα ἠλάττωσε καὶ τὸν πρόλογον προσέθηκε. Σοφοκλῆς δὲ τρεῖς ὑποκριτὰς καὶ τὴν σκηνογραφίαν.

27. Αὐτὸς δὲ καὶ τοὺς μύθους ἐσέμνωσε τοὺς γελοιάζοντας σατύρους ἐκκόψας.

28. Ἔδει δὲ μεταβαλεῖν καὶ τὰ μέτρα, ἃ ἦσαν σατυρικά· καὶ μέτρον ἁρμόδιον τῇ τῶν πλειόνων ὑποκριτῶν διαλέξει εὑρεῖν· τὸ δὴ ἰαμβικὸν πρὸς τοῦτο μάλιστα πέφυκεν. Ἐν γὰρ ταῖς ὁμιλίαις πολλοὶ ἀπὸ τύχης ἐμπίπτουσιν ἴαμβοι· τὰ γὰρ ἑξάμετρα σεμνότερα ἢ καθ' ὁμιλίαν πέφυκε. Προσετίθη δὲ καὶ τὰ ἐπεισόδια, ἢ αἱ παρεκβάσεις πλεῖσται (πλεῖστον;) εἰς αὔξησιν τοῦ μύθου. Ηὐξήθη οὖν τῷ ἀριθμῷ τῶν ὑποκριτῶν, καὶ τῷ πρωταγωνιστῇ λόγῳ καὶ τῇ σκηνογραφίᾳ, τῷ μεγέθει, τῇ τῶν σατύρων ἀποβολῇ, καὶ τῇ τῶν τετραμέτρων εἰς τὰ τρίμετρα μεταβολῇ, καὶ τῷ πλήθει τῶν ἐπεισοδίων. Ἀλλὰ παρὰ ταῦτά εἰσι καὶ ἄλλα αὐξήματα· οἷον, αἱ γνῶμαι, τὰ ἤθη, αἱ ἁρμονίαι, αἱ ἀναγνωρίσεις καὶ τὰ τοιαῦτα, ἅπερ ἄριστα (ἕκαστα;) περιττὸν ἡγεῖται λέγειν. Διὸ μέχρι τούτου περὶ τῆς αὐξήσεως αὐτῶν τελευτᾷ λέγων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

29. Νῦν δὲ περὶ τῆς αὐξήσεως τῆς κωμῳ-

Digitized by Google

δίας λέγομεν, πρότερον δὲ ἐκ τῶν ῥηθέντων συναγαγόντες τί ἐστιν αὕτη. Τὸ οὖν γένος τοῦ ὅρου αὐτῆς ἐστι μίμησις, ἐκ δὲ τῆς ὕλης ταύτης τῆς ὑποκειμένης ἡ διαφορὰ προτίθεται. Οἱ φαυλότεροι δὲ οὐ μέντοι πάντες, ἀλλ' ὧν αἱ πράξεις οὐκ αἰσχραί, ἀλλὰ καθ' ὅσον γέλωτα κινοῦσι κατὰ τοῦτο μόνον μετέχουσαι αἰσχροῦ· δῆλον δὲ ὅτι τὸ γελοῖον μέρος ἐστὶν αἰσχρόν, τοῖς γνοῦσι τί τὸ γελοῖόν ἐστιν. Ἔστι γὰρ ἁμάρτημά τι καὶ αἶσχος ἄνευ λύπης καὶ φθορᾶς. Εἰ γὰρ καὶ ἀναισθήτως τις πάσχοι ὡς ὁ ἀποπληκτικός, λύπην κινεῖ ὅμως, παράδειγμα δὲ τοῦ ἀλύπου αἰσχροῦ τὸ διεστραμμένον πρόσωπον.

30. Καὶ δῆλον μὲν τίνες τὴν τραγῳδίαν ηὔξησαν· περὶ δὲ τῆς κωμῳδίας ἄδηλον διὰ τὸ μὴ σπουδάζεσθαι ἀπ' ἀρχῆς. Ὀψὲ γὰρ χορὸν καὶ (;) δημοσίᾳ δαπάνῃ ἦσαν οἱ χοροί· πρότερον γὰρ ἐθελονταὶ ἦσαν ἄνευ μισθοῦ δημοσίου δῆλον ὅτι. Μετὰ τὸ λαβεῖν ὅμως ἰδέαν τινὰ τὴν κωμῳδίαν ηὔξησαν αὐτήν τινες· προλόγοις καὶ προσώποις καὶ προσωπείοις. Ἐπίχαρμος δὲ καὶ Φόρμιος δηλοῦσιν ἐκ Σικελίας τὴν μυθοποιίαν ταύτην ἐλθεῖν πρῶτοι αὐτοὶ ποιήσαντες. Ἀθήνησι δὲ Κράτης πρῶτος ἀμελήσας τῶν ἰάμβων κωμῳδὸς ἐγένετο.

31. Εἴρηται ἡμῖν ἡ τῆς ποιήσεως ἀρχὴ καὶ τῶν αὐτῆς μερῶν καὶ περὶ τῆς αὐτῶν αὐξήσεως. Ἐκ δὲ τῶν εἰρημένων ἔστι συλλογίσασθαι τί κοινὸν καὶ διάφορον ἔχει ἡ τραγῳδία πρὸς τὴν ἐποποιίαν. Δυσὶ μὲν οὖν κοινωνεῖ, τῷ ἐμμέτρως λέγειν καὶ τῷ περὶ σπουδαῖα καταγίνεσθαι· διαφέρει δὲ τρισί· πρῶτον, ὅτι ἡ ἐποποιία μέτρῳ χρῆται ἁπλῷ ἢ ἄνευ ἁρμονίας καὶ ῥυθμοῦ· ἡ δὲ τραγῳδία πρὸς τῷ μέτρῳ καὶ τῇ ἁρμονίᾳ καὶ τὴν ὄρχησιν ἔχει· δεύτερον, ἡ μὲν διηγεῖται, ἡ δὲ δρᾷ· τρίτον, ἡ μὲν τραγῳδία τὰ πραχθέντα περὶ μίαν ἡλίου περίοδον ἢ μικρόν τι πρὸς δρᾷ· ἡ δὲ ἐποποιία καὶ πολλῶν ἐτῶν πράξεις ὡς ἡ Ὀδύσσεια· πάλαι μέντοι καὶ ἡ τραγῳδία ὁμοίως τῇ ἐποποιίᾳ πολυχρονίους ἐμιμεῖτο πράξεις.

32. Διαφέρουσιν ἔτι καὶ ὁμοιοῦνται κατὰ τὰ μέρη· ἔχει μὲν γάρ τινα ἡ τραγῳδία μέρη ἴδια· ut apparata καὶ μελῳδίαν· κοινὰ δὲ μῦθον, ἤθη, λέξιν, διάνοιαν· διὸ καὶ ὁ περὶ τραγῳδίας εἰδὼς οἶδε καὶ περὶ ἐποποιίας.

33. Ὅθεν ἐπεὶ ἃ μὲν ἔχει ἡ ἐποποιία ἔχει ἡ τραγῳδία, οὐ μὴν ἀντιστρόφως, διὸ καὶ καθολικωτέρα ἡ τραγῳδία· περὶ ταύτης γοῦν ῥητέον συνάγοντας τὸν ὅρον ἐκ τῶν ἤδη ῥηθέντων· καλῶ δὲ ἑξάμετρον μίμησιν τὴν ῥηθεῖσαν ἐποποιίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ϛ'.

34. Ὁ οὖν ὅρος τῆς τραγῳδίας οὗτος· οὗτινος γένος ἡ μίμησις, τὰ λοιπὰ δὲ διαφοραί. Ἐκ τῶν ῥηθέντων δῆλον ὅτι γένος ἡ μίμησις· κατὰ ταύτην γὰρ πᾶσα ποίησις κοινωνεῖ· *πράξεις* λέγω, ὡς προείρηται, πράττοντας μιμεῖσθαι σπουδαίας· *μέγεθος* δέ, ὅτι εἴρηται πῶς ηὐξήθη καὶ τελεία ἐγένετο.

35. *Ἡδυσμένῳ*, ὅτι εἴρηται μέρος αὐτῆς εἶναι τὸ μέτρον, ὅπερ ἡδύ τι· *χωρὶς ἑκάστου*, ὅτι εἴρηται τινὰς μὲν χρῆσθαι ἅμα ῥυθμῷ, ἁρμονίᾳ καὶ μέτρῳ, ὡς τοὺς διθυραμβικούς, τινὰς δὲ οὐχ ἅμα, ἀλλὰ χωρίς, ὡς ἡ τραγῳδία· *οὐ δι' ἐπαγγελίας*· τοῦτο εἴρηται τρίτη διαφορὰ τῆς ἐποποιίας καὶ ταύτης· καὶ εἰς δήλωσιν τούτου, ἰστέον καὶ περὶ τοῦ τέλους τῆς τραγῳδίας δι' *ἐλέου* τὴν ἐπιθυμητικὴν ψυχὴν τῶν παθῶν ἀπαλλάττουσα.

36. Ἐκ τοῦ ὅρου δὲ τῆς τραγῳδίας τὰ μέρη ταύτης ἔστι συναγαγεῖν. Ἐπεὶ γὰρ μιμοῦνται διὰ πράξεως, δῆλον ὅτι οὗτινος τὰς πράξεις μιμούμεθα, καὶ τὰ ἱμάτια καὶ τὸν τύπον μιμησόμεθα, ἵνα πιθανὴ ᾖ ἡ πρᾶξις· μόριον ἄρα τραγῳδίας ὁ κόσμος· καὶ ἡ μελῳδία καὶ ἡ λέξις μέρη ταύτης· ὅτι διὰ τούτων ἡ μίμησις γίνεται· λέξις δὲ οὐχ ἡ ἄμετρος, ἀλλ' ἡ ἔμμετρος· μελοποιία δὲ ἡ φανερὰν ἔχουσα τὴν δύναμιν πᾶσιν ἢ ἡ διὰ φωνῆς μουσική.

37. Ῥητέον καὶ τὰ λοιπὰ τῆς τραγῳδίας μέρη ἐκ τοῦ ὅρου συνάγοντας· ἦν γὰρ ἐν τῷ ὅρῳ τό, πράξεως μίμησις· ὃ γίνεται δῆλα δὴ ὑπὸ πραττόντων γίνεται· οὗτοι δὲ κατὰ τὰ ἤθη ἢ χρηστοὶ ἢ φαῦλοί εἰσι· κατὰ δὲ τὴν διάνοιαν ἢ χαίροντες ἢ λυπούμενοι ἢ κατά τι πάθος διακείμενοι· (δῆλον δὲ ὅτι διὰ τὸ ἦθος καὶ τὴν διάνοιαν τοιοῦτοί εἰσι, διότι διὰ ταῦτα ποιαί τινές εἰσιν αἱ πράξεις· ἀπὸ μὲν ἀγαθῶν ἠθῶν χρησταί, ἀπὸ φαύλων δὲ φαῦλαι. Εἰ οὖν ταῦτα οὕτως ἔχοι, πέφυκε δῆλον ἀρχὰς τῶν πράξεων δύο εἶναι, ἦθος καὶ διάνοιαν. Ἐπεὶ δὲ ἡ πρᾶξις τῆς τραγῳδίας ἐστί, ἔσονται τοίνυν τραγῳδίας μέρη καὶ ταῦτα, καθ' ἃ ἢ πράττομεν ἢ οὐ πράττομεν· τὰ γὰρ ἤθη καὶ ἡ διάνοια ποιεῖ πράττειν καλῶς καὶ μὴ πράττειν.

38. Λάβωμεν ὁμοίως ἐκ τοῦ ὅρου καὶ ἀλ-

Digitized by Google

λο μέρος τῆς τραγῳδίας· ὡς γὰρ ἐκεῖνα ἦσαν τὰ δύο ἐκ τῶν πραττόντων, οὕτως ἐκ τῆς πράξεως ἔσται τοῦτο· ἔστι δὴ ὁ μῦθος ὁ δεικνὺς καὶ μιμούμενος τὴν πρᾶξιν, δείκνυνται τοῦτο εἰς τοῦ τί εἴη (;) *μῦθος*· πράξεων γάρ ἐστι σύνθεσις, δι' ἧς τὰ ἔξω τῆς σκηνῆς γενόμενα μιμούμεθα.

Ἐπεὶ δὲ ἠθῶν καὶ διανοίας ἐμνήσθημεν, νῦν ἐξηγησώμεθα βέλτιον ἑκάτερα· ἤθη μὲν καθ' ἃ ποιούς φαμεν· διάνοια δὲ ἐν τούτοις ἐστίν, ἐν οἷς ὁ λέγων ἢ συγκατατίθεται ἢ γνώμην ἀποφαίνεται, ὡς δῆλον ἔσται ἐν τοῖς ἑξῆς.

39. Ἀριθμητέον οὖν τὰ ῥηθέντα μέρη τὰ ποιά, οὐχὶ τὰ ποσὰ τῆς τραγῳδίας, ἃ ὕστερον δείξομεν· μῦθος, ἤθη κτλ. τούτων δύο ἐστὶν οἷς μιμούμεθα, μελοποιία καὶ λέξις· ᾧ δὲ τρόπῳ μιμούμεθα ἕν, ἡ ὄψις (apparatus)· ἃ δὲ μιμοῦνται, τρία· *μῦθος, ἤθη, διάνοια*· καὶ παρὰ ταῦτα τὰ οἷς καὶ ἃ καὶ ὡς, οὐδὲν πλέον εἰς τὴν ποιότητα τῆς τραγῳδίας εὑρίσκεται. Ἰστέον δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι πολλοὶ χρῶνται τούτοις τοῖς εἴδεσιν, ἵνα μὴ μέρεσιν εἴπω, ὃ κυριώτερον ἦν, ἀναγκαῖον γὰρ πάνυ πράξειν ταῦτα.

40. Τῶν τῆς τραγῳδίας μερῶν μέγιστον καὶ κυριώτερον ὁ μῦθος· αἴτιον δέ· ὁ μῦθος πραγμάτων ἐστὶν ἡ σύστασις ὡς δέδεικται· τὰ δὲ πράγματα τὸ κυριώτερον ἐν τῷ βίῳ· ὁ οὖν μῦθος ὁ ταῦτα περιέχων κυριώτερον μέρος· δείκνυται δὲ ὅτι τὰ πράγματα, οὐ γὰρ μιμεῖται ἡ τραγῳδία τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὴν πρᾶξιν αὐτοῦ, τὴν εὐδαιμονίαν καὶ κακοδαιμονίαν· αὗται γὰρ μὲν ταῖς πράξεσι θεωροῦνται οὐκ (;) ἐν τοῖς ἤθεσι, κατὰ γὰρ ταῦτα τοιοίδε εἰσί· κατὰ δὲ τὰς πράξεις εὐδαίμονες ἢ κακοδαίμονες· ἐπεὶ δὲ ἡ τραγῳδία μίμησίς ἐστιν ἀνθρωπίνου βίου καὶ πράξεως (ὃ δηλοῖ ὁ βίος) καὶ εὐδαιμονίας καὶ κακοδαιμονίας, τῆς ἐν πράξει θεωρουμένης, ἡ δὲ πρᾶξις τέλος ἐστὶ τοῦ βίου, οὐχὶ δὲ ἡ ποιότης, διὰ τοῦτο μέγιστον ἐν τραγῳδίᾳ ὁ μῦθος, ὃς περιέχει τὴν τῶν πράξεων οἰκονομίαν· ἀπὸ μὲν γὰρ τῶν ἕξεων καὶ τῶν ἠθῶν, ποιοί ἐσμεν, δίκαιοι, ἐλευθέριοι κτλ· ἀπὸ δὲ τῶν πράξεων εὐδαίμονες καὶ κακοδαίμονες. Οὐ τοίνυν πράττουσιν, ἵνα μιμήσωνται τὰ ἤθη· ἀλλὰ εἰς τὴν τῶν πράξεων μίμησιν λαμβάνουσι καὶ τὰ ἤθη. Ὅθεν ἡ πρᾶξις εἴτουν ὁ μῦθος, τὸ μέγιστον καὶ τέλος τῆς τραγῳδίας ἐστίν. Ἔτι δείκνυται ἀπὸ τοῦ, ἄνευ μὲν ἤθους γίνεσθαι τραγῳδίαν, ἄνευ δὲ μύθου οὐδαμῶς· δῆλον δὲ τοῦτο ἔκ τινων νέων τραγῳδιῶν καί τινων ποιητῶν καὶ ζωγράφων ὁμοίως οἳ καὶ ἄνευ ἤθους ἐμιμοῦντο.

41. Ἔτι δείκνυται ὅτι ὁ μῦθος οὐ μόνον τοῦ ἤθους ἐστὶν αἱρετώτερος ἁπλοῦ, ἀλλὰ καὶ κεκοσμημένου λέξεως καὶ διανοίας ποικιλίᾳ· αἱ γὰρ λέξεις καὶ αἱ διάνοιαι καὶ τὰ τοιαῦτα οὐ ποιήσουσι ποτὲ τὸ ἔργον τῆς τραγῳδίας, ὃ ἐκ τοῦ ὅρου ἐδηλοῦτο, τὸ καθαίρειν τὰ πάθη τῆς ψυχῆς καὶ ἡμεροῦν αὐτήν· ἀλλ' ὁ μῦθος καὶ ἡ πρᾶξις ὅταν τὸ ὂν (;), ποιήσει τοῦτο πολλῷ μᾶλλον, εἰ καὶ τοῖς λοιποῖς ἀτελῶς χρῆται.

42. Ἔτι δείκνυται οὕτω· τὸ μάλιστα ψυχαγωγοῦν καὶ ἧδον ἐν τραγῳδίᾳ ἀρεστόν ἐστι· *(λέξεις τινὲς λατινικαί* . . . .) τοῦτο δὲ ἡ περιπέτεια καὶ ἡ ἀναγνώρισις. Ταῦτα δὲ μέρη τοῦ μύθου ἐστίν· ὁ μῦθος ἄρα τὸ ἄριστον· ἔτι ἀπὸ σημείου δείκνυται· οἱ γὰρ πλεῖστοι ἀποτυγχάνοντες ἐν τῇ τραγῳδίᾳ τοῦ ἀρίστου ἀποτυγχάνουσι, τοῦ μύθου, ἐπιτυγχάνοντες τῶν μὴ ἀρίστων, οἷον λέξεως καὶ τῶν ὁμοίων· τὸ οὖν δυσκολώτερον ἀρεστόν ἐστι καὶ τὸ οὗπερ ὀλίγον ἐφικέσθαι δύνανται.

43. Συμπεραίνοντες οὖν ἀρχὴν καὶ βάσιν καὶ θεμέλιον τῆς τραγῳδίας καὶ ψυχὴν καὶ ἐξοχωτάτην τελείωσιν τὸν *μῦθον* λέγομεν, et formam· διὸ καὶ πρῶτος τῇ τάξει· β' τὰ ἤθη, καὶ εἰκότως· ἠμφισβήτει γὰρ ἀνωτέρω περὶ τῶν πρωτείων τῷ μύθῳ· διὰ δὲ παραδείγματος τῆς ὁμοιοτάτης τῇ ποιήσει γραφικῆς δείκνυται· ἧς τὸ μὲν λευκογράφημα τῷ μύθῳ ἀναλογεῖ, τὰ δὲ χρώματα τοῖς ἤθεσι· μᾶλλον οὖν τέρπει ὁ γραμμικῶς τυπώσας εἰκόνα, ἢ ὁ ἄνευ τύπου χρώματα ἀλείψας συγκεχυμένως. Ὅθεν α' ὁ μῦθος, β' τὸ ἦθος· ὅτι δὲ πρῶτον ὁ μῦθος, δείκνυται· ἔστι γὰρ οὗτος τῶν πράξεων, καὶ οἱ ὑποκριταὶ περὶ τοῦτον μάλιστα σπουδάζουσιν εὐδοκιμῆσαι τῇ μιμήσει, οὐ τοσοῦτον περὶ τὸ ἦθος.

(ΣΗΜ. *Σύστασιν* πραγμάτων ταὐτὸ δηλοῖ τῷ μῦθον ἐξηγηματικῶς.

Περιπέτεια, ἡ τῆς τύχης μεταβολὴ εἰς τὸ παρ' ἐλπίδας.

Ἀναγνώρισις, ἡ πράγματος ἀδήλου ὕστερον μάθησις).

44. Τρίτον δὲ ἡ *διάνοια*, ἥπερ ἐςὶν ὡς ἐν τραγῳδίᾳ θεωρεῖται τὸ τὰ ἐνόντα τοῖς πράγμασι νοήματα καὶ ἁρμόττοντα οἰκείως τοῖς

Digitized by Google

λόγοις ἐξηγεῖσθαι κατὰ τὸ δυνατὸν καὶ κυρίως· καὶ μηδὲν ἔξω τοῦ πράγματος λέγειν, ὃ τῶν πολιτῶν καὶ τῶν ῥητόρων ἐστὶν ἔργον· πολίτης δέ, ὡς ἐν γ' πολιτικῶν εἴρηται, ἐςὶν ὁ βουλευτικὸς καὶ κριτικός· εἴτε οὖν πολιτικῶς, ὥσπερ οἱ ἀρχαῖοι ἐποίουν, ἐῶντες τὰ ἔξω τοῦ πράγματος, εἴτε ῥητορικῶς, ὡς νῦν περιεργότερον, ἔργον ἑκατέρου τὸ οἰκείως τοῖς πράγμασιν ἐπακολουθεῖν τῷ λόγῳ. Ἐπεὶ δὲ οὔπω ἐξηγησάμεθα τὸ ἦθος, ἰστέον ὅτι τοῦτο δηλοῖ τὴν τῆς ψυχῆς προαίρεσιν ἐν τοῖς λόγοις, οἳ δέονται τούτου μὴ δῆλον ἔχοντες ἐξ αὐτῶν τὸ τῆς ψυχῆς θέλημα, τὸ προαιρεῖσθαι ἢ θέλειν τι ἢ φεύγειν· ἠθικοῦ δὲ λόγου παράδειγμα τὸ Ἀριστοφάνους ἐν Πλούτῳ, τὸν μὲν δεσπότην τιμῆς πέρι λέγειν, τὸν δὲ δοῦλον πλακούντων καὶ ἄρτων· ἅπερ ἑκατέρου δηλοῖ τὴν προαίρεσιν καὶ τὸ ἦθος· πολλοὶ δὲ λόγοι ἄνευ ἤθους εἰσὶ μηδὲν τοιοῦτο δηλοῦντες· ἡ δὲ διάνοια ἡ δηλοῦσα τὸ εἶναι ἢ μὴ ὡς ἑξῆς διασαφήσομεν.

45. δ'. Ἡ *λέξις* ἡ δηλοῦται ἐκ τοῦ ἔργου αὐτῆς, ὡς καὶ πρότερον εἴρηται, ὅτι ἡ ἐποποιία μόνοις λόγοις νοητῶν ἑρμηνευτικοῖς μιμεῖται· σημαίνει δὲ τὸ αὐτὸ ἀεὶ ἡ λέξις καὶ οὐδὲν διαφέρον ἔν τε τῷ ἐμμέτρῳ καὶ τῷ πεζῷ λόγῳ.

46. ε'. Ἡ *μελοποιία* ἥδιστόν τι οὖσα· ἡ γὰρ ἀνθρωπίνη ᾠδὴ ἐξ ἁρμονίας φωνῶν ἀνθρωπίνων τῆς τραγῳδίας τερπνόν τι πέφυκε καὶ μᾶλλον τῶν ἄλλων ἁρμονιῶν. ς'. Ἡ *ὄψις,* apparatus, τὰ τῶν ὑποκριτῶν καὶ τῆς σκηνῆς κοσμήματα· ὃ οὐ τῆς τέχνης ἔργον, οὐδὲ τοῦ ποιητοῦ· καὶ γὰρ καὶ εἰ μόνον ἀναγνῷς αὐτὸς ἰδίᾳ τὴν τραγῳδίαν καλῶς ἔχουσαν καὶ ἄνευ τούτων, τὸ ἔργον αὐτῆς ποιήσει, φόβον δηλονότι καὶ ἔλεον. Προσήκει δὲ μᾶλλον τῇ ἱματουργικῇ ὁ τοιοῦτος κόσμος ἢ τῇ ποιητικῇ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

47. Μέχρι τούτων εἴρηται ἡμῖν τί ἐστι τραγῳδία, πόσα μέρη αὐτῆς τὰ ποιὰ καὶ τίνα ἐστὶ καὶ τίνα πρὸς ἑαυτὰ τάξιν ἔχει. Νῦν δὲ ἕκαστον διασαφήσωμεν ἀρξάμενοι πρῶτον ἀπὸ τοῦ μύθου. Μεμνῆσθαι δὲ χρὴ τῶν ἐν τῷ ὅρῳ τῆς τραγῳδίας ῥηθέντων εἰς ἐξήγησιν τοῦ μύθου συμβαλλομένων· ὅτι δῆλον ἡ τραγῳδία μίμησις πράξεως τελείας καὶ μέγεθος ἐχούσης, πρόσθες νῦν καὶ ὅλης· τὸ δὲ ὅλης ἐξηγητικὸν ἔσται τῆς τελείας πράξεως· τὸ δὲ μέγεθος ἐχούσης λέγω ὅτι εἰ καὶ ὅλη ἐστίν, οὐκ ἀνάγκη καὶ μέγεθος ἔχειν· ὅλη γάρ ἐστι καὶ ψύλλα καὶ μύρμηξ τῷ οὐδὲν αὐτοῖς λείπειν, ἀλλὰ μέγεθος οὐκ ἔχουσι· δεῖ δὲ τὴν τραγῳδίαν μέγεθός τι ἔχειν· ἀρχὴν δὲ καὶ μέσον καὶ τέλος ἔχει τὸ ὅλον, ὧν ἕκαστον δηλωτέον. Ἀρχὴ μέν ἐστι ὃ μὴ ἕπεται μετ' ἄλλου, ἀλλὰ προηγεῖται ἐξ ἀνάγκης· εἰ γὰρ ἐνίοτέ τι πρότερον ἔχει ἑαυτοῦ, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκὸς τοῦτο καὶ οὐ καθὸ ἀρχή· τὸ δὲ τέλος δῆλον· καὶ τὸ μέσον ἐξ ἑκατέρων τῶν ἄκρων συνάγεται. Τούτων τεθέντων ἁρμόζει εἰς τὸ προκείμενον ἡμῖν εἰπεῖν· τὸ μὴ ὁπόθεν ἔτυχεν ἄρχεσθαι τῶν μύθων, ἀλλὰ σκοπεῖν ἐκ τῶν δοθέντων τῶν ὁρισμῶν, οὓς ἰδέας καλῶ διὰ τὸ δηλοῦν τὴν φύσιν τοῦ πράγματος· εἴρηται γάρ τίς ἰδέα ἀρχῆς, τέλους, μέσου, δηλονότι τίς ἡ τούτου φύσις καθόλου.

48. Ἄλλον δὲ περὶ μύθου κανόνα δεῖ ἔχειν, ὅτι μέγαν εἶναι δεῖ ὡς προσήκει· παράδειγμα ἔστω ζῶον ἡμῖν, ὃ οὔτε ἐλάχιστον εἶναι δεῖ διὰ τὸ φεύγειν τὴν ὄψιν, οὔτε παμμέγεθες διὰ τὸ μὴ ἐφικνεῖσθαι αὐτοῦ τὴν ὄψιν· τοῦ γὰρ ἐλαχίστου οὐ δυνάμεθα διελεῖν τὰ μέλη, κεφαλὴν δῆλον καὶ τἄλλα, ὅθεν τὸ κάλλος συνίσταται· τοῦ δὲ μεγίστου ἀδύνατον ἅμα γνῶναι τὰ μέλη διὰ τὸ διεσπᾶσθαι, ὅθεν οὐκ ἔστι γνῶναι τὸ ὅλον καὶ ἕν. Τούτων τεθέντων δῆλον ὅτι καὶ τὸν μῦθον ὁμοίως δεῖ ἔχειν μέγεθος διὰ τὸ δύνασθαι τῇ μνήμῃ καταλαμβάνεσθαι, ὡς ἐκεῖνα τῇ ὄψει.

49. Διοριστέον οὖν τὸ μέγεθος τῆς τραγῳδίας· τοῦτο δὲ οὐ ληπτέον ἐκ τῶν ἀγωνιζομένων, οἵ τινες πολλοὶ ἐν μιᾷ τυχὸν ὥρᾳ ἐν τῇ κλεψύδρᾳ πολλὰς τραγῳδίας ἔλεγον· διὰ γὰρ τὸ ἔχειν τὸν χρόνον τῆς κλεψύδρας ὡρισμένον ἕκαστον αὐτῶν τοσοῦτον, χρόνον λέγω αἰσθήσει καταληπτόν, εἰ πλείους ἦσαν ἑκατόν, ἐλάττονι χρόνῳ ἤπερ οἱ πεντήκοντα ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ ἔδει τὰς τραγῳδίας εἰπεῖν· ἄλλως δὲ ἀδύνατον ἦν πάσας εἰπεῖν· διὸ τὸ μέγεθος τῆς τραγῳδίας τὸ μέγα, ἐπαινετόν, εἰ μὴ τοὺς ὅρους ὑπερβαίνοι τῆς μνήμης. Ὃ δὲ ἀνωτέρω εἴπομεν περὶ ἐλαχίστου καὶ μεγίστου, νῦν διοριςέον ἁπλῶς καὶ καθόλου· ὅτι τοσοῦτον ἀρκεῖ, ἐνόσῳ δυνατὸν μεταβάλλεσθαι τὰ γενόμενα μετ' ἄλληλα ἐν τάξει ἐξ εὐτυχίας εἰς δυστυχίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

50. Περὶ τοῦ μεγέθους ἱκανὰ τὰ εἰρημένα· νῦν δὲ περὶ τοῦ πῶς ὁ μῦθος εἷς. Ἐκ τούτου γὰρ ἡ τραγῳδία λαμβάνει τὸ μία

Digitized by Google

εἶναι καὶ τελεία· καὶ α΄. μὲν ἰστέον τίς μῦθος οὐκ ἔστιν εἷς· εἶτα τίς εἷς· οὐ γὰρ εἷς ἐστιν ὁ περὶ ἑνὸς ἀνθρώπου· πολλὰ γὰρ ἑνὶ συμβαίνει γένει διάφορα, ἐξ ὧν ἑκάστων οὐ γίνεταί τι ἓν σύστημα ὥς τι σῶμα, οὕτω καὶ πράξεις ἀνθρώπου πολλαὶ καὶ οὕτω διεσπασμέναι ὥς μὴ ἕν τι ποιεῖν συνεστώς. Ὅθεν ἁμαρτάνουσιν οἱ τὰ κατορθώματα Ἡρακλέους καὶ Θησέως ποιήσαντες, ἄπειρα ὄντα, καὶ νομίσαντες ἓν εἶναι ἑκατέρου ποίημα διὰ τὸ ἓν τὸ πρόσωπον εἶναι.

51. Ὅθεν ἐπαινούμενος Ὅμηρος πίστιν τοῖς λεγομένοις ἡμῖν πορίζει· οὐ γὰρ οὗτος τὰς πάσας ἑνὸς διηγεῖται πράξεις, ἀλλὰ τὰς μιᾷ πράξει συνεπομένας καὶ ἁρμοζούσας εἰς μίαν ὕλην· ἡ γὰρ Ὀδύσσεια πλάναι εἰσὶν Ὀδυσσέως οἴκαδε ἐπανιόντος· καὶ ἡ Ἰλιὰς τὴν πρὸς Τροίαν τῶν Ἑλλήνων πρᾶξιν· δηλοῦται δὲ τοῦτο καὶ ἐκ γραφικῆς καὶ τῶν ἄλλων μιμητικῶν τεχνῶν· ὅτι μία μίμησίς ἐστιν ἐπί τινος ἵππου ἢ ἀνθρώπου, καὶ ὁ μῦθος οὖν μιᾶς πράξεως εἰ εἷς ἔσται, εἰ γὰρ πολλῶν, οὐχ εἷς· καὶ τὰ μέρη δὲ αὐτοῦ οὕτως ὀφείλει τάττεσθαι ὡς ἑνὸς μετατιθεμένου τὸ ὅλον συγχεῖσθαι. Ἐκ τούτων δὲ γνώσεται ὁ ποιητὴς εἰ μίαν πρᾶξιν ὅλην ἐμιμήσατο· εἰ γὰρ ἀφαιρεθέντος τινὸς τὸ ὅλον συγχεῖται, γνώσεται ὅτι οὐδὲν ἔξω τοῦ πράγματος εἶπεν· ὁ γὰρ προστιθέμενος ἢ ἀφαιρούμενος οὐδὲν μεταβάλλει, τοῦτο οὐ μέρος τραγῳδίας καὶ πράξεως, ἔμπαλιν δὲ τὸ ἐναντίον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ΄.

52. Ἐκ δὲ τῶν ῥηθέντων ὅτι οὐχ εἷς ὁ μῦθος, ὅτι περὶ ἓν δῆλον καὶ τὸ τοῦ ποιητοῦ ἔργον· ὅτι οὐ τὸ διηγεῖσθαι τὰ γενόμενά ἐστιν. Ἑνὶ γάρ, ὡς εἴπομεν, πλεῖστα συμβαίνει, καὶ μήπω τετελεσμένης πράξεως μιᾶς, πολλὰ διὰ μέσου συμβαίνει, καὶ οὐδὲν ἀλλήλοις ὅμοια καὶ συνεπόμενα· δεῖ ἄρα τὸν ποιητὴν λέγειν τὰ ὁποῖα ἂν γένοιτο· δείκνυται τοῦτο ἐκ τῆς διαφορᾶς τοῦ ποιητοῦ πρὸς τὸν ἱστορικόν· οὐ γὰρ τὸ μέτρον καὶ τὸ πεζὸν διαφέρειν ποιεῖ τούτους· ἔμμετρος γὰρ ἂν εἴη καὶ ἡ τοῦ Ἡροδότου ἱστορία, οὐ μὴν διὰ τοῦτο καὶ ποίησίς ἐστι. Ὁ οὖν ἱστορικὸς ἐρεῖ τὰ γενόμενα, ὁ δὲ ποιητὴς οἷα περ ἂν γένοιτο. Ὅθεν σοφώτερόν τι ἡ ποίησις ἱστορίας· περὶ γὰρ τοῦ καθόλου ἡ ποίησις· τὸ δὲ τοιοῦτον καθόλου ἐστίν· οἷον εἰ βασιλέα μιμήσασθαι θέλει λέγοντά τι ἢ ποιοῦντα, τὸ λεγόμενον ἢ ποιούμενον ἔσται τῶν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τοῖς βασιλεῦσιν ἑπομένων καὶ ἀναγκαίων, καὶ καθόλου πρὸς ὃ ἀφορῶν πλάττει τὰ ὀνόματα Φειδιππίδην, τὰ ὅμοια μέρη δὲ τὸ τί οὗτος ἐποίησεν ἢ ἔπαθεν ὅδε ὁ Ἀλκιβιάδης.

53. Τοῦτο δὲ ἐπὶ τῆς κωμῳδίας δῆλον· συνθέντες γὰρ τὴν κωμῳδίαν ἐκ πιθανῶν ὕστερον τιθέασι τὰ ὀνόματα κατὰ τὴν τῶν ἠθῶν αὐτῶν ποιότητα δεικνύντες τὴν κοινὴν αὐτῶν διάθεσιν. Οἱ δὲ ἰαμβοποιοὶ ὑβρίζουσιν ὀνομαστὶ καὶ ἐπίτηδες, διὸ οὐ πλάττουσιν ὀνόματα. Ἐν δὲ τῇ τραγῳδίᾳ οὐχ οὕτως ὡς ἐν τῇ κωμῳδίᾳ· οὐ γὰρ πλάττουσιν ὕστερον τὰ ὀνόματα, ἀλλὰ τοῖς παλαιοῖς ὕστερον χρῶνται καὶ τοῦτο οὐχ ὅτι ἡ τραγῳδία ἀμελεῖ τοῦ καθόλου, ἀλλὰ διὰ τὸ πιθανώτατον τοῦ μύθου· πιθανὸν γὰρ ὃ γενέσθαι δυνατὸν ἦν· ποῖα δὲ πιστεύομεν τάδε ἐστίν· τὰ περὶ συμφορᾶς μεγίστων ἀνδρῶν· διὸ τοῖς ὀνόμασιν ἐκείνων ἐχρῶντο εἰς πίστωσιν τῆς συμφορᾶς. Οὐδὲν οὖν κωλύει καὶ τὴν τραγῳδίαν τὸ καθόλου θεωρεῖν· χρῆσθαί γε μὴν τοῖς γενομένοις ὀνόμασι διὰ τὸ πιθανόν.

54. Σημειωτέον δὲ βέλτιον ὃ εἶπον νῦν, ὅτι οὐκ ἀεὶ τοῦτο γίνεται ἐν ταῖς τραγῳδίαις, ἔν τισι γὰρ ἑνὶ ἢ δυσὶ γενομένοις χρώμεθα, τὰ δὲ λοιπὰ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ πλάττεται, ὡς ἡ Ἀγάθωνος τραγῳδία, Ἄνθος καλουμένη, ἧς καὶ τὰ πρόσωπα καὶ τὰ ἔργα πλαστά ἐστι, καὶ οὐδὲν ἧττον εὐφραίνει. Ὅθεν ἰστέον ὅτι, ἐπεὶ καὶ τὰ καινῶς πλαττόμενα τέρπει, οὐ πάντως ζητητέον χρῆσθαι τοῖς τῶν παλαιῶν μύθοις, τοῖς τετραγῳδημένοις· γελοῖον γάρ· τὰ γὰρ τῶν παλαιῶν μύθων ὀλίγοις δῆλά ἐστι· καὶ ὅμως ἀκούοντες πάντες ἥδονται τούτοις.

55. Δέδεικται τὸν μῦθον εἶναι τὸ κράτιστον τῆς τραγῳδίας καὶ πάσης ποιήσεως ἔκ τε τῶν ἀνωτέρω καὶ τῶν νῦν εἰρημένων. Ὅθεν συνάγεται μᾶλλον εἶναι μύθων ποιητὴν τὸν ποιητὴν ἢ μέτρων· ὅτι οἱ πολλοὶ ἀπατῶνται τοὺς ἔμμετρα γράφοντας ποιητὰς λογιζόμενοι. Ἡμεῖς δὲ περὶ τοῦ μιμουμένου λέγομεν ποιητοῦ· μιμεῖται δὲ τὰς ἀνθρωπίνας πράξεις· εἰ δὲ καὶ τὰ γενόμενα μιμεῖται, οὐδὲν κωλύει ποιητὴν εἶναι· τεχνίτης γάρ ἐστι τῶν πράξεων, καθ' ὃ πρεπόντως δύναται γενέσθαι· ὧν καί τινας ὄντως ὑπάρξαι οὐδὲν κωλύει εἰ μιμήσαιτο ἀκριβῶς, ποιητὴς ὅμως ἐστίν. Καλεῖται γὰρ ποιητὴς ὅτι οὕτως ἐξηγεῖται τὰς πράξεις ὡς προσήκει αὐτὰς εἶναι, εἰ καὶ ἐνίοτε οὕτως εἰσίν.

Digitized by Google

56. Ἐπεὶ δὲ ἐδείξαμεν τί ἀγαθὸν ἐν τοῖς μύθοις καὶ πῶς τὰ μέρη τούτων συνίσταται, νῦν λέγωμεν τί μεμπτὸν ἐν τούτοις εἴη δικαίως· ὡς ἀνωτέρω ἐπῃνέσαμεν τοὺς μὴ τοιοῦτόν τι ἁμαρτάνοντας· καὶ τί μὲν δύναται τὸ ἁπλῶν μύθων, κατωτέρω ἐροῦμεν· τί δὲ τὸ ἐπεισοδικοὺς νῦν λέγωμεν. Ἐπεισοδικοὺς λέγω μύθους, ἐν οἷς τὰ ἐπεισόδια ἢ αἱ παρεκβάσεις καὶ αἱ προσθῆκαι αἱ παρενειρόμεναι τῷ ποιήματι εἰς αὔξησιν τοῦ μύθου οὐκ ἔχουσι τάξιν πρὸς ἄλληλα ἀναγκαίαν οὐδὲ πιθανήν, ἅπερ ὑπὸ μὲν τῶν ἀμαθῶν ἁμαρτίᾳ οἰκείᾳ γίνεται, ὑπὸ δὲ τῶν ἐμπειροτέρων διὰ τοὺς ὑποκριτάς· ἀγωνιζόμενοι γὰρ πρὸς κλεψύδραν οὐκ ἴσον εἶχον τὸν χρόνον τῷ μήκει τῆς τραγῳδίας· ἵνα δὲ ἰσασθῇ ὁ χρόνος ὁ διδόμενος τῷ μήκει τοῦ δράματος, ἠναγκάζοντο παρεκτείνειν αὐτὸ καὶ διασπᾶν τὴν συνθήκην, παρενείροντες πολλὰ ἔξω τῆς ὑποθέσεως ἐπεισόδια.

57. Ἐπεὶ δὲ εἴρηται τὰ μέρη τοῦ μύθου ἁρμόζειν ἀλλήλοις χρῆναι καὶ τὰ ἐπεισοδικὰ διαφθείρειν τούτου τὴν τάξιν, ἐπαναλαμβάνοντες νῦν τινα τῶν ἐν τῷ ὅρῳ τῆς τραγῳδίας ῥηθέντων, ἐλέου λέγω καὶ ἐκπλήξεως, φαμὲν ἐλεεινὰ καὶ φοβερὰ μάλιστα φαίνεσθαι, ὅταν ἐκ τάξεως καὶ ἀκολουθίας ἐξ ἀλλήλων γίνηται ἢ δοκῇ γίνεσθαι ὡς τὰ ἀπὸ τύχης. Ἐν γὰρ τοῖς ἀπὸ τύχης οὐδὲν πρὸς ἄλλο ἀφορᾷ, τὰ δὲ πρὸς ἄλλο ἀφορῶντα θαυμασιώτερα. Ὡς ὁ ἀνδριὰς ὁ κτείνας τὸν φονέα πεσὼν ἀπὸ τύχης, ἐπεὶ ἐδόκει ἐπίτηδες ἐπιπεσεῖν τῷ φονεῖ, θαυμασιώτερος ἦν. Εἰ οὖν ταῦτα, μᾶλλον θαυμαστὰ ἔσται τὰ ἀληθῆ ἔχοντα τὴν ἀκολουθίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι΄.

58. Ῥηθέντος ϐ΄ πῶς οἱ μῦθοι καλλίους γίνονται, γίνονται δὲ ὅταν ἔλεον καὶ φόβον ἔχωσι κατ᾽ἀκολουθίαν, καὶ οὕτως ἐπιτηδείως ὡς παρ᾽ ἐλπίδα πάντων συμβαίνειν, διαιρεῖν αὖ τοὺς μύθους εἰς δύο, ἁπλοῦς καὶ πεπλεγμένους· ἁπλοῦς μὲν ἐν οἷς οὐδὲν συμβαίνει παρὰ τὸ προκείμενον, πεπλεγμένους ὅτε ἐκβαίνει τι παρὰ γνώμην· τοῦτο δὲ ἐκ τῶν πραγμάτων συνάγεται· ἁπλῆν δὲ πρᾶξιν ἐξηγεῖται λέγων τὴν ἔχουσαν τὴν μεταβολὴν ἄνευ περιπετείας καὶ ἀναγνωρίσεως, γενομένης δηλονότι μιᾶς πράξεως καὶ συνεχοῦς· πεπλεγμένη δὲ ἡ ἐξ ἧς ἡ μεταβολὴ ἄνευ τούτων γίνεται· περὶ δὲ περιπετείας καὶ ἀναγνωρισμοῦ ἑξῆς ἐροῦμεν. Δεῖ δὲ γίνεσθαι τὴν περιπέτειαν καὶ τὴν μεταβολὴν ἐξ αὐτῆς τῆς ἀκολουθίας τῶν πραγμάτων καὶ ἐκ τῶν προειρημένων ἢ ἀναγκαίως ἢ πιθανῶς, πλεῖστον γὰρ διαφέρει ταυτὶ γίνεσθαι διὰ ταυτὶ ἢ ἐξ αἰτίας καὶ ἀκολουθίας· ἢ μετὰ ταυτὶ καὶ ἀνακολούθως· καὶ γὰρ πολλὰ μετ᾽ ἄλλα κεῖνται, οὐ μὴν ὡς ἐξ αἰτίας καὶ ἀκολουθίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄.

59. Μνησθέντες δὲ περιπετείας καὶ ἀναγνωρίσεως, νῦν ἑκάτερον ἐξηγήσωμεν. Περιπέτεια μὲν οὖν μεταβολὴ τῶν πραττομένων εἰς τὸ ἐναντίον καθάπερ προείρηται ἢ ἐξ ἀκολουθίας κατὰ τὸ εἰκὸς ἀναγκαῖον, ἢ ἐκ πλοκῆς καὶ ἀναγκαίας τῶν πραγμάτων ἀκολουθίας. Ὁ γὰρ ἄγγελος τοῦ Οἰδίποδος τοσούτου δέει ὃ ἐβούλετο ποιῆσαι, ὥστε τοὐναντίον ἐποίησεν, ὅπερ ἐστὶ τῆς περιπετείας. Ἦλθε γὰρ ἐρῶν τὸν Πολύβου θάνατον καὶ τὴν Οἰδίποδος βασιλείας διαδοχήν. Οἰδίπους φοβεῖται μὴ κτείνῃ τὴν κορινθίαν μητέρα ἐλθὼν εἰς Κόρινθον· ὁ δὲ ἄγγελος ἀνακαλύπτει τίνος υἱὸς ἦν Οἰδίπους, ὅθεν ἡ περιπέτεια· τὸ δὲ τοῦ Λυγκέως ἢ Λίνου, ὅτι αἱ πεντήκοντα Δαναῶν θυγατέρες τοὺς τοῦ Αἰγύπτου υἱοὺς ἀδελφοῦ ἄνδρας αὐτῶν ἔμελλον κτενεῖν κοιμωμένους, ἡ δὲ Ὑπερμνήστρα ἐφείσατο τοῦ ἀνδρὸς Λυγκέως ἢ Λίνου, ὃν ὁ Δαναὸς ἐδίωκεν ἀποκτενῶν καὶ ἐφονεύθη αὐτὸς ὑπὸ Λίνου· καὶ ἡ μὲν προτέρα περιπέτεια τοῦ Οἰδίποδος περὶ ἓν ἐγένετο πρόσωπον· ἡ δὲ δευτέρα αὕτη, περὶ δύο διχῶς γίνεται ὡς ἐκ τῶν παραδειγμάτων ἐστὶ δῆλον.

60. Ἀναγνώρισις τῶν ἀγνοουμένων πρότερον, γνώρισις καὶ μεταβολή· τοιαύτη δὲ μεταβολή, ἐξ ἧς φιλία φαίνοιτο ἢ ἔχθρα. Ὅλως δὲ εἰπεῖν ἀναγνώρισίς ἐςι μεταβολὴ ἐξ ἀγνοίας, ἐν ᾗ ἡ φιλία ἢ ἔχθρα δηλοῦται δι᾽ ἣν εὐτυχεῖς ἢ δυστυχεῖς τινες φαίνονται· καλλίστη δὲ γίνεται ὅταν μετὰ περιπετείας ᾖ· ἐν γὰρ Οἰδίποδι ἀναγνώρισις μὲν τῆς μητρὸς τοῦ Οἰδίποδος καὶ μεταβολὴ εἰς τὸ ἐναντίον· ἦλθε γὰρ ὡς ἀπαλλάξων καὶ τοὐναντίον ἐποίησε καὶ φονέα Λαΐου ἔδειξεν.

61. Ἡ ῥηθεῖσα ἀναγνώρισις εἰς φιλίαν ἢν ἢ ἔχθραν τῶν εἰς εὐτυχίαν ἢ δυστυχίαν ὡρισμένων, ἡ μάλιστα τραγική ἐστιν. Εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλα εἴδη ἀναγνωρίσεως ἀψύχων, οἷον οἰκίας καὶ τῶν τοιούτων, ὥσπερ εἴρηται, ἡ ἐξ ἀγνοίας εἰς γνῶσιν. Ἐπειδὴ καὶ ἐν ταῖς πράξεσιν εἰσὶν ἀναγνωρίσεις, ὅταν ὃ ἐπράξαμεν αὐτοὶ γνῶμεν, ἀλλ᾽ ἡ ῥηθεῖσα μᾶλλον

Digitized by Google

τραγικὴ καὶ μυθική, ἐξ ἧς ἡ εὐτυχία ἢ ἡ δυστυχία. Ἐκ τούτων γὰρ ἔλεος καὶ φόβος, ἃ τῇ τραγῳδίᾳ πρέπει.

62. Εἰσὶ δὲ ἀναγνωρίσεις ἐνίοτε μὲν ἑνὸς προσώπου, ἐνίοτε δυοῖν· πρῶτον δὲ ληπτέον ὅτι ἡ ἀναγνώρισίς ἐστι τινῶν ἀναγνώρισις, ὅτι ἀναφορὰν ἔχει πρὸς ἄλλο, ὅθεν καὶ δύο ὑποκείμενα. Διὸ ἐνίοτε καὶ ἑκάτερον ἀναγνωρίζει ὡς ἡ ἐν Ταύροις Ἰφιγένεια ἐγνώσθη τῷ Ὀρέστῃ ἐκ τῆς πεμφθείσης ἐπιστολῆς· ἐκείνη δὲ Ὀρέστην ἔγνω ἐκ τῆς ὑφανθείσης ὑπ' αὐτῆς ἐσθῆτος.

63. Δύο μὲν οὖν τοῦ μύθου μέρη εἴπομεν, τρίτον δὲ τὸ πάθος ὡς δῆλον ἐξ ὧν γράφομεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ΄.

64. Τῶν δὲ ποιημάτων τὰ μέρη τὰ μὲν ποιά, τὰ δὲ ποσά. Περὶ μὲν τῶν ποιῶν εἴρηται, λείπεται περὶ τῶν ποσῶν, εἰς ἃ διαιρεῖται ἡ τραγῳδία. Πρόλογος, ἐπεισόδιον, ἔξοδος, χορικόν, ὃ εἰς πάροδον καὶ στάσιμον, οἷς χρῆται πᾶσα τραγῳδία· διὸ κοινὰ καλεῖται ταῦτα. Ἴδια δὲ ἅπερ ἐν ἐνίαις σκηναῖς γίνεται, οἷον θρῆνοι, ἐν ἐνίαις δὲ οὐ γίνεται. Ἕκαστον δὲ τούτων ἐξηγησώμεθα λέγοντες μέχρι πόσου παρατείνεται. Οὕτω γὰρ ἐξηγητέον τὰ ποσά. Ὁ πρόλογος οὖν παρατείνεται ἕως τῆς εἰσόδου τοῦ χοροῦ· ἔργον δὲ τούτου τὸ ἐξηγεῖσθαι τὸν μῦθον, ὡς ἐν τῷ Σοφοκλέους Οἰδίποδι· ἐξηγεῖται γὰρ τὸν μῦθον ἐν τῷ «ἣν ἡμῶν ἄναξ Λαΐος ποθ' ἡγεμών·» ὅτι ζητήσει τὸν φόνον τοῦ Λαΐου εἰς λύσιν τοῦ λοιμοῦ. Δηλωθέντος τοῦ μύθου εἰσάγει τὸν χορόν, οὗ τὴν εἴσοδον καλεῖ *πάροδον*, εἰς ἣν τελευτᾷ ὁ πρόλογος. Ἀρχὴ δὲ τοῦ χοροῦ «Ὦ Διὸς ἁδυεπὲς φάτι, τίς ποτε...» Ἐπεισόδιον δέ ἐστι ὅλον τὸ μέρος τῆς τραγῳδίας, ὃ μεταξὺ ὅλων τῶν χορικῶν ᾠδῶν κεῖται· ὅλων τῶν μελῶν λέγω, ὅτι καὶ αὐτὰ τὸ ποσὸν ἔχουσιν ὡρισμένον. — Τοῦτο ἐν Οἰδίποδι μετὰ τὸ τέλος τῆς παρόδου, ὅπου ἄρχεται Οἰδίπους λέγειν· «αἰτεῖς ἃ δ' αἰτεῖς τἄμ' ἂν θέλῃς ἔπη κλύων....» περατοῦται δὲ ὅπου ὁ χορὸς λέγει «Ἰὼ γενεαὶ βροτῶν..» πάντα δὲ ἃ μεταξὺ τῶν δύο τούτων τῶν περάτων κεῖται, πλὴν τῶν μελῶν τοῦ χοροῦ, *ἐπεισόδια* καλεῖται. Ἔξοδος δέ ἐστι τὰ μεθ' ἃ οὐκ ἔστι μέλος χοροῦ, ὅπου λέγει «ὦ γῆς μέγιστα τῆς δ' ἀεὶ τιμώμενος,» τελευτᾷ δὲ μετὰ τῆς τραγῳδίας. Τὰ δὲ τοῦ χοροῦ πάροδος μέν ἐστιν ἡ χωρίζουσα τὸν πρόλογον ἐπεισοδίου, ἡ πρώτη λέξις ὅλου χοροῦ, ἢ ὅταν πάντα τοῦ χοροῦ φθέγγωνται ᾄδοντες, ὃ λέγω πρὸς διαφορὰν τοῦ χοροῦ ὅταν λέγῃ, τότε γὰρ εἷς ὑπὲρ πάντων λέγει· τὸ δὲ χορικὸν νῦν ἀντὶ χοροῦ εἴληπται. Ἕτερον μέρος τοῦ χοροῦ τὸ στάσιμον, ὅ ἐστιν ἄνευ τροχαίου καὶ ἀναπαίστου, ὡς ἐν Οἰδίποδι ὁ χορὸς ὁ ἐν ἀρχῇ τῆς ἐξόδου λέγων «Ἰὼ γενεαὶ βροτῶν.» Μετὰ ταῦτα τῶν ἰδίων μερῶν τῆς τραγῳδίας ἐστὶν ὁ *κόμμος* ἢ ὁ θρῆνος τοῦ χοροῦ καὶ τὰ ἐπὶ τῆς σκηνῆς γινόμενα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ΄.

65. Ἐπιλογίσαντες δὲ τὰ ῥηθέντα, ἄλλου νῦν ἀρξώμεθα σκοποῦ, δηλονότι περὶ ὧν δεῖ στοχάζεσθαι καὶ φεύγειν ἐν τῇ τοῦ μύθου συνθήκῃ, καὶ ὅθεν τὸ τραγῳδίας ἔργον ἔσται.

66. Εἴρηται ἀνωτέρω κάλλιστον εἶναι μῦθον, οὐ τὸν ἁπλοῦν, ἀλλὰ τὸν πεπλεγμένον ἐκ περιπετείας καὶ ἀναγνωρίσεως, καὶ τὸν περὶ ἐλεεινὰ καὶ φοβερά, ὅπερ τραγῳδίας ἴδιον· ἐξ ὧν ἅ τε δεῖ φεύγειν, καὶ ὧν στοχάζεσθαι δεῖ τὸν τραγικὸν καὶ τί ἔργον αὐτοῦ νῦν θεωρήσωμεν. Πρῶτος οὖν κανὼν ἔσται ἐκ τῶν ῥηθέντων συναγόμενος τὸ μὴ παράγειν ἀγαθοὺς ἄνδρας ἐξ εὐτυχίας εἰς δυστυχίαν μεταπίπτοντας· οὐδὲν γάρ τι τραγῳδίᾳ ἴδιον συμβαίνει, ἀλλὰ τὸ μιαρόν, ὃ ἀλλότριον.

67. Δεύτερον μὴ τοὺς πονηροὺς ἐξ ἀτυχίας εἰς εὐτυχίαν· οὐδὲ γὰρ τοῦτο οἰκεῖόν τι τραγῳδίας ἔχει· οὐ γὰρ ἔχει τὸ φιλάνθρωπον καὶ τὸ περὶ ἀνθρωπίνην ὁμιλίαν καὶ ἤθη χρήσιμον, ἀλλ' οὐδὲ τὸ φοβερὸν καὶ ἐλεεινόν· τί γὰρ πρὸς τὰ ἤθη τῶν ἀνθρώπων συμβάλλεται τὸ εὐτυχοῦντας ὁρᾷν τοὺς κακούς; ἢ πρὸς ἔλεον ἢ φόβον;

Γ΄. Ἀλλ' οὐδὲ τὸν κάκιστον ἐξ εὐτυχίας εἰς δυστυχίαν· ἔχει γάρ τι πρὸς τὰ ἤθη ὠφέλιμον διὰ τὸ σωφρονίζεσθαι τοὺς ὁρῶντας, ἀλλ' οὔτε φόβον, οὔτε ἔλεον ἔχει· ἔλεον μὲν ὅτι οὐ παρὰ τὸ πρέπον πάσχουσι· φόβον δὲ ὅτι οὐχ ὅμοιοι τοῖς ἀγαθοῖς οἱ κακοί.

68. Λοιπὸς ἄρα ὁ μήτε ἀρετῇ μήτε κακίᾳ πολὺ διαφέρων, ὀνομαστὸς δὲ καὶ ἐπιφανὴς καὶ μὴ διὰ πονηρίαν συμφοραῖς ἐμπίπτων, ὡς Οἰδίπους καὶ Θυέστης ὡς εὐγενεῖς καὶ εὐτυχεῖς καὶ ἄρχοντες καὶ τούτοις τῶν ἄλλων ὑπερέχοντες οὐχὶ ἀρετῇ· ὅτι οὐχὶ διὰ πονηρίαν, ἀλλὰ δι' ἄγνοιαν ἁμαρτόντες δυστυχοῦσι· μέσοι δὲ οὗτοι τῶν ἀγαθῶν καὶ πονηρῶν· οἱ γὰρ ἁμαρτάνοντες οὔτε ἀγαθοί εἰσιν, οὔτε κακοί, ὅτι δι' ἄγνοιαν καὶ οὐκ ἐπίτηδες.

Digitized by Google

69. Ἐπεὶ οὖν εἴρηται μὴ καλῶς ἔχειν τὸν μῦθον τὸν τοὺς κακοὺς εὐτυχεῖς λέγοντα, ἀλλὰ τὸν ἔχοντα τὰ τρία, διὸ καὶ οἱ μέσοι μάλιστα οἰκεῖοι τῇ τραγῳδίᾳ, ὅθεν δῆλον ὅτι βελτίων ὁ ἁπλοῦς μῦθος ὁ ἓν γένος ἀνθρώπων δῆλον ὅτι μιμούμενος, οἷον εἴρηται ἤδη, ἢ ὁ Οἰδίπους, εἰ καί τινες ἄλλως οἴονται. Τοῦτο οὖν ἐκ τῶν ῥηθέντων ἐπιφέρεται· δεύτερον τὸ εἶναι τὴν μεταβολὴν οὐκ εἰς εὐτυχίαν, ἀλλ' εἰς δυστυχίαν τῶν μὴ διὰ πονηρίαν οὐδὲ ἐπίτηδες, ἀλλ' ἀπάτῃ ἁμαρτόντων καὶ κακὸν μέγα ποιησάντων καὶ οὕτω δυστυχησάντων, καὶ οἵτινες μέσοι εἶεν· εἰ δὲ τοῦ μέσου ἀποσταῖεν, ἀλλὰ μᾶλλον βελτίονες ἢ χείρονες.

70. Σημεῖον δὲ τοῦ ἄριστα ἔχειν τὸν μῦθον περὶ τοὺς τοιούτους· ὅτι οἱ μὲν πρότερον ποιηταὶ περὶ τοὺς τυχόντας ἐποίουν, οἱ δὲ ὕστερον ἐξηκριβωκότες τὴν τέχνην περὶ ὀλίγας γενεὰς ἐποίουν, ὀλίγαι δέ εἰσιν ὅτι καὶ ἄρισται εἰς τραγῳδίαν διὰ τὸ σπάνιον, οἷον Οἰδίποδα, Ἀλκμαίωνα κτλ.

71. Διὸ καλλίστη τραγῳδία ἡ τοιαύτην ἔχουσα σύστασιν, οἵαν εἶπον. Ὅθεν ἁμαρτάνουσιν οἱ μεμφόμενοι Εὐριπίδην εἰς δυστυχίαν τελευτῶντα. Τραγικὰ δὲ μάλιστα τὰ τοιαῦτα ἐν ταῖς σκηναῖς, ὁ Εὐριπίδης οἶδε καλῶς τούτων (;) κινῶν ἔλεον καὶ φόβον. Εἰ δὲ τὸ τέλος τερπνόν, ἀφανίζει καὶ τὸν ἔλεον καὶ τὸν φόβον τὸν προηγησάμενον.

72. Δευτέρα δὲ ἡ διπλῆ, ὅτι οὐχ ἑνὸς ἀνθρώπου τύχης μεταβολὴν ἔχει, ἀλλὰ δυοῖν ὡς ἐν τῇ τραγῳδίᾳ τῇ καλουμένῃ Ὀδυσσείᾳ, ἡ οὐχ εὕρηται, καὶ ἔχει τοῦτο τέλος ἐναντίον τοῦ ἀγαθοῦ, συστάσει ἢ τέλος τερπνόν. Ἴσως δὲ τὴν Ὀδύσσειαν νοεῖ ὅθεν ἀφορμαὶ τραγῳδίας λαμβάνονται ἔχουσαι διπλῆν σύστασιν, εὐτυχίαν Ὀδυσσέως βελτίονος ὄντος καὶ δυστυχίαν τῶν μνηστήρων φαύλων ὄντων, ἣν οὐκ ἀγαθὴν λέγει ὥς τινες ἄλλως νομίζοντες· τοῦτο γὰρ μᾶλλον τῇ κωμῳδίᾳ προσήκει ἡ διπλῆ σύστασις καὶ ἡ καλουμένη τραγοκωμῳδία, ἐν ᾗ καὶ οἱ ἔχθιστοι φίλοι γίνονται ὕστερον ἀλλήλοις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄.

72. Μεμπτὸν οὖν τὸ ῥηθὲν εἶδος, τὸ μικτὸν καὶ τερπνὸν ἔχον τέλος. Ἐπανιτέον δὲ πρὸς τὸν τῆς τραγῳδίας ἄριστον κανόνα, τὸ κινεῖν ἔλεον καὶ φόβον. Τοῦτο δὲ διχῶς γίνεται, ἢ τῇ ὄψει ἐκ τῶν ὁρωμένων ἐν τῇ σκηνῇ φόνων τυχὸν καὶ τῶν τοιούτων, ἢ τῇ συστάσει τῶν πραγμάτων ὡς λέγονται καὶ ἀκούονται, ὃ καὶ βέλτιον τῆς ὄψεως· δεῖ γὰρ καὶ ἄνευ τῆς ὄψεως τὸν μῦθον οὕτως ἔχειν ὥστε κινεῖν τὰ πάθη. Τὸ δὲ τῆς ὄψεως ἀτεχνότερον, οὐ γὰρ τῆς ποιητικῆς τέχνης ἴδιον καὶ δαπάνης δεῖται εἰς τὸ δοκεῖν ἀληθές. Μεμπτοὶ δὲ καὶ οἱ μὴ τὰ φοβερά, ἀλλὰ τὰ τερατώδη, οἷον δαίμονας ἐν τῇ σκηνῇ παράγοντες· οὐδὲ γὰρ προσήκει ταῦτα τῇ τραγῳδίᾳ, εἰ δέ τις ἐρεῖ τὰ τοιαῦτα τέρπειν, ἀλλ' οὐ τὴν τυχοῦσαν ἐκ τραγῳδίας ἡδονὴν δεῖ ζητεῖν, ἀλλὰ τὴν οἰκείαν.

74. Δέδεικται ὅτι δεῖ τὴν τραγῳδίαν ἥδειν δι'ἐλέου καὶ φόβου· ἃ νῦν ἐπαναλαμβάνομεν ἵνα τὰ λοιπὰ θεωρήσωμεν, ἐκ τίνων δηλονότι φόβον καὶ ἔλεον ἐμποιεῖν δυνατόν. Εἰδέναι οὖν δεῖ τίνα ἐστὶ τὰ δεινὰ καὶ τὰ οἰκτρὰ τῶν συμβαινόντων. Διελόντες δὲ τὰς τοιαύτας πράξεις ἐλεεινὰς καὶ φοβερὰς ἢ φίλων πρὸς ἀλλήλους ἢ ἐχθρῶν ἢ μηδετέρων ἀνασκευάζομέν τινα τούτων μὴ συμβάλλεσθαι, τὰ μὲν γὰρ τῶν ἐχθρῶν οὐκ ἐλεεινά, ἢ κατὰ τὸ ταράττεσθαι τῇ ὄψει τοῦ φόνου καὶ τἄλλα τῶν οὐδετέρων ὡς γράφομεν δῆλα· λείπεται οὖν τὸ τρίτον μέρος, τοὺς φίλους ἀλλήλοις καὶ συγγενεῖς ἀλλήλους κτείνειν, ὅθεν φόβος καὶ ἔλεος.

75. Εἴρηται τοὺς τραγικοὺς μύθους μεταξὺ φίλων δεῖν εἶναι· νῦν τίνι τρόπῳ χρηστέον αὐτοῖς λέγωμεν· καὶ ὡς δῆλον ἐκ τῶν ῥηθέντων οὐ δυνατὸν μεταβάλλειν τοὺς μύθους τῶν παλαιῶν, ἀλλ' εὑρίσκειν μύθους καὶ τοῖς εὑρημένοις καλῶς χρῆσθαι· διδάσκομεν οὖν πῶς ἔσται τὸ καλῶς χρῆσθαι τοῖς παρειλημμένοις μύθοις· γίνονται γὰρ καλῶς ὃν τρόπον οἱ παλαιοὶ ἐποίουν παράγοντές τινας γινώσκοντας ποιοῦντάς τι κακόν, ὡς ἡ Μήδεια· τινὰς δὲ δι' ἄγνοιαν εἴτε ἀναγνώρισιν ὡς ὁ Οἰδίπους· ὅμως ἔξω τοῦ μύθου τοῦ Οἰδίποδος ἔργον ὃ ἀνέγνω. Ἐνίοτε δὲ καὶ ἐν τῷ μύθῳ ἐστὶ τὸ γενόμενον κακὸν καὶ ἀναγινωσκόμενον ὡς ὁ Ἀλκμαίωνος Ἀστυδάμας ἢ ὁ Τηλέγονος ἐν τῷ τραυματίᾳ Ὀδυσσεῖ. Τρίτον δὲ εἶδος ὅταν ἀγνοίᾳ τις κακόν τι ποιεῖν ἐπιχειρεῖ, μεταξὺ δὲ πρὸ τοῦ τέλους ἀναγινώσκει. Καὶ παρὰ τοὺς τρόπους τούτους οὐδείς ἐστιν ἄλλος· ἢ γὰρ πρᾶξαι ἀνάγκη ἢ μή, καὶ ἢ εἰδότας ἢ μὴ εἰδότας, αἱ δὲ διαιρέσεις ἀντιφατικαί εἰσι· διὸ οὐδὲν παρὰ ταύτας λοιπόν.

76. Τῶν δ΄ τρόπων, δι' ὧν συμβαίνει γίνεσθαι τὴν πρᾶξιν, χείριστος ὁ τοῦ γινώσκοντος καὶ μετανοοῦντος. Οὐδεὶς δὲ τούτῳ

Digitized by Google

ἐχρήσατο, πλὴν τοῦ ἐν Ἀντιγόνῃ Αἵμονος· δεύτερον δὲ καὶ ἧττον κακὸν τὸ γινώσκοντα ποιῆσαι· τρίτον καὶ ἧττον κακὸν τοῦ δευτέρου ἀγνοοῦντα ποιῆσαι καὶ εἶτα ἀναγνωρίσαι· δ' καὶ ἄριςον τὸ μέλλοντα ποιήσειν μετανοῆσαι δι' ἀναγνώρισιν καὶ μὴ ποιῆσαι, ὡς δῆλον ἐν οἷς γράφομεν παραδείγμασι· διὸ ὡς καὶ πρότερον εἴρηται ὀλίγαι οἰκίαι εἰσὶ περὶ ἃς οἱ μῦθοι γίνονται· οὐ γὰρ ἀπὸ τύχης ἀλλ' ἀπὸ τέχνης εὑρέθησαν. Ἐπιλογίζομεν δὲ τὰ ῥηθέντα ἵνα περὶ ἄλλου θεωρήσωμεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'.

77. Μετὰ τὸν μῦθον ἕπεται περὶ τοῦ ἤθους, ὃ δεύτερον μέρος ποιεῖ τῆς τραγῳδίας, περὶ οὗ τέσσαρα δεῖ εἰδέναι· α') τὸ εἶναι χρηστὰ τὰ ἤθη· ἔχει δὲ ἦθος ὁ λόγος καὶ ἡ πρᾶξις (ἵνα καὶ τοῦτό σε διδάξω) ὅταν δηλῶσι ψυχῆς προαίρεσιν ἀγαθὴν ἢ κακήν, δείγματα γὰρ τῆς ψυχῆς ὁ λόγος καὶ ἡ πρᾶξις. Εἰσὶ δὲ τὰ ἤθη ἀγαθά τε καὶ κακὰ ἐν παντὶ γένει καὶ τύχῃ· καὶ γυναῖκες γὰρ χρησταὶ καὶ δοῦλοι· εἰ δὲ καὶ ἡ γυνὴ κακὸν συγκρινομένη πρὸς ἄνδρας καὶ ὁ δοῦλος φύσει κακόν, ἀλλ' οὖν in suo genere κατὰ τὴν ἑαυτῶν ποιότητα ἑκάτεροι καὶ χρηστοὶ καὶ φαῦλοι κρίνονται· β') τὸ εἶναι ἁρμόττοντα· ἦθος γὰρ γυναικὸς ἁρμόζον ἐςὶν οὐ τὸ ὁπλοφορεῖν· γ') τὸ εἶναι τὸ ἦθος ὅμοιον. . . τὸ ἦθος εἶναι ὅμοιον ὡς ὁ Διονύσιος ἔγραφεν ὁμοίους οἷοι ἦσαν κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους, ὡς εἴρηται ἀνωτέρω, ὁ δὲ Πολύγνωτος καλλίους. Ὅμοια οὖν ἤθη τὰ οἵοις χρῶνται τῷ παρόντι καιρῷ· δ') τὸ εἶναι ὁμαλὰ καὶ ἀεὶ τῆς αὐτῆς φύσεως ἐν ὅλῃ τῇ τραγῳδίᾳ καὶ μὴ ποτὲ μὲν παράγειν τὸν αὐτὸν μανικόν, ποτὲ δὲ φρόνιμον, ἤ τινα ἄστατον ἄνθρωπον καὶ ἀνώμαλα ἔχοντα ἤθη, ἀεὶ δὲ παράγειν τοῦτον ἀνώμαλον καὶ ἄστατον ὁμαλῶς καὶ ἀεὶ ὁμοίως καὶ μὴ ποτὲ μὲν τοιοῦτον, ποτὲ δὲ ἀλλοῖον.

78. Παραδείγμασι τὰ ῥηθέντα διασαφήσωμεν περὶ τῶν ἠθῶν ἀπὸ τῶν ἐναντίων· δῆλα γὰρ ἔσται τὰ χρηστὰ ἤθη γνωσθέντων τῶν φαύλων· ἦθος γὰρ κακὸν τὸ ἐν Ὀρέςῃ τοῦ Μενελάου, καὶ ταῦτα μὴ ἀναγκαζομένου τοῦ Εὐριπίδου ἐκ τῆς συστάσεως τοῦ μύθου τοῦτο ποιῆσαι. Ὅθεν μεμπτὸς Εὐριπίδης παράγων Μενέλαον ὀνειδίζοντα Ὀρέστην τὸν ἀδελφὸν ἐκείνου ἐκδικήσαντα. Καὶ τὸ Ὁμήρου τὸν Ὀδυσσέα θρηνοῦντα παράγοντος, ὃν ἀνδρεῖον αὐτὸν ὁμολογεῖ, τοῦτο παράδειγμα ἔστω indecori τοῦ ἀπρεποῦς, ὁμοίως καὶ τὸ τῆς Μελανίππης ἀνδρικῶς παραγομένης. Παράδειγμα δὲ τοῦ ἀνωμάλου ἡ ἐν Αὐλίδι Ἰφιγένεια Εὐριπίδου· ὅπου πρῶτον μὲν παράγεται ἡ Ἰφιγένεια ἱκετεύουσα τὸν πατέρα ὑπερορίας· ὕστερον δὲ Ἀχιλλέως ἀρνουμένου καὶ μὴ θέλοντος αὐτὴν σφαγῆναι, αὐτὴ θέλει σφαγῆναι ὑπὲρ Ἑλλήνων ἀνδρείως, ἅπερ ἀπρεπέστερα ἐν τραγῳδίᾳ ἤ περ ἐν ἐποποιίᾳ.

79. Ἄλλο περὶ τὰ ἤθη σημειωτέον ὡς καὶ ἐν τῇ τῶν πραγμάτων συστάσει, τὸ ἀναγκαῖον καὶ τὸ εἰκός, ὃ ἐξηγούμενος λέγω καὶ τοῦτο μετὰ τοῦτο γίνεσθαι ἢ ἀναγκαῖον ἢ εἰκός, καὶ τὸν τοιόνδε τοιάδε ποιεῖν ἢ λέγειν· εἰ γὰρ ἀνδρεῖον μιμούμενος, ἐξ ἀνάγκης δεῖ παράγειν αὐτὸν ἀνδρεῖα ποιοῦντα· ἐξ ἀνάγκης γὰρ ἀνδρεῖα ποιεῖ ὁ ἀνδρεῖος. Εἰ οὖν ἡ ἡ σύστασις τῶν πραγμάτων ἀναγκαίαν ἔχει ἢ κατὰ τὸ εἰκὸς τὴν πλοκήν, καὶ τὰ ἤθη ἐξ ἀνάγκης ἀκολουθήσει. Ὥσπερ ἀνωτέρω ἐλέγομεν ἐν τῇ συστάσει τῶν πραγμάτων δεῖν τοῖς ἀνωτέρω τὰ κάτω ἕπεσθαι, οὕτω καὶ ἐν τοῖς ἤθεσι δεῖ τὰ λεγόμενα ἢ πραττόμενα ὑπὸ τῶν ὧν τὰ ἤθη μιμούμεθα τοῖς ἐκείνων τρόποις καὶ φύσεσι συμφωνεῖν ἀναγκαῖον. Ἐκ τούτων δῆλον ὅτι εἴπερ τὰ πράγματα καὶ τὰ ἤθη τάξιν ἔχει καὶ τὸ ἀναγκαῖον, καὶ ἡ λύσις καὶ τὸ συμπέρασμα τοῦ μύθου τὸν αὐτὸν τρόπον οὐχ ὡς ἔτυχεν ἐκβήσεται διὰ συνθήκης ἀναγκαῖον καὶ οὐχὶ μηχανῆς ἔξω τοῦ πράγματος, ὡς ἐν τῇ Καρκίνου Μηδείᾳ. Καὶ ἐν Β Ἰλιάδος ἡ Ἀθηνᾶ κωλύει τὸν ἀπόπλουν, ὅπου καὶ ἄνευ τοῦ ἀπὸ μηχανῆς δυνατὸν συμπεραίνεσθαι. Ἔξεστι δ' ὅμως καὶ διὰ μηχανῆς ὅτε χρεία κατεπείγει· ἐπὶ ἀγνοίας παρεληλυθότων ἢ μελλόντων δηλωθησομένων· προνοοῦντες γὰρ ἡμῶν οἱ θεοὶ καὶ τὰ μὴ δυνάμενα γνωσθῆναι φανεροῦσι· δεῖ ἄρα φυλάττειν τὸ ἀναγκαῖον καὶ μηδὲν εἶναι ἄλογον καὶ ἀπίθανον· εἰ δὲ καὶ ἔσται, ἀλλά γε ἔστω ἔξω τῆς τραγῳδίας· ἄλογον γὰρ καὶ ἄπιστον τὸν Οἰδίποδα ἀγνοῆσαι τὸν φονέα τοῦ Λαΐου, ὅπου γε αὐτὸς ἦν ὁ κτείνας, καὶ ταῦτα βασιλέα τῆς χώρας ἐκείνης· ὅμως ἐπεὶ ὁ φόνος οὐ γίνεται ἐν τῇ σκηνῇ, ἔξεστι καὶ οὕτω χρῆσθαι.

80. Εἴρηται ἐπὶ τῶν ἠθῶν δ'. παρατηρητέα· προσέτι δεῖ οὐκ αὐτὰ τὰ ἤθη, ἀλλὰ τὰς ἰδέας καὶ τὸ ἐξοχώτατον αὐτῶν ἐπιδείκνυσθαι, ὡς οἱ ζωγράφοι οὐχ οἷοί εἰσιν, ἀλλ' οἵους εἶναι δεῖ τοὺς καλλίςους γράφουσι· καὶ τὸν ποιητὴν οὖν δεῖ τὸν ἐπιεικῆ ἢ σκληρὸν ὡς ἐπιεικείας ἢ σκληρότητος παράδειγ-

Digitized by Google

μα μιμεῖσθαι· δεῖ δὲ παρατηρεῖν καὶ τὰς γενομένας παρὰ τὰ ἐξ ἀνάγκης αἰσθήσεις τῷ δράματι· οἷον φωνὰς καὶ σχήματα τῶν ὑποκριτῶν ἃ τῇ αἰσθήσει δῆλα τῷ ἀκούεσθαι καὶ ὁρᾶσθαι· εἰσὶ δὲ παρὰ τὰ ἐξ ἀνάγκης, ὅτι ἡ τραγῳδία οὐκ ἀτελής ἐστι καὶ ἂν αὐτὴν ἀναγνῷς ἰδίᾳ ἄνευ φωνῆς καὶ σχημάτων σκηνῆς.

81. Ἀναγνώρισιν δὲ κτλ. δοκεῖ μὴ φυλάττειν, ἀλλὰ συγχέειν τὴν τάξιν πρὸς ἃ εἶπεν ἀρτίως λέγων περὶ ἀναγνωρίσεως. Ἡ γὰρ ἀναγνώρισις μέρος ἐστὶ τοῦ μύθου· ἔδει δὲ μετὰ τὸ ἦθος περὶ διανοίας εἰπεῖν ὥσπερ αὐτὸς προέθετο· τὰ δὲ περὶ μύθου ἤδη ἱκανῶς εἰρῆσθαι εἶπεν. Ἐδίδου κανόνας τίνων δεῖ στοχάζεσθαι καὶ φεύγειν, καὶ ἃ εἶπε περὶ τῶν ἠθῶν ἦσαν ἐν παρέργῳ. Οὐ γὰρ περὶ τῆς αὐτῶν φύσεως, ἀλλὰ τῆς χρήσεως εἶπεν εἰς σύστασιν τῆς τραγῳδίας καὶ τοῦ μύθου· ὃν οὖν τρόπον περὶ χρήσεως καὶ ὠφελείας τοῦ ἤθους εἶπεν, οὕτω καὶ περὶ τῆς ἀναγνωρίσεως· πολλὰ γὰρ γένη ἀναγνωρίσεων, καὶ δεῖ εἰδέναι ποία ἀρίστη εἰς τὴν σύστασιν τοῦ μύθου· καὶ γὰρ μετὰ τὸ διδάξαι περὶ ἀναγνωρίσεως ἐπάνεισιν εἴς τινα καὶ αὐτὰ τῇ τῶν πραγμάτων συστάσει συμβαλλόμενα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙϚʹ.

Πρῶτον εἶδος ἀναγνωρίσεως τὸ ἄτεχνον καὶ τοῖς πολλοῖς δι' ἄγνοιαν ἄλλου ἐν χρήσει ὄν, τὸ ἐκ σημείων· ὧν τὰ μέν εἰσιν ἔμφυτα καὶ ἀχώριστα τοῦ πράγματος, ὡς τὸ ῥόπαλον Ἡρακλέους οὐχ ὅτι ἀδύνατον χωρισθῆναι, ἀλλ' ὅτι οὐδέποτε ἄνευ αὐτῶν παράγονται, καὶ τὰ ἄστρα τοῦ Καρκίνου, οὗ τὸ δρᾶμα οὐχ εὕρηται. Ἄλλο δὲ εἶδος σημείου ἐπίκτητον καὶ τοῦτο διχῶς· τὸ μὲν γὰρ ἐν τῷ σώματι, ὡς οὐλαί, τὸ δὲ ἔξω ὡς περιδέραια, ὡς ἐν τῇ Τυροῖ διὰ τῆς σκάφης, ὅπερ οὐχ εὕρηται. Ἀλλὰ διὰ παραδείγματος τοῦ Ὀδυσσέως διδάξωμεν πῶς τούτοις εὖ τε καὶ μὴ χρῆσθαι δεῖ. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἀνεγνώσθη ἐκ τῆς οὐλῆς ὑπὸ τῆς τροφοῦ καὶ ὑπὸ τῶν συβοτῶν· ὑπὸ δὲ τῶν συβοτῶν χείρων ἡ ἀναγνώρισις· αὐτόματος γὰρ αὐτὸς ἔδειξε τὴν οὐλὴν εἰς πίστωσιν ἀναγνωρίσεως· τοῦτο δὲ ἄτεχνον· αἱ δὲ γενόμεναι μὴ διὰ πίστιν ἐπίτηδες, ἀλλ' ἀπὸ τύχης καὶ παρὰ γνώμην, ὡς ἡ ἐν τοῖς λουτροῖς ὑπὸ τῆς Εὐρυκλείας, βελτίους εἰσίν.

82. Δεύτερον εἶδος ἀναγνωρίσεως ἀτέχνου. Ἐκ γὰρ τῶν πραγμάτων συμβῆναι δεῖ, οὐχὶ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ. Τοιαύτη γίνεται ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ἐν Ἰφιγενείᾳ· ἡ μὲν γὰρ Ἰφιγένεια ἐγνώσθη τῷ Ὀρέστῃ ἀπὸ τῆς ἐπιστολῆς, ἣν ἔμελλε πέμψειν ἐκείνῳ· οὐκ ἔστι δὲ αὕτη ἣν λέγω ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ γενέσθαι καὶ ἄτεχνον, ἔχει γὰρ περιπέτειαν καὶ τὸ παρὰ γνώμην· δευτέρα δὲ ἀναγνώρισις ὅτε Ὀρέστης διὰ σημείων ἀνεγνώσθη· ἵνα γὰρ ἐκείνη πιστεύσῃ Ὀρέστην εἶναι τοῦτον, σημεῖον ἔδειξε περὶ τῆς λόγχης, ἣν εἶχεν ἐν θαλάμῳ. Ἐπεὶ οὖν Ἰφιγένεια σημείοις ἐχρήσατο εἰς δήλωσιν τοῦ γινώσκειν τὸν ἀδελφόν, ἄτεχνος ἡ ἀναγνώρισις καὶ ὁμοία τῇ τῶν συβοτῶν. Τὰ τοιαῦτα δὲ δυνατὸν πλάττειν τὸν ποιητὴν καὶ οὐ μόνον λόγχην, ἀλλὰ καὶ τὸ τυχὸν σημεῖον ἐνεγκεῖν· καὶ ἡ ἐν τῷ Σοφοκλέους Τηρεῖ ὁμοία, ἣ οὐχ εὕρηται· δεύτερον οὖν εἶδος τοῦτο καὶ ἧττον ἁμάρτημα τοῦ πρώτου, φημὶ δὲ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ γίνεσθαι ταύτην, οὐχ ὅτι καὶ τἄλλα, ἀλλ' ὅτι οὐ δοκεῖ συμβαίνειν ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων.

83. Τρίτον εἶδος ἀναγνωρίσεως ἐκ μνήμης αἰσθόμενόν τι, ὃ πρότερον ᾔδειμεν. Παράδειγμα ἓν μὲν Δικαιογένους ἐν Κυπρίοις· ἰδὼν γὰρ τὴν γραφὴν ἐστέναξεν· ἕτερον δὲ ἐν Ὀδυσσείας 8 ἐν τῷ Ἀλκινόου συμποσίῳ Ὀδυσσεὺς ἐδάκρυσεν ἀκούων τὸν τρωικὸν πόλεμον τοῦ κιθαριστοῦ, ὅθεν ἐγνωρίσθη.

84. Τέταρτον ἐκ συλλογισμοῦ· τὰ παραδείγματα δὲ δύσκολα, ὅτι οὐχ εὕρηται τὰ δράματα· α') ἦλθέ τις ὅμοιος, ἦλθε τυχὸν Πυλάδῃ· οὐδεὶς δὲ ὅμοιος πλὴν Ὀρέστου· Ὀρέστης ἄρα ἦλθεν· β') τὸ Πολυείδου, ὅπου ἴσως Ὀρέστης συλλογίζεται εἰ ἐτύθη ἡ ἀδελφή, καὶ αὐτὸς ἄρα τυθήσεται· ὅθεν ἔγνω αὐτὸν Ἰφιγένεια· γ') ἐν Θεοδέκτου Τυδεῖ· δύσκολον τοῦτο, ἴσως δὲ λέγει ὅτι ἐν τῷ Τυδεῖ τὶς πατὴρ ζητῶν τὸν υἱὸν ἐτύθη αὐτός, αὐτὸς δὲ ὁ υἱὸς ζητῶν τὸν υἱὸν ἐλήφθη καὶ αὐτὸς θανούμενος καὶ συνελογίσατο ὅτι καὶ ὁ ἐμὸς πατὴρ ζητῶν ἐμὲ ἐκτάνθη· ὅθεν ἀνεγνωρίσθη· δ') ἐν τοῖς Φινείδαις. Ἴσως κόραι τινὲς ἐξετέθησαν εἴς τινα τόπον ὡς θανούμεναι, αἵπερ ἐσώθησαν. Μετὰ δὲ χρόνον ἐλήφθησαν πάλιν καὶ ἐκεῖ ἐξετέθησαν ὡς θανούμεναι οὐχ ὡς αἱ αὐταί, ὡς ἄλλαι δέ· ἔγνωσαν τὸν τόπον καὶ συνελογίσαντο: εἵμαρτο ἄρα ἡμᾶς ἐνταῦθα θανεῖν· ὅθεν ἐγνωρίσθησαν αἱ πρότεραι εἶναι καὶ ἀφέθησαν.

85. Δύσκολον· ἴσως δὲ λέγει, ὅτι τις ἵνα

Digitized by Google

φανῇ Ὀδυσσεὺς εἶναι τῇ Πηνελόπῃ εἶπε γνώσεσθαι τὸ τόξον τοῦ Ὀδυσσέως (ὃ οὐχ ἑώρα, καὶ ὅθεν ὁ παραλογισμός, οὐδὲ γὰρ ἦν Ὀδυσσεύς)· οἱ οὖν θεαταὶ ὁρῶντες τοῦτο ποιοῦσι συλλογισμὸν ἐκ δύο καταφατικῶν ἐν β'. σχήματι, ὅς ἐστι παραλογισμός· οὕτως· ὁ Ὀδυσσεὺς γινώσκει τὸ τόξον αὐτοῦ. οὗτος γινώσκει· ἄρα οὗτος ὁ Ὀδυσσεύς· ὕστερον ἑάλω μὴ γινώσκων τὸ τόξον· σύνθετος ἄρα ἡ γνῶσις ἐκ παραλογισμοῦ τοῦ θεάτρου, ὅτι οὐ ποιεῖ τὸν παραλογισμόν, ἀλλ' οἱ θεαταί· ἡ δὲ ἀναγνώρισις αὕτη ἐστὶν ὅταν τις πλάττων ψευδὲς ἁλίσκηται διὰ σημείου, ὃ οὐ γινώσκει· ὅτι ὁ αὐτὸς τρόπος οὗ τὸν (;) τῷ προηγησαμένῳ διὰ συλλογισμοῦ, πλὴν ὅτι τοῦτον οἱ θεαταὶ πιστοῦσι διὰ παραλογισμοῦ, τὸ δὲ παράδειγμα ἀγνοῶ.

86. Ἀρίστη δὲ ἡ ἀναγνώρισις ἡ ὡς λέγω ἐκ τῶν πραγμάτων τῆς συνθήκης καὶ μετὰ ἐκπλήξεως· (εἰκὸς γὰρ πάντας ἐπιτιθέναι γράμματα τοῖς ἀπαίρουσιν, εἰκὸς δὲ καὶ τὴν Ἰφιγένειαν ἐπιθεῖναι ἐξ ὧν ἀνεγνώσθη) αὗται γὰρ οὐκ ἐκ σημείων ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ γενομένων, διὸ ἐπαινεταί· μετὰ δὲ ταύτας αἱ ἐκ συλλογισμοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'.

87. Εἴπομεν περὶ τῆς ἀρίστης ἀναγνωρίσεως, τῆς ἐκ τῶν πραγμάτων συστάσεως· θεωρητέον οὖν ἄλλο περὶ τοῦ πρέποντος ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν μύθων, τὸ μάλιστα πρὸ ὀφθαλμῶν τιθέναι τὰς πράξεις· καὶ γνωσόμεθα τὰ ὑπεναντία καὶ τὰ μὴ ἀλλήλοις ἁρμόττοντα· δείκνυται ἐκ τῶν τοῦ Καρκίνου, ὃς ἐποίησε τὸν Ἀμφιάραον ἐξερχόμενον τῆς σκηνῆς μὴ ὁρώντων τῶν θεατῶν, διὸ ἐξεσύριττον ἐκεῖνον. Δοκεῖ δὲ καὶ ὑπεναντία ποιῆσαι ὁ Καρκῖνος περὶ τοῦ Ἀμφιαράου. Ὁ γὰρ Ἀμφιάραος οὐκ ἤθελεν ἐλθεῖν εἰς τὸν πόλεμον διὰ τὸν χρησμόν, διὸ ἐκρύβη· ὑπὸ δὲ τῆς γυναικὸς ἐφανερώθη διὰ τὸ περιδέραιον, διὸ ἀπῆλθε καὶ κατεπόθη ὑπὸ τῆς γῆς. Ἡ οὖν ἐναντιότης δηλοῦται οὕτω. Ὁ Ἀμφιάραος ἐκρύπτετο ἐν τῷ ναῷ· ἔδει δὲ τὸν ποιητὴν εἰσιόντα καὶ ἐξιόντα δεῖξαι τοῦτον, εἶτα δεῖξαι πῶς κατεπόθη. Ἀλλ' ὁ Καρκῖνος ποιεῖ τοῦτον ἐξιόντα, ὃν οὐκ εἶδον οἱ θεαταί, καὶ ἦν ἄτοπον τὸ καταποθῆναι αὐτόν, ὃν οὐκ εἶδον ἐξιόντα· διὸ ἐδυσχέραναν οἱ θεαταί, ὅτι οὐκ εἶδον αὐτὸν ἐφ' οὗ εὑρέθη. Ἴσως οὕτω νοεῖ Ἀριστοτέλης.

88. Οὕτω δεῖ τὸ πρέπον θεωρεῖν, δεῖ δὲ ἔτι καὶ τοῖς σχήμασι ποιεῖν, ὃ καὶ δυνατόν ἐστι διὰ σχημάτων καὶ λόγων ὁμοῦ δεικνύναι· οἱ γὰρ ταραττόμενοι φύσει πείθουσι καὶ κινοῦσιν. Ὅθεν χειμάζει ὁ χειμαζόμενος καὶ χαλεπαίνειν ποιεῖ ὁ ὀργιζόμενος· διὸ εὐφυοῦς ἡ ποιητικὴ ἢ μανικοῦ. Ὁ μὲν γὰρ εὐφυὴς ὥσπερ κηρὸς ἔμπλαστος εἰς τὸ μεταμορφοῦσθαι ὅταν μιμῆται· οἱ δὲ μανικοὶ ἀλλότριοι γίνονται ἑαυτῶν καὶ δοκοῦσιν ἄλλοι γενέσθαι οὓς μιμοῦνται νικώμενοι τῇ σφοδρᾷ τῆς φαντασίας τροπῇ.

89. Μετὰ τὸ περὶ τοῦ πρέποντος καὶ τῆς ὑποκρίσεως τοῦ μετὰ τοῦ λόγου, λέγωμεν, καὶ πρῶτον δηλωτέον ἐν τῇ λέξει· τοῦτο δὲ ὁ μῦθος καθόλου· ὁ δὲ τρόπος ἔσται τοιοῦτος ὡς νῦν ἐροῦμεν, εἴτε αὐτὸν μῦθον ποιοῦμεν, εἴτε γενομένῳ ὑπ' ἄλλου χρώμεθα. Δεῖ οὖν πρῶτον εἰπεῖν τὸ καθόλου, εἶτα παρεκβάσεσιν ἐκτείνειν αὐτό· διὰ παραδείγματος δὲ δηλωθήσεται ὃ λέγω. Μέλλουσα τυθήσεσθαί τις παρθένος καὶ ἁρπαγεῖσα ἄφαντος καὶ ἐνεχθεῖσα εἰς ἄλλην χώραν καὶ ἐκεῖ ἐγένετο ἱέρεια τῆς θεᾶς ᾗ ἔθυον τοὺς ξένους. Ὕστερον συνέβη Ὀρέστῃ ἐκεῖ ἐλθεῖν (ἐνταῦθα εἰ ἐρεῖς διὰ μέσου τὴν αἰτίαν ὅτι ἦλθεν ἐκεῖ θείᾳ προνοίᾳ, ἵνα τυθῇ διά τι ἁμάρτημα, ἔσται ἔξω τοῦ καθόλου· οὐ γὰρ δεῖ λέγειν τὸ αἴτιον ἐν τῇ καθόλου διηγήσει, τότε γὰρ ἐλευσόμεθα εἰς τὸ μερικόν). Ἐπανέλθωμεν οὖν εἰς τὸ καθόλου. Ἐλθὼν ἐκεῖ Ὀρέστης ἐλήφθη σφαγιασθησόμενος καὶ ἀνεγνωρίσθη ᾗ ὃν τρόπον Εὐριπίδης λέγει, ἐξ ἐπιστολῆς δῆλον ὅτι, ἢ ὃν τρόπον Πολύειδος παράγων λέγοντα εἰκότως, ὅτι οὐ μόνον ἔδει τὴν ἀδελφὴν τυθήσεσθαι ἐκεῖ, ἀλλὰ καὶ αὐτόν, ὅθεν ἀνεγνωρίσθη.

90. Συσταθέντος δὲ τοῦ μύθου μετὰ τοῦτο δεῖ τιθέναι ὀνόματα τοῖς προσώποις· εἶτα ποιεῖν ἐπεισόδια ἢ παρεκβάσεις, ἅπερ ἁρμόδια δεῖ ποιεῖν· δῆλον ἔσται ἐκ τῶν παραδειγμάτων Ὀρέστου τὸ μὲν τῆς μανίας, τὸ δὲ τῆς καθάρσεως· διαφέρει δὲ τὰ ἐπεισόδια τῆς τραγῳδίας, ἅπερ βραχέα, τῶν τῆς ἐποποιίας μακροτέρων ὄντων, ὡς δηλοῦται ἐκ παραδείγματος τῆς Ὀδυσσείας, ἧς ὁ μὲν μῦθος βραχύς, τὰ δὲ λοιπὰ ἐπεισόδιά ἐστι καὶ ταῦτα μακρότερα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ'.

91. Εἴπομεν περὶ συστάσεως μύθων καὶ ἐπεισοδίων, ἐξ ὧν δύο ἡ τραγῳδία συνέστηκε. Ταύτην νῦν εἰς δύο μέρη διελόντες, δέσιν καὶ λύσιν, δέσιν λέγομεν τὴν ἀπ' ἀρχῆς ἕως τῆς ἀρχῆς τῆς μεταβολῆς εἰς εὐτυχίαν

Digitized by Google

ἢ δυστυχίαν δηλονότι. Καὶ τὸ μὲν Θεοδέκτου παράδειγμα οὐχ εὕρηται, ἐξ Οἰδίποδος δὲ δῆλον. Ἡ δέσις ἐκεῖ τελευτᾷ ὅπου ὁ ἄγγελος ἄρχεται «ἆρ' ἂν παρ' ὑμῶν, ὦ ξένοι, μάθοιμ' ὅπου τὰ τοῦ τυράννου δώματ' ἐστὶν Οἰδίπου.» Ἐντεῦθεν ἄρχεται ἡ μεταβολὴ τῆς τύχης τοῦ Οἰδίποδος. Εἰ γὰρ ἐρεῖς ὅτι ἄρχεται ἡ λύσις ὅπου Οἰδίπους λέγει «Ἰού, ἰοὺ τὰ πάντ' ἂν ἐξίκοι σαφῶς, ὦ φῶς τελευταῖόν σε προσβλέψαι μοι νῦν» ἄρχοιτ' ἂν ἡ λύσις οὐκ ἀπ' ἀρχῆς τῆς μεταβολῆς τῆς τύχης, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἤδη μεταβληθείσης, ὃ οὐ λέγει Ἀριστοτέλης. Τότε γὰρ μετὰ ταῦτα ἃ λέγει Οἰδίπους τυφλούμενος ἕπεται ἡ ἔξοδος, ὅπου τίθησιν ὁ ποιητὴς τί συνέβη ἐκ τῆς μεταβολῆς ἐκείνης.

92. Διείλομεν τὴν τραγῳδίαν εἰς δύο μέρη ὑλικά, νῦν διαιροῦμεν αὐτὴν εἰς εἴδη τέσσαρα. Ἐκ τούτων γὰρ ὁ μῦθος εἰς εἰδικὸν καὶ ποιὸν μέρος τῆς τραγῳδίας. Ἐκ τῶν εἰδῶν οὖν τοῦ μύθου ἢ μερῶν ποιῶν τέσσαρα εἴδη γίνεται τῆς τραγῳδίας· α') τὸ πεπλεγμένον, οὗ τὸ κύριον περιπέτεια καὶ ἀναγνώρισις, ὡς ἐν Οἰδίποδι ἀνωτέρω εἴρηται· β') παθητικόν, ὡς Αἴαντος· γ') ἠθικὸν περὶ ἤθη καταγινόμενον· δ') λείπει τὸ ὄνομα, ἴσως δὲ καλεῖται ἁπλοῦν, οἷον αἱ Φορκίδες, ἢ ἐκ προσώπων ἐν Ἅδου· δύσκολον δὲ τὸ κεφάλαιον καὶ δεῖται σπουδῆς.

93. Τούτων δὲ πειρατέον ἔχειν ἅπαντα, εἰδὲ μὴ τὰ μέγιστα καὶ πλεῖστα· ὅπου γε καταγελῶσι νῦν τῶν ποιητῶν· ὄντων γὰρ ἐξόχων τινῶν ἔν τισι χωρὶς τούτων ἄξιον ἡγοῦνται τοῦτο, ἐν ᾧ ἕκαστοι χωρὶς ἔξοχοί εἰσιν ἕνα ποιητὴν ὑπερβάλλειν. Ὄντων ἐν ἑκάστῳ γένει ἐξόχων ποιητῶν τῶν τεσσάρων, θέλουσιν ἕνα τούτων ἕκαστον νικᾶν τοὺς πάντας ἐν οἷς ὑπερβάλλουσιν αὐτῶν ἰδιώμασιν.

94. Ἐπεὶ δὲ εἴπομεν Αἴαντας καὶ Ἰξίονας πλείους τραγῳδίας νοοῦντες ἑνὶ ὀνόματι πληθυντικῷ, ῥητέον νῦν πῶς εἰσόμεθα τραγῳδίας τὰς αὐτὰς ἢ διαφόρους εἶναι· ἔσται οὖν ἡ αὐτὴ ἢ ἄλλη τις οὐχ ὅτι ὁ αὐτὸς μῦθος, ἀλλ' ὅτι ὁ αὐτὸς δέσεως καὶ λύσεως τρόπος· εἰ γὰρ καὶ διάφορος ὁ μῦθος, ἡ δὲ δέσις καὶ λύσις ὁμοία, ἔσονται ἡ αὐτή, εἰ δὲ ὁ αὐτὸς μῦθος, ταῦτα δὲ διάφορα, οὐχ αἱ αὐταὶ ἔσονται· δῆλον δὲ ἔσται ἐκ παραδείγματος τῆς Ἰφιγενείας περὶ ἧς ἀνωτέρω εἴρηται. Συμβάλλεται δὲ ἡμῖν τὰ νῦν λεγόμενα εἰς τὸ λαμβάνειν ἡμᾶς μύθους παλαιοὺς ἀλλάττοντας τὴν δέσιν καὶ τὴν λύσιν. Ἰστέον δὲ ὡς πολλοὶ καλῶς μὲν δέουσι, κακῶς δὲ λύουσιν. Ἔτι ἰστέον ὅτι διαφέρει ἐποποιικὸν σύστημα τοῦ τραγῳδικοῦ. Ἐποποιικὸν γάρ ἐστι τὸ περιέχον πολλοὺς μύθους, ὡς ἡ Ἰλιάς, ἣν ἀδύνατον ποιῆσαι μίαν τραγῳδίαν, ἀλλὰ μέρη αὐτῆς. Οὐ δεῖ δὲ τραγῳδίαν ποιεῖν ἐκ τοσούτων μερῶν ὅσων ἡ ἐποποιία· οἱ δὲ ποιοῦντες ἐκπίπτουσι παρὰ γνώμην. Σημεῖον δέ· οἱ γὰρ ὅλην τὴν Ἰλίου ἅλωσιν καὶ μὴ μέρος συνέθεσαν, ὡς Εὐριπίδης Νιόβην καὶ Μήδειαν (ὃ Αἰσχύλος οὐκ ἐφύλαξεν, ὃς εἰ καὶ μέρος ἔλαβεν Ἰλιάδος, μακρότατον ὅμως ἐποίησε τὸ περὶ Νιόβης) πάντες ἐκσυρίττονται.

95. Εἰ οὖν ἐκεῖνοι ἐκσυρίττονται, τίνες τυγχάνουσι τοῦ σκοποῦ; Οἱ διὰ περιπετειῶν καὶ ἁπλῶν μύθων καὶ μὴ διπλῆν ὡς οἱ τῆς ἐποποιίας, ἀλλ' ἑνὸς προσώπου τύχην παρ' ἐλπίδα μεταβαλλομένην ἐκτιθέντες· τοῦτο γὰρ τραγικόν ἐστι καὶ ἠθικόν· ὅτι τέλος... ἔχει καὶ τῶν ἠθῶν σωφρονισμόν· γίνεται δὲ τοῦτο περὶ ποῖα πρόσωπα; Ὅταν τις σοφός, πονηρὸς δέ, ἐξαπατηθῇ ὡς ὁ Σίσυφος, ἢ ἀνδρεῖος μέν, ἄδικος δέ, ἡττηθῇ. Εἰ δὲ εἴρηται ἀνωτέρω τοῦ εἰκότος δεῖν ἔχεσθαι, οὐ δοκεῖ δὲ εἰκὸς ἀπατᾶσθαι τὸν σοφὸν καὶ τὸν ἀνδρεῖον ἡττᾶσθαι, λέγομεν ὅτι εἰκότα ταῦτα ὥσπερ Ἀγάθων λέγει καλῶς, ὅτι εἰκὸς γίνεσθαι πολλὰ καὶ παρὰ τὸ εἰκός.

96. Μετὰ τὰ ῥηθέντα περὶ τοῦ χοροῦ διδακτέον. Οὗτος γὰρ ἐνίοτε μὲν ᾄδει, ἐνίοτε δὲ λέγει· ἀλλ' ἔχει τόπον ἑνὸς ὑποκριτοῦ καὶ εἶναι δεῖ τοῦτον ἀγωνιστὴν σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ μόριον εἶναι τοῦ ὅλου καὶ μηδὲν ἔξω τοῦ πράγματος ποιεῖν, οὐχ ὡς παρ' Εὐριπίδῃ, ἀλλ' ὡς παρὰ Σοφοκλεῖ. Εὐριπίδης γὰρ ὀλίγα λέγοντα τὸν χορὸν εἰσάγει, Σοφοκλῆς πολλά· αἰσχρὸν γὰρ δοκεῖ τὸν χορὸν ἐκ τοσούτων ὑποκριτῶν ὄντα καὶ ἀεὶ ἐν τῇ σκηνῇ μένοντα ἀργὸν ἵστασθαι· διὰ τί γὰρ μὴ χρώμεθα τοῖς οὖσιν ἐν τῇ σκηνῇ, ἀλλὰ καινὰ πρόσωπα πλάττομεν· ὧν δὲ ἀνθ' ὑποκριτοῦ ὁ χορός, ὀφείλει τι ποιεῖν ἀεί· οἱ δὲ τοῦ Εὐριπίδου χοροὶ διὰ τὸ λέγειν ὀλίγα οὐ δοκοῦσι μέρος εἶναι τοῦ δράματος· τὸ γὰρ ᾄδειν οὐ πρὸς τὸ πρᾶγμα δοκεῖ εἶναι, ἀλλ' ἔξω. Ἔτι ἰστέον ὅτι αἱ ᾠδαὶ τῶν χορῶν τῶν ἄλλων ποιητῶν οὐ μᾶλλόν εἰσι τοῦ παρόντος μύθου ἢ ἄλλης τραγῳδίας· διὸ οἱ νεώτεροι ᾄδουσιν ἐμβόλιμα ἢ ᾄσματα ἔξω τοῦ πράγματος, οὗ ἦρξεν Ἀγάθων. Ἀλλ' εἰ ἔξεστιν ᾄδειν τὰ μὴ πρὸς τὸν μῦθον μᾶλλον ἢ

πρὸς ἄλλην τραγῳδίαν τείνοντα, τί κωλύει καὶ ἄλλου μύθου μέρος λαβόντα παρενείρειν τῷ προκειμένῳ μύθῳ, ἢ καὶ ἐπεισόδιον ὅλον ἄλλου μύθου εἰς τὸν ἡμέτερον εἰσάγειν; διό δῆλον ὅτι εἰ τοῦτο ἄτοπον, ἄτοπον καὶ τὸ ἐμβόλιμα ᾄδειν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'.

97. Εἴρηται περὶ τῶν ποιότητά τινα διδόντων τῇ τραγῳδίᾳ καὶ τοῦ τρόπου τῆς συστάσεως· λείπεται περὶ λέξεως καὶ διανοίας εἰπεῖν, περὶ ἧς μέτιθι τὸ ε' τῆς ῥητορικῆς. Λέγω δὲ περὶ διάνοιαν εἶναι ἃ τῷ λόγῳ δεῖ παρασκευάζειν, ὧν μέρη εἰσὶ τὸ ἀποδεικνύναι καὶ λύειν καὶ τὸ ἐμποιεῖν πάθη καὶ μικρύνειν καὶ αὐξάνειν τὸ πρᾶγμα, ἅπερ καὶ ἐν τοῖς δράμασι λαμβάνειν δεῖ ἀπὸ τῶν αὐτῶν ἰδεῶν, ἀφ' ὧν καὶ ὁ ῥήτωρ· καὶ δείξει ἀπὸ τῶν αὐτῶν τόπων τῷ ῥήτορι καὶ αὐξήσει ἀπὸ τῶν αὐτῶν σχημάτων καὶ τἆλλα ὁμοίως, καὶ κινήσει τὰ πάθη. Διαφέρει δὲ ὅτι εἰ καὶ τοῖς αὐτοῖς χρῶνται, ὁ μὲν ποιητής κινῶν τὰ πάθη ἢ αὔξων ἤ τι τοιοῦτο ποιῶν, ὃ λόγῳ γίνεται, οὐ προσποιήσεται μετὰ διδασκαλίας τοῦτο ποιεῖν καὶ ἐπίτηδες, ἀλλὰ ἐκεῖνος (;). Ὁ δὲ ῥήτωρ οὕτως ἐρεῖ ὡς δοκεῖν ἑαυτοῦ σοφίσματα ἴδια εἶναι· οὐ γὰρ ἂν εἴη τι ἔργον καὶ ὄφελος ῥητορικοῦ λόγου, εἰ μὴ ἀφ' ἑαυτοῦ δοκεῖ κεκοσμῆσθαι ὁ ῥήτωρ.

98. Περὶ λέξεως εἰπεῖν ἕπεται· ἧς ἓν μὲν γένος θεωρίας περὶ τὰ σχήματα τῆς λέξεως ἢ τρόπου τοῦ λέγειν, ἃ τῆς ὑποκριτικῆς ἐστι καὶ τῆς ἀρχούσης ταύτης χορηγικῆς, τὸ σχηματίζειν τὰς λέξεις εὐκτικὰς ἢ προστακτικὰς καὶ τὰ τοιαῦτα. Οὐδὲν γὰρ μεμπτὸν περὶ ταῦτα ὁ ποιητής· διὸ γελοῖος Πρωταγόρας μεμφόμενος Ὅμηρον λέγοντα· «Μῆνιν ἄειδε θεὰ» προστακτικῶς καὶ μὴ εὐκτικῶς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'.

99. Θεωρητέον δὲ περὶ λέξεως οὐχ ὃν τρόπον μὴ προσήκει τῷ ποιητικῷ, ὡς εἶπον, ἀλλ' ὡς ταύτῃ προσήκει. Μέρη δὲ ταύτης πρῶτον λέγομεν στοιχεῖον, συλλαβήν τε, ἃ διασαφήσομεν ὕστερον. Στοιχεῖον οὖν ἐστιν ἀδιαίρετος φωνή, ἐξ ἧς πέφυκε συνίστασθαι φωνή· λέγω δὲ τὸ πέφυκε, διότι τὸ στοιχεῖον ἢ ἡ ἐκ στοιχείων φωνὴ δύναται προφέρεσθαι καὶ ὑπό τινος μὴ ἀκούεσθαι, φύσει ὅμως νοεῖσθαι δύναται, ὅτι τὸ στοιχεῖον δίδωσι τῇ φωνῇ τὸ κατανοεῖσθαι.

100. Ὁρισάμενοι τὸ στοιχεῖον καθόλου νῦν τὰ μέρη δηλοῦμεν· ὅτι τὸ φωνῆεν ἔχει φωνὴν ἀκουστὴν ἄνευ σφοδρότητος καὶ βίας· ἡ περιγραφὴ αὕτη ἐξ ἐνεργείας ἢ ἰδιώματος ἐλήφθη· τέλειος δὲ ὅρος εἴη ὅδε· φωνῆέν ἐστι φωνὴ ἀμερὴς ἢ ἀφ' ἑαυτῆς πέφυκε φωνὴν νοητὴν ποιεῖν καὶ ἄνευ προσβολῆς ἀκούεσθαι· ἡμίφωνον δὲ τὸ ἄνευ προσβολῆς πεφυκὸς ἀκούεσθαι καὶ ἦχον ποιεῖν, οἷον σ, ρ, ῷ πρόσθες καὶ τὸν ὅρον τοῦ στοιχείου ὡς καὶ τῷ φωνήεντι· ἡμεῖς δὲ βραχυλογοῦντες οὐκ εἴπομεν· ἄφωνον δὲ ὃ μετὰ προσβολῆς ἀφ' ἑαυτοῦ οὐκ ἔχει φωνήν, μετὰ δὲ τῶν ἐχόντων φωνὴν μιχθὲν ἀκούεται, οἷον γ καὶ δ. Προσβολὴν δὲ νοοῦμεν τὴν ἐκ τῆς τραχείας ἀρτηρίας τοῦ πνεύματος ἐξώθησιν, ᾗ χρώμεθα ἡμίφωνον προφέροντες. Ἐν δὲ τῷ φωνήεντι οὐ χρεία προσβολῆς· τὸ δὲ ἄφωνον εἰ καὶ προσβολῇ χρώμεθα, οὐδέποτε ἀκούεται· εἰ δὲ μετὰ ἡμιφώνου μιχθῇ, ἕξει φωνήν· διαφέρει δὲ τὰ στοιχεῖα πάντα σχήματι στόματος καὶ τόποις· ἄλλα μὲν γὰρ μακρῷ τῷ στόματι, ἄλλα δὲ στρογγύλῳ προφέρονται, καὶ τοῖς τόποις ὁμοίως· διαφέρει δὲ καὶ ψιλότητι καὶ δασύτητι καὶ τοῖς ἄλλοις ὡς γράφομεν· μετρικοῦ δὲ ἔργον ταῦτα θεωρεῖν, ὅς ὑπάλληλος τῷ ποιητικῷ· διὸ ἐατέον ταῦτα.

101. Ἡ δὲ συλλαβὴ φωνὴ ἄσημος· δηλ. καθὸ συλλαβὴ καὶ μέρος ἄλλου· σύνθετος δ' ὅτι τὸ στοιχεῖον οὐ συνθετόν· εἴρηται δὲ τὸ ἡμίφωνον ἔχειν φωνὴν εἰ καὶ μὴ ὡς τὸ φωνῆεν· διὸ καὶ συλλαβὴν ποιεῖ ἄνευ φωνήεντος μετὰ ἀφώνου ζυγήν, οἷον γρ.

102. Μετὰ τὸ γράμμα καὶ στοιχεῖον περὶ συνδέσμου ὡς ἁπλουστέρου καὶ διαφέροντος τοῦ ὀνόματος, ὃ τελειότερον συνδέσμου καὶ ἄρθρου συγγενοῦς τῷ ὀνόματι ὄντος· διὸ νῦν μὲν περὶ συνδέσμου, μετ' ὀλίγον δὲ περὶ ἄρθρου. Ἔτι ὁ σύνδεσμος συγγενὴς τοῖς ῥηθεῖσιν, ὅτι ἄσημος ἀφ' ἑαυτοῦ ὡρισμένος· διαφορὰ δὲ συνδέσμου ἐν τῷ ὅρῳ τὸ ὃ οὔτε κωλύει οὔτε ποιεῖ φωνὴν σημαντικήν. Ἀντὶ δὲ διαφορᾶς ἔστι τὸ ἰδίωμα τοῦ συνδέσμου, ὃς πέφυκε τὰς συνδεομένας ὑπ' αὐτοῦ φωνὰς μὴ μεταβάλλειν ὡς τὰ ἀρνητικὰ ἐπιρρήματα, μήτε ποιεῖν· τὸ γὰρ ἄνθρωπός ἐστι ζῶον οὔτε ἀληθές, οὔτε ψεῦδος δηλοῖ· φωνὴν μίαν σημαντικὴν νοῶ, λόγον ἕνα οὐ λέξιν μίαν· τίθεται δὲ ἐν τῇ σημαντικῇ ταύτῃ φωνῇ ὁ σύνδεσμος ἐν ἀρχῇ, ἐν τέλει, ἐν μέσῳ· πλὴν τῶν ἀρνητικῶν ὡς ὁ μὲν καὶ τελικὸς ὡς ὁ δέ, καὶ ἤτοι προηγεῖται γὰρ τοῦ ἤ καὶ δὴ ἐν ἀρχῇ λόγου, οὗ ἡ ἐποποιία δή τι (;). Ἔστι

Digitized by Google

καὶ ἄλλος ὅρος συνδέσμου ὅδε· φωνὴ ἄσημος ἢ σύνδεσμός ἐστι λόγον ἐκ πλειόνων φωνῶν σημαντικῶν συνεστῶτα συνδέων εἰς τὸ ἕνα ποιῆσαι.

103. Μετὰ τὸν σύνδεσμον τὸ ἄρθρον ὅτι συγγενὲς αὐτῷ· διὸ καί τινες ἐν τοῖς συνδέσμοις ἠρίθμουν· φωνὴ ἄσημος ἢ λόγου ἀρχὴν ἢ τέλος ἢ διορισμὸν δηλοῖ. Ἀρχὴν μὲν λόγου ὡς τὰ προτακτικά, τέλος δὲ ὡς τὰ ὑποτακτικά, διορισμὸν δὲ ἢ δεῖξιν, οἷον τρίτη ἀναγνώρισις ἡ διὰ μνήμης τὸ αἰσθέσθαι τι ἰδόντα, δακτύλῳ γὰρ δείκνυσι λέγων τὸ αἰσθέσθαι ἢ ὡς τὸ φημὶ καὶ τὸ περὶ οὗς αὕτη ἡ φωνὴ τὸ φημί· (ἕτερος ὅρος ὅμοιος τῷ τοῦ συνδέσμου ἐξαιρουμένου τοῦ ἣν μὴ ἁρμόττῃ ἐν ἀρχῇ λόγου τιθέναι καθ' αὑτόν) ἐξ οὗ δείκνυται ὀλίγον διαφέρειν τοῦ συνδέσμου τὸ ἄρθρον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ'.

104. Τὸ ὄνομα τὸ πρᾶγμα σημαίνει, τὸ δὲ ῥῆμα τὴν ἐνέργειαν· διὸ προηγεῖται τὸ πρᾶγμα τῆς ἐνεργείας ἣν ἔχει· συνθετὸν δὲ ὅτι οὐκ ἐξ ἑνὸς γράμματος· σημαντικὴ ἄνευ χρόνου ὅτι οὐ συσσημαίνει χρόνον ὡς τὸ ῥῆμα διπλῆν ἐνέργειαν δηλοῦν καὶ ἐν τίνι χρόνῳ γίνεται· ἧς μέρος οὐδέν, διὸ διαφέρει τοῦ ζῶον λογικὸν ἢ θνητὸν ὅρου. Ἔστι ἐν τῷ συνθέτῳ ὀνόματι· οὐδὲν σημαίνει τὸ καλὸς ἐν τῷ Κάλλιπος, εἰ μὴ χωρισθέντα ὡς ἐν τῷ λόγῳ· ὁμοῦ γὰρ σημαίνει ἓν ὑποκείμενον πρόσωπον· εἰ δὲ χωρὶς σημαίνει τι, ἀλλ' οὐ καθὸ μέρη εἰσὶν ὀνόματος σημαίνουσί τι· ὅλον γὰρ τὸ ὄνομα σημαίνει, μερισθὲν δὲ καθὸ ὄνομα οὐ σημαίνει· τοῦτο γὰρ τοῦ λόγου ἴδιον.

105. Προηγεῖται τὸ ῥῆμα τῆς πτώσεως, ὅτι αὕτη ῥήματος ὃ πρότερον ὡς ἔχον αὐτήν· δῆλος δὲ ὁ ὅρος ἐκ τοῦ ὀνόματος, συσσημαίνει δὲ χρόνον ὡς γράφομεν.

106. Πτῶσις δὲ ὀνόματος ἡ σημαίνουσα ἢ κτῆσιν ὡς ἡ γενική, ἢ δόσιν ὡς ἡ δοτικὴ καὶ αἱ λοιπαὶ ὁμοίως, καὶ αἱ ἓν σημαίνουσαι ἢ πολλά· πτῶσις δὲ ῥήματος αἱ τῷ ὑποκριτικῷ προσήκουσαι ἐρωτηματικῶς ἢ προστακτικῶς ἢ εὐκτικῶς· σχήματι γὰρ σώματος λέγεται· τὸ *ἐβάδισε* καὶ τὸ *βάδιζε* δηλοῖ τὰς πτώσεις ἢ κατὰ χρόνον ἢ κατ' ἔγκλισιν διακρίνεσθαι.

107. Ὅτι ὁ λόγος συνίσταται ἐκ τῶν ῥηθέντων ἁπλῶν, διὸ μετ' ἐκεῖνα ὁρίζεται· σημαντικὸν δὲ καὶ οὗτος θέσει οὐ φύσει ὡς καὶ τὰ ῥηθέντα· μέρη δέ τινα σημαντικά· οὐ γὰρ πάντα, ὡς εἴρηται ἀνωτέρω· οὐ προστίθεμεν δὲ τῷ ὅρῳ, σύνθετον εἶναι τὸν λόγον ἐξ ὀνόματος καὶ ῥήματος· οὐ γὰρ ἅπας λόγος ἐξ ὀνομάτων καὶ ῥημάτων σύγκειται, ὥσπερ ὁ τοῦ ἀνθρώπου ὅρος. Εὑρίσκεται δὲ λόγος ἄνευ ῥήματος· οὐδεὶς δὲ λόγος ἐκ πάντων μὴ σημαινόντων συντίθεται· ἀλλ' ἔχειν ἀνάγκη τι μέρος σημαῖνον. Ὡς ἐν τῷ Κλέων βαδίζει. Ἰστέον δὲ ὅτι εἷς λόγος λέγεται διχῶς· ἢ ὁ ἓν σημαίνων νόημα, ἢ ὁ πολλὰ μὲν σημαίνων, εἷς δὲ συνδέσμῳ, ὡς ἡ Ἰλιὰς μία ἐστὶ συνδέσμῳ, ὁ δὲ ὅρος εἷς διὰ τὸ ἓν σημαίνειν τὸν ἄνθρωπον.

108. Μετὰ τὰ μέρη τῆς λέξεως, γράμματα λέγω καὶ συλλαβὰς ἃ τοῖς μετρικοῖς, περὶ ὀνόματος, περὶ οὗ ὁ λόγος ἀναγκαίως λέγομεν· τὸ μὲν ἁπλοῦν ἢ ἐκ στοιχείων μόνον, οἷον ζῇ, τὸ δὲ διπλοῦν, οὗ τὸ μὲν ἐκ σημαίνοντος καὶ ἀσήμου ut sublucidus, τὸ δὲ ἐκ σημαινόντων ut nenorinagus· ἔστι δὲ καὶ τριπλοῦν καὶ τετραπλοῦν ὄνομα, ὡς τὸ τῶν Μεγαλιωτῶν Ἑρμοκαϊκόξανθος ἐκ τριῶν ποταμῶν Ἕρμου, Καΐκου, Ξάνθου. Οὐδὲν δὲ Στράβων περὶ Μεγαλιωτῶν λέγει.

109. Εἴρηται διαφορὰ ὀνόματος ἐκ τοῦ ἁπλοῦ καὶ συνθέντου· νῦν δὲ εὐκρινέστερον ὀκτὼ εἴδη τούτου λέγομεν, ἅπερ διασαφήσωμεν ἑξῆς ἕκαστα. Κύριον μὲν α') ὃ πᾶσιν ὁμοίως εὔχρηστον, β') γλῶττα ἢ ἄλλοι χρῶνται, ὥς τινες λέξεις ἑλληνικαί, αἷς καὶ Λατῖνοι χρῶνται· διὰ τὸ αὐτὸ ἂν εἴη κύριον καὶ γλῶττα οὐ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔθνος, ἀλλὰ διαφόροις ἔθνεσι· σίγυνον γὰρ (ὃ δηλοῖ ἀκόντιον) Κυπρίοις μὲν κύριον, Ἀθηναίοις δὲ καὶ Πελοποννησίοις γλῶττα.

110. Μεταφορὰ δὲ ὅταν εἰς τόπον ἄλλου ὀνόματος ἄλλο ἐντίθηται ὃ τετραχῶς γίνεται· α') ἀπὸ γένους εἰς εἶδος, καὶ τὸ γενικὸν εἴπωμεν, ἀντὶ τοῦ εἰδικοῦ, τὸ ἕστηκεν ἀντὶ ὁρμεῖ· τὸ γὰρ ὁρμεῖν εἶδος τοῦ ἑστάναι ἐστίν, ὅτι ἐν λιμένι· β') ἀπὸ εἴδους ἐπὶ γένος, «μυρία ἔοργε.» Τὸ γὰρ δεκακισχίλια πολλά ἐστι· τὸ δὲ πολλὰ γένος καὶ τῶν μυρίων καὶ τῶν ἑκατὸν καὶ πάντων τῶν τοιούτων· εἶναι οὖν τὸ μυρία ἀντὶ πολλά· γ') ἀπὸ εἴδους εἰς εἶδος, ὡς «τάμε νηλέϊ χαλκῷ» οἷον εἴ τις ἀφελεῖν ἀντὶ ἀποταμεῖν ἢ ἀποταμεῖν ἀντὶ ἀφελεῖν λέγει. Ἑκάτερον γὰρ ἀφαίρεσίν τινα σημαίνει.

111. Τὸ δὲ εἶδος τῆς μεταφορᾶς τὸ ἔν τινι ἐν μεταφορᾷ. Ὅταν τεσσάρων ληφθέν-

Digitized by Google

των πραγμάτων οὕτως ἔχῃ τὸ δεύτερον πρὸς τὸ πρῶτον, ὡς τὸ τέταρτον πρὸς τὸ τρίτον, ὅπου γίνεται μεταφορὰ ὀνομάτων· ἀντὶ γὰρ τοῦ αον τίθεται τὸ δον καὶ ἀντὶ

α' β'
τοῦ δον τὸ βον. Ἔστι γάρ· Διόνυσος, φιάλη,
γ' δ'
Ἄρης, ἀσπίς· καὶ ἐρῶ Διονύσουἀσπίς, καὶ Ἄ-
α' β' γ' δ'
ρεως φιάλη· καὶ ἡμέρα, ἑσπέρα, βίος, γῆρας· καὶ ἐρῶ: ἡμέρας γῆρας καὶ βίου ἑσπέρα ἢ δυσμαί· τοῦτο δὲ διότι ὡς ἔχει φιάλη πρὸς Διόνυσον, οὕτως ἀσπὶς πρὸς Ἄρη· (τὸ δὲ ἀνθ' οὗ λέγει πρὸς ὅ ἐστιν, ἐν τῷ ἑξῆς κεφαλαίῳ ἐξηγήσομαι). Δηλοῖ ὅμως ὅτι ἐνίοτε καὶ ἄλλον τρόπον χρώμεθα τῇ ἀναλογίᾳ, οὐχ ὡς εἴρηται· ἀλλὰ τιθέντες ἐκεῖνο πρὸς ὅ ἐστιν ἡ μεταφορὰ ἀντὶ ἐκείνου οὗ ἐστιν· ὡς εἰ εἴποις τὴν ἀσπίδος φιάλην οὐκ Ἄρεως ἀλλ' οἴνου· ἡ γὰρ ἀσπὶς οὗ ἐστιν, ἢ τοῦ Ἄρεώς ἐστιν· καὶ οὐ λέγω οὖν τοῦ Ἄρεως φιάλην τὴν ἀσπίδα, ἀλλ' ἐπεὶ ἡ φιάλη πρὸς τὸν οἶνον λέγεται, λέγω ἀσπίδα φιάλην οἴνου· (ἀνθ' οὗ λέγει εἶναι ἴδιον τὸ κτῆμα· ἀνθ' οὗ λέγει, τοῦτο ἐπανόρθωσις τοῦ κανόνος τοῦ ἐρεῖ γὰρ κτλ. διὸ καὶ τὸ παράδειγμα τῆς ἐπανορθώσεώς ἐστι καὶ προστιθέασι τὸ πρὸς ὃ ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τὸ ἑπόμενον ἢ ἡ ἀσπίς· ὅ ἐστι προστιθέασι τὸ Ἄρεως, πρὸς ὅ ἐστιν ἡ ἀσπίς· ἀνθ' ἧς ἀσπίδος λέγει τις τὴν φιάλην).

112. Ἐνίοτε εἰ καὶ ἀνώνυμον τὸ ὄνομα τὸ ἀνάλογον ἑτέρῳ, ὅμως τίθεται μὲν τὸ ὀνομαζόμενον ἀντὶ τοῦ ἀνωνύμου· ἔστι γὰρ τοῦ σπόρου τὸ σπείρειν, οὐκ ἔστι δὲ τοῦ ἡλίου τὸ πέμπειν τὰς ἀκτῖνας κυριολεκτούμενον· ἔστι δὲ ἀναλογία ἐπὶ τοῦ ἡλίου τὸ ἀκτινοβολεῖν, οὕτως ἐπὶ σπόρου τὸ σπείρειν. Ἐροῦμεν ὁμοίως σπείρειν ἐπὶ ἡλίου· τὰ λοιπὰ ἀνωτέρω ἐγράφη· «τὸ δὲ ἀνθ' οὗ κτλ. γράφοιτ' ἂν βέλτιον, ἀλλ' ἄοινον· τὴν ἀσπίδα φιάλην ἄοινον, ἀποφάσκεις γὰρ τῆς φιάλης ὃ ἴδιον αὐτῆς ἐστι, τὸν οἶνον· ὡς καὶ ἐν τῇ ῥητορικῇ· ἀσπὶς φαμὲν ἐστι φιάλη Ἄρεως, καὶ τόξον φόρμιγξ ἄχορδος.

113. Τὸ κεφάλαιον τοῦτο λείπει τὸ περὶ κόσμου. . . . suppot(;) μέτιθι τὸ 61, ὅτι κόσμος τὰ ἐπίθετα, οἷς κοσμοῦσιν οἱ ποιηταί.

114. Πεπλασμένον ὃ τίθησιν αὐτὸς ὁ ποιητὴς μὴ ὄν· ὡς ὅταν λέγῃ τὰ κέρατα *ἔρνυγας* καὶ τὸν ἱερέα *ἀρητῆρα*· ἐπεκτεταμένον δὲ τὸ μακροτέρῳ φωνήεντι τοῦ οἰκείου προφερόμενον, οἷον πόλεος πόλεως, ἢ τὸ ἔχον προστεθειμένην συλλαβήν, Πηλεΐδου Πηληιάδεω. Ἀφῃρημένον δὲ τὸ οὗ λείπει ἤ τι ἴδιον ἢ καὶ προστιθέμενον· οἷον κρῖ, δῶ· καὶ ὅταν ἐκ δύο συλλαβῶν γίνηται μία· ὄϊς οἶς· ἐξηλλαγμένον τὸ οὗ μέρος μένει, μέρος δὲ λείπει, οἷον, δεξιτερὸν ἀντὶ δεξιόν.

115. Τὸ κεφάλαιον τοῦτο δῆλον μὲν τί νοεῖ, τὰ δὲ τῆς λέξεως οὐκ οἶδα· μέτιθι 61.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ'.

116. Δυσὶ τῆς λέξεως ἀρεταῖς κοσμητέον τὴν ποίησιν, τὸ εἶναι μὲν σαφῆ, μὴ μέντοι ταπεινήν· καὶ ἡ μὲν ἐξ ὀνομάτων παντὶ τῷ πλήθει εὐχρήστων οὖσα, σαφὴς μέν, ταπεινὴ δέ· ὡς τὰ Κελεφῶντος καὶ Σθενέλου· σεμνὴ δὲ καὶ διαφέρουσα τοῦ δημώδους λόγου ἡ ἀλλοτρίας διαλέκτου χρωμένη ὀνόμασι· νοῶ δὲ ξενικὴν γλῶτταν μεταφορὰν κτλ. οὐκ ἔξεστι πᾶσι τούτοις ἅμα χρῆσθαι μὴ εἰς αἴνιγμα πέσῃ ὁ λόγος ἢ εἰς βαρβαρισμόν· αἴνιγμα μὲν εἰ ἐξ ὅλων εἴη μεταφορά, βαρβαρισμὸς δὲ εἰ ἐκ τῶν γλωττῶν ὅλος.

117. Ἐκ δὲ τῆς τοῦ αἰνίγματος ἰδέας δείκνυται ὅτι ἐκ πολλῶν μεταφορῶν αἴνιγμα γίνεται· αἴνιγμα γάρ ἐστι λόγος συνδέων τὰ μὴ πεφυκότα συνάπτεσθαι ἅμα· κατὰ δὲ τὴν σύνθεσιν τῶν ὀνομάτων τῶν μὴ κατὰ μεταφοράν, οὐ γενήσεται αἴνιγμα, κατὰ δὲ τὴν μεταφορὰν γενήσεται· ὡς τὸ «ἄνδρα εἶδον πυρὶ χαλκὸν ἐπ' ἀνέρι κολλήσαντα·» μάχεται γὰρ ὁ λόγος· ἐπεὶ ἀδύνατον τὸ χαλκὸν κολλῆσαι τῷ ἀνθρώπῳ· τρεῖς δὲ μεταφοραί εἰσιν ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ· α') ἀπὸ τοῦ εἴδους εἰς γένος· ἀντὶ γὰρ τοῦ εἰπεῖν φλογὶ λέγει πυρί· β') τὸν χαλκὸν νοεῖ τὴν σηκίδα ὁμοίως ἀπὸ εἴδους εἰς γένος· γ') κατ' ἀναλογίαν τὸ κολλήσαντα· κολλῶνται γὰρ τὰ μετὰ κόλλης προσφυόμενα· προσφύεται δὲ ἡ σηκίς· βαρβαρισμὸς δὲ εἰ ἐκ γλωττῶν· διαφόρως γὰρ τοῖς ἀριθμοῖς καὶ γένεσι καὶ τοῖς τοιούτοις παρεπομένοις καὶ τύποις χρῶνται αἱ γλῶτται αἱ διάφοροι.

118. Συνάγεται ἐκ τῶν προειρημένων τὰ ἐν τῇ κοινῇ χρήσει ὀνόματα σαφῆ ποιοῦσι τὸν λόγον· τὰ δὲ ῥηθέντα σεμνὴν καὶ μὴ τοῖς πολλοῖς κοινήν· ὁ δὲ τρόπος δι' οὗ ἑκάτερον τούτων φυλάξομεν, ἐστὶν οὗτος. Τὰ ἐκτεταμένα καὶ ἐξηλλαγμένα συμβάλλεται εἰς τὸ ποιεῖν τὸν λόγον σαφῆ καὶ μὴ δημώδη· καθὸ γὰρ παρὰ τὸ εἰωθὸς ἔχει τὸ διαφέρον τοῦ ἰδιωτικοῦ ποιήσει· καθὸ δὲ κοινωνεῖ τοῦ ἐν χρήσει τὸ σαφές· τὸ οὖν Πηληιάδεω

Digitized by Google

καθὸ πρόσθεσιν ἔχει, σεμνὸν ἐςὶ καὶ μὴ ἰδιωτικόν· καθὸ δὲ πολύ τι τοῦ κυρίου μετέχει, σαφές.

119. Ἐκ τοῦ εἰπεῖν πῶς ὁ λόγος τῇ τῶν ὀνομάτων συνθήκῃ σαφὴς καὶ καλλίων γίνεται, ἀφορμὴν ἔχομεν μέμψασθαι τοὺς Ὅμηρον ψέγοντας περὶ τὴν συνθήκην ὡς οὔσης ἐκ τῶν τυχόντων συναρμόζειν ὁτιοῦν τῆς μεθόδου· ἦν δὲ Εὐκλείδης ὁ παλαιός, ὃς ἐπίτηδες ἴαμβον πλέκει ἐκ τῶν τυχόντων Ὁμήρου καταγελῶν· «ἠτίχαριν εἶδον» κτλ. καὶ «οὐκ ἂν γεράμενος» κτλ.

120. Λύεται ὁ τοῦ Εὐκλείδου ψόγος ὅτι οὐχ οὕτως ὡς ἔτυχε ποιητέον, ἀλλὰ τὸ μέτρον δεῖ φυλάττειν ἐν παντί, ὡς Ὅμηρος ἐποίησεν· εἰ δὲ μεταφοραῖς καὶ γλώτταις συνθῇς καὶ ὡς ἔτυχεν, γελοῖον ἔσται ὡς ὁ τοῦ Εὐκλείδου ἴαμβος τοὺς ἄλλους γελῶντος.

121. Παραβαλόντες δὲ τὰ ἔπη ἀλλήλοις ἄλλως καὶ ἄλλως ἔχοντα δείξομεν ὃ λέγομεν. Τεθήτωσαν γὰρ ἐν ἔπει ὀνόματα εὔχρηστα· καί τι γλώττης (οὐ γὰρ πᾶν ὅ τι μέρεσι δεῖ ποικίλλειν ὡς εἴπομεν ἄνω κέκραταί πως ἐκ τούτων), ὁμοίως δὲ τεθείσθω καὶ μεταφορὰ καὶ τὰ ἄλλα. Ἐνταῦθα εἰ ἀλλάξεις τὰ κύρια ὀνόματα καὶ ἀντὶ τούτων θῇς ξένα, ὄψει δῆλον ὃ λέγω· διὰ δὲ παραδείγματος δηλούσθω. Αἰσχύλου γὰρ καὶ Εὐριπίδου ἴαμβον παραβάλωμεν. Αἰσχύλος ἐν Φιλοκτήτῃ· «Φαγέδαιναν ἥ μου σάρκας ἐσθίει ποδός.» Εὐριπίδης· «Φαγέδαιναν ἥ μου σάρκας θοινᾶτο ποδός.» Ἑνὸς μόνου ὀνόματος μετατεθέντος τὸ Εὐριπίδου ἔπος βέλτιον· τοῦτο δὲ διὰ τὴν γλῶτταν· αὕτη τοίνυν σαφέστερα ποιεῖ ἐν τοῖς ἔπεσι τὰ εἴδη τῶν ὀνομάτων τὰ ἄλλα, ὃ προὔκειτο ἡμῖν δεῖξαι νῦν.

122. Ἔτι Ἀρειφράδης μέμφεται ἃ ποιητικῶς λέγεται ὡς γράφομεν· ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἁρμόδια τῇ ποιήσει τῷ διαφέρειν τοῦ δημώδους· Ἀρειφράδης δὲ τοῦτο ἠγνόει. Λέγω δ' ἔτι ὅτι δύσκολον μὲν τοῖς ῥηθεῖσιν ἁρμοδίως χρῆσθαι, δυσκολώτατον δὲ ταῖς μεταφοραῖς. Τοῦτο γὰρ εὐφυοῦς ἔργον· τὸ εἰδέναι τὴν ὁμοιότητα καὶ διαφορὰν τῶν διαφερόντων πραγμάτων· καὶ διδασκάλου οὐ χρεία ἐν τούτῳ, ὡς οὐδὲ ἐν τῷ ὁρᾶν ἀλλοτρίοις ὀφθαλμοῖς.

123. Εἴπομεν ἀνωτέρω διάφορα κόσμου εἴδη καὶ πῶς χρηστέον καλῶς· νῦν λέγομεν τίνι μέτρῳ τίνα προσήκει· ὅτι ὁ κόσμος ὁ ἐκ τῶν συνθέτων ὀνομάτων τοῖς διθυράμβοις ἁρμόττει· ἡ γλῶττα τοῖς ἡρωικοῖς, ἡ μεταφορὰ τοῖς ἰάμβοις. Ἰστέον δὲ ὅτι τῷ ἡρωικῷ πᾶν εἶδος κόσμου ἁρμόττει· τὸ δὲ ἰαμβικὸν ἐπεὶ τὴν καθημερινὴν ὁμιλίαν μιμεῖται, ἁρμόττοντα ἔχει τὰ οἷς χρώμεθα ὁμιλοῦντες τὸ κύριον, ἡ μεταφορὰ ὁ κόσμος. Συμπεραίνοντες οὖν πάντα τὰ περὶ τραγῳδίας ῥηθέντα φαμὲν ἱκανῶς εἰρῆσθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'.

124. Καὶ ἐν τῇ ἐποποιίᾳ δεῖ μιμεῖσθαι δραματικὰς πράξεις καὶ ἐπιτηδείας εἰς σκηνὴν παράγεσθαι. Ἐπιτήδειαι δέ εἰσιν αἱ διαλέγονται καὶ ἐν αὐτῇ ἀλλήλοις τὰ πρόσωπα ὡς Ὅμηρος· καὶ μίαν πρᾶξιν καὶ τὰ λοιπὰ δῆλα ὡς γράφομεν· μὴ νομίσῃς δὲ ὁμοίαν εἶναι τῇ ἱστορίᾳ κατὰ τὸ διηγεῖσθαι· ἐν γὰρ ἱστορίᾳ τὰς ἐπὶ χρόνου πράξεις διαφόρους καὶ πλείους ἄλλας ἄλλως καὶ ὡς ἔτυχε συμβάσας καὶ ἐν διαφόροις τόποις διηγεῖσθαι δεῖ. Ἔνθεν δηλοῦται διττὴ τῆς ἱςορίας τάξις, ἡ μὲν γὰρ λέγει τὰ ἃ ὑπὸ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐν διαφόροις τόποις γίνεται· ποῖ μὲν ναυμαχία, ποῖ δὲ μάχη, ἐξ ὧν οὐχ ἓν τέλος. Οὕτω καὶ ἐν τοῖς ἐφεξῆς χρόνοις, ἐνίοτε ἕτερον γίνεται μετὰ ἕτερον, ἐξ ὧν οὐχ ἓν τέλος.

125. Μίαν εἴπομεν πρᾶξιν δεῖν περιέχειν τὴν ποίησιν· μίαν δὲ λέγω, ἧς ἕν ἐστι τὸ τέλος εἰς ὃ πάντα συντείνει· ἀμαθεῖς δὲ οἱ πολλὰς συμπλέκοντες. Ἐπαινετὸς δὲ Ὅμηρος οὐ μόνον διαφόρους πράξεις μὴ συνθείς, ἀλλὰ καὶ μιᾶς μέρος λαβών. Μέγιστος γὰρ ὁ πόλεμος κενὸς εἴη· εἰ δὲ καὶ βραχέσι συντεμεῖν ἠβουλήθη, ἀλλὰ ποικιλίαν πραγμάτων περιέχει· ἔχει οὖν σκοπὸν τὴν Ἀχιλλέως ὀργήν, ἐν ᾗ ἡττῶντο οἱ Ἕλληνες, ἧς σβεσθείσης διὰ τὸν τοῦ Πατρόκλου θάνατον, νικῶσιν οἱ Ἕλληνες. Χρῆται δὲ ἐπεισοδίοις οἷς ποικίλλει αὐτήν.

126. Μεμπτέοι δέ εἰσιν οἱ ἑνὸς ἀνδρὸς τὰς πράξεις ποιήσαντες καὶ τὰ ἐν ἑνὶ χρόνου διαστήματι συμβάντα καὶ μίαν πρᾶξιν ποικίλην καὶ αὐτὴν ἑαυτῆς διαφέρουσαν τῇ ποικιλίᾳ. Ὅμηρος δὲ τοσοῦτον σύμφωνα ποιεῖ καὶ τὸ ἓν φυλάττει ἐν τῇ ποιήσει, ὥστε καὶ ἐκ δυοῖν ποιήσεων Ἰλιάδος φημὶ καὶ Ὀδυσσείας μία γένοιτ' ἂν τραγῳδία, οἷον Ἰλίου ἅλωσις ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ Πατρόκλου, ἢ δύο μόναι εἰ προσθῇς ἑτέραν τῇ ῥηθείσῃ μιᾷ, οἷον τὴν ἐπάνοδον τοῦ Ὀδυσσέως μετὰ τῆς μνηστήρων ἀπωλείας. Ἐκ δὲ τῶν Κυπρίων καὶ τῆς Ἰλιάδος τῆς μικρᾶς πολλαὶ ὡς γράφομεν.

Digitized by Google

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ΄.

127. Κοινὸν εἴπομεν τραγῳδίας καὶ ἐποποιίας τὸ μίαν πρᾶξιν περιέχειν· τὰ λοιπὰ νῦν λέγομεν κοινὰ ἑκατέρων· τὰ αὐτὰ γὰρ εἴδη ἔχουσιν· ἢ γὰρ ἁπλῆ ἢ πεπλεγμένη, ἅπερ ἐξηγησάμεθα ἄνω· ἔτι τὰ ποιὰ μέρη ἑκατέρας ταὐτά, πλὴν τῆς μελοποιίας καὶ ὄψεως· ἔχει γὰρ καὶ ἡ ἐποποιία τὰ ποιὰ μέρη. Τὰ γὰρ ἧττον δοκοῦντα προσήκειν ἔχει περιπέτειαν καὶ ἀναγνώρισιν καὶ πάθος ἃ πρότερον δεδήλωται τί ἐστιν. Ὅμηρος οὖν ἑκατέραν ποίησιν ἔχει· Ἰλιάδα μὲν ἁπλῆν καὶ παθητικήν· Ὀδύσσειαν δὲ πεπλεγμένην· πανταχοῦ γὰρ ἔχει ἀναγνώρισιν Ὀδυσσέως ὑπὸ Ἀλκινόου, βουκόλων καὶ ἄλλων· καὶ ἠθικὸν ποίημα ἔτι ἡ Ὀδύσσεια· καὶ λέξει καὶ κόσμῳ Ὅμηρος ἔξοχος. Ὅθεν δῆλον ὅτι διάφορά ἐστιν εἴδη ἐποποιίας· οὐ γὰρ ἀνάγκη πάντα τὰ ῥηθέντα ἐν μιᾷ ποιήσει ἐκτιθέναι· τοῖς δὲ ποιοῖς μέρεσι πᾶσιν ἀνάγκη συνίστασθαι καὶ τὸ ἡρωικόν, μύθῳ, ἤθεσι, διανοίᾳ, λέξει· τὸ δὲ τραγικὸν παρὰ ταῦτα καὶ τὴν μελοποιίαν καὶ τὴν ὄψιν θέλει.

128. Εἴπομεν τίνι κοινωνεῖ ἡ τραγῳδία καὶ ἡ ἐποποιία· διαφορὰ δέ ἐστι κατὰ τὸ μῆκος καὶ κατὰ τὸ μέτρον. Εἴρηται δὲ πόσον ἔχει τὸ μῆκος ἡ τραγῳδία ὡς γράφομεν. Ἔσται δὲ τὸ μῆκος ἁρμόδιον οὕτω· εἴπομεν ἀνωτέρω ὅτι πολλοὶ ἐφεξῆς ἔλεγον τραγῳδίας τῷ αὐτῷ χρόνῳ πρὸς κλεψύδραν ἀγωνιζόμενοι. Ἔδει οὖν τοὺς κριτὰς μνημονεύειν ἁπασῶν εἰ μέλλοιεν κρίνειν καλῶς· ἔσται οὖν λέγω ἡ ποίησις τοσαύτη ὅσον ἐστὶ τὸ μέγεθος πολλῶν τραγῳδιῶν πρὸς κλεψύδραν ἐν ὡρισμένῳ χρόνῳ ἀπαγγελλομένων· καὶ τοσοῦτο μέγεθος ἕξει ἡ ἐποποιία ὅσον μνήμῃ καταλαμβάνεσθαι δυνατόν, ἵνα καί τις κρίνῃ εἰ θέλοι.

129. Εἴρηται πόσον μέγεθος ἔχει ἡ ἐποποιία. Πόθεν δὲ τοῦτο νῦν λέγομεν· ἐν μὲν γὰρ τῇ τραγῳδίᾳ πολλὰ ἅμα γενόμενα οὐκ ἐνδέχεται μιμεῖσθαι, ἀλλὰ μέρος ὃ ἐν σκηνῇ καὶ ἐν τοῖς ὑποκριταῖς, ἢ μέρος μόνον, ἢ οἱ ὑποκριταὶ ἐν τῇ σκηνῇ μιμοῦνται· οὐ δύνανται γὰρ πλείω οὗτοι μιμήσασθαι τῷ αὐτῷ χρόνῳ. Ἐν δὲ τῇ ἐποποιίᾳ, ἐπεὶ μιμεῖται διὰ διηγήσεως, πολλὰ δύναται ἅμα εἰπεῖν, οἷς αὐξάνεται καὶ μηκύνεται αὕτη· ὅθεν ἔχει καὶ τὸν κόσμον ἐκ τῶν τοιούτων· καὶ τῷ μεγέθει νικῶσα τὰ ἄλλα καὶ ποικιλίᾳ πραγμάτων δύναται ἥδειν· ἥδει δέ τὸ ποικίλον καὶ ἀνόμοιον ἐπεισόδιον τοὺς ἀκούοντας, διότι τὸ ὅμοιον ἀεὶ κόρον τίκτει καὶ ἐκπίπτειν ποιεῖ τὸν τραγῳδόν, εἰ ἐκτείνεται ὥσπερ ὁ ἐποποιός· ποικίλλεσθαι δὲ ἐπεισοδίοις οὐκ ἔξεστι τῷ τραγικῷ.

130. Δύο ἦσαν τῆς ἐποποιίας ἔξοχα, τὸ μὲν τὸ μέγεθος τῆς ποιήσεως, τὸ δὲ ἡ τῶν ἐπεισοδίων ποικιλία. Ἑκάτερον δ' ἦν ἐκ μιᾶς αἰτίας, ὅτι διήγησίς ἐστι πολλῶν ἅμα πράξεων· νῦν δὲ περὶ τοῦ μέτρου ταύτης λέγομεν· ὅτι τὸ ἡρωικὸν ἁρμόττει αὐτῇ, καὶ δῆλον ἀπὸ τῆς πείρας· δῆλον δὲ ὡς γράφομεν· ὡς γὰρ ἡ ἡρωικὴ ὕλη μεγαλοπρεπής, οὕτω θέλει καὶ μέτρον ἡρωικόν· ὃ στάσιμον οὐχ ὅτι μὴ βαδίζοι πόδας ἔχον, ἀλλ' ὅτι βραδύτερον· καὶ τῇ αἰσθήσει δὲ δῆλον, ὅτι μεγαλοπρεπέστερον τὸ ἡρωικόν· διὸ καὶ τοιοῦτον ὂν δέχεται εἰς μεγαλοπρέπειαν γλώττας καὶ μεταφορὰς καὶ τὰ τοιαῦτα· διηγηματικὴν δὲ κίνησιν ὅταν λέγω τὸ ἡρωικὸν μέτρον μὴ νομίσῃς ὅτι ἵσταται· κινεῖται γάρ· εἰ δὲ μή, οὐκ ἂν εἴη μέρος ῥυθμοῦ· στάσιμον οὖν τὸ ἡρωικόν· κινητικώτερον δὲ τὸ ἰαμβικὸν καὶ τὸ τετράμετρον· καὶ τὸ μὲν γὰρ ὀρχηστικόν, τὸ δὲ πράξεσιν ἢ ὁμιλητικῷ διαλόγῳ ἐπιτήδειον· καὶ τὸ μὲν βαδίζειν συνεχέσι καὶ μικροῖς βήμασιν ἰάμβῳ ἔοικε, τὸ δὲ ἀραιοτέροις καὶ μείζοσιν ἡρωικῷ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ΄.

131. Τὰ ἑξάμετρα τῆς ἐποποιίας εἶναι εἴπομεν· διὸ οὐ προσήκει μιγνύειν ὡς Χαιρήμων ἐποίησε· χωλὸν γὰρ ἔσται. Οὐδεὶς οὖν ἄλλῳ ἢ ἡρωϊκῷ ἐποποιίαν συνέθηκε· μακρὰν δὲ σύστασιν λέγω τὴν ἐποποιίαν, ὅτι μακρότερον ποίημα τῶν ἄλλων πάντων· οὐδεὶς οὖν ἄλλῳ ἢ τούτῳ ἐποποιεῖ, ἀλλ' ὡς εἴπομεν ἡ φύσις διδάσκει διακρίνειν τὸ ἁρμόδιον. Ὁ δὲ Χαιρήμων, ὡς εἶπον, Ὅμηρος δὲ οὐχ οὕτω, ἀλλ' οἶδε τὸ ποιητέον· καὶ προσέτι τὸ ὀλίγα λέγειν αὐτόν· ὁ γὰρ πολλὰ λέγων ποιητὴς ἀφ' ἑαυτοῦ οὐ μιμεῖται· ὁ δὲ Ὅμηρος ὀλίγα προοιμιασάμενος εἰς τὸ παραγαγεῖν τι πρόσωπον εὐθὺς μετὰ τὴν παρασκευὴν τοῦ προοιμίου παράγει ἄνδρα ἢ γυναῖκα καὶ ἀνδρὸς ἤθη ἢ γυναικός, διὸ καὶ οὐδὲν ἄηθες, ἀλλ' ἔχον ἦθος.

132. Διαφέρειν εἴρηται τὴν τραγῳδίαν μήκει, συστάσει καὶ μέτρῳ· νῦν ἄλλην κοινωνίαν αὐτῶν λέγομεν· ὅτι δεῖ μὲν ἐν τραγῳδίᾳ τὸ θαυμαστὸν καὶ τὸ παρὰ τὸ εἰωθὸς ποιεῖν· ἀλλὰ τῇ ἐποποιίᾳ μᾶλλον προσήκει τοῦτο ἀνάλογον· καὶ θαυμαστότερον φαίνε-

Digitized by Google

ται ἐν διηγήσει τὸ πρᾶγμα ἢ ἐν ὑποκρίσει καὶ δράματι. Ἀνάλογον δὲ λέγω ὅτι ἀναλογεῖ διήγησις ὑποκρίσει· μᾶλλον δὲ ἐν διηγήσει φαίνεται τὸ θαυμαστόν, διότι οὐχ ὁρῶμεν εἰς τὸν πράττοντα, ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα αὐτό· παραδείγματι δὲ δηλούσθω. Εἰ γὰρ εἰς σκηνὴν παραγάγῃς τὸν Ἕκτορα τοὺς Ἕλληνας διώκοντα εἰς τὰς νῆας καὶ νεύοντα τοῖς Τρωσὶ μὴ ἀκολουθεῖν, ἵνα μόνος αὐτὸς δοξασθῇ, γελοία δόξειε καὶ ἄλογος ἡ τοῦ Ἕκτορος ἐκείνου ἀνδρεία. Ἐν δὲ τῇ διηγήσει λανθάνει τὸ μέγεθος τοῦ πράγματος καὶ τὸ παράδοξον. Οὕτως οὖν μᾶλλον τὸ θαυμαστὸν ἐν ἐποποιίᾳ ἢ ἐν τραγῳδίᾳ. Ὅτι δὲ οὐ μάτην ἡμῖν εἴρηται τὸ παραβάλλειν τὸ ἐν τραγῳδίᾳ ἡδὺ τῷ ἐν τῇ ἐποποιίᾳ, ἰστέον ὅτι τὸ θαυμαστὸν ἡδύ· ἡδὺ δὲ ὡς ἀπὸ σημείου δείκνυται. Οἱ γὰρ ἥδειν θέλοντες διηγούμενοί τι, θαυμαστὸν αὐτὸ ποιεῖν δοκοῦσιν, ἵνα οἱ ἀκούοντες μᾶλλον ἥδωνται. Τὸ θαυμαστὸν τὸ μεγεθύνεσθαι διώκει· τὸ δὲ μεγεθύνεσθαι δι' ἡδονήν· ταὐτὸν ἄρα τὸ θαυμαστὸν τῷ ἡδεῖ.

133. Ἀνωτέρω εἴπομεν πῶς τὸ θαυμαστὸν γίνεται ἐν ἐποποιίᾳ· ὅμοιον δὲ ψεύδει τὸ θαυμαστόν. Διὸ νῦν λέγομεν τὸν Ὅμηρον μάλιστα τοῦτο ἐπιτηδεῦσαι· διὰ παραλογισμοῦ τοῦ παρὰ τὸ ψευδὲς ἑπομένου. Ἐν γὰρ τοῖς γενομένοις διὰ τὸ προϋπάρχειν τι ἕτερον, νομίζει εἰ τουτί ἐστι τὸ δεύτερον, ἀεὶ καὶ τὸ πρῶτον εἶναι· ἀλλὰ τὸ δεύτερον ψευδές, καὶ τὸ πρῶτον ἄρα ψευδές· διὸ δεῖ προσθεῖναι τῳ συλλογισμῷ τούτου, ἤτοι τοῦ δευτέρου ἀνάγκη καὶ τὸ πρῶτον εἶναι· ὅταν γὰρ φαίνηται εἶναι μὴ ὂν ἀληθές, παραλογίζεται ἡμῶν ἡ ψυχή. Τεθέντων γὰρ δύο, ὧν τῷ πρώτῳ τὸ δεύτερον ἕπεται, καὶ ἀνάπαλιν, ὡς ἡλίου καὶ ἡμέρας, εἰ τεθῇ τὸ δεύτερον, ἀναγκαίως καὶ τὸ πρῶτον ἀληθεύει καὶ ἀνάπαλιν· (πρῶτον γὰρ νοῶ τὸ ἡγούμενον, δεύτερον δὲ τὸ ἑπόμενον). Ἡ οὖν ψυχὴ ὁρῶσα τὴν ἀνάλογον (;) συνέπειαν τούτων ἀπατᾶται περὶ τὰ ἄλλα πρῶτα καὶ δεύτερα ἀλλήλων ὄντα καὶ μέντοι ἀναγκαίως συνεπόμενα καὶ συναληθεύοντα· δεῖ γὰρ ἀναγκαίως συνέπεσθαι καὶ μὴ ἐνδεχομένως. Ὅμηρος τοίνυν ἐδίδαξεν ἡμᾶς ψευδῆ συντιθέντας, παρὰ τὰ τοιαῦτα ἑπόμενα παραλογίζεσθαι. Ἁρπαγείσης γὰρ τῆς Ἑλένης καὶ ἀπαχθείσης εἰς Αἴγυπτον, ἕπεται τοῦ Ἰλίου ἅλωσις· ἀλλ' οὐκ ἀναγκαίως ἐκ τῆς ἁρπαγῆς ἐκείνης, ἀλλὰ καὶ πολλῶν ἄλλων αἰτίων· οἱ δὲ ἄνθρωποι κατεσκαμμένην ὁρῶντες τὴν Τροίαν διὰ τὴν Ἑλένην συμβῆναι τοῦτο λέγουσιν· ὁ κανὼν οὖν ἐστιν, ἵνα τὸ ψεῦδος γίνηται ἐκ τοῦ ἡγουμένου, ὅτι ἐκεῖνο ἀληθὲς νομίζομεν. Ὁρῶντες τὸν ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ τιθέμενον αὐτὸ καὶ οἰόμενοι ἀληθὲς εἶναι αὐτὸ ὡς καὶ τὸ ἑπόμενον οἰόμενοι συνέπειαν ἔχειν ἀναγκαίαν.

134. Μετὰ ταῦτα λέγομεν (ἐπεὶ περὶ τοῦ ψεύδους οὖν ὁ λόγος) ὅτι δεῖ τὸν ποιητὴν ἔχεσθαι τῶν ἀδυνάτων καὶ πιθανῶν μᾶλλον, ἢ τῶν δυνατῶν καὶ ἀπιθάνων· τὰ γὰρ περὶ θεῶν τοῖς μυθικοῖς ἱστορούμενα ἀδύνατα μέν, πιθανὰ δὲ καὶ ἀοίδιμα· δυνατὰ δὲ καὶ ἀληθῆ, ἄπιστα δὲ τοῖς πολλοῖς τὰ φυσιολογούμενα ὡς τὸν ἥλιον φύσει θερμὸν εἶναι καὶ τὰς ἀκτῖνας μὴ κινεῖσθαι· καὶ ἔτι ἰστέον ὅτι οὐ δεῖ τι ἄλογον καὶ ἄτοπον εἶναι ἐν τῇ ποιήσει, ἀλλὰ πιθανὰ καὶ εὔλογα· εἰ δὲ μή, ἔξω τοῦ μύθου ἔστω καὶ τῆς ἐν σκηνῇ παρουσίας. Ἀπίθανον γὰρ τὸν Οἰδίποδα αὐτόχειρα ὄντα μὴ εἰδέναι τὸν Λαΐου φονέα, βασιλέως ὄντος καὶ πᾶσι γνωρίμου· διὸ ἔξω τοῦ μύθου τοῦτο Σοφοκλῆς ἔθηκε· (ἄλογα δὲ πάντῃ τὰ ἐν Ἠλέκτρᾳ Σοφοκλέους περὶ τοῦ ἀγῶνος λεγόμενα μετὰ τοσοῦτον χρόνον πᾶσιν ἔκπαλαι φημιζόμενα, ἄτοπον καὶ τὸ ἐν Μυσοῖς Σοφοκλέους τὸν κωφὸν ἐκ Τεγέας εἰς Μυσίαν ἐλθεῖν μόνον μηδενὶ ἔχοντα διὰ φωνῆς περὶ τῆς ὁδοῦ διαλεχθῆναι).

135. Ἐκ τῶν ῥηθέντων πόρισμα συνάγομεν ψέγοντες τοὺς ὑπεραπολογουμένους τῶν περὶ τὸ ἄλογον ἁμαρτανόντων· φασὶ γὰρ ὅτι μὴ ἐκτεθέντος τινὸς τοιούτου ἀλόγου, ὁ μῦθος ὅλος ἀνατρέπεται· ἀλλ' ἔδει σε μηδὲν τοιοῦτον ἐξ ἀρχῆς πλάσαι μυθολόγημα, ἐν ᾧ ἀναγκασθήσῃ παράλογα παρεισάγειν. Εἰ δὲ καὶ τοῦτο ἀνάγκη ποιεῖν ἐνίοτε, δεῖ ὅμως τοῖς ῥήμασι καὶ πάσῃ τέχνῃ περικαλύπτειν αὐτὸ καὶ μὴ φαίνεσθαι τὴν ἀτοπίαν προδήλως· ἄτοπα γὰρ τὰ ἐν 13ῃ Ὀδυσσείας· ἐκτεθῆναι τὸν Ὀδυσσέα εἰς Ἰθάκην ἐν ἐρήμῳ αἰγιαλῷ ὑπὸ τῶν Φαιάκων ἀπὸ τοῦ πλοίου μετὰ δώρων κοιμώμενον, εἶτα ἐγερθέντα μὴ νοῆσαι τὸ γενόμενον· ὅπου φρόνιμος ἦν καὶ φιλάγρυπνος· ὅμως Ὅμηρος πολλοῖς ἄλλοις ἀγαθοῖς ἡδύνων ταῦτα πιθανὰ δοκεῖν ποιεῖ.

136. Κανὼν οὗτος κοινὸς τραγῳδίᾳ καὶ ἐποποιίᾳ τὸ ἔχεσθαι τῆς εὐγλωττίας ἐν τοῖς ἀργοῖς μέρεσιν, ὅπου οὔτε ἦθος, οὔτε γνώμη, περὶ ἃ ὁ θεατὴς σχολάζοι ἄν· ὅπου γὰρ ἤθη καὶ διάνοια περισσὸν καὶ ἐμπόδιον εἴη τῶν νοητῶν, ἡ εὐγλωττία καλύπτουσα ταῦτα

Digitized by Google

τῷ κόσμῳ τῶν λεγομένων (εὐγλωττία δὲ ἡ ἐκ μεταφορῶν καὶ τῶν προειρημένων), ἐν δὲ τοῖς ἄνευ ἤθους καὶ διανοίας οἷον ἐν περιγραφαῖς καὶ διηγήσεσιν εὐκόλοις καὶ προοιμίοις τῆς εὐγλωττίας δεῖ ἔχεσθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚϚ'.

137. Ἐν τῷ τέλει τοῦ προοιμίου ὑπεσχόμεθα καί τινα περὶ ποιητικῆς ζητήματα εἰπεῖν καὶ προσθήκας τινὰς τῆς πραγματείας· περὶ ὧν νῦν λέγομεν εἰπόντες τὰ κύρια τῆς τραγῳδίας· προβλήματα οὖν λέγω τὰς τῶν διαβαλλόντων ἀπορίας κατὰ τῶν ποιητῶν φερομένας, ὧν τὰς λύσεις ζητήσομεν καὶ διασαφήσομεν τοὺς αὐτῶν τρόπους. Πρῶτον δὲ ἐροῦμεν τίσι τρόποις ψέγονται οἱ ποιηταί· πρὸς ὃ τινὰ προϋποτίθεμεν, ὅθεν βοηθητέον τούτοις. Πρῶτον οὖν λαβεῖν δεῖ, ὅτι ὁ ποιητὴς ὥσπερ ὁ ζωγράφος μιμεῖται, ἃ δὲ μιμεῖται, τριχῶς ἔχει, καὶ ὡς ἔχει οὕτω μιμεῖται αὐτός, ἢ οἷα ἦν καὶ ἔστιν, ἢ οἷα λέγεται καὶ δοκεῖ, ἢ οἷα δεῖ εἶναι· καὶ ταῦτα γλώτταις καὶ τοῖς τοιούτοις καὶ εἴτε κοσμῶν εἴτε μὴ καὶ ἐκτάσεσι καὶ τοῖς τοιούτοις, ἃ τῶν ποιητῶν ἔργον.

138. Ἄλλο ὑποθώμεθα εἰς ἀπολογίαν ὑπὲρ τῶν ποιητῶν συμβαλλόμενον· ὅτι οὐχ ἡ αὐτὴ ὀρθότης πολιτικῆς καὶ ποιητικῆς· ποιητικῆς μὲν γὰρ τὰς ἰδέας καὶ τὰ ἐξοχώτατα ἐκτιθέναι, ὡς εἴρηται πρότερον· εἰ γὰρ περὶ βασιλέως ὁ λόγος, τὴν ἰδέαν τῆς βασιλείας ἐκτιθέναι δεῖ· πολιτικῆς δὲ τὸ καλῶς βουλεύεσθαι καὶ ἐπανορθοῦν· καὶ περὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν ὁμοίως. Ἴσως δὲ Πλάτωνα αἰνίττεται τὸν Πολιτείαν πλασάμενον· ἔδει γὰρ τὸ δυνάμενον γενέσθαι ζητεῖν, καὶ μὴ τὸ ἐν φαντασίᾳ· τῆς ποιητικῆς δὲ τὰ δυνάμενα γενέσθαι. Ἐκ τούτων λέγομεν, ὅτι τῇ ποιητικῇ συμβαίνει διχῶς ἁμαρτάνειν· ἢ καθ' αὑτό, ἢ κατὰ συμβεβηκός· εἰ μὲν γὰρ προτίθεται τὰ ἀδύνατα γενέσθαι εἰπεῖν, καθ' αὑτὸ ἁμαρτάνει· ταῦτα δὲ τὰ μήτε ὄντα ποτέ, μήτε δοκοῦντα, μήτε οἷα δεῖ εἶναι· τοῦτο γὰρ ἀδυναμίαν καλῶ· εἰ δὲ τὰ δυνάμενα μὲν γενέσθαι προτίθεται, ἁμαρτάνει δὲ περί τι ἀλλότριον, ὡς εἰ λέγει τοὺς δεξιοὺς πόδας ἅμα ἀμφοτέρους προτείνειν τὸν ἵππον, κατὰ συμβεβηκὸς ἁμαρτάνει· ὁμοίως καὶ εἰ περί τι τέχνης ἀλλότριον καὶ μὴ ποιητικῆς ἰδίωμα ἁμαρτάνει.

139. Ὑποθέμεθά τινα εἰς λύσιν τῶν ἀποριῶν συμβαλλόμενα· λυτέον οὖν οὕτω· εἰ ἀδύνατά τινα περὶ τὴν τέχνην ὁ ποιητὴς λέγει, ἁμαρτάνει μέν, βοηθεῖται δ' ὅμως· ἐφικνεῖται γὰρ τοῦ τέλους τῆς ποιητικῆς καὶ ἀρκεῖ τὸ θαῦμα ἐμποιῆσαι· ὡς ἡ δίωξις τοῦ Ἕκτορος ἀπειρίαν πολεμικῆς δηλοῖ τὸ ἕνα ἄνδρα μόνον ὅλον στρατὸν εἰς φυγὴν τρέπειν· ἀλλὰ θαῦμα ποιεῖ τοῖς ἀκούουσι καὶ τὴν Ἀχιλλέως ἀνδρείαν αὔξάνει διὰ τούτου. Ἰστέον μέντοι ὡς εἰ περί τι τέχνης ἁμάρτημα τοῦ τέλους μᾶλλον ἢ ἧττον ἐφικνεῖται καὶ ἁμαρτάνει περὶ τὴν τέχνην τῶν πραγμάτων, περὶ ὧν λέγει, ἐπεὶ τὸ ἁμάρτημα τοῦτο τοῦ τέλους ἅπτεται, οὐκ ὀρθῶς τότε ποιεῖ ὁ ποιητὴς (ἄλλος τρόπος τοῦ βοηθεῖν αὐτοῖς οὗτός ἐστιν)· ὅτι μᾶλλον ἁμαρτάνει ἀπατηθεὶς περί τι τῶν εἰς τὴν ποιητικὴν τεινόντων, ἢ περί τι τῶν ἄλλης τέχνης ἔργων· ὡς περὶ τῶν κεράτων τῆς ἐλάφου οἰόμενος ἔχειν αὐτὴν ἧττον ἁμαρτάνει ἢ εἰ κακῶς τι μιμήσαιτο· συγγνωστὰ οὖν τὰ τοιαῦτα ἁμαρτήματα.

140. Ἄλλος τρόπος οὗτος ἔχων τὴν ἀρχὴν ἐκ τῶν ῥηθέντων τριῶν. Εἰ γάρ τις ἐπιτιμᾷ, ὅτι οὐ τἀληθῆ λέγει ὁ ποιητής, λυτέον ὅτι οὐ λέγει ὃ ἦν, ἀλλ' ὃ ἔδει· ὡς εἶπον ἀνωτέρω τὴν ποίησιν τοῦ καθόλου ἔχεσθαι, ὡς ἔλεγε Σοφοκλῆς αὐτὸς μὲν οἵους ἔδει ποιεῖν, Εὐριπίδην δὲ οἷοί εἰσιν. Εἰ δὲ μὴ ἔχοιμεν λύειν, οὔτε διὰ τοῦ «οὕτως εἶχεν,» οὔτε διὰ τοῦ «οὕτως ἔδει», τρίτος ἔσται τρόπος λύσεως, ἡ φήμη, ὅτι οὕτω φασὶ πάντες ὡς περὶ ἐρώτων αἰσχρῶν τῶν θεῶν καὶ ἔχθρας πρὸς ἀνθρώπους· ὅτι οἱ ποιηταὶ λέγουσι ταῦτα· οὕτω γὰρ πάντες φασί· δι' ὧν λυτέον τὰ οἷς Πλάτων ἐν β' καὶ γ' Νόμων μέμφεται Ὅμηρον· δεῖ δὲ εἰς τὰ περὶ θεῶν οὕτω βοηθεῖν τοῖς ποιηταῖς. Ἴσως γὰρ οὐ καλὸν ὁμολογεῖν ἅ φασιν οἱ ποιηταὶ περὶ τούτων, ἀλλὰ ἀπολογεῖσθαι δεῖ, ὅτι οὕτω φασὶν ὡς Ξενοφάνης ἔλεγεν ὑπεραπολογούμενος καὶ αὐτὸς τῶν ποιητῶν. Ἁμάρτημα οὖν τοῦτο οὐ τῶν ποιητῶν, ἀλλὰ τοῦ κατέχοντος λόγου καὶ τῆς φήμης· καὶ συμβαίνει καὶ αὐτοὺς οὔτε βελτίω, οὔτε ἀληθῆ λέγειν περὶ θεῶν, διότι καὶ οἱ πολλοὶ ὁμοίως οὔτε βελτίω οὔτε ἀληθῆ φασι.

141. Ἄλλος τρόπος λύσεως τὸ εἰπεῖν ὅτι οὐχ οἷα ἔδει λέγει ὁ ποιητής, ἀλλ' οἷα ἔθος ἦν γίνεσθαι παρά τισι, ὡς ἐν Ἰλιάδι τὰ δόρατα ἵστατό φησιν ὀρθὰ ἐπὶ γῆς ἐπὶ τοῦ στυρακίου αὐτῶν· ὅτι τότε ἦν ἔθος οὕτως ἵστασθαι πεπηγότα ἐν γῇ ὡς νῦν Ἰλλυριοὶ ποιοῦσιν.

Digitized by Google

142. Ἐπεὶ δὲ οἱ ποιηταὶ παράγουσι πρόσωπα λέγοντά τι ἢ ποιοῦντα, περὶ ἅ τις μέμψαιτ' ἂν αὐτοὺς μὴ καλῶς μιμουμένους αὐτά, τρόπος ἄλλος ἐστὶ τοῦ βοηθεῖν· ὅτι οὐ δεῖ ἀφορᾶν μόνον ὅλως τί πέπρακται ἢ εἴρηται κακῶς, ἀλλὰ τίς καὶ πρὸς ἃ καὶ πῶς καὶ τὰ περιστατικὰ καὶ τὰ αἴτια, οἷς βοηθήσομεν αὐτῷ· ἢ γὰρ ἵνα μεῖζον ἀγαθὸν γένηται κακὸν ἐποίησεν, ἢ ἵνα μεῖζον κακὸν εἰπῇ, κακὸν μικρὸν ἐποίησε.

143. Ἄλλος δὲ τρόπος ἔσται εἰ ὁ ποιητὴς ἁμαρτάνειν δοκεῖ περὶ τὴν λέξιν· λυτέον γὰρ ἀπὸ τῆς γλώττης· φαίη γὰρ ἄν τις τὸ «οὐρῆας μὲν πρῶτον ἐπῴχετο·» εἰ τοὺς ἡμιόνους νοεῖ, κακῶς εἴρηται· διὸ λυτέον ὅτι κατὰ γλῶτταν τὸ οὐρῆας σημαίνει οὐ τοὺς ἡμιόνους, ἀλλὰ τοὺς οἰκουροὺς κύνας· καὶ τὸ «ζωρότερον δὲ κέραιε» κακῶς εἴρηται μεθύσους δηλοῦν ἐκείνους· λυτέον οὖν ὅτι κατὰ γλῶτταν τὸ ζωρότερον σημαίνει τάχιον. Καὶ τὰ περὶ Δόλωνος «ὅς δή τοι εἶδος μὲν ἔην κακός, ἀλλὰ ποδώκης·» ἁμαρτάνειν δοκεῖ ὃν λέγει ποδώκη, κακὸν εἶδος καλῶν ἢ κακοσχημάτιστον τὸ σῶμα· οὐ γὰρ ἂν εἴη ποδώκης μὴ σύμμετρον ἔχων τὸ σῶμα. Λυτέον οὖν ὅτι οἱ Κρῆτες εἶδος νοοῦσι τὸ πρόσωπον καὶ εὐειδεῖς τοὺς εὐπροσώπους φασίν.

144. Ἄλλος τρόπος ἀπολογίας ἐκ μεταφορᾶς· κοιμᾶσθαι γάρ φησι τοὺς θεοὺς ἐν Β Ἰλ. ἀντὶ ἡσυχάζειν ἀπὸ ἔργων· καὶ ἐν Ἰλ. Ξ «ἤτοι ὅτ' εἰς πεδίον τὸ τρωικὸν ἀθρήσειε·» τὸν Δία ὁρᾶν λέγει καὶ μὴ ἔχοντα ὀφθαλμούς· τὴν γὰρ γνῶσιν τοῦ θεοῦ ὅρασιν λέγει. Καὶ ἐν τῷ «αὐλῶν συρίγγων τ' ἐνοπήν, ὁμαδόν τ' ἀνθρώπων» ἐν τῇ αὐτῇ ῥαψῳδίᾳ· ἔδει ἐνοπὴν συρίγγων κυριολεκτούμενον ἐπὶ ἀνθρώπων καὶ ὁμαδὸν ἀνθρώπων κυριολεκτούμενον ἐπὶ συρίγγων. Λύεται δὲ ὅτι μεταφορικῶς προήνεγκεν· (ἄλλο παράδειγμα ὃ δοκεῖ λείπειν ἐν τῷ κειμένῳ καὶ εἶναι ἐκείνου τὴν μεταφορὰν ἐν τῷ πάντες ταῦτα πολλοὶ) καὶ ἐν Ὀδυσ. Ε περὶ τῆς ἄρκτου λέγων «Οἴη δ' ἄμμορός ἐστι λοετρῶν ὠκεανοῖο» μόνην λέγει μὴ βρέχεσθαι, ὅπου γε οὐ μόνη αὐτή, ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἄστρα· λύεται ὅτι τὸ οἴη ὡς ἂν γνωριμωτάτη κατὰ μεταφοράν.

145. Ἄλλος τρόπος λύσεως ἀπὸ προσῳδίας· ἓν μὲν παράδειγμα τὸ «δίδομεν δέ οἱ·» καὶ τὸ οἱ σημαίνει τὸ οὗτοι μετὰ μόνης δασείας· εἰ δὲ προσθείης περισπωμένην, οἷ σημαίνει τὸ αὐτῷ. Καὶ ἐν Ἰλ. Ψ· «ἢ δρυὸς ἢ πεύκης, τὸ μὲν οὐ καταπύθεται ὄμβρῳ·» εἰ γὰρ οὗ ἀντὶ οὗτινος γράφοιτο, ἄτοπον· ὁ νοῦς γάρ ἐστι περὶ τοῦ τέρματος σταδίου ἐκ δρυὸς ἢ πεύκης, οὗ τὸ μὲν ἕτερον ἄκρον σήπεται ὑετῷ, τὸ δ' οὔ· ὅπερ ἄπιστον εἴη· διὸ τὸ οὐ λύεται, ὅτι γραπτέον ἀρνητικῶς, ὅτι οὐ σήπεται ἐκ δρυὸς ὄν, ὅπερ καὶ ἀληθὲς ὑπάρχει.

146. Τρόπος τοῦ λύειν ἀπὸ διαστολῆς ἢ στιγμῆς, ὡς ἐν τῷ

«Αἶψα δὲ θνήτ' ἐφύοντο τά, πρὶν μάθον ἀθάνατ' εἶναι
Ζωρά τε τά, πρὶν ἄκρητα διαλλάξαντα κελεύθους.»

Πρῶτον ἴδωμεν τὸ συμβαῖνον ἄτοπον ἐκ τῆς διαστολῆς, εἶτα τὴν λύσιν. Δοκεῖ οὖν λέγειν ὅτι τὰ ἀθάνατα πρότερον ἔμαθον εἶναι πρὸ τοῦ γεννηθῆναι τὰ θνητά· καὶ τὰ μικτὰ πρότερον ἢ τὰ ἁπλᾶ ἐγένετο· ὅπερ οὐκ ἀληθές· ἡ οὖν ἀπάτη διὰ τὸ συνάπτειν τὸ τὰ πρὸς τὸ ἀθάνατα· οἷον, αἶψα δὲ τὰ ἀθάνατα, πρὶν μάθον εἶναι ἐφύοντο θνητά· ἀλλὰ διελόντες τὸ τὰ ἀπὸ τοῦ ἀθάνατα, τὸ ὀρθὸν εὑρήσομεν οὕτω· «αἶψα δὲ θνήτ' ἐφύοντο τά, πρὶν μάθον ἀθάνατα εἶναι· ἢ εὐθύς τινα ἐγένετο θνητὰ πρὸ τοῦ μαθεῖν εἶναι τὰ ἀθάνατα· οὕτω καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ τὸ τὰ δεῖ χωρίζειν ἀπὸ τοῦ ἄκρητα.

147. Ἄλλος παρὰ τὴν ἀμφιβολίαν ψέγεται καὶ λύεται ὁμοίως· ὡς ἐν Ἰλ. Φ. «Ἀλλ' ἴομεν· μάλα γὰρ νὺξ ἄνεται, ἐγγύθι δ' ἠώς· ἄστρα δὲ προβέβηκε, παρῴχηκε δὲ νὺξ πλέων τῶν δύο μοιράων· τριτάτη δ' ἔτι μοῖρα λέλειπται.» Τὸ γὰρ πλέον ἀμφίβολον· εἰ γὰρ ἀναφέροιτο εἰς τὰ δύο μέρη τῆς νυκτὸς καὶ λέγει πλέων νὺξ τῶν δύο μοιρῶν παρῆλθε, λείπεται δὲ τὸ τρίτον μέρος αὐτῆς, πῶς ἀληθεύει λείπεσθαι τὸ τρίτον ὅλον εἰ πλέον τῶν δύο παρῆλθον; Λύεται οὖν ὅτι τὸ πλέον ἀμφίβολον καὶ λέγοι ἂν πλέον τῆς νυκτὸς παρῆλθε, καὶ τὸ πλέον ἁπλῶς· διότι τὰ δύο παρῆλθε μέρη, τὸ δὲ τρίτον λείπεται.

148. Ἄλλος ἐξ ἔθους λέξεων· πινόντων γὰρ τῶν θεῶν νέκταρ, οἰνοχοεῖν τὸν Γανυμήδην Ὅμηρος θεοὺς λέγει· λύεται ὅτι τὸ νέκταρ οἶνον καλεῖ κατὰ τὸ ἔθος· καὶ γὰρ καὶ τὸ κεκραμένον οἶνον καλεῖν εἰώθαμεν· οἶνον οὖν νοεῖ Ὅμηρος τὸ κεκραμένον, ὃ δηλοῖ καὶ τὸ νέκταρ· καὶ τὸ κνημὶς νεοτεύκτοιο κασσιτέροιο ἣν λέγει ὑπὸ χαλκέως γενέσθαι, ὅμως ὑπὸ σιδηρουργοῦ ἐγένετο· ἀλλ' ἔθος τοὺς σιδηρουργοὺς χαλκέας καλεῖν. Οὐκ ἔστι δὲ κατὰ μεταφορὰν τοῦτο, μὴ νομίσῃς με δὶς ταῦτα λέγειν.

Digitized by Google

149. Ἄλλος ἀπὸ τοῦ ποσαχῶς σημαίνει, ὡς ἐν Ἰλ. Υ· εἰ τὸ ἔσχετο ἀντὶ ἐναρμόσαι λάβοις, ἄτοπον· εἰ δ' ἀντὶ κωλῦσαι, ὀρθῶς ἔχοι.

150. Νοήσομεν δὲ τὸ ποσαχῶς λέγεταί τι εἰ τὸ ἀντικείμενον θεωρήσωμεν· εἰ θέλεις εἰδέναι ποσαχῶς τὸ ὀξύ, εἰ δὲ ποσαχῶς τὸ ἀμβλύ· μέμφομαι δὲ τοὺς ἐριστικοὺς καὶ μὴ χρωμένους τῷ κανόνι. Οὗτοι γὰρ ὡς ἂν εἰ κριταὶ εἶεν ψήφισμα γράφοντές φασιν, οὕτω δοκεῖ ἢ οὕτω δέδοκται τῇ βουλῇ, ὡς ἔθος λέγειν τοῖς γνώμην ἀποφαινομένοις κριταῖς· καὶ κατηγοροῦσι τοῦ ποιητοῦ εἴ τι μὴ κατὰ τὸ ἐκείνοις δοκοῦν λέγει, μὴ χρώμενοι τῷ κανόνι· τὸ αὐτὸ καὶ περὶ Ἰκαρίου συμβαίνει· φασὶ γὰρ Λάκωνα εἶναι αὐτὸν καὶ ἄτοπον μὴ ἐλθεῖν πρὸς ἐκεῖνον τὸν Τηλέμαχον εἰς Λακεδαίμονα ἐλθόντα· φαίην δ' ἐγώ, ὅτι ὁ πατὴρ τῆς Πηνελόπης ἐκαλεῖτο Ἰκάδιος ἐκ Κεφαλληνίας ὤν· ἡμάρτηται δὲ ἡ γραφὴ καὶ τὸν Ἰκάδιον ἐκάλουν Ἰκάριον· ὅθεν λαβὴ δέδοται παρὰ Λάκωσιν, ὅθεν ἦν τις ἀληθῶς Ἰκάριος, νομίσαι τινὰς εἶναι τὸν πατέρα Πηνελόπης καὶ μέμφεσθαι Ὅμηρον.

151. Νῦν βραχέως λογισώμεθα τοὺς τρόπους τῶν λύσεων (πλὴν τῶν περὶ τὴν λέξιν). Καὶ πρῶτος ἦν ἀπὸ τοῦ μὴ δυνατοῦ γενέσθαι· τὸ οὖν ἀδύνατον τριχῶς λύσομεν ἢ πρὸς τὴν ποίησιν ἀφορῶντες, ἢ πρὸς τὸ βέλτιον, ἢ πρὸς τὴν δόξαν· καὶ πρὸς τὴν ποίησιν· ὅτι ἐν ταύτῃ αἱρετώτερα τὰ ἀδύνατα μὲν πιθανὰ δέ, ἢ τὰ ἀπίθανα καὶ δυνατά. Ἀληθῆ δὲ νομίζουσι τὰ περὶ Λαμίου καὶ τῶν θεῶν μυθολογούμενα, ἅπερ ἀδύνατα πέφυκεν. Ἄλλο δὲ εἶδος ἀδυνάτου ἐστὶ τὸ ὑπὲρ φύσιν ὅταν τινὰ ὡς ἀρετῆς ἰδέαν ὁ ποιητὴς ἐπαινῇ, ὡς τὸν Ἀχιλλέα Ὅμηρος· καὶ τοῦτο λυτέον λέγοντες ὅτι διὰ τὸ βέλτιον, ἵνα ᾖ ἀρχέτυπον ἀρετῆς, εἰ εὑρίσκοιτο τοιοῦτος, ἵνα πᾶς τις ἀφορῶν πειρῷτο ἀριστεύειν ἔτι τὰ ἀδύνατα, ἀναφέρειν δὲ εἰς τὴν δόξαν τὴν κοινήν. Οὗτοι οἱ τρεῖς τρόποι τῶν λύσεων περὶ τοῦ ἀδυνάτου· καὶ εἰ ἄλογόν τι εἴπωσι, τοῖς τρισὶ τούτοις λυτέον ὁμοίως· καὶ παρὰ ταῦτα ἔτι ῥητέον καί τι ἴδιον, ὅτι οὐκ ἄλογόν φασιν, εἰκὸς γὰρ καὶ τὸ παρὰ τὸ εἰκός, ὃ πρότερον εἴρηται. Πρόσθες ἔτι καὶ τρόπον ᾧ λύσεις τὰ δοκοῦντα ὑπεναντία εἰρῆσθαι· ἐν ᾧ ἕπου τοῖς δοθεῖσι κανόσιν ἐν τοῖς ἐλέγχοις· εἰ δῆλον εἴη ταὐτὸ καὶ πρὸς τὸ αὐτὸ καὶ τὸν αὐτὸν τρόπον· καὶ τὸν λέγοντα θεωρεῖ καὶ ἃ λέγει καὶ ἃ εἴποι.

152. Εἴπομεν τοὺς τρόπους τοῦ λύειν τὰ ἀπὸ ἀδυνάτου ἢ ἀτόπου ἢ ὑπεναντίου ψεγόμενα· ἔστι δέ τις ψόγος ἄλυτος, ὅτε ἄνευ ἀνάγκης ἐπειγούσης εἴπῃ τι ἄλογον ὡς ἐν τῷ Εὐριπίδῃ ἡ Αἰγιήτου πονηρία, καὶ ἐν Ὀρέστῃ ἡ Μενελάου· συνάγομεν δὲ τοὺς τρόπους τῶν ψόγων οὓς πέντε εἰδῶν εἶναι· ἐξ ἐπαγωγῆς, δι' ἀπαριθμήσεως· αἱ δὲ λύσεις ἐκ τῶν ῥηθέντων δώδεκα γάρ· τρεῖς μὲν εἰς τὸ ἀδύνατον· ὅτι λύομεν ἀπὸ τῆς ποιήσεως, ἀπὸ τοῦ βελτιόνος, ἀπὸ τῆς δόξης, χρώμεθα δὲ ταῖς αὐταῖς ταύταις καὶ πρὸς τὸ ἄλογον ἢ ἄτοπον, οὐκ ἀριθμοῦνται μὲν δίς· ἔστι καὶ τέταρτον ἐνταῦθα ὅτι λέγομεν εἰκὸς εἶναί τι καὶ παρὰ τὸ εἰκὸς ἐν τοῖς ἐγκωμίοις. Παρὰ τὰς τέσσαρας ταύτας εἰσὶν ἄλλαι ἕξ, αἵπερ ἀναιροῦσι τὸ ὑπεναντίον· ἤ, τὸ αὐτό, πρὸς τὸ αὐτό, τὸν αὐτὸν τρόπον, πρὸς τὸν λέγοντα, πρὸς ἃ λέγει, ὅπερ ἂν ὁ φρόνιμος εἴποι. Ἑνδέκατος δὲ εἰ λέγεις φθείρειν τὰ ἤθη τὰ χρηστὰ τὸν λεγόμενον. Ἐροῦμεν γὰρ ὅτι βιασθεὶς εἶπε τοῦτο· δωδέκατος εἰ ἐρεῖς ἁμαρτεῖν εἰς τὴν τέχνην· ἐροῦμεν κατὰ συμβεβηκὸς τὸ ἁμάρτημα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΖ'.

153. Μετὰ τὰ παρέργως ζητηθέντα ἐν τῷ τέλει τοῦ βιβλίου καὶ ἄλλο νῦν προστίθεμεν, ὃ ζητοῦσί τινες· εἰ βελτίων ἡ ἐποποιία ἢ ἡ τραγῳδία. Πλάτων μὲν τὴν ἐποποιίαν προτιμᾷ· εἰσὶ δὲ οἱ λόγοι τῶν τὴν ἐποποιικὴν προτιμώντων οὗτοι. Βελτίων ἐστὶν ἡ ἧττον φορτικὴ ἢ ἡ μὴ δεομένη πολλῶν ὀργάνων καὶ κινήσεων εἰς τὸ κατανοῆσαι τὰ λεγόμενα, ὡς οἱ μὴ αἰσθανόμενοι ἂν μὴ κινηθῇ καὶ κυλίηται ὁ αὐλῶν, ἅπερ ἐν τῇ τραγῳδίᾳ γίνονται οὐκ ἐν τῇ ἐποποιίᾳ. Ὅθεν συγκρινομένη ἡ τραγῳδία πρὸς τὴν ἐποποιίαν οὕτως ἔχει, ὥσπερ οἱ παλαιοὶ ὑποκριταὶ πρὸς τοὺς νέους. Ὁ γὰρ Μυνίσκος τὸν Καλλιπίδην πίθηκον ἐκάλει διὰ τὸ πολὺ τῆς ἐν τῇ μιμήσει κινήσεως· τοιαύτη δὲ ἦν ἡ δόξα καὶ περὶ Πινδάρου τοῦ μίμου. Ὥσπερ οὖν οἱ μῖμοι πρὸς ἀλλήλους ἔχουσιν, οὕτως ἡ τραγῳδία πρὸς τὴν ἐποποιίαν. Ἡ ἐποποιία τοίνυν προσήκει θεαταῖς πολιτικῶν καὶ σοφῶν κινήσεων καὶ τῶν τοιούτων μὴ δεομένοις· ἡ δὲ τραγῳδία θεατὰς θέλει χείρους· καὶ δῆλον ἐκ τούτου ἔτι τὴν τραγῳδίαν χείρω εἶναι τὴν πλείονος δεομένην καὶ φορτικωτέραν.

154. Οὗτοι μὲν οἱ λόγοι τῶν τὴν ἐπο-

Digitized by Google

ποιίαν προτιμώντων, οὓς λύομεν· πρῶτον μὲν οὐ τὸ ἁμάρτημα τὸ περὶ τὸ φορτικὸν τῆς τραγῳδίας ἐστίν, ἀλλὰ τῆς ὑποκριτικῆς· καὶ γὰρ ἡ ἐποποιία σχήμασι λέγοιτ' ἂν καὶ ἀπαγγέλλοιτο ὡς Μνασίθεος καὶ Σωσίστρατος· δεύτερον λέγομεν ὅτι οὐ πᾶσα κίνησις μεμπτή, ὡς οὐδὲ ἡ ὄρχησις, ἀλλ' ἡ φαύλη οὖσα ἀνθρώπων, ὡς ἡ τοῦ Καλλιπίδου· καὶ νῦν μεμπτοὶ ὡς μὴ ἐλευθέρας μιμούμενοι γυναῖκας, ἀλλὰ πορνικὰ σχήματα ποιοῦσι· τρίτον λέγομεν ὅτι καὶ ἄνευ κινήσεως ἡ τραγῳδία, ἐξ ἀναγνώσεως μόνης ποιεῖ τὸ αὐτῆς, ὡς καὶ ἡ ἐποποιία. Ἐπεὶ τοίνυν ἡ τραγῳδία βελτίων μὲν κατὰ τὰ ἄλλα τῆς ἐποποιίας, οὐ φορτικὴ δὲ καθ' αὑτήν, ὅτι οὐκ ἐξ ἀνάγκης δεῖται τῆς ὑποκρίσεως, ὅλως βελτίων ἡ τραγῳδία.

155. Ἔτι δείκνυται· ἡ γὰρ τραγῳδία ἔχει ἐν ἑαυτῇ συλλαβοῦσα ἅπερ καὶ ἡ ἐποποιία· καὶ γὰρ καὶ τῷ ἡρωικῷ μέτρῳ ἔστιν ἐν τραγῳδίᾳ χρῆσθαι. Πρὸς τούτοις ἡ τραγῳδία πλεονεκτεῖ καὶ κατὰ τὴν ὄψιν καὶ τὴν μελῳδίαν ἡδονὴν προξενοῦντα μεγίστην· ἔχει δὲ καὶ τὸ ἐναργὲς ἀναγινωσκομένη καὶ ἐν σκηνῇ διδασκομένη. Ἔτι τὸ τέλος τῆς τραγῳδίας ἐγγύτερον καὶ τάχιον· ἡδύτερον γὰρ τὸ ἐν βραχεῖ χρόνῳ ἅμα ὅλον φαινόμενον τοῦ ἐν μακρῷ ἀπηρτημένου καὶ συγχεομένου ὡς εἰ τὸν Οἰδίπουν Ἰλιάδα ποιήσειας τῷ μήκει.

156. Ἔτι ἡ τραγῳδία κατὰ τὸ μᾶλλον μία εἶναι βελτίων πάσης ἐποποιίας. Καὶ γὰρ ἐξ ἑκάστης μιμήσεως μιᾶς ἐποποιίας τραγῳδίαι γίνονται· ὅθεν λέγομεν, εἴ τις ἐν ἐποποιίᾳ μίαν πρᾶξιν μιμήσαιτο, ἀνάγκη δυοῖν θάτερον· εἰ γὰρ μικρὰν πρᾶξιν ἐν τῷ ποιήματι σκέλος, βραχὺ ἔσται τὸ ποίημα ὅμοιον οὐρᾷ μυὸς εἰς στενὸν καταληγούσῃ, ὅπερ οὐ μεγαλοπρεπές· εἰ δὲ μέγα ποιεῖ ἐκ μιᾶς πράξεως, ἔσται ποίημα κοῦφον καὶ ἄνευ ἡδύτητος. Ἄτοπα οὖν ταῦτα εἰς ἃ πίπτει· ἀλλ' εἰ ἐκ πλειόνων πράξεων ἡ ἐποποιία εἴη, ἵνα φύγῃ τὰ ἄτοπα ταῦτα, οὐκ ἔσται μία ὡς εἴπομεν· ὡς ἡ Ἰλιὰς καὶ ἡ Ὀδύσσεια πολλὰς ἔχουσι πράξεις καθ' ἑαυτὰς μεγέθη ἐχούσας· καὶ ταῦτα μὲν τὰ δύο ποιήματα κάλλιστα ἔχει ὡς οἷόν τε καὶ μάλιστα μίαν μιμεῖται πρᾶξιν· ὅμως ἧττω ἔχει τὴν ἑνότητα τῆς τραγῳδίας ἡ ἐποποιία εἰ καὶ ἄριστα ἔχει· ὅθεν βελτίων ἡ τραγῳδία καὶ κατὰ τοῦτο. Τούτων οὕτω τεθέντων συνάγομεν ὅτι εἰ κατὰ τὰ ῥηθέντα ἡ τραγῳδία ἐξοχωτέρα τῆς ἐποποιίας, καὶ κατὰ τὸ τῆς τέχνης ἔργον ἢ μείζω ἡδονὴν παρέχει· δεῖ γὰρ ἡδονὴν παρέχειν καὶ οὐ τὴν τυχοῦσαν, ἀλλὰ οἵαν ἐλέγομεν τῆς ἐκπλήξεως καὶ ἐλέου. Εἰ οὖν ταῦτα, δῆλον ὅτι ἡ τραγῳδία κρείττων, ὅτι μᾶλλον τοῦ τοιούτου ἐφικνεῖται τέλους.

157. Ἐπιλογίζοντες δέ φαμεν, ὡς εἰώθαμεν, ἃ προὐθέμεθα ἐν τῷ προοιμίῳ πάντα εἰπεῖν, περὶ τραγῳδίας καὶ ἐποποιίας καὶ αὐτῶν ἢ καθόλου, ὡς καὶ εἴπομεν, καὶ τῶν εἰδῶν αὐτῆς. Ἄλλο γὰρ εἶδος ἁπλοῦν καὶ παθητικὸν τοῦ πεπλεγμένου, ἔν τε τῇ ἐποποιίᾳ καὶ ἐν τῇ τραγῳδίᾳ καὶ τῶν μερῶν αὐτῶν, ἢ τῶν τε ποιῶν καὶ τῶν ποσῶν, καὶ πόσα ἑκάτερα, καὶ τί διαφέρει ἀλλήλων δηλονότι· καὶ περὶ τῶν αἰτιῶν διατί ἐπαινοῦνται καὶ μή, ὅτι δῆλον, εἰ ἔσται μία πρᾶξις ἁρμόττον ἔχουσα μέγεθος, ἐπαινεῖται, εἰ δὲ μή, κακῶς· καὶ περὶ τῶν λύσεων τι.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΡΕΝΤΙΟΣ

μετέφρασε παραφράσας.

Ἐν Ταυρίνῳ, ͵αωξθ', τοῦ *Εὐαγγελισμοῦ*.

Digitized by Google

ΕΚΘΕΣΙΣ

ΤΗΣ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

ΕΠΙ ΤΟΥ

ΠΕΡΙ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΖΩΝΤΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ

ΕΝ ΤΗ͂Ι ΓΛΩΣΣΗ͂Ι ΤΟΥ ΛΑΟΥ

Ζωγραφείου διαγωνίσματος.

(Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ ἐπετείῳ τοῦ Συλλόγου ἑορτῇ τῇ 14 Μαΐου 1878).

Φιλόμουσον ἀκροατήριον,

Συγγνώμονες γένεσθε ἡμῖν ὅτι τῷ χαρακτηρίζοντι ὑμᾶς τούτῳ τῆς φιλομουσίας αἰσθήματι καταχρώμενοι, ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον ἱδρῶτι περιρρεομένους καὶ συνωθουμένους συνέχομεν ὑμᾶς ἐν τῷ στενῷ τούτῳ χώρῳ, εἰ θέμις ἐστὶ τὸ τῶν Μουσῶν ἱερὸν τέμενος στενὸν ἀποκαλεῖν. Ἀλλὰ τὴν ἀγωνίαν ταύτην, ἡμῖν ἐπιχαριζόμενοι, μικρὸν εἰσέτι ὑπόστητε, ὅτι μείζω ἀγωνίαν ἢ ὑμεῖς ὑφιστάμεθα, πλείονι ἱδρῶτι ἢ ὑμεῖς περιρρεόμεθα, φόρτον βαρύτατον ἐπ' ὤμων φέροντες, οὐχὶ φόρτον χρυσοῦ τὸ βάρος ἡδὺ καὶ εὐβάστακτον τῷ φέροντι καθιστάντος, ἀλλὰ σινδόνην ἀσθενῆ ἐπὶ ἀσθενεστέρων νώτων, σωρὸν ἀμόρφων ἤδη καὶ εὐρωτιώντων ἐγκλείουσαν λίθων, οὓς τὰ βρύα καὶ φύκη τῆς κατακλυσάσης ποτὲ τὸ πολύτλαν ἔθνος ἡμῶν θαλάσσης δυσειδῶς ἀμφικαλύπτουσι, φιλοπάτριδες δὲ νῦν τολμηροὶ δῦται ἐκ τεναγώδους βυθοῦ εἰς τὸ φῶς ἡμῖν ἀναφέρουσιν.

Ἀλλ' ἵλεων γενοῦ ἡμῖν, φιλόπατρι ἀκροατήριον, εἰ ἐπὶ τῶν λίθων τούτων, ὡς ἀπειρηκότες ἐκ τοῦ πολλοῦ καμάτου, δυσώνυμα ἐπίθετα ἁμαρτάνοντες ἐπεσωρεύσαμεν, δυσμόρφους καὶ εὐρωτιῶντας αὐτοὺς ἀποκαλέσαντες· μὴ ὑμεῖς γε συνένοχοι ἡμῖν τῆς ἁμαρτίας γένησθε, ἀλλὰ πρὸ τῶν θρυμμάτων τούτων τὰς κεφαλὰς ἀποκαλύψασθε, ὅτι χρυσοῦ καὶ ἄλλων λαμπυριζόντων ἀδαμάντων οἱ ἐρρυπωμένοι οὗτοι λίθοι τιμιώτεροί εἰσιν, ὅτι τὰ συντρίμματα ταῦτα μέλη σεβαστά εἰσι τοῦ πελωρίου, μεγαλοπρεποῦς καὶ καλλίστου ἐκείνου κολοσσοῦ, ὅνπερ ἐλάξευσαν μὲν οἱ θεῖοι δάκτυλοι τοῦ Ἴωνος ἐκείνου μουσολήπτου ἀοιδοῦ, εἰς λάμψιν δὲ καὶ κάλλος οὐράνιον ἐλέηναν αἱ τεχνήεσσαι γλυφίδες τῶν Σοφοκλέων, Πλατώνων, Ξενοφώντων, Δημοσθενῶν καὶ τῆς ἄλλης σεπτῆς χορείας τῶν ἀμυμόνων ἐκείνων τοῦ λόγου καλλιτεχνῶν.

Καὶ ἵστατο μὲν κατὰ τὰς αἰσίας καὶ ἐνδόξους ἡμέρας τοῦ λαμπροῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν βίου ὁ τῆς Ἑλλάδος φωνῆς κολοσσὸς στιβαρῶς ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους βαίνων καὶ μέχρι τῶν ἄκρων κορύμβων τοῦ *πολυδειράδος* Ὀλύμπου ἀγερώχως τὴν καλλίστην αὐτοῦ κεφαλὴν ἀνυψῶν καὶ τοῖς τὰ ὀλύμπια δώματα ἔχουσιν ἀθανάτοις θεοῖς προσομιλῶν, ἀλλ' ἐπῆλθον καὶ ἡμέραι ἀπαίσιοι, ἡμέραι δυσώνυμοι, ὅτε ἄγριαι βορρᾶ πνοαὶ καὶ ἄλλων *ζαχρηῶν* ἀνέμων, οὓς ἐξήγειρεν ὁ κατὰ τοῦ μεγαλείου καὶ τοῦ καλοῦ *ἀσπερχὲς μενεαίνων* φθόνος-δαίμων, πνοαὶ μαινομένως καταιγίσασαι, τὰ κάλλιστα καὶ γιγάντεια αὐτοῦ μέλη εἰς δύσμορφα συντρίμματα κατὰ βυθοῦ σκοτεινῆς θαλάσσης κατέρριψαν.

Ἀλλ' οὐδαμῶς ἔμελλεν ὁ Ἕλλην, ὁ τῆς μεγάλης καὶ ἐνδόξου αὐτοῦ πατρίδος ἀείποτε τὸ κλέος ἀρνύμενος, κατακεκρυμμένα ἐν

Digitized by Google

τῷ σκοτεινῷ βάθει τῆς κατακλυζούσης αὐτὰ θαλάσσης ἀστόργως νὰ ἐγκαταλίπῃ· ἀλλὰ φιλοστόργῳ ὀφθαλμῷ τὰ τεθολωμένα ὕδατα διασχίζων μετὰ πλείστου πόθου καθορᾷ ἐν τῷ ἐρεβώδει αὐτὰ βυθῷ σελαγίζοντα, ἀτρύτοις δὲ πόνοις ἓν πρὸς ἓν εἰς τὸ φῶς ἀναφέρει, ἐκθύμως ἐπιθυμῶν ὅπως ἐπανίδῃ πάλιν αὐτὰ εἰς τὸν αὐτὸν κολοσσὸν εὐαρμόστως ἀνυψούμενα.

Τοιαύτη τὸ κάλλος καὶ τηλικαύτη τὸ μέγεθος ἦν ποτε ἡ μητρικὴ ἡμῶν γλῶσσα, ἐν τοιαύτῃ δὲ μοίρᾳ τὰ συντρίμματα τῆς καταπτώσεως αὐτῆς, ἐν ἀκαθάρτῳ θαλάσσῃ κατακεκλυσμένα καὶ ὑπὸ ἀγρίων κυμάτων κυλινδούμενα. πολλὰ δὲ τὰ ἐπ' αὐτῶν ἐπικαθίσαντα παντοειδῆ ὄστρεα καὶ ἄλλας τῆς ἁλὸς οὐσίας πολλὰς ὑφίςανται. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἀλλοῖα εὐτυχῶς τὴν φύσιν πρὸς τὸν μαρμαίροντα λίθον τῆς Πάρου καὶ τοῦ Πεντελικοῦ, οὐδ' ἦν ποτε δυνατὸν συμφυῆ αὐτῷ γενέσθαι· ἀλλ' εἰς τὴν πρώτην θίξιν τῆς σμίλης, ἣν μετὰ χεῖρας οἱ τῶν πνευματικῶν Φειδιῶν καὶ Πραξιτελῶν μαθηταὶ καὶ ἀπόγονοι φέρουσιν, εἰς λεπτὸν καὶ κοῦφον κονίσσαλον διασκορπίζονται, τὴν ἀρχαίαν λάμψιν τῆς πατρίου ἡμῶν γλώσσης ἐλευθέραν ἀφιέντα πρὸς φωτισμὸν τοῦ τε ἔθνους ἡμῶν, οὐκ εἰς μακρὰν δὲ καὶ τοῦ ἄλλου κόσμου ἅπαντος.

Ὥρα δὲ νῦν, ὦ συμπαθεῖς τοῖς ἀγωνιζομένοις κυρίαι καὶ κύριοι, καὶ τὰ ὀνόματα τῶν φερεπόνων δυτῶν νὰ ἐξαγγείλωμεν, οἵτινες πολλοὺς ἀγῶνας ἐν τῷ πολυμόχθῳ ὁμολογουμένως ἔργῳ αὐτῶν ὑποστάντες τὴν δικαίαν ἐπὶ τοῖς ἔργοις αὐτῶν ἐκτίμησιν τῆς Ἐπιτροπῆς ἀναμένουσιν· καὶ ἐὰν ἐν τούτῳ ἐπὶ πολὺ βραδύνωμεν, διττῶς ἀδικοῦμεν τό τε φιλόμουσον ἀκροατήριον ἀπὸ πολλοῦ δροσερωτέρου ἀέρος χρῄζοντος καὶ τοὺς καθύγρους ἤδη δύτας τόπου εὐηλιωτέρου δεομένους.

Καὶ δὴ ἐκ τῆς ἰδιαζούσης ἑκάστῳ στολῆς, ἣν ἐν τῇ ὑποδεξαμένῃ αὐτοὺς χρυσῇ τοῦ φιλομούσου ἀγωνοθέτου λέμβῳ ἐπενδύονται, ἀναγνωρίζοντες, διακρίνομεν πρῶτον Μικρασιάτην ἄνδρα, θρέμμα τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ ἀμιγοῦς βαρβαρισμοῦ χωρίου Ἀραβανίου τοῦ Ἰκονίου, τὸν κύριον Ἰωακεὶμ Βαλαβάνην, τὰ Ἀραβανιακὰ αὐτοῦ ἐν χερσὶ φέροντα· δεύτερον δὲ ἄνδρα Κυζικηνόν, τὸν κ. Γεώργιον Ι. Κούζον, τὰ τῶν Μηχανιωτῶν τῆς Κυζίκου ἱστοροῦντα· τρίτον δὲ γεραρὸν Ἠπειρώτην, γνωστὸν δὲ τοῖς ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ κατ' ἔτος τὴν ἀνυψουμένην κόνιν ἀναδεχομένοις, τὸν κ. Α. Γόνιον, ὃν τέταρτος ἠκολούθησεν, ἐκ Καστανεῶν τοῦ Ἀσπροποτάμου καὶ οὗτος κατελθών, δεινὸς τοῦ ἀγῶνος τούτου παλαιστής, ὁ κ. Γεώργιος Δ. Ζηκίδης, οὓς ἀμφοτέρους ἕτερος συμπατριώτης αὐτῶν ἀληλιμμένος συναντᾷ ὁ κ. Δ. Πεταλίδης· ὁ δὲ ἕκτος τὴν στολὴν τοῦ Μιθριδάτου φέρων ἐστὶν ὁ γνωςὸς τῶν *Ποντικῶν* συγγραφεὺς κ. Γεώργιος Βαλαβάνης, τὴν τοῦ Πόντου γλῶσσαν βαρυφώνως λαλῶν· ὁ δὲ ἕβδομος πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν εἰς βυθὸν θαλάσσης καὶ οὗτος καταδύς, πόντιος ἀνέδυ Ἡρακλῆς, γενναίως ἀνάγων ἀπὸ τῆς ξανθῆς κόμης ἑλὼν τὴν τοῦ μύθου ὡραίαν ἀλλὰ καὶ φοβερὰν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου θυγατέρα, ἐναλίαν δ' ἤδη δαίμονα *Γοργόνα,* σκληρότερος τοῦ ἥρωος υἱοῦ τῆς γρηᾶς φανείς, ὅστις καὶ οὗτος κατὰ τὸν μῦθον τοῦ λαοῦ τῆς ξανθῆς κόμης ἑλών ποτε αὐτὴν καὶ ταύτης κατεξουσιάσας, ἀφῆκεν ὅμως πάλιν εἰς ἅλιον πέλαγος ἐλευθέραν ἐξαλέσθαι. Ὁ δὲ σκληρὸς τῆς Γοργόνος οὗτος θυρητὴρ οὐ μόνον τὴν *ξανθομαλλοῦσαν* Νηρηίδα ἀσπλάγχνως λυπεῖ ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς τοὺς κριτὰς οὐκ ὀλίγον ἀνιᾷ, καθότι τοὺς δύο τελευταίους συναγωνιστὰς αὐτοῦ τῇ Γοργόνι δειδιττόμενος ἔμπαλιν αὐτοὺς τὸ πρόσωπον στρέφειν ἀναγκάζει, ὥστε νὰ μὴ δυνώμεθα αὐτοὺς ν' ἀναγνωρίσωμεν καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν νὰ εἴπωμεν[1]. Ἀλλ' οὐχ ἧττον ἐκ τῶν ὁμοίων φαιδίμων αὐτῶν ὤμων καὶ τοῦ λοιποῦ κατὰ πάντα ὁμοίου αὐτῶν σχήματος διδύμους αὐτοὺς εἰκάζομεν, εἰ μὴ καὶ ἡμεῖς φόβῳ τῆς αὐτῆς Γοργόνος διπλᾶ τἀντικείμενα βλέπομεν.

Οὗτοι, φιλόμουσοι ἀκροαταί, οἱ ἐννέα εἰσὶν οἱ ἐφέτος εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον ἀποδυθέντες, καὶ ἤδη εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν ἔργων αὐτῶν ἐρχόμεθα.

Καὶ πρῶτον τὰ Ἀραβανιακὰ τοῦ κ. Ἰωακεὶμ Βαλαβάνη ἀνελίσσομεν. Ἐν τῇ συλλογῇ ταύτῃ, ἥτις ἐπιγράφεται «Σύντομος Πραγματεία ἀρχαιολογική, ἱστορική, φιλολογικὴ καὶ ἐθιμογραφικὴ τοῦ Ἀραβανίου, χωρίου ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ», προτάσσεται σύντομος πραγματεία περὶ τῆς γεωγραφικῆς θέσεως τοῦ χωρίου Ἀραβανίου, ἐν ᾗ ὁ συγγραφεὺς πειρᾶται ν' ἀποδείξῃ τὸ ἑλληνικὸν καὶ ἀείποτε

1) Οἱ τελευταῖοι δύο ἀναφερόμενοι ἀπέστειλαν τὰ ἔργα αὐτῶν ἀνωνύμως.

Digitized by Google

ἀμιγὲς τῶν κατοίκων διὰ λόγων τὴν μεγάλην τοῦ ἀνδρὸς φιλοπατρίαν καταδεικνύντων. Τῇ πραγματείᾳ ταύτῃ ἐπιτάσσει Λεξιλόγιον κατ' ἀλφαβητικὴν τάξιν ἐκ 1,000 λέξεων, ἐν αἷς πόλλαὶ ἑλληνικώταται ὡς λ. χ. *τὸ 'μὸ* = τὸ ἰδικόν μου, *τὸ σὸ* = τὸ ἰδικόν σου καὶ λοιπά, ἃ συντομίας ἕνεκα παραλείπομεν.

Τὸ ἔτυμον δὲ τούτων ἐπιζητῶν ὁ συλλογεὺς τὸ πλεῖστον μὲν ἐπιτυγχάνει, ἐνιαχοῦ δὲ ἀφίσταται τοῦ ἀληθοῦς, ὡς λ. χ. τὸ *ὢν*=ὡς, καθώς, γράφει τῷ ω παράγων τοῦτο ἐκ τοῦ *ὡς*, κατὰ τροπὴν τοῦ ς εἰς *ν*, ἐν ῷ καθ' ἡμᾶς ἐστι τὸ ἀρχαῖον *οἷον*, ὅπερ καὶ τὰ νῦν σωζόμενον κατὰ τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα ἐν συνιζήσει προφέρεται οἱόν, ἐξαφανισθείσης δὲ τῆς ὑγρότητος προφέρεται *ὂν* παρὰ τοῖς Ἀραβανιώταις. Ἐξαιροῦσα δ' ἡ Ἐπιτροπὴ τὴν προταχθεῖσαν πραγματείαν, ὡς μὴ ἀμέσως πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ ἀγῶνος σχετιζομένην, τὸ λεξιλόγιον μόνον λαμβάνει ὑπ' ὄψιν, ὅπερ ἐλλιπὲς μὲν εὑρίσκει περί τε τὴν ἐκτενῆ τῆς ἐν γένει χρήσεως τῶν λέξεων ἔκθεσιν καὶ ἔν τισι ἡμαρτημένην, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀσθένειαν ταύτην οὐκ οὖσαν πρὸς θάνατον, ἀλλὰ μᾶλλον ὅτι ὁ συλλογεὺς ἐν τοῖς ὀλίγοις τούτοις μεγάλην ζωὴν καταφαίνει, προοιωνίζουσαν ὅτι ἐντριβέστερος περὶ ταῦτα γενόμενος καὶ τὸν αὐτὸν ζῆλον καὶ φιλοπατρίαν ἐνδεικνύμενος καὶ ἐντελέστερα ἔργα εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον ἀποστελεῖ. Εὐχόμενοι δ' αὐτῷ ὅπως ἡ πεποίθησις ἡμῶν αὕτη ἐκπληρωθῇ ὅτι τάχιστα ἀποχαιρετίζομεν αὐτὸν καὶ εἰς τῆς Κυζίκου τὴν Μηχανιῶνα μηχανικῶς μεταπηδῶμεν, τὸν κ. Γεώργιον Δ. Κοῦζον ἐπισκεψόμενοι.

Ἡ συλλογὴ τούτου μετὰ σύντομον πραγματείαν περὶ τῆς παραγωγῆς τοῦ ὀνόματος τοῦ χωρίου Μηχανιῶνα περιλαμβάνει λεξιλόγιον ἐκ 248 λέξεων, ἁπασῶν σχεδὸν κοινῶν ἁπάσῃ τῇ ἑλληνικῇ ἠπείρῳ, φράσεις 26, παροιμίας 51, αἰνίγματα 23, ἅπαντα τῆς αὐτῆς κατηγορίας, ὀνόματά τινα ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, ὧν τινα, καθ' ὅσον ἡμεῖς γνωρίζομεν, ἰδιάζοντα τῇ χώρᾳ ταύτῃ εἰσί· καὶ τελευταῖον 20 ᾄσματα, αἰγιάλιον ἀποπνέοντα αὔραν καὶ ὀλίγην ποιητικότητα.

Ἡ συλλογὴ ἐν γένει ἔχει μὲν πολλὰ καὶ τἀληθῆ πολλὰ δὲ καὶ τὰ ἐσφαλμένα, ὡς λ.χ. ἐν τῷ λεξιλογίῳ τὸ μὲν *τ.ληγάδι*, ἐξηγούμενον ὧδε, «ἐργαλεῖον τῆς ὑφαντικῆς ἐφ' οὗ ἀναλύουσι τὰ γνέματα», γράφει τῷ *η*, ἐν ῷ παραγόμενον ἐκ τοῦ ῥήματος *τυ.λίσσω*, ἐπομένως *τυ.λιγάδιον* καὶ κατ' ἀποκοπὴν τοῦ φωνήεντος *υ* τλιγάδιον τῷ *ι* ἔπρεπε νὰ γράψῃ. Τὸ *χιμάω* ἐξηγούμενον ὀρθῶς μὲν ὑπὸ τοῦ συλλογέως «ῥίπτομαι μεθ' ὁρμῆς κατά τινος», ἔδει νὰ γραφῇ *χυμάω*, τῷ *υ*, ἐκ τοῦ *χύμα*, οἱονεὶ χέομαι ὁρμητικῶς κατά τινος, ὡς ὀρθῶς ἑρμηνεύει ὁ κ. Ζηκίδης κ. α. τ. Ἐπίσης ἐν τῇ φρασεολογίᾳ, ἐν ᾧ πολλὰς ἐπιτυχῶς ἑρμηνεύει, πολλὰς καὶ ὅλως ἀνεξηγήτους ἀφίνει· λ. χ. *τὤκοψε λάσπ(η)* = ἐδραπέτευσεν, οὐδόλως πειρᾶται ν' ἀνεύρῃ τὴν καταγωγὴν τῆς φράσεως ἐν τῇ σημασίᾳ ταύτῃ· *νὰ μὴ σ' εὕρ' τἀνεμό σ'*, σημειοῖ μόνον ἐν παρενθέσει (εὐχή), ἀλλὰ πῶς διὰ τῆς φράσεως ταύτης σημαίνεται εὐχή; οὐδὲ περὶ τούτου λόγον ποιεῖται· ὡς καὶ ἡ 44 τῶν παροιμιῶν

Ἡ ἀλποῦ 'ς τὸν ὕπνο της
κοττοπούλια ἔτρωγε

σημειοῖ ὁ συλλογεὺς ὅτι λέγεται ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων τῶν διακαῶς ποθούντων πράγματα *δυσέφικτα*, ἐν ᾧ, καθ' ἡμᾶς, παραπλησία ἐστὶν ἡ ἀνάλογος τῇ παροιμίᾳ *ὁ πεινασμένος φούρνους μὲ καρβέλια ὀνειρεύεται*, ἢ ὁ *διψασμένος βρύσαις*, ἢ καὶ τῷ τῶν ἀρχαίων, *ὅπου τις ἀλγεῖ ἐκεῖσε καὶ τὸν νοῦν ἔχει*· ἤτοι ὅ,τι τις διακαῶς ἐπιθυμεῖ, τοῦτο καὶ καθ' ὕπαρ καὶ κατ' ὄναρ βλέπει· διότι πῶς *ἀνέφικτον* τῇ ἀλώπεκι *φαγεῖν κοττόπου.λα*, ἀφ' ὧν τὸ πλεῖστον τρέφεται; Τὴν δὲ ἰδέαν, ἣν ὁ συλλογεὺς ἀποδίδωσι τῇ ἐν λόγῳ παροιμίᾳ, τὸ τοῦ λαοῦ στόμα ἄλλως θὰ παροιμίαζε· καὶ ἐπιτρεψάτω ἡμῖν ὁ περὶ ταῦτα εὐφυέστερος καὶ σοφώτερος ἡμῶν λαὸς ὅπως εἴπωμεν τὴν ἑξῆς πρὸς ἔκφρασιν τῆς ἀνωτέρω ἰδέας τοῦ συλλογέως:

Ὁ βλάχος[1] εἰς τὸν ὕπνο του
βασιλειᾶς ἐγίνηκε.

Ἐν γένει δὲ ἡ συλλογὴ μικρὰ μὲν ἀναλόγως τῆς ἀπαιτήσεως τοῦ ἀγῶνος καὶ μετὰ τῶν ὀλίγων προεκτεθέντων καθ' ἡμᾶς σφαλμάτων, ἀλλ' ἡ Ἐπιτροπὴ κατενόησεν ὅτι ἐν σπουδαίῳ τοῦ ἀγῶνος ἔργῳ προσηλύτισεν ἄνδρα παρ' οὗ μείζω καὶ τελειότερα ἔργα ἀπεκδέχεται.

Καὶ ἐπεθυμοῦμεν μὲν τὴν ποντιάδα τῆς Κυζίκου αὔραν ἐπ' ὀλίγον ν' ἀναπνεύσωμεν, ἀλλ' ἀναλογισθέντες ὅτι ἡμεροδρόμοι ἐσμέν,

1) Βλάχος ὑπὸ τὴν σημασίαν τοῦ: ἁπλοῦς.

Digitized by Google

καύσων δὲ λυσιμελὴς τῆς ἐπιούσης ἡμέρας ἡμᾶς ἐπαπειλεῖ, ταχὺν τὸν πόδα αἴρομεν πρὸς τὰ *σκιόεντα οὔρεα* τῆς Ἠπείρου,

πῶχουν τὰ δένδρα τὰ 'ψηλὰ καὶ τοὺς χονδροὺς τοὺς ἴσκιους·

καὶ ἤδη ἡμᾶς πνευστιῶντας φιλοξένως ἐν τῇ ἀποκέντρῳ αὐτοῦ γωνίᾳ ὁ Γόνιος ὑποδέχεται, ὅστις ἢ ἐκ τῆς αἰφνιδίου καὶ ἐσπευσμένης παρουσίας ἡμῶν θορυβηθεὶς ἢ ἐκ τῶν γαμηλίων αὐτοῦ ᾀσμάτων ἔναυλον ἔτι τὴν ἀκοὴν ἔχων, *συμπεθερκὸ* ἡμᾶς ὑπολαμβάνει καὶ γαμηλίῳ ὑποδέχεται ᾄσματι

«Γαμπρέ μου τί 'σαι 'ροϊδινὸς κι' ὁ γρίβας σου 'δρωμένος,
καὶ τὰ παλληκαράκια σου καλὰ 'ν' ἀρματωμένα.»

οὐκ εἰδὼς ὁ ἀφελὴς ὅτι οὐ *νύφης* ζωηροὶ ἐπιζητηταί ἐσμεν, ἀλλὰ νηφάλιοι μᾶλλον λεξιθῆραι, καὶ ὅτι τὰ μόνα τὴν ὀσφὺν τῶν παλληκαρίων περικοσμοῦντα *ἅρματα* μακρά εἰσι μελανοφόρα στιλπνὰ *καλαμάρια*, ἐξ ὧν διαγνοὺς ὅτι ὑπὸ λεξιλογικῆς δίψης δεινῶς κατατρυχόμεθα, σπεύσας ἐν χερσὶν ἡμῶν ἐτίθει αὐτόξυλα κύπελλα ἀναψυκτικοῦ κυκεῶνος λέξεων ἱκανῶν καὶ φράσεων γαμηλίων καὶ ἄλλων διαφόρων ᾀσμάτων, ἅτινα καθάπερ μὴ ἐπαρκέσαντα εἰς τελείαν κατάσβεσιν τῆς δίψης ἡμῶν, οὐχ ἧττον ὅμως διὰ τὸ πρωτοφανὲς τοῦ χυμοῦ αὐτῶν ἀρκούντως εὐηρέστησαν τῇ Ἐπιτροπῇ, καθότι πολλαὶ τῶν λέξεων καὶ φράσεων καὶ τινα τῶν ᾀσμάτων ὅλως νέα εἰσὶ καὶ ἀνέκδοτα, πιστότατα δὲ ἐκ τοῦ στόματος τοῦ λαοῦ· ἀλλὰ καὶ τινα τῶν ᾀσμάτων οὐκ ἀνεπίδεκτα παρατηρήσεώς εἰσιν, ὡς λ. χ. ἐν τῷ 7ῳ ὁ πέμπτος στίχος ἡμιτελής ἐστι· τὸ ᾆσμα γράφει ὧδε·

Μώρ' Μηλιά μου λουλουδιά μου, ποῦ 'ν' τὰ μῆλά σου;
ποῦ 'ν' τὰ μῆλά σ', ποῦ 'ν' τὰ φύλλα σ' ποῦ 'ναι τἄνθιά σου
Τράβηξ' ἄνεμος κι' ἀέρας καὶ μ' τὰ τίναξε.
Σὲ παρακαλῶ μπρ' ἀέρα τράβα ταπεινά,
γιὰ νὰ μῶρθουν τὰ καράβια . . . .
ὅλα πάησαν κι' ὅλα ἦρθαν κι' ὅλα ἄραξαν κλπ.

Τὸ ἐλλεῖπον ἡμιστίχιον δυνατὸν νὰ συμπληρωθῇ διὰ τῆς προσθήκης *ἀπ' τὴν ξενιτειά*. Ἐπίσης καὶ ἔν τισι τῶν ἑρμηνειῶν τῶν λέξεων καὶ φράσεων ἀποτυγχάνει. Ἀλλ' ἐν γένει εἰπεῖν ἡ συλλογὴ τοῦ κυρίου Γονίου ἐστὶν ἀξία λόγου.

Ἀλλ' ἐν ᾧ ὁ συλλογεὺς κηλῶν τὰς ἀκοὰς ἡμῶν κατερύκει καὶ ἐπὶ δεῖπνον παρακαλεῖ ἐπᾴδων

Φάτε καὶ πιέτε βρὲ παιδιά, χαρῆτε νὰ χαροῦμε
τοῦτον τὸ χρόνο τὸν καλὸ τὸν ἄλλο ποιὸς τὸ ξέρει
γιὰ ζοῦμε γιὰ πεθαίνομε γιὰ 'ς ἄλλον κόσμον πᾶμε,

ἡμεῖς ὑπομιμνησκόμενοι ὅτι

ἦρθε καιρὸς νὰ φάγωμε καὶ ὥρα γιὰ νὰ πᾶμε
κι' ἂν ἴσως καὶ νυχτώσωμε τὸ ποῦ θὰ κοιμηθοῦμε,

ἀποχαιρετίζομεν τὸν φιλόξενον Γόνιον καὶ τὴν πρὸς τὴν Καςανέαν τοῦ Ἀσπροποτάμου ἄγουσαν ἐναερίως τρεπόμεθα, ὅπως τὴν νύκτα ταύτην ὑπὸ τὴν πυκνόφυλλον Καστανέαν τοῦ παραμυθιολόγου κυρίου Γ. Ζηκίδου διέλθωμεν ἐν παραμυθίοις, τὰ *γὰρ ἀναθήματα νυκτός*, καὶ ἤδη ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ συλλογέως τούτου τὸν Πήγασον ἡμῶν ἵσταμεν· ἐν δὲ τῷ ξενῶνι τοῦ οἴκου αὐτοῦ πλουσιωτέραν τράπεζαν ἀπαντῶμεν ἡμῖν τετανυσμένην καὶ δὴ μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιστημονικῆς ἀκριβείας ἡτοιμασμένην· διότι ἡ συλλογὴ τοῦ κυρίου Ζηκίδου ἐν πρώτοις περιλαμβάνει 200 παροιμίας μετά τινος προεισαγωγῆς τὸ πλεῖστον ἀκριβοῦς καὶ παραλληλισμοῦ πρὸς τὰς ἀρχαίας παροιμίας καὶ ἀρχαίων συγγραφέων χωρία λίαν ἐπιτυχῶς· δεύτερον ἔθιμά τινα καθαρῶς περιγραφόμενα ἐν οἷς καὶ περὶ ὀνομάτων ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν· τρίτον καθαρογλωσσήματα ἢ λογοπαίγνια, ὀλίγα καὶ κοινὰ ἁπάσῃ τῇ Ἑλλάδι· τέταρτον φράσεις ἀστείας δύο μόνον πολλῶν ὑπαρχουσῶν, ἃς ἐξῆν αὐτῷ ν' ἀνεύρῃ, εἰ προσεκτικώτερον οὖς ἔτεινε πρὸς τὸ στόμα τοῦ παίζοντος λαοῦ· πέμπτον παρηχήσεις ἕξ, ὧν αἱ ἡμίσεις ἀνήκουσιν εἰς ἀρχαιοτέραν ἐποχὴν γραμματικῶν τινων οὖσαι γεννήματα· ἕκτον δὲ καὶ τελευταῖον τριάκοντα αἰνίγματα, ὧν τρία εἰσὶ τῆς ἀνωτέρω γραμματικῆς ἀποχρώσεως, τοῦ δὲ 15ου

ἄψυχος ψυχὴ δὲν ἔχει
ψυχὴ παίρνει καὶ φεύγει

οὐκ ὀρθῶς ἐπιφέρει τὴν λύσιν ὅτι αἰνίττεται τὸ *πυροβόλον ὅπλον*, ἐν ᾧ καθ' ἡμᾶς, σύμφωνον ἔχοντας καὶ τὸν ἐκ τῶν συναγωνιζομένων συλλογέων κύριον Γεώργιον Κοῦζον, τὸ πλοῖον ὑπεμφαίνεται, καθότι τὸ μὲν πυροβόλον ὅπλον ἄψυχον μέν ἐστιν, ἀφαιρεῖ ψυχήν, ἀλλὰ δὲν ἀφαιρεῖται οὐδὲ φεύγει, τὸ δὲ πλοῖον, ἄψυχον ἐπίσης ὄν, παραλαμβάνει ψυχὴν ἢ ζῶντα ἄνθρωπον καὶ μεταφέρει αὐτὸν ἀλλαχόσε φεῦγον γοργῶς ἐπ' *οἶδμα λίμνας καὶ νῶτα θαλάσσης*. Μετὰ τὰ αἰνίγματα ἕπονται ἕβδομον ἑβδομήκοντα ᾄσματα

Digitized by Google

διαφόρου εἴδους, ὧν τὰ πολλὰ ἀνέκδοτα καὶ ἑβδομήκοντα δίστιχα, ἐφ' ὧν πολλῶν διαλάμπει ἡ χαρακτηρίζουσα ταῦτα λυρικὴ δύναμις καὶ τὸ ποιητικὸν ὕψος· ὄγδοον, παραμύθια δέκα μετὰ μικρῶν παραπομπῶν εἰς ἀρχαίας μαρτυρίας· ἔνατον, λεξιλόγιον ἐξ ἑξακοσίων περίπου λέξεων ἀπὸ τοῦ α — π καλῶς ἑρμηνευομένων καὶ ἐτυμολογουμένων, αἷς ἕπονται τελευταῖον φράσεις τριάκοντα, ὧν τινες ἰδιάζουσαι τῇ Ἠπείρῳ τυγχάνουσι· πολλῶν δὲ τὴν καταγωγὴν οὐδόλως πειρᾶται ν' ἀνεύρῃ, ὡς π. χ. *δὲν φυσάει* (ἐννοεῖται *παρὰ*)=*δὲν ἔχει χρήματα*· καὶ *ταῖς φυσάει* = *ἔχει χρήματα*. Τίς ἡ σχέσις τοῦ φυσᾶν καὶ ἔχειν χρήματα; Ἐπίσης *τοὔρθαν τάγελάδια* = *τοὔρθαν τὰ μυαλά*. Τίς ἡ σχέσις τῆς ἐλεύσεως τῶν γελαδίων καὶ τῆς γνώσεως; *φκιάνει λαέρια* = *εἶναι ἀποθαμένος*· πόθεν; Ταῦτα πάντα ἔχουσι πάντως τὴν ἱστορίαν αὐτῶν, ἣν οὐδόλως φροντίζει ν' ἀνεύρῃ. Οὐχ ἧττον ὅμως ἡ συλλογὴ τοῦ κ. Ζηκίδου πλουσία ἐστὶ τήν τε ὕλην καὶ τὴν ποιότητα, πλεῖστα τὰ καλὰ καὶ τἀνέκδοτα περιέχουσα., ἱκανοποιοῦντα τὸν σκοπὸν καὶ τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ διαγωνίσματος, καὶ δὴ τὰ παραμύθια, ὑφ' ὧν βαυκαλώμενοι μικροῦ εἰς ὕπνον νήδυμον ἐπίπτομεν, ὅστις οὐ μόνον τῶν κόπων ἀλλὰ καὶ τῶν χρεῶν ἀναγκάζει τοὺς ἀνθρώπους ἐπιλανθάνεσθαι· διὸ καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τὸ ἔργον σπεύδοντες ἐγκαταλείπομεν αὐτὸν ὑπὸ τὴν πυκνόφυλλον καστανέαν, φρένα τερπόμενον ὅτι τὴν Ἐπιτροπὴν καλῶς ἐξένισεν, ἐνταῦθα δὲ πάλιν κεκμηκότες ἐπανακάμπτομεν.

Καὶ πρὶν ἢ καὶ ἐντεῦθεν τὰ πρυμνήσια τῆς Ἀργοῦς ἡμῶν λύσωμεν πρὸς Πόντον, καιρὸς τὸν κύριον Πεταλλίδην νὰ ἐπισκεφθῶμεν, ὅστις παρατίθησιν ἡμῖν ὀγκωδέστατον λεξιλόγιον, ὑπερδισχιλίους λέξεις περιλαμβάνον, καὶ δυνατὸν νὰ ὀνομασθῇ τρίγλωσσον καὶ πολύγλωσσον λεξικόν, ὅπερ ἡ Ἐπιτροπὴ μελετήσασα ἐπισταμένως ἐθαύμασε τὸν συλλογέα τῆς ὑπομονῆς καὶ τῶν πολλῶν πόνων, πολλάκις δ' ἐπεμνήσθη καὶ τῶν φιλοπόνων προγενεστέρων λεξικογράφων Σκαρλάτου Βυζαντίου, Βεντότη καὶ αὐτῶν τοῦ ἀοιδίμου Κοραῆ τῶν *Ἀτάκτων*. Ἁπασῶν δὲ τῶν λέξεων σπουδάζει ν' ἀνεύρῃ τὸ ἔτυμον καὶ τὰς ἀντιστοίχους γαλλικάς, ἰταλικὰς κλπ. λέξεις, ἀλλ' ἐν τῇ μεγάλῃ σπουδῇ αὐτοῦ πολλάκις προσκρούει τὸν πόδα, ὡς λ. χ. περὶ τῆς λέξεως *ἄβρυον* λέγει ὅτι σημαίνει εἶδος ἀγγλικοῦ ζύθου, χωρὶς νὰ ὁρίζῃ καὶ τὸν τόπον ἔνθα πίνεται· παράγει δ' αὐτὴν ἐκ τῆς λέξεως βρύον (μοῦσκλον), ἥτις, κατ' αὐτόν, συνώνυμός ἐστι πρὸς τὸ *φύκιον*, ἐπιφέρει δὲ ὅτι λέγεται καὶ *χούμελη* ἐκ τοῦ γαλλικοῦ houblon. Τὴν λέξιν *χούμελη*, ἤτοι humulus παράγει ἐκ τοῦ *Lupus*. Καθ' ἡμᾶς, ἡ λέξις ἄβρυον οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ ἡ *βρυωνία*, ἥτις ἐν Ἠπείρῳ καὶ *βρουνιὰ* καὶ *ὀβριὰ* λέγεται. Ἐπίσης ἀναφέρων καὶ τὴν λέξιν *ἀγάπη* παράγει αὐτὴν ἐκ τοῦ *ἀγαπῶ*, ἐνῷ νομίζομεν ὅτι ἡ ἀγάπη ἐγέννησε τὸ *ἀγαπᾶν*· καὶ ὅτι ἡ λέξις *ἀγάπη* σημαίνει διάθεσιν, σχῆμα, προαίρεσιν, ἐπικαλούμενος τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἡσυχίου· ἀλλ' ἡ Ἐπιτροπὴ μαθοῦσα ταῦτα, πολλῆς δ' *ἀγάπης* χρῄζουσα ἔσπευσε πρὸς τὰ τοῦ Ἡσυχίου στήθη, ἀλλὰ δυστυχῶς ταῦτα κρούσασα οὐδὲ σπινθῆρα *ἀγάπης* εὗρεν, ἀλλὰ ὅλως ἡσύχιον τὴν τοῦ Ἡσυχίου καρδίαν. Ἐπὶ πᾶσι δέ, τῶν τῆς προκειμένης συλλογῆς τὰ πλεῖστά εἰσι πρὸ πολλοῦ ἤδη προεκδεδομένα ἢ οὐδένα γλωσσολογικὸν χαρακτῆρα φέροντα, καὶ φερόμενα ἐν τῷ στόματι τοῦ λαοῦ ἀπὸ τῶν νεωτάτων χρόνων μετὰ τὴν ἀναγέννησιν τοῦ τε ἔθνους καὶ τῆς γλώσσης ἡμῶν· ἀλλὰ περὶ τούτων καὶ τῶν ἡμαρτημένων ἐν ταῖς λοιπαῖς συλλογαῖς ἐν ἑτέρῳ εὐθετωτέρῳ χρόνῳ ἡ Φιλολογικὴ Ἐπιτροπὴ λόγον ἐκτενέστερον ποιήσεται· διὸ καὶ ἐπὶ τὸ δρομολόγιον ἡμῶν σπεύδοντες εἰς ὅρμον Κερασοῦντος ἤδη καταγόμεθα, ἔνθ' ἀποβάντες συναντῶμεν τὸν κ. Γεώργιον Βλαβάνην ἐπὶ τῆς προκυμαίας διαύλους τινὰς ποιοῦντα, οὐ μόνον δέ, ἀλλ' ἐκ μὲν τῶν εὐωνύμων τὸν λόγιον Ἑρμῆν κεκυφότα καὶ λελυπημένον ἔχοντα, πρὸς δὲ τὸν ἐκ δεξιῶν αὐτῷ συμπεριπατοῦντα κερδῷον ἡδέως προσομιλοῦντα. Ὁ συλλογεὺς οὗτος ἀναγνωρίσας τὴν Ἐπιτροπὴν ὡς ἀντιπρόσωπον τοῦ Συλλόγου δεξιοῦται αὐτὴν ἐν ἰάμβοις προλογίζων,

> Ἀφεὶς τὸν λόγιον, οὗ πῶς ὀπαδὸς
> ἦμην, εἰς τὸν κερδῷον Ἑρμῆν τρέπομαι·
> εὐημερίαν εὖξαί μοι, ὦ Σύλλογε,
> ἣν ἐπὶ μάτην μέχρι τοῦδ' ἐθήρευον.
> δολιχοδρόμος ὢν ἐκείνου ὀπαδός· κτλ.

Ηὐξάμεθα μὲν καὶ ἡμεῖς αὐτῷ ἐξ ὀνόματος τοῦ Συλλόγου ὅπως τῇ προστασίᾳ τοῦ νέου αὐτοῦ πάτρωνος κερδῴου κτήσηται τὰ πλούτη τοῦ Κροίσου, μνησικακήσαντες ὅμως ἐπὶ τῇ ἐκ τοῦ τάγματος ἡμῶν λειποταξίᾳ ταύτῃ ἐκακίσαμεν αὐτὸν ὅτι εἰς ἡμᾶς πρώτους

Digitized by Google

ἠθέλησεν ἐπιδείξασθαι τὰ πρῶτα δεινὰ δοκίμια τῆς ἐμπορικῆς αὐτοῦ κερδοσκοπικῆς οἰκονομίας, καθότι ἐν σελίσι 22 μόναις εἰς σμικρότατον 16ον συνέσφιξε λεξιλόγιον ἐκ 1,100 λέξεων μετὰ τῶν ἐτυμολογιῶν αὐτῶν, ἑρμηνειῶν καὶ λοιπῶν ἐπὶ τούτων παρατηρήσεων, ἑπομένως τοσαύτῃ λεπτογραφίᾳ ἐχρήσατο, ὥστε ἠνάγκασε τὴν καθαρῶς βλέπουσαν Ἐπιτροπὴν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας μικροσκοπικοῖς διόπτροις χρῆσθαι ἀκουσίως καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς θαμβοῦσθαι ἀναγκαίως. Ἀλλὰ μνησικακήσαντες τούτῳ οὐδόλως καὶ τὴν συλλογὴν αὐτοῦ ἀδικήσομεν, ἀλλ' ἐροῦμεν ὑπὲρ αὐτῆς ὅτι ἀξία λόγου ἐστίν, ὡς συμπληροῦσα ἱκανῶς *τὰ μνημεῖα τῆς τοῦ Πόντου ἰδιωτικῆς*, ἅτινα προηγουμένως ἔτυχον βραβεύσεως ἐν τῷ Συμβουλιδείῳ ἀγῶνι. Ἡ δὲ προκειμένη συλλογὴ μέρος συμπληρωματικὸν τῆς σπουδαίας ἐκείνης πραγματείας οὖσα τῆς αὐτῆς εὐμενοῦς κρίσεως καὶ αὐτὴ τυγχάνει ἐν τῷ προκειμένῳ ἀγῶνι. Ἀναγόμεθα οὖν καὶ ἐντεῦθεν μετὰ λύπης μὲν ὅτι ἀπωλέσαμεν ἀγαθὸν συστρατιώτην, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῆς παρηγορίας ὅτι οὗτος, ἀφοῦ ἐπὶ τοσαῦτα ἔτη πνευματικῶς τὰ γράμματα ἐκαλλιέργησε, καὶ χρηματικῶς αὐτὰ ἐν τῷ μέλλοντι πλουτῶν ὑποστηρίξει.

Πολλὰς δὲ περιπλανήσεις μετὰ πολλῶν κινδύνων ὑποστάντες καὶ δὴ καὶ τὸν κίνδυνον τῶν συμπληγάδων πετρῶν πολλάκις διαφυγόντες, ἔμπειροι ἤδη κινδύνων καὶ θαρραλεώτεροι ἡμῶν αὐτῶν ἐγενόμεθα, διὸ καὶ θαρραλέως πρὸς τὴν δεινὴν *Γοργόνα* προσερχόμεθα, ἣν ὁ κ. Ν. Πολίτης περιάγων ἐπιδείκνυται, οὐχὶ βεβαίως ὡς οἱ τὰ τέρατα καὶ τὰ δεινὰ τῶν θηρίων κερδοσκοπικῶς, ἀλλ' ὡς Ἕλλην ἐπὶ φιλοτιμίᾳ ἀφιλοκερδῶς.

Ἡ *Γοργόνα*, φιλόμουσον ἀκροατήριον, τοῦ κ. Πολίτου οὐχὶ πλέον ὡς ἐναλία δαίμων θεωρουμένη, ἀλλ' ὡς ἔργον τῆς νεωτέρας φιλολογίας ἐξεταζομένη, ἐστὶ πλείστου λόγου ἀξία, καὶ νὴ Δί', εὐκοπώτερον ἦν τῷ νεαρῷ τούτῳ τῆς φιλολογίας θαλασσοπόρῳ τοὺς ἀφανεῖς καὶ ἀτρυγήτους ὠκεανοὺς τῆς γῆς νὰ διαπλεύσῃ καὶ πολλοὺς τῶν νῦν ἐναλίων δαιμόνων, δελφῖνας καὶ φαλαίνας, φυσητῆρας καὶ θαλασσίους ἐλέφαντας ὑπὸ τὸ κράτος τῆς χειρὸς αὐτοῦ νὰ ὑπαγάγῃ, ἢ ἐκεῖνο, ὅπερ νῦν διεπράξατο, νὰ εἰσέλθῃ δηλονότι εὐθαρσῶς ὑπὸ τὰ ἐρεβώδη καὶ πνιγηρὰ θαλάσσια σπήλαια τῶν μεσαιωνικῶν καὶ νεωτέρων συγγραμμάτων καὶ διηγημάτων καὶ ἐπιτυχῶς τὴν ἐναλίαν δαίμονα τῆς μυθολογίας τοῦ λαοῦ ἡμῶν ν' ἀνεύρῃ. Εἰρήσθω, φιλόμουσον ἀκροατήριον τὸ χαῖρον ἐπὶ τοῖς προόδοις τῆς ὁμογενοῦς νεολαίας, εἰρήσθω παρρησίᾳ καὶ ἀπροκαλύπτως ὅτι ὁ νεαρὸς τῆς Γοργόνας συγγραφεύς, γνωστὸς ἡμῖν καὶ ἐξ ἄλλων τῆς νεωτέρας φιλολογίας σπουδαίων ἔργων αὐτοῦ, διανοίγει ἡμῖν ἔμπειρος καὶ γενναῖος ἐπιχειρηματίας τὸν μέγαν ἰσθμόν, ὅστις ἑνώσει τὰς ἀρισαμένας εἰσέτι ἀρχαίαν καὶ νεωτέραν ἡμῶν φιλολογίαν. Ὁ κ. Πολίτης οὐ μόνον ἐκτυλίσσει τὰ περὶ Γοργόνος μυθολογούμενα καὶ γεγραμμένα μετὰ κριτικῆς ἀσφαλοῦς ἀλλὰ καὶ ἁπάσας σχεδὸν τὰς περὶ τούτων μαρτυρίας σημειοῖ τακτικῶς, τὸ ἥμισυ ἑκάστης τῶν σελίδων καταπληρῶν παραπομπῶν εἰς βιβλία ὀλίγοις μόνον τέως γνωστά, ὅπερ ἀπαιτεῖ τριβὴν περὶ τὰ τοιαῦτα οὐ τὴν τυχοῦσαν, πόνους δὲ οὐκ ὀλίγους. Συγχαίροντες δὲ τῷ φιλοπόνῳ τούτῳ συλλογεῖ καὶ εὐχόμενοι αὐτῷ ὅπως μετὰ τῆς αὐτῆς ἐπιτυχίας καὶ ἕτερα τῆς νεωτέρας ἡμῶν φιλολογίας σκοτεινὰ εἰσέτι ζητήματα εἰς φῶς ἀνενέγκῃ, μεταβαίνομεν ἐπὶ τοὺς δύο τελευταίους συλλογεῖς, οἵτινες ἀποκεκρυμμένῳ εἰσέτι διατελοῦντες προσώπῳ τὴν ἔκβασιν τῆς τύχης ἐναγωνίως περιμένουσι.

Καὶ ὁ μὲν αὐτῶν ἐρωτώμενος πόθεν ἐστὶν ἀνδρῶν; πόθεν πλεῖ ὑγρὰ κέλευθα; οὗτος τὸ τοῦ Ὀβιδίου ὑποκρινόμενος πρόσωπον ἀπαμείβεται ἡμᾶς λέγων·

Acer et ad palmæ per se cursurus honores
Si tamen horteris fortius ibit equus·

καὶ ἐγχειρίζει ἡμῖν, τὸ πρόσωπον καλυπτόμενος, συλλογὴν *ἐκλελεγμένων λέξεων τῆς διαλέκτου Τραπεζοῦντος*, εἰς 2,280 ἀνερχομένων, κατ' ἀλφαβητικὴν δὲ τάξιν γεγραμμένων μετὰ τῶν ἑρμηνειῶν, ἐτυμολογιῶν αὐτῶν καὶ τῶν σχετικῶν αὐταῖς φράσεων· ἐν πᾶσι δὲ διατηρεῖται ἱκανὴ ἀκρίβεια καὶ ἀλήθεια περὶ τὴν ἐτυμολογίαν ἐντριβῆ τὸν ἄνδρα περὶ τὴν διάλεκτον ταύτην καταδεικνύουσα. Ὁμολογητέον δὲ ὅτι πολλαὶ τῶν ἐν τῇ συλλογῇ ταύτῃ λέξεων ἀπαντῶσι καὶ ἐν τῇ προμνημονευθείσῃ συλλογῇ τοῦ κ. Γ. Βαλαβάνη καὶ δὴ ἐν τῇ κατὰ τὸ Συμβουλίδειον διαγώνισμα προβραβευθείσῃ τοῦ αὐτοῦ ἀνδρὸς πραγματείᾳ· τοῦτο ὅμως οὐδόλως ἐλαττοῖ τὴν μεγάλην ἀξίαν τοῦ συγγράμματος τοῦ ἀνωνύμου τούτου συγγραφέως, ὅπερ ἡ

Digitized by Google

Ἐπιτροπὴ εὑρίσκει τὰ μάλα συμβαλλόμενον εἰς τὸν σκοπὸν τοῦ διαγωνίσματος.

Μεταβαίνομεν δὲ ἤδη καὶ ἐπὶ τὸν τελευταῖον, ἀνώνυμον καὶ τοῦτον συλλογέα, ὅστις παραδόξως σπεύδει νὰ βεβαιώσῃ ἡμῖν τὴν δόξαν περὶ τῆς διδυμότητος τῶν δύο τούτων ἀνωνύμων συλλογέων· διότι ἐρωτώμενος καὶ οὗτος περὶ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ τῇ λατινίδι φωνῇ ἀποκρινόμενος ἡμῖν λέγει·

Non obstant hæ disciplinæ per illas euntibus, sed circum illas hærentibus·

καὶ παραδίδωσιν ἡμῖν *δύο κεφάλαια τοῦ φθογγολογικοῦ μέρους τῆς τσακωνικῆς Γραμματικῆς*. Ἐν τῷ πρώτῳ τῶν δύο κεφαλαίων, ὅπερ *πανάρχαια λείψανα* ἐπιγράφει, ὁ συγγραφεὺς ἐξετάζει περὶ τοῦ δίγαμμα, οὗ τὴν ὕπαρξιν ἐν τῇ διαλέκτῳ ταύτῃ διὰ πολλῶν καθαρῶς ἀποδείκνυσι, τὴν χρῆσιν τοῦ *α* ἀντὶ τοῦ *η* ἐκεῖ ἔνθα καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ λακωνικῇ ἀπαντᾷ, τὴν τοῦ *ου* ἀντὶ τοῦ *υ*, τὴν προφορὰν τοῦ *η* ὡς *ε*· εἶτα ἀνευρίσκει ἴχνη τοῦ ἀρχαίου διπλασιασμοῦ συμφώνων τινῶν, τὴν χρῆσιν τοῦ ἀρχαίου *κ* ἀντὶ *π* καὶ τὴν τοῦ *τ* ἀντὶ τοῦ *σ*. Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ κεφαλαίῳ διαλαμβάνει περὶ λακωνικῶν ἰδιωτισμῶν μετὰ πολλῆς ἀκριβείας, τάξεως καὶ ἀληθείας ἐκτιθεμένων. Ἐν γένει δ' εἰπεῖν τὸ ἔργον εἶναι πολλοῦ λόγου ἄξιον· ἄξιον δὲ καὶ δίκαιόν ἐστιν ὅπως καὶ ἡμεῖς παυσώμεθα ἤδη τὸν μὲν εὐαίσθητον τοῦ ἀκροατηρίου στόμαχον διὰ δυσπέπτων γραμματικῶν παρατηρήσεων βαρύνοντες, τοὺς δ' ἐνώπιον ἡμῶν ἀγωνιῶντας ἀγωνιστὰς ἀνιῶντες.

Καὶ ἤδη οἱ κριταὶ τοὺς στεφάνους διασείουσι καὶ τὴν αὐτῶν ἀπόφασιν ἀνακηρύττουσι.

Καὶ τοὺς μὲν κυρίους Ἰωακεὶμ Βαλαβάνην, νεαρὸν συλλογέα τῶν Ἀραβανιακῶν, Γεώργιον Ι. Κοῦζον, συλλογέα τῶν Μηχανιωτῶν καὶ Δημήτριον Πεταλλίδην ἡ Ἐπιτροπὴ ἐπαινοῦσα τοῦ ζήλου καὶ τῶν ὑπὲρ τοῦ σκοποῦ τοῦ διαγωνίσματος πόνων, εὔχεται αὐτοῖς ὅπως ἐν τῷ μέλλοντι ἀφθονώτερα καὶ τελειότερα ἀποστείλωσι τῷ Συλλόγῳ ἔργα· τοῖς δὲ κυρίοις Α. Γονίῳ, Γεωργίῳ Ζηκίδῃ, Ἰωάννῃ Γ. Βαλαβάνῃ, Ν. Πολίτῃ, τῷ ἀνωνύμῳ συλλογεῖ τῶν ἐκλεκτοτέρων λέξεων τῆς διαλέκτου Τραπεζοῦντος καὶ τῷ ἑτέρῳ ἀνωνύμῳ συγγραφεῖ τῶν δύο κεφαλαίων τῆς Τσακωνικῆς Γραμματικῆς εὐχαριστεῖ ἐπὶ τῇ προθυμίᾳ μεθ' ἧς τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην τοῦ ἀγωνοθέτου καὶ τοῦ Συλλόγου ἐξεπλήρωσαν καὶ τὴν δεκάλιρον αὐτοῖς ἀπονέμει ἀμοιβήν.

Τοιοῦτον, ὦ φιλόμουσον ἀκροατήριον, ἀποφηναμένη ἡ Φιλολογικὴ Ἐπιτροπὴ τῆς κρίσεως καὶ ἀποφάσεως αὐτῆς τὸ ἀποτέλεσμα, δέεται ὅπως μηδενὶ ὑμῶν δόξῃ ὅτι καὶ ἐν τοῖς τοιούτοις περὶ συλλογῆς τῶν ζώντων μνημείων τῆς γλώσσης τοῦ λαοῦ ἀγῶσιν ὁ Σύλλογος πολὺν χρόνον δαπανώμενος, ἐπὶ μάταια ταῦτα διατρίβει· ἀλλὰ μαθέτωσαν πάντες ὅτι ἐκ τοῦ λαμπυρίζοντος ἀδαμαντίνου ὅρμου τῆς πατρίου ἡμῶν φιλολογίας, ὅστις τὸ πάλαι κατεκόσμει τὴν περικαλλῆ δειρὴν τῆς εὐζώνου καὶ εὐπαρύφου ποτὲ πατρίδος ἡμῶν Ἑλλάδος καὶ ὅστις κατὰ τοὺς μοιραίους ἐκείνους χρόνους τῶν ἀγώνων αὐτῆς ὑπὸ τῆς κατεσκληκυίας χειρὸς τοῦ κατατρύχοντος καὶ διαρπάζοντος αὐτὴν κακοῦ δαίμονος κατεκόπη καὶ διεσκορπίσθη, οὐδὲ κόκκος ἀπώλετο· ἀλλ' ἐν ταῖς γωνίαις καὶ χαραγμοῖς τῆς πατρίου γῆς οἱ ἀδάμαντες οὗτοι κατακεκρυμμένοι καὶ ὑπὸ τῆς πολυχρονίου νοτίδος θαμβωθέντες, ὑπὸ τῶν φιλοστόργων αὐτῆς τέκνων εἷς πρὸς ἕνα ὁσημέραι ἀνευρίσκονται· εἰς λάμψιν δὲ καὶ κάλλος πάλιν ἀποστιλβούμενοι καὶ ἐντέχνως συναρμολογούμενοι περιστολίσουσι τὸν ἀρρενωπὸν καὶ περικαλλῆ λαιμὸν εὐστολωτέρας καὶ ἐνδοξοτέρας Πατρίδος! Γένοιτο.

Ἡ Ἐπιτροπὴ

Ηρ. Βασιαδης, *Πρόεδρος*.
Χρ. Χ. Χρηστου, *Εἰσηγητής*.
Α. Νοσνοτης.
Φ. Ταγης.
Ι. Καροαιδης.
Θ. Σαατεαης.
Αθ. Θεοδωριδης.
Ν. Φρυδας, *Γραμματεύς*.

Digitized by Google

ΠΡΑΚΤΙΚΑ.

Συνεδρίασις ϙγ΄.

(Τακτική).

Τῇ 9 Μαΐου 1877.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους.

Ἀναγινώσκονται καὶ ἐπικυροῦνται τὰ πρακτικὰ τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως μετὰ τῆς παρατηρήσεως τοῦ κ. Ἰαλέμου ὅπως διαγραφῇ ἡ λέξις *γλαφυρὰ* ἐκ τῶν περὶ τῆς ἐκθέσεως αὐτοῦ ἰδιαιτέρων κρίσεων τοῦ γραμματέως.

Εἶτα ὁ γενικὸς γραμματεὺς κ. Ἰω. Καραβασίλης ἀναγινώσκει περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας.

Μετά τινας δ' ἐξηγήσεις δοθείσας ὑπὸ τοῦ κ. Προέδρου τῷ κ. Ν. Παρανίκᾳ καὶ ἀναφερομένας εἰς τὰς μέχρι τοῦδε ἐνεργείας τοῦ Προεδρείου πρὸς ἐξομάλυνσιν τῆς διαφορᾶς μεταξὺ τοῦ Συλλόγου καὶ τοῦ συζύγου τῆς καταθέτιδος Εὐανθίας Θεοφιλίδου ἐπὶ τῶν παρὰ τῇ Ἐθνικῇ Τραπέζῃ τῆς Ἑλλάδος ὑπ' αὐτῆς κατατεθειμένων, ὡς καὶ τὴν παρατήρησιν τοῦ κ. Χατζῆ Χρήστου περὶ συστάσεως νέας πρὸς τοῦτο ἐπιτροπῆς, ἅτε δὴ τῆς πρό τινων ἐτῶν συστάσης εἰς οὐδὲν δυνηθείσης νὰ καταλήξῃ ἀποτέλεσμα, ὁ κ. Πρόεδρος ἀγγέλλει τὴν παρὰ τοῦ Θεσσαλ. Συλλόγου προσφορὰν τοῦ ὑπὸ τοῦ κ. Λαναρᾶ ἐμμέτρως μεταφρασθέντος *Ἱππολύτου Στεφανηφόρου* (Σωμ. 3).

Ἀκολούθως ὁ κ. Πρόεδρος ἀνέγνω τὴν ἑπομένην προσλαλιάν.

«Ἀναλαμβάνω καὶ πάλιν τὰ καθήκοντα τοῦ Προέδρου ἀπὸ τῆς ἑσπέρας ταύτης κατὰ τὴν σεβαστὴν ἀξίωσιν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου. Ἀποχωριζόμενος ἀπό τινων ἐκ τῶν ἀξιοτίμων συναδέλφων μου μετὰ λύπης, μεθ' ὧν μέχρι τελευταίας στιγμῆς ἐν πάσῃ ὁμοφροσύνῃ καὶ ἀδελφικῇ συμπνοίᾳ συνηγωνίσθην, παραμυθοῦμαι ἀφ' ἑτέρου βλέπων περὶ ἐμαυτόν τινας τῶν ἀρχαίων φίλων συνεργατῶν μου καὶ ἑτέρους ἐν οἷς πέποιθα ὅτι θέλω εὑρεῖ τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς πρός με εὐγενεῖς διαθέσεις τῶν ἀποχωρησάντων. Εἴη τοίνυν ἡμῖν ἀρωγὸς ὁ Κύριος ὅπως κατευοδωθῶμεν καὶ αὖθις εἰς τὸν λιμένα φέροντες τὸ σκάφος ἀκέραιον καὶ φόρτον πολὺν καὶ πολύτιμον.

»Τὴν εὐχὴν ταύτην ἀπὸ μέσης καρδίας πρὸς τὸν Πατέρα τῶν φώτων ἀναπέμπων ἐπικαλοῦμαι μετὰ παλμῶν καρδίας τὴν ὁμόθυμον τῶν ἀξιοτίμων τούτων τοῦ Συλλόγου μελῶν συνδρομήν, ὅπως ἄξιος τῆς ἐμπιστοσύνης ὑμῶν γένωμαι καὶ κατὰ τὸ δεύτερον τουτὶ προεδρικόν μου ἔτος. Δὲν ἀμφιβάλλω περὶ τῆς πρός με εὐνοίας ὑμῶν· γνωρίζω τὸν ζῆλον καὶ τὴν φιλοπονίαν ὑμῶν· τὰ πράγματα αὐτὰ μοὶ κατέδειξαν πόσον φιλεῖτε τὸν νόμον καὶ τὴν τάξιν· κἀγὼ δὲ ἐφιλοτιμήθην ἵνα φανῶ ὅσον ἠδυνάμην ἀντάξιος πρὸς τὴν ἐπίζηλον ταύτην συμπεριφορὰν ὑμῶν, μηδέποτε ἐπιλαθόμενος ὅτι εἰμὶ ἐν μέσῳ ὑμῶν πρῶτος ἐν ἴσοις.

»Ἱστάμενος ἤδη ἐπὶ τὸν οὐδὸν τῆς νέας σταδιοδρομίας, στρέφων δὲ συνάμα τὸ ὄμμα καὶ πρὸς τὸ παρελθόν, ἐφ' οὗ πρὸ μικροῦ ἀπεχωρίσθην, διαβεβαιῶ ὑμᾶς μετὰ πάσης τῆς εἰλικρινείας ὅτι τὸ σύμβολόν μου ἔσται μόνον τὸ καλῶς ἐννοούμενον συμφέρον τοῦ Συλλόγου.

»Ἐν ταῖς κρισίμοις ταύταις περιστάσεσιν ἔχων ὑπ' ὄψιν ὅτι μικρά τις ἀπὸ τοῦ καθήκοντος ἔκκλισις δύναται ἵνα παράσχῃ ἡμῖν πράγματα, ὡς πολυόμματος Ἄργος θέλω ἐπισκοπεῖ ἵνα διέλθωμεν ἄνευ σάλου καὶ κατὰ τὸν δεύτερον τοῦτον πλοῦν. Δὲν μὲ πτοοῦσιν αἱ δυσχέρειαι οὔτε αἱ στερήσεις οὔτε αἱ ἐξωτερικαὶ περιπέτειαι. Ἑνὸς ὅπλου ἀνάγκην ἔχω, καὶ τὰ πάντα κατανικῶνται καὶ καταβάλλονται· ἔχω ἀνάγκην τῆς ὁμοφροσύνης πάντων ὑμῶν. Ὡς ἄνθρωποι φέρο-

Digitized by Google

μεν ἐπὶ τοῦ τραχήλου πολλὰς ἀσθενείας· ἀνάγκη ἵνα καταθέτωμεν αὐτὰς πρὸ τῶν πυλῶν τοῦ ναοῦ τούτου, συνεσφιγμένοι οἱ πάντες, μὴ ἀπολέσωμεν τὸν πολύτιμον τοῦτον καιρόν, ὃν ὁ Παντεπόπτης χορηγεῖ ἡμῖν ὅπως ἐκχερσώσωμεν, τὸ ἐφ' ἡμῖν, τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ἄρουραν. Αὕτη ἐστὶν ἡ ταπεινὴ παράκλησίς μου· ἐξορκίζω ὑμᾶς ἵνα τηρήσητε μετὰ θρησκευτικοῦ σεβασμοῦ τὴν ἐν ἀλλήλοις ἑνότητα. Ἤκουσα, ἀκούω καὶ θέλω ἀκούσει μέχρι τέλους πάντων ὑμῶν. Αἱ ὀρθαὶ καὶ λελογισμέναι παρατηρήσεις καὶ αἱ πεφροντισμέναι σκέψεις ὑμῶν μίτος ἀριάδνειος δι' ἐμέ εἰσι καὶ ἔσονται. Εὐτυχῆ θέλω λογίζεσθαι ἐμαυτόν, ἐὰν ἐκτρεπόμενόν με ἐπανάγητε, ὅπως μὴ τὰ συμφέροντα τοῦ Συλλόγου ὑποστῶσιν οἱανδήποτε πάθησιν· εὐτυχῆ, λέγω, θέλω λογίζεσθαι ἐμαυτόν, ἐὰν προληφθῇ αὕτη, ἔσω καὶ διὰ τῶν πικροτέρων πρός με ἐλέγχων ὑμῶν. Ὄχι, οὐκ ἔστι μακρὰν ἡμῶν τὸ γλυκὺ ἐκεῖνο καὶ πολυπόθητον ἦμαρ, καθ' ὃ τὸ τέμενος τοῦτο συνενῶσαν τὰς ἑλληνικὰς καρδίας θέλει τύχει ἐν τῇ ἱστορίᾳ μνείας ἀξίας τοῦ ὑψηλοῦ αὐτοῦ σκοποῦ.

»Ναί, ἔτι μικρὸν καὶ μετ' ἐθνικῆς ὑπερηφανείας θέλομεν λέγει: ἔχομεν τὸν Παρθενῶνα καὶ τὴν Ἁγίαν Σοφίαν· ἔχομεν τὸ Μουσεῖον καὶ τὴν Μαγναύραν· ἔχομεν τὸν Φιλολογικὸν Σύλλογον. Ἐὰν ὁμονοῶμεν πάντες, τοῦτο γενήσεται.»

Μετὰ τὸ τέλος τῆς προσλαλιᾶς τοῦ κ. Προέδρου, λαβὼν τὸν λόγον ἀπὸ τοῦ βήματος ὁ κ. Ἐμμ. Ἰωαννίδης ἀνέγνω συνέχειαν καὶ τέλος τοῦ «Περί τινων ἀποικιῶν τῆς νέας Ἑλλάδος» ἀναγνώσματός του, μετὰ τὸ πέρας τοῦ ὁποίου, οὐδενὸς τὸν λόγον αἰτησαμένου, ὁ Πρόεδρος εὐχαριστεῖ αὐτῷ καὶ διαλύει τὴν συνεδρίασιν.

Συνεδρίασις φδ'.

(Τακτική).

Τῇ 16 Μαΐου 1877.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ὁ λόγος δίδοται τῷ κ. γεν. γραμματεῖ, ὅστις ἀναγινώσκει τὴν περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου.

Ἀκολούθως ἀγγέλλει τὰς ἑξῆς προσφορὰς βιβλίων·

α'). Τοῦ ἐν Παρισίοις Baron de Witte προσφέροντος τὰς ὑπὸ τοὺς ἀκολούθους τίτλους πραγματείας αὐτοῦ· 1) *Ἀρχαιολογικὴν Ἐπιθεώρησιν* (φύλλ. 2). 2) *Ἀπόλλωνα Κιλλαῖον*. 3) *Τὰ κάτοπτρα παρὰ τοῖς ἀρχαίοις*. 4) *Νομίσματα Ἀμφιπόλεως*. 5) *Ὀνόματα ἐργοστασιαρχῶν καὶ σχεδιαστῶν ἐζωγραφημένων ἀγγείων*. 6) *Ἔριν Ἀθηνᾶς καὶ Ποσειδῶνος*.

β'). Τοῦ Συλλόγου *Παρνασσοῦ* προσφέροντος τὴν τοῦ ἔτους 1876 *Λογοδοσίαν* του.

Ἀκολούθως ἠγγέλθησαν τὸ δεύτερον καὶ ψηφοφορηθέντες κατὰ τὰ νενομισμένα ἐγένοντο παμψηφεὶ δεκτοὶ ὡς τακτικὰ μέλη τοῦ Συλλόγου οἱ κ. κ. Κουμαριανὸς καὶ Ζαφ. Ὑπανδρευμένος, προτεινόμενοι ὁ μὲν ὑπὸ τῶν κ. κ. Θ. Σαλτέλλη, Α. Διούμα καὶ Ἰω. Ἀλιμπέρτου, ὁ δὲ ὑπὸ τῶν κ. κ. Ὀδ. Ἰαλέμου, Θ. Σαλτέλλη καὶ Ἰω. Καραβασίλη.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Πρόεδρος ἀγγέλλει τὴν ἕνεκεν τῶν ἐξετάσεων διακοπὴν ἀπὸ τῆς χθὲς τῶν μαθημάτων τοῦ Κυριακοῦ Σχολείου.

Ἀκολούθως ὁ κ. Γ. Δημητριάδης ἐρωτᾷ, ἐὰν ἐλήφθη καμμία ἀπόφασις ὑπὸ τοῦ Συλλόγου περὶ τοῦ χειρογράφου τοῦ ἐν ταῖς εἱρκταῖς διατελοῦντος Ἀθ. Δημητριάδου.

Ὁ κ. Πρόεδρος ἀπαντῶν λέγει ὅτι ἐγένετο μὲν περὶ τούτου λόγος, ἀλλ' εἰσέτι οὐδὲν ἐλήφθη μέτρον, ἐπιφυλάσσεται δὲ νὰ ποιήσηται τὰ πρὸς τοῦτο ἀναγκαῖα διαβήματα ἐν καταλλήλῳ εὐκαιρίᾳ.

Ὁ κ. Ἰάλεμος λέγει ὅτι ἀπατᾶται ὁ κ. Δημητριάδης, ἂν φρονῇ ὅτι ὁ Σύλλογος δύναται νὰ λάβῃ μέτρον τι περὶ τούτου, νομίζει δὲ ὅτι μόνον εἰς ἐξώδικα μέτρα δύναται νὰ προβῇ ὁ Σύλλογος.

Ὁ κ. Δημητριάδης νομίζει ὅτι ἤθελεν εἶσθαι καλόν, ἂν ὁ Σύλλογος ἔστελλεν ἐπιστολὴν τῷ κ. Ζαρίφῃ ἐν ᾗ νὰ ἐκτίθηται ἡ πρόθεσις τοῦ συγγραφέως καὶ ἡ κρίσις τοῦ Συλλόγου ἐπὶ τοῦ συγγράμματός του.

Ὁ κ. Πρόεδρος διαβεβαιῶν τὸν κ. Δημητριάδην ὅτι περὶ τούτου ληφθήσεται φροντίς, δίδωσι τὸν λόγον τῷ γεν. γραμματεῖ, ὅστις ἀναγινώσκει τὴν «Περὶ Δωδώνης καὶ τῶν ἐρειπίων αὐτῆς» πραγματείαν τοῦ κ. Καραπάνου. (Ἰδὲ ἀνωτέρω σελ. 1). Μετὰ τὸ τέλος αὐτῆς ὁ κ. Ἰάλεμος ἐξαίρων τὴν σπουδαιότητα τῶν ἀρχαιολογικῶν ἀνακαλύψεων τοῦ κ. Καραπάνου, ποιεῖται τὰς ἑξῆς ἐρωτή-

Digitized by Google

σεις· πρῶτον, πότε ἐςάλη ἐνταῦθα ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ἔκθεσις τοῦ κ. Καραπάνου, ἂν δηλ. συγχρόνως τῇ ςαλείσῃ ταῖς Ἀκαδημίαις Παρισίων καὶ Ἀθηνῶν ἢ βραδύτερον, καὶ δεύτερον ποῦ εὑρίσκονται τὰ διάφορα ἀρχαιολογικὰ ἀντικείμενα, ἅτινα ἐν ταῖς ὑπὸ τοῦ κ. Καραπάνου γενομέναις ἀνασκαφαῖς εὑρέθησαν.

Ὁ κ. Πρόεδρος ἀπαντῶν τῷ κ. Ἰαλέμῳ λέγει ὅτι καθόσον ἀφορᾷ τὴν πρώτην ἐρώτησιν οὐδὲν μετὰ θετικότητος δύναται νὰ εἴπῃ, νομίζει ὅμως ὅτι συγχρόνως ἐστάλη ἀλλ' ἔφθασεν ἐνταῦθα βραδύτερον· ὅσον δὲ διὰ τὴν δευτέραν, κατὰ τὸν τὰ ἀρχαιολογικὰ διέποντα νόμον, ὁ ἀναλαμβάνων νὰ ποιήσηται ἀνασκαφὰς ὀφείλει τὸ τρίτον τῶν τυχὸν ἀνευρεθησομένων ἀρχαιολογικῶν ἀντικειμένων νὰ παραχωρήσῃ τῷ ἰδιοκτήτῃ τοῦ τόπου· καθὰ δὲ αὐτὸς ἤκουσεν, ὁ κ. Καραπάνος ἔπεμψεν ἤδη τὸ ἓν τρίτον.

Ὁ κ. Γ. Δημητριάδης νομίζει ὅτι ἤθελεν εἶσθαι καλὸν ἂν ὁ κ. Καραπάνος ἐποίει ἓν τοπογραφικὸν σχέδιον, παρακαλεῖ δὲ τὸν Σύλλογον ἵνα ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν τοῦ κ. Καραπάνου ἐπὶ τούτου.

Εἶτα, οὐδενὸς ἄλλου τὸν λόγον αἰτησαμένου, ὁ κ. Πρόεδρος κηρύττει τὴν ἕνεκεν τοῦ θέρους διακοπὴν τῶν συνεδριάσεων καὶ διαλύει τὴν συνεδρίασιν.

Συνεδρίασις φε΄.

(Ἔκτακτος).

Τῇ 16 Ἰουνίου 1877.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ὁ γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου.

Ὡς προσφορὰν δὲ βιβλίων ἀγγέλλει τὴν τοῦ κ. Ὀδ. Ἰαλέμου προσφέροντος τὴν ὑπὸ τὸν τίτλον *Ἑλλήνων δίκαια καὶ καθήκοντα* πραγματείαν αὐτοῦ.

Εἶτα, συνεπείᾳ γνωμοδοτήσεως τῆς Οἰκονομικῆς Ἐπιτροπῆς, ὁ Σύλλογος μετὰ μακρὰν συζήτησιν προέβη εἰς τὴν ἐλάττωσιν τῶν μισθῶν τῶν ὑπαλλήλων καὶ τῶν πυρασφαλίστρων τοῦ Συλλόγου.

Ἐπὶ τούτοις διελύθη ἡ συνεδρίασις.

Συνεδρίασις φϛ΄.

(Τακτική).

Τῇ 31 Ὀκτωβρίου 1877.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως, ὁ γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου.

Εἶτα ἀγγέλλει τὰς ἑξῆς προσφορὰς βιβλίων.

1) 3 σώματα τοῦ Α' Τόμου *τῶν περὶ ἀγωγῆς καὶ παιδείας Μελετῶν* Μαρίνου Βεργωτῆ.

2) 2 Φυλλάδια τῶν *Πρακτικῶν* τοῦ Μουσείου καὶ τῆς Βιβλιοθήκης τῆς ἐν Σμύρνῃ Εὐαγγελικῆς Σχολῆς.

3) 1 σῶμα τῆς *Ἱερᾶς Κατηχήσεως* τοῦ Ζαννουβίου.

4) 1 ἀντίτυπον τῆς τοῦ Δ' ἔτους *Λογοδοσίας* τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ Συλλόγου.

5) 1 Φυλλάδιον *Διαφόρων πανηγυρικῶν Λόγων* τοῦ ἀρχιπρεσβυτέρου Ἠλία Καντᾶ.

6) 1 ἀντίτυπον (γαλλιστὶ) τῆς *περὶ Δωδώνης πραγματείας* τοῦ Κ. Καραπάνου.

7) 1 Φυλλάδιον *περὶ τοῦ ἐν Δωδώνῃ ἀνευρεθέντος ὀρειχαλκίνου Σατύρου* ὑπὸ J. de Witte.

8) Ἀντίτυπον τῶν τοῦ ἔτους 1876 *πρακτικῶν* τῆς ἐν Ἀθήναις Φιλεκπ. Ἑταιρίας.

9) 1 σῶμα τῆς *Στοιχειώδους Γεωγραφίας* Μηνᾶ Χαμουδοπούλου.

10) 1 σῶμα τῆς *Στοιχειώδους Πολ. Γεωγραφίας* Α. Ι. Ἀντωνιάδου.

11) 1 σῶμα *Στοιχειωδῶν Μαθημ. Χημ.* Στεφάνου Στάη.

12) 1 ἀντίτυπον τοῦ *προγράμματος* τῶν μαθημάτων τοῦ Ἑλλην. Ἐκπαιδευτηρίου.

13) 1 σῶμα τοῦ Α' Τόμου τοῦ *Λεξικοῦ Ἐκκλ. Μουσικῆς* ὑπὸ Κυριακοῦ Φιλοξένους.

14) 4 Φυλλάδια περιέχοντα *Συλλογὴν φιλολογικῶν καὶ ἀρχαιολογικῶν πραγματειῶν* ὑπὸ τοῦ κ. Παπαδοπούλου Κεραμέως.

15) *Κατάλογον* διαφόρων βιβλιοπωλείων.

16) 1 ἀντίτυπον τοῦ *περὶ δημοτικῆς καὶ γυμνασιακῆς παιδεύσεως νομοσχεδίου* τοῦ κ. Μίλησῃ.

17) Ἀντίτυπα τρία τοῦ κατὰ τὴν ἔναρξιν τῶν ἐξετάσεων τοῦ ἐν Χίῳ Γυμνασίου *Λόγου* ὑπὸ τοῦ γυμνασιάρχου κ. Γ. Σουρία.

Digitized by Google

18) Διάφορα ἀντίτυπα *περὶ ἀνεκδότων νομισμάτων* ὑπὸ Π. Λάμπρου.

19) Χειρόγραφα ὧν τὸ ἓν *εἰς τὴν περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς τοῦ Ἀριστοτέλους πραγματείαν* καὶ ἕτερον *Συλλογὴ διαφόρων φυλλαδίων ἀποτελούντων τὸ ὑπόλοιπον λεξικοῦ ἑλληνικοῦ*, καὶ ἕτερον *λεξικὸν ἑξάγλωσσον*, ἐποχῆς ἀρχαιοτάτης, προσφερόμενα ὑπὸ τοῦ κ. Μάρκου Μαρσάν.

20) Ὁ κ. Μαυράκης ἐδωρήσατο 40 χαλκᾶ νομίσματα καὶ 1 ἀργυροῦν.

21) Ὁ κ. Πασπάτης προσφέρει 1 τόμον *Βυζαντιναὶ Μελέται*.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Ἡρ. Βασιάδης ἀνέγνω «Περὶ λογογράφων καὶ συνηγόρων τῶν διαδίκων ἐν τοῖς τῶν Ἀθηναίων δικαστηρίοις.»

Ἐπὶ τούτοις διελύθη ἡ συνεδρίασις.

Συνεδρίασις φζ'.

(Τακτική).

Τῇ 7 Νοεμβρίου 1877.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ὁ λόγος δίδοται τῷ γεν. γραμματεῖ, ὅστις ἀναγινώσκει ἐπιστολὴν τοῦ κ. Edwin Frieshfield ἀπὸ 16 8βρίου, δι' ἧς δηλοποιεῖ ὅτι προσφέρει τῷ Συλλόγῳ συλλογὴν φωτογραφικῶν εἰκόνων τινῶν ἐκ τῶν ἐν Κων/πόλει ἐπιφανεστάτων κτιρίων.

Εἶτα ἀγγέλλει τὰς ἑξῆς προσφοράς·

1) 47 φωτογραφικὰς εἰκόνας τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπιφανεστάτων κτιρίων ὑπὸ Edwin Frieshfield.

2) Ἀντίτυπα τοῦ ἰσολογισμοῦ τῆς 4ης λογοδοσίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὀρφανοτροφείου Σμύρνης.

Ἀγγέλλεται εἶτα τὸ δεύτερον ὡς τακτικὸν μέλος καὶ ψηφοφορηθεὶς κατὰ τὰ νενομισμένα γίνεται παμψηφεὶ δεκτὸς ὁ κύριος Σκάϊλερ, προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ.κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους, Ἀλ. Πασπάτη καὶ Ἰω. Καραβασίλη.

Ἀκολούθως ὁ κ. Πρόεδρος ἀναγγέλλει μετ' εὐχαριστήσεως τὴν ἔναρξιν τῶν μαθημάτων τοῦ Κυριακοῦ Σχολείου, συνάμα δὲ κοινοποιεῖ τὰ ὀνόματα τῶν νέων αὐτοῦ καθηγητῶν Χρ. Χατζηχρήστου, Βράννου Βωζάνου καὶ Λιβαδέως, πάνυ προθύμως ἀναλαβόντων ἵνα διδάξωσιν ἐν αὐτῷ μαθήματα βοτανικῆς, ἱστορίας τῆς Παιδαγωγίας καὶ Φυσικῆς Πειραματικῆς.

Εἶτα ὁ λόγος δίδοται τῷ κ. Ματθαίῳ Παρανίκᾳ, ὅστις ἀναγινώσκει πραγματείαν ὑπὸ τὸν τίτλον *Νεοελληνικά*. Ἐν αὐτῇ τὸν λόγον ποιούμενος ὁ κύριος Παρανίκας περὶ τῶν σχέσεων τῶν Ὀρθοδόξων Πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς πρὸς τοὺς Ὀρθοδόξους Ἡγεμόνας Βλαχίας, Μολδαβίας, Ὀστρόβου καὶ Μοσχοβίας ἀνεκοίνωσεν ἀντίγραφα ἐγγράφων Μελετίου τοῦ Πηγᾶ, Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας καὶ τοποτηρητοῦ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου τῷ 1597, πρὸς τὸν Ἡγεμόνα Βλαχίας Μιχαὴλ τὸν λεγόμενον Γενναῖον, Ἱερεμίαν τὸν Μογίλαν καὶ Πέτρον Τζερτζὶλ Ἡγεμόνας Μολδαβίας, Θεόδωρον Κνέζην Ὀστροβίας καὶ Θεόδωρον βασιλέα Μοσχόβου (sic).

Ἐκ τῶν ἐγγράφων τούτων καταφαίνεται ὅτι οἱ ποιμενάρχαι τῆς Ἀνατολῆς ἀπήλαυον μεγάλης ὑπολήψεως καὶ τιμῆς παρὰ τοῖς εἰρημένοις Ἡγεμόσι καὶ μεγάλως συνετέλεσαν διὰ τοῦ ζήλου καὶ τῶν πόνων αὐτῶν πρὸς στερέωσιν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως κατὰ τὰς ὀρθοδόξους ἐκείνας χώρας.

Μετὰ τὸ τέλος τοῦ ἀναγνώσματος τοῦ κ. Παρανίκα, οὐδενὸς ἄλλου τὸν λόγον αἰτησαμένου, ὁ κ. Πρόεδρος εὐχαριστεῖ αὐτῷ ἐπὶ τῇ προθυμίᾳ μεθ' ἧς καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἀπεδέξατο νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν σειρὰν τῶν ἀναγνωσμάτων αὐτοῦ καὶ διαλύει τὴν συνεδρίασιν.

Συνεδρίασις φη'.

(Τακτική).

Τῇ 14 Νοεμβρίου 1877.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπικύρωσιν τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ὁ κ. γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὴν περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας.

Ἀγγέλλει δ' εἶτα προσφορὰν τοῦ κ. Σκάϊλερ προσενεγκόντος δύο τόμους τοῦ περὶ Τουρκεστὰν συγγράμματός του.

Εἶτα ἀγγέλλεται τὸ δεύτερον ὡς ἀντεπιστέλλον μέλος καὶ ψηφοφορηθεὶς κατὰ τὰ

Digitized by Google

νενομισμένα γίνεται παμψηφεὶ δεκτὸς ὁ κ. Edwin Frieshfield, προτεινόμενος ὑπὸ τοῦ Προεδρείου.

Εἶτα ὁ κ. Πρόεδρος ἀγγέλλει ὅτι ὁ κ. Κ. Ὀρφανουδάκης μὴ δυνάμενος, ἕνεκεν ἰδιαιτέρων ἀσχολιῶν, νὰ ἐξακολουθήσῃ καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο τὴν ἐν τῷ Κυριακῷ Σχολείῳ διδασκαλίαν τῆς Ἰχνογραφίας, ἀντικατεστάθη διὰ τοῦ κ. Γραμμανδάνη, πάνυ προθύμως ἀναλαβόντος τὴν ἐν τῷ εἰρημένῳ Σχολείῳ διδασκαλίαν.

Ἀκολούθως ὁ κ. Ἡ. Βασιάδης ἀνέγνω πραγματείαν «περὶ τῶν δικανικῶν λόγων Ἀντιφῶντος, Ἀνδοκίδου καὶ Λυσίου.»

Μετὰ τὸ τέλος τοῦ ἀναγνώσματος τοῦ κ. Βασιάδου καὶ μετά τινας ἐπ' αὐτοῦ παρατηρήσεις τῶν κ. κ. Καραβασίλη καὶ Φιλίππου Τάγη, τοῦ μὲν περὶ τῆς ἐν τοῖς εὐρωπαϊκοῖς πανεπιστημίοις εἰσαγωγῆς ἢ μὴ τοῦ ἀττικοῦ δικαίου καὶ τῆς ἐν τῇ νεωτέρᾳ νομοθεσίᾳ θέσεως τοῦ ποινικοῦ δικαίου, τοῦ δὲ περὶ τοῦ παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις νόμου, καθ' ὃν μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Περικλέους καὶ τὰ ἐκ πατρὸς πολίτου καὶ μητρὸς ξένης τέκνα ἐθεωροῦντο νόμιμα καὶ περὶ τῆς σημασίας τῶν λέξεων *ἀμφιθαλὴς* καὶ *ἑτεροθαλής*, πρὸς ἃς ἀναλόγως ἀπήντησεν ὁ κ. Βασιάδης, ὁ κ. Πρόεδρος κηρύττει τὴν λῆξιν τῆς συνεδριάσεως.

Συνεδρίασις φθ'.

(Τακτική).

Τῇ 21 Νοεμβρίου 1877.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ὁ γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὴν περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας.

Εἶτα ἀγγέλλεται τὸ δεύτερον ὡς ἀντεπιστέλλον μέλος τοῦ Συλλόγου καὶ ψηφοφορηθεὶς κατὰ τὰ νενομισμένα γίνεται παμψηφεὶ δεκτὸς ὁ κ. Ἐδουάρδος Πούρσερ, διευθυντὴς τοῦ σιδηροδρόμου Σμύρνης, προτεινόμενος ὑπὸ τοῦ Προεδρείου.

Μεθ' ὃ, κατὰ πρότασιν τῆς Φιλολογικῆς Ἐπιτροπῆς, προτείνονται ὡς μέλη αὐτῆς καὶ γίνονται παμψηφεὶ παραδεκτοὶ οἱ κ. κ. Μιλ. Πανταζῆς, Θ. Τάγης καὶ Φ. Τάγης.

Ἀκολούθως, συνεπείᾳ αἰτήσεως τοῦ κ. Μ. Βελλογιάννη περὶ ἐπανόδου ἐν τοῖς τοῦ Συλλόγου μέλεσι καὶ προηγουμένης τοῦ Συλλόγου ἀποφάσεως περὶ συστάσεως ἐπιτροπῆς πρὸς ἐξέτασιν τῶν δικαίων πάντων τῶν διαγραφέντων μελῶν τῶν μελλόντων νὰ ὑποβάλωσιν αἴτησιν ἐπανόδου, ἅμα τῇ αἰτήσει ἑνὸς ἐξ αὐτῶν (βλέπε σελ. 162 τῶν πρακτ. τοῦ παρελθόντος ἔτους), ὁ Σύλλογος προέβη εἰς τὴν σύστασιν τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ἐπιτροπῆς, μέλη δ' αὐτῆς ἐξελέξατο τοὺς κ. κ. Ἰωάννην Γκιών, Α. Χρυσοβελόνην καὶ Ἀπ. Λιούμαν.

Εἶτα ὁ κ. Βασιάδης ἀνέγνω «περὶ τῶν δικανικῶν λόγων τοῦ Λυσίου.» Μετὰ δὲ τὸ τέλος τοῦ ἀναγνώσματος οὐδενὸς ἄλλου τὸν λόγον αἰτησαμένου διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

Συνεδρίασις φι'.

(Τακτική).

Τῇ 28 Νοεμβρίου 1877.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους.

Ἀναγινώσκονται καὶ ἐπικυροῦνται τὰ πρακτικὰ τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως.

Εἶτα ὁ εἰδικὸς γραμματεύς, ἀναπληρῶν τὸν γενικόν, ἀπόντα, ἀναγινώσκει ἐπιστολὴν τοῦ κ. Ἰω. Σταυρίδου, ἰατροῦ, ἀπὸ 22 Νοεμβρίου, δι' ἧς ἀγγέλλει ὅτι προσφέρει τῷ Συλλόγῳ ἀρχαίαν τινὰ ἐνεπίγραφον πλάκα, ὑποβάλλων συνημμένως ἀντίγραφον τῆς ἐπιγραφῆς μετ' ἰδίων ἐπὶ τῶν ἐλλειπόντων ἀναπληρώσεων.

Εἶτα ἀγγέλλεται τὸ δεύτερον καὶ ψηφοφορηθεὶς κατὰ τὰ νενομισμένα γίνεται παμψηφεὶ παραδεκτὸς ὡς τακτικὸν μέλος τοῦ Συλλόγου ὁ κ. Κωνσταντῖνος Μακρῆς, προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους, Ὀδ. Ἰαλέμου καὶ Τιμ. Πάππη.

Εἶτα ἀναγινώσκεται τὸ πρόγραμμα τῶν κατὰ τὴν χειμερινὴν ἑξαμηνίαν τοῦ 1877—1878 γενησομένων δημοσίων διαλέξεων, ὅπερ καὶ ἐπιψηφίζεται.

Ὁ κ. Η. Βασιάδης ἀκολούθως ἀναγινώσκει «περὶ τῶν δικανικῶν λόγων τοῦ Λυσίου.»

Μετὰ δὲ τὸ τέλος τοῦ ἀναγνώσματος τοῦ κ. Βασιάδου, οὐδενὸς τὸν λόγον αἰτησαμένου, ὁ κ. Πρόεδρος διαλύει τὴν συνεδρίασιν.

Digitized by Google

Συνεδρίασις ψεά.

(Τακτική).

Τῇ 5 Δεκεμβρίου 1877.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ὁ κ. γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου.

Εἶτα ὁ Σύλλογος προέβη εἰς τὰς ἑξῆς ἀποφάσεις·

α') Νὰ δημοσιευθῇ διὰ τῶν ἐφημερίδων ἡ πρὸς τοὺς ἁπανταχοῦ λογίους ἐγκύκλιος τῆς ἐπὶ τῆς ἐμψυχώσεως τῆς ἐθνικῆς βιομηχανίας ἐπιτροπῆς περὶ ἀποστολῆς αὐτῇ οἱωνδήποτε αὐτῶν συγγραμμάτων ὑποβληθησομένων ἐν τῇ παγκοσμίῳ τῶν Παρισίων ἐκθέσει, ὅπως πάντες λάβωσι γνῶσιν τοῦ περιεχομένου αὐτῆς.

β') Νὰ παραχωρηθῇ τῷ Baron Mundi ἡ αἴθουσα τοῦ Συλλόγου ὅπως ποιήσηται τρεῖς δημοσίας διαλέξεις σκοποῦ καθαρῶς φιλανθρωπικοῦ, ἐπὶ τῷ ὅρῳ ἵνα αὗται ὑπαχθῶσιν εἰς τὰς περὶ δημοσίων διαλέξεων διατάξεις τοῦ Συλλόγου καὶ μετὰ τῆς παρατηρήσεως τοῦ κ. Βασιάδου ὅπως διακριθῇ, ἐν τῇ πρὸς αὐτὸν ἀποσταλησομένῃ ἐπιστολῇ, ὅτι δὲν θὰ γίνωσιν ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ Συλλόγου.

Συνεπείᾳ δὲ ἐπιστολῆς τῶν κ. κ. Γκιών, Χρυσοβελόνη καὶ Λιούμα, δι' ἧς ἀνακοινοῦσι τῷ Συλλόγῳ τὴν ἔγκρισιν αὐτῶν περὶ ἐπανόδου τοῦ κ. Μ. Βελλογιάννη ἐν τοῖς τακτικοῖς μέλεσιν, ὁ Σύλλογος παρεδέξατο τὴν γνώμην ταύτην τῆς Ἐπιτροπῆς.

Ἐγένετο μετὰ ταῦτα δεκτὴ αἴτησις τοῦ κ. Σαλτέλλη περὶ παραχωρήσεως αὐτῷ τῆς ἀδείας τοῦ Συλλόγου πρὸς διδασκαλίαν τοῦ μαθήματος τῆς Ψυχολογίας ἐν τῷ Κυριακῷ Σχολείῳ.

Ὁ κ. Πρόεδρος φέρει εἰς γνῶσιν τοῦ Συλλόγου ὅτι μεταξὺ τῶν ἀγορητῶν εἶναι καὶ ὁ κ. Φίλιππος Τάγης καὶ ὅτι κατὰ λάθος δὲν ἐσημειώθη τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐν τῷ προγράμματι τῶν δημοσίων διαλέξεων.

Ἀγγέλλεται εἶτα τὸ α'. ὡς τακτικὸν μέλος ὁ κ. Βράννος, προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. κ. Ἀριστοκλέους, Ἰαλέμου καὶ Ν. Παρανίκα.

Μετὰ ταῦτα ὁ λόγος δίδοται τῷ κ. Ματθαίῳ Παρανίκᾳ, ὅστις ἀναγινώσκει πραγματείαν ὑπὸ τὸν τίτλον *Νεοελληνικά*, ἧς ἡ περίληψις ἔχει ὡς ἑξῆς.

Ὁ κ. Παρανίκας διέλαβεν ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ γενικώτερον μὲν περὶ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Εὐρώπης τὰ ἑλληνικὰ διδαξάντων Ἑλλήνων λογίων μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κ/πόλεως, ἰδίᾳ δὲ περὶ Μαξίμου τοῦ Μαργουνδίου, Λεονάρδου Φιλαρᾶ, Ἀναστασίου τοῦ Ναουσαίου καὶ ἑτέρων σχέσεις μετὰ τῶν Εὐρωπαίων λογίων ἐχόντων.

Μετὰ τὸ τέλος αὐτῆς ὁ κ. Ἰάλεμος ἀναφερόμενος εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Παρανίκα λεχθέντα περὶ τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ ἑλληνομαθῶν, συμπληρώσεως χάριν καὶ οὐχὶ ἐπικρίσεως, ποιεῖται τὴν παρατήρησιν ὅτι ἐκτὸς τοῦ Μίλτωνος καὶ τῶν ἄλλων, ὧν τὴν ἑλληνομάθειαν ἐξῆρεν ἐν τῷ ἀναγνώσματι αὐτοῦ ὁ κ. Παρανίκας, ἄξιαι ἰδιαιτέρας μνείας εἰσὶν καὶ αἱ Ἰωάννα Γρέϋ καὶ Ἐλισάβετ, βασίλισσαι τῆς Ἀγγλίας, ὧν ἡ μὲν πρώτη ἔγραψεν ἐκ τῆς φυλακῆς τὴν τελευταίαν αὐτῆς ἐπιστολὴν ἑλληνιστί, ἡ δὲ δευτέρα οὐ μόνον ἡ ἰδία τὴν ἑλληνικὴν ἐλάλει καὶ ἔγραφε γλῶσσαν, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς ἑλληνιστὰς ἐν τῇ αὐλῇ αὐτῆς εἶχε προσκαλέσει. Πρὸς τούτοις τοὺς ἀτρομήτους Ἄγγλους ναύτας, ἐξακολουθεῖ ὁ κ. Ἰάλεμος, οἵτινες πρὸς εὕρεσιν νέων πόρων ἐγκατέλειπον τὴν πάτριον αὐτῶν γῆν, ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις, ἀγνοοῦσα ποίαν γλῶσσαν ἐλάλουν οἱ κάτοικοι τῶν χωρῶν εἰς ἃς οὗτοι μετέβαινον, ἐπρομήθευσέ ποτε μὲ ναυτιλιακὰ γράμματα εἰς ἑλληνικὴν γεγραμμένα γλῶσσαν, ὡς δίδουσιν ἡμῖν νὰ εἰκάσωμεν ἔγγραφα δημοσιευθέντα ἐν τῇ *Ἐπιθεωρήσει τῶν Δύο Κόσμων* καὶ ἀναφερόμενα εἰς τὰς μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Ῥωσσίας ναυτικὰς σχέσεις. Ἡ δὲ παράδοσις αὐτή, ἐπιλέγει ὁ κ. Ἰάλεμος, ἤρξατο ἀπὸ τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος Ἐλισάβετ.

Ἀπὸ δὲ τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ ἑλληνιστῶν εἰς τὴν ἐν τῇ Μ. Ἰταλίᾳ διάδοσιν τῆς ἑλλ. γλώσσης μεταφέρων τὸν λόγον μεταδίδει τὴν πολύτιμον πληροφορίαν, ὅτι οἱ ληξίαρχοι, οὕτως εἰπεῖν, ἱερεῖς τῆς χώρας ἐκείνης τὰ συμβολαιογραφικὰ καὶ ἄλλα ἐπίσημα αὐτῶν ἔγγραφα εἰς ἑλληνικὴν ἔγραφον γλῶσσαν, ὡς ἐξάγεται ἐκ συλλογῆς ὀγκωδεστάτων τοιούτων ἐγγράφων, ἅτινα εὑρεθέντα ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς Νεαπόλεως ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τῆς Ἰταλικῆς Κυβερνήσεως. Ἐν τοῖς ἐγγράφοις τούτοις, ἐπιφέρει ὁ κ. Ἰάλεμος, παρατηροῦνται καὶ διαλεκτικαὶ διαφοραί.

Digitized by Google

Ὁ κ. Παρανίκας παραδεχόμενος τὴν ὀρθότητα τῶν παρατηρήσεων τοῦ κ. Ἰαλέμου καὶ εὐχαριστῶν αὐτῷ ἐπὶ τῇ ὄντως πολυτίμῳ πληροφορίᾳ, ἣν τῷ Συλλόγῳ ἀνεκοίνωσε, παρατηρεῖ ὅτι δὲν ἀνέφερε περὶ ὅλων τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ ἑλληνιστῶν, διότι σκοπὸς αὐτοῦ δὲν ἦτο νὰ ἐξαντλήσῃ τὸ θέμα του.

Ἐπὶ τούτοις διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

Συνεδρίασις φιβ'.

(Τακτική).

Τῇ 13 Δεκεμβρίου 1877.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους.

Ἀναγινώσκονται καὶ ἐπικυροῦνται τὰ πρακτικὰ τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως.

Εἶτα ὁ γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει περίληψιν ἐπιστολῆς τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ Συλλόγου ἀπὸ 28 Νοεμβρίου, δι' ἧς γνωστοποιῶν ὅτι ἡ λογοδοσία τοῦ λήξαντος ἔτους ἐνεκρίθη νὰ ἀναβληθῇ, ἵνα συμπεριληφθῇ ἐν τῇ τοῦ νῦν ἀρξαμένου ἕκτου ἔτους, δηλοποιεῖ ὅτι μεθ' ὅλην τὴν τῶν περιστάσεων ἀνωμαλίαν διενήργει οὐχ ἧττον κρατερῶς τὰ τὸν σκοπὸν αὐτοῦ ἀποβλέποντα, ἐκφράζει δὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι δὲν θέλει ἀποστερηθῇ τῆς συναρωγῆς τοῦ Συλλόγου καὶ ἐπὶ τέλους συνίστησι τὴν δι' αὐτοῦ ἐν καιρῷ ἀποστολὴν τῆς πρὸς τὸν ἐν Βοδενοῖς Σύλλογον τεσσαρακονταλίρου συνδρομῆς, συμφώνως τῇ αἰτήσει αὐτοῦ.

Εἶτα ἀγγέλλεται τὸ δεύτερον καὶ ψηφοφορηθεὶς κατὰ τὰ νενομισμένα γίνεται παμψηφεὶ δεκτὸς ὡς τακτικὸν μέλος ὁ κ. Βρέννος, καθηγητής, προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. κ. Ἀριστοκλέους, Ἰαλέμου καὶ Ν. Παρανίκα.

Ὁ κ. Βασιάδης εἶτα ἀνέγνω συνέχειαν «Περὶ τῶν δικανικῶν λόγων τοῦ Λυσίου», μεθ' ὅ, ὁ κ. Πρόεδρος, εὐχαριστήσας αὐτῷ, ἐκήρυξε τὴν λῆξιν τῆς συνεδριάσεως.

Συνεδρίασις φιγ'.

(Τακτική).

Τῇ 19 Δεκεμβρίου 1877.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ὁ κ. γεν γραμματεὺς ἀναγινώσκει περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου.

Εἶτα ἀγγέλλει προσφορὰν τοῦ κ. Bourgault Ducaudray προσφέροντος ἓν ἀντίτυπον τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ *Μελέται ἐπὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἑλληνικῆς Μουσικῆς.*

Ὁ κ. Πρόεδρος διαβιβάζει τῷ Συλλόγῳ τὰς εὐχαριστίας τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς ἐρυθρᾶς ἡμισελήνου ἐπὶ τῇ προθυμίᾳ μεθ' ἧς εὐηρεστήθη νὰ παραχωρήσῃ τῷ κ. Μούντῃ τὴν αἴθουσαν αὐτοῦ ὅπως ποιήσηται διαλέξεις.

Εἶτα ὁ κ. Π. Βασιάδης ἀνέγνω συνέχειαν «Περὶ τῶν δικανικῶν λόγων τοῦ Λυσίου».

Μετὰ δὲ τὸ τέλος τοῦ ἀναγνώσματος τοῦ κ. Βασιάδου ὁ κ. Πρόεδρος εὐχαριστήσας αὐτῷ ἀνήγγειλεν ὅτι ἡ τῆς προσεχοῦς δευτέρας συνεδρίασις, ἕνεκα τῶν ἑορτῶν, ἀναβληθήσεται, καὶ ὅτι τὴν προσεχῆ πέμπτην γενήσεται ἔκτακτος συνεδρίασις καθ' ἣν ἀναγνωσθήσεται ἡ ὑπὸ τῆς ἐπὶ τῆς ἐμψυχώσεως τῆς ἐθνικῆς βιομηχανίας ἐπιτροπῆς αἰτηθεῖσα ἔκθεσις, ἥτις, ὡς γνωστόν, συμπεριληφθήσεται ἐν τῇ εἰς τὴν Παγκόσμιον τῶν Παρισίων ἔκθεσιν ἀποσταλησομένῃ ἑλληνικῇ συλλογῇ.

Συνεδρίασις φιδ'.

(Ἔκτακτος).

Τῇ 22 Δεκεμβρίου 1877.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ὁ κ. γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου.

Εἶτα ὁ κ. Πρόεδρος δίδωσι τὰς ἀναγκαίας ἐξηγήσεις περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ἐν τῇ συνεδριάσει ταύτῃ ἀναγνωσθείσης ἐκθέσεως τῆς

Digitized by Google

Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς, συνισταμένας, ὡς γνωστόν, εἰς τὴν πρόσκλησιν τῆς ἐπὶ τῆς ἐμψυχώσεως τῆς ἐθνικῆς βιομηχανίας ἐπιτροπῆς καὶ εἰς τὴν αἴτησιν τοῦ κ. Ξανθοπούλου περὶ ἀποστολῆς αὐτῷ πληροφοριῶν περὶ τῶν ἐν Τουρκίᾳ σχολείων καὶ παιδευτηρίων, χρησιμευουσῶν πρὸς σύνταξιν ἐκθέσεως διὰ τὴν Παγκόσμιον τῶν Παρισίων ἔκθεσιν.

Εἰς ταύτας ὁ κ. Ἰάλεμος προστίθησιν ὅτι ἡ Ἐκπαιδευτικὴ Ἐπιτροπή, εἰς ἣν, ὡς γνωστόν, παρεπέμφθη ἡ ἐπιστολὴ τοῦ κ. Ξανθοπούλου, σκεφθεῖσα ὅτι ἡ ὑπ' αὐτοῦ αἰτουμένη ἔκθεσις ἦτο δύσκολον νὰ καταρτισθῇ ἀμέσως, ἀπεφάσισεν ἵνα στείλῃ ἀντ' αὐτῆς «συνοπτικὴν ἔκθεσιν περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν ἐργασιῶν τοῦ Συλλόγου ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως αὐτοῦ μέχρι σήμερον», συνάμα δὲ καὶ ὁλόκληρον τὴν σειρὰν τοῦ Περιοδικοῦ, ἐν ᾧ πολλαὶ περὶ τῆς καταστάσεως τῆς παιδείας ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἐκθέσεις ὑπάρχουσιν. Εἶτα δὲ λαβὼν τὸν λόγον ἀπὸ τοῦ βήματος ἀναγινώσκει τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ἔκθεσιν (ἰδὲ ἀνωτέρω σελ. 6), μετὰ τὸ τέλος τῆς ὁποίας ὁ κ. Παρανίκας προτείνει ἵνα ἐκφρασθῶσιν εὐχαριστίαι τῷ κ. Ἰαλέμῳ ἐκ μέρους τοῦ Συλλόγου τοσούτῳ μᾶλλον καθόσον ἡ σύνταξις τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ἐκθέσεως ἀπῄτει πολλὰς δυσχερείας.

Ἡ πρότασις τοῦ κ. Παρανίκα, ὑποστηριχθεῖσα καὶ ὑπὸ τοῦ κ. Προέδρου, ἐγένετο παραδεκτή, καίπερ ἀποκρουσθεῖσα ὑπὸ τοῦ κ. Ἰαλέμου φρονοῦντος ὅτι οὐδὲν ἕτερον ἢ τὸ καθῆκον μόνον αὐτοῦ ἔπραξε, καὶ ὅτι τὸ ἐπιδαψιλεύειν ἐπαίνους τοῖς τὸ καθῆκον αὐτῶν καὶ μόνον ἐπιτελοῦσιν εἶναι ὅλως περιττόν, καὶ ἐκφράσαντος τὴν λύπην αὐτοῦ, διότι δὲν δύναται νὰ ἐργασθῇ ὑπὲρ τοῦ Συλλόγου κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ὅσον καὶ ὅπως ἐπεθύμει.

Ἐπὶ τούτοις διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

Συνεδρίασις φιέ.

(Τακτική).

Τῇ 2 Ἰανουαρίου 1878.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ὁ γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου.

Εἶτα ἀγγέλλει προσφορὰν τῆς Μ. τοῦ Γένους Σχολῆς προσφερούσης *Ἔκθεσιν* τῆς καταστάσεως αὐτῆς κατὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1876—1877.

Ἀγγέλλεται μετὰ ταῦτα ἡ τῆς κ. Σαπφοῦς Λεοντιάδος μετάθεσις ἀπὸ τῶν ἀντεπιστελλόντων μελῶν εἰς τὰ τακτικὰ μέλη, γενομένη παμψηφεὶ παραδεκτή.

Εἶτα ὁ κ. Φίλιππος Τάγης ἀνέγνω πραγματείαν «περὶ τῆς σημασίας τῶν ὀνείρων παρὰ τοῖς ἀρχαίοις» (ἰδὲ ἀνωτ. σελ. 19).

Μετὰ τὸ τέλος τοῦ ἀναγνώσματος τούτου οὐδενὸς ἄλλου τὸν λόγον αἰτησαμένου, ὁ κ. Πρόεδρος διαλύει τὴν συνεδρίασιν.

Συνεδρίασις φιϛ'.

(Τακτική).

Τῇ 9 Ἰανουαρίου 1878.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ὀδ. Ἰαλέμου.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ὁ κ. γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου.

Εἶτα ὁ Σύλλογος προέβη εἰς τὰς ἑξῆς ἀποφάσεις·

α') Νὰ δηλωθῇ τῷ κ. Παρχαρίδῃ, τὴν ἀγορὰν τοῦ τῆς Ὀφιτικῆς διαλέκτου Λεξικοῦ του αἰτησαμένῳ, ὅτι πρὸς τοῦτο δέον προηγουμένως νὰ ἀποσταλῇ τὸ ἔργον καὶ ὑποβληθῇ εἰς ἐξέτασιν· καὶ

β') Νὰ δημοσιευθῇ καὶ αὖθις διὰ τῶν ἐφημερίδων τὸ περὶ τῆς Ζωγραφείου βιβλιοθήκης πρόγραμμα ὅπως ὑποδειχθῇ ὅτι ὑφίσταται ἔτι ὁ διαγωνισμός.

Εἶτα ἐγένετο δεκτὴ ἡ ὑπὸ τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς ἐξενεχθεῖσα κρίσις ἐπὶ τοῦ ἐκ τοῦ γερμανικοῦ μεταγλωττισθέντος διδακτικοῦ βιβλίου ὑπὸ τοῦ κ. Βουτζίδου, συνάμα δὲ ἀπεφασίσθη ἵνα δημοσιευθῇ καὶ διὰ τῶν ἐφημερίδων ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος κρίσις τῆς Ἐπιτροπῆς δι' ἧς συνιστᾶται ὡς εὐμέθοδον καὶ λίαν χρήσιμον ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις τὸ ὑπὸ τοῦ κ. Βουτζίδου μεταγλωττισθὲν βιβλίον.

Ἐξελέγησαν ἀκολούθως τῇ προτάσει τῆς αὐτῆς Ἐπιτροπῆς οἱ κ.κ. Γ. Δημητριάδης καὶ Γ. Πιτσιλαδῆς ὡς μέλη εἰδικῆς ἐπιτροπῆς

Digitized by Google

πρὸς ἐξέτασιν καὶ κρίσιν τῶν ὑπὸ τοῦ κ. Δ. Μαγδάνη ἀποσταλέντων δύο Μαθηματικῶν πονηματίων.

Εἶτα ἀγγέλλει τὰς ἑξῆς προσφορὰς βιβλίων.

1) Τοῦ κ. Γρηγορίου Βερναρδάκη προσφέροντος ἓν ἀντίτυπον τῆς ὑπὸ τὸν τίτλον *Συμβολαὶ Κριτικαὶ εἰς τὸν Στράβωνα* συγγραφῆς αὐτοῦ.

2) Τοῦ κ. Κ. Καραπάνου προσφέροντος 19 ἀντίτυπα τῶν ὑπὸ τοῦ κ. Egger σημειώσεων ἐπί τινος ἀνεκδότου ἐπιγραφῆς τῆς Δωδώνης.

Εἶτα ὁ κ. Ἠ. Βασιάδης ἀνέγνω συνέχειαν «Περὶ τῶν δικανικῶν λόγων τοῦ Λυσίου.»

Μετὰ δὲ τὸ τέλος τοῦ ἀναγνώσματος αὐτοῦ, οὐδενὸς ἄλλου τὸν λόγον αἰτησαμένου, διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

Συνεδρίασις φιζ'.

(Τακτική).

Τῇ 16 Ἰανουαρίου 1878.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ὁ γεν. γραμματεὺς ἀνέγνω τὴν περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Φίλιππος Τάγης ἀναγινώσκει συνέχειαν τῆς «Περὶ τῆς σημασίας τῶν ὀνείρων παρὰ τοῖς ἀρχαίοις» πραγματείας αὐτοῦ.

Μετὰ δὲ τὸ τέλος τοῦ ἀναγνώσματος τοῦ κυρίου Φ. Τάγη, οὐδενὸς ἄλλου τὸν λόγον αἰτησαμένου, ὁ κ. Πρόεδρος διαλύει τὴν συνεδρίασιν.

Συνεδρίασις φιή.

(Τακτική).

Τῇ 23 Ἰανουαρίου 1878.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ὁ γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου.

Εἶτα ὁ κ. Βασιάδης ἀνέγνω «Περὶ τῆς ἀπολογίας τοῦ Σωκράτους κατὰ Ξενοφῶντα καὶ Πλάτωνα.» Μετὰ δὲ τὸ τέλος τῆς πραγματείας αὐτοῦ, οὐδενὸς ἑτέρου τὸν λόγον αἰτησαμένου, ὁ κ. Πρόεδρος διαλύει τὴν συνεδρίασιν.

Συνεδρίασις φιθ'.

(Τακτική).

Τῇ 30 Ἰανουαρίου 1878.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ὁ γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου.

Εἶτα ὁ λόγος δίδοται τῷ κ. Η. Βασιάδῃ, ὅστις ἀναγινώσκει «Περὶ ἀπολογίας τοῦ Σωκράτους κατὰ Πλάτωνα καὶ Ξενοφῶντα.» (Συνέχεια).

Εἶτα διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

Συνεδρίασις φκ'.

(Τακτική).

Τῇ 6 Φεβρουαρίου 1878.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους.

Ἀναγινώσκονται καὶ ἐπικυροῦνται τὰ πρακτικὰ τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως.

Εἶτα ὁ γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Φίλιππος Τάγης ἀνέγνω συνέχειαν τῆς πραγματείας αὐτοῦ «Περὶ τῆς σημασίας τῶν ὀνείρων παρὰ τοῖς ἀρχαίοις·» μεθ' ὅ, οὐδενὸς ἑτέρου τὸν λόγον αἰτησαμένου, διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

Συνεδρίασις φκά.

(Τακτική).

Τῇ 13 Φεβρουαρίου 1878.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους.

Ἀναγινώσκονται καὶ ἐπικυροῦνται τὰ πρακτικὰ τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως.

Εἶτα ὁ κ. γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου.

Digitized by Google

Ἐπὶ τῇ ἐπιστολῇ τοῦ κ. Γ. Βουτζίδου ἀπὸ 2 Φεβρουαρίου, ἐκφράζοντος εὐχαριστίας ἐπὶ τῇ εὐμενεῖ τοῦ Συλλόγου κρίσει ἐπὶ τοῦ πονήματος αὐτοῦ *τῆς Διηγουμένης Μητρὸς* καὶ δηλοῦντος τὴν ἀποστολὴν 100 ἀντιτύπων πρὸς διανομὴν τοῖς ἀπορωτέροις τῶν μαθητῶν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς δημοτικοῖς σχολείοις ἐν περιπτώσει εἰσαγωγῆς τοῦ πονήματος τούτου ἐν αὐτοῖς, ὁ Σύλλογος ἐνέκρινεν ἵν' ἀποσταλῇ εὐχαριστήριος ἐπιστολὴ τῷ κ. Γ. Βουτζίδῃ.

Ἐπὶ δὲ τῇ ἐπιστολῇ τοῦ Διδασκαλικοῦ Συλλόγου ἀπὸ 12 Φεβρουαρίου, ἀγγέλλοντος τὴν ἵδρυσιν καὶ τὸν σκοπὸν αὐτοῦ καὶ αἰτουμένου ὅπως τῷ ἐπιτραπῇ ἡ ἐν τῷ καταστήματι τοῦ Συλλόγου συγκρότησις τῶν τακτικῶν αὐτοῦ συνεδριάσεων, παρεχομένης ἅμα αὐτῷ καὶ τῆς ἀδείας τοῦ ἀποθεῖναι τὰ ἀρχεῖα αὐτοῦ ἔν τινι τῶν δωματίων τῶν τοῦ Συλλόγου Ἐπιτροπῶν, ἐνεκρίθη ἵν' ἀποσταλῇ συγχαρητήριος ἐπιστολὴ τῷ Διδασκαλικῷ Συλλόγῳ ἐπὶ τῇ συστάσει αὐτοῦ, συνάμα δὲ ληφθῇ φροντὶς ἵνα παραχωρηθῇ αὐτῷ αἴθουσα διὰ τὰς συνεδριάσεις του καὶ μέρος κατάλληλον ὅπως ἀποθέτῃ τὰ ἀρχεῖά του.

Ἀκολούθως ὁ κ. Ματθαῖος Παρανίκας ἀνέγνω πραγματείαν ὑπὸ τὸν τίτλον *Νεοελληνικά*.

Μετὰ δὲ τὸ τέλος αὐτῆς, οὐδενὸς τὸν λόγον αἰτησαμένου, ὁ κ. Πρόεδρος κηρύττει τὴν λῆξιν τῆς συνεδριάσεως.

Συνεδρίασις φκβ'.

(Τακτική).

Τῇ 13 Μαρτίου 1878.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ὁ κ. γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου.

Ἀγγέλλεται μετὰ ταῦτα τὸ πρῶτον ὡς τακτικὸν μέλος τοῦ Συλλόγου ὁ κ. Δ. Κλουμάσης, ἔμπορος, προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους, Ἰω. Καραβασίλη καὶ Π. Παπαρρούση.

Εἶτα ὁ κ. Ματθαῖος Παρανίκας ἀνέγνω «Νεοελληνικά.»

Μετὰ δὲ τὸ τέλος τοῦ ἀναγνώσματος, οὐδενὸς τὸν λόγον αἰτησαμένου, ὁ κ. Πρόεδρος κηρύττει τὴν λῆξιν τῆς συνεδριάσεως.

Συνεδρίασις φκγ'.

(Τακτική).

Τῇ 20 Μαρτίου 1878.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους.

Ἀναγινώσκονται καὶ ἐπικυροῦνται τὰ πρακτικὰ τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως.

Εἶτα ὁ ειδικὸς γραμματεὺς ἀναπληρῶν τὸν γενικόν, μὴ παρευρεθέντα ἐγκαίρως ἐν τῇ συνεδριάσει, ἀναγινώσκει περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου.

Ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ κ. Ἰω. Γκιών, ἀντιπροέδρου τοῦ Συλλόγου, διαβιβάζοντος ἀπὸ 13 Μαρτίου ἐπιστολιμαίαν ἔκθεσιν, δι' ἧς ὑποβάλλει τῷ Συλλόγῳ τὴν γνώμην αὐτοῦ κατὰ τῶν ἀξιώσεων τοῦ κ. Θεοφιλίδου ἐπὶ τῶν καταθέσεων τῆς συζύγου αὐτοῦ Εὐανθίας, ὡς καὶ κατὰ τῶν ἐγγράφων αὐτοῦ δηλώσεων ἐναντίον τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης ἐν περιπτώσει τῆς εἰς τρίτον τι πρόσωπον παραδόσεως τῶν τόκων ἢ τοκομεριδίων τῶν κατατεθειμένων ὡσαύτως χρεωγράφων ὑπὸ τῆς μακαρίτιδος, τῆς γνώμης τοῦ κ. Γκιὼν μὴ ἐμπεριεχομένης ἐν τῇ περιλήψει τῆς ἀναγνωσθείσης ἀλληλογραφίας καὶ τοῦ κ. Μαλλιάδου ἐρωτήσαντος ὁποία τις εἶναι αὕτη, ὁ κ. Γκιὼν λέγει ὅτι ἡ γνώμη αὐτοῦ, καθὼς καὶ τῶν ἀξιοτίμων δικηγόρων κ. κ. Μαλλιάδου, Δάλλα, Τσιρώνη καὶ Μ. Φραγκάτου, ὧν τὴν γνώμην ἐπεκαλέσθη πρὸς λύσιν τῶν ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης ἐγειρομένων ζητημάτων, εἶναι ἡ ἑξῆς.

Ὁ Σύλλογος, δυνάμει τοῦ εἰς χεῖράς μας ἐγγράφου τῆς καταθέσεως παρὰ τῇ Τραπέζῃ τῆς Ἑλλάδος, νὰ παρακαλέσῃ τὴν Διοίκησιν τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης, ὅπως εὐαρεστουμένη ἀποστείλῃ τοὺς δεδουλευμένους τόκους τῆς χρηματικῆς καταθέσεως, μηδεμίαν ἐκ τούτου ἔχουσαν ἀναντιρρήτως κατὰ νόμον εὐθύνην ἀπέναντι τοῦ κ. Θεοφιλίδου. Ἐν ἐναντίᾳ δὲ περιπτώσει ὀφείλει νὰ κινήσῃ δίκην κατὰ τῆς Τραπέζης πρὸς δικαστικὴν κύρωσιν τῶν ἀπέναντι τῆς Τραπέζης δικαιωμάτων του, διορίζων πληρεξούσιόν τινα ἐν Ἀθήναις ἐκ

Digitized by Google

τῶν ἐκεῖ δικηγόρων. Ὅπως δὲ μὴ ματαίως ὁ Σύλλογος ἐν ταῖς νῦν μάλιστα οἰκονομικαῖς δυσχερείαις ἐκτεθῇ εἰς δικαστικοὺς ἀγῶνας καὶ δαπάνας, νομίζει καλὸν ὁ κ. Γκιών, ἵνα ὁ ἡμέτερος κ. Πρόεδρος γράψῃ παρακλητικὴν ἐπιστολὴν τῷ κ. Ῥενιέρῃ, διοικητῇ τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης, ὅπως διὰ τῆς προσωπικῆς παρεμβάσεώς του λύσῃ τοὺς περὶ εὐθύνης ἐγερθέντας φόβους ἕνεκα τῶν ἐπιστολῶν τοῦ κ. Θεοφιλίδου.

Ἀγγέλλεται μετὰ ταῦτα τὸ δεύτερον καὶ ψηφοφορηθεὶς κατὰ τὰ νενομισμένα γίνεται παμψηφεὶ δεκτὸς ὡς τακτικὸν μέλος τοῦ Συλλόγου ὁ κ. Δ. Κλουμάσης, ἔμπορος, προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους, Ἰω. Καραβασίλη καὶ Π. Παπαρρούση.

Εἶτα ὁ κ. Πρόεδρος ὑποβάλλει αἴτησιν περὶ ἐπανόδου ἐν τοῖς τακτικοῖς μέλεσι τῶν κ. κ. Γ. Ἀθηνογένους καὶ Ι. Γεωργαντοπούλου. Ἡ αἴτησις αὕτη παρεπέμφθη ὑπὸ τοῦ Συλλόγου εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν, ἥτις συνεστάθη, ὡς γνωστόν, πρὸς ἐξέτασιν καὶ κρίσιν ὧν δικαίων τῶν διαγεγραμμένων μελῶν.

Ὁ κ. Α. Πασπάτης ἀνέγνω ἀπὸ τοῦ βήματος πραγματείαν «Περὶ τῶν Θρακικῶν προαστείων τῆς Κων/πόλεως» (ἰδὲ ἀνωτέρω σελ. 33).

Μετὰ τὸ τέλος τοῦ ἀναγνώσματος τοῦ κ. Πασπάτη, ὁ κ. Ν. Παρανίκας ἐξέφρασε τὴν βαθεῖαν αὐτοῦ λύπην ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ ἀοιδίμου Γ. Συμβουλίδου, ἰατροῦ τῆς Αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς ἐν Πετρουπόλει, μέλους ἐπιτίμου τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, ἀγωνοθέτου τοῦ φερωνύμου Συμβουλιδείου ἀγῶνος καὶ ἀνδρὸς μεγάλως ὑπὲρ τοῦ ἑλληνισμοῦ μοχθήσαντος.

Ὁ κ. Πρόεδρος, τὸ αὐτὸ ἐκφράσας αἴσθημα, ἐνετείλατο τῷ κ. γεν. γραμματεῖ, ὅπως διὰ συλλυπητηρίου ἐπιστολῆς ἐκφράσῃ τὴν λύπην τοῦ Συλλόγου πρὸς τὴν οἰκογένειαν τοῦ ἀοιδίμου Συμβουλίδου.

Ὁ κ. Μαλλιάδης, ἐξάρας τὴν σπουδαιότητα τοῦ ἀναγνώσματος τοῦ κ. Πασπάτη, παρεκάλεσεν αὐτὸν ἵνα μὴ περιορισθῇ μόνον εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν πρὸς μεσημβρίαν τῆς Κων/πόλεως, ἀλλ' ἐκτείνῃ τὰς μελέτας αὐτοῦ ἐπὶ πάντων τῶν προαστείων τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρις Εὐξείνου.

Ὁ κ. Πασπάτης λέγει ὅτι δὲν ἐπιθυμεῖ νὰ ἐκθέτῃ ὅ,τι ἰδίοις ὄμμασιν δὲν εἶδεν ἢ δὲν ἠξεύρει. Τὰ πρὸ ὀλίγου ὑπ' αὐτοῦ περιγραφέντα χωρία εἶδε καὶ ἐξήτασε πολλάκις, ὅσα δὲ περὶ αὐτῶν εἶπεν, εἶναι ἀπόρροια ἰδίων αὐτοῦ μελετῶν· περὶ ἄλλων προαστείων δὲν ἐμελέτησε πολλά, ἐκτὸς τῶν ἐν Ἀνατολῇ, περὶ ὧν ποιήσεται λόγον ἐν προσεχεῖ συνεδριάσει.

Ἐν τούτοις ὁ κ. Πρόεδρος, εὐχαριστήσας τῷ κ. Πασπάτῃ ἐπὶ τῇ ἀξιολόγῳ καὶ σπουδαίᾳ αὐτοῦ πραγματείᾳ, ἣν τῷ Συλλόγῳ ἀνεκοίνωσε, διαλύει τὴν συνεδρίασιν.

Συνεδρίασις φκδ'.

(Τακτική).

Τῇ 3 Ἀπριλίου 1878.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους.

Ἀναγινώσκονται καὶ ἐπικυροῦνται τὰ πρακτικὰ τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως, εἶτα δὲ ἡ ἀλληλογραφία τοῦ Συλλόγου, περιέχουσα ἐπιστολὴν τῆς πρὸς ἐξέτασιν τῶν διαγραφέντων μελῶν Ἐπιτροπῆς, δι' ἧς ἀνακοινοῖ τῷ Συλλόγῳ ὅτι περιττὴ ἀποβαίνει ἡ ἀπόφανσις αὐτῆς ἐπὶ τῆς αἰτήσεως περὶ ἐπανόδου ἐν τοῖς μέλεσι τῶν κ. κ. Γ. Ἀθηνογένους καὶ Ἰω. Γεωργαντοπούλου, ἀφοῦ ἤδη αὕτη ἐγνωμοδότησεν ὅπως ἀρθῇ ἀπὸ τοῦ μέσου τὸ περὶ τῶν διαγραφέντων μελῶν αὐστηρὸν μέτρον καὶ ἐπὶ τῶν ἑκάστοτε παρουσιαζομένων μελῶν τῆς αὐτῆς κατηγορίας ὁ Σύλλογος ἀποφασίζῃ τὴν ἐπάνοδον αὐτῶν ἅμα ὑποβαλόντων αἴτησιν περὶ τούτου.

Ὁ Σύλλογος παρεδέξατο τὴν ἀνωτέρω γνώμην τῆς Ἐπιτροπῆς καὶ κατὰ συνέπειαν τὴν ἐν τοῖς τακτικοῖς μέλεσιν ἐπάνοδον τῶν κ. κ. Ἀθηνογένους καὶ Γεωργαντοπούλου.

Εἶτα ὁ κ. Καρολίδης ἀνέγνω «περὶ τῆς ἀναφορᾶς τῆς διανοίας πρὸς τὴν γλῶσσαν» (ἰδὲ ἀνωτέρω σελ. 58).

Ἐπὶ τούτοις διελύθη ἡ συνεδρίασις.

Συνεδρίασις φκε'.

(Τακτική).

Τῇ 24 Ἀπριλίου 1878.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ὁ

Digitized by Google

λόγος δίδοται τῷ κ. γεν. γραμματεῖ, ὅστις ἀναγινώσκει τὴν περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου.

Ἀκολούθως ἀγγέλλει τὰς ἑξῆς προσφορὰς βιβλίων·

1) Τοῦ κ. Καραπάνου προσφέροντος ἀντίτυπον τοῦ *περὶ Δωδώνης καὶ τῶν ἐρειπίων αὐτῆς* συγγράμματός του.

2) Τοῦ κ. Ἐμμανουὴλ Ἰωαννίδου προσφέροντος διαφόρους πραγματείας καὶ φυλλάδια.

Ἀγγέλλονται μετὰ ταῦτα τὸ δεύτερον καὶ ψηφοφορηθέντες κατὰ τὰ νενομισμένα γίνονται παμψηφεὶ δεκτοὶ ὡς τακτικὰ μέλη οἱ κ. κ. Χριστόφορος Πίσσας καὶ Ἰω. Μακρίδης, προτεινόμενοι ὑπὸ τῶν ἐν προηγουμένῃ συνεδριάσει ἀναφερομένων.

Ἀγγέλλεται ὁμοίως τὸ πρῶτον ὡς τακτικὸν μέλος ὁ κ. A. Bardaut, δικηγόρος, προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κκ. Ἀριστοκλέους, Μαυρογένους καὶ Ἰαλέμου.

Εἶτα, γενομένης δεκτῆς τῆς προτάσεως τοῦ κ. Παρανίκα ὅπως ἐκλεχθῇ πρόσωπον κατάλληλον πρὸς σύνταξιν τῆς βιογραφίας τοῦ ἀοιδίμου Γ. Συμβουλίδου καὶ ἀνάγνωσιν αὐτῆς ἔν τινι ἐπὶ τούτῳ ὁρισθησομένῃ συνεδριάσει, ὁ Σύλλογος ἐξελέξατο ὡς τοιοῦτον, τῇ προτάσει τοῦ κ. Παρανίκα, τὸν διευθυντὴν τῆς ἐν Χάλκῃ Ἐμπορικῆς Σχολῆς κ. Κ. Ξανθόπουλον.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Πασπάτης ἀνέγνω πραγματείαν «Περὶ τῶν Ἀνατολικῶν προαστείων τοῦ Βυζαντίου.» (Ἰδὲ ἀνωτ. σελ. 43).

Μετὰ δὲ τὸ τέλος τοῦ ἀναγνώσματος αὐτοῦ, οὐδενὸς ἑτέρου τὸν λόγον αἰτησαμένου, ὅπως ποιήσηται ἐπ' αὐτοῦ παρατήρησίν τινα, ὁ λόγος δίδοται τῷ κ. Ἐμμ. Ἰωαννίδῃ, ὅστις ἀνέγνω προχείρους τινὰς βιογραφικὰς σημειώσεις τοῦ ἀοιδίμου Σκαρλάτου τοῦ Βυζαντίου, ἐπιτίμου μέλους τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου.

Μετὰ δὲ τὸ τέλος αὐτῆς ὁ κ. Πρόεδρος τίθησιν εἰς ἐπιψήφισιν τὰς ἐν αὐτῇ ἀναφερομένας δύο προτάσεις τοῦ κ. Ἰωαννίδου, ἤτοι περὶ ἐκλογῆς καταλλήλου προσώπου πρὸς σύνταξιν καὶ ἀνάγνωσιν τῆς ὅλης βιογραφίας αὐτοῦ ἐν ἐπὶ τούτῳ συνεδριάσει καὶ περὶ ἀποστολῆς συλλυπητηρίου καὶ παραμυθητικῆς ἐπιστολῆς τῇ πενθούσῃ οἰκογενείᾳ αὐτοῦ.

Ὁ Σύλλογος ἀμφοτέρας τὰς προτάσεις τοῦ κ. Ἰωαννίδου παραδεξάμενος ἀνέθηκε, τῇ προτάσει τοῦ κ. Πασπάτη, τὴν σύνταξιν τῆς βιολογίας τοῦ ἀοιδίμου Σκαρλάτου τοῦ Βυζαντίου αὐτῷ τῷ κ. Ἰωαννίδῃ, ὃν ὁ κ. Πρόεδρος εὐχαριστήσας ἐφ' ᾗ ἀνέγνω προχείρῳ βιογραφίᾳ κηρύττει τὴν λῆξιν τῆς συνεδριάσεως.

Συνεδρίασις φκς'.

(Ἔκτακτος).

Τῇ 27 Ἀπριλίου 1878.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους.

Ἀρξαμένης τῆς συνεδριάσεως ὁ κ. γενικὸς γραμματεὺς ἀγγέλλει προσφορὰν τοῦ κ. Κ. Ζαχαριάδου προσφέροντος ἀνὰ ἓν ἀντίτυπον τῆς πρώτης καὶ δευτέρας ἐκδόσεως τῆς ὑπ' αὐτοῦ φιλοπονηθείσης *Συνόψεως τῆς Γενικῆς Ἱστορίας*, ἀκολούθως δὲ ἀναγινώσκει περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου.

Ἐκ τῆς αἰτήσεως τοῦ κ. Ν. Χρυσοπούλου, προτείνοντος τῷ Συλλόγῳ τὴν ἀγορὰν διά τινος τῶν εὐπορούντων ὁμογενῶν χειρογράφου ἀρχαίας *Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς* τοῦ Κουκουζέλη καὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ, λαβὼν ἀφορμὴν ὁ κ. Χατζηχρήστου προέτεινεν ὅπως τὸ μουσικὸν αὐτοῦ χειρόγραφον, ὅπερ, κατὰ τὴν γνώμην τῶν περὶ τὰ τοιαῦτα ἀσχολουμένων, μεγίστην ἔχει ἀξίαν, περιέλθῃ, εἰ δυνατόν, εἰς χεῖρας τοῦ Συλλόγου διὰ μελλούσας μουσικὰς ἐργασίας.

Τὴν πρότασιν τοῦ κ. Χατζῆ Χρήστου παραδεξάμενος ὁ Σύλλογος ἀνέθηκε τὴν περὶ τῶν περαιτέρω φροντίδα εἰς τὸ Προεδρεῖον.

Ἀκολούθως ἀναγινώσκονται αἱ ἐν τῇ ἡμερησίᾳ διατάξει ἀναφερόμεναι ἐκθέσεις τῶν Ἐπιτροπῶν Ἐκπαιδευτικῆς, Φιλολογικῆς, Συντακτικῆς καὶ τῶν δύο γραμματέων, ὧν ἡ μὲν τῆς Ἐκπαιδευτικῆς ἔχει ὡς ἑξῆς.

Κύριοι!

Αἱ τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς ἐργασίαι κατὰ τὴν λήγουσαν ταύτην συλλογικὴν περίοδον δὲν εἶναι δυστυχῶς ἀνάλογοι τῶν προσδοκιῶν τοῦ Συλλόγου καὶ τῶν πόθων τῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς ταύτης. Ὁ κύριος λόγος δι' ὃν δὲν εἰργάσθημεν ὅσον ἐπεθυμοῦμεν ἦτο ἡ παντελὴς σχεδὸν ἔλλειψις τῶν συνήθως ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν πεμπομένων τῷ Συλλόγῳ ἐγγράφων ἅτινα ἔχουσι τὴν σπουδαιοτέραν ὕλην πρὸς ἐργασίαν τῆς Ἐκ-

Digitized by Google

παιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ προκαλοῦν τὰς μερίμνας αὐτῆς ἐπὶ τῆς πνευματικῆς καταστάσεως τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Ἕνεκα δὲ τῆς ἐλλείψεως τῶν τοιούτων ἐγγράφων ἀλλὰ καὶ διότι ὁ πρόεδρος τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ ὡς εἰσηγητὴς αὐτῆς ἐπὶ δύο ἔτη καὶ ὡς μέλος αὐτῆς ὑπεστήριξε τὴν ἀνάγκην ὅπως ἐξακριβωθῇ ἡ πνευματικὴ κατάστασις τῆς πρωτευούσης, εὐθὺς ἀπὸ τῆς πρώτης συνεδριάσεως τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς, γενομένης τῇ 25 Μαΐου 1877, ἐνόμισε καθῆκον αὐτοῦ ἅμα ἀναλαβὼν τὴν ἀνατεθεῖσαν αὐτῷ ἐντολὴν νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἰδέας ταύτης καὶ ἐπρότεινε μὲν ἐκεῖνος παρεδέχθη δὲ ἡ ἐπιτροπὴ ἵνα τὰ μέλη αὐτῆς, εἴτε κατὰ τὰς ἐξετάσεις τῶν σχολείων, εἴτε καὶ εἰς ἄλλας ἐργασίμους ἡμέρας, μεταβῶσιν ἐπιτοπίως καὶ ἐρευνήσωσι τὴν ποιότητα αὐτῶν, λάβωσι δὲ καὶ πάσας τὰς προσηκούσας πληροφορίας περὶ τῶν πόρων καὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μαθητῶν καὶ μαθητριῶν. Κατὰ τὴν ἀμέσως ἐπελθοῦσαν συνεδρίασιν ἐν ταῖς πρώταις ἡμέραις τοῦ Ἰουνίου ὡρίσθησαν τὰ σχολεῖα ἅπερ ἕκαστον τῶν μελῶν ἔμελλε νὰ ἐποπτεύσῃ, προὐτιμήθησαν δὲ τὰ ἀποκεντρότερα τῶν σχολείων ὧν ἡ κατάστασις ἦτο μᾶλλον ἄγνωστος ἡμῖν.

Εὐθὺς ἅμα ληξασῶν τῶν διακοπῶν καὶ ἐπαναληφθεισῶν τῶν ἐργασιῶν τοῦ Συλλόγου ἡ Ἐπιτροπὴ συνῆλθεν εἰς τέσσαρας συνεδριάσεις κατὰ τὸν μῆνα Νοέμβριον, αἵτινες ἦσαν ἴσως καὶ αἱ γονιμώτεραι πασῶν. Κατὰ τὴν πρώτην αὐτῶν ἐξελέγη ὡς εἰσηγητὴς τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς ὁ κ. Σαλτέλης ἀντὶ τοῦ κ. Μιλ. Πανταζῆ ὅστις ἐκλεγεὶς πρὸς τοῦτο ἀπὸ τῆς πρώτης κατὰ Μάϊον συνεδριάσεως τῆς Ἐπιτροπῆς παρῃτήθη καὶ ἐπέμενεν ἐν τῇ παραιτήσει του. Ἀντηλλάγησαν αἱ προσήκουσαι σκέψεις περὶ τῶν χρημάτων τοῦ κ. Χρηστάκη Ζωγράφου καὶ τοῦ κ. Ζαρίφη ἅτινα ἔμελλον νὰ δοθῶσιν εἰς ἐκπλήρωσιν τῆς ὑπὸ τοῦ Συλλόγου ἐπισήμως δοθείσης κατὰ τὴν παρελθοῦσαν πανηγυρικὴν συνεδρίασιν ὑποσχέσεως καὶ τὰ ὁποῖα εἶχε διανείμει κατὰ τὸ εἰωθὸς ἡ τοῦ παρελθόντος ἔτους Ἐκπαιδευτικὴ Ἐπιτροπὴ εἰς τὰ ἄπορα σχολεῖα· συνεπείᾳ δὲ τῶν διασκέψεων τούτων ἐγένοντο αἱ δέουσαι ἀνακοινώσεις εἰς τὸ Προεδρεῖον τοῦ Συλόγου, ἀνεγνώσθησαν τινὲς τῶν ἐκθέσεων ἃς εἶχον συντάξει τὰ μέλη τὰ ἐρευνήσαντα τὰ ἀπόκεντρα σχολεῖα τῆς πρωτευούσης καὶ παρεκλήθησαν τὰ ἄλλα μέλη ὅπως σπεύσωσι νὰ ὑποβάλωσι τὰς ὑπολειπομένας περὶ τούτου ἐκθέσεις, συνεζητήθη κατὰ πόσον εἶναι δυνατὸν νὰ συστηθῇ μὲν ὑπὸ τοῦ Συλλόγου ἐκτελεσθῇ δὲ ὑπό τινων ἐνοριῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἡ συγχώνευσις ἐλασσόνων ἐνοριακῶν σχολείων εἰς κεντρικώτερα ὑπὸ κρείττονα ἐποπτείαν, ἀπεφασίσθη νὰ παρακληθῇ ὁ κ. Πρόεδρος τοῦ Συλλόγου ὅπως ἐπιστείλῃ ἁπάσαις ταῖς ἐφορίαις τῶν σχολείων τῆς πρωτευούσης ἐξαιτούμενος ἵνα πέμψωσιν ἡμῖν ὅσον ἔνεστιν ἀκριβεῖς στατιστικὰς πληροφορίας περὶ τῶν μαθητῶν, μαθητριῶν, τῶν πόρων, τῶν μαθημάτων αὐτῶν κτλ. Ἡ Ἐπιτροπὴ διὰ τοῦ μέτρου τούτου προὐτίθετο τὴν ὅσον τὸ δυνατὸν τελείαν κατάρτισιν ἐκθέσεως ἐρευνώσης τὴν πνευματικὴν κατάστασιν τῆς πρωτευούσης. Κατὰ τὴν τελευταίαν τῶν τεσσάρων συνεδριάσεων τοῦ 9βρίου ἀνηγγέλθη ἡμῖν ὑπὸ τοῦ κ. προέδρου τοῦ Συλλόγου ὅτι ὁ κ. Ξανθόπουλος ἐπιφορτισθεὶς ὑπὸ τῶν ἐν Ἀθήναις ὅπως συντάξῃ ἔκθεσιν περὶ τῆς πνευματικῆς καταστάσεως τῶν Ἑλλήνων ἐν γένει μέλλουσαν νὰ ὑποβληθῇ εἰς τὴν ἐν Παρισίοις παγκόσμιον Ἔκθεσιν ἐπιστέλλει τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ ἐξαιτούμενος ὅπως πέμψωμεν αὐτῷ στατιστικὴν περὶ τῶν ἐν Τουρκίᾳ σχολείων, συλλόγων καὶ ἄλλων τοιούτων καθιδρυμάτων. Ἡ Ἐκπαιδευτικὴ Ἐπιτροπὴ λαβοῦσα ὑπ' ὄψιν ὅτι καὶ ὁ ἐν Ἀθήναις Σύλλογος πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἔπεμψε τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ ἀνάλογον ἔγγραφον περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως ἔγνω ὅπως ὑποβληθῇ τῷ Συλλόγῳ ἡ ἰδέα ὅτι εἶναι προτιμότερον νὰ πεμφθῇ τῷ ἐν Ἀθήναις Συλλόγῳ ἱστορία τις συνοπτικὴ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου, καθ' ὅσον ὁ βίος αὐτοῦ συνδέεται μετὰ τῆς ἀναζωπυρήσεως τῶν γραμμάτων ἐν Τουρκίᾳ καὶ μετὰ τῆς προαγωγῆς τῶν ἐπαρχιακῶν Συλλόγων οὐ μικρὸν συντελεσάντων πρὸς τοῦτο. Τῆς προτάσεως ταύτης δεκτῆς γενομένης ὑπὸ τοῦ Συλλόγου, ἡ Ἐκπαιδευτικὴ Ἐπιτροπὴ ἀνέθηκε τῷ Προέδρῳ αὐτῆς ὅπως συντάξῃ τὴν προσήκουσαν ἔκθεσιν ἣν παρασκευάσας ἀνέγνω εἰς τὴν Ἐκπαιδευτικὴν Ἐπιτροπὴν κατὰ τὴν περὶ τὰ τέλη Δεκεμβρίου 1877 Ζ' αὐτῆς συνεδρίασιν. Τὴν Η' συνεδρίασιν τῆς Ἐπιτροπῆς γενομένην κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἰανουαρίου 1878 ἀπησχόλησε τὸ

Digitized by Google

ζήτημα ἂν ἦναι δυνατὸν νὰ γείνωσι δύο ἐκθέσεις τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς κατὰ τὴν συλλογικὴν ταύτην περίοδον ὅπως καὶ πέρυσιν ἐγένετο καὶ ἀπεφασίσθη καὶ ὅπως καὶ ἐφέτος εἶχεν ὁρισθῇ νὰ γείνῃ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ συλλογικοῦ ἔτους. Ἡ Ἐπιτροπὴ λαβοῦσα ὑπ' ὄψιν ὅτι ἔγγραφα ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν δὲν ἦλθον τοσαῦτα ὥστε νὰ καταστα-θῶσιν ἀντικείμενον ἰδιαιτέρας χειμερινῆς ἐκθέσεως ἀπεφάσισεν ἵνα ἐν προσεχεῖ συνεδριάσει ὁρισθῇ τοῦτο θετικώτερον, ὁπότε θὰ ἦναι ἀκριβῶς γνωστὸν ἂν θὰ ὑπάρχωσιν ἱκανὰ ἐπαρχιακὰ ἔγγραφα.

Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ δυστυχῶς οὐδὲν ἔγγραφον ἐπαρχιακὸν ἐστάλη ἡμῖν ὑπὸ τοῦ Προεδρείου τοῦ Συλλόγου, καὶ τούτου ἕνεκα ἡ Ἐπιτροπὴ συνελθοῦσα κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἀπριλίου ἔγνω φυσικῷ τῷ λόγῳ ὅπως μία συνταχθῇ ὑπὸ τοῦ κ. εἰσηγητοῦ ἔκθεσις ἡ κατὰ τὴν ἐπέτειον ἑορτὴν ἀναγνωσθησομένη. Μετὰ λύπης βεβαίως θὰ μάθῃ ὁ Σύλλογος ὅτι δύο μόνον ἐπαρχιακὰ ἔγγραφα ἦλθον ἡμῖν κατὰ τὴν ἤδη λήγουσαν συλλογικὴν περίοδον ἓν σταλὲν ὑπὸ τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου καὶ ἓν ὑπὸ τοῦ κ. Αναρᾶ ἐκ Σινώπης· τρία δὲ ὑπεβλήθησαν ἡμῖν ἔργα πρὸς ἔλεγχον καὶ κρίσιν, ὧν τὸ μὲν ὑπὸ τοῦ κ. Βουτζίδου, καθηγητοῦ τῆς ἐν Σμύρνῃ Εὐαγγελικῆς Σχολῆς, μεταγλωττισθὲν ἐκ τοῦ γερμανικοῦ καὶ ἡ *Διηγουμένη Μήτηρ* ἐπιγραφόμενον, τὰ δὲ δύο ἐπιστημονικῆς μᾶλλον ἢ ἐκπαιδευτικῆς φύσεως ἐκ Καλλιπόλεως πεμφθέντα ἐγράφησαν ὑπὸ τοῦ κ. Μαγδάνου· καὶ ταῦτα μὲν ἐπιστραφέντα τῷ Προεδρείῳ τοῦ Συλλόγου ὅπως παραπεμφθῶσι τῇ Ἐπιστημονικῇ Ἐπιτροπῇ, ἐστάλησαν καὶ πάλιν τῇ ἡμετέρᾳ, ἥτις διώρισεν εἰδικωτέραν ἐπιτροπὴν ἐκ τῶν κ.κ. Πιτσιλαδῆ καὶ Δημητριάδου ὅπως κρίνῃ αὐτά, τὸ δὲ τοῦ κ. Βουτζίδου ἐδόθη πρὸς κρίσιν τοῖς κ. κ. Μ. Πανταζῇ καὶ Ν. Παρανίκᾳ οἵτινες καὶ ἐγκαίρως ὑπέβαλον ἡμῖν τὴν περὶ τοῦ ἔργου αὐτοῦ εὐμενῆ κρίσιν ἥπερ ἀναγνωσθεῖσα ἔν τε τῇ Ἐπιτροπῇ καὶ τῷ Συλλόγῳ ἐδημοσιεύθη προσηκόντως διὰ τοῦ τύπου. Ὁ κ. Βουτζίδης τυπώσας δευτέραν ἔκδοσιν τοῦ ἔργου αὐτοῦ ἔπεμψε τῷ Συλλόγῳ 100 ἀντίτυπα ὅπως διανεμηθῶσι τοῖς σχολείοις, ἡ δὲ Ἐκπαιδευτικὴ Ἐπιτροπὴ εἰς ἣν παρέπεμψε τὴν διανομὴν αὐτῶν τὸ Προεδρεῖον τοῦ Συλλόγου ἀπεφάσισεν ὅπως δοθῶσι ταῦτα τοῖς ἀπορωτέροις σχολείοις τῆς Κων/πόλεως, ἀφινομένης τῆς ἐκλογῆς αὐτῶν εἰς τὸν κ. Πρόεδρον τοῦ Συλλόγου.

Τὴν ἐργασίαν ταύτην οὐχὶ πλουσίαν καὶ γόνιμον κυρώσασα ἡ Ἐκπαιδευτικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ Συλλόγου κατὰ τὴν χθεσινὴν (ἤτοι τῇ 25 Ἀπριλίου) τελευταίαν αὐτῆς συνεδρίασιν παραδίδωσι τῷ ἡμετέρῳ Σωματείῳ ἔχουσα μὲν νὰ ἐπιστεγάσῃ τὸ μικρὸν αὐτῆς οἰκοδόμημα διὰ τῆς ἐκθέσεως ἣν ὁ κ. εἰσηγητὴς προπαρασκευάζει καὶ ἐν ᾗ εἰδικώτερον θὰ ἐρευνηθῶσι τὰ ἐκ τῶν ἐνοριακῶν σχολείων τῆς πρωτευούσης ταύτης ἔγγραφα, εὐχομένη δὲ τοῖς διαδόχοις αἰσιωτέρους καιροὺς καὶ πολυτιμοτέραν τὴν πνευματικὴν συμβολήν.

Ἡ Ἐπιτροπὴ

Θ. Ιαλεμος, *Πρόεδρος.*
Ηρ. Βασιαδης.
Κ. Καλλιαδης.
Σ. Μαυρογενης.
Χρ. Χ. Χρηστου.
Μ. Πανταζης.
Α. Αιουμας.
Θ. Σαλτελης.
Ν. Γεωργιαδης.
Νικ. Παρανικας.
Αβρ. Μαλιακας, *Γραμματεύς.*

Ἡ δὲ τῆς Φιλολογικῆς Ἐπιτροπῆς οὕτως.

Κύριοι!

Ἑπόμενος εἰς τὰς καὶ τὴν Φιλολογικὴν Ἐπιτροπὴν ἀφορώσας διατάξεις τοῦ Κανονισμοῦ τοῦ Συλλόγου παρέρχομαι κἀγώ, κατὰ καθῆκον, ὅπως ἐνώπιον φιλομούσων ἀκροατῶν ἀναγνῶ σύντομον καὶ τοῖς καιροῖς ἀνάλογον ἔκθεσιν διαλαμβάνουσαν ἐν ὀλίγοις τὰς κατὰ τὸ λῆξαν ἤδη συλλογικὸν ἔτος ἐργασίας τῆς Ἐπιτροπῆς.

Ἡ Φιλολογικὴ Ἐπιτροπὴ συγκειμένη ἐκ τῶν κ. κ. Ἡ. Βασιάδου, Ὀδυσσέως Ἰαλέμου, Μιλτιάδου Πανταζῆ, Α. Τάγη, Χ. Χατζηχρήστου, Β. Βράννου, Θ. Τάγη, Θ. Σαλτέλη καὶ Φ. Τάγη, συνελθοῦσα τὸ πρῶτον κατὰ μῆνα Δεκέμβριον ἐξελέξατο πρόεδρον μὲν τὸν κ. Ἡρ. Βασιάδην, γραμματέα δὲ τὸν κ. Φίλιππον Τάγην.

Καὶ ἐφέτος, κύριοι, ἂν καὶ μελανὰ νέφη ἐκάλυψαν τὸν ὁρίζοντα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, κατακλυσμὸν τῇ ἀληθείᾳ καὶ καταστροφὴν ἐ-

Digitized by Google

παπειλοῦντα, ἐντεῦθεν δέ, ὡς εἰκός, ἤδη πάντες μετέωροι ἵστανται σύντονον νὰ στρέψωσι μᾶλλον τὴν προσοχὴν εἰς τὴν ἀπροσδοκήτως ἐκ Βορρᾶ ἐπελθοῦσαν φοβερὰν καταιγίδα καταβάλλων ἕκαςος τὴν προσήκουσαν αὐτῷ μερίδα πρὸς ἀποτροπὴν τῶν μεγίστων, ἐξ ὅσων ἀνέκαθεν ὑπέςη ὁ Ἑλληνισμὸς κακῶν, δὲν ἐσίγησαν ὅμως καὶ οἱ ἀληθεῖς θεράποντες τῶν Μουσῶν καὶ τῆς νεωτέρας ἡμῶν φιλολογίας, ἀλλὰ τοὐναντίον ἐμμένοντες καὶ ὑπὸ τοιούτους καιρούς, ἔνθα ἐτάχθησαν, μᾶλλον ἴσως φιλοπόνως εἰργάσαντο ἐφέτος πρὸς ἀνοικοδόμησιν τῆς φιλολογίας ἡμῶν. Ὅθεν καὶ τ'ἀποςαλέντα εἰς τὴν Φιλολογικὴν Ἐπιτροπὴν ἔργα ἀπαριθμοῦνται οὐκ ὀλίγα τὸν ἀριθμόν, τῶν ὁποίων θέλετε ἀκούσει μετ' ὀλίγον παρὰ τοῦ εἰσηγητοῦ. Σημειωτέον δὲ μόνον ὅτι τὰ χειρόγραφα ταῦτα ἀπαρτίζοντα διαφόρους γλωσσικὰς συλλογὰς διαλεκτικάς, ἔτι δὲ ἔνια καὶ ἐπιστημονικὰς μᾶλλον πραγματείας τῆς νεωτέρας φιλολογίας ἅπαντα κατὰ τὸν κανονισμὸν τὸ περὶ τῶν ζώντων τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης μνημείων Ζωγράφειον διαγώνισμα ἀποβλέποντα, ἔλαβεν ἡ Ἐπιτροπὴ ὑπὸ σπουδαίαν μελέτην ἀναθέσασα τὴν περὶ τούτων κρίσιν εἰς ἕκαστον τῶν μελῶν, τὴν εἰσήγησιν τῆς ὁποίας μετ'ὀλίγον ποιήσεται ὁ κ. Χατζηχρῆστος.

Καθ' ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὴν Ζωγράφειον Βιβλιοθήκην ἥτις, ὡς γνωστόν, κύριον προτίθεται σκοπόν, λίαν ἐθνωφελῆ, τὴν ἔκδοσιν τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων, ἣν ἀνέλαβεν ἀπὸ πολλοῦ ὁ φιλογενέστατος καὶ γενναιότατος τῶν γραμμάτων προστάτης, ὁ κ. Χρηστάκης Ζωγράφος, καὶ περὶ τούτου ἐν ταῖς συνεδριάσεσιν ἐσκέφθη ἡ Ἐπιτροπὴ ὑπομνήσασα μάλιστα τὸν Πρόεδρον τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου νὰ διατάξῃ καὶ αὖθις τὴν διὰ τῶν ἐφημερίδων δημοσίευσιν τοῦ περὶ τῆς Ζωγραφείου Βιβλιοθήκης προγράμματος.

Τελευταῖον δὲ οὐσιῶδες καὶ τοῦτο μέλημα τῆς Ἐπιτροπῆς τὸν ὑψηλὸν αὐτῆς σκοπὸν λίαν διευκολύνον εἶναι ἡ ἀπόφασις ταύτης ὅπως λαμβάνῃ καὶ γερμανικὸν Περιοδικὸν ἵνα δύνηται ν' ἀνακοινοῖ τὰς ἐν Εὐρώπῃ νέας φιλολογικὰς ἐργασίας, παρασκευάζῃ δ' ἅμα καὶ κατάλληλα διὰ τὸν Σύλλογον ἀναγνώσματα.

Τοιαῦται εἶναι, κύριοι, ἐν συνόλῳ αἱ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐργασίαι τῆς Φιλολογικῆς Ἐπιτροπῆς, ἥτις ἀποχωροῦσα εὔχεται εἰς τοὺς μέλλοντας νὰ διαδεχθῶσι ταύτην καὶ καιροὺς αἰσίους καὶ ἐργασίαν πλείονος λόγου ἀξίαν.

Ἡ Ἐπιτροπὴ

Πρ. Βασιαδης, *Πρόεδρος.*
Χρ. Χ. Χρηστου.
Θ. Ταγης.
Α. Νοννοτης.
Φ. Ταγης.
Ι. Καρολιδης.
Α. Ταγης.
Θ. Σαατεαης.
Αθ. Θεοδωριδης.
Θδ. Ιαδεμος.
Ν. Φρυδας, *Γραμματεύς.*

Ἡ δὲ τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς ὡς ἀκολούθως.

Κύριοι!

Ἡ κατὰ τὴν συλλογικὴν ταύτην περίοδον Συντακτικὴ Ἐπιτροπὴ ἐπεμελήθη τῆς ἐκδόσεως τοῦ Ι'. τεύχους τοῦ Περιοδικοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου, ὅπερ καὶ διενεμήθη ἤδη τοῖς μέλεσιν αὐτοῦ. Κατήρξατο δὲ τῆς ἐκδόσεως καὶ τοῦ ἑνδεκάτου, οὗτινος τρία ἤδη φύλλα ἐξετυπώθησαν. Τὰ δὲ κατὰ τὴν ἔκδοσιν ταύτην πρακτικὰ τῆς Ἐπιτροπῆς ἐκτίθενται, κατὰ τὰ νενομισμένα, ὑμῖν σήμερον.

Μέλη τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς κατὰ τὸ λῆγον ἤδη συλλογικὸν ἔτος ἐξελέγησαν ὑπὸ τοῦ Συλλόγου οἱ κ. κ. Ἐμ. Ἰωαννίδης, Ἰω. Ἀλιμπέρτης, Ἰω. Ταντάλίδης, Κ. Περδικίδης, Ν. Δεπάστας, Ν. Φρυδᾶς καὶ οἱ δύο τοῦ Συλλόγου γραμματεῖς Ἰω. Καραβασίλης καὶ Π. Παπαρρούσης, οἵτινες συνελθόντες ἀνέδειξαν πρόεδρον μὲν τὸν κ. Περδικίδην, γραμματέα δὲ τὸν Ἰω. Ταντάλίδην. Οὕτω δὴ καταρτισθεῖσα ἐν τῇ πρώτῃ αὐτῆς συνεδριάσει ἡ Ἐπιτροπὴ προέβη ἀμέσως εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ ἐν λόγῳ τεύχους· συνελθοῦσα δὲ ἐν τέσσαρσιν ἄλλαις συνεδριάσεσιν συνεζήτησε τἀπερὶ τὴν ἔκδοσιν τῶν ἀναγνωσμάτων καὶ τῶν ἐκθέσεων, παρεσκεύασε τὰ τῆς ἐπιτομῆς τῶν πρακτικῶν καὶ ἀπεφάσισε τὴν κατὰ τὸ δυνατὸν οἰκονομικωτέραν δαπάνην τῆς ἐκδόσεως, συνῳδὰ τοῖς δυσκόλοις τουτοισὶ καιροῖς.

Καὶ πρῶτον μέν, λόγῳ τῆς οἰκονομίας ταύτης ἀποφασισθέντος ὅπως τὸ Ι'. τεῦχος περιορισθῇ εἰς 30 μόνον τυπογραφικὰ φύλλα, κατ' ἀνάγκην ἐκ τῶν δέκα καὶ ἓξ ἀναγνωσμάτων μόνον δέκα καὶ τέσσαρα ἐδημοσιεύθησαν, παρελείφθησαν δὲ τὰ δύο χρονολογι-

Digitized by Google

κῶς τελευταῖα, ὅπως πιθανῶς, τοῦ χώρου ἐπιτρέποντος, δημοσιευθῶσιν ἐν τῷ ἀρξαμένῳ ἤδη ἑνδεκάτῳ τόμῳ. Συντμηθέντων δὲ καὶ τῶν πρακτικῶν, καθόσον ὁ Κανονισμὸς ἐπέτρεπε τοῦτο, κατεχωρίσθησαν ταῦτα μετὰ τῶν ἐκθέσεων ἐν ὀκτὼ περίπου τυπογραφικοῖς φύλλοις. Ἐκτὸς δὲ τούτων παρεσκευάσθη καὶ ἐγένετο ἕτοιμον πρὸς ἐκτύπωσιν καὶ ἀρχαιολογικὸν παράρτημα τοῦ αὐτοῦ τεύχους ἐξ ἑνὸς καὶ ἡμίσεος φύλλου, ὅπερ βεβαίως ἤθελε καὶ τοῦτο διανεμηθῇ ἤδη, ἐὰν ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐπιτροπή, ἥτις ὤφειλε συνεισενεγκεῖν πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ἔργου ἐπιγραφάς τινας ἄρτι ἀνευρεθείσας, δὲν καθυστέρει μέχρι τοῦδε διὰ λόγους οὓς αὐτὴ πιθανῶς ἐκθέσει.

Καθόσον δ' ἀφορᾷ τὴν οἰκονομίαν τῆς δαπάνης, κατωρθώθη νὰ περιορισθῇ αὕτη εἰς ποσόν, ὅπερ πρῶτον ἤδη ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Περιοδικοῦ ἐπετεύχθη. Ὁ ἀξιότιμος ἐν ἐμπόροις Ν. Δ. Ταμβάκος ἀθορύβως εὐεργετῶν τὸν Σύλλογον προσήνεγκε δωρεὰν τοῦ τε ἐκδοθέντος καὶ τοῦ νῦν ἐκδιδομένου τεύχους τὸν χάρτην, ὥστε ἡ πίστωσις ἧς ἐποιησάμεθα χρῆσιν ἐκ τῶν χρημάτων τοῦ Συλλόγου περιωρίσθη μόνον εἰς ἀπότισιν τῶν τυπογραφικῶν, τῶν διορθωτικῶν, εἰς πληρωμὴν τῶν εἰκονογραφιῶν τοῦ παραρτήματος καί τινων ξυλογραφημάτων καὶ τῶν βιβλιοδετικῶν, ἅτινα ὅλα ὁμοῦ ἀνῆλθον εἰς τὸ ποσὸν τῶν ἑβδομήκοντα μόλις λιρῶν, ὡς ἐπιτευχθείσης καὶ τῆς ἐλαττώσεως τῶν τυπογραφικῶν ἀπὸ 2 Ὀθωμαν. λιρῶν εἰς μίαν καὶ ἡμίσειαν τὸ φύλλον.

Διὰ τοσούτῳ δὴ εὐτελοῦς δαπάνης ἐπετεύχθη ἡ ἐκτύπωσις τοῦ Ι'. τεύχους τοῦ Περιοδικοῦ. Περὶ δὲ τοῦ ὅτι τὸ τεῦχος τοῦτο οὐδενὸς τῶν προεκδοθέντων ὑστερεῖ κατά τε τὴν τυπογραφικὴν φιλοκαλίαν καὶ τὸν λοιπὸν κόσμον, τὰ μέλη τοῦ Συλλόγου ἀνὰ χεῖρας ἔχοντα τὸ βιβλίον κρινέτωσαν. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ δεκάτου τεύχους, τὰ δὲ περὶ τοῦ ἤδη ἐκδιδομένου ἑνδεκάτου, Θεοῦ εὐδοκοῦντος, ἐν τῷ προσεχεῖ συλλογικῷ ἔτει ἐκτεθήσονται.

Ἡ Ἐπιτροπή.

Κ. Περδικιδης, *Πρόεδρος.*
Ν. Φρυδας.
Ν. Λεπαστας.
Ι. Αλιμπερτης.
Π. Παπαρρουσης.
Ι. Τανταλιδης, *Γραμματεύς.*

Καὶ ἡ τοῦ γεν. γραμματέως τέλος περὶ τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου ὡς ἑξῆς.

Κύριοι!

Κατὰ τὸ συλλογικὸν ἔτος 1877—1878 ἀντηλλάγησαν ἐν συνόλῳ 271 ἔγγραφα.

Ἐξ αὐτῶν εἰσῆλθον μὲν 137,

Ἐξῆλθον δὲ 144.

Ἐκ τῶν **εἰσελθόντων** 25 ἔγγραφα ἀνάγονται εἰς τὴν μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀλληλογραφίαν.

50 εἰς τὴν μετὰ τοῦ ἐσωτερικοῦ, ἤτοι τὴν μετὰ τῶν ἐπαρχιῶν, ἀλληλογραφίαν.

62 ἔγγραφα ἀνάγονται εἰς τὴν ἐπιτόπιον καὶ τὴν μετὰ τῶν προαστείων ἀλληλογραφικὴν κίνησιν τοῦ Συλλόγου.

Ἐκ τῶν **ἐξελθόντων** ἐγγράφων

28 ἀπεστάλησαν εἰς τὸ ἐξωτερικόν.

36 εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ Κράτους, ἤτοι εἰς τὰς ἐπαρχίας.

80 ἀποτελοῦσι τὴν ἐπιτόπιον ἀλληλογραφίαν τοῦ Συλλόγου ἐκτελουμένην κατὰ μέγα μέρος ὑπὸ τῶν πάντοτε προθύμων ὑπαλλήλων αὐτοῦ.

Ἡ μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀλληλογραφία περιορίζεται μεταξὺ Ἀθηνῶν, Παρισίων καὶ Λονδίνου. Ἡ διαμονὴ τῆς Α. Ἐξ. Χρ. Ἐφένδου καὶ τοῦ κ. Καραπάνου ἐν Παρισίοις κατέστησε ζωηροτέρας τὰς μετὰ τῆς γαλλικῆς πρωτευούσης σχέσεις τοῦ Συλλόγου.

Ἡ μεταξὺ Ἀθηνῶν ἀλληλογραφία περιορίζεται σχεδὸν εἰς τὴν μετὰ τῆς Ἐθν. Τραπέζης, ἕνεκα τῆς καταθέσεως τῆς μακαρίτιδος Εὐανθίας Θεοφιλίδου, καὶ τὴν μετὰ τῆς πρὸς ἐμψύχωσιν τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας Ἐπιτροπῆς.

Μεταξὺ Λονδίνου δύο ἐπιστολαὶ ἀντηλλάγησαν, ἡ μία μετὰ τοῦ κ. Freshfield, ἡ δ' ἑτέρα μετὰ τοῦ κ. Newton, διευθυντοῦ τοῦ Βρετ. Μουσείου.

Ἡ ἐπιτόπιος ἀλληλογραφικὴ κίνησις περιστρέφεται, ὡς συνήθως, εἰς συγχαρητήρια, συλλυπητήρια, προσκλητήρια, κοινοποιήσεις, ἀποστολὰς διπλωμάτων, εἰς ἐπιστολὰς μεταξὺ Προεδρείου, Ἐπιτροπῶν καὶ μελῶν τοῦ Συλλόγου, καὶ εἰς ἐγκυκλίους πρὸς τὰς ἐφορίας τῶν σχολείων τῆς πρωτευούσης καὶ τῶν προαστείων μετὰ πλήρους ἐνδιαφέροντος στατιστικῶν πληροφοριῶν πρὸς ἀπάντησιν.

Ἡ μετὰ τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ Κράτους, ἤτοι μετὰ τῶν ἐπαρχιῶν, ἀλληλογραφία περιστρέφεται εἰς αἰτήσεις συνδρομῶν παρὰ

Digitized by Google

τοῦ Συλλόγου. Οἱ διάφοροι Σύλλογοι καὶ σχολαὶ εὐχαριστοῦσι τὸν Σύλλογον διὰ τὴν ὁρισθεῖσαν αὐτοῖς χρηματικὴν ἀρωγὴν καὶ συνιστῶσι πρόσωπα ἐμπιστοσύνης πρὸς παραλαβὴν αὐτῆς.

Τὸ πλεῖστον τῶν ἐγγράφων τῆς κατηγορίας ταύτης φέρουσι τὸν τύπον τῆς νῦν καταστάσεως καὶ ἐκφράζουσι τὰς ταλαιπωρίας καὶ τὰς στερήσεις τῶν διαφόρων ἐκπαιδευτικῶν κοινοτήτων, τῶν προσφύγων τούτων τῶν Μουσῶν, αἵτινες στρέφονται πρὸς τὸν Σύλλογον ἐξαιτούμεναι ὅ,τι εὔχομαι νὰ δυνηθῇ πλουσίως νὰ παρέξῃ αὐταῖς—μέσα.

Γνωρίζετε, κύριοι, τὰς περιστάσεις ἃς διερχόμεθα· εἰσὶ δειναί, φοβεραί, κρίσιμοι· θ' ἀκούσητε ἐπανειλημμένως περὶ αὐτῶν ἐν ἑκάστῃ ἐκθέσει. Καὶ ἐπὶ τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου αἱ περιστάσεις αὗται ἐπηρέασαν· ἡ διακοπὴ τῶν ταχυδρομικῶν συγκοινωνιῶν εἶναι εἷς λόγος τῆς σχετικῶς μικροτέρας κατὰ τὸ συλλογικὸν τοῦτο ἔτος ἀλλογραφικῆς κινήσεως.

Εὔχομαι καὶ διὰ τὸ ἔθνος μου καὶ διὰ τὸν Σύλλογον αἱ περιστάσεις αὗται, αἵτινες ὡς ἐφιάλτης βασανίζουσιν ἡμᾶς, νὰ ἐξαφανισθῶσιν· εὔχομαι ἐπίσης καὶ χαίρων προσδοκῶ ν' ἀνατεθῇ τὸ ἀξίωμά μου εἰς χεῖρας ἐπηβολωτέρας καὶ νευρωδεστέρας τῶν ἰδικῶν μου.

Ὁ Γεν. Γραμματεὺς
Ιω. Καραβασιαδης.

Μετὰ τὸ πέρας αὐτῶν καὶ τῶν εὐχαριστιῶν τοῦ κ. Προέδρου κηρύττεται ἡ λῆξις τῆς συνεδριάσεως.

Συνεδρίασις φκζ'.

(Τακτική).

Τῇ 28 Ἀπριλίου 1878.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους.

Ἀρξαμένης τῆς συνεδριάσεως ὁ λόγος δίδοται τῷ κ. Ὀδ. Ἰαλέμῳ, ὅστις ἀναγινώσκει τὴν περὶ τῶν δημοσίων διαλέξεων ἔκθεσιν αὐτοῦ, ἔχουσαν οὕτω.

Κύριοι!

Ἡ ἄλλοτε τοσοῦτον πλουσία πνευματικὴ εὐωχία ἣν ἐχορήγει ὁ ἡμέτερος Σύλλογος τῇ κοινωνίᾳ τῆς πρωτευούσης ταύτης ὑπῆρξε δυστυχῶς λίαν πενιχρὰ κατὰ τὴν ποσότητα κατὰ τὴν ἤδη λήγουσαν συλλογικὴν περίοδον, καὶ τοῦτο οὐχὶ διότι δὲν εἴχομεν ὁρίσει ἱκανὰς πρὸς τοῦτο ἡμέρας, ἢ διότι δὲν εἴχομεν εὕρει ἀγορητάς, ἀλλὰ διότι αὐτὴ αὕτη ἡ κοινωνία περὶ ἄλλα φυσικῷ τῷ λόγῳ τυρβάζουσα καὶ περὶ τὰ ἄλλου χαρακτῆρος φλογερὰ ζητήματα τοῦ παρόντος ἔτους ἀσχολουμένη εἶχε σχεδὸν λησμονήσει τὴν πρὸς τὸν Ἑλλ. Φιλολογικὸν Σύλλογον ἄγουσαν· Οὕτως ἐκ τεσσαράκοντα διαλέξεων αἵτινες εἶχον προκηρυχθῇ δέκα καὶ πέντε μόνον ἐγένοντο, πολλῶν ἐκ τῶν ἀγορητῶν μὴ θελησάντων νὰ διαλεχθῶσι πρὸς ἀκροατήριον ἐκ πέντε ἢ ὀκτὼ μόνον ἀποτελούμενον. Πλὴν δὲ τῶν φοβερῶν πολιτικῶν θυελλῶν αἵτινες εἶχον ἐνσκήψει κατὰ τὸ παρελθὸν φθινόπωρον καὶ τὸν χειμῶνα τῆς ληγούσης συλλογικῆς περιόδου, κατὰ περίεργον κακὴν σύμπτωσιν, πολλαὶ τῶν ἑσπερῶν καθ' ἃς εἶχον ἀγγελθῇ διαλέξεις τοῦ Συλλόγου ἦσαν ἀτμοσφαιρικῶς κάκισται καὶ εἶχον καταστήσει ἀδύνατον τὴν εἰς τὰς αἰθούσας ἡμῶν προσέλευσιν τῶν ἀκροατῶν. Ἀλλὰ ὑπῆρξαν καὶ ἀγορηταὶ οἵτινες καὶ ἐν αἰθρίᾳ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐκτελέσωσι τὴν ὑπόσχεσιν αὐτῶν τὴν ἐγγράφως δοθεῖσαν, ἢ διότι τυχὸν ἐλησμόνησαν νὰ μεταβῶσιν εἰς Περαίαν μακρὰν ἐν τοῖς προαστείοις οἰκοῦντες, ἢ διότι μοχθήσαντες ὑπὲρ ἄλλων τοῦ Συλλόγου ἐργασιῶν δὲν εἶχον καιρὸν νὰ παρασκευάσωσι τὰ ἀγγελθέντα μαθήματα, ἢ διότι εἰς τὰς ἄλλας αὐτῶν ἀσχολίας τὰς συλλογικὰς προσθέσαντες καὶ ἐργασίας συναφεῖς πρὸς τὰς συλλογικὰς καὶ ἀναγκαζόμενοι ἕνεκα τούτου νὰ συγκεντρῶσι τὰς ἐνεργείας αὐτῶν πρὸς ἄλλας διευθύνσεις οὐ πόρρω ἀπεχούσας τοῦ σκοποῦ ὃν ἐπιδιώκει ὁ Σύλλογος, δὲν κατώρθωσαν νὰ διασκευάσωσι τὴν πνευματικὴν τροφὴν ἣν ἴσως εἶχον ἐν σημειώσεσι συσσωρεύσει. Θεωρῶ περιττὸν νὰ μνημονεύσω ὀνομάτων ἀρκούμενος μόνον νὰ εἴπω ὅτι ἐξ ἀναλόγων αἰτιῶν καὶ ὁ πρόεδρος τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς καίτοι πέντε διαλέξεις ὑποσχεθεὶς ἐπὶ τοῦ προγράμματος οὐδὲ κἂν μίαν κατώρθωσε νὰ ποιήσῃ πλὴν τῶν ἄλλων καὶ διότι δὲν ἠδυνήθη νὰ εὕρῃ ἐνταῦθα συγγράμματά τινα ἀπολύτως χρήσιμα πρὸς παρασκευὴν τῶν μαθημάτων αὐτοῦ. Σημειωτέον δὲ πρὸς τούτοις ὅτι καὶ αἱ εὐχάριστοι ἄλλως διαλέξεις τοῦ διακεκριμένου ἐπιστήμονος βαρώνου κυρίου

Digitized by Google

Μούνδη γενόμεναι κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Δεκεμβρίου, αἵτινες ἦσαν σχετικῶς αἰθριώτεραι καὶ κατὰ τὰς ὁποίας συνέπεσε νὰ ὦσιν ἠγγελμέναι διαλέξεις ἡμετέρων ἀγορητῶν, ἐπήνεγκον τροπήν τινα εἰς τὴν σειρὰν τῶν προκεκηρυγμένων διαλέξεων, ἐφ' ᾗ δὲν ἐννοοῦμεν βεβαίως νὰ ἐκδηλώσωμεν μομφήν τινα ἢ ἔγκλημα. Τοὐναντίον τὰ τερπνὰ καὶ διδακτικὰ μαθήματα τοῦ βαρώνου Κ. Μούνδη συνήγαγον εἰς τὰς αἰθούσας ἡμῶν πολλοὺς ξένους ἀπελθόντας αὐτῶν μετὰ θαυμασμοῦ πρὸς τὸ ἡμέτερον ἔθνος καὶ μετὰ νέας ὑπολήψεως πρὸς τὸ καθίδρυμα ἡμῶν τοῦτο.

Ἐκ τῶν πέντε ἀγγελθεισῶν ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Δημητριάδου διαλέξεων περὶ πρακτικῆς καὶ ἐφηρμοσμένης γεωμετρίας ἐγένοντο αἱ τέσσαρες, πολὺ ἔχουσαι τὸ ἐνδιαφέρον διὰ τοὺς ἐκτιμῶντας τὰ ἔργα τῆς ἐπιςήμης ἧς ὁ τρηρὸς θεράπων ἐςὶν ὁ διακεκριμένος οὗτος μαθηματικός. Ἐκ τῶν τεσσάρων διαλέξεων τοῦ κ. Σταματιάδου τῶν ἐν τῷ προγράμματι ἠγγελμένων ἐγένοντο αἱ τρεῖς, ὧν ἡ μία περὶ τῆς ἱστορίας τοῦ πυρὸς καὶ αἱ δύο περὶ τῆς κοινωνικῆς καταστάσεως τῶν γυναικῶν καὶ τῶν τέκνων ἐν ἔθνεσι μαχίμοις καὶ ἐν λαοῖς βιομηχάνοις. Ὁ Σύλλογος γινώσκει ἀπὸ πολλοῦ τὴν ἀξίαν καὶ τὴν καλλιέπειαν τῶν χρησίμων συνάμα καὶ τερπνοτάτων μελετῶν τοῦ κ. Σταματιάδου, ὅστις καὶ ἐφέτος διὰ τῶν αὐτῶν πλεονεκτημάτων ἐκόσμησε τὰ μαθήματα αὐτοῦ. Ἐκ τῶν τεσσάρων ἀγγελθεισῶν διαλέξεων τοῦ νεαροῦ καὶ πολλὰ ὑπισχνουμένου ἐπιστήμονος Κ. Μακρῆ ἐγένοντο αἱ δύο περιστραφεῖσαι εἰς φυσιολογικὴν μελέτην τοῦ γάλακτος ἐν γένει καὶ ἰδίως τοῦ γυναικείου. Αἱ διαλέξεις αὗται ὑπὸ πειραμάτων συνοδευθεῖσαι διήγειραν εἰς μέγαν βαθμὸν τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἀκροασαμένων, διότι ὁ ὁμογενὴς οὗτος ἰατρὸς ἀνέπτυξε καί τινας θεωρίας ὅλως πρωτοτύπους, αἵτινες δημοσιευθεῖσαι προηγουμένως ἐν Εὐρώπῃ ἐφείλκυσαν αὐτῷ τὴν ζωηρὰν ἐκτίμησιν τῶν ἐπιστημόνων. Ἐκ τῶν τεσσάρων ἀγγελθέντων μαθημάτων τοῦ κ. Φρυδᾶ ἐγένοντο τρία ὧν τὰ μὲν πρῶτα ἠσχολοῦντο περὶ τὴν φυσιολογικὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀναπνοῆς τὸ δὲ περὶ τὴν πέψιν. Ἡ γνωστὴ εὐκρίνεια δι' ἧς καθιστᾷ καταληπτὰς τὰς ἐπιστημονικὰς γνώσεις ὁ κ. Φρυδᾶς καὶ ἡ ἐπαγωγὸς εὐγλωττία μεθ' ἧς καλλύνει αὐτὰς ἀνεπτύχθησαν καὶ ἐφέτος ἐν τῷ Συλλόγῳ ὑπὸ τοῦ συμπαθητικοῦ τούτου ἀγορητοῦ. Ἐκ τῶν δέκα προκεκηρυγμένων διαλέξεων τοῦ κ. Βασιάδου «περὶ τῶν τριῶν ἱστορικῶν φυλῶν τοῦ ἀνθρωπίνου Γένους» ἐγένοντο μόνον αἱ τρεῖς, διότι ὁ περιφανὴς οὗτος τῶν Μουσῶν θιασώτης καὶ τῆς ἐπιστήμης δᾳδοῦχος ἀρξάμενος ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς ἤδη ληγούσης συλλογικῆς περιόδου σειρᾶς ὅλης ἀφαγνωσμάτων, ἅπερ ἠσχολοῦντο περὶ σπουδαιότατον κλάδον τῆς ἀρχαιότητος, ἠναγκάζετο νὰ κατατρίβῃ πολὺν χρόνον περὶ τὴν προπαρασκευὴν αὐτῶν καὶ ἐδέησε νὰ διακόψῃ τὰς διαλέξεις αὐτοῦ τὸ μὲν πρὸς μικρὰν ἄνεσιν ἐκ τοῦ πολλοῦ πνευματικοῦ καμάτου ὃν κατέβαλεν ἐφέτος ὑπὲρ τοῦ Συλλόγου, τὸ δὲ διότι προὐτίθετο ν' ἀπέλθῃ τῆς πρωτευούσης ταύτης. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι αἱ τρεῖς αὐτοῦ διαλέξεις στηριζόμεναι ἐπὶ τῆς ἐμβριθοῦς μελέτης τῶν τελευταίων προϊόντων τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης ἐφείλκυσαν τὴν σύντονον προσοχὴν τῶν ἀκροωμένων οἵτινες ἐξήρχοντο τῆς αἰθούσης μανθάνοντες πολλὰ ἄγνωστα πρότερον αὐτοῖς.

Ἐν γένει δὲ καίτοι ὀλίγαι ἐφέτος αἱ διαλέξεις ἡμῶν εἶχον τὸ μέγα προτέρημα ὅτι ἐπραγματοποίησαν ὑγιᾶ ἀρχὴν ἐφαρμοσθεῖσαν ἐν τῷ προγράμματι τῆς νῦν ληγούσης περιόδου, ἣν εὐκταῖον εἶναι νὰ ἀκολουθῇ διὰ παντὸς ὁ ἡμέτερος Σύλλογος· ἡ ἀρχὴ δὲ αὕτη εἶναι ὅτι τὰ μαθήματα πρέπει νὰ διαιρῶνται κατ' ὀλίγους τινὰς κλάδους ἀλλὰ ἐκτενεῖς, νὰ παριστῶσι δηλαδὴ ὀλίγον μὲν ἀλλὰ πλῆρες σύνολον πνευματικῆς τροφῆς, ἀντὶ νὰ κατακερματίζωνται εἰς πολλοὺς κλάδους ἀλλὰ βραχεῖς. Τὸ δεύτερον τοῦτο σύστημα καθιστῶν ποικιλοτέρας τὰς διαλέξεις ἀνταποκρίνεται μᾶλλον εἰς τὴν πρὸς τὰ τερπνὰ τάσιν τῶν ἀκροατῶν καὶ ἤθελον ὀνομάσει αὐτὸ σύστημα πολυτελείας ἐν τῇ πνευματικῇ ἀγωγῇ. Ἀλλὰ τὸ πρῶτον φαίνεται συμφωνότερον πρὸς τὸν σκοπὸν ὃν ἐπιδιώκει ὁ Σύλλογος διὰ τοῦ θεσμοῦ τῶν δημοσίων διαλέξεων, τουτέςι τὴν χρησιμότητα καὶ τὴν διδασκαλίαν, χωρὶς ἀφ' ἑτέρου νὰ δυσαρεστῇ καὶ τὸ αἴσθημα τῆς πρὸς τὰ τερπνὰ ἀνθρωπίνης ὁρμῆς.

Ὁπωσδήποτε, οὕτως, ὡς ἔλαβον τὴν τιμὴν νὰ ἐκθέσω ἐνταῦθα, εἶχον τὰ τῶν δημοσίων διαλέξεων κατὰ τὴν ἤδη λήγουσαν συλλογικὴν περίοδον, ἀνάλογα πρὸς τὸ περιέχον ἐν ᾧ διητώμεθα καὶ τὴν ἀτμοσφαῖραν ἣν ἀνεπνέομεν.

Ὁ τῆς Ἐκπαιδ. Ἐπιτροπῆς Πρόεδρος

Οδ. Ιαλεμος.

Digitized by Google

Μετὰ δὲ τὸ τέλος αὐτῆς ὁ κ. Πρόεδρος, ἐκφράσας εὐχαριστίας τῷ κ. Ἰαλέμῳ, δίδωσι τὸν λόγον τῷ κ. Σαλτέλῃ, βιβλιοφύλακι, πρὸς ἀνάγνωσιν τῆς ἐκθέσεως αὐτοῦ περὶ τῆς καταστάσεως τῆς βιβλιοθήκης.

Κύριοι!

Κατὰ τὸ συλλογικὸν τοῦτο ἔτος μόλις ἓξ καὶ τεσσαράκοντα βιβλία καὶ φυλλάδια προσεκτήσατο ἡ βιβλιοθήκη τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου πάντα ὑπὸ φιλομούσων ἀνδρῶν ὁμογενῶν τε καὶ ἀλλογενῶν δωρηθέντα. Τούτων δὲ ἐννέα μέν, ἕνδεκα ἀποτελοῦντα τόμους, εἰσὶ συγγράμματα ἐπιστημονικά, δύο δὲ χειρόγραφα, πεντεκαίδεκα δὲ ἐπιστημονικαὶ πραγματεῖαι, αἱ πλεῖσται ἀρχαιολογικαί, ὀκτὼ δὲ διδακτικὰ βιβλία καὶ δεκατρία φυλλάδια ποικίλης ὕλης· πρὸς δὲ τούτοις ἐδωρήθησαν τῇ βιβλιοθήκῃ καὶ ἑπτὰ καὶ τεσσαράκοντα φωτογραφικαὶ εἰκόνες τῶν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πόλει ἐπιφανεστάτων κτιρίων ὑπὸ τοῦ κ. Edwin Frieshfield.

Δωρηταὶ δὲ τῶν εἰρημένων βιβλίων εἰσὶν οἱ ἑπόμενοι.

1) Ὁ κ. Σκάϊλερ, πρόξενος τῆς Ἀμερικῆς, πέμψας τὸ ἑαυτοῦ δίτομον σύγγραμμα, τὸ ἐπιγραφόμενον *Turkestan*.

2) Ὁ σοφὸς Γαλάτης Baron de Witte ἓξ ἀρχαιολογικὰς αὐτοῦ πραγματείας καὶ δύο τεύχη τῆς *Revue Archéologique*.

3) Ὁ ἐνταῦθα Θεσσαλικὸς Σύλλογος τρία σώματα τοῦ ὑπὸ τοῦ κ. Λαναρᾶ ἐμμέτρως μεταφρασθέντος *Ἱππολύτου τοῦ Στεφανηφόρου*.

4) Ὁ κ. Bourgault de Caudray τὸ *περὶ τῆς ἑλληνικ. ἐκκλ. Μουσικῆς* σύγγραμμα αὐτοῦ.

5) Ὁ κ. Κ. Καραπάνος τὸ σπουδαῖον αὐτοῦ δίτομον σύγγραμμα τὸ *περὶ Δωδώνης καὶ τῶν ἐρειπίων αὐτῆς*, γαλλιστὶ γεγραμμένον.

6) Ὁ κ. Πασπάτης τὰς *Βυζαντινὰς* αὐτοῦ *Μελέτας*.

7) Ὁ κ. Μαρῖνος Βεργωτῆς τὸν Α' Τόμον *τῶν περὶ ἀγωγῆς καὶ παιδείας Μελετῶν* αὐτοῦ.

8) Ὁ κ. Μ. Μαρσὰν τὰ δύο ῥηθέντα χειρόγραφα, τὸ μὲν *Ἑρμηνεία* ὂν *εἰς τὸ περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς* σύγγραμμα τοῦ Ἀριστοτέλους, τὸ δὲ *Συλλογὴ φυλλαδίων* συναποτελούντων τὸ τελευταῖον μέρος λεξικοῦ τῆς ἀρχαίας ἑλλην. γλώσσης.

9) Ὁ κ. Ἐμμ. Ἰωαννίδης πρὸς ἄλλοις διδακτικοῖς βιβλίοις καὶ φυλλαδίοις καὶ τὸν ΙΘ' τόμον τῆς *Πανδώρας* καὶ ἄλλοι ἄλλα.

Ἅπασι τοῖς δωρηταῖς καθῆκον ἡγοῦμαι νὰ ἐκφράσω τὰς παρὰ τοῦ Συλλόγου εὐχαριστίας.

Τὸν ἐπιστημονικὸν τῆς Βιβλιοθήκης κατάλογον, καίπερ πέρυσιν ὑποσχόμενος, δὲν συνέταξα οὐδ' ἐπεχείρησα τὸ παράπαν τῷ ἔργῳ ἅτε τούτῳ μὲν δυσχερεῖ καὶ χρόνου μακροῦ καὶ χειρῶν πλειόνων δεομένῳ, αὐτὸς δὲ μόνος οὐδὲ σχολάζων· ὥστε, ἐὰν ὁ Σύλλογος ἐπιθυμῇ τὴν ταχεῖαν τοῦ καταλόγου σύνταξιν, ἡμεῖς γε νομίζομεν ὅτι τὸ μόνον πρὸς τοῦτο μέσον εἶναι ν' ἀναθέσῃ τὸ ἔργον εἰς τὰς εἰδικὰς αὐτοῦ ἐπιτροπάς, ὅπως ἑκάστη τούτων φροντίσῃ περὶ τῆς συντάξεως τοῦ καταλόγου τοῦ ἑαυτῇ προσήκοντος τμήματος τῆς Βιβλιοθήκης.

Ἡ λοιπὴ τῆς Βιβλιοθήκης κατάστασις καὶ ἡ τοῦ Ἀναγνωστηρίου διατελεῖ ἡ αὐτὴ ὡς πέρυσιν οὖσα.

Εἴθε ὁ διάδοχός μου ἐν τῇ ἑαυτοῦ ἐκθέσει ν' ἀναγγείλῃ ὑμῖν ὅτι καὶ ὁ ἐπιστημονικὸς κατάλογος συνετελέσθη καὶ τὰ τῆς Βιβλιοθήκης καὶ τοῦ Ἀναγνωστηρίου ἡμῶν καθόλου κατὰ τοὺς πόθους καὶ τὰς ἐλπίδας πάντων ἡμῶν ἔχουσιν.

Ὁ βιβλιοφύλαξ
Θ. ΣΑΛΤΕΛΗΣ.

Μετὰ δὲ τὸ τέλος τῆς ἐκθέσεως ὁ κ. Πρόεδρος τίθησιν εἰς ψηφοφορίαν τὴν ἐν τῇ ἐκθέσει τοῦ κ. Σαλτέλη ἀναφερομένην πρότασιν περὶ διατάξεως τῆς βιβλιοθήκης ὑπὸ τῶν οἰκείων ἐπιτροπῶν, ἣν ὁ Σύλλογος, ὑποστηριχθεῖσαν καὶ ὑπὸ τοῦ κ. Ἰαλέμου, παμψηφεὶ παρεδέξατο.

Ἀκολούθως ὁ κ. Πρόεδρος ἐκφράσας εὐχαριστίας τῷ κ. Σαλτέλῃ ἐπὶ τῇ προθυμίᾳ, μεθ' ἧς καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο εἰργάσθη, κηρύττει τὴν λῆξιν τῆς συνεδριάσεως.

Συνεδρίασις φκη'.

(Ἔκτακτος).

Τῇ 30 Ἀπριλίου 1878.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους.

Ἀρξαμένης τῆς συνεδριάσεως ὁ κ. Ξ. Ζωγράφος ἐπηρώτησεν ἂν τὰ ἐν τῇ συνεδριάσει παρόντα μέλη ἐπλήρωσαν τὰς συνδρομάς των καὶ ἂν ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει ἐφηρμόσθη τὸ 22ον ἄρθρον τοῦ Κανονισμοῦ.

Digitized by Google

Ὁ κ. Ἰάλεμος λέγει ὅτι τὸ ζήτημα τοῦτο δὲν ἐπησχόλησε τὴν προσοχὴν τοῦ Προεδρείου, ἐπειδὴ οὐδεμία πρὸς τοῦτο ἐδόθη ἀφορμή, τοῦ κ. Ταμίου, εἰς οὗ τὴν δικαιοδοσίαν ὑπάγεται τὸ ζήτημα τοῦτο, οὐδέποτε ζητήσαντος ἀπόφανσιν περὶ τούτου· ἐξωδίκως δὲ μόνον ἐγένετο λόγος μεταξὺ τῶν μελῶν τοῦ Προεδρείου, ἀλλ' ἐθεωρήθη τοῦτο, ἕνεκα τῆς οἰκονομικῆς κρίσεως τῆς ἀγορᾶς τῆς πόλεως ἡμῶν, λίαν ἄκαιρον, καθότι καὶ ἡ ἐλαχίστη πίεσις ἠδύνατο νὰ ἐπιφέρῃ τὴν διάλυσιν τοῦ Συλλόγου· ἄλλως ἂν ὁ κ. Ζωγράφος ἐπεθύμει τὴν διαγραφὴν τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος μελῶν, ἠδύνατο νὰ πράξῃ τοῦτο ἐγκαίρως, οὐχὶ δὲ σήμερον ὅτε πρόκειται περὶ ἀρχαιρεσιῶν.

Ὁ κ. Πρόεδρος λέγει ὅτι τὸ Προεδρεῖον δὲν προέβη εἰς τὴν διαφραφὴν τῶν εἰρημένων μελῶν, καθότι τὰ πλεῖστα τούτων καθυστεροῦσι τὰς συνδρομάς των οὐχὶ ἐκ δυστροπίας ἢ ἄλλης τοιαύτης τινὸς αἰτίας, ἀλλ' ἕνεκα τῶν καιρικῶν περιστάσεων, αἵτινες, ὡς μὴ ὤφελεν, ἐπηρέασαν τὴν ἀγορὰν ἡμῶν.

Ὁ κ. Μαλλιάδης λέγει ὅτι ὁ κ. Ζωγράφος δὲν ἐζήτησε τὴν διαγραφὴν τῶν εἰρημένων μελῶν, ἀλλ' ἠθέλησε μόνον νὰ ἐρωτήσῃ ἂν τὸ Προεδρεῖον ἐξεπλήρωσε τὸ καθῆκόν του, ὅπερ κατὰ τὸ λέγειν τοῦ κ. Ἀντιπροέδρου δὲν ἐγένετο καὶ παρακαλεῖ ὅπως σημειωθῇ ἐν τοῖς πρακτικοῖς. Ὁ κ. Ἰάλεμος διαμαρτύρεται κατὰ τῆς διαστροφῆς τῶν λόγων αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ κ. Μαλλιάδου, καθότι αὐτὸς δὲν εἶπεν ὅτι τὸ Προεδρεῖον παρέλειψε τὸ καθῆκόν του ἀλλ' ὅτι δὲν προέβη εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ 22ου ἄρθρου τοῦ Κανονισμοῦ δι' οὓς εἶπε πρὸ ὀλίγου λόγους.

Εἶτα γενομένης μυστικῆς ψηφοφορίας, πρὸς ἐκλογὴν τῶν νέων κοσμητόρων, ἀναδεικνύεται δι' ἀπολύτου πλειονοψηφίας Πρόεδρος μὲν ὁ κ. Ὀδ. Ἰάλεμος διὰ ψήφων 23, ἀντιπρόεδροι δὲ οἱ κ. κ. Β. Σαρακιώτης καὶ Χρ. Χατζηχρήστου, γενικὸς γραμματεὺς ὁ κ. Π. Παπαρρούσης, εἰδικὸς ὁ κ. Κ. Γεωργαλᾶς, βιβλιοφύλαξ ὁ κ. Φ. Τάγης καὶ ταμίας ὁ κ. Λ. Χρυσοβελόνης.

Μετὰ ταῦτα δὲ δι' ἀνατάσεως τῶν χειρῶν ἀνεδείχθησαν μέλη τῶν διαφόρων ἐπιτροπῶν οἱ ἑξῆς.

1) Τῆς Ἐκπαιδ. Ἐπιτροπῆς.

1. Χρ. Χατζηχρήστου, *πρόεδρος*.
2. Ἡρ. Βασιάδης.
3. Κ. Καλλιάδης.
4. Ἀβρ. Μαλλιάκας.
5. Ν. Γεωργιάδης.
6. Ἀπόστ. Λιούμας.
7. Ἀθ. Θεοδωρίδης.
8. Κ. Γεωργαλᾶς.
9. Ν. Παρανίκας.
10. Θ. Σαλτέλης.
11. Χρ. Καλωταῖος, προταθεὶς ἐν τῇ συνεδριάσει ὑπὸ τοῦ κ. Π. Παπαρρούση.

2) Οἰκονομικῆς.

1. Β. Σαρακιώτης, *πρόεδρος*.
2. Ι. Γκιών.
3. Θ. Κοσσούδης.
4. Ἀλ. Ῥάλλης.
5. Ν. Ἄκατος.
6. Μ. Νεγροπόντης.
7. Ζ. Ἀλεξανδρίδης.
8. Α. Μαθιουδάκης.
9. Γ. Ἀθηνογένης.
10. Μ. Βελλογιάννης.

3) Ἀρχαιολογικῆς.

1. A. Mordtmann (πατήρ).
2. A. Mordtmann, ἰατρός. } υἱοί.
3. J. Mordtmann. }
4. Στ. Ἀριστάρχης.
5. Ἀλ. Πασπάτης.
6. Κ. Στ. Καραθεοδωρῆ.
7. P. Schroeder.
8. Κ. Περδικίδης.
9. Ν. Παρανίκας.
10. Ἐμμ. Ἰωαννίδης.

4) Συντακτικῆς.

1. Κ. Περδικίδης.
2. Ι. Καραβασίλης.
3. Ν. Φρυδᾶς.
4. Ἰω. Ταντααλίδης.
5. Ν. Δεπάστας.
6. Ι. Ἀλιμπέρτης.
7. Ἐμμ. Ἰωαννίδης.

5) Φιλολογικῆς.

1. Ἡρ. Βασιάδης.
2. Χρ. Χατζηχρήστου.
3. Αἰμ. Νοννότης.
4. Α. Τάγης.
5. Ι. Καρολίδης.
6. Ν. Φρυδᾶς.

Digitized by Google

7. Θ. Σαλτέλης.
8. Μιλτ. Πανταζῆς.
9. Θεοχ. Τάγης.
10. Φίλιπ. Τάγης.
11. Β. Βράννος.

6) Ἐπιστημονικῆς.

1. Δ. Σταματιάδης.
2. Ξ. Ζωγράφος.
3. Δ. Μαλλιάδης.
4. Ι. Καραβασίλης.
5. Ἰω. Καρολίδης.
7. Γ. Πιτσιλαδῆς.
8. Al. Synvet.
9. Π. Καλλιβούρσης, προταθεὶς ὑπὸ τοῦ κ. Ἰω. Καραβασίλη.

7) Μουσικῆς.

1. Ἀρχιμ. Γερμανὸς Ἀφθονίδης.
2. Δανιὴλ ἱεροδιάκονος.
3. Δ. Πασπαλλῆς.
4. Ξ. Τριανταφυλλίδης.
5. Μ. Παρανίκας.
6. Εὐστρ. Παπαδόπουλος.
7. Ἰώσαφ ἱεροψάλτης.
8. Γ. Βιολάκης.
9. Γ. Εὐστρατιάδης.
10. Κ. Φωκαεύς.
11. Ἰω. Κρικότσος, προταθεὶς ὑπὸ τοῦ κ. Α. Χρυσοβελόνη.
12. * Λάλας, προταθεὶς ὑπὸ τοῦ κ. Σαμαρτζίδου.

Ἐπιμελητὴς τῆς Ὀργανοθήκης ἐξελέγη ὁ κ. Σπαθάρης, τῶν δὲ ἀρχαιολογικῶν συλλογῶν ὁ κ. Ἐμμ. Ἰωαννίδης.

Ἐπὶ τούτοις διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

Συνεδρίασις φκη'.

(Τακτική).

Τῇ 1 Μαΐου 1878.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ὁ κ. γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου.

Μετὰ ταῦτα ἀγγέλλονται τὸ δεύτερον καὶ ψηφοφορηθέντες κατὰ τὰ εἰθισμένα γίνονται δεκτοὶ ὡς τακτικὰ μέλη οἱ κ.κ. Μ. Πανταζῆς, καθηγητὴς καὶ Δ. Νικολαΐδης, δημοσιογράφος, προτεινόμενοι ὑπὸ τῶν κ. κ. Ἡρ. Βασιάδου, Ὀδ. Ἰαλέμου καὶ Π. Παπαρρούση.

Εἶτα ἀγγέλλεται προσφορὰ τοῦ ἰατροῦ κ. Weisbach προσφέροντος ἀντίτυπον τοῦ συγγράμματός του «Μετρήσεις τῶν σωμάτων διαφόρων ἀνθρωπίνων φυλῶν.»

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Καρολίδης ἀνέγνω «Περὶ συνθέσεως ὀνομάτων»· (ἴδε ἀνωτ. σελ. 53).

Μετὰ τὸ τέλος τῆς πραγματείας τοῦ κ. Καρολίδου ὁ κ. Α. Χρυσοβελόνης, ταμίας, ἀνέγνω τὴν κατὰ τὴν φκζ' συνεδρίασιν ἀναβληθεῖσαν ἔκθεσιν αὐτοῦ περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ ταμείου, ἔχουσαν ὡς ἑξῆς.

α') Καταστατικὸν

Τοῦ ἐν Κ/πόλει **Ἑλλην. Φιλ. Συλλόγου** *κατὰ τὴν 30 Ἀπριλίου 1878.*

Δοῦναι. **1878.**

ᾶ	65	Κτίριον Συλλόγου . .	Λ.Τ.	6779:81
νί	66	Βιβλιοθήκη	»	706:18
	67	Ὀργανοθήκη	»	234:66
	70	Ἔπιπλα καὶ σκεύη .	»	371:27
	71	Χρεώγραφα	»	340:—
	72	Société Générale . .	»	927:—
	118	Γραμμάτια πρὸς εἴσπραξιν	»	520:—
	75	Ἐκκρεμεῖς λογ/σμοὶ	»	13:94
	104	Συλλογαὶ ἀρχαιοτήτ.	»	22:—
	82	Μερὶς ἐλλείμματος .	»	161:58 1/2
			Λ.Τ.	10076:44 1/2

Λαβεῖν. **1878.**

ᾶ	76	Προσφ. δι' ἀγορ. βιβλίων	Λ.Τ.	177:50
νί	123	Διαγωνίσματα	»	416:50
	78	Ἀποθεματικὸν κεφάλ. .	»	7458: 9
	79	Συνδρομαὶ ἐφάπαξ . . .	»	36:—
	124	Ἄπορα σχολ. 1872-76	»	295:51
	113	» » 1876-77	»	530:—
	83	Σύλλογος Παρισίων . . .	»	7: 4
	84	Ζωγράφειος Βιβλιοθήκη	»	927:—
	105	Προσωρ. δάν. ἀπὸ σχολ.	»	203:30
	135	Πρόχειρα δάνεια ἀπὸ Λ. Χρυσοβελόνην	»	25:50 1/2
			Λ.Τ.	10076:44 1/2

Ἐν Κων/πόλει, τῇ 30 Ἀπριλίου 1878.

Ὁ Ταμίας Α. Ι. ΧΡΥΣΟΒΕΛΟΝΗΣ.

Digitized by Google

β') Κίνησις ταμείου.

Τοῦ ἐν Κων/πόλει **Ἑλλην. Φιλολογ. Συλλόγου** *κατὰ τὸ συλλογικὸν ἔτος*
1877—78.

1878.	εἰσέπραξεν.		
Ἀπὸ ὑπόλοιπ. ταμείου παρελθ. ἔτους	Λ.Τ.	52:40½
»	Γραμμάτια εἰσπραχθέντα	»	140:—
»	Τακτικὰς συνδρομὰς	»	135:—
»	Καθυστερούσας συνδρομὰς	»	27:—
»	Δικαιώματα διπλωμάτων	»	7:—
»	Τόκ. χρεωγράφ. 60 Μετχ. Πις.Τρ.	»	26:90
»	Πωλήσεις βιβλίων..........	»	22:70½
»	Πρόχειρον δάν. Λ. Ι. Χρυσοβελόνη	»	25:50½
		Λ.Τ.	436:51½

1878.	ἐδαπάνησεν.		
Εἰς	Μισθοδοσίας	Λ.Τ.	212:
»	Διάφορα ἔξοδα	»	25:99
»	Ἄπορα σχολεῖα ...	»	85:
»	Φωτισμὸν καὶ θέρμαν.	»	8:31
»	Ταχυδρομικὰ	»	4:46
»	Περιοδικὸν	»	70:69
»	Πυρασφάλιστρα	»	24: 6½
»	Γραφικὴν ὕλην.....	»	6:—
		Λ.Τ.	436:51½

Ἐν Κων/πόλει, τῇ 30 Ἀπριλίου 1878.

Ὁ Ταμίας
Α. Ι. ΧΡΥΣΟΒΕΛΟΝΗΣ.

γ') Ἐξαγόμενον

Τῆς διαχειρίσεως τοῦ συλλογικοῦ ἔτους 1877—1878.

		Εἰσπράξεις			
Σελ.	125	Ταχ. συνδρομαὶ	Λ.Τ.	135:	
	126	Καθ. συνδρομαί.	»	27:	
»	127	Δικ. διπλωμάτων	»	7:	
»	128	Τόκ. χρεωγράφων	»	26:90	
»	129	Πωλήσ. βιβλίων.	»	22:70½	218:60½
Ἔλλειμ. τῆς παρούσης διαχ.					132:91
				Λ.Τ.	351:51½

		Δαπάναι			
Σελ.	130	Μισθοδοσίαι	Λ.Τ.	212:	
	131	Διάφ. ἔξοδα..	»	25:99	
»	»	Ταχυδρομικά.	»	4:46	
»	132	Φωτισμὸς κλπ.	»	8:31	
»	133	Περιοδικόν...	»	70:69	
»	134	Γραφικὴ ὕλη .	»	6:	
»	»	Πυρασφάλιςρα	»	24: 6½	351:51½

Ἐν Κων/πόλει, τῇ 30 Ἀπριλίου 1878.

Ὁ Ταμίας
Α. Ι. ΧΡΥΣΟΒΕΛΟΝΗΣ.

Κατὰ τὸ λῆξαν συλλογικὸν τοῦτο ἔτος ἐνεγράφησαν νέα μέλη 11 ὥστε ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου ἀνῆλθεν εἰς 340 ἐξ ὧν μόνον τὰ 135 μέλη ἀπέτισαν τὴν ἐτησίαν αὐτῶν συνδρομήν.

Αἱ καθυστερήσεις ἅπασαι τῶν τε προηγουμένων ἐτῶν, καὶ τοῦ λήξαντος ἤδη, προερχόμεναι ἐκ τακτικῶν συνδρομῶν ἀνέρχονται εἰς Λίρας 250 περίπου.

Ὡς ἐκ τῶν ἐκτάκτων περιστάσεων καὶ κατὰ τὸ λῆξαν ἤδη ἔτος δὲν ἐθεωρήθη καλὸν ἡ κατὰ γράμμα ἐφαρμογὴ τοῦ 22ου ἄρθρου τοῦ κανονισμοῦ, διὸ καὶ οὐδὲν τακτικὸν τοῦ Συλλόγου μέλος διεγράφη, οὐχ ἧττον ἐλήφθη φροντὶς καὶ ἐλπίζεται ἡ εἴσπραξις σημαντικοῦ μέρους ἐκ τῶν καθυστερουμένων συνδρομῶν.

Κατὰ τὸ συλλογικὸν τοῦτο ἔτος, δυστυχῶς, οὐδεμίαν εἴχομεν ἔκτακτον προσφοράν, καὶ τοῦτο βεβαίως ἀποδίδομεν εἰς τὸ δυσχερὲς τῶν περιστάσεων καὶ οὐχὶ εἰς ἑτέραν τινὰ αἰτίαν.

Digitized by Google

Μετὰ τὸ τέλος δὲ καὶ ταύτης ὁ κ. Γ. Δημητριάδης ἀνέγνω ἔκθεσιν ἐπὶ τῆς Πρακτ. Ἀριθμητικῆς τοῦ κ. Μαγδάνη (ἰδὲ σελ. 62)· ἀλλὰ τῆς ὥρας προκεχωρηκυίας διακόπτεται ἡ ἀνάγνωσις αὐτῆς καὶ ἀναγινώσκεται ἡ κρίσις μόνον ἐπὶ τοῦ χειρογράφου, ἥτις εἶναι λίαν εὐνοϊκή· μεθ' ὃ ὁ κ. Ἰάλεμος προτείνει ἵνα ἡ μὲν κρίσις δημοσιευθῇ διὰ τῶν ἐφημερίδων, ἡ δὲ ὅλη ἔκθεσις ἐν τῷ Περιοδικῷ ὅπερ ὁ Σύλλογος παρεδέξατο. Εἶτα ὁ κ. Πρόεδρος ἀναφέρει καὶ ἄλλην ἔκθεσιν τοῦ κ. Δημητριάδου, ἐπαινεῖ τὸν τρόπον καθ' ὃν οὗτος ἐκθέτει τὰς σκέψεις καὶ κρίσεις αὐτοῦ ἐπὶ τῶν ζητημάτων, ἅπερ ὁ Σύλλογος ἀνατίθησιν αὐτῷ καὶ εὐχαριστεῖ ἐξ ὀνόματος τοῦ Συλλόγου τῷ κ. Δημητριάδῃ.

Ὁ κ. Μαλλιάδης ἐπιδοκιμάζων ὅσα ὁ κ. Πρόεδρος εἶπε ἐκφράζει εὐχὴν ἵνα πολλαπλασιασθῶσι τὰ τοιαῦτα συγγράμματα ἅπερ σπανίζουσιν ὅλως ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γλώσσῃ, παρατηρεῖ ὅμως ὅτι εἶναι τολμηρὰ ἀξίωσις καὶ ὑπερβολὴ ζήλου ἐπιστημονικοῦ τὸ νὰ περιλάβῃ ἡ Ἀριθμητικὴ ἀντικείμενα ξένα αὐτῆς, οἷον, τὸ περὶ ἀσφαλείας τῆς ζωῆς, περὶ στατιστικῶν κτλ. δέον δὲ νὰ περιορίζηται ἐντὸς τῶν πραγματικῶν αὐτῆς ὁρίων.

Ὁ κ. Δημητριάδης λέγει ὅτι, μὴ ἀναγνωσθείσης ἁπάσης τῆς ἐκθέσεως, δύσκολον νὰ ἐξενεχθῇ ἐντελὴς καὶ δικαία ἐπίκρισις περὶ αὐτῆς, ὅσα δὲ περιέλαβεν ὡς ἀντικείμενα αὐτῆς δὲν εἶναι ξένα, διότι ἡ Ἀριθμητικὴ παντοῦ καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἐπιστήμαις εἶναι χρήσιμος· ἄλλως ὑπάρχουσι καὶ παραδείγματα τοιούτων ἀριθμητικῶν.

Ὁ κ. Μαλλιάδης συμφωνεῖ ὅτι ἡ Ἀριθμητικὴ εἶναι θεραπαινὶς ὅλων τῶν ἐπιστημῶν, ἀλλ' ὡς ἐκ τούτου δὲν νομίζει ὅτι πρέπει καὶ νὰ περιλάβῃ πάσας τὰς ἐπιστήμας, ἐπιμένει δὲ εἰς τὸν διαχωρισμὸν ἑκάστης καὶ τὸν περιορισμὸν τῆς Ἀριθμητικῆς ἐντὸς τῶν πραγματικῶν αὐτῆς ὁρίων.

Ὁ κ. Δημητριάδης ἐξηγεῖ τὸ ἀντικείμενον τῆς Ἀριθμητικῆς καὶ ἐπιμένει λέγων ὅτι ὅσα περιέλαβεν ἐν αὐτῇ εἶναι ἀντικείμενον αὐτῆς, ἀναπτύσσει δὲ τὴν ἰδέαν του διὰ παραδειγμάτων καὶ μαρτυριῶν ἀρχαίων τε καὶ νεωτέρων.

Ἐπὶ τούτοις διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

Συνεδρίασις φλ΄.

(Ἔκτακτος).

Τῇ 14 Μαΐου 1878.

ΕΠΙ ΤΗ ΕΠΕΤΕΙΩ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΕΟΡΤΗ.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἰω. Ἀριστοκλέους.

Παρισταμένων πολλῶν μελῶν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου καὶ πολλῶν ἄλλων φιλομούσων, ἐν οἷς διεκρίνοντο ἡ Α. Π. ὁ ἀρχιερατικῶς προϊστάμενος Σταυροδρομίου πρώην Ἀγχιάλου Βασίλειος, ἐκπροσωπῶν τὴν Α. Θ. Παναγιότητα τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην, ἡ Α. Ἐξ. ὁ Πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος κ. Κουντουριώτης, ὁ Γεν. Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος κ. Ἀλ. Μαθιουδάκης, ὁ ἀρχιατρὸς τῶν ἀνακτόρων κ. Σπ. Μαυρογένης, ἡ διευθύντρια τοῦ Παρθεναγωγείου τῆς Παλλάδος κ. Σαπφὼ Λεοντιὰς καὶ πολλοὶ τῶν διευθυντῶν καὶ καθηγητῶν τῶν τῆς πρωτευούσης σχολείων, ὁ κ. Πρόεδρος ἀνέγνω τὰς ἐπιστολὰς τῶν Πρέσβεων Ἀγγλίας, Γαλλίας, Γερμανίας, Ἰταλίας καὶ Βελγίου, τῆς Α. Ἐξ. τοῦ Ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας Μουνὶφ ἐφένδη καὶ τῆς Α. Ἐξ. τοῦ ὑφυπουργοῦ ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν Ἐξωτερικῶν κ. Ἀλ. Καραθεοδωρῆ, δι' ὧν ἐκφράζουσι τὴν λύπην αὐτῶν, διότι ἕνεκα παρεμπεσόντων ἀνυπερβλήτων κωλυμάτων δὲν δύνανται νὰ παρευρεθῶσιν ἐν τῇ τοῦ Συλλόγου πανηγύρει.

Ἀκολούθως ἀνέγνω λεπτομερῆ καὶ σαφῆ ἔκθεσιν περὶ τῶν καθ' ὅλον τὸ ἔτος ἐργασιῶν τοῦ Συλλόγου ἔχουσαν οὕτω:

Κύριοι!

Ἡ μελέτη τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἥτε ψυχολογικὴ καὶ ἡ ἱστορική, ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς ἐμβριθείας ὑπ' ἀνδρῶν πολυμαθῶν καὶ σοφῶν γινομένη, καταφανέστερον ὁσημέραι καθίστησι τὸν ἀνθρώπινον προορισμὸν καὶ μεγαλοπρεπέστερον ἀναδείκνυσι τὸ μεγαλεῖον τῆς ἀνθρωπίνης ἀποστολῆς. Ὁ ἄνθρωπος, εἴτε ὡς ἄτομον, εἴτε ὡς οἰκογένεια, εἴτε ὡς ἔθνος ἐξεταζόμενος καὶ ἀνερευνώμενος ἀείποτε κατ' οὐσίαν ἐστὶν ὁ αὐτός· φέρει ἐν ἑαυτῷ φύσει δυνάμεις, τεινούσας εἰς ἀέναον ἐνέργειαν ἐπ' ἀγαθῷ συμπάσης τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τῆς περιστοιχούσης αὐτὸν ἀλόγου φύσεως· κέκτηται ἐμφύτους τινὰς ἀρετάς, δι' ὧν μεγαλουρ-

Digitized by Google

γεῖ καὶ μεγαλεπήβολος καθίσταται. Καίτοι ἐν τῷ ὑλικῷ τούτῳ βίῳ ἀναστρέφεται ἐν μέσῳ τῆς φθορᾶς καὶ τοῦ παροδικοῦ, αὐτὸς διακρίνεται πάντων, ἅτινα, εἴτε ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἐν τῷ ἀχανεῖ διαστήματι ἐκτείνονται, εἴτε πρὸ τῶν ποδῶν αὐτοῦ κεῖνται, εἴτε ἐν τοῖς κατωτάτοις τῆς γῆς ἐγκρύπτονται. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι θεῖος. Ἡ θειότης αὐτοῦ μόνη διεγείρει ἐν αὐτῷ τὸν ἔρωτα τῆς διὰ παντὸς πρὸς τὰ πρόσω πορείας. Ἡ θειότης αὐτοῦ πραγματοῖ τὴν ἀληθῆ καὶ ἀναντίρρητον πρόοδον, ἐξ ἧς ἐπήγασε καὶ δι' ἧς κρατύνεται ὁσημέραι καὶ παγιοῦται ὁ πολιτισμός, τὸ λαμπρὸν τοῦτο καὶ πιστὸν κάτοπτρον τῆς μεγάλης καὶ ἀνεκτιμήτου ἀξίας τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Ἡ πρόοδος ἀναπτύσσει καὶ πρὸς τὰ ἔξω ἐχέει ὅ,τι συνεπτυγμένον καὶ ἄγνωστον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ὑπάρχει· ἡ πρόοδος συνειδητὴν καθίστησι τὴν φύσιν αὐτοῦ καὶ συνοικειοῖ αὐτὸν μεθ' ἁπάσης τῆς ἄλλης Δημιουργίας· ἡ πρόοδος, ἑνὶ λόγῳ, εἶναι ἡ Οὐρανοβάμων κλίμαξ συμπάσης τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἐὰν τὰ ἄτομα καὶ τὰ ἔθνη ἠδύναντο εὐχερῶς, ἀπόνως καὶ ἀπροσκόπτως νὰ παραγάγωσιν αὐτήν, ἦσαν ἆρά γε ἀξιόμισθα; Ὅσον τὸ ἀγαθόν, οὗτινος τὴν κτῆσιν ἐπιδιώκει τις, εἶναι μείζονος ἀξίας, κατὰ τοσοῦτο καὶ ἡ ἀπόλαυσις αὐτοῦ μείζονας καὶ δυσυπερβλήτους ἀντιδράσεις εὑρίσκει· ἐὰν θέλῃ τις νὰ προοδεύσῃ, ἐὰν πρὸς τοῦτον καὶ μόνον τὸν σκοπὸν κατατείνῃ καὶ πρὸς αὐτὸν πάσας τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ διευθύνῃ, ὀφείλει νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν ὅτι μυρία ὅσα προσκόμματα θέλει κατὰ τὴν μακρὰν ταύτην σταδιοδρομίαν ἀπαντήσει. Ποσάκις δὲν ἔκλαυσαν, δὲν ἐστέναξαν ἀπὸ ψυχῆς, δὲν προσεβλήθησαν ἀπηνῶς καὶ ἀπανθρώπως ὅσοι τῶν πατέρων ἡμῶν τόν τε νοῦν καὶ τὴν καρδίαν ὁλοσχερῶς εἰς τὴν πραγμάτωσιν καὶ προαγωγὴν τῆς ἀληθοῦς προόδου καθιερώσαντες, τούτου καὶ μόνου ἕνεκα τὸ ζῆν ἐπόθουν. Αἱ δυσχέρειαι, οἱ ἀγῶνες καὶ οἱ κάματοι εἰσὶν ὁ ἀπαραίτητος ὅρος τῆς προόδου ἡμῶν. Ταῦτα πάντα εἰσὶ δοκιμασίαι, ἐπιρρωνύουσαι καὶ ἐξευγενίζουσαι τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, καὶ διακαθαίρουσαι αὐτήν, ὡς ἐν χωνευτηρίῳ.

Αἱ ἀντίζοοι κατὰ τοῦ πολιτισμοῦ ἀντιδράσεις ἐνίοτε ὡς σκηπτὸς ἐπιπίπτουσαι κινδυνεύουσι νὰ ἐκτοπίσωσιν αὐτὸν ἐκ τῆς οἰκείας αὐτῷ θέσεως, νὰ παραλύσωσι τὰς ὑπὲρ αὐτοῦ τελεσφόρους ἐνεργείας τῶν ἀγωνιστῶν, τὴν ἀπόγνωσιν ἀντὶ τῆς ζειδώρου ἐλπίδος νὰ καταστήσωσι, καὶ οὕτω νὰ ἄρωσιν ἐκ μέσου καὶ νὰ ἀφανίσωσιν ἐν ῥιπῇ μιᾷ ὅ,τι εὐγενὴς καρδία, νοῦς ὀξυδερκὴς καὶ βαθύς, καὶ ἐλευθέρα ἀνένδοτος ἐνέργεια ἀντὶ ἀνυπολογίστων θυσιῶν καὶ διὰ πολλῶν αἰώνων ἐδημιούργησαν ἀληθές, ἀγαθὸν καὶ καλόν. Ἀλλ' ἡ πίστις εἰς τὸ παρελθόν, ἡ ἐλπὶς εἰς τὸ μέλλον, καὶ ἡ συνεκτικὴ τοῦ παρόντος ἀγάπη νέας ἀντλοῦσα δυνάμεις ἐκ τῆς γεραρᾶς ἀληθείας κατισχύουσιν ἐπὶ τέλους πάσης ἀλόγου κινήσεως, καὶ οὕτως ἡ πρόοδος ἐξακολουθεῖ.

Ῥίψατε βλέμμα παρατηρητικὸν ἐπὶ τῶν ὁσημέραι γινομένων ἐν τῷ φυσικῷ ὀργανισμῷ τοῦ ἀνθρώπου. Ἐφ' ὅσον οὗτος ἔχει σφριγῶσαν τὴν ἐν αὐτῷ οἰκοῦσαν καὶ διὰ παντὸς τοῦ σώματος διήκουσαν ζωτικὴν δύναμιν, κατά τε τῶν τῆς ἀτμοσφαίρας παλιντροπιῶν καὶ κατὰ τῶν μεταβολῶν τῶν ὡρῶν παλαίει, καὶ ἀβλαβῶς ταύτας διέρχεται ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. Αὐτὸ τοῦτο παρατηρεῖται καὶ ἐν τῷ πνευματικῷ τοῦ ἀνθρώπου βίῳ. Ἐὰν τὸ φῶς καὶ τὴν ἀλήθειαν ἐπιζητῶν οὗτος διατελῇ ἀναπτυσσόμενος τὸν νοῦν, ἐὰν ὑπὸ εὐγενῶν συναισθημάτων ἐμφορούμενος παιδαγωγῇ ταῦτα καὶ τελειοῖ, ἐὰν τὴν πρακτικὴν αὐτοῦ δραστηριότητα ἐπὶ ὑγιῶν ἀρχῶν ἑδράζων πρὸς ταύτας ἀείποτε ἀφορᾷ, ὡς γνώμονα καὶ κανόνα τῶν πράξεων ταύτας κατέχων, ὁ τοιοῦτος δύναμις ὄντως ἀποβαίνει εὐεργετικὴ πρός τε ἑαυτὸν καὶ τοὺς ἄλλους, θριαμβεύει τοῦ ψεύδους, νικᾷ τὰ πάθη, περιγίγνεται τῶν ἐξωτερικῶν αὐτοῦ ἀντιπάλων, καὶ τὸν ἀληθῆ τῆς νίκης στέφανον ἀποκομίζεται, τοῦ ἀγῶνος ἐξερχόμενος. Ἐξ ἀναλογίας τοιαῦτα παρίστανται ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ κόσμου καὶ τὰ ὄντως μεγάλα ἔθνη. Μὴ ὑπολάβητε δὲ ὅτι μεγάλα ἔθνη εἰσὶν ὅσα ἐπὶ μόνου τοῦ ἀριθμητικοῦ ὄγκου στηριζόμενα βίον χαμαίζηλον καὶ χαμαιπετῆ διάγουσι καὶ τὸ μέλλον αὐτῶν εἰς μόνην τὴν ἄλογον καὶ ἀτίθασσον αὐτῶν ἰσχὺν ἀνατίθενται, τῇ καταστροφῇ τῶν ἄλλων ἐνηδόμενα. Μεγάλα ἔθνη εἰσὶν ὅσα τὸν ἀληθῆ πολιτισμὸν ἐνστερνισάμενα, τοῦτον μὲν διηνεκῶς πλουτίζουσι διὰ νέων χαρισμάτων· τὴν δὲ ἰσχὺν αὐτῶν πιστὸν λειτουργὸν τούτου καθιστᾶσι, καὶ ἡ ἄλλη ἀνθρωπότης τοῖς πόνοις αὐτῶν κοινωνεῖ τῶν ἀνεκτιμήτων ἐκείνου προσόντων. Τὰ τοιαῦτα ἔθνη, ὧν ἡ ἐπὶ τῆς γῆς κλῆσίς ἐστιν ὄντως οὐρανία, δὲν φοβοῦνται νὰ ἀποθάνωσιν ἀπὸ ἐξωτερικῶν προσβολῶν, ἐνόσῳ ἐλεύθερον

Digitized by Google

τὸ πνεῦμα καὶ τὸ φρόνημα γενναῖον ἔχουσιν· ἀναγκάζονται μὲν ἐνίοτε νὰ λοξοδρομήσωσι πρὸς ὀλίγον, ἕως οὗ ὁ χειμὼν καὶ ἡ θύελλα παρέλθωσιν· ἐν τούτοις οὔτε τὸ θάῤῥος ἀποβάλλουσιν, οὔτε τοῦ πρὸς ὃν φέρονται σκοποῦ ἐπιλανθάνονται· κινοῦνται ὁτὲ μὲν ἠρέμα, ὁτὲ δὲ ταχυπετῶς πρὸς τὰ πρόσω. Ἐν τέλει δὲ αὐτὰ μὲν διασώζονται καὶ εἰς νέους ἀποδύονται ἀγῶνας, ἡ δὲ βία καὶ τὸ κράτος νεκρὰ ἐκτάδην ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μακρᾶς ταύτης μάχης κεῖνται· θέαμα οἰκτρόν, διδάσκον τοῖς πᾶσιν ὅτι οὐδέποτε τὸ σκότος κατισχύσει τοῦ φωτός, οὐδέποτε ἡ ὕλη καταβαλεῖ τὸ πνεῦμα καὶ ὅτι οἱ τὴν πυξίδα τῆς ἀληθείας καὶ τῆς δικαιοσύνης διακρατοῦντες, μετὰ μακρὰν τρικυμιώδη πελαγοδρομίαν, εἰς τὸν εὔδιον τῆς σωτηρίας προσορμισθήσονται λιμένα.

Ἀνάβητε ἐπὶ τοῦ ὑψηλοῦ τῆς ἱστορικῆς σκοπιᾶς ὄρους καὶ περιζητήσατε τὰ βίαια κράτη καὶ τοὺς ἀπανθρώπους δυνάστας· ἦλθον καὶ παρῆλθον ἀνεπιστρεπτεί· μόνη δὲ ἡ ἱστορία μνημονεύει τούτων, ὅπως εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα καὶ διὰ πάσης τῆς ἀνθρωπότητος τὰ ὀνόματα αὐτῶν διασύρωνται κολαζόμενα ἐν τῷ ταρτάρῳ τοῦ μίσους, τῆς ἀποστροφῆς καὶ τῆς κατάρας. Πρὸς πεῖσμα δὲ τῶν καταχθονίων κατὰ τῆς Προόδου βουλευμάτων αὐτῶν καὶ τῶν ὧν ἔστησαν κατ' αὐτῆς παγίδων, τί βλέπομεν; Πᾶς αἰὼν σεμνύνεται προβάλλων εἰς τὰ ὄμματα τῶν ἱστοριοδιφῶν τοὺς ὀτηροὺς τῆς ἀληθείας θεράποντας καὶ τῶν ἀναφαιρέτων καὶ ἀπαραγράπτων δικαιωμάτων τῶν λαῶν τοὺς ἀταρβεῖς καὶ διαπρυσίους κήρυκας καὶ προασπιστάς. Πᾶσα περίοδος ἐγκαυχᾶται ἐπιδεικνυμένη τὰ ἔθνη, τὰ καθαγιασθέντα διὰ τῆς ἀρετῆς, ἀποθεωθέντα διὰ τῆς ἐπιστήμης καὶ μεγαλυνθέντα διὰ τῆς διαδόσεως τῶν φώτων καὶ τοῦ πολιτισμοῦ μέχρι τῶν ἐσχατιῶν τῆς οἰκουμένης· ὁ δὲ κόσμος σήμερον ἐντρυφῶν ἐν τοῖς πνευματικοῖς λειμῶσιν, οὓς ἐφύτευσεν, ἤρδευσε καὶ ἠνθοκόμησεν ἡ γεραρὰ ἐκείνη ἀρχαιότης, τὸ ἀειθαλλὲς αὐτῶν καὶ τὴν ἁπανταχοῦ ἐπέκτασιν φιλοπονεῖται. Αἱ ἐνεστῶσαι γενεαὶ ἐν τοῖς πατράσιν αὐτῶν ζῶσι καὶ κινοῦνται καὶ εἰσί, φιλοτιμούμεναι ὅπως διὰ τῶν ἰδίων αὐτῶν ἀγώνων καὶ ἱδρώτων αἰσιωτέρου μέλλοντος καταστῶσιν ἄξιαι. Τοιοῦτον τὸ δρᾶμα τοῦ πολυτλήμονος πνευματικοῦ βίου ἔν τε τοῖς ἀτόμοις καὶ τοῖς ἔθνεσιν. Οὕτω γεννᾶται, ἀναπτύσσεται καὶ διαδίδεται ὁ πολιτισμός. Ὁ δὲ μισόκαλος δαίμων τοῦ ψεύδους, τῆς κακίας, τοῦ σκότους καὶ τοῦ δεσποτισμοῦ ἄπελπις καταπίπτει ἐπ' ἀγαθῷ τῆς θεοεικέλου ἀνθρωπότητος. Τὰς μεγάλας ταύτας καὶ ὑψηλὰς ἀληθείας ἀνακαλύπτει ὁ μελετῶν πεφροντισμένως καὶ φιλοσόφως ἀνερευνῶν τὴν ἱστορίαν τοῦ κόσμου, ἰδίᾳ δὲ τὸν ὑπερτρισχιλιετῆ βίον τοῦ ἑλληνισμοῦ.

Ἀπὸ τῆς ἕδρας ταύτης μέλλων σήμερον τὸ δεύτερον ἤδη νὰ ἐξιστορήσω τὸν ἐνιαύσιον τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου βίον, κατὰ τὴν ἐπέτειον αὐτοῦ ἑορτήν, ἐθεώρησα ἀναγκαῖον ἵνα προτάξω τὸ ἀνωτέρω σκιαγράφημα τῶν ἱστορικῶν νόμων, ὅπως μὴ κρίνητε τὸ μικροσκοπικὸν παρὸν καθ' ἑαυτό, καὶ ἄνευ ἀρχῶν κεχυρωμένων ὑπὸ τῆς ἱστοριονομίας· διότι τοιαύτη ἐκτίμησις αὐτοῦ, ἄσχετος πρὸς τὴν ἱστορικὴν τάξιν, ἣν ἀποκαλύπτει ἡμῖν ἡ γνῶσις καὶ μελέτη τοῦ μακροῦ παρελθόντος, ἀποκρύπτει ἡμῖν τὸ μέλλον· τὴν δὲ καρδίαν ἡμῶν ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἢ τὸ ψυχοκτόνον ἄλγος καταλαμβάνει παραλύον πάσας τὰς ἀναγκαίας ἐνεργείας, ἢ ἐλπίδες κεναὶ ἐν αὐτῇ γεννῶνται περὶ τοῦ μέλλοντος, τὸ δὲ φανταστὸν πραγματικὸν παρίσταται. Τὸ γενικὸν ἐξαγόμενον τοῦ παρελθόντος ἔστω ὁ γνώμων ἡμῶν· δοκιμάσωμεν τὸ παρὸν καὶ ἐξακριβώσωμεν τὴν ἀληθῆ αὐτοῦ ἀξίαν δι' ἐκείνου· οὕτω μόνον δυνάμεθα νὰ ἐπαγάγωμεν κρίσιν περὶ τῶν ληπτέων μέτρων καὶ νὰ συλλογισθῶμεν, ὅσον ἔνεστιν, ἀπταίστως περὶ τοῦ μέλλοντος.

Πάντοτε μὲν τοιαύτην ὀφείλομεν ἵνα πορευώμεθα τρίβον πρὸς διάγνωσιν τοῦ δέοντος· μάλιστα δὲ ἐν τῇ παρούσῃ περιστάσει, ἵνα μὴ παρεννοήσωμεν τὰ γινόμενα. Ὁ Σύλλογος ἡμῶν κατὰ τὸ ἤδη λῆγον ἔτος διετέλεσεν ἐργαζόμενος, ὡς ὄψεσθε ἑπομένως· ἀλλὰ καί τινα τῶν καθηκόντων αὐτοῦ ἀνεβάλετο, προέβη δὲ εἰς ἕτερα· ἐξῆλθέ πως ἴσως τῆς διαγεγραμμένης αὐτῷ τροχιᾶς. Μὴ τὸ ἀψίκορον κατέλαβεν ἡμᾶς; Μὴ ἔκκλισίς τις ἀπὸ τοῦ νόμου καὶ τῆς τάξεως διαφαίνεται; Ὅπως ἀπαρνώμεθα ὅτι οὐδὲν τούτων ὑπάρχει, ἀλλὰ τοὐναντίον ἔν τισι μὲν ἐνέργεια ζωηροτέρα ὑπὸ μορφὴν διάφορον, πρὸς τὸν αὐτὸν ὅμως πάντοτε τοῦ Συλλόγου σκοπὸν κατατείνουσα, ἔν τισι δὲ ἀνάγκη ἐξωτερικὴ ἀναπόδραστος ἐπήνεγκε συστολήν τινα ἐπὶ μικρὸν μέχρις εὐθέτου χρόνου, ὁ δὲ Σύλλογος κινεῖται καὶ ζῇ τὴν αὐτὴν ἐθνικὴν καὶ ἐκπο-

Digitized by Google

λιτιστικὴν ζωήν, ἀνάγκη ἵνα κατὰ τοιαύτας ἀρχὰς ἐτάσητε αὐτὸν καὶ ἐπαγάγητε τὸν μέλλοντα αὐτοῦ βίον. Ταῦτα ἔχοντες ἐν θυμῷ ἀκούσατε ὁποῖον ὑπῆρξε τὸ ἤδη λῆγον συλλογικὸν ἔτος.

Καλῶς γινώσκετε ὅτι αἱ κυριώτεραι τῶν ἐργασιῶν τοῦ Συλλόγου παρασκευάζονται καὶ διενεργοῦνται διὰ τῶν ἐπὶ τούτῳ εἰδικῶν ἐπιτροπῶν. Μία τούτων ὑπάρχει ἡ Ἐκπαιδευτικὴ Ἐπιτροπή, ἐπιτετραμμένη ἵνα διασκέπτηται ἐπὶ παντὸς ἀναγομένου εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς δημοσίαν ἐκπαίδευσιν καὶ τὰς πρὸς τὸν ἐκπαιδευτικὸν τοῦτον τοῦ Συλλόγου σκοπὸν ἀναφερομένας κρίσεις αὐτῆς καὶ γνωμοδοτήσεις ὑποβάλλῃ τῷ Συλλόγῳ πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ δέοντος. Ἡ διαληφθεῖσα Ἐπιτροπή, ὡς πάντοτε, εἰργάσθη καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, πρόγραμμα αὐτῆς ὁρίσασα μετὰ τῆς μελέτης τῆς καταστάσεως τῶν ἐπαρχιῶν τὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Δυστυχῶς παρὰ τῶν ἐπαρχιῶν οὐ διεβιβάσθησαν ἢ δύο μόνον ἐκθέσεις δηλωτικαὶ τῆς καταστάσεως τῆς ἐν αὐταῖς παιδεύσεως καὶ ταύτας μόνας ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν. Ἀφ' οὗ χρόνου ὁ Σύλλογος πρὸς τῷ κυρίως φιλολογικῷ αὐτοῦ σκοπῷ ἀνέλαβε καὶ τὴν ὑποχρέωσιν ἵνα συνεργῇ εἰς τὴν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον διαρρύθμισιν τῆς παρ' ἡμῖν παιδεύσεως, ἀφ' οὗ χρόνου ὁμογενεῖς ζηλωταὶ τοῦ ἐθνικοῦ καλοῦ καὶ μεγάθυμοι προσηνέχθησαν φιλοτίμως πάνυ ἵνα δι' ἐνιαυσίων χρηματικῶν ἐπιχορηγήσεων ὑποστηρίζωσι τῇ ἐγκρίσει τοῦ Συλλόγου τὰ ὄντως ἄπορα σχολεῖα, ῥαγδαῖαι καὶ πολλὴν τὴν σπουδαιότητα ἔχουσαι ἐκθέσεις παρὰ τῶν ἐπαρχιῶν διεβιβάζοντο, περὶ ὧν πολὺς ἐγίνετο λόγος ἐν τῇ κατ' ἔτος ἀναγινωσκομένῃ ἐκθέσει τῆς Ἐπιτροπῆς κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Συλλόγου. Κατὰ τὸ ἐνεστὼς ὅμως ἔτος ἀδράνειά τις παρετηρήθη ὡς πρὸς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ λίαν διαφέροντος ἡμῖν τούτου ἔργου. Αἱ πολιτικαὶ ἀνωμαλίαι, ἡ ἐσχάτη οἰκονομικὴ καχεξία, ὁ φόβος ὑφ' οὗ κατελήφθησαν πολλαὶ τῶν ἐπαρχιῶν περὶ ἐπαπειλουμένης καταστροφῆς αὐτῶν, καὶ τελευταῖον ἡ ἀνατροπὴ τοῦ ἐθνικοῦ καθεστῶτος, ἥτις, ὡς ἐκ τῶν τελευταίων γεγονότων, κινδυνεύει ἵνα ἐξαφανίσῃ τὸν ἑλληνικὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν ἐθνικὴν ἰδιοφυΐαν πολλῶν ἐκ τούτων, ταῦτα πάντα ἀπέστρεψαν ἐπὶ μικρὸν τὴν προσοχὴν ἀπὸ τῆς ἐκπαιδευτικῆς ἀνάγκης, ἐφ' ὅσον ὁ περὶ τῶν ὅλων κίνδυνος, ὡς τὸ ξίφος τοῦ Δαμοκλέους, ἐπὶ τοῦ τραχήλου τοῦ πολυπαθοῦς ἑλληνισμοῦ κρέμαται. Διὸ ἡ Ἐπιτροπὴ ἐπέστησε τὴν προσοχὴν αὐτῆς, κατὰ τὴν περὶ τούτου γνώμην τοῦ κ. προέδρου αὐτῆς, ἐπὶ μόνης τῆς καταστάσεως τῆς ἐν Κ/πόλει παιδεύσεως, τῇ δὲ γνωμοδοτήσει αὐτῆς ἐζητήθησαν ὑπὸ τοῦ Προεδρείου παρὰ τῶν ἐφοριῶν τῶν σχολείων τῶν διαφόρων ὁμογενῶν συνοικιῶν Κων/πόλεως καὶ τῶν παρακειμένων, ὧν τινα διὰ τῶν μελῶν αὐτῆς ἐπεσκέψατο ἡ Ἐπιτροπή, πληροφορίαι περί τε τῆς πνευματικῆς καὶ τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως αὐτῶν. Ταῦτα δὲ τὰ μέτρα ἔλαβεν ἐπὶ σκοπῷ ὅπως ἐπενέγκῃ τὴν δυνατὴν βελτίωσιν εἰς τὰ ἐκπαιδευτικὰ τῆς πόλεως ἡμῶν· διότι δυστυχῶς οὐκ ὀλίγα ἐν αὐτῇ ἐκπαιδευτήρια πολλῷ ἀπολείπονται τῆς ἀναγκαίας διοικητικῆς, διδακτικῆς καὶ ὑλικῆς διακοσμήσεως. Τὸ ζήτημα τοῦτο τυγχάνει ἓν τῶν σπουδαιοτάτων· εἶναι δὲ στενῶς συνδεδεμένον μετὰ τοῦ ζητήματος τῶν σχολειακῶν ἐφοριῶν. Ἐν πολλοῖς τῶν σχολείων ἐφορεύουσιν ἄνδρες ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀκατάλληλοι ὡς πρὸς τὸ καθῆκον τῆς ἐφορίας· ἐντεῦθεν ἐκλογὴ διδασκάλων ἀνεπιτυχής· ἐντεῦθεν ἐπέμβασις ἀδικαιολόγητος καὶ βιαία εἰς τὴν διδασκαλίαν· ἐντεῦθεν ἔλλειψις τῆς δεούσης ἐπιτηρήσεως καὶ συμπεριφορὰ ἀνοίκειος πρὸς τὸ διδάσκον προσωπικόν. Ὁ Σύλλογος δέεται θερμῶς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ὅπως τῇ κυριαρχικῇ αὐτοῦ ἐκτελεστικῇ ἐξουσίᾳ, ἐνεργουμένῃ δι' ἐνδελεχοῦς ἐποπτείας, ἄρῃ ἐκ τοῦ μέσου τὰς ἀτοπίας ταύτας. Ὁ Σύλλογος πράττει ὅ,τι αὐτῷ δυνατὸν πρὸς διαρρύθμισιν τῆς παιδεύσεως. Καὶ κατὰ τὸ ἐνεστὼς ἔτος, τὸ Κυριακὸν αὐτοῦ Σχολεῖον, ὅπερ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος συνέστη, οὐκ ἐπαύσατο ἐργαζόμενον, μάλιστα δὲ καὶ τελειότερον ἐγένετο· νέα μαθήματα προσετέθησαν διδαχθέντα ὑπὸ εἰδικῶν καθηγητῶν, προθύμως καὶ τούτων προσενεχθέντων. Καὶ οὕτως ἐδιδάχθησαν κατὰ τὸ παρὸν ὑπὸ τοῦ κ. Ν. Γεωργιάδου Διδακτικὴ καὶ Γεωγραφία (συνέχεια ἀπὸ τοῦ παρελθόντος)· ὑπὸ τοῦ κ. Β. Βράννου Ἱστορία Παιδαγωγίας· ὑπὸ τοῦ κ. Θ. Σαλτέλη Ψυχολογία· ὑπὸ τοῦ κ. Δ. Λιβαδέως Φυσικὴ πειραματική· ὑπὸ τοῦ κ. Χρ. Χατζηχρήστου Βοτανική· ὑπὸ τοῦ κ. Ἰωάσαφ ἱεροψάλτου Ἐκκλησιαστικὴ Μουσικὴ καὶ ὑπὸ τοῦ κ. Neizer Γυμναστική.

Ἐλπίζομεν ὅτι τὸ ἐλευσόμενον ἔτος τὸ σχολεῖον τοῦτο θέλει λειτουργήσει τακτικώτερον, τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων βελτιουμέ-

Digitized by Google

νων. Ἡ ἐκπαιδευτικὴ ἐπιτροπὴ ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν καὶ διάφορα διδακτικὰ βιβλία καὶ ἐγνωμοδότησεν ἐπ' αὐτῶν, ἐν οἷς διακρίνεται θεωρητικὴ ἐμπορικὴ ἀριθμητικὴ ὅλως κατὰ νέον ἐπιστημονικὸν σύστημα συντεταγμένη, ὑπὸ τοῦ Κυρ. Δ. Μαγδάνη, περὶ ἧς ὑπέβαλε τελευταῖον κρίσιν σπουδαιοτάτην καὶ μακρὰν ὁ φιλόπονος μαθηματικὸς κύρ. Γεώργιος Δημητριάδης, πολλὰ καὶ ἄξια λόγου προσθεὶς περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν τὰ μαθηματικὰ δέον νὰ διδάσκωνται ἐν τοῖς ἡμετέροις γυμνασίοις. Ἡ Ἐκπαιδευτικὴ Ἐπιτροπὴ σὺν τοῖς ἄλλοις ἐπὶ τῇ αἰτήσει τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων Συλλόγου ἔπεμψεν αὐτῷ ἔκθεσιν ἱστορικὴν σπουδαιοτάτην καὶ συνοπτικὴν περὶ τῆς γενέσεως, ἀναπτύξεως καὶ προαγωγῆς τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου, ἐξ ἧς καταφαίνεται κατὰ πόσον οὗτος συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀναζωπύρησιν τῶν γραμμάτων ἐν Τουρκίᾳ καὶ εἰς τὴν σύστασιν τῶν διαφόρων ἐπαρχιακῶν Συλλόγων καὶ ἀδελφοτήτων. Ἡ ἔκθεσις αὐτὴ ἀναγνωσθεῖσα ὑπὸ τοῦ προέδρου καὶ εἰσηγητοῦ τῆς ἐπιτροπῆς κ. Ὀδ. Ἰαλέμου ἔν τινι τῶν συνεδριάσεων τοῦ Συλλόγου ἔτυχε τῆς ἐπιδοκιμασίας αὐτοῦ διά τε τὸ ἀκριβὲς καὶ τὸ συνοπτικόν. Ταῦτά εἰσιν ἐν συνόψει τὰ πρακτικὰ τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς· τὰ δὲ καθ' ἕκαστα ἀκούσεσθε μετ' ὀλίγον παρὰ τοῦ εἰσηγητοῦ αὐτῆς.

Ὡς ἡ Ἐκπαιδευτικὴ καὶ ἡ Φιλολογικὴ Ἐπιτροπὴ ἐν οὐκ ὀλίγαις συνεδριάσεσι συνῆλθε κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο. Πλεῖστα ὅσα φιλολογικὰ ἔργα ἐμελετήθησαν πεφροντισμένως ὑπ' αὐτῆς, ἀπαρτίζοντα διαφόρους γλωσσικὰς συλλογάς, τινὰ δὲ καὶ ἐπιστημονικὰς πραγματείας τῆς νεωτέρας φιλολογίας· ἅπαντα δὲ ἐν γένει ἀφορῶσι τὸ περὶ τῶν ζώντων μνημείων τῆς ἑλλ. γλώσσης Ζωγράφειον διαγώνισμα. Τὴν ἐπὶ τούτων κρίσιν τῆς ἐπιτροπῆς ἀκούσεσθε μετ' οὐ πολὺ ὑπὸ τοῦ εἰσηγητοῦ αὐτῆς κ. Χρ. Χατζῆ Χρήστου (ἰδὲ σελ. 101). Ἡ Ἐπιτροπὴ σὺν τοῖς ἀνωτέρω οὐκ ἐπελάθετο καὶ ἑτέρου καθήκοντος ἐπιβαλλομένου αὐτῇ ὑπὸ τῆς Ζωγραφείου Βιβλιοθήκης, προτιθεμένης τὴν ἔκδοσιν τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων, ὑπὲρ ἧς ὁ φιλογενέστατος κ. Χρ. Ζωγράφος ὡρισμένα ἐτησίως καταβάλλει ποσά. Διὸ καὶ τῇ προτάσει αὐτῆς ἐπανελήφθη διὰ τοῦ τύπου ἡ δημοσίευσις τοῦ προγράμματος τῆς ῥηθείσης Βιβλιοθήκης, ἵνα οἱ ἀποδυθέντες εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον γενναιότεροι γένωνται καὶ ἐπιταχύνωσι τὸ σπουδαιότατον τοῦτο φιλολογικὸν ἔργον. Εὐχώμεθα πάντες ὅπως ἡ ὑπὲρ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀξιάγαστος αὕτη γενναιότης τοῦ κ. Χρ. Ζωγράφου στεφθῇ ὑπὸ πλήρους ἐπιτυχίας, συνῳδὰ τῷ φιλομούσῳ τοῦ ἀνδρὸς ζήλῳ καὶ ταῖς ἀγαθαῖς προσδοκίαις πάντων.

Ταῦτα διακοινῶν τῷ φιλομούσῳ ἀκροατηρίῳ περὶ τῶν ἐργασιῶν τῆς Ἐκπαιδευτικῆς καὶ Φιλολογικῆς Ἐπιτροπῆς οὐδὲν ἔχω εἰπεῖν περὶ τῆς ἀρχαιολογικῆς· καθ' ὅσον ἐν ταῖς ἐργασίαις αὐτῆς δὲν ἐπέδειξε κατὰ τὸ ἐνεστὼς ἔτος τὴν ἀναγκαίαν συνέχειαν καὶ τάξιν μάλιστα ὡς ἐκ τῶν σπουδαίων κωλυμάτων, ἅτινα παρενεπόδισαν τὴν ἐν αὐτῇ παρουσίαν τοῦ προέδρου αὐτῆς καὶ ἑνὸς τῶν μελῶν. Ἐλπίζομεν δὲ ὅτι ἡ ἔλλειψις αὕτη θέλει ἀναπληρωθῇ ἐν τῷ μέλλοντι δι' ἔργων σπουδαίων, οἷα ἀπὸ τῆς συστάσεως αὐτῆς ὁ Σύλλογος καρποῦται τῇ ἐμβριθεῖ μελέτῃ καὶ τῇ ἀόκνῳ φιλοπονίᾳ τῶν ἀπαρτιζόντων τὴν διαληφθεῖσαν ἐπιτροπὴν πολυμαθῶν ἀρχαιοδιφῶν.

Βάσκανος δαίμων ἐπήνεγκε προσκόμματά τινα καὶ ὡς πρὸς τὰς ἐργασίας τῆς ἀρτιπαγοῦς Μουσικῆς Ἐπιτροπῆς. Εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τοῦ ἔτους ἀπώλεσε τὸν σεβαστὸν αὐτῆς Πρόεδρον, θεοφιλέστατον ἅγιον Ἀμφιπόλεως κ. Ἰάκωβον, καταληφθέντα ὑπὸ βαρείας νόσου. Ἓν τῶν ἐπιλέκτων αὐτῆς μελῶν ἐπὶ πολλοὺς μῆνας ἠσχολεῖτο μετ' αὐταπαρνησίας εἰς τὴν μουσικὴν ἐξάσκησιν τῶν μαθητριῶν τοῦ Παρθεναγωγείου τῆς ἐνταῦθα Κοινότητος, ὅσαι, ἀοιδοὶ λιγύφωνοι, ἐναμίλλως συνηγωνίσθησαν ἐν τῇ ὑπὲρ τοῦ ῥηθέντος ἐκπαιδευτηρίου γενομένῃ ἐν τῇ αἰθούσῃ ταύτῃ συναυλίᾳ· καὶ ἄλλα ἑτέρας φύσεως αἴτια παρ' ἄλλοις τῶν μελῶν ἀνέστειλαν ἐπὶ μικρὸν τὰς τακτικὰς τῆς ῥηθείσης ἐπιτροπῆς συνεδριάσεις. Πέποιθα ὅτι οἱ φιλόμουσοι οὗτοι ἄνδρες, ἐκτιμῶντες τὴν σπουδαιότητα τοῦ ἔργου, θέλουσι κατισχύσει τῶν τυχὸν παρεμβαλλομένων δυσχερειῶν, ὅπως διανοίξωσι νέαν τρίβον ἐν τῇ καλλιλογικῇ ταύτῃ ἐθνικῇ ἀνάγκῃ. Ἡ Μουσικὴ ἐστὶ μία τῶν ἐθνικῶν ἡμῶν ἀναγκῶν καὶ ἀπαραίτητον στοιχεῖον τοῦ ἡμετέρου πολιτισμοῦ. Ἡ ἐκ βάθρων ἀνακαίνισις τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος, εἰς ἣν ἐθνικῶς ἀφωσιώθημεν ἀπό τινος, ἀπαιτεῖ καὶ τὸν καθορισμὸν μου-

Digitized by Google

σικοῦ παιδαγωγικοῦ συστήματος, ὅπως βαθμηδὸν καλλιεργήσωμεν καὶ ἐξευγενίσωμεν τὸ μουσικὸν αἴσθημα παρὰ τῷ λαῷ· διότι λαὸς ἄμουσος στερεῖται ἑνὸς τῶν κυριωτέρων στοιχείων, τῶν ἀπαιτουμένων πρὸς μόρφωσιν αὐτοῦ. Δὲν ὀφείλομεν βεβαίως ἀπογυμνούμενοι ἀφιλοτίμως παντὸς μουσικοῦ λειψάνου, ὅπερ διὰ τῶν αἰώνων καὶ τοῦ κατακλύσαντος τὸ ταλαίπωρον ἡμῶν ἔθνος σάλου διεσώθη, ἔστω καὶ ἂν ῥακένδυτον καὶ κατεστιγμένον σήμερον ὑπάρχῃ, ἐκ συναρπαγῆς νὰ ξενίσωμεν· οὔτε τοὐναντίον, ἄγευστοι τῶν καλλιλογικῶν χαρίτων τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν διατελοῦντες διὰ παντός, εἰς τὴν ἐξ ἔθους καλαισθησίαν φανατικῶς πως νὰ ἐμμένωμεν.

Ἀρχαιομαθεῖς φιλολόγοι καὶ δόκιμοι καλλιτέχναι ὀφείλουσιν ἵνα ἐπιλάβωνται τοῦ ἔργου σπουδαίως. Τούτου ἕνεκα ἡ ὕπαρξις μουσικῆς ἐπιτροπῆς ἐν τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ ὑπὸ ἁρμοδίων προσώπων ἀπαρτιζομένης λίαν λυσιτελὴς δύναται ἵνα καταστῇ, ὑπηρετοῦσα τὸ κατὰ δύναμιν τῇ ἐθνικῇ ταύτῃ ἀνάγκῃ. Καὶ ἡ Συντακτικὴ Ἐπιτροπὴ ἐξεπλήρωσε τὸ ἀνατεθὲν αὐτῇ ἔργον ἀκριβῶς. Καὶ πρῶτον μὲν εἰργάσθη δεόντως εἰς τὰ ἀφορῶντα τὴν παρασκευὴν τοῦ δεκάτου τεύχους τοῦ Περιοδικοῦ, οὗ τινος ἐμνημόνευσα ἐν τῷ προεδρικῷ λόγῳ τοῦ παρελθόντος ἔτους. Τὸ τεῦχος τοῦτο τῇ φροντίδι τῆς Ἐπιτροπῆς καὶ τῇ ἀόκνῳ καὶ πεφροντισμένῃ ἐποπτείᾳ τοῦ δραστηρίου προέδρου αὐτῆς κ. Κ. Περδικίδου, ἐκδοθὲν κατὰ τὸ ἤδη λῆγον συλλογικὸν ἔτος, διενεμήθη κατὰ τὸ εἰκός. Μόλις τούτου περαιωθέντος, ἐγένετο ἄνευ ἀναβολῆς ἡ ἔναρξις τῆς ἐκτυπώσεως καὶ τοῦ ἑνδεκάτου τεύχους, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ τοῦτο ὄψεται τὸ φῶς. Πρὸς ἔκδοσιν τοῦ Περιοδικοῦ τοῦ Συλλόγου ἄλλοτε ἐδαπανῶντο πλείους τῶν διακοσίων ὀθωμανικῶν λιρῶν. Τὸ προεδρεῖον λαβὸν ὑπ' ὄψιν τὴν ὑπέρογκον ταύτην δαπάνην, δυσανάλογον ἄλλως τε καὶ ταῖς ἀπό τινος κατατρυχούσαις ἡμᾶς οἰκονομικαῖς δυσχερείαις, διεσκέψατο ὅπως ἐλαττώσῃ τὴν δαπάνην ταύτην. Διὸ καὶ τῇ γνώμῃ τῆς ῥηθείσης ἐπιτροπῆς καὶ τῇ ἐγκρίσει τοῦ Συλλόγου, γενομένης τῆς δεούσης συντομίας τῶν πρακτικῶν, τὸ δέκατον τεῦχος περιέλαβε τριάκοντα τυπογραφικὰ φύλλα. Πλὴν τούτου, παρεσκευάσθη καὶ ἰδιαίτερον ἀρχαιολογικὸν παράρτημα, ὅπερ βεβαίως καὶ τοῦτο ἤθελε διανεμηθῇ, ἐὰν ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐπιτροπὴ δὲν ἀνέβαλλεν, ἕνεκα τῶν προεκτεθέντων λόγων τὴν συμπλήρωσιν αὐτοῦ διὰ τῶν πρὸς τοῦτο ἀναγκαίων ἐπιγραφῶν. Καθ' ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὴν δαπάνην, αὕτη περιωρίσθη εἰς ποσόν, ὅπερ πρῶτον ἤδη ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ Περιοδικοῦ ἐπετεύχθη. Ὁ ἀξιότιμος κ. Α. Ταμβάκος εὐεργετῶν τὸν Σύλλογον ἐν τοιαύτῃ οἰκονομικῇ τῆς ἀγορᾶς καχεξίᾳ προσήνεγκε δωρεὰν τὸν χάρτην τοῦ τε ἐκδοθέντος καὶ τοῦ νῦν ἐκδιδομένου Περιοδικοῦ· ὥστε ἡ πίστωσις ἧς ἐποιησάμεθα χρῆσιν ἐκ τῶν χρημάτων τοῦ Συλλόγου περιωρίσθη μόνον εἰς ἀπότισιν τῶν τυπογραφικῶν, τῶν διορθωτικῶν καὶ πληρωμὴν τῶν εἰκονογραφιῶν τοῦ ἀρχαιολογικοῦ παραρτήματος καί τινων ξυλογραφημάτων καὶ τῶν βιβλιοδετικῶν, ἅτινα ἐν συνόλῳ ἀνῆλθον εἰς τὸ ποσὸν τῶν ἑβδομήκοντα μόλις ὀθ. λιρῶν, ὡς ἐπιτευχθείσης πρὸς τοῖς ἀνωτέρω καὶ τῆς ἐλαττώσεως τῶν τυπογραφικῶν εἰς μίαν καὶ ἡμίσειαν λίραν ὀθωμανικὴν τὸ φύλλον ἀντὶ δύο. Φρονοῦμεν δὲ ὅτι τὸ ῥηθὲν τεῦχος, εἰ καὶ διὰ τοσούτῳ εὐτελοῦς δαπάνης ἐξετυπώθη, οὐδενὸς ἀπολείπεται τῶν προεκδοθέντων κατά τε τὴν τυπογραφικὴν φιλοκαλίαν καὶ τὸν ἄλλον κόσμον, ὡς δύνανται ἵνα κρίνωσι περὶ τούτου τὰ μέλη τοῦ Συλλόγου, ἀνὰ χεῖρας ἔχοντα ἤδη αὐτό. Τὸ Προεδρεῖον μετὰ τῆς Ἐπιτροπῆς φρονεῖ ὅτι ἔπραξε πᾶν ὅ,τι ἠδύνατο ὅπως κατὰ τὴν διετῆ αὐτοῦ περίοδον ἐν τοιαύτῃ καταστάσει πραγμάτων τὸ μὲν δέκατον τεῦχος ἐκδοθῇ, τὸ δὲ ἑνδέκατον ᾖ ὑπὸ τὰ πιεστήρια. Τί δὲ ῥητέον περὶ τῶν ἐργασιῶν τῆς Οἰκονομικῆς Ἐπιτροπῆς; Αὕτη καίτοι ὑπὸ προσώπων δραστηρίων καὶ ἱκανῶν συνισταμένη, ὡς πάντες ἐννοεῖτε, ἦν ἀδύνατον ὅπως κατ' αὐτὸ τὸ ἔτος βελτιώσῃ τὴν οἰκονομικὴν τοῦ Συλλόγου κατάστασιν, αἰσιωτέρους καιροὺς πρὸς τοῦτο ἀναμένουσα.

Ὁ Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος ἀπὸ τῆς ἐπικυρώσεως τοῦ ἐν ἐνεργείᾳ Κανονισμοῦ αὐτοῦ, σκοπιμώτερον καὶ κανονικώτερον τὰς ἰδιαζούσας αὐτῷ λειτουργίας περαίνων δι' ἐπὶ τούτῳ διωρισμένων εἰδ. διαρκῶν ἐπιτροπῶν ταύτας παρασκευάζει. Κατὰ πόσον τὸ μέτρον τοῦτο τῆς ὑπὸ ἁρμοδίων προσώπων ἰδιαιτέρας μελέτης τῶν διαφόρων ζητημάτων, ἅτινα εἰς ποικίλους ἐπιστημονικοὺς καὶ φιλολογικοὺς κλάδους ἀνάγονται, ἁπλοποιεῖ τὴν ἐργασίαν τοῦ Συλλόγου, ἐπιστημονικὴν ὄντως αὐτὴν καθίστησι, καὶ φωτίζει τὰ μέλη αὐ-

Digitized by Google

τοῦ, ἀμοιβαίως διδασκόμενα δι' ἧς ἕκαστος εὐμοιρεῖ εἰδικότητος, εὐχερῶς δύναταί τις νὰ ἐννοήσῃ. Ἡ τοιαύτη διαίρεσις καὶ ἔλλογος διανομὴ τῆς ἐργασίας τὸν μὲν κύκλον τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ ἐκτείνει καὶ διαῤῥυθμίζει τὸν δὲ Σύλλογον αὐτὸν εἰσάγει εἰς τὴν ὁδὸν τῶν καλῶς κατηρτισμένων ἐν τοῖς πεπολιτισμένοις ἔθνεσιν ἐπιστημονικῶν σωματείων. Ὅτι δὲ τὸ ἡμέτερον σωματεῖον διὰ τούτου θέλει ἔτι μᾶλλον διεγείρει τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴν προσοχὴν τῆς σοφῆς Εὐρώπης, οὐδεμία ἀμφιβολία, ἐὰν ἅπασαι αἱ ἐπιτροπαὶ μετὰ τοῦ αὐτοῦ ζήλου ἀείποτε ἐργάζωνται, καὶ οὐδεμία στερῇ τὸν Σύλλογον τῆς λυσιτελοῦς αὐτῆς συνδρομῆς, ὡς ἀπό τινων ἐτῶν τοῦτο παρετηρήθη μετὰ λύπης ἐν τῇ ἐπιστημονικῇ ἐπιτροπῇ. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡμεῖς οἱ νεώτεροι Ἕλληνες νεήλυδες εἰσέτι ὡς ἐκ τῶν περιστάσεων ἐν τῷ ἐπιστημονικῷ κόσμῳ διατελοῦντες πολλῶν δεόμεθα βοηθητικῶν μέσων ὅπως καλλιεργήσωμεν τὴν ἐπιστήμην· ἀλλὰ τοῦτο λάβωμεν ὑπ' ὄψιν: « εἰ γάρ κεν σμικρῷ ἐπὶ σμικρῷ καταθεῖο καὶ θαμὰ τοῦθ' ἔρδοις, τάχα κεν μέγα καὶ τὸ γένοιτο.» Τὴν τοιαύτην σπουδαιότητα τῶν ἐπιτροπῶν ἔχων ὑπ' ὄψιν ἐκφράζομαι τὰς εὐχαριστίας μου ἐν ὀνόματι τοῦ Συλλόγου ἐκείναις ὅσαι συνῳδὰ τῷ ἐν ἐνεργείᾳ Κανονισμῷ αὐτοῦ τὸ ἑαυτῶν καθῆκον φιλοτίμως πάνυ ἐξεπλήρωσαν.

Ὁ Σύλλογος δὲ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο συνῆλθεν εἰς συνεδριάσεις ἐκτάκτους μὲν 7, τακτικὰς δὲ 21 καὶ ἐν μιᾷ μὲν τούτων ἀπεφάσισε, τῇ προτάσει τοῦ Προεδρείου καὶ τῆς Οἰκονομικῆς ἐπιτροπῆς, τὴν ἐλάττωσιν τῶν μισθῶν τῶν ὑπαλλήλων αὐτοῦ καὶ ἄλλα τινὰ οἰκονομικὰ μέτρα ὑπείκων τῇ ὑπὸ τῶν περιστάσεων ἐπιβαλλομένῃ ἀναποδράστῳ ἀνάγκῃ. Ἐν ἑτέρᾳ δὲ ἀνεγνώσθη καὶ ἐνεκρίθη ἡ προμνημονευθεῖσα ἱστορικὴ ἔκθεσις περὶ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ὡρισμένη ἵνα χρησιμεύσῃ πρὸς σύνταξιν τῆς γενικῆς ἐκθέσεως διὰ τὴν Παγκόσμιον ἔκθεσιν τῶν Παρισίων· ἐν δὲ ταῖς τακτικαῖς συνεδριάσεσι ἐξελέγησαν 14 μέλη τακτικά, ἐν οἷς καταριθμοῦνται καί τινα, διεγραφέντα πρὸ ἐτῶν ἀπὸ τοῦ μητρῴου τοῦ Συλλόγου, καὶ αὖθις προσληφθέντα ἐπὶ τῇ αἰτήσει αὐτῶν, συμφώνως τῇ περὶ τούτου ἀποφάσει αὐτοῦ· μέλη δὲ ἀντεπιστέλλοντα ἐξελέγησαν δύο. Ἐνταῦθα μετ' ἄλγους ἐνδομύχου δῆλον ποιοῦμαι ὅτι κατὰ τὸ ἐνεστὼς ἔτος ὁ Σύλλογος ἀπώλεσε δύο διακεκριμένα ἐπίτιμα αὐτοῦ μέλη, τοὺς ἀοιδίμους Γ. Συμβουλίδην, ἰατρὸν τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς τῆς Α. Μεγαλειότητος τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας, καὶ τὸν ἀκάματον καὶ πολυμαθῆ Σκαρλάτον τὸν Βυζάντιον. Ἑκατέρων τὰς βιογραφίας ἐθεώρησεν ἀναγκαῖον ἵνα προσκτήσηται ὁ Σύλλογος· καὶ τῆς μὲν τοῦ πρώτου τὴν συγγραφὴν ἀνέθετο τῷ ἐλλογίμῳ κ. Κ. Ξανθοπούλῳ, διευθυντῇ τῆς ἐν Χάλκῃ Ἐμπορικῆς Σχολῆς, τῆς δὲ τοῦ δευτέρου τῷ κ. Ἐμμ. Ἰωαννίδῃ, ὅστις καὶ αὐτοσχέδιόν τινα περὶ τοῦ ἀειμνήστου συνοπτικὴν βιογραφίαν προανέγνω· ἀμφότεραι αὗται αἱ βιογραφίαι ἀναγνωσθήσονται ἐν ἐπὶ τούτῳ ὁρισθησομέναις συνεδριάσεσι τοῦ Συλλόγου.

Πραγματεῖαι δὲ πολλὴν τὴν σπουδαιότητα ἔχουσαι ἀνεγνώσθησαν καὶ συνεζητήθησαν ἐν ταῖς τακτικαῖς συνεδριάσεσι τοῦ Συλλόγου ἐν συνόλῳ 14 τὸν ἀριθμόν, αἱ ἑπόμεναι :

1) Περί τινων ἀποικιῶν τῆς νέας Ἑλλάδος ὑπὸ κ. Ἐμμανουὴλ Ἰωαννίδου.

2) Περὶ τῆς Δωδώνης καὶ τῶν ἐρειπίων αὐτῆς ὑπὸ κ. Καραπάνου, ἀναγνωσθεῖσα ὑπὸ τοῦ Γεν. Γραμματέως.

3) Περὶ τῶν λογογράφων καὶ συνηγόρων τῶν διαδίκων ἐν τοῖς τῶν Ἀθηναίων δικαστηρίοις ὑπὸ κ. Βασιάδου.

4) Νεοελληνικὰ ὑπὸ κ. Μ. Παρανίκα ἐν 4 συνεδριάσεσιν.

5) Περὶ τῶν δικανικῶν λόγων Ἀντιφῶντος, Ἀνδοκίδου καὶ Λυσίου ὑπὸ κ. Ἡ. Βασιάδου.

6) Περὶ τῶν δικανικῶν λόγων τοῦ Λυσίου ὑπὸ τοῦ κ. Βασιάδου ἐν 5 συνεδριάσεσιν.

7) Συνοπτικὴ ἔκθεσις περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν ἐργασιῶν τοῦ Συλλόγου ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως αὐτοῦ μέχρι σήμερον ὑπὸ κ. Ὀδ. Ἰαλέμου.

8) Περὶ τῆς σημασίας τῶν ὀνείρων παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἐν τρισὶ συνεδριάσεσιν ὑπὸ κ. Φιλίππου Τάγη.

9) Περὶ τῆς ἀπολογίας τοῦ Σωκράτους κατὰ Πλάτωνα καὶ Ξενοφῶντα ἐν δυσὶ συνεδριάσεσιν ὑπὸ κ. Ἡρ. Βασιάδου.

10) Περὶ τῶν Θρᾳκικῶν προαστείων τοῦ Βυζαντίου ὑπὸ κ. Α. Πασπάτη.

11) Περὶ τῶν ἀνατολικῶν παραλίων τοῦ Βυζαντίου ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ.

12) Περὶ ἀναφορᾶς τῆς διανοίας πρὸς τὴν γλῶσσαν ὑπὸ κ. Ι. Καρολίδου.

Digitized by Google

13) Περὶ συνθέσεως ὀνομάτων ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ.

14) Περὶ ἐπιγραφῆς τινος εὑρεθείσης ἐν Νικομηδείᾳ ἐπὶ τοῦ μετώπου κρήνης τινὸς ὑπὸ τοῦ βαρώνου Gödel ἀναγνωσθεῖσα ὑπὸ τοῦ Γεν. Γραμματέως.

Δημόσιαι δὲ διαλέξεις κατὰ τὴν παροῦσαν χειμερινὴν ἑξαμηνίαν ἐγένοντο αἱ ἑπόμεναι:

Ὑπὸ τοῦ διακεκριμένου ἐπιστήμονος Γερμανοῦ Βαρώνου Μούνδη τρεῖς διελέξεις, ὧν ἡ πρώτη περὶ τῆς ἐν καιρῷ πολέμου μεταφορᾶς τῶν τραυματιῶν καὶ ἀσθενῶν· ἡ δευτέρα περὶ τῆς ἐν καιρῷ πολέμου θεραπείας τῶν τε ἀσθενῶν καὶ τῶν τραυματιῶν ἔν τε τοῖς νοσοκομείοις καὶ τραυματοκομείοις· ἡ δὲ τρίτη περὶ τῶν διεθνῶν βοηθητικῶν ἑταιριῶν ὑπὲρ τῶν ἀσθενῶν καὶ τραυματιῶν καὶ περὶ τῆς συμβάσεως τῆς Γενεύης ἐν καιρῷ πολέμου καὶ εἰρήνης.

Τέσσαρες διελέξεις περὶ πρακτικῆς καὶ ἐφηρμοσμένης Γεωμετρίας ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Δημητριάδου.

Δύο διαλέξεις ὑπὸ τοῦ Ἰατροῦ κ. Μακρῆ περὶ τοῦ γυναικείου γάλακτος.

Τρεῖς ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Φρυδᾶ περὶ τῆς ἀναπνοῆς καὶ τῆς πέψεως καὶ τρεῖς ὁμοίως περὶ τῶν τριῶν ἱστορικῶν φυλῶν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ὑπὸ τοῦ κ. Ἡρ. Βασιάδου.

Ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν τῶν τε ἀναγνωσμάτων καὶ τῶν διαλέξεων ἐννοεῖται ἡ σπουδαιότης αὐτῶν. Πολλαὶ λίαν ἐνδιαφέρουσαι θεωρίαι ἐξηνέχθησαν ἐν ἑκατέροις, ἐξ ὧν καταδείκνυται ἡ φιλοπονία, ἡ πεῖρα καὶ ἡ ἐμβρίθεια τῶν διαπονησαμένων ταῦτα. Ἡ συναίσθησις τοῦ καθήκοντος καὶ ὁ ἔρως πρὸς τὴν ἐπιστήμην ἀείποτε διέκριναν τοὺς ἐργάτας τοῦ ἀμπελῶνος τούτου· εἰ δὲ καὶ τὴν ἐργασίαν ταύτην δὲν εὑρίσκετε πλουσίαν ὅσον προσεδοκᾶτε, τοῦτο μὴ ἐκπλήξῃ ὑμᾶς· ἀναλογίσθητε διὰ τίνων δοκιμασιῶν διήλθομεν κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦτον. Ἐκτὸς τοῦ ψύχους καὶ τῶν ἄλλων ἀτμοσφαιρικῶν ἀνωμαλιῶν, λάβετε ὑπ' ὄψιν τὰς οἰκονομικὰς κακουχίας ὑφ' ὧν οἱ πάντες κατετρυχόμεθα· ἀνακαλέσατε εἰς τὴν μνήμην ὑμῶν τὸν φόβον, ὅςις κατεῖχε πάντας ἡμᾶς ἀγνοοῦντας τί τέξεται ἡ ἐπιοῦσα.

Αὐτὴν ταύτην τὴν στιγμὴν εἰσέτι τετρωμένοι τὴν καρδίαν διατελοῦντες αἰσθανόμεθα ἄλγος βαθύ, κατατῆκον πάντα Ἕλληνα ἐπὶ τῇ διακυβεύσει τοῦ μέλλοντος ἡμῶν, πρὸς ὃ κατατείνουσιν ἅπαντες οἱ πόθοι καὶ οἱ ἐνδελεχεῖς ἀγῶνες. Πλὴν τῶν ἀνωτέρω λόγων τινὲς τῶν ἀγορητῶν ἠναγκάσθησαν νὰ διακόψωσι τὰς διαλέξεις αὐτῶν, ἄλλοι δέ τινες προθυμούμενοι ἵνα ὑποβάλωσι σπουδαίαν τινὰ ἐπιστημονικὴν πραγματείαν ἐκωλύθησαν, καθ' ὅσον ὁ Σύλλογος ἀνέθετο αὐτοῖς ἑτέραν ἐντολήν, ὑπ' αὐτῶν τῶν κρισίμων περιστάσεων ἐπιβαλλομένην. Καίτοι τούτων πάντων οὕτως ἐχόντων, ἡ ἐργασία ἐξηκολούθησε ὁτὲ μὲν ζωηρά, ὁτὲ δὲ ἀσθενής, καὶ ἰδοὺ εὑρισκόμεθα σήμερον ἐν τῷ τέρματι τοῦ συλλογικοῦ ἔτους παρατιθέντες τῷ φιλομούσῳ Κοινῷ ὅ,τι παρεσκευάσθη, οὐχὶ ἀνάξιον λόγου. Ναί, ἐκλαύσαμεν καὶ ἐστενάξαμεν, ὡς πολλάκις οἱ πατέρες ἡμῶν, ἀλλὰ δὲν ἀπεθαρρύνθημεν· συνεσπειρωμένοι περὶ τὴν συγκρατοῦσαν ἡμᾶς ταύτην ἑστίαν τῶν γραμμάτων, ἐπεβάλομεν ἑαυτοῖς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντος ὑποστηρίζοντες καὶ ἐνισχύοντες ἀλλήλους διὰ τῆς προγονικῆς ἡμῶν ἐλπίδος «θαρσεῖν χρή, τάχ' αὔριον ἔσσετ' ἄμεινον». Ἐν τῇ δυσχειμέρῳ δὲ ταύτῃ ὥρᾳ ἐν ᾗ ἠθικῶς διατελοῦμεν, μετὰ πολλῆς τῆς εὐχαριστήσεως εἴδομεν τὸν ἐπιστημονικὸν ξένον κόσμον τῆς πόλεως ἡμῶν συρρεύσαντα ἐν τῇ αἰθούσῃ ταύτῃ ὅπως ἀκροάσηται τοῦ διασήμου ἐπιστήμονος Βαρώνου Μούνδη· ἠκούσαμεν παρ' αὐτῶν λόγους λίαν κολακευτικοὺς καὶ ἐνθαρρυντικούς, μετὰ προσοχῆς καὶ πολλοῦ ἐνδιαφέροντος παρατηρούντων τὸ εὐαγὲς τοῦτο τῶν γραμμάτων τέμενος, ὅπερ ὁ διάπυρος περὶ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ζῆλος τῶν πλουσίων ἡμῶν ὁμογενῶν καὶ ὁ ὀβολὸς τοῦ ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς εὐκλείας ἐνθουσιῶντος ἑλληνικοῦ λαοῦ ἐν μέσῃ Κωνσταντινουπόλει ἀνύψωσε. Ταῦτα πάντα ἐν νῷ ἔχοντες ἀποδῶμεν δημοσίᾳ τὸν ὀφειλόμενον τῆς εὐγνωμοσύνης φόρον πρός τε τοὺς ἀναγνώστας τῶν σπουδαίων ἐπιστημονικῶν πραγματειῶν καὶ πρὸς τοὺς ἀγορητὰς καὶ ῥήτορας, τοὺς ἄνωθι διαληφθέντας.

Ἡ ἀλληλογραφία τοῦ Συλλόγου κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἔχει ὡς ἑξῆς. Ἐν συνόλῳ ἀντηλλάγησαν 271 ἔγγραφα· ἐκ τούτων εἰσῆλθον μὲν 137· ἐξῆλθον δὲ 144. Ἡ διεκπεραίωσις αὐτῶν ἐν τάχει καὶ ἐν τάξει πάντοτε ἐγίνετο διὰ τοῦ ἐπὶ τοσαῦτα ἔτη πεῖραν οὐ τὴν τυχοῦσαν κτησαμένου ἀρχειοφύλακος τοῦ Συλλόγου κ. Α. Μαυράκη. Ἐκ τῶν εἰσελθόντων 25 ἀνάγονται εἰς τὴν μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀλληλογραφίαν, 50 εἰς τὴν μετὰ τῶν ἐπαρχιῶν καὶ 62 εἰς τὴν ἐπιτόπιον καὶ τὴν μετὰ τῶν προαςείων. Ἐκ δὲ τῶν ἐξελθόντων 28

Digitized by Google

ἀπεστάλησαν εἰς τὸ ἐξωτερικόν, 36 εἰς τὰς ἐπαρχίας καὶ 80 ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ εἰς τὰ προάστεια. Ἡ γενικὴ ἔκρυθμος κατάστασις ἐπέδρασε καὶ ἐπὶ τῆς ἀλληλογραφίας ἧς ἡ κίνησις μετριωτέρα. Ἐκ τῶν εἰσελθόντων ἐγγράφων, τὰ ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν σχεδὸν πάντα εἰσὶν ἀληθεῖς ἱερεμιάδες. Ἐν αὐτοῖς ἐκτραγῳδοῦνται καὶ διὰ τῶν μελαντέρων χρωμάτων περιγράφονται αἱ κακουχίαι, αἱ στερήσεις καὶ τὰ πάθη τῶν δυστυχῶν ἀδελφῶν ἡμῶν. Ὅσον ἠδυνάμεθα, ἐσπεύδομεν νὰ σπογγίζωμεν τὰ δάκρυα αὐτῶν, κλαίοντες μετ' αὐτῶν καὶ ἀφ' ἑτέρου διανοούμενοι περὶ τοῦ πρακτέου· ἄλλοτε ἡ μετὰ τῶν ἐπαρχιῶν ἀλληλογραφία ἀπέβλεπεν ἢ τὴν ἀποστολὴν χρηματικῶν ἐπικουριῶν πρὸς ἐμψύχωσιν τῆς ἐν αὐταῖς παιδεύσεως, ἢ τὴν ἐκ μέρους ἐκείνων εὐγνώμονα ἐπὶ ταῖς χορηγίας ταύταις πρὸς τὸν Σύλλογον διαβεβαίωσιν. Δυστυχῶς ἡ κατ' ἔτος παρὰ τῶν εὐγενεστάτων κυρίων Χρηστάκη Ζωγράφου καὶ Γ. Ζαρίφη διὰ τοῦ Συλλόγου εἰς τὰ ἄπορα σχολεῖα χορηγουμένη συνδρομὴ ἐκ 420 λιρῶν ἀνεβλήθη κατὰ τὸ παρὸν ἔτος, ἕνεκα τῶν ἀτάκτων περιστάσεων.

Ἡ φιλομουσία ὑπεχώρησε λόγῳ ἀναποδράστου ἀνάγκης εἰς τὴν φιλανθρωπίαν. Γυμνοὶ καὶ τετραχηλισμένοι, ἀνέστιοι καὶ φερέοικοι, ἀσθενεῖς καὶ τραυματίαι, ὀρφανὰ καὶ χῆραι, τὰ ἐλεεινὰ ταῦτα καὶ ἀξιοδάκρυτα θύματα τῆς ἀπανθρώπου θηριωδίας, τὸν οἶκτον καὶ τὴν συμπάθειαν τῆς οἰκουμένης διεγείραντα καὶ τὸ βαλάντιον τῶν γενναίων προστατῶν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, πρὸς μικρὰν τῆς ἐπωδύνου αὐτῶν θέσεως ἐπούλωσιν, πρὸς ἑαυτὰ ἔστρεψαν· ἀλλ' οἱ σεβαστοὶ οὗτοι ὁμογενεῖς διὰ τῆς ἀκενώτου καὶ ἀνεξαντλήτου φιλοπατρίας αὐτῶν καὶ φιλομουσίας πεποίθαμεν ὅτι μετ' οὐ πολὺ καὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ πρὸς καιρὸν ἀναβληθέντος τούτου ἠθικοῦ καθήκοντος θέλουσι κατορθώσει, ἀπολαύοντες τῆς γλυκείας συναισθήσεως ὅτι παρέχουσι τοῖς δεομένοις τόν τε σωματικὸν καὶ τὸν πνευματικὸν ἄρτον. Ὁ Σύλλογος στηριζόμενος ἐπὶ τῆς στερεᾶς πέτρας τῶν λόγων καὶ τῶν ἔργων τῶν δύο τούτων μεγάλων τοῦ ἔθνους εὐεργετῶν ἐποιήσατο καὶ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος τὴν προσήκουσαν διανομὴν τῶν ὡρισμένων ποσῶν, μὴ δυνάμενος προϊδεῖν τὰ μέλλοντα ἡμᾶς μετ' ὀλίγον καταλαβεῖν ἀπρόοπτα δεινά, καὶ δημοσίᾳ τὴν γενομένην διανομὴν διεκήρυξε κατὰ τὴν ἐπέτειον ἑορτὴν τοῦ παρελθόντος ἔτους· ἀλλὰ λογισμοὶ θνητῶν δειλοί. Συνεπείᾳ τῶν ἀνωτέρω, τὸ Προεδρεῖον τοῦ Συλλόγου περιῆλθεν εἰς ἐσχάτην ἀμηχανίαν, τοὺς μὲν πρὸς οὓς αἱ χορηγίαι μὴ δυνάμενον ἵνα ἱκανοποιήσῃ, τοὺς δὲ παρ' ὧν ἐκλιπαροῦν καὶ καθικετεῦον. Τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ ἀθυμίαν ἀνεκούφισεν ὀλίγον ἡ ἐξ ἑκατὸν λιρῶν τουρκικῶν ἐτησία συνδρομὴ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ζηλωτοῦ κ. Μ. Νεγροπόντη, βάλσαμον παραμυθίας ὀλίγοις τισὶν ἀπόροις σχολείοις ἐπιχέασα. Εὔχομαι ὅπως κατὰ τὴν προσεχῆ, ἐὰν Θεὸς δῷ, ἐπέτειον ἠχήσῃ ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου τὸ Εὐαγγέλιον ὅτι αἱ χορηγίαι μέχρις ὀβολοῦ ἐξεπληρώθησαν καὶ ὁ ἐκπαιδευτικὸς τοῦ Συλλόγου σκοπὸς ἀνέλαβε τὴν ἐφαρμογὴν αὐτοῦ, ὡς πρότερον, διότι ἄλλως, εἰς τῶν θεμελίων, ἐφ' ὧν ἑδράζεται οὗτος, μετακινεῖται· καθ' ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὸ περὶ τῶν ζώντων μνημείων Ζωγράφειον διαγώνισμα, αἱ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ὁρισθεῖσαι 40 λίραι πληρωθήσονται ἐντὸς ἡμερῶν τινων κατὰ τὴν περὶ τούτου διαβεβαίωσιν τοῦ προϊσταμένου τοῦ καταστήματος τοῦ κ. Χρηστάκη Ζωγράφου. Περὶ δὲ τῆς βιβλιοθήκης γνωστοποιῶ ἡμῖν ὅτι κατὰ τὸ συλλογικὸν τοῦτο ἔτος μόνον ἓξ καὶ τεσσαράκοντα βιβλία προσεκτήσατο αὕτη ὑπὸ φιλομούσων ἀνδρῶν ὁμογενῶν τε καὶ ἀλλογενῶν δωρηθέντα. Τούτων ἐννέα μέν, ἕνδεκα ἀποτελοῦντα τόμους, εἰσὶ συγγράμματα ἐπιστημονικά, δύο χειρόγραφα, πεντεκαίδεκα δὲ ἐπιστημονικαὶ πραγματεῖαι, ὧν αἱ πλεῖσται ἀρχαιολογικαί, ὀκτὼ διδακτικὰ καὶ ἄλλα. Πρὸς τούτοις ἐδωρήθησαν τῇ βιβλιοθήκῃ ἑπτὰ καὶ τεσσαράκοντα φωτογραφικαὶ εἰκόνες τῶν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πόλει ἐπιφανεστάτων κτιρίων ὑπὸ τοῦ κ. Edwin Freshfield. Ἐν τοῖς συγγράμμασι τούτοις ἀριθμοῦνται α') τὸ δίτομον σύγγραμμα, τὸ ἐπιγραφόμενον «Turkestan» τοῦ κ. Σκάϊλερ, προξένου τῆς Ἀμερικῆς· β') ἓξ ἀρχαιολογικαὶ πραγματεῖαι τοῦ σοφοῦ Γαλάτου Baron de Withe· γ') τὸ περὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς σύγγραμμα τοῦ κ. Bourgault de Coudray· δ') τὸ σπουδαῖον δίτομον σύγγραμμα περὶ Δωδώνης καὶ τῶν ἐρειπίων αὐτῆς γαλλιστὶ γεγραμμένον τοῦ κ. Κ. Καραπάνου καὶ ε') αἱ βυζαντιναὶ μελέται τοῦ ἀκαμάτου ἀρχαιοδίφου κ. Α. Πασπάτη. Ἐν τῇ ἐκθέσει αὐτοῦ ὁ κ. βιβλιοφύλαξ ὑποδεικνύει καί τινα

Digitized by Google

μέτρα περὶ τῆς διατάξεως τῆς βιβλιοθήκης ἅτινα καὶ ἐγκριθέντα ὑπὸ τοῦ Συλλόγου ἐνεργηθήσονται ἁρμοδίως. Ὁ Σύλλογος ἅπασι τοῖς δωρηταῖς τούτοις ἐκφράζεται δημοσίᾳ τὰς εὐχαριστίας αὐτοῦ καὶ ἐλπίζει ὅτι ἡ βιβλιοθήκη αὐτοῦ πλουτιζομένη διηνεκῶς θέλει ἱκανοποιήσει μίαν τῶν μεγαλειτέρων ἐθνικῶν ἀναγκῶν, ἥτις ὁσημέραι, καθ' ὅσον ἡ τοῦ λαοῦ μόρφωσις κατορθοῦται, ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον καταφανὴς ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πόλει καθίσταται.

Τὰ δὲ τοῦ ταμείου τοῦ Συλλόγου πῶς ἔχουσιν; Ἄλλοτε ὁ Σύλλογος ἐν ἡμέραις ἀγαθαῖς ἐδαπάνα πρὸς συντήρησιν αὐτοῦ 700—900 Λίρας Ὀθ. ἐτησίως. Τὸ παρελθὸν ἔτος ἐδαπάνησε περὶ τὰς 420 Λίρας· κατὰ δὲ τὸ ἐνεστὼς μόνας 351: 51 ½ Λίρας. Πρὸς ἐξίσωσιν δὲ τῆς διαχειρίσεως τὸ ταμεῖον προχείρως ἐδανείσθη παρὰ τοῦ ταμίου Λίρ. Ὀθωμ. χρυσᾶς 25: 50 ½. Ἱκανὰ τῶν μελῶν καθυστεροῦσι ἀπὸ προηγουμένων ἐτῶν τὰς συνδρομὰς αὐτῶν· τὰ πλεῖστα τούτων εἰσὶν ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν· ἡ τοιαύτη δὲ καθυστέρησις ἰδίως ἄρχεται ἀφ' οὗ χρόνου ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις ἤρξατο ὁσημέραι δεινοῦσθαι· ὡς ἐκ τῶν ἐκτάκτων δὲ περιστάσεων καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο δὲν ἐνεκρίθη ἡ κατὰ γράμμα ἐφαρμογὴ τοῦ 22ου ἄρθρου τοῦ Κανονισμοῦ πρὸς διαγραφὴν μελῶν. Μεγίστη δὲ ἐλήφθη φροντὶς πρὸς εἴσπραξιν ὅσον ἔνεστι πλειόνων τῶν καθυστερουσῶν συνδρομῶν. Ἔκτακτον δὲ προσφορὰν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο οὐδεμίαν ἔσχομεν, πλὴν τῆς ὑπὸ τοῦ ἀξιοτίμου ὁμογενοῦς, ὡς διείληπται, κ. Δ. Ταμβάκου, προσενεγκόντος τὸν χάρτην καὶ τοῦ ἤδη ἐκτυπουμένου ΙΑ' τεύχους τοῦ Περιοδικοῦ, ἀξίας περίπου 20 λιρῶν, πρὸς ὃν δημοσίᾳ ἐκφράζεται ὁ Σύλλογος τὰς εὐχαριστίας αὐτοῦ. Ἐν τοιαύτῃ δὲ στειρώσει χρηματικῶν προσφορῶν καὶ δυσχερείᾳ δυσυπερβλήτῳ περὶ τὴν εἴσπραξιν τῶν τακτικῶν συνδρομῶν ὁ Σύλλογος διῆλθε καὶ τὸ δυστυχὲς τοῦτο ἔτος διὰ τῆς αὐστηρᾶς οἰκονομίας καὶ τῆς ἀγαθῆς προαιρέσεως τῶν μελῶν, ὅσα ἐγκαίρως ἀπέτισαν τὴν συνδρομὴν αὐτῶν· οἷς καὶ εὐχαριστεῖ ἐπὶ τούτῳ, διότι ἐν ἡμέραις πονηραῖς τῆς ἱερᾶς ταύτης ὀφειλῆς οὐκ ἐπελάθοντο. Ἐλπίζομεν ὅμως ἵνα κατὰ τὴν ἐπέτειον τοῦ προσεχοῦς ἔτους ἀναγγελθῇ ὑμῖν ἡ λῆψις 500 λιρῶν ἃς ὁ ἀοίδιμος Βασίλειος Σουλίνης διέθετο ὑπὲρ τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου πρὸς ἔκδοσιν ἀνεκδότων χειρογράφων, κατὰ τὴν ἐν τοῖς πατριαρχείοις διαθήκην αὐτοῦ. Ταῦτά εἰσιν ἐν συνόψει τὰ κατὰ τὸ ἤδη λῆγον συλλογικὸν ἔτος πρακτικὰ τοῦ Συλλόγου. Τὸ σύνολον ταύτης τῆς τοῦ Συλλόγου ἐργασίας ἐπιστέφει καὶ ἐπισφραγίζει ἕτερον πρακτικόν, οὗτινος ἡ μὲν πρωτοβουλία ὀφείλεται αὐτῷ, ἡ δὲ ὑπόστασις αὐτῷ τε καὶ τοῖς ἄλλοις ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πόλει φιλεκπαιδευτικοῖς σωματείοις. Οὐδεὶς ἐπὶ τῆς γῆς τῶν οἰκείων στερούμενος καὶ τὰ ἑαυτοῦ ἀποβάλλων ἀπαλλοτριοῦται αὐτῶν καὶ γυμνοῦται, ἐγκαταλιμπανόμενος εἰς τὴν φορὰν τῶν γεγονότων καὶ σφαγιάζων τό τε μέλλον αὐτοῦ καὶ τὴν ἐλπίδα· ὑπάρχουσι νόμοι αἰώνιοι καὶ ἀμετακίνητοι, νόμοι τῆς Δικαιοσύνης καὶ τῆς ἀληθείας, τὸ ἀπαραβίαστον τοῦτο ἄσυλον τῶν ἀδικουμένων ἀσθενῶν. Ἡ δικαιοσύνη παραγκωνίζεται μὲν καὶ περιφρονεῖται, οὐδέποτε ὅμως θανατοῦται. Ὁ πανδαμάτωρ χρόνος πάντα ἀπόλλυσι, τὰ πάντα καταστρέφει, ταύτην μόνην σέβεται· ὅ,τι δὲ ὑπὸ τὴν ἀμφιλαφῆ αὐτῆς αἰγίδα περιφρουρεῖται, τοῦτο διασώζεται καὶ ἐπιζῇ. Χῶραι, ἐν αἷς ἐβλάστησεν ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων ὁ ἑλληνισμός, ἐν αἷς ἀνιδρύθησαν τοσαῦτα μνημεῖα ἀνεξίτηλα τῆς εὐεργετικῆς αὐτοῦ ἐπιδράσεως, ἐν τοῖς κόλποις τῶν ὁποίων ἐγεννήθησαν ἄνδρες ἔνδοξοι καὶ μεγάλοι, προαγαγόντες τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμόν, χῶραι, ἃς ἡ γεωγραφία, ἡ ἱστορία καὶ αἱ ἄλλαι ἀρχαιολογικαὶ ἐπιστῆμαι ἑλληνικὰς καταδεικνύουσιν — ἡ δὲ ἐνεστῶσα τούτων κατάστασις τὴν ἑλληνικὴν ἰδιοφυΐαν καὶ τὸν ἐθνικὸν ἡμῶν χαρακτῆρα τοῖς πᾶσι προβάλλουσα προσεπιμαρτυρεῖ περὶ τῆς ἐν αὐταῖς ἐπικρατήσεως τοῦ ἑλληνισμοῦ — αἱ χῶραι αὗται, ὡς ἐκ τῶν τελευταίων πολιτικῶν γεγονότων, ἀποσπῶνται ἀπ' αὐτοῦ, ὡς ξέναι καὶ ἀλλότριαι ἀποκηρύττονται, καὶ ἡ τῶν πατέρων ἡμῶν ἐθνικὴ κληρονομία μετὰ τοσούτους ἀγῶνας, οἵτινες ὑπὲρ τῆς ἠθικῆς μορφώσεως τῶν ἐν αὐταῖς ἀδελφῶν ἡμῶν καταβάλλονται, ἁρπάζεται αἴφνης καὶ ἀνεπιστρεπτεί, ἡ δὲ ἀναφαίρετος αὕτη ἰδιοκτησία ἡμῶν εἰς τὸ ἐθνικὸν κτηματολόγιον ἑτέρων παρὰ τὸ δίκαιον καταγράφεται. Ὁ ἑλληνισμὸς ἐπὶ τούτῳ πανταχόθεν κατεξανέστη τὰ ἀναφαίρετα αὐτοῦ δίκαια διεκδικῶν διὰ τῶν ὅπλων τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἐθνογραφίας καὶ ἐπικαλούμενος ἐν ὀνόματι τῆς ἱερᾶς δικαιοσύνης τὴν ἐτυμηγορίαν τοῦ Ἀρείου Πάγου τῆς εὐρωπαϊκῆς Συμπολι-

Digitized by Google

τείας. Τὰ ἐνταῦθα φιλεκπαιδευτικὰ σωματεῖα καθῆκον αὐτῶν ἐθεώρησαν ἵνα καὶ ταῦτα εἰς τὸν πνευματικὸν τοῦτον ἐθνικὸν ἀγῶνα τὸν ὀβολὸν αὐτῶν συνεισενέγκωσιν. Διὸ καὶ προεδρεύοντος τοῦ Προέδρου τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου τὰ προεδρεῖα αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἄλλων, ἤτοι τοῦ Θρᾳκικοῦ, τοῦ Ἠπειρωτικοῦ, τοῦ Θεσσαλικοῦ καὶ τῆς Μακεδονικῆς Ἀδελφότητος μετὰ τῶν διοικητικῶν αὐτῶν συμβουλίων καί τινων ἄλλων ὁμογενῶν, συνῆλθον ἐν γενικῇ συνελεύσει κατ' ἐπανειλημμένας συνεδριάσεις· μετὰ μακρὰν δὲ συζήτησιν καὶ ἐμβριθῆ διάσκεψιν ἐνεκρίθη ἡ σύνταξις ὑπομνήματος μετὰ τῶν ἀναγκαίων στατιστικῶν πρὸς ἐξακρίβωσιν τῶν ἐθνικῶν ἡμῶν δικαίων καὶ τοῦ ἐν ταῖς σφετεριζομέναις χώραις ἐπικρατοῦντος ἑλληνισμοῦ. Ἐπιτροπὴ ἐπὶ τούτῳ διορισθεῖσα συγκειμένη ὑπὸ τῶν κ. Ἡρ. Βασιάδου, Ὀδ. Ἰαλέμου καὶ Στ. Βουτυρᾶ συντάξασα τοῦτο ἀνέγνω διὰ τοῦ εἰσηγητοῦ αὐτῆς κ. Στ. Βουτυρᾶ ἐν τῇ γενικῇ συνελεύσει. Μετὰ δὲ τὴν ἔγκρισιν μεταφρασθὲν γαλλιστὶ ἐπεδόθη ὑπὸ τῶν προέδρων τῶν διαληφθέντων Σωματείων τοῖς ἐνταῦθα πρεσβευταῖς τῶν Δυνάμεων, Ἀγγλίας, Γαλλίας, Ἰταλίας, Αὐστρίας καὶ Γερμανίας· τῷ τελευταίῳ τούτῳ ἐπεδόθη συνάμα καὶ τὸ πρὸς τὴν Ῥωσσίαν, μὴ ὑπάρχοντος εἰσέτι ἰδιαιτέρου τῆς Δυνάμεως ταύτης ἀντιπροσώπου. Ἓν δὲ ἀντίτυπον ἐπεδόθη καὶ τῷ πρεσβευτῇ τῆς Ἑλλάδος. Οἱ ῥηθέντες λίαν φιλοφρόνως ὑποδεξάμενοι τὴν Ἐπιτροπὴν ὑπέσχοντο ἵνα διαβιβάσωσιν ἄνευ ἀναβολῆς τὸ ἐπιδοθὲν αὐτοῖς ὑπόμνημα εἰς τὰς οἰκείας κυβερνήσεις. Τὸ ἔργον τοῦτο προεκάλεσεν οὐ μικρὰν δαπάνην, ἥτις λίαν φιλοτίμως ἐχορηγήθη ὑπὸ τῶν ὁσημέραι τὸ ἡμέτερον ἔθνος πολλαχῶς εὐεργετούντων ζηλωτῶν ὁμογενῶν. Θεωρῶ καθῆκόν μου, διερμηνεύων τὸ φρόνημα πάντων τῶν Φιλεκπαιδευτικῶν Σωματείων, νὰ εὐχαριστήσω τῇ τε συνταξάσῃ τὸ ὑπόμνημα Ἐπιτροπῇ καὶ τοῖς ἀξιοτίμοις τούτοις κυρίοις, οἵτινες νέον παρέσχον δεῖγμα τοῦ πατριωτισμοῦ αὐτῶν, ὄντες πρόθυμοι πᾶσαν ἀναγκαίαν δαπάνην ὑπὸ τῶν περιστάσεων προκαλουμένην γενναίως πάνυ νὰ ὑποστῶσιν.

Ἀλλ' ἐν ἁπάσῃ ταύτῃ τῇ συλλογικῇ λειτουργίᾳ ἡ ἐπιτόπιος δημοσιογραφία ὡς πάντοτε, οὕτω καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, μετὰ προθυμίας ἀξιεπαίνου τὸν ἑαυτῆς ἔρανον συνεβάλετο· εἰ καὶ πολλάκις, ὡς ἐκ τῆς σπουδαιότητος καὶ τῆς πληθύος τῶν γεγονότων, χῶρος πρὸς καταχώρισιν τῶν συλλογικῶν κοινοποιήσεων οὐχ ὑπῆρχεν, οὐχ ἧττον οὐδέποτε ἀνεβλήθη πᾶν οὗτινος εἴχομεν ἀνάγκην πρὸς δημοσίευσιν. Ὁ Σύλλογος ἐκφράζεται ἐπὶ τούτῳ δι' ἐμοῦ τὰς εὐχαριστίας αὐτοῦ.

Μετὰ τὴν λεπτομερῆ ἔκθεσιν τῶν συλλογικῶν ἐργασιῶν ἤθελον παραβῆ ἓν τῶν ἀπαραιτήτων καθηκόντων μου εἰμὴ ἀπέτιον δημοσίᾳ σήμερον τὸν δίκαιον τῆς εὐγνωμοσύνης φόρον πρὸς τὰ ἀξιότιμα μέλη τοῦ Προεδρείου. Θέλω πάντοτε μετὰ συγκινήσεως ἀναμιμνήσκεσθαι ἐκείνων, οἵτινες ἐν εἰλικρινείᾳ καὶ ἀγάπῃ ἐμὲ τὸν ἐλάχιστον ἐν τῇ προεδρικῇ μου λειτουργίᾳ ὑπεστήριξαν καὶ ζῆλον πολὺν καὶ ἱκανότητα ἀξίαν σπουδαίου λόγου ἐπεδείξαντο. Ὁ Σύλλογος εὐγνωμονεῖ βαθυσεβάστως τῇ Α. Θ. Παναγιότητι εὐλογούσῃ αὐτὸν ἐν παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ καὶ παρισταμένῃ σήμερον διὰ τοῦ ἐπαξίως ἐκπροσωπεύοντος αὐτὴν σεβασμιωτάτου.

Ἰδού, φιλόμουσον ἀκροατήριον, τίνι τρόπῳ διήλθομεν τὸ ἤδη λῆγον συλλογικὸν ἔτος. Κρίνατε περὶ αὐτοῦ σταθμίζοντες τὰς περιστάσεις. Καὶ ἡ θέσις τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ἓν τῶν γνωρισμάτων τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν καταστάσεως ὑπάρχει. Ῥίπτοντες βλέμμα εἰς τὸ παρελθὸν συμπεράνατε, ἐπὶ τῶν ἱστορικῶν νόμων ἐπερειδόμενοι, ὡς εἶπον ἐν ἀρχῇ, ποῦ βαίνομεν. Λόγιοι καὶ πλούσιοι ὑπὸ ὑγιῶν ἀρχῶν καὶ ἐλπίδων οὐχὶ κενῶν ἀλλὰ ἐλλόγων ἐμφορούμενοι τὸ καθῆκον ἡμῶν μετὰ θρησκευτικοῦ σεβασμοῦ ἐκπληροῦμεν. Ἔχομεν τοὺς χθὲς καὶ πρώην πατέρας ἡμῶν οἵτινες διὰ τῆς ἱστορίας βοῶσι πρὸς ἡμᾶς: «Ἄμμες πόκ' ἦμες ἄλκιμοι νεανίαι»· φιλοτιμούμενοι γενώμεθα καὶ ἡμεῖς ἄξιοι ἵνα ἐπιφωνήσωμεν· «Ἄμμες δέ γ' εἰμές· αἰ δὲ λῇς, πεῖραν λαβέ». Ἐπὶ τῆς πραγματικῆς ἀρετῆς τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ ἐνεστῶτος ἡ μέλλουσα ἡμῶν γενεὰ στηριζομένη τότε μόνον δύναται ἐπ' ἀγαθῷ σύμπαντος τοῦ ἔθνους νὰ ψάλλῃ «Ἄμμες δέγ' ἐσσόμεθα πολλῷ κάρρονες».

Οὐδὲν ἕτερον ἔχω προσθεῖναι· ἡ Θεία Πρόνοια ἠξίωσέ με ἵνα διανύσω τὴν διετῆ ταύτην δακρύβρεκτον περίοδον καὶ αἰσίως νὰ φθάσω εἰς τὴν ὑστάτην ταύτην τῆς προεδρίας μου στιγμήν. Ἐπὶ τῇ ἐκπληρώσει τοῦ καθήκοντός μου πολλῶν πικριῶν ἐγευσάμην, κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα, καὶ αὐ-

Digitized by Google

τῆς τῆς χολῆς πικροτέραν. Πολλάκις ἐκ βαθέων ψυχῆς μέχρι δακρύων ἐστέναξα, ἀλλ' ἐνεκαρτέρησα· ἀποχωρῶ δὲ σήμερον συναισθανόμενος τὴν ἠθικὴν ἡδονὴν ὅτι ὅλῃ καρδίᾳ καὶ διανοίᾳ ἠγάπησα τὸν Σύλλογον καὶ ὀλιγωρῶν τῶν ἰδίων ἐπόθουν ἵνα ἐκπληρώσω τὸ πρὸς αὐτὸν ἱερὸν καθῆκόν μου, καὶ πρὸς τοῦτο ἀνενδότως ἠγωνιζόμην. Μεθ' ὑπερηφανείας θέλω ἀνακαλεῖ εἰσαεὶ τὴν τιμὴν ταύτην· ὑμεῖς δὲ ἀποβλέψατε εἰς τὸν τρόπον καὶ σύγγνωτέ μοι τῆς ἀσθενείας. Λάβετε τοίνυν τὴν στιγμὴν ταύτην ὅ,τι τιμαλφὲς ἐθνικὸν κτῆμα ἐπὶ δύο ὁλόκληρα ἔτη μοὶ ἐνεπιστεύθητε.

Μετὰ δὲ βραχεῖαν τῆς συνεδριάσεως διακοπὴν ὁ κ. Ἀβραὰμ Μαλιάκας, ἀναπληρῶν τὸν εἰσηγητὴν τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς κ. Θεμ. Σαλτέλην, μὴ δυνηθέντα νὰ παρευρεθῇ ἐν τῇ συνεδριάσει ἕνεκεν ἀπροόπτου κωλύματος, ἀνέγνω περίληψιν τῆς ἐκθέσεως περὶ τῆς καταστάσεως τῆς παιδείας ἐν τῇ Πρωτευούσῃ καὶ τοῖς πέριξ (Ἴδε τὰ ἐν τῷ ἀνωτέρω προεδρικῷ λόγῳ περὶ τούτου ῥηθέντα) (*).

Εἶτα ὁ εἰσηγητὴς τῆς Φιλολογικῆς Ἐπιτροπῆς κ. Χρ. Χατζηχρήστου ἀνέγνω ὁμοίως τὴν ἔκθεσιν αὐτῆς ἐπὶ τοῦ περὶ συλλογῆς ζώντων μνημείων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ Ζωγραφείου διαγωνίσματος. (Ἴδε ἀνωτέρω σελ. 101.)

Μετὰ ταῦτα λαβὼν τὸν λόγον ἡ Α. Π. ὁ πρώην Ἀγχιάλου κ. Βασίλειος ἐξέφρασεν ἐν ὀνόματι τῆς Α. Θ. Παναγιότητος θερμὰς εὐχαριστίας τῷ Συλλόγῳ, δι' ἃ πολλὰ καὶ μεγάλα ὑπὲρ τῶν γραμμάτων καὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως ἐπιτελεῖ, συνάμα δ' ηὐχήθη ὅπως καὶ ἐν τῷ μέλλοντι μὴ παύηται ὁ Σύλλογος πλείω καὶ κρείττω ποιῶν.

Ὁ κ. Πρόεδρος παρακαλεῖ τὴν Α. Π. τὸν ἅγιον πρώην Ἀγχιάλου ὅπως διαβιβάσῃ τῇ Αὐτοῦ Παναγιότητι τὴν βαθυτάτην τοῦ Συλλόγου εὐγνωμοσύνην διὰ τὸ μέγα καὶ ζωηρὸν ἐνδιαφέρον, ὅπερ δεικνύει ὑπὲρ τοῦ Συλλόγου. Ἀκολούθως δὲ ἀγγέλων τοὺς διὰ τὸ συλλογικὸν ἔτος 1878-1879 ἐκλεγέντας κοσμήτορας κηρύττει τὴν λῆξιν τῆς συνεδριάσεως.

(*) Προκειμένου νὰ δημοσιευθῇ ὁλόκληρος ἡ ἔκθεσις τοῦ κ. Σαλτέλη ἐν τῷ προσεχεῖ Περιοδικῷ, ὅπως καταρτισθῇ τελειοτέρα, ἐθεωρήθη περιττὸν νὰ καταχωρισθῇ ἐνταῦθα ἡ ὑπὸ τοῦ κ. Μαλιάκα ἀναγνωσθεῖσα περίληψις. Ἀναγκαῖον μόνον νομίζομεν νὰ μνημονεύσωμεν ὅτι ὁ κ. Μαλιάκας, κατ' ἐντολὴν τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς, ἀπηρίθμησε τὰ ἄπορα σχολεῖα τῆς πρωτευούσης, εἰς ἃ αὕτη ἀπεφάσισεν, ἐγκρίσει καὶ τοῦ Συλλόγου, νὰ διανεμηθῶσιν ἐξαιρετικῶς κατὰ τὴν περίοδον ταύτην αἱ ἑκατὸν ὀθ. λίραι, ἃς κατ' ἔτος χορηγεῖ τῷ Συλλόγῳ πρὸς ἐκπαιδευτικὸν σκοπὸν ὁ κ. Μενέλαος Νεγροπόντης. Τὰ σχολεῖα δὲ ταῦτα εἰσὶ τὰ ἑξῆς: τὸ τοῦ Πασσᾶ-Μπαχτσέ, τὸ τῆς Ξυλοπόρτης, τὸ τοῦ Σαλμᾶ Τομβρούκ, τὸ τοῦ Τεκφοὺρ-Σεραΐου, τὸ τοῦ Σαλμασικίου, τὸ τοῦ Τόπ-καποῦ, τὸ τῆς Εὐαγγελιστρίας, τὸ τοῦ Φερίκιοϊ, τὸ τοῦ Μπαλατᾶ, καὶ τὸ τοῦ Βεϊκός, ὁρισθεισῶν δέκα λιρῶν δι' ἕκαστον αὐτῶν.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑ (*).

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

ΤΩΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΩΝ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ

ΟΡΘΟΔΟΞΟΥΣ ΗΓΕΜΟΝΑΣ

ΤΗΣ ΤΕ

ΡΩΣΣΙΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΑΡΙΣΤΡΙΩΝ ΗΓΕΜΟΝΙΩΝ.

('Ανεγνώσθη ἐν τῇ ΦΖ' συνεδριάσει).

Α'.

Εἶναι γνωστὸν καὶ ὁμολογούμενον ὅτι οἵ τε Ῥῶσσοι καὶ Δᾶκες παρέλαβον τὴν ἁγίαν τοῦ Χριστοῦ πίστιν παρὰ τῶν ἡμετέρων Βυζαντινῶν καὶ δὴ παρὰ τοῦ ἁγιωτάτου θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Μόλις τὸν ἔνατον αἰῶνα μετὰ τὴν θείαν τοῦ Σωτῆρος ἐπὶ τῆς γῆς ἐμφάνισιν διεδόθησαν εἰς τὴν Ῥωσσίαν αἱ τοῦ θείου φωτὸς ἀκτῖνες ἀπὸ τοῦ πολυτλήμονος Βυζαντίου. Οἱ παρὰ τὸν Ἴστρον οἰκοῦντες Βούλγαροι, οἱ Μοραυοὶ καὶ οἱ Σλαῦοι τῆς Ἰλλυρίας προσῆλθον εἰς τὸν χριστιανισμὸν περὶ τὰ μέσα τῆς θ' ἑκατονταετηρίδος, ἐπὶ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Μιχαὴλ καὶ τοῦ διασήμου πατριάρχου Φωτίου διὰ Μεθοδίου καὶ Κυρίλλου, Ἑλλήνων λογίων. Μετὰ τούτους πρῶτοι τῶν Ῥώσσων οἱ ἐκ τῶν ἑταίρων τοῦ Ῥουρίκου ἡγεμόνος τοῦ Κιέβου, Ὀσκόλδ καὶ Δὴρ, κατὰ τὸ 866, μεταβάντες ναυσὶν ὡπλισμέναις εἰς Βυζάντιον ἐδέξαντο τὸ ἅγιον Βάπτισμα ἐπὶ Φωτίου. Οὗτοι δὲ πιθανῶς εἰς Κίεβον ἐπανελθόντες ἔσπειραν ἐκεῖ τὸν σπόρον τοῦ χριστιανισμοῦ, ὅστις ἐς ὕστερον ἀνέδωκε καὶ μέγα ἀπετέλεσε δένδρον. Βραδύτερον Ὄλγα, ἡ χήρα τῶν Ῥώσσων ἄνασσα, ἡ ἀντὶ τοῦ ἀνήλικος αὐτῆς υἱοῦ Σβιατοσλάβου κυβερνῶσα, κατῆλθεν εἰς Βυζάντιον διὰ θαλάσσης τῷ 965 καὶ ἐβαπτίσθη ἐπὶ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, ἀναδεξαμένου αὐτὴν ἀπὸ τοῦ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας. Τέλος ὁ ἔγγονος αὐτῆς Βλαδίμηρος διὰ πρέσβεων ἐπὶ τούτῳ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀποσταλέντων πεισθεὶς περὶ τῆς ὀρθότητος τῆς πίστεως τῆς ἐν Κωνς/πόλει Ἐκκλησίας, νυμφευθεὶς δὲ καὶ τὴν βυζαντινὴν Ἄνναν, ἐβαπτίσθη ἐν Χερσῶνι τῆς Ταυρίδος, μετ' αὐτοῦ δὲ πλῆθος πολὺ τῶν ἑταίρων, ἐφεξῆς δὲ ἐβαπτίσθησαν ἐπ' αὐτοῦ στίφη ἀναρίθμητα πολιτῶν σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις εἰς τὸν Βορυσθένην ὑπὸ Ἑλλήνων ἱερέων. Οὕτω δὲ βαθμη-

(*) Διατρίβοντος ἐν Σμύρνῃ τοῦ κ. Μ. Παρανίκα ὅστις εἶχε λάβει μεθ' ἑαυτοῦ τὰς ἐν τῷ Συλλόγῳ ἀναγνωσθείσας κατὰ τὴν περίοδον 1877 — 1878 πραγματείας αὐτοῦ καὶ πέμψαντος τὴν μὲν πρώτην ἐγκαίρως τὰς δὲ τρεῖς ἄλλας μετὰ τὴν ἐκτύπωσιν τῶν Πρακτικῶν, ἐδέησε νὰ καταχωρισθῶσιν ὑπὸ τὸν ἀνωτέρω τίτλον ἐν ἰδιαιτέρῳ τμήματι τοῦ Περιοδικοῦ, ἐν ᾧ δημοσιεύονται ἐπίσης καὶ δύο σπουδαῖαι διαλέξεις τοῦ διαπρεποῦς ἰατροῦ καὶ λογίου κυρίου Σταματιάδου.

Digitized by Google

δὸν ἐξηπλοῦτο ὁ χριστιανισμὸς ἀνὰ τὴν Ῥωσσίαν[1].

Τοὺς νεοφωτίστους τούτους χριστιανοὺς οὐδόλως παρεώρα ἡ μητρικὴ μέριμνα τῆς ἐν Κων/πόλει μητρὸς Ἐκκλησίας. Οὐδέποτε, ὡς καὶ πάντας τοὺς ἄλλους ἄρτι χριστιανίσαντας Βουλγάρους καὶ Σλαύους, κατέλιπον αὐτοὺς οἱ Βυζαντινοὶ εἰς τὴν διάκρισιν τῶν παρ' αὐτοῖς ἀμαθῶν ἄλλως ἀρχόντων, ἀλλ' ἀείποτε διὰ λογίων κληρικῶν ἐν καιρῷ τῷ δέοντι ἀποστελλομένων ἐστήριζον ἐν τῇ πίστει. Καὶ δὴ τῷ 996 Λεόντιος Ἕλλην Μητροπολίτης παρὰ τοῦ πατριάρχου Νικολάου ἀποσταλεὶς ἐνεκαινίασε τὸν νέον ναὸν πρὸς μεγίστην παρηγορίαν τοῦ Βλαδιμήρου, εἰσήγαγε τοὺς κανόνας τῶν Συνόδων, τοὺς ἄλλους ἐκκλησιαστικοὺς νόμους καί τινας πολιτικοὺς ἑλληνικούς, συνέστησε δὲ καὶ τὰς πέντε πρώτας ἐπαρχίας. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λεοντίου ἐστάλη ἐκ Κων/πόλεως Μητροπολίτης ὁ Ἰωάννης τῷ 1015, ὃς καὶ ἐκήδευσε τὸν νεκρὸν τοῦ Βλαδιμήρου. Ἐπὶ δὲ τοῦ Ῥώσσου Μητροπολίτου Κιέβου Ἱλαρίωνος τῷ 1051 ἐστάλησαν εἰς Κίεβον τρεῖς ψάλται Ἕλληνες ἐκ Βυζαντίου, οἵτινες εἰσήγαγον τὴν δίχορον εἰς ὀκτὼ ἤχους ἐκκλησιαστικὴν ψαλμῳδίαν, φυλαττομένην ἐν μέρει καὶ μέχρι τοῦδε ἐν τῇ ἀρχαίᾳ αὐτῆς ἁπλότητι.[2].

Καθόλου δὲ οἱ Μητροπολῖται τῆς Ῥωσσίας Ἕλληνες οἱ πλεῖστοι διωρίζοντο ἑκάστοτε ἀπὸ Κων/πόλεως. εἰς δὲ τὰς πνευματικὰς ὑποθέσεις ἐξηρτῶντο ἀπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου τηροῦντες τὴν νέαν ῥωσσικὴν Ἐκκλησίαν εἰς ἀδιάρρηκτον δεσμὸν μετὰ τῆς Ὀρθοδόξου Ἑλληνικῆς Ἀνατολικῆς[3].

Καὶ ταῦτα μὲν πρὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως· μετ' αὐτὴν ὅμως ἡ ἑλληνικὴ Ἐκκλησία καίτοι πάντοθεν πολεμουμένη οὐδόλως ἐπαύσατο τείνουσα τῇ Ῥωσσίᾳ καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐτῆς χεῖρα ἀρωγόν. Ἀλλὰ τὰ πράγματα ἐστράφησαν· ἤδη οἱ λειτουργοὶ τῆς ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας δουλοσύνῃ εἴκοντες καὶ στυγερᾷ πενίᾳ προσήρχοντο εἴς τε τὴν Ῥωσσίαν καὶ τὰς παριστρίους ἡγεμονίας ὡς ἄγγελοι μὲν εἰρήνης καὶ ὑποστηρικταὶ τῆς πίστεως, ἀλλὰ φεῦ! καὶ ὡς ἐπαῖται ἐπαιτοῦντες χρήματα ἵνα διατηρήσωσιν ὁπωσδήποτε τὰς κινδυνευούσας καὶ ἐκ τῶν καιρῶν πολεμουμένας Ἐκκλησίας αὐτῶν.

Ὁ ἀνὴρ ὅμως ὅστις, ὡς παρὰ τῶν Ῥώσσων αὐτῶν ὁμολογεῖται, εἰργάσατο τὰ μάλιστα ἐν Ῥωσσίᾳ (τῷ 1518—) ὑπὲρ τῆς κλονιζομένης καὶ τὸν μέγιστον κινδυνευούσης τότε κίνδυνον Ἐκκλησίας αὐτῆς, καὶ δυνάμεθα εἰπεῖν, σώσας αὐτήν, εἶναι Μάξιμος ὁ ἐξ Ἄρτης, ὁ καὶ *Ἕλλην* ἐπιλεγόμενος, περὶ οὗ ἀλλαχοῦ τὰ δέοντα εἴπομεν[1].

Μετὰ τὸν Μάξιμον τοῦτον κατὰ τὸ 1580 μετέβη εἰς Μόσχαν ὁ Ἀντιοχείας πατριάρχης Ἰωακείμ, ἡ δὲ συνάντησις αὐτοῦ μετὰ τοῦ Μητροπολίτου Μόσχας Διονυσίου ἐν τῷ καθολικῷ τῆς Κοιμήσεως παρήγαγε τὴν πρώτην ἰδέαν περὶ ἱδρύσεως Πατριαρχείου ἐν Ῥωσσίᾳ, ὅπερ ὅμως ἐποίησε μετὰ ταῦτα τῷ 1589, Ἰανουαρίου κϛ', Ἱερεμίας ὁ Β', πατριάρχης Κων/πόλεως, ὁ Τρανὸς ἐπιλεγόμενος, ἀναδείξας Πατριάρχην Ῥωσσίας τὸν Μόσχας Μητροπολίτην Ἰώβ. Τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Ῥωσσίας, πέμπτον μετὰ τὰ λοιπὰ τέσ-

---

1) Θεοδώρου Βαλλιάνου Ἱστορ. τῆς Ῥωσσ. Ἐκκλησίας, σελ. 5—16.

2) Αὐτόθι, σελ. 18, 21.

3) Αὐτόθι, σελ. 29. Παρβλ. Schilosser' - Welgeschichte Rd. 11, ect. 463. «Bis auf Feodor's I Zeit (1589) waren nâm lichi die russischen Erybischöfe dem Patriarchen von Constantinopel nutergeorduet gewesen.» Ἐπὶ τοῦ Πατριάρχου Καλλίστου τῷ 1354 ὁ ἡγεμὼν Ἰωάννης ἔγραψε πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Κων/πόλεως παρακαλῶν θερμῶς ἵνα τὸν Ῥῶσσον ἐπίσκοπον Βλαδιμηρίου Ἀλέξιον μεταστήσῃ ὁ πατριάρχης εἰς τὴν Μητρόπολιν Κιέβου καὶ πάσης Ῥωσσίας· ἡ ἐν Κ/πόλει ὅμως Σύνοδος ἐν τῇ ἀπαντήσει λέγει: «*Εἰ καὶ οὐδὲν ἦν σύνηθες διόλου*, οὐδὲ ἀσφαλὲς τοῦτο τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὅμως διὰ τὰς ἀξιοπίστους καὶ συστατικὰς ταύτας μαρτυρίας καὶ τὴν ἐνάρετον καὶ θεάρεστον αὐτοῦ διαγωγὴν διεκρίναμεν τοῦτο γενέσθαι, πλὴν εἰς *αὐτὸν δὴ τοῦτον καὶ μόνον* τὸν κὺρ Ἀλέξιον, οὐ μὴν δὲ παραχωροῦμεν οὐδὲ ἐκδιδόαμεν ὅλως ἕτερόν τινα εἰς τὸ ἑξῆς ἀπὸ τῆς *Ῥωσσίας* ὁρμώμενον ἀρχιερέα ἐκεῖσε γενέσθαι, ἀλλ' ἀπὸ ταύτης τῆς θεοδοξάστου Κων/πόλεως.» Miklosich Acta Patriarch. Constantinopol. Tom. I, p. 337. Ἕλλην Μητροπολίτης ἦν καὶ ὁ πολὺς Ἰωάννης ὁ Β' κατὰ τὸ 1080 ἐν Κιέβῳ καὶ Ῥωσσίᾳ τὸν περιούσιον τοῦ Κυρίου λαὸν ποιμαίνων καὶ ἐν λόγοις διαπρέπων, ἄλλα τε καὶ τὴν ἀξιόλογον ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Ῥώμης Κλήμεντα γράψας, περὶ οὗ ὅρα Σοφ. Κ. Οἰκονόμου «Τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου Μητροπολίτου Ῥωσσίας ἐπιστολὴ πρὸς Κλήμεντα πάπαν Ῥώμης κτλ., ἐν Ἀθήναις αωξη', σελ. θ'.» Ἐπ' αὐτοῦ Ἕλληνες τεχνῖται ᾠκοδόμουν καὶ διεκόσμουν τοὺς ἐν Ῥωσσίᾳ ναούς, ὡς τὸν ὑπὸ τοῦ Ἀββᾶ Θεοδοσίου ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Σπηλαίου (Petchera)· αὐτόθι, σελ. ε'.

1) Σχεδίασμα κτλ., σελ. 177—179.

Digitized by Google

σαρα τῆς Ἀνατολῆς, διετηρήθη μέχρι τῆς ὑπὸ Πέτρου τοῦ Μεγάλου τῷ 1721 συστάσεως τῷ δὲ 1723 ὑπὸ τῶν πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς ἐπικυρωθείσης Ἁγιωτάτης διοικούσης Συνόδου τῆς Ῥωσσίας[1].

Καὶ οὐ μόνον ὁ Ἱερεμίας, ἀλλὰ καὶ ὕστερον ἐπὶ τῶν πολιτικῶν καὶ θρησκευτικῶν ταραχῶν τῆς Ῥωσσίας ὁ Ἱεροσολύμων πατριάρχης Θεοφάνης τῷ 1619 ἐκεῖσε μεταβὰς κατεπράϋνε τὰς ταραχὰς καὶ ἐστήριξε τὴν Ἐκκλησίαν. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ιζ' ἑκατονταετηρίδος ἡ Ἐκκλησία τῆς Ῥωσσίας ἦτο λίαν τεταραγμένη· οὔτε ἐν τῇ βορείῳ οὔτε ἐν τῇ νοτίῳ Ῥωσσίᾳ ὑπῆρχον ποιμένες ὁδηγοῦντες τὰ λογικὰ ποίμνια. Τότε (1619) ἀφίκετο εἰς Μόσχαν ὁ πατριάρχης Ἱεροσολύμων Θεοφάνης, ἄγγελος εἰρήνης γενόμενος εἰς ἀμφοτέρας. Οἱ πατριάρχαι τῆς Ἀνατολῆς ἀκούσαντες περὶ τῶν ἐν τῇ ὁμοδόξῳ Ῥωσσίᾳ ἀκαταστασιῶν καὶ περὶ τῶν ἐκ Ῥώμης καταδιώξεων τῆς Ὀρθοδοξίας πασχούσης διὰ τὴν ἔλλειψιν ἐπισκόπων, συνῆλθον εἰς συνδιάσκεψιν παρὰ τὸν τάφον τοῦ Κυρίου, συνδιασκεψάμενοι δὲ ἔπεμψαν τὸν πρᾶον αὐτοῦ φύλακα εἰς διαρρύθμισιν τῆς Ῥωσσικῆς Ἐκκλησίας. Ὁ πατριάρχης Κων/πόλεως ἐχορήγησεν αὐτῷ τὴν ἄδειαν καὶ πληρεξουσιότητα ἵνα ἐνεργῇ ἐκ προσώπου αὐτοῦ, συναπέστειλε δὲ ἔξαρχον τὸν ἀρχιμανδρίτην Ἀρσένιον. Ἀφικόμενος ὁ Θεοφάνης, παρατηρήσας δὲ πλεῖστα παχυλὰ λάθη εἰς τὰ ἱερὰ βιβλία, διέταξε τὴν διόρθωσιν αὐτῶν καὶ ἐχειροτόνησε πατριάρχην Μόσχας τὸν Φιλάρετον τῷ 1619. Διατάξας οὕτω τὰ κατὰ τὴν βόρειον Ῥωσσίαν κατῆλθεν εἰς τὴν νότιον, ἐπισκεψάμενος δὲ τὸ Κίεβον ἐπεκύρωσε τὴν ἐν αὐτῷ Ἀδελφότητα τῶν Θεοφανείων, καὶ συνέστησεν ἐν αὐτῇ σχολήν, ἐν ᾗ ὤφειλε νὰ διδάσκηται ἡ ἑλληνική, σλαβική, λατινικὴ καὶ πολωνικὴ γλῶσσα[2].

Οἱ ἐλλόγιμοι καὶ ζηλωταὶ ἀρχιποίμενες τῆς Ἀνατολῆς οἱ εἰς Ῥωσσίαν μεταβαίνοντες παρετήρουν ὅτι τὸ κυριώτατον αἴτιον τῆς ἀκαταστασίας ταύτης, ἐκκλησιαστικῆς καὶ πολιτικῆς, ἦν ἡ παχυλὴ ἀμάθεια, εἰς ἣν ἦν βεβυθισμένος οὐ μόνον ὁ λαὸς τῆς Ῥωσσίας, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ πνευματικοὶ καὶ κοσμικοὶ αὐτοῦ ἄρχοντες· διὸ στεντορείᾳ τῇ φωνῇ ἐφώνουν αὐτοῖς ἵνα ἱδρύσωσι σχολεῖα. Καὶ αὐτοὶ δὲ αὐτοπροσώπως μεταβαίνοντες συνίστασαν τοιαῦτα, καὶ πᾶσι τοῖς Ὀρθοδόξοις ἡγεμόσιν ἔγραφον περὶ τούτου πάντοτε. Οὐδὲ περιωρίζοντο εἰς λόγους μόνον, ἀλλὰ καὶ διδασκάλους Ἕλληνας ἔπεμπον ἐκεῖσε πρὸς φωτισμὸν τῶν Ῥώσσων, ὡς τὸν ἀνωτέρω Μάξιμον τὸν ἐξ Ἄρτης καὶ τοὺς περιφήμους ἀδελφοὺς Σωφρόνιον καὶ Ἰωαννίκιον τοὺς Λειχίδας ἐκ Κεφαλληνίας τῷ 1685[1]. Καὶ ἵνα τἄλλα παραλίπωμεν παρατιθέαμεν ἐνταῦθα ὅσα Μελέτιος ὁ Πηγᾶς Ἀλεξανδρείας πατριάρχης τῷ 1597 Γεδεὼν Μητροπολίτῃ Λεοντοπόλεως ἔγραφε: «Φροντίσατε δὲ σπουδαστήριον συστῆναι καὶ παρ' ὑμῖν καὶ τυπογραφίαν ἀσκεῖσθαι, ὅπως ἀνοθεύτως παρ' ὑμῖν τὰ ὑμέτερα ἐκτυπῶται. Καὶ τοῦτο δὲ μὴ παρίδητε τὴν καθ' ἡμᾶς ταλαιπωρίαν· δεινῇ γὰρ αἰχμαλωσίᾳ συνεχόμεθα, ἧς ἀνωτέρους διαφυλάττοι ὑμᾶς ἡ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπία[2].» Τῷ αὐτῷ Γεδεὼν καὶ τῷ ὑπ' αὐτὸν κλήρῳ καὶ λαῷ ὁ αὐτὸς Μελέτιος ἐκ Κων/πόλεως τῷ 1597 αὖθις ἔγραφε: «Ὁρίζομεν καὶ ἐν ἁγίῳ πνεύματι παρακελευόμεθα Ἀκαδημίας συστῆναι εἴτουν διδασκαλεῖα, παρὰ πάσῃ τῇ ἐπαρχίᾳ, ἐξόχως δὲ ἐν Λεοντοπόλει[3] διὰ τὸ ἐμπόριον οὖσαν τὴν πόλιν καὶ δεχομένην ἐπιμιξίαν πολλῶν καὶ διαφόρων δεῖσθαι καὶ ἐπιστημόνων ἀνδρῶν καὶ τὴν ἑλληνικὴν ἐπισταμένων, ὥστε καὶ ῥᾷον πρὸς τὸν Οἰκουμενικὸν θρόνον ἀναγράφειν καὶ μηνύειν τὰ συμβαίνοντα καὶ οὕτω συμφερόντως καὶ μετὰ ῥᾳστώνης διοικεῖσθαι τὰ τῆς Ἐκκλησίας[4].

1) Ἀθανασ. Ὑψηλάντου *Τὰ μετὰ τὴν Ἅλωσιν*, σελ. 114, 254. Schlosser Weltgas, Rd. 11, σελ. 463. Θ. Βαλλ. αὐτόθι, σελ. 144. 307. 312. 315.

2) Θ. Βαλλιάνου ἔ. ἀ., σελ. 193, 195, 196.

1) Πλείω περὶ τούτων ὅρα ἐν τῷ Σχεδιάσματι, σελ. 179—181.

2) Ἐν ἐπιστ. ρξη' τοῦ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς ἐν Χάλκῃ κώδηκος.

3) Ἡ Λεοντόπολις λέγεται καὶ Λεόπολις, γερμ. Lemberg, πολωνιστὶ Lwow. Λογίου Ἑρμοῦ 1818, σελ. 9, ἐν σημ.

4) Ἐν ἐπιστ. ρπ' τοῦ αὐτοῦ κώδ. Καὶ ἐν Βίλνῃ τῆς Πολωνίας ἐγένετο διευθυντὴς τοῦ γυμνασίου τῶν Ὀρθοδόξων καὶ καθηγητὴς τῶν Ἑλληνικῶν Κύριλλος ὁ Λούκαρις· ἐν αὐτῇ δὲ τῇ πόλει τῷ 1596 ἐξέδωκε τὸ σύγγραμμα τοῦ πατριάρχου Μελετίου τοῦ Πηγᾶ «Ὀρθόδοξος Χριστιανὸς» ἐπιγραφόμενον. Τῷ δὲ 1598 προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ προϊσταμένου αὐτοῦ Μελετίου τοῦ Πηγᾶ ὁ Λούκαρις κατῆλθεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Α. Δημητρακοπούλου ἐν τῷ Ἐθν. Ἡμερολογ. Βρετοῦ, τοῦ ἔτους 1870, σελ. 42—43.

Digitized by Google

Ἐκ τῶν εἰρημένων συνάγεται, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία καὶ μάλιστα ἡ τῆς Κωνσταντινουπόλεως μεγίστην καὶ σωτηριωδεστάτην ἐπεδείξατο τὴν μητρικὴν αὐτῆς μέριμναν πρὸς τὴν θυγατέρα αὐτῆς τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν τῆς Ῥωσσίας, ἀείποτε δὲ πάσχουσαν καὶ κλυδωνιζομένην περιέθαλψε καὶ δὴ καὶ ἔσωσεν, ὡς ὁμολογοῦσιν εὐγνωμόνως καὶ αὐτοὶ οἱ Ῥῶσσοι συγγραφεῖς.

Πλὴν τούτων οἱ ἀοίδιμοι ἐκεῖνοι ἄνδρες, καί τοι ἐν τῇ ἕδρᾳ αὐτῶν ὑφίσταντο τὰ πάνδεινα διωκόμενοι, θλιβόμενοι, κακουχούμενοι καὶ μὴ ἔχοντες ποῦ τὴν κεφαλὴν κλῖναι, διετήρουν σχέσεις μετὰ τῶν Αὐτοκρατόρων τῆς Ῥωσσίας καὶ ἄλλων ἡγεμόνων. Ἔν τινι τῶν κωδίκων τοῦ ἡμετέρου Ἑλλ. φιλολογικοῦ συλλόγου περιέχοντι ἐπιστολὰς λογίων ἀνδρῶν καὶ δὴ καὶ τοῦ περιπύστου Μελετίου τοῦ Πηγᾶ εὕρηνται δύο μὲν ἐπιστολαὶ τοῦ Μελετίου τούτου πρὸς Θεόδωρον Α', τὸν Τζάρον, τελευταῖον ἀπόγονον τοῦ Ῥουρίχου, βασιλεύσαντα τῷ 1584—1598, μία δὲ πρὸς τὸν Κνέζην Βασίλειον, αὐθέντην Ὀστροβίας καὶ ἀρχηγὸν Λιθουανίας καὶ Κιεβίας. Τῶν ἐπιστολῶν τούτων ἡ μὲν ἐγράφη τῷ 1593, ἡ δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ ͵ζρέ (1597), ἡ δὲ τρίτη πάλιν ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ ͵ζρε' (1597). Ταύτας ἀνεκδότους οὔσας, ὡς ἐγᾦδα, παρατίθημι ἐνταῦθα.

Α'.

Θεοδώρῳ Βασιλεῖ Μοσχόβου.

Κοινόν σε κατέστησεν ὀφθαλμὸν τῆς οἰκουμένης ὁ παμβασιλεὺς Θεός, κράτιστε βασιλεῦ, ἥλιόν τινα λογικόν, οὐκ ἀκτῖσι φωτὸς τὴν οἰκουμένην αὐγάζοντα, ἀλλὰ φιλανθρώπου προνοίας πυρσοῖς ζωογονοῦντα καὶ θάλποντα· καθάπερ γὰρ ἐκεῖνος, εὐθὺς ἀνατείλας ὅλην διατελεῖ φωτίζων καὶ θερμαίνων τὴν κτίσιν, καὶ οὐκ ἔστι (κατὰ.... τὸν θεοπάτορα) ὅστις ἀποκρυβήσεται τῆς θέρμης αὐτοῦ, τὸν αὐτὸν καὶ αὐτὸς τρόπον τῷ οὐρανομήκει τῆς ὀρθοδοξοτάτης Μοσκοβίας θρόνῳ, ὡς ἐπὶ μετεωροτάτης λυχνίας ἐνιδρυνθέντος σου, οὐδὲν ὅλως ἐστὶν ἀμοιροῦν τῆς σῆς προνοίας, οὐ θρόνος, οὐ μοναστήριον, οὐ μονή, οὐκ ἀδελφῶν σύστημα εἰς δόξαν συγκροτηθὲν τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, οἷον καὶ αὕτη ἡ κατὰ Λεόπολιν Θεοῦ χάριτι συναχθεῖσα τῶν ὀρθοδόξων ὁμήγυρις κοινὸν ὄφελος τῆς ὀρθοδοξίας πάνδημον πτωχοτροφεῖον τῶν ἐνοικούντων ἢ ἐπιδημούντων πτωχῶν, οὐκ εὐκαταφρόνητος σπινθὴρ Θεοῦ προνοίᾳ ἀναφθεὶς ἐκεῖσε εἰς ἀνάκτησιν τῆς κατὰ πᾶσαν Ἀνατολὴν κινδυνευούσης εὐσεβείας, εἰς ὀρθοδοξίας στήριγμα καὶ παιδείας ἑλληνικῆς (τῆς ἄρδην τῶν τῇδε ἀφανισθείσης) ἀναζωπύρησιν· ὧν ἁπάντων μάρτυρες οἱ καὶ αὐτόπται, καὶ αἱ τῶν ἀγαθῶν πράξεων μεταδόσεις. Τοῦτο καὶ ἡμεῖς ἡλικιότες ποτέ, ἐν ὑποδεεστέρῳ ἱερωσύνης διάγοντες βαθμῷ, συνηγωνίσμεθα, καὶ γράμματα συνεγράψαμεν, ἅπερ ὁ παναγιώτατος κὺρ Ἱερεμίας σφραγίσας ἐξέδωκεν εἰς ἐκείνους τῶν ἀδελφῶν ἀσφάλειάν τε καὶ βοήθειαν· νυνὶ δὲ βλέπομεν καὶ ἡμεῖς τὸν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ὑπερασπισμόν· τὴν γὰρ χαλκογραφίαν πολλῇ δαπάνῃ κτησάμενοι οἱ ἀδελφοί, τάς τε ἱερὰς βίβλους ἐκτυποῦσι, καὶ τὰ τῆς παιδείας τῆς χθαμαλωτέρας γράμματα. Ἕν ἐστι τῶν πόνων αὐτῶν βλάστημα καὶ τὸ ἡμέτερον τουτὶ ὑπόμνημα τὸ κατὰ Ἰουδαίων, ὅπερ αὐτοὶ λαβόντες κατὰ τῶν τῆς πίστεως τῆς ὀρθοδόξου ἐδημοσιεύσαντο· νυνὶ δὲ καὶ Ἐκκλησίας οἰκοδομοῦντες καὶ παρὰ τῆς σῆς βασιλείας ὑποσχέσεως τετευχότες καὶ ἐλεημοσύνης τύχωσι καὶ νῦν καὶ εἰς τὸ ἑξῆς, κράτιστε αὐτοκράτορ, καὶ παρακαλούντων ἡμῶν, ἵνα δοξάζηται πανταχοῦ ὁ Θεός, καὶ ζῇ καὶ σώζηται πανταχοῦ καὶ τὸ σὸν μνημόσυνον. Θησαύριζε θησαυροὺς ἀνεκλείπτους ἐν οὐρανοῖς, βασιλεῦ, ἔχων εἰς τοῦτο οὐχὶ ἡμᾶς παρακαλοῦντας, ἀλλὰ τὸν αἰτοῦντα σε ταῦτα διὰ τῶν δεομένων Χριστόν, τὸν καὶ μέλλοντα κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, καὶ τὸ φιλάνθρωπον καὶ μεταδοτικὸν ἀμειψόμενον μισθοῖς οὐρανίοις, ὡς ἐπαγγέλλεται· ὧν τύχοιμεν ἅπαντες, Χριστὲ βασιλεῦ, τύχοι δὲ καὶ σοῦ τὸ κράτος, καὶ τῆς εὐσεβεστάτης Αὐγούστης Εἰρήνης, καὶ τῆς θεοδότου Θεοδοσίας μετὰ πολλῶν ἐτῶν καλοὺς περιόδους· καὶ δώῃ Κύριος ἐκ τῆς ὀσφύος σου ἐπὶ τὸν θρόνον σου καὶ τῆς σῆς βασιλείας, καὶ τῆς σῆς εὐλαβείας, καὶ τῆς ἄλλης διάδοχον ἀρετῆς. Τοὺς αὐτόθι ἡμετέρους ἀδελφοὺς τόν τε ἡμέτερον πνευματικὸν καὶ λογοθέτην κὺρ Νεόφυτον σὺν τῷ Ἀναγνώστῃ κὺρ Ἰωάσαφ παράπεμψον πρὸς ἡμᾶς καὶ ταχέως καὶ ἀσφαλῶς, ἵνα γνῶμεν τί καὶ ἡμῖν πρακτέον. Διαφυλάττειε καὶ τὴν σὴν βασιλείαν ἀκατάλυτον, ἀμάραντον, διαιωνίζουσαν, ὡς ἄμπελον εὐκληματοῦσαν, ὡς ἐλαίαν κατάκαρπον κατὰ τὰ ἱερὰ λόγια. Ἀμήν.

κα'. ἑκατομβαιῶνος ͵αφϟγ.

Digitized by Google

Β'.

Τῷ κρατίστῳ βασιλεῖ Μοσκόβου.

Τὸν ἕνα Θεὸν τὸν τρισυπόστατον τὸν ἐν ἀληθείᾳ πιστευόμενόν τε καὶ προσκυνούμενον ἀδιαλείπτως παρακαλοῦμεν, ἵνα σου τὸ κράτος διαφυλάττῃ ἀήττητον, νίκην κατ' ἐχθρῶν, ζωὴν ἔνδοξον, γένους τε εὐκλεεστάτην διαδοχὴν παράσχῃ εἰς στερέωσιν τῆς τῶν Ὀρθοδόξων εὐσεβείας καὶ εἰς ἡμετέραν εὐφροσύνην. Οὐ διηγούμεθα πρὸς τὸ νῦν εἶναι τὰς ἡμετέρας, καὶ πάσης τῆς Ἐκκλησίας θλίψεις τε καὶ στενοχωρίας, καὶ διωγμούς, καὶ καθημερινοὺς θανάτους, τὰς ἐνδείας καὶ στερήσεις, καὶ τὴν πάνδημον αἰχμαλωσίαν, ἅπερ πάσχομεν καὶ φέρομεν διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ. Τοῦτο δὲ μόνον ἀναφέρομεν πρὸς τὸ σὸν κράτος, ἔγραψας ἡμῖν πρὸ πολλοῦ περὶ τοῦ παναγιωτάτου θρόνου τοῦ Πατριαρχείου τῆς Ὀρθοδόξου μεγάλης Θεοδωροπόλεως τῆς Μοσκοβίας, καὶ ἡμεῖς ἤλθομεν ἐξ Αἰγύπτου, καταλιπόντες τὴν Ἀλεξάνδρειαν, καταφρονήσαντες πελάγους, μετὰ πολλῶν μόχθων, κινδύνων καὶ δαπάνης, οἶδεν ὁ Θεός· καὶ φθάσαντες εἰς Κωνσταντινούπολιν συνεκροτήσαμεν Σύνοδον ὑπερτελῆ ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Βλάτου, ὅπου τότε ᾤκει ὁ μακαρίτης κὺρ Ἱερεμίας, ἐν τῷ ναῷ τῆς Παναγίας τῆς Παραμυθίας καὶ μονώτατος συνέθηκα τὸν Τόμον ἐκεῖνον, ἐν ᾧ στερεοῦται ὁ θρόνος ὁ πατριαρχικὸς τῆς ὀρθοδόξου βασιλείας σου μετὰ ἀποδείξεων νομίμων καὶ κανονικῶν. Ἀπέστειλα δὲ τὸν Τόμον ἐκεῖνον μετὰ τοῦ ὁσιωτάτου Ἀρχιμανδρίτου ἡμῶν Νεοφύτου, καὶ κὺρ Ἰωάσαφ Ἀναγνώστου, παραδοὺς αὐτούς τε καὶ τὸν Τόμον τῷ τιμίῳ κὺρ Γρηγορίῳ τῷ τε πρέσβει τῆς σῆς βασιλείας, ἵνα καὶ τὴν σὴν ἐκτελέσω αἴτησιν, ἣν ἡμᾶς ᾐτήσω, κράτιστε βασιλεῦ, τελέσω δὲ μετὰ πλείστης δόξης τοῦ τε σοῦ κράτους καὶ τοῦ θρόνου· καὶ νῦν ἐκδεχόμενος τὸν προρρηθέντα ἀρχιμανδρίτην μετὰ τριετίαν, προσδεχόμενος δὲ μετ' αὐτοῦ καὶ βοήθειάν τινα ταῖς τηλικαύταις ἀνάγκαις τῆς Ἐκκλησίας, οὐ πολεμουμένης, ἀλλὰ καταπολεμηθείσης παρὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ Σταυροῦ τοῦ Κυρίου. Ἀντὶ τούτων ἁπάντων ἦλθε μόνος ὁ Ἀναγνώστης πτωχός, κατάχρεως, μηνῶν ὅτι ὁ ἀρχιμανδρίτης γέγονεν αὐτόθι ἐξόριστος· τί τοσοῦτον ἐπλημμέλησε, κράτιστε βασιλεῦ, ὁ ἐμὸς ἀρχιμανδρίτης, ὁ ἐμὸς υἱὸς ὁ διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τῆς σῆς βασιλείας διὰ πολλῶν πόνων καὶ μόχθων ἐλθὼν αὐτόθι; τί τοσοῦτον ἐπλημμέλησε κατὰ τοῦ σοῦ κράτους ὥστε καταφρονηθῆναι οὐ τὴν ἡμετέραν ἀγάπην μικροῦ ὄντος καὶ ἁμαρτωλοῦ, ἀλλὰ τὸν ἀποστολικὸν θρόνον τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Μάρκου, καὶ ἐξορισθῆναι; Οἱ βασιλεῖς ὅλοι καὶ ἄρχοντες τῶν ἐθνῶν, καὶ δὴ καὶ οὗτοι οἱ νῦν κρατοῦντες τῆς ὅλης Ἀσίας τε καὶ Ἀφρικῆς ἔχουσιν ἡμᾶς καὶ τοὺς ἐμοὺς διὰ τιμῆς, καὶ ἡ σὴ βασιλεία ἡ Ὀρθοδοξοτάτη, ἡ εὐσεβεστάτη ὑπὲρ ἧς ἡμεῖς νυκτὸς καὶ ἡμέρας ἱκετεύομεν καὶ παρακαλοῦμεν τὸν Κύριον, ὑπὲρ ἧς ἑτοίμως ἔχομεν καὶ τὸ αἷμα ἐκχέαι, καὶ τὴν ψυχὴν θεῖναι, ἣν μόνην ἔχομεν ἐπὶ γῆς κλέος, δόξαν, καύχημα, παραμυθίαν, βοήθειαν, ἐξώρισε τὸν ἐμὸν υἱόν; θέλω εἰπεῖν καὶ ἁμαρτήσαντα, ἀλλὰ καὶ τί ἥμαρτεν; ἀλλὰ καὶ εἰ ἥμαρτεν (ἄνθρωπος γάρ·) οὐ φιλανθρωπεύῃ τῇ ἡμετέρᾳ πολιᾷ; τί ἀποκριθήσομαι τοῖς δάκρυσι τῆς αὐτοῦ γηραιᾶς καὶ πτωχῆς μητρός, ἧς αὐτὸς μονώτατος παραμύθιον; λῦσον, κράτιστε βασιλεῦ, τὸν ἐμὸν υἱὸν καὶ σύλλυσον σὺν αὐτῷ καὶ τὴν ἐμὴν ψυχὴν ἀθυμοῦσαν, καὶ ἀγανακτοῦσαν· οὐ φέρω τὸ ὄνειδος Μελετίου τοῦ παρὰ πᾶσιν οὐκ εὐκαταφρονήτου καὶ παρὰ τοῖς ἀλλοτρίοις, καὶ ἀντιπάλοις· καταπεφρόνηται ἀρχιμανδρίτης παρὰ τῇ σῇ βασιλείᾳ, καὶ ταῦτα μὴ εἰδότος σου, βασιλεῦ· πιστεύω γὰρ τοῦτο βεβαίως, ἀλλότριον γὰρ τῆς σῆς βασιλείας πᾶσα πρᾶξις ἀπάνθρωπος. Ποίησον ἔλεος, βασιλεῦ κράτιστε, εἰς μνημόσυνον τοῦ μακαρίτου πατρός σου καὶ τῆς μακαρίας θυγατρός σου Θεοδοσίας χαρίσας ταῖς ὁσίαις ἐκείναις ψυχαῖς τὸν ὁσιώτατον ἐμὸν υἱόν, καὶ ἕξεις εὐχέτας ἀκαμάτους πάντας ἡμᾶς· ἀλλὰ πέμψον ἀξίως τῆς σῆς φιλανθρωπίας, ἣν ὁ Κύριος διαφυλάττειεν ἀμάραντον.

Ἐν Κωνσταντινουπόλει ε' Ἀπριλίου ͵ζρε'.

Γ'.

ΜΕΛΕΤΙΟΣ

ΕΛΕΩ ΘΕΟΥ

Πάπας καὶ Πατριάρχης τῆς μεγάλης πόλεως Ἀλεξανδρείας καὶ κριτὴς τῆς Οἰκουμένης, ὁ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου ἐπιτηρητής

Τῷ λαμπροτάτῳ καὶ εὐσεβεστάτῳ Κνέζῃ Βασιλείῳ, αὐθέντῃ καὶ δεσπότῃ Ὀστροβίας, ἀρχηγῷ Λιθουανίας καὶ Κυεβίας καὶ κριτῇ Βλαδημοιρείας σὺν τοῖς ὑπερφυεστάτοις καὶ ὀρθοδόξοις ἄρχουσι, καὶ

παντὶ τῷ χριστωνύμῳ πληρώματι τῶν Ὀρθοδόξων χριστιανῶν, τῆς τε ἱερᾶς κληρουχίας, καὶ τῆς κοσμικῆς διατάξεως, τοῖς ἐν Κυρίῳ υἱοῖς περιποθήτοις τῆς ἡμῶν μετριότητος, χάρις εἴη ὑμῖν καὶ εἰρήνη καὶ ἔλεος.....

Ἡ μετριότης ἡμῶν εὔχεται πᾶσιν ὑμῖν ὁ,τιοῦν ἀγαθὸν καὶ σωτήριον. Παρακληθέντες ἡμεῖς παρὰ πάσης τῆς Συνόδου τῶν παρευρεθέντων ἀρχιερέων τε καὶ κληρικῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως νέας Ῥώμης μεγάλης Ἐκκλησίας, τῶν τε ἀρχόντων, καὶ τοῦ λαοῦ, πρὸς δὲ καὶ διὰ προστάγματος βασιλικοῦ, ἤλθομεν ἐξ Αἰγύπτου εἰς Κωνσταντινούπολιν, τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ κινδυνευούσῃ τὰ ἔσχατα βοηθήσοντες οἱ ἐλεεινοί, σκοπὸν ἔχοντες (οἶδεν ὁ Θεὸς) καὶ πρὸς ὑμᾶς ἀφικέσθαι, ὃ πολλάκις προθέμενοι, ἐνεποδιζόμεθα ποικιλοτρόπως δι' ἣν αἰτίαν καὶ γράμμασιν ὑμᾶς ἠσπασάμεθα ἔτι ἐξ Αἰγύπτου, ἀσφαλίζοντες τὸν ἐνόντα γε τρόπον τὰ τῆς ὀρθῆς πίστεως· ὧν γραμμάτων τὸ ἴσον ἐπέμψαμεν καὶ ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἐλπίζομεν, καὶ δὴ καὶ εὐχόμεθα ταῦτα γοῦν ὑμᾶς εἰληφέναι σὺν εὐφροσύνῃ καὶ ὠφελείᾳ πολλῇ καὶ πνευματικῇ. Ἀλλ' ἐκεῖνα μὲν τὰ γράμματα, ὡς τῆς Ἀλεξανδρέων ἀποστολικῆς ἐκκλησίας προϊστάμενοι ἐξεχαράξαμεν, νυνὶ δὲ ἐπειδὴ θείᾳ τινὶ νεύσει κατὰ τὰς ἱκεσίας παντὸς τοῦ χριστωνύμου πληρώματος ἡ Ὑψηλοτάτη αὐλὴ τοῦ μεγάλου βασιλέως, καὶ αὐτὸς δὴ ὁ Ὑψηλότατος βασιλεὺς οἴκοθεν ὁρμηθέντες, καὶ ἄκοντας ἡμᾶς τῷ τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου φορτίῳ καθυπέβαλον, καίπερ ἡμεῖς ἀποφεύγοντες τό τε ὑπέρογκον τοῦ βάρους, τάς τε τῶν φροντίδων τρικυμίας, καί τινας ἀπορρήτους κινδύνους, εἰς τὴν συνέλευσιν τῶν Ἀρχιερέων ἀνεβαλόμεθα τὸ τοῦ πράγματος ἀποτέλεσμα, δεῖν ἔγνωμεν δηλῶσαι καὶ ὡς ἐπιστατοῦντες τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου τὴν ἡμετέραν γνώμην περὶ τῶν ἐν ὑμῖν τετολμημένων παρὰ τοῦ ποτὲ μητροπολίτου Κυΐβου καὶ τῶν ὁμοφρόνων αὐτῷ· μάλιστα ἐντυχόντες τῆς κατὰ σύνοψιν ἐκδεδομένης Πρακτικῆς τῆς ἔναγχος συγκροτηθείσης Συνόδου παρ' ὑμῖν ἐν τῇ κατὰ Λιτουανίαν Βερεντίᾳ, νεύσει τοῦ γαληνοτάτου καὶ θεοφυλάκτου βασιλέως Σιγισμόντου τρίτου τῆς ὑψηλοτάτης Κορώνας τῆς Πολωνίας, ἐν οἷς ἐμφέρεται ἡ δικαία καθαίρεσις τοῦ προδηλωθέντος πρώην μητροπολίτου Κυΐβου, νομίμως καὶ κανονικῶς κληθέντος παρὰ τῆς ἱερᾶς ἐκείνης Συνόδου, προκαθεζομένου τοῦ τε λογιωτάτου διδασκάλου τῆς ἀνατολικῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας Νικηφόρου τοῦ χρηματίζοντος ἐπιτρόπου τοῦ τῆς μακαρίας λήξεως ἀοιδίμου Πατριάρχου οἰκουμενικοῦ κυροῦ Ἱερεμίου, καὶ τοῦ ἡμετέρου ὁσιωτάτου Πρωτοσυγκέλου, νυνὶ δὲ καὶ μεγάλου Ἀρχιμανδρίτου Κυρίλλου τῶν ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι υἱῶν ἀγαπητῶν· ταύτης οὖν τῆς ἱερᾶς Συνόδου τοῖς κατὰ σύνοψιν ἐντυχόντες Πρακτικοῖς, ἐλυπήθημεν μὲν τῇ τῶν ἀποστατῶν ἀπωλείᾳ, ἥσθημεν δὲ τῇ συνοδικῇ δικαιοκρισίᾳ, καὶ δὴ καὶ τοῖς δε τοῖς ἡμετέροις γράμμασιν ἀποδιδόαμεν τὸ προσῆκον κῦρος, ἀξιοῦντες καὶ τὸν γαληνότατον Ῥῆγα Σιγισμοῦντδον τρίτον, καὶ τοὺς ὑπερφυεστάτους ἄρχοντας τῆς λαμπροτάτης Συγκλήτου τῆς ὑψηλοτάτης Κορώνας, ἵνα συγχωροῦντες τοῖς ὀρθοδόξοις πολιτεύεσθαι κατὰ τὰ πάτρια ἔθη τε καὶ δόγματα, ἃ πρόπαλαι Ἀνατολικοί τε καὶ Δυτικοὶ πατέρες μέχρι τῆς ἑβδόμης Συνόδου παρέδωκαν μετὰ προσδιορισμοῦ καὶ ἐπιτιμίου ἀναθέματος τοῖς μεταίρειν τι, ἢ προσθεῖναι, ἢ ἀφελεῖν τολμήσουσιν, εἰρήνην βραβεύσωσι τῇ ἀρχῇ πάσῃ καὶ τὴν ταραχὴν καὶ ζάλην ἐπιγνώτωσαν ἔργον εἶναι καὶ γέννημα τῶν ἀρχεκάκων νεωτερισμῶν, τούς τε τοῖς νεωτερισμοῖς χαίροντας λυμεῶνας εἶναι τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ πολιτικῶν πραγμάτων καὶ ἀντιμάχους Θεοῦ, εἰρήνην ἔχειν ἡμᾶς πρὸς ἀλλήλους κελεύοντες, καὶ προστάττοντες μὴ μεταίρειν ὅρια, ἃ ἔθεντο οἱ πατέρες ἡμῶν· τοῦτον γὰρ τὸν τρόπον εἰρηνεύομεν οἱ τοῦ σωτῆρος εἶναι βουλόμενοι, καὶ περιαιρεῖται πᾶσα ἡ πρόφασις, καὶ χρεία γραμμάτων, πρεσβειῶν, συνόδων· ἅπερ ἡμῖν τηλικοῦτον ἐπικρεμῶσι κίνδυνον, ὥστε μόλις δύνασθαι τὰ παρόντα τάδε γράμματα καὶ συντεθῆναι καὶ ἀποστεῖλαι, μόνους τε τῶν πόνων ὑπελθεῖν, καὶ τὸν κίνδυνον προμηθουμένους οὐ ταῖς ἡμῶν ἀνάγκαις πολλαῖς οὔσαις καὶ μεγάλαις, ἀλλὰ τῇ ἡμετέρᾳ κατ' εὐσέβειαν ἀσφαλείᾳ, ἣν παρακαλοῦμεν διατηρεῖν ὑμᾶς ἀσάλευτον, ἄσυλόν τε, καὶ ἄτρωτον, τιμῆς πάσης ἀξίους ἡγούμενος τοὺς ὑπερασπιστὰς τῶν τῆς εὐλαβείας δογμάτων, ὡς τοῦ Θεοῦ μὲν πιστοὺς ἐργάτας, τῶν πολιτειῶν δὲ μεγάλους ἀντιλήπτορας, ὧν τὴν εἰρήνην πραγματεύονται, οἷός ἐστι καὶ ὁ προρρηθεὶς λογιώτατος διδάσκαλος κὺρ

Νικηφόρος, ὃν ἀδίκως διαβαλλόμενον ὡς κατάσκοπον καὶ ἐπίβουλον παρακαλοῦμεν καὶ τῆς ἐπιβουλῆς καὶ παντὸς κινδύνου λυτρώσατε. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν περὶ τούτων· κωλύομεν δὲ παντοιοτρόπως Σύνοδον ἄλλην γενέσθαι περὶ ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων, καὶ μόναις ἐμμένειν κελευόμεθα ταῖς πατρικαῖς· οὐ γὰρ δίκαιον, οὐδὲ ἀσφαλὲς προκαθέζεσθαι τοὺς τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης ὡς κριτὰς τοὺς κρίνεσθαι ὀφείλοντας καὶ δίκην ὑπέχειν πολλῶν παραβάσεων, ὡς ἐν ἄλλοις διεξεληλύθαμεν. Ἔρρωσθε ἐν Κυρίῳ, ψυχαὶ φίλαι καὶ Θεῷ τίμιαι.

Ἀπριλίου τετάρτῃ ζρέ. Ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Β΄.

Καὶ οἱ Δᾶκες, ὡς οἱ Ῥῶσσοι, ἔλαβον κατὰ τὴν δεκάτην πρώτην ἑκατονταετηρίδα τὸν χριστιανισμὸν παρὰ τῶν Βυζαντινῶν, διὸ ἀνήκουσιν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν ὀρθόδοξον ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν. Ὡς ἔθνος οἱ Δᾶκες, ἢ Ῥωμοῦνοι, ὡς ἀποκαλοῦνται τανῦν, ἄρχονται καταρτιζόμενοι κατὰ τὴν ιγ΄ ἑκατονταετηρίδα. Μέχρι τῆς ιγ΄ ἑκατ. ἡ ἱστορία τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας εἶναι κοινή. Τῷ 1290 ἦρχε μέρους τῆς Βλαχίας ὁ ἐκ Τρασυλβανίας ἐλθὼν δοὺξ ἢ ἡγεμὼν τῆς Φουγαρανίας Ῥάδουλ Νέγρης, εἰς οὗ τὸ κράτος κατὰ τὴν αὐτὴν ἑκατ. προσετέθη καὶ τὸ λοιπὸν τῆς χώρας. Κατ' αὐτὴν ὡς καὶ κατὰ τὴν ἑπομένην ιδ΄ ἑκατ. ἡ ἱστορία τῆς χώρας εἶναι τεταραγμένη καὶ πλήρης ἐρίδων μετὰ τῆς Οὐγγαρίας. Οἱ Πάπαι τῆς Ῥώμης ἔδωκαν τοῖς Οὔγγροις ἐν περιπτώσει κυριαρχικὰ ἐπὶ τῆς Δακίας δικαιώματα κατακτήσεως, ἃ ὅμως οὐδέποτε ἐξήσκησαν.

Ἀπὸ τῆς ιγ΄ ἑκατ. καὶ ἐφεξῆς φαίνονται ἔν τε τῇ Βλαχίᾳ καὶ Μολδαβίᾳ ἡγεμόνες ἰθαγενεῖς κυβερνῶντες τὰς χώρας ταύτας. Ὁ ἕβδομος ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας Μίρζα Βόδας ἡγεμονεύσας ἔτη τριάκοντα καὶ ἓν πρῶτος ὑπέταξε τὴν χώραν τοῖς ὀθωμανοῖς τῷ 1391, ἐπὶ τῷ ὅρῳ τοῦ διαμένειν ὑποτελῆ μὲν φόρου, αὐτόνομον δέ. Τοῦτ' αὐτὸ ἔπραξαν καὶ οἱ Μολδαβοὶ τῷ 1511 ὑποταγέντες ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς περίπου ὅροις τῷ Σουλτάνῳ Σελὴμ τῷ Α΄. Ἔκτοτε αἱ Ἡγεμονίαι ἀμφότεραι ἐκυβερνῶντο ὑπὸ ἡγεμόνων χριστιανῶν ἰθαγενῶν, ἀπὸ δὲ τῶν ἀρχῶν τῆς ΙΗ΄ ἑκατ. μέχρι τῆς ϐ΄ δεκαετηρίδος τῆς ιθ΄ ἑκατονταετηρίδος ὑπὸ Ἑλλήνων, τῶν λεγομένων Φαναριωτῶν[1].

Πάντες οἱ ἡγεμόνες τῶν παρ' Ἴστρον Ἡγεμονιῶν τούτων, καὶ διότι ἀνῆκον εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν καὶ διότι ἦσαν ὑποτελεῖς τοῖς Σουλτάνοις τῶν Ὀθωμανῶν, εἶχον συχνοτάτας τὰς σχέσεις μετὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Καὶ ἵνα ἀναγορευθῶσιν ἡγεμόνες καὶ ἵνα διατηρῶσι τὸν καθ' ἑκάστην κλονιζόμενον αὐτῶν θρόνον, ὤφειλον νὰ προσέρχωνται αὐτοπροσώπως τοῖς κρατοῦσι καὶ περιποιῶνται αὐτούς. Ἰδίᾳ δὲ μετὰ τὴν ἀνάρρησιν αὐτῶν εἰς τοὺς ἡγεμονικοὺς θρόνους ἔκρινον ἀναγκαῖον, μάλιστα οἱ Φαναριῶται καὶ οἱ ἰθαγενεῖς ἀναμφιβόλως ἐν Κωνσταντινουπόλει τυγχάνοντες, ἵνα καὶ δι' ἐκκλησιαστικῆς τελετῆς καθιερώσωσιν ὡς διὰ χρίσματος τὴν «ἐλέῳ Θεοῦ» εἰς τὴν ἐξουσίαν ἀνάβασίν των, εἰς ἣν θεόθεν ἐκλήθησαν. Τὴν ὑποταγὴν καὶ τὸ σέβας εἰς τὴν Μεγάλην τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἐκκλησίαν καὶ τοὺς κατὰ καιρὸν τὰς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς ἰθύνοντας ἐτήρησαν ἀλώβητα οἱ ἡγεμόνες οὗτοι, οὐ μόνον οἱ Φαναριῶται, ἀλλὰ καὶ πρὸ αὐτῶν οἱ ἰθαγενεῖς ἄρχοντες. Οὐδεὶς αὐτῶν ἠπείθει τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ τοῖς Πατριάρχαις. Πολλοὶ προσεκάλουν αὐτοὺς εἰς τὰς αὐλὰς αὐτῶν καὶ ἐφιλοξένουν *βασιλικῶς* τοὺς μὴ ἔχοντας ὡς ἀληθῶς οὐδὲ ὀβολόν, οὐδὲ τὴν κεφαλὴν ποῦ κλῖναι. Ἀνέγνωμεν πλεῖστα ἔγγραφα τῶν εὐσεβῶν τούτων ἡγεμόνων πρὸς τοὺς κατὰ καιρὸν Πατριάρχας, δωρητήρια, συγχαρητήρια καὶ ἕτερα παντοίας ὕλης, πλήρη σεβασμοῦ καὶ υἱϊκῆς εὐλαβείας. Παραλείπομεν ὅτι ἐν τοῖς ἐσχάτοις χρόνοις, δηλ. κατὰ τὰς δύο πρώτας δεκαετηρίδας τῆς ἐνεστώσης ἑκατονταετηρίδος αἱ αὐλαὶ τῶν ἡγεμόνων τούτων εἶχον καταντήσει ὡς ἡ τοῦ Περιάνδρου, τὸ κέντρον καὶ τὸ συνεντευκτήριον τῶν Ἑλλήνων λογίων. Πρὸς αὐτοὺς κατέφευγον οἱ Πατριάρχαι αἰτοῦντες βοήθειαν χρηματικὴν ὑπὲρ τῶν ἀναγκῶν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐλάμβανον· πρὸς αὐτοὺς οἱ λόγιοι εἰς ἔκδοσιν συγ-

---

1) Κατ' ἀρχὰς οἱ ἡγεμόνες ἦσαν ἰθαγενεῖς, ἀπὸ δὲ τοῦ 1674 ἐν Μολδαβίᾳ καὶ Ἕλληνες ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Πρῶτος τούτων ἐγένετο ὁ ἀδαμαντοπώλης Δημήτριος ὁ Καντακουζηνὸς τῷ 1674, μετ' αὐτὸν δὲ Ἀντώνιος ὁ Ῥωσσέτος, μετὰ τοῦτον Δούκας ὁ Ῥουμελιώτης καὶ οὕτω καθεξῆς. Ὑψηλ. *Τὰ μετὰ τὴν Ἅλωσιν*, σελ. 781.

Digitized by Google

γραμμάτων καὶ ἐτύγχανον· πρὸς αὐτοὺς οἱ πτωχοί, ἀλλ' ἱκανοὶ λόγιοι ζητοῦντες ὑποτροφίας ἢ θέσεις, καὶ εὕρισκον. Ὁμολογουμένως δὲ αἱ λαμπραὶ Σχολαὶ τοῦ Βουκουρεστίου καὶ Ἰασίου, αἱ Ἀκαδημίαι τὸ τότε λεγόμεναι, καὶ τὰ δαπάναις τῶν φιλογενῶν ἡγεμόνων ἐκδοθέντα συγγράμματα καὶ αἱ πρὸς τὰ ἄπορα σχολεῖα καὶ τὰς ἐκκλησίας καὶ τὰς Μονὰς βοήθειαι αὐτῶν μαρτυροῦσι τήν τε γενναιοδωρίαν αὐτῶν καὶ φιλογένειαν.

Τὰ θεμέλια τῆς τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐν ταῖς ἡγεμονίαις διαδόσεως καὶ κρατύνσεως ἐτέθησαν διὰ τοῦ Οὐγγροβλαχίας Μητροπολίτου Νήφωνος ἐκ Πελοποννήσου τὸ γένος ἕλκοντος καὶ ἀρχιερατεύσαντος αὐτόθι κατὰ τὸ 1493 ἐπὶ Ῥάδουλ Βόδα Δ' ἡγεμονεύσαντος τῷ 1493 — 1508. Κατὰ δὲ τὰ μέσα τῆς ΙϚ' ἑκατ. ὁ Ἕλλην τὸ γένος ἡγεμὼν τῆς Μολδαβίας Ἰάκωβος ὁ Βασιλικὸς (1558 —1568) πρῶτος συνέστησε Σχολὰς καὶ Ἀκαδημίαν μετακαλεσάμενος ἐκ Γερμανίας καθηγητάς[1]. Ἐν Βουκουρεστίῳ ἵδρυσεν ἑλλ. Ἀκαδημίαν ὁ Σερβάνης Κανταχουζηνὸς ἡγεμονεύσας τῷ 1679—1688 μετὰ τυπογραφείου[2]. Κατὰ δὲ τὴν ΙΗ' ἑκατ. οἱ Ἕλληνες ἡγεμόνες ἐνεθάρρυνον τὰ γράμματα καὶ ἐσκόπουν τὴν διάδοσιν αὐτῶν ἐν ταῖς ἡγεμονίαις. Ἰδίως Κωνσταντῖνος ὁ Μαυροκορδάτος τῷ 1735 ἐπεχείρησε νὰ συντάξῃ βλαχικὴν γραμματικὴν δανεισάμενος τοὺς πρὸς τοῦτο χαρακτῆρας ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ σλαβικοῦ ἀλφαβήτου. Ἐξέδωκε τὴν ἱερὰν Γραφὴν βλαχιστὶ καὶ διέταξεν ἵνα τὸ Εὐαγγέλιον ἀναγινώσκηται εἰς τὴν ἐγχώριον γλῶσσαν ἐν ἁπάσαις ταῖς ἐκκλησίαις. Μετ' ὀλίγα ἔτη ἡ βλαχικὴ γλῶσσα ἐκανονίσθη, καὶ οἱ Βογιάροι μόλις πρότερον γινώσκοντες νὰ χαράττωσι τὸ ὄνομά των ἐπεδόθησαν ὁπωσοῦν εἰς τὰ γράμματα[3]. Περὶ τῶν λαμπρῶν σχολῶν τῶν ἐν Βουκουρεστίῳ καὶ Ἰασίῳ, ταῖς μητροπόλεσι ταύταις τῶν Ἡγεμονιῶν, εἴπομεν ἐν τῷ Σχεδιάσματι (σελ. 182—184) ὅσα τότε εἴχομεν πρόσφορα, νῦν δὲ συμπληροῦντες τὰ ἐκεῖ εἰρημένα καὶ ἐξ ἄλλων μαρτυριῶν λέγομεν ὅτι ἐν *Βουκουρεστίῳ* ἐφ' ὅσον γινώσκομεν τῷ 1690 ὑπῆρχε σχολή, ἧς προΐστατο Θεόδωρος Συμεῶνος, ὁ Τραπεζούντιος, ἀποθανὼν τῷ 1695, ἐφεξῆς δὲ τῷ 1698, *Ἀκαδημίας* καλουμένης, Σεβαστὸς ὁ Κυμινήτης· τὸν Σεβαστὸν διεδέξατο Μάρκος ὁ Κύπριος, τὸν δὲ Μάρκον Γεώργιος ὁ Χρυσόγονος, Τραπεζούντιος καὶ οὗτος, ἀνεψιὸς τοῦ Σεβαστοῦ, ἀποθανὼν τῷ 1739. Τὸν Γεώργιον διεδέξατο Ἀλέξανδρος ὁ Τυρναβίτης, μαθητὴς Μακαρίου τοῦ ἐν Πάτμῳ[1], ἀποθανών, ὡς φαίνεται, τῷ 1761. Ἐπὶ Σεβαστοῦ φαίνεται διδάσκων τὰ φυσικομαθηματικὰ ἐν Βουκουρεστίῳ καὶ Ἰωάννης ὁ Κομνηνὸς Βυζάντιος ὁ μετὰ τὰ 1710 Δρύστρας μητροπολίτης Ἱερόθεος[2], καὶ Γεώργιος ὁ Ὑπομενᾶς, ἰατρός, ἀποθανὼν τῷ 1745[3], εἶτα ἀναφέρεται Λάζαρος ὁ Σκύβρας, Τραπεζούντιος καὶ οὗτος τῷ 1767[4], εἶτα Νεόφυτος ὁ Καυσοκαλυβίτης, ὁ περιώνυμος γραμματικός, ἐπὶ πολλὰ ἔτη διδάσκων ἐν Βουκουρεστίῳ, ὅπου φαίνεται τῷ 1768—1790, ὅτε καὶ ἀπέθανε[5].

Καὶ τοιαύτη ἦν ἡ ἐν Βουκουρεστίῳ σχολὴ πρὸ τοῦ 1776. Ὅτε δὲ τῷ ἔτει τούτῳ ἀνέλαβε τὰς ἡνίας τῆς διοικήσεως τῆς χώρας ὁ φιλόμουσος ἡγεμὼν Ἀλέξανδρος ὁ Ὑψηλάντης, ἐξέτεινεν αὐτὴν ἐπὶ μᾶλλον ἱδρύσας ἐν τῇ Μονῇ τοῦ ἁγίου Σάββα, ὡς καὶ ἑτέρας δύο ὑποδεεστέρας ἐν Κραγιώβῃ[6] καὶ Μπουζαίῳ. Ἐπὶ τοῦ ἡγεμόνος τούτου ἐδίδασκον ἐν τῇ Σχολῇ ἐννέα διδάσκαλοι. Κατὰ τὸ 1ον ἄρθρον τοῦ ἐπὶ τῇ ἱδρύσει τῆς Σχολῆς ταύτης αὐθεντικοῦ χρυσοβούλλου ὁρίζονται διδάσκαλοι ἐννέα ἐπιστήμονες, δύο τῶν γραμ-

1) Κ. Σάθα ἐν Νεοελλ. φιλολογ. σελ. 180.

2) Δ. Φωτεινοῦ Β', 170. Ἀλέξανδρος ὁ Ἑλλάδιος λέγει περὶ ταύτης: «Neque mirum est Bucurestium vocari. Nam adsunt philosophiae et theologiae professores duo, praeter episcopum, et duo hypodidascali. Numerus studiosorum quandoque CL, quandoque CC superat.» Status praesens Eccl. Gr. p. 17.

3) Wilkinson, Description des Principautés de Valachie et de Moldavie, Londres 1820. Κ. Σάθα Βιογρ., σελ. 479.

1) Τὰς εἰδήσεις περὶ τῶν μετὰ τὸν Σεβαστὸν ἐν Βουκουρεστίῳ διδαξάντων ἐλάβομεν παρὰ Καισαρίου Δαπόντε ἐκ χειρ. τῆς ἐν Σταυροδρομίῳ Σχολῆς τῶν Εἰσοδίων σελ. 102—119.

2) Κ. Σάθα Νεοελλ. φιλ. σελ. 397.

3) Κ. Σάθα αὐτόθι, σελ. 459.

4) Μελετίου Ἐκκλ. Ἱστορ. Δ'. 233.

5) Βρετοῦ Β', 255. Α. Δημητρακοπούλ. «Προσθῆκαι καὶ Διορθώσεις» κτλ., σελ. 88.

6) Τῆς ἐν Κραγιώβῃ σχολῆς τῷ 1817 διδάσκαλος φαίνεται Τριαντάφυλλός τις Πελοποννήσιος. Φιλ. Τηλεγράφου ἔτος 1817, σελ. 187.

Digitized by Google

ματικῶν, δύο τῶν μαθηματικῶν, ἤτοι ἀριθμητικῆς, γεωμετρίας καὶ ἀστρονομίας, πρὸς δὲ καὶ ἱστορίας, εἷς τῶν φυσικῶν, εἷς τῶν θεολογικῶν, καὶ τρεῖς τῶν διαλέκτων λατινικῆς, γαλλικῆς καὶ ἰταλικῆς[1]. Ἔκτοτε ἡ Σχολὴ τῇ γενναιοδωρίᾳ τοῦ Ὑψηλάντου ἤρξατο βαίνειν ἐπὶ τὰ κρείτω καὶ τελειότερα.

Νεόφυτον τὸν Καυσοκαλυβίτην διεδέξατο Μανασσῆς ὁ Ἠλιάδης, ἰατρὸς ἐκ Μελενίκου τῷ 1780 διδάσκων μαθηματικά[2], Πανταζῆς ὁ ἐκ Τυρνάβου[3] καὶ Γρηγόριος ὁ Κωνσταντᾶς ἐπ' ὀλίγον τῷ 1789[4], μετὰ δὲ τούτους ἀνέλαβε τὴν σχολαρχίαν Λάμπρος ὁ Φωτιάδης ὁ πάνυ ἐξ Ἰωαννίνων ὁρμώμενος. Ὁ Λάμπρος προσεκλήθη ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας Ἀλεξάνδρου Μουρούζη τῷ 1795, ὡς λέγει Ῥίζος ὁ Νερουλός[5], διδάξας μέχρι τοῦ 1803 μετὰ πολλῆς φήμης καὶ καρποφορίας. Ἐπὶ Λάμπρου Φωτιάδου καὶ ἐφεξῆς ὑπῆρχεν ἐν Βουκουρεστίῳ καὶ θέατρον ἑλληνικὸν ὑποστηριζόμενον ὑπὸ Χρησταρῆ ἰατροῦ ἐξ Ἰωαννίνων[6]. Τὸν Λάμπρον διεδέξατο Κωνσταντῖνος ὁ Βαρδαλάχος, ἱκανώτατος καὶ οὗτος καὶ μετὰ πολλῆς φήμης διδάξας, προστὰς τῆς Σχολῆς ἔτη δώδεκα ἀπὸ τοῦ 1803—1815, ὅτε προσεκλήθη εἰς Χίον[7]. Διευθύνοντος τοῦ Βαρδαλάχου τῷ 1810 ἡ Σχολή, προτροπῇ τοῦ Μητροπολίτου Οὐγγροβλαχίας Ἰγνατίου τοῦ ἀπὸ Ἄρτης, ἔλαβε νέαν ζωὴν ἐπικληθεῖσα *Λύκειον*, ἔχουσα παρ' ἑαυτῇ τὴν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Μητροπολίτου συστᾶσαν Φιλολογικὴν Ἑταιρίαν πρὸς ἐπαγρύπνησιν εἰς τὴν πρόοδον τῶν μαθήσεων καὶ καλλιέργειαν τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς γλώσσης[8]· ὑπὸ τὸν Βαρδαλάχον ἐδίδασκε τότε ὁ Ἀθανάσιος Ἰωάννου Φυσικὴν Ἱστορίαν, ὁ Κυριακὸς Ἰωάννου ἑλληνικά, Νικόλαος Σάββα γαλλικά, ἔτι Μιχαὴλ Κοκκίνης, ὁ ἄριστος Ἀθανάσιος Βογορίδης[1], Μανουὴλ Βυζάντιος, Λαφανσὼν καὶ ἕτεροι ἱκανοί[2]. Τὸν Βαρδαλάχον διεδέξατο Νεόφυτος ὁ Δούκας ἐπὶ δύο ἔτη (1815—1817) προστὰς τῆς Σχολῆς καὶ εἶτα παραιτησάμενος, ὡς αὐτὸς ἐπέστελλε Γρηγορίῳ τῷ Κωνσταντᾷ[3]. Διευθύνοντος τοῦ Δούκα τὸ Λύκειον καὶ τὰ ἑλληνικὰ διδάσκοντος, κατὰ Μάϊον τοῦ 1816 ἀνέλαβε τὴν διδασκαλίαν τῆς Λογικῆς Στέφανος ὁ Κομητᾶς[4].

Μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Δούκα ἡ Σχολὴ φαίνεταί πως παραμεληθεῖσα, ἀλλὰ πάλιν τῷ 1818 μετατραπεῖσα εἰς *Ἀκαδημίαν* ἀνέλαμψε καὶ αὖθις. Τῷ 1818 φαίνεται προϊστάμενος αὐτῆς Βενιαμὶν ὁ Λέσβιος διδάσκων τὰ γραμματικὰ μετὰ Κωνσταντίνου τοῦ Ψωμάκη, Στεφάνου Κομμητᾶ, Ἰατροπούλου καὶ ἄλλων[5].

Τῷ 1820 καὶ 1821 φαίνεται προϊστάμενος τῆς Σχολῆς πάλιν ὁ Βαρδαλάχος[6] μετὰ συνδιδασκάλων Γεωργίου τοῦ Γενναδίου, Στεφάνου Κανέλλου διδάσκοντος φυσικὴν ἱστορίαν[7], Κωνσταντίνου Κλονάρη, Δημη-

---

1) Ἀθανασ. Ὑψηλ. *Τὰ μετὰ τὴν Ἅλωσιν*, σελ. 584—591.

2) Ζαβίρα «Νέα Ἑλλάς», σελ. 422.

3) Ζαβίρα αὐτόθι, σελ. 519.

4) Βρετοῦ Β', 347.

5) *Cours de la litt. Grecque Moderne*, pag. 59—63.

6) Rizo, *Cours de la litt.* etc, pag. 6?.

7) Α. Δημητρακοπούλ. «Προσθῆκαι καὶ Διορθ.» σελ. 14. Γ. ὁ Γεννάδιος λέγει ἐν Βιογραφίᾳ Κ. Βαρδαλάχου ἐν Ξενοφ. Κύρου Παιδείας, μετάφρ. ὑπὸ Κ. Βαρδαλάχου, σελ. οη', ὅτι ὁ Βαρδαλάχος ἐδίδαξε μέχρι τοῦ 1833. Ἐν «Λογίῳ Ἑρμῇ» τοῦ 1811, σελ. 83, λέγεται ὅτι ἐδίδαξεν ἔτη 13.

8) Ταύτην συνέστησεν Ἰγνάτιος ὁ ἀπὸ Ἄρτης, ὁ ὑπὸ τῆς ἐν Ῥωσσίᾳ Συνόδου Μητροπολίτης Οὐγγροβλαχίας πεμφθείς. Δ. Φωτεινοῦ «Ἱστορ. τῆς πάλαι Δακίας» Τόμ. Β', 530. Αὐτὸς καὶ τὴν αὐτόθι Σχολὴν παρημελημένην οὖσαν προήγαγεν εἰς Λύκειον. Ἡ πρώτη τῆς Φιλολογικῆς Ἑταιρίας συνέλευσις ἐγένετο τῇ 22 Ἰουλίου τοῦ 1810. Κ. Οἰκονόμου τῶν σωζομένων φιλ. συγγρ., Τόμ. Α', ιη', ἐν σημειώσει. Ἡ Ἑταιρία διήρκεσεν ἓν μόνον ἔτος. Βρετοῦ Ἐθν. Ἡμερολόγιον τοῦ ἔτους 1866, σελ. 377.

1) Ὁ Ἀθανάσιος Βογορίδης ἐδίδαξεν ἱκανὰ ἔτη ἐν Βουκουρεστίῳ, ὡς λέγει ὁ βιογράφος αὐτοῦ ἐν «Πανδώρᾳ» Κ', 415.

2) «Λογίου Ἑρμοῦ», ἔτος 1811, σελ. 5—6.

3) Α. Γούδα «Βίοι Παράλληλοι», Α', 268. Ὁ Δούκας φαίνεται ἀρχιδιδάσκαλος τῆς ἐν Βουκουρεστίῳ Σχολῆς τῷ 1816. Ὅρα «Ἑλλην. Τηλέγραφον» τοῦ 1816, σελ. 160.

4) «Λογίου Ἑρμοῦ» ἔτος 1816, σελ. 270. Σημειωτέον ἐνταῦθα ὅτι Κύριλλος καὶ Κλήμης οἱ Πελοποννήσιοι καὶ Κυριακός τις ἐδίδασκον ἐν Βουκουρεστίῳ περὶ τὰ 1810, πιθανῶς ἐν οἴκοις εὐγενῶν.

5) «Λογ. Ἑρμοῦ» ἔτος 1818, σελ. 209—210. Α. Δημητρακοπούλου «Προσθῆκαι καὶ Διορθώσεις», σελ. 115.

6) «Λογ. Ἑρμοῦ» ἔτος 1820, σελ. 698.

7) Κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ ἐν Σμύρνῃ Γυμνασίου εἰσήχθη καὶ εἰς τὸ ἐν Βουκουρεστίῳ Λύκειον τῷ 1820 ἡ διδασκαλία τῆς Φυσικῆς Ἱστορίας, διδασκομένη ὑπὸ Στεφάνου Κανέλλου. C. Iken Leukothea, T. I. p. 255. Leipzig. 1825.

Digitized by Google

τρίου Σμυρναίου καὶ ἄλλων μέχρι τῆς ἑλλ. ἐπαναστάσεως (1821)[1].

Ἐπίσης κατ' ἀντιφιλοτιμίαν τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνων τῆς Μολδαβίας ἔβαινε λαμπρῶς καὶ ἡ ἐν Ἰασίῳ Σχολή. Καὶ ἀρχαιότεραι μὲν εἰδήσεις περὶ ταύτης τό γε νῦν ἐλλείπουσιν ἡμῖν, περὶ τὰ μέσα ὅμως τῆς ΙΖ' ἑκατ. προΐστατο τῆς Σχολῆς ταύτης Παΐκος ὁ Λιγαρίδης, Χῖος, εἶτα Ἱερεμίας ὁ Κακαβέλας περὶ τὰ 1698, εἶτα Ἰωάννης ὁ ἐξ Ἀγράφων τῷ 1769[2], Νικόλαος Ζερζούλης, ὁ ἐκ Μετσόβου, ἀνὴρ πολυμαθέστατος, προστὰς τῆς Σχολῆς τῷ 1761 μετὰ τὴν ἐν Ἄθῳ σχολαρχίαν[3], τῷ δὲ 1765 ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῆς Σχολῆς Ἰώσηπος ὁ Μοισιόδαξ, ἡγεμονεύοντος ἐν Μολδαβίᾳ Ἀλεξάνδρου Γκίκα τοῦ ἱδρύσαντος τὴν Σχολὴν ἐκ νέου. Οὗτος, ὡς αὐτὸς λέγει ἐν τῇ ἑαυτοῦ ἀπολογίᾳ[4], ἀναλαβὼν τὸ πρῶτον τὴν σχολαρχίαν ἔκρινε καλὸν κατὰ μίμησιν τῶν εὐρωπαίων νὰ ἐκφωνήσῃ δύο ὁμιλίας εἰσαγωγικάς, μίαν περὶ τῆς φιλοσοφίας ἐν γένει, καὶ ἑτέραν περὶ τῶν μαθηματικῶν ἰδίᾳ. Ἀλλ' εὐθὺς μετ' ὀλίγον φαίνεται ἀπελθὼν ὁ Μοισιόδαξ, καὶ μετ' αὐτὸν διηύθυνε Νικηφόρος ὁ Θεοτόκης, ὅτε τῷ 1776 ἐπανῆλθεν ὁ Μοισιόδαξ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Θεοτόκη[5]. Μετὰ τὸν Μοισιόδακα φαίνεται προϊστάμενος τῆς Σχολῆς κατὰ τὸ 1780 Προκόπιός τις Πελοποννήσιος, νέος ἱκανώτατος εἰς τὰ φυσικομαθηματικά, λίαν ἐπαινούμενος ὑπὸ τοῦ Μοισιόδακος[6]. Τῷ 1803 φαίνονται διδάσκοντες ἐν τῇ τοῦ Ἰασίου Σχολῇ Γρηγόριος καὶ Παΐσιος[7], ἀπὸ δὲ τοῦ 1808 προΐστατο τῆς Σχολῆς Δημήτριος ὁ Γοβδελᾶς ἐκ Ῥαψάνης[8], ὃν διεδέξατο Στέφανος ὁ Δούγκας διδάσκων φιλοσοφίαν, τῷ 1813[1], τοῦτον δὲ Σέργιος ὁ Μυστάκης μέχρι τοῦ 1817[2], Παναγιώτης Ἰωαννίδης (πρὸ τοῦ 1819) διδάσκων μαθηματικά, κατὰ Μάρτιον δὲ τοῦ 1818, ἐν τῇ Σχολῇ τοῦ Ἰασίου ἐδίδασκον τέσσαρες διδάσκαλοι, Δημήτριος ὁ Γοβδελᾶς μαθηματικὰ καὶ λογικήν, Γεώργιος ὁ Θεραπειανὸς καὶ Καππαδόκης ἑλληνικὰ καὶ ἕτερός τις[3].

Ἐν Ἰασίῳ συνέστησε τὸ πρῶτον τυπογραφεῖον τῷ 1680 ὁ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων Δοσίθεος[4]. Περὶ δὲ τὰ 1820 συνέστη ἐν Ἰασίῳ βιβλιογραφικὴ ἑταιρία[5], τῷ δὲ 1819 Κλεόβουλος ὁ ἐκ Φιλιππουπόλεως εἰσήγαγε πρῶτον ἐν Βουκουρεστίῳ τὴν ἀλληλοδιδακτικὴν μέθοδον[6], τῷ δὲ 1821 ὁ αὐτὸς ἐν Ἰασίῳ διδάσκων εἰσήγαγεν αὐτὴν αὐτόθι, διὰ δὲ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ μετέδωκεν αὐτὴν πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος[7].

Τοιοῦτοι ἐγένοντο πράγματι οἱ Ἕλληνες ἡγεμόνες τῶν παρὰ τὸν Ἴστρον Ἡγεμονιῶν. Αἱ αὐλαὶ αὐτῶν ἐγένοντο μέχρι τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως τὸ καταφύγιον τῷόντι τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἡ ἑστία τῶν φώτων, δύο ὀάσεις, ἐν αἷς ἀνέπνεον δροσερὰν αὔραν οἱ λόγιοι τοῦ ἔθνους. Καὶ παρὰ τοῖς ἐγχωρίοις εἰσεχώρησε καὶ διεδόθη τὸ πνεῦμα τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἀλλὰ βεβαίως μόνον εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις. Δὲν εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐξελληνίσθησαν ὁλοτελῶς οἱ κάτοικοι, ἁπαξάπαντες τῶν ἡγεμονιῶν, οὐδ' ἦν τοῦτο δυνατόν, διότι ἔθνη ὁλόκληρα δὲν ἐκφυλίζονται· ἐπίσης σφαλερὰ φαίνεταί μοι καὶ ἡ ἰδέα ὅτι ἡ Μεγάλη Ἐκκλησία τῆς Κωνσταντινουπόλεως παρημέλησε νὰ ἐξελληνίσῃ τοὺς Βουλγάρους. Ἡ

1) «Λογ. Ἑρμοῦ» ἔτος 1821. σελ. 263.

2) Σχεδίασμα σελ. 183. Ζαβίρα «Νέα Ἑλλὰς» σελ. 324.

3) Ζαβίρα αὐτόθι, σελ. 496.

4) Ἐν Ἀπολογίᾳ σελ. 85.

5) Α. Δημητρακοπούλου «Προσθῆκαι καὶ Διορθώσεις», σελ. 95.

6) Ἐν τῇ Ἀπολογίᾳ, σελ. 26.

7) Ἐν τῇ ὑπὸ Δ. Φιλιππίδου τῷ 1803 τυπωθείσῃ μεταφράσει τῆς Ἀστρονομίας τοῦ Λαλάνδ ὑπογράφονται συνδρομηταὶ καὶ

Ὁ σοφολογιώτατος ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ, *διδάσκαλος τῆς ἐν Ἰασίῳ Σχολῆς.*

Ὁ ἐλλογιμώτατος ΠΑΪΣΙΟΣ, *διδάσκαλος τοῦ σχολείου ἐν Ἰασίῳ.*

8) «Λογίου Ἑρμοῦ» ἔτος 1811, σελ. 81.

1) «Λογ. Ἑρμοῦ» ἔτος 1813, σελ. 115.

2) Ἑλλ. Τηλεγράφου ἔτος 1815, σελ. 702. Κ. Οἰκονόμου τῶν σωζομένων φιλολογ. συγγραμ. Τόμ. Α', κδ'. ἐν σημ.

3) «Λογ. Ἑρμοῦ» ἔτος 1818, σελ. 197—198.

4) Δοσιθέου περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχευσάντων Βιβλ. ΙΒ', κεφ. ιδ', § α', σελ. 1237.

5) Γ. Γενναδ. βιογραφ. Κ. Βαρδαλάχου ἐν Ξενοφ. Κύρου Παιδ. μεταφρ. σελ. π'.

6) Φιλίππου Ἰωάννου Λόγ. Ὀλυμπιακός, σελ 28.

7) «Λογ. Ἑρμοῦ» ἔτος 1821, σελ. 126, ὁ Ῥίζος λέγει: Le dernier hospodar de Moldavie Michel Soutzo fonda à Jassy une école d'enseignement mutuel, dont il confia la direction à Cléobule de Philippopoli. *Cours de la litt.* etc. σελ. 127—128.

Digitized by Google

Μεγάλη Ἐκκλησία κατὰ τοὺς τέσσαρας αἰῶνας ἀπὸ τῆς ἁλώσεως δὲν εἶχε ποῦ τὴν κεφαλὴν κλῖναι· οἱ Πατριάρχαι καὶ οἱ Ἀρχιερεῖς ἔζων διὰ τῆς ζητείας καὶ ἀληθῶς ἐπένοντο, οὐδ' εἶχον προπαγάνδας καὶ δηνάρια τοῦ ἁγίου Πέτρου καὶ ἕτερα μέσα, οἷς ἐχρῆτο ἄλλη Ἐκκλησία· προσθετέον ὅτι δὲν ὑπῆρχε τότε ποσῶς ἡ ἰδέα τῶν ἐθνικοτήτων, ἀλλὰ μόνη φροντὶς τῶν ποιμένων ἦτο νὰ σώσωσι καὶ φυλάξωσι τὴν *πίστιν*. Ὦμεν δίκαιοι! Οἱ κληρικοὶ ἡμῶν δὲν ἦσαν βεβαίως ἄμεμπτοι, ἀλλὰ ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῶν τότε καιρῶν ζῶντες ἐφάνησαν τῳόντι ἀνώτεροι ἑαυτῶν.

Ἀλλ' ἐπανέλθωμεν εἰς τοὺς ἡγεμόνας. Πλὴν πολλῶν ἄλλων ἐγγράφων ἐκδεδομένων καὶ ἀνεκδότων τῶν ἡγεμόνων τούτων δημοσιεύω παρὰ πόδας τέσσαρας ἀνεκδότους ἐπιστολὰς ἐκ τοῦ αὐτοῦ κώδικος τοῦ ἑλλ. φιλογικοῦ Συλλόγου ἀντιγράψας Μελετίου τοῦ Πηγᾶ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας, ὧν ἡ μὲν πρώτη ἐγράφη πρὸς τὸν ἡγεμόνα τῆς Βλαχίας Μιχαὴλ τὸν Γενναῖον Βοεβόδαν τῇ κγ' Μαΐου ͵ζρέ, ἤτοι 1597, ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἡ δὲ δευτέρα τῇ ς' Αὐγούστου τοῦ αὐτοῦ ἔτους πρὸς τὸν αὐτὸν ἡγεμόνα, ὅτε ὁ Πηγᾶς ἦν τοποτηρητὴς τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου ἐν Κωνσταντινουπόλει· ἡ τρίτη ἀπευθύνεται πρὸς Ἱερεμίαν τὸν Μογίλαν, ἡγεμόνα τῆς Μολδαβίας, γραφεῖσα τῇ δ' Ἰουνίου τῷ 1597, καὶ ἡ τετάρτη πρὸς Πέτρον, ἡγεμόνα Μολδαβίας, ἄνευ χρονολογίας, πιθανῶς ὅμως πρὸς Πέτρον τὸν Τζερτζέλ, ἡγεμονεύσαντα τῷ 1584.

Τῶν ἐπιστολῶν τούτων αἱ δύο πρῶται πρὸς Μιχαὴλ τὸν Γενναῖον ἔχουσι πολλὴν ἱστορικὴν ἀξίαν. Ὁ Μιχαήλ, ὡς ἐκ τῆς ἱστορίας γινώσκομεν, ἡγεμονεύσας τῷ 1593—1601, ἐπολέμησε κατὰ τῶν Τούρκων ἐπὶ Μουρὰτ τοῦ Γ' καὶ Μεχμὲτ τοῦ Γ'. Ἐσκόπει νὰ ἀνιδρύσῃ δακικὸν βασίλειον περιλαμβάνον τὴν ἀρχαίαν Δακίαν. Ἠθέλησε μάλιστα ἐπὶ Ῥοδόλφου αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας νὰ κατακτήσῃ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Τρανσυλβανίας (Ἐρδὲλ) μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἡγεμόνος αὐτῆς καρδινάλεως Ἀνδρέου Βαθόρη, ἀλλ' ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ αὐστριακοῦ στρατηγοῦ Basta τῷ 1601[1]. Ἐν τῇ πρώτῃ ἐπιστολῇ πρὸς τὸν Μιχαὴλ ὁ Πατριάρχης Μελέτιος ὁ Πηγᾶς φαίνεται μεσιτεύων μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς Πύλης ὑπὲρ τῆς εἰρήνης. Ἰδοὺ αὗται.

Α'.

Τῷ εὐσεβεστάτῳ, καὶ λαμπροτάτῳ αὐθέντῃ Μιχαὴλ Βοεβόδᾳ, υἱῷ ἐν Κυρίῳ περιποθήτῳ, χάριν, ἔλεος, καὶ εἰρήνην παρὰ τοῦ Κυρίου καὶ . . . . .

Ἡ μετριότης ἡμῶν εὔχεται καὶ εὐλογεῖ τὴν σὴν αὐθεντίαν, παρακαλοῦσα ἀδιαλείπτως τὸν Κύριον, ἵνα διαφυλάττῃ τὴν αὐθεντίαν σου ἐν εἰρήνῃ, σῶον, ὑγιᾶ, ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς θείας χάριτος αὐτοῦ. Μιχαήλ, υἱὲ περιπόθητε, ὁ πόθος ὃν ἔχομεν τῆς εἰρήνης καὶ ἀγάπης, ἵνα καὶ οἱ πτωχοὶ μὴ ἔχωσι τοὺς ἀνυποίστους περισπασμούς, καὶ αἱ χῶραι μὴ λυμαίνωνται, καὶ μὴ ἀπόλλωνται αἱ ψυχαί, οὗτος ὁ πόθος ἀναγκάζει ἡμᾶς πρεσβεύειν πάντοτε παρὰ τοῖς ἐκλαμπροτάτοις τῶν κρατούντων ἐν τῇ μεγάλῃ ταύτῃ τῇ καθ' ἡμᾶς βασιλείᾳ, καὶ γράφειν καὶ πρὸς τὴν σὴν αὐθεντίαν, ἵνα σπουδάσητε τηρεῖν τὴν ἀγάπην, καθὼς καὶ ἡ αὐλὴ ἡ μεγίστη αὕτη, καὶ ὁ πολυχρονημένος βασιλεὺς ὑπισχνεῖται· καὶ ἐλπίζω καὶ παρακαλῶ ἵνα φυλαχθῇ παρ' ἄμφω τὰ μέρη ἄτρωτος καὶ ἀνεπιβούλευτος. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ κόσμος οὐκ εἰς ἀπώλειαν περιπεσεῖται, καὶ δοξασθήσεται ὁ Θεός· ἡ αἰτία, δι' ἣν ἡμεῖς οὐκ ἤλθομεν, ἔστιν ὅτι ὁ ἐκλαμπρότατος στρατοπεδάρχης ὁ Σερδάρης ἐνέμεινεν ἰδεῖν δεύτερον γράμμα τῆς σῆς αὐθεντίας, καὶ εὐθὺς ἀποστεῖλαι ἡμᾶς, καθὼς ἐγράψαμεν καὶ πρότερον· οὐδὲ μὴ ἀμφίβαλλε περὶ τῆς τοῦ κρατίστου βασιλέως πρὸς σὲ ἀγάπης, ἀλλὰ μηδὲ ὁ στρατὸς (τὰ φουσάτα λέγω, ἅπερ ἤκουσα ὅτι συνήγοντο ἐν τοῖς μέρεσι τοῦ Παρατουνάβου) μή σου ἐμποιήσει τῇ ψυχῇ φόβον οὐδένα· ἐγὼ γὰρ ἠρώτησα παρευθὺς εὐθὺς ὡς τοῦτο ἤκουσα, ὅτι δηλονότι τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Μεγάλου Γεωργίου, κγ' Ἀπριλίου, τζαούσης βασιλικὸς ἀπεστάλη παρὰ τοῦ αὐθέντου Ἱερεμίου, ἵνα συνάξῃ στρατόν, τουτέστι φουσάτα· λοιπὸν ἐπορεύθην πρὸς τὸν λαμπρότατον Σερδάρην Σατρετζὴν Μεεμὲτ μπασᾶ, ἵνα ἴδω μήπως καὶ σκανδαλισθῇ ἡ ὑπόθεσις τῆς ἀγάπης, καὶ εἶπέ μοι ὅτι ἡμεῖς τὴν ἀγάπην καθὼς ἐτάξαμεν φυλάττομεν καὶ φυλάξομεν, καὶ μόνον ἐκεῖνοι μὴ ποιείτωσαν πρᾶγμά τι ἄπρεπον· πλὴν ἡ αἰτία, δι' ἣν ἔδωκα ὁρισμὸν περὶ τῶν φουσάτων, ἔστιν αὕτη. Ὁ

1) Schloss. Weltgeschichte Bd. X, 170.

Digitized by Google

αὐθέντης ὁ Ἱερεμίας ἀνέφερεν ἡμῖν ὅτι ὁ Κράλης τῆς Ἐρδελίας ἀπειλεῖ τοῦ ἐξῶσαι αὐτόν, καὶ ἐδεήθη βοηθείας, καὶ ἔδωκα θέλημα ἵνα συναχθῶσι φουσάτα ἐκεῖ, μόνον δὲ ἵνα ὦσιν ἕτοιμα εἰς βοήθειαν, ἐὰν ὁ Κράλης τῆς Ἐρδελίας ἐπηρεάζῃ· καὶ τοῦτον τὸν λόγον ἔκρινα καὶ φρόνιμον καὶ πιστὸν καὶ ἐθεραπεύθην· τοῦτο δὲ γράφω τῇ σῇ αὐθεντίᾳ ἵνα μὴ σκανδαλισθῇς· καλὸν γὰρ καὶ φρόνιμόν ἐστιν, ἵνα ἕκαστος ᾗ ἕτοιμος εἰς φύλαξιν ἑαυτοῦ, οὐχ εἰς βλάβην τοῦ ἑτέρου· γινώσκετε ὅτι ὁ πόλεμος οὐκ ἔστιν εὐδοκία Θεοῦ, ἀλλὰ θυμὸς Θεοῦ καὶ ὀργή, ἡ δὲ εἰρήνη ἐστὶν ἡ φίλη τοῦ Θεοῦ, καὶ οἱ φυλάσσοντες αὐτὴν παρὰ Θεοῦ φυλαχθήσονται, οὗ ἡ χάρις, καὶ τὸ ἔλεος μετὰ τῆς σῆς αὐθεντίας υἱὲ ποθεινότατε. Ἀμήν.

Μαΐου κγ′ ἔτει ,ζρε′ ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Β′.

Μιχαὴλ Βοεβόδᾳ.

Ἔγραφες ἡμῖν πῶς ἠδίκησε τοὺς ἀνθρώπους δὶς ἐν καιρῷ εἰρήνης ὁ Μπασᾶς ὁ εὑρισκόμενος ἐν τοῖς ὁρίοις αὐτοῖς, καὶ ὅτι ἤκουσας ὅτι οἱ Τάρταροι εἶχον περάσαι διὰ τῆς χώρας τῆς σῆς, καὶ ἠξίους ἀναφέρειν ἡμᾶς ταῦτα τῷ ὑψηλοτάτῳ βεζίρῃ Ἡμπραὴμ πασσᾷ· οὕτως οὖν ἐποιήσαμεν καὶ ἐλυπήθη ὁ ὑψηλότατος βεζύρης· οὐ γάρ ἐστι θέλημα τοῦ πολυχρονημένου μεγάλου αὐθέντου Σουλτὰν Μεεμέτ, ἵνα ἀδικῶνται οἱ λαοί· οὐ γὰρ ὡς βασιλεὺς μόνον διοικεῖ τὸν κόσμον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ὡς πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν λαόν· καὶ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ ὑψηλότατος βεζύρης, ὁ ὁποῖος μετὰ τοσαύτης δικαιοσύνης καὶ φιλανθρωπίας κυβερνᾷ τὸν λαὸν τοῦ βασιλέως καὶ ὅλον τὸ βασίλειον, ὅτι ἅπαντες ἡμεῖς ἐσμὲν ἐν εἰρήνῃ, καὶ εὐχαριστοῦμεν τῷ Θεῷ. Εὐθὺς οὖν ἐπρόσταξεν ὁ ὑψηλότατος βεζύρης κατὰ τὸ σὸν θέλημα, καὶ εἶναι τὸν Μπασᾶν ἐκεῖνον πεπαυμένον τῆς ἀρχῆς, καὶ τοὺς Ταταρους μὴ περάσαι διὰ σῶν ὁρίων· πλὴν ταῦτα ποιήσει μετά τινος τρόπου πρέποντος, καὶ οὕτως ἐλπίζομεν σὺν Θεῷ· λοιπόν ἐστιν ἵνα καὶ σὺ μένῃς ἐν τῇ ἀγάπῃ καὶ ὑπακοῇ τοῦ πολυχρονημένου βασιλέως, καὶ μὴ διὰ τὴν ἀπανθρωπίαν τῶν ὑπηρετῶν τοῦ βασιλέως ἀθετῆσαι τὴν πρὸς τὸν βασιλέα ὑπακοήν, μάλιστα ὅταν ὁ βασιλεὺς οὐκ ἔχῃ εἴδησιν, οὐδὲ θέλημα εἰς τὰ κακά· γίνωσκε ὅτι ὁ Θεὸς τὴν εἰρήνην ἀγαπᾷ, ὁ γὰρ πόλεμος ὀργὴ Θεοῦ ἐστιν, ἣν οἱ φοβούμενοι τὸν Θεὸν ὀφείλουσι φεύγειν· καὶ οὕτω παρακαλοῦμεν καὶ σὲ ποιῆσαι, καὶ παροτρύνειν καὶ πάντας τοὺς λοιποὺς ποιῆσαι, καθὼς καὶ ἐγράψαμεν ἤδη πρὸ πολλοῦ, καὶ πολλάκις, καὶ εὐχαριστοῦμέν σοι ὅτι ὑπήκουσας ἕως νῦν, καὶ ἀξιοῦμεν ἵνα ὑπακούσῃ ἕως τέλους, ἵνα καὶ ἡμεῖς ἔχωμεν εἰρήνην ἐν τῇ σκέπῃ τοῦ πολυχρονημένου βασιλέως, καὶ τοῦ ὑψηλοτάτου βεζύρη ὡς ἡμᾶς ἀγαπᾷ ὁ Κύριος μετὰ σοῦ.

Αὐγούστου ε′ ,ζρε′.

Γ′.

Ἱερεμίᾳ τῷ εὐσεβεστάτῳ καὶ ἐκλαμπροτάτῳ ἡγεμόνι Μολδοβλαχίας, υἱῷ ἐν Κυρίῳ περιποθήτῳ, χάριν, ἔλεος καὶ . . . .

Ἐκ τῶν γραμμάτων τῆς σῆς αὐθεντίας ἐγνώρισα σαφέστατα τὴν ὑπερφυᾶ γνώμην τῆς σῆς λαμπρότητος πρὸς ἡμᾶς· λυποῦμαι μὲν ὅτι ἐνεποδίσθημεν τοῦ ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, ὡς καὶ ἡμεῖς ἐλυπήθημεν, οἶδεν ὁ Θεός· παρακαλούσης δὲ ἡμᾶς μὴ ἀποκαμεῖν, ἀλλὰ πάλιν γενέσθαι τῆς ὁδοῦ ταύτης, ἀλλὰ καὶ δι᾽ ὑπερβολὴν ἀγάπης ὑπισχνεῖται ἡ σὴ αὐθεντία παρασχεῖν ἡμῖν βοήθειαν, καὶ πλῆθος ἀνδρῶν δορυφορησόντων ἡμᾶς καὶ παραπεμψόντων εἰς τὰ ἐνδότερα μέρη, ὅπου τοῖς ἡμετέροις ἀντεστράτευσεν ὑπερηφάνεια, καὶ φθόνος, καὶ ἡ πρὸς τὸν Πάπαν τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης ὑπέρμετρος φιλοτιμία τοὺς λεγομένους μὲν Ἰησουΐτας, ἀντὶ δὲ τοῦ ἐσταυρωμένου Ἰησοῦ κηρύττοντας τὸν ἐν μαλακοῖς ἠμφιεσμένον Πάπαν, τὸν πάσης ἀντεπαιρόμενον ἐξουσίας· τούτου γὰρ δηλωτικαὶ αἱ συλλαβαὶ ἐκεῖναι τῆς ἰσοθεΐας εἴποιεν ἂν αὐτοί, σαφὲς δὲ ὅτι ἀντιθεΐας, ἐν αἷς ἐν τοῖς εὐεργετικοῖς διπλώμασι διοριζόμενος τό, καὶ τό, ἐπιφέρει τό, ...
βούλεται γάρ, καὶ τοῦτο κεφάλαιον ἕν ἐστι τῶν τὴν πρεσβυτέραν Ῥώμην ἀποξενούντων τῆς εὐθείας, ἐξεῖναι αὐτῷ οὐ μόνον ὑπερδογματίζειν, ἀλλὰ καὶ ἀντιδογματίζειν, ὡς ἔοικε, καὶ αὐτῶν τῶν ἱερῶν Ἀποστόλων, ἤδη δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ· ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐν ἄλλοις, σοῦ δὲ ἡ λαμπρότης ὑπισχνουμένη ἡμῖν βοήθειαν εἰς τὸ δύνασθαι ἐκεῖσε παραγενέσθαι, ὅπου κατὰ τῆς ἀληθείας τῶν Ὀρθοδόξων, φημὶ δὴ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, οἱ ἀπὸ βορρᾶ ἢ καὶ ἑσπερίας ἐξεγερθέντες, ἀνηλεῶς παρατάττονται,

Digitized by Google

πολλὴν ἑαυτῇ τὴν πρὸς τὸν Σωτῆρα ἐπισπᾶται παρρησίαν· ἐν οἷς ἡμεῖς τῆς εὐσεβείας σὲ μακαρίζομεν, ζηλωτὴν ἐπιγινώσκοντες τῆς εὐσεβείας καὶ ὀρθοδοξίας ὑπερασπιστήν, τοῦ ἀνοθεύτου κηρύγματος τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου, ὑπὲρ δὴ τούτου ἡμεῖς μὲν τῇ σῇ λαμπρότητι εὐχαριστοῦμεν, παρέξει δὲ (εὖ οἶδα) Θεὸς τοὺς ἐπαξίους στεφάνους, ὡς Κωνσταντίνῳ τῷ Μεγάλῳ καὶ τοῖς λοιποῖς τῶν φιλοθέων ἀνδρῶν τῶν τῆς εὐσεβείας ὑπερμάχων· ἡμεῖς δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει εἰργόμεθα, οὐ μόνον ταῖς τῆς ἐκκλησίας ἁπάσης παρακλήσεσί τε καὶ δάκρυσιν, ἀλλ' ἤδη καὶ προστάγμασι βασιλικοῖς, μάλιστά γε καὶ μεσιτεύσαντες ὑπὲρ εἰρήνης μεταξὺ τοῦ ὑψηλοτάτου Σουλτάνου καὶ τῶν ὑπερφυῶν ἡγεμόνων, τοῦ τε Μιχαὴλ καὶ τῶν λοιπῶν· τούτου ἕνεκα οὐ δυνάμεθα πρὸς τὴν σὴν λαμπρότητα ἐλθεῖν, καὶ εὐλογῆσαι (ὡς αἰτεῖτε) πάντας ὑμᾶς, κἀκεῖθεν ἐκεῖσε πορευθῆναι, ὅπου ὁ πόλεμος ῥιπίζεται, ὅπου συνέδραμεν ἡ δυναστεία τῶν ἀντιφερομένων τῇ ὀρθοδοξίᾳ, καὶ ὅπου οἱ τῆς εὐσεβείας ὑπερασπισταὶ πάνυ ὀλίγοι καὶ ἀσθενεῖς· ἀλλὰ τὰ ἀσθενῆ τοῦ κόσμου (φησὶ Παῦλος) ἐξελέξατο ὁ Θεὸς ἵνα τοὺς ἰσχυροὺς καταισχύνῃ· ὅλοι μὲν τῷ πνεύματι πάρεσμεν καὶ ἡμεῖς τοῖς ἀγῶσιν ἐκείνοις, εἰ καὶ τὰ ποικίλα πάθη καὶ αἱ μεγάλαι τῆς ἐκκλησίας ἀνάγκαι ὅλους κατέχουσι καὶ συνέχουσιν ἡμᾶς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐρήμους πάσης βοηθείας, καὶ μεστοὺς πάσης ἀνάγκης καὶ θλίψεως, πενομένους, ἀστέγους (οὐδὲ γὰρ ἔχομεν οὐδὲ κατάλυμα), πλήρεις χρεῶν, κινδύνων, θλίψεων. Ὁ δὲ Θεός, ὁ τοὺς οἰκείους διὰ πολλῶν θλίψεων, καθὼς γέγραπται, εἰς τὰς αἰωνίους σκηνὰς εἰσάγων ἐνδυναμώσει καὶ ἡμᾶς ἐγκαρτερεῖν ταῖς βασάνοις καὶ συγκακουχεῖσθαι τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ μᾶλλον (ὡς περὶ Μωϋσέως φησὶν ὁ Ἀπόστολος) ἢ πρόσκαιρον ἔχειν ἀπόλαυσιν, τὰ γὰρ βλεπόμενα (φησὶν ἡ Γραφὴ) πρόσκαιρα, τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα αἰώνια· παρακαλοῦμεν δὲ τὸν Κύριον ἡμέρας τε καὶ νυκτὸς διαφυλάττειν τὴν σὴν αὐθεντίαν ἐν ὑγείᾳ, εὐημερίᾳ, εἰρήνῃ, γαλήνῃ καὶ σωτηρίᾳ ψυχῆς, σκεπομένην τῇ θείᾳ χάριτι. Ἀμήν.

Ἐν Κωνσταντινουπόλει τῇ 1 Ἰουνίου ‚ζρε'.

Δ'.

Πέτρῳ Βοεβόδᾳ.

Ἐνετύχομεν τοῖς γράμμασι τοῦ εὐσεβεστάτου σου κράτους, μεγαλοπρεπέστατε Πέτρε, μεστοῖς οὖσι φιλανθρωπίας. Καὶ ἦν ἐκεῖνο τὸ φιλάνθρωπον ὅτι ταῖς τῆς ἀρχῆς φροντίσι, πολλαῖς οὔσαις, ὡς εἰκός, καὶ συνεχέσι περικυκλούμενοι, καὶ Μελετίου γ' ὅμως φροντίζετε. Ἐμὲ μὲν οὖν καὶ ταυτησὶ τῆς φιλανθρωπίας χάριν προθυμότερον ὡς ὑμᾶς ἀφικέσθαι δίκαιον ἦν, ἀλλὰ γράμματα ἥκουσι παρὰ τοῦ μακαριωτάτου δεσπότου μου καὶ πατρὸς τοῦ Ἀλεξανδρείας Σιλβέστρου, μηνύοντα μὲν αὐτὸν μέλλοντα ὅσον οὔπω τὴν Κωνσταντινούπολιν καταλαβεῖν (πέπλεκται γὰρ αὐτῷ οὐ σμικρὸν σκάνδαλον, καὶ δὴ καὶ συνέχεεν ἂν ἤδη εἰ μὴ ἡμεῖς ἀντικατέστημεν), ἡμᾶς δὲ προσμένειν ἐν Κωνσταντίνου διακελεύοντα βοηθήσοντας αὐτοῦ τῇ θείᾳ ψυχῇ. Τοῦτο οὖν τὸ χρέος νεωστὶ ἐπικρεμασθὲν ἡμῖν, τῆς ὁδοῦ εἴργει. Ἀσπασώμεθα δὲ ποτέ σου τὸ κράτος, ἂν εὐδοκήσῃ Θεός, βουλομένοις ἡμῖν καὶ γλιχομένοις οὐ δόξης, οὐ χρημάτων, ἀλλὰ τῆς μεταδόσεως καὶ διαδόσεως τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ.

Ἐρρώσθω τὸ εὐσεβέστατόν σου κράτος.

Τοιαῦται αἱ σχέσεις τῶν πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς πρὸς τοὺς ὁμοδόξους ἡγεμόνας τῆς τε Ῥωσσίας καὶ τῶν παρ' Ἴστρον ἡγεμονιῶν, σχέσεις εὐλαβεῖς καὶ υἱϊκαί· τοιαῦται διὰ βραχέων ἰδίως αἱ ὑπηρεσίαι, ἃς προσήνεγκον οἱ ἀτυχεῖς Ἕλληνες, μετὰ τὴν ἅλωσιν μάλιστα τῆς Κων/πόλεως, τοῖς τε ὁμοδόξοις Ῥώσσοις καὶ Ῥωμούνοις! Ἆρά γε δικαιοῦνται νὰ ἀπαιτήσωσι παρ' αὐτῶν ἀμοιβήν τινα εἰς ἀπότισιν τοῦ ἠθικοῦ αὐτῶν χρέους;

Μ. Παρανικας.

Digitized by Google

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑΙ ΤΙΝΕΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΠΕΡΙ

ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΠΑΠΑΡΡΟΥΣΗ,

κατὰ παράδοσιν, ληφθεῖσαι παρὰ τοῦ μακαρίτου Κωνσταντίνου πρωτοπρεσβυτέρου καὶ Ἀμβροσίου ἡγουμένου τῆς Μονῆς τοῦ προφήτου Ἠλιοῦ, ἐν Μονοδενδρίῳ τοῦ Ζαγορίου τῆς Ἠπείρου, τῷ 1868.

(Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ ΦΚΑʹ συνεδριάσει).

Διονύσιος ὁ Παπαρρούσης, ἱερομόναχος, ἐγεννήθη ἐν Μονοδενδρίῳ τοῦ Ζαγορίου περὶ τὰ 1760. Παῖς ἔτι ὢν ἐμαθήτευσεν ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, εἶτα τελειοτέρας παιδεύσεως ἐφιέμενος μετέβη εἰς Ἰωάννινα, ὅπου ἐγένετο εἷς τῶν πρώτων μαθητῶν τοῦ Ἀθανασίου Ψαλίδα παρὰ τὴν Ἁγίαν Μαρίναν διδάσκοντος. Λέγεται ὅτι ἐμαθήτευσε παρὰ τῷ Ψαλίδᾳ περὶ τὰ τρία ἔτη κατὰ τὸ 1803 ἢ 1804.

Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν μαθημάτων του παρὰ τῷ Ψαλίδᾳ ἐδίδαξεν ἐν τῇ πατρίδι του Μονοδενδρίῳ, πιθανῶς περὶ τὰ δύο ἔτη (1805—1806), ἀκολούθως ὅμως προσεκλήθη εἰς τὴν εὐπορωτέραν τοῦ Ζαγορίου κώμην, τὴν καλουμένην τῶν Νεγάδων, ἀκμάζουσαν τότε μεγάλως διὰ τὸ πολλοὺς τῶν κατοίκων τῆς κωμοπόλεως ταύτης ἀποδημεῖν εἰς Βλαχίαν· τοῦθ' ὅπερ ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸν ἡμέτερον Διονύσιον νὰ συλλάβῃ εὐρύτερα σχέδια περὶ τοῦ μέλλοντος αὐτοῦ, ἅπερ καὶ ἐξετέλεσε βραδύτερον. Ἐν Νεγάδαις δὲν γνωρίζομεν ἀκριβῶς ἐπὶ πόσον χρόνον διετέλεσε διδάσκων ὁ Διονύσιος, οὐδὲ πότε προεχειρίσθη εἰς διάκονον καὶ πρεσβύτερον.

Ἐν Μονοδενδρίῳ πρὸ τοῦ Διονυσίου ἀναφέρεται ὑφεστὼς γραμματοδιδασκαλεῖον συστὰν περὶ τὸ 1750 ὑπὸ Χριστοδούλου Κόνιαρη. Ὁ Διονύσιος ἤδη λόγιος ἱκανῶς, ἅτε ὑπὸ Ψαλίδᾳ μαθητεύσας, ἀνέπτυξε τὴν σχολὴν καὶ ἔφερεν ἐπὶ τὸ τελειότερον, ἤδη εἰς ἑλληνικὴν σχολὴν καὶ οὐχὶ γραμματοδιδασκαλεῖον προαγαγών, ὅτε ἀναλαβὼν αὐτὴν τῷ 1835 ὁ ἀοίδιμος εὐεργέτης τοῦ ἔθνους Γεώργιος ὁ Ῥιζάρης, ἐκ Μονοδενδρίου τὸ γένος ἕλκων, ηὔξησε καὶ ἐπροίκισεν αὐτὴν ἁδρῶς, Ῥιζάρειον ἐπικαλέσας καὶ διὰ πατριαρχικοῦ Σιγγιλίου κατοχυρώσας. Οἱ ἀδελφοὶ Ῥιζάραι, Μάνθος καὶ Γεώργιος, τὸ μὲν πρῶτον ἔπεμπον χρήματα ἐκ Νίζνης καὶ τὴν πατρῴαν οἰκίαν των εἰς Σχολὴν μετέβαλον, τὸ δὲ 1842 διὰ πατριαρχικοῦ Σιγγιλίου ἐξησφάλισαν αὐτήν, ὡς διατελεῖ μέχρι τῆς σήμερον καὶ διατελέσει Θεοῦ εὐδοκοῦντος. Ἡ Σχολὴ αὕτη ὑπὸ ἀνδρῶν φιλομούσων ὑποστηριζομένη ἤκμαζε πάντοτε καὶ ἀκμάζει μέχρι τῆς σήμερον. Μετὰ τὸν Διονύσιον (1805—1806 ἐδίδαξεν ἐν αὐτῇ ὁ Γεώργιος ἱερεὺς Μπαμπουριώτης καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Νεόφυτος Δόττος περὶ τὰ 1814—1818, μεθ' ὃν ὁ Νικόλαος Μπόκογλους ἀπὸ τοῦ 1818—1821, μετὰ δὲ τοῦτον Ἀντώνιος ὁ ἐκ Λαΐστης ἀπὸ τοῦ 1821—1824, ὃν διεδέξατο ὁ περιώνυμος καὶ ἀνὰ πᾶν τὸ ἑλληνικὸν διάσημος, ὁ διδάσκαλος καὶ πατὴρ τῆς Ἠπείρου Ἀναστάσιος ὁ Σακελλάριος, ὁ μετὰ ταῦτα ἐπὶ πολλὰ ἔτη γυμνασιάρχης Ἰωαννίνων, ἀπὸ τοῦ 1825—1830. Τὸν Ἀναστάσιον διεδέξατο ἑτερός τις ἄγνωστός μοι διαμείνας μέχρι τοῦδε, τοῦτον δὲ ὁ ἀείμνηστος Μιχαὴλ Γουρτούρης ἀπὸ τοῦ 1830—1863 ἐκ διαλειμμάτων, λίαν εὐδοκίμως καὶ καρποφορώτατα διδάξας καὶ πλείστους μαθητὰς ἀξιολόγους παρασκευάσας.

Εἰς τὴν Σχολὴν τοῦ Μονοδενδρίου ἐμα-

Digitized by Google

θήτευσε καὶ ὁ μεγάθυμος ἥρως Μάρκος Μπότζαρης κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1792, ὅτε ἀποσταλεὶς παρὰ τοῦ διαβοήτου τυράννου τῆς Ἠπείρου Ἀλῆ πασσᾶ Τεπελενλῆ διέτριβεν ἐν τῇ ἱστορικῇ Μονῇ τοῦ προφήτου Ἠλιοῦ. Ἐπίσης περὶ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν (1790 ἢ 1792) ὁ μέγας τοῦ ἔθνους διδάσκαλος, Γεώργιος ὁ Γεννάδιος, μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του ἡγουμένου ἐν Δολιανοῖς διέτριψεν ἐν τῇ Μονῇ τοῦ προφήτου Ἠλιοῦ ἐπὶ δύο ἔτη, ἐν αὐτῇ δὲ καὶ ἐν Μονοδενδρίῳ ἐδιδάσκετο τὰ πρῶτα γράμματα, ἃ ἐπεξέτεινε τοσοῦτον ὕστερον ἐν Βουκουρεστίῳ.

Ἐπανέλθωμεν εἰς τὸν Διονύσιον Παπαρρούσην. Ἐν Νεγάδαις διδάσκων ὁ Διονύσιος ἐσχετίσθη μετὰ τῶν ἐν Βλαχίᾳ ἀποδημούντων τότε καὶ εὐπορούντων Νεγαδιωτῶν, ὧν τῇ προτροπῇ μετέβη κατὰ τὸ ἔμφυτον παρὰ Ἠπειρώταις φιλαπόδημον εἰς Βουκουρέστιον, ὅπου ἐδιδάσκετο καὶ ἐδίδασκεν ἰδιαιτέρως παρὰ διαφόροις ἐπὶ χρόνον ἱκανόν, ὡς ὁ ὁμόζηλος καὶ ὁμότροπος αὐτῷ Νεόφυτος ὁ Δούκας ὁ πάνυ, ἐν τῇ τότε ἀκμαζούσῃ ἑλλ. Ἀκαδημίᾳ τοῦ Βουκουρεστίου.

Ἐκ Βουκουρεστίου μετέβη εἰς Κραϊώβαν, πόλιν τῆς Μικρᾶς Βλαχίας, διδάσκαλος, φαίνεται, τῶν τέκνων τῶν ἐκεῖ διατριβόντων πολυαρίθμων ὁμογενῶν. Ἐκ Κραϊώβας μετέβη εἰς Βιέννην, ὡς ἐφημέριος τῆς ἐκεῖ ἑλλ. ὀρθοδόξου κοινότητος, ἐκεῖθεν δὲ εἰς Τεργέστην, ὅπου καὶ ἀπέθανε τῷ 1838. Τὴν βιβλιοθήκην καὶ τὴν μικράν του περιουσίαν ἀφιέρωσεν εἰς τὴν πατρίδα του Μονοδένδριον· ἡ δὲ περιουσία του εἶναι κατατεθειμένη εἰς τὴν ἐν Τεργέστῃ ἱερὰν Ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Νικολάου, ἐξ ἧς ἔρχονται κατ' ἔτος εἰς Μονοδένδριον 700 δραχμαί. Ὁ Διονύσιος ἦν ἀνὴρ λογιώτατος. Φιλομαθέστατος ὢν καί τοι ἐν προβεβηκυίᾳ ἡλικίᾳ ἀποδημήσας καὶ ἐπαυξήσας τὰς γνώσεις αὐτοῦ ἤλασεν εἰς ἱκανὸν ὕψος παιδείας κάτοχος γενόμενος καὶ ξένων γλωσσῶν, οἷον τῆς γαλλικῆς, γερμανικῆς, πιθανώτατα δὲ τῆς λατινικῆς καὶ ἰταλικῆς, ὡς τότε εἴθιστο. Εἶχεν, ὡς φαίνεται, κλίσιν εἰς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας καὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν, ὡς δεικνύουσι τὰ συγγράμματα αὐτοῦ.

Ὡς ἠδυνήθην μέχρι τοῦδε νὰ μάθω, ὁ ἡμέτερος Διονύσ. Παπαρρούσης συνέγραψε τὰ ἑξῆς.

α') *Βίον Μεσμέρου* (τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς διδασκαλίας τοῦ λεγομένου ζωϊκοῦ μαγνητισμοῦ σελ. 87 ἀκμ. 1770) ἐκ τοῦ γερμανικοῦ (ἐν Λογίῳ Ἑρμῇ, φυλλ. 22, τῇ 15 Ἰανουαρίου 1819).

β') *Φυσικὴ ἱστορία*· περὶ Γιγάντων ἐκ τῶν τοῦ Buffon· (Λογ. Ἑρμ. φυλ. 5, 25 Μαρτίου 1819, σελ. 167).

γ') *Φυσικήν.* Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Δημήτριον Νίτσου Ἰωαννίτην (Λογ. Ἑρμ. φυλ. 24, 15 Δεκεμβρίου 1819, σελ. 921).

δ') *Φυσικαὶ ἐπιστῆμαι* περὶ τῶν ἡφαιστείων ἢ πυριπνόων ὀρέων, μεταφρ. ἐκ τῆς φυσικῆς ἱστορίας τοῦ Buffon ὑπὸ Διονυσίου τοῦ ἐκ Ζαγορίου. (Λογ. Ἑρμ. 1818, σελ. 241).

ε') Ἐκ τῶν τοῦ *Buffon* περὶ τῶν ἐσβεσμένων ἡφαιστείων. (Λογ. Ἑρμ. φυλλ. 15, 1 Αὐγ. 1818 σελ. 391).

ϛ') *Φυσικαὶ ἐπιστῆμαι*· περὶ μαγνητισμοῦ (Λογ. Ἑρμ. φυλλ. 20, 15 Ὀκτωβρ. 1818, σελ. 549).

Τὸ ἀξιολογώτερον ἔργον τοῦ Διονυσίου εἶναι λεξικὸν τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσης, ὅπερ ὅμως ἔμεινεν ἀτελές. Τὸ ὀγκῶδες τοῦτο βιβλίον ἀποκείμενον χειρόγραφον ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Σχολῆς τοῦ Μονοδενδρίου εἶδον καὶ ἀντέγραψα αὐτοῦ τὰ ἑξῆς, ὡς δεῖγμα τῆς φιλοπονίας καὶ τῆς περὶ τὴν ἑλλ. γλῶσσαν ἐμπειρίας τοῦ Διονυσίου.

Ἀγαπῶ· διακαῶς ἔχω πρός τινα· ἔρωτι κνίζομαι· ἔρως ἐμοὶ ἐνακμάζει· ἐμοὶ ἐντετυπωμένον ἐστὶ τὸ τῆς εὐνοίας· ἀγαπῶ δόξαν μᾶλλον ἢ χρήματα, καὶ τὰς πόρνας μᾶλλον ἢ τοὺς ἑταίρους· ἴδε προτιμῶ· ἄκουε εἴσοι φίλον. Λουκ. φιλῶ γὰρ αὐτὸν δι' ὅ,τι σε φιλεῖ. Σκυμν. οὕτω δὲ σκυόντων (τῶν συνεύνων), ποθεινοτέρας μὲν ἀνάγκην σφῶν αὐτῶν ἔχει Ξεν. εἰδὲ καὶ τὸ πῦρ ὡς Ἡράκλειόντι ἀσπάζεται (δηλ. ὁ Περεγρῖνος). Λουκ. καί, οὔτε νέος καλὸς κἀγαθὸς ἄλλον ἂν προτιμήσας τοῦ πατρός, οὔτε πατὴρ καταμελήσας τοῦ παιδὸς ἕτερον ἂν στέρξας νέον· ἔχαιρεν (κοινῶς ἀγαποῦσε) οὖν μᾶλλον συστρατιώτην με ἢ υἱὸν καλῶν. Ἡρωδ. ὡς αὐτὸς ἔχαιρεν ὀνομάζων ἑαυτόν. Λουκ. πλούτῳ, καὶ βίων ἀβρότητι καὶ τρυφαῖς ἀγαλλομένη πόλις Πλούτ. τὰς πόρνας ἀγαπῶντα μᾶλλον ἢ τοὺς ἑταίρους, Ξεν. καί, Δαφναγόραν, ὃν περὶ πλείστου ἐποιεῖτο (ἐτίμα ἢ ἠγάπα), περὶ πολλοῦ ἂν ἐποιησάμην ὦ ἄνδρες· Λυσ. ὅτι ὑμῖν φίλα ἐνθυμούμενοι τότε καὶ Σαλαμῖνα πλοῦν κατὰ τάχος ποιεῖσθαι ἠγγέλομεν. Θεμιστοκ. καὶ νῦν μὲν ἀσπάζεται τὸν Ἀθηναίων δῆμον. Φιλεῖν τὴν πατρίδα Λυκουρ. οὔτε τὰ Φιλίππου δῶρα καὶ ξενίαν ἠγάπησα. Δημοσ. καί,

Digitized by Google

ὑπὸ τῶν θεῶν ἠγαπημένον φαίνεσθαι· καί, ἅπερ ἠσπάζετο καὶ τοῦτον καὶ οἰκείως εἶχε σελ. 1242 καὶ στέργειν τοὺς γονεῖς 790. Νέανθον ταῦτα ὑπὲρ τῆς Λύρας πυθόμενον εἰς ἔρωτα τοῦ κτήματος ἐμπεσεῖν. Λου. ὥστε μηδενὸς ἔργου πονηροῦ ἐφίεσθαι Ξεν. ἴδε καὶ ὑπεραγαπῶ. Ἐπιθυμῶ καὶ Ἐρῶ, Συμβιβάζω καὶ σελ. 201.

Αἰσθάνομαι εἰσελθὼν εἰς τὸ δωμάτιον τὴν κιβωτὸν ἀνοίγνυμι, Πείθων δὲ αἰσθόμενος εἰσέρχεται Λυσ. ὅτε εἱστίας σὺ τοὺς φίλους, σαφῶς κατέμαθον φάρμακα αὐτὸν (τὸν Σάκαν) ὑμῖν ἐγχέαντα Ξεν. καί, ἐρωτᾷ αὐτοὺς εἴπου ᾔσθηνται ἄλλου στρατεύματος ἑλληνικοῦ· ἡ ψυχὴ πλέον ἀντιλαμβάνεται τῶν σωματικῶν παθῶν κατὰ τὴν ἁπτικὴν αἴσθησιν. Ἀλεξ. Ἀφρ. καί μοι δοκεῖς, ὦ βέλτιστε, μὴ συνιέναι ἐπὶ τοῖς τηλικούτοις πάνυ φιλανθρώπου τοῦ Διὸς πεπειραμένος Λουκ. α' 143· θαυμάζω δὲ εἰ αὐτὸν μὲν ἱκανὸν γνῶναι νομίζει, ἐμὲ δ' οὐκ ἂν οἴεται τοῦτο ἐξευρεῖν (δηλ. γνῶναι, αἰσθάνεσθαι ἐξ οὗ τὸ ἠξεύρω). Ἰσοκρ. σελ. 374· οὗτος εἴποτε εἰς ὀργὴν προήχθη καὶ εἶχεν αἰσθητικῶς ἑαυτοῦ εἰς θυμὸν ἐξαγομένου Αἰλ. ἴδε καὶ προσλαμβάνω, ἐννοῶ· ἐξὸν δὲ ἀπελθεῖν τοσοῦτον (ἀπέχοντας τῶν πολεμίων) ὡς μὴ αἴσθησιν παρέχειν (νὰ μὴ μᾶς αἰσθανθοῦν) Ξ. Κ. Ἀν. δ'. κεφ. ς',10· αἰσθάνομαι τὰ τῶν πολεμίων Ἰσοκρ. οὕτω τὴν ἐκείνων γνώμην αἰσθήσει Ξεν. ᾔσθησαι οὖν πώποτέ μου ἢ ψευδομαρτυροῦντος ἢ ὁ αὐτὸς αἰσθάνομαι φερόμενος ἔξω τοῦ καιροῦ. Ἀριστ. αἰσθάνομαι τῇ ἀκοῇ. Θουκ.

Διδάσκω (μανθάνω ἄλλον, δείχνω εἰς αὐτὸν πῶς νὰ κάμῃ, ἢ νὰ ὁμιλήσῃ, ἢ νὰ μάθῃ) ἢ σέγε μοῦσ' ἐδίδαξε Διὸς παῖς, ἢ σέγ' Ἀπόλλων Ὀδυσ. θ. τοὺς μὲν διδάξας, τοὺς δὲ ἀναμνῆσαι ὑμῶν βούλομαι Ξεν. καί, τὰ συμφέροντα διδάσκων τοὺς πολίτας· παρὰ τὸν κριὸν ἐλθόντες διδάσκονται τὴν ἅλωσιν τῆς Σπάρτης (adocentur.) Παυσα. τὰ μὲν ἄλλα διδάσκονται τοὺς υἱεῖς Πλατ. ὁ γὰρ χρόνος καὶ ἡ ἐμπορία τὰ μὴ καλῶς ἔχοντα ἐκδιδάσκει τοὺς ἀνθρώπους Ἀντιφῶν παρὰ Βουδαίῳ· παῖδας περισσῶς ἐκδιδάσκεσθαι σοφοὺς Εὐρπ. ὁ γὰρ ἱερεὺς αὐτοῦ με προὐδιδάξατο Ἀριστ. ὅστις μὲν βέλτιον ἄλλου ἐπίςαιτο (συνεβούλευον αὐτῷ) ἐπιδιδάξαι, ὅ, τι δὲ χεῖρον ἐπιμαθεῖν Ξεν. βαρβάρους παιδεύειν καὶ διδάσκειν τὸ χαλεπώτερον Λοκ. τὴν τῶν ἴςων χρείαν τοῖς ναυτικοῖς ἐπεισηγήσατο Διόδ. καί, γράμματα ἐπαίδευσεν (αὐτὸν) καὶ τὴν (τραπεζιτικὴν) τέχνην ἐδίδαξε Δημ. σελ. 1123 συγγενομένην τοῖς ἱερεῦσιν αὐτῶν, καὶ τὰ θεῖα παιδεύσασα εἰς Βαβυλῶνα ἀπῆρα Χαλδαίους καὶ μάγους μυήσουσα, εἶτα ἐς Θράκην, ἔνθα Εὔμολπος καὶ Ὀρφεὺς συνεγενέσθην, οὓς καὶ προαποστείλασα, τὸν μὲν ὡς τελέσειεν αὐτούς, ἐμεμαθήκει γὰρ τὰ θεῖα παρ' ἡμῶν ἅπαντα, τὸν δὲ καὶ τ.λ. Λουκ. η' 313. Μνῶ οἶσθα οὖν ὃ δράσεις· ἄκος γάρ σοι τῆς λύπης ὑποθήσομαι· ὁ αὐτός· ἐγώ σοι πειράσομαι ὑποθέσθαι. Ἰσοκρ. ὅθεν ὑποθῆκαι παρὰ τῷ αὐτῷ εἰς Νικοκλέα, τὰ ἠθικὰ παραγγέλματα, ἡ διδασκαλία. Ἐμὲ δὲ παρέδωκεν ἀπελευθέρῳ τινὶ τῶν ἑαυτοῦ νεανίσκων, καὶ εἶπε κατηχεῖν ὅσα ποιῶν μάλιστα ψυχαγωγεῖν αὐτὸν δυναίμην Λουκ. Δημ. δίκην κατ' ἄγνοιαν βιασάμενος, καὶ περὶ τῶν συμβεβηκότων κατηχηθεὶς (συμπίπτει τῷ μαθὼν ἐνταῦθα), διὰ λύπης ὑπερβολὴν ἔρριψεν ἑαυτόν. Πλουτ. καί, οἱ τέλειοι πελαργοὶ ἀναπερωμένοις τοῖς τέκνοις αὐτῶν ὑφηγοῦνται τὴν πτῆσιν· τοῦ ὑφηγεῖσθαι καὶ ὁ κοινὸς νόμος. Ἀριστ. ὑφηγήσασθαι χρῆσιν Γαλ. καθηγήσατο δὲ (ὑπῆρξε διδάσκαλος, ἐδίδαξε) Καίσαρος ὁ Ἀθηνόδωρος Πλουτ. προστεθήτωσαν δὲ καὶ τὰ σύνθετα ἐκ τοῦ διδάσκαλος καὶ τῶν διδασκομένων πραγμάτων. Ἐρωτοδιδάσκαλος, ἱεροδιδάσκαλος (ὁ διδάσκων τὰ ἱερά), κακοδιδασκαλέω καλοδιδάσκαλος, κωμοδιδάσκαλος, λογοδιδάσκαλος (ὁ περὶ τοῦ λέγειν), νομοδιδάσκαλος, ὀρχηστοδιδάσκαλος, τραγῳδιδάσκαλος, ὑποδιδάσκαλος, χοροδιδάσκαλος (ταὐτὸν σχεδὸν τῷ ὀρχηστοδιδάσκαλος), χοροδιδασκαλία, ψευδοδιδάσκαλος. Σιμωνακίδης καὶ Γλαῦκος ὀψοποιητικῆς πραγματείας σοφισταὶ (doctores). Πολυδ. ἐδίδαξε καὶ ἐδιδάξατο διαφέρει, ἐδίδαξε μὲν γὰρ ὁ καθηγητής, ἐδιδάξατο δὲ ὁ πατὴρ συστήσας. Ἀμμων. ἴδε καὶ σελ. 384.

Τοιοῦτος ἐγένετο ὁ ἀοίδιμος Διονύσιος Παπαρρούσης, Λευΐτης ἀκραιφνής, λόγιος ἐν τοῖς μάλιστα, φιλόπατρις εἰς ἄκρον, ἐπολλαπλασίασε μὲν τὸ ἐμπιστευθὲν αὐτῷ τάλαντον, κατὰ τὸ Εὐαγγελικὸν λόγιον, διὰ δὲ τῶν κατ' ἔτος χορηγιῶν ἐκ τῶν περισσευμάτων αὐτοῦ λυσιτελὴς οὐχ ἧττον τῇ φυσάσῃ καὶ θρεψάσῃ γίνεται.

Μ. ΠΑΡΑΝΙΚΑΣ.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

ΡΑΛΛΗ ΚΑΡΑΒΟΚΥΡΗ

ΕΝ ΧΑΛΚΗΔΟΝΙ.

('Ανεγνώσθη ἐν τῇ ΦΚΒ' συνεδριάσει).

Εἰς ἐξακρίβωσιν τῆς μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἱστορίας τοῦ ἡμετέρου ἔθνους τὰ μάλιστα συμβάλλονται, πλὴν τῶν διαφόρων γραπτῶν μνημείων, καὶ αἱ *παραδόσεις*, αἱ ἄγραφοι μέν, οὐχ ἧττον δὲ πιθαναὶ ἀπὸ φωνῆς μαρτυρίας τῶν τε συγχρόνων καὶ ὀψιγενεστέρων περὶ διαφόρων ἱστορικῶν γεγονότων. Πρὸ πολλοῦ περιέργως πρὸς ταῦτα ἔχων συνέλεξά τινας καὶ ἤδη τῇ κριτικῇ ἐπιστήμῃ παραδίδωμι ἡγούμενος οὐ πολὺ αὐτὰς τοῦ ἀληθοῦς ἀφίστασθαι.

Ὅτε ἐν Χαλκηδόνι τὰς διατριβὰς ἐποιούμην, ἐγνώρισα οἰκογένειάν τινα ἐπικαλουμένην «Ῥάλλη Καραβοκύρη». Τῆς οἰκογενείας ταύτης τὸν πρεσβύτερον Μανωλάκην καλούμενον, παρεκάλεσα πολλάκις ἵνα μοὶ ἐξηγήσῃ καὶ ἀποδείξῃ ὡς ἠδύνατο διὰ βεβαίων μαρτυριῶν τὴν καταγωγήν του· διότι ἠξίου ὅτι κατήγετο κατ' εὐθεῖαν καὶ ἀδιαπτώτως ἀπὸ Ῥάλλη τινὸς Πετροπούλου ἁλιέως καὶ ἰχθυοτρόφου ἐπὶ ἁλώσεως Κωνσταντινουπόλεως. Ὁμολογῶ ὅτι δυσπίστως εἶχον πρὸς τὴν ἀξίωσιν ταύτην· διὸ ἀπήτησα ἵνα μοὶ παράσχῃ ἐγγράφως τὴν παράδοσιν ταύτην περὶ τῆς καταγωγῆς του καὶ Σουλτανικόν τι φιρμάνιον ἐπικυροῦν τὰ λεγόμενα. Ἄσμενος μοὶ ἐχορήγησε ἔγγραφον τὴν παράδοσιν σωζομένων ἐν τῇ οἰκογενείᾳ αὐτοῦ, πρὸς δὲ καὶ τὸ φιρμάνιον τοῦ Σουλτάνου Σελὴμ τοῦ Γ' ἐπικυροῦν τὰ ἀνέκαθεν χορηγηθέντα προνόμια τῇ οἰκογενείᾳ αὐτοῦ. Ἐπίσης μοὶ ἔδειξε καὶ ἕτερα φιρμάνια, ἀλλὰ τὸ ἀξιολογώτερον εἶναι τὸ τοῦ Σουλτάνου Σελὴμ τοῦ Γ'.

Ὁ παρασχὼν μοι τὰς πολυτίμους ταύτας πληροφορίας Μανωλάκης Καραβοκύρης ἐτελεύτησεν, ὡς καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Παναγιώτης Καραβοκύρης μετ' οὐ πολὺ ὕστερον, τῷ 1877, σώζονται δὲ μέλη τῆς οἰκογενείας ταύτης τὰ ἑξῆς. Τέκνα τοῦ Γεωργίου Ῥάλλη, ἀδελφοῦ πρεσβυτέρου τῶν ῥηθέντων καὶ προαποθανόντος, Ἀριστείδης, Ἀθανάσιος, Ῥάλλης καὶ Λουκᾶς (μαθητής μου γενόμενος) καὶ ἀδελφαί. Τούτων ὁ Ἀθανάσιος μετέρχεται καὶ σήμερον τὸ ἐπάγγελμα τῆς ἁλιείας ἐν τῷ ἰχθυοτροφείῳ τοῦ Ἡραίου (Φενὲρ-μπαχτσέ) παρὰ τὴν Χαλκηδόνα, μετέχουσι δὲ νῦν καὶ τοῦ ἰχθυοτροφείου τοῦ Μπέϊκοζ, τῆς Κίλιας ὅμως οὐχὶ πλέον, ἐπειδὴ ὁ Γεώργιος Ῥάλλης, πατὴρ τῶν εἰρημένων Ἀριστείδου, Ἀθανασίου, Ῥάλλη καὶ Λουκᾶ, τὸ ἐπώλησεν εἰς ἄλλους. Καὶ τῶν τριῶν τούτων ἰχθυοτροφείων γίνεται λόγος ἔν τε τῇ παραδόσει καὶ τῷ Χαττίῳ τοῦ Σουλτάνου Σελὴμ τοῦ Γ'.

Δημοσιεύω πρῶτον τὴν ἔγγραφον παράδοσιν τοῦ Μανωλάκη, εἶτα δὲ τὸ Χάττιον τοῦ Σουλτάνου Σελὴμ τοῦ Γ' κατὰ μετάφρασιν τοῦ ἐλλογίμου Κ. Ἀλεξάνδρου Ἰσμυρίδου καὶ τούτου γενομένου τῶν μαθητῶν μου ἐν Χαλκηδόνι.

Α'.

Γενεὰ καταγομένη ἀπὸ τοὺς χρόνους τοῦ αὐτοκράτορος τῶν Ῥωμαίων Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου, ἐν ἔτει σωτηρίῳ αυνγ' 1453.

Ἀφ' οὗ ἐκυρίευσε τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁ πορθητὴς Σουλτὰν Μεχμέτης, τὰ ἀσιατικά του στρατεύματα τὰ ἐκ τῆς Προύσης καὶ λοιπῶν ἐπαρχιῶν κατακτήσεων, τὰ ἔφερεν ἐν τῷ ἐν Βοσπόρῳ κατ' Ἀσίαν Κυκλαμικῷ κόλπῳ (τανῦν ὀνομάζεται τουρκιστὶ Πέϊκος) εἰς ἓν μεγάλον δάσος, καθὼς καὶ τὴν σήμερον σώζεται ἄνωθεν αὐτῆς τῆς κωμοπόλεως. Ἐκ τῆς γενεᾶς ἡμῶν Ῥάλλης Πετρόπουλος ἐπιλεγόμενος, μετήρχετο τὴν ἐκεῖσε ἁλιείαν τῶν ἰχθύων ἐν τῷ ταλιανίῳ (οὕτως ὀνομά-

Digitized by Google

ζεται ἡ θήρα αὕτη, καθὼς καὶ μετὰ ταῦτα ἐδόθη ἡ ὀνομασία ἐν γένει εἰς ὅλα τὰ ταλιάνια). Ὁ πορθητὴς λοιπὸν διὰ νὰ μεταφέρῃ τὰ στρατεύματά του ἀπὸ τὸ ἀνατολικὸν μέρος εἰς τὸ δυτικὸν διέταξε τὸν Πετρόπουλον ἁλιεύοντα εἰς τὸ θαλάσσιον αὐτοῦ κτῆμά του μετὰ τῶν δύο ἀκατίων τοῦ ταλιανίου, ἐν βίᾳ καὶ δυναστείᾳ, μεταφέρειν ὅλον αὐτὸν μετὰ τῶν πολεμοφοδίων εἰς τὸ ἀπέναντι μέρος· καὶ ἀποπερατώσας τὸ ἔργον τῆς μεταφορᾶς, μετὰ παρέλευσιν ἡμερῶν προσεκλήθη παρὰ τοῦ Σουλτάνου ὁ εἰρημένος Πετρόπουλος ἐνώπιον καὶ τὸν λέγει, ὅ,τι ἂν θέλῃ νὰ ζητήσῃ προθύμως νὰ τῷ δοθῇ παρ' αὐτοῦ διὰ τοὺς κόπους τοὺς ὁποίους ἔκαμε διὰ τὴν μεταφοράν. Ὁ εἰρημένος Ῥάλλης Πετρόπουλος ἐζήτησε διὰ τὰ τρία ταλιάνια τὰ ὁποῖα ἦσαν εἰς τὴν κατοχήν του, ἓν ἐν τῷ Βοσπόρῳ Πεΐκος, ἓν εἰς τὸ δυτικὸν μέρος ἔξω τοῦ Βοσπόρου ἀπέχον ἕως δύο ὥρας Κύλα ὀνομαζόμενον, καὶ τελευταῖον ἐν τῷ Ἡραίῳ ἀκρωτηρίῳ (τουρκιστὶ Φενὲρ-παχτζέ), Ζαλίστρα λεγόμενον. Αὐτῶν τῶν τριῶν τὴν ἁλιείαν οὐδεὶς νὰ τὴν οἰκειοποιῆται· ἑπομένως ὁ Σουλτάνος ἐδώρησεν αὐτῷ νὰ μὴ πληρώνουν τελώνιον τῶν ἰχθύων, καὶ κατ' ἔτος νὰ δίδεται ἡ ἐπισκευὴ αὐτῶν ἀπὸ τὸν βασιλικὸν ναύσταθμον, τὸ δὲ ἐν Πεΐκοζ ταλιάνιον νὰ μὴ πληρώνῃ προσωπικὸν φόρον (χαράτζι) διὰ δώδεκα ἄτομα καὶ νὰ φορῇ αὐτὸς καὶ ὅλη ἡ οἰκογένειά του ὁποιανδήποτε ἐνδυμασίαν ἔχουν ἐπιθυμίαν, πρασίνην, κοκκίνην καὶ τὰς λοιπάς· καὶ ἂν τυχὸν ἤθελε κτισθῇ παλάτιον, νὰ μὴν ἐμποδίζεται τὸ στήσιμον τοῦ ταλιανίου, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς μοχλοὺς τῶν θυρῶν τοῦ παλατίου νὰ δένουν τὰ χρειώδη σχοινία. Λοιπὸν δίδει καὶ ἓν χάττιον ἰδιοχείρως ὑπογεγραμμένον παρὰ τοῦ ἰδίου ἀναφέρον τὰ εἰρημένα· διατάττει καὶ ὅποιος τῶν Ὀθωμανῶν ἀναγινώσκῃ τὸ παρὸν ἱερὸν αὐτόγραφον χάττιον νὰ ὑπερασπίζῃ τὴν γενεὰν ταύτην, καὶ ἐὰν εὐπορῇ νὰ δίδῃ δύο φλωρία· διατάττει καὶ εἰς τοὺς διαδόχους αὐτοῦ Σουλτάνους νὰ ἐπικυρώνουν μὲ ἰδιαίτερόν τους φιρμάνιον τὰ λεχθέντα, ἀνίσως ὅμως τὰ καταστρέψουν νὰ ἔχουν τὴν κατάραν τοῦ Θεοῦ τοῦ Προφήτου των καὶ ὅλων τῶν Προφητῶν, καὶ οὔτε νὰ ὀνομάζωνται Μουσουλμάνοι.

Τῷ ͵αψπα' 1781 ἔτος, Κιουτζοὺκ Οὐσεῒν πασσᾶς ὀνομαζόμενος, γαμβρὸς ἐπ' ἀδελφῇ τοῦ Σουλτὰν Μεχμὲτ τοῦ Β'. ἰσχύων τότε πολύ, ἠθέλησε νὰ κτίσῃ παλάτιον ἐν Πεΐκος ἔμπροσθεν τοῦ ταλιανίου· καὶ ἀρχίζων τὸ ἔργον τῆς οἰκοδομῆς, βλέπων ἐν τῇ θαλάσσῃ νὰ κατασκευάζουν τοὺς πασσάλους τοῦ ταλιανίου, εὐθὺς διέταξε νὰ ἐμποδισθοῦν· ὁ Ῥάλλης Γεωργίου Καραβοκύρης ἐκ τῆς γενεᾶς τοῦ εἰρημένου, εἰδοποιηθεὶς λαμβάνει τὸ χάττι σερίφ, διευθύνεται ἀμέσως εἰς τοὺς ὑπουργοὺς καὶ ζητεῖ κρισολογίαν ἐν τῷ Κουπὲ ἀλτὶ (οὕτως ὠνομάζοντο τοῦ τότε καιροῦ τὸ ἀνώτατον κριτήριον)· ὁ ἀντίδικος τοῦ Ῥάλλη ἔβαλεν ἐπίτροπον καὶ κρινόμενοι ἐπαρρησίασε τὸ χάττι σερίφ, ἀναγινώσκοντος τοῦ σειχισλάμ, καὶ βλέπων τὰς φρικτὰς ἀρὰς τὰς ὁποίας διαλαμβάνει, ἐὰν καταστρέψουν τὰ προνόμια καὶ τὰς δωρεὰς ἃς ἔδωκεν ὁ πορθητής, μένουν ἔξω τῆς θρησκείας των, τότε λοιπὸν συμβουλευόμενοι, λέγουσι τῷ Ῥάλλῃ διὰ νὰ εὐχαριστήσουν μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον τὸν ἀντίδικόν του· Ἐπειδὴ τὸ τοιοῦτον ἱερὸν αὐτόγραφον δὲν ἀνήκει νὰ εὑρίσκεται εἰς χεῖρας ἀνθρώπων, ἀλλ' αὐτὸ θέλει φυλάττεσθαι μετὰ τῶν ἄλλων χατίων ἐν τόπῳ ἱερῷ (ἐν τῷ τευτερχανὲ)[1] καὶ σὲ δίδομεν τὸ ἀντίτυπον αὐτοῦ· καθὼς καὶ σώζεται καὶ ἔδωσαν τὴν ἄδειαν καὶ ἐστήθη τὸ ταλιάνιον, σώζονται καὶ τὰ λοιπὰ ἐπικυρωτικὰ φιρμάνια τῶν βασιλέων.

Β'.

Μετάφρασις Αὐτοκρατορικοῦ διατάγματος περὶ τῶν τριῶν θυννοσκοπείων (Ταλιανίων) τοῦ Σουλτάνου Σελὴμ Γ'.

Καύχημα τῶν ἐξόχων καὶ ἐνδόξων ἀνδρῶν, ἀρεταῖς καὶ χάρισι πεπροικισμένε, ἐκλεκτὲ διὰ τῆς μεγάλης εὐδοκίας τοῦ Ὑψίστου, Βοσταντζήπαση, παραταθείη Σοι ἡ δόξα τοῦ αὐτοκρατορικοῦ Μου ὑψηλοῦ διατάγματος ἀφικομένου, ἔστω Σοι γνωστὰ τὰ ἑξῆς.

Ὁ πατὴρ καὶ ὁ πάππος τοῦ Ῥάλλη Γεωργίου, κατὰ τὸ ἀνέκαθεν ἀπὸ τοὺς ἑκάστοτε διευθυντὰς τοῦ Βαλουκχανὲ (Μπαληκχανὲ ἐμινὶ) διδόμενον ἔγγραφον, πατροπαραδότως, μὲ τὸν τίτλον ῥεῒς (=ἀρχηγός), διωρίζοντο νὰ μεταφέρωσιν εἰς τὸν Μπαληκχανὲ καὶ δι' αὐτοῦ νὰ διανέμωσι τοὺς ἰχθῦς τοὺς ἀγρευομένους ἐν τοῖς τρισὶ θυννοσκο-

1) Διὰ τοῦ κ. Ἀλεξάνδρου Ἰσμυρίδου ἐζήτησα εἰς μάτην ἐν τῷ Τεφτὲρ-Χανὲ τὸ πρωτότυπον τοῦτο, διότι οἱ φυλάσσοντες αὐτὰ δὲν τὰ ἀνοίγουσι.

Digitized by Google

πείοις τοῖς κειμένοις ἐν Καδί-κιοϊ, Βέϊκοζ καὶ Κύλας, ἅτινα χωρία ὑπόκεινται εἰς τὸ διοικητικὸν διαμέρισμα (ναχιὲ) τὸ καλούμενον.... καὶ ὃν ἀπὸ τὰ προσαρτήματα τοῦ εἰς Σὲ ἀνατεθέντος μουκαταᾶ (ἐκμίσθωσις τῆς δεκάτης). Ἐπειδὴ δὲ ὁ ῥηθεὶς ὑποτελὴς Ῥάλλης Γεωργίου ἦτο τίμιος, ἐδόθη αὐτῷ ἔγγραφον, ὡς ἐδίδοτο τοῖς προκατόχοις αὐτοῦ, ὁ δὲ ῥέϊσης, ἐπειδὴ ἦτο μικρὸς καὶ θὰ ἐζημιοῦτο ἀπὸ τοὺς ξένους, παρεκάλεσεν ὅπως ἐκδοθῇ ὑψηλή μου διαταγὴ σεσημασμένη τῇ τοῦ κράτους σφραγῖδι, διατάττουσα ὅπως, κατὰ τὸ δοθὲν ἔγγραφον, ὡς ἀρχαιόθεν ἐπεκράτησεν, ἡ ἐργασία τῶν Ταλιανιῶν διεξαγάγηται χωρὶς νὰ γίνηται ἀλόγως οὐδεμία ἀδικία καὶ βλάβη οὐδαμόθεν. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἀπὸ τὴν ἰδικήν Σου καὶ ἀπὸ τὴν τῶν περὶ τὰ τοιαῦτα εἴδη μόνων ὁμολογίαν ἐγνώσθη ὅτι τὰ τρία ῥηθέντα Ταλιάνια τὰ κείμενα ἐν τοῖς ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν Σου χωρίοις ὅσους ἰχθῦς παρέχουσιν ὁ πατὴρ καὶ ὁ πάππος τοῦ Ῥάλλη Γεωργίου μὲ τὸν τίτλον ῥεὶς ἔκπαλαι διωρίζοντο δι' ἐγγράφου τοῦ Μπαληκχανὲ Ἐμίνι νὰ καρποῦται καὶ εἰς τὸν Μπαληκχανὲ μεταφέροντες δι' αὐτοῦ νὰ διανέμωσι, καὶ τὸ ὅτι εἰς τὸν Ῥάλλην Γεωργίου, ἐπειδὴ εἶναι τίμιος καὶ δεδοκιμασμένος, ἐδόθη νῦν ἔγγραφον ὡς καὶ εἰς τὸν προκάτοχόν του, καὶ τὸ ὅτι, ἐπειδή τινες δὲν τὸν ἀφίνουν ἡσυχίαν, ἐδέησε νὰ ἐκδοθῇ διαταγή Μου καὶ ὡς πρὸς τοῦτο οὐδεμία βλάβη καὶ ἀδικία δὲν δύναται νὰ συμβῇ, διατάττω τὰ ἑξῆς: Ἐπειδὴ ἡ ἐργασία αὕτη τῶν Ταλιανιῶν ἀρχαιόθεν, ὡς γέγραπται, δι' ἐγγράφου ἀνατέθειται καὶ ἐπειδὴ εἰς τὸν λαὸν οὐδεμία βλάβη καὶ ἀδικία προὐξένηται, κατὰ τὸ δοθὲν τῷ Ῥάλλη Γεωργίου ἔγγραφον, ὡς ἀνέκαθεν ἐπεκράτησεν, οὐδεὶς νὰ ἐπέμβῃ καὶ νὰ πειράζῃ ἀναιτίως καὶ ἀδίκως τὴν διεκπεραίωσιν τῶν Ταλιανιῶν.

Τοῦ ἐνδόξου τούτου αὐτογράφου Μου ἀφικομένου ἐπὶ τούτου τοῦ ἀντικειμένου νὰ πράξητε συνῳδὰ τῷ ὑπακουστέῳ περιεχομένῳ τοῦ ἐνδοξοτάτου, σεβαστοῦ, προσκυνητοῦ φιρμανίου Μου, καὶ λίαν ν' ἀποφεύγητε καὶ εὐλαβῆσθε τὰ ἐναντία τούτου. Ταῦτα λοιπὸν πρὸς γνῶσίν Σας, καὶ εἰς τὸν αὐτοκρατορικόν Μου Τουρᾶν νὰ ἐμπιστευθῆτε. Γέγραπται ἀρχομένου ῥαμαζὰν μηνός, ἔτους χιλιοστοῦ διακοσιοστοῦ ἑνδεκάτου.

ΣΗΜ. Ὁ Ῥαμαζὰν τοῦ 1211 τῆς Ἐγίρας ἤρξατο τῇ 17 Φεβρουαρίου τοῦ 1797.

Ἐκ τούτων οὐκ ἀπιθάνως συμπεραίνω ὅτι, ἐπειδὴ ἡ οἰκογένεια αὕτη *Ῥάλλη Καραβοκύρη*, κατὰ παράδοσιν αὐτῇ παραμείνασαν, ἀνάγει τὸ γένος αὐτῆς εἰς τὸν Ῥάλλην Πετρόπουλον, κατὰ δὲ τὸ Χάττιον τοῦ Σουλτάνου Σελὴμ ἀπὸ *πατρὸς καὶ πάππου* ὁ Ῥάλλης Γεωργίου εἶχε τὰ προνόμια αὐτοῦ εἰς τὰ τρία ἰχθυοτροφεῖα, ὧν τὰ δύο ἔχει ἡ οἰκογένεια μέχρι τῆς σήμερον, ἡ οἰκογένεια *Ῥάλλη Καραβοκύρη* ἐν Χαλκηδόνι κατάγεται *κατ' εὐθεῖαν* ἀπὸ Ῥάλλη Πετροπούλου, δῆλα δὴ ἀπὸ γενεᾶς *Βυζαντινῆς*.

Μ. ΠΑΡΑΝΙΚΑΣ.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ

ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

ἐν ἔθνεσι μαχίμοις καὶ παρὰ λαοῖς βιομηχάνοις.

(Διάλεξις γενομένη ἐν τῷ Συλλόγῳ τῇ 20 Ἰαν. 1878).

Κατ' οὐδένα ἄλλον τρόπον ἴσως ἀποδεικνύεται σαφέστερον ἡ ἠθικὴ πρόοδος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἢ διὰ τῆς ἀντιπαραθέσεως τῆς καταστάσεως τῶν γυναικῶν μεταξὺ βαρβάρων φυλῶν, πρὸς τὴν κοινωνικὴν αὐτῶν θέσιν παρὰ τοῖς μᾶλλον προκεχωρημένοις τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν. Εἰς τὸ ἓν ἄκρον παρατηρεῖται ἀφόρητος ὠμότης, ἐνῷ εἰς τὸ ἄλλο περιποίησις, ἥτις ἔν τισι κοινωνίαις παρέχει εἰς τὸ ὡραῖον φῦλον πᾶσαν προτίμησιν ἀπέναντι τῶν ἀνδρῶν. Τὸ μόνον ὅριον τῆς πρὸς τὰς γυναῖκας ἀπαν-

Digitized by Google

θρώπου διαγωγῆς τῶν ἀνδρῶν παρὰ ταῖς ἀγροίκοις φυλαῖς εἶναι ἡ ἀνικανότης τοῦ ζῆν καὶ τεκνοποιεῖν ὑπὸ μείζονα καταδυνάστευσιν. Ἀναμφιλέκτως ἡ σκληραγωγία, ἡ ἀνεπαρκὴς τροφὴ καὶ ὁ πολὺς κάματος ὑπὲρ τὸ δέον ἐπιτεινόμενα, ἂν ἀμέσως δὲν ἐπιφέρωσι τὸν θάνατον εἰς τὰς γυναῖκας, οὐχ ἧττον τὰς καθιστῶσιν ἀνικάνους ν' ἀναθρέψωσι τέκνα πρὸς διατήρησιν τῆς κοινωνίας. Ὅθεν ἡ ἐπιβάλλουσα ταῦτα φυλὴ κατ' ἀνάγκην ἐξολοθρεύεται, καθότι ὑπερβάλλουσα τραχύτης πρὸς τὰς γυναῖκας, ἐκτὸς τοῦ ὅτι αὐξάνει τὴν θνησιμότητα τῶν τέκνων ἑαυτῶν, ἐπάγει ἀνεπαρκῆ διατροφὴν καὶ ἀτελῆ ἀνάπτυξιν τῶν ἐπιζώντων· ὥστε ὁ κίνδυνος πανδήμου ἐξολοθρευμοῦ χαλιναγωγεῖ ὁπωσοῦν τὴν τυραννίαν τοῦ ἰσχυροτέρου πρὸς τὸ ἀσθενέστερον φῦλον. Ἀπαγομένη βιαίως ἀπὸ τοὺς κόλπους τῆς φυλῆς καὶ οἰκογενείας της, ἀναίσθητος, ἴσως ἕνεκα γρονθοκοπημάτων, ὅπως μὴ ἀντιστῇ, οὐ μόνον αἰκιζομένη ἀλλὰ καὶ διὰ λόγχης ἐνίοτε νυττομένη εἰς τοὺς βραχίονας καὶ τοὺς πόδας, ὁσάκις δυσαρεστῇ τὸν ἀπάνθρωπον ἰδιοκτήτην της, ἀναγκαζομένη νὰ ἐργάζηται καὶ νὰ βαστάζῃ βαρέα φορτία, ἐνῷ ἔχει νὰ περιθάλψῃ καὶ μεριμνήσῃ διὰ τὰ τέκνα της, καὶ τρεφομένη ἐκ τῶν περισσευμάτων τῆς τραπέζης τοῦ κυρίου της, ἄπορον εἶναι πῶς ἐν τοσαύταις κακουχίαις ἡ γυνὴ δύναται νὰ ἐπιζῇ καὶ ν' ἀνατρέφῃ τέκνα. Πιθανὸν δὲ ὅτι καὶ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἡ ἀπάνθρωπος μεταχείρισις καθιστᾷ τὴν μεταξὺ τῶν δύο φύλων σχέσιν ἀνεπίδεκτον βελτιώσεως, διότι ἡ χρονία καταπίεσις παράγει φυσικὰ ἐλαττώματα, τὰ δὲ φυσικὰ ἐλαττώματα τείνουσιν εἰς τὸ νὰ σβέσωσι τὸ αἴσθημα ἐκεῖνο, δι' οὗ ἐδύνατο νὰ χαλιναγωγηθῇ ἡ πρὸς τὰς γυναῖκας ὠμότης. Γενικῶς αἱ γυναῖκες μεταξὺ τῶν ἀγρίων φυλῶν εἰσὶ δυσειδέστεραι τῶν ἀρρένων. Ὁ Γκούζλαφ λέγει περὶ τῶν Πυττούων: «οἱ μὲν ἄνδρες πολὺ ἀπέχουσι τοῦ νὰ ὦσιν εὐειδεῖς, ἀλλὰ τὸ ἀριστεῖον τῆς δυσμορφίας πρέπει νὰ ἀπονεμηθῇ εἰς τὰς γυναῖκας αὐτῶν, αἵτινες, ἐνῷ ἐργάζονται ὑπερβαλλόντως, διατρέφονται ἐλεεινῶς». Περὶ τῶν κατοίκων τῆς Κορέας πάλιν λέγει ὁ αὐτὸς περιηγητής: «αἱ γυναῖκές εἰσι δυσειδέσταται, ἐνῷ οἱ ἄνδρες εἰσὶν ὁ ὡραιότερος τύπος τῶν Ἀσιανῶν· ἀλλ' αὗται ἐπέχουσι τὴν θέσιν ὑποζυγίων κτηνῶν, καὶ οἱ σύζυγοί των δύνανται νὰ τὰς διαζεύξωσι διὰ τὰς πλέον οὐτιδανὰς προφάσεις.»

Τοὐναντίον ἡ σχετικῶς ἠπιωτέρα καὶ φιλάνθρωπος μεταχείρισις τῶν γυναικῶν καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς ἀγροίκοις λαοῖς, οἷοί εἰσιν οἱ Καλμοῦκοι καὶ Κεργήσιοι, καθίστησι τὰς γυναῖκας αὐτῶν πολὺ ὡραιοτέρας. Ἀλλ' ὅμως δὲν πρέπει νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἡ τοσοῦτον ἐξευτελιστικὴ αὕτη κατάστασις τῶν γυναικῶν, μεταξὺ τῶν ἀγροικοτέρων λαῶν, προέρχεται ἀπὸ ἀνάλγητον ἐγωϊσμὸν τῶν ἀρρένων, μὴ ἐνυπάρχοντα ἐπίσης καὶ εἰς τὰς θηλείας. Ὅταν μανθάνωμεν ὅτι ὅπου ὑπάρχει ἡ συνήθεια νὰ βασανίζωνται οἱ αἰχμάλωτοι, αἱ γυναῖκες ὑπερβαίνουσι τοὺς ἄνδρας κατὰ τὴν σκληροκαρδίαν· ὅταν ἀναγινώσκωμεν περὶ τῶν ὠμοτήτων, ἃς διέπραττον αἱ δύω ἡγεμονίδες τῶν Δυάκ, κατὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ Ῥάγια Βρούκ, ἢ περὶ τῶν φρικωδῶν κακουργημάτων ἀφρικανῆς τινος αἱμοχαροῦς βασιλίσσης, ἅτινα διηγεῖται ὁ Οὐΐνβὼδ Ρήδ, καταλαμβάνομεν ὅτι δὲν εἶναι ἔλλειψις θελήσεως, ἀλλὰ μᾶλλον στέρησις ἐξουσίας ἡ κωλύουσα ἀγροίκους γυναῖκας τοῦ νὰ φαίνωνται ἐπίσης κτηνώδεις ὡς οἱ ἄγροικοι ἄνδρες των. Ἀγριότης κοινὴ εἰς ἀμφοτέρους παράγει, κατ' ἀνάγκην, τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα.

Παμπληθῆ παραδείγματα καταδεικνύουσιν ὅτι ἀνέκαθεν ἐθεωρήθησαν αἱ γυναῖκες ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν ἁπλῶς ὡς ἰδιοκτησία, καὶ ἐξηκολούθουν οὕτω πως θεωρούμεναι ἐπὶ πολλὰς διαδοχικὰς γενεάς, ἐκτιμώμεναι δηλονότι ὅσον καὶ τὰ οἰκιακὰ κτήνη. Ἀρχηγός τις τῶν Χεπαύων ἀπεφαίνετο πρὸς τὸν Ἕρνην ὡς ἑξῆς: «Αἱ γυναῖκες ἐγεννήθησαν διὰ νὰ ἐργάζωνται· μία ἐξ αὐτῶν δύναται νὰ βαστάσῃ ἐπὶ τῶν ὤμων ἢ νὰ σύρῃ ὅσον ἄχθος μόλις δύω ἄνδρες δύνανται νὰ βαστάσωσιν· αὗται τεντόνουν τὰς σκηνὰς ἡμῶν, κατασκευάζουν καὶ ἐπιδιορθόνουν τὰ ἐνδύματα ἡμῶν, μᾶς θερμαίνουν τὴν νύκτα, καὶ ἄνευ τῆς βοηθείας των, δὲν θὰ ἠδυνάμεθα νὰ μετανάστεύσωμεν ἀπὸ τόπου εἰς τόπον εἰς ἀπόστασίν τινα». Αὕτη εἶναι ἡ περὶ γυναικῶν ἰδέα, οὐ μόνον μεταξὺ φυλῶν ἀγροίκων, ἀλλ' ἔτι καὶ μεταξὺ λαῶν ὁπωσοῦν πεπολιτευμένων. Πρὸς διασάφησιν τούτου, μάρτυς ἔστω ὁ Βάρρωου λέγων: «ἡ γυνὴ εἶναι τοῦ συζύγου της τὸ ὑποζύγιον, ὡς μ' ἐβεβαίονε Κάφφρος νοήμων, κάτοικος τῆς Νοτίου Ἀφρικῆς, διισχυριζόμενος, ὅτι ἐπειδὴ ἀπεκτήθη διὰ χρημάτων, κατὰ συνέπειαν ὀφείλει νὰ ἐργάζηται». Εἰς τὸ αὐτὸ περίπου συμπέρασμα κα-

Digitized by Google

ταντῷ καὶ ὁ Σιούτερος, ἀφηγούμενος ὅτι ὁ φονεύων τὴν γυναῖκά του Κάφφρος δικαιολογεῖ ἑαυτὸν ἰσχυριζόμενος ὅτι τὴν ἠγόρασεν ἅπαξ διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον.» Κατὰ τὴν ἔννοιαν τῆς τοιαύτης δικαιολογίας, ἡ ἀπόκτησις συζύγου διὰ βιαίας ἀπαγωγῆς ἢ διὰ τῆς ἀγορᾶς εἶναι ἡ διαιωνίζουσα τὴν σχέσιν ταύτην μεταξὺ τῶν δύο γενῶν. Γυνὴ ἀνήκουσα εἰς κατακτηθεῖσαν φυλὴν ἢ ζωγρηθεῖσα θεωρεῖται ἀπόλυτος ἰδιοκτησία, ὡς καὶ ἡ διὰ χρημάτων ἀποκτηθεῖσα. Περιγράφων τὴν κοινωνικὴν κατάστασιν τῶν γυναικῶν μεταξὺ τῶν Σιβχασῶν ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς λέγει: «ἡ πρὸς τὰς γυναῖκας τραχεῖα συμπεριφορὰ τῶν ἀνδρῶν ἐξηγεῖται ἐκ τοῦ ὅτι τὰς ἀγοράζουσι.» Τὸ ἀληθὲς ὅμως εἶναι ὅτι ἡ ἠθικὴ καὶ κοινωνικὴ κατάστασις ἡ ἐπιτρέπουσα τὴν ἀγοροπωλησίαν τῶν γυναικῶν εἶναι ἡ ἀρχικὴ αἰτία, καθότι ἡ θέλησις καὶ ἡ εὐτυχία τῆς θυγατρὸς ὀλιγωροῦνται ἐξίσου ὑπὸ τοῦ πωλοῦντος αὐτὴν πατρὸς καὶ τοῦ ἀγοράζοντος συζύγου. Ἡ περιγραφὴ τοῦ τοιούτου ἐμπορίου, ἐν ὁποιαδήποτε κοινωνίᾳ ἐνεργουμένου, ἀποδεικνύει τοῦτο. Διηγούμενος περὶ τῆς πωλήσεως τῆς θυγατρὸς ἑνὸς Μανδάμα ὁ Κάτλιν λέγει: «ἡ διαπραγμάτευσις ἐκ μέρους τοῦ πατρὸς γίνεται ἀποκλειστικῶς πρὸς χρηματισμόν, καθότι ἡ κόρη παρεχωρήθη εἰς τὸν πλειοδοτήσαντα.»

Ἀναγινώσκομεν πρὸς τούτοις περὶ τῶν ἀρχαιοτέρων κατοίκων τῆς Ὑουκατάνης ὅτι, «ἐὰν ἡ γυνὴ δὲν ἐτεκνοποίησεν, ὁ σύζυγός της ἐδικαιοῦτο νὰ τὴν πωλήσῃ, ἐκτὸς ἂν ὁ πατὴρ αὐτῆς εὐηρεστεῖτο νὰ τῷ ἀποδώσῃ τὸ τίμημα τῆς ἀγορᾶς.» Εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἀφρικὴν «ὁ πατὴρ τῆς κόρης ἀπαιτεῖ παρὰ τοῦ μνηστῆρος ὅσας ἀγελάδας, ἐνδυμασίας καὶ χαλκόπλεκτα ψέλλια εἶναι ἱκανὸς ὁ τελευταῖος νὰ προσφέρῃ, ὁ δὲ σύζυγος δύναται νὰ πωλήσῃ τὴν γυναῖκά του, ἤ, ἂν ἕτερός τις τὴν οἰκειοποιηθῇ, δικαιοῦται οὗτος νὰ λάβῃ τὴν ἀξίαν της, ἥτις κανονίζεται ἐκ τοῦ τιμήματος ὃ αὕτη ἤθελε φέρει δημοπρατουμένη.» Ἕπεται λοιπὸν ὅτι, ὅπου αἱ γυναῖκες ἀνταλλάσσονται ἀντὶ βοῶν ἢ ἄλλων κτηνῶν, θεωροῦνται ὡς στερούμεναι ἐπίσης προσωπικῶν δικαιωμάτων.

Ἡ ἐξουθένωσις εἰς ἣν ἡ γυνὴ ὑπόκειται ἐν τῷ ἐγωϊστικῷ ἀρχαϊσμῷ τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας καταδείκνυται σαφέστατα καὶ ἐκ τῆς μεταβιβάσεως τῶν γυναικῶν τοῦ ἀποβιώσαντος συζύγου εἰς τοὺς κληρονόμους αὐτοῦ ὁμοῦ μετὰ τῆς ὑπολοίπου περιουσίας του. Παραδείγματα περὶ τοῦ τοιούτου ἀνεφέραμεν ἤδη καὶ δυνάμεθα νὰ προσθέσωμεν περισσότερα. Ὁ Σμὶθ ἀφηγεῖται περὶ τῶν Μαπούχων ὅτι: «ἡ ἕνεκα τοῦ θανάτου τοῦ συζύγου της χηρεύουσα γυνὴ ἀνακτᾷ τὴν ἐλευθερίαν αὐτῆς, ἐκτὸς ἂν ἐπιζῶσιν ἐνήλικες υἱοὶ ἐκείνου ἐξ ἄλλης γυναικός, ὁπότε γίνεται ἡ χήρα κοινὴ αὐτῶν παλλακίς, ὡς κτῆμα φυσικῶς ἀνῆκον εἰς τοὺς κληρονόμους τῆς περιουσίας τοῦ ἀποβιώσαντος.»

Ἀναγνωρισθείσης οὖν τῆς ἀληθείας ὅτι ἐν ὅσῳ διατηρεῖται ἡ ἀγοροπωλησία καὶ ὁ ἐξανδραποδισμὸς τῶν γυναικῶν, παραγνωρίζεται κατὰ συνέπειαν καὶ ἡ ἀνθρωπίνη αὐτῶν ἀτομικότης καὶ ἀξία, ἃς μεταβῶμεν ἤδη εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς διανομῆς τῶν ἐργασιῶν μεταξὺ τῶν δύο φύλων, ἥτις κανονίζεται ἐν μέρει μὲν ὑπὸ τοῦ ἀκράτου δεσποτισμοῦ τῶν ἀνδρῶν, ἐν μέρει δὲ ὑπὸ τῆς ἀναρμοδιότητος τοῦ γυναικείου φύλου εἴς τινας ἀσχολίας.

Ἡ δουλικὴ τάξις ἐν ταῖς ἀρχαϊκαῖς κοινωνίαις συνίστατο συνήθως ἐκ γυναικῶν, καὶ ἡ ἀρχαιοτέρα διανομὴ τῶν ἐργασιῶν εἶναι ἡ πηγάζουσα ἐκ τῆς μεταξὺ δούλης καὶ κυρίου σχέσεως. Ἐπὶ πολλὰς γενεὰς ἑτέρα διανομὴ ἐργασίας δὲν ὑπῆρχεν. Οἱ ἄρρενες δηλονότι ἐπέβαλλον εἰς τὰς γυναῖκας ὁ,τιδήποτε αὗται δὲν ἦσαν ἀνεπιτήδειαι νὰ πράξωσιν, ἕνεκα ἐλλιποῦς ἰσχύος, εὐκινησίας ἢ δεξιότητος. Οὕτω πως εἰς ὅσα ἔθνη ἡ τροφὴ συνίσταται ἀπὸ κρέας μεγάλων μασοφόρων ζώων, οἱ ἄνδρες κυνηγετοῦντες τὰ φονεύουσιν, αἱ δὲ γυναῖκες τὰ μετακομίζουσι καὶ παρασκευάζουσι τὴν τροφὴν εἰς τὰ καταλύματά των. Αἱ γυναῖκες τῶν Καμάγχων ἐν Ἀμερικῇ συχνάκις συνοδεύουσι τοὺς συζύγους των εἰς τὰ κυνηγέσια, καὶ ὅταν οὗτοι φονεύσωσι τὸ θήραμα, ἐκεῖναι τὸ μεταφέρουσιν ἐπὶ τῶν ὤμων των ἐκδέρουσι καὶ ἁλατίζουσι τὰ δέρματα καὶ τὰ κρέα πρὸς διατήρησιν. Περὶ τῶν Ἐσκιμὼ ἀναγινώσκομεν ὅτι, ἀφοῦ φέρωσιν εἰς τὴν ξηρὰν τὴν ἄγραν, δὲν φροντίζουσι διὰ τὰ περαιτέρω, θεωροῦντες μικροπρεπὲς τὸ νὰ ἀνελκύσωσιν ἐκ τῆς θαλάσσης τὸ πτῶμα τῆς φώκης, προφασιζόμενοι ὅτι δῆθεν ἕνεκα τῆς ὑπερβολικῆς κοπώσεως εἰς τὴν ἁλιείαν εἶναι ἐξηντλημένοι· ὅθεν μένει εἰς τὰς γυναῖκας αὐτῶν ἡ λοιπὴ ἐργασία. Ὅταν δὲ αὗται προμηθεύωνται τὴν ξυλείαν, βαστάζωσιν ὀγκώδεις πέτρας καμπτόμεναι ὑπὸ τὸ βάρος των καὶ ἀσχολῶνται εἰς τὴν ἐπίπονον οἰκοδομὴν τῶν κα-

Digitized by Google

λυβῶν των, οἱ ἄρρενες δὲν κινοῦν οὔτε δάκτυλον πρὸς βοήθειάν των. Παρὰ ταῖς ἀγροίκοις ταύταις νομαδικαῖς καὶ ἡμινομαδικαῖς φυλαῖς συνειθίζουσι νὰ μεταχειρίζωνται τὰς γυναῖκας ἀντὶ ἀχθοφόρων κτηνῶν εἰς τὴν μετακόμισιν τῆς ἀποσκευῆς των. Ἀλλὰ καθ' ὅσον προχωροῦμεν εἰς κοινωνίας, ἐγκαθιδρυμένας ἐν μέρει ἢ ὁλοσχερῶς εἰς μονίμους κατοικίας, εὑρίσκομεν ποικιλίαν τινὰ ἐν τῇ διανομῇ τῶν ἐργασιῶν μεταξὺ τῶν δύο φύλων. Συνήθως οἱ ἄνδρες εἰσὶν οἰκοδόμοι, ἀλλ' οὐχὶ πάντοτε. Αἱ γυναῖκες κτίζουν τὰς καλύβας μεταξὺ τῶν Βαχουάνων, Κάφφρων καὶ Δαμαρῶν ἐν Ἀφρικῇ, ὡς ἐπίσης γυναῖκες φυλῶν τινων τῆς Νέας Γουϊνέας, καὶ ἐνίοτε ἔργον αὐτῶν εἶναι νὰ κόπτωσι τὰ πρὸς ξυλείαν ἀπαιτούμενα δένδρα. Μεταξὺ ἄλλων φυλῶν παρατηρεῖται ἡ ἀνώμαλος συνήθεια τοῦ νὰ ἀσχολῶνται ἀποκλειστικῶς οἱ ἄνδρες περὶ τὴν μαγειρικήν, οὔτε τῶν ἐθναρχῶν αὐτῶν ἐξαιρουμένων. Ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, μεταξὺ βαρβάρων καὶ ἡμιπεπολιτισμένων λαῶν τὸ ἐμπόριον διενεργεῖται ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν, ἀλλ' οὐχὶ πάντοτε. Ἐν Ἰάβᾳ, κατὰ τὸν Βάφφλην, μόνον αἱ γυναῖκες ἀναστρέφονται εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ μετέρχονται τὸ ἔργον τοῦ πωλεῖν καὶ ἀγοράζειν. Παρομοίως κατὰ τὸν Ἄσχλεϋ ἐν Ἀγκόλᾳ αἱ γυναῖκες ἀγοράζουσι καὶ πωλοῦσι διενεργοῦσαι πᾶν ὅ,τι πράττουσιν οἱ ἄνδρες εἰς ἄλλους τόπους, ἐνῷ οὗτοι οἰκουροῦσι καὶ ἀσχολοῦνται νήθοντες ἢ ὑφαίνοντες βαμβακερὰ ὑφάσματα καὶ εἰς ἄλλας τοιούτου εἴδους θηλυπρεπεῖς ἀσχολίας.

Ἐν Ἀβυσσινίᾳ, κατὰ τὸν Βρούκην, εἶναι μικροπρέπεια δι' ἄνδρα νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν ἀγορὰν ὅπως ἀγοράσῃ τι· δὲν ἐπιτρέπεται μὲν νὰ φέρῃ εἰς τὴν οἰκίαν βαστάζων ὑδρίαν πλήρη ὕδατος, οὔτε νὰ ἑψήσῃ ἄρτον, ἀλλ' ὀφείλει νὰ πλύνῃ τὰ ἐνδύματα ἀμφοτέρων τῶν φύλων, καὶ ἡ γυνὴ οὐδόλως λαμβάνει μέρος εἰς τὴν ἐργασίαν ταύτην. Τῶν Ἀράβων αἱ γυναῖκες, κατὰ τὸν Πεθερίκον, ἀποποιοῦνται καθ' ὁλοκληρίαν τὸ ῥάψιμον, οἱ δὲ σύζυγοι καὶ ἀδελφοὶ ἐκτελοῦσιν ἀντ' αὐτῶν τὴν μετρίαν ἀνάγκην τῆς διὰ βελόνης ἐργασίας.

Ἀφίνοντες ἀσυζήτητον τὴν σχετικὴν ἁρμοδιότητα τῶν γυναικῶν πρὸς τὸ μάχεσθαι καὶ κυνηγεῖν τὰ ἄγρια θηρία, ὀφείλομεν μ' ὅλον τοῦτο νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἐν τῇ περιόδῳ τῆς τεκνοποιίας ἡ εἰς ἑκατέραν τῶν ἀσχολιῶν τούτων ἱκανότης των παρεμποδίζεται τοσοῦτον ἕνεκα τῆς ἐγκυμοσύνης καὶ τοῦ θηλάσματος τῶν τέκνων, ὥστε φυσικῶς σχεδὸν ἀποκλείονται ἀπ' ἀμφοτέρων. Ἂν δὲ οἱ Δαχομάνοι τῆς Ἀφρικῆς διὰ τοῦ στρατοῦ τῶν ἀμαζόνων των ἐμφαίνωσιν ὅτι καὶ αἱ γυναῖκες δύνανται νὰ ὦσι μάχιμοι, τὸ παράδειγμα τοῦτο οὐχ ἧττον ἐπιρρωννύει τὴν πεποίθησιν ὅτι αἱ γυναῖκες τότε μόνον δύνανται νὰ εὐδοκιμήσωσιν εἰς πολεμικὰ ἔργα ὅταν παραμορφώσωσι τὸν φυσικὸν προορισμὸν τοῦ φύλου των, διότι, καίτοι κατ' ὄνομα σύζυγοι τοῦ βασιλέως τῆς Δαχόμης, αὗται μένουσιν ἀνύπανδροι καὶ οἱαδήποτε παρεκτροπὴ εἰς ἀσέλγειαν ἐπάγει ποινὴν τὸν θάνατον. Ἀλλὰ παραλείποντες τὰς δραστηρίους ἐκείνας ἀσχολίας δι' ἃς αἱ γυναῖκες μέγα μέρος τοῦ βίου των εἰσὶ φυσικῶς ἀνίκανοι, ἢ εἰς ἃς δὲν δύνανται νὰ ἀφοσιωθῶσι πολλαὶ ἐξ αὐτῶν ἄνευ ὀλεθρίας ἐλαττώσεως τοῦ ἀνθρωπίνου πληθυσμοῦ, πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πολιτισμοῦ τὸ ἰσχυρότερον γένος ἀναγκάζει τὸ ἀσθενέστερον νὰ δουλεύῃ καὶ ὅτι, καθ' ὅσον βελτιοῦται ἡ κοινωνία, ἡ ἀπονομὴ τῆς ἐργασίας γίνεται ὁπωσοῦν δικαιοτέρα πρὸς τὰς γυναῖκας, καίτοι τροποποιουμένη ποικιλοτρόπως κατὰ τὰς περιστάσεις. Αἰτία ἠπιωτέρας καὶ βελτιωμένης συμπεριφορᾶς πρὸς τὰς γυναῖκας εἶναι ἡ ἐκ περιστάσεών τινων συμβαίνουσα ὁμοιότης τῶν ἀσχολιῶν μεταξὺ τῶν δύο γενῶν. Ἡ φυλὴ τῶν Χιππεῶν, λ. χ., δὲν διακρίνεται διὰ τὴν δραστηριότητά της ὡς κυνηγετική, ὅπερ ὀφείλεται εἰς τὴν εὐκολίαν μεθ' ἧς παγιδεύουσι τὰς ἐλάφους καὶ ἀγρεύουσι τοὺς ἰχθῦς δι' ἀκοντίου· αὗται δὲ αἱ ἀσχολίαι δὲν ὑπερβαίνουσι τὰς δυνάμεις τῶν γερόντων, τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παιδίων των. Ὅθεν ἐνῷ αἱ γυναῖκες ὑπόκεινται εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν ἀνδρῶν, ὡς πᾶν ἄλλο κτῆμα, συμβουλεύονται ὅμως αὐτὰς πάντοτε, καὶ ἡ γνώμη των ἐπηρεάζει τοὺς ἄνδρας ἐν ταῖς μετὰ τῶν Εὐρωπαίων συναλλαγαῖς καὶ ἐν ἄλλαις σπουδαίαις ὑποθέσεσι. Περὶ τῶν ἀγρίων ἐθναρίων Κλαττόπων καὶ Χινούκων πρὸς τούτοις ἀναγινώσκομεν ὅτι καθὸ διαιτώμενοι ἀπὸ ἰχθύων καὶ φυτῶν, ἅτινα αἱ γυναῖκες προμηθεύονται μετ' ἴσης εὐχερείας πρὸς τοὺς ἄνδρας, οὗτοι τὰς περιποιοῦνται μεθ' ἀβροφροσύνης, σπανίως παρατηρουμένης μεταξὺ τῶν ἀγρίων Ἰνδῶν, καὶ ὅτι αὐτόθι ἐπιτρέπεται εἰς γυναῖκας νὰ συνδιαλέγωνται ἐνώπιον τῶν ἀνδρῶν πρὸς οὓς ἔσθ' ὅτε ἀποτείνονται δι' ὕφους ὑπεροχῆς. «Ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Κουέβης, λέγει ὁ

Digitized by Google

Βάγκροφτ, αἱ γυναῖκες συνοδεύουσι τοὺς ἄνδρας εἰς τὸν πόλεμον, μαχόμεναι πλησίον των· καὶ ἐνίοτε προπορευόμεναι κατὰ τῶν πολεμίων· ὅθεν οἱ ἄνδρες τὰς περιποιοῦνται μετὰ ἐξιδιασμένης ἠπιότητος καὶ φιλοφροσύνης, καὶ δὲν ὑπάρχει παράδειγμα μεταξὺ αὐτῶν γυναικὸς μαστιγουμένης ἢ ὑβριζομένης ὑπὸ τοῦ συζύγου της.»

Ἑτέρα πιθανὴ αἰτία φιλοφρονεστέρας περιποιήσεως τῶν γυναικῶν εἶναι ἡ ἀπόκτησις συζύγου δι' ἀμίσθου ὑπηρεσίας, ἀντὶ ἀποτίσεως χρημάτων. Τὸ παράδειγμα τοῦ Ἰακώβ, κατὰ τὴν ἑβραϊκὴν παράδοσιν, φαίνεται ὅτι ἦτο συνήθεια ἀρχαιόθεν γνωστὴ εἰς τὴν Ἀσίαν· εἶναι δὲ καὶ τὴν σήμερον ἔτι γενικὴ παρὰ τοῖς Βίλοις καὶ Γόνδοις, ὀρεινοῖς κατοίκοις τῆς Νεπώλ, ἐπεκράτει ἐν Γιάβᾳ πρὸ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ Μωαμεθανισμοῦ, ἦτο κοινὴ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Περουβίᾳ καὶ Κεντρικῇ Ἀμερικῇ, καὶ εἰσέτι ὑφίσταται μεταξύ τινων Ἀμερικανῶν αὐτοχθόνων φυλῶν. Εἶναι πρόδηλον ὅτι σύζυγος δι' ἣν εἰργάσθη τις πολὺν καιρὸν ἐκτιμᾶται περισσότερον ἢ ἡ αἰχμαλωτισθεῖσα ἢ ἀγορασθεῖσα γυνή. Πρόδηλον πρὸς τούτοις ὑπάρχει ὅτι ὁ χρόνος τῆς ὑπηρεσίας, καθ' ὃν ἡ μεμνηστευμένη κόρη θεωρεῖται ὡς μελλόνυμφος, διευκολύνει τὴν ἀνάπτυξιν αἰσθήματος ὑψηλοτέρου ἢ τὸ ἁπλοῦν ἔνστικτον ἐμπνέει στοργὴν καὶ ἔρωτα, ὡς συμβαίνει παρὰ τοῖς πεπολιτισμένοις ἀνθρώποις. Ἡ τροποποίησις αὕτη τῶν συνοικεσίων πραγματοποιεῖται βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον, ἐφ' ὅσον ἐγκαθιδρύονται βιομηχανίαι προμηθεύουσαι τοῖς πενεστέροις τὴν εὐκαιρίαν εἰς ἀπόκτησιν συζύγου διὰ προσωπικῆς ὑπηρεσίας. Ἡ ἀντικατάστασις τῶν χρημάτων διὰ τῆς ὑπηρεσίας ἐπικρατεῖ συνήθως μεταξὺ τῶν ἐργατικῶν τάξεων τῆς κοινωνίας, αἵτινες δὲν δύνανται ν' ἀγοράσωσι τὴν σύζυγόν των.

Ἰδοὺ πῶς κατ' ἀρχάς, διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῆς βιομηχανίας, παρεισάγεται τὸ ἐκπολιτιστικὸν τοῦτο εἶδος τῆς συζεύξεως παρὰ τοῖς βιομηχάνοις ἔθνεσι.

Προβαίνομεν τώρα εἰς τὸ γενικὸν ζήτημα τουτέστι: Ποία σχέσις ὑπάρχει, μεταξὺ τῆς κοινωνικῆς θέσεως τῶν γυναικῶν καὶ τοῦ ὀργανικοῦ τύπου οἱασδήποτε κοινωνίας; Εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην ἀποκρινόμεθα ὅτι ὑπάρχει φυσικὸς σύνδεσμος μεταξὺ πολεμικῶν ἕξεων καὶ τῆς πολυγαμίας, καὶ μεταξὺ βιομηχάνου τῆς κοινωνίας ὀργανισμοῦ καὶ τῆς μονογαμίας. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ πολυγυνία ὑπονοεῖ ἐξευτελιστικὴν κατάστασιν τῶν γυναικῶν, ἐνῷ ἡ μονογαμία καταγγέλλει βελτίωσιν τῆς κοινωνικῆς αὐτῶν θέσεως, ἕπεται ὅτι ἡ ἐλάττωσις τῶν φιλοπολέμων ἕξεων, καὶ ἡ αὔξησις τῆς βιομηχανίας συνεπιφέρουσι γενικῶς βελτίωσιν τῆς καταστάσεώς των. Ἡ ἀλήθεια τοῦ ὅτι, μεταξὺ ἄλλως ἀγροίκων λαῶν, ἡ θέσις τῶν γυναικῶν εἶναι σχετικῶς καλή, ὅταν αἱ ἀσχολίαι των ὦσι περίπου αἱ αὐταί, ὡς αἱ τῶν ἀνδρῶν, φαίνεται σύμφωνος πρὸς ἄλλην εὐρυτέραν ἀλήθειαν, ὅτι ἡ θέσις τῶν γυναικῶν βελτιοῦται, καθ' ὅσον ἡ πολεμικὴ δραστηριότης ἀντικαθίσταται ὑπὸ βιομηχάνου δραστηριότητος· διότι, ὅταν οἱ ἄνδρες μάχωνται, ἐν ᾧ αἱ γυναῖκες ἐργάζονται, ἡ διαφορὰ τῶν ἀσχολιῶν εἶναι μεγαλητέρα, παρ' ὅταν ἀμφότεροι ἀσχολῶνται εἰς παραγωγικὰ ἔργα, ὅσον ἀνόμοια καὶ ἂν τυγχάνωσι κατὰ τὸ εἶδος τὰ τοιαῦτα. Καθὼς δὲν ἐχρειάζοντο πολλὰ παραδείγματα ἵνα ἀποδείξωμεν ὅτι χρονία πολεμικὴ ἕξις χαρακτηρίζουσα ἀγροίκους καὶ βαρβάρους λαοὺς συνοδεύει συνήθως τὴν πολυγαμίαν, ἐπίσης περιττὸν κρίνομεν νὰ συσσωρεύσωμεν παραδείγματα ὅπως ἀποδείξωμεν ὅτι μετὰ τῆς χρονίας μαχίμου ἕξεως παρατηρεῖται κτηνώδης μεταχείρισις τῶν γυναικῶν. Ἀρκεῖ νὰ ῥίψωμεν ἓν βλέμμα εἰς τὰς ἀντιθέτους περιπτώσεις ἀγροίκων φυλῶν, αἵτινές εἰσιν ἐξαιρετικαὶ διὰ τὴν βιομήχανον ῥοπήν των, καὶ ἐξαιρετικαὶ ταὐτοχρόνως, ἕνεκα τῆς φιλανθρωποτέρας συμπεριφορᾶς των πρὸς τὰς γυναῖκας.

Παράδειγμα ἔστωσαν οἱ ἀγροῖκοι Γόδαι. Ἡ χαμαιτυπὴς σχέσις τῶν δύω γενῶν καταφαίνεται ἐκ τῆς ἐπικρατούσης παρ' αὐτοῖς πολυανδρίας καὶ πολυγυνίας, ἡ δὲ μετρία ἀνάπτυξις τῆς βιομηχανίας ἐκ τοῦ ἡμινομαδικοῦ καὶ βουκολικοῦ αὐτῶν βίου· ἀλλ' ὅμως οἱ ἄνδρες καὶ οἱ παῖδες αὐτῶν μετέρχονται πάσας τὰς κοπώδεις ἐργασίας, αἱ δὲ γυναῖκες δὲν ἐξέρχονται τῆς οἰκίας διὰ ὕδωρ, οὔτε διὰ συλλογὴν ξύλων, ἅτινα πότε ὁ εἷς καὶ πότε ἄλλος ἐκ τῶν ἀνδρῶν των φέρει, ἡ δὲ συνήθεια αὕτη συμφωνεῖ μετὰ τῶν εἰρηνικῶν αὐτῶν ἕξεων καὶ τῆς τελείας ἀποχῆς αὐτῶν ἀπὸ τοῦ στρατιωτικοῦ βίου. Περὶ τῶν Βόδων καὶ Διμάλων, ἀγροίκων μὲν ὀρεινῶν φυλῶν, ἀλλ' εἰρηνοφίλων καὶ βιομηχάνων, ἐρρέθη ὅτι συναλλάττονται, προσφερόντων τῶν πενεστέρων πρὸς τοὺς εὐπορω-

Digitized by Google

τέρους ἑκουσίως τὴν ἐργασίαν των, καὶ ὅτι ἀσπάζονται τὴν μονογαμίαν. Ὀφείλομεν δὲ νὰ προσθέσωμεν ὅτι περιποιοῦνται φιλανθρώπως τὰς συζύγους καὶ θυγατέρας των ἀπαλλάττοντες αὐτὰς ἀπὸ πάσης ὑπηρεσίας εἰς τὸ ὕπαιθρον. Αὐτὸ τοῦτο πράττουσι καὶ οἱ Δυάκοι, οἵτινες καί τοι περιπλεκόμενοι συχνάκις εἰς ἔριδας καὶ διαμάχας μετὰ τῶν περιοίκων φυλῶν, δὲν ἔχουσι μόλον τοῦτο μονίμους πολεμάρχους, οὔτε στρατιωτικὸν ὀργανισμόν, ἀλλ' εἰσὶ κατ' ἐξοχὴν βιομήχανοι, καὶ ἔχουσι καλῶς ἀνεγνωρισμένα δικαιώματα ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας. Αἱ ἐν ὑπαίθρῳ βαρεῖαι ἐργασίαι παρ' αὐτοῖς ἐν γένει γίνονται ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν, ἐνῷ αἱ γυναῖκές των τυγχάνουσι καλῆς περιποιήσεως καὶ ἀπολαμβάνουσιν ἱκανὰ προνόμια. Ἐρωτικὴ συμπεριφορὰ προηγεῖται τοῦ συνοικεσίου, καὶ αἱ νεάνιδες ἐκλέγουσι τοὺς συζύγους των, ὥστε ἄνδρες καὶ γυναῖκες συμβιοῦσιν ἐν εὐαρέστῳ ἰσοτιμίᾳ.

Οἱ ἄγροικοι μὲν ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν βιομήχανοι Πουέβλοι τῆς Ἀμερικῆς οὐ μόνον ἐπιτρέπουσι τὰ δι' ἔρωτος καὶ ἐλευθέρας ἐκλογῆς τῶν νεανίδων γινόμενα συνοικέσια, οὐδόλως ἀναγκάζοντες τὴν κόρην νὰ ὑπανδρευθῇ ἐναντίον τῆς θελήσεώς της, ὅσον ἄξιον συστάσεως καὶ ἂν νομίζωσιν οἱ γονεῖς τὸν μνηστεύοντα, ἀλλ' ἐνίοτε, κατὰ τὸν Βαγκρόφτ, ἀντιστρέφεται ἡ συνήθης τάξις τοῦ μνηστεύειν. «Ὅταν, λέγει οὗτος, ἡ κόρη θέλῃ νὰ ὑπανδρευθῇ, δὲν περιμένει νὰ τῇ ἐκφράσῃ ὁ νέος τὸ αἴσθημά του, ἀλλ' ἐκείνη λαμβάνουσα τὴν πρωτοβουλίαν ἀναγγέλλει περὶ τῆς ἐκλογῆς εἰς τὸν πατέρα της, ὅστις διαβιβάζει πρὸς τοὺς γονεῖς τοῦ νέου τὴν ἔρεσιν τῆς θυγατρός του».

Μεταβαίνοντες ἀπὸ τῶν ἁπλοϊκῶν καὶ ἀγροίκων εἰς μᾶλλον προηγμένας κοινωνίας εὑρίσκομεν δύω ὁμόρους λαοὺς ἐν Πολυνησίᾳ ἔχοντας μεγάλην ἀντίθεσιν μεταξὺ τῶν κοινωνικῶν αὐτῶν τύπων περὶ τὰ τοῦ πολέμου καὶ τῆς βιομηχανίας, καὶ ἐπίσης ἀντιθέτως διακειμένους ὡς πρὸς τὴν κοινωνικὴν θέσιν τῶν γυναικῶν ἐν ἑκατέρᾳ τῶν κοινωνιῶν. Ὁ λόγος περὶ τῶν Φηγέων καὶ Σαμώων· οἱ πρῶτοι ἐμφαίνουσιν ἕξεις, ἀσχολίας καὶ αἰσθήματα εἰς ὕψιστον βαθμὸν πολεμικά. Μετὰ τοῦ ἀκράτου δεσποτισμοῦ ὑπάρχουσι παρ' αὐτοῖς τάξεις προνομιοῦχοι, ὑπακοὴ βαθυτάτη, ἐνδείξεις πειθαρχίας παρεμφερεῖς πρὸς λατρείαν, σύστημα στρατιωτικὸν διωργανωμένον μετὰ βαθμούχων ἀξιωματικῶν, αἱ δὲ κάτω τάξεις ὑπάρχουσι μόνον ὅπως ἐκπορίζωσι τὰ χρειώδη εἰς τὰς μαχίμους τάξεις, ὧν μόνη ἀσχολία εἶναι ὁ πόλεμος, διεξαγόμενος μετὰ θηριωδίας καὶ ἀπολήγων εἰς ἀνθρωποφαγίαν. Ἐν ταύτῃ οὖν τῇ κοινωνίᾳ συνάμα μετὰ τῆς ἐπικρατούσης πολυγαμίας μεταξὺ τῶν πολεμάρχων, ὧν τὰ χαρέμια συνίστανται ἀπὸ δέκα μέχρις ἑκατὸν γυναικῶν, εὑρίσκομεν τὴν θέσιν τῶν τελευταίων, ὡς παρὰ τοῖς ἀκραιφνῶς ἀγροίκοις, βραχύ τι διαφέρουσαν τῆς τῶν ὑποζυγίων κτηνῶν, καθότι οὐ μόνον πωλοῦνται κατ' ἀρέσκειαν τοῦ ἀνδρός, ἀλλ' ἐπιτρέπεται τούτῳ καὶ νὰ ἀποκτείνῃ καὶ νὰ φάγῃ τὴν σύζυγόν του, ἂν θέλῃ. Ἐκ τοῦ ἐναντίου ἐν Σαμώᾳ ὁ τύπος τῆς κοινωνίας συμμορφοῦται πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς βιομηχανίας, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον· αὐτόθι ὑπάρχει ἀντιπροσωπικὴ κυβέρνησις, καὶ αἱρετοὶ ἀρχηγοὶ ἐξασκοῦσι τὴν ἐξουσίαν ὑπὸ σπουδαίους περιορισμούς, ἡ δὲ βιομηχανία εἶναι τοσοῦτον ἀνεπτυγμένη, ὥστε αὐτόθι ὑπάρχουσι μισθωτοὶ ἐργάται, μαθητιῶντες τεχνῖται καὶ συντεχνίαι, καὶ ἐνίοτε συμβαίνουσι παρ' αὐτοῖς καὶ ἀπεργίαι, καὶ ἡ βελτιωμένη κοινωνικὴ κατάστασις τῶν γυναικῶν των καταφαίνεται οὐ μόνον ἐκ τῆς ἀσχολίας των, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, εἰς ἐλαφρὰ οἰκιακὰ ἔργα, ἐνῷ αἱ ἐν τῷ ὑπαίθρῳ βαρεῖαι ἐργασίαι ἐκτελοῦνται ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν, ἀλλ' ἔτι καὶ ἐκ τοῦ ἐπικρατοῦντος ἐθίμου τοῦ νὰ συνεισφέρῃ ἐπίσης καὶ ὁ ἀνὴρ προῖκα, ὡς καὶ ἡ γυνή, ἡ δὲ προὶξ ἑκάστου πρέπει νὰ ἦναι, ὡς ἔγγιστα, ἴσης ἀξίας, διότι ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ζεῦγος, συμβιῶσαν ἐπὶ πολλὰ ἔτη, ἤθελε διαζευχθῆ, γίνεται ἴση διανομὴ τῆς κοινῆς περιουσίας.

Συγκρίνοντες πρὸς ἄλληλα τὰ ἐν Εὐρώπῃ κυριώτερα πεπολιτισμένα ἔθνη εὑρίσκομεν τὰς αὐτὰς συνεπείας καὶ παρόμοια ἀποτελέσματα ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς θέσεως τῶν γυναικῶν, κατὰ τὸ ἐπικρατοῦν ἐν ἑκάστῳ στρατιωτικόν, ἢ βιομηχανικὸν σύστημα. Πρόδηλον ὑπάρχει ὅτι ὅσον περισσότερον οἱ ἄρρενες τῶν κάτω στρωμάτων τοῦ πληθυσμοῦ καταγίνονται εἰς πολεμικὰς ἀσχολίας, τόσον περισσοτέρα ἐργασία ἐπιβαρύνει τὰς γυναῖκας αὐτῶν, καθότι πρὸς συντήρησιν τῶν οἰκογενειῶν εἶναι ἐπάναγκες ἀντὶ τῶν στρατολογουμένων ἀνδρῶν νὰ ἐργάζωνται αἱ γυναῖκες. Ἕνεκα τούτου βλέπει τις ἐν Γαλλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ πλῆθος γυναικῶν ἀσχολουμένων ἐν τῷ ὑπαίθρῳ εἰς βαρείας ἐργασίας, εἰς

Digitized by Google

τὸ σκάπτειν λ. χ. τοὺς ἀγροὺς καὶ μετακομίζειν βαρέα φορτία, ἐνῷ αἱ γυναῖκες ἐν Ἀγγλίᾳ, ἔνθα ἡ στρατολογία δὲν ἀραιόνει εἰς τὸν αὐτὸν βαθμὸν τὰς τάξεις τῶν ἐργατικῶν ἀνδρῶν, καταγίνονται σχετικῶς ὀλιγώτεραι ἐν τῷ ὑπαίθρῳ καὶ ἐν γένει εἰς ἐλαφρότερα ἔργα. Ἐν δὲ ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις τῆς Ἀμερικῆς, ὅπου ὁ στρατιωτικὸς ὀργανισμὸς εἶναι ἀνεπαίσθητος καὶ τὸ κοινωνικὸν σύστημα κατ' ἐξοχὴν βιομήχανον, αἱ γυναῖκες κατήντησαν εἰς ἀνωτέραν περιωπὴν τιμῆς καὶ ἀνέσεως.

Ἐξ ὅσων ἄχρι τοῦδε ἀφηγήθημεν εὐλόγως συμπεραίνομεν ὅτι ἅπασαι σχεδὸν αἱ ἀπολίτευτοι καὶ ἀγροῖκοι κοινωνίαι διατελοῦσαι εἰς χρονίους διαπληκτισμοὺς μετὰ τῶν περιοίκων λαῶν εἰσὶ πολεμικαί, αἱ δὲ γυναῖκες παρ' αὐταῖς εὑρίσκονται εἰς λίαν ἐξευτελιστικὴν κατάστασιν, καὶ ὅτι ἐν ἐπίσης ἀγροίκοις κοινωνίαις, αἵτινες διαβιοῦσιν ἐν εἰρήνῃ μετὰ τῶν γειτόνων των καὶ καταγίνονται εἰς τὴν βιομηχανίαν, ἡ κατάστασις τῶν γυναικῶν εἶναι ἐξαιρετικῶς βελτιωμένη. Ἡ μεταξὺ στρατοκρατίας καὶ πολυγυνίας, καὶ βιομηχάνου διοργανισμοῦ καὶ τῆς μονογαμίας ὑπάρχουσα συνάφεια παρουσιάζει τὴν αὐτὴν ἀλήθειαν, ὑπὸ ἑτέραν ἔποψιν· καθότι πολυγαμία ὑπονοεῖ ἐξ ἀνάγκης ἐξευτελισμὸν τοῦ γυναικείου γένους, ἡ δὲ μονογαμία, εἰ καὶ μὴ ὑποτίθησι κατ' ἀνάγκην ὑψηλὴν κοινωνικὴν κατάστασιν, ὅμως εἶναι ἀπαραίτητος συνθήκη εἰς τὸ βελτιωμένον καθεστὼς τῶν γυναικῶν. Περιπλέον δυνάμεθα εὐλόγως νὰ συμπεράνωμεν ἐκ τῶν προειρημένων ὅτι ἡ ἐξίσωσις τοῦ πληθυσμοῦ μεταξὺ τῶν δύω γενῶν, ἕνεκα τῆς ἀποχῆς ἀπὸ πολεμικῶν ἔργων καὶ τῆς ἐπιδόσεως εἰς τὴν βιομηχανίαν, συντείνει εἰς τὴν προαγωγὴν τῶν γυναικῶν. Ἐπειδὴ καθ' ὅσον περισσότεροι ἄρρενες καταγίνονται εἰς τὴν προμήθειαν τῶν ἀναγκαιούντων τῇ οἰκογενείᾳ, τόσον ὀλιγώτεραι ἐργασίαι ἐπιβαρύνουσι τὰς γυναῖκας. Προσθετέον δὲ καὶ τοῦτο ὅτι, ὅπου οἱ ἄνδρες ἐνασχολοῦνται εἰς τὰς ἐν τῷ ὑπαίθρῳ βαρείας ἐργασίας, ἀπαλλάττοντες τὰς γυναῖκας ἀπὸ ὑπερβολικῶν κόπων, αὐτόθι γεννῶνται πλειότερα βιώσιμα καὶ εὐρωστότερα τέκνα. Ὅθεν αἱ κοινωνίαι ἐν αἷς αἱ γυναῖκες ζῶσι μετά τινος ἀνέσεως, ὑπερτεροῦσι κατὰ τὸν πληθυσμὸν καὶ καταντῶσιν ἐπικρατέστεραι τῶν λοιπῶν. Παρετηρήθη πρὸς τούτοις ὅτι ὁ δεσποτισμός, ὅστις χαρακτηρίζει τὴν στρατιωτικῶς διωργανωμένην πολιτείαν, στενῶς συνδέεται μετὰ τοῦ δεσποτισμοῦ ἐν τῇ οἰκογενείᾳ. Ἐνῷ ἐκ τοῦ ἐναντίου ἡ ἐλευθερία, ἥτις χαρακτηρίζει τὸν δημόσιον βίον ἐν βιομηχάνῳ κοινότητι, φυσικῶς χαρακτηρίζει καὶ τὸν ἰδιωτικὸν βίον αὐτῆς. Εἰς τὴν μίαν περίπτωσιν, ἀναγκαστικὴ σύμπραξις ἐπικρατεῖ παρ' ἀμφοτέροις· εἰς δὲ τὴν ἄλλην οἰκειοθελὴς σύμπραξις ἐπικρατεῖ παρ' ἀμφοτέροις.

Πρὸς τούτοις ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἡ ἕξις τοῦ ἀγωνίζεσθαι καὶ ἐξολοθρεύειν τοὺς πολεμίους ἀμβλύνει καὶ καυτηριάζει πᾶν φιλάνθρωπον αἴσθημα, ἐνῷ ἡ καθεκάστην ἀνταλλαγὴ προϊόντων καὶ ὑπηρεσίας μεταξὺ συμπολιτῶν καὶ ἀλλοεθνῶν διευκολύνει καὶ ὑποθάλπει τὸ αἴσθημα τῆς φιλαδελφίας, ὥστε διὰ τῆς ἀμοιβαίας διακονίας ἐν τῇ εἰρηνοφίλῳ βιομηχανίᾳ βελτιοῦται ὅ,τε ἐκτὸς καὶ ὁ ἐντὸς τῆς οἰκογενείας βίος τῶν ἀνθρώπων.

Δ. ΣΤΑΜΑΤΙΑΔΗΣ.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ
ΤΩΝ ΤΕΚΝΩΝ
ἐν ἔθνεσι μαχίμοις καὶ παρὰ λαοῖς βιομηχάνοις.

(Διάλεξις γενομένη ἐν τῷ Συλλόγῳ τῇ 17 Φεβρ. 1878).

Πασίγνωστος ὑπάρχει ἡ πρὸς τὰ τέκνα στοργὴ καὶ αὐτῶν τῶν θηριωδεστέρων κτηνῶν. Ἡ αὐτὴ τρυφερότης πρὸς τὰ τέκνα ἐμφαίνεται καὶ παρὰ τοῖς κτηνωδεστέροις τῶν ἀνθρώπων. Ἡ ἀνωμαλία τῆς τοιαύτης διαγωγῆς εἶναι ἀνεξήγητος. Ἀλλὰ καθὼς ἡ πρὸς τὰς γυναῖκας τυραννικὴ συμπεριφορὰ τῶν ἀνδρῶν, ὡς εἴπομεν ἐν προηγουμένῃ διαλέξει, δὲν δύναται νὰ ὑπερβῇ βαθμόν τινα ὠμότητος, ἄνευ ἐξοντώσεως τῆς ἐπιβαλλού-

Digitized by Google

σης αὐτὴν γενεᾶς ἢ φυλῆς, οὕτω καὶ ἐνταῦθα συμβαίνει ὥστε ἄνευ σφοδρᾶς πρὸς τὰ τέκνα ἀγάπης αἱ οἰκογένειαι ἐξολοθρεύονται. Ἐν ταῖς περιπετείαις τοῦ ἀγρίου βίου ἀπαιτεῖται στοργὴ λίαν ἰσχυρά, ὅπως ὑποστῇ μεγάλας αὐταπαρνήσεις πρὸς διατροφὴν τέκνων· ἄλλως ἐν ἐλλείψει τοιαύτης στοργῆς ἡ οἰκογένεια ἀπόλλυται.

Ἀλλ' ἡ ἰσχυρὰ αὕτη στοργὴ πρὸς τὰ τὰ τέκνα ὡς καὶ ἡ φιλοτεκνία τῶν ζώων ἐκδηλοῦται λίαν ἐκρύθμως. Καθὼς παρὰ τοῖς κτήνεσι τὸ ἔνστικτον τῆς φιλοτεκνίας ἐνίοτε καταπνίγεται ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ φονεύειν τὰ νεογνά των, οὕτω μεταξὺ τῶν ἀρχαϊκῶν ἀνθρώπων τὸ ὁρμέμφυτον φίλτρον πρὸς τὰ τέκνα ὑπερνικᾶται ὑπὸ στιγμιαίων παραφορῶν. Μητέρες ἐν Ἀουστραλίᾳ, λόγου χάριν, καίτοι συνήθως φιλόστοργοι, ἐν καιρῷ κινδύνου ἐνίοτε ἐγκαταλείπουσι τὰ τέκνα των, οἱ δὲ Φουέγκοι, καίτοι ἐπίσης φιλότεκνοι, συχνάκις πωλοῦσιν ὡς ἀνδράποδα τὰ παιδία των. Παρὰ τοῖς ἀγρίοις τῶν Ἰνδῶν ὁ πατήρ, καίτοι ὑπεραγαπῶν τὸ τέκνον του, ἐν τῇ ἐξάψει τοῦ θυμοῦ, διὰ τυχαίαν τινὰ παρεκτροπήν, τὸ φονεύει. Πανταχοῦ παρὰ ἀγροίκοις φυλαῖς ἀπαντῶσι παρόμοιαι ἀνωμαλίαι. Ὁ Φάλκνερ περιγράφων τὰ πατρικὰ αἰσθήματα τῶν Παταγόνων, ὡς λίαν φιλόστοργα, ἐν τοσούτῳ λέγει ὅτι συχνάκις ἐνεχυριάζουσι καὶ πωλοῦσι τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα των εἰς τοὺς Ἱσπανούς, ἀντὶ πνευματωδῶν ποτῶν. Ἀφηγούμενος περὶ τῶν Ἰνδῶν Ζοὺνδ, ὁ Βάγκροφτ λέγει ὅτι πωλοῦσιν ἢ ἐκκυβεύουσι τὰ παιδία των εἰς τὸ χαρτοπαίγνιον. Κατὰ τὸν Σίμσων οἱ Πιέδοι ἀνταλλάσσουσι τὰ τέκνα των πρὸς ἄλλας φυλὰς δι' εὐτελῆ ἀθύρματα ἢ κοσμήματα. Περὶ δὲ τῶν Μακούσων διηγεῖται ὁ Σώμβουργ ὅτι τὴν αὐτὴν ἀξίαν ἀπαιτοῦσι διὰ τὴν ἐκποίησιν ἑνὸς τέκνου, οἵαν διὰ τὸν κύνα των.

Ἡ κατὰ τὸ φαινόμενον ἄσπλαγχνος αὕτη διαγωγὴ πρὸς τὰ τέκνα συχνάκις προέρχεται ἐκ τῆς δυσχερείας τοῦ ἀναθρέψαι αὐτά· εἰς ταύτην τὴν αἰτίαν ὀφείλεται ἀναμφιβόλως ἡ τόσον κοινὴ παρὰ τοῖς βαρβάροις καὶ ἡμιπεπολιτευμένοις ἔθνεσι βρεφοκτονία, ὁ ἐνταφιασμὸς ζώντων βρεφῶν μετὰ τῶν μητέρων, αἵτινες ἀπέθανον ἐν τῷ τοκετῷ, καὶ ἡ θανάτωσις ἑνὸς ἐκ τῶν διδύμων νεογνῶν, ὡς καὶ ἡ ἐγκατάλειψις νεωτέρων τέκνων, ὅταν ὑπάρχωσιν ἱκανὰ πρεσβύτερα. Ἡ πρόφασις διὰ τὰς πράξεις ταύτας ὁμοιάζει πρὸς τὸ συνήθως προφερόμενον δικαιολόγημα διὰ τὸν φόνον τῶν ἀσθενῶν καὶ γερόντων.

Ὁ Κάτλιν διηγούμενος τὴν ἐγκατάλειψιν τῶν γερόντων ὑπὸ νομάδων φυλῶν λέγει: «Συχνάκις ὑπάρχει ἀπόλυτος ἀνάγκη, εἴς τινας περιστάσεις, νὰ ἐγκαταλειφθῶσιν οἱ προβεβηκότες τὴν ἡλικίαν, καὶ γενικῶς αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ἐγκαρτεροῦσι διϊσχυριζόμενοι δι' ἑαυτοὺς ὅτι ἐγήρασαν καὶ δὲν χρησιμεύουσι πλέον, ὅτι κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐγκατέλιπον καὶ οὗτοι τοὺς γονεῖς των ἄλλοτε, ὅτι θέλουσι ν' ἀποθάνωσι, καὶ ὅτι τὰ τέκνα των δὲν πρέπει νὰ θρηνῶσι δι' αὐτούς.» Ὁ Ἔρριοτ διηγούμενος περὶ τῶν Νεσκοπίων λέγει: «Ὁ πατὴρ προβεβηκὼς ἤδη τὴν ἡλικίαν ἐκλέγει ὡς δήμιόν του τὸν μᾶλλον πεφιλημένον ἐκ τῶν υἱῶν του». ἐξ ἄλλου ἀναγινώσκομεν εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν Ἀσσινήβων ὑπὸ τοῦ Κάνε ὅτι «ὁ ἀρχηγός των ἐφόνευσε τὴν ἰδίαν του μητέρα, διότι οὖσα γραῖα καὶ κατάκοιτος ἐξ ἀσθενείας τὸν παρεκάλεσε νὰ τὴν εὐσπλαγχνισθῇ δίδων πέρας εἰς τὰ δεινά της». Ἐκ πάντων τούτων συμπεραίνομεν, κατ' ἀνάγκην, ὅτι καθὼς ὁ θάνατος τῶν ἀσθενῶν παρηκμακότων συντελεῖ εἰς τὸ νὰ ἐλαττώσῃ τὸ ὁλικὸν ποσὸν τῶν δεινῶν, ὅσα ἔχουσι νὰ ὑποφέρωσιν ἐν ταῖς περιπετείαις τοῦ ἀγρίου βίου, παρομοίως ἠμπορεῖ νὰ δικαιολογηθῇ καὶ ἡ βρεφοκτονία ὅταν ἡ χώρα ἦναι ἄγονος καὶ ὁ πορισμὸς τοῦ βίου δύσκολος, ὥστε ἡ ἀνατροφὴ πολλῶν τέκνων ἀποβαίνει ἀδύνατος. Παρομοία ἐλαφρυντικὴ δικαιολογία ἠμπορεῖ νὰ προταθῇ ὑπὲρ τῶν ἀγρίων, οἵτινες ἐξανδραποδίζουσι τὰ τέκνα των, εἴς τινας περιστάσεις διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν νεωτέρων πωλοῦντες τὰ πρεσβύτερα τέκνα. Ὅθεν παρὰ τοῖς ἀγροίκοις λαοῖς τὸ ὁρμέμφυτον καὶ τὰ κελεύσματα τῆς καρδίας εἰσὶ τὰ μόνα παρορμητήρια ἢ ἐφεκτικὰ ἐλατήρια στοργῆς ἢ ὀργῆς πρὸς τὰ τέκνα ὡς καὶ παρὰ τοῖς ζώοις. Ἡ κοινωνικὴ θέσις τοῦ τέκνου ἑνὸς ἀνθρώπου εἶναι ὡς ἡ τοῦ ἀρκτύλου. Δὲν ὑπάρχει οὐδεμία ἠθικὴ ὑποχρέωσις, οὔτε ἠθικός τις περιορισμός, ἀλλ' ἀχαλίνωτος ἐξουσία εἰς τὸ ἀναθρέψαι ἢ ἐγκαταλεῖψαι ἢ φονεῦσαι αὐτὸ συμφώνως ὡς πρὸς τὸ ἐπικρατοῦν αἴσθημα ἀγάπης, ἢ ὀργῆς τῶν γονέων.

Ἐν τῇ ἀρχαϊκῇ καταστάσει τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας ἐκτὸς τοῦ φυσικοῦ αἰσθήματος τῆς φιλοστοργίας ὑπάρχουσι καί τινες ἄλλαι ἀφορμαὶ ἐν μέρει προσωπικαὶ καὶ ἐν

μέρει κοινωνικαί, αἵτινες συντελοῦσιν εἰς τὴν συντήρησιν τῆς ζωῆς, ταὐτοχρόνως δὲ καὶ εἰς διάκρισιν τῆς κοινωνικῆς θέσεως μεταξὺ ἀρρένων καὶ θηλέων τέκνων, δηλονότι ἡ ἐπιθυμία τοῦ κρατῦναι τὴν φυλὴν διὰ τῆς προσθήκης πολεμιστῶν, ὁ πόθος μελλούσης ἐκδικήσεως κατὰ προσωπικῶν ἐχθρῶν, καὶ ἡ μέριμνα ἑκάστου ὅπως ἀφήσῃ διάδοχον, ὅστις ἐπιτελέσει τὰς ἐπικηδείους τελετὰς καὶ τὰς νενομισμένας ἁγιστείας ἐπὶ τοῦ τάφου, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ γεννήτορός του.

Ἀναμφιλέκτως ἡ κατεπείγουσα ἀνάγκη τοῦ αὐξῆσαι τὸν ἀριθμὸν τῶν μαχητῶν τοῦ ἔθνους συμβάλλει εἰς τὴν προτίμησιν τῶν ἀρρένων τέκνων. Ἀναγινώσκοντες περὶ τῶν βαρβάρων Χεχημέκων ὅτι «ἀνατρέφουσι μετ' ἰδιαζούσης στοργῆς τὰ ἄρρενα, ἀλλ' ἀποστρέφονται καὶ περιφρονοῦσι τὰ θήλεα τέκνα» ἢ περὶ τῶν Πάγχων ὅτι «ἀποκτείνουσι τὸ πρωτότοκον ὅταν τύχῃ νὰ ᾖ θῆλυ, ὁμοίως καὶ τὰ κατόπιν αὐτοῦ γεννώμενα θήλεα ἕως ὅτου ἡ σύζυγός των εὐτυχήσῃ νὰ γεννήσῃ ἄρρεν τέκνον», κατανοοῦμεν τοὺς λόγους τοῦ πόθου τούτου διὰ τὰ ἄρρενα καὶ τὴν αἰτίαν τῆς καταστροφῆς ἢ τοῦ ἐξευτελισμοῦ τῶν θυγατέρων. Ἡ προτίμησις διὰ τὰ ἄρρενα καθορᾶται ἔτι καὶ ἐν κοινωνίαις ὁπωσοῦν ἀνεπτυγμέναις. Μάρτυς τούτου ὁ Ἡρόδοτος ἱστορῶν περὶ τῶν Περσῶν ὅτι ἕκαστος οἰκογενειάρχης ἐνηβρύνετο διὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν υἱῶν του, καὶ ὅτι ἐτησίως ἀπενέμετο γέρας ὑπὸ τοῦ Μονάρχου εἰς τὸν Πέρσην, ὅστις ἐπεδείκνυε πλειοτέρους υἱοὺς ζῶντας. Προδήλως ὁ κοινωνικὸς σκοπὸς οὕτω πως συνταὐτιζόμενος μετὰ τοῦ συγγενικοῦ συνέτεινεν εἰς τὸ νὰ ἐξάρῃ τὰ ἄρρενα ὑπεράνω τῆς κοινωνικῆς θέσεως τῶν θηλέων τέκνων. Ἡ μέριμνα ὅπως ἀφήσῃ τις ὄπισθέν του υἱοὺς ἵνα ἐκδικηθῶσι τοὺς ἐχθρούς του, ἐπασχολεῖ οὐχ ἧττον σπουδαίως τὰ πνεύματα βαρβάρων καὶ ἡμιπολιτεύτων λαῶν. Τὸ ἱερὸν καθῆκον τῆς ἐκδικήσεως τοῦ αἵματος εἶναι ὑποχρέωσις ἀρχαιόθεν ἀνεγνωρισμένη μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐπιζῶσα ἐφ' ὅσον αἱ κοινωνίαι διατελοῦσι κατ' ἐξοχὴν φιλοπόλεμοι. Ἕκαστος ἐπιθυμεῖ νὰ ἔχῃ ἀντιπρόσωπον ἄρρενα, ὅστις θέλει ἀντεπεξέλθει ἐναντίον οἱουδήποτε ἐχθροῦ. Ἡ κληροδότησις μελλουσῶν ἀντεκδικήσεων, ἀνευρισκομένη συχνάκις καὶ μέχρις ἐσχάτων μεταξὺ τῶν τιτλοφορουμένων χριστιανικῶν λαῶν, ὕψωσε τὴν ἀξίαν τῶν υἱῶν καὶ περιώρισε τὴν πρὸς αὐτοὺς αὐστηρότητα τῶν γονέων, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὴν πρὸς τὰς θυγατέρας περιφρόνησιν. Ἡ δὲ εἰς τοὺς προγόνους ὀφειλομένη λατρεία διὰ θυσιῶν καὶ ἁγιστειῶν ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ πατρὸς ἢ προγεννήτορος προϋποτίθησι τὴν προσδοκίαν ὁμοίων θυσιῶν πρὸς ἑαυτὸν μετὰ θάνατον ὑπὸ τοῦ υἱοῦ, καὶ δίδει μίαν ἀφορμὴν περιπλέον εἰς τὴν προτίμησιν τῶν υἱῶν. Παρὰ τοῖς Σίναις θρηνεῖται ἡ ἀπώλεια μονογενοῦς υἱοῦ ἰδίως, διότι δὲν ἀπομένει κανεὶς νὰ ποιήσῃ τοὺς νενομισμένους ἐναγισμοὺς ἐπὶ τοῦ τάφου. Ἕνεκα τούτου οὐδεμία μομφὴ προσγίνεται εἰς τὸν ἔχοντα θυγατέρας μόνον, ἂν προσλάβῃ παλλακήν, ἐνῷ ἡ τοιαύτη πρᾶξις θεωρεῖται ἀτιμωτικὴ εἰς τὸν κεκτημένον υἱοὺς ἐκ τῆς νομίμου συζύγου του. Ἐκ τῶν τοιχογραφιῶν καὶ παπύρων τῆς Αἰγύπτου καὶ ἀπὸ παρόμοια χρονικὰ τῶν Ἀσσυρίων κεραμόγραπτα ἀποδεικνύεται ὅτι προσεφέροντο καὶ ἐκεῖ θυσίαι εἰς τοὺς προγόνους ὑπὸ τῶν ἀρρένων ἀπογόνων των. Πρὸς τούτοις ἐνθυμούμενοι ὅτι μεταξὺ τῶν Ἀρίων Ἰνδῶν, Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων δὲν ἐπετρέπετο τῇ θυγατρὶ νὰ ἐπιτελέσῃ τὴν ἁγιστείαν ταύτην, καὶ ὅτι μόνον εἰς τοὺς υἱοὺς ἀπέκειτο νὰ διαβιβάσωσι τὴν λατρείαν τῆς οἰκογενείας, κατανοοῦμεν διατί ἡ ἐνωρὶς καλλιεργηθεῖσα ἀρχαϊκὴ αὕτη λατρεία, ἐνισχύουσα ἐξ ἑνὸς τὴν υἱϊκὴν ὑπακοήν, παρώτρυνεν ἐξ ἄλλου τοὺς γονεῖς ἵνα κήδωνται περὶ τῶν υἱῶν, ἀλλ' οὐχὶ ὁμοίως καὶ περὶ τῶν θυγατέρων. Ἐν ἑνὶ λόγῳ αἱ σχέσεις τῶν πρεσβυτέρων πρὸς τοὺς νεωτέρους μεταξὺ ἀνθρώπων, καίτοι διατελοῦσαι ἀνέκαθεν ὡς αἱ μεταξὺ τῶν ζώων, ἤρξαντο νὰ ἐξευγενίζωνται ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν διαφόρων ἐπιθυμιῶν ὅπως ἀποκτήσωσι βοηθὸν εἰς τὰς κατὰ τῶν πολεμίων μάχας, ἢ ἐκδικητὴν τῶν ὕβρεων ἃς ὑπέφερον, καὶ ὅπως ἀφήσωσιν ἐξόπισθέν των τινὰ ὅστις ἔμελλε νὰ κηδεύσῃ αὐτοὺς προσηκόντως μετὰ θάνατον. Τὰ αἴτια ταῦτα ἐπιρρωνύμενα, καθ' ὅσον αἱ κοινωνίαι διέβαινον τὰ πρῶτα στάδια τῆς ὑπάρξεώς των, βαθμηδὸν ἔδιδον κῦρος νομικὸν εἰς τὰς ἀξιώσεις τῶν ἀρρένων τέκνων οὐχὶ δὲ καὶ εἰς τὰς θυγατέρας. Οὕτω δὲ καταφαίνεται πάλιν πόσον στενὴ σχέσις ὑπάρχει μεταξὺ τῆς πολεμικῆς διοργανώσεως τῶν κοινωνιῶν καὶ τοῦ ἐξευτελισμοῦ τῶν γυναικῶν.

Ἐρχόμεθα νῦν εἰς τὸ ζήτημα, ὁποία σχέσις ὑπάρχει μεταξὺ τῆς καταστάσεως τῶν τέκνων καὶ τοῦ εἴδους τῆς κοινωνικῆς διορ-

Digitized by Google

γανώσεως. Ἡ ἀπάντησις ἐνταῦθα εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν γενομένην ἐν προγενεστέρᾳ διαλέξει, τουτέστιν ὅτι ἡ βελτίωσις τῆς συμπεριφορᾶς πρὸς τὰ τέκνα ἀείποτε συνοδεύει τὴν μετάβασιν ἀπὸ τοῦ μαχίμου εἰς τὸν βιομήχανον τύπον τῆς κοινωνίας. Αἱ χαμαίζηλοι ἐκεῖναι κοινωνίαι, ἔνθα τὰ τέκνα, ὁτὲ μὲν ὑπεραγαπώμενα λατρεύονται σχεδόν, ὁτὲ δὲ πωλοῦνται ὡς ἀνδράποδα, κατὰ τὰς ὑπαγορεύσεις ἐπικρατούντων τυχαίων αἰσθημάτων, διάκεινται συνήθως εἰς ἐμπόλεμον κατάστασιν μετὰ τῶν γειτονευουσῶν φυλῶν, ἡ δὲ τελεία ὑποταγὴ τῶν τέκνων εἰς τὰ δεσποτικὰ θελήματα τῶν γονέων καταφαίνεται, εἴτε ἡ φιλοπόλεμος διάθεσις εἶναι ἡ τῶν ἀρχαϊκῶν κοινωνιῶν, εἴτε ἡ ἐθνοτήτων ὁπωσοῦν πεπολιτισμένων. Εἰς τὰς πρώτας ὡς καὶ εἰς τὰς τελευταίας ὑπάρχει ἐξουσία ζωῆς καὶ θανάτου ἐπὶ τῶν τέκνων, ἥτις εἶναι ἄρνησις παντὸς δικαιώματος καὶ πάσης ἀξιώσεως. Παραβάλλοντες τὴν κοινωνικὴν θέσιν τῶν τέκνων ἐν ταῖς ἀγροικοτέραις πολεμικαῖς, πρὸς τὴν κατάστασιν αὐτῶν ἐν φυλαῖς, μαχίμοις μέν, ἀλλὰ προκεχωρημέναις εἰς πατριαρχικὸν τύπον, εὑρίσκομεν ὅτι καὶ εἰς τὰς τελευταίας εἰσέτι ἡ ἐπιζῶσα θεωρία τροποποιεῖται κατά τι ἐν τῇ ἐφαρμογῇ, καὶ ἡ τροποποίησις αὕτη αὐξάνει, καθ' ὅσον ἡ βιομηχανία ἐξαπλόνεται. Οἱ Φέγιοι, ἔθνος τὰ μάλα δεσποτικὸν καὶ θηριῶδες ἐν πολέμῳ, εἰσὶ παράδειγμα ἐσχάτου ἐκφαυλισμοῦ πρὸς τὰ τέκνα των. Ἡ βρεφοκτονία παρ' αὐτοῖς, ἰδίως δὲ τῶν θηλέων, καταντᾷ ἕως εἰς τὰ δύω τρίτα τῶν τικτομένων. Κατὰ τὸν Ἔρσκιν ἀποκτείνουσι τὰ βρέφη των ἐξ ἁπλῆς ἰδιοτροπίας, ἕνεκα συμφέροντός τινος, ἢ ὀργῆς στιγμιαίας, ἢ ἐκ ῥᾳθυμίας. Παιδία τῆς αὐτῆς φυλῆς προσφέρονται ἐνίοτε ὑπὸ τῶν γονέων των, ὅπως ἐξιλεώσωσιν ἰσχυρόν τινα ἀρχηγόν, οὐχὶ πρὸς ἀνδραποδισμὸν ἀλλὰ διὰ νὰ τὰ φάγῃ. Ἕτερον παράδειγμα ὑπερβαλλούσης πατρικῆς ἐξουσίας παρουσιάζουσιν οἱ Χαχημάκοι, αἱμοχαρὴς πολεμικὴ φυλὴ τοῦ Μεξικοῦ. Παρ' αὐτοῖς οἱ υἱοὶ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ νυμφευθῶσιν ἄνευ τῆς συναινέσεως τῶν γονέων· ἂν δὲ νέος τις παραβιάσῃ τὸν νόμον τοῦτον, ἡ ποινὴ ἐστὶ θάνατος. Οἱ ἀρχαῖοι Μεξικανοὶ ὧν ἡ κοινωνικὴ διοργάνωσις εἶχε χαρακτῆρα λίαν φιλοπόλεμον ἐνέπνεον εἰς τὰ τέκνα τοσαύτην εὐσέβειαν πρὸς τοὺς γονεῖς των, ὥστε ἡλικιωθέντα, καὶ ἀφοῦ ἐνυμφεύοντο, μόλις ἐτόλμων νὰ λαλήσωσιν ἐνώπιόν των. Ἡ αὐτὴ οἰκογενειακὴ διάταξις ἐπεκράτει καὶ εἰς τὴν Νότιον Ἀμερικήν. Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Περουβίᾳ ὁ νόμος ἐπέταττε υἱοὺς νὰ ὑποτάσσωνται καὶ ὑπηρετῶσι τοὺς γονεῖς των μέχρι τοῦ 25ου ἔτους τῆς ἡλικίας.

Ἂν τώρα στρέψωμεν τὴν προσοχὴν ἡμῶν εἰς κοινωνίας ἐπίσης βαρβάρους ἢ καὶ ἡμιπεπολιτισμένας, ἀλλὰ κατὰ μέγα μέρος ἢ ἐξ ὁλοκλήρου βιομηχάνους, εὑρίσκομεν τὰ τέκνα, ὡς παρετηρήθη καὶ περὶ γυναικῶν, κατέχοντα πολὺ ἀνωτέραν θέσιν ἐν τῇ κοινωνικῇ ἐκτιμήσει. Μεταξὺ τῶν Βόδων καὶ Διχμάλων ἡ βρεφοκτονία, κατὰ τοὺς αὐτοὺς περιηγητάς, εἶναι ὅλως ἄγνωστος· περιποιοῦνται δὲ τὰς θυγατέρας των μετ' ἐμπιστοσύνης καὶ μεγάλης φιλοφροσύνης, καὶ εἰς τὴν διαπραγμάτευσιν τῶν συνοικεσίων συμβουλεύονται τὴν μελλόνυμφον, ἐξ ὑπαμοιβῆς δὲ οἱ συζευγνύμενοι εἰς γάμον νέοι αὐτόθι νομίζουν αἶσχος τὸ νὰ ἐγκαταλείψωσι τοὺς γέροντας γονεῖς των ὁλοτελῶς μόνους. Παρὰ τοῖς Δυάκοις πάλιν, φυλῇ κατὰ τὸ πλεῖστον βιομηχάνῳ καὶ ἀδαεῖ εἰς τὰ τοῦ πολέμου, ἡ βρεφοκτονία ἐστὶ σπανιωτάτη, ἡ νεολαία ἐλευθέρως διαπραγματεύονται τὰ συνοικέσιά των καὶ αἱ κόραι ἐκλέγουσι τοὺς συζύγους των. Ἀναγινώσκομεν περὶ τῶν Σαμώων, οἵτινες κατὰ τὴν κοινωνικὴν διοργάνωσιν καὶ τὰς ἕξεις εἰσὶ μᾶλλον βιομήχανοι ἢ οἱ λοιποὶ γείτονές των Μαλαιο-Πολυνήσιοι, ὅτι ἡ βρεφοκτονία εἶναι παρ' αὐτοῖς ἄγνωστος, καὶ ὅτι συμβαίνει, οὐ σπανίως, ὅταν οἱ ἐρασταὶ δὲν δύνανται νὰ ἀπολαύσωσι τὴν συναίνεσιν τῶν γονέων των, νὰ νομιμοποιῶσι τὴν σύζευξίν των, ὡς εἰς πεπολιτισμένας χώρας, διὰ κρυφίας δραπετεύσεως ἀμφοτέρων ἀπὸ τῆς πατρικῆς στέγης. Ὁ Τοῦρνερ γράφει περὶ τῶν κατοίκων τῆς νήσου Τέννας, ὅπου δὲν ὑπάρχει στρατιωτικὴ διοργάνωσις, οὔτε πολέμαρχοι ἀνεγνωρισμένοι, ὅτι εἰσὶ φιλότεκνοι, βρεφοκτονίαν δὲν μετέρχονται, καὶ ἐπιδαψιλεύουσιν εἰς τὰς θυγατέρας των ἐπίσης ὡς καὶ εἰς τοὺς υἱούς, τὰ αὐτὰ προνόμια. Ὑπάρχει τέλος πάντων τὸ παράδειγμα τῶν φιλοπόνων Πουέβλων, ὧν τὰ τέκνα συνάπτουσι κατ' ἐλευθέραν ἐκλογὴν τὰ συνοικέσιά των, συμβουλεύονται δὲ οἱ γονεῖς τὰς κλίσεις τῶν θυγατέρων των περὶ τούτου.

Οὕτως ἀποδεικνύεται ὅτι τὸν φιλοπόλεμον τύπον συνοδεύει ὑπερβολικὴ ταπείνωσις τῶν τέκνων, καὶ ἡ θέσις τῶν κορασίων αὐ-

Digitized by Google

τόθι εἶναι πλέον ἐκφαυλισμένη, ἢ ἡ τῶν παίδων, ἐνῷ καθ' ὅσον ὁ τύπος τῆς κοινωνίας γίνεται εἰρηνόφιλος καὶ βιομήχανος οὐ μόνον ἀναγνωρίζονται καλλίτερον τὰ δικαιώματα τῶν τέκνων, ἀλλὰ καὶ αἱ ἀνεγνωρισμέναι ἀξιώσεις τῶν παίδων καὶ τῶν κορασίων προσεγγίζουσιν εἰς τὸ νὰ ἐξισωθῶσι.

Παρομοίαν ἀπόδειξιν πορίζόμεθα ἐκ τῶν κοινωνιῶν ἐκείνων, αἵτινες διελθοῦσαι τὸν πατριαρχικὸν τύπον οἰκογενειακῆς καὶ πολιτικῆς κυβερνήσεως ἀνεπτύχθησαν εἰς μεγάλα ἔθνη· ἡ αὐτὴ σχέσις παρατηρεῖται μεταξὺ πολιτικῆς ἀπολυταρχίας ἐπὶ ὑπηκόων, καὶ οἰκογενειακῆς ἀπολυταρχίας ἐπὶ τῶν τέκνων.

Ἐν τῇ Σινικῇ αὐτοκρατορίᾳ ἡ φθορὰ τῶν θηλέων βρεφῶν εἶναι κοινοτάτη. Οἱ γονεῖς πωλοῦσι τὰ τέκνα των εἰς δουλείαν, καὶ ὑπανδρεύουσι τὰς θυγατέρας των ἀντὶ χρηματικοῦ τιμήματος, τὰ δὲ οὕτως ἀκουσίως συναπτόμενα συνοικέσια συχνάκις προκαλοῦσι τραγικώτατα ἀποτελέσματα. Συζυγικὴ ἕνωσις ὑπαγορευθεῖσα ἀκραιφνῶς ὑπὸ ἔρωτος θεωρεῖται τερατώδης παράβασις τοῦ καθήκοντος υἱϊκῆς ὑποταγῆς, καὶ οἱαδήποτε ἔνδειξις αἰσθήματος πρὸς ἀλλότριον ἐκ μέρους γυναικός, ἔγκλημα ἀποτρόπαιον ἐπίσης, ὅσον ἡ ἀπιστία γυναικὸς ἐγγάμου. Ἀξίωμα Σινικὸν διδάσκει ὅτι, καθὼς ὁ αὐτοκράτωρ ὀφείλει νὰ μεριμνᾷ πατρικῶς ὑπὲρ τοῦ λαοῦ του, ὁμοίως καὶ ὁ πατὴρ πρέπει νὰ ἔχῃ ἐξουσίαν μονάρχου ἐπὶ τῆς οἰκογενείας του. Ἐν τοσούτῳ ἡ καθιερωθεῖσα αὕτη πατρικὴ ἀπεριόριστος ἐξουσία ἕλκουσα τὴν καταγωγήν της ἀπὸ ἐμπολέμων ἐποχῶν καὶ ἐμμένουσα μετὰ τοῦ στρατιωτικοῦ τύπου τῆς κοινωνίας, ἐτροποποιήθη οὐκ ὀλίγον ἐν τῇ ἐφαρμογῇ ὑπὸ αἰσθημάτων πηγαζόντων ἐκ τοῦ βιομηχάνου τύπου. Ἡ βρεφοκτονία, καίτοι διὰ προκηρύξεως ἀπαγορευομένη αὐτόθι, ἐπιτρέπεται ἐπὶ τῇ προφάσει πενίας καὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ ἀναθρέψαι ἓν τοὐλάχιστον ἄρρεν τέκνον, ἁπλῶς δὲ ἡ δημοσία γνώμη μόνον κωλύει τοὺς ἐξανδραποδίζοντας παιδία. Μετὰ τοῦ πολεμικοῦ τύπου τῆς κοινωνίας ἐν Ἰαπωνίᾳ, λίαν ἀναπτυχθέντος εἰς τοὺς ἀρχαίους αὐτῶν πολέμους, παρομαρτεῖ ἐπίσης βαθεῖα υἱϊκὴ ὑποταγή. Ὁ Μίτφορδ διηγεῖται ὅτι οἱ πένητες ἐκεῖ πωλοῦσι τὰ τέκνα των εἰς ὑπηρετρίας, ἀοιδοὺς ἢ πόρνας. Ἕτερος ἱστορικὸς διαβεβαιόνει ὅτι οἱ γονεῖς, εἴς τινας περιστάσεις, ἔχουσιν ἐξουσίαν νὰ πωλῶσι τὰ τέκνα των. Ἡ ὑπακοὴ τῶν νέων πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους, ἄνευ διακρίσεως γένους, εἶναι μεγαλειτέρα αὐτόθι ἢ ἡ ὑποταγὴ τῶν γυναικῶν πρὸς τοὺς ἄνδρας των. Διότι, λέγει, καίτοι ἡ δουλεία τῆς γυναικὸς πρὸς τὸν σύζυγόν της εἶναι χαμερπεστάτη, ἀλλ' ὅμως μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, ἡ ἐξουσία τῆς χήρας ἐπὶ τοῦ υἱοῦ της ἀποκαθίστησι τὴν ἰσορροπίαν καὶ ἐπανορθόνει τὸ ἀδίκημα, ἀνυψοῦσα τὴν γυναῖκα, ὡς μητέρα, ὑπεράνω τοῦ ἀνδρός, ὡς υἱοῦ, οἱαςδήποτε ἡλικίας ἢ βαθμοῦ καὶ ἂν τύχῃ νὰ ᾖ οὗτος. Ἡ αὐτὴ θεσμοθεσία ἐπικρατεῖ καὶ παρὰ τοῖς Σίναις.

Εἰς τοὺς ἀναγνώσαντας τὰς Ἱερὰς Γραφὰς δὲν εἶναι χρεία νὰ εἴπωμεν πῶς ὁ πατὴρ παρὰ τοῖς Ἑβραίοις εἶχεν ἐξουσίαν ζωῆς καὶ θανάτου ἐπὶ τοῦ τέκνου καὶ πῶς ἡ θέσις τῶν θυγατέρων ἦτον ὑποδεεστέρα τῆς τῶν υἱῶν. Ἀλλὰ πρὸς πλείονα διασάφησιν τῶν πατρικῶν καὶ υἱϊκῶν σχέσεων παρ' αὐτοῖς ἀρκεῖ ν' ἀναφέρωμεν ὅτι τὰ τέκνα ἐλογίζοντο ὡς ἰδιοκτησία τῶν γεννητόρων, καὶ ὑπέκειντο εἰς κατάσχεσιν διὰ τὰ χρέη των καὶ ὅτι ὁ Ἰουδαϊκὸς νόμος ἐπέτρεπε τὴν πώλησιν τῶν θυγατέρων καὶ πρὸς τούτοις ὅτι αἱ περὶ τέκνων ἐντολαὶ ἐσκόπουν ἀποκλειστικῶς πρὸς τὸ συμφέρον τῶν γονέων, καὶ ὅτι ὁ ἀπειθὴς υἱός, κατὰ τὸν αὐτὸν νόμον, ἀπεκτείνετο λιθοβολούμενος. Ἀλλ' ὁ πατρικὸς οὗτος δεσποτισμὸς ἐμετριάσθη βραδύτερον, μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ ἔθνους εἰς βιομήχανον εἰρηνικὴν κοινότητα ἐν τῇ γῇ τῆς Ἐπαγγελίας.

Ὁ Μόμσεν πραγματευόμενος περὶ τῆς κοινωνικῆς καὶ οἰκογενειακῆς διοργανώσεως τῶν ἀρχαίων Ῥωμαίων λέγει περὶ τοῦ πατρὸς ὅτι πάντες οἱ ἐν τῇ οἰκίᾳ ἐστεροῦντο νομικῶν δικαιωμάτων, ἡ σύζυγος καὶ τὸ τέκνον οὐχ ἧττον ἢ ὁ βοῦς καὶ ὁ δοῦλος. Ἐκεῖνος εἶχεν ἐξουσίαν νὰ ἐκθέσῃ τὸ τέκνον του, ἡ δὲ θρησκευτικὴ ἀπαγόρευσις ἡ κωλύουσα τὸ τοιοῦτον, καθ' ὅσον ἐνδιέφερε τὰ ἄρρενα πάντα (ἐκτὸς τῶν ἐκ γενετῆς ἀναπήρων) καὶ τὴν πρώτην θυγατέρα τοὐλάχιστον, ἦτο ἄνευ κύρους πολιτικοῦ νόμου. Ὁ πατὴρ εἶχε τὸ δικαίωμα καὶ τὸ καθῆκον δικαστικῆς ἐξουσίας νὰ τιμωρῇ τὰ τέκνα του μέχρι θανάτου. Τῷ ἐπετρέπετο δὲ καὶ νὰ πωλῇ τὸ τέκνον του ὡς ἀνδράποδον, ἂν ἤθελε. Μένει νὰ προσθέσωμεν ὅτι ἡ αὐτὴ βιομήχανος ἀνάπτυξις, ἥτις ἐβελτίωσε τὴν

Digitized by Google

κοινωνικὴν κατάστασιν τοῦ γυναικείου φύλου, καθ' ὅσον ἐξετείνετο τὸ Ῥωμαϊκὸν Κράτος, ἐπενήργησεν ὁμοίως εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς θέσεως τῶν τέκνων.

Ἐνταῦθα δυνάμεθα νὰ προσθέσωμεν ὅτι καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι ὑπῆρχον παρόμοιαι ἐκδηλώσεις οἰκογενειακοῦ δεσποτισμοῦ ἐκ τῶν αὐτῶν αἰτίων. Ὁ πατὴρ εἶχεν ἐξουσίαν νὰ κληροδοτήσῃ εἰς οἱονδήποτε ἐνέκρινε τὴν θυγατέρα ἢ καὶ τὴν σύζυγόν του.

Ἂν παραβάλωμεν πάλιν τὴν ἀρχαιοτέραν κατάστασιν τῶν ἤδη ὑπαρχόντων λαῶν τῆς Εὐρώπης, χαρακτηριζομένην διὰ τῆς χρονίας τιμαριωτικῆς ἕξεως, πρὸς τὴν μεταγενεστέραν αὐτῶν τροπὴν εἰς ἧττον ἔμμονον ἐμπόλεμον βίον καὶ μείζονα ἀνάπτυξιν τῆς βιομηχανίας, ἀπαντῶμεν διαφορὰς ταὐτοσημάντους.

Ὁ Καῖσαρ ἱστορεῖ περὶ τῶν Κελτῶν ἢ Γάλλων ὅτι: «οἱ πατέρες δὲν ἐπέτρεπον εἰς τὰ τέκνα των νὰ τοὺς πλησιάσωσιν ἀπροκαλύπτως, ἄχρις ὅτου ἀνδρωθῶσιν». Ἐπὶ τοῦ παρηκμακότος φεουδαλικοῦ ὀργανισμοῦ, πρὸ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἡ οἰκιακὴ πειθαρχία, ἰδίως παρὰ τοῖς ἀριστοκράταις, ἦτο εἰσέτι τοσαύτη ὥστε ὁ Σατωβριὰν λέγει: «ἡ μήτηρ μου, ἡ ἀδελφή μου καὶ ἐγὼ μεταμορφούμενοι εἰς ἀγάλματα, ἕνεκα τῆς παρουσίας τοῦ πατρός μου, ἀνακτῶμεν τὴν ταὐτότητά μας μόλις ἀφοῦ ἀναχωρήσῃ ἐκεῖνος καὶ μείνωμεν μόνοι.» Μετὰ δὲ τὴν ἐπανάστασιν ἐκείνην ὁ Δὲ Σεγοὺρ γράφει πάλιν: «Μεταξὺ τῶν μακαρίων προγεννητόρων ἡμῶν ὁ τριακοντούτης ἀνὴρ ὑπήκουε καλλίτερον εἰς τὸν ἀρχηγὸν οἰκογενείας ἢ ὁ δεκαοκταετὴς νεανίσκος τὴν σήμερον. Ὁ δὲ Ῥάϊτ ἐξιστορῶν τὰ ἀγγλικὰ ἤθη λέγει ὅτι: «κατὰ τὴν δεκάτην πέμπτην ἑκατονταετηρίδα, αἱ νεάνιδες καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν καλλιτέρων οἰκογενειῶν ἀνετρέφοντο οὐ μόνον αὐστηρῶς ἀλλὰ καὶ τυραννικῶς. Ἡ πατρικὴ ἐξουσία ὑπερέβαινε τὰ ὅρια τῆς δικαιοσύνης, καὶ μέχρι τῆς δεκάτης ἑβδόμης ἑκατονταετηρίδος τὰ τέκνα ἵσταντο ἢ ἐγονυπέτουν ἔντρομα καὶ σιωπηλὰ ἐνώπιον τοῦ πατρὸς καὶ μητρός των καὶ δὲν ἐτόλμων νὰ καθήσωσιν ἄνευ ἀδείας·» καὶ ἡ φιλολογία αὐτὴ ἀκόμη τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος ἐν Ἀγγλίᾳ διὰ τῆς εὐλαβοῦς χρήσεως τῶν προσφωνήσεων «Κύριε, καὶ Κυρία», ἀποτεινομένων πρὸς τοὺς γονεῖς, διὰ τῆς ἐξουσίας ἣν οἱ γονεῖς ἐξήσκουν εἰς τὴν διάταξιν τῶν συνοικεσίων τῶν τέκνων των καὶ διὰ τῆς ἀσυζητήτου ἀποδοχῆς τῶν συζύγων ἐκ μέρους τῶν υἱῶν, πρὸ πάντων δὲ ἐκ μέρους τῶν θυγατέρων, οὓς οἱ γονεῖς ἐξελέξαντο, ἀποδεικνύει τρανώτατα ἐξάσκησιν υἱϊκῆς πειθαρχίας, ἀνάλογον πρὸς τὴν πολιτικὴν πειθαρχίαν. Ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἐνεστῶτος αἰῶνος, συνάμα μετὰ τῆς ἀκαταλογίστου ἀναπτύξεως τῆς βιομηχανίας καὶ τῆς σχετικῆς προόδου πρὸς μᾶλλον ἐλεύθερον τύπον κοινωνικῆς διοργανώσεως, ἐπῆλθε σπουδαία ἐπέκτασις γενικῆς ἐλευθερίας, ἐκδηλουμένη διὰ τῆς λίαν μετριασθείσης πατρικῆς ἐξουσίας, διὰ τῆς ἐλαττώσεως τῶν ποινῶν καὶ διὰ τῆς ἐλλείψεως τῶν διατυπώσεων ἐκείνων ἐν τῇ οἰκογενειακῇ συμπεριφορᾷ αἵτινες παρημελήθησαν, ὅτε οἱ πατέρες, ἀντὶ κυρίων, μετεβλήθησαν εἰς φίλους.

Ταὐτοσήμαντοι διαφοραὶ διακρίνονται παρὰ ταῖς μᾶλλον ἢ ἧττον στρατιωτικαῖς κοινωνίαις τῆς σημερινῆς Εὐρώπης. Μετὰ τοῦ μᾶλλον ἢ ἧττον σχετικῶς ἀνεπτυγμένου βιομηχάνου τύπου τῆς πολιτικῆς διοργανώσεως ἐν Ἀγγλίᾳ συνδέεται ὁ μετριώτερος περιορισμὸς τῶν τέκνων ἢ ἐν Γαλλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ, ὅπου ἡ βιομηχανία ἐτροποποίησεν ὀλιγώτερον τὰς πολιτικάς των διοργανώσεις. Μετὰ τῆς μεγάλης φιλοστοργίας καὶ ἐπιεικείας πρὸς τοὺς νέους ὑπάρχει ἡνωμένη ἐν Γαλλίᾳ αὐστηροτέρα ἐπιτήρησις ἐπ' αὐτῶν, καὶ οἱ περιορισμοὶ ἐπὶ τῶν πράξεών των εἰσὶ στενότεροι καὶ περισσότεροι. Αἱ κόραι ἐν τῇ οἰκίᾳ ποτὲ δὲν μένουσιν ἄνευ τῆς μητρικῆς ἐπιβλέψεως, καὶ τὰ παιδία ἐν τῇ σχολῇ ὑπόκεινται εἰς στρατιωτικὴν πειθαρχίαν. Προσθετέον εἰς ταῦτα ὅτι ἡ ἐπ' αὐτῶν πατρικὴ ἐπιτήρησις καὶ ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἡλικίας ἤδη προβαίνει ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε ὀλίγη εὐκαιρία μένει εἰς τοὺς νέους ὅπως ἐκλέξωσι συζύγους τῆς ἀρεσκείας των.

Ἐν Γερμανίᾳ πάλιν οἱ αὐστηροὶ τῆς ἀνατροφῆς κανόνες ὁμοιάζουσι τὰς αὐστηρὰς πολιτικάς των διατάξεις. Γερμανὶς κυρία διαβιώσασα ἐν Ἀγγλίᾳ, ἔχουσα δὲ πολυετῆ διδασκαλικὴν πεῖραν γράφει: «οἱ ἀγγλόπαιδες δὲν τυραννοῦνται ἀλλ' ἁπλῶς χειραγωγοῦνται ὑπὸ τῶν γονέων των. Τὸ πνεῦμα τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ τῶν προσωπικῶν δικαιωμάτων ὑποθάλπεται ἐπιμελῶς παρ' αὐτοῖς· εὐκολώτερόν ἐστι νὰ διδάξῃ τις εἴκοσι γερμανόπαιδας ἢ ἕνα υἱὸν Ἄγγλου. Ὁ γερμανόπαις εἶναι σχεδὸν ἀνδράποδον παραβαλλόμενος

πρὸς ἀγγλόπαιδα· διὸ καὶ ὑποτάσσεται εὐκολώτερον εἰς τὸν προϊστάμενόν του.»

Ἐπὶ τέλους δὲ ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις τῆς Ἀμερικῆς, χαρακτηριζομέναις ἐπὶ μεγάλῃ ἀναπτύξει τοῦ βιομηχάνου βίου, ὀλίγον δὲ ἀρηιφίλαις, ἡ πατρικὴ ἐξουσία ἐχαλαρώθη ὅσον ἔνεστι, καὶ αἱ νέαι καὶ οἱ νέοι ἐκεῖ κατέχουσιν ἰσοβάθμιόν τινα κοινωνικὴν θέσιν. Ἡ ἀνεξαρτησία τῶν νεανίδων εἶναι τοσαύτη, ὥστε συχνάκις αὗται καθ' ἑαυτὰς σχηματίζουσι τὸν κύκλον τῶν γνωριμιῶν των καὶ ἐξοικειοῦνται μετ' αὐτῶν, ἄνευ προσκόμματος ἢ κωλύματος ὑπὸ τῶν πατέρων ἢ τῶν μητέρων.

Ἐκ τῶν ἄχρι τοῦδε λεχθέντων βλέπομεν ὅτι ἐν ἀρχαίαις κοινωνίαις, ἄνευ νόμων διατελούσαις, καὶ ἔνθα τὰ ἔθιμα δεσπόζουσιν ἐπί τινων μερῶν μόνον τοῦ βίου, δὲν ὑπάρχει περιορισμὸς εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν γονέων· αὐτόθι τὰ πάθη καθεκάστην διεγειρόμενα ἐκ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ κατὰ θηρίων καὶ ἀνθρώπων ἐν ταῖς μετὰ τῶν οἰκείων τέκνων σχέσεσι χαλιναγωγοῦνται μόνον ὑπὸ τοῦ ὀρμεμφύτου φυσικῆς φιλοτεκνίας.

Αἱ ἀνάγκαι συμμάχου καὶ ἐκδικητοῦ, μετὰ θάνατον δὲ κηδευτοῦ καὶ διαδόχου τῆς οἰκογενειακῆς λατρείας, προσεπάγουσι κοινωνικὰς ἀφορμὰς ἐξαιρούσας τὸ πρὸς τὰ ἄρρενα τέκνα αἴσθημα τῶν γονέων, ἐνῷ τὰ θήλεα μένουσιν ἄκληρα, ὡς ἐὰν ἦσαν κτηνῶν γεννήματα.

Ἡ διάκρισις αὕτη μεταξὺ υἱοῦ καὶ θυγατρὸς ἐκ μέρους τῶν γεννητόρων ἀρχομένη ἀπὸ τῆς ἀγροικοτέρας ἀρχαϊκῆς οἰκογενείας καὶ μονιμοποιουμένη καθόσον μεταβαίνουσιν εἰς τὸν πατριαρχικὸν βίον εἶναι ἰδιάζον χαρακτηριστικὸν τῶν φιλοπολέμων κοινωνιῶν. Νίκη καὶ ἧττα εἰσὶ συνέπειαι τῆς πολεμικῆς δραστηριότητος ἔχουσαι ἀντιστοιχοῦντας τὸν δεσποτισμὸν ἢ τὸν ἐξανδραποδισμόν, ἐπικρατοῦντας ἐν τῇ στρατιωτικῇ καὶ πολιτικῇ διοργανώσει οὐχ ἧττον ἢ ἐν τῇ οἰκογενειακῇ.

Ἡ κοινωνικὴ θέσις τῶν τέκνων ὡς καὶ ἡ τῶν γυναικῶν βελτιοῦται, καθ' ὅσον ἡ χαρακτηρίζουσα τὸν πολεμικὸν δεσποτισμὸν ἀναγκαστικὴ σύμπραξις αὐτῶν τροποποιεῖται ὑπὸ τῆς βιομηχάνου ἑκουσίας συμπράξεως. Βλέπομεν δὲ τοῦτο παραβάλλοντες τοὺς μαχιμωτέρους βαρβάρους λαοὺς πρὸς ἄλλους ἧττον μαχίμους. Τὸ βλέπομεν συγκρίνοντες τὰς ἀρχαιοτέρας πολεμικὰς ἕξεις τῶν νῦν ὑπαρχόντων ἐθνῶν πρὸς τὸν μᾶλλον βιομήχανον αὐτῶν βίον ἐν τῇ ἐνεστώσῃ ἐποχῇ. Τὸ διακρίνομεν παραβάλλοντες ἔθνη σχετικῶς τανῦν φιλοπόλεμα πρὸς ἄλλα σχετικῶς βιομήχανα. Ἰδίως δὲ παρετηρήθη ὅτι ἐν ἀρχαϊκαῖς κοινωνίαις ἐξαιρετικῶς εἰρηνοφίλοις ἡ θέσις τῶν τέκνων ἀμφοτέρων τῶν γενῶν ἐπίσης εἶναι καλή.

Δ. ΣΤΑΜΑΤΙΑΔΗΣ.

Σημείωσις.

Ἕνεκα ἀσυμφωνίας τινός, κατὰ παραδρομὴν γενομένης, μεταξὺ τῶν Πρακτικῶν καὶ τῆς ἡμερησίας διατάξεως, ἐτυπώθη πρῶτον ἡ «περὶ συνθέσεως ὀνομάτων» πραγματεία τοῦ κ. Καρολίδου καὶ εἶτα ἡ «περὶ γλώσσης», ἐνῷ αὕτη μὲν ἀνεγνώσθη ἐν τῷ Συλλόγῳ τῇ 3 Ἀπριλίου, ἐκείνη δὲ τῇ 1 Μαΐου 1878. Ἐκτὸς δὲ τούτου ἐλλείπει ἐν τῷ κειμένῳ τὸ τέλος τῆς πραγματείας «περὶ συνθέσεως ὀνομάτων» ὅπερ πεμφθὲν ὑπὸ τοῦ κ. Καρολίδου, ἀπόντος ἐν Φιλιππουπόλει, μετὰ τὴν ἐκτύπωσιν τῆς πραγματείας, παραθέτομεν ἐνταῦθα ἔχον ὡς ἑξῆς:

Τοσαῦτα μὲν οὖν εἰρήσθω περὶ τῶν ἰδίᾳ καλουμένων συνθέτων. Ἔστι μέντοι καὶ ἄλλα (τοιαῦτα δ' ἐστὶ τὰ πλεῖστα τῶν ἀριακῶν ἰδιωμάτων ὀνόματα) σύνθετα μὲν καὶ ταῦτα τὴν ἀρχήν, ἀλλ' ἐν οἷς οὐ πάνυ τι κατάδηλός ἐστιν ἡ σύνθεσις, ἅτε θατέρου τῶν συνθετικῶν τὴν πρώτην ἀνὰ χρόνον ἀποθεμένου δύναμιν. Ἔστι δὴ τοιαῦτα τὰ καλούμενα παράγωγα τῶν ὀνομάτων, ἐν οἷς τὸ ἕτερον ἢ τὰ λοιπὰ τῶν συνθετικῶν εἰδοποιεῖ καὶ προσδιορίζει τὸ κύριον, οὐ πάμπαν ἔχοντα φανερὰν τὴν πρώτην αὐτῶν σημασίαν, οἷον *ἠχήεις* (ἠχή—(F)εις,—ἠχή—(F) εντ-ς), *κυδρὸς* (κυδ-ρός, κυδ-ρό-ς), *λογικὸς* (λογ-ικο-ς) καὶ τὰ τοιαῦτα. Καὶ αὐτὸ δέ, καθ' ἅ φασι, τὸ τῶν ἀρσενικῶν ὀνομάτων *σ* (ἐκ τοῦ sa (Σ.)=οὗτος) συνθετικόν τι γενέσθαι δοκεῖ τὸ κατ' ἀρχὰς τὸν τοῦ μετέπειτα κληθέντος ἄρθρου (δεικτικῆς προφανῶς τὴν ἀρχὴν ἀντωνυμίας ὄντος)[1] τόπον ἐπέχον, ὥστε τὸ *δόμος* (ἐκ τοῦ *δόμο*—καὶ τοῦ *σ* (σα, *sa* Σ.) σημαίνειν=*δόμος οὗτος*=*οὗτος* ὁ δόμος=ὁ δό-

1) Προβλ. τὸ τῆς φωνῆς τῆς γερμανίδος ἄρθρον *der*, ὅπερ ἄρθρου τε φύσιν ἅμα κέκτηται καὶ ἀντωνυμίας.

Digitized by Google

μος, κατὰ ταὐτά, καθάπερ λέγουσι, τοῖς τῶν νῦν Ἰλλυριῶν καὶ Δακῶν καὶ Βολγιτῶν ἰδιώμασιν, ἐν οἷς τὸ ἄρθρον ἐπιτάσσεται τοῖς ὀνόμασιν, οἷον *dommulu* (προφ. dommoul) δακ.=ὁ κύριος (ille dominus λατ.), *tchelovekât* βουλγ.=ὁ ἄνθρωπος (tshelovek-*t* (κατὰ συγκοπὴν ἐκ τοῦ *toi*=ἐκεῖνος). Καὶ αὐτῶν δὲ τῶν ὀνομάτων αἱ πτωτικαὶ καὶ τῶν ῥημάτων αἱ προσωπικαὶ καλούμεναι καταλήξεις φανεραὶ τυγχάνουσιν ἀντωνυμίαι τὸ ἐξ ἀρχῆς ὑπάρχουσαι, καθάπερ *Μαραθῶνι* (Μαραθων-ι), τοῦ ι μορίου τοπικοῦ ὡς δεικτικῆς τὸ κατ' ἀρχὰς ἀντωνυμίας ὄντος, *δίδωμι* (δί-δω-μι=δίδω-*μα*=δίδωμι ἐγώ), δίδως(ι) (δι-δω-σι=δίδω-*συ*=σὺ δίδως), *δίδωσι* (δίδωτι ἀρχ. δωρ.) δί-δω-τι=δίδω-*τα*=δίδωσιν οὗτος κτλ. Καὶ πᾶσαι δ' ἁπλῶς αἱ καλούμεναι καταλήξεις αὐτοτελῆ τῆς γλώσσης οὖσαι στοιχεῖα, συνθετικὰ τὸ κατ' ἀρχὰς ἐτύγχανον οὖσαι, τὴν ἰδίαν ἕκαστον κεκτημένα τῆς νῦν πως ἀνάλογον σημασίαν. Περὶ δὴ τούτων ἐξαῦθις ἐροῦμεν διὰ μακροτέρων.

Ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν μελῶν ἀπαντῶνται ἀπροσεξίαι τινὲς ἐξακολουθοῦσαι μὲν ἀπὸ ἐτῶν ἤδη, διορθωσησόμεναι δὲ ἐπιμελῶς ἐν τῷ προσεχεῖ Περιοδικῷ. Οὕτω λ. χ. ὁ μέγας Λογοθέτης κ. Σ. Ἀριστάρχης ὀνομάζεται μέλος τοῦ Συμβουλίου τῆς ἐπικρατείας καὶ ὁ Γεώργιος βέης Ἀριστάρχης μέλος τοῦ γραφείου τῶν μεταφραστῶν, ἐνῷ οὗτος μέν ἐστιν ὑπασπιστὴς τῆς Α. Μ. τοῦ Σουλτάνου, ἐκεῖνος δὲ Γερουσιαστής. Τὸ ὄνομα «Ν. Φωτιάδης ἔμπορος» ἀναφέρεται ἅπαξ, ἐνῷ δύο μέλη ὑπάρχουσι, ταὐτώνυμα σχεδόν, ὁ κ. Ν. Φωτιάδης ἐκ Σίφνου καὶ ὁ κ. Ν. Δ. Φωτιάδης ἐξ Ὑψωμαθείων, ἀμφότεροι ἔμποροι.

Ἐν Κων/πόλει τῇ 30 Ἀπριλίου 1873.

Παροράματα.

Ἐν	σελίδι	22	στήλ.	α'	ςίχ.	30	ἀντὶ	Din	ἀνάγν.	Die
»	»	»	»	»	»	40	»	τοὐναντίον	»	τέλος καὶ αὐτός
»	»	25	»	»	»	18	»	ἡμᾶς	»	μᾶς
»	»	62	»	»	»	40	»	ἐπερχόμενοι	»	εἰσερχόμενοι
»	»	63	»	ϐ'	»	29	»	διὰ	»	διά
»	»	»	»	»	»	50	»	δύο	»	δέκα
»	»	64	»	α'	»	28	»	τσῦτο	»	τοῦτο
»	»	72	»	»	»	52	»	λοιπὰ	»	λοιπὸν
»	»	137	»	»	»	22	»	γάρ	»	γάρ
»	»	»	»	»	»	23	»	σμικρῷ	»	σμικρὸν
»	»	»	»	»	»	»	»	τοῦθ' ἔρδοις	»	τοῦθ' ἔρδοις
»	»	139	»	»	»	18	»	χορηγίας	»	χορηγίαις
»	»	»	»	ϐ'	»	39	»	Freshfield	»	Frieshfield

Digitized by Google

ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

ΜΕΛΗ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ.

Ἱδρυταὶ (**1861**)	Σελ.	γ'—δ'
Τακτικὰ Μέλη	»	ε'—ιγ'
Ἐπίτιμα Μέλη	»	ιγ'—ιζ'
Ἀντεπιστέλλοντα Μέλη	»	ιζ'—κ'
Μεγάλοι Εὐεργέται	»	κα'—
Εὐεργέται	»	»
Μεγάλοι Δωρηταὶ	»	»
Δωρηταὶ	»	»
Πρόεδροι τοῦ Συλλόγου	»	»
Κοσμήτορες (**1877—1878**)	»	»

ΜΕΛΗ ΔΙΑΡΚΩΝ ΕΠΙΤΡΟΠΩΝ.

Α'. Ἐκπαιδευτικῆς	Σελ.	κβ'
Β'. Οἰκονομικῆς	»	»
Γ'. Ἀρχαιολογικῆς	»	»
Δ'. Φιλολογικῆς	»	»
Ε'. Συντακτικῆς	»	»
ς'. Ἐπιστημονικῆς	»	»
Ζ'. Μουσικῆς	»	κγ'
— Ἐπιμελητὴς τῶν ἀρχαιολογικῶν συλλογῶν	»	»
— Ἐπιμελητὴς τῆς ὀργανοθήκης	»	»

ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ.

Κων. Καραπάνου	Ἡ Δωδώνη καὶ τὰ ἐρείπια αὐτῆς	Σελ.	1— 6
Ὀδ. Ἰαλέμου	Ἡ ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου	»	6— 19
Φιλίππου Τάγη	Περὶ τῆς σημασίας τῶν ὀνείρων παρὰ τοῖς ἀρχαίοις	»	19— 32
Ἀλ. Πασπάτη	Τὰ Θρᾳκικὰ Προάστεια τοῦ Βυζαντίου	»	33— 42
» » »	Τὰ Ἀνατολικὰ » » »	»	43— 52
Ι. Καρολίδου	Περὶ συνθέσεως ὀνομάτων	»	53— 57
» » »	Περὶ γλώσσης	»	58— 62
Γ. Δημητριάδου	Ἔκθεσις ἐπὶ τῆς ἐγκολπ. ἐμπορ. Ἀριθμητ. Μαγδάνη. Περὶ τῆς τῶν ἀριθ. ἐπιστήμης καὶ τῶν ὑποδιαιρ. αὐτῆς	»	62— 74
Ματθ. Παρανίκα	Περὶ Θεοδώρου Ῥεντίου	»	75—100
Φιλ. Ἐπιτροπῆς	Ἔκθεσις περὶ ζώντων μνημείων	»	101—107

ΠΡΑΚΤΙΚΑ.

Ἀπὸ τῆς ΦΓ' συνεδριάσεως μέχρι τῆς ΦΛ' .... Σελ. 109—142

Digitized by Google

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΚΑΘ' ΥΛΗΝ

ΤΩΝ ΕΝ ΤΟΙΣ
ΠΡΑΚΤΙΚΟΙΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

Α'. ΠΡΟΣΛΑΛΙΑΙ.

Ἰ. Ἀριστοκλέους Προσλαλιὰ τοῖς Μέλεσι τοῦ Συλλόγου ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ αὐτοῦ ὡς Προέδρου .... Σελ. 109—110

Β'. ΕΚΘΕΣΕΙΣ.

Ἐκπαιδ. Ἐπιτροπῆς Ἔκθεσις .... Σελ. 120—122
Φιλολογ. » .... » 122—123
Συντακτ. » .... » 123—124
Ι. Καραβασίλη *γεν. γραμ.* ἔκθεσις περὶ τῆς ἀλληλογραφ. τοῦ Συλλόγου » 124—125
Ὀδ. Ἰαλέμου ἔκθεσις περὶ τῶν δημοσίων διαλέξεων...... » 125—126
Θ. Σαλτέλη *βιβλιοφύλ.* » περὶ τῆς καταστάσεως τῆς βιβλιοθήκης » 127—
Λ. Χρυσοβελόνη » περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ ταμείου.. » 129—130

Γ'. ΠΡΟΣΦΟΡΑΙ ΧΡΗΜΑΤΩΝ.

Δ, Ταμβάκου .... Σελ. 124, 140

Δ'. ΠΡΟΣΦΟΡΑΙ ΒΙΒΛΙΩΝ.

Baron de Witte .... Σελ. 110
Edwin Frieshfield 112
Κ. Καραπάνου 117, 120
Ἐμ. Ἰωαννίδου 120
Α. Πασπάτη 112
Σκάϊλερ, *προξένου Ἀμερικῆς* 127

Ε'. ΕΠΕΤΕΙΟΣ ΕΟΡΤΗ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ.

Ἰω. Ἀριστοκλέους Ἐπέτειος γενικὴ ἔκθεσις ....Σελ. 131—142

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑ.

Ματθ. Παρανίκα *(Ἀνάγνωσμα)* Περὶ τῶν σχέσεων τῶν Πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους Ἡγεμόνας τῆς τε Ῥωσσίας καὶ τῶν Παριστρίων Ἡγεμονιῶν ..... Σελ. 143—155
» » » Βιογρφ. σημ. περὶ Διονυσίου Παπαρρούση....... » 156—158
» » » Περὶ τῆς οἰκογενείας Ῥάλλη Καραβοκύρη .... » 159—161
Δ. Σταματιάδου *(Διάλεξις)* Περὶ τῆς κοινωνικῆς καταστάσεως τῆς γυναικὸς ἐν ἔθνεσι μαχίμοις καὶ λαοῖς ἡμιβαρβάροις » 161—167
» » » Περὶ κοινων. καταστάσεως τῶν τέκνων ἐν ἔθνεσι μαχίμοις καὶ παρὰ λαοῖς ἡμιβαρβάροις........ » 167—173

Digitized by Google

Ὁ

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ.

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ.

ΤΟΜΟΣ ΙΓʹ.

1878-79.

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ
ΛΩΞΔ

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ,
1880.

ΤΥΠΟΙΣ Βουτυρα και Σ/ας.

ΟΔΟΣ Αρμ. Εκκλησ. Αριθ. 25.

Digitized by Google

1883, Feb. 6.
Bright fund.

Digitized by Google

ΜΕΛΗ

ΤΟΥ

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ.

ΙΔΡΥΤΑΙ.

1861.

† **Αποστολιδης** Τ. Δ., ἔμπορος.
† **Αποστολιδης** Ι., ἰατρός.
Αριστοκλης Ἰωάννης, μέλος τοῦ συμβουλίου ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῆς Παιδείας.
Βασιαδης Ἡρακλῆς, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.
Βαφιαδης Ἀπόστολος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.
Βλαστος Ἀντώνιος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.
† **Γαλατης** Ἰ. Σ., ἰατρός.
Γενιδουνιας Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.
Γκιουμουσγκερδανης Μ., ἔμπορος ἐν Φιλιππουπόλει.
† **Ευθυφρων** Η., ἰατρός.
Ζανος Α. Π.
† **Ζωγραφος** Θεόδωρος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.
Ζωγραφος Ξενοφῶν, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.
Ζωηρος Ἀλέξανδρος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.
† **Ιγγλεσης** Α., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.
Ιωαννιδης Ἐμμανουήλ, καθηγητὴς ἐν Ἀμοργῷ.
Καλλιαδης Κωνσταντῖνος, μέλος τοῦ Συμβουλίου τῆς ἐπικρατείας.
Καραθεοδωρη Ἀλέξανδρος, ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Τουρκίας.
Καραθεοδωρη Κωνσταντῖνος, καθηγητὴς τῆς Α. Ἰατρικῆς Σχολῆς ἐν Κ/πόλει.
† **Καραθεοδωρη** Στέφανος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.
Κοσουδης Θεμιστοκλῆς, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.
Κωνσταντινιδης Χ. Γεώργιος, κτηματίας ἐν Κ/πόλει.

Digitized by Google

δ'.

† **ΛΑΣΚΑΡΙΣ** Ἀλέξανδρος, μητροπολίτης Σισανίου.

ΜΑΥΡΟΓΕΝΗΣ Σπυρίδων, ἀρχίατρος τῆς Α. Μ. τοῦ Σουλτάνου.

ΝΕΟΚΟΣΜΟΣ Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.

† **ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ** Α., γενικὸς πρόξενος τῆς Ἑλλάδος ἐν Κ/πόλει.

ΠΑΣΠΑΛΛΗΣ Δημήτριος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.

ΠΥΛΑΔΗΣ Βασίλειος, λόγιος ἐν Κ/πόλει.

ΡΑΖΗΣ Δημήτριος, γεν. γραμματεὺς τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑπουργείου τῆς Ἑλλάδος.

ΣΑΒΒΑΣ πασσᾶς Ἰωάννης, ὑπουργὸς τῶν Δημοσίων Ἔργων.

ΣΟΦΟΚΛΗΣ Γαβριήλ, καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει.

† **ΧΡΥΣΟΒΕΡΓΗΣ** Γεώργιος, καθηγητής.

Digitized by Google

ΤΑΚΤΙΚΑ ΜΕΛΗ.

Α.

	Ἔτος ἐκλογῆς
Αγελαστος Δημοσθένης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1873
Αδαμαντιαδης Γεώργιος, γραμματεὺς τοῦ ἁγίου Στρωμνίτσης	1871
Αθανασιου Χα. Ἀπόστολος, ἔμπορος ἐν Ἡλιουπόλει (Ἀϊδινίῳ)	1873
Αθηνογενης Γεώργιος, ἔμπορος ἐν Κων/πόλει	1861
Αθηνογενης Παῦλος, τραπεζίτης ἐν Σμύρνῃ	1873
Ακατος Νικόλαος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1865
Albert de Long, καθηγητὴς ἐν τῷ Ροβερτείῳ Λυκείῳ ἐν Κ/πόλει	1876
Αλεξανδριδης Δημήτριος, ὑπάλληλος τῶν αὐτοκρατ. τηλεγράφων καὶ ἰατρός	1872
Αλεξανδριδης Ζαχαρίας, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1869
Αλιμπερτης Ἰωάννης, βιβλιοπώλης ἐν Κ/πόλει	1873
Αλτιναλμαζης Ἰωάννης, ἔμπορος ἐν Ἀδριανουπόλει	1872
Αναστασιαδης Βασίλειος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1874
Αμφιπολεως Ἰάκωβος, πρώην χωρεπίσκοπος Σταυροδρομίου	1875
Αναστασιαδης Ἰωακείμ, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1878
Αναστασιαδης Ι., Μητροπολίτης Καισαρείας	1875
Αναστασιαδης Παρασκευᾶς, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1872
Ανδρεου Χ. Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1873
Ανδρονικος ἱερομόναχος	1879
Ανθοπουλος Κωνσταντῖνος, Γερουσιαστὴς τοῦ ὀθωμανικοῦ Κράτους	1864
Αντυπας Διονύσιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1866
Αντωνιαδης Ἰωάννης, διευθυντὴς τοῦ ἐν Πέραν Τηλεγραφείου	1879
Αντωνιαδης Ἰωάννης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1874
Αντωνιαδης Σωτήριος, ἰατρὸς ἐν Φιλιππουπόλει	1873
Αντωνωφ Κ., ἐν Ροστοβίῳ	1879
Αποστολιδης Ἀθηνόδωρος, ἰατρὸς ἐν Ἡλιουπόλει (Ἀϊδινίῳ)	1871
Αποστολιδης Γεώργιος, δικηγόρος ἐν Κ/πόλει	1874
Αποστολιδης Θεόδωρος, ταμίας τῆς Τραπέζης Κων/πόλεως	1878
Αποστολιδης Καλλιάρχης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1874
Αποστολιδης Περικλῆς, ἔμπορος ἐν Βώλῳ	1870
Αργυριαδης Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Φιλιππουπόλει	1873
Αρισταρχης Σταυράκης, Μέγας Λογοθέτης καὶ Γερουσιαστής	1862
Αρισταρχης Γεώργιος	1870

Digitized by Google

Ἔτος ἐκλογῆς.

ΑΡΙΣΤΟΚΛΗΣ Ἰωάννης, μέλος τοῦ Συμβουλίου ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῆς Παιδείας ... 1861
ΑΡΤΕΜΙΑΔΗΣ Ἰάκωβος, Σύμβουλος τῆς Νομαρχίας Ἰωαννίνων 1877

Β.

ΒΑΛΛΙΑΔΗΣ Κωνσταντῖνος, Μητροπολίτης Μυτιλήνης 1864
ΒΑΛΛΙΑΝΟΣ Μ. Β., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει............................ 1872
ΒΑΛΣΑΜΟΣ Ι., μεσίτης ἐν Κ/πόλει............................... 1872
ΒΑΛΤΑΤΖΗΣ Μιλτιάδης, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει..................... 1871
ΒΑΜΒΑΚΗΣ Νικόλαος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.......................... »
BARDAUT A., δικηγόρος ἐν Κ/πόλει 1877
ΒΑΡΟΤΣΗΣ Ἰάκωβος » » 1878
ΒΑΣΙΑΔΗΣ Ἡρακλῆς, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει............................ 1861
ΒΑΦΕΙΑΔΗΣ Γεώργιος, δημοσιογράφος ἐν Κ/πόλει 1868
ΒΑΦΕΙΔΗΣ Φιλάρετος, καθηγητὴς ἐν τῇ κατὰ Χάλκην Θεολογικῇ Σχολῇ 1878
ΒΑΦΙΑΔΗΣ Ἀπόστολος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει 1861
ΒΕΛΙΣΣΑΡΙΟΣ Γεώργιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει........................ 1872
ΒΕΛΙΣΣΑΡΙΟΣ Ἰωάννης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει 1873
ΒΕΛΛΟΓΙΑΝΝΙΔΗΣ Μ., τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει........................ 1877
ΒΕΡΝΑΡΔΑΚΗΣ Ἀθανάσιος, οἰκονομολόγος ἐν Ἀθήναις 1870
ΒΙΘΥΝΟΣ Ἰωάννης, ὑπάλληλος τῆς Υ. Πύλης 1876
ΒΙΚΕΛΑΣ Δ., τραπεζίτης ἐν Λονδίνῳ.............................. 1872
ΒΛΑΣΤΟΣ Ἀντώνιος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει........................ 1861
ΒΛΑΣΤΟΣ Ἐρνέστος, μηχανικὸς 1874
ΒΛΑΣΤΑΡΗΣ Κωνσταντῖνος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει .... »
ΒΟΥΛΑΛΑΣ Χριστόδουλος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει 1877
ΒΟΥΡΟΣ Περικλῆς, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει 1867
ΒΟΥΤΥΡΑΣ Σταῦρος, δημοσιογράφος ἐν Κ/πόλει 1866
ΒΡΑΝΟΣ Β., καθηγητὴς ἐν Κων/πόλει 1877
ΒΡΕΤΟΣ Ἰωάννης, δημοσιογράφος ἐν Κων/πόλει...................... 1871

Γ.

ΓΕΝΙΔΟΥΝΙΑΣ Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει....................... 1861
ΓΕΡΑΡΔΟΣ Κωνσταντῖνος, βιβλιοδέτης ἐν Κ/πόλει 1873
ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ, Μητροπολίτης Φιλαδελφείας........................... 1879
ΓΕΩΡΓΑΛΑΣ Κ., διδάσκαλος 1877
ΓΕΩΡΓΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ Ι., δικηγόρος ἐν Κων/πόλει...................... 1861
ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ Θ. ἰατρὸς .... »
ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ Σ. Γ., ἔμπορος ἐν Ῥουχτσουκίῳ 1864
ΓΙΑΛΟΥΣΗΣ Μιλ., τραπεζομεσίτης................................. 1879
ΓΙΑΝΝΑΡΟΣ Θρασύβουλος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει...................... 1867
ΓΙΑΝΝΕΛΟΣ Ἰωάννης, ἔμπορος...................................... 1878
ΓΚΙΩΝ Ἰωάννης, διευθυντὴς ἀσφαλιστικῶν ἑταιριῶν ἐν Κ/πόλει 1864
ΓΚΙΩΝΗΣ Μιχαήλ, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει 1871

Digitized by Google

Έτος ἐκλογῆς.

ΓΚΙΟΥΜΟΥΣΓΚΕΡΑΔΑΝΗΣ Μ., ἔμπορος ἐν Φιλιππουπόλει	1861
ΓΚΙΟΥΜΟΥΣΓΚΕΡΑΔΑΝΗΣ Ἀθανάσιος, ἔμπορος ἐν Φιλιππουπόλει	1871
ΓΑΥΚΑΣ Νικηφόρος, μητροπολίτης Ἴμβρου	1872
GODEL Lannoy, Baron von, διερμηνεὺς τῆς Αὐστριακῆς Πρεσβείας	1874
ΓΟΡΓΟΡΙΝΗΣ Γ. ἐν Ῥοστοβίῳ	1879

Δ.

DADIAN Artin Effendi, ὑφυπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ἐν Τουρκίᾳ	1871
DALESSIO J., τραπεζίτης	1874
ΔΑΛΛΑΣ Γεώργιος, δικηγόρος ἐν Κ/πόλει	1871
ΔΑΝΙΗΛ ἱεροδιάκονος	»
ΔΕΚΑΣΤΡΟΣ Αὔγουστος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1872
ΔΕΛΛΑΠΟΡΤΑΣ Βρασίδας, ἔμπορος ἐν Ταϊγανίῳ	1873
ΔΕΠΑΣΤΑΣ Νικόλαος, βιβλιοπώλης ἐν Κ/πόλει	1871
DERENTHAL Edouard, γραμματεὺς τῆς Γερμανικῆς Πρεσβείας ἐν Κ/πόλει	1872
ΔΕΡΚΩΝ Ἰωακείμ	1874
DEVEAUX Emile, διευθυντὴς τῆς Ὀθωμανικῆς Τραπέζης ἐν Κ/πόλει	1872
ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ Ἀθανάσιος, καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει	1866
ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ Α. Γ., μηχανικὸς καὶ καθηγητὴς ἐν Κων/πόλει	»
ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ Κοσμᾶς, ἔμπορος	1879
ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ Ξενοφῶν, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1873
ΔΙΑΓΓΕΛΗΣ Γ., δικηγόρος ἐν Κων/πόλει	1874
ΔΙΑΛΕΓΜΕΝΟΣ Γεώργιος, διευθυντὴς ἀσφαλιστικῶν ἑταιριῶν ἐν Κ/πόλει	1872
ΔΙΓΕΝΗΣ Β., ὑπάλληλος τοῦ ἑλλ. Προξενείου	1878
ΔΙΠΛΟΤΕΙΧΟΥ Πρόεδρος Μεθόδιος	1875
ΔΡΑΚΟΣ Νικόλαος, μεσίτης ἐν Κ/πόλει	1873

Ε.

ΕΛΠΙΔΗΣ Σ., ὑπάλληλος τοῦ Ἑλληνικοῦ Προξενείου ἐν Κ/πόλει	1874
ΕΞΑΚΟΥΣΤΟΣ Πέτρος, μηχανικὸς ἐν Κ/πόλει	1872
ΕΥΓΕΝΙΔΗΣ Εὐστάθιος τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1871
ΕΥΓΕΝΙΔΗΣ Δημοσθένης, » »	1873
ΕΥΘΥΒΟΥΛΗΣ Δημ., ἰατρός	1878
ΕΥΜΟΡΦΟΠΟΥΛΟΣ Ἀλ. ἱερομόναχος, γραμματεὺς τῆς Κοινότητος τοῦ Ἁγ. Ὄρους	1875

Ζ.

ΖΑΜΒΑΚΟΣ Δημήτριος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει	1871
ΖΑΝΝΕΔΗΣ Ἐμμανουήλ, ἔμπορος ἐν Μυτιλήνῃ	1868
ΖΑΡΙΦΗΣ Λεωνίδας, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1872
ΖΑΡΙΦΗΣ Πέτρος, » »	1873

Digitized by Google

	Ἔτος ἐκλογῆς.
ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ Ν. ἐν Ῥοστοβίῳ	1879
ΖΕΡΒΟΥΔΑΚΗΣ Α., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1867
ΖΕΡΒΟΥΔΑΚΗΣ Π., ἔμπορος ἐν Μαγχεστρίᾳ	1878
ΖΙΦΟΣ Ἰωάννης, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει	1869
ΖΙΦΟΣ Θεμιστοκλῆς, ἐν Ῥοστοβίῳ	1879
ΖΙΦΟΣ Μιλτιάδης, ἐν Ῥοστοβίῳ	1879
ΖΙΦΟΣ Παῦλος, ἐν Ῥοστοβίῳ	1879
ΖΩΓΡΑΦΟΣ Ξενοφῶν, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει	1861
ΖΩΤΟΥ Στέφανος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1874

Η.

HANSON H., τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1874
HEIDENSTAM Oscar de, πρόξενος τῆς Σουηδίας καὶ Νορβηγίας ἐν Κ/πόλει	»
ΗΛΙΑΔΗΣ Στέφανος, ἔμπορος	1879
ΗΛΙΑΣΚΟΣ Κωνσταντῖνος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1863
ΗΡΑΚΛΕΙΑΣ Γρηγόριος	1874
ΗΡΩΙΔΗΣ Γ., ἔμπορος	1879

Θ.

ΘΕΟΔΩΡΙΔΗΣ Ἀθανάσιος, σχολάρχης ἐν Ταταούλοις	1875
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ Καλλίνικος	1874
ΘΩΜΙΔΗΣ Ἀθανάσιος, ἔμπορος ἐν Φιλιππουπόλει	1872

Ι.

ΙΑΚΩΒΟΥ Ι., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1874
ΙΑΚΩΒΟΥ Μιλτιάδης, δικηγόρος ἐν Κ/πόλει	1871
ΙΔΑΕΜΟΣ Ὀδυσσεύς, δημοσιογράφος ἐν Κ/πόλει	1872
ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ Κωνσταντῖνος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1871
ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ Σωφρόνιος	»
ΙΩΑΣΑΦ, ἱεροψάλτης ἐν Κ/πόλει	1874

Κ.

ΚΑΖΑΝΟΒΑΣ Γεώργιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1871
ΚΑΖΑΝΟΒΑΣ Παντελῆς, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	2872
ΚΑΛΒΟΚΟΡΕΣΣΗΣ Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1872
ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ Κωνσταντῖνος	1861
ΚΑΛΛΙΒΟΥΡΣΗΣ Πέτρος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει	1871
ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	»
ΚΑΜΑΡΑΣ Πέτρος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1873
ΚΑΝΑΚΗΣ Κ., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1871

Digitized by Google

	Ἔτος ἐκλογῆς.
ΚΑΝΑΚΗΣ Π. Ἀθανάσιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1871
ΚΑΡΑΒΑΣΙΛΗΣ Ἰωάννης	1877
ΚΑΡΑΒΟΚΥΡΟΣ Μιλτιάδης, δικηγόρος ἐν Κ/πόλει	1874
ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ Ἀλέξανδρος, Β' γραμματεὺς τῆς ἐν Βρυξέλλαις Ὀθ. Πρεσβείας	»
ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ Κωνσταντῖνος, καθηγητὴς τῆς Α. Ἰατρικῆς Σχολῆς ἐν Κ/πόλει	1861
ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ Στεφ. Ἀλέξανδρος, ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ἐν Τουρκίᾳ	»
ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ Στέφ. Κωνσταντῖνος, μέλος τοῦ Συμβουλ. τῆς Ἐπικρατείας ἐν Κ/πόλει	1867
ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ Στέφανος, πρεσβευτὴς τῆς Υ. Πύλης ἐν Βρυξέλλαις	»
ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ Τηλέμαχος, μηχανικὸς ἐν Κ/πόλει	1874
ΚΑΡΑΜΑΝΟΣ Ν., τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1872
ΚΑΡΑΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Γεώργιος, ἰατρὸς ἐν Ἀδριανουπόλει	1877
ΚΑΡΑΠΑΝΟΣ Κωνσταντῖνος, τραπεζίτης ἐν Παρισίοις	1862
ΚΑΡΔΑΜΙΤΣΗΣ Π., μεσίτης ἐν Κ/πόλει	1871
ΚΑΡΟΛΙΔΗΣ Ἰορδάνης, καθηγητὴς ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ τῆς Χάλκης	»
ΚΑΡΟΛΙΔΗΣ Π., καθηγητὴς ἐν Σμύρνῃ	1875
ΚΑΣΤΕΛΛΗΣ Ἰωάννης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1872
ΚΑΤΙΝΑΚΗΣ Μιλτιάδης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	»
ΚΑΤΣΙΓΓΡΑΣ Θωμᾶς, ἔμπορος ἐν Φιλιππουπόλει	1871
ΚΕΠΕΤΖΗΣ Σταῦρος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	»
ΚΕΣΣΙΣΟΓΛΟΥΣ Ἀχιλλεύς, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1874
ΚΕΣΣΙΣΟΓΛΟΥΣ Α., ἐν Ῥοστοβίῳ	1879
ΚΛΕΑΝΘΗΣ Ζήνων, ἀρχιτέκτων ἐν Κ/πόλει	1865
ΚΛΟΥΜΑΣΗΣ Δ., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1877
ΚΟΚΚΩΝΗΣ Δ., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1871
ΚΟΡΤΖΗΣ Πάνος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1879
ΚΟΡΩΝΑΚΗΣ Π., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1873
ΚΟΡΩΝΙΟΣ Γ., τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1872
ΚΟΣΟΥΔΗΣ Θεμιστοκλῆς, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1861
ΚΟΤΖΑΜΠΑΣΗΣ Γεώργιος, καπνέμπορος ἐν Ἀμισῷ	1875
ΚΟΥΓΙΟΥΜΤΖΙΑΝ Πετρὸς ἐφένδης, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1872
ΚΟΥΜΑΤΟΣ Ἀνδρέας, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1874
COURTIS G., Chapelain de l'Église Commémorative protestante, ἐν Κ/πόλει	1871
ΚΡΙΚΟΤΣΟΣ Ιω.	1879
ΚΡΙΚΟΤΣΟΣ Νικόλαος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1864
ΚΡΙΝΟΣ Κ., ἐν Ῥοστοβίῳ	1879
ΚΥΖΙΚΟΥ Νικόδημος	1877
ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ Ἐτεοκλῆς, δημοσιογράφος ἐν Κ/πόλει	1872
ΚΩΝΣΤΑΝΤΑΡΑΣ Χρ., κοσμηματοπώλης	1879
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ Γεώργιος, ἀδαμαντοπώλης ἐν Κ/πόλει	1872
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ Δημήτριος, ἀδαμαντοπώλης ἐν Κ/πόλει	»
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ Μ., ἑλληνοδιδάσκαλος ἐν Λονδίνῳ	1874
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ πασσᾶς Ἀλέξανδρος, ὑποδιοικητὴς τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης	1872
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ Χ. Γεώργιος, κτηματίας ἐν Κ/πόλει	1861

Digitized by Google

Λ.

	Έτος ἐκλογῆς
ΛΑΖΟΠΟΥΛΟΣ Γεώργιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1864
ΛΑΡΙΣΣΗΣ Νεόφυτος	1874
ΛΑΤΡΗΣ Γεώργιος, ἐμποροϋπάλληλος ἐν Κ/πόλει	1871
ΛΕΟΝΤΙΑΣ Σαπφώ, διευθύντρια τοῦ Παρθεναγωγείου *Παλλάδος*	1872
ΛΗΜΝΟΥ Ἰωακείμ	1874
ΛΙΑΝΟΠΟΥΛΟΣ Γ., καθηγ. τῶν μαθηματικ. ἐν τῇ Θεολογ. καὶ Ἐμπορ. Σχολῇ Χάλκης	»
ΛΙΟΥΜΑΣ Ἀπόστολος, καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει	1868
ΛΟΥΤΡΑΡΗΣ Ν., καθηγητής	1879
LUDERS, διευθυντὴς τῆς ἐν Ἀθήναις Γερμανικῆς Σχολῆς	1875

Μ.

ΜΑΘΙΟΥΔΑΚΗΣ Α., Γενικὸς Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος ἐν Κ/πόλει	1875
ΜΑΛΛΙΑΔΗΣ Μ.	1865
ΜΑΛΛΙΑΔΗΣ Δημήτριος, δικηγόρος ἐν Κ/πόλει	1878
ΜΑΛΙΑΚΑΣ Ἀβραάμ, καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει	1877
ΜΑΡΙΑΝΟΣ Γεώργιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1873
ΜΑΣΤΟΡΑΚΗΣ Ἀριστείδης	1879
ΜΑΥΡΙΚΟΣ Ἰω., στρατιωτικὸς ἰατρός	1879
ΜΑΥΡΟΓΕΝΗΣ Ἀλέξανδρος, ὑπάλληλος τῆς Πύλης	1870
ΜΑΥΡΟΓΕΝΗΣ Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Βομβάῃ	1871
ΜΑΥΡΟΓΕΝΗΣ Σπυρίδων, ἀρχίατρος τῆς Α. Μεγαλειότητος τοῦ Σουλτάνου	1861
ΜΑΥΡΟΓΟΡΔΑΤΟΣ Ἐλευθέριος	1877
ΜΑΥΡΟΓΟΡΔΑΤΟΣ Ἐμμανουήλ, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1873
ΜΑΥΡΟΓΟΡΔΑΤΟΣ Θεόδ., τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	»
ΜΑΥΡΟΓΟΡΔΑΤΟΣ Α. Φραγκούλης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1875
ΜΕΓΑΚΛΗΣ Ἀθ., μέγας Πρωτοσύγκελος τῶν Πατριαρχείων	1877
ΜΕΛΑΝΔΙΝΟΣ Ἐμμανουήλ, ἐν Κ/πόλει	1877
ΜΕΝΔΩΝΙΔΗΣ Σταῦρος, ἔμπορος ἐν Ἰσμαηλίῳ	1872
ΜΙΚΕΛΗΣ Μ., ἔμπορος	1878
ΜΙΣΑΗΛΙΔΗΣ Εὐαγγελινός, δημοσιογράφος ἐν Κ/πόλει	1872
ΜΙΧΑΗΛ Ν. Μιχαήλ, ἔμπορος ἐν Σέρραις	1870
MIZZI Lewis F., διδάκτωρ τῆς νομικῆς ἐν Κ/πόλει	1873
ΜΟΜΦΙΑΙΟΣ Ἐμμανουήλ, βιομήχανος ἐν Κ/πόλει	1879
MORDTMANN A. D., ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει	1871
MORDTMANN Ἰωάννης, διερμηνεὺς τῆς Γερμανικῆς πρεσβείας ἐν Κ/πόλει	1872
ΜΟΥΖΑΛΑΣ Π., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	»
ΜΟΥΣΙΚΟΣ Ἰωάννης, διδάσκαλος	1878
ΜΠΑΛΛΙΑΗΣ Σταῦρος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει	1875

Ν.

ΝΕΓΡΗΣ Νικόλαος, ἐν Ἀθήναις	1874
ΝΕΜΤΣΟΓΛΟΥ Ζήσης, ἔμπορος ἐν Φιλιππουπόλει	1871

Digitized by Google

	Ἔτος ἐκλογῆς.
ΝΕΜΤΣΟΓΛΟΥΣ Μιχαήλ	1871
ΝΕΟΚΟΣΜΟΣ Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1861
ΝΕΟΦΥΤΟΣ Φιλίππου	1871
ΝΙΚΟΚΑΒΟΥΡΑΣ Σ. Α., καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει	1871
ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ Γεώργιος, ἔμπορος ἐν Ξάνθῃ	1873
ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ Δ., δημοσιογράφος ἐν Κ/πόλει	1878
ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ Ἰω., ἐν Ῥοστοβίῳ	1879
ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ Ν., δικηγόρος ἐν Κ/πόλει	1874
ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ Ἀντώνιος, τραπεζίτης ἐν Ἀλεξανδρείᾳ	1871
ΝΟΜΙΚΟΣ Α., ἐν Ῥοστοβίῳ	1879
ΝΟΝΝΟΤΗΣ Αἰμίλιος, καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει	1873

Ξ.

ΞΑΝΘΟΣ Γ., δικηγόρος	1878
ΞΥΔΙΑΣ Δ., ἐν Ῥοστοβίῳ	1879
ΞΥΔΙΑΣ Θ., ἐν Ῥοστοβίῳ	»
ΞΥΔΙΑΣ Τυπάλδος, δικηγόρος ἐν Κ/πόλει	1873

Ο.

ΟΛΥΜΠΙΑΔΗΣ Δ., ἐν Ῥοστοβίῳ	1879
ΟΜΗΡΟΣ Γ., τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1873

Π.

ΠΑΓΟΥΝΗΣ Ἰωάννης, καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει	1874
ΠΑΛΑΜΑΣ Γρ., διευθυντὴς τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς	1879
ΠΑΝΑΣ Ι., ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει	1872
ΠΑΝΟΥΡΓΙΑΣ Κ., ὑπάλληλος τοῦ ἑλλην. Προξενείου	1878
ΠΑΝΤΑΖΗΣ Μιλτιάδης, καθηγητὴς καὶ ἱδρυτὴς τοῦ Ἑλληνικοῦ Λυκείου	1867
ΠΑΝΤΖΕΙΡΗΣ Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1871
ΠΑΝΤΖΕΙΡΗΣ Κωνσταντῖνος, ὑπάλληλος	1875
ΠΑΝΩΡΙΟΣ Κ., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1871
ΠΑΠΑ Δανιήλ, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1872
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Δημήτριος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει	1871
ΠΑΠΑ Θεοδόσιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1875
ΠΑΠΑ Κωνσταντῖνος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1873
ΠΑΠΑΡΡΟΥΣΗΣ Πέτρος, καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει	1875
ΠΑΠΗΣ Τιμολέων, λογιστὴς τραπεζιτικοῦ καταστήματος	»
ΠΑΡΑΝΙΚΑΣ Ματθαῖος, γυμνασιάρχης ἐν Σμύρνῃ	1872
ΠΑΡΑΝΙΚΑΣ Νικόλαος, καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει	1871
ΠΑΡΗΓΟΡΗΣ Κ. Α., ἀρχιτέκτων ἐν Κ/πόλει	1872
ΠΑΡΙΣΗΣ Γεώργιος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1873
ΠΑΣΠΑΛΛΗΣ Ἀλέξανδρος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1870

Digitized by Google

Ἔτος ἐκλογῆς.

ΠΑΣΠΑΛΛΗΣ Δημήτριος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει 1861

ΠΑΣΠΑΛΛΗΣ Νικόλαος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει 1871

ΠΑΣΠΑΤΗΣ Ἀλέξανδρος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει 1862

PEARS Edwin, διδάκτωρ τῆς νομικῆς ἐν Κ/πόλει 1874

ΠΑΥΛΙΤΗΣ Ἀργύριος, ἔμπορος ἐν Φιλιππουπόλει 1872

ΠΕΡΔΙΚΙΔΗΣ Κ., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει 1871

ΠΗΛΑΙΚΑΣ Ἀλ., ἐν Ῥοστοβίῳ 1879

ΠΙΝΙΑΤΕΛΗΣ Ν., ἐν Ῥοστοβίῳ . . . . »

ΠΙΤΣΙΛΛΔΗΣ Γεώργιος, ἔμπορος ἐν Μυτιλήνῃ 1875

ΠΛΑΤΩΝ Γρ., ἐν Ῥοστοβίῳ 1879

ΠΛΕΣΣΑΣ Ν. Γ., ἐλεγκτὴς τῆς Γεν. Ἑταιρίας τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους 1871

ΠΟΛΥΚΑΡΠΟΣ, ἱεροδιάκονος ἐν Κ/πόλει 1872

ΠΟΡΦΥΡΙΟΣ, ἡγούμενος τοῦ Σιναϊτικοῦ μετοχίου 1875

ΠΡΩΙΟΣ Νικόλαος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει . . . . »

ΠΥΛΑΔΗΣ Βασίλειος, λόγιος ἐν Κ/πόλει 1861

Ρ.

ΡΑΖΗΣ Ἀριστείδης, μηχανικὸς ἐν Κ/πόλει 1873

ΡΑΖΗΣ Ἀλέξανδρος, ἀκόλουθος τῆς Β. Ἑλληνικῆς Πρεσβείας 1875

ΡΑΖΗΣ Δημήτριος, Γεν. γραμματεὺς τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐξωτ. Ὑπουργείου τῆς Ἑλλάδος . 1861

ΡΑΛΛΗΣ Κωνσταντῖνος, ἐμποροϋπάλληλος ἐν Κ/πόλει 1874

ΡΑΛΛΗΣ Στεφ. Ἀλέξανδρος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει 1872

ΡΑΛΛΗΣ Στέφανος, τραπεζίτης ἐν Παρισίοις 1863

ΡΑΦΑΗΛ Ἀλέξανδρος, ὑπάλληλος ἐν Κ/πόλει 1874

ΡΑΦΑΗΛ Ἐλευθέριος, δικηγόρος ἐν Κπόλει . . . . »

ΡΑΦΑΗΛ Ῥαφαήλ, ταμίας τῆς Ἑλληνικῆς Πρεσβείας ἐν Κ/πόλει 1867

ΡΕΒΕΛΑΚΗΣ Δημοσθένης 1878

ΡΕΝΙΕΡΗΣ Α., ἐν Ῥοστοβίῳ 1879

ΡΟΔΟΚΑΝΑΚΗΣ Ν. Ι., ἔμπορος ἐν Ἡλιουπόλει (Ἀϊδινίῳ) 1871

ΡΟΔΟΥ Γερμανός 1875

ΡΟΣΟΛΥΜΟΣ Ἀθανάσιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει 1871

Σ.

ΣΑΒΒΑΣ πασσᾶς Ἰωάννης, Ὑπουργὸς τῶν Δημοσίων Ἔργων 1861

ΣΑΓΡΑΝΤΗΣ Ἰωάννης, ἔμπορος ἐν Ἀθήναις 1878

ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΔΗΣ Δ., ἐν Αἰγύπτῳ . . . . »

ΣΑΛΒΑΓΟΣ Κ., Πρόξενος τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ . . . . »

ΣΑΠΟΥΝΤΖΗΣ Ἀθανάσιος, ἔμπορος ἐν Βώλῳ 1872

ΣΑΛΤΕΛΗΣ Θ., καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει 1875

ΣΑΜΑΡΤΣΙΔΗΣ Χρ., καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει 1877

ΣΑΡΑΚΙΩΤΗΣ Βασίλειος, διδάκτωρ τῆς ἰατρικῆς ἐν Κ/πόλει 1865

Digitized by Google

	Ἔτος ἐκλογῆς.
Σαρδινσκης Κ., δικηγόρος ἐν Κ/πόλει	1868
Σαρσεντης Ἠλίας, ἐν Ῥοστοβίῳ	1879
Σατραζαμης Σταῦρος, κυβερνητικὸς ὑπάλληλος	»
Schroeder Raul, διερμηνεὺς τῆς Γερμανικῆς Πρεσβείας ἐν Κ/πόλει	1871
Shaw Wiliam, ἔμπορος ἐν Παρισίοις	1873
Σγουτας Β., ἐμποροϋπάλληλος	1878
Σγουτας Δημήτριος, τραπεζίτης ἐν Παρισίοις	1871
Σεβαστοπουλος Ζωρζῆς, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	»
Σεϊτανιδης Γεώργιος, βιβλιοπώλης ἐν Κ/πόλει	1872
Σισμανογλους Ἰωάννης, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1873
Σιφναιος Ἰωάννης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1872
Σκαναβης Ν., ἐν Ῥοστοβίῳ	1879
Σκαραμαγκας Ε. »	»
Σκαραμαγκας Ἰω. »	»
Σκορδος Κωνστ., ἔμπορος	1878
Σκουλουδης Στέφανος, τραπεζίτης ἐν Ἀθήναις	1871
Σκυλιτσης Π. Δ., τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1873
Σουβατζογλους Βασίλειος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1876
Σουγδουρης Π., ἐν Ῥοστοβίῳ	1879
Σουλιδης Νικόλαος, δικηγόρος ἐν Κ/πόλει	1871
Σπαθαρης Ἀνδρέας, καθηγητὴς τῶν μαθηματικῶν ἐν Κ/πόλει	1864
Σπανδωνης Γ., ἐμποροϋπάλληλος ἐν Κ/πόλει	1874
Σπηλιωτοπουλος Ε., διευθυντὴς ἀσφαλιστικῶν ἑταιριῶν ἐν Κ/πόλει	1871
Σταματελος Ἰωάννης, σχολάρχης ἐν Λευκάδι	1874
Σταματιαδης Ἀπόστολος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1873
Σταματιαδης Δημ., ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει	1872
Σταματιαδης Νικ., διδάκτωρ τῶν νομικῶν ἐν Σάμῳ	1879
Σταμουλης Ἀναστάσιος, ἔμπορος ἐν Σηλυβρίᾳ	1872
Σταυρακης Μαρῖνος, ἔμπορος	1879
Στεφανοβικ Παῦλος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1874
Στρομπουλης Ν., ἰατρὸς ἐν Συρῷ	1873
Συγγρος Ἀνδρέας, τραπεζίτης ἐν Ἀθήναις	1871
Synvet Α., καθηγητὴς ἐν τῷ Αὐτοκρατορικῷ Λυκείῳ	1875
Σχοινας Ἀλέξανδρος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει	1873

Τ.

Ταγης Θεοχάρης, καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει	1872
Ταγης Φίλιππος, καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει	1875
Ταμβακος Ν. Δ., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1863
Ταντααιδης Ἰωάννης, δημοσιογράφος ἐν Κ/πόλει	1874
Τασης Βασίλειος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1871
Τετσης Γεώργιος, δικηγόρος ἐν Ἀθήναις	1874
Τετσης Ἰωάννης, καθηγητὴς ἐν Γαλαζίῳ	1872

Digitized by Google

	Έτος εκλογής.
THOMAN A., διδάσκαλος έν τῇ Γερμανοελβετικῇ Σχολῇ	1875
ΤΡΑΝΟΣ Ἐμμανουήλ, μεσίτης ἐν Κ/πόλει	1870
ΤΣΕΡΑΕΝΤΗΣ Βελισσάριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1873
ΤΣΕΡΑΕΝΤΗΣ Θεμιστοκλῆς, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	»
ΤΣΕΡΩΝΗΣ Κωνσταντῖνος, δικηγόρος ἐν Κ/πόλει	1871
ΤΣΙΚΑΛΙΩΤΗΣ Στέφανος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1870
ΤΣΙΓΣΟΠΟΥΛΟΣ Κ., κοσμηματοπώλης ἐν Κ/πόλει	1878

Υ.

ΥΠΑΝΑΡΕΥΜΕΝΟΣ Ζαφείριος, ὑπάλληλος τῆς Πύλης ἐν Χίῳ	1877

Φ.

ΦΑΚΑΡΟΣ Μ., διερμηνεὺς τοῦ Ἑλληνικοῦ Προξενείου	1874
ΦΑΜΠΙΑΤΟΣ Ν., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1873
ΦΙΛΙΟΣ Δ., διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας ἐν Ἀθήναις	1872
ΦΙΛΙΠΠΟΒΙΤΣ Δημήτριος, ὑπάλληλος τοῦ Αὐστρο-Οὐγγρικοῦ ταχυδρομείου	1874
ΦΙΛΙΠΠΟΥΠΟΛΕΩΣ Νεόφυτος	1872
ΦΡΥΔΑΣ Ν., διευθυντὴς τοῦ ἐν Πέρᾳ Ἑλληνο-γαλλικοῦ Λυκείου	1874
ΦΩΤΙΑΔΗΣ Ν., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει Σίφνιος	1861
ΦΩΤΙΑΔΗΣ Δ., Νικόλαος ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1876
ΦΩΤΙΑΔΗΣ Φώτιος, ἰατρός	1878

Χ

ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ Ν., δικαστής	1879
ΧΑΣΙΩΤΗΣ Γεώργιος, λόγιος ἐν Παρισίοις	1869
ΧΑΤΖΗ ΧΡΗΣΤΟΥ Χρῆστος, σχολάρχης τῆς ἐν Σταυροδρ. ἐνορ. σχολῆς τῆς Παναγίας	1873
ΧΕΛΜΗΣ Μιχαήλ, φαρμακοποιὸς ἐν Κ/πόλει	»
ΧΡΗΣΤΙΔΗΣ Ἀναστάσιος, ἰατρός	1879
ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΙΔΗΣ Θεμιστοκλῆς, δικαστὴς ἐν τῷ ποινικῷ ἐφετείῳ Κων/πόλεως	1874
ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΙΔΗΣ Συμεών, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει	1877
ΧΡΥΣΟΒΕΛΟΝΗΣ Ἀριστοτέλης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1873
ΧΡΥΣΟΒΕΛΟΝΗΣ Λεωνίδας, ἔμπορος ἐν Μαγχεστρίᾳ	1869
ΧΡΥΣΟΒΕΛΟΝΗΣ Μιχαήλ, ἔμπορος ἐν Λιβερπούλῃ	1875

W.

WEISBACH Augustin, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει	1873

Ψ.

ΨΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΣ Κωνσταντῖνος, ταμίας τῆς Ἀτμοπλοϊκῆς Ῥωσσικῆς Ἑταιρίας	1875

Digitized by Google

ΕΠΙΤΙΜΑ ΜΕΛΗ.

Α.

Αριστάρχης Γρ., πρεσβευτής τῆς Ὑψ. Πύλης ἐν Οὐασιγκτῶνι 1879
Αριστάρχης Ἰωάννης, πρεσβευτής τῆς Τουρκίας ἐν Βερολίνῳ 1873
Αρμένης Βράϊλας, πρεσβευτής τῆς Ἑλλάδος ἐν Πετρουπόλει 1864

Β.

Βαδιγκτων, ὑπουργός τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Γαλλίας 1878
Βαλέττας Ἰωάννης, διευθυντής τοῦ ἐν Λονδίνῳ Ἑλληνικοῦ Ἐκπαιδευτηρίου 1874
Barthélémy Saint Hilaire, μέλος τοῦ Πανακαδημίου ἐν Παρισίοις καὶ τῆς Γαλλικῆς Γερουσίας 1871
Βαλλιάνος Ἀνδρέας, ἔμπορος ἐν Μασσαλίᾳ 1871
Bancroft Georges, πρεσβευτής τῆς Ἀμερικῆς ἐν Λονδίνῳ 1872
Βασιλείου Γ., ὑποδιοικητής τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος 1871
Βερναρδάκης Δημήτριος, καθηγητής τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων 1874
Βερνάρδος Χ., ἰατρός ἐν Σμύρνῃ 1863
Blackie J. Stuart, καθηγητής τῶν ἑλλ. ἐν τῷ ἐν Ἐδιμβούργῳ Πανεπιστημίῳ ... 1868
Vogue Melchior Comte de, μέλος τοῦ Πανακαδημίου τῆς Γαλλίας 1871
Boker, πρεσβευτής τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς ἐν Πετρουπόλει 1862
Boursian C., καθηγητής τοῦ ἐν Μονάχῳ Πανεπιστημίου 1870
Burnouf Emile, πρώην διευθυντής τῆς ἐν Ἀθήναις Γαλλικῆς Σχολῆς 1868

Γ.

Γαμβέττας Λ. 1878
Gemma Adolfo, διευθυντής τοῦ Περιοδικοῦ *Revista* 1871
Gladstone William, πρωθυπουργός τῆς Ἀγγλίας 1862
Γρηγόριος ϛ', πρώην Πατριάρχης Κων/πόλεως 1871

Δ.

Δεληγεώργης Ἐπαμεινώνδας 1878
Δεληγιάννης Θεόδωρος .... »
Dumast Guerrier Baron de, à Nancy 1870
Dumont Albert, διευθυντής τῆς ἀνωτέρας Ἐκπαιδεύσεως ἐν τῷ Γαλλικῷ ὑπουργείῳ τῆς Παιδείας 1868
Duruy Victor, ancien ministre de l'instruction publique 1863

Digitized by Google

Ἔτος ἐκλογῆς

ECHSTREÏZ, καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Λειψίας καὶ γυμνασιάρχης τῆς Σχολῆς τοῦ Ἁγίου Νικολάου 1878
ΕΔΧΕΜ πασσᾶς, πρώην πρωθυπουργὸς τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας 1865
EGGER Emile, membre de l'Institut 1863
EICHTHAL Gustave d', membre de la Société Asiatique à Paris 1864
ELLIOT Henri, πρεσβευτὴς τῆς Ἀγγλίας ἐν Βιέννῃ 1872
ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ Π., ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων ἐν Ἑλλάδι 1879

Z.

ΖΑΪΜΗΣ Θρασύβουλος 1878
ZAMBALDI F., καθηγητὴς τῆς ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς Γραμμ. ἐν Βενετίᾳ 1872
ΖΑΠΠΑΣ Κωνσταντῖνος, κτηματίας ἐν Βροσθενίῳ 1874
ΖΑΡΙΦΗΣ Γεώργιος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει 1863
ZICHY Comte, πρώην πρεσβευτὴς τῆς Αὐστροουγγαρίας ἐν Κ/πόλει 1874
ΖΩΓΡΑΦΟΣ Χρηστάκης, τραπεζίτης ἐν Παρισίοις 1863

H.

HAVET Ernest, καθηγητὴς ἐν τῷ Κολλεγίῳ τῆς Γαλλίας ἐν Παρισίοις 1867
HELZENDORFF Franz von, καθηγητὴς τοῦ Δικαίου ἐν Βερολίνῳ 1872
HENGEN W., Secretario del Instituto di Corrispondenza Archeologica . . . . . »
HERMANN Sauppe, καθηγητὴς τοῦ ἐν Γοττίγγῃ Πανεπιστημίου 1875
HEUZEY Léon, καθηγητὴς ἐν τῇ Σχολῇ τῶν Ὡραίων Τεχνῶν ἐν Παρισίοις 1874
HOUSSAYE Henri, λόγιος ἐν Παρισίοις 1879

I.

IGNATIEFF (Général), πρεσβευτὴς τῆς Ῥωσσίας ἐν Κ/πόλει 1865
ΙΣΤΡΙΑΣ Δώρα 1868
ΙΩΑΚΕΙΜ Γ', Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης 1878
ΙΩΑΝΝΟΥ Φίλιππος, καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου 1863
JEBB, καθηγητὴς ἐν Γλασκώβῃ 1878

K.

ΚΑΛΛΙΓΑΣ Π., καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου 1871
KARAJEAN Théodore Ritter von D., γερουσιαστὴς ἐν Βιέννῃ . . . . . »
ΚΑΣΤΟΡΧΗΣ Εὐθύμιος, καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου . . . . . »
ΚΑΦΤΑΝΤΖΟΓΛΟΥΣ Λ., ἀρχιτέκτων ἐν Ἀθήναις . . . . . »
ΚΕΜΑΛ πασσᾶς, Ὑπουργὸς τοῦ Ἐβκαφίου . . . . . »
KEUDELL von, πρεσβευτὴς τῆς Γερμανίας ἐν Ῥώμῃ 1872
CHRIST, καθηγητὴς τοῦ ἐν Μονάχῳ Πανεπιστημίου 1870
KIRCHHOFF A., καθηγητὴς τοῦ ἐν Βερολίνῳ Πανεπιστημίου 1872

Digitized by Google

Ἔτος ἐκλογῆς.

Κοκκινος Ἐμμανουήλ, καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου 1863
Κοντος Κ., καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου 1874
Κουμανουδης Στέφανος, καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου 1863
Κουμουνδουρος Ἀλέξανδρος 1878
Κουντουριωτης Ἀνδρέας Γ., πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος ἐν Κ/πόλει 1875
Κουρτιος Ἐρνέστος, καθηγητὴς τοῦ ἐν Βερολίνῳ Πανεπιστημίου 1870

Λ.

Λαμπρος Π., νομισματολόγος ἐν Ἀθήναις 1871
Layons Lord, πρεσβευτὴς τῆς Ἀγγλίας ἐν Γαλλίᾳ 1865
Lesseps Ferdinand de, ἐν Παρισίοις . . . . »
Lévêque Charles, membre de l'Institut, professeur au collège de France 1866
Λιβαδας Θεαγένης, λόγιος ἐν Βιέννῃ 1874
Littré, membre de l'Institut 1864
Lord Derby 1876
Ludolff Comte, πρώην πρεσβευτὴς τῆς Αὐστροουγγαρίας ἐν Κ/πόλει 1872

Μ.

Μαυροκορδατος Ν., πρόεδρος τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμ. Συλλόγου 1864
Μελας Λέων, λόγιος ἐν Ἀθήναις 1869
Μητσοπουλος Ἡρακλῆς, καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου 1873
Miller Emmanuel, membre de l'Institut 1863
Morris Joy, πρώην πρεσβευτὴς τῆς Ἀμερικῆς ἐν Κ/πόλει 1865
Munif efendi, ὑπουργὸς τῆς Παιδείας ἐν Τουρκίᾳ . . . . »

Ο.

Οικονομιδης Ἰωάννης, πρώην γραμματεὺς τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων . . 1873
Ορφανιδης Θεόδωρος, καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου 1867

Π.

Παλλης Α., καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου 1872
Πανταζης Δ., τμηματάρχης ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῆς Παιδείας ἐν Ἀθήναις . . . . »
Πανταζιδης Ἰωάννης, καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου 1874
Παπαρρηγοπουλος Κ., καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου 1879
Πετρος Β', Αὐτοκράτωρ τῆς Βρασιλίας 1873
Perrot Georges, μέλος τοῦ Πανακαδημίου τῆς Γαλλίας 1874
Πρετεντερης Χ., καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου 1871

Ρ.

Ραγκαβης Ἀλέξανδρος, πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος ἐν Βερολίνῳ 1863
Ραδαιος Γ., καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου 1869

Digitized by Google

	Έτος ἐκλογῆς.
René Briant, βιβλιοφύλαξ τῆς ἐν Παρισίοις Ἰατρικῆς Ἀκαδημίας	1876
Ρενιερης Μ., διοικητὴς τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος	1864
Rossignol I. P., membre de l'Institut	»

Σ.

Σαΐτ Πασσᾶς, ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης	1879
Safvet πασσᾶς, πρώην πρωθυπουργὸς τῆς Τουρκίας	1871
Σαριπολος Νικόλαος, πρώην καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου	1861
Schmidt Bernard	1870
Schmidt Morris, καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἰένῃ Πανεπιστημίου	1871
Stilfried Alcantara, μέγας τελετάρχης τῆς Α. Μ. τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας	1874

Τ.

Thurot Charles, μέλος τοῦ Πανακαδημίου ἐν Παρισίοις	1873
Τρικουπης Ἀχιλλεὺς	1878
Tuckerman Charles, πρώην πρεσβευτὴς τῆς Ἀμερικῆς ἐν Ἀθήναις	1873

Υ.

Υψηλαντης Γρηγόριος, πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος ἐν Βιέννῃ	1874

W.

Weil Henri, καθηγητὴς τῆς Ἑλληνικῆς Φιλολογίας ἐν Παρισίοις	1874
Werther Baron von, πρώην πρεσβευτὴς τῆς Γερμανικῆς Αὐτοκρατορίας ἐν Κ/πόλει	1875
Wieseler Friedrich, καθηγητὴς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Γοτίγγης	1873
Witte de Baron, membre de l'Institut	1876

Φ.

Fabri	1878
Φιλημων Τιμολέων, βουλευτὴς καὶ ἔφορος τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλ. Βουλῆς	1879
Φιλιππωφ, στρατηγὸς ἐν Ῥωσσίᾳ	1875
Fournier, πρεσβευτὴς τῆς Γαλ. Δημοκρατίας παρὰ τῇ Ὑψ. Πύλῃ	1878
Φρεαριτης Κωνσταντῖνος, καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου	1867

Χ.

Chassang, inspecteur général de l'Académie de Paris	1868

Digitized by Google

ΑΝΤΕΠΙΣΤΕΛΛΟΝΤΑ ΜΕΛΗ.

Α.

	Έτος εκλογής.
Αγγελιδης Τηλέμαχος, κτηματίας ἐν Κέῳ	1863
Αρβανιτακης Λέανδρος, καθηγητὴς τῆς ἐν Χάλκῃ Θεολογικῆς Σχολῆς	»
Αργυροπουλος Β., καθηγητὴς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ	1872
Αρισταρχης Δημήτριος, ἐν Κ/πόλει	1875
Αριστειδης Γ., Σχολάρχης ἐν Κυδωνίαις	1876

Β.

Veidner Andrée, καθηγητὴς ἐν Μαγδεμβούργῳ	1872
Βελεγραδων Ἄνθιμος	1868
Βελουδος Ι., διευθυντὴς τῆς ἐν Βενετίᾳ Μαρκιανῆς βιβλιοθήκης	1871
Βεργωτης Παναγῆς ἐν Κεφαλληνίᾳ	1878
Bertherand, γενικὸς γραμματεὺς τῆς ἐν Ἀλγερίᾳ κλιματολογικῆς Ἑταιρίας	1870
Βλαβιανος Ν. Νικήτας, δήμαρχος ἐν Ἀμοργῷ	1864
Βλαχος Ἄγγελος, τμηματάρχης ἐν τῷ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑπουργ. τῆς Ἑλλάδος	1870
Βυζαντιος Ἀλέξανδρος, δημοσιογράφος ἐν Τεργέστῃ	1879
Βυζαντιος Ἀναστάσιος, δημοσιογράφος ἐν Ἀθήναις	1879

Γ.

Gebhardt W., ἀρχαιολόγος ἐν Γοτίγγῃ	1873
Γεωργιαδης Ν., ἰατρὸς ἐν Βώλῳ	1863
Gidel Charles A., λόγιος ἐν Παρισίοις	1867
Γουδας Ἀναστ., ἰατρὸς ἐν Ἀθήναις	1864
Γρηγορας Γερμανός, διευθυντὴς τῆς ἐν Χάλκῃ Θεολογικῆς Σχολῆς	1863
Γρηγοριαδης Α., καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει	1864

Δ.

Δαμων Δ., ἰατρός	1872
Δεκιγαλλας Ι., ἰατρὸς ἐν Νάξῳ	1864
Δεστουνης Γ., καθηγητὴς τῆς ἑλλ. γλώσσης ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Πετρουπόλεως	1876
Δεφνερ Μιχαήλ, ὑφηγητὴς ἐν τῷ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίῳ	1875
Δημητσας Κ., ἰατρὸς ἐν Ἀδριανουπόλει	1871
Dozon A., τμηματάρχης τοῦ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργείου τῆς Γαλλίας	1872

Η.

Hirschfeld Gustave, διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας ἐν Ἀθήναις	1873

Digitized by Google

	Ἔτος ἐκλογῆς.
ΗΛΙΑΔΗΣ Λεωνίδας, καθηγητὴς ἐν Ἀθήναις	1873
HUGHES T., γραμματεὺς τῆς Ἀγγλικῆς Πρεσβείας ἐν Κ/πόλει	1874

Θ.

ΘΕΟΔΩΡΙΔΗΣ Ι., ἰατρὸς ἐν Σέρραις	1870
ΘΕΟΔΩΡΙΔΗΣ Κ., ἔμπορος ἐν Ραιδεστῷ	»
ΘΕΡΕΙΑΝΟΣ Διονύσιος, δημοσιογράφος ἐν Τεργέστῃ	1863

Ι.

ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ Ἐμμανουήλ, καθηγητὴς ἐν Ἀμοργῷ	1861
ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ Σάββας, πρώην διδάσκαλος ἐν Τραπεζοῦντι	1870
ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ Σεραπίων, καθηγητὴς ἐν Καισαρείᾳ	1863

Κ.

CAILLEMER Exupère, καθηγητὴς τῆς νομικῆς ἐν Γρενόβλῃ	1870
ΚΟΕΝ, συντάκτης τῶν *Ἰσραηλιτικῶν Χρονικῶν* ἐν Κερκύρᾳ	1863
ΚΟΣΜΙΔΗΣ Κυριακός, ἔμπορος ἐν Πτολεμαΐδι	»
ΚΟΥΠΙΤΩΡΗΣ Παναγιώτης, πρώην γυμνασιάρχης ἐν Ἀθήναις	1864
COUSSEMAKER Arthur, νομικὸς ἐν Αἴγῃ	1870
ΚΡΗΤΙΚΙΔΗΣ Ἐμμανουήλ, ἰατρὸς ἐν Σύρῳ	»
ΚΡΙΝΟΣ Δ., φαρμακοποιὸς ἐν Ἀθήναις	1865
QUEUX de Saint-Hilaire marquis de, λόγιος ἐν Παρισίοις	1867
ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ Κ., πρώην σχολάρχης τῆς ἐν Τραπεζοῦντι Ἑλληνικῆς Σχολῆς	1864
ΚΩΛΙΑΤΣΟΣ Σωκράτης, διευθυντὴς τῆς ἐν Ἀθήναις Ριζαρείου Σχολῆς	1878
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ Γ., διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας ἐν Ἀθήναις	1876

Λ.

ΛΑΜΠΡΙΔΗΣ Ἰωάννης, ἰατρὸς ἐν Ἰωαννίνοις	1874
ΛΕΒΙΔΗΣ Δ. Ν., πρώην πρόεδρος τοῦ Συλλόγου Παρνασσοῦ καὶ δικηγόρος ἐν Ἀθήναις	1872
LEGRAND Emile, λόγιος ἐν Παρισίοις	1870
LEONARDI Giovanni, φαρμακοποιὸς ἐν Κερκύρᾳ	1871
ΛΗΜΝΙΟΣ Ν., ἰατρὸς ἐν Ἀρτάκῃ	1872
ΛΟΝΤΟΣ Ἀνδρέας, πρόξενος τῆς Ἑλλάδος ἐν Ἰωαννίνοις	»
ΛΥΚΟΥΔΗΣ Ἐμμανουήλ, δικηγόρος ἐν Ἀθήναις	1874

Μ.

ΜΑΜΟΥΚΑΣ Ἀνδρέας, γραμ. τοῦ ἐν Ἀθήναις Ὑπουργείου τῶν Ἐκκλ. καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως	1878
ΜΑΝΑΡΗΣ Σπυρίδων, γυμνασιάρχης ἐν Ἀθήναις	1863
ΜΑΝΔΡΑΣ Γρηγόριος, ἔμπορος ἐν Μυτιλήνῃ	1873
ΜΑΤΣΑΝΟΣ Γ., καθηγητὴς ἐν τῇ Ζωσιμαίᾳ Σχολῇ ἐν Ἰωαννίνοις	1872

Digitized by Google

Ἔτος ἐκλογῆς.

Montani Pierre, ὑποδιευθυντὴς τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Ἀστεροσκοπείου ἐν Κ/πόλει . . 1866
Μορδος Σαμουήλ, δημοσιογράφος ἐν Κερκύρᾳ 1864
Μυριανθευς Ἱερώνυμος, ἐφημέριος τῆς ἐν Λονδίνῳ ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας 1872

Ν.

Ναχαμουλης Ἰωσήφ, δημοσιογράφος ἐν Κερκύρᾳ 1864
Νερουτσος Τάσος, ἰατρὸς καὶ διευθυντὴς τοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὑγειονομ. Συμβουλίου 1875

Ξ.

Ξανθοπουλος Κωνσταντῖνος, πρώην γυμνασιάρχης ἐν Κ/πόλει 1863

Ο.

Οικονομου Παναγιώτης, διευθυντὴς ἰδιωτικῆς Σχολῆς ἐν Κερκύρᾳ 1868

Π.

Παπαγεωργιου Γ., διδάσκαλος ἐν Ἄρτῃ 1872
Παπαδοπουλος Μ., ἰατρὸς καὶ πρόεδρος τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ Φιλεκπαιδ. Συλλόγου 1863
Παπαδοπουλος Χρῆστος, λόγιος ἐν Κ/πόλει 1864
Παπαζογλους Κλεάνθης, λόγιος ἐν Βραΐλᾳ 1871
Πετριδης Ἀθανάσιος, Σχολάρχης ἐν Ἑλλάδι 1864
Πιεριδης Δ., λόγιος ἐν Κύπρῳ 1871
Πινιατωρος Γεράσιμος ἐν Κεφαλληνίᾳ 1878
Πολιτης Ν. Γ., λόγιος ἐν Ἀθήναις 1878

Ρ.

Ραγκαβης Ρ. Ἀλέξιος, ἔμπορος ἐν Ἀθήναις 1870
Ραλλης Ν., ἰατρὸς ἐν Περγάμῳ 1872
Ραμμος Ι., διδάσκαλος ἐν Ἠπείρῳ 1861
Ρωμανος Ἰωάννης, καθηγητὴς ἐν Κερκύρᾳ 1874

Σ.

Σαθας Κωνσταντῖνος, μεσαιωνοδίφης ἐν Παρισίοις 1868
Σαρρος Στέφανος, ἰατρὸς ἐν Βουκουρεστίῳ 1874
Σκορδελης Βλάσιος, καθηγητὴς ἐν Ἀθήναις 1868
Σκιαδεσης Ι., δημοσιογράφος ἐν Ἀθήναις 1863
Σταματιαδης Ἐπαμεινώνδας, διευθυντὴς τοῦ ἡγεμονικοῦ γραφείου ἐν Σάμῳ 1867
Schliemann Henry, διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας ἐν Ἀθήναις 1871
Σνορτσανιτης Δ., σχολάρχης ἐν Ἄρτῃ . . . . »

Digitized by Google

Τ.

	Ἔτος ἐκλογῆς.
Τριανταφυλλης Κ., καθηγητὴς τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν Βενετίᾳ	1872
Τριανταφυλλιδης Ν.	1863
Τσαπαρας Π., γυμνασιάρχης ἐν Κερκύρᾳ	1876

Φ.

Φιλαδελφευς Χ. Ν., τυπογράφος ἐν Ἀθήναις	1864
Freshfield Edwin, ἐν Λονδίνῳ	1877

Χ.

Χασιωτης Δ., ἰατρὸς ἐν Ἰωαννίνοις	1874
Chevalier de Chiari Gèrard, γεν. πρόξενος τῆς Αὐστροουγγαρίας ἐν Θεσσαλονίκῃ	1872
Χρονιδης Κ., λόγιος ἐν Ἀδριανουπόλει	1863

Digitized by Google

ΜΕΓΑΛΟΙ ΕΥΕΡΓΕΤΑΙ.

Χρ. Ζωγραφος.

ΕΥΕΡΓΕΤΑΙ.

Γεωργιος Ζαριφης.
Μενελαος Νεγροποντης.
† Ευανθια Θεοφιλιδου.

ΜΕΓΑΛΟΙ ΔΩΡΗΤΑΙ.

Κωνσταντινος Καραπανος.
Το εν Αθηναις Εθνικον Πανεπιστημιον.
Γεωργιος Κορωνιος.
Στεφανος Ραλλης.
Αντωνιος Βλαστος.
Παντιας Σεκιαρης.

ΔΩΡΗΤΑΙ.

Αυτοκρατορικη Οθωμανικη Τραπεζα.
Γενικη Εταιρια του Οθωμανικου κρατους.
Το εν Αθηναις Υπουργειον της Δημοσιας Εκπαιδευσεως.
Ο εν Αθηναις προς διαδοσιν των Ελληνικων Γραμματων Συλλογος.
Ζ. Στεφανοβικ.
Ανδρεας Βαλλιανος.
Αυστροτουρκικη Πιστωστς.
† Κωνσταντινος Δοσιος.
Θεοδ. Α. Μαυρογορδατος.
† Κωνσταντινος Ξενοκρατης.
Βασιλειος Σουβατζογλους.
Θ. καὶ Β. Σουβατζογλους καὶ Σία
Αλεξανδρος Σεβαστοπουλος.
Ανδρεας Συγγρος.
Στεφανος Σκουλουδης.
Αναστ. Ηφαιστιδης.
† Αρχιμανδριτης Ανανιας Βατοπαιδινος.
Ζηνων Κλεανθης.
Εμμανουηλ Σπιθακης.
Αδελφοι Αντωνιαδαι.
† Σ. Αρχιγενης, ἰατρός.
Στεφανος Π. Σκυλιτσης
Υιοι Σεβαστοπουλου.
Γεωργιος Ζαφειροπουλος.
Γρηγοριος Κουππας.
Κωνσταντινος Παιασκος.
Κωνσταντινος Ζαππας.

ΠΡΟΕΔΡΟΙ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ.

Στεφανος Καραθεοδωρη . . .	1861—62
Πετρος Ζαννος.	1862—63
Ηρ. Βασιαδης.	1863
Σπ. Μαυρογενης	1863—64
Αλ. Πασπατης.	1864—65
Σπ. Μαυρογενης	1865—66
Κ. Καραθεοδωρη	1866—67
Ξεν. Ζωγραφος	1867—68
Ηρ. Βασιαδης.	1868—69
Ιουλιος Μιλιγγεν	1869—70
Σταυρ. Αρισταρχης	1870—71
Κ. Καραπανος	1871—72
Κ. Καραπανος	1872—73
Ηρ. Βασιαδης	1873—74
Κ. Βαλλιαδης.	1874—75
Αλ. Πασπατης.	3875—76
Ιω. Αριστοκλης	1876—77
» » »	1877—78
Οδ. Ιαλεμος	1878—79

ΚΟΣΜΗΤΟΡΕΣ

Κατὰ τὸ ἔτος 1878—79.

Πρόεδρος	Οδ. Ιαλεμος.
Ἀντιπρόεδροι	Β. Σαρακιωτης. Χ. Χατζηχρηστου.
Γεν. Γραμματεύς . . .	Π. Παπαρρουσης.
Εἰδ. Γραμματεύς . . .	Γ. Μουσικος.
Βιβλιοφύλαξ	Θ. Σαλτελης.
Ταμίας	Ν. Βαμβακης.

Digitized by Google

ΜΕΛΗ ΔΙΑΡΚΩΝ ΕΠΙΤΡΟΠΩΝ.

κατὰ τὸ 1878—79.

Α'. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ.

1. Χ. Χατζηχρηστου, *Πρόεδρος.*
2. Πρ. Βασιαδης.
3. Κ. Καλλιαδης.
4. Αβρ. Μαλλιακας.
5. Ν. Γεωργιαδης.
6. Α. Διουμας.
7. Αθ. Θεοδωριδης.
8. Κ. Γεωργαλας.
9. Ν. Παρανικας.
10. Θ. Σαλτελης.
11. Χρ. Καλωταιος.
12. Χρ. Σαμαρτσιδης.

Β'. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ.

1. Β. Σαρακιωτης, *Πρόεδρος.*
2. Ι. Γκιων.
3. Θ. Κοσουδης.
4. Αλ. Ραλλης.
5. Ν. Ακατος.
6. Μ. Νεγροποντης.
7. Ζ. Αλεξανδριδης.
8. Α. Μαθιουδακης.
9. Γ. Αθηνογενης.
10. Μ. Βελλογιαννης.

Γ'. ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ.

1. Α. Mordtmann (*πατήρ*).
2. Α. Mordtmann, (*υἱοί*).
3. J. Mordtmann,
4. Στ. Αρισταρχης.
5. Αλ. Πασπατης.
6. Κ. Στ. Καραθεοδωρη.
7. P. Schroeder.
8. Ν. Παρανικας.
9. Κ. Περδικιδης, *Γραμματεύς.*

Δ'. ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗΣ.

1. Κ. Περδικιδης, *Πρόεδρος.*
2. Ιω. Καραβασιλης.
3. Ν. Φρυδας.
4. Ιω. Τανγαλιδης.
5. Ν. Δεπαστας.

Ε'. ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗΣ.

1. Πρ. Βασιαδης.
2. Χρ. Χατζηχρηστου.
3. Αιμ. Νοσκοτης.
4. Α. Ταγης.
5. Ι. Καρολιδης.
6. Ν. Φρυδας.
7. Θ. Σαλτελης.
8. Μηλ. Παντάζης.
9. Θεοχ. Ταγης
10. Φιλιπ. Ταγης.
11. Β. Βρανος.

ΣΤ'. ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ.

1. Θλ. Ιαλεμος, *Πρόεδρος.*
2. Α. Σταματιαδης.
3. Ξ. Ζωγραφος.
4. Α. Μαλλιαδης.
5. Ιω. Καραβασιλης.
6. Ιω. Καρολιδης.
7. Γ. Πιτσιλαδης.
8. Al. Synvet.
9. Π. Καλλιβουρτσης.
10. Γ. Α. Δημητριαδης.

Ζ'. ΜΟΥΣΙΚΗΣ.

1. Αρχ. Γερμανος Αφθονιδης
2. Δανιηλ Ιεροδιακονος.
3. Α. Πασπαλλης.
4. Ξ. Τριανταφυλλης.
5. Ευστρ. Παπαδοπουλος.
6. Ιωασαφ *Ἱεροψάλτης.*
7. Γ. Βιολακης.
8. Γ. Ευστρατιαδης.
9. Κ. Φωκαευς.
10. Ιω. Κεικοτσος.

ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΣ
τῶν Ἀρχαιολογικῶν Συλλογῶν

Κ. Περδικιδης.

ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΣ
τῆς Ὀργανοθήκης.

Αλ. Σπαθαρης.

Digitized by Google

Ο
ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ.

ΑΠΟ ΜΑΪΟΥ 1878 ΜΕΧΡΙ ΜΑΪΟΥ 1879. ΤΟΜΟΣ ΙΓ'.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ

ΤΩΝ ΟΡΓΑΝΙΚΩΝ ΓΕΝΕΣΕΩΣ.

('Ανεγνώσθη ἐν τῇ ΦΛΑ' Συνεδριάσει).

Περὶ τῆς πρώτης ἐπὶ γῆς τοῦ ἀνθρώπου καὶ καθόλου τῶν ζωὴν ἐχόντων ἐμφανείας οὐδέν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἐς τόδε βέβαιον ἴσμεν οὐδὲ σαφὲς ἢ δήποτ' ἐγένετο. Πολλῶν δὲ περὶ τούτου τοῖς ἀρχαίοις ἔθνεσιν ἄλλων ἄλλῳ παραδεδομένων, ἡ Γένεσις ἡ Μωϋσέως μείζονος ἂν ἐν πᾶσιν εἰκότι λόγῳ τιμῆς καὶ πίστεως ἀξιωθείη, τὴν πρώτην ἐκείνων ἀφηγουμένη γένεσιν, δι' ὃν ἐμφαίνει καθόλου θεοπρεπέστερον ἡ πραγματεία χαρακτῆρα. Περὶ μὲν οὖν τῶν ἄλλων οὐ δυνατὸν ἡμῖν ἐφεξῆς ἐν βραχεῖ πραγματευθῆναι, τὸ δὲ πλεῖστον αὐτῶν οὐδὲ μνείας ἄξιον ὅ τι μὴ ψυχαγωγίας ἕνεκεν, ἡ δὲ κατὰ Μωσέα τῶν ζωὴν ἐχόντων γένεσις ἔστιν ἐν κεφαλαίῳ τοιάδε τις.

Τὰ λοιπὰ τῶν ζωῆς μετεχόντων ὁ Δημιουργὸς τῷ λόγῳ μόνῳ τὰ μὲν ἐκ γῆς, τὰ δὲ ἐξ ὕδατος ἐφεξῆς ποιήσας[1] καλὸν αὐτοῖς ἡγήσατο πᾶσι δεσπότην ἄνθρωπον ἐγκαταστῆσαι τῇ χειρὶ δημιουργήσας. Μόνῳ δὲ παντάπασιν ὄντι βοηθὸν αὐτῷ γυναῖκα πλάσας καὶ δοὺς εἰς τερπνὸν εἰσῴκισεν ἄμφω παράδεισον, ὃν εἶχε πρὸς ἕω φυτεύσας, ἵνα καλῶς ἐνταῦθα καὶ εὐδαιμόνως εἰς ἀεὶ βιῷεν[1]· ἀθανασίας γὰρ αὐτῶν, ὡς ἔοικε, τὸ κατ' ἀρχὰς ἡ φύσις μετεῖχε. Γευσάμενοι μέντοι καρποῦ τινος, οὗ περ αὐτοῖς ἐνετέταλτο μὴ φαγεῖν, θνητοὶ τὸ μετὰ ταῦτα κατέστησαν ἥνπερ εἶχον ἀποβαλόντες εὐδαιμονίαν. Ἐκ δὲ τούτων ἀνὰ χρόνον τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ἐγένετο σύμπαν. Ὁ μὲν οὖν παράδεισος, εἴτις τεκμαίροιτο τῇ διηγήσει, τὴν Ἀρμενίων δόξειεν ἂν ἐκ τῶν εὐλόγων αἰνίττεσθαι χώραν· ἐν ταύτῃ γὰρ τῶν ποταμῶν—τοῖν γοῦν δυοῖν, Εὐφράτου καὶ Τίγρητος—εἰσὶν αἱ πηγαὶ τῶν δι' ἐκείνου ῥεῖν λεγομένων. Συμβολικώτερα δὲ τὰ λοιπὰ τῆς ἀφηγήσεως, ἡ τοῦ ὄφεως ὁμιλία καὶ ἡ περὶ τὴν γεῦσιν ἁμαρτία καὶ ὁ διὰ ταύτην θάνατος. Καὶ ταῦτα μὲν ταύτῃ.

Φιλοσοφεῖν δὲ βουλόμενοι καὶ λόγου καὶ παραδόσεως ἄτερ ἀνθρωπίνης ἐπισκοπεῖν εἰς ἀπορίαν καθιστάμεθα τὴν πρώτην ἀνθρώπων καὶ τῶν ἄλλων ζωὴν ἐχόντων ἀρχὴν διασαφεῖν ἐπιχειροῦντες· δεῖ γὰρ αὐτά ποτ' ἀρχὴν εἰληφέναι νομίζειν, εἰ μήπου ἀίδια τυγχάνει ὄντα. Τὸ δὲ πῶς ἢ πόθεν ἄπορον· ἐξ οὗ γάρ τις ἔστιν ἀν-

1) Γεν. I.

1) Γεν. II, 8—15.

Digitized by Google

θρώπων ἱστορία, παραδέδωκεν οὐδείς ποτε γένεσιν ἀνθρώπων ἢ ζωὴν ἐχόντων ἐκ γῆς αὐτομάτην, οὐδ' ἔστιν ὅλως νοητὸν τὸ τοιοῦτον, πᾶν δὲ τὸ ζωῆς μετέχον ἔκ τινος πέφυκε γίγνεσθαι τὴν ἰδέαν ἐμφεροῦς καὶ ἐξ οἵου γέγονεν αὐτό, τοιοῦτον ἕτερον καὶ γεννᾷν. Τοῖς μέντοι περὶ ταῦτα διατρίβουσι δῆλον ὡς τὴν τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἄλλων ἐμψύχων ἀρχήν, εἴ τις ἐγένετό που, τῇ τῆς γῆς, ἣν οἰκοῦσιν, ἀνάγκη συνῆφθαι πάντως· ἀρχὴν δὲ γῆς καλοῦμεν τὴν ὄψιν, ἣν αὕτη λαβοῦσα τὸ πρῶτον οἰκήσιμος ἐγένετο κατὰ βραχὺ φυτοῖς καὶ ζώοις. Εἰ μὲν οὖν ἡ γῆ τοιαύτη τις ἐτύγχανεν οὖσα τὸ ἐξ ἀρχῆς, οἷα νῦν οὖσα διατελεῖ, δυσχερὲς οὐδὲν ἂν ὑπῆρχε περὶ τὴν τοῦ ζητήματος λύσιν. Οὖσα γὰρ οἰκήσιμος ἐξ αἰῶνος, εἰπέ τις ἄν, ἐξ ἀϊδίου καὶ ᾠκεῖτο, καὶ ὥσπερ ἄγνωστος ἡμῖν τὸ παράπαν ἡ τῶν ὄντων ἀρχή, κατὰ ταὐτὰ καὶ ἡ τῶν ἐμψύχων ἐξ ἀϊδίου τῇ γῇ συνυπαρχόντων. Ἐπεὶ δὲ τῶν φυσικῶν οἱ καλούμενοι γεωλόγοι τὴν γῆν φασι ταύτην, εἰκότα λέγοντες, ἣν οἰκοῦμεν, πολλὰς ἐς τόδ' εἰληφέναι μορφὰς καί, τὸ κατ' ἀρχὰς ἀεροειδῆ τυγχάνουσαν, ὕστερον ὑφ' ὁλκῆς τῶν μορίων περί τι κέντρον πυκνωθεῖσαν, τῇ δὲ πυκνώσει πυριφλεγῆ καὶ ῥοώδη γενομένην, ἔπειτα δέ ποτ' ἐν χρόνῳ μακρῷ τὴν ἐπιφάνειαν ὑπ' ἀκτινοβολίας ψυγεῖσαν καὶ παγεῖσαν καὶ διὰ ψύξιν τοῦ περιέχοντος ὕδασι καλυφθεῖσαν, ἐπειδὴ τὸ πρῶτον αἱ πρῶται τῶν ἠπείρων ἐκ τῶν ὑδάτων ἀνέδυσαν, δεκτικὴν γενέσθαι φυτῶν καὶ ζώων οἰκήσεως, —τὴν ἐκείνων ἀποδεχομένοις θεωρίαν ἀδύνατον ἡμῖν καθίσταται τοῖς εἰρημένοις ἐμμένειν. Ἐπὶ στερρᾶς γὰρ μόνης καὶ ψυχρᾶς τὰ πλεῖστα τῶν ζώων καὶ τῶν φυτῶν ἐστι δῆλα δυνάμενα ζῆν, καθάπερ ἐν ὕδασι τἄλλα. Τούτων ἐχομένως ὁμολογητέον ἡμῖν τά τ' ἄλλα ζῶα πάντα καὶ φυτὰ καὶ τὸν ἄνθρωπον ἐκ τῆς γῆς αὐτῆς, ἣν οἰκοῦσι, τὴν ἀρχὴν λαβεῖν, οὐκ εἶναι δ', ὥσπερ ἡ φύσις, ἀΐδια[1]. Εἰδ' οὕτως ἔχει, ζητητέον ἂν εἴη τὴν ἀρχὴν ὁποία τις αὕτη.

Τοῖς μὲν οὖν τῶν ἀρχαίων ἔτι δὲ καὶ τῶν νεωτέρων τὸ τῆς γῆς ὑγρὸν ὁμοῦ τῷ θερμῷ γενέσεως πρώτην αἰτίαν ἔδοξε δεῖν ὑπολαμβάνειν. Αἰγύπτιοι γοῦν οἱ ἀρχαῖοι πρῶτοι πάντων ἀνθρώπων ἐνόμιζον αὐτοὶ γενέσθαι τὴν τοῦ Νείλου φύσιν αἰτιώμενοι καὶ τὴν τῆς γῆς εὐκρασίαν[1]. Κατὰ ταὐτὰ δὲ καὶ Παυσανίᾳ δοκεῖ τῷ περιηγητῇ τὴν χώραν τὴν Ἰνδῶν ὑγρὰν καὶ νοτίδος ἔτι τὸ ἀρχαῖον ἀνάπλεων οὖσαν, ὑπὸ τοῦ ἡλίου θερμαινομένην τοὺς πρώτους ἀνθρώπους ἀνεῖναι[2]. Ὁμοίαν δέ πῃ φαίνεται δόξαν ἔχων ἐν τοῖς ἀρχαίοις καὶ Θαλῆς ὁ Μιλήσιος, εἴγε τὸ ὕδωρ ἀρχὴν ἀπεφήνατο τῶν ὄντων εἶναι[3]. Παραπλήσια δέ πῃ φιλοσοφῆσαι δοκοῦσιν ἐκείνῳ καὶ Ξενοφάνης ὁ Κολοφώνιος, ὃς ἐξ ὕδατος καὶ γῆς ἐνόμιζε τὰ πάντα γενέσθαι[4], καὶ Ἀναξαγόρας ὁ Κλαζομένιος, ὃς ἐνόντα τῷ ἀέρι σπέρματα συγκαταφερόμενα τοῖς ὕδασι γεννῆσαί φησι κατ' ἀρχὰς τὰ ζῶα τῇ τοῦ ὑγροῦ καὶ θερμοῦ καὶ γεώδους ἐνεργείᾳ[5]. Τῶν δὲ νεωτέρων Ὤκενος ταὐτὸ σχεδόν τι διισχυρίσατο θερμότητος σπάνιν αἰτιώμενος, εἰ μηκέτι τὸ θαλάσσιον ὕδωρ ἀνθρώπους φύειν δύναται[6]. Καὶ πολλοὶ δὲ ἄλλοι τῶν καθ' ἡμᾶς, οἱ μὲν διαρρήδην, οἱ δὲ καὶ σιωπῇ, ταὐτό πῃ δοκοῦσιν ὑπολαμβάνειν ἐν τοῖς ἀμφιβίοις, ὡς ἔοικε, τὴν τῶν ζωὴν ἐχόντων ἀρχὴν εὑρίσκειν οἰόμενοι. Τῆς γὰρ θαλάσσης πρότερον, ὡς τὸ εἰκός, γενομένης, ἀναγκαῖον εἶναι νομίζουσι καὶ τὰ πρῶτα τῶν ζώων ἐν ἐκείνῃ τυχεῖν γενέσεως· χρόνῳ δὲ πολλῷ τῶν ἠπείρων ἀναφανεισῶν, ἑτεροιώσει τινὶ τῶν ὀργάνων ἠρέμα καὶ κατὰ μικρὸν εἰς ἔνυδρα καὶ χερσαῖα διακριθῆναι. Τοῖς γε μὴν ἀρχαιοτάτοις αὐτοφυεῖς ἐδόκει γενέσθαι τοὺς πρώτους ἀνθρώπους, τῆς γῆς ἐξ ἑαυτῆς ἀναδούσης, ὥσπερ ἂν τις τεκμήραιτο τοῖς Ἀθηναίων καὶ πολλῶν ἑτέρων, Ἑλ-

1) Εἰ γεννητὸς ὁ κόσμος . . . . . . ἀνάγκη τοὺς πρώτους μὴ ἐκ συνουσίας, ἀλλ' ἀπὸ γῆς γεγονέναι, σπερματικῶν ἐν τῇ γῇ συστάντων λόγων. Ὠριγ. κατὰ Κελσ. 1, 37.

1) Ἡρδ. 2,2. Διοδ. 1,10.

2) Παυσ. 8,29.

3) Ἀριστ. Μετὰ τὰ Φυσ. 1,3.

4) Ξενοφ. ἀπ. 9: *πάντες γὰρ γαίης τε καὶ ὕδατος ἐκγενόμεσθα* καὶ ἀπ. 10: *γῆ καὶ ὕδωρ πάνθ' ὅσσα γίνονται ἠδὲ φύονται*· ἔτι δὲ ἀπ. 8 ἐνῷ τὴν γῆν ἀρχὴν εἶναι καὶ τέλος τῶν πραγμάτων ἀποφαίνεται: *ἐκ γαίης γὰρ πάντα καὶ εἰς γῆν πάντα τελευτᾷ.*

5) Ζῶα γενέσθαι (φησὶν Ἀναξαγόρας) ἐξ ὑγροῦ καὶ θερμοῦ καὶ γεώδους, ὕστερον δὲ ἐξ ἀλλήλων. Διογ. Λαερτ. II. 9. Anaxagoras dogmatizavit facta animalia decidentibus e coelo in terram seminibus. Εἰρην. κατὰ αἱρεσ. II, 14, 2. Ζῶα δὲ (φησὶν Ἀν.) τὴν ἀρχὴν ἐν ὑγρῷ γενέσθαι, μετὰ ταῦτα δ' ἐξ ἀλλήλων. Ὠριγ. Φιλοσ. σελ. 15. Τὰ δὲ φυτὰ καὶ τὸ μετὰ ταῦτα τὸν αὐτὸν ἡγεῖτο γίνεσθαι τρόπον, ἐκ σπερμάτων ἐναερίων, ὥσπερ ἂν τις τεκμαίροιτο τοῖς ὑπὸ Θεοφράστου λεγομένοις Φ. Ἱστ. III, 1,4: Ἀν. τὸν ἀέρα πάντων φάσκων ἔχειν σπέρματα καὶ ταῦτα συγκαταφερόμενα τῷ ὕδατι γεννᾷν τὰ φυτά.

6) Ἐν Ἴσιδι, σελ. 1121.

Digitized by Google

λήνων τε καὶ βαρβάρων ἀλαζονεύμασιν, ὡς αὐτόχθονες εἶεν καὶ τὴν αὐτὴν κεκτημένοι πατρίδα καὶ μητέρα[1]. Οἱ γοῦν Ἀρκάδες ᾖδον Πελασγὸν ἐν τῇ χώρᾳ σφῶν γενέσθαι πρῶτον, ἐκ γῆς ἀναφύντα, καθ' ἃ ἐποίησεν Ἄσιος ὁ ποιητής:

> Ἀντίθεον δὲ Πελασγὸν ἐν ὑψικόμοισιν ὄρεσσιν
> Γαῖα μέλαιν' ἀνέδωκεν ἵνα θνητῶν γένος εἴη[2].

Τούτους μὲν οὖν εἰκὸς ἐκ γῆς ἡγεῖσθαι γενέσθαι σὺν τοῖς ἀνθρώποις ἢ καὶ πρότερον αὐτόματα καὶ τῶν φυτῶν καὶ ζώων, ὅσα μὴ ἔνυδρα. Περὶ μέντοι τῶν φυτῶν ἐνίων καὶ πάλαι καὶ νῦν πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ὑπολαμβάνουσιν αὐτοφυῆ πεφυκέναι καθάπερ ὁ ποιητής[3]:

> ...aliæ nullis hominum cogentibus. ipsae
> sponte sua veniunt . . . .

τῆς γῆς, ὡς τὸ εἰκός, ἀναδιδούσης. Καὶ ταῦτα μὲν ἐς τοσοῦτον εἰρήσθω.

Τὴν δὲ τῶν ὄντων φύσιν, ὡς ἔχει τὰ νῦν, θεωροῦντες, ὁμολογεῖν ἀναγκαζόμεθα τῶν ζωὴν ἐχόντων οὐδέν ποτε θάλπους ἄτερ εἶναι δύνασθαι. Καὶ τὰ γενναιότερα δὲ τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζώων ὁρῶμεν ἀκμάζοντα καί, ὡς εἰπεῖν, εὐδαιμονοῦντα καθ' ἃς ὁ ἥλιος χώρας τὴν πλείστην παρέχεται θερμότητα· καὶ γὰρ ἐν ταῖς καλουμέναις εὐκράτοις τὴν αὐτὴν ὁρῶμεν γῆν πολλήν τιν' ἐμφαίνουσαν διαφορὰν τῶν φυτῶν ἀπὸ τῶν πεδιάδων καὶ τῶν ὑπωρειῶν ἐπὶ τῶν ὀρέων ἀνιοῦσι τὰς κορυφάς. Τοῦ δὲ θερμοῦ χωρὶς οὐδὲν ἂν εἶναι δοκοίη φυτὸν ἐν τῇ φύσει. Τῆς δὲ τῶν ζώων γενέσεως τὴν τῶν φυτῶν ἐμφανῶς προϋποτιθεμένης, φανερὸν ὡς κἀκεῖνα θάλπους ἄτερ οὐκ ἂν ὅλως εἴη. Τῶν ἀναγκαιοτάτων οὖν ἐξ ὧν εἰρήκαμεν εἶναι δοκεῖ πρὸς πᾶσαν πάντως φυτῶν τε καὶ ζώων αὔξην ἀμφότερα, θαλπωρὴ καὶ ὕδωρ. Ὁμολογητέον ἄρα καὶ τὴν πρώτην ἐκείνων ἐμφάνειαν τῇ τούτων ἀμφοτέρων συνεργείᾳ συντελεσθῆναι.

Ἐπεὶ δ' ἐξ ἀρχῶν τινων, ἃς ᾠὰ καὶ σπέρματα (καὶ κυψελίδας οἱ νεώτεροι) καλοῦσι, τὰ τῶν ζωὴν ἐχόντων εἴδη πάντα φανερὰ τυγχάνει γίγνεσθαι πεφυκότα, ταῦτα δ' ἐστὶν ἐν τοῖς γονεῦσιν, ἀναγκαῖον ἄρα τῶν πρώτων γεννητόρων, ἐκ τῶν εἰρημένων, οὐκ ὄντων, ᾠά τινα καὶ σπέρματα τὸ κατ' ἀρχὰς ἡγεῖσθαι γενέσθαι τὰ μετὰ ταῦτα ποικίλα φυτῶν καὶ ζώων εἴδη γεννήσειν μέλλοντα. Ὅτι μὲν οὖν οὐχὶ συμπάντων ἅμα τῶν νῦν ὁρωμένων εἰδῶν ἐγένετο σπέρματα τὸ ἐξ ἀρχῆς ῥᾳδίως ἄν τις πείθοιτο ταῖς τῶν γεωλόγων πραγματείαις ἐντυγχάνων, καθ' ἃς τῆς γῆς πολλὰς ἐν διαφόροις χρόνοις λαβούσης μορφάς, ἐν ἑκάστῃ τούτων ἴδιά τινα καὶ ἀνεφάνη φυτῶν καὶ ζώων εἴδη, τὰ μέν πως ἐοικότα τοῖς νῦν, τὰ δὲ καὶ πάντῃ διάφορα. Ταῖς δὲ τούτων τεκμαιρομένοις διαφοραῖς φανερὸν καθίσταται μὴ τὸ ἐξ ἀρχῆς ἀθρόα τὰ εἴδη γενέσθαι πάντα μηδὲ τὴν αὐτὴν κεκτημένα τῶν ὀργάνων ἐντέλειαν, ἀλλ' ἐν ἑκάστῃ τῆς γῆς, ὡς εἰπεῖν, ἡλικίᾳ τὰ τελειότερα τῶν ζώων ὡς τὰ πολλὰ διαδέξασθαι τἀτελέστερα, τὸ μὲν ἐκ τούτων γενόμενα διασωθέντων ἐν ταῖς ἐπελθούσαις μεταβολαῖς, τὸ δέ τι καὶ ἐκ καινῆς, σπερμάτων αὖθις ὑπὸ τῆς ἐμφύτου τῇ γῇ ζωοποιοῦ, φήσειεν ἄν τις, ἢ σπερματοποιοῦ δυνάμεως γενομένων. Καὶ τοῦτο μὲν ἔτι καὶ νῦν ὑπὸ τῶν σοφῶν διαμφισβητεῖται, εἴτις ἔστιν ὅλως αὐτοφυὴς ἐν τῇ γῇ σπερμάτων γένεσις ἢ καὶ ζώων τῶν ἀτελεστάτων· ἐπὶ μέντοι τῆς τῶν πρώτων καὶ κυριωτάτων εἰδῶν (εὐάριθμα δ' ἂν εἴη ταῦτα κομιδῇ) γενέσεως ἀποδεκτέον ἡμῖν ἁπλῶς τὸ τοιοῦτον, εἰ μή που τοῖς λεχθεῖσιν ἀτόποις περιπεσεῖν βουλόμεθα. Τὸ δ' ἐκ σπέρματος ἑνὸς τὴν πᾶσαν τῶν ζωῆς μετεχόντων φύσιν γενέσεως τυχεῖν τῶν ἀδυνάτων εἶναι δοκεῖ φυτῶν καὶ ζώων καὶ σφονδυλωτῶν καὶ ἐντόμων καὶ πτηνῶν καὶ ἰχθύων τῶν διαφορῶν τὰ μεγέθη λογιζομένοις. Ὅτι μέντοι τις ἦν ποτε δύναμις τῇ γῇ ζωοποιὸς ἢ σπερμάτων γενετικὴ τεκμαίροιτ' ἄν τις ἐκ τῶν κρυστάλλων, ἐν οἷς ἀκινήτοις οὖσι καὶ πεπηγόσι καὶ ἐπιφανείαις περιωρισμένοις ἐπιπέδοις ἡ πλαστικὴ τὸ πρῶτον ἐμφαίνεται δύναμις, ἣν *ψυχῆς ἐμφάνειαν πρώτην* ὀνομάσειεν ἄν τις, ἡ ἐκ τούτων ἑξῆς ἠρέμα μέχρι τοῦ τελειοτάτου τῶν ζώων ἀνθρώπου χωροῦσα. Καίτοι δ' οὐχὶ σμικρὰν ἐμφαίνουσιν οἱ κρύσταλλοι πρὸς τὰ ζῷα τὴν διαφοράν· κινήσεώς τε γὰρ ἀμοιροῦσι καὶ τοῦ οἷον αὐτοὶ ποιητικοῦ καὶ τροφῆς τε καὶ αὐξήσεως καὶ καθόλου ζωῆς, ἀγαλμάτων δὲ δίκην εἶδος μὲν ἔχουσι, ψυχὴν δ' οὔ· μεγάλην μέντοι τὴν ὑπεροχὴν ἀποφαίνουσι πρὸς τὴν ἄλλην ἄψυχον φύσιν, πέρας ὡρισμένον ἔχουσαι καὶ ἰδέας ἑ-

---

1) Ἰσοκρ. Πανηγυρ. 45, C. Ἰδ. καὶ Πλατ. Μενέξ. 237. D.

2) Παυσ. 8, 1.

3) Οὐιργιλ Γεωργ. II. 10—11, πρβλ. καὶ Θεοφρ. Φ. Ἱστορ. II. ἐν ἀρχῇ: *αἱ γενέσεις τῶν φυτῶν ἢ αὐτόμαται* κτλ. Πινδ. ἀπ. 182. Λουκρητ. de R.N. 5, 789—815 καὶ 1410. Ἔτι δ' Ἡροδ. καὶ Διοδ. ἐν τοῖς ἀνωτέρω χωρίοις.

Digitized by Google

νότητα, καὶ πλαστικῆς τινος οὐκ ἀμοιροῦσαι δυνάμεως.

Οὐκ ἀπὸ σκοποῦ δ' ἂν εἴη σκοπεῖσθαι εἴ πως εἰκότα λέγουσιν οἱ σπερμάτων ἐξ ἄλλων ἀστέρων εἰς τὴν γῆν περαιωθέντων τὰ ζῶα γενέσθαι τὸ πρῶτον ὑπολαβόντες. Ἀλλ' εἰ μὲν ὑπῆρχεν ἤδη σπέρματα τὴν ἀρχὴν ἐν τοῖς ἄλλοις πλανήταις, ἐξ ὧν ἂν ἦλθεν εἰς τὴν γῆν δι' αἰθέρος, ὥσπερ οἱ παρ' Ὁμήρῳ θεοί, διιπτάμενα, χωρὶς τῆς κωλυούσης ἁπλῶς τὴν τούτων αἰθέριον πτῆσιν ὁλκῆς, ταὐτὰ καὶ ἐπὶ γῆς ἂν ἦν εἰκότως σπέρματα, τὴν αὐτὴν ἢ ὁμοίαν, ὥς φασι, τοῖς ἑτέροις πλανήταις ἐχούσης φύσιν καὶ ἐκ τῶν αὐτῶν συγκειμένης στοιχείων. Εἰ δέ, μὴ πρότερον ὄντα, αὐτόμαθ' ὕστερον ἀνὰ χρόνον ἐγένετο, τὸν αὐτὸν ἄν, εἴπέ τις ἂν εἰκότως, τρόπον ἐγένετο καὶ ἐν τῇ γῇ· τὸ δὲ ζητούμενον οὐ τὸ ποῦ, ἀλλὰ τὸ πόθεν.

Σπερμάτων οὖν εἰδῶν εὐαρίθμων ἢ δήποτε τὸ κατ' ἀρχὰς γενομένων, ἐκ τούτων ἀξιοῦσιν οἱ περὶ Δαρουῖνον ἐν μυριάσι μυρίαις ἐτῶν ἑτεροιώσει καὶ γενέσει τῇ κατὰ μικρὸν ἐξ ἀλλήλων κατὰ δή τινα τῆς φύσεως αὐτῆς ἐκλογὴν (natural selection) καὶ τὸν ὑπὲρ ὑπάρξεως ἀγῶνα, τῶν μὲν ἀσθενεστέρων ἀπολλυμένων, τῶν δ' ἰσχυροτέρων σωζομένων καὶ πληθυνομένων καὶ τῷ χρόνῳ γνωρισμάτων προσλήψει καινῶν ποικιλλομένων, τὰ νῦν εἴδη γενέσθαι πάντα. Οὐκ ἐρρῶσθαι μὲν οὖν ἐν ἅπασι δόξειεν ἂν ἡ θεωρία, ὥσπερ ἄν τις τὰ τοῖς ἑτεροδοξοῦσι γεγραμμένα διελθὼν ῥᾳδίως πείθοιτο· δοκεῖ γὰρ ἐκείνοις τὴν φύσιν ἕκαστον τῶν εἰδῶν ἀνάλογον οἷς οἰκοῦσι τόποις πεποιηκέναι, διατελεῖ δὲ τὸ περὶ τούτου διαμφισβητούμενον ἔτι καὶ νῦν ὑπὸ τῶν σοφῶν,

adhuc sub judice lis est

Πολλὴν γὰρ ἔχειν δοκεῖ τὴν ἀπορίαν ἡ μεγάλη σπάνις, ἔστι δ' ὅτε καὶ παντελὴς ἀπουσία *μέσων* εἰδῶν τὰς ἐν τοῖς γνωρίμοις διαστάσεις ἀναπληρούντων ἢ καὶ σμικρυνόντων, οἷον ἀνθρώπων καὶ πιθήκων. Χρόνου τοίνυν, εἴποτ' ἔσται, δεῖσθαι δοκεῖ πρὸς ἐπίρρωσιν ἡ θεωρία.

Ἀπορίαν δ' ἔχει πότερον ἐν τοῖς ὕδασιν, ὥσπερ ἐρρήθη που, πρὶν ἢ τὰς ἠπείρους ἀναφανῆναι, τὸ ἐξ ἀρχῆς ὑποληπτέον γενέσθαι τὰ ζωῆς μετέχοντα καί, ὄντα τὸ πρῶτον ἔνυδρα τῷ χρόνῳ, τῶν ἠπείρων ἀναδυσῶν, ἐπὶ τούτων εἰς χερσαῖα μεταβαλεῖν αὐτῶν τὰ νῦν τοιαῦτα ἢ χωρὶς ἑκάτερα, τὰ μὲν ἐπὶ γῆς, τὰ δ' ἐν τοῖς ὕδασι γενέσθαι. Εὐλογώτερον δ' ἂν εἶναι δόξειε τὸ πρῶτον ἡμᾶς ἀποδεξαμένους, ἐν τοῖς ὕδασι τὰ πρῶτα θέσθαι σπέρματα καὶ ταῦτα ζωῆς κοιτίδα πρώτην ἡγήσασθαι, τήν τε τοῦ ὑγροῦ σκοπουμένους φύσιν ὡς ἐπιτηδειοτέρα πολλῷ πρὸς γένεσιν καὶ τὸ τῆς γῆς ἐν ἀρχῇ στερρόν τε καὶ λιθῶδες καὶ ἄγονον λογιζομένους. Ἐκ τοίνυν τῶν πρώτων σπερματικῶν κυψελίδων, ἃς τὸ θαλάττιον ὕδωρ ἀποχωρῆσαν ἐπὶ τῆς στερρᾶς, ὡς τὸ εἰκός, ὑπέλιπε, δοκεῖ τισι τὰ πρῶτα καὶ ἀτελέστατα τῶν φυτῶν γενέσθαι. Φθειρομένων δὲ τούτων, ἅμα δὲ καὶ ταῖς τῶν ὑδάτων ἀπὸ τῶν ὀρέων καταφοραῖς τριμμάτων γεωδῶν ἐπὶ τὰ ὁμαλῆ συναγειρομένων, τὴν πρώτην εἰκὸς γενέσθαι φυτοῖς ἐπιτήδειον γῆν, τοῖς ἁπλουστάτοις μέλλουσαν ἔσεσθαι κοιτίδα τῶν ζώων. Τούτων δ' αὖθις ἀναλυομένων, νέαν ἡ γῆ προσέλαβε τῷ χρόνῳ δύναμιν γεννητικὴν πιαινομένη καὶ πρὸς ἔτι τελειοτέρων ἐγένετο φυτῶν τε καὶ ζώων ἐπιτήδειος γένεσιν ἕως εἰς τὴν νῦν ἀφίκετο τελειότητα· δῆλα δὲ τοῖς τὰ κατὰ τὴν φύσιν ἐπιμελῶς ἐπισκοποῦσιν ἐξ ἀτελεστάτων ταύτην ὁρμωμένην ὡς τὰ πολλὰ τελειότατα καὶ κάλλιστα δημιουργεῖν ἀνὰ χρόνον. Ἐκ γὰρ τῶν ὅλως ἀψύχων, ἐν οἷς αἱ φυσικαὶ καλούμεναι δυνάμεις ἐνεργοῦσαι φαίνονται μόναι, διὰ τῶν κρυστάλλων, ἐν οἷς καὶ γεωμετρικοῖς τὸ πρῶτον ἐντυγχάνομεν σχήμασι καὶ τάξει δέ τινι καὶ συμμετρίᾳ καὶ ἰδέᾳ, καὶ τῶν ζωὴν ἐχόντων, ἐν οἷς ὡς ἰδέα παρίσταται τῶν ὑλωδῶν ἐπιλαμβανομένη μορίων κἀκ τούτων ἰδίᾳ τέ τινι δυνάμει καινῇ τῇ καθόλου ψυχῇ καὶ πρὸς ταύτῃ ταῖς πρότερον εἰρημέναις ὄργανα πρὸς γένεσιν καὶ τροφὴν δημιουργοῦσα τῶν ἀτόμων, εἰς τὸ ἀκρότατον τῆς τέχνης καὶ γενεσιουργοῦ δυνάμεως ἤδη πρῶτον ἀφικομένην αὐτὴν ὁρῶμεν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, κάλλους τε θείου καὶ νοῦ καὶ σοφίας μετέχοντι.

Τὸ μὲν οὖν τὰ ἐν ἑκάστῃ τῆς ἐπιφανείας ἀλλοιώσει γενόμενα φυτῶν καὶ ζώων εἴδη καθ' ἕκαστα διϊέναι ματαιοπονεῖν ἐν εἰδόσιν οὐ βουλόμενος ἐάσω· μακροῦ τε γὰρ εἰς τοῦτο δέησει τοῦ χρόνου καὶ περιττὸν τὸ τοιοῦτον, οὐδὲν ἡμῶν ἀνακοινώσασθαι καινὸν ἐχόντων. Ὁ δὲ μαθεῖν βουλόμενος τὰς πολλὰς ἐπίτω τῶν γεωλόγων πραγματείας, ἐξ ὧν ἡμῖν ἀνακεφαλαιουμένοις τὰ καίρια γίνεται δῆλον ὡς τὰ ἐν ἑκάστῃ τῆς γῆς, ὡς εἰπεῖν, ἡλικίᾳ γενόμενα τῶν ζώων ἐμφερέστατα τυγχάνει ὄντα τοῖς τε πρότερον εὐθὺς καὶ τοῖς ἐπιγενομένοις, ἐκ δὲ τῶν ἀρχαιοτέρων ἐς τὰ πρόσω χωροῦντες ἀεὶ τοῖς νῦν ἐγγυτέρω γινόμεθα καὶ ἐν ἑκάστῳ τῶν κατὰ γῆν στρωμάτων ἀεί τιν' ἐγκατακεχρυμμένα τελειοτέρων εὑρίσκομεν λείψανα.

Digitized by Google

Τὰ τοίνυν ἑκάστης περιόδου γεννήματα συνημμένα τυγχάνει τοῖς τῶν ἄλλων τοῖς μὲν γενετήρων, τοῖς δὲ τέκνων ἐπέχοντα τόπον. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἀνάγκη πᾶσα (κατὰ τοὺς περὶ ταῦτα σοφοὺς) καὶ τὰ νῦν βιοῦντα τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζώων ἐξ ἀπολελιθωμένων γενέσθαι προγενεστέρων. Τεκμήριον δὲ πρὸς τοῖς ἄλλοις οὐ σμικρὸν εἶναι δοκεῖ τὸ τὰς ἑτεροιώσεις, αἷς νῦν τῶν ζώων ἕκαστον ἐν τῷ βίῳ χρῆται, συγκεφαλαίωσιν εἶναι τρόπον δή τινα τῶν τοῦ εἴδους ἐν διαφόροις χρόνοις, οἷον ἤν τι ζῶον κέκτηται νῦν μορφὴν ἡβάσκον ἢ ἔμβρυον ἔτι ὄν, τὴν αὐτὴν τὸ γένος ἀποδείκνυται κεκτημένον ἐν χρόνοις προτέροις, ἀκμῆς τυγχάνον. Αὐτίκα τῶν ἰχθύων οἱ παλαίτατοι χονδρώδη τινὰ σφονδυλικὴν διὰ παντὸς τοῦ βίου φαίνονται κεκτημένοι στήλην, τῶν νῦν νεωτάτων ἔτι μόνον τοιαύτην ἐχόντων. Ἀφορμῶν μὲν οὖν οὐ σπάνις ἐστὶ καθόλου τοῖς ἀντιλέγειν τουτοισὶ βουλομένοις, μία δέ τις ἐστὶ τῶν οὐκ ἀσθενῶν ἡ ἔτι καὶ νῦν μυρίων τινῶν ἀτελεστάτων ζώων ἐν τῇ γῇ παρουσία, ἣν οἱ μὲν οὕτως οἱ δ' ἄλλως ἐξηγεῖσθαι τῶν σοφῶν πειρῶνται. Ἐχέτω τοίνυν ὅπη βούλεται τὰ περὶ τούτων· ἀναμφίλεκτον μέντοι σχεδὸν ἡ τῶν ζωὴν ἐχόντων ἀνὰ χρόνον ἐπὶ τὸ κρεῖττον ὅλως προαγωγὴ καὶ τελείωσις. Τεκμηριοῦσι δ' ἥ τε πᾶσα τούτων ἑκάστων ἀνὰ τὸν βίον ἀνάπτυξις καὶ τῶν ποικίλων εἰδῶν ἡ συναρμολόγησις καὶ ἡ τούτων ἐν τοῖς ἐνδοτέρω τῆς γῆς φανερὰ γινομένη διαδοχὴ καὶ τάξις.

Οἱ μὲν οὖν ἐν ἀρχῇ τὸ τέλειον τιθέμενοι χρόνῳ ποθ' ὕστερον διαφθαρῆναί φασι τὰ ζωῆς μετέχοντα καὶ χείρω γενέσθαι. Ἡμεῖς δὲ τὰ ἐξ ἀρχῆς ἀγνοεῖν ὁμολογοῦντες ἐξ ἀτελεστέρου γινόμενον ὁρῶμεν τὸ τελειότερον καὶ τὴν φύσιν πᾶσαν πρὸς τὰ ἄνω ὀργῶσαν ἀεὶ καὶ φερομένην. Ὅ τι δὲ δή ποτ' ἂν τις ὑπολάβῃ τὸ τούτων αἴτιον, παραμυθητικὸν ἐν τοῖς μάλιστα τοῦ ἀνθρωπείου τὸ τοιοῦτον, ὡς τὰ πολλὰ δυσπραγίᾳ συνόντος. «*Ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων*[1]» ἐπέτελλον οἱ ἥρωες οἱ Ὁμηρικοὶ τοῖς ἑαυτῶν παισί, καὶ δικαίως. Τούτου καὶ ἡ φύσις ἐφιεμένη φαίνεται σύμπασα. Τοῦτο καὶ πάντες ἡμεῖς βουλόμεθα.

Ι. ΚΑΡΟΛΙΔΗΣ.

1) Ἰλ. Ζ 208. Λ. 784.

ΝΕΩΤΑΤΑ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ

ΕΞ ΕΥΡΩΠΗΣ.

ΑΝΑΓΝΩΣΜΑ ΠΡΩΤΟΝ.

(Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ ΦΝΒ' συνεδριάσει).

Ἐπίπονον ἔργον ἀνέλαβον, Κύριοι, νὰ μελετήσω τὰ Βυζαντινὰ ἁγιόγραφα τοῦ ἐν Παρισίοις κόμητος Ῥιάντ, πρὸ μικροῦ ἐν Ἑλβετίᾳ ἐκδοθέντα εἰς τόμους δύο, τῶν ὁποίων ὁ μὲν πρῶτος ἐξεδόθη τῷ 1877ῳ, ὁ δὲ δεύτερος τῷ 1878ῳ καὶ ἐπιγραφόμενα *Ἀποβλήματα ἱερὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως*[1]. Δὲν εἶναι ταῦτα πονήματα ἡμέτερα ἐκ τῆς ἡμετέρας χώρας πρὸ πολλοῦ ἀφαιρεθέντα, καὶ τὴν σήμερον εἰς φῶς ἐκδιδόμενα· εἶναι ἀλλότρια ἡμῖν, ἅπαντα εἰς ξένην διάλεκτον γεγραμμένα, ἱστοροῦντα, χάριν τῶν ἐν Εὐρώπῃ πιστῶν, τὰ ἐν Κων/πόλει ἱερὰ κειμήλια, τὰ λείψανα τῶν ἁγίων καὶ τὴν ἐν Εὐρώπῃ κατάθεσιν αὐτῶν. Ἐκ τῶν ἡμετέρων ἁγιογράφων γινώσκομεν ὅτι ὑπὸ τὸν ἀκρογωνιαῖον λίθον πάσης ἐκκλησίας κατέθετον οἱ ἱδρυταὶ λείψανά τινα. Αἱ περιφανεῖς ἐκκλησίαι καὶ μοναί, ἐξόχως δὲ ἡ προεξάρχουσα

1) Exuviæ Sacræ Constantinopolitanæ etc.

Digitized by Google

Ἁγία Σοφία, τὸ εὐκτήριον τῶν ἀνακτόρων τοῦ Βουκολέοντος, ἦσαν πλήρεις ἁγίων λειψάνων, κειμένων ἐντὸς θηκῶν, πολυτίμως καὶ καλλιτεχνικῶς κεκοσμημένων. Τοῦ εὐκτηρίου τούτου τοῦ Βουκολέοντος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου, κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν Λατίνων ἅλωσιν τῆς Κων/πόλεως τῷ 1204ῳ, ἐνέκειντο τὰ τιμαλφέστατα λείψανα, καλούμενα τοῦ Πάθους, οὐδεὶς ἐκ τῶν ἡμετέρων μνημονεύει. Ἅπασαι αἱ ἐκκλησίαι τῆς Κων/πόλεως ἦσαν ἀληθῆ μουσεῖα. Τοὺς θησαυροὺς τούτους μετὰ πολλῆς πομπῆς ἐπεδείκνυον οἱ βασιλεῖς, οὐχὶ μόνον εἰς τοὺς πρέσβεις τῶν Χριστιανικῶν κρατῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτοὺς τῶν ἀλλοθρήσκων Ἀράβων, Περσῶν καὶ Μογγόλων. Ἕνεκα τῶν ἐπανειλημμένων τούτων ἐπιδείξεων, οἱ ἐπίσημοι ξένοι, οἱ κατὰ καιροὺς ἐπισκεφθέντες τὴν Κων/πολιν, καλῶς ἐγίνωσκον τὰ ἐν τοῖς ναοῖς καὶ θησαυροφυλακίοις τῶν βασιλέων τεθησαυρισμένα κειμήλια καὶ ἱερὰ λείψανα. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον συνεσώρευσαν ἐν τῇ μεγαλοπόλει ταύτῃ οἱ βασιλεῖς οὐχὶ μόνον τὰ ἐν Ἱερουσαλὴμ λείψανα, ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις προσκυνούμενα, ἵνα μὴ πέσωσιν εἰς χεῖρας ἀλλοτρίων, ἢ ἀπὸ χρήματα δελεαζόμενοι οἱ κτήτορες πωλήσωσιν αὐτὰ εἰς ἀλλογενεῖς.

Τρεῖς ὀλεθρίας συλήσεις ὑπέστη ἡ ἡμετέρα πατρίς. Πρώτη ἡ τῶν λειψάνων, δευτέρα ἡ τῶν ἡμετέρων χειρογράφων, καὶ τρίτη ἡ τῶν καλλιτεχνικῶν ἡμῶν μαρμάρων, πασῶν τῶν προγενεστέρων ἡ ἐμμανεστέρα.

Τὰ προειρημένα ἔγγραφα, μετὰ πολυετῆ φιλοπονίαν ὑπὸ τοῦ πολυμαθοῦς Κόμητος Ριὰντ ἐκδοθέντα, ἐγράφησαν τὰ πλεῖστα μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Λατίνων ἅλωσιν τῆς Κων/πόλεως τῷ 1204ῳ, ὀλίγα τινὰ μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τοῦ κράτους τῷ 1261ῳ καὶ τὸν ἀκόλουθον αἰῶνα. Ἡ ἱστορία τῶν ποικίλων καὶ περιέργων τούτων ἐγγράφων εἶναι ἁπλουστάτη. Εὐθὺς μετὰ τὴν εἴσοδον τῶν Σταυροφόρων, τῇ 12ῃ Ἀπριλίου 1204ου, ἤρχισαν λαφυραγωγοῦντες τὴν Κων/πολιν, κυρίως ὅμως τ' ἀνάκτορα καὶ τὰς περιφανεῖς τῶν πλουσίων οἰκίας. Ἡ λαφυραγωγία αὕτη διήρκεσεν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας, τὴν 14ην, 15ην καὶ 16ην Ἀπριλίου. Τὴν 12ην, ἡμέραν τῆς ἁλώσεως καὶ τὴν ἐπιοῦσαν, οἱ Σταυροφόροι κατεγίνοντο ἐκδιώκοντες τοὺς Ἕλληνας, προφυλαττόμενοι ἀπὸ τὰς ἐφόδους τῶν ἐχθρῶν, τῶν ὁποίων τὴν δύναμιν καὶ τὸ πλῆθος ἠγνόουν. Ἡ πυρκαϊὰ ἡ ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων ἀναφλεχθεῖσα τὴν αὐτὴν ἡμέραν τῆς ἁλώσεως, ἵνα κωλύσῃ τὴν πρὸς αὐτοὺς ἔφοδον τῶν Ἑλλήνων, κατετάραξε καὶ Ἕλληνας καὶ Σταυροφόρους. Τὴν ἑσπέραν τῆς 16ης οἱ ἀρχηγοί, ἐπὶ ποινῇ θανάτου, ἐκώλυσαν τὴν λαφυραγωγίαν, διατάξαντες ἵνα πάντα τὰ λάφυρα, ἱερὰ καὶ λαϊκά, συγκομισθῶσιν εἰς τόπον τινὰ καὶ διανεμηθῶσιν εἰς πάντας τοὺς Σταυροφόρους, κατὰ τὴν ἐν Γαλατᾷ προγενομένην συμφωνίαν.

Ἐκ τῶν ἡμετέρων συγγραφέων Νικήτας ὁ Χωνιάτης, αὐτόπτης τῆς ἁλώσεως μάρτυς, κατοικῶν ἐν Κων/πόλει, ἐν τῇ ἐνορίᾳ τότε μὲν τὰ Σφωρακίου καλουμένῃ, νῦν δὲ Βεφὰ μεϊδάν, ἱστόρησε τὴν ἀτολμίαν τῶν Ἑλλήνων καὶ τὸ θράσος τῶν Λατίνων. Οἱ μετ' αὐτὸν ἱστορικοὶ Ἕλληνες ἐκ τῆς συγγραφῆς αὐτοῦ ἠρύσθησαν ὅσα περὶ τῆς ἁλώσεως ταύτης διηγοῦνται. Πολλὰ μὲν τῶν Σταυροφόρων ἠγνόει ὁ Νικήτας, πολλὰ δὲ τῶν ἡμετέρων ἠγνόουν οἱ Εὐρωπαῖοι συγγραφεῖς. Ἡμεῖς σήμερον, οἱ ἀναδιφῶντες μετὰ τοσούτου ζήλου τὴν ἱστορίαν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, εἰς μάτην ἀναζητοῦμεν ἐν τοῖς συγγράμμασι τῶν ἡμετέρων καὶ ξένων διασαφήσεις τινὰς ἱστορικάς. Καλὸν ἦτο ἂν ἐγινώσκομεν, κατὰ τὴν ἐν Γαλατᾷ προγενομένην συμφωνίαν, τίνα μέρη τῆς Κων/πόλεως ἐξουσίαζον οἱ Γερμανοί, τίνα οἱ Βενετοί, πόσας καὶ τίνας ἐκκλησίας ἀφήρεσαν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας καὶ παρέδωσαν εἰς τοὺς Λατίνους ἱερεῖς καὶ μοναχούς.

Τὸν στρατὸν τῶν Σταυροφόρων παρηκολούθησαν πάμπολλοι κληρικοὶ ἐπίσημοι καὶ ἄσημοι, παντὸς γένους καὶ ἐκ πάσης χώρας. Οἱ ἐν τῷ στρατῷ ἡγεμόνες συμπαρέλαβον μεθ' ἑαυτῶν τοὺς ἐπισημοτάτους καὶ ἀρίστους ἐκ τοῦ κλήρου αὐτῶν. Ἐν Κων/πόλει, κατοικουμένῃ ὑπὸ Χριστιανῶν ἀλλοίου δόγματος, μισούντων τοὺς ἅρπαγας Σταυροφόρους, διὰ τὴν κατάκτησιν τὴν ἀναίτιον τῆς πόλεως, δὲν ἠδύναντο οἱ Καθολικοὶ ἱερεῖς νὰ διατρέφωνται ἀπὸ τὰ ἐλέη τῶν Ἑλλήνων Χριστιανῶν. Πρὸς ἀξιοπρεπῆ διατροφὴν τοῦ πολυπληθοῦς Λατινικοῦ κλήρου, πανταχόθεν ἐδῶ συνελθόντος, ἐπεβλήθη, διαταγῇ τοῦ Πάπα Ἰννοκεντίου τοῦ Τρίτου, φόρος ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων κατοίκων.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς Λατινικῆς βασιλείας, οἱ αὐτοκράτορες ἔπεμπον εἰς τοὺς βασιλεῖς τῆς Εὐρώπης καὶ εἰς ἡγεμόνας, τῶν ὁποίων ὁ στρατὸς συνεξεστράτευσε, λείψανα πολλὰ ἁγίων, ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς ἐκκλησίαις προσκυνούμενα, κυρίως δὲ τοῦ ἀνακτόρου τοῦ Βουκολέοντος. Τὰ λείψανα ἐγκλειόμενα ἐν λαμπραῖς θήκαις, κεκοσμημέναις διὰ πολυτίμων λίθων, χρυσίου καὶ ἀργυρίου, ἀποπεμπόμενα εἰς Εὐρώπην,

Digitized by Google

ἔφερον καὶ τὰ καλούμενα ἀποδεικτικὰ τῆς γνησιότητος αὐτῶν ἔγγραφα, μετὰ τῆς ἐρυθρᾶς ὑπογραφῆς καὶ σφραγῖδος τοῦ αὐτοκράτορος. Τὰ ἀποδεικτικὰ ταῦτα ἐκαλοῦντο κατὰ μίμησιν τῶν Βυζαντινῶν βασιλέων Χρυσόβουλλα. Ἓν μόνον ἐκ τούτων διεσώθη ἐν Εὐρώπῃ. Ἡ ἀποστολὴ τοσούτων ἱερῶν κειμηλίων καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην, ἡ πληθὺς τῶν ἐν Εὐρώπῃ Χριστιανῶν, συνερχομένων πανταχόθεν εἰς προσκύνησιν τῶν λειψάνων τούτων, καὶ ἡ ἐκ τούτων ποθεινὴ ἀργυρολογία, παρώτρυνε τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει Λατίνους κληρικοὺς καὶ λαϊκούς, ἵνα μετακομίζωσιν εἰς Εὐρώπην λείψανά τινα ἐκ τοῦ ἀνεξαντλήτου θησαυροῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Καταφαίνεται ὅμως ἐκ τῶν πολλῶν περὶ τούτων συγγραφῶν, ὅτι ὀλίγα ἔτη μετὰ τὴν ἅλωσιν, οἱ Λατίνοι εἶχον ἤδη ἀφαιρέσει καὶ ἀποπέμψει διὰ βασιλικῆς ἀδείας τὰ ἐπισημότατα λείψανα, εὑρισκόμενα ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, μεταβεβλημέναις εἰς Καθολικάς. Ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν ὅμως τῶν εἰσέτι κατεχομένων ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων δὲν ἦτον εὔκολον νὰ ἀφαιρέσωσι τὰ ἐκεῖ εὑρισκόμενα κειμήλια· διότι βασιλεύοντος τοῦ Ἐρρίκου, ἀδελφοῦ τοῦ θανατωθέντος πρώτου βασιλέως Βαλδουίνου, οἱ Ἕλληνες, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἀψευδοῦς Νικήτα, ἐκυβερνῶντο μετὰ πολλῆς δικαιοσύνης καὶ πραότητος.

Τίνι τρόπῳ ἀφήρεσάν τινα λείψανα, ἐκ τῶν ἀκολούθων μανθάνομεν. Οἱ κομίσαντες τὰ κειμήλια ταῦτα εἰς Εὐρώπην, μέχρι Νορβηγίας καὶ Ἰσλανδίας, ἔγραψαν χάριν τῶν ἐκκλησιαζομένων ἐν ἐκτάσει, πόθεν ἔμαθον ποῦ κεῖνται τὰ ποθούμενα τοῦ ἁγίου λείψανα, τίνι τρόπῳ ἀφήρεσαν διὰ δόλου ἢ ἔκλεψαν αὐτὰ καὶ τίνας τρικυμίας ὑπέστησαν κατὰ τὸν διάπλουν, τὰς ὁποίας αἱ πρὸς τὰ λείψανα ἱκεσίαι κατέπαυσαν. Ἐκ τῶν ἐγγράφων τούτων, Κύριοι, πάμπολλα διεσώθησαν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν τοῖς ἀρχείοις τῶν μονῶν καὶ ἐκκλησιῶν τῆς Εὐρώπης, ὅπου κατετέθησαν τὰ λείψανα. Τινὰ κατὰ πρῶτον σήμερον ἐκδίδονται ἐν τῷ ἄνω συγγράμματι τοῦ κόμητος Ῥιάντ. Τινὰ πρὸ πολλοῦ ἐξεδόθησαν μετὰ σοφῶν σημειώσεων. Τινὰ δέ, ἄλλοτε γνωστά, τὴν σήμερον ἀπωλέσθησαν. Οἰκτείρω τὴν ἀπώλειαν τῶν ἐγγράφων τούτων, ἐν τοῖς ὁποίοις περιείχοντο πολλὰ τοῖς μὲν Εὐρωπαίοις περιττά, ἡμῖν δὲ οὐσιωδέστατα.

Ταῦτα, Κύριοι, προλέγω, ὡς εἰσαγωγὴν εἰς τὴν μελέτην τῶν ἐγγράφων τούτων τῶν ἱστορικῶν. Δι' ἡμᾶς, εἶναι δῶρα ἀνεκτίμητα, σαφηνίζοντα πολλὰ ἄγνωστα τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας συμβεβηκότα. Ἐμπεριέχονται ὅμως καὶ πάμπολλα παχυλώτατα λάθη, τὰ ὁποῖα ἡμεῖς κάλλιον τῶν Εὐρωπαίων δυνάμεθα νὰ διορθώσωμεν. Ἄνδρες ἄπειροι τῆς ἡμετέρας γλώσσης, τῶν ἡμετέρων ἠθῶν καὶ βίου, ἐνώπιον τῶν ἐν Εὐρώπῃ πιστῶν, ἀδαεστέρων αὐτῶν, ἐμεγέθυναν τὴν ἀξίαν τοῦ κομιζομένου ἁγίου, διηγούμενοι μετὰ παραδόξου ἀφελείας τίνι τρόπῳ ἀφήρεσαν ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν ἀπίστων Ἑλλήνων, ἀναξίων τοιούτων ἁγίων, τὰ ἱερὰ ταῦτα κειμήλια, ἵνα προσκυνῶνται ἀπὸ τοὺς ἀληθεῖς πιστοὺς τῆς Καθολικῆς ἐκκλησίας. Ἕνεκα τῆς ἀγνοίας τῶν πλειοτέρων Λατίνων ἱερέων, ἀνεφάνησαν ἀκολούθως ἐν Εὐρώπῃ πολλοὶ τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος ἅγιοι καὶ πολλὰ τοῦ αὐτοῦ ἁγίου μέλη. Ἐν τῇ σειρᾷ ταύτῃ τῶν ἐγγράφων διεσώθη καὶ ἡ ἱστορία τῆς ὑπὸ τῶν Λατίνων ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως καλῶς συγγραφεῖσα, τὴν ὁποίαν θέλω ἀναγνώσει ἐν προσεχεῖ συνεδριάσει.

Εἶπον ἀνωτέρω ὅτι τὰ ἔγγραφα ταῦτα εἶναι ἅπαντα Λατινιστὶ γεγραμμένα, καὶ ἐφυλάττοντο ἐν ταῖς μοναῖς καὶ ἐκκλησίαις ἵνα διὰ τούτων προσμαρτύρηται εἰς ἅπαντα τὸν αἰῶνα τὸ γνήσιον τῶν λειψάνων.

Τὰ ἔγγραφα ταῦτα δι' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας δὲν εἶναι ἅπαντα τῆς αὐτῆς ἀξίας. Τῶν προλεγομένων ὁ μέχρις ἀηδίας ῥητορικὸς στόμφος, καὶ τὰ πολλὰ θαύματα τῶν λειψάνων, γενόμενα κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν, εἶναι οὐχὶ τῶν ἡμετέρων ἀλλὰ τῶν τότε χρόνων εὐφρόσυνα ἀναγνώσματα.

Τὸ πρῶτον ἔγγραφον, τὸ ὁποῖον μέλλω ν' ἀναγνώσω, εἶναι διήγημα μοναχοῦ τινος καλουμένου Ῥοστάγγου[1]. Ἐξεδόθη τῷ 1614ῳ ἀπὸ χειρόγραφον ἀτυχῶς ἀπολεσθὲν τὴν σήμερον, καὶ ἀνῆκον εἰς τὴν ἐν Παρισίοις μονὴν τοῦ Cluni. Μόνος ὁ πρόλογος εἶναι τοῦ μοναχοῦ τούτου. Τὸ ἐπίλοιπον καὶ κυριώτερον εἶναι συγγραφὴ Δαλματίου τινὸς ἱππότου, ὅστις μετά τινος συνεταίρου Ποντίου, εὗρηκε τὴν κάραν τοῦ Ἁγίου Κλήμεντος καὶ μετεκόμισεν αὐτὴν εἰς Cluni τῷ 1206ῳ.

Ἐνῷ οἱ προειρημένοι εὑρίσκοντο ἐν Κων/πόλει, ἐπεθύμουν πρὸ τῆς ἀποδημίας αὐτῶν εἰς Εὐρώπην ἵνα συμπαραλάβωσι καί τινα λείψανα ἁγίων, πρὸς δόξαν τῆς ἐν πατρίδι ἐκκλησίας. Διέτριψαν ὅλον τὸν χειμῶνα τοῦ 1205—6 ἐν Κων/πόλει, μέχρι τῆς ἑορτῆς τῶν Βαΐων, σκεπτόμενοι περὶ τοῦ ποθουμένου.

1) Exuviæ, Τόμ. Α', σελ. XCIV.

Digitized by Google

Ἰδοὺ οἱ λόγοι τοῦ Δαλματίου. «Συνέπεσε κατὰ τὴν Κυριακὴν ταύτην, ἐνῷ συνεγευματίζομεν καὶ συνδιελεγόμεθα περὶ τῶν λειψάνων τῶν ἁγίων καὶ εἰσῆλθεν ἱερεὺς καλούμενος Μαρκέλλος, ἀνὴρ εὐσεβής, ἐκ τῆς χώρας Cabilon, λέγων ὅτι γινώσκει τίμια λείψανα ἁγίου τινός, δηλ. τὴν κάραν τοῦ Ἁγίου Κλήμεντος. Εἰς ἡμᾶς τοὺς παραξενιζομένους πόθεν ταῦτα γινώσκει προσεπιλέγει ὅτι εἶδε τὸ χρυσοῦν μπαράτιον, ἤτοι χρυσοῦν ἔλασμα, ἐπικείμενον ἐπὶ τῆς θήκης, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἦτο ἀπεικονισμένη ἡ εἰκὼν τοῦ Ἁγίου Κλήμεντος, μετὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ Ἑλληνιστὶ γεγραμμένου, ἤτοι ὁ Ἅγιος Κλεμέντιος, Λατινιστὶ Sanctus Clemens (Ἅγιος Κλήμης). Αὕτη ἡ μονὴ ἐν τῇ ὁποίᾳ φυλάττεται ἡ κάρα τοῦ Ἁγίου Κλήμεντος, εἶναι λίαν τετιμημένη ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ, καὶ καλεῖται ἑλληνιστὶ Trentafolia (τριαντάφυλλον), Λατινιστὶ δὲ ἑρμηνεύεται Rosa (ῥόδον). Τίνι τρόπῳ ν' ἀποσπάσωμεν τὴν κάραν τοῦ Ἁγίου Κλήμεντος, διὰ μακρῶν συνεζητήσαμεν. Ἐν συντόμῳ θέλω τὰ ἱστορήσει. Προσήλθομεν τότε πρὸς τοὺς μοναχοὺς τῆς μονῆς ταύτης παρακαλοῦντες ἵνα μᾶς δείξωσι τῶν ἁγίων τὰ λείψανα, χάριν προσκυνήσεως. Οὗτοι δὲ μᾶς ἔδωσαν ἱερέα τινά, ἵνα μᾶς ἐπιτηρῇ καὶ δείξῃ τὰ ὅσα ἐζητήσαμεν. Ἐγὼ ὁ Δαλμάτιος παραχωρῶν εὐκαιρίαν ἱερεῖ τινι καὶ μοναχῷ Κιστερσίνῳ, ὄντι μεθ' ἡμῶν, ἵνα ἐκτελέσωσι τὸ ἔργον ἕνεκα τοῦ ὁποίου προσήλθομεν, παρέσυρον πλησίον ἡμῶν τὸν ὁδηγοῦντα ἡμᾶς ἱερέα εἰς διάφορα μέρη τῆς ἐκκλησίας, μετ' αὐτοῦ συλλαλῶν περὶ πολλῶν ἄλλων πραγμάτων. Στρέφων δὲ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πρὸς τὰς φαινομένας εἰκόνας, τὸν ἔκαμα νὰ πλανηθῇ καὶ μὴ ἴδῃ τὰ ὑπὸ τοῦ πρεσβυτέρου πραττόμενα. Τότε ὁ πρεσβύτερος πλησιάζων μετὰ τρόμου τὴν κάραν τοῦ Ἁγίου Κλήμεντος δὲν ἐτόλμησε νὰ λάβῃ ὁλόκληρον αὐτήν, ἀλλ' ἀπέσπασε μετὰ προσοχῆς μόνον τὴν σιαγόνα καὶ τὴν μάστακα, ἀφίνων τὴν κάραν. Τούτων οὕτως γενομένων καὶ ἐξελθόντων ἡμῶν τῆς θύρας τῆς μονῆς, ἐγὼ ὁ Δαλμάτιος ἠρώτησα τὸν ἱερέα τί ἔπραξεν· ἀπεκρίθη ὅτι ἀπέσπασεν ἱκανὸν μέρος τοῦ λειψάνου. Πάλιν τὸν ἠρώτησα, ἂν ἐπῆρε ἀκεραίαν τὴν κάραν· οὐχί, ἀπεκρίθη, μόνον τὴν μάστακα μετὰ τῆς σιαγόνος. Συγκινηθεὶς ἐγὼ τὸν εἶπον, οὐδὲν ἔπραξες, ὑπάγετε εὐχαριστημένοι μὲ ὅ,τι ἔχετε. Ἐγὼ καὶ ὁ συνέταιρος Πόντιος θέλομεν ἴδει τί δυνάμεθα νὰ ποιήσωμεν.

Τούτων ἀποχωρούντων, ἡμεῖς οἱ δύο ἐπανήλθομεν εἰς τὴν μονήν. Πρὸς τοὺς μοναχοὺς τοὺς ἐν τῇ θύρᾳ ἱσταμένους καὶ ἐρωτῶντας διατί ἐπανερχόμεθα, ἐγὼ ὁ Δαλμάτιος εἶπον ὅτι ἀφῆκα ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας τὰς χειρίδας μου. Παραμένων μετὰ τῶν μοναχῶν παρὰ τὴν θύραν, ἵνα τοὺς παρεμποδίζω, ἔπεμψα τὸν συνέταιρόν μου Πόντιον ἵνα ἐκτελέσῃ τὸ ποθούμενόν μας. Οὗτος δὲ βλέπων μοναχόν τινά, φύλακα ἴσως τῆς μονῆς, ὑπνώττοντα ὄπισθεν τῆς θύρας, ἔσπευσε νὰ ἐκτελέσῃ τὸ ἔργον. Δι' ἀδείας τοῦ Θεοῦ, ἐκ τῶν δύο καρῶν φυλαττομένων ἐν θήκῃ, ὄπισθεν τῆς ἁγίας τραπέζης, ἀφήρεσε τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἁγίου Κλήμεντος, παρατηρήσας ποία ἐκ τῶν δύο ἦτο ἡ κάρα τοῦ Ἁγίου Κλήμεντος, ἐκ τῆς ὁποίας ἀπέσπασε τὴν σιαγόνα ὁ πρεσβύτερος. Οὕτως χαίροντες ἀνέβημεν τοὺς ἵππους ἡμῶν καὶ ταχέως ἐξήλθομεν τῆς μονῆς.

Οἱ μοναχοὶ ὅμως, μαθόντες τὰ πεπραγμένα, ἔτρεχον κατόπιν ἡμῶν κραυγάζοντες, τίλλοντες τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς καὶ τῆς γενειάδος καὶ φωνάζοντες ὅτι ἐκλέψαμεν ἱερὰ λείψανα. Ἐγὼ ὅμως ὁ Δαλμάτιος συμβουλεύσας τὸν συνέταιρόν μου Πόντιον ἵνα μετὰ τάχους προπορεύηται ἐκράτησα τὰς ἡνίας, διὰ τοὺς ἐπερχομένους μοναχούς, καὶ δεικνύων τὸν κενόν μου κόλπον, εἶπον ὅτι ψεύδονται καὶ ὅτι οὐδὲν ἀφῃρέσαμεν. Τοιουτοτρόπως, χάριτι θείᾳ, μετὰ χαρᾶς καὶ φόβου, ἐπανήλθομεν μετὰ τοῦ ἱεροῦ λειψάνου, διὰ πολλῶν σκολιῶν ὁδῶν, εἰς τὸ κατάλυμα ἡμῶν. Τὴν δὲ κάραν τοῦ Ἁγίου Κλήμεντος, μὲ ὄχι ὅσον ὠφείλομεν, ἀλλὰ μὲ ὅσον ἠδυνάμεθα σέβας, κατεθέσαμεν ἐν τῷ εὐκτηρίῳ τῆς ἡμετέρας οἰκίας.

Ἵνα πλειότερον βεβαιωθῶμεν, εἰς οὐδένα ἀνεφέραμεν περὶ τούτου, ἀπὸ τὴν ἡμέραν τῶν Βαΐων μέχρι τῆς Παρασκευῆς. Τὴν Παρασκευὴν πρὸ τοῦ Πάσχα, ἀλλάττοντες τὰ ἱμάτια ἡμῶν, πεζοὶ μετὰ τῶν προσκυνητῶν μιγνυόμενοι ὡς προσκυνηταὶ καὶ ἡμεῖς, ἀπήλθομεν πρὸς τὴν προειρημένην μονὴν οὐχὶ μόνον ἵνα προσκυνήσωμεν, ἀλλ' ἵνα κλέψωμεν τὴν ἑτέραν κάραν, καὶ ἕνεκα τούτου ἐπλησιάσαμεν πρὸς τὸ ἅγιον βῆμα. Τοῦτο ἰδόντες πολλοὶ μοναχοί, ἔτρεξαν ὄπισθεν ἡμῶν, καὶ μεθ' ἡμῶν συνῆλθον μέχρι τῆς θήκης. Μετὰ πολλὰς ἱκεσίας, μόλις μᾶς συνεχώρησαν ν' ἀσπασθῶμεν τὸ ἔνδον, μετὰ προσοχῆς παρατηροῦντες τὰς ἡμετέρας χεῖρας. Εἰς ἡμᾶς ἐρωτῶντας διατί τοσοῦτον φοβοῦνται, ἀπεκρίθησαν ὅτι πρὸ ὀλίγου οὕτως ἀπώλεσαν πολυτιμότατα λείψανα, τὴν κάραν τοῦ Ἁγίου Κλήμεντος. Ταῦτα ἀκούσαντες καὶ

Digitized by Google

πλειότερον βεβαιωθέντες ἀπήλθομεν καὶ ἀνεπαύθημεν μέχρι τῆς ἡμέρας τοῦ Πάσχα.

Τὴν ἡμέραν τῆς ἀναστάσεως, ἐγὼ ὁ Δαλμάτιος μεγάλως ἐπιχαίρων ἐπὶ τῇ κτήσει τῆς κάρας ταύτης καὶ ποθῶν ἵνα πλειότερον περὶ τούτου βεβαιωθῶ, ἔπεμψα διερμηνέα τινά, παρ' ἐμοὶ μένοντα, εἰδήμονα τῆς ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς γλώσσης, πρὸς τὴν εἰρημένην μονήν, ἵνα πλαγίως συλλαλήσῃ μετὰ τοῦ ἡγουμένου, καὶ μάθῃ ἂν ἔστεργε νὰ παραδώσῃ στρατιώτῃ τινὶ λείψανά τινα, ἀντὶ χρυσοῦ, ἀργύρου, οἰκιῶν ἢ εἰσοδημάτων. Ἀπερχόμενος οὗτος εἰς τὸν ἡγούμενον ἀνεκοίνωσε τὰ ὅσα τὸν διέταξα· ὁ ἡγούμενος δέ, μᾶλλον ὀργισθεὶς ἀπεκρίθη, ὅτι δὲν εἶχον λείψανα ἵνα ἀπαλλοτριώσωσιν, ἀπολέσαντες καὶ πρὸ ὀλίγου τὴν κάραν τοῦ Ἁγ. Κλήμεντος. Τὸν διερμηνέα τοῦτον ἐπιστρέφοντα ἀπήντησαν Βενετοί τινες, ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν καὶ ἡγεμονίαν τῶν ὁποίων ἔκειτο ἡ προειρημένη μονή, καὶ ἠρώτησαν τί ἐζήτει. Τούτου δὲ λέγοντος ὅτι ἦλθεν ἵνα προσκυνήσῃ τὰ ἅγια λείψανα; οὗτοι ἀπεκρίθησαν ὅτι πιθανὸν καὶ οὗτος εἶναι ἐξ ἐκείνων τῶν κλεψάντων τὴν ἱερὰν κάραν τοῦ Ἁγίου Κλήμεντος. Ἀντιλέγων οὗτος ὅτι οὐδένα τούτων γινώσκει, ὅσῳ τάχιον ἠδυνήθη, διέφυγε, καὶ πρὸς ἡμᾶς ἐρχόμενος διηγήθη ὅσα ἤκουσε καὶ εἶδε. Τοιουτοτρόπως αὐξανούσης καὶ ἐπιβεβαιουμένης τῆς ἡμετέρας χαρᾶς, ἐγὼ ὁ Δαλμάτιος μὴ ἐπιθυμῶν νὰ παύσω τὴν ἐπιβεβαίωσιν τοῦ ἔργου ἡμῶν, κατέφυγα εἴς τινα ἐκ Συρίας, λεγόμενον Μωϋσῆν, ἄλλοτε, πρὸ τῆς ἁλώσεως τῶν Ἱεροσολύμων, φύλακα καὶ ἐφημέριον τοῦ τάφου τοῦ ἡμετέρου Ἰησοῦ Χριστοῦ καί, μετὰ τοὺς χρόνους τῆς προειρημένης ἁλώσεως, ἐλθόντα εἰς Κων/πολιν καὶ αὐτόθι διατρίβοντα ἤδη ἔτη δεκαπέντε. Πολλὰ περὶ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῆς καταθέσεως τῶν ἁγίων μετὰ προσοχῆς καὶ ἐπιμελείας ἠρεύνα. Τοῦτον ἠρώτησα ἂν ἐγνώριζέ τι περὶ τοῦ σώματος τοῦ Ἁγίου Κλήμεντος κομισθέντος ἐν τῇ πόλει ταύτῃ. Οὗτος δὲ μετὰ πολλὰς ἐρεύνας ἀπεκρίθη ὅτι τὸ σῶμα τοῦ Ἁγίου Κλήμεντος ἐκομίσθη πρὸ πολλοῦ ἀπό τινα αὐτοκράτορα εἰς Κων/πολιν, ἀλλὰ ποῦ εὑρίσκετο, ἀγνοεῖ. Μετὰ τοσαύτας ἐρεύνας καὶ ζητήσεις, ἐγὼ ὁ Δαλμάτιος καὶ ὁ συνέταιρός μου Πόντιος, σφόδρα ἐπιχαίροντες, ἀπεφασίσαμεν καὶ ὑπεσχέθημεν ἵνα δωρήσωμεν τὴν κάραν τοῦ Ἁγίου Κλήμεντος, ἂν ὁ Θεὸς μᾶς χαρίσῃ εὐτυχὲς κατευόδιον μέχρι πατρίδος, εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Cluni.»

Μετὰ τὴν ἀφήγησιν τοῦ διάπλου ἐκ Κων/πόλεως μέχρι τοῦ εἰς Εὐρώπην λιμένος, καὶ τῶν θαυματουργημάτων τῆς κάρας, λήγει τὸ ἔγγραφον οὕτως.

«Τοῦτο ἐγένετο χάριτι θείᾳ τῷ χιλιοστῷ διακοσιοστῷ ἕκτῳ ἔτει, προεδρεύοντος τοῦ Πάπα Ἰννοκεντίου, βασιλεύοντος τοῦ Φιλίππου βασιλέως τῆς Γαλλίας, βοηθοῦντος τοῦ ἡμετέρου Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἔστιν αἰωνία δόξα καὶ ἔπαινος παντοτεινὸς εἰς ἅπαντας τοὺς αἰῶνας.»

Ἐπάσχισα, Κύριοι, ἵνα πιστότατα μεταγλωττίσω τὸ Λατινικὸν κείμενον γεγραμμένον ὑπ' ἀνδρὸς λογίου[1]. Ἅπαντα τὰ ἔγγραφα ταῦτα ἀφηγούμενα τὴν ἐν Κων/πόλει ἱστορίαν τῶν λειψάνων, ἀναγινωσκόμενα ἐν ταῖς ἐκκλησίαις εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἡμέρας τῆς καταθέσεως καὶ φυλαττόμενα πρὸς ἐπικύρωσιν τῆς γνησιότητος αὐτῶν, εἶναι τὰ πλεῖστα συντεταγμένα ὑπ' ἀνδρῶν πολυμαθῶν. Τὰ ἀναγνώσματα ταῦτα τεκμαίρουσιν οὐχὶ μόνον τὴν παρὰ τοῖς Σταυροφόροις συγκεχωρημένην κλοπὴν τῶν λειψάνων, ἀλλὰ τὴν ἁπλότητα καὶ εὐπιστίαν τῶν ἀκροωμένων τοιαῦτα ἱστορήματα.

Δύο εἶναι τ' ἀφορῶντα εἰς τὴν ἡμετέραν ἱστορίαν ἐν τῷ ἐγγράφῳ τούτῳ. Πρῶτον μανθάνομεν ὅτι ἡ μονὴ τῆς Περιβλέπτου ἐν Ψαμάθῳ, τοῦ αὐτοκράτορος Ῥωμανοῦ ἵδρυμα, νῦν Σουλοὺ Μοναστὴρ καλουμένη, ἐλέγετο τότε Τριακοντάφυλλον ἢ κατὰ τὸν συγγραφέα Δαλμάτιον, Τρανταφόλια (τριαντάφυλλον). Ταύτην τὴν ἐπίκλησιν τοῦ ναοῦ τούτου ἀπέδωσάν τινες εἰς τὴν ἐν Τζουμπαλὶ ἐκκλησίαν τῆς Ἁγίας Θεοδοσίας, νῦν τέμενος Μουσουλμανικόν, Γκιοὺλ τζαμί, ἤτοι τέμενος τοῦ ῥόδου. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο προσεπιβεβαιοῖ τοῦ Γεωργ. Κεδρηνοῦ τὰ γραφόμενα[2], ὅτι ὁ Ῥωμανὸς ἠγόρασε τὴν γῆν, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἀνήγειρε τὴν μονὴν ταύτην, ἀπὸ Τριακοντάφυλλόν τινα. Ἐκαλεῖτο ἡ μονὴ τοῦ Τριακονταφύλλου, καθὼς ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ ἐκαλεῖτο ἡ μονὴ τοῦ Στουδίου, καὶ ἄλλα παραπλήσια. Δεύτερον μανθάνομεν ἐκ τοῦ ἐγγράφου τούτου, ὅτι τὴν περὶ τὴν μονὴν ταύτην γῆν, ἐνορίαν τῆς Περι-

1) Miles nomine Dalmacius de Serciaco vir nobilis et valde litteratus. Exuviæ, Τόμ. Α', σελ. 132.

2) «Ὁ δὲ βασιλεὺς Ῥωμανὸς τὸν οἶκον τοῦ Τριακονταφύλλου ἐξωνησάμενος εἰς μοναστήριον μετεσκεύασεν ἐν ὀνόματι τῆς Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, μηδεμιᾶς πολυτελείας φεισάμενος, συντρίψας μέντοι τῇ προφάσει ταύτῃ οὐ μικρῶς τὸ ὑπήκοον. Τομ. Β', σελ. 497. Κων/πολες Παυρ. 1846: σελ. 117.

βλέπτου, ἐξουσίαζον οἱ Βενετοί, καὶ δὲν μετεβλήθη καθὼς πολλαὶ ἄλλαι εἰς ἐκκλησίαν Λατινικήν. Ἐκ τῆς αἰφνιδίας διαφυγῆς τοῦ ἄνω εἰρημένου διερμηνέως, καταφαίνεται ὅτι οἱ Βενετοὶ ὑπερήσπιζον τοὺς ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν αὐτῶν Ἕλληνας.

Ταύτας τὰς ὀλίγας γνώσεις τὰς ὁποίας ἀρυόμεθα ἀπὸ ἕκαστον ἔγγραφον, μέλλω μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν πάντων τῶν ἐγγράφων νὰ συμπαραβάλω, ἵνα ἐκ τούτων μάθωμεν συμβεβηκότα τινὰ φωτίζοντα τὴν ἱστορίαν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους.

Τὸ λείψανον τοῦτο τοῦ Ἁγίου Κλήμεντος, φυλαττόμενον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Cluni ἀπωλέσθη[1].

Τὸ δεύτερον ἔγγραφον, διεξοδικώτερον τοῦ προαναγνωσθέντος, ἱστορεῖ τὴν μετακομιδὴν τοῦ ἐν τῷ εὐκτηρίῳ τοῦ Βουκολέοντος ἀκανθίνου στεφάνου εἰς Γαλλίαν. Ἐγράφη τῷ 1239ῳ ἀπὸ τὸν Κορνοῦτον ἐπίσκοπον Γάλλον. Ἐξεδόθη κατὰ πρῶτον τῷ 1649ῳ ὑπὸ τοῦ περικλεοῦς Δουκαγγίου[2]. Τελευταίως ἐξέδωκεν αὐτὸ ὁ Κ. Wailles ἐν τῷ 22ῳ τόμῳ τῶν ἱστορικῶν τῆς Γαλλίας. Διορθώσεις τινὰς τοῦ Λατινικοῦ κειμένου κατέγραψεν ὁ Κόμης Ῥιάντ.

Τὸ πρῶτον μέρος τοῦ ἐγγράφου εἶναι παραίνεσις πρὸς τοὺς πιστοὺς περὶ τοῦ ἀκανθίνου στεφάνου. Τὸ δεύτερον ἐπιγραφόμενον *Ἱστορία*, εἶναι ἡ ἀφήγησις τῆς εἰς Βενετίαν καὶ Γαλλίαν μετακομιδῆς αὐτοῦ. Ταύτην μεταγλωττίζω.

«Βασιλεύοντος τοῦ Βαλδουίνου υἱοῦ τῆς Ἰολάνδης, οἱ ἡγεμόνες οἱ Λατῖνοι, βλέποντες τὸν μέγαν κίνδυνον τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου, ἐν πλείστοις μέρεσιν ὑπὸ τῶν σχισματικῶν Ἑλλήνων πολιορκουμένου καὶ μόλις κατεχομένου, ἐπιμελῶς περιέβλεπον τίνα βοήθειαν, μετὰ τὴν τοῦ Θεοῦ, νὰ αἰτήσωσι καὶ πόθεν τῆς δυστυχίας αὐτῶν θεραπείαν νὰ περιμένωσι. Κοινῇ γνώμῃ εὐγενῶν καὶ ἰδιωτῶν καὶ ἀδείᾳ τοῦ ἱεροῦ ὀνόματος τοῦ Πάπα Γρηγορίου, ἐξελέγη ὁμοφώνως σύμβουλος Ἰωάννης ὁ ἐκ Βρέννης, ἀνὴρ ἐνάρετος καὶ φιλάνθρωπος, ἄλλοτε διαπρέψας ἐν τῷ βασιλείῳ τῶν Ἱεροσολύμων, ἵνα θεραπεύσῃ τὴν τοσαύτην δυστυχίαν. Μνηστευθείσης δὲ τῆς Μαρίας, θυγατρὸς τοῦ προειρημένου Ἰωάννου, μετὰ τοῦ Βαλδουίνου διαδόχου τοῦ κράτους, ὁ Ἰωάννης οὗτος ἀνέλαβε τὴν φροντίδα καὶ διοίκησιν τοῦ κράτους, καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐπιδόξου διαδόχου τὴν κηδεμονίαν. Οὐχὶ μόνον ἐγένετο γενικὸς διοικητὴς τῆς Ῥωμανίας, ἀλλ' ἐστέφθη αὐτοκράτωρ καὶ ἐκαλεῖτο δι' ὅλον τοῦ βίου αὐτοῦ αὐτοκράτωρ, φυλάττων τὴν νόμιμον τοῦ θρόνου ἐξουσίαν διὰ τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ Βαλδουῖνον, ἐνήλικα γενόμενον.

Συμφιλιωθέντων δὲ δύω ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνων τοῦ Βατάτζη καὶ Αὐξένου, ἐχθρικῶς πρὸς ἀλλήλους πρότερον διακειμένων, ηὔξησεν ἡ ἰσχὺς τῶν ἐχθρῶν τοῦ κράτους καὶ μεγάλως ἠλαττοῦτο ἡ τῶν Λατίνων. Βλέπων ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης ὅτι δὲν κατίσχυε τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ, οὐδ' ἠδύνατο νὰ ἐκδιώξῃ τὸ πλῆθος τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τὰ μεθόρια, ἢ ν' ἀντιστῇ πρὸς τὰς δυνάμεις αὐτῶν, συμβουλευόμενος τοὺς κληρικοὺς καὶ πιστοὺς τῆς βασιλείας, κοινῇ γνώμῃ, ἀπέστειλε τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ Βαλδουῖνον πρὸς τὰ μέρη τῆς Γαλλίας.

Δύο λέγονται οἱ λόγοι τῆς ἀποδημίας ταύτης. Ἵνα αἰτήσῃ ἀπὸ τὸν βασιλέα Λουδοβίκον συγγενῆ πατρόθεν καὶ μητρόθεν, καὶ ἀπὸ τὴν πρόῤῥονα αὐτοῦ μητέρα Βλάγκαν, τῆς ὁποίας τὴν ἐγγόνην συνεζεύχθη, καὶ ἀπὸ τοὺς εὐπατρίδας τῆς Γαλλίας συγγενεῖς αὐτοῦ, ἀρωγὴν δι' ἑαυτὸν καὶ τοὺς ὑπηκόους αὐτοῦ, τοσούτῳ κινδυνεύοντας. Πρὸς τούτοις, ἵνα αἰτήσῃ τὴν κληρονομίαν τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ, ἄνευ κληρονόμων ἀποβιωσάντων.

Ἀφικόμενον εἰς Γαλλίαν ἅπαντες ὑπεδέχθησαν μετὰ πολλῆς εὐμενείας, χάριτος καὶ τιμῆς. Πᾶσαι αἱ περὶ κληρονομιῶν αἰτήσεις τελείως ἐξωμαλύνθησαν διὰ διαταγῆς καὶ δυνάμεως τοῦ βασιλέως. Διατρίβοντος ἐν Γαλλίᾳ καὶ εἰσέτι ἐκεῖ διαμένοντος ἕνεκα τῶν κληρονομιῶν αὐτοῦ καὶ τῆς αἰτουμένης βοηθείας, ἀφίχθη ἀπόσολος ἐκ Ῥωμανίας, σφόδρα καταταράξας τὰ ὦτα καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, μὲ ἀπαισίας εἰδήσεις. Ἀνήγγειλε τὸν συμβάντα θάνατον τοῦ ἐνδόξου αὐτοῦ πενθεροῦ Ἰωάννου τοῦ αὐτοκράτορος, τὴν κατάστασιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν περὶ αὐτὴν χωρῶν, λέγων ὅτι ἂν ἐκτὸς τῶν τειχῶν εἰσέτι ἔμενε χώρα, αὕτη, ἕνεκα τῶν ἐφόδων τῶν ἐχθρῶν, ἦτο τοσούτῳ περικεκλεισμένη καὶ δυναστευομένη, ὥστε μόλις ἠδύναντο νὰ ἐξέλθωσιν εἰς τοὺς ἀγρούς. Ἐντὸς δὲ τῆς Κων/πόλεως, ἡ σύζυγος, οἱ ἄρχοντες καὶ ὁ λαὸς ἐστεροῦντο τῆς ἡμερησίας τροφῆς. Διέτρεχον ἀκωλύτως τὴν χώραν ἐχθροί, κωλύοντες τὴν εἰσαγωγὴν τροφῶν. Τοσαῦτα δὲ τὰ πλήθη ὥστε ἐμελέτων καὶ τὴν Κων/πολιν νὰ πολιορκήσωσιν. Ἔτι χείρων εἶναι καὶ ἡ πολλὴ ἐρημία, διότι πολλοὶ ἐκ τοῦ λαοῦ καὶ τινες ἐκ τῶν εὐγενῶν, δυσα-

1) Dépouilles religieuses. Riant, σελ. 202.
2) Exuviæ, Τόμ. Α', σελ. CLXVII.

Digitized by Google

νασχετοῦντες ἐπὶ τῇ στενοχωρίᾳ ταύτῃ καὶ φοβούμενοι μέλλοντας κινδύνους νύκτωρ ἢ λάθρα ἐξήρχοντο διὰ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως, καὶ εἴτε ἐπὶ θαλάσσης ἢ εἰς τὰς λεωφόρους περιεπλανῶντο φοβούμενοι μὴ πέσωσιν εἰς μείζονας κινδύνους. Ἕνεκα τούτων, ἀβέβαιον εἶναι ἄν, τῆς Κων/πόλεως πολιορκουμένης, ἠδύναντο οἱ Λατῖνοι νὰ ὑπερασπίσωσι τὰ τείχη.

Ὑπὸ τοιούτων λόγων σφόδρα συνεκινήθη ὁ νεαρὸς διάδοχος. Συχνότερον ὅθεν ἱκέτευε τὸν βασιλέα τῶν Φράγκων, τὴν μητέρα καὶ τοὺς φίλους αὐτοῦ, μετὰ ταπεινοσύνης παρακαλῶν καὶ περίλυπος, ἐζήτει ἵνα τὸν βοηθήσωσι καὶ μὴ ἀφήσωσι τὸ βασίλειον τῆς Ῥωμανίας κατακτηθὲν ὑπὸ τῶν Φράγκων μετὰ τοσαύτης τόλμης καὶ ἰσχύος νὰ πέσῃ ἐκ νέου ὑπὸ τὴν δουλείαν τῶν ἀπίστων Ἑλλήνων. Ἐδείκνυε τὰς ἐπιστολὰς τοῦ Πάπα Γρηγορίου, διὰ τῶν ὁποίων ἀπονέμει τοῖς βοηθοῦσι τὸ κράτος τοῦτο τὴν αὐτὴν χάριν οἵαν καὶ τοῖς ἀποδημοῦσι πρὸς βοήθειαν τῆς ἱερᾶς γῆς. Ἐκ τούτων, συγκινηθέντων τοῦ βασιλέως καὶ τῆς βασιλίδος, ἔδωσαν αὐτῷ ἐκ τοῦ θησαυροῦ μεγάλην χρημάτων ποσότητα, μισθωτοὺς καὶ στρατιώτας ἐμπείρους.

Βλέπων λοιπὸν ὁ Βαλδουΐνος τὴν εὐσέβειαν τοῦ βασιλέως καὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ ἤρχισε λαλῶν αὐτῷ περὶ τοῦ ἀκανθίνου στεφάνου. Εἶπεν ὅτι καλῶς ἐγίνωσκεν ὅτι οἱ ἐν Κων/πόλει κεκλεισμένοι ἄρχοντες εἰς τοσαύτην δυστυχίαν περιῆλθον, ὥστε ἠναγκάσθησαν τὸν ἀπαράμιλλον θησαυρὸν αὐτόν, τὸν στέφανον τοῦ Κυρίου (ὅλου τοῦ κράτους καύχημα καὶ δόξαν ἰδίαν) νὰ πωλήσωσιν εἰς ξένους ἢ τοὐλάχιστον νὰ τὸν ἐγγυηθῶσιν. Ὅθεν ἐγκαρδίως ηὔχετο ἵνα τοῦ πολυτίμου τούτου κειμηλίου ἡ ἀνεκτίμητος τιμὴ καὶ δόξα ἐπέλθῃ πρὸς τὸν βασιλέα, συγγενῆ κύριον καὶ εὐεργέτην αὐτοῦ, καὶ πρὸ πάντων εἰς τὸ βασίλειον τῆς Γαλλίας, ὅθεν ἀμφότεροι οἱ γονεῖς αὐτοῦ κατάγονται. Ὑποπτευόμενος ὁ Βαλδουΐνος ὅτι ἂν τὸ τοιοῦτο πολύτιμον πρᾶγμα ἐδίδετο ἀντὶ χρημάτων, ἤθελε ταραχθῇ ἡ συνείδησις τοῦ βασιλέως, μετὰ γλυκείας παρακλήσεως καὶ δακρύων, παρεκάλεσεν αὐτὸν ἵνα τὸ δεχθῇ ὡς δώρημα ἄνευ χρημάτων. Ταῦτα ἀκούσας ὁ βασιλεὺς ἐλυπήθη, διότι ὁ φέρων χάριν ἡμῶν τὸν στέφανον τοῦτον ὡς ὄνειδος, ἐπόθει ἵνα τιμᾶται εὐσεβάστως καὶ ἐντίμως ὑπὸ τῶν πιστῶν αὐτοῦ.

Ὁ βασιλεὺς λοιπόν, μεγάλως εὐγνωμονῶν πρὸς τὸν Βαλδουΐνον, συγκατένευσεν ἵνα τὸν λάβῃ. Πέμπονται τάχιστα ἀπὸ τὸν βασιλέα, ἵνα διεκπεραιώσωσι τὴν ὑπόθεσιν, ὁ Ἰάκωβος καὶ Ἀνδρέας, μοναχοὶ τοῦ τάγματος τῶν ἱεροκηρύκων, τῶν ὁποίων ὁ μὲν Ἰάκωβος ἦτο ἡγούμενος τοῦ αὐτοῦ τάγματος ἐν Κων/πόλει, ὅπου πολλάκις εἶδε τὸν στέφανον, καὶ ὅλα τὰ περὶ αὐτοῦ κάλλιστα ἐγίνωσκε. Συγχρόνως μετ' αὐτῶν ἀπέστειλεν ὁ Βαλδουΐνος ἴδιον πρεσβευτὴν ἀξιόπιστον, μετ' ἐπιστολῶν ἐπισήμων, διὰ τῶν ὁποίων διέταττε τοὺς ἐν Κ/πόλει ἄρχοντας ἵνα παραδώσωσι τοῖς πρεσβευταῖς τοῦ βασιλέως τὸν ἱερὸν στέφανον.

Μετὰ κοπιώδη ὁδοιπορίαν, εἰσελθόντες ἐν Κων/πόλει εὗρηκαν τὴν ἱερὰν πρόθεσιν τοῦ βασιλέως διὰ τοῦ Θεοῦ εὐοδουμένην. Τοσαύτη ἦτο ἡ στενοχωρία τῶν ἀρχόντων τοῦ κράτους, ὥστε τὸν ἁγιώτατον στέφανον εἶχον ἤδη ἐγγυηθῇ εἰς τοὺς Βενετοὺς ἀντὶ μεγάλης χρημάτων ποσότητος[1]. Οἱ πολῖται Βενετοί, οἱ μεγάλως ἐκτιμῶντες τὸν πολύτιμον τοῦτον θησαυρόν, ἀπέκτησαν αὐτὸν ὑπὸ τοὺς ἀκολούθους ὅρους. Ἐὰν ὁ στέφανος ὁ ἱερὸς δὲν ἐλευθερωθῇ ὑπὸ τοῦ διαδόχου τοῦ θρόνου, ἢ ὑπὸ τῶν ἀρχόντων, ἐντὸς τῆς προθεσμίας, ἤτοι κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν ἁγίων μαρτύρων Γερβασίου καὶ Προθασίου[2], τότε λογίζεται ὡς πωλημένος ἀντὶ τῶν ἤδη πληρωθέντων χρημάτων. Πρὸς τούτοις, συνεφώνησαν ἵνα τὸ ἀνεκτίμητον τοῦτο ἐχέγγυον κομισθῇ εἰς Βενετίαν.

Οἱ ἄρχοντες μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἐπιστολῶν τοῦ κυρίου αὐτῶν, μαθόντες τὸν ἱερὸν πόθον τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας καὶ τοῦ διαδόχου τοῦ θρόνου, ἐξετέλεσαν μετὰ σεβασμοῦ τὴν διαταγὴν τοῦ κυρίου αὐτῶν, εὐχόμενοι ἵνα ἀφαιρέσωσιν αὐτὸν ἀπὸ τῶν χειρῶν τῶν Βενετῶν, καὶ πέμψωσιν εἰς δόξαν τῆς Γαλλικῆς ἐκκλησίας. Συνεφώνησαν μετὰ τῶν Βενετῶν ἵνα οἱ πρεσβευταὶ οἱ βασιλικοὶ τῶν ὁποίων ὁ βίος καὶ αὐτὰ τὰ ἱμάτια τεκμαίρουσι τὴν ἱερωσύνην αὐτῶν, μετακομίσωσι τὸν ἁγιώτατον στέφανον εἰς Βενετίαν μετὰ σεβαστῶν πρεσβευτῶν τοῦ κράτους, παρόντων καὶ ἐπισήμων πολιτῶν τῆς Βενετίας. Ἐπισφραγίζεται ὁ τόπος διὰ τῶν σφραγίδων τῶν ἀρχόντων, καὶ μετὰ πολλῶν δακρύων καὶ κραυγῶν τῶν δημοτῶν, κομίζεται εἰς τὸ πλοῖον. Οἱ κομισταὶ δὲ τοιούτου ἐχεγγύου, ἐμπιστευόμενοι εἰς τὴν βοήθειαν αὐτοῦ, μεσοῦντος τοῦ χειμῶνος, ἀπαισίου τοῖς ναυτιλομένοις, περὶ τὰ Χριστού-

1) Tafel und Thomas. Τόμ. Β', σελ. 346.
2) Τῇ 19 Ἰουνίου 1239. Exuviae. Τομ. Α', σελ. 52.

Digitized by Google

γεννα, εἰσῆλθον εἰς τὸ πέλαγος. Ὁ Βατάτζης, μοχθηρὸς τοῦ κράτους ζηλωτής, διὰ κατασκόπων ἔμαθε τὴν μετακομιδὴν τοῦ στεφάνου. Ἐπιθυμῶν καὶ προσέχων τίνι τρόπῳ ν' ἁρπάσῃ αὐτὸν ἀπὸ τοὺς πρεσβευτὰς ἀπέστειλε πλοῖα εἰς τοὺς διαφόρους κόλπους τῆς θαλάσσης ὅθεν ἔμελλον νὰ διαπλεύσωσιν, ἀλλὰ εἰς τοὺς πρεσβευτάς, ἐρχομένους ἐν ὀνόματι Κυρίου, οὐδὲν ἀπευκταῖον συνέβη.

Ἀφικομένους εἰς Βενετίαν ὑπεδέχθησαν μετὰ πομπῆς. Προθύμως καὶ εὐσεβάστως κατέθεσαν τὴν ἐπεσφραγισμένην θήκην ἐν τῷ θησαυροφυλακίῳ τοῦ Ἁγίου Μάρκου τοῦ Εὐαγγελιστοῦ.

Ὁ μοναχὸς Ἰάκωβος, καταλιπὼν ἐκεῖ τὸν μοναχὸν Ἀνδρέαν φύλακα τοῦ θησαυροῦ, μετὰ τῶν πρεσβευτῶν τοῦ κράτους, ἀπῆλθε ταχέως πρὸς τὸν βασιλέα, πιστῶς ἱστορήσας τῷ βασιλεῖ καὶ τῇ βασιλίδι τὰ πεπραγμένα καὶ τὴν διαπραγμάτευσιν. Ἀμφότεροι ὑπερεχάρησαν, ὡς καὶ ἅπαντες εἰς τοὺς ὁποίους ἐδήλωσε τὸ μυστικόν του, εὐχόμενοι ἵνα ὁ Κύριος φέρῃ εἰς πέρας ἔργον τὸ ὁποῖον ὁ ἴδιος ἤρχισε.

Διώρισαν λοιπὸν ἐπισήμους καὶ σώφρονας πρεσβευτάς, οἵτινες μετὰ τοῦ μοναχοῦ Ἰακώβου καὶ τῶν πρεσβευτῶν τοῦ κράτους ἀπεδήμησαν εἰς Βενετίαν κομίζοντες μετὰ τῶν διαταγῶν καὶ χρήματα πολλά, πρὸς ἐξαγορὰν τοῦ ἱεροῦ ἐχεγγύου. . . . . . Μετὰ τάχους ἀφίχθησαν εἰς Βενετίαν. Εὗρηκαν τὸν μοναχὸν Ἀνδρέαν μετὰ τοῦ θησαυροῦ. Διὰ τῆς θείας ἐνεργείας, ἐμπορεύοντο τότε εἰς τὰ μέρη ταῦτα ἔμποροι γεννηθέντες ἐν Γαλλίᾳ. Οὗτοι ἰδόντες τὰς βασιλικὰς ἐπιστολὰς αὐτομάτως προσέφερον χρήματα ὅσα ἐπεθύμουν οἱ πρεσβευταί. Ἠλευθερώθη τὸ ἱερὸν ἐχέγγυον μετὰ λύπης τῶν Βενετῶν, μὴ δυναμένων ἕνεκα τῶν ὅρων ν' ἀντιπράξωσιν. Ἐπικυρωθεισῶν τῶν σφραγίδων τῶν ἀρχόντων, ἔλαβον οἱ πρεσβευταὶ τὴν θήκην τοῦ ἱεροῦ στεφάνου καὶ ἀπῆλθον εἰς τὴν κοπιώδη αὐτῶν ὁδοιπορίαν . . .

Ἐπιχαίρων ὁ βασιλεὺς μετὰ τῆς μητρὸς καὶ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, μετά τινων ἐπισκόπων, ἀρχόντων καὶ στρατιωτικῶν, αὐτόθι τυχαίως εὑρισκομένων, μετὰ τάχους ἐπορεύθη πρὸς τὴν πόλιν Villanova, ἀπέχουσαν πέντε λεύγας τῆς Senon. Ἐκεῖ εὗρηκε τὸν ποθεινὸν θησαυρὸν μετὰ τῶν πρεσβευτῶν. Ἡ ἐπεσφραγισμένη ξυλίνη θήκη ἐπαρουσιάσθη. Περὶ τὴν ἀργυρᾶν θήκην ἐφαίνοντο αἱ σφραγῖδες τῶν ἀρχόντων. Ἐπέδωσαν οἱ ἄνω εἰρημένοι πρεσβευταὶ τὰς σφραγῖδας τῶν ἀρχόντων μετὰ τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων τῷ βασιλεῖ καὶ τῷ Βαλδουίνῳ. Παρέβαλον ταύτας μετὰ τῶν σφραγίδων, διὰ τῶν ὁποίων ἦτον ἐπεσφραγισμένη ἡ θήκη τοῦ ἱεροῦ στεφάνου, καὶ εὑρέθησαν γνήσιαι. Ἀφαιρεθέντων τῶν σημείων τούτων καὶ τῆς σφραγῖδος τοῦ δουκὸς τῆς Βενετίας ἐπιβληθείσης πρὸς μείζονα ἀσφάλειαν, ἐκάλυψαν πάλιν τὴν ἀργυρᾶν θήκην. Εὗρηκαν ἐκ καθαρωτάτου χρυσοῦ τὸν ὡραῖον τόπον ἐν τῷ ὁποίῳ ἔκειτο ὁ ἱερὸς στέφανος. Ἀνεγειρομένου τοῦ ἐπικαλύμματος τούτου, ὁ ἀνεκτίμητος μαργαρίτης ἐπεφάνη εἰς ἅπαντας».

Μετὰ τὴν κατάθεσιν τοῦ ἱεροῦ στεφάνου ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἁγίου Λαυρεντίου, τὸ κειμήλιον τοῦτο ἐκομίσθη εἰς Παρισίους, καὶ ἰδοὺ ἡ περὶ τούτου περιγραφὴ τῆς τελετῆς.

«Τὴν ἐπαύριον ὁ βασιλεὺς ἐπορεύετο πρὸς τὴν βασιλικὴν τῶν Παρισίων πόλιν φέρων τὴν ἐπίσημον θήκην. Ὑμνεῖτο διὰ τῆς φωνῆς πάντων, λεγόντων: «εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου, διὰ τῆς ἀρωγῆς τοῦ ὁποίου τὸ βασίλειον τῆς Γαλλίας ὑψοῦται μὲ τὴν παρουσίαν τοιούτου δωρήματος». Τὴν ὀγδόην ἡμέραν, ἔξω τῶν τειχῶν, παρὰ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου, ἱδρύθη ἄμβων ὑψηλός, ὅπου περιΐσταντο πάμπολλοι ἀρχιερεῖς ἐνδεδυμένοι τὰ συνήθη μεταξωτὰ ἱμάτια, ἐπιδεικνύοντες τὰ ἱερὰ κειμήλια ἐνώπιον τοσούτου πλήθους ὅσον οὐδέποτε ἐξῆλθεν ἐκ Παρισίων . . . . . Ἀκολούθως ἡ ἱερὰ θήκη ἐκομίσθη ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς πόλεως ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἀνυποδήτων ὡς πρότερον, μὴ φορούντων εἰμὴ τὰ ἐσώτατα ἱμάτια. Ἅπαντες οἱ ἱεράρχαι μετὰ τοῦ κλήρου καὶ τῶν ἱερωμένων καὶ αὐτῶν τῶν στρατιωτικῶν προεπορεύοντο ἀνυπόδητοι. . . . . Ἐκομίσθη ἡ θήκη εἰς τὴν μητρόπολιν τῆς Ἁγίας Θεοτόκου, ὁπόθεν, μετὰ τοὺς ἱεροὺς πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὴν ἁγίαν αὐτοῦ μητέρα ὕμνους, ἐπανέκαμψαν μετὰ τοῦ ἐπισήμου θησαυροῦ εἰς τὸ ἀνάκτορον. Ὁ στέφανος τοῦ Κυρίου ἐτέθη ἐν τῷ εὐκτηρίῳ τοῦ Ἁγίου Νικολάου.»

Ὁ ἀκάνθινος στέφανος, κατὰ τὸν κόμητα Ῥιάντ, εἰσέτι σώζεται ἐν Παρισίοις[1].

Περὶ τοῦ ἀκανθίνου στεφάνου ὑπάρχουσι καὶ ἕτερα ἔγγραφα τῶν ὁποίων ἐν ἄλλῃ συνεδριάσει θέλω μνημονεύσει. Ἐκ τούτων μανθάνομεν ὅτι τοῦ ἀκανθίνου στεφάνου τὴν ἐγγύησιν, προγενομένην εἰς πέντε Βενετοὺς ἐμπό-

1) Dépouilles religieuses, σελ. 180.

ρους, ἀνέλαβε μόνος ὁ Βενετὸς Νικόλαος Κουϊρῖνος. Διὰ τὸν στέφανον τοῦτον ἐπλήρωσαν οἱ ἄνω ἔμποροι ἢ ὁ Κουϊρῖνος εἰς τὸν Λατῖνον αὐτοκράτορα τῆς Κων/πόλεως 13, 304 χρυσᾶ ὑπέρπυρα ἀξίας σημερινῶν φράγκων 177, 309, λογιζομένου τοῦ τότε χρυσοῦ ὑπερπύρου ἀντὶ φράγκων σημερινῶν 13 καὶ ἡμίσεως. Οἱ πρέσβεις τοῦ Λουδοβίκου ἐπλήρωσαν χιλιάδας δέκα ὑπερπύρων, ἤτοι φράγκα 135,000 σημερινά, 42,309 φράγκα ὀλιγώτερα τῆς πρώτης ἐγγυήσεως. Τὸ ἐξοφλητικὸν ἔγγραφον διεσώζετο μέχρι τῆς ἀρχῆς τοῦ παρόντος αἰῶνος ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς οἰκογενείας τοῦ Κουϊρίνου ἐν Βενετίᾳ.

Πασίδηλον εἶναι ἐκ τῶν ἄνω ἐγγράφων τούτων ὅτι οἱ Βενετοί, ἢ μᾶλλον ὁ Κουϊρῖνος, γινώσκοντες τὴν ἀναργυρίαν τῶν ἐν Κων/πόλει Λατίνων ἡγεμόνων καὶ προβλέποντες ὅτι οὗτοι δὲν ἠδύναντο ν' ἀποδώσωσι τὰ ὑπέρπυρα, προυτίμησαν τὰς δέκα χιλιάδας ὑπερπύρων τοῦ ἀκανθίνου στεφάνου. Ὁ συγγραφεὺς τῆς ἄνω διηγήσεως ἀπεσιώπησε τὸ ποσὸν τῆς ἐγγυήσεως καθὼς καὶ τὸ ὑπὸ τῶν Γάλλων πρεσβευτῶν τοῦ Λουδοβίκου πληρωθέν. Ἐκ τούτων ὅλων καταφαίνεται ὅτι οἱ Βενετοί, ἢ οἱ ἔμποροι αὐτῶν, μετὰ χαρᾶς καὶ οὐχὶ μετὰ λύπης ἀπέδωσαν τὸ ἐχέγγυον, ἀπολέσαντες τὸ ἓν τέταρτον περίπου τῆς ἀρχικῆς τιμῆς.

Τὸ ἄνω ἔγγραφον, Κύριοι, εἶναι διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν ἐν Κων/πόλει Λατίνων ἡγεμόνων ἐπισημότατον. Ἐξ αὐτοῦ κατάδηλον εἶναι ὅτι οἱ ἐν τῇ ἀπέναντι Ἀσίᾳ ἐσκηνωμένοι Ἕλληνες βασιλεῖς ἐμάνθανον διὰ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλλήνων πάντα τὰ ἐκεῖ γινόμενα καὶ τεκταινόμενα. Οὐδεὶς ἄλλος ἐκ τῶν Λατίνων ἱστορικῶν περιέγραψε μετὰ τοσαύτης γυμνῆς ἀληθείας τὴν πενίαν ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων, τὸν φόβον καὶ τὴν ταλαιπωρίαν τῶν ἐν Κων/πόλει κατοικούντων. Μετὰ τριακονταπενταετῆ βασιλείαν, ἀντιπολεμούμενοι ὑπὸ τῶν ἐν Ἀσίᾳ Ἑλλήνων καὶ τῶν ἐκ βορρᾶ Βουλγάρων, ἀπέλπιδες προσεκάλουν τὴν βοήθειαν τῶν ἐν Εὐρώπῃ ἡγεμόνων. Οἱ δὲ Πάπαι οὐδέποτε ἀπολέσαντες τὴν ἐλπίδα τῆς ἐπανόδου τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Λατινικὴν ἐκκλησίαν διέσπειρον καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην συγχωροχάρτια ὑπὲρ τῶν ἀποδημούντων εἰς ἀρωγὴν τοῦ Λατινικοῦ βασιλείου. Μετὰ τοὺς χρόνους τούτους, μὴ δυνάμενοι νὰ πολεμήσωσι τοὺς ἔξω πολυαρίθμους ἐχθροὺς ἐπεσκεύασαν καὶ τὰ χερσαῖα τῆς Κων/πόλεως τείχη, ἐπιγράψαντες ἐπὶ τῆς Πέμπτης πύλης Λατινικὴν ἐπιγραφήν. Λαφυραγωγήσαντες μετὰ τοσαύτης ἀσπλαγχνίας τὰ ἑλληνικὰ καλλιτεχνικὰ ἔργα, πανταχόθεν ἐδῶ συγκομισθέντα, πωλήσαντες τῶν ἐκκλησιῶν τὰ ἱερὰ κειμήλια, τοσούτῳ ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ τιμώμενα, μετὰ βίας ὠθοῦντες τοὺς Ἕλληνας εἰς τὸν περίβολον τῆς Λατινικῆς ἐκκλησίας, ἔβλεπον μετ' ἀπορίας τὸν ἑλληνικὸν λαὸν πιστότατον πάντοτε μένοντα εἰς τὰ φίλα πάτρια. Ἕνεκα τούτου, καλοῦνται οἱ Ἕλληνες ἐν τούτῳ καὶ ἐν ἅπασι τοῖς ἐγγράφοις ἄπιστοι καὶ σκληροτράχηλοι.

Ταύτην τὴν ἀθλιότητα τοῦ Λατινικοῦ βασιλείου, τὴν ὁποίαν μετὰ τοσαύτης ἀφελείας ἱστορεῖ ὁ Κορνοῦτος καὶ οὐχὶ οἱ ἡμέτεροι, δὲν ἐθεράπευσαν οἱ μετὰ ταῦτα ἡγεμονεύσαντες.

Ἐκ τούτων ὅλων σαφηνίζεται καὶ ἡ μετὰ εἴκοσι δύο ἔτη ἀκώλυτος τοῦ Στρατηγοπούλου εἴσοδος ἐπὶ κεφαλῆς ὀκτακοσίων ὁπλιτῶν, ἀποδιώξαντος ἄνευ ἀντιστάσεως τοὺς Λατίνους καὶ κυριεύσαντος τὸ κράτος, ὑπὸ τῶν ἀδεξίων Λατίνων ἐπὶ πεντήκοντα ἑπτὰ ἔτη κυβερνώμενον.

Α. Γ. ΠΑΣΠΑΤΗΣ.

Digitized by Google

ΝΕΩΤΑΤΑ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ

ΕΞ ΕΥΡΩΠΗΣ.

ΑΝΑΓΝΩΣΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

('Ανεγνώσθη ἐν τῇ ΦΝΖ' συνεδριάσει).

Ἱστορία τῆς Κωνσταντινουπόλεως

ὑπὸ ΓΟΥΝΘΗΡΟΥ.

Μετὰ τὰ δύο ἔγγραφα, τὰ ἐν παρελθούσῃ συνεδριάσει ἀναγνωσθέντα, ἔρχομαι εἰς τὸ τρίτον τὸ ὁποῖον, κατ' ἐμέ, εἶναι δι' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας πάντων τῶν ἄλλων ἐπισημότερον, ὡς ἀφηγούμενον τὴν ὑπὸ τῶν Λατίνων πολιορκίαν καὶ ἅλωσιν τῆς Κων/πόλεως τῷ 1204ῳ. Ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Γουνθήρου, Καθολικοῦ ἱερέως ἔν τινι ἐκκλησίᾳ τῆς Ἀλσατίας, καὶ ἐπιγράφεται Historia Constantinopolitana[1], ἤτοι *Ἱστορία τῆς Κωνσταντινουπόλεως*. Ὁ λόγιος οὗτος συγγραφεύς, κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ μαρτυρίαν, οὐδέποτε περιηγήθη τὴν Ῥωμανίαν ἢ τὴν ἱερὰν γῆν τῆς Ἱερουσαλήμ. Ἀφηγούμενος τὴν ἁρπαγὴν λειψάνων τινῶν ἐκ Κων/πόλεως ὑφ' ἡγουμένου τινὸς Μαρτίνου, ἀγραμμάτου τὸ φαινόμενον, ἐξιστόρησεν ἐκ στόματος τούτου, καὶ ἐξ ἰδίας αὐτοῦ μελέτης, τὰς ἐν Βενετίᾳ προπαρασκευὰς τῶν Σταυροφόρων καὶ τὰ ἐν Κων/πόλει μετέπειτα συμβάντα. Πολλὰ περὶ τῆς Κων/πόλεως καὶ τῶν Ἑλλήνων, διεσπαρμένα ἐν τῇ ἱστορίᾳ ταύτῃ, τεκμαίρουσι τοῦ Γουνθήρου τὴν πολυμάθειαν.

Τὸ πόνημα τοῦτο ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Κανισίου, τῷ 1603ῳ [1], ἀκολούθως τῷ 1725ῳ μετά τινων διορθώσεων ὑπὸ τοῦ Βεσναγίου, καὶ ἐσχάτως, ἐν τῷ διακοσιοστῷ δωδεκάτῳ τόμῳ τῆς Λατινικῆς Πατρολογίας τοῦ Migne. Τὸ κείμενον ἀρτίως ἐκδοθὲν ὑπὸ τοῦ κόμητος Riant εἶναι πασῶν τῶν προηγουμένων ἐκδόσεων τὸ ὀρθότερον.

Ὁ Γουνθῆρος, περὶ τοῦ ὁποίου πολλὰ ἐγράφησαν ὑπὸ τῶν Εὐρωπαίων, ἐγεννήθη μεσοῦντος τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος. Τὰ τελευταῖα δεκαπέντε τοῦ βίου αὐτοῦ ἔτη διῆλθεν ἐν τῇ μονῇ τῇ καλουμένῃ Pairis, μακρὰν τῆς τύρβης τοῦ κόσμου. Ἐδῶ ἀπεβίωσε τῷ 1210ῳ, δύο ἢ τρία ἔτη μετὰ τὴν συγγραφὴν τοῦ ἱστορικοῦ τούτου πονήματος.

Τὸ πόνημα τοῦτο σύγκειται ἐκ κεφαλαίων εἰκοσιτεσσάρων. Ἐν τῷ τέλει ἑκάστου κεφαλαίου ἀναγινώσκονται στίχοι παραινετικοί, οἱ πλεῖστοι ὁμοιοκατάληκτοι τοῦ προηγουμένου κεφαλαίου, ἐμπνεύσεις μικρᾶς ἢ οὐδεμιᾶς ἱστορικῆς ἀξίας. Τοὺς στίχους τούτους, ἀρτίως ἀνακαλυφθέντας ἐν ἑτέροις χειρογράφοις, κατεχώρισεν ἐν τῷ πονήματι αὐτοῦ ὁ κόμης Riant.

Μετὰ τοσαύτας τῶν Εὐρωπαίων συγγραφάς, περὶ τῆς τετάρτης ταύτης σταυροφορίας, συντεταγμένας ἀπὸ μάρτυρας αὐτόπτας καὶ ἱστορικοὺς *μεταγενεστέρους*, τὸ πόνημα τοῦτο

---

1) Historia Constantinopolitana, seu de expugnatione urbis Constantinopolitanae, unde, inter alias reliquias magna pars sanctæ crucis in Alemanniam est allata.

1) Exuviæ Sacræ Constantinopolitanæ, Α', σελ. LXXV.

Digitized by Google

τοῦ Γουνθήρου περιέχει πάμπολλα περὶ τῶν Σταυροφόρων λαϊκῶν καὶ κληρικῶν νέα, καὶ πλεῖστα μεγάλως ἐνδιαφέροντα ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας. Τὴν ἱστορίαν ταύτην μέχρι τοῦδε σπανίαν, καὶ πολλάκις ὑπὸ τῶν Εὐρωπαίων μνημονευομένην, θέλω παραβάλει μὲ ὅσα ἡμεῖς σήμερον γινώσκομεν περὶ τῆς ἁλώσεως ταύτης ἐκ τῶν ἡμετέρων Ἑλλήνων συγγραφέων. Τοιουτοτρόπως δυνάμεθα νὰ ἐκτιμήσωμεν τὴν ἀξίαν τῆς συγγραφῆς. Δὲν μεταγλωττίζω ἅπαν τὸ λατινικὸν τοῦτο πόνημα, ἐμπεριέχον πάμπολλα εἰς ἡμᾶς ἀλλότρια. Τὸν πρόλογον καὶ τὰς ὑμνουμένας τοῦ Μαρτίνου ἀρετάς, χάριν τοῦ ὁποίου συνέγραψε τὴν ἱστορίαν ταύτην ὁ Γουνθῆρος, παραλείπω καὶ ἔρχομαι εἰς τὴν ἀφήγησιν τῆς σταυροφορίας[1].

Τῶν ἐν Βενετίᾳ συναχθέντων Σταυροφόρων τὴν πρόθεσιν νὰ πλεύσωσι πρὸς κατάκτησιν τῆς ἱερᾶς γῆς, ἐματαίωσεν ἡ ἀπάτη καὶ ὁ δόλος τῶν Βενετῶν[2], κυρίων τῶν πλοίων καὶ ἡγεμόνων τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης, ἐπιμόνως ἀρνουμένων τὰ πλοῖα, ἂν πρότερον μετ' αὐτῶν δὲν συνεκπορθήσωσιν οἱ Σταυροφόροι τὰ Ἰάδαρα, πόλιν τῆς Δαλματίας περίφημον, καὶ ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τῆς Οὐγγαρίας διατελοῦσαν. Τοῖς ἡμετέροις ἀρχηγοῖς, τοῖς φοβουμένοις τὸν Θεόν, τοῦτο ἐφάνη σκληρὸν καὶ ἀπαίσιον, διότι ἡ πόλις αὕτη ἦτο χριστιανική, ἀνήκουσα τῷ βασιλεῖ τῆς Οὐγγαρίας, ἀναλαβόντι τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ καὶ ἀφιερώσαντι ἑαυτὸν καὶ τὰ ἑαυτοῦ εἰς τὴν κηδεμονίαν τοῦ Πάπα. Χρόνος πολὺς παρῆλθεν ἐν τῇ διαμάχῃ ταύτῃ, τῶν μὲν Βενετῶν σφόδρα ἐπιμενόντων, τῶν δὲ ἡμετέρων μετὰ ζήλου ἀρνουμένων. Ἐφρόνουν οἱ ἡμέτεροι ὅτι μοχθηρὸν καὶ σφόδρα ἀνοίκειον ἦτο Χριστιανοῖς στρατιώταις τοῦ σταυροῦ νὰ σφάξωσι, δῃώσωσι καὶ πυρπολήσωσιν ἀνθρώπους χριστιανούς, ὡς συμβαίνει πολλάκις ἐν πόλεσι πολιορκουμέναις. Ἕνεκα τῆς ἀναβολῆς ταύτης, πολλοὶ πένητες ὀλίγα τρόφιμα μετ' αὐτῶν συγκομίσαντες καὶ ταῦτα ἤδη καταναλώσαντες παρήτησαν τὸν σταυρὸν καὶ ἀπῆλθον οἴκαδε. Ἄλλοι δὲ ἰσχυροὶ καὶ πλούσιοι, οὐχὶ ἕνεκα ἐλλείψεως τροφῆς, ὅσῳ ἀπεχθανόμενοι τὴν μελετωμένην τῶν Βενετῶν πρόθεσιν, ἄκοντες καὶ ἄψυχοι ἐπανέκαμψαν.

Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον, ἐστάλη ὑπὸ τοῦ ἄκρου ἀρχιερέως εἰς τὸν ἡμέτερον στρατὸν ὁ καρδινάλις Πέτρος Καπουάνος, ἵνα καθησυχάσῃ τὴν προειρημένην ἔριν καὶ πείσῃ τοὺς Βενετοὺς ἵνα καταρτίσωσι τὰ πλοῖα διὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Τῶν Βενετῶν μὴ εἰσακουόντων τὰς παρακλήσεις τοῦ Πάπα, ἂν πρότερον δὲν ἐξετέλουν τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῶν, καλὸν ἐφάνη τοῖς Σταυροφόροις ἵνα γενῇ ἡ μικρὰ αὕτη θυσία διὰ τὸ μέγα τῆς Σταυροφορίας ποθούμενον. Συνεφώνησαν ὅθεν ἵνα συμπράξωσι μετὰ τῶν Βενετῶν, βεβαίαν λαβόντες ὑπόσχεσιν ὅτι ὡπλισμένοι οὗτοι ἤθελον συνοδεύσει τοὺς ἡμετέρους μέχρις Ἀλεξανδρείας.

Οἱ ἡμέτεροι ταχέως μέν, ἀλλ' ἄθυμοι καὶ κατηφεῖς, ἀπέβησαν εἰς τὴν ἀπέναντι παραλίαν καὶ πολιορκήσαντες ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας τὴν πόλιν, ἄνευ σφαγῆς ἢ αἵματος ἐβίασαν αὐτὴν νὰ παραδοθῇ. Ταύτην οἱ Βενετοὶ μετ' ὀργῆς ἀμειλίκτου ἐκ θεμελίων ἀνέτρεψαν. Τούτου γενομένου, οἱ ἡμέτεροι, πεσόντες εἰς τὴν ἀρὰν ἀφορισμοῦ, ὡς μαχόμενοι πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας, Σταυροφόρον καὶ αὐτόν, ἔπεμψαν πρέσβεις πρὸς τὸν Πάπαν ἵνα αἰτήσωσι τὴν συγχώρησιν αὐτοῦ.

Ἀπόντων τῶν πρέσβεων ἐν Ῥώμῃ ἠκούσθη ὅτι ἀφίχθη ἐν τῷ στρατοπέδῳ ὁ νέος Ἀλέξιος, Ἕλλην τὸ γένος, υἱὸς τοῦ Ἰσαακίου βασιλέως τῆς Κωνπόλεως, σταλεὶς ὑπὸ τοῦ Φιλίππου βασιλέως τῶν Γερμανῶν μετὰ πρεσβευτῶν καὶ ἐπιστολῶν, ἐνθέρμως παρακαλοῦντος ἵνα φροντίσωσι καὶ ἀποκαταστήσωσι τὸν εἰρημένον νέον εἰς τὸν θρόνον αὐτοῦ. . . . Βασιλεύοντος τοῦ Ἰσαακίου, ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἀλέξιος, θεῖος τοῦ ἄνω μνημονευομένου Ἀλεξίου, συμβουλῇ πονηροτάτων τινῶν, κυρίως δὲ συγγενοῦς του τινὸς εὐπατρίδου ἀλλὰ μοχθηροῦ, καλουμένου παρὰ τοῖς Ἕλλησι Μουρτζίφλου[1], ἀπέβαλε τῆς βασιλείας τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἰσαάκιον, καὶ τὴν βασιλείαν ἁρπάσας αὐτὸς κατέκλεισεν ἐν στενῇ εἱρκτῇ τούτου τὸν υἱὸν καὶ αὐτοῦ ἀνεψιὸν Ἀλέξιον. Οὗτος, λάθρα διαφυγών, ταχέως κατέφυγε παρὰ τῷ Φιλίππῳ γαμβρῷ ἐπ' ἀδελφῇ, ὀδυρόμενος καὶ μετὰ δακρύων ἱστορῶν τὰς ἑαυτοῦ ταλαιπωρίας καὶ τοῦ πατρὸς καὶ τὴν ἀσπλαγχνίαν τοῦ θείου.

Ὁ Φίλιππος μαθὼν ὅτι ὁ ἡμέτερος στρατὸς μετὰ τὴν πολιορκίαν τῶν Ἰαδάρων, ἔμελλε ν' ἀποπλεύσῃ πρὸς τὰ παράλια τῆς Ἑλλάδος, ἀπέστειλε τὸν ἄνω εἰρημένον νέον μετ' ἀπο-

1) Exuviæ, Τόμ. Α', σελ. 71.

2) Μέμφεται πολλάκις ὁ συγγραφεὺς τὸ φιλοχρήματον τῶν Βενετῶν.

1) Murciphlo, id est flos cordis, λέγει ὁ Γουνθῆρος. Κατὰ τὸν Νικ. Χων., οὕτως ἐκαλεῖτο «ἐκ τοῦ συνεσπάσθαι τὰς ὀφρῦς» σελ. 742.

Digitized by Google

στόλων καὶ γραμμάτων πρὸς τοὺς ἡγέτας τῶν σταυροφόρων ἵνα, εἰ δυνατόν, ἀποκαταστήσωσιν αὐτὸν εἰς τὸ βασίλειον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Ὁ Ἀλέξιος δὲ ὑπέσχετο ἐκ μέρους του καὶ μετὰ βεβαιότητος, ὅτι ἂν διὰ τῶν ὅπλων αὐτῶν ἀνακτήσῃ τὸν θρόνον του θέλει τοῖς δωρήσει τριακοσίας χιλιάδας μαρκῶν[1]. Πάμπολλοι ἐκ τοῦ ἡμετέρου στρατοῦ ἤρχισαν παραδεχόμενοι τὰς προτάσεις τοῦ νέου, τινὲς δὲ μᾶλλον τοῦ σταυροῦ κηδόμενοι ἐπιμόνως ἠρνοῦντο λέγοντες ὅτι ἀδύνατον εἶναι νὰ θέσωσιν ἐπὶ τοῦ θρόνου τὸν νέον ἄνευ σιδήρου καὶ αἵματος. Ἐφαίνετο δὲ ὅλως ἀπίθανον καὶ μωρόν, ὀλίγοι ἄνδρες προσκυνηταί, οὐδὲν ἔχοντες καταφύγιον, παραιτοῦντες τὴν ἱερὰν τῆς προσκυνήσεως πορείαν καὶ μετὰ βεβαίου κινδύνου, χάριν ἑτέρων, νὰ κηρύξωσι πόλεμον πρὸς τοιαύτην πόλιν, τοσούτῳ ὀχυρὰν καὶ πολυάνθρωπον, πόλεμον μὴ δυνάμενον νὰ διεκπεραιωθῇ εἰ μὴ διὰ τῆς σφαγῆς ἑνὸς ἢ καὶ ἀμφοτέρων τῶν πολεμίων.

Πρὸ πολλοῦ ὁ ἄκρος ἀρχιερεύς, καθὼς καὶ οἱ προκάτοχοι αὐτοῦ, ἀπηχθάνοντο τὴν πόλιν ταύτην ἀντιστρατευομένην τῇ Λατινικῇ ἐκκλησίᾳ, εἴς τινα ἄρθρα τῆς πίστεως καὶ εἰς τὴν ἐκπόρευσιν τοῦ Ἁγίου πνεύματος, τὸ ὁποῖον ἀρνοῦνται ὡς ἐκπορευόμενον καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ. Διαφωνοῦσι δὲ προσέτι οἱ Ἕλληνες καὶ ἐν τῇ θυσίᾳ θυσιάζοντες μετ' ἐνζύμου ἄρτου. Καρδινάλιν τινὰ ἀποσταλέντα αὐτόθι πρὸ καιροῦ ἵνα νουθετήσῃ καὶ διδάξῃ αὐτούς, ἀνήρτησαν εἰς τὸν ἀέρα μὲ τοὺς πόδας ἄνω καὶ τὴν κεφαλὴν κάτω καὶ οὕτω παρέδωκε τὸ πνεῦμα. Ἀπηχθάνετο δὲ αὐτὴν ἀλλ' ἐπόθει, εἰ δυνατόν, ἵνα ἀναιμάκτως πολιορκηθῇ ὑπὸ Καθολικοῦ γένους, ἂν δὲν φοβῆται ὁ ἡμέτερος ἐξολοθρευμόν. Δὲν ἐφρόνει ὅτι ἠδύναντο νὰ κυριεύσωσι ταύτην οἱ ἡμέτεροι, λέγων ὅτι τῆς πόλεως ταύτης τὰ ἁλιευτικὰ πλοῖα ἦσαν πλείονα ὅλων τῶν πλοίων τῶν σταυροφόρων. Εἶχε χίλια ἑξακόσια πλοιάρια ἁλιευτικά, τῶν ὁποίων ἕκαστον κατὰ πᾶσαν δεκάτην τετάρτην ἡμέραν τοῦ ἔτους ἐτέλει εἰς τὸ βασιλικὸν ταμεῖον ἓν χρυσοῦν νόμισμα καλούμενον ὑπέρπυρον ἀξίας τοῦ τετάρτου τῆς μάρκας[2].

Πολεμικὰ καὶ ἐμπορικὰ πλοῖα εἶχεν ἀναρίθμητα καὶ λιμένα ἀσφαλέστατον[1]. Ἡ γνώμη καὶ συμβουλὴ τοῦ ἄκρου ἀρχιερέως, μεγάλως πάντοτε περὶ τοῦ σταυροῦ μεριμνῶντος, ἦτο ν' ἀποπλεύσωσι κατ' εὐθεῖαν πρὸς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Παρεχώρησεν αὐτοῖς ἵνα ἐκ τῶν παραλίων τῆς Ῥωμανίας, κειμένων ἐπὶ τῆς θαλάσσης ταύτης, λαμβάνωσι μετὰ μετριότητος τροφὰς ἄνευ ἀγορᾶς ἤτοι ἄνευ χρημάτων, ἀρκούσας δι' ἥμισυ ἔτος.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, ἀπεδήμησεν ἐξ Ἰταλίας εἰς τὴν Παλαιστίνην ὁ ἡγούμενος Μαρτῖνος, τοῦ ὁποίου τὰς ταλαιπωρίας καὶ τὴν ἐγκαρτέρησιν ὑμνεῖ ὁ Γουνθῆρος. Ἐκ Συρίας ἀφίκετο εἰς Κων/πολιν, πολιορκουμένης τῆς πόλεως. Ἕνεκα τῆς ἀπουσίας τοῦ Μαρτίνου, αἱ πρὸ τῆς πολιορκίας γνώσεις αὐτοῦ εἶναι ὀλίγαι καὶ πολλάκις ἐσφαλμέναι.

Οἱ ἐν Ἰαδέροις σταυροφόροι εἰσήκουσαν τὰς παρακλήσεις τοῦ Φιλίππου βασιλέως τῆς Οὐγγαρίας, φρονοῦντες ὅτι δίκαιον εἶναι ἵν' ἀποκαταστήσωσιν, εἰ δυνατόν, ἐπὶ τοῦ θρόνου τὸν νόμιμον τῆς βασιλείας διάδοχον, ἀπηνῶς ἐξωσθέντα, δελεαζόμενοι προσέτι καὶ ἀπὸ τὰς παρακλήσεις καὶ ὑποσχέσεις τοῦ νέου, ὑπισχνουμένου πᾶσαν βοήθειαν τοῖς προσκυνηταῖς, δι' ἅπαντα τὸν αἰῶνα. Πρὸς τούτοις, ἐγίνωσκον ὅτι ἡ πόλις αὕτη μισητὴ καὶ ἀντιστρατευομένη τῇ Ἁγίᾳ Ῥωμαϊκῇ Ἐκκλησίᾳ, ὑπ' αὐτῶν κυριευομένη, ἤθελεν εὐχαριστήσει οὐχὶ μόνον τὸν ἄκρον ἀρχιερέα ἀλλὰ καὶ τὸν Θεόν. Οἱ Βενετοὶ δὲ τῶν ὁποίων τὰ πλοῖα μετεχειρίσθησαν εἰς ἐκπόρθησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἅπαντες μετὰ ζήλου παρώτρυναν, πρῶτον μέν, χάριν τῶν ὑποσχεθέντων χρημάτων, τῶν ὁποίων τὸ γένος αὐτὸ μεγάλως ὀρέγεται, καὶ δεύτερον, ὅτι ἡ πόλις αὕτη κεκτημένη πλοῖα πάμπολλα ἐσφετερίζετο τὴν κυριαρχίαν.

---

1) Περὶ τοῦ Ἀλεξίου τούτου λέγει ὁ ἡμέτερος Νικήτας, σελ. 715: «Οὐ γὰρ μόνον θαλάσσας χρημάτων αἰτησαμένοις κατένευσε τὸ μειράκιον, ἀλλὰ καὶ σύναρσιν κατὰ Σαρακηνῶν . . . τό τε δὴ μεῖζον καὶ ἀτοπώτατον, παρακτροπὴν πίστεως ὁποία τοῖς Λατίνοις εἰκάζεται».

2) Ἕκαστον πλοιάριον ἐτέλει κατ' ἔτος ὑπέρπυρα 24, ἤτοι φράγκα σημερινὰ 312, λογιζομένου τοῦ ὑπερπύρου κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἴσον, φρ. 13. Τὰ 1600 πλοιάρια ὅθεν ἐτέλουν φόρον φρ. 496, 200. Ὁ Γρηγορᾶς συγγράψας τὸν ἀκόλουθον αἰῶνα, Τόμ. Α', σελ. 428, λέγει περὶ τῆς «προσόδου τῆς ἁλιευτικῆς, ἣ πρὸ τοῦ Βυζαντίου τελεῖται, δέκα χιλιάδων τέως ἔγγιστα ἦσαν» ἤτοι φρ. 130,000. Ἀτυχῶς δὲν ἠδυνήθην νὰ μάθω τὴν σημερινὴν πρόσοδον τῆς ἁλιευτικῆς.

1) Περὶ τῶν πλοίων λέγει Νικήτας ὁ Χωνιάτης σελ. 717, ὁ αὐτόπτης πάντων τούτων μάρτυς: Ἤρχισεν ἐπισκευάζων ὁ Ἀλέξιος «τὰ τῶν σκαφιδίων ὑπόσαθρά τε καὶ θαμπηδέστατα μόλις εἰς εἴκοσιν ἀριθμούμενα».

Digitized by Google

τῆς θαλάσσης ταύτης. Ἕνεκα τούτων καὶ λόγων ἄλλων, ὅλοι συνεφώνησαν πρὸς χάριν τοῦ νέου καὶ συνυπεσχέθησαν τὴν βοήθειαν αὐτῶν. Ἦτο ὅμως καὶ αἰτία ἄλλη, πασῶν τούτων ἀρχαιοτέρα καὶ ἰσχυροτέρα. Ἡ θεία βουλὴ οὕτω διέθεσεν, ἵνα τὸ ἔθνος τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἕνεκα τοῦ πλούτου αὐτοῦ ἐξέπεσε τῆς ἀρχαίας αὐτοῦ δόξης, διὰ τοιούτου τρόπου ἀνακληθῇ εἰς τὴν εἰρήνην καὶ ὁμόνοιαν τῆς ἁγίας Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Καλὸν ἐφάνη ἵνα τὸ γένος τοῦτο, τὸ μὴ δυνάμενον ἄλλως νὰ νουθετηθῇ, τιμωρηθῇ διὰ τῆς σφαγῆς ὀλίγων καὶ τῆς ἀπωλείας τῶν γηίνων ἀγαθῶν, ἐπὶ τῶν ὁποίων γαυριᾷ, καὶ ὁ λαὸς τῶν προσκυνητῶν πλουτήσῃ ἐκ τῶν λαφύρων τῶν ὑπερηφάνων. Ὑποκύπτοντος οὕτως ὑπὸ τὴν ἡμετέραν ἐξουσίαν, ἡ δυτικὴ ἐκκλησία φωτιζομένη διὰ τῶν ἁγίων λειψάνων, τῶν ὁποίων ἀνάξιοι ἦσαν οἱ Ἕλληνες, αἰωνίως θέλει εὐφραίνεσθαι. Ἑτέρα αἰτία, ἐπίσης ἰσχυρά, ἦτο ὅτι ἡ ἄνω εἰρημένη πόλις, πάντοτε ἐχθρὰ τοῖς προσκυνηταῖς, διὰ τῆς βουλῆς τοῦ Θεοῦ, ἀλλάττουσα τοὺς πολίτας, ἤθελεν εἶσθαι πιστὴ καὶ ὁμόφρων, παρέχουσα ταχεῖαν καὶ πρόθυμον ἀρωγὴν πρὸς καταστροφὴν τῶν βαρβάρων καὶ κατάκτησιν τῆς Ἱερᾶς Γῆς. Διὰ τοιούτων λόγων καὶ θείᾳ βουλῇ, ὁ ἡμέτερος στρατὸς ὅστις ἔμελλε ν' ἀποπλεύσῃ πρὸς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἐκήρυξε πόλεμον κατὰ τῆς μεγαλοπόλεως ταύτης, καὶ εἰσερχόμενος πολεμίως καὶ στρατοπεδεύσας πλησίον τῶν τειχῶν αὐτῆς, ἐκάθητο ἑτοιμοπόλεμος· ὁ δ' ἐν Κων/πόλει βασιλεύων Ἀλέξιος μετὰ μικρὰν μάχην, πεῖραν λαβὼν τῶν ἡμετέρων στρατιωτῶν καὶ τῆς ἀτολμίας τῶν ἰδίων αὐτοῦ συμμάχων, αἰσχρῶς ἐτράπη εἰς φυγήν.

Οἱ πολῖται τῆς μεγαλοπόλεως ταύτης, ἐκπλαγέντες ἐκ τῆς φυγῆς τοῦ βασιλέως, τὸν ὁποῖον οἱ πλεῖστοι οὐδ' ἀρχήτερον ἠγάπων ἕνεκα τῶν ἀνομημάτων αὐτοῦ, δελεασθέντες προσέτι δι' ὑποσχέσεων τοῦ νέου Ἀλεξίου, καὶ φοβούμενοι τὴν ἀπειλουμένην τῆς πόλεως καταστροφήν, ἂν δὲν ὑποδεχθῶσι τὸν νόμιμον τοῦ θρόνου διάδοχον, ἤνοιξαν τὰς πύλας, καὶ ἐν εἰρήνῃ εἰσῆξαν αὐτόν, μεθ' ὅλου τοῦ στρατοῦ, ἐντὸς τῶν τειχῶν. Ὁ νέος κεκοσμημένος μετὰ βασιλικῶν ἐνδυμάτων, καθίσας ἄνευ ἀναβολῆς ἐπὶ τοῦ θρόνου, ὡς ἥρμοζε, διέταξε μετ' εὐθυμίας καὶ γενναιότητος, ἵνα διανεμηθῇ τοῖς ἡμετέροις ἡγεμόσι τὸ ἥμισυ τῶν ὑποσχεθέντων χρημάτων, ὑπισχνούμενος καὶ τὸ ἐπίλοιπον ν' ἀποδώσῃ ἐντὸς χρόνου βραχυτάτου.

Διέμειναν οἱ ἡμέτεροι ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἡμέρας τινάς . . . . Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ πόλις αὕτη καί τοι μεγάλη καὶ εὐρεῖα δὲν ἠδύνατο νὰ διατηρῇ δύω λαοὺς ἀλλοίους τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ ἤθη, ἀλλήλους οὐχὶ σφόδρα ἀγαπῶντας, καὶ τοσοῦτο πλῆθος ἀνθρώπων καὶ ἵππων, καλὸν ἐφάνη ἵν' ἀπερχόμενοι τῆς πόλεως κατασκηνώσωσιν ἐν τόπῳ λείῳ καὶ εὐρεῖ ὅπου στρατοπεδεύσαντες ἡσύχως περιέμενον τὰς ὑποσχέσεις τοῦ βασιλέως.

Ἀναχωρησάντων τῶν σταυροφόρων, ἐγεννήθη λαθραία κατὰ τοῦ βασιλέως ἀνταρσία, πολλῶν κατ' αὐτοῦ γογγυζόντων, τοσούτῳ θερμῶς εὐνοοῦντος τοὺς προσκυνητάς, ξένους τῶν ελληνικῶν ἠθῶν, καὶ ἄνευ λόγου διδόντος αὐτοῖς ὅλον σχεδὸν τὸν πλοῦτον τῆς Ἑλλάδος, καὶ διανοουμένου προσέτι διὰ τῆς δῃώσεως τοῦ βασιλείου πλειότερα αὐτοῖς νὰ δωρήσῃ. Πάντων δὲ οὕτω γογγυζόντων, τοσούτῳ ἐθρασύνθησάν τινες, ὥστε καὶ τὸν βασιλέα αὐτὸν δημοσίᾳ νὰ κατηγορῶσι, κωλύοντες ἵνα μὴ δῃώσῃ τὸ βασίλειόν του, χάριν τῶν ξένων, μηδὲ ποιήσῃ τὴν πενίαν αὐτῶν πλοῦτον τῶν ἄλλων. Ἐκραύγαζον ἵνα ἐκδιώξῃ καὶ ἀφανίσῃ αὐτοὺς τοὺς ἅρπαγας πορθητὰς τῶν ξένων πραγμάτων. Ἡ ἀνταρσία αὕτη μεγάλως ἐφόβιζε τὸν νεαρὸν βασιλέα, ἕνεκα τῆς ἀπιστίας αὐτῶν τῶν πολιτῶν τῶν ἐγειράντων αὐτήν, καὶ ἕνεκα τῆς πρὸς τοὺς ἡμετέρους ἀγάπης αὐτοῦ, καὶ τοῦ ὅρκου περὶ πληρωμῆς τῶν χρημάτων.

Ὁ Μούρτζουφλος δὲ τοῦ ὁποίου ἀνωτέρω ἐμνημονεύσαμεν, διὰ τῆς βουλῆς τοῦ ὁποίου ὁ πατὴρ τοῦ Ἀλεξίου Ἰσαάκιος ἐξετυφλώθη καὶ ὁ ἴδιος ἐν εἱρκτῇ ἐνεβλήθη, ἰδίαις χερσὶν ἐστραγγάλισε τὸν βασιλέα, λέγων: «ὀλιγώτερον κακόν, ἂν μόνος οὗτος ἀποχωρήσῃ ἐκ τοῦ παρόντος βίου, καὶ μὴ μετακομισθῶσι διὰ τῆς μωρίας αὐτοῦ ἁπάσης τῆς Ἑλλάδος τὰ πλούτη εἰς τοὺς ἀγνώστους τούτους ἀνθρώπους. Τούτου τοῦ Ἀλεξίου τὴν ἀρχὴν ἐσφετερίσθη μετὰ τόλμης καὶ ἀναιδείας ὁ Μούρτζουφλος, διανοούμενος τὴν καταστροφὴν τῶν ἡμετέρων. Προσεκάλεσε δὲ ἐν ὀνόματι τοῦ Ἀλεξίου τοὺς ἡγεμόνας, ἵνα προσελθόντες λάβωσι τὰ ὀφειλόμενα χρήματα.

Ἦτο ἐν τῷ στρατῷ τῶν σταυροφόρων ἀνὴρ σωφρονέστατος, ὁ δοὺξ τῶν Βενετῶν, τυφλὸς μὲν τὴν ὄψιν, ὀξὺς δὲ τὸν νοῦν, ἀντισταθμίζων τὴν τυφλότητα τοῦ σώματος διὰ τῆς δυνάμεως καὶ φρονήσεως τοῦ νοός του. Τοῦτον οἱ ἄλλοι προθύμως πάντοτε συνεβουλεύοντο

Digitized by Google

ἐν πράγμασιν ἀμφιβόλοις, πολιτευόμενοι κατὰ τὴν γνώμην αὐτοῦ. Τὴν σήμερον ἔλεγεν ὅτι φοβεῖται μὴ ἐθανατώθη ὁ Ἀλέξιος ὑπὸ τῶν ἰδίων Ἑλλήνων, ἢ ὡς Ἕλλην καὶ αὐτὸς διεφθάρη καὶ ἐπιβουλεύεται τοὺς σταυροφόρους. Μαθόντες μετ' ὀλίγον τὸν θάνατον τοῦ νέου Ἀλεξίου σφόδρα ἐταράχθησαν, εὑρισκόμενοι ἐν χώρᾳ πολεμίᾳ καὶ ἐν μέσῳ χειρίστου ἔθνους. Οἱ μὲν Ἕλληνες ἦσαν ἀπειράριθμοι, τὰ ἐφόδια αὐτῶν ὁσημέραι ἐπληθύνοντο, καὶ ἐν τῇ πατρῴᾳ χώρᾳ βιοῦντες ὅπου τὰ πάντα εἶχον ἐν ἀφθονίᾳ. Οἱ ἡμέτεροι δὲ εὐάριθμοι καὶ ἄποροι εὑρίσκοντο ἐν τῷ μέσῳ ἐχθρῶν, τὴν παντελῆ αὐτῶν φθορὰν διανοουμένων. Ὑπερελύπησεν αὐτοὺς ὅτι σχεδὸν ἀπωλέσθησαν τὰ ὑποσχεθέντα χρήματα, διὰ τῶν ὁποίων ἔμελλον νὰ ὁδοιπορήσωσι πρὸς τὴν Ἱερὰν γῆν. Ἀπεφάσισαν τέλος ἵνα πολιορκήσωσι τὴν πόλιν καὶ ἐκδικούμενοι τὸν σφαγέντα βασιλέα τιμωρήσωσι τοὺς ἐγκατοίκους καὶ τὸν κατάπτυστον μιαιφόνον.

Ἐκάθησεν ὁ ἡμέτερος στρατὸς ἐνώπιον τῆς βασιλικῆς πόλεως, ἀλλ' ἄνευ ἐλπίδος ἐπιτυχοῦς πολιορκίας, ἕνεκα τοῦ πλήθους τῶν Κωνσταντινοπολιτῶν καὶ τῶν ἐφοδίων παντὸς εἴδους. Εἶναι μετὰ τοσαύτης σπουδῆς ὠχυρωμένη, ὥστε ὀλίγοι δύνανται νὰ τὴν ὑπερασπίσωσι πρὸς πολλούς.

Εἶναι αὕτη τρίγωνος, ὡς λέγουσιν οἱ ἰδόντες αὐτήν, ἔχουσα πανταχόθεν μέγα τεῖχος· πρὸς δὲ τὴν ξηρὰν περικυκλοῦται ὑπὸ πολλῆς χώρας καὶ τριπλοῦ ἐρυμνοτάτου τείχους, ἔχουσα καθ' ὅλον τὸν κύκλον πύργους ὑψηλοὺς καὶ καρτερούς, τόσον ἐγγὺς πρὸς ἀλλήλους, ὥστε παῖς ἑπταετὴς δύναται νὰ ῥίψῃ μῆλον ἀφ' ἑνὸς εἰς τὸν ἄλλον πύργον. Τὴν οἰκοδομίαν τῶν ἐντὸς τῆς πόλεως κτιρίων, τῶν ἐκκλησιῶν, πύργων καὶ οἰκιῶν τῶν μεγιστάνων, μόλις δύναταί τις νὰ περιγράψῃ, ἢ πιστεύσῃ τὸν περιγράφοντα, εἰ μὴ ὁ ἰδὼν ταῦτα ἰδίοις ὄμμασιν. Ἐκ τῆς πλευρᾶς τῆς περιβρεχομένης ὑπὸ τῆς θαλάσσης τοῦ Ἑλλησπόντου, μέσον Εὐρώπης καὶ Ἀσίας, εἴς τινα μέρη, εἶναι τοσούτῳ στενὴ ἡ δίοδος, ὥστε δύναταί τις ἐξ ἑνὸς νὰ βλέπῃ πρὸς τὸ ἄλλο μέρος. Ἐν τῷ μέρει τούτῳ, μὴ ὄντος ἀγροῦ οὐδενός, ἕνεκα τοῦ θαμιζομένου λιμένος τοῦ ἀσφαλεστάτου καὶ περιφημοτάτου, τὰ τείχη εἶναι θαυμασίου ὄγκου καὶ ὕψους, οἱ πύργοι πυκνοὶ καὶ εἰς τοσοῦτον ὕψος μετεωρισμένοι, ὥστε ἰλιγγιᾷ ὁ ἀναβλέπων τὸ ὕψος αὐτῶν. Ταύτην τὴν νῦν ἐρυμνότητα καὶ καλλονὴν δὲν εἶχεν ἐξ ἀρχῆς. Ἄλλοτε ἦτο ὡς πᾶσα ἄλλη πόλις, καλουμένη ἑλληνιστὶ Βυζάντιον[1], ὅθεν καὶ παρὰ τοῖς νεωτέροις, τὰ χρυσᾶ νομίσματα, ἐκτυπούμενα ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, ἐκ τοῦ ὀνόματος τῆς πόλεως ταύτης ἐκλήθησαν Βυζάντια.

Μετὰ τὴν ἀφήγησιν τοῦ ἐνυπνίου τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου, ἐκ τοῦ ὁποίου ἔλαβεν ἡ πόλις αὕτη τὴν ἐπωνυμίαν αὐτῆς, λέγει ὁ Γουνθῆρος.

Ταύτην τὴν πόλιν οἱ ἡμέτεροι ἐπολιόρκησαν ἐκ τῆς ξηρᾶς . . . ἄνευ ἐπιτυχίας. Οὐχὶ ὅμως ἡ τύχη ὅσῳ ἡ θεία Πρόνοια παρεκίνησεν αὐτοὺς ἵνα προσβάλωσιν αὐτὴν ἐξ ἄλλου μέρους, ἤτοι τοῦ παραθαλασσίου. Διαπλεύσαντες τὸν λιμένα, στενὸν ἐδῶ, προσῆλθον πρὸς τὸ ἀπέναντι μέρος, καὶ ἐδῶ συνηγωνίζοντο ἢ ν' ἀποθάνωσιν ἢ νὰ νικήσωσιν. Ἐπὶ τῶν πλοίων τῶν Ἑλλήνων, ἔρριπτον βέλη καὶ ἀκόντια. Συμβουλευόμενοι τὸν προμνημονευθέντα δοῦκα τῶν Βενετῶν, ἄνδρα τυφλὸν μὲν ἀλλ' ὀξυνούστατον, ἀπεφάσισαν· νὰ ὑψώσωσιν ἐν τοῖς πλοίοις αὐτοῦ, παρὰ τὸν ἱστόν, ἄλλους ἱστοὺς ὑψηλοὺς καὶ δυνατούς, καὶ ἐμπήγοντες αὐτοὺς στερεῶς ἐντὸς τῆς τρόπιδος, καὶ συνδέοντες μετὰ τῶν ἱστῶν τῶν πλοίων νὰ γίνωνται προφυλακαὶ τῶν μαχομένων. Οἱ ἱστοὶ οὗτοι, ὀλίγον ἀπ' ἀλλήλων διέχοντες, ἔφερον καὶ κλίμακας ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀρειμάνιοι νέοι, ἀνὰ τέσσαρας ἢ ἕξ, ταχέως ἀνήρχοντο καὶ κατήρχοντο πρὸς ἄμυναν τῶν πλοίων καὶ προσβολὴν τῶν ἐχθρῶν. Τούτων δὲ οὕτω γενομένων, οἱ πύργοι ἢ αἱ κλίμακες εἰς τοσοῦτον ὕψος μετεωρίσθησαν, ὥστε μέγα μέρος αὐτῶν ὑπερεῖχε τοὺς πύργους καὶ τὰς μηχανὰς τῶν Ἑλλήνων. Χάριν τῶν πολλῶν πλοίων, οὐδόλως ἐφοβοῦντο τὰ ὅπλα, τοὺς λίθους, τὸ πῦρ, οὐδὲ τὸ καλούμενον ἑλληνικὸν πῦρ.

Ἦτο ὁ λιμὴν οὗτος κεκλεισμένος ἀφ' ἑνός, διὰ κόλπου ἀσφαλοῦς, ἀφ' ἑτέρου δι' ἁλύσεως σιδηρᾶς ἐκτεινομένης ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην ἄκραν τοῦ λιμένος, ἐγκλειούσης ἅπαντα τὰ πλοῖα ὡς ἐν φυλακῇ. Ταύτης ὑπὸ τῶν ἡμετέρων διαρραγείσης μετὰ κόπου, οἱ Ἕλληνες, φεύγοντες ἐκ τοῦ φόβου τῶν ἀκοντίων, ἀφῆκαν εἰς τοὺς νικητὰς ὅσα πλοῖα δὲν ἠδυνήθησαν νὰ μεταφέρωσι, τὰ ὁποῖα οἱ σταυροφόροι συνέλαβον ὡς λάφυρα εὐφρόσυνα. Ἀκολούθως μεταφερομένων παρὰ τὸ τεῖχος τῶν κλιμακοφόρων πλοίων, καὶ τῶν ῥωμαλεωτέρων ἀνα-

1) Bysancion: Exuviæ, Τόμ. Α', σελ. 95.

βάντων τὰς κλίμακας, ἐφώνησεν ὁ κῆρυξ, ὅτι ἆθλον ἑκατὸν μαρκῶν θέλει λάβει ὅστις πρῶτος εἰσπηδήσῃ εἰς τοὺς πύργους τῶν ἐχθρῶν. Ἔβλεπες ἅπαντας μετὰ ζήλου ἀγωνιζομένους διὰ τὸ ἆθλον τῷ ἑνὶ μόνῳ δοθησόμενον, οὐχὶ τόσῳ δι' ἀγάπην τῶν ὑποσχεθέντων χρημάτων, ὅσῳ πρὸς δόξαν Θεοῦ, σωτηρίαν πάντων καὶ ἀποπεράτωσιν τοῦ ἐπιχειρήματος τούτου. Τοὺς ἀναβάντας εἰς τὴν κορυφὴν τῶν κλιμάκων ἕτεροι μετὰ τάχους παραπόδας ἠκολούθουν, ἕτοιμοι ἂν οἱ ἄνω ἐπιπέσωσιν ἐπὶ τῶν ἐχθρῶν ν' ἀκολουθήσωσι καὶ οὗτοι. Πάντες ἐκ τοῦ ὕψους ἔπληττον τοὺς ὑποκειμένους ἐχθροὺς μετὰ λογχῶν, ἀκοντίων καὶ βελῶν, σφόδρα ταραττομένους καὶ δειλιῶντας καὶ οὐδὲν δυναμένους ν' ἀντιπράξωσιν. Ὁ φόβος καὶ ἡ ὁρμὴ τῶν λιθοβόλων πλειότερον πάντων ἐπτόησεν αὐτούς, φύσει δειλούς. Ἑνὸς δὲ πρώτου εἰσπηδήσαντος ἐντὸς τῶν τειχῶν[1], καὶ ἑτέρων μετὰ τάχους αὐτὸν ἀκολουθούντων, παραυτα οἱ πολῖται ἄνανδροι καὶ τρέμοντες, βλέποντες τὸν ἐχθρὸν ἤδη μετ' αὐτῶν συμμιγέντα, τρέχοντες ἐπὶ τοῦ τείχους, ὅπως ἠδύναντο ἐτράπησαν εἰς φυγήν. Οἱ ἡμέτεροι ἐν τούτοις, τρέχοντες παρὰ τὰ τείχη, χαίροντες ἐκυρίευσαν τοὺς πύργους αὐτῶν. Τούτων δεκαπέντε ἢ πλείονας εἶχον ἤδη κατακτήσει, ὅταν οἱ ἐχθροὶ θάρρος ἀναλαβόντες, εἴτε ἐξ αἰσχύνης εἴτε ἐκ τοῦ κινδύνου κινούμενοι, ἤρχισαν δεικνύοντες τόλμην καὶ ἀλλήλους ἐνθαρρύνοντες, σφοδρότατα νὰ προσβάλλωσι τοὺς ἐχθροὺς μετὰ φωνῶν καὶ παντοίων ὅπλων. Τοῦτο ἰδὼν Γερμανός τις κόμης[2] προσέταξε νὰ πυρπολήσωσι τὴν πόλιν ἔν τινι μέρει, ὥστε οἱ Ἕλληνες ἀντιπολεμούμενοι διὰ διπλοῦ βασάνου, ἤτοι τῆς πυρκαϊᾶς καὶ τοῦ πολέμου, εὐκόλως νὰ κατατροπωθῶσι. Τοῦτο ἐξετελέσθη, καὶ διὰ τῆς βουλῆς ταύτης νικηθέντες ἐτράπησαν ἅπαντες εἰς φυγήν. Ὅσοι ἐκ τῶν ἡμετέρων ἦσαν ἤδη ἐντὸς τῶν τειχῶν, ἀφαιρέσαντες πᾶν ἐμπόδιον, κατέκοψαν ἢ διέρρηξαν τὰς πύλας, τὰς ὁποίας οἱ Ἕλληνες ἐπιμελῶς προκατέφραξαν μὲ σωροὺς πετρῶν καὶ ξύλων, καὶ διὰ τούτων διευκολύνθη ἡ ποθητὴ εἴσοδος πάντων τῶν εἰσέτι ἐν τοῖς πλοίοις εὑρισκομένων.

1) «Ἄνδρες δύω παραβόντες ἑαυτοὺς τῇ τύχῃ, πρῶτοι τοῦ ἑταιρικοῦ εἰς τὸν κατ' ὄψιν πύργον καταπηδῶσι». Νικ. Χων., σελ. 753.

2) «Ἑσπέρας δὲ παραδόντι περὶ τὰ πρὸς ἕω «καὶ ἔτι πρόσω μικρὸν τῆς τοῦ Εὐεργέτου μονῆς». Νικ. Χων., σελ. 754.

Ταῦτα συνέβησαν τὴν ἡμέραν τῶν Βαΐων, τοῦ Θεοῦ οὕτω θελήσαντος ὅπως ὁ στρατὸς τοῦ Χριστοῦ καταπατήσῃ ἐν θριάμβῳ τὴν ἄπιστον πόλιν. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ὁ Χριστός, ἐρχόμενος πρὸς τὸν θρίαμβον τοῦ πάθους, εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ἱερὰν πόλιν.

Ἀνοιχθεισῶν οὕτω τῶν πυλῶν, οἱ ἐν τοῖς πλοίοις ἀλαλάζοντες εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν, καταδιώκοντες τοὺς πολίτας μετὰ λογχῶν, ξίφων, πετροβόλων καὶ βελῶν, οὐδένα ὅμως αἱματοχυσίας πόθον ἔχοντες.

Οἱ Ἕλληνες ἔφευγον ὡς πρόβατα διεσκορπισμένα διὰ πασῶν τῆς πόλεως τῶν πλατειῶν, ὥστε καὶ αὐταὶ αἱ εὐρεῖαι πλατεῖαι δὲν ἐχώρουν αὐτούς. Μετὰ τοσούτου τρόμου καὶ ταχύτητος διέφευγον, ὥστε οὐδὲ ν' ἀναπνεύσωσιν οὐδὲ εἰς τὰ ὀπίσω αὐτῶν νὰ βλέπωσιν ἠδύναντο. Καίτοι πολλοὺς νὰ θανατώσωσιν ἠδύναντο, πλείονας τῶν ὅσων ἤλπιζον, πάλιν ὀλιγίστους ἐξ αὐτῶν ἐθανάτωσαν σεβόμενοι τὰς παραινέσεις τῶν ἐν τῷ στρατῷ κληρικῶν, νὰ ἔχωσιν ὅσον τὸ δυνατὸν τὰς χεῖρας αὐτῶν ἀμολύντους αἵματος. Ἐθανατώθησαν τὴν ἡμέραν ἐκείνην περίπου δύω χιλιάδες πολιτῶν, οὐχὶ ὅμως ἐκ χειρὸς τῶν ἡμετέρων ἀλλὰ ἔκ τινων Φράγκων, Ἰταλῶν, Βενετῶν, Γερμανῶν καὶ ἄλλων ἐθνῶν, ἀνθρώπων πρότερον μετὰ τῶν Ἑλλήνων τὴν πόλιν ταύτην συγκατοικούντων, εἶτα δὲ ἐκδιωχθέντων πολιορκουμένης τῆς πόλεως ὡς ὑπόπτων, καὶ μεθ' ἡμῶν συμμαχησάντων. Οὗτοι τῆς ἀδικίας ταύτης μνήμονες[1] ἀντεξεδικήθησαν τοὺς Ἕλληνας μετὰ τρομερᾶς σφαγῆς. Ἐκ τῶν ἡμετέρων οὐδεὶς λέγεται ὅτι ἀπεβίωσεν, εἰ μὴ στρατιώτης περιώνυμος, ὅστις διώκων μετὰ ζήλου τοὺς ἐχθροὺς αἴφνης ἔπεσε μετὰ τοῦ ἵππου του ἐντὸς λάκκου. Τοῦτον σφόδρα συνελυπήθη ὁ ἐπιχαίρων στρατός.

Τῶν Ἑλλήνων δὲ πάντων νικηθέντων καὶ ἐκ τῆς πόλεως ἀποδιωχθέντων, παρεχωρήθη τοῖς νικηταῖς ἵνα λαφυραγωγήσωσι τὴν πόλιν, διότι ἐπὶ ποινῇ θανάτου ἀπηγορεύθη ἡ λαφυραγωγία πρὸ τῆς παντελοῦς νίκης. Εὗρηκαν πανταχοῦ καὶ ἐν ἀφθονίᾳ χρυσὸν καὶ ἄργυρον πολύν, βαρυτίμους λίθους καὶ ἐνδύματα, πολυτίμων ἐμπορευμάτων πληθύν, ἐδωδίμων ἀφθονίαν καὶ οἰκίας μεγαλοπρεπεστάτας παντὸς ἀγαθοῦ πλήρεις, ὥστε ἅπαντες οἱ πρότερον

1) Τῆς ἀδικίας ταύτης αἰτίους καλεῖ ὁ Νικήτας, σελ. 712, τοὺς ἀγγελωνύμους.

προσκυνηταί καί πενέστατοι, ἐν ἀκαρεῖ ἐγένοντο πολῖται πλουσιώτατοι. Ἡ ἄνω εἰρημένη πυρκαϊὰ κατέφθειρε τὸ τρίτον σχεδὸν μέρος τῆς πόλεως, διότι οὐδεὶς ἐπεμελήθη νὰ σβέσῃ τὰς φλόγας, πολιτῶν τε καὶ σταυροφόρων ἁπάντων ἐν τοσούτῳ κινδύνῳ διατελούντων. Αἱ γυναῖκες, οἱ παῖδες καὶ οἱ ἀνάπηροι γέροντες, οἱ μὴ δυνάμενοι νὰ διαφύγωσι, μείναντες ἐν τῇ πόλει, ἀπαντῶντες τοὺς ἡμετέρους, ἔθετον δάκτυλον ἐπὶ δακτύλου ἐν σχήματι σταυροῦ, καὶ γοερῶς δακρύοντες ἔκραζον, «Ἅγιε βασιλεῦ μαρκίων», τὸ ὁποῖον Λατινιστὶ εἶναι Sanctus rex Marchio. Τοῦτο ἔλεγον, διότι πλειότερον τῶν ἄλλων ἡγεμόνων ἐγίνωσκον τὸν μαρκίωνα τοῦ Μοντεφερράτου καὶ παρ' ἡμῖν ἐπισημότατον. Ἐφρόνουν ὅτι ἤθελεν εἶσθαι ὁ μέλλων βασιλεὺς τῆς ἁλωθείσης πόλεως· ἀλλ' ὁ Θεὸς ἄλλως διέταξε.

Μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς πόλεως, ἤρχισεν ὁ ἡγούμενος Μαρτῖνος σκεπτόμενος περὶ τῶν ἰδίων αὐτοῦ λαφύρων, καὶ ἵνα μὴ μείνῃ πενητεύων, τῶν ἄλλων πλουτιζόντων, ἀπεφάσισε νὰ ἐπεκτείνῃ τὰς ἱερὰς αὐτοῦ χεῖρας εἰς ἁρπαγήν[1]. Ἐπειδὴ τῷ ἐφάνη ἀνόσιον διὰ τῶν ἰδίων χειρῶν νὰ ἐγγίσῃ ἱερὰ λάφυρα, ἐνήργησεν ἵνα συνάξῃ τῶν ἁγίων λείψανά τινα, πάμπολλα ἐν τῇ πόλει ταύτῃ εὑρισκόμενα. Λαβὼν μεθ' ἑαυτοῦ ἱερουργόν τινα, ἀγνοοῦντα τί ἔμελλε νὰ πράξῃ, ἀπῆλθε πρός τινα ἐκκλησίαν λίαν τετιμημένην, διότι ἐν αὐτῇ ἐτάφη ἡ μήτηρ τοῦ ἐπιφανεστάτου αὐτοκράτορος Ἐμμανουήλ. Ἐδῶ ἐφυλάττοντο πάμπολλα ἀργυρᾶ σκεύη ἐκ τῆς περιχώρου συλλεχθέντα, καὶ πολύτιμα λείψανα αὐτόθι εἰσκομισθέντα ἐκ τῶν πλησίον ἐκκλησιῶν καὶ μονῶν, χάριν ἀσφαλείας[2]. Ταῦτα ἡμῖν διηγήθησαν πρὸ τῆς πολιορκίας οἱ ἄνω μνημονευθέντες Ἰταλοὶ οἱ ἐκ τῆς πόλεως ἐκδιωχθέντες. Ἐν ᾧ πολλοὶ ἐκ τῶν προσκυνητῶν συγχρόνως εἰσῆλθον εἰς τὴν ἐκκλησίαν ταύτην, ἀπλήστως ἁρπάζοντες τὸν χρυσὸν καὶ ἄργυρον, καὶ πολύτιμα εἰσέτι πράγματα, ὁ Μαρτῖνος θεωρῶν πᾶσαν ἱεροσυλίαν ἀναξίαν, εἰ μὴ ἱερῶν πραγμάτων, ἐζήτησε τόπον κρυπτὸν ὅπου ἠδύνατο νὰ εὕρῃ ὅσα ἐπεθύμει. Εὗρηκεν ἐκεῖ γέροντα ὡραῖον τὴν ὄψιν, μετὰ γενειάδος μακρᾶς καὶ πολιᾶς ὡς ἱερέα, ἀλλὰ πάντη ἀλλοῖον τὸ σχῆμα τῶν ἡμετέρων ἱερέων. Τοῦτον ὁ ἡγούμενος ἐκλαμβάνων ὡς λαϊκόν, μετὰ πολλῆς πραότητος ἀλλὰ μετὰ φωνῆς στεντορείας ἐντόνως λέγει· «Ἔλα, ἄπιστε γέρον, δεῖξέ μοι τὰ πολυτιμότατα λείψανα τὰ ὁποῖα φυλάττεις, ἄλλως γνώριζε ὅτι θέλω σέ τιμωρήσει διὰ θανάτου». Τοῦτον καταπτοηθέντα ἐκ τῆς φωνῆς μᾶλλον, ἢ ἐκ τῶν λόγων, ἀγνώστων αὐτῷ, ἤργισεν ὁ Μαρτῖνος καταπραΰνων μέ τινας λέξεις ἑλληνικὰς τὰς ὁποίας ἐγνώριζε, καλύπτων μετὰ γλυκύτητος τὴν ὀργὴν τὴν ὁποίαν δὲν ᾐσθάνετο. Μόλις ἠδυνήθη ν' ἀναγγείλῃ τῷ γέροντι διὰ λέξεων τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ὅ,τι ἐζήτει. Τότε οὗτος ἀτενίζων τὸ πρόσωπον καὶ τὰ ἐνδύματα αὐτοῦ, ἤνοιξε τὸ σιδηροῦν κιβώτιον δεικνύων τὸν ποθητὸν θησαυρόν, τὸν ὁποῖον ὁ ἡγούμενος Μαρτῖνος ἐλόγιζε πάντων τῆς Ἑλλάδος τῶν θησαυρῶν πολυτιμότερον. Ἐντὸς τοῦ κιβωτίου τούτου ἐβύθισε μετὰ πολλῆς ὁρμῆς ὁ ἡγούμενος ἀμφοτέρας τὰς χεῖρας, καὶ μολονότι ἦτο σφικτὰ περιεζωσμένος, ἐπλήρωσε τοὺς κόλπους του μὲ τὰ ἱερὰ ταῦτα ἱεροσυλήματα, καθὼς καὶ ὁ συνοδεύων αὐτὸν ἱερουργός, καὶ ἀμφότεροι μετὰ τάχους ἀπῆλθον.

Ταῦτα τὰ ἀφαιρεθέντα λείψανα ἐφύλαττεν ἐν τῷ καταλύματι αὐτοῦ ὁ ἡγούμενος Μαρτῖνος ἐν ἀγνοίᾳ πάντων, μέχρι τῆς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀποδημίας αὐτοῦ. Τὸν κατάλογον τῶν λειψάνων τούτων, μετ' ἄλλων ἐξ ἄλλων ἐκκλησιῶν ἁρπαχθέντων, καταγράφει ὁ Γουνθῆρος ἐν τῷ τέλει τῆς ἱστορίας αὐτοῦ ἐξυμνῶν τὰς ἀρετὰς καὶ τὴν θεοσέβειαν τοῦ Μαρτίνου.

Τοιουτοτρόπως, λέγει ὁ Γουνθῆρος, ἡ βασιλικὴ αὕτη πόλις καὶ πασῶν τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων ἡ ἐπιφανεστάτη, ἐν βραχεῖ χρόνῳ ἡλώθη, ἐλαφυραγωγήθη καὶ ἀπὸ τοὺς νικητὰς αὐτῆς κατεκτήθη. Ἄλλοι ἂς μελετήσωσι τὸ γεγονὸς τοῦτο. Ἐγὼ ὅμως ὁμολογῶ ὅτι οὐδέποτε ἀνέγνωσα εἴτε εἰς τοὺς ποιητάς, εἴτε εἰς τοὺς ἱστορικούς, πρᾶγμα ὅμοιον καὶ τοσούτῳ μεγαλοπρεπές, οὐδὲ νομίζω ὅτι ἠδύνατο ἄνευ τοῦ θαύματος τῆς θείας χάριτος, τοιαύτη ὠχυρωμένη πόλις, τῆς ὁποίας ὑποτελὴς ἦτο ἅπασα ἡ Ἑλλάς, νὰ πέσῃ τοσούτῳ εὐχερῶς καὶ ἐπιφανῶς εἰς χεῖρας ὀλίγων τινῶν. Πλειότερα ἐποίησαν ἐν ὀλίγαις ὥραις οἱ ὀλίγοι ἰσχυροί, παρὰ αἱ ἄπειροι μυριάδες κατὰ τῆς Τρῳάδος ἐν ὅλῃ δεκαετίᾳ.

Μετὰ τὴν ἅλωσιν καὶ λαφυραγωγίαν τῆς

1) Sacras manus suas ad rapinam extendere. Exuviæ Τόμ. Α', σελ. 104.

2) «Καὶ τῶν μὲν ἀστυπόλων ἕκαστος ἐνεπόνει τῇ μεταθέσει καὶ καταχώσει τῶν οὐσιῶν». Νικ. Χων., σελ. 755.

Digitized by Google

πόλεως ταύτης, καὶ τὴν διανομὴν τῶν κτιρίων εἰς τοὺς νέους πολίτας, ἵνα μὴ μένῃ ἡ πόλις ἄνευ ἡγεμόνος, ἤτοι ἀκέφαλος, ἤρχισαν οἱ σταυροφόροι σκεπτόμενοι περὶ βασιλέως. Ἦσαν ἐν τῷ στρατῷ δύο περιβόητοι καὶ ἐπιφανέστατοι ἄνδρες, ὁ μαρκίων τοῦ Μοντεφερράτου, καὶ ὁ κόμης Βαλδουῖνος τῆς Φλάνδρας, ἀμφότεροι ἄξιοι τοῦ θρόνου. Μετὰ πολλὰς συζητήσεις ἐξελέγησαν δώδεκα ἄνδρες ἐκ τῶν ἐπιφανεστέρων τοῦ στρατοῦ ἵνα ἐκλέξωσι τὸν βασιλέα. Μετὰ πολύωρον σύσκεψιν ἀνηγορεύθη βασιλεὺς ὁ Βαλδουῖνος τῆς Φλάνδρας, καὶ ἐτέθη ἐπὶ τοῦ θρόνου μετὰ τοῦ βασιλικοῦ διαδήματος. Αἱ ἐπαρχίαι τοῦ κράτους διηρέθησαν εἰς τρεῖς μερίδας, μία διὰ τὸν βασιλέα, ἑτέρα διὰ τοὺς Βενετοὺς καὶ ἡ τρίτη παρεχωρήθη τῷ μαρκίωνι τοῦ Μοντεφερράτου, ἤτοι ἡ Θεσσαλονίκη καὶ τὰ ἐκτενῆ αὐτῆς σύνορα. Τὰ ἐλάσσονα κτήματα, ἤτοι τὰ φρούρια, αἱ κῶμαι καὶ τὰ κωμίδια καὶ τούτοις ὅμοια, διενεμήθησαν εἰς ἁρμοδίους ἄνδρας. Οἱ νόμοι, τὰ δικαστήρια καὶ αἱ ἀρχαί, ὅσαι ἐξ ἀρχῆς ἦσαν ἐν τῇ πόλει καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, ἔμειναν ἀναλλοίωτοι. Ἄλλα ἐδιορθώθησαν ἢ ὁλοτελῶς μετεβλήθησαν.

Ἐνῷ ταῦτα παρεσκευάζοντο ἐν τῇ πόλει, ὁ μιαιφόνος Μούρτζουφλος, τοῦ ἀπαισίου φόνου ὁ αὐτουργὸς καὶ βραχυχρόνιος αὐτοκράτωρ, συνειδὼς τὰ ἴδια αὐτοῦ ἀνομήματα καὶ φοβούμενος τὸ ἀντίποινον, πρὸ τῆς πολιορκίας ἔφυγεν ἀπὸ τὴν πόλιν, ἀγνοῶν ποῦ νὰ καταφύγῃ καὶ τίνα σωτηρίαν νὰ ἐλπίσῃ εἰς κρησφύγετον ἢ παρά τινι ἀνθρώπῳ. Προσέφυγεν εἰς τὸν γηραιότερον Ἀλέξιον, εἰς τὸν πονηρὸν τοῦτον ἄνδρα, αἵματος δὲ βασιλικοῦ, τῷ ὁποίῳ οἱ ἡμέτεροι ἡγεμόνες, ἐν τῇ διανομῇ τοῦ κράτους, ἐδώρησαν τόπον μικρόν. Ὁ Ἀλέξιος ἰδὼν τὸν μοχθηρὸν τοῦτον ἄνδρα προσερχόμενον, καίτοι ὅμοιος αὐτῷ, κωλυόμενος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ἵνα μὴ τὸν φονεύσῃ, ἐξετύφλωσε καὶ ἀπεδίωξεν, ἐλέγχων αὐτὸν ὡς αὐτουργὸν τοσούτων φόνων, ἐκτυφλώσαντα τὸν ἀδελφόν του Ἰσαάκιον καὶ φυλακίσαντα τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ, ἀποδιώξαντα ἀμφοτέρους ἀπὸ τὸν θρόνον, καὶ τέλος εἰς συμπλήρωσιν τῶν ἀνομημάτων αὐτοῦ, ἰδίαις χερσὶ στραγγαλίσαντα τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ. Τὸν δὲ Μούρτζουφλον μετ' αἰσχύνης ἐκδιωχθέντα, τὸν ἄλλοτε μὲν τυφλὸν τὸν νοῦν, νῦν δὲ καὶ τοὺς ὀφθαλμούς, πενητεύοντα ἐν ἀθλιότητι, τοῖς πᾶσι μισητόν, περιπλανώμενον ἐν τοῖς μέρεσιν ἐκείνοις καὶ ἄθλιον διάγοντα βίον, οἱ ἡμέτεροι μαθόντες συνέλαβον καὶ μετέφεραν ἐνώπιον αὐτῶν. Τούτου γενομένου, ἤρχισαν οἱ ἡμέτεροι ὅλοι, ὡς καὶ οἱ Ἕλληνες οἱ μείναντες ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, καθυβρίζοντες τὸν ἄθλιον, καλοῦντες αὐτὸν ἀνατροπέα τῆς πατρίδος, καὶ ἄξιον τιμωρίας. Πάντων δὲ ὁμοφωνούντων περὶ τῆς εἰς θάνατον καταδίκης αὐτοῦ, ἐπῆλθε διχογνωμία περὶ τοῦ εἴδους τοῦ θανάτου. Ἐπρότεινάν τινες ἵνα στραγγαλισθῇ ὡς ἐθανάτωσεν ὁ ἴδιος τὸν ἡγεμόνα του· ἄλλοι νὰ ῥίψωσιν αὐτὸν ζῶντα ἐντὸς φλογῶν, ἢ καταποντίσωσιν ἐντὸς τῆς θαλάσσης μετὰ λίθου δεδεμένου, ἢ θάψωσι ζῶντα ἐντὸς τῆς γῆς, ἢ ἐκδέροντες αὐτὸν γυμνώσωσι τὰ ἐντόσθια ὅλου τοῦ σώματος, ἢ κατακερματίσωσι τὰ μέλη αὐτοῦ, ἢ δι' ἄλλου ἐπιπονωτέρου εἴδους θανάτου τιμωρηθῇ. Τί νομίζετε ὅτι ἐσυλλογίζετο ὁ ἄθλιος οὗτος ἀκούων τοσαύτας λεπτομερεῖς συζητήσεις περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ; Ελεγεν ὅτι ἡ λύπη τῆς ἀπολεσθείσης ὁράσεως ἐμετρίαζε τὸν φόβον τοῦ ἐπικειμένου θανάτου. Ἐνεκρίθη ἀπὸ τοὺς ἡγεμόνας ἵνα τὸν πονηρότατον τοῦτον ἄνδρα, καίτοι ἐξ αἵματος βασιλικοῦ, ἀναβιβάσωσιν ἐφ' ὑψηλῆς πυραμίδος καὶ ἐκεῖ ὕπτιον δεδεμένον ἐπὶ πασσάλου ἐκτενοῦς κατὰ γῆς κρημνίσωσι. Τούτου οὕτω γενομένου, μετὰ συντετριμμένου σώματος παρέδωσε τὸ πνεῦμα[1].

Τὴν στήλην ταύτην περιγράφει ὁ Γουνθῆρος μνημονεύων τὸν ἀνδριάντα καὶ τὰ ἐπὶ τῆς στήλης ἑλληνικὰ γράμματα. Ταῦτα πρὸ πολλοῦ τοῖς πᾶσι γνωστὰ παραλείπω, καθὼς καὶ τὴν μεταφορὰν τῶν ἁγίων λειψάνων καὶ τὴν συνήθη θαυματουργίαν κατὰ τὴν μέχρι τῆς Ἀλσατίας, πατρίδος τοῦ Μαρτίνου, κατάθεσιν τῶν πολλῶν λειψάνων.

Α. Γ. ΠΑΣΠΑΤΗΣ.

1) Περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Μουρτζούφλου λέγει ὁ Νικήτας σελ. 804· «μετ' οὐ πολὺν δέ τινα χρόνον τῆς πηρώσεως. εἰς χεῖρας ἐμπεσὼν τῶν Λατίνων ὁ Δούκας. εἰς τὸ Βυζάντιον ἀνακομίζεται . . . . καταψηφίζοντες θάνατον τοῦ ἀνδρὸς καινότροπόν τε καὶ βιαιότατον.... εἰς γὰρ τὸν ἐν τῷ Ταύρῳ ἱστάμενον ὑψιτενῆ κίονα τοῦτον ἀνενεγκόντες, βάλλουσιν ἐκεῖθεν κάτω...καταρραγεὶς διέρρηξεν οἰκτρότατα τὴν ψυχήν.»

ΟΛΙΓΑ ΤΙΝΑ

ΠΕΡΙ

ΦΥΤΩΝ ΠΑΡ' ΕΒΡΑΙΟΙΣ.

('Ανεγνώσθη ἐν τῇ ΦΜΔ' Συνεδριάσει).

Καθῆκόν μου θεωρῶ ἵνα ἐπὶ τῇ προσκλήσει αὐτοῦ ἐκφράσω τὴν ἐμὴν εὐγνωμοσύνην τῷ σοφῷ τούτῳ σωματείῳ, τῷ ἀρδεύσαντι πολλὰς ξηρὰς γαίας διὰ τῶν ναμάτων τῆς παιδείας, καὶ πολλοὺς ζοφώδεις χώρους φαεινοὺς καταστήσαντι διὰ τῶν ἀκτίνων τοῦ φιλομούσου αὐτοῦ κέντρου. Εὐτυχὴς δὲ λογίζομαι ὅτι τὰς διακοπείσας ἀγορεύσεις μου ἐπαναλαμβάνω ἐπὶ Προέδρου ὃν περικοσμοῦσιν ὅ,τε τῆς γενικῆς ὑπολήψεως καὶ εὐαρεσκείας ἀδάμας καὶ ὁ τῆς εἰδικότητος περὶ τὸ προεδρεύειν τὸν Σύλλογον. Οὐ λησμονῶ δὲ προσειπεῖν ὅτι χαίρω βλέπων σὺν τῷ Προέδρῳ συνδιέποντας τὰ τοῦ Συλλόγου κοσμήτορας τοσούτῳ ἀξιοτίμους καὶ ἀνεγνωρισμένης ἱκανότητος καὶ παιδείας.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.

Περιπεσούσης τυχαίως εἰς τὰς χεῖρας ἡμῶν τῆς Geschichte der Botanik, ἔργου πολυμαθοῦς Γερμανοῦ, τοῦ E. Meyer, εἴδομεν μετ' ἀπορίας ὅτι περὶ πολλῶν σπουδαίων ἐθνῶν, ὡ; λ. χ. τῶν Ἑβραίων, οὐδὲν εἰδικὸν ἄρθρον ἐποιήσατο, ἐν ᾧ περὶ ἄλλων ἀσήμων ἐθνῶν ποιεῖται λόγον ἐν ἀνεξαρτήτοις κεφαλαίοις. Σκεφθέντες δὲ ὅτι τὸ ἔργον τοῦ δεινοῦ τούτου ἱστοριογράφου τῆς Βοτανικῆς ἐστὶν ἀτελὲς ἀπεφασίσαμεν ἵνα ἐπιχειρήσωμεν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἀνεπαρκείᾳ τὴν διαχάραξιν σχεδιασμάτων τινῶν περιστρεφομένων εἰς τὸ ἱστορικὸν μέρος τῆς ἐπιστήμης τοῦ Β' τῆς φύσεως βασιλείου, ἐν ἀγαλλιάσει ἀποδεχόμενοι πᾶσαν προσθαφαίρεσιν ἢ διόρθωσιν τοῦ ἄνωθι συγγραφέως, οὗ τὰς βαθείας γνώσεις σεβόμεθα, καὶ ἐν γένει τελειοποίησιν τοῦ ἔργου ἐκ μέρους οἱουδήποτε σοφοῦ.

Τὸ ἀποκλειστικῶς περὶ φυτῶν παρ' Ἑβραίοις δοκίμιον ἡμῶν τοῦτο ὠχριᾷ ἐνώπιον ἐκείνου τοῦ σοφοῦ Σουηδοῦ Κελσίου Hierobotanicon (2 τόμ. εἰς 8ον, Ὑψάλῃ 1745, 1747), τῶν ἐμβριθεστάτων πραγματειῶν τοῦ συμπατριώτου αὐτοῦ Oedmann περὶ τῆς Φυσικῆς Ἱστορίας, καὶ τῆς Φυσικῆς τῆς Παλαιᾶς (Rostock 1786—95), καὶ τῆς τῷ 1830 καὶ 31 ἐκδοθείσης ἐν Λειψίᾳ εἰς 8ον ὑπὸ τοῦ ἐπιτηδείου ἐρανιστοῦ, ὡς ἀποκαλεῖ αὐτὸν ὁ διάσημος S. Munk, Rosenmüller, *Biblische Naturgeschichte*. Ἡ μόνη ἀξία τοῦ ἡμετέρου πονήματος ἐστὶ τὸ ἰδιόρρυθμον τῆς πραγματεύσεως τοῦ ἀκανθώδους τούτου θέματος, κατὰ σύστημα ὅλως διάφορον τῶν μνησθέντων, καὶ ἡ πρωτότυπος ὅλως ἐπεξεργασία αὐτοῦ μὴ ἀναδραμόντων ἡμῶν ἢ εἰς τὰς ἀλανθάστους μόνον πηγὰς τῆς μεταφράσεως τῶν Ο'. (ἢ μᾶλλον τῶν ΟΒ'.) τῆς Βουλγάτης, τοῦ Ἑβραϊκοῦ κειμένου τῆς Παλαιᾶς, καὶ τοῦ Ταλμοὺθ καὶ τοῦ ἀραβικοῦ κειμένου τοῦ διασήμου ὑπομνηματιστοῦ τῆς Mischna Μαιμωνίδου. Μεταξὺ δὲ ἄλλων τινῶν ἀναφερομένων ἐν ταῖς παραπομπαῖς ἐχρησίμευσεν ἡμῖν καὶ τὸ τοῦ S. Munk ἀξιοθαύμαστον σύγγραμμα.

Ἐξετέθη ἤδη ὁ λόγος δι' ὃν ἐνεκύψαμεν εἰς τὴν ἀναψηλάφησιν τῶν βοτανικῶν γνώσεων τοῦ ἔθνους ἐκείνου ὅπερ ἦρχεν ἐπὶ τῆς χώρας ἣν διαβρέχει ὁ Ἰαρδὲν, (Yarden, Ἰορδάνης), τῆς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων Παλαιστίνης κληθείσης ἐκ τοῦ *Παλεσχὲθ* (Palescheth γράφεται Pelescheth), ὀνόματος τῆς γῆς τῶν Φιλισταίων. Τὸ ἀρχαιότερον ταύτης ὄνομα παρ' Ἑβραίοις ἐστὶ τὸ Χαναὰν, τὸ δὲ Φιλιστὶν τῶν Ἀράβων παράγεται ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ *Παλαιστίνη*.

Μετὰ λύπης ὅμως ἀναγκαζόμεθα ἵνα ὁμολογήσωμεν ὅτι διὰ τὸ Σάββατον τῆς παρ' Ἑβραίοις Βοτανικῆς ἔλλειψεν ἀφ' ἡμῶν ἡ παρασκευή[1], τὸ δὲ ἔργον ἡμῶν ἀφιεροῦμεν τῇ

---

1) Τὰ ἐδώδιμα τὰ διὰ τὸ Σάββατον προωρισμένα ἔδει ἵνα προπαρασκευάζωνται τὴν προτεραίαν, ἣν ἡ Καινὴ Διαθήκη ἀποκαλεῖ *Παρασκευὴν* (Ματθ. κζ' 62.)

Digitized by Google

γνωστῇ τοῦ πεφωτισμένου τούτου σωματείου ἐπιεικείᾳ ὑπισχνούμενοι τὴν εὐκαιρίας τυχούσης τούτου εὔρυνσιν.

Ἐν τῇ Παλαιᾷ εὕρηνται ὀνόματα διακοσίων πεντήκοντα φυτῶν. Τούτων ἡ περιγραφὴ καὶ ἡ περὶ ταῦτα λεπτομερὴς ἐνδιάτριψις ἤθελεν εἶσθαι ἔργον στερούμενον πρωτοτυπίας, ὡς εἶπεν εὐφυὴς ἀγωνοδίκης τοῦ ἐν Ἀθήναις Ποιητικοῦ Διαγωνισμοῦ, διὸ καὶ ἀκολουθοῦμεν ἐν τοῖς περὶ τούτων τμήμασι τοῦ ἡμετέρου ἀναγνώσματος σύστημα περιεκτικὸν ἀποφεύγοντες τὴν ἐκ τῆς μακρολογίας προκύπτουσαν σύγχυσιν καὶ ἐνόχλησιν.

Ὀφείλομεν πρὸς τούτοις εἰπεῖν ὅτι μνημονεύονται ἐν τῇ Παλαιᾷ φυτά τινα, ἐφ' ὧν ὀρθόδοξός τις χριστιανὸς ἐθνίζων ὡς ὁ Straus καὶ ἑβραΐζων ὡς ὁ Renan δύναται εἰσελθεῖν εἰς θεωρίας βλασφήμους, ὡς λ. χ. ἡ καιομένη βάτος καὶ μήπω φλεγομένη, περὶ ἧς εἶπεν Ἑβραῖός τις ἀσπασθεὶς τὸν ἐθνισμὸν ὅτι αὕτη οὐκ ἦν ἡ μανδραγόρας (dudaïm, δουδαΐμ), ἐφ' οὗ ἐπεκάθισαν πυγολαμπίδες, ἅτε τοῦ ἐντόμου τούτου ὑπεραγαπῶντος τὴν ὀσμὴν τοῦ *χορτανθρώπου* (μανδραγόρου), διὸ καὶ οἱ Βεδουΐνοι τῆς ἐρήμου αὐτόπται τοῦ φαινομένου ἀπεκάλεσαν αὐτὸν σεράδζ-ουλ-κουτρούμπ (δᾷδα τοῦ δαίμονος). Τὰς τοιαύτας, Κύριοι, ἀσεβεῖς ἑρμηνείας ἀποφεύγομεν ἐν τῷ ἀνὰ χεῖρας πονήματι, καὶ ὡς προσβαλλούσας τὰς ἡμετέρας θρησκευτικὰς πεποιθήσεις καὶ ὡς ἀντιβαινούσας εἰς τὸν Κανονισμὸν τοῦ σοφοῦ τούτου φυτωρίου.

Τελευτῶντες τὸ ἄνευ ἀπαιτήσεως τοῦτο προοίμιον προσκαλοῦμεν ἐκ νέου τὸ ἐκλεκτὸν ἡμῶν ἀκροατήριον ἵνα διὰ τοῦ ξύλου τῆς συγκαταβάσεως καὶ εὐμενείας αὐτοῦ καθηδύνῃ τὴν πικρίαν τοῦ ἡμετέρου ἀναγνώσματος ὡς ὁ πάνσοφος Μωϋσῆς τὰ ὕδατα τῆς Μερρᾶς.

Οἱ Ἑβραῖοι μέχρι τῶν ἱστορικῶν αὐτῶν χρόνων ἦσαν ὅλως τῷ νομαδικῷ βίῳ ἔκδοτοι εἰς μόνην τὴν βουκολίαν ἐνασχολούμενοι· ἀλλ' ὁ μέγας ἐκεῖνος ἀνήρ, ὁ προφήτης Μωϋσῆς[1], πεισθεὶς καὶ δικαίως ὅτι διὰ τῆς μονιμότητος καὶ γεωργίας μόνον ὁ ἄνθρωπος ἐκπολιτιζόμενος εὐτυχεῖ, κατέβαλε πᾶσαν προσπάθειαν εἰς τὸ ἐμπνεῦσαι τῷ λαῷ αὐτοῦ τάσιν πρὸς τοῦτο ἀποτρέψας αὐτὸν ἀπὸ τοῦ νομαδικοῦ καὶ τοῦ κυνηγετικοῦ βίου, δι' ὃ[1] καὶ κατέστησε τὴν γεωργίαν κυρίαν κρηπῖδα τῆς ἐθνικῆς τῶν Ἑβραίων οἰκονομίας· ὁ δὲ λαὸς προϊόντος τοῦ χρόνου κατανοήσας τὰς ἐντεῦθεν προσγινομένας τῇ χώρᾳ ἐξόχους ὠφελείας μετὰ πολλοῦ τοῦ ζήλου ἀφιέρωσεν ἑαυτὸν εἰς τὴν νέαν ταύτην ἐνασχόλησιν καὶ βίωσιν, μετ' ἐπιμελείας δὲ ἠσπάσθη, ἠγάπησε καὶ ἐτίμησεν αὐτήν, ὥστε καὶ ἐπιφανέστατοι ἄνδρες καὶ βασιλεῖς οὐκ ἠσχύνοντο ἀροτριᾷν, ἀλωνίζειν, λικμίζειν κ. τ. λ.[2]. Ἐν κεφαλαίῳ δ' εἰπεῖν, τοσοῦ-

---

1) Σημειώσωμεν ὡς ἑξῆς μέρος τῶν περὶ γεωργίας ἐδαφίων τῆς Πεντατεύχου. Ἐν Λευΐτ. κε'. ἐκτενῆ ποιεῖται λόγον τῶν γεωργικῶν ἐργασιῶν καὶ τῶν ἀναγομένων νομικῶν ὑποχρεώσεων. Περὶ μετακινήσεως ὁρίων: «Οὐ μετακινήσεις ὅρια τοῦ πλησίον ἃ ἔστησαν οἱ πατέρες σου ἐν τῇ κληρονομίᾳ ᾗ κατεκληρονομήθης ἐν τῇ γῇ, ἣν Κύριος ὁ θεός σου δίδωσί σοι ἐν κλήρῳ». Δευτερον. ΙΘ'. 14: «Ἐπικατάρατος ὁ μετατιθεὶς ὅρια τοῦ πλησίον· καὶ ἐροῦσι πᾶς ὁ λαὸς γένοιτο.» Δευτερονόμ. ΚΖ'. 17. Καὶ περὶ τῶν ἀποζημιώσεων διὰ τὰς γιγνομένας τῷ γεωργῷ ζημίας: «Ἐὰν δὲ καταβοσκήσῃ τις ἀγρὸν ἢ ἀμπελῶνα καὶ ἀφῇ τὸ κτῆνος αὐτοῦ καταβοσκῆσαι ἀγρὸν ἕτερον, ἀποτίσει ἐκ τοῦ ἀγροῦ αὐτοῦ κατὰ τὸ γέννημα αὐτοῦ. Ἐὰν δὲ πάντα τὸν ἀγρὸν καταβοσκήσῃ, τὰ βέλτιστα τοῦ ἀγροῦ αὐτοῦ καὶ τὰ βέλτιστα τοῦ ἀμπελῶνος αὐτοῦ ἀποτίσει. Ἐὰν δὲ ἐξελθὸν πῦρ εὕρῃ ἀκάνθας, καὶ προσεμπρήσει ἅλωνας ἢ στάχυς ἢ πεδίον, ἀποτίσει ὁ τὸ πῦρ ἐκκαύσας.» Ἐξόδ ΚΒ'. 57. Πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ἐξαντλήσεως τῶν ἀγρῶν ἐνομοθέτησεν ἵνα οἱ ἀγροὶ ἀνὰ πᾶν ἕβδομον ἔτος μένωσιν ἀγεώργητοι: «Ἓξ ἔτη σπερεῖς τὸν ἀγρόν σου καὶ ἓξ ἔτη τεμεῖς τὴν ἄμπελόν σου καὶ συνάξεις τοὺς καρποὺς αὐτῆς, τῷ δὲ ἔτει τῷ ἑβδόμῳ Σάββατα· ἀνάπαυσις ἔσται τῇ γῇ σάββατα τῷ Κυρίῳ· τὸν ἀγρόν σου οὐ σπερεῖς καὶ τὴν ἄμπελόν σου οὐ τεμεῖς». Λευΐτ. ΚΕ'. 35. Καὶ παρήγγειλε νὰ μὴ σπείρωνται διάφορα εἰς τὸν αὐτὸν ἀγρὸν σπέρματα. «Τὸν νόμον μου φυλάξεσθε· τὰ κτήνη σου οὐ κατοχεύσεις ἑτεροζύγῳ καὶ τὸν ἀμπελῶνά σου οὐ κατασπερεῖς διάφορον.» Λευΐτ. ΙΘ'. 19 καὶ τοῦτο· «οὐ κατασπερεῖς τὸν ἀμπελῶνά σου διάφορον.» Δευτερονόμ. ΚΒ' 9. Διὰ τὰ περαιτέρω ἤτοι τὴν εὐφορίαν τῆς Παλαιστίνης, τὴν ἐργασίαν τῆς γῆς καὶ τὰ γεωργικὰ ἐργαλεῖα, τοὺς καρποὺς τῆς γῆς, τὸν θερισμόν, τὴν ἀλώνησιν καὶ λίκμησιν, τὴν ἀμπελουργίαν, τὴν ἐλαιοκομίαν, τὰ ὀπωροφόρα δένδρα καὶ λοιπά, παραπέμπομεν εἰς τὸ ἀξιόλογον σύγγραμμα τοῦ Κ. Κωνσταντίνου Κοντογόνου. Ἀρχαιολ. Ἑβραϊκή, ἐν Ἀθήναις 1844 εἰς 8ον σελ. 287—296.

1) Κ. Κοντογόνου αὐτόθι, σελὶς 285.

2) «Καὶ ἐπέστρεψεν Ὀρνὰ καὶ εἶδε τὸν βασιλέα καὶ τέσσαρας υἱοὺς μετ' αὐτοῦ μεθ' Ἀχαβὶν καὶ Ὀρνὰ ἦν ἀλοῶν πυρούς.» Παραλειπομένων Πρώτου ΚΑ'. 20. «Καὶ ἦλθε Δαυὶδ πρὸς Ὀρνά, καὶ Ὀρνὰ ἐξῆλθεν ἐκ τῆς ἅλω καὶ προσεκύνησε τῷ Δαυὶδ τῷ προσώ-

Digitized by Google

τος ἦν ὁ τῶν Ἑβραίων γεωργικὸς ζῆλος ὥςε, ὡς ἀπέδειξαν οἱ Maundrell d'Arvieux καὶ Volney, μετεφέρθη εἰς πολλοὺς τῆς Παλαιστίνης πετρώδεις χώρους κατάλληλος χοῦς πρὸς καλλιέργειαν καρπῶν δημητριακῶν, λαχάνων κηπευτικῶν καὶ δένδρων ὀπωροφόρων[1].

Τὸ δὲ Ταλμοὺδ συνᾶδον τῷ τοῦ Μωϋσέως πνεύματι παρίστησι τὸν νομαδικὸν βίον αἰσχρὸν καὶ παραβάλλει τὸν ποιμένα καθόλου πρὸς λῃστήν, δι' ὃ καὶ ὁ Μαϊμωνίδης[2], ὑπομνηματιστὴς τοῦ Ταλμούδ[3], οὐκ ἀναγνωρίζει τὸν ποιμένα ὡς πλησίον αὐτοῦ, μὴ θεωρῶν ἑαυτὸν ὑπόχρεων τοῦ βοηθῆσαι ἐν κινδύνῳ τὸν ἔκδοτον εἰς τὸν βουκολικὸν βίον, καὶ τοῦτο λησμονῶν βέβαια ὅτι ὁ πατριάρχης Ἀβραὰμ καὶ ἄλλοι πρόμωσα καὶ ἦσαν ποιμένες καὶ νομάδες. Ἀλλὰ ταῦτα ἱκανὰ παρίστανται ἡμῖν.

Καθὼς παρὰ τῷ συνόλῳ τῶν Σημιτικῶν λαῶν ἐτιμᾶτο καὶ ἐξακολουθεῖ εἰσέτι τιμώμενος ὡς ἐξόχως ἱερὸς ὁ ἄρτος, οὕτω καὶ οἱ Ἑβραῖοι, τηροῦντες τὰς ἐθνικὰς αὐτῶν καὶ θρησκευτικὰς διατάξεις, ἐθεώρουν καὶ δικαίως τὸν ἄρτον ὡς τὴν πρώτην τοῦ ἀνθρώπου τροφήν, δι' ὃ καὶ ἐπεδόθησαν παντὶ σθένει εἰς τὴν καλλιέργειαν τοῦ *χιττὰ* (hitti σίτου), τῆς *σεχορὰ* (sechora, κριθῆς), (τὸ h τῆς λέξεως ταύτης δὲν εἶναι h εἰς τὴν ἑβρ. ἀλλὰ *ryxair*), τῆς *δουχὰν* (κέγχρου) doukhan προφ. (dokhan, δὲν εὕρηται ἐν τῇ Γραφῇ) καὶ ἄλλων δημητριακῶν καρπῶν. Ὅλη ἡ ἄφθονος συγκομιδὴ ἐξησφάλιζε τὸν πλοῦτον καὶ τὴν εὐημερίαν τῆς χώρας. Ἐκτὸς τῶν ἄνωθι τροφίμων φυτῶν οἱ Ἑβραῖοι ἐκαλλιέργουν ἐκ μὲν τῶν ὀσπρίων φόλ[4] (fol) κυάμους[5], *adaschim* φακούς[6] κτλ. Ἐκ δὲ τῶν κηπευτικῶν λαχάνων σικύους, πράσα, κρόμμυα καὶ σκόροδα[1]· ἐδενδροκόμουν δὲ καὶ ἐβοτανοκόμουν δένδρα ὀπωροφόρα καὶ βοτάνας καρποφόρους ὡς τὴν ῥόαν, *ῥιμὸν* (rimon), τὴν ἀμυγδαλέαν (schaked), τὴν μηλέαν *ταπουὰχ* (hapouakh) τὸν πέπονα καὶ ὑδροπέπονα *ἀμπαττιχὶμ*[2] (abattikhim). Ὀλίγα ἤσθιον κρέατα οἱ Ἑβραῖοι παρατιθέμενα μόνον ἐν ταῖς τραπέζαις τῶν βασιλέων καὶ τῶν πλουσίων[3]· ἡ συνήθης τῶν πτωχῶν τροφὴ ἦν ὅλως φυτική. Ἡ ἐλαιοφαγία ἦν ἔκπαλαι ἐξηπλωμένη παρ' Ἑβραίοις, οἵτινες ἕνεκα τῆς ὑπερβαλλούσης τοῦ ἐλαίου καταχρήσεως ἀνέκαθεν ὑπέφερον ἐκ κακοχυμίας καὶ δερματικῶν ἀσθενειῶν. Τὸ ἐλαιόδενδρον ἐφύετο ἀφθόνως ἐν Παλαιστίνῃ καὶ ἐξαιρέτου μάλιστα ποιότητος ἦν ὁ καρπὸς αὐτοῦ[4], διὸ καὶ μέγα μετὰ τῶν Φοινίκων καὶ Αἰγυπτίων τούτου ἐγίγνετο ἐμπόριον[5]. Ὅμως τὸ ἔλαιον οὐ μόνον ἐχρησίμευεν εἰς τὰ ἐδέσματα αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ἐφώτιζε τοὺς ναοὺς καὶ τὰς οἰκίας τῶν Ἑβραίων, προσεφέρετο εἰς τὰς θυσίας[6], ἦν χρίσμα τῶν ἱερέων καὶ τῶν βασιλέων καὶ φάρμακον ἐθεωρεῖτο λυσιτελὲς κατὰ τῶν πληγῶν καὶ τραυμάτων[7].

Ἐκ τῶν φυτικῶν ποτῶν οἷς ἐχρῶντο, τὰ κύρια ἦσαν ὁ οἶνος[8] καὶ ὁ ζύθος[9], ἔτι δ' ἐγίγνωσκον καὶ τὰ σίκερα[10], ἀλλ' ἰδίως ἐκαλλιερ-

---

πῳ ἐπὶ τὴν γῆν.» Αὐτόθι 21. «Καὶ ἦλθεν Ἄγγελος Κυρίου καὶ ἐκάθησεν ὑπὸ τὴν τερέμινθον τὴν ἐν Ἐφραθὰ ἐν γῇ Ἰωὰς πατρὸς τοῦ Ἐσδί· καὶ Γεδεὼν ὁ υἱὸς αὐτοῦ ῥαβδίζων σῖτον ἐν ληνῷ εἰς ἐκφυγὴν ἀπὸ προσώπου τοῦ Μαδιάν.» Κριτῶν ΣΤ. 11 «Καὶ ἰδοὺ Σαοὺλ ἤρχετο μετὰ τὸ πρωὶ ἐξ ἀγροῦ κτλ. Βασιλειῶν Πρώτης ΙΑ'. 5. Καὶ περὶ τοῦ βασιλέως Ὀζία λέγεται ὅτι «γεωργὸς ἦν». Παραλ. Δευτ. ΚϚ'. 10 κτλ.

1) S. Munk. Palestine, Paris, ἄνευ χρονολογίας εἰς μέγα 8ον, σελ. 14, στήλ. 6'.

2) Περὶ Μαϊμωνίδου καὶ τῶν βοτανολογικῶν αὐτοῦ παρατηρήσεων λέγομέν τινα παρακατιόντες.

3) Περὶ τῶν δύο Ταλμοὺδ ὁμιλήσομεν κατωτέρω

4) Προφέρεται καὶ πόλ.

5) «Ἤνεγκαν δέκα κοίτας ἀμφιτάπους καὶ λέβητας δέκα, καὶ σκεύη κεράμου, καὶ πυροὺς καὶ κριθὰς καὶ ἄλευρον καὶ ἄλφιτον καὶ *κύαμον* καὶ φακόν.» Βασιλειῶν Δευτέρας ΙΖ'. 28.

6) Κατὰ Ferdinand Hoefer (Hist. de la Bot, Paris, 1872, εἰς 8ον σελ. 3, οὐκ ἔστι φακὴ ἡ ὑπὸ τοῦ Ἰακὼβ τῷ Ἠσαῦ προσενεχθεῖσα χάριν τῶν πρωτοτοκίων αὐτοῦ (Γενέσ. ΚΕ'. 34) ἀλλ' ὄροβος.

1) «Ἐμνήσθημεν τοὺς ἰχθύας, οὓς ἠσθίομεν ἐν Αἰγύπτῳ δωρεάν, καὶ τοὺς σικύους, καὶ τοὺς πέπονας καὶ τὰ πράσα, καὶ τὰ κρόμμυα καὶ τὰ σκόροδα.» Ἀριθμῶν ΙΑ'. 5.

2) Ἡ Ἑβραϊκὴ λέξις ἀμπαττὶχ καὶ ἡ ἀραβικὴ بطيخ παρατηροῦμεν ὅτι οὐκ εἰσὶν ἄσχετοι πρὸς τὴν γαλλικὴν pastèque.

3) Ὅρα Βασιλ. Τρίτης Δ'. 23 καὶ Νεεμ. Ε'. 18·

4) Ὅρα Ἠσαΐ. Β'. 22 Παραλειπ. Δευτ. ΙΑ'. 11. Δευτ. ΛΒ'. 13, ΛΓ'. 31. Ζ'. 13. ΚΗ'. 40. Η'. 8.

5) Κοντογόν. αὐτόθι 294.

6) «Ἐὰν δὲ ψυχὴ προσφέρῃ δῶρον θυσίαν τῷ Κυρίῳ, σεμίδαλις ἔσται τὸ δῶρον αὐτοῦ, καὶ ἐπιχεεῖ ἐπ' αὐτὸ ἔλαιον καὶ ἐπιθήσει ἐπ' αὐτὸ λίβανον· θυσία ἐστί.» Λευΐτ. Β'. 1.

7) Ἠσαΐου Α'. 6.

8) «Καὶ ἤρξατο Νῶε ἄνθρωπος γεωργὸς γῆς· καὶ ἐφύτευσεν ἀμπελῶνα· καὶ ἔπιεν ἐκ τοῦ οἴνου καὶ ἐμεθύσθη καὶ ἐγυμνώθη ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ. Καὶ εἶδε Χὰμ ὁ πατὴρ Χαναὰν τὴν γύμνωσιν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ ἐξελθὼν ἀνήγγειλε τοῖς δυσὶν ἀδελφοῖς αὐτοῦ ἔξω.» Γενέσ Θ'. 20—23.

9) Ὅρα Κ. Κοντογόνου αὐτόθι, σελ. 231.

10) Ἡ λέξις αὕτη παράγεται ἐκ τῆς σημιτικῆς

Digitized by Google

γεῖτο σπουδαίως ἡ σταφυλὴ καὶ μετ' ἐπιμελείας οὐχὶ συνήθους τοῖς ἄλλοις ἔθνεσι, τοῦθ' ὅπερ καὶ τανῦν εἰσέτι τίθησι τὸν οἶνον τῶν Ἑβραίων ἐν τῇ πρώτῃ θέσει τῶν οἴνων τῆς εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, τῆς Συρίας καὶ Παλαιστίνης[1]. Ἡ χρῆσις τοῦ οἴνου ἦν τοσοῦτον κοινὴ καὶ συνήθης ὥστε τὸ γεῦμα ὠνομάζετο *mischté*, ὅπερ ἰσοδυναμεῖ τῇ τῶν Ἑλλήνων λέξει *συμπόσιον* καὶ τῇ τῶν Λατίνων *potatio*. Αἱ ἄμπελοι τῆς Ἐσχώλ, Ἐγκαδί, Τιμνάθ, Σορέκ, Γεζρεὲλ καὶ Σίμπνα ἦσαν περιώνυμοι[2].

Οἱ δὲ κῆποι τῶν Ἑβραίων, ἐκτὸς ὅτι ἐχορήγουν ὀπώρας, καρποὺς καὶ λάχανα κηπευτικὰ ἦσαν καὶ τόποι ψυχαγωγίας καὶ τρυφῆς. Ἐν πλείστοις ἐδαφίοις τῆς Παλαιᾶς εὕρηνται περιγραφαὶ κήπων πρὸς ἁπλῆν τέρψιν τῶν βασιλέων, ἔτι δὲ καὶ τῶν πολιτῶν[3], οἵτινες ἐθεώρουν λίαν τῇ ὑγείᾳ λυσιτελῆ συνάμα δὲ καὶ τερπνὴν τὴν παρὰ ταῖς οἰκίαις δενδρώνων καὶ ἀνθώνων διατριβήν[4]. Τὸ δὲ περίεργον ὅτι οἱ ἐθνικοὶ ἐξ αὐτῶν ἀπέδιδον τοῖς ἄλσεσιν ἐν γένει, καὶ ἰδίᾳ εἴς τινα εἴδη δένδρων, τιμὰς ἀπαντωμένας οὐ μόνον παρὰ Γαλάταις καὶ Κελτοῖς ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς δρυολάτραις καὶ ἀμφιδρυολάτραις τοῦ Ἑλληνισμοῦ. «Ἐπὶ τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων ἐθυσίαζον καὶ ἐπὶ τοὺς βουνοὺς ἔθυον ὑποκάτω δρυὸς καὶ λεύκης[1]». Οἱ δὲ μονοθεϊσταὶ διετήρησαν ὡσαύτως ἔθη τινὰ τοιαῦτα, ὡς λ. χ. τὸ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ ἐκεῖνο: «καὶ ἔλαβε λίθον μέγαν καὶ ἔστησεν αὐτὸν Ἰησοῦς ὑπὸ τὴν τέρμινθον.» Τελευταῖον ὑπομνήσομεν ὅτι οἱ κῆποι τῶν Ἑβραίων οὐκ ἐστεροῦντο καὶ τῶν πρὸς ἄρδευσιν ὑδάτων, ἀλλὰ καὶ ἐπέδιδον φαίνεται οἱ Ἑβραῖοι εἰς ἀρδευτικὰ καὶ ὑδραυλικὰ ἔργα, τὸ μὲν ἕνεκα τῆς ἐν Αἰγύπτῳ ἐπὶ τέσσαρας αἰῶνας διαμονῆς αὐτῶν, τὸ δὲ ἕνεκα τῆς γειτνιάσεως καὶ ἀδιακόπου αὐτῶν σχέσεως πρὸς τοὺς Χαλδαίους τῆς Μεσοποταμίας καὶ τοὺς Ἄραβας τῆς Εὐδαίμονος, ὧν οἱ μὲν πρῶτοι ἐπωφελοῦντο ἀρχαιόθεν ἐκ τῶν τοῦ Τίγρητος καὶ Εὐφράτου ὑδάτων, οἱ δὲ κατέστησαν περίφημοι διὰ τὸ πρόχωμα ἐκεῖνο τοῦ *Μαρίμπ*, τὸ διασῶσαν τὰς εὐφόρους κοιλάδας τῆς Υεμένης ἀπὸ ἐνιαυσίων κατακλύσεων καὶ ὅθεν χαράδραι, αὔλακες καὶ φάραγγες ὡδήγουν κατ' ἐπαρκεῖς ποσότητας τὸ ὕδωρ εἰς τὴν φυτείαν.

Ἀλλ' ἱκανὰ ἐρρέθησαν καὶ περὶ κήπων· ἴδωμεν καὶ τὰ σχετιζόμενα πρὸς τὰ φυτὰ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς τέχνης παρ' Ἑβραίοις.

Μεγάλην ἀρχαιόθεν οἱ Ἑβραῖοι ἐποιήσαντο κατανάλωσιν λιβάνου ἐν τοῖς ναοῖς καὶ ταῖς συναγωγαῖς καὶ κατὰ τὰς θυσίας, πορίζόμενοι τὴν εὔοσμον ταύτην ῥητίνην ἐκ διαφόρων μερῶν, ἰδίᾳ δ' ἐκ τοῦ λιβανοδένδρου τῆς Ἀραβίας, ὁπόθεν ἐγίγνετο ἐξαγωγὴ σπουδαιοτέρα τῆς τῶν ἄλλων χωρῶν.

Ἡ δὲ χρῆσις τοῦ λιβάνου καὶ γενικῶς τῶν καπνιστικῶν κόμμεων ἀναγομένη εἰς ἐποχὰς προϊστορικὰς προὔκυψεν ἐκ τῆς ἀνάγκης εἰς ἣν περιῆλθον οἱ θύται τοῦ μετριάζειν ἢ ἀποκρύ-

ῥίζης *σίκρ*, سكر ὅθεν *μουσκίρ*, مسكر μεθύσκειν, μεθυστικόν. Ταῦτα κατεσκευάζοντο ἐκ διαφόρων δημητριακῶν καὶ ἄλλων καρπῶν καὶ ὀπωρῶν, ὡς καὶ σήμερον παρασκευάζονται παντοειδῆ ποτὰ πνευματώδη τε καὶ καρωτικά, οἷον ὁ γερμανικὸς ζύθος, ἡ ῥωσσικὴ *βότκα*, ὁ ἀραβικὸς φοινικίτης οἶνος κ. τ. λ. κ. τ. λ. Περὶ τῶν τοιούτων ποτῶν καὶ ἰδίᾳ τῶν ἐκ τῶν δημητριακῶν καρπῶν παραγομένων θέλομεν ἐκτενῶς εἴπει ἄλλοτε, μάλιστα δὲ περὶ *κόρμεως* καὶ *ζύθου* καὶ τῆς συγχύσεως αὐτῶν μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τῆς ἐντελοῦς τοῦ ζητήματος ἀποσκοτίσεως μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἰδοὺ πῶς περὶ σικέρων ἀποφαίνεται ὁ ἅγιος Ἱερώνυμος: Sicera hebraeo sermone omnis potio, quae inebriare potest, sive illa quae frumento conficitur, sive pomorum succo, aut cum favi decoquuntur in dulcem et barbaram potionem, aut palmarum fructus exprimuntur in liquorem, coctisqae frugibus aqua pinguior coloratur. (Hieron. Opera, ed Martianay, IV, col. 364).

1) Ἰδοὺ καί τινες παραπομπαὶ εἰς ἐδάφια τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς περὶ ἀμπελουργίας μνείαν ποιούμενα. Γεν. ΜΘ'. 11—Ἀριθμ. ΙΓ'. 24—Δευτερονόμ. ΛΒ'. 14 — Ἀριθμ. ΚΒ'. 24 — Παροιμ. ΚΔ'. 31 — Ἡσ. Ε'. 2 καὶ 5— Παραλειπομέν. Δευτέρου ΚΣΤ'. 10—Βασιλ. Τρίτης Κ'. 1 καὶ ἀκόλουθα. Ἆσμ. Α'. 14—Γεν. Θ'. 20 — Κριτ. Θ'. 27—Ὠσηὲ ΙΔ' 7 - Ἆσμ. Η'. 11 κ. τ. λ. κ. τ. λ.

2) Ὅρα Munk αὐτόθ. σελ. 23.

3) «Καὶ ἦν αὐτῷ (τῷ Ἰωακεὶμ) παράδεισος γειτνιῶν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ.» Δανιήλ. Α'. 4.

4) «Ἀδελφιδός μου κατέβη εἰς κῆπον αὐτοῦ εἰς φιάλας τοῦ ἀρώματος ποιμαίνειν ἐν κήποις καὶ συλλέγειν κρίνα.» Ἆσματος Ἀσμάτων ΣΓ'. 1. «Ἐλθὲ ἀδελφιδέ μου, ἐξέλθωμεν εἰς ἀγρὸν αὐλισθῶμεν ἐν κώμαις· ὀρθρίσωμεν εἰς ἀμπελῶνας· ἴδωμεν εἰ ἤνθισεν ἡ ἄμπελος· ἤνθισεν ὁ κυπρισμός· ἤνθισαν αἱ ῥοαί· ἐκεῖ δώσω τοὺς μαστούς μου σοι· οἱ μανδραγόραι ἔδωκαν ὀσμήν· καὶ ἐπὶ θύραις ἡμῶν πάντα ἀκρόδρυα νέα πρὸς παλαιά, ἀδελφιδέ μου, ἐτήρησά σοι. Αὐτόθι. Ζ' 11, 12, 13 — «Καὶ ἐγένετο ἡνίκα ἀπέτρεχεν ὁ λαὸς μέσον ἡμέρας εἰσεπορεύετο Σωσάννα καὶ περιεπάτει ἐν τῷ παραδείσῳ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς.» Δανιήλ. Α'. 7.

1) Ὠσηέ. Δ'. 13.—

πτειν τὴν δυσώδη τῶν καιομένων κρεάτων ὀσμὴν, ἔτι δὲ καθαρίζειν τὸν ἐκ τῆς συρροῆς τοῦ πλήθους ἐν χώρῳ κεκλεισμένῳ διαφθειρόμενον ἀτμοσφαιρικὸν ἀέρα. Ὥστε οὐ δυνάμεθα εἰκάσαι ὅτι τοὺς Ἑβραίους ἐδίδαξαν τὸ ἔθος τοῦτο οἱ δεσπόται αὐτῶν Αἰγύπτιοι, ἢ οἱ πρόγονοι αὐτῶν Κοῦσχοι, ἀλλὰ τὸ ἔθος τοῦτο ἐγεννήθη ἔνθα ὑπῆρξαν τὸ πρότερον θύται καὶ δένδρα φέροντα κόμμεα καὶ ῥητίνας. Ἀλλ' ἐάσωμεν τὴν τῶν καπνιστικῶν οὐσιῶν ἱστορίαν ἐς ἄλλοτε.

Οἱ οὖν Ἑβραῖοι ἔκαιον τὸ πρωῒ καὶ τὸ ἑσπέρας θυμίαμα ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ τούτῳ, ἐκτὸς τῶν ἄνωθι λόγων καὶ τῆς περὶ τέρψεως τῶν θεῶν ἐκ τῶν εὐωδῶν καπνισμῶν δοξασίας (ἢ μᾶλλον ἐπιχειρήματος) τοῦ ἱερατείου παρὰ τοῖς ἐθνικοῖς, ἴσως δύναται ἀποδοθῆναι καὶ ἕτερος λόγος παρ' Ἑβραίοις, δηλονότι ὁ τῆς ἀναιμάκτου θυσίας. Γνωστόν ἐστιν ὅτι οἱ εὐσεβεῖς πιστεύουσιν εἰς τὴν ἐξιλέωσιν τοῦ θείου καὶ ἐπίνευσιν καὶ ἀποδοχὴν τῶν δεήσεων αὐτῶν διὰ τῆς ἐνώπιον τοῦ βωμοῦ ἀποτεφρώσεως καὶ κατακερματίσεως τιμαλφῶν καὶ πολυτίμων σκευῶν, ἢ πάλιν τῆς βλάβης καὶ ἰσχνοποιήσεως τῶν ἰδίων αὐτῶν σωμάτων· ὅθεν καὶ οἱ Ἑβραῖοι ἔκαιον τὸν πολύτιμον λίβανον καὶ τὸν πολυτιμότερον στόρακα χάριν ἁπλῆς *εὐσεβοῦς σπατάλης*. Οὕτως ἐθυσίαζον τὰς ἀπαρχὰς τῶν καρπῶν καὶ τῶν ἄλλων αὐτῶν εἰσοδιῶν, ὧν μέρος μὲν ἐκαίετο, μέρος δ' ἐφυλάσσετο ὑπὸ τοῦ ἱερατείου.

Ἐκτὸς τοῦ λιβάνου καὶ τοῦ στόρακος, ἁδραῖς οἱ Ἑβραῖοι δαπάναις ἠγόραζον ἔλαιον, οἴνους καὶ ἄλλας ῥητίνας ἐκ Τύρου, Περσίας καὶ Ἰνδίας, κασσίαν, σμύρναν, ἀλόην[1] καὶ στακτὴν[2] ἐκ Θαρσὶς καὶ Ῥαμὼθ καὶ Χορχὸρ καὶ ἐν γένει μύρα καὶ ἄλλας εὐώδεις οὐσίας[3] ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πρὸς τὸς ἄνω σκοπὸν καὶ πρὸς κόμμωσιν τοῦ πώγωνος καὶ τῶν τριχῶν τῆς κεφαλῆς. Ἐκ δὲ τῶν ἄλλων φυτικῶν ἐμπορευμάτων ἢ προϊόντων τῆς χώρας, τῶν χρησίμων ταῖς τέχναις καὶ τῇ κοσμητικῇ, μνημονεύσωμεν τῆς κέδρου τοῦ Σενεὶρ καὶ τῶν κυπαρισσίνων (κυπάρισσος ἑβρ. berosch) σανίδων τοῦ Λιβάνου[1], ἐξ ὧν ᾠκοδομοῦντο αἱ οἰκίαι, τῶν ἐλατίνων ἱστῶν[2], τοῦ Αἰγυπτίου βύσσου, ἐξ οὗ κατεσκευάζοντο τὰ περιζήτητα παρ' Ἑβραίοις ὑφάσματα τὰ καλούμενα bad καὶ schesch, δι' ὧν ἐνεδύοντο οἱ λευῖται ἀπὸ τῆς *μισνεφὲθ* (misnepheth κιδάρεως) μέχρι τῶν *μιχνασαΐμ* (michnassaïm, προφ. michnessaïm περισκελίδων)[3]· μνημονεύσωμεν τοῦ βάμβακος, ἐξ οὗ σὺν ἄλλοις ὑφαίνοντο αἱ kischourim (ζῶναι τῶν γυναικῶν[4]), τοῦ κοκκίνου, δι' οὗ ἐβάπτοντο οἱ τάπητες καὶ τὰ ὑφάσματα[5], τῶν τερευτῶν ἐκείνων καλαμίσκων τῆς ἑπταφώτου λυχνίας[6], τοῦ παπύρου, *θεβὰχ γκομὲχ* (thebah)[7] (προφ. tevât gomeh), ἐφ' οὗ ἔγραφον, τοῦ φίμμεως πούχ[8] ἐκείνου, δι' οὗ ἐπετρίβοντο αἱ γυναῖκες[9] τοὺς ὀφθαλμοὺς ἢ μᾶλλον τὰ βλέφαρα[10], τῆς κύπρου[11] *κόφερ* (côfer), δι' ἧς ἐχρίοντο πρὸς καθωραϊσμὸν τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς καὶ τοὺς ὄνυχας[12], τοῦ *κιναμὸν*

---

1) Καίτοι τὸ ὄνομα ἀλόη οὐκ ἔστιν ὀρθὸν καθ' ὃ ἐμφαῖνον τὴν σοκοτωρίνην ἀλόην, ἧς ὁ ὀπὸς γνωστός ἐστιν ἐν τῇ ἰατρικῇ ὡς καθαρτικός, οὐχ ἧττον, ἐπειδὴ αἱ γραφαὶ χρῶνται αὐτῇ ἀντὶ *ξυλαλόης* (τὸ τῶν Βοτανικῶν agallochum praestantissimum), μετεχειρίσθημεν ἐνταῦθα τὴν λέξιν ταύτην ὡς ἔχει ἐν τοῖς ἱεροῖς βιβλίοις.

2) Ἰεζεκιήλ. ΚΖ'. 16.

3) Αὐτόθι ΚΖ'. 17.

---

1) Αὐτόθι ΚΖ'. 5.

2) Αὐτόθι.

3) S. Munk. ἔνθ' ἄνω σελ. 175.

4) Αὐτόθι σελ. 367.

5) Ἐξόδ. ΛΕ' 35.

6) Αὐτόθι ΚΕ'. 31. Οἱ καλαμίσκοι οὗτοι καὶ τοι ἐνταῦθα εἰσὶν ἐκ χρυσοῦ, κατεσκευάζοντο ἐπίσης καὶ ἐκ πολυτίμων ξύλων, ὡς διεβεβαίωσεν ἡμᾶς ὁ εὐπαίδευτος ῥαββῖνος κύριος Ἰεσσαί.

7) Ἡ λέξις αὕτη ἐμφαίνει τὴν θίβην ἢ τὸ καλαμοκάνιστρον, ἐν ᾧ εὑρέθη ὑπὸ τῆς θυγατρὸς τοῦ Φαραὼ ὁ Μωϋσῆς. Τὸ κάνιστρον τοῦτον ἦν ὡς φαίνεται ἐκ φλοιῶν παπύρου.

8) Τὸ ἀκανθωτὸν ἢ ἰνῶδες τοῦτο φυτὸν καιόμενον καὶ κονιοποιούμενον ἐντρίβεται ἐπὶ τῶν βλεφάρων κατὰ διαφόρους τρόπους παράγον οὕτω σκιὰς παριστώσας τοὺς ὀφθαλμοὺς ὁτὲ μὲν ζωηροὺς ὁτὲ δὲ μαλθακούς.

9) S. Munk ἔνθ' ἄνω, σελ. 470.

10) Ὡς λαμβάνει χώραν καὶ τανῦν ἐν Ἀνατολῇ καὶ ἰδίᾳ ἐν Αἰγύπτῳ παρὰ τοῖς Φελλάχοις τῶν δύο γενῶν.

11) «Κύπρος δένδρον ἐστί, περὶ ταῖς ῥάβδοις φύλλα ἔχον, ἐλαίᾳ παραπλήσια, πλατύτερα δὲ καὶ μαλακώτερα καὶ χλωρότερα· ἄνθη λευκά, βρυώδη, εὐώδη· γεννᾶται δὲ ἀρίστη ἐν τῇ Ἀσκαλώνῃ καὶ Κανώπῃ· δύναμιν δὲ ἔχει τὰ φύλλα στυπτικήν . . . ξανθίζει καὶ τρίχας». Διοσκορίδου Α'. 125. Τοῦτό ἐστιν ἡ lawsonia alba, ἧς ἡ ῥίζα χορηγεῖ τὴν βαφικὴν οὐσίαν, ἀραβιστὶ حنا κινᾶ, ὅπερ πάνυ κακῶς γράφουσιν οἱ Εὐρωπαῖοι henné.

12) Καθὼς εἰσέτι ἀπαντᾶται καὶ παρὰ ταῖς Ὀθωμανίσι τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῆς Εὐρωπ. Τουρκίας.

Digitized by Google

(cinamon κινναμώμου). δι' οὗ ἠρωματίζοντο αἱ στρωμναὶ τῶν Συβαριτῶν καὶ Λουκούλλων τῆς Παλαιστίνης[1] κτλ.

Ἀλλὰ κατάλληλός ἐστιν ἡ ἐνταῦθα μνεία τῶν κυριωτέρων παρ' Ἑβραίοις τεχνῶν, αἵτινες ἐπορίζοντο τὴν ζωτικότητα ἐκ τοῦ φυτικοῦ βασιλείου.

Ἡ *ὑφαντικὴ* ἦν παρ' αὐτοῖς ἰδίᾳ ἔργον τοῦ γυναικείου φύλου ἐγκύπτοντος εἰς τὴν τέχνην ταύτην οὐ μόνον χάριν τῶν ἀναγκαίων τῇ οἰκίᾳ ὑφασμάτων ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐμπορίαν. Ἐκτὸς τῶν συνήθων μνημονεύονται ἐν τῇ Παλαιᾷ καί τινα εἴδη πολυτίμων ὑφασμάτων ὡς λ. χ. τὸ τῆς Ἐξόδου taschbès[2] ἐμφαῖνον, κατὰ τὸν σοφὸν Munk, ὕφασμα ἐφ' οὗ ἐνεωρῶντο σφαιροειδῆ ἢ νεφροειδῆ ἢ τετράγωνα ἀπεικονίσματα (opus scutulatum), τὰ τῶν Κριτῶν *ῥίκμα* (rikma), ἅπερ ἦσαν παχύπλοκα καὶ πολύχροα καὶ ἄλλα ὡς τὸ schesch, περὶ οὗ συνεχὴς γίνεται λόγος ἐν τῇ Πεντατεύχῳ[3], ὅπερ πολλοὶ τῶν μεταγενεστέρων σοφῶν θεωροῦσιν ὡς τὸν βάμβακα, καίτοι, κατὰ τὰς ἀρχαίας ῥαββινικὰς δοξασίας, ἐστιν εἶδός τι λινοῦ. Περὶ δὲ τοῦ βάμβακος, μεθ' οὗ συγχέεται τὸ προρρηθέν, ἀναμνησθῶμεν ὅτι ἡ Mischna καλεῖ τοῦτον ἀμπελέριον, ἡ δὲ εἰσαγωγὴ αὐτοῦ ἐν Παλαιστίνῃ ὑπολογίζεται ἐπὶ τῶν τελευταίων βασιλέων τοῦ Ἰούδα. Ἡ κάνναβις ἀφ' ἑτέρου, καταγομένη ἐκ Περσίας, οὐκ ἐκαλλιεργεῖτο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑβραίων, οὐχ ἧττον ὅμως πιθανολογεῖται ἡ διὰ τοῦ ἐμπορίου ἐκεῖσε εἰσαγωγὴ αὐτῆς, καὶ ἡ Mischna ἀναφέρει αὐτὴν ὑπὸ τὸ οὐχὶ λίαν παρηλλαγμένον ὄνομα kannabos (προφ. kanbos· δὲν εἶναι λέξις ἑβραϊκὴ οὔτε ἀπαντᾶται εἰς τὴν Γραφήν). Σημειωτέον ὅτι ἡ πλύσις τῶν ὑφασμάτων ἐπετυγχάνετο ἰδίᾳ διὰ τοῦ φυτικοῦ ἀλκάλεως καλουμένου ἑβραϊστὶ borith (παράγεται ἐκ τοῦ bar = purifier), δι' οὗ ἐκαθαρίζοντο καὶ σωματικῶς οἱ Ἑβραῖοι[4], ἡ δὲ βαφὴ αὐτῶν ἐνηργεῖτο διὰ τῶν τριῶν ἐθνικῶν οὕτως εἰπεῖν (ἕνεκα τοῦ περιληπτικοῦ αὐτῶν) χρωμάτων τῶν Ἑβραίων τοῦ πορφυροῦ, τοῦ ἐρυθροῦ καὶ τοῦ ἰώδους.

Ἡ *βυρσοδεψικὴ* προσέτρεχεν ὡς φυσικὸν παρ' αὐτοῖς, εἰς τὰς συνήθεις στυπτικὰς οὐσίας ὧν προεξῆρχεν ὁ τῆς Ῥοῦ (rhus coriaria) ὀπός.

Καίτοι ἡ *ξυλουργικὴ* ἐπὶ Σολομῶντος, ἢ ὡς θέλουσιν οἱ ἑβραΐζοντες Σαλομών, ἦν μονοπώλιον τῶν Φοινίκων, οὐχ ἧττον ὅτε ἐπεσκευάσθη ὁ Ναὸς ἐπὶ τῶν βασιλέων Ἰωὰ καὶ Ἰωσίου οὐκ ἀναφέρονται ὡς ἐπὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ προφητάνακτος ξένοι ξυλουργοὶ καὶ ἄλλοι ἐργάται[1]. Τὰ κυριώτερα ξύλα τῆς παρ' Ἑβραίοις ξυλουργικῆς εἰσι τὸ κεδρόξυλον, δι' οὗ κατὰ μέγα μέρος ἐκτίσθη ὁ Ναὸς τοῦ Σολομῶντος, ἐξ οὗ ἦσαν ἐπίσης καὶ αἱ στῆλαι τοῦ ἀνακτόρου τοῦ ἐπιφανεστάτου τούτου βασιλέως τῶν Ἰουδαίων[2] καὶ τὰ πολυτελῆ ἐκεῖνα οἰκιακὰ σκεύη τὰ ἐν τῷ Ἄσματι τῶν Ἀσμάτων μνημονευόμενα[3]· τὸ κυπαρισσόξυλον ἐξ οὗ ἦν τὸ ἔδαφος τοῦ Ναοῦ· τὸ ἐλαιόξυλον ἐξ οὗ κατεσκεύαζον μεγαλοπρεπεῖς πύλας καὶ ἀγαλμάτια Χερουβεὶμ[4]· τὸ *σιττίμ*, ὅπερ ἐθεωρεῖτο εἶδός τι ἀκακίας, ἐξ οὗ ἐπὶ Μωϋσέως κατεσκευάσθη τὸ θυσιαστήριον, ἡ τράπεζα καὶ ἡ κιβωτὸς τῆς διαθήκης[5]· τὸ δρυόξυλον ἐξ οὗ ἦσαν αἱ κοιναὶ κατοικίαι, τὰ συνήθη σκεύη καὶ ἐργαλεῖα, ἔτι δὲ καὶ ὀχεῖς, κλεῖθρα καὶ κλεῖδες, κατὰ τὸ Ἆσμα Ἀσμάτων καὶ τοὺς Κριτάς[6]. Προσθετέον δὲ ὅτι ἐκ διαφόρων καλάμων καὶ λοιπῶν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον λεπτοφυῶν ξύλων κατεσκευάζοντο ποικίλα μουσικὰ ὄργανα, οἷον ἡ *κιννὸρ* (φόρμιγξ, ἢ κατ' ἄλλους κινύρα, μὲ τὴν ὁποίαν ἴσως συγγενεύει), ἡ nebel (ναῦλα, προφέρεται nével), ὁ mehila (αὐλός), καὶ ἐν γένει τὰ πλεῖστα τῶν ἐπιλοίπων 28 μουσικῶν ὀργάνων τῶν μνημονευομένων ἐν τοῖς Ψαλμοῖς. Τελευταῖον οὐκ ἐπιλησόμεθα τῶν καὶ ὑπὸ Πλινίου ἀναφερομένων[7] καλάμων τῆς τελματώδους λίμνης Μερών, ἐξ ὧν ἄριστα συνεκομίζοντο βέλη οἱ τοξόται τῆς ἀποπτάσης ἑβραϊκῆς κυβερνήσεως.

1) S. Munk ἔνθ' ἄνω σελ. 365.

2) Ἐξόδ. ΛΕ'. 35.

3) Ἡ βύσσος τῆς μεταφράσεως τῶν Ο'. ἐκληφθεῖσα φαίνεται τῆς ἰδίας φύσεως μετὰ τοῦ bouss, ὅπερ ἀπαντᾷ ἐν ταῖς βίβλοις τῆς νεωτέρας ἐποχῆς ὡς τὰ Χρονικά, τὸ τῆς Ἐσθὴρ καὶ τὸ τοῦ Ἰεζεκιήλ.

4) Ὅρα Ἱερεμ. Β'. 22 — Μαλαχ. Γ'. 2 — Ἰώβ. Θ'. 30.

1) Βασιλειῶν Δευτέρας ΙΒ'. 12. καὶ ΚΒ'. 6.

2) S. Munk ἔνθ' ἄνω σελ. 294.

3) Γ'. 9. Γ'. 10, ἔτι δὲ καὶ Παροιμιῶν Ζ'. 16 καὶ Βασιλειῶν Δευτέρας Δ'. 10.

4) Βασιλειῶν Πρώτης Η'. 8 καὶ Χρονικῶν Β'. Ε'. 9.

5) Ἐξόδ. ΚΖ'. 1—8 καὶ S. Munk ἔνθ' ἄνω σελ. 157.

6) Α. Α. Ε'. 5. καὶ Κρ. Γ'. 25.

7) VI. 63.

Digitized by Google

Συγκαταλέξωμεν ταῖς ἁπλαῖς τέχναις καί τινα μᾶλλον ἀνήκουσαν τῷ ὁρίζοντι τῆς χυμευτικῆς, τὴν *μυροποιΐαν*. Ἡ παρ' Ἑβραίοις σκευασία τῶν ἐλαίων, ἀλοιφῶν καὶ ἄλλων καλλιόσμων οὐσιῶν, ὅσον διὰ τὴν κοσμητικὴν τόσον καὶ διὰ τοὺς ναϊκοὺς καπνισμούς, ἔτι δὲ καὶ ἡ τοῦ ἱεροῦ ἢ ἄλλως ἁγίου μύρου σύνθεσις ἔχρῃζον ἰδιαζούσης προσοχῆς καὶ τέχνης. Ὄντως εὕρηται παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἰσραηλίταις κλάσις τις ἀνθρώπων ἡ τῶν rokeaschim ἢ rokekhim[1] (μυροποιῶν), (προφέρεται μᾶλλον ὡς γράφεται), οἵτινες ὡς καὶ ἐνίοτε αἰχμάλωτοι καὶ δοῦλαι γυναῖκες κατεγίνοντο ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν τέχνην ταύτην. Ἐκτὸς τούτων ὑπῆρχε καὶ τάγμα τι Λευϊτῶν μυροποιῶν εἰδικῶς εἰς τὴν τῶν ἱερῶν καπνιστικῶν καὶ μύρων σκευασίαν ἀσχολουμένων. Τὸ ἅγιον μύρον τῶν Ἑβραίων συνέκειτο ἐξ ἐλαίου ἁπλοῦ καὶ τεσσάρων ἀρωμάτων· τῆς *μὸρ δερὸρ* (mor deror, μύρρας αὐτορρόου), τοῦ *ἰνναμὸν* ἢ *ἰκναμὸν* (icnamon, κινναμώμου;), τῆς *kané-bossem* καλάμου ἀρωματικῆς, καὶ τῆς **kidda**[2] (κασσίας ἀρωματικῆς). Ἡ δὲ καπνιστικὴ οὐσία τῶν ναῶν συνέκειτο ὡσαύτως ἐκ τεσσάρων εἰδῶν· ἐκ *ναταφ* (nataph, στόρακος ἢ στακτῆς)· scheheleth (προφ. schekheleth) περικαλύμματος κογχυλίου τινὸς εὐώδους[3]· helbena (προφέρεται khelbena, γαλβάνου) καὶ *lebona zacca* (προφέρεται καὶ levona zacca, λιβάνου ἀμιγοῦς), εἰς ἃ προσετίθετο καὶ ὡρισμένη ποσότης ἅλατος. Ὁ Μωσαϊκὸς νόμος ἀπέτρεπε τὴν ἐν τῷ κοινωνικῷ βίῳ χρῆσιν τῶν ἄνωθι δύο σκευασιῶν, ἀλλ' ἐχρῶντο οἱ Ἑβραῖοι πολλοῖς τῶν συστατικῶν αὐτῶν, ἔτι δὲ καὶ ἀλόῃ, νάρδῳ, βαλσάμῳ, λαδάνῳ καὶ λοιπαῖς οὐσίαις[4], ὧν τινὲς ἐχρησίμευον καὶ εἰς τὸν ἀρωματισμὸν τῶν νεκρῶν[5]. Ὁ ἱδρὼς καὶ ἴσως οἱ ἐπανειλημμένοι ἐξαγνισμοί, οἵτινες ἀπεξήραινον τὸ δέρμα, ἐκάλουν τὴν χρῆσιν τῶν ἐπαλοιφῶν, δι' ὃ καὶ οἱ Ἑβραῖοι, ὡς καὶ ἄλλοι λαοὶ τῆς ἀρχαιότητος ἠλείφοντο δι' εὐωδῶν μύρων εἰς διάφορα μέρη τοῦ σώματος[6].

Τελευτῶντες τὰ περὶ τὰς τέχνας αἵτινες

1) Προφ. μᾶλλον ὡς καὶ γράφεται *ῥοκεχίμ*.

2) Ἡ καὶ *κέσια*.

3) Onyx marinus.

4) Ψαλμ. ΜΕ'. 9 Παροιμ. Κ'. 17. Ἆσμ. Ἀσμ. Δ'. 14.

5) Εὐαγγέλ. κατὰ Ἰωάννην ΙΘ'. 40 καὶ κατὰ Ματθ. ΚΖ'. 59.

6) S. Munk, ἔνθ' ἄνω 372.

συσχετίζονται πρὸς τὴν βοτανικήν, λίαν ἐπάναγκες θεωροῦμεν ἵνα ῥηθῇ καί τι περὶ τῶν ἀπεικονίσεων ἃς ἐδανείζοντο οἱ Ἰουδαῖοι καλλιτέχναι καὶ ἐργάται ἐκ τοῦ φυτικοῦ βασιλείου.

Ἀρχιτεκτονική. Τὰ ἐπιστύλια τοῦ Ναοῦ τοῦ Σολομῶντος ἔφερον γεγλυμμένα κρίνα[1] καὶ ἐκ τῶν ἁλύσεων αὐτῶν ἐκρέμαντο ῥοιᾶς ἄνθη καὶ καρποί[2], ἐπὶ δὲ τῆς ὀροφῆς ἐθεῶντο παρὰ τὰ χερουβεὶμ γεγλυμμένοι ἐπὶ κεδροξύλου κλάδοι φοίνικος, κολοκύνθαι καὶ ποικίλλα ἀνθοφυλλώματα[3]. Παρατηροῦμεν δὲ ἐπὶ τῶν ἀπεικονίσεων τῶν σωζομένων τάφων τῶν βασιλέων τοῦ Ἰούδα γλυφὰς παριστώσας διάφορα φύλλα καὶ ἄνθη ἐν οἷς ἰδίᾳ διακρίνονται τὰ λευκάνθεμα.

Μεταλλουργεῖα καὶ *λιθουργεῖα*. Ἡ ἑπτάφωτος λυχνία ἐκ καθαροῦ χρυσοῦ ἦν περίπου δενδροειδής, οἱ δὲ κλάδοι αὐτῆς ἐκοσμοῦντο διὰ χαλίκων ἐν σχήματι ἀμυγδάλου διὰ βωπῶν καὶ ἀνθέων. Ἡ δεξαμενὴ τοῦ Ναοῦ περιεκοσμεῖτο κατὰ τὰ χείλη ἐκ καλύκων μεταλλίνων κρίνων καὶ κάτωθεν αὐτῶν ἐκ δύο σειρῶν κολοκυνθῶν[4]. Ὁ Φλάβιος Ἰώσηπος, πραγματευόμενος περὶ τοῦ καλύμματος ἢ διαδήματος τῶν ἀρχιερέων ἐπὶ τῆς μωσαϊκῆς ἐποχῆς, παρίστησι τοῦτο τριπλοῦν ὡς παπικὴν τιάραν, ἐν ᾧ ἐνεωρῶντο χρυσοῖ καλυκίσκοι ὡς, λέγει, οἱ ἐν τῇ βοτάνῃ τῇ καλουμένῃ ἰοσκίαμος. Ἀλλὰ φαίνεται τὸ στέμμα τοῦτο ἦν τὸ τῶν ἀρχιερέων τῆς βασιλικης οἰκογενείας τῶν Μακκαβαίων[5]. Ἡ ῥάβδος ἢ βακτηρία *ματὲ* maté, *μακκὲλ* makkel, mischénéth[6] (γράφεται καὶ προφέρεται mischnénet) ἦν ἐν χρήσει παρ' Ἑβραίοις καὶ ἀναμφιβόλως ἡ λαβὴ αὐτῆς ἦν παρὰ τοῖς πλουσίοις πολύτιμος ὡς τοῦτο ἀποδείκνυται ἐκ τοῦ χωρίου τῆς Γενέσεως, ἐν ᾧ ἡ Θάμαρ ζητεῖ ἀντὶ ἐνεχύρου τὴν ῥάβδον τοῦ Ἰούδα φέρουσαν πιθανῶς ἐκ τιμίων λίθων, ὡς αἱ παρ' Ἡροδότῳ[7] ἀναφερόμεναι ῥάβδοι τῶν Βαβυλωνίων, ἢ μῆλον ἢ ῥόδον ἢ κρίνον. Τελευταῖον ἀναφέρομεν τὸ πεντακοσιοτάλαντον χρυσοῦν κλῆμα ἐκεῖνο, ὅπερ ὁ Ἀριστόβουλος κληρονομήσας ἀπὸ

1) Βασιλειῶν Πρώτης Ζ'. 19 καὶ 22.

2) Χρον. Δευτέρας Γ'. 16.

3) Περὶ τούτου ὑπάρχουσι διαφωνίαι.

4) Ὅρα περὶ τούτου καὶ Χρον. Δευτ. Δ'. 5.

5) S. Munk ἔνθ' ἄνω σελ. 177.

6) Ἡ misch' eneth.

7) Ἡροδότου Α'. 195.

Digitized by Google

τὸν πατέρα αὐτοῦ Ἀλέξανδρον τὸν Ἰαννέα, βασιλέα τῶν Ἰουδαίων, ἐδωρήσατο μετέπειτα τῷ Πομπηΐῳ ὅπως διὰ τῆς δωροδοκίας ταύτης ἐφελκύσηται τὴν προστασίαν τοῦ Ῥωμαίου σατράπου[1].

Ἀρωματοφόροι φιάλαι, μουσικὰ ὄργανα, χρυσοποίκιλτα ὑφάσματα, νομίσματα, ποιήσεις, κύρια ὀνόματα. Ἡ botté nephesch[2] (φιάλη ἀρωματοφόρος) ἦν συνεχῶς σχήματος κολοκύνθης, πιστακίου, κάλυκος καὶ λοιπῶν. Τινὰ μουσικὰ ὄργανα, ὡς εἶδος τῆς σάλπιγγος γνωστῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα hacocera, καὶ ἥτις ἐν μέρει ἦν κρινοειδής, καὶ τὰ τετρημένα ἔγχορδα ὄργανα, ὧν αἱ ὀπαὶ ἦσαν σχήματος λευκανθέμου, ἐπίσης ἀνάγονται τῇ κατηγορίᾳ τῶν σκευῶν τῶν δανεισθέντων φυτικὰ ἀπεικονίσματα. Ἐπὶ τῶν πλουσίων ἐνδυμάτων τῶν ἱερέων ἐθεῶντο χρυσοποίκιλτα λείρια, μήκωνες, λευκάνθεμα, ῥόδα καὶ ἴα[3], ἔτι δὲ καὶ ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῆς ἐποχῆς τῶν Μακκαβαίων παρατηροῦμεν λείρια, φοινικόδενδρα καὶ φυλλώματα.

Ὡς ἐν παρόδῳ ἄξιαι ἤθελον εἶσθαι σημειώσεως καὶ αἱ τῆς ἑβραϊκῆς ποιήσεως βοτανικαὶ εἰκόνες, παρομοιώσεις καὶ παραβολαὶ ὡς αἱ τῶν Ψαλμῶν τοῦ Δαυΐδ, αἱ τοῦ Ἄσματος τῶν Ἀσμάτων τοῦ Σαλομών, καθὼς καὶ τὰ βοτανικὰ κύρια ὀνόματα τὰ ἐν τῇ Γραφῇ μνημονευόμενα ὡς λ. χ. θάμαρ, σημαῖνον φοινικόδενδρον κ. τ. λ, ἀλλὰ ταῦτα καθ' ὃ ἐξάγοντα ἡμᾶς τῆς ἡμετέρας τροχιᾶς ἀφίενται εἰς τοὺς ῥαββίνους ἐκείνους τοὺς ζηλοφθονοῦντας τὴν ὑπό τινων ταλμουδιστῶν καταμέτρησιν καὶ αὐτῶν τῶν ἀλφαβητικῶν γραμμάτων τῆς Παλαιᾶς.

Θίξωμεν ἤδη τὸ ζήτημα τῶν σχετιζομένων φυτῶν πρὸς τὴν παρ' Ἑβραίοις Ἰατρικήν.

Ἡ παρ' αὐτοῖς βοτανικὴ ὀφείλει ἀναντιρρήτως πολλὰ τοῖς Αἰγυπτίοις, Φοίνιξι, Βαβυλωνίοις, Πέρσαις καὶ Χαλδαίοις, ἀλλ' οὐ παραδεχόμεθα ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι, πρὶν ἢ παραλάβωσι ποσότητά τινα ἰατρικῶν γνώσεων ἐκ τῶν Αἰγυπτίων, ἦσαν παντελῶς ἄμοιροι φυτικῶν ἢ καὶ ἄλλων θεραπευτικῶν μέσων. Ἔθνος, φυλὴ ἢ ὁμάς τις ἀνθρώπων οὐχ ὑπάρχει, οὐχ ὑφί-

1) Τὸ κλῆμα τοῦτο ἀναφέρεται κατ' Ἰώσηπον καὶ παρὰ Στράβωνι ἰδόντι αὐτὸ ἐν Ῥώμῃ.

2) Προφέρεται καὶ batté.

3) Ὅρα Munk, ἔνθ' ἄνω πίνακας 9 καὶ 11.

σταται ἄνευ ἰατρικῆς, ἤτοι τῶν ὀλιγίστων ἐκείνων ἐμπειρικῶν καὶ πρακτικῶν γνώσεων τῶν ἀείποτε ἀπαντωμένων καὶ ὁρμεμφύτως οὕτως εἰπεῖν γεννωμένων παρὰ τοῖς ἀπολιτίστοις καὶ ἀγρίοις λαοῖς. Οὐχ ἧττον ἡ παρὰ τῷ λαῷ τοῦ Ἰσραὴλ ἐμφάνισις σπουδαίων καὶ συντελεστικῶν ἰαματικῶν μέσων χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ προφήτου Μωϋσέως, ὅστις παρὰ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ ἱερατείου σὺν ἄλλοις πολλοῖς ἐδιδάχθη εἰδικῶς καὶ τὴν ἰατρικήν, κατὰ Κλήμεντα τὸν Ἀλεξανδρέα[1]. Τὰς δὲ περὶ Φυσικῆς Ἱστορίας βαθείας αὐτοῦ γνώσεις διδάσκει ἐν πολλοῖς ἡ Πεντάτευχος.

Μετ' αὐτὸν ἡ ἰατρικὴ ἐξησκήθη ὑπὸ τῶν ἱερέων τῆς γενεᾶς Ἀαρὼν καὶ τῶν συμβοηθῶν[2] αὐτῶν Λευϊτῶν τῆς φυλῆς Λευὶ υἱοῦ Ἰακώβ, τηρούντων καὶ αὐτῶν μυστικὴν τὴν φυσικὴν ταύτην ἐπιστήμην, χάριν τῶν πολιτικῶν καὶ ἱερατικῶν συμφερόντων τοῦ Μωσαϊσμοῦ. Καὶ τοῦτο ἐγένετο κατὰ μίμησιν τῶν Αἰγυπτίων ἀρχιερέων καὶ ἱερέων[3] γνωστῶν ὑπὸ τὰς ἐπωνυμίας *χεκαμὶμ*[4] καὶ *χερεμὶμ*[5] (heremim).

Ἀλλὰ τῶν μὲν Ἰουδαίων ὑποπεσόντων εἰς διαφθοράν, τῶν δὲ ἱερέων καὶ Λευϊτῶν εἰς πλήρη ἐξαχρείωσιν, παρακμὴν καὶ ἀμάθειαν, καὶ ταῦτα ἐπὶ βασιλέων ἀναξίων τοῦ θρόνου τοῦ Σολομῶντος, ἐστάλησαν παρὰ τοῦ Κυρίου προφῆται θείᾳ πεπληρωμένοι Σοφίᾳ καὶ Ἐπιστήμῃ, ὅπως ἀνακαινίσαντες τὰ σαθρὰ θεμέλια τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἐπαναφέρωσιν αὐτοὺς εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς καὶ διὰ τῶν τρομερῶν μαστίγων, πληγῶν κακώσεων καὶ ἐπιδημιῶν τοῦ

1) Κλήμεντος τοῦ Ἀλεξανδρέως *Στρωμάτων* Α' 318.

2) Κοντ. αὐτόθι σελ. 119.

3) Ὅρα διὰ τὰ ὀνόματα ταῦτα Kurt Sprengel Ἱστορίαν τῆς Ἰατρικῆς τόμ. Α', σελ. 46, περὶ ἀρχιερέων καὶ ἱερέων.

4) Ἡ λέξις αὕτη ἐν ταῖς σημιτικαῖς γλώσσαις ἐμφαίνει πάντα σοφὸν ἀραβιστὶ حكيم *χεκίμ*, πληθ. حكما *χουκεμά*. Ἴσως ὅμως ἐνταῦθα οὐκ ἔστιν ἡ ἡ λέξις *χαχαμίμ* (Kekamin (ἴσως Khakhamim), ῥαββῖνος).

5) Ἡ λέξις αὕτη δηλοῖ ἐν ταῖς σημιτικαῖς γλώσσαις τὸν σεβαστόν, τὸν ἀξιοσέβαστον, ἀραβιστὶ محترم πληθ. محترمين *μουχτερέμ*, *μουχτερεμίν*· ἴσως πάλιν ἐστὶν ἐνταῦθα ἡ λέξις *χαρτουμίμ* (Khartumim) ἐμφαίνουσα τοὺς τὰ ἱερογλυφικὰ ἐξηγοῦντας καὶ γράφοντας ἱερεῖς, παραγομένη δὲ ἐκ τοῦ *χερέτ* (Khéret =burin) γλυφίς.

Digitized by Google

Ἰεχωβᾶ[1], καὶ διὰ τῶν ἀμοιβῶν, δώρων, εὐεργεσιῶν καὶ θεραπειῶν τοῦ Σαβαώθ[2].

Ἀνεδείχθησαν οὖν ὡς ἰατροὶ μεταξὺ τῶν ἐπισήμων τοῦ ἑβραϊκοῦ μελῶν μεταγενέστεροι τοῦ ἰατρικοῦ δεσποτισμοῦ τῶν Λευϊτῶν τῆς ἑβραϊκῆς ἀρχαιότητος, ἔτι δὲ καὶ ὡς φυσικῶν μυστηρίων κάτοχοι καὶ μύσται, ὡς ὁ Ἠλίας ὁ Ἐλισσαῖος, ὁ Ἠσαΐας, ὁ Ἐλεάζαρ κ. τ. λ. οὕτω λ. χ. ὁ μὲν Ἠλίας ἐπανέφερεν εἰς τὴν ζωὴν τεθνεῶτα μὲν καθ' ἡμᾶς, ληθαργοῦντα δὲ κατὰ τὸν σοφὸν Sprengel[3], νεανίσκον, τὸν υἱὸν τῆς ἐν Σαρεπτᾷ τῆς Σιδωνίας[4] χήρας, προειδοποίησε δὲ τὸν βασιλέα Ἰωρὰμ περὶ τῆς σήψεως καὶ ἐκκενώσεως τῶν ἐντοσθίων αὐτοῦ[5] καὶ περὶ τῆς ἀπαισίας καὶ κακῆς αὐτοῦ τελευτῆς[6]. Ὁ δὲ Ἐλισσαῖος ἐπίσης ἀνεζωπύρησε τὸν υἱὸν τῆς Σωμανίτιδος[1] καταληφθέντα ὑπὸ ἀσφυξίας ὡς διατείνεται ὁ ἄνωθι συγγραφεύς[2]. Ὁ δὲ Ἠσαΐας ἐθεράπευσε τὸν βασιλέα Ἐζεκίαν ἐπιθεὶς ἐπὶ τοῦ ἕλκους *παλάθην σύκων*[3]. Τελευταῖον, κατὰ Φλάβιον τὸν Ἰώσηπον, ὁ σοφὸς Ἐλεάζαρ ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ αὐτοκράτορος Οὐεσπεσιανοῦ ἰάτρευσε μανιακὸν ἐπικαλεσθεὶς τὸ ὄνομα τοῦ Σολομῶντος καὶ ἀπαγγείλας ἰατρομαγικάς τινας συνταγάς, μάλιστα δὲ καὶ εἰσαγαγὼν ἐν τῇ ῥινὶ τοῦ ἀσθενοῦς ῥίζαν τινὰ παραγγελλομένην ἐν τοιαύταις περιστάσεσιν ὑπὸ τοῦ πανσόφου υἱοῦ τοῦ προφητάνακτος[4].

Ἐκ τῶν Λευϊτῶν καὶ προφητῶν διακρίνονται οἱ ῥοφεὶμ (ropheim) ἰατροί, τοῦθ' ὅπερ ἀποδεικνύουσιν ὅτι ὑπῆρξε καὶ κλάσις τις ἰδιαιτέρα ἀνθρώπων καλλιεργούντων τὴν ἰατρικήν. Ἐν γένει οἱ ῥοφεὶμ οὗτοι προσέτρεχον τὰ μάλα εἰς τὸ φυτικὸν βασίλειον χρώμενοι λ. χ. ῥητίναις πρὸς ἐπαλειφήν[5], ἐλαίῳ, οἴνῳ καὶ βαλσάμῳ πρὸς ἐπούλωσιν τῶν τραυμάτων[6], λουτροῖς θερμοῦ ἐλαίου[7], σύκοις, ὡς εἴδομεν καὶ ἀνωτέρω[8], καὶ ἄλλοις πολλοῖς. Οὐκ ἰάτρευον

---

1) Τὸ Ἰεχωβὰ ἐστὶ τὸ τῶν Ἀράβων χοῦε هو ΕΚΕΙΝΟΣ ἤτοι ὁ Θεός. Ὅταν δὲ προστεθῇ καὶ τὸ ἐπιφώνημα يا γιὰ καθίσταται γιὰ χοῦε, ὦ Θεέ.

2) Οἱ Ἑβραῖοι αἰσθανόμενοι τὰ ἀποτελέσματα τῆς θείας ὀργῆς, ἤτοι ἐκδικήσεις φρικώδεις διὰ προσβολὰς γενομένας ἐκ μέρους αὐτῶν λ. χ. τῇ κιβωτῷ τῆς Διαθήκης ἢ τῷ Ναῷ τῆς Ἱερουσαλὴμ ἢ τοῖς λειτουργοῖς τοῦ Κυρίου κ. τ. λ. ἔδιδον τότε τῷ Θεῷ τὸ ἐπίθετον *Ἰεχωβά*, ἤτοι κατὰ μόνας τὰς περιστάσεις καθ' ἃς ἤθελον παραστῆσαι Θεὸν τιμωροῦντα καὶ ἐκδικούμενον (ἐπίθετον, ὅπερ ἀπετρέποντο τοῦ προφέρειν καὶ γράφειν ἐπὶ ποινῇ θανάτου, πλὴν καθ' ὡρισμένας τινὰς ἡμέρας). Ὁσάκις δ' ἐποίουν μνείαν θείας ἀρωγῆς καὶ δωρεᾶς ὠνόμαζον τότε τὸν Θεὸν διὰ τοῦ ὀνόματος *Σαβαώθ*. Οἱ χριστιανοὶ καθὸ μὴ παραδεχόμενοι Θεὸν ἐκδικήσεως, ἀλλὰ Θεὸν οἰκτίρμονα, μακρόθυμον, πολυέλεον καὶ πολυεύσπλαγχνον διετήρησαν ἐν ταῖς προσευχαῖς αὐτῶν μόνον τὸ ἐπίθετον *Σαβαώθ*.

3) Kurt Sprengel. Ἱστορία τῆς ἰατρικῆς τόμ. Α'. σελ. 72.

4) Βασιλειῶν Τρίτης ΙΖ'. 17—24.

5) «Καὶ ἦλθεν αὐτῷ ἡ γραφὴ παρὰ Ἠλιοῦ τοῦ προφήτου» . . . . Παραλειπομ. Δευτέρ. ΚΑ'. 12. «Καὶ σὺ ἐν μαλακίᾳ πονηρᾷ, ἐν νόσῳ κοιλίας, ἕως οὗ ἐξέλθῃ ἡ κοιλία σου μετὰ τῆς μαλακίας ἐξ ἡμερῶν εἰς ἡμέρας». Παραλειπομ. Δευτ. ΚΑ'. 15.

6) «Καὶ μετὰ ταῦτα πάντα ἐπάταξεν αὐτὸν Κύριος εἰς τὴν κοιλίαν μαλακίαν, ᾗ οὐκ ἔστιν ἰατρεία, καὶ ἐγίνετο ἐξ ἡμερῶν εἰς ἡμέρας· καὶ ὡς ἦλθε καιρὸς τῶν ἡμερῶν ἡμέραι δύο, ἐξῆλθεν ἡ κοιλία αὐτοῦ μετὰ τῆς νόσου, καὶ ἀπέθανεν ἐν μαλακίᾳ πονηρᾷ.» Παραλειπ. Δευτ. ΚΑ'. 18.19. Τὸ πνεῦμα τοῦ Kurt Sprengel περὶ τὸ γεγονὸς τοῦτο (ὅρα Ἱστορ. Ἰατρ. αὐτόθ. 71, 72·) ἐστὶν ὅτι ἀναμφιβόλως ὁ Ἰωρὰμ ἀπέθανε διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ ἑβραϊκοῦ ἱερατείου. Τοῦτο ἐγκαταλείπομεν ὑπὸ τὴν εὐθύνην τοῦ Γερμανοῦ σοφοῦ.

1) Βασιλειῶν Τετάρτης Δ'. 32—37.

2) Kurt Sprengel αὐτόθι σελ. 73.

3) Βασιλειῶν Τετάρτης Κ'. 7.

4) Joseph Antig. jud. ἔκδ Houercamp. Βιβλ. Η', κεφ. Β', § 419.

5) Ἱερεμίου Η' 22.— ΚΣΤ' 11.—ΚΗ' 8. Τὰ χωρία ταῦτα οὐχ εὕρομεν ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ κειμένῳ τῆς Παλαιᾶς.

6) «Καὶ προσελθὼν κατέδησε τὰ τραύματα αὐτοῦ, ἐπιχέων ἔλαιον καὶ οἶνον». Λουκ. Γ'. 34. ὅρα καὶ Ἠσαΐου Α' 6, 38, 21. Ἱερεμίου Η' 22. ΜΣΤ' 11. ΝΑ' ζ'. Ἰεζεκιὴλ Λ' 21.

7) Ἰωσὴπ Ἰουδ. Παλ. Βιβλ. Α' κεφ. 33. παράγρ. 5.

8) Τὰ σῦκα ἦσαν περὶ πολλοῦ παρ' Ἑβραίοις, οἵτινες ἐκτὸς τῶν ἄνω χρήσεων ἐπιπάσσοντες διὰ κινναμώμου καὶ ἄλλων ἀρωματικῶν οὐσιῶν ἀπεξήραινον ὀνομάζοντες τότε αὐτὰ *debelim*, ὡς εἶπεν ἡμῖν ὁ ἡμέτερος σοφὸς διδάσκαλος ῥαββῖνος κύριος Ἰεσσαί, πρὸς διατροφὴν ἐν καιρῷ χειμῶνος, προστιθεὶς ἡμῖν ὅτι οἱ κάτοικοι τῶν νήσων τοῦ νῦν Τουρκικοῦ ἀρχιπελάγους, καὶ ἰδίᾳ οἱ Χῖοι, παρὰ τῶν κατὰ διαφόρους ἐποχὰς μεταναστάντων, ἐγκαταστάντων ἢ διελθόντων ἐκεῖθεν Ἰσραηλιτῶν, συνεπείᾳ τῶν Ἀσσυριακῶν καὶ ἰδίᾳ Ῥωμαϊκῶν κατακτήσεων τῆς Παλαιστίνης, ἐδιδάχθησαν τὴν μέθοδον τῆς ἀποξηράνσεως καὶ διατηρήσεως τοῦ θρεπτικοῦ τούτου προϊόντος.

Digitized by Google

δὲ μόνας τὰς ἐξωτερικὰς παθήσεις καὶ τὰς πληγὰς ἀλλὰ καὶ τὰς ἐσωτερικὰς τοῦ σώματος νόσους. Μαρτυροῦσι δὲ τοῦτο διάφορα χωρία τῶν Παροιμιῶν καὶ τοῦ Δευτερονομίου. Ἐν τούτοις τὰ τῆς λέπρας θεραπευτικὰ μέσα ἦσαν μόνῳ τῷ ἱερατείῳ προσιτά, ἵνα μὴ εἴπωμεν μόνῳ ἐκείνῳ γνωστά[1], τοὐλάχιστον μόνον οἱ υἱοὶ Ἀαρὼν ἠδύναντο ἐπιχειρισθῆναι τὴν ἰατρείαν τῆς ἀπαισίας ταύτης ἀσθενείας προστρέχοντες καὶ οὗτοι ἐπὶ τούτῳ, σὺν ἄλλαις, καὶ φυτικαῖς οὐσίαις, ὡς τὸ κεδρόξυλον καὶ τὴν ἐξαγνιστικὴν ὕσσωπον[2].

«Ῥαντιεῖς με ὑσσώπῳ καὶ καθαρισθήσομαι,
πλυνεῖς με καὶ ὑπὲρ χιόνα λευκανθήσομαι.»

Αἱ διατάξεις τοῦ Λευϊτικοῦ[3] περὶ λέπρας καὶ τινων ἀσθενειῶν τῶν γεννητικῶν ὀργάνων ἠνάγκαζον τοὺς Λευΐτας ἵνα ἀποκτῶσιν ἰατρικάς τινας γνώσεις, καὶ ἀπεσκοράκιζον, οὕτως εἰπεῖν, τὰς ἄλλας τάξεις ἀπὸ τῆς τῶν ὡρισμένων τούτων ἀσθενειῶν θεραπεύσεως.

Ἀλλ' ἐκτὸς τῶν θεραπευτικῶν τοῦ ἑβραϊκοῦ ἱερατείου γνώσεων, ἀναφέρομεν καὶ ἑτέρας προδιδούσας ὅτι μερικῶς βαθείας τοῦτο ἐποιήσατο μελέτας τῶν ἰδιοτήτων φυτῶν τινων ἴσως ἀγνώστων τοῖς καθ' ἡμᾶς ῥιζοτόμοις. Τὰ Χρονικὰ τοῦ ἑβραϊσμοῦ μνεῖαν ποιοῦνται μυρρομιγοῦς τινος σκευασίας ἀναισθητικῆς ἢ μᾶλλον ναρκωτικῆς ἰδιότητος, ἣν ἐπότιζον τοὺς βασανιζομένους ἐκ τῶν καταδίκων πρὸς μετρίασιν τῶν πόνων[4]. Ὡς δὲ φαίνεται, τὰ τοιαῦτα ποτὰ ἦσαν ἐν χρήσει καὶ ἐν ἄλλαις περιστάσεσι, διότι ἄλλως οὐ δύνανται ἐξηγηθῆναι καὶ ἑρμηνευθῆναι αἱ τῆς ἀρχαιότητος καὶ τοῦ μεσαίωνος ἐνίοτε ἀνώδυνοι ἀνασκολοπίσεις, φρεβλώσεις καὶ ἐκδοραί[5].

Περὶ δὲ τῶν τοξικολογικῶν γνώσεων τῶν Ἑβραίων, εἴπωμεν ἐν κεφαλαίῳ ὅτι κατ' ἀρχὰς μὲν ἡ τῶν δηλητηρίων σκευασία ἦν ἀποκλειστικὸν οἰκογενειῶν τινων μονοπώλιον, ἕως ὅτου κρατυνθεῖσαι αὗται διὰ τοῦ τρόμου, ὃν ἐνέπνεον, ἤρξαντο ἐπιβάλλουσαι δόγματα καὶ νέους νόμους παρεμποδίζοντας τὴν λατρείαν τοῦ ἀληθοῦς Θεοῦ, τοῦθ' ὅπερ παρεκίνησε τὸν ἀναβάτην τοῦ ὄρους Σινᾶ, ἵν' ἀποτρέψῃ ἐπὶ ποινῇ θανάτου τὴν ἐν ταῖς ἰδιωτικαῖς οἰκίαις ὑπόπτων οὐσιῶν διατήρησιν. Ἀλλ' οὐχ ἧττον μετέπειτα ὑπῆρξαν πολλοὶ Ἑβραῖοι ἔκδοτοι εἰς τὰς Φυσικὰς καὶ τὰς Ἀποκρύφους Ἐπιστήμας, οἵτινες ἀπὸ Βαβυλῶνος μέχρι Ῥώμης, καὶ ἀπὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἄχρι τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἐν κρυπτῷ καὶ παραβύστῳ καὶ ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς ἰατρικῆς, χειρουργικῆς καὶ ἀστρολογίας ἠρίστευον περὶ τὸ ὀλέθριον ἐπάγγελμα τοῦ δηλητηριαστοῦ. καίτοι περὶ τὰ τέλη τοῦ μεσαίωνος καὶ κατὰ τὴν παλιγγενεσίαν ὑπερηκοντίσθησαν οὗτοι ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν καὶ Γάλλων, μὴ καταφθάντες ποτὲ εἰς τὸ ἀπαίσιον ὕψος τῶν Βοργιῶν, τῆς Τοφφάνης[1] καὶ τοῦ Ἐξιλῆ ἐκείνου, τοῦ ἀποτελέσαντος μετὰ τοῦ Sainte Croix καὶ τῆς Brinvilliers τραγέλαφον κοβρακαπέλλον τῆς Λουτηκίας.

Ἐνταῦθα ὡς ἐν παρόδῳ σημειωτέον ὅτι καὶ οἱ εἰς τὰς ἀποκρύφους ἐπιστήμας ἔκδοτοι, ὡς λ. χ. οἱ τῆς *ob* (προφ. ov, νεκρομαντείας) ὀπαδοί, ἢ *mecaschefim*[2] (mecaschs chefim, προφ. mekassephim. ἀστρολόγοι), οἱ *μεονενίμ* (meonenim, νεφολόγοι) καὶ λοιποὶ προσέτρεχον ἐνίοτε καὶ οὗτοι εἴς τινα φυτικά, ὁτὲ μὲν συμβολικῶς καὶ παραδόξως, ὁτὲ δὲ χρήσεως καὶ λυσιτελείας ἕνεκα. Οὕτως ὁ μάγος, παρὰ ταῖς μελέταις τῆς ψευδεπιστήμης, ἐθήρευε καὶ τὰ ἐκ τῆς ὁρατῆς καὶ ψηλαφητῆς φύσεως χορηγούμενα ἄγνωστα τῷ κοινῷ βοηθήματα, ἅπερ μᾶλλον τῆς μαγείας καὶ τῆς ἀρωγῆς τῶν ἀΰλων κατοίκων τοῦ κόσμου ἐφήμιζον αὐτὸν ὡς θαυματοποιὸν καὶ πανίσχυρον, καὶ περιέχεον πέριξ αὐτοῦ αἴσθημα φόβου

---

1) Ὅρα Kurt Sprengel Ἱστορ. Ἰατρικ. αὐτόθι, σελ. 69.

2) Λευϊτικ. ΙΔ', 4.

3) ΙΒ'—ΙΕ'.

4) A. Debay, Hist. des Sciences occultes. Paris, 1869, ἐκδ. β' εἰς 8ον, σελ. 236.

5) Φαίνεται ὅτι οἱ μάγοι διὰ τοιούτων μέσων ἀντεῖχον εἰς τὰς τρομερὰς ἐκείνας βασάνους τὰς ὑπὸ τῆς ἱερᾶς ἐξετάσεως αὐτοῖς ὑποβαλλομένας· διατείνονται δέ τινες ὅτι οἱ δεσμοφύλακες ἠπίσταντο συνταγάς τινας τοιούτων σκευασιῶν, ἃς ἀδρῶς ἐπώλουν τοῖς πλουσίοις ἐκ τῶν καταδίκων. Ὁ Wicrius καὶ ὁ Taboureau ἐξέθεντο περιέργους λεπτομερείας ἐπὶ τῆς ταρειώδους καταστάσεως τῆς ἀπαλλαττούσης τοὺς Μάγους, γόητας καὶ λοιποὺς ἀπὸ τῶν πόνων καὶ ὀδυνῶν τοῦ τροχοῦ (roue), ἔτι δὲ βεβαιοῦσιν ὅτι ἡ ἀναισθησία ἦν τοσοῦτο πλήρης, ὥστε τὰ βασανιστήρια ἀποκαθίσταντο περιττά. (Αὐτόθι, σελ. 236 —237.

1) Ὑπάρχει δηλητήριόν τι aqua toffana καλούμενον ἐκ τοῦ ὀνόματος τῆς κακοποιοῦ ταύτης γυναικός, ἥτις, ὡς λέγεται, ἐφεῦρε τὴν φονικὴν ταύτην σκευασίαν.

2) Προφέρεται καὶ *μεγασεφίμ*.

Digitized by Google

καὶ ἀκαταμάχητον ἐπὶ τοῦ λαοῦ ἐπιρροήν. Οὕτω, διὰ μέσου τῆς ζοφερᾶς ἀτμοσφαίρας τῶν ἑβραϊκῶν παραδόσεων δύναται ὀξυδερκὴς ὀφθαλμὸς διοπτεῦσαι φυσικὰ φαινόμενα καὶ ἀποτελέσματα ὑποδεικνύοντα γνώσεις πολλὰς καὶ ποικίλας, δι' ὧν ἐπετεύχθησαν ἐν τῷ συνόλῳ τῶν ἐθνῶν τὰ ἀρχαῖα ἐκεῖνα μυστήρια. Ἀλλὰ κλείοντες ἐνταῦθα τὸ ἀκανθῶδες τοῦτο θέμα προβαίνομεν εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ ζητήματος τῶν καθαρῶς βοτανολόγων τοῦ Ἑβραϊσμοῦ.

Τὴν πρωτίστην περὶ τὰ βοτανικὰ θέσιν κατέχει παρ' Ἑβραίοις ὁ προφήτης Μωϋσῆς. Ἐν τῇ Γενέσει διαιροῦνται τὰ φυτὰ εἰς αὐτοφυῆ, εἰς σπερματοφόρα καὶ εἰς ὀπωροφόρα. Ἔτι δέ, ὅπερ καὶ σπουδαιότατον, ἡ ἐν τῇ ἄνωθι βίβλῳ ἐμφάνισις τοῦ φυτικοῦ βασιλείου κατὰ τὴν τρίτην ἐποχὴν τῆς δημιουργίας ἐστὶν ἀξιοθαύμαστος ἔνδειξις τῶν γαιολογικῶν καὶ φυσικῶν γνώσεων τοῦ ἱερατείου τῆς ἀπωτάτης ἐκείνης ἐποχῆς. Μεταξὺ τῶν εἰκόνων τῶν Ἑβραίων ποιητῶν ἀπαντῶσί τινες ὑποδεικνύουσαι σπουδαίας τῆς βοτανικῆς γνώσεις μὴ περιοριζομένας εἰς μόνα τὰ φυτὰ τῆς Παλαιστίνης· εὕρηνται ἐν αὐτοῖς συνήθως περιγραφαὶ λίαν ἀξιοσημείωτοι προδίδουσαι ἂν ὄχι ἑβραϊκὰς παρατηρήσεις καὶ ἀνακαλύψεις, τοὐλάχιστον μελέτην ἐπισταμένην τοῦ βασιλείου τούτου ἐν τῷ κύκλῳ τῶν γενικῶν τῆς ἐποχῆς γνώσεων. Ἡ βίβλος τοῦ Ἰὼβ λ. χ. μᾶλλον τῶν ἄλλων τῆς Παλαιᾶς ἐνδείκνυσιν εἰδικότητα ἐπὶ τῶν τριῶν τῆς φύσεως βασιλείων καὶ τὰ ἐν αὐτῇ λεγόμενα περὶ διαφόρων φυτῶν, ὡς π. χ. τὰ περὶ παπύρου[1], εἰσὶν ἀξιοσημείωτα.

Ὕπατος τῶν Ἑβραίων βοτανολόγων μετὰ τὸν σωτῆρα τοῦ Ἰσραὴλ θεωρητέος ὁ Σολομών, ἢ μᾶλλον Σαλομών, ὅστις κατὰ τὰς Γραφὰς ἦν πανεπιστήμων· ὑπερηκόντισε δὲ κατὰ τὴν σοφίαν τοὺς πρὸ αὐτοῦ διασήμους Ἑβραίους Γαιθάν[2], τὸν Ζαρίτην[3] καὶ τὸν Αἰνὰν[4] καὶ τὸν Χαλκὰδ[5] καὶ Δαρδάλα[6] τοὺς υἱοὺς Μάλ[7]. Ἔτι δέ, ὡς λέγει ἡ Παλαιὰ Γραφή, ὑπερέβη πάντας τοὺς ἀρχαίους ἀνθρώπους «καὶ ὑπὲρ πάντας τοὺς φρονίμους Αἰγύπτου» ἀνεδείχθη σοφώτερος[1]. Καὶ ἀφοῦ σὺν ἄλλοις συνέγραψε περὶ τετραπόδων[2], πτηνῶν, ἑρπετῶν καὶ ἰχθύων[3] πραγματείαν ζωολογικήν, ἐξεπόνησε καὶ βοτανολογικήν, ἐν ᾗ λόγον ἐποιήσατο ἀπὸ τοῦ ὑψηλοτέρου δένδρου μέχρι τοῦ ἐλαχίστου βρύου «καὶ ἐλάλησεν ὑπὲρ τῶν ξύλων ἀπὸ τῆς κέδρου τῆς ἐν τῷ Λιβάνῳ[4] καὶ ἕως τῆς ὑσσώπου[5] τῆς ἐκπορευομένης διὰ τοῦ τοίχου[6], καὶ παρεγένοντο πάντες οἱ λαοὶ ἀκοῦσαι τῆς σοφίας Σολομῶν»[7]. Ἐκτὸς λοιπὸν τῶν περὶ ἠθικῆς, φιλοσοφίας[8], ποιήσεως[9] κ. τ. λ. γνώσεων αὐτοῦ, ἦν κάτοχος καὶ τῆς Φυσικῆς Ἱστορίας, καὶ πολλὰ τῶν φυσικῶν φαινομένων, ἀφ' ὧν ἀνέκαθεν ἐπωφελήθη τὸ παγκόσμιον ἱερατεῖον καὶ ἰδίᾳ τὸ Αἰγυπτιακόν, οὐκ ἦσαν αὐτῷ ἄγνωστα. «Ὥστε πιστεύομεν καὶ εἰς τὸ ὑπὸ τῆς παραδόσεως ἀποδοθὲν αὐτῷ ἰατρικὸν σύγγραμμα, ἐν ᾧ ἐξετυλίσσοντο θεραπευτικαὶ συνταγαὶ διὰ φυσικῶν πλέον μέσων, τοῦθ' ὅπερ ἀπήρεσε τῷ ἱερατείῳ, καθὸ ἄνευ θυσιῶν καὶ ἀφιερωμάτων χορηγοῦν τὴν ὑγείαν· καὶ παρ' αὐτοῦ παροτρυνθεὶς ὁ βασιλεὺς Ἐζεκίας ἐξωλόθρευσε πᾶν ἴχνος τῆς ἴσως πολυτίμου ταύτης συγγραφῆς[10].» Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ σοφοῦ Σολομῶντος.

Τὴν ἀπὸ τούτου μέχρι τῶν πρώτων αἰώνων τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐποχὴν θέλομεν ἀποσιωπήσει καθὸ μὴ ἀναφανέντων παρ' Ἑβραίοις ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ ἢ ἠθικολόγων καὶ διδασκάλων. Ἀνιχνεύομεν μόνους τοὺς φυσιοδιφήσαντας.

---

1) Η', 11.

2) Αἰθάν. κατὰ τὸ ἑβρ. κείμενον.

3) Ἐζραΐτην, κατὰ τὸ ἑβρ. κείμενον.

4) Αἰμάν.

5) Χαλκάλ.

6) Δαρδά.

7) Μαώλ. Ὅρα διὰ ταῦτα Βασιλειῶν Τρίτης Δ', 31 καὶ παρβλ. πρὸς Βασιλέων Πρώτης Δ', 31 τοῦ ἑβραϊκοῦ κειμένου.

---

1) Βασιλ. Τρίτης, Δ', 30.

2) Ὅρα Sprengel αὐτόθι 71, Βασιλ. Τρίτης, Δ', 35, κατὰ λέξιν κτηνῶν· ἐν δὲ τῷ ἑβραϊκῷ κειμένῳ κατὰ λέξιν τετραπόδων. Βασιλ. Α', κεφ. Δ', 33.

3) Βασιλ. αὐτ.

4) Φαίνεται ὅτι ἡ κέδρος ἦν τὸ ὕψιστον τῶν παρ' αὐτοῖς γνωστῶν δένδρων.

5) Ἡ ὕσσωπος ἦν ἡ ἐλαχίστη τῶν παρ' αὐτοῖς γνωστῶν βοτανῶν. Πολὺ ἀργότερον ἀνεκαλύφθησαν τὰ μικροσκοπικὰ λεγόμενα φυτά.

6) Βασιλ. αὐτόθι.

7) Βασιλ. αὐτόθι, ἐδάφ. 34.

8) Αὐτόθι, ἐδάφ. 32.

9) Αὐτόθι.

10) Kurt Sprengel ἔνθ' ἄνω σελ. 71. Ὡς βλέπομεν, ὁ σοφὸς Γερμανὸς ἐλευθέρως ἐκτίθησι τὰς ἐπὶ τῶν ἀντικειμένων τούτων γνώμας αὐτοῦ καὶ δοξασίας χάριν τῆς ἐπιστήμης μηδαμῶς πτοούμενος ἐκ τῶν παρατηρήσεων τοῦ φανατισμοῦ.

Digitized by Google

Ἀνὰ μέσον τῆς σκοτεινῆς ἐποχῆς, ἥτις ἕνεκα τοῦ ἀγνώστου αὐτῆς ἐκλήθη *ἄγονος ἀλεξανδρινὴ ἐποχή*, ἀνεδείχθησαν πρόσωπα διάσημα, καὶ νόες ἐπινοητικοί, καὶ διάνοιαι ἐμβριθεῖς, ὡς καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Ἀλλὰ τὸ πνεῦμα ἀφ' ἑνὸς τῆς ἐποχῆς καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ ἐκ τῆς συγχωνεύσεως τοῦ ἑλληνικοῦ ἐθνισμοῦ καὶ τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας σὺν τοῖς αἰγυπτιακοῖς μυστηρίοις, ταῖς δοξασίαις τοῦ ἐγχωρίου ἱερατείου καὶ τελευταῖον τοῖς δόγμασι τοῦ Χριστιανισμοῦ προκύψασα διανοητικὴ ἀναστάτωσις, ἐπήνεγκε τὴν παραλλαγὴν καὶ μεταμόρφωσιν τοῦ τε ὕφους τῶν συγγραφέων καὶ τῆς πρώην συστηματικῆς τῶν φιλοσοφικῶν δοξασιῶν καὶ τῶν φυσικῶν φαινομένων ταξινομήσεως. Οὕτως ὄπισθεν τοῦ πέπλου τῶν ἀκαταλήπτων θεωριῶν τοῦ σχολαστικισμοῦ καὶ τῆς ἐρεύνης τῆς λίθου τῶν φιλοσόφων ὑποκρύπτονται μυρίαι ἐμβριθεῖς παρατηρήσεις, ἐφευρέσεις καὶ ἀνακαλύψεις, ὡς λ. χ. ἡ τῆς *διυλίσεως*[1], ἡ τοῦ *ἀνθρακικοῦ ὀξέος*, ὅπερ Κοσμᾶς ὁ Ἐρημίτης *ἀνθράκων αὖραν* ἀπεκάλεσε[2] κ. τ. λ. κ. τ. λ.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ὡς ἄλλη Ὑπατία τοῦ Ἑβραϊσμοῦ, μαντεῖον τῶν συγχρόνων αὐτῆς ἀλεξανδρινῶν φιλοσόφων καὶ ζωτικὸν στοιχεῖον τῶν περὶ τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας ἀσχολουμένων, ἀνεδείχθη περὶ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Χριστιανισμοῦ Μαρία[3] ἡ Ἑβραία, ἣν Γεώργιος ὁ Σύγγελλος ἐν τοῖς χρονικοῖς αὐτοῦ ἀναφέρει ὡς συμμαθητεύσασαν ἐν τῷ Ναῷ τῆς Μέμφιδος σὺν ἄλλοις πολλοῖς καὶ Δημοκρίτῳ τῷ Νεωτέρῳ, τῷ καὶ Ψευδοδημοκρίτῳ[4], καὶ Παμμένει τῷ Σοφῷ: «ἐν οἷς ἦν καὶ Μαρία τις Ἑβραία σοφὴ καὶ Παμμένης κ. τ. λ.» Αὕτη μυηθεῖσα τὰ μυστήρια τοῦ αἰγυπτιακοῦ ἱερατείου καὶ πιθανῶς ἐλθοῦσα εἰς συνάφειαν πρὸς τοὺς ἱερεῖς τῆς Μέμφιδος, τῶν Θηβῶν καὶ τῆς Ἡλιουπόλεως, ἀφ' ἑτέρου δὲ προστιθεῖσα εἰς τὰ πολλὰ αὐτῆς κειμήλια καὶ τὸν φαεινὸν τῆς ἑλληνικῆς παιδείας ἀδάμαντα, κατέστη δεινὴ περὶ τὴν γνῶσιν τῆς φύσεως, περιῆλθε δὲ καθ' ὅλας αὐτοῦ τὰς λεπτομερείας τὸν περιωρισμένον κόσμον τῆς τότε βοτανικῆς. Τὰ Μαρίας τῆς Ἑβραίας ἔργα διεσώθησαν μερικῶς ἔν τισι χειρογράφοις ἀνωνύμου τινὸς χριστιανοῦ φιλοσόφου ἀνθολογήσαντος αὐτά. Ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμὸν 2251 τῆς Ἐθν. τῶν Παρισ. Βιβλιοθήκης μνείαν ποιεῖται μὲν ἡ Μαρία τοῦ ὄξου, τοῦ ῥητινελαίου, τοῦ βαλσάμου, τῆς ῥαφανίδος, τῆς σανδαραχίας ῥητίνης, τῶν ἀνθέων τῆς Ἀρκτυώνης καὶ λοιπῶν, ἀλλ' ὑφ' ἀλχυμικὴν[1] συνδυαστικὴν ἔποψιν. Ἐν δ' ἑτέρᾳ περὶ χρυσοποιΐας συνταγῇ, ἡ σπουδαία Ἰσραηλῖτις πραγματεύεται περί τινος *ῥίζης μανδραγόρου τῆς τὰς σφαίρας ἐχούσης*, ἣν ὁ κύριος F. Hafer[2] θεωρεῖ ὡς οὖσαν τὸ solanun tuberosum, γεώμηλον (πατάτα). Κατὰ συνέπειαν, ἐν περιπτώσει πιθανότητος τῆς ὑποθέσεως ταύτης, οἱ Αἰγύπτιοι, Ἕλληνες καὶ Ἑβραῖοι ἔσχον γνῶσιν τοῦ γεωμήλου πολὺ πρὸ τῆς μετασπορᾶς αὐτοῦ κατὰ τὸν ΙΣΤ'. αἰῶνα ὑπὸ F. Drak ἐκ τοῦ Νέου Κόσμου εἰς Εὐρώπην. Ἀλλ' οὐχ ἧττον δύναταί τις παρατηρῆσαι τῷ ἄνωθι συγγραφεῖ ὡς πρὸς τὴν συσχέτισιν τοῦ γεωμήλου τῷ μανδραγόρᾳ, ὅτι μανδραγόραι δύο[3] ὑπάρχουσιν εἰδῶν, μανδραγόρας ὁ μακρόρριζος καὶ μανδραγόρας ὁ σφαιροειδής· ἐνταῦθα ἴσως ὑπονοεῖται ὁ δεύτερος μανδραγόρας, καθότι ὁ μανδραγόρας οὐ μόνον ἦν περὶ πολλοῦ παρ' Ἑβραίοις, ἀλλὰ καὶ ἅπασα ἡ Ἀρχαιότης καὶ ὁ Μεσαίων ἐθεώρουν αὐτὸν ὡς μαγικάς, ὑπερφυσικὰς καὶ ἀφροδισιακὰς κεκτημένον ἰδιότητας. Ἐπὶ τῶν τελευταίων μάλιστα τούτων ἰδιοτήτων λόγον ποιεῖται καὶ ἡ Γένεσις[4] ἐλαφρᾷ ἀλληγορίᾳ ὑπαινιττομένη τὸ πρᾶγμα[5]. Ὅθεν δι' ἅπαντας τοὺς ἄνωθι λόγους πιθανώτερον νομίζομεν ὅτι Μαρία ἡ Ἑβραία εἰσῆγε τὸν μαγικόν, ὑπερφυσικὸν καὶ ἀφροδισιακὸν μαν-

1) Ὅρα τὴν ἡμετέραν Πραγματείαν *Περὶ τῆς κατὰ τοὺς Ἄραβας Χυμίας* ἐν τῷ Περιοδικῷ τοῦ ἐν ΚΠ. Ἑλλ. Φιλολ. Συλλόγου. τόμ. ΣΤ. 1871—2 ἐν ΚΠ. 1873 εἰς 4ον, σελ. 13 ἐν σημ.

2) Ferd. Hafer. Hist de la Physique et de la Chimie. Paris 1872 εἰς 12ον, σελ. 355.

3) Ἡ ἐποχὴ αὐτῆς οὐχ ὁρίζεται ἀκριβῶς, ὡς καὶ ἡ τῶν συγχρόνων αὐτῆς Δημοκρίτου τοῦ Νεωτέρου κ. τ. λ. οὐχ ἧττον δύναταί τις τιθέναι τὴν σοφὴν ταύτην ἀπὸ τοῦ Δ'. μέχρι τοῦ Β' αἰῶνος μ.Χ.

4) F. Hafer ἔνθ' ἄνω σελ. 351.

1) Τὸν λόγον δι' ὃν γράφομεν οὕτω τὴν λέξιν ταύτην ἀνεπτύξαμεν ἄλλοτε ἔν τινι ἡμετέρᾳ Πραγματείᾳ καταχωρισθείσῃ ἐν τῷ Περιοδικῷ τοῦ Συλλόγου.

2) Ἔνθ' ἄνω, σελ. 352.

3) Ὅρα καὶ d'Herbelot. Biblioth. Orient. Maestricht. MDCCLXXVI. εἰς φύλ., σελ. 15, στήλη 6'.

4) Γενέσεως Λ' 14 καὶ ἀκολ.

5) Ἡ Ῥαχὴλ λαμβάνουσα τὰ μῆλα μανδραγορῶν, ἅπερ εὕρεψεν ἡ Ῥουβὶμ ἐκ τῶν ἀγρῶν συλλαμβάνει συνερχομένη τῷ Ἰακὼβ κτλ.

Digitized by Google

δραγόραν ταῖς ἀλχυμικαῖς αὐτῆς σκευασίαις ἢ γεώμηλα ὧν πώποτε χρῆσιν ἐποιήσαντο οἱ εἰς τὰς ἀποκρύφους καλουμένας ἐπιστήμας ἔκδοτοι[1].

Ὑπῆρξαν μετέπειτα ἐπὶ τῆς ἀραβικῆς ἐποχῆς πολλοὶ πεφωτισμένοι καὶ σοφοὶ Ἑβραῖοι, ὧν οἱ μὲν διεκρίθησαν ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ καὶ τῇ μεταφυσικῇ, οἱ δὲ διέπρεψαν ὡς μαθηματικοὶ καὶ ἀστρονόμοι, καὶ ἄλλοι ἐνέκυψαν σπουδαίως εἰς τὰ τῆς ἰατρικῆς, χυμίας καὶ φυσικῆς ἱστορίας. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι εἰσὶν ὀλίγοι, ἴσως δὲ ἤθελον πλεονάζει εἰ μὴ συνεχωνεύοντο τοῖς Ἄραψι ἀσπαζόμενοι τὰ δόγματα τοῦ Μωαμεθανισμοῦ. Οὗτος φρονίμως ποιῶν ἐφείλκυεν ἑαυτῷ τὸν εἴτε ἐπ' ἀρετῇ εἴτε ἐπὶ σοφίᾳ, μεγαλοψυχίᾳ ἢ πολιτικῇ ἱκανότητι διακρινόμενον ἄνδρα· διὰ τοῦ συστήματος τούτου ἠνδρώθη καὶ ἐνισχύθη εἰς βαθμὸν ὥστε τὸ κράτος αὐτοῦ ἐξετάθη ἀπὸ τοῦ Σινικοῦ Τείχους ἄχρι τῆς τῶν Γότθων Ἰβηρίας καὶ Σικελίας τῆς Ἑλληνίδος. Καὶ αὐτὸς ὁ Ἐμποὺ Ἀμράν Μουσᾶ μπὲν Μαϊμοὺν Ἐλ Κουρτουμπὶ Ἐλ Γεχουδῆ, τὸ καύχημα τοῦτο τῶν ὁμοεθνῶν αὐτοῦ καὶ τὸ στερρὸν ἔρεισμα τῆς τε μωσαϊκῆς νομοθεσίας καὶ τῆς ἑβραϊκῆς ἐπιστήμης καὶ φιλολογίας, μικροῦ δεῖν ἀπαλειφόμενος ἀπὸ τοῦ Ἑβραϊσμοῦ προσήρτα διὰ τοῦ πολυτίμου αὐτοῦ ἀτόμου νέον μαργαρίτην εἰς τὸ περιδέραιον τοῦ ἀραβικοῦ ἐπιστημονικοῦ κόσμου. Διὰ λέξεών τινων περὶ τούτου, καίτοι σμικρῶς περὶ τὰ βοτανικὰ διαπρέψαντος, ἐπισφραγίσωμεν τὸ ἄνευ ἀξιώσεως τοῦτο ἀνάγνωσμα.

Ὁ διάσημος οὗτος Ἰουδαῖος γεννηθεὶς ἐν Κορδούῃ τῆς Ἱσπανίας κατὰ τὸ ἔτος 1139 ἠσπάσθη μὲν τὸν Ἰσλαμισμόν, ἀλλὰ μετέπειτα μεταβὰς εἰς Αἴγυπτον καὶ τυχὼν τῆς προστασίας τοῦ Καδῆ-οὺλ-Φαζὶλ Ἐλ Μπεϊσανῆ ἔδειξεν ὅτι εἰ καὶ ἐξομόσας διετήρει οὐχ ἧττον ἀκμαίας τὰς ἰουδαϊκὰς αὐτοῦ δοξασίας, καὶ ἀδείᾳ φαίνεται τοῦ προστάτου αὐτοῦ ἠδυνήθη ἐπανελθεῖν ἐπισήμως εἰς τὸν Μωσαϊσμόν. Ὁ Ἑβραῖος οὗτος γνωστὸς πὰρ ἡμῖν ὑπὸ τὸ ὄνομα Μαϊμωνίδης ἀπέθανε τῷ 605 τῆς ἐγίρας[2] 1208 μ. Χ.

Κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν τότε Ἀράβων ἐπεδόθη καὶ οὗτος εἰς πλείστας συγχρόνως ἐπιστήμας εὐδοκιμήσας ἰδίᾳ ἐν τῷ Μωσαϊκῷ δικαίῳ, τῇ φιλοσοφίᾳ, τοῖς μαθηματικοῖς καὶ τῇ ἰατρικῇ. Συνέγραψε δὲ ἀραβιστί· τοὐλάχιστον αἱ τῶν Νόμων τῶν Ἑβραίων Ἑρμηνεῖαι αὐτοῦ μετεφράσθησαν ἐκ τῆς ἀραβικῆς εἰς τὴν ἑβραϊκὴν ὑπὸ Ἰωσὴφ υἱοῦ Τιββάν. Ἐν τοῖς συγγράμμασι τοῦ Μαϊμωνίδου οὐδὲν εὕρομεν ἐνδιαφέρον τὴν βοτανικήν, πλὴν τινων, ἅπερ περὶ φυτῶν ἐν τοῖς Σχολίοις αὐτοῦ ἐκτίθησι, καὶ ἐν οἷς παρατηροῦνται ἰδέαι καὶ γνῶμαι διδάσκουσαι ἡμᾶς τὸν μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ φυτικοῦ βασιλείου ἐκτεινόμενον τότε ἰουδαϊκὸν φανατισμόν. Ταῦτα δὲ εὕρομεν ἐλλείψει τοῦ ἀραβικοῦ κειμένου ἐν τῷ ἄρθρῳ περὶ ἑτερογενῶν (de heterogeneis) τῆς λατινικῆς μεταφράσεως, ἐν τῇ Ἑρμηνείᾳ τοῦ Α'. βιβλίου τῆς Μίσνας ἀποτελοῦντος μέρος τῆς ταλμουδικῆς ἐπιστήμης[1].

Τὸ ἀφ' οὗ κρέμανται οἱ νόμοι καὶ οἱ προφῆται σπουδαῖον ζήτημα, ἐὰν δύνανται δηλονότι ἐν τῷ αὐτῷ ἀγρῷ σπαρῆναι φυτὰ ἑτερογενῆ, ζήτημα προξενῆσαν ἀνέκαθεν μεγάλας ῥήξεις καὶ ἄπειρα σχίσματα μεταξὺ τῶν ῥαββίνων, ἐστὶ προσόμοιον καὶ τοῖς περὶ μολύνσεως τῶν ἐδωδίμων ἐν τῷ τελευταίῳ κεφαλαίῳ τοῦ τελευταίου βιβλίου τοῦ ἄνωθι *Περὶ ἑτερογενῶν*, ἔνθα θίγεται τὸ ζήτημα περὶ τῆς μολύνσεως τῶν ἐδωδίμων φυτῶν, ἤτοι σπόρων, ὀπωρῶν καὶ λαχάνων διὰ τῆς προσαφῆς ἀνίπτων χειρῶν ἢ ἀκαθάρτων ὑλῶν. Καθ' ὁποίας περιστάσεις ἡ ἀκάθαρτος προσαφὴ τοῦ μίσχου τῶν ὀπωρῶν καὶ τοῦ φλοιοῦ τῶν καρύων δύναται νὰ εἰσδύσῃ μέχρι τοῦ ἐσωτερικοῦ. Ἡ δὲ τοιαύτη ἀκαθαρσία καὶ μόλυνσις θεωρεῖται ὡς πραγματικὴ μετὰ τὴν θρέψιν τοῦ καρποῦ, διότι ἐπὶ τοῦ δένδρου διατελοῦντος αὐτοῦ ῥύπος οὐκ εἰσχωρεῖ. Τούτῳ ἕπεται ἑτέρα τις ἀπορία· τίς ὁ φλοιός; τίς ὁ μίσχος; ἆρά γε τὸ τῆς κριθῆς ἀγκύλιον ἐστι ἢ οὐκ ἔστι μίσχος; τὸ τοῦ κρομμύου ἐξώφυλλον ἔστι ἢ οὐκ ἔστι φλοιός; κ.τ.λ.

Τοιαῦτά εἰσι τὰ περὶ φυτῶν ὑπὸ τοῦ Μαϊμωνίδου λεγόμενα, κατεχωρίσαμεν δὲ ταῦτα ἐν τῇ παρούσῃ πραγματείᾳ ἵνα ὑποδείξωμεν τὸν ψόγον τὸν ὑπολειπόμενον ἐκείνοις, οἵτινες ὡς ὁ Μαϊμωνίδης, καὶ σοφίας καὶ μέσων παν-

1) Πραγματευθησόμεθα ἐκτενῶς ἀλλαχοῦ περὶ μανδραγόρου.

2) Ἡ λέξεις ἐγίρα γελοίως ἐτυμολογουμένη ἐκ τοῦ ἐγείρομαι δέον ἵνα γράφηται οὕτω καθὸ τῆς λέξεως ταύτης γραφομένης هجرة.

1) Mischna, sive totius Hebraeorum juris, rituum, antiquitatum ac legum oralium systema, cum clar. rabbinorum Maimonidis et Bartenoræ commentariis integris, etc. Latinitate donavit ac notis illustravit Gu. Surenhusius. VI partes. Amstelædam, 1698—1703, fol.

τοδαπῶν μὴ ἀμοιροῦντες, ἀντὶ τοῦ καταναλῶσαι τὸν πολύτιμον καιρὸν εἰς τὴν χρησιμοποίησιν τῶν προσόντων αὐτῶν διὰ τῆς εὐρύνσεως τῆς ἐπιστήμης καὶ ἐν γένει τῶν γραμμάτων ἀφιεροῦνται ἀδιαλείπτως καὶ καταγίνονται εἰς ζητήματα ἀνωφελῆ καὶ ἄχροα, οἱ μὲν πολλαπλασιάζοντες τὰ σχόλια τῆς Μίσνας, οἱ δὲ ἀναμασσῶντες καὶ ψάλλοντες ὡς ἄλλοι δίποδες τέττιγες ἔργα τετριμμένα καὶ γνωστά.

Ὥστε ἤθελε συγγράψει πολύτιμόν τι τῇ ἐπιστήμῃ καὶ φαεινὸν ὁ Μαϊμωνίδης, εἰ ἐπεδίδετο εἰς τὴν Βοτανικήν, ἀντὶ τοῦ ἀφιερῶσαι ἑαυτὸν εἰς τὴν ἔκθεσιν τῶν ἀξιοκολάστων ἁμαρτημάτων εἰς ἃ περιπίπτει ὁ βιβρώσκων μῆλον θιγὲν κατὰ τὸν μίσχον αὐτοῦ ὑπ' ἀνθρώπου ἀπλύτου καὶ καρπὸν δένδρου πεφυτευμένου ἐν ἀμπέλῳ!

Οὕτως ἔχει ὁ θρησκευτικὸς καὶ ἐθνικὸς φανατισμὸς ὁ παρασυρόμενος καὶ παραφερόμενος μέχρι μανίας καὶ παρεμποδίζων τὴν πρόοδον καὶ εὔκλειαν ὁτὲ μὲν τοῦ Μαϊμωνίδου, ὁτὲ δ' ἐκείνων οἵτινες, ὡς ἐῤῥέθη, καταναλίσκουσι τὰς πολυτίμους αὐτῶν ὥρας εἰς φιλολογικὴν παραλυσίαν.

Ἐπισφραγίσωμεν τόδε τὸ πόνημα διὰ τοῦ ἑξῆς· Ἀσιανός τις ποιητὴς λέγει περὶ τοῦ Λιβανίου ὄρους (ἑβραϊστὶ libanon, προφέρ. levanon, ἤτοι λευκὸν ὄρος ἕνεκα τῶν χιόνων δι' ὧν στέφεται)· «ἐπὶ κεφαλῆς τὸ Λιβάνιον φέρει τὸν χειμῶνα, ἐπ' ὤμων τὴν ἄνοιξιν, ἐπὶ τοῦ στήθους τὸ φθινόπωρον, καὶ τὸ θέρος πρὸ τῶν ποδῶν του». Ἐν τούτοις ὅλως ἀντίθετόν τι συμβαίνει ἐν τῇ παρ' Ἑβραίοις βοτανικῇ· ἐν ἀρχῇ αὕτη ἐστὶν ἀκμαία καὶ προμηνύουσα πρόοδον, ἐν τέλει δὲ ἀσθενής, φθίνουσα καὶ βαίνουσα πρὸς τὸν τάφον τῆς ἑβραϊκῆς καθόλου ἐπιστήμης, ἐφ' οὗ ἤδη προὐμηνύετο ἡ ἀνέγερσις τῶν ἀγαλμάτων τοῦ θεοῦ Πλούτου καὶ τοῦ Δαίμονος τῆς οἰκονομολογίας.

Γ. ΑΡΙΣΤΑΡΧΗΣ.

ΠΕΡΙ

ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΕΩΣ ΤΩΝ ΑΤΣΙΓΚΑΝΩΝ.

(Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ ΦΞΑ' συνεδριάσει).

Κύριοι!

Τὸ ξένον ἔθνος, τὸ ἐν ταῖς χώραις ταύταις τῆς Τουρκίας καὶ Βλαχίας μεθ' ἡμῶν ἐνδιαιτώμενον, ἔχει γλῶσσαν ἰδίαν, τὴν ὁποίαν ὀλίγιστοι ἐξ ἡμῶν ἐσπούδασαν. Τὸ ἔθνος τοῦτο ὅπερ ἡμεῖς καλοῦμεν Ἀτσιγκάνους δὲν ἔχει θρησκείαν ἰδίαν, ἀλλ' εἶναι ποτὲ μὲν Χριστιανοί, ποτὲ δὲ Μουσουλμάνοι, ἐνίοτε δὲ λάτρεις συνάμα ἀμφοτέρων τῶν θρησκειῶν χάριν κέρδους. Τινὲς διϊσχυρίζονται ὅτι ἔχουσι σύμβολά τινα μυστηριώδη ἀρχαίας λατρείας, ἀλλὰ μέχρι τῆς σήμερον οὐδεὶς ἀπέδειξε τὰ σύμβολα ταῦτα. Δὲν ἔχουσι βιβλία, οὐδὲ παραδόσεις ἀρχαίας. Δὲν ἔχουσι γράμματα ἴδια, οἱ μὲν Χριστιανοὶ γράφουσιν ἑλληνιστί, οἱ Μουσουλμάνοι τουρκιστί, καὶ ἀρμενιστὶ οἱ ἐν Ἀρμενίᾳ βιοῦντες. Ὀλίγιστοι ὅμως ἐκμανθάνουσι γράμματα. Πάντῃ ἀναλφάβητοι εἶναι οἱ νομάδες. Πασῶν τῶν νῦν λαλουμένων γλωσσῶν ἡ συγγενεστέρα τῆς *Σανσκρίτης* εἶναι ἡ ὑπὸ τῶν Ἀτσιγκάνων λαλουμένη.

Ταῦτα τὰ ὀλίγα, Κύριοι, ὡς προλεγόμενα, διὰ τοὺς μηδέποτε σπουδάσαντας τὴν ἱστορίαν τῆς φυλῆς ταύτης, καταγομένης ἐξ Ἰνδιῶν, κατὰ τὰς μαρτυρίας πάντων τῶν συγγραφέων. Οὐδέποτε ἐμελέτησα γλῶσσαν ἄλλην μετὰ τοσαύτης ἐπιμελείας καὶ τοσούτου πολυχρονίου κόπου. Ἡ ἐκμάθησις αὐτῆς εἶν' ἔργον δυσχερέστατον. Ταῦτα προλέγω, διότι ἐν τῇ μελέτῃ ταύτῃ μέλλω, πρὸς ἀπόδειξιν τῶν μεταναστεύσεων αὐτῶν, νὰ μνημονεύσω τινὰς λέξεις, οὐχὶ ἐκ βιβλίων, ἀλλ' ἐξ ἰδίας γνώσεως.

Εἶναι σήμερον ὁμολογούμενον ὅτι οἱ ἐν Εὐ-

Digitized by Google

ρώπῃ Ἀτσίγκανοι ἀπεδήμησαν εἰς Εὐρώπην ἐκ Θρᾴκης. Κατὰ τὸ 1413—17 εἰσῆλθον εἰς τὴν Βοημίαν, καὶ ἐκεῖθεν διασπαρέντες ἐν Εὐρώπῃ ἐκλήθησαν ὑπὸ τῶν Γάλλων κυρίως Βοημοὶ (Bohémiens). Ἡ διασπορὰ αὕτη σαφηνίζεται ἀπὸ τὴν γλῶσσαν αὐτῶν. Ἔχουσιν ὅλοι τοὺς ἀριθμούς, ἑφτά, ὀχτώ, καὶ ἐννηά, καὶ πολλὰς ἑλληνικὰς λέξεις κοινὰς μέχρι τῆς σήμερον ἐν τῷ στόματι τῶν ἐν Θρᾴκῃ Ἑλλήνων.

Αὕτη ἡ ἐκ Θρᾴκης ἀποδημία αὐτῶν εἶναι σήμερον ἀξίωμα ἀναντίρρητον. Πότε ἦλθον εἰς τὴν Θρᾴκην καὶ πόθεν, εἶναι ζήτημα ἱστορικὸν τὸ ὁποῖον ἀπόψε μελετῶ νὰ σαφηνίσω ὅσον τὸ κατ' ἐμέ. Πρὸς κατάληψιν ὅμως τῶν λόγων μου ἀνάγκη νὰ βαδίσωμεν μετὰ προσοχῆς, ἄλλως ἡ ἱστορικὴ αὕτη μελέτη οὐδένα δύναται νὰ πείσῃ. Ἡμεῖς καλοῦμεν τοὺς Ἀτσιγκάνους Γύφτους, Κατζιβέλους καὶ Ἀτσιγκάνους. (Λέξ. *Ἀτσίγκανος*[1]).

Οἱ Ὀθωμανοί, Tchinghiané Cupti εἰς τὰ πολιτικὰ ἔγγραφα, καὶ οἱ Μουσουλμάνοι Ἀτσίγκανοι καλοῦσι τοὺς Χριστιανοὺς Ἀτσιγκάνους Kalb Tchinghianés.

Οἱ Ἀτσίγκανοι καλοῦσι·

τοὺς Βλάχους	Lahos,
τοὺς Βουλγάρους	Das,
τοὺς Τούρκους	Khorakhaï καὶ Khoraï,
τοὺς Γραικοὺς	Balamò,

(Παράβαλλε τὸ ἄρθρον τοῦ Λεξικοῦ, BALAMO, σελ. 24).

τοὺς Ἀλβανοὺς	Tchibanò.
τοὺς Ἑβραίους	Jutnò,
τοὺς Ῥώσσους	Moskov.

Τὰ ξένα ἔθνη, μετὰ τῶν ὁποίων σχέσιν δὲν ἔχουσιν οἱ Ἀτσίγκανοι, καλοῦσι κατὰ τὴν γλῶσσαν τῶν ἐγχωρίων, π. χ. τοὺς Ἄγγλους, Ἰγγλίζ, Γάλλους Φρανσήζ, Γερμανοὺς Νέμτζε, καὶ Οὔγγρους Mangiar. Τίνα ὀνόματα δίδουσιν οἱ ξένοι εἰς τοὺς Ἀτσιγκάνους; Οἱ Ἀτσίγκανοι, οἱ κατοικοῦντες ἐν Θρᾴκῃ, Εὐρώπῃ καὶ ἐν τῇ ἀπωτάτῃ Περσίᾳ καὶ μεσημβρινῇ Ἀμερικῇ, καλοῦσιν ἑαυτοὺς *Rom*, ἐν Ἀνατολῇ *Lom*, τροπῇ τοῦ ρ εἰς λ. Ἐν τῇ Χίβᾳ Τουρκεστὰν καὶ Ἀφγανίᾳ, *Luli*. Κατ' ἀρχὰς ἐνόμιζον ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο ἦτο ἐκ τοῦ Θεοῦ *Rama* τῶν ἀρχαίων Βραχμάνων, διότι τὸ ἐπίθετον ἐν τῇ Σανσκριτικῇ γλώσσῃ εἶναι *Ramanas* καὶ τὸ Ἀτσιγκανικὸν ἐπίθετον τοῦ *Rom* εἶναι *Romanò*. Τὴν γυναῖκα καλοῦσι *Romni*. *Romnoro* τὸν μικρὸν Ἀτσίγκανον, *Romané* Ἀτσιγκανιστί. Τὰ ὀνόματα Ἀτσίγκανος καὶ Γύφτος ἀποστρέφονται ὡς ὑβριστικά. Ἡ λέξις *Rom* φαίνεται ὅτι παράγεται ἐκ τῆς λέξεως Ῥωμαῖος· οἱ Ἀτσίγκανοι καλοῦσι πάντα ξένον ἢ μᾶλλον ἀλλόφυλον, gadjo, gadji τὴν ἀλλόφυλον, gadjoro τὸν μικρὸν ἀλλόφυλον, gadjuno ἀνῆκον τῷ ἀλλογενεῖ (Gadjo[1] ἐν τῷ Λεξικῷ).

Οἱ Ἀτσίγκανοι τῆς Ἀνατολῆς γινώσκουσι τὴν λέξιν ταύτην, ὥστε δὲν ἐγεννήθη ἐν Θρᾴκῃ. Ἡ λέξις αὕτη εἶναι μυστήριον καὶ πολλὴ περὶ ταύτης συζήτησις ἐγένετο ἐν τοῖς συγγράμμασι τῶν Εὐρωπαίων.

Ὁ ἡμέτερος Φιλολογ. Σύλλογος φυλάττει ἐν τοῖς ἀρχείοις αὐτοῦ γλωσσολογικὴν ὕλην πολυτιμοτάτην συλλεχθεῖσαν κατ' ἔμπνευσιν τοῦ γενναίου ἀρωγοῦ τῶν γραμμάτων κ. Χρ. Ζωγράφου. Ἔν τινι χειρογράφῳ ἐπιγραφομένῳ «Δεύτερον βιβλίον ποικίλης ὕλης ὑπὸ Συμεὼν Α. Μανασσίδου, τοῦ ἐξ Αἴνου, 1875, ἐν Χατζηγηρίῳ» ἀναγινώσκω: «Γκάτζος (ὁ) καὶ γκατζόλι (τὸ) ὄνος. Λέξις κοινὴ ἐν τοῖς χωρίοις τῆς Κεσάνης». Ἡ λέξις αὕτη μ' ἐφάνη λίαν παράξενος, καὶ φοβούμενος μὴ ἐγένετο λάθος τι παρεκάλεσα τὸν καλὸν φίλον Κύριον Ἀβραὰμ Μαλιάκαν ἵνα πλειότερον περὶ τῆς λέξεως ταύτης πληροφορηθῇ ἀπὸ τοὺς ἐγχωρίους τῆς ἐπαρχίας Κεσάνης. Μετά τινας ἡμέρας μὲ γράφει τ' ἀκόλουθα ὁ Κ. Μαλιάκας.»

«Κύριε. Καθ' ἃς ἔλαβον ἀσφαλεῖς πληρο»φορίας αἱ λέξεις gadju καὶ gadjuli καὶ τὸ »θηλυκὸν gadjola εἶναι ἀρκετὰ κοιναὶ ἐν Αἴνῳ »καὶ Δεδὲ-ἀγάτς, ἰδιαιτέρως δὲ ἐν Ὀρτάκιοϊ »τῆς ἐπαρχίας Διδυμοτείχου.»

Ἰδοὺ λοιπὸν ὅτι ἡ λέξις *Gadjo* εὑρίσκεται ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν Ἑλλήνων τῆς Θρᾴκης. Ἐπειδὴ ὅμως, ὡς ἀνωτέρω προεῖπον, ἡ λέξις αὕτη σώζεται καὶ ἐν Ἀνατολῇ, ἔγραψα εἰς τὸν ἐν Κερασοῦντι κύριον Βαλαβάνην, ἵνα ζητήσω πληροφορίας τινὰς περὶ τῆς φυλῆς ταύτης. Ἰδοὺ ἡ ἐπιστολὴ αὐτοῦ. «Τὰς αἰτουμέ»νας περὶ Ἀθιγγάνων πληροφορίας δυστυχῶς »δὲν δύναμαι νὰ παράσχω, διότι παρ' ἡμῖν δὲν »εὑρίσκονται τοιοῦτοι, οὐδὲ παροδικῶς διέρ»χονται, οὐδὲ γινώσκω τι περὶ αὐτῶν». Δὲν ἡσύχασα ὅμως καὶ ἀπεφάσισα ν' ἀναγνώσω τὸ χειρόγραφον αὐτοῦ εὑρισκόμενον ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, βραβευθὲν ὑπὸ

1) Etudes sur les Tchinghianés ou Bohémiens de l'Empire Ottoman. Ἐν Κων/πόλει, 1870.

1) Etudes sur les Tchinghianés ou Bohémiens de l'Empire Ottoman. Ἐν Κων/πόλει, 1870.

Digitized by Google

τοῦ Συλλόγου, ἀγωνοθετοῦντος τοῦ κ. Συμβουλίδου. Συνετάχθη μετὰ πολυετῆ μελέτην τῇ 22 Δεκεμβρίου 1874. Κάλλιστα ἔπραξεν ὁ ἡμέτερος Σύλλογος βραβεύσας τὸ πολύτιμον τοῦτο πόνημα ὅπερ ἀτυχῶς εἶναι εἰσέτι ἀνέκδοτον. Ἐν τῷ Λεξικῷ καταφαίνεται ἡ βαθεῖα μελέτη τῆς ἡμετέρας γλώσσης. Ἡ σαφήνεια τῶν ἐτυμολογιῶν του εἶναι κατ' ἐμὲ ἀνωτέρα καὶ αὐτῶν τῶν ἔργων τοῦ ἀειμνήστου Κοραῆ. Ἐν τῷ Λεξικῷ τούτῳ ἀπήντησα τὰς ἀκολούθους λέξεις.

«Κάτσος-αινα, ιχον (τὸ κ σκληρόν) = δυσμαθής, ἀμβλύς. Κατσώνω (τὸ κ σκληρόν) = δυσμαθῶ.» Οὐδεμίαν ἄλλην σημασίαν ἢ λέξιν συγγενῆ περιέχει τὸ λεξικόν. Τὸ ἐπίθετον τοῦτο ἁρμόζει κάλλιστα τῷ ὄνῳ, καθὼς βλέπομεν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τοῦ Διδυμοτείχου· ἀλλ' ὁ ἀμβλὺς καὶ δύσνους, ὁ κοινῶς (ζεβζέκης), ἐδόθη εἰς τοὺς ξένους, καθὼς εἰς ἡμᾶς ἐν Θρᾴκῃ ἐδόθη τὸ ἐπώνυμον *Balamò*, πανοῦργος. Ἐν βῆμα ἤδη ἐβαδίσαμεν πρὸς τὴν ἐτυμολογίαν τῆς περιέργου ταύτης λέξεως. Τὴν ἔλαβαν οἱ Ἀτσίγκανοι ἀπὸ τοὺς Γραικούς. Μένει μόνον νὰ μάθωμεν ἀκολούθως τὴν ἐτυμολογίαν αὐτῆς, ἄγνωστον μέχρι τοῦδε. Τοῦτο μόνον ἂς ἐνθυμώμεθα ὅτι ἡ λέξις εἶναι ἑλληνικὴ ἐν τοῖς στόμασι τῶν Ἑλλήνων ἐν Θρᾴκῃ καὶ ἐν τοῖς περιχώροις τῆς Τραπεζοῦντος.

Ἔρχομαι τώρα εἰς ἑτέραν λέξιν, μέχρι τοῦδε ἄγνωστον τοῖς πᾶσι, καὶ πρὸ ὀλίγου μόνον δημοσιευθεῖσαν εἰς τὰ λεξικὰ τῆς Ἀτσιγκανικῆς γλώσσης. Οἱ Ἀτσίγκανοι, οἱ περιφέροντες ἄρκτους καὶ πίθηκας εἰς τὰς πόλεις καὶ πανηγύρεις τῶν Χριστιανῶν καὶ Μουσουλμάνων τὴν ἄνοιξιν καὶ τὸ θέρος, οἱ ἀτημέλητοι καὶ ῥυπαροὶ οὗτοι ἄνδρες, καλοῦνται *Zapari djapari* καὶ *tchapari* (ZAPARI ἐν τῷ λεξικῷ)[1]. Πολλὰς ἐπιστολὰς ἔλαβον ἐξ Εὐρώπης περὶ τῆς λέξεως ταύτης καὶ τῆς προηγουμένης *Gadjo*. Ἀτυχῶς, μέχρι τοῦδε, ὀλίγας πληροφορίας σαφεῖς ἠδυνήθην νὰ δώσω περὶ τῶν ἀνθρώπων τούτων. Ἐν τῷ προμνημονευθέντι λεξικῷ τοῦ κ. Βαλαβάνη εὑρίσκω: «Τσαπάρης -αινα-ικον: = δραστήριος, ἡ λέξις παρὰ τὸ τουρκ. *Tsapar*, εἰ μή, παρὰ τὸ ἑλλ. κάπτω». Φρονῶ ὅτι ἡ Τραπεζουντία λέξις Τσαπάρης εἶναι ἡ ἐν Θρᾴκῃ *Tchaparis*, διότι οἱ ἄνδρες οὗτοι εἶναι ὄντως δραστήριοι καὶ πολυμήχανοι. Ἡ λέξις αὕτη ἢ ὁμοία αὐτῆς ἀκούεται καὶ ἐν Ἀλβανίᾳ, ἀλλὰ φρονῶ ὅτι εἶναι τουρκική. Ὁπωσδήποτε, ἐκ τούτου μανθάνομεν ὅτι ἡ αὐτὴ λέξις παραδόξως πως εὑρίσκεται συνάμα ἐν Θρᾴκῃ καὶ ἐν Τραπεζοῦντι.

Ἀπαντῶμεν, Κύριοι, καί τινας ἄλλας λέξεις ἐκ τῶν ὁποίων δυνάμεθα νὰ σαφηνίσωμεν γεγονότα τινὰ τῆς καταγωγῆς τῶν Ἀτσιγκάνων.

Ἐν Θρᾴκῃ οἱ Ἀτσίγκανοι καλοῦσι τὴν πυράγραν τῶν σιδηρουργῶν, ksilaï, silaï, silavi, siléi, πληθ. Ksilavia, λαβίς. «Πυράγρη ἣν ξυλάβιόν φασιν οἱ χαλκεῖς», λέγει ὁ σχολιαστὴς τοῦ Ὀππιανοῦ· ἡ λέξις ksilai εἶναι ἰδία τῶν νομάδων, σημαίνουσα τὴν μεγάλην πυράγραν τῶν σιδηρουργῶν καὶ χαλκέων· διὰ τὴν μαγειρικὴν μεταχειρίζονται, ὡς ὁ ἡμέτερος λαός, τὴν τουρκικὴν *μασά*. Κατὰ τὸν μεσαιῶνα ἔλεγον καὶ *διλάβιον* οἱ Ἕλληνες, ὅθεν τὸ Βουλγαρικὸν dilav, πυράγρα. Ἡ λέξις αὕτη τὴν ὁποίαν τινὲς γράφουσιν ὀξυλάβιον, κάλλιον γράφεται ξυλάβιον. Εἶναι ἄγνωστος εἰς τοὺς ἐγχωρίους σιδηρουργοὺς Ἕλληνας καὶ Μουσουλμάνους· τοὐλάχιστον πολλάκις ἠρεύνησα, ἀλλ' οὐδεὶς γνωρίζει τὸ ξυλάβιον. Ἆρά γε ἐλησμονήθη ἀπὸ τοὺς ἐγχωρίους καὶ διεφυλάχθη ἐν τῇ γλώσσῃ των Ἀτσιγκάνων; Ἐν τῷ λεξικῷ τοῦ κ. Βαλαβάνη ἀναγινώσκομεν:

«Ξυλάβιον (τό), ἡ πυράγρα τῶν χαλκέων καὶ σιδηρουργῶν, ὀξύλαβος, ὀξυλάβη.»

Ὁ κ. Βαλαβάνης κατεχώρισεν ἐν τῷ λεξικῷ πλείστας λέξεις ἐχούσας τὴν συνήθη Βυζαντινὴν κατάληξιν ιν, ἐκ τῆς ὁποίας ἡμεῖς ἀπεκόψαμεν τὸ τελικὸν ν· οἱ περὶ τὴν Τραπεζοῦντα βιοῦντες λέγουσιν εἰσέτι, καθὼς οἱ Βυζαντινοί, ζωμίν, ψωμίν, καλάμιν, καφφὶν κτλ. Ὑπάρχει καὶ μία ἥτις ἔχουσα τὴν Βυζαντινὴν ταύτην κατάληξιν ὁμοιάζει λέξιν εἰσέτι σωζομένην καὶ κοινοτάτην ἐν τοῖς στόμασι τῶν ἐν Θρᾴκῃ βιούντων Ἀτσιγκάνων.

Παπὶν (τό), νῆσσα. Μνημονεύει δὲ καὶ τὴν ἀκόλουθον παροιμίαν: «Τὸ παπὶν ἠθέλησε νὰ ὠγάζῃ ἆμον τῆς χήνας τωὐγὸν κ' ἐπετσέρεξεν τὸν πρωκτὸν ἄχτε·» ἤτοι ἡ νῆσσα θελήσασα τεκεῖν ὅσον τὸ τῆς χηνὸς ᾠὸν διεῤῥάγη τὸν πρωκτόν». Ἐν τῷ λεξικῷ ἔχομεν «Papin» θ. χήν· παρ: *ushardi papin, bi-londi khoshoï*: ἐπαινεμένη χήν, ἀνάλατον φαγί.

Ὑπάρχουσι καὶ ἕτεραι λέξεις συγγενεύουσαι μετὰ τῶν ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Ἀτσιγκάνοις. Π. χ. Ἡ λέξις ὄρος ἐν Τραπεζοῦντι, πρὸς τῇ γνωστῇ αὐτῆς σημασίᾳ, σημαίνει καὶ δάσος, ἀπαραλλάκτως καθὼς ἡ λέξις vest τῶν ἐδῶ

---

1) Etudes sur les Tchinghianés ou Bohémiens de l'Empire Ottoman. Ἐν Κων/πόλει 1870.

'Ατσιγκάνων, σημαίνουσα δάσος καὶ ὄρος. Φυλάττουσιν οἱ Τραπεζούντιοι λέξεις τινὰς τὰς ὁποίας ἀνευρίσκομεν ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν ἐδῶ 'Ατσιγκάνων· μία ἐκ τούτων εἶναι ἡ λέξις τριάκοντα, προφερομένη ἐν τοῖς χωρίοις *τράντα*, καὶ οὕτω σωζομένη μέχρι σήμερον παρὰ τοῖς ἡμετέροις 'Ατσιγκάνοις.

'Εγράφησαν, Κύριοι, δύο εἰδῶν συγγράμματα ἀφορῶντα εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς φυλῆς ταύτης. Τὰ μὲν εἶναι γλωσσικὰ ἐτυμολογοῦντα τὰς λέξεις τῆς γλώσσης ταύτης καὶ διαχωρίζοντα τὰς λέξεις τοῦ ξένου λαοῦ μετὰ τοῦ ὁποίου συνδιαιτῶνται οἱ 'Ατσίγκανοι, τὰ δὲ ἱστοροῦσι τὰς ἀποπλανήσεις καὶ μεταναστεύσεις τοῦ λαοῦ τούτου. Κατ' ἐμέ, μεγάλως πλανᾶται ὁ ἐπιζητῶν νὰ μάθῃ τὴν ἱστορίαν τῆς φυλῆς ταύτης, ἄνευ τῆς ἐνδελεχοῦς μελέτης τῆς γλώσσης αὐτων. Πολλοὶ συνέγραψαν περὶ τῶν 'Ατσιγκάνων, ἱστόρησαν τὰς πανουργίας αὐτῶν τὰ ἀγροῖκα αὐτῶν ἔθιμα, τὸ ἄθρησκον τοῦ βίου των καὶ ἐκ τούτων ὑπέπεσον εἰς λάθη παχύτατα, λέγοντες ὅτι οἱ 'Ατσίγκανοι περιγράφονται ἐν τοῖς συγγράμμασι τοῦ Ἡροδότου, ὅτι οἱ 'Ατσίγκανοι ἦσαν ἡ φυλὴ τῶν Καβείρων ἐν Λήμνῳ κτλ. Ὅλα ταῦτα, κατ' ἐμέ, εἶναι ἀσθενοῦς φαντασίας παραληρήματα. Ὑπάρχουσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν 'Ατσιγκάνων, γεγραμμένη κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, ἀλήθειαί τινες, τὰς ὁποίας καλῶ ὡς οἱ μαθηματικοὶ ἀξιώματα.

Πρῶτον, καθὼς ἀνωτέρω προεῖπον, οἱ πατέρες τῶν ἐν τῇ ἑσπερίᾳ Εὐρώπῃ 'Ατσιγκάνων ἀπεδήμησαν ἐκ Θρᾴκης καὶ οἱ ἀπόγονοι αὐτῶν διαφυλάττουσι πλείστας ἑλληνικὰς λέξεις, ὁμοίας παντοῦ. Οἱ δὲ 'Ατσίγκανοι τῆς 'Ανατολῆς καὶ Συρίας ἀγνοοῦσι τὰς λέξεις ταύτας, διότι δὲν συνέζησαν μετ' ἀνθρώπων τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν λαλούντων. Συμπεραίνομεν ἐκ τούτου ὅτι ἐν καιρῷ τῆς εἰσελάσεως τῶν 'Ατσιγκάνων ἐν 'Ανατολῇ δὲν ἐλαλεῖτο πλέον ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ταύταις. Οἱ πολυπληθεῖς 'Ατσίγκανοι τῆς Ἱσπανίας, καλούμενοι Gittanos δὲν ἦλθον ἐξ 'Αφρικῆς, ἀλλ' εἶναι κλάδος τῶν ἐκ Θρᾴκης ἀποδημησάντων, ἔχοντες τὰς αὐτὰς τῶν ἄλλων 'Ατσιγκάνων ἑλληνικὰς λέξεις. Τὸ ἀξίωμα τοῦτο, δηλ. ὅτι ἡ Θρᾴκη εἶναι ἡ ἀρχαία πατρὶς τῶν ἐν Εὐρώπῃ 'Ατσιγκάνων οὐδεὶς σήμερον ἀμφισβητεῖ. Τὸ ἀπέδειξαν αἱ τελευταῖαι περὶ 'Ατσιγκάνων σπουδαὶ τῶν Εὐρωπαίων.

Ἄλλη ἐρώτησις εἶναι αὕτη. Πότε ἦλθον εἰς τὴν Θρᾴκην; Ἰδοὺ τί περὶ τούτου γνωρίζομεν. Ἐφάνησαν ἐν Βοημίᾳ καὶ Οὐγγαρίᾳ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος, ἐρχόμενοι ἐξ 'Ανατολῆς ἤτοι ἐκ Θρᾴκης. Οἱ πολιτικοὶ καὶ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς τοῦ Βυζαντίου οὐδέποτε μνημονεύουσι τοὺς 'Ατσιγκάνους. Πολλοὶ πλανηθέντες ἀπὸ τοὺς πολλάκις μνημονευομένους 'Αθιγγάνους, ἐξόχως δὲ ἐπὶ τῆς βασιλείας Μιχαὴλ τοῦ Ψελλοῦ, 820—828, ἐνόμισαν ὅτι οἱ 'Ατσίγκανοι ἐφάνησαν περὶ τοὺς χρόνους τούτους.

Ἐν ποιήματί τινι Βυζαντινῷ δημοσιευθέντι πρό τινος καιροῦ, ἐπιγραφομένῳ ὁ Πουλολόγος καὶ γεγραμμένῳ περὶ τὸ 1365 ἔτος, ἀναγινώσκομεν τοὺς ἀκολούθους στίχους. Ὅλον τὸ ποίημα, ἄχαρι καὶ ἀνάλατον, ἀφηγεῖται τῶν ζώων τὰ πρωτεῖα, καὶ τὰς βαναύσους αὐτῶν ἔριδας. Ἰδοὺ οἱ στίχοι:

«Τότε ὁ λύκος ἔρησε τοιαῦτα πρὸς τὸν ἄρκον.
Μελισσοφάγου, μιαρή, κοντοποδαρομύτα,
Καὶ ἀλλοιθώρα καὶ στραβὴ καὶ χαμηλοβλεποῦσα·
Βρωμοφυκάρα, παίγνιον τῶν μωροατσιγγάνων,
'Αχλαδοβελανότρωγη, μουρτοκουμαροφᾶσα,
Οὐδὲ ἐσὺ ἔχεις καλὸν ἐπάνω σου τι μέλος.»

Μετ' ὀλίγον πάλιν.

«Πρὸ πάντων δὲ καὶ ὁ πιστικὸς τὸ τυρομύζηθρόν του,
Ὁ δὲ μαυροκατσίβελας τὸν γύρον τοῦ κοσκίνου.»

Ἐκ τῶν ςίχων τούτων, Κύριοι, μανθάνομεν ὅτι, μεσοῦντος τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος, 'Ατσίγκανοι ἔζων ἐν τῇ Θρᾴκῃ, καὶ συμπεραίνομεν ἐκ τῶν ἀνωτέρω φράσεων τοῦ συγγραφέως ὅτι ἦσαν καὶ τοῖς πᾶσι γνωστοὶ οἱ νήλυδες οὗτοι. Πότε εἰσῆλθον ἐν Θρᾴκῃ πιθανὸν δὲν θέλομεν μάθει ποτέ, ἐκτὸς ἂν ἄγνωστον ἢ κεκρυμμένον ἱςορικὸν χειρόγραφον ἀνακαλυφθῇ ἱστοροῦν τὴν ἐποχὴν τῆς εἰς Θρᾴκην εἰσελάσεως αὐτῶν. Οἱ ἄνω στίχοι ἐνεποίησαν ἀρκετὴν ἐν Εὐρώπῃ ἐντύπωσιν καὶ ἐξ αὐτῶν καταφαίνεται ὅτι πολὺν χρόνον πρὸ τοῦ 14 αἰῶνος ἔζων ἐν Θρᾴκῃ οἱ 'Ατσίγκανοι.

Τεθέντος τοῦ ἀξιώματος τούτου, ὅτι οἱ 'Ατσίγκανοι τῆς Εὐρώπης ἀπεδήμησαν ἐκ Θρᾴκης, ἕπεται ἑτέρα φυσικωτάτη ἐρώτησις: πόθεν ἦλθον εἰς Θρᾴκην. Ἐκ τῶν πολλῶν Περσικῶν λέξεων ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν 'Ατσιγκάνων ἐγεννήθη ἕτερον ἀξίωμα, δηλ. ὅτι οἱ 'Ατσίγκανοι ἀναχωρήσαντες ἐξ Ἰνδιῶν διῆλθον διὰ τῆς Περσίας. Μετὰ τὴν κατάκτησιν τῶν Ἰνδιῶν ὑπὸ τῶν Μουσουλμάνων 'Αράβων καὶ Περσῶν, τὸν ἕβδομον καὶ ὄγδοον αἰῶνα, ἡ πολιτικὴ γλῶσσα τῶν ἀρχόντων Ἰνδῶν ἦτο ἡ Περσική, καὶ ἡ ἐπιμιξία ταύτης μετὰ τῆς ἐπιχωρίου γλώσ-

Digitized by Google

στης ἐγέννησε τὴν ἔκτοτε καὶ μέχρι σήμερον ἐν Ἰνδίαις λαλουμένην γλῶσσαν, καλουμένην ἰνδοστανήν. Ὁ ἀγροτικὸς λαὸς τῶν Ἰνδιῶν, καὶ πάντες οἱ χειρώνακτες, ἐφύλαττον τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν διάλεκτον, ἀφίνοντες τὴν Περσικὴν εἰς τοὺς ξένους κατακτητὰς καὶ ἐξομόσαντας ὁμογενεῖς Ἰνδούς. Εἶναι πιθανὸν λοιπὸν ὅτι τὰς περσικὰς λέξεις παρέλαβον ἐκ Περσίας, καὶ οὐχὶ ἐκ τῆς γλώσσης τῶν μισητῶν κατακτητῶν.

Πολλοὶ πιστεύουσιν ὅτι ἐκ Περσίας ἀνέβησαν τὰ Καυκάσια, καὶ διὰ τῆς νοτίου Ῥωσσίας καὶ Κριμαίας εἰσῆλθον εἰς τὴν Θρᾴκην. Ἕτεροι ὅτι ἀπὸ τοὺς λιμένας τῆς Τουρκίας ἀπέπλευσαν εἰς Θρᾴκην. Ἄλλοι ὅτι ἀπὸ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, εἴτε ἐκ Τραπεζοῦντος, εἴτε ἐξ ἄλλων λιμένων τοῦ νοτίου Πόντου, εἰσῆλθον εἰς Θρᾴκην.

Ὁμολογῶ ὅτι αἱ ἄνω μνημονευθεῖσαι παράδοξοι καὶ μέχρι τοῦδε ἀκατανόητοι λέξεις, εὑρισκόμεναι ἐν τοῖς στόμασι τῶν ἐν Θρᾴκῃ Ἀτσιγκάνων καὶ νῦν ἐν χρήσει ἐν Τραπεζοῦντι καὶ τοῖς περιχώροις αὐτῆς μὲ πείθουσιν ὅτι ἐκ Τραπεζοῦντος ἀπεδήμησαν εἰς Θρᾴκην. Πρὸ τῆς εἰσβολῆς τῶν Λατίνων, Βενετῶν καὶ Γενουηνσίων εἰς τὸ κράτος τῶν Βυζαντίων, κατὰ τὸν δωδέκατον αἰῶνα, ἅπαντα τὰ ἐμπορεύματα τῆς Κίνας, τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς Περσίας διήρχοντο διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Τίγρητος, μέχρι τῆς ἐμπορικωτάτης Τραπεζοῦντος. Πάμπολλα καὶ παμμέγιστα πλοῖα Βυζαντινὰ διέπλεον τὸν Πόντον, κομίζοντα τὰ προϊόντα εἰς Βυζάντιον, ὅθεν ἀπεστέλλοντο εἰς Εὐρώπην διὰ πλοίων ἰταλικῶν. Οἱ Ἀτσίγκανοι ἠκολούθησαν τὴν πορείαν τῶν ἐμπόρων μέχρι Τραπεζοῦντος καὶ ἐκ Τραπεζοῦντος ἀπέπλευσαν πρὸς τὰς παραλίους πόλεις τῆς Θρᾴκης ἐπιβαίνοντες πλοίων Βυζαντινων. Αὕτη μὲ φαίνεται ἡ φυσικὴ συνέπεια τῆς τοσαύτης συγγενείας τῆς γλώσσης τῶν ἡμετέρων Ἀτσιγκάνων μετὰ τῆς γλώσσης τῶν Τραπεζουντίων.

Οἱ ζητοῦντες ἐν τοιαύταις μελέταις μαθηματικὰς ἀποδείξεις μεγάλως πλανῶνται. Αἱ ἄνω παραβολαὶ ἐμὲ πληρέστατα πείθουσι, καὶ τὴν πεποίθησίν μου ταύτην, κατ' αἴτησιν τοῦ ἡμετέρου προέδρου, σπεύδω ν' ἀνακοινώσω τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ, ἀφίνων ὑμᾶς, Κύριοι, νὰ κρίνητε ἂν εἰς τὸν βίον τῶν πολυπλάγκτων τούτων ἀνδρῶν, ἀνευρήκαμεν νέον σταθμὸν τῆς πορείας αὐτῶν καὶ διεφωτίσαμεν τὴν εἰσέτι ἀσαφῆ πορείαν τῶν ἀνθρώπων τούτων, περὶ τῶν ὁποίων τοσαῦτα ἐμβριθῆ συγγράμματα συνετάχθησαν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους. Ἐπόθησα δὲ ἵνα τοιούτων ἀνακαλύψεων τὰ πρωτόλεια ἔχῃ πάντοτε ὁ ἡμέτερος Σύλλογος.

Α. Γ. ΠΑΣΠΑΤΗΣ.

ΠΕΡΙ

ΜΕΤΡΩΝ ΜΑΙ ΣΤΑΘΜΩΝ

ΚΑΙ ΤΩΝ

ΣΧΕΤΙΚΩΝ ΑΝΩΤΕΡΩΝ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΩΝ ΘΕΩΡΙΩΝ.

Κατὰ τὰς κοινωνικὰς ἡμῶν σχέσεις καὶ τὰς πράξεις καθ' ἑκάστην ὑποχρεούμεθα νὰ ἀναζητῶμεν πολυποίκιλα *ἀριθμητικὰ στοιχεῖα*, τὰ ὁποῖα λίαν ἐνδιαφέρουσιν ἡμᾶς καθὸ σχετιζόμενα μὲ τὴν θεραπείαν τῶν πολυειδῶν ἀναγκῶν τῆς ζωῆς[1].

1) Ἰδὲ Περιοδικὸν Ἑλλ. Φιλ. Συλλόγου, σελ. 62—74 τοῦ ἔτους 1877—78.

Τὰ εἴδη τῶν ἀριθμητικῶν τούτων στοιχείων, μέχρι τῆς σήμερον, ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης καθωρίσθησαν εἰς δέκα τὸν ἀριθμόν, χορηγησάσης ἡμῖν δέκα *πρώτιστα μεγέθη* διὰ τῶν ὁποίων προσποριζόμεθα τὰ ἐν λόγῳ ἀριθμητικὰ στοιχεῖα, τουτέστι τοὺς λεγομένους συγκεκριμένους *ἀριθμούς*.

Ἡ *Γεωμετρία* παρέχει ἡμῖν ἓξ μεγέθη, ἡ

Digitized by Google

Μηχανικὴ τρία, καὶ ἡ *κοινωνικὴ Οἰκονομία* τὸ δέκατον τὸ καὶ τελευταῖον μέγεθος.

Τὰ ἀριθμητικὰ στοιχεῖα προσποριζόμεθα ἐκ τῶν δέκα μεγεθῶν, συγκρινομένου ἑκάστου μεγέθους μὲ πολυστημόριον αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὴν λεγομένην *μονάδα* τοῦ ἀντιστοίχου μεγέθους. Εἰς τοῦτο συνίσταται ἡ διὰ συγκρίσεως γένεσις *τῶν συγκεκριμένων ἀριθμῶν*. Ἐντεῦθεν γίνεται δῆλον ὅτι τὸ μέγεθος μὲν τῶν μονάδων ἐστὶν αὐθαίρετον, τὰ εἴδη δ' αὐτῶν δέκα, τουτέστιν αἱ μονάδες τοῦ *μήκους, τῆς ἐπιφανείας* καὶ τοῦ *ὄγκου*· τῶν εὐθυγράμμων *γωνιῶν*, τῶν *διέδρων* καὶ *πολυέδρων γωνιῶν*· ἡ τῶν *δυνάμεων*, ἡ τοῦ *χρόνου*, ἡ τῶν *μιζῶν* καὶ ἡ τοῦ *νομίσματος*.

Τὰ συγκεκριμένα ἀριθμητικὰ στοιχεῖα παράγονται καὶ διὰ τῆς διαδοχικῆς προσθέσεως τῆς μονάδος τοῦ εἴδους. Ἡ παραγωγὴ τῶν ἀριθμητικῶν στοιχείων καθοδηγεῖ ἡμᾶς εἰς τὴν θεμελιώδη ἀρχήν: «*ἡ ἀπόλυτος ἀξία ἀριθμητικοῦ τινος στοιχείου κατ' εὐθὺν ἐστι λόγον τοῦ μεγέθους τῆς μονάδος τοῦ εἴδους*». Ἐκ τῆς ἀρχῆς ταύτης γίνεται δῆλον ὅτι, κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς μεταξὺ ἐθνῶν ἀνταλλαγῆς προϊόντων κ.τ.λ. πλεῖσται δυσκολίαι προκύπτουσι, καθότι ἕκαστον ἔθνος ἀποδίδει ἴδιον μέγεθος εἰς ἑκάστην μονάδα τοῦ εἴδους. Πρὸς ἀποφυγὴν δὲ τῶν δυσκολιῶν τούτων καθιερώθη σύστημα μὲ τὸ ὁποῖον γίνεται ἡ σύγκρισις καὶ ἀντιπαράθεσις τῶν διαφόρων μονάδων, ὧν ποιοῦνται χρῆσιν τὰ διάφορα ἔθνη, πρὸς δὲ ἀνεγνωρίσθη ἀπὸ κοινοῦ ἡ ἀνάγκη τοῦ νὰ καθιερωθῇ διεθνὲς ὁμοιόμορφον σύστημα τῶν δέκα μονάδων τοῦ εἴδους. Πρὸς τούτοις ὁ ὑπολογισμὸς ὑποδεικνύει ὅτι ἡ ταχεῖα καὶ εὔκολος ἐκτέλεσις τῶν ἀριθμητικῶν πράξεων, κατὰ μέγα μέρος, σχετίζεται μὲ τὸν τρόπον τῆς ὑποδιαιρέσεως τῆς μονάδος, ὅστις εἶναι διάφορος παρὰ τοῖς διαφόροις λαοῖς· καταλληλοτέρα δὲ ὑπεδείχθη *ἡ δεκαδικὴ ὑποδιαίρεσις τῆς μονάδος τοῦ εἴδους*.

Μολονότι δὲ τὸ τῆς *πληθύος* φυσικὸν φαινόμενον ἔγεινεν ἀφορμὴ νὰ λάβῃ ὑπόστασιν ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ διανοίᾳ ἡ ἰδέα τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τῶν ἀριθμητικῶν πράξεων, ἐν τούτοις μεγίστη διαφωνία ἐπεκράτησε, παρὰ τοῖς διαφόροις λαοῖς, κατά τε τὴν ἐκλογὴν τοῦ μεγέθους τῆς μονάδος καὶ τὸν τρόπον τῆς ὑποδιαιρέσεως αὐτῆς.

Κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα τῆς προόδου φυσικὴ φαίνεται ἡ καθιέρωσις μεταξὺ τῶν πρωτίστων δέκα μονάδων κοινῆς τινος καὶ ἁπλῆς σχέσεως ἐπικρατούσης καὶ εἰς τὸ σύστημα τῆς ὑποδιαιρέσεως αὐτῶν.

Ἐν πρώτοις, τῷ σωτηρίῳ ἔτει 1766, ἐν Γαλλίᾳ καθιερώθη ὡς βάσις τοῦ μετρικοῦ συστήματος ὁ πῆχυς τοῦ Péron· ἐπιτροπὴ συνισταμένη ἐκ τῶν κορυφαίων Γεωμετρῶν Borda, Lagrange, Laplace, Monge καὶ Condorcet, παρεδέχθη τὴν δεκαδικὴν ὑποδιαίρεσιν τῆς μονάδος, τὸ δὲ μῆκος τοῦ μέτρου ἴσον τῷ δεκάκις μιλλιονιοστῷ μέρει τοῦ τεταρτημορίου τοῦ γηΐνου μεσημβρινοῦ τοῦ διερχομένου ἐκ Παρισίων[1].

Τῷ 1811 ἐν Γαλλίᾳ ἐπῆλθε, ὡς ἐκ τῶν παλαιῶν συνηθειῶν, τροποποίησίς τις εἰς τὴν ὑποδιαίρεσιν τῆς μονάδος· τῷ 1837 διάταγμα τῆς 4 Ἰουλίου ἐπέβαλε τὴν δεκαδικὴν ὑποδιαίρεσιν διατάσσον τὴν κατάργησιν παντὸς ἄλλου μέτρου μέχρι τῆς 1ης Ἰανουαρίου τοῦ 1840.

Πρὸ δωδεκαετίας πλεῖστα ἔθνη ἀνεγνώρισαν τὴν ἀνάγκην τῆς διαρρυθμίσεως τοῦ μετρικοῦ συστήματος καὶ ἐξέφρασαν ἀπὸ κοινοῦ τὴν ἐπιθυμίαν ἵνα καθιερωθῇ κατάλληλον διεθνὲς σύστημα τῶν μέτρων καὶ σταθμῶν. Τῷ 1868 πλειότεραι τῶν εἴκοσι κυβερνήσεων, τῆς τε Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς, ἀπέστειλαν ειδικοὺς ἀντιπροσώπους εἰς Παρισίους ἵνα ἀποτελέσωσι μέρος τοῦ συσταθέντος ἐκεῖ διεθνοῦς συνεδρίου, τὸ ὁποῖον προὐτίθετο νὰ μελετήσῃ τὸ ζήτημα «περὶ παραδοχῆς ὁμοιομόρφου συστήματος μέτρων καὶ σταθμῶν».

Ἐν τῷ Συνεδρίῳ τούτῳ, μολονότι δὲν ἐλύθη τὸ ζήτημα τοῦτο ὁριστικῶς, οὐχ ἧττον ὅμως ἀπὸ κοινοῦ ἀνεγνωρίσθη τὸ Γαλλικὸν σύστημα τῶν νέων μέτρων καὶ σταθμῶν ὡς τὸ συστηματικώτερον καὶ τὸ ἁπλούστερον περὶ τὴν ἐφαρμογήν. Οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ξένων κυβερνήσεων μὴ ἔχοντες ἐντολὴν νὰ ἀποφασίσωσιν ἔλαβον ὁδηγίας ὅπως ἀναβάλωσι μὲν

1) Ἡ ἰδέα τῆς συσχετίσεως τῶν πρωτίστων μονάδων μὲ τὰς διαστάσεις τοῦ ἡμετέρου πλανήτου ἀνέρχεται εἰς τὰ 1600 π. Χ. Καθότι ὁ κύριος Jomard ἐν τῷ δεκάτῳ τόμῳ τῆς περὶ Αἰγυπτιακῶν πραγματείας αὐτοῦ ἀποδεικνύει, ἐκ τῶν διαστάσεων τῶν μνημείων ὁρμώμενος, ὅτι οἱ τότε λαοὶ οὐ μόνον εἶχον καταμετρήσει τὸν μεσημβρινὸν τῆς χώρας αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ μετρικὸν σύστημα, τὸ ἑ ξ α δ ι κ ό ν, εἶχον καθιερώσει ἐν σχέσει πρὸς τὰς διαστάσεις τῆς γῆς. Ἡ τῆς μεγαλειτέρας πυραμίδος περίμετρος ἴση ἐστὶ μὲ 1/120 τῆς μιᾶς μοίρας τοῦ μεσημβρινοῦ τῆς Αἰγύπτου.

Digitized by Google

τὴν συζήτησιν νὰ προτείνωσι δὲ τὴν κατασκευήν, ἐκ στερεᾶς ὕλης, ἱκανοῦ ἀριθμοῦ πρωτοτύπων τοῦ τε μέτρου καὶ τοῦ χιλιογράμμου, ὁμοίων μὲ τὰ εὑρισκόμενα ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς Γαλλικῆς κυβερνήσεως, ἵνα χρησιμεύσωσιν εἰς τὰ ἀντιπροσωπευθέντα ἐν τῷ Συνεδρίῳ ἔθνη.

Ἡ τοιαύτη λύσις τοῦ ζητήματος ἂν καὶ ἡμιτελὴς μεγίστην περιποιεῖ τιμὴν εἰς τὸ Γαλλικὸν ἔθνος. Τὸ συνέδριον, μ' ὅλας τὰς ἐνστάσεις Γερμανῶν τινων ἀντιπροσώπων, ὡς λέγεται, ἐξέφρασε βαθύτατον σέβας εἰς τοὺς Σοφοὺς τῆς Γαλλίας, ἐμπιστευθὲν εἰς τούτους τὴν κατασκευὴν τῶν πρωτοτύπων, ἥτις ἀπαιτεῖ οὐ τὸν τυχοῦσαν ἐπιστημονικὴν μελέτην.

Καὶ πρὸ τῆς συστάσεως τοῦ ἐν λόγῳ συνεδρίου, εἰς πλεῖστα Κράτη ἐγένετο παραδεκτὸν τὸ σύστημα τὸ Γαλλικὸν τῶν νέων μέτρων καὶ σταθμῶν. Ἐκ τούτων εἰσὶν ἡ Σουηδία, τὸ Πεδεμόντιον καὶ ἡ Σαρδηνία, ἡ Βελγική, ἡ Ἱσπανία· ἐν δὲ τῇ Ἑλλάδι εἰσήχθη ἀπὸ τοῦ 1836, πρό τινων δὲ ἐτῶν καὶ ἐν Τουρκίᾳ ἔνθα γίνεται χρῆσις τοῦ τε Γαλλικοῦ καὶ τοῦ Τουρκικοῦ συστήματος τῶν μέτρων.

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε εἰρημένων συμπεραίνομεν ὅτι τὸ χειρόγραφον τῆς συγγραφῆς τοῦ κυρίου Δημητρίου Μαγδάνη, τὸ πραγματευόμενον τὴν σύγκρισιν καὶ ἀντιπαράθεσιν τῶν κυριωτέρων τοῦ νέου Γαλλικοῦ συστήματος μέτρων καὶ σταθμῶν πρὸς τὰ Τουρκικά, τὸ ἀποσταλέν μοι πρὸς κρίσιν, ἐμπεριέχει ὕλην περισπούδαστον· πρὸς δέ, ἐὰν παρατηρήσωμεν ὅτι περὶ τοῦ θέματος τούτου οὐδεὶς λόγος γίνεται εἰς τὰ διδακτικὰ συγγράμματα τῆς ἀριθμητικῆς, σχηματίζομεν ἐκ πρώτης ἀρχῆς τὴν ἰδέαν ὅτι τὸ ἐγχειρίδιον τοῦ κυρίου Μαγδάνη μεγίστης ὠφελείας πρόξενον ἔσεται εἰς τὴν σπουδάζουσαν νεότητα ἐὰν διὰ τοῦ τύπου ἤθελεν ἴδει τὸ φῶς.

Εἶναι μὲν βέβαιον ὅτι, ὡς ἐκ τῆς συνηθείας καὶ τῶν καθ' ἡμέραν σχέσεων, ἃς πρὸς ἀλλήλους ἔχομεν, πᾶς τις ἐξ ἡμῶν δύναται νὰ ἔχῃ ἰδέαν τινὰ τοῦ σκοποῦ ὃν ἐπιδιώκει τὸ ἐν λόγῳ χειρόγραφον· ὅσον ὅμως ἀφορᾷ τήν τε ἀρχὴν καὶ τὰς ὅλως ἐπιστημονικὰς θεωρίας, ἃς προαπαιτεῖ τὸ περὶ *νέων μέτρων καὶ σταθμῶν* ζήτημα, μόνον οἱ περὶ τὰς μαθηματικὰς ἐπιστήμας καταγινόμενοι δύνανται νὰ ὦσιν ἐνήμεροι.

Τὴν ἐπὶ τῆς Κλειδὸς τοῦ νέου δεκαδικοῦ μετρικοῦ συστήματος τοῦ κυρίου Δημητρίου Μαγδάνη ἡμετέραν κρίσιν, χάριν τῶν φιλοπεριέργων, θέλω συνοδεύσει μέ τινας μαθηματικὰς θεωρίας, ἀποβλεπούσας τὴν βάσιν τοῦ μετρικοῦ συστήματος τῶν μέτρων καὶ σταθμῶν κατὰ τὴν ἀλληλουχίαν τῶν ἑξῆς κεφαλαίων.

Α'. Ἀνάλυσις τῶν ἐν τῷ χειρογράφῳ τῆς Κλειδὸς ἐμπεριεχομένων,

Β'. Προσθῆκαι διὰ τὴν μέτρησιν τῶν ὑδάτων καὶ τῶν δυνάμεων,

Γ'. Βάσις τοῦ μετρικοῦ συστήματος παρὰ τοῖς Γάλλοις· α') Γενικαὶ ἰδέαι ἐπὶ τοῦ σχήματος τῆς γῆς· β') Ὑπολογισμὸς Λογιστικῆς Μηχανικῆς διὰ τὴν ἀκριβῆ προσδιόρισιν τοῦ σχήματος τῆς γῆς· γ') Μέτρησις τοῦ γηΐνου μεσημβρινοῦ· δ') Προσδιόρισις τοῦ μήκους τοῦ μέτρου. Βάσις τοῦ μετρικοῦ συστήματος παρὰ τοῖς Ἄγγλοις.

Α'. Ἀνάλυσις τῶν ἐν τῷ χειρογράφῳ τῆς Κλειδὸς ἐμπεριεχομένων.

Τὸ χειρόγραφον διαιρεῖται εἰς δύο μέρη, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ πρῶτον περιέχει τέσσαρα κεφάλαια, τὸ δὲ δεύτερον δύο.

Εἰς τὸ πρῶτον κεφάλαιον ἀναφέρεται πίναξ ἐμπεριέχων τὸ Ὀθωμανικὸν σύστημα τῶν *μέτρων* καὶ *σταθμῶν, μήκους, χωρητικότητος* καὶ *βάρους*.

Εἰς τὸν πίνακα τῶν μέτρων τοῦ μήκους ἐμφαίνονται τρία εἴδη μονάδων, τουτέστιν ὁ *ἀρχιτεκτονικὸς πῆχυς* (Ζιρὰ-ἰ-Μιμάρη), ὁ πῆχυς τῆς Ἀγορᾶς (Ἀρσίν) καὶ ὁ τῶν ὑφασμάτων (ἐνδαζές). Αἱ ὑποδιαιρέσεις τῶν μονάδων τούτων ἔχουσιν οὕτως.

Εἷς τεκτονικὸς πῆχυς ἰσοδυναμεῖ μὲ 24 *δακτύλους* (Παρμάκια) ἢ μὲ 288 *γραμμὰς* (χάτια) ἢ μὲ 3456 *στιγμὰς* (νοκτάδες).

Εἷς δάκτυλος ἰσοδυναμεῖ μὲ 12 γραμμὰς ἢ μὲ 144 στιγμάς· ἡ δὲ γραμμὴ μὲ 12 στιγμάς. Ὁ πῆχυς τῆς ἀγορᾶς καὶ τῶν ὑφασμάτων ἰσοδυναμεῖ μὲ 8 *ρούπια* ἢ μὲ 16 *Γκιράχια*. Τὸ ῥοῦπι ἰσοδυναμεῖ μὲ δύο Γκιράχια.

Ἀκολούθως ἀναφέρονται αἱ μονάδες τῆς ἐπιφανείας, αἵτινες σχηματίζονται ἐξ ἑνὸς τετραγώνου, οὗτινος πλευρὰ ἐστὶ μία τῶν μονάδων τοῦ μήκους.

Ἐν τῷ χειρογράφῳ μεγαλειτέρα μονὰς ἐπιφανείας ἀναφέρεται τὸ *Δονοῦμ* (στρέμμα), τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τετράγωνον ἔχον πλευρὰν 40 τεκτονικῶν πήχεων, ἰσοδυναμεῖ δὲ μὲ $40 \times 40 = 1600$ πήχεις τετραγωνικούς. Ὑποδεεστέρα δὲ μονὰς ἐπιφανείας ὑποδεικνύεται ὁ τετραγωνικὸς Ζιρᾶς (πῆχυς) ὅστις ἰσοδυναμεῖ μὲ $24 \times 24 = 576$ τετραγωνικὰ παρμά-

Digitized by Google

κια. Οὕτω καθεξῆς διὰ τὰς λοιπὰς μονάδας ἐπιφανείας.

Εἰς τέταρτον πίνακα ἐμφαίνονται τὰ μέτρα τῆς χωρητικότητος, τὰ ὁποῖα σχηματίζονται ἐξ ἑνὸς κύβου, οὗτινος ἡ πλευρὰ ἰσοδυναμεῖ μὲ ἑκάστην τῶν μονάδων τοῦ μήκους, τῶν ἐν τῷ πρώτῳ πίνακι ἐμφαινομένων. Ὥστε εἷς κυβικὸς Ζιρᾶς ἰσοδυναμεῖ μὲ 24×24×24= 13824 κυβικὰ παρμάκια ἢ μὲ 23887872 κυβικὰ χάτια. Ὡς μέτρον χωρητικότητος ὑποδεικνύεται τὸ *κοιλόν*, τὸ ὁποῖον ἰσοδυναμεῖ μὲ 8 *κουτία*.

Εἰς ἕκτον πίνακα ἀναφέρονται τὰ κυριώτερα μέτρα τοῦ βάρους, ὡς, λόγου χάριν, τὸ *Τσεκί*, τὸ ὁποῖον ἰσοδυναμεῖ μὲ 4 *καντάρια* ἢ μὲ 400 *λόδρας* ἢ μὲ 176 *ὀκάδας*. Τὸ δὲ *καντάρι* ἰσοδυναμεῖ μὲ 100 *λόδρας* ἢ μὲ 44 *ὀκάδας* ἢ μὲ 17600 δράμια ἢ μὲ 281600 κράτια. Ἡ δὲ λόδρα ἰσοδυναμεῖ μὲ 176 *δράμια*, ἢ μὲ 2816 *κράτια*· ἡ ὀκὰ μὲ 400 δράμια ἢ μὲ 6400 *κράτια*· καὶ τὸ *δράμι* ἰσοδυναμεῖ μὲ 16 *κράτια*.

Ταῦτα ἐμπεριέχει τὸ πρῶτον κεφάλαιον τοῦ χειρογράφου, τάσσονται δὲ οὕτως ὥστε ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ εὑρίσκεται ὁ ἀριθμός, ὅστις θέλομεν νὰ ἀντιστοιχῇ εἰς διδομένην τινὰ μονάδα.

Εἰς τὸ δεύτερον κεφάλαιον τοῦ χειρογράφου ἐκτίθεται τὸ γαλλικὸν δεκαδικὸν σύστημα τῶν νέων μέτρων καὶ σταθμῶν. Ὑποδεικνύονται δὲ ἓξ μονάδες αἱ ἑξῆς: Τὸ μέτρον, διὰ τὰ εὐθύγραμμα μήκη· τὸ *πλέθρον*, διὰ τὰς ἐπιφανείας· τὸ *κυβικὸν μέτρον*, διὰ τοὺς ὄγκους· ἡ *λίτρα*, διὰ τὴν χωρητικότητα· τὸ *γράμμον*, διὰ τὰ βάρη καὶ τὸ *φράγκον*, διὰ τὰ νομίσματα. Ἐν ἓξ πίναξιν ὑποδεικνύονται τά τε πολλαπλάσια καὶ ὑποπολλαπλάσια τῶν μονάδων τούτων. Ἕπεται ἡ ὀνοματολογία, ἑλληνιστί, γαλλιστὶ καὶ Τουρκιστὶ τοῦ τε γαλλικοῦ καὶ τοῦ ὀθωμανικοῦ συστήματος τῶν μέτρων, σταθμῶν καὶ τῶν νομισμάτων, μὲ χαρακτῆρας ἑλληνικούς. Χάριν ἀκριβείας προτιμότερον εἶναι, ἐν τῇ ὀνοματολογίᾳ, νὰ γίνῃ χρῆσις τοῦ τε γαλλικοῦ καὶ τοῦ τουρκικοῦ ἀλφαβήτου. Ἀκολουθοῦσιν ἓξ ἰδιαίτεροι πίνακες, ἐν οἷς ὑποδεικνύονται αἱ διάφοροι θέσεις ἑκάστης μονάδος, πρὸς γραφὴν δεκαδικοῦ ἀριθμοῦ. Ἐν τῷ δευτέρῳ κεφαλαίῳ, ἐν ὅλοις, ἀναφέρονται δέκα καὶ τρεῖς πίνακες.

Εἰς τὸ πρῶτον μέρος τοῦ τρίτου κεφαλαίου ἀναφέρονται δέκα *συγκριτικοὶ πίνακες* τῶν μέτρων καὶ σταθμῶν τῶν τουρκικῶν πρὸς τὰ γαλλικά. Πρὸς τούτοις *πίναξ συγκριτικὸς τοῦ γροσίου* μὲ *χιλιοστά*. Διὰ τούτου διευκολύνονται οἱ ὑπολογισμοὶ εἰς οὓς ὡς μονὰς λαμβάνεται *τὸ γρόσι* καὶ *ὁ παράς*.

Εἰς τὸ δεύτερον μέρος τοῦ αὐτοῦ κεφαλαίου εὑρίσκονται δέκα *συγκριτικοὶ πίνακες* τῶν γαλλικῶν μέτρων καὶ σταθμῶν πρὸς τὰ ὀθωμανικά.

Οἱ ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ ἀναφερόμενοι εἴκοσι πίνακες διευκολύνουσι τοὺς ὑπολογισμούς, καθ' ἣν περίπτωσιν πρόκειται νὰ μεταβῶμεν ἀπὸ τοῦ γαλλικοῦ μετρικοῦ συστήματος εἰς τὸ ὀθωμανικὸν καὶ ἀντιστρόφως.

Εἰς τὸ τέλος τοῦ πρώτου μέρους τοῦ χειρογράφου καὶ ἐν τῷ τετάρτῳ κεφαλαίῳ γίνεται λόγος *περὶ γραφῆς* καὶ *ἀπαγγελίας* ***δεκαδικῶν ἀριθμῶν*** μετ' ἐφαρμογῆς εἰς πλεῖστα παραδείγματα παντὸς εἴδους μονάδων. Πρὸς δέ, ***περὶ προσθέσεως, ἀφαιρέσεως, πολλαπλασιασμοῦ καὶ διαιρέσεως*** τῶν δεκαδικῶν ἀριθμῶν, μετὰ παραδειγμάτων καὶ πλείστων προβλημάτων· ἕπεται ἡ βάσανος τῶν πράξεων τούτων.

Ἐν ὅλοις εἰς τὸ πρῶτον μέρος τοῦ χειρογράφου ἀναφέρονται τεσσαράκοντα πίνακες.

Ἐν τῷ δευτέρῳ τμήματι τοῦ χειρογράφου καὶ εἰς τὸ πέμπτον κεφάλαιον γίνεται λόγος περὶ τοῦ ἀνεπαισθήτου εἰς τὴν πρᾶξιν σφάλματος, τὸ ὁποῖον παρεμπίπτει εἰς τοὺς ὑπολογισμοὺς τοὺς γινομένους διὰ τῶν πινάκων *τῆς συγκρίσεως* καὶ *ἀντιπαραθέσεως*.

Τὸ σφάλμα τοῦτο προέρχεται ὡς ἐκ τῆς παραλείψεως τοῦ ψηφίου τῶν χιλιοστῶν, καθ' ἣν περίπτωσιν τὸ ψηφίον τῶν δεκάδων χιλιάδων εἶναι μεγαλείτερον ἢ μικρότερον τοῦ 5.

Ἀκολούθως ἀναφέρονται ἐν τῷ χειρογράφῳ δέκα λεπτομερεῖς συγκριτικοὶ πίνακες τῶν μονάδων τοῦ τουρκικοῦ συστήματος πρὸς τὸ νέον γαλλικὸν μετρικόν. Ἑκάστου πίνακος γίνεται ἐπεξήγησις εἰς παραδείγματα. Εἰς δὲ τὸ ἕκτον καὶ τὸ τελευταῖον κεφάλαιον τοῦ χειρογράφου ἀναφέρονται ἐννέα ἕτεροι πίνακες διὰ τὴν ἀντιπαράθεσιν τῶν μονάδων τοῦ γαλλικοῦ συστήματος πρὸς τὸ ὀθωμανικόν. Ἡ ἐπεξήγησις καὶ τούτων γίνεται ἐπὶ καταλλήλων παραδειγμάτων. Ἐν ὅλοις τὸ χειρόγραφον ἐμπεριέχει 59 πίνακας.

Β'. Προσθῆκαι.

Ἐκ τῆς ἀνωτέρω γενομένης ἀναλύσεως τῶν ἐν τῷ χειρογράφῳ ἐμπεριεχομένων, ἕπεται ὅτι ἐν αὐτῷ ἀναφέρονται ἐκ τῶν *δέκα* ἀρχικῶν μονάδων μόνον αἱ τέσσαρες, περὶ τῶν λοιπῶν

Digitized by Google

δὲ ἐξ οὐδεὶς λόγος γίνεται. Τοῦτο δὲ διότι τὰ τέσσαρα εἴδη τῶν μονάδων, τουτέστι τοῦ μήκους, τῆς ἐπιφανείας, τοῦ ὄγκου, ἢ τῆς χωρητικότητος καὶ τοῦ νομίσματος εἰσὶν αἱ κοινότεραι μὲν διὰ τὸ ἐμπόριον, ἀνταποκρίνονται δὲ εἰς τὸν ἀνέκαθεν καθιερωθέντα στενότατον κύκλον τῶν θετικῶν σπουδῶν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς ἐκπαιδευτηρίοις τῆς μέσης παιδεύσεως.

Προκειμένου περὶ τῶν τουρκικῶν μέτρων τοῦ βάρους, δέον νὰ συμπεριληφθῶσι: α') διὰ μὲν τὰς βαρείας πραγματείας τὸ *βατμάνι*, τὸ ἰσοδυναμοῦν μὲ 60 ὀκάδας· β') ὁ *τεφές*, ὅστις ἰσοδυναμεῖ μὲ 610 δράμια καὶ τὸ *ρότολον*, τὸ ἰσοδυναμοῦν μὲ 176 δράμια ἢ μὲ μίαν *λίβραν*· γ') εἰς δὲ τὰ βάρη τῶν πολυτίμων πραγματειῶν δέον νὰ συμπεριληφθῇ τὸ *μισχάλι*, τὸ ἰσοδυναμοῦν μὲ 1 $^1/_2$ δράμι.

Μέτρησις ὑδάτων.

Ἕνεκα τῆς εἰσέτι ἐπικρατούσης ἀμφιβολίας ἐπὶ τῆς μονάδος δι' ἧς γίνεται ἡ μέτρησις τῶν ὑδάτων ἐν τῇ ὀθωμανικῇ Αὐτοκρατορίᾳ, δίδω ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου τὰς ἑξῆς διασαφήσεις:

Διὰ τὴν μέτρησιν τῶν ὑδάτων ὡς μονὰς λαμβάνεται ὁ *λουλὲς* τουτέστιν ὁ *δάκτυλος* ὕδατος τῶν ὑδρονομέων. Κατὰ τὸν στρατηγὸν κύριον Andréossi τῷ 1814 ὁ *λουλὲς* ἐσχηματίζετο οὕτως: Ἐπὶ τῆς καθέτου παρειᾶς δεξαμενῆς ἢ ἀγγείου σχηματίζεται κυκλικὴ ὀπὴ ἔχουσα διάμετρον 11 γραμμῶν τοῦ τεκτονικοῦ πήχεως Κων/πόλεως, τὸ δὲ κέντρον αὐτῆς εἰς ἀπόστασιν 36 γραμμῶν εὑρισκόμενον ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐν τῇ δεξαμενῇ ὕδατος. Ὑπελογίσθη δὲ ἡ ῥοὴ ὕδατος ἐν τῷ πρωτολέπτῳ εἰς 26 $^2/_3$ ὀκάδας μὲ συνεργὸν τῆς συςολῆς τῆς ῥεούσης φλεβὸς ὕδατος $m=0,862$. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὁ *λουλὲς* συνεποσοῦτο εἰς 26 $^2/_3$ ὀκάδας ὕδατος ἐκρέοντος, ἐν τῷ πρωτολέπτῳ, ἐξ ὀπῆς σχηματιζομένης ὡς ἄνω εἴρηται.

Αἱ ὑποδιαιρέσεις τοῦ *λουλὲ* ἔχουσιν οὕτως:

Νυσσὶφ λουλέ·	ἐξ ὧν	2	ἰσοδυναμοῦσι μὲ	1 λουλὲ
Καμίχ.	»	4	»	» » »
Μασσουρά.	»	8	»	» » »
Νυσσὶφ Μασσουρά.		16	»	» » »
Τσουβαλδίζ.	»	32	»	» » »
Χιλάλ.	»	64	»	» » »

Κατὰ τὰ γενόμενα πειράματα τῷ 1863 ἐπὶ τῶν *κρουνῶν* τῶν ἐν *Βαχτσὲ-κιοΐ* καὶ τοῦ ἐν Πέρᾳ *Ταξὶμ* δεξαμενῶν, ἀπεδείχθη ὅτι οἱ κρουνοὶ οὗτοι εἰσὶ διπλοῖ *λουλέδες*· ἡ διάμετρος αὐτῶν ἴση μὲ 13 γραμμάς, ἡ δὲ ἀπόστασις τοῦ κέντρου τοῦ κρουνοῦ ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐν τῇ δεξαμενῇ ὕδατος ἴση μὲ 26 γραμμάς. Ὑπελογίσθησαν δὲ ὡς ῥοὴ ὕδατος, ἐν τῷ πρωτολέπτῳ, 34 ὀκάδες ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ *συνεργοῦ τῆς συστολῆς τῆς φλεβὸς ὕδατος* $m=0,625$ *. Ὅθεν ὁ λουλές, κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, ἰσοδυνάμει μὲ 17 ὀκάδας ὕδατος ῥέοντος, ἐν τῷ πρωτολέπτῳ, ἀπὸ ὀπῆς σχηματιζομένης ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη.

Καθ' ἃς ἔλαβον παρὰ τῶν ὑδρονομέων πληροφορίας, ὁ ἤδη ἐν χρήσει ἐπίσημος *λουλὲς* εἶναι κύλινδρος οὗτινος διάμετρος μὲν ἐστὶ $\delta=0,025$, μῆκος δὲ 0,105 ὡς ἔγγιστα· τὸ κέντρον τοῦ κυλίνδρου τούτου τίθεται κάτω τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐν τῇ δεξαμενῇ ὕδατος εἰς ἀπόστασιν $\upsilon=0,0760$. Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἐὰν παραδεχθῶμεν ὡς *συνεργὸν τῆς συστολῆς* $m=0,625$ καὶ ἐφαρμόσωμεν *τὸν τύπον τῆς ῥοῆς τῶν ῥευστῶν* διὰ προσθέτου κυλινδρικοῦ σωλῆνος,

$$Q=m\,\omega\sqrt{2g\left(\upsilon+\frac{P_0}{\Pi}-\frac{P}{\Pi}\right)}$$

διὰ τὴν περίωτωσιν καθ' ἣν ἡ δι' ἑκάστην μονάδα ἐπιφανείας πίεσις P_0, ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐν τῇ δεξαμενῇ ῥευστοῦ, καὶ P ἡ τῆς ἐξόδου εἰσὶν ἴσαι πρὸς ἀλλήλας, εὑρίσκομεν $\omega=0,00049087$, $\sqrt{2g\upsilon}=1,225$ καὶ ἐπὶ τέλους $Q=0,000\,375\,822$ διὰ τὸ δευτερόλεπτον· ὅθεν διὰ τὸ πρωτόλεπτον εὑρίσκομεν $Q=0,022\,549$, τουτέστι 17 $^5/_8$ ὀκάδας *ἰσοδυναμούσας* τῷ λουλέ.

Μέτρησις δυνάμεων καὶ μαζῶν.

Τὰ κυριώτερα στοιχεῖα δι' ὧν γίνεται ἡ μέτρησις τῶν δυνάμεων καὶ τῶν μαζῶν λαμβάνονται ὡς ἑξῆς:

α') Ἔστω τ ἡ ταχύτης ἣν κέκτηται κινητὸν ὅπερ ἐν χρόνῳ χ διατρέχει διάστημα α· ἀποδεικνύεται ἐν τῇ *μηχανικῇ* ὅτι ὑπάρχουσιν αἱ ἑξῆς σχέσεις μεταξὺ τῶν ποσοτήτων τούτων:

$$\tau=\frac{\alpha}{\chi},\quad \alpha=\tau\chi,\quad \chi=\frac{\alpha}{\tau}.$$

*) Συνεργὸς τῆς συστολῆς ἐστὶν ὁ λόγος τῆς ἐπιφανείας, πρὸς τὸ μέρος εἰς ὃ συστέλλεται ἡ φλὲψ ὕδατος, πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ κρουνοῦ.

Digitized by Google

Ἐν περιπτώσει δὲ καθ' ἣν δύναμίς τις $δ$ μεταδίδει τὴν ταχύτητα $τ$ εἰς τὴν μάζαν $μ$ σώματός τινος, ἀποδεικνύονται αἱ ἑξῆς σχέσεις:

$$δ = μτ, \qquad μ = \frac{δ}{τ}, \qquad τ = \frac{δ}{μ}.$$

Ἐφαρμοζομένης δὲ τῆς αὐτῆς δυνάμεως $δ$ εἰς ἑτέραν μάζαν M, τότε ἡ μεταδιδομένη ταχύτης T ἔσεται $T = \frac{μτ}{M}$.

Ἐφαρμοζομένης τῆς δυνάμεως $δ$ εἰς ἀνύψωσιν εἰς ὕψος $υ$ τοῦ βάρους B ἐν τῷ χρονικῷ διαστήματι $χ$ ὑπάρχει ἡ σχέσις:

$$δ = \frac{Bυ}{χ} \text{ καθότι } τ = \frac{α}{χ},\ δ = μτ, \text{ ὅθεν}$$

$$δ = \frac{μα}{χ} = \frac{Bυ}{χ}$$

Χιλιογράμμετρον. Διὰ τὴν μέτρησιν τοῦ *ἔργου τῶν δυνάμεων* ὡς μονὰς λαμβάνεται τὸ *χιλιογράμμετρον*. Τοῦτο ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ ἔργον ὅπερ καταβάλλεται ἵνα ἀνυψωθῇ εἰς ὕψος ἑνὸς μέτρου βάρος ἑνὸς χιλιογράμμου (312, 5 δράμια).

Ἵππος ἀτμοῦ ἢ ἵππος ἀτμομηχανῆς. Διὰ τὴν μέτρησιν τοῦ συνεχοῦς ἔργου τῶν μηχανῶν ὡς μονὰς λαμβάνεται τὸ ἔργον 75 *χιλιογραμμέτρων* ἐντὸς τοῦ δευτερολέπτου. Ὑπολογίζεται ὅτι εἷς ἵππος ἀτμοῦ ἀντιστοιχεῖ μὲ 5 $^1/_2$ ἵππους.

β') *Ἡ ἀπόλυτος δύναμις* $Δ$ ῥύακος ἢ μυλαύλακος ἢ ποταμοῦ ἐκφράζεται διὰ τοῦ γινομένου τῆς ποσότητος $Υ$ τοῦ ἐν τῷ δευτερολέπτῳ ῥέοντος ὕδατος ἐπὶ τὸ ὕψος $υ$ τῆς καταπτώσεως: τουτέστι

$$Δ = Υ.υ \text{ χιλιογράμμετρα.}$$

Ὁ τύπος οὗτος *εἰς ἵππους ἀτμοῦ* ἐκφράζεται οὕτω: $\frac{Υυ}{75}$ χ.μ

Ἐάν, ἐπὶ παραδείγματι, ὑποθέσωμεν τὴν ἐκροὴν 850 λίτρας, τὸ δὲ ὕψος τῆς καταπτώσεως 7 μέτρων, θέλομεν ἔχει δι' ἀπόλυτον δύναμιν $\frac{850 \times 7}{75} = \frac{5950}{75} = 79{,}4$ ἵππους ἀτμοῦ.

Ἡ ἐπωφελὴς δύναμις καταπίπτοντος ὕδατος ἐκφράζεται διὰ τοῦ τύπου $Δ = \frac{Υ.υ.κ}{75}$ εἰς τὸν ὁποῖον $κ$ ἐκφράζει τὸν ἐπωφελῆ συνεργόν. Ὁ συνεργὸς οὗτος μεταβάλλεται ἀπὸ 0,25 ἕως 0,85, ἐν δὲ τῇ πράξει λαμβάνεται 0,65.

γ') Ἔστωσαν B καὶ B τὰ βάρη σώματος εἰς δύο διαφόρους ἐπὶ τῆς γῆς τόπους, ἔνθα αἱ ἐπιταχύνσεις τῆς βαρύτητός εἰσι g, g'· ἀποδεικνύεται εἰς τὴν μηχανικὴν ἡ ἑξῆς ἀναλογία:

$$B:B' = g:g',$$

ἥτις ἐκφωνεῖται οὕτως: *τὰ βάρη τοῦ αὐτοῦ σώματος εἰς διαφόρους τῆς γῆς τόπους εἰσὶ πρὸς ἄλληλα ὡς αἱ ἐπιταχύνσεις τῆς βαρύτητος εἰς τοὺς τόπους τούτους*.

Ἐκ τῆς προηγουμένης ἀναλογίας ἕπεται ἡ ἑξῆς: $B:g = B':g'$, ἥτις ἐκφωνεῖται οὕτως:

Τὸ πηλίκον τῆς διαιρέσεως τοῦ βάρους σώματος, εἰς οἱονδήποτε τῆς γῆς τόπον, διὰ τῆς ἐπιταχύνσεως τῆς βαρύτητος εἰς τὸν αὐτὸν τόπον ἀμετάβλητόν ἐστιν. Ἐν τῇ μηχανικῇ τὸ ἀμετάβλητον τοῦτο πηλίκον καλεῖται *μάζα* τοῦ σώματος.

Ἡ εἰδικὴ αὕτη ποσότης, ἐπειδὴ ἐκφράζει πηλίκον, δύναται νὰ καθυποβληθῇ εἰς τὸν ὑπολογισμὸν ὡς καὶ αἱ λοιπαὶ ποσότητες. Ἐὰν σημειώσωμεν αὐτὴν διὰ τοῦ M, θέλομεν ἔχει

$$M = \frac{B}{g} \quad \text{καὶ } B = Mg, \qquad g = \frac{B}{M}.$$

Ἐκ τῶν ἐκφράσεων τούτων προσπορίζόμεθα ὅτι:

α') *Ἡ μάζα σώματος ἰσοῦται τῷ πηλίκῳ τῆς διαιρέσεως τοῦ ἑαυτοῦ βάρους διὰ τῆς ἐπιταχύνσεως* g *τῆς βαρύτητος*. Διὰ $B = 1$,

$$\text{ἔχομεν } M = \frac{1}{g} = \frac{1}{9{,}8088} = 0{,}102.$$

Ἡ τιμὴ τοῦ g εἶναι αὐτὴ ἐκείνη ἧς ποιοῦνται χρῆσιν ἐν Παρισίοις. Λοιπὸν ἡ μάζα σώματος οὗτινος τὸ βάρος ἐστὶν ἓν χιλιόγραμμον (312,5 δράμια), ἰσοῦται μὲ 0,102.

Ἡ μάζα σώματος 3,5 χιλιογράμμων βάρους ἰσοῦται μὲ $0{,}102 \times 3{,}5 = 0{,}3570$.

β') *Τὸ βάρος σώματος ἰσοῦται τῷ γινομένῳ τῆς ἑαυτοῦ μάζης ἐπὶ τὴν ἐπιτάχυνσιν* g *τῆς βαρύτητος*. Διὰ $M = 1$, ἔχομεν $B = g = 9{,}8088$ χιλιόγραμμα. Ὅθεν τὸ βάρος σώματος ἔχοντος μάζαν τὴν μονάδα ἰσοῦται μὲ 9,8088. χ.γμ.

γ') *Ἡ ἐπιτάχυνσις τῆς βαρύτητος ἰσοῦται τῷ πηλίκῳ τῆς διαιρέσεως τοῦ βάρους τοῦ σώματος διὰ τῆς ἑαυτοῦ μάζης*.

Εἰς τὰ περὶ καταμετρήσεως δυνάμεων ἀνάγκη ἐστὶ νὰ προσαρτηθῶσι τὰ περὶ τῆς μετρήσεως τῶν ἠλεκτρικῶν δυνάμεων. Ἐπὶ τοῦ σπου-

Digitized by Google

δαιοτάτου τούτου θέματος, πρὸς ἀποφυγὴν σχοινοτενῶν καὶ ὅλως εἰδικῶν θεωριῶν, ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐκθέτομεν τὸ μετρικὸν σύστημα τῶν ἠλεκτρικῶν μονάδων, ὅπερ παρεδέχθη ἡ Βρεττανικὴ Ἑταιρία τῶν τηλεγράφων.

Μονὰς δυνάμεως, εἰς τὸ ἀπόλυτον μετρικὸν σύστημα, λογίζεται ἡ δύναμις ἡ ζωογονοῦσα σῶμα βάρους ἑνὸς γραμαρίου μὲ ταχύτητα ἑνὸς μέτρου κατὰ δευτερόλεπτον. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ βαρύτης ἡ ἐπενεργοῦσα ἐπὶ βαρέος σώματος ἐλυθέρως καταπίπτοντος ἐπιταχύνει τὴν κατάπτωσιν κατὰ 9,81 μέτρα ἀνὰ πᾶν δευτερόλεπτον, ἕπεται ὅτι, ἐὰν θεωρηθῇ ὡς φυσικὴ μονὰς δυνάμεως ἡ τῆς γῆς ἐπιταχυντικὴ δύναμις ἐπὶ ἑνὸς γραμαρίου, ἡ *ἀπόλυτος μονὰς* ἔσεται $\frac{1}{9,81}$ τοῦ γραμαρίου.

Ἡ μονὰς ἔργου ἢ μονὰς τοῦ μηχανικοῦ ἀποτελέσματος ἐκφράζεται ὑπὸ τῆς μονάδος τῆς δυνάμεως ἀνυψουμένης εἰς ἓν μέτρον, τουτέστιν $\frac{1}{9,81}$ τοῦ γραμαρίου ἀνυψουμένου εἰς ὕψος ἑνὸς μέτρου.

Ἡ μονὰς τοῦ ὠφελίμου ἀποτελέσματος ἐκφράζεται ὑπὸ τοῦ παραγομένου ἔργου ἐν τῇ μονάδι τοῦ χρόνου, τουτέστιν $\frac{1}{9,81}$ τοῦ γραμαρίου ἀνυψουμένου ἐν τῷ δευτερολέπτῳ εἰς ὕψος ἑνὸς μέτρου.

Τὸ μετρικὸν σύστημα τῶν ἠλεκρικῶν μονάδων ὅπερ παρεδέχθη ἡ Βρεττανικὴ Ἑταιρία τῶν τηλεγράφων πηγάζει ἀπὸ τοὺς τύπους τοῦ μετρικοῦ συστήματος τῶν ἀπολύτων μονάδων, σχετίζεται δὲ καὶ μὲ τὰς μηχανικάς, τὰς μαγνητικάς, τὰς ἠλεκτρικομαγνητικὰς καὶ τὰς ἠλεκτροστατικὰς μονάδας. Ἵνα δὲ ἐκφράσωμεν τοὺς τύπους τούτους, σημειοῦμεν τὰς θεμελιώδεις μονάδας οὕτως:

1. Διὰ L σημειοῦται τὸ μῆκος, διὰ T ὁ χρόνος καὶ διὰ M ἡ μάζα.

2. Αἱ ἐκ τῆς μηχανικῆς ἐξαρτώμεναι μονάδες εἰσίν:

Work (ἔργον) $= W = \frac{L^2M}{T^2}$.

Force (δύναμις) $= F = \frac{LM}{T^2}$.

Velocity (ταχύτης) $= V = \frac{L}{T}$.

3. Αἱ ἐκ τοῦ μαγνητισμοῦ προκύπτουσαι μονάδες εἰσίν:

Πολικὴ δύναμις μαγνήτιδος $= m = L^{\frac{3}{2}}.T^{-1}.M^{\frac{1}{2}}$.

Μαγνητικὴ ῥοπὴ $= ml = L^{\frac{5}{2}}.T^{-1}.M^{\frac{1}{2}}$.

Ἔντασις τῆς μαγν. περιοχῆς $= H = L^{\frac{1}{2}}.T^{-1}.M^{\frac{1}{2}}$.

4. Αἱ μονάδες τοῦ ἠλεκτρομαγνητικοῦ συστήματος εἰσίν:

Ποσὸν ἠλεκτρίσεως $= Q = L^{\frac{1}{2}}.M^{\frac{1}{2}}$.

Δύναμις ἠλεκτρ. ῥεύματος $= G = L^{\frac{1}{2}}.M^{\frac{1}{2}}.T^{-2}$.

Ἠλεκτροκινητήρ. δύναμις $= E = L^{\frac{3}{2}}.M.T^{-2}.M^{\frac{1}{2}}$.

Ἀντίστασις τῶν ἀγωγῶν $= R = L.T^{-1}$

5. Αἱ μονάδες τοῦ ἠλεκτροστατικοῦ συστήματος εἰσί:

Ποσὸν ἠλεκτρίσεως $= q = L^{\frac{3}{2}}T^{-1}.M.^{\frac{1}{2}} = \upsilon Q$.

Δύναμις ἠλεκτρικῶν ῥευμάτων $= c = L^{\frac{1}{2}}T^{-2}M^{\frac{1}{2}} = \upsilon G$.

Δύναμις ἠλεκτροκινητήριος $= e = L^{\frac{1}{2}}.T^{-2}M^{\frac{1}{2}} = \frac{E}{\upsilon}$

Ἀντίστασις ἀγωγοῦ $= r = L^{-1}.T = \frac{R}{\upsilon^2}$.

Ἐν τοῖς τελευταίοις τύποις λαμβάνεται $\upsilon = 310740000$ μέτρα ἐν τῷ δευτερολέπτῳ, ὡς ἔγγιστα. Ὁ ἀριθμὸς οὗτος ἐκφράζει τὸν λόγον μεταξὺ τῶν μονάδων τῆς ἠλεκτρομαγνητικῆς καὶ τῆς ἠλεκτροστατικῆς ποσότητος.

Γ'. Βάσις τοῦ μετρικοῦ συστήματος παρὰ τοῖς Γάλλοις. Γενικαὶ ἰδέαι ἐπὶ τοῦ σχήματος τῆς Γῆς.

α') Ἡ βάσις τοῦ μετρικοῦ συστήματος παρὰ Γάλλοις ἐστὶ τὸ μέτρον, ὅπερ λαμβάνεται ἴσον τῷ δεκάκις μιλλιονοστῷ μέρει τοῦ τεταρτημορίου τοῦ γηΐνου μεσημβρινοῦ τοῦ διερχομένου ἐκ Παρισίων. Ἡ τοιαύτη σχέσις τῆς βάσεως τοῦ μετρικοῦ συστήματος πρὸς τὰς διαστάσεις τῆς γῆς προαπαιτεῖ τὴν ἐξακρίβωσιν, μετὰ μαθηματικῆς ἀκριβείας, τοῦ σχήματος τοῦ ἡμετέρου πλανήτου. Πρὶν ἢ εἰσέλθωμεν εἰς τὰς λεπτομερείας τῆς δι' ὑπολογισμοῦ προσδιορίσεως τοῦ ἀκριβοῦς σχήματος τῆς γῆς, ὡς προεισαγωγὴν παραθέτω γενικάς τινας σκέψεις ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου, ἃς αὐτὸς ὁ Arago εἶχεν ἐκθέσει ἐν τῇ ἐπετηρίδι

Digitized by Google

τοῦ 1834, παραπέμπων εἰς τὸν Πλάτωνα[1] τοὺς βουλομένους νὰ ἀναζητήσωσι τοὺς λόγους δι' οὓς οἱ ἀρχαῖοι ἐθεώρουν *σφαιροειδὲς* τὸ τῆς γῆς σχῆμα.

«Ἐν ἀρχῇ ἡ γῆ πιθανῶς ἦτο ἐκπεπυρωμέ»νη· αὕτη διατηρεῖ προσέτι σημαντικὸν μέ»ρος τῆς ἀρχεγόνου θερμότητος.

»Διὰ τὴν ἐπίτευξιν προκαταρκτικῆς τινος »ἀποδείξεως τῶν δύο κυρίων τούτων προτά»σεων, ἀρκεῖ νὰ ἀποκαλυφθῇ ἡ κατάστασις, »ρευστὴ ἢ στερεά, εἰς ἣν τυχὸν εὑρίσκετο ἡ γῆ »ἐν τῇ ἀρχῇ τῶν ὄντων.

»Ἐν ἀρχῇ, ἐὰν ἡ γῆ ἦτο εἰς στερεὰν κα»τάστασιν, ἔδει, ἀπὸ τῆς στιγμῆς, ἀφ' ἧς ἤρ»ξατο νὰ στρέφηται περὶ τὸ ἑαυτῆς κέντρον, »νὰ διατηρήσῃ ἄθικτον ὡς ἔγγιστα καὶ μ' ὅ»λην τὴν διαδήλωσιν τῆς περιστροφικῆς κι»νήσεως τὸ σχῆμα ὅπερ ἐκ συμπτώσεως ἤ»θελε τότε προσκτήσει. Κατὰ τὴν δευτέραν »ὑπόθεσιν τὸ αὐτὸ δὲν θέλει βεβαίως συμβῇ. »Ἐν ἀρχῇ ἐὰν ἡ γῆ ἦτο εἰς ρευστὴν κατάστα»σιν, τότε ἤθελε προσλάβει κατὰ μῆκος τὸ »σχῆμα τῆς ἰσορροπίας τὸ ἀντιστοιχοῦν εἰς »ἁπάσας τὰς δυνάμεις ὑπὸ τὴν ἐνέργειαν τῶν »ὁποίων εὑρίσκετο ἡ μάζα τῆς γῆς· ἀλλ' ἀπο»δεικνύεται διὰ τοῦ ὑπολογισμοῦ ὅτι τοιαύ»τη τις μάζα, ὑποτιθεμένη ἐν πρώτοις ὁμογε»νὴς ὀφείλει νὰ ἦναι πεπιεσμένη μὲν κατὰ »τὴν ἔννοιαν τοῦ ἄξονος τῆς περιστροφῆς, ἐξωγ»κωμένη δὲ πρὸς τὸν ἰσημερινὸν καὶ νὰ ὑ»φίσταται ἐπαισθητὴ διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο »διαμέτρων. Ἐπίσης ἀποδεικνύεται ὅτι, ἐν »τῇ τελικῇ καταστάσει τῆς ἰσορροπίας, τὸ »γενικὸν σχῆμα τῆς ρευστῆς μάζης, εἶναι τὸ »τοῦ *ἐλλειψοειδοῦς ἐκ περιστροφῆς*· πρὸς τοῖς »ἄλλοις προσδιορίζονται αἱ τροποποιήσεις αἵ»τινες ἐνδέχεται νὰ προκύψωσι κατὰ τὰς μᾶλ»λον πιθανὰς καὶ τὰς φυσικὰς ὑποθέσεις, ὡς »ἐκ τῆς μὴ ὁμογενείας τῶν ρευστῶν στρωμά»των. Τὰ ἐξαγόμενα ταῦτα τοῦ ὑπολογισμοῦ »θαυμάσια συμβιβάζονται, ἐν συνόλῳ καὶ ἐν »σχέσει πρὸς τὴν ἀριθμητικὴν αὐτῶν ἀξίαν, »μὲ τὰς πολυαρίθμους γενομένας καταμετρή»σεις ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς εἰς ἀμφότε»ρα τὰ ἡμισφαίρια. Ἡ τοιαύτη ὁμοφωνία τοῦ »τε ὑπολογισμοῦ καὶ τῶν διαφόρων γενομέ»νων παρατηρήσεων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ θεω»ρηθῇ ὡς ἁπλοῦν ἀποτέλεσμα τῆς τύχης.

»Ἡ γῆ λοιπόν, ἐν ἀρχῇ ἦτο ἐν ρευστῇ κα»ταστάσει. Ὑπολείπεται νὰ ὑποδειχθῇ τὸ »αἴτιον τῆς ἀρχεγόνου ρευστῆς καταστάσεως »τῆς γῆς.

»Ἡ αἰτία ἐνδέχεται νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὸ πῦρ· »ἡ ὑπόθεσις ὅμως αὕτη δὲν εἶναι ἀπὸ κοινοῦ »παραδεδεγμένη. Ἐκ τῶν γεωλόγων, οἱ ὀπα»δοὶ τῆς *Ποσειδωνίου σχολῆς* παραδέχονται »ὅτι ἐν ἀρχῇ ἡ γῆ ἦτο εἰς ὑδατώδη ρευστὴν »κατάστασιν. Αἱ συνιστῶσαι αὐτὴν διάφοροι »οὐσίαι, διάφορον ἔχουσαι ἰδιότητα, ἐν ἀρχῇ »ἦσαν διαλελυμέναι ἔν τινι ρευστῷ, ἐξ οὗ ὁ »στερεὸς σκελετὸς τῆς γῆς ἐμορφώθη ἐξ ὑπο»στάθμης αἰωρουμένης τέως ἐν τῷ ρευστῷ »τούτῳ καὶ καθιζησάσης ἔπειτα. Οἱ δὲ τῆς »*Πλουτωνείου σχολῆς* ὀπαδοὶ ἀπορρίπτουσι τὴν »γνώμην ταύτην πρεσβεύοντες ὅτι ἐν ἀρχῇ ἡ »γῆ ἦτο πεπυρακτωμένος καὶ τετηκὼς ὄγκος, »ὅστις ψυχόμενος κατ' ὀλίγον ἐστερροποιήθη.

»Αἱ δύο σχολαὶ ἢ μᾶλλον τὰ δύο φιλοσο»φικὰ ταῦτα συστήματα ὑπέδειξαν τοιαύτην »δριμύτητα, διαμαχόμενα πρὸς ἄλληλα δι' ἐ»πιχειρημάτων ἧττον ἀποφαντικῶν, σχετιζο»μένων πρὸς τὰ γεωλογικὰ φαινόμενα, ὥστε »ἀφῆκαν νὰ διακυμαίνωνται τὰ αὐστηρὰ πνεύ»ματα. Ὁ καταλληλότερος τρόπος τοῦ νὰ »τεθῇ τέρμα εἰς τὰς συζητήσεις εἶναι νὰ ἐξα»κριβωθῇ ἐὰν εἰς τοὺς κόλπους τῆς γῆς ὑπάρ»χωσι λείψανα τῆς ἀρχεγόνου θερμότητος ἣν »ἐπικαλοῦνται οἱ Πλουτωνισταί. Τοιοῦτον εἶ»ναι τὸ πρόβλημα οὗτινος ἀποχρῶσαν λύσιν »ἐξέφερον οἵ τε Φυσικοὶ καὶ οἱ Γεωμέτραι τῇ »κοινῇ συνεργασίᾳ.

»Καθ' ὅλα τὰ μέρη τῆς γῆς, ἐὰν καταβῶ»μεν εἴς τι βάθος, παρατηρεῖται ὅτι τὸ θερμό»μετρον οὐδεμίαν ἀλλοίωσιν δεικνύει, καθ' ὅ»λην τὴν διάρκειαν τῆς ἡμέρας καὶ τοῦ ἔτους· »ἐμφαίνει πάντοτε τὸν αὐτὸν βαθμὸν καὶ τὴν »αὐτὴν ὑποδιαίρεσιν καθ'ὅλον τὸ ἔτος καὶ καθ' »ἅπαντα τὰ ἔτη. Τί δὲ ἀναφέρει ἡ θεωρία;

»*Ὑποθέσωμεν ἐν πρώτοις ὅτι ἡ γῆ παρέ»λαβεν ἅπασαν τὴν ἑαυτῆς θερμότητα ἀπὸ τοῦ »Ἡλίου*. Δι' ὑπολογισμοῦ, στηριζομένου ἐπὶ »τῆς ὑποθέσεως ταύτης, ἀποδεικνύεται: 1) »Ὅτι ἐὰν μέχρι τινὸς καταβῶμεν εἰς τὰ ἐντὸς »τῆς γῆς, ἡ θερμοκρασία ἔσεται ἀμετάβλητος· »2) Ὅτι ἡ ἡλιακὴ αὕτη θερμοκρασία τοῦ ἐ»σωτερικοῦ τῆς γῆς μεταβάλλεται μὲ τὸ γεω»γραφικὸν πλάτος τοῦ τόπου. Διὰ τὰ δύο »ταῦτα ἐξαγόμενα ὅ τε ὑπολογισμὸς καὶ ἡ παρα»τήρησις συμφωνοῦσιν. Ἀλλ'ὀφείλομεν νὰ προσ»θέσωμεν ὅτι, καθ' ὅσα διδάσκει ἡ θεωρία, ἐν »ἑκάστῳ κλίματι, ἡ ἀμετάβλητος θερμοκρα»σία τῶν γηίνων στρωμάτων θέλει εἶσθαι ἡ

1) Τιμαῖος (περὶ Φύσεως) III καὶ VII.

Digitized by Google

»αὐτὴ καθ' ὅλα τὰ βάθη, τοὐλάχιστον ἐν ὅσῳ »δὲν εἰσδύσωμεν εἰς σημαντικὰ βάθη σχετικῶς »πρὸς τὴν ἀκτῖνα τῆς γῆς. Ἀλλὰ πάντες »γνωρίζομεν ὅτι τοῦτο οὐχ οὕτως ἔχει. Αἱ »γενόμεναι παρατηρήσεις εἰς πλῆθος μεταλ-»λείων, ὡς καὶ ἐπὶ τῆς θερμοκρασίας τοῦ ὕδα-»τος πλῆθος ἀναπηδητικῶν πηγῶν, ἀπὸ διά-»φορα βάθη προερχομένων, καταδεικνύουσι τὴν »κατὰ βαθμὸν ἑκατονταβάθμου θερμομέτρου »ἐπαύξησιν τῆς θερμοκρασίας ἀνὰ πᾶν βάθος »20—30 μέτρων. Ὅθεν ἡ ἀνωτέρω γενομέ-»νη ὑπόθεσις, ἐπειδὴ καθοδηγεῖ ἡμᾶς εἰς ἐξα-»γόμενα ἀντιφατικὰ πρὸς τὰ γεγονότα, ἀνάγ-»κη νὰ θεωρηθῇ σφαλερὰ καὶ ὡς τοιαύτην νὰ »τὴν ἀπορρίψωμεν. Λοιπόν, τὰ φαινόμενα τῆς »θερμοκρασίας τῶν γηΐνων στρωμάτων δὲν »ἀποδίδονται εἰς μόνην τὴν ἐνέργειαν τῶν »ἡλιακῶν ἀκτίνων.

»Τῆς ἐπενεργείας τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων ἅπαξ »ἀπορριφθείσης, τὸ αἴτιον τῆς τακτικῆς ἐπαυ-»ξήσεως τῆς θερμότητος, ἐφ' ὅσον διεισδύο-»μεν εἰς τὰ ἐντὸς τῆς γῆς, καὶ εἰς ὁποιονδή-»ποτε τόπον, ἀνάγκη νὰ ἀποδοθῇ εἰς ἰδιαι-»τέραν τινὰ θερμότητα, ἥτις ἔλαβε τὴν ἑαυ-»τῆς ἀρχὴν ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς τῶν ὄντων. »Ἡ γῆ ἤδη κατέστη ὁριστικῶς *ἥλιος περιει-»λημμένος μὲ χόραν* οὗτινος τὴν ὑψηλὴν θερμο-»κρασίαν εὐθαρσῶς δυνάμεθα νὰ ἐπικαλεσθῶ-»μεν ὁσάκις ἡ ἐξήγησις τῶν γεωλογικῶν φαι-»νομένων ἤθελε τὸ ἀπαιτήσει.

»Ἐκ τῶν εἰρημένων ἀριδήλως καταφαίνε-»ται ὅτι, ἡ γῆ ἐν ἀρχῇ ὡς καὶ ὁ νῦν πυρὴν »αὐτῆς, ὅστις πλησιάζει κατὰ πολὺ πρὸς »τὴν ἐπιφάνειαν, εἰσὶν ἐκπεπυρωμένα, ὅτι ταύ-»της ἐνδιδούσης εἰς τὴν περιστροφικὴν κίνησιν, »πέριξ κεντρικοῦ τινος ἄξονος, ἡ γήϊνος σφαῖ-»ρα, πάλαι ποτὲ ἐν καταστάσει πεπυρακτω-»μένῃ καὶ τετηκυία, ὤφειλε νὰ προσλάβῃ τὸ »σχῆμα τοῦ *ἐλλειψοειδοῦς ἐκ περιστροφῆς*· τέ-»λος, ἡ ἐπιφάνεια στερροποιουμένη, ἕνεκα τῆς »ἀπωλείας τῆς ἀρχικῆς θερμότητος, καὶ δια-»τηροῦσα τοῦτ' αὐτὸ τὸ σχῆμα, ὤφειλε νὰ »ὑποστῇ ἀνεπαισθήτους ἀλλοιώσεις, προελθού-»σας εἴτε ἔκ τινων ἐσωτερικῶν ἐνεργειῶν το-»πικῶν παρεμφερῶν μὲ τὰς τῶν ἡφαιστείων, »εἴτε ἐξ αἰτιῶν, αἵτινες δὲν ἐξηγήθησαν εἰσέτι. »Τοιουτοτρόπως αἱ ἐκ συμπτώσεως προελθοῦ-»σαι ἀνωμαλίαι τῆς γῆς τυγχάνουσι πιθανῆς »ἐξηγήσεως».

Μετὰ τὰς προεκτεθείσας γενικὰς ἰδέας ἐπὶ τοῦ ἐλλειψοειδοῦς σχήματος τῆς γῆς παραθέτω τὰς ἑξῆς προεισαγωγικὰς γνώσεις αἵτινες ἀποτελοῦσι τὴν βάσιν τῆς θεωρίας δι' ἧς θέλομεν προσπορισθῇ, διὰ τοῦ ὑπολογισμοῦ, τὸ ἀκριβὲς σχῆμα τῆς γῆς.

Β'. Προεισαγωγικαὶ Γνώσεις.

Ὁρισμοί.

Ῥευστὰ εἰσὶ τὰ σώματα τῶν ὁποίων τὰ συστατικὰ *μόρια* μετατοπίζονται τὰ μὲν ὡς πρὸς τὰ δέ, καθ' ὅλας τὰς ἐννοίας, ἄνευ προστριβῆς.

Τὰ *ὑγρὰ* καὶ τὰ *ἀέρια*, τὰ ἐν τῇ φύσει ἀπαντώμενα, κέκτηνται μὲν εἰς ἱκανὴν ἐντέλειαν τὸ κινητόν, ἀλλὰ τοιαύτην ὥστε αἱ ἐκ τοῦ προηγουμένου ὁρισμοῦ προκύπτουσαι συνέπειαι ἐπιτρέπουσιν ἡμῖν νὰ ποιήσωμεν προκαταρκτικήν τινα μελέτην, τῆς ὁποίας τὰ πορίσματα νὰ δυνάμεθα νὰ ἐφαρμόσωμεν, κατά τινα προσέγγισιν, εἰς τὰ ὑγρὰ καὶ εἰς τὰ ἀέρια τὰ ἐν τῇ φύσει ἀπαντώμενα.

Ὑγρὰ εἰσὶ τὰ ῥευστά, ἅτινα οὐδεμίαν ἐπιδέχονται *συμπίεσιν*· τὰ ἐν τῇ φύσει ἀπαντώμενα ὑγρὰ ἐπιδέχονται ἐλαχίστην τινὰ *πίεσιν*. Ὁ διακριτικὸς χαρακτὴρ τῶν ἀερίων ἐστὶν *ἡ ἐπεκτατικὴ δύναμις* καὶ ἡ ἐντέλεια τῆς *ἐλαστικότητος*.

α') *Πίεσις εἰς σημεῖον ῥευστῆς τινος μάζης.* Ἔστω ἐπίπεδόν τι Κ τὸ ὁποῖον νὰ διέρχηται ἐκ τοῦ σημείου Μ, νὰ τέμνῃ δὲ τὸ ἐπίπεδον Ρ κατὰ τὴν εὐθεῖαν ΑΒ. (Σχῆμα 1). Ἐπὶ τοῦ

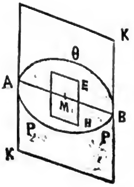

(Σχῆμα 1).

ἐπιπέδου Κ θεωρήσωμεν τὴν ἐπιφάνειαν Ε, καὶ ἔστω Π ἡ *συνισταμένη* τῶν καθέτων πιέσεων, τὰς ὁποίας τὸ μέρος Θ τῆς ῥευστῆς μάζης ἐξασκεῖ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας Ε. Τὸ κλάσμα $\frac{\Pi}{E}$ ἐφαρμόζει τὴν κατὰ *μέσον* ὅρον *πίεσιν* ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας ταύτης. Ἐὰν περὶ τὸ σημεῖον Μ θεωρήσωμεν τὴν ἐπιφάνειαν ΔΕ, εἰς ἣν τείνει ἡ Ε ὅταν ἀδιακόπως σμικρύνηται, πρὸς

δέ, ἐὰν διὰ ΔΠ σημειωθῇ ἡ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας ταύτης πίεσις, τότε $\frac{ΔΠ}{ΔΕ}$ θέλει εἶσθαι ἡ κατὰ *μέσον* ὅρον *πίεσις* ἐπὶ τῆς στοιχειώδους ἐπιφανείας ΔΕ. Ἀλλὰ τὸ πηλίκον $\frac{ΔΠ}{ΔΕ}$ τείνει πρός τι πεπερασμένον καὶ ὡρισμένον συγχρόνως ὅριον ὁπόταν ΔΠ, ΔΕ τείνωσιν ἀμοιβαίως πρὸς τὰ ἑαυτῶν *διαφορικὰ* δΠ, δΕ. Λοιπὸν $\frac{δΠ}{δΕ} = Π'$ ἐστὶν ἡ εἰς τὸ σημεῖον Μ *μέση πίεσις*, τουτέστιν ἐκείνη ἥτις ἀντιστοιχεῖ *εἰς τὴν μονάδα τῆς ἐπιφανείας*. Ὅθεν, δΠ=Π'.δΕ, ὅπερ ἐστὶν ἡ συνισταμένη τῶν πιέσεων ἐπὶ τῆς στοιχειώδους ἐπιφανείας δΕ διέρχεται ἀπὸ τοῦ κέντρου τῆς βαρύτητος τῆς ἐπιφανείας ταύτης, καθότι ἡ πίεσις δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀμετάβλητος καθ' ὅλα τὰ σημεῖα τῆς ἐπιφανείας δΕ.

Ἐκ τῶν προεκτεθέντων προσπορίζόμεθα τὰς ἀκολούθους συνεπείας.

β') *Ἐν ἰσορροποῦντι ῥευστῷ, πᾶν ἐπίπεδον στοιχεῖον, ἐντὸς τοῦ ῥευστοῦ θεωρούμενον, προλαμβάνει πίεσιν κατὰ διεύθυνσιν κάθετον,* ἐν ἄλλαις λέξεσιν, αἱ ἐνέργειαι τοῦ μέρους τοῦ ῥευστοῦ, τοῦ εὑρισκομένου πρὸς τὸ μέρος Η τοῦ ἐπιπέδου στοιχείου, ἐπὶ τινος μορίου Μ κειμένου πρὸς τὸ ἀντίθετον μέρος, εἶναι κάθετος ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τούτου Κ· καθότι ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει τὸ Μ θέλει μετατοπισθῇ κατὰ τὸ στοιχεῖον δΕ, τῆς προστριβῆς μὴ ὑφισταμένης ἐξ ὑποθέσεως, καὶ ἰσορροπία δὲν θὰ ὑπάρχῃ.

γ') Ἐν μέρει δὲ ἡ πίεσις εἰς ὁποιονδήποτε σημεῖον τῆς παρειᾶς δοχείου τηροῦντος ἐν ἰσορροπίᾳ ῥευστόν, εἶναι κάθετος κατὰ τὸ σημεῖον τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς παρειᾶς.

δ') *Ἐν ἰσορροποῦντι ῥευστῷ μὴ ἐπηρεαζομένῳ ὑπ' οὐδεμιᾶς ἐξωτερικῆς δυνάμεως, ἡ πίεσις δι' ἑκάστην μονάδα ἐπιφανείας εἶναι ἡ αὐτὴ καθ' ὅλα τὰ σημεῖα τῆς ῥευστῆς μάζης.*

Θεωρήσωμεν τὸν ὄγκον αβγδ (Σχῆμα 2),

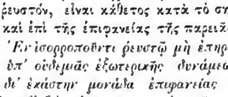

(Σχῆμα 2).

τὸν ὁποῖον παράγει τὸ ἔμβολον αβ ἢ γδ. Ἔστω Π ἡ πίεσις, διὰ τὴν μονάδα ἐπιφανείας ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας ω τοῦ ἐμβόλου αβ καὶ Π' ἡ ἀνάλογος πίεσις ἐπὶ τοῦ ἐμβόλου γδ διαφέρουσα τῆς Π. Μετατοπίζομεν τὸ ἔμβολον αβ κατὰ ε καὶ πρὸς τὰ δεξιά· ἐπίσης καὶ τὸ γδ κατὰ τὴν αὐτὴν ποσότητα ε, ὁμοίως πρὸς τὰ δεξιά. Τοῦ ῥευστοῦ ἐν ἰσορροπίᾳ εὑρισκομένου δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν, πρὸς στιγμήν, τὴν ῥευστὴν μᾶζαν, ἥτις περιστοιχεῖ τὸν ὄγκον αβγδ, στερεοποιουμένην· τὸ τοιοῦτον συνιστᾷ διώρυγα ἐντὸς τῆς ὁποίας μετατοπίζεται τὸ ῥευστὸν πιεζόμενον διὰ τοῦ ἐμβόλου αβ. Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἐφαρμόσωμεν τὸ *θεώρημα τῶν ζωσῶν δυνάμεων* εἰς τὴν ἐν ἰσορροπίᾳ εὑρισκομένην μᾶζαν αβγδ. Τὸ ἔργον τῶν ἐσωτερικῶν δυνάμεων ἐξισοῦται τῷ μηδενί, καθότι ὁ ὄγκος δὲν ὑπέστη οὐδεμίαν ἀλλοίωσιν ὡς καὶ τὰ μεταξὺ τῶν μορίων διαστήματα. Αἱ πιέσεις τοῦ μετατοπιζομένου ῥευστοῦ ἐπὶ τοῦ στερεοποιηθέντος ῥευστοῦ εἰσὶ κάθετοι ἐπὶ τῆς παρειᾶς τῆς διώρυγος καὶ ἑπομένως ἐπὶ τῆς μετατοπίσεως ἣν ὑπέστησαν τὰ σημεῖα ἐφ' ἃ ἐφαρμόζονται. Ὅθεν τὸ ἔργον τῶν πιέσεων τούτων ἰσοῦται τῷ μηδενί. Η πίεσις ἐπὶ τοῦ ἐμβόλου αβ παράγει ἔργον ὅπερ ἐξισοῦται τῷ —Πωε, ἡ δὲ ἐπὶ τοῦ ἐμβόλου γδ, τῷ Π'ωε. Τὸ ἄθροισμα τῶν ἔργων τούτων ἐστὶ (Π'-Π) ωε· ἀλλὰ τοῦτο ἰσοῦται τῷ μηδενὶ καθότι τὸ ἐν λόγῳ σύστημα εὑρίσκεται ἐν ἰσορροπίᾳ, ἐν ἄλλαις δὲ λέξεσι, δὲν ἐπιδέχεται αὔξησιν τῶν ζωσῶν δυνάμεων. Λοιπόν, Π=Π'· *ὅπερ ἔδει δεῖξαι.*

ε') *Η δι' ἑκάστην μονάδα ἐπιφανείας πίεσις εἶναι ἡ αὐτὴ καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις τὰς λαμβανομένας πέριξ σημείου τινός.* Τὸ ῥευστὸν ἐνδέχεται, ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει, νὰ εὑρίσκηται καὶ ὑπὸ τὴν ἐπιῤῥοὴν ἐξωτερικῶν δυνάμεων.

Περὶ τὸ ἐν λόγῳ σημεῖον Μ θεωρήσωμεν πολύεδρον ἀπειροελάχιστον (Σχῆμα 3). Ἀπά-

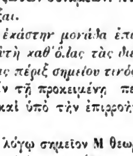

(Σχῆμα 3).

σης τῆς ῥευστῆς μάζης ἐν ἰσορροπίᾳ εὑρισκομένης, τὸ πολύεδρον δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς στερεὸν ὑποκείμενον εἰς τὴν ἐνέργειαν τῶν πιέσεων, ἃς τὸ πέριξ ῥευστὸν ἐξασκεῖ ἐπὶ τῶν ἑδρῶν τοῦ πολυέδρου καὶ ὑπὸ τὴν ἐνέργειαν τῶν ἐξωτερικῶν δυνάμεων. Αἱ τελευταῖαι αὗται προέρχονται ἀπό τινων ἐξωτερικῶν στη-

Digitized by Google

μείων τῆς ῥευστῆς μάζης, κειμένων εἰς πεπερασμένας ἀποστάσεις, τουτέστιν εἰς μεγίστας ἀποστάσεις ἀναφορικῶς πρὸς τὰς διαστάσεις τοῦ πολυέδρου. Ἕκαστον τῶν ἐξωτερικῶν σημείων θέλει παράγει ἐπὶ τῶν σημείων τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος μάζης ἐνεργείας παραλλήλους πρὸς ἀλλήλας, αἵτινες θέλουσιν ἔχει μίαν μόνην συνισταμένην ἴσην τῷ ἀθροίσματι τῶν ἐνεργειῶν τούτων, καὶ ἥτις ἑπομένως ἔσεται ἀνάλογος πρὸς τὴν μάζαν τοῦ πολυέδρου. Ἑπόμενον λοιπὸν εἶναι ὅτι ἡ συνισταμένη αὕτη ἔσεται *τρίτης τάξεως ἀπειροστόν*. Αἱ ἐφ' ἑκάστης ἕδρας πιέσεις ὁμοίως ἔχουσι συνισταμένην, ἥτις εἶναι *δευτέρας τάξεως ἀπειροστόν*, καθότι εἶναι ἀνάλογος πρὸς ἀπειροελάχιστον ἐπιφάνειαν.

Τῶν ἐξωτερικῶν δυνάμεων ἐξαφανιζομένων ἀπέναντι τῶν πιέσεων, κατὰ τοὺς τεθέντας ὁρισμούς, δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὸ πολύεδρον ὅτι ἰσορροπεῖ ὑπὸ τὴν ἐπενέργειαν τῶν πιέσεων μόνον ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ἀνάγεται τοῦτο εἰς τὸ σημεῖον Μ. Φαντασθῶμεν τὴν περὶ τὸ πολύεδρον ῥευστὴν μάζαν στερεοποιουμένην, τὴν δὲ ἐν τῷ πολυέδρῳ ἐπανερχομένην εἰς τὴν ῥευστὴν κατάστασιν εἰς ἣν εὑρίσκετο πρότερον. Εἰς τὴν μάζαν ταύτην, διὰ τὴν ὁποίαν δὲν θέλομεν θεωρήσει τὰς ἐξωτερικὰς δυνάμεις, ἡ δι' ἑκάστην μονάδα ἐπιφανείας πίεσις εἶναι ἡ αὐτὴ καθ' ὅλα τὰ σημεῖα τῆς μάζης (δ'). Ἅπασα λοιπὸν ἡ πολύεδρος ἐπιφάνεια τοῦ πολυέδρου δέχεται τὴν αὐτὴν πίεσιν δι' ἑκάστην μονάδα *ἐπιφανείας*· ὅπερ ἔδει δεῖξαι.

Ἐξίσωσις ἐμφαίνουσα τὴν ἰσορροπίαν ῥευστῆς τινος μάζης εὑρισκομένης ὑπὸ τὴν ἐνέργειαν ὁποιωνδήποτε δυνάμεων.

Τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ῥευστὴν μάζαν τὴν ἀναφέρομεν ὡς πρὸς τρεῖς ὀρθογωνίους ἄξονας οχ, οψ, οω. Ἔστω Μ ὁποιονδήποτε σημεῖον αὐτῆς, οὗτινος αἱ συντεταγμέναι εἰσὶ (χ, ψ, ω) καὶ (χ+δχ, ψ+δψ, ω+δω) αἱ συντεταγμέναι δευτέρου τινὸς σημείου Μ'. Σχηματίσωμεν παραλληλεπίπεδον, οὗτινος ἡ διαγώνιός ἐστι ΜΜ', αἱ δὲ ἕδραι ἔστωσαν ἀμοιβαίως παράλληλοι τῶν ἐπιπέδων ἅτινα ἀποτελοῦσιν οἱ τρεῖς ὀρθογώνιοι ἄξονες τῶν συντεταγμένων. Ἔστω π. μὲν ἡ δι' ἑκάστην μονάδα ἐπιφανείας *πίεσις* εἰς τὸ σημεῖον Μ, ρ δὲ ἡ πυκνότης τοῦ ῥευστοῦ εἰς τὸ αὐτὸ τοῦτο σημεῖον· ἐπὶ τέλους ἔστωσαν Χ, Ψ, Ω αἱ *συνιστῶσαι*, αἱ ἀποτελοῦσαι μὲν τὴν *συνισταμένην* τῶν ἐξωτερικῶν δυνάμεων, ἀναφερόμεναι δὲ εἰς τὴν μονάδα τῆς μάζης καὶ προβολιζόμεναι ἐπὶ τοὺς τρεῖς ἄξονας τῶν συντεταγμένων (Σχῆμα 4).

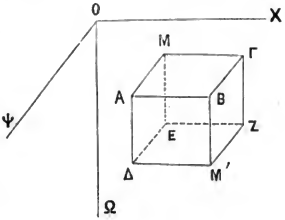

(Σχῆμα 4).

Τούτων οὕτως ἐχόντων, αἱ ἐξωτερικαὶ δυνάμεις, αἱ εἰς τὰ διάφορα σημεῖα τοῦ παραλληλεπιπέδου ἐφηρμοσμέναι οὖσαι, ἔχουσι μίαν καὶ μόνην συνισταμένην ἐκ τοῦ κέντρου τῆς βαρύτητος τοῦ σχήματος τούτου διερχομένην. Τῷ ὄντι, δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὸ παραλληλεπίπεδον ὅτι περιορίζει ὁμογενῆ ὕλην, καθότι ἡ πυκνότης μεταβάλλεται κατά τινα συνέχειαν, ἀπὸ σημείου εἰς σημεῖον, τοὐλάχιστον κατά τινα ἔκτασιν τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ῥευστῆς μάζης· ἐπὶ τοῦ παρόντος παραλείπεται ἡ περίπτωσις καθ' ἣν τὰ ῥευστὰ ἐπίκεινται ἐπ' ἄλληλα κατὰ διάφορον πυκνότητα. Ὅθεν αἱ ἐκπορευόμεναι ἐνέργειαι ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐξωτερικοῦ σημείου εἰσὶ παράλληλοι· ἔχουσι μίαν καὶ μόνην συνισταμένην, καὶ ἐπειδή εἰσιν ἀνάλογοι πρὸς τὰς μάζας, τὸ δὲ ῥευστὸν εἶναι ὁμογενὲς περὶ τὸ σημεῖον Μ, ἡ συνισταμένη αὕτη διέρχεται ἐκ τοῦ κέντρου τῆς βαρύτητος τοῦ παραλληλεπιπέδου. Δι' ἀναλόγου συλλογισμοῦ, ὃν ἐξεθέσαμεν (α), αἱ πιέσεις αἱ κάθετοι ἐπὶ τῶν ἑδρῶν τοῦ παραλληλεπιπέδου ἔχουσι συνισταμένην διερχομένην ἐκ τοῦ κέντρου τῆς βαρύτητος τοῦ παραλληλεπιπέδου. Λοιπὸν ἵνα αἱ δυνάμεις αὗται ὦσιν ἐν ἰσορροπίᾳ, ἀνάγκη ἐστὶ νὰ ἐκπληρώσωσι τὴν ἐμφαινομένην ὑπὸ τῆς ἑξῆς προτάσεως, τῆς λογιστικῆς μηχανικῆς[1], συνθήκην.

Ἡ ἰσορροπία ἐλευθέρου τινὸς σημείου, ἐν τῷ διαστήματι κειμένου, ἀπαιτεῖ τὴν ἑξῆς ἀναγ-

1) Cours de Mécanique par M. Duhamel, σελ. 37—42.

καίαν καὶ ἱκανὴν συνθήκην: *τὸ ἀλγεβρικὸν ἄθροισμα τῶν προβολῶν, προβαλλομένων ἐπὶ τριῶν ὀρθογωνίων ἀξόνων τῶν δυνάμεων, αἵτινες παρακινοῦσι τὸ σημεῖον τοῦτο, ἰσοῦται τῷ μηδενί.*

Ἐν πρώτοις λαμβάνομεν τὰς προβολὰς τῶν ἐν λόγῳ δυνάμεων ἐπὶ τοῦ ἄξονος τῶν χ. Ἡ πίεσις ἐπὶ τῆς ἕδρας ΑΜΕΔ ἐστὶ π.δψ.δω. Ἡ πίεσις ἐπὶ τῆς ἕδρας ΒΜ'ΖΓ ἐστὶ

$\left(\pi+\frac{\delta\pi}{\delta\chi}.\delta\chi\right)\delta\psi.\delta\omega$, καθότι π ηὐξήθη κατὰ τὸ ἑαυτῆς διαφορικὸν ὡς πρὸς τὴν μεταβλητὴν χ. Ἡ προβολὴ τῆς συνισταμένης τῶν ἐξωτερικῶν δυνάμεων ἐπὶ τοῦ ἄξονος τῶν χ ἐστὶ ρ.Χ.δχ.δψ.δω διὰ τὴν μάζαν ρ.δχ.δψ.δω τοῦ παραλληλεπιπέδου. Τὸ ἀλγεβρικὸν ἄθροισμα τῶν προβολῶν τούτων ἰσοῦται τῷ μηδενί· λοιπὸν

$$\pi.\delta\psi.\delta\omega-\left(\pi+\frac{\delta\pi}{\delta\chi}.\delta\chi\right)\delta\psi.\delta\omega+\rho.X.\delta\chi.\delta\psi.\delta\omega=0.$$

Ἐκ τῆς ἐξισώσεως ταύτης, τῶν ἀναγωγῶν γενομένων καὶ τῆς μεταθέσεως τοῦ ἀρνητικοῦ ὅρου, λαμβάνομεν τὴν ἐξίσωσιν $\frac{\delta\pi}{\delta\chi}=\rho.X.$

Δι' ὁμοίου συλλογισμοῦ λαμβάνομεν τὴν προβολὴν τῶν τε ἐξωτερικῶν καὶ ἐσωτερικῶν δυνάμεων, διαδοχικῶς ὡς πρὸς τοὺς ἄξονας ψ καὶ ω, καὶ πορίζόμεθα τὰς ἑξῆς δύο ἐξισώσεις $\frac{\delta\pi}{\delta\psi}=\rho.\Psi$ καὶ $\frac{\delta\pi}{\delta\omega}=\rho.\Omega$. Λοιπόν, ὅταν ἡ ῥευστὴ μάζα εὑρίσκηται εἰς ἰσορροπίαν, ἀνάγκη ἐστὶν αἱ τελευταῖαι τρεῖς ἐξισώσεις νὰ ἱκανοποιῶνται.

Πολλαπλασιάζομεν διαδοχικῶς τὰς ἐξισώσεις ταύτας ἐπὶ δχ, δψ, δω, προσθέτομεν τὰ ἐξαγόμενα καὶ παρατηροῦμεν ὅτι τὸ ἐντελὲς διαφορικὸν τῆς πιέσεως π ὡς πρὸς τὰς μεταβλητὰς χ,ψ,ω ἐστὶ

$$\delta\pi=\frac{\delta\pi}{\delta\chi}.\delta\chi+\frac{\delta\pi}{\delta\psi}.\delta\psi+\frac{\delta\pi}{\delta\omega}.\delta\omega,$$

τὰ δὲ $\frac{\delta\pi}{\delta\chi}$, $\frac{\delta\pi}{\delta\psi}$, $\frac{\delta\pi}{\delta\omega}$ εἰσὶ τὰ μερικὰ παραγόμενα τῆς αὐτῆς ποσότητος ὡς πρὸς χ, ψ καὶ ω καὶ αἱ ἐν λόγῳ ἐξισώσεις δίδουσι

$$\delta\pi=\rho.X.\delta\chi+\rho.\Psi.\delta\psi+\rho.\Omega.\delta\omega\ldots\ldots[\alpha].$$

Τὸ δεύτερον μέλος τῆς ἐξισώσεως ταύτης ὀφείλει νὰ ἦναι πλῆρες διαφορικὸν συνεκθέσεώς τινος εἰς χ, ψ, ω· τοῦτο δὲ συμβαίνει ἐκπληρουμένων τῶν ἑξῆς τριῶν συνθηκῶν:

$$\frac{\delta\rho.X}{\delta\psi}=\frac{\delta\rho.\Psi}{\delta\chi},\ \frac{\delta\rho.\Omega}{\delta\psi}=\frac{\delta\rho.\Psi}{\delta\omega},\ \frac{\delta\rho.\Omega}{\delta\chi}=\frac{\delta\rho.X}{\delta\omega}\ldots[\beta]$$

αἵτινες ἐμφαίνουσι τὰς τρεῖς ἐξισώσεις τῆς ἰσορροπίας ῥευστοῦ, τὰς ὑπονοουμένας ἐν τῇ ἐξισώσει [α].

Λοιπὸν δοθέντος ῥευστοῦ, ἐὰν αἱ ἐξισώσεις [β] ἱκανοποιῶνται, τότε τὸ ῥευστὸν ἰσορροπεῖ. Πρὸς εὕρεσιν τῆς πιέσεως εἰς οἱονδήποτε σημεῖον, λαμβάνεται τὸ ὁλόκληρον τῆς ἐξισώσεως [α], ἥτις εἶναι ὁλοκληρώσιμος καθ' ἣν περίπτωσιν αἱ ἐξισώσεις [β] ἱκανοποιοῦνται. Εὑρεθήσεται δὲ τότε ἔκφρασίς τις ὑπὸ τὴν μορφὴν

$$\pi=\Sigma(\chi,\psi,\omega)+A.$$

Ἡ ὑπὸ τῆς τελευταίας ταύτης ἐξισώσεως χορηγουμένη πίεσις διὰ τὸ σημεῖον (χ,ψ,ω) ἔσεται θετική, καθότι τὰ ῥευστὰ δὲν ἐπιδέχονται ἀντίθετον πίεσιν μεταξὺ τῶν ἑαυτῶν μορίων· δι' ἕκαστον δὲ σημεῖον ἡ συνέκθεσις αὕτη χορηγήσει τὴν αὐτὴν πάντοτε τιμὴν διὰ π. Ἐπὶ τέλους, ἐὰν τὸ ῥευστὸν κέκτηται ἐλευθέραν τινὰ ἐπιφάνειαν ἐπηρεαζομένην ὑπό τινος ἐξωτερικῆς πιέσεως, ἡ ἐν λόγῳ συνέκθεσις θέλει χορηγήσει καὶ ταύτην.

Ἐπιφάνεια ἰσοσταθμίας. Ἐὰν θεωρήσωμεν ἀμετάβλητόν τινα πίεσιν α, θέλομεν ἔχει τὴν ἐξίσωσιν

$$\Sigma(\chi,\psi,\omega)=\alpha,$$

καὶ τὰ σημεῖα τῶν ὁποίων αἱ συντεταγμέναι ἱκανοποιοῦσι τὴν ἐξίσωσιν ταύτην εὑρεθήσονται ἐπὶ ἐπιφανείας τινὸς ἥτις καλεῖται *ἐπιφάνεια ἰσοσταθμίας*.

Αἱ δὲ τοιαῦται ἐπιφάνειαι κέκτηνται τὰς ἑξῆς ἀξιοσημειώτους ἰδιότητας.

1. Ἔστω ἡ ἐκ τῆς ἰσορροπίας ῥευστοῦ προκύπτουσα ἐξίσωσις

$$\pi=\Sigma(\chi,\psi,\omega)+A_1$$

εἰς ἣν ἡ ἀμετάβλητος A_1 ἐστὶν ὑπολελογισμένη. Ἐπειδὴ δι' ἕκαστον σημεῖον ὑπάρχει μία καὶ μόνη τιμὴ τῆς π, ἕπεται ὅτι, *δι' ἕκαστον σημεῖον μία ἐπιφάνεια ἰσοσταθμίας ὑπάρχει· ὅθεν δύο ἐπιφάνειαι ἰσοσταθμίας δὲν διατέμνονται ἐν ἰσορροπούσῃ μάζῃ ῥευστοῦ.*

2. Ἔστω ἡ ἐξίσωσις

$$\delta\pi=\rho\,(X.\delta\chi+\Psi.\delta\psi+\Omega.\delta\omega).$$

Ἐὰν διὰ δχ, δψ, δω σημειώσωμεν τὴν μεταβολὴν τῆς χ, ψ καὶ ω, διὰ τὴν αὐτὴν ἐπιφάνειαν ἰσοσταθμίας, τότε δπ=0, καθότι ἡ πίεσις ἀμετάβλητός ἐστιν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας ταύτης· ἡ δὲ προηγουμένη ἐξίσωσις τρέπεται εἰς τὴν ἀκόλουθον

$$X.\delta\chi+\Psi.\delta\psi+\Omega.\delta\omega=0.$$

Ἔστω δα ἡ ἀπόστασις μεταξὺ τῶν σημείων

Digitized by Google

(χ, ψ, ω) καὶ $(\chi+\delta\chi, \psi+\delta\psi, \omega+\delta\omega)$ τῆς ἐπιφανείας, καὶ Σ ἡ συνισταμένη τῶν δυνάμεων Χ, Ψ, Ω· ἡ τελευταία ἐξίσωσις γράφεται καὶ οὕτω.

$$\frac{X}{\Sigma}\cdot\frac{\delta\chi}{\delta\alpha}+\frac{\Psi}{\Sigma}\cdot\frac{\delta\psi}{\delta\alpha}+\frac{\Omega}{\Sigma}\cdot\frac{\delta\omega}{\delta\alpha}=0 \ldots [A],$$

διαιρουμένου ἑκάστου ὅρου διὰ τοῦ γινομένου Σ.δα.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, διὰ τὴν ἀπόστασιν δα ἔχομεν*

$$\delta\alpha=\sqrt{\delta\chi^2+\delta\psi^2+\delta\omega^2}$$

καὶ $\text{συν.}\ \alpha=\frac{\delta\chi}{\delta\alpha}, \text{συν.}\ \beta=\frac{\delta\psi}{\delta\alpha}, \text{συν.}\ \gamma=\frac{\delta\omega}{\delta\alpha}$

σημειοῦντες δι' α, β, γ τὰς γωνίας, ἃς σχηματίζει ἡ ἀπόστασις δα μὲ ἕκαστον τῶν τριῶν ἀξόνων.

Ἀφ' ἑτέρου τῆς μάζης ἐν ἰσορροπίᾳ οὔσης, ἀνάγκη διὰ τὴν ἰσορροπίαν τῶν δυνάμεων Σ,Χ,Ψ,Ω νὰ ἔχωμεν** τὰς ἐκφράσεις

$$\Sigma=\sqrt{X^2+\Psi^2+\Omega^2}$$

καὶ $\text{συν.}\ \alpha'=\frac{X}{\Sigma}, \text{συν.}\ \beta'=\frac{\Psi}{\Sigma}, \text{συν.}\gamma'=\frac{\Omega}{\Sigma},$

σημειοῦντες διὰ α, β, γ τὰς γωνίας ἃς σχηματίζει ἡ συνισταμένη Σ μὲ τοὺς τρεῖς ἄξονας τῶν συντεταγμένων.

Ἀλλὰ τὸ συνημίτονον τῆς ὑπὸ τῶν εὐθειῶν Σ καὶ δα περιεχομένης γωνίας Φ ἐκφράζεται οὕτω: (Γεωμ. Ἀναλυτ. Σοφιανοῦ, σελ. 307)

$$\text{συν.}\ \Phi=\text{συν.}\alpha.\text{συν.}\ \alpha'+\text{συν.}\beta.\text{συν.}\beta'+\text{συν.}\gamma.\text{συν.}\gamma'=$$
$$=\frac{X}{\Sigma}\cdot\frac{\delta\chi}{\delta\alpha}+\frac{\Psi}{\Sigma}\cdot\frac{\delta\psi}{\delta\alpha}+\frac{\Omega}{\Sigma}\cdot\frac{\delta\omega}{\delta\alpha}\ldots\ldots [B]$$

Λοιπὸν συγκρίνοντες τὰς ἐξισώσεις [A] καὶ [B], ἐξάγομεν ὅτι,

Δι' ἕκαστον σημεῖον ῥευστῆς τινος μάζης, ἐν ἰσορροπίᾳ εὑρισκομένης, ἡ συνισταμένη τῶν ἐξωτερικῶν δυνάμεων ἡ ἐφηρμοσμένη οὖσα εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο εἶναι κάθετος ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς ἰσοσταθμίας τῆς ἐκ τοῦ σημείου τούτου διερχομένης.

3. Διὰ τὴν αὐτὴν ἐπιφάνειαν ἰσοσταθμίας δπ=ο, ὅθεν ἡ διαφορικὴ ἐξίσωσις ἣν ἱκανοποιοῦσιν αἱ συντεταγμέναι τῶν σημείων τῆς ἐπιφανείας ταύτης ἐστὶν ἡ ἑξῆς

$$X\delta\chi+\Psi\delta\psi+\Omega\delta\omega=0.$$

Ἔστω υ=γ τὸ ὁλόκληρον τῆς ἐξισώσεως ταύτης, ἐπιλυόμενον ὡς πρὸς τὴν αὐθαίρετον ἀμετάβλητον ποσότητα γ. Διὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἐπιφάνειαν ἰσοσταθμίας θέλομεν ἔχει δυ=0 διὰ τὴν ἐπαύξησιν δχ, δψ, δω τῆς χ, ψ καὶ ω.

Καθ' ἣν περίπτωσιν αἱ ἐπαυξήσεις αὗται ἐπιτρέπουσι τὴν ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν πλησίον ἐπιφάνειαν ἰσοσταθμίας μετάβασιν, ἕξομεν δυ=δγ, τοῦ γ ὄντος ἀμεταβλήτου, ὡς καὶ τοῦ δπ διὰ τὸ μεταξὺ τῶν δύο ἐπιφανειῶν διάστημα. Ἀλλὰ

$$\delta\pi=\rho\delta\upsilon=\rho\delta\gamma\cdot$$

λοιπόν, διὰ τὸ μεταξὺ δύο ἐπιφανειῶν ἰσοσταθμίας διάστημα $\rho=\frac{\delta\pi}{\delta\gamma}$ ἴσον ἐστὶν ἀμεταβλήτῳ ποσότητι. *Ἡ πυκνότης ἐστὶν ἀμετάβλητος διὰ τὸ μεταξὺ δύο ἐπιφανειῶν ἰσοσταθμίας διάστημα.*

4. *Ὅταν ἀντὶ ῥευστοῦ πρόκηται περὶ ἀερίου, τότε ὁ βαθμὸς τῆς θερμοκρασίας Θ εἶναι ἀμετάβλητος ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς ἰσοσταθμίας.* Καθότι, ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ, κατὰ τὸν νόμον τοῦ Mariotte καὶ Gay-Lussac, ἡ πυκνότης ἐκφράζεται οὕτω:

$$\rho=\frac{K\pi}{1+a\Theta}.$$

Εἰς τὴν ἔκφρασιν ταύτην K εἶναι ἀμετάβλητον προσδιοριζόμενον διὰ τῶν τιμῶν Θ=0, π=10330, ρ=1γ.ρ.,293 καὶ a=0,00366 διὰ 0°, 76 θερμομέτρου μὲ ὑδράργυρον.

Ἀλλὰ ρ καὶ π εἰσὶ ποσότητες ἀμετάβλητοι διὰ τὴν ἐπιφάνειαν ἰσοσταθμίας, ὅθεν καὶ Θ ἐστὶ τοιαύτη.

Ἐφαρμόσωμεν τὰς ἀνωτέρω εὑρεθείσας ἐξισώσεις [α] καὶ [β] διὰ τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν τὰ ῥευστὰ εἰσὶ βαρέα.

Ἡ μόνη ἐξωτερικὴ δύναμις εἶναι ἡ τῆς βαρύτητος ἐνέργεια, ἧς τινος τὸ μέτρον σημειοῦται διὰ g, ἰσοῦται δὲ τῷ ἀριθμῷ 9,8088 δι' ἑκάστην μονάδα μάζης (μέτρησις δυνάμεων). Ἡ πυκνότης ρ εἶναι ἀμετάβλητος ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ, καθότι τὰ ῥευστὰ οὐδεμίαν ἐπιδέχονται πίεσιν. Λοιπὸν ἡ προβολὴ τῆς g εἶναι μηδὲν ἐπὶ τοῦ ἄξονος τῶν χ καὶ ψ λαμβανομένη, ἰσοῦται δὲ τῷ g ἐπὶ τοῦ ἄξονος τῶν

*) Ἀναλυτικὴ Γεωμετρία Σοφιανοῦ, σελ. 293 καὶ 301.

**) Mécanique M. Duhamel, σελ. 40.

Digitized by Google

ω λαμβανομένη, τοῦ ἄξονος τούτου ὑποτιθεμένου κατακορύφου καὶ διευθυνομένου ἐκ τῶν ἄνωθεν πρὸς τὰ κάτω. Ἐν τῇ προκειμένῃ ὑποθέσει αἱ ἐξισώσεις [β] ἱκανοποιοῦνται· ὅθεν πᾶν βαρὺ ῥευστὸν δύναται νὰ τεθῇ εἰς ἰσορροπίαν ὑπὸ τὴν ἐνέργειαν τῆς βαρύτητος εὑρισκόμενον. Τῷ ὄντι,

$$\frac{\delta\rho\Omega}{\delta\psi}=\frac{\delta\rho\Psi}{\delta\psi}=0,\quad \frac{\delta\rho\Omega}{\delta\chi}=0\cdot$$

τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἰς τὰς λοιπὰς ἐκφράσεις τὰς σχετιζομένας μὲ τοὺς λοιποὺς ἄξονας.

Ἡ ἐξίσωσις [α] ἀνάγεται εἰς τὴν ἀκόλουθον

$$\delta\pi=\rho g\delta\omega,$$

τῆς ὁποίας τὸ ὁλόκληρόν ἐστι

$$\pi=\rho g\omega+A.$$

Ἔστω π_0 ἡ πίεσις εἰς σημεῖον οὗτινος τὸ ω ἰσοῦται τῷ ω_0, εἰς τοιαύτην περίπτωσιν ὑπάρχει ἡ ἑξῆς ἐξίσωσις

$$\pi_0=\rho g\omega_0+A.$$

Τῆς τελευταίας ταύτης ἐξισώσεως ἀφαιρουμένης ἀπὸ τῆς προηγουμένης, ἡ ἀμετάβλητος Α ἀπαλείφεται καὶ προκύπτει

$$\pi-\pi_0=\rho g(\omega-\omega_0).$$

Λοιπόν: *Ἡ ἐπαύξησις τῆς πιέσεως δι᾽ ἑκάστην μονάδα ἐπιφανείας, εἰς βαρύ τι ῥευστόν, εἶναι εἰς εὐθὺν λόγον τῆς διαφορᾶς τοῦ ὕψους μεταξὺ δύο θεωρουμένων σημείων πολλαπλασιαζομένην ἐπὶ τὸ εἰδικὸν βάρος (ρg) τοῦ ῥευστοῦ.*

Αἱ ἐπιφάνειαι ἰσοσταθμίας εἰσὶν ὁριζόντια ἐπίπεδα, τῶν ὁποίων ἡ ἐξίσωσίς ἐστι

$$\pi=\rho g\omega+A \text{ ἢ } \pi-\pi_0=\rho g(\omega-\omega_0)$$

ἀπαλειφομένης τῆς ἀμεταβλήτου Α.

Ἐὰν συντομίας χάριν σημειωθῇ τὸ εἰδικὸν βάρος ρg τοῦ ῥευστοῦ διὰ β, $\frac{\pi}{\beta}$ θέλει ἐκφράσει τὸ ὕψος τὸ ἀποδιδόμενον εἰς τὴν πίεσιν καὶ εἰς τὸ σημεῖον εἰς ὃ ἡ πίεσις, ἀνὰ πᾶσαν μονάδα ἐπιφανείας ἐστὶ π· ἐν ἄλλαις λέξεσι, $\frac{\pi}{\beta}$ ἐστὶ τὸ ὕψος εἰς ὃ ἀνάγκη ἐστὶ νὰ εὑρίσκηται τὸ ῥευστόν, εἰς ὃ δι᾽ ἑκάστην μονάδα ὄγκου τὸ βάρος ἐστὶ β, ὑπεράνω τοῦ ἐν λόγῳ σημείου, ἵνα παραχθῇ πίεσις π. Τούτου τεθέντος ἐκ τῆς ἐξισώσεως

$$\frac{\pi}{\beta}-\frac{\pi_0}{\beta}=(\omega-\omega_0)$$

προσπορίζόμεθα ὅτι: *τὰ ἀποδιδόμενα ὕψη εἰς τὴν πίεσιν ἐπαυξάνουσι κατὰ τὴν αὔξησιν τοῦ βάθους μεταξὺ δύο θεωρουμένων σημείων.*

Πρὸς τούτοις ἡ πίεσις π_0 μεταδίδεται καθ᾽ ἅπαντα τὰ σημεῖα τῆς ῥευστῆς μάζης τὰ εὑρισκόμενα κάτωθεν τῆς ἐπιφανείας τῆς ἰσοσταθμίας ἔνθα ἡ πίεσίς ἐστι π_0.

Αἱ προαναφερθεῖσαι ἰδιότητες τῶν βαρέων ῥευστῶν, αἱ ἐκ τῶν γενικῶν ἐξισώσεων [α] καὶ [β] προκύψασαι, ἀποτελοῦσι τὴν βάσιν τῆς *λογιστικῆς μηχανικῆς τῶν ῥευστῶν.*

Διακρίνονται δύο εἴδη ῥευστῶν· ἐκ τούτων τὰ μέν, ὡς εἶναι τὸ ὕδωρ, ὁ οἶνος, ὁ ὑδράργυρος, κτλ. οὐδεμίαν πίεσιν ἐπιδέχονται· ἡ πυκνότης τούτων ἐστὶν ἀμετάβλητος καὶ καλοῦμεν αὐτὰ *ῥευστά.* Τὰ δέ, ὡς εἶναι τὰ ἀέρια καὶ ὁ ἀτμοσφαιρικὸς ἀήρ, εἰσὶ *πιεστὰ* καὶ *ἀεροειδῆ·* καλοῦμεν δ᾽αὐτὰ *ῥευστὰ ἐλαστικά,* καθότι ἀρθείσης τῆς ἐπ᾽ αὐτῶν ἐνεργουμένης προσπαθείας, ἐπανέρχονται αὐτά, μετ᾽ ἰδιαζούσης εὐκολίας, εἰς ἣν πρότερον εὑρίσκοντο κατάστασιν. Ἡ μελέτη τῶν διαφόρων ἰδιοτήτων ἃς κέκτηνται τὰ ἐν λόγῳ ῥευστὰ ἀποτελεῖ ἴδιον κλάδον τῶν *μαθηματικῶν* ἐπιστημῶν, διακρινόμενον μὲν ὑπὸ τὸ ὄνομα *μηχανικὴ τῶν ῥευστῶν,* ὑποδιαιρούμενον δὲ εἰς *ὑδροστατικὴν* καὶ *ὑδροδυναμικήν.*

Ἀκριβὲς σχῆμα τῆς γῆς, ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ἡ γῆ, ἐν ἀρχῇ, ἦτο ῥευστὴ μᾶζα.

Ἐφαρμόσωμεν ἤδη τὴν ἀνωτέρω εὑρεθεῖσαν ἐξίσωσιν [α], τὴν ἐμφαίνουσαν τὴν ἰσορροπίαν ῥευστῆς τινος μάζης, εἰς τὴν μερικὴν περίπτωσιν καθ᾽ ἣν τὰ διάφορα *μόρια* τῆς μάζης ἐπηρεάζονται ἀπὸ δύο διακεκριμένας δυνάμεις. Ἐκ τούτων τῶν δυνάμεων ἡ μὲν σύρει τὰ μόρια τῆς ῥευστῆς μάζης πρὸς τὸ κέντρον Ο κατ᾽ εὐθὺν λόγον τοῦ τετραγώνου τῆς ἀποστάσεως· ἡ δὲ δευτέρα τῶν ἐν λόγῳ δυνάμεων ἐστιν ἡ

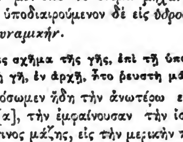

(Σχῆμα 5).

κεντρόφυξ δύναμις ἡ παραγομένη ἐκ περιστροφικῆς περὶ τὸν ἄξονα ΠΟ κινήσεως τῆς ῥευστῆς μάζης (Σχ. 5).

Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἔστω ὁ ἄξων τῆς περιστροφῆς ΠΟ ὡς ἄξων τῶν τετμημένων Ψ, ἡ δὲ ἐπ' αὐτοῦ κάθετος ΟΙ ὡς ἄξων τῶν Χ. Ἔστω ε ἡ ἑλκτικὴ δύναμις δι' ἀπόστασιν 1 ἐκ τοῦ κέντρου Ο· ἡ δύναμις αὐτὴ θέλει εἶσθαι $\frac{\varepsilon}{\alpha^2}$ διὰ τὴν ἐκ τοῦ κέντρου ἀπόστασιν α=ΟΝ τοῦ *μορίου* Ν. Τὰ συνημίτονα τῶν γωνιῶν, ἃς σχηματίζει ἡ διεύθυνσις ΟΝ τῆς δυνάμεως ταύτης μὲ τοὺς ἄξονας τῶν συντεταγμένων, εἰσὶ $\frac{\chi}{\alpha}, \frac{\psi}{\alpha}$.

Ὅθεν, αἱ συνιστῶσαι δυνάμεις κατὰ τὴν διεύθυνσιν τῶν ἀξόνων εἰσὶ $\frac{\varepsilon\chi}{\alpha^3}, -\frac{\varepsilon\psi}{\alpha^3}$.

Ἔστω κ ἡ κεντρόφυξ δύναμις εἰς ἀπόστασιν 1 ἀπὸ τοῦ ἄξονος ΟΠ τῆς περιστροφῆς· ἡ δύναμις αὐτὴ θέλει εἶσθαι κ.χ διὰ τὸ ὑλικὸν *μόριον* Ν, καθότι ἡ δύναμις αὐτὴ εἶναι κατ' εὐθὺν λόγον τῆς ἀποστάσεως ΝΒ=χ. Ἡ τελευταία αὕτη δύναμις συνταυτίζεται μὲ τὴν συνιστῶσαν αὐτὴν κατὰ τὴν διεύθυνσιν τῶν χ, ἡ δὲ κατὰ τὴν διεύθυνσιν τῶν ψ συνιστῶσα μηδενίζεται.

Ὡς πρὸς τὸν ἄξονα τῶν ω οὐδὲν ἔχω νὰ παρατηρήσω· ὅθεν ἔχομεν Ω=ο καὶ ἑπομένως

$$X=-\frac{\varepsilon\chi}{\alpha^3}+\kappa\chi,\quad \Psi=-\frac{\varepsilon\psi}{\alpha^3}.$$

ἡ δὲ ἐξίσωσις [α] διὰ τῶν τιμῶν τούτων, ἐπειδὴ $\alpha^2=\chi^2+\psi^2$, $\alpha\delta\alpha=\chi\delta\chi+\psi\delta\psi$, καὶ ἐκτελουμένης τῆς ὁλοκληρώσεως, τρέπεται εἰς τὴν ἀκόλουθον ἐξίσωσιν:

$$\frac{\varepsilon}{\alpha}+\frac{\kappa\chi^2}{2}=\text{ἀμεταβλήτῳ ποσότητι.}$$

Πρὸς διευκόλυνσιν τοῦ ὑπολογισμοῦ ἔστω ἡ τῶν πόλων ἀκτὶς ΟΠ=1· διὰ τὸ σημεῖον Π ἔχομεν α=1 καὶ χ=ο· ὅθεν, ἡ ἀμετάβλητος ποσότης ἰσοῦται τῷ ε. Ἔστω ἡ γωνία ΝΟΙ=Θ, λοιπὸν

$$\chi=\alpha\text{συν.}\Theta \text{ καὶ } \frac{\varepsilon}{\alpha}+\frac{\kappa\alpha^2\text{συν}^2.\Theta}{2}=\varepsilon.$$

Ἵνα, ἐν τῷ ὑπολογισμῷ, εἰσαχθῇ ἡ συνθήκη ὅτι *τὸ σφαιροειδὲς σχῆμα κατ' ἐλάχιστον διαφέρει τῆς σφαίρας*, τεθείσθω α=1+φ, τοῦ φ ἐκφράζοντος ἐλαχίστην ποσότητα μεταβαλλομένην δι' ἕκαστον σημεῖον Ν τῆς ἐπιφανείας.

Ἐκ τῆς ἀρχικῆς ἐξισώσεως προσποριζόμεθα τὴν σχέσιν:

$$\frac{1}{2}\kappa\,\text{συν.}^2\Theta=\frac{\varepsilon-\frac{\varepsilon}{\alpha}}{\alpha^2}=\frac{\varepsilon(\alpha-1)}{\alpha^3}=\frac{\varepsilon\varphi}{(1+\varphi)^3}.$$

Ἀναπτυσσομένης τῆς δυνάμεως $(1+\varphi)^{-3}=1-3\varphi$ μέχρι τοῦ πρωτοβαθμίου ὅρου, ἡ προηγουμένη σχέσις τρέπεται εἰς τὴν ἐξίσωσιν:

$$\frac{1}{2}\kappa\,\text{συν.}^2\Theta=\varepsilon(\varphi-3\varphi^2)\quad\ldots\ldots\ [1].$$

Διὰ νὰ ἔχωμεν προκαταρκτικὴν προσέγγισιν παραλείπομεν τὸν ὅρον $3\varphi^2$ καὶ ἔχομεν

$$\varepsilon\varphi=\frac{1}{2}\kappa.\text{συν.}^2\Theta$$

καὶ ἐπὶ τέλους

$$\alpha=1+\frac{\kappa}{2\varepsilon}\text{συν.}^2\Theta\ldots\ [2].$$

Ἀλλὰ τῆς ἐξισώσεως [2] ὁ γεωμετρικὸς τόπος ἐστὶν *ἔλλειψις*, ἧς ἡ *ἐκκεντρικότης* ἐστὶ $\frac{\kappa}{2\varepsilon}$. Ἄρα ἡ ζητουμένη ἐπιφάνεια τῆς ῥευστῆς μάζης, τῆς παρακινουμένης ὑπὸ τῆς βαρύτητος καὶ τῆς κεντρόφυγος δυνάμεως, ἐστὶν ἡ τοῦ *ἐλλειψοειδοῦς ἐκ περιστροφῆς*, καθότι ἡ γενέτρια καμπύλη δίδοται ὑπὸ τῆς ἐξισώσεως [2].

Ἐκ τῆς ἐξισώσεως [1] λαμβανομένης τῆς τιμῆς τοῦ φ, καὶ ἀντεισαγομένης εἰς τὴν σχέσιν α=1+φ, προκύπτει

$$\alpha=1+\frac{\kappa}{2\varepsilon}.\text{συν.}^2\Theta+3\varphi^2=$$

$$1+\frac{\kappa}{2\varepsilon}.\text{συν}^2.\Theta+\frac{3\kappa^2.\text{συν.}^4\Theta}{4\varepsilon^2},$$

καθότι $\varphi=\frac{\kappa}{2\varepsilon}\text{συν.}^2\Theta$. Ἀλλά, κατὰ τὴν τριγωνομετρίαν, ὑπάρχει ἡ σχέσις $\text{συν}^4.\Theta=\text{συν}^2.\Theta(1-\text{ἡμ}^2.\Theta)$, καὶ ὁ τελευταῖος ὅρος τῆς ἀνωτέρω εὑρεθείσης τιμῆς τοῦ α γίνεται

$$\frac{3\kappa^2}{4\varepsilon^2}.\text{συν}^2.\Theta-\frac{3\kappa^2}{16\varepsilon^2}(2\text{ἡμ}.\Theta.\text{συν}.\Theta.)^2.$$

Λοιπόν, ἡ πολικὴ ἐξίσωσις τοῦ μεσημβρινοῦ τῆς ζητουμένης ἐπιφανείας ἐστὶν ἡ ἀκόλουθος:

$$\alpha=1+\left(\frac{\kappa}{2\varepsilon}+\frac{3\kappa^2}{4\varepsilon^2}\right)\text{συν}^2.\Theta-\frac{3\kappa^2}{16\varepsilon^2}.\text{ἡμ}^2.2\Theta.$$

Διὰ τὸν πόλον Π ἔχομεν $\Theta=90^0$ καὶ ἡ τελευταία ἐξίσωσις χορηγεῖ α=1=ΟΠ.

Διὰ τὸ σημεῖον Ι τοῦ ἰσημερινοῦ ἔχομεν $\Theta=0^0$, καὶ ἡ ἐξίσωσις χορηγεῖ

$$\alpha=1+\frac{\kappa}{2\varepsilon}+\frac{3\kappa^2}{4\varepsilon^2}=\text{ΟΙ}.$$

Λοιπὸν τὸ σφαιροειδὲς σχῆμα πεπιεσμένον

Digitized by Google

ἐστὶν εἰς τοὺς πόλους, καὶ ἡ ἀκτὶς τοῦ ἰσημερινοῦ ΟΙ εἶναι μεγαλειτέρα τῆς ἀκτῖνος ΟΠ τῶν πόλων. Ὁ λόγος τῆς ἐκκεντρικότητος τοῦ ἐλλειψοειδοῦς, κατὰ τὴν πρώτην προσέγγισιν πρὸς τὴν ἐν λόγῳ ὑπεροχήν, εἶναι τοῦ $\frac{x}{2\varepsilon}$ πρὸς τὸ $\frac{x}{2\varepsilon}+\frac{3x^2}{4\varepsilon^2}$, ἤτοι τοῦ 1 πρὸς $1+\frac{3x}{2\varepsilon}$.

Δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι x ἐκφράζει τὴν κεντρόφυγα δύναμιν ὑπὸ τὸν ἰσημερινόν, καθότι ΟΠ καὶ ΟΙ ὀλίγον ἀπ' ἀλλήλων διαφέρουσιν· ἀλλ' ὑπελογίσθη ὅτι, ὑπὸ τὸν ἰσημερινόν, ἡ κεντρόφυξ δύναμις x εἶναι τὸ $\frac{1}{289}$ τῆς βαρύτητος ε, λοιπὸν ἡ ἐκκεντρικότης αὐξάνει κατὰ τὸ 200^{ον} ὡς ἔγγιστα. Ἡ μικρὰ αὕτη διαφορὰ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξακριβωθῇ ὑπὸ τῶν παρατηρήσεων· εὐλόγως λοιπὸν συμπεραίνομεν ὅτι τὸ σφαιροειδὲς σχῆμα τῆς γῆς, ὑποτιθεμένης ἐν ἀρχῇ εἰς ῥευστὴν κατάστασιν, ἐςὶ τὸ *τοῦ ἐλλειψοειδοῦς ἐκ περιστροφῆς*.

Μέτρησις τοῦ τεταρτημορίου τοῦ μήκους τοῦ γηΐνου μεσημβρινοῦ. Μῆκος τοῦ Γαλλικοῦ μέτρου. Βάσις τοῦ μετρικοῦ συστήματος παρ' Ἄγγλοις.

Τοῦ σχήματος τῆς γῆς ἅπαξ ὁρισθέντος, ἡ μέτρησις τοῦ μήκους ἑνὸς τῶν μεσημβρινῶν αὐτῆς ἄγεται εἴς τινας Γεωδαιτικὰς καταμετρήσεις, ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς γενομένας, καὶ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν γεωμετρικῶν τινων ὑπολογισμῶν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν καταμετρήσεων τούτων ἐκτελουμένων.

α') Ἐὰν παραδεχθῶμεν ὡς σχῆμα τῆς γῆς τὸ *τοῦ ἐλλειψοειδοῦς ἐκ περιστροφῆς*, καὶ σημειώσωμεν διὰ 2α, 2β τοὺς δύο ἄξονας *τῆς γενετρίας ἐλλείψεως* (Σχῆμα 6), ἡ σχέσις

$$\alpha^2\psi^2+\beta^2\chi^2=\alpha^2\beta^2$$

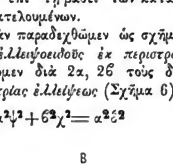

(Σχῆμα 6).

ἐκφράζει, κατὰ τὴν ἀναλυτικὴν γεωμετρίαν *), *τὴν ἐξίσωσιν τῆς ἐλλείψεως ἀναφερομένης πρὸς τὸ ἑαυτῆς κέντρον ὡς ἀρχὴν καὶ εἰς τοὺς ἑαυτῆς ἄξονας ὡς ἄξονας τῶν συντεταγμένων.*

Σημειοῦντες διὰ e τὸν λόγον τῆς ἐκκεντρικότητος ΟΕ πρὸς τὸν *ἡμιμέγαν ἄξονα* ΟΑ ἔχομεν τὴν σχέσιν

$$e^2=\frac{\alpha^2-\beta^2}{\alpha^2}=1-\frac{\beta^2}{\alpha^2},\ \text{καθότι}\ OE=\sqrt{\alpha^2-\beta^2}.$$

Πρὸς δέ, ἐὰν σημειώσωμεν διὰ $\frac{1}{p}$ καὶ καλέσωμεν *πλάτυνσιν*, τὸ πηλίκον τῆς διαιρέσεως τῆς διαφορᾶς μεταξὺ τῶν δύο ἀξόνων πρὸς τὸν μέγαν ἄξονα τῆς ἐλλείψεως καὶ ἐκθέσωμεν τὴν σχέσιν

$$\frac{1}{p}=\frac{\alpha-\beta}{\alpha}=1-\frac{\beta}{\alpha}\ \text{τουτέστι}\ \frac{\beta}{\alpha}=1-\frac{1}{p}$$

$$\text{ὅθεν}\ e^2=1-\left(1-\frac{1}{p}\right)^2=\frac{2}{p}-\frac{1}{p^2}.$$

Ἀλλὰ κατὰ τὰς γενομένας γεωδαιτικὰς καταμετρήσεις ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς πορίζόμεθα $2\alpha=6376821$ καὶ $2\beta=6355565$,

$$\text{λοιπὸν}\ \frac{1}{p}=\frac{21256}{6376821}\ \text{ἤτοι}\ \frac{1}{p}<\frac{1}{300}.$$

Συνήθως, παραλειπομένου τοῦ ὅρου $\frac{1}{p^2}$, λαμβάνεται $e^2=\frac{2}{p}$. *Ὅθεν τὸ τετράγωνον* e^2 *κατά τι ὑπερβαίνει τὸ διπλάσιον τῆς πλατύνσεως.*

β') Γνωστοῦ ὄντος ὅτι τὸ *διαφορικὸν* δτ *τοῦ τόξου* τ *τῆς ἐλλείψεως ἰσοῦται τῷ γινομένῳ τῆς ἀκτῖνος τῆς καμπυλότητος* ρ *ἐπὶ τὸ διαφορικὸν* δΠ *τοῦ γεωγραφικοῦ πλάτους* Π τουτέστι γνωστῆς οὔσης τῆς σχέσεως

$$\delta\tau=\rho.\delta\Pi$$

πρὸς δὲ ὅτι

$$\rho=\frac{\alpha(1-e^2)}{(1-e^2\eta\mu^2.\Pi)^{\frac{3}{2}}}\quad *)$$

προσπορίζόμεθα τὴν σχέσιν

$$\delta\tau=\alpha.\frac{(1-e^2)\delta\Pi}{(1-e^2\eta\mu^2.\Pi)^{\frac{3}{2}}}=$$

$$\alpha(1-e^2)\left(1-e^2\eta\mu^2.\Pi\right)^{-\frac{3}{2}}\times\delta\Pi.$$

Ἐκτυλισσομένης τῆς δυνάμεως $-\frac{3}{2}$ τοῦ διω-

*) Ἀναλυτικὴ Γεωμετρία Σοφιανοῦ, σελ. 140, § 191.

*) Cours de Topographie et de Géodésie par J. F. Salneuve, édition 3me, σελ. 478, § 431.

νόμου μέχρι τοῦ ὅρου τοῦ ἔχοντος e εἰς τὴν τετάρτην δύναμιν πορίζόμεθα τὴν διαφορικὴν ἔκθεσιν

$$\delta\tau = \alpha(1-e^2)\left[1+\frac{3}{2}e^2 \acute{\eta}\mu^2.\Pi+\frac{15}{8}e^4\acute{\eta}\mu^4.\Pi\ldots\right]\delta\Pi.$$

Ἀλλά, κατὰ τὴν τριγωνομετρίαν,

$$\acute{\eta}\mu^2.\Pi=\frac{1}{2}(1-\sigma\upsilon\nu.2\Pi),$$

$$\acute{\eta}\mu^4.\Pi=\frac{1}{8}(3-4\sigma\upsilon\nu.2\Pi+\sigma\upsilon\nu.4\Pi)\cdot$$

ἐὰν θέσωμεν λοιπόν, συντομίας χάριν,

$$K=1+\frac{3}{4}e^2+\frac{45}{64}e^4,$$

$$\Lambda=\frac{3}{4}e^2+\frac{15}{16}e^4,\ M=\frac{15}{64}e^4,$$

ἡ τελευταία διαφορικὴ ἔκθεσις χορηγεῖ τὴν γενικὴν ἔκφρασιν τοῦ *διαφορικοῦ τοῦ τόξου τῆς ἐλλείψεως* ὑπὸ τὴν ἑξῆς μορφήν:

$$\delta\tau=\alpha(1-e^2)\left[K-\Lambda\,\sigma\upsilon\nu.2\Pi+M\sigma\upsilon\nu.4\Pi\right]\delta\Pi.$$

Τῆς διαφορικῆς ταύτης ἐκθέσεως τὸ ὁλόκληρον ληφθήσεται μεταξὺ $\Pi=0$ καὶ $\Pi=90^0=\frac{\pi}{2}$, καθότι πρόκειται περὶ τοῦ τεταρτημορίου τῆς περιμέτρου τῆς ἐλλείψεως. Τὸ ὁλόκληρον τοῦτο εὐκόλως λαμβάνεται καὶ εἶναι

$$T=\alpha\frac{\pi}{2}(1-e^2)\left(1+\frac{3}{4}e^2+\frac{45}{64}e^4+\ldots\right)$$

ἔνθα α ἐκφράζει τὴν ἀκτῖνα τοῦ ἰσημερινοῦ καὶ e τὴν ἐκκεντρικότητα.

Ἡ ἐπιτροπὴ ἡ ὑπὸ τῶν κκ. Delambre καὶ Méchain συγκροτουμένη καὶ ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν ἐν Παρισίοις συσταθεῖσα τῇ 8 Μαΐου τοῦ 1790 διὰ τὴν ῥύθμισιν τῶν μέτρων καὶ σταθμῶν, ὑπελόγισε τὸν προηγούμενον τύπον ἐπὶ τῇ βάσει $\frac{1}{p}=\frac{1}{334}$ καὶ προσδιώρισε τὸ τεταρτημόρ. τοῦ γηΐνου μεσημβρινοῦ οὕτω:

$$T=5130740^{\pi\chi.},74074$$

εἰς πήχεις τοῦ Περοῦ.

Ὑπὸ τῆς ἐν λόγῳ ἐπιτροπῆς ἐγένετο μέτρησις τοῦ τόξου τοῦ μεσημβρινοῦ μεταξὺ Δουγκέρκης καὶ Βαρκελόνης βασιζομένη ἐπὶ τῶν καταμετρήσεων τῶν γενομένων πρότερον ἐν Περοῦ καὶ Λαπωνίᾳ. Τὸ δεκάκις ἑκατομμυριοστὸν 0^{π},513074 τοῦ ἀριθμοῦ T=5130740, τουτέστι 3 πόδες, 0 δάκτυλοι, 11 γραμμαὶ καὶ 0,296 τῆς γραμμῆς τοῦ Περοῦ ἐλήφθη ὡς μονὰς τοῦ μήκους προσονομασθεῖσα *μέτρον* (mètre) διὰ διατάγματος τῆς 7 Ἀπριλίου τοῦ 1795. Τὸ δὲ πρωτότυπον τοῦ μέτρου κατασκευασθὲν ἐκ πλατίνης ὑπὸ θερμοκρασίαν μηδὲν κατετέθη ἐν τοῖς ἀρχείοις τῇ 22 ἰουνίου τοῦ 1799.

Αἱ ὑπὸ τοῦ κυρίου Puissant γενόμεναι ἐπαληθεύσεις τῶν ὑπολογισμῶν τῶν γενομένων διὰ τὴν μέτρησιν τοῦ μεσημβρινοῦ, προεκταθέντες μέχρι τῆς νήσου Formentera μιᾶς τῶν Βαλεαρῶν ὑπὸ τῶν κυρίων Biot καὶ Arago, ὑπέδειξαν, ὅτι ἡ εὑρεθεῖσα τιμὴ τοῦ τόξου, τοῦ μεταξὺ Montjouy καὶ Formentera, εἶναι μικροτέρα τοῦ δέοντος κατὰ 69 πήχεις τοῦ Περοῦ. Ἡ διαφορὰ αὕτη ἀποδίδεται εἰς ἁπλοῦν σφάλμα ὑπολογισμοῦ ὅπερ ὁ κύριος Méchain ἔπραξε κατὰ τὰς ὑπ' αὐτοῦ γενομένας γεωδαιτικὰς καταμετρήσεις.

Τῷ 1841 ὁ κύριος Bessel ἀναλαβὼν τὴν ἐπαλήθευσιν τῶν μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης γενομένων γεωδαιτικῶν καταμετρήσεων διὰ τὴν μέτρησιν τοῦ μεσημβρινοῦ καθιέρωσε τὰς τιμὰς

$$\alpha=3272077 \text{ πήχεις τοῦ Περοῦ},$$

$$e=0,066744,\ \frac{1}{p}=\frac{1}{299,15}$$

ὡς μᾶλλον σχετικὰς πρὸς τὸ τῆς γῆς σχῆμα.

Εἰσάγοντες τὰς τιμὰς ταύτας εἰς τὸν τύπον ὅστις ἐκφράζει τὸ τεταρτημόριον τοῦ μεσημβρινοῦ εὑρίσκομεν T=5131180 πήχεις τοῦ Περοῦ, μὲ προσέγγισιν 256 πήχεων, κατὰ πλέον ἢ ἔλαττον. Διὰ τοῦ ἀριθμοῦ τούτου τὸ μῆκος τοῦ μέτρου, σχετικῶς πρὸς τὰς διαστάσεις τῆς γῆς, ὁρίζεται εἰς 0,513118 τοῦ πήχεως τοῦ Περοῦ, τουτέστιν εἰς 3 πόδας, 0 δάκτυλους, 11,344 γραμμάς· ἐν ἄλλαις λέξεσι, μεγαλείτερον κατὰ 0,038 τῆς γραμμῆς, τοῦ ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς τῶν μέτρων καὶ σταθμῶν ὁρισθέντος μήκους τοῦ μέτρου. Ἐντεῦθεν συμπεραίνομεν ὅτι τὸ μῆκος τοῦ μέτρου δὲν ἰσοῦται ἀκριβῶς τῷ δεκάκις μιλλιονοστῷ τοῦ τεταρτημορίου τοῦ μεσημβρινοῦ τῶν Παρισίων ἕνεκα τῆς εὑρεθείσης διαφορᾶς 0,038 τῆς γραμμῆς τοῦ πήχεως τοῦ Περοῦ. Ἕνεκα τῆς διαφορᾶς ταύτης, ἥτις εἶναι ἐλαχίστη, οὐδεμία ὑπάρχει ἀνάγκη ὅπως ἐπαναληφθῶσιν αἱ τόσον ἐπίπονοι καὶ λεπτόταται γεωδαιτικαὶ καταμετρήσεις, ἃς οἱ σοφοὶ τῆς Γαλλίας Γεωμέτραι διεξεπεραίωσαν κατὰ τὴν διάρκειαν 75 ἐτῶν· καθότι ἀρκεῖ τὸ πρωτότυπον τὸ ἐκ-

Digitized by Google

φράζον τὸ μῆκος τοῦ μέτρου καὶ κατατεθειμένον ὂν ἐν τῷ ἀστεροσκοπείῳ τῶν Παρισίων νὰ ἐκληφθῇ ὑπὸ θερμοκρασίαν + 0°, 1 καὶ οὐχὶ ὑπὸ τὴν θερμοκρασίαν 0°. Τῷ ὄντι, τοῦ *συντελεστοῦ τῆς διαστολῆς* τῆς πλατίνης, ἐξ ἧς εἶναι κατεσκευασμένον τὸ μέτρον, ὄντος 0,00085655, κατὰ τὸν Borda, τὸ πρότυπον, ὅπερ ὑπὸ θερμοκρασίαν 0° μῆκος ἔχει 0π; 513074, ὑπὸ θερμοκρασίαν 0°,1 μῆκος ἕξει

0π; 513074 (1+0,1×0,00085655)=

0π; 513117947 . . . τοῦ πήχεως τοῦ Περοῦ. Ὁ ἀριθμὸς οὗτος βλέπομεν ὅτι κατ' ἐλάχιστον διαφέρει τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ ὑπὸ τοῦ κυρίου Bessel τῷ 1841 ὁρισθέντος.

Τῷ 1868 προτάσει τοῦ κυρίου Sainte-Claire Deville, τὸ διεθνὲς συνέδριον τῶν μέτρων καὶ σταθμῶν παρεδέχθη κρᾶμα *πλατίνης* καὶ *ἰριδίου* διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ προτύπου τοῦ τε *μέτρου* καὶ τοῦ *χιλιογράμμου*. Τὰ σπάνια ταῦτα μέταλλα, μὴ δυνάμενα νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς τῆξιν διὰ τῆς παραγομένης θερμότητος ὑπὸ τὴν καῦσιν εἴτε τῶν γαιανθράκων εἴτε τῶν ξυλανθράκων, ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν ἐνέργειαν τῆς φλογὸς τοῦ ὑδρογόνου ἀερίου ἀναζωπυρουμένης ὑπὸ ῥεύματος καθαροῦ ὀξυγόνου.

Ὑπὸ τὸ κρᾶμα τοῦτο τὸ πρότυπον τοῦ μέτρου καθίσταται ἀναλλοίωτον, ὡς ἔγγιστα, ὑπὸ τὰς ἀλλοιώσεις τῆς ἀτμοσφαίρας, τὰς ἐπιδράσεις τὰς χημικὰς καὶ τοῦ πυρός, ἀνθίσταται δέ, χωρὶς ποσῶς νὰ ὑποστῇ ἀλλοιώσεις, εἰς τὴν προστριβήν, εἰς τὴν συμπίεσιν καὶ εἰς συγκρούσεις.

Ἐπειδὴ δὲ ὑπερέβην, κατὰ πολύ, τὰ ὅρια κριτικῆς ἐκθέσεως, ἐπὶ τοῦ παρόντος παραλείπω τὰς ὑπὸ τοῦ διεθνοῦς συνεδρίου γενομένας ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἐργασίας. Περαίνων δὲ τὸν λόγον ὀφείλω νὰ ὑπομνήσω ὅτι οἱ Ἄγγλοι, ὡς βάσιν τοῦ μετρικοῦ συστήματος αὐτῶν, καθιέρωσαν *τὸ μῆκος τοῦ ἐκκρεμοῦς*, ὅπερ δεικνύει ἐν Λονδίνῳ τὰ δευτερόλεπτα θεωρήσαντες αὐτὸ ὡς ὅρον συγκρίσεως. Ὁ ὅρος οὗτος εὐκολώτερον μὲν προσδιορίζεται παρὰ τὸ μῆκος τοῦ μεσημβρινοῦ οὐχ ἧττον ὅμως εἶναι ὅλως ἀκατάλληλος. Τὸ θέμα τοῦτο εἰς πρώτην εὐκαιρίαν θέλω ἀναπτύξει ἐν προσεχεῖ συνεδριάσει.

Ἐν Πέρᾳ Κων/πόλεως τῇ 4 Μαΐου 1879.

Ὁ εἰσηγητὴς τῆς εἰδικῆς ἐπιτροπῆς τῆς ὑπὸ τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς ὁρισθείσης

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ.

ΕΚΘΕΣΙΣ

ΤΗΣ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

περὶ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ τοῖς περιχώροις Σχολείων[1].

(Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ ΦΞΒ' συνεδριάσει).

Ὅτε, κύριοι, ἀρχομένων τῶν ἐργασιῶν τοῦ παρελθόντος συλλογικοῦ ἔτους, ἡ Ἐκπαιδευτικὴ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου Ἐπιτροπή, ἀποποιησαμένου τὴν εἰσήγησιν τῆς ἐκθέσεως αὐτῆς τοῦ πρώτου ἐκλεχθέντος ἕνεκα τῶν πολλῶν αὐτοῦ ἐργασιῶν, ἀνετίθη ἐμοὶ τὴν σπουδαίαν ταύτην λειτουργίαν, ἠγνόουν, ὁμολογῶ νῦν, τὸ δυσχερὲς τοῦ ἔργου, οὐδ' ἀνελογιζόμην τὸ ἐλλιπὲς τῶν δυνάμεών μου· ἀλλ' ἐπιλαθόμενος τῆς ἀρχαίας ῥήσεως ἐνόμιζον ὅτι ἠδυνάμην κἀγὼ νὰ πλεύσω εἰς Κόρινθον, καὶ ἂν οὐχὶ ἄσμενος ἀλλ' οὐδ' ἄκων ἀπεδεξάμην τὴν ἀνατεθεῖσάν μοι ἐντολήν.

Καὶ ἤδη ἐν ταῖς πρώταις αὐτῆς συνεδριάσεσιν ἡ τότε Ἐπιτροπὴ ὡς προβλέπουσα ὅτι αἱ ἐπαρχίαι τοῦ κράτους, τοῦ χαλεποῦ ἕνεκα τῶν καιρῶν, οὐδὲν ἔμελλον νὰ ἐπιστείλωσι τῷ Συλλόγῳ περὶ τῶν ἐν αὐταῖς παιδευτικῶν πραγ-

1) Ἐν Περιοδικοῦ Τεῦχ. ΙΒ', σελ. 142.

Digitized by Google

μάτων αἱ μὲν εἰς ἄλλα πολλῷ σπουδαιότερα πάντα τὸν νοῦν προσέχουσαι, εἰς τὴν διάσωσιν τῶν πατρίων ἀπὸ ἁρπάγων ἐπηλύδων, αἱ δὲ ὀκνοῦσαι τῶν ἀδελφῶν τὸν περὶ τῶν ὅλων κινδυνευουσῶν κίνδυνον καίπερ δεινῶς καὶ αὐταὶ πάσχουσαι ν' ἀποστρέψωσιν ἐκεῖθεν τὴν τοῦ Συλλόγου προσοχὴν τὴν θεραπείαν τῶν ἑαυτῶν ἐπικαλούμεναι δεινῶν, ταῦτα, λέγω, προβλέπουσα ἡ Ἐπιτροπὴ ἐν μεγάλῃ συνείχετο ἀπορίᾳ καὶ ἀμηχανίᾳ· μόλις δὲ κατώρθωσε νὰ ἐξεύρῃ ἀπαλλαγῆς μέσον, σωστικὸν μὲν ἑαυτῇ ἀλλ' οὐχ ἧττον ἄπορον τῷ νεήλυδι εἰσηγητῇ, ἐντειλαμένη αὐτῷ νὰ συντάξῃ ἔκθεσίν τινα περὶ τῆς ἀνὰ τὴν πρωτεύουσαν καὶ τὰ περίχωρα αὐτῆς καταστάσεως τῆς παιδείας καὶ ταύτην ν' ἀπαγγείλῃ ἐν τῇ ἐπετείῳ τοῦ Συλλόγου πανηγύρει. Ἀλλ' ἡ ἐπιτροπὴ προέβη εἰς τὴν καλὴν ταύτην ἀπόφασιν καὶ δι' ἕτερον σπουδαιότατον λόγον καὶ δὴ καὶ ταῖς γνώμαις καὶ εὐχαῖς προκατόχων ἐπιτροπῶν πειθομένη· κατεῖδε δῆλον καὶ αὐτὴ ὅτι καθῆκον εἶχε νὰ μὴ ἀφήσῃ ἐπὶ πλέον ἀνεξέλεγκτον τὸν πνευματικὸν τῆς πρωτευούσης καὶ τῶν περὶ αὐτὴν βίον, ἄτοπον ἡγουμένη τὰ μὲν πόρρω ποι ἐπισκοπεῖν, τὰ δὲ πρὸ τῶν ποδῶν κυλινδούμενα παρορᾶν μηδ' εἰς αὐτὰ ἀποβλέπειν· ταύτην λοιπὸν σπουδαιοτάτην νομίζουσα ἔλλειψιν καὶ σφόδρα ἐπιβλαβῆ ἀπεφάσισε νὰ κατάρξηται μὲν αὐτὴ τῆς ἐκ τῶν ἐνόντων θεραπείας τῆς ἐλλείψεως ταύτης, θερμῶς δὲ νὰ συστήσῃ ταῖς διαδόχοις τὴν συνέχισιν καὶ συντέλεσιν τοῦ ἐπιχειρήματος.

Καὶ δὴ ἀνέθετο μέν τισι τῶν ἑαυτῆς μελῶν, περιελθόντες τ' ἀποκεντρότερα τῶν ἐνοριακῶν τῆς πόλεως σχολείων καὶ τὰ τῶν περιχώρων καὶ τὴν κατάστασιν αὐτῶν τήν τε ὑλικὴν καὶ πνευματικὴν ἐξετάσαντες νὰ ὑποβάλωσιν αὐτῇ τὰς περὶ τούτων ἐκθέσεις, ᾐτήσατο δὲ τὸ προεδρεῖον τοῦ Συλλόγου δι' ἐγκυκλίων γραμμάτων νὰ προκαλέσῃ παρὰ τῶν κατ' ἐνορίας ἐφοριῶν στατιστικὰς περὶ τῶν καθ' ἑαυτὰς σχολείων εἰδήσεις. Καὶ τὸ μὲν προεδρεῖον πρόθυμον ἔσπευσεν ἐν καιρῷ νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν αἴτησιν τῆς ἐπιτροπῆς, ἀλλ' αἱ ἐφορίαι δυστυχῶς οὐχὶ πᾶσαι τὴν αὐτὴν ἐπεδείξαντο προθυμίαν ἐκ τῶν 48 ὑπαρχουσῶν μόναι αἱ 15 ἐπιστείλασαι τὰς αἰτουμένας ἐκθέσεις· οἱ δ' ἐκ τῆς ἐπιτροπῆς ἐπόπται ἐξετέλεσαν μὲν οἱ πλεῖστοι προθύμως τὸ ἀνατεθὲν αὐτοῖς ἔργον, ἀλλὰ πολλῶν ἕνεκα λόγων ὀλίγοι ἠδυνήθησαν νὰ συλλέξωσιν ἀκριβεῖς καὶ ἀσφαλεῖς εἰδήσεις μάλιστα περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κατοίκων καὶ περὶ τῶν πόρων καὶ δαπανῶν τῶν σχολείων· τοιαῦται δ' ἐκθέσεις ἀναγνωσθεῖσαι ἐν τῇ ἐπιτροπῇ ἀπεδόθησαν τῷ εἰσηγητῇ πρὸς μελέτην δέκα. Ταῦτα λοιπὸν καὶ μόνα τὰ ἐφόδια ἔχων ὁ εἰσηγητὴς πῶς ἦτο δυνατὸν εὐπρόσωπος νὰ παραστῇ ἐν ἐπισήμῳ πανηγύρει; διὰ τοῦτο κακῶς μὲν ἴσως ποιήσας ἀλλ' ὅπως ποτ' ἂν ᾖ τῶν σημείων ἤδη τῆς μάχης ἠρμένων ῥίψας, ὡς ἐνθυμεῖσθε, τὴν ἀσπίδα ἔλιπε τὴν τάξιν εἰς φυγὴν τραπόμενος καὶ πολλῶν διωκόντων κατώρθωσε νὰ ὑπεκφύγῃ.

Καὶ ταῦτα μὲν πρὸς ἀπολογίαν περὶ τῆς πέρυσι λιποταξίας μου. Τὴν ἔκθεσιν λοιπὸν ταύτην, ἥτις ἔπρεπε κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ν' ἀναγνωσθῇ ἐν τῇ ἐπετείῳ ἑορτῇ συμπληρώσασα κατὰ τὸ δυνατὸν ἡ Ἐπιτροπὴ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἔρχεται σήμερον νὰ ὑποβάλῃ ὑμῖν καίπερ συνορῶσα τὸ ἀτελὲς καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν ἀνεπαρκὲς αὐτῆς, ἐπικαλουμένη τὴν ἐπιείκειαν καὶ Ἰώβειον τὴν ὑμετέραν ὑπομονήν. Ἀλλ' ἂν ἤλθετε οἴκοθεν τὴν ἰδέαν ἔχοντες ὅτι θ' ἀκούσητε ἔκθεσιν πιστῶς καὶ γλαφυρῶς τὴν καθόλου τῆς μεγαλοπόλεως ταύτης παιδευτικὴν εἰκονίζουσαν κατάστασιν καὶ γνώμας σοφὰς περὶ βελτιώσεως τῶν κακῶς κειμένων, δεινῶς ἐσφάλεσθε καὶ ἐψεύσασθε τῶν ἐλπίδων· διότι ἔκθεσις τοιαύτη, Κύριοι, ὡς γνωστόν, εἶναι ἔργον τῶν σπουδαιοτάτων μὲν ἀλλ' ἅμα καὶ τῶν δυσχερεστάτων, οὐδὲ παντὸς ἴδιον οὐδ' ὀλίγων τινῶν, ἀλλὰ δεόμενον καὶ χρόνου μακροῦ καὶ πόνων πολλῶν καὶ ἐργατῶν πλειόνων καὶ ἐπιτηδειοτέρων, ἡ δ' ἐπιτροπὴ ἥ τε τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ ἤδη λήγοντος ἔτους τὸ πλεῖστον εἰς ἀνθρώπους διδασκάλους συνισταμένη οὔτε καιρὸν οὔτε τὰ μέσα ἔχοντας δὲν ἦτο δυνατὸν σπουδαίως περὶ τὸ ἔργον τοῦτο οὐδ' ἀποτελεσματικῶς νὰ ἐργασθῇ, αὐτὴ ἐπισκοποῦσα τὰ οὐκ ὀλίγα οὐδ' ὀλίγον ἀπ' ἀλλήλων ἀφεστηκότα σχολεῖα, ἵνα αὐτόπτης καὶ αὐτήκοος τῶν καθ' ἕκαστα γενομένη καὶ ἀκριβῶς τὰ πάντα ἐξετάσασα καὶ οὕτως εἰπεῖν τὸν δάκτυλον ἐπὶ τοὺς τύπους τῶν ἥλων βαλοῦσα δυνηθῇ νὰ κρίνῃ ἀσφαλῶς περὶ τῆς καθόλου καταστάσεως καὶ ἐκ τοῦ σύνεγγυς κατιδοῦσα τὰ κακῶς κείμενα καὶ τὰς ἐλλείψεις, εἴ τινες ὑπάρχουσι, καὶ περὶ τῆς ἐκ τῶν ἐνόντων διορθώσεως αὐτῶν σκεψαμένη οὕτω θαρροῦσά πως προσέλθῃ ἐν ὑμῖν διὰ δεξιωτέρου εἰσηγητοῦ, ἵνα ὑποβάλῃ ὑμῖν ταῦτα πάντα καθιστᾶσα αὐτοὺς κριτὰς καὶ συμβούλους σοφοὺς περὶ τοῦ πρακτέου. Σήμερον οὐδὲν ἄλλο θ' ἀκούσητε ἢ ξηρούς τινας ἀριθμοὺς

Digitized by Google

καὶ μαθημάτων προγράμματα καὶ στατιστικάς τινας εἰδήσεις τὰς μὲν ἀκριβεῖς τὰς δὲ ἀτελεστάτας, ἴσως δὲ καί τινας καὶ παρασάγγας ὅλους τῆς ἀληθείας ἀπεχούσας· διὸ καὶ πάλιν ἐπικαλοῦμαι τὴν ὑπομονὴν καὶ ἐπιείκειαν ὑμῶν.

Ἀρξώμεθα λοιπὸν ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου πρώτου τοπογραφικήν τινα, ὅσον ἡμῖν δυνατόν, τηροῦντες τάξιν.

Α'. Βυζάντιον.

1) Τσουμπαλῆ. Ἡ πρώτη καθαρῶς ἑλληνικὴ συνοικία, ἣν ἀπαντῶμεν ἐν ἀριστερᾷ εἰσπλέοντες τὸν Κεράτειον κόλπον εἶναι ἡ τοῦ Τσουμπαλῆ. Κατὰ τὰς εἰδήσεις, ἃς ἔσπευσεν ἡ ἐνταῦθα ἐφορία ἐν καιρῷ νὰ δώσῃ ἡμῖν, ἡ μὲν κεντρικὴ συνοικία περιέχει περὶ τὰς 140 οἰκογενείας ἀριθμούσας περὶ τὰς 1000 ψυχάς, διακλαδίζεται δὲ αὕτη ἔνθεν μὲν μέχρι Σερκεζῆ-σκελεσῆ, ἑτέρωθεν δὲ μέχρι Σουλτὰν-Μεχμὲτ καὶ Σουλτὰν-Σελήμ· ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν ἐν τούτοις οἰκούντων ἅτε μεταβατικῶν οὐδὲ μονίμων, ἀνηκόντων εἰς διαφόρους κατωτέρων τάξεων συντεχνίας καὶ ἐκ διαφόρων χωρῶν τῆς τε ἡμεδαπῆς καὶ τῆς ἀλλοδαπῆς ἐπηλύδων, εἶναι ἀόριστος· κατ' εἰκασίαν δ' ὑπολογίζονται περὶ τοὺς 500. Ἡ συνοικία αὕτη συντηρεῖ τρεῖς σχολάς· α') δημοτικὴν τῶν ἀρρένων, εἰς ἣν φοιτῶσι περὶ τοὺς 100 παῖδας, εἰς τέσσαρας τάξεις διῃρημένοι καὶ συνδιδακτικῶς διδασκόμενοι ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ καὶ τοῦ βοηθοῦ αὐτοῦ τὰ μαθήματα ταῦτα: 1) Θρησκευτικά: ἱερὰν ἱστορίαν καὶ κατήχησιν· 2) Γλωσσικά: ἀνάγνωσιν μετ' ἀναλύσεως ἐν τῇ νέᾳ ἑλληνικῇ γλώσσῃ· 3) ἱστορικά: πολιτικὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν, ἔτι δὲ ἑλλην. μυθολογίαν καὶ ἀρχαιολογίαν· 4) Μαθηματικά: ἀριθμητικὴν πρακτικήν· 5) φυσικά: φυσικῆς ἱστορίας Ζωολογίαν, βοτανικὴν καὶ ἰδίᾳ σωματολογίαν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πολιτικὴν γεωγραφίαν· 6) Πραγματολογίαν· 7) Καλλιτεχνικά: Ἰχνογραφίαν, καλλιγραφίαν καὶ φωνητικὴν μουσικὴν μετὰ θεωρίας· καὶ 8) Γυμναστικήν. β') Παρθεναγωγεῖον εἰς 4 καὶ τοῦτο διῃρημένον τάξεις καὶ ὑπὸ 55 κορασίων φοιτώμενον διδασκομένων κατὰ τὴν αὐτὴν μέθοδον τὰ αὐτὰ καὶ οἱ τοῦ δημοτικοῦ παῖδες μαθήματα, ἔτι δὲ καὶ ἐργόχειρα, ὑπὸ τῆς διευθυντρίας καὶ τῆς βοηθοῦ αὐτῆς. γ') Νηπιαγωγεῖον ἀρτισύστατον, εἰς ὃ συνέρχονται περὶ τὰ 105 νήπια ἀμφοτέρων τῶν φύλων εἰς 3 τεταγμένα τάξεις καὶ ὑπὸ τῆς νηπιαγωγοῦ καὶ τῆς βοηθοῦ αὐτῆς διδασκόμενα ἱερὰν ἱστορίαν, ἀνάγνωσιν, γραφήν, φυσικὴν ἱστορίαν, πραγματολογίαν, ἀρίθμησιν, ἠθικὰ διηγημάτια, ᾀσμάτια καὶ παιδικὰ ἐργόχειρα. Ἡ τῶν παίδων διανοητικὴ καὶ ἠθικὴ πρόοδος, κατὰ τὰς διαβεβαιώσεις τῆς ἐφορίας, εἶναι θαυμαστή· ἐφ' ᾧ συγχαίρομεν τῇ ἐνορίᾳ.

Ἡ δ' ὅλη δαπάνη καὶ τῶν 3 σχολῶν ἀνέρχεται εἰς χάρτινα γρόσια 80—90 χιλ., ὧν 42 μὲν χιλιάδας χορηγεῖ τὸ ταμεῖον τῆς ἐκκλησίας, τὰ δὲ λοιπὰ προσπορίζεται ἡ ἐφορία ἐκ τῶν εἰσιτηρίων, τοῦ ἐτησίου λαχείου τῶν ἐργοχείρων τοῦ παρθεναγωγείου, ἐκ προαιρετικῶν κατὰ τὰς βαπτίσεις καὶ τοὺς γάμους εἰσφορῶν καὶ ἐξ ἐκτάκτων ἐπιδόσεων αὐτοπροαιρέτων ἢ καὶ προκαλουμένων. Σημειώσεως δὲ καὶ μιμήσεως ἄξιον εἶναι ὅτι τὰ ἄπορα τῶν παιδίων, τὸ τρίτον τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ ὄντα, εἶναι ἀπηλλαγμένα τῆς ἀποτίσεως τοῦ εἰσιτηρίου, τοῖς δ' ἔτι ἀπορωτέροις καὶ τὰ διδακτικὰ βιβλία προσπαρέχονται δωρεὰν καὶ ἡ γραφικὴ καὶ ῥαπτικὴ ὕλη ἐκ τοῦ ταμείου τῶν σχολῶν.

2) Φανάριον. Κατὰ τὴν ἔκθεσιν τῆς ἐφορίας τῆς ἐν Φαναρίῳ δημοτικῆς σχολῆς, ἐν τῇ περιπύστῳ ταύτῃ συνοικίᾳ, τῇ ἀρχαίᾳ τῶν λογάδων τοῦ ἡμετέρου γένους ἕδρᾳ, μέχρι τοῦ παρελθόντος ἔτους ἐκ 400 συγκειμένῃ οἰκιῶν, νῦν ἕνεκα τῶν δύο ἀλλεπαλλήλων πυρκαϊῶν περισώζονται 96 μόναι οἰκίαι οἰκούμεναι αἱ πλεῖσται ὑπὸ οἰκογενειῶν ἀπορωτάτων καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐπιουσίου στερουμένων ἄρτου, τῶν εὐπορωτέρων ἀλλαχοῦ μετοικησασῶν. Ἡ ἐν τῇ συνοικίᾳ ταύτῃ δημοτικὴ σχολὴ φοιτᾶται ὑπὸ 120 παίδων, ἐφ' ὅσον δῆλον ὅτι καὶ πρὸ τῶν πυρκαϊῶν, ἐκ τῶν πέριξ συνερχομένων συνοικιῶν τῶν πλείστων. Εἶναι δὲ τεταγμένοι οἱ μαθηταὶ εἰς 3 τμήματα, εἰς 2 τάξεις ἑκάστου διῃρημένου διδασκόμενοι κατὰ τὴν συνδιδακτικὴν καλουμένην μέθοδον ὑπὸ δύο διδασκάλων βοηθουμένων καὶ ὑπὸ μαθητοῦ τοῦ ἀνωτάτου τμήματος ὡς πρωτοσχόλου. Ἡ διδασκαλία καὶ τῶν 3 τμημάτων τελεῖται ἐν τῇ μιᾷ καὶ μόνῃ αἰθούσῃ τῆς σχολῆς, ὅπερ οὐ σμικρὸν ἐπιφέρει κώλυμα εἴς τε τὴν πρόοδον καὶ τὴν εὐταξίαν. Τὰ δὲ διδασκόμενα μαθήματα εἶναι ταῦτα. 1) Θρησκ. ἱερὰ κατήχησις καὶ ἱστορία. 2) Γλωσσικά: ἀνάγνωσις κατ' ἔννοιαν καὶ γραμματικὴ τῆς τε νέας καὶ τῆς ἀρχαίας ἑλλην. γλώσσης μετ' ἐφαρμογῆς ἐπὶ τοῦ ἀναγιγνωσκομένου. 3) Μαθημ. ἀριθμητικὴ καὶ

Digitized by Google

γεωμετρία. 4) Ἱστορ. ἑλλην. ἱστορία ἐπίτομος. 5) Φυσικά: φυσικὴ πειραματική, ἀνθρωπολογία συνοπτικὴ καὶ γεωγραφία. 6) Ἐκθέσεις ἰδεῶν. 7) Καλλιτεχνικά: καλλιγραφία, ἰχνογραφία καὶ ᾠδικὴ ἐκκλησιαστική τε καὶ εὐρωπαϊκή. 8) Γυμναστική.

Ἡ πρόοδος ἱκανὴ μὲν ἡ πνευματική, ἡ δὲ ἠθικὴ οὐχὶ ἀνάλογος πρὸς ἐκείνην.

Αἱ δαπάναι τῆς σχολῆς ἀνέρχονται εἰς . . . γρ. χάρτ.		23,800
ἤτοι εἰς μισθὸν τοῦ διευθυντοῦ . . . . » »	13,800	
εἰς μισθὸν τοῦ δευτέρου διδασκάλου . . . . » »	4,000	

Οἱ δὲ πόροι προέρχονται 1) ἐκ τόκων χρημάτων ἀφιερωθέντων τῇ σχολῇ ὑπὸ τοῦ ἀοιδίμου πατριάρχου Κωνσταντίου τοῦ ἀπὸ Σιναίου	1,300
2) Ἐκ δίσκου περιφερομένου ἐν τῷ πατριαρχ. ναῷ	3,000
3) Ἐκ πατριαρχικῶν διπλοτύπων ἀγοραπωλήσεων καὶ διαβατηρίων	1,000
4) Ἐκ τῶν εἰσιτηρίων τῆς σχολῆς	2,000
5) Ἐκ χορηγήσεως τοῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ	6,000
6) Ἐκ τῶν ἐν τῇ ἑορτῇ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν διανεμομένων ἄρτων	3,000
	16,300

Ἐὰν δ' εἰς τὸ ἐξ 7,500 γροσίων ἔλλειμμα προστεθῇ καὶ τὸ ἐξ 7,000 ὑπάρχον χρέος τῆς σχολῆς, τὸ ἔλλειμμα τοῦ ταμείου μέχρι τέλους τοῦ ἔτους ἔσται 14,500. Διὸ ἡ ἐφορία ἐξαιτεῖται τὴν συνδρομὴν τοῦ ἡμετέρου συλλόγου, διότι, λέγει, ἐὰν μὴ ληφθῇ παρὰ τῶν δυναμένων ἡ δέουσα πρόνοια, μηδὲ δοθῇ ὑποστήριξίς τις καὶ ἀναψυχὴ εἰς τὴν ἐκ τῶν πυρκαϊῶν οἰκτρὰν καταστᾶσαν θέσιν τοῦ ταμείου τῆς σχολῆς, ἡ ἐφορία θὰ περιστῇ εἰς τὴν σκληρὰν ἀνάγκην νὰ διακόψῃ τὰ μαθήματα μέχρις οὗ εὕρῃ πόρους, περὶ οὗ ὅμως ἐλαχίστας ἔχει ἐλπίδας. Ὁ Σύλλογος λυπεῖται μὲν ἐκ καρδίας μὴ δυνάμενος νὰ σπεύσῃ πρὸς ὑλικὴν βοήθειαν τῆς ἐφορίας, εὔχεται ὅμως καὶ πέποιθεν ὅτι τὰ πατριαρχεῖα δὲν θέλουσιν ἀνεχθῇ νὰ ἴδωσι πρὸ τῶν πυλῶν αὐτῶν κλειομένην τὴν μόνην ἐν τῇ συνοικίᾳ δημοτικὴν σχολήν.

3) Μουχλίου. Τῆς συνοικίας Μουχλίου νοτιοδυτικῶς τοῦ Φαναρίου καὶ ὑπὲρ αὐτὸ κειμένης οὔτε τῶν οἰκιῶν οὔτε τῶν κατοίκων ὁ ἀριθμὸς εἶναι ἡμῖν γνωστός, οὔτε οἱ ὑπὲρ τῆς σχολῆς πόροι, τῆς ἐφορίας ἀμελησάσης νὰ πέμψῃ ἡμῖν τὴν αἰτηθεῖσαν ἔκθεσιν. Ἀναγράφομεν λοιπὸν ὅσας αὐτοὶ ἰδίᾳ ἠδυνήθημεν νὰ συλλέξωμεν εἰδήσεις παρά τινων ἐνοριτῶν. Οἰκίας περιέχει ἡ ἐνορία αὕτη περὶ τὰς 150, σχολὴν δὲ συντηρεῖ μίαν δημοτικήν, εἰς ἥν, ἐνῷ πρὸ τῆς ἐν ἔτει 1877 καταστρεπτικωτάτης ἐκείνης πυρκαϊᾶς ἐφοίτων ὑπὲρ τοὺς 170 μαθητάς, νῦν μόλις περὶ τοὺς 100 συνέρχονται παῖδες 4 ἀπαρτίζοντες τάξεις, ὧν ἡ κατωτάτη ἔχει καὶ νηπιακὸν τμῆμα, διδασκόμενοι συνδιδακτικῶς μὲν ἀλλὰ λίαν ἀτελῶς καὶ ἀμεθόδως ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ καὶ τοῦ βοηθοῦ, διὸ καὶ ἡ πρόοδος τῶν μαθητῶν σμικρά. Τὰ πρὸς συντήρησιν μέσα χορηγεῖ ἡ ἐν τῇ ἐνορίᾳ φιλεκπαιδευτικὴ ἀδελφότης. Μισθὸς διδασκάλων τοῦ μὲν διευθυντοῦ γρ. 8,400, τοῦ δὲ βοηθοῦ 6,000.

4) Φωτηρᾶ. Νοτιοδυτικῶς τοῦ Μουχλίου συνεχομένη μετ' αὐτοῦ κεῖται ἡ ἐνορία Ἁγ. Γεωργίου τοῦ Φωτηρᾶ. Κατὰ τὰς ἐκ τῶν διδασκάλων τῆς ἐνορίας εἰδήσεις, δύο ὑπάρχουσι σχολαί, δημοτικὴ τῶν ἀρρένων καὶ παρθεναγωγεῖον. Καὶ ἡ μὲν τῶν ἀρρένων δημοτικὴ ἐν στενοτάτῳ τῆς ἐκκλησίας κελλείῳ περιέχει περὶ τοὺς 40 παῖδας εἰς 6 τεταγμένους τάξεις καὶ ὑφ' ἑνὸς μόνου διδασκάλου, τοῦ ψάλτου τῆς ἐκκλησίας, συνδιδακτικῶς διδασκομένους, πρὸ τριῶν μηνῶν ἀντικαταστήσαντος τὸν προκάτοχον αὐτοῦ ἀγνοοῦμεν τίνος ἕνεκα ἐν μέσῳ τῷ σχολικῷ ἔτει ἀπολυθέντα. Τὰ δὲ διδασκόμενα μαθήματα εἶναι: 1) Γλωσσικά: Ἀνάγνωσις ἐν τῷ ἀλφαβηταρίῳ, τῷ προσευχηταρίῳ, τῇ ἱερᾷ ἱστορίᾳ καὶ κατηχήσει, τῷ Γεροστάθῃ καὶ Χριστοφόρῳ, τῇ ἑλλην. ἱστορ. Ῥαγκαβῆ καὶ τῇ ἀρχαίᾳ ἑλλην. Χρηστομαθείᾳ· Γραφὴ καθ' ὑπαγόρευσιν· Γραμματικὴ Σακελλαρίου καὶ Γενναδίου μέχρι τῶν τριτοκλίτων ὀνομάτων μετ' ἐφαρμογῆς ἐπὶ τοῦ ἀναγιγνωσκομένου. 2) Θρησκευτικά: ἱερὰ ἱστορία καὶ κατήχησις ἐπίτομός τε (Κορδῆ) καὶ ἐκτενεστέρα (Βερναρδάκη). 3) Μαθηματικά: ἀριθμητικῆς αἱ 4 ἐπὶ τῶν ἀκεραίων πράξεις. 4) Ἱστορικά: ἑλλην. ἱστορία. 5) Φυσικά: γεωγραφία ἐπίτομος (Δράκη). Εἰς δὲ τὸ παρθεναγωγεῖον εἰς 3 διῃρημένον τμήματα ἀλληλοδιδακτικόν, συνδιδακτικὸν καὶ ἑλληνικὸν φοιτῶσι μαθήτριαι ὑπὲρ τὰς 100 διδασκόμεναι ὑπὸ τῆς

Digitized by Google

διευθυντρίας καὶ τῆς βοηθοῦ αὐτῆς· καὶ ἐν μὲν τῷ ἀλληλοδιδακτικῷ ὑποδιῃρημένῳ εἰς 7 τάξεις διδάσκονται τὰ συνήθως ἐν τοῖς τοιούτοις σχολείοις διδασκόμενα μαθήματα, ἤτοι ἀνάγνωσις, γραφὴ καθ' ὑπαγόρευσιν καὶ ἀρίθμησις· ἔτι δ' ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος ἀποστήθισις προσευχῶν καὶ μυθαρίων. Ἐν δὲ τῷ συνδιδακτικῷ εἰς 2 τάξεις διῃρημένῳ διδάσκονται: ἱερὰ ἱστορία καὶ κατήχησις καὶ ἑρμηνεία τῶν ἐν τῷ ἱερῷ Εὐαγγελίῳ παραβολῶν· ἀνάγνωσις ἐν τῷ Γεροστάθῃ καὶ Χριστοφόρῳ ἑρμηνευομένων τῶν ἐν αὐτοῖς δυσλήπτων τοῖς παισὶ λέξεων· γραμματικῆς στοιχεῖα μετ' ἐφαρμογῆς προφορικῶς τε καὶ ἐγγράφως· ἀριθμητικῆς αἱ 4 ἐπὶ τῶν ἀκεραίων πράξεις· ἑλληνικῆς ἱστορίας καὶ γεωγραφίας στοιχεῖα καὶ καλλιγραφία. Αἱ δὲ τοῦ ἀνωτάτου τμήματος, τοῦ ἑλληνικοῦ καλουμένου, μαθήτριαι 3 τάξεις ἀποτελοῦσαι διδάσκονται: ἱερὰν ἱστορίαν καὶ ἑρμηνείαν τῆς ἱερᾶς γραφῆς· ἑρμηνείαν ἐκ τῆς ἑλλην. Χρηστομαθείας Ῥαγκαβῆ, καὶ γραμματικὴν μετ' ἐφαρμογῆς· ἀριθμητικῆς τὰς 4 πράξεις ἐπί τε τῶν ἀκεραίων καὶ τῶν κλασματικῶν· ἱστορίαν ἑλληνικὴν (Πανταζῆ)· γεωγραφίας τὰ κατὰ τὴν Εὐρώπην καὶ Ἀσίαν· καλλιγραφίαν καὶ ἐργόχειρα καθ' ἑκάστην μετὰ μεσημβρίαν.

Πόροι τῶν σχολῶν ἀμφοτέρων		γρ. 15,580
1) Ἐξ ἐνοικίων δύο οἰκιῶν κτημάτων τοῦ ναοῦ	8,930	
2) Ἐξ ἐνοικίου μεριδίου παντοπωλείου	650	
3) Ἐκ τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ περιφερομένων δίσκων	1,000	
4) Ἐκ συνδρομῆς τῆς ὑπὲρ τοῦ Παρθεναγωγείου Ἀδελφότητος	5,000	15,580

Αἱ δὲ πρὸς συντήρησιν τῶν σχολείων δαπάναι ἀνέρχονται εἰς		γρ. 20,000
δῆλον ὅτι εἰς μισθὸν δημοδιδασκάλου	3,600	
εἰς μισθὸν διευθυντρίας . .	9,360	
» » βοηθοῦ	3,600	
» » ὑπηρετρίας ἐν τῷ Παρθεναγωγείῳ	1,800	
Εἰς καύσιμον καὶ γραφικὴν ὕλην καὶ βιβλία τοῖς ἀπόροις	1,640	20,000
Ἔλλειμμα		4,420

Τὸ ἔλλειμμα καλύπτεται ὑπὸ ἐκτάκτων εἰσφορῶν τῶν ἐνοριτῶν καὶ συνδρομῶν φιλομούσων πολιτῶν.

5. *Ταξιάρχαι*. Πρὸς δυσμὰς μὲν τοῦ Φαναρίου, βορειοδυτικῶς δὲ τοῦ Μουχλίου καὶ Φωτηρᾶ κεῖται ἡ ἐν Μπαλατῇ ἐνορία τῶν Ταξιαρχῶν. Ἐνταῦθα ἐν στενοτάτῳ καὶ σκοτεινοτάτῳ καὶ πρὸς τρώγλην ἢ εἱρκτὴν μᾶλλον ἢ πρὸς σχολὴν ὁμοιάζοντι κελλείῳ ἐν τῷ περιβόλῳ τῆς ἐκκλησίας συναγελάζονται περὶ τὰ 70 παιδία ἄρρενά τε καὶ θήλεα ἀναμὶξ πνιγηροτάτην καὶ δυσωδεστάτην ἀναπνέοντα ἀτμόσφαιραν ὑφ' ἑνὸς διδασκάλου ἱκανοῦ καὶ νοήμονος διδασκόμενα τὰ συνήθη ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις μαθήματα. Οἵ τε πόροι καὶ αἱ δαπάναι τῆς σχολῆς εἶναι παντελῶς ἄγνωστοι οὔτε τοῦ διδασκάλου οὔτε τῶν ἐρωτηθέντων ἐνοριτῶν οὐδενὸς θελήσαντος ὑπ' αἰσχύνης ἴσως νὰ γνωρίσῃ ἡμῖν ταῦτα. Ὁ Σύλλογος οἴκτῳ κινούμενος ἔδωσε κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος 10 λίρας εἰς τὴν ἀπορωτάτην ταύτην σχολὴν ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ φιλογενοῦς καὶ φιλομούσου κ. Μ. Νεγροπόντη κατ' ἔτος ὑπὲρ τῶν ἀπόρων σχολείων τῆς πρωτευούσης διὰ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου διατιθεμένων 100 λιρῶν. Εὐχαρίστως δὲ μανθάνομεν ὅτι σπουδαία γίνεται σκέψις ὑπὸ τῶν ἐνοριτῶν περὶ ἀνεγέρσεως δημοτικοῦ καὶ νηπιακοῦ σχολείου. Εἴθε ἡ σκέψις αὕτη ταχέως ν' ἀποβῇ εἰς ἔργον.

6. *Ξυλόπορτα*. Βορειοδυτικῶς τοῦ Μπαλατᾶ παρὰ τὸν Κεράτειον ἐκτείνεται ἡ συνοικία Ξυλοπόρτης δύο συντηροῦσα σχολάς, δημοτικὴν καὶ ἑλληνικήν, ἐν τῇ αὐτῇ συνοικούσας διωρόφῳ οἰκίᾳ ἐν καλῇ μὲν θέσει ἀλλ' οὐ καλῶς ᾠκοδομημένῃ. Καὶ εἰς μὲν τὴν δημοτικὴν σχολὴν φοιτῶσιν 130 παῖδες, ἐν οἷς καί τινα κοράσια, εἰς 4 τεταγμένοι τάξεις, διδασκόμενοι πρότερον μὲν κατὰ τὴν ἀλληλοδιδακτικὴν μέθοδον, ἀπὸ δὲ τῆς ἀρχῆς τοῦ σχολικοῦ τούτου ἔτους συνδιδακτικῶς· περιέχει δ' ἡ σχολὴ αὕτη καὶ νηπιακὸν τμῆμα. Ἐν ἀμφοτέροις τοῖς τμήμασι διδάσκει εἷς καὶ μόνος διδάσκαλος ἄνευ βοηθοῦ καὶ ἄνευ παιδονόμου· ἀλλὰ πρὸς θεραπείαν τινὰ τῆς ἐλλείψεως ταύτης διδάσκοντος τοῦ διδασκάλου τάξιν τινὰ μαθητὴς τῆς ἑλληνικῆς σχολῆς ἄλλοτε ἄλλος βοηθεῖ πως αὐτὸν ἐπιβλέπων καὶ ἐπιτηρῶν τοὺς τῶν λοιπῶν τάξεων μαθητάς. Ἡ δ' ἑλληνικὴ σχολὴ 18 μαθητὰς περιέχουσα διῄρηται εἰς δύο τάξεις διαλυθείσης τῆς τρίτης ὑπαρχούσης τάξεως τὸ παρελθὸν ἔτος. Τὸ πρόγραμμα τῶν μαθημάτων εἶναι ὅμοιον τὰ

Digitized by Google

πλεῖστα τῷ τοῦ προκαταρκτικοῦ τμήματος τῆς μεγάλης τοῦ γένους σχολῆς. Διδάσκαλοί εἰσι δύο, ὁ μὲν τὰ τουρκικὰ μόνα διδάσκων, ὁ δ' ἕτερος πάντα τὰ λοιπὰ μαθήματα. Ὁ τελευταῖος οὗτος τελειόφοιτος ὢν τῆς Σχολῆς τοῦ Γένους διδάσκει ἐν τῇ σχολῇ Ξυλοπόρτης ἀπὸ ἑπτακαίδεκα, ὁ δὲ τῶν τουρκικῶν ἀπὸ δέκα ἐτῶν· φαινόμενον ξένον καὶ σπανιώτατον ἐν τοῖς σχολικοῖς χρονικοῖς τῶν ἐνοριῶν τῆς πρωτευούσης, ἐξ οὗ τεκμαίρεταί τις ὅτι ἀμφότεροι εὐδοκιμοῦσιν ἐν τῷ ἑαυτῶν ἔργῳ τοσούτῳ μᾶλλον, καθόσον οἱ ἔφοροι οὐ τῶν τυχόντων ἀλλὰ τρόφιμοι οἱ πλεῖστοι τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς γενόμενοι εἰδήμονές εἰσι τῶν σχολικῶν πραγμάτων καὶ ἁρμόδιοι κριταὶ τῆς μεθόδου τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς ἀξίας τῶν διδασκόντων.

Αἱ δαπάναι τῶν σχολῶν συνιστάμεναι 1) εἰς τοὺς μισθοὺς τῶν διδασκάλων γρ. 15,000 ἤτοι τοῦ μὲν ἑλληνοδιδασκάλου 6,600, τοῦ δὲ διδασκάλου τῆς τουρκικῆς 3,000, τοῦ δὲ δημοδιδασκάλου 5,400, 2) εἰς καύσιμον ὕλην κλπ. . . . . » 4,000
ἀνέρχονται εἰς. . . . . » 19,000
Οἱ δὲ πόροι εἰς. . . . . » 11,000

ἤτοι 1) ἐκ τοῦ ἁγιάσματος Βλαχερνῶν γρ. 7,200, 2) ἐξ ἐνοικίου οἰκίας, κτήματος τῶν σχολῶν, 1,200, καὶ 3) ἐκ τῶν εἰσιτηρίων 3,000. Τὸ δὲ πηγάζον ἔλλειμμα ἐκ γρ. 8,000 καλύπτεται ἐν μέρει τοὐλάχιστον ἐκ τοῦ ταμείου τῆς ἐν τῇ ἐνορίᾳ ὑπαρχούσης ἀρωγοῦ τῶν ἀπόρων μαθητῶν ἀδελφότητος. Αἱ σχολαὶ ἔχουσι καὶ χρέος προελθὸν ἐκ τῆς πέρυσιν ἐπισκευῆς μιᾶς τῶν πλευρῶν τοῦ διδακτηρίου. Ἡ ἐνορία αὕτη ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν εἰς τὰ σχολεῖα αὐτῆς φοιτώντων μαθητῶν κρινομένη φαίνεται οὐκ ὀλιγάνθρωπος· ἀλλ' οὐχ οὕτως ἔχει· διότι οἱ πλεῖστοι τῶν μαθητῶν προσέρχονται ἐκ τῶν πέριξ ἐνοριῶν τῶν στερουμένων σχολείων, μάλιστα ἑλληνικῶν. Ὁ ἀριθμὸς τῶν οἰκιῶν τῆς ἐνορίας ταύτης ἄγνωστος ἡμῖν ἀκριβῶς, εἰκάζεται δὲ περὶ τὰς 180. Εἰς τὰς σχολὰς ταύτας τῆς Ξυλοπόρτης ἐπέδωκεν ὁ σύλλογος πέρυσι 10 λίρας ἐκ τῆς Νεγροποντείου χορηγήσεως.

7. *Ἐγρί-Καπή*. Ἐν τῇ συνοικίᾳ Ἐγρί-καπὴ νοτιοδυτικῶς τῆς Ξυλοπόρτης κειμένῃ, ἧς ἀγνοοῦμεν τὸν ἀριθμὸν τῶν ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν, πιθανῶς οὔτε ἐλάττονα τῶν 150 οὔτε μείζονα τῶν 220, ὑπάρχει δημοτικὴ σχολή, εἰς ἣν ἀτάκτως φοιτῶσιν ὑπὲρ τοὺς 100 παῖδας, ἐν οἷς καί τινα κοράσια, εἰς 4 τεταγμένοι τάξεις, διδασκόμενοι ὑφ' ἑνὸς διδασκάλου καὶ τοῦ βοηθοῦ συνδιδακτικῶς τὰ συνήθη ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις μαθήματα. Τὸ οἰκοδόμημα τῆς σχολῆς ἐν τῷ περιβόλῳ τῆς ἐκκλησίας (τῆς Θεοτόκου) τῷ 1855 ἐκ συνεισφορᾶς τῶν ἐνοριτῶν οἰκοδομηθέν, εὐάερον μὲν εἶναι ἀλλὰ στενόχωρον πρὸς τοσούτους μαθητὰς καὶ ἐκ μιᾶς μόνης, κατὰ τὸ σχέδιον τῶν ἀλληλοδιδακτικῶν σχολείων, ἀποτελούμενον.

Δαπανῶνται ὑπὲρ τῆς σχολῆς εἰς μισθοὺς μὲν διδασκάλων γρ. 9,600 ἤτοι τοῦ δημοδιδασκάλου 7,200 καὶ τοῦ βοηθοῦ 2,400· εἰς ἄλλας δ' ἀνάγκας τῆς σχολῆς 1,000· ἐν ὅλῳ γρ. 10,600 ἅπερ προσπορίζεται ἡ ἐφορία ἐκ τοῦ ἁγιάσματος Βλαχερνῶν (γρ. 7,200), ἐκ τοῦ ταμείου τῆς ἐκκλησίας τῆς ἐνορίας (2,000) καὶ ἐκ συνδρομῶν διαφόρων τὰ λοιπά.

8. *Σαλμά-τομπρούκ*. Ἡ πρὸς μεσημβρίαν μὲν τοῦ Μπαλατᾶ πρὸς ἀνατολὰς δὲ τοῦ Ἐγρί-καπὴ συνοικία Σαλμά-τομπρούκ (ἐνορία τῆς Θεοτόκου), οἰκουμένη ὑπὸ 70-80 ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν, συντηρεῖ σχολὴν δημοτικήν, ἐκ 4 συγκειμένην τάξεων καὶ περιέχουσαν 56 παιδία, ὧν τὰ 20 κοράσια, διδασκόμενα συνδιδακτικῶς ὑφ' ἑνὸς διδασκάλου μισθὸν ἔχοντος ἐτήσιον γρ. 4,800 χορηγούμενα ἐκ τῶν εἰσοδημάτων τῶν κτημάτων τῆς σχολῆς καὶ ἄλλων ἑκουσίων συνδρομῶν τῇ ἐπιμελείᾳ τῆς ἐκεῖ ἀδελφότητος *Συμπνοίας*. Ὑπὲρ τῆς σχολῆς ταύτης ἐδόθησαν 10 λίραι ἐκ τῆς Νεγροποντείου χορηγίας.

9. *Τεκφούρ-σεράϊ*. Πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἐγρί-καπὴ κεῖται καὶ ἡ συνοικία Τεκφούρσεράϊ (ἐνορία τῆς Θεοτόκου) περιέχουσα 70 ἑλληνικὰς οἰκογενείας ἁπάσας ἐν ἐσχάτῃ διατελούσας ἐνδείᾳ· ἐν ταύτῃ ὑπάρχει δημοτικὴ σχολὴ συντηρουμένη τὸ πλεῖστον ἐξ ἐράνων φιλομούσων ὁμογενῶν, εἰς ἣν φοιτῶσι παιδία 24, ἐν οἷς 6 κοράσια. Καὶ δυνατὸν μὲν εἶναι, γράφει ἡ ἐφορία, ὁ ἀριθμὸς τῶν παίδων ν' ἀνέλθῃ εἰς 40 περίπου. ἀλλ' ἐκ τῆς δεινῆς τῶν ἐνοριτῶν πενίας, τῆς ἐλλείψεως βιβλίων καὶ γραφικῆς ὕλης, τῆς ἀτελοῦς θερμάνσεως τῆς σχολῆς ἐν χειμῶνι καὶ πολλῶν ἄλλων λόγων πολλοὶ τῶν παίδων τρέπονται εἰς ἔργα καὶ δὴ τὰ ἀνελευθερώτατα, καὶ ταῦτα ἐν λίαν ἀώρῳ ἡλικίᾳ, πρὸς πορισμὸν τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἑαυτοῖς τε καὶ ταῖς οἰκογενείαις. Ἡ σχολὴ διῄρηται εἰς 4 τάξεις, ὧν ἡ ἀνωτάτη

Digitized by Google

εἰς 2 ὑποδιῄρηται τμήματα. Διδάσκει δ' εἷς διδάσκαλος τὰ συνήθη ἐν τοιούτοις σχολείοις μαθήματα ἀντὶ μισθοῦ ἐτησίου τέως μὲν γρ. 5,100, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἔτους γρ. 4,560, τῆς ἐφορίας ἕνεκα τῶν καιρικῶν περιστάσεων ἀναγκασθείσης νὰ προβῇ εἰς σπουδαίας οἰκονομίας, ἑπομένως καὶ εἰς τὸ ἄχρι μέτρον τῆς ἐλαττώσεως τοῦ μισθοῦ τοῦ δυστυχοῦς διδασκάλου. Τῶν ἐτησίων δαπανῶν λογιζομένων εἰς γρ. 7,200, τῶν δὲ πόρων τῶν τακτικῶν μόλις ἀνερχομένων εἰς γρ. 2,700, ἤτοι ἐξ ἐνοικίου μικροῦ κτήματος τῆς σχολῆς γρ. 2,040, καὶ ἐκ τοῦ δίσκου τῆς ἐκκλησίας γρ. 660, τὸ προκύπτον ἔλλειμμα ἐκ γρ. 5,160 ἐκαλύπτετο συνήθως μὲν ὑπὸ τῶν ἐράνων ὁμογενῶν, ἐνίοτε δὲ καὶ συνδρομῇ τῆς ἐν τῇ ἐνορίᾳ ἀδελφότητος *'Ομονοίας*· ἀλλὰ κατὰ τὰ δύο τελευταῖα ἔτη ἡ ἐφορία παρ' οὐδενὸς τυχοῦσα ἀξιόλογου τινος συνδρομῆς, οὐ μὴν δ' ἀλλὰ καὶ τῶν μικρῶν τῆς ἀδελφότητος ψιχίων στερηθεῖσα διαλυθείσης σχεδόν, εἰς δυσάρεστον περιῆλθε κατάστασιν ὑποβληθεῖσα εἰς βαρέα χρέη, τὰ μὲν ὡς μὴ ὤφελεν εἰς πτωχὸν διδάσκαλον, τὰ δὲ εἰς τὸ ταμεῖον τῶν δημοσίων φόρων, οὗ ἕνεκα παρεχώρησε τῇ κυβερνήσει τὸ ἐνοίκιον μιᾶς τριμηνίας τοῦ μόνου κτήματος τῆς σχολῆς πρὸς ἀπότισιν τοῦ πρὸς αὐτὴν χρέους. Τὸ ἔλλειμμα αὐξηθὲν ἔτι μᾶλλον ἐκ τῆς εἰρημένης παραχωρήσεως καὶ τῆς ἐλλείψεως πάσης ὁποθενδήποτε ἐλπιζομένης συνδρομῆς περιήγαγε τὴν ἐφορίαν εἰς ἀπελπιστικωτάτην θέσιν· ἀλλ' ὅμως προσβλέπουσα πρὸς τὸν ἡμέτερον Σύλλογον ὡς εἰς μόνην σωτηρίας ἄγκυραν ἐκλιπαρεῖ αὐτόν, ὅπως παράσχηται ταχεῖαν τὴν ἐπικουρίαν. Καὶ ὁ σύλλογος συγκινηθεὶς ἐπὶ ταῖς γοεραῖς τῆς ἐφορίας ἱκεσίαις ἔσπευσε χορηγῆσαι 10 λίρας ἐκ τῆς ἐπὶ τούτῳ ὡρισμένης εκατονταλίρου Νεγροποντείου συνδρομῆς.

10. 'Εδιρνέ-καπή. Περὶ τῆς συνοικίας ταύτης (ἐνορίας ἁγ. Δημητρίου) οὐδεμίαν ἔχομεν εἴδησιν.

11. Σαρμασίκι. Τῆς συνοικίας Σαρμασίκι (ἐνορ. ἁγ. Δημητρίου) βορειανατολικῶς τῆς 'Εδιρνέ-καπὴ κειμένης ἀγνοοῦμεν τὸν ἀριθμὸν τῶν ἑλλήνων κατοίκων· κρίνοντες δ' ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μαθητῶν συμπεραίνομεν ὅτι περιέχει αὕτη περὶ τὰς 130 οἰκογενείας. Ἡ ἐν αὐτῇ δημοτικὴ σχολὴ εἰς δύο τμήματα συνισταμένη, ἀλληλοδιδακτικὸν καὶ συνδιδακτικόν, ἑκάτερον εἰς 4 διῃρημένον τάξεις, φοιτᾶται ὑπὸ 70 παίδων, ὧν 20 κοράσια, διδασκομένων ὑφ' ἑνὸς διδασκάλου τὰ συνήθη ἐν τοῖς τοιούτοις σχολείοις μαθήματα. Ὁ μισθὸς τοῦ διδασκάλου εἶναι 2,400 γρ. ἐτησίως χορηγούμενα ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας.

Καὶ εἰς τὴν σχολὴν ταύτην ἐδόθησαν ὑπὸ τοῦ συλλόγου 10 λίραι.

12. Τόπ-καπή. Ἐν τῇ βορειανατολικῇ τοῦ 'Εδιρνέ-καπὴ συνοικίᾳ Τόπ-καπὴ ἐνοικοῦσιν 80 ἑλλ. οἰκογένειαι ἐν ἐσχάτῃ διατελοῦσαι ἐνδείᾳ καὶ ὅμως συντηροῦσαι δημοτικὴν σχολὴν οἰκοδομηθεῖσαν τῷ 1855, εἰς ἣν φοιτῶσι μὲν περὶ τὰ 70 παιδία, ὧν τὰ 20 κοράσια, θὰ ἐφοίτων δέ, ὡς γράφει ἡ ἐφορία, ἔτι πλείονα, εἰ μὴ ἐκώλυεν ἡ ἄκρα ἀνέχεια τῶν γονέων καὶ ἡ ἐκ ταύτης παντελὴς ἔλλειψις τῶν ἀναγκαιούντων βιβλίων καὶ λοιπῶν. Ἡ σχολὴ διῄρηται εἰς 3 τμήματα, νηπιακόν, δημοτικὸν καὶ ἑλληνικόν· καὶ ἐν τοῖς τρισὶ δὲ τμήμασι διδάσκει εἷς καὶ μόνος διδάσκαλος ἄνευ βοηθοῦ καὶ ἄνευ παιδονόμου λαμβάνων ἐτήσιον μισθὸν γρ. 4,800. Τὰ ἐν τῷ νηπιακῷ τμήματι διδασκόμενα μαθήματα εἶναι: ἀνάγνωσις ἐν τῷ ἀλφαβηταρίῳ καὶ βιβλίῳ τινὶ παιδαγωγικῷ, γραφή, ἀρίθμησις καὶ ἀποστήθισις προσευχῶν καὶ μύθων. Τὰ δ' ἐν τῷ δημοτικῷ 3 περιέχοντι τάξεις: ἀνάγνωσις μεθ' ἑρμηνείας ἐν βιβλίοις γεγραμμένοις ἐν τῇ νέᾳ ἑλλ. γλώσσῃ, γραμματικὴ μετ' ἐφαρμογῆς, ἱερὰ κατήχησις συνοπτική, ἀριθμητική, ἑλλην. ἱστορία, ζωολογία, γεωγραφία καὶ ἰχνογραφία. Ἐν δὲ τῷ ἑλλην. τμήματι μίαν τάξιν ἔχοντι διδάσκονται τὰ αὐτὰ μαθήματα καὶ ἐν τῇ κατωτάτῃ τάξει τοῦ προκαταρκτικοῦ τμήματος τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς, ἧς τρόφιμος τυγχάνει καὶ ὁ διδάσκαλος τῆς σχολῆς ταύτης.

Οἱ πόροι τῆς σχολῆς εἶναι λίαν εὐτελεῖς συνιστάμενοι εἰς γρ. ἀγοραῖα 2,400, τὰ μὲν ἡμίση χορηγούμενα ἐκ τοῦ ταμείου τῆς ἐκκλησίας, τὰ δ' ἕτερα ἡμίση συλλεγόμενα ἐκ τοῦ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ περιφερομένου δίσκου· ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκκλησία ἅτε οὐδὲν ἄλλο ἔχουσα εἰσόδημα καθυστερεῖ ἐφ' ἱκανοὺς μῆνας τοὺς μισθοὺς τοῦ διδασκάλου. Διὰ ταῦτα καθικετεύει ἡ ἐφορία τὸν ἡμέτερον σύλλογον, ὅπως κηδόμενος τῶν ἀπόρων παίδων τῆς ἐνορίας σπεύσῃ εἰς ἀνακούφισίν τινα καὶ ὑποστήριξιν τῆς δεινοπαθούσης σχολῆς καὶ προλάβῃ οὕτω τὴν ἐπικειμένην αὐτῆς διάλυσιν. Ὁ σύλλογος ἔπεμψε καὶ εἰς ταύτην 10 λίρας.

13. Ἔξω-Μάρμαρα. Ἀπέναντι τῆς Ζωοδόχου πηγῆς παρὰ τὴν Σηλυβριανὴν πύλην

Digitized by Google

ὑπάρχει ἡ συνοικία τῶν Ἔξω ἢ Ἐξ-Μαρμάρων (ἐνορία τῆς Παναγίας) περιέχουσα 180 ἑλλην. οἰκογενείας, ὧν τὸ τρίτον οἰκεῖ ἐν κήποις ἀπέχουσι τῆς κεντρικῆς ἐνορίας μέχρις ἡμισείας ὥρας· ὑπάρχουσι δ' ἐν αὐτῇ δύο σχολαὶ τῶν ἀρρένων, δημοτικὴ καὶ ἑλληνική, οὐχὶ δὲ καὶ παρθεναγωγεῖον ἕνεκα ἐλλείψεως τῶν πρὸς συντήρησιν μέσων. Καὶ εἰς μὲν τὴν δημοτικήν, εἰς δύο τμήματα διῃρημένην, ἀλληλοδιδακτικὸν καὶ συνδιδακτικόν, φοιτῶσιν 160 παῖδες, ἐν οἷς 60 κοράσια, διδασκόμενοι ὑφ' ἑνὸς διδασκάλου βοηθουμένου πως καὶ ὑπὸ τοῦ παιδονόμου οἱ μὲν τοῦ ἀλληλοδιδακτικοῦ τμήματος ἀνάγνωσιν ἐκ τῶν πινάκων Κοκκώνη καὶ γραφὴν ἐπὶ ἀβακίων, οἱ δὲ τοῦ συνδιδακτικοῦ τρεῖς περιλαμβάνοντος τάξεις ἀνάγνωσιν ἐν τῇ παιδικῇ βιβλιοθήκῃ Βρετοῦ, ἐν τῷ Γεροστάθῃ καὶ ἐν τῇ Χρηστομαθείᾳ Ῥαγκαβῆ, ἱερὰν ἱστορίαν, κατήχησιν καὶ προσευχητάριον, ἀριθμητικῆς τὰ περὶ ἀκεραίων καὶ κλασματικῶν, γραμματικῆς τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς τὸ τυπικὸν καὶ μέρος ἱκανὸν τοῦ κανονικοῦ, γεωγραφίας τὰ τῆς Εὐρώπης, ταχυγραφίαν καὶ καλλιγραφίαν· οἱ δὲ τοῦ ἑλλην. τμήματος 30 παῖδες εἰς δύο τεταγμένοι τάξεις διδάσκονται ὑφ' ἑνὸς διδασκάλου ἑρμηνείαν ἐκ τῆς χρηστομαθείας Ῥαγκαβῆ, γραμματικῆς τὸ τυπικόν, κανονικὸν καὶ ἐτυμολογικὸν καὶ ἀρχὰς συντάξεως, ἱερὰν ἱστορίαν καὶ κατήχησιν, ἑλλην. ἱστορίαν, γεωγραφίαν πολιτικήν, ζωολογίαν καὶ στοιχεῖα τῆς Γαλλικῆς καὶ Τουρκικῆς γλώσσης.

Αἱ δαπάναι τῶν σχολῶν ἀμφοτέρων ἀνέρχονται ἐτησίως εἰς......... γρ. 28,000
Οἱ δὲ τακτικοὶ πόροι οἱ ἐκ τῶν κτημάτων τῶν σχολῶν εἰς.... » 20,000
Τὸ δ' ἔλλειμμα ἐξ........ » 8,000

καλύπτεται ἑκάστοτε ἐκ συνδρομῶν τῶν ὁμογενῶν ἀλλὰ τὸ ταμεῖον τῶν σχολῶν εἶναι βεβαρημένον καὶ ὑπὸ χρέους ὑπερβαίνοντος τὰς 130 τουρκικὰς λίρας.

14. Βελιγράδιον. Περὶ τῆς νοτιανατολικῶς τῶν Ἔξω-Μαρμάρων παρὰ τὸ τεῖχος μεταξὺ τῆς Χρυσῆς πύλης καὶ τῆς τῶν Πηγῶν συνοικίας Βελιγραδίου (ἐνορίας τῆς Θεοτόκου) οὐδὲν ἀπολύτως εἶναι γνωστὸν ἡμῖν.

15. Ὑψωμαθεία. Πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Βελιγραδίου πρὸς τὸ Μεβλεχανὲ παρὰ τὴν Προποντίδα ἐκτείνεται ἡ μεγάλη ἑλληνικὴ τῶν Ὑψωμαθείων συνοικία περιλαμβάνουσα 5 ἐνορίας, τὴν τοῦ ἁγ. Κωνσταντίνου, τὴν τοῦ ἁγ. Μηνᾶ, τὴν τοῦ ἁγ. Γεωργίου τοῦ Κυπαρισσᾶ, τὴν τῆς Ἀναλήψεως καὶ τὴν τοῦ ἁγ. Νικολάου.

α) Ἐνορία ἁγ. Κωνσταντίνου. Ἡ πολυανθρωποτάτη καὶ φιλομουσοτάτη αὕτη τῶν ἐν τῷ Βυζαντίῳ ἑλληνικῶν ἐνοριῶν περιέχουσα 800 οἰκίας καὶ περὶ τὰ 200 ἐργαστήρια συντηρεῖ πάνυ φιλοτίμως λίαν καλῶς κατηρτισμένας καὶ σχεδὸν εἰπεῖν ἀκμαζούσας σχετικῶς 3 σχολάς, 2 μὲν τῶν ἀρρένων, δημοτικὴν καὶ ἑλληνικὴν καὶ παρθεναγωγεῖον. Καὶ εἰς μὲν τὴν δημοτικὴν σχολὴν πρὸ 15 ἐτῶν οἰκοδομηθεῖσαν φοιτῶσι περὶ τοὺς 170 παῖδας, εἰς 3 τάξεις τεταγμένοι καὶ ὑπὸ 2 διδασκάλων διδασκόμενοι συνδιδακτικῶς· ὑπάρχει δ' ἐν αὐτῇ καὶ νηπιακὸν τμῆμα, ἐν ᾧ ὅμως ειδικὸς νηπιαγωγὸς δὲν διδάσκει. Εἰς δὲ τὴν ἑλληνικὴν σχολὴν πρὸ 80 ἐτῶν κτισθεῖσαν φοιτῶσιν 80 μαθηταί· καὶ διῄρηται μὲν ἡ σχολὴ εἰς 3 τάξεις, ἀλλ' ἡ τῆς μαθητείας περίοδος εἶναι τετραετής· διδάσκουσι δ' ἐν αὐτῇ 5 διδάσκαλοι, ὁ ἐπὶ τριακονταετίαν ἤδη διευθύνων αὐτὴν φιλοπονώτατος καὶ διακεκριμένος ἑλληνιστὴς Ἰωσὴφ Ξενιάδης διδάσκων μετ' ἄλλων δύο τὰ ἑλληνικὰ καὶ τὰ λοιπὰ βοηθητικὰ μαθήματα, καὶ 2 ἄλλοι τῶν ξένων γλωσσῶν, τῆς Τουρκικῆς καὶ τῆς Γαλλικῆς, πάντες ἄριστα ἐννοοῦντες τὴν ἱερὰν αὐτῶν ἀποστολὴν καὶ κεκτημένοι τὰ πρὸς εὐδοκίμησιν ἠθικὰ καὶ πνευματικὰ κεφάλαια. Τὸ δ' ἐν ἔτει 1872 οἰκοδομηθὲν μεγαλοπρεπὲς τῶν Ὑψωμαθείων παρθεναγωγεῖον, εἰς οὗ τὴν ἀνέγερσιν τρισχίλιαι ἐδαπανήθησαν λίραι ἐκ τῆς ἐκκλησίας ἐπὶ τόκῳ ληφθεῖσαι, εἶναι ἄξιον πολλῶν πολλῷ πλουσιωτέρων ἑλλην. τῆς πρωτευούσης συνοικιῶν τὸν φθόνον νὰ ἐξεγείρῃ. Τοῦ παρθεναγωγείου τούτου ἡ ἐξαίρετος θέσις, τὸ μεγαλοπρεπὲς τοῦ οἰκοδομήματος, καὶ ἡ ἄλλη διακόσμησις μαρτυροῦσιν ὅτι οἱ Ὑψωμαθεινοί, μάλιστα οἱ τῆς ἐνορίας τοῦ ἁγ. Κωνσταντίνου, εἰς οὓς κυρίως ὀφείλεται ἥ τε πρωτοβουλία καὶ ἡ τῆς ἐπιχειρήσεως ἐκτέλεσις, συναισθάνονται τὴν σπουδαιότητα τοῦ προορισμοῦ τοιούτων ἱερῶν καὶ σεμνῶν καθιδρυμάτων. Τὸ παρθεναγωγεῖον τοῦτο, εἰς ὃ φοιτῶσιν ὑπὲρ τὰ 200 κοράσια, διῄρηται εἰς 3 τμήματα, τὸ νηπιακὸν ἔχον 60 νήπια, τὸ δημοτικὸν 120 περιέχον κοράσια εἰς 5 τεταγμένα τάξεις, καὶ τὸ ἑλληνικὸν 2 μὲν τάξεις ἔχον, 20 δὲ μαθητρίας. Διδάσκουσι δ' ἐν αὐτῷ 2 διδάσκαλοι, ἡ διευθύντρια, ἡ ὑποδιδάσκαλος καὶ ἡ νηπιαγωγός,

Digitized by Google

καὶ 2 διδάσκαλοι ἐν τῷ ἑλληνικῷ τμήματι, ὁ τῆς ἑλληνικῆς τῶν ἀρρένων σχολῆς διευθυντὴς καὶ ἕτεροι τῆς αὐτῆς σχολῆς.

Αἱ δαπάναι τῶν σχολείων ἀνέρχονται εἰς 100 χιλ. γρ., δηλ. 55 μὲν χιλ. ἀμφοτέρων τῶν σχολῶν τῶν ἀρρένων, 45 δὲ τοῦ παρθεναγωγείου. Πόροι δὲ εἶναι τὰ δίδακτρα ἀπὸ τοῦ ἔτους 1872 εἰσαχθέντα, ἅπερ ὅμως καίπερ εὐτελῆ, 1-2 1[2 γρ. κατὰ μῆνα, ὀλίγοι τῶν γονέων ἀποτίνουσι τακτικῶς, τῶν πλείστων ὄντων ἀπόρων, σταθερά τινα εἰσοδήματα ἐξ ἐνοικίων κτημάτων, τὰ ἐκ τοῦ λαχείου τῶν χειροτεχνημάτων τοῦ παρθεναγωγείου εἰσπραττόμενα καὶ τὰ ἐκ διαφόρων ἑκουσίων συνδρομῶν. Κατὰ τὸ προπαρελθὸν ἔτος προέκυψε μικρόν τι ἔλλειμμα· πῶς δὲ νομίζετε ὅτι ἐκαλύφθη τοῦτο ἐν μέρει; τοῦ μὲν ἑτέρου τῶν δημοδιδασκάλων, ἀνθρώπου οἰκογενειάρχου καὶ ἀμειβομένου γλισχρότερον ἢ μετρίου μαγείρου, ὑποχρεωθέντος νὰ παραχωρήσῃ γρ. 3,800 ἐξ ὅσων ὠφείλοντο αὐτῷ ἐκ τοῦ μισθοῦ, ἑτέρου δὲ 3,000· τὸ δὲ λυπηρότατόν ἐστιν ὅτι ἡ ἄλλως φιλότιμος ἐφορία παρέστη τὸ παρελθὸν ἔτος εἰς τὴν σκληρὰν ἀνάγκην νὰ σκέπτηται περὶ διαλύσεως τῆς ἑτέρας τῶν σχολῶν τῶν ἀρρένων, εἰμὴ ἡ οἰκονομικὴ τοῦ ταμείου κατάστασις ταχέως βελτιουμένη ἤθελεν ἐνθαρρύνει αὐτήν· εὐτυχῶς ὅμως δὲν προέβη εἰς τὸ ἔσχατον τοῦτο μέτρον, ἀλλ' ἐλαττώσασα δυστυχῶς οὐκ ὀλίγον τοὺς γλίσχρους τῶν διδασκάλων μισθοὺς κατώρθωσεν ἀδικήσασα τοὺς δυστυχεῖς τούτους νὰ σώσῃ τὰς σχολάς.

β') Ἐνορία Ἀναλήψεως. Ἡ ἐνορία αὕτη 50 μὲν οἰκίας τοσαῦτα δ' ἐργοστάσια περιέχουσα συντηρεῖ δημοτικὴν σχολὴν ἐν ἑτοιμορρόπῳ καὶ πλείστοις πασσάλοις ὑπεστηριγμένῳ οἰκήματι, εἰς ἣν φοιτῶσι περὶ τοὺς 80 παῖδας ἄρρενες μετὰ θηλέων ἀναμίξ· φέρει δὲ τύπον ἀλληλοδιδακτικοῦ σχολείου ἀτελῶς κατηρτισμένου καὶ διευθύνεται ὑφ' ἑνὸς διδασκάλου ἐπὶ τριετίαν ἤδη ἐν αὐτῷ διδάσκοντος. Ἡ σχολὴ αὕτη συντηρεῖται ἰδίοις τὸ πλεῖστον πόροις, ἐκ τοῦ τόκου δῆλον ὅτι χρημάτων ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Ἀναλήψεως καὶ τοῦ ἁγ. Νικολάου κατατεθειμένων· ἀλλ' οἱ τόκοι αὐτῶν ἐν τοῖς παροῦσι μάλιστα καιροῖς ἀτάκτως ἀποτίνονται καὶ ἀτακτότερον ἐπομένως λαμβάνει τὸν ἐκ 400 γρ. μηνιαῖον αὐτοῦ μισθὸν ὁ διδάσκαλος, εἰς ὃν ἱκανὰ ἤδη μηνιαῖα ὀφείλονται. Προΐστανται δὲ τῆς τε σχολῆς καὶ τῆς ἐνορίας ἄνθρωποι ἀμαθεῖς καὶ ἄγροικοι καὶ πρὸς ἀλλήλους, ὅτε περὶ τῶν κοινῶν τῆς ἐφορίας συμφερόντων πρόκειται, περὶ ἐπιρροῆς καὶ περὶ ὄνου σκιᾶς ἐρίζοντες.

γ) Ἐνορία ἁγ. Γεωργίου τοῦ Κυπαρισσᾶ. Ἐν τῇ ἐνορίᾳ ταύτῃ ὑπάρχουσι μὲν 55 οἰκίαι, λογιζομένων δὲ καὶ τῶν ἐργαστηρίων καὶ τῶν κήπων, αἱ λεγόμεναι θύραι τῆς ἐκκλησίας ἀνέρχονται εἰς 152. Καὶ ἐν ταύτῃ ὑπάρχει ἀτελεστάτη τις δημοτικὴ σχολὴ ὑπὸ 32 παιδίων ἀμφοτέρων τῶν φύλων φοιτωμένη, ἐν οἰκήματι πλὴν τεσσάρων τοίχων γυμνῶν καὶ ἀκαθάρτων οὐδὲν διακριτικὸν σχολείου σημεῖον ἔχοντι. Ὁ νῦν διδάσκαλος, 400 γρ. κατὰ μῆνα ἐκ τοῦ ταμείου τῆς ἐκκλησίας λαμβάνων, εἶναι ὁ τέταρτος ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν μαθημάτων· ἄλλο δὲ σημεῖον τῆς ἐλεεινότητος τῆς καταστάσεως τοῦ σχολείου εἶναι ὅτι ἀπὸ τριετίας ἡ ἐνορία δὲν εἶδε δημοσίας ἐξετάσεις. Αἰτία δὲ τῶν κακῶν τούτων εἶναι ὁ ἐπικρατῶν φατριασμὸς καὶ ἡ τῶν δημοσίων ἀνάθεσις εἰς χεῖρας ἀνθρώπων ἀμαθεστάτων καὶ τὴν ἐφορείαν ἀναλαμβανόντων πρὸς ἐξάσκησιν ἀτομικῶν παθῶν.

δ' καὶ ε') Αἱ ἐνορίαι ἁγ. Μηνᾶ καὶ ἁγ. Νικολάου οὐδεμίαν ἔχουσι σχολήν.

16. Βλάγκα. Ἡ βορειανατολικῶς τῶν Ὑψωμαθείων κειμένη συνοικία Βλάγκα (ἐνορία τοῦ ἁγ. Θεοδώρου) περιέχουσα περὶ τὰς 600 ἑλληνικὰς οἰκογενείας συντηρεῖ 3 σχολεῖα, ἀλληλοδιδακτικόν, ἑλληνικὸν καὶ παρθεναγωγεῖον· φοιτῶσι δὲ εἰς μὲν τὸ ἀλληλοδιδακτικὸν παῖδες περὶ τοὺς 120 διδασκόμενοι κατὰ τὴν ἀλληλοδιδακτικὴν μέθοδον ὑφ' ἑνὸς διδασκάλου καὶ ἑνὸς βοηθοῦ τὰ συνήθη ἐν τοῖς τοιούτοις σχολείοις μαθήματα. Ἐν δὲ τῇ ἑλλην. σχολῇ περὶ τοὺς 35 μαθηταὶ εἰς 2 τάξεις τεταγμένοι διδάσκονται ὑφ' ἑνὸς διδασκάλου. Ἐν δὲ τῷ παρθεναγωγείῳ μία διδάσκαλος διδάσκει ὑπὲρ τὰ 100 κοράσια τὰ αὐτὰ μαθήματα καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν μέθοδον καὶ ἐν τοῖς ὁμοίοις ἐνοριακοῖς παρθεναγωγείοις.

Δαπάναι τῶν σχολείων		γρ. 36,200
δηλ. εἰς μισθὸν ἑλληνοδιδασκάλου.	γρ. 10,800	
Εἰς μισθὸν δημοδιδασκάλ. »	7,200	
» βοηθοῦ...... »	3,600	
» διδασκαλίσσης »	9,600	» 36200
Εἰς ἔξοδα διάφορα..... »	5,000	

Πόροι		γρ. 13,000
δηλ. ἐκ τῶν εἰσιτηρίων	γρ. 5,000	
ἐξ ἐνοικίου φαρμακείου, κτήματος τῶν σχολείων	» 4,800	
ἐκ δίσκου τῆς ἐκκλησίας	» 2,000	
ἐκ κιβωτίου ἀνὰ τὴν ἀγορὰν περιφερομένου	» 1,200.	γρ. 13000

Τὸ δ' ἐκ γρ. 23,200 σπουδαῖον ἐτήσιον ἔλλειμμα δι' ἀτρύτων πόνων καὶ μόχθων προσπαθεῖ ἡ ἐφορία ὁπωσδήποτε νὰ καλύπτῃ· ἡ δ' ἐκκλησία βεβαρημένη ὑπὸ μεγάλων χρεῶν οὐδεμίαν παρέχει τοῖς σχολείοις ἐκ τοῦ ἑαυτῆς ταμείου χρηματικὴν συνδρομήν.

17. Κοντοσκάλιον. Ἐν τῇ βορειοανατολικῶς τῆς Βλάγκας συνοικίᾳ Κοντοσκαλίου γνωρίζομεν μόνον ὅτι 3 ὑπάρχουσι σχολαί, δύο τῶν ἀρρένων, δημοτικὴ καὶ ἑλληνικὴ καὶ παρθεναγωγεῖον· ἀλλ' οὔτε περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κατοίκων, οὔτε περὶ τοῦ τῶν μαθητῶν καὶ διδασκάλων, οὔτε περὶ τῶν πόρων καὶ δαπανῶν, οὔτε περὶ τῶν μαθημάτων καὶ τῆς μεθόδου τῆς διδασκαλίας, οὔτε καθόλου περὶ τῆς καταστάσεως τῶν σχολείων ἠδυνήθημεν εἴδησίν τινα νὰ λάβωμεν, πλὴν ἢ μόνον ὅτι δὲν εἶναι ἀνθηρὰ τὰ τῶν σχολείων.

18. Μακροχώριον. Ἐκ τῶν περιχώρων τοῦ Βυζαντίου ἡ ἐκπαιδευτικὴ ἐπιτροπὴ δύο ἔλαβεν ἐκθέσεις, τὴν μὲν ἐκ τῆς ἐν Μακροχωρίῳ ἐφορίας τῶν σχολείων, τὴν δ' ἐκ τῆς ἐν ἁγ. Στεφάνῳ.

Κατὰ τὴν ἐκ τῆς ἐν Μακροχωρίῳ ἐφορίας ἔκθεσιν ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ἀπὸ τοῦ Ἑπταπυργίου, ἤτοι τῆς νοτιοανατολικῆς ἄκρας τοῦ περιβόλου τῆς πόλεως ὡριαίαν ἀπέχοντος ἀπόστασιν, οἰκοῦσι μονίμως ἑλλην. οἰκογένειαι περὶ τὰς 60· σχολεῖα δὲ ὑπάρχουσι δύο, τὸ μὲν τῶν ἀρρένων εἰς δύο τμήματα συνιστάμενον, δημοτικὸν καὶ ἑλληνικόν, τὸ δὲ παρθεναγωγεῖον εἰς τρία τοῦτο διῃρημένον τμήματα, νηπιακόν, δημοτικὸν καὶ ἑλληνικόν· φοιτῶσι δὲ εἰς μὲν τὸ τῶν ἀρρένων 60 παῖδες, εἰς δὲ τὸ παρθεναγωγεῖον 50 κοράσια. Καὶ τὸ μὲν δημοτικὸν τῶν ἀρρένων σύγκειται ἐκ 4 τάξεων, τὸ δὲ τῶν θηλέων ἐκ 2· ἐν ἀμφοτέροις ὥσπερ καὶ ἐν τῷ νηπιακῷ τμήματι διδάσκονται συνδιδακτικῶς τὰ συνήθη ἐν τοῖς παρ' ἡμῖν δημοτικοῖς καὶ νηπιαγωγείοις διδασκόμενα μαθήματα. Τὰ δ' ἐν τῷ ἑλλην. τμήματι ἑκατέρου τῶν σχολείων εἰς 3 τάξεις διῃρημένῳ διδασκόμενα μαθήματα εἶναι 1) θρησκευτικὰ μὲν ἡ ἱερὰ ἱστορία τῆς τε παλαιᾶς καὶ καινῆς διαθήκης, καὶ ἡ ἱερὰ κατήχησις κατ' ἔκτασιν ἐν τῷ τῶν ἀρρένων· 2) ἀρχ. ἑλλην. γλῶσσα ἐκ τοῦ α' τόμου τῆς χρηστομαθείας Ῥαγκαβῆ· ἡ γραμματικὴ μετ' ἐφαρμογῆς αὐτῆς ἐπὶ τοῦ ἑρμηνευομένου κειμένου, ἤτοι τεχνολογίας καὶ συντάξεως καὶ ἐκθέσεις ἰδεῶν· 3) μαθηματικά: ἡ ἀριθμητική, ἐν δὲ τῇ τῶν ἀρρένων σχολῇ καὶ ἀρχαὶ γεωμετρίας· 4) ἱστορικά: ἡ ἑλλην. καὶ ἡ γενικὴ ἱστορία ἀρχαία τε καὶ μέση· 5) φυσική, γεωγραφία φυσική, μαθηματικὴ καὶ πολιτική· 6) ἡ Γαλλικὴ γλῶσσα· 7) ἐν δὲ τῷ παρθεναγωγείῳ καὶ ἐργόχειρα καὶ 8) ἡ οἰκιακὴ οἰκονομία ἐν τῇ ἀνωτάτῃ τάξει τοῦ παρθεναγωγείου. Διδάσκαλοι ἐν μὲν τῇ τῶν ἀρρένων σχολῇ εἶναι δύο, ὁ μὲν τοῦ ἑλληνικοῦ τμήματος, ὁ δ' ἕτερος τοῦ δημοτικοῦ, ἐν δὲ τῷ παρθεναγωγείῳ ὡσαύτως δύο διδασκάλισσαι.

Αἱ δαπάναι ἀμφοτέρων τῶν σχολῶν ἀνέρχονται εἰς		γρ. 44,900
ἤτοι εἰς μισθὸν τοῦ μὲν ἑλληνοδιδασκάλου.......	γρ. 12.000	
εἰς μισθὸν δημοδιδασκάλ.	» 6,000	
» δύο διδασκαλισσῶν......	» 15,600	
» ὑπαλλήλων τῶν σχολῶν......	» 4,800	
εἰς βιβλία ἀπόρων παίδων, καύσιμον ὕλην καὶ ὑλικὸν ἐργοχείρων.....	» 4,500	
εἰς ἐπισκευὴν κτημάτων τῶν σχολῶν.........	» 2,000	44900

Πόροι δὲ τῶν σχολῶν εἶναι		γρ. 20,100
ἤτοι 1) δίδακτρα μαθητῶν.............	» 6,000	
2) ἐνοίκια κτημάτων τῶν σχολῶν..........	» 3,600	
3) λαχεῖον ἐργοχείρων τοῦ παρθεναγωγείου	» 6,500	
4) τυχαῖα εἰσοδήματα..	» 1,500	
5) διανομὴ ἄρτων ἐν τῇ ἑορτῇ τῶν 3 ἱεραρχῶν	» 1,000	
6) δίσκος ἐκκλησίας...	» 1,500	20,100
ἔλλειμμα ἐτήσιον......		γρ. 24,800

Ἐκτὸς τοῦ ἐτησίου τούτου ἐλλείμματος ἔχει ἤδη ἡ σχολὴ καὶ χρέος 340 τουρκικῶν λιρῶν, πρὸς οὗ τὴν ἀπότισιν ἡ ἐφορία ἐπικαλεῖται τὴν συνδρομὴν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου.

19. Ἅγ. Στέφανος. Κατὰ δὲ τὰ ἐξ ἁγ. Στεφάνου ὑπὸ τῆς ἐφορίας ἐπισταλέντα, τὸ

Digitized by Google

περιώνυμον τοῦτο ἐκ τῆς τελευταίας ῥωσσοτουρκικῆς συνθήκης καταστὰν χωρίον πρὸς νότον τοῦ Μακροχωρίου, ὥρας ὁδὸν ἀπέχον αὐτοῦ, περιέχει οἰκογενείας μὲν ἑλλην. 70, τὰς πλείστας ἀπορωτάτας, σχολεῖα δὲ δύο, ἓν τῶν ἀρρένων εἰς 2 διῃρημένον τμήματα, δημοτικὸν καὶ ἑλληνικόν, καὶ ὑπὸ 50 παίδων φοιτώμενον, ὧν τὰ δύο τρίτα εἶναι ἀπορωτάτων γονέων· διδάσκονται δὲ οἱ μὲν τοῦ δημοτικοῦ ἀλληλοδιδακτικῶς κατὰ τὸν ὁδηγὸν Κοκκώνη ἀνάγνωσιν, γραφὴν καὶ ἀρίθμησιν· οἱ δὲ τοῦ ἑλληνικοῦ εἰς 2 τάξεις διῃρημένοι, οἱ μὲν τῆς α' Ἰωάννου τοῦ Χρ. τὸν πρὸς Εὐτρόπιον λόγον, γραμματικῆς τὸ τεχνολογικόν, ἱερὰν κατήχησιν, ἑλλην. ἱστορίαν καὶ ἀριθμητικὴν τὰ περὶ κλασμάτων καὶ συμμιγῶν· οἱ δὲ τῆς β' Λυσίου τὸν κατ' Ἐρατοσθένους λόγον, γραμματικῆς τὸ ἐτυμολογικὸν καὶ ἀρχὰς συντακτικοῦ, ἱερὰν κατήχησιν, ἑλλ. ἱστορίαν, ἀριθμητικῆς τὰ περὶ μεθόδων, πολιτικὴν γεωγραφίαν καὶ καλλιγραφίαν. Ἐν δὲ τῷ παρθεναγωγείῳ εἰς 3 τμήματα διῃρημένῳ, νηπιακόν, δημοτικὸν καὶ ἑλλην., διδάσκονται 40 κοράσια ἐν μὲν τοῖς δυσὶ κατωτέροις τμήμασι τὰ συνήθη καὶ κατὰ τὴν συνήθη μέθοδον ἐν τοῖς τοιούτοις σχολείοις διδασκόμενα μαθήματα, ἐν δὲ τῷ ἑλλην. τμήματι ἐκ μιᾶς συγκειμένῳ τάξεως τὰ αὐτὰ καὶ ἐν τῇ α' τάξει τοῦ ἑλλην. τῶν ἀρρένων.

Δαπάνας ἔχουσιν αἱ σχολαί. .		γρ. 11,200
ἤτοι μισθοὺς τῶν δύο διδασκάλων.	γρ. 7,200	
ἄλλα ἔξοδα.	» 4,000	

Πόρους δὲ τὰ ἐνοίκια δύο καταστημάτων καὶ μιᾶς οἰκίας ἐν τῷ χωρίῳ καὶ τὰ ἐκ τοῦ δίσκου τῆς ἐκκλησίας.

Τῶν τε σχολείων καὶ τῆς ἐκκλησίας τὴν ἐπιμέλειαν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1856 εἶχον οἱ παρεπιδημοῦντες ὁμογενεῖς ἔμποροι ἐξ ἑαυτῶν ἐκλέγοντες τούς τ' ἐπιτρόπους τῆς ἐκκλ. καὶ τοὺς ἐφόρους τῶν σχολῶν, καὶ συντηροῦντες αὐτὰς ἔκ τε τῶν ἰδίων εἰσφορῶν καὶ τῶν προσόδων τῆς ἐκκλησίας· ἀλλ' ἐν ἔτει 1876 προτείναντες ἐν γενικῇ τοῦ χωρίου συνελεύσει οἱ τότε ἐφορεύοντες τὴν συγχώνευσιν τῶν σχολείων ἀμφοτέρων εἰς ἓν καὶ διαφωνήσαντες περί τε τούτου καὶ ἄλλων τινῶν τοῦ χωρίου συμφερόντων πρὸς τοὺς ἐγχωρίους παρῃτήθησαν· ἔκτοτε δὲ τῆς διευθύνσεως καὶ συντηρήσεως τῶν σχολείων εἰς χεῖρας τῶν ἐγχωρίων περιελθούσης, βαίνουσιν ὁσημέραι ταῦτα ἐπὶ τὰ χείρω, καὶ φόβος ὑπάρχει μὴ ἄνευ ἐξωτερικῆς συνδρομῆς ἐπέλθῃ ἡ διάλυσις αὐτῶν.

Β.' Περαία ἢ 'Αντιπεραία.

20. Χάς-κιοϊ. Ἀπέναντι τοῦ Μπαλατᾶ ἐπὶ τῆς βορείου ἀκτῆς τοῦ Κερατίου κόλπου κεῖται ἡ συνοικία τοῦ Χάς-κιοϊ ἢ Πικριδίου. Ἐν τῇ κυρίως ἑβραϊκῇ ταύτῃ συνοικίᾳ ὑπάρχουσι 350 ἑλλην. οἰκίαι καὶ τρεῖς σχολαί, δημοτική, ἑλληνικὴ καὶ παρθεναγωγεῖον. Εἰς μὲν τὴν δημοτικὴν φοιτῶσι παῖδες περὶ τοὺς 80 διδασκόμενοι ὑφ' ἑνὸς διδασκάλου συνδιδακτικῶς τὰ συνήθη ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις μαθήματα· εἰς δὲ τὸ ἑλληνικόν, ὅπερ ἀγνοοῦμεν πόσας τάξεις περιέχει, 20 μαθηταί, ὑφ' ἑνὸς διδασκάλου διδασκόμενοι· εἰς δὲ τὸ παρθεναγωγεῖον περὶ τὰ 100 κοράσια διδασκόμενα ὑπὸ δύο διδασκαλισσῶν καὶ μιᾶς βοηθοῦ συνδιδακτικῶς.

Αἱ δαπάναι ἀνέρχονται εἰς		γρ. 70,000
Πόροι δὲ μόνιμοι μὲν εἶναι		
1) τόκοι κεφαλαίου 100,000 γρ. κατατεθειμένων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς ἁγ. Παρασκευῆς.	γρ. 12,000	
2) ἐμβατήκιον ἱερέων. .	» 7,200	
3) κτηματικαὶ πρόσοδοι	» 14,400	
4) ἐκ τοῦ δίσκου τῆς ἐκκλησίας.	» 6,500	
5) ἐξ εἰσιτηρίων τῶν μαθητῶν.	» 1,500	
6) δικαιώματα σφραγῖδος μουχταρικῆς. . . .	» 600	
	» 42,200	
Ἔκτακτοι δὲ πόροι		
1) ἐκ λαχείου.	» 6,000	
2) ἐκ προαιρετικῶν συνεισφορῶν ἐν γάμοις, βαπτίσεσι, κηδείαις κτλ.	» 1,000	
	» 7,000	
		49,200

ὅθεν προκύπτει ἐτήσιον ἔλλειμμα γρ. 20,800.

21. Ταταῦλα. Ἡ ἀμιγὴς καὶ καθαρῶς ἑλληνικὴ κωμόπολις τῶν Ταταούλων ἐπὶ τοῦ ὁμωνύμου λόφου κειμένη βορειοανατολικῶς τοῦ Πικριδίου οἰκεῖται ὑπὸ δωδεκακισχιλίων περίπου ψυχῶν μὴ συγκαταλεγομένων τῶν ἐν τῇ νοτιοανατολικῇ τοῦ λόφου ὑπωρείᾳ περὶ

Digitized by Google

τὸν ναὸν τῆς Εὐαγγελιςρίας οἰκούντων, ἰδίαν ἀποτελούντων ἐνορίαν καὶ ἴδια σχολεῖα ἐχόντων· συντηρεῖ δὲ 3 σχολεῖα, δημοτικόν, ἑλληνικὸν καὶ παρθεναγωγεῖον. Καὶ εἰς μὲν τὴν δημοτικὴν σχολὴν φοιτῶσι 250 παῖδες διδασκόμενοι ὑπὸ 3 διδασκάλων συνδιδακτικῶς· εἰς δὲ τὴν ἑλληνικὴν 110 μαθηταὶ διδασκόμενοι ὑπὸ 6 διδασκάλων τὰ κατὰ τὸ γενικὸν πρόγραμμα συντεταγμένον ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς· οἱ τελειόφοιτοι τῆς Σχολῆς ταύτης προσερχόμενοι εἰς τὴν Σχολὴν τοῦ Γένους κατατάσσονται οἱ ἐπιμελέστεροι καὶ εὐφυέστεροι ἐξεταζόμενοι εἰς τὴν ς' τάξιν, ὅπερ τὰ μέγιστα συνιστᾷ καὶ πάντας μὲν τοὺς διδασκάλους μάλιστα δὲ τὸν φερέπονον καὶ συνετὸν διευθυντὴν τῆς ἑλλην. σχολῆς. Εἰς δὲ τὸ παρθεναγωγεῖον εἰς δύο διῃρημένον τμήματα, δημοτικὸν καὶ ἑλληνικόν, φοιτῶσι 360 μαθήτριαι διδασκόμεναι ὑπὸ 4 διδασκαλισσῶν καὶ τριῶν διδασκάλων τῆς ἑλλην. τῶν ἀρρένων σχολῆς, διδασκόντων ἐν τῷ ἑλλην. τμήματι τὰ ἑλληνικά, ἱστορικά, μαθηματικά, γεωγραφικὰ καὶ γαλλικά. Οἱ πλείστων ἐπαίνων ἄξιοι τὰ τῆς κοινότητος ταύτης διέποντες ἐφορεπίτροποι ἀγγέλλουσιν ἡμῖν ὅτι, εὐθὺς ὡς παρέλθῃ ἡ τὴν καθ' ἡμᾶς κοινωνίαν δεινῶς πιέζουσα καὶ πᾶσαν ἐνέργειαν παρακωλύουσα στασιμότης τοῦ ἐμπορίου καὶ ἀπραξία τῆς ἀγορᾶς, πρώτιστον αὐτῶν μέλημα ἔσται ἡ σύστασις καὶ νηπιαγωγείου· ἡ ἐκπαιδευτικὴ ἐπιτροπὴ εὔχεται ἀπὸ μέσης καρδίας νὰ ἴδῃ τὴν ἐπαγγελίαν ταύτην τῶν φιλοτίμων ἐφορεπιτρόπων ὡς τάχιστα πραγματοποιουμένην.

Πρὸς τοῖς δημοσίοις τούτοις σχολείοις ὑπῆρχόν ποτε καί τινα ἰδιωτικά, ἀλλὰ τούτων πρὸ πολλοῦ ἤδη διαλυθέντων ἓν μόνον νῦν ὑφίσταται ἔτι καὶ τοῦτο μόλις διατηρούμενον.

Ἡ κωμόπολις Ταταούλων δαπανᾷ πρὸς συντήρησιν τῶν σχολῶν αὐτῆς ἐτησίως. . . . . γρ. 136,000

ἤτοι εἰς μισθοὺς μὲν διδασκάλων. . . . . γρ. 110,000
εἰς μισθοὺς ὑπαλλήλων » 10,000
» γραφικὴν καὶ καύσιμον ὕλην κτλ. . . » 16,000. — 136,000

Αἱ δὲ πρόσοδοι αὐτῆς ἀνέρχονται εἰς. . . . . . . γρ. 121,500

ἤτοι 1) ἐτησία ἐπιχορήγησις τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγ. Δημητρίου. . . . . γρ. 66,000
2) ἐτησία ἐπιχορήγησις ἱερέων. . . . . » 12,000
3) εἰσπράξεις εἰσιτηρίων » 15,000
4) εἰσπράξεις ἐκ βαπτίσεων, γάμων καὶ νεκροκρεββάτων. . . . . » 4,000
5) ἐν τῇ ἑορτῇ τῶν 3 ἱεραρχῶν. . . . . » 2,000
6) εἰσπράξεις ἐκ τοῦ λαχείου τῶν ἐργοχείρων τοῦ παρθεναγωγείου. » 22,500. — 121500

Τὸ δὲ προκύπτον ἔλλειμμα. . . . . γρ. 14,500 καλύπτεται ἐκ τῆς γενναιοδωρίας διαφόρων φιλομούσων ἐνοριτῶν.

Ἐν τέλει δὲ τῆς λεπτομεροῦς καὶ ἀκριβοῦς αὐτῆς ἐκθέσεως ἡ ἐφορία Ταταούλων ἐκλιπαρεῖ τὸν Σύλλογον νὰ ὑποδείξῃ αὐτῇ εἴτι πλημμελὲς ἢ μὴ καλῶς ἔχον ἤθελεν εὕρει εἴτε ἐν τῷ προγράμματι εἴτε ἐν τῷ κανονισμῷ, ὅπως ἐν καιρῷ εὐθέτῳ ἐπενέγκῃ τὴν δέουσαν θεραπείαν. Πρὸς ταῦτα ἡ ἐκπαιδευτικὴ ἐπιτροπὴ οὐδὲν εὑρίσκουσα τὸ πλημμελὲς ἢ μὴ καλῶς ἔχον οὔτ' ἐν τῷ κανονισμῷ οὔτ' ἐν τῷ προγράμματι τὴν μὲν ἐφορίαν Ταταούλων ἐπαίνοις κατακοσμεῖ, προβάλλει δ' αὐτὴν ὡς παράδειγμα καλὸν εἰς μίμησιν πρὸς πολλὰς ἄλλας ἐφορίας.

22. *Εὐαγγελίστρια*. Ἡ παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ λόφου Ταταούλων ἑλληνικὴ ἐνορία τῆς Εὐαγγελιστρίας ὑπὸ τρισχιλίων περίπου ὁμογενῶν οἰκουμένη συντηρεῖ δημοτικὴν σχολὴν εἰς δύο διαιρεθεῖσαν τμήματα ἀρχομένου τοῦ παρελθόντος σχολικοῦ ἔτους, νηπιακὸν καὶ δημοτικόν. Καὶ εἰς μὲν τὸ νηπιακὸν φοιτῶσιν 130 νήπια εἰς 3 τεταγμένα τάξεις καὶ ὑφ' ἑνὸς διδασκάλου τὰ ἐν τοῖς νηπιαγωγείοις συνήθη μαθήματα διδασκόμενα· εἰς δὲ τὸ δημοτικὸν 105 παῖδες συνδιδακτικῶς ὑπὸ δύο διδασκάλων διδασκόμενοι τὴν ἱερὰν ἱστορίαν καὶ κατήχησιν διὰ ζώσης φωνῆς, ἀνάγνωσιν, προσευχάς, γραμματικήν, τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν μετὰ τεχνολογικοῦ καὶ ὀρθογραφικῶν ἀσκήσεων, γεωγραφίαν, ἑλληνικὴν ἱστορίαν, ἀριθμητικήν, γραμμικὴν ἰχνογραφίαν, ζωολογίαν, πραγματολογίαν, ᾠδικὴν καὶ ὑγιεινὴν σωμασκίαν.

Αἱ εἰς μισθοὺς τῶν τριῶν διδασκάλων καὶ

Digitized by Google

τοῦ παιδονόμου ἐτήσιαι δαπάναι ἀνέρχονται εἰς...................... γρ.24,000

Οἱ δὲ πρὸς συντήρησιν αὐτῶν πόροι συνιστάμενοι εἰς τὰ ἐνοίκια τῶν κτημάτων τῆς σχολῆς, ἐμβατήκιον τοῦ ἱερατικῶς προϊσταμένου τῆς ἐκκλησίας καὶ ἄλλα διάφορα ἔσοδα εἰς.................. γρ.16,000

Τὸ δὲ κατ' ἔτος προκύπτον ἔλλειμμα.................. » 8,000
προσπορίζεται ἡ ἐφορία ἐκ διαφόρων ἐκτάκτων συνδρομῶν φιλομούσων ὁμογενῶν.

Ἐδόθησαν 10 λίρ. ὑπὸ τοῦ συλλόγου εἰς τὴν πτωχὴν ταύτην συνοικίαν.

23. *Φερίκιοϊ*. Τὸ παρὰ τὸ ἑλλην. νεκροταφεῖον προάστειον Περαίας Φερίκιοϊ περιέχον 100 ἑλλην. οἰκογενείας διατηρεῖ δημοτικὴν σχολήν, εἰς ἣν φοιτῶσι παῖδες περὶ τοὺς 70, ὧν τὸ πέμπτον κοράσια, εἰς 2 τμήματα τεταγμένοι καὶ συνδιδακτικῶς διδασκόμενοι οἱ μὲν τοῦ ἀνωτέρου τμήματος ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ τῆς σχολῆς, οἱ δὲ τοῦ κατωτέρου ὑπὸ τοῦ βοηθοῦ αὐτοῦ· ἡ διδασκαλία ἐν ἀμφοτέροις τοῖς τμήμασιν ἐκτελεῖται διὰ μεθόδου ὅσον οἷόν τε ἁπλῆς, σαφοῦς καὶ εὐλήπτου μικροῖς παισίν.

Αἱ πρὸς συντήρησιν τῆς σχολῆς ἐτήσιαι δαπάναι ἀνέρχονται εἰς....... γρ. 15,720

1) εἰς ἐτήσιον μισθὸν τοῦ
διδασκάλου......... γρ.8,400
2) εἰς μισθὸν βοηθοῦ..... » 3,600
3) » παιδονόμου.. » 720
4) εἰς καύσιμον ὕλην.... » 1,500 15,720
5) εἰς ὕδωρ,ἐπισκευὰς κτλ. » 1,500.

Πόρους μονίμους ἡ σχολὴ οὐδένας ἔχουσα συντηρεῖται ὑπὸ τῆς ἐν τῷ χωρίῳ φιλεκπαιδευτικῆς ἀδελφότητος, ἥτις ἀπὸ πενταετίας τελεσφόρως ἐκπληροῦσα τὸν ἱερὸν αὐτῆς σκοπὸν διὰ μόνης τῆς τακτικῆς μηνιαίας συνδρομῆς τῶν ἑαυτῆς μελῶν νῦν βλέπει μὲν τοὺς ἑαυτῆς πόρους ὁσημέραι ἐλαττουμένους ἕνεκα τῆς παραιτήσεως πολλῶν τῶν μελῶν τὸ δυσχερὲς τῶν περιστάσεων προβαλλομένων, προβλέπουσα δὲ ὅτι συνέπεια τούτου ἄφευκτος ἔσται ἡ ἐντὸς ὀλίγου διάλυσις τῆς σχολῆς, ἐὰν ἡ παραδειγματικὴ φιλομουσία καὶ φιλογένεια τῶν ὁμογενῶν καὶ τῶν ἀδελφῶν Συλλόγων μὴ συνδράμωσί τι καὶ ἐλάχιστον, προσέδραμον μὲν εἰς τὸ ἔλεος τῶν πλουσίων ὁμογενῶν, οὐδενὸς δ' ἄλλου, πλὴν τῶν ἀξιοτίμων ἀδελφῶν Νεγροπόντη πάνυ προθύμως καὶ εὐγενῶς προσενεγκόντων τρεῖς τουρκικὰς λίρας, οὐδὲν συνδραμόντος ἐπικαλεῖται τὴν ἀρωγὴν τοῦ ἡμετέρου συλλόγου. Ἐδόθησαν 10 λίραι.

24. *Σταυροδρόμιον*. Ἡ συνοικία Σταυροδρομίου ἢ Βέηογλου ἐπὶ τοῦ ἀρχαίου λόφου τῶν Συκῶν τρεῖς περιέχουσα ἐνορίας, τὴν τῆς Παναγίας, τὴν τῆς ἁγ. Τριάδος καὶ τὴν τοῦ ἁγ. Κωνσταντίνου περιέχει οἰκογενείας μὲν περὶ τὰς 6,000(;) συντηρεῖ δὲ σχολὰς 3, νηπιακήν, δημοτικὴν καὶ παρθεναγωγεῖον. Καὶ τὸ μὲν νηπιαγωγεῖον παρὰ τὸν ναὸν τοῦ ἁγ. Κωνσταντίνου ἐν ἰδιοκτήτῳ τοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας κτιρίῳ, ἐν ᾧ πρότερον ἡ ἀλληλοδ. σχολή, διῃρημένον εἰς τρεῖς τάξεις περιλαμβάνει 150 νήπια διδασκόμενα ὑπὸ τῆς διευθυντρίας καὶ δύο βοηθῶν τὰ ἑπόμενα μαθήματα κατὰ τὸ γενικὸν πρόγραμμα τὸ ἐν ἔτει 1875 συνταχθέν. Ἐν μὲν τῇ α' τάξει 1) θρησκευτικὰς ὁμιλίας μετ' ᾀσμάτων· 2) ἐργόχειρα καὶ παιδιάς· 3) διαλέξεις τῶν κατὰ τὸν οἶκον καὶ τὸ σχολεῖον· 4) ἠθικὰ διηγήματα, ἕκαστον τούτων 4 ὥρας καθ' ἑβδομάδα. Ἐν δὲ τῇ β' τάξει 1) ἱερὰν ἱστορίαν ἐπὶ εἰκόνων καὶ ἠθικὰ διηγήματα· 2) ἐργόχειρα κατὰ Froebel· 3) διαλέξεις βοτανικάς· 4) ἀρίθμησιν διὰ τοῦ ἀριθμομέτρου· 5) ἰχνογραφίαν γραμμικήν· 6) σωμασκίαν ἐν παιδιαῖς· 7) ᾄσματα παιδικά. Ἐν τῇ γ' τάξει 1) ἱερᾶς ἱστορίας συνέχειαν καὶ τέλος· 2) ἐργόχειρα κατὰ Froebel· 3 γραφὴν ἐπὶ ἀβακίων καὶ χάρτου· 4) ἀνάγνωσιν τὸ πρῶτον μὲν μηχανικῶς εἶτα δὲ ἀναλυτικῶς καὶ συνθετικῶς· 5) ἀριθμητικῆς τὴν πρόσθεσιν καὶ ἀφαίρεσιν· 6) φυσικὴν ἱστορίαν ἐπὶ τῶν φυσικῶν πραγμάτων ἢ τῶν εἰκόνων αὐτῶν· 7) κηπουρικὰς ἀσκήσεις εἰς σωμασκίαν· 8) ᾄσματα.

Ἡ δὲ δημοτικὴ σχολὴ ἐν τῇ ἐνορίᾳ τῆς Παναγίας κατὰ τὸ Ἀγά-χαμὰμ κειμένη ἐν ἰδιοκτήτῳ τῆς ἐκκλησίας οἰκοδομήματι, εὐρυχώρῳ καὶ εὐαέρῳ, εἰς δύο διῄρηται τμήματα, προκαταρκτικὸν ἢ κυρίως δημοτικὸν καὶ ἀνώτερον ἢ ἑλληνικόν. Καὶ τὸ μὲν προκαταρκτικόν, εἰς ὃ περὶ τοὺς 300 παῖδας φοιτῶσι, περιλαμβάνει 3 τάξεις, τῆς τελευταίας ἕνεκα τοῦ πολλοῦ πλήθους τῶν ἀριθμῶν εἰς 2 τμήματα ὑποδιῃρημένης. Τὰ δ' ἐν αὐτῷ διδασκόμενα μαθήματα εἶναι: Ἐν μὲν τῇ α' τάξει 1) μικραὶ προσευχαὶ στιχηραὶ καὶ διαλέξεις ἐκ τῆς ἱερᾶς ἱστορίας βιογραφικῶς· 2) ἀνάγνωσις ἁπλῶν καὶ εὐλήπτων προτάσεων· 3) γραφὴ ἐπὶ ἀβακίων καὶ χάρτου· 4) ἀρίθμησις καὶ πρόσθεσις καὶ ἀφαίρεσις· 5) ἰχνογραφία γραμμική· 6) ᾄσματα· 7) παιδιαὶ

καὶ ἀσκήσεις σωματικαί. Ἐν δὲ τῇ β' τάξει 1) ἱερᾶς ἱστορίας συνέχεια καὶ τέλος καὶ ἠθικὰ διηγήματα· 2) ἀνάγνωσις καὶ ἀπαγγελία συντόμων ἠθικῶν διηγημάτων καὶ ἀποστήθισις μικρῶν μύθων στιχηρῶν· 3) γραφὴ μικρῶν προτάσεων· 4) αἱ 4 ἀριθμητικαὶ πράξεις ἐπί τε τῶν ἀκεραίων καὶ τῶν συμμιγῶν· 5) ζωολογίας καὶ βοτανικῆς τὰ κοινότατα ζῶα καὶ τὰ ἐγχώρια φυτά· 6) γεωγραφία καὶ χρονολογία· 7) καλλιγραφία ἐξ ὑποδειγμάτων· 8) ἰχνογραφία γραμμική· 9) ᾄσματα· 10) γυμναστική. Ἐν δὲ τῇ γ' τάξει 1) ἱερᾶς ἱστορίας ἐπανάληψις· 2) ἑρμηνεία ἐκ τῆς νεοελληνικῆς χρηστομαθείας, γραμματικὴ τῆς νεωτέρας ἑλλην. γλώσσης σύντομος, τεχνολογία, ἄσκησις εἰς τὸ ὀρθῶς καὶ ἀπροσκόπτως ἀναγινώσκειν καὶ ἀπαγγέλλειν· 3) ἐπανάληψις τῶν ἐπὶ τῶν ἀκεραίων τε καὶ συμμιγῶν 4 ἀριθμητικῶν πράξεων καὶ δεκαδικὸν σύστημα ἐπὶ συγκεκριμένων· 4) γεωγραφία, ἀπὸ τῆς πρωτευούσης ἐν εἴδει περιηγήσεως εἰς ὅλην τὴν εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν καὶ τὴν Εὐρώπην· 5) ἑλληνικὴ ἱστορία βιογραφικῶς· 6) φυσιογραφίας τὰ κυριώτατα· 7) καλλιγραφία· 8) ἰχνογραφία· 9) ᾄσματα· 10) γυμναστικὴ κατὰ Schreber.

Εἰς δὲ τὸ ἀνώτερον ἤτοι ἑλληνικὸν τμῆμα εἰς 4 τάξεις συνιστάμενον φοιτῶσιν 150 μαθηταί. Τὰ δὲ διδασκόμενα μαθήματα εἶναι ἐν μὲν τῇ α' τάξει 1) ἱερὰ ἱστορία· 2) ἑρμηνεία ἐκ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς χρηστομαθείας, γραμματικῆς τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης τὸ τυπικὸν ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν νεωτέραν, ὀρθογραφικαὶ καὶ τεχνολογικαὶ ἀσκήσεις, καὶ συνθέσεις· 3) ἀριθμητικῆς ἐπανάληψις, τὰ περὶ μέτρων, σταθμῶν καὶ νομισμάτων τῆς Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας, καὶ λύσεις προβλημάτων· 4) γεωγραφίας ἐπανάληψις μετὰ τοπογραφικῶν χάρτων καὶ χρονολογία· 5) ἱστορία τῶν ἀνατολικῶν ἐθνῶν ἐκτενής· 6) βοτανικῆς τὰ περὶ φυτῶν, χόρτων καὶ καρπῶν τῶν πεδιάδων τῆς Θρᾴκης· 7) καλλιγραφία· 8) ἰχνογραφία· 9) μουσική· 10) τουρκικῆς ἀνάγνωσις καὶ ἀρχαὶ γραφῆς ῥικά· 11) γυμναστική. Ἐν δὲ τῇ β' τάξει 1) κατήχησις στοιχειώδης καὶ ἐκστήθισις ῥητῶν τοῦ Εὐαγγελίου ἑρμηνευομένων· 2) ἑρμηνεία Ξενοφῶντος ἑλλην. ἱστορίας καὶ Κύρου ἀναβάσεως, γραμματικῆς τὸ τεχνολογικόν, συνθέσεις καὶ ποιήματα τῆς νεωτέρας ἑλλην. γλώσσης κατ' ἐκλογήν· 3) ἀριθμητικῆς ἐπανάληψις, κλασματικοὶ συγκεκριμένοι, καὶ ἀναλογίαι πρακτικῶς· 4) ἱστορία ἑλλην. καὶ ῥωμαϊκή· 5) γεωγραφίας αἱ λοιπαὶ ἤπειροι· 6) φυσικῆς ἱστορίας τὰ κυριώτατα· 7) καλλιγραφία· 8) ἰχνογραφία· 9) μουσική· 10) τουρκικῆς γλώσσης μετάφρασις μύθων ἐκ τῆς χρηστομαθείας, ἀνάγνωσις ἐκ χειρογράφου ἀναγνωσματαρίου, καλλιγραφία ῥικὰ καὶ ἀσκήσεις γραφῆς ἐπὶ πίνακος· 11) γαλλικῆς γλώσσης ἀνάγνωσις, γραμματικὴ καὶ μετάφρασις· 12) γυμναστική. Ἐν δὲ τῇ γ' τάξει 1) εὐαγγέλια τῶν κυριακῶν καὶ πράξεις τῶν Ἀποστόλων· 2) ἑρμηνεία Διοδώρου κατ' ἐκλογήν, λόγων ῥητορικῶν Ἰσοκράτους καὶ Λυσίου· ἐπανάληψις τοῦ τυπικοῦ καὶ τεχνολογικοῦ τῆς γραμματικῆς καὶ στοιχειῶδες συντακτικόν· λυρικὰ ποιήματα τῆς νέας ἑλληνικῆς· μετατροπὴ ᾀσμάτων εἰς πεζὴν γλῶσσαν καὶ τ' ἀνάπαλιν καὶ συνθέσεις τοπογραφικαὶ ἢ ἄλλης ὕλης· 3) ἀριθμητικὴ ἐμπορική· 4) φυσικὴ γεωγραφία· 5) ἱστορία τῶν μέσων χρόνων καὶ στοιχειώδης ἀρχαιολογία· 6) ἐμπορικὴ γεωγραφία· 7) καλλιγραφία· 8) ἰχνογραφία· 9) μουσική· 10) τουρκικά, μετάφρασις ἐκλεκτῶν τεμαχίων ἐκ τῆς χρηστομαθείας, ἀραβικῆς γλώσσης κανόνες, καλλιγραφία ῥικά, διάφορα γυμνάσματα ἐπὶ πίνακος καὶ τεχνολογία· 11) γαλλικά, γραμματικὴ Chapsal, ἀνώμαλα ῥήματα, λεξικολογίας τὸ α' μέρος, ὀρθογραφικὸν καὶ θεματογραφία ἐκ τῆς μεθόδου Ahn· 12) γυμναστική. Ἐν δὲ τῇ δ' τάξει 1) ἠθικὴ χριστιανική· 2) ἑρμηνεία Δημοσθένους Ὀλυνθιακῶν, Πλάτωνος ἀπολογίας Σωκράτους, Ὁμήρου ἐπῶν· συντακτικόν· τεχνολογία καὶ σύνταξις· ποιήματα τῆς νεωτέρας ἑλλην. κατ' ἐκλογήν· καὶ συνθέσεις (ἐπιστολαί, κοινοποιήσεις, ἀγγελίαι, συμβόλαια, χρεωστικὰ ὁμόλογα κλπ.)· 3) γεωμετρία καὶ μηχανικὴ στοιχειώδης· 4) γεωγραφία μαθηματική· 5) ἱστορία τῶν νεωτέρων χρόνων· 6) φυσικῆς δημώδους στοιχεῖα· 7) φυσιολογίας τὰ κυριώτατα· 8) διπλογραφία· 9) ἱστορία τοῦ ἐμπορίου καὶ συνοπτικὴ ἀνάπτυξις τῶν κυριωτάτων ἀρχῶν τοῦ ἐμπορικοῦ δικαίου· 10) καλλιγραφία· 11) ἰχνογραφία· 12) καλλιγραφικαὶ μικραὶ λογιστικαὶ πράξεις, φορτωτικαί, ἀγγελίαι· 13) μουσική· 14) τουρκικά, μετάφρασις Ῥοβινσῶνος, θεματογραφία, περσικὴ γκιουλιστάν, καὶ περσικοὶ καὶ ἀραβικοὶ κανόνες· 15) γαλλικά, περὶ ὕφους, λεξιλογίας τὸ β' μέρος, σύνταξις, ἀσκήσεις Chapsal καὶ θεματογραφία ἐκ τῆς μεθόδου Ahn· 16) γυμναστική.

Διδάσκουσι δ' ἐν ἀμφοτέροις τοῖς τμήμασι

Digitized by Google

τῆς δημοτικῆς σχολῆς καθηγηταὶ καὶ διδάσκαλοι τακτικοὶ μὲν 14· ἤτοι ὁ διευθυντής, ὁ τῶν θρησκευτικῶν, ὁ τῶν φυσικομαθηματικῶν, 7 τῶν ἑλλην. καὶ λοιπῶν συμπληρωτικῶν μαθημάτων, ὁ τῶν γαλλικῶν, ὁ τῶν τουρκικῶν, ὁ τῶν καλλιτεχνικῶν καὶ ὁ τῆς μουσικῆς, ἐπίτιμοι δὲ 3, ὁ τῆς γεωμετρίας καὶ στοιχειώδους μηχανικῆς, ὁ τῶν ἐμπορικῶν καὶ ὁ τῆς στοιχειώδους ἀρχαιολογίας.

Αἱ δαπάναι τῶν δύο σχολῶν ἀνέρχονται εἰς λίρας τουρκικὰς 1,300.

Οἱ δὲ πόροι αὐτῶν τακτικοὶ μὲν εἶναι ἐπιχορήγησις τῆς ἐκκλησίας τῆς Παναγίας λίραι τουρκικαὶ 480· τὰ δὲ λοιπὰ προσπορίζεται ἡ ἐφορία ἐξ ἐκτάκτων εἰσφορῶν καὶ δὴ ἐκ τῆς φιλοπτώχου ἀδελφότητος καὶ ἐκ συναυλιῶν.

Ἡ σχολὴ αὕτη ἔχει καὶ ἱκανῶς πλουσίαν βιβλιοθήκην ἐκ χιλιάδων τινῶν βιβλίων χρησίμων συγκειμένην.

Κατὰ δὲ τὸ 9 ἄρθρον τοῦ κανονισμοῦ τῶν σχολῶν κυριώτατον μέλημα τῆς ἑκάστοτε ἐφορίας εἶναι καὶ ὁ σχηματισμὸς χρηματικοῦ κεφαλαίου πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν σχολείων, σύστασιν νηπιαγωγείων καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς τοῦ Σταυροδρομίου ἐνορίαις καὶ τὴν κατὰ μικρὸν σύστασιν κεντρικοῦ γυμνασίου εἰς δύο τμήματα διῃρημένου, εἰς κυρίως γυμνάσιον καὶ πραγματικὸν (realschule). Ἡ ἐκπαιδευτικὴ τοῦ συλλόγου ἐπιτροπὴ ἐπικροτοῦσα εἰς τὴν γενναίαν ἀπόφασιν τῆς ἐφορίας ἐκείνης καὶ πεποιθυῖα ἐπὶ τῷ φιλοτίμῳ καὶ φιλομούσῳ τῶν ἑκάστοτε ἐφοριῶν ἀπὸ μέσης καρδίας εὔχεται, ὅπως τάχιστα ἴδῃ σάρκα καὶ ὀστᾶ περιβεβλημένην τὴν μεγάθυμον ταύτην ἀπόφασιν καὶ ἐπαγγελίαν, διότι ἀληθῶς ἐπαισθητοτάτη κατέστη ἡ ἀνάγκη συστάσεως, ἐν τῇ ἑλληνικωτάτῃ ταύτῃ τοῦ Σταυροδρομίου συνοικίᾳ, τῇ καρδίᾳ τοῦ ἐν τῇ πρωτευούσῃ ἑλληνισμοῦ, κεντρικοῦ γυμνασίου. Ὡσαύτως εὔχεται ὑπὲρ τῆς ταχείας πραγματοποιήσεως καὶ ἑτέρας ἐπαγγελίας τῆς ἐφορίας, τῆς ἐν τῷ 22 ἄρθρῳ, καθ' ὃ τῆς δημοτικῆς σχολῆς προτύπου καθισταμένης σὺν τῷ προϊόντι χρόνῳ θέλει διδάσκεσθαι τοῖς μέλλουσι διδασκάλοις γενέσθαι πρὸς τοῖς ἄλλοις ἀναγκαίοις πρὸς τοῦτο μαθήμασι καὶ ἡ παιδαγωγικὴ μετὰ τῆς ἱστορίας αὐτῆς, καὶ δὶς τῆς ἑβδομάδος καὶ ἀσκήσεις φροντιστηριακαὶ θέλουσι τελεῖσθαι. Τοῦτο πραγματοποιούμενον τὰ μέγιστα θέλει εὐεργετήσει οὐ μόνον τὴν ἡμετέραν πόλιν ἀλλὰ καὶ τὰς ἐγγὺς ἐπαρχίας θεραπεῦον σπουδαίαν μᾶλλον δὲ τὴν σπουδαιοτάτην τῶν ἐλλείψεων τῶν ἐν τῇ δημοτικῇ παρ' ἡμῖν παιδεύσει· διότι, πρέπει νὰ τὸ ὁμολογήσωμεν, ἂν χωλαίνει ἡ δημοτικὴ ἡμῶν παίδευσις, τὸ πλεῖστον τῆς εὐθύνης τούτου φέρει ἡ παντελὴς τῶν διδασκάλων ἄγνοια τῶν ὑγιῶν παιδαγωγικῶν ἀρχῶν καὶ τῆς διδακτικῆς.

Τὸ δὲ παρθεναγωγεῖον εἰς 3 καὶ τοῦτο διῄρηται τμήματα, νηπιακόν, δημοτικὸν καὶ ἑλληνικόν· καὶ εἰς μὲν τὸ νηπιακὸν φοιτῶσι 85 νήπια ὑπὸ μιᾶς διδασκάλου καὶ μιᾶς βοηθοῦ διδασκόμενα τὰ συνήθη ἐν τοῖς νηπιαγωγείοις μαθήματα· εἰς δὲ τὸ δημοτικὸν εἰς 8 διῃρημένον τάξεις φοιτῶσι 330 κοράσια διδασκόμενα ὑπὸ δύο διδασκαλισσῶν συνδιδακτικῶς ἅμα καὶ ἀλληλοδιδακτικῶς διὰ τὸ ἀνεπαρκὲς τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ προσωπικοῦ. Τὸ δὲ ἑλληνικὸν περιέχει 65 μαθητρίας εἰς 3 τάξεις τεταγμένας καὶ ὑπὸ 3 ἀρρένων διδασκάλων διδασκομένας. Ἐν ἀμφοτέροις τοῖς ἀνωτέροις τμήμασι, δηλονότι τῷ δημοτικῷ καὶ ἑλληνικῷ, πρὸς τοῖς συνήθεσι μαθήμασι διδάσκεται καὶ ἡ ᾠδικὴ ὑπὸ ἰδίου διδασκάλου, καὶ ἡ ῥαπτικὴ ὑπὸ ἰδίας ὡσαύτως διδασκάλου· πρὸς δὲ ὑπάρχει ἐν τῇ σχολῇ καὶ μία ἐπιμελήτρια.

Αἱ δαπάναι τοῦ παρθεναγωγείου ἀνέρχονται εἰς λίρας τουρκικάς.	900
Πόροι δὲ τακτικοὶ μὲν εἶναι 1) ἡ τῆς ἐκκλησίας τῆς Παναγίας χορήγησις ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἔτους ἀρξαμένη καὶ τόκοι χρηματικῆς περιουσίας τῆς σχολῆς λίραι τουρκικαί	400
καὶ ἡ ἔξωθέν ποθεν μέχρι τοῦδε διδομένη συνδρομὴ λίρ. τουρκικαί.	250
ἔκτακτοι δὲ οἱ ἐκ τοῦ λαχείου καὶ τῆς πωλήσεως τῶν ἐργοχείρων τῆς σχολῆς, οἱ ἐκ τῆς φιλοπτώχου ἀδελφότητος κλπ. λίρ. τουρκικαί.	250
	900

25. *Γαλατᾶς.* Ἐν Γαλατᾷ ὑπάρχουσι δύο σχολαί, παρθεναγωγεῖον πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ὑπὸ τῆς ἐνταῦθα φιλεκπαιδευτικῆς ἀδελφότητος ἱδρυθέν, καὶ δημοτικὴ τῶν ἀρρένων σχολή. Καὶ τὸ μὲν παρθεναγωγεῖον εἰς 2 τμήματα διῄρηται, τὸ νηπιακὸν εἰς ὃ φοιτῶσιν 120 νήπια ὑπὸ δύο διδασκάλων διδασκόμενα καὶ τὸ δημοτικόν, εἰς ᾧ 90 κοράσια διδάσκονται ὑπὸ τῆς διευθυντρίας τοῦ παρθεναγωγείου καὶ ἑτέρας διδασκάλου.

Εἰς δὲ τὴν δημοτικὴν σχολὴν τῶν ἀρρένων κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος κατὰ τὴν συνδιδακτι-

Digitized by Google

κὴν μέθοδον ὀργανωθεῖσαν φοιτῶσι τακτικῶς μὲν περὶ τοὺς 100 παῖδας, πρὸς δὲ τούτοις καὶ πολλοὶ ἄλλοι προσέρχονται καὶ ἀποχωροῦσιν ἀδιακόπως μέχρι τῶν παραμονῶν τῶν ἐξετάσεων. Οἱ μαθηταὶ οὗτοι εἶναι τεταγμένοι εἰς 4 τάξεις δεκτοὶ γινόμενοι εἰς τὴν κατωτάτην οἱ γνωρίζοντες τοὐλάχιστον τὸ ἀναγινώσκειν, γράφειν καὶ ἀριθμεῖν· διδάσκονται δὲ ὑπὸ 4 διδασκάλων συνδιδακτικῶς τὰ ἑπόμενα μαθήματα· τοῖς μὲν τῆς α' τάξεως οὖσι 45 1) προσευχαί, ἱερὰ ἱστορία, ἑρμηνεία τοῦ ἱεροῦ εὐαγγελίου τῶν κυριακῶν καὶ τῶν κυριωτάτων ἑορτῶν τοῦ ἔτους· 2) ἀνάγνωσις ἐν ἐκλεκτοῖς βιβλίοις τῆς νέας ἑλλ. γλώσσης καὶ ἑρμηνεία τῶν λέξεων καὶ ἔννοια τοῦ ἀναγινωσκομένου, γραφὴ καθ' ὑπαγόρευσιν, γραμματικῆς τῆς νέας γλώσσης προφορικῶς τε καὶ γραπτῶς ἐπὶ τοῦ πίνακος τὸ τυπικόν, τεχνολογικὸν καὶ συντακτικόν· ἐκμάθησις καὶ ἀπαγγελία ποιηματίων· 3) ἀριθμητικὴ προφορικὴ τε καὶ ἔγγραφος, ἀρίθμησις καὶ μικρὰ προβλήματα κατὰ τὰς ἐπὶ τῶν ἀκεραίων πράξεις λυόμενα· 4) καλλιγραφία· 5) ἰχνογραφία· 6) φωνητικὴ μουσικὴ ἐκκλησιαστικὴ τε καὶ εὐρωπαϊκὴ πρακτικῶς ἐπὶ ᾀσματίων καὶ ἐκκλησιαστικῶν τροπαρίων ἐφαρμοζομένη· 7) πραγματολογία· 8) φυσικῆς ἱστορίας στοιχειώδεις γνώσεις· 9) γεωγραφία φυσική, μαθηματικὴ καὶ πολιτικὴ ἡ ἐγχώριος μετὰ τῆς ἐγχωρίου ἱστορίας· 10) ὑγιεινὴ σωμασκία· οἱ δὲ τῆς β' τάξεως 35 ὄντες διδάσκονται 1) θρησκευτικὰ τὰ αὐτὰ μὲν καὶ οἱ τῆς α', ἀλλ' ἐκτενέστερον· 2) τὴν νέαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἐν εὐρυτέρῳ κύκλῳ ἢ οἱ τῆς α', πρὸς δὲ γραμματικὴν Γεράκη καὶ ἔκθεσιν ἰδεῶν ἐν μικραῖς ἐπιστολαῖς, περιγραφαῖς καὶ διηγήσεσι· 3) μαθηματικὰ τὰ αὐτὰ καὶ οἱ τῆς α.' ἔτι δὲ καὶ διαμετρικήν, ἤτοι μηκομετρίαν καὶ ἐπιπεδομετρίαν· 4) καλλιγραφίαν καὶ ἰχνογραφίαν· 5) μουσικῆς τὰ αὐτὰ καὶ οἱ τῆς α' καὶ στοιχεῖα θεωρίας τῆς μουσικῆς· 5) φυσικὴν τὴν αὐτήν, ἔτι δὲ καὶ στοιχειώδεις γνώσεις μετεωρολογίας, ἀνθρωπολογίας καὶ ὑγιεινῆς· 6) ἱστορίαν ἀρχ. ἑλλην. βιογραφικῶς· 7) γεωγραφίαν φυσικὴν καὶ μαθηματικὴν ἐκτενέστερον καὶ πολιτικὴν μάλιστα τὴν τῆς Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας· 8) σωμασκίαν ὑγιεινήν· οἱ δὲ τῆς γ' 15 ὄντες διδάσκονται τὰ αὐτὰ καὶ οἱ τῆς β', ἀλλ' ἐν εὐρυτέρῳ κύκλῳ, ἔτι δὲ τῶν μὲν μαθηματικῶν καὶ τὰ περὶ κλασματικῶν καὶ συμμιγῶν ἀριθμῶν, τῶν δὲ φυσικῶν καὶ στοιχεῖα φυσικῆς, τῶν δὲ γεωγραφικῶν καὶ τὰ τῆς λοιπῆς Εὐρώπης καὶ τὰ τῆς Ἀσίας. Οἱ δὲ τῆς δ' τάξεως 5 ὄντες διδάσκονται 1) θρησκευτικὰ τὰ αὐτὰ καὶ οἱ τῆς γ', καὶ ἱερὰν κατήχησιν· 2) τῆς ἀρχ. ἑλλην. γλώσσης ἑρμηνείαν ἁπλῶν προτάσεων, γνωμικῶν, ἐκλεκτῶν τεμαχίων ἀρχ. συγγραμμάτων καὶ τοῦ ἱεροῦ εὐαγγελίου καὶ νεκρικῶν διαλόγων Λουκιανοῦ· 3) γραμματικῆς τῆς ἀρχαίας ἑλλην. γλώσσης τὸ τυπικόν, κανονικὸν καὶ συντακτικὸν μετ' ἐφαρμογῆς ἐπὶ τοῦ ἑρμηνευομένου κειμένου· 3) γραφὴν καθ' ὑπαγόρευσιν μετὰ γραμματικῶν παρατηρήσεων· 4) ἀπαγγελίαν ποιημάτων τῶν νέων ἑλλήνων ποιητῶν· 5) ἐκθέσεις ἰδεῶν ἐν ἐπιστολαῖς, περιγραφαῖς καὶ διηγήσεσιν ἐκτενεστέραις ἢ οἱ τῶν κατωτέρων τάξεων· 6) ἑλλην. ἱστορίαν μέχρι τοῦ νῦν χρονολογικῶς· καὶ τὰ λοιπὰ μαθήματα ἐκτενέστερον καὶ τελειότερον ἢ οἱ τῶν λοιπῶν τάξεων.

Ἡ ἐν τῇ σχολῇ ταύτῃ διάταξις τῶν μαθημάτων καὶ μάλιστα ἡ διδακτικὴ μέθοδος εἶναι θαυμασία, καὶ μετὰ θάρρους δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν τὴν σχολὴν ταύτην πρότυπον δημοτικὴν σχολὴν καὶ νὰ προβάλωμεν αὐτὴν ὡς παράδειγμα μιμήσεως ἄξιον εἰς ἁπάσας τὰς λοιπὰς ἐν τῇ πρωτευούσῃ ἐνοριακὰς σχολάς.

Αἱ δαπάναι ἀμφοτέρων τῶν σχολῶν ἀνέρχονται εἰς γρ. 100,000

Πόρους δὲ μονίμους ἔχουσιν αἱ σχολαὶ τὰ ὑπὸ τῶν 3 ἱερῶν ναῶν τοῦ Γαλατᾶ χορηγούμενα. 72,000

Τὸ δὲ προκύπτον σπουδαῖον ἔλλειμμα καλύπτεται ἐξ ἐκτάκτων συνδρομῶν τῶν ὁμογενῶν.

Γ'. Βόσπορος. *1) Εὐρωπαϊκὴ ἀκτή.*

26. Διπλοκιόνιον. Τὸ πρῶτον προάστειον, ὅπερ ἀπαντῶμεν ἀναπλέοντες τὸν Βόσπορον, ἐπὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς αὐτοῦ ἀκτῆς, εἶναι ὡς γνωστὸν τὸ Μπεσίκ-τὰς ἤτοι τὸ Διπλοκιόνιον ἔχον δύο ἐνορίας τὴν τῆς Κοιμήσεως καὶ τὴν τοῦ Γενεσίου τῆς Θεοτόκου ἥτις καὶ Πασᾶ-Μαχαλὲ καὶ Παλαιὸν Βάνιον καλεῖται. Κατοίκους Ἕλληνας περιέχει περὶ τὰς 2,500, σχολὰς δὲ τρεῖς, δημοτικὴν καὶ ἑλληνικὴν ἀπὸ πολλῶν δεκάδων ἐτῶν ὑφισταμένας καὶ παρθεναγωγεῖον ἀπὸ 15ετίας ὑπάρχον· αἱ σχολαὶ πᾶσαι κεῖνται ἐν τῇ ἐνορίᾳ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου· καὶ εἰς μὲν τὴν δημοτικὴν διῃρημένην εἰς 8 τάξεις φοιτῶσι περὶ τοὺς 200 παῖδας διδασκόμενοι ὑπὸ δύο διδασκάλων, οἱ μὲν τῶν 4 ἀνωτέρων τάξεων συνδιδακτικῶς, οἱ δὲ

Digitized by Google

τῶν 4 κατωτέρων συνδιδακτικῶς ἅμα καὶ ἀλληλοδιδακτικῶς τὰ ἑπόμενα μαθήματα· 1) ἀνάγνωσιν ἐπὶ πινάκων καὶ εὐλήπτων ἠθικῶν βιβλίων, ἐπὶ περιοδικῶν συγγραμμάτων, ἐφημερίδων καὶ ποιημάτων· 2) γραφὴν καλλιγραφικῶς καὶ ταχυγραφικῶς καθ' ὑπαγόρευσιν· 3) ἀριθμητικὴν προφορικῶς καὶ ἐγγράφως, ἀρίθμησιν ἐπὶ πολυψηφίων ἀριθμῶν, καὶ ἐπὶ προβλημάτων ἐφαρμογὴν τῶν ἐπὶ τῶν ἀκεραίων, κλασματικῶν καὶ συμμιγῶν πράξεων· 4) προσευχάς, ἱερὰν ἱστορίαν καὶ κατήχησιν· 5) τὴν γραμματικὴν ὅλην· 6) τεχνολογίαν· 7) ὀρθογραφίαν· 8) ἑλλ. ἱστορίαν· 9) γεωγραφίαν· 10) ἀνθρωπολογίαν, ἔτι δὲ ἑρμηνεύεται εἰς πάντας τοὺς μαθητὰς εἰς ἓν συνερχομένους κατὰ σάββατον μὲν τὸ ἱερὸν εὐαγγέλιον τῆς Κυριακῆς, καθ' ἑκάστην δὲ τὰ τῆς ἑορτῆς τῆς ἐπιούσης μετ' ἠθικῆς διδασκαλίας.

Ἡ δ' ἑλλην. σχολὴ εἰς 3 τάξεις διῃρημένη περιέχει μαθητὰς 50 ὑπὸ δύο διδασκάλων διδασκομένους τὰ ἑπόμενα μαθήματα· τοὺς μὲν τῆς α' τάξεως 1) ἱερὰν ἱστορίαν· 2) ἀρχ. ελλην. γλώσσης ἑρμηνείαν ἐκ τῶν ἀρχῶν τοῦ α' τόμου τῆς Χρηστομαθείας Ραγκαβῆ κατ' ἐκλογὴν τὰ ἁπλούστερα· γραμματικὴν μέχρι τῶν συνῃρημένων ῥημάτων· ἀνάγνωσιν ἐκ τῶν νεωτέρων ἑλλήνων ποιητῶν καὶ πεζογράφων καὶ ἀνάπτυξιν αὐτῶν· ἐκθέσεις προφορικὰς τε καὶ ἐγγράφους τῆς ὕλης διδομένης· ἀσκήσεις ὀρθογραφικὰς ἐπί τε τοῦ πίνακος καὶ τοῦ χάρτου· 3) ἀριθμητικῆς πρακτικῆς τὰς ἐπὶ ἀκεραίων, δεκαδικῶν, κλασματικῶν καὶ συμμιγῶν τέσσαρας πράξεις καὶ τὰ περὶ διαιρετότητος· 4) ἑλλην. ἱστορίαν βιογραφικῶς· 5) πολιτικῆς γεωγραφίας τὴν Τουρκίαν καὶ Ἑλλάδα κατ' ἔκτασιν· τοὺς δὲ τῆς β' τάξεως 1) ἱερὰν κατήχησιν· 2) ἑρμηνείαν Ξενοφῶντος καὶ Παραλλήλων βίων Πλουτάρχου· γραμματικῆς συνέχειαν καὶ τέλος καὶ ἐπανάληψιν τῆς ὅλης· ἀρχὰς συντακτικοῦ μετὰ πρακτικῆς ἐφαρμογῆς· ἀποστήθισιν ἐκλεκτῶν τεμαχίων τῶν νεωτέρων ποιημάτων προηγουμένης ἀναπτύξεως· ἀσκήσεις ὀρθογραφικὰς καὶ ἐτυμολογικὰς ἐπί τε τοῦ πίνακος καὶ τοῦ χάρτου· θεματογραφίαν καὶ ἐκθέσεις ἰδεῶν τῆς ὕλης διδομένης· 3) ἀριθμητικῆς τὰ λοιπὰ καὶ ἐπανάληψιν τῆς ὅλης μετ' ἐφαρμογῆς ἐπὶ προβλημάτων· 4) ελλην. ἱστορίας Ξανθοπούλου βιβλ. β'. 5) γεωγραφίας τὴν λοιπὴν Εὐρώπην καὶ τὰς ἄλλας ἠπείρους· 6) γαλλικά· 7) τουρκικά. Τοὺς δὲ τῆς γ' τάξεως 1) ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν· 2) ἑρμηνείαν Ἰσοκράτους καὶ Λυσίου ἐκλεκτῶν λόγων καὶ Δημοσθένους ὀλυνθιακῶν καὶ Φιλιππικῶν· συντακτικόν· ἐκθέσεις ἰδεῶν γραπτὰς καὶ ἐπιστολογραφίαν· θεματογραφίαν· 3) ἀριθμητικῆς ἐπανάληψιν καὶ στοιχειώδη γεωμετρίαν· 4) ἱστορίαν τῶν ἀρχαίων ἀνατολικῶν ἐθνῶν καὶ τῶν Ρωμαίων· 5) γεωγραφίαν φυσικὴν καὶ μαθηματικήν· 6) φυσικὴν πειραματικήν· 7) γαλλικά· 8) τουρκικά. Εἰς δὲ τὸ παρθεναγωγεῖον εἰς 2 τμήματα διῃρημένον, δημοτικόν, ἐν ᾧ ἡ διδασκαλία γίνεται ἀλληλοδιδακτικῶς, καὶ ἑλληνικὸν εἰς 2 διῃρημένον τάξεις, φοιτῶσι περὶ τὰς 150 μαθητρίας διδασκομένας ὑπὸ 2 διδασκαλισσῶν τὰ συνήθη ἐν τοῖς τοιούτοις παρθεναγωγείοις μαθήματα.

Αἱ πρὸς συντήρησιν καὶ τῶν τριῶν σχολῶν δαπάναι ἀνέρχονται εἰς γρ. 90,000.

Αἱ δὲ πρόσοδοι συνίστανται 1) εἰς τὰ ἐκ τῶν εἰσιτηρίων εἰσπραττόμενα, 2) τὰ ἐκ τῆς μουχταρικῆς σφραγῖδος καὶ ἐκ τῶν γάμων καὶ βαπτίσεων, 3) τὰ ἐκ τῶν τακτικῶν καὶ τῶν προαιρετικῶν εἰσφορῶν τῶν γονέων καὶ ἐνοριτῶν, 4) τὰ ἐκ τοῦ λαχείου τῶν ἐργοχείρων τοῦ παρθεναγωγείου, 5) τὰ ἐκ τῶν δίσκων τῶν ἐν τοῖς δύο ἐνοριακοῖς ναοῖς περιφερομένων, καὶ 6) εἰς 3000 γρ. χορηγούμενα ἐτησίως παρὰ τῆς συνοικίας Πασᾶ-μαχαλέ. Τὸ δὲ κατ' ἔτος προκύπτον ἔλλειμμα ἀναπληροῦται ἐκ τοῦ ταμείου τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου.

27. Ὀρτά-κιοΐ. Μετὰ τὸ Διπλοκιόνιον κεῖται τὸ προάστειον Ὀρτά-κιοΐ (ἐνορία τοῦ ἁγ. Φωκᾶ) ἔχον νεόδμητον μεγαλοπρεπῆ δημοτικὴν σχολήν, εἰς ἣν νῦν φοιτῶσιν ὑπὲρ τοὺς 100 παῖδας πρότερον πολλῷ πλείονες ὄντες, διδασκόμενοι συνδιδακτικῶς ὑπὸ δύο διδασκάλων, τοῦ διευθυντοῦ καὶ τοῦ πρότερον παιδονόμου ἐν τῇ σχολῇ ὑπὸ τῆς προτέρας ἐφορίας ἐπιβληθέντος ἄκοντι τῷ διευθυντῇ.

Τὰ οἰκονομικὰ τῆς σχολῆς δὲν ἔχουσι καλῶς καταδαπανηθείσης τῆς περιουσίας αὐτῆς εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ κτιρίου· διὸ ἠναγκάσθη ἡ ἐφορία πέρυσιν ἐν μέσῳ τῷ σχολικῷ ἔτει νὰ κλείσῃ τὰς θύρας τῆς σχολῆς ἐπί τινα χρόνον καὶ μόλις κατωρθώθη νὰ ἐπαναληφθῶσιν ἐφέτος τὰ μαθήματα.

Τὰ τοῦ ἑλλην. πληθυσμοῦ ἄγνωστα ἡμῖν.

28. Ξηροκρήνη. Ἡ Ξηροκρήνη ἢ Κουρού-Τσεσμὲ (ἐνορία ἁγ. Δημητρίου) ὑπ' ὀλίγων ἑλλ. οἰκογενειῶν οἰκουμένη ἔχει δημοτικὴν σχολήν, εἰς ἣν φοιτῶσιν 25 παῖδες, κατὰ τὸν ἐπισκεψάμενον αὐτὴν ἐκ τῶν τῆς ἐκπαιδευτικῆς ἐπι-

Digitized by Google

τροπῆς εἰς ἄκρον ἄτακτοι καὶ αὐθάδεις καὶ οὐδένα σεβασμὸν πρὸς τὸν διδάσκαλον δεικνύντες, ῥυπαροὶ καὶ ἀνυπόδητοι μιμούμενοι κατὰ τοῦτο τὸν διδάσκαλον αὐτῶν· οἱ μαθηταὶ οὗτοι εἶναι τεταγμένοι εἰς 2 τάξεις διδασκόμενοι ὀλίγα τινὰ μαθήματα καὶ ταῦτα ἀμεθόδως καὶ ἡμαρτημένως. Ὁ διδάσκαλος εἶναι ἅμα καὶ ψάλτης τῆς ἐκκλησίας, ἢ μᾶλλον ὁ ψάλτης τῆς ἐκκλησίας εἶναι καὶ διδάσκαλος τῆς σχολῆς λαμβάνων μισθὸν μηνιαῖον γρ. 300.

29. Ἀρναούτ-κιοΐ. Περὶ τοῦ μεγάλου καὶ πολυανθρώπου προαστείου Ἀρναούτ-κιοῒ ἢ Μεγάλου ῥεύματος οὐδὲν οὔτε ἐπεστάλη ἡμῖν οὔτε ἄλλοθεν ἐμάθομεν.

30. Βεβέκιον. Οἱ ἐν Βεβεκίῳ ἢ κόλπῳ τῶν Χηλῶν τὸ πάλαι ὁμογενεῖς ἀποτελοῦντες τὸ τρίτον τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ ἀνέρχονται εἰς 50 περίπου οἰκογενείας, τῶν λοιπῶν ὄντων Τούρκων, Ἄγγλων καὶ Γάλλων καί τινων Ἀρμενίων· συντηροῦσι δὲ σχολὴν δημοτικήν, εἰς ἣν φοιτῶσιν ἀναμὶξ παῖδες ἀμφοτέρων τῶν φύλων περὶ τοὺς 25 εἰς 3 τάξεις διῃρημένοι. Ἡ σχολὴ εὑρίσκεται εἰς βελτίονα ἢ πρότερον κατάστασιν ὀφειλομένην εἰς τὸν ζῆλον καὶ τὴν ἄοκνον ἐπιμέλειαν καὶ τὴν ἱκανότητα τοῦ νῦν διδασκάλου, τροφίμου τυγχάνοντος τῆς μεγάλης τοῦ γένους σχολῆς· ἔτι δ' ἀνθηροτέρα ἤθελεν εἶναι, ἂν καὶ ὑπὸ τῶν γονέων κατεβάλλετο ἡ προσήκουσα φροντίς.

Δαπάνας ἔχει ἡ σχολὴ τὸν μισθὸν τοῦ διδασκάλου ἐκ γρ. 4,800

Μόνον δὲ πόρον τὴν ἐπιχορήγησιν τῆς ἐκκλησίας 3,000

δυσκόλως καὶ ταύτην διδομένην ἕνεκα τῆς κακῆς τοῦ ταμείου αὐτῆς καταστάσεως. Ἡ σχολὴ ἐκέκτητο, ὡς γράφει ἡ ἐφορία, κεφάλαιον 30 χιλ. γρ. ἀφιερωθέντων ὑπὲρ αὐτῆς ὑπὸ τοῦ ἐν τῷ χωρίῳ γεννηθέντος καὶ τραφέντος Ἀλῆ πασᾶ τοῦ πάνυ, ὅπερ κατετέθη ἐντόκως ἐν τῷ κοινῷ ταμείῳ τῷ ἐν τοῖς πατριαρχείοις, ἐν ἀσφαλεστάτῳ τόπῳ· ἀλλ' ἀπὸ πολλῶν ἤδη ἐτῶν τὰ πατριαρχεῖα ἀνέχειαν προφασιζόμενα καθυστεροῦσι τῶν τόκων τὴν πληρωμήν. Ἡ ἐκπαιδευτικὴ ἐπιτροπὴ τὸ λυπηρὸν τοῦτο γεγονὸς ἀναφέρουσα ἁπλῶς πέποιθεν ὅτι ἡ Μεγάλη Ἐκκλησία συνειδυῖα τὸ μέγιστον ἀδίκημα τὸ προσγινόμενον εἰς τὴν πτωχὴν ταύτην ὁμογενῆ κοινότητα θέλει σπεύσει πρὸς ἐπανόρθωσιν αὐτοῦ· διότι ἄλλως ἐξ ἀνάγκης θὰ ἐπέλθῃ ταχέως ἡ διάλυσις τῆς σχολῆς πρὸς χαρὰν τῶν ἐν τῷ χωρίῳ ἑτεροδόξων καὶ ἱεραποστόλων.

31. Βαφεοχώριον. Τὸ Βαφεοχώριον ἢ Μπογιατζῆ-κιοΐ (ἐνορία τῆς Εὐαγγελιστρίας) ἐπὶ τῆς ἀκρολοφίας τοῦ τουρκικοῦ χωρίου Ἐμιργκιὰν ὑπὸ φυγάδων Ἑλλήνων οἰκισθὲν ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Θρᾴκης ἐν ἔτει 1804 φευγόντων τὴν σφαγὴν καὶ δῄωσιν τῶν Πομάκων καὶ Κιρτσαλίδων περιέχει 187 οἰκίας καὶ 48 ἐργαστήρια καὶ χιλίους περίπου κατοίκους, βαφεῖς τοὺς πλείστους ὄντας καὶ ἱκανῶς εὐποροῦντας· ὑπάρχει δὲ ἐν αὐτῷ δημοτικὴ σχολὴ εἰς 2 διῃρημένη τμήματα, κατώτερον καὶ ἀνώτερον ἢ ἑλληνικόν. Εἰς μὲν τὸ κατώτερον τμῆμα ὑποδιῃρημένον εἰς ἀλληλοδιδακτικὸν καὶ συνδιδακτικὸν φοιτῶσιν ὑπὲρ τοὺς 70 παῖδας, ἐν οἷς 14 κοράσια, διδασκόμενοι ὑφ' ἑνὸς διδασκάλου ἐγχωρίου, ἀπὸ 30ετίας ἤδη ἐν τῇ σχολῇ ταύτῃ διδάσκοντος, οἱ μὲν τοῦ ἀλληλοδιδακτικοῦ τὰ ἐν τοιούτοις συνήθως διδασκόμενα μαθήματα, οἱ δὲ τοῦ συνδιδακτικοῦ 1) ἱερὰν κατήχησιν μετ' ἀναπτύξεως· 2) ἀνάγνωσιν μετ' ἀναπτύξεως· 3) γραμματικῆς τὸ τυπικὸν μετ' ἐφαρμογῆς· 4) ἀριθμητικῆς τὰς 4 πράξεις ἐπὶ τῶν ἀκεραίων ἀριθμῶν· 5) γεωγραφίαν ἐπίτομον· 6) ἰχνογραφίαν· 7) ἐκκλησιαστικὴν μουσικήν· 8) γυμναστικήν. Εἰς δὲ τὸ ἀνώτερον, ἤτοι τὸ ἑλληνικὸν τμῆμα, φοιτῶσι 36 μαθηταί, ἐν οἷς 12 κοράσια, εἰς 3 τάξεις τεταγμένοι καὶ διδασκόμενοι ὑφ' ἑνὸς διδασκάλου τὴν ἱερὰν ἱστορίαν καὶ κατήχησιν, τὴν ἑλλην. γλῶσσαν ἀρχαίαν τε καὶ νέαν, καὶ ἀρχὰς λατινικῆς, ἀριθμητικὴν καὶ γεωμετρίαν, γεωγραφίαν φυσικήν τε καὶ πολιτικήν, φυσικήν, ἑλλην. καὶ γενικὴν ἱστορίαν, καλλιγραφίαν καὶ γαλλικά. Οἱ πλεῖστοι τῶν μαθητῶν εἶναι ἐπιμελεῖς, χρηστοήθεις καὶ εὐάγωγοι.

Αἱ ἐτήσιαι δαπάναι ἀνέρχονται εἰς γρ. 25,000
ἤτοι εἰς μισθὸν ἑλληνοδιδασκάλου » 10,800
» » δημοδιδασκάλου » 10,800
πρότερον λαμβάνοντος 7,800
εἰς λοιπὰ ἔξοδα .... » 3,400

Οἱ δὲ πόροι τῆς σχολῆς συνίστανται εἰς τὸ ἐμβατίκιον τοῦ ἐκκλησιαστικῶς προϊσταμένου γρ. 6,500 καὶ εἰς τὰ εἰσπραττόμενα ἐκ τῶν εἰσιτηρίων τῶν εὐπόρων μαθητῶν, ἐκ τοῦ δίσκου τῆς ἐκκλησίας, ἐκ τῶν ἐν τῇ ἑορτῇ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν συνδρομῶν τῶν ἐγχωρίων καὶ ἐκ τόκων κεφαλαίου 28,000 γρ. κατατεθειμένων ἐν τῷ ταμείῳ τῆς ἐκκλησίας.

Digitized by Google

Πλὴν τῆς δημοσίας σχολῆς ὑπάρχει καὶ ἰδιοσυντήρητον δημοτικὸν σχολεῖον, εἰς ὃ φοιτῶσι 40 μαθηταί, καὶ γραμματοδιδασκαλεῖα ἢ οἰκιακὰ διδασκαλεῖα 4 περιέχοντα 40 παῖδας ἀμφοτέρων τῶν φύλων.

22. *Στένη*. Τὸ δὲ χωρίον Στένη (ἐνορία τῶν Ταξιαρχῶν) ἔχει σχολὴν δημοτικήν, εἰς ἣν φοιτῶσι περὶ τὰ 70 παιδία, ὧν τὰ 15 κοράσια· ἡ σχολὴ διήρηται εἰς δύο τμήματα, ἀλληλοδιδακτικὸν περιέχον ὑπὲρ τοὺς 60 μαθητὰς καὶ ἐξ 7 συγκείμενον τάξεων, καὶ συνδιδακτικὸν ἢ ἑλληνικὸν 7 μόνον παῖδας περιέχον μίαν ἀποτελοῦντας τάξιν. Ἀμφότερα τὰ τμήματα διδάσκει εἷς διδάσκαλος, ὅστις καταναλίσκων τὸ πλεῖστον τῆς ἡμέρας εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ ἑλλην. τμήματος παραμελεῖ ὡς εἰκὸς τοῦ πολυαριθμοτέρου ἀλληλοδιδακτικοῦ· διὰ τοῦτο αἱ πρόοδοι τῶν μαθητῶν τοῦ κατωτέρου τούτου τμήματος εἶναι σχετικῶς ἐλάσσονες τῶν τοῦ ἀνωτέρου· εὐχάριστον ὅμως εἶναι ὅτι ἄκρα ἐπικρατεῖ τάξις καὶ ἡσυχία καὶ ἡ δυνατὴ ὑπάρχει καθαριότης ἔν τε τῇ σχολῇ καὶ τοῖς μαθηταῖς. Ὁ διδάσκαλος τῶν ἐγχωρίων ὧν λαμβάνει μηνιαῖον μισθὸν γρόσια χάρτινα 300. Τοὺς πόρους τῆς σχολῆς ἀγνοοῦμεν.

23. *Νεοχώριον*. Τὸ Νεοχώριον οἰκεῖται ὑπὸ 700 οἰκογενειῶν, ὧν 150—200 ἀρμενικαὶ καὶ τουρκικαί· οἱ κάτοικοι ἀσκοῦσι τὴν ἁλιείαν καὶ ἄλλα ἐπιτηδεύματα μάλιστα δὲ τὴν κατασκευὴν μανδηλίων. Σχολαὶ ὑπάρχουσι 3, ἡ δημοτικὴ σχολὴ τῶν Ἰωνιδῶν, τὸ Ζωγράφειον παρθεναγωγεῖον καὶ ἡ ἐνοριακὴ ἑλληνικὴ σχολή. Καὶ ἡ μὲν δημοτικὴ τῶν Ἰωνιδῶν σχολὴ εἰς 4 διῃρημένη τάξεις αἷς προστέθειται καὶ νηπιακόν, περιλαμβάνει 160 μαθητὰς συνδιδακτικῶς διδασκομένους ὑπὸ δύο διδασκάλων τοὺς μὲν τῶν δύο ἀνωτέρων τάξεων 1) ἱερὰν ἱστορίαν καὶ κατήχησιν καὶ ἑρμηνείαν παραβολῶν τοῦ Σωτῆρος· 2) ἀνάγνωσιν καὶ ἀντιγραφὴν τοῦ ἀναγινωσκομένου καθ' ὑπαγόρευσιν· γραμματικὴν Γεράκη· ἀσκήσεις προφορικὰς καὶ γραπτὰς ἐπὶ γυμνασμάτων τεχνολογικῶν πρός τε ὀρθογραφίαν καὶ κανονικὴν σύνθεσιν· 3) ἀριθμητικήν· 4) γεωγραφίαν· 5) ἑλλην. ἱστορίαν· 6) Ζωολογίαν· 7) καλλιγραφίαν· 8) ἐκκλησιαστικὴν μουσικήν· 9) γυμναστικὴν ἰχνογραφίαν· τοὺς δὲ τῶν δύο κατωτέρων τάξεων 1) ἱερὰν ἱστορίαν ἐπὶ εἰκόνων· 2) ἀνάγνωσιν μεθ' ἑρμηνείας τῶν δυσλήπτων λέξεων καὶ τοῦ νοήματος· 3) ἀπαγγελίαν προσευχῶν καὶ μύθων· 4) ἀριθμητικήν· 5) στοιχειώδεις ἐπιστημονικὰς γνώσεις· 6) ἀσκήσεις εἰς τὸ διακρίνειν τὰ κανονικὰ γεωμετρικὰ σχήματα καὶ τὰς κανονικὰς στερεὰς μορφάς· 7) διαλέξεις περὶ ζώων καὶ τοῦ ἀνθρώπου· 8) ἠθικὰ διηγήματα ἐπὶ εἰκόνων· 9) καλλιγραφίαν· 10 γυμναστικήν· τοὺς δὲ τοῦ νηπιακοῦ 1) ἀνάγνωσιν ἐπὶ τοῦ πίνακος διὰ κινητῶν καὶ τυπογραφικῶν στοιχείων τοῦ ἀλφαβήτου· 2) ἠθικὰ διηγήματα ἐπὶ εἰκόνων· 3) προσευχάς.

Μισθοὶ διδασκάλων τοῦ μὲν α' γρ. 1200 κατὰ μῆνα, τοῦ δὲ β' 400.

Ἡ σχολὴ αὕτη οἰκοδομηθεῖσα πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἰδίᾳ δαπάνῃ ὑπὸ τοῦ ἀοιδίμου Κωνσταντίνου Ἰπλικτσῆ συντηρεῖται ἐκ τῶν προσόδων τῶν ἀκινήτων κτημάτων, δι' ὧν ἐπροικοδότησεν αὐτήν.

Τὸ δὲ παρθεναγωγεῖον διῄρηται εἰς δύο τμήματα, δημοτικὸν περιλαμβάνον περὶ τὰ 120 κοράσια καὶ ἑλληνικὸν περιέχον 2 τάξεις καὶ περὶ τὰς 25 μαθητρίας· διδάσκουσι δ' ἐν ἀμφοτέροις τοῖς τμήμασι δύο διδασκάλισσαι τὰ συνήθη ἐν τοῖς παρθεναγωγείοις μαθήματα. Μισθοὶ μηνιαῖοι τῆς μὲν διευθυντρίας 5 λίρ. τῆς δὲ βοηθοῦ 2 $^{1}/_{2}$—3.

Ἡ δ' ἑλλην. σχολὴ περιλαμβάνει 35 μαθητὰς εἰς 3 τάξεις τεταγμένους· διδάσκονται δὲ ὑπὸ τριῶν διδασκάλων, τοῦ διευθυντοῦ, τοῦ βοηθοῦ καὶ τοῦ διδασκάλου τῆς Τουρκικῆς· οἱ μὲν τῆς α' τάξεως Χρυσοστόμου λόγους καὶ Ξενοφῶντα, γραμματικήν, κατήχησιν, ἑλλην. ἱστορίαν, γεωγραφίαν, παιδαγωγικὴν ἐπίτομον, ἀριθμητικήν, Ζωολογίαν, γαλλικὰ καὶ τουρκικά· οἱ δὲ τῆς β' τάξεως Ἰσοκράτους λόγους καὶ Πλουτάρχου Παραλλήλους βίους, συντακτικόν, ἐκθέσεις, γενικὴν ἱστορίαν, ἀριθμητικὴν θεωρίαν, ἐπίτομον μαθηματικὴν γεωγραφίαν, ἀρχαιολογίαν, παιδαγωγικήν, γαλλικὰ καὶ τουρκικά· οἱ δὲ τῆς γ' Δημοσθένην καὶ Πλάτωνα, συντακτικόν, ἐκθέσεις, γεωμετρίαν καὶ ἄλγεβραν, φυσικὴν γεωγραφίαν, γενικὴν ἱστορίαν, ἀρχαιολογίαν, χημείαν ἐπίτομον, λατινικά, γαλλικὰ καὶ τουρκικά.

Μισθοὶ διδασκάλων τῆς ἑλλην. σχολῆς, τοῦ μὲν διευθυντοῦ 9 λίραι τουρκικαὶ κατὰ μῆνα, τῶν δὲ λοιπῶν δύο ἀνὰ 500 γρ.

Πόροι δὲ τῆς ἑλλην. σχολῆς καὶ τοῦ παρθεναγωγείου κοινῶς 1) ἐνοίκιον κτήματος ἐν Κ/πόλει· 2) χρεώγραφα προικοδοτηθέντα ὑπὸ τοῦ κ. Χρ. Ζωγράφου εἰς τὸ παρθεναγωγεῖον· 3) συνδρομαὶ τῶν παροικούντων ὁμογενῶν· 4) ἐκ θεατρικῶν παραστάσεων εἰσπράξεις. Τὰ εἰσοδήματα ταῦτα δὲν ἐπαρκοῦσιν εἰς συντήρη-

Digitized by Google

σιν τῶν σχολῶν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη.

34. Θεραπεῖα. Τὰ Θεραπεῖα δύο ἐνορίας περιέχοντα τὴν τοῦ ἁγ. Γεωργίου καὶ τὴν τῆς ἁγ. Παρασκευῆς οἰκοῦνται ὑπὸ 455 ἑλλ. οἰκογενειῶν περιεχουσῶν περὶ τὰς τρισχιλίας ψυχάς. Ὑπάρχουσι δὲ δύο σχολαί, ἡ ἑλληνικὴ σχολὴ τοῦ λαοῦ πρὸ διετίας συναποτελεσθεῖσα ἐκ τῆς συγχωνεύσεως τῶν τέως δύο σχολείων, τοῦ ἀλληλοδιδακτικοῦ καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ, καὶ τὸ Ἐλισαβέτειον παρθεναγωγεῖον. Ἡ σχολὴ τοῦ λαοῦ, εἰς ἣν φοιτῶσι 215 παῖδες, ἀπαρτίζεται ἐκ δύο τμημάτων, τοῦ νηπιακοῦ, ἄρτι συσταθέντος, καὶ τοῦ δημοτικοῦ. Ἐν τῷ νηπιαγωγείῳ ἕνεκα τοῦ ἀρτισυστάτου ἐκ μιᾶς ἀπαρτιζομένῳ τάξεως διδάσκονται ὑπὸ μιᾶς διδασκάλου 80 νήπια, ὧν τὰ 30 θήλεα, 1) ᾄσματα καὶ ὁμιλίας θρησκευτικάς· 2) ἐργόχειρα, οἷα πλέγματα ἐκ χαρτίνων ταινιῶν, ἐξύφανσις πανίων κλπ. 3) γυμναστικὰς παιδιάς, οἷαι ἓξ ἐλαστικαὶ σφαῖραι παριστᾶσαι τὰ ἓξ χρώματα τοῦ πρίσματος, τὸ πρὸς πήδημα σχοινίον κλπ. 4) γραμμικὴν ἀρίθμησιν διὰ μικρῶν τετραγώνων καὶ ἐπὶ τοῦ ἀριθμομέτρου· 5) διηγήματα ἐκ τῆς ἱερᾶς ἱστορίας. Βαθμηδὸν δὲ ἐν 3 ἔτεσι καταρτισθήσσονται 3 ταξεις τοῦ νηπιαγωγείου. Τὸ δὲ δημοτικὸν τμῆμα, εἰς ὃ φοιτῶσιν 135 μαθηταί, διήρηται εἰς 2 τμήματα, κατώτερον περιέχον 90 παῖδας, καὶ ἀνώτερον 44 μαθητάς. Τοῦ κατωτέρου τμήματος εἰς 4 τάξεις διῃρημένου διδάσκονται ἐν μὲν τῇ α' τάξει 1) μικραὶ στιχηραὶ προσευχαὶ καὶ διαλέξεις ἐκ τῆς ἱερᾶς ἱστορίας· 2) ἀνάγνωσις ἁπλῶν καὶ εὐνοήτων προτάσεων· 3) σχηματισμὸς λέξεων διὰ τῶν κινητῶν τῆς ἀλφαβήτου στοιχείων· 4) γραφὴ ἐπὶ ἀβακίων καὶ μετὰ τοῦτο ἐπὶ χάρτου· 5) ἰχνογραφίας κανονικὰ γεωμετρικὰ σχήματα· 6) ἀρίθμησις ἀπὸ τοῦ 1—900 καὶ σχηματισμὸς τῶν ἀπολύτων καὶ τακτικῶν ἀριθμῶν ἁπλῶν τε καὶ συνθέτων· 7) πραγματολογία μετὰ ἠθικῆς διδασκαλίας· 8) μουσική· 9) γυμναστικὴ ὀργανική· ἐν δὲ τῷ β' 1) συνέχεια τῆς ἱερᾶς ἱστορίας καὶ ἐπανάληψις αὐτῆς· 2) ἀνάγνωσις ἠθικῶν ἱστοριδίων μετ' ἀπαγγελίας· 3) ἀποστήθισις μικρῶν προτάσεων· 4) γραμμικὴ ἰχνογραφία· 5) πρόσθεσις καὶ ἀφαίρεσις μέχρι τοῦ ἀριθμοῦ 900 ἐπὶ πραγμάτων συγκεκριμένων· 6) πραγματικὴ διδασκαλία περὶ τῶν κοινοτάτων ζώων καὶ φυτῶν· 7) μουσική· 8) γυμναστικὴ ὀργανική· ἐν δὲ τῇ γ' τάξει 1) ἱερὰ ἱστορία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης· 2) ἀνάγνωσις ἐν τῇ νεοελληνικῇ γλώσσῃ τροχάδην· 3) γνῶσις πρακτικὴ τοῦ οὐσιαστικοῦ, χρῆσις τοῦ ἄρθρου ἐν τοῖς πρωτοκλίτοις καὶ δευτεροκλίτοις ὀνόμασι καὶ ἀνάλυσις τῆς προτάσεως εἰς τὰ συστατικὰ αὐτῆς μέρη· 4) καλλιγραφία καὶ ἰχνογραφία· 5) ἀριθμητικῆς ἐπανάληψις τῶν ἐν τῷ α' διδαχθέντων καὶ πολλαπλασιασμὸς καὶ διαίρεσις ἐπὶ συγκεκριμένων πραγμάτων· 5) πραγματολογία· 6) ἀρχαὶ χωρογραφίας καὶ χαρτογραφίας δοκίμια· 7) ἑλλην. ἱστορία βιογραφικῶς καὶ μετ' εἰκόνων· 8) μουσική· 9) γυμναστικὴ ὀργανική· ἐν δὲ τῇ δ' τάξει 1) ἱστορία τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης καὶ συνδυασμὸς τῶν 10 ἐντολῶν μετὰ τῶν στοιχείων τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς· 2) ἀνάγνωσις, ἀπαγγελία καὶ ἀποστήθισις ἀνεκδότων καὶ ποιημάτιων· 3) ὀρθογραφικοὶ καὶ γραμματικοὶ κανόνες· 4) ἐκθέσεις ἰδεῶν προφορικαί· 5) καλλιγραφία καὶ ἰχνογραφία· 6) ἀριθμητικῆς ἐπανάληψις μετὰ προβλημάτων καὶ τὰ περὶ μέτρων, σταθμῶν καὶ νομισμάτων Τουρκίας καὶ Ἑλλάδος· 7) πραγματολογία· 8) γεωγραφία καὶ τοπογραφικὴ χαρτογραφία· 9) περὶ φυτῶν, χόρτων καὶ καρπῶν· 10) ἑλλην. ἱστορίας συνέχεια καὶ τέλος· 11) μουσική· 12) γυμναστικὴ ὀργανική.

Τὰ δ' ἐν τῷ ἀνωτέρῳ τμήματι διδασκόμενα μαθήματα εἶναι 1) ἱερὰ ἱστορία καὶ ἐκστήθισις καὶ ἑρμηνεία ῥητῶν ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου· 2) ἑρμηνεία ἐκ τῶν τοῦ Λουκιανοῦ· 3) γραμματικὴ τῆς ἀρχαίας ἑλλην. γλώσσης ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν τῆς νεωτέρας· ὀρθογραφικαὶ καὶ γραμματικαὶ ἀσκήσεις, καὶ συνθέσεις γραπταὶ μικρῶν διηγημάτων, μύθων καὶ παραβολῶν· 4) γεωγραφία τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ Παλαιστίνης· 5) ἀριθμητικῆς τὰ περὶ κλασματικῶν, συμμιγῶν καὶ δεκαδικῶν· καὶ γεωμετρικὰ προβλήματα μετὰ τινων ὁρισμῶν τῶν στερεομετρικῶν σχημάτων· 6) ἑλλην. ἱστορία μέχρις Ἀλεξ. τοῦ μεγάλου· 7) Ζωολογία περιγραφική· 8) τουρκικῶν ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ ἀλφαβηταρίου Μαλιάκα· 9) θεωρητικὴ εὐρωπαϊκὴ μουσικὴ καὶ ἐκκλησιαστική· 10) γυμναστικὴ ὀργανική. Ἐν δὲ τῇ β' τάξει 1) στοιχειώδης κατήχησις· 2) ἑρμηνεία Ξενοφῶντος ἑλληνικῶν· 3) γραμματικὴ τῆς ἀρχαίας ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν τῆς νεωτέρας γλώσσης καὶ ςοιχειῶδες συντακτικόν· 4) θεματικαὶ ἀσκήσεις εἰς τὴν νεοελληνικήν, τεχνολογία, μετατροπὴ ποιημάτων τῆς νεοελληνικῆς εἰς πεζὸν λόγον, περιγραφαὶ καὶ ἀνάγνωσις ἐφημερίδων καὶ περιοδικῶν· 5)

Digitized by Google

γεωγραφίας συνέχεια καὶ τέλος καὶ ἐπανάληψις αὐτῆς· 6) ἀριθμητικῆς ἐπανάληψις μετὰ προβλημάτων πρακτικῶν καὶ τὰ περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν κατὰ τὸ δεκαδικὸν σύστημα· 7) γεωμετρικὰ προβλήματα καὶ ὁρισμοὶ τῶν στερεομετρικῶν σχημάτων· 8) ἑλλην. ἱστορίας συνέχεια μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἁλώσεως τῆς Κορίνθου· 9) τουρκικῶν ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ ἀλφαβηταρίου Μαλχάκα· 10) ἐκκλησιαστικὴ καὶ θεωρητικὴ εὐρωπαϊκὴ μουσική· 11) γυμναστικὴ ὀργανική. Ἐν δὲ τῇ γ' τάξει 1) Χριστιανικὴ ἠθική· 2) ἑρμηνεία ἐκ τοῦ Ξενοφῶντος, Ἰσοκράτους καὶ Πλουτάρχου· 3) ἐπανάληψις τῆς γραμματικῆς καὶ τοῦ συντακτικοῦ μετ' ἐφαρμογῆς ἐπὶ τοῦ κειμένου· 4) μεταφορὰ τοῦ ἐμμέτρου εἰς πεζὸν λόγον καὶ τἀνάπαλιν ἐν τῇ νέᾳ ἑλλ. γλώσσῃ· συνθέσεις διαφόρων ἐγγράφων χρησίμων· ἀνάγνωσις ἐφημερίδων καὶ περιοδικοῦ· ἀποστήθισις καὶ ἀπαγγελία ποιημάτων τῆς νεωτέρας ἑλλην. ποιήσεως· 5) ἀριθμητικὴ θεωρητικὴ καὶ στοιχειώδης γεωμετρία· 6) ῥωμαϊκὴ ἱστορία μέχρι τοῦ θανάτου Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου· 7) μαθηματικὴ γεωγραφία. 8) χημείας τὰ κυριώτατα· 9) φυσικῆς πειραματικῆς στοιχεῖα καὶ μετεωρολογίας καὶ κλιματολογίας τὰ κυριώτατα· 10) τουρκικῶν ἀνάγνωσις ἐκ τῆς χρηστομαθείας Κωνσταντινίδου καὶ γραφή. 11) ἐκκλησιαστικὴ καὶ εὐρωπαϊκὴ μουσική· 12) γυμναστικὴ ὀργανική.

Τὸ δὲ πρόγραμμα τῶν μαθημάτων τοῦ Ἐλισαβετείου παρθεναγωγείου εἰς ὃ φοιτῶσιν 86 κοράσια συμφωνεῖ τὸ πλεῖστον τῷ τῶν κατωτέρων τάξεων τῆς δημοτικῆς σχολῆς τοῦ λαοῦ.

Διδάσκαλοι ἐν μὲν τῇ σχολῇ τοῦ λαοῦ ὑπάρχουσιν 8, ἐν οἷς μία νηπιαγωγός· ἔτι δὲ ὑπάρχει καὶ μία ἐπιμελήτρια καὶ εἷς παιδονόμος· ἐν δὲ τῷ παρθεναγωγείῳ δύο διδασκάλισσαι καὶ μία παιδονόμος.

Αἱ δαπάναι τῶν σχολῶν ἀμφοτέρων ἀνέρχονται εἰς γρ. 80,000

Πόρους δ' ἔχει ἡ σχολὴ τοῦ λαοῦ 1) τὴν παρὰ τοῦ φιλογενεστάτου κυρίου Γ. Ζαρίφη ἐπιχορήγησιν ἐκ λιρῶν τουρκικῶν 180· 2) τὰ ἐκ τῶν κτημάτων τῆς σχολῆς εἰσοδήματα ἀνερχόμενα ἐτησίως εἰς λίρας 100· καὶ 3) ἐκτάκτους εἰσφορὰς φιλομούσων ὁμογενῶν.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ σχολὴ τοῦ λαοῦ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ὑπεβλήθη εἰς πολλὰς ἐκτάκτους δαπάνας εἴς τε τὴν σύστασιν τοῦ νηπιαγωγικοῦ τμήματος καὶ εἰς ἐπισκευὰς τῆς σχολῆς καὶ εἰς ἀγορὰν πραγμάτων λίαν χρησίμων καὶ ἀναγκαίων τῇ σχολῇ, ἀνέλαβε πάνυ φιλοτίμως ὁ ἐκ τῶν ἐφόρων κ. Κ. Βλαστάρης τὴν ἀναπλήρωσιν τοῦ προκύψαντος ἐλλείμματος. Τὸ δ' Ἐλισαβέτειον παρθεναγωγεῖον συντηρεῖται ἀποκλειστικῶς δαπάναις τῶν φιλοκάλων καὶ φιλομούσων κυριῶν Ζαρίφη καὶ Σημιριώτη.

Περὶ δὲ τῶν λοιπῶν τῶν ἄνωθεν τῶν Θεραπείων χωρίων οὐδεμίαν ἠδυνήθημεν εἴδησιν νὰ λάβωμεν.

Δ'. Βοσπόρου *2) Ἀσιατικὴ ἀκτή.*

Ἐκ τῶν τῆς Ἀσιατικῆς τοῦ Βοσπόρου ἀκτῆς ἓξ προαστείων, ἐν οἷς οἰκοῦσιν Ἕλληνες, τοῦ μὲν βορειοτάτου πάντων Βέϊκοζ, τοῦ κατέναντι τῶν Θεραπείων κειμένου, ἐλλείπουσιν ἡμῖν παντελῶς εἰδήσεις.

Πασᾶ-Βαξέ. Τὸ δὲ πρὸς μεσημβρίαν αὐτοῦ κείμενον Πασᾶ-Βαξὲ περιέχον 75 περίπου ἑλλην. οἰκογενείας, ἁπάσας ἀπορωτάτας, συντηρεῖ δημοτικὸν σχολεῖον, εἰς ὃ φοιτῶσιν ἀτάκτως 56 παιδία, ἐν οἷς 17 κοράσια, ἅπαντα σχεδὸν ἀνυπόδητα καὶ ῥάκη περιβεβλημένα καὶ πάντων τῶν πρὸς σπουδὴν ἐστερημένα. Τὸ σχολεῖον συνίσταται εἰς 2 τμήματα, τὸ συνδιδακτικὸν εἰς 2 τάξεις διῃρημένον καὶ τὸ ἀλληλοδιδακτικόν. Ὁ δὲ διδάσκων ἀμφότερα τὰ τμήματα εἶναι ὁ ψάλτης τῆς ἐκκλησίας. Τὰ δὲ διδασκόμενα μαθήματα εἶναι τὰ μὲν ἐν τῇ ἀνωτάτῃ τοῦ συνδιδακτικοῦ τάξει, ἡ ἱερὰ ἱστορία καὶ ἡ κατήχησις, ἑρμηνεία τοῦ πίνακος τοῦ Κέβητος, ἡ γραμματικὴ Παπασλιώτου, ἑλλην. ἱστορία, ἀριθμητική, γεωγραφία καὶ καλλιγραφία· τὰ δ' ἐν τῇ ἑτέρᾳ τάξει, ἡ ἱερὰ ἱστορία καὶ κατήχησις, ἑρμηνεία ἐνυπνίου Λουκιανοῦ, γραμματικῆς Γεράκη τὸ τυπικόν, ἀριθμητικῆς αἱ 4 ἐπὶ τῶν ἀκεραίων πράξεις, ἑλλην. ἱστορία, γεωγραφία καὶ καλλιγραφία. Τὰ δὲ ἐν τῷ ἑτέρῳ τμήματι εἶναι τὰ αὐτὰ καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ἀλληλοδιδακτικοῖς σχολείοις. Τὸ οἰκοδόμημα τῆς σχολῆς σεσαθρωμένον ὂν καὶ ἑτοιμόρροπον δεῖται μὲν ταχείας ἐπισκευῆς πρὸς πρόληψιν ἀπευκταίου, ἀλλ' ἡ ἐφορία διὰ τὴν ἄκραν ἀνέχειαν οὐδὲν δυναμένη αὐτὴ νὰ πράξῃ ἐπικαλεῖται τὴν συνδρομὴν φιλανθρώπου τινὸς πλουσίου ὁμογενοῦς.

Ὁ μισθὸς τοῦ διδασκάλου εἶναι 250 γρ. κατὰ μῆνα, λαμβάνοντος καὶ 225 ἐκ τοῦ ταμείου τῆς ἐκκλησίας ὡς ψάλτου. Τὸν μισθὸν τοῦ διδασκάλου πορίζεται τοῦτο μὲν αὐτὴ ἡ ἐφορία περιφέρουσα δίσκον ἐν τῇ ἐκ-

Digitized by Google

κλησίᾳ, τοῦτο δὲ μετὰ τοῦ διδασκάλου κατὰ κυριακὴν περιερχόμενοι μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς ἐκκλησίας κρατοῦντες κιβώτιον εἰς τὰ καφενεῖα, παντοπωλεῖα, οἰνοπωλεῖα καὶ λοιπὰ καταστήματα. Ἀλλὰ καὶ οὕτω μόλις εἰσπράττεται τὸ ἥμισυ τοῦ μισθοῦ τοῦ διδασκάλου. Λυπηρὸν εἶναι, ὁμολογεῖ ἡ ἐφορία, τὸ καταφεύγειν εἰς τοιαῦτα τῆς ἐσχάτης ἀνάγκης μέτρα, καὶ μέγας ἀληθῶς ἐξευτελισμὸς τῆς ἀξιοπρεπείας τοῦ διδασκάλου τὸ ἀναγκάζειν αὐτὸν νὰ ἐπαιτῇ ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ τοῖς καφενείοις· ἀλλὰ τί ποιητέον, ἀφοῦ πᾶς ἄλλος σταθερὸς πόρος ἐλλείπει; Διὰ ταῦτα πάντα οἵ τε ἔφοροι τῆς σχολῆς καὶ οἱ ἐπίτροποι τῆς ἐκκλησίας δέονται θερμῶς τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ἵνα σπεύσῃ εἰς βοήθειαν οἰκτείρων τὴν κατάστασιν αὐτῶν.

Κανδηλί. Πρὸς νότον τοῦ Πασᾶ-Βαξὲ κεῖται τὸ Κανδηλί. Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ, οὗ ἀγνοοῦμεν τὸν ἀριθμὸν τῶν Ἑλλήνων κατοίκων, ὑπάρχει δημοτικὴ σχολὴ τῶν ἀρρένων φοιτωμένη ὑπὸ 35 παίδων διδασκομένων ὑφ' ἑνὸς διδασκάλου τὰ συνήθη ἐν τοῖς τοιούτοις κοινοῖς σχολείοις μαθήματα, καὶ ἑτέρα τῶν θηλέων φοιτωμένη ὑπὸ 55—60 κορασίων ὑπὸ μιᾶς διδασκάλου διδασκομένων. Ὁ ἐτήσιος μισθὸς τῶν διδασκάλων ἀμφοτέρων εἶναι γρ. 9,600, αἱ δὲ δαπάναι καθόλου περὶ τὰς 11,000. Οἱ δὲ πόροι συνίστανται τό γε νῦν ἔχον εἰς τὰ ἐκ τοῦ ἐν τῷ χωρίῳ ἁγιάσματος χορηγούμενα, ἐνῷ πρότερον συνετήρει τὰ σχολεῖα ἀδελφότης φιλεκπαιδευτικὴ ἀπὸ πολλοῦ ἤδη διαλελυμένη. Ἡ ἐν τῷ χωρίῳ ἐκκλησία ἀστόργως φερομένη οὐδὲν εἰσφέρει ὑπὲρ τῶν σχολείων.

Τσεγκέλ-κιοΐ. Τὸ πρὸς μεσημβρίαν τοῦ Κανδηλὶ κείμενον Τσεγκέλ-κιοΐ οἰκούμενον ὑπὸ 270 ἑλλην. οἰκογενειῶν συντηρεῖ 3 σχολεῖα, δημοτικόν, ἑλληνικὸν καὶ παρθεναγωγεῖον· ὁ ἀριθμὸς τῶν τε διδασκόντων καὶ διδασκομένων ἄγνωστος ἡμῖν. Αἱ δαπάναι ἀνέρχονται ἐτησίως εἰς 12,000 γρ. Πόρους σταθεροὺς δὲν ἔχουσι τὰ σχολεῖα, συντηροῦνται δὲ ἐκ τοῦ δίσκου τῆς ἐκκλησίας, λαχείου καὶ ἐκτάκτων συνδρομῶν.

Κουσκουντζούκ. Νοτιώτερον τοῦ Τσεγκέλ-κιοΐ κεῖται τὸ Κουσκουντζοὺκ (ἐνορία τοῦ ἁγ. Παντελεήμονος) οἰκούμενον ὑπὸ 350 ελλην. οἰκογενειῶν καὶ συντηροῦν 3 σχολεῖα, δημοτικόν, ελλην. καὶ παρθεναγωγεῖον, εἰς ἃ φοιτῶσι περὶ τὰ 250 παιδία, διδασκόμενα τοῦ μὲν ἑλλην. σχολείου ὑπὸ 2 διδασκάλων, τὰ δ' ἑκατέρου τῶν ἄλλων ὑφ' ἑνός. Αἱ δαπάναι ἀνέρχονται εἰς 30,000 γρ., τὰ δὲ τῶν πόρων ἄγνωστα ἡμῖν.

Χρυσόπολις. Ἐπὶ τοῦ μεσημβρινοῦ ἄκρου τοῦ Βοσπόρου ἐπὶ τῆς Ἀσιατικῆς ἀκτῆς κεῖται ἡ Χρυσόπολις ἢ Σκούταρι (ἐνορία τοῦ προφήτου Ἠλιοῦ) καὶ ἐν ταύτῃ οἰκοῦσιν ὑπὲρ τοὺς 5,000 ὁμογενεῖς, οἱ πλεῖστοι λεπτουργοί, χειρώνακτες καί τινες μικρέμποροι. Συντηροῦνται δ' ἀνέκαθεν ἐν Χρυσοπόλει 2 σχολαί, ἡ τῶν ἀρρένων διῃρημένη εἰς 3 τμήματα, νηπιακὸν ἔχον 2 τάξεις καὶ 45 νήπια καὶ ἕνα διδάσκαλον, προκαταρκτικὸν ἢ δημοτικὸν συνιστάμενον εἰς 2 τάξεις καὶ 40 παῖδας καὶ ἕνα διδάσκαλον καὶ ἑλληνικὸν περιέχον μαθητὰς 35 εἰς 3 τάξεις τεταγμένους καὶ ὑπὸ 2 διδασκάλων διδασκομένους, καὶ τὸ παρθεναγωγεῖον διῃρημένον εἰς 6 τάξεις καὶ 80 μαθητρίας περιέχον διδασκομένας ὑπὸ 2 διδασκαλισσῶν. Τὰ διδασκόμενα μαθήματα ἐν μὲν τῇ τῶν ἀρρένων σχολῇ τὰ ἐν τῷ νηπιαγωγείῳ εἶναι συλλαβισμός, ἀνάγνωσις καὶ γραφή, ἀρίθμησις, προφορικὴ διδασκαλία διαφόρων στοιχειωδῶν γνώσεων, ἐκστήθισις προσευχῶν, μύθων καὶ ᾀσματίων, καὶ σωματικαὶ ἀσκήσεις· ἐν δὲ τῷ προκαταρκτικῷ ἢ δημοτικῷ τμήματι ἱερὰ ἱστορία καὶ κατήχησις, ἀνάγνωσις ἐλευθέρα, γραμματικῆς τὸ τυπικόν, ἀριθμητική, γεωγραφία, ἑλλην. ἱστορία καὶ καλλιγραφία. Ἐν δὲ τῷ ἑλληνικῷ ἱερὰ κατήχησις κατ' ἔκτασιν, ἑρμηνεία ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων μέχρι Δημοσθένους, γραμματικῆς τὸ τεχνολογικὸν καὶ συντακτικόν, θεωρητικὴ ἀριθμητική, γεωμετρία, ἱστορία, γεωγραφία, συνθέσεις, γαλλικὰ καὶ τουρκικά. Ἐν δὲ τῷ παρθεναγωγείῳ διδάσκονται τὰ αὐτὰ καὶ ἐν τῇ τῶν ἀρρένων σχολῇ μέχρι τῆς β' τοῦ ἑλλην. τάξεως, ἔτι δὲ καὶ ἐργόχειρα. Τὰ τῆς ἀνωτάτης τάξεως τοῦ παρθεναγωγείου μαθήματα διδάσκουσι οἱ τοῦ ἑλλ. τμήματος τῆς σχολῆς τῶν ἀρρένων διδάσκαλοι.

Αἱ δαπάναι ἀμφοτέρων τῶν σχολῶν ἀνέρχονται εἰς .... γρ. 32,800
ἤτοι εἰς μισθὸν τοῦ σχολάρχου .... γρ. 12,000
εἰς μισθὸν ὑποδιδασκάλου » 4,000
« » τῆς διευθυντρ. παρθεναγωγείου » 9,000
» » βοηθοῦ ..... » 2,400
» » νηπιαγωγοῦ .. » 5,400 32,800

Οἱ δὲ πρὸς συντήρησιν τῶν σχολῶν πόροι

συνίστανται 1) εἰς ἐπιχορήγησιν τῆς ἐκκλησίας ἐκ γρ. 24 χιλιάδων· 2) εἰσπράξεις ἐκ δίσκου ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ περιφερομένου· 3) δικαιώματα ἐκ τῶν εἰσιτηρίων, ἐκ τῆς μουκταρικῆς σφραγῖδος καὶ ἐκ μηνιαίων τακτικῶν εἰσφορῶν τῶν ἐνοριτῶν ἐνίοτε δὲ καὶ ἐξ ἐκτάκτων συνδρομῶν.

40. Χαλκηδών. Πρὸς νότον τῆς Χρυσοπόλεως ἔξωθεν τῆς μεσημβρινῆς ἄκρας τοῦ Βοσπόρου πρὸς τὴν Προποντίδα κεῖται ἡ Χαλκηδὼν τὸ τουρκιστὶ Καδή-κιοϊ. Οἰκοῦσι δὲ ἐν Χαλκηδόνι περὶ τοὺς 4,000 Ἕλληνας. Σχολαὶ ὑπάρχουσιν ἑλλην. τρεῖς, δημοτική, ἑλληνικὴ καὶ παρθεναγωγεῖον. Καὶ ἡ μὲν δημοτικὴ περιέχει 200 μαθητὰς διδασκομένους ὑπὸ 3 διδασκάλων, ἡ δ' ἑλληνικὴ 70 μαθητὰς καὶ 4 διδασκάλους, ἤτοι 1 τῶν θρησκευτικῶν, 1 τῶν ἑλληνικῶν καὶ τῶν λοιπῶν συμπληρωτικῶν μαθημάτων, 1 τῆς καλλιγραφίας καὶ 1 τῶν γαλλικῶν. Τὸ δὲ παρθεναγωγεῖον εἰς 3 διῃρημένον τμήματα, νηπιακόν, δημοτικὸν καὶ ἑλληνικὸν περιέχει 217 κοράσια, ἤτοι 42 τὸ νηπιακόν, 130 τὸ δημοτικὸν καὶ 45 τὸ ἑλληνικόν, καὶ 4 διδασκαλίσσας.

Αἱ δαπάναι καὶ τῶν 3 σχολείων ὁμοῦ ὑπερβαίνουσι τὰς . . . . 200,000 γρ. ὧν τὸ μὲν ἥμισυ χορηγεῖ ἡ ἐκκλησία, τὸ δ' ἕτερον ἥμισυ προσπορίζεται ἡ ἐφορία ἐκ τῶν εἰσιτηρίων καὶ ἐκ συνδρομῶν ἐκτάκτων. Πλὴν τῶν κοινῶν σχολείων ὑπάρχει ἐν Χαλκηδόνι καὶ ἓν ἰδιωτικὸν παρθεναγωγεῖον, εἰς ὃ φοιτῶσι περὶ τὰ 50 κοράσια.

Εἰς πολλῷ καλλιτέραν κατάστασιν εὑρίσκονται τὰ ἐνταῦθα σχολεῖα τῶν ἑτεροδόξων, οἷον τὸ κοινὸν σχολεῖον τῶν γρηγοριανῶν Ἀρμενίων, ἕτερον τῶν Ἀρμενοκαθολικῶν, καὶ τὸ λύκειον αὐτῶν, καὶ τὸ τῶν Ἰησουιτῶν.

Ὁ ἄρτι ἐν Χαλκηδόνι ἱδρυθεὶς φιλεκπαιδευτικὸς σύλλογος, οὗ τὴν σύστασιν μετ' ἀδελφικῆς ἀγάπης ἐχαιρέτισεν ὁ ἡμέτερος Σύλλογος, ὡς ἐλπίζομεν, θέλει μεγάλως συντελέσει πρὸς βελτίωσιν τῆς παιδευτικῆς τῆς πόλεως ταύτης καταστάσεως καὶ ἐξέγερσιν τοῦ πρὸς τὰ γράμματα ζήλου τῶν Χαλκηδονίων.

Ε'. Νῆσοι τῶν Πριγκήπων.

41. Ἀντιγόνη. Ἡ νῆσος Ἀντιγόνη ὑπὸ 70 οἰκεῖται ἑλλην. οἰκογενειῶν, αἷς κατὰ τὸ θέρος προστίθενται ἕτεραι 30 ἐκ τῆς πρωτευούσης ἀναψυχῆς χάριν παρεπιδημοῦσαι· οἱ πλεῖστοι τῶν νησιωτῶν εἶναι πενέστατοι ἀπὸ τῆς ἁλιείας καὶ τῆς καλλιεργείας μικρῶν τινων ἀγροκηπίων ἀποζῶντες, ὀλίγιστοι δὲ μετέρχονται βιοποριστικὰ ἔργα ἐν τῇ ἀγορᾷ Κων/πόλεως. Σχολεῖα ἐν τῇ μικρᾷ ταύτῃ νήσῳ ὑπάρχουσι τρία, νηπιαγωγεῖον, δημοτικὸν τῶν ἀρρένων καὶ παρθεναγωγεῖον. Καὶ τὸ μὲν δημοτικὸν τῶν ἀρρένων πρὸ 25 ἐτῶν ἱδρυθὲν ὑπὸ τοῦ ἐκεῖ ἐγκαταβιώσαντος πατριάρχου Κων/πόλεως Κωνσταντίου τοῦ ἀπὸ Σιναίου, ὑφ' οὗ ἐδωρήθη τῇ κοινότητι καὶ τὸ εἰς σχολεῖον χρησιμεῦον σεσαθρωμένον ἤδη καταστὰν οἴκημα, διετηρήθη ἔκτοτε ἐκ τοῦ ταμείου τῆς ἐν τῇ νήσῳ ἱερᾶς ἐκκλησίας τοῦ ἁγ. Ἰωάννου τῇ συνδρομῇ πάντοτε καὶ τῶν ἐκ Κων/πόλεως παρεπιδημουσῶν ἐν τῇ νήσῳ φιλομούσων οἰκογενειῶν· φοιτῶσι δ' εἰς αὐτὸ 40 παῖδες εἰς 3 διῃρημένοι τάξεις διδασκόμενοι ὑφ' ἑνὸς διδασκάλου, τοῦ ψάλτου τῆς ἐκκλησίας, οἱ μὲν τῶν 2 κατωτέρων τάξεων τὴν ἱερὰν ἱστορίαν, τὴν νεοελληνικὴν γλῶσσαν, στοιχειώδη μαθήματα ἑλλην. ἱστορίας, γεωγραφίας, ἀριθμητικῆς καὶ φυσικῆς ἱστορίας, καὶ τινα ᾄσματα ἐκ τῆς συλλογῆς τοῦ πολυκλαύστου δημοτικοῦ ποιητοῦ Ταντταλίδου· οἱ δὲ τῆς γ' τάξεως τὴν ἀρχαίαν ἑλλην. γλῶσσαν μετὰ τῶν συμπληρωτικῶν μαθημάτων, ἱστορίαν, γεωγραφίαν καὶ ἀριθμητικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν μουσικήν. Εἰς δὲ τὸ παρθεναγωγεῖον φοιτῶσιν 25 κοράσια εἰς 3 τάξεις τεταγμένα καὶ τὰ αὐτὰ σχεδὸν καὶ τὰ ἄρρενα διδασκόμενα μαθήματα. Εἰς δὲ τὸ νηπιαγωγεῖον φοιτῶσι 40 νήπια διαπαιδαγωγούμενα καὶ τὰ συνήθη ἐν καλῶς διωργανωμένοις νηπιαγωγείοις μαθήματα διδασκόμενα. Ἐν ἀμφοτέροις τοῖς σχολείοις, τῷ τε παρθεναγωγείῳ καὶ τῷ νηπιαγωγείῳ, διδάσκει ἡ διευθύντρια μετὰ μιᾶς βοηθοῦ. Τὸ παρθεναγωγεῖον μετὰ τοῦ συνημμένου αὐτῷ νηπιαγωγείου συσταθέντα ἐν νεοδμήτῳ τῆς κοινότητος οἰκοδομήματι πρὸ 6 ἐτῶν ὑπὸ τοῦ τότε ἐν Κων/πόλει φιλανθρωπικοῦ συλλόγου καὶ ὡραίοις ζωολογικοῖς, ἱστορικοῖς καὶ γεωγραφικοῖς πίναξι κατακοσμηθέντα διετηρήθησαν ὑπὸ τοῦ σωματείου ἐκείνου μέχρι τοῦ προπαρελθόντος ἔτους ὑποστηριζομένου ἑκάστοτε ἁδραῖς εἰσφοραῖς τῶν παροίκων οἰκογενειῶν· ἀλλὰ τοῦ συλλόγου ἐκείνου κακῇ μοίρᾳ διαλυθέντος ἡ κοινότης ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἔτους ἀνέλαβεν αὐτὴ καὶ τούτων τῶν ἐκπαιδευτηρίων τὴν συντήρησιν.

Αἱ πρὸς συντήρησιν ἐτήσιαι δαπάναι ἀνέρχονται εἰς γρ. 33,800

Digitized by Google

ἤτοι εἰς μισθὸν διδασκάλων καὶ παιδονόμου . . . . γρ. 31,200
εἰς ἄλλα ἔξοδα διάφορα » 2,600 33,800

Πόρον ἴδιον οὐδένα ἔχουσι τὰ σχολεῖα, συντηροῦνται δ' ἐκ τοῦ ταμείου τῆς ἱερᾶς ἐκκλησίας τοῦ ἁγ. Ἰωάννου, εἰς ὃ ἐναποτίθενται καὶ τὰ ἐκ τοῦ λαχείου τῶν ἐργοχείρων εἰσπραττόμενα. Δυστυχῶς ἡ θέσις τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ταμείου πολὺ ἀπέχει τοῦ νὰ ἦναι εὐάρεστος, διότι τὸ παρελθὸν ἔτος αἱ εἰσπράξεις αὐτῶν οὐδὲ τὸ τρίτον τῶν ἐξόδων ἐκάλυψαν.

42. *Χάλκη*. Ἡ νῆσος Χάλκη ὑπὸ 400 σχεδὸν οἰκογενειῶν οἰκουμένη εἰς 2 διῄρηται συνοικίας, τὴν τῶν παροίκων, ὁμογενῶν πάντων, κατὰ τὸ θέρος ἐν τῇ νήσῳ διαμενόντων, ἐξ 100 οἰκιῶν συγκειμένην, καὶ τὴν τῶν ἐνοίκων νησιωτῶν ἐκ 300 οἰκιῶν. Οἱ νησιῶται οὗτοι ζῶσιν ἀπὸ τῆς ἁλιείας καὶ πορθμείας, ὀλίγοι δέ τινες εἶναι καφεπῶλαι, παντοπῶλαι καί τινες κτηματίαι. Ἐν τῇ νήσῳ ὑπάρχουσι 2 σχολαί, δημοτικὴ τῶν ἀρρένων καὶ παρθεναγωγεῖον, ἀμφότεραι εἰς 3 διῃρημέναι τμήματα, νηπιακόν, προκαταρκτ. καὶ ἑλληνικόν· φοιτῶσι δὲ εἰς μὲν τὴν τῶν ἀρρέν. σχολὴν 110 παῖδες, διδασκόμενοι ὑφ' ἑνὸς διδασκάλου καὶ ἑνὸς βοηθοῦ, εἰς δὲ τὸ παρθεναγωγεῖον 100 κοράσια διδασκόμενα ὑπὸ μιᾶς διδασκαλίσσης ἄνευ βοηθοῦ. Τὰ δ' ἐν ἑκατέρᾳ τῶν σχολῶν διδασκόμενα μαθήματα εἶναι τὰ ἑξῆς. Ἐν μὲν τοῖς νηπ. τμήμασι συλλαβισμός, ἀνάγνωσις ἁπλῶν καὶ συντόμων φράσεων, γραφὴ ἐπὶ ἀβακίων, ἀρίθμησις, προσευχαὶ καὶ ᾄσματα. Ἐν δὲ τοῖς προκαταρκτικοῖς, εἰς 3 ἑκατέρου τάξ. διῃρημένου, ἐν μὲν τῇ α' τάξει ἀνάγνωσις, ἱερὰ ἱςορία Γενναδίου, ἀριθμητικῆς πρόσθεσις καὶ ἀφαίρεσις καὶ καλλιγραφία· ἐν δὲ τῇ β' ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Γεροστάθου, ἱερὰ ἱστορία καὶ κατήχησις, ἀριθμητικῆς τὰ 4 πάθη τῶν ἀκεραίων, ἑλλην. ἱστορία, στοιχειώδους γεωγραφίας Δραίκη τὸ α' μέρος καὶ καλλιγραφία· ἐν δὲ τῇ γ' τάξει ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ α' τόμου τῆς Χρηστομαθείας Ῥαγκαβῆ, γραμματικῆς τὰ πτωτικὰ καὶ τὸ τυπικὸν τῶν ῥημάτων, τεχνολογία, ἀριθμητικῆς τὰ κατὰ τοὺς κλασματικοὺς ἀριθμούς, γεωγραφίας ἡ Εὐρώπη, ὀρθογραφικὰ γυμνάσματα καὶ καλλιγραφία. Ἐν δὲ τοῖς ἑλληνικοῖς τμήμασι εἰς 2 τάξεις διῃρημένοις διδάσκονται ἐν μὲν τῇ α' ἱερὰ κατήχησις, ἑρμηνεία γνωμικῶν Στοβαίου, ἀστείων Ἱεροκλέους καὶ Αἰσωπείων μύθων, τεχνολογικόν, γραμματικῆς καὶ πάντων τῶν λοιπῶν μαθημάτων τῶν ἐν τοῖς προκαταρκτικοῖς διδαχθέντων συνέχεια καὶ ἐπιστολογραφία· ἐν δὲ τῇ β' ἑρμηνεία νεκρικῶν διαλόγων Λουκιανοῦ, πίνακος Κέβητος καὶ ἑλληνικῶν Ξενοφῶντος μετὰ τεχνολογικοῦ καὶ πάντων τῶν ἐν τῇ α' τάξει μαθημάτων συνέχεια.

Οἱ μηνιαῖοι μισθοὶ τῶν διδασκάλων ὁ μὲν τοῦ α' διδασκάλου τῶν ἀρρένων πρότερον μὲν 100γρ. χαρτον. 8, ὁ τῆς α' διδασκαλίσσης τοῦ παρθεναγωγείου ἐπίσης χαρτον. 8, τοῦ ἐν τῷ σχολείῳ τῶν ἀρρένων βοηθοῦ ὁμ. χαρτ. 100γρ. 3, καὶ τῆς ἐν τῷ παρθεναγωγ. βοηθοῦ ἐπίσης χαρτ. 4, ἤτοι ἐν ὅλῳ χαρτονομίσματα 100γρ. 23.

Αἱ δὲ ἀνωτέρω μισθοδοσίαι τῶν αὐτῶν διδασκάλων ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἐ. ε. ἔχουσιν ὡς ἑξῆς, ἤτοι τοῦ διδασκάλου τῶν ἀρρένων ἑκατοντάγρ. χάρτινα κατὰ μῆνα 12, τῆς διδασκαλίσσης ὁμοίως 12, τοῦ βοηθοῦ τῆς σχολῆς τῶν ἀρρένων 4 καὶ τῆς βοηθοῦ τοῦ Παρθεναγωγείου 6, ἤτοι ἐν ὅλῳ 34.

Ἐν Χάλκῃ ὑπάρχουσι καὶ 2 ἀνώτεραι ἑλλην. σχολαὶ πλὴν τῆς τουρκικῆς ναυτικῆς· ἡ θεολογικὴ σχολή, πρότερον οὖσα ἡ ἀρχαία ἱερὰ μονὴ τῆς ἁγ. Τριάδος εἶτα δὲ ἀνοικοδομηθεῖσα εἰς σχολὴν καὶ τῷ 1844 μεταρρυθμισθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἀοιδίμου Πατρ. Γερμανοῦ καὶ τῆς περὶ αὐτὸν ἱερᾶς Συνόδου. Προτίθεται δὲ κυρίως τὴν μόρφωσιν τῶν προωρισμένων νὰ περιβληθῶσι τὰ ἀνώτατα τῆς ἐκκλησίας ἀξιώματα. Διαιρεῖται εἰς 2 τμήματα, τὸ προκαταρκτικόν, ἐν ᾧ διδάσκονται τὰ ἐγκύκλια μαθήμ. καὶ τὸ κυρίως θεολογικόν. Ἡ περίοδος τῶν μαθημ. εἶναι 7ετής, 5ετὴς μὲν ἐν τῷ α', 3ετὴς δ' ἐν τῷ β' τμήματι, τοῦ ε' ἔτους τοῦ α' λογιζομένου καὶ α' τοῦ β' τμήμ. Μαθηταὶ οἱ πάντες ἐσωτερικοὶ καὶ ὑπότροφοι τὰ πάντα δωρεὰν ἔχοντες πλὴν βιβλίων καὶ ἐνδυμάτων εἶναι 65 διδασκ. ὑπὸ 9 καθηγητῶν οἱ μὲν τοῦ ά τμ. 1) ἱερὰν ἱς. καὶ κατήχ. 2) ἑλλην. γλ. καὶ φιλολογίαν· 3) λατιν. γλ. καὶ φιλολογ. 4) Σλαβ. γλ. 5) Τουρκικήν· 6) Γαλλικήν· 7) ἀνθρωπολογ. 8) Λογ. ἠθικὴν καὶ ἱστορ. τῆς φιλοσοφ. 9) ῥητορικὴν μετὰ γυμνασμάτων καὶ συνθέσεων πεζῶν καὶ ἐμμέτρων· 10) ἀριθμ., γεωμετρ. καὶ ἀλγ. 11) γεωγραφ. 12) γενικ. ἱστορ. 13) χρονολογίαν· 14) ἐκκλησ. μουσικήν· οἱ δὲ ἐν τῷ θεολογικῷ τμημ. 1) ἐκκλησ. ἱστορ. 2) ἑρμηνευτικήν· 3) ἐξήγησιν τῶν ἁγίων Γραφῶν· 4) δογματικήν· 5) ἠθικὴν θεολογ. 6) πατρολογ. 7) ἑβραϊκὴν ἀρχαιολ. 8) Ποιμαντικήν· 9) ὁμιλιτικήν· 10) κατηχητικήν· 11) τελετουργικήν· 12) ἐκκλησ.

Digitized by Google

δίκαιον· 13) θεολογ. γυμνάσματα. Δαπάνη ἐτησία περὶ τὰς 3,500 λιρ. Ἡ κατάστασις ἡ οἰκονομικὴ τῆς Σχολῆς ταύτης ὡς καὶ ἡ τῆς Μεγάλης εἶναι τοῖς πᾶσι γνωστή. Πόροι ἡ ἐνιαύσιος χορηγία τῶν ἐν ἐνεργείᾳ ἀρχιερέων τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου, τῶν ἱερῶν μονῶν, τῶν ἐν τῇ πρωτευούσῃ κληρικῶν ἢ ἡ προσφορὰ τῶν ἄρτι ἐγκαθισταμένων ἀρχιερέων. Ἡ Σχολὴ ἔχει καὶ ἀξίαν λόγου βιβλιοθήκην περιέχουσαν περὶ τοὺς 7κισχιλίους τόμους.

Ἡ δ' ἑλληνεμπορικὴ Σχολὴ διῄρηται εἰς 2 τμήματα, προκαταρκτικὸν καὶ γυμνάσιον. Οἱ μαθηταὶ πάντες ἐσωτερικοὶ ἀνέρχονται εἰς 210, ὧν ὑπότροφοι μὲν 12, ἡμιϋπότροφοι δ' 25 διδασκόμενοι ὑπὸ 14 καθηγητῶν πάντα τὰ ἐν τοῖς καλῶς διωργανωμένοις τοιούτοις σχολείοις διδασκόμενα μαθήματα· ἔτι δὲ τὴν πλήρη σειρὰν τῆς τε φυσικῆς ἱστορίας καὶ τῶν ἐμπορικῶν μαθημάτων καὶ πρὸς τῇ γαλλικῇ καὶ τουρκικῇ καὶ τὴν ἀγγλικήν, γερμανικὴν καὶ ἰταλικὴν προαιρετικὰς οὔσας· πρὸς δὲ διδάσκεται καὶ ἡ μουσικὴ ὀργανική τε καὶ φωνητ. καὶ ἡ γυμναστικὴ ὑπὸ εἰδ. καθηγητῶν.

Ἡ Σχολὴ κέκτηται καὶ βιβλιοθήκην περιέχουσαν περὶ τοὺς 1,500 τόμους, ἐν οἷς περὶ τὰ 160 χειρόγραφα· ἔτι δὲ καὶ λαμπρὰν πληρεστάτην συλλογὴν τῶν ὀργάνων τῆς φυσικῆς καὶ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Αἱ δαπάναι ἀνέρχονται εἰς 5000 λίρ. Προσόδους δ' ἔχει τὰ δίδακτρα τῶν μαθητῶν, ἀρκοῦντα ἀπό τινων ἤδη ἐτῶν ὅπως καλύπτωσι τὰς δαπάνας.

43. *Πρίγκηπος*. Ἡ νῆσος Πρίγκηπος οἰκουμένη ὑπὸ 400 οἰκογενειῶν ἑλληνικῶν ἁπασῶν ἔχει 3 σχολεῖα, δημοτικόν, ἑλληνικὸν καὶ παρθεναγωγεῖον. Εἰς μὲν τὴν δημοτικὴν σχολὴν τῶν ἀρρένων εἰς 2 τμήματα διῃρημένην, ἀλληλοδιδακτικὸν καὶ συνδιδακτικόν, φοιτῶσι περὶ τοὺς 190 παῖδας διδασκόμενοι ὑφ' ἑνὸς διδασκάλου βοηθουμένου ὑπὸ τοῦ παιδονόμου οἱ μὲν τοῦ ἀλληλοδιδακτικοῦ τμήματος τὰ συνήθη ἐν τοῖς τοιούτοις μαθήματα, οἱ δὲ τοῦ συνδιδακτικοῦ εἰς 3 τάξεις τεταγμένοι ἀνάγνωσιν, ἀρχὰς γραμματικῆς μετὰ τεχνολογικῶν καὶ ὀρθογραφικῶν ἀσκήσεων, ἱερὰν ἱστορίαν καὶ κατήχησιν, ἀριθμητικήν, γεωγραφίαν, ἑλλην. ἱστορίαν, ἀποστήθισιν μύθων ἐμμέτρων καὶ καλλιγραφίαν. Εἰς δὲ τὸ παρθεναγωγεῖον εἰς 2 καὶ τοῦτο τὰ αὐτὰ τμήματα διῃρημένον φοιτῶσιν 165 κοράσια ὑπὸ μιᾶς διδασκαλίσσης ἄνευ βοηθοῦ τὰ αὐτὰ σχεδὸν καὶ οἱ τῆς τῶν ἀρρένων σχολῆς μαθήματα. Εἰς δὲ τὴν ἑλληνικὴν σχολὴν εἰς 2 τάξεις διῃρημένην φοιτῶσιν 25 μαθηταὶ ὑφ' ἑνὸς διδασκάλου διδασκόμενοι τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἱερὰν ἱστορίαν, ἀριθμητικὴν πρακτικήν, ἀρχαίαν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν ἀνατολικῶν ἐθνῶν καὶ γεωγραφίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας.

Αἱ δαπάναι καὶ τῶν τριῶν σχολείων ἀνέρχονται εἰς Γρ. 24,000

ἤτοι εἰς μισθὸν ἑλληνοδ.	Γρ. 7,200	
» » δημοδιδασκ.	» 7,200	
παιδονόμ. τῆς δημ. σχολῆς	» 3,600	
διδασκάλ. τοῦ παρθεναγωγ.	» 2,300	
διάφορα ἔξοδα	» 3,700	24,000.
Πόροι δὲ τακτικοὶ μὲν εἶναι		
1) ἐπιχορήγησις τοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας	» 3,000	
2) τοῦ ἁγίου Δημητρίου	» 2,000	
3) εἴσπραξις εἰσιτηρίων	» 2,000	7,000·
ἔκτακτοι δὲ		
4) ἐκ τῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις κιβωτίων	» 2,000	
5) ἐκ θεατρικῆς παραστάσεως	» 2,500	
6) ἐκ συνδρομῶν τῶν παροίκων ὁμογενῶν	» 3,000	7,500
		14,500.

Πρὸς τῷ προκύπτοντι σπουδαίῳ ἐτησίῳ ἐλλείμματι τῷ ἐκ γρ. 9,500 ἔχουσιν αἱ σχολαὶ καὶ χρέος ἐκ γρ. 45,000· ὥστε ἡ οἰκονομικὴ αὐτῶν κατάστασις οὐδαμῶς εἶναι ἀνθηρά· καὶ ὅμως ἡ φιλότιμος ἐφορία δὲν ἀπελπίζει πεποιθυῖα ἐπί τε τῇ θείᾳ ἀντιλήψει καὶ τῇ ἀρωγῇ παντὸς μὲν φιλομούσου μάλιστα δὲ τῶν πλουσίων θερινῶν παροίκων ὁμογενῶν.

Πλὴν τῶν εἰρημένων ὑπάρχει, ὡς γνωστόν, καὶ ἡ ἐν Φαναρίῳ Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή, ἡ πρεσβυτάτη καὶ ἀνωτάτη τῶν ἐν τῇ δούλῃ Ἑλλάδι σχολῶν· διῄρηται δὲ αὕτη εἰς δύο τμήματα, τὸ κατώτερον ἢ προκαταρκτικὸν καὶ τὸ ἀνώτερον ἢ γυμνάσιον, ἑκάτερον ἐκ τεσσάρων συγκείμενον τάξεων. Καθηγητὰς ἔχει 12 μετὰ τοῦ σχολάρχου καὶ 4 παιδονόμους, μαθητὰς δὲ ἐν τῷ ἔτει τούτῳ 547, ὧν περὶ τοὺς ἡμίσεις ὁρμῶνται ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ κράτους καὶ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Καίπερ δὲ ἡ σχολὴ αὕτη εἶναι ἡ τελειοτάτη πασῶν τῶν ἐν τῷ κράτει, τελειοτέρα δὲ καὶ αὐτῶν τῶν ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι γυμνασίων, διότι πρὸς τοῖς ἄλλοις διδάσκονται καί τινα μαθήματα ἀνώτερα τῶν ἐν ἐκείνοις, οἷος ὁ Πίνδαρος καὶ ὁ Ἀριστοφάνης, ἡ φιλοσοφία τῆς ἱστορίας καὶ ἡ φιλοσοφικὴ ἠθική καὶ ἄλλα,

Digitized by Google

οὐχ ἧττον ἐνέχει καὶ αὕτη οὐσιώδεις τινὰς ἐλλείψεις, ὧν αἱ κυριώταταί εἰσιν αὗται.

α') Ἀτέλειά τις περὶ τὸ πρόγραμμα τῶν μαθημάτων, ἐλλείποντος τοῦ ἀναγκαιοτάτου μαθήματος τῆς ἱςορίας τῆς τε ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς γραμματολογίας καὶ τῶν οὐχ ἧττον ἀναγκαίων μαθημάτων τῆς παιδαγωγίας, τῆς ἱστορίας αὐτῆς καὶ τῆς διδακτικῆς, (μαθημάτων τοσούτῳ μᾶλλον ἀναγκαίων καὶ σπουδαίων, καθόσον οἱ πλεῖστοι τῶν ἀποφοιτώντων τρέπονται ἐπὶ τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα ζητούμενοι καὶ προτιμώμενοι ὑπό τε τῶν ἐνοριῶν τῆς πρωτευούσης καὶ τῶν ἐπαρχιῶν), ἔτι δὲ τοῦ τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς γλώσσης, καὶ τῆς μουσικῆς καὶ γυμναστικῆς, ὧν ἡ μεγίστη σπουδαιότης καὶ χρησιμότης παρὰ πᾶσιν ἤδη, νομίζω, ἀνωμολόγηται.

β') Ἡ μεγάλη πληθὺς τῶν μαθητῶν ἐν ἑκάστῃ τάξει, μάλιστα ταῖς τοῦ προκαταρκτικοῦ, ἧς ἕνεκα οὔτε ἡ ἐν τῇ παραδόσει τάξις, ἡσυχία καὶ προσοχὴ δυνατὸν νὰ τηρηθῇ, οὔτε ἡ ἀνάλογος πρόοδος νὰ προκύψῃ. Ὅθεν εὐχῆς ἔργον ἤθελεν εἶναι, ἂν ἤθελε κατορθωθῇ ὅσον τάχιον ἡ εἰς τμήματα διαίρεσις τῶν κατωτέρων τοὐλάχιστον τάξεων.

γ') Ἔλλειψις καταλλήλου κτιρίου.

δ') Ἀνεπαρκὴς καὶ ἀτάκτως διδομένη ἀμοιβὴ τοῖς διδάσκουσι καὶ ἐπὶ πολλοὺς μῆνας πολλάκις καθυστέρησις αὐτῆς· ἐξ οὗ καὶ οἱ δυστυχεῖς διδάσκαλοι πάσχουσι, μάλιστα ὅσοι ἐξ αὐτῶν οὐδένα ἄλλον πόρον ἄλλοθεν ἔχοντες ἐκ μόνου τοῦ γλίσχρου αὐτῶν μισθοῦ περιμένουσι καὶ ἑαυτοὺς καὶ τὰς ἑαυτῶν οἰκογενείας οἱ πλεῖστοι νὰ θρέψωσι καὶ συντηρήσωσι, καὶ ὁ περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ ἔργου αὐτῶν ζῆλος χαλαροῦταί πως καὶ ἀπομαραίνεται.

Καὶ αὗται μὲν αἱ κυριώταται τῶν ἐλλείψεων· εὐξώμεθα ὅμως καὶ ἐλπίσωμεν ὅτι ἥ τε ἐφορία καὶ ἡ ἐκκλησία θὰ σπεύσωσι ταχέως ν' ἀναπληρώσωσι τὰς ἐλλείψεις ταύτας τε καὶ εἴ τινες ἄλλαι ὑπάρχουσι, καὶ ὅπως μὲν καὶ ἄλλως αὐταὶ ἴσασι, καὶ ἔκκλησιν δ' ἐν ἀνάγκῃ ποιούμεναι εἰς τὸ ἔθνος, ὅπερ πάντοτε πρόθυμον παρέσχεν ἑαυτὸ εἰς ἐθελοθυσίαν ὑπὲρ τῆς ἑαυτοῦ παιδεύσεως καὶ τῆς δόξης τῆς τε πατρίδος καὶ τῆς ἐκκλησίας.

Ἡ σχολὴ κέκτηται καὶ βιβλιοθήκην περιέχουσαν περὶ τοὺς πεντακισχιλίους τόμους, ἐν οἷς καὶ 38 χειρόγραφα ἀρχαῖα καὶ συλλογὴν ἀτελῆ τῶν ὀργάνων τῆς φυσικῆς καὶ τῆς χημείας, καὶ πίνακας τῆς φυσικῆς ἱστορίας, ἀνατομίας, χωρομετρίας καὶ γεωγραφίας.

Αἱ δὲ δαπάναι τῆς σχολῆς ἀνέρχονται εἰς λίρας τουρκικὰς 2,500.

Οἱ δὲ πόροι οἱ τακτικοὶ περὶ τὰς 1,500 λίρ. ἤτοι 1) ἐκ τῶν εἰσοδημάτων τοῦ ἐν Βεσσαραβίᾳ κτήματος τῆς σχολῆς ῥούβλια χάρτινα 7,260· 2) ἐκ τῆς εἰσπράξεως τῶν εἰσιτηρίων ἀπό τινων ἐτῶν εἰσαχθείσης λιρ. τουρκ. 400 περίπου καὶ 3) ἐκ τῆς Ἀδελφότητος Ξηροκρήνης καὶ τῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις δίσκων περὶ τὰς λιρ. 300.

Τὸ δ' ἔλλειμμα ἀναπληροῦται ἐξ ἐκτάκτων συνδρομῶν ἐνταῦθά τε καὶ ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ.

Πρὸς τούτοις ὑπάρχουσιν ἐν Σταυροδρομίῳ καὶ 6 ἰδιωτικὰ ἐκπαιδευτήρια, 3 μὲν τῶν ἀρρένων, 3 δὲ τῶν θηλέων.

1) Τὸ ἑλληνογαλλικὸν λύκειον Ν. Φρυδᾶ ἔχον διδασκάλους πέντε, μαθητὰς δὲ περὶ τοὺς 30.

2) Τὸ ἑλληνογαλλικὸν λύκειον Δ. Πεταλλίδου ἔχον μαθητὰς περὶ τοὺς 20 διδασκομένους ὑπὸ 4 διδασκάλων.

Ἀλλ' ἀμφότερα τὰ λύκεια ταῦτα εὑρίσκονται ἐν παρακμῇ καὶ ἀποσυνθέσει.

3) Τὸ ἑλληνικὸν ἐκπαιδευτήριον Α. Σπαθάρη καὶ Α. Τάγη (πρότερον δὲ Α. Τάγη, Β. Βράνου, Φιλαδελφέως καὶ Φ. Τάγη), εἰς ὃ φοιτῶσι περὶ τοὺς 100 μαθητὰς εἰς 3 τμήματα διῃρημένοι, δημοτικόν, ἑλληνικὸν καὶ γυμνάσιον, οὓς διδάσκουσι 10 καθηγηταὶ καὶ διδάσκαλοι.

4) Τὸ ἀνώτερον κεντρικὸν ἑλληνικὸν παρθεναγωγεῖον ἡ Παλλὰς πρὸ ἓξ ἐτῶν ὑπὸ τῆς φιλομούσου ἑταιρίας Παλλάδος ἱδρυθέν. Σύγκειται ἐκ 3 τμημάτων, νηπιαγωγείου διῃρημένου εἰς τρεῖς τάξεις, σχολείου εἰς 5 τάξεις καὶ γυμνασίου τό γε νῦν εἰς 4. Μαθήτριαι κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐνεγράφησαν 130, ὧν 60 τρόφιμοι, διδασκόμεναι ὑπὸ 11 μὲν καθηγητῶν καὶ διδασκάλων, 8 δὲ διδασκαλισσῶν καὶ ἐπιμελητριῶν. Δαπάνας ἐτησίους ἔχει περὶ τὰς 3,500 τουρκικὰς λίρας· πόρους δὲ τὰ δίδακτρα τῶν μαθητριῶν ἀνερχόμενα εἰς 2,500 λίρας περίπου καὶ τὰς τακτικὰς τῶν μελῶν συνδρομάς, εἰς οὐχὶ μέγα ποσὸν ἀνερχομένας· τὸ δ' ἔλλειμμα καλύπτεται ὑπὸ ἐκτάκτων εἰσφορῶν μάλιστα δὲ τῆς γενναίας συνδρομῆς τοῦ φιλογενεστάτου καὶ μεγάλου τῆς Παλλάδος εὐεργέτου κ. Ν. Ζαρίφη.

5) Τὸ Ζάππειον παρθεναγωγεῖον πρὸ πέντε ἐτῶν ὑπὸ τοῦ φιλογενεστάτου καὶ μεγάλου τοῦ ἔθνους εὐεργέτου κ. Κ. Ζάππα διὰ τοῦ ὑπὲρ τῆς γυναικείας παιδεύσεως συλλόγου ἱδρυθέν,

Digitized by Google

Περιέχει μαθητρίας περὶ τὰς 150, ὧν 50 μὲν τρόφιμοι, 20 δὲ ὑπότροφοι, περὶ τὰς 20 δὲ ἐξωτερικαὶ δωρεὰν φοιτῶσαι· σύγκειται δὲ καὶ τοῦτο ἐκ 3 τμημάτων, τοῦ νηπιαγωγείου διῃρημένου εἰς 2 τάξεις, τοῦ σχολείου εἰς 4 τάξεις καὶ τοῦ γυμνασίου πλήρους ὄντος εἰς 5 τάξεις. Καθηγηταὶ δὲ καὶ διδάσκαλοι ὑπάρχουσι 16, καὶ διδασκάλισσαι 7. Αἱ δαπάναι ἀνέρχονται εἰς λίρας τουρκ. 3,500, καλυπτόμεναι αἱ μὲν ὑπὸ τῶν διδάκτρων τῶν μαθητριῶν (2200—2500), αἱ δὲ λοιπαὶ ὑπὸ τοῦ ἱδρυτοῦ. Τὰ τοῦ Ζαππείου διέπει καὶ διοικεῖ ὡς ἀντιπρόσωπον τοῦ ἱδρυτοῦ δωδεκαμελὲς συμβούλιον, ὑπ' αὐτοῦ ἐκλεγόμενον καὶ αὐτῷ μόνῳ τὰς εὐθύνας ὑπέχον.

Ὁ κύριος σκοπὸς τοῦ παρθεναγωγείου τούτου εἶναι ἡ μόρφωσις διδασκαλισσῶν διὰ τὰ σχολεῖα τῶν ἐπαρχιῶν, μάλιστα τῆς Θρᾴκης καὶ Μακεδονίας, σκοπὸς ἱερώτατος, ὃν εἴθε νὰ ἴδωμεν πραγματοποιούμενον.

6) Τὸ ἑλληνογαλλικὸν παρθεναγωγεῖον 'Αθ. Παγκάλου, εἰς τρία τμήματα διῃρημένον, νηπιακόν, συνδιδακτικὸν καὶ ἑλληνικὸν καὶ ἔχον μαθητρίας μὲν περὶ τὰς 70, διδασκάλους δὲ καὶ διδασκαλίσσας 6.

Ἔτι δὲ ὑπάρχουσι καὶ περὶ τὰ 30 ἰδιωτικὰ γραμματοδιδασκαλεῖα οὐ μόνον ἐν ἀπόροις συνοικίαις, ἐν αἷς ἐλλείπουσιν ἐνοριακὰ σχολεῖα, ἀλλὰ καὶ ἐν μέσῳ Σταυροδρομίῳ λειτουργοῦντα. Εἰς ταῦτα συναγελάζονται ἄρρενά τε καὶ θήλεα ἀναμὶξ παιδία περὶ τὰ 300 διδασκόμενα ἢ μᾶλλον διαστρεβλούμενα τόν τε νοῦν καὶ τὴν καρδίαν ἐπὶ εὐτελεστάτοις διδάκτροις ὑπὸ ἀμαθεστάτων ἀνθρωπαρίων.

Αὗται εἶναι, κύριοι, αἱ περὶ τῶν σχολικῶν πραγμάτων τῆς ἡμετέρας πόλεως μετὰ τῶν προαστείων αὐτῆς εἰδήσεις, ὅσας μετὰ πολλῶν κόπων ἠδυνήθημεν νὰ περισυλλέξωμεν, ὀλίγαι μὲν ἀληθῶς, ἀτελεῖς καὶ ἀνακριβεῖς ἴσως πολλαί, οὐχ ἧττον ὅμως ἱκαναὶ νὰ παράσχωσι μὲν ἀμυδρὸν σκιαγράφημα τῆς καταστάσεως τῆς παρ' ἡμῖν παιδείας, ἀφορμὴν δὲ νὰ δώσωσιν ἑτέροις, μάλιςα δὲ ταῖς διαδόχοις ἐπιτροπαῖς τοῦ ἡμετέρου συλλόγου ἀκριβέςερον ἐλέγξασαι τὰ πράγματα νὰ ἐπιδείξωσιν ὑμῖν τελείαν καὶ πιστὴν τὴν εἰκόνα αὐτῆς.

Συγκεφαλαιοῦντες δὲ νῦν τὰ εἰρημένα λέγομεν ὅτι ἐν ταῖς 27 ἐνορίαις καὶ προαστείοις τῆς πρωτευούσης, ὧν ἐντελεῖς καὶ πλήρεις ἔχομεν εἰδήσεις, ὑπὸ 11,400 ἑλλην. οἰκογενείαις οἰκουμέναις, λειτουργοῦσιν 66 σχολεῖα, ὧν 5 μὲν νηπιακά, 31 δὲ δημοτικὰ τῶν ἀρρένων, 14 δὲ ἑλληνικὰ καὶ 16 παρθεναγωγεῖα· πρὸς δὲ τούτοις δύο ἀνώτερα ἐθνικὰ παιδευτήρια, ἡ Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολὴ καὶ ἡ Θεολογική, καὶ ἓν τέλειον γυμνάσιον ὑπὸ τῶν ἐμπόρων τῆς πόλεως ἡμῶν ἱδρυθὲν καὶ ἐφορευόμενον, καὶ 15 γραμματοδιδασκαλεῖα ἰδιωτικά.

Φοιτῶσι δὲ ἐν τοῖς 66 τούτοις ἐνοριακοῖς σχολείοις παῖδες ἀμφοτέρων τῶν φύλων 6026 διδασκόμενοι ὑπὸ 114 διδασκάλων, ἐν δὲ τοῖς ἀνωτέροις 830 διδασκόμενοι ὑπὸ διδασκάλων 35. Προστιθεμένων δὲ τούτοις καὶ 200 περίπου παίδων τῶν φοιτώντων ἐν τοῖς γραμματοδιδασκαλείοις τοῖς ἐν ταῖς εἰρημέναις συνοικίαις, ὁ ὅλος ἀριθμὸς τῶν ἐν τοῖς σχολείοις τούτοις μαθητευόντων ἀνέρχεται εἰς 7056, ὁ δὲ τῶν διδασκάλων εἰς 164. Αἱ δὲ δαπάναι συμποσοῦνται εἰς λίρ. τουρκ. περὶ τὰς 10500, κατὰ τὸν ἑπόμενον πίνακα.

Τμῆμα πόλεως.	Συνοικίαι.	Πληθ. οἰκογ.	Σχολεῖα. Νηπιακά.	Σχολεῖα. Δημοτ. ἀρρ.	Σχολεῖα. Ἑλληνικά.	Σχολεῖα. Παρθεναγ.	Ὁλικὸς ἀριθμός.	Μαθηταί. Ἄρρενες.	Μαθηταί. Θήλεα.	Ὁλ. ἀριθμός.	Διδάσκ. Ἄρρενες	Διδάσκ. Θήλειαι.	Ὁλ. ἀριθμός.	Δαπάν. Γρόσια πρὸς 120 λίρα.
Βυζάντιον	10	2875	8	13	5	5	25	1198	606	1804	22	11	33	364400
Περαία	3	2850	1	3	2	2	8	630	625	1155	14	7	21	230000
Βόσπορος														
1) Εὐρωπ. ἀκτὴ	7	2020	1	7	-3	3	14	898	482	1380	21	9	30	284100
2) Ἀσιατ. ἀκτὴ	4	2755	1	4	3	3	11	598	394	992	14	7	21	276100
Νῆσοι	3	900	1	3	1	3	3	390	305	695	5	4	9	82800
	27	11400	6	30	14	16	66	3714	2317	6026	76	38	114	1257400

Digitized by Google

Κατὰ ταῦτα, ὁ λόγος τῶν μὲν οἰκογενειῶν	πρὸς τὰ σχολεῖα εἶναι	=	172:1.
τῶν δὲ οἰκογενειῶν	» τοὺς μαθητὰς »	=	100:52,86.
τῶν δὲ ψυχῶν	» » »	=	100:8, 83.
ὁ δὲ τῶν δαπανῶν λόγος (εἰς λίρας)	» μὲν τὰ σχολεῖα »	=	158,75: 1.
» » » » »	» » τὰς οἰκογ. »	=	0,92: 1.
» » » » »	» » τοὺς διδασκ.»	=	99,90: 1.
» » » » »	» » τοὺς μαθητ.»	=	1,73: 1.

Παραβάλλοντες τὰ ἐξαγόμενα ταῦτα πρὸς τὰ τῶν στατιστικῶν πινάκων τῶν σχολείων τῆς πρωτευούσης, οὓς κατήρτισεν ἡ ἐν τοῖς Πατριαρχείοις κεντρικὴ ἐκκλησιαστικὴ ἐπιτροπὴ ἐν ἔτει 1870 κατὰ τὸν ἑπόμενον συγκριτικὸν Πίνακα

Τμῆμα πόλεως.	Συνοικίαι.	Πληθυσμὸς οἰκογενειῶν.		Σχολεῖα.		Μαθηταί.		Διδάσκαλοι		Δαπάναι γρόσια.	
		1870	1878	1870	1878	1870	1878	1870	1878	1870	1878
Βυζάντιον	10	10353	2875	18	25	1554	1864	26	33	207000	364400
Περαία	3		2850	7	8	930	1155	19	21	160000	230000
Βοσπόρου											
1)Εὐρωπ. ἀκτὴ	7		2020	14	14	1214	1380	20	30	195000	284100
2)Ἀσιατ. ἀκτὴ	4		2755	11	11	797	992	17	21	122000	276100
Νῆσοι	3		900	5	8	350	695	5	9	60000	82800
	27	10353	11400	55	66	4795	6026	87	114	744000	1257400

βλέπομεν μετὰ πλείστης εὐχαριστήσεως, ὅτι ἐν τῇ τελευταίᾳ ὀκταετίᾳ ἐν ταῖς εἰρημέναις συνοικίαις τὸ φιλόμουσον τῶν κατοίκων ἱκανῶς ηὐξήθη· διότι κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὴν τοῦ πληθυσμοῦ αὔξησιν (6 ἐπὶ 1000 ψυχῶν κατ' ἔτος) τὰ μὲν σχολεῖα ἀντὶ ν' αὐξηθῶσιν εἰς 57 ἀνῆλθον εἰς 66, οἱ δὲ μαθηταὶ ἀντὶ 5036 εἰς 6026, αἱ δὲ δαπάναι ἀντὶ λιρῶν 6500 εἰς 10,500 περίπου καὶ οἱ διδάσκαλοι ἀντὶ 91 εἰς 114.

Ἐὰν ἤδη δεχθῶμεν ὅτι ἡ αὐτὴ ἀναλογία ὑπάρχει τούτων καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς τῆς πόλεως συνοικίαις τε καὶ προαστείοις, ὧν ἐλλείπουσιν ἡμῖν εἰδήσεις, καὶ ὑπολογίσωμεν τοὺς ἐν Κ/πόλει Ἕλληνας κατὰ τὴν κοινὴν γνώμην περὶ τὰς 265,000, ἤτοι 240,000 ὑπαγομένους εἰς τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Κ/πόλεως, 6270 εἰς τὴν Δέρκων καὶ 18730 εἰς τὴν Χαλκηδόνος, εὑρίσκομεν ὅτι ἐν Κ/πόλει μαθητεύουσι μὲν παῖδες ἀμφοτέρων τῶν φύλων 23345 ἐν σχολείοις ἐνοριακοῖς 254 διδασκόμενοι ὑπὸ 443 διδασκάλων, δαπανῶνται δὲ ὑπὲρ τῶν ἐνοριακῶν σχολείων 40680 λίραι τουρκικαί. Ἐὰν δὲ τούτοις προστεθῶσι περὶ τοὺς 1500 μαθητὰς φοιτῶντας εἰς τὰ ἀνώτερα ἐθνικά, ἰδιωτικά, κυβερνητικὰ καὶ ἑτερόδοξα παιδευτήρια καὶ ἐν τῷ ἐξωτερικῷ, ὑπὲρ ὧν δαπανῶνται περὶ τὰς τριακονταχισχιλίας λίρας, εἰς δὲ τὰς δαπάνας προστεθῶσι περὶ τὰς 6,000 λίρας εἰς βιβλία διδακτικὰ καὶ γραφικὴν καὶ χειροτεχνημάτων ὕλην (ὑπολογιζομένου ἑνὸς τετάρτου τῆς λίρας κατὰ μέσον ὅρον δι' ἕκαστον μαθητήν), τὸ σύνολον τῶν πρὸς ἐκπαίδευσιν τῆς νεότητος, συνισταμένης εἰς 24,850 περίπου ἄτομα, δαπανωμένων κατ' ἔτος ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς Κ/πόλεως μετὰ τῶν προαστείων, ἀστῶν τε καὶ μετοίκων, ὑπερβαίνει τὰς 76000 λίρας τουρκ. δυναμένας φράγκα 1,763,640.

Καὶ ταῦτα μὲν δὴ οὕτως. Λυπούμεθα δὲ ὅτι στερούμενοι στατιστικῶν εἰδήσεων τῶν παιδευτικῶν πραγμάτων καὶ τῶν ἄλλων μεγαλοπόλεων τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῶν ἄλλων συνοίκων ἐθνῶν δὲν δυνάμεθα ἀντιπαραβάλλοντες ταῦτα πρὸς ἐκεῖνα νὰ ἴδωμεν εἴ τινων μὲν

Digitized by Google

καὶ τίνων καὶ κατὰ τί πλεονεκτεῖ ἡ ἡμετέρα πόλις καὶ τὸ ἡμέτερον ἔθνος, εἴ τινων δὲ καὶ τίνων καὶ κατὰ τί ἐλαττοῦται. Ἔχομεν ὅμως δι'ἐλπίδος, ὅτι αἱ διάδοχοι ἐπιτροπαὶ δὲν θέλουσιν ἀμελήσει νὰ θεραπεύσωσι καὶ τὴν ἔλλειψιν ταύτην καὶ παράσχει ποτὲ ὑμῖν ἀκριβεῖς καὶ λεπτομερεῖς κατὰ τὸ δυνατὸν συγκριτικοὺς στατιστικοὺς ἐκπαιδευτικοὺς πίνακας ἁπάσης τῆς ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς κατά τε ἐπαρχίας, πόλεις καὶ ἔθνη. Ὁ ἔλεγχος οὗτος θέλει καταδείξει πρὸς τοῖς ἄλλοις, τίς τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ συνοίκων λαῶν τὰ πλείω κέκτηται ἐπ' αὐτῇ δικαιώματα, τίς παρέχεται ἀσφαλέστερα ἐχέγγυα καὶ μείζους ἐλπίδας ἐξημερώσεως καὶ ἐκπολιτισμοῦ αὐτῆς τε καὶ δι' αὐτῆς τῆς ἀπωτέρω Ἀσίας· τότε κατάδηλον γενήσεται εἴ τις τῶν ὑπερφιάλων μνηστήρων τὸ μέγα τοῦ δίου Ὀδυσσέως τόξον δύναται νὰ τανύσῃ, πρὸς οὓς ἀπὸ πολλοῦ ἡ αἰδοίη Πηνελόπη ἀναφωνεῖ:

Κέκλυτέ μευ μνηστῆρες ἀγήνορες, οἳ τόδε δῶμα
ἐχράετ' ἐσθιέμεν καὶ πινέμεν ἐμμενὲς αἰεὶ
ἀνδρὸς ἀποιχομένοιο πολὺν χρόνον, οὐδέ τιν' ἄλλην
μύθου ποιήσασθαι ἐπισχεσίην ἐδύνασθε,
ἀλλ' ἐμὲ ἱέμενοι γῆμαι, θέσθαι τε γυναῖκα.
Ἀλλ' ἄγετε, μνηστῆρες, ἐπεὶ τόδε φαίνετ' ἄεθλον·
θήσω γὰρ μέγα τόξον Ὀδυσσῆος θείοιο·
ὃς δέ κε ῥηΐτατ' ἐντανύσῃ βιὸν ἐν παλάμῃσι
καὶ διοϊστεύσῃ πελέκεων δυοκαίδεκα πάντων,
τῷ κεν ἅμ' ἑσποίμην νοσφισαμένη τόδε δῶμα
κουρίδιον, μάλα καλόν, ἐνίπλειον βιότοιο,
τοῦ ποτε μεμνήσεσθαι ὀΐομαι ἔν περ ὀνείρῳ.

Ὁ Εἰσηγητὴς τῆς Ἐκπαιδ. Ἐπιτροπῆς
Θ. ΣΑΛΤΕΛΗΣ.

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ

ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ, ΛΑΤΙΝΙΚΑΙ ΚΑΙ ΣΕΡΒΙΚΑΙ

ΤΗΣ

ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΒΕΛΕΓΡΑΔΩΝ.

(Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ ΦΝΗ' συνεδριάσει).

Ἱκανὸς ἤδη χρόνος παρῆλθεν ἀφ' ὅτου πρὸς τὸν ἡμέτερον Σύλλογον ἀπέστειλεν ἀπεικονίσματα μνημείων ἀρχαίων ὁ φιλάρχαιος Μητροπολίτης Πανιερώτατος ἅγιος Βελεγράδων Κύριος Ἄνθιμος, ἅπερ καὶ παρεπέμφθησαν πρὸς τὴν ἀρχαιολογικὴν ἐπιτροπήν.

Ἐπιφορτισθεὶς δὲ παρὰ τῶν ἐμῶν μεγατίμων συναδέλφων τῆς εἰρημένης ἐπιτροπῆς, ὅπως λεπτομερέστερον περιγράψω τὰ πρὸς τὸν Σύλλογον ἐν ἀπεικονίσμασιν ἢ καὶ πρωτοτύπως ἀποσταλέντα μνημεῖα, καθυποβάλλω νῦν ἐνώπιον τῆς φιλομούσου ταύτης Ὁμηγύρεως τὸ συμπέρασμα τῶν ἐμῶν ἐρευνῶν, ἐξαιτούμενος τὴν μετ' ἐπιστασίας ἀκρόασιν πρὸς ἐπανόρθωσιν ἢ συμπλήρωσιν τῶν ἐλλειπῶς ἢ σφαλερῶς γεγραμμένων.

Ἕνεκα δὲ τῆς ἀφθονίας ἅμα δὲ καὶ τῆς ποικιλίας τῆς ὕλης διῄρεσα τὴν μελέτην ταύτην εἰς τρία τμήματα· καὶ τὸ μὲν πρῶτον περιγράφει 28 τὸν ἀριθμὸν ἐπιγραφάς, ἑλληνικὰς μὲν 24, λατινικὰς δὲ 3 καὶ δὴ καὶ μίαν σερβικήν, τὸ δὲ δεύτερον, ἀνεπίγραφα 83 γλυπτικῆς μνημεῖα, τὸ δὲ τρίτον, 11 νομίσματα, τὰ μὲν ἑλληνικά, τὰ δὲ ῥωμαϊκά. Ἀρχόμεθα δ' ἀπὸ τῶν ἐπιγραφῶν χρονολογικῶς αὐτὰς ταξινομήσαντες.

ΤΜΗΜΑ ΠΡΩΤΟΝ.

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Α'.

Λυσίμα-
χε χαῖρε.

Digitized by Google

Τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην ἀναγινώσκομεν ἐπὶ λάρνακος (conditorium), σωζομένης μὲν κατὰ τὴν Ἱ. Μητρόπολιν Βελεγράδων (Μπεράτ), μετενεχθείσης δ' ἐκ τῆς διασήμου πόλεως Ἀπολλωνίας (Πόλλινα), ἔνθα νῦν ὁρῶμεν Ἱερὰν Μονὴν τῆς «Παναγίας Ἀπολλωνίας». Ἔστι δ' ἡ λάρναξ ἐκ λευκοῦ λίθου, κεκαλυμμένη διὰ πώματος (operculum), καὶ διαστάσεις ἔχουσα τοιάσδε, πλάτος μὲν 0, 26, μῆκος δὲ 0, 38, καὶ ὕψος μέχρι μὲν τῆς κορυφῆς τοῦ πώματος 0, 32, ἄνευ δὲ τούτου 0, 23.

Καὶ τὸ μὲν πῶμα μορφὴν ἔχει στέγης μετ' ἀετώματος γεγλυμμένου πρὸς τὸ τῆς ἐπιγραφῆς μέρος, ἡ δὲ λάρναξ ἐστὶ τετράγωνος ἐπιμήκης μετὰ τεσσάρων βάσεων εἰς τὰς γωνίας, ἐπὶ τῆς ἑτέρας δὲ τῶν στενοτέρων αὐτῆς προσόψεων ἐν ἐσοχῇ τετραγώνῳ καὶ τῆς ἐπιγραφῆς ὕπερθεν κεχαραγμένος ἐστὶ λυχνοῦχος (candelabrum), ὁπόθεν ἀπῃώρηται λύχνος, καὶ παρ' αὐτῷ μονόγραμμά τι παρεμφερὲς τῷ συμπλέγματι ΚΡΑ.

Τὸ ῥηθὲν ἀνάγλυφον μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς τέχνης ἐστὶν ἀρίστης· ἐκ δὲ τῆς μορφῆς τῶν στοιχείων, καὶ μάλιστα τοῦ **Σ**, ἠδύνατό τις ἀναγαγεῖν τὴν ἡμετέραν ἐπιγραφὴν εἰς τὴν Δ'. π. Χ. ἑκατονταετηρίδα· ἀλλ' ἐπειδὴ περιέγραψα τὰς τῆς λάρνακος γλυφάς, αἱ δὲ κόσμον γλυπτικὸν ἔχουσαι λάρνακες εἰσὶ τῆς ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς[1], οἱ δὲ Ῥωμαῖοι διέβησαν εἰς Ἰλλυρίαν τῷ 229 π. Χ.[2], κρίνομεν αὐτὴν οὐχὶ τοῦ μνημονευθέντος ἔτους ἀρχαιοτέραν.

Εἴδομεν πρότερον ὅτι παρίσταται λύχνος ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς ἀναγλύφῳ κρεμάμενος ἀπὸ λυχνούχου διότι οὐδόλως ἐκλαμβάνομεν τὸν λυχνοῦχον ὡς σταυρόν, ὅστις ἐπὶ τῶν χριστιανικῶν τάφων[3] μόλις περὶ τὰ μέσα τῆς Ε'. μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος ἀπαντᾷ· μᾶλλον δὲ διὰ τοῦ λυχνούχου· παρίσταται τὸ σχῆμα τοῦ ταῦ † τῆς κλειδὸς δηλαδὴ τοῦ Νείλου· καθ' ὅσον οἱ Ἕλληνες παραλαβόντες παρὰ τῶν Αἰγυπτίων ἐνέγλυφον ἐπὶ τῶν τάφων τὸ **Τ** ὡς σύμβολον ζωῆς, εὐδαιμονίας ἢ σωτηρίας[4].

Ἀνάλογον δὲ πρὸς τὴν ἐνταῦθα δημοσιευομένην ἐπιγραφὴν εὑρίσκομεν παρὰ Pouqueville[1] τὴν ἑξῆς: ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΑΜΥΝΤΑΣ ΧΑΙΡΕ, οὖσαν ἐπίσης ἐπιτύμβιον, ἐγκεχαραγμένην μὲν ἐπὶ σαρκοφάγου μετὰ πώματος ἔχοντος γλυφάς, ἀνακαλυφθεῖσαν δ' ἐν Ἀπολλωνίᾳ.

Ἐπειδὴ δ' ἐξ Ἀπολλωνίας ἕλκουσι τὴν καταγωγὴν αἱ πλεῖσται τῶν παρατιθεμένων ἐπιγραφῶν, εἴπωμεν λέξεις τινὰς καὶ περὶ τῆς πόλεως ταύτης. Κεῖται μὲν ἡ πόλις Ἀπολλωνία κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἢ μακεδονικὴν Ἰλλυρίαν, μίαν ὥραν ἀπέχουσα πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ διαβρέχοντος μὲν τὰς χώρας ταύτας, εἰς δὲ τὴν Ἀδριατικὴν ἐκβάλλοντος θάλασσαν Ἀώου (νῦν Βοοῦσα) ποταμοῦ· ἀποικισθεῖσα δ' ὑπὸ τῶν Κερκυραίων[2], ἢ τῶν δυσποντίων Δωριέων, διέπρεψεν ἐν τοῖς γράμμασι, ταῖς τέχναις καὶ ταῖς ἐπιστήμαις[3], τοῦθ' ὅπερ ἀποδείκνυται διά τε τῶν ἐν αὐτῇ περισωθέντων καὶ καθημέραν ἀνακαλυπτομένων ἀρχαίων μνημείων, καὶ διὰ τῆς φήμης ἣν ἐκέκτητο καὶ πρότερον μὲν μάλιστα δ' ἐν ταῖς ἡμέραις Ἰουλίου Καίσαρος, ἀποστείλαντος εἰς Ἀπολλωνίαν πρὸς ἐκπαίδευσιν τὸν νέον Ὀκταούιον Αὔγουστον τῷ 45 π. Χ.[4], ὅπως ἐκμάθῃ τὰς ἐλευθερίους τέχνας[5], καὶ δὴ καὶ τὴν στρατηγικήν[6].

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Β'.

Κλινὼ
χαῖρε.

Ἐν Ἀπολλωνίᾳ κεχαραγμένην ἐπί τινος ἑξαγώνου λιθίνης στήλης, ὕψους μὲν 0,46, περιμέτρου δὲ 0,14, ἀναγινώσκομεν τὴν μνημονευομένην ἐπιτύμβιον ἐπιγραφήν.

Οὐδόλως ὁδηγεῖταί τις εἰς τὸν ὁρισμὸν τῆς ἐποχῆς τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ἐκ τοῦ σχήματος τοῦ **A**, καθόσον μάλιστα τοιοῦτος χαρακτὴρ ἀπαντᾷ πολλάκις εἰς ἐπιγραφὰς τῆς Δ'. π. Χ. ἑκατονταετηρίδος[7], ἰδίως ὅμως ἀπὸ

---

1) Σ. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗ, *Ἀττικῆς ἐπιγραφαὶ ἐπιτύμβιοι*. Ἐν Ἀθήναις, 1871. μ. 8ον. σ. κ'.
2) ΠΟΛΥΒΙΟΥ, *Ἱστοριῶν*, Ε'. 2.
3) J. DE ROSSI, *De christianis titulis carthaginiensibus*. Paris, 1858. ον.
4) LIPSII, *De cruce libri tres*. Brunswig, 1540. 12ον.—GRETZER, *De cruce Jesu Christi*. Ingolstadii, 1600. 3 Τόμ. 4ον.

1) *Voyage dans la Grèce*. Paris, 1820 (4 Τόμ. 8ον). Τόμ. Α' σ. 290
2) ΣΚΥΜΝΟΥ χ. 438.
3) Μ. ΔΗΜΙΤΣΑ, *Μακεδονικά*, Μέρος Β'. Τοπογραφία. Ἐν Ἀθήναις, 1874. 8ον. σ. 735.
4) ΑΝΘΙΜΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΒΕΛΕΓΡΑΔΩΝ, *Σύντομος Ἱστορικὴ Περιγραφὴ τῆς Μητροπόλεως Βελεγράδων*. Ἐν Κερκύρᾳ, 1868. 8ον. σ. 33.
5) SUETONII, in August. Η'. 10. C. —VELLEII PATERCULI. Β'. 59.
6) ΑΠΠΙΑΝΟΥ, *Ἐμφυλίων* Γ'. 9.
7) FRANZ, *Elementa Epigraphices Graecae*, σ. 169, ἀρ 61.

Digitized by Google

τῆς κατακτήσεως τῆς Μακεδονίας ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, ἑπομένως ἀπὸ τοῦ 168 π. Χ. ἔτους, ἐποχῆς καθ' ἣν ἡ πόλις Ἀπολλωνία τὴν τύχην ὑπέστη τῶν λοιπῶν μακεδονικῶν πόλεων[1]· εἰς τὴν τελευταίαν δὲ ταύτην ἐποχὴν ἀνάγομεν καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς ἐπιγραφήν.

Παρατηροῦμεν δ' ὅτι ζητήσαντες οὐδόλως εὕρομεν τὴν γραφὴν Κλινὼ διὰ τοῦ γράμματος ι παρὰ Pape[2], ἀλλὰ μόνον Κλεινὼ διὰ τῆς ει διφθόγγου, καὶ Κληνὼ διὰ τοῦ φωνήεντος η.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Γ'.

Κου]άλα χαῖρε.

Ἐπιτύμβιος ὡσαύτως ἐπιγραφὴ γεγλυμμένη κάτωθεν γυναικείας προτομῆς ἐκ λίθου λευκοῦ, ὕψους 0,23, καὶ πλάτους τῆς μὲν βάσεως 0,14, τῆς δὲ κεφαλῆς 0,9. Μετεκομίσθη δὲ τὸ προκείμενον ἀνάγλυφον εἰς τὴν Ἰ. Μητρόπολιν Βελεγράδων ἐκ τοῦ χωρίου Μαργαλιτζίου τοῦ Δ'. Τμήματος τῆς ἐπαρχίας Βελεγράδων, ἐπικεκλημένου Ῥέθι (Μικρὰ) Μουζακία, καὶ Ὁμαλόκαστρον..

Ἡ Κουάλα προσβλέπουσα κατὰ μέτωπον, καὶ φέρουσα χιτῶνα (tunica), ἔχει μὲν τὴν κόμην ἄφθονον (caesaries), πέπλος (rica) δ' ἀπὸ τῆς κεφαλῆς κατέρχεται διὰ τῶν ὤμων μέχρι τῶν βραχιόνων αὐτῆς.

Ὡς εἰκάζομεν ἔκ τε τῆς τέχνης τῆς προτομῆς καὶ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων ΡΕ, ὁ Α'. μ. Χ. αἰὼν ἐστὶν ἡ τῆς διαληφθείσης ἐπιγραφῆς ἐποχή.

Ἐπειδὴ δέ, καθὰ προείπομεν, ἀπὸ Μαργαλιτζίου μετεκομίσθη τὸ ῥηθὲν ἀνάγλυφον μετὰ τῆς ἐπιγεγραμμένης ἑλληνικῆς ἐπιγραφῆς, συμπεραίνομεν ὅτι καὶ κατ' αὐτὸ τοῦτο τὸ μεμακρυσμένον ἰλλυρικὸν χωρίον λαλουμένη καὶ γραφομένη γλῶσσα τοῦ Α' μ. Χ. αἰῶνος ἦν ἡ καθ' ἡμᾶς ἑλληνική.

Ἄξιον δὲ σημειώσεως καὶ τόδε πρὸς τοῖς ἄλλοις, ὅτι τὸ κύριον ὄνομα Κουάλα, δὶς ἀναγινωσκόμενον ἐν ταῖς ἡμετέραις ἐπιγραφαῖς[3], οὐχ εὕρηται παρὰ Pape[4] ἀποτεθησαυρισμένον· ἑπομένως προστίθεται νέον κύριον ὄνομα εἰς τὴν ἑλληνο-ρωμαϊκὴν ὀνοματολογίαν.

1) ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗ, αὐτ. σ. κζ'.

2) *Woerterbuch der Griechischen Eigennamen* γ'. ἐκδ. G. BENSELER. Braunschweig. 1863-70. 2 Τόμ. 8ον.

3) Ὅρα καὶ κατωτέρω τὴν ΙΔ'. ἐπιγραφήν.

4) *Woerterbuch* κλπ. ὡς ἄνωθι.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Δ'.

Ἀμμίλα
Ἀρτάμιτι ἀγρότᾳ
εὐχάν.

Ἐγγεγλυμμένην βλέπομεν τὴν διαληφθεῖσαν ἐπιγραφὴν[1] ἐπί τινος ἀναγλύφου λίθου λευκοῦ, τὸ μὲν ὕψος ἔχοντος 0,45, τὸ δὲ πλάτος 0,26, καὶ μετενεχθέντος ἐκ μὲν Ἀπολλωνίας εἰς τὴν Ἰ. Μητρόπολιν Βελεγράδων, ἐντεῦθεν δ' εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ καθ' ἡμᾶς Συλλόγου.

Παρίσταται δ' ἡ φωσφόρος Ἄρτεμις ὀρθία, βαίνουσα πρὸς ἀριστερὰ τοῦ προσβλέποντος, κρατοῦσα τῇ μὲν δεξιᾷ λαμπάδα[2], τῇ δ' ἀριστερᾷ λόγχην (venabulum), καὶ φέρουσα φαρέτραν εἰς τὸν δεξιὸν ὦμον μετὰ βέλους, ἐνδεδυμένη δὲ χιτῶνα λεγνωτὸν (tunica palmata) μέχρι γονάτων διήκοντα, ἐν ᾧ περιίπταται χλαμὺς (amictus) ἐπὶ τῶν ὤμων, εἰς δὲ τοὺς πόδας ἐνδρομίδας (cothurnus) φέρει, τὴν δὲ κόμην ἔχει διὰ κορύμβου (nodus, annulus) περιπεπλεγμένην ὄπισθεν τῆς κεφαλῆς, ὅπως ἐν ἀναγλύφῳ Φιλιππουπόλεως τὴν Ἄρτεμιν περιγράφει ὁ κ. Dumont[3], ἔχουσαν «les cheveux noués derrière la tête».

Ἡ στολὴ τῆς Ἀρτέμιδος ἐστὶν ὁμοία πρὸς ἣν ἐζήτει θερμῶς ἡ πεφιλημένη κόρη παρὰ φιλοστόργου πατρός. Δός μοι, καθικέτευε τὸν Δία, κατὰ τὸν ποιητὴν Καλλίμαχον[4], ἡ φωσφόρος Ἄρτεμις.

«Δός μοι παρθενίην αἰώνιον, ἄππα, φυλάσσειν,
»καὶ πολυωνυμίην· ἵνα μή μοι Φοῖβος ἐρίζῃ·
»δὸς δ' ἰοὺς καὶ τόξα· ἔα, πάτερ, οὔ σε φαρέτρην,
»οὐδ' αἰτέω μέγα τόξον (ἐμοὶ Κύκλωπες ὀϊστοὺς
»αὐτίκα τεχνήσονται, ἐμοὶ δ' εὐκαμπὲς ἄεμμα)·
»ἀλλὰ φαεσφορίην τε καὶ ἐς γόνυ μέχρι χιτῶνα

1) Ἐδημοσιεύθη καὶ πρότερον ἐν τῷ περιοδικῷ τεύχει *Τοῦ ἐν ΚΠ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου* (Τόμ. Δ'. σ. 125)· πλὴν αἱ λέξεις *εὐαγροταγαρ* ἀνεγνώσθησαν Εὐάγρ[α] Τ[ύ]χαν, ἐν ᾧ τοὐναντίον ἐμπερικλείουσι τὸ τῇ Ἀρτέμιδι σύνηθες ἐπίθετον *ἀγρότα*, παρεντιθεμένων μεταξὺ τῶν συλλαβῶν *εὐ-χάν*.

2) *Ἄρτεμις Φωσφόρος*. Ἀνθολ. ϛ'. 267. — *Diana Lucifer* ἐπὶ τῶν βυζαντινῶν νομισμάτων.

3) *Inscriptions et Monuments de la Thrace*. Paris, 1877. 8ον. σ. 8. ἀρ. 18.

4) ΚΑΛΛΙΜΑΧΟΥ, *Ὕμνος εἰς τὴν Ἄρτεμιν*. ϛ. 6—17.

Digitized by Google

»ζώννυσθαι *λεγνωτό* , ἵν' ἄγρια θηρία καίνω·
»δὸς δέ μοι ἑξήκοντα χορήτιδας ὠκεανίνας,
»πάσας εἰνέτεας, πάσας ἔτι παῖδας ἀμίτρους·
»δὸς δέ μοι ἀμφιπόλους Ἀμνισίδας εἴκοσι νύμφας,
»αἵ τε μοι *ἐνδρομίδας* τε, καί, ὁπότε μηκέτι λόγκας
»μήτ' ἐλάφους βάλλοιμι, θοοὺς κύνας εὖ κομέοιεν.»

Ἐκ τοῦ σχήματος τοῦ χαρακτῆρος Є κρίνοντες ἀποδίδομεν τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην εἰς τὴν Β'. μ. Χ. ἑκατονταετηρίδα.

Γνωστὸν ὅτι παρὰ τοῖς Ἀπολλωνιάταις ἐλατρεύετο μετὰ μεγάλης τιμῆς ἡ τοῦ Διὸς θυγάτηρ Ἄρτεμις· διὰ τοῦτο καὶ τὴν κεφαλὴν αὐτῆς ἐπὶ τινων νομισμάτων τῆς Ἀπολλωνίας βλέπομεν [1], καὶ μαρμάρινον ἄγαλμα τῆς θεότητος ταύτης ἐν Ἀπολλωνίᾳ τῷ 1813 ἀνεκαλύφθη[2], καὶ παρακατιόν[3], ἑτέρας ἐπιγραφῆς εἰς Ἀρτέμιδα μνεία γενήσεται. Ὀπόθεν πάλιν ἐξάγομεν ὅτι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα διετηρεῖτο μέχρι τοῦ Β'. μ. Χ. αἰῶνος ἐν Ἀπολλωνίᾳ ναός τις μετ' ἄλσους τῆς θεᾶς Ἀρτέμιδος, εἰς ἣν ἀφιεροῦτο παρὰ τῶν προσκυνητῶν ἀνάθημά τι (votum, εὐχή), τάξιμον, κοινολεκτικώτερον φάναι. — Ὁ ναὸς οὗτος ἴσως ἦν ὁ παρὰ τὴν ἀκρόπολιν τῆς Ἀπολλωνίας ἀνιδρυμένος οὐ μακρὰν τοῦ χωρίου Στουλάδι, ὃς ἦν ἑξάστυλος, δωρικοῦ ῥυθμοῦ καὶ μήκους 40 μέτρων· εἰ δὲ τοῦ ναοῦ τούτου τῆς Ἀρτέμιδος μέρος ἀπετέλει δωρική τις στήλη, 7 μέτρων ὕψους, κειμένη παρὰ τὸ χωρίον Στουλάδι, τότε συμπεραίνομεν ὅτι κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ε'. αἰῶνος π. Χ. ἀνηγέρθη· «διότι τὸ κατ' ἐκείνην τὴν περιοχὴν ἀνακαλυφθὲν κιονόκρανον ἐστὶ δωρικοῦ ῥυθμοῦ, ἀρχαιοτέρου τοῦ Παρθενῶνος [4].

Δωρικῆς δ' ἀποικίας, ὡς προείπομεν, οὔσης τῆς Ἀπολλωνίας, ἐξηγεῖται πρὸς τοῖς ἄλλοις ἡ τῆς δωρικῆς ἐνταῦθα διαλέκτου χρῆσις τῆς δοτικῆς Ἀρτάμιτι = Ἀρτέμιδι, καθὼς ἐπὶ τῶν νομισμάτων αὐτῆς βλέπομεν Ἀπολλωνιατᾶν = Ἀπολλωνιατῶν [5].

Παρατηρητέον δ' ἐν τῷ προκειμένῳ μνημείῳ τὸ τῆς Ἀρτέμιδος θεᾶς τῶν ἀγρῶν καὶ τῆς ἄγρας ἐπίθετον ἀγρότης[6], καὶ τὸ κύριον ὄνομα τῆς ἀφιερούσης Ἀμμίλας, ὅπερ ἐλλεῖπον ἐκ τοῦ λεξικοῦ τοῦ Pape[1] πλουτίζει τὴν ἑλληνικὴν ὀνοματολογίαν.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Ε'.

Κ]έρδων Ἀρ-
τέμιτι εὐχάν.

Ἀναγινώσκομεν τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην ἐπί τινος ἀναγλύφου μαρμαρίνου, ἔχοντος μὲν ὕψος 0,60, καὶ περίμετρον 0,18, περισωζομένου δὲ κατὰ τὴν Ἀπολλωνίαν, ὁπόθεν ἐστάλη τῷ Μουσείῳ τοῦ καθ' ἡμᾶς Συλλόγου.

Τὸ προκείμενον ἀνάγλυφον παρίστησι τὴν Ἄρτεμιν, ἱσταμένην κατὰ μέτωπον, περιεζωσμένην χιτῶνα μέχρι γονάτων, καὶ φέρουσαν ἐνδρομίδας εἰς τοὺς πόδας· παρ' αὐτῇ δὲ κάθηται κύων ἐστραμμένος πρὸς ἀριστερά. Δυστυχῶς τὸ παρὸν ἀνάγλυφον ἠκρωτηριασμένον ἐστὶ κατὰ τὴν κεφαλὴν καὶ τὴν δεξιὰν χεῖρα τῆς Ἀρτέμιδος καὶ κατὰ τὸ τοῦ κυνὸς ἐμπρόσθιον ἥμισυ μέρος.

Ἔστι δ' ἡ περιγραφομένη νῦν ἐπιγραφή, καθάπερ ἡ περιγραφεῖσα πρότερον, ἀφιερωτήριος εἰς θεὰν Ἄρτεμιν συνεπείᾳ τινὸς εὐχῆς (voeu), προγεγονυίας ὑπὸ τοῦ Κέρδωνος.

Πρὸς ὁρισμὸν δὲ τῆς ἡλικίας τῆς καθ' ἡμᾶς ἐπιγραφῆς ὁδηγούμεθα κυρίως ἐκ τῆς τῶν στοιχείων Є, ω, μορφῆς, οὔσης κοινοτέρας ἐν Ἑλλάδι μετὰ τὸν Ἀδριανὸν (†138), καὶ διὰ ταῦτα τῷ Β'. παρομοίως μ. Χ. αἰῶνι καὶ τὴν παροῦσαν ἀνάγομεν ἐπιγραφήν.

Ἐνταῦθα βλέπομεν ἑτέραν δωρικὴν δοτικὴν τῆς Ἀρτέμιδος *Ἀρτέμιτι* δηλονότι, τῆς προηγουμένης ἐπιγραφῆς προτιμησάσης τὸν τύπον *Ἀρτάμιτι*.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ϛ'.

Ἀπολλώ-
νιε χαῖρε.

Τὴν παροῦσαν ἐπιτύμβιον ἐπιγραφήν, γεγλυμμένην ἐπὶ μαρμαρίνης πλακός, ὕψους μὲν 0,50, πλάτους δὲ 0,30, καὶ τὴν καταγωγὴν ἐξ Ἀπολλωνίας ἔχουσαν, ὁρῶμεν τὴν σήμερον ἐντετειχισμένην ἔξωθεν τῆς Ἱ. ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Νικολάου τοῦ χωρίου Κοζάρα τῆς διαληφθείσης Ῥέθι Μουζακίας.

Ἐπὶ τῆς πλακὸς ταύτης ἀριστερὰ τῆς ἐπιγραφῆς ἀπεικονίζεταί τις ἀνήρ· ἔστι δ' οὗ-

1) ECKHEL, *D. N. V.* Τόμ. Β'. σ. 154.
2) POUQUEVILLE, αὐτ. Α'. σ. 290.
3) Ὅρα τὴν Ε'. ἐπιγραφήν.
4) A. GILLIERON, *Grèce et Turquie*. Paris, 1877. 12ον. σ. 56.
5) ΑΝΘΙΜΟΥ ΒΕΛΕΓΡΑΔΩΝ, αὐτ.
6) Συνηθέστερον *ἀγρότις* ἢ μᾶλλον *ἀγροτέρα* γραφόμενον.

1) Ἔνθ' ἀνωτέρω.

Digitized by Google

τος ὁ τῆς ἐπιγραφῆς Ἀπολλώνιος, κατὰ μέτωπον ἱστάμενος, φέρων ἀναβολὴν (pallium) καὶ χιτῶνα ποδήρη (tunica talaris), διασταυρῶν ἐπὶ τοῦ στήθους τὴν δεξιάν, ὑποδεδημένος ὑποδήματα κοῖλα (calceus patricius), καὶ κόμην φέρων ἄφθονον (comatus).

Ὁ δὲ συνδυάζων τὴν ἁπλότητα τῆς ἐπιγραφῆς πρὸς τὸ σχῆμα τῶν χαρακτήρων Є, ω, ἀποδίδωσιν αὐτὴν εἰς τὴν Β'. μ. Χ. ἑκατονταετηρίδα. Ὡς ἐκ τῶν κοίλων ὑποδημάτων καὶ τοῦ ποδήρους χιτῶνος τοῦ καθ' ἡμᾶς Ἀπολλωνίου συμπεραίνομεν ὅτι γερουσιαστὴς ἦν οὗτος τῆς ἐν Ἀπολλωνίᾳ γερουσίας, καὶ μάλιστα γινώσκοντες ὅτι διὰ τῆς φράσεως μεταλλάσσειν ὑποδήματα (calceos mutare)[1] δηλοῦται τὸ γίνεσθαι γερουσιαστήν.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Ζ'.

Ἡράκλειος Ἐλείνο[υ] χαῖρε.

Ἐπὶ μνημείου ναϊδιοσχήμου (aediculae) τὴν μὲν ὕλην ἐκ λίθου λευκοῦ, τὰς δὲ διαστάσεις ἔχοντος ὕψος μὲν 0,80, πλάτος δὲ 0,55, σώζεται κεχαραγμένον τὸ παρὸν ἐπιτύμβιον, ὅπερ μετακομισθὲν ἐξ Ἀπολλωνίας ἐντετείχισται νῦν ἔξωθεν τῆς Ἱ. ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Γεωργίου, τῆς ἀνεγερθείσης ἐν τῷ τῆς μικρᾶς Μουζακίας χωρίῳ Φιερίῳ.

Ἔχει δὲ τὸ ναϊδιόσχημον μνημεῖον ἑκατέρωθεν μὲν κίονας, κάτωθεν δὲ τῆς ἐπιγραφῆς ἀναγλύφους δύο μορφὰς ἀκεφάλους[2], ἱσταμένας τὴν μὲν δεξιᾷ τῷ προσβλέποντι γυναικείαν, ἡμίγυμνον μὲν πρὸς τ' ἄνω μέχρις ὀσφύος, κεκαλυμμένην δὲ τὰ κάτω διὰ ποδήρους χιτῶνος καὶ ξυστίδος (palla), τὴν δὲ πρὸς ἀριστερὰν τοῦ προσβλέποντος ἱσταμένην μορφὴν ἀνδρῴαν, φέρουσαν χιτῶνα μετ' ἀναβολῆς (pallium), προτείνουσαν δὲ τὴν δεξιὰν χεῖρα καὶ συσφίγγουσαν τὴν ἐπίσης προτεινομένην δεξιὰν χεῖρα τῆς γυναικείας μορφῆς. Ἐν μέσῳ δὲ καὶ κατόπισθεν αὐτῶν παρίσταται κατὰ μέτωπον κόρη, διεσταυρωμένας ἔχουσα τὰς χεῖρας, ὡσεὶ θεραπαινίς, ἡμίγυμνος μέχρις ὀσφύος, φέρουσα χιτώνιον (tunicula), καὶ κρύπτουσα τὴν κόμην ἐντὸς κύστεως (vesica, γαλλ. filet).

Ἡγούμεθα δὲ τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην ἀποδοτέαν εἰς τὸν Β'. μ. Χ. αἰῶνα, τὴν εἰκασίαν ἡμῶν ταύτην βασίζοντες εἴς τε τὴν ἁπλότητα τῆς φράσεως καὶ τὸ σχῆμα τῶν στοιχείων Ρ Є.

Παρατηροῦμεν ἐνταῦθα πρὸς τούτοις ὅτι μεταξὺ τῶν κυρίων ὀνομάτων τοῦ λεξικοῦ τοῦ Pape οὐδόλως μνημονεύεται τὸ παρ' ἡμῖν *Ἔλεινος*, ἀλλὰ μόνον *Ἔλενος*, *Ἔλαινος*[1].

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Η'.

Imp(eratori) Caes(ari) M(arco)] Ant
(onino)
Pio Felici in]vict[o
A]u[g]usto
Δ'.

Ἤτοι

Αὐτοκράτορι, Καίσαρι, Μάρκῳ Ἀντωνίνῳ εὐσεβεῖ, εὐτυχεῖ, ἀηττήτῳ, Αὐγούστῳ
Δ'.

Εὑρίσκομεν τὴν παροῦσαν ἐπιγραφὴν ἐπὶ στήλης στρογγύλης ἐκ λίθου μέλανος, ὕψους μὲν 1,90, περιμέτρου δὲ 0,39, κειμένης ἐν τῷ πλησίον τῆς Ἀπολλωνίας χωρίῳ Λέβανι.

Ἀνεπληρώθη δὲ κατ' ἀντιπαραβολὴν πρὸς τὴν ἑπομένην τῆς Συλλογῆς Orelli[2]

Domino
Nostro
Maxentio
Pio Felici
invicto
Augusto
VII

καὶ πρὸς τὴν ἐφεξῆς εὑρεθεῖσαν ἐν τῇ μονῇ τῆς Παναγίας τῆς Ἀπολλωνίας[3] ἑπομένως οὐ μακρὰν τῆς ἡμετέρας.

Αὐτοκράτορι Καίσαρι
Μάρκῳ Ἀντωνίνῳ Ἀδριανῷ, εὐσεβεῖ, εὐτυχεῖ, σεβαστῷ, Ἀρχιερεῖ Μεγίστῳ,
δημαρχικῆς ἐξουσίας τὸ [λ]β[4].
ὑπάτῳ τὸ γ'.

---

1) CICERONIS, *Philippicae*. ΙΓ'. 13.

2) Τὰ πλεῖστα τῶν ἀνακαλυπτομένων ἄνευ κεφαλῶν ἀγαλμάτων κατεσκευάζοντο τὸ κατ' ἀρχὰς ἀκέφαλα παρὰ τῶν ἀγαλματοποιῶν, καὶ μετὰ ταῦτα, κατὰ τὴν παραγγελίαν τοῦ προμηθευομένου τοιοῦτον ἄγαλμα, προσετίθετο κεφαλή τις ἀνδρὸς ἢ γυναικός, γέροντος ἢ νέου, πωγωνοφόρου ἢ τυχὸν ἀγενείου.

1) *Woerterbuch*. κλπ. ὡς ἄνωθι ἐν λλ.

2) J. ORELLII, *Inscriptionum Latinarum Collectio*. Turici, 1828—1856. 3 Τόμ. 8ον. ἀρ. 4877.

3) ΑΝΘ. ΒΕΛΕΓΡΑΔΩΝ. αὐτ. σ. 40.

4) Ἀνεπληρώθη παρ' ἡμῶν [Λ]Β, διότι τὸ λβ' ἔτος τῆς δημαρχικῆς ἐξουσίας τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου συνέπιπτε πρὸς τὸ γ' τῆς ὑπατείας αὐτοῦ, δηλαδὴ πρὸς τὸ μ. Χ. ἔτος 178.

Digitized by Google

Τὸ δ' ἐνεπίγραφον μνημεῖόν ἐστι σταδιόμετρον (columna ἢ memoria milliaria) δηλαδὴ στήλη τις, ἐφ' ἧς, ὡς γνωστόν, ἐπέγραφον πλὴν τῶν τίτλων τοῦ τὴν ὁδὸν ἐκείνην ἐξορύξαντος ἢ κατὰ μέρος ἐπισκευάσαντος αὐτοκράτορος καὶ τὴν ἀπὸ κέντρου τινὸς ἀπόστασιν, συνήθως μὲν δι' ἀριθμοῦ ῥωμαϊκοῦ, σπανιώτερον δὲ καὶ δι' ἐπιχωρίου, ὡς ἐπὶ στηλῶν τοιούτων, ἀνακαλυφθεισῶν ἐν Γαλλίᾳ, σημειουμένας βλέπομεν καὶ τὰς γαλλικὰς λεύγας. Ἐπομένως ἐνταῦθα τὸ δι' ἑλληνικοῦ γράμματος γεγραμμένον ἐν τέλει τῆς λατινικῆς ἐπιγραφῆς Δ', ἰσοδυναμοῦν πρὸς τέσσαρα millia [1], δηλοῖ τὴν ἀπόστασιν τῆς στήλης ταύτης ἀπὸ τοῦ πλησιεστέρου σταθμοῦ.

Φαίνεται δὲ τοῦτο τὸ ςαδιόμετρον κείμενον ἐπὶ τῆς Ἐγνατίας ὁδοῦ [2], τῆς ἐξ Αὐλῶνος ἀρχομένης, διερχομένης δὲ διὰ τῆς Ἀπολλωνίας (Πόλλινα), Σκαμπῶν (Ἐλβασσάν), Λυχνιδοῦ (Ἀχρίδος), Ἡρακλείας (Πελαγονίας), Ἐδέσσης (Βοδενῶν), Θεσσαλονίκης, καὶ διηκούσης διὰ τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θρᾴκης μέχρι τοῦ Βυζαντίου [3]. Ἔχουσα δ' ἡ ὁδὸς αὕτη ποδῶν ἔκτασιν 756,000[4] κατεσκευάσθη πρὸ τοῦ Καίσαρος Αὐγούστου [5]. Ὡς ἔστιν εἰκάσαι δ' ἐκ τῆς ἡμετέρας ἐπιγραφῆς, μεταξὺ τῶν ἐπισκευῶν τῆς Ἐγνατίας ὁδοῦ, τῶν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν φυσικῷ τῷ λόγῳ γινομένων, ἐγένετό τις ἐπισκευὴ καὶ κατὰ τὰς ἡμέρας Μάρκου Αὐρηλίου τῷ 178 ἐφ' οὗπερ οἱ τῆς ὁδοποιΐας προϊστάμενοι τὴν προκειμένην στήλην ἀνήγειραν.

Ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ταύτης, πλὴν τῆς ἤδη περιγραφομένης, ἄλλας δύο τοιαύτας στήλας εὗρεν ὁ Πανιερώτατος ἅγιος Βελεγράδων κ. Ἄνθιμος [6], φερούσας ἑκατέραν τὸν ἀρ. 8, καὶ τὴν μὲν ἱσταμένην ἐντὸς τῆς πόλεως Ἀχρίδος, ὁπόθεν εἴδομεν διερχομένην τὴν Ἐγνατίαν Ὁδόν, τὴν δ' ἐν τῇ γειτνιαζούσῃ κωμοπόλει Στρούγᾳ.

1) Τὸ ῥωμαϊκὸν μίλλιον περιεῖχε ῥωμαϊκοὺς μὲν πόδας 5,000, ἀγγλικοὺς δὲ 4,854. (W. SMITH. *Dictionary of Greek and Roman Antiquities* ἐν λ.).

2) Τὴν ὁδὸν ταύτην καὶ νῦν ἔτι «*Βασιλικὴν Ὁδὸν*» (Οὔδα Βρέδ) ἀποκαλοῦσιν ἀλβανιστὶ (ΑΝΘΙΜΟΥ ΒΕΛΕΓΡΑΔΩΝ, αὐτ. σ. 79).

3) ΣΤΡΑΒΩΝΟΣ Ζ'. 323.—(ΑΝΤΟΝΙΝΙ *Itinerarium*. σ. 75.

4) ΑΝΤΟΝΙΝΙ, αὐτ.

5) BERGIER, *Histoire des Grands chemins de l'Empire Romain*. nouv. éd. Bruxelles, 1728. 2 Τόμ. 4ον. Β'. σ. 583

6) ΑΝΘΙΜΟΥ ΒΕΛΕΓΡΑΔΩΝ, αὐτ.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Θ'.

Πρῖμα
χαῖρε

Τὴν παρατιθεμένην ἐπιγραφὴν ἀπεικονισμένην ἔχομεν ἐκ λιθίνου τινὸς ἀναγλύφου πλάτους μὲν 0,30, ὕψους δὲ 0,48, τοῦθ' ὅπερ ἐντετείχισται κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν πρόσοψιν τῶν τοίχων τῆς αὐλῆς[1] τῆς προμνημονευθείσης Ἱ. Μονῆς τῆς Ἀπολλωνίας.

Ἐπ' αὐτοῦ παρίσταται γυνὴ χιτῶνα ποδήρη φέρουσα, τὴν δὲ κόμην ἔχουσα περιδεδεμένην ἐν εἴδει στεφάνου, μᾶλλον δὲ κρωβύλου.

Ὡς ἐκ τοῦ σχήματος τοῦ Ρ ἀποδοτέον τὸ παρὸν ἐπιτύμβιον ἀνάγλυφον εἰς τὸν Β' μ. Χ. αἰῶνα.

Ἄξιον δὲ σημειώσεως ὅτι κατὰ τὴν αὐτὴν περιοχὴν τῆς Ἀπολλωνίας ἀναγινώσκεται παρομοία τις ἐπιγραφὴ «Πρῖμα χαῖρε»[2] μεταγενεστέρας ὅμως ἐποχῆς.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Ι'.

Κλαυδι[α]νὲ χαῖρε. Κλα[υ]διᾶτ[ι]ς χαῖρε.

Ἀντέγραψεν ὁ ἀποστείλας τὴν ἐπιτύμβιον ταύτην ἐπιγραφὴν[3] ἐκ λιθίνης πλακός, ὕψους μὲν 0,55, πλάτους δὲ 0,40, ἀνευρεθείσης μὲν κατὰ τὴν Ἀπολλωνίαν, ἐντετειχισμένης δ' ἐντὸς τῆς αὐλῆς τοῦ παρεκκλησίου τοῦ ἐν ἁγίοις Ἀθανασίου.

Παρίστανται δ' ἐπὶ τῆς ἐν λόγῳ πλακὸς ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν ἀνάγλυφοι δύο μορφαί, συζύγων ἴσως, ἱσταμένων κατὰ μέτωπον, τοῦ μὲν Κλαυδιανοῦ ἀριστερᾷ τοῦ προσβλέποντος, τῆς δὲ Κλαυδιάτιδος δεξιᾷ· φέρουσι δ' ἑκάτεροι τούτων ἀμφιμάσχαλον χιτῶνα (colobrium), καὶ πρὸς τούτοις ἐκεῖνος μὲν ἀναβολήν, αὕτη δὲ ξυστίδα· τὴν κόμην ἔχουσιν ἄφθονον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, τοὺς δὲ πόδας ἐντὸς σανδαλίων (gallicae, γαλλιστὶ δὲ galoches) προφυλάττουσιν.

Ἐκ δὲ τῶν χαρακτήρων U K Δ συμπεραίνων

1) GILLIERON, αὐτ. σ. 52.

2) Ὅρα κατωτέρω ἀρ. ιέ.

3) Ἐδημοσιεύθη προηγουμένως (ΑΝΘΙΜΟΥ ΒΕΛΕΓΡΑΔΩΝ, αὐτ. σ. 36), πλὴν οὕτως: *Κλαυδία καὶ Κλαυδία τις χαῖρε.*

Digitized by Google

τις ἀποδίδωσι τὴν προκειμένην ἐπιγραφὴν εἰς τὸν Γ' μ. Χ. αἰῶνα.

Οὐδόλως δὲ καὶ τόδε παροράτέον ὅτι τὸ κύριον ὄνομα Κλαυδιᾶτις ἢ Κλαυδιάτης οὐχ ἀπαντᾷ παρὰ Pape[1].

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΙΑ'.

—

Θηραμένη
Φιλέρωτος
Χαῖρε.

Ἐπὶ λιθίνης στρογγύλης στήλης, εὑρισκομένης μὲν ἐν Ἀπολλωνίᾳ, περίμετρον δ' ἐχούσης 0,17, ὕψος δὲ 0,49, κεχαραγμένην ἀναγινώσκομεν τὴν παροῦσαν ἐπιτύμβιον ἐπιγραφήν.

Καὶ ταύτην ἐπίσης ἀνάγομεν εἰς τὸν Γ' μ. Χ. αἰῶνα, τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων Ω καὶ Μ καθορῶντες.

Παρατηρητέον δ' ὅτι τὸ κύριον ὄνομα Θηραμένη θηλυκῶς οὐδαμῶς μνημονεύεται παρὰ τοῦ Pape, ἀλλὰ μόνον ἀρσενικῶς Θηραμένης[2].

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΙΒ'.

—

Κουάρτα ἐτῶν [Ν] χαῖρε.

Τὸ τὴν ἐπιτύμβιον ταύτην ἐπιγραφὴν[3] φέρον ναϊδιόσχημον μνημεῖον ἐκ λίθου, πλάτους μὲν 0,30, ὕψους δὲ 0,45, φαίνεται νῦν ἐντετειχισμένον ἔσωθεν τῆς αὐλῆς τῆς Ἱ. Μονῆς τῆς Παναγίας τῆς κατὰ τὴν Ἀπολλωνίαν. Τὸ μνημεῖον ἔχει μὲν ἄνωθεν ἀέτωμα μετ' ἐπιστυλίου τινός, ἐφ' οὗ τὸ παρὸν ἐπιτύμβιον γέγλυπται, κάτωθεν δ' αὐτῆς βλέπει τις ἐν εἰσοχῇ τοξοειδεῖ τὴν Κουάρταν ἱσταμένην μὲν κατὰ μέτωπον, ἐνδεδυμένην δὲ χιτῶνα ποδήρη καὶ ξυστίδα (palla), ἔχουσαν δ' ἐπὶ τῆς κεφαλῆς κόμην ἄφθονον, εἰς τοὺς πόδας σανδάλια φέρουσαν, καὶ κρατοῦσαν εἰς τὴν ἀριστερὰν χειρόμακτρον (semicinctium).

Ἐπειδὴ δ' ἡ Κουάρτα φαίνεται κατὰ τὸ σταλὲν ἡμῖν ὁμοίωμα παρῳχηκυίας ἡλικίας ἀνεπληρώσαμεν ἀναλόγως τὸ περὶ τῆς ἡλικίας μέρος τῆς ἐπιγραφῆς, πεντηκοντούτιδα τὴν Κουάρταν ἀποκαλέσαντες. Σημειωτέον δ' ὅτι τὸ κύριον ὄνομα τῆς Κουάρτας ἀναγινώσκομεν ὡσαύτως ἐπί τινος ἀναγλύφου διατηρουμένου δεξιᾷ τῆς πύλης τῆς εἰσόδου τοῦ παρὰ τὴν Ἀπολλωνίαν παρεκκλησίου τοῦ ἐν ἁγίοις ἡμῶν Ἀθανασίου[1].

Εἰς δὲ τοὺς χαρακτῆρας Κ Υ ἀποβλέποντες ἀνάγομεν τὴν ἑρμηνευομένην ἐπιγραφὴν εἰς τὴν Γ' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδα, καθόσον μάλιστα γνωρίζομεν ὅτι τῶν μ. Χ. ῥωμαϊκῶν χρόνων[2] εἰσὶν ὅσαι τῶν ἐπιτυμβίων ἐπιγραφῶν ἡλικίαν τῶν νεκρῶν ἀναφέρουσιν.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΙΓ'.

—

Ο[ὐ]αλέριος
ζ[ῶ]ν καὶ τέκν[ο]ν
Παραμόνᾳ.

Περὶ κεφαλὴν γυναικείαν ἔχουσαν ὕψος μὲν 0,45, πλάτος δὲ 0,35, κεχαραγμένην ἀναγινώσκομεν τὴν ὡς ἄνωθι μνημονευομένην ἐπιγραφήν· μετενεχθεῖσα δ' ἐξ Ἀπολλωνίας ἡ γυναικεία κεφαλὴ σώζεται νῦν ἐντετειχισμένη περὶ τὸν περίβολον ἔξωθεν τῆς Ἱ. ἐκκλησίας τῆς Παναγίας, τῆς ἀνιδρυμένης ἐν τῷ κατὰ τὴν Μικρὰν Μουζακίαν χωρίῳ Σεχίστι. Ἀπεικονίζει δὲ τὴν Παραμόναν κατὰ μέτωπον, ἔχουσαν τὴν κόμην διὰ προκομίου (capronae) κεκοσμημένην.

Ἐστι δ' ἐπιτύμβιος ἡ περὶ τὴν κεφαλὴν ἐπιγραφή, γεγραμμένη παρά τινος Οὐαλερίου καὶ τοῦ τέκνου πρὸς μνήμην τῆς συζύγου καὶ μητρὸς Παραμόνας.

Ὅπως τὰ δύο προηγούμενα τῶν ἐπιτυμβίων, εἰς τὸν Γ' μ. Χ. αἰῶνα καὶ τὸ παρὸν ἀποδοτέον, ὅσον ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων λ Μ δύναταί τις εἰκάσαι, διότι τὸ λ Δ λ εἰσὶν οὐχὶ προγενέστερα τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου (†211).

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΙΔ.'

—

Βή[ρ]α ἡ μήτηρ μν[ῆ]μ[α
τ]ῇ θυγατρ[ὶ] Ἰουλίᾳ Κουάλᾳ ἐτ[ῶν] ιή. χαῖρε.

Ἀντέγραψεν ὁ ἀποστείλας τὴν μνημονευομένην ἐπίγραφὴν ἐκ λιθίνης πλακὸς ὕψους μὲν

1) Ἔνθ' ἀνωτέρω.
2) Αὐτ. ἐν λ.
3) Ὅτε HAHN (*Albanesische Studien*, Iena, 1854, μ. 8ον. Τόμ. 2. Τόμ. Α'. σ. 118—122. Πιν.) καὶ ὁ Π. Βελεγράδων Ἄνθιμος (αὐτ. σ. 37.) ἐδημοσίευσαν ἤδη τὴν παροῦσαν ἐπιγραφήν, ὁ μὲν πρῶτος πανομοιοτύπως, πλὴν ΕΤΩΝ Μ. ἀντὶ Ν. ὁ δὲ δεύτερος μικροῖς γράμμασιν ἔτει νη.

1) A. GILLIERON, αὐτ. σ. 55.
2) Σ. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗ, αὐτ. σ. 454.

Digitized by Google

0, 50, πλάτους δὲ 0, 35, έντετειχισμένης ἔσωθεν τῆς αὐλῆς τῆς ἐν Ἀπολλωνίᾳ κειμένης Ἰ. Μονῆς τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου.

Κάτωθεν δὲ τῆς ἐπιγραφῆς γεγλυμμένας ὁρῶμεν ἐπὶ τῆς πλακὸς δύο κεφαλὰς γυναικείας κατὰ μέτωπον, τὴν μὲν πρὸς ἀριστερὰ τοῦ προσβλέποντος πρεσβυτέραν, φέρουσαν προκόμιον, τὴν δὲ πρὸς τὰ δεξιὰ νεωτέραν μετὰ βοστρύχων (antiae) πιπτόντων κατὰ τοὺς κροτάφους. Ἡ μὲν πρώτη τῶν κεφαλῶν ἐστιν ἡ τῆς μητρὸς Βήρας τῆς ἀνεγειράσης τὸ μνῆμα διὰ τὴν Ἰουλίαν Κοὔκλαν, ἡ δὲ δευτέρα τῶν κεφαλῶν ἐστιν ἡ τῆς δεκαοκταετοῦς αὐτῆς θυγατρός.

Συμπεραίνομεν δ' ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων Ч U, ὅτι τῆς αὐτῆς σχεδὸν ἐποχῆς, ἤτοι τοῦ Γ' μ. Χ. αἰῶνος, ἐστὶν ἡ παρατιθεμένη νῦν ἐπιγραφή.

Ὅπως δ' ἀνωτέρω παρετηρήσαμεν (Ἀρ. Γ'.) οὐδόλως τὸ θηλυκὸν Κοὔκλα παρὰ Pape ἐναπεταμιεύθη μεταξὺ τῶν ἑλληνικῶν κυρίων ὀνομάτων, ἀλλὰ μόνον τὸ Κούκλης καὶ Κοὔκλις[1] ἀρσενικῶς λεγόμενα. Ἐπίσης δὲ καὶ τὸ θηλυκὸν Βήρα οὐκ ἀπαντᾷ παρὰ Pape, ἀλλὰ μόνον τὸ ἀρσενικὸν Βῆρος καὶ τὸ θηλυκὸν Οὐήρα.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΙΕ'.

—

Πρῖμα χαῖρε.

Τὴν παροῦσαν ἐπιγραφὴν ([2]) ἀναγινώσκομεν ἐπὶ πλακὸς λιθίνης ὕψους μὲν 0, 45, πλάτους δὲ 0,35, ἐντετειχισμένης εἰς τὴν ἐσωτερικὴν πρόσοψιν τῆς αὐλῆς τοῦ κατὰ τὴν Ἀπολλωνίαν ἀνεγηγερμένου παρεκκλησίου τοῦ ἐν ἁγίοις ἡμῶν Ἀθανασίου.

Ἐπὶ τῆς προκειμένης πλακὸς ἀπεικονίζονται τρεῖς ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν ἀνάγλυφοι προτομαί, κάτωθεν μὲν ἡ τῆς θυγατρὸς Πρίμας, ἄνωθεν δ' αἱ τῶν ζώντων γονέων· ἐκ τῶν ἄνω δ' ἡ πρὸς ἀριστερὰν τοῦ προσβλέποντος ἐστὶν ἡ τῆς μητρὸς φερούσης μὲν ἀμφιμάσχαλον χιτῶνα καὶ ξυςίδα περὶ τὸ σῶμα, καὶ προκόμιον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, περιπτυσσούσης δὲ πρὸς παραμυθίαν τὸν τράχηλον τοῦ τεθλιμμένου συζύγου διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρός, ἐν ᾧ διὰ τῆς δεξιᾶς περισφίγγει τὴν δεξιὰν αὐτοῦ, φέροντος ἐπίσης ἀμφιμάσχαλον χιτῶνα μετ' ἀναβολῆς, κόμην δ' ἄφθονον ἔχοντος. Ἡ δὲ θυγάτηρ Πρῖμα διὰ χιτῶνός ἐστιν ἐνδεδυμένη μετ' ἐπιβλήματος (amictus), ἔχει δ' ἐπὶ τῆς κεφαλῆς προκόμιον.

Ἐκ δὲ τοῦ σχήματος ΙΗ συμπεραίνων τις ἀνάγει τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην εἰς τὴν Γ' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδα.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Ιϛ'.

—

Κ]αλλιστ[ῷ
τ]ῷ ἰδί[ῳ
ἀ]νδρὶ μ[νή-
μ]ης χά[ριν.
ἐτῶν κέ.
χαῖρε.

Ἐπὶ λίθου τινὸς ὕψους 0, 50, καὶ πλάτους 0, 37, ἀνακαλυφθέντος μὲν ἐν Ἀπολλωνίᾳ, μετακομισθέντος δ' ἐπὶ τὸ χωρίον Κολικόνδασι τοῦ τμήματος τῆς Μικρᾶς Μουζακίας, ἔνθα σώζεται νῦν ἐντὸς τῆς αὐλῆς τῆς Ἰ. ἐκκλησίας τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου, γεγλυμμένην βλέπομεν τὴν ἐπιτύμβιον ταύτην ἐπιγραφήν.

Οὐδόλως δ' ἄπορον εἰ τὸ κύριον ὄνομα Καλλιστὼ γυνή τις ἰθαγενὴς τῆς Ἀπολλωνίας ἔφερεν, ἀφ' οὗ πολλὴν παρὰ τοῖς Ἀπολλωνιάταις ἀπελάμβανε τιμὴν ἡ φωσφόρος Ἄρτεμις, ἥτις καὶ Καλλιστὼ προσωνυμεῖτο, καὶ νύμφην εἶχεν ἡ θεὰ σύντροφον *Καλλιστὼ* καλουμένην [1].

Ὡς ἐκ τοῦ σχήματος δὲ τοῦ)-(ἀνάγομεν καὶ τὸ παρὸν ἐπιτύμβιον τοῦ εἰκοσιπενταετοῦς συζύγου τῆς Καλλιστοῦς εἰς τὴν Γ' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδα.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΙΖ'.

—

Ἐπίκαδος ἐτῶν ιή. χαῖραι.

Ἀναγινώσκομεν τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην[2] ἐπὶ τινος ἐπιςυλίου ναϊδιοσχήμου μνημείου λιθίνου, πλάτος μὲν ἔχοντος 0, 55, ὕψος δὲ

1) Αὐτ. ἐν λ.

2) Ἐξεδόθη πρότερον ὑπὸ τοῦ LEAKE (*Travels in Northern Greece*. London, 1835. 4. Τόμ. εἰς 8ον. Α'. 370) πλὴν οὐχὶ πανομοιοτύπως, εἰ καὶ διὰ κεφαλαίων γραμμάτων.

1) **Π. ΙΑΣΕΜΙΔΟΥ**, *Ἐγχειρίδιον τῆς θρησκείας καὶ Μυθολογίας τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων*. ἐν Ἀθήναις, 1871. 8ον. σ. 62.

2) Ἐδημοσιεύθη προηγουμένως ὑπὸ τοῦ κοινοποιήσαντος (ΑΝΘΙΜΟΥ ΒΕΛΕΓΡΑΔΩΝ, αὐτ. σ. 39.) πλὴν διορθώσει τοῦ ΧΑΙΡΑΙ εἰς ΧΑΙΡΕ.

Digitized by Google

1, 20, τοῦθ' ὅπερ ἐντετειχισμένον ἐστὶν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν πρόσοψιν[1] τῆς αὐλῆς τῆς κατὰ τὴν Ἀπολλωνίαν Ἱ. μονῆς τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου.

Ἐπὶ τοῦ διαληφθέντος μνημείου, στεγαζομένου δι' ἀετώματος, ἀπεικονίζεται κατὰ μέτωπον ἱστάμενος ὁ δεκαοκταετὴς Ἐπίκαδος, ἀκέφαλος, ἐνδεδυμένος μὲν ἀμφιμάσχαλον χιτῶνα μετ' ἀναβολῆς, κρατῶν δὲ βότρυν σταφυλῆς διὰ τῆς δεξιᾶς χειρός.

Οἱ δὲ χαρακτῆρες Δ ω ἀνάγουσι καὶ τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην εἰς τὴν αὐτὴν μετὰ τῆς προηγουμένης ἐποχήν, εἰς τὸν Γ' δηλαδὴ μ. Χ. αἰῶνα. Ἦτο δὲ τὸ κύριον ὄνομα Ἐπίκαδος σύνηθες ἐν Ἀπολλωνίᾳ καὶ μεταξὺ τῶν ἀρχόντων, ὡς ἐπὶ πηλίνων ἀγγείων[2] καὶ νομισμάτων τῆς πόλεως ταύτης φαινόμενον[3], καὶ μεταξὺ τῶν στρατιωτικῶν[4] τῶν ἐξ Ἀπολλωνίας ὁρμωμένων.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΙΗ'.

—

Δράκων ἐτῶν κ'.
χ]ηστητὴρ ἐποίησεν
μνήμης χάριν· χαῖρε.

Ἐγκεχαραγμένην τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην[5] βλέπομεν ἐπὶ μαρμαρίνου ναϊδιοσχήμου μνημείου, τὸ μὲν ὕψος 0, 48, τὸ δὲ πλάτος 0, 37, σωζομένου νῦν ἐν τῷ τῆς κατὰ τὴν Ἀπολλωνίαν Ἱ. Μονῆς τῆς Κοιμήσεως ἡγουμενείῳ. Ταύτην εἶδε πιθανῶς καὶ ὁ Gillieron[6] δεξιᾷ τῆς μεγάλης πύλης τῆς εἰσόδου τῆς Μονῆς· «un petit cadre de pierre representant un homme et son chien.»

Ὑπ' αὐτὴν δὲ τὴν ἐπιγραφὴν ἐντὸς εἰσοχῆς τοξοειδοῦς, γεγλυμμένος ἐστὶν εἰκοσαέτης ὁ Δράκων, ἱστάμενος κατὰ μέτωπον, ὁλόγυμνος, φέρων προκόμιον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, καὶ κρατῶν ἐν ἑκατέρᾳ τῇ χειρὶ μύρμηκα· ἔχει δὲ παρ' ἑαυτῷ κύνα πηδῶντα.

Τὸ διαληφθὲν ἐνεπίγραφον μνημεῖον ὡς πρὸς τὸ σχῆμα τοῦ χαρακτῆρος ω καὶ τὰς στίξεις, ἀνήκει, φαίνεται, τῇ Γ' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδι.

Ἐπὶ τοῦ προκειμένου δ' ἀναγλύφου παρίσταται Δράκων τοὔνομα πύκτης (pugil, boxeur), ὁ κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην *χηστητήρ*, ὅστις ἐκράτει δερματίνους ἱμάντας ἐν τῇ πυγμαχίᾳ (pugilatio) μετὰ μεταλλίνων σφαιριδίων· τοὺς ἱμάντας τούτους λατινιστὶ caestus ἐκάλουν, ὁπόθεν καὶ τὸ *χηστητὴρ* ἐξελληνισθὲν ἐπίθετον προσθετέον εἰς τὸν Θησαυρὸν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης τοῦ Ἑρρίκου Στεφάνου. Αἱ δὲ τῆς ῥώμης ἀσκήσεις οὐχ ἧττον τῶν λοιπῶν ἑλληνικῶν χωρῶν ἦσαν ἐν χρήσει καὶ τιμῇ κατὰ τὴν Ἀπολλωνίαν, τὴν πλουσίαν ταύτην καὶ περίβλεπτον πόλιν, ἔνθα, πρὸς τοῖς ἄλλοις, ὡς γνωρίζομεν ἐκ τοῦ Στράβωνος, καὶ γυμνάσιον ὑπῆρχεν[1].

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΙΘ'.

—

M(arcus) Licin(i)us M(arci) l(ibertus)
pia loka s(epulturae) f[ec]it
si[bi] fi[liae] et [uxo]ri.

ἤτοι

Μάρκος Λικίνιος ἀπελεύθερος Μάρκου εὐσεβὲς μνημεῖον ταφῆς ἐποίησεν ἑαυτῷ, τῇ θυγατρὶ καὶ τῇ συζύγῳ.

Τὴν λατινικὴν ταύτην ἐπιτύμβιον ἐπιγραφὴν εὑρίσκομεν ἐπὶ τῆς μιᾶς τῶν πλευρῶν ναϊδιοσχήμου μνημείου μαρμαρίνου τοῦθ' ὅπερ ἐντετειχισμένον ἐστὶν ἔξωθεν τῆς παρὰ τοῖς Σκάμπεις (Ἐλβασάνιον) ἱερᾶς Μονῆς τοῦ ἐν ἁγίοις Ἰωάννου τοῦ Βλαδιμήρου. Περὶ τῆς Ἱερᾶς ταύτης Μονῆς παρακατιόντες λαλοῦμεν[2].

Τὸ μνημεῖον τοῦτο φαίνεται στερεοῦ καὶ κυβικοῦ σχήματος μετὰ μετρίας εἰσοχῆς ἐπὶ τῶν τριῶν ὀρθῶν αὐτοῦ πλευρῶν, σχηματιζομένων ἐκ τῶν κατὰ τὰς γωνίας ἐξεχόντων ὀρθοστατῶν· ἔχει δ' ἄνωθεν θριγκὸν καὶ στέγασμα τέλειον μετὰ τεσσάρων ἐκ τοῦ κατακορύφου σημείου κλίσεων, τὰ πάντα δ' ἐξ ἑνὸς ὄγκου μαρμαρίνου. Μνημεῖον δὲ τοιούτου σχήματος εὑρεθὲν ἐν Ἀθήναις περιγράφεται παρὰ τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ κ. Κουμανούδη[3]. Ἐπὶ τῆς τετάρτης αὐτοῦ προσόψεως ὑπό τι γλυπτὸν ἀέτωμα, φέρον ἐν μέσῳ πρόσωπόν τι γυναι-

---

1) A. GILLIERON, αὐτ. σ. 53.
2) ΑΝΘΙΜΟΥ ΒΕΛΕΓΡΑΔΩΝ, αὐτ. σ. 38.
3) MIONNET, *Descrption des Médailles Antiques*. Β'. ς 29.
4) TITI LIVII, *Historiarum Libri* ΜΔ'. 30.
5) Καὶ πρότερον ἐδημοσίευσε τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην ὁ πέμψας (ΑΝΘΙΜΟΥ ΒΕΛΕΓΡΑΔΩΝ, αὐτ. σ. 39.) πλὴν ἀλλοίως ἢ παρ' ἡμῖν· λ. χ. ἐν ς'. 2 *ἡ μήτηρ ἀντὶ χηστητήρ*.
6) Αὐτ. σ. 52.

1) ΣΤΡΑΒΩΝΟΣ Θ'. 424.
2) Ὅρα ἀρ. ΚΔ'.
3) Σ ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗ, αὐτ. σ. ις'

Digitized by Google

κεῖον, ἀναγινώσκομεν τὴν ἐπιγραφήν, ὑφ' ἣν παρίστανται ἱστάμεναι κατὰ μέτωπον ἀριστερᾷ μὲν τοῦ προσβλέποντος ἡ σύζυγος, δεξιᾷ δ' ἡ θυγάτηρ τοῦ Μάρκου Λικινίου· φέρει δ' ἐκείνη μὲν χιτῶνα διήκοντα μέχρι τῶν ποδῶν, αὕτη δὲ χιτῶνα βραχύτερον ἀμφιμάσχαλον, ἑκατέρα δὲ ξυσίδα, καὶ βοστρύχους μὲν ἡ πρεσβυτέρα, προκόμιον δ' ἡ νεωτέρα· προσέτι δὲ κρατεῖ καὶ κάτοπτρον ἡ μήτηρ κατὰ τὴν ἀριστερὰν χεῖρα.

Ἐπειδὴ δὲ τὸ κύριον ὄνομα Λικίνιος κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς Δ' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος κοινότερον ἐτύγχανεν ὄν, εἰς τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀνήκει καθ' ἡμᾶς ἡ μνημονευομένη νῦν ἐπιγραφή.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Κ'.

Πρόκλῳ κιναιδολόγῳ πατὴρ
ἀνέθηκε [μ]νήμις χάριν ἐ-
τῶν κ'. χαῖρε.

Ἐπὶ ναϊδιοσχήμου μνημείου λίθου λευκοῦ τὸ μὲν ὕψος 0, 65, τὸ δὲ πλάτος 0, 50, ἀναγινώσκομεν τὴν παρατιθεμένην ἐπιτύμβιον ἐπιγραφήν· μετενεχθὲν δ' ἐξ Ἀπολλωνίας τὸ παρὸν ἐνεπίγραφον ἀνάγλυφον ἐντετείχισται νῦν ἔξωθεν τῆς αὐλῆς τῆς ἐν τῷ τῆς Μικρᾶς Μουζακίας χωρίῳ Κολικόνδασι ἀνεγηγερμένης ἐκκλησίας τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου.

Ἔχει δὲ τὸ μνημεῖον ἄνω μὲν ἀέτωμα, ὑπ' αὐτὸ τὴν ἐπιγραφήν, ὑπὸ ταύτην δ' ἐν εἰσοχῇ τινι τοξοειδεῖ κατὰ μέτωπον ἀνάγλυφον τὴν προτομὴν τοῦ Πρόκλου, φέροντος χιτῶνα μετ' ἀναβολῆς, καὶ τὴν κόμην ἔχοντος περιδεδεμένην ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐν εἴδει στεφάνου[1].

Ἐκ δὲ τοῦ σχήματος τοῦ γράμματος Ӈ κρίνων τις ἀνάγει τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην εἰς τὸν Δ' μ. Χ. αἰῶνα.

Καίτοι δὲ κομιδῇ νέος ὁ Πρόκλος (ἦν μόλις εἰκοσαέτης), γνωστὸς ἐτύγχανεν ὢν κιναιδολόγος, ποιητὴς δηλαδὴ κιναίδων, ἐλαφρῶν τινων ποιημάτων, ὧν ἐφευρέτης φαίνεται Σωτάδης ὁ Μαρωνείτης, ὁ τὸν ἰωνικὸν λόγον καλλιεργήσας, καὶ τελευτήσας περὶ τὸ 290 π. Χ.[2]. Ἕπεται δὲ μετ' αὐτὸν Ἀλέξανδρος ὁ Αἰτωλὸς περὶ τὸ 280—247 π. Χ. ἀκμάσας· τινὲς δὲ τῶν κιναιδολόγων μετὰ μέλους ἔψαλλον τὰς ἑαυτῶν ποιήσεις, ὡς Σῖμος ὁ Μάγνης, Λύσις ὁ μελοποιός[1], κλπ. Παρηκολουθεῖτο δ' ὁ ποιητὴς ὑπ' ὀργάνου ἐκ χορδῶν, ἔφερεν ἀναβολὴν λευκὴν καὶ στέφανον χρυσοῦν, σανδάλια δ' εἰς τοὺς πόδας· ἐλάμβανε δ' ὡς ἀμοιβὴν τῶν στίχων αὐτοῦ στέφανον[2]. Εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην κατηγορίαν ἀνήκει καθ' ἡμᾶς ὁ κιναιδολόγος Πρόκλος ὁ Ἀπολλωνιάτης, εἰς ὃν ἀποδοτέον ἴσως καὶ τὸ τῆς Ἀνθολογίας ἐπίγραμμα Πρόκλου[3], ὅπερ συνήθως εἰς Πρόκλον τὸν Πλατωνικὸν φιλόσοφον ἀποδίδοται, καίτοι πόρρω τῆς τοῦ φιλοσόφου σοβαρότητος ἀφιστάμενον.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΚΑ'.

Σεπτίμι[ο]ς Πτ-
ολεμαῖος ἐ-
νθάδε κεῖται
σὺν ἐγ[γ]όνῳ Θε-
οδότῃ.

Τὴν ἐνταῦθα καταχωριζομένην ἐπιγραφὴν κεχαραγμένην οἴδαμεν ἐπὶ τετραγώνου πλακὸς ὕψους μὲν 0, 50, πλάτους δὲ 0, 33, κειμένης παρὰ τὴν ὡραίαν πύλην τοῦ ναοῦ τῆς κατὰ τὴν Ἀπολλωνίαν Ἱ. Μονῆς τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου.

Φαίνεται δ' ὡς ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων οὖσα τοῦ τέλους τῆς Δ' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος, ὁπότε ἡ φράσις «ἐνθάδε κεῖται» τὸ κατ' ἀρχὰς ἐπὶ τῶν ἐπιτυμβίων πλακῶν ἀναφαίνεται[4].

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΚΒ'.

Ἄνθος ἐτῶν δέκα
χαῖρε φιλῶτις.
ὡς ῥόδον ἡδύπνοον
ὀρθὲν ταχέως [ἔ]δ[υ].

Ἀναγινώσκομεν τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην[5] ἐπὶ πλακὸς λιθίνης πλάτους μὲν 0, 38, ὕψους δὲ

1) ΑΝΘΙΜΟΥ ΒΕΛΕΓΡΑΔΩΝ, αὐτ. σ. 39.
2) ΑΘΗΝΑΙΟΥ, *Δειπνοσοφισταὶ* ΙΔ'. 620.— ΣΟΥΙΔΑ, ἐν λ. *Σωτάδης*.—ΣΤΡΑΒΩΝΟΣ ΙΔ'. 648.— QUINTILIANI, A'. 14.

1) ΣΤΡΑΒΩΝΟΣ, αὐτ.
2) ΑΘΗΝΑΙΟΥ, αὐτ.
3) *Anthologia Graeca*. ἐκδ. *Iacobs*, ἀρ. 69.
4) ABBE MARTIGNY, *Dictionnaire des Antiquités Chrétiennes*. Paris, 1865. μ. 8ον. ἐν λ. *Inscriptions*. σ. 319.
5) Ἐδημοσιεύθη παρὰ τοῦ πέμψαντος (ΑΝΘΙΜΟΥ ΒΕΛΕΓΡΑΔΩΝ, αὐτ. σ. 38.) πλὴν ἐλλιπέστερον· διότι λ. χ. ἐν ϛ. 2 ἡ λέξις *Φιλῶτις* ἐλλείπει παντάπασιν.

Digitized by Google

0, 55, ἐξ Ἀπολλωνίας μετακομισθείσης, καὶ νῦν ἐντετειχισμένης παρὰ τῇ πύλῃ τῆς αὐλῆς τῆς ἐν τῇ Μεγάλῃ Μουζακίᾳ Ἱ. Μονῆς τῆς Γεννήσεως τῆς ὑπεραγίας ἡμῶν Θεοτόκου, τῆς ἐπικεκλημένης τῆς Παναγίας Ἀρδευούσης.

Τῆς ἐπιτυμβίου ταύτης ἐπιγραφῆς οἱ μὲν δύω πρῶτοι στίχοι κατὰ τὴν προμετωπίδα τῆς πλακός, οἱ δὲ δύω τελευταῖοι κάτωθέν εἰσι τοῦ κλινιδίου γεγραμμένοι. Μήπως εἰσὶν ἔμμετροι καίπερ ὑποσκάζοντες;

«Ἄνθος ἐτῶν δέκα χαῖρε Φιλῶτις·
»Ὡς ῥόδον ἡδύπνοον ὀφθὲν ταχέως ἔδυ.»

κατὰ τὸ παρὰ τὴν Πέτραν τῆς Μακεδονίας ἐπιτύμβιον[1] οὕτως ἀρχόμενον: «Ὡς ῥόδον εἰαρινόν σε βροτοφθόρος ἥρπασεν Ἅδης·» ἢ κατὰ τὸ σωζόμενον ἡρωελεγεῖον ἐπὶ λίθου τινὸς ἐν Ῥώμῃ:[2]

«Οἷα γὰρ ἀρχόμενον ῥόδον εὔπνοον, εἴαρος ὥρῃ
»ἐξέταμες ῥίζης, πρὶν χρόνον ἐκτελέσῃ.»

Φέρε νῦν ἴδωμεν τί τὸ προκείμενον ἀνάγλυφον ἀπεικονίζει· διαιρεῖται πρῶτον εἰς δύο τμήματα, καὶ τὸ μὲν ἄνω παρίστησι δύο προτομὰς κατὰ μέτωπον, ἴσως τῶν γονέων τοῦ τεθνεῶτος, δεξιᾷ μὲν τῷ προσβλέποντι τὴν τῆς μητρός, ἀριστερᾷ δὲ τὴν τοῦ πατρός, τὰς κεφαλὰς ἐχόντων ἀσκεπεῖς καὶ κομώσας διὰ προκομίου, καὶ φερόντων ἐκείνου μὲν χιτῶνα μετ' ἀναβολῆς, ταύτης δὲ χιτῶνα μετὰ ξυστίδος, τὸ δὲ κάτω τμῆμα παρίστησι τὸ τέκνον Ἄνθος, ἐνδεδυμένον χιτωνίσκον (tunicula) καὶ κατακεκλιμένον ἐν κλινιδίῳ (lectulus).

Ἔστι δὲ τὸ κλινίδιον ἐκ τῶν συνήθων· ἀνακλιντήρια μὲν ἑκατέρωθεν ἐγείρονται, στρωμνή τις (culcita) ἐπέστρωται, προσκεφάλαιον (cervical) ὑποβαστάζει τὴν ἀσκεπῆ καὶ κομῶσαν κεφαλὴν τοῦ παιδός, κεκαλυμμένου διὰ σινδόνης ὡς ἐφαπλώματος.

Ὡς ἐκ τῆς πνευματικῆς ἰδέας τῶν τελευταίων δύω σειρῶν, εἰκάζομεν τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην χριστιανικῆς οὖσαν ἐποχῆς· ἀποδίδομεν δ' αὐτὴν εἰς τὸ τέλος τοῦ Ε' μ. Χ. αἰῶνος, διότι ἀπαντῶσιν ἐν αὐτῇ τόνοι τε καὶ πνεύματα· καὶ παραδεχόμεθα μὲν ὅτι τὰ πνεύματα μετὰ τῶν τόνων ἦσαν μάλιστα συνήθη ἀπὸ τῆς Ζ' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος[3], ἀλλὰ καὶ προγενέστερα τούτων παραδείγματα διεσώθησαν.

1) HEUZEY, *Le Mont Olympe*. σ. 480.
2) C. I. G. 6201. ϛ. 3—4.
3) W. WATTEMBACH. *Anleitung zur Griechischen. Palaeographie*, 6' ἔκδ. ἐν Λειψίᾳ, 1877. *Φον.* σ. 14.

Γνωστὸν δ' ὅτι τὸ κατ' ἀρχὰς εἰσαχθεὶς ὁ χριστιανισμὸς εἰς Ἰλλυρικὸν ὑπὸ τοῦ τὰς χώρας ταύτας ἐπισκεφθέντος Ἀποστόλου Παύλου[1] τῷ 64 μ. Χ.[2] ἤκμαζεν ἰδίως ἐν Ἀπολλωνίᾳ κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα, διότι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐπίσκοποι τῆς Ἀπολλωνίας μνημονεύονται Φῆλιξ μὲν τῷ 431[3], Εὐσέβιος δὲ τῷ 451[4]. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὸν ϛ' αἰῶνα κατεστράφη διὰ βαρβαρικῆς ἐπιδρομῆς ἄρδην ἡ πόλις Ἀπολλωνία[5], διὰ ταῦτα πρὶν ἔφθημεν εἰπόντες, ὅτι καὶ τὸ χριστιανικὸν τοῦ δεκαετοῦς Ἄνθους ἐπιτύμβιον ἐχαράχθη φθινούσης τῆς Ε' ἑκατονταετηρίδος, ὁπότε τῆς Ἀπολλωνίας ὁ χριστιανισμὸς ἀκμαῖος ἔθαλλεν.

Ὅταν δὲ παρατηρήσῃ τις τὸ βραχύβιον τοῦ παιδὸς Ἄνθους, ὅπερ ὡς ῥόδον ἡδύπνοον ὀφθὲν ἀμέσως ἔδυσεν, ἑκὼν ἀέκων εἰς τὴν μνήμην ἀναπολεῖ τὸ πασίγνωστον ὡραῖον δίστιχον:

«Et Rose a vécu ce que vivent les roses:
»L' espace d'un matin.»

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΓΚ'.

† Ἀνδρόνικος ἐν Χ(ριστ)ῷ τῷ Θ(ε)ῷ
πιστὸ[ς] βασιλεὺς ῥωμέων, Κομνηνὸς
Δούκας, Ἄγγελος ὁ Παλεολόγος,
υἱὸς Μιχαὴλ τ]ο[ῦ] καὶ νέο[υ] Κωνσταντίνο[υ], Κομνηνοῦ, Δούκα, Ἀγγέλο[υ]
[τ]ο[ῦ] Παλεολόγο[υ], ὁ ὡς ἀληθῆς
φιλόχριστος καὶ φιλομόναχος.

Εἰσερχόμενός τις εἰς τὸν νάρθηκα τοῦ ναοῦ τῆς κατὰ τὴν Ἀπολλωνίαν ἱδρυμένης Ἱερᾶς Μονῆς τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, καὶ πρὸς ἀριστερὰ στρέφων τὰ βλέμματα διακρίνει τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην[6] ἐν ὑδρογραφίᾳ γεγραμμένην

1) *Πρὸς Κορινθίους Ζ'. 6, 7.—Πράξ. Ἀποστ. ιϛ'. 6—12.* —Ὅρα καὶ ΕΥΓΕΝΙΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΕΩΣ, *Ἑκατονταετηρίς*, σ. 152—155.
2) ΑΝΘΙΜΟΥ ΒΕΛΕΓΡΑΔΩΝ, αὐτ. σ. 117.
3) *Πρακτικὰ Συνόδων.* Α'. σ. 468, 494.
4) *Πρακτικὰ Συνόδων.* Β'. σ. 106. 137.
5) TAFEL. *De via Egnatia*. σ. 15.—Μ. ΔΗΜΙΤΣΑ. αὐτ. σ. 757.
6) Ἐδημοσιεύθη πρότερον ὑπὸ τοῦ πέμψαντος (Α. ΒΕΛΕΓΡΑΔΩΝ, αὐτ. σ. 77.) πλὴν μετά τινων παραλλαγῶν π. χ. ἐν ϛ. 1. «*Κομνηνο-Δουκ-Ἀγγελο-Παλαιολόγος*» ὁ δὲ ϛ. 2. ἐλλειπούσης τῆς ἐν ἀρχῇ γενομένης ἀναπληρώσεως, οὕτως ἄρχεται· «*ὁ καὶ νέος Κωνσταντῖνος Κομνηνο-Ἀγγελο-Παλαιολόγος.*»

Digitized by Google

ἐπὶ τοῦ τῶν τοίχων ἀσβεστώματος. Ὑπ' αὐτὴν ἀπεικονίζονται παρατεταγμένα μὲν ἐπισήμως, ἐμφαίνοντα δὲ βαθεῖαν εὐλάβειαν ὀκτὼ πρόσωπα βασιλικῆς τινος οἰκογενείας, ὧν τρεῖς ἰχνογραφίας προτομῶν κατὰ μέτωπον ἔπεμψεν ὁ φιλόχριστος ἱεράρχης ἅγιος Βελεγράδων κ. Ἄνθιμος. Τούτων τὸ μὲν ὕψους 1, 50, καὶ πλάτους 0, 80, παρίστησι βαθυπώγωνα γέροντα, φέροντα στέμμα μαργαριτοστόλιστον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, οἷον παρ' Ἄννης τῆς Κομνηνῆς περιγράφεται[1]· «Τὸ μὲν γὰρ βασιλικὸν διάδημα, καθάπερ ἡμισφαίριον εὔγυρον, τὴν κεφαλὴν διαδεῖ πανταχόθεν, μαργάροις καὶ λίθοις κοσμούμενον, τοῖς μὲν ἐγκειμένοις, τοῖς δὲ καὶ ἐξηρτημένοις· ἑκατέρωθεν γὰρ τῶν κροτάφων ὁρμαθοί τινες ἀπαιωροῦνται διὰ μαργάρων καὶ λίθων, καὶ τὰς παρειὰς ἐπιξέουσιν.» Ἐνδεδυμένον δ' ἐστὶ τὸ μνημονευθὲν αὐτοκρατορικὸν πρόσωπον ἀλουργίδα διὰ μαργαριτῶν καὶ πολυτίμων λίθων κεκοσμημένην, καὶ κρατεῖ διὰ τῆς δεξιᾶς σκῆπτρον, ἐφ' οὗ σταυρός. Ἡ δευτέρα δ' εἰκὼν τὰς αὐτὰς διαστάσεις ἔχουσα παρίστησι γυναῖκα πρεσβύτιδα, ἐστεμμένην διὰ περιφεροῦς διαδήματος, πεποικιλμένου μὲν διὰ μαργαριτῶν καὶ πολυτίμων λίθων, πλὴν ἄνευ τῶν ἀπῃωρημένων ἑκατέρωθεν σείων. Ἡ δ' ἐνδυμασία τῆς γυναικείας μορφῆς ἐστὶ κολόβιον μετὰ μαργαλλείων (οὔγιας), καὶ φαίνεται κεκοσμημένη διὰ πλειόνων βαρυτίμων λίθων τῆς τοῦ πωγωνοφόρου. Τὰ δὲ τῆς γυναικὸς ταύτης ὦτα κοσμοῦσιν ἐνώτια πολύτιμα. Ἡ δὲ τρίτη τῶν εἰκόνων, τῶν αὐτῶν ἐπίσης διαστάσεων, παρίστησιν ἄνδρα κεχαρμένον ἔχοντα τὸν πώγωνα, καὶ διὰ παρομοίου τοῦ τῆς πρώτης εἰκόνος αὐτοκρατορικοῦ στέμματος ἐστεμμένον μετὰ καὶ τῶν σείων αὐτῶν· ἡ δὲ τούτου στολὴ παρεμφερὴς τῇ ἐκείνου, κρατεῖ δ' ἐπίσης ἐν τῇ δεξιᾷ σκῆπτρον, ἐφ' οὗ σταυρός. Περὶ δὲ τὰς κεφαλὰς ἑκάστης τῶν τριῶν τούτων εἰκόνων δόξα (nimbe) σελαγίζει. Πλησίον δὲ τῶν τριῶν τούτων προσώπων εἰκὼν τῆς Παναγίας ὑποβαστάζει τὴν Ἱ. Μονήν, κτίριον μεθ' ἑνὸς θόλου, κοσμούμενον ἔμπροσθεν δι' εἰκόνος ἐπίσης τῆς Θεομήτορος, φερούσης ἐν ἀγκάλαις τὸν υἱὸν αὐτῆς καὶ Θεόν, Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, εὐλογοῦντα μὲν τῇ δεξιᾷ, κρατοῦντα δὲ διὰ τῆς ἀριστερᾶς εἰλικτὸν εὐαγγέλιον. Ὑπὸ δὲ τὴν νῦν περιγραφομένην εἰκόνα τῆς Θεοτόκου φαίνεται γονυπετὴς νεαρὸς βασιλόπαις, ἀτενίζων πρός τε τὴν εἰκόνα καὶ τοὺς λοιποὺς ἀπεικονιζομένους.

Τὴν μακρὰν ταύτην ἐπιγραφήν, ἐν δυσὶ στίχοις καθωραϊσμένην, ἀποδίδομεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου τὸν Β' Ἀνδρόνικον, τὸν καὶ Πρεσβύτερον προσωνυμούμενον, ὅστις διαδεχθεὶς τὸν τελευτήσαντα πατέρα Μιχαὴλ Η' τὸν Παλαιολόγον τῇ 11 Δεκεμβρίου 1282[1] διετέλεσεν ὢν αὐτοκράτωρ μέχρι τῆς 24 Μαΐου 1328[2]. Τὴν εἰκασίαν ταύτην ἐπιρρωννυσιν ἡ τῆς ὑπογραφῆς ὁμοιότης, ἣν ἀναγινώσκομεν ὑπὸ τὸ χρυσόβουλλον Ἀνδρονίκου τοῦ Γέροντος πρὸς τὸν Μητροπολίτην Μονεμβασίας ἔχουσαν ἐπὶ λέξεως· «Ἀνδρόνικος ἐν Χριστῷ τῷ θεῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων, Δούκας, Ἄγγελος, Κομνηνὸς ὁ Παλαιολόγος[3],» ὡς ἐπίσης ἡ τοῦ χορηγουμένου τίτλου πρὸς τὸν ῥηθέντα βυζαντινὸν αὐτοκράτορα παρὰ τῆς Ἐνετικῆς ἀριστοκρατίας τῷ 1311 «Ser Andronicus in Christo Deo fidelis imperator et moderator Romeorum, Ducas, Angelus, Comnenus, Paleologus, semper Augustus[4].» Ἐντεῦθεν ὁρμώμενοι προέβημεν εἰς τὴν ἀναπλήρωσιν τῆς καθ' ἡμᾶς ἐπιγραφῆς, καλῶς εἰδότες πρῶτον μὲν ὅτι τὴν προσωνυμίαν «Νέος Κωνσταντῖνος» φέρει Μιχαὴλ Η' ἐν τῷ δημοσιευθέντι τίτλῳ «Μιχαὴλ ἐν Χριςῷ τῷ Θεῷ πιστὸς αὐτοκράτωρ καὶ διοικητὴς Ῥωμαίων, Δούκας, Ἄγγελος, Κομνηνός, Παλαιολόγος καὶ *νέος* Κωνσταντῖνος[5], δεύτερον δ' ὅτι πρὸ τῆς φράσεως «ὁ καὶ νέος Κωνσταντῖνος» ὑπῆρχον ἐξεσμένων γραμμάτων ἴχνη[6]. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν λόγων τῆς ἀναπληρώσεως τῆς ἐπιγραφῆς.

Ἐκ δὲ τῶν εἰκόνων ἡ μὲν ἐν ἀρχῇ μνημονευθεῖσα παρίστησι τὸν αὐτοκράτορα, καθάπερ εἰκάζομεν, Ἀνδρόνικον τὸν Β' ἑξηκονταετῆ τότε τὴν ἡλικίαν, ἡ δὲ γυναικεία τὴν

---

1) ΑΝΝΗΣ ΚΟΜΝΗΝΗΣ, *Ἀλεξιάδος* Γ'. 4.

---

1) E. de MURALT, *Essai de Chronographie Byzantine*. Bâle et Genève, 1871—3. Τόμ. 2. 8ον. ἐν χρ.

2) E. de MURALT, αὐτ. ἐν χρ.

3) ΡΑΛΛΗ καὶ ΠΟΤΛΗ, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ Ἱερῶν Κανόνων*, ἐν Ἀθήναις, 1852—9. Τόμ. 6. 8ον. Ε'. σ. 340.

4) CH. HOPF. *Chroniques Greco-Romanes*, Berlin, 1873. 8ον. σ. XXIV, 178.

5) ΣΣΑΡΛΑΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ, *Ἡ Κωνσταντινούπολις*. ἐν Ἀθήναις, 1851—69. 3 Τόμ. μ. 8ον. Β'. σ. 381.

6) ΑΝΘΙΜΟΥ ΒΕΛΕΓΡΑΔΩΝ, αὐτ. σ. 77.

Digitized by Google

αὐτοκράτειραν Εἰρήνην, θυγατέρα μὲν Γουλιέλμου τοῦ Δ' Μαρκίωνος τῆς Μοντισφερράτης, Ὑολάνδην (Iolante) τὸ πρὶν καλουμένην, σύζυγον δ' Ἀνδρονίκου τοῦ Β' ἀπεικονισθεῖσαν πεντηκοντούτιδα· διότι μόλις δεκαοκταέτις ἦν ὅτε κατὰ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1285 [1] συνεζεύχθη τὸν Ἀνδρόνικον· ἡ δὲ τρίτη τέλος πάντων εἰκὼν παρίστησι, φαίνεται, Μιχαὴλ τὸν Θ' τὸν Παλαιολόγον, υἱὸν καὶ συμβασιλέα τοῦ Β' Ἀνδρονίκου, γεννηθέντα δ' ἐξ Ἄννης τῆς ἑτέρας συμβίας Ἀνδρονίκου τῷ 1277, καὶ νῦν ὄντα χρόνων τεσσαράκοντα. Ἡ δὲ περιγραφεῖσα πρότερον εἰκὼν νέου γονυπετοῦς ἴσως ἐστὶ τοῦ Δεσπότου Μανουήλ, υἱοῦ μὲν Μανουὴλ τοῦ Θ', εἰκοσαετοῦς δὲ τότε τὴν ἡλικίαν[2]. Ὅτι δ' αἱ δύω τῶν εἰκόνων εἰσὶν αὐτοκρατόρων, ἐξ ἄλλων τε δῆλον, καὶ πρὸ πάντων ἐκ τῶν ἑκατέρωθεν τῶν στεμμάτων αὐτῶν ἀπῃωρημένων σείων (franges, κοινῶς φοῦνται) τοῦ διακριτικοῦ τούτου τῶν αὐτοκρατόρων συμβόλου[3]. Ἐὰν δ' ὁ μὲν βαθυπώγων ἐστίν, ὁ δὲ παντελῶς ἀγένειος, οὐδὲν πρὸς ὄνειδος τοῦτο· διότι τινές, ὡς γνωστόν, τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων ἐθώπευον τὸ γένειον, τινὲς δ' ὅλως ἐκείροντο.

Ἀλλ' ἆρά γε κατὰ τίνα χρόνον τῆς βασιλείας αὐτοῦ τὴν Ἱερὰν ταύτην ἀνήγειρε Μονὴν Ἀνδρόνικος ὁ Β'; Ἐκ τῆς ἱστορίας μανθάνομεν ὅτι διὰ τῶν ἀμυθήτων θησαυρῶν, οὓς ἐκληρονόμησεν ἐκ τῆς ἑαυτοῦ συζύγου, τῆς αὐτοκρατείρας Εἰρήνης, τελευτησάσης ἐν Δράμᾳ κατ' ἀρχὰς τοῦ 1317, πολλῶν μεγάλων οἰκοδομῶν ἐγένετο κτίτωρ Ἀνδρόνικος ὁ Β' τόν τε ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας ἐπισκευάσας καὶ τὰς συγκρατούσας αὐτὸν ἔξωθεν πυραμίδας ἀνιδρύσας, καὶ τὴν Ἰουστινιάνειον στήλην στερεώσας[4], καὶ τὰ τείχη τοῦ βυζαντίου[5] καταπεπτωκότα πρότερον ἀνεγείρας[6]. Τὴν τελευταίαν ταύτην ἀνέγερσιν ὑποκρύπτει καθ' ἡμᾶς ἡ χρονολογία « ἔτους ,ςωκ[ς'](=1317) Νοεμβρίου δ' » ἣν ἀντιγράψας ἐκ τοῦ δευτέρου πύργου μετὰ τὸν τοῦ Ἰσαακίου Ἀγγέλου κατεχώρισεν ὁ σοφὸς ἡμῶν συνάδελφος κ. Πασπάτης ἐν ταῖς σελίσι τῆς ὡραίας αὐτοῦ *Περὶ τῶν χερσαίων τειχῶν τῆς ΚΠ. Μελέτης*[1]. Ἐκ τῶν εἰρημένων συμπεραίνομεν ὅτι περὶ ταύτην που τὴν ἐποχὴν τοῦ 1317 σωτηρίου ἔτους, καὶ τὴν Ἱ. Μονὴν τῆς Ἀπολλωνίας ἀνήγειρεν ἐκ βάθρων Ἀνδρόνικος ὁ Β' ἐπὶ τῶν ἐρειπίων ναοῦ τινος Ἀπόλλωνος[2] πολιούχου τῆς θεότητος Ἀπολλωνίας[3].

Εἰ δὲ τὴν ἀνίδρυσιν τῆς Ἱ. Μονῆς οὐ προγενεστέραν τοῦ 1317 κρίνομεν, οὐχὶ δὲ καὶ μεταγενεστέραν τοῦ 1320, διότι κατὰ τὴν 12 Ὀκτωβρίου 1320 ἀπέθανεν ἐν Θεσσαλονίκῃ διαμένων ὁ συμβασιλεὺς Ἀνδρονίκου τοῦ Β' καὶ υἱὸς αὐτοῦ Μιχαὴλ ὁ Θ' ὁ καὶ παριστάμενος, καθὰ προείρηται, διὰ τῆς τρίτης εἰκόνος. Ἐκ τῆς χρονολογίας ταύτης ὁδηγούμεθα καὶ πρὸς ἀναπλήρωσιν τῆς ἐπιγραφῆς τῆς ἐντετειχισμένης παρὰ τοῖς θεμελίοις τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς τοῦ Ἱ. ναοῦ: *Ἐνταῦθα κεῖται Μελίτιος ὁ θύτης, ἐκκλησιαρχῶν τῆς Μονῆς ταύτης Ἀπολλωνίας· ἐκοιμήθη δὲ ἐν μηνὶ Μαρτίῳ Λ'.* [ς]ωνη.(6858=1350 μ.Χ.) οὐχὶ δὲ «Μαρτίῳ λά 858» ὡς ἐσφαλμένως ἀνεγνώσθη[4].

Εἴδομεν ἀνωτέρω πλησίον τῶν κτιτόρων τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου, κρατούσης τὴν Ἱ. Μονήν, ὅπως ἐν βυζαντινοῖς κτιρίοις πολλάκις ἀπεικονίζεται τὸ τῆς ἀνιδρυθείσης Ἱ. ἐκκλησίας ἢ Μονῆς ἀπεικόνισμα προσφερόμενον ὑπὸ τοῦ κτίτορος. Οὕτω λ. χ. ἐπισκευαζομένης τῷ 1848 τῆς Ἁγίας Σοφίας, ὡραῖον ἀνεφάνη μωσαϊκὸν ἔσωθεν τοῦ ναοῦ καὶ τῆς μεσαίας πύλης ὕπερθεν, τῆς ἀπὸ τοῦ ἐσωνάρθηκος εἰς τὸν ναὸν ἀνοιγομένης· τὸ μωσαϊκὸν δὲ τοῦτο παρίστησιν ἐν μέσῳ μὲν τὴν Παναγίαν, ἑκατέρωθεν δὲ γονυκλιτεῖς τὸν Μέγαν Κωνσταντῖνον προσφέροντα τὸ τῆς Πόλεως ὁμοίωμα, καὶ τὸν Ἰουστινιανὸν τὸ τῆς Ἁγίας Σοφίας. Ἐν δὲ τῇ Μονῇ τῆς Χώρας (Καχριέ-τζαμιὶ) καθ' ὁμοίαν τινὰ θέσιν, ἀλλ' ἔξωθεν εὑρίσκεται ψηφιδωτὸν ἀπεικονίζον τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐπὶ θρόνου καθήμενον, καὶ παρ' αὐτῷ γονυπετῆ τὸν κτίτορα Λογοθέτην Θεόδωρον τὸν Μετοχίτην

1) E. de MURALT, αὐτ. ἐν χρ.
2) ΣΚΑΡΛΑΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ, αὐτ. σ 282—283.
3) ΑΝΝΗΣ ΚΟΜΝΗΝΗΣ, αὐτ Γ' 4.
4) ΝΙΚΗΦΟΡ. ΓΡΗΓΟΡΑ, *Ἱστορία Βυζαντινή*. Ζ' 12. — ΝΙΚΗΦΟΡ. ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*. ΙΖ'. 23.
5) E. de MURALT, αὐτ. ἐν χρ. 1317 Ἰαν.—Μαΐου.
6) ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ, αὐτ. — ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ, αὐτ.

1) Α. ΠΑΣΠΑΤΗ, *Βυζαντιναὶ Μελέται* ἐν Κπ. 1877. μ. 8ον. σ. 41.
2) LEAKE, αὐτ. σ. 368. — POUQUEVILLE αὐτ. σ. 287—8.—ΔΗΜΙΤΣΑ, αὐτ. σ. 760—1 GILLIERON, αὐτ. σ. 51.
3) ΗΡΟΔΟΤΟΥ, Θ'. 193.
4) ΑΝΘΙΜΟΥ ΒΕΛΕΓΡΑΔΩΝ, αὐτ. σ. 79

Digitized by Google

προσφέροντα τὸ τῆς Ἱ. Μονῆς ὁμοίωμα[1]. Τοῦ μὲν ὡραίου τούτου μουσουργήματος δεξιωτάτην ἀντιγραφὴν ἔχομεν τὴν τῶν ἡμετέρων συναδέλφων κ. κ. Κ. Σ. Καραθεοδωρῆ καὶ Γ. Α. Δημητριάδου, μερίμνῃ τοῦ καλλιτέχνου Κ. Ὀρφανουδάκη, τῆς δὲ Ἱ. Μονῆς τῆς Χώρας εὐσυνείδητον καὶ πλήρη μονογραφίαν τὴν τοῦ ὁμογενοῦς ἀρχιτέκτονος Κ. Πελοπίδου Κούππα, δυστυχῶς ἀνέκδοτον.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΚΔ'.

Ἐτοῦτα τὰ ση-
μάδηα Αὐθέ-
ντου Μεγά[λου
Κάρλα Θε-
οπήα.

Ἡ παρατιθεμένη νῦν ἐπιγραφὴ[2] σώζεται μὲν πλησίον τῆς πύλης ἔξωθεν τῆς Ἱ. ἐκκλησίας τῆς σεβασμίας Μονῆς τοῦ ἐν ἁγίοις Ἰωάννου τοῦ Βλαδιμήρου, τῆς ἀπεχούσης μὲν μίαν ὥραν βορειοδυτικῶς τῆς πόλεως Σκαμπῶν (Ἐλβασάν), ἀνεγηγερμένης δ' ἐν τῇ πεδιάδι Κούτσα τούπικλην, ἐγκεχάρακται δ' ἐπὶ λιθίνης πλακὸς εὐμήκους.

Ἐπὶ τῆς πλακὸς ταύτης ὡς ἀκολούθως ἀπεικονίζονται τὰ τῆς οἰκογενείας Θεοπήα *σημάδια*, τὰ παρ' ἡμῖν οἰκόσημα λεγόμενα· λέων καθήμενος ἐπὶ τῶν ὀπισθίων αὐτοῦ ποδῶν πρὸς ἀριστερά, δεικνὺς τοὺς ὄνυχας καὶ τὴν γλῶσσαν (rampant armé, lampassé de gueules), φέρων στέμμα βασιλόπαιδος (couronné de prince du sang) τῆς Γαλλίας ἐπὶ τῆς κεφαλῆς· ἐν δὲ τῷ πεδίῳ καὶ κάτωθεν τοῦ λέοντος μανδύας κεκοσμημένος δι' ἀνθέων ἁπλῶν κρίνου (fleurs de lis au pied nourri), σταυρῶν ἐντὸς ἢ χωρὶς κύκλων, καὶ διὰ χαρακτήρων Τ. Є. Π.

Τὸ δὲ γενεαλογικὸν στέλεχος τῆς οἰκογενείας Θεοπήα ἔχει νομίζομεν οὕτως· ὁ Σεβαστὸς Θωπήας (Thopia), ἱππότης τῷ 1274[3], εἶχεν υἱοὺς δύο τὸν Δομένικον, ἐπίσκοπον Λισσοῦ κατὰ τὴν Δαλματίαν (Stagno et Cuzzola) μετὰ τὸ 1336, καὶ τὸν Τανούσσιον, Κόμητα τῆς Ἀλβανίας (1328—1338), ὅστις ἔσχεν υἱὸν τὸν Ἀνδρέαν. Οὗτος δὲ νυμφευθεὶς τὴν θετὴν θυγατέρα τοῦ Ῥοβέρτου, βασιλέως τῆς Νεαπόλεως, ἀπέκτησε τέκνα τὸν Γεώργιον καὶ τὸν Κάρλαν[1]. Τοῦ ῥηθέντος Κάρλα Θωπήα καὶ τῆς ἑαυτοῦ συζύγου Βοϊσάβας, θυγατρὸς τοῦ Βάλσα Α' κυριάρχου μὲν τῆς Σκόδρας, Ἀντιβάρεως, Καττάρου καὶ τῶν περιοίκων[2], προπάτορος δὲ τῆς τῶν Καστριωτῶν οἰκογενείας[3], υἱὸς μὲν ἦν ὁ Γεώργιος—περὶ τούτου δὲ παρακατιὼν ὁ λόγος—θυγατέρες δ' ἦσαν ἡ Βοϊσάβα[4], σύζυγος τοῦ Κὺρ Ἰσαὰκ[5], ἀποθανοῦσα τῷ 1400 καὶ ἡ Κυρία τῆς Κροίας Ἑλένη, σύζυγος τοῦ Μάρκου Βαρβαρίζου, τελευτήσασα περὶ τὸ 1401[6]. Τοῦ δὲ προμνημονευθέντος ἀδελφοῦ τοῦ Κάρλα Θωπήα Γεωργίου, τελευτήσαντος περὶ τὸ 1389, ἔγγονος μὲν ἦν Ἀνδρέας Τόπιος[7], ἡγεμὼν Αὐλῶνος καὶ Μουζακίας, ἀποθανὼν περὶ τὸ 1415[8], δισέγγονος δ' ἕτερος Ἀνδρέας ζῶν ἔτι κατὰ τὸ 1461[9]. Περὶ δὲ τὰ τέλη τῆς ΙΗ' ἑκατονταετηρίδος (1777—1795) ἀνέγνωμεν ὄνομά τι τοιοῦτον μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς ἐν Οὐγγαρίᾳ συστάσης Κουμπανίας (Ἀδελφάτου) πρὸς συντήρησιν τῆς ἐν τῇ Μεγάλῃ Μουζακίᾳ κειμένης Ἱ. Μονῆς τῆς Ἀρδευούσης, ἐν οἷς μνημονεύεταί τις Ἀθανάσιος Γεωργίου Τούπου, καί τις Εὐρετὸς Νικολάου Τούπια[10].

Ἐκ τοῦ γενεαλογικοῦ τούτου στελέχους κατανοοῦμεν πῶς ἡ μὲν ἀγχιστεία μετὰ τοῦ βασιλέως Ῥοβέρτου τῆς Νεαπόλεως ἔδωκεν εἰς τὸ οἰκόσημον τό τε στέμμα τοῦ βασιλόπαιδος τῆς Γαλλίας καὶ τὰ κρίνα τῆς γαλλικῆς δυναστείας, μεθ' ἧς ἦν ὁ Κάρλας συγγενής, τὸ δ' ὄνομα Θωπήα, Τεωπήα σερβιστί, τὰ γράμματα Τ. Є. Π.

Τῆς οἰκογενείας Θωπήα γόνος ἐνδοξότερος ἦν ὁ Κάρλας Θεόπις, οὗτινος ἔχομεν ἐνταῦθα τὸ περιγραφὲν οἰκόσημον. Ἀπὸ μὲν τοῦ 1359[11]

1) Α. ΠΑΣΠΑΤΗ, αὐτ. σ. 330.

2) Ἐδημοσιεύθη πρότερον ὑπὸ HAHN (*Albanesische Studien*. Α'. σ. 120.) πλὴν διὰ μικρῶν χαρακτήρων καὶ μετὰ τῶν ἑξῆς διαφορῶν· ἐν ς. 1—2. *σημάδηα*, ἐν ς. 3. *Θεπήα*.

3) CH. HOPF, αὐτ. σ. 532.

1) CH HOPF ἐν *Ersch u. Grueber, Allgemeine Encyclopedie*. Τόμ. ΙΗ'. σ. 40.

2) CH. HOPF, αὐτ. σ. 42.

3) Μ. ΔΗΜΙΤΣΑ, αὐτ. σ. 663.

4) *Misti*. Τόμ. ΜΓ'. σ. 16.—MURALT, αὐτ. ἐν χρ. 1394.

5) HOPF, *Chroniques Gréco-Romanes*. σ. 532.

6) HOPF, αὐτ.

7) ΑΝΘΙΜΟΥ ΒΕΛΕΓΡΑΔΩΝ, αὐτ. σ. 18.

8) HOPF, αὐτ.

9) HOPF, αὐτ.

10) ΑΝΘΙΜΟΥ ΒΕΛΕΓΡΑΔΩΝ, αὐτ. σ. 75.

11) Ὁ HOPF (αὐτ.) σημειοῖ 1358· ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ 22ον ἔτος τῆς βασιλείας αὐτοῦ λέγεται τὸ 1381 (ὅρα κατωτέρω τὴν ὑπ' ἀρ. ΚΕ' ἐπιγραφήν), ἑπομένως ἐβασίλευσε τὸ 1359, οὐχὶ δὲ τὸ 1358.

Digitized by Google

μέχρι τοῦ 1388 ἐπὶ τριακονταετίαν ὅλην ὑποτάξας ἅπασαν τὴν ἄνω καλουμένην Ἀλβανίαν ἢ Νέαν Ἤπειρον[1], πρίγκηψ τῆς Ἀλβανίας ἀνεκηρύχθη δικαίως, ἀπὸ δὲ τοῦ 1368, κυριεύσας ἐκ τῶν χειρῶν τῆς βασιλίσσης τῆς Νεαπόλεως Ἰωάννας τὴν Ἐπίδαμνον, καὶ πρίγκηψ τοῦ Δυρραχίου πρὸς τούτοις ἀνηγορεύθη· κατ' αὐτὴν δὲ περίπου τὴν ἐποχὴν (1368—1370) ὀχυρώσας[2], ἢ μᾶλλον ἀνακτίσας καὶ τὴν πόλιν Κροΐαν, ἔστησεν αὐτόθι τὴν ἕδραν αὐτοῦ[3]. Τεκμήριον δὲ τῆς ἰσχύος αὐτοῦ καὶ πολλῆς ἐπιρροῆς ἔστω καὶ τὸ διηγούμενον ὅτι προσεταιρισόμενος αὐτὸν εἰς τὴν κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν τεκταινομένην σταυροφορίαν ὁ Πάπας Ῥώμης Γρηγόριος ΙΑ' ἀπέστειλε πρὸς αὐτὸν Φίλιππον τὸν ἐκ Ταράντου τῷ 1373[4], ἐν ῷ μετὰ ταῦτα παρὰ τῆς Ἐνετικῆς Ἀριστοκρατίας παρεχωρεῖτο πρὸς αὐτὸν κατὰ τὸ 1386 ἄδεια στρατολογίας ἐν ταῖς ἐνετικαῖς χώραις, χορηγουμένης αὐτῷ καὶ μιᾶς λιβυρνίδος (galère)[1]· οὐ μόνον δὲ τοῦτο τὴν ἰσχὺν αὐτοῦ δείκνυσιν, ἀλλὰ καὶ μετὰ τοῦ Γεωργίου Βάλσα, τοῦ ἀδελφοῦ τῆς ἑαυτοῦ συζύγου, Κάρλας ὁ Θεόπις ἐφορμήσας εἰς Δαλματίαν ἐπὶ κεφαλῆς δεκακισχιλίων ἀνδρῶν ἐλεηλάτησε πᾶν τὸ πρὸ ποδῶν τῷ 1379[2].

Οὐκ ἄσκοπον κρίνομεν τὴν παρατήρησιν ὅτι τὸ περιγραφὲν οἰκόσημον ἐχαράχθη πάντως κατὰ τὴν αὐτὴν χρονολογίαν μετὰ τῆς ἐπομένης ἐπιγραφῆς, ἤτοι τὸ 1381, ἔτος τῆς ἀνοικοδομήσεως τ[ῆ]ς Ι. ἐκκλησίας, ἐφ' ἧς ἐντετείχισται.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΚΞ'.

† Χρὴ γινώσκ(ειν) ὅτι ὁ ναὸς οὕτω[ς] κατελύθη ἀπὸ σεισμοῦ παντελῶς ἕως θεμελίου,
εἰς τὴν διακράτησιν καὶ ἐν ἡμέραις αὐθεντεύοντος πάσης χώρας
Ἀλβάνου πανυψυλώτατος πρῶτος Κάρλας ὁ Θεόπις, ἀνεψιὸς δὲ καὶ [ἐξ
αἵματος ῥυγ[ὸ]ς τῆς Φραγγίας. Αὐτὸς δὲ ἀνοικοδόμησεν τὸν
πάνσεπτον ναὸν τοῦτον τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Β[λ]αδη-
μήρου, καὶ ἀνίγειρεν αὐτῶ[ν] ἐκ βάθρου μέχρι τέλους
ἐκ πίςεώς [τ]ε καὶ ζεούσι[ς] καρδία[ς]. Ἀπὸ Χ(ριστο)ῦ Γεννήσεως
ἕως οἰκοδομήσεω[ς] τοῦ ναοῦ ἔτη ͵ατπ[ά]. ἀπὸ δὲ Κτί-
σεως κόσμου εἰσὶν ἔτη ͵ϛω[η]. Αὐθεντεύοντος δὲ
ἕως τότε κϐ'. ἔτους, ἰνδικτιόν(ος) τῆς ε'. ἡλίου κύ(κλων) α'.
σελήνης κύ(κλων) ι[ϐ']. ἐκτ[ίσθ]η δὲ ὁ ναὸς [ὃν] ὁρᾷς [ὁ] μέγιστ(ος), ὡς [π]ρί[ν] ὁ
παλεὸς ναός.

Τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην ἐγκεχαραγμένην ἀναγινώσκομεν ἐπὶ μαρμαρίνης πλακὸς ἐντετειχισμένης ὑπεράνω τῆς μεσημβρινῆς πύλης τῆς Ι. ἐκκλησίας τῆς ῥηθείσης Ι. Μονῆς τοῦ ἐν ἁγίοις Ἰωάννου τοῦ Βλαδιμήρου.

Μεταβαίνοντες νῦν εἰς τὴν ἑρμηνείαν τῆς ἐπιγραφῆς, ὅπως παρ' ἡμῶν ἀνεπληρώθη, καὶ ατ' ἀντιπαράθεσιν πρὸς τὴν ἑπομένην ὑπ' ἀρ. κϛ' λατινικὴν καὶ κατὰ τοὺς χρονολογικοὺς πολογισμούς, καὶ τὰς τοῦ γλύπτου παρατρέχοντες ὀρθογραφικὰς ἁμαρτάδας, ὡς καὶ τὸ κάπως ἀνακόλουθον τοῦ τρίτου στίχου εἰς ὀνομαστικὴν ἀντὶ γενικῆς, παρατηροῦμεν τὸν μὲν ἥλιον ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ἐπιγραφῇ[3] παριστάμενον

1) HOPF, *Encyclopedie*, ἔνθ' ἄνω. σ. 34.
2) FALMERAYER. Γ'. σ. 55.
3) HOPF, *Encyclopedie*, αὐτ.
4) MURALT, αὐτ. ἐν χρ.

1) MISTI. Τόμ. Μ'. σ. 41.— MURALT, αὐτ. ἐν χρ.
2) HAHN. αὐτ. Τόμ. Α'. σ. 325.
3) Ἦν δὲ καὶ πρότερον δεδημοσιευμένη μικροῖς στοιχείοις ἐν τῇ κατὰ τὴν Βενετίαν τυπωθείσῃ (τῷ 1690. δ') *Ἀκολουθίᾳ τοῦ Ἁγίου ... Ἰωάννου τοῦ Βλαδιμήρου* (HAHN. αὐτ. Τόμ. Α'. σ. 135), πλὴν μετὰ τῶν ἑξῆς παραλλαγῶν· ἐν ς. 1. *γιγνώσκειν, σεισμούς*· ἐν ς. 3. *τοῦ πανυψηλοτάτου Κάρλα Θεωπία ἀνεψιοῦ*· ἐν ς. 4. *αὐτὸς ἀνῳκοδόμησε*· ἐν ς. 6. *Βλαδιμήρου καὶ θαυματουργοῦ, βάθρων*· ἐν ς. 7. *ἐκ πίστεως καὶ ζεούσης*· ἐν ς. 8. *1380*· ἐν ς 9. *εἰς ἣν 6890*· ἐν ς. 10. *Ἰνδικτιόνος Ἡλίου κύκλοι 1*· ἐν ς. 11. *κύκλοι 14· ἐκτίσθη ὁ ναὸς ὥρας 14, μέγιστος τὸ ὕψος, ἀπα-*

διὰ κύκλου, τὴν δὲ σελήνην δι' ἡμικυκλίου, καίτοι συνήθως ἐν τινος μὲν διὰ προσώπου κατὰ μέτωπον, αὐτ δὲ διὰ προσώπου κατὰ κρόταφον ἀπεικονίζονται.

Ἰδοὺ δὲ καὶ βραχέα τινὰ περὶ τοῦ πανσέπτου ναοῦ, τοῦ τὴν ἐπιγραφὴν περισώζοντος. Ἐκτίσθη τοίνυν ἀρχῆθεν οὗτος ὑπὸ τοῦ ἐν ἁγίοις Ἰωάννου τοῦ Βλαδιμήρου, ὅστις ἦν υἱὸς μὲν τοῦ Νεεμάννου καὶ τῆς ἑλληνίδος Ἄννης, ἐκ βασιλικῆς γενεᾶς τοῦ Βυζαντίου καταγομένης, γαμβρὸς δὲ τοῦ βασιλέως τῶν Βουλγάρων Σαμουήλ[1], ἀκμάζων ὡς βασιλεὺς τῶν Τριβαλλῶν ἤτοι Σέρβων κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τῆς Ι' ἑκατονταετηρίδος, καὶ πορευόμενος τὰς σωτηρίους τρίβους τῆς δικαιοσύνης, τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς σωφροσύνης, καὶ ναοὺς οἰκοδομῶν καὶ ξενῶνας καὶ νοσοκομεῖα καὶ Μονάς, ἐν αἷς καὶ τὴν ἡμετέραν, φονεύεται τέλος πάντων ὑπὸ τοῦ συγγενοῦς αὐτοῦ Βλαδισλάβου[2] τῇ 22 Μαΐου 1015[3], καθάπερ δηλοῦσι τὸ κατὰ τὸν Συναξαριστὴν παλαιὸν ὑπόμνημα μετὰ τοῦ παρακολουθοῦντος ἰαμβικοῦ διστίχου[4].

«Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ (τῇ 22 Μαΐου) ὁ ἅγιος »Ἰωάννης ὁ Βλαδίμηρος ὁ βασιλεὺς καὶ θαυ»ματουργὸς ξίφει τελειοῦται.

» Χεὶρ συγγενοῦς τέμνει σε ἡ μιαιφόνος,
» Χεὶρ Κυρίου νέμει σοι ἀξίως στέφος.»

Ἐτάφη δὲ τὸ πανίερον αὐτοῦ λείψανον ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ διαληφθέντος Ι. ναοῦ· πλησίον δὲ τούτου παρὰ τῆς συζύγου τοῦ βασιλέως Βλαδιμήρου Κοσσάρας ἀνιδρύθη πρὸς αἰώνιον αὐτοῦ μνημόσυνον Ι. Μονὴ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βλαδιμήρου[5].

ραλλάκτως ὡς ἦν οὕτω γεγραμμένον. Αἱ τελευταῖαι δὲ λέξεις ἀπαραλλάκτως—γεγραμμένον, καίτοι παρὰ HAHN (ἔνθ' ἀνωτ.) ἀναφερόμεναι, φαίνονται παρέλκουσαί πως ἐκ τῶν τῆς Ἀκολουθίας, ἔνθα μετὰ τὴν ἐπιγραφὴν ἐπισυνάπτει πρὸς ἐπιβεβαίωσιν ὁ καθ' ἡμᾶς ἁγιογράφος ὅτι «ἀπαραλλάκτως ἐστὶν οὕτω γεγραμμένον.»

1) *Ἀκολουθία* τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βλαδιμήρου, ἔνθ' ἀνωτέρω. — DIOCLEATI, *de Regno Sclavorum*, Κεφ. ΚΕ'. — ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΥ, *Χωρογραφία Ἠπείρου*. Τόμ. Β'. σ. 48.

2) E. de MURALT, αὐτ. ἐν γρ.

3) ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΟΥ, *Συναξαριστής*. ἐν Ἀθήναις, 1868. 2 Τόμ. 4ον. Β'. σ. 165.

4) ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΟΥ, αὐτ.

5) *Ἀκολουθία τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βλαδιμήρου*, ἔνθ' ἀνωτ. — DIOCLEATI, αὐτ.

Τὴν ἱερὰν ταύτην ἐκκλησίαν ἐκ σεισμοῦ καταστραφεῖσαν ἀνῳκοδόμησεν ἐκ βάθρων τῷ 1381 (κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον μέχρι Δεκεμβρίου) Κάρλας ὁ Θεόπις· περὶ τοῦ δευτέρου δὲ τούτου κτίτορος καὶ τῆς συγγενείας αὐτοῦ μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας ὀλίγα τινὰ εἴπομεν ἀνωτέρω.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΚΣ'.

A(n)no ab incar[n]acione [domi]ni
nostri J(es)u Xρ(ist)i MCCCLXXXI
i(n)di(ction)e v reg[e]nte i(n) Albania
serenis[s]i[m]o p[ri]n[c]ipe d(omi)no
Karilo Th[o]pia p(r)imo de
d]omo Fra(n)[c]i[a]e a(n)no d(omi)n(at)io(nis) e(j)u(s)
xxII una [c]u[m] il[l]u[st]ris[s]imo su-
o filio p(r)imoge[n]ito d(omi)no
Georgio [h]a[nc] eccl(es)ia(m) [f]ecit.

Ὅπως τὴν ἀμέσως προηγουμένην οὕτω καὶ τὴν προκειμένην ἐπιγραφὴν ἀναγινώσκομεν ἐπὶ μαρμαρίνης πλακός, ἐντετειχισμένης παρὰ τῇ πύλῃ τῆς αὐτῆς Ι. ἐκκλησίας τοῦ ἐν ἁγίοις Ἰωάννου τοῦ Βλαδιμήρου[1].

Ἡ λατινικὴ δ' ἐπιγραφὴ μετὰ τῆς ἑλληνικῆς ἀντιπαρατιθεμένη τὰς ἑξῆς ἔχει διαφοράς·

α) «regente in Albania» (ς. 3.) ἐν ᾧ κατὰ τὴν ἑλληνικὴν (ς. 2—3.) «αὐθεντεύοντος πάσης χώρας Ἀλβάνου·» διότι παρὰ τοῖς βυζαντινοῖς ἀδιακρίτως ἡ χώρα τῶν Ἀλβανῶν ἐκαλεῖτο ποτὲ μὲν Ἀλβανόν, Ἀρβανόν, ποτὲ δὲ Ἀλβανιτία καὶ Ἀλβανία[2].

β) ὁ πρίγκηψ λατινιστὶ μὲν (ς. 5.) ἀποκαλεῖται «Karilos Thopias» ἐν ᾧ κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐπιγραφὴν «Κάρλας ὁ Θεόπις» (ς. 3.).

γ) ἡ φράσις «una cum illustrissimo suo filio primogenito domino Georgio» (ς. 7 — 9.) ἐλλείπει παντάπασιν ἐκ τῆς ἑλληνικῆς· ὅπόθεν ἠδύνατό τις εἰκάσαι τὴν φράσιν ταύτην παρενταθεῖσαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κάρλα, τὸν ἐπισυμβάντα κατὰ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1388[3], ὅτε μόνος ὁ Γεώργιος[4] ἡγεμόνευεν (1388—1392)· ἀλλὰ καὶ ζῶντος τοῦ πατρὸς εἶχεν ἡ

---

1) Προεξεδόθη μὲν ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ἐπιγραφὴ παρὰ τοῦ HAHN (αὐτ. Τόμ. Α'. σ. 119—122) πλὴν ἐσφαλμένως ἐν μέρει, διότι, κατὰ τὸν HAHN, *Jesu Christi (ς. 2.), quinto (ς. 3.), Rahpilho (ς. 5.), Dominii (ς. 6.)*.

2) Μ. ΔΗΜΙΤΣΑ, αὐτ. σ. 659.

3) HOPF, αὐτ.

4) HOPF, *Encyclopedie*, αὐτ.

Digitized by Google

φράσις αὕτη τὸν λόγον αὐτῆς· διότι πρὸ παντὸς ἄλλου συνήργησεν ὁ Γεώργιος εἰς τὴν ἅλωσιν τοῦ Δυρραχίου, τὴν κατὰ τὸ 1368 γενομένην, ἴσως δ' ὁ πατὴρ τιμῶν τὸν πρωτότοκον υἱὸν Γεώργιον συγκατέγραψε τ' ὄνομα τούτου μετ' εὐφημίας εἰς τὴν λατινικὴν ἐπιγραφήν· ἀπέθανε δ' ὁ Γεώργιος τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1392[1].

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΚΖ'.

† сию с[вя]тѹ ч[ь]ркві с[вя]та[г]о иѡвана владимира с[ь]твори карль теѡпиіа г[оспо]д[и]нь а[л]вьнски вь кв лѣт[о] [го]сп[о]дства своего и св[ь]рши ю вь л[ѣ]то кд г[о]сп[о]дства сво[е]го.

Ἤτοι:

» *Ταύτην τὴν Ἱερὰν ἐκκλησίαν τοῦ »ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βλαδιμήρου ἀνῳ»κοδόμησε Κάρλας ὁ Θεώπις, ὁ αὐθέν»της τῆς Ἀλβανίας, κατὰ τὸ κβ' ἔτος »τῆς αὐθεντείας αὐτοῦ, καὶ ἐπέρανεν »αὐτὴν κατὰ τὸ κδ' ἔτος τῆς αὐθεν»τείας αὐτοῦ.* »

Ἐπίσης δὲ καὶ τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην σερβιστὶ γεγραμμένην εὑρίσκομεν ἐπὶ μαρμαρίνης πλακός, ἐντετειχισμένης πλησίον τῆς προμνημονευθείσης ἑλληνικῆς ἐπιγραφῆς, ἔξωθεν δηλονότι τῆς πρὸς μεσημβρίαν ἐστραμμένης πύλης τῆς Ἱ. ἐκκλησίας τοῦ ἐν ἁγίοις Ἰωάννου τοῦ Βλαδιμήρου.

Ἑκατέρωθεν δ' αὐτῆς ἀπεικονίζονται δύο οἰκοσήμων ἐντὸς τετραγώνων, δεξιᾷ μὲν τῆς ἐπιγραφῆς κύκλος περικλείων σταυρόν, ἔχοντα σφαῖραν εἰς ἑκάστην γωνίαν, ἀριστερᾷ δ' αὐτῆς τέρας, ἔμπροσθεν μὲν ταῦρος, ὄπισθεν δὲ πτηνόν, ἐστραμμένον πρὸς τὰ δεξιά, κατέναντι δ' αὐτοῦ πτηνὸν ἐστραμμένον πρὸς τἀριστερά, καὶ κρατοῦν διὰ τοῦ ῥάμφους τετράγωνον, ἐφ' οὗ τὰ γράμματα CΛSIO. Ἑκάτερον δὲ τῶν ζώων ἔχει τὰς μὲν πτέρυγας συνεσταλμένας, ἐν δὲ τοῖς ποσὶν αὐτοῦ βιβλίον, καὶ κατόπισθεν μικρὸν τετράγωνον μετὰ δύο στοιχείων ms τοῦ πρώτου, hs τοῦ δευτέρου. Μεταξὺ καὶ κάτωθεν τῶν δύο ζώων σταυρός ἐστιν ἐπὶ δόρατος.

Ἡ χρῆσις τῆς σερβικῆς γλώσσης κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα ἐν τῇ περιοχῇ τῶν Σκαμπῶν (Ἐλβασάν) ἐξηγεῖται διὰ τοῦ γεγονότος, ὅτι κατὰ τῆς Νέας Ἠπείρου τῷ 1346 ἐπέδραμεν ὁ τῆς Σερβίας Κράλης Στέφανος Duschan[1], ὑποτάξας αὐτὴν καὶ διατηρήσας ὑποτελῆ μέχρι τῆς τελευτῆς αὐτοῦ συμβάσης τῇ 20 Δεκεμβρίου τοῦ 1356[2]. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ κατά τινας ἀδελφοῦ τοῦ Κράλη Στεφάνου, Συμεὼν[3] ἢ Βογδάν[4], πάντως ἡ σερβικὴ γλῶσσα κατὰ τὰς χώρας ἐκείνας ἦν μετὰ τῆς ἑλληνικῆς ἐν ἴσῃ μοίρᾳ καὶ τιμῇ, τοῦθ' ὅπερ ἐμφαίνεται καὶ διὰ τῆς διγλώσσου, μᾶλλον δὲ τριγλώσσου, ταύτης ἐπιγραφῆς.

1) ΑΝΘΙΜΟΥ ΒΕΛΕΓΡΑΔΩΝ, αὐτ. σ. 17. — HAHN, αὐτ. Τόμ. Α'. σ. 324.

Ἀλλὰ δυσχερῶς κατανοεῖται τῶν ἑκατέρωθεν τῆς ἐπιγραφῆς σημαδίων ἡ πλοκὴ καὶ τῶν ἐπ' αὐτῶν 9 γραμμάτων ἡ σημασία· τὸ γ' ἐφ' ἡμῖν οὐδόλως ἐκλαμβάνομεν τὰ σημάδια ταῦτα τοῦ πρίγκηπος Κάρλα τοῦ Θεόπη, καθὸ μὴ συμβιβαζόμενα πρὸς τὸ προηγουμένως περιγραφὲν οἰκόσημον, ἔνθα περ ὅλως ἀλλοῖα παρίστανται σήματα. Ἀλλὰ τίνος ἄρά γε τὸ παρὰ τῇ σερβικῇ ἐπιγραφῇ σημάδιον; μήπως τοῦ διασήμου Κράλη τῆς Σερβίας Στεφάνου Δούσαν; Τὴν ἄρσιν τῶν ἀποριῶν τούτων ὑποβάλλομεν εἰς τὰς γνώσεις τῶν ἡμετέρων σοφῶν συναδέλφων[5].

1) HOPF, αὐτ.

2) E. de MURALT, αὐτ. ἐν χρ.

3) HAHN, αὐτ. Τόμ. Α'. σ. 317.

4) CHOPIN et A. UBICINI, *Provinces Danubiennes et Roumaines.* Paris, 1856. 2. Τόμ. 8ον. Τόμ. Α'. σ. 256.

5) Διὰ τῆς Α.Ε. τοῦ Κ. Φ. Χρίστιτς, Πρεσβευτοῦ τῆς Σερβίας, ἀνεκοίνωσα τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην μετὰ τῶν ἐμῶν σημειώσεων τῷ σοφῷ Κ. Στογιὰν Νοβάκοβιτς, ὅστις εὐγενῶς πάνυ καὶ φιλοφρόνως ἀπήντησε, μετὰ προηγουμένην συνεννόησιν μετὰ τοῦ Πανοσιολογιωτάτου Ἀρχιμανδρίτου Κ. Ρουβαρὰτς ἐκ Καρλοβιτσίου καὶ τοῦ τῆς Βουλγαρίας ἱστοριογράφου Διδάκτορος Κ. Ἰρατσὲκ ἐκ Πράγας, ἐπιδοκιμάζων τὴν ἐμὴν ἀναπλήρωσιν καὶ μετάφρασιν τῆς ἐπιγραφῆς, ἐξαιρέσει τοῦ γράμματος Δ ἐν ταῖς λέξεσι **святѹ** καὶ **святаго** ἀναγνωστέαις **светѹ** καὶ **светаго**, τῆς προσθήκης ἑνὸς б εἰς τὰς λέξεις **чьркві**, **сьтвори** καὶ **свьрши** ἀντὶ **чркві**, **створи** καὶ **сврши**, καὶ τῆς ἀναπληρώσεως **албьнски** ἀντὶ **рабьньски** καὶ τὸ μὲν στοιχεῖον Δ μηδόλως δὲν

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΚΗ'.

Κόντος ἐνταῦθα Καραζᾶς
ἀνὴρ κεῖται γεννάδ[α]ς, ῥίζης [ἐλ]θὼν
ἐξ εὐγεν[οῦ]ς, εὐγεν[ὴς] τ[ε] ταμήας.

Ἀντέγραψεν ὁ πέμψας τὴν ἐπιτύμβιον ταύτην ἐπιγραφὴν[1] ἐκ μαρμαρίνης πλακός, μήκους μὲν 1, 48, πλάτους δὲ 0, 70, κειμένης ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας τῆς παρὰ τὴν Αὐλῶνα Ἱ. Μονῆς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Ὑπεραγίας ἡμῶν Θεοτόκου, τῆς ἐπιλεγομένης μὲν τῆς Παναγίας Σβερνέτζι, ἀνεγηγερμένης δ' ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν ἐπὶ νησιδίου τῆς λίμνης τῆς παλαιᾶς Ἄρτης.

Ἡ δ' ἐπιγραφὴ τετράστιχός ἐστιν ἐπιτύμβιος, οὕτω διαιρουμένων τῶν στίχων·

Κόντος ἐνταῦθα Καραζᾶς
Ἀνὴρ κεῖται γεννάδας
Ῥίζης ἐλθὼν ἐξ εὐγενοῦς,
Εὐγενής τε ταμίας.

Ἕπεται μετὰ τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην ἡ χρονολογία τῆς ἐνταφιάσεως, δυστυχῶς ὅμως δυσανάγνωστος. Φαίνεται δ' ὁ ἐνταφιασθεὶς ἐνταῦθα γόνος ὢν τῆς φαναριωτικῆς οἰκογενείας Καρατζᾶ.

Ἡ τῶν Καρατζάδων οἰκογένεια κατάγεται κατὰ τοὺς μὲν ἐξ Ἠπείρου[1], κατ' ἄλλους ἐκ Δαλματίας[2], κατά τι δὲ πατριαρχικὸν ἔγγραφον τοῦ 1564 παρ' ἡμῖν σωζόμενον, ἐκ τῆς Καραμανίας· ἐν τῷ ῥηθέντι τοίνυν ἐγγράφῳ μνημονεύεταί τις ἐπίτροπος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἤτοι τῆς Ἱ. Μονῆς τῆς Παμμακαρίστου, «ὁ ἀπὸ τῶν Καραμανιωτῶν κὺρ Καρατζᾶς.» Ἦν δ' ἴσως οὗτος ὁ Κωνσταντῖνος Ἰωάννου Καρατζᾶς, ὅστις, ἰσχύων μέγα παρὰ τοῖς κρατοῦσι περὶ τὸ 1566, ἔσχε δύω τέκνα τὴν Ἑλένην καὶ τὸν Δημητράσκον, γεννήσαντα καὶ τοῦτον πέντε τέκνα[3]. Μήπως ὁ διαληφθεὶς Κόντος Καρατζᾶς ἐστὶν ἔγγονος μὲν τοῦ Κωνσταντίνου Ἰωάννου Καρατζᾶ, υἱὸς δὲ τοῦ Δημητράσκου, τελευτήσας ἐν Αὐλῶνι; οὐδόλως δ' ἀπίθανον εἰ τὴν πόλιν ταύτην ἐπεσκέψατο δι' ὑποθέσεις (ὡς ταμίας) τοῦ πατρὸς αὐτοῦ.

Ὁ διάσημος οὗτος φαναριωτικὸς οἶκος πολλοὺς ἐνδόξους ἄνδρας παρήγαγε, καὶ Πατριάρχας Οἰκουμενικούς, οἷος Ἰωαννίκιος ὁ Γ' (1761—1763) ὁ πρώην Ἀρχιεπίσκοπος Πεκίου, καὶ Μεγάλους Λογοθέτας, οἷος Σκαρλάτος ὁ Καρατζᾶς[4], ὁ δὶς καὶ Μέγας Διερμηνεὺς γενόμενος (1765—1774), καὶ Γεώργιος ὁ Καρατζᾶς, ὁ κομιδῇ νέος Μέγας Λογοθέτης καὶ Μ. Διερμηνεύς, τελευτήσας[5] τῷ 1765, καὶ τῆς Οὐγγροβλαχίας ἡγεμόνας, ὡς Νικόλαον Γ' τὸν Καρατζᾶν (1782—3) καὶ Ἰωάννην Β' τὸν Καρατζᾶν (1812—18)[6].

Ἀλλὰ καὶ φιλολόγοι καὶ ζωγράφοι καὶ νομοθέται λαοφιλεῖς ἀνεδείχθησαν Καρατζάδες· ὁ μὲν μνημονευθεὶς ἤδη Νικόλαος Κωνσταντίνου Καρατζᾶς μετέφρασεν[7] ἑλληνιστὶ τὸ τοῦ Βολταίρου Essai sur les moeurs et l'esprit des nations· τούτου χειρόγραφον σώζεται παρ' ἡμῖν ὑπὸ τὸν τίτλον «Δοκίμιον περὶ τῶν ἠθῶν καὶ τοῦ πνεύματος τῶν ἐθνῶν·» ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ Ἰωάννης Νικολάου Καρατζᾶς μεθηρμήνευσε[8] τὸ τοῦ Montesquieu ἀριστούργημα «Considé-

---

χρήσει, κατὰ τὸν Κ. Νοβάκοβιτς, ἐν τῇ σερβικῇ γραμματολογίᾳ, λέγοντος τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, ἀνήκει μᾶλλον τῇ βουλγαρικῇ καὶ τῇ ῥωσσικῇ διαλέκτῳ. Εἰ δέ, προστίθησιν ὁ σοφῶς ἐπιστείλας, παρεισέφρησαν εἰς τὴν ἐπιγραφὴν λάθη τινὰ παρὰ τοὺς κανόνας τῆς ἀρχαίας σλαβωνικῆς, τοῦτο κυρίως ἐστὶν ὁ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἰδιάζων χαρακτὴρ τῆς σερβικῆς γλώσσης. Ἡ δὲ λέξις раббньски, κατὰ τὸν Κ. Νοβάκοβιτς, οὐκ ἄγνωστος τῇ σλαβικῇ φιλολογίᾳ· «ὁ μὲν »ἅγιος Σάββας, ἐν τῷ βίῳ τοῦ Νεμάγνα, τὴν Ἀλ»βανίαν ἀποκαλεῖ рабна, ἐπιστολή δέ τις ἐκ Ρα»γούζης, ἀπὸ τοῦ 1415 χρονολογουμένη (ὅρα Συλ»λογὴν Poutzitch. Τόμ. Α'. σ. 132), περιέχει τὸ »рабанскн (рабньскн) ἐπίθετον. Ἄλλως τε κα»ταγωγῆς ἐστιν ἀλβανικῆς ἡ τῆς Ἀλβανίας ὀνομα»σία рабна, καθ' ὅσον ἡ χώρα τῶν Ἀλβανῶν ὀνο»μάζεται παρὰ τῶν ἰθαγενῶν Ἀρβενία (арбьнi-а).» Περὶ δὲ τῶν σημαδίων ὁ Κ. Διδάκτωρ Ἰρατσὲκ ἐκ Πράγας τάδε γράφει· «Τὰ μὲν πρὸς ἀριστερὰν τῆς »ἐπιγραφῆς φαίνονταί μοι τὰ τῶν εὐαγγελιστῶν σύμ»βολα, τὰ δὲ πρὸς δεξιὰν εἰσὶν ἄξια πλείστου λόγου· »διότι παρομοιάζουσι πρὸς τὰ τῆς Ἡγεμονίας τῆς »Σερβίας, ἅπερ εἰσίν, ὡς φρονῶ (τοῦθ' ὅπερ οὐκέτι »σαφῶς ἀπεδείχθη), βυζαντινῆς καταγωγῆς.»

1) Ἐδημοσιεύθη πρότερον μικροῖς μὲν στοιχείοις εἰς τρόπον δ' ἀκατάληπτον (ΑΝΘΙΜΟΥ ΒΕΛΕΓΡΑΔΩΝ, αὐτ. σ. 84).

1) Ε. ΣΤΑΜΑΤΙΑΔΟΥ, *Βιογραφίαι τῶν Ἑλλήνων Μεγάλων Διερμηνέων*. ἐν Ἀθήναις, 1865. 12ον. σ. 128.

2) Ε. ΣΤΑΜΑΤΙΑΔΟΥ, αὐτ.

3) Ε. ΣΤΑΜΑΤΙΑΔΟΥ, αὐτ.

4) Ε. ΣΤΑΜΑΤΙΑΔΟΥ, αὐτ. σ. 131, 134.

5) Ε. ΣΤΑΜΑΤΙΑΔΟΥ, αὐτ. σ. 130.

6) CHOPIN et UBICINI, αὐτ. Τόμ. Β'. σ. 221.

7) RIZO NEROULO, *Cours de Littérature Grecque Moderne*. Genève, 1826. 8ον σ. 33.

8) Κ. ΣΑΘΑ, *Νεοελληνικὴ Φιλολογία*. ἐν Ἀθήναις, 1868. 8ον. σ. 559.

Digitized by Google

rations sur les causes de la grandeur et de la décadence des Romains·» οὗτος δὲ καὶ περὶ τὴν ζωγραφικὴν εὐδοκίμως ἀσχολούμενος ὡραίας ἁγιογραφίας ἐζωγράφησε[1] βυζαντινοῦ ῥυθμοῦ, σωζομένας ἔτι καὶ νῦν ἐν ἱεροῖς τισι ναοῖς· ὁ δὲ τέλος πάντων Ἰωάννης Γεωργίου Καρατζᾶς συνέταξε τὴν χρησιμωτάτην διὰ τοὺς Βλάχους Νομοθεσίαν, τὴν ἐν Βιέννῃ τῷ 1818 ἐκδοθεῖσαν· ἐπιτραπήτω μοι στίχους τινὰς ἐκ τῆς προμετωπίδος τῆς Νομοθεσίας ταύτης ἀντιγράψαι·

« Ἡ θεὰ Θέμις μ' ἐλαίας κλῶνον
εἰς τὸν λαμπρόν σου, αὐθέντα, θρόνον
στεφανωμένη νομοθετεῖ·
Καὶ ὁ λαός σου στὰ ἱερά της
θεῖα κ' ἑδραῖα θεσπίσματά της
κατὰ κανόνα περιπατεῖ.
Ἡ πλάστιγξ ταύτης στὸ ἴσον ῥέπει
ὁ ὀφθαλμός της ποτὲ δὲν βλέπει
οὔτε μεγάλον οὔτε μικρόν·
Κ' ἡ δεξιά της χεὶρ μὲ ἀνδρίαν
ἁρματωμένη πρὸς τὴν κακίαν
σφίγγει καὶ δείχνει σπαθὶ πικρόν.
Ἡ σεβαστή της δικαιοσύνη
ἐκ δεξιῶν της σύμψηφον κρίνει
καὶ ἀδιστάκτως δημηγορεῖ·
Κ' ἡ ἀδικία κεραυνωμένη
καὶ αἰωνίως ἐξωρισμένη
εἰς κρύον ᾅδην μαυροφορεῖ.
. . . .

Τοιούτων, φιλόμουσος Ὁμήγυρις, ἀπογόνων πρόγονος ἦτον ὁ μνημονευόμενος Κόντος Καρατζᾶς ὑπὸ τῆς ἡμετέρας ἐπιγραφῆς, ἥτις ἐστὶν ἡ νεωτέρα τῶν ὅσων ἀπέστειλε πρὸς τὸν καθ' ἡμᾶς Σύλλογον ὁ φιλάρχαιος Μητροπολίτης Π. ἅγιος Βελεγράδων κ. Ἄνθιμος.

Σ. ΑΡΙΣΤΑΡΧΗΣ.

1) Ε. ΣΤΑΜΑΤΙΑΔΟΥ, αὐτ. σ. 160.

ΣΧΕΔΙΟΝ ΑΠΟΓΡΑΦΗΣ

ΤΟΥ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΗΣ ΚΩΝ/ΠΟΛΕΩΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΟΑΣΤΕΙΩΝ ΑΥΤΗΣ.

(Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ ΦΜΗ' συνεδριάσει).

Ἅμα τῇ ἐνάρξει τῶν συνεδριάσεων τῆς *Ἐπιστημονικῆς Ἐπιτροπῆς*, παραδεκτῆς γενομένης τῆς προτάσεως ἣν ὑπέβαλον αὐτῇ «ὅτι *ἀνάγκη ἐστὶν* ὅπως ὁ ἡμέτερος Σύλλογος ποιήσηται Στατιστικὴν τοῦ Ὀρθοδόξου πληθυσμοῦ Κων/πόλεως καὶ τῶν Προαστείων» ἡ *Ἐπιστημονικὴ Ἐπιτροπὴ* ἐπεφόρτισέ με ἵνα, ἐν προσεχεῖ συνεδριάσει, ὑποβάλω εἰς τὴν διακεκριμένην κρίσιν τῶν ἀξιοτίμων μελῶν αὐτῆς τὸ Σχέδιον, καθ' ὃ πρόκειται ὁ ἡμέτερος Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος νὰ ἐπιληφθῇ τῆς προτεινομένης Ἀπογραφῆς.

Πρὶν ἢ ποιήσω τὸν λόγον περὶ τοῦ προκειμένου *σχεδίου* παραθέτω τὰς ἀρχὰς ἐφ' ὧν βασίζεται ἡ πρᾶξις τῆς ἀπογραφῆς, παραλείπων ἐπὶ τοῦ παρόντος τὰς μαθηματικὰς θεωρίας, αἵτινες ἀνακρίνονται κατὰ τὴν ἀπαρίθμησιν. *τοῦ πληθυσμοῦ, τῶν γεννήσεων, τῶν θανάτων*, κτλ.

Ἡ ἀπογραφὴ τοῦ πληθυσμοῦ[1] συνίσταται εἰς περιοδικήν τινα πρᾶξιν, ἥτις ἐν μὲν τῇ Γαλλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ ἀνὰ *πενταετίαν* ἐπαναλαμβάνεται, ἐν δὲ τῇ Βελγικῇ, Ὁλλανδίᾳ καὶ Σουηδίᾳ, ἀνὰ πᾶσαν *δεκαετίαν*· εἰς δὲ τὴν Ῥωσσίαν, Αὐστρίαν, Ἱσπανίαν, Πορτογαλλίαν, ἡ ἀπογραφὴ τοῦ πληθυσμοῦ μέχρι τινὸς ἐγίγνετο κατ' ἀορίστους περιόδους. Ἐν τῇ προκειμένῃ πράξει συν-

1) Traité Théorique et Pratique de Statistique par Maurice Block. 1878, σελ. 302.

Digitized by Google

ἤθως ζητεῖται ὁ *ἀριθμὸς τῶν κατοίκων κατὰ κοινότητας* ἢ *διοικητικὰ τμήματα*, πρὸς δὲ ζητεῖται ἡ *ἡλικία*, ἡ *ἀστικὴ κατάστασις τῶν ἀτόμων*, τὸ *ἐπάγγελμα* καὶ τὸ *φῦλον*.

Τῷ 1846, ἐν τῇ ἀπογραφῇ τῆς Βελγικῆς, ἐλήφθη ὑπ' ὄψιν πρὸς τοῖς ἄλλοις ἡ *μόνιμος*, ἡ *διαρκὴς* καὶ ἡ *πρόσκαιρος διαμονὴ* τῶν ἀτόμων· πρὸς δὲ ἡ *καταγωγή*, ἡ *λαλουμένη γλῶσσα*, τὸ *θρήσκευμα* καὶ ἡ *ἐκπαίδευσις*. Ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ περιπτώσει καθιερώθη ἡ λέξις *ἀναλφάβητος* (ἐν Ἰταλίᾳ) ἵνα διακρίνωσι τοὺς γινώσκοντας τήν τε *γραφὴν* καὶ τὴν *ἀνάγνωσιν*. Πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν αἱ νόσοι, ὡς λ. χ., ὁ ἀριθμὸς τῶν *τυφλῶν*, τῶν *κωφαλάλων*, τῶν *ἠλιθίων*, τῶν *φρενοβλαβῶν*, τῶν *ὑποκειμένων εἰς βρογχοκήλην*, τῶν *χωλῶν* κτλ.

Εἴς τινα Κράτη, ἐν ταῖς *ἀπογραφαῖς τοῦ πληθυσμοῦ* ἐλήφθη ὑπ' ὄψιν τὸ ἐπάγγελμα, ὑποδιαιρεθέντων τῶν ἀτόμων εἰς τρεῖς *κατηγορίας*, εἰς τὴν τῶν *πατρώνων*, τὴν τῶν *ὑπαλλήλων* καὶ τὴν τῶν *ἐργατῶν*. Ἡ τοιαύτη ταξινόμησις ἐφαρμοζομένη εἰς ἕκαστον ἐπάγγελμα χορηγεῖ οὐ μόνον τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐργαζομένων, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀτόμων τῶν ἀποζώντων ἐξ ἑκάστου ἐπαγγέλματος.

Ἡ τοιαύτη κατάταξις τῶν ἐπαγγελμάτων γίγνεται ἐν Βελγικῇ, Γαλλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ, ἐν δὲ τῇ Ἀγγλίᾳ, τῇ Αὐστρίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ δὲν ἐλήφθη ὑπ' ὄψιν μέχρι τοῦ 1877.

Ἡ ἀνεύρεσις τοῦ *εἰδικοῦ πληθυσμοῦ*, τουτέστιν ἡ ἀναζήτησις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀτόμων τῶν ἀναλογούντων εἰς ἕκαστον τετραγωνικὸν χιλιάμετρον, ἀνάγεται εἰς *ἀριθμητικήν τινα πρᾶξιν* γενομένην ἐν τῷ γραφείῳ τῆς ἀπογραφῆς.

Εἴς τινας ἀπογραφὰς ἀναφέρεται καὶ ἡ ἀπαρίθμησις τῶν κτηνῶν, μολονότι ἡ περίπτωσις αὕτη ἀνάγεται εἰς τὴν καταστατικὴν τῆς Γεωργίας.

Ἐν ταῖς ἀπογραφαῖς τοῦ πληθυσμοῦ λαμβάνεται πρὸς τοῖς ἄλλοις ὑπ' ὄψιν ἡ *κίνησις τοῦ πληθυσμοῦ*, τουτέστιν ὁ ἀριθμὸς τῶν *γεννήσεων*, τῶν *γάμων* καὶ τῶν *ἀποβιώσεων*.

Αἱ συνθῆκαι, καθ' ἃς πρέπει νὰ γίνωνται αἱ ἀπογραφαί, κατ' ἀπόφασιν τῶν Εὐρωπαίων καὶ Ἀμερικανῶν σοφῶν, οἵτινες ἀπετέλουν τὴν τελευταίαν *στατιστικὴν σύνοδον* τῷ 1872 ἐν Saint-Pétersbourg καὶ τῷ 1876 ἐν Πέστῃ, συνοψίζονται ὡς ἑξῆς:

Ἄρθρ. 1. Πρὸς ἄρσιν τῶν παρεννοήσεων ἀνάγκη ἐστὶ νὰ γίνηται διάκρισις α') τοῦ *θετικοῦ πληθυσμοῦ* (population de fait), τουτέστι τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ εὑρισκομένου ἐν ᾧ χρόνῳ γίνεται ἡ ἀπογραφή· β') τοῦ *μονίμου πληθυσμοῦ*, κατὰ τοῦ ὁποίου τὴν ἐκτίμησιν δὲν λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἡ *πρόσκαιρος ἀπουσία* καὶ ἡ *πρόσκαιρος ἀποκατάστασις* τῶν ἀτόμων· καὶ γ') τοῦ *προνομιούχου πληθυσμοῦ*, ὅστις εἶναι ὁ τῶν ἰδιοκτητῶν.

Ἄρθρ. 2. Αἱ γενικαὶ ἀπογραφαὶ ἀνάγκη νὰ βασίζωνται ἐπὶ τοῦ ὀνόματος ἑκάστου ἀτόμου νὰ ἐφαρμόζωνται δὲ ἐπὶ τοῦ θετικοῦ πληθυσμοῦ.

Ἄρθρ. 3. Πρὸς διάκρισιν τοῦ *μονίμου πληθυσμοῦ* ἀπὸ τοῦ *προνομιούχου* ἀδύνατόν ἐστι νὰ καθιερωθῶσι γενικοὶ κανόνες, καθότι ἡ νομοθεσία διάφορός ἐστι παρὰ τοῖς διαφόροις ἔθνεσιν.

Ἄρθρ. 4. Αἱ ἀπογραφαὶ δέον νὰ ἐπαναλαμβάνωνται ἀνὰ πᾶσαν δεκαετίαν, κατὰ τὴν τάξιν 1860, 1870, 1880 κτλ.

Ἄρθρ. 5. Αἱ ἀπογραφαὶ δέον, ὅσον τὸ δυνατόν, νὰ ἐκτελῶνται ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, ἢ τοὐλάχιστον νὰ ἀναφέρωνται εἰς ὡρισμένην τινὰ ἡμέραν καὶ ὥραν.

Ἄρθρ. 6. Ἡ ἐκτέλεσις ὡς καὶ ἡ ἐξέλεγξις τῶν *ἀπογραφῶν* προτιμότερόν ἐστι νὰ γίνηται ὑπὸ εἰδικῶν πρακτόρων· πρὸς δὲ κατὰ τὰς ἀπαριθμήσεις νὰ λαμβάνωσι μέρος καὶ οἱ ἰδιῶται, παραχωροῦντες ἀμισθὶ ὑπαλλήλους ἢ χορηγοῦντες ἐξ ἰδίων τὰ ἑαυτῶν *ἀπόγραφα*, τουτέστι τὰ ἑαυτῶν *δελτία* τῆς *ἀπογραφῆς*.

Ἄρθρ. 7. Αἱ ἀπογραφαὶ δέον νὰ ἐκτελῶνται τῇ βοηθείᾳ *ἐντύπων δελτίων* ἀποστελλομένων εἰς ἕκαστον ἄτομον, ἂν ἡ διανοητικὴ ἀνάπτυξις τοῦ λαοῦ καί τινες δευτερεύουσαι περιστάσεις τὸ ἐπιτρέπωσιν· ἐν ἐναντίᾳ δὲ περιπτώσει δέον νὰ γίνηται χρῆσις *οἰκογενειακῶν δελτίων*.

Ἡμεῖς θέλομεν ποιήσει χρῆσιν *δελτίων* ἢ μᾶλλον *ἀπογράφων*, τὰ ὁποῖα ἀποσταλήσονται εἰς ἑκάστην οἰκίαν.

Ἄρθρ. 8. Ἐκ τῶν ζητηθησομένων πληροφοριῶν αἱ κυριώτεραί εἰσιν: α') *ὄνομα* καὶ *ἐπώνυμον*· β') *διάκρισις τοῦ φύλου*· γ') ἡ *ἡλικία*· δ') αἱ *σχέσεις τῶν ἀτόμων* πρὸς τὸν *οἰκογενειάρχην*· ε') ἡ *ἀστικὴ κατάστασις*· ϛ') τὸ *ἐπάγγελμα*· ζ') τὸ *θρήσκευμα*· η') ἡ *γλῶσσα*· θ') ὁ *βαθμὸς τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως*· ι') ἡ *καταγωγή*, ὁ *τόπος τῆς γεννήσεως* καὶ ἡ *ἐθνικότης*· ια') ἡ *μόνιμος* ἢ *πρόσκαιρος διαμονή*· καὶ ιβ') ἡ *ὑγιεινὴ κατάστασις λεπτομερῶς ἐξεταζομένη*.

Ἄρθρ. 9. Ἀντὶ τῆς ἐρωτήσεως, *ποίαν ἡλικίαν ἔχεις;* νὰ ζητῆται ἡ χρονολογία τῆς γεν

νήσεως, ἡ δὲ *κάτωθεν τοῦ ἑνὸς ἔτους ἡλικία* νὰ ὑποδεικνύηται εἰς *μῆνας*.

Ἄρθρ. 10. Νὰ ζητῆται ἡ *ὑπάρχουσα σχέσις* μεταξὺ τοῦ *οἰκογενειάρχου* καὶ τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας, τουτέστιν, ἐὰν ὁ ἀρχηγὸς τῆς *οἰκογενείας* ἦναι ἀδελφός, σύζυγος ἢ κηδεμὼν κτλ., πρὸς δὲ καὶ ἡ πρὸς τὴν *πολιτείαν σχέσις*.

Ἄρθρ. 11. Ἡ *ἀστικὴ κατάστασις* νὰ ἀφορᾷ τὴν *νόμιμον ἕνωσιν* ἢ *διάζευξιν*.

Ἄρθρ. Νὰ ζητῆται ἡ *μονιμότης* ἢ τὸ *πρόσκαιρον τοῦ ἐπαγγέλματος*, πρὸς δὲ ἂν τὸ ἄτομον ἀνήκῃ εἰς τὴν τάξιν τῶν *ἐλευθέρων*, τῶν *ὑπαλλήλων* ἢ τῶν *ἐργατῶν*. Πρὸς τούτοις νὰ ζητῆται καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀέργων μελῶν τῆς οἰκογενείας.

Τοιαῦταί εἰσιν αἱ θεμελιώδεις ἀρχαί, αἱ καθιερωθεῖσαι ἐν διεθνεῖ Συνεδρίῳ ὑπὸ τῶν σοφῶν τῶν καταγινομένων νὰ ἐκφράσωσι δι' ἀριθμῶν τὰ διάφορα φαινόμενα τοῦ κοινωνικοῦ βίου, καὶ τοιουτοτρόπως νὰ ἐξακριβώσωσι τὴν παθητικὴν ἢ ἐνεργητικὴν κατάστασιν τῶν ἐθνῶν, ἐν γένει δὲ τὰ πολυποίκιλα φαινόμενα τῆς ζωῆς.

Τὸ σχέδιον, καθ' ὃ τεθήσεται εἰς ἐνέργειαν ἡ καταστατικὴ τοῦ ὀρθοδόξου πληθυσμοῦ τῆς Κων/πόλεως καὶ τῶν προαστείων αὐτῆς, ἐν περιλήψει συνίσταται εἰς τόσα *ἀπόγραφα*, τουτέστι *δελτία*, ὅσαι εἰσὶν αἱ οἰκίαι τῶν ὀρθοδόξων τῆς τε Κων/πόλεως καὶ τῶν προαστείων. Ἐν ἑκάστῳ δὲ δελτίῳ θέλει γίνει ἡ ἐγγραφὴ τοῦ *φύλου, τῆς ἡλικίας, τοῦ τόπου τῆς γεννήσεως, τῆς ἀστικῆς καταστάσεως, τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως, τοῦ ἐπαγγέλματος ἑκάστου ἀτόμου* τοῦ οἰκοῦντος ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ οἰκίᾳ, πρὸς δὲ καὶ ὁ *ἀριθμὸς τῶν οἰκογενειῶν* καὶ ὁ τῶν ἰδιοκτητῶν ἐγγραφήσεται ἐν ἑκάστῳ δελτίῳ.

Πρὸς ἄρσιν πάσης παρεννοήσεως καὶ διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἔργου, προτείνω ὅπως ἐπὶ κεφαλῆς ἑκάστου δελτίου ἀναφέρηται ἡ ἑξῆς ἐπιγραφή :

ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ

τοῦ Ὀρθοδόξου ἡμῶν Γένους ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ τοῖς προαστείοις αὐτῆς, διοργανωθεῖσα τῷ 1879 ὑπὸ τὴν πατρικὴν μέριμναν τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἐν Κων/πόλει Ἑλλ. Φιλολογ. Συλλόγου, ἐπὶ μόνῳ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ ἀποκαλυφθῇ ὁ πραγματικὸς πληθυσμὸς καὶ ἡ πνευματικὴ καὶ ἡ ὑλικὴ ἀνάπτυξις τοῦ ἡμετέρου ἔθνους.

Ἀπόγραφον δι' ἑκάστην οἰκίαν.

Ὁ τίτλος οὗτος ὡς καὶ αἱ ἐννέα στῆλαι ἃς περιέχει ἕκαστον δελτίον ἐγένοντο παμψηφεὶ παραδεκταὶ ὑπὸ τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐπιτροπῆς κατόπιν μακρῶν συζητήσεων.

Ἐν τῇ πρώτῃ τῶν στηλῶν τοῦ δελτίου ἐγγραφήσονται τὰ ὀνόματα τῶν ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ οἰκίᾳ οἰκούντων ἀτόμων ἀμφοτέρων τῶν φύλων καὶ πάσης ἡλικίας, ἤ, ἐὰν ἡ ἀνάγκη τὸ καλέσῃ, ἐγγραφήσονται τὰ γράμματα Α καὶ Θ ἀντὶ τῶν ὀνομάτων τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν γυναικῶν, τὰ δὲ γράμματα α καὶ θ ἀντὶ τῶν ὀνομάτων τῶν παίδων· τοιουτοτρόπως, κατ' ἐμὴν γνώμην, καθίσταται δυνατὴ ἡ πλήρωσις τῶν λοιπῶν στηλῶν τοῦ δελτίου μὴ προσκρουομένης τῆς φιλοτιμίας οὐδενὸς ἀτόμου.

Ἐν τῇ δευτέρᾳ στήλῃ τοῦ δελτίου ἐγγραφήσεται ὁ *τόπος τῆς γεννήσεως* ἑκάστου ἀτόμου, ἐν δὲ τῇ τρίτῃ στήλῃ ἡ *ἡλικία* αὐτοῦ.

Ἐν τῇ τετάρτῃ στήλῃ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν μόνον ὁ *μόνιμος πληθυσμός*, παραλειφθέντος τοῦ *διαρκοῦς* καὶ τοῦ *προσκαίρου πληθυσμοῦ* διὰ τὴν εὐκολίαν τῆς διεκπεραιώσεως τῆς προκειμένης ἀπογραφῆς.

Ἐν τῇ πέμπτῃ στήλῃ λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν αἱ δύο μόνον *περιπτώσεις τῆς ἀστικῆς τῶν ἀτόμων καταστάσεως*, ὡς, λόγου χάριν, ἡ *ἁρμονία τοῦ συζυγικοῦ βίου*, ἡ *διάρρηξις αὐτοῦ ἕνεκα θανάτου*, παραλειφθείσης τῆς τρίτης περιπτώσεως, χάριν εὐπρεπείας, καὶ αὕτη εἶναι ἡ *διάρρηξις τοῦ συζυγικοῦ βίου* προερχομένη ἕνεκα τῆς διαφορᾶς τῆς ἠθικῆς καὶ νοητικῆς καταστάσεως κτλ. τῶν συζύγων, μολονότι ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ περιπτώσει δυνάμεθα νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν εἰδικά τινα μέτρα.

Ἐν τῇ ἕκτῃ στήλῃ τοῦ δελτίου λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἡ ἀπογραφὴ τῶν *ἐπαγγελμάτων* ἀνεξαρτήτως τῆς μαθητείας καὶ τοῦ προσκαίρου τοῦ ἐπαγγέλματος.

Ἡ ἑβδόμη στήλη εἶναι καθιερωμένη εἰς τὴν *διανοητικὴν ἀνάπτυξιν* γενομένης διακρίσεως μεταξὺ *ἀναλφαβήτων, γραμματισμένων* καὶ *λογίων*.

Ἐν δὲ τῇ ὀγδόῃ γίνεται ἡ ἀπαρίθμησις τῶν οἰκογενειῶν καὶ ἐν τῇ ἐνάτῃ στήλῃ, ἥτις εἶναι ἡ τελευταία, γίνεται ἡ καταγραφὴ τοῦ *προνομιούχου πληθυσμοῦ*, ἤτοι τοῦ *τῶν ἰδιοκτητῶν*.

Πρὸς τὰ ἄνω τοῦ δελτίου καὶ δεξιόθεν ὑπάρχει ἀνακεφαλαίωσις πρὸς καταγραφὴν τοῦ ὁλικοῦ ἀριθμοῦ *τῶν ἀνδρῶν, τῶν γυναικῶν, τῶν ἀρρένων καὶ θηλέων παιδίων*, τοῦ ἀριθμοῦ τῶν *οἰκογενειῶν* καὶ τοῦ τῶν *ἰδιοκτητῶν*.

Ἐν εἰδικῇ συνεδριάσει τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐπιτροπῆς ἐψηφίσθησαν αἱ ἡλικίαι ὑπὸ τὴν ἑξῆς τάξιν: 0—6, 6—13, 13—18, 18—26,

Digitized by Google

26—40, 40—60, 60—80, 80 καὶ ἄνωθεν. Πρὸς τοῖς ἄλλοις ὑπάρχει ἀνακεφαλαίωσις τῆς ἀστικῆς τῶν ἀτόμων καταστάσεως.

Ἡ τῶν ἐπαγγελμάτων κατάταξις ὁρισθήσεται ἐν εἰδικῇ συνεδριάσει ἐπὶ τούτῳ γενησομένῃ.

Ἵνα τεθῶσιν εἰς κυκλοφορίαν τὰ δελτία μετ' ἐπιτυχίας καὶ ἄνευ μεγάλων χρηματικῶν δαπανῶν, αἵτινες παρακολουθοῦσι συνήθως τὰς *ἀπογραφὰς τῶν πληθυσμῶν*[1], ἀνάγκη ἐστὶ νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ σύμπραξις τῶν Πατριαρχείων, ἐπὶ σκοπῷ τῆς ἠθικῆς ὑποστηρίξεως τοῦ ἔργου, ἔτι δὲ πρὸς ἐπίτευξιν τῆς συμπράξεως τῶν ἐνοριακῶν ἐκκλησιῶν, αἵτινες δύνανται νὰ χορηγήσωσιν εἰδικούς τινας ὑπαλλήλους, οἵτινες θέλουσι συντελέσει εἰς τὴν *διανομήν*, τὴν *πλήρωσιν* καὶ τὴν *παραλαβὴν τῶν δελτίων*. Διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἀνάγκη νὰ ζητηθῇ ἡ σύμπραξις τῶν Συλλόγων, τῶν Ἀδελφοτήτων ὡς καὶ τῶν Λεσχῶν τῶν ὑπαρχουσῶν ἐν τοῖς διαφόροις διαμερίσμασιν.

Ἡ δὲ διανομή, ἡ πλήρωσις τῶν στηλῶν τῶν δελτίων καὶ ἡ κατάταξις αὐτῶν ὁρίζεται ἐν τοῖς ἑξῆς ἄρθροις:

Ἄρθρ. 1. Ἑκάστη κοινότης, τῇ φροντίδι τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς καὶ τῶν εἰς αὐτὴν ὑπαρχόντων Σωματείων ὑποδιαιρεθήσεται καθ' ὡρισμένα ὅρια, εἰς *τμήματα*, ἀναλόγως τοῦ πληθυσμοῦ. Δι' ἕκαστον τμῆμα ὁρισθήσεται ἓν ἢ πλειότερα ἄτομα, τὰ ὁποῖα θέλουσι προσφέρει αὐθορμήτως τὴν ἑαυτῶν σύμπραξιν, ἵνα ἀναλάβωσι τὴν *διανομὴν* καὶ τὴν *παραλαβὴν τῶν δελτίων*, τῶν ἀναλογούντων εἰς ἕκαστον *τμῆμα*, κατὰ τὴν ὁριζομένην ὑπὸ τοῦ δελτίου ἡμέραν.

Ἄρθρ. 2. Δι' ἑκάστην Κοινότητα, ἐκ τῶν προτέρων, ἐκτελεσθήσεται ἡ ἀπαρίθμησις τῶν *οἰκιῶν* καὶ τῶν *ἐργαστηρίων* εἰς ἃ κατοικοῦσιν οἰκογένειαι ἢ ἄτομα, τὰ ὁποῖα ἀνήκουσιν εἰς τὴν ὀρθόδοξον Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν. Ὁ οὕτω προσδιοριζόμενος ἀριθμὸς ἀφ' ἑνὸς θέλει ὑποδείξει τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀναγκαιούντων δελτίων εἰς τὴν ἐν λόγῳ Κοινότητα, ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ τὴν ἀπαιτουμένην δαπάνην πρὸς ἐκτύπωσιν τῶν δελτίων.

Ἄρθρ. 3. Αἱ συνοικίαι, ἐν αἷς ὁ ὀρθόδοξος πληθυσμὸς εὑρίσκεται μεμιγμένος μετ' ἄλλων ἐθνικοτήτων, ὑποδιαιρεθήσονται εἰς πλεῖστα τμήματα, ἑκάστου ἐμπεριέχοντος 15—20 οἰκίας ἢ ἐργαστήρια.

Ἄρθρ. 4. Διὰ τὰς οἰκογενείας, τὰς τὰ πρῶτα φερούσας, αἱ πληροφορίαι ὡς καὶ ἡ κατάταξις αὐτῶν ἐν ταῖς στήλαις τῶν δελτίων δυνατὸν εἶναι, ἐν ἀνάγκῃ, νὰ ἐκτελῆται καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν ἰδίων οἰκογενειαρχῶν. Τὰ δὲ δελτία νὰ ἐναποτίθενται ἐν ἐπὶ τούτῳ ὡρισμένῳ κιβωτίῳ, τὸ ὁποῖον ὁ ἀναδεχθεὶς τὴν διανομὴν καὶ παραλαβὴν τῶν δελτίων θέλει μεταβιβάζει ἀπὸ οἰκίας εἰς οἰκίαν. Τοιουτοτρόπως, νομίζω, προλαμβάνεται πᾶσα παρεννόησις καὶ πᾶσα δυσκολία περὶ τὴν πλήρωσιν τῶν στηλῶν τῶν δελτίων.

Ἄρθρ. 5. Διὰ τὰς οἰκογενείας τῆς κατωτέρας τάξεως ἡ ἔρευνα τῶν ἀναγκαίων πληροφοριῶν, ἡ κατάταξις καὶ ἡ καταγραφὴ αὐτῶν ἐν ταῖς σχετικαῖς στήλαις τῶν δελτίων ἐκτελεσθήσεται ὑπὸ τοῦ ἀτόμου τοῦ ἀναδεχομένου τὴν διανομὴν τῶν δελτίων.

Ἄρθρ. 6. Τὸ ἄτομον ὅπερ ἀναδέχεται τὴν διανομὴν ὡρισμένου ἀριθμοῦ δελτίων, κατὰ τὴν παραλαβὴν αὐτῶν ὀφείλει α') νὰ ἐξακριβώσῃ τὰς εἰς ἑκάστην στήλην τῶν δελτίων ἀναφερομένας πληροφορίας· β') ἐν τῷ Γραφείῳ τοῦ τμήματος, νὰ καταγράψῃ τοὺς ἀναλογοῦντας ἀριθμοὺς εἰς τὰς τέσσαρας συμπληρωματικὰς στήλας, ἃς φέρει ἕκαστον δελτίον ὑπὸ τὸν τίτλον *Ἀνακεφαλαίωσις, ἐπαγγέλματα, Ἀστικὴ κατάστασις, Ἡλικίαι*. Πρὸς τὰ κάτω τῶν δελ-

1) Συνήθως αἱ δαπάναι διακανονίζονται ὡς ἑξῆς: α') Ὅταν ἡ κυβέρνησις κράτους τινὸς οὐδεμίαν δαπάνην ἀναδέχηται, τότε εἰς τὰ διάφορα διοικητικὰ διαμερίσματα ἐπιβάλλεται ἡ δαπάνη τῆς ἀπογραφῆς. β') Ὅταν ἡ κυβέρνησις ἀναδέχηται τὴν δαπάνην τῆς ἀπογραφῆς, τὰ διάφορα διοικητικὰ διαμερίσματα εἰσὶν ἀπηλλαγμένα καὶ τῆς ἐλαχίστης δαπάνης. γ') Αἱ δαπάναι, εἰς ἃς ὑποβάλλεται κυβέρνησίς τις, διὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ ὑπ' αὐτὴν πληθυσμοῦ ἐλαττόνονται διὰ τῶν ἰδιωτικῶν συνεισφορῶν, συνισταμένων εἰς χρήματα ἢ εἰς ὑπαλλήλους καὶ δ') Αἱ δαπάναι κανονίζονται κατὰ διαφόρους συνδυασμοὺς τῶν προαναφερθέντων τριῶν συστημάτων.

Σχηματίζομεν ἰδέαν τινὰ τῶν δαπανῶν τῶν γενομένων εἰς διαφόρους ἀπογραφὰς διὰ τοῦ κάτωθι πίνακος.

Χῶραι.	Ἔτος	Δαπάναι.	Δαπάναι ἀνὰ ἕκαστον ἄτομον.
Αὐστρία.	1857	2,000,000 φιορίν.	33 ἑκατοστά.
Βελγική.	1846	610,000 φράγκα.	14 »
»	1866	585,000 »	11 »
Μεγ. Βρεττανία.	1851	170,000 λ. στερλ.	20 »
»	1861	250,000 »	30 »
Ἡνωμ. Πολιτ.	1850	1,318,000 δολάρ.	31 »
»	1860	1,850,000 »	31 »

Digitized by Google

τίων τεθήσεται ἡ ὑπογραφὴ αὐτοῦ καὶ ἡ χρονολογία τῆς παραλαβῆς τῶν δελτίων.

Ἄρθρ. 7. Δι' ἕκαστον τμῆμα, ὑπὸ ειδικοῦ ἀτόμου, αὐθορμήτως προσφερομένου, σχηματισθήσεται *Κατάλογος* ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ὁποίου καταγραφήσεται τὸ ὄνομα τῆς Κοινότητος καὶ τὸ τῆς Συνοικίας, εἰς δεύτερον δὲ στοῖχον τὰ ὅρια τοῦ τμήματος εἰς ὃ ἀναφέρονται αἱ οἰκίαι ἐκ τῶν ὁποίων ἐλήφθησαν αἱ πληροφορίαι. Ἑκάστη σελὶς τοῦ *καταλόγου* ὑποδιαιρεθήσεται, διὰ καθέτων γραμμῶν, εἰς τέσσαρα τμήματα, ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ὁποίων ἐγγραφήσονται οἱ τίτλοι τῶν τεσσάρων συμπληρωματικῶν στηλῶν τῶν δελτίων. Ἐν ταῖς στήλαις ταύταις καταγραφήσονται οἱ ἀριθμοὶ τῶν τεσσάρων συμπληρωματικῶν στηλῶν τῶν δελτίων τῶν διανεμηθέντων εἰς τὸ σχετικὸν τμῆμα. Ἀκολούθως σχηματισθήσεται τὸ ἄθροισμα τῶν ἀριθμῶν ἑκάστου εἴδους. Κάτω τοῦ καταλόγου θέλει ἐγγράφεσθαι ἡ χρονολογία τῆς διανομῆς καὶ τῆς παραλαβῆς τῶν δελτίων, πρὸς δὲ καὶ ἡ ὑπογραφὴ τοῦ ἀναδεχθέντος τὴν κατάρτισιν τοῦ καταλόγου.

Ἄρθρ. 8. Τὰ δελτία τῶν διαφόρων *τμημάτων* ἑκάστης Κοινότητος ὡς καὶ οἱ σχετικοὶ *κατάλογοι*, ἐναποτιθέμενοι εἰς ἰδιαίτερον φάκελλον ἀποσταλήσονται εἰς τὸ γραφεῖον τοῦ Ἑλλ. Φιλ. Συλλόγου, τοῦ ὁποίου ἡ Ἐπιστημονικὴ Ἐπιτροπὴ ὀφείλει νὰ καταρτίσῃ τὴν *Καταστατικὴν τοῦ ὀρθοδόξου πληθυσμοῦ* τῆς Κων/πόλεως *καὶ τῶν προαστείων* αὐτῆς καὶ νὰ ἀπαντήσῃ εἰς τὴν ἐρώτησιν:

«Ὁπόσοι εἴμεθα καὶ ὁποῖοι εἴμεθα οἱ ἐν τῇ «βασιλίδι ταύτῃ τῶν πόλεων οἰκοῦντες ὀρθό«δοξοι καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ὀπαδοί.»

Ἐν Κων/πόλει τῇ 15 Δεκεμβρίου 1878.

Ὁ εἰσηγητὴς τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐπιτροπῆς.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ.

ΕΚΘΕΣΙΣ

ΤΗΣ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

Ἀναγνωσθεῖσα ὑπὸ τοῦ εἰσηγητοῦ αὐτῆς κυρίου Θ. Σαλτέλη

ἐν τῇ κατὰ τὴν 6 Μαΐου 1879

ΕΠΕΤΕΙΩι ΕΟΡΤΗι ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ.

Ἑπτάκις ἤδη, ὦ σεμνὴ καὶ φιλόμουσος ὁμήγυρις, ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ἡ Ἐκπαιδευτικὴ αὐτοῦ Ἐπιτροπὴ ἐν τῇ δημοτελεῖ ταύτῃ ἐπετείῳ πανηγύρει ἐσθῆτα μὲν πάνυ καλὴν καὶ εὐανθῆ φοροῦσα φαιδρὰ δὲ καὶ εὔτολμος παρέστη ἐν ὑμῖν λόγον διδοῦσα καὶ εὐθύνας τῶν αὐτῇ πεπραγμένων· εἰσηγηταὶ δ' αὐτῆς ἄνδρες πολυΐδριες τε καὶ λόγων δεινότητι διαφέροντες τὰ τῆς καθ' ἅπαν τὸ ὀθωμανικὸν Κράτος παρ' Ἕλλησι παιδεύσεως ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου εὐφραδῶς ἐκτιθέντες διὰ γλώσσης μάγου κατεκήλουν ἡμῶν τὰς ἀκοὰς καὶ τὰς ψυχὰς ἐγοήτευον οἱ μὲν διὰ τῶν ἀρρενωπῶν αὐτῶν φθόγγων τὸ φρόνημα ὑμῶν μέγ' ἐξαίροντες καὶ ἐνθέους ὑμᾶς ποιοῦντες, οἱ δὲ ὥσπερ αἱ Βάκχαι μέλι καὶ γάλα ἐκ τῶν ποταμῶν ἀρυόμενοι ἀπὸ κρουνῶν μελιρρύτων ἐκ Μουσῶν κήπων τινῶν καὶ ναπῶν δρεπόμενοι, γενναίως πάνυ ὑμᾶς διατιθέντες· οἱ δὲ πτηνὸν ἅρμα δεξιῶς καὶ ἐπιχαρίτως ἐλαύνοντες περιῆγον ὑμᾶς ὑπὲρ πᾶσαν τὴν δούλην ἑλληνίδα γῆν καὶ ἐπιδεικνύντες τὸν ἀκράτητον πρὸς τὴν παιδείαν ζῆλον τῶν ἁπανταχοῦ τοῦ Κράτους ὁμογενῶν καὶ τοὺς διηνεκεῖς καὶ χαλεποὺς αὐτῶν ἀγῶνας πρὸς μισοκάλους ἀλλοφύλους πάσῃ δυνάμει καὶ βίᾳ πειρωμένους τὰς ἑλληνίδας Μούσας ἐκ τῆς κοιτίδος αὐτῶν νὰ ἐξελάσωσι καὶ Μουσῶν λεῖαν καὶ τοῦτ' αὐτὸ σκυθικὴν νὰ καταστήσωσιν ἐρημίαν τὰς εὐγενεστάτας τῶν χωρῶν ἐξήγειραν τὴν δικαίαν μὲν ὑμῶν ὀργὴν καὶ ἀγανάκτησιν κατὰ τῶν ἀ-

Digitized by Google

γνωμόνων τούτων καὶ ἀσεβῶν ἀπομούσων ἐπηλύδων, τὸν θαυμασμὸν δὲ καὶ τὰς ἐπευφημίας ὑπὲρ τῶν γενναίων ἐκείνων καὶ ἀκαταβλήτων προμάχων τῆς πατρίου γλώσσης καὶ τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος· οἱ δὲ γενναίας καὶ βασιλικὰς χορηγίας φιλοπατρίδων καὶ φιλομούσων ὁμογενῶν ὑπὲρ τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἀπόρων σχολείων ἀφειδῶς τὸν ἑαυτῶν προχεόντων πλοῦτον πανδήμως ἀνακηρύττοντες ἐπέσπων τοὺς ἐπαίνους καὶ τὰς εὐλογίας ἁπάντων ὑπὲρ τῶν μεγαθύμων ἐκείνων τῆς πατρίδος τέκνων καὶ τὸν ζῆλον καὶ ἄλλων εἰς μίμησιν ἐξεκάλουν.

Ἀλλ' «οὐκ ἀεὶ Διονύσια ἑορτάζομεν.» Σήμερον, φεῦ, ἡ Ἐκπαιδευτικὴ Ἐπιτροπὴ ἐκπεπληγμένη καὶ κατεπτοημένη ὑπὸ τῶν πολλῶν καὶ ἀνηκέστων δεινῶν τῶν ἐπισκηψάντων ὅθεν οὐκ ἔδει ἐπὶ τὴν δύστηνον ἡμῶν πατρίδα καὶ μετὰ δέους καὶ ἀγωνίας πρὸς τὸ ζοφερὸν προσβλέπουσα μέλλον οὐδαμοῦ ἀκτῖνα διακρίνουσα ἀγαθῆς ἐλπίδος, καθορῶσα δὲ τὴν ἀσύγγνωστον μὲν ὀλιγωρίαν καὶ ἀκηδίαν τὴν ἀπό τινος κακῇ μοίρᾳ καὶ δαίμονός τινος ἐλαύνοντος κατέχουσαν τοὺς δυναμένους καὶ ὀφείλοντας παννύχιον ἐγρηγορεῖν πρὸς προάσπισιν καὶ διάσωσιν τῆς περιλειπομένης ἡμῖν ἔτι πατρῴας κληρονομίας, τὴν οἰκτρὰν δὲ ῥαστώνην καὶ νάρκωσιν, ἐν ᾗ βεβυθισμένοι ἔτι εἰσὶν οἱ πολλοί, ἡ βάσις αὕτη καὶ τὸ θεμέλιον πάσης πολιτείας καὶ παντὸς ἔθνους, ἑαυτὴν δὲ ἐν ταῖς ὑπὲρ τῶν ἀπόρων ἐν ταῖς κινδυνευούσαις ἐπαρχίαις σχολείων ἐνεργείαις εἰς τὴν ἰδίαν ἑαυτῆς ἀσθένειαν ἐγκαταλελειμμένην καὶ διημαρτηκυῖαν ὧν ἤλπιζεν, ἀπογνοῦσα δὲν θὰ ἐτόλμα νὰ προσέλθῃ ἐνώπιον ὑμῶν φαιδρὰ καὶ εὔθυμα ἐπιθυμούντων καὶ εἰθισμένων ν' ἀκούητε εὔλαλα ᾄσματα, ἀλλ' εἰς ἔρημόν τινα τῆς γῆς γωνίαν, ἔνθα τὰ ἱερὰ τῶν μεγάλων ἡμῶν πατέρων ἀναπαύονται ὀστᾶ ἀποχωρήσασα, καὶ κόνιν μὲν σποδόεσσαν κὰκ κεφαλῆς χευαμένη, τὸ δὲ πρόσωπον ὑπὸ τοῦ ἄλγους καλυψαμένη καὶ τῆς ὀδύνης, ἐν σιγῇ θὰ ἐθρήνει τὴν τύχην τῆς ταλαίνης πατρίδος, οἰκτείρουσα τὴν τηλικαύτην τοῦ ἐθνικοῦ τῆς νῦν γενεᾶς τῶν πανελλήνων φρονήματος κατάπτωσιν, τὴν ἀπόσβεσιν τῆς λαμπάδος τῶν ἁγίων καὶ ἱερῶν τῆς φιλοπατρίας καὶ φιλανθρωπίας πατρίων αἰσθημάτων καὶ τὴν τῆς ὕλης, φεῦ, καὶ τοῦ μυσαροῦ ἐγωισμοῦ ἀποθέωσιν. Ἀλλ' ὅμως ἡ αὐστηρὰ καὶ ἀμείλικτος φωνὴ τοῦ διέποντος τὰ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου νόμου τὴν ἐκπλήρωσιν ἐπιτάττουσα καθήκοντος ψυχροῦ καὶ ἀχάριτος ἀναγκάζει αὐτὴν καὶ ἄκουσαν, μηκέτι τὴν συνήθη φαίδιμον αὐτῆς φέρουσα ἑορταστικὴν στολὴν μηδὲ ῥόδα καὶ ἴα ἐκ τῶν εὐανθῶν τοῦ Ἕβρου καὶ τοῦ Στρυμόνος λειμώνων δρεψαμένη, ἀλλὰ πενθηφοροῦσα μὲν καὶ ῥάκη περιβεβλημένη, συμπνίγουσα δ' ἐν τῷ βυθῷ τῶν στέρνων τὴν καταβιβρώσκουσαν αὐτὰ φλόγα τῆς ἀπογνώσεως, ἀγρίας τινὰς βοτάνας καὶ χόρτα ξηρὰ ὑπὸ θαλερῶν δακρύων καὶ πυρίνων στεναγμῶν ἐκμαρανθέντα ἔκ τινων γωνιῶν τῶν ἑλληνικῶν τοῦ κράτους χωρῶν περισυλλέξασα καὶ ταῖς ἀδεξίαις ἐμοῦ χερσὶν ἀκόμψως συμπλέξασα νὰ προσενέγκῃ πρὸς ὑμᾶς ξένους ὄντας καὶ ἀήθεις πρὸς τοιαῦτα ἄδωρα δῶρα.

Καὶ ὅμως σήμερον εἴπερ ποτὲ εὔκαιρον ἅμα καὶ ἀναγκαῖον ἦτο φωνὴ γνωρίμη καὶ ἀξιωματικὴ ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου ὥσπερ ἐξ ἀπόπτου μεγάλῳ καὶ βροντώδει τῷ κηρύγματι ἀνὰ πᾶν τὸ ἑλληνικὸν ἠχήσασα ν' ἀφυπνίσῃ τὰς ἀπὸ πολλοῦ ἤδη ἐν τῷ στήθει ἡμῶν ὑπνωττούσας πατρίους ἀρετάς, νὰ διανοίξῃ τοὺς καμμύοντας ἡμῶν ὀφθαλμοὺς πρὸς τὸν ἁπανταχόθεν ἐπαπειλοῦντα κίνδυνον, ἔνθεν μὲν βάδην καὶ ὑπούλως ὑπεισδύοντα, ἔνθεν δὲ θρασὺν καὶ ῥάγδην ἐπερχόμενον ἐπὶ τὰ ἱερώτατα καὶ τιμιώτατα ἡμῶν, τὴν θρησκείαν, τὴν γλῶσσαν καὶ τοὺς τάφους τῶν πατέρων καὶ ν' ἀναφλέξῃ ἐν ταῖς κατεψυγμέναις ἡμῶν καρδίαις τὸ ἱερὸν τοῦ ἐνθουσιασμοῦ πῦρ πρὸς διάσωσιν τῶν κινδυνευόντων τὸν ἔσχατον κίνδυνον ἀγαθῶν· ν' ἀνακαλέσῃ τοὺς ἡγεμόνας τεταγμένους τοῦ πνεύματος καὶ τῆς καρδίας τῆς μελλούσης Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς σκολιᾶς ὁδοῦ, ἣν ἐκτραπόμενοι τῆς εὐθείας καὶ δικαίας τρίβου τῶν προγόνων βαδίζουσι, τὴν εὐγενεστάτην καὶ ὡς ἀληθῶς θείαν αὐτῶν ἐντολὴν ἀγενῆ καὶ βάναυσον καταστήσαντες βιοποριστικὴν τέχνην, καὶ νὰ καταπαύσῃ τὰς νοσηρὰς καὶ δηλητηριώδεις προσπνεούσας αὔρας τὰς καταμαραινούσας καὶ καταφθειρούσας τὰ τρυφερὰ βλαστήματα τοῦ μέλλοντος γένους· νὰ διασείσῃ τὰ ἀπολελιθωμένα τῶν πλουσίων στήθη, ὅπως σπεύσωσιν ἐλάχιστα ἕκαστος ψιχία ἐκ τῶν πλουσίων αὐτῶν τραπεζῶν ῥίπτοντες εἰς τὰ ὑπὸ δεινῆς κατατρυχόμενα ἐνδείας τῶν κινδυνευουσῶν ἐπαρχιῶν σχολεῖα ἐκσώσωσιν αὐτὰ τοῦ ἐπικειμένου στυγεροῦ ἐκ λιμοῦ θανάτου, εὖ εἰδότες ὅτι οὕτω ποιοῦντες οὐ μόνον τὴν πατρίδα εὐεργετοῦσιν, ἀλλὰ καὶ ἑαυτοῖς δόξαν ἀγήρω περιποιοῦνται·

«Εἰ γάρ τις ἀνθρώπων δαπάνᾳ τε χαρεὶς
καὶ πόνῳ πράσσει θεοδμήτους ἀρετάς,
σύν τέ οἱ δαίμων φυτεύει δόξαν ἐπήρατον, ἐσχατιὰς ἤδη πρὸς ὄλβον
βάλλετ' ἄγκυραν ἰσότιμος ἐών.»

Digitized by Google

νὰ ἐξεγείρῃ τέλος ἡμᾶς τοὺς πολλούς, τὰ τέκνα τοῦ λαοῦ, εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ πρός τε ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ τοὺς πάσχοντας ἀδελφοὺς καθήκοντος ἐπιφωνοῦσα τὸ τοῦ δαιμονίου Πλάτωνος: «Ὅτῳ ἀνδρὶ εἰς ἑαυτὸν ἀνήρτηται πάντα τὰ πρὸς εὐδαιμονίαν φέροντα, καὶ μὴ ἐν ἄλλοις ἀνθρώποις αἰωρεῖται, ἐξ ὧν ἢ εὖ ἢ κακῶς πραξάντων πλανᾶσθαι ἠνάγκασται καὶ τὰ ἐκείνου, τούτῳ ἄριστα παρεσκεύασται ζῆν, οὗτός ἐστιν ὁ σώφρων καὶ οὗτος ὁ ἀνδρεῖος καὶ φρόνιμος.»

Τοιαύτης φωνῆς, φίλη ὁμήγυρις, σθεναρᾶς καὶ ἀξιωματικῆς προσῆκε καὶ ἀνάγκη ἦτο ν' ἀκούσητε ἐν τῇ ἐπισήμῳ ταύτῃ ἡμέρᾳ, καὶ οὐχὶ ἰσχνῆς καὶ ἀκύρου ξηρῶς τὰ ἄπρακτα τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς ἔργα ἐκτιθείσης. Ἀλλ' ὅμως φωνὴ μὲν τοιαύτη σήμερον δὲν ἀκούεται, ἴσως διότι:

Οὔτοι ἅπασα κερδίων
φαίνοισα πρόσωπον ἀλάθει' ἀτρεκής·
καὶ τὸ σιγᾶν πολλάκις ἐστὶ σοφώτατον ἀνθρώπῳ
[νοῆσαι,

ἐγὼ δὲ τὴν ἄχαριν ἐντολὴν λαχὼν ἔρχομαι νὰ ἐπιδείξω ὑμῖν τὰς αἱματοφύρτους πληγὰς τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν ἐκείνων, οἵτινες κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο μάτην βάλσαμον θεραπείας παρὰ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ἐξαιτοῦνται, μάρτυρας ὑμᾶς αὐτόπτας νὰ καταστήσω τῶν δεινῶν καὶ τῶν κινδύνων, ὑφ' ὧν εἰσι περιεστοιχισμένοι, καὶ αὐτηκόους τῶν γοερῶν κραυγῶν καὶ θρήνων, οὓς μάτην βοήθειαν ἱκετεύοντες ἐκφέρουσιν.

Ἐφόδια λοιπὸν τὴν ὑπομονὴν καὶ καρτερίαν μεθ' ἑαυτῶν λαβόντες δεῦτε ἐπιχειρήσωμεν τῷ ἐπιμόχθῳ καὶ ὀδυνηρῷ ἡμῖν ἔργῳ.

Καὶ δὴ πρὸ τῶν τειχῶν τῆς ἀρχαίας τοῦ Βυζαντίου ἀκροπόλεως παρὰ τὴν πύλην τοῦ Εὐγενίου ἐπιβῶμεν τῆς σιδηροδρομικῆς ἁμάξης, καὶ τὴν κλεινὴν τοῦ Βύζαντος καὶ Κωνσταντίνου πόλιν ἀποχαιρετίσαντες χωρῶμεν εὐθὺ πρὸς τὴν πόλιν τοῦ Ἀδριανοῦ. Καὶ ἰδοὺ πρὸ τῶν πυλῶν τῆς πόλεως ἐν τῷ σταθμῷ ἅμ' ἀποβάντας φιλοφρόνως ἡμᾶς ὑποδέχεται ὁ πρόεδρος τοῦ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου, ὁ καλὸς κἀγαθὸς Κρήτης ὁ ἰατρός, ἔγγραφον ἡμῖν τοῦ Συλλόγου ἐγχειρίζων καὶ εἰς φιλοξενίαν ἐν τῇ πόλει προσκαλῶν. Ἀλλ' ἡμεῖς τὴν μὲν φιλοξενίαν εὐχαριστήσαντες ἀποποιηθῶμεν διὰ τὸ ἄγος τῆς πόλεως· διότι ἐν τῇ πόλει ταύτῃ χθὲς ἔτι ἱεράρχης γεραρὸς ἀνὰ τὰς βορβορώδεις τῆς πόλεως ἀγυιὰς ὑπὸ Σκυθῶν βαρβάρων καὶ Μαινάδων ἀγρίως ὠρυομένων διεσύρετο καὶ μονονοὺ διεσπαράχθη, καὶ αἷμα ἱερὸν ἀχνίζει ἔτι ἀπὸ τοῦ βεβήλου τῆς πόλεως ἐδάφους· ἐν ταύτῃ τὸ καιριώτατον κατηνέχθη τραῦμα κατὰ τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἔθνους ἡμῶν ὁρώντων καὶ βλεπόντων, ἵνα μή τι χεῖρον εἴπωμεν, τῶν ἀρχόντων ἔθνους ὁμοδόξου, καὶ θρησκείαν καὶ ἀνθρωπισμὸν ἡμῖν ὀφείλοντος· τὸ δ' ἔγγραφον ἀποσφραγίσαντες ἀναγνῶμεν. Αἴτησίς ἐστι τῶν κατοίκων τῆς ἀτυχοῦς Βίζης, τῆς πρὸ πεντεκαίδεκα μηνῶν δεινῶς ὑπὸ ἀγρίων ὀρδῶν Κιρκασίων καὶ Βασιβοζούκων δῃωθείσης καὶ καταστραφείσης, δι' ἧς οἱ πολυπαθεῖς Βιζυηνοὶ μετὰ δακρύων ἐκλιπαροῦσι τὸν ἐν Ἀδριανουπόλει σύλλογον χεῖρα νὰ ὀρέξῃ βοηθείας πρὸς ἀνασύστασιν τῆς ἑλληνικῆς αὐτῶν σχολῆς, εἰς ἣν πρὸ τῆς καταστροφῆς περὶ τοὺς 30 ἐφοίτων παῖδας νῦν ἀνὰ τὰς ἀγυιὰς τῆς πόλεως περιφερομένους καὶ ἀτακτοῦντας, πέμπων ἰδίᾳ δαπάνῃ διδάσκαλον, οἴκημα μόνον καὶ καύσιμον ὕλην αὐτῶν τῷ διδασκάλῳ παρεχομένων· διότι ἕνεκα τῆς πανωλέθρου ἐκείνης λεηλασίας καὶ φρικτῆς σφαγῆς εἰς παντελῆ περιπεσόντες ἔνδειαν οἱ περιλειπόμενοι καὶ τὴν ἀλληλοδιδακτικὴν αὐτῶν σχολὴν μόλις δύνανται νὰ συντηρήσωσιν· ὁ δ' ἐν Ἀδριανουπόλει σύλλογος ἀδυνατῶν νὰ ἔλθῃ εἰς ἐπικουρίαν τῶν δεομένων παρακαλεῖ τὸν ἡμέτερον Σύλλογον νὰ πράξῃ ὑπὲρ τῶν ἀτυχῶν Βιζυηνῶν ὅ,τι αὐτὸς δὲν δύναται. Ἀλλ' ἡμεῖς τὸ κατὰ τῆς παρειᾶς ἡμῶν διολισθῆσαν δάκρυ λάθρα ἀποσπογγίσαντες, τὸν φίλον ἰατρὸν ἀσπασάμενοι σπουδῇ καταλίπωμεν τὴν ἐναγῆ τοῦ Ἀδριανοῦ πόλιν καὶ ἱππεύσαντες εἰς ἄλλην σπεύσωμεν εὐσεβεστέραν χώραν, τὴν φιλόμουσον πόλιν τῶν Σαραντεκκλησιῶν, ὧν τὴν πρὸς τὰ πάτρια θερμὴν ἀφοσίωσιν οὔτε ἀπειλαί, οὔτε καταπιέσεις οὔτε καταδιωγμοὶ ἴσχυσαν ἀπὸ τῶν ἑλληνικωτάτων στέρνων νὰ ἐκσπάσωσι. Παρὰ τοῦ ἐκεῖ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου, ὅς τις ἀπὸ δύο ἐτῶν ἀνενδότως ἐργαζόμενος, δὲν ἠδυνήθη μὲν διὰ τὰς μεσολαβησάσας πολιτικὰς θυέλλας καὶ τὴν ἐκ τούτων ἐπελθοῦσαν καχεξίαν τῆς ἐμπορίας μέγα τι νὰ διαπράξηται, ἀλλ' ὅμως θαρρῶν ἤδη ἀνέλαβεν ἐρρωμενέστερον τὰς ἐργασίας, ἐλπίζων ὅτι, ἐὰν καὶ ἄλλοθεν τύχῃ τῆς προσηκούσης ὑποστηρίξεως, θ' ἀποβῇ ἔτι ὠφελιμώτερος εἰς τὴν παίδευσιν τῶν ἐν τῇ περιφερείᾳ χωρίων, τοῖς μὲν χρήμασι βοηθῶν, τοῖς δὲ λόγοις παραινῶν καὶ προτρέπων, καθόλου δὲ πᾶν τὸ ἐφ' ἑαυτῷ ποιῶν πρὸς ἐπίρρωσιν τῆς πρός τε τὰ γράμματα καὶ τὴν μεθοδικωτέραν ἐν τοῖς σχολείοις διδασκαλίαν ἀγάπης τῶν χωρικῶν, μανθάνομεν τὰς ἑπομένας εἰδήσεις. Ἐν τῇ πόλει ὑπὸ 17,500 κατοίκων οἰκου-

Digitized by Google

μένη, ὧν οἱ μὲν ὀκτακισχίλιοί εἰσιν Ἕλληνες, πεντακισχίλιοι δὲ Βούλγαροι, τετρακισχίλοι δὲ Τοῦρκοι καὶ 500 Ἑβραῖοι, μόνη ἡ ἑλληνικὴ κοινότης συντηρεῖ ἄξια λόγου σχολεῖα, ἑπτὰ τὸν ἀριθμόν, ἐν οἷς περὶ τοὺς 650 παῖδες ποτίζονται τὰ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας ζωοποιὰ νάματα ὑπὸ 9 διδασκάλων, δαπανῶσα λίρας ὀθωμανικὰς 105.

Καὶ ἐν μὲν τῇ ἑλληνικῇ σχολῇ εἰς 4 διῃρημένῃ τάξεις, 32 μαθηταὶ διδάσκονται ὑπὸ 2 διδασκάλων ἐπ' ἐτησίοις διδάκτροις ὑπὸ τῶν μαθητῶν ἀποτιομένοις 110 λιρῶν. Εἰς τὴν σχολὴν ταύτην ἐφοίτων πρότερον περὶ τοὺς 50 παῖδες, ἠλπίζετο δὲ ταχεῖα ἡ εἰς 70 αὔξησις αὐτῶν, ἀλλ' ἕνεκα τοῦ ἐπελθόντος σάλου καὶ τῆς ἐντεῦθεν ἐλαττώσεως τῶν πόρων τοῦ Συλλόγου ἀναγκασθέντος τούτου νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν σχολὴν εἰς τὰς ἑαυτῆς δυνάμεις, ἀπούσης τακτικῆς ἐποπτείας τῆς σχολῆς, καὶ παροτρύνσεως τῶν μαθητῶν καὶ γονέων, πολλοὶ τῶν μαθητῶν οἱ μὲν αὐτοὶ οἱ δ' ὑπὸ τῶν γονέων ἀπεχώρησαν, τούτου δ' ἕνεκα, ὡς εἰκός, καὶ οἱ πόροι τῆς σχολῆς ἠλαττώθησαν· ὥστε ὁ Σύλλογος μετὰ λύπης βλέπων ὅτι ἡ σχολὴ δὲν θὰ δυνηθῇ ἐπὶ πολὺ ἀφ' ἑαυτῆς νὰ συντηρηθῇ, προτίθεται ν' ἀναλάβῃ καὶ πάλιν αὐτὸς τὴν συντήρησιν ἐπ' ἐλπίδι ὅτι θέλει δυνηθῇ ν' ἀναπληρώσῃ τὸ ἔλλειμμα δι' ἐκτάκτων ἔξωθεν συνδρομῶν. Τῶν δὲ 5 ἀλληλοδιδακτικῶν σχολείων περιεχόντων 382 παῖδας τὰ μὲν τρία συντηροῦνται ὑπὸ τῶν ἐκκλησιῶν τῆς πόλεως, τὸ δὲ ὑπὸ ἰδίας Ἀδελφότητος καὶ τὸ πέμπτον εἶναι ἰδιοσυντήρητον. Περιέχουσι δὲ τὸ μὲν κεντρικὸν 130 μαθητὰς καὶ 2 διδασκάλους, τὰ δὲ λοιπὰ τρία μαθητὰς μὲν πάντα 252, ἕκαςον δὲ ἕνα διδάσκαλον· εἰς δὲ τὸ ἰδιοσυντήρητον φοιτῶσι 52 παῖδες ὑφ' ἑνὸς διδασκόμενοι διδασκάλου. Εἰς δὲ τὸ Παρθεναγωγεῖον ὑπὸ τοῦ Συλλόγου συντηρούμενον δαπανῶντος ὑπὲρ αὐτοῦ 120 λίρας φοιτῶσιν ὑπὲρ τὰ 200 κοράσια διδασκόμενα ὑπὸ μιᾶς διδασκάλου βοηθουμένης καὶ ὑπὸ παιδονόμου. Καὶ ταῦτα μὲν ἐν τῇ πόλει. Ἐν δὲ τῇ κωμοπόλει Σκοπῷ ὑπὸ 5000 μὲν Ἑλλήνων οἰκουμένῃ 300 δὲ Βουλγάρων καὶ Τούρκων, συντηροῦνται ὑπὸ τῆς μιᾶς ὑπαρχούσης ἐκκλησίας τρεῖς σχολαί, ἑλληνικὴ ἔχουσα 25 μαθητὰς εἰς τρεῖς τάξεις τεταγμένους καὶ ἕνα διδάσκαλον· ἀλληλοδιδακτική, ἐν ᾗ 2 διδάσκαλοι διδάσκουσιν 160 παῖδας, καὶ παρθεναγωγεῖον περιέχον 40 κοράσια ὑπὸ μιᾶς διδασκάλου διδασκόμενα. Τὸ δὲ χωρίον Πέτρα, ὑπὸ δισχιλίων οἰκούμενον Ἑλλήνων, κέκτηται ἀλληλοδιδακτικὴν σχολὴν συντηρουμένην ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας, εἰσφερόντων καὶ τῶν γονέων τῶν εἰς αὐτὴν φοιτώντων 40 παίδων. Οἱ δὲ τὴν Σκόπελον οἰκοῦντες 1000 Ἕλληνες ἔχουσι καὶ οὗτοι ἀλληλοδιδακτικὴν σχολὴν φοιτωμένην ὑπὸ 50 μαθητῶν. Ἐν δὲ τῇ κωμοπόλει Σκεπαστῷ οἰκοῦσι μὲν τετρακισχίλιοι Ἕλληνες καὶ 300 Βούλγαροι, φοιτῶσι δὲ εἰς τὴν ὑπάρχουσαν ἀλληλοδιδακτικὴν σχολὴν 70 παῖδες, ἐν οἷς καὶ 15 κοράσια· τὸ δὲ πρότερον ὑπάρχον ἑλληνικὸν σχολεῖον κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο μένει κεκλεισμένον διὰ τὴν ἔλλειψιν πόρων. Καὶ ἐν Γέννᾳ, ἣν οἰκοῦσι δισχίλιοι μὲν Ἕλληνες, 400 δὲ Βούλγαροι καὶ 100 Τοῦρκοι, ἕνεκα τῆς ἐπὶ τοῦ πολέμου δηώσεως τοῦ χωρίου, οἱ δυστυχεῖς κάτοικοι μόλις διατηροῦσιν ἀλληλοδιδακτικὴν σχολὴν καὶ ἑλληνικῆς πρότερον ὑπαρχούσης. Ἐν δὲ Βουνάρ-Ἰσσάρ, ἐν ᾧ 1000 μὲν Ἕλληνες οἰκοῦσι, 1500 Βούλγαροι καὶ 1000 Τοῦρκοι, πρότερον μὲν 2 ἀλληλοδιδακτικὰ σχολεῖα συνετηροῦντο ὑπὸ τῶν ἐν τῇ κωμοπόλει δύο ἑλληνικῶν ἐκκλησιῶν συντρέχοντος καὶ τοῦ ἐν Σαράντα-Ἐκκλησίαις Συλλόγου καὶ τοῦ ἐν Ῥαιδεστῷ Θρᾳκικοῦ· νῦν δὲ τῶν Βουλγάρων σφετερισαμένων τὴν ἑτέραν τῶν ἐκκλησιῶν, τὸ ἕτερον μόνον τῶν σχολείων συντηρεῖται περιέχον 60 παῖδας, ἐν οἷς 6 κοράσια. Ἐν δὲ τῇ ἀλληλοδιδακτικῇ σχολῇ τῇ ἐν Εὐκαρύῳ, ὃ 400 οἰκοῦσιν Ἕλληνες καὶ τοσοῦτοι Βούλγαροι, 40 παῖδες διδάσκονται ὑφ' ἑνὸς διδασκάλου, 30 δὲ ἐν τῇ ἐν Κουρού-Δερὲ οἰκουμένῳ ὑπὸ 400 Ἑλλήνων καὶ 600 Βουλγάρων. Τὸ δὲ Γιαντζηκλάρ, ὅπερ ὑπὸ 1000 Ἑλλήνων οἰκεῖται, ἔχει μὲν ἑλληνικὴν σχολὴν ἀνεγερθεῖσαν πρὸ 4 ἐτῶν προτροπῇ μὲν τοῦ ἐν Σαραντεκκλησίαις Συλλόγου, συνδρομῇ δὲ μικρᾷ τοῦ ἐνταῦθα Θρᾳκικοῦ, καὶ καλῶς διατηρουμένην, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς χαλεπῆς λεηλασίας, ἣν καὶ τὸ χωρίον τοῦτο ὑπέστη, ἡ σχολὴ διατελεῖ κεκλεισμένη. Τῶν χωρίων δὲ τούτων ἄξια χρηματικῆς ἀρωγῆς κρίνει ὁ ξεναγῶν ἡμᾶς Σύλλογος τῶν Σαράντα-Ἐκκλησιῶν τὴν μὲν Γένναν καὶ Γιαντζηκλάρ διὰ τὰς δῃώσεις ἃς ὑπέστησαν, τὸ δὲ Βουνάρ-Ἰσσάρ, Εὐκάριον καὶ Κουρού-Δερὲ διὰ τὸ ὀλιγάριθμον τῶν ἐνοικούντων Ἑλλήνων μὴ δυναμένων νὰ συντηρῶσιν ἀφ' ἑαυτῶν τὰ σχολεῖα. Διὸ καὶ πρὸ τετραετίας ὑπεστηρίχθησαν ὑπό τε τοῦ ἡμετέρου καὶ ὑπὸ τοῦ Θρᾳκικοῦ Συλλόγου. Σημειωτέον δὲ ὅτι ἐν τοῖς εἰρημένοις σχολείοις οἱ παῖδες τῶν Βουλγάρων ἐφοίτων καὶ φοιτῶσιν ἔτι εἰς τὰ ἡμέτερα σχολεῖα δι' ἔλλειψιν Βουλγαρικῶν.

Digitized by Google

Καὶ ταῦτα μὲν ὁ ἐν Σαράντα-Ἐκκλησίαις Φιλεκπαιδευτικὸς Σύλλογος, ἡμεῖς δ' εὐχαριστήσαντες αὐτῷ ἐπὶ ταῖς πολυτίμοις εἰδήσεσιν ἃς παρέσχετο ἡμῖν, ἐπαινοῦντες δὲ διά τε τὴν φιλοπατρίαν καὶ φιλομουσίαν αὐτοῦ καὶ παρακελευόμενοι ἵνα μηδὲ τοῦ λοιποῦ παύσηται τὸν αὐτὸν ἐπιδεικνύμενος ζῆλον πρὸς τὴν εἰς τὰ πέριξ διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, κατήλθομεν εἰς τὴν Προποντίδα παρὰ τὸν ἴσα ἀδελφῷ φίλον καὶ ἐκ παλαιοῦ συνήθη ἡμῖν ἐν Ῥαιδεστῷ Φιλεκπαιδευτικὸν Θρᾳκικὸν Σύλλογον· παρ' αὐτοῦ μετὰ πλείστης χαρᾶς καὶ μεγίστων ἐλπίδων μανθάνομεν ὅτι τῆς θυέλλης μόλις κοπασάσης ἔσπευσε νὰ ἀποδυθῇ εἰς τὸν ἀξιέπαινον ἀλλὰ καὶ ἐπίμοχθον αὐτοῦ ἀγῶνα μετὰ τῆς ἀκρατήτου ζέσεως τῆς καταφλεγούσης τὰ στήθη τῶν γενναίων τούτων Θρᾳκῶν. Οὐδαμῶς ἀμφιβάλλοντες ὅτι ὁ ἱερὸς αὐτοῦ ἀγὼν ὑπὸ πληρεστάτης καταστεφθήσεται ἐπιτυχίας, καὶ ἐπευξάμενοι τὰ βέλτιστα καὶ κράτιστα, σπεύσωμεν πρὸς τὰς ἀκτὰς τοῦ Αἰγαίου, ἐκεῖ ἔνθα καταλήγει ὁ δεξιὸς βραχίων τοῦ θρᾳκικοῦ σιδηροδρόμου. Ἰδού, ἐκεῖ ἔνθα πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἐρημία καὶ θηρίων ἀγρίων φωλεὰ ὑπῆρχε, σήμερον ἀναθρώσκει καὶ ὑπερήφανον ἀνεγείρει τὴν κεφαλὴν ἑλληνικὴ κωμόπολις, τὸ Δεδὲ-Ἀγάτς, τὸ μέλλον ἐμπόριον τῆς βορειοδυτικῆς Θρᾴκης. Ἐν τῇ ἀρτιγενεῖ ταύτῃ ἀποικίᾳ οἱ φιλόμουσοι κάτοικοι ἀπό τινος χρόνου ἀνεγείρουσι τεμένη τῶν Μουσῶν, πρὸς ὧν τὴν συντέλεσιν καὶ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου αἰτοῦνται τὴν συνδρομήν. Ἡμεῖς δὲ ἐκ μυχίων λυπούμενοι ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ βοηθήσωμεν τῇ ἀρτισυστάτῳ κοινότητι, ἐλπίσωμεν ὅτι οἱ ἐνταῦθα πλούσιοι ὁμογενεῖς δὲν θ' ἀνεχθῶσι βλέποντες ἐγκαταλειπόμενον ἡμιτελὲς τὸ ἱερὸν ἔργον τῶν νέων ἐπὶ τῆς Θρᾴκης ἀποίκων.

Καὶ νῦν ἀποχαιρετίζοντες μετὰ πόθου ταχείας ἐπανόδου τὴν φιλτάτην ἀλλὰ πολυπαθῆ Θρᾴκην εἰσέλθωμεν διὰ τῶν στενῶν τῆς Ῥοδόπης εἰς ἄλλην γῆν ἐξ ἴσου προσφιλῆ ἀλλ' ὑπὸ μειζόνων ἀπειλουμένην δεινῶν, τὴν μητέρα τῆς ἐξοχωτάτης διανοίας τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς εὐγενεστάτης τῶν ἡρωικῶν καρδιῶν.

Μακεδονία. Καὶ ἰδοὺ πρῶτον ἀφικόμεθα εἰς Ξάνθην. Ὁ ἀγαθὸς τῆς ἐπαρχίας ταύτης ἀρχιερεὺς φιλίως ἡμᾶς ὑποδεχόμενος ἀνακοινοῖ μὲν ὅτι ἐν τοῖς ἐν Παγγαίῳ 5 χωρίοις, τοῖς παρὰ τὴν Ἀμφίπολιν, Φιλεκπαιδευτικὴ συνέστη Ἀδελφότης φέρουσα τὸ κλεινὸν τοῦ Ἀριστοτέλους ὄνομα, ἣν ἀξίαν τῆς ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ὑποστηρίξεως νομίζει, ἅτε τῶν Ἑλλήνων τῶν χωρῶν ἐκείνων ἐνδεεστάτων μὲν ὄντων ὑπὸ δὲ τῆς ἀμαθείας ἐν ἐσχάτῃ συνεχομένων κοινωνικῇ καὶ ἠθικῇ καταπτώσει, ἐφίστησι δὲ τὴν προσοχὴν καὶ μέριμναν ἡμῶν μάλιστα εἰς τὰ ἐν Μεσορώπῃ, τῷ μεγίστῳ τῶν ἐν Παγγαίοις χωρίων, σχολεῖα. Ἀγγέλλων δ' ἡμῖν ὅτι ταῖς πατρικαῖς αὐτοῦ συμβουλαῖς καὶ προτροπαῖς καὶ ἐν Καβάλλᾳ, τῇ ἀρχαίᾳ Χριστοπόλει, συνέστη μὲν Φιλεκπαιδευτικὴ Ἀδελφότης, ἱδρύθησαν δὲ νηπιακὰ καὶ δημοτικὰ σχολεῖα κοινῇ τῶν πολιτῶν καὶ τῆς Ἀδελφότητος συνδρομῇ, μετὰ δικαίας ἀγανακτήσεως ἀποκρούει τὰς συκοφαντίας μισοκάλων τινῶν ἕνεκα μικροφιλοτιμιῶν καὶ χαμαιζήλων παθῶν κατὰ τῆς Ἀδελφότητος ἐκτοξευθείσας, ὡς δῆθεν ἀντεθνικὰ σκοπούσης. Ἀλλ' ἡμεῖς οὐδεμίαν προσοχὴν εἰς τὰς μυσαρὰς συκοφαντίας διδόντες ἐκ τῶν ἔργων δὲ τῆς Ἀδελφότητος τὴν διάνοιαν κρίνοντες ἐπαινοῦμεν καὶ θαυμάζομεν αὐτὴν ὅτι ἐν οὕτω βραχεῖ χρόνῳ τοσαῦτα διεπράξατο, ἑλληνικὴν μὲν προκαταρκτικὴν σχολὴν ἐν τῷ κέντρῳ τῆς πόλεως συστήσασα, νηπιαγωγεῖον δ' ἐν τῇ ἄνω συνοικίᾳ, τρία δὲ σχολεῖα, ἑλληνικόν, προκαταρκτικὸν καὶ παρθεναγωγεῖον ἐν τῇ συνοικίᾳ τῇ ἐν τῷ φρουρίῳ, 100 δὲ λίρας χορηγήσασα τῇ ἐφορίᾳ τῶν σχολῶν πρὸς ταῖς 40, ἃς ὁ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἔπεμψεν ὡς μισθὸν τῆς ἑτέρας τῶν νηπιαγωγῶν. Ἐπαγγελλομένη δὲ καὶ τὴν κατὰ τὸ ἐπιὸν ἔτος σύστασιν ἑτέρου Παρθεναγωγείου ἐν ταῖς ἐκτὸς τοῦ φρουρίου συνοικίαις, ἐὰν τὰ οἰκονομικὰ αὐτῆς ἐπιτρέψωσι τοῦτο, ἠρκέσθη ἐφέτος πρὸς ἐξοικονόμησιν τῆς ἀνάγκης ταύτης εἰς τὴν προσάρτησιν ἑκατέρῳ τῶν νηπιαγωγείων μιᾶς ἀνωτέρας τάξεως, δηλονότι πρώτης δημοτικοῦ σχολείου. Ἀλλ' ἡ δραστηρία καὶ φιλόμουσος αὕτη Ἀδελφότης δεῖται καὶ ἔξωθεν ἀρωγῆς, διότι τῆς πόλεως εἰς δύο πολλῷ ἀπ' ἀλλήλων ἀπεχούσας συνοικίας διῃρημένης καὶ ἀνάγκην διπλῶν σχολείων ἐχούσης δὲν θὰ δυνηθῇ ἐπὶ πολὺ εἰς τηλικαύτας ν' ἀντίσχῃ δαπάνας.

Ἐντεῦθεν δ' εἰς Δοξάτον ἐλθόντες καὶ τῇ μὲν ἐφορίᾳ τῶν σχολείων μετὰ τοῦ προεστῶτος τοῦ χωρίου συγχαρέντες μὲν ἐπὶ τῇ ἐκ βάθρων ἀνεγέρσει τῆς δημοτικῆς σχολῆς καὶ τοῦ παρθεναγωγείου ἐκφράσαντες δὲ τὴν βαθεῖαν ἡμῶν λύπην ὅτι οὔτε χρήμασι δυνάμεθα νὰ συνδράμωμεν αὐτοῖς, οὔτε βιβλίοις διδακτικοῖς καὶ γεωγραφικοῖς πίναξιν, εὐχαριστήσαντες δὲ τῇ Φιλεκπαιδευτικῇ Ἀδελφότητι Φιλίπποις ἐπὶ τῇ ἐμπιστοσύνῃ καὶ τιμῇ, ἣν πρὸς τὸν ἡμέτερον

Digitized by Google

Σύλλογον ἐπεδείξατο, ἀναθεῖσα αὐτῷ τὴν σύνταξιν τοῦ προγράμματος τοῦ ὑπ' αὐτῆς τεθέντος διαγωνίσματος περὶ συγγραφῆς βιβλίου συντακτικῶν γυμνασμάτων, καὶ διαβεβαιώσαντες αὐτὴν ὅτι τὸ ἤδη συντεταγμένον ὑπὸ εἰδικῆς ἐπὶ τούτῳ τετραμελοῦς ἐπιτροπῆς ὅσον οὔπω ἀποστέλλεται ὑπὸ τοῦ προεδρείου, ἀναγνῶμεν τὴν ἐκ Βογδάνης ἐπιστολήν, κωμοπόλεως ὑπὸ 350 ἑλληνικῶν οἰκουμένης οἰκογενειῶν καὶ ὑπὸ 150 μωαμεθανικῶν. Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης, ἣν ἡ ἐφορία καὶ ἡ κοινότης κοινῇ ἐπιστέλλουσιν ἡμῖν, πληροφορούμεθα ὅτι ἐν Βογδάνῃ διατηρεῖται μὲν ἀνέκαθεν πλήρης δημοτικὴ σχολή, ἡ ἀνωτάτη τῶν ἐν Πολυανῇ, ἐκ δύο τμημάτων συγκειμένη, δημοτικοῦ καὶ ἑλληνικοῦ, εἰς ἣν φοιτῶσιν 70 μαθηταί, ἀλλ' ἀπό τινος χρόνου ἕνεκα τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ νέου διδακτικοῦ συστήματος εἰς τὴν δημοτικὴν σχολὴν καὶ τῆς ἐντεῦθεν αὐξήσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν διδασκάλων, αὐξηθεισῶν τῶν δαπανῶν, τῶν δ' ὑπαρχόντων πόρων ἀνεπαρκῶν ὄντων, ἱκετεύουσιν ἡμᾶς ὅπως μὴ παυσώμεθα μὲν χορηγοῦντες καὶ τοῦ λοιποῦ τὴν ἐνιαύσιον 10λιρον χορηγίαν πρὸς συντήρησιν τῆς σχολῆς, ἀποστείλωμεν δὲ τὰ ἐπὶ δύο ἤδη ἔτη καθυστεροῦντα πρὸς ἀπότισιν τοῦ πρὸς τὸν διευθυντὴν τῆς σχολῆς εἰκοσαλίρου χρέους τῆς ἐφορίας. Καίπερ σφόδρα συλλυπούμενοι τῇ φιλομούσῳ τῆς Βογδάνης κοινότητι διὰ τὸ πρὸς τὸν διευθυντὴν τῆς σχολῆς χρέος αὐτῆς, καὶ ἄγαν μὲν ἐπιθυμοῦντες ἀλλ' οὐ δυνάμενοι νὰ βοηθήσωμεν αὐτῇ, ὀφείλομεν ὅμως νὰ μὴ παρέλθωμεν ἐν σιγῇ τὴν παρεννόησιν τὴν γενομένην ὑπό τε τῆς κοινότητος ταύτης καὶ τινων ἄλλων περὶ τῶν τοῦ Συλλόγου χορηγιῶν, ἀλλὰ νὰ διαφωτίσωμεν αὐτὰς κηρύττοντες ὅτι ὁ ἡμέτερος Συλλογος οὐδέποτε εἰς οὐδένα ἐπηγγείλατο οὔτε Σύλλογον ἢ Ἀδελφότητα οὔτε κοινότητα ἢ ἐφορίαν, τακτικὴν καὶ ὡρισμένην ἐτησίαν χρηματικὴν χορηγίαν, ἀλλ' ὅτι μέχρι τοῦδε κατ' ἔτος ἀναλόγως πρός τε τὰ μέχρι χθὲς ὑπὸ φιλομούσων ὁμογενῶν ἐπὶ τούτῳ χορηγούμενα χρήματα, καὶ πρὸς τὰς ἑκασταχοῦ τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις σχολείων ἀνάγκας, ὥριζεν ἑκάστῳ τῶν σχολείων, ἃ ἡ Ἐπιτροπὴ συνδρομῆς ἔκρινεν ἄξια, ποσόν τι χρηματικὸν ἄλλοτε ἄλλο· τοῦτο δὲ μετὰ τῶν ὀνομάτων τῶν σχολείων ἀνεκήρυττε διὰ τοῦ εἰσηγητοῦ τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς ἐν τῇ ἐπετείῳ αὐτοῦ ἑορτῇ, καὶ ἐν τῷ περιοδικῷ τοῦ Συλλόγου, ἔστι δ' ὅτε καὶ διὰ τῶν ἐφημερίδων ἐδημοσίευεν.

Ἐκ Δοξάτου δὲ νῦν μέχρι τοῦ βράχου ἐκείνου, εἰς ὃν ὁ μεσημβρινὸς καταλήγει Ὄρβηλος ἐκδραμόντες, εἰς τὴν παρὰ τὰς ὑπωρείας αὐτοῦ κειμένην κωμόπολιν Πρωσσοτσιάνην, χαιρετίσωμεν τὴν Φιλεκπαιδευτικὴν Ἀδελφότητα Ἠώ, ἥτις ἐν τῇ πατριωτικῇ αὐτῆς πορείᾳ πολλὰ παρεμπεσόντα προσκόμματα ἐκποδὼν ποιησαμένη κατώρθωσε τὸ δὴ λεγόμενον διὰ τῶν ὀδόντων νὰ συντηρήσῃ τὰ ἐν τῇ κωμοπόλει δύο σχολεῖα, τὸ δημοτικὸν δηλονότι καὶ τὸ ἑλληνικόν, εἰς ἃ ὑπὲρ τοὺς 80 παῖδες φοιτῶσι, παραμυθησώμεθα δὲ αὐτὴν θρηνοῦσαν τὴν ἔλλειψιν παρθεναγωγείου, καὶ συνενώσωμεν μὲν μετ' αὐτῆς τὰς πρὸς τὸν Σύλλογον ἱκεσίας ἡμῶν, ὅπως καὶ αὐτὴν συνδράμῃ πρὸς ἵδρυσιν τοιούτου, καὶ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν τῶν ἐν Πλεύνῃ, Βουναλάκκῳ, Γορνίτσῃ καὶ τοῖς ἄλλοις πέριξ χωρίοις, οἵτινες διὰ τὴν παντελῆ ἔλλειψιν σχολείων κινδυνεύουσι ν' ἀπαλλοτριωθῶσι τοῦ ἑλληνισμοῦ, σπεύσωμεν δὲ καὶ ἡμεῖς τοὺς ἀσθενεστέρους αὐτῶν συμπαραμυθούμενοι, συνενθαρρύνοντες καὶ εἰς χρηστὴν συμπροτρέποντες ἐλπίδα, ἵνα μή, ὑπὸ τῶν ἀλλοφύλλων πιεζόμενοι καὶ ἀπειλούμενοι, ἀπογνόντες αὐτομολήσωσι πρὸς τοὺς πολεμίους, ὅπερ μικροῦ δεῖν ἐγένετο εἰ μὴ ἡ Ἠὼς ἔφθη κωλύσασα.

Τὴν δ' Ἠῶ ἀσπασάμενοι καὶ τὴν πρὸς ἑσπέραν τραπόμενοι ὁδὸν εἰσέλθωμεν εἰς τὴν τῶν Σερραίων πόλιν. Εἰς τὴν μητρόπολιν δ' ἀφιππεύσαντες ἀντὶ τοῦ σεβασμίου ἱεράρχου τοῦ γενναίου τῆς πίστεως στρατιώτου καὶ ὀτρηροῦ τῶν Μουσῶν θεράποντος, τοῦ σοφοῦ καὶ φιλοπάτριδος Γρηγορίου, ἀλλαχόσε ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, κρίμασιν οἷς οἶδεν αὕτη, μετατεθέντος, εὑρίσκομεν ἐπιστολὴν αὐτοῦ, ἐν ᾗ διεκτραγῳδῶν τὴν ἔν τε τῇ πόλει καὶ τοῖς πέριξ ἐκπαιδευτικὴν κατάστασιν θρηνεῖ τὴν παρακμήν, εἰς ἣν τὰ ἀνθοῦντά ποτε τῶν Σερραίων ἐκπαιδευτήρια περιῆλθον· ἐγκλείων δ' ἔγγραφον τοῦ ἀξιοτίμου ἰατροῦ Ι. Θεοδωρίδου, τοῦ ἐπὶ πολλὰ ἔτη προέδρου διατελέσαντος τοῦ ἐν Σέρραις Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου καὶ οὐκ ὀλίγον συντελέσαντος ὑπὲρ τῆς διαδόσεως τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀνὰ τὴν περίχωρον καὶ τὴν λοιπὴν Μακεδονίαν, παραινεῖ καὶ αἰτεῖται, ὅπως ὁ ἡμέτερος Σύλλογος συνεργήσῃ ὡς τάχιστα πρὸς ἀνόρθωσιν καὶ προαγωγὴν τῆς ἑλληνικωτάτης τῶν ἐν Μακεδονίᾳ πόλεων, τῆς καρδίας τῆς ὅλης Μακεδονίας. Ὁ δὲ κ. Θεοδωρίδης, οὗ ἡ εὐβουλία καὶ ὀρθὴ κρίσις ἁμιλλᾶται πρὸς τὸν θερμὸν ὑπὲρ πατρίδος ἔρωτα καὶ τὸν ἀκαταγώνιστον ὑπὲρ τῆς διαδόσεως τῶν γραμμάτων ζῆλον, ὀρθοτάτας ἀποφαίνεται καὶ σπουδαιοτάτας γνώμας καὶ κρίσεις ἐν τῷ εἰρημένῳ ἐγγράφῳ περὶ

τῶν αἰτίων τῶν τε ἀμέσων καὶ ἐμμέσων τῶν προκαλεσάντων τὴν παρακμὴν τῶν σχολείων ἔν τε τῇ πόλει καὶ τῇ περιχώρῳ, ἀπό τινων μὲν ἐτῶν ἀρξαμένην, κορυφωθεῖσαν δὲ ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ τελευταίου φοβεροῦ πολέμου, ὅς τις ἐκ βάθρων διέσεισε τὴν ὅλην Ἀνατολὴν καὶ τηλικαῦτα τραύματα τῷ ἑλληνισμῷ ἐπήνεγκε, καταδεικνὺς τὴν μεγίστην σπουδαιότητα, ἣν τὸ τμῆμα τῶν Σερρῶν κέκτηται ἅ τε τοὺς μὲν βραχίονας ἔνθεν μὲν πρὸς τὴν Θρᾴκην ἑτέρωθεν δὲ πρὸς τὴν λοιπὴν Μακεδονίαν ἐκτεῖνον, τὰ δὲ στέρνα πρὸς τὸν ὁρμητικὸν καὶ πᾶν τὸ προστυχὸν καταστρέφοντα καὶ συμπαρασύροντα τοῦ παμβουλγαρισμοῦ χείμαρρον προτάσσον, καὶ τὴν ἀσφαλῆ ὀχύρωσιν αὐτοῦ συνιστὰς ὡς τὰ μάλιστα ἐνδιαφέρουσαν σύμπαντι τῷ ἑλληνισμῷ, φρονεῖ ὅτι ἀνάγκη ἐστὶν ἀπαραίτητος νὰ ἐπαναληφθῶσι μὲν αἱ πρότερον ἐνέργειαι, ἃς καὶ Σύλλογοι καὶ ἰδιῶται πυρετωδῶς κατέβαλλον, καὶ ὧν τοὺς ἀγλαοὺς καρποὺς ἐν τοῖς κάλυξιν ἔτι ἐμάρανεν ἡ ἐπελθοῦσα πολιτικὴ καὶ οἰκονομικὴ θύελλα, ἀλλ' ἀνάγκη νὰ ἐπαναληφθῶσιν αὗται συστηματικώτερον, δραστηριώτερον, μετὰ πλείονος ἐπιμονῆς καὶ ὡς τάχιστα· διότι οἱ καιροὶ οὐ μενετοί. Πρὸς ταῦτα δὲ κρίνει ἀναγκαῖον 1) νὰ καταβληθῇ ἡ δέουσα φροντὶς ὅπως ἐξευρεθῶσι καὶ χρησιμοποιηθῶσιν ἅπαντες οἱ δυνατοὶ τῆς χώρας πόροι· 2) νὰ γίνῃ ἔκκλησις εἰς τὴν φιλοπατρίαν τοῦ πανελληνίου· 3) νὰ ἐνισχυθῇ τὸ κέντρον τοῦ σπουδαίου τούτου τῆς Μακεδονίας τμήματος, αἱ Σέρραι, καταρτιζομένης μὲν καλῶς τῆς ἐν τῇ πόλει ἑλληνικῆς σχολῆς καὶ εἰς πλῆρες γυμνάσιον προαγομένης, τοῦ δὲ παρθεναγωγείου προβιβαζομένου εἰς ἀνώτερον κεντρικόν, οἷον τὸ ἐν Ἀθ. καὶ τὰ ἐνταῦθα, καὶ ἱδρυομένης μιᾶς τοὐλάχιστον προτύπου δημοτικῆς σχολῆς ὁμοίας πρὸς τὴν ἐν Ἀθήναις ἀπό τινος ὑπάρχουσαν· 4) νὰ ἐνισχυθῶσι μὲν τὰ ὑπάρχοντα, ἱδρυθῶσι δὲ ἔνθα ἐλλείπουσι διάφορα κέντρα ἑλληνικῆς παιδεύσεως καὶ ἀγωγῆς ἐν τοῖς ἓξ διαμερίσμασι τῆς ἐπαρχίας διὰ τῆς ἀναδιοργανώσεως καὶ ἀνιδρύσεως καταλλήλων δημοτικῶν σχολῶν, παρθεναγωγείων καὶ νηπιαγωγείων, δι' ὧν καὶ μόνον δυνατόν ἐστιν ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα νὰ γενικευθῇ ἐν ταῖς βουλγαροφώνοις καὶ τουρκοφώνοις ἑλληνικαῖς κοινότησι καὶ καταστῇ γλῶσσα τῆς οἰκογενείας καὶ ἐπικρατήσῃ· διότι ἄνευ τούτου οὐδέποτε ὁ ἑλληνισμὸς θὰ κατορθώσῃ ν' ἀποσπάσῃ τοὺς ἐν Μακεδονίᾳ ἀλλοθρόους ἀδελφοὺς ἀπὸ τῶν γαμψῶν τοῦ πανσλαβισμοῦ ὀνύχων· καὶ 5) πάντων τούτων τὴν φροντίδα καὶ διεύθυνσιν ν' ἀναλάβῃ ὁ ἐν Ἀθήναις, ὡς κέντρῳ, πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων Σύλλογος, συνεννοούμενος κοινῇ τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ.

Καὶ ταῦτα μὲν ὁ φιλόπατρις ἰατρός. Ἡμεῖς δὲ συνεπαινοῦντες καὶ ἀπὸ καρδίας εὐχόμενοι ὅπως αἱ συνεταὶ καὶ σωτήριοι αὐτοῦ γνῶμαι εὕρωσιν ἠχὼ παρ' οἷς ταῦτα μέμηλεν, ἀπέλθωμεν εἰς Στρούμνιτσαν, τὸ ἀρχαῖον Αἰστραῖον, εἶτα δὲ Τιβεριόπολιν. Ἡ πόλις αὕτη οἰκεῖται μὲν ὑπὸ 1000 περίπου οἰκογενειῶν χριστιανικῶν, περιέχει δὲ τέσσαρα σχολεῖα, ἓν μὲν ἑλληνικὸν εἰς 3 διῃρημένον τάξεις καὶ 53 μαθητὰς ἔχον, δημοτικὸν εἰς 3 καὶ τοῦτο συνιστάμενον τάξεις, ἐν ᾧ 90 μαθηταὶ συνδιδακτικῶς ὑφ' ἑνὸς διδασκάλου παιδεύονται, νηπιαγωγεῖον περιέχον περὶ τὰ 200 νήπια ἀμφοτέρων τῶν φύλων, καὶ παρθεναγωγεῖον εἰς ὃ 16 μόνα κοράσια φοιτῶσιν· αἴτιον δὲ τοῦ τόσον μικροῦ ἀριθμοῦ τῶν μαθητριῶν κατὰ τὴν ἐφορίαν τῶν σχολείων ἐστί, τὸ μὲν ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν πολιτῶν δὲν συναισθάνονται εἰσέτι τὰ ἐκ τῆς παιδεύσεως τοῦ γυναικείου φύλου ἀγαθά, τὸ δὲ ὅτι διὰ τὸ ταραχῶδες τῶν καιρῶν καὶ τὴν ἐπελθοῦσαν ἀνέχειαν αἱ ἐργασίαι τοῦ παρθεναγωγείου κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος εἶχον διακοπῆ. Ἀλλ' ὅμως ἐλπίσωμεν καὶ ἡμεῖς μετὰ τῆς ἐφορίας ὅτι διὰ τῶν δραστηρίων αὐτῆς ἐνεργειῶν κατορθωθήσεται κατὰ τὸ ἐπιὸν ἔτος ἡ αὔξησις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μαθητριῶν καὶ ἡ ἐπανόρθωσις τῆς σπουδαίας ταύτης (καὶ μῶμον οὐ σμικρὸν προσαπτούσης τοῖς Στρουμνιτσαίοις) ἐλλείψεως. Ἀσμένως δὲ μανθάνομεν παρὰ τῆς ἐφορίας ὅτι ἡ διδασκαλία ἐν πᾶσι τοῖς σχολείοις οὐδὲ τῆς ἑλληνικῆς αὐτῆς ἐξαιρουμένης κύριον σκοπὸν προτίθεται τὴν ἐκμάθησιν τῆς νεωτέρας γλώσσης. Εἴθε τὸ καλὸν τοῦτο παράδειγμα τῶν Στρουμνιτσαίων μιμηθεῖσαι καὶ ἄλλαι ἐφορίαι ἀλλαχοῦ, καὶ εἰς ἀνωτέρας ἔτι καὶ μεγάλας σχολὰς νὰ εἰσαγάγωσι τὴν διδασκαλίαν τῆς νέας γλώσσης, ἐξ ἧς πολλοὶ καὶ ἀγλαοὶ θὰ προκύψωσι καρποὶ καὶ νέαν ζωὴν καὶ κάλλος θὰ περιβληθῇ ἡ νῦν οὕτως ὀλιγωρουμένη καὶ περιφρονουμένη γλῶσσα καὶ φιλολογία τοῦ λαοῦ. Ἐν Στρουμνίσσῃ πρὸς τοῖς ἄλλοις μαθήμασι διδάσκεται καὶ ἡ ἐκκλησ. μουσική, τοῦτο δέ, ὡς λέγει ἡ ἐφορία, πρῶτον μὲν ὅτι χρήσιμος οὖσα κατὰ τὰ μέρη ταῦτα παροτρύνει τοὺς πολίτας νὰ πέμπωσι τὰ τέκνα εἰς τὰ σχολεῖα, ἔπειτα διότι παρασκευάζει τοὺς παῖδας εἰς τὴν σπουδὴν τῆς εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς, ἣν διανοεῖται καὶ ἐλπίζει ἡ ἐφορία, τῶν πραγμάτων εὐθετούντων νὰ εἰσαγάγῃ τὸ ἐπιὸν

Digitized by Google

σχολικόν ἔτος, καθὼς καὶ τὴν γυμναστικήν. Εὐχαρίστως δὲ πληροφορούμεθα ὅτι καὶ ἡ ἠθικὴ τῶν μαθητῶν κατάστασις ὁσημέραι βελτιοῦται καὶ αἱ ἀπουσίαι ἐλαττοῦνται. Ἀλλὰ καιρίως λυπούμεθα βλέποντες τοὺς μὲν μαθητὰς τῆς ἑλληνικῆς σχολῆς ἐν λίαν στενοχώρῳ οἰκήματι διδασκομένους, τοὺς δὲ τῆς δημοτικῆς ἐν τῷ γυναικῶνι τῆς σχεδὸν ἀστέγου ἔτι ἐκκλησίας· διότι διδακτήριον κατάλληλον δὲν ἠδυνήθη δυστυχῶς εἰσέτι ἡ κοινότης ν' ἀνεγείρῃ ἀπὸ τῆς πανωλέθρου ἐκείνης πρὸ δεκαετίας πυρκαϊᾶς ἀποτεφρωσάσης καὶ τὰ σχολεῖα. Διδάσκαλοι ἐν ἅπασι τοῖς σχολείοις ὑπάρχουσιν ὀκτώ, δύο μὲν ἐν τῷ ἑλληνικῷ, τοσοῦτοι δὲ ἐν τῷ δημοτικῷ, τρεῖς δὲ ἐν τῷ νηπιαγωγείῳ καὶ μία ἐν τῷ παρθεναγωγείῳ. Οἱ πόροι τῶν σχολείων συνίστανται εἰς τὰ ἐξ ἐνοικίων τῶν κτημάτων αὐτῶν ἀνερχομένων εἰς 3000 γρ., τὰ ἐξ εἰσιτηρίων τῶν μαθητῶν ἀπὸ δύο ἐτῶν εἰσηγμένων, τὰ ἐκ τῶν ἐγγράφων τῆς μητροπόλεως, τὰ ἐκ τοῦ περισσεύματος τῆς ἐκκλησίας καὶ τὰ ἐξ ἐκτάκτων συνδρομῶν ἐξωτερικῶν. Πάντων δὲ τούτων ἀνερχομένων εἰς δρ. 2090, τῶν δὲ δαπανῶν εἰς γρ. 30,000 ἡ ἐφορία ἐπικαλεῖται τὴν συνδρομὴν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ὑπὲρ τοῦ σπουδαίου ἐλλείμματος.

Ἀλλ' ἤδη καιρὸς νὰ σπεύσωμεν εἰς Θεσσαλονίκην, διότι τὴν αὐτὴν ὡς ἡμεῖς τελεῖ σήμερον ἑορτὴν ὁ γενναῖος καὶ ἀκάματος τῶν Θεσσαλονικέων Φιλεκπαιδευτικὸς Σύλλογος, ὁ τοσαύτας καὶ τηλικαύτας ὑπηρεσίας παρεχόμενος τῷ ἀνὰ τὴν Μακεδονίαν ἑλληνισμῷ. Πρόσχωμεν· ὁ γεραρὸς τοῦ Συλλόγου τέως πρόεδρος, ὁ ἀφειδῶς ἑαυτὸν τῇ πατρίδι διδούς, ὁ κ. Μ. Παπαδόπουλος, φωνῇ ἠχηρᾷ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς καρδίας ἐκπεμπομένῃ, δίδωσι λόγον τῶν πεπραγμένων. Ἀκούσωμεν λοιπὸν μετὰ προσοχῆς αὐτοῦ λέγοντος καὶ τὰ κεφάλαια τοῦ νευρώδους αὐτοῦ λόγου ἀπομνημονεύσωμεν, ἐχόμενοι ὅτι ἐγγύτατα τῆς ξυμπάσης γνώμης αὐτοῦ. Καὶ λοιπὸν προοιμιαζόμενος λέγει ὅτι ὁ μὲν Σύλλογος τῇ βίᾳ τῶν καιρῶν ὑπείκων, ἵνα μὴ ἀφορμὴν παρεξηγήσεων δῷ, ἠναγκάσθη πολλὰ τῶν σπουδαίων αὐτοῦ ἔργων ν' ἀναστείλῃ περιορισθεὶς εἰς τ' ἀναγκαιότατα καὶ τὰ ὧν οὐκ ἄνευ, ἡ δὲ διοικητικὴ τοῦ Συλλόγου Ἐπιτροπή, ἤ, ὡς ἂν ἡμεῖς εἴποιμεν, τὸ Προεδρεῖον τοῦ Συλλόγου, ἀπὸ τοῦ προπαρελθόντος ἔτους συνειδυῖα ἑαυτῇ ἀνεπαρκεῖ εἰς ἀκριβῆ ἐκτέλεσιν πάντων τῶν συλλογικῶν ἔργων, ἐξελέξατο ἰδίαν τινὰ ἐπιτροπήν, τὴν Ἐκπαιδευτικήν, ᾗ τὰ ἑπόμενα σπουδαῖα ἀνέθηκεν ἔργα· 1) τὴν συλλογὴν στατιστικῶν εἰδήσεων περὶ τῶν ἐν Μακεδονίᾳ σχολείων· 2) τὴν ἐκλογὴν καὶ σύζευξιν διδασκάλων· 3) τὴν ἐκλογὴν ἐξεταστικῶν ἐπιτροπῶν· 4) τὴν περὶ τῶν ἀναγνωσμάτων φροντίδα· καὶ 5) τὴν συλλογὴν εἰδήσεων περὶ τῶν προϊόντων τῆς Μακεδονίας. Ἡ δ' Ἐκπαιδ. αὕτη ἐπιτροπὴ ἐπιλαβομένη σπουδαίως τῶν ἀνατεθέντων αὐτῇ καθηκόντων, τὰ μὲν διατελεῖ πράττουσα, τῶν δὲ μόλις ἁψαμένη διὰ τὸ ἀνώμαλον καὶ ἐπισφαλὲς τῶν καιρῶν τὸ ἐκ τοῦ ἐνσκήψαντος σφοδροῦ πολιτικοῦ χειμῶνος ἀνεβάλετο εἰς αἰσιωτέρους καιρούς. Τὰ δ' ἐν τῷ ἑξαετεῖ τοῦ Συλλόγου βίῳ ἔργα συγκεφαλαιοῦνται ὧδε· 1) ὁ Σύλλογος ἐκτήσατο Βιβλιοθήκην περιέχουσαν συγγράμματα περὶ τὰ 500· ἔτι δὲ χιλιάδας τινὰς διδακτικῶν βιβλίων διανεμηθέντων καὶ διανεμηθησομένων εἰς ἄπορα σχολεῖα· 2) συνέστησεν ἀναγνωστήριον, ἐν ᾧ ἐν πενταετίᾳ ἐγένοντο 71 ἀναγνώσματα· 3) συνέλεξεν ἐπιγραφὰς βυζαντιακὰς ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τῶν ἐν τῷ ἀρχαίῳ τῆς πόλεως νεκροταφείῳ καὶ ἄλλας ἄλλοθεν τῆς Μακεδονίας ἀποσταλείσας· 4) συνέδραμε μὲν ἡμιυποτρόφους τινάς, συνετήρησε δὲ 11 ὑποτρόφους, ὧν οἱ μὲν 9 συμπληρώσαντες τὰς ἐν τῷ γυμνασίῳ τῆς πόλεως σπουδὰς διδάσκουσιν ἤδη ἐν διαφόροις τῆς Μακεδονίας σχολείοις, οἱ δὲ δύο ἐφέτος ἀπολυθήσονται· 5) διένειμε βιβλία διδακτικὰ πολλοῖς ἀπόροις μαθηταῖς τῶν ἔν τε τῇ πόλει καὶ ἀλλαχοῦ τῆς χώρας σχολείων· 6) συνετέλεσε τῇ συστάσει καὶ ἐπιμελείᾳ αὐτοῦ νὰ προσενεχθῶσιν εἰς μὲν τὸ γυμνάσιον τῆς πόλεως ὄργανα τῆς φυσικῆς ἀξίας 50 λιρῶν, εἰς δὲ τὸ παρθεναγωγεῖον 300 φράγκα· 7) συνέστησε νυκτερινὸν σχολεῖον τοῦ λαοῦ, ὅπερ ὅμως διὰ τοὺς καιροὺς καί τι ἐκ τῶν καιρῶν προκληθὲν τραγικὸν συμβὰν μόλις δίμηνον βιῶσαν βίον ἐκλείσθη ἀναβληθείσης εἰς ὁμαλωτέρους καιροὺς τῆς ἀναβιώσεως αὐτοῦ· 8) ἐπέτυχεν ἐν μέρει νὰ καταστῇ κέντρον παιδευτικὸν πολλῶν ἐν Μακεδονίᾳ κοινοτήτων παρ' αὐτοῦ αἰτουμένων διδασκάλους· 9) συνήργησεν εἰς τὴν ἐπὶ τὰ κρείττω ὤθησιν τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως, συνδραμὼν χρηματικῶς εἰς τοῦτο, συντάξας φυλλάδιον ὁδηγιῶν διανεμηθὲν δωρεὰν τοῖς διδασκάλοις τῆς πρώτης παιδεύσεως, καὶ καθόλου παραινῶν καὶ συμβουλεύων τὰ δέοντα τοῖς διδασκάλοις τῶν πέριξ σχολείων· 10) προσεκτήσατο πίνακας γεωγραφικούς, εἰκόνας κλπ. καὶ χρηματικὴν περιουσίαν ἐκ λιρῶν 660. Ἐν τούτοις συγκεφαλαιοῦνται τὰ ἀπὸ τῆς συστάσεως ἔργα τοῦ Συλλόγου· ἔργα ἀληθῶς ἐπισπώμενα τὸν ἔπαινον καὶ θαυμασμὸν πάντων καὶ ἱκανὰ

Digitized by Google

πολλῶν ἄλλων Συλλόγων τὸν ζῆλον ἢ καὶ τὸ ἐρύθημα νὰ προκαλέσωσιν.

Μικρὸν δ᾽ ἔτι ἐπισχόντες ἀκούσωμεν καὶ τὴν ἐπισφραγίσασαν τὴν καλλίστην ταύτην πανήγυριν συγκινητικωτάτην περικοπὴν τοῦ προεδρικοῦ λόγου, ἥτις καὶ τὴν σκληροτάτην καρδίαν ἱκανή ἐστιν εἰς δάκρυα νὰ κινήσῃ. Θρηνῶν ὁ σεβαστὸς πρόεδρος τὴν ἀπώλειαν οὐκ ὀλίγων μελῶν τοῦ Συλλόγου, μάλιστα δὲ τὴν τοῦ ἐν Τεργέστῃ Δ. Οἰκονόμου, εὐεργέτου καὶ ἐπιτίμου προέδρου καὶ τὴν τοῦ Ἀποστόλου Μέλιου, ἐκ τῆς ἐργατικῆς τοῦ λαοῦ τάξεως, τῶν ἱδρυτῶν τοῦ Συλλόγου καὶ μέλους τῆς διοικητικῆς ἐπιτροπῆς ἐπὶ ἑξαετίαν διατελέσαντος, λέγει μετὰ φωνῆς ὑπὸ λυγμῶν διακοπτομένης: «Τοῦ δὲ Ἀποστόλου Μέλιου ἡ μνήμη ὁμοίως θέλει διασωθῇ παρ᾽ ἡμῖν προσφιλὴς καὶ ἔντιμος διὰ τὰς πρὸς τὸν Σύλλογον θερμὰς ἑξαετεῖς ὑπηρεσίας του. Ὁ Ἀπόστολος Μέλιος, καίτοι ἀμοιρήσας τοῦ δώρου τῆς παιδείας καὶ τῆς ἀπὸ τοῦ πλούτου ἀνέσεως, φύσει ὅμως φέρων ἐν ἑαυτῷ τὰ σπέρματα ἐκλεκτοῦ σκεύους καὶ νοῦν ὑγιᾶ, ἀπέπτυσε τὴν κόνιν τῶν ἐφημέρων καὶ ταπεινῶν συμφερόντων καὶ ἀνυψωθεὶς εἰς ὁρίζοντα εὐρύτερον ἀνεδείχθη χρηστὸς πολίτης. Ἡ διοικητικὴ ἐπιτροπὴ πρὸ πάντων ἡ ἐπὶ ἑξαετίαν συνεργασθεῖσα μετὰ τοῦ μακαρίτου δὲν θέλει λησμονήσει οὔτε τὴν προθυμίαν οὔτε τὴν ἀκρίβειαν καὶ τὴν πρὸς τὰ καλὰ ὁρμὴν τοῦ ἀνδρός. Ἀνεξίτηλον θέλει διατηρεῖ ἐν τῇ μνήμῃ τὴν εἰκόνα τοῦ Μέλιου, ὅστις τὴν ἡμέραν ἔφερεν ἐπὶ τοῦ ὤμου τὸν σάκκον τῆς βαφικῆς ἐργασίας του μὲ τὴν αὐτὴν ὑπερηφάνειαν μεθ᾽ ἧς τὴν νύκτα συνεδρίαζε σκεπτόμενος περὶ τῶν συμφερόντων τοῦ Συλλόγου ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀξιώσεως, ἄνευ οὐδενὸς ὑλικοῦ συμφέροντος.» Καὶ ταῦτα μὲν ὁ πρόεδρος ἀπολοφυρόμενος τοὺς ἀποιχομένους εὐεργέτας καὶ φίλους τοῦ Συλλόγου· τοιοῦτος δ᾽ ὁ ἀοίδιμος βαφεὺς Μέλιος. Πόσους ἆρά γε Μέλιους ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ὁ ἡμέτερος Σύλλογος καὶ ἡ ἡμετέρα πόλις;

Ἀλλ᾽ ἀνάγκη ἤδη, καταλιπόντες τὴν Θεσσαλονίκην καὶ μετ᾽ αὐτῆς τὴν ἡρωϊκὴν τῶν Μακεδόνων γῆν, εἰς ἄλλας νὰ πλεύσωμεν χώρας.

Ἀπάραντες λοιπὸν ἐκ τῆς εὐλίμενος τῶν Θεσσαλονικέων πόλεως, ἐπὶ τῶν εὐρέων τοῦ Αἰγαίου νώτων οὐρίῳ φερόμενοι ἀνέμῳ, ὑπὸ τὸ ὠχρὸν καὶ μελαγχολικὸν τῆς σελήνης φῶς, παραπλέοντες τὰς ἱερὰς ἀκτὰς τῆς γῆς τῶν θεῶν καὶ ἡρώων, δεῦτε ἀρχαίων εὐκλεῶν ἡμερῶν ἀναμνησθέντες ἐν γεραρᾷ ἑλληνίδι λύρᾳ θρηνήσωμεν μετὰ τοῦ δημοφιλοῦς τῶν Τευτόνων ποιητοῦ τὴν ἀπώλειαν τοῦ χρυσοῦ ἐκείνου τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος αἰῶνος, τοῦ φαιδροῦ καὶ γελόεντος ἔαρος τοῦ κόσμου:

Κάλλιστε κόσμε! ποῦ ποτ᾽ εἶ; παλίντροπος
ἔλθ᾽ αὖθις ἡμῖν, ἡδὺ τῆς φύσεως ἔαρ.
Ἤ που σὸν ἴχνος ἐν μόνοις τῶν ᾀσμάτων
τοῖς μυθοπλάστοις χωρίοις νῦν σώζεται.
Πένθος τὸν ἀγρὸν πάντα νῦν ἔχει νεκρόν.
Ὀφθαλμὸς οὑμὸς οὐδέν᾽ εἰσορᾷ θεόν·
ἐξ εἰκόνος δὲ τῶν πάλαι ζωθαλμίου,
φεῦ, οὐδὲν ἡμῖν ἡ σκιὰ νῦν λείπεται.
Ἐκεῖνα τἄνθη πάντ᾽ ἀπερρύη χαμαὶ
ψυχραῖς ἀπανανθέντα βορείαις πνοαῖς.
Γένος δ᾽ ὀλέσθαι τῶν θεῶν ἐκεῖν᾽ ἔδει,
ἵν᾽ εἷς ἁπάντων κέρδος ἐκ θεῶν ἔχῃ.
Σκοπῶν κατηφὴς τὴν ἔναστρον ἄντυγα
ὁρᾶν ἐν αὐτῇ σ᾽ οὐκ ἔχω, φοίβη θεά.
Καλῶν σ᾽ ἐν ὕλαις ποντίοις τ᾽ ἐν κύμασιν
ἠχὼ μόνην, φεῦ, ἐξ ἐρημίας κλύω.
. . . .
. . . .
. . . .
Εἰς τὴν ἀοιδῶν οἱ θεοὶ χώραν πάλιν
ᾤχοντο. Κόσμῳ τῷδ᾽ ἄτ᾽ οὐκ ὀνήσιμοι,
ὃς δὴ ῥυτῆρος οὐκέτι χρῄζει θεῶν,
ἀλλ᾽ ἐξ ἑαυτοῦ σώζετ᾽ αἰωρούμενος.
Ὤχοντο κεῖνοι· σὺν δ᾽ ἀπήνεγκον καλὰ
χὐψηλὰ τὰ πρὶν πάντα· πᾶν μὲν ἐν φύσει
ἄνθισμα χροιᾶς, πάντα δὲ ζωῆς τόνον,
λιπόντες ἡμῖν μῦθον ἄψυχον μόνον.
Χρόνου φυγόντες τὴν ἀείδιον ῥοὴν
ἐνευδιῶσ᾽ ὕπερθε Πίνδου δειράδων·
ἃ γάρ τ᾽ ἐν ᾠδαῖς ζῆν ἀεὶ μέλλει βροτῶν,
δέον βίον ταῦτ᾽ ἐκλιπεῖν τὸν ἐνθάδε.

Ἀλλὰ μεταξὺ θρηνῳδοῦντες ἰδοὺ διακρίνομεν εἰς τὸν μεσημβρινὸν ὁρίζοντα τὴν ὑπερήφανον Ἴδην, τὴν κοιτίδα τοῦ ἄνακτος ἀνδρῶν τε θεῶν τε, ὑπόφαιον δὲ καπνὸν ἀναθρώσκοντα ἔτι ἐκ τῶν μαρτυρικῶν τοῦ Ἀρκαδίου ἐρειπίων· πλησιάζομεν εἰς τὴν γῆν τῆς ἡρωικῆς ἀλλ᾽ ἀτυχοῦς καὶ πολυπαθοῦς Κρήτης, ἐν ᾗ τοσαῦται ἑκατόμβαι ἰφθίμων ψυχῶν τῇ θεᾷ ἐλευθερίᾳ μάτην τοσάκις προσηνέχθησαν. . . . .

Μόλις δ᾽ εἰς τὴν εὐλίμενον προσωρμίσθημεν Κυδωνίαν καὶ εὐθὺς ὁ ἐν τῇ πόλει ἄρτι συστὰς Φιλεκπαιδευτικὸς Σύλλογος *Μίνως* προσελθὼν καὶ τὸν ἀδελφικὸν δοὺς ἀσπασμὸν διεκτραγῳδεῖ ἡμῖν τὴν παντελῆ τῆς ἐν τῇ νήσῳ παιδεύσεως παρακμήν, ἐκ τῶν χαλεπῶν τοῦ παρελθόντος καιρῶν προελθοῦσαν, ὧν ἕνεκα τὰ μὲν πλει-

Digitized by Google

στα τῶν σχολείων κατηρειπώθησαν ἢ διελύθησαν, τὰ δὲ περισωζόμενα ἕνεκα τῆς δυσπραγίας τῶν νησιωτῶν κινδυνεύουσιν, ἐὰν μὴ τύχωσι ταχείας ἀρωγῆς, καὶ αὐτὰ νὰ διαλυθῶσι· διὸ ἐπικαλεῖται καὶ τὴν ἡμετέραν συνδρομὴν τήν τε ἠθικὴν καὶ τὴν ἐν χρήμασί τε καὶ βιβλίοις διδακτικοῖς πρὸς θεραπείαν καὶ ἀνακούφισίν τινα τῶν δεινῶν τούτων τῆς ἐν τῇ νήσῳ παιδεύσεως.

Πᾶσαν τὴν ἠθικὴν ἡμῶν συνδρομὴν τῷ *Μίνωϊ* ὑποσχόμενοι καὶ ὑπὲρ τῆς ἐπιτυχίας τοῦ ἱεροῦ αὐτοῦ σκοποῦ ἐκ μέσης εὐξάμενοι ψυχῆς ἐκ Κυδωνίας τῆς Κρήτης εἰς Κυδωνίας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀναπλεύσωμεν, ἔνθα ὁ ἡμέτερος ἑταῖρος, ὁ γηραιὸς διδάσκαλος Γ. Ἀριστείδης, ἀντεπιστέλλον τοῦ Συλλόγου μέλος, ἀνυπόμονος περιμένει ἡμᾶς, ὅπως λεπτομερεῖς ἀνακοινώσῃ εἰδήσεις περὶ τῆς ἐν τῇ ἀφνειῷ ποτε ταύτῃ πόλει καταστάσεως τῶν σχολείων τάς δε.

Αἱ Κυδωνίαι, πόλις ἀκραιφνῶς ἑλληνική, ἐν Αἰολίδι, ἀπέναντι τῆς Λέσβου κειμένη, λαμπρὰ καὶ ἀκτινοβόλος ἑστία τῶν φώτων κατὰ τὰς δύο πρώτας δεκαετηρίδας τοῦ παρόντος αἰῶνος διατελέσασα, ἐμπρησθεῖσα καὶ ἐξανδραποδισθεῖσα ἀρχομένης τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, διέμεινεν ἔρημος καὶ τῶν ἀγρίων θηρίων κατοικία μέχρι τῆς τρίτης δεκαετηρίδος ληγούσης· ἔκτοτε δὲ ἤρξατο αὖθις συνοικιζομένη ὑπὸ τῶν ἀνὰ πᾶσαν τὴν ἤδη ἐλευθέραν Ἑλλάδα διεσπαρμένων Κυδωνιέων τῶν διαφυγόντων τὴν σφαγὴν καὶ τὸν ἀνδραποδισμόν, οἵτινες μετὰ πολλὰς δυσχερείας ἐγκαταστάντες ὁριστικῶς καὶ τὰ ἑαυτῶν ἀνακτησάμενοι κτήματα ἤρξαντο ἀνοικοδομοῦντες τὰς πυρικαύστους αὐτῶν ἑστίας, ὥστε ἐν δεκαετίᾳ αἱ Κυδωνίαι ἔλαβον ὄψιν ἀρχαίας πόλεως. Ἡ πόλις ὑπὸ 25 χιλιάδων περίπου οἰκουμένη, ἁπάντων Ἑλλήνων, οὐδενὸς ἀλλοεθνοῦς καὶ ἀλλοφώνου, πλὴν τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν, συνοικοῦντος, κέκτηται 7 σχολεῖα, ἓν μὲν ἰδιωτικὸν νηπιαγωγεῖον, πρὸ διετίας συσταθέν, περιέχον περὶ τὰ 40 νήπια, τὰ δὲ λοιπὰ δημόσια. Τούτων δὲ ἡ μὲν ἑλληνικὴ σχολὴ πρότερον μὲν εἰς 4 ἐνίοτε δὲ εἰς 5 διῃρημένη τάξεις, νῦν εἰς 3 μόνας περισταλεῖσα περιέχει 84 μαθητὰς ὑπὸ 5 διδασκάλων πρὸς τοῖς συνήθεσιν ἐν τοῖς ἐν Ἑλλάδι σχολαρχείοις μαθήμασι καὶ τὴν τουρκικὴν γλῶσσαν διδασκομένους. Εἰς δὲ τὰς 3 δημοτικὰς τῶν ἀρρένων, ἑκάστης εἰς δύο διῃρημένης τμήματα, τὸ ἀλληλοδιδακτικὸν καὶ τὸ συνδιδακτικόν, φοιτῶσιν 720 παῖδες ὑπὸ δύο διδασκάλων ἐν ἑκάστῳ κατὰ τὴν ἀλληλοδιδακτικὴν μέθοδον διδασκόμενοι. Τῶν δὲ δύο παρθεναγωγείων τὸ μὲν ὑπὸ τῆς ἐφορίας τοῦ νοσοκομείου συντηρούμενον καὶ διοικούμενον περιέχει περὶ τὰ 400 κοράσια, τὸ δ' ἕτερον ὑπὸ τῆς ἐν τῇ πόλει Ἀγαθοεργοῦ Ἀδελφότητος πρὸ διετίας ἱδρυθὲν καὶ συντηρούμενον 170 κοράσια ἀποτίνοντα δίδακτρα, πλὴν τινων, τῶν ὁμολογουμένως ἀπόρων. Ἑκάτερον τῶν παρθεναγωγείων διῄρηται εἰς 3 τμήματα, ἀλληλοδιδακτικόν, συνδιδακτικὸν καὶ ἑλληνικόν· τὰ δύο τελευταῖα τμήματα ἐν μὲν τῷ δημοσίῳ ὑποδιῄρηται ἑκάτερον εἰς τρεῖς τάξεις, ἐν δὲ τῷ ἑτέρῳ εἰς μίαν συνίσταται τάξιν. Διδάσκει δ' ἐν ἑκατέρῳ τῶν παρθεναγωγείων ἡ διευθύντρια καὶ δύο βοηθοί. Ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν εἰς ἅπαντα τὰ σχολεῖα φοιτώντων παίδων ἀμφοτέρων τῶν φύλων ἀνέρχεται εἰς 1400. Παραβαλλόμενος ὁ ἀριθμὸς τῶν εἰς τὰ σχολεῖα φοιτώντων παίδων πρὸς τὸν τῶν κατοίκων ἀποτελεῖ λόγον ὡς 56: 1000. Ἡ ἀναλογία αὕτη βεβαίως οὔτε παρήγορός ἐστιν οὔτε μεγάλην ἐξελέγχει τὴν φιλομουσίαν τῆς πόλεως, ἐν ᾗ οὕτω φιλοστόργως ἐγαλουχήθη ποτὲ ἡ παιδεία. Ἀληθῶς, ἐὰν ἐνθυμηθῶμεν ὅτι ἐν χρόνοις μὲν χαλεποῖς καὶ ζοφεροῖς περὶ τοὺς 500 μαθητὰς ἡμεδαποί τε καὶ ἀλλοδαποὶ ἠκροῶντο ἐν τῷ περιωνύμῳ τῶν Κυδωνιῶν γυμνασίῳ τῶν σοφῶν ἐκείνων τοῦ γένους διδασκάλων, Γρηγορίου τοῦ Σαράφη, Βενιαμὶν τοῦ Λεσβίου καὶ Θεοφίλου τοῦ Καΐρη, δέκα δὲ μετὰ τὸν νέον συνοικισμὸν ἔτη, ὅτε 18 μόνον χιλιάδες ᾤκουν τὴν πόλιν, 250 μὲν μαθηταὶ ἐφοίτων εἰς τὴν ἀρτισύστατον ἑλληνικὴν σχολήν, ὑπὲρ δὲ τοὺς 1000 παῖδας εἰς τὰς 3 δημοτικάς, εἰκότως ἀποροῦμεν καὶ καίριον θλιβόμεθα ἐπὶ τῇ τηλικαύτῃ καταπτώσει τῆς πρὸς τὰ γράμματα ἀγάπης τῶν Κυδωνιέων καὶ δεινῶς οἰκτείρομεν τὴν ἀσύγγνωστον ὀλιγωρίαν καὶ ἀμουσίαν τῶν κατὰ τὰς τρεῖς τελευταίας δεκαετηρίδας προστάντων τῶν τῆς πόλεως πραγμάτων. Ἀποφεύγοντες νὰ ἐξιχνεύσωμεν τὰ αἴτια τῆς λυπηροτάτης ταύτης καὶ ὄνειδος περιποιούσης τοῖς Κυδωνιεῦσι παιδευτικῆς καταστάσεως, ἀρκούμεθα προτρέποντες αὐτούς, ἵνα χαίρειν μὲν ἐῶντες τὰς μικροφιλοτιμίας καὶ τὰς ἔριδας καὶ διχονοίας, αἵτινες καταστρέφουσιν οἴκους καὶ ἐρημοῦσι πόλεις, τῆς δ' ἀρετῆς τῶν πατέρων μεμνημένοι καὶ τοὺς γείτονας Σμυρναίους καὶ Μιτυληναίους τῆς φιλομουσίας ζηλοῦντες ἀνανήψωσι τέλος ἐκ τοῦ ληθάργου, καὶ μὴ μόνον τὴν ἐν τῇ πόλει παίδευσιν βελτιώσωσι καὶ ἐπεκτείνωσιν ἐπὶ πάσας τοῦ λαοῦ τὰς τάξεις, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς οὐκ ὀλίγοις πέριξ ἑλληνικοῖς χωρίοις, ἅπερ ἐν τῇ πα-

χυλωτάτῃ κατάκεινται ἀπαιδευσίᾳ καὶ βαρβαρότητι ἀναζωπυρήσωσι τὸν πρὸς τὰ γράμματα καὶ τὸν ἀνθρωπισμὸν ἔρωτα προτρέποντες καὶ συντρέχοντες αὐτοῖς καὶ ἑαυτοὺς παράδειγμα καλὸν καὶ ζηλωτὸν προβαλλόμενοι.

Πρὶν δ' ἀπέλθωμεν ἐκ Κυδωνιῶν ἀναγνῶμεν τὴν ἐκ πόλεως ἀποκέντρου καὶ ἐν τῷ βάθει τῆς Μικρᾶς Ἀσίας κειμένης, τοῦ Ἰκονίου τοῦ ἐν Λυκαονίᾳ, πεμφθεῖσαν ἡμῖν ἐπιστολήν. Ἐν ταύτῃ ἡ δημογεροντία τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος, τῆς εἰς 150 μόνον ἑλληνικὰς τουρκοφώνους οἰκογενείας συνισταμένης, ἱκετεύει τὸν ἡμέτερον Σύλλογον ὅπως αὐτὸς καὶ ἰδίᾳ δαπάνῃ, εἰ δυνατόν, πέμψῃ αὐτῇ διδασκάλισσαν κατάλληλον εἰς τὸ παρθεναγωγεῖον, ὅπερ ἡ φιλογενὴς δημογεροντία ἀπεφάσισε νὰ ἱδρύσῃ, θέλουσα νὰ σώσῃ ἀπὸ τοῦ ἐπικειμένου ἐθνικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ ὀλέθρου τὴν δρᾶκα ταύτην τῶν ἐν μέσῳ ἀλλοφύλων, ἀλλοθρήσκων καὶ ἀλλοφώνων οἰκούντων Ἑλλήνων, οἵτινες πρὸ πολλῶν αἰώνων τὴν πάτριον ἀποβαλόντες γλῶσσαν κινδυνεύουσι ν' ἀπολέσωσι καὶ τὸν μόνον δεσμὸν τὸν συνδέοντα ἔτι αὐτοὺς πρὸς τὸ πανελλήνιον, τὴν θρησκείαν, καταδιωκόμενοι ὑπό τε ἄλλων καὶ ὑπὸ τοῦ φανατικοῦ προσηλυτισμοῦ τῶν ἱεραποστόλων, οἵτινες ἀπὸ πολλοῦ ἤδη ἔχουσιν ὑπεκτείνει τὰ δίκτυα αὐτῶν ἀνὰ πᾶσαν τὴν ἐν τῷ σκότει τῆς ἀμαθείας κατακειμένην Ἀσίαν. Τὴν ὑπὲρ τῶν ἀτυχῶν τούτων ἀδελφῶν πρόνοιαν καὶ μέριμναν οἷς προσήκει συστήσαντες, ἀπάραντες ἐκ Κυδωνιῶν καὶ τὸν Ἑλλήσποντον διαπλεύσαντες προσορμισθῶμεν εἰς Ἀλώνην τῆς Προκοννήσου. Ἐνταῦθα, κατὰ τὰς εἰδήσεις, ἃς πάνυ πρόθυμος ὁ ἀγαθὸς τῆς ἐπαρχίας ἀρχιερεὺς δίδωσιν ἡμῖν, τὰ μὲν ἐν τῇ νήσῳ τοῦ Μαρμαρᾶ ὑπάρχοντα τρία σχολεῖα, τὸ ἐν τῇ πρωτευούσῃ, τὸ ἐν τῷ Προαστείῳ καὶ τὸ ἐν Ἀφθόνῃ, καὶ λόγου καὶ ἐπαίνου εἰσὶν ἄξια. Ἐν δὲ τῇ μητροπόλει Ἀλώνῃ καὶ Ἀφουσίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς ἐπαρχίας οἱ κάτοικοι ταῖς προτροπαῖς καὶ νουθεσίαις τοῦ ἀγαθοῦ αὐτῶν ποιμένος πειθόμενοι ἤρξαντο ἀπό τινος ἀνακύψαντες ἀπὸ τῆς προτέρας ῥαθυμίας καὶ νάρκης μετὰ ζήλου φιλοτίμου ἐργαζόμενοι ὑπὲρ τῆς βελτιώσεως τῶν σχολείων. Οἱ εἰς τὰ 11 σχολεῖα τῆς ἐπαρχίας φοιτῶντες παῖδες ἀμφοτέρων τῶν φύλων εἰσὶ περὶ τοὺς 600, ἀλλ' ὁ ἀριθμὸς τῶν μετὰ τῶν ἀρρένων ἀναμίξ, δι' ἔλλειψιν παρθεναγωγείων, συνδιδασκομένων κορασίων, πάνυ μικρός ἐστιν· οἱ δὲ διδάσκαλοι, πλὴν τῶν ἐν Μαρμαρᾷ καὶ Κουτάλει, ἄγευστοι ὄντες μούσης ἑλληνικῆς γλίσχρους παράγουσι τοὺς καρπούς, περιορίζοντες τὴν διδασκαλίαν εἰς μόνην ἀνάγνωσιν, γραφήν, τὰς 4 ἀριθμητικὰς ἐπὶ τῶν ἀκεραίων πράξεις, ἱερὰν ἱστορίαν καὶ στοιχειώδη πολιτικὴν γεωγραφίαν. Τὰ δὲ σχολεῖα πάντα στεροῦνται πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ πινάκων ἀναγνώσεως καὶ γραφῆς, ὑπὲρ ὧν ὁ φιλόμουσος ἀρχιερεὺς τὴν χρηματικὴν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου αἰτεῖται ἐπικουρίαν.

Ἀπὸ τῆς Προκοννήσου ἀπάραντες καταπλεύσωμεν εἰς τὴν ἤπειρον καὶ ἐκ Σιγῆς τῆς Προύσης τὸν φίλον καὶ ἀπὸ πολλοῦ γνώριμον τῷ Συλλόγῳ ἡμῶν κ. Σάββαν Ἰωαννίδην ἀκριβῆ γνώστην τῶν χωρῶν ξεναγὸν λαβόντες περιέλθωμεν ταχεῖ τῷ βήματι τὰς βορειοδυτικὰς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας χώρας τὰς πρὸς τὸν Εὔξεινον καὶ τὴν Προποντίδα ὑπὸ τῆς πρὸ τεσσάρων ἐτῶν διαλυθείσης ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν σχολείων ἐπιτροπῆς τοῦ ἐν Τραπεζοῦντι Συλλόγου τῶν Φιλομαθῶν *Ξενοφῶντος* ἔστιν ὅπου χειραγωγούμενοι.

Ἀρχόμεθα ἀπὸ τῆς ἀνατολικωτάτης ἄκρας τῆς πρὸς τὸν Εὔξεινον παραλίας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, δηλονότι ἀπὸ τῆς ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν τοῦ Πόντου χώρας τῆς ἐχούσης ἕδραν ὑποδιοικήσεως τὸ Ῥίζαιον ἢ Ῥιζοῦντα. Καὶ ὑπὲρ τὸ Ῥίζαιον μὲν μέχρι Βαρβέτης ἢ Βάϊβουτ ἀπαντῶμεν σειρὰν χωρίων ἑλληνικῶν καὶ μωαμεθανικῶν, ἔνθα ἀπὸ δεκαετίας ἀνεπτύχθη ἡ πρὸς τὰ ἑλλην. γράμματα ἀγάπη καὶ πλεῖστα δημοτικὰ σχολεῖα ἀνηγέρθησαν, μάλιστα ἐν Σάντῃ, τῶν κατοίκων αὐτῆς φιλογενῶν καὶ φιλομούσων ὄντων· ἀλλὰ τούτων τινὰ ἔπαυσαν ἐργαζόμενα ἕνεκα τοῦ πολέμου, μάλιστα τὰ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ὄφεως ἐχούσῃ ἀκραιφνῆ ἑλληνικὸν πληθυσμὸν χριστιανικόν τε καὶ μωαμεθανικὸν ἑλληνόφωνον. Ἐν δὲ τῇ νῦν πρωτευούσῃ τῆς Λαζικῆς (Κολχίδος), τῷ Ῥιζαίῳ, οἰκουμένῳ ὑπὸ 600 οἰκογενειῶν, ὧν αἱ 200 ἑλληνικαί, διατηρεῖται νῦν ἓν δημοτικὸν σχολεῖον. Ἐν δὲ Σουρμένοις, τοῖς μεταξὺ Ῥιζαίου καὶ Τραπεζοῦντος, ἔνθα πολλὰ ἑλληνικὰ χωρία κεῖνται, δημοτικὰ μόνον ὑπάρχουσι, τῶν πρότερον ἑλληνικῶν ἀπὸ τοῦ πολέμου διαλελυμένων. Ἐν δὲ τῇ ἐπαρχίᾳ Τραπεζοῦντος ἀπὸ τριῶν ἐτῶν ἕνεκα τῆς τρομοκρατίας καὶ τοῦ ἐπισφαλοῦς τῆς ἐμπορίας ἐπῆλθε μὲν φόβος διαλύσεως τῶν ἔν τε τῇ πόλει καὶ τοῖς πέριξ σχολῶν, κατώρθωσαν ὅμως οἱ φιλομουσότατοι Τραπεζούντιοι ἐκ τῶν ἐνόντων νὰ διατηρήσωσιν αὐτὰς περιορίσαντες μόνον τὸ *Φροντιστήριον* εἰς 4 τάξεις ἀντὶ τῶν πρότερον 6. Ἀλλ' ἡ Ἱερατικὴ σχολὴ ἡ μετὰ πολλῶν θυσιῶν καὶ μετὰ πολλοὺς μόχθους τῆς ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν σχολείων ἐπιτροπῆς καὶ ἐπὶ τηλικαύταις ἐλπίσι συστα-

θεῖσα ἕνεκα ἄλλων λόγων πρὸ πολλοῦ ἤδη διελύθη. Ἐν δὲ ταῖς ὑπὲρ Τραπεζοῦντα τρισὶν ἐξαρχίαις, τῇ τῆς Περιστερᾶς, τῇ τῆς Βαζελῶνος καὶ τῇ τῆς Σουμελᾶ, καὶ ἐν τῇ Χαλδίᾳ τὰ σχολεῖα ἕνεκα τῆς διαλύσεως τῆς ἐν Τραπεζοῦντι ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν σχολείων ἐπιτροπῆς οὐ μόνον οὐδεμιᾶς ἔτυχον προκοπῆς, ἀλλὰ καὶ κινδυνεύουσι τὰ πλεῖστα τὸν τῆς διαλύσεως κίνδυνον, μάλιστα διὰ τὰ ἐκ τοῦ πολέμου, τοῦ λιμοῦ καὶ ἄλλων αἰτίων δεινά, ἅπερ ἐπὶ διετίαν καταμαστίζουσι τὰς χώρας ταύτας. Ἔντιμον δὲ καὶ θαυμαστὴν ἐξαίρεσιν ἐν ταῖς χώραις ταύταις ποιοῦνται τὰ ἐν Ἀργυροπόλει (Κιουμούςχανὲ) τῇ ἐν Χαλδίᾳ ὑπὸ τῆς ἐν Τραπεζοῦντι ἀδελφότητος τῶν Ἀργυροπολιτῶν τὸ πλεῖστον συντηρούμενα 3 ἀξιώτατα λόγου σχολεῖα, ἤτοι τὸ παρθεναγωγεῖον, εἰς 3 τμήματα διῃρημένον, ἀλληλοδιδακτικόν, δημοτικὸν καὶ ἑλληνικόν, ἐν ᾧ περὶ τὰ 40 κοράσια διδάσκονται ὑφ' ἑνὸς διδασκάλου ἐν τῷ παρόντι βοηθουμένου καὶ ὑπ' ἄλλων δύο διδασκάλων τῆς ἑλληνικῆς σχολῆς· τὸ γραμματοδιδασκαλεῖον τῶν ἀρρένων, ἢ ὡς ἡμεῖς λέγομεν, τὸ δημοτικὸν σχολεῖον ἐκ 2 συνιστάμενον τμημάτων, τοῦ νηπιακοῦ καὶ τοῦ εἰς 3 τάξεις διῃρημένου παιδαγωγείου, δύο διδασκάλων ἐν ἑκατέρῳ διδασκόντων, περιλαμβανόντων ἀμφοτέρων περὶ τὰ 200 νήπιά τε καὶ παῖδας· καὶ ἡ ἑλληνικὴ σχολή, ἐκ 4 μὲν πρότερον συγκροτουμένη τάξεων, ἐν ᾗ 6 διδάσκαλοι μετὰ ζήλου καὶ πατρικῆς ἀγάπης ἐδίδασκον ὑπὲρ τοὺς 50 παῖδας, νῦν δὲ εἰς δύο μόνας περιωρισμένη τάξεις. Ἡ διδασκαλία δὲ ἔν τε τῷ παρθεναγωγείῳ καὶ ἐν τῷ γραμματοδιδασκαλείῳ γίνεται κατὰ τὴν ὁμολογουμένως ἀνωφελεστάτην συνδιδακτικὴν καλουμένην μέθοδον, οὐδενὸς τῶν ἐν οἱῳδήποτε μαθήματι ἀνερμηνεύτου λειπομένου, ἀλλὰ πάντων καὶ ὑπὸ τῶν διδασκάλων ἀκριβῶς ἑρμηνευομένων καὶ ὑπὸ τῶν μαθητῶν ἐπαναλαμβανομένων καὶ εἰς τὴν τοπικὴν καὶ λίαν μὲν διεφθαρμένην ἀλλὰ θησαυρὸν ἀρχαιοτάτων λέξεων ἐν ἑαυτῇ περιέχουσαν διάλεκτον παραφραζομένων, ὅπερ οὐ σμικρὸν εἰς ἀποκάθαρσιν καὶ διόρθωσιν ταύτης συντελεῖ· τὰ δ' ἐν τῇ γ' τοῦ παιδαγωγείου τάξει μαθήματα τοιαῦτα ὡρίσθησαν, ὥστε οἱ ἀποφοιτῶντες μαθηταὶ μὴ μόνον πρὸς τὴν ἐν τῇ ἑλληνικῇ σχολῇ περαιτέρω σπουδὴν νὰ ὦσι παρεσκευασμένοι, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν πρακτικὸν ἐπιδιδόμενοι βίον νὰ φέρωσι τὰ ἀναγκαῖα καὶ ὧν οὐκ ἄνευ πρὸς πᾶν βιοποριστικὸν ἐπιτήδευμα ἐφόδια, γυμναζόμενοι καὶ εἰς τὴν στοιχειώδη τῶν ἰδεῶν ἔκθεσιν, ὅπερ καὶ ἐν τῷ παρθεναγωγείῳ γίνεται. Ἡ δ' ἐν τῇ ἑλληνικῇ σχολῇ διδασκαλία οὕτως ἐστὶ κεκανονισμένη καὶ διερρυθμισμένη, ὥστε οἱ ἀπ' αὐτῆς ἀπολυόμενοι παῖδες μὴ μόνον ἑαυτοῖς νὰ ὦσιν ὠφέλιμοι καὶ εὐπαίδευτοι καὶ χρηστοὶ νὰ καθιστῶνται πολῖται, ἀλλὰ καὶ οὕτω τοῖς ἀναγκαίοις μαθήμασι συγκεκροτημένοι καὶ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐγκρατεῖς, καὶ τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας καὶ τῶν ἐθνικῶν παραδόσεων καὶ τοῦ βίου μεμυημένοι, ὥστε καὶ διδάσκαλοι ἐν τοῖς χωρίοις χρήσιμοι ν' ἀποβαίνωσιν. Ἀλλὰ δυστυχῶς κατὰ τὸ ἐνεστὼς ἔτος ἠναγκάσθη ἡ Ἀδελφότης τῶν Ἀργυροπολιτῶν, ἕνεκα τῆς ἐκ τοῦ ἀπαισίου πολέμου ἀχρηματίας καὶ ἀεργίας, τοῦ ἄφνω ἐπὶ τὴν χώραν ἐπισκήψαντος λοιμοῦ καὶ λιμοῦ, τῆς ἐπιδρομῆς τῶν πολεμίων καὶ τῆς ὑπὸ τῶν διελθόντων ἀγρίων στιφῶν δηώσεως, τῆς ἐπιβολῆς φόρων ἀφορήτων, τῆς ἄφρονος χρεωκοπίας καὶ τῆς παντελοῦς κακονομίας καὶ κακοδιοικήσεως, μᾶλλον δ' εἰπεῖν, ἀναρχίας καὶ ἀνομίας, καὶ τῆς τούτων ἕνεκα ἐλλείψεως μαθητῶν καὶ διδασκάλων διὰ τὰ ἐπελθόντα ἀνήκεστα δεινὰ διασκεδασθέντων, ἠναγκάσθη μὲν ἡ Ἀδελφότης ὑπὲρ τῆς τοῦ ὅλου σωτηρίας μέρος θυσιάζουσα νὰ περικόψῃ μὲν τὰς δύο ἀνωτέρας τάξεις τῆς ἑλληνικῆς σχολῆς, μετ' ὀδύνης ἀνατρέψασα ὅ,τι ἀπὸ τοσούτων ἐτῶν διὰ τηλικούτων ἀγώνων καὶ θυσιῶν ἐδημιούργησε καὶ ἀνέστησεν ἐπ' ἐλπίσι μεγάλαις καὶ φαιδραῖς, κατώρθωσε δὲ νὰ συντηρήσῃ ἀκέραια τὰ λοιπὰ ἐξαντλήσασα μέχρις ὀβολοῦ τὰ μικρὰ αὐτῆς ἀποταμιεύματα, καὶ οὕτως εἰς τὴν ἐσχάτην περιστᾶσα ἔνδειαν καὶ ἀπορίαν. Ἀλλ' ὅμως καθορῶσα τὸν κίνδυνον τῆς χώρας ἂν αὐτὴ μὲν ἀπογνοῦσα ἀπεμακραίνετο καὶ διελύετο, συνδιελύοντο δὲ καὶ τὰ ὑπὸ ταύτης προστατευόμενα καὶ συντηρούμενα ἐν Ἀργυροπόλει σχολεῖα, ἅπερ μόνα σχεδὸν ὑπολείπονται ἐν τῇ περιοίκῳ χώρᾳ ἔσχατον προπύργιον καὶ καταφύγιον τῆς ἐθνικῆς γλώσσης καὶ παιδείας, γενικὴν συνεκάλεσε συνέλευσιν τῶν ἐν Τραπεζοῦντι ἐπιδημούντων ἔκ τε τῆς Ἀργυροπόλεως καὶ τῶν περὶ ταύτην χωρίων, ἐν ᾗ νέαι μὲν ἐγένοντο παρ' αὐτῶν γενναῖαι καὶ ὑπὲρ δύναμιν εἰσφοραί, ἐψηφίσθη δὲ καὶ ἡ εἰς τὰς προτέρας τάξεις συμπλήρωσις τῆς ἑλληνικῆς σχολῆς καὶ ἡ βελτίωσις τῆς ἐν πάσαις ταῖς σχολαῖς διδασκαλίας, ἐπὶ πᾶσι δὲ ἡ συντέλεσις τῆς ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ἀρξαμένης οἰκοδομῆς τῶν διδακτηρίων ἡμιτελοῦς δ' ἔτι λειπομένης διὰ τὰ παρεισπεσόντα δεινὰ καὶ ἡ ἀποκατάστασις τῶν πολλαχοῦ τῆς χώρας κατηρειπωμένων ἢ διαλελυμένων σχολείων τοῦ λαοῦ. Ἀλλὰ τῆς ἐπιτελέσεως πάν-

Digitized by Google

των τούτων πολλῷ κρείσσονος οὔσης τῆς ἑαυτῶν δυνάμεως οἱ γενναῖοι οὗτοι καί ἀκαταπόνητοι πρόμαχοι τῶν ἀνά τόν Πόντον ἑλληνικῶν γραμμάτων προστρέχουσι διά τε τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου καί δι' ἰδίου αὐτῶν ἀντιπροσώπου ἐπί τούτῳ ἐκπεμφθέντος ὡς εἰς ἔσχατον καταφύγιον εἰς τόν ἔλεον καί τήν φιλανθρωπίαν τῶν ἁπανταχοῦ φιλοικτιρμόνων καί εὐεργετικῶν ὁμοεθνῶν, πρός οὓς ὁ ἡμέτερος Σύλλογος ἐκθύμως συνιστάς τούς καρτερικούς τούτους τοῦ ἑλληνισμοῦ στρατιώτας συνενεῖ τάς ἱκεσίας καί ἐκλιπαρήσεις αὐτοῦ ὑπέρ ταχείας καί γενναίας ἀρωγῆς. Καί τοιαῦτα μέν τά κατά τήν Ἀργυρόπολιν καί τήν ἀδελφότητα τῶν Ἀργυροπολιτῶν. Ἀλλά καί ἐν Κρώμνῃ τῆς Χαλδίας, ἔνθα μέγας ἄλλοτε ἔφλεγε τούς κατοίκους ὑπέρ τῶν γραμμάτων ζῆλος, διά τάς αὐτάς αἰτίας τά πλεῖστα τῶν σχολείων διελύθησαν μόλις τῶν δημοτικῶν περισωζομένων.

Παραλίως δέ καί πρός δυσμάς ἐκ τῶν πολλῶν ὑπαρχόντων ἑλληνικῶν χωρίων μόνον ἐν Πλατάνοις ὑπάρχουσι 2 δημοτικά σχολεῖα καί ἕν ἑλληνικόν εἰς δύο τάξεις συνιστάμενον. Ἡ δέ Τρίπολις ἡ ἐν Πόντῳ διατηρεῖ δημοτικήν καί ἑλληνικήν σχολήν, ἀλλά τά ὑπέρ αὐτήν χωρία πάντα στεροῦνται παντελῶς σχολείων ἕνεκα τῶν καιρῶν καί τῆς ἀπεργίας τῶν κατά τά χωρία ταῦτα μεταλλουργῶν. Μόνη δέ ἡ Κερασοῦς διατηρεῖ τά ἀνέκαθεν ἐκπαιδευτήρια, ἤτοι τά δύο δημοτικά, τό παρθεναγωγεῖον καί τό Φροντιστήριον, ἐκ πέντε συγκείμενον τάξεων, ἐν τῇ προτέρᾳ αὐτῶν ἀκμῇ. Τούτου δ' ὁ ἔπαινος καί ἡ δόξα ὀφείλεται πρό πάντων τῇ φιλογενεῖ καί γενναίᾳ προςασίᾳ τῶν ἀδελφῶν Κωνςαντινιδῶν.

Ἐν δέ τοῖς ὑπερκειμένοις τῆς Κερασοῦντος χωρίοις καί τοῖς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Νικοπόλεως μέχρι Σεβαστείας (Σιβάς) ἠλαττώθη οὐκ ὀλίγον ὁ ἀριθμός τῶν σχολείων. Καθ' ἅπασαν δέ τήν παραλίαν τήν ἀπό Κερασοῦντος μέχρι Κοτυώρων (Ὀρδοῦ) ἕν μόνον ἀπαντᾷ σχολεῖον δημοτικόν, ἐν Βουλαντζάκῃ (Ἁγίῳ Βασιλείῳ). Ἐν δέ Κοτυώροις δύο μέν δημοτικά εἰσι, πρός δέ καί ἡ Ψωμιάδειος ἑλληνική σχολή τρεῖς περιέχουσα τάξεις.

Ἐν δέ τοῖς ὑπερκειμένοις χωρίοις τοῖς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Νεοκαισαρείᾳ οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ εὑρίσκομεν λόγου ἄξιον δημοτικόν τοὐλάχιστον σχολεῖον ἀλλ' ἢ ἐν Οἰνόῃ, ἧς οἱ κάτοικοι καίπερ ἐνδεεῖς ὅμως τρία συντηροῦσι σχολεῖα, δημοτικόν, ἑλληνικό• ἐκ 2 τάξεων καί παρθεναγωγεῖον· ἐντεῦθεν δέ μέχρι Τοκάτης, Ζήλων καί Νεοκαισαρείας τά κοινά λεγόμενα σχολεῖα, ἐν οἷς οἱ ἱερεῖς διδάσκουσι τούς εἰς τό κελλεῖον συνερχομένους παῖδας κατά τό ἀρχαῖον ἐκεῖνο καί τοῖς πρεσβυτέροις ἡμῶν γνωστόν σύστημα.

Ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀμασείας καίπερ τῶν λοιπῶν πολυανθρωποτέρᾳ καί ὑπέρ τά 400 ἐχούσῃ ἑλληνικά χωρία ἐν εὐαρίθμοις μόνον πόλεσι καί πολίχναις ὑπάρχουσι δημοτικά σχολεῖα, ἔν τισι δέ τά κοινά. Ἐν Θεμισκύρᾳ (Τσαρσαμπά) πρός τῷ δημοτικῷ ὑπάρχει καί παρθεναγωγεῖον. Ἐν Ἀμισῷ δέ τῇ κάτω (Σαμσοῦ) δημοτικόν, παρθεναγωγεῖον καί ἑλληνικόν· ἐν δέ τῇ ἄνω Ἀμισῷ μόνον δημοτικόν καί παρθεναγωγεῖον, τοῦ πρότερον ὑπάρχοντος ἑλληνικοῦ διαλυθέντος· ἡ δέ Πάφρα ἔχει δημοτικόν καί παρθεναγωγεῖον.

Καθ' ὅλην δέ τήν ἀνιοῦσαν κοίτην τοῦ Ἅλυος οὐδέν ἀπαντῶμεν ἄξιον λόγου δημοτικόν, πλήν ἐν Ἀμασείᾳ, ἔνθα καί παρθεναγωγεῖον διατηρεῖται. Οἱ δέ φιλόμουσοι Σινωπεῖς συντηροῦσι 3 σχολεῖα, δημοτικόν, ἑλληνικόν καί παρθεναγωγεῖον.

Ἐν δέ τῷ πρός δυσμάς τμήματι τῆς Νεοκαισαρείας μεσογείως μέν εὑρίσκομεν δημοτικά σχολεῖα ἐν Κασταμονῇ καί ἐν Τόσιᾳ, παραλίως δέ ἐν Ἰνεπόλει καί παρά τόν Παρθένιον ποταμόν. Ἐκεῖθεν δέ μέχρι τοῦ Βοσπόρου δύο δημοτικά καί ταῦτα ἀτελῆ, τό μέν ἐν Ἡρακλείᾳ Πόντου, τό δ' ἕτερον ἐν Χιλῇ τῆς ἐπαρχίας Χαλκηδόνος.

Τῶν ἐν Πόντῳ λοιπόν καί Παφλαγονίᾳ 6 ἐκκλησιαστικῶν ἐπαρχιῶν, ἐν αἷς ὑπέρ τούς τριακοντακισμυρίους Ἕλληνας οἰκοῦσιν, ἐν μέν τῇ Τραπεζοῦντι οἰκουμένῃ ὑπό 35 χιλ. Ἑλλήνων ὑπάρχουσι παρθεναγωγεῖα μέν δύο, ἐν τῇ πόλει ἀμφότερα, δημοτικαί δέ σχολαί λόγου ἄξιαι περί τάς 20, ἑλληνικαί σχολαί 3 καί δύο Φροντιστήρια. Ἐν δέ ταῖς 3 ἐξαρχίαις τῶν 3 σταυροπηγιακῶν μοναστηρίων ἐχούσαις τριακοντακισχιλίους Ἕλληνας κατοίκους ἐκ τῶν πολλῶν συσταθέντων ὑπό τῆς ἐν Τραπεζοῦντι ἐπί τῶν ἐξωτερικῶν σχολείων ἐπιτροπῆς μόλις ὀλίγα ἐπιζῶσι καί ταῦτα ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐποπτείας. Ἐν δέ τῇ Χαλδίᾳ, ἐν ᾗ 70 χιλ. Ἕλληνες οἰκοῦσι, 2 μόνον λόγου ἄξια ἑλλ. σχολεῖα καί 5—6 δημοτικά ὑφίςανται. Ἐν δέ τῇ Νικοπόλει ἐχούσῃ 30 χιλ. Ἕλληνας μόλις διατηροῦνταί τινα δημοτικά ἕνεκα τῆς ἄκρας πενίας τῶν κατοίκων. Ἐν δέ τῇ Νεοκαισαρείᾳ, ὑπό 75 χιλ. κατοίκων οἰκουμένῃ, ὑπάρχουσι μέν 2 μέν ἑλληνικά, 5—6 δημοτικά καί ἕν παρθεναγωγεῖον. Ἡ δέ Ἀμάσεια, ἔχουσα 100 χιλ. Ἕλληνας, ἔχει 5 παρθεναγωγεῖα, 4 ἑλλ. καί περί τά 10 δημοτικά

σχολεῖα. Οὕτως ἐμειώθη ἀπό τινος δυστυχῶς ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν ταῖς χώραις ταύταις σχολείων· αἴτιον δὲ τούτου οὐ μόνον οἱ δεινοὶ καιροὶ καὶ ἡ καχεξία τῆς ἐμπορίας, ἀλλὰ καὶ ἡ ἔλλειψις ἐποπτείας, ἣν οὕτως ἐθνωφελῶς ἤσκει ἡ ἐν Τραπεζοῦντι ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν σχολείων ἐπιτροπή, κατ' ἔτος θαυμασίως ἐκτείνουσα τὰς ἐνεργείας αὐτῆς, προάγουσα καὶ πολλαπλασιάζουσα τὰ ἐν τῇ χώρᾳ σχολεῖα ἐκ μικρῶν μὲν ἀφορμῶν ἀλλὰ διὰ συνετῆς καὶ συντόνου ἐνεργείας. Εὐγενὴς τότε ἅμιλλα ὑπῆρχε καὶ τοῦ λαοῦ καὶ τῶν προεστώτων καὶ αὐτοῦ ἔτι τοῦ κλήρου. Εἴθε ὁ ζῆλος καὶ ἡ ἅμιλλα ἐκείνη νὰ ἐπαναληφθῶσι ζωηρότερον καὶ ἀποτελεσματικώτερον ὡς τάχιστα!

Τῶν δὲ πρὸς τὴν Προποντίδα ἐπαρχιῶν Χαλκηδόνος καὶ Νικομηδείας τὰ σχολεῖα ἔχουσιν ὡς καὶ πρότερον κακῶς διὰ τὴν παντελῆ ἀκηδίαν τῶν ἐκκλησιαστικῶν προϊσταμένων· μάλιστα δὲ τὰ μεσογειότερα τῶν ἐπαρχιῶν τούτων κακῇ τῇ μοίρᾳ ἐντελῶς εἰσι παρημελημένα θρησκευτικῶς τε καὶ ἠθικῶς, τῶν κατοίκων ἀποβαλόντων ἀπὸ πολλοῦ τὴν πάτριον γλῶσσαν καὶ νῦν τῶν μὲν ὄντων τουρκοφώνων τῶν δὲ ἀρμενοφώνων. Παραπλέοντες δὲ τὴν ἀπὸ τοῦ Ἀστακηνοῦ εἰς τὸν Κιανὸν κόλπον παραλίαν πολλὰ μὲν ἄξια λόγου χωρία ἀπαντῶμεν, οὐδὲν ὅμως λόγου ἄξιον σχολεῖον. Ἐν δὲ τῷ μυχῷ τοῦ Κιανοῦ κόλπου κεῖται ἡ Κίος, ὑπὸ 1000 οἰκογενειῶν ἑλλ. οἰκουμένη δύο δὲ μόνον σχολεῖα συντηροῦσα, δημοτικὸν καὶ παρθεναγωγεῖον, καίπερ οὖσα ἡ εὐπορωτάτη τῶν κατὰ τὴν Βιθυνίαν χωρῶν. Μαθηταὶ δὲ φοιτῶσιν εἰς μὲν τὸ δημοτικὸν μόλις 100, ἀντὶ τῶν πρό τινων ἐτῶν 400, εἰς δὲ τὸ παρθεναγωγεῖον 150· τὰ δὲ λοιπὰ τῶν παιδίων περιφέρονται εἰς τὰς ἀγυιὰς ἀσχημονοῦντα καὶ εἰς τὴν φυγοπονίαν καὶ ὀκνηρίαν ἐθιζόμενα, τινὰ δὲ καὶ εἰς ἰδιωτικὰ ξένα σχολεῖα φοιτῶσιν ἐν τῇ ἕδρᾳ αὐτῇ τοῦ μητροπολίτου. Δέκα δὲ ὥρας ἀπὸ τῆς Κίου πρὸς ἀνατολὰς κεῖται ἡ Νίκαια οἰκουμένη ὑπὸ 300 οἰκογενειῶν, ὧν 50—60 ἑλλην., ἐν ᾗ ὡς καὶ ἐν τοῖς περιχώροις οὐδὲ ἴχνος ὑπάρχει σχολείου. Καθ' ἅπασαν δὲ τὴν ὑπερκειμένην χώραν τῆς ἐπαρχίας Νικαίας μόνον τὰ Λεῦκα καὶ τὰ Κούπλια ἔχουσι δημοτικὰ σχολεῖα, πρότερον καὶ παρθεναγωγεῖα ἔχοντα καὶ ἑλλ. σχολάς.

Κατὰ τὰ μέρη ταῦτα μόνον τὸ Κοτύαιον (Κιουτάχια), τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀγκύρας ἀνῆκον, ὥσπερ ὄασις ἐν ἐρήμῳ, διακρίνεται ἐπὶ φιλομαθείᾳ, διατηροῦν τρία σχολεῖα, δημοτικόν, ἑλληνικὸν καὶ παρθεναγωγεῖον. Καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς παραρτήμασι τῶν ἐπαρχιῶν Νικομηδείας καὶ Νικαίας τοῖς πρὸς δυσμὰς τῆς ἐπαρχίας Προύσης, ἐν οἷς περὶ τὰ 40 περιέχονται χωρία, ἕκαστον ἀπὸ 80 μέχρι 400 ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν περιλαμβάνον, παντελὴς ἀπαντᾷ ἔλλειψις σχολείων ἑλληνικῶν καὶ παρθεναγωγείων, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ δημοτικὰ σχολεῖα πέντε μόνα χωρία κέκτηνται. Καὶ τῶν μερῶν τούτων οἱ κάτοικοι οὐ μόνον θρησκευτικῆς καὶ ἐθνικῆς ἀγωγῆς ἄμοιροί εἰσιν, ἀλλὰ καὶ πολιτικῆς προστασίας στεροῦνται κατὰ τῶν ἀφορήτων φόρων καὶ καταπιέσεων· εἰσὶ δὲ καὶ οἱ βαρβαρότατοι τῶν ἀνὰ τὴν Ἀνατολὴν Ἑλλήνων, ἅτε ἐντελῶς ἄπειροι γραμμάτων καὶ τῶν στοιχειωδεστάτων.

Ἐν δὲ τῇ ἐπαρχίᾳ Προύσῃ τὰ ἀπὸ πολλοῦ ἐν ἅπασι τοῖς χωρίοις ἱδρυμένα σχολεῖα εὐτυχῶς, καίπερ καὶ ἐνταῦθα πολλῶν καὶ μεγάλων ἐπισκηψάντων δεινῶν ἐπί τε τὴν ἐμπορίαν καὶ τὴν γεωργίαν, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον διατηροῦνται καλῶς. Καὶ ἡ πρωτεύουσα, ἡ Προῦσα, ὑπὸ τριῶν κοσμεῖται παρθεναγωγείων, τριῶν δημοτικῶν καὶ μιᾶς κεντρικῆς ἑλληνικῆς σχολῆς ἐκ πέντε μὲν τάξεων συγκειμένης ἀλλ' ὑπὸ 50 μόνον μαθητῶν φοιτωμένης. Ἡ σχολὴ αὕτη μικροῦ δεῖν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος διελύθη, εἰ μὴ ἡ αὐταπαρνησία τῶν διδασκάλων καὶ ἡ τοῦ Ἕλληνος Μαικήνα, Γ. Ζαρίφη, πεντηκοντάλιρος συνδρομὴ ἔσπευδεν εἰς σωτηρίαν αὐτῆς. Ἀλλὰ καὶ πόσα ἄλλα σχολεῖα δὲν ἔσωσε καὶ δὲν σώζει ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἡ φιλοπατρία καὶ ἀφιλοκέρδεια τῶν τοσοῦτον ὑπὸ τῆς κοινωνίας περιφρονουμένων, ἀδικουμένων καὶ ἀνέδην ὑβριζομένων καὶ προπηλακιζομένων ἑλλήνων διδασκάλων! Ἡ δὲ πρὸ ἓξ ἐτῶν εἰς τὴν ἐπαρχίαν Προύσης ὑπὸ τοῦ ἐνταῦθα φιλανθρωπικοῦ Συλλόγου πεμφθεῖσα ἐπιτροπή, ὅπως ἐνεργήσῃ πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλλην. γραμμάτων, ἵδρυσε μὲν πέντε παρθεναγωγεῖα, ἓν μὲν ἐν τῇ πόλει Προύσης, ἕτερον δ' ἐν Τράλλεσι καὶ τὰ λοιπὰ ἐν Δεμηρδεσίῳ, Σουσουρλῇ καὶ Τεπετζικίῳ, ἀλλὰ τὸ μὲν ἐν Δεμηρδεσίῳ μετὰ ἑπτάμηνον ἐργασίαν ἕνεκα ἐρίδων καὶ διχοστασιῶν τῆς ἐπιτροπῆς πρὸς τοὺς κατοίκους διελύθη· εἶτα δὲ τοῦ φιλανθρωπικοῦ Συλλόγου διαλυθέντος διεκόπη ἐθνωφελέστατον ἔργον, ὅπερ ἔμελλε σὺν τῷ χρόνῳ προϊόντι οὐ μόνον εἰς ἅπασαν τὴν Βιθυνίαν τὰς εὐεργετικὰς αὐτοῦ ἀκτῖνας νὰ διασπείρῃ ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἔνθα μεγίστη ἀνάγκη φωτισμοῦ ὑπάρχει, καὶ ἠπειλήθη καὶ τῶν ἱδρυθέντων παρθεναγωγείων ἡ διάλυσις· ἀλλ' ὁ κ. Γ. Ζαρίφης προλαβὼν γενναίως ἀνεδέξατο τὴν ἰδίᾳ αὐτοῦ δαπάνῃ

Digitized by Google

συντήρησιν αὐτῶν. Ἐν τῇ λοιπῇ ἐπαρχίᾳ Προύσης διάφορα ὑπάρχουσι σχολεῖα ὑπὸ τῶν κοινοτήτων συντηρούμενα. Οὕτως ἐν μὲν Πελλαδαρίῳ ὑπάρχει ἓν δημοτικὸν περιέχον 120 μαθητὰς καὶ τὸ Ἰωβανώφειον παρθεναγωγεῖον, εἰς ὃ φοιτῶσι περὶ τὰ 100 κοράσια, ἐν δ' Ἐλιγμοῖς δημοτικόν, ἐν ᾧ 100 παῖδες διδάσκονται, ἐν δὲ Νεοχωρίῳ ὅμοιον 50 μαθητὰς ἔχον, ἐν δὲ Σουσουρλὴκ πρὸς τῷ Ζαριφείῳ παρθεναγωγείῳ καὶ δημοτ. σχολὴ ὑπάρχει, ἀμφότερα ὑπὸ 150 παίδων φοιτώμενα, ὡσαύτως δὲ καὶ ἐν Τεπετζικίῳ· οἱ δὲ φιλότιμοι τοῦ Δεμηρδεσίου κάτοικοι τρία διατηροῦσι σχολεῖα, ἑλληνικὸν ἔχον 40 μαθητάς, παρθεναγωγεῖον 150 κοράσια καὶ δημοτικὸν 20 παῖδας. Ἐν δὲ Μυσοπόλει 120 παῖδες φοιτῶσιν εἰς τὴν μίαν ὑπάρχουσαν δημοτ. σχολήν. Καὶ ἐν Μουνδανίοις δὲ ἱδρύθη πρό τινος χρόνου δημοτικὴ σχολὴ καὶ παρθεναγωγεῖον ἀτελές, φοιτώμενα ἀμφότερα ὑπὸ 250 παίδων. Ἐν δὲ Πλατάνῳ καὶ Ἀρβανιτοχωρίῳ ὑπάρχουσιν ἁπλᾶ γραμματοδιδασκαλεῖα. Ἐν δὲ Τράλλεσι πρὸς τῷ Ζαριφείῳ παρθεναγωγείῳ ἡ κοινότης συντηρεῖ καὶ δημοτικὴν σχολὴν 250 παῖδας περιέχουσαν καὶ ἑλληνικὴν ὑπὸ 40 μαθητῶν φοιτωμένην. Ἐνταῦθα ὑπάρχει καὶ ἀδελφότης φιλεκπαιδευτική, *Κυψέλη*, ἥτις βραδέως μὲν ἀλλ' ἀσφαλῶς βαίνουσα σκοπὸν ἔχει σχηματίσασα κεφάλαιά τινα χρηματικὰ νὰ ὑποστηρίζῃ τὰ γράμματα ἐν τοῖς μεσογειοτέροις τῆς Νικομηδείας χωρίοις, συνιστᾶσα δημοτικὰ σχολεῖα καὶ παρθεναγωγεῖα ἔνθα δὲν ὑπάρχουσιν· ἀλλ' αἱ ἀλλαχοῦ τῆς Βιθυνίας ὑπάρχουσαι Φιλεκπαιδευτικαὶ Ἀδελφότητες δυστυχῶς ἢ ὑφίστανται κατ' ὄνομα μόνον οὐδὲν ὠφελοῦσαι ἢ διὰ τὰς περιστάσεις διελύθησαν.

Καὶ τελευταῖον εἰς τὴν Σιγὴν ἐπανελθόντες, ὅθεν εἰς τὴν ἐν τῇ βορειοδυτικῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ περιοδείαν ἡμῶν πρόθυμον τὸν ξεναγὸν ἡμῶν παραλαβόντες ἐξηλάσαμεν, ἐπισκεψώμεθα τὰς τρεῖς αὐτῆς σχολάς, τὴν δημοτικὴν 90 παιδία περιέχουσαν, τὸ παρθεναγωγεῖον φοιτώμενον ὑπὸ 80 κορασίων καὶ τὴν ἑλληνικὴν σχολήν, ἐν ᾗ οἱ 20 μόνοι φοιτῶντες μαθηταὶ ἀτελῶς καὶ ὀλίγα τινὰ μόνον τῶν ἐν τοῖς τοιούτοις σχολείοις διδάσκονται μαθήματα.

Ἐν Σιγῇ δ' ἔτι ὄντες ἐν σιγῇ καὶ προσοχῇ ἀκούσωμεν τὰς οἰμωγὰς καὶ ἐπικλήσεις τῶν Καβαρναίων. Οἱ πολυδάκρυτοι κάτοικοι τῆς Καβάρνης, καθαρῶς ἑλληνικῆς κωμοπόλεως ἐν τῇ παραλίᾳ τῆς ἀξένου τῶν Βουλγάρων γῆς, ἧς γνωστὰ τὰ τραγικώτατα δεινοπαθήματα, ἐπιστέλλουσιν ἡμῖν ὅτι οἱ ὀλίγοι αὐτοὶ περισωθέντες ἀπὸ τῆς ὀλεθρίας ἐκείνης σφαγῆς καὶ δηώσεως, τῇδε κἀκεῖσε διασκεδασθέντες συνῴκισαν ἐκ νέου τὴν πάτριον πόλιν, ἀλλὰ μετὰ δακρύων ἐπαιτοῦσι τὴν ἀρωγὴν πάντων τῶν φιλανθρώπων ὁμοεθνῶν πρὸς ἀνοικοδόμησιν τῆς σχολῆς καὶ μίσθωσιν διδασκάλου καὶ διδασκαλίσσης· διότι τὰ τέκνα αὐτῶν εἰς 50 μὲν ἄρρενα ἀνερχόμενα καὶ 30 θήλεα, ὅπως μὴ περιφερόμενα ἄεργα ἀνὰ τὰς ὁδοὺς ἀπομανθάνωσι τὴν εἰς τὸ σπουδάζειν προθυμίαν, περιέστησαν εἰς τὴν σκληρὰν ἀνάγκην οἱ δυστυχεῖς, παρὰ τὸ ἐθνικὸν αὐτῶν αἴσθημα καὶ τὴν ἀνάγκην φιλοτιμίαν ποιούμενοι, νὰ πέμπωσιν οἱ πλεῖστοι εἰς τὸ ἐλεεινὸν ἐν τῇ κωμοπόλει ἀρτισύστατον βουλγαρικὸν γραμματοδιδασκαλεῖον, ἐνθυμούμενοι τὴν ἀρχαίαν ῥῆσιν «δύο κακοῖν προκειμένοιν τὸ μὴ χεῖρον βέλτιστον.» Καὶ ὁ μὲν ἡμέτερος Σύλλογος συμπαθῶν τοῖς δυστυχήμασι καὶ τῇ πρὸς τὸν ἐθνισμὸν ἀφοσιώσει τῶν πολυκλαύστων Καβαρναίων ἔσπευσεν ἐν καιρῷ ν' ἀποστείλῃ ἐκ τῆς ἀνεχείας αὐτοῦ δέκα λίρας. τοῖς δὲ πλουσίοις ὁμογενέσι τῆς πρωτευούσης ἀπόκειται νῦν νὰ πράξωσιν ὑπὲρ αὐτῶν ὅ,τι ἡ φιλογένεια, ἡ φιλανθρωπία καὶ ἡ φιλομουσία ὑπαγορεύει αὐτοῖς.

Ἤδη δὲ τὴν ἐπίπονον καὶ μακρὰν ἡμῶν ἐκδρομὴν συντελέσαντες καὶ μεγίστας ἀποδόντες τὰς χάριτας τῷ ἀγαθῷ φίλῳ κ. Σ. Ἰωαννίδῃ ἐπὶ τῇ εὐγενεῖ προθυμίᾳ, μεθ' ἧς ἐξενάγησεν ἡμᾶς ἐν τῇ κατὰ τὴν ἄνω Μικρ. Ἀσίαν διὰ δυσβάτων ὀρέων καὶ δρυμῶν ἀγρίων καὶ φαράγγων πορείᾳ, πολλῶν μὲν ἀνθρώπων ἰδόντες ἄστεα καὶ νόον γνόντες, πολλὰ δὲ παθόντες ἄλγεα ἐπ' εὐρέα νῶτα θαλάσσης ἠδ' ἐπὶ χέρσῳ, ἀπειρηκότες ἤδη καὶ βαρύθυμοι εἰς ὅρμον εὐλίμενον καταγώμεθα Βυζαντίου. Ἐνταῦθα δὲ μικρὸν ἀναπαυθέντες ἀνασκοπήσωμεν διὰ βραχέων ὅ,τι ἐν τῇ πορείᾳ ἡμῶν εἴδομεν καὶ ἠκούσαμεν, καὶ ἀναλογισώμεθα τί πρὸς ταῦτα αὐτοὶ ἐπράξαμεν.

Πανταχοῦ ὅθεν διήλθομεν ἔνδεια καὶ γύμνωσις, ἀπειλαὶ καὶ κίνδυνοι, πανταχοῦ οἰμωγαὶ καὶ θρῆνοι, ἱκεσίαι καὶ ἐπικλήσεις. Ἐν Θρᾴκῃ καὶ Μακεδονίᾳ ἔνθεν μὲν ἡ ἀποτρόπαιος σλαβικὴ Χάρυβδις ἀπειλοῦσα νὰ καταβροχθίσῃ πᾶν ὅ,τι ἑλληνικὸν καὶ διὰ τῆς βίας, τοῦ τρόμου καὶ τοῦ δόλου ν' ἀποσπάσῃ ἀπὸ τοῦ ὅλου σώματος τοῦ ἑλληνισμοῦ τὰ εὐρωστότερα αὐτοῦ μέλη, ἔνθεν δ' αἱ ἄγριαι τοῦ πολυδάκρυος Ἄρεως ὀπαδοί, ἡ δῄωσις καὶ πενία, καταξηράνασαι πᾶσαν πηγήν, ἐξ ἧς ἠρδεύοντο οἱ εὔφοροι καὶ καλλίκαρποι ἀγροὶ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων. Ἐν δὲ τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ τοῦτο μὲν τὰ ἄγρια

Digitized by Google

καὶ θηριώδη στίφη ἀνθρωποφόρρων τεράτων λῃστεύοντα, ἀνδραποδίζοντα καὶ κατασφάζοντα τοὺς κατοίκους, ὁ δ' ἐνσκήψας στυγερὸς λιμὸς καταφθείρων τὴν χώραν καὶ τὸν φαιδρὸν καὶ ἀνθοῦντά ποτε κῆπον εἰς ἔρημον μεταβάλλων γῆν, τοῦτο δὲ τὰ σμήνη τῶν Ἁρπυιῶν τοῦ προσηλυτισμοῦ διαφθείροντα καὶ καταμολύνοντα διὰ τῶν δυσωδῶν αὐτῶν πνοῶν τὴν θρησκευτικὴν τοῦ ἁπλοϊκοῦ λαοῦ συνείδησιν. Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις ἡ ἔνοχος ἀκηδία, ἵνα μὴ εἴπωμεν ἡ συνενοχὴ τῶν κρατούντων, ἡ παρανομία, ἡ ἀδικία, ἡ κακοδιοίκησις ἢ μᾶλλον ἡ ἔλλειψις πάσης διοικήσεως, ἰδοὺ τίνα εἰσίν, φίλη ὁμήγυρις, ὅσα εἴδομεν καὶ ἠκούσαμεν, ἰδοὺ τίνες εἰσὶν αἱ ἐντυπώσεις ἃς φέρομεν ἐκ τῆς περιηγήσεως ἡμῶν. Πρὸς ταῦτα δὲ πάντα τί αὐτοὶ ἐπράξαμεν; Λυπηρὸν μὲν καὶ αἰσχρὸν εἰπεῖν, ἀλλ' ἀληθές. Οὐδέν, οὐδὲν ἀπολύτως ἐπράξαμεν. Τί εἰς τὰ κατὰ τῆς γλώσσης καὶ τῆς πίστεως τῶν πατέρων ἡμῶν ἐνεργούμενα καὶ διαπραττόμενα ἀντετάξαμεν; Οὐδὲν ἀλλ' ἢ τὴν ἀδιαφορίαν καὶ ἀδράνειαν. Ἀπαράσκευοι, ἀσύντακτοι καὶ ἀσύμφωνοι, ἕκαστος τὸ ἑαυτοῦ συμφέρον σκοπῶν, ἀσυμπαθῶς ἐγκατελίπομεν ἕρμαιον τοῖς πολεμίοις καὶ τῇ τύχῃ τοὺς κινδυνεύοντας τὸν ἔσχατον κίνδυνον ἀδελφοὺς ἡμῶν, μεθ' ὧν ἐπὶ τόσους αἰῶνας κοινὰ ἔσχομεν τὰ παθήματα καὶ τὰς ἐλπίδας, ἀνάλγητοι ἀπεστρέψαμεν τὸ πρόσωπον ἀπὸ τῶν ἐπαιτούντων τὸν ἐπιούσιον αὐτῶν πνευματικὸν ἄρτον, ἐκωφεύσαμεν εἰς τὰς θρηνώδεις αὐτῶν ἐκλιπαρήσεις. Ὁ δὲ Σύλλογος ἡμῶν, ὁ πανελλήνιος οὗτος Σύλλογος, ἐφ' ᾧ τοσαῦται ἐστηρίζοντο ἐλπίδες, καὶ ὅστις, ὡς φιλόστοργος μήτηρ, ἐθέρμαινεν ἐν τοῖς κόλποις τὰ ῥιγοῦντα αὐτοῦ τέκνα καὶ ἔτρεφεν αὐτὰ πεινῶντα ἐκ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ αἵματος, τοσαῦτα διέτρεφε καὶ συνετήρει ἄπορα ἐν ταῖς ἐπαρχίαις σχολεῖα, παρεμύθει τοὺς ἐν ἀπογνώσει καὶ ἐβοήθει τοὺς δεομένους, νῦν ἀστόργως καὶ ἀγνωμόνως ἐγκαταλειφθείς, οὐκ οἶδ' ὅπως, καὶ καταπροδοθεὶς ἐν μέσῳ τῷ ἀγῶνι ἀκμάζοντι ὑπ' ἐκείνων τῶν τέκνων αὐτοῦ, ἅπερ διὰ τὰς ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς παιδεύσεως γενναίας χορηγίας εὐεργέτας ἑαυτοῦ καὶ τοῦ ἔθνους ἀνεκήρυσσε καὶ τὸ ὄνομα αὐτῶν μέχρι τῶν περάτων τῆς ἑλληνίδος γῆς καὶ τῆς ξένης μετ' εὐλογίας καὶ θαυμασμοῦ ν' ἀναφέρηται ἐπόνησε, καὶ ἐφ' οἷς οὐ μόνον αὐτὸς ἀλλὰ καὶ ἡ ὅλη πατρὶς ἐσεμνύνετο, ὁ ἡμέτερος λέγω Σύλλογος νῦν περιέστη εἰς τὴν σκληρὰν ἀνάγκην τὰ χείλη δάκνων καὶ συμπνίγων τὰ πλημμυροῦντα τὴν καρδίαν δάκρυα ἐσταυρωμένας καὶ νεκρὰς νὰ κρατῇ ἐπὶ τοῦ στήθους τὰς χεῖρας, ἅς ποτε τόσῳ προθύμως ὤρεγε παντὶ ἀδελφῷ δεομένῳ ἀρωγῆς καὶ βοηθείας, καὶ βαρυστενάζων νὰ ὑποτονθορίζῃ·

Ἆ δειλὴ πενίη, τί μένεις προλιποῦσα παρ' ἄλλον
ἄνδρ' ἰέναι; μὴ λίην οὐκ ἐθέλοντα φίλει·
ἀλλ' ἴθι καὶ δόμον ἄλλον ἐποίχεο, μηδὲ μεθ' ἡμέων
αἰεὶ δυστήνου τοῦδε βίου μέτεχε.

καὶ καθ' ἑαυτὸν νὰ καταρᾶται τὴν τυφλὴν καὶ ἄδικον τύχην, ὑφ' ἧς

Πολλοὶ πλοῦτον ἔχουσιν ἀΐδριες· οἱ δὲ τὰ καλὰ
ζητοῦσιν χαλεπῇ τειρόμενοι πενίῃ·
ἔρδειν δ' ἀμφοτέροις ἀμηχανίη παράκειται·
εἴργει γὰρ τοὺς μὲν χρήματα, τοὺς δὲ νόος.

Ἀλλ' ὅμως καίπερ οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων μὴ ἀποβαλλώμεθα, ὦ καλὴ κἀγαθὴ ὁμήγυρις, τὸ θάρρος καὶ τὴν ἐλπίδα βελτίονος μέλλοντος. Θαρρῶμεν ἔτι καὶ ἐλπίζωμεν ἐνθυμούμενοι ὅτι

Ἐλπὶς ἐν ἀνθρώποις μόνη θεὸς ἐσθλὴ ἔνεστιν,
ἄλλοι δ' Οὔλυμπόνδ' ἐκπρολιπόντες ἔβαν.
. . . .
. . . .
. . . .
Ἀλλ' ὄφρα τις ζώει καὶ ὁρᾷ φάος ἠελίοιο,
εὐσεβέων περὶ θεούς, ἐλπίδα προσμενέτω,
εὐχόμενός τε θεοῖσι καὶ ἀγλαὰ μηρία καίων
Ἐλπίδι τε πρώτῃ καὶ πυμάτῃ θυέτω.

Η Ἐκπαιδευτικὴ Ἐπιτροπὴ
Χ. Χατζηχρηστου, *Πρόεδρος*.
Πρ. Βασιαδης.
Κ. Καλλιαδης.
Ν. Γεωργιαδης.
Α. Λιουμας.
Αθ. Θεοδωριδης.
Κ. Γεωργαλας.
Θ. Σαατεαης, *Εἰσηγητής*.
Αβρ. Μαδδιακας, *Γραμματεύς*.

Digitized by Google

ΕΚΘΕΣΙΣ

ΤΗΣ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

Ἀναγνωσθεῖσα ὑπὸ τοῦ εἰσηγητοῦ αὐτῆς κυρίου Ἀβρ. Μαλιάκα

ἐν τῇ κατὰ τὴν 6 Μαΐου 1879

ΕΠΕΤΕΙΩι ΕΟΡΤΗι ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ.

Τῷ κελεύσματι τῆς Φιλολογικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Συλλόγου πειθόμενος παρίσταμαι ἐνώπιον ὑμῶν εἰσηγητὴς τῶν εἰς τὴν κρίσιν αὐτῆς ὑποβεβλημένων ἔργων, ἀφορώντων εἰς τὸ περὶ συλλογῆς ζώντων μνημείων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ *Ζωγράφειον διαγώνισμα*. Μετὰ δειλίας δὲ ἀνυποκρίτου παρέρχομαι ἐπὶ τὸ βῆμα τοῦτο καὶ μόλις τολμῶ νὰ ἐπικαλεσθῶ τὴν ἐπιεικῆ ὑμῶν ἀκρόασιν, ἐκ τῆς φύσεως αὐτῆς τῆς ἐντολῆς μου ἄχαρις ὢν καὶ ξηρὸς ἑρμηνευτὴς λέξεων, καὶ μάντις ἔστιν ὅτε κεκινδυνευμένων ἐτυμολογιῶν καὶ ταῦτα λαχὼν μετὰ δύο εὐφραδεῖς καὶ πεπειραμένους ἀγορητὰς δικαίως ὑμᾶς κατακηλήσαντας. Θάρρος γοῦν καὶ παρρησίαν ἀντλῶν ἐν μόνῃ τῇ ἐθνικῇ φιλοτιμίᾳ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀκροατηρίου μου, καὶ ἐν τῇ σπουδῇ καὶ μερίμνῃ μεθ' ἧς περισυλλέγει πᾶν ῥάκος ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ ἐκ τοῦ προγονικοῦ ἡμῶν κλήρου περισωθέν, ἄρχομαι τοῦ ἔργου μου.

Μεθ' ὅλον, κυρίαι καὶ κύριοι, τὸν κλύδωνα, ὅστις κατὰ τὴν τελευταίαν διετίαν ἠπείλησε νὰ κατακλύσῃ πᾶν τὸ ἑλληνικόν, αἱ ἐργασίαι τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ἥκιστα παρεκωλύθησαν· ἀπόδειξις δὲ καὶ αὕτη μία ἐκ τῶν πολλῶν ὅτι τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα σύμβολόν ἐςι τῆς διανοίας καὶ τῆς παιδείας ἣν μόνην ἐξ ἁπάντων τῶν ζώων οἱ ἄνθρωποι ἴδιον ἔφυμεν ἔχοντες. Ὅθεν ἱκαναὶ καὶ ἐφέτος ἐστάλησαν εἰς τὸ Ζωγράφειον διαγώνισμα πραγματεῖαι, ἐννέα ἀποδυθέντων εἰς τὸν ἀγῶνα, ἤτοι τῶν κ.κ. Α. Γονίου, Θ. Πουσίου, Γ. Ζηκίδου, Γ. Ἀριςείδου, ἀνωνύμου τινὸς ἐπιςείλαντος νέαν συλλογὴν ζώντων μνημείων τῆς ἰδιωτικῆς τοῦ Πόντου, Ν. Πολίτου, ἀνωνύμου τινὸς συγγραφῶς τῆς *Γραμματικῆς τῆς Τραπεζουντιακῆς Διαλέκτου* καὶ ἑτέρων δύο ἀνωνύμων, τοῦ μὲν *Δείγματα τῆς Τσακωνικῆς*, τοῦ δὲ *Συμφωνολογίαν τῆς Τσακωνικῆς* ἀποστείλαντος.

Ἀρχόμενοι δὲ κατὰ λόγον ἀνιόντα τῆς ἀξίας τῶν συλλογῶν, παρακαλοῦμεν ὅπως μεθ' ἡμῶν εἰσέλθητε εἰς τὸ ἐργαστήριον τοῦ κ. Α. Γονίου, ὅστις πολλὰ τὰ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ νομίσματα τῆς ἐν τῷ στόματι τοῦ λαοῦ περισεσωσμένης γλωσσικῆς ὕλης κατακεχωσμένα ἀνευρὼν κατὰ τὰ παρελθόντα ἔτη καὶ τῷ Συλλόγῳ ἀποστείλας, ἤδη ἐν γωνίᾳ τινὶ τοῦ ἐργαστηρίου αὐτοῦ ἄκροις δακτύλοις ἀνασκαλεύει πρὸς εὕρεσιν μικρῶν τινων εναπομεινάντων κερματίων· ἐν δὲ τῷ γυάλῳ τῆς ἀριστερᾶς αὐτοῦ περισυνηγμένους τινὰς ὀβολοὺς συγκρατῶν καὶ λυπούμενος ἐπὶ τῇ ἀσημότητι αὐτῶν ἐπὶ ἄλλα τῷ διαγωνίσματι ἄσχετα πράγματα ἐπιζητεῖ ἡμᾶς παρελκῦσαι, προτάσσων ἠπειρωτικάς τινας μελέτας, αἵτινες ὡς ἐν λύπῃ καὶ ἀπορίᾳ συλληφθεῖσαι πολλὰς τὰς ἀκρισίας καὶ ἀσυναρτησίας ἐνέχουσι· διὸ παρατρέχοντες ταῦτα ἐρχόμεθα ἐπὶ τὸν ἕτερον τῶν ἠπειρωτῶν ἀνδρῶν τὸν κ. Πούσιον.

Ἡ συλλογὴ τοῦ κ. Θ. Πουσίου, ἐπιγραφομένη *Συλλογὴ τῆς ἐν τῷ στόματι τοῦ λαοῦ φερομένης γλωσσικῆς ὕλης*, εἰς τρία κεφάλαια διήρηται. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον τούτων λεξιλόγιόν ἐστι περιλαμβάνον 250 λέξεις, συλλεγείσας ἐκ τοῦ στόματος τῶν ἐν Ἠπείρῳ γυναικῶν, αἵτινες, ὄντως, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ συλλογέως, εἰσὶν αἱ μόναι καὶ πισταὶ θεματοφύλακες τοῦ δημοτικοῦ γλωσσολογικοῦ πλούτου. Τὸ λεξιλόγιον τοῦτο ἔχει οὐκ εὐκαταφρόνητον τὴν ἀξίαν, καθὸ περιλαμβάνον οὕτω λέξεις σπανίως ἀπαντώσας παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ καὶ γλωσσηματικάς· ὡς λ. χ. *ἀνάμπλα* = ἀνάπαυλα, σχολή· *ἄπκος*, ἐπίθτ. καὶ *ἄπκα*, ἐπίρρημα, ἅσπερ ὁ συλλογεὺς ἐπιτυχῶς παράγει ἐκ τοῦ *ἄποικος*, λέξεις αἷς ὁ λαὸς χρῆται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν ἐρωτήσει ἀπαιτούσῃ ἀπάντησιν ἀρνητικήν·

Digitized by Google

ώς, άπκος δάσκαλος είναι αυτός; όπερ έν τη έλευθέρα Ελλάδι λέγεται: αδέξιος δάσκαλος είναι;=ουχί αδέξιος αλλά δεξιός βεβαίως, αρμόδιος, επιτήδειος· άπκα ζή; και αλλαχού: αδέξια ζή; ήτοι αρμοδίως, ώς πρέπει, καλώς. Επίσης ή λέξις *απαγόρια* = ραθυμία, ακηδία, νωχέλεια, ώς έν τη φράσει: τον έπιασεν απαγόρια, είναι λέξις ελληνική και γλώσσημα ηπειρωτικόν, καθόσον ημείς γινώσκομεν· καλώς δε παράγεται υπό του συλλογέως έκ του απαγορεύειν = απαυδάν· καθώς και ή φράσις *απώχσαν τα μελίσσια*, περί ής ό συλλογεύς σημειοί ότι εστίν εύχρηστοτάτη επί της περιστάσεως, καθ' ήν οι νεοσσοί των μελισσών εξέρχονται έκ τινος σίμβλου, ίνα οικήσωσιν έν άλλω. Παράγει δ' αυτήν έκ του αποικέω-ώ, απώκησαν, φέρων ώς μαρτυρίαν έκ του Οικονομικού του Ξενοφώντος περί μελισσών: «επειδάν δε οι νεοσσοί άξιεργοί γένωνται, αποικίζει αυτούς σύν τω επομένω ηγεμόνι.»

Τοιαύτας και άλλας πολλάς γλωσσηματικάς και ελληνικάς όλως λέξεις περιλαμβάνει το λεξιλόγιον του κ. Πουσίου, όστις όμως εφιλοξένησεν ώς ανεξίθρησκος και κοσμοπολίτης ανήρ και πολλάς λέξεις, άς τινας οφείλομεν ημείς οι Έλληνες να καταγάγωμεν ήδη εις τας εαυτών πατρίδας, αφού επί πολλούς αιώνας εκόντες άκοντες έν τω αφνειώ και μεγίστω οίκω της πατρίου ημών γλώσσης εφιλοξενήσαμεν, διεθρέψαμεν και ενεδύσαμεν αυτάς πίλον και πέδιλα ελληνικά. Και τοιαύταί είσιν αι λέξεις *αλεγρία*, γοίκος = γιούκι, αρκάς=προστάτης, βοηθός, κολόρο, κτλ.

Έν δε ταίς επομέναις 30 παιδιαίς ικανώς επέτυχεν ό συλλογεύς περιγράψας αυτάς ου μόνον μετά της δεούσης ακριβείας, αλλά και μετά της χαρακτηριζούσης τάς των παίδων παιδιάς ζωηρότητος και χάριτος. Σημειωτέον δε χάριν της ακριβείας ότι αι πλείσται των παιδιών της παρούσης συλλογής περιγράφονται και υπό ετέρου ηπειρώτου συλλογέως, του κ. Ζηκίδου· τούτο όμως ουδόλως μειοί την αξίαν της συλλογής, ή την εκτίμησιν της Επιτροπής.

Μετά τας παιδιάς έπονται δύο μόνα παραμύθια, ή *Λιουτύρω* και το *Μήλο του βασιλοπούλου*. Και περί μεν της λέξεως *Λιουτύρω* και της κακής καθ' ημάς γραφής διά του υ, έν άλλω ευθετωτέρω καιρώ γενήσονται υπό της Φιλολογικής Επιτροπής μακρότεραι παρατηρήσεις. Περί δε της ουσίας του παραμυθίου τούτου ώς και περί του δευτέρου ή Επιτροπή ανευρίσκει σχέσιν τινά τούτων πρός την αρχαίαν μυθολογίαν, αλλά λίαν σκοτεινώς και παραμεμορφωμένως. Ό δε συλλογεύς λίαν καλώς και ακριβώς αντέγραψε ταύτα έκ του στόματος του λαού. Έν γένει δε περί της όλης συλλογής ευνοϊκής ούσης της κρίσεως της Επιτροπής, μεταβαίνομεν επί την του κ. Ζηκίδου.

Ό κ. Γ. Ζηκίδης, αρχαίος και ευδόκιμος του προκειμένου αγώνος αθλητής, επέστειλε συλλογήν, ής προτάσσεται εισαγωγή σύντομος μεν αλλά πολλά τα ορθά ενέχουσα, έν ή πειράται ν' αποδείξη ότι ή γλώσσα του ελληνικού λαού διέσωσεν ου μόνον τάς λέξεις της αρχαίας, αλλά και πολλά των εθίμων, δεισιδαιμονιών, μυθολογημάτων και λοιπών. Μετά την εισαγωγήν έπονται κατά σειράν 320 παροιμίαι παρηλληλισμέναι πρός τάς αρχαίας και πρός γαλλικάς, 26 αινίγματα, 10 μοιρολόγια Βείτσης, 11 παραμύθια μετά τινων παραπομπών εις τα αρχαία μυθολογήματα, εκτενής διατριβή περί γάμων του Ζαγορίου μετά παραλληλισμού πρός τα αρχαία έθιμα· 45 άσματα δημώδη διαφόρου ύλης· 45 δίστιχα· 50 φράσεις μετά τινων παραλληλισμών πρός αρχαίας, και τελευταίον γλωσσάριον του στοιχείου Π μετά 290 λέξεων· άπαντα κατά το μάλλον ή ήττον ορθώς περιγραφόμενα, παραλληλιζόμενα, εξηγούμενα μετά κρίσεως το πλείστον ασφαλούς.

Περιέπεσεν όμως ό συλλογεύς και εις τινα αμαρτήματα. Και γενικώς μεν έν τω ορμαθώ των παροιμιών και παροιμιωδών φράσεων παρενέβαλε γνώμας καθαρώς αυτήν την αλήθειαν διατυπούσας, ώς και τινας προλήψεις λογίζων αυτάς και σημειών ώς παροιμίας ή παροιμιώδεις φράσεις, ώς λ. χ. έν τη σειρά των παροιμιών αυτού (παρ. 219) σημειοί *μεροδούλι μεροφάγι*, και λέγει αυτήν φράσιν παροιμιώδη, αλλ' εις τίνας παραλλήλους περιστάσεις δύναται αύτη να λεχθή; Εις ουδεμίαν καθ' ημάς. Σημειοί δε ότι λέγεται περί πτωχού ζώντος έκ του κόπου των χειρών αυτού, ουκ επιτυχώς καθ' ημάς· αλλά μάλλον ή φράσις αύτη εστίν αλήθεια και ουχί παροιμιώδης φράσις, λεγομένη περί ανθρώπων ούτω σμικρά απολαμβανόντων ή τόσας ανάγκας εχόντων, ώστε ουδέν αυτοίς περισσεύει πρός αποταμίευσιν έκ των καθ' ημέραν κερδών· ή, ό,τι απολαμβάνει τις έκ της ημερησίας εργασίας τούτο ηναγκασμένος εστί να καταναλίσκη ολοκλήρως εις τας καθημερινάς ανάγκας αυτού. Την δε 202 ώς παροιμίαν σημειουμένην:

σφάλαγκας εκρέμασε, γράμμα θέλα νάρθη, φράσιν σχηματισθείσαν έκ προλήψεως, δυσκόλως

Digitized by Google

πως δυνάμεθα νὰ παροιμιάσωμεν καὶ ἐπὶ ἄλλων περιςάσεων, καὶ ἔδει νὰ διαφωτίσῃ ὁ συλλογεὺς τὴν ἐπιτροπὴν διά τινος παραδείγματος ἵνα μάθωμεν καὶ ἐν τίσιν ἄλλαις περιστάσεσι παροιμιάζουσι τὴν φράσιν ταύτην, ὥστε νὰ ἐκληφθῇ καὶ παροιμιακῶς.

Μετὰ ταῦτα ἕπονται αἱ παιδιαὶ παίδων καὶ κορασίων. Αὗται ἐκτίθενται μὲν ἀκριβῶς καὶ σαφῶς παραβάλλονται δὲ ἢ μᾶλλον παρομοιοῦνται πρὸς τὰς τῶν ἀρχαίων, πολλαὶ ὅμως αὐτῶν εἰσι προεκδεδομέναι ἐν τῷ Περιοδικῷ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ὡς προαποςαλεῖσαι ὑπὸ τοῦ κ. Μανασσείδου. Ἀλλὰ τοῦτο οὐδόλως ἐλαττοῖ τὴν ἀξίαν αὐτῶν, διότι συμβάλλονται εἰς τὸν σκοπὸν τοῦ ἀγῶνος τοῦ νὰ φανῇ τὸ αὐτὸ πνεῦμα καὶ ἡ ἐν πᾶσι ἑνότης τῆς ἑλλην. φυλῆς.

Τρίτον ἔρχονται τὰ αἰνίγματα ὧν πλεῖστά εἰσι προεκδεδομένα, πολλὰ ὄζουσι νεωτάτης ἀφυοῦς εὐφυΐας καὶ σχολαστικότητος γραμματικῆς, ἔν τισι δὲ ὑποφαίνεται καὶ τὸ δημιουργικὸν πνεῦμα τοῦ συλλογέως εἰς τὸ συντιθέναι τοιαῦτα.

Τούτοις ἀκολουθοῦσι τὰ μοιρολόγια, ἅπαντα συντεθέντα εἰς τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ συλλογέως, ἐν Σέρραις ἀποθανόντος, Δ. Ζήκου, ἅτινα καθ' ὅσον μὲν βαίνουσιν ἐπὶ τὰ ἴχνη προγενεστέρων, ποιητικῆς ὄντως φαντασίας γεννημάτων, μοιρολογίων, ἔχουσί τι τὸ ποιητικόν, ἅμα δ' ἀφιστάμενα τοῦ ἀρχαιοτέρου, ἅμα καὶ καταπίπτουσιν εἰς τὴν ἀτεχνίαν καὶ στέρησιν εὐφυΐας καὶ ποιητικῆς δυνάμεως.

Ἐν δὲ τοῖς ἑπομένοις παραμυθίοις, εὐκρινῶς περιγραφομένοις ὑπὸ τὴν ἱστορικὴν τέχνην, ἐνιαχοῦ λανθάνει ἑαυτὸν ἀντιγραφεὺς ὢν ὁ συλλογεύς, καὶ παρεμβάλλει λέξεις καὶ φράσεις ἀγνώςους πάντῃ τῷ λαῷ, ὅπερ θεωροῦμεν ἁμάρτημα ἀντιμαχόμενον πρὸς τὰς ὑποδείξεις τοῦ ἐκδοθέντος προγράμματος, διακελεύοντος ὅπως πάντα τοῦ λαοῦ ὦσιν ἐκ τοῦ στόματος τοῦ λαοῦ. Ἐν τοῖς πλείστοις δὲ τούτων διακρίνομεν οὐχὶ τὴν λαμπρὰν τῶν προγόνων ἡμῶν μυθολογίαν, ἀλλὰ ξενίζουσάν τινα δημιουργικὴν φαντασίαν ἢ νεωτέρων χρόνων πλαστικῆς μυθολογίας ἀπόπειραν.

Μετὰ ταῦτα ἕπεται τὸ περὶ γάμων κεφάλαιον ὅπερ ἀποτελεῖ τὸ σπουδαιότερον μέρος τῆς συλλογῆς διά τε τὴν ἀκρίβειαν καὶ τὴν ἀλήθειαν τῆς περιγραφῆς καὶ διὰ τὴν παραβολὴν τῶν τοῦ γάμου τελετῶν καὶ ἐθίμων πρὸς τὰ τῶν ἀρχαίων.

Τὰ δ' ἑπόμενα δημοτικὰ ᾄσματά εἰσι τὰ πλεῖςα ἀνέκδοτα, κοινὰ δὲ ἁπάσῃ τῇ ἑλληνικῇ φυλῇ, ὡς καὶ τὰ κατόπιν ἐρχόμενα δίστιχα, ὧν τὰ πλεῖστα ὡς γεννήματα οὐχὶ λυρικῆς τοῦ ἔθνους ἡμῶν ἐποχῆς, στεροῦνται καὶ ποιητικῆς δυνάμεως καὶ εὐφυΐας λυρικῆς.

Τῶν δ' ἑπομένων τούτοις φράσεων ξηρῶς μόνον τὴν δύναμιν καὶ σημασίαν σημειοῖ, ἐνῷ ἔδει καὶ τὴν καταγωγὴν καὶ τὸν λόγον αὐτῶν νὰ περιγράφῃ. Ὡς λ. χ. ἐν τῇ φράσει *ἁπλόνει τραχανᾶ* σημειοῖ μόνον ὅτι ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ *δὲν εὐκαιρεῖ*. Ἀλλὰ τίς ἡ σχέσις τῆς ἐκθέσεως τοῦ τραχανᾶ πρὸς ἀποστέγνωσιν πρὸς τὴν ἀσχολίαν τὴν μεγάλην; διότι ἂν δὲν εἶχέ τι τὸ ἐν τῇ τοιαύτῃ ἐργασίᾳ ἰδιάζον ὁ τραχανᾶς, ὁ λαὸς τὸ *οὐκ εὐκαιρεῖν* θὰ περιέγραφε καὶ δι' ἄλλης ἀσχολίας λ. χ. θὰ ἔλεγε: πλύνω, σαρώνω. ζυμώνω κτλ., ἐξελέξατο ὅμως τὴν ἅπλωσιν τοῦ τραχανᾶ διὰ νὰ ἐκφράσῃ τὴν ἄγαν ἀσχολίαν καὶ τὸ ἀδύνατον τῆς παραιτήσεως αὐτοῦ ἐν τῷ μέσῳ ἵνα τραπῇ ἔξω καὶ πρὸς ςιγμὴν ἐπὶ ἄλλα.

Τελευταῖον δ' ἔρχεται τὸ γλωσσάριον τοῦ στοιχείου Π, ἐν ᾧ αἱ λέξεις καλῶς ἐτυμολογοῦνται καὶ ἑρμηνεύονται, καίτοι ἐν αὐτῷ περιελήφθησαν καί τινες σαφῶς ξενικαί, ὡς τὸ *παστουρμιάζω* καὶ τὰ παράγωγα τούτου, *παταριά*(91), κτλ.

Τῆς εὐμενοῦς ἀποδοχῆς τοῦ ἔργου τοῦ κ. Ζηκίδου ἐκ τῶν ἀναγνωσθέντων καταφανοῦς γενομένης, μεταβαίνομεν ἐπὶ τὴν συλλογὴν τοῦ κ. Ἀριστείδου.

Ὁ δὲ κ. Γ. Ἀριστείδης, σχολάρχης Κυδωνιῶν, τῶν δὲ ἑλληνίδων Μουσῶν ἀρχαῖος καὶ ὀτηρὸς θεράπων, συνεβάλετο γλωσσάριον λεσβιακόν, ὀλίγας παροιμίας καὶ βραχείας τινὰς σημειώσεις περὶ τῆς δημώδους γλώσσης τῆς Λέσβου.

Τὸ γλωσσάριον κατ' ἀλφαβητικὴν τάξιν συντεταγμένον καὶ περιέχον λέξεις, ὧν πολλαὶ οὐχ ἧττον κοιναί εἰσι τῇ ἁπανταχοῦ ἑλληνικῇ φωνῇ, ἑρμηνεύεται σαφῶς καὶ ἐν τῷ συνόλῳ αὐτοῦ εὐστόχως· καὶ ἡ Ἐπιτροπὴ καθῆκον ἡγεῖται νὰ ἐκφράσῃ τῷ κ. Ἀριστείδῃ τὴν εὐαρέσκειαν ἑαυτῆς ἐπὶ τῇ σαφηνείᾳ καὶ τάξει, ὡς καὶ ἐπὶ τῇ ἐπιμονῇ μεθ' ἧς ἐπιτυχῶς γε ἐνέκυψεν εἰς τὴν ἐξακρίβωσιν τῆς παραγωγῆς λέξεών τινων ἐν Λέσβῳ ἐπιχωριαζουσῶν. Οὐχ ἧττον ὑπάρχουσι καί τινες περὶ τῆς γενέσεως τῶν ὁποίων ἡ Ἐπιτροπὴ εὑρίσκεται ἐν διαφωνίᾳ πρὸς τὸν συλλογέα. Τὴν λέξιν λ. χ. *ἀδρασκοίφη* δὶς ἐν τῇ αὐτῇ συλλογῇ διὰ τοῦ *d* ἀπαντῶσαν, ἣν συνοδεύει μεθ' ἑνὸς ἐρωτηματικοῦ δικαίως ἀπορῶν πόθεν ἂν εἴη ἡ λέξις, φαίνεται ὅτι κακῶς ἀντελήφθη ὁ συλλογεύς· διότι πολλαχοῦ τῆς νήσου ἡ λέ-

ξις προφέρεται *ἀθρασκοίφη*, ἑπομένως εὐλόγως δύναταί τις νὰ διίδῃ ὑπολανθάνουσαν τὴν λέξιν *ἄνθραξ-ἀνθρακιὰ* μετὰ τῆς ἀρχαίας ἴσως καταλήξεως *-υφιον*.

Τὴν λέξιν *ἀθλουγή*=φήμη, ᾀδόμενον πονηρόν, καὶ ῥῆμα *ἀθλογῶ* καὶ *ἀθλουγῶ*, παράγει ὁ συλλογεὺς ἐκ τοῦ ἀνθολογῶ. Ἀλλ' ἂν μάλιστα περιορισθῶμεν εἰς τὰ σημαινόμενα τῆς λέξεως οἷα ὑπὸ τοῦ συλλογέως σημειοῦνται, ἐνῷ *ἀθλουγὴ* σημαίνει καὶ λόγον ἁπλῶς, *ἤκσα μιὰν ἀθλουγή* =ἤκουσα νὰ γίνηται λόγος περί τινος, ἡ παραγωγὴ ἐκ τοῦ ἀνθολογῶ δὲν φαίνεται εὔστοχος. Ἡ λέξις μᾶλλον παρακτέα ἐκ τοῦ ὕθλος καὶ κατ' ἀναλογίαν ὑθλολογῶ, ὅπερ περικοπὲν ἐγένετο θλογῶ, προσθήκῃ δὲ τοῦ **α** ἐν τῇ ἀρχῇ, ὡς εἴθισται παρὰ τῷ λαῷ, προῦκυψε τὸ ἀθλογῶ, καὶ κατὰ φθογγολογικὸν ἰδιωτισμὸν ἐν Λέσβῳ ἐπικρατοῦντα, καθ' ὃν ὁ φθόγγος ο ἢ ω ἄτονος μάλιστα προφέρεται ὡς ου, ἀθλουγῶ. Ἂν ὅμως ληφθῇ ὑπ' ὄψιν καὶ ἑτέρα τις σημασία, ἀλλαχοῦ, ἐκτὸς τῆς Λέσβου, ἰδιάζουσα, ἴσως ἡ λέξις ἐγένετο ἐκ τοῦ ἆθλον-λέγω=λέγω τὰ κατορθώματά τινος (ἐπὶ κακοῦ). Ἔλαθε δὲ ὁ συλλογεὺς καταλέξας μεταξὺ τῶν παρὰ τῷ λαῷ περισωθέντων μνημείων καὶ τὴν λέξιν *λατσαρίσια*, ἥτις μικρὸν ἠλλοιωμένη ἐστὶν αὐτὴ ἡ τουρκικὴ λέξις چاپارس.

Ἐκ τῶν σημειουμένων παροιμιῶν ὀλίγαι φαίνονται ἡμῖν ἰδίως ἐν Λέσβῳ ἐπιχωριάζουσαι· ὡς λ. χ. *τράβα την μὴ στάξῃ*, λεγομένη ἐπὶ τῶν εἰς τὰ μεγάλα ἁμαρτανόντων καὶ ἐν τοῖς μικροῖς προφυλασσομένων. Ἔχει δὲ ἡ παροιμία τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἐκ τοῦ ἑξῆς: Ποντικὸς ἔπεσεν εἰς πίθον ἐλαίου· τοῦ δὲ οἰκοδεσπότου ἐξάγοντος αὐτὸν νεκρὸν ἡ οἰκοδέσποινα παροῦσα ἀνέκραξε, *τράβα την μὴ στάξῃ*· ὅ ἐστι ἀπόσυρον ταχέως αὐτὸν μὴ ἡ οὐρά του στάξῃ ἐν τῷ πίθῳ καὶ οὕτω μολυνθῇ τὸ ἐν αὐτῷ ἔλαιον· αἱ δὲ λοιπαί, ὀρθῶς πᾶσαι ἑρμηνευόμεναι, εἶναι οὐχ ἧττον ἐκ τῶν ἁπανταχοῦ τῇ ἑλληνικῇ φυλῇ κοινῶν.

Μεταξὺ δὲ τῶν σημειώσεων περὶ τῆς δημώδους ἐν τῇ νήσῳ γλώσσης ἐν ἀκριβείᾳ καὶ τάξει συνηρμολογημένων ὀλίγας ἀνευρίσκομεν διαλεκτικὰς παραλλαγάς, οὐσιωδῶς διαφερούσας τῶν ἐν τῷ στόματι τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ συνήθων τύπων. Ἀλλὰ καὶ περὶ τούτου, καὶ περὶ τοῦ γλωσσαρίου, ὡς περιλαμβάνοντος ἴσως λέξεις οὐχὶ ἐν Λέσβῳ ἀποκλειστικῶς ἰδιαζούσας, καὶ περὶ τῶν παροιμιῶν προαπολογεῖται ὁ φιλόπονος συλλογεὺς ἐπιλέγων ὅτι τὰς ἐν τῷ γλωσσαρίῳ σημειωθείσας λέξεις καὶ παροιμίας ἠνθολόγησε χωρὶς βεβαίως ν' ἀθλουγηθῇ μεταξὺ τῶν γυναικῶν πρὸς περισυναγωγὴν ὕλης γλωσσικῆς περιτρέχων, καὶ δὴ διδάσκαλος ὢν ὁ ἀνήρ, ἐπὶ τόπου καὶ ἀπὸ στόματος ζώντων καὶ λαλούντων Λεσβίων, δι' ὅπερ δίκαιον ἐθεώρησε νὰ καταχωρίσῃ αὐτὰ εἰς τὰ ληξιαρχικὰ βιβλία τῆς λεσβιακῆς γλώσσης. Ἄλλως τε οὐδὲ ἀλυσιτελές ἐςι τὸ ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων χωρῶν, ἔν τε Ἀσίᾳ καὶ ἐν Εὐρώπῃ, ἔν τε νήσοις καὶ ἐν ἠπείρῳ, τὰς αὐτὰς λέξεις προέρχεσθαι· ὅπερ μία ἔτι ἀπόδειξις ἔσται ὅτι οἱ ὁπουδήποτε οἰκοῦντες Ἕλληνες μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἔκπαλαι ὡμίλησαν γλῶσσαν καὶ τοῦ αὐτοῦ στελέχους γνήσιαί εἰσι παραφυάδες.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς συλλογῆς τοῦ κ. Γ. Ἀριστείδου, περὶ ἧς ἡ κρίσις τῆς Ἐπιτροπῆς τυγχάνει οὖσα εὐνοϊκή.

Μεταβαίνοντες δ' ἐπὶ τὴν συλλογὴν τοῦ ἀνωνύμου συλλογέως τὴν ἐπιγραφομένην *Νέα συλλογὴ ζώντων μνημείων τῆς ἰδιωτικῆς τοῦ Πόντου*, εὑρισκόμεθα ἐν τῇ αὐτῇ δυσαρέστῳ θέσει ἐν ᾗ καὶ πέρυσιν ἡ Ἐπιτροπὴ εὑρέθη κακίσασα ἕτερον Ποντικὸν ἄνδρα δι' ὅσον οἷόν τε εὐγενοῦς ῥαπίσματος κατὰ τῆς σιαγόνος, ὅτι μεγίστῃ ἐν τῇ συλλογῇ ἐχρήσατο λεπτογραφίᾳ. Φοβούμεθα δὲ μήπως τὸ κατὰ τοῦ ἀνωνύμου τούτου συλλογέως ῥάπισμα ἀποτείνοντες τὴν ἑτέραν τοῦ πέρυσι ῥαπισθέντος σιαγόνα ῥαπίζωμεν. Ὀλίγου δὲ δεῖν ἡ Ἐπιτροπὴ τὴν συλλογὴν ταύτην τούτου ἕνεκα ἀπέρριπτεν, εἰμὴ ἐξ ἀρχῆς διεγίγνωσκεν ὅτι σπουδαία τις τυγχάνει οὖσα αὕτη, καὶ ἑπομένως χαριζομένη ἠθέλησε τὸ δεύτερον τοῖς μικροσκοπικοῖς διόπτροις χρῆσθαι πρὸς ἀνάγνωσιν ἢ μᾶλλον ἀνακάλυψιν τῶν ἐν τῇ συλλογῇ γεγραμμένων. Ἐν τούτοις ἡ συλλογὴ αὕτη περιλαμβάνει πρῶτον λεξιλόγιον ἐκ 452 λέξεων τῶν πλείστων γλωσσηματικῶν τοῦ ἐν τῷ Πόντῳ λαοῦ, καλῶς ἑρμηνευομένων καὶ ἐτυμολογουμένων, ἱκανῶς δὲ τὸν πλοῦτον τῆς τοῦ Πόντου ἰδιωτικῆς αὐξανουσῶν. Μετὰ τὸ λεξιλόγιον ἕπονται παροιμίαι τῆς αὐτῆς γλωσσηματικῆς ἰδιότητος 210, ὧν αἱ μὲν ἰδιάζουσαι τῇ χώρᾳ εἰσί, αἱ δὲ καὶ πανελλήνιοι μετὰ τῆς γλωσσικῆς μόνον παραλλαγῆς. Ταύταις ἀκολουθοῦσιν ἓξ αἰνίγματα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον μετέχοντα εὐφυΐας τινός. Τέταρτον ἔρχονται 8 λογοπαίγνια ὀλίγου λόγου ἄξια· πέμπτον δὲ καὶ τελευταῖον ἓξ μῦθοι τῇ χώρᾳ ἰδιάζοντες καὶ κάπως περίεργοι. Ἐν γένει δὲ εἰπεῖν ἡ συλλογὴ ἱκανοποιεῖ τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ ἀγῶνος τοῦ γλωσσηματικοῦ αὐτῆς πλούτου ἕνεκεν.

Ὁ δὲ γνωστὸς τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ καὶ τῷ φιλολογικῷ κόσμῳ τῷ τε καθ' ἡμᾶς καὶ τῷ ξέ-

Digitized by Google

νῳ ἐκ τῶν ἐμβριθεστάτων αὐτοῦ περὶ τὰ ζῶντα μνημεῖα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ μάλιστα περὶ τὴν νεοελληνικὴν μυθολογίαν μελετημάτων, ὁ κ. Ν. Πολίτης, ἀποδυθεὶς καὶ ἐφέτος εἰς τὸν ἀγῶνα ἀπέστειλεν ἡμῖν μικρὰν μὲν ἀλλὰ σπουδαίαν συλλογὴν ἀνεκδότων παραμυθίων.

Ἡ συλλογὴ αὕτη περιέχει ὀκτὼ παραμύθια τάδε: α') δύο μυθολογικὰ παραμύθια, *τὸν βασιλιὰ μὲ τὰ τράγιν' αὐτιὰ* καὶ τὸν *Ἀρκουδογιάννην*· β') δύο ἀστεῖα παραμύθια ἀνάλογα πρὸς τὰ μεσαιωνικὰ contes et fabliaux, τὴν κασσέλαν καὶ τὸν χωρικὸν καὶ Σουλτάνον· γ') δύο μύθους ζώων, τὴν ἀλεποῦ καὶ λύκον ἢ τὸ κούτρουλο παιδί, καὶ τὸν γαίδαρον· δ') δύο εὐτράπελα μυθάρια, τοὺς Κραβαρίτας καὶ τοὺς Ἀνδροβιτσιάνους. Τὰ τελευταῖα ὅμως ταῦτα οὐκ ὀρθῶς συγκαταλέγονται τοῖς μυθαρίοις, ὄντα μᾶλλον ἀνέκδοτα διηγημάτια.

Τῆς συλλογῆς ταύτης ἀρεταί εἰσι 1) ὅτι τὰ παραμύθια εἶναι γεγραμμένα ἕκαστον πιστῶς ὡς φέρονται ἐν τῷ στόματι τοῦ λαοῦ μετὰ τῶν ἐπιχωριαζόντων γλωσσικῶν ἰδιωμάτων· 2) σημειοῦται ἐν ἑκάστῳ καὶ ὁ τόπος ἐν ᾧ φέρεται, πλὴν ἑνὸς μόνου, τῆς κασσέλας· 3) παραμυθίων τινῶν φέρονται καὶ παραλλαγαί· οἷον τοῦ κούτρουλου παιδιοῦ φέρονται τρεῖς τοιαῦται. Τὸ δὲ μέγιστον ὅτι συνοδεύονται ὑπὸ ἐμβριθεστάτων σημειώσεων, ἴσων σχεδὸν κατὰ τὴν ἔκτασιν πρὸς τὸ κείμενον αὐτό, ἐν αἷς παραβάλλων ὁ συλλογεὺς τὰ παραμύθια ταῦτα πρὸς τὰ παρ' ἄλλοις ἔθνεσιν ἀνάλογα καὶ τοὺς ἀρχαίους ἑλληνικοὺς μύθους καταδεικνύει τὴν πρὸς ἐκεῖνα σχέσιν καὶ τὰς ὁμοιότητας καὶ διαφορὰς τούτων, ἔτι δὲ καὶ ὑπὸ πλείστων παραπομπῶν εἰς πάντας τοὺς περὶ τοῦ θέματος τούτου πραγματευθέντας συγγραφεῖς, ἡμετέρους τε καὶ ξένους, ὅπερ τὰ μέγιστα βοηθεῖ τῷ βουλομένῳ ἀναδραμεῖν εἰς τὰς πηγὰς αὐτάς. Τῶν ἀρετῶν τούτων ἕνεκα ἡ Ἐπιτροπὴ λίαν εὐνοϊκῶς κρίνουσα περὶ τῆς συλλογῆς τοῦ φιλοπόνου καὶ παλαιομαθοῦς συγγραφέως, εὔχεται ἵνα τὸ προσεχὲς ἔτος ἀφθονωτέραν παρασχόμενος ὕλην μειζόνων ἀξιωθῇ χαρίτων.

Ἐρχόμεθα δ' ἤδη ἐπὶ τὸν ἀνώνυμον συγγραφέα τῆς Γραμματικῆς τῆς Τραπεζουντιακῆς διαλέκτου, ἧς μόνον ἓν κεφάλαιον τοῦ τυπικοῦ μέρους ἀπέστειλεν ἡμῖν ὁ συγγραφεύς, τὸ περὶ τῆς κλίσεως τῶν ὀνομάτων μέχρις ἐπιθέτων, ἐν σελ. 98, εἰς μέγα ὄγδοον, καθαρώτατα καὶ τακτικώτατα γεγραμμένον· ὑπισχνεῖται ὅμως ἐν παραβολαῖς, ὅτι καὶ τὰ πλείονα ἀποστελεῖ ἡμῖν, ὡς ἐκ τοῦ σήματος ὅπερ ἐπὶ τῆς βριαρᾶς αὐτοῦ ἀσπίδος ἐπιγράφει

«Εἰ γάρ κεν καὶ σμικρὸν ἐπὶ σμικρῷ καταθεῖο
καὶ θαμὰ τοῦτ' ἔρδοις, τάχα κεν μέγα καὶ τὸ γένοιτο»

ὑποδείκνυται.

Ἐν τῷ πονήματι τούτῳ προτάσσεται πρόλογος, ἐν ᾧ ὁ συγγραφεὺς ἐκτίθησι τοὺς λόγους τοὺς παρορμήσαντας αὐτὸν εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον τῆς συγγραφῆς τῆς γραμματικῆς, καὶ οὗ τὸ κεφάλαιόν ἐστι φιλοπονία, φιλολογία καὶ δὴ καὶ φιλοπατρία. Μετὰ δὲ τὸν πρόλογον ἕπεται εἰσαγωγὴ σύντομος περὶ τῶν φθογγολογικῶν κανόνων τῆς Τραπεζουντιακῆς διαλέκτου, μεθ' ἣν ἀκολουθεῖ τὸ περὶ κλίσεως ὀνομάτων.

Ὁ ἀνώνυμος οὗτος συγγραφεὺς ἀπαλλάσσει καὶ τὴν Ἐπιτροπὴν πολλῶν λόγων καὶ τὸ ἀκροατήριον περαιτέρω ἐνασχολήσεως, καθότι βραχὺς ὁ μῦθος τῆς ἀληθείας ἔφυ· καὶ ἡμεῖς τ' ἀληθὲς βουλόμενοι λέγειν τὴν εὐνοϊκωτάτην ἐκφέρομεν περὶ τοῦ πονήματος κρίσιν.

Μεταβαίνομεν ἤδη ἐπὶ δύο ἕτερα καὶ τελευταῖα ἔργα ὑπὸ ἀνωνύμων καὶ ταῦτα ἀποσταλέντα. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον τούτων, ἐπίσημον μὲν φέρον τὴν Σενέκειον ῥῆσιν: «Longum iter est per praecepta, breve efficax per exempla», *Δείγματα δὲ Τσακωνικῆς* ἐπιγραφόμενον, μετάφρασίς ἐστι τσακωνικὴ πέντε ἑλληνικῶν παραμυθίων, ἅτινά εἰσι· α') Πεντάμορφη τοῦ κόσμου· β') ὁ Γάτος μὲ τὰ ποδήματα· γ') ἡ Βασιλοποῦλα μὲ τὴ ῥόκα· δ') τὸ Κόντρα τοῦ λαγοῦ καὶ τοῦ σκανδζόχοιρου, καὶ ε') ὃ καὶ τὸ μέγιστον, Παραμύθι τῆς Ἀλεποῦς. Ταῦτα πάντα ἀπαρτίζουσιν 84 σελίδας εἰς μέγα ὄγδοον, μετά τε τοῦ ἑλληνικοῦ πρωτοτύπου καὶ τῆς τσακωνικῆς μεταφράσεως αὐτοῦ, ἐν ᾗ πρὸς ἀκριβῆ γραφὴν καὶ ἔκθεσιν τῆς τσακωνικῆς γλώσσης χρῆται ὁ συλλογεὺς γράμμασι περὶ ὧν ἐν τῇ κρίσει τοῦ ἑπομένου πονήματος ἐροῦμεν τὰ δέοντα. Εἰσὶ δὲ γεγραμμένα μετὰ πολλῆς τῆς καθαρότητος, ἀκριβείας καὶ φιλοκαλίας καὶ πιστῶς κατὰ τὴν γλῶσσαν τὴν τσακωνικήν. Ταῦτα μόνον λέγομεν περὶ τῆς εἰς τὴν τσακωνικὴν μεταφράσεως ταύτης τῶν πέντε παραμυθίων, ἥτις ἱκανοποιεῖ τὸν σκοπὸν τοῦ διαγωνίσματος καὶ τὰ μάλα συμβάλλεται εἰς πίστωσιν καὶ ἐπιμαρτυρίαν τῶν φθογγολογικῶν νόμων καὶ κανόνων τῆς τσακωνικῆς, περὶ ὧν ἕτερος ἀνώνυμος συγγραφεὺς πραγματεύεται ἢ μᾶλλον, ὡς ἐκ πολλῶν τεκμηρίων ἔστιν εἰκάσαι, ὁ αὐτός, ἐφ' ὃν καὶ μεταβαίνομεν.

Τὸ πόνημα τοῦ ἀνωνύμου τούτου ἐπιγραφόμενον *Συμφωνολογία τῆς Τσακωνικῆς* φέρει ὡς ἐπίσημον τήνδε τὴν Ἀριστοτέλειον ῥῆσιν: «Ἔστι μὲν οὖν τὰ ἐν τῇ φωνῇ τῶν ἐν τῇ ψυχῇ

παθημάτων σύμβολα, καὶ τὰ γραφόμενα τῶν ἐν τῇ φωνῇ» καὶ περιλαμβάνει σελίδας 91 εἰς μέγα ὄγδοον. Τῆς Συμφωνολογίας ταύτης προτάσσεται εἰσαγωγή, ἐν ᾗ ὁ συγγραφεὺς ἀποφαίνεται, ὅτι πρὸς ἀκριβῆ γραφὴν τῶν φθόγγων καὶ συμφώνων τῆς τσακωνικῆς ἀναγκαία ἐστὶν ἡ πρόσληψις γραμμάτων καὶ ἐξ ἄλλων γλωσσῶν, ἰδίως δὲ ἐκ τῆς Γερμανικῆς, καὶ ἐσχημάτισε πράγματι πίνακα ἐκ τοιούτων γραμμάτων ἀναμὶξ ἐκ πασῶν τῶν γλωσσῶν. Εἶτα πραγματεύεται ἰδίᾳ περὶ ἑνὸς ἑκάστου τῶν συμφώνων καὶ φωνηέντων, παρατιθεὶς πλεῖσθ' ὅσα παραδείγματα πρὸς κατάδειξιν τῆς ἀκριβοῦς προφορᾶς αὐτῶν καὶ τῶν ἐπικρατούντων ἐν τῇ γλώσσῃ ταύτῃ φθογγολογικῶν νόμων καὶ κανόνων, καθ' οὓς τὰ διάφορα σύμφωνα καὶ φωνήεντα προφέρονταί τε καὶ μεταλλάσσονται. Ταῦτα δὲ πάντα πραγματεύεται μετὰ σαφηνείας καὶ ἐπιστήμης καταδεικνύσης τὸν ἄνδρα λίαν περὶ τὴν γλῶσσαν ταύτην ἐντριβῆ.

Ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων τὸ φιλόμουσον ἀκροατήριον κατανοεῖ τὴν μεγίστην ἀξίαν τοῦ ἐν λόγῳ πονήματος, καὶ ἐσμὲν βέβαιοι ὅτι συνεύξεται μεθ' ἡμῶν τὴν ἐξακολούθησιν τῶν τοιούτων τοῦ ἀνδρὸς μελετῶν, λίαν συμβαλλομένων εἴς τε τὸν σκοπὸν τοῦ προκειμένου διαγωνίσματος καὶ τὴν ἐν γένει φιλολογικὴν τοῦ ἡμετέρου ἔθνους κίνησιν.

Τοσαῦτα, κυρίαι καὶ κύριοι, τὰ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο πρὸς κρίσιν ἀποσταλέντα γλωσσικῆς ὕλης πονήματα, ὧν ἕνεκα τὴν ὑπομονὴν ὑμῶν κατεχρησάμεθα, κοινωνοὺς ἡμᾶς ποιήσαντες τῶν περὶ ταῦτα ἀγώνων ἡμῶν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῆς εὐχαριστήσεως ἐπὶ τῇ ἀνευρέσει καὶ συγκομιδῇ τοσούτων λειψάνων τῆς πατρίου ἡμῶν γλώσσης ἥπερ καὶ τὸ πάλαι τοὺς προγόνους ἡμῶν ἐδόξασε καὶ ἐλάμπρυνε καὶ ἡμᾶς τοὺς ἀπογόνους ἐκείνων κοινῇ μετὰ τῆς θρησκείας διέσωσε καὶ δοξάσει.

Ἤδη δὲ ἐρχόμεθα καὶ ἐπὶ τὴν ἀπόφανσιν τῆς Ἐπιτροπῆς. — Καὶ τῷ μὲν κυρίῳ Α. Γονίῳ εὐχαριστοῦσα ἡ Ἐπιτροπὴ ἐπὶ τῇ προθυμίᾳ, μεθ' ἧς συνεχῶς σπεύδει τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ φιλομούσου ἀγωνοθέτου νὰ ἐκπληρώσῃ, εὔχεται ὅπως προσεχῶς ἀποστείλῃ ἔργα πληρέστερα καὶ ἐπιτυχέστερα, οὗπερ ἐπιτεύξεται εἰ τὴν προσοχὴν αὐτοῦ στρέψει καὶ ἐπὶ τὰ μέρη ἐκεῖνα τῶν σωζομένων τῆς πατρίου ἡμῶν γλώσσης λειψάνων, ἔνθα εὑρήσει μέγαν πλοῦτον πρὸς ἐκμετάλλευσιν.

Τοῖς δὲ κυρίοις Θ. Πουσίῳ, Γ. Ζηκίδῃ, Γ. Ἀριστείδῃ, τῷ ἀνωνύμῳ συλλογεῖ τῶν ζώντων μνημείων τῆς ἰδιωτικῆς τοῦ Πόντου, τῷ κ. Ν. Πολίτῃ, τῷ ἀνωνύμῳ συγγραφεῖ τῆς Γραμματικῆς τῆς Τραπεζουντιακῆς διαλέκτου καὶ τοῖς δύο ἀνωνύμοις συγγραφεῦσι τῶν δειγμάτων τῆς Τσακωνικῆς καὶ τῆς Συμφωνολογίας τῆς Τσακωνικῆς εὐχαριστοῦσα ἡ Ἐπιτροπὴ ἐπὶ τῇ ἐπιτυχεῖ ἐκπληρώσει τῆς αἰτηθείσης ὑπὸ τοῦ Συλλόγου ἐκδουλεύσεως ἀπονέμει καὶ τὴν δεκάλιρον ἀμοιβήν.

Ἤδη δὲ ἐπὶ τὸ τέρμα τῆς ἐκθέσεως ταύτης ἀφικόμενοι δεόμεθα τοῦ εὐγενοῦς ἡμῶν ἀκροατηρίου χαρίσασθαι ἡμῖν ἔτι τινὰς τῶν πολυτιμήτων αὐτοῦ στιγμῶν ἵνα ἐν ἐπιλόγου μέρει εἴπωμεν ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος διὰ τῆς Φιλολογικῆς αὐτοῦ Ἐπιτροπῆς πολὺν τὸν χρόνον δαπανώμενος καὶ μεγάλην σημασίαν ἀποδιδοὺς καὶ εἰς τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ Ζωγραφείου Διαγωνίσματος οὐκ ἀεροβατεῖ οὐδὲ ἀσκόπως περὶ τοιαῦτα τὰ μελετήματα διατρίβει. Ἀλλ' ἐνθυμηθήτωσαν οἱ φιλοπάτριδες ἀκροαταὶ ὅτι ὑπάρχει πολλάκις καὶ ὑπὸ τὸ ῥυπαρὸν ἔνδυμα σοφία, καὶ αἰσθανθήτωσαν ἐν τῇ ἑλληνικῇ αὐτῶν καρδίᾳ ὅτι ἡ προκειμένη γλῶσσα, ἣν ἐλάλησαν κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους αἱ ἀηδόνες τοῦ Ὀλύμπου, τοῦ Παρνασοῦ, τοῦ Πίνδου καὶ τοῦ Ταινάρου, καίπερ τὸ ὑπὸ δυσμοίρων χρόνων παλαιωθὲν ῥάκος τανῦν περιβεβλημένη, ἡ αὐτή ἐστι, καὶ οὐχὶ ἄλλη, δι' ἧς ὁ δαιμόνιος ἐκεῖνος ποιητὴς εἰς μέγαν Ὄλυμπον ἀνέβη καὶ τὴν θεότητα τοῖς ἀνθρώποις παρέστησεν· αὕτη ἐστὶν ἡ δι' ἧς ὁ μουσοποιὸς Θηβαῖος ἔνθους τὰ τῶν ὀλυμπιονικῶν ἐπινίκια ἔψαλλεν ᾄσματα· ταύτῃ ἐχρήσατο ὁ ἐν Θερμοπύλαις ἀγερώχως καὶ ὑπερηφάνως εἰπὼν τῷ βαρβάρῳ τὸ περίπυστον ἐκεῖνο «μολὼν λαβέ·» ταύτην ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἀσίαν ὡς ζωογόνον πολιτισμοῦ σπόρον διέσπειρεν ὁ νικητὴς εἰσελθὼν εἰς Βαβυλῶνα· αὕτη ἡ τὸ Ῥωμαϊκὸν εἰς Ἑλληνικὸν μεταστήσασα· ταύτῃ ἐχρήσαντο οἱ μύσται τῆς θρησκείας τοῦ Ἰησοῦ· αὕτη ἐν γένει ἐστὶν ἡ ἐν τῇ τρικυμιώδει θαλάσσῃ τῶν διωγμῶν πατρίδα καὶ θρησκείαν διασώσασα, καὶ ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς νεκρώδους καὶ ἀγόνου δουλείας ἡμᾶς διαθρέψασα· αὕτη ἐπὶ τέλους τὴν ἀνήκουσαν αὐτῇ μεγαλοπρεπῆ ἐσθῆτα ἀναβαλλομένη παραστήσει ἡμᾶς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων γνησίους ἀπογόνους καὶ πατέρων πολλὸν κάρρονας.

Ἡ Φιλολογικὴ Ἐπιτροπή,

ΗΡΟΚΛΗΣ ΒΑΣΙΑΔΗΣ, *πρόεδρος.*
ΧΡΗΣΤΟΣ ΧΑΔΖΗΧΡΗΣΤΟΣ.
ΑΘΑΝ. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ.
Α. ΛΙΟΥΜΑΣ.
ΑΒΡ. ΜΑΛΙΑΚΑΣ, *εἰσηγητής.*
ΘΕΜ. ΣΑΛΤΕΛΗΣ *γραμματεύς.*

Digitized by Google

ΚΑΡΑΠΑΝΕΙΟΣ ΑΓΩΝ

ΠΕΡΙ

ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΜΕΘΟΔΙΚΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

Πρὸς χρῆσιν τῶν Δημοτικῶν Σχολείων.

(Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ ΦΜΖ' συνεδριάσει).

Γενικὸν Πρόγραμμα.

Ὁ ἐν Κων/πόλει Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος διηνεκὲς αὐτοῦ μέλημα ἔχων τὴν διάδοσιν τῆς ὑγιοῦς μὲν παιδεύσεως ἐν γένει, μάλιστα δὲ τῆς δημοτικῆς, καὶ θεωρῶν ὅτι ἡ ἔκδοσις μεθοδικῶν βιβλίων συντελεῖ πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ καὶ τῆς κατὰ τὸ δυνατὸν εἰσαγωγῆς ὁμοιομόρφου διδασκαλίας, ἀγωνοθετοῦντος τοῦ κ. Καραπάνου, ἀγγέλλει:

Α') Ὅτι ἐπὶ ἑξαετίαν ὁρίζει ἀνὰ τρία ἢ τέσσαρα βραβεῖα κατ' ἔτος εἰς τὰ συντεταγμένα κατὰ τὰ ἐν τῇ παρούσῃ ἐκθέσει εἰρημένα περὶ δημοτικῆς παιδεύσεως δοκιμώτερα συγγράμματα πρὸς χρῆσιν τῶν δημοτικῶν σχολείων.

Β') Τὰ βραβεῖα ἀπονεμηθήσονται κατὰ τὸν ἑξῆς τρόπον. Πρῶτον ἔτος, φρ. 1500. Δι' ὁδηγὸν τῶν νηπιαγωγῶν μετὰ τῶν παραρτημάτων αὐτοῦ, παιδιὰς μετὰ εἰκόνων καὶ ὁδηγιῶν κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Frabel, καὶ ἀλφαβητάριον, ἀνὰ 500 φρ.— Δεύτερον ἔτος, φρ. 2000. Δι' ἀριθμητικήν, ἱερὰν ἱστορίαν μετὰ εἰκονογραφιῶν, ἑλληνικὴν ἱστορίαν βιογραφικῶς, καὶ ὁδηγίας πρὸς διδασκαλίαν τῆς γεωγραφίας κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη, ἀνὰ 500 φρ. — Τρίτον ἔτος, φρ. 1750. Δι' ὁδηγίας πρὸς διδασκαλίαν τῆς γραμματικῆς, γραμματικὴν ἀνὰ 500 καὶ ἑλληνικὴν χρηστομάθειαν εἰς 2 τόμ., 750 φρ.—Τέταρτον ἔτος, φρ. 1750. Διὰ στοιχειώδη φυσικὴν καὶ χημείαν, στοιχειώδη φυσικὴν ἱστορίαν ἀνὰ 500 φρ. καὶ πραγματικὰς διαλέξεις, 750 φρ. — Πέμπτον ἔτος, φρ. 1500. Διὰ μουσικὴν συλλογὴν ᾀσμάτων καὶ μάλιστα δημοτικῶν, καλλιγραφίαν καὶ ἰχνογραφίαν ἀνὰ 500 φρ.—Ἕκτον ἔτος, φρ. 1500. Δι' ὑγιεινήν, κηπουρικὴν καὶ ἀναγνωσματάριον πρὸς χρῆσιν τοῦ λαοῦ, ἀνὰ 500.

Γ') Πρὸς βράβευσιν ἀποστέλλονται οὐ μόνον ἐκδεδομένα συγγράμματα, ἀλλὰ καὶ χειρόγραφα καλῶς γεγραμμένα καὶ εὐανάγνωστα.

Δ') Εἰς συγγραφὴν καλοῦνται μάλιστα μὲν οἱ διδάσκαλοι, ἀλλὰ καὶ πᾶς ἐν γένει λόγιος Ἕλλην εἴτε ἐν τῇ ὀθωμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ εἴτε ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ διαμένων.

Ε') Κατ' ἔτος ἐκδιδομένου τοῦ ἀναγκαίου προγράμματος ὑπὸ τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου ἐκλέγονται τῇ προτάσει τῆς Ἐκπαιδευτικῆς αὐτοῦ Ἐπιτροπῆς τρεῖς, εἰδικὰς ἔχοντες σπουδάς, πρὸς κρίσιν τῶν ἀποστελλομένων βιβλίων, οἵτινες καὶ ὑποβάλλουσιν ἔκθεσιν τῷ Συλλόγῳ. Τὰ δὲ βραβεῖα ἀπονέμονται τοῖς βραβευομένοις κατὰ τὴν ἐπέτειον τοῦ Συλλόγου ἑορτήν, τὸ δὲ χρηματικὸν ἆθλον δοθήσεται ὅταν ὁ Σύλλογος βεβαιωθῇ ὅτι τὸ βραβευθὲν σύγγραμμα τυπωθήσεται πρὸς πραγματοποίησιν τοῦ σκοποῦ τοῦ ἀγῶνος.

ϛ') Ἐκ τῶν βραβευομένων τούτων βιβλίων ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος, ὁ Ἠπειρωτικὸς καὶ ὁ Θρᾳκικὸς θέλουσι κατ' ἔτος ἀγοράζει ἀντίτυπα κατὰ τὰς ἀνάγκας αὐτῶν πρὸς διανομὴν εἰς τὰ ἄπορα σχολεῖα.

Γενικαὶ ὁδηγίαι.

1ον. Κατὰ τὰς ἐν τῇ ἐκθέσει γενικὰς ἀρχὰς περὶ τῶν διδαχθησομένων μαθημάτων ἐκδίδοται κατ' ἔτος πρόγραμμα ὑπὸ τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου περιλαμβάνον εἰδικὰς ὁδηγίας περὶ τῆς συντάξεως τῶν προκηρυττομένων βιβλίων.

2ον. Ἂν ὅμως ὁ βουλόμενος κατελθεῖν εἰς τὸν ἀγῶνα πρὸς σύνταξιν οἱουδήποτε βιβλίου

Digitized by Google

νομίζη ἄλλην μέθοδον καὶ διάταξιν προσφορωτέραν ἢ τὴν ἐν τῇ ἐκθέσει, δύναται νὰ ποιήσῃ τοῦτο, ἀλλ' ὀφείλει νὰ εἴπῃ τοὺς λόγους δι' οὓς οὕτω συνέταξε τὴν βίβλον.

3ον. Ἡ γλῶσσα πρέπει νὰ ᾖ ὅσον τὸ δυνατὸν ἁπλῆ, καθαρὰ καὶ σαφής, τὸ δὲ ὕφος τοῦ λόγου ἀνάλογον τῇ ἡλικίᾳ δι' ἣν τὸ βιβλίον γράφεται.

4ον. Αἱ συγγραφαὶ φέρουσαι ἑκάστη τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως ἀποστέλλονται κατ' ἔτος μέχρι τέλους Δεκεμβρίου τῷ γενικῷ τοῦ Συλλόγου γραμματεῖ, ἄλλως δὲν γίνονται δεκταὶ ὡς ἐκπρόθεσμοι.

5ον. Τὰ χειρόγραφα τηροῦνται ἐν τῷ τοῦ Συλλόγου γραφείῳ, ὁπόθεν μόνον ὁ συγγραφεὺς δύναται νὰ λάβῃ ἀντίγραφον.

6ον. Ἂν κατά τι ἔτος μὴ ἀπονεμηθῶσι τὰ βραβεῖα, ἐξ ἐλλείψεως τῶν ἁρμοδίων καὶ προσφόρων βιβλίων, ὁ Σύλλογος παρατείνει τὸν ἀγῶνα διὰ τὸ ἀμέσως ἑπόμενον ἔτος, γνωστοποιῶν τοῦτο διὰ τῶν ἐφημερίδων.

Πρόγραμμα εἰδικὸν

Περὶ συγγραφῆς τῶν ἑξῆς βιβλίων βραβευθησομένων τῇ α' Κυριακῇ Μαΐου 1880, κατὰ τὴν ἐπέτειον τοῦ Συλλόγου ἑορτήν.

Α'.

Περὶ συγγραφῆς ὁδηγοῦ τῶν νηπιαγωγῶν.

Ἡ συγγραφὴ ὁδηγοῦ ὅσον ἔνεστι τελείου καὶ χρησίμου εἰς τὰς νηπιαγωγούς, τουτέστιν εἰς τὰς μητέρας καὶ εἰς τὰς διδασκάλους τῶν νηπιαγωγείων, ἐκ τῶν δυσχερεστάτων ὁμολογουμένως ἐστὶν ἔργων, διότι πολλαὶ ἀπαιτοῦνται γνώσεις, πολλὴ πεῖρα καὶ μεγάλη ἐμπειρία.

α'.) Ἐκτὸς τῶν γενικῶν καὶ ἐγκυκλίων γνώσεων ὁ συγγραφεὺς ὀφείλει γινώσκειν ἀκριβῶς ἐξ ἰδίων παρατηρήσεων καὶ πείρας τοὺς νόμους καθ' οὓς γίνεται ἡ φυσικὴ καὶ τακτικὴ ἀνάπτυξις τῶν σωματικῶν, νοερῶν καὶ ἠθικῶν δυνάμεων τῆς νηπιακῆς ἡλικίας, τίνα ἀπὸ τῶν πρώτων μηνῶν τῆς γεννήσεως συντελοῦσιν εἰς τὴν ὀρθὴν ἀνάπτυξιν καὶ τίνα παρακωλύουσιν ἢ διαστρέφουσιν αὐτήν, παράγοντα παραφυάδας περιττὰς καὶ βλαβεράς.

Τὰ πρῶτα σπέρματα τῆς εὐδαιμονίας ἢ κακοδαιμονίας τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, τὰ σπέρματα τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ καλοῦ, τοῦ ἀγαθοῦ ἢ καὶ τῶν ἐναντίων καταβάλλονται ἐν τῇ τρυφερᾷ ταύτῃ ἡλικίᾳ. Ἡ ἀνάπτυξις τῶν νηπίων ἐστὶν ὡς ἡ τῶν φυτῶν ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς βλαστήσεως, χρήζουσα περιθάλψεως, ὑποστηρίξεως, περικοπῆς τῶν παραφυάδων καὶ ἐκριζώσεως τῶν ζιζανίων. Ὡς δὲ ὁ ἔμπειρος κηπουρὸς γινώσκει τίνα τῶν φυτῶν χρήζουσι λιπαρᾶς γῆς, τίνα ὑγρᾶς, τίνα λεπτῆς ὅπως τοὺς φυσικοὺς αὐτῶν καρποὺς ἀποφέρωσιν ἀφθόνους καὶ εὐχύμους, οὕτω καὶ ὁ νηπιαγωγὸς ὀφείλει γινώσκειν τὰς κράσεις, τὰς ὁρμάς, τὰς ῥοπὰς καὶ διαθέσεις τῶν νηπίων, ἐξ ὧν γεννῶνται αἱ ἕξεις καὶ οἱ χαρακτῆρες. Τούτων δὲ τῶν γνώσεων εὐμοιρεῖ ὁ μετὰ πολλῆς προσοχῆς παρακολουθήσας τῇ ἀναπτύξει πολλῶν νηπίων ἔν τε τῳ οἴκῳ καὶ ἐν τοῖς νηπιαγωγείοις.

β') Ὁ συγγραφεὺς τοῦ ὁδηγοῦ ὀφείλει ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως καὶ πείρας γινώσκειν οὐ μόνον τὰ ἐν τοῖς νηπιαγωγείοις διδασκόμενα μαθήματα, ἀλλὰ καὶ τίνα ἐξ αὐτῶν χρησιμεύουσι πρὸς ἀνάπτυξιν ἑκάστης τῶν σωματικῶν, νοερῶν καὶ ἠθικῶν δυνάμεων τῶν νηπίων, καὶ τίς ἡ καταλληλοτέρα μέθοδος καθ' ἣν προσφερόμενα τὰ μαθήματα συντελοῦσιν εἰς τὴν παναρμόνιον ἀνάπτυξιν τῶν νηπιακῶν δυνάμεων.

γ') Ὀφείλει ἀκριβῆ ἔχειν γνῶσιν τίς ἡ προσφορωτέρα τοῖς νηπιαγωγείοις θέσις, τίς ἡ ἁρμοδιωτέρα τῆς οἰκοδομῆς διαίρεσίς τε καὶ διάταξις ἐσωτερικὴ καὶ διακόσμησις.

δ') Τῶν ἐμπειρικῶν τούτων γνώσεων κάτοχος καθίσταται ὁ ἐπισκεψάμενος τὰ τελειότερα τῶν νηπιαγωγείων καὶ μετὰ πολλῆς προσοχῆς ἐξετάσας αὐτὰ καὶ παραστὰς ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν διαφόρων μαθημάτων καὶ πεῖραν λαβὼν τοῦ τρόπου καθ' ὃν διδάσκονται.

ε') Ὀφείλει ἀκριβῆ ἔχειν γνῶσιν ἐξ ἰδίων μελετῶν τῶν τελειοτέρων νηπιαγωγικῶν συγγραμμάτων, τῶν δοκιμωτάτων νηπιαγωγῶν τῶν τε πρὸ ἡμῶν καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς.

ϛ') Ὃς ἂν κατέχῃ τὰς πρακτικὰς ταύτας καὶ θεωρητικὰς γνώσεις, οὗτος ἁρμόδιός ἐστιν εἰς συγγραφὴν καλοῦ ὁδηγοῦ τῶν νηπιαγωγῶν.

ζ') Συγγράφων δὲ ἐχέτω ἀεὶ ἐν μνήμῃ τὰς ἀνάγκας τοῦ ἡμετέρου ἔθνους, οὗ αἱ διδάσκαλοι τῶν νηπιαγωγείων οὐδεμίαν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις λαμβάνουσιν ὑποστήριξιν παρὰ τῶν γονέων, ἅτε τῶν κοινοτέρων πολλάκις στερουμένων γνώσεων, ἐνίοτε δὲ καὶ αὐτὴν τὴν γλῶσσαν ἀγνοούντων ἐν ᾗ τὰ τέκνα αὐτῶν διδάσκονται ἐν τοῖς νηπιαγωγείοις· παραλαμβανέτω δὲ ἐκ τῶν ξένων ὅσα πρόσφορα τοῖς ἡμετέροις, ἀλλ' ἀπορριπτέτω τὰ μὴ ἁρμόζοντα· ἐν δὲ τῇ ἐκθέσει τῶν ἰδεῶν αὐτοῦ φυλαττέτω τὴν φυσικὴν καὶ λογικὴν τάξιν, διαιρῶν τὴν βίβλον αὐτοῦ εἰς τὰ κατάλληλα μέρη καὶ κεφάλαια.

Digitized by Google

Β'.

Περὶ συλλογῆς παιδιῶν.

1) Ὡς ὁ ἔμπειρος θηρευτής, καλῶς γινώσκων τὴν ἐν γένει δίαιταν τῶν διαφόρων θηρευμάτων καὶ ἐπὶ τίνας τῶν τροφῶν λαιμάργως ταῦτα ἐπιπίπτουσιν, ἐκεῖ τοὺς βρόχους καὶ τὰς παγίδας αὐτοῦ ἵστησι καὶ τὰς καταλλήλους τῶν τροφῶν παρατίθησιν αὐτοῖς, οὕτω καὶ ὁ παιδαγωγός, γινώσκων καλῶς τὴν πρὸς τὰς παιδιὰς τῶν παιδίων μεγάλην φυσικὴν ῥοπήν, ἐν ταύταις δύναται νὰ παρεμβάλῃ τεχνηέντως πᾶσαν τεχνικὴν γνῶσιν καὶ ἠθικὴν διδασκαλίαν.

2) Κατὰ τὸ γενικὸν πρόγραμμα τοῦ διαγωνίσματος, αἱ παιδιαὶ δέον νὰ ὦσι κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Frabel, οὐχ ἧττον ὅμως δύναται νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν ὁ συγγραφεὺς τάς τε ἐκ τῶν ἀρχαίων περισωθείσας καὶ δὴ τὰς διαφόρους ἐν χρήσει παρὰ τῷ ἔθνει ἡμῶν οὔσας, αἵτινες ἐπὶ τὸ βέλτιον εἶναι δυνατὸν νὰ μετασκευασθῶσιν.

3) Ὁ συγγραφεὺς δέον νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν ἐν ταῖς παιδιαῖς τὴν τῶν σωμάτων κατάλληλον ἀνάπτυξιν.

4) Ἐν τῇ ἐπιδιώξει τοῦ ἐν τῇ διαχύσει τερπνοῦ ἀποφευγέτω ὁ συγγραφεὺς πᾶν ὅπερ εὐκόλως δυνατὸν νὰ μετατραπῇ ὑπὸ τῶν παιδίων εἰς χυδαῖον ἢ τῶν ἠθῶν βλαπτικόν.

5) Αἱ παιδιαὶ ἐν γένει ἔστωσαν διδασκαλία εὐφρόσυνος πάσης ἀρετῆς.

Γ'.

Περὶ συγγραφῆς ἀλφαβηταρίου.

Τὸ ἀλφαβητάριον, συγκείμενον ἐκ τριῶν τοὐλάχιστον τυπογραφικῶν φύλλων, σχήματος 32ου μεγάλου, διαιρείσθω εἰς τρία μέρη, ὧν τὸ πρῶτον, ὑποδιαιρούμενον καὶ τοῦτο εἰς τρία μέρη, περιλαμβανέτω α') τὰ γράμματα καὶ συλλαβισμὸν ἁπλῶν φωνηέντων μεθ' ἑνὸς καὶ βαθμηδὸν δύο καὶ τριῶν συμφώνων προτασσομένων καὶ ἐπιτασσομένων, μετὰ γυμνασμάτων· β') διδασκαλίαν τῶν διφθόγγων καὶ τῆς προφορᾶς αὐτῶν, μετὰ γυμνασμάτων καὶ γ') ἐξήγησιν συμφώνων τινῶν, ἅπερ μετά τινων ἄλλων συμπλεκόμενα ἐκπέμπουσιν ἦχον διάφορον ἢ τὸν ἴδιον ἑαυτῶν.

Τὸ δεύτερον μέρος περιεχέτω φράσεις ἁπλᾶς καὶ μικράς, καὶ γνωμικὰ ἁπλᾶ καὶ εὐανάγνωστα, ἀπηλλαγμένα τῆς συμπτώσεως δυσπροφέρτων συμφώνων· καὶ τὸ τρίτον προσευχὰς καὶ μικρὰ ἠθικὰ διηγήματα ἔκ τε τῆς ἁγίας Γραφῆς καὶ τῆς καθόλου ἱστορίας κατὰ προτίμησιν δὲ τῆς ἑλληνικῆς λαμβανόμενα.

Ἐπὶ πᾶσι δὲ τῶν περιεχομένων ἡ ἔννοια δέον νὰ ἦναι προσιτὴ εἰς τὴν ἡλικίαν δι' ἣν προορίζονται, καὶ ἡ γλῶσσα νὰ μετέχῃ μὲν τῆς ἁπλότητος τῆς ὡμιλημένης, ἀλλὰ νὰ μὴ ἦναι χυδαία.

Τῇ 26 Φεβρουαρίου 1879.

Ἡ Ἐκπαιδευτικὴ Ἐπιτροπή

Χρ. Χατζηχρηστου, *Πρόεδρος*.
Ηρ. Βασιαδης.
Α. Διουμας.
Ν. Παρανικας.
Θ. Σαατελης.
Αβ. Μαλιακας, *Εἰσηγητής*.

ΠΡΑΚΤΙΚΑ.

Συνεδρίασις φλα΄.

(Τακτική).

Τῇ 22 Μαΐου 1878.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ὀδ. Ἰαλέμου.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν τῆς ἐπὶ τῇ ἐπετείῳ ἑορτῇ ἐκτάκτου συνεδριάσεως, ὁ πρόεδρος κ. Ὀδ. Ἰάλεμος ἐγκαινίζων τὰς τοῦ ἔτους τούτου ἐργασίας τοῦ Συλλόγου ἀνέγνω τὴν ἀκόλουθον αὐτοῦ προσλαλιάν.

Κύριοι!

«Τετριμμένον ἤθελεν εἶσθαι, ἄν, καταλαμβάνων τὸ πρῶτον τὴν προεδρικὴν θέσιν τοῦ Συλλόγου, εἰς ἣν ἀνεβίβασέ με ἡ ψῆφος ὑμῶν, ἐξέφραζον τὰς ἐπὶ τούτῳ εὐχαριστίας μου. Ἡ μόνη εὐχαρίστησις, ἣν ἤθελον ἀπονείμει ὑμῖν καὶ τὴν ὁποίαν προθυμότερον θὰ ἐδέχεσθε, ἤθελεν εἶσθαι ἐκείνη τὴν ὁποίαν εἰς τὸ τέλος τῆς συλλογικῆς περιόδου θὰ παρεῖχεν ὑμῖν ἡ εὔγλωττος φωνὴ τῶν γεγονότων καὶ τῶν πραγμάτων. Διαδέχομαι πρόεδρον, ὅστις ἱκανὰ καὶ πολλοῦ λόγου ἄξια ἴχνη τῆς αὐτοῦ διαβάσεως ἀφῆκεν. Ἀναλογιζόμενος τοῦτο, πρὸ πάντων δὲ συναισθανόμενος οἵαν σημασίαν κατέλαβε σήμερον ἔν τε τῇ ἡμετέρᾳ κοινωνίᾳ καὶ παρὰ τοῖς ξένοις ὁ ἡμέτερος Σύλλογος, οἵας ὑπολήψεως τυγχάνει καὶ παρ' αὐτῇ τῇ Εὐρώπῃ ἡ διὰ τῶν Συλλόγων διοργανωθεῖσα καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον ἐπιτευχθεῖσα πνευματικὴ τοῦ ἔθνους ἐνέργεια, θέλω καταβάλει ἁπάσας μου τὰς δυνάμεις ὅπως ἀνταποκριθῶ μὲν εἰς τὰς ἀνάγκας τῶν καιρῶν, καταστῶ δὲ ἄξιος τῶν προσδοκιῶν, ὑφ' ὧν ἐνεφορεῖσθε οἱ προσφέροντές μοι τὸ περίβλεπτον τῆς προεδρείας θρανίον. Γινώσκων ὅτι τὴν ὑποψηφιότητά μου εἰς τὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου προεδρείαν ἔθεντο οὐχὶ αἱ προσωπικαὶ φιλίαι ἀλλ' ἡ ἐκτίμησις τῆς ἐσωτερικῆς ἐν τῷ Συλλόγῳ τριετοῦς συμπράξεώς μου μετὰ τῶν φιλοτιμίᾳ καὶ ζήλῳ παρακολουθούντων ἁπάσας αὐτοῦ τὰς περιπετείας καὶ διηνεκῶς ὑπὲρ τῆς τούτου προαγωγῆς μοχθούντων, θὰ προσπαθήσω ἵνα συνεχίσω τὴν σύμπραξιν ταύτην, πεποιθὼς ὅτι τὰ ἀξιώματα ἀφ' ἑνὸς μὲν πρέπει νὰ ἦναι ἡ δικαία ἀμοιβὴ τῆς φιλοπονίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ θεωρῶνται ὑπὸ τῶν καταλαμβανόντων αὐτὰ οὐχὶ ὡς τιμαὶ ἀποτελοῦσαι τὸ ὁριστικὸν τέρμα τῶν μόχθων, ἀλλ' ὡς νέον κέλευσμα πρὸς ἐρρωμενεστέραν καὶ δραστικωτέραν ἐνέργειαν. Οὕτως ἐννοήσας τὰ λεπτὰ καὶ μεγίστην εὐθύνην φέροντα καθήκοντα, ἅπερ εἴτε τοῦ ἔθνους μου ἡ ἐκλογή, εἴτε ἡ τῶν κυβερνώντων αὐτὸ ἐμπιστοσύνη μοὶ εἶχεν ἄλλοτε ἀναθέσει, ἐνόμισα πάντοτε μεθ' οἱανδήποτε τιμήν, ὅσον μεγάλη καὶ ἂν ἦτο, ὅτι οὐδεὶς Ἕλλην δικαιοῦται εἰς δάφνας ν' ἀναπαύηται καὶ προσηνέχθην ἀεὶ ὡς εἰ οὐδὲν πρότερον εἶχον πράξει ὑπὲρ τοῦ ἔθνους μου, ὡς εἰ ἐπ' οὐδεμιᾷ προηγουμένῃ ἠδυνάμην νὰ ἐπαίρωμαι ἐκδουλεύσει, ὡς εἰ τὸ πρῶτον ἠρχόμην τῶν ἀγώνων, οὓς καὶ ὁ τελευταῖος ἔτι τῶν Ἑλλήνων ὀφείλει τῇ ἑαυτοῦ πατρίδι.

»Τέκνον τῆς ἐργασίας καὶ εἰς αὐτὴν ὀφείλων τοὺς μικροὺς τίτλους, οὓς πρὸς ἐγγραφὴν ἐν τῇ βίβλῳ αὐτῆς ἐξαιτεῖται ἡ τῶν γραμμάτων ἀριστοκρατία, θέλω διὰ τῆς ἐργασίας πάντοτε ἐπιδιώξει τὴν ἀνανέωσιν τούτων καὶ ὁ μόνος μου πόθος ἐν τῇ ἐνεστώσῃ συλλογικῇ περιόδῳ εἶναι ν' ἀκούσω κατὰ τὸ πέρας αὐτῆς ὅτι ἡ ἐκλογή μου δὲν ἦτο τιμὴ ἐσπευσμένη ζήλου τινὸς λησμονηθέντος, ἀλλ' ἀφετηρία μόχθων ἀρρενωπῶν καὶ ἀκαταβλήτων.

»Γινώσκω κάλλιστα ὅτι πρὸς εὐόδωσιν τῶν συλλογικῶν ἔργων ἀπαιτεῖται, κατὰ τοὺς παρόντας μάλιστα καιρούς, στενοτέρα τις σύμπραξις τοῦ ὁμογενοῦς πλούτου· ἀλλ' ὁ ὁμογενὴς πλοῦτος, ὅστις οὕτω προθύμως καὶ ἀδελφικῶς συνειργάσθη ἰσχάτως μετὰ τῶν Συλλόγων, ὅστις τὰ πατριωτικὰ αὐτοῦ αἰσθήματα ἐπὶ τῶν συλλογικῶν πτερύγων ἐμπιστευθεὶς διεβίβασεν αὐτὰ καὶ διετράνωσε καθ' ἅπαντα τὸν πεπολιτισμένον κόσμον, ὁ ὁμογενὴς πλοῦτος

Digitized by Google

οὐδεμιᾶς δεήσει ἡμετέρας ἐκλιπαρήσεως ὅπως καὶ πάλιν προσέλθῃ, ὡς εἴωθεν, ἀρωγὸς τοῦ Συλλόγου, ἵνα συνδράμῃ αὐτὸς ὁ τῆς φιλογενείας γνήσιος υἱὸς τὴν πνευματικὴν τοῦ ἔθνους ἀριστοκρατίαν, προϊὸν καὶ ταύτην ἀρχαῖον μακρῶν ἐθνικῶν καμάτων.

»Ὁ ἐν Κων/πόλει Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος ὀφείλει, εἴπερ ποτὲ καὶ ἄλλοτε, σήμερον νὰ καταδείξῃ διὰ πραγμάτων τοῖς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ὅτι οὐδέποτε παύσεται περὶ τῶν πνευματικῶν τοῦ ἔθνους ἀναγκῶν μεριμνῶν, ὅτι ἐπ' οὐδεμιᾷ προφάσει ἢ αἰτίᾳ ἐγκαταλιπεῖ αὐτοὺς ἕρμαιον τῶν τῆς τύχης ῥευμάτων. Ὅπως δὲ τὰς προθέσεις καὶ ὑποσχέσεις αὐτοῦ ταύτας πραγματώσῃ καὶ ὑπὸ τὴν εὐεργετικὴν αὐτοῦ αἰγίδα προστατεύσῃ τὰ κινδυνεύοντα πνευματικὰ καὶ ἠθικὰ τοῦ ἔθνους συμφέροντα, χρῄζει τῆς τοῦ κερδῴου Ἑρμοῦ ταχείας καὶ ἀποτελεσματικῆς εὐμενείας.

»Ἐπὶ τούτοις, ἐλπίζων εἰς τὴν ἐγκάρδιον σύμπραξιν τῶν τε ἐπὶ τοῦ Προεδρείου συναδέλφων, μεθ' ὧν κατ' εὐτυχεστάτην σύμπτωσιν συνήνωσέ με ἡ ψῆφος τοῦ Συλλόγου, καὶ τῶν λοιπῶν ἀξιοτίμων τοῦ ἡμετέρου σωματείου μελῶν, ἄρχομαι τῶν προεδρικῶν καθηκόντων ὑπὸ τοὺς οἰωνοὺς καὶ τὴν εὐλογίαν τοῦ Θεοῦ τῶν Ἑλλήνων χριστιανῶν, ὅστις οὕτω δαψιλῆ πάντοτε παρέσχε τὴν ἐξ ὕψους ἀντίληψιν τοῖς τε γράμμασι τοῖς ἑλληνικοῖς καὶ τῷ ἔθνει ἡμῶν καθόλου.»

Κατόπιν τούτων λαβὼν τὸν λόγον ὁ γενικὸς γραμματεὺς κ. Π. Παπαρρούσης ἀναγινώσκει τὴν περίληψιν τῶν ἐπιστολῶν.

Ἀκολούθως ἀγγέλλονται τὸ πρῶτον ὡς νέα τακτικὰ μέλη οἱ κ. κ. Κ. Τσιτσόπουλος, προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. κ. Χρ. Χατζηχρήστου, Π. Παπαρρούση καὶ Κ. Ι. Γεωργαλᾶ καὶ οἱ κ.κ. Διγενὴς καὶ Πανουργιᾶς, προτεινόμενοι ὑπὸ τῶν κ. κ. Ὀδυσ. Ἰαλέμου, Χρ. Χατζηχρήστου καὶ Ἀλεξ. Ῥαφαήλ.

Εἶτα ὁ κ. Πρόεδρος τίθησιν ὑπὸ τὴν σκέψιν καὶ ἀπόφασιν τοῦ Συλλόγου ὅτι κατὰ τὴν γνώμην, ἣν προσκλήσει τοῦ κ. Ἰω. Γκιὼν νομικὸν συμβούλιον ἐκ τῶν ἐνταῦθα διαπρεπεστέρων δικηγόρων ἐξήνεγκεν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῶν καταθέσεων τῆς Εὐανθίας Θεοφιλίδου, τὰ δικαιώματα τοῦ Συλλόγου εἶναι ἀδιαφιλονείκητα, ἀλλὰ δέον κατὰ τὴν ἀνωτέρω γνώμην ὡς καὶ κατὰ τὴν ἰδιαιτέραν καὶ ἐπίσημον ἐπιστολὴν τοῦ τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος διευθυντοῦ νὰ ἐγείρῃ ὁ Σύλλογος ἀγωγήν, ἥτις συνεπάγεται ἔξοδα ἀνάλογα τῆς ἐκτάσεως καὶ παρατάσεως ἣν θὰ λάβῃ ἡ δίκη, ἅτινα δὲν δύνανται νὰ προϋπολογισθῶσι κατὰ τὸν Κανονισμόν. Προτείνεται λοιπὸν τῷ Συλλόγῳ ἵνα ἀποφανθῇ 1) ἂν ἐγκρίνῃ νὰ ἐγερθῇ ἀγωγὴ καὶ 2) ἂν ψηφίζῃ τὰ ἔξοδα ὅσα τυχὸν ἀκολουθήσουσιν.

Ὁ κ. Ἡρακλῆς Βασιάδης λέγει ὅτι ἐπειδὴ τὰ ἔξοδα θὰ ἦναι μόνον δικαστικὰ καὶ τέλη χαρτοσήμου, ἐλπιζομένου ὅτι οἱ ἀντιπροσωπεύοντες τὸν Σύλλογον δικηγόροι δὲν θὰ καταδεχθῶσι νὰ λάβωσιν οὐδεμίαν ἀμοιβήν, ὁ Σύλλογος πρέπει νὰ ἀναλάβῃ τὰ ἔξοδα καὶ νὰ ἐγείρῃ τὴν ἐν λόγῳ ἀγωγήν.

Ταὐτὰ ἀποφηναμένου τοῦ τε κ. Ι. Ἀριστοκλέους ὡς καὶ τοῦ κ. Προέδρου, τοῦ δὲ κ. Ν. Παρανίκα ὑπομνήσαντος τὴν πρὸ ἐτῶν σύστασιν ἐπιτροπῆς ἐπὶ τούτῳ καὶ πληροφορίας αἰτήσαντος περὶ τοῦ ἀποτελέσματος τῶν ἐργασιῶν ταύτης, ὁ κ. Πρόεδρος ἀπαντᾷ ὅτι καὶ ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη κατέληξεν εἰς τὴν ἀνωτέρω γνώμην, ὅτι δέον νὰ ἐγερθῇ ἀγωγή, τίθησι δὲ εἰς ψηφοφορίαν τὰς ἀνωτέρω δύο προτάσεις, ἃς ὁ Σύλλογος παραδέχεται παμψηφεί.

Εἶτα ὁ κ. Ἡρ. Βασιάδης λέγει ὅτι ἐπὶ τῆς προεδρείας αὐτοῦ εἶχεν ἀποφασισθῇ ἡ ἀποστολὴ τοῦ Περιοδικοῦ τοῦ Συλλόγου εἰς διάφορα μέρη καὶ εἰς Ἀγγλίαν, ὧν τὸ ἀντίτιμον διὰ διαφόρους λόγους δὲν εἰσεπράχθη ἄχρι τοῦδε, εὔκαιρον δὲ θεωρεῖ ἤδη τὴν πρὸς εἴσπραξιν ἐνέργειαν τοῦ Συλλόγου, καθότι χίλια πεντακόσια (1500) εἰκοσάφραγκα προϋπολογίζεται ὅτι θὰ εἰσπραχθῶσιν ἐντεῦθεν. Ἀναμιμνησκόμενος δὲ τοῦ *Καραπανείου διαγωνίσματος*, οὗ τὸ ἔπαθλον, ὡς μὴ γενομένου τοῦ προγράμματος, οὔτε ἐζητήθη οὔτε ἐπληρώθη ὑπὸ τοῦ ἀγωνοθέτου ἄχρι τοῦδε, θεωρεῖ ὡσαύτως εὔκαιρον τὴν περὶ τούτου ἐνέργειαν τοῦ Συλλόγου.

Ὁ κ. Πρόεδρος, δικαιολογῶν ἀμφοτέρας τὰς καθυστερήσεις καὶ εἰς καιρικὰς περιστάσεις ἀποδίδων αὐτάς, θεωρεῖ ὅτι τὸ προεδρεῖον εἶναι ἁρμόδιον νὰ ἐνεργήσῃ τὰ δέοντα περὶ αὐτῶν, τοῦθ' ὅπερ δὲν θὰ παραλείψῃ, γνωμοδοτεῖ δὲ ἵνα ἡ περὶ εἰσπράξεως ἐνέργεια τοῦ ἀντιτίμου τῶν Περιοδικῶν ἐν Ἀγγλίᾳ ἀνατεθῇ τῷ ἐκεῖσε ὅσον οὔπω μεταβαίνοντι κ. Α. Πασπάτῃ.

Κατόπιν λαβὼν τὸν λόγον ὁ κ. Ι. Καρολίδης ἀναγινώσκει κατὰ τὰ προηγγελμένα *Περὶ τῆς πρώτης τῶν ὀργανικῶν γενέσεως* (ἰδὲ σ. 1).

Ἐπὶ τούτου οὐδενὸς τὸν λόγον αἰτησαμένου ὁ κ. Πρόεδρος εὐχαριστεῖ τὸν κ. Καρολίδην διὰ τὸ σπουδαῖον καὶ ἐπιστημονικώτατον αὐτοῦ ἀνάγνωσμα ἐπὶ ζητήματος σπουδαίως ἀπασχολοῦντος ἅπαντα τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον, παρακαλεῖ δὲ αὐτόν τε καὶ τὸν ἐκ τῶν μελῶν

τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐπιτροπῆς παρόντα κ. Γ. Δημητριάδην ὅπως, ὁσάκις ἂν ὑπὸ τοῦ Συλλόγου προσκληθῶσιν, ἐπιδοθῶσιν εἰς τὴν ὅσον οἷόν τε πρόθυμον καὶ σύντονον μελέτην τῶν ἐπιστημονικῶν ζητημάτων, ὅπως καὶ κατὰ ταῦτα ὁ Σύλλογος λάβῃ τὴν ἀπαιτουμένην ἀνάπτυξιν, διότι ἄνευ τούτων, μεθ' ὅσα ἄλλα καὶ ἂν ἐπιτελέσῃ, ἔσται, οὕτως εἰπεῖν, ἑτερόφθαλμος.

Εὐελπιζόμενος δὲ καὶ κατὰ τοῦτο ὁ κ. Πρόεδρος διαλύει τὴν συνεδρίασιν.

Συνεδρίασις φλϐ'.

(Τακτική).

Τῇ 12 Ἰουνίου 1878.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ὀδ. Ἰαλέμου.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν πρακτικῶν γίνονται αἱ ἑξῆς παρατηρήσεις·

1) Ὁ κ. Πρόεδρος παρατηρεῖ ὅτι καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὰς καθυστερήσεις τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ περιοδικῶν καὶ τοῦ *Καραπανείου διαγωνίσματος* ὄχι μόνον δὲν ἐδικαιολόγησεν, ἀλλὰ καὶ κατέκρινε ταύτας. Τὸν δὲ ἐκ τῶν μελῶν τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐπιτροπῆς παρόντα κ. Γ. Δημητριάδην, ὡς καὶ τὸν Ι. Καρολίδην, παρεκάλεσεν, ἵνα δώσωσιν ὤθησιν εἰς τὴν Ἐπιστημονικὴν Ἐπιτροπήν. — Περὶ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ κ. Χρηστάκη Ζωγράφου λέγει ὅτι δὲν ἐγένετο λόγος ἐν τῇ συνεδριάσει καθ' ἣν ἀνεγνώσθη ἡ ἐπιστολή, ἀλλ' ἐν τῷ Προεδρικῷ, τοῦ κ. Ι. Ἀριστοκλέους συνεννοηθέντος μετὰ τῆς Α. Ἐξ. καὶ λαβόντος τὴν ἀπάντησιν ὅτι θὰ πληρώσῃ τὸ τοῦ παρελθόντος ἔτους, τοῦ λοιποῦ δὲ θὰ ἐξακολουθῇ νὰ πληρόνῃ τὸ πρὸς ἀμοιβὴν τῶν βραβευομένων προσώπων ἀπαιτούμενον ποσόν.

2) Ὁ κ. Χρυσοβελόνης παρατηρεῖ ὅτι τὸ ἀναφερόμενον ποσὸν χιλίων πεντακοσίων (1500) εἰκοσαφράγκων ἀπὸ ἀντιτίμου περιοδικῶν εἶναι φυσικῶς ὑπερβολικόν.

3) Ὁ κ. Ι. Ἀλιμπέρτης παρατηρεῖ ὅτι λόγος ἐγένετο κατὰ τὴν συνεδρίασιν ὅτι ὁ κ. Βαλέττας ἀπέστειλεν ἀπέναντι τοῦ τῶν Περιοδικῶν ἀντιτίμου ποσόν τι, τοῦθ' ὅπερ ὁ κ. Χρυσοβελόνης λέγει ὅτι δὲν ἦτο ἀντίτιμον περιοδικῶν, ἀλλὰ διπλωμάτων.

Μετὰ τὰς παρατηρήσεις ταύτας τὰ πρακτικὰ ψηφίζονται καὶ γίνονται παραδεκτά.

Εἶτα ὁ γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὴν περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας.

Κατόπιν ἀγγέλλει τὰς ἑξῆς προσφοράς·

1) Ἓν ἀντίτυπον τῶν *Πρακτικῶν* τοῦ ἐν Ἀθήναις *Ἑλληνικοῦ Διδασκαλικοῦ Συλλόγου* ὑπὸ τούτου προσφερόμενον.

2) Ἓν ἀντίτυπον τοῦ *Περὶ ῥυθμοῦ ἐν τῇ δημογραφίᾳ* συγγράμματος τοῦ κ. Π. Κουπιτώρη προσφερόμενον ὑπὸ τοῦ συγγραφέως.

3) Ἓν ἀντίτυπον τοῦ ὑπὸ τοῦ κ. Legrad συγγράμματος *La nouvelle Société Indo-Chinoise* προσφερόμενον ὑπὸ τοῦ συγγραφέως.

4) Δύο ἀντίτυπα τῆς Διατριβῆς *Étude sur le Traitement du Cancroïde* τοῦ κ. Δ. Εὐθυβούλη προσφερόμενα ὑπὸ τοῦ συγγραφέως.

5) Ἓν ἀντίτυπον *Ἐκκλησιαστικῆς Ἀνθολογίας* ὑπὸ τοῦ κ. Ι. Βαλαβάνη προσενεχθέν.

6) Τὰ ἑξῆς βιβλία τε καὶ νομίσματα προσφερόμενα ὑπὸ τοῦ κ. Ἐμμ. Ἰωαννίδου.

α') *Ἱστορία τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως.*
β') *Συμβουλὴ Τριῶν Ἐπισκόπων* ὑπὸ Κοραῆ.
γ') *Λόγος περὶ ματαιότητος.*
δ') *Σκέψεις περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι βιομηχανίας.*
ε') *Λόγος πανεπιστημιακός.*
ϛ') *Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ οἱ Βούλγαροι.*
ζ') *Ἐγκόλπιον τῶν νέων.*
η') *Σχόλια εἰς Πίνδαρον.*
θ') *Le médecin de Cobur.*
ι') *La maison de glace.*
ια') *Pontons Anglais ou le mort vivant.*
ιβ') *Histoire de consulat et de l'Empire.*
ιγ') *Un mot à l'occasion du futur congrès 1860.*
ιδ') Ὁ κα' τόμος τῆς *Πανδώρας.*

Καὶ ταῦτα μὲν τὰ βιβλία· νομίσματα δὲ ἀρχαῖα τὰ ἑξῆς·

α') Τρία ἀργυρᾶ.
β') Δέκα καὶ τέσσαρα χαλκᾶ.
γ') Ἑπτὰ ὀρειχάλκινα.
δ') Δύο ληκύθια κεράμεα.

7) Ἓξ ἀντίτυπα τῆς εἰς τὸ ἀγγλικὸν μεταφράσεως τῆς *Στατιστικῆς καὶ Ἐθνογραφικῆς Ἐκθέσεως* τοῦ κ. Συμβὲ προσφερόμενα ὑπὸ τῆς ἐν Λονδίνῳ Ἑλληνικῆς Ἐπιτροπῆς.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Χατζηχρῆστος λαβὼν τὸν λόγον ἐπὶ τῆς ἀλληλογραφίας αἰτεῖ ν' ἀναγνωσθῇ ἡ ἐπιστολὴ τοῦ κ. Ι. Βαλαβάνη, μεθ' ἣν ὁ κ. Πρόεδρος λέγει ὅτι δύναται νὰ δοθῇ τῷ αἰτοῦντι τὸ χειρόγραφον πρὸς ἀντιγραφήν, ἂν

Digitized by Google

παράσχῃ τὴν ἀπαιτουμένην ἐγγύησιν περὶ ἐπιστροφῆς. Ἀλλὰ τοῦ κ. Χατζηχρήστου καὶ τοῦ κ. Ι. Ἀλιμπέρτου εἰπόντων ὅτι ἐπίκειται κίνδυνος καὶ ἀκουσίου ἀπωλείας, ἀποφασίζεται ἵνα ἐπιτραπῇ τῷ αἰτοῦντι ἡ ἀντιγραφὴ ἐν τῷ καταστήματι τοῦ Συλλόγου, ἐρχομένου πρὸς τοῦτο ἐνταῦθα.

Εἶτα ὁ κ. Χατζηχρῆστος προτείνει ἵνα δοθῇ ἀπάντησίς τις πρὸς τὸν κ. Ν. Χρυσόπουλον περὶ τοῦ μουσικοῦ χειρογράφου.

Τοῦ κ. Προέδρου προβάλλοντος τὴν ἀπορίαν τοῦ ταμείου πρὸς ἀγοράν, ἀδύνατον δὲ θεωροῦντος τὸ νὰ εὑρεθῇ ὁ ὑπὲρ τοῦ Συλλόγου ἀγοράσων τὸ χειρόγραφον, γνωμοδοτοῦντος δὲ ἵνα ἀνατεθῇ ἡ περαιτέρω φροντὶς τῇ Μουσικῇ Ἐπιτροπῇ, τοῦ δὲ κ. Ι. Ἀλιμπέρτου εἰπόντος ὅτι ἂν ὑπάρχωσι χρήματα ν' ἀγορασθῇ τὸ χειρόγραφον, εἰ δὲ μὴ ὁ Σύλλογος δὲν πρέπει νὰ βασισθῇ εἰς ἐλπίδας μόνον καὶ ἀναλάβῃ ὑποχρέωσίν τινα, ὁ κ. Χατζηχρῆστος περὶ μὲν τῆς Μουσικῆς Ἐπιτροπῆς λέγει ὅτι καὶ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος οὔτε συνηδρίασεν, οὔτε εἰργάσθη ἀποτελεσματικῶς, καὶ ἐφέτος οὔτε κατηρτίσθη εἰσέτι, τίς οἶδε δέ, ἂν θὰ καταρτισθῇ, ὅπως δυνηθῇ καὶ ἐπὶ τούτου νὰ ἐργασθῇ, προτείνει δὲ νὰ δοθῇ τῷ κ. Χρυσοπούλῳ ἀπάντησις ἐλαστική, δηλ. ἐπισήμως μὲν ὁ Σύλλογος νὰ μὴ ἀναλάβῃ οὐδεμίαν ὑποχρέωσιν, ἐξωδίκως ὅμως νὰ φροντίσῃ πρὸς διευκόλυνσιν τῆς ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἀγορᾶς τοῦ χειρογράφου, τοῦθ' ὅπερ γίνεται παραδεκτόν.

Κατόπιν ἀγγέλλονται τὸ δεύτερον καὶ ψηφοφοροῦνται ὡς νέα τακτικὰ μέλη τοῦ Συλλόγου οἱ κ. κ. 1) Κ. Τσιτσόπουλος, κοσμηματοπώλης, καὶ 2) Διγενὴς Βότσαρης καὶ Κωνσταντῖνος Πανουργιᾶς, ὑπάλληλοι τοῦ ἐνταῦθα ἑλληνικοῦ Προξενείου, προτεινόμενοι ὑπὸ τῶν ἐν τῇ προηγουμένῃ συνεδριάσει ἀναφερομένων, καὶ γενόμενοι παμψηφεὶ παραδεκτοί.

Εἶτα ἀγγέλλεται τὸ πρῶτον ὡς νέον τακτικὸν μέλος τοῦ Συλλόγου ὁ κ. Π. Δουρδούφης, δικηγόρος ἐν Ὀδησσῷ, προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ.κ. Ἡρ. Βασιάδου, Μ. Πανταζῆ καὶ Π. Παπαρρούση.

Εἶτα ἀγγέλλονται τὸ πρῶτον ὡς ἐπίτιμα μέλη τοῦ Συλλόγου ὁ κ. Λ. Γαμβέτας καὶ Βάδδιγκτων, ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Γαλλίας, προτεινόμενοι ὑπὸ τοῦ Προεδρείου.

Ἀγγέλλεται ὡσαύτως τὸ πρῶτον ὡς ἀντεπιστέλλον μέλος τοῦ Συλλόγου ὁ κ. Ἀνδρέας Μάμουκας, γεν. γραμματεὺς τοῦ ἐπὶ τῆς Παιδείας καὶ τῶν Ἐκκλησιας. Ὑπουργείου τῆς Ἑλλάδος.

Κατόπιν προβάλλεται ὁ προϋπολογισμός, ὅστις ἀναγνωσθεὶς καὶ ἀναπτυχθεὶς ὑπὸ τοῦ Ταμίου καὶ τοῦ κ. Προέδρου ἐν ὅλῳ τε καὶ κατὰ μέρος, τίθεται εἰς ψηφοφορίαν κονδύλιον πρὸς κονδύλιον. Καὶ τὸ μὲν 1, 3, 4, 6, 7 καὶ 8 κονδύλιον τῶν ἐξόδων γίνονται δεκτὰ ἄνευ οὐδεμιᾶς παρατηρήσεως.

Ἐπὶ δὲ τοῦ 2, τοῦ κ. Θ. Σαλτέλη καὶ Ι. Καραβασίλη θεωρούντων ὑπερβολικὸν τὸ ποσὸν τῶν 8 ὀθωμανικῶν λιρῶν καὶ προτεινόντων τοῦ μὲν τέσσαρας μόνον, τοῦ δὲ ἓξ ὀθ. λίρας, τοῦ δὲ κ. Χατζηχρήστου ὑποστηρίζοντος τὸ κονδύλιον ὡς ἔχει, ψηφοφορεῖται καὶ γίνεται δεκτὴ ἡ πρότασις τοῦ κ. Ι. Καραβασίλη.

Ἐπὶ δὲ τοῦ 5 κονδυλίου ὁ κ. Θ. Σαλτέλης ἐφιστᾷ τὴν προσοχὴν τοῦ Προεδρείου, διότι νομίζει ὅτι ἐξοδεύονται χρήματα ἔνθα δὲν προορίζονται, ἐννοεῖ δὲ ἵνα μὴ κονδύλιόν τι μεταχειρίζηται ἀλλαχοῦ ἢ ἔνθα ψηφίζεται. Τοῦ κ. Χρυσοβελόνη εἰπόντος ὅτι πάντοτε ἐτηρήθησαν αἱ δέουσαι οἰκονομίαι, ὁ κ. Σαλτέλης λέγει ὅτι οὐδένα ἐννοεῖ νὰ ψέξῃ, ἀλλὰ συνιστᾷ μόνον προσοχὴν καὶ οἰκονομίαν, ὁ δὲ κ. Πρόεδρος ὑπόσχεται τοιαύτην, μεθ' ὃ ψηφίζεται καὶ τὸ κονδύλιον τοῦτο ὡς ἔχει.

Οὕτω τὰ ἔξοδα τοῦ Συλλόγου προϋπολογίζονται ἐν ὅλῳ εἰς λίρας ὀθωμανικὰς τριακοσίας πεντήκοντα (350).

Ἐπὶ δὲ τῶν ἐσόδων ὁ κ. Ι. Ἀλιμπέρτης ἐρωτᾷ: ἐπὶ τίνι βάσει ὁρίζονται αἱ τακτικαὶ συνδρομαί, ὁ δὲ κ. Πρόεδρος ἀπαντᾷ ὅτι ὡρίσθησαν ἐπὶ τῇ βάσει καταλόγου τῶν τακτικῶς πληρωσάντων καὶ πληρωσόντων ὃν ὁ κ. Ταμίας ὑπέβαλε. Τοῦ κ. Ἀλιμπέρτου φρονοῦντος ὅτι δύνανται νὰ εἰσπραχθῶσι πλείονα, ὁ κ. Πρόεδρος λέγει ὅτι ἐγένοντο κατάλογοι, δι' ὧν τὰ μέλη τῆς Οἰκονομικῆς Ἐπιτροπῆς θὰ ἐπιδιώξωσι παντὶ μὲν σθένει ἀλλὰ καὶ ἁβροφρόνως ἢ τὴν πληρωμὴν τῶν καθυστερουμένων ἢ τὴν διαγραφὴν τῶν καθυστερούντων μελῶν, ἀδύνατον δὲ εἶναι, λέγει, νὰ παραταθῇ ἡ τοιαύτη κατάστασις.

Ἐπὶ τέλους ὁ κ. Πρόεδρος εἰπὼν ὅτι γραφήσεται ἐπιστολή, ὅπως ἐπισήμως γνωστοποιηθῇ τῷ Συλλόγῳ τὸ ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Σουλίνη γενόμενον αὐτῷ κληροδότημα, διαλύει τὴν συνεδρίασιν.

Συνεδρίασις φλγ'.

(Τακτική).

Τῇ 20 Ἰουνίου 1878.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ὀδ. Ἰαλέμου.

Μὴ ὑπαρχόντων ἑτοίμων τῶν πρακτικῶν, ὁ

γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει περίληψιν ἐπιστολῆς τοῦ κ. Α. Ραγκαβῆ ἀπὸ 12 Ἰουνίου, δι᾽ ἧς ἀγγέλλων τὴν παραλαβὴν τῆς τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ἐπιστολῆς μετὰ τῶν συναποστελλομένων δέκα γεωγραφικῶν πινάκων καὶ τοῦ αὐτοὺς συνοδεύοντος ὑπομνήματος τῶν Συλλόγων, διαβεβαιοῖ ὅτι θέλει καταβάλει πᾶσαν προσπάθειαν, ὅπως γένηται ἡ ὠφελιμωτάτη χρῆσις τῶν πινάκων.

Εἶτα προτείνονται τὸ δεύτερον καὶ ψηφοφοροῦνται 1) ὡς τακτ. μέλος ὁ ἐν Ὀδησσῷ δικηγόρος κ. Π. Δουρδούφης· 2) ὡς ἐπίτιμα μέλη οἱ κ. κ. Λ. Γαμβέτας καὶ Βάδδιγκτων, ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Γαλλίας καὶ 3) ὡς ἀντεπιστέλλον μέλος ὁ κ. Ἀνδρέας Μάμουκας, γενικὸς γραμματεὺς τοῦ τῆς Παιδείας καὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Ὑπουργείου τῆς Ἑλλάδος, προτεινόμενοι ὑπὸ τῶν ἐν τῇ προηγουμένῃ συνεδριάσει ἀναφερομένων καὶ γενόμενοι πάντες δεκτοὶ παμψηφεί.

Κατόπιν ἀγγέλλεται τὸ πρῶτον ὡς ἀντεπιστέλλον μέλος τοῦ Συλλόγου ὁ κ. Σωκράτης Κολιάτσος, διευθυντὴς τῆς ἐν Ἀθήναις Ριζαρείου Σχολῆς, προτεινόμενος ὑπὸ τοῦ Προεδρείου.

Ἐπὶ τούτοις διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

Συνεδρίασις ψλδ'.

(Τακτική).

Τῇ 3 Ἰουλίου 1878.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ὀδ. Ἰαλέμου.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν πρακτικῶν καὶ τὴν παρατήρησιν τοῦ κ. Προέδρου ὅτι πρὸς εἴσπραξιν τῶν καθυστερουμένων συνδρομῶν δὲν θεωρεῖ λυσιτελῆ τὴν διαγραφὴν τῶν καθυστερούντων, τὰ πρακτικὰ ψηφίζονται καὶ γίνονται παραδεκτά.

Εἶτα ὁ γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας.

Κατόπιν ὁ κ. Πρόεδρος γνωστοποιῶν τῷ Συλλόγῳ τὴν παραίτησιν τοῦ Ταμίου κ. Λ. Χρυσοβελόνη ἐκφράζει τὴν λύπην αὐτοῦ ἐπὶ τούτῳ καὶ προτείνει ἵνα ἀποσταλῇ τῷ κ. Χρυσοβελόνῃ ἐπιστολὴ τοῦ Συλλόγου ἐκφράζουσα τὴν θλῖψιν αὐτοῦ ἐπὶ τῇ παραιτήσει καὶ εὐχαριστοῦσα αὐτὸν διὰ τὰς ἐπὶ τοσαῦτα ἔτη ὑπηρεσίας αὐτοῦ τῷ Συλλόγῳ, τοῦθ' ὅπερ γίνεται παραδεκτόν.

Εἶτα ἀγγέλλεται τὸ δεύτερον καὶ ψηφοφορεῖται ὡς ἀντεπιστέλλον μέλος τοῦ Συλλόγου ὁ κ. Σωκράτης Κολιάτσος, διευθυντὴς τῆς ἐν Ἀθήναις Ριζαρείου Σχολῆς, προτεινόμενος, ὡς εἴρηται, ὑπὸ τοῦ Προεδρείου, καὶ γενόμενος παμψηφεὶ παραδεκτός.

Κατόπιν ἀγγέλλεται τὸ πρῶτον ὡς νέον τακτικὸν μέλος τοῦ Συλλόγου ὁ κ. Θεόδωρος Ἀποσολίδης, Ταμίας τῆς Τραπέζης Κων/πόλεως, προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ.κ. Ὀδυσσέως Ἰαλέμου, Γ. Ἀθηνογένους καὶ Π. Παπαρρούση.

Εἶτα ψηφοφορίας γενομένης πρὸς ἐκλογὴν Ταμίου, ἀντὶ τοῦ παραιτηθέντος κ. Λ. Χρυσοβελόνη, ἐκλέγεται ὡς τοιοῦτος παμψηφεὶ ὁ κ. Δ. Νεόκοσμος, μεθ' ὃ διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

Συνεδρίασις ψλε'.

(Ἔκτακτος).

Τῇ 21 Ἰουλίου 1878.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ὀδ. Ἰαλέμου.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως, ὁ γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου.

Καὶ ἐπὶ μὲν τῆς ἐπιστολῆς τοῦ κ. Ἀγγέλου Νικολαΐδου, ἐκδότου τοῦ *Φιλεργοῦ*, προτείνοντος τῷ Συλλόγῳ τὴν προπληρωμὴν 25 συνδρομῶν εἰς τὸ περιοδικὸν αὐτοῦ ἐπὶ τῷ ὅρῳ τοῦ ν' ἀναλάβῃ δωρεὰν τὴν ἔν τινι ἀπόρῳ σχολῇ διδασκαλίαν τῆς ἑλληνικῆς ἢ γαλλικῆς γλώσσης ἐπὶ ἓν ἔτος, ὁ κ. Πρόεδρος προτείνει ν' ἀπορριφθῇ ἅπαξ διὰ παντὸς ἡ πρότασις τοῦ κ. Ἀγγέλου Νικολαΐδου, ὁ δὲ κ. Π. Παπαρρούσης προτείνει νὰ γίνῃ ἀπάντησις ἀναβλητικὴ εἰς εὐνοϊκωτέρας οἰκονομικὰς περιστάσεις· τοῦθ' ὅπερ γίνεται παραδεκτόν.

Ἐπὶ δὲ τῆς τοῦ Ἀγ. Σερρῶν, ἐπικαλουμένου τὴν σύντονον τοῦ Συλλόγου προσοχὴν ἐπὶ τῆς ἀνορθώσεως καὶ προαγωγῆς τῶν ἐν Σέρραις ἐκπαιδευτηρίων, περὶ ὧν ἐπισυνάπτει περιεκτικωτάτην ἔκθεσιν μετὰ σκέψεων περὶ τῶν ἐπὶ τούτῳ ληπτέων μέτρων τοῦ αὐτόθι ἰατροῦ κ. Ι. Θεοδωρίδου, ὁ κ. πρόεδρος γνωμοδοτεῖ ἵνα διαβιβασθῶσι τοῖς ἐν Ἀθήναις σκέψεις τινὲς τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, ὅπως ἐπιστήσωσι τὴν προσοχὴν αὐτῶν ἐν Σέρραις μᾶλλον ἢ ἀλλαχοῦ, διότι αὗται εἶναι θέσις σπουδαιοτέρα πάσης ἄλλης

Digitized by Google

διὰ τὸν ἑλληνισμόν. Αἰτήσαντος δὲ τοῦ κ. Σαλτέλη ἐξηγήσεις περὶ τῆς τοῦ κ. Ι. Θεοδωρίδου παραιτήσεως ἐκ τῆς προεδρείας τοῦ ἐκεῖ Συλλόγου, ὁ κ. Πρόεδρος λέγει ὅτι παρῃτήθη ἑκουσίως χάριν ἑνώσεως τῶν διεστώτων.

Κατόπιν τούτων ἀγγέλλονται ὑπὸ τοῦ γεν. γραμματέως αἱ ἑξῆς προσφοραί.

1) Ἓν ἀντίτυπον *Ἐκθέσεως τῶν πεπραγμένων* ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλλην. γραμμάτων Συλλόγου τοῦ ἔτους 1876—1877, προσφερόμενον ὑπὸ τοῦ ἰδίου.

2) Ἓν ἀντίτυπον τῶν *Πρακτικῶν* τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας τοῦ ἔτους 1877—1878, προσφερόμενον ὑπὸ τῆς αὐτῆς.

3) Ἓν ἀντίτυπον *Μελέτης περὶ ὀπτικῆς τῶν ἀρχαίων* ὑπὸ τοῦ κ. Ἀνδ. Ἀναγνωστάκη.

4) Ὅμοιον *περὶ ἐξαγωγῆς τοῦ καταρράκτου παρὰ τοῖς ἀρχαίοις* ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ.

Εἶτα προτείνεται τὸ δεύτερον καὶ ψηφίζεται ὡς νέον τακτικὸν μέλος τοῦ Συλλόγου ὁ κ. Θεόδωρος Ἀποστολίδης, προτεινόμενος ὑπὸ τῶν ἐν τῇ προηγουμένῃ συνεδριάσει ἀναφερομένων.

Κατόπιν ἀγγέλλεται τὸ πρῶτον ὡς νέον τακτικὸν μέλος τοῦ Συλλόγου ὁ κ. Ἰωάννης Γιαννέλης, ἔμπορος, προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ.κ. Ὀδ. Ἰαλέμου, Χρ. Χατζηχρήστου καὶ Π. Παπαρρούση.

Εἶτα ψηφοφορίας γενομένης πρὸς ἐκλογὴν Ταμίου, ἐκλέγεται παμψηφεὶ ὡς τοιοῦτος ὁ κ. Ν. Βαμβάκης, ἀντὶ τοῦ μὴ παραδεχομένου κ. Δ. Νεοκόσμου, μεθ' ὃ διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

Συνεδρίασις φλϛ'.

(Τακτική).

Τῇ 18 Σεπτεμβρίου 1878.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ὀδ. Ἰαλέμου.

Μὴ ὑπάρχοντος εἰδικοῦ γραμματέως ἕνεκα τῆς ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης, λόγῳ ἀποδημίας, παραιτήσεως τοῦ τέως τοιούτου κ. Κ. Γεωργαλᾶ, ὁ γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὰ πρακτικὰ τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως καὶ μετὰ τὴν ἐπιψήφισιν αὐτῶν τὴν περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας.

Εἶτα ὁ γεν. γραμματεὺς ἀγγέλλει ὅτι ἀπεστάλησαν τῷ Συλλόγῳ

α') Ἓν ἀντίτυπον τῆς πρὸς τὸν κ. Καίρολην *Ἐπιστολιμαίας Διατριβῆς* τοῦ Edouard Givia.

β') Ἓν ἀντίτυπον τῆς *Ἐκθέσεως τῆς ἀγωνοδίκου ἐπιτροπῆς τοῦ Δοσιείου διαγωνίσματος.*

γ') Ἓν ἀντίτυπον τῆς *Φθογγολογίας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης* ὑπὸ Ν. Σταματέλλου.

δ') Ἓν ἀντίτυπον τοῦ β' καὶ γ' μέρους τῶν ὑπὸ τοῦ Ν. Νικοκλέους ἐκδοθέντων *ὀκτὼ Φιλιππικῶν.*

ε') Ἓν ἀντίτυπον τῆς διαθήκης Β. Σουλίνη.

ϛ') Ἓν ἀντίτυπον ὑπὸ τὸν τίτλον *Ἡ χάριν τῆς πανακείας ἀλόης ἐν Σωκοτόρᾳ τοῦ ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ ἐπὶ Ἀλεξάνδρου Μακεδονικὴ ἀποικία* πραγματείας τοῦ Γ. Ἀριστάρχου, προσφερόμενον ὑπὸ τοῦ ἰδίου.

ζ') Ἓν ἀντίτυπον τῆς ὑπὸ τοῦ κ. Ἰωάννου Καμπούρογλου ἐκ τοῦ γαλλικοῦ μεταγλωττισθείσης πολιτικῆς κωμῳδίας *Ραμπαγᾶ*, προσφερόμενον ὑπὸ τοῦ ἰδίου.

η') Τρία ἀντίτυπα *Ἀπολογίας* εἰς τό: *ἡ κοιτὶς τοῦ ἑλληνισμοῦ Ἤπειρος—Ἀλβανία*, προσφερόμενα ὑπὸ τοῦ συγγραφέως κ. Ἰω. Βρέτου.

θ') Ἓξ ἀντίτυπα διαφόρων συγγραμμάτων προσφερόμενα διὰ τοῦ κ. Γ. Ζαφειροπούλου ὑπὸ τοῦ κ. Lucien Le chevalier, ἀνταποκριτοῦ τῆς παρισινῆς *Ἐφημερίδος τῶν Συζητήσεων.*

ι') Τεσσαράκοντα ἓξ ἀντίτυπα διαφόρων συγγραμμάτων προσφερόμενα διὰ τῆς κ. Ἑλένης Ζαρίφη ὑπὸ ἀνωνύμου ὁμογενοῦς ἐν Λονδίνῳ διατρίβοντος.

ια') *Τὰ κατὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος εἰς τόμους ἓξ συνταχθέντα πολιτεύματα,* καὶ *Σειρὰ ἐγκυκλίων μαθημάτων, πρὸς χρῆσιν τῶν Ἱερατικῶν σχολείων,* εἰς τόμους 9, προσφερόμενα ὑπὸ Ἀνδρ. Μάμουκα.

ιβ') Τεσσαράκοντα δύο ἀντίτυπα βιβλίων καὶ φυλλαδίων, προσφερόμενα ὑπὸ τοῦ κ. Grati.

ιγ') Δύο ἀρχαῖα ἀργυρᾶ νομίσματα, προσφερόμενα ὑπὸ τοῦ κ. Ἀβρ. Μαλιάκα.

Ἀγγέλλεται μετὰ ταῦτα τὸ δεύτερον καὶ ψηφοφορηθεὶς γίνεται παμψηφεὶ δεκτὸς ὡς τακτ. μέλος ὁ κ. Ἰω. Γιαννέλης, προτεινόμενος ὑπὸ τῶν ἐν τῇ προηγουμένῃ συνεδριάσει ἀναφερομένων.

Ἀγγέλλονται ὁμοίως τὸ πρῶτον ὡς τακτικὸν μὲν μέλος ὁ κ. Γ. Ξάνθος, δικηγόρος, προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. κ. Ὀδ. Ἰαλέμου, Χρ. Χατζηχρήστου καὶ Π. Παπαρρούση, ὡς ἐπίτιμον δὲ ὁ κ. Fabri, προτεινόμενος ὑπὸ τοῦ Προεδρείου, καὶ ὡς ἀντεπιστέλλοντα οἱ κ. κ. Γεράσιμος Πινιατῶρος καὶ Παναγῆς Βεργωτῆς, Κεφαλλῆνες, προτεινόμενοι ὡσαύτως ὑπὸ τοῦ Προεδρείου.

Ὁ κ. Πρόεδρος φέρει εἰς γνῶσιν τοῦ Συλλόγου ὅτι τὸ Προεδρεῖον ἀναλογιζόμενον ὅτι ὁ ἡμέτερος Σύλλογος στερεῖται Βιβλιοθήκης ἱκανῶς πλουσίας ὥστε ν' ἀνταποκρίνηται εἰς τὴν σπου-

Digitized by Google

δαίαν αὐτοῦ ἀποστολήν, ἀπηυθύνθη δι' ἐγκυκλίων πρὸς διαφόρους συγγραφεῖς καὶ ἐκδότας, ἐπικαλούμενον τὴν ἐπὶ τούτου συνδρομὴν αὐτῶν.

Πρὸς τούτοις ἀνακοινοῖ τῷ Συλλόγῳ ὁ κ. Πρόεδρος ὅτι ὁ ἀοίδιμος Ἰωακεὶμ ὁ Β[ος] ἐκληροδότησεν ὑπὲρ τῶν ἐν γένει ἀναγκῶν τοῦ Συλλόγου λίρας ὀθ. ἑκατὸν (100), αἵτινες καὶ ἐλήφθησαν ἤδη.

Μετὰ δὲ τὴν ἐπιψήφισιν τῶν ἐξόδων τῶν ἐγκυκλίων τῶν πρὸς πλουτισμὸν τῆς Βιβλιοθήκης, ὡς καὶ τῶν πρὸς ἐκτύπωσιν τῶν συνοδευσάντων τὸ ὑπόμνημα τῶν Συλλόγων Χαρτῶν, ὁ Σύλλογος προέβη εἰς τὰς ἑξῆς ἐκλογάς.

1) Εἰς τὴν τοῦ εἰδικοῦ γραμματέως συνεπείᾳ τῆς ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης, ἕνεκεν ἀποδημίας, παραιτήσεως τοῦ κ. Γεωργαλᾶ, ὡς τοιοῦτον δ' ἐξελέξατο, ἀπολύτῳ πλειονοψηφίᾳ, τὸν κ. Χριστόφορον Σαμαρτσίδην.

2) Εἰς τὴν ἐκλογὴν Μελῶν τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς πρὸς ἀντικατάστασιν τῶν ἀποχωρησάντων κ.κ. Ἰω. Ἀλιμπέρτου καὶ Ἰω. Ταντταλίδου· ὡς τοιαῦτα δ' ἐξελέξατο τοὺς κ.κ. Α. Λιούμαν καὶ Ν. Παρανίκαν.

3) Εἰς τὴν ἐκλογὴν προέδρου τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐπιτροπῆς, συνεπείᾳ τῆς ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης λόγῳ ὑγείας παραιτήσεως τοῦ κ. Σταματιάδου· ὡς τοιοῦτον δ' ἐξελέξατο τὸν Πρόεδρον κ. Ὀδ. Ἰάλεμον, τῇ γνώμῃ καὶ αἰτήσει τῆς ἰδίας Ἐπιτροπῆς.

Εἶτα λαβὼν τὸν λόγον ἀπὸ τοῦ βήματος ὁ κ. Ἠρ. Βασιάδης ἀνέγνω πραγματείαν «Περὶ τῆς ἀπολογίας τοῦ Σωκράτους, κατὰ Πλάτωνα,» καὶ «Περὶ τοῦ περὶ ἀντιδόσεως λόγου τοῦ Ἰσοκράτους.»

Μετὰ τὸ τέλος αὐτῆς, οὐδενὸς τὸν λόγον αἰτησαμένου, ὁ Πρόεδρος συγχαίρει τῷ Συλλόγῳ διότι κατήρξατο τῶν τακτικῶν αὐτοῦ συνεδριάσεων δι' ἀναγνώσματος σπουδαιοτάτου καὶ προϊόντος ἐμβριθεστάτης σοφίας καὶ διαλύει τὴν συνεδρίασιν.

Συνεδρίασις φλζ'

(Τακτική).

Τῇ 10 Ὀκτωβρίου 1878.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ὀδ. Ἰαλέμου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ὁ κ. γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὴν περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας.

Μετὰ δὲ τὴν ἀνάγνωσιν αὐτῆς γνωστοποιεῖ τῷ Συλλόγῳ τὰς ἑξῆς προσφορὰς βιβλίων.

Δύο σώματα τοῦ συγγράμματος *Ἀπάνθισμα ἠθικῆς διδασκαλίας*, προσφερόμενα ὑπὸ τοῦ κ. Χ. Ν. Κυκλοπούλου.

Δέκα σώματα τοῦ συγγράμματος *Κοινωνικαὶ Μελέται*, προσφερόμενα ὑπὸ τοῦ συγγραφέως κ. Σπυρίδωνος Ζέζα.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Πρόεδρος λαβὼν τὸν λόγον ἀγγέλλει ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις προσήνεγκε τῷ Συλλόγῳ δραχμὰς μὲν δισχιλίας, τόμους δὲ βιβλίων ἑβδομήκοντα ἑπτά. Ἡ Ἑλλην. Κυβέρνησις, λέγει ὁ κ. Πρόεδρος, εἶναι ὁ φυσικὸς ἀρωγὸς πάσης πνευματικῆς κινήσεως τῶν ἁπανταχοῦ Ἑλλήνων. Κατὰ τὴν καταστροφὴν τῆς 24[ης] Μαΐου τοῦ 1870 ἔτους, ὅτε ὁ Σύλλογος ἀπώλεσε πᾶν ὅ,τι ἐκέκτητο, εἰς σκεύη, ὄργανα καὶ βιβλία, εὗρεν ἀμέσως πρώτην πρόθυμον ἀρωγὸν τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν. Καὶ σήμερον δὲ ἐν ταῖς δειναῖς οἰκονομικαῖς δυσχερείαις ταῖς περιστοιχούσαις τὸν Σύλλογον, ἡ Ἑλλ. Κυβέρνησις νέον παρέχει δεῖγμα τῆς ὑπὲρ αὐτοῦ μερίμνης αὐτῆς διὰ τῶν ἀγγελλομένων προσφορῶν. Καθῆκόν μου λοιπὸν ἐθεώρησα, προστίθησιν ὁ κ. Πρόεδρος, νὰ ἐκφράσω τὴν πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν εὐγνωμοσύνην τοῦ οὗ προεδρεύω σωματείου.

Εἶτα ὁ κ. Πρόεδρος ἀνακοινῶν τῷ Συλλόγῳ τὸ περιεχόμενον δύο τελευταίων ἐπιστολῶν τῶν ἐκτελεστῶν τῆς διαθήκης τοῦ ἐν Βάρνῃ ἀποβιώσαντος ἀειμνήστου Ν. Σουλίνη, γνωστοποιούντων ὅτι ἀπέναντι τοῦ ποσοῦ τῶν ἑπτακοσίων λιρῶν χρ. ὀθ. τῶν ὀφειλομένων τῷ Συλλόγῳ, προθύμως δίδουσιν ἐπὶ τοῦ παρόντος λίρας χρ. ὀθ. ἑκατὸν ἑβδομήκοντα πέντε, παρακαλεῖ τὸν Σύλλογον ν' ἀποφανθῇ ἂν ἐγκρίνῃ τὴν γνώμην τῆς πλειονοψηφίας τοῦ Προεδρείου περὶ παραδοχῆς τοῦ προτεινομένου ποσοῦ, ἀφ' οὗ μάλιστα ἡ παραδοχὴ αὕτη οὐδόλως δύναται νὰ παραβλάψῃ τὰ ἐπὶ τῶν ἐπιλοίπων πεντακοσίων εἴκοσι πέντε λιρῶν χρ. ὀθωμ. δικαιώματα.

Ὁ κ. Ἠρ. Βασιάδης λέγει ὅτι καλὸν θὰ ἦτο νὰ ἐλαμβάνοντο ἐπὶ τοῦ παρόντος καὶ ἀπέναντι τοῦ ὅλου ποσοῦ πλείω τῶν προσφερομένων, ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο δὲν εἶναι δυνατόν, ἐπιδοκιμάζει τὴν γνώμην τοῦ Προεδρείου. Ὁ κ. Βελλογιάννης λέγει ὅτι συμμερίζεται καὶ αὐτὸς τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Ἠρ. Βασιάδου λεχθέντα. Ὁ δὲ Σύλλογος ἀποφαίνεται ὑπὲρ τῆς μετ' ἐπιφυλάξεως τῶν δικαιωμάτων παραδοχῆς τοῦ ποσοῦ τῶν ἑκατὸν ἑβδομήκοντα πέντε λιρῶν χρ. ὀθωμ. κατὰ τὴν γνώμην τῆς πλειονοψηφίας τοῦ Προεδρείου.

Digitized by Google

Ἀγγέλλονται μετὰ ταῦτα τὸ πρῶτον ὡς ἐπίτιμον μὲν μέλος ἡ Α. Ε. ὁ παρὰ τῇ Υ. Πύλῃ πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας κ. Φουρνιέ, προτεινόμενος ὑπὸ τοῦ Προεδρείου, ὡς τακτικὸν δὲ ὁ κ. Κ. Σκόρδος, προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. κ. Ἡρ. Βασιάδου, Χ. Χατζηχρήστου καὶ Ν. Βαμβάκη.

Ὁμοίως ἀγγέλλονται τὸ δεύτερον καὶ ψηφοφορούμενοι γίνονται δεκτοὶ ὡς τακτικὸν μὲν μέλος ὁ κ. Γεώρ. Ξάνθος, δικηγόρος, ὡς ἀντεπιστέλλοντα δὲ οἱ κ.κ. Γεράσιμος Πινιατῶρος καὶ Παναγῆς Βεργωτής, καὶ ὡς ἐπίτιμον ὁ ἐν Βράμᾳ τῆς Γερμανίας κ. Fabri.

Μετὰ ταῦτα γνωστοποιήσαντος τοῦ κ. Προέδρου ὅτι οἱ ἐκλεχθέντες ὡς μέλη τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς κ. κ. Α. Λιούμας καὶ Ν. Παρανίκας δὲν δύνανται ἕνεκα ἀσχολιῶν νὰ δεχθῶσι τὴν ἀπονεμηθεῖσαν αὐτοῖς τιμήν, ὁ Σύλλογος ἐκλέγει πρὸς ἀντικατάστασιν αὐτῶν τοὺς κ.κ. Ἀβρ. Μαλιάκαν καὶ Ἀθανάσιον Θεοδωρίδην κατὰ πρότασιν τοῦ Προεδρείου.

Εἶτα ὁ κ. Ἡρ. Βασιάδης λαβὼν τὸν λόγον ἀπὸ τοῦ βήματος ἀναγινώσκει συνέχειαν τῆς ἀξιολόγου αὐτοῦ πραγματείας «Περὶ τῆς ἀπολογίας τοῦ Σωκράτου, κατὰ Πλάτωνα, καὶ τοῦ περὶ ἀντιδόσεως λόγου τοῦ Ἰσοκράτους.» Οὐδενὸς δὲ τὸν λόγον αἰτησαμένου μετὰ τὸν κ. Βασιάδην, ὁ κ. Πρόεδρος διαλύει τὴν συνεδρίασιν.

Συνεδρίασις φλη΄.

(Τακτική).

Τῇ 16 Ὀκτωβρίου 1878.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ὀδ. Ἰαλέμου.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ὁ κ. γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὴν περίληψιν τῶν ἐπιστολῶν.

Εἶτα ἀναγγέλλει τὴν προσφορὰν τριῶν ἀντιτύπων τῆς ὑπὸ τοῦ κ. Ν. Γ. Πολίτου πραγματείας *Ὁ ἐπὶ τῶν Γοργόνων μῦθος παρὰ τῷ Ἑλληνικῷ λαῷ*, προσενεχθέντων παρὰ τοῦ ἰδίου συγγραφέως.

Εἶτα ἀγγέλλονται τὸ δεύτερον καὶ ψηφοφορούμενοι γίνονται παμψηφεὶ δεκτοὶ ὁ μὲν κ. Κωνς. Σκόρδος ὡς τακτικόν, ὁ δὲ κ. Φουρνιὲ πρεσβευτὴς τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας παρὰ τῇ Υ. Πύλῃ ὡς ἐπίτιμον μέλος. Ἐπίσης ἀγγέλλεται τὸ πρῶτον ὡς τακτικὸν μέλος ὁ κ. Φιλάρετος Βαφείδης, καθηγητὴς ἐν τῇ κατὰ Χάλκην Θεολογικῇ Σχολῇ, προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ.κ. Ὀδ. Ἰαλέμου, Χρ. Χατζηχρήστου καὶ Π. Παπαρρούση.

Προτείνονται ἔπειτα ὁ μὲν Χρ. Σαμαρτσίδης ὡς μέλος τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς, ὁ δὲ κ. Ἀθ. Δημητριάδης ὡς μέλος τῆς Φιλολογικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Συλλόγου καὶ ψηφοφορίας γενομένης γίνονται δεκτοί.

Ἀγγέλλονται τὸ πρῶτον ὡς ἐπίτιμα μέλη οἱ κ.κ. Ἀλέξανδρος Κουμουνδοῦρος, Θεόδωρος Δεληγιάννης καὶ Ἐπαμεινώνδας Δεληγεώργης προτεινόμενοι ὑπὸ τοῦ Προεδρείου.

Εἶτα ὁ κ. Χρ. Σαμαρτσίδης ἀναγινώσκει τὸ *Περὶ Διδακτικῶν Μεθόδων* καὶ ἰδίως τὸ *περὶ μεθοδικῆς τῆς διδασκαλίας τῆς γλώσσης ἐν καλῶς κατηρτισμένῃ δημοτικῇ σχολῇ*.

Οὐδενὸς δὲ τὸν λόγον αἰτησαμένου μετὰ τὸν κ. Χρ. Σαμαρτσίδην, ὁ κ. Πρόεδρος ἐνόμισε καθῆκον αὐτοῦ νὰ ἀναδείξῃ τὴν σπουδαιότητα τῆς μελέτης καὶ ν' ἀπονείμῃ τῷ ἀναγνόντι ἐπαίνους, οὓς ὁ συντάσσων τὰ πρακτικὰ ταῦτα, ὡς ὧν αὐτὸς ὁ ἀναγνούς, παραλείπει.

Συνεδρίασις φλθ΄.

(Τακτική).

Τῇ 23 Ὀκτωβρίου 1878.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ὀδ. Ἰαλέμου.

Ὁ ειδικὸς γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὰ πρακτικὰ τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως. Μετὰ δὲ τὴν ἐπικύρωσιν αὐτῶν ὁ κ. γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου.

Μετὰ δὲ τοῦτο ἀγγέλλει τὰς ἀκολούθους προσφορὰς βιβλίων.

Ἑξάτομον συγγραφὴν τοῦ νομολόγου Carré *Les lois de procedure Civile* καὶ τὸν *Πολιτικὸν Κώδικα* τοῦ *Πριγκιπάτου τῆς Μολδοβλαχίας ἐπὶ Σκαρλάτου Καλλιμάχου*, προσενεχθέντα παρὰ τοῦ ἐν Τραπεζοῦντι κυρίου Π. Μπίτσου.

Εἶτα ἀγγέλλεται τὸ δεύτερον καὶ ψηφοφορίας γενομένης γίνεται δεκτὸς παμψηφεὶ ὡς τακτικὸν μέλος ὁ κ. Φιλάρετος Βαφείδης καθηγητὴς ἐν τῇ κατὰ Χάλκην Θεολογικῇ Σχολῇ. Ὁμοίως ἀγγέλλεται τὸ δεύτερον καὶ ψηφοφορίας γενομέ-

Digitized by Google

νης γίνονται δεκτοὶ παμψηφεὶ ὡς ἐπίτιμα μέλη οἱ κ.κ. Ἀλέξανδρος Κουμουνδοῦρος, Θεόδωρος Δεληγιάννης καὶ Ἐπαμεινώνδας Δεληγεώργης. Ἀγγέλλεται ἐπίσης τὸ πρῶτον ὡς τακτικὸν μέλος ὁ κ. Καβούρ, ἰατρὸς ἐν Αἴνῳ, προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ.κ. Ὀδ. Ἰαλέμου, Χρ. Χατζηχρήστου καὶ Π. Παπαρρούση.

Μετὰ ταῦτα ὁ μὲν γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει ὁ δὲ Σύλλογος ἐπιψηφίζει τὸ περὶ τῶν δημοσίων διαλέξεων πρόγραμμα τοῦ συλλογικοῦ ἔτους 1878—1879. Εἶτα ἀγγέλλονται τὸ πρῶτον ὡς τακτικὰ μέλη οἱ κ.κ. Ἰωάννης Μουσικός, διδάσκαλος, καὶ Βασίλειος Σγούτας, ἐμποροϋπάλληλος, προτεινόμενοι ὑπὸ τῶν κ. κ. Ὀδ. Ἰαλέμου, Φιλ. Τάγη καὶ Χριστοφ. Σαμαρτσίδου. Ἀγγελθέντων δὲ κατόπιν τῶν κ. κ. Θρασυβούλου Ζαίμη καὶ Χαριλ. Τρικούπη ὡς ἐπιτίμων μελῶν προτεινομένων ὑπὸ τοῦ Προεδρείου, ὁ κ. Χ. Σαμαρτσίδης ἀναγινώσκει συνέχειαν τοῦ ἐν τῇ προηγουμένῃ συνεδριάσει ἀναγνωσθέντος ἀναγνώσματός του. Μετὰ τὸν κ. Χρις. Σαμαρτσίδην ὁ κ. Ἀθ. Θεοδωρίδης λαβὼν τὸν λόγον ἐκφράζει εὐχὴν ὅπως ὁ Σύλλογος ἐκτυπώσῃ χάριν τῶν δημοδιδασκάλων τὸ πρακτικὸν μέρος τοῦ ἀναγνώσματος τοῦ κ. Χρις. Σαμαρτσίδου.

Μετὰ τοῦτον ὁ κ. Ι. Δ. Ἀριστοκλῆς ἀποτείνει ἐπαίνους τῷ κ. Σαμαρτσίδῃ. Διεγερθέντος δὲ τοῦ περὶ γλώσσης ζητήματος λαμβάνουσιν ἀλλεπαλλήλως τὸν λόγον οἱ κ. κ. Ὀδ. Ἴαλεμος, Ἡρ. Βασιάδης, Φίλιππος Τάγης καὶ Ι. Δ. Ἀριστοκλῆς, καὶ μετὰ τοῦτο λύεται ἡ συνεδρίασις ὑπὸ τοῦ Προέδρου.

Συνεδρίασις φμ΄.

(Τακτική).

Τῇ 30 Ὀκτωβρίου 1878.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ὀδ. Ἰαλέμου.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ἀναγινώσκεται περίληψις τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. γεν. γραμματεὺς ἀγγέλλει τὰς ἑξῆς προσφορὰς βιβλίων.

Σῶμα ἓν ἐν δυσὶ τόμοις τοῦ *Περὶ λατινικῆς προσῳδίας καὶ μετρικῆς* πονήματος τοῦ κ. Γερασίμου Πινιατώρου, προσενεχθέντος ὑπὸ τοῦ συγγραφέως.

Σῶμα ἓν τῆς ὑπὸ τοῦ κ. Ι. Δ. Ἀριστοκλέους ἐκπονηθείσης *Χρηστομαθείας τῶν δημοτικῶν σχολείων*, προσενεχθὲν ὑπὸ τοῦ ἰδίου.

Ἀγγέλλονται τὸ δεύτερον καὶ παμψηφεὶ γίνονται δεκτοὶ ὡς τακτικὰ μέλη οἱ κ. κ. Σ. Καβούρ, ἰατρὸς ἐν Αἴνῳ, Ἰωάννης Μουσικός, διδάσκαλος, καὶ Βασίλειος Σγούτας, ἐμποροϋπάλληλος. Ὁμοίως ἀγγέλλονται τὸ δεύτερον καὶ παμψηφεὶ γίνονται δεκτοὶ ὡς ἐπίτιμα μέλη οἱ κ.κ. Θρασύβουλος Ζαΐμης καὶ Χαρίλαος Τρικούπης. Εἶτα κοινοποιεῖται ἡ περὶ τοῦ Σουλινείου κληροδοτήματος γνωμοδότησις τῶν δικηγόρων κ.κ. Γ. Δάλλα, Θ. Ἀντωνιάδου καὶ Γ. Ἀποστολίδου.

Εἶτα ὁ κ. Πρόεδρος λύει τὴν συνεδρίασιν.

Συνεδρίασις φμα΄.

(Τακτική).

Τῇ 7 Νοεμβρίου 1878.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ὀδ. Ἰαλέμου.

Ὁ μὲν εἰδικὸς γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὰ πρακτικὰ τῆς φλη΄ τακτικῆς συνεδριάσεως, ὁ δὲ κ. Π. Παπαρρούσης τὰ τῆς φμ΄ ἕνεκα τῆς ἀπουσίας τοῦ εἰδικοῦ γραμματέως κατὰ τὴν ἐν λόγῳ συνεδρίασιν. Μετὰ τὴν ἐπικύρωσιν τῶν πρακτικῶν τούτων ὁ κ. Κωνς. Καλλιάδης, λαβὼν τὸν λόγον παρατηρεῖ ὅτι ἐπεθύμει νὰ ἤκουε περίληψιν τοὐλάχιστον τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου περὶ ἧς γίνεται λόγος ἐν τοῖς πρακτικοῖς καὶ ὅτι μετὰ λύπης ἀκούει πρακτικὰ γεγραμμένα ἐπὶ φύλλου χάρτου· τὸ τοιοῦτον θεωρεῖ ἄξιον μομφῆς, καθότι εἴθιστο τὰ πρακτικὰ νὰ καταχωρίζωνται ἐν τῷ δι' αὐτὰ ὡρισμένῳ βιβλίῳ, αἱ δὲ ἐπ' αὐτῶν παρατηρήσεις νὰ διατυπῶνται ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς ἀμέσως κατόπιν συνεδριάσεως. Ὁ κ. Πρόεδρος ἀναγνωρίζει τὸ δίκαιον τῶν παρατηρήσεων τοῦ κ. Καλλιάδου καθόσον ἀφορᾷ τὰ πρακτικά· λέγει ὅμως ὅτι ἡ ἀταξία αὕτη προῆλθε τὸ μὲν διότι ὁ πρώην εἰδικὸς γραμματεὺς κ. Γεωργαλᾶς παρῃτήθη ἐν τῷ μέσῳ τοῦ συλλογικοῦ ἔτους, τὸ δὲ τοῦ εἰδικοῦ γραμματέως ἀξίωμα ἀνετέθη τῷ κ. Χρισοφ. Σαμαρτσίδῃ, ὅστις μεθ' ὅλας τὰς ἀσχολίας αὐτοῦ δὲν ἠθέλησε ν' ἀρνηθῇ τὴν ὑπηρεσίαν του εἰς τὸν Σύλλογον. Πρέπει νὰ ὦμεν, εἶπεν ὁ κ. Πρόεδρος, μετριοπαθεῖς καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὰς μικρὰς ἢ προσωρινὰς ἐλλείψεις λογίων θυσιαζόντων

Digitized by Google

τὰς ὀλίγας ὥρας τῆς σχολῆς των εἰς τὴν ἐργασίαν τοῦ Συλλόγου.

Εἶτα ὁ εἰδικὸς γραμματεὺς ἀναγινώσκει περίληψιν τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Συλλόγου καὶ μετὰ ταῦτα ἀγγέλλει τὰς ἑξῆς προσφορὰς βιβλίων.

1 φυλλάδιον τοῦ περιοδικοῦ *Ἑρμῆς* τοῦ μηνὸς Ὀκτωβρίου προσενεχθὲν ὑπὸ τοῦ ὁμωνύμου ἐνταῦθα Συλλόγου.

4 ἀντίτυπα τοῦ *Περὶ λατινικῆς προσῳδίας* πονήματος τοῦ κ. Λ. Ἰνεσοπούλου προσφερόμενα ὑπὸ τοῦ μεταφραστοῦ.

Ἀγγέλλονται εἶτα τὸ δεύτερον καὶ ψηφοφοροῦνται τακτικὰ μέλη οἱ κ.κ. Δ. Σακελλαρίδης διαμένων ἐν Αἰγύπτῳ, Κ. Σαλβάγος, πρόξενος τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, Π. Ζερβουδάκης καὶ Ἰωάννης Π. Σαγραντῆς, ἔμποροι ἐν Ἀθήναις, προτεινόμενοι ὑπὸ τῶν κ.κ. Ἡρ. Βασιάδου, Ἀλ. Πασπάτη καὶ Ν. Παρανίκα.

Εἶτα ἀγγέλλονται τὸ πρῶτον ὡς νέα τακτικὰ μέλη οἱ κ. κ. Μ. Μικέλλης, ἔμπορος, Δημ. Εὐθυβούλης, ἰατρός, καὶ Ἰάκωβος Βαρότσης, προτεινόμενοι ὑπὸ τῶν κ.κ. Ὀδ. Ἰαλέμου, Χρ. Χατζηχρήστου καὶ Π. Παπαρρούση.

Μετὰ τοῦτο ὁ κ. Πρόεδρος προτείνει καὶ ὁ Σύλλογος ἐπιδοκιμάζει ν' ἀποσταλῇ συλλυπητήριος, ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ ἐπιτίμου μέλους τοῦ Συλλόγου ἀειμνήστου Εὐσταθίου Σίμου, τῷ υἱῷ αὐτοῦ.

Ἀκολούθως ἀναγινώσκεται ὑπὸ τοῦ κ. γεν. γραμματέως ἐπιστολὴ τοῦ κ. Limlouer δι' ἧς ἀγγέλλων ὅτι ὁ κ. Μπάουερ, συντάκτης τῆς ἐφημερίδος Blatter ἐνεχείρισεν αὐτῷ ἀριθμόν τινα βιβλίων διὰ τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Συλλόγου, ἐρωτᾷ διὰ τίνος μέσου ἐπιθυμεῖ ὁ Σύλλογος νὰ λάβῃ τὰ βιβλία ταῦτα.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἐπιστολῆς λαβὼν τὸν λόγον ὁ κ. Πρόεδρος παρετήρησεν ὅτι καθ' ἃ ἐξάγεται ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ ἐν Ἀθήναις κ. Ν. Α. Νάζου πρὸς τὸ Προεδρεῖον τοῦ Συλλόγου, ὁ μὲν ἐπὶ τῆς Παιδείας Ὑπουργὸς κ. Θ. Δεληγιάννης ἐξέδωκε τὸ ἔνταλμα περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Ταμείου πληρωμῆς τῶν 2 χιλιάδων δραχμῶν ἃς ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις χορηγεῖ τῷ Συλλόγῳ, ἀλλ' ὁ Ταμίας ἐζήτησε τακτικὸν περὶ τούτου πληρεξούσιον ἔγγραφον συντεταγμένον ἐνώπιον τοῦ ἐν Κων/πόλει Ἑλλ. Προξενείου, ὅπερ ν' ἀποσταλῇ ὑπὸ τοῦ Προεδρείου πρὸς τὸν κ. Νάζον, μὴ θεωρῶν ἐπαρκῆ τὴν ἐπίσημον ἐπιστολὴν τοῦ Προεδρείου καὶ τὴν συνοδεύουσαν ταύτην ἐνσφράγιστον ἀπόδειξιν τοῦ Ταμίου τοῦ Συλλόγου. Ἐλθόντος δέ, λέγει, τοῦ Προέδρου εἰς συνεννόησιν περὶ τούτου μετὰ τοῦ ἀξιοτίμου ἐνταῦθα Γεν. Προξένου τῆς Ἑλλάδος, εὑρέθη ὅτι ὁ κανονισμὸς δὲν ἐπιτρέπει αὐτῷ νὰ συντάξῃ τὸ ἁρμόδιον πληρεξούσιον χωρὶς νὰ προηγηθῇ εἰδικὴ περὶ τούτου ἐξουσιοδότησις εἰς τὸν Πρόεδρον ὑπὸ τῆς ὁλομελείας τοῦ Συλλόγου· τούτου ἕνεκα ὁ κ. Πρόεδρος ἐζητήσατο ὅπως δοθῇ αὐτῷ ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ἐξουσιοδότησις, ἵνα φέρων ἀντίγραφον ἐπικυρωμμένον τοῦ περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης ἀποσπάσματος τοῦ πρακτικοῦ τῆς παρούσης συνεδριάσεως, συντάξῃ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος πληρεξούσιον. Τοῦ κ. Ἡρ. Βασιάδου παρατηρήσαντος ὅτι ἄλλοτε ἐν παρομοίᾳ περιπτώσει δὲν ἀπῃτήθη ἡ σύνταξις τοιούτου πληρεξουσίου, καὶ ὅτι ἡ Ἑλλ. Κυβέρνησις ἠρκέσθη εἰς ἐπίσημον ἔγγραφον τοῦ Συλλόγου, ὁ κ. Πρόεδρος ἀπαντᾷ ὅτι τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Βασιάδου προτεινόμενα ἐξετέθησαν ἐγκαίρως ὑπὸ τοῦ Προεδρείου, ἀλλ' ὁ κεντρικὸς Ταμίας τῆς Ἑλλ. Κυβερνήσεως ἔχων ἐνώπιον αὐτοῦ τὸν αὐστηρὸν νόμον περὶ εὐθύνης ὑπαλλήλων τὸν ἐκδοθέντα πρό τινων μηνῶν ἐν Ἑλλάδι, ἐθεώρησεν ἑαυτὸν ὑποχρεωμένον πρὶν ἢ δώσῃ τὰ χρήματα νὰ ἔχῃ εἰς χεῖράς του ἐπίσημον ἔγγραφον τῶν ἑλλ. Ἀρχῶν, διότι τὰ ἔγγραφα ξένων Ἀρχῶν οὐδὲν ἔχουσι κῦρος, ὅσον ἐπίσημον χαρακτῆρα καὶ ἂν ἤθελον φέρει, ἐν ζητήμασι χρηματιστικῆς διαχειρίσεως. Οὐδεμιᾶς ἄλλης παρατηρήσεως γενομένης ὁ Σύλλογος παραδέχεται παμψηφεὶ τὴν πρότασιν τοῦ κ. Προέδρου περὶ εἰδικῆς αὐτοῦ ἐξουσιοδοτήσεως πρὸς σύνταξιν πληρεξουσίου ἐνώπιον τοῦ Προξενείου ἀποσταλησομένου πρὸς τὸν κ. Νάζον διὰ τὸν εἰρημένον σκοπόν.

Μετὰ ταῦτα προτείνεται ὑπὸ τοῦ Προεδρείου ἡ ἀπὸ 6 εἰς 8 λίρ. τουρκικὰς αὔξησις τῆς μισθοδοσίας τοῦ κ. Ἀλκιβιάδου Μαυράκη, ἥτις καὶ γίνεται δεκτὴ ὑπὸ τοῦ Συλλόγου, ἐπὶ τῷ ὅρῳ ὅτι θέλει ὑποβοηθεῖ καὶ τὸν βιβλιοφύλακα τοῦ Συλλόγου, παρευρισκόμενος τὰς ἡμέρας καθ' ἃς ἔσται ἀνοικτὴ ἡ βιβλιοθήκη καὶ ὑπεύθυνος ὢν πρὸ τοῦ βιβλιοφύλακος, ὅστις πάλιν εἶναι ὑπεύθυνος πρὸ τοῦ Συλλόγου.

Ἀναγινώσκεται ἔπειτα ὑπὸ τοῦ κ. Ἡρ. Βασιάδου συνέχεια «Περὶ τῆς κατὰ Φαῖδρον καὶ Γοργίαν ῥητορικῆς τοῦ Πλάτωνος».

Ἐπέρχεται μετὰ τὸ τέλος τῆς ἀναγνώσεως τῆς πραγματείας συζήτησις μεταξὺ τῶν κ. κ. Ἡρ. Βασιάδου καὶ Ὀδ. Ἰαλέμου περὶ τῶν πολιτικῶν ἀρχῶν καὶ τοῦ χαρακτῆρος Πλάτωνος καὶ Πινδάρου.

Digitized by Google

Συνεδρίασις φμβ'.

(τακτική).

Τῇ 13 Νοεμβρίου 1878.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ὀδ. Ἰαλέμου.

Ὁ εἰδικὸς γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὰ πρακτικὰ τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως, ἅτινα καὶ ἐπικυροῦνται. Μετὰ δὲ τοῦτον ὁ Γεν. Γραμματεὺς ἀναγινώσκει περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου.

Εἶτα ἀγγέλλει τὰς ἑξῆς προσφορὰς βιβλίων.

1 ἀντίτυπον τῆς ὑπὸ τοῦ κ. Μιλτιάδου Πανταζῆ ἐκπονηθείσης *διδακτικῆς γραμματικῆς*, προσενεχθὲν ὑπὸ τοῦ συγγραφέως.

1 ἀντίτυπον τῶν ἐπὶ *τοῦ ἐθνογραφικοῦ χάρτου ἐξηγηματικῶν σημειώσεων* τοῦ κ. Kiepert, προσενεχθὲν ὑπὸ τοῦ ἰδίου.

1 ἀντίτυπον τῶν *περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος διαμειφθέντων διπλωματικῶν ἐγγράφων.*

41 τόμοι, προσφερόμενοι ὑπὸ τοῦ πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων Συλλόγου.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Ν. Παρανίκας, λαβὼν τὸν λόγον, παρατηρεῖ ὅτι δέον νὰ ὁρισθῶσι σαφέστερον ἐν τοῖς πρακτικοῖς τὰ καθήκοντα τοῦ γραφέως κ. Ἀλκιβιάδου Μαυράκη ὡς βοηθοῦ τοῦ βιβλιοφύλακος μετὰ τὴν ἐπιψήφισιν τῆς προτάσεως τοῦ κ. Προέδρου περὶ αὐξήσεως τῆς μηνιαίας μισθοδοσίας αὐτοῦ κατὰ δύο χρυσᾶς λίρας. Συνεπῶς ὁρίζεται ὅτι ὁ ἐν λόγῳ γραφεὺς ἀνελλειπῶς καὶ ἄνευ προφάσεως οὐ μόνον θὰ παρευρίσκηται ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ κατὰ τὰς ἡμέρας καθ' ἃς αὕτη εἶναι ἠνεῳγμένη, ὑποβοηθῶν τὸν κ. βιβλιοφύλακα πρὸς τακτοποίησιν τῶν βιβλίων διὰ συντάξεως καταλόγων καὶ εὑρετηρίου, ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς τῆς τακτικῆς καὶ συνήθους ἐργασίας, θὰ ἀντιγράφῃ πᾶν ὅ,τι ὁ κ. Πρόεδρος ἢ τὰ μέλη τοῦ Προεδρείου ἤθελον τῷ διαβιβάζει, ἀφορῶν τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Συλλόγου.

Εἶτα ὁ κ. Πρόεδρος λαβὼν τὸν λόγον λέγει ὅτι, προκειμένου μετὰ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ νέου Πατριάρχου τέως τακτικοῦ μέλους τοῦ Συλλόγου νὰ γίνῃ μετάθεσις αὐτοῦ εἰς τὰ ἐπίτιμα, ἀγνοεῖ ἂν πρέπῃ νὰ γίνῃ αὕτη διὰ μυστικῆς ψηφοφορίας ἢ δι' ἀνακηρύξεως. Ὁ κ. Ἡρ. Βασιάδης λέγει ὅτι καὶ ἄλλοτε ἡ μετάθεσις πατριάρχου ἀπὸ τακτικοῦ εἰς ἐπίτιμον μέλος ἐγένετο δι' ἀνακηρύξεως καὶ δὴ διὰ χειροκροτήσεων. Τότε ὁ κ. Πρόεδρος λέγει ὅτι εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς προεδρείας τοῦ κ. Ἰ. Δ. Ἀριστοκλέους ἀνέγνω περὶ μεταθέσεως τοιαύτης γενομένης διὰ μυστικῆς ψηφοφορίας· ἀλλ' ἀφοῦ ὑπάρχουσι προηγούμενα ἀνακηρύξεως καὶ διὰ χειροκροτήσεων, δὲν διστάζει νὰ προτείνῃ τῷ Συλλόγῳ ἀνακήρυξιν διὰ χειροκροτήσεων καὶ πρῶτος αὐτὸς χειροκροτεῖ, τοῦτο δὲ πράττουσι καὶ τὰ λοιπὰ τῶν παρισταμένων μελῶν τοῦ Συλλόγου.

Μετὰ τοῦτο λαβὼν τὸν λόγον ὁ κ. Σαμαρτσίδης λέγει ὅτι ἐδέχθη μὲν τὴν θέσιν τοῦ εἰδικοῦ γραμματέως ἰδίως ἕνεκα τοῦ πόθου τοῦ νὰ συνεργασθῇ μετὰ τοῦ ἀρχαίου, σεβαστοῦ καὶ ἐριτίμου φίλου του κ. Ὀδ. Ἰαλέμου, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ σύνταξις τῶν πρακτικῶν ἀπαιτεῖ ἐργασίαν, ἣν, ἕνεκα τῶν πολλῶν του ἀσχολιῶν δὲν δύναται δεόντως νὰ ἐκτελέσῃ, ὑποβάλλει εὐσεβάστως τὴν παραίτησίν του, ἥτις δὲν γίνεται δεκτὴ ἐπὶ τῇ διαβεβαιώσει τοῦ κ. Προέδρου καὶ τοῦ Συλλόγου ὅτι ἡ ἀντιγραφὴ τῶν πρακτικῶν ἑτέρῳ ἀνατεθήσεται, τοῦ κ. Σαμαρτσίδου ὑποχρεουμένου μόνον νὰ συντάσσῃ αὐτά.

Προτείνονται ἔπειτα τὸ δεύτερον καὶ γίνονται δεκτοὶ ὡς τακτικὰ μέλη οἱ κ. κ. Μικέλλης ὅστις παρατυχὼν προσκαλεῖται ὑπὸ τοῦ Προέδρου νὰ καταλάβῃ τὴν οἰκείαν θέσιν, Δ. Εὐθυβούλης καὶ Ἰάκωβος Βαρότσης προτεινόμενοι ὑπὸ τῶν σημειουμένων ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς προλαβούσης συνεδριάσεως.

Εἶτα ὁ κ. Ἡρ. Βασιάδης παρελθὼν τὸ βῆμα ἀναγινώσκει τὴν σοφὴν αὐτοῦ πραγματείαν «Περὶ τῆς κατὰ Φαῖδρον καὶ Γοργίαν ῥητορικῆς τοῦ Πλάτωνος».

Μετὰ τὸν κ. Ἡρ. Βασιάδην ὁ κ. Πρόεδρος λαβὼν τὸν λόγον λέγει ὅτι νέος τις Τραπεζούντιος ὀνόματι Γεώργιος Προυσσαῖος, μαθητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Γυμνασίου ἐν τῇ β' τάξει, παθὼν ἐκ κωφώσεως, πέμψας πρὸς τὸν Σύλλογον ποίημα, ἐπιθυμεῖ νὰ μάθῃ τὴν περὶ αὐτοῦ κρίσιν του καὶ ζητεῖ τὴν συνδρομὴν τοῦ Συλλόγου πρὸς ἐξακολούθησιν τῶν σπουδῶν του. Ὁ κ. Πρόεδρος λέγει ὅτι ἡ μὲν φύσις τοῦ ποιήματος εἶναι τοιαύτη ὥστε δὲν ἐπιτρέπει αὐτῷ νὰ τὸ ὑποβάλῃ εἰς τὸν Σύλλογον, ἡ δὲ τοῦ νέου δεινὴ θέσις ἐπιβάλλει αὐτῷ τὸ ἐκ φιλανθρωπίας ὑπαγορευόμενον καθῆκον τοῦ νὰ παρακαλέσῃ πᾶν δήποτε ἐκ τῶν παρισταμένων μελῶν, τὸ δυνάμενον καὶ ἔχον ἔφεσιν νὰ πράξῃ τι ὑπὲρ τοῦ ἀτυχοῦς νέου, ὅπως τὸ πράξῃ.

Εἶτα ἡ συνεδρίασις διαλύεται.

Digitized by Google

Συνεδρίασις φμγ'.

(Τακτική).

Τῇ 20 Νοεμβρίου 1878.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. 'Οδ. 'Ιαλέμου.

'Αναγνόντος τοῦ εἰδικοῦ γραμματέως τὰ πρακτικὰ τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως καὶ ἐπικυρωθέντων τούτων ὑπὸ τοῦ Συλλόγου, ὁ γεν. Γραμματεὺς ἀναγινώσκει περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας.

Εἶτα ἀγγέλεται τὸ πρῶτον ὡς τακτικὸν μέλος τοῦ Συλλόγου ὁ κ. Φώτιος Φωτιάδης, ἰατρός, προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ.κ. Δ. Εὐθυβούλη, Γ. Καραπαναγιώτου καὶ Ν. Παρανίκα.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Πρόεδρος ἀνακοινοῖ τῷ Συλλόγῳ τὸν θάνατον τοῦ ἰατροῦ Μίλλιγγεν, ἀρχαίου τακτικοῦ μέλους, ἄλλοτε Προέδρου χρηματίσαντος τοῦ Συλλόγου καὶ μεθερμηνεύων τὴν ἐπὶ τῷ συμβάντι τούτῳ βαθεῖαν τοῦ Σωματείου λύπην προτείνει ὅπως σταλῶσιν συλληπητήριοι εἴς τε τὴν χήραν καὶ τὸν πρεσβύτερον τῶν ἐνταῦθα υἱῶν τοῦ ἀποβιώσαντος συνάμα δὲ ὅπως κατὰ τὰ ἔθιμα τοῦ Συλλόγου παρακληθῇ μέλος τι ἵνα συγγράψῃ καὶ ἀναγνώσῃ ἐν τακτικῇ συνεδριάσει τὴν βιογραφίαν τοῦ ἀνδρός. 'Ο Σύλλογος ἀποδεχόμενος παμψηφεὶ τὰς προτάσεις ταύτας ψηφίζει ὅπως ὁ κ. Πασπάτης ἀναλάβῃ τοῦτο. Παρὼν δὲ ὁ κ. Πασπάτης ἐνέδωκεν εἰς τὴν παράκλησιν ταύτην τοῦ Σωματείου.

Εἶτα ὁ κ. Πρόεδρος ζητεῖ πίστωσιν εἴκοσι λιρῶν πρὸς ἐπιδιόρθωσιν μερῶν τινων τοῦ κτιρίου πολλὰ ἐκτιθεὶς περὶ τῆς λυπηρᾶς καταστάσεως εἰς ἣν τοσοῦτον ταχέως περιῆλθον μέρη τινὰ αὐτοῦ ἕνεκα τῆς ὑγρασίας καὶ περὶ τῆς ἀπροσεξίας μεθ' ἧς ἐξ ἀρχῆς ᾠκοδομήθη τὸ κτίριον. 'Ο Σύλλογος ἐνέκρινε τὴν πίστωσιν ταύτην.

Κατόπιν ὁ κ. Πρόεδρος ζητεῖ ἑτέραν πίστωσιν δέκα λιρῶν πρὸς κατασκευὴν θηκῶν τῆς βιβλιοθήκης ἃς κατέστησαν ἀναγκαίας αἱ ὁσημέραι αὐξάνουσαι προσφοραὶ τῶν βιβλίων συνεπείᾳ τῆς περὶ τούτου ἐγκυκλίου τοῦ Προεδρείου.

'Επὶ τέλους ὁ κ. 'Ηρ. Βασιάδης ἀνέγνω συνέχειαν τῆς πραγματείας αὐτοῦ «περὶ τοῦ περὶ ἀντιδόσεως λόγου τοῦ 'Ισοκράτους.» 'Ερωτήσαντος δὲ τοῦ κ. Προέδρου μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν ἂν ἔχει τις νὰ φέρῃ παρατηρήσεις ἐπὶ τῶν σκέψεων τοῦ κ. Βασιάδου καὶ οὐδενὸς τὸν λόγον ζητήσαντος, ἡ συνεδρίασις διαλύεται.

Συνεδρίασις φμδ'.

(Τακτική).

Τῇ 27 Νοεμβρίου 1878.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. 'Οδ. 'Ιαλέμου.

Μὴ ὑπαρχόντων πρακτικῶν ἕνεκα τῆς ἀπουσίας τοῦ Εἰδ. Γραμματέως ἀσθενοῦντος, ὁ κ. Πρόεδρος, ἀπουσιάζοντος καὶ τοῦ κ. Γεν. Γραμματέως ἐξ ἀσθενείας, ἀναγινώσκει περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου.

Μετὰ δὲ ταῦτα ἀγγέλλει τὰς ἑξῆς προσφορὰς βιβλίων.

1 ἀντίτυπον τοῦ *Περὶ Μεθόδου* λόγου τοῦ René Descartes, ἐν μεταφράσει, προσενεχθὲν ὑπὸ τοῦ μεταφραστοῦ κ. Δ. Μοστράτου.

1 ἀντίτυπον τοῦ *Περὶ τοῦ βίου, τῆς διδασκαλίας καὶ τοῦ θανάτου τοῦ Σωκράτους* πονήματος τοῦ Ernest von Lasaulx, ἐν μεταφράσει, προσενεχθὲν ὑπὸ τοῦ ἰδίου μεταφραστοῦ κ. Δ. Μοστράτου.

1 ἀντίτυπον περὶ κινήσεως τῆς 'Ελλάδος ὑπὸ οἰνοποιητικὴν ἔποψιν, προσενεχθὲν ὑπὸ τοῦ συγγραφέως Menzer, Γερμανοῦ.

Εἶτα ὁ κ. Πρόεδρος ἀναγινώσκει ὁλοκλήρους τὰς ἑξῆς ἐπιστολάς: α') τὴν ἐπιστολὴν τῆς Α. Θ. Π. τοῦ Οἰκ. Πατριάρχου· β') τὴν τοῦ κ. 'Αλ. Κουμουνδούρου καὶ γ') τὴν τοῦ κ. Barthelemy Saint Hillaire, ἁπάσας μεγάλην περιποιούσας τιμὴν τῷ Συλλόγῳ. Μετὰ ταῦτα ἐκτίθησι τὴν θέσιν ἐν ᾗ εὑρίσκεται ἡ ὑπόθεσις τῆς δωρεᾶς τῆς κ. Εὐανθίας Θεοφιλίδου καὶ τὰς περὶ ταύτης μέχρι τοῦδε ἐνεργείας τοῦ Συλλόγου καὶ ὅτι ἐπ' ἐσχάτων ὁ κ. Α. Δεληγεώργης ἀπέστειλε τῷ Συλλόγῳ δύο ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἐπιστολάς, διὰ μὲν τῆς πρώτης γνωστοποιῶν αὐτῷ ὅτι ἀναδέχεται τὴν ὑπεράσπισιν τῆς ὑποθέσεως κοινῇ μετὰ τοῦ κ. Τέτση δικηγόρου, διὰ δὲ τῆς δευτέρας διακοινῶν νομικά τινα ζητήματα καὶ σκέψεις αὐτοῦ περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης. Καθυποβάλλει δὲ ὁ κ. Πρόεδρος τῷ Συλλόγῳ πρότασιν ὅπως, ὁψέποτε τὴν ὑπόθεσιν ταύτην κερδίσῃ ὁ Σύλλογος, τὰ γενησόμενα ἔξοδα ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως ταύ-

Digitized by Google

της καταλογισθῶσιν εἰς βάρος τῆς δωρεᾶς, καθότι αὕτη δὲν εἶναι ὑπὲρ τῶν δαπανῶν τοῦ Συλλόγου, ἀλλὰ πρὸς ἴδιον σκοπόν, ἤτοι πρὸς ἵδρυσιν παρθεναγωγείου. Τῇ δὲ προτάσει τοῦ κ. Καραβασίλη, ὁ κ. Πρόεδρος ἀναγινώσκει τὴν ἐπιστολὴν τοῦ κ. Δεληγεώργη τὴν ἀφορῶσαν τὰ νομικὰ ζητήματα ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως τῆς Εὐανθίας Θεοφιλίδου, ἐν οἷς, ὡς λέγει ὁ κ. Πρόεδρος, δὲν ἀντελήφθη, φαίνεται, καθαρῶς τῆς ὑποθέσεως ταύτης ὁ νομικὸς οὗτος καὶ ἑπομένως δέον ν' ἀποσταλῶσι πρὸς αὐτὸν καθαραὶ καὶ ἀκριβεῖς πληροφορίαι ὅπως σχηματίσῃ τὴν περὶ τούτου νομικὴν αὐτοῦ ἰδέαν· ἐφ' οἷς ὁ κ. Ἡρ. Βασιάδης ἐκτίθησιν, ὅτι ἡ μακαρῖτις Θεοφιλίδου, μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου αὐτῆς, προσεκάλεσεν αὐτὸν καὶ ἀνεκοίνωσεν ὅτι πρόσωπόν τι τρίτον εἶχε παραδώσει αὐτῇ ποσότητά τινα χρηματικὴν μετὰ τῆς ἐντολῆς ὅπως προσενέγκῃ αὐτὴν εἰς τὸν Σύλλογον καὶ ὅτι μετὰ τὸν θάνατον αὐτῆς καὶ αὐτὴ ἡ κ. Θεοφιλίδου ἀφίνει καὶ τὴν ἰδίαν αὐτῆς προῖκα, ἐπὶ ὅροις, οἵτινες ἐν τῇ χειρογράφῳ αὐτῆς ἀποσταλείσῃ τῷ Συλλόγῳ ἐπιστολῇ φαίνονται, καὶ ἑπομένως φρονεῖ ὁ κ. Ἡρ. Βασιάδης ὅτι διακρινομένης τῆς δωρεᾶς εἰς δύο διάφορα μέρη, διακριτέα καὶ ἡ ἀπαίτησις τοῦ συζύγου αὐτῆς ἐπὶ τῆς ἐν λόγῳ δωρεᾶς ἐπίσης εἰς δύο μέρη. Μετὰ τὰς παρατηρήσεις ταύτας τοῦ κ. Ἡρ. Βασιάδου ὁ κ. Πρόεδρος προτείνει ὅπως ἀναβληθῇ ἡ περὶ τούτου συζήτησις εἰς ἑπομένην συνεδρίασιν καὶ ἐπαναφέρει τὴν προηγηθεῖσαν πρότασιν τοῦ νὰ καταλογισθῶσι τὰ ἔξοδα τῆς δίκης εἰς βάρος τῆς δωρεᾶς, ἣν πρότασιν ὑποστηρίζει ὁ κ. Ἡρ. Βασιάδης, ὡς καὶ ὁ κ. Ι. Καραβασίλης, ὅστις προτείνει ὅπως παρακληθῇ ὁ κ. Ἡρ. Βασιάδης, ὡς γινώσκων καλῶς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, ἵνα ποιήσηται ἔκθεσίν τινα περὶ ταύτης ἥτις σταλήσεται τοῖς ἐν Ἀθήναις δικηγόροις τοῦ Συλλόγου καὶ ἀντιπροτείνει ὅτι ἐὰν τὰ ἔξοδα τῆς δίκης ταύτης δὲν ἀποβῶσι πολλά, νὰ καταλογισθῶσιν εἰς βάρος τοῦ Συλλόγου. Ὁ κ. Πρόεδρος ὑπομιμνήσκει ὅτι ὑπάρχει περὶ τούτου προηγηθεῖσα ἀπόφασις συνᾴδουσα μᾶλλον πρὸς τὴν τοῦ Προεδρείου πρότασιν ἥτις καὶ τεθεῖσα εἰς ψηφοφορίαν ἐγένετο δεκτή. Εἶτα ὁ κ. Πρόεδρος γνωστοποιεῖ τῷ Συλλόγῳ ὅτι ἐκρατήθησαν παρὰ τῷ κ. Νάζῳ νέαι δραχ. ἑκατὸν διὰ τὰ τακτικὰ ἔξοδα τῆς δίκης ἐκ τῶν χρημάτων τῶν προσενεχθέντωνπαρὰ τῆς Ἑλλ. Κυβερνήσεως, τὸ δὲ παραδοθὲν τῷ Συλλόγῳ ὑπόλοιπον συνεποσώθη εἰς λίρ. ὀθ. ἑξήκοντα ἑπτά, ἕνεκα τῆς ἐν Ἀθήναις νομισματικῆς διαφορᾶς.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Πρόεδρος ἐκτίθησιν ὅτι μέχρι τοῦδε ἡ βιβλιοθήκη τοῦ Συλλόγου ἐστερεῖτο λεξικῶν, Ἑλληνικοῦ καὶ Γαλλικοῦ, πρὸς χρῆσιν τακτικὴν καὶ ὅτι παρεκάλεσε τὸν κ. Κορομηλᾶν, ὅστις καὶ ἀπέστειλε δύο τοιαῦτα. Ἐπὶ τούτῳ ὁ κ. Ἡρ. Βασιάδης λέγει ὅτι θαυμάζει ἀκούων ὅτι δὲν ὑπάρχουσι λεξικά, κάλλιστα γινώσκων ὅτι ἡ βιβλιοθήκη κέκτηται τὸ λεξικὸν τοῦ Σασοὺν καὶ ἄλλα ἐφ' οἷς ἐπικαλεῖται τὴν μαρτυρίαν τοῦ πρώτου βιβλιοφύλακος κ. Ἀπ. Διούμα, ὅστις ἐπιβεβαιῶν τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Ἡρ. Βασιάδου λεχθέντα προστίθησιν ὅτι ἀπὸ πολλοῦ εἰσὶ δεδομένα ἔξω τῆς βιβλιοθήκης βιβλία ἱκανὰ ἐπ'ἀποδείξεσιν, αἵτινες δέον νὰ παρατηρηθῶσι καὶ ζητηθῶσι τὰ δοθέντα βιβλία.

Εἶτα προτείνεται τὸ δεύτερον ὡς μέλος τακτικὸν τοῦ Συλλόγου ὁ κ. Φώτιος Φωτιάδης, ἰατρός, καὶ ψηφοφορίας γενομένης γίνεται παμψηφεὶ δεκτός. Προτείνονται δὲ τὸ πρῶτον ὡς τακτικὰ μὲν ὁ κ. Θ. Γεωργιάδης, ἰατρός, προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. κ. Ὀδ. Ἰαλέμου, Χατζηχρήστου καὶ Σαμαρτσίδου, ὡς ἐπίτιμον δὲ ὁ ἐν Γλασκώβῃ καθηγητὴς κ. Jebb προτεινόμενος ὑπὸ τοῦ Προεδρείου. Προταθεὶς ἀκολούθως ὑπὸ τοῦ Προεδρείου ὁ κ. Εὐθυβούλης ἰατρὸς ὡς μέλος τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐπιτροπῆς γίνεται δεκτός.

Λόγου ἐνταῦθα γενομένου ὅτι τὴν προσθήκην ταύτην τοῦ ἀνωτέρω μέλους εἰς τὴν Ἐπιστημονικὴν Ἐπιτροπὴν προὐκάλεσε τὸ Προεδρεῖον λόγῳ ὅτι παρατηρεῖται ἀποχή τις ἐνίων μελῶν ἀπὸ τῶν ἐργασιῶν τῆς Ἐπιτροπῆς ταύτης καὶ ὅτι ἀνάγκη νὰ δοθῇ νέα ὤθησις εἰς αὐτήν, ὁ κ. Ἰωάννης Καραβασίλης προτείνει νὰ γραφῇ ἐπιστολὴ ἐκ μέρους τοῦ Προεδρείου πρὸς ἅπαντα τὰ μέλη τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐπιτροπῆς παρακαλούμενα ν' ἀπαντήσωσιν εἰ ἔχουσι τὴν προθυμίαν νὰ ἐργασθῶσιν, ἄλλως νὰ ἐκλεγῶσι νέα. Τὴν πρότασιν ταύτην ὑποστηρίζουσιν οἱ κ. κ. Ἡρ. Βασιάδης καὶ Γ. Ἀριστάρχης πρὸς οὓς ἁπάντων ὁ κ. Πρόεδρος ἐκφράζει ἐνδοιασμοὺς νὰ καθυποβάλλῃ αὐτὸς τοῦτο εἰς τὸν Σύλλογον ἕνεκα λόγων τινῶν οὓς ἀποφεύγει νὰ ἐκφράσῃ. Ὁ κ. Παρανίκας ἐρωτᾷ εἰ ἡ Ἐπις. Ἐπιτροπὴ ἐξελέξατο τὸν πρόεδρον καὶ τὸν γραμματέα αὐτῆς καὶ ἐπὶ τῇ καταφατικῇ ἀπαντήσει τροποποιεῖ τὴν πρότασιν τοῦ κ. Ἰ. Καραβασίλη προτείνων ὅπως ἡ πρόσκλησις αὕτη γένηται ἐκ μέρους τοῦ Προέδρου καὶ τοῦ γραμματέως τῆς Ἐπιτροπῆς. Τεθεῖσα δὲ ἡ πρότασις τοῦ κ. Ἰ. Καραβασίλη εἰς ψηφοφορίαν γίνεται δεκτή.

Digitized by Google

Εἶτα ὁ κ. Πρόεδρος καθυποβάλλει πρότασιν περὶ πιστώσεως 15—20 λιρῶν πρὸς ἀγορὰν διαφόρων περιοδικῶν, ἥτις ὑποστηριχθεῖσα καὶ ὑπὸ τοῦ κ. Ἡρ. Βασιάδου γίνεται δεκτὴ κατὰ τὸν ἀνώτατον τῆς προτάσεως ὅρον τῶν 20 λιρῶν.

Εἶτα ὁ κ. Γ. Ἀριστάρχης διακοινοῖ τῷ Συλλόγῳ ὅτι προσφέρει αὐτῷ μαρμαρίνην κεχρωματισμένην κεφαλὴν τῆς Ἴσιδος θεᾶς Αἰγυπτίας, ἀνακοινῶν συνάμα γραπτῶς τὰς περὶ ταύτης κρίσεις του. Τέλος ὁ λόγος δίδοται τῷ αὐτῷ κ. Γ. Ἀριστάρχῃ, ὅστις παρελθὼν τὸ βῆμα ἀναγινώσκει τὴν «Περὶ φυτῶν παρ' Ἑβραίοις» πραγματείαν αὐτοῦ. (Ὅρα σελ. 22). Οὐδενὸς μετὰ ταῦτα ζητήσαντος τὸν λόγον καὶ τοῦ κ. Προέδρου εὐχαριστήσαντος τὸν κ. Γ. Ἀριστάρχην ἐπὶ τῷ σπουδαίῳ αὐτοῦ ἀναγνώσματι, διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

Συνεδρίασις φμε'.

(Τακτική.)

Τῇ 4 Δεκεμβρίου 1878.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ὀδ. Ἰαλέμου.

Ἀναγνωσθέντων τῶν πρακτικῶν τῶν δύο προηγουμένων συνεδριάσεων ὑπὸ τοῦ Εἰδικοῦ Γραμματέως καὶ ἐπικυρωθέντων, ὁ Γεν. Γραμματεὺς ἀναγινώσκει περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου. Εἶτα ἀγγέλλονται τὸ δεύτερον καὶ ψηφίζονται οἱ ἐν τῇ προλαβούσῃ συνεδριάσει προταθέντες τὸ πρῶτον, ἤτοι ὁ μὲν κ. Θεόδ. Γεωργιάδης ὡς μέλος τακτικὸν τοῦ Συλλόγου, ὁ δὲ κ. Jebb ὡς ἐπίτιμον αὐτοῦ μέλος. Κατόπιν δὲ ἀναγγέλλεται τὸ πρῶτον ὡς τακτικὸν μέλος ὁ κ. Μ. Μαλιάδης, ἔμπορος, προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. κ. Βελλογιάννη, Ν. Παρανίκα καὶ Π. Παπαρρούση. Μετὰ ταῦτα ἀγγέλλεται τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Προέδρου ὡς ἐπίτιμον μέλος τοῦ Συλλόγου ὁ κ. Eckstein, καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Λειψίας καὶ γυμνασιάρχης τῆς Σχολῆς τοῦ Ἁγίου Νικολάου, τῇ προτάσει τῆς Φιλολογικῆς Ἐπιτροπῆς. Κατόπιν ἀγγέλλεται τὸ πρῶτον ὡς τακτικὸν μέλος τοῦ Συλλόγου ὁ κ. Δημ. Ῥεβελάκης προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. κ. Χατζῆ Χρήστου, Φ. Τάγη καὶ Χρ. Σαμαρτσίδου.

Ἐπὶ τέλους ὁ κ. Ἡρ. Βασιάδης ἀναγινώσκει πραγματείαν «περὶ Δημοσθένους καὶ τῶν λόγων αὐτοῦ.» Ἐρωτήσαντος δὲ τοῦ κ. Προέδρου ἄν ἔχει τις νὰ φέρῃ παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ ἀναγνώσματος καὶ οὐδενὸς τὸν λόγον ζητήσαντος, διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

Συνεδρίασις φμϛ'.

(Τακτική).

Τῇ 11 Δεκεμβρίου 1878.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ὀδ. Ἰαλέμου.

Τοῦ εἰδικοῦ Γραμματέως ἀναγνόντος τὰ πρακτικὰ τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως καὶ ἐπικυρωθέντων τούτων, ὁ γεν. Γραμματεὺς ἀναγινώσκει περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας καὶ προσφορᾶς βιβλίων ὑπὸ φιλομούσων εἰσακουσάντων τὴν παράκλησιν τοῦ Προεδρείου τὴν διὰ τῆς ἐπὶ τούτῳ ἐκδοθείσης ἐγκυκλίου ἀπευθυνθεῖσαν τοῖς φιλομούσοις.

Εἶτα ἀγγέλλονται τὸ δεύτερον καὶ ψηφοφοροῦνται οἱ ἐν τῇ προλαβούσῃ συνεδριάσει προταθέντες, ἤτοι οἱ μὲν κ. Μ. Μαλιάδης καὶ Δημ. Ῥεβελάκης ὡς μέλη τακτικά, ὁ δὲ κ. Eckstein ὡς ἐπίτιμον μέλος τοῦ Συλλόγου. Μετὰ ταῦτα ἀγγέλλονται τὸ πρῶτον ὡς τακτικὰ μέλη τοῦ Συλλόγου οἱ κ. κ. Στέφανος Ἠλιάδης ἔμπορος καὶ Νικόλαος Σταματιάδης διδάκτωρ τῶν νομικῶν προτεινόμενοι ὑπὸ τῶν κ. κ. Γ. Ἀριστάρχου, Ἡρ. Βασιάδου καὶ Γ. Δημητριάδου. Κατόπιν προτείνονται καὶ γίνονται παμψηφεὶ δεκτοὶ ὡς μέλη τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐπιτροπῆς οἱ κ. κ. Σταυράκης Ἀριστάρχης καὶ Κωνς. Στεφ. Καραθεοδωρῆ.

Ἐπὶ τούτοις ὁ κ. Γεώργιος Ἀριστάρχης ἀναγινώσκει πραγματείαν «περὶ τοῦ παρὰ τοῖς Ἄραψιν ἐμπορίου τῶν ὀρυκτῶν ἐν φυσικῇ καὶ ἐξειργασμένῃ καταστάσει». Οὐδενὸς δὲ ζητήσαντος νὰ φέρῃ παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ ἀναγνώσματος, ἡ συνεδρίασις διαλύεται.

Συνεδρίασις φμζ'.

(Τακτική).

Τῇ 18 Δεκεμβρίου 1878.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ὀδ. Ἰαλέμου.

Ἀναγνωσθέντων τῶν πρακτικῶν ὑπὸ τοῦ εἰδικοῦ Γραμματέως καὶ γενομένων δεκτῶν, ὁ Γεν. Γραμματεὺς ἀναγινώσκει περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου.

Digitized by Google

Κατόπιν ἀγγέλλονται τὸ δεύτερον καὶ ψηφοφοροῦνται ὡς τακτικὰ τοῦ Συλλόγου μέλη οἱ ἐν τῇ προηγουμένῃ συνεδριάσει προταθέντες κ. κ. Στέφανος Ἠλιάδης καὶ Νικόλαος Σταματιάδης.

Εἶτα ὁ κ. Πρόεδρος προτείνει ὅπως ἐκλεγῇ τριμελὴς ἐπιτροπὴ πρὸς τακτοποίησιν καὶ εἴσπραξιν τῶν συνδρομῶν τοῦ ἐν Παρισίοις Συλλόγου πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλλ. σπουδῶν. Μετὰ βραχεῖαν ὑπὸ τοῦ κ. Προέδρου ἀνάπτυξιν τῶν λόγων οἵτινες ἐπιβάλλουσιν εἰς τὸ ἡμέτερον Σωματεῖον τὸ καθῆκον τῆς μερίμνης ταύτης, ὁ Σύλλογος ἀποδεχόμενος ὡς ὀρθὰς τὰς σκέψεις ταύτας καὶ ἐπιδοκιμάζων τὴν πρότασιν ἐκλέγει πρὸς τοῦτο διὰ φανερᾶς ψηφοφορίας τοὺς κ.κ. Β. Σαρακιώτην, Ἰ. Γεωργαντόπουλον καὶ Ἰ. Γκιών.

Κατόπιν ὁ κ. Πρόεδρος ἀναγγέλλει ὅτι προσκαλέσας νέον δικηγορικὸν Συμβούλιον ἵνα γνωμοδοτήσῃ τοῦτο περὶ τῆς ὑποθέσεως τῆς διαθήκης τῆς κ. Θεοφιλίδου, συνεπείᾳ τῶν παρατηρήσεων, αἵτινες ὑπεβλήθησαν τῷ Προεδρείῳ ὑπὸ τῶν ἐν Ἀθήναις δικηγόρων κ. Α. Δεληγεώργη καὶ Γ. Τέτση ἐνταλέντων ὑπὸ τοῦ Συλλόγου νὰ κινήσωσι δίκην κατὰ τῆς Τραπέζης διὰ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, προσκαλέσας λοιπὸν νέον δικηγορικὸν συμβούλιον ἔλαβε παρ' αὐτοῦ τὴν διαβεβαίωσιν ὅτι εἶναι συμφερώτερον διὰ τὸν Σύλλογον νὰ μὴ κινήσῃ οὗτος τὴν δίκην καὶ νὰ εὑρεθῇ μᾶλλον εἰς τὴν θέσιν ἐνάγοντος ἢ ἐναγομένου. Ὁ Σύλλογος ἐπεδοκίμασε τὴν γνωμοδότησιν ταύτην τοῦ δικηγορικοῦ συμβουλίου οὗπερ μετέσχον δικηγόροι ἐκ τῶν τὰ πρῶτα φερόντων ἐν Κων/πόλει.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Πρόεδρος ὑποβάλλει, ἐν ὀνόματι τοῦ Προεδρείου, πρότασιν περὶ αὐξήσεως τῆς μισθοδοσίας τῶν ὑπαλλήλων τοῦ Συλλόγου κ. κ. Νικολάου Κρητικίδου ἀπὸ 5 εἰς 6 λίρας, Γ. Κατζαίτου ἀπὸ 3 ½ εἰς 4 καὶ Θεοδώρου (θυρωροῦ) ἀπὸ 2 ½ εἰς 3. Τὴν πρότασιν ταύτην δικαιολογῶν ἀναμιμνήσκει ὅτι πάντων τῶν ὑπαλλήλων ἡ μισθοδοσία ἠλαττώθη τὸ παρελθὸν ἔτος ἕνεκα τῆς οἰκτρᾶς οἰκονομικῆς καταστάσεως εἰς ἣν εἶχε περιέλθει ἐν γένει τε ἡ ἀγορὰ τῆς Κων/πόλεως καὶ ἰδίᾳ ὁ Σύλλογος· ἐφέτος ὅμως βελτιωθέντων ἀρκούντως τῶν οἰκονομικῶν τοῦ Συλλόγου αὐξηθείσης δὲ τῆς ἐργασίας αὐτῶν, τὸ Προεδρεῖον νομίζει δίκαιον νὰ ψηφισθῇ ἡ προτεινομένη αὔξησις, τοσούτῳ μᾶλλον ὅσῳ καὶ δι' αὐτῆς ἀκόμη οἱ πλείους τῶν ὑπαλλήλων δὲν λαμβάνουσι τὴν μισθοδοσίαν ἣν εἶχον πρὸ τῆς περυσινῆς ἐλαττώσεως. Ἡ περὶ αὐξήσεως πρότασις μετὰ βραχεῖαν συζήτησιν ἐγένετο παμψηφεὶ δεκτή, ἀποφασισθέντος ὅπως ἡ μὲν μισθοδοσία τοῦ κ. Ν. Κρητικίδου αὐξηθῇ ἀπὸ 5 εἰς 6 λίρας, ἡ δὲ τοῦ κ. Κατζαίτου ἀπὸ 3 ½ εἰς 4 ½, ἡ δὲ τοῦ θυρωροῦ κ. Θεοδώρου ἀπὸ 2 ½ εἰς 3 ½, καὶ ὅπως ἡ αὔξησις αὕτη ἄρξηται ἀπὸ τῆς πρώτης προσεχοῦς Ἰανουαρίου 1879.

Ἐπὶ τούτοις ὁ κ. Ἡρ. Βασιάδης ἀναγινώσκει συνέχειαν τῆς πραγματείας αὐτοῦ «περὶ Δημοσθένους καὶ τῶν λόγων αὐτοῦ.» Οὐδενὸς δὲ τὸν λόγον ζητήσαντος ἵνα ἐπενέγκῃ παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ ἀναγνώσματος, ἡ συνεδρίασις διαλύεται.

Συνεδρίασις φμη΄.

(Τακτική).

Τῇ 8 Ἰανουαρίου 1879.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ὀδ. Ἰαλέμου.

Ἀπόντος τοῦ εἰδικοῦ γραμματέως, ὁ λόγος δίδοται τῷ Γενικῷ Γραμματεῖ, ὅστις ἀναγινώσκει περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου.

Εἶτα ἀγγέλλει τὰς ἑξῆς προσφορὰς βιβλίων.

1) *Rapport sur la situation des écoles dans le Royaume de Norvège pour l'année* 1875.

2) *Annexe à la statistique officielle du Royaume de Norvège pour l'année* 1869.

3) *Le Royaume de Norvège et le peuple Norvègien* par O. I. Broch ἀνὰ 1 ἓν ἀντίτυπον προσφερόμενον ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῆς Δημοσίας ἐκπαιδεύσεως ἐν Νορβηγίᾳ.

4) Ἀντίτυπα 2 τοῦ ὑπὸ τοῦ Καθηγητοῦ Ζωσίμου κ. Τοπάλδου ἐκφωνηθέντος λόγου κατὰ τὴν ἔναρξιν τῶν δημοσίων ἐξετάσεων τοῦ ἐν Χίῳ Γυμνασίου.

5) Ἀντίτυπον 1 τοῦ *Προσκυνηταρίου τῆς Ἁγίας Γῆς*, προσενεχθὲν ὑπὸ τοῦ ἁγίου Φιλαδελφείας Κ. Γερασίμου.

6) Ἀντίτυπα 2 τοῦ Περιοδικοῦ συγγράμματος τοῦ ἑλληνικοῦ Συλλόγου «Ἑρμοῦ» τοῦ μηνὸς Νοεμβρίου.

7) Ἀντίτυπον ἓν τοῦ Περιοδικοῦ *Χλωρίς*, προσφερόμενον ὑπὸ τῆς διευθύνσεως.

Ἀκολούθως μετὰ τινας διασαφήσεις τοῦ κ. Προέδρου ἐπὶ τῶν ἐπιστολῶν Γώγου καὶ Βαλλιάνου ἀγγέλλονται τὸ δεύτερον καὶ ψηφοφορηθέντες κατὰ τὰ νενομισμένα γίνονται δεκτοὶ

Digitized by Google

ὡς τακτικὰ μέλη οἱ κ. κ. Στ. Ἠλιάδης, ἔμπορος, καὶ Ν. Σταματιάδης, διδάκτωρ τῆς Νομικῆς, προτεινόμενοι ὑπὸ τῶν κ. κ. Γ. Ἀριστάρχου Βέη, Ἡρ. Βασιάδου, καὶ Γ. Δημητριάδου. Ἀγγέλλονται ὁμοίως τὸ πρῶτον ὡς τακτικὰ μέλη οἱ κ. κ. Ἰωάννης Ἀντωνιάδης, Διευθυντὴς τοῦ ἐν Πέραν τηλεγραφείου, καὶ Σταῦρος Σταματιάδης, Κυβερνητικὸς ὑπάλληλος, προτεινόμενοι ὑπὸ τῶν κ. κ. Ὀδ. Ἰαλέμου, Χρ. Σαμαρτσίδου καὶ Α. Λιούμα, ὡς ἐπίτιμον δὲ ὁ κ. Κ. Παπαρρηγόπουλος, Καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου, προτεινόμενος ὑπὸ τοῦ Προεδρείου.—Εἶτα ὁ κ. Καλλιάδης, ἄρτι ἐξ Ἀδριανουπόλεως ἐπανελθών, ἐκτίθησι διὰ μακρῶν τὴν εὐάρεστον τῶν αὐτόθι ἡμετέρων σχολείων κατάστασιν καὶ τὰς εὐγενεῖς τῶν κατοίκων προσπαθείας ὑπὲρ τῆς ἀξιοπρεποῦς συντηρήσεως αὐτῶν, καὶ ἐφιστᾷ τὴν προσοχὴν τοῦ Συλλόγου ἐπὶ τῶν ἔν τινι τῶν προαστείων Ἀδριανουπόλεως γιγνομένων ἐνεργειῶν ὅπως οἱ εἰς τὴν αὐτόθι ἑλληνικὴν Σχολὴν φοιτῶντες παῖδες ἀποσπασθῶσι καὶ μεταβαίνωσιν εἰς ἑτέραν προστατευομένην ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, καὶ τέλος μεταδίδωσι τὴν εὐχάριστον πληροφορίαν ὅτι ἡ αὐτόθι ὁμογενὴς κοινότης ταῖς προτροπαῖς καὶ συστάσεσιν αὐτοῦ ὑπείκουσα ἀπεφάσισε τὴν σύστασιν πλήρους Γυμνασίου, οὗτινος ἡ Ἀδριανούπολις, κέντρον οὖσα τῆς Θρᾴκης, καὶ ὑπὸ πολλῶν καὶ ποικίλων ἐναντίων ἡμῖν στοιχείων ἐποφθαλμιωμένη, μεγίστην ἐν ταῖς παρούσαις περιστάσεσιν ἔχει ἀνάγκην. Εἰς τὴν ἀνωτέρω ἀπόφασιν προέβη ἡ εἰρημένη ὁμογενὴς Κοινότης, προσέθηκεν ὁ κ. Καλλιάδης, ἐπὶ τῷ μόνῳ ὅρῳ (τῷ ἐμπεριεχομένῳ ἐν τῷ πρακτικῷ τῆς ἐπὶ τούτῳ γενομένης συνεδριάσεως τῆς Δημογεροντίας, Ἐφορίας καὶ τοῦ Προεδρείου τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συλλόγου) ἂν οἱ ἐν Κων/πόλει ὁμογενεῖς συνεισέφερον τὸ πρὸς ἀγορὰν κτιρίου ἀναγκαιοῦν ποσόν. Ὁ κ. Καλλιάδης, ἐξακολουθεῖ, ἐπανελθὼν ἐνταῦθα ἀνέφερε τὴν ἀπόφασιν ταύτην τῶν Ἀδριανοπολιτῶν εἰς τὴν Α. Παναγιότητα τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην, ὅστις ἐν τῇ χαρακτηριζούσῃ αὐτὸν ἰδιαιτέρᾳ μερίμνῃ ὑπὲρ τῶν ἑλλ. γραμμάτων ἐξέδωκε Πιττάκιον δι' οὗ προτρέπει τοὺς ἐνταῦθα ὁμογενεῖς ὅπως συνεισφέρωσιν ἕκαστος τὸ κατὰ δύναμιν ὑπὲρ τοῦ κοινωφελοῦς τούτου σκοποῦ, ἀφοῦ πρῶτος αὐτὸς ἐνέγραψε τὸ ποσὸν δέκα λιρῶν. Τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξε λίαν εὐάρεστον, διότι τὸ μέχρι τοῦδε συλλεγὲν ποσὸν ἀνέρχεται εἰς 330 λίρας περίπου. Ἀλλ' ὁ κ. Καλλιάδης, ἐπιθυμῶν ἵνα καὶ ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος, ὅστις μεγίστης τιμῆς καὶ ὑπολήψεως ἀπολαύει παρὰ τοῖς Ἀδριανουπολίταις, ἐκτὸς τῆς ἠθικῆς ἀρωγῆς, ἣν ἀναμφιβόλως θέλει χορηγήσει τῷ ὅσον οὔπω συσταθησομένῳ τούτῳ Γυμνασίῳ, παράσχῃ καὶ ὑλικήν τινα συνδρομὴν αὐτῷ, προτείνει ὅπως καὶ οὗτος ἐγγραφῇ ἐν τῷ ἐπὶ τούτῳ κατατιθέντι (?) κώδικι ...

ὁ κ. Μαυρογένης καὶ μετ' αὐτὸν ὁ κ. Πρόεδρος ἐκφράζουσι θερμὰς εὐχαριστίας τῷ κ. Καλλιάδῃ διὰ τὰς εὐγενεῖς αὐτοῦ προσπαθείας ὑπὲρ ἱδρύσεως Γυμνασίου ἐν Ἀδριανουπόλει, ὁ δὲ Σύλλογος, τῇ προτάσει τοῦ κ. Προέδρου, ἐνέκρινε νὰ προσφερθῇ ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸ ποσὸν 10 λιρῶν, συνάμα δὲ προέβη εἰς τὸ ἑπόμενον ψήφισμα, οὗ ἀντίγραφον ἐπεδόθη αὐθωρεὶ τῷ κ. Καλλιάδῃ.

«Ὁ Ἑλλ. Φιλολογικὸς Σύλλογος, ἐγγραφόμενος ἐν τῷ καταλόγῳ τῷ πρὸς εἴσπραξιν συνδρομῶν ὑπὲρ ἀγορᾶς καὶ ἐπισκευῆς κτιρίου, χρησιμεύσοντος εἰς ἀνέγερσιν Γυμνασίου ἐν Ἀδριανουπόλει, θεωρεῖ ἀναγκαίαν τὴν ὅσον τάχιον ἵδρυσιν αὐτοῦ καὶ ἐκθύμως προσδοκᾷ ὅπως ὅσον οὔπω πληροφορηθῇ τὴν σύστασιν καὶ συντήρησιν αὐτοῦ.»

Εἶτα ὁ κ. Βασιάδης ἀνέγνω «περὶ τοῦ Δημοσθένους καὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ·» μετὰ βραχεῖαν δ' ἐπὶ τοῦ ἀναγνώσματος αὐτοῦ συζήτησιν, καθ' ἣν ἔλαβον τὸν λόγον οἱ κ. κ. Μαυρογένης καὶ Καλλιάδης, διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

Συνεδρίασις φμθ'.

(Τακτική).

Τῇ 15 Ἰανουαρίου 1879.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ὀδ. Ἰαλέμου.

Ἀπόντος τοῦ εἰδικοῦ γραμματέως, ὁ κ. Γενικὸς Γραμματεὺς ἀναπληρῶν αὐτὸν ἀναγινώσκει τὰ πρακτικὰ τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως, εἶτα δὲ περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου.

Μετὰ ταῦτα ἀγγέλλει τὰς ἑξῆς προσφορὰς βιβλίων.

1) Τὸν Ε'. τόμον καὶ τὸν ἐπίλογον τῆς τοῦ κ. Παπαρρηγοπούλου *Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους*, προσενεχθέντα ὑπὸ τοῦ συγγραφέως.

2) Φυλλάδια 2 τῶν μηνῶν νοεμβρίου καὶ δεκεμβρίου τοῦ ὑπὸ τοῦ Συλλόγου Κυδωνιῶν

ἐκδιδομένου Περιοδικοῦ *Ἑλληνικὸς Σύλλογος Ἑρμῆς*.

3) Φυλλάδιον *Περὶ τῶν περιπετειῶν τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις* ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Παπαρρηγοπούλου, προσενεχθὲν ὑπὸ τοῦ ἰδίου.

4) *Συλλογὴ ἱστοριῶν καὶ ἀπομνημονευμάτων συγχρόνων*, συναρμολογηθεισῶν καὶ μεταφρασθεισῶν εἰς τὴν Ἰταλικὴν γλῶσσαν τῇ ἐπιμελείᾳ Καίσαρος Καντοῦ, ἐκ τεσσαράκοντα καὶ ἑνὸς τόμων συγκειμένη κατὰ τὸν προσηρτημένον ἔντυπον κατάλογον καὶ δωρηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Δάλλα, δικηγόρου ἐνταῦθα.

5) Ὁ κ. Ζῶτος Μολοσσὸς προσφέρει *Δρομολόγιον τῆς ἑλληνικῆς χερσονήσου*.

6) Ὁ κ. Γ. Ἀριστάρχης Βέης προσφέρει ἀντίτυπα 2 τῆς πραγματείας αὐτοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον: *Ἡ χάριν τῆς παρακτίας ἁλόης ἐν Σωκοτόρᾳ τοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ ἐπὶ Ἀλεξάνδρου Μακεδονικὴ ἀποικία*.

Ὁ κ. Πρόεδρος, λόγον ποιησάμενος ἰδιαίτερον περὶ τῶν προσφορῶν τῶν κ. κ. Hachette καὶ Δάλλα, δικηγόρου ἐνταῦθα, προὔτεινεν ὅπως διαβιβασθῶσιν αὐτοῖς εὐχαριστήριοι ἐπιστολαί, ὅπερ ὁ Σύλλογος ὁμοθύμως ἀπεδέξατο.

Εἶτα ἀγγέλλονται τὸ Β' καὶ ψηφοφοροῦνται ὡς τακτικὰ μὲν μέλη οἱ κ. κ. Ι. Ἀντωνιάδης, διευθυντὴς τοῦ ἐν Πέραν τηλεγραφείου, καὶ Σταῦρος Σταματιάδης, Κυβερνητικὸς ὑπάλληλος, ἐπίτιμον δὲ ὁ κ. Κ. Παπαρρηγόπουλος, καθηγητὴς ἐν τῷ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημείῳ, προτεινόμενοι ἅπαντες ὑπὸ τῶν ἐν τῇ προηγουμένῃ συνεδριάσει ἀναφερομένων.

Ἀγγέλλονται ὁμοίως τὸ πρῶτον οἱ ἐν Ῥοστοβίῳ κ.κ. Παῦλος, Θεμιστοκλῆς καὶ Μιλτιάδης Ζίφος, Π. Σουγδουρῆ, Σ. Σκαραμαγκᾶ, Κ. Κρῖνος, Ἰω. Σκαραμαγκᾶ, Ἰω. Νικολαΐδης, Η. Σαρσέντης, Γ. Γοργορίνης, Λ. Νομικός, Ν. Σκαναβῆς, Δ. Ξυδιᾶς, Ν. Ζαφειρόπουλος, Λ. Κεσσίσογλους, Γρ. Πλάτων, Ν. Πινιατέλης, Ἀλ. Πήλικας, Θ. Ξυδιᾶς, Κ. Ἀντώνωφ, Δ. Ὀλυμπιάδης καὶ Λ. Ῥενιέρης, ἅπαντες ἐν Ῥοστοβίῳ διαμένοντες, προτεινόμενοι ὑπὸ τῶν κ. κ. Ἰω. Ζίφου, Δ. Εὐθυβούλη καὶ Ὀδ. Ἰαλέμου, πρὸς δὲ καὶ ὁ κ. Μαρῖνος Σταύρακας, ἔμπορος, προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ.κ. Ὀδ. Ἰαλέμου, Ν. Βαμβάκη καὶ Π. Παπαρρούση.

Μετέπειτα ὁ κ. Πρόεδρος ἐξ ὀνόματος τοῦ Συλλόγου ἐκφράζει θερμὰς εὐχαριστίας τῷ κ. Ι. Ζίφῳ καὶ τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ εἰς τὰς ἀκαμάτους προσπαθείας τῶν ὁποίων ὀφείλεται ἡ τῶν εἰρημένων ἐν Ῥοστοβίῳ ὁμογενῶν ἐγγραφὴ ἐν τοῖς τοῦ Συλλόγου μέλεσιν. Ἀκολούθως ὑποβάλλει αἴτησιν πιστώσεως ἐκ λιρῶν τεσσαράκοντα ἑπτά, ἐξ ὧν εἴκοσιν ἐπεψηφίσθησαν εἰς τὴν ΦΜΔ' συνεδρίασιν, δαπανηθεῖσαι εἰς ἐπισκευὴν τοῦ κτιρίου. Ἡ αἴτησις αὕτη ἐγένετο παμψηφεὶ δεκτή. Εἶτα δίδωσι τὸν λόγον τῷ κ. Γ. Ἀριστάρχῃ Βέῃ, ὅστις ἀναγινώσκει ἐξακολούθησιν τῆς *Περὶ τοῦ παρὰ τοῖς Ἄραψιν ἐμπορίου τῶν ὀρυκτῶν ἐν φυσικῇ καὶ ἐξειργασμένῃ καταστάσει πραγματείας* αὐτοῦ. Μετὰ τὸ τέλος δὲ ταύτης, οὐδενὸς τὸν λόγον αἰτησαμένου, ὁ κ. Πρόεδρος ἐξέφρασεν εὐχαριστίας τῷ κ. Ἀριστάρχῃ, διότι ἀνεβίβασε τὸ ἀκροατήριον αὐτοῦ εἰς τὰ ὕψη τῆς ἐπιστήμης διὰ τῆς γοητευτικῆς γλώσσης, ἧς καὶ ἄλλοτε ὁ Σύλλογος ἔλαβε τρανώτατα δείγματα. Ἐπὶ δὲ τούτοις διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

Συνεδρίασις φν'.

(Τακτική).

Τῇ 22 Ἰανουαρίου 1878.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ὀδ. Ἰαλέμου.

Ἀναγνωσθέντων τῶν πρακτικῶν ὑπὸ τοῦ εἰδικοῦ γραμματέως καὶ γενομένων δεκτῶν, ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς ἀναγινώσκει περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου ὡς καὶ τὰς προσφορὰς βιβλίων. Εἶτα ἀγγέλλονται τὸ δεύτερον καὶ ψηφοφοροῦνται οἱ ἐν τῇ προηγουμένῃ συνεδριάσει προταθέντες κ. κ. Παῦλος, Μιλτιάδης καὶ Θεμιστοκλῆς Ζίφος, Π. Σουγδουρῆς, Ε. Σκαραμαγκᾶς, Κ. Κρῖνος, Ι. Σκαραμαγκᾶς, Ι. Νικολαΐδης, Ἠλ. Σαρσέντης, Γ. Γρηγοράκης, Λ. Νομικός, Ν. Σκαναβῆς, Δ. Ξυδιᾶς, Ν. Ζαφειρόπουλος, Λ. Κεσσισόγλου, Γρ. Πλάτωνος, Ν. Πινιατέλης, Ἀλ. Πήλικας, Θ. Ξυδιᾶς, Κ. Ἀντώνωφ, Δ. Ὀλυμπιάδης καὶ Λ. Ῥενιέρης ἐν Ῥοστοβίῳ διαμένοντες, ὡς καὶ ὁ κ. Μαρῖνος Σταύρακας, ἔμπορος ἐνταῦθα.

Κατόπιν ὁ Σύλλογος προβαίνει, τῇ προτάσει τοῦ Προεδρείου, εἰς τὴν ἐκλογὴν εἰδικοῦ γραμματέως ἀντὶ τοῦ κ. Χρ. Σαμαρτσίδου ἐπιμένοντος εἰς ἣν ὑπέβαλε τῷ Προεδρείῳ παραίτησιν ἕνεκα τῶν πολλῶν αὐτοῦ ἀσχολιῶν. Ἐκλέγεται δὲ ὡς τοιοῦτος ὁ κ. Μουσικός.

Ἐπὶ τούτοις ὁ κ. Ἀλ. Πασπάτης ἀναγινώσκει πραγματείαν ἐπιγραφομένην «Νεώτατα

Digitized by Google

βυζαντινὰ μελετήματα ἐξ Εὐρώπης.» (Ἰδὲ σελ. 5). Ὁ κ. Πρόεδρος ἐρωτήσας ἂν θέλει τις νὰ ἐπενέγκῃ παρατηρήσεις εἰς τὸ ἀνάγνωσμα, οὐδενὸς τὸν λόγον ζητήσαντος, εὐχαριστεῖ τῷ κ. Πασπάτῃ ἐν ὀνόματι τοῦ Συλλόγου καὶ κηρύττει διαλελυμένην τὴν συνεδρίασιν.

Συνεδρίασις φνα΄.

(Τακτική).

Τῇ 29 Ἰανουαρίου 1879.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ὀδ. Ἰαλέμου.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ὁ λόγος δίδοται τῷ κ. Γενικῷ Γραμματεῖ πρὸς ἀνάγνωσιν τῆς περιλήψεως τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου.

Εἶτα ἀγγέλλει τὰς ἑξῆς προσφορὰς βιβλίων.

α΄) Φυλλάδιον ἓν ἐπιγραφόμενον *Τὸ Ἴλιον καὶ ἡ τοπογραφία αὐτοῦ* ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Νικολαΐδου.

β΄) 142 τόμους καὶ φυλλάδια ἀποσταλέντα ὑπὸ τῆς ἐν Μονάχῳ Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν.

γ΄) 80 τόμους διαφόρων βιβλίων, ἀποσταλέντων παρὰ τοῦ βιβλιοπωλείου Hachette ἐν Παρισίοις.

δ΄) Φυλλάδιον περιέχον λόγους ἐπικηδείους δύο, ἐκφωνηθέντας ἐπὶ τοῦ νεκροῦ τοῦ Ἱππότου Σπυρίδωνος Καρβελλᾶ.

Μετὰ ταῦτα ὁ Μέγας Λογοθέτης κ. Σταυράκης Ἀριστάρχης, ἐκφράζων εὐχαριστίας τῷ κ. Προέδρῳ διότι συνεπείᾳ τῶν δραστηρίων αὐτοῦ ἐνεργειῶν τοσαῦται ἀποστολαὶ βιβλίων οὐ παύουσιν ἑκάστοτε ἀφικνούμεναι ἐρωτᾷ, ἂν ἡ βιβλιοθήκη τοῦ Συλλόγου, κατὰ τὰς ἰδίας περὶ αὐτῆς διατάξεις, ἐτέθη εἰς τὴν διάθεσιν τῶν μελῶν καὶ τοῦ δημοσίου. Ὁ δὲ κ. Πρόεδρος γνωστοποιεῖ ὅτι οὐδὲν τοιοῦτο καθῆκον παρελείφθη καὶ ὅτι τακτοποιηθὲν ἀνοίγεται κατ' αὐτὰς καὶ τὸ ἀναγνωστήριον. Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Πρόεδρος αἰτεῖται τὴν γνώμην τοῦ Συλλόγου ἐπὶ τῆς γενομένης προσκλήσεως τοῦ ἐν Ἀθήναις Φιλολογικοῦ Συλλόγου Παρνασσοῦ, περὶ ἧς ἐγένετο μνεία ἐν τῇ ἀλληλογραφίᾳ· κατὰ συνέπειαν δὲ μέλη τινὰ τοῦ Συλλόγου, τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ Μεγάλου Λογοθέτου κ. Σταυράκη Ἀριστάρχου, αἰτοῦνται τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἐγκυκλίου προσκλήσεως, ὅπως κάλλιον περὶ τοῦ σκοποῦ αὐτῆς ἐξ αὐτῆς ταύτης πληροφορηθῶσιν· ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς προσκλήσεως ὁ κ. Στ. Ἀριστάρχης θεωρῶν ἀνεπαρκεῖς τὰς ἐν αὐτῇ πληροφορίας παρατηρεῖ ὅτι ὁ Σύλλογος δέον νὰ ἔχῃ πρόγραμμα καθορίζον τὰς βάσεις, ἐφ' ὧν γενήσεται ἡ τῶν Συλλόγων Σύνοδος, ὅπως καὶ ὁ ἡμέτερος Σύλλογος κάλλιον περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς Συνόδου πληροφορηθεὶς σκέψηται περὶ τῆς ἀποστολῆς ἢ μὴ ἀντιπροσώπου. Συνεπείᾳ δὲ τῶν παρατηρήσεων τοῦ κ. Ἀριστάρχου καθυποβάλλει ὁ κ. Πρόεδρος καὶ τὸ συναποσταλὲν πρόγραμμα, ὅπερ ἀναγνωσθὲν θεωρεῖται ὡς λίαν γενικὸν ὑπὸ τῶν κ. κ. Στ. Ἀριστάρχου, Μαλιάδου καὶ τινων ἄλλων, οἵτινες καὶ προτείνουσιν ὅπως ζητηθῶσι παρὰ τοῦ Συλλόγου Παρνασσοῦ εἰδικώτεραι πληροφορίαι, καὶ εἶτα ὁ Σύλλογος νὰ προβῇ εἰς τὴν περὶ ἀποστολῆς ἀντιπροσώπου ἀπόφασιν. Μεθ' ὃ ὁ κ. Ἀντιπρόεδρος κ. Σαρακιώτης ἀναγιγνώσκων ἐκ τῆς ἐγκυκλίου τὴν κατάλληλον περικοπὴν ὑπομιμνήσκει τῷ Συλλόγῳ ὅτι, μολονότι γενικῶς, μεθ' ἱκανῆς ὅμως σαφηνείας ἐκτίθενται ἐν αὐτῇ αἱ τοῦ Φιλ. Συλλ. Παρνασσοῦ προθέσεις, καὶ ἀποφαίνεται γνώμην ὑπὲρ τῆς ψηφίσεως ἀποστολῆς ἀντιπροσώπου, τοῦθ' ὅπερ ὑποστηρίζει καὶ ὁ κ. Γ Ἀριστάρχης Βέης· ὁ δὲ Σύλλογος δι' ἀπολύτου πλειονοψηφίας ἐγκρίνει τὴν περὶ ἀποστολῆς ἀντιπροσώπου πρότασιν τοῦ Προεδρείου ἀναθέμενος αὐτῷ συνάμα ὅπως ἀνευρὸν προτείνῃ ἐν τῇ προσεχεῖ συνεδριάσει τὸ πρὸς τοῦτο κατάλληλον πρόσωπον. Μετὰ τοῦτο ὁ κ. Πρόεδρος, θεωρῶν τὰς ἐκπαιδευτικὰς τοῦ Συλλόγου ἐνεργείας ὡς ἓν τῶν σπουδαιοτέρων αὐτοῦ μελημάτων, ἐκφράζει λύπην ὅτι ὁ Σύλλογος δὲν δύναται ν' ἀνταποκριθῇ εἰς τὰς περὶ συνδρομῶν αἰτήσεις τῶν κοινοτήτων Νευροκόπης καὶ ἄλλων, φέρων ὡς αἰτίαν τῆς τοιαύτης ἀνεπαρκείας τὴν ἐκ μέρους τῶν Ἐξοχωτάτων κ. κ. Χρ. Ζωγράφου καὶ Γ. Ζαρίφη ἀπὸ ἐτῶν ἤδη καθυστέρησιν τῶν ὑπὲρ τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ τοῦ Συλλόγου σκοποῦ σημαντικῶν αὐτῶν προσφορῶν. Ὁ αὐτὸς εἶτα ἀναγγέλλων τὴν συσσώρευσιν ὕλης φιλολογικῆς συνιστᾷ εἰς τὰ μέλη τῆς Φιλ. Ἐπιτροπῆς τὴν πρὸς διαρρύθμισιν καὶ ἐπεξεργασίαν αὐτῆς συνάθροισίν των. Ἐρωτήσαντος κατόπιν τοῦ κ. Προέδρου περὶ τῆς τοῦ Σωματείου γνώμης ἐπὶ τῆς παραιτήσεως τοῦ τέως βιβλιοφύλακος κ. Φ. Τάγη, ὁ κ. Ἀπ. Λιούμας παρατηρεῖ ὅτι διὰ τὸ βραχυχρόνιον διάστημα τὸ ὑπολειπόμενον μέχρι τῆς λήξεως τοῦ ἤδη φθίνοντος συλλογικοῦ ἔτους δύσκολον

θὰ ἦτο ν' ἀποδεχθῇ τις τὴν θέσιν τοῦ βιβλιοφύλακος, ἀναλογιζόμενος τὴν λίαν ἐπίμοχθον ἐνασχόλησιν τοῦ νὰ διαρρυθμίσῃ ἐν σμικρῷ διαστήματι ἐργασίας ἑνὸς ὁλοκλήρου ἔτους τὰ ἑαυτοῦ καθήκοντα ἀποβλεπούσας. Ἀλλ' ἐν τούτοις ὁ Σύλλογος, λαβὼν ὑπ' ὄψιν ὅτι κατὰ τὴν ἔγγραφον παραίτησιν τοῦ τέως βιβλιοφύλακος Φ. Τάγη δύσκολον ὅλως ἀποβαίνει αὐτῷ τὸ νὰ δυνηθῇ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων αὐτοῦ, ἀποδέχεται τὴν παραίτησιν, καὶ διὰ πλειονοψηφίας ἐν μυστικῇ ψηφοφορίᾳ γενομένης ἐκλέγει ὡς τοιοῦτον τὸν κ. Σαλτέλην. Κατόπιν ὁ κ. Πρόεδρος ἀναφέρων εἰς τὸ Σωματεῖον περὶ τοῦ θανάτου τοῦ ἀειμνήστου Ν. Γεωργιάδου, τακτικοῦ μέλους τοῦ Συλλόγου καὶ σπουδαίαν ὑπηρεσίαν προσενεγκόντος ἐν τῷ Κυριακῷ Δημοδιδασκαλείῳ, προτείνει ὅπως ἀποσταλῇ εἰς τοὺς οἰκείους συλλυπητήριος ἐπιστολὴ ἀπὸ μέρους τοῦ Σωματείου· ἡ δὲ πρότασις γίνεται παμψηφεὶ δεκτή. Μεθ' ὃ προτείνονται τὸ πρῶτον ὡς τακτικὰ μὲν μέλη οἱ κ. κ. Ἰωάννης Μαυρίκος, στρατιωτικὸς ἰατρός, Μιλτιάδης Γιαλούσης, τραπεζομεσίτης, Γ. Ἡρωΐδης, ἔμπορος, καὶ Ν. Χαραλαμπίδης, δικαστής, προτεινόμενοι ὑπὸ τῶν κ. κ. Ὀδ Ἰαλέμου, Ἰωάννου Μακρίδου καὶ Π. Παπαρρούση, ὡς ἐπίτιμον δὲ ἡ Α. Ἐξ. ὁ Ὑπουργὸς τῆς δικαιοσύνης Σαῒδ πασσᾶς. Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις ὁ κ. Γ. Ἀριστάρχης Βέης ἀναγινώσκει συνέχειαν τῆς πραγματείας αὐτοῦ «Περὶ τοῦ παρὰ τοῖς Ἄραψιν ἐμπορίου τῶν ὀρυκτῶν ἐν φυσικῇ καὶ ἐξειργασμένῃ καταστάσει». Μετὰ τὸ πέρας τῆς ἀναγνώσεως ὁ ἀντιπρόεδρος κ. Σαρακιώτης, λαμβάνων ἀφορμὴν ἐκ τῆς ἐν τῷ ἀναγνώσματι ἀναφερομένης ἀραβικῆς λέξεως *μουκρίζ*, τουτέστι *τοκογλυφία*, κυρίως *δάνειον*, αἰτεῖ παρὰ τοῦ ἀξιοτίμου ἀγορητοῦ πληροφορίας ἐάν, ἐνῷ θρησκευτικῶς παρ' Ἄραψιν ἀθέμιτον ἦν τὸ ἐντόκως δανείζειν, πολλῷ δὲ μᾶλλον ἡ τοκογλυφία, ὑπῆρχε καὶ ἑτεροία τις διάταξις νομιμοποιοῦσα τὴν συνομολόγησιν τοῦ τοιούτου δανείου.

Εἰς ταῦτα ἀπαντῶν ὁ ἀξιότιμος ἀγορητὴς γνωστοποιεῖ ὅτι ἐνῷ θρησκευτικῶς αὐστηρότατα ἀπαγορεύεται ἐν τῷ Κορανίῳ τὸ ἐντόκως δανείζειν, οὐχ ἧττον ὅμως ἑρμηνευταί τινες σημειοῦσιν ὅτι ὁπόταν πιστός τις πρόκειται νὰ δανείσῃ πρὸς ξένον, ἐπιτρέπεται αὐτῷ ἡ ἔντοκος συνομολόγησις τοῦ δανείου. Ὅσον δ' ἀφορᾷ τοὺς αὐστηροὺς τοῦ Κορανίου τηρητάς, οἱ τοιοῦτοι κατ' οὐδένα τρόπον στέργουσι ν' ἀναγνωρίσωσι τὸ δίκαιον τοῦ τοκισμοῦ. ὃν ἐπὶ πλέον θεωροῦσι καὶ ὡς ἓν τῶν παρ' αὐτοῖς δώδεκα θανασίμων ἁμαρτημάτων. Εἶτα ὁ κ. Μαλιάδης, ἀφορμὴν καὶ οὗτος λαβὼν ἐκ τῶν ἐν τῷ ἀναγνώσματι ἀναφερομένων ἐπιτυχῶν γλωσσολογικῶν παρατηρήσεων, ἐκφράζει τὴν ἐπιθυμίαν αὐτοῦ ὅπως ὁ κ. Γ. Ἀριστάρχης βέης εὐαρεστούμενος ἐν ἰδιαιτέρῳ ἀναγνώσματι ἐκτενέστερον ποιήσηται τοιαύτας γλωσσολογικὰς μελέτας. τοῦθ' ὅπερ ὁ κ. Γ. Ἀριστάρχης βέης προθύμως ἀπεδέξατο. Ἐπὶ πᾶσι τούτοις διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

Συνεδρίασις φνδ'.

(Τακτική).

Τῇ 17 Φεβρουαρίου 1879.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ὀδ. Ἰαλέμου.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ὁ κ. Γενικὸς Γραμματεὺς λαβὼν τὸν λόγον ἀναγινώσκει περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου.

Κατόπιν ἀναγινώσκει τὴν ἐκ μέρους τοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Συλλόγου *Σεραπεῖον* προσφορὰν φυλλαδίου τοῦ φερωνύμου Περιοδικοῦ τοῦ μηνὸς Ἰανουαρίου, καὶ ἑνὸς ἀντιτύπου τοῦ Κανονισμοῦ αὐτοῦ.

Μετὰ τοῦτο ὁ κ. πρόεδρος εὐχαρίστως κοινοποιεῖ τῷ Συλλόγῳ ὅτι διὰ τῆς γενναίας ἐπὶ τούτῳ συνδρομῆς πολλῶν ἀξιοτίμων κυρίων, ὧν ἀνέγνω τὰ ὀνόματα καὶ τὸ ὑφ' ἑκάστου προσενεχθὲν ποσόν, κατωρθώθη ν' ἀγορασθῶσι τὰ ἅπαντα τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ ἀντὶ τοῦ ποσοῦ τῶν 450 φράγκων. Εἶτα ἀγγέλλονται μέλη τὸ δεύτερον τακτικὰ μὲν οἱ κ.κ. Ἰωάννης Μαυρίκος, στρατιωτικὸς ἰατρός, Μιλτιάδης Γιαλούσης, τραπεζομεσίτης, Γ. Ἡρωΐδης, ἔμπορος καὶ Ν. Χαραλαμπίδης, δικαστής, προτεινόμενοι ὑπὸ τῶν ἐν τῇ προηγουμένῃ συνεδριάσει ἀναφερομένων, ἐπίτιμον δὲ ἡ Α. Ἐξ. ὁ τῆς δικαιοσύνης ὑπουργὸς Σαῒδ πασσᾶς ὑπὸ τῶν αὐτῶν προτεινόμενος. Ἅπαντα τὰ μέλη ταῦτα ἐν μυστικῇ ψηφοφορίᾳ γίνονται παμψηφεὶ παραδεκτὰ ὑπὸ τοῦ σωματείου. Μετὰ δὲ τοῦτο ἀγγέλλονται τὸ πρῶτον ὡς τακτικὰ μὲν μέλη οἱ κ. κ. Κοσμᾶς Δημητριάδης, ἔμπορος, καὶ Γεράσιμος Δώριζα, τραπεζομεσίτης, προτεινόμενοι ὑπὸ τῶν κ. κ Ὀδ. Ἰαλέμου, Γ. Ἀριστάρχου βέη καὶ Π. Παπαρρούση, ἐπίτιμον δὲ ὁ κ. Τιμολέων Φιλήμων, βουλευτὴς καὶ ἔφορος τῆς βιβλιοθήκης τῆς ἐλ.

Digitized by Google

λληνικῆς Βουλῆς, προτεινόμενος ὑπὸ τοῦ Προεδρείου. Μετὰ τοῦτο ὑποβάλλει ὁ κ. Πρόεδρος αἴτησιν πιστώσεως ὀθ. λιρῶν 15, αἵτινες χρησιμεύσουσιν ὡς ἔξοδα πρὸς ἐκτύπωσιν τοῦ Περιοδικοῦ τοῦ λήξαντος συλλογικοῦ ἔτους· ὑπομιμνήσκει δὲ συνάμα τῷ Συλλόγῳ ὅτι ὁ κ. Ταμβάκος, ὅστις ἐπὶ τριετίαν ὅλην ἐπρόσφερε τὸν τυπογραφικὸν τοῦ Περιοδικοῦ χάρτην, κατ' αἴτησιν αὐτοῦ ἀπηλλάχθη τῆς ἑκουσίας ταύτης ὑποχρεώσεως. Μετὰ τοῦτο ἀναφέρων ὁ αὐτὸς περὶ τῆς βραδύτητος μεθ' ἧς ἐκδίδεται τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος Περιοδικὸν ἐκφράζει τὴν βαθεῖαν αὐτοῦ λύπην ὅτι κατὰ τὸ παρὸν συλλογικὸν ἔτος οὐδόλως ὑπῆρξαν τακτικαὶ αἱ ἐργασίαι τῆς Συντακτικῆς ἐπιτροπῆς, ὡς ἐκ τοῦ ὁποίου αὐτὸς οὗτος ἐσχάτως ὑπεχρεώθη ὅπως παρέμβῃ καὶ παράσχῃ τὴν συνδρομήν του πρὸς ἀποπεράτωσιν τῆς τοῦ ἔργου ἐκδόσεως. Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ὁ κ. Καραβασίλης ἐκφράζει ἀπορίαν ἐπί τινι ἐκφράσει τοῦ κ. Προέδρου, ὅτι ἐφέτος σχεδὸν δὲν ὑφίσταται συντακτικὴ ἐπιτροπή· ὡς μέλος δὲ τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης βεβαιοῖ ὅτι ἡ ἐν λόγῳ ἐπιτροπὴ καὶ ὑπάρχει καὶ ἐργάζεται καὶ συνεπείᾳ τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς οὐ μόνον τὸ Περιοδικὸν τοῦ ἔτους 76—77 ἐξεδόθη, ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ ἐπομένου ἔτους προσεχῶς ἐκδίδοται. Μεθ' ὃ ὁ κ. Πρόεδρος πρὸς πλειοτέραν σαφήνειαν τῶν ὑπ' αὐτοῦ λεχθέντων διευκρινεῖ διὰ μερικωτέρων σημεῖά τινα ἀναφερόμενα εἰς τὴν πορείαν τῆς κατὰ τὸ παρὸν ἔτος ἐργασίας τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς· ἀνέφερε δὲ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ὅτι καὶ τῶν ἀγορητῶν τινες ἐπέφερον οὐ σμικρὸν κώλυμα εἰς τὴν ταχεῖαν τοῦ Περιοδικοῦ ἔκδοσιν, ὡς μὴ ἀποστείλαντες ἐγκαίρως εἰς τὸν Σύλλογον τὰ ἀναγνώσματα αὐτῶν. Παρατηρήσαντος δὲ τοῦ κ. Μαλιάδου ὅτι ῥητῶς ὁρίζει ὁ κανονισμὸς τοῦ Συλλόγου, ἵνα πᾶσα πραγματεία ἀμέσως μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν κατατίθηται ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ Συλλόγου, ὁ κ. Πρόεδρος ἀπαντᾷ ὅτι ἡ τοιαύτη τοῦ κανονισμοῦ διάταξις δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ τηρηθῇ αὐστηρῶς πάντοτε, λόγῳ ὅτι πολλοὶ τῶν ἀγορητῶν ἐκλιπαρούμενοι πολλάκις ὅπως καταθέσωσιν ἀνάγνωσμά τι δὲν διατίθενται ἵνα ἐγκαταλείπωσι πάντοτε αὐτὸ ἀμέσως. Μετὰ δὲ τοῦτο ἐπανερχόμενος ὁ κ. Μαλιάδης εἰς τὴν περὶ πιστώσεως αἴτησιν τοῦ Προεδρείου ἐρωτᾷ ἂν ὁ Σύλλογος ἐν τῷ προϋπολογισμῷ τοῦ ἔτους τούτου προέβλεψε τὴν ἀναγκαίαν πίστωσιν πρὸς ἔκδοσιν τοῦ Περιοδικοῦ· ἀπαντήσαντος δὲ τοῦ Προέδρου ὅτι μόνον διὰ τὸ Περιοδικὸν τοῦ προπαρελθόντος ἔτους τουτέστι τὸ τῆς αης προεδρείας τοῦ κ. Ι. Ἀριστοκλέους ἐγένετο ἐφέτος τοιαύτη πρόβλεψις, ἀλλ' οὐχὶ καὶ διὰ τὸ τοῦ παρελθόντος ἔτους, ὁ Σύλλογος κατὰ συνέπειαν παραδέχεται τὴν προτεινομένην πίστωσιν. Μεθ' ὃ λαβὼν τὸν λόγον ἀπὸ τοῦ βήματος ὁ κ. Γ. Ἀριστάρχης βέης ἀναγινώσκει συνέχειαν τῆς πραγματείας αὐτοῦ «Περὶ τοῦ παρὰ τοῖς Ἄραψιν ἐμπορίου τῶν ὀρυκτῶν ἐν φυσικῇ καὶ ἐξειργασμένῃ καταστάσει».

Μετὰ τὸ πέρας τοῦ ἀναγνώσματος, οὐδενὸς αἰτησαμένου τὸν λόγον, περατοῦται ἡ συνεδρίασις.

Συνεδρίασις φνγ'.

(Τακτική).

Τῇ 26 Φεβρουαρίου 1879.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ὀδ. Ἰαλέμου.

Τὰ πρακτικὰ τῆς προηγηθείσης συνεδριάσεως μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν αὐτῶν ἐγκρίνονται. Εἶτα ὁ γενικὸς γραμματεὺς ἀναγινώσκει περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου.

Εἶτα ἀναγινώσκονται ὑπ' αὐτοῦ αἱ ἑξῆς προσφοραὶ βιβλίων.

1) Ἀντίτυπον ἓν τοῦ εἰς τὴν ἑλληνικὴν μετενεχθέντος *Λαιλίου*, ἢ διαλόγου περὶ φιλίας τοῦ Μαρκίου Τυλλίου Κικέρωνος, προσενεχθὲν ὑπὸ τοῦ μεταφραστοῦ κ. Βασιλείου Ἀντωνιάδου. Καὶ τὰ ἑξῆς εἰς ἀσιατικὰς γλώσσας προσενεχθέντα ὑπὸ τοῦ κ. Ι. Σιδεροπούλου· ἤτοι:

2) Ἰοχαφεῖ τιλκέσι ναμπῆ, ἔντυπον.

3) Χέλι μουκκὰς ἄλε καβάϊτ ἒλ ἀράπ, χειρόγραφον.

4) Μποστάν, ποίημα περσικόν, καλλιγραφικὸν χειρόγραφον.

5) Νεκὶπ ἒλ Ἐσράφ, ἀραβικὸν χειρόγραφον.

6) Ταρίχι Σουχνὰν Μεεσέρι πεϊγαμπέρι Ἀλῆ, χειρόγραφον.

7) Σέρχι Σιρατζιέ, τόμος Β'.

Εἶτα ἐκ τῆς τῶν πρακτικῶν ἀναγνώσεως ἀφορμὴν λαβὼν ὁ κ. πρόεδρος τῆς Συντακτικῆς ἐπιτροπῆς ἐκφράζει τῷ Συλλόγῳ τὴν βαθεῖαν ἔκπληξιν, ἣν ἐνεποίησεν αὐτῷ, ἀπόντι κατὰ τὴν προηγουμένην συνεδρίασιν, μέρος τι τῶν πρακτικῶν ἀφηγούμενον περί τινος ὑπὸ τοῦ κ. Προέδρου κατενεχθείσης μομφῆς ἀναφορικῶς τῆς πορείας τῶν ἐργασιῶν τῆς Συντακτ. ἐπιτροπῆς. Βεβαιοῖ δὲ τὸν Σύλλογον ὅτι ἐνῷ κατὰ

Digitized by Google

τὸ εἰωθὸς ἓν μόνον περιοδικὸν κατ' ἐνιαυτὸν ἐξεδίδετο, κατὰ τὸ παρὸν ἔτος κατορθοῦται ἡ ἔκδοσις δύο Περιοδικῶν ἀμφοτέρων τῶν τοῦ κ. Ι. Ἀριστοκλέους προεδρειῶν, καὶ ἐν τέλει παρακαλεῖ τὸν Σύλλογον, ὅπως ἀμερολήπτως ἀποφανθεὶς μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ κ. Προέδρου τοῦ Συλλόγου ἀπονείμη, ᾧ ἁρμόζει, τὸ ἀνῆκον δίκαιον. Εἶτα ὁ κ. Πρόεδρος τοῦ Συλλόγου ἐμμένων ἐν τοῖς ὑπ' αὐτοῦ κατὰ τὴν προηγηθεῖσαν συνεδρίασιν λεχθεῖσι διαφωτίζει καὶ πάλιν τὸν Σύλλογον διὰ πολλῶν μερικοτήτων περὶ τῆς βραδείας καὶ ἐκτάκτου πορείας, ἣν ἠκολούθησεν ἐφέτος ἡ Συντακτικὴ ἐπιτροπή. Ἡ σκέψις, λέγει, ὅτι τὰ τοῦ Συλλόγου μέλη τὰς εὐθύνας τῆς μὴ ἐγκαίρου ἐκδόσεως καὶ ἀπονομῆς τοῦ περιοδικοῦ τοῦ ἔτους (77—78) ἤθελον εἰς αὐτὸν κατὰ τὸ πλεῖστον ἐπιρρίψει, αὕτη ἐστὶ καὶ ἡ προκαλέσασα τὴν ἐπέμβασιν εἰς τὰς ἐργασίας τῆς Συντακ. Ἐπιτροπῆς· ἐνταυτῷ δὲ βεβαιοῖ ὅτι ἐν περιπτώσει τακτικῆς καὶ δραστηρίου, ὡς ἔδει, πορείας τῆς Σ. Ἐπιτροπῆς πρὸ πολλοῦ ἤδη θὰ ἐξετελεῖτο καὶ ἡ μὴ εἰσέτι περατωθεῖσα ἔκδοσις τοῦ Περιοδικοῦ τοῦ ἔτους 77—78, καὶ παρακαλεῖ τὸ Σωματεῖον ὅπως ἐκφέρῃ τὴν γνώμην αὐτοῦ ἐὰν ἐπιτρέπηται ἢ μὴ τῷ Προεδρείῳ τοιαύτη τις συμμετοχὴ ἐν τοιαύταις περιπτώσεσιν. Εἰς ταῦτα ἀπαντᾷ αὐτῷ ὁ κ. Καλλιάδης ὅτι εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ Κανονισμοῦ ἀντίκειται τὸ νὰ μετατοπίζωνται αἱ εὐθύναι τῶν διαφόρων ἐπιτροπῶν εἰς τὸ Προεδρεῖον. Ὁ Κανονισμὸς διακρίνει καὶ καθορίζει σαφῶς τὰ καθήκοντα τοῦ τε Προεδρείου καὶ τῶν διαφόρων ἐπιτροπῶν· ἐπομένως, ἐὰν τις ἐκ τῶν ἐπιτροπῶν δὲν ἐξετέλεσε δεόντως τὸ καθῆκον αὐτῆς, ἡ εὐθύνη ἐπιρρίπτεται αὐτῇ καὶ μόνῃ. Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Καραβασίλης ὡς μέλος τῆς Συντ. Ἐπιτροπῆς παρακαλεῖ τὸν Σύλλογον ὅπως ἀναγνωρίσῃ τὰς ἐργασίας τῆς Σ. Ἐπιτροπῆς, διότι αἱ πλήρεις μορφῆς λόγοι τοῦ κ. Προέδρου στεροῦσιν αὐτὴν τοῦ δικαιώματος τῆς τε τελείας ὑπάρξεως καὶ τῆς ἐνεργείας. Μετὰ τοῦτο πολλὰ τοῦ Συλλόγου μέλη ἀπαιτοῦσι τὴν εἰς προσεχεῖς συνεδριάσεις ἀναβολὴν τῆς ἐν λόγῳ συζητήσεως, ὁ δὲ κ. Σαμαρτσίδης προτείνει ὅπως μηδέποτε πλέον ἐπανέλθῃ ὁ Σύλλογος ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου· ἀλλ' ἡ μὲν τούτου γνώμη ἀποκρούεται, γίνεται δι' ἀποδεκτὴ δι' ἀπολύτου πλειονοψηφίας ἡ ὑπὸ τῶν πολλῶν προταθεῖσα περὶ ἀναβολῆς γνώμη.

Μετὰ ταῦτα ἀγγέλλονται τὸ δεύτερον καὶ ἐπιψηφίζονται ὡς τακτικὰ μὲν μέλη οἱ κ. κ. Κοσμᾶς Δημητριάδης, ἔμπορος, καὶ Γεράσιμος Δώριζα, τραπεζομεσίτης[1], προτεινόμενοι ὑπὸ τῶν ἐν τῇ προηγουμένῃ συνεδριάσει ἀναφερομένων, ὡς ἐπίτιμον δὲ ὁ κ. Τιμολέων Φιλήμων, Βουλευτὴς καὶ ἔφορος τῆς βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλ. Βουλῆς, προτεινόμενος, ὡς εἴρηται, ὑπὸ τοῦ Προεδρείου. Μετέπειτα κοινοποιῶν ὁ κ. Πρόεδρος τῷ Συλλόγῳ ὅτι συνεπείᾳ τῆς κατὰ τὴν προπαρελθοῦσαν συνεδρίασιν ἐντολῆς τοῦ Συλλόγου πρὸς τὸ Προεδρεῖον, ὅπως τοῦτο σκεφθὲν καὶ εὑρὸν προτείνῃ εἰς τὸ Σωματεῖον τὸ κατάλληλον πρόσωπον πρὸς ἀντιπροσώπευσιν τοῦ Φιλολ. Συλλόγου ἐν τῇ προσεχῶς συγκροτηθησομένῃ Συνόδῳ τῶν Συλλόγων ἐν Ἀθήναις τῇ πρωτοβουλίᾳ καὶ προσκλήσει τοῦ ἐκεῖ Φιλολ. Συλλόγου *Παρνασσοῦ*, τὸ Προεδρεῖον ἔν τινι ἐκτάκτῳ αὐτοῦ συνεδριάσει συσκεφθὲν ἀπεφάσισε μὲν διὰ πλειονοψηφίας τῶν μελῶν αὐτοῦ περὶ τῆς *ἐντεῦθεν* ἀντιπροσωπεύσεως, ἀλλὰ τὸ καθορίσαι καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ ἀντιπροσωπεῦσον ἄτομον τοσοῦτο δυσχερές, ἅ τε λίαν λεπτοφυές, ἐθεώρησεν, ὥστε, ὅπως μὴ ἐπηρεασθῇ ἡ περὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ ἀτόμου ψῆφος τοῦ Συλλόγου μηδὲ κατ' ἐλάχιστον ὑπὸ τοῦ Προεδρείου, παρακαλεῖ τὸν Σύλλογον ὅπως ἀπαλλάξῃ μὲν αὐτὸ τῆς τοιαύτης ὑψηλῆς καὶ δυσχερεστάτης, ἣν ἀνέθηκεν αὐτῷ, ἐντολῆς, ψηφίσῃ δὲ καὶ ἐκλέξῃ αὐτὸς οὗτος ἀμέσως καὶ ἀσχέτως τὸ πρὸς τοῦτο κατάλληλον πρόσωπον. Ἐρωτήσαντος δὲ κατὰ συνέπειαν τοῦ κ. Προέδρου, ἂν ὁ Σύλλογος τὴν *ἐντεῦθεν* ἀποστολὴν ἀντιπροσώπου θεωρῇ προκριτωτέραν τῆς ἐξ Ἀθηνῶν ἀντιπροσωπεύσεως, ὁ μὲν κ. Μαλιάδης προτιμᾷ τὴν *ἐκεῖθεν*, φρονῶν ὅτι ἡ τοιαύτη ἀντιπροσώπευσις α) μὲν οἰκονομικῶς ἀποβαίνει ὠφελιμωτάτη, ἀπαλλάττουσα τὸν Σύλλογον, κατὰ τὰς σημερινὰς λίαν δυσχερεῖς αὐτοῦ περιστάσεις, ἀπὸ πολλῶν ἐξόδων, ἅτινα ὑποχρεωτικῶς ἤθελε διαθέσει, ἂν ἡ ἐντεῦθεν ἀποστολὴ ἐλάμβανε χώραν· β) ἐπειδὴ οἱ ἐν Ἀθήναις ἐμελέτησαν καὶ κατὰ βάθος κατενόησαν τὰς ἡμετέρας ἐκπαιδευτικὰς ἀνάγκας καὶ ἔσονται εἰς θέσιν λίαν κατάλληλον ὅπως παραστήσωσιν εἰς τὸ προσεχὲς συνέδριον τῶν Συλλόγων τὰς ἡμετέρας εὐχὰς καὶ προθέσεις· τούτων ἕνεκα ἡ ἐξ Ἀθηνῶν ἀντιπροσώπευσις ἔσται ἐπαρκεστάτη. Τὴν γνώμην τοῦ κ. Μαλιάδου ἀποκρούων ὁ κ. Σουλίδης ἀπαντᾷ ὅτι οἱ ἐν Ἀθήναις, καίπερ ὄντες ἀνεγνωρισμένοι ἐπὶ ἐμβριθεῖ παιδείᾳ, δὲν δύνανται ἐν τούτοις νὰ ἔχωσι πεῖραν τῶν ἡμε-

---

1) ΣΗΜ.—Ἀπεποιήθη νὰ δεχθῇ τὸ δίπλωμα.

τέρων ἐκπαιδευτικῶν πραγμάτων καὶ ἀναγκῶν ἀκριβεστέραν καὶ μᾶλλον λελογισμένην ἀπὸ πολλοὺς ἄνδρας, οἵτινες ἀπὸ τῆς νεαρᾶς αὐτῶν ἡλικίας ἐγκαρτεροῦσιν ἐπὶ ὁλόκληρον σειρὰν ἐνιαυτῶν σταδιοδρομοῦντες ἐν τῷ ἐκπαιδευτικῷ ἡμῶν ἐνταῦθα ὁρίζοντι. Καθόσον δ' ἀφορᾷ τὸ οἰκονομικὸν τῆς ἀποστολῆς μέρος, ὁ Σύλλογος, ὅστις τὴν ἐκπαίδευσιν ἐθεώρησεν ἀπ' ἀρχῆς τῆς συστάσεως αὐτοῦ ὡς μίαν ἐκ τῶν σπουδαιοτάτων αὐτοῦ μεριμνῶν, καὶ ὑπὲρ ἧς τοσαῦτα ἠνάλωσε, δὲν ἤθελεν οὐδὲ ἔπρεπε νὰ φεισθῇ ὀλίγων χρημάτων ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ τῆς συσκέψεως περὶ ἐπανορθώσεως καὶ βελτιώσεως τῶν ἐκπαιδευτικῶν ἡμῶν πραγμάτων. Τὴν γνώμην τοῦ κ. Σουλίδου πολλοὶ ὑποστηρίζουσι καὶ ἐγκρίνουσιν· ὁ δὲ κ. Φ. Τάγης, ὅστις ἀπῆν ἐν τῇ προηγηθείσῃ συνεδριάσει, ἐκφράζει ζωηρὰν ἐπιθυμίαν ὅπως, εἰ δυνατόν, διαφωτισθῇ πληροφορούμενος πλατύτερόν πως ὑπὸ ποίων περὶ ἐκπαιδεύσεως σκέψεων ἐμφορούμενος καὶ ἐλαυνόμενος ὁ Σύλλογος προέβη εἰς τὴν περὶ ἀποστολῆς ἀντιπροσώπου ἐπιψήφισιν. Ἀλλὰ μὴ γενομένης ἐπιτρεπτῆς τῆς ἐπανόδου ἐπὶ τὴν τοιαύτην συζήτησιν ὁ κ. Καλλιάδης, ὅστις καὶ οὗτος ἀπῆν κατὰ τὴν παρελθοῦσαν συνεδρίασιν, λαβὼν τὸν λόγον, προτείνει τῷ Συλλόγῳ ἵνα καὶ αὖθις ἀνατεθῇ τῷ Προεδρείῳ ὅπως ἐπὶ μίαν τοὐλάχιστον εἰσέτι ἑβδομάδα ὡριμώτερον συσκεφθὲν ἀποφασίσῃ καὶ δείξῃ τῷ Συλλόγῳ τὸ κατάλληλον ὄνομα τοῦ ἀντιπροσώπου, ὃν βέβαιον ὅτι ὁ Σύλλογος μετὰ πολλοῦ σεβασμοῦ ἤθελεν ἀποδεχθῇ τὴν ἀπόφασιν αὐτοῦ ἐπὶ τούτου. Τοῦ δὲ κ. Προέδρου ἀπαντήσαντος ὅτι τὸ ἐν λόγῳ ζήτημα καλῶς καὶ συζητηθὲν καὶ μελετηθὲν ἐθεωρήθη ὑπὸ τοῦ προεδρείου τοσοῦτο λεπτοφυὲς καὶ περιπλόκου λύσεως, ὥςε οὐ μόνον μίαν ἔτι ἑβδομάδα ἀλλὰ καὶ ἂν ὅλον ἔτος συνεζήτει καὶ ἐμελέτα πεποιθότως ἤθελε πάλιν καταλήξει ἐπὶ τὸ αὐτό, ὅπερ ἤδη ἐξέφηνε, πόρισμα ἐγκρίνον ἐπίσης ὡς κατάλληλα ἅπαντα τὰ μέλη τοῦ Συλλόγου, ὁ κ. Καραβασίλης προσθέτων λέγει ὅτι ἀφοῦ καλῶς προνοήσαν τὸ Προεδρεῖον προσῆψεν εἰς τὴν λίαν ἐγκαίρως διὰ τῶν ἐφημερίδων δημοσιευθεῖσαν, κατὰ τὰς ἰδίας ἐπὶ τούτου ἀποφάσεις, ἡμερησίαν τῆς παρούσης διάταξιν τὸ περὶ ἐκλογῆς ἀντιπροσώπου ζήτημα, ὑποτίθεται ὅτι τὰ σήμερον συνελθόντα μέλη ἱκανῶς ἤδη κατ' ἰδίαν τὰ περὶ τούτου μελετήσαντα εἰσὶ καὶ ἀρκούντως παρεσκευασμένα καὶ ἕτοιμα πρὸς ἐκλογήν· ὥστε οὕτως ἀδικοῦνται ταῦτα κατὰ τοὺς λόγους τοῦ προλαλήσαντος κ. Κ. Καλλιάδου ἀποστεροῦντος αὐτὰ τοῦ δικαιώματος τῆς ἀσχέτου καὶ ἀμέσου ἐκλογῆς καὶ ἐπιψηφίσεως. Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ὁ κ. Γ. Ἀριστάρχης Βέης θεωρῶν μηκυνομένην τὴν συζήτησιν παρατηρεῖ ὅτι ἕκαστον μέλος τοῦ Συλλόγου, κατὰ τὸν Κανονισμόν, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος τοὐλάχιστον δὶς δικαιοῦται νὰ λαλήσῃ. Κατόπιν τούτου γενομένης δεκτῆς τῆς ἀμέσου ἐκλογῆς τοῦ ἀντιπροσώπου ἐν μυστικῇ ψηφοφορίᾳ ἐκλέγεται διὰ ψήφων 44 ὡς τοιοῦτος ὁ κ. Ἡρακλῆς Βασιάδης, ὅστις εὐχαριστῶν τῷ Συλλόγῳ ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ αὐτοῦ ἔλεξεν ἀπὸ βήματος τάδε:

«Ἐκφράζω τὰς εὐχαριστίας μου τῷ Συλλόγῳ δι' ἣν περιεποίησέ μοι τιμὴν ἐκλέξας με ἀντιπρόσωπον αὐτοῦ ἐν τῷ ὅσονούπω συγκροτηθησομένῳ ἐν Ἀθήναις συνεδρίῳ τῶν ἑλληνικῶν Συλλόγων. Θέλω πράξει πᾶν τὸ ἐπ' ἐμοὶ ὅπως ὁ Σύλλογος ἐπαξίως ἀντιπροσωπευθῇ· συγχαίρομεν δὲ ἀπὸ καρδίας τοῖς διέπουσι τὸν πλήρη ἀκμῆς καὶ νεότητος Φιλολογικὸν Σύλλογον Παρνασσόν, διὰ τὸν ζῆλον καὶ τὴν προθυμίαν μεθ' ὧν ἀντελήφθησαν τῆς συγκαλέσεως τῶν Συλλόγων εἰς Σύνοδον· τοσοῦτο δὲ ἀσμενέστερον πράττομεν τοῦτο, ὅσον ἡ συγκάλεσις τῶν καθόλου ἑλλην. Συλλόγων εἰς συνέδριον ὑπῆρξε σπουδαιότατον μέλημα τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, ὃς ἀπὸ πολλοῦ πολλὰ ὑπὲρ τούτου ἐμόχθησε. Τῷ 1868, νομίζων ὅτι ἐπέστη ὁ καιρὸς ἵνα καὶ τοῦτο τὸ καλὸν ἔθος τῶν ἐπιστημονικῶν Συλλόγων τῆς ἑσπερίας Εὐρώπης εἰσαχθῇ καὶ εἰς τὰς ἡμετέρας χώρας ἔγραψε τῷ Πρυτάνει τοῦ Πανεπιστημίου κ. Παύλῳ Καλλιγᾷ παρακαλῶν, ἵνα τὸ Πανεπιστήμιον, ἡ πάμφωτος αὕτη ἑστία τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἀναλάβῃ τὴν πρωτοβουλίαν καὶ προσκαλέσῃ εἰς ἐπιστημονικὸν συνέδριον τοὺ, ἑλληνικοὺς Συλλόγους, τοὺς ἀπανταχοῦ τῆς Ἀνατολῆς διεσπαρμένους τροφίμους αὐτοῦ καὶ σοφους ἑλληνιστὰς ἐκ τῆς ἑσπερίας Εὐρώπης. Ὁ Πρύτανις καὶ ἡ Σύγκλητος τοῦ Πανεπιστημίου ἐπεδοκίμασαν μὲν τὴν πρότασιν τοῦ Φιλ. Συλλόγου, ἀλλ' ἀνέβαλον τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῆς ἕνεκα τῶν τότε πολιτικῶν περιστάσεων, καὶ διότι ἴσως οὐκ ἦμεν ἕτοιμοι ἵνα παραθῶμεν τοῖς προσκληθησομένοις διασήμοις ξένοις πλουσίαν ἐπιστημονικὴν τράπεζαν καὶ εὐωχήσωμεν αὐτοὺς ἐπαξίως· ἀλλ' αἱ γενόμεναι ἔκτοτε ἀρχαιολογικαὶ ἀνακαλύψεις ἐν ταῖς ἡμετέραις χώραις ἀπέδειξαν ὅτι εἴχομεν παραθεῖναι αὐτοῖς πολλὰ καὶ καλά. Τῷ δὲ 1870 μετὰ τὴν καταστροφὴν ἐκ τῆς πυρκαϊᾶς, εἰσηγητὴς ὢν τῆς ἐπιτροπῆς, ἥτις ἦν ἐπιτετραμμένη εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ νέου Κανονισμοῦ, ἐνόμισα καλὸν

Digitized by Google

νὰ τεθῶσι καὶ ἄρθρα τινὰ ἐν τῷ Κανονισμῷ περὶ συγκαλέσεως περιοδικῶν Συλλόγων, ἀλλ' οὐκ ἐπεδοκιμάσθη ὑπὸ τῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς, ὥστε ἐδέησε τὰ ἄρθρα νὰ τεθῶσιν ἐν τοῖς πρακτικοῖς μόνον, ἔχουσι δ' ὡς ἑξῆς: α') Ὁ Σύλλογος συγκαλεῖ κατὰ διετίαν Σύνοδον ἔκ τε τῶν μελῶν αὐτοῦ καὶ ἐκ τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις Συλλόγων καὶ ἐξ ἄλλων λογίων ἐν ᾗ συζητοῦνται θέματα φιλολογικά, ἐκπαιδευτικά, ἀρχαιολογικά, ἐπιστημονικά, ὡρισμένα καὶ προαναγγελμένα. β') Αἱ συνεδριάσεις εἰσὶ δημόσιαι, ἀλλ' ἐν ταῖς συζητήσεσι λαμβάνουσι μέρος μόνον οἱ ἀποδεχθέντες τὴν πρόσκλησιν. γ') Τὰ ἀναγνωσθέντα, συζητηθέντα καὶ ἀποφασισθέντα δημοσιεύονται κατ' ἰδίαν ἢ ἐν τῷ Περιοδικῷ τοῦ Συλλόγου (Ἰδ. Περιοδ. Τόμ. Ζ', σελ. 232).

»Τῷ 1873 πρόεδρος ὢν τοῦ Συλλόγου προέβην καὶ εἰς ἐκτέλεσιν τῶν ἐν τοῖς ἄρθροις ὑπαγορευομένων. Ὁ Σύλλογος τῇ ἐμῇ προτάσει ἀπεδέξατο ἵνα ἡ πρώτη Σύνοδος τῶν Συλλόγων συνέλθῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν κατ' Αὔγουστον τοῦ 1875, ὡρίσθησαν δὲ καί τινα πρὸς συζήτησιν φιλολογικὰ καὶ ἐπιστημονικὰ θέματα (ἴδε Περιοδ. Τόμ. Η', σελ. 285, 287, 296, 306, 210). Ὁ Σύλλογος τὴν ἀπόφασιν αὐτοῦ ταύτην ἀναγγέλλει ἄλλοις τε Συλλόγοις καὶ τῷ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν γραμμάτων· τούτου δὲ τὸ προεδρεῖον ἀπήντησεν: «Ἐπευφημοῦμεν ἐγκαρδίως εἰς τὴν αὐτόθι σύνοδον τῶν λογίων καὶ διδασκάλων, ἐκ τῆς συσκέψεως τῶν ὁποίων ἐλπίζομεν τὴν ἐπιτυχῆ σπουδὴν καὶ λύσιν πολλῶν καιρίων ζητημάτων καὶ πρὸ πάντων τῶν ἐκπαιδευτικῶν καλῶς τεθειμένων. Ἡ δὲ ἄλλοτε ὑφ' ἡμῶν γενομένη πρότασις περὶ τοιαύτης ἐν Ἀθήναις συνόδου δὲν παρεβλέφθη, ἀλλ' ὁμολογητέον ὅτι οἱ καιροὶ οὐδόλως εἰσὶν ἁρμόδιοι». Ἀλλὰ δυστυχῶς ἡ σύνοδος ἀνεβλήθη ἕνεκα τῆς ἐνσκηψάσης οἰκονομικῆς κρίσεως. Ὅπως ὁ Σύλλογος ὑποδεχθῇ ἐπαξίως τοὺς προσκληθησομένους ἦν χρεία εἰκοσακισχιλίων φράγκων, καὶ τούτων ἡ εὕρεσις ἦν εὔκολος πρὸ τῆς κρίσεως, ἀλλὰ μετὰ τὴν οἰκονομικὴν θύελλαν τὰ πράγματα ἤλλαξαν καὶ ἐδέησεν ἵνα τὸ συνέδριον ἀναβληθῇ ἐν αἰσιωτέροις καιροῖς (Περιοδ. Τόμ. Η', σελ. 349—350). Τοιαῦται αἱ ἐνέργειαι τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ὑπὲρ τῶν περιοδικῶν συναθροίσεων τῶν Συλλόγων. Ἐκ τούτων δὲ λαμβάνουσαι ἀφορμὴν αἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑλληνικαὶ ἐφημερίδες, καὶ μάλιστα ὁ *Νεολόγος*, πολλάκις ἐποιήσαντο λόγον περὶ τῶν πρὸς σύνοδον ἐνεργειῶν τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου ἐξαίρουσαι τὰ ἐκ τῶν περιοδικῶν συνεδρίων τῶν Συλλόγων ἀποβησόμενα καλὰ ταῖς ἡμετέραις χώραις. Ἀλλὰ καὶ ὁ φιλέλλην Γαλάτης ὁ γράψας τὴν περὶ ἑλληνικῶν Συλλόγων πραγματείαν (Marquis de Queux de Saint-Hilaire) ἐξιστορῶν τὰς ἐργασίας τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου λέγει περὶ τῶν περιοδικῶν συνόδων τὰ ἑξῆς: Le même temps Mr Basiadis avait proposé une mesure des plus utiles. C'était la réunion de délégués de chaque Syllogue de Provinces et de ceux de la Grèce, tous les ans ou tous les deux ans, afin de traiter de questions philologiques et scientifiques, et de se mieux connaître mutuellement.

»Ἐκ τούτων γίνεται κατάδηλον ὅτι ὁ ἡμέτερος Σύλλογος οὐχ ὅλως ἀπαρασκεύαστός ἐστιν οὐδ' ἀγνοεῖ ὅτι αἱ περιοδικαὶ αὗται τῶν Συλλόγων συναθροίσεις ἐπιστημονικὸν ὅλως ἔχουσι σκοπὸν λίαν ὠφέλιμον· διὸ καὶ αὖθις ἐγκαρδίως συγχαίρομεν τῷ νεαρῷ Συλλόγῳ *Παρνασσῷ*, ὅτι προέβη εἰς ἐκτέλεσιν τῆς ἐπὶ τὸ αὐτὸ συναθροίσεως ἀντιπροσώπων τῶν ἑλληνικῶν Συλλόγων πρὸς συζήτησιν ἐπιστημονικῶν θεμάτων.» Μετὰ τὸ πέρας τῆς εὐχαριστηρίου προσφωνήσεως λαμβάνει τὸν ἀπὸ τοῦ βήματος λόγον ὁ ἀγορητὴς τῆς ἑσπέρας, ἡ Α. Ἐξ. ὁ πρώην πρεσβευτὴς τῆς Ὑψηλῆς Πύλης ἐν Βερολίνῳ κ. Ἰωάννης Ἀριστάρχης βέης «Περί τινος ἐπεισοδίου τῆς ἐν Μεσοποταμίᾳ περιοδείας του». Μετὰ δὲ τὸ πέρας ὁ κ. Γεώργιος Ἀριστάρχης βέης σπεύδει ὅπως ἐκφράσῃ τῷ ἀξιοτίμῳ ἀγορητῇ τὰς ἐνθέρμους εὐχαριστίας ἐπὶ τῷ γλαφυρῷ αὐτοῦ ἀναγνώσματι, οὗτινος αἱ λίαν ζωηραὶ εἰκόνες συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ μεταφέρωσιν ἐπὶ ὥραν ὁλόκληρον διάνοιαν καὶ φαντασίαν τῶν ἀκροατῶν εἰς τὰ ἐνδότατα καὶ λίαν ἀξιομνημόνευτα πεδία τῆς Βαβυλῶνος καὶ λοιπῆς Μεσοποταμίας· μετὰ τοῦτον ὁ κ. Πρόεδρος συγχαίρει καὶ οὗτος τῷ εὐγλώττῳ ῥήτορι τῆς ἑσπέρας ἐπὶ τῷ σπουδαίῳ αὐτοῦ ἀναγνώσματι, ὅπερ ἐκμελετώμενον δύναται πρὸς τοῖς ἄλλοις ν' ἀποφέρῃ καὶ ζωτικὰ τῇ ἐπιστήμῃ ὑπηρετοῦντα στοιχεῖα οὐκ εὐκαταφρόνητα. Ἐν τέλει δὲ παρακαλεῖ αὐτὸν ὅπως εὐαρεστούμενος ἐν ἰδίῳ ἀναγνώσματι ἐκθέσῃ τὰς ἐπιστημονικὰς αὐτοῦ μελέτας κατὰ τὴν ἐν Βερολίνῳ διαμονὴν αὐτοῦ. Μετὰ τοῦτον ὁ κ. Πασπαλλῆς ἐπιδίδει τῷ κ. Προέδρῳ ἐπιστολήν τινα τοῦ κ. Γρηγορίου Ἀριστάρχου ἐξ Οὐασιγκτῶνος ἀναγγέλλοντος τὴν ἐξ ἑαυτοῦ προσφορὰν ἱκανῶν βιβλίων καὶ τὴν εἴδησιν ὅτι ἐνήργησε νὰ μεταφρασθῇ ἡ ἐπὶ τούτῳ αὐτόσε σταλεῖσα ἐγκύκλιος τοῦ Συλλόγου εἰς τὸ ἀγγλι-

Digitized by Google

κόν· ὁ δὲ κ. Πρόεδρος σπεύδει ὅπως εὐχαριστήσῃ τῷ τε κ. Πασπαλλῇ διὰ τὰς εὐγενεῖς αὐτοῦ περὶ τοῦ Συλλόγου μερίμνας καὶ τῷ κ. Γρηγ. Ἀριστάρχῃ διὰ τὴν μεγάλην αὐτοῦ πρὸς τὸν Σύλλογον ἀγάπην καὶ ἀφοσίωσιν, ὡς μαρτυρεῖ τοῦτο σαφῶς ἡ διπλῆ αὐτοῦ περὶ τούτων ἔνδειξις κατὰ τὰ ὑπ' αὐτοῦ γραφέντα· ὁ δὲ κ. Καλλιάδης προτείνει ὅπως ὅλον τὸ Σωματεῖον ἐκφράσῃ τῷ κ. Γρηγ. Ἀριστάρχῃ τὰς εὐχαριστίας του τόσον διὰ τὴν γενναίαν αὐτοῦ πρὸς τὸν Σύλλογον προσφορὰν τῶν βιβλίων ὅσον καὶ διὰ τὴν ἣν ἔσχεν εὐχαρίστησιν πρὸς μετάφρασιν καὶ δημοσίευσιν τῆς τοῦ Συλλόγου ἐγκυκλίου εἰς τὸ ἀγγλικόν. Τούτου δεκτοῦ γενομένου καὶ μηδενὸς τὸν λόγον αἰτησαμένου περατοῦται ἡ συνεδρίασις.

Συνεδρίασις φνδ'.

(Τακτική).

Τῇ 5 Μαρτίου 1879.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ὀδ. Ἰαλέμου.

Τὰ πρακτικὰ τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ὑποβληθέντα κατὰ πρότασιν τοῦ κ. Ι. Καραβασίλη εἰς μικρὰν προσθήκην ἐπιψηφίζονται. Ἡ προσθήκη ἔχει ὧδε: Τοῦ κ. Καλλιάδου κατὰ τὴν προλαβοῦσαν συνεδρίασιν εἰπόντος, ὅτι τὸ Προεδρεῖον δὲν ἐξέθηκε τοὺς λόγους τῆς περὶ ἐκλογῆς τοῦ ἀντιπροσώπου ἀποφάσεώς του, ἣν ἐπορίσθη κατὰ τὴν ἰδιαιτέραν περὶ τούτου σύσκεψιν, ὁ κ. Καραβασίλης ἀπαντῶν λέγει ὅτι τὸ Προεδρεῖον ἐξέθηκέ τινας λόγους, οἵτινες τὴν ἀπόφασίν του δικαιολογοῦσι, καὶ ὅτι ἠδύνατο, ἂν εἶχε καί τινας ἄλλους νὰ ἐπιφυλάξῃ ἑαυτῷ τὸ δικαίωμα τῆς μὴ διακοινώσεως αὐτῶν πρὸς τὸν Σύλλογον. (Τὰ μετὰ ταῦτα ἴδε προηγούμ. πρακτικόν). Μεθ' ὃ ὁ κ. γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας.

Ἐπὶ τούτοις ὁ κ. Πρόεδρος παρατηρεῖ εἰς τὴν α' ἐπιστολὴν ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ προκηρυχθῇ διαγώνισμα ἱστορικὸν περὶ Βάρνης ἐπὶ τῇ βάσει πεντήκοντα καὶ μόνον λιρῶν, ὡς τοῦτο ἐν τῇ ἐπιστολῇ ὑποδείκνυται. Ἐπὶ δὲ τῆς προτάσεως τοῦ Συλλόγου *Ἑρμοῦ* καταφατικῶς ὁ Σύλλογος ἀποφαινόμενος ἐγκρίνει καὶ ἐπιψηφίζει αὐτήν. Ἐρωτήσαντος ἔπειτα τοῦ κ. Προέδρου τὴν περὶ αἰτήσεως τοῦ Συλλόγου *Ὀρφέως*, παρακαλοῦντος τὸν Σύλλογον ὅπως παραχωρηθῇ αὐτῷ ἡ αἴθουσα τοῦ Συλλόγου πρὸς ἐπιτέλεσιν μουσικῆς συναυλίας ὑπὲρ τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ, ἀφορῶντος εἰς τὴν συνδρομὴν καὶ ὑποστήριξιν ἀπόρων τῆς Μ. τοῦ Γένους Σχολῆς μαθητῶν, γνώμην τοῦ Σωματείου, ἐκ τῶν μελῶν οἱ μὲν κ.κ. Βασιάδης καὶ Φ. Τάγης προτείνουσιν ὑπὲρ τῆς ἀποδοχῆς τῆς αἰτήσεως, ἥτις τυγχάνει σύμφωνος πρὸς τὴν ὑπὲρ τῶν τοιούτων παραχωρήσεων ἀρχὴν τοῦ Συλλόγου, ὁ δ' ἕτερος τῶν ἀντιπροέδρων ὁ κ. Χατζῆ Χρήστου, συμφωνοῦντος καὶ τοῦ κ. Προέδρου, προτείνει ὅπως ἐξερευνηθῇ τὸ πρόγραμμα τῶν ᾀσμάτων τῆς συναυλίας καὶ ἂν ταῦτα μὴ ἔχωσί τι τὸ ἀπᾷδον εἰς τὸ σεμνοπρεπὲς καὶ κόσμιον, νὰ γίνῃ ἀποδεκτὴ ἡ αἴτησις· τῆς τελευταίας ταύτης γνώμης παραδεκτῆς γενομένης, ἀναβάλλεται ἡ πρὸς τὸ ἐπισεῖλαν σωματεῖον ἀπόφασις τοῦ Συλλόγου. Μετὰ τοῦτο ὁ κ. γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὰς ἑξῆς προσφορὰς βιβλίων·

α') *Fabricio Bibliotecae Graecae* 7 volumes.

β') *Alexandrini Pherae Anniae* 1 volume.

γ') Ζοιρνικαβίου *περὶ Ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος* 2 volumes.

δ') Φωτίου *Μυριόβιβλος* 1 volume.

Προσφερόμενα ὑπὸ τοῦ κ. Millingen, υἱοῦ, ἐντολῇ τοῦ μακαρίτου πατρός του, τοῦ ἰατροῦ Ἰουλίου Μίλιγγεν.

Μετέπειτα ἀγγέλλονται τὸ πρῶτον τακτικὰ μέλη οἱ κ.κ. Ἰ. Κρικότσος, Ἀνδρόνικος Ἱερομόναχος, Πάνος Κωζῆς, ἔμπορος, καὶ Ἐμμανουὴλ Μομφίλιος, βιομήχανος, προτεινόμενοι ὑπὸ τῶν κ. κ. Χ. Χρήστου, Ἰαλέμου καὶ Π. Παπαρρούση. Εἶτα παρακαλεῖ ὁ κ. Πρόεδρος τὸ Σωματεῖον ὅπως ὁρίσῃ τὸ χρῆμα ὅπερ θέλει τεθῇ εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ἀντιπροσώπου κ. Βασιάδου, καταλογιζόμενον εἰς ἔξοδα τῆς ὁδοιπορίας καὶ τῆς ἐν Ἀθήναις αὐτοῦ διαμονῆς κατὰ τὴν προσεχῆ ἐξ ἀποστολῆς αὐτόσε μετάβασίν του. Εἰς τὴν τοῦ κ. Μιχαὴλ Μαλιάδου γνώμην ὅπως ἀναλάβῃ τὸ Προεδρεῖον τὴν ἐκτίμησιν τοῦ ἀπαιτουμένου ποσοῦ ἀπαντήσαντος ἀποφατικῶς τοῦ κ. Προέδρου, ὁ κ. Ν. Παρανίκας παρατηρῶν, ὅτι ὁ Σύλλογος, ὡς ἀγνοῶν ἐπ' ἀκριβείας τὸ χρονικὸν διάστημα τῆς ἐν Ἀθήναις διατριβῆς τοῦ κ. ἀντιπροσώπου, ἤθελε περιέλθει εἰς πολλὰς δυσχερείας, ἂν ἐκ τῶν προτέρων ἐπρόκειτο νὰ ὁρίσῃ τὸ ποσὸν τῶν ἐξόδων, ἀποφαίνεται γνώμην ἵνα τὸ ποσὸν τοῦτο ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ χρόνου, ὃν ἤθελε διατρίψει ὁ κ. ἀντιπρόσωπος, καὶ ἑπομένως νὰ ὁρισθῇ ἐκ τῶν ὑστέρων μετὰ τὴν

Digitized by Google

ἐπάνοδον αὐτοῦ. Τῇ γνώμῃ ταύτῃ πολλοὶ συντάσσονται. Ὁ δὲ ἕτερος τῶν ἀντιπροέδρων ὁ κ. Χατζῆ Χρήστου φέρει ἐπ' αὐτῆς τροποποίησίν τινα λέγων ὅτι ἵνα καταλήξῃ εἰς θετικόν τινα προϋπολογισμὸν ὁ Σύλλογος ἠδύνατο νὰ ὁρίσῃ τὴν ἡμερησίαν δαπάνην τῆς ἐν Ἀθήναις διαμονῆς τοῦ ἀντιπροσώπου.

Ἐν τούτοις ὁ κ. Φ. Τάγης ἐκφέρων ἰδίαν γνώμην προτείνει ἵνα ὁ ἀντιπρόσωπος εὐχαριστούμενος μεταβῇ ἰδίαις δαπάναις εἰς Ἀθήνας, τὸ μὲν ὅπως ἐν ταῖς σήμερον δυσχερείαις ἀνακουφίσῃ τὸν Σύλλογον ἀπαλλάττων αὐτὸν τῆς πρὸς ἀποστολὴν ἀπαιτουμένης δαπάνης, τὸ δὲ ὅπως ἀνταποκριθῇ ὡς λειτουργὸς τοῦ Σωματείου εἰς τὰ καθιερωθέντα εἰωθότα, καθ' ἃ ἀμισθὶ τόσον οἱ Κοσμήτορες ὅσον καὶ οἱ τῶν διαφόρων ἐπιτροπῶν λειτουργοὶ ὑπουργοῦσι τῷ Σωματείῳ. Τὴν γνώμην τούτου κατακρίνων ὁ κ. Μ. Μαλιάδης ἀπαντᾷ ὅτι ἡ θυσία τῶν ἐνταῦθα διαρκῶς ὑπουργούντων τῷ Σωματείῳ οὐκ ἔστιν εὐπαράβλητος πρὸς τὴν τοῦ ἀντιπροσώπου, ἣν ὁ προλαλήσας ἀξιοῖ, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι οὗτος καὶ τὰς ἐνταῦθα ἐργασίας του ἐπί τινα χρόνον πρόκειται νὰ διακόψῃ, καὶ νὰ δαπανήσῃ εἰς ὁδοιπορίαν καὶ διαμονὴν ποσὸν οὐχ ὅλως ἀσήμαντον. Τούτων δ' οὐδέτερον περίπου ὑφίστανται οἱ ἐνταῦθα διαμένοντες τοῦ Σωματείου λειτουργοί. Τούτοις ἐπιλέγει ὁ κ. Βασιάδης ὅτι εὐχαρίστως θὰ μετέβαινε δωρεάν, ἐὰν τοῦτο δὲν προσέβαλλε τοῦ Συλλόγου τὴν ἀξιοπρέπειαν. Ἡ ἐπὶ τούτου συζήτησις ἐπανέρχεται κατόπιν εἰς τὴν πρότασιν τοῦ κ. Παρανίκα καὶ ὁ Σύλλογος ψηφίζει νὰ δοθῶσι μὲν τῷ κ. ἀντιπροσώπῳ τὸ ποσὸν τριάκοντα Ὀθ. λιρῶν, ἃς κατὰ τὰς τοῦ κ. Ταμίου πρὸς τὸν κ. Πρόεδρον διαβεβαιώσεις δύναται ἐν τῷ παρόντι νὰ διαθέσῃ ὡς ἔξοδα τὸ ταμεῖον τοῦ Συλλόγου, μετὰ δὲ τὴν ἐπάνοδόν του χρείας τυχούσης νὰ συμπληρώσῃ αὐτὸ εἰς δέον. Μετέπειτα ὁ κ. Πρόεδρος ὑποβάλλει, ὁ δὲ Σύλλογος ψηφίζει αἴτησιν πιστώσεως πέντε Ὀθ. λιρῶν πρὸς ἐπιδιόρθωσιν καὶ ἀντικατάστασίν τινων θυρίδων, καὶ πρὸς κάθαρσιν τῶν τοῦ ἐδάφους μαρμάρων τοῦ Καταστήματος. Εἶτα ὁ κ. Ἀβραὰμ Μαλιάκας, μέλος τῆς Ἐκπαιδευτικῆς τοῦ Συλλόγου ἐπιτροπῆς, προτείνεται ὑπὸ τοῦ Προεδρείου καὶ γίνεται παραδεκτὸς καὶ ὡς μέλος τῆς Φιλολογικῆς Ἐπιτροπῆς. Μεθ' ὃ ὁ κ. Πρόεδρος προτείνει ὅπως ἀποπερατωθῇ ἡ ἀναβληθεῖσα κατὰ τὴν παρελθοῦσαν συνεδρίασιν ἐκκρεμὴς συζήτησις περὶ τῶν ἐργασιῶν τῆς Συντ. Ἐπιτροπῆς. Ἀλλ' ἀπόντος τοῦ κ. Περδικίδου, προέδρου αὐτῆς, ὁ κ. Ι. Καραβασίλης ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τοῦ κ. Προέδρου ἐκφράζει τὴν ἀτομικὴν αὐτοῦ διάθεσιν τοῦ νὰ μὴ ἐπανέλθῃ πλέον ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ζητήματος. Εἶτα ὁ κ. Πρόεδρος παρακαλεῖ τὸν κ. Ἀβραὰμ Μαλιάκαν γραμματέα τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ εἰσηγητὴν τοῦ Καραπανείου διαγωνίσματος, ὅπως ἀναγνῷ εἰς ἐπήκοον πάντων ἀπὸ τοῦ βήματος τὸ ὑπὸ τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς ἐκπονηθὲν εἰδικὸν πρόγραμμα τοῦ ά. μέρους τοῦ Καραπανείου διαγωνίσματος (ἴδε σελ. 120). Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν ὁ κ. Φ. Τάγης ἐκφέρων τὴν γνώμην αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ προγράμματος παρατηρεῖ ἐν αὐτῷ ἀντίφασίν τινα ὅτι ἐνῷ ἀφ' ἑνὸς καθορίζει τὴν βάσιν καὶ τὸν κύκλον τῆς ἐνεργείας τῶν ἀγωνισθησομένων, παραχωρεῖ ἀφ' ἑτέρου αὐτοῖς ἐλευθέραν περὶ τὴν διεξαγωγὴν ἐνέργειαν. Ἀλλ' ὁ κ. Βασιάδης παρατηρεῖ αὐτῷ ὅτι τὸ παρὸν πρόγραμμα ἐγένετο ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ Κανονισμοῦ (Ἴδε Περιοδ. τομ. σελ.) ὅστις τότε εἶχε συνταχθῇ ὑπ' ἀνδρῶν εἰδημόνων τῆς παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης, οἷος ἦν ὁ κ. Ξανθόπουλος, ὁ κ. Δ. Μαρούλης καὶ ἄλλοι. Ἐν αὐτῷ δ' ἐκείνῳ τῷ Κανονισμῷ ἢ γενικῷ μᾶλλον προγράμματι, ἐν ᾧ καθορίζεται ποιά τις βάσις, ἀφίεται τοῖς ἀγωνισομένοις ἱκανὴ ἐλευθερία ὅπως ἐκτυλίξῃ ἕκαστος ἐν τῷ πονήματι τὴν ἰδιάζουσαν αὐτῷ ἰδιοφυΐαν προσθεταποκόπτων πᾶν ὅ,τι δοκεῖ αὐτῷ προσφορώτερον τῷ ἡμετέρῳ ἔθνει. Μεθ' ὅλα ταῦτα ὁ κ. Βασιάδης ἀναγινώσκει «περὶ Δημοσθένους καὶ τῶν λόγων αὐτοῦ (Περικλῆς, Θουκυδίδης, Δημοσθένης).» Μεθ' ὃ περατοῦται ἡ συνεδρίασις.

Συνεδρίασις φνε΄.

(Τακτική).

Τῇ 12 Μαρτίου 1879.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ὀδ. Ἰαλέμου.

Τὰ πρακτικὰ τῆς προλαβούσης συνεδριάσεως ἀναγνωσθέντα μετὰ μικρὰν ὑπὸ τοῦ κ. Φ. Τάγη προταθεῖσαν προσθήκην ἐπιψηφίζονται· εἶτα ὁ κ. γεν. Γραμματεὺς ἀναγινώσκει περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Πρόεδρος ἐκφράζων τὴν βαθεῖαν αὐτοῦ λύπην ἐπὶ τῇ παραιτήσει τοῦ κ. Β. Σαρακιώτου ἀπὸ τῆς ἀντιπροεδρείας παρακαλεῖ τὸ Σωματεῖον ὅπως ἐπιτρέψῃ τῷ Προεδρείῳ νὰ μὴ διακοινώσῃ τοὺς ἐν τῇ παραιτήσει

Digitized by Google

ἀναφερομένους λόγους αὐτῆς· καὶ ἐπειδὴ ὁ κ. Σαρακιώτης ἀδυνατεῖ, καθὰ γράφει, νὰ ἐξακολουθήσῃ συνεργαζόμενος, ὁ Σύλλογος παρακαλεῖται ν' ἀποφανθῇ ἂν παραδέχηται ἢ οὔ τὴν παραίτησιν. Ὁ κ. Φ. Τάγης νομίζει ὅτι δίκαιον ἤθελεν εἶσθαι ὅπως ὁ Σύλλογος πληροφορηθῇ, ἔστω καὶ δι' ὀλίγων, περὶ τῶν αἰτίων τῆς παραιτήσεως ἢ τοὐλάχιστον αὐτὴ ν' ἀναγνωσθῇ. Ὁ δὲ κ. Πρόεδρος κατὰ συνέπειαν ἐκτιθεὶς τὰς αἰτίας παρατηρεῖ ὅτι αὗται σπουδαίως ἔθιξαν τὴν τοῦ Προεδρείου ὑπόληψιν καὶ ὅτι τὸ Προεδρεῖον μὴ ἀναγνωρίζον τοὺς ἐν τῇ ἐπιστολῇ ἀναφερομένους λόγους ἔχει πολλὰ τὰ διδόμενα ὅπως πιστεύσῃ μᾶλλον ὅτι ἄλλοι λόγοι παρεκίνησαν τὸν ἀποχωροῦντα ἀντιπρόεδρον ἵνα ποιήσῃ τὸ ἐν λόγῳ διάβημα, τοὺς ὁποίους ὅμως τὸ Προεδρεῖον ἐξ ἀβροφροσύνης δὲν διατίθεται ν' ἀνιχνεύσῃ. Μεθ' ὃ ἀναγινώσκει καὶ αὐτὴν ταύτην τὴν παραίτησιν. Εἶτα ὁ κ. Μιχ. Μαλιάδης λαβὼν τὸν λόγον παρατηρεῖ ὅτι ἐπειδὴ οἱ ἐν τῇ παραιτήσει ἀναφερόμενοι λόγοι εἰσί πως ἀόριστοι, φρόνιμον θεωρεῖ νὰ μὴ ἐπέμβῃ ὁ Σύλλογος εἰς τὴν βαθυτέραν ταύτης ἐξέτασιν. Ἀποδεχθέντος δὲ τοῦ Συλλόγου ἐπὶ τούτοις διὰ πλειοψηφίας τὴν παραίτησιν, ὁ κ. Πρόεδρος γνωστοποιεῖ αὐτῷ ὅτι τῇ προσεχεῖ δευτέρᾳ πρόκειται νὰ συσκεφθῶσι τὰ μέλη τοῦ Συλλόγου ἂν πρέπει καθ' ὁλοκληρίαν νὰ γίνῃ ἀντικατάστασις τοῦ ἀντιπροέδρου ἢ διὰ τὸ μέχρι τῆς λήξεως τοῦ συλλογικοῦ τούτου ἔτους βραχυχρόνιον ὑπολειφθὲν διάστημα ν' ἀνατεθῶσι τὰ καθήκοντα αὐτοῦ τῷ κ. Ταμίᾳ. Εἶτα ὑποβάλλει ὁ κ. Πρόεδρος εἰς τὸ Σωματεῖον πρὸς ἐπιψήφισιν ἔκθεσιν τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς περὶ τῆς Ἀριθμητικῆς τοῦ κ. Δκνασῆ. Τὸ πόνημα τοῦτο εἶχε σταλῇ πρὸς τὸν Σύλλογον πρὸ διετίας, πλὴν κατὰ δυσμενῆ συγκυρίαν ἐσχάτως μόλις ἐπελήφθη αὐτοῦ ἡ ἐν λόγῳ Ἐπιτροπὴ καταλήξασα εἰς κρίσεις ὄντως σοβαρὰς καὶ ἀνταξίας τῶν ὑπ' αὐτῆς καταβληθέντων κόπων. Ἐπειδὴ δὲ ἡ παροῦσα ἔκθεσις τυγχάνει καὶ αὐστηρὰ καὶ μακρὰ οὖσα τὸ Σωματεῖον ἐξεφράσατο τὴν θέλησιν αὐτοῦ ὅπως ἀναβληθῇ ἡ ἀνάγνωσις αὐτῆς ἐς ἄλλοτε. Ὡς πρὸς δὲ τὴν αἴτησιν τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς περὶ προσλήψεως δύο μελῶν ἐκ τῆς Φιλολ. Ἐπιτροπῆς πρὸς συνεργασίαν ἐπὶ τοῦ περὶ συντάξεως τῶν συντακτικῶν γυμνασμάτων προγράμματος, ὁ κ. Πρόεδρος γνωμοδοτεῖ ὅτι ἡ ἐν λόγῳ αἴτησις δέον νὰ παραπεμφθῇ τῇ Φιλολογικῇ Ἐπιτροπῇ. Εἶτα ὁ κ. Πρόεδρος ἐκφράζων ἀπορίαν ἐπὶ τῷ περιεχομένῳ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ ἁγίου Δράμας Γερμανοῦ γνωστοποιεῖ τῷ Συλλόγῳ ὅτι τὸ μὲν χρηματικὸν ποσὸν εἶχε τότε σταλῇ· κατὰ συνέπειαν δ' ἐλήφθη φροντὶς μετὰ τὴν παροῦσαν ἐπερώτησιν ὅπως γίνῃ ἡ δυνατὴ ἐξέλεγξις περὶ τῆς διαχειρίσεως τοῦ ποσοῦ. Μετὰ ταῦτα γνωστοποιεῖ τῷ Συλλόγῳ ὁ αὐτὸς ὅτι ἀποσταλὲν ὑπὸ τοῦ Συλλόγου *Ὀρφέως* τὸ πρόγραμμα τῶν τῆς συναυλίας ᾀσμάτων ἐξητάσθη καὶ καθ' ὅλα εὑρέθη σύμφωνον πρὸς τὰς εὐχὰς τοῦ Συλλόγου καὶ ὅτι ἡ συναυλία τεθήσεται ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Ἐξοχωτάτου ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας Μουνὶφ ἐφένδη. Ὁ δὲ Σύλλογος ἐπιψηφίζει τὴν τοῦ Σωματείου *Ὀρφέως* αἴτησιν περὶ παραχωρήσεως αἰθούσης πρὸς ἐπιτέλεσιν τῆς προαγγελθείσης συναυλίας. Ἐπίσης γίνεται παμψηφεὶ ἀποδεκτὴ καὶ ἡ διὰ τοῦ κ. Χατζῆ-Χρήστου γενομένη παρεμφερὴς αἴτησις τῶν δύο Ἐφοριῶν τῶν ἐν Σταυροδρομίῳ ἐνοριακῶν Σχολῶν. Μετὰ ταῦτα προτείνονται τὸ β' καὶ κατὰ τὰ νενομισμένα γίνονται δεκτὰ παμψηφεὶ ὡς τακτικὰ μέλη οἱ κ.κ. Ἰωάννης Κρικότσος, Ἀνδρόνικος, ἱερομόναχος, Πάνος Κωρτζῆς, ἔμπορος, καὶ Ἐμμανουὴλ Μομφίλος, βιομήχανος, προτεινόμενοι ὑπὸ τῶν κ.κ. Ὀδ. Ἰαλέμου, Χρ. Χατζηχρήστου καὶ Π. Παπαρρούση. Μεθ' ὃ ὁ κ. Ἀλέξ. Πασπάτης ἀναγινώσκει συνέχειαν τῶν Βυζαντινῶν μελετημάτων ἐξ Εὐρώπης.»

Τοῦτον ὁ κ. Πρόεδρος ἐν τέλει τῆς ἀναγνώσεως εὐχαριστεῖ ἐκθύμως πρῶτον μὲν διὰ τοὺς πόνους οὓς ἐμόχθησε καὶ ἑκάστοτε μοχθεῖ ὑπὲρ τοῦ Συλλόγου παραθέτων αὐτῷ ἐκλεκτὰ ἀναγνώσματα καὶ δεύτερον διὰ τὴν πρόθυμον αὐτοῦ συνεργασίαν μετὰ τοῦ ἀξιοτίμου κ. Σταυράκη Ἀριστάρχου ἐπὶ τοῦ ἤδη ἐκδοθέντος ἀρχαιολογικοῦ παραρτήματος τοῦ Περιοδικοῦ 76—77. Μεθ' ὃ λαμβάνει πέρας ἡ συνεδρίασις.

Συνεδρίασις φνϛ'.

(Τακτική).

Τῇ 17 Μαρτίου 1879.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ὀδ. Ἰαλέμου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ὁ κ. γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὴν περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας.

Ἐπὶ τούτοις ἐρωτᾷ ἂν ἡ ἀπόφασις τοῦ Σωματείου εἶναι ὑπὲρ τῆς αἰτήσεως τοῦ Συλλόγου

Digitized by Google

Ἑρμοῦ, ὅπως ἀπὸ τοῦδε παραχωρήσῃ αὐτῷ μίαν τῶν αἰθουσῶν πρὸς ἐπιτέλεσιν τῆς ἐπετείου ἑορτῆς γενησομένης κατὰ Σεπτέμβριον. Ὁ δὲ Σύλλογος ψηφίζει ἵνα πάντοτε ὁ σύλλογος οὗτος δύνηται νὰ τελῇ τὰς ἐπετείους αὐτοῦ ἑορτὰς καὶ ἀρχαιρεσίας συνεδριάζων ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου.

Μετὰ τοῦτο ἀναγινώσκει τὰς ἑξῆς προσφορὰς βιβλίων.

1) Ἀντίτυπον ἐκθέσεως τῆς ἐπὶ τῆς οἰκοδομῆς τῆς νέας ἐν Λονδίνῳ ἐκκλησίας ἐπιτροπῆς.

2) Ἀντίτυπον τῆς ὑπὸ Alexander Conze περὶ Θησέως καὶ Μινωταύρου πραγματείας, προσφορὰ J. Millingen.

Μετέπειτα ὁ κ. Σαμαρτσίδης λαβὼν τὸν λόγον ἐκφράζει λύπην ὅτι ἀπῆν κατὰ τὴν προηγουμένην συνεδρίασιν, ὁπότε ὁ Σύλλογος εἶχεν ἤδη ἀποδεχθῆ τὴν ἀπὸ τῆς ἀντιπροεδρείας παραίτησιν τοῦ κ. Σαρακιώτου· θὰ ἐπεθύμει δὲ καὶ ηὔχετο ἐν τῷ συμφέροντι τοῦ Συλλόγου καὶ τοῦ Προεδρείου ἰδίᾳ, καθόσον εὑρισκόμεθα ἤδη ἐν τῷ τέρματι τοῦ τρέχοντος συλλογικοῦ ἔτους, νὰ ἐπισφραγισθῇ τοῦτο κισιώτερον καὶ ἡ παραίτησις νὰ μὴ ἐγίνετο δεκτή, ἀλλὰ τοὐναντίον μάλιστα νὰ ληφθῇ πᾶσα φροντὶς ὅπως ὁ κ. Σαρακιώτης ἐπαναλάβῃ τὰ ἑαυτοῦ καθήκοντα. Εἰς ταῦτα ὁ κ. Πρόεδρος ἀπαντῶν λέγει ὅτι δὲν εἶναι εὐχερὲς νὰ ἀνατραπῇ ἡ γενομένη ῥητὴ περὶ τούτου ἀπόφασις τοῦ Συλλόγου, εἰς ἣν τὸ Σωματεῖον προέβη μόνον ἀφοῦ διεφωτίσθη κατὰ τὸ δυνατὸν ὑπὸ τοῦ Προεδρείου ὅτι μεθ' ὅλας τὰς δυνατὰς αὐτοῦ πρὸς τὸν ἀποχωροῦντα ἀποπείρας ὅπως ἀποσύρῃ ὁ κ. Σαρακιώτης τὴν σταλεῖσαν παραίτησιν οὗτος ἔστη ἀκλόνητος ταύτῃ ἐμμένων. Κατὰ συνέπειαν ὑπομιμνήσκει τῷ Συλλόγῳ τὰ κατὰ τὴν προηγουμένην συνεδρίασιν περὶ τῆς τούτου ἀντικαταστάσεως προαναγγελμένα καὶ ἐρωτᾷ ἐὰν ἡ τοῦ Συλλόγου ἀπόφασις κλίνει ὑπὲρ τῆς νέας ἐκλογῆς ἀντιπροέδρου ἢ ὑπὲρ τῆς ἀντικαταστάσεώς του διὰ τοῦ κ. Ταμίου. Τὴν δευτέραν ταύτην γνώμην, ἣν ὁ μὲν κ. Πρόεδρος συνέστησε τῷ Συλλόγῳ ὡς προτιμοτέραν τῆς ἄλλης, ὁ δὲ μέγας ἄρχων Λογοθέτης κ. Στ. Ἀριστάρχης καὶ μετ' αὐτὸν ὁ κ. Ἀλεξ. Πασπάτης ὑπεστήριξαν, παραδέχεται δι' ἀπολύτου πλειοψηφίας ὁ Σύλλογος. Εἶτα ἀγγέλλονται τὸ πρῶτον ὡς τακτικὰ μὲν μέλη ὁ κ. Χ. Κωνσταντάρης, κοσμηματοπώλης, προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ.κ. Δ. Σταματιάδου, Ν. Παρανίκα καὶ Α. Μαυράκη, ἐπίτιμον δὲ ὁ κ. Henri-Houssaye, λόγιος ἐν Παρισίοις, προτεινόμενος ὑπὸ τοῦ Προεδρείου. Μετὰ ταὐτὸ τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς πρόεδρος κ. Περδικίδης ἐρωτᾷ περὶ τῆς ἀποφάσεως ἣν ἔλαβεν ὁ Σύλλογος περὶ τῆς ἐκκρεμοῦς ἐκείνης ὑποθέσεως μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ κ. Προέδρου. Πρὸς ταῦτα ὁ κ. Πρ. ἀπαντῶν λέγει ὅτι ἀφοῦ μετὰ τὴν ἑσπέραν τῆς ἀναβολῆς κατὰ τὴν ἑπομένην συνεδρίασιν ἐπηρώτησε τὸν Σύλλογον ἄν τι ἐκ τῶν μελῶν διατίθηται νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν περὶ τούτου συζήτησιν πρὸς ἐπικύρωσιν ἢ ἀνασκευὴν τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἀναφορικῶς τοῦ ζητήματος τούτου λεχθέντων, ὁ Σύλλογος, οὐδενὸς ἀντιστάντος, οὐδ' αὐτοῦ τοῦ ἐκεῖ παρόντος κυρίου Ι. Καραβασίλη, παρεδέχθη διὰ τῆς σιγῆς του νὰ μένωσι τὰ πράγματα ὡς ἐτέθησαν καὶ εἶχον, τουτέστιν ἡ μὲν Συντακτικὴ Ἐπιτροπὴ νὰ ὑφίσταται, ὁ δὲ Πρόεδρος τοῦ Συλλόγου νὰ ἐξακολουθῇ συνεργαζόμενος πρὸς ἀποπεράτωσιν τοῦ Περιοδικοῦ 77—78. Ἀλλ' ἐπειδὴ σήμερον ὁ τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς πρόεδρος διατίθεται ν' ἀνανεώσῃ τὴν συζήτησιν, ὡς ἐκ περισσοῦ στέργει ὅπως πάλιν ἐπερωτήσῃ τὴν περὶ τούτου γνώμην τοῦ Συλλόγου. Ἀλλ' ὁ κ. Περδικίδης κηδόμενος περὶ τῆς ὑπολήψεως ἑαυτοῦ τε καὶ τῆς Συντακτικῆς ἐπιτροπῆς, ἧς προεδρεύει, κρίνει ἐπάναγκες, συνεπείᾳ τῶν μομφῶν ἃς ὁ κ. Πρόεδρος περὶ τῶν ἐργασιῶν τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς κατήνεγκεν, ὅπως ὑποβάλῃ τῷ Συλλόγῳ τὰς αἰτίας ἐκείνας αἵτινες συνεπήγαγον τὴν βραδύτητα τῆς ἐκδόσεως τοῦ Περιοδικοῦ τοῦ προπαρελθόντος συλλογικοῦ ἔτους. Κωλύματα, λέγει, εἰς τὴν μὴ ἔγκαιρον ἔκδοσιν αὐτοῦ οὔτε οὗτος οὔτε οἱ φιλότιμοι συνεργάται του παρενέβαλον, ἀλλὰ μόνον παρατήρησίς τις γενομένη αὐτῷ ὑπὸ τοῦ πρώην ταμίου κ. Χρυσοβελόνη ὅτι τὸ ταμεῖον δὲν ἔχει τόσον ὑγιῶς ὥστε νὰ δέχηται ἀλλεπάλληλα πληρωμῆς ἐντάλματα πρὸς ἄμεσον ἀποπεράτωσιν ἀμφοτέρων τῶν περιοδικῶν, καὶ διὰ ταῦτα παρήγγειλε τοὺς ἐργάτας νὰ μὴ ἐπισπεύδωσι τὴν τυπογραφικὴν τοῦ Περιοδικοῦ ἐργασίαν, ἀλλὰ νὰ ἐκδίδωνται καθ' ἑβδομάδα δύο τὸ πολὺ τυπογραφικὰ φύλλα. Πρὸς ταῦτα ἀπαντῶν ὁ κ. Πρόεδρος λέγει ὅτι τὸ τυπογραφεῖον *Νεολόγου* οὐδέποτε ἐξετύπωσε δύο τυπογραφικὰ φύλλα τὴν ἑβδομάδα· καὶ ὅτι ἀπόντος τοῦ κ. Χρυσοβελόνη λέγονται ὡς ἐξ ἐκείνου τοιαῦτα, ὁποῖα ἀδύνατον νὰ εἶπεν ὁ κ. Χρυσοβελόνης· φαίνεται δὲ μᾶλλον ὅτι ᾐσθάνετο ὁ τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς πρόεδρος εὐχαρίστησιν ν' ἀκούῃ ὅτι στερεῖται χρημάτων ὁ Σύλλογος· διότι ὁπότε, λέγει, κατὰ τὸ παρελθὸν θέρος προετρέπετο ὑπ' ἐμοῦ νὰ ἐπισπεύδῃ τὸ

Digitized by Google

Περιοδικόν ἠρώτα κατὰ παράδοξον τρόπον «καλά, ἀλλὰ ἔχει χρήματα ὁ Σύλλογος;» τὸ δὲ βέβαιον εἶναι ὅτι ἀφότου ὁ κ. Περδικίδης ἐστερήθη τοῦ προσφιλοῦς του γραμματέως τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς κ. Ι. Τανταλίδου ἔχασε τὰ νερά του. Μετὰ δὲ τοῦτον ὁ κ. Σαμαρτσίδης προτρέπει τὸν Σύλλογον νὰ μὴ ἀνεχθῇ τὴν ἐπὶ μᾶλλον παράτασιν τοῦ ἀπευκταίου τούτου ἐπεισοδίου, ἀλλ' ἀφοῦ καὶ τὸ Προεδρεῖον ἀφ' ἑνὸς διακηρύττει ὑφισταμένην τὴν Συντακτικὴν Ἐπιτροπὴν καὶ ἡ Συντακτικὴ Ἐπιτροπὴ τρέφει ἀφ' ἑτέρου πρὸς τὸ Προεδρεῖον τὸ ἀπαιτούμενον σέβας, εὐκτέον θὰ ἦτο νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐντελῶς λῆξαν τὸ σκληρὸν τοῦτο ἐπεισόδιον, ἡ δὲ Συντακτικὴ Ἐπιτροπὴ νὰ συνεχίσῃ τὰς ἐργασίας αὐτῆς πρὸς ἀποπεράτωσιν καὶ τοῦ ἑτέρου Περιοδικοῦ. Μετὰ δὲ τοῦτον ὁ κ. Μαυρογένης αἰτούμενος τὸν λόγον εἰς ἠθικὴν ὑποστήριξιν τῶν ἐργασιῶν τοῦ κ. Περδικίδου παρατηρεῖ προθύμως ὅτι ὁ κ. Περδικίδης καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς μετ' αὐτοῦ συνεργασίας ἐδείχθη παντὸς ἐπαίνου ἀνώτερος. Ὁ δὲ κ. Βασιάδης προσθέτων λέγει ὅτι οὐδὲ τὸν τοῦ Προεδρείου ζῆλον δύναταί τις νὰ διαμφισβητήσῃ· ὅσον δ' ἀφορᾷ τὰς ἐργασίας τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς ὑπομιμνήσκει περὶ τούτου τῷ Σωματείῳ ὅτι κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος συλλογικοῦ ἔτους μικρὸν μετὰ τὰς ἀρχαιρεσίας ἰδίοις ὠσὶν ἤκουσε παρὰ τοῦ κ. Περδικίδου πληροφοροῦντος ὅτι μετὰ παρέλευσιν ὀλίγων ἑβδομάδων θέλει ἐκτυπωθῇ τὸ Περιοδικόν· ἀλλ' ἀντὶ ἑβδομάδων ὀκτὼ καὶ ἐννέα μῆνες ἔκτοτε παρῆλθον χωρὶς τὸ Περιοδικὸν ν' ἀξιωθῇ νὰ ἴδῃ τὸ φῶς τῆς ἐκδόσεώς του. Ἐν τέλει δὲ παρίστησι τῷ Συλλόγῳ ὅτι ἡ τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς ἐργασία πασίδηλος καθίσταται καὶ ἐκ τοῦ ποσοῦ τῶν συνεδριάσεων, ὧν προτείνει τὴν ἐξέλεγξιν. Μεθ' ὅλα ταῦτα ἡ Α. Ἐξ. ὁ Ἄρχων Μέγας Λογοθέτης κ. Σταυρ. Ἀριστάρχης λαβὼν τὸν λόγον παρετήρησεν ὅτι κατὰ τὸ πνεῦμα καὶ τὸ γράμμα τοῦ Κανονισμοῦ δικαιοῦται ὁ κ. Πρόεδρος τοῦ Συλλόγου νὰ ἔχῃ τὴν ἀνωτάτην ἐποπτείαν ἐπὶ τῶν ἐργασιῶν τῶν διαφόρων ἐπιτροπῶν· ἐπιβάλλεται δ' αὐτῷ καθῆκον ὅπως καὶ ἐφορᾷ καὶ ἐξελέγχῃ τὰς ἐργασίας τῶν διαφόρων ἐπιτροπῶν ὀτρύνων αὐτὰς πρὸς τοῦ καθήκοντος τὴν ἐπιτέλεσιν, καὶ ταῦτα ὡς μεριμνῶν καὶ κηδόμενος περὶ τοῦ συνόλου τῆς ἐν τῷ Συλλόγῳ διεκπεραιουμένης ἐργασίας. Ἐπὶ τούτοις ἐπανερχόμενος ἐπὶ τῆς ἀξιολόγου προτάσεως τοῦ κ. Χ. Σαμαρτσίδου ὑποστηρίζει ταύτην συνιστῶν τῷ Συλλόγῳ νὰ παύσῃ πλέον πᾶσα περαιτέρω πρόκλησις εἰς ἐγκλήσεις καὶ ἀντεγκλήσεις. Μετὰ τοῦτον ὁ κ. Ι. Καραβασίλης ἀπαντῶν ἐφιστᾷ τὴν προσοχὴν τοῦ Σωματείου ἐπὶ τῆς σπουδαιότητος τοῦ παρόντος ζητήματος, καὶ παρατηρεῖ ὅτι τὸ ὑπὸ τοῦ κ. Προέδρου τολμηθὲν διάβημα δικαίως προκαλεῖ τὴν ἐρώτησιν ἐὰν τούτῳ ἐπιτρέπεται συμφώνως τῷ τε γράμματι καὶ τῷ πνεύματι τοῦ Κανονισμοῦ νὰ καταργῇ οἰκείᾳ βουλήσει μίαν οἱανδήποτε ἐπιτροπήν· ἂν δὲ ὁ τοῦ Συλλόγου Κανονισμός, ὅστις ἐν ὁλοκλήρῳ κεφαλαίῳ ὁμιλεῖ περὶ τῶν ἐργασιῶν καὶ καθηκόντων τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς, καθορίζῃ ῥητῶς ὅτι πᾶσα ἡ εὐθύνη καὶ πᾶσα ἡ ἐπὶ τῆς συντάξεως πληρεξουσιότης τῇ Συντακτικῇ Ἐπιτροπῇ ἀνατίθεται, ἥτις μόνον ἐκ τοῦ γενικοῦ καὶ εἰδικοῦ γραμματέως καὶ πέντε ἑτέρων μελῶν ἀλλ' οὐχὶ βεβαίως καὶ τοῦ προέδρου ἀπαρτίζεται, διατί ἆρά γε καὶ νὰ μὴ παραχωρῇ ῥητῶς μέρος κἂν τῶν εὐθυνῶν καὶ τῷ προέδρῳ, ἐνῷ περὶ αὐτοῦ λέγει ὅτι παρίσταται αὐτοδικαίως ἐν ταῖς συνεδριάσεσι τῶν διαφόρων ἐπιτροπῶν; διότι φυσικώτατα αἱ εὐθύναι δὲν μερίζονται. Εἰς τοῦτον ἀπαντᾷ ὁ κ. Πρόεδρος λέγων ὅτι αἱ νομικῷ τῷ τρόπῳ ἐκτυλιχθεῖσαι αὗται θεωρίαι ἔχουσιν ὡς θεωρίαι πολὺ τὸ κῦρος· ἀλλ' ὑπὸ πραγματικὴν ἔποψιν εἶναι ἀβάσιμοι. Ἐπειδὴ κατὰ τὸν Κανονισμὸν ὁ τοῦ Συλλόγου πρόεδρος φέρει τὴν πραγματικὴν εὐθύνην πασῶν τῶν ἐργασιῶν τοῦ Συλλόγου, ἰδὼν ὅτι ὁ τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς πρόεδρος δὲν ἐφήρμοζε τοὺς τύπους τοῦ Κανονισμοῦ, ἀνέλαβεν αὐτὸς νὰ ἐφαρμόσῃ τὴν διάταξιν αὐτοῦ, ἡ ὁποία ἀπαιτεῖ νὰ ἐκδίδηται τὸ Περιοδικὸν εἰς τὸ τέλος ἑκάστης περιόδου· καὶ ἐν ταῖς συνεδριάσεσι δὲ τῆς ἐν λόγῳ ἐπιτροπῆς τοσαύτη ἀταξία καὶ ῥαθυμία ἐπεκράτει ὥστε προσκαλέσας ποτὲ ὁ πρόεδρος αὐτῆς ἅπασαν τὴν ἐπιτροπὴν εἰς συνεδρίασιν ἐν τῷ καταστήματι τοῦ Συλλόγου δὲν παρευρέθη ὁ ἴδιος εἰς τὴν συνεδρίασιν ἐλθόντος μόνον τοῦ κ. γενικοῦ γραμματέως. Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ὁ κ. Πρόεδρος παραχωρεῖ τὴν θέσιν αὐτοῦ τῷ ἀντιπροέδρῳ κ. Χ. Χατζηχρήστῳ. Εἶτα ὁ κ. Δ. Μαλιάδης πειρώμενος νὰ περατώσῃ τὴν ἐξαφθεῖσαν ταύτην συζήτησιν προτείνει ἵνα ὁ Σύλλογος θεωρήσῃ ἀρκοῦντα τὰ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου λεχθέντα, συστήσῃ δὲ μόνον τῇ Συντακτικῇ Ἐπιτροπῇ ὅπως ἐπιμελέστερον συνεχίσῃ τὸ ἔργον αὐτῆς. Ὁ δὲ κ. Ἡρ. Βασιάδης προτείνει ὑπὲρ τῆς ἀναβολῆς τῆς παρούσης συζητήσεως ἐν ὥρᾳ καταλληλοτέρᾳ, ὁπότε ψυχρότερον ἠδύναντο νὰ σκεφθῶσι περὶ τούτων οἱ συζητή-

Digitized by Google

σοντες. Τούτου διὰ πλειοψηφίας δεκτοῦ ἀποβάντος, ὁ κ. Πασπάτης προτείνει ἵνα ἐπιτροπὴ τριμελὴς ἐκλεγεῖσα ἀποπειραθῇ τὴν συμβίβασιν τῶν δύο ἀντεριζόντων μερῶν. Τὴν γνώμην τούτου ἀσπαζόμενος μετὰ τὴν παραδοχὴν τῆς ἀναβολῆς καὶ ὁ Ἄρχων Μέγας Λογοθέτης κ. Σταυράκης Ἀριστάρχης συνίστησιν ὡς τοιούτους τοὺς κ.κ. Βασιάδην, Πασπάτην καὶ Σαλτέλην. Ὁ δὲ Σύλλογος τήν τε γνώμην καὶ τοὺς τρεῖς ὡς μέλη τῆς ἐπιτροπῆς προταθέντας ἀποδέχεται καὶ ἐγκρίνει. Εἶτα ὁ κ. Πασπάτης προτείνει ὅπως ὁ κ. Πρόεδρος παρακληθεὶς ὑπὸ τοῦ Σωματείου ἐπανέλθῃ καὶ ἀναλάβῃ τὴν συνέχισιν τῆς συνεδριάσεως. Τοῦτο δ' ἀποδεχθεὶς ὁ Σύλλογος προσκαλεῖ διὰ τοῦ κ. Πασπάτη τὸν κ. Πρόεδρον, ὅστις καὶ ἐπανῆλθε. Τούτου γενομένου ὁ κ. Δ. Μαλιάδης προσφέρει, ἐκ μέρους τοῦ κ. Millingen, φυλλάδιόν τι ἐκ Γερμανίας ἀποσταλέν, ἐκ τῶν σπανιωτάτων, ἐν ᾧ ὁ Θησεὺς τὸν Μινώταυρον καταβάλλων ἀπεικονίζεται· ὁ δὲ Γρ. Δημητριάδης προσφέρει χειρόγραφόν τι. Μετὰ ταῦτα ὁ τῆς ἑσπέρας ἀγορητὴς Ἄρχων Μέγας Λογοθέτης κ. Στ. Ἀριστάρχης ἀνέγνω ἀπὸ τοῦ βήματος περί τινων ἐπιγραφῶν Ἑλληνικῶν, Λατινικῶν καὶ Σλαβικῶν τῆς ἐπαρχίας Βελεγράδων (ἰδὲ σελ. 84). Μετὰ τὸ πέρας τοῦ ἀναγνώσματος ὁ κ. Ἀλ. Πασπάτης εὐχαριστῶν τῷ ἀξιοτίμῳ ἀγορητῇ ἐπὶ τῷ σπουδαίῳ αὐτοῦ μελετήματι λαμβάνει ἐξ αὐτοῦ δικαίαν ἀφορμὴν ὅπως καταδείξῃ τῷ Συλλόγῳ τὴν πολλὴν τοῦ ἀνδρὸς ἱκανότητα ἐν τῇ ἀρχαιολογικῇ ἐπιστήμῃ. Τοῦτον διαδέχεται ὁ τοῦ Συλλόγου Πρόεδρος, ὅστις εὐχαριστῶν καὶ αὐτὸς τῷ ἀγορητῇ ἐκ μέρους τοῦ Σωματείου τόσον ἐπὶ τῷ ἀναγνώσματί του ὅσον καὶ διὰ τοὺς σημαντικοὺς πόνους οὓς ἑκάστοτε μοχθεῖ ὑπὲρ τῆς τοῦ Σωματείου κοινωφελοῦς εὐοδώσεως ὁμολογεῖ αὐτῷ τε καὶ δι' αὐτοῦ πρὸς ἅπαντα τὰ εὐγενῆ μέλη τοῦ ἐνδόξου οἴκου Ἀριστάρχου τὰς ἰδιαιτέρας αὐτοῦ χάριτας διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν ἰδίᾳ ἠθικὴν αὐτῶν συνδρομήν, ἣν οὐ μόνον ὑπεσχέθησαν αὐτῷ προθύμως ἀλλὰ καὶ εὐγενῶς εὐηρεστήθησαν νὰ παράσχωσιν ἐγκαταλιπόντες ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ σημεῖα εὐγνωμοσύνης ἀνεξίτηλα. Ἐπὶ τούτοις ἔληξεν ἡ συνεδρίασις.

Συνεδρίασις φνζ'.

(Τακτική).

Τῇ 9 Ἀπριλίου 1879.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ὀδ. Ἰαλέμου.

Μετά τινας ὑπὸ τοῦ κ. Προέδρου προταθείσας διορθώσεις τὰ πρακτικὰ τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ἐπικυροῦνται· μεθ' ὃ ὁ κ. Γενικὸς Γραμματεὺς ἀναγινώσκει περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου.

Εἶτα ἀγγέλλει τὴν ἑξῆς προσφορὰν βιβλίων:

1 ἀντίτυπον τῆς ἐφημερίδος ἡ *Ἀλήθεια*, περιεχούσης πραγματείαν *Περὶ τῶν μωαμεθανῶν Ἀλβανῶν*, καὶ *Περὶ τῶν κατ' Ἤπειρον καὶ Θεσσαλίαν νέων τῆς Ἑλλάδος ὁρίων*.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Πρόεδρος ἐρωτᾷ τὴν γνώμην τοῦ Σωματείου ἂν πρέπῃ ν' ἀναδεχθῇ ὁ Σύλλογος τὴν κρίσιν χειρογράφου τινὸς δράματος ἀρτίως ἀποσταλέντος, τοῦθ' ὅπερ ῥητῶς ὁ κανονισμὸς δὲν καθορίζει. Τὴν περὶ τούτου συζήτησιν ὁ κ. Ἰ. Καραβασίλης προτείνει ν' ἀναθέσῃ ὁ Σύλλογος τῇ Φιλολ. Ἐπιτροπῇ· ἡ δὲ πρότασις αὐτοῦ ὑποστηριχθεῖσα καὶ ὑπὸ τοῦ κ. Χ. Χατζηχρήστου γίνεται δεκτὴ παρὰ τοῦ Συλλόγου. Εἶτα ὁ κ. Πρόεδρος συνιστῶν τὴν ὑπὸ τοῦ κ. Ruelle, ἐνεργοῦ μέλους τοῦ πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων Συλλόγου ἐν Παρισίοις, πραγματείαν *Περὶ τῶν Ἄγγλων ἐν τῇ νήσῳ Κύπρῳ* προτείνει ἵνα καὶ ὁ Σύλλογος γίνῃ συνδρομητὴς δύο σωμάτων τῆς Revue Geographique, ἐν ᾗ ἐδημοσιεύθη ἡ πραγματεία αὕτη, τὸ μὲν προορίζων διὰ τὸ Ἀναγνωστήριον καὶ τὸ ἕτερον διὰ τὴν βιβλιοθήκην· τὴν δὲ πρότασιν ταύτην ὁ Σύλλογος ἀποδέχεται καὶ ψηφίζει. Εἶτα εὐχαρίστως ἀναγγέλλει τὴν εὐτυχῆ λῆξιν τοῦ ἑξῆς δυσαρέστου ἐπεισοδίου. Ἀφοῦ ὁ ἡμέτερος Σύλλογος, εἶπεν, ἀνεδέχθη τὴν εἰς τοὺς ἐνταῦθα συνδρομητὰς διανομὴν τοῦ ὑπὸ τοῦ Συλλ. τῶν γραμμάτων ἐν Παρισίοις πεμπομένου περιοδικοῦ Annuaire, συνέβη ἅμα τῇ ἀφίξει αὐτῶν νὰ διαμείνωσιν ἐν τῷ ἐνταῦθα τελωνείῳ πολὺν χρόνον διὰ τὰ ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως συνεπείᾳ κακοβούλου ἐπ' αὐτῶν κρίσεως ἑνὸς τελωνειακοῦ ὑπαλλήλου παρεμβαλλόμενα προσκόμματα· μετὰ πολλὰ παρ' ἡμῶν διαβήματα κατωρθώθη τέλος νὰ κομισθῇ τὸ κιβώτιον εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας. ἔνθα μετὰ βραδύτητα οὐ μικρὰν κατωρθώθη ἐπὶ τέλους νὰ γίνῃ ἐπίσκεψις τῶν βιβλίων, ἅτινα ἀβλαβῆ

Digitized by Google

εὑρεθέντα ἐπεσφραγίσθησαν καὶ ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν ἡμετέραν κατοχήν. Οἱ κ. κ. Β. Σαρακιώτης, Γκιών καὶ Γεωργαντόπουλος καὶ πρὶν ἔτι εἶχον ἀναδεχθῇ τὴν ἐπιμέλειαν τῆς εἰσπράξεως, ἀλλ' ἦτο ἀδύνατον νὰ γίνῃ τι ἄνευ τῆς διανομῆς τοῦ Περιοδικοῦ.

Μετὰ ταῦτα ἀγγέλλονται τὸ β' καὶ κατὰ τὸ εἰωθὸς ἐπικυροῦνται ὡς τακτικὸν μὲν μέλος ὁ κ. Χρ. Κωνσταντάρας, κοσμηματοπώλης, προτεινόμενος ὑπὸ τῶν ἐν τῇ προηγουμένῃ συνεδριάσει ἀναφερομένων, ἐπίτιμον δὲ ὁ κ. Houssaye, λόγιος ἐν Παρισίοις, προτεινόμενος, ὡς εἴρηται, ὑπὸ τοῦ Προεδρείου. Εἶτα ἀγγέλλεται τὸ α' ὡς τακτικὸν μέλος ὁ κ. Γρ. Παλαμᾶς, διευθυντὴς τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς, προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. κ. Ὀδ. Ἰαλέμου, Χατζηγρήστου καὶ Σαλτέλη. Μεθ' ὃ ὁ κ. Ἀλεξ. Πασπάτης ἀνέγνω «Βραχέα τινὰ ἐκ τῆς βιολογίας τοῦ ἄρτι ἀποβιώσαντος Ἰουλ. Millingen». Τοῦτον μετὰ τὸ πέρας τῆς ἀναγνώσεως εὐχαριστεῖ ὁ κ. Πρόεδρος διὰ τὴν προθυμίαν μεθ' ἧς ἔσπευσε νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ἐντολὴν τοῦ Συλλόγου ὑπομιμνήσκων ὅτι καίπερ καὶ πολλῶν ἄλλων παρομοίας ἐντολὰς λαβόντων, οὐδεὶς σχεδόν, καθ' ὅσον οὗτος ἐνθυμεῖται, ἔσπευσε πρὸς ἐκπλήρωσιν αὐτῶν. Μετὰ δὲ τὴν ὑπὸ τοῦ κ. Μαυρογένους παρατήρησιν ὅτι οὐχὶ πάντες οἱ οὕτως ἐντεταλμένοι ἐκώφευσαν εἰς τὴν ἐντολὴν τοῦ Συλλόγου, περατοῦται ἡ συνεδρίασις.

Συνεδρίασις φνη'.

(Τακτική).

Τῇ 16 Ἀπριλίου 1879.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ὀδ. Ἰαλέμου.

Μετὰ τὴν ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ὑπὸ τοῦ Συλλόγου ὁ κ. Γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας αὐτοῦ.

Μετὰ δὲ τοῦτο καὶ τὰς γενομένας προσφορὰς τῶν βιβλίων ὡς ἑξῆς:

α') Τὴν Κιβωτὸν τῆς Ἑλλ. γλώσσης προσενεχθεῖσαν ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ τῆς Μ. τοῦ Γέν. Σχολῆς.

β') Ἀντίτυπον τῆς Ἐπετηρίδος τῆς Σάμου ὑπὸ τοῦ κ. Ἐπ. Σταματιάδου.

γ') Σῶμα ἓν εἰς 2 τόμους τῆς ἱστορίας τῆς Νεοελληνικῆς γλώσσης τοῦ κ. Ρ. Α. Ραγκαβῆ ὑπὸ τῶν κ. κ. Καλβαρᾶ καὶ Σ^{ας}.

δ') Διάφορα συγγράμματα 56 ἀποτελοῦντα τόμους ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῆς Δημοσίας ἐκπαιδεύσεως ἐν Ρωσσίᾳ.

Ὑπὸ δὲ τοῦ κ. Ἀθηνογένους τὰ ἑξῆς.

ε') Antica et nuova Grecia, Τόμ. 2.

ς') La Turquie Contemporaine.

ζ') Precis de l'histoire de Crète εἰς 2 μέρη.

η') Ὀρθόδοξος Ἑλλάς.

θ') Lithographie et statistique de la Turquie d'Europe.

ι') Croyances et Légendes de l'antiquité.

ια') 40 διάφορα συγγράμματα προσφερόμενα παρὰ τοῦ Ὑπουργείου τῆς Δημοσίας ἐκπαιδεύσεως ἐν Ἰταλίᾳ.

ιβ') Ὁ κ. Νικόλαος Σπανδωνῆς προσφέρει 5 φυλλάδια τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδιδομένου *Δελτίου* περὶ τῶν ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ καὶ δούλῃ Ἑλλάδι ἐκδιδομένων βιβλίων καὶ ἀντίτυπον ἀγγελίας δι' ἧς ἀγγέλλει τὴν ἔκδοσιν γενικῆς ἐπιθεωρήσεως τῆς Νεοελληνικῆς Φιλολογίας.

Ἐπὶ δὲ τῆς ἀλληλογραφίας ὁ κ. Πρόεδρος παρατηρεῖ τὰ ἑπόμενα: Ἐν πρώτοις ἀπονέμει εὐχαριστίας τῷ ἐνταῦθα πρεσβευτῇ τῆς Ἰταλίας Ἐξοχωτάτῳ κ. Κόρτη ὅτι διὰ τῶν εὐγενῶν του προσπαθειῶν προσηνέχθη παρὰ τοῦ Ὑπουργείου ἱκανὸς ἀριθμὸς βιβλίων εἰς τὸν ἡμ. Σύλλογον, τὸ δὲ ὅτι καὶ ἐκομίσθησαν ταῦτα ὑπὸ ὑπαλλήλου τῆς ἰταλικῆς πρεσβείας ἐντὸς τῆς αἰθούσης τοῦ Συλλόγου.

Ὁ αὐτὸς τὴν τοῦ κ. Καλβαρᾶ αἴτησιν δηλοποιοῦντος ὅτι ἀποστέλλει εἰς ἀνταλλαγὴν τῶν δύο τελευταίων τευχῶν τοῦ Περιοδικοῦ τοῦ Συλλόγου τὴν ἱστορίαν τῆς Νεοελλ. Φιλολογίας τοῦ Ραγκαβῆ καὶ αἰτουμένου ὁλόκληρον τὴν σειρὰν τοῦ Περιοδικοῦ πρὸς ἀποστολὴν ὡσαύτως καὶ ἑνὸς ἀντιτύπου τῆς Φιλολογ. Ἐπετηρίδος μὴ θεωρῶν δικαίαν ὑποδεικνύει ὅτι δικαιοῦται ὁ Σύλλ. νὰ μὴ ἐκπληρώσῃ αὐτήν. Ἐπὶ δὲ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ ἐκ Χίου Δ. Νομικοῦ συγγενοῦς τοῦ θανόντος Λαπαρδᾶ παρατηρεῖ ὅτι οἱ ἐνταῦθα συγγενεῖς του παρ' οἷς ἐγένοντο ἱκανὰ διαβήματα ὅπως δωρηθῇ τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ ἡ βιβλιοθήκη τοῦ θανόντος συγγενοῦς καίπερ μὴ ἐπιβεβαιοῦντες τὰ ὑπὸ τοῦ συγγενοῦς των Νομικοῦ πρὸς τὸν Σύλλογον γραφόμενα, ὅτι δηλ. ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος βιβλιοθήκη κατὰ ῥητὴν τοῦ ἀποθανόντος θέλησιν ἐκληροδοτήθη τῇ σχολῇ τῆς πατρίδος αὐτοῦ Χίου, ἐν τούτοις διστάζουσιν εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς εὐχῆς τοῦ Συλλόγου. Ἐπὶ τούτοις ἀναγινώσκει τὴν τοῦ κ. Jebb ἐπιστολὴν εὐχαριστοῦντος τῷ Συλλόγῳ ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ του ὡς ἐπιτίμου μέλους αὐτοῦ.

Digitized by Google

Εἶτα ὁ κ. Γεν. Γραμματεὺς ἀναγινώσκει ἐντολῇ τοῦ κ. Προέδρου βιογραφικὰς σημειώσεις περὶ τοῦ ἀποθανόντος Δραγούμη, ἐπιτίμου μέλους τοῦ Συλλόγου· ὁ δὲ Σύλλογος τῇ προτάσει τοῦ κυρίου Προέδρου ἐγκρίνει ὅπως ἐκφρασθῶσι συλλυπητήρια πρὸς τὴν χήραν τοῦ ἀοιδίμου. Μετὰ ταῦτα ὁ Σύλλογος τῇ προτάσει τοῦ κ. Προέδρου ψηφίζει α') πίςωσιν 15 'Οθ. λιρῶν πρὸς πληρωμὴν τῶν ἐργατῶν τοῦ τυπογραφείου 6') 5 ἄλλων λιρῶν πρὸς ἀγορὰν χάρτου καὶ ὡς πρὸς τὰ περαιτέρω ἀναγνωρίζει εἰς τὸ Προεδρεῖον τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ ἐξοδεύῃ 1 ½ λίραν Ὀθωμανικὴν ἀνὰ πᾶν τυπογραφικὸν φύλλον τοῦ Περιοδικοῦ πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ἔργου.

Μετὰ τοῦτο ὑποβάλλοντος τοῦ κ. Προέδρου τὴν ὑπό τινος Ἀρμενίου διαμαρτυρουμένου ἐν Ἀμερικῇ ἐνδιατρίψαντος ἐκφρασθεῖσαν εὐχὴν ὅπως ἐπιτραπῇ αὐτῷ νὰ ἐκθέσῃ ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ Συλλόγου εἰς τὸν λαὸν πειράματα ἐπὶ τοῦ νεωστὶ ἐφευρεθέντος τηλεφώνου, ὁ κ. Χ. Χατζηχρήστου θεωρῶν τὴν ἐπιχείρησιν ἐπιστημονικὴν καὶ προσᾴδουσαν τῷ σκοπῷ τοῦ Συλλόγου, ὑποστηριζόμενος καὶ ὑπὸ τῶν κ. κ. Πασπάτη καὶ Ν. Παρανίκα, συνίστησι τὴν ὑποδοχὴν τῆς αἰτήσεως, ἥτις καὶ ἐγένετο ἀποδεκτή. Εἶτα ἀγγέλλονται τὸ πρῶτον ὡς τακτικὰ μὲν μέλη οἱ κ. κ. Ἀριστείδης Μαστοράκης, Ν. Λουτράρης, καθηγηταί, καὶ Ἀναστ. Χρηστίδης, προτεινόμενοι ὑπὸ τῶν κ. κ. Ὀδ. Ἰαλέμου, Χ. Χατζηχρήστου καὶ Π. Παπαρρούση, καὶ Ἀθ. Δημητριάδου. Μετὰ τούτους ἀγγέλλεται τὸ δεύτερον καὶ ὡς εἴθισται ἐπικυροῦται ἐν μυστικῇ ψηφοφορίᾳ ὡς μέλος τακτικὸν ὁ κ. Παλαμᾶς, διευθυντὴς τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς. Εἶτα ἀπόντος τοῦ κ. Ἐμμ. Ἰωαννίδου ὁ κ. Γενικὸς Γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὴν βιολογίαν τοῦ ἀοιδίμου Σκαρλάτου τοῦ Βυζαντίου. Μετὰ δὲ τὴν ἀνάγνωσιν ὁ κ. Πασπάτης καὶ μετὰ τοῦτον ὁ κ. Πρόεδρος συμπληροῦντες τὴν βιολογίαν προσθέτουσί τινα ἀναφερόμενα εἰς τὴν κατάστασιν καὶ τὸ ἦθος τοῦ ἀοιδίμου. Ἐν τέλει δὲ ἐπιλέγει ὁ κ. Πρόεδρος ὅτι ἱκανῶς παρηγορεῖ ἡμᾶς ὅτι ἐγκατέλιπε δύο γόνους ἐφαμίλλους αὐτοῦ, τὸν Ἀναστάσιον καὶ Ἀλέξανδρον Βυζάντιον. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐπέρχεται ἡ διάλυσις τῆς συνεδριάσεως.

Συνεδρίασις φνθ'.

(Τακτική).

Τῇ 23 ἀπριλίου 1879.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ὀδ. Ἰαλέμου.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ὁ κ. Γενικὸς Γραμματεὺς ἀναγινώσκει περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας.

Προσφορὰν δὲ ἀγγέλλει τὴν ἑξῆς: Ὁ ἐν Χανίοις τῆς Κρήτης Ἑλληνικὸς Φιλεκπαιδευτικὸς Σύλλογος *Μίνως* προσφέρει ἀντίτυπον τοῦ κανονισμοῦ του.

Εἶτα ἐπὶ τῇ αἰτήσει τῶν κοινοτήτων Πρωσσοτσιάνης καὶ Δεδεαγάτς περὶ ὑλικῆς παρὰ τοῦ Συλλόγου ὑποστηρίξεως ὁ κ. Πρόεδρος ἐκφράζει σοβαρὰν θλίψιν ὅτι ὁ Σύλλογος ὅστις ἀδιαλείπτως ἄλλοτε ἔτεινεν ἀρωγὸν χεῖρα πρὸς πολλὰς κοινότητας ἐν Θρᾴκῃ καὶ Μακεδονίᾳ ἀναγκάζεται νὰ κωφεύῃ πρὸς τὰς τοιούτου εἴδους αὐτῶν αἰτήσεις βεβαίως ἕνεκα οἰκονομικῶν δυσχερειῶν καὶ καθυστερήσεων καὶ ἐκφράζει ζωηρὰν εὐχὴν πρὸς τὸν Σύλλογον ὅπως μετὰ τὴν τοῦ κ. Ταμίου λογοδοσίαν καὶ τῶν λογαριασμῶν τὴν ἐκκαθάρισιν πᾶν τὸ περίσσευμα, εἴτε μικρὸν εἴτε μέγα, διανείμῃ εἰς τὰς ἀπόρους κοινότητας ὑπὲρ τῆς συντηρήσεως τῶν σχολείων. Εἶτα ἀγγέλλονται τὸ πρῶτον, ὑπὸ τοῦ Προεδρείου προτεινόμενα, ὡς μέλη ἐπίτιμα οἱ κ. κ. Γρηγόριος Ἀριστάρχης, πρεσβευτὴς τῆς Τουρκίας ἐν Οὐασιγκτῶνι, καὶ Π. Εὐστρατιάδης, ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων ἐν Ἑλλάδι. Οἱ δὲ κ. κ. Ἀριστ. Μαστοράκης καὶ Ν. Λουτράρης, καθηγηταί, καὶ Ἀναστ. Χρηστίδης, οἱ ὑπὸ τῶν ἀναφερομένων ἐν τῇ προηγουμένῃ συνεδριάσει ὡς τακτικὰ μέλη τὸ δεύτερον προταθέντες ἐν μυστικῇ ψηφοφορίᾳ γίνονται ἀποδεκτοὶ παμψηφεί. Μετὰ ταῦτα ὁ αὐτὸς ὑπομιμνήσκει περὶ τῆς τέως ἐπικρατούσης ἀταξίας ὡς πρὸς τὴν διανομὴν τοῦ Περιοδικοῦ, ἀναφέρων ὅτι ἐν τῷ περιοδικῷ Annuaire τοῦ ἐν Παρισίοις Συλλόγου πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων, ἐνῷ ἁπάντων τῶν Σωματείων τῶν προσενεγκόντων τὰ περιοδικὰ αὐτῶν εἰσὶ λεπτομερῶς κατακεχωρισμένα, περὶ τοῦ ἡμετέρου Περιοδικοῦ οὐδεὶς γίνεται λόγος· πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἐν τῇ πρωτευούσῃ αὐτῇ παρημελήθη ἡ τακτικὴ διανομὴ οὕτως ὥστε πολλὰ τῶν μελῶν ὑπεχρεώθησαν νὰ στείλωσι καὶ αἰτήσωσιν αὐτὰ ἐντεῦθεν· ἐπίσης δὲ καὶ πολλῶν μελῶν ἀρτίως ἐγγεγραμμέ-

Digitized by Google

νων αἱ παρόμοιαι αἰτήσεις δὲν ἱκανοποιήθησαν ἐγκαίρως καὶ μετὰ τῆς δεούσης ἐπιμελείας· μολονότι δὲ οἱ νεωστὶ ἐγγραφόμενοι δὲν δικαιοῦνται νὰ λάβωσι Περιοδικὰ ἐτῶν ἐν οἷς οὐ διετέλουν μέλη, ἀλλ' ἐν τούτοις ἀρνουμένων πολλῶν ν' ἀποτίσωσι τὴν συνδρομήν των εἰ μὴ τούτων ἠξιοῦντο, τὸ Προεδρεῖον δὲν ἠδύνατο ν' ἀπορρίψῃ εὐχερῶς τὰς αἰτήσεις των, ἀλλ' ἔστερξε πρὸς παραχώρησιν τοῦ Περιοδικοῦ ἑνὸς παρελθόντος ἔτους. τοῦθ' ὅπερ ἰσχυρῶς ὤθησεν αὐτὸ ὅπως ἐπισπεύσῃ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Περιοδικοῦ τοῦ παρελθόντος ἔτους. Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Ἀλέξανδρος Πασπάτης ἀναγινώσκει *Περὶ μεταναστεύσεως τῶν Ἀτσιγγάνων* (ἰδὲ σελ. 35). Τοῦτον δὲ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν εὐχαριστῶν ὁ κ. Πρόεδρος ἐνθύμως διὰ τὸν πολὺν ζῆλον ὃν καὶ κατὰ τὸ παρὸν ἔτος πολλαχῶς ἐπέδειξεν, ἀξίαν κατακλεῖδα τοῦ παρόντος συλλογικοῦ ἔτους θεωρεῖ τὸ ἐκτεθὲν ἀνάγνωσμα αὐτοῦ· μικρῶν δὲ παρατηρήσεων ἐπ' αὐτοῦ μνείαν ποιούμενος ἐπισυνάπτει περὶ τοῦ ὑποκορισμοῦ εὐχὴν ὅπως ἀναληφθῇ τῆς ἡμετέρας γλώσσης ἡ ἐκ ταπεινώσεως φρονημάτων βυζαντινὴ αὕτη κληρονομία, ἥτις ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἐξαιρουμένων τῶν σατυρικῶν δραμάτων εἶχε πολὺ σπανίαν τὴν χρῆσιν. Εἶτα διελύθη ἡ συνεδρίασις.

Συνεδρίασις φξ'.

(Ἔκτακτος).

Τῇ 25 ἀπριλίου 1879.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ὀθ. Ἰαλέμου.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπικύρωσιν τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ὁ κ. Γενικὸς Γραμματεὺς ἀναγινώσκει περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου.

Μετὰ ταῦτα δὲ ἀναγγέλλει τὰς ἑπομένας προσφορὰς βιβλίων.

1) Περιοδικὸν εἰς τρεῖς τόμους τοῦ ἐν Στουττγάρδῃ τυπογραφικοῦ γραφείου προσενεχθὲν παρὰ τοῦ ὑπουργείου τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως τοῦ βασιλείου Wurtemberg.

2) *Λεξικὸν τῆς Σουηδικῆς Ἀκαδημίας* Σωμ. 1. Τομ. 1.

3) *Λεξικὸν ἐγκόλπιον τῆς Σουηδικῆς γλώσσης*. Σωμ. 1. Τομ. 1.

4) *Πράξεις τῆς Σουηδικῆς Ἀκαδημίας*. Σωμ. 1. Τομ. 1.

Μετὰ ταῦτα ἐφιστῶν ὁ κ. Πρόεδρος τὴν ἰδιαιτέραν προσοχὴν τοῦ Σωματείου ἐπὶ τῆς αἰτήσεως τῆς κοινότητος Καβάρνης παρατηρεῖ ὅτι μολονότι δύσκολον θὰ ἦτο ν' ἀνταποκριθῇ τὸ Σωματεῖον καθ' ὁλοκληρίαν εἰς τὰς αἰτήσεις τῆς Κοινότητος, ἀλλ' ὅμως εἰς ἔνδειξιν τοῦ ζωηροῦ ὑπὲρ αὐτῆς ἐνδιαφέροντος πρέπει νὰ δώσῃ συνδρομήν τινα ἐκ 10 τοὐλάχιστον λιρῶν ὀθωμανικῶν. Τοῦ δὲ κ. Ἡρ. Βασιάδου προτείναντος ἵνα ἅπασα ἡ αἰτουμένη ποσότης ἐξ 25 λιρῶν προσενεχθῇ, ὁ κ. Πρόεδρος παρίστησιν ὅτι ἀναμένονται μὲν καὶ ἐκ Βάρνης παρὰ τῶν ἐκτελεστῶν τῆς διαθήκης Σουλίνη ἐκ τῶν 175 λιρῶν ὀθ. ὑπόλοιπόν τι ἐξ 25 λιρῶν, ἀλλ' ὅμως εἶναι δύσκολον, λέγει, ν' ἀποφανθῇ τις ἐκ τῶν προτέρων ὅτι μέχρι τῶν ἐν μηνὶ Σεπτεμβρίῳ γενησομένων νέων εἰσπράξεων θὰ ἤρκουν τὰ ὑπάρχοντα χρήματα εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ Συλλόγου, τούτου δ' ἕνεκα ἐπιμένει εἰς τὴν πρότασίν του· ὁ δὲ Σύλλογος ἀποφαίνεται ὑπὲρ αὐτοῦ. Εἶτα ἐπὶ τῇ ἐρωτήσει τοῦ κ. Προέδρου ἂν ὁ Σύλλογος ἀποδέχεται τὴν ἀγγελθεῖσαν ἀπόφασιν τοῦ Συνεδρίου τῶν Συλλόγων ἐν Ἀθήναις, ὁ ἐκ τῶν ἀντιπροέδρων κ. Χ. Χατζῆ-Χρήστου ἐκφράζει λύπην ὅτι ὁ τοσαῦτα διαπράξας καὶ τοσαῦτα πρὸς συντήρησιν τριῶν σχολείων προθύμως κατ' ἔτος δαπανῶν *Θεσσαλικὸς Σύλλογος* παρεβλέφθη ὑπὸ τοῦ ἐκεῖ συνεδρίου οὐδεμιᾶς σχεδὸν μνείας περὶ αὐτοῦ γενομένης, καὶ προτείνει ἵνα ὁ Σύλλογος ἀπευθύνῃ καὶ ὑποδείξῃ τῷ Συλλόγῳ Παρνασσῷ παρατηρήσεις τινὰς ἐπὶ τούτῳ. Ὁ κ. Βασιάδης ἀπαντῶν εἰς ταῦτα λέγει ὅτι ἀδικεῖται τὸ Συνέδριον ἂν οὕτω νομίζουσί τινες περὶ αὐτοῦ· ἀπ' ἐναντίας οὗτος ἐνθυμεῖται ὅτι ἐν τῇ ἀναγνώσει τοῦ Γ' τμήματος ἱκανὸς ἐγένετο λόγος περὶ τοῦ Θεσσαλικοῦ Συλλόγου καὶ ὅτι ἂν δὲν ἐγένετο πλειοτέρα αὐτοῦ μνεία, ἡ εὐθύνη ἴσως ἐπιβαρύνει τοὺς ἀντιπροσώπους του. Εἶτα ἀγγέλλονται τὸ β' καὶ ἐν μυστικῇ ψηφοφορίᾳ ἐγκρίνονται καὶ ἐπικυροῦνται ὡς ἐπίτιμα μέλη οἱ κ.κ. Γρ. Ἀριστάρχης, πρεσβευτὴς τῆς Ὑψ. Πύλης ἐν Οὐασιγκτῶνι, καὶ Π. Εὐστρατιάδης, ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων ἐν Ἑλλάδι, προτεινόμενοι, ὡς εἴρηται, ὑπὸ τοῦ Προεδρείου. Μετέπειτα ἀγγέλλονται τὸ α' ὡς μέλη ἀντεπιστέλλοντα οἱ κ.κ. Ἀλέξανδρος (ἐν Τεργέστῃ) καὶ Ἀναγ. Βυζάντιος (ἐν Ἀθήναις), δημοσιογράφοι, προτεινόμενοι ὑπὸ τοῦ Προεδρείου. Ἐφεξῆς κατὰ πρότασιν τοῦ κ. Προέδρου τὸ Σωματεῖον ψηφίζει αἴτησιν πιστώσεως 10 λ. πρὸς τελειοποίησιν τῆς ἐκθέσεως τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐθνικῆς ἐκπαιδεύσεως διὰ περιοδειῶν τῶν μελῶν τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς.

Digitized by Google

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Θεμιστοκλῆς Σαλτέλης ἀναγινώσκει ἔκθεσιν τῆς ἐν Κων/πόλει ἐθνικῆς ἐκπαιδεύσεως (ἴδε σελ. 56—84) μετὰ τῆς ὁποίας τὴν ἀνάγνωσιν ὁ κ. Πρόεδρος ἐνθέρμως εὐχαριστήσας τὸν κ. Σαλτέλην διαλύει τὴν συνεδρίασιν.

Συνεδρίασις ψξα'.

(Ἔκτακτος).

Τῇ 28 Ἀπριλίου 1879.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ὀδ. Ἰαλέμου.

Ἀπόντος τοῦ κ. Εἰδικοῦ γραμματέως ὁ λόγος δίδοται τῷ κ. Γεν. γραμματεῖ ὅστις ἀναγινώσκει περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας.

Εἶτα ὁ κ. ἀντιπρόεδρος τοῦ Συλλόγου καὶ πρόεδρος τῆς Ἐκπ. Ἐπιτροπῆς κ. Χ. Χατζῆ Χρήστου ἀνέγνω ἀπὸ τοῦ βήματος ἔκθεσιν περὶ τῶν δημοσίων διαλέξεων ἔχουσαν ὡς ἑξῆς.

Κύριοι,

Ὑπόχρεως ὢν κατὰ τὰ κεκανονισμένα τῷ Συλλόγῳ, ὅπως παρελθὼν ἐνώπιον ὑμῶν ποιήσωμαι ἔκθεσιν τῶν δημοσίων διαλέξεων, ἤτοι νὰ ἐξονομάσω ἄνδρα ἕκαστον, οἵτινες, τῷ γεραρῷ Ἑλληνικῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ χαριζόμενοι, προθύμως ἀνεδέξαντο τὸν ἀναίμακτον καὶ εὐγενῆ ἀγῶνα τοῦ λόγου καὶ τῆς ἐπιστήμης κατὰ τῶν δεινῶν τεράτων τῆς ἀμαθείας, ζωηροτάτην ἐπανέφερον ἐν τῇ μνήμῃ μου καὶ μονονουχὶ ἐναργῶς εἶδον μίαν τῶν λαμπρῶν εἰκόνων, ἃς ὁ ἀμίμητος ἐκεῖνος τῆς φύσεως ζωγράφος, ὁ Ἴων ἀοιδός, ἀνεξιτήλοις ἔγραψε χρώμασιν, καὶ ἀνεμνήσθην τῶν Σκαιῶν τῆς ἱερᾶς Τροίας Πυλῶν, τῶν ἐπ' αὐτῶν γεραρῶς καθημένων κλεινῶν τῆς τηλεκλύτου ἐκείνης χώρας δημογερόντων καὶ τῆς ἐν μέσῳ αὐτῶν παρελθούσης ἑλληνικῆς ὡραιότητος, τῆς ἐκ Διὸς καταγομένης ἑλκυσιπέπλου Ἑλένης, ἧς τὰ ἱμερόεντα στήθη παντοῖαι ψυχικαὶ συγκινήσεις, φόβος, αἰδώς, μεταμέλεια, εἰς σφοδρότατον παλμὸν τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἐτίθεσαν, καὶ ἤδη ὁ νεκρὸς ὀφθαλμός μου καὶ τοὺς ἐν τῷ πεδίῳ ἀγήνορας τῶν Παναχαιῶν ἡγήτορας διακρίνει. Καὶ δικαίως, νομίζομεν, τούτων πάντων ἀνεμνήσθημεν· διότι ὄντως ὑψηλὸν καὶ μεγαλοπρεπὲς τὸ βῆμα τοῦτο, ἀφ' οὗ διακρινοῦμεν ἄνδρα ἕκαστον, ὡς αἱ Σκαιαὶ τῆς Ἱερᾶς Ἰλίου Πύλαι, γεραρὸν καὶ σεβαστὸν τὸ ἀκροατήριον, ὡς οἱ τῶν Τρώων καὶ Δαρδάνων σεβάσμιοι γέροντες, ἀγαστοὶ δὲ καὶ οἱ ἐν πανοπλίᾳ ἐπιστήμης καὶ γνώσεων ἐνώπιον ἡμῶν παραστάντες καὶ τὸν δίκαιον θαυμασμὸν ἐπισπάσαντες ἥρωες ἀγορηταί, ὡς οἱ κατάφρακτοι χαλκῷ καὶ σιδήρῳ καὶ πάσης μάχης εὖ εἰδότες καλλίνικοι τῶν Ἀχαιῶν καὶ Ἀργείων ἀριστῆες· ἀλλὰ δυστυχῶς ἔλλειψίς τις, ἔλλειψις οὐσιώδης καὶ ἀληθινὴ ἀσχήμως διαστρέφει τὴν πανομοιότητα τῆς εἰκόνος πρὸς τὸ εἰκονιζόμενον· διότι τὸ πρόσωπον ἐκεῖνο ὅπερ κέκληται νὰ ἐξονομάσῃ ἄνδρα ἕκαστον, ἥρωα τῶν δημοσίων διαλέξεων, δὲν εἶναι τοιοῦτον, ὥστε τὸν θαυμασμὸν τῶν δημογερόντων τοῦ ἀκροατηρίου τούτου νὰ ἐπισπάσηται. Ἐκεῖνο δ', ὅπερ τοῦ ἀξιαγάστου ἐκείνου προσώπου φέρει ἐν ἑαυτῷ ὁ μέλλων νὰ ἐκθέσῃ τὰς ἀρετὰς καὶ τὸ ἦθος ἑκάστου τῶν ἀγορητῶν, ὁ παλμός ἐστι μόνον τοῦ φόβου καὶ τῆς αἰδημοσύνης αὐτοῦ ὅτι ἀτέχνως καὶ ἀνεπαρκῶς μέλλει νὰ σκιαγραφήσῃ τὸ δεινῆς γραφίδος χρῆζον λαμπρὸν παράστημα τῶν ἀγορευσάντων. Ἀλλὰ καὶ ὡς ἔχω φύσεως καὶ δυνάμεως καὶ τῇ ὑπὸ τοῦ χρόνου ἀπαιτουμένῃ συντομίᾳ χρώμενος πειράσομαι ὅπως κεφαλαιώδη τινὰ ἔκθεσιν τῶν δημοσίων κατὰ τὸ λῆξαν ἤδη συλλογικὸν ἔτος ἀγορεύσεων ποιήσωμαι.

Καὶ πρῶτος μὲν ἀνὴρ ὅδε, ὅστις ἐπιστήμῃ αὐτοῦ καὶ εὐφραδίᾳ πεποιθὼς ἐν προμάχοις ἐμίγη, πρῶτος δοὺς τὸ σύνθημα τῆς εὐγενοῦς ταύτης πάλης, ἀνδρείως δὲ σπάθῃ ἀτειρεῖ εὐγλωττίας χρώμενος ὁ κύριος Ἀνδρέας Σπαθάρης καταβάλλει ὑπὸ τὸ κράτος τῶν χειρῶν αὐτοῦ τὰ ἀκατάβλητα στοιχεῖα τῆς φύσεως, δίδωσι τοῖς ἀνέμοις τὰς διευθύνσεις αὐτῶν καὶ τῷ Ἡλίῳ τὰς κλίσεις τῶν ἀκτίνων αὐτοῦ, ἐλέγχει τὴν ἀστασίαν τῆς θερμοκρασίας τῶν ἐν τῇ αὐτῇ γραμμῇ τῆς παρατάξεως διατελούντων κλιμάτων καὶ ἐν γένει ἄγει ἡμᾶς *μετὰ πνοιῇς ἀνέμοιο* ἀνὰ πᾶσαν τὴν ὑφήλιον ἐπιδεικνὺς ἡμῖν ψύχη καὶ δρόσους καὶ καύσωνας, νῦν μὲν καταβιβάζων ἡμᾶς μέχρι τῶν ἀμμωδῶν ἐρήμων τῆς διακεκαυμένης νῦν δὲ ἀναβιβάζων μέχρι τῶν ἄκρων κορύμβων τῶν Ἄλπεων καὶ τῶν Κορδιλλιερῶν. Ἑπτάκις δὲ τὴν εὐχαρίστησιν ταύτην παρέσχεν ἡμῖν καὶ πλεονάκις τοῦτο ἐποίησεν ἄν, εἰ μὴ τὸ ἀκροατήριον, ἢ κόπου φειδόμενον ἢ πρὸς τὸ ὕψος τῆς ἀναβάσεως καὶ τῆς ἀποτόμου καταβάσεως ἰλιγγιῶν, ἀφίστατο τῶν τοιούτων κινδυνωδῶν περιηγήσεων.

Τίς δ' ὅδε ἕτερος Ἀχαιὸς εὐρὺς ὤμοισι καὶ στέρνοισιν ἰδέσθαι; ἢ μὴν πολύτλας οὗτος δῖος

Ὀδυσσεύς, ὃς μάλα πόλλ' ἐμόγησεν ἐν τῇ προεδρείᾳ τοῦ παρόντος συλλογικοῦ ἔτους μεγάλην δὲ ζωὴν καὶ τῷ βήματι τοῦ Συλλόγου ἔδωκε διὰ τῶν σπουδαίων αὐτοῦ διαλέξεων, ὃς καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο οὐδόλως ἐκ τῶν πολλῶν ἄλλων πόνων τῆς δυσχεροῦς προεδρείας ἀπειρηκὼς εἰσδύει βαθύτατα εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ πολιτικοῦ φιλοσόφου τῆς Ἰταλίας Μακιαβέλη καὶ ἀνάγει ἡμῖν σκέψεις ὀρθὰς καὶ ἐμβριθεῖς περὶ τῶν πολιτικῶν φρονημάτων τοῦ φιλοσόφου τούτου, ὧν πολλὰ καὶ παρηρμηνεύθησαν καὶ παρενοήθησαν ὑπὸ πολλῶν, ποιησάμενος ἐννέα ὅλα μαθήματα περὶ τοῦ *Ἡγεμόνος* τοῦ Μακιαβέλη.

Τρίτος δ' ἀνήρ, ὅστις τὴν προσοχὴν ἡμῶν ἐπισπᾶται, ἐστὶν ὁ γηραιὸς τῆς ἐπιστήμης θεράπων, ὁ ἐν ἰατροῖς διαπρεπὴς κ. Α. Σταματιάδης, τρὶς ἐνώπιον τοῦ ἀκροατηρίου παραστὰς καὶ τρία διάφορα μαθήματα διδάξας ἤτοι ά) περὶ πολιτισμοῦ καὶ ἐπιστήμης, β') περὶ ἐργασίας ἐν γένει καὶ γ') περὶ ἐργασίας καὶ βιομηχανίας παρὰ τοῖς ἀρχαίοις. Καὶ διὰ μὲν τοῦ πρώτου εἰσήγαγεν ἡμᾶς, ὡς ἔμπειρος ξεναγός, εἰς τὰ μεγαλοπρεπῆ τῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ πολιτισμοῦ ἀνάκτορα, διὰ δὲ τῶν λοιπῶν δύο, ὡς θιασώτης τῆς ὑγιοῦς φιλοσοφίας καὶ τῶν ἐμπειρικῶν γνώσεων μύστης, κατέδειξεν ἡμῖν τὰ μυστήρια τῆς ἐργασίας καὶ βιομηχανίας παρά τε τοῖς ἀρχαίοις καὶ τοῖς νεωτέροις.

Ἤδη δ' ἐν προμάχοισιν ἐμίγη τριὰς ἀνδρῶν, φίλων ἑταίρων, ὀτρηρῶν θεραπόντων οὐχὶ τοῦ βροτολοιγοῦ Ἄρεως, ἀλλὰ τῆς πολεμίας αὐτῷ Οὐρανίας Θέμιδος, ὁ μὲν γεραίτερος ἡγούμενος, ὁ κ. Ἰωάννης Γεωργαντόπουλος, οἱ δὲ νεώτεροι ἑπόμενοι *ἐν θυμῷ μεμαῶτες ἀλεξέμεν ἀλλήλοισι*, οἱ κύριοι Γεώργιος Ἀποστολίδης καὶ Θαλῆς Ἀντωνιάδης· καὶ ὁ μὲν κ. Γεωργαντόπουλος ἄγει ἡμᾶς ἀνὰ τὰ ἔθνη ἐπιδεικνὺς τοὺς νόμους τοὺς διέποντας τὴν ποικίλην τοῦ Κερδῴου Ἑρμοῦ τέχνην, διδάξας ἐν δυσὶ μαθήμασι περὶ ἐμπορικοῦ Δικαίου ἐν γένει, ἰδίᾳ δὲ περὶ τῶν ἐν ἰσχύϊ ἐμπορικῶν νομοθεσιῶν παρὰ τοῖς διαφόροις ἔθνεσιν· ὁ δὲ κ. Ἀποστολίδης ἐδίδαξεν ἡμῖν ἐν τρισὶ μαθήμασι τὸ Δίκαιον, ὅπερ διηύθυνε τὴν μεγάλην τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατορίαν, καὶ ὅπερ, διὰ τῶν ἐντέχνων δακτύλων τοῦ Ἰουστινιανοῦ διαρρυθμισθὲν κτῆμα εἰσαεὶ δικαίου καὶ νομιμότητος τοῖς μετέπειτα διαμενεῖ· ὁ δὲ κ. Θαλῆς Ἀντωνιάδης ἐκτυλίσσει ἐνώπιον ἡμῶν χέρτην τῶν πολιτευμάτων, τὸν λιχανὸν τῆς χειρὸς ἐπὶ τὸ συνταγματικὸν πολίτευμα διευθύνων καὶ τὴν προσοχὴν ἡμῶν ἐπὶ τούτου ἐφιστῶν, τρὶς καὶ οὗτος παραστὰς ἐνώπιον τοῦ φιλίστορος ἀκροατηρίου.

Πλησίον δ' αὐτῶν *ἰθύνουσι πεδίοιο* Ἀσκληπιοῦ δύο παῖδε ἰητῆρε ἀγαθώ, Ποδαλείριος ἠδὲ Μαχάων. Καὶ ὁ μὲν πρῶτος τῶν δύο Ἀσκληπιαδῶν ὁ κ. Ι. Ζίφος κατέδειξεν ἡμῖν τὰ μυστήρια τῆς τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος μηχανῆς καὶ δὴ τὸ μέγχ θαῦμα τῆς κυκλοφορικῆς λειτουργίας τοῦ αἵματος, τοῦ θρεπτικοῦ τούτου ὑγροῦ· ὁ δ' ἕτερος τῶν Ἀσκληπιαδῶν, ὁ κ. Κωνσταντῖνος Μακρῆς, τὴν ἑτέραν τῶν τροφῶν διεπραγματεύσατο ἥτις πρώτη καθηδύνει τὴν πεινῶσαν γλῶσσαν ἡμῶν ἅμα γεννωμένων, ἤτοι τὸ γυναικεῖον γάλα, σοφὰς δοὺς ἐξηγήσεις περὶ τῆς συνθέσεως καὶ τῆς διαφορᾶς αὐτοῦ πρὸς τὰ τῶν λοιπῶν θηλαστικῶν γάλακτα, καὶ ἐν γένει τίς ὀφείλει εἶναι ἡ πρώτη τροφὴ τοῦ ἀνθρώπου.

Τούτοις δὲ συγχωρεῖ ἕτερος ἀνὴρ ἠΰς τε μέγας τε, τὰ τοῦ Ἀσκληπιοῦ μὲν καὶ οὗτος σύμβολα φέρων, πάλαι δὲ πεπαυμένος *τομὰς τεμεύειν καὶ ἤπια φάρμακα πάσσειν*· μεμνημένος δὲ τῆς ἀρχαίας αὐτοῦ ἀσχολίας ἐπεισέρχεται ὁ ἕτερος τῶν ἀντιπροέδρων κ. Β. Σαρακιώτης αἱμοσταγῆ τὴν τοῦ ἀνθρώπου καρδίαν ἐν χερσὶ κρατῶν καὶ δείκνυσιν ἡμῖν τὰ μυστήρια τοῦ ἀνθρωπίνου τούτου ὀργάνου, ὅπερ τῶν μεγίστων τοῖς ἀνθρώποις αἴτιον γίνεται ἀγαθῶν τε καὶ κακῶν, καὶ τὰς αἰτίας τῶν διαφόρων παθῶν τῆς ζώσης καὶ αἰσθητικῆς φύσεως ἐν δυσὶ μαθήμασι εὐγλώττως διεξέρχεται.

Ἤδη δὲ ἱδρῶτι περιρρεόμενος, ἅτε δὴ μακρὰν καὶ σκολιὰν ὁδὸν διαδραμών, Ἀριστάρχου φίλος ἑταῖρος ὁ φιλόλογος κ. Ἀθ. Δημητριάδης σπεύδει κλυτὸς ἐπίκουρος συγκομίζων ἡμῖν εἰδήσεις σαφεῖς καὶ ἀληθινάς, πάλαι δ' ἐν τῷ σκότει τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων λελησμονημένας, καὶ ἐξιστορεῖ ἡμῖν ἐν δυσὶ διαλέξεσι τὰ τῆς κλασικῆς φιλολογίας κατὰ τοὺς χρόνους τούτους.

Τούτων δὲ πάντων ὄπισθεν ἐπιτρέχων ὁ τοῦ παιδαγωγοῦ Εὐήνου τοῦ Παρίου φίλος ὀπαδὸς ἐπιβοᾷ ὁ κ. Χριστοφόρος Σαμαρτζίδης λέγων· «ἀλλὰ τί περὶ πάντα ταῦτα διατρίβετε, φίλοι ἑταῖροι, ἀνεπίκουρον πάντη ἀφέντες με, ἀγῶνα ἀγωνιζόμενον κατὰ μόνας οὗ περ πλεῖστοι ὅσοι ὀφείλουσι συνάρασθαι; πῶς ἐν τῷ μέλλοντι ἀξιωτέρους ἡμῶν διαδόχους ἕξομεν καὶ ἐν τοῖς τοιούτοις καὶ ἐν ἄλλοις ἀγῶσι; πῶς οἱ νεώτεροι γενήσονται ἡμῶν πολλῷ κάρρονες; πῶς οἱ παῖδες ἡμῶν πατέρων πολλῷ ἀμείνους ἔσονται, εἰ μὴ τῆς ἀγωγῆς αὐτῶν ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων ἐπιμελησόμεθα; ποῦ ἡμῖν ἡ παιδαγωγία, ᾗ χρώμενοι οἱ ἔνδοξοι πρόγονοι ἡμῶν δικαίως τὸ ὄ-

Digitized by Google

νομα τοῦτο ἐκτήσαντο ἀναφαίρετον;» Τοιαῦτα στεντορείως ἐπιβοᾷ ὁ κύριος Σαμαρτζίδης ἐν δυσὶν αὐτοῦ παιδαγωγικοῖς διαλέξεσιν.

Ἀλλὰ μόλις οὗτος ταῦτα εἰπὼν κατ' ἄρ' ἕζετο, ἀνέστη ἡμῖν νεανίας καλὸς ἰδέσθαι, Δημοσθένους φίλος ὀπαδὸς καὶ τῷ ἀνωτέρω δεινὸς ἐπίκουρος «ἀλλὰ καὶ τῆς δημοσθενείου τέχνης, βοᾷ ὁ νεαρὸς κ. Ν. Σπανδονῆς, διὰ τί ἐπελαθόμεθα ἡμεῖς γε, ἀπόγονοι ὄντες τῶν Περικλέων καὶ τῶν Δημοσθενῶν; διὰ τί τῆς κυδιανείρας ταύτης ἐπιστήμης, τῆς ἀπὸ τοῦ βήματος εὐγλωττίας ἠμελήσαμεν ἡμεῖς, οἱ ἐπὶ τὸ βῆμα πάντες σπεύδοντες διψαλέοι, ὡς ἡ ἔλαφος ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων; πῶς ἐπὶ τὰς μάχας ἄνευ ὅπλων τεχνικῶν, ἐπὶ τὸν θερισμὸν ἄνευ ἠκονημένης δρεπάνης, ἐπὶ τὴν ἄγραν ἰχθύων ἄνευ σαγήνης καὶ δικτύων στερεῶν ἐρχόμεθα; Τί τὰ βήματα ἄνευ μελέτης ῥητορικῆς τέχνης, ἀσκήσεως καὶ ἀπαγγελίας ἀνερχόμεθα;» Ταῦτα ὁ νεαρὸς τῆς θέμιδος καὶ τῆς ῥητορικῆς εὐδόκιμος δόκιμος διακηρύσσει καὶ ἐπισφραγίζει τὰς δημοσίους κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο καὶ ἀπὸ τοῦ βήματος τουτουὶ διαλέξεις διὰ μιᾶς περὶ τῆς ἀπὸ τοῦ βήματος εὐγλωττίας διαλέξεως αὐτοῦ.

. Ἀλλὰ νῦν ἄλλους μὲν πάντας εἶδον ἑλίκωπας Ἀχαιούς, οὕς ἔγνων τε καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἐμυθησάμην, δύο δὲ οὐκ ἠδυνήθην ἰδεῖν κοσμήτορε λόγων, Κάστορά τε ἱππόδαμον καὶ πὺξ ἀγαθὸν Πολυδεύκεα, αὐτοκασιγνήτω, οὕς μία μοι διεθρέψατο μήτηρ, ἡ τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν Πανεπιστημίου Φιλοσοφικὴ Σχολή· πῶς οὐχ ἑσπέσθην ἐκ Χάλκης ἐρατεινῆς καὶ οὐκ ἠθελησάτην καταδύμεναι μάχην ἀνδρῶν;

Ἀλλ' ἀποσπώμενος ἤδη, κύριοι, τῶν Ὁμηρικῶν εἰκόνων καὶ τῆς θείας ἐκείνου γλώσσης καὶ κατερχόμενος ἀπὸ τῶν ἑξαμέτρων ὀφείλω νὰ εἴπω ὑμῖν ἐξηγούμενος σαφέστερον ὅτι πλὴν τῶν 36 δημοσίων διαλέξεων, αἵτινες ἐλάμπρυναν τὸ βῆμα τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου, ἕτεραι τόσαι ἐπηγγέλθησαν· ἀλλὰ δυστυχῶς πρῶτον μὲν δύο ἐκ τῶν ἀξιοτίμων καθηγητῶν τῆς ἐν Χάλκῃ Ἑλληνεμπορικῆς Σχολῆς, οὓς ἀνωτέρω ὑπηνιξάμην, οἱ κκ. Γ. Λιανόπουλος, καθηγητὴς τῶν Φυσικομαθηματικῶν, καὶ Θ. Τάγης τῶν Ἐμπορικῶν, ὑποσχόμενοι ἱκανὰ μαθήματα νὰ προσφέρωσιν εἰς τὸ βῆμα τῶν δημοσίων διαλέξεων. ἕνεκα λόγων ἀνωτέρων τῆς αὐτῶν θελήσεως δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐκτελέσωσι τὴν ὑπόσχεσιν αὐτῶν, ὅπερ ὀφείλομεν νὰ εἴπωμεν μετὰ τῆς αὐτῆς καὶ πλείονος λύπης καὶ περὶ ἑτέρου, δεινοῦ πάντοτε τοῦ βήματος τούτου κατόχου, τοῦ κ. Ι. Ἀριστοκλέους, ὅστις λόγῳ οἰκογενειακῶν ἀσθενειῶν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐξαιρετικῶς οὐκ ἀφῆκεν ἐπὶ τῷ λογικῷ τούτῳ δενδρέῳ ἐφεζόμενος τὴν λειριόεσσαν αὐτοῦ φωνήν. Δεύτερον δὲ πολλοὶ καὶ τῶν ποιησαμένων διαλέξεις μέρος μόνον τῶν ὑποσχεθεισῶν ἠδυνήθησαν νὰ ἐκτελέσωσι, τὸ μὲν λόγῳ οἰκογενειακῶν ἀσθενειῶν, τὸ δὲ καὶ ἐλλείψει ἀκροατηρίου ἱκανοῦ ἕνεκα κακοκαιρίας, ἴσως καὶ φόβῳ τῶν ἐπικινδύνων καταστάντων ἤδη μαθητῶν τῆς κακῆς τοῦ Ἑρμοῦ τέχνης.

Τοιαύτη, κύριοι, ἡ ἡμετέρα ἔκθεσις τῶν δημοσίων διαλέξεων τοῦ λήξαντος τούτου συλλογικοῦ ἔτους· κατερχόμενος δὲ κἀγὼ τοῦ βήματος τούτου, ἐπειδὰν πρῶτον τὴν συγγνώμην τοῦ φιλομούσου ἀκροατηρίου αἰτήσωμαι εἰ κατώτερος καὶ τοῦ πράγματος καὶ τῶν προσδοκιῶν αὐτοῦ ἐφάνην, εὔχομαι ἀπὸ μέσης καρδίας εἶτα ὅπως οἱ μεγάλην ζωὴν καὶ ἐπίῤῥωσιν τῷ βήματι τούτῳ δόντες ἀγορηταὶ μὴ παύσωνται τὴν αὐτὴν καὶ πλείω προθυμίαν ἐπιδεικνύμενοι, διὰ δὲ τῆς ζωογόνου δρόσου τῶν ἐπιστημονικῶν αὐτῶν γνώσεων καὶ τοῦ γλυκεροῦ θάλπους τῆς εὐγλωττίας αὐτῶν ἀειθαλῆ τηρήσωσι καὶ πλήρη ζωῆς τὸν φοίνικα τοῦτον τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου.

Ἡ Ἐκπαιδευτικὴ Ἐπιτροπή.

Χρ. Χατζη Χρηστου, *Πρόεδρος*.
Ηρ. Βασιαδης.
Κ. Καλλιαδης.
Αβρ. Μαλδιακας.
Ν. Γεωργιαδης.
Απ. Διουμας.
Αθ. Θεοδωριδης.
Κ. Γεωργαλας.
Λ. Παρανικας.
Θ. Σαλτελης.
Χριστ. Σαμαρτζιδης.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Πρόεδρος εὐχαριστήσας αὐτῷ ἐπὶ τῇ ἀκριβείᾳ καὶ γλαφυρότητι μεθ' ἧς ἐξέθηκε τὰ τῶν δημοσίων διαλέξεων παρετήρησεν εἶτα ὅτι ὀφείλει νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο κατώτεραι τῶν προσδοκιῶν καὶ τοῦ ὑπολογισμοῦ αὐτοῦ. ἕνεκα ἀπροόπτων κωλυμάτων, τοῖς ἀγορηταῖς, ἀπέβησαν αἱ δημόσιαι διαλέξεις, μὴ συμπληρωθέντος τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐν ἀρχῇ ἐπιψηφισθεισῶν διαλέξεων. Δραττόμενος δὲ τῆς περιστάσεως ταύτης ἐκφράζει τὰς εὐχαριστίας αὐτοῦ πρὸς τὸν κ. Χρ. Χρή-

Digitized by Google

στου ἐπὶ τῇ συμπράξει ἣν προσήνεγκεν αὐτῷ οὐχὶ ὡς συνάδελφος ἀλλ' ὡς ἀδελφός.

Ἐπὶ τούτοις διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

Συνεδρίασις ψξβ'.

(Ἔκτακτος.)

Τῇ 29 Ἀπριλίου 1879.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ὀδ. Ἰαλέμου.

Ἀρξαμένης τῆς συνεδριάσεως ὁ Σύλλογος προβαίνει εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν Κοσμητόρων καὶ τῶν διαρκῶν αὐτοῦ ἐπιτροπῶν καὶ δι' απολύτου μυστικῆς ψηφοφορίας ἀναδείκνυνται Πρόεδρος ὁ κ. Ἀλέξανδρος Πασπάτης διὰ ψήφων 31 ἐπὶ 44, ἐπιλαχόντων τῶν κ. κ. Στ. Ἀριστάρχου καὶ Μενελάου Νεγροπόντου τοῦ μὲν 7 τοῦ δὲ 3, Ἀντιπρόεδροι δὲ οἱ κ. κ. Ζίφος καὶ Μόρτμαν, υἱός, ὁ μὲν διὰ 29, ὁ δὲ διὰ 31 ψήφων, Γεν. Γραμματεὺς ὁ κ. Εὐθυβούλης διὰ ψήφων 30 ἐπὶ 41, εἰδικὸς γραμματεὺς ὁ κ. Μουσικὸς διὰ ψήφων 26 ἐπὶ 34, Ταμίας ὁ κ. Βαμβάκης διὰ ψήφων 31 καὶ βιβλιοφύλαξ ὁ κ. Θεμιστοκλῆς Σαλτέλης διὰ ψήφων 26.

Μέλη δὲ τῶν διαρκῶν ἐπιτροπῶν ἐξελέγησαν τὰ ἑπόμενα.

1) Ἐκπαιδευτικῆς.

Ἡρ. Βασιάδης.—Χρ. Χατζῆ Χρήστου.—Κ. Καλλιάδης.—Ἀβραὰμ Μαλλιάκας.—Ν. Λουτράρης.—Α. Λιούμας.—Ἀθ. Θεοδωρίδης.—Ν. Παρανίκας.—Θ. Σαλτέλης.— Χ. Σαμαρτσίδης.—Ὀδ. Ἰάλεμος

2) Οἰκονομικῆς.

Μ. Νεγροπόντης. — Β. Σαρακιώτης. — Ι. Γκιών.—Γ. Ἀθηνογένης.—Μ. Βελλογιάννης.—Θ. Κοσσούδης.—Β. Σουβατζόγλους.—Ν. Ἄκατος.—Δ. Ταμβάκος.—Ι. Βάλσαμος.—Ἰάκωβος Ἰακώβου.—Γ. Παρίσης.— Φρ. Α. Μαυροκορδάτος.—Β. Βαλλιάνος.—Ἰω. Κρικότσος.

3) Ἀρχαιολογικῆς.

Α. Μόρτμαν, *πατήρ*. — Α. Μόρτμαν καὶ Ι. Μόρτμαν, *υἱοί*. — Στ. Ἀριστάρχης. — Ἀλέξ. Πασπάτης.— Κ. Καραθεοδωρῆ.—R. Schroeder.—Κ. Περδικίδης.

4) Συντακτικῆς.

Ι. Καραβασίλης. — Ἀβραὰμ Μαλιάκας. — Ἀθ. Θεοδωρίδης.—Ν. Λουτράρης.— Ὀδ. Ἰάλεδος.—Ν. Δεπάστας.

5) Φιλολογικῆς.

Ἡρ. Βασιάδης.—Χρ. Χατζηχρήστου.—Αἰμ. Νοννότης.— Α. Τάγης.—Ἀπ. Λιούμας.—Θ. Σαλτέλης.—Ν. Φρυδᾶς.— Ι. Μαστοράκης. — Ἀθ. Δημητριάδης.— Ἀβρ. Μαλιάκας.

6) Ἐπιστημονικῆς.

Δ. Σταματιάδης.— Δ. Μαλιάδης.— Ι. Καραβασίλης.—Γ. Δημητριάδης.—A. Synvel.—Στ. Ἀριστάρχης. — Κ. Σ. Καραθεοδωρῆς. — Τηλέμ. Καραθεοδωρῆς.— Μιλτιάδης Ἰακώβου.—Ὀδ. Ἰάλεμος.

Ἐπιμελητὴς τῆς ὀργανοθήκης.

Α. Σπαθάρης.

Ἐπιμελητὴς ἀρχαιολογ. Συλλογῶν.

Κ. Περδικίδης.

Ἐν τέλει δὲ ὁ Μέγας Λογοθέτης Σταυράκης Ἀριστάρχης Βέης ἐκφράζει εὐχαριστίας τῷ κ. Προέδρῳ καὶ τοῖς λοιποῖς μέλεσι τοῦ ἀποχωροῦντος προεδρείου ἐπὶ τῇ προθυμίᾳ καὶ τῷ ζήλῳ μεθ' οὗ ἐξετέλεσαν τὴν ἀνατεθεῖσαν αὐτοῖς ἐντολήν. Πρὸς τὸν Μ. Λογοθέτην ἀπαντήσας ὁ κ. Πρόεδρος τὰ εἰκότα ἐκήρυξε τὴν λῆξιν τῆς συνεδριάσεως.

Συνεδρίασις ψξγ'.

(Ἔκτακτος).

Τῇ 30 Ἀπριλίου 1879.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ὀδ. Ἰαλέμου.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἔγκρισιν τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ὁ κ. Γεν. γραμματεὺς σχὼν τὸν λόγον, μὴ ὑπαρχούσης ἀλληλογραφίας, ἀνέγνω τὰς ἀκολούθους προσφοράς·

α') Τὰ ἑξῆς 17 συγγράμματα:

1) *Ἑρμηνεία εἰς τοὺς ΡΝ' Ψαλμούς*. Τόμοι 2.

2) *Ὁμιλίαι Γρηγορίου Παλαμᾶ*. Τόμ. 1.

3) *Ὁμιλίαι Θεοφάνους Κεραμέως*. Τόμ. 1.

Digitized by Google

4) *Κυρίλλου Ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολύμων τὰ σωζόμενα*. Τόμ. 2.

5) *Λόγοι* Νικηφόρου Θεοτόκη. Τόμ. 1.

6) *Ῥητορεία τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἐκκλησίας Πατέρων* ὑπὸ Βενιαμὶν Ἰωαννίδου. Τόμ. 1.

7) *Ἱεροσολυμιὰς* ὑπὸ Γρ. Παλαμᾶ. Τομ. 1.

8) *Ἀδολεσχία Φιλόθεος* ὑπὸ Εὐγενίου Βουλγάρεως. Τόμ. 2.

9) Ἐρνέστου Λουθάρδου *Λόγοι ἀπολογητικοί*. Τόμ. 1.

10) *Ἐγχειρίδιον τοῦ Ὀρθοδόξου Χριστιανοῦ* ὑπὸ Ἀλεξάνδρου Στούρζα. Τομ. 1.

11) *Ἑρμηνεία εἰς τοὺς Ἀναβαθμοὺς τῆς Ὀκτωήχου* ὑπὸ Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου. Τομ. 1.

12) *Ἑρμηνεία εἰς τὴν ἱερὰν Ἀποκάλυψιν* ὑπὸ Ἀνθίμου, Πατριάρχου Ἱεροσολύμων. Τόμ. 1.

13) *Ἱστορία καὶ περιγραφὴ τῆς Ἁγίας Γῆς* ὑπὸ Χρυσάνθου, Πατριάρχου Ἱεροσολύμων. Τόμ. 1.

14) *Ἡ Ἱερὰ Μονὴ τοῦ Σινᾶ* ὑπὸ Περικλέους Γρηγοριάδου. Τόμ. 1.

Ἕτερα 13 τεύχη τοῦ *Δελτίου τῆς ἑλληνικῆς ἀλληλογραφίας*, προσφερόμενα ὑπὸ τῆς ἐκδιδούσης αὐτὸ ἐν Ἀθήναις.

Ἐπὶ τούτοις ὁ κ. Ἀλ. Πασπάτης παρατηρεῖ ὅτι καλὸν ἤθελεν εἶσθαι νὰ ἐκτίθωνται εἰς ὄψιν ἅπαντα τὰ προσφερόμενα βιβλία κατὰ τὰ πάλαι εἰωθότα· ὁ δὲ κ. Πρόεδρος ἀπαντῶν παρατηρεῖ ὅτι κυρίως ἡ κατὰ τὰ ἄλλα ἔτη σπάνις δαψιλῶν προσφορῶν συνεπήγαγε τὴν παραμέλησιν τοῦ λυσιτελοῦς ἄλλως τούτου ἐθίμου. Μετὰ δὲ τοῦτο προταθέντος τὸ πρῶτον ὡς τακτικοῦ μέλους τοῦ ἁγίου Φιλαδελφείας κ. Γερασίμου ὑπὸ τῶν κ.κ. Ὀδ. Ἰαλέμου, Ἰωάννου Μουσικοῦ καὶ Χρ. Χατζῆ Χρήστου, λαβόντες τὸν ἀπὸ τοῦ βήματος λόγον ἀναγινώσκουσιν ὁ μὲν Πρόεδρος τῆς Ἐκπαιδ. Ἐπιτροπῆς κ. Χ. Χατζηχρήστου ἔκθεσιν τῶν πεπραγμένων αὐτῆς, ἔχουσαν ὡς ἕπεται:

Κύριοι,

Παρερχόμενος τὸ δεύτερον ἤδη ἐνώπιον ὑμῶν ποιησόμενος τὴν ἔκθεσιν τῶν ἐργασιῶν τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς, καινόν τι τῇ ἀληθείᾳ καὶ παράδοξον πάθος πάσχω, μέγα δηλονότι αἰσθανόμενος βάρος ἐπὶ τῇ σμικρότητι καὶ ἐλαφρότητι τῶν ἐπ' ὤμων μου συγκομιζομένων. Ἀλλ' ἆρα καινὸν καὶ ἄτοπον τὸ πάθημά μου τοῦτο, κύριοι, ἢ συνεπές τι καὶ κατὰ φύσιν; Ἄτοπον ἆρα πάσχει ὁ μυλωθρὸς ἀνιώμενος ἐπὶ τῇ καταπαύσει τοῦ θορύβου καὶ ἐν τελείᾳ σιωπῇ μὴ δυνάμενος ὑπνώττειν; Παράδοξος ἆρα ἡ ἀνία, ἣν αἰσθάνεται ὁ ἐν τῷ κρότῳ καὶ τῷ ἀλαλαγμῷ τῶν μαχῶν εἰθισμένος ζῆν στρατιώτης, ὁπόταν ἐν εἰρήνῃ ἠναγκασμένος ᾖ τὸ λοιπὸν διαβιοῦν; οὐδὲν ἐν τούτοις τὸ καινόν, οὐδὲν τὸ ἄτοπον καὶ ἀντιφατικόν! Ναί, κύριοι, φθινύθει φίλον κῆρ μακρὰν τοῦ πολυαΐκος πολέμου διατελοῦν, ποθεῖ δὲ αὐτήν τε πτόλεμόν τε ὁ φιλοπτόλεμος Ἀχιλλεύς. Καὶ ὁ πρόεδρος, κύριοι, τῆς ἐκπαιδευτικῆς ἐπιτροπῆς πάλαι εἰθισμένος παρίστασθαι ἐνώπιον ὑμῶν, ἀφθόνους παρατιθέμενος ἐργασίας, προκαλουμένας ὑπὸ τῶν πολλῶν ἁπανταχόθεν τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐρχομένων ἡμῖν ἐπιστολῶν, ἃς πάλιν προὐκάλει ὁ ὄλβος, τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς, «πᾶς γὰρ φεύγει πένητα ἐκποδὼν ἀνήρ,» πῶς, λέγω, ὁ πρόεδρος τῆς Ἐκπαιδευτικῆς ἐν τούτοις εἰθισμένος νὰ μὴ αἰσθάνηται βάρος ψυχικόν, νὰ μὴ ἀσχάλλῃ, ὁπόταν παρίσταται ἐνώπιον ὑμῶν ὀλιγωτέρας τῶν προτέρων ἔχων νὰ παρουσιάσῃ ἐργασίας τῆς Ἐπιτροπῆς ἐλλείψει ἐγγράφων πολλῶν, ἣν ἔλλειψιν ἐπήνεγκεν ὁ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ταραγμὸς τῶν πραγμάτων, ἡ νάρκη δὲ τῆς ἐμπορικῆς κινήσεως ἐπηύξησεν; οὕτω γὰρ ἔχει. Ἀλλὰ καὶ οὕτω, παραθήσομαι ὑμῖν, ὅ,τι ἔχω, ὡς ἡ τοῦ Ὁμήρου αἰδοίη ταμίη, χαριζόμενος κἀγὼ ἐκ τῶν παρεόντων.

Ἡ Ἐκπαιδευτικὴ Ἐπιτροπὴ συνισταμένη ἐκ τῶν κ. Ἡρακλέους Βασιάδου, Κ. Καλλιάδου, Α. Λιούμα, Θ. Σαλτέλη, Ἀβρ. Μαλλιάκα, Χριστοφόρου Σαμαρτζίδου, Ἀθανασίου Θεοδωρίδου, Ν. Παρανίκα καὶ τοῦ προέδρου αὐτῆς Χρ. Χατζῆ Χρήστου δέκα ἐποιήσατο συνεδριάσεις. Ἤρξατο δὲ τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς ἀπὸ τῆς 31 μαΐου τοῦ παρελθόντος ἤτοι περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος συλλογικοῦ ἔτους. Πρῶτον δὲ μέλημα αὐτῆς μετὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ γραμματέως αὐτῆς, παμψηφεὶ λαχόντος ὡς τοιούτου τοῦ καὶ κατὰ τὸ παρελθὸν συλλογικὸν ἔτος προθύμως ἀναδεξαμένου τὴν γραμματείαν τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς κ. Ἀβρ. Μαλιάκα, πρῶτον λέγομεν μέλημα τῆς ἐπιτροπῆς ἦν φυσικῶς ἡ ἔκθεσις, ἥτις λόγων ἕνεκα δικαίων καὶ ἀποχρώντων ἀτελὴς εἶχε μείνει κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος, καὶ ἀπεφασίσθη ὅπως παρακληθῇ ὁ τῆς ἐκθέσεως ταύτης εἰσηγητὴς κ. Σαλτέλης, ἵνα καταρτίσῃ αὐτὴν ἐκ τῶν ἐνόντων, ὅπερ καὶ ἐγένετο, ἀναγνωσθείσης ταύτης ἐν τακτικῇ τοῦ Συλλόγου προηγηθείσῃ συνεδριάσει· ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ δὲ ταύτῃ ἡ Ἐπιτροπὴ καθῆκον αὐτῆς ἐθεώρησεν ὅπως ἐκφράσῃ διὰ τοῦ προέδρου αὐτῆς τῷ ὀτηρῷ εἰσηγητῇ κ. Σαλτέλῃ τὰς ἀπὸ βάθους

Digitized by Google

καρδίας εὐχαριστίας αὐτῆς ὅτι εὐπρόσωπον παρέστησεν αὐτὴν διὰ τῆς ἀκριβοῦς καὶ ἀξιολόγου ἐκθέσεως αὐτοῦ, ἥτις τὸ βῆμα τῆς προηγουμένης τακτικῆς συνεδριάσεως ἐστόλισε, πεποιθυῖα ὅτι καὶ ἡ ἑτέρα τῶν ἐκθέσεων αὐτοῦ λαμπροτέραν καταστήσει τὴν λαμπρὰν ἐπέτειον τοῦ Συλλόγου πανήγυριν.

Συνῳδὰ δὲ τῇ ἀνωτέρω μνημονευθείσῃ ἀποφάσει πρὸς ἀκριβεστέραν κατάρτισιν τῆς μνησθείσης ἐκθέσεως ἡ ἐπιτροπὴ ἀπεφάσισεν ὅπως συνεχίσῃ τὸ ἔργον τῆς προκατόχου (ἥτις παραδόξως καὶ διάδοχος ἡ αὐτή ἐστιν) ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῆς ἐποπτείας τῶν Σχολείων Κωνσταντινουπόλεως, ἀναδεξαμένων ἑκάστου τῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς ἀριθμόν τινα Σχολείων πρὸς ἐπόπτευσιν, ὅπερ γενόμενον ἱκανῶς συνετέλεσεν εἰς τὴν πληρεστέραν κατάρτισιν τῆς περὶ τούτων ἐκθέσεως· διὸ ὁ πρόεδρος τῆς Ἐπιτροπῆς καθῆκον αὐτοῦ ἀπαραίτητον ἐλογίσατο, ὅπως ἐκφράσῃ τὰς ἰδίας αὐτοῦ εὐχαριστίας τοῖς ἀξιοτίμοις μέλεσι τῆς Ἐπιτροπῆς, προθύμως ἀναδεξαμένοις καὶ ἐπιτελέσασι τὸ δυσχερὲς καὶ πολυδάπανον ἔστιν ὅτε τοῦτο ἔργον. Ταὐτοχρόνως δὲ ἡ Ἐπιτροπὴ λαβοῦσα ὑπ' ὄψιν τὴν Στοιχειώδη Ἀριθμητικὴν τοῦ κ. Δανασῆ, δημοδιδασκάλου, ὑπὸ τὴν κρίσιν τοῦ Συλλόγου ὑπὸ τοῦ συντάξαντος καθυποβληθεῖσαν, ἀνέθηκε τὴν ἐπ' αὐτῆς κρίσιν τῷ ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς κ. Ἀθ. Θεοδωρίδῃ, ὅστις ἐγκαίρως καὶ ὅτι ἀκριβέστατα ἐκτελέσας τὸ ἀνατεθὲν αὐτῷ καθῆκον παρουσίασε τῇ Ἐπιτροπῇ καὶ δι' αὐτῆς τῷ Συλλόγῳ ἐπιστημονικωτάτην καὶ ἐμβριθεστάτην κριτικὴν ἔκθεσιν, ἣν ἔχων ὑπ' ὄψιν βουλόμενος ὁ συντάξας τὴν ἐν λόγῳ Ἀριθμητικὴν δύναται ποιήσασθαι νέαν ἔκδοσιν αὐτῆς λίαν συντελεστικὴν εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς πρακτικῆς ἀριθμητικῆς ἐν τοῖς δημοτικοῖς Σχολείοις.

Ἑτέρα δὲ σύγχρονος σκέψις τῆς Ἐπιτροπῆς ἦν ἡ περὶ ἐξακολουθήσεως, ἢ μᾶλλον ἐπαναλήψεως τοῦ Κυριακοῦ Σχολείου ὅπερ, ὁμολογητέον, ὡς καὶ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος, χειμαρρωδῶς ἀρξάμενον καὶ τῆς τοῦ χειμάρρου τύχης ἔτυχε μινυνθάδιον τὴν σφοδρὰν καταρροὴν αὐτοῦ διατηρῆσαν, ἅτε δὴ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ καὶ τῶν διδασκάλων ἐνίων τοῦ μὲν μετὰ τὸν δὲ ἀφανῶν γενομένων. Ἐπὶ δὲ τοῦ ἀντικειμένου τούτου, κύριοι, εἰ μὴ καὶ ἡμεῖς τὸ αὐτὸ εὐτελὲς διδασκαλικὸν τριβώνιον περιβεβλημένοι ἦμεν καὶ ἑπομένως περιαυτολογεῖν ἐδοκοῦμεν, ἠράμεθα ἂν φωνὴν κατὰ τῶν αἰτίων τῆς ἀπροθυμίας ταύτης τῶν μαθητῶν τοῦ Κυριακοῦ διδασκαλείου εἰς τὸ φοιτῆσαι τακτικῶς εἰς αὐτό, καὶ θὰ ἐλέγομεν παρρησίᾳ καὶ ἀσυστόλως ὅτι οἱ πάντα πόνον τλάντες οὗτοι συνάδελφοι ἡμῶν οὐχὶ οὐκ ἠβούλοντο συνιέναι, ἀλλὰ βουλόμενοι οὐκ ἠδύναντο, ἀπορίᾳ τῶν ἐφοδίων, ἵνα μὴ τὸ πικρότατον καὶ ῥίγιον εἴπωμεν, ἀπορίᾳ τῶν ἀπαιτουμένων σανδαλίων καὶ πίλων, ἅτε δὴ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ χαρτίνου αἰῶνος, ὃν οὐδ' αὐτὸς ὁ Ἡσίοδος προϋβλεψε περιγράψαι, οὐδ' ὡς οἱ δυστυχέστατοι τῶν εἱλώτων ἀντιμείβοντο· θαρροῦμεν δ' εἰπεῖν ὅτι οἱ τοῦ Σωκράτους οὗτοι ἀπόγονοι καὶ ὀπαδοὶ προθύμως καὶ ἀσκεπεῖς καὶ ἀνυπόδητοι θὰ ἔσπευδον ἐπὶ τὸ καθῆκον αὐτῶν, εἰ μὴ παρήρχοντο οἱ Σωκρατικοὶ ἐκεῖνοι χρόνοι, ὁπότε τοὺς ἀσκεπῶς καὶ ἀνυποδήτως ἀνὰ τὰς ἀγυιὰς ἐρχομένους οὐχὶ φρενήρεις οὐδὲ μαινομένους ἐξελάμβανον, οἱ δὲ κύνες τῶν ἀγυιῶν ἐθάδες τῶν τοιούτων ἀνθρωπίνων σχημάτων ἦσαν. Πικροὶ ὄντες, κύριοι, καὶ ἀσύμφοροι τῇ ἐθνικῇ ἡμῶν φιλοτιμίᾳ οἱ λόγοι οὗτοι, ἀλλὰ ῥητέοι καὶ ὑπ' ὄψιν σπουδαίαν ληπτέοι τῷ τε ἡμετέρῳ Συλλόγῳ καὶ ἐκείνοις οἷς τὰ τῆς παιδεύσεως μέμηλε καὶ τὰ τῆς τύχης τῶν διδασκάλων ἐπιτετράφαται.

Τρίτη δὲ σπουδαία ἐργασία, ἧς ἡ ἐπιτροπὴ ἐπελάβετο, ἐγένετο ἡ σύνταξις τοῦ προγράμματος τοῦ Καραπανείου διαγωνίσματος, ὅπερ διαγώνισμα ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐν γωνίᾳ τινὶ τοῦ σιγηλοῦ οἴκου τῆς λήθης ὑπνῶττον ὁ ἄγρυπνος κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο τοῦ Συλλόγου ἐπιστάτης ἐξήγειρεν ἐκ τῆς χειμερίας αὐτοῦ νάρκης ἐπὶ ζωὴν καὶ ἐνέργειαν προκαλέσας ἐπιστολὴν τοῦ φιλομούσου ἀγωνοθέτου κυρίου Κ. Καραπάνου, δι' ἧς εὐχαρίστως καὶ προθύμως ἐνέκρινε τὴν διενέργησιν τοῦ διαγωνίσματος· διὸ καὶ πενταμελὴς ἐπιτροπὴ ἐκ τῶν κυρίων Ἡρ. Βασιάδου, Θεμιστοκλέους Σαλτέλη, Χριστοφόρου Σαμαρτσίδου, Ἀθ. Θεοδωρίδου, καὶ Χρ. Χατζηχρήστου συμβοηθούντων πάνυ προθύμως καὶ τελεσφόρως καὶ τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς, συνέταξε τὸ πρόγραμμα τοῦ διαγωνίσματος, ὅπερ ἐγκριθὲν ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς καὶ τοῦ Συλλόγου ἐδημοσιεύθη διὰ τὴν περαιτέρω ἐνέργειαν.

Ἐπίσης ἡ Ἐπιτροπὴ λαβοῦσα ὑπ' ὄψιν τὴν ἐπιστολὴν τῆς ἐν Δοξάτῳ Φιλεκπαιδευτικῆς Ἀδελφότητος, δι' ἧς αὕτη ἀνετίθει τῷ Συλλόγῳ τὴν σύνταξιν προγράμματος ἐπὶ διαγωνίσματος συντακτικῶν γυμνασμάτων, οὗπερ ἀγωνοθέτης ἐστὶν αὐτὴ αὕτη ἡ Ἀδελφότης, ἐξελέξατο πρὸς τοῦτο διμελῆ ἐπιτροπὴν ἐκ τῶν κυρίων Ἀθ. Θεοδωρίδου καὶ Ν. Παρανίκα συνισταμένην, ἥτις αἰτησαμένη καὶ τὴν σύμπραξιν καὶ συνεργασίαν καὶ δύο ἑτέρων μελῶν ἐκ τῆς φιλο-

Digitized by Google

λογικῆς Ἐπιτροπῆς, ἅτε τοῦ ἔργου ὄντος καὶ φιλολογικοῦ, ἔτυχεν ὡς τοιούτων ἐκ τῶν τῆς Φιλολογικῆς Ἐπιτροπῆς μελῶν τῶν κυρίων Ἀθ. Δημητριάδου καὶ Χ. Χατζηχρήστου· ἐπιτελέσασα δὲ ἡ μικτὴ αὕτη ἐπιτροπὴ τὸ ἀνατεθὲν αὐτῇ ἔργον καθυποβαλεῖ αὐτὸ ὑπὸ τὴν ἔγκρισιν τοῦ Συλλόγου ἐν προσεχεῖ συνεδριάσει.

Ἐπίσης ἐνταῦθα κατατακτέον τὸ σπουδαῖον ἔργον τοῦ κυρίου Ξενοφῶντος Μογέ, καλλιτέχνου, μετάφρασιν δηλονότι *Προοπτικῆς* μετὰ τῶν σχετικῶν αὐτῇ πινάκων, ὅπερ ὁ φιλόπονος οὗτος ἀνήρ, ἐθνικῇ μερίμνῃ καὶ ἀφιλοκερδείᾳ χρώμενος ἐπέστειλε τῷ Συλλόγῳ, ὅπως οὗτος εὑρὼν αὐτὸ κατάλληλον πρὸς εἰσαγωγὴν εἰς τὰ ἡμέτερα σχολεῖα, ποιήσηται τὴν δέουσαν χρῆσιν, μηδεμίαν τοῦ πονήσαντος ἀπαίτησιν ἐπιφυλασσομένου ἑαυτῷ· ἡ δὲ Ἐπιτροπὴ ἀποδοῦσα εἰς τὴν μεγάλην ἀξίαν τοῦ πρωτοτύπου ὑπὸ ἔποψιν ἐπιστημονικὴν καὶ διδακτικὴν ἐνέκρινε τὴν μετάφρασιν καὶ συνιστᾷ τῷ Συλλόγῳ ὅπως οὗτος ἐνεργήσας τὴν εὕρεσιν τῶν ἀναγκαιούντων χρημάτων ἐκτυπώσῃ τῇ βοηθείᾳ τοῦ μεταφράσαντος τὸ πόνημα τοῦτο καὶ ποιήσηται τὴν δέουσαν χρῆσιν αὐτοῦ, τὰ μάλα συντελέσοντος εἰς τὴν διάδοσιν τῆς προοπτικῆς, ἥτις διδάξει τοὺς παῖδας αὐτὴν τὴν φύσιν ἀπὸ τοῦ ὀφθαλμοῦ πιστῶς ἀντιγράφειν.

Τελευταῖον δέ, ἀπειρηκυίας τῆς Ἐπιτροπῆς ἐκ τούτων καὶ ἄλλων πολλῶν πόνων αὐτῆς, δυνάμεων δὲ νέων δεομένης, ἦλθε λίαν ἐγκαίρως ἐπίκουρος πρὸς ἀναψυχὴν αὐτῆς ἀνθοδέσμη τις εὐωδεστάτη, λίαν ἐπιστημονικῶς ὑπὸ καλαισθητικῆς χειρὸς διαρρυθμισθεῖσα, ἧς ἡ ζωογόνος εὐωδία τὰς ἐκλειψάσας δυνάμεις τῆς Ἐπιτροπῆς εἰς ὑπερβολὴν ἐπέρρωσεν.

Αὕτη δὲ ἡ ἀνθοδέσμη ἐγχειρίδιόν ἐστι Βοτανικῆς ὑπὸ τοῦ νεαροῦ τῶν ἀνθέων ἐραστοῦ κυρ. Κ. Μεταξᾶ φιλοπονηθεῖσα πρὸς κρίσιν δὲ τῇ Ἐπιτροπῇ καθυποβληθεῖσα, ἥτις πρὸς τοῦτο ἐξελέξατο τριμελῆ ἐπιτροπήν, συνισταμένην ἐκ γερόντων ἐραστῶν τῶν βοτάνων, τῶν κυρίων Ἀθ. Θεοδωρίδου, Χρ. Σαμαρτζίδου καὶ Χρ. Χατζηχρήστου, οἵτινες, ἐμβριθῶς καὶ ἐπισταμένως ἐπὶ τὰ ἄνθη καὶ βότανα τοῦ πονήματος ἐγκύψαντες καὶ εὐχαριστηθέντες, δικαίως τὴν εὐνοϊκὴν αὐτῶν ἐξήνεγκον κρίσιν, ἥτις καὶ ἀνεγνώσθη ἐν τῇ προηγουμένῃ συνεδριάσει τοῦ Συλλόγου. Εὐχόμεθα δὲ ὅπως τὰ ὑπὸ τοῦ ἀγαθοῦ ἀνθοκόμου κυρίου Μεταξᾶ τῇ νεολαίᾳ ἡμῶν προσφερόμενα ἄνθη τῆς φύσεως ἄνθη γένωνται ἠθικὰ καὶ ἀειθαλῆ, καταστολίζοντα τὰς ἀγαθὰς αὐτῶν καρδίας.

Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις ἡ Ἐκπαιδευτικὴ Ἐπιτροπὴ καὶ ἐπὶ ἑτέρας ποικίλας ἠσχολήθη ἐργασίας, τὸν ἐκπαιδευτικὸν τοῦ Συλλόγου σκοπὸν ἀφορώσας περιστρεφομένας δὲ περὶ τὴν ἐξέτασιν διαφόρων ἐγγράφων, ἐκ διαφόρων μερῶν τοῦ ὑπὸ τὴν Ὀθωμ. Αὐτοκρατορίαν διατελοῦντος Ἑλληνισμοῦ ἀποσταλέντων τῷ Συλλόγῳ· ἐπὶ τούτων δὲ πάντων ἡ Ἐπιτροπὴ ἀπεφήνατο τὰς ἑαυτῆς κρίσεις, ἃς ἐκτενέστερον καὶ εὐφραδέστερον ἀκούσεσθε κατὰ τὴν προσεχῆ ἐπέτειον τοῦ Συλλόγου ἑορτὴν παρὰ τοῦ φιλοπόνου καὶ εὐφραδοῦς εἰσηγητοῦ αὐτῆς κυρίου Θ. Σαλτέλη.

Τὰς ἐλαχίστας ταύτας ἐργασίας δι' ὀλίγων παρίσταται σήμερον, κύριοι, παριστῶσα ὑμῖν δι' ἐμοῦ ἡ Ἐκπαιδευτικὴ Ἐπιτροπή· ἀλλὰ καὶ πολλαπλασίας τούτων εἰ εἶχεν ἐπιδείξασθαι, πάντοτε θὰ παρίστατο μετὰ τῆς βαθείας ἐκείνης λύπης, μεθ' ἧς καὶ ὁ ἐν πανηγύρει φαιδρᾷ, ἐν ᾗ πᾶς τις τὸν ἑαυτοῦ ὄλβον ἐπιδείκνυται καὶ αὐτός ποτε ἐπεδείξατο, εἰσερχόμενος καὶ οὐκ ἔχων τὸν μεγάνορα πλοῦτον, δι' οὗ τὴν ἐν τῷ βάθει τῆς καρδίας αὐτοῦ ἐγκεκλεισμένην ἐλευθεριότητα ἠδύνατο ἐπιδείξασθαι. Παραδίδοντες δὲ τὴν ἐπιτροπὴν εἰς χεῖρας δεξιωτέρας καὶ εὐτυχεστέρας ἀποσβύνομεν ἡμεῖς γε ἐκ τοῦ καταλόγου τῆς διαθήκης ἡμῶν τὸν πόνον τοῦτον, ὃν παρὰ τῆς προκατόχου Ἐπιτροπῆς μοιραίως ἐκληρονομήσαμεν καὶ εὐχόμεθα ὅπως ἐκείνη κατὰ τὸ ἐπιὸν ἔτος προσερχομένη ἐνώπιον ὑμῶν μὴ τὸ πενιχρὸν τῆς παρούσης Ἐπιτροπῆς περισυστόλως περιβάλληται τριβώνιον, ἀλλὰ τὴν εὐπόρυφον ἐκείνην τῶν παρελθόντων ἐτῶν καὶ μεγαλοπρεπῆ χλαμύδα ἀγερώχως ἀναβάλληται.

Ἡ Ἐκπαιδευτικὴ Ἐπιτροπή.

Χρ. Χατζη Χρηστου, *Πρόεδρος*.
Πρ. Βασιαδης.
Κ. Καλλιαδης.
Αβρ. Μαλλιακας.
Ν. Γεωργιαδης.
Απ. Διουμας.
Αθ. Θεοδωριδης.
Κ. Γεωργαλας.
Ν. Παρανικας.
Θ. Σαλτελης.
Χριστ. Σαμαρτζιδης.

Ὁ δὲ πρόεδρος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐπιτροπῆς κ. Α. Πασπάτης ἀναγινώσκει τὴν ἔκθεσιν ταύτης, ἔχουσαν ὡς ἑξῆς:

Digitized by Google

Κύριοι,

Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐπιτροπὴ συνηδρίασεν ἑξάκις ἐφέτος. Ἀτυχῶς ἀπώλεσεν ἓν ἐκ τῶν πολυπείρων αὐτῆς μελῶν, τὸν ἰατρὸν Ἰούλιον Μίλιγγεν, ἄλλοτε μετὰ πολλοῦ ζήλου μεθ' ἡμῶν συνεργασθέντα.

Πλεῖστα μέλη δὲν παρευρέθησαν ἐν ταῖς συνεδριάσεσιν, ἕνεκα γήρατος ἢ ἀπομεμακρυσμένης κατοικίας. Ὁ Βαρῶνος von Gödel τῆς αὐστριακῆς πρεσβείας μετὰ τὴν δευτέραν ἡμῶν συνεδρίασιν ἀπεδήμησεν εἰς Ταυρίδα τῆς Περσίας. Κατὰ τὴν πρώτην ἡμῶν συνεδρίασιν γενομένην τῇ 27 Ὀκτωβρίου 1878 ἐξελέχθησαν πρόεδρος ὁ κ. Ἀλ. Πασπάτης καὶ γραμματεὺς ὁ κ. Κ. Περδικίδης. Ἐν τῇ συνεδριάσει ταύτῃ ἀπεφασίσθη ἵνα συνέρχηται ἡ Ἐπιτροπὴ κατὰ πᾶσαν δευτέραν παρασκευήν.

Ἐν τῇ δευτέρᾳ συνεδριάσει τῆς 10 Νοεμβρίου ὁ κ. γραμματεὺς ἐπαρουσίασε τῇ Ἐπιτροπῇ τὸ Β' τεῦχος τοῦ ἀρχαιολογικοῦ δελτίου, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐνεκρίθη νὰ συνεκδοθῶσιν ἡ ἐπιστολὴ τοῦ ἁγίου Ἴμβρου μετά τινων ἐπιγραφῶν εὑρεθεισῶν ἐν τῇ νήσῳ Ἴμβρῳ μετὰ τῶν σοφῶν παρατηρήσεων τοῦ ἱεράρχου τούτου. Συνάμα δὲ καὶ ἡ μελέτη τοῦ ἄρχοντος Μεγάλου Λογοθέτου κ. Σταυράκη Ἀριστάρχου περί τινος ἐμμέτρου ἐπιγραφῆς ἐκ Κυζίκου. Ἐν τῇ αὐτῇ συνεδριάσει παρεκλήθη ὁ Μέγας Λογοθέτης ἵνα μελετήσῃ ἐπιγραφὴν τὴν ἀνακαλυφθεῖσαν ἐν Μιχανιώναις τῆς Κυζίκου καὶ ἐκεῖθεν σταλεῖσαν διὰ φροντίδος τοῦ κυρίου Γ. Ι. Κούζου.

Κατόπιν ἀνεγνώσθη ἐπιστολὴ τοῦ κ. Βασιλείου Σουβατζόγλου περικλείουσα δύο ἐπιγραφὰς ἐκ Σερρῶν, αἵτινες ἐπεδόθησαν τῷ μνησθέντι ἄρχοντι Λογοθέτῃ πρὸς μελέτην. Μετὰ ταῦτα ἀνεγνώσθη ἐπιστολὴ τοῦ συναδέλφου Βαρῶνος von Gödel, περιέχουσα ἀντίγραφον ἐπιγραφῆς ἐκ Νικομηδείας· τὴν ἐν λόγῳ ἐπιγραφὴν παρεκλήθη νὰ μελετήσῃ ὁ πρόεδρος κ. Πασπάτης.

Ἐν τῇ τρίτῃ συνεδριάσει τῆς 8 Δεκεμβρίου ἀπεφασίσθη ἵνα τὰ μέλη προσκαλῶνται διὰ προσκλητηρίων τῆς γενικῆς τοῦ Συλλόγου γραμματείας.

Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐπιτροπή, προεδρεύοντος τοῦ Συλλόγου τοῦ ἄρχοντος Λογοθέτου, πρό τινων ἐτῶν ἐφρόντισεν ἵνα καταγραφῇ ἐν ὀγκώδει βιβλίῳ τὰς τῷ Συλλόγῳ ἐκ τῆς Θρᾴκης καὶ Ἀνατολῆς πεμπομένας ἐπιγραφάς. Ὁ κ. Μόρτδμαν, υἱός, μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας ἐπαρουσίασε κατάλογον ἀκριβῆ τῶν ἐν τῷ κώδικι τούτῳ ἐπιγραφῶν κατὰ τόπους διῃρημένων μὲ παραπομπὰς τοῦ ἀριθμοῦ τῆς ἐν λόγῳ συλλογῆς. Ἡ Ἐπιτροπὴ ἀπεφάσισε πρὸς εὐχερῆ αὐτῶν χρῆσιν ἵνα ὁ κατάλογος οὗτος ὁλόκληρος ἀντιγραφῇ ἐν τῷ βιβλίῳ τῶν πρακτικῶν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ ἐν ἀρχῇ τοῦ ἄνω Κώδικος.

Ὁ κ. Μόρτδμαν, τὸν λόγον ποιούμενος περὶ τῆς ἐκ Νικομηδείας ἐπιγραφῆς, ὑποβληθείσης τῇ Ἐπιτροπῇ ἐν τῇ προηγουμένῃ συνεδριάσει, λέγει ὅτι ἐν τῷ συγγράμματι τῷ πρό τινων ἐτῶν ἐκδοθέντι ὑπὸ τῶν κυρίων Δεθιὲ καὶ Μόρτδμαν, πατρός, ἐπιγραφομένῳ *Ἐπιγραφικὴ Βυζαντινή*, ὑπάρχει ἐκδεδομένη ἑτέρα ἐπιγραφή, ἥτις ἀνάγκη νὰ παραβληθῇ πρὸς τὴν ἀνὰ χεῖρας.

Ὁ κ. Πρόεδρος ἀκολούθως λαβὼν τὸν λόγον ἀναφέρει ὅτι ἐν Ψαμάθῳ, παρὰ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Μηνᾶ, ἄλλοτε, κατὰ τοὺς ἐγχωρίους, τοῦ ἁγίου Πολυκάρπου, ἱδρυθεῖσαν πιθανῶς ἐπὶ τῶν θεμελίων βυζαντινοῦ ναοῦ καλουμένου «ἡ Ἰκασία» ἀνωρύχθησαν 40 περίπου βήματα μακρὰν τοῦ ναοῦ, ἐκ τῶν θεμελίων νεοδμήτου οἰκίας, τέσσαρες ἐπιτύμβιοι λίθοι μετὰ τῶν ἀκολούθων ἐπιγραφῶν: *Πατρικίου πρεσβυτέρου*, *Πατρ. . . . πρεσβυτέρου* καὶ *Ἀρχαγγέλου*. Μέχρι τοῦδε ὁ κ. Πρόεδρος δὲν ἠδυνήθη νὰ συμπληρώσῃ τὴν περὶ τῶν λίθων τούτων μελέτην αὐτοῦ. Οἱ λίθοι οὗτοι κατετέθησαν ἐν τῷ περιβόλῳ τῆς μνημονευομένης ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Μηνᾶ.

Κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν πάντων τῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς ὁ ἄνω κατάλογος τῶν ἐν τῷ κώδικι ἐπιγραφῶν κατεγράφη ἐν τοῖς πρακτικοῖς γαλλιστὶ καὶ ἑλληνιστί. Ὅλαι αἱ ἐπιγραφαὶ εἶναι 824, ὧν μέγα μέρος εἰσὶν ἀνέκδοτοι.

Ὁ ἄρχων Μέγας Λογοθέτης ἀνέφερε τῇ Ἐπιτροπῇ, ὅτι παρεκάλεσε τὴν Α. Θ. Παναγιότητα ἵνα ἐκ Θεσσαλονίκης συνάξῃ πληροφορίας περὶ τοῦ λεγομένου ἢ ἀνακαλυφθέντος ἐκεῖ χειρογράφου, τοῦ περιέχοντος ἀπολεσθέντα βιβλία τοῦ Πτολεμαίου. Περὶ δὲ τοῦ ἄλλου χειρογράφου περὶ οὗ γράφουσιν αἱ ἐφημερίδες, ὁ αὐτὸς ἄρχων Λογοθέτης ἀναφέρει ὅτι τὸ δεύτερον τοῦτο χειρόγραφον τοῦ Πτολεμαίου εὑρέθη ἐν Ἁγίῳ Ὄρει καὶ λαμπρῶς ἐξεδόθη ἐν Πετρουπόλει δαπάναις τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου.

Ὁ ἄρχων Λογοθέτης ἀναφέρει πρὸς τούτοις, ὅτι Ἀρμένιός τις ὀνόματι Ταχδὼρ ἔφερεν ἐκ Κυζίκου σταθμὰ ἐκ μολύβδου φέροντα ἐπιγραφὴν *Κυζικ*. . . ΛΥΟ. Παρεκλήθη ὁ ἰατρὸς κύριος Μόρτδμαν, ὁ ἐντριβέστατος περὶ τὰ τοιαῦτα, ἵνα ἐν προσεχεῖ συνεδριάσει παρουσιάσῃ τῇ Ἐπιτροπῇ μελέτην τινὰ περὶ σταθμῶν τῆς Κυζίκου.

Digitized by Google

Ἐν τῇ συνεδριάσει τῆς 19 Ἰανουαρίου ὁ ἄρχων Λογοθέτης ἀνέγνω μελέτην περὶ δύο ἐκ Σερρῶν ἐπιγραφῶν, τῶν ἀποσταλεισῶν τῷ Συλλόγῳ ὑπὸ τοῦ ἁγίου Σερρῶν κὺρ Γρηγορίου διὰ τοῦ ἐνταῦθα κ. κ. Β. Σουβατζόγλου. Μετὰ ταῦτα δευτέραν μελέτην ἐπὶ τῆς ἐκ Κυζίκου ἐμμέτρου ἐπιγραφῆς ἐκ Μιχανιῶνος, κώμης τῆς Κυζίκου, ἀποσταλείσης ἐν ἀντιγράφῳ τῷ Συλλόγῳ. Μετά τινας παρατηρήσεις περὶ τῆς ἐν λόγῳ ἐπιγραφῆς καὶ τῆς μελέτης τῆς Α. Ἐξοχότητος ἀπεφασίσθη ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς ἵνα διὰ τοῦ Συλλόγου ζητηθῇ ἀπὸ τὸν κ. Κοῦζον δεύτερον ἀντίγραφον ὀρθότερον καί, εἰ δυνατόν, ἔντυπον πανομοιότυπον. Ἀπεφασίσθη ἡ δημοσίευσις τῶν ἀναγνωσθεισῶν μελετῶν ἐν τῷ ἀρχαιολογικῷ δελτίῳ τοῦ Συλλόγου. Ἀκολούθως ὁ ἄρχων Λογοθέτης ἤρξατο τῆς ἀναγνώσεως τῶν ἐπιγραφῶν τῶν σταλεισῶν ὑπὸ τοῦ ἁγίου Βελεγράδων. Μὴ περαιωθείσης τῆς ἀναγνώσεως ἐνέκρινεν ἡ Ἐπιτροπὴ ν' ἀναγνωσθῇ ἡ ἐπίλοιπος ἐν τῇ προσεχεῖ συνεδριάσει τῆς 15 Φεβρουαρίου.

Κατὰ τὴν συνεδρίασιν ταύτην ἡ Ἐπιτροπὴ ἐπεσκέφθη δύο μαρμάρινα κειμήλια δωρηθέντα τῷ Συλλόγῳ ὑπὸ τοῦ ἀποβιώσαντος φίλου συναδέλφου ἡμῶν ἰατροῦ Μίλιγγεν. Τὸ μὲν εἶναι κύβος μαρμάρινος ἐνεπίγραφος, τὸ δὲ ἀνάγλυφον ῥωμαϊκῆς τὸ φαινόμενον τέχνης· ἀτυχῶς ἐλλείπει ἡ κεφαλή. Τὰ κειμήλια ταῦτα ἐφρόντισε τὸ Προεδρεῖον νὰ μετακομίσῃ ἐκ τοῦ ἄνω Βοσπόρου, ὅπου κατῴκει ὁ μακαρίτης Μίλιγγεν.

Περὶ τῶν ἄνω μνημονευθεισῶν ἐπιγραφῶν τοῦ ἁγίου Ἴμβρου, τῶν ὁποίων τὴν ταχεῖαν ἔκδοσιν εὔχεται ἡ Ἐπιτροπή, ἰδοὺ σύντομος περιγραφὴ ὑποβληθεῖσα τῇ Ἐπιτροπῇ ὑπὸ τοῦ κ. Ν. Παρανίκα.

«Αἱ ὑπὸ τοῦ ἁγίου Ἴμβρου κὺρ Νικηφόρου Γλυκᾶ σταλεῖσαι τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ ἐπιγραφαὶ ἀνέρχονται ἐν συνόλῳ εἰς δέκα, ὧν αἱ μὲν ὑπ' ἀριθ. Κῶδ. 537, 538 καὶ 539 εὑρεθεῖσαι ἔν τινι θέσει τῆς νήσου Ἴμβρου καλουμένῃ Ῥοξάδιο εἰσὶν ἀφιερωμέναι τοῖς μεγάλοις Θεοῖς. Ἡ πρώτη τῶν τριῶν τούτων ἐπιγραφῶν ἀναφέρει ὅτι Τίτος Βυμαῖος, διοικητὴς τῆς νήσου, κατὰ τὸν ἐπιστέλλοντα, κατεσκεύασεν ἐξ ἰδίων ναόν, ἐπὶ ἱερέως Ἐπιχάρου, ὃν ἀφιεροῖ τοῖς μεγάλοις Θεοῖς. Ἡ δευτέρα ἐδημοσιεύθη ἄλλοτε ἐν τῇ *Πανδώρᾳ*, ἀλλ' οὐχὶ πλήρης καὶ τελεία· ἡ δὲ τρίτη ὑπάρχει ἐπὶ μαρμάρου, χρησιμεύοντος ὡς ὡρολόγιον ἢ ὡροσκόπιον.

»Δύο ἐπιγραφαὶ ὑπ' ἀριθ. Κώδικος 540 καὶ 541 ἀναφέρονται εἰς κατοίκους τῆς νήσου, ὧν ἡ μὲν εἰς ἥρωά τινα Κτήσωνα Κτήσωνος ὀνομαζόμενον, ἡ δὲ εἰς νεωκόρον Ἀγαθήμερον Ἀγαθημέρου. Ἡ ὑπ' ἀριθ. Κώδικος 543 ὑπάρχει ἐπὶ μαρμάρου ἀποτελοῦντος μέρος τοῦ θριγκοῦ ναοῦ τινος τῷ Ἑρμεῖ καθιερωμένου. Ἡ ὑπ' ἀριθ. Κῶδ. 544 περιέχει κατάλογον θηλέων ὀνομάτων καὶ ἐν τῇ ἄκρᾳ τὰ γράμματα Δ,ἐξ ὧν ἀποδεικνύεται, κατὰ τὸν ἐπιστέλλοντα, ὅτι τὰ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἀναφερόμενα ὀνόματα συνεισέφερον πρὸς κατασκευὴν ἀναθήματος. Τρεῖς ἕτεραι ἐπιγραφαί, τὸ φαινόμενον ἐπιτύμβιοι, ὧν ἡ μὲν λίαν ἐλλιπὴς ἐστι διασώζουσα εὐαναγνώστους μόνον τὰς λέξεις Κτησιχάρις καὶ Πιθόδωρος, ἡ δὲ ἀφηγεῖται, ὅτι τριμελὴς οἰκογένεια ὕπνωσε τὸν αἰώνιον ὕπνον. Ἄξιον θεωροῦμεν ἐνταῦθα νὰ εὐχαριστήσωμεν τὸν κὺρ Γλυκᾶν ἐπὶ τῷ ζήλῳ ὃν δείκνυσι πρὸς ἀνεύρεσιν καὶ διάσωσιν τῶν ἀρχαίων, ὡς καὶ ἐξ ἰδιωτικῶν πληροφοριῶν γινώσκομεν τοῦτο.»

Ταῦτα ἐν συντόμῳ τὰ ἔργα τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐπιτροπῆς. Πρὶν τελειώσωμεν τὴν ἔκθεσιν ταύτην προτείνομεν εἰς τὸν Σύλλογον δύο αἰτήσεις. Πρῶτον, ὁ Κῶδιξ ἐν τῷ ὁποίῳ, ὡς ἀνωτέρω ἀνεφέραμεν, καταγράφονται αἱ ἐπιγραφαὶ αἱ τῷ Συλλόγῳ πεμπόμεναι, εὑρίσκεται πολλάκις ἔξω τοῦ Συλλόγου. Ἡ Ἐπιτροπὴ φρονεῖ ὅτι κατ' ἀπόφασιν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ὁ Κῶδιξ οὗτος δέον νὰ τηρῆται ἐν τῷ καταστήματι τοῦ Συλλόγου, καὶ οὔτε ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐπιτροπὴ οὔτε τὸ Προεδρεῖον νὰ δύναται νὰ δίδῃ τοῖς μέλεσιν ἄδειαν νὰ φέρωσι τὸ βιβλίον τοῦτο ἐν ταῖς οἰκίαις αὐτῶν.

Δεύτερον, πολλοὶ ἐξ ἡμῶν γινώσκουσιν ὅτι εὑρίσκονται ἐν Κων/πόλει δύο βαπτιστῆρες ἐκ μαρμάρου ἐκ τῶν πρώτων αἰώνων τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει χριστιανῶν. Τὸν μὲν κείμενον ἐν τῷ μουσουλμανικῷ τεμένει τοῦ Ἐϊβὰν Σεραΐ καλουμένῳ hodja Mustapha pacha, καὶ ἄλλοτε ναῷ τῶν ἁγίων Μάρκου καὶ Πέτρου, πρῶτος ἀνεγνώρισεν ὁ ἀείμνηστος Πατριάρχης Κωνστάντιος. Τὸν δεύτερον, τοῦ πρώτου ὡραιότερον, ἀνεῦρεν ἡ Ἐπιτροπὴ ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ ὀθωμανικοῦ τεμένους καλουμένου Zeineb Sultan djami, παρὰ τὴν πύλην Πασᾶ καπή. Ἀμφότεροι σήμερον εἶναι καταγώγια σκύλων καὶ πληροῦνται χωμάτων καὶ ἀκαθαρσιῶν. Τοὺς βαπτιστῆρας τούτους, σεβαστὰ λείψανα τῆς πάλαι τῶν Βυζαντίων χριστιανῶν λατρείας, ποθεῖ ἡ Ἀρχαιολογικὴ τοῦ Συλλόγου Ἐπιτροπὴ ἵνα διὰ τῶν φροντίδων τοῦ ἡμετέρου Προεδρείου καὶ τῆς Α. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κομισθῶσιν ἐν τῷ περιβόλῳ τῶν ἡμετέρων Πα-

Digitized by Google

τριαρχείων ἢ ὅπου ἀλλοῦ ἐγκρίνωσιν οἱ διέποντες τὰ Πατριαρχεῖα.

Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐπιτροπή,

Α. Γ. Πασπατης, *Πρόεδρος.*
Α. Μορτμανν, } υἱοί.
Ι. Μορτμανν, }
Στ. Αρισταρχης.
Κ. Στ. Καραθεοδωρη.
Π. Σκροεδερ.
Ν. Ηαρανικας.
Κ. Περδικιδης, *Γραμματεύς.*

Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ κ. Π. Παπαρρούσης, Γεν. Γραμματεύς, ἀναγινώσκει ἔκθεσιν περὶ τῆς κατὰ τὸ τρέχον ἔτος ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου ὡς ἑξῆς.

Κύριοι,

Προσερχόμενος ἐνώπιον ὑμῶν ὅπως κατὰ τὴν ἑσπέραν ταύτην ὑποβάλω κατὰ τὰ κεκανονισμένα ἔκθεσιν τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου κατὰ τὸ ἤδη λῆγον συλλογικὸν ἔτος πέποιθα ἐκ τῶν προτέρων ὅτι ἐπιεικεῖς ἕξω Ὑμᾶς ἐν τῇ ἐκπληρώσει τῆς ἐντολῆς μου ταύτης, καθότι ἡ ἐπιείκεια ὁμολογουμένως Ὑμῶν περιέβαλέ με καὶ τὸ τῆς γενικῆς γραμματείας ἀξίωμα· διὸ ἐν τῇ πεποιθήσει ταύτῃ, παντὸς ἄλλου ἀφιστάμενος προοιμίου, ἔρχομαι εὐθὺς ἐπὶ τὴν ἁπλῆν ἔκθεσιν τῆς ἀλληλογραφίας, ἥτις τοσαύτην θὰ ἔχῃ τὴν χάριν ὅσην καὶ ἡ ξηρὰ ἀπαρίθμησις ἀριθμῶν.

Ἡ ἀλληλογραφία, κύριοι, φύσει εἰς δύο, ὡς γνωστόν, διῄρηται μέρη· εἰς ἐπιστολὰς εἰσελθούσας εἰς τὸ γραφεῖον τοῦ Συλλόγου καὶ εἰς ἐξελθούσας. Τούτων αἱ εἰσελθοῦσαι καθ' ὕλην μὲν ἐξεταζόμεναι εἰς 214 ἀνέρχονται, κατὰ σῶμα δὲ ἀναριθμούμεναι εἰς πολὺ μείζω ἀριθμὸν ἀναβαίνουσι καὶ ὑποδιαιροῦνται·

1) Εἰς ἐπιστολὰς δι' ὧν ἐκτίθεται ἡ κατάστασις τῶν σχολείων τῶν μερῶν ἀφ' ὧν προέρχονται καὶ ἐξαιτοῦνται τὴν ἠθικὴν καὶ ὑλικὴν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ὑποστήριξιν.

2) Εἰς ἐπιστολὰς ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν δι' ὧν αἰτοῦνται τὴν ἀποστολὴν τῆς κατὰ τὰ δύο προηγούμενα ἔτη καθυστερούσης εἰσέτι χρηματικῆς ἐπιχορηγήσεως.

3) Εἰς ἐπιστολὰς συνοδευούσας φυλλάδια γλωσσικῆς ὕλης διὰ τὸ Ζωγράφειον διαγώνισμα.

4) Εἰς ἐπιστολὰς δι' ὧν ἀγγέλλουσι τῷ Συλλόγῳ προσφορὰς βιβλίων, ὡς ἐν τῇ ἐκθέσει τοῦ κ. βιβλιοφύλακος ἐκτενὴς γενήσεται λόγος.

5) Εἰς ἐπιστολὰς δι' ὧν εὐχαριστοῦσιν ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ αὐτῶν μελῶν διαφόρων ἐπιτροπῶν καὶ τοῦ Συλλόγου, περὶ τῶν ὁποίων τὸν δέοντα ποιησόμεθα λόγον ἐν τῷ δευτέρῳ τμήματι τῆς παρούσης ἐκθέσεως.

6) Εἰς ἐπιστολὰς ἀρτισυστάτων Σωματείων, δι' ὧν ἀγγέλλουσι τὴν ἵδρυσιν καὶ τὸν σκοπὸν αὐτῶν, ἔνια δὲ τούτων καὶ τὴν ἠθικὴν καὶ ὑλικὴν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ἐπικαλοῦνται ὑποστήριξιν.

7) Εἰς ἐπιστολὰς περὶ τὴν ἀρχαιολογίαν περιστρεφομένας, τὴν ἀποστολὴν δηλ. δηλούσας ἀντιγράφων ἀρχαίων ψηφισμάτων, ἐπιγραφῶν καὶ ἄλλων ἀρχαιολογικῶν ἀντικειμένων.

8) Εἰς ἐπιστολὴν τοῦ ἐν Ἀθήναις ὑπουργείου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως δηλοῦντος τὴν προσφορὰν 2000 δρ. ὑπὲρ τῶν ἐν γένει ἀναγκῶν τοῦ Συλλόγου. Ἐπειδὴ δὲ περὶ χρηματικῆς προσφορᾶς ὁ λόγος, ἀναγκαῖον νομίζομεν νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα καὶ ἑτέρας τοιαύτας, ὀφειλομένας, ὡς γνωστόν, εἰς τὰς ἀκαμάτους καὶ ὅλως εὐγενεῖς ὑπὲρ τοῦ Συλλόγου προσπαθείας τοῦ κ. Ἀλ. Πασπάτη, παρασχόντος ἡμῖν ἀφορμὴν ὅπως καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ τμήματι τῆς ἐκθέσεως ἡμῶν περὶ αὐτοῦ ποιησώμεθα λόγον. Εἶναι δ' αὗται αἱ ἀκόλουθοι: Τοῦ κ. Γ. Πασπάτη, προσφέροντος ἐτησίως φρ. 100· τοῦ κ. Στ. Π. Σκυλίτση προσφέροντος ἐτησίως καὶ ἐφ' ὅρου ζωῆς λ. ἀγγλικὰς 10, ἐφ' ᾧ ὁ Σύλλογος ἀνέγραψεν αὐτὸν ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν δωρητῶν αὐτοῦ· τοῦ κ. Στ. Ῥάλλη προσενεγκόντος ἐφάπαξ λ. ἀγγλικὰς 20 καὶ τῶν κ.κ. Ἀλ. Βλαστοῦ, Ι. Ζυγομαλᾶ ἐφάπαξ ἀνὰ 10 ἀγγλικὰς λίρας.

9) Εἰς ἐπιστολὰς τοῦ ἐν Ἀθήναις Φιλολογικοῦ Συλλόγου Παρνασσοῦ ἀναφορικῶς πρὸς τὸ ἐκεῖ συγκροτηθὲν συνέδριον τῶν ἁπανταχοῦ Ἑλληνικῶν Συλλόγων.

10) Εἰς ἐπιστολὰς τῶν ἐκτελεστῶν τῆς διαθήκης τοῦ ἀοιδίμου Σουλήνη ἀναφορικῶς ὡς πρὸς τὰς ἐκ μέρους ἐκείνων ἐγειρομένας ἐνστάσεις πρὸς τὴν ἄμεσον καὶ ἔγκαιρον ἐκτέλεσιν τῶν διατάξεων τοῦ διαθέτου.

11) Εἰς ἐπιστολὴν τοῦ κ. Α. Δεληγεώργη, δικηγόρου, ἀφορῶσαν τὸ ζήτημα τῆς μακαρίτιδος Θεοφιλίδου.

Καὶ αὗται μὲν ἐν περιλήψει αἱ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐν τῷ γραφείῳ τοῦ Συλλόγου εἰσελθοῦσαι ἐπιστολαί, ἐκτὸς τινων ἄλλων τὴν λοιπὴν αὐτοῦ ὑπηρεσίαν ἀφορωσῶν. Πρὸς ἁπάσας ταύτας ἐγένοντο αἱ δέουσαι ἀπαντήσεις, τινὲς δὲ καὶ παρεπέμφθησαν εἰς τὰς ἁρμοδίους ἐπιτροπὰς διὰ τὰ περαιτέρω.

Digitized by Google

Αἱ δὲ ἐξελθοῦσαι κατ' ἀριθ. Πρωτοκόλλου εἰς 291 ἀνερχόμεναι ὑποδιαιροῦνται:

1) Εἰς ἐγκύκλιον ἧς 2800 ἀντίτυπα ἀπεστάλησαν πρὸς τὰς διαφόρους Κυβερνήσεις καὶ τοὺς λογίους ὁμογενεῖς τε καὶ ξένους δι' ὧν ζητεῖται ἡ διὰ τῆς ἀποστολῆς συγγραμμάτων συνδρομὴ αὐτῶν ὑπὲρ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Συλλόγου. Τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῆς, ὡς γνωστόν, ὑπῆρξε λίαν εὐάρεστον, ἀλλ' ἡμεῖς περὶ τούτου οὐδένα ἕτερον λόγον ποιούμεθα ἵνα μὴ τὰ αὐτὰ παρὰ πάντων ἀκούητε.

2) Εἰς ἐπιστολὰς συνοδευούσας διπλώματα νέων ψηφισθέντων μελῶν, ὧν ὁ ἀριθμὸς εἰς 87 ἀνέρχεται καὶ εἶναι ἀνώτερος πολλῶν προηγουμένων ἐτῶν. Τούτων 17 εἶναι ἐπίτιμα μεταξὺ τῶν ὁποίων διακρίνονται ἡ Α. Θ. Π. ὁ οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, οἱ κ.κ. Wadington, Fournier, Fabri, Παπαρρηγόπουλος, Κουμουνδοῦρος, Δεληγιάννης, Δεληγεώργης, Ζαΐμης, Φιλήμων καὶ ἄλλοι περιποιητικωτάτας ἐκφράσαντες εὐχαριστίας ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ των, 5 ἀντεπιστέλλοντα καὶ 65 τακτικά. Ἐνταῦθα τοῦ λόγου γενόμενος ὀφείλω νὰ παρατηρήσω ὅτι εἰς τὴν ὁπωσοῦν ἐπαισθητὴν ταύτην αὔξησιν τῶν τακτικῶν μελῶν συνετέλεσαν καὶ οἱ κ.κ. Πασπάτης καὶ Ζίφος ἐγγράψαντες ὁ μὲν μέλη τακτικὰ 4, ὁ δὲ 21 ἅπαντα ἐν Ροστοβίῳ διαμένοντα· πρὸς τοὺς ἀνωτέρω κυρίους ἐγκαίρως ὁ Σύλλογος ἐξέφρασε τὰς εὐχαριστίας του.

3) Εἰς συλληπητηρίους ἐπιστολὰς πρὸς τοὺς συγγενεῖς τῶν ἀποβιωσάντων Ν. Δραγούμη καὶ Εὐστ. Σίμου, μελῶν ἐπιτίμων καὶ Ι. Μέλιγγεν, πρώην προέδρου τοῦ Συλλόγου καὶ μέλους τακτικοῦ. Αἱ δὲ λοιπαὶ τῶν ἐξελθουσῶν ἀπαντήσεις εἰσὶ πρὸς τὰς εἰσελθούσας ἢ τὴν ἐν γένει τοῦ Συλλόγου ὑπηρεσίαν ἀποβλέπουσιν.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω κατάδηλον γίνεται ὅτι ὁ κύκλος τῶν σχέσεων τοῦ Συλλόγου κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐπὶ πλέον ηὐρύνθη συμπεριλαβόντος ἐν τοῖς κόλποις αὐτοῦ πολλὰ σοφὰ μέλη ἔκ τε τῶν ἡμετέρων καὶ τῶν ἀλλοεθνῶν καὶ πρὸς πολλοὺς ἡδέως περὶ πολλῶν ἐν τῷ κύκλῳ τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ ἀντικειμένων διὰ τῆς γραφίδος συνδιαλεχθείς.

Τοιαύτη, κύριοι, δι' ὀλίγων ἡ ἔκθεσις τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου κατὰ τὸ λῆγον ἤδη συλλογικὸν ἔτος εἰς οὗ τὸ τέλος θείᾳ συνάρσει ἐπεραιώθημεν ὁτὲ μὲν ἀδυναμίᾳ τοῦ φέρειν τὸ βαρὺ τῆς γεν. γραμματείας βάρος προσκόπτοντες, ὁτὲ δὲ σωματικαῖς ἀσθενείαις τὸν δρόμον ἡμῶν παντάπασι διακόπτοντες· καὶ δὲν ἠθέλομεν ἀφιχθῆ εἰς τὸ τέρμα τοῦ σταδίου ἡμῶν εἰ μὴ συναρωγὸν καὶ συναντιλήπτορα εἴχομεν τὸν πρόθυμον περὶ πάντα ἐπίκουρον καὶ ἄγρυπνον τῆς ἀκριβοῦς ἐκτελέσεως τῆς ὑπηρεσίας φύλακα σεβαστὸν ἡμῖν κ. Πρόεδρον, ὅστις ἐν τῇ ὁμολογουμένῃ φιλοπονίᾳ αὐτοῦ πολλάκις ἡμᾶς ἀσθενοῦντας ἢ ἄλλως κωλυομένους προθύμως ἀντικατέστησε· διὸ λήγομεν τῆς ἐκθέσεως ἡμῶν ταύτης διὰ τῶν πρὸς τοῦτον θερμῶν ἡμῶν εὐχαριστιῶν, εὐχόμενοι ὅπως ὁ Σύλλογος πολλαπλασίους τοιούτους ὀτηρούς ἔχῃ θεράποντας.

Ὁ Γεν. Γραμματεύς.
Π. ΠΑΠΑΡΡΟΥΣΗΣ.

Ὁ δὲ κ. Ι. Θ. Μουσικός, εἰδικὸς Γραμματεύς, ποιεῖται ἔκθεσιν περιληπτικὴν τῶν λοιπῶν ἐργασιῶν τοῦ Συλλόγου ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πρακτικῶν ὡς ἑπομένως.

Κύριοι,

Σὺν τῷ τέρματι τῶν ἐργασιῶν τῆς ληγούσης ταύτης χρονικῆς τοῦ Συλλόγου περιόδου ἐπισφραγιζόντων τῶν κατὰ ταύτην ὑπουργησάντων λειτουργῶν τοῦ Συλλόγου τῶν μὲν ἐν ἐκτάσει τῶν δὲ καὶ διὰ βραχέων τὰς ἐνιαυσίους αὐτῶν ἐν τῷ Συλλόγῳ πορείας, ἔσχατον καὶ ἐμοὶ καθῆκον ἐπιβάλλεται νὰ συνοψίσω κεφαλαιωδῶς καὶ δι' ὀλίγων, ὡς οὐκ ἄλλως δέον, τὰ ἐν ταῖς τακτικαῖς καὶ ἐκτάκτοις συνεδριάσεσι τοῦ τε ὅλου Σωματείου καὶ τοῦ Προεδρείου ἰδίᾳ πεπραγμένα.

Καὶ τὸ μὲν Προεδρεῖον συνῆλθεν ἐπὶ τὸ αὐτὸ εἰς ἓξ τακτικὰς συνεδριάσεις, ὑπὲρ τὰς τέσσαρας δὲ ἢ πέντε ἐκτάκτους, καθ' ἃς μολονότι τακτικῶς δὲν ἐκρατοῦντο πρακτικὰ ἐγένοντο ὅμως συνεννοήσεις τῆς ὁλομελείας τοῦ Προεδρείου περὶ πολλῶν τὸν Σύλλογον ἀφορωσῶν ὑποθέσεων· ἐν δὲ ταῖς τακτικαῖς συνεδριάσεσι τῶν Κοσμητόρων ἐγένετο σύσκεψις περὶ ἐλαττώσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ὑπαλλήλων διὰ τὸ ἀνώμαλον καὶ δυσχερὲς τῶν οἰκονομικῶν τοῦ Συλλόγου καὶ περὶ τῶν μέσων ἐν γένει τῆς βελτιώσεως αὐτῶν, ἐν μιᾷ δὲ ἐξ αὐτῶν ἐβουλεύθη τὸ Προεδρεῖον περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Σωματείου εἰς τὸ Προεδρεῖον ἀνατεθείσης ἐντολῆς ὅπως βουλευθὲν καθυποβάλῃ καὶ ὑποδείξῃ τῷ Συλλόγῳ τὸ κατάλληλον πρόσωπον πρὸς ἀντιπροσώπευσιν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ἐν τῷ ἐν Ἀθήναις συγκροτηθέντι Συνεδρίῳ ἁπάντων τῶν Συλλόγων τῶν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος ὑφισταμένων.

Τοῦ δὲ ὅλου Σωματείου ὁ ἀριθμὸς τῶν συνε-

Digitized by Google

δριάσεων συμποσοῦται εἰς ἐννέα μὲν ἐκτάκτους, εἴκοσι δὲ καὶ ἑπτὰ τακτικάς. Ἐκ τῶν ἐκτάκτων τέσσαρες συνεκλήθησαν ἐν μέσῳ θέρει καὶ ἀρχαῖς φθινοπώρου, ὁπότε πλὴν ἄλλων πολλῶν παρατεθέντων ἀντικειμένων ἐγένοντο καὶ νέαι ἐκλογαὶ Ταμίου, Προέδρου τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ εἰδικοῦ Γραμματέως συνεπείᾳ τῆς δι' ἀποδημίαν παραιτήσεως τῶν τέως ὑπουργούντων τῷ Σωματείῳ· ἐκ δὲ τῶν ὑπολοίπων ἐκτάκτων συνεδριάσεων δύω μὲν ἔλαβον χώραν πρὸς ἀνάγνωσιν ἐκθέσεων τῶν Ἐπιτροπῶν, τῶν γραμματέων, τοῦ βιβλιοφύλακος καὶ τοῦ ταμίου, καὶ τρεῖς ἕτεραι ἡ μὲν τῶν ἀρχαιρεσιῶν, ἡ δὲ πρὸς συμπλήρωσιν διαφόρων ἐργασιῶν, καὶ ἡ τῆς ἐπετείου ἑορτῆς τοῦ Συλλόγου γενήσονται λίαν προσεχῶς.

Ἐν δὲ ταῖς τακτικαῖς τῆς ὁλομελείας συνεδριάσεσι διεφωτίσθη τὸ Σωματεῖον ἐν ἀκριβεῖ λεπτομερείᾳ περὶ τῆς πολλαπλῆς καὶ ποικίλης τοῦ Συλλόγου ἀλληλογραφίας, περὶ τῶν διαφόρων γενομένων προσφορῶν εἰς βιβλία καί τινα ἀρχαιολογικὰ ἀντικείμενα, ἐξέφερεν ἐπὶ τῶν μελῶν, τῶν προταθέντων ὑπὸ τοῦ Προεδρείου καὶ ἄλλων ἀξιοτίμων μελῶν, τὴν κυρίαρχον αὐτοῦ γνώμην, ἐμελέτησε δὲ καὶ συνεζήτησε μετὰ προσεκτικῆς ἐπιστασίας, δραστηρίου ἐνεργείας καὶ τῆς πρεπούσης γαλήνης καὶ ἁρμοδιότητος περὶ οὐκ ὀλίγων ἀντικειμένων οὐσιωδεστάτων καὶ ζωηρῶς τὸ ἐνδιαφέρον παντὸς φιλομούσου ἐπιστήμονος κινούντων, ἠκροάσατο δὲ καὶ πολλῶν ἀξιολόγων πραγματειῶν λίαν φερεπόνως παρατεθεισῶν ὑπ' ἀνδρῶν πεπειραμένης ἱκανότητος καὶ δεδοκιμασμένης ἐπιστημονικῆς ἀξίας ὡς ἑξῆς :

1) Τὸ «Περὶ τῆς πρώτης γενέσεως τῶν ὀργανικῶν ὄντων» ἀναγνωσθὲν ὑπὸ τοῦ κ. Ι. Καρολίδου.

2) «Περὶ τῆς κατὰ Πλάτωνα ἀπολογίας τοῦ Σωκράτους» καὶ τοῦ «Περὶ Ἀντιδόσεως λόγου τοῦ Ἰσοκράτους», ὑπὸ τοῦ κ. Ἡρακλέους Βασιάδου, ἐν δυσὶν ἀναγνώμασιν.

3) «Περὶ διδακτικῶν μεθόδων καὶ ἰδίως περὶ μεθοδικῆς τῆς διδασκαλίας τῆς μητρικῆς γλώσσης ἐν καλῶς κατηρτισμένῃ δημοτικῇ σχολῇ», ὑπὸ Χρ. Σαμαρτσίδου, ἐν δυσὶν ἀναγνώμασιν.

4) «Περὶ τῆς ῥητορικῆς κατὰ Φαῖδρον καὶ Γοργίαν τοῦ Πλάτωνος», ἐν τρισὶν ἀναγνώσμασιν, ὑπὸ τοῦ κ. Ἡρ. Βασιάδου.

5) «Περὶ φυτῶν παρ' Ἑβραίοις», ὑπὸ τοῦ Ἐξοχωτάτου κ. Γεωργ. Ἀριστάρχου.

6) «Περὶ Δημοσθένους καὶ τῶν λόγων αὐτοῦ» ἐν τέτταρσιν ἀναγνώσμασιν, ὑπὸ Ἡρ. Βασιάδου.

7) «Περὶ τοῦ παρὰ τοῖς Ἄραψιν ἐμπορίου τῶν ὀρυκτῶν ἐν φυσικῇ καὶ ἐξειργασμένῃ καταστάσει», ἐν τέτταρσιν ἀναγνώσεσιν, ὑπὸ τοῦ ἐξοχωτάτου κ. Γεωργίου Ἀριστάρχου.

8) «Νεώτατα Βυζαντινὰ Μελετήματα ἐξ Εὐρώπης», ὑπὸ τοῦ κ. Ἀλεξ. Πασπάτη, ἐν δυσὶν ἀναγνώσμασιν.

9) «Περί τινος ἐπεισοδίου τῆς ἐν Μεσοποταμίᾳ περιοδείας τῆς Α. Ε. τοῦ κ. Ἰωάννου Ἀριστάρχη βέη»· ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ.

10) Ἀνάγνωσις τοῦ εἰδικοῦ Προγράμματος τοῦ Α' μέρους τοῦ Καραπανείου Διαγωνίσματος· ὑπὸ Ἀβραὰμ Μαλιάκα, εἰσηγητοῦ καὶ γραμματέως τῆς Ἐκπαιδ. Ἐπιτροπῆς.

11) «Περί τινων ἑλληνικῶν, λατινικῶν καὶ σλαβικῶν ἐπιγραφῶν τῆς ἐπαρχ. Βελεγράδων», ὑπὸ τοῦ Ἄρχοντος Μεγάλου Λογοθέτου κυρίου Σταυράκη Ἀριστάρχου.

12) «Βραχέα τινὰ ἐκ τῆς βιολογίας τοῦ ἄρτι ἀποβιώσαντος Ἰουλίου Μίλιγγεν» ὑπὸ τοῦ κ. Ἀλεξ. Πασπάτη.

13) «Βιογραφικὰς σημειώσεις περὶ τοῦ ἀποβιώσαντος Ν. Δραγούμη, ἀντεπιστέλλοντος τοῦ Συλλόγου μέλους», συνταχθείσας μὲν ὑπὸ τοῦ κ. Ἐμμ. Ἰωαννίδου ἀναγνωσθείσας δὲ ὑπὸ τοῦ κ. Γεν. Γραμματέως.

14) «Βιολογίαν τοῦ ἀοιδίμου Σκαρλ. τοῦ Βυζαντίου, ἐπιτίμου μέλους τοῦ Συλλόγου», συνταχθεῖσαν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Ἰωαννίδου ἀναγνωσθεῖσαν δὲ ὑπὸ τοῦ κ. Γεν. Γραμματέως.

15) «Περὶ Μεταναστεύσεως τῶν Ἀτσιγγάνων», ὑπὸ τοῦ κ. Ἀλ. Πασπάτη.

16) «Ἔκθεσιν περὶ τῆς ἐν Κων/πόλει ἐκπαιδεύσεως», ὑπὸ τοῦ κ. Θ. Σαλτέλη.

17) «Βιολογίαν τοῦ ἀποβιώσαντος Συμβουλίδου ἐπιτίμου μέλους τοῦ Συλλόγου», συνταχθεῖσαν ὑπὸ τοῦ κ. Ξανθοπούλου.

18) «Ἔκθεσιν τοῦ κ. Γ. Δημητριάδου ἐπὶ τοῦ χειρογράφου Μανδάκη».

Περὶ τῶν μελῶν.

Μέλη κατὰ τὴν διανυθεῖσαν συλλογικὴν περίοδον ἐνεγράφησαν 60 μὲν καὶ 6 τακτικά, 17 δὲ ἐπίτιμα τὰ ἑξῆς: Ἡ Α. Θ. Παναγιότης ὁ Πατριάρχης ἀνακηρυχθεὶς ὁμοφώνως ὑπὸ πάντων διὰ ῥαγδαίων χειροκροτήσεων ἀπὸ τακτικοῦ εἰς ἐπίτιμον μέλος· αἱ ὑψηλαὶ ἐξοχότητες οἱ κ. κ. Λ. Γαμβέττας, Πρόεδρος τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας, Βάδδιγκτων, ὑπουργὸς τῶν ἐξωτ. αὐτῆς, Fabri Inspector ἐν Γερμανίᾳ, Φουρνιέ, πρεσβευτὴς τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας, Ἀλέξ.

Κουμουνδοῦρος, Θεόδωρος Δεληγιάννης, Ἐπαμ. Δεληγεώργης, Θρασύβουλος Ζαΐμης καὶ Χαρίλ. Τρικούπης, ὑπουργοὶ καὶ κομματάρχαι τῶν διαφόρων ἐν Ἑλλάδι μερίδων· πρὸς δὲ τούτοις καὶ οἱ ἑξῆς ἐπὶ παιδείᾳ καὶ φιλελληνισμῷ διακρινόμενοι: οἱ κ.κ. Jebb, ἑλληνιστὴς καὶ διαπρεπὴς φιλέλλην, καθηγητὴς ἐν Γλασκώβῃ· Ἔκστρεϊτ, καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Λειψίας· Κωνσταντῖνος ὁ Παπαρρηγόπουλος, καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου· ἡ Α. Ἐξ. ὁ Σαΐδ πασᾶς, ὑπουργὸς τῆς δικαιοσύνης· Φιλήμων, βουλευτὴς καὶ ἔφορος τῆς βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς· Henri Houssaye, λόγιος ἐν Παρισίοις· ἡ Α. Ἐξ. ὁ κ. Γρηγ. Ἀριστάρχης βέης, πρεσβευτὴς τῆς Τουρκίας ἐν Οὐασιγκτῶνι καὶ ὁ Π. Εὐστρατιάδης, ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων ἐν Ἑλλάδι. Πλὴν τούτων ὁ Σύλλογος κατὰ τὸ παρὸν ἔτος ἐνέγραψε καὶ ἕνα δωρητήν, τὸν κ. Στέφανον Σκυλίσσην.

Καὶ τὸ ποσὸν δὲ τῶν ἀντεπιστελλόντων μελῶν ἐπηυξήθη κατὰ τὸ τρέξαν ἔτος διὰ πέντε ἑτέρων τῶν κ. κ. Σωκράτους Κολλιάτσου, διευθυντοῦ τῆς Ῥιζαρείου Σχολῆς· Γερασίμου Πινιατώρου καὶ Παναγῆ Βεργωτῆ, Κεφαλλήνων· Ἀλεξ. Σκαρλάτου τοῦ ἐν Τεργέστῃ καὶ Ἀναστ. Σκαρλάτου τοῦ ἐν Ἀθήναις, τῶν Βυζαντίων.

Ἰδού, κύριοι, βραχεῖα καὶ ὅσον ἔνεστι περιληπτικὴ ἀφήγησις τῶν πεπραγμένων ἐν ἁπάσαις ταῖς τακτικαῖς καὶ ἐκτάκτοις συνεδριάσεσι τῶν τε κοσμητόρων καὶ τοῦ Συλλόγου.

Περαίνων δὲ αὐτὴν ἱερὸν συναισθάνομαι καθῆκον ὅπως εὐχαριστήσω ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸν σεβαστόν μοι κύριον Πρόεδρον διὰ τὴν ἀείποτε γλυκεῖαν καὶ μειλίχιον αὐτοῦ πρός με συμπεριφορὰν ἣν πατρικῶς ἀπέδειξε καθ' ἅπαν τὸ διάστημα τῆς ὑπ' αὐτὸν συνεργασίας μου, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὰ ἐρίτιμα τοῦ Σωματείου μέλη ἅτινα ἠξίωσαν καὶ ἐνεπιστεύθησάν μοι τὴν ὑψηλὴν τιμὴν τοιαύτης ἐκλογῆς ἥτις, αὐτὰ ἤθελον κρίνει, κατὰ πόσον ἀνταπεκρίθη εἰς τὰ ὑπ' αὐτῶν ἐν τῷ συμφέροντι τοῦ Συλλόγου προσδοκώμενα. Πέπεισμαι οὐχ ἧττον ὅτι ἡ εὐγενὴς Ὑμῶν ἐπιθυμία τοῦ νὰ ἱκανοποιήσητε τὴν ἐμὴν φιλοτιμίαν καὶ τοὺς ἀφιερωθέντας μοι πόνους, πᾶν πλημμέλημα ἐκ τῶν ἐμῶν ἔν τε τῇ παρούσῃ ἐκθέσει καὶ ἐν τῇ λοιπῇ μου ὑπηρεσίᾳ ἐν γένει παριδοῦσα καὶ τὰ ὅρια τῆς φειδοῦς ὑπερπηδήσασα, θέλει ὁμοπροθύμως εὕρει τὴν ἀνάπαυσιν αὐτῆς εἰς τὰς σκηνὰς τῆς δαψιλείας καὶ τῆς ἐμψυχούσης ἐπιεικείας.—Ἐπιτραπήτω δέ μοι ὡς ὑστάτην σφραγῖδα τῶν ἔργων καὶ λόγων μου νὰ ἀναπέμψω πολύευκτον εὐχὴν ὑπὲρ τοῦ Συλλόγου, ἐν ᾗ διὰ ζωηφόρων καὶ χρυσαυγῶν χαρακτήρων γέγλυπται ἡ ἐν τῇ συναφείᾳ αὐτῆς ἀήττητος καὶ πάνσεπτος τριάς: *Ὁμόνοια, Ζωή, Πρόοδος.*

Ὁ εἰδικὸς Γραμματεὺς
Ι. Θ. ΜΟΥΣΙΚΟΣ.

Τούτους ἅπαντας εὐχαριστεῖ ἀπὸ καρδίας ὁ κ. Πρόεδρος διὰ τὸν πολὺν καὶ πρόθυμον ζῆλον ὅστις εἰς πάσας αὐτῶν τὰς ὑπὲρ τοῦ Συλλόγου ὑπουργίας ὀτρηρὸς διετέλεσε τοῦ τε καλάμου καὶ τῶν λόγων ἡγέτης. Ἡ τοῦ κ. Πασπάτη ἔκθεσις κατέληγε διὰ δύο προτάσεων ὑπ' αὐτοῦ ἐξενεχθεισῶν, διὰ τῆς πρώτης τῶν ὁποίων ἐγνωμοδότει ἵνα μὴ ἐπιτρέπῃ ὁ Σύλλογος νὰ φέρωνται οἱ ἀρχαιολογικοὶ κώδικες ἔξω τῶν ἀρχείων· καὶ β') νὰ ποιήσῃ ὁ Σύλλογος τὰ ἁρμόδια διαβήματα παρὰ τῇ Πύλῃ, ὅπως δύο ἀρχαῖοι βαπτιστῆρες, σήμερον ἐν τῷ ῥύπῳ κοιτόμενοι, προσενεχθῶσιν εἰς τὰ Πατριαρχεῖα. Τὴν πρώτην τῶν προτάσεων τούτων ὁ Σύλλογος παμψηφεὶ ἀπεδέξατο ὁμοῦ μετὰ τῆς ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ὑποβληθείσης προσθήκης, ὅτι οὐδεὶς εἴτε μέλος εἴτε μὴ ἔχει τὸ δικαίωμα τὰς εἰς τὸν Σύλλογον ἅπαξ εἰσαχθείσας ἐπιγραφὰς νὰ ἀντιγράφῃ. Ἐπὶ δὲ τῆς β' προτάσεως παρατηρεῖ ὁ κ. Πρόεδρος ὅτι καὶ ἄλλοτε παρακληθέντα ὑπὸ τοῦ Προεδρείου μέλη τινὰ ἰσχύοντα ὅπως ποιήσωσι προτάσεις παρὰ τῇ τουρκικῇ Κυβερνήσει ἐξαιτούμενα ὑπὲρ τοῦ Συλλόγου τὰ προϊόντα τῶν ἐν Κύπρῳ ἀνασκαφῶν, ἠρνήθησαν τὴν ἀπὸ μέρους τοῦ Συλλόγου τοιουτότροπον αὐτῶν μεσολάβησιν. Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ὁ κ. Ἠρ. Βασιάδης τίθησιν εἰς τὴν μέριμναν τοῦ Συλλόγου τὴν τοῦ 46 ἄρθρου τοῦ Κανονισμοῦ πραγμάτωσιν, καθ' ἣν πρέπει τὰ ἔργα καὶ τὰ προϊόντα τῶν διαφόρων Ἐπιτροπῶν ἀναγνωσθέντα καὶ ἐπικυρωθέντα πρῶτον ἰδίᾳ μεταξὺ τῶν μελῶν αὐτῆς νὰ κοινοποιῶνται εἶτα ἐν ἰδιαιτέροις ἀναγνώσμασι πρὸς ἅπαντα τὸν Σύλλογον πρὸς κοινὴν τῆς ὁλομελείας ὠφέλειαν, τοῦθ' ὅπερ δὲν παρετήρησε τελεσιουργήσασαν ἐφέτος τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἐπιτροπήν· ἀλλ' ὁ κ. Πρόεδρος σπεύδει νὰ ὑπομνήσῃ αὐτῷ ὅτι καὶ μεθ' ὅλας τὰς ὑπὸ τοῦ ἀκαμάτου τῆς ἐν λόγῳ Ἐπιτροπῆς προέδρου ὁμολογίας περὶ τοῦ ἀνειμένου τῶν ἐργασιῶν της κατὰ τὴν λήξασαν περίοδον ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐπιτροπή, οὐδαμῶς τὸ οὐσιῶδες αὐτῆς τοῦτο καθῆκον παριδοῦσα, παρέθηκε διὰ τοῦ ἀξιοτίμου αὐτῆς μέλους τοῦ Ἄρχοντος Μεγάλου Λογοθέτου Σταυράκη Ἀριστάρχου ἐν

ὅλον ἀνάγνωσμα τὸ *περὶ διαφόρων ἐπιγραφῶν ἑλληνικῶν, λατινικῶν καὶ σλαβικῶν τῆς ἐπαρχίας Βελιγράδων* ἐπιγραφόμενον. Μεθ' ὃ περατοῦται ἡ συνεδρίασις.

Συνεδρίασις φξδ'.

(Τακτική).

Τῇ 30 Ἀπριλίου 1879.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ὀδ. Ἰαλέμου.

Μετὰ τὴν ἐπιψήφισιν τῶν ὑπὸ τοῦ εἰδικοῦ Γραμματέως ἀναγνωσθέντων πρακτικῶν ὁ κ. Γεν. Γραμματεὺς λαβὼν τὸν λόγον ἐκτίθησι περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου.

Μετὰ ταῦτα ἀναγινώσκεται ἡ παραίτησις τοῦ κ. Ἀλ. Πασπάτη, ἀποχωροῦντος ἀπὸ τῆς προεδρείας εἰς ἣν τὴν προτεραίαν ἐξελέγη. Εἰς τὴν γνώμην τοῦ κ. Ἀβραὰμ Μαλλιάκα, ὅπως ἐπιτροπή τις ἐκλεγεῖσα μεταβῇ καὶ παρακαλέσῃ τὸν κ. Ἀλ. Πασπάτην ν' ἀποσύρῃ τὴν παραίτησίν του, ὁ κ. Ἡρ. Βασιάδης μὴ συγκαταλεγόμενος ἐκφράζει ἔκπληξιν ἐπὶ τῇ παραιτήσει τοῦ κ. Ἀλ. Πασπάτη ἅτε παρόντος κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς ἐκλογῆς καὶ οὐδαμῶς ἀνανεύσαντος· ἀλλ' ὅμως μετὰ τὴν παρατήρησιν τοῦ κ. Φ. Τάγη σχολιάζουσαν εὐλόγως τὴν μὴ ταυτόχρονον τῇ ἐκλογῇ παραίτησιν διὰ τὸ ἀπροσδόκητον αὐτῆς ὁ Σύλλογος ἀποφασίζει ἵνα μέλη τινὰ τοῦ Προεδρείου μεταβάντα πειραθῶσι τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Ἀβραὰμ Μαλιάκα προταθέντα. Μετὰ τοῦτο ἐρωτῶν ὁ κ. Πρόεδρος τὸ Σωματεῖον περὶ τῆς προκηρύξεως ἢ μὴ τοῦ διαγωνίσματος Σουλίνη ἀναφορικῶς τῶν διὰ τῆς ἐσχάτης αὐτῶν ἐπιστολῆς ἀναγγελλομένων συνίστησι τὴν μὴ προκήρυξιν αὐτοῦ ὑπ' εὐθύνην τοῦ Συλλόγου, ὅπερ ἀπεδέξατο ὁ Σύλλογος. Μετὰ ταῦτα ἀγγέλλεται τὸ δεύτερον καὶ διὰ μυστικῆς ψηφοφορίας γίνεται παμψηφεὶ παραδεκτὸς ὡς τακτικὸν μέλος τοῦ Συλλόγου ὁ ἅγιος Φιλαδελφείας κ. Γεράσιμος προτεινόμενος ὑπὸ τῶν ἐν τῇ προηγουμένῃ συνεδριάσει ἀναφερομένων. Κατόπιν τούτων ὁ μὲν κ. Πρόεδρος προτείνει ὁ δὲ Σύλλογος ἐγκρίνει ὅπως καὶ κατὰ τὸ παρὸν ἔτος λάβῃ ὁ κ. Κων. Κριτικίδης ὡς ἔξοδα τῆς εἰς τὰ ἰαματικὰ λουτρὰ μεταβάσεώς του λίρ. οθ.1 0, τοῦ δὲ ἐπιστάτου κ. Θεοδώρου νὰ αὐξηθῇ ὁ μηνιαῖος μισθὸς κατὰ ἡμίσειαν λίρ. ἀπὸ τοῦ Μαΐου καὶ ἐφεξῆς. Εἶτα ὁ κ. Ἡρ. Βασιάδης ἐκτίθησι διὰ βραχέων τὴν κατὰ τὰς Ἀθήνας ἀποστολὴν τῆς ἀντιπροσωπείας του, δηλοποιῶν συνάμα ὅτι τὰ προσεχῶς ἐκδιδόμενα πρακτικὰ διαφωτίσουσι κάλλιον τὰ γενόμενα.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Πρόεδρος ἀντὶ τοῦ κ. Ταμίου ἀναγινώσκει ἔκθεσιν αὐτοῦ περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ ταμίου, ἔχουσαν ὡς ἕπεται·

Κύριοι,

Παρερχόμενος ἐνώπιον ὑμῶν ὅπως δώσω λόγον τῆς διαχειρίσεως τοῦ Ταμείου τοῦ Συλλόγου, καθῆκόν μου θεωρῶ πρώτιστον, ὅπως ἐκφράσω τὰς εὐχαριστίας μου πρὸς τὰ ἀξιότιμα μέλη τοῦ Συλλόγου ἐπὶ τῇ τιμῇ, ἣν περιέβαλόν με, ἐμπιστευθέντες εἰς τὰς χεῖράς μου τὴν περιουσίαν καὶ διαχείρισιν τῶν οἰκονομικῶν τοῦ Συλλόγου, καὶ ἡ ἔκφρασις αὕτη τῶν εὐχαριστιῶν μου ἔστω τὸ κάλλιστον τῆς ἐκθέσεώς μου προοίμιον, διὸ καὶ εὐθὺς ἐπὶ τὸ ἀντικείμενόν μου ἔρχομαι.

Καὶ πρῶτον κατὰ τὸ λῆξαν ἤδη συλλογικὸν ἔτος ἐνεγράφησαν εἰς τὸ μητρῷον τοῦ Συλλόγου 66 νέα τακτικὰ μέλη, ὥστε ὁ ὅλος ἀριθμὸς τῶν μελῶν ἀνῆλθεν εἰς 471, ἐξ ὧν μόνον 194 μέλη ἀπέτισαν τὴν ἐτησίαν αὐτῶν συνδρομήν.

Αἱ καθυστερήσεις ἅπασαι τῶν τε προηγουμένων καὶ τοῦ λήξαντος ἤδη ἔτους, προερχόμεναι ἐκ τακτικῶν συνδρομῶν, ἀνέρχονται εἰς λίρας ὀθωμαν. 280 περίπου· ὡς δ' ἐκ τῆς ἐκτάκτου καχεκτικῆς θέσεως τῆς ἀγορᾶς, ἕνεκα τοῦ χαρτονομίσματος, οὐδὲ κατὰ τὸ λῆξαν ἤδη συλλογικὸν ἔτος ἐθεωρήθη καλὸν ἡ κατὰ γράμμα ἐφαρμογὴ τοῦ 22ου ἄρθρου τοῦ διέποντος Κανονισμοῦ, διὸ καὶ οὐδὲν τῶν τακτικῶν τοῦ Συλλόγου μελῶν διεγράφη τοῦ Μητρῴου, ὡς μὴ ἀποτῖσαν τὴν συνδρομὴν αὐτοῦ· ἐλήφθη δὲ φροντὶς περὶ τούτων καὶ ἐλπίς ἐστιν ὅτι σημαντικὴ εἴσπραξις γενήσεται ἐκ τῶν καθυστερουσῶν συνδρομῶν, καθότι ἐκτὸς ὀλιγίστων δυστροπούντων εἰς τὴν πληρωμήν, πάντες οἱ ἄλλοι, μὴ ἀποτίσαντες μὲν εἰσέτι τὴν συνδρομὴν αὐτῶν, δεικνύουσιν ὅμως πρὸς τοῦτο τὴν καλὴν διάθεσιν αὐτῶν.

Εὐχαρίστως δὲ διακοινοῦμεν τῷ Συλλόγῳ ἐκ τῶν προτέρων ὅτι, ὡς ἐκ τοῦ καταλόγου τῆς κινήσεως τοῦ Ταμείου καὶ τοῦ ἐξαγομένου θέλετε ἰδεῖ, μεθ' ὅλας τὰς οἰκονομικὰς ἀνωμαλίας καὶ δυσχερείας καὶ τὰ πολλὰ ὁμολογουμένως ἔξοδα τοῦ Συλλόγου, ἐκ τῆς μεγάλης ἐνεργείας αὐτοῦ προερχόμενα, μένει περίσσευμα λιρῶν ὀθωμανικῶν 70,80· ἕνεκα δὲ τῆς ἐσπευσμένης καὶ κατὰ τὸ μέσον τοῦ συλλογικοῦ ἔτους ἀποδημίας τοῦ προκατόχου Ταμίου κ. Λ. Χρυσοβελώ-

Digitized by Google

νη, καὶ πολλῶν ἐκκρεμῶν λογαριασμῶν, καθίσταται ἂν οὐχὶ ἀδύνατος τοὐλάχιστον δυσχερὴς ἡ κατάστρωσις τοῦ Καταστατικοῦ τῆς περιουσίας τοῦ Συλλόγου, διὸ καὶ προτείνομεν ὅπως ἐσπευσμένως διορισθῇ ἐπιτροπὴ εἰδική, ἥτις, μελετήσασα καλῶς τὰ βιβλία, νὰ καταστρώσῃ τακτικὸν καὶ καθαρὸν Καταστατικόν, πολλὰ δὲ τὰ περιττὰ ἀπαλείψῃ· σήμερον δὲ ἡ καθαρὰ περιουσία τοῦ Συλλόγου συνίσταται ἐκ τοῦ κτιρίου αὐτοῦ, τῆς βιβλιοθήκης, ὀργανοθήκης, ἀρχαιοτήτων, ἐπίπλων καὶ μετοχῶν τῆς Ἑλληνικῆς Πιστωτικῆς Τραπέζης 60, καὶ σιδηροδρόμου Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας 20, αἵτινες ἅπασαι ἐκτιμῶνται εἰς λίρας ὀθωμανικὰς 340.—Πλὴν δὲ τούτων εἰσὶ καὶ Λ. Ο. 215 κατατεθειμέναι εἰς τόκον προερχόμεναι ἐκ μέρους μόνον τῶν κληροδοτημάτων τοῦ ἀειμνήστου Σουλήνη, καὶ αἵτινες χρησιμεύουσι πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ἐπιθυμιῶν τοῦ ἀοιδίμου κληροδότου.

Ἀναγκαῖον δὲ ἐθεωρήσαμεν ὅπως δώσωμεν ἀκριβεστέρας ἐξηγήσεις ἐπὶ τοῦ κονδυλίου τῶν ἐκτάκτων ἐξόδων, ὅπερ ἐν τῷ ἀναγνωσθησομένῳ καταλόγῳ τοῦ ἐξαγομένου φέρεται γενικῶς, συνίσταται δὲ ἐκ λιρῶν ὀθωμ. 82,47.

Ἔχει δὲ κατὰ μέρος ὡς ἐξῆς·

Εἰς ἀντιπρόσωπον τοῦ Συλλόγου ἐν τῷ ἐν Ἀθήναις συνεδρίῳ τῶν Συλλόγων	ΛΤ. 30 —
» συνδρομὰς εὐρωπαϊκ. Περιοδικῶν	» 22,47
» συνδρομὴν ὑπὲρ Γυμνασίου Ἀδριανουπόλεως	» 10 –
» ἐκτύπωσιν χαρτῶν καὶ ἐγκυκλίων Συλλόγου	» 14,50
» διάφορα	» 5,50
	ΛΤ. 82,47

Ταύτας προεισαγωγικῶς δόντες τὰς διασαφήσεις ἀναγινώσκομεν τοὺς καταλόγους κινήσεως Ταμείου καὶ τοῦ ἐξαγομένου.

Κίνησις Ταμείου

Τοῦ ἐν Κ/πόλει **Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου** *διὰ τὸ συλλογικὸν ἔτος*

1878—79.

εἰσέπραξεν.		ἐδαπάνησεν.	
Ἀπὸ Γραμμάτια εἰσπραχθέντα..	ΛΤ. 205 —	Εἰς πρόχειρα κ. Α. Χρυσοβελώνη...	ΛΤ. 25,50½
» Τακτικὰς συνδρομὰς.....	» 203,80	» μισθοδοσίας.............	» 226 —
» Καθυστερούσας.........	» 78 —	» διάφορα ἔξοδα...........	» 33,13
» Δικαιώματα διπλωμάτων..	» 59 —	» ἐπισκευὴν καὶ καθάρισμα Καταστήματος καὶ προσθήκην ἐπίπλων.	» 60,44
» Τόκους χρεωγράφων (60 μετοχῶν Πιστωτ. Τραπέζης).	» 24,19	» ἐκτάκτους δαπάνας........	» 82,47
» Ζωγράφειον Βιβλιοθήκην...	» 62,99	» περιοδικὸν δύο ἐτῶν........	» 128,85
» Κληροδότημα πατριάρχ. Ἰωακεὶμ τοῦ Β'..........	» 100 —	» διαγωνίσματα Χ. Ἐφ. Ζωγράφου.	» 100 —
» Ὅμοιον Β. Γ. Σουλήνη....	» 250 —	» ἄπορα σχολεῖα Κωνστ/λεως Μ. Νεγροπόντη.............	» 100 —
» Προσφορὰς Ἑλλ. Κυβερνήσεως	» 69,40	» ἄπορα σχολεῖα ἐπαρχιῶν Αἴνου, Καβάρνης...............	» 20 —
» » Ἰω. Ζυγομαλᾶ Μαγχεστρίας.......	» 10,80	» φωτισμόν, θέρμανσιν.......	» 11,64½
» » Στεφ. Αὐγ. Ῥάλλη Λονδίνου......	» 21,60	» πυρασφάλιστρα...........	» 22,06½
» » Ἀλεξ. Βλαστοῦ...	» 10,80	» Société Générale.........	» 62,99
» » Ὁμογ. Μαγχεστρίας	» 70,08	» Σύλλογον Παρισίων........	» 4,64
» Πωλήσεις βιβλίων.......	» 18,60	» Βιβλιοθήκην.............	» 12,36
		» γραφικὴν ὕλην...........	» 6 —
		» μετρητὰ ἐν τῷ Ταμείῳ......	» 286,16½
	ΛΤ. 1184,26		ΛΤ. 1184,26

Ἐν Κωνστ/πόλει, τῇ 30 Ἀπριλίου 1879.

Ο ΤΑΜΙΑΣ
Ν. ΒΑΜΒΑΚΗΣ.

Digitized by Google

Ἐξαγόμενον

τῆς διαχειρίσεως τοῦ Συλλογικοῦ ἔτους 1878—79.

Εἰσπράξεις.		Δαπάναι.	
Κληροδότημα Πατριάρχ. Ἰωακεὶμ Β'. ΑΤ.	100 —	Πρόχειρα κ. Α. Χρυσοβελώνη.... ΤΑ.	25,50½
» Β. Γ. Σουλήνη..... »	35 —	Μισθοδοσίας............... »	226 —
Προσφορὰ Ἑλλ. Κυβερνήσεως..... »	69,40	Διάφορα ἔξοδα.............. »	33,13
» Ἰω. Ζυγομαλᾶ Μαγχεστρίας »	10,80	Φωτισμὸν καὶ θέρμανσιν........ »	11,64½
» Στ. Αὐγ. Ῥάλλη, Λονδίνου »	21,60	Περιοδικὸν δύο ἐτῶν........... »	128,85
» Ἀλεξ. Βλαστοῦ » »	10,80	Γραφικὴν ὕλην.............. »	6 —
» ὁμογενῶν Μαγχεστρίας.. »	70,08	Πυρασφάλιστρα.............. »	24,06½
Τακτικὰς συνδρομὰς.......... »	203,80	Ἐπισκευὴν κτιρίου καὶ προσθ. ἐπίπλων »	60,44
Καθυστερούσας συνδρομάς....... »	78 —	Ἐκτάκτους δαπάνας........... »	82,47
Δικαιώματα Διπλωμάτων....... »	59 —	Βιβλιοθήκην................ »	12,36
Τόκους χρεωγράφων........... »	24,19	Ἄπορα Σχολ. Αἴνου καὶ Καβάρνης. »	20 —
Πωλήσεις βιβλίων............ »	18,60	Περίσσευμα τῆς παρούσ. Διαχειρίσεως. »	70,80½
ΤΑ.	701,27	ΑΤ.	701,27

Ἐν Κωνστ/πόλει, τῇ 30 Ἀπριλίου 1879.

Ο ΤΑΜΙΑΣ
Ν. ΒΑΜΒΑΚΗΣ.

Τοιαύτη, κύριοι, ἡ ἔκθεσις τοῦ Ταμείου ἐν γένει τοῦ Συλλόγου, ἥτις, ἐὰν φαίνηται κάπως ἀνθηροτέρα τοῦ παρελθόντος ἔτους, εὐτυχεστέρου ὄντος, ὡς πρὸς τὰ οἰκονομικὰ τῆς ἀγορᾶς μας, τοῦτο ἀποδοτέον εἰς τὰς δραστηρίους ἐνεργείας τοῦ ἀξιοτίμου Προέδρου τοῦ Συλλόγου, καὶ εἰς τὰς φιλοτίμους ἐνεργείας καὶ ἄλλων ἀξιοτίμων μελῶν.

Εὔχομαι δὲ ὅπως οἱ φιλόμουσοι ὁμογενεῖς καὶ λόγιοι, ἐννοοῦντες καλῶς τὴν μεγάλην ἐθνικὴν σημασίαν τῆς ὑπάρξεως καὶ ἀξιοπρεποῦς διατηρήσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου, πρόθυμοι σπεύδωσιν εἰς ἐπαύξησιν τῶν οἰκονομικῶν αὐτοῦ.

Τῇ 30 Ἀπριλίου 1879.

Ο ΤΑΜΙΑΣ
Ν. ΒΑΜΒΑΚΗΣ.

Εἶτα ὁ κ. Χ. Χατζηχρήστου ἀναγινώσκει ἔκθεσιν τῆς Φιλολογικῆς Ἐπιτροπῆς, ἔχουσαν ὡς ἑξῆς:

Κύριοι!

Ἡ Φιλολογικὴ τοῦ Συλλόγου Ἐπιτροπὴ δι' ἑτέρου κρείττονος προσώπου ἔδει σήμερον νὰ ἐμφανισθῇ ἐνώπιον ὑμῶν καὶ ποιήσηται τὴν ἔκθεσιν τῶν ἐνιαυσίων ἐργασιῶν αὐτῆς· ἀλλ' ἕνεκα τῆς ἀποδημίας τοῦ γεραροῦ αὐτῆς Προέδρου κυρίου Ἡρκλ. Βασιάδου, ὡς ἀντιπροσώπου τοῦ Συλλόγου εἰς τὸ τῶν Συλλόγων ἐν Ἀθήναις συνέδριον ἀποσταλέντος, ὁ κλῆρος ἔπεσεν ἐπὶ ἐκεῖνον, ὅστις δὶς προηγουμένως παραστὰς ἐν ὑμῖν, δὶς ἐπεβάρυνε τὴν εὐαίσθητον ὑμῶν ἀκοήν· ἀλλὰ καὶ τὸ κακὸν ὁπόταν ἐθισθῇ, ἧττον φαίνεται κακόν· ἐφ' ᾧ καὶ πεποιθὼς παρέρχομαι καὶ τὸ τρίτον ἤδη, ὅπως σύντομόν τινα ἔκθεσιν τῶν ἐργασιῶν τῆς Φιλολογικῆς Ἐπιτροπῆς ποιήσωμαι.

Ἡ Φιλολογικὴ Ἐπιτροπή, συνισταμένη ἐκ τῶν κ. κ. Ἡρακλέους Βασιάδου, Ἀθανασίου Δημητριάδου, Αἰμ. Νοννότη, Α. Λιούμα, Α. Τάγη, Θ. Σαλτέλη, Φ. Τάγη, Ἀβρ. Μαλιάκα, Ν. Φρυδᾶ καὶ Χατζηχρήστου, ἑπτὰ μὲν ἐν νενομισμένῃ ἀπαρτίᾳ ἐποιήσατο συνεδριάσεις, πολλὰς δὲ καὶ ἄλλας ἐρειδομένη ἐπὶ τῇ ἀρχῇ tres collegium faciunt, καθ' ἃς μετὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Προέδρου αὐτῆς Κυρίου Ἡρ Βασιάδου καὶ τοῦ Γραμματέως κυρίου Χρ. Χατζηχρήστου ἠσχολήθη κυρίως εἰς τὴν στερεότυπον καταστᾶσαν ἐργασίαν αὐτῆς, ἥτις οὐκ ὀλίγους ἀγῶνας παρέχει τοῖς μέλεσιν αὐτῆς, ἤτοι τὴν ἐξέτασιν καὶ κρίσιν τῶν ἔργων, τῶν ἀποσταλέντων εἰς τὸ περὶ συλλογῆς ζώντων μνημείων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ Ζωγράφειον Διαγώνισμα, ὅπερ καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο οὐκ εὐκαταφρονήτους ἀπέφερε καρπούς, ἀποσταλεισῶν ὀκτὼ τοιούτων συλλογῶν, ὧν τὴν ἀξίαν καὶ τὴν ἐπὶ τούτων κρίσιν τῆς Ἐπιτροπῆς ἀκούσεσθε παρὰ τοῦ φε-

Digitized by Google

ρεπόνου εἰσηγητοῦ αὐτῆς κυρ. Ἀβρ. Μαλιάκα κατὰ τὴν προσεχῆ τοῦ Συλλόγου ἐπέτειον πανήγυριν.

Ἀπιδοῦσα δὲ καὶ εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Κανονισμοῦ ὁριζόμενα καθήκοντα αὐτῆς ἡ Ἐπιτροπή, τοῦ νὰ διακοινοῖ τῷ Συλλόγῳ τὴν φιλολογικὴν κίνησιν ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ, ᾐτήσατο τὸν Σύλλογον τὰ χρειώδη φιλολογικὰ περιοδικά, προθύμως ὑπ' αὐτοῦ προμηθευθέντα, ὧν ἐν καιρῷ τὴν δέουσαν χρῆσιν ποιήσεται.

Ἐπίσης ἑτέρα μέριμνα, σπουδαίως ἀπασχολοῦσα τὴν Ἐπιτροπήν, ἐστὶν ἡ Ζωγράφειος Βιβλιοθήκη, ἧς τὸ πρόγραμμα πρὸ ἐτῶν μὲν ὁ Σύλλογος ἐδημοσίευσεν, οὔπω δὲ παρουσιάσθησαν οἱ ἀγλαοὶ αὐτοῦ καρποί· οὐδ' ἐνέβαλον μὲν τὴν Ἐπιτροπὴν εἰς νέους κόπους, καίπερ ἀπὸ πολλοῦ ἐπιθυμοῦσαν νὰ δοκιμάσῃ τὴν κοπιώδη αὐτῶν γεῦσιν· ἀλλ' οὐχ ἧττον οὐκ ὀλίγον ἀνιᾷ αὐτὴν ἡ μέχρι τοῦδε ὑστέρησις τοιούτων ἔργων, καθότι μέχρι θανάτου ἀνιᾷ τὸ aspettare e non venire.

Ἐν τοῖς ἔργοις τῆς Ἐπιτροπῆς κατατακτέα καὶ ἡ συμμετοχὴ αὐτῆς διὰ δύο τῶν μελῶν τῶν κ. κ. Ἀθ. Δημητριάδου καὶ Χρ. Χατζηχρήστου εἰς τὸ ἔργον τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς, τὴν σύνταξιν δηλονότι προγράμματος ἐπὶ τοῦ διαγωνίσματος τῆς ἐν Δοξάτῳ Φιλεκπαιδευτικῆς Ἀδελφότητος περὶ Συντακτικῶν Γυμνασμάτων.

Τελευταῖον ἡ Ἐπιτροπὴ ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν χειρόγραφόν τι δρᾶμα ἐν λελυμένῃ γλώσσῃ, ἐπιγραφόμενον «Δρᾶμα ἐθνικὸν *τὸ Πυρποληθὲν Ἀρκάδιον* εἰς πράξεις πέντε παρὰ τοῖς πρόποσι τῆς Ὄσσης ὑπὸ Κωνς. Γ. Ἡρακλείδου ἐξ Ἀγυιᾶς», ὅπερ ὁ ποιήσας ἀπέστειλε τῷ Συλλόγῳ πρὸς κρίσιν, παρακαλῶν, ὅπως ἂν ἡ κρίσις ᾖ εὐνοϊκή, φροντίσῃ ὁ Σύλλογος τὴν ἔκδοσιν αὐτοῦ ἰδίαις δαπάναις. Ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἡ Ἐπιτροπὴ γινώσκουσα ὅτι ὁ Σύλλογος οὐδέποτε μέχρι τοῦδε ἀνεδέξατο τοιούτου εἴδους ἐνεργείας, ἀπέστη τῆς ἐπὶ τοῦ ἔργου τούτου κρίσεως, ἥτις εὐνοϊκή τις τάχα δὲ καὶ ἐναντία εἴη ἄν.

Τοιαῦται καὶ τοσαῦται αἱ ἐργασίαι τῆς Φιλολογικῆς Ἐπιτροπῆς κατὰ τὸ λῆξαν ἤδη Συλλογικὸν ἔτος, εὐάριθμοι μὲν ὁμολογουμένως ἀριθμητικῶς, βαρεῖαι δὲ καὶ πολὺν τὸν ὑλικὸν χρόνον ἀπαιτοῦσαι πρὸς ἀκριβῆ διεξαγωγὴν αὐτῶν. Ἐπὶ τούτοις κατ' ἐντολὴν τοῦ σεβαστοῦ τῆς Ἐπιτροπῆς Προέδρου ἐκφράζω τὰς εὐχαριστίας αὐτοῦ τοῖς ἀξιοτίμοις μέλεσι αὐτῆς ἐπὶ τῇ προθυμίᾳ μεθ' ἧς αὐτὸν ἐβοήθησαν εἰς ἀκριβῆ ἐκτέλεσιν τῶν ἐργασιῶν τῆς Φιλολογικῆς Ἐπιτροπῆς.

Ἡ Φιλολογικὴ Ἐπιτροπή.

Ηρ. Βασιαδης, *Πρόεδρος.*
Χρ. Χατζη Χρηστου.
Αιμ. Νοννοτης.
Α. Ταγης.
Ι. Καρολιδης.
Ν. Φργαλς.
Θ. Σαατεαης.
Θεοχ. Ταγης.
Φιλιππος Ταγης.
Β. Βραννος.

Ὁ δὲ τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐπιτροπῆς πρόεδρος ὁ κ. Πρόεδρος τοῦ Συλλόγου ἀνέγνω ἔκθεσιν τῆς ἐν λόγῳ Ἐπιτροπῆς, ἔχουσαν ὡς ἑξῆς.

Κύριοι,

Ἡ Ἐπιστημονικὴ Ἐπιτροπὴ ἐλάχιστα δυστυχῶς δοῦσα δείγματα τῆς δραστηριότητος αὐτῆς ἀφότου συνεστήθη κατὰ τὸν νέον Κανονισμὸν προσεπάθησε, κατὰ τὴν ἤδη λήγουσαν περίοδον, ὅπως ὅσον ἐνῆν αὐτῇ ἀνταποκριθῇ εἰς τὰς προσδοκίας τοῦ Συλλόγου καὶ ἐκπληρώσῃ κατὰ τὸ δυνατὸν τὴν ἀνατεθειμένην αὐτῇ ἐντολήν. Εἰς ἓξ συνελθοῦσα συνεδριάσεις κατὰ μὲν τὴν πρώτην ἐψήφισε πρόεδρον τὸν ἰατρὸν κ. Σταματιάδην καὶ γραμματέα τὸν κ. Ι. Καραβασίλην· κατὰ δὲ τὴν δευτέραν προέβη εἰς τὴν ἐκλογὴν ἑτέρου προέδρου ἀντὶ τοῦ κ. Σταματιάδου ἀποποιηθέντος τὴν προεδρείαν καὶ ἀνέθηκε ταύτην τῷ Προέδρῳ τοῦ Συλλόγου. Οὗτος δὲ ἔχων τὴν συγκατάθεσιν τῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς καίτοι μὴ ἐν τοῖς πρακτικοῖς γεγραμμένην —διότι ἐγένετο περὶ τούτου συνεννόησις ἐκτὸς τῶν τακτικῶν συνεδριάσεων— ἀπηύθυνεν ἐπισήμως ἐπιστολὰς ὑπ' αὐτοῦ τε καὶ τοῦ κ. Γραμματέως τῆς Ἐπιτροπῆς ὑπογεγραμμένας εἰς τοὺς κ.κ. Δ. Μαλλιάδην, Δ. Σταματιάδην, Ἀρ. Κουμπάρην καὶ κ. Κωνσταντῖνον Σ. Καραθεοδωρῆν, οἵτινες παρεκαλοῦντο δι' αὐτῶν ὅπως ἐκτελέσωσι τὸ ἔργον ὅπερ ἀνέλαβον κατὰ τὴν συλλογικὴν περίοδον τοῦ 1875— 76, τουτέστι συντάξωσιν ἱστορικὰς ἐκθέσεις περὶ τῆς προόδου ἐπιστημῶν τινων παρὰ τῷ ἡμετέρῳ ἔθνει ἀπὸ τῆς ἁλώσεως μέχρι τοῦδε. Προφορικῶς δὲ παρεκλήθησαν περὶ τούτου καὶ ὁ Μέγας Λογοθέτης κ. Σ. Ἀριστάρχης ὡς καὶ ὁ κ. Γ. Δημητριάδης οἵτινες, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς ἐκθέσεως τοῦ κατὰ τὸ ἔτος 1875—76 προέδρου τῆς Ἐπιστημο-

Digitized by Google

νικῆς Ἐπιτροπῆς κ. Σταματιάδου, εἶχον ἐπίσης ἀναδειχθῇ νὰ συνδράμωσιν εἰς ἐπιτέλεσιν τῆς εἰρημένης ἐργασίας. Προθυμότεροι πάντων τῶν ἄλλων ὅπως ἀνταποκριθῶσιν εἰς τὴν παράκλησιν ἡμῶν ἐδείχθησαν οἱ δύο τελευταῖοι· ἀλλὰ κατεπείγοντα ἄλλα καθήκοντα αὐτῶν δὲν ἐπέτρεψαν αὐτοῖς τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ὑποσχέσεως αὐτῶν, ἣν μετὰ λύπης αὐτῶν εἰλικρινοῦς ἀνέβαλον εἰς ἄλλην περίστασιν.

Κατὰ τὰς τέσσαρας δὲ ἑπομένας συνεδριάσεις αὐτῆς ἡ Ἐπιτροπὴ ἠσχολήθη περὶ τὴν συζήτησιν καὶ ἐπιψήφισιν προτάσεώς τινος τοῦ κ. Γ. Δημητριάδου ἀφορώσης τὴν ἐπὶ ἐπιστημονικῶν βάσεων ἐπίτευξιν στατιστικῆς τοῦ ὁμογενοῦς πληθυσμοῦ τῆς Κων/πόλεως. Εἰς τὸ ἀντικείμενον τοῦτο μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιμελείας ἀσχοληθεῖσα ἡ Ἐπιστημονικὴ Ἐπιτροπὴ ἤκουσε μὲν πολλοῦ λόγου ἀξίαν ἔκθεσιν τοῦ κ. Γ. Δημητριάδου ἐν ᾗ ἀνεπτύσσοντο τὰ διάφορα ἐν Εὐρώπῃ στατιστικὰ συστήματα, ἀπεδέξατο δὲ μετά τινων μικρῶν τροποποιήσεων τὸ σχέδιον αὐτοῦ δι' οὗ ἔμελλε νὰ καταςαθῇ δυνατὴ ἡ ἐπίτευξις τῆς στατιστικῆς τοῦ ἐν Κων/πόλει ὁμογενοῦς πληθυσμοῦ, σχέδιον εἰς οὗ τὴν κατάρτισιν ἔσχε καὶ τὴν ἀποτελεσματικὴν συνδρομὴν τοῦ κυρίου Συνδέ.

Κατά τινα τῶν τεσσάρων τούτων συνεδριάσεων, καθ' ἃς διὰ μακρῶν συνεζητοῦντο τὰ τῆς ἐκτελέσεως μέσα ἀπεφασίσθη ὅπως ὁ Σύλλογος αἰτήσηται τὴν συνδρομὴν τοῦ τε Οἰκ. Πατριαρχείου καὶ τῶν λοιπῶν ἐν Κ/πόλει Σωματείων, ἡ δὲ ἀπόφασις αὕτη ὑποβληθεῖσα εἰς τὸν Σύλλογον ἐγένετο παμψηφεὶ δεκτή, καθ' ἃ ἐξάγεται ἐκ τῶν πρακτικῶν τοῦ Συλλόγου, ὡς ἐψηφίσθη ὑπ' αὐτοῦ καὶ ἐν γένει ἡ ἐκτέλεσις πάντων τῶν ὑπὸ τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐπιτροπῆς προταθέντων μέτρων πρὸς ἐπίτευξιν τῆς ἀπαριθμήσεως τοῦ ἐν Κων/πόλει ὁμογενοῦς πληθυσμοῦ. Εἰς τὸ Προεδρεῖον τοῦ Συλλόγου ἀπόκειται νὰ ἐξηγήσῃ τοὺς λόγους δι' οὓς δὲν ἐφηρμόσθησαν ταῦτα κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο. Ἐγὼ δὲ καταπαύων τὸν λόγον ἐν ὀνόματι τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐπιτροπῆς πέποιθα καὶ ἐλπίζω ὅτι ἡ ὤθησις ἣν ἔδωκεν αὕτη εἰς τὰ ἔργα αὐτῆς κατὰ τὸ ἤδη λῆγον συλλογικὸν ἔτος ἔσται ἀφετηρία σπουδαιοτέρων μελετῶν ἐν τῷ μέλλοντι ἃς μετὰ τοσούτῳ μείζονος βεβαιότητος προβλέπω ὅσῳ καὶ περιοδικὰ ἤδη ἐπιστημονικὰ προσεκτήσατο ὁ Σύλλογος, ὧν τινα προὐτέθησαν ἔν τινι τῶν συνεδριάσεων τῆς ἡμετέρας Ἐπιτροπῆς.

Ὁ ταύτης Πρόεδρος

Θα. Ιαλεμος.

Υ. Γ. Τῇ ἐκθέσει ταύτῃ προσήρτηται ἀντίγραφον τῆς περὶ στατιστικῶν συστημάτων ἐν Εὐρώπῃ ἐκθέσεως τοῦ εἰσηγητοῦ κ. Γ. Δημητριάδου, ἵνα δημοσιευθῇ αὕτη ἐν τῷ περιοδικῷ ὁμοῦ μετὰ τῆς παρούσης ἐκθέσεως. (Ἰδὲ σελ. 102—106 τοῦ παρόντος Τεύχους).

Μετὰ ταῦτα ὁ τοῦ Συλλόγου Πρόεδρος εὐχαριστεῖ ἐξ ὀνόματος τοῦ Συλλόγου τοῖς μέλεσι τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐπιτροπῆς διὰ τὸν εὐπρόθυμον αὐτῶν ζῆλον ὅστις τὰ καλὰ ταῦτα ἐπήγαγεν ἀποτελέσματα τῶν ἐργασιῶν των. Ὁ κ. Παρανίκας ἀφορμὴν λαμβάνων ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ τὰ τῆς Ἐπιςημονικῆς Ἐπιτροπῆς ἀναγνώσαντος λεχθέντων, συνίστησιν εἰς τὸν Σύλλογον ὅτι καὶ ἡ Ἐκπαιδευτικὴ Ἐπιτροπὴ εἰργάσθη ἤδη συλλέγουσα στατιστικὰς πληροφορίας καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ χαραχθῶσι τὰ ὅρια τῶν περὶ τούτου ἐργασιῶν τῆς Ἐπιτροπῆς ταύτης καὶ τῆς Ἐπιστημονικῆς· ὁ δὲ κ. Πρόεδρος σπεύδει νὰ διαβεβαιώσῃ ὅτι πρὸ πολλοῦ ἤδη τὰ περὶ τούτου ὅρια διεχαράχθησαν καὶ ἤδη εἰσὶν ἐν τοῖς πρακτικοῖς κατακεχωρισμένα. Εἶτα παρέχει τὸν λόγον τῷ κ. Γεν. Γραμματεῖ πρὸς τὴν ἀπὸ τοῦ βήματος ἀνάγνωσιν τῆς ὑπὸ τοῦ κ. Ξανθοπούλου συνταχθείσης Βιολογίας τοῦ ἀοιδίμου Γ. Συμβουλίδου, ἐπιτίμου μέλους τοῦ Συλλόγου. Μεθ' ὃ εὐχαριστῶν ὁ κ. Πρόεδρος τῷ κ. Ξανθοπούλῳ διὰ τὴν πρόθυμον ἐκτέλεσιν τῆς περὶ τούτου ἐντολῆς τοῦ Συλλόγου διαλύει τὴν συνεδρίασιν.

Συνεδρίασις φξε΄.

(Ἔκτακτος).

Τῇ 2 Μαΐου 1879.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ὀδ. Ἰαλέμου.

Μετὰ τὴν ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ὑπὸ τοῦ Συλλόγου ὁ κ. Γεν. Γραμματεὺς ἀγγέλλει·

α΄) Τηλεγράφημα ἀπὸ Δεδέ-άγάτς, δι' οὗ ἡ Ἐφορία δηλοποιοῦσα τὴν διακοπὴν τῶν ἐκεῖ σχολικῶν ἐργασιῶν ἐξαιτεῖται τὴν ὑλικὴν συνδρομὴν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ὑπὲρ αὐτῶν.

β΄) Ἐπιστολὴν τῆς Ἐφορίας τῶν σχολῶν τοῦ Μπαλατᾶ ἀπὸ 28 Ἀπριλίου συνιστώσης πρὸς παραλαβὴν τῆς 10λίρου ἀμοιβῆς τοῦ Συλλόγου τὸν κ. Διαμαντόπουλον.

Εἶτα ὁ κ. Πρόεδρος ἀγγέλλει τῷ Συλλόγῳ

Digitized by Google

ὅτι ὁ κ. Ἀλ. Πασπάτης παρακληθεὶς ὑπὸ τῶν πλειοτέρων μελῶν ἀμφοτέρων τῶν Προεδρείων τοῦ τε ἀποχωροῦντος καὶ τοῦ τελευταῖον ἐκλεγέντος εὐηρεσθη ν'ἀποσύρῃ τὴν παραίτησίν του.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Χρ. Χατζηχρήστου ἀναγινώσκει ἔκθεσιν περὶ τοῦ προγράμματος τοῦ διαγωνίσματος τῆς ἐν Δοξάτῳ Φιλεκπαιδευτικῆς Ἀδελφότητος περὶ συντάξεως συντακτικῶν γυμνασμάτων.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Θεμιστ. Σαλτέλης, βιβλιοφύλαξ ἀναγινώσκει ἔκθεσιν τῆς καταστάσεως τῆς βιβλιοθήκης, ἔχουσαν ὧδε·

Αἱρεθείς, κύριοι, τῇ ἡμετέρᾳ εὐμενεῖ ψήφῳ βιβλιοφύλαξ εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ τέως τοιούτου κ. Φ. Τάγη, ἀποχωρήσαντος ἕνεκα τῶν πολλῶν αὐτοῦ, ὡς ἔλεγεν, ἀσχολιῶν, ἀπεδεξάμην, καίπερ πολυάσχολος καὶ αὐτός, ἄκων καὶ ὑπ'ἀνάγκης τὴν ἔντιμον λειτουργίαν, ἣν ἡ ἐπιείκεια καὶ ἐμπιστοσύνη ὑμῶν ἀνέθηκέ μοι, τοῦτο μὲν ἵνα μὴ τῇ εὐνοίᾳ, ἣν ἀπὸ πολλοῦ χρόνου ἔχοντές μοι διατελεῖτε, ἀγνώμονα ἐμαυτὸν παράσχωμαι, τοῦτο δὲ τοῖς τιμιωτάτοις μοι φίλοις συναδέλφοις χαριζόμενος, πάντων δὲ μάλιστα τῷ ἡμετέρῳ ἀξιοτίμῳ προέδρῳ· νῦν δὲ παριστάμενος ὑμῖν, ἵνα τὰς εὐθύνας ἀποδῶ τῆς ἀρχῆς, δεδιὼς οὐδὲ τολμῶν εἰς ὑμᾶς ἀποβλέπειν, ὁμολογῶ μὲν μετὰ καρδίας συντετριμμένης, ὅτι τῶν καθηκόντων ὑστέρησα, οἵαν καὶ ὥσπερ παρὰ τοῦ προκατόχου τὴν Βιβλιοθήκην παρέλαβον οὕτω καὶ τοιαύτην παραδιδοὺς τῷ διαδόχῳ, ὥσπερ ὁ δοῦλος ἐκεῖνος τῆς Γραφῆς, ὃς τὸ παρὰ τοῦ κυρίου τάλαντον ἐν γῇ κατακρύψας ἔσχεν, συγγνώμην δ'αἰτοῦμαι παρ'ὑμῶν, τούτου ἐνθυμουμένων, ὅτι οὐ κακίᾳ ἐρρᾳθύμησα, ἀλλ'ἀδυναμίᾳ ὑστέρησα· ἄνθρωπος γὰρ τυγχάνων διδάσκαλος καὶ δὴ οὐκέτι παρθένων αἰδημόνων καὶ εὐαισθήτων, ἀλλὰ παίδων καὶ ἐφήβων σφριγώντων καὶ δυσηνίων, οὔρεα δὲ σκιόεντα καὶ θαλάσσας ἠχήεσσας ἅμ' ἡλίῳ ἀνίσχοντι διαπλέων, περὶ δείλην δὲ τὴν ἀνάντη ἀπὸ Κασὴμ-πασσᾶ ἀναβαίνων ὁδόν, ἀσθμαίνων τε καὶ ἱδρῶτι πολλῷ περιρρεόμενος, οὐ μὴν δ'ἀλλὰ καὶ τῇ πείνῃ κατατρυχόμενος, ὑπὸ μάλης δὲ φάκελλον πολλῶν δεκάδων τετραδίων κατ' οἶκον διορθωτέων φέρων, οὔτε σχολὴν οὔτε τὴν δύναμιν εἶχον, οὐδ' ἐτόλμων εἰς νέους τὸ ἀπειρηκὸς ἤδη σαρκίον νὰ ὑποβάλλω πόνους. Ἀλλ' ἅλις ταῦτα· ὁρῶ γὰρ ὑμᾶς οἰκτιρμόνως πρός με διακειμένους καὶ μονονοὺ δάκρυα ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν θαλερὰ καταλείβοντας ἐπὶ τοῖς τετραγῳδημένοις μοι δεινοῖς. Ἀλλ'ἀκούετε.

Ἡ Βιβλιοθήκη, κύριοι, τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου πολλὰς καὶ μεγάλας ὀφείλει τὰς χάριτας τῷ ἐριτίμῳ ἡμῶν προέδρῳ, ὃς ἅμ' ἀναλαβὼν τὰ ἑαυτοῦ καθήκοντα ἐκ τῆς πολλῆς καὶ σπουδαίας αὐτοῦ ὑπὲρ τοῦ Συλλόγου μερίμνης οὐδὲ τῆς βιβλιοθήκης ἐπελάθετο, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ αὐτῆς φιλοστόργως ἐμερίμνησε πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ἐγκύκλια ἐπιστείλας γράμματα πρὸς τὰς ἐν Εὐρώπῃ κυβερνήσεις καὶ πρὸς λογίους ἡμετέρους τε καὶ ξένους, τὴν ὑπὲρ τῆς βιβλιοθήκης ἐπικαλούμενος συνδρομήν. Ἡ ἐπίκλησις αὕτη τοῦ Προέδρου εὗρεν ἠχὼ ἀπανταχοῦ σχεδὸν καὶ ἔκτοτε ἄλλα ἐπ' ἄλλοις ἀποστέλλονται βιβλία οὐ τὰ τυχόντα οὐδ' ὀλίγου λόγου ἄξια. Ἀνῆλθε δ' ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν πρὸς τοῖς ἀγορασθεῖσιν ὑπὸ τοῦ Συλλόγου τόμοις 51 τῶν *Ἀτάκτων* Κοραῆ εἰς τόμους 1234, λογιζομένων καὶ τῶν ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως ὅσον οὔπω ἀποστελλομένων, ἅπερ καὶ ἀναγράφομεν ἐνταῦθα.

1) Τὸ ἐν Γαλλίᾳ ὑπουργεῖον τῆς παιδείας ἀπέστειλε συλλογὴν συγγραμμάτων εἰς τόμ. 22
2) Τὸ ἐν Ἰταλίᾳ ὑπουργεῖον τῆς παιδείας συλλογὴν συγγραμμάτων . . » 58
Καὶ αἱ δύο ἀξιόλογοι αὗται συλλογαὶ τὸ πλεῖστον ἱστορικῆς εἰσιν ὕλης.
3) Τὸ ἐν Ῥωσσίᾳ ὑπουργεῖον τῆς παιδείας συγγραμμάτ. καὶ φυλλαδίων » 56
4) Τὸ ἐν Ἑλλάδι ὑπουργεῖον τῆς παιδ. » 77
5) Ἡ ἐν Μονάχῳ Ἀκαδ. τῶν Ἐπιστημ. » 142
Ἐν τῇ συλλογῇ ταύτῃ περιέχονται καὶ τὰ πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως αὐτῆς μέχρι τοῦ νῦν. (Παρακλήσει τοῦ κ. Ραγκαβῆ).
6) Ἡ ἐν Χριστιανίᾳ Ἀκαδημία . . . . » 3
7) Ἡ ἐν Στουτγάρδῃ Β. Βιβλιοθήκη. » 1
8) Τὸ ἐν Ἑϊδελβέργῃ βιβλιοπωλεῖον Καρόλου Βίντερ . . . . » 192
9) Τὸ ἐν Στουτγάρδῃ βιβλιοπ. Καρ. Κράββε(Ἐνεργείαις τοῦ κ. Ραγκαβῆ) » 36
10) Τὸ ἐν Παρισίοις βιβλιοπ. Hachette » 80
11) » » » » Levy . . » 1
12) » » Ἀθήναις » Κορομηλᾶ » 2
13) Ὁ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλλ. γραμμάτων Σύλλογος . . . . . » 41
14) Ἡ Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή . . » 2
15) Ὁ ἐν Οὐασιγκτῶνι πρέσβυς τῆς Υ. Πύλης, ἐξοχ. Γρ. Ἀριστάρχης . . . » 146
16) Ὁ ἐπίτροπος τοῦ Ἁγ. Τάφου ἁγ. Φιλαδελφείας . . . . » 18
17) Ὁ ἀοίδιμος ἰατρὸς Ι. Μίλιγγεν . . » 11
18) Ὁ κ. Γ. Δάλλας τὴν σύγχρονον ἱστορίαν Cantu . . . . » 41

Digitized by Google

19) Ὁ κ. Κ. Παπαρηγόπουλος τὸν ε' τόμον τῆς Ἑλληνικ. ἱςορίας καὶ τὸν ἐπίλογον Τόμ. 2
20) Ὁ κ. Κ. Σάθας καὶ Laroi . . . . . » 57
21) » Calvery et Ce . . . . » 2
22) » Ἀθηνογένης . . . . » 8
23) Ἀνώνυμος διὰ τοῦ οἴκου Γ. Ζαρίφη » 46
24) Ὁ κ. Chevalier . . . . » 8
25) » Gratti . . . . » 42
26) » Α. Μάμουκας . . . . » 6
27) » Ζέζης τῶν *Οἰκονομικῶν* αὐτοῦ *Μελετῶν* σώμ. . . . . . . » 10
28) » Σταματέλος . . . . » 2
29) » Α. Ἀντωνιάδης . . . . » 8
30) » Β. Ἀντωνιάδης *Λαιλίου* μετάφρασίν του . . . . » 1
31) » Γ. Πινιατῶρος . . . . » 2
32) » Gioja . . . . » 1
33) Ἡ ἐν Λονδίνῳ ἑλληνικὴ ἐπιτροπὴ 6 ἀντίτυπα Στατιστικῆς Synvet, εἰς τὸ ἀγγλικὸν . . . . » 6
34) Ὁ κ. Δ. Νικολαΐδης τοὺς *Ὀθωμανικοὺς Ἀστικοὺς Κώδικας* . . . . » 5
35) Ὁ κ. Σιδηρόπουλος συγγράμματα Ἀσιατικὰ . . . . » 5
36) Ὁ κ. Ἐπαμ. Σταματιάδης τὴν *Ἐπετηρίδα τῆς Σάμου* . . . . » 1
37) Ὁ κ. Ἐμμ. Ἰωαννίδης . . . . » 14
38) » Ζῶτος Μολοσσός . . . . » 1
39) Διάφοροι . . . . » 5
Τὰ ἀγορασθέντα *Ἄτακτα* Κοραῆ » 51
40) Ἡ Σουηδικὴ Ἀκαδημία . . . . » 3
41) Τὸ ἐν Στουτγάρτῃ Στατιστικὸν καὶ Τοπογραφ. Γραφεῖον τὰ πρακτικὰ αὐτοῦ . . . . » 3
42) Ὁ κ. Ἀναγνωστάκης φυλλάδια . 2
43) Ὁ ἐν Ἀθήναις Σύλλογος πρὸς διάδοσιν τῶν γραμμ. τὴν ἔκθεσίν του 1
44) Ἡ ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολ. Ἑταιρία φυλλάδ. 1
45) Ὁ κ. Ζήσιμος Τυπάλδος . . . . . . » 2
46) » Γεώργ. Ἀριστάρχης φυλλάδ. 4
47) Ὁ Σύλλ. *Ἑρμῆς* τὸ περιοδικόν του »
48) Ἡ ἐπὶ τῆς οἰκοδομῆς τῆς ἐν Λονδίνῳ ἐκκλησίας ἐπιτροπὴ τὴν ἔκθεσίν της φυλλ. 1
49) Ὁ ἀοίδιμος ἰατρὸς Μίλιγγεν φυλλ. 1

Τοιαύτη, κύριοι, καὶ τηλικαύτη ἡ συγκομιδὴ ἡ ἐκ τῶν ἐγκυκλίων τοῦ Προέδρου γραμμάτων, ἀνέλπιστος ἀληθῶς καὶ πρωτοφανὴς ἐν τοῖς χρονικοῖς τοῦ Συλλόγου ἡμῶν ἀναλόγως πρὸς τοὺς καιρούς· ἀλλὰ τί δὲν δύναται ἡ καλὴ θέλησις καὶ ὁ πυρετώδης ζῆλος;

Πρὸς τοὺς γενναίους δωρητὰς ὁ κ. Πρόεδρος ἔσπευσεν ἐν καιρῷ νὰ ἐπιστείλῃ τὰς προσηκούσας εὐχαριστηρίους ἐπιστολάς, ἀλλ' οὐχ ἧττον καὶ ἡμεῖς σήμερον καθῆκον ἱερὸν νομίζομεν νὰ ἐκφράσωμεν τὴν ἐκ μέσης καρδίας εὐγνωμοσύνην τοῦ Συλλόγου εὐχόμενοι ὅπως καὶ ἄλλοι μιμηθῶσι τὸ εὐγενὲς τούτων παράδειγμα.

Ἀλλὰ καὶ τὸ ἀναγνωστήριον ὁ δραστήριος καὶ φιλόκαλος Πρόεδρος ἐπεμελήθη ἐξ ἱκανῶν περιοδικῶν εὐρωπαϊκῶν συγγραμμάτων νὰ πλουτίσῃ. Τοιαῦτα δὲ σήμερον περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδας ἡμεδαπὰ καὶ ἀλλοδαπὰ λαμβάνει τὸ ἀναγνωστήριον τάδε·

1) Mittheilungen des deutschen archäologischen Instituts in Athen.
2) Neue jährbücher für Philologie und Pädagogik.
3) Revue politique et litteraire.
4) Journal des Économistes.
5) Revue Scientifique.
6) » d'Anthropologie.
7) Bulletin des societés savantes.
8) » des sciences mathématiques.
9) Revue de deux mondes.
10) » Archéologique.
11) Journal des savants.
12) Bulletin de correspondance hellénique.
13) Bulletino de l'Instituto di correspondentia archeologica.
14) *Ἀθήναιον Λονδίνου.*
15) *Ἀθήναιον.*
16) *Παρνασσόν.*
17) *Βύρωνα.*
18) *Πλάτωνα.*
19) *Οἰκονομικὴν Ἐπιθεώρησιν.*
20) *Ὅμηρον.*
21) *Δελτίον* τῶν ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ καὶ δούλῃ Ἑλλάδι ἐκδιδομένων βιβλίων.
22) *Σεραπεῖον.*
23) *Χλωρίδα.*
24) *Ἑρμῆν.*

Παρηγγέλθησαν δὲ καὶ δύο ἀντίτυπα τῆς Revue de Geographie, ἓν διὰ τὸ ἀναγνωστήριον καὶ ἕτερον διὰ τὴν βιβλιοθήκην.

Ἐφημερίδας δὲ

1) *Κλειώ.* 2) *Ἶριδα.* 3) ***Ἐφημερίδα τῶν φιλομαθῶν.*** 4) *Νέας Ἰδέας.* 5) ***Ἄνθρον.*** 6) *Ἀμάλθειαν.* 7) Europe Diplomatique. 8) Matin. 9) Phare du Bosphore. 10) ***Νεολόγον.*** 11) *Θρᾴκην.* 12) ***Βυζαντίδα.*** 13) Stamboul. 14) *Ἀνατολικὸν Ἀστέρα.*

Περὶ δὲ τῆς εἰς τὴν βιβλιοθήκην καὶ τὸ ἀνα-

Digitized by Google

γνωστήριον φοιτήσεως τοῦ κοινοῦ τῆς ἡμετέρας πόλεως οὐδὲν εὐάρεστον ἔχομεν ν'ἀναγγείλωμεν ὑμῖν. Πλὴν μαθητῶν τινων τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους καὶ τῆς ἐνοριακῆς τοῦ Σταυροδρομίου Σχολῆς, οὐδεὶς σχεδὸν ἢ πάνυ ὀλίγοι ἐτίμησαν τὰ δύο ταῦτα ψυχῆς ἰατρεῖα, ὅπερ ἐξελέγχει δυστυχῶς τὸ ἄμουσον τοῦ ἡμετέρου κοινοῦ.

Ἐπαναλαμβάνοντες δὲ ἐφέτος ὅτι ἀνάγκη ἐν τῷ προϋπολογισμῷ τοῦ Συλλόγου νὰ ὁρίζηται κατ' ἔτος χρηματικόν τι ποσὸν ὑπὲρ τῆς βιβλιοθήκης πρὸς ἀγορὰν ἀναγκαίων καὶ χρησιμωτάτων τοῖς τε ἐν τῷ Συλλόγῳ ἐργαζομένοις καὶ τῷ βουλομένῳ βιβλίων, εὐχόμεθα, ὅπως ὁ διάδοχος ἡμῶν εὑρεθῇ εἰς τὴν εὐάρεστον θέσιν κατὰ τὸ ἐπιὸν ἔτος νὰ ἐπιδείξῃ τὴν κατάστασιν τῆς βιβλιοθήκης πολλῷ βελτίονα.

Ὁ βιβλιοφύλαξ
Θ. ΣΑΛΤΕΛΗΣ.

Εἶτα ὁ κ. Γ. Δημητριάδης ἀναγινώσκει ἔκθεσιν περὶ τῆς κλειδὸς τοῦ κ. Μαγδάνη περὶ τοῦ νέου μετρικοῦ δεκαδικοῦ συστήματος (ἰδὲ σελ. 39). Τῷ κ. Σαλτέλῃ εὐχαριστῶν ὁ κ. Πρόεδρος δι' οὓς ἐμόχθησε πόνους χάριν τοῦ Σωματείου ὡς καὶ τῷ κ. Γ. Δημητριάδῃ κηρύττει τὴν συνεδρίασιν λήξασαν.

Συνεδρίασις φξϛ΄.

(Ἔκτακτος.)

Τῇ 6 Μαΐου 1879.

ΕΠΙ ΤΗ ΕΠΕΤΕΙῼ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΕΟΡΤῌ.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ὀδ. Ἰαλέμου.

Πλείστων μελῶν τοῦ Συλλόγου παρευρισκομένων καὶ πολλῶν δ' ἄλλων φιλομούσων, ἐν οἷς διεκρίνοντο ἡ Α. Σ. ὁ ἅγιος Ἡρακλείας κ. Γρηγόριος ἐπιφορτισθεὶς ὑπὸ τῆς Α. Θ. Π. τοῦ Πατριάρχου ὅπως ἀντιπροσωπεύσῃ Αὐτὴν πρὸς δὲ αἱ Α. Α. Σ. Σ. ὁ ἅγιος Ἴμβρου κ. Νικηφόρος Γλυκᾶς καὶ ὁ ἅγιος Φιλαδελφείας κ. Γεράσιμος, ὁ τῆς Ἑλλάδος Πρόξενος κ. Μαθιουδάκης ὅστις περὶ τῆς Α. Ε. τοῦ πρεσβευτοῦ τῆς Ἑλλάδος κ. Κουντουριώτου ἐδήλωσε τῷ Προεδρείῳ ὅτι παρὰ βούλησίν του κωλυόμενος δὲν ἤθελε παραστῆ, ὁ τῆς Σερβίας ἐνταῦθα ἔκτακτος ἀπεσταλμένος κ. Χρήστιτς, ὁ Διευθυντὴς τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς κ. Γρ. Παλαμᾶς, ἀμφότεραι αἱ διευθύντριαι τῶν ἱδρυμάτων Ζαππείου καὶ Παλλάδος κ. κ. Κεχαγιᾶ καὶ Σαπφὼ Λεοντιὰς καὶ πολλοὶ ἕτεροι μουσοτραφεῖς Διευθυνταὶ καὶ Καθηγηταὶ τῶν διαφόρων πνευματικῶν τῆς πρωτευούσης φυτωρίων, ὁ κ. Πρόεδρος κηρύξας τὴν ἔναρξιν τῆς συνεδριάσεως κοινοποιεῖ ὅτι ἡ μὲν Α. Θ. Π. ὁ Πατριάρχης κωλυόμενος διὰ λόγους ἀνεξαρτήτους ἀπ' αὐτοῦ ἀπέστειλε τὸν προειρημένον ἀντιπρόσωπον, ἡ δὲ Α. Ε. ὁ τῆς Παιδείας ὑπουργὸς Μουνὶφ ἐφέντης τὰ αὐτὰ ὑφιστάμενος συνίστησι τῷ Συλλόγῳ δι' ἐπιστολῆς του ἀντιπρόσωπον αὐτοῦ τὸν κ. Ι. Ἀριστοκλῆν.

Κατόπιν ἀναγγέλλει ὅτι καὶ αἱ Α. Ἐξ. οἱ πρέσβεις τῆς Ἰταλίας, Ἀγγλίας, Ῥωσσίας καὶ Νορβηγίας ἀνεξαρτήτως τῆς θελήσεως αὐτῶν μὴ δυνάμενοι νὰ παραστῶσιν αὐτοπροσώπως, ἔγραψαν λίαν φιλοφρονητικὰς πρὸς τὸν Σύλλογον ἐπιστολὰς περιλαμβανούσας τοὺς λόγους τῆς μὴ προσελεύσεώς των καὶ τὰς αἰτήσεις αὐτῶν ὅπως συγχωρηθῇ ἡ ἀπουσία των. Ἀκολούθως ἐκτίθησιν ὁ αὐτὸς διὰ λόγου ἐκτενοῦς σαφῶς καὶ λεπτομερῶς τὰ ἐν τῷ Συλλόγῳ πεπραγμένα καθ' ὅλην τὴν συλλογικὴν περίοδον ἣν τὸ Σωματεῖον ὑπὸ τὴν αὐτοῦ προεδρείαν διήνυσε. Τὸν λόγον τοῦτον παραθέτομεν ὧδε ἔχοντα ὡς ἑξῆς:

Ὁμήγυρις Σεβασμιωτάτη, κομψὴ
καὶ μουσοτραφής.

Ὅτε τῷ 1877 ὁ Σύλλογος τὴν σύνταξιν τῆς ἱστορίας αὐτοῦ ἀνετίθει μοι καὶ τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ ἔτη πολλὰ πεπραγμένα ἐκμελετῆσαι ἐπέβαλλέ μοι, ἐσκόπει, ἆρά γε, νὰ μὲ ἀσκήσῃ εἰς τὸ ὑπέρτατον ἀξίωμα τοῦ κυβερνήτου αὐτοῦ, ἢ νὰ μὲ ἀποθαρρύνῃ καὶ ὑποσημάνῃ τῇ φαντασίᾳ μου εἰς ἄλλας τραπῆναι φιλοδοξίας ὁδούς; Εἰ μὲν τὸ πρῶτον, οὐδὲν τῇ ἀληθείᾳ συντελεσικώτερον τῆς τοιαύτης παρασκευῆς, καὶ διότι ἐν τῷ ταμείῳ ἐκείνῳ τῷ πολυτίμῳ τῶν μόχθων καὶ τῶν ἀγώνων ἀνδρῶν τοσούτων καὶ οὕτω διαπρεπῶν δὲν εἶχον ἢ ἄνευ παραβολῆς νὰ ἐκλέξω οἷον δήποτε γνώμονα πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς ἐμῆς διοικήσεως χρησιμεύσοντα, καὶ διότι τοὺς πόνους τῶν ἐπιστημόνων ἰθυντόρων τοῦ Καθιδρύματος τούτου ἑώρων γενναίως ὑπὸ Ἑρμοῦ καταρδευομένους τοῦ Ἐμπολαίου. Εἰ δὲ τὸ δεύτερον, οὐδεμίαν ἀναδρομῆς εἰς τὸ παρελθὸν εἶχεν ἀνάγκην ὁ Σύλλογος ἵνα καταπλήξῃ με ὕψων πρὸ τῶν ἀσθενῶν ὀφθαλμῶν μου τὸ εὐμέγεθες κατασκεύασμα ὅπερ αἱ δεξιαὶ ἄλλων χεῖρες ἀνήγειραν. Ἐγὼ αὐτὸς βλέπων μεταιουμένας μὲν τὰς πανηγυρικὰς ὑποσχέσεις ἃς ἐπὶ δύο περιόδους, ἐν ὀνόματι τοῦ Συλλόγου καὶ τῶν εὐεργετῶν αὐτοῦ, διετράνουν ἀπὸ τοῦ τῶν εἰσηγη-

Digitized by Google

τῶν τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς ἐδωλίου, διαψευδομένας δὲ τὰς προσδοκίας δι' ὧν πολλὰ λέγων παρεμύθουν τὰ ἄπορα τῶν ἐπαρχιῶν παιδευτήρια, ἐγὼ τὰς ὄψεις ἐμοῦ αὐτοῦ θὰ ἀπέστρεφον ἀπὸ τῆς προεδρικῆς αἴγλης, ἐγὼ ἐμαυτόν θ' ἀπεθάῤῥυνον. Ὁπωςδήποτε, ἐτόλμησα μὲν νὰ ταχθῶ τῆς Συλλογικῆς Παράλου οἰακοστρόφος, προσευχόμενος δὲ ταῖς Μούσαις, ὁσάκις τὸν οὐδὸν ὑπερέβαινον τοῦ καθιδρύματος τούτου, ἐπῇδον:

«Ἀμήχανον δὲ παντὸς ἀνδρὸς ἐκμαθεῖν
ψυχήν τε καὶ φρόνημα καὶ γνώμην, πρὶν ἂν
ἀρχαῖς τε καὶ νόμοισιν ἐντριβὴς φανῇ·
ἐμοὶ γὰρ ὅστις πᾶσαν εὐθύνων πόλιν
μὴ τῶν ἀρίστων ἅπτεται βουλευμάτων,
ἀλλ' ἐκ φόβου του γλῶσσαν ἐγκλείσας ἔχει
κάκιστος εἶναι νῦν τε καὶ πάλαι δοκεῖ·
καὶ μείζον' ὅστις ἀντὶ τῆς αὐτοῦ πάτρας
φίλον νομίζει, τοῦτον οὐδαμοῦ λέγω.
Ἐγὼ γάρ, ἴστω Ζεὺς ὁ πάνθ' ὁρῶν ἀεί,
οὔτ' ἂν σιωπήσαιμι τὴν ἄτην ὁρῶν
στείχουσαν ἀστοῖς ἀντὶ τῆς σωτηρίας,
οὔτ' ἂν φίλον ποτ' ἄνδρα δυσμενῆ χθονὸς
θείμην ἐμαυτῷ, τοῦτο γινώσκων, ὅτι
ἥδ' ἐστὶν ἡ σώζουσα, καὶ ταύτης ἔπι
πλέοντες ὀρθῆς τοὺς φίλους ποιούμεθα».

(*Ἐκ τῆς Σοφοκλέους* **Ἀντιγόνης.**)

Ὑπὸ τῆς τοῦ τραγικοῦ περιπύστου σοφίας ἐμπνεόμενοι οἱ ἐν τοῖς γράμμασι καὶ τῇ ἐπιστήμῃ προπάτορες ἡμῶν τῶν λογίων περιεβάλλοντο μὲν ἁλουργίδα καὶ βύσσον ἐπὶ τῶν Πτολεμαίων ἐν τῷ ἡγεμονικῷ τεμένει τοῦ Σεραπείου ἐνδιαιτώμενοι, ἐνεδύθησαν δὲ τὴν Καισαρικὴν πορφύραν, ἣν κοινὴν εἶχον πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα Ἰουστινιανόν, καὶ μεθ' ἧς ὁ Τριβωνιανὸς διέρχεται τοὺς αἰῶνας συλλέγων τὸν θαυμασμὸν τῶν τῆς θέμιδος λειτουργῶν. Ἀποκρούομεν ἀπὸ τῶν τάξεων ἡμῶν τοὺς ταπεινοὺς γραμματοδιδασκάλους οἵτινες Ἕλληνες ὄντες ἔφερον ἐν Ῥώμῃ τῶν δεσποινῶν τὰ κυνάρια, καλύπτομεν δυσὶ παλάμαις τὸ πρόσωπον ὅταν προσβλέπωμεν εἰς τοὺς ἀπελευθέρους ἐκείνους παιδαγωγοὺς οἵτινες τὸ πρῶτον τοῖς τέκνοις τῶν Λατίνων διδάσκοντες τὴν Ἑλληνίδα φωνὴν διηύθυνον ἔπειτα ἐκ τῶν παρασκηνίων τῆς Ῥωμαϊκῆς ἡγεμονίας τὰ δίκτυα ἐν οἷς ὁ καισαρισμὸς περιέβαλλε τὸν κόσμον ἅπαντα δοῦλον αὐτῷ καθιστάς. Περιφρονῶν τὰ Γραικύλλα ἐκεῖνα ἀνδράρια ὁ Κάτων προελάμβανε μὲν τὰ αἰσθήματα ἡμῶν τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων οἵτινες τὴν ἄτην τὴν νῦν στείχουσαν ἀστοῖς εὑρίσκουσιν ἐκεῖθεν ἐκπορευθεῖσαν,—διότι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἡ δουλοφροσύνη ἄρχεται τῶν γραμμάτων,—ἀλλ' ἔμελλέ ποτε ἐπὶ τοῦ τάφου αὐτοῦ ὁ αὐστηρὸς Ῥωμαῖος καὶ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς Ἰταλίας νὰ αἰσθανθῇ νέους ἡγεμόνας τοῦ λόγου καὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπιστήμης δᾳδούχους, ὑφ' ὧν τὴν φωνὴν τὴν ἠχήεσσαν, τὴν γλῶσσαν τὴν χρυσορρήμονα ὡς διὰ μαγείας ἠγείροντο μὲν οἱ ναοὶ καὶ τὰ μέγαρα καὶ οἱ ἀνδριάντες, ἐμεγαλούργουν δὲ οἱ Πάπαι Λέοντες δέκατοι καὶ Ἰούλιοι δεύτεροι, ἐθαυματοποίουν δὲ οἱ Ῥαφαὴλ καὶ οἱ Μιχαὴλ Ἄγγελοι, ᾠκοδομοῦντο δὲ αἱ περιφανεῖς τῆς Εὐρώπης Ἀκαδημίαι. Τὸν Λάσκαριν καὶ τὸν Ἀργυρόπουλον, τὸν Πλήθωνα καὶ τὸν Χαλκοκονδύλην, τοὺς ἄνδρας ἐκείνους οἵτινες εἰς βασιλικὰς ἐτέρποντο τιμὰς καὶ ἐν Πρυτανείοις μὲν ἡγεμονικοῖς ἐσιτοῦντο ἀλλ' ὑψαύχενες τὸν λόγον τῆς ἀληθείας ὁμοῦ μετὰ τῆς τῶν ἀρχαίων σοφίας ἐδίδασκον, τοὺς ἄνδρας ἐκείνους ἀναγνωρίζομεν ὡς προγόνους οἱ ἐνταῦθα ποιούμενοι τὰς διατριβὰς καὶ ἐκείνων ζητοῦμεν τὰ βουλεύματα τὰ ἄριστα ὅταν ἀρχαῖς τε καὶ νόμοις ἐντριβεῖς φανῆναι ἀγωνιζώμεθα. Ἐξώριζέ ποτε ἀπὸ τῶν Σχολῶν τῆς Πολιτείας αὐτοῦ ὁ Πλάτων τὸν Ὅμηρον διότι τῶν ἡρώων τις αὐτοῦ τὴν δουλείαν προτιμᾶν εἶπεν ἢ τὸν θάνατον

«βουλοίμην κ' ἐπάρουρος ἐὼν θητευέμεν ἄλλῳ
ἀνδρὶ παρ' ἀκλήρῳ
ἢ πᾶσι νεκύεσσι καταφθιμένοισιν ἀνάσσειν».

Ἀλλ' ἂν εἰς τοὺς τὸ ταπεινὸν τοῦτο δόγμα πρεσβεύοντας γραμματοδιδασκάλους Ἑλληνίσκους τῆς Ῥώμης ἤθελεν ἀρὰς καταπέμψει ὁ Πλάτων, μετ' εὐλαβείας ἤθελεν ἐξυμνήσει εἴτε τοὺς μεγαλοψύχους Ἕλληνας φιλοσόφους τῆς Παπικῆς Ῥώμης καὶ τῆς Φλωρεντίας τοῦ 15ου αἰῶνος, εἴτε τοὺς ἀτρομήτους ἐκείνους παιδευτὰς τῆς Ἑλληνικῆς νεολαίας τοῦ τε τελευταίου καὶ τοῦ παρόντος αἰῶνος, οἵ περ φωταγωγοῦντες τὸ ἔθνος αὐτῶν ἀπὸ τῶν περιφανῶν ἱδρυμάτων ἅτινα ἡ τοῦ Ἑλληνικοῦ πλούτου γενναιοδωρία ἀνήγειρεν ἐν Βουκουρεστίῳ καὶ Ἰασίῳ, ἐν Σμύρνῃ καὶ Χίῳ, ἐν Ἰωαννίνοις καὶ Βυζαντίῳ, τριβώνιον πενιχρὸν περιβεβλημένοι καὶ χιτῶνα τρίχινον φέροντες προὐτίμησαν «νεκύεσσι πᾶσι καταφθιμένοισιν ἀνάσσειν ἢ ἐπάρουροι θητεύεμεν ἄλλοις». Ἤθελεν ἐξυμνήσει ὁ Πλάτων τοῦ Κοραῆ τὴν πενίαν τὴν γενναιόφρονα καὶ ἀποθαυμάσει τὴν μαρτυρικὴν γυμνητείαν Βενιαμὶν τοῦ Λεσβίου καὶ κλείσει τὴν κατεψυγμένην ὀθόνην ἐφ' ἧς ἐτελεύτησεν ὁ Γεννάδιος καὶ εἴπει τῇ σπουδαζούσῃ Ἑλληνικῇ νεολαίᾳ «ἴδε ὁ κλῆρος

σου! τὸ τριβώνιον τοῦτο τὸ πενιχρὸν ἔστω ἡ ἔνδοξός σου σημαία, ὁ τρίχινος οὗτος χιτὼν ἔστω τὸ λάβαρον τῶν ἀγώνων σου!» Καί μοι ἐξέστω εἰπεῖν, ἐν ὀνόματι πάντων τῶν ἐνταῦθα μοχθούντων ἀφανῶν ἀλλὰ διακαῶν θεραπόντων τῆς Ἑλληνικῆς Μούσης, ὅτι τιμῶσι μὲν καὶ γεραίρουσι τὸν ἐθνικὸν πλοῦτον καὶ τῇ θερμῇ αὐτοῦ φιλογενείᾳ εὐγνωμονοῦσιν, ἥπερ τό τε περικαλλὲς τοῦτο καθίδρυμα ᾠκοδόμησε καὶ τὴν πνευματικὴν αὐτῶν ἄμπελον διὰ τῶν εὐγενῶν αὐτῆς χορηγιῶν ὁσημέραι καρποφορωτέραν καθίστησιν, ἀλλὰ τοὺς μόχθους αὐτῶν τιθέασιν ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῶν μεγάλων ἐκείνων καθηγεμόνων τῆς ἐπιστημονικῆς καὶ φιλολογικῆς τοῦ ἔθνους ἀναγεννήσεως, οἵτινες ὑπ' οὐδεμιᾶς πιεζόμενοι, ἔστω καὶ δεινοτάτης, περιπετείας ἐλησμόνησάν ποτε ὅτι τὴν ψυχὴν καὶ τὸ φρόνημα καὶ τὴν γνώμην αὐτοῦ πᾶς ἀνὴρ ἄξιος τοῦ ὀνόματος τούτου καταδεικνύει ἐντριβὴς γιγνόμενος περὶ τὰς ἀρχὰς καὶ τοὺς νόμους, καθοδηγῶν ἀπὸ σκοπιᾶς τοὺς ὁμογενεῖς αὐτοῦ εἰς τὸν πνευματικὸν διάπλουν ἐν τῷ μέσῳ θυελλῶν καὶ ὑφάλων, ἰθύνων τὴν ἐθνικὴν παίδευσιν διὰ νουθεσιῶν καὶ μεθόδων—τῆς νέας ἐπιστήμης ἐκπορισμάτων — ἀποκαλύπτων τῆς προόδου τὰς τρίβους, βακτηρίας παρέχων τοῖς ἀσθενῶς ἔχουσιν ἐν τῷ φλογερῷ ἀγῶνι τῆς διανοίας.

Ἀλλὰ κατορθοῦσιν ἆρά γε ταῦτα πάντα οἱ τοῦ ἀμπελῶνος τούτου ἐργάται; Εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην ὁ Σύλλογος ἤθελεν εὐσταλῶς δι' ἐμοῦ ἀπαντήσει ὅ,τι ποτὲ μετὰ παρρησίας ἔλεγεν ἀπὸ τῆς Πνυκὸς ὁ τῶν Ἀθηνῶν ῥήτωρ, τὸ κλέος τῆς ἀνθρωπότητος: «Ἤδη τοίνυν τινὸς »ἤκουσα καὶ τοιοῦτόν τι λέγοντος, ὡς ἄρα ἐγὼ »λέγω μὲν ἀεὶ τὰ βέλτιστα, ἔστι δ' οὐδὲν ἀλλ' »ἢ λόγοι τὰ παρ' ἐμοῦ, δεῖ δ' ἔργων τῇ πόλει »καὶ πράξεώς τινος· ἐγὼ δ' ὡς ἔχω περὶ τούτων, »λέξω πρὸς ὑμᾶς καὶ οὐκ ἀποκρύψομαι· οὐδ' »εἶναι νομίζω τοῦ συμβουλεύοντος ὑμῖν ἔργον »οὐδὲν πλὴν εἰπεῖν τὰ βέλτιστα καὶ τοῦθ' ὅτι »τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον ῥᾳδίως οἶμαι δείξειν· »ἴστε γὰρ δήπου τοῦθ' ὅτι Τιμόθεός ποτ' ἐκεῖ»νος ἐν ὑμῖν ἐδημηγόρησεν ὡς δεῖ βοηθεῖν καὶ »τοὺς Εὐβοέας σώζειν, ὅτε Θηβαῖοι κατεδου»λοῦντ' αὐτούς καὶ λέγων εἶπεν οὕτω πως: «Εἰπέ »μοι βουλεύεσθε, ἔφη, Θηβαίους ἔχοντες ἐν νήσῳ »τί χρήσεσθε καὶ τί δεῖ ποιεῖν; οὐκ ἐμπλήσετε »τὴν θάλατταν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τριήρων; »οὐκ ἀναστάντες ἤδη πορεύσεσθε εἰς τὸν Πειραιᾶ; »οὐ καθέλξετε τὰς ναῦς;» Οὐκοῦν ταῦτα μὲν »ὁ Τιμόθεος, ἐποιήσατε δ' ὑμεῖς, ἐκ δὲ τούτων »ἀμφοτέρων τὸ πρᾶγμα ἐπράχθη· εἰδ' ὁ μὲν »εἶπεν ὡς οἷόν τε τὰ ἄριστα, ὥσπερ εἶπεν, ὑμεῖς »δ' ἀπερραθυμήσατε καὶ μηδὲν ὑπηκούσατε, ἆρ' »ἂν ἦν γεγονός τι τῶν τότε συμβάντων τῇ πό»λει; οὐχ οἷόν τε. Οὕτω τοίνυν καὶ περὶ ὧν ἂν »ἐγὼ λέγω νυνὶ καὶ περὶ ὧν ἂν ὁ δεῖνα εἴπῃ, »τὰ μὲν ἔργα παρ' ὑμῶν αὐτῶν ζητεῖτε, τὰ δὲ »βέλτιστα ἐπιστήμῃ λέγειν παρὰ τοῦ παριόν»τος.» Καὶ τί μὲν ἄλλους δεῖ πρᾶξαι, ὅπως τῶν κοινῶν ἀγαθῶν ἀπολαύσωμεν, οὐ τοῦ παρόντος· τί δὲ ἡμεῖς ἠγωνισάμεθα πειρώμενοι λέγειν τε καὶ πράττειν τὰ βέλτιστα κατὰ τὸ ἐνὸν τοὐντεῦθεν ἐροῦμεν:

Εὐθὺς ἅμα παραλαβόντες τὴν προεδρείαν καθηγιάσαμεν αὐτὴν διὰ τελετῆς εἰς ἣν συνῆλθον οἱ τέσσαρες ἐν Κωνσταντινουπόλει κεντρικοὶ Σύλλογοι Φιλολογικός, Θρᾳκικός, Ἠπειρωτικὸς καὶ Θεσσαλικὸς καὶ ἡ Μακεδονικὴ Ἀδελφότης ἵνα ἐπισφραγίσωσι τὴν σύμπραξιν αὐτῶν ἐκείνην ἧς ἐμνήσατο ἤδη ἡ τοῦ ἀξιοτίμου προκατόχου μου λογοδοσία καὶ ἥτις σκοπόν, ὡς γινώσκετε, εἶχε τὴν ἐνώπιον τῆς Εὐρώπης πρόασπισιν τῶν ἐν τῇ Θρᾴκῃ καὶ τῇ Μακεδονίᾳ ἐθνολογικῶν ἡμῶν δικαιωμάτων. Κατὰ τὴν τελετὴν ἐκείνην προΐστατο μὲν ὁ τοῦ Θρᾳκικοῦ Συλλόγου πρόεδρος κ. Α. Βλαστός, ἀνέγνω δὲ πραγματείαν διὰ νευρώδους γεγραμμένην καλάμου καὶ ἀκαταμαχήτως συνηγοροῦσαν τῶν ὑπό τε τῆς ἱστορίας καὶ τῶν μακραιωνίων παθημάτων μαρτυρομένων τίτλων τοῦ ἡμετέρου ἔθνους ὁ Κ. Βασιάδης. Ἀλλὰ σπεύσωμεν τὰ πρακτικώτερα τῶν τετελεσμένων ἡμῖν ἀφηγήσασθαι ἵνα μὴ ἐκληφθῶμεν ὡς ἀνίατον πάσχοντες γλωσσαλγίαν καὶ ὡς ἐρωτικῶς τοῖς λόγοις προσκείμενοι.

Τί δὲ τῶν οἰκονομικῶν πρακτικώτερον; Χωρήσωμεν τοίνυν εἰς ταῦτα καὶ σπεύσωμεν θῦσαι Ἑρμῇ τῷ Ἐμπολαίῳ, Ἑρμῇ τῷ παγκοσμίῳ θεῷ ὅστις ὅμως δὲν κατετάχθη ἐν τῷ Ὀλύμπῳ τῶν ἡμετέρων προγόνων ἢ ὅτε διφυὴς γενόμενος καὶ λόγιος ἐπεκλήθη. Πρωτίστη τῶν μεριμνῶν ἡμῶν καθεσθέντων ἐπὶ τοῦ περιφανοῦς τουτουὶ ἑδωλίου ὑπῆρξεν ἡ περὶ τὴν ἀνόρθωσιν τῶν οἰκονομικῶν ἅπερ οὐχὶ καλῶς ἔχοντα παρελάβομεν, ἕνεκα τῶν φοβερῶν περιπετειῶν ἃς κατὰ τοὺς τελευταίους ἐνιαυτοὺς διῆλθεν ἡ Ἀνατολή. Πρὸς τοῦτο ἐν ταῖς πρώταις συνεδρίασιν ἡ Ἐπιτροπὴ τῶν οἰκονομικῶν προεδρεύοντος μὲν τοῦ ἀντιπροέδρου κ. Β. Σαρακιώτου, παρισταμένου δὲ τοῦ τε πρώην ταμίου κ. Α. Χρυσοβελόνη καὶ ἐμοῦ. Μεταξὺ τῶν μέτρων ἅπερ ἀπεφασίσθησαν ἦτο καὶ ἡ φροντὶς ἣν ὤφειλεν ἕκαστον μέλος τῆς εἰρημένης Ἐπιτροπῆς καὶ ὁ πρόεδρος τοῦ Συλλόγου νὰ καταβάλῃ ὅπως συνεννοηθῇ μετὰ

Digitized by Google

μελῶν τινων ἀμφιβόλων καὶ κατορθωθῇ οὕτω ἡ κατὰ τὸ ἐνὸν εἴσπραξις τῶν καθυστερουσῶν συνδρομῶν. Ἀλλὰ ὁ πρόεδρος τοῦ Συλλόγου ἐνόμισεν ὅτι ἠδύνατο καὶ ἐκτὸς τῆς πρωτευούσης ταύτης νὰ στρέψῃ τὴν προσοχὴν αὐτοῦ πρὸς βελτίωσιν τῆς οἰκονομικῆς ἡμῶν καταστάσεως, τὸ δὲ ἀποτέλεσμα τῶν πρώτων αὐτοῦ ἐξωτερικῶν ἐνεργειῶν ὑπῆρξεν ἡ ἐκ δύο χιλιάδων δραχμῶν συνδρομὴ τῆς Ἑλλ. Κυβερνήσεως, φυσικῆς μὲν προστάτιδος τῶν ἁπανταχοῦ γῆς καθιδρυμάτων τῆς ἑλληνικῆς ἐπιστήμης καὶ διακαῶς ποθούσης εἰς ἀρωγὴν τοῦ Συλλόγου ἐλθεῖν ἀλλὰ μὴ δυνηθείσης νὰ χορηγήσῃ ἡμῖν πλέον τῆς εἰρημένης ποσότητος ἕνεκα τοῦ δυσχεροῦς τῶν καιρῶν καὶ τῆς καθολικῶς ἐπικρατούσης ἐν τῇ Ἀνατολῇ οἰκονομικῆς καχεξίας. Ἡ εἰς Ἀγγλίαν μετάβασις τοῦ ἀρχαίου προμάχου τῶν συμφερόντων τοῦ ἱδρύματος τούτου κ. Πασπάτη παρέσχεν ἡμῖν ἀφορμὴν ὅπως σκεφθῶμεν περὶ τῶν πολλῶν ἐκείνων δεκάδων τόμων τοῦ Περιοδικοῦ τριῶν ἐτῶν αἵτινες εἶχον σταλῆ ἀπὸ τοῦ 1873 πρὸς ὁμογενεῖς ἐν τῇ Μ. Βρεττανίᾳ διαιτωμένους ἵνα ἐκποιηθῶσιν εἰς τούτους καὶ προκαλέσωσι τὴν ἐγγραφὴν νέων συνδρομητῶν.

Ὁ κ. Πασπάτης προτιθέμενος καὶ ἀφ'ἑαυτοῦ ἄνευ τῶν ἡμετέρων παρακλήσεων νὰ φανῇ χρήσιμος τῷ Συλλόγῳ ἀπεδέξατο μὲν προθύμως τὴν περὶ τούτου φιλικὴν ἡμῶν αἴτησιν, ἀλλ' οὐδὲν ἠδυνήθη νὰ κατορθώσῃ πρὸς ἀνεύρεσιν οὔτε τῶν τόμων τοῦ Περιοδικοῦ, οὔτε τῶν ὁμογενῶν, οἵτινες εἶχον τυχὸν λάβει αὐτά, τὸ μὲν ἕνεκα τῆς ἀπουσίας τοῦ κ. Γενναδίου μεθ' οὗ παρεκλήθη νὰ συνεννοηθῇ, τὸ δὲ ἕνεκα τῆς εἰς τὰς ἐξοχὰς διασπορᾶς τῶν ὁμοεθνῶν καθ' οὓς μῆνας διέτριψεν ἐν Ἀγγλίᾳ. Ἀλλ' ἀντὶ τούτου φιλοτίμως λίαν ἐφρόντισεν ὅπως καὶ ἐκτάκτους συνδρομὰς συλλέξῃ καὶ νέα μέλη ἐγγράψῃ κατορθώσας οὕτω νὰ περιέλθωσιν εἰς τὸ ταμεῖον ἡμῶν ἑκατὸν καὶ δώδεκα Ἀγγλικαὶ λίραι, ἐξ ὧν ὁ μὲν ἐν Λιβερποὺλ κ. Γεώργιος Ν. Πασπάτης, ἀνεψιὸς τοῦ ἡμετέρου σεβαστοῦ συναδέλφου, προσήνεγκε λίρας τέσσαρας διὰ βίου κατ' ἔτος πεμφθησομένας, οἱ δὲ ἐν Μαγκεστρίᾳ ὁμογενεῖς κ. κ. Ἰωάννης Ζυγομαλᾶς καὶ Στέφανος Π. Σκυλίτσης ἀνὰ δέκα ἕκαστος, τοῦ δευτέρου διὰ βίου κατ' ἔτος μέλλοντος χορηγεῖν ταύτας, ἡ δὲ Ἑλλην. Κοινότης τῆς αὐτῆς πόλεως ἑξήκοντα ἐφάπαξ, ὁ δὲ ἐν Λονδίνῳ κ. Στέφανος Α. Ῥάλλης ἐχορήγησεν εἴκοσιν ἐφάπαξ. Ἐπὶ ταῖς δωρεαῖς ταύταις εὐγνωμονοῦντες ἐν τῷ μητρώῳ μὲν ἀνεγράψαμεν δημοσίᾳ δὲ νῦν κατὰ τὰ νενομισμένα ἀνακηρύττομεν δωρητὴν τὸν κ. Στέφανον Π. Σκυλίτσην.

Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ θλιβόμενοι ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ ἀνδρὸς ἐπιφανοῦς, τοῦ ἀειμνήστου Πατριάρχου Ἰωακεὶμ τοῦ Β'., παρελάβομεν ἑκατὸν Ὀθωμ. λίρας ἃς ἐν τῇ φιλομουσίᾳ αὐτοῦ ἐνετείλατο τῷ Ἁγ. Δέρκων κὺρ Ἰωακεὶμ καὶ τῷ κ. Θεοδώρῳ Μαυροκορδάτῳ ἵνα προσενέγκωσι τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ. Εὐχηθέντες τότε ἀπὸ μέσης καρδίας τῷ ἀοιδίμῳ ἐλαφρὰν τὴν γαῖαν δημοσίᾳ νῦν ἀπονέμομεν τῇ σκιᾷ αὐτοῦ τῇ σεπτῇ τὸν προσήκοντα φόρον εὐγνωμοσύνης. Ἀλλὰ καίτοι σπουδαῖαι αἱ προσφοραὶ αὗται δὲν ἤθελον ἀρκέσει εἰς τὰς πολυειδεῖς τοῦ Συλλόγου ἀνάγκας, ἐὰν δὲν ἐπήρχετο ἡ ἀκατάβλητος δραστηριότης, ὁ ἄοκνος καὶ φλογερὸς ζῆλος τοῦ νέου ταμίου κ. Ν. Βαμβάκη ὅστις, παραιτηθέντος ἕνεκα ἀποδημίας εἰς τὸ ἐξωτερικὸν τοῦ κ. Λ. Χρυσοβελόνη, ἐξελέγη ἀντ' αὐτοῦ περὶ τὰ μέσα Αὐγούστου. Τὴν ἀξίαν εὐγνωμοσύνης ἐγκαρδίου τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου προθυμίαν βλέπων ὁ Πρόεδρος συνεδύασε μετ' αὐτοῦ μέτρα τινὰ συντελεστικὰ εἰς τὴν ὅσον ἔνεστι ταχεῖαν εἴσπραξιν τῶν καθυστερούντων, καὶ ὅτι μὲν γράφοντες ἐπανειλημμένας ἐπιστολὰς εἰς τὰ ἐκτὸς τῆς πρωτευούσης μέλη, ὅτὲ δὲ τὰ ἐν ταύτῃ προσωπικῶς ἐκζητοῦντες μετεπείθομεν τοὺς δυστροποῦντας ἢ ἀμφιβόλους, τοῦ κ. Βαμβάκη ἰδίως διὰ τῶν προσωπικῶν σχέσεων ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ τῶν ἐπιτυχεστάτων αὐτοῦ ἐνεργειῶν πρωταγωνιστοῦντος, καὶ οὕτω κατωρθώθη εἴσπραξις μὲν καθυστερούντων ἐξ 78 λιρῶν ὀθ., ἀπότισις δὲ συνδρομῶν ἐνιαυσίων 262, 80 ἐν οἷς συμπεριλαμβάνονται καὶ τὰ διπλώματα τῶν νέων μελῶν, ἐξ ὧν εἰς 66 ἀναβαινόντων 59 μὲν εἶχον πληρώσει τὴν τακτικὴν αὐτῶν εἰσφορὰν μέχρι τῆς 25 ἀπριλίου ὅτε ὁ κ. ταμίας ἔκλεισε τὰ βιβλία, δύο δ' ἕτερα ἐπλήρωσαν πρὸ τριῶν ἡμερῶν. Καίτοι γινώσκων ὅτι προσβάλλω καιρίως τὴν μετριοφροσύνην τοῦ κ. Ν. Βαμβάκη, αἰσθάνομαι ἠθικὴν ἀνάγκην ἀπόλυτον νὰ εἴπω σήμερον δημοσίᾳ ὅτι εὕρημα ἀληθῶς ἦτο ἡ ταμιακὴ αὐτοῦ ἐκλογὴ διὰ τὸν Σύλλογον ὅστις δύναται νὰ ᾖ βέβαιος ὅτι διατηρῶν αὐτὸν ἐπὶ δύο ἔτη ἀκόμη ταμίαν θὰ ἔχῃ τὴν εὐχαρίστησιν νὰ ἴδῃ εἰσπραττομένας ἁπάσας αὐτοῦ τὰς καθυστερήσεις. Σημειωτέον δὲ ὅτι ὁ κ. Βαμβάκης παρέλαβε τὸ ταμεῖον ἀπὸ τοῦ παρελθόντος Σεπτεμβρίου περίπου, τουτέστιν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς καθ ἣν ἡ μεγίστη τοῦ χαρτονομίσματος ὑποτίμησις ἐπήνεγκε σοβαρὰν κρίσιν εἰς τὰ ἰδιωτικὰ ταμεῖα

Digitized by Google

καὶ τῆς ὁποίας ἀσυγκρίτῳ λόγῳ βελτίονες ἦσαν οἱ τελευταῖοι καὶ μέσοι μῆνες τοῦ 1877 καὶ οἱ πρῶτοι μῆνες τοῦ 1878 ἕνεκα τῆς ἐκ γνωστῶν περιστάσεων εἰσροῆς πολλοῦ ξένου χρυσοῦ. Ἐν τῇ τῶν καθυστερούντων εἰσπράξει ὅ τε κ. ταμίας καὶ ἐγὼ ἐνομίσαμεν ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ ἐφαρμόσωμεν αὐστηρῶς τὸ 22ον ἄρθρον τοῦ ἡμετέρου Κανονισμοῦ προϊδόντες — καὶ ἐν τῇ εὐχερεῖ ταύτῃ μαντείᾳ ἐπετύχομεν — ὅτι ἡ βιαία καὶ ὑπερβαλλόντως ἀπαιτητικὴ μέθοδος θὰ ἀπέφερε τὴν ἀπότομον μὲν ὑφ' ἑαυτῶν διαγραφὴν τῶν καθυστερούντων μελῶν, καὶ ἑπομένως τὴν ἀπώλειαν τῶν ὀφειλομένων, ἅτινα, κατὰ τὸ πλεῖστον, προσδοκῶμεν νὰ εἰσπράξωμεν διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν μέσων τοῦ κ. Βαμβάκη, τὴν ςέρησιν δὲ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι συνδρομῶν ἃς μένοντες μέλη οἱ καθυστεροῦντες δύνανται νὰ εἰσενέγκωσιν, ἅμα βελτιουμένης τῆς αὐτῶν θέσεως. Ἄτοπον δ' ἐκρίναμεν, ἵνα μὴ εἴπω διαλυτικὸν τῆς συλλογικῆς μηχανῆς, νὰ πιέσωμεν πρὸς ἀπότισιν τῶν καθυστερούντων τοὺς φιλοπόνους ἐκείνους καὶ μυρίων ἐπαίνων ἀξίους λογίους οἵτινες ἀπειρηκότες ἐκ τῶν ἀτρύτων μόχθων δι' ὧν πορίζονται τὰ πρὸς τὸ ζῆν καὶ διατρέφουσι τὰς οἰκογενείας αὐτῶν, ὑποκλέπτουσιν ἐν τούτοις ὥρας τινὰς ἵνα προσέρχωνται κατὰ τὰς νύκτας, ὑπὸ τὰς νιφάδας τῆς χιόνος καὶ τὰς τοῦ χειμῶνος θυέλλας, ἀπὸ μεμακρυσμένων ἐνίοτε συνοικιῶν καὶ συμπυκνῶσι μὲν τὰς γραμμὰς τῶν τακτικῶς συνεδριαζόντων μελῶν, συνεργάζωνται δ' ἐν ταῖς ἐπιτροπαῖς, ποιῶσι δὲ διαλέξεις καὶ πραγματείας σοφὰς ἀναγινώσκωσι. Τοσούτῳ δὲ μᾶλλον ἐπιεικῶς ὠφείλομεν προσενεχθῆναι τοῖς φιλοτίμοις τούτοις μέλεσιν ὅσῳ πολλοὶ αὐτῶν ἀπὸ ἱκανῶν ἤδη ἐτῶν καταγεγραμμένοι ἐν τῷ τοῦ Συλλόγου μητρώῳ οὐχὶ ὀλίγας ἐνιαυσίας εἰσφορὰς ἔχουσιν ἀποτίσει ἐν τῷ παρελθόντι δύο ἢ τρεῖς ἢ τέσσαρας μόνον λίρας, ἕνεκα τῶν φοβερῶς χαλεπῶν καιρῶν, μὴ δυνηθέντες νὰ καταβάλωσι· βαρέως δὲ συναισθανόμενοι τὴν οὐχὶ εὐχάριστον θέσιν εἰς ἣν ὑποβάλλει αὐτοὺς ἡ ἐφήμερος ἀδυναμία περὶ τὸ προσενεγκεῖν τῷ Συλλόγῳ τὴν ὑλικὴν αὐτῶν εἰσφορὰν ἔσονται οἱ πρῶτοι πληρώσοντες τὰς καθυστερήσεις αὐτῶν εὐθὺς ἅμα τῶν καιρῶν τοῦτο ἐπιτρεψόντων. Ἐν ταῖς περὶ τῶν οἰκονομικῶν ἡμετέραις μερίμναις οὐχὶ σμικρὸν κατετρίψαμεν χρόνον ἵνα διευθετήσωμεν καὶ τὰ ζητήματα τὰ ἀφορῶντα τὴν παρὰ τῇ Ἐθνικῇ τῆς Ἑλλάδος Τραπέζῃ κατατεθειμένην ὑπὸ τῆς μακαρίτιδος κυρίας Θεοφιλίδου χρηματικὴν προσφορὰν δι' ἧς ὁ Σύλλογος, ὅταν αὐτὴ ἀναβῇ μετὰ τῶν τόκων εἰς τὸ προσῆκον ποσόν, ἐντέταλται ἵνα συντηρήσῃ που παρθεναγωγεῖον. Ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα ἐπιθυμοῦσα ἰδεῖν διαλελυμένην τὴν μεταξὺ ἡμῶν καὶ τοῦ κ. Θεοφιλίδου διαφοράν, ἣν οὗτος ἤγειρεν ἀπευθυνθεὶς εἰς ἐκείνην ἵνα ἐξαναγκάσῃ αὐτὴν νὰ ἀναγνωρίσῃ αὐτὸν μόνον δικαιοῦχον τῶν κατατεθειμένων ποσοτήτων, εἶχεν ἐπιστείλει πέρυσι τῷ Συλλόγῳ ἐξαιτουμένη τὴν διὰ δικαστηρίων τῆς ὑποθέσεως διευκρίνησιν· τὸ δὲ προκάτοχον προεδρεῖον ἔχον καὶ τὴν γνωμοδότησιν δικηγορικοῦ ἐνταῦθα συμβουλίου ἐκληροδότησεν ἡμῖν τὴν διεξαγωγὴν τοῦ ζητήματος, ὡς περὶ τὰ τέλη τῆς παρελθούσης περιόδου ὑποβληθείσης αὐτῷ τῆς εἰρημένης τῶν δικηγόρων κρίσεως ὑπὲρ τοῦ δικαστικοῦ ἀγῶνος. Ποθοῦντες καὶ ἡμεῖς νὰ συντελέσωμεν εἰς τὴν λύσιν τῆς ἀπὸ τοῦ 1874 ἐκκρεμοῦς ταύτης ὑποθέσεως παρεκαλέσαμεν τοὺς ἐν Ἀθήναις διαπρεπεῖς δικηγόρους κκ. Λεωνίδαν Δεληγεώργην καὶ Γ. Τέτσην ἵνα προασπίσωσιν ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων τὰ συμφέροντα τοῦ Συλλόγου κινοῦντες ἀγωγὴν κατὰ τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης καὶ ἐπέμψαμεν αὐτοῖς ἀσφαλῶς πάντα τὰ σχετικὰ ἔγγραφα. Ἐκεῖνοι δὲ προθυμότατα τὴν παράκλησιν ἡμῶν ἐκτελοῦντες καὶ δωρεὰν τὸν ἀγῶνα ἀναλαβόντες συνεσκέφθησαν ὅμως πρὶν ἢ κινήσωσι τὴν ἀγωγὴν μετὰ πολλῆς τῆς ἐμβριθείας καὶ ὑπέβαλον ἡμῖν παρατηρήσεις τινάς, ζητήσαντες νέας ἡμῶν σκέψεις ἐπ' αὐτῆς πρὶν ἢ προβῶσιν εἰς τὰ περαιτέρω. Τὸ Προεδρεῖον μὴ τολμῶν νὰ φέρῃ τὴν εὐθύνην ὁριστικῆς τινος ἀπαντήσεως προσεκάλεσε καὶ πάλιν συμβούλιον ἀπαρτιζόμενον ἐκ τῶν διακεκριμένων δικηγόρων τῆς πρωτευούσης κκ. Γεωργαντοπούλου, Γ. Δάλλα, Γ. Ἀποστολίδου, Δ. Μαλλιάδου, Θ. Ἀντωνιάδου καὶ Ι. Καραβασίλη οἵτινες μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιμελείας ἐρευνήσαντες τὴν ὑπόθεσιν ἀπεφάνθησαν ὅτι ὁ Σύλλογος οὐδεμίαν ἀνάγκην ἔχει νὰ κινήσῃ πρῶτος τὴν ἀγωγήν, οὐδένα κίνδυνον διατρεχόντων τῶν τοῦ Συλλόγου συμφερόντων, ἐὰν οὕτω προσενεχθῇ. Συμμορφωθέντες πρὸς τὴν γνωμοδότησιν ταύτην ηὐχαριστήσαμεν μὲν τότε τούς τε ἐνταῦθα καὶ τοὺς ἐν Ἀθήναις δικηγόρους, οὕτως ἀφιλοκερδῶς συνδραμόντας ἡμῖν, καθῆκον δὲ ἡμῶν φρονοῦμεν καὶ δημοσίᾳ σήμερον νὰ ὁμολογήσωμεν τὰς ὀφειλομένας αὐτοῖς χάριτας. Τρεῖς δὲ τῶν ἀνωτέρω μνησθέντων δικηγόρων, ὁ κ. Γ. Δάλλας, ὁ κ. Γ. Ἀποστολίδης καὶ ὁ κ. Θ. Ἀντωνιάδης λίαν εὐγενῶς παρέσχον τῷ Συλλόγῳ τὴν νομικὴν αὐτῶν ἀρωγὴν καὶ ἐν ἄλλῃ λίαν περιπλόκῳ ὑποθέσει,

Digitized by Google

τῇ τῶν κληροδοτημάτων τοῦ ἀειμνήστου Σουλήνη, ἧς διὰ βραχυτάτων ἐμνήσθη καὶ ὁ κ. Ἀριστοκλῆς ἐν τῇ τελευταίᾳ αὐτοῦ λογοδοσίᾳ. Ἐκ τῶν 700 λιρῶν ἃς διέθετε τῷ Συλλόγῳ ὁ φιλόμουσος ἐκεῖνος ἀνὴρ ἐπιθυμῶν ἵνα αἱ μὲν 500 χρησιμεύσωσιν εἰς τὴν δι' ἐπιμελείας τοῦ Συλλόγου τακτοποίησιν τῶν ἐν ταῖς Μοναῖς χειρογράφων καὶ βιβλιοθηκῶν, αἱ δὲ 100 εἰς ἱστορικὸν διαγώνισμα περὶ Βάρνης καὶ τῶν περιχώρων αὐτῆς, αἱ δὲ ἐπίλοιποι 100 εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ Συλλόγου, ἡμεῖς δὲν ἐλάβομεν κατὰ τὰ τέλη τοῦ φθινοπώρου ἢ μόνον 25 0/0 ἤτοι 175 ὀθωμανικὰς λίρας, καὶ ταύτας μετὰ πολλὰς ἐπιστολὰς πρὸς τοὺς ἐν Βάρνῃ διατρίβοντας ἐκτελεστὰς τῆς διαθήκης τοῦ ἀειμνήστου. Τοῦ ποσοῦ τούτου εἰς οὐδένα τῶν τριῶν εἰρημένων σκοπῶν ἐπαρκοῦντος, ἐπανειλημμένως μὲν παρεστήσαμεν τοῖς ἐκτελεσταῖς τὴν ἀνάγκην τῆς συμπληρώσεως αὐτοῦ, ἐτοκίσαμεν δὲ τὰς 150 λίρας, τῇ ἐπινεύσει τοῦ Συλλόγου, πρὸς 9 0/0 ὑπ' εὐθύνην τοῦ κ. ταμίου μεταχειρισθέντες τὰς 25 μόνον αἵτινες ἀνελόγουν εἰς τὰς 100 λίρας τὰς διὰ τὸν Σύλλογον ὡρισμένας. Ἐπιθυμοῦντες πρὸ πάντων νὰ ἐκτελέσωμεν τὴν περὶ ἱστορικοῦ διαγωνίσματος τῆς Βάρνης ἐντολὴν τοῦ διαθέτου παρεκαλέσαμεν τοὺς ἐκτελεστὰς ἵνα πέμψωσιν ἡμῖν 75 τοὐλάχιστον ἔτι λίρας αἵτινες προστιθέμεναι εἰς τὰς πρώτας 25 τὰς ἐκ τῶν 175 ἀναλογούσας τῷ διαγωνίσματι ἤθελον συμπληρώσει τὸ ποσὸν τῶν 100 λιρῶν· καὶ ἔπεμψαν μὲν αὐτὰς μετὰ μακρὰν ἀλληλογραφίαν ἀλλὰ ἐννόουν νὰ διανεμηθῶσι καὶ αἱ 75 ἀναλόγως εἰς τὰ τρία διὰ τὸν Σύλλογον κονδύλια τῆς διαθήκης, ἧς οὕτως οὐδεμία ἐντολὴ ἦτο δυνατὸν νὰ ἐκπληρωθῇ. Εἰς νέαν ὁπωσοῦν αὐστηρὰν ἀλλὰ ἐπὶ τοῦ δικαίου καὶ τῆς λογικῆς ἐρειδομένην ἡμετέραν ἐπιστολὴν οἱ ἐκτελεσταὶ ἀπήντησαν μόλις τὴν παρελθοῦσαν δευτέραν, ὁπότε κλείσας τὰ βιβλία αὐτοῦ ὁ κ. Ταμίας κατέγραψε καὶ τὰς 75 λίρας ἀναλόγως εἰς ἕκαστον τῶν τριῶν κονδυλίων οὕτως ὥστε ὁ μὲν Σύλλογος ἔλαβε διὰ τὰς ἀνάγκας αὐτοῦ 35 λίρ. ἀπέναντι τῶν ὡρισμένων αὐτῷ 100, τὰ δὲ δύο ἄλλα κονδύλια κέκτηνται 215 λίρ. ἐπὶ τόκῳ κατατεθειμένας. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἐγκαίρως ἔφθανεν ἡμῖν ἡ ἐπιστολὴ τῶν ἐκτελεστῶν, δὲν θὰ ἐτολμῶμεν νὰ ὁρίσωμεν τὰς 75 διὰ τὸ ἱστορικὸν διαγώνισμα, ὡς ἀφινόντων εἰς τὸν Σύλλογον τὴν εὐθύνην ἐν περιπτώσει καθ' ἥν, λέγουσιν, δὲν ἤθελον ἀρκέσει τὰ συναχθέντα χρήματα τοῦ ἀειμνήστου Σουλήνη εἰς τὴν πλήρη ἐκτέλεσιν τῶν λοιπῶν ἐντολῶν τῆς Διαθήκης καὶ ὡς μὴ ἀναγνωριζόντων οὐδὲν προνομιοῦχον κονδύλιον ταύτης ἀξιοῦν τὴν προτίμησιν ὁλοσχεροῦς πληρωμῆς. Ἡ μόνη ἀλήθεια εἶναι ὅτι οἱ ἀξιότιμοι ἐκτελεσταὶ δὲν λαμβάνουσιν ὑπ' ὄψιν ἐν ἁπάσαις αὐτῶν ταῖς σκέψεσιν ἢ τὴν περίπτωσιν ἧς μνημονεύει ἔν τινι ἄρθρῳ αὐτῆς ἡ Διαθήκη καὶ καθ' ἥν, ἂν δὲν εἰσπραχθῶσιν ὅλα τὰ χρηματικὰ τοῦ μακαρίτου ποσά, δύνανται οὗτοι νὰ εὐχαριστήσωσι τοὺς ἔχοντας λαμβάνειν διὰ ἐκπτώσεώς τινος τόσον τοῖς ἑκατόν. Ἐν τῇ μερίμνῃ δὲ αὐτῶν ταύτῃ ὑπὲρ τοῦ ἄρθρου ἐκείνου δὲν ἐπιθυμοῦσιν, ἐννοεῖται, νὰ ποιήσωσιν ἀρχὴν ἀποδόσεως ἑνὸς ὁλοκλήρου κονδυλίου, χρησιμεύσουσαν ὡς κακὸν προηγούμενον.

Τὰς φροντίδας ἡμῶν περὶ τῆς ἀνορθώσεως τῶν οἰκονομικῶν τοῦ Συλλόγου πολλαπλασιάζοντες ὁσημέραι ἀπηυθύναμεν ἐπιστολὰς πρὸς πάντας ἐκείνους τοὺς ἐν Μασσαλίᾳ, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἐν Τεργέστῃ, ἐν Ὀδησῷ, ἐν Βραΐλᾳ καὶ ἐν Γαλαζίῳ ὁμογενεῖς εἰς οὓς εἶχον πεμφθῆ ἀπὸ τοῦ 1873—74 Περιοδικὰ τοῦ Συλλόγου πρὸς τὸν σκοπὸν δι' ὃν εἶχον σταλῆ καὶ τοῖς ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ τοῦ ὁποίου ἀνωτέρω ἐμνήσθημεν, ἢ οἵτινες ἐφάνησαν ἡμῖν ἁρμόδιοι νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν ἀνεύρεσιν τῶν ἀπολωλότων τούτων κεφαλαίων· αἱ εἰς τὰς παρακλήσεις ἡμῶν ἀπαντήσεις ἦσαν ὅλως ἀποθαρρυντικαί, οἱ δὲ γράφοντες ἐξεπλήττοντο, καὶ δικαίως, ὅτι τοσοῦτον ἀνέμενεν ὁ Σύλλογος χρόνον ἵνα περὶ τῆς τύχης τῶν ἀποστολῶν αὐτοῦ μεριμνήσῃ.

Ὁπωσδήποτε, εἴτε ἔκ τινων ἰδιαιτέρων περιστάσεων ἐκτεθεισῶν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, εἴτε ἐκ τῶν ἐνεργειῶν ἡμῶν εὑρεθέντες εἰς εὐάρεστον οἰκονομικὴν θέσιν ἠδυνήθημεν ἀνέτως νὰ προβῶμεν εἰς ἐκτάκτους μὲν καὶ ἀπροϋπολογίστους ἀλλὰ ἀναγκαιοτάτας δαπάνας, ἐν αἷς πρώτιστα μνημονεύομεν τῆς χρησιμευσάσης εἰς ἀγορὰν ξένων Περιοδικῶν, τῆς δι' ἐπισκευὴν τοῦ κτιρίου τοῦ Συλλόγου, τῆς διὰ τὴν ἐκτύπωσιν δύο Περιοδικῶν ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ συλλογικοῦ ἔτους, τῆς διὰ τὴν ἀποστολὴν ἀντιπροσώπου ἡμῶν εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις Συνέδριον τῶν Συλλόγων. Ἐν ταῖς ἐκτάκτοις ταύταις δαπάναις περιληπτέαι καὶ αἱ συνδρομαὶ ἃς ἐκ τῶν ἰδίων ἐχορηγήσαμεν εἴς τε τὰ ἄπορα σχολεῖα τῆς Αἴνου καὶ τῶν Καβαρνῶν καὶ εἰς τὴν οἰκοδομὴν γυμνασίου ἐν Ἀδριανουπόλει, ἡ ἀρωγὴ πρὸς ἐκπλήρωσιν φιλανθρωπικοῦ καθήκοντος πρός τινα ἀρχαῖον ὑπάλληλον τοῦ Συλλόγου παθόντα ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ, ἡ ἐκτύπωσις Χαρτῶν προσηρτημένων τῷ Ὑπομνήματι τῶν

Digitized by Google

Συλλόγων καὶ ἡ προμήθεια νέων θηκῶν τῆς βιβλιοθήκης. Οὐχὶ δ' ἔκτακτον ἀλλὰ δικαιοτάτην θεωροῦμεν δαπάνην τὴν γενομένην πρὸς μικρὰν αὔξησιν τῆς μισθοδοσίας τῶν ὑπαλλήλων ἥτις ἀναλόγως μὲν τῶν οἰκονομικῶν δυσχερειῶν δυσαναλόγως δὲ πρὸς τὰς ἀνάγκας καὶ τὴν ὑπηρεσίαν αὐτῶν εἶχεν ἐλαττωθῆ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1877, μὴ ἐπανελθοῦσα ἐν τούτοις οὐδὲ κατὰ τὴν λήγουσαν ἤδη περίοδον εἰς τὴν πρώτην αὐτῆς θέσιν. Ἡ αὔξησις αὕτη ἀπεδείχθη καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων τοσούτῳ μᾶλλον δικαία ὅσῳ ὁ μὲν ἀρχειοφύλαξ κ. Μαυράκης ἐξακολουθῶν καὶ ἐφέτος μετὰ πολλῆς τῆς προθυμίας καὶ δεξιότητος νὰ διευθύνῃ τὸ ὡρισμένον αὐτῷ γραφεῖον εἰργάσθη συντόνως καὶ πρὸς τακτοποίησιν τῆς βιβλιοθήκης ἐκπληρώσας μετὰ ζήλου τὴν νέαν ταύτην ἐντολὴν ἣν ἀνέθηκεν αὐτῷ ὁ Σύλλογος, ὑπὸ τὴν ἀνωτέραν πάντοτε εὐθύνην τοῦ κοσμήτορος βιβλιοφύλακος, οἱ δὲ λοιποὶ τρεῖς ὑπάλληλοι ἀγογγύστως ἐπείθοντο ταῖς οὐχὶ ἐλαχίσταις οὐδὲ λίαν γαληνιαίαις παρακελεύσεσι τοῦ Προέδρου καὶ δρομαίως ἐξετέλουν τὰς πολυαρίθμους ἐφέτος ἐξωτερικὰς ἐργασίας, ἐν αἷς πρώτισται ἦσαν ἡ δραστηρία εἴσπραξις τῶν τακτικῶν καὶ καθυστερουσῶν συνδρομῶν τοῦ τε ἡμετέρου Σωματείου καὶ τοῦ ἐν Παρισίοις Συλλόγου καὶ ἡ ἐπιμέλεια τῆς μεταφορᾶς τῶν ἔξωθεν πεμπομένων βιβλίων. Ἀνέτως δὲ καὶ πάντα τὰ συνήθη ποιήσαντες ἔξοδα, ἐν οἷς τὰ ταχυδρομικὰ κατεῖχον τὴν πρώτην θέσιν, ἕνεκα τῆς ἀποστολῆς ἐγκυκλίων μὲν τὴν βιβλιοθήκην ἀφορωσῶν καὶ ἐπιστολῶν ταύτας συνοδευουσῶν, Περιοδικῶν δὲ κατὰ πρῶτον πεμφθέντων τοῖς ἁπανταχοῦ τακτικοῖς, ἐπιτίμοις καὶ ἀντεπιστέλλουσι μέλεσι ὡς καὶ τισι βιβλιοπώλαις, προσερχόμεθα ἐνώπιον ἡμῶν φέροντες κίνησιν ταμείου καθ' ἣν 1184 μὲν λίραι ὀθωμανικαὶ εἰσεπράχθησαν, ἑτέρων δὲ τοσούτων δαπανηθεισῶν ὑπολείπεται περίσσευμα ἐξ 70 λιρῶν.

Ἐν τῇ κινήσει ταύτῃ καταλογίζονται πρὸς τοῖς ἄλλοις αἱ 100 ὀθωμανικαὶ λίραι, ἃς πέρυσι κατὰ τὴν ἐπέτειον ἑορτὴν ἐκήρυξεν ὁρισθείσας ἡ Ἐκπαιδευτικὴ Ἐπιτροπὴ διὰ τινα ἄπορα σχολεῖα τῆς πρωτευούσης καὶ αἵτινες ὑπὸ τοῦ ἐν τοῖς φιλογενέσι διαπρεπεστάτου κ. Μενελάου Νεγροπόντη κατ' ἔτος χορηγούμεναι τῷ Συλλόγῳ πρὸς σκοπὸν ἐκπαιδευτικὸν ἐνεχειρίσθησαν μὲν ἡμῖν πρὸ τριῶν ἑβδομάδων περίπου διενεμήθησαν δὲ ἤδη εἰς τὰ προειρημένα σχολεῖα. Ἐν τῇ κινήσει ταύτῃ περιλαμβάνονται ἐπίσης αἱ 100 λίραι ἃς ἐχορήγησεν ἡ Α. Ἑ. ὁ Χρηστάκης ἐφέντης Ζωγράφος διὰ τὸ χρηματικὸν γέρας τῶν ἐπιτυχόντων ἐν τῷ Ζωγραφείῳ διαγωνίσματι τῷ ἀφορῶντι τὴν συλλογὴν τῶν ζώντων μνημείων ἐν τῇ τοῦ λαοῦ γλώσσῃ κατὰ τὰς δύο τελευταίας συλλογικὰς περιόδους. Τὸ ποσὸν τοῦτο ἀποσταλὲν ἐπίσης τοῖς βραβευθεῖσιν εὕρηται καταλελογισμένον ἔν τε τῷ *δοῦναι* καὶ τῷ *λαβεῖν* τῆς κινήσεως τοῦ ταμείου[1].

Περὶ ἐπισκευῆς τοῦ κτιρίου τὸν λόγον πρὸ μικροῦ ποιησάμενος ἀπέχω πάσης περαιτέρω ἀναπτύξεως, διότι λυπηρὰ ἤθελεν εἶσθαι ἡ ἀφήγησις τῶν αἰτίων ἅτινα προὐκάλεσαν ταύτην μετὰ ἑξαετῆ μόλις τῆς οἰκοδομῆς βίον. Ἀρκοῦμαι μόνον νὰ εἴπω ὅτι ῥιζικὰ περὶ τὴν κατασκευὴν αὐτῆς λάθη κατέστησαν τὸ κτίριον οὕτω κάθυγρον ὥστε σπουδαῖον διέτρεχε κίνδυνον καταστροφῆς ἄνευ τῶν μέτρων ἅπερ ἐπήνεγκον τὴν ἀνωτέρω μνησθεῖσαν δαπάνην. Τὰ κυριώτερα δὲ τῶν μέτρων τούτων ὑπῆρξαν ἡ μεγάλυνσις τῶν θυρίδων τοῦ ὑπογείου, ἡ μετὰ τῆς ἀτμοσφαίρας συγκοινωνία τῶν κατὰ τὴν μεσημβρινὴν πλευρὰν δωματίων, ὧν πάντες οἱ τοῖχοι καὶ αἱ θῆκαι εἶχον περιέλθει ἐκ τῆς ὑγρασίας εἰς οὕτως οἰκτρὰν κατάστασιν ὥστε ἐδέησε νὰ ἐπισκευασθῶσιν αὗται, καὶ ἡ ἀπομάκρυνσις τῶν χωμάτων τοῦ γειτονικοῦ γηπέδου ἅτινα ἐξ ὀλιγωρίας ἀπιστεύτου εἶχον ἀφεθῆ ἐπιτεθειμένα εἰς ἱκανὸν ὕψος ἐπὶ τοῦ τοίχου τῆς μεσημβρινῆς ταύτης πλευρᾶς. Φοβούμεθα ὅμως μήπως, μεθ' ὅλα τὰ μέτρα ἅτινα ἐλήφθησαν πρὸς ἐξάλειψιν τῆς διηνεκοῦς ὑγρασίας τῆς παραβλαπτούσης τὸν κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῖχον τοῦ καταστήματος, δὲν ἐπέλθῃ τὸ προσδοκώμενον εὐάρεστον ἀποτέλεσμα, διότι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἡ ὑγρασία αὕτη ὀφείλεται εἰς τὴν θαλασσίαν ἄμμον ἧς ἐγένετο χρῆσις κατὰ τὴν οἰκοδομήν, παρὰ τὰ συμπεφωνημένα, δι' ὧν ῥητῶς ὑπεχρεοῦντο οἱ ἀρχιτέκτονες νὰ ἀναμίξωσιν ἄμμον τῶν ποταμῶν μετὰ τῆς ἀσβέστου.

Μεταβαίνοντες δὲ τώρα εἰς τὰ πνευματικώτερα ἀπαντῶμεν πρὸ τῶν ποδῶν ἡμῶν τήν τε ἡμετέραν καὶ ξένην σοφίαν ἥτις εὕρηται ἐν κι-

1) (Σημ. τοῦ Προέδρου). Ἡ κίνησις αὕτη παρίσταται κατὰ τὰ βιβλία ἅτινα ἐκλείσθησαν τῇ 25 ἀπριλίου· ἀλλ' ἔκτοτε εἰσεπράχθησαν μέχρι τῆς παρούσης ἡμέρας τῆς ἐπετείου τελετῆς 15 καὶ ἐπέκεινα, ἐδαπανήθησαν δὲ 7 ἢ 8 λίραι.

Digitized by Google

δωτίοις βιβλίων οὕτω πολυαρίθμοις ὥστε, καθ' ἃ βεβαιοῖ ἐν τῇ ἐκθέσει αὐτοῦ ὁ βιβλιοφύλαξ κ. Σαλτέλης ἀπὸ ἱκανοῦ ἤδη χρόνου φιλοτίμως ἐπιμελούμενος τοῦ βιβλιακοῦ ἡμῶν θησαυροφυλακίου, πρωτοφανὲς γεγονὸς ἐν τοῖς χρονικοῖς τοῦ Συλλόγου παριστᾷ ἡ κατὰ τὴν ἤδη λήγουσαν περίοδον αὔξησις τῆς βιβλιοθήκης. Πρὸς ἐπίτευξιν δὲ τοῦ εὐαρέστου τούτου ἀποτελέσματος συνετέλεσε, πιστεύω, οὐχὶ σμικρὸν καὶ ἡ ἔκδοσις προεδρικῆς ἐγκυκλίου ἑλληνιστί τε καὶ γαλλιστὶ δημοσιευθείσης, ἀπευθυνθείσης δὲ εἰς πάσας μὲν τὰς κυβερνήσεις τῆς Εὐρώπης, εἰς τὴν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν καὶ εἰς τὴν τῆς Βραζιλίας, εἰς πλείστους δὲ λογίους, συγγραφεῖς καὶ ἐκδότας βιβλίων. Ὁ ἀριθμὸς τῶν δωρηθέντων εἰς τὴν βιβλιοθήκην τόμων ἀνῆλθεν εἰς 1234 περίπου συμπληρωθεὶς διὰ προσφορῶν ἐν αἷς διακρίνονται ἡ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, ἡ τῆς Γαλλικῆς, ἡ τῆς Ἰταλικῆς, ἡ τῆς Ῥωσσικῆς, ἡ τῆς ἐν Μονάχῳ Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν, ἡ τοῦ κ. Καρόλου Βίντερ βιβλιοπώλου ἐν Ἑϊδελβέργῃ καὶ ἡ τοῦ κ. Καρόλου Κράββε (ἀμφότεραι γενόμεναι τῇ προτροπῇ τοῦ ἐν Καρλσρούῃ Γεν. τῆς Ἑλλάδος προξένου κ. Τούνα), ἡ τοῦ ἐνταῦθα ἀντιπροσώπου τοῦ Ἁγ. Τάφου ἁγίου Φιλαδελφείας κὺρ Γερασίμου, ἡ τοῦ κ. Hachette βιβλιοπώλου ἐν Παρισίοις, ἡ τοῦ ἐν Ἀθήναις Συλλόγου πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων, ἡ τοῦ ἐν Οὐασιγκτῶνι πρεσβευτοῦ τῆς Ὀθ. Κυβερνήσεως κ. Γρηγορίου Ἀριστάρχη, ἡ τῶν κκ. Σάθα καὶ Lacroix βιβλιοπώλου ἐν Παρισίοις, ἡ τοῦ κ. Ἀθηνογένους, ἡ τοῦ κ. Chevalier δικηγόρου ἐνταῦθα, ἡ ἀνωνύμου τινὸς ἐκ Λονδίνου διὰ τοῦ καταστήματος τοῦ κ. Ζαρίφη, ἡ τοῦ κ. Μάμουκα, ἡ τοῦ κ. Ἀντωνιάδου, γυμνασιάρχου ἐν Πειραιεῖ, ἡ τοῦ κ. Γ. Δάλλα, δικηγόρου ὁμογενοῦς ἐνταῦθα, ἡ τῆς Σουηδικῆς Ἀκαδημίας, ἡ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Χριστιανίας, ἡ τοῦ κ. Γεωργάκη βέη Ἀριστάρχη, ἡ τοῦ ἀειμνήστου ἰατροῦ Μίλιγγεν, ἡ τοῦ κ. Δ. Νικολαΐδου ἐκδότου τῆς «Θράκης» καὶ ἄλλαι ἧττον μὲν πολύτιμοι δωρεαὶ ἀλλὰ τὴν μεγάλην προθυμίαν δεικνύουσαι τῶν προσενεγκόντων αὐτὰς ἵνα φανῶσι χρήσιμοι τῇ τοῦ Συλλόγου βιβλιοθήκῃ. Ἐν τῷ εἰρημένῳ δὲ ἀριθμῷ τῶν ἐφέτος προσκτηθέντων βιβλίων συμπεριλαμβάνονται καὶ 51 τόμοι τῶν Ἀπάντων τοῦ Κοραῆ ἀγορασθέντων δι' ἐράνου συλλεγέντος ἐπὶ εἰδικοῦ καταλόγου ὃν κατήρτισε μὲν τὸ Προεδρεῖον, συνεπλήρωσε δὲ ἡ φιλογένεια ὁμοεθνῶν τινων, τῇ φιλοτίμῳ ἐπιμελείᾳ τοῦ διαπρεποῦς ἰατροῦ κ. Σεβαστοπούλου καὶ τῇ συμπράξει τοῦ Προέδρου τοῦ Συλλόγου[1].

Τὸ βαθύτατον αἴσθημα τῆς τοῦ Συλλόγου εὐγνωμοσύνης πρὸς τοὺς εὐγενεῖς δωρητὰς διατρανοῦντες ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου καθῆκον ἡμῶν νομίζομεν νὰ ἐκφράσωμεν ἰδίᾳ τὰς προσηκούσας θερμὰς εὐχαριστίας δυσὶ φιλομούσοις ἀνδράσιν, ἤτοι τῷ ἐν Βερολίνῳ πρεσβευτῇ τῆς Ἑλλάδος κ. Α. Ρ. Ῥαγκαβῇ καὶ τῷ ἐν Οὐασιγκτῶνι πρεσβευτῇ τῆς Ὀθ. Αὐτοκρατορίας κ. Γρηγορίῳ Ἀριστάρχῃ, ὧν οὗτος μέν, πλὴν τῆς ἑαυτοῦ προσφορᾶς ἐπεμελήθη τῆς εἰς τὸ Ἀγγλικὸν μεταφράσεως τῆς ἡμετέρας ἐγκυκλίου καὶ τῆς διαδόσεως αὐτῆς ἐφ' ἅπασαν τὴν ἐπιφάνειαν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, ἐκεῖνος δὲ ἰδίαν ἔπεμψεν ἐγκύκλιον πρὸς πάντας τοὺς ἐν Γερμανίᾳ προξένους τῆς Ἑλλ. Κυβερνήσεως ὧν πρὸ πάντων ὁ ἐν Καρλσρούῃ σπουδαίαν ἀπέστειλε συλλογήν, τὴν πολυαριθμοτέραν πασῶν. Μετὰ βεβαιότητος δὲ δύναται νὰ προσδοκᾷ ἡ Βιβλιοθήκη καὶ ἑτέραν πολλοῦ λόγου ἀξίαν ἀποστολὴν παρὰ τοῦ περιπύστου σοφοῦ τῆς Γαλλίας κυρίου Barthelemy S. Hilaire ὅστις ἅμα λαβὼν ἁπλῆν τὴν ἐγκύκλιον ἡμῶν ἀπήντησε διὰ θερμοτάτης ἐπιστολῆς καὶ κατέδειξε φλογερὰν προθυμίαν ὅπως συνδράμῃ εἰς τὸν πλουτισμὸν τῆς βιβλιοθήκης ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου ἤδη μηνός, ζητήσας μόνον νὰ καταδείξωμεν τὸν ἐν Παρισίοις ἀντιπρόσωπον ἡμῶν ὅστις ἤθελε παραλάβει τὰ δωρηθησόμενα καὶ πέμψει ἡμῖν ταῦτα. Τὴν αἴτησιν ταύτην τοῦ φιλέλληνος ἀνδρὸς σπεύσαντες ἀμέσως νὰ ἱκανοποιήσωμεν ἀδυνατοῦμεν νὰ ἐξηγήσωμεν τοὺς λόγους δι' οὓς οὐκέτι ἀπεστάλη ἡ ὑποσχεθεῖσα δωρεὰ καὶ κλίνομεν ν' ἀποδώσωμεν τοῦτο εἰς ἀμέλειαν τοῦ ἐπιφορτισθέντος τὴν ἐντολήν. Προσφορῶν δὲ ἐπαγγελίας ἀναντιρρήτως ἐκτελεσθησομένας ἐλάβομεν παρά τε τοῦ κ. Τ. Φιλήμονος, ἐφόρου τῆς βιβλιοθήκης τῆς τῶν Ἑλλήνων Βουλῆς, καὶ παρὰ τοῦ πρυτάνεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Πανεπιστημίου Κ. Δαμαλᾶ. Ἐν Παρισίοις δὲ ὑπεσχέθη νὰ καταβάλῃ νέας προσπαθείας λόγιός τις ἀτομικὸς φίλος μου ὁ κ. Anatole Dunoyer

---

1) (Σημ. τ. Προέδρου). Τὰ 400 φρ. δι' ὧν ἠγοράσθη ἡ συλλογὴ αὕτη προσήνεγκον οἱ ἑξῆς κύριοι: Σ. Κατηνάκης φρ. 20, Γ. Γεωργιάδης λίρ. 1, Ν. Σεβαστόπουλος φρ. 20, Στέφανος Μαυροκορδάτος φρ. 20, Σκαναβῆς φρ. 10, Π. Σχυλίτσης λίρ. 4, Θ. Γιάνναρος λίρ. 2, Ἰ. Κριχότσος λίρ. 4, Γ. Παρίσης λίρ. 1, Σ. Κιέπετσης λίρ. 1 καὶ φρ. 11 Ν. Βαμβάκης.

Digitized by Google

σπουδαίαν κατέχων ἐπίσημον θέσιν, καὶ ἐν Λονδίνῳ ἐξακολουθεῖ νὰ ἐνεργῇ τὰ εἰκότα ὁ φιλόμουσος καὶ δραστηριώτατος κ. Γεννάδιος συμπράττων μετὰ εἰδικῆς πενταμελοῦς ἐπιτροπῆς ἥν, τῇ εἰσηγήσει τινὸς τῶν ἐκεῖ ὁμογενῶν, συνεστήσαμεν καὶ ἧς κύριον ἔργον ἐστὶν ἡ συλλογὴ χρηματικοῦ ἐράνου εἰδικῶς χρησιμεύσοντος διὰ τὴν ἡμετέραν βιβλιοθήκην. Δὲν δύναμαι νὰ ἐγκαταλίπω τὸν περὶ ταύτης λόγον ἂν μὴ ἐκφράσω δημοσίᾳ τὰς εὐχαριστίας μου τοῖς ἐνταῦθα βιβλιοπώλαις κυρίοις Μαραγκῷ καὶ Βασιλικοπούλῳ οἵτινες παρεκάλεσαν τοὺς ἐν Λειψίᾳ καὶ Παρισίοις ἀνταποκριτὰς αὐτῶν ἵνα παραλαμβάνωσι μὲν καὶ πέμπωσι τὰ ἐν Γερμανίᾳ καὶ Γαλλίᾳ δωρούμενα τῇ ἡμετέρα βιβλιοθήκῃ δημοσιεύσωσι δὲ καὶ κατάλληλον περὶ τούτου ἀγγελίαν ἐν ταῖς ἁρμοδίαις ἐφημερίσιν.

Τὸ ἀναγνωστήριον δὲ ἐπλουτίσθη ἐφέτος διὰ πλείστου λόγου ἀξίων περιοδικῶν, ὧν ἱκανὰ μὲν πέμπονται δωρεὰν ἢ ἐπὶ ἀνταλλαγῇ, πλείω δὲ ἐπρομηθεύθημεν ταῖς τοῦ Συλλόγου δαπάναις. Τὰ τελευταῖα ταῦτα εἰσὶν ἡ Revue Politique et litteraire, Revne Scientifique, Revue des deux Mondes, Revue Archeologique, Journal des Savants, Journal des Economistes, Revue d' Anthropologie, Bulletin des Sciences Mathematiques, Bulletin des Societés Savantes, Neue Jahrbücher für philologie und Padagogik, Revue de Geographie εἰς δύο ἀντίτυπα, ὧν τὸ ἕτερον διὰ τὴν βιβλιοθήκην, καὶ Athaeneum τοῦ Λονδίνου. Ἐπὶ ἀνταλλαγῇ δὲ μετὰ τοῦ ἡμετέρου Περιοδικοῦ πέμπονται τὸ Mittheilungen des deutschen Archeologischen Instituts in Athen καὶ τὸ Bulletin de Correspondance Héllénique. Δωρεὰν δὲ τὸ Bulletino de l' Instituto di Corrispondentia Archeologica, ὁ *Παρνασσός*, τὸ *Ἀθήναιον*, ὁ *Βύρων*, ὁ *Πλάτων*, ἡ *Οἰκονομικὴ Ἐπιθεώρησις*, ὁ *Ὅμηρος*, τὸ *Σεραπεῖον*, ἡ *Χλωρίς*, ὁ *Ἑρμῆς* καὶ τὸ *Δελτίον τῶν ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ καὶ δούλῃ Ἑλλάδι ἐκδιδομένων βιβλίων*. Καὶ ἐφημερίδων δὲ οὐκ ἀμοιρεῖ τὸ Ἀναγνωστήριον δωρεὰν πεμπομένων καὶ ἐν τῇ εἰδικῇ τοῦ κ. βιβλιοφύλακος ἐκθέσει μνημονευομένων. Περὶ τοῦ περιοδικοῦ δὲ τύπου τὸν λόγον ποιούμενος εὐχαριστῶ μὲν δημοσίᾳ, ἐν ὀνόματι τοῦ Συλλόγου, πάντας τοὺς προσφέροντας τούτῳ τὰ ὑπ' αὐτῶν ἐκδιδόμενα ὄργανα, ἰδίᾳ δὲ καθῆκον νομίζω νὰ ἀπευθύνω τὰς θερμὰς τοῦ ἡμετέρου Σωματείου εὐχαριστίας πρὸς τὰς ἀξιοτίμους διευθύνσεις τοῦ *Νεολόγου* καὶ τῆς *Θρᾴκης* αἵτινες καὶ ἄλλοτε μὲν προθύμως ἐδημοσίευον τὰς τοῦ Συλλόγου ἀγγελίας ἀλλὰ κατὰ τὴν λήξασαν πρὸ πάντων περίοδον κατηνωχλήθησαν ὑπὸ συνεχῶν τε καὶ μακρῶν τοῦ Προεδρείου δημοσιεύσεων. Ἐπίσης δὲ ἰδιαιτέρας μνείας ἐνταῦθα θεωρῶ ἄξιον καὶ τὸν *Φάρον τοῦ Βοσπόρου* ὅστις πάνυ προθύμως ἤνοιγε τὰς στήλας αὐτοῦ εἰς τὰς δημοσιεύσεις ἐκείνας τοῦ Συλλόγου ἃς οὗτος συμφέρον εἶχε νὰ καταστήσῃ γνωστὰς τοῖς ξένοις.

Καὶ τὰ μὲν ἀνωτέρω ἐκτεθέντα ἀνήκουσι ταῖς φροντίσι τῶν κοσμητόρων, οἵπερ εἰς ἓξ μὲν συνῆλθον τακτικὰς συνεδριάσεις, πολλάκις δὲ καὶ ἐξωδίκως, ἄνευ συντάξεως πρακτικῶν, συνεννοήθησαν πρὸς τὴν ἐπίνοιαν καὶ τὴν ἐφαρμογὴν τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ μέτρου. Τὰ δὲ τοὐντεῦθεν ῥητέα κατὰ τὸ πλεῖστον ὀφείλονται τοῖς εὐγενέσιν ἐκείνοις καὶ φερεπόνοις συναγωνισταῖς οἵτινες πάντοτε μὲν μάλιστα δὲ κατὰ τὴν λήγουσαν ἤδη περίοδον μετὰ ζήλου διακαοῦς ἀληθῶς καὶ τὴν βαθεῖαν ἐφελκύσαντος εὐγνωμοσύνην τοῦ Προεδρείου γενναίως μετέσχον τῶν μόχθων αὐτοῦ. Ὁ ἐπιστημονικὸς χαρακτὴρ τοῦ Συλλόγου κατεδείχθη ἐφέτος ἐν περιφανεῖ, δυνατὸν εἰπεῖν, λαμπρότητι, πολλῶν μὲν καὶ σπουδαιοτάτων πραγματειῶν ἀναγνωσθεισῶν, ἱκανῶν δὲ συζητήσεων ἐπ' αὐτῶν γενομένων, ἐν αἷς διέπρεψαν ἐπὶ θερμῇ ζωηρότητι αἱ μεταξὺ τοῦ κ. Βασιάδου καὶ τοῦ Προέδρου τοῦ Συλλόγου. Ἐπὶ εἴκοσι δὲ καὶ ἑπτὰ τακτικὰς καὶ ἐπὶ ἐννέα ἐκτάκτους συνεδριάσεις συνεκροτήθησαν οἱ τῆς ἐπιστήμης ἀγῶνες, καθ' ἃς δέκα καὶ ὀκτὼ ὑπεβλήθησαν πραγματεῖαι, εἴκοσι καὶ ἐννέα ἀποτελέσασαι ἀναγνώσματα. Ἤτοι ὁ μὲν κ. Καρολίδης ἀνέγνω «περὶ τῆς πρώτης γενέσεως τῶν ὀργανικῶν ὄντων», ὁ δὲ κ. Βασιάδης «περὶ τῆς κατὰ Πλάτωνα ἀπολογίας τοῦ Σωκράτους» ἐν δυσὶ συνεδριάσεσιν, ὁ δὲ κ. Χ. Σαμαρτσίδης «περὶ διδακτικῶν μεθόδων καὶ ἰδίως περὶ μεθοδικῆς τῆς διδασκαλίας τῆς μητρικῆς γλώσσης ἐν καλῶς κατηρτισμένῃ δημοτικῇ σχολῇ» ἐν δυσὶ συνεδριάσεσιν, ὁ δὲ κ. Βασιάδης πάλιν «περὶ τῆς ῥητορικῆς κατὰ Φαῖδρον καὶ Γοργίαν τοῦ Πλάτωνος» ἐν τρισὶ συνεδριάσεσιν, ὁ δὲ κ. Γεώργιος Ἀριστάρχης «περὶ φυτῶν παρ' Ἑβραίοις», ὁ κ. Βασιάδης «περὶ Δημοσθένους καὶ τῶν λόγων αὐτοῦ» ἐν τέτταρσι συνεδριάσεσιν, ὁ κ. Γ. Ἀριστάρχης «περὶ τοῦ παρὰ τοῖς Ἄραψιν ἐμπορίου τῶν ὀρυκτῶν ἐν φυσικῇ καὶ ἐξειργασμένῃ καταστάσει» ἐν τέτταρσι συνεδριάσεσιν, ὁ κ. Ἀλ. Πασπάτης «Νεώτερα Βυζαντινὰ μελετήματα ἐξ Εὐρώπης» ἐν δυσὶ συνεδριάσεσιν, ὁ κ. Ι. Ἀριστάρχης «πε-

Digitized by Google

ρί τινος ἐπεισοδίου τῆς ἐν Μεσοποταμίᾳ περιοδείας αὐτοῦ», ὁ κ. Ἀβραὰμ Μαλιάκας ὡς εἰσηγητὴς τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς «τὸ εἰδικὸν πρόγραμμα τοῦ Α' μέρους τοῦ Καραπανείου διαγωνίσματος», ὁ μέγας λογοθέτης κ. Σ. Ἀριστάρχης «περὶ τινων ἐπιγραφῶν Ἑλληνικῶν, Λατινικῶν καὶ Σλαβικῶν τῆς ἐπαρχίας Βελεγράδων», ὁ κ. Πασπάτης «βραχέα τινὰ ἐκ τῆς βιολογίας τοῦ ἄρτι ἀποβιώσαντος κ. Ἰουλίου Μίλιγγεν, ἐπιτίμου μέλους καὶ ἄλλοτε προέδρου τοῦ Συλλόγου», ὁ κ. Γεν. γραμματεὺς «βιογραφικὰς σημειώσεις περὶ τοῦ ἀποβιώσαντος κ. Ν. Δραγούμη ἐπιτίμου τοῦ Συλλόγου μέλους» συνταχθείσας ὑπὸ τοῦ κ. Ἐμμανουὴλ Ἰωαννίδου, ἀπόντος, ὁ αὐτὸς «βιολογίαν τοῦ ἀοιδίμου Σκαρλάτου Βυζαντίου» ἐπιτίμου μέλους τοῦ Συλλόγου ὑπὸ τοῦ κ. Ἰωαννίδου ἐπίσης συνταχθεῖσαν, ὁ κ. Πασπάτης «περὶ μεταναστεύσεως τῶν Ἀτσιγγάνων», ὁ κ. Θ. Σαλτέλης «ἔκθεσιν περὶ τῆς ἐν Κων/πόλει ἐκπαιδεύσεως», ὁ κ. Γεν. γραμματεὺς «βιολογίαν τοῦ ἀποβιώσαντος ἰατροῦ Συμβουλίδου, ἐπιτίμου μέλους τοῦ Συλλόγου», συνταχθεῖσαν ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ τῆς Ἐμπορικῆς Σχολῆς κ. Ξανθοπούλου, καί, ἐπὶ τέλους, ὁ κ. Γ. Δημητριάδης «ἔκθεσιν ἀναλυτικὴν τοῦ χειρογράφου τοῦ κ. Μαγδάνη πραγματευομένου περὶ τοῦ δεκαδικοῦ συστήματος καθ' ἑαυτὸ καὶ ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ ἐν Τουρκίᾳ σταθμὰ καὶ μέτρα.»

Μὴ ἐπιθυμῶν νὰ φέρω διακρίσεις ἐν τῇ ἐκτιμήσει τῶν ἐκτεθεισῶν τούτων πραγματειῶν ἐκδηλῶ, ἐν ὀνόματι τοῦ τε Συλλόγου καὶ τοῦ Προεδρείου, διὰ τοῦ ἐπισημοτέρου καὶ ἐγκαρδιωτέρου τόνου, τὰς μᾶλλον διαπύρους εὐχαριστίας τοῖς ἐπιστήμοσι καὶ λογίοις, ὧν ἤδη ἐμνήσθην, πεποιθὼς ὅτι τὸ Περιοδικὸν ὅπερ θέλει περιλάβει τὰ σπουδαῖα αὐτῶν ἀναγνώσματα ἔσται τῶν πολυτιμοτέρων ἐκδόσεων τοῦ ἡμετέρου Ἱδρύματος.

Διαλέξεις δὲ ἐγένοντο τριάκοντα καὶ ἓξ ὑπὸ τῶν ἑξῆς μελῶν:

1.) Ὁ κ. Σπαθάρης ἐν διαλέξεσιν 7 ἐπραγματεύσατο «Φυσικά».

2.) Ὁ κ. Ὀδ. Ἴαλεμος ἐν διαλέξεσιν 9 ἐποιήσατο ἑρμηνείαν τοῦ *Ἡγεμόνος* τοῦ Μακιαβέλλη.

3.) Ὁ ἰατρὸς κ. Δ. Σταματιάδης διελέξατο τρὶς περὶ τριῶν διαφόρων θεμάτων 1) περὶ πολιτισμοῦ καὶ ἐπιστήμης, 2) περὶ ἐργασίας ἐν γένει καὶ 3) περὶ ἐργασίας καὶ βιομηχανίας παρὰ τοῖς ἀρχαίοις.

4.) Ὁ κ. Ι. Γεωργαντόπουλος ἐν δυσὶ διαλέξεσιν ἐπραγματεύσατο «περὶ ἐμπορικοῦ δικαίου ἐν γένει, καὶ ἰδίᾳ περὶ τῶν ἐν ἰσχύϊ ἐμπορικῶν νομοθεσιῶν παρὰ τοῖς διαφόροις ἔθνεσιν.»

5.) Ο κ. Γ. Ἀποστολίδης ἐν τρισὶ διαλέξεσιν ὡμίλησε «περὶ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ δικαίου.»

6.) Ὁ κ. Θ. Ἀντωνιάδης ἐν τρισὶ διαλέξεσιν ὡμίλησε «περὶ πολιτευμάτων ἐν γένει καὶ ἰδίᾳ περὶ τοῦ Συνταγματικοῦ.»

7.) Ὁ κ. Ι. Ζῖφος ἅπαξ ἐπραγματεύσατο «περὶ τοῦ ἀνθρώπου ὡς μηχανῆς θεωρουμένου.»

8.) Ὁ κ. Κ. Μακρῆς ἅπαξ «περὶ γυναικείου γάλακτος καὶ περὶ τῆς πρώτης τῶν τέκνων τροφῆς.»

9.) Ὁ κ. Β. Σαρακιώτης ἐν δυσὶ διαλέξεσι «περὶ τῆς αἰτίας τῶν διαφόρων παθῶν τῆς ζώσης καὶ τῆς αἰσθητικῆς φύσεως.»

10.) Ὁ κ. Ἀθ. Δημητριάδης ἐν δυσὶ διαλέξεσιν ἐδίδαξεν «ἱστορίαν τῆς Κλασικῆς Φιλολογίας.»

11.) Ὁ κ. Χ. Σαμαρτσίδης ἐν δυσὶν ὡσαύτως διαλέξεσι «περὶ παιδαγωγίας·»

καὶ 12) ὁ κ. Ν. Σπανδωνῆς ἐν μιᾷ διαλέξει ὡμίλησε «περὶ εὐγλωττίας τοῦ κοινοβουλευτικοῦ βήματος.»

Πολλῷ πλείους τῶν ἐκτεθειμένων 36 διαλέξεων, ἤτοι ἑξήκοντα καὶ ἓξ εἶχον προεπαγγελθῇ καὶ ὑποβληθῇ τῷ Συλλόγῳ· ἀλλὰ τὸν μὲν κ. Γεωργαντόπουλον ὀκτὼ ὑποσχεθέντα ἐκώλυσαν νὰ ἐκτελέσῃ ἐν συνόλῳ τὴν ὑπόσχεσιν αὐτοῦ ἀσθένειαι οἰκογενειακαί, ὁ δὲ κ. Ἀριστοκλῆς διὰ τὸν αὐτὸν λόγον δὲν ἠδυνήθη νὰ ποιήσηται τὰς τρεῖς ἐπὶ τοῦ προγράμματος διαλέξεις αὐτοῦ, ὁ δὲ κ. Γ. Δημητριάδης ἀποδημήσας τῆς πρωτευούσης ἐν ὥρᾳ κρισίμῳ διὰ τὸν Σύλλογον δὲν κατώρθωσε νὰ διδάξῃ τὰ πέντε μαθήματα αὐτοῦ καὶ οἱ ἐν Χάλκῃ καθηγηταὶ κ. κ. Λιανόπουλος καὶ Θ. Τάγης ἕνεκα τῶν δυσχερειῶν τῆς συγκοινωνίας ἠμποδίζοντο νὰ ἐκπληρώσωσι τὴν ὑπόσχεσιν καὶ τὸν πόθον αὐτῶν ὅπως προσενέγκωσι τὴν πνευματικὴν αὐτῶν συμβολήν, ἧς χάριν ἤθελον ἀναγκασθῇ νὰ ὑποπέσωσιν εἰς τὸ ἄτοπον τῆς παραλείψεως τῶν κυρίων αὐτῶν ἐργασιῶν.

Καὶ τοῖς διαπρεπέσι τούτοις ἀνδράσι, πλὴν τοῦ λαλήσαντος «περὶ τοῦ ἡγεμόνος τοῦ Μακιαβέλλη» ἀπονέμομεν δημοσίᾳ τὰς προσηκούσας θερμὰς τοῦ Συλλόγου εὐχαριστίας οὐ μόνον διότι πολλοὺς κατέβαλον μόχθους ἵνα τῷ ἡμετέρῳ δημοσίῳ κοινὰς καταστήσωσι τὰς ἐπιστημονικὰς γνώσεις καὶ ἀνακαλύψεις τῶν χρόνων ἡμῶν, τὰς ἀφορώσας τὴν γεωγραφίαν, τὴν μετεωρολογίαν, τὸ δίκαιον, τὴν πολιτειολογίαν, τὰς νέας ἐκπαιδευτικὰς μεθόδους, τὴν φυσιολο-

Digitized by Google

γίαν, τὴν τῆς ἀρχαιομαθείας ἱστορικὴν πρόοδον, ἀλλὰ καὶ διότι πολλαὶ τῶν μαθήσεων τούτων τὸ πρῶτον ἀπὸ τοῦ βήματος τοῦ Συλλόγου ἠκούοντο ἀναπτυσσόμεναι ὑπὸ ἀγορητῶν φλογερῶς ποθούντων νὰ παράσχωσι τὴν ὑγιεινοτάτην πνευματικὴν τροφὴν τοῖς συμπολίταις αὐτῶν. Ἀλλ' ἀνταπεκρίθησαν ἆρά γε καὶ οὗτοι εἰς τὰ αἰσθήματα τῶν εὐγενῶν τῆς ψυχῆς αὐτῶν θεραπόντων; Ἀπέχω, τό γε νῦν ἔχον, πάσης πρὸς τοῦτο ἀπαντήσεως καὶ ἵνα μὴ μακρηγορήσω καὶ ἵνα μὴ δυσαρέστους ἐντυπώσεις ἡμῖν αἱ περὶ τοῦ θέματος τούτου σκέψεις μου ἐμποιήσωσιν, ὡς ἀπέχω νὰ σχολιάσω καὶ τὴν ἐρημίαν ἀναγνωστῶν ἣν παρίστα ἡ αἴθουσα ἐν ᾗ πολυτελὴς εὐωχία ἐκ περιοδικῶν τερπνῶν συνάμα καὶ σπουδαιοτάτων ἀποτελουμένη εἰς μάτην ἀνέμενε τοὺς συνδαιτυμόνας.

Καίτοι δὲ οὐδὲ ἐν τῇ τῶν ἀγορητῶν ἐκτιμήσει θέλων νὰ διακρίνω τοῦτον μᾶλλον τοῦ ἄλλου πέποιθα ὅτι οὐδενὸς αὐτῶν προσβαλῶ τὴν φιλοτιμίαν ἐὰν ἰδιαιτέρας ὁμολογήσω τὰς χάριτας τῷ κ. Ἀνδρέᾳ Σπαθάρῃ ὅστις ὥρας πολλὰς τῆς ἡμέρας καταναλίσκων ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς ἑλληνικῆς νεολαίας καὶ πέντε παιδευτηρίων, οἱονεὶ ὑψικόρυφος Ἄτλας, φέρων τὸν ἐπιστημονικὸν ὄγκον οὐκ ὤκνησεν ἐν τούτοις ἑπτάκις κατὰ τὴν λήξασαν ἤδη περίοδον νὰ προσέλθῃ εἰς τὴν ἀπόκεντρον ταύτην τοῦ Πέραν γωνίαν ἵνα τὰς τελευταίας ἐρεύνας ἐπὶ περιέργου καὶ χρησίμου τῆς ἐπιστήμης κλάδου ἀναπτύξῃ τοῖς παρεστῶσιν, ἠνεῳγμένην πολλάκις ὑπερπηδῶν γέφυραν καὶ κελεύθους διαπλέων θαλάσσης ἄγαν καὶ ἐπιφόβως γαληνιαίας. Καταλληλοτέρα τῶν λόγων μου τούτων ἀμοιβὴ πρὸς τὸν ἀκάματον ἱεροφάντην τῆς ἐπιστήμης ἤθελεν εἶσθαι δεῖγμά τι ἐπίσημον τῆς ὑπολήψεως τοῦ Συλλόγου, ἡ ἀναγόρευσις αὐτοῦ ὡς μέλους ἡμῶν ἐπιτίμου, ὅπερ δυστυχῶς ἀργὰ λίαν διενοήθην καὶ τὸ ὁποῖον εὔχομαι νὰ ὑποβάλῃ ἡ διάδοχος Προεδρεία.

Τὸ τῶν ἐπιτροπῶν ἔργον ἂν δὲν ὑπῆρξεν ἀντάξιον τοῦ πόθου ὑφ' οὗ οἱ πάντες κατεχόμεθα ὅπως ἴδωμεν γιγαντιαίως προβαίνουσαν τὴν ἀνάπτυξιν τῆς τε ἐπιστημονικῆς καὶ τῆς ἐκπαιδευτικῆς ἐν Ἀνατολῇ ἐπιρροῆς τοῦ ἡμετέρου καθιδρύματος δύναται ὅμως νὰ ἱκανοποιήσῃ τὰς ἀπαιτήσεις ἡμῶν ἐκείνας εἰς ἃς τὸ κρίσιμον τῶν καιρῶν καὶ τὸ ἀνεπαρκὲς ἔτι τῶν μέσων ἀναγκάζει ἡμᾶς νὰ περιοριζώμεθα, πάντως δὲ καταδεικνύει τήν τε ζωτικότητα τοῦ Συλλόγου καὶ τὴν ὑπερτέραν παντὸς ἐπαίνου φιλοπονίαν τῶν συγκροτούντων αὐτάς. Οὕτως ἡ Ἐκπαιδευτικὴ Ἐπιτροπὴ προεδρευομένη ὑπὸ τοῦ δημοτικοῦ καὶ ἀξίου διευθυντοῦ τῆς ἐν Πέραν Ἑλληνικῆς σχολῆς κ. Χατζῆ Χρήστου δέκα συνεκρότησε συνεδριάσεις ἐν τῶν ὁποίων τῇ πρώτῃ δι' ἰδιαιτάτης ὅλως μερίμνης τὴν συμπλήρωσιν ἐπεδίωξε τῆς ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἔτους ἀτελοῦς μεινάσης ἐκθέσεως τοῦ εἰσηγητοῦ αὐτῆς κ. Θ. Σαλτέλη περὶ τῆς καταστάσεως τῶν σχολείων τῆς Πρωτευούσης. Τὴν ἔκθεσιν ταύτην, ἀναγνωσθεῖσαν ἔν τινι τῶν τακτικῶν συνεδριάσεων τοῦ Συλλόγου, ἡ Ἐπιτροπὴ ἐπιθυμοῦσα ὅπως ὡς οἷόν τε λεπτομερεστέραν καὶ ἀκριβεστέραν καταστήσῃ ἐξηκολούθησε καὶ ἐφέτος τὴν ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἔτους ἀρξαμένην ἐποπτείαν τῶν σχολείων Κωνσταντινουπόλεως διανεμηθέντων πρὸς ἀλλήλους τῶν μελῶν αὐτῆς τὸ χαλεπὸν τοῦτο ἔργον, πολλάκις δὲ καὶ ἐκ τοῦ πενιχροῦ αὐτῶν ταμείου δαπανησάντων. Καὶ δὲν δύναται μὲν νὰ θεωρηθῇ ὅλως τελεία ἡ ἔκθεσις αὕτη—διότι ἡ σχολείων ἐνοριῶν τινων καὶ τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῶν στατιστικὴ δὲν κατηρτίσθη εἰσέτι, κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν τε λοιπῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς καὶ τοῦ εἰσηγητοῦ αὐτῆς ὡς καὶ τοῦ τέως Προεδρείου, οἵτινες πάντες ὑπεσχέθησαν ἀλλήλοις νὰ μὴ παύσωνται συμπράττοντες πρὸς τοῦτο πρὶν ἢ ἀποπερατώσωσι τὴν σπουδαίαν αὐτὴν ἐργασίαν—ἀλλὰ καὶ ὅπως τανῦν ἔχει, περιποιεῖ τιμὴν εἴς τε τοὺς μοχθήσαντας ὑπὲρ αὐτῆς, ἐν οἷς μνημονευτέος πρώτιστα πάντων ὁ κ. Σαλτέλης, καὶ εἰς τὸ ἡμέτερον Σωματεῖον καθόλου. Ἐπιτραπήτω δέ μοι νὰ ὁμολογήσω ἐνταῦθα ὅτι ἐν τοῖς ἀφανέσιν ἴχνεσι τῆς μικρᾶς συμβολῆς ἣν αἱ ἀσθενεῖς μου δυνάμεις παρέσχον τῷ Συλλόγῳ θέλω ὑπολογίζει ὡς ἧττον ἀφανὲς πάντων τὸ ἀξιόλογον τοῦτο μνημεῖον τῶν τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς μόχθων εἰς οὗ τὴν ἀνέγερσιν ἐπεκαλεσάμην τὰ δραστήρια αὐτῆς καὶ ἀφιλοκερδῆ μέλη ὁπότε κατὰ τὴν περίοδον τοῦ 1877—78 ὡς εἷς τῶν ἀντιπροέδρων προϊστάμην αὐτῆς. Μὴ δυνάμενος νὰ προβῶ ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰς οὐδεμίαν ἔστω καὶ βραχεῖαν ἀνάλυσιν τῆς ἐκθέσεως ταύτης, δημοσιευθησομένης ἐν τῷ τῆς ἐνεστώσης Προεδρείας περιοδικῷ, ἀρκοῦμαι μόνον νὰ βεβαιώσω ὅτι κατὰ τὰ εὐσυνείδητα τοῦ φιλοπονήσαντος αὐτὴν ἐξαγόμενα παρατηρεῖται πολλοῦ λόγου ἀξία διαφορὰ ἐπὶ τὰ κρείττω πρὸς τὴν πρὸ ὀκτὼ περίπου ἐτῶν γενομένην καὶ ἐκδοθεῖσαν σχολειακὴν ἀπαρίθμησιν, ἧς φιλοτίμως πάνυ εἶχε τότε ἐπιμεληθῇ ὁ μέγας Λογοθέτης Κ. Στ. Ἀριστάρχης.

Ἡ Ἐπιτροπὴ ἠσχολήθη ὡσαύτως περὶ τὴν

Digitized by Google

ἔρευναν καὶ κρίσιν τῆς ὑπὸ τοῦ κ. Δανασῆ δημοδιδασκάλου φιλοπονηθείσης Πρακτικῆς ἀριθμητικῆς ἀναθεῖσα τὴν ταύτης ἐξέτασιν τῷ ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς κ. Ἀθ. Θεοδωρίδη ὑποβαλόντι ἐγκαίρως τῷ Συλλόγῳ τὴν κριτικὴν αὐτοῦ ἔκθεσιν διαβιβασθεῖσαν τῷ ἐνδιαφερομένῳ πρὸς γνῶσιν καὶ ὁδηγίαν αὐτοῦ. Ἑτέρα σύγχρονος σκέψις τῆς Ἐπιτροπῆς ὑπῆρξεν ἡ ἐξακολούθησις τοῦ ἀπὸ πέρυσι συστηθέντος Κυριακοῦ Δημοδιδασκαλείου, ἀλλὰ βραχεῖα ἦν ἡ λειτουργία αὐτοῦ κατὰ τὸ παρὸν ἔτος διὰ τὴν σπάνιν τῶν ἀκροατῶν ἥτις ἄλλως τε ἐκ διαμέτρου ἦν ἀντίθετος πρὸς τὴν προθυμίαν τῶν ἀναλαβόντων ἵνα καὶ πάλιν διδάξωσιν ἀξιοτίμων κυρίων. Τρίτη καὶ σπουδαία ἐργασία, ἧς ἡ Ἐπιτροπὴ ἐπελάβετο, ἦν ἡ σύνταξις τοῦ προγράμματος τοῦ Καραπανείου ἀγῶνος. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐξελέγη πενταμελὴς ἐπιτροπὴ ἐκ τῶν κκ. Ἡρ. Βασιάδου, Θ. Σαλτέλη, Χριστ. Σαμαρτσίδου, Ἀθ. Θεοδωρίδου καὶ Χρ. Χατζῆ Χρήστου, συμβοηθούντων καὶ τῶν λοιπῶν τῆς Ἐκπαιδ. Ἐπιτροπῆς μελῶν, ἥτις συνετάξατο τὸ Πρόγραμμα τοῦ διαγωνίσματος δημοσιευθὲν ἤδη διὰ τοῦ ἐγχωρίου τύπου πρὸς γνῶσιν τῶν βουλομένων ἵνα προαλειφθῶσιν εἰς τὸν ἀγῶνα.

Τὸ Καραπάνειον διαγώνισμα ἐξωρύξαμεν κατακεχωσμένον που τῶν ἀρχείων καὶ τῶν σελίδων τοῦ Περιοδικοῦ ἀπὸ τῶν πρώτων μηνῶν τοῦ 1874, διότι ἔκτοτε ὁ φιλογενὴς ἐκεῖνος καὶ φιλόμουσος ἀνὴρ ὁ τοσαύτας ὑπερόχους ὑπηρεσίας παρασχὼν τῷ Συλλόγῳ εἶχεν ἀναγγείλει τῷ Προεδρείῳ τὴν διάθεσιν αὐτοῦ ὅπως φανῇ χρήσιμος τῇ δημοτικῇ ἐκπαιδεύσει διὰ τῆς ἀμοιβῆς τῶν προσηκόντων βιβλίων ἁρμοδίως κρινομένων ὑπὸ τοῦ Συλλόγου ὁρίζων ἐπὶ ἑξαετίαν δέκα χιλ. φράγκων πρὸς τοῦτο εἰς τρία ἢ τέσσαρα βραβεῖα κατ' ἔτος διανεμομένων. Ἀσμεναίτατα δὲ ἀναγγέλλω ὅτι εὐθὺς ἅμα ὑπομνήσασιν ἡμῖν αὐτῷ τὴν ὑπόσχεσιν ἐκείνην ἔσπευσε ν' ἀπαντήσῃ ὅτι εὐχάριστον μὲν ἔκπληξιν ἐνεποίει τῇ τῶν γραμμάτων φίλῃ ψυχῇ αὐτοῦ ἡ αἴτησις αὕτη, εὐγνωμοσύνην δὲ ὡμολόγει τῷ Συλλόγῳ παρασχόντι αὐτῷ ἀφορμὴν ἵνα ἐκ νέου συνδέσῃ τὸ ὄνομα αὐτοῦ μετὰ Καταστήματος εἰς οὗ καὶ τὴν οἰκοδομὴν καὶ τὴν προαγωγὴν εἶχε μοχθήσει.

Ὡσαύτως ἡ Ἐπιτροπή, συνεπείᾳ ἐπιστολῆς τῆς ἐν Δοξάτῳ τῆς Δράμας Φιλεκπ. Ἀδελφότητος, ἀνατιθείσης τῷ Συλλόγῳ τὴν σύνταξιν προγράμματος ἐπὶ διαγωνίσματος «συντακτικῶν γυμνασμάτων», ἐξελέξατο πρὸς τοῦτο διμελῆ ἐπιτροπὴν ἐκ τῶν κκ. Ἀθ. Θεοδωρίδου καὶ Ν. Παρανίκα ἥτις αἰτησαμένη τὴν σύμπραξιν καὶ συνεργασίαν καὶ δύο ἑτέρων μελῶν ἐκ τῆς Φιλολογικῆς Ἐπιτροπῆς, ἅτε τοῦ ἔργου ὄντος φιλολογικοῦ, ἔτυχεν ὡς τοιούτων ἐκ τῆς Φιλολογ. Ἐπιτροπῆς μελῶν τῶν κκ. Ἀθ. Δημητριάδου καὶ Χρ. Χατζῆ Χρήστου. Ἐπιτελέσασα δὲ τὸ ἀνατεθὲν αὐτῇ ἔργον ἡ εἰρημένη εἰδικὴ ἐπὶ τοῦ ἐν λόγῳ διαγωνίσματος Ἐπιτροπὴ καθυπέβαλε τῷ Συλλόγῳ τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς.

Μετὰ τῆς αὐτῆς ὡσαύτως φιλοπονίας ἡ Ἐκπαιδευτικὴ Ἐπιτροπὴ ἐμελέτησε καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ κ. Ξ. Μογὲ καθυποβληθὲν τῷ Συλλόγῳ ἐκ μεταφράσεως πόνημα *Προοπτικῆς* μετὰ τῶν σχετικῶν αὐτῇ πινάκων, ὅπερ ἐνέκρινεν ὡς ἄξιον πάσης παρὰ τοῦ Συλλόγου ὑποστηρίξεως καὶ συστάσεως.

Ἔσχατον δὲ καὶ τελευταῖον τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς ἔργον ἦν ἡ ἐξέτασις καὶ κρίσις τοῦ ἐγχειριδίου *Βοτανικῆς*, ὅπερ ἐκπονηθὲν ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Χ. Μεταξᾶ καὶ μελετηθὲν ἐπισταμένως ὑπὸ ἐπιτροπῆς εἰδικῆς ἐπὶ τούτῳ διορισθείσης ἐκρίθη ἄξιον τῆς συστάσεως τοῦ Συλλόγου πρὸς χρῆσιν τῆς σπουδαζούσης νεότητος.

Ἐπὶ πᾶσι δὲ ἡ Ἐπιτροπὴ ἠσχολήθη ἰδίᾳ καὶ περὶ τὴν ἐξέτασιν διαφόρων τῷ Συλλόγῳ πεμφθέντων ἐγγράφων, περὶ ὧν εἰς τὸν ἐκπαιδευτικὸν αὐτοῦ ἀφορώντων σκοπὸν ἐν ἐκτάσει ποιήσεται μνείαν ὁ εἰσηγητὴς αὐτῆς κ. Θ. Σαλτέλης. Ἐνταῦθα δ' ἀρκοῦμαι νὰ ὑπομνήσω προκειμένου περὶ τῶν ἐγγράφων τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς, ὅτι βλέποντες μετὰ θλίψεως τὴν κατὰ τὰς δύο προηγουμένας περιόδους σπάνιν τῶν ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν ἀνακοινώσεων ἐκείνων πρὸς τὸν Σύλλογον, ἃς ἐτερπόμεθα μελετῶντες καὶ εἰς ἃς ἐσπεύδομεν ἀπαντᾶν εἴτε διὰ παραμυθητικῶν καὶ προτρεπτικῶν λόγων εἴτε δι' ἀρωγῆς ψηλαφητοτέρας, ἐδημοσιεύσαμεν διὰ τῶν ἐφημερίδων «Νεολόγου» καὶ «Θρᾴκης» καθολικὴν πρὸς ἁπάσας τὰς ὁμογενεῖς Κοινότητας τῆς Ὀθ. Αὐτοκρατορίας ἐπιστολήν, παρορμῶντες μὲν αὐτὰς ὅπως ἐπαναλάβωσι τὸν στενὸν ἄλλοτε μεθ' ἡμῶν σύνδεσμον, ὅστις ἐπὶ σμικρὸν ἐκ σκληρῶν περιστάσεων διεκόπη, ὑπισχνούμενοι δὲ ὅτι πάσας τὰς δυνατὰς καταβαλοῦμεν προσπαθείας ἵνα καὶ ἡμεῖς ἀνανεώσωμεν τὰς ὑλικὰς συνδρομὰς τὰς χορηγουμένας ἄλλοτε τοῖς ἀπόροις σχολείοις. Καὶ ἡ Αὐτῆς δὲ Θ. Π., ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, παρακληθεὶς ὑφ' ἡμῶν προθύμως ἔσπευσε δι' ἐγκυκλίων γραμμάτων πρὸς τοὺς Ἀρχιερεῖς παρακελεῦσαι αὐτοῖς ἵνα πείσωσι τὰς Κοινότητας ἐπιστεῖλαι

Digitized by Google

τῷ Συλλόγῳ τὰς ἄλλοτε συνήθεις αὐτῶν ἐκθέσεις. Τοσούτῳ δὲ συντονώτερον ἠγωνισάμεθα πρὸς τὴν ὅσον ἔνεστιν ἐπιμελεστέραν συγκοινωνίαν ἡμῶν μετὰ τῶν ἐπαρχιῶν ὅσῳ μεγάλως ὑμῖν ἐνδιέφερε καταμαθεῖν οἷα τὰ ἐπὶ τῆς ἐθνικῆς ἐκπαιδεύσεως ἀποτελέσματα τῶν δύο τελευταίων ἐτῶν, καθ' ἃ ἐξόχως ἔκτακτοι περιπέτειαι διεδέξαντο ἀλλήλας ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Καὶ ἱκαναὶ μὲν τῶν Κοινοτήτων ἀνταπεκρίθησαν εἰς τὰς ἐπικλήσεις ἡμῶν, ἀλλὰ ἡμεῖς!... Ἡμεῖς δυστυχῶς μετὰ ψυχικοῦ ἄλγους ἐρχόμεθα νὰ ἀναγγείλωμεν κατὰ τὴν ἐπέτειον ταύτην δημοτελῆ ἑορτὴν ὅ,τι καὶ ἡ προκάτοχος προεδρεία διὰ τοῦ κ. Ἀριστοκλέους ἐν ὁμοίᾳ περιπτώσει ἠναγκάσθη νὰ ἀναγγείλῃ, τουτέστι τὴν ὑπὸ τῶν φιλογενεστάτων κ. κ. Χρηστάκη Ζωγράφου καὶ Γ. Ζαρίφη ἔγγραφον μὲν ἢ προφορικὴν πέρυσι σιωπηλὴν δὲ ἐφέτος ἄρνησιν τῆς ἀπὸ τοῦ 1871 ἐγγράφως δοθείσης μέχρι δὲ τοῦ 1875—76 ἐκτελουμένης ἐνιαυσίως ὑποσχέσεως περὶ χορηγίας 200 λιρῶν ὀθ. παρ' ἑκάστου, εἰς τὰ ἄπορα τῶν ἐπαρχιῶν σχολεῖα διὰ τοῦ Συλλόγου διανεμομένων. Κατὰ κακὴν δὲ τύχην διὰ τὸ ἡμέτερον Σωματεῖον, πλὴν πρὸς ἀναψυχὴν αὐτῶν καὶ ἐπίρρωσιν τῆς ὑγείας αὐτῶν, ὑπὲρ ἧς ἐξακολουθοῦμεν ἐνθέρμως εὐχόμενοι πάντοτε, καθ' ὅλην τὴν προεδρείαν ἡμῶν ἀπῆσαν ἀμφότεροι οἱ φιλόμουσοι ἄνδρες τῆς πρωτευούσης, καὶ αἱ παρακλήσεις ἡμῶν πρὸς ἀνανέωσιν τῆς ἐπὶ τρία περίπου ἔτη διακοπείσης χρηματικῆς αὐτῶν συνδρομῆς δὲν ἀπηυθύνοντο ἢ δι' ἐπιστολῶν ἐπισήμων μὲν τὸ πρῶτον τοῦ Προεδρείου, ἰδιωτικῶν δὲ εἶτα τοῦ Προέδρου, ὅστις ἐνόμιζεν ὅτι ἐδικαιοῦτο νὰ τύχῃ ἀπαντήσεων εὐαρέστων παρ' ἀνδρῶν καταδειξάντων διὰ πολλῶν τεκμηρίων ὅτι ἀσμένως ἔμαθον τὴν εἰς τὸ περιφανὲς τοῦτο ἐδώλιον ἐγκαθίδρυσιν αὐτοῦ.

Οὐδεμίαν ποτὲ ὁ Σύλλογος ἐπιτρέψει ἑαυτῷ πικρὰν λέξιν πρὸς τοὺς ἀρχαίους τούτους εὐεργέτας καὶ ὀτηρούς ἀρωγοὺς τῶν ἀγώνων αὐτοῦ, οὐδὲ ἀγνοεῖ ὅτι ἀμφότεροι ἐξακολουθοῦσιν ἐσαεὶ εἴτε τὴν ἐκπαίδευσιν περιθάλποντες ἐπὶ ἄλλων πεδίων εἴτε τὴν φιλανθρωπίαν ἀσκοῦντες. Ἀλλὰ δὲν δικαιοῦται ἆρά γε νὰ ἀναλογίζηται ἐν τῷ ἐνδιαφέροντι αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν δύο φιλομούσων ὁμογενῶν, ὅτι μεγάλης στεροῦνται οὗτοι εὐχαριστήσεως, τῆς εὐχαριστήσεως ἣν ἤθελε παράσχει αὐτοῖς ἡ διὰ τῶν ὑλικῶν αὐτῶν προσφορῶν παραμυθία τοσούτων ἐνδεῶν Κοινοτήτων, αἰσθανομένων ὕπερθεν τῆς κεφαλῆς αὐτῶν τὴν μακρόθεν τεινομένην χεῖρα τῆς ἀγαθοεργίας ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις τῶν ἀπηνεστέρων δοκιμασιῶν ἐξ ὅλων ὅσας ὑπέστησάν ποτε ὁμοεθνεῖς τινες ἐν ταῖς ἐπαρχίαις Κοινότητες; Δὲν δικαιοῦται ὁ Σύλλογος νὰ θλίβηται βλέπων ὅτι, ἐν ταῖς δειναῖς τῶν Κοινοτήτων ἐκείνων περιπετείαις, καθ' ἃς Ἕλληνες γονεῖς ἢ αὐτοὶ ἠνάγκαζον ἑαυτοὺς ἢ ὑπ' ἄλλων ἐπιέζοντο νὰ κλείωσι τὰ τέκνα αὐτῶν εἰς σχολεῖα ξενόφωνα, δὲν κατέφθανον πρῶται αἱ συνδρομαὶ τῶν δύω ἐκείνων ἀνδρῶν ἵνα ἀπαλλάξωσι τοὺς ἀποπεπλανημένους αὐτοὺς Ἑλληνόπαιδας τοῦ ἐπικειμένου ἐθνολογικοῦ ὀλέθρου; Ἀλλ' ἂν ὡς πρόεδρος καὶ ἐν ὀνόματι τοῦ Συλλόγου ἐκδηλῶ δημοσίᾳ τὴν λύπην ταύτην, ἐπιτραπήτω μοι ὡς μέλει ἁπλῷ καὶ ὡς Ἕλληνι νὰ ἀγάλλωμαί πως ἐπὶ τούτῳ, διότι αἰσθάνομαι ἐγγιζούσας τὰς ἡμέρας καθ' ἃς πραγματωθήσεται εὐχή τις ἣν ἄλλοτε ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου προϊστάμενος τῆς Ἀδελφότητος «Ξηροκρήνης» ἐξέφερον λέγων: «ἐκ τῶν σοφῶν μαθημάτων τῆς ἱστορίας δεδίδαγμαι ὅτι ἐκεῖνα πρὸ πάντων τὰ ἔθνη προήχθησαν, παρ' οἷς οἱ τὰ κοινὰ πράττοντες δεύτεροι καὶ ὕστατοι τίθενται τῆς μεγάλης προσωπικότητος τῆς δημοσίας γνώμης καὶ τῆς παγκοίνου τῶν συμπολιτῶν αὐτῶν ἐνεργείας, ἧς ἄνευ οὐδὲν σταθερὸν καὶ ἀκράδαντον κατεσκεύασται οἰκοδόμημα. Ὁ εἷς ἢ οἱ δύο ἢ οἱ πέντε ἀπόλλυνται, καὶ τὸ ἔργον αὐτῶν συναπόλλυται μετ' αὐτῶν, ἐνῷ οἱ τῶν πολλῶν μόχθοι τῶν πεφωτισμένων καὶ μετὰ ζήλου ἀδιαλείπτου δρώντων καὶ τὴν ἐκπαιδευτικὴν αὐτῶν ἐνέργειαν διὰ μικρῶν ἢ μεγάλων θυσιῶν ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν διαιωνιζόντων εἰσὶν οἱ μόνοι γόνιμοι καὶ οἱ μόνοι προϊόντων διαρκῶν καὶ ἀλωβήτων παραγωγοί».

Ὑπὸ τῶν αὐτῶν αἰσθημάτων, ὡς φαίνεται, ἐμπνεόμενοι καὶ οἱ δύο φιλόμουσοι ἄνδρες ἐδυσφόρησαν ἐπὶ τέλους ἀκούοντες τῶν συχνῶν ἐκείνων ἐγκωμίων ἐν τῶν ὁποίων τῷ λιβανωτῷ ἐκαλύπτετο ἡ εὐγενὴς ὄψις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, τέκνα δὲ καὶ ἐκεῖνοι τοῦ λαοῦ τούτου ἐπεθύμησαν νὰ ὀπισθοχωρήσωσιν ὁπωσοῦν ἵνα ἀφήσωσιν εἰς αὐτὸν τὴν πρωταγωνιστεῖαν, ἵνα αὐτὸν παρορμήσωσιν ὅπως λάβῃ τὴν ὀφειλομένην αὐτῷ ἀρρενωπὴν καὶ ἀξιοπρεπῆ θέσιν. Ἐκεῖνοι τουτέστι πρὸ ἡμῶν προσέσχον τὸν νοῦν εἰς τὴν μομφὴν ἣν ὁ τῆς Πνυκὸς ῥήτωρ ἀπηύθυνε τοῖς συγχρόνοις ἐπιπλήττων αὐτοῖς ὅτι οὗτοι μὲν εἰς τὸν Χαβρίαν καὶ τὸν Τιμόθεον καὶ τὸν Ἰφικράτην τὰς δεινὰ καὶ δεινὰ νίκας ἀπεδίδον παραχωροῦντες ἐκ τῶν ἰδίων ἔργων εἰς ἑκα-

στον τούτων, οἱ δὲ παλαιότεροι Ἀθηναῖοι οὔτε χαλκοῦς ἔστησαν ἀνδριάντας τῷ Θεμιστοκλεῖ καὶ τῷ Μιλτιάδῃ οὔτε τὰ ἐν Σαλαμῖνι καὶ Πλαταιαῖς τρόπαια εἶπόν ποτε Θεμιστοκλέους εἶναι καὶ Μιλτιάδου ἀλλ' Ἀθηναίων. «Οὐκ ἄρα τοῖς ἑαυτοὺς ἀγαθόν τι ποιοῦσι χάριν εἶχον; σφόδρα γε, καὶ ἀπεδίδοσάν γε καὶ ἑαυτῶν κἀκείνων ἀξίαν· ὄντες γὰρ πολλοῦ πάντες ἄξιοι προὔκρινον ἐκείνους ἑαυτῶν ἡγεῖσθαι· ἔστι δὲ σώφροσιν ἀνθρώποις καὶ πρὸς ἀλήθειαν βουλομένοις σκοπεῖν πολὺ μείζων τιμὴ τῆς χαλκῆς εἰκόνος τὸ καλῶν κἀγαθῶν ἀνδρῶν κεκρίσθαι πρώτους». Τῶν νουθεσιῶν τούτων, τό γ' ἐπ' ἐμοί, οὐκ ἐπιλαθόμενος ὁσάκις ἔσχον ἀφορμὴν νὰ λαλήσω εἴτε περὶ τῶν ἐν πλούτῳ εἴτε περὶ τῶν ἐν γράμμασι διαπρεπόντων συγχρόνων ὁμοεθνῶν, τολμῶ νὰ ὑπομνήσω αὐτὰς ἅπασι τοῖς συμπολίταις, διότι ἐφαρμοζομένων αὐτῶν οἱ πάντες προσηκόντως ἀλλήλους θὰ ἐκτιμήσωμεν. Ἐπανερχόμενος τώρα εἰς τὴν ἀφετηρίαν τῶν τελευταίων τούτων λόγων — ἦν δ' αὕτη τὸ περὶ συνδρομῆς ἀπόρων σχολείων θέμα—ὀφείλω προσθεῖναι ὅτι δὲν δυνάμεθα ἐφέτος οὔτε τὴν ἐνιαυσίαν ἑκατοντάλιρον τοῦ ἐν τοῖς φιλομούσοις διαπρεποῦς κ. Μ. Νεγροπόντη προσφορὰν νὰ διακηρύξωμεν διανεμητέαν, διότι, καθ' ἃ ἐξήγαγον ἐκ τῆς πρὸ μηνὸς περίπου μετ' ἐκείνου συνεννοήσεως περὶ τούτου, δὲν πρέπει νὰ θεωρήσῃ ὁ Σύλλογος ὡς ἀπολύτως ἀναγκαίαν τὴν ἀπὸ τοῦδε πανηγυρικὴν διανομὴν τοῦ ποσοῦ τούτου· ἐμόρφωσα ὅμως τὴν πεποίθησιν ὅτι ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος θὰ ἐξακολουθήσῃ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι τὰς διὰ τὰ ἄπορα σχολεῖα συνδρομὰς αὐτοῦ ἀναμιμνησκόμενος ὅτι πρῶτος τῶν ἄλλων εὐηργέτησε διὰ τοῦ Συλλόγου τὴν ἐθνικὴν ἐκπαίδευσιν τὸ πρῶτον διαγώνισμα θέμενος περὶ τούτου. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι ἅμα ἐγχειρισθεῖσα κατὰ τὴν ἀρχομένην περίοδον τῷ ταμείῳ ἡ ἑκατοντάλιρος συνδρομὴ τοῦ κ. Μ. Νεγροπόντη διανεμηθήσεται τοῖς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἀπόροις σχολείοις, διότι ἐξαιρετικῶς μόνον ἡ τελευταία αὐτοῦ προσφορὰ διενεμήθη τοῖς ἀπόροις σχολείοις τῆς Πρωτευούσης, τῇ ἐπινεύσει μὲν τοῦ Συλλόγου τῇ προτάσει δ' ἐμοῦ, ὡς προέδρου πέρυσι τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς, ἐλπίζοντος ὅτι διὰ τοῦ μέσου τούτου ἔμελλε νὰ ἐπιτευχθῇ εὐχερέστερον ἡ κατάρτισις τῆς στατιστικῆς τῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐκπαιδευτικῶν.

Ἡ Φιλολογικὴ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου Ἐπιτροπὴ συνελθοῦσα κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο εἰς συνεδριάσεις μὲν πλήρεις ἑπτὰ εἰς πλείστας δ' ἄλλας ἐξ ὀλιγωτέρων μελῶν ἠσχολήθη ἰδίως περὶ τὴν ἐξέτασιν καὶ κρίσιν τῶν ἔργων τῶν ἀποσταλέντων καὶ κατὰ τὸ παρὸν ἔτος εἰς τὸ ἀπὸ πολλοῦ ἤδη τοῖς πᾶσι γνωστὸν καταστὰν Ζωγράφειον διαγώνισμα περὶ συλλογῆς τῶν ζώντων μνημείων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ ἑλλην. λαοῦ. Ὥσπερ κατὰ τὰ παρελθόντα ἔτη οὕτω καὶ ἐφέτος δὲν ἔλλειψαν ἱκανοὶ νὰ προκύψωσιν ἀθληταὶ ἀποστείλαντες ἐν ὅλῳ ἐννέα τοιαύτης ὕλης ποιήματα, ὧν τὴν ἀξίαν καὶ τὴν ἐπὶ τούτων κρίσιν τῆς Ἐπιτροπῆς ἀκούσεσθε μετὰ μικρὸν παρὰ τοῦ εἰσηγητοῦ αὐτῆς κ. Ἀβ. Μαλικκα.

Ἐπίσης ἡ Ἐπιτροπὴ σπουδαίως ἐμερίμνησε καὶ περὶ τῆς Ζωγραφείου Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης· ἀλλ' εἰσέτι οὐδὲν ἀνηγγέλθη τῷ Συλλόγῳ εὐχάριστον ἐκ τῶν ἀποδυθέντων εἰς τὸν σοβαρὸν τοῦτον ἀγῶνα διακεκριμένων τῶν Ἑλληνίδων μουσῶν θεραπόντων.

Ἡ Ἐπιτροπὴ συμμετέσχεν οὐχ ἧττον, ὡς ἐρρέθη ἐν οἰκείῳ μέρει ἐν τῇ περὶ τῶν ἔργων τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς ἐκθέσει, καὶ εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ προγράμματος ἐπὶ τοῦ διαγωνίσματος τῆς ἐν Δοξάτῳ Φιλεκπαιδευτικῆς Ἀδελφότητος. Ἐπίσης ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν αὐτῆς καί τι χειρόγραφον δρᾶμα ἐν λελυμένῃ γλώσσῃ, ἐπιγραφόμενον «Τὸ Πυρποληθὲν Ἀρκάδιον», ἀλλ' ἀπέσχε πάσης ἐπ' αὐτοῦ κρίσεως, τοσούτῳ μᾶλλον καθόσον ὁ τοῦτο πρὸς κρίσιν τοῦ Συλλόγου ὑποβάλλων ποιεῖται συνθήκας τινὰς ὡς πρὸς τὴν ἐκτύπωσιν εἰς ἃς οὐκ εἴθισται ὅπως συμβάλληται ὁ ἡμέτερος Σύλλογος.

Ἡ Ἀρχαιολογικὴ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου Ἐπιτροπή, ὡς δείκνυται ἐκ τῆς περὶ τῶν ἐτησίων ἐργασιῶν ἐκθέσεως τοῦ προέδρου αὐτῆς κ. Πασπάτη, εἰς ἓξ κατὰ τὸ λῆγον ἔτος συνῆλθε συνεδριάσεις ἐν αἷς μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιμελείας καὶ τῆς ἀκριβείας ἐμελέτησε πλεῖστα ἀρχαιολογικὰ ἀντικείμενα καὶ διαφόρους ἀρχαίας ἐπιγραφάς, ἃς ἐπέστειλαν τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ φιλάρχαιοί τινες καὶ μάλιστα οἱ Π. μητροπολῖται Σερρῶν, τανῦν Ἡρακλείας, κ. Γρηγόριος, Ἴμβρου κ. Νικηφόρος καὶ Βελεγράδων κ. Ἄνθιμος καὶ ὁ ἐκ τῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς Baron Goedel Launay. Εἰς τὴν μελέτην τῶν ἀνωτέρω ἐπιγραφῶν ἐγκύψας ὅλως ἰδιαιτέρως κατ' ἐντολὴν τῆς Ἐπιτροπῆς ὁ Μ. Λογοθέτης κ. Σταυράκης Ἀριστάρχης ἐξήνεγκε σπουδαίας καὶ ἐμβριθεστάτας ἑρμηνείας, ὧν ἰδίᾳ τὴν πραγματευομένην περὶ τῶν παρὰ τοῦ ἁγίου Βελεγράδων διακοινωθεισῶν ἐπιγραφῶν ἀνέγνω ἔν τινι τοῦ Συλλόγου τακτικῇ συνεδριάσει. Μνημονεύοντες δὲ ἰδιαιτέρως τῶν ἐπιγραφῶν τῶν ὑπὸ τοῦ ἀ-

Digitized by Google

γίου Ἴμβρου πεμφθεισῶν τῷ Συλλόγῳ ἀναφέρομεν ἅμα ὅτι σύντομον τούτων περίληψιν, ἐντολῇ τῆς Ἐπιτροπῆς, ἐποιήσατο καὶ ὑπέβαλεν ὁ ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς κ. Ν. Παρανίκας ἐξ ἧς ἀποσπῶντες παραθέτομεν ἐνταῦθα μόνον ὅτι αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται ἀνέρχονται ἐν συνόλῳ εἰς δέκα παραλείποντες τὰ καθέκαστα τῆς ἐπὶ τούτων ἐρεύνης καὶ τῶν διασαφήσεων ἃς δίδωσιν ὁ ἐπιστέλλων αὐτάς, καὶ αἵτινες πλατύτερον ἀναπτύσσονται ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς Ἐπιτροπῆς τῇ δημοσιευθησομένῃ ἐν τῷ ἐπιόντι τοῦ Περιοδικοῦ τεύχει.

Ἕτερον ἐπίσης πολλοῦ λόγου ἄξιον καὶ σπουδαῖον ἔργον ὅπερ ἡ Ἐπιτροπὴ διὰ τοῦ κ. Μόρδτμαν ἰατροῦ ἐξετέλεσεν εἶναι ὁ σχηματισμὸς ἀκριβοῦς καταλόγου τῶν ἐν τῷ ὑπάρχοντι κώδικι διαφόρων ἐκ Θρᾴκης καὶ Ἀνατολῆς ἐπιγραφῶν μετὰ κατὰ τόπους διαιρέσεων καὶ παραπομπῶν, τοῦ μέτρου τούτου ἀποφασισθέντος μὲν τῇ πρωτοβουλίᾳ τῆς Ἐπιτροπῆς, ἀφ' ὅτου προήδρευε τοῦ Συλλόγου ὁ κ. Σ. Ἀριστάρχης, ἐφέτος δὲ μόνον ἀποπερατωθέντος. Τὸν κατάλογον τοῦτον πρὸς εὐχερῆ αὐτῆς χρῆσιν ἡ Ἐπιτροπὴ ἀπεφάσισεν ὅπως ἀντιγράψῃ ὁλόκληρον ἔν τε τῷ βιβλίῳ τῶν πρακτικῶν αὐτῆς καὶ ἐν ἀρχῇ τοῦ κώδικος.

Ταῦτα ἐν συνόψει τὰ ὑπὸ τῆς ἀρχαιολογικῆς Ἐπιτροπῆς κατὰ τὸ παρὸν ἔτος ἐκτελεσθέντα ἅπερ περαίνων ὁ Πρόεδρος αὐτῆς κ. Πασπάτης ἐκφέρει τὰς ἑξῆς δύο εὐχὰς ἐπαφίνων τῷ Συλλόγῳ τὴν ἐκπλήρωσιν αὐτῶν· α') ὅπως οὐδέποτε καὶ ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει καὶ πρὸς οὐδένα ἐπιτραπῇ ἡ ἐκ τοῦ Συλλόγου οἴκοι παραλαβὴ τοῦ κώδικος περὶ οὗ εἴρηται ἀνωτέρω καὶ β') ὅπως ληφθῇ πρόνοια ἵνα οἱ ἐν Κων)πόλει σωζόμενοι δύο ἀρχαιότατοι ἐκ μαρμάρου βαπτιστῆρες ὁ μὲν ἐν Κοτζὰ Μουσταφᾶ πασᾶ, ὁ δὲ ἐν Ζεϊνὲμβ Σουλτὰν Τζαμιὶ διὰ τῶν φροντίδων τοῦ τε ἡμετέρου Συλλόγου καὶ τῆς Α. Θ. Παναγιότητος μετενεχθῶσιν ἐκεῖθεν καὶ κατατεθῶσιν ἐν τῷ πατριαρχικῷ περιβόλῳ. Περὶ κειμηλίων δὲ προκειμένου ἀρχαίων, εὐχαρίστως ἀναφέρω ὅτι τὸ Μουσεῖον τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ἐκοσμήθη κατὰ τὸ παρὸν ἔτος ὑπὸ τριῶν τῆς ἀρχαιότητος λειψάνων μεγίστης σπουδαιότητος, προσενεχθέντων ὑπὸ τοῦ θερμοῦ τῶν ἀρχαίων καὶ τοῦ ἡμ. Συλλόγου φίλου, τοῦ ἀοιδίμου Μίλλιγγεν ἰατροῦ, ὧν τὸ μὲν ἐστὶν ἀνάγλυφον παριστῶν τὸν Δαίδαλον, τὸ δὲ ὑπόβαθρον τετράπλευρον ἐπιγραφῆς ἀνάπλεων καὶ τὸ τρίτον κεφαλὴ ἀρχαίας ἐποχῆς.

Πλὴν δὲ τούτων ὁ τῶν ἐπιστημῶν διάπυρος ἐραστὴς ἀσιανολόγος δὲ ἐμβριθὴς καὶ φιλάρχαιος κ. Γεώργιος βέης Ἀριστάρχης ἐδωρήσατο τῷ Συλλόγῳ περιεργοτάτην καὶ σπανίου τύπου κεφαλήν, ἣν μετὰ τῶν ἄλλων καλλιτεχνικῶν προσφορῶν ἐπιμελῶς ἐμελέτησεν ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐπιτροπή.

Ἡ Ἐπιστημονικὴ Ἐπιτροπὴ εἰς ἓξ τακτικὰς συνελθοῦσα συνεδριάσεις ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ τὴν στιγμὴν ταύτην λαλοῦντος — ἀναγκασθέντος νὰ ἀναλάβῃ οὕτως ἀνώτερον τῶν δυνάμεων αὐτοῦ καθῆκον ἕνεκα τῆς ἀποποιήσεως ἄλλων εἰς οὓς ἀνετέθησαν ταῦτα — πρώτιστα πάντων προσεπάθησεν ἵνα ἐφαρμόσῃ μέτρον τι ὅπερ πρό τινων ἐτῶν ἐψηφίσθη ὑπὸ ἑτέρας ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς καὶ καθ' ὃ προὔκειτο νὰ συνταχθῇ καὶ ὑποβληθῇ ὑπὸ ἁρμοδίων ἀνδρῶν ἡ ἀπὸ τῆς ἁλώσεως ἱστορία τῶν προόδων τοῦ ἡμετέρου ἔθνους εἴς τινας εἰδικῶς ὁριζομένας ἐπιστήμας· ἀλλὰ ἡ ἀπόπειρα αὕτη ἀπέτυχε δυστυχῶς, οὐδενὸς εἰς τὴν παράκλησιν ἡμῶν δυνηθέντος νὰ ἀνταποκριθῇ ἐξ ἐκείνων οἵτινες ἄλλοτε εἶχον ἀναλάβει τὴν ἐργασίαν ταύτην καὶ πρὸς οὓς ἡ τελευταία Ἐπιστημονικὴ Ἐπιτροπὴ διὰ τοῦ προέδρου καὶ τοῦ γραμματέως αὐτῆς κ. Καραβασίλη ἀπηυθύνθη. Ἀλλὰ ὡς κύριον τῶν ἐργασιῶν αὐτῶν σκοπὸν τὰ τῆς Ἐπιτροπῆς ταύτης μέλη ἔθεντο τὴν μελέτην καὶ συζήτησιν σχεδίου τινὸς ὅπερ ὑποβληθὲν μὲν ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Δημητριάδου τροποποιηθὲν δὲ τῇ συμπράξει αὐτοῦ μετὰ τοῦ κ. Συμβὲ ἔμελλεν ἐφαρμοζόμενον νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἐξακρίβωσιν τοῦ ὁμογενοῦς πληθυσμοῦ τῆς μεγαλοπόλεως ταύτης. Τέσσαρας ὅλας συνεδριάσεις ἀφιερώσαντες εἰς τὴν πεφροντισμένην ἔρευναν τοῦ σχεδίου ἐκείνου καὶ ἐπὶ τέλους συμφωνήσαντες ἐφ' ὅλων τῶν συμφυῶν αὐτῷ θεμάτων προὐτείναμεν τῷ Συλλόγῳ διὰ τοῦ Προεδρείου ὅπως ὑποβληθῇ μὲν αὐτὸ τῇ Α. Θ. Παναγιότητι τῷ Οἰκουμ. Πατριάρχῃ ἐξαιτηθῇ δὲ ἡ σύμπραξις πάντων τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Συλλόγων καὶ Ἀδελφοτήτων, προσκαλουμένων ἐπὶ τούτῳ ἐν τῷ ἡμετέρῳ Καταστήματι τῶν προεδρείων αὐτῶν. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἐγένετο, ἀλλ' ἡ πραγματοποίησις ἐν γένει τοῦ μέτρου ἐκρίθη προσῆκον νὰ ἀναβληθῇ, τὸ μὲν διότι ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἀποδημήσει τῆς πρωτευούσης ὁ εἰσηγητὴς τοῦ σχεδίου κ. Δημητριάδης, τὸ δὲ διότι ἐγεννήθη ὁ δίκαιος φόβος μήπως παρασταθῇ ἠλαττωμένος ὁ ὁμογενὴς πληθυσμὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐκ τῆς ἀδυναμίας εἰς ἣν ἠθέλομεν εὑρεθῇ ὅπως καταγράψωμεν ἐπὶ τῶν δελτίων, ἅτινα ἤθελον διανεμηθῇ μόνον εἰς τοὺς ὁμοεθνεῖς οἴκους, τὸν

Digitized by Google

μέγαν ἀριθμὸν τῶν ὑπαλλήλων, τῶν θεραπόντων καὶ τῶν θεραπαινίδων τῶν διεσπαρμένων εἰς πλείστων ἀλλογενῶν οἰκίας, γραφεῖα καὶ καταστήματα. Ἀλλ' ἂν ἡ μὲν προσεχὴς ἐπιστημονικὴ ἐπιτροπὴ ἐπιμείνῃ εἰς τὴν διεκπεραίωσιν τοῦ σπουδαίου αὐτοῦ ἔργου εἰς ὃ ἡ παρελθοῦσα ἀπὸ τοῦ 8βρίου τοῦ ἔτους 1878 εἶχεν ἀρχίσει ἀσχολουμένη, τὸ δὲ Προεδρεῖον συνδράμῃ αὐτὴν πρὸς τοῦτο, ὡς πέποιθα καὶ ἐλπίζω, καὶ ἡ δυσχέρεια αὕτη δύναται διά τινος ἐπιτυχοῦς μεθόδου νὰ ἐξομαλυνθῇ.

Ἡ Συντακτικὴ τοῦ Συλλόγου Ἐπιτροπή, τῇ ἐπιμελείᾳ ἰδίως τοῦ προέδρου αὐτῆς κ. Περδικίδου, ἐξέδωκε τὸ ΙΑ' τεῦχος τοῦ Περιοδικοῦ ἐκ 33 ἀπαρτιζόμενον τυπογραφικῶν φύλλων· συνελθούσης δὲ ταύτης κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος φεβρουαρ. καὶ ὁρισάσης τίνα τὰ ἐν τῷ ΙΒ' τεύχει καταχωρισθησόμενα, ἠθέλησα νὰ συνδράμω τῷ πολυμόχθῳ αὐτῆς ἔργῳ καὶ νὰ συντελέσω εἰς τὴν ὅσον ἔνεστι ταχεῖαν αὐτοῦ ἀποπεράτωσιν ἀναλαβὼν τὴν ἄμεσον ἐπιθεώρησιν τῶν τυπογραφικῶν δοκιμίων πρὸς ὃ ἀρχαῖός τις καὶ ἀνίατος ἔρως μὲ ἕλκει. Οὕτω δὲ κατωρθώθη ἡ ἐν τῇ αὐτῇ προεδρείᾳ, τῇ ἤδη ληγούσῃ, ἐκτύπωσις δύο τευχῶν τοῦ Περιοδικοῦ, τοῦ δευτέρου ἐξ αὐτῶν περιλαμβάνοντος εἴκοσι καὶ πέντε τυπογραφικῶν φύλλων ὕλην. Ἐπὶ τῇ ταχύτητι ταύτῃ τῆς ἐκτελέσεως ἐργασίας λίαν λυσιτελοῦς τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ, διότι καὶ τὰς συνδρομὰς φιλοτιμοῦνται ταχύτερον νὰ ἀποτίωσι τὰ μέλη λαμβάνοντα τακτικῶς τὸ Περιοδικὸν καὶ ἐκ τῶν ἐργασιῶν ἡμῶν τῶν ἐν τούτῳ ἐκτεθειμένων παρέχεται συχνοτέρα ἀφορμὴ εἰς τοὺς ξένους ὅπως ἐκτιμήσωσι τὸ ἡμέτερον Σωματεῖον, ἐπὶ τῇ ταχύτητι ταύτῃ, λέγω, θεωρῶ καθῆκόν μου νὰ εὐχαριστήσω δημοσίᾳ τοὺς ἀξιοτίμους τοῦ «Νεολόγου» καὶ τοῦ τυπογραφείου αὐτοῦ ἰθύντορας.

Ἡ κίνησις τοῦ Γραφείου τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου κατὰ τὸ παρὸν ἔτος ἦν ἱκανῶς ζωηρὰ καὶ τὸ πλεῖστον ἐνδιαφέρουσα. Κατὰ τὴν ἰδιαιτέραν τοῦ γενικοῦ Γραμματέως ἔκθεσιν, ὁ ἀριθμὸς τῶν εἰσελθόντων ἐγγράφων καθ' ὕλην ἐξεταζομένων ἀνέρχεται εἰς 231, κατὰ σῶμα δὲ εἰς πολλῷ πλείονα τούτων· ὁ δὲ τῶν ἐξελθόντων εἰς 305 ἐπιστολὰς ἐν πρωτογράφῳ. Καὶ τὰ μὲν εἰσελθόντα ἔγγραφα ἀποτελοῦσιν ἐπιστολαὶ ἐκθετικαὶ τῆς καταστάσεως τῶν μερῶν ἀφ' ὧν προέρχονται καὶ αἰτητικαὶ τῆς συνδρομῆς τοῦ Συλλόγου, ἐπιστολαὶ δι' ὧν αἰτεῖται ἡ ἀποστολὴ τῶν κατὰ τὰ προηγούμενα ἔτη ψηφισθεισῶν καὶ κατ' ἀνάγκην ἀνεξάρτητον ἡμῶν καθυστερουσῶν συνδρομῶν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, ἐπιστολαὶ ἀγγελτικαὶ τῆς προσφορᾶς διαφόρων βιβλίων τῇ τοῦ Συλλόγου βιβλιοθήκῃ, ἐπιστολαὶ εὐχαριστήριοι, ἐπιστολαὶ ἀγγελτήριοι ἀρτισυστάτων σωματείων, ἐπιστολαὶ εἰς τὴν ἀρχαιολογίαν ἀφορῶσαι καὶ διακοινοῦσαι τῷ Συλλόγῳ ἐπιγραφάς, ψηφίσματα καὶ ἄλλα ἀρχαιολογικῆς μελέτης ἀντικείμενα καὶ ἄλλαι τινὲς ἐξ ὧν ἰδιαιτέρας μνείας ἄξιαί εἰσιν αἱ ἑξῆς: ἡ τοῦ ἐν Ἀθήναις ὑπουργείου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως, δηλωτικὴ τῆς προσφορᾶς 2 χιλ. δρχ. ὑπὲρ τῶν καθόλου ἀναγκῶν τοῦ Συλλόγου, ἡ τοῦ ἐν Ἀθήναις Συλλόγου «Παρνασσοῦ» προσκαλοῦντος τὸν ἡμέτερον Σύλλογον ἵνα παρακαθίσῃ ἐν τῷ ὑπὸ τὴν πρωτοβουλίαν αὐτοῦ συγκροτηθέντι, ὡς γνωστόν, ἐν Ἀθήναις Συνεδρίῳ τῶν ἁπανταχοῦ Ἑλληνικῶν Συλλόγων καὶ αἱ ἀποτελοῦσαι τὴν οὐ σμικρὰν τοῦ Συλλόγου μετὰ τῶν ἐν Βάρνῃ ἐκτελεστῶν τῆς διαθήκης τοῦ ἀοιδίμου Σουλήνη ἀλληλογραφίαν καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὰ κληροδοτήματα τοῦ διαθέτου πρὸς τὸν ἡμέτερον Σύλλογον. Τὰ δὲ ἐξελθόντα ἔγγραφα ἀποτελοῦσιν ἐπιστολαὶ ἐγκύκλιοι, ἐκ 2800 ἀντιτύπων, ἀπευθυνθεῖσαι πρὸς τὰς διαφόρους Κυβερνήσεις καὶ τοὺς λογίους ὁμογενεῖς τε καὶ ξένους καὶ αἰτοῦσαι τὴν ἀρωγὴν αὐτῶν πρὸς αὔξησιν καὶ πλουτισμὸν τῆς βιβλιοθήκης τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, ἐπιστολαὶ συνοδεύουσαι διπλώματα πρὸς νέα τοῦ Συλλόγου μέλη καὶ τῶν τριῶν κατηγοριῶν, ἐπιστολαὶ ἀποκριτικαὶ εἰς αἰτήσεις διαφόρων ἢ ὁπωσδήποτε ἀναφερόμεναι εἰς τὴν ἐσωτερικὴν τοῦ Συλλόγου ὑπηρεσίαν καὶ εἰς τὰς σχέσεις αὐτοῦ μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ ἐπιστολαὶ συλλυπητήριοι πρὸς τὰς οἰκογενείας ἀποβιωσάντων ἐπιτίμων τοῦ Συλλόγου μελῶν.

Ἐκ τούτων ἁπάντων συνάγεται ὅτι ἡ ἀλληλογραφία τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου εἰ μὲν ὡς πρὸς τὰ εἰσελθόντα ἔγγραφα κατὰ σμικρὸν ἦν ὑπερτέρα τῆς τῶν ἄλλων ἐτῶν, καὶ τοῦτο διότι εὐάριθμοι ἦσαν αἱ τῷ Συλλόγῳ ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν πεμφθεῖσαι ἐκθέσεις περὶ τῆς καταστάσεως τῆς ἐν αὐταῖς παιδεύσεως, ὡς πρὸς τὰ ἐξελθόντα ὅμως παριστᾷ σημαντικὴν ὑπεροχὴν τεκμαίρουσαν τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἄπαυστον τοῦ Συλλόγου ἐνέργειαν ἐν ταῖς μετὰ τῶν ἔξω ὁμογενῶν τε καὶ μὴ ποικίλαις αὐτοῦ σχέσεσιν.

Μέλη νέα ὁ Σύλλογος, κατὰ τὴν λήγουσαν ἤδη περίοδον, προσεκτήσατο τακτικὰ μὲν ἑξήκοντα καὶ ἕξ, ἀντεπιστέλλοντα δὲ πέντε, ἐπίτιμα δὲ δέκα καὶ ὀκτὼ ἐν οἷς διαπρεπεστάτην κατέχει θέσιν ἡ Α. Θ. Παναγιώτης ὁ Οἰκουμ.

Digitized by Google

Πατριάρχης κὺρ Ἰωακεὶμ ὁ Γ' μετατεθεὶς ἐκ τῶν τακτικῶν εἰς τὰ ἐπίτιμα ἐν ζωηροτάταις ἐπικροτήσεσι καὶ ἀνευφημίαις, διὰ θερμῆς δὲ ἐπιστολῆς ἐκδηλώσας τὰς εὐχαριστίας αὐτοῦ ἐπὶ τούτῳ καὶ τὰς ἐγκαρδίους τῷ Συλλόγῳ εὐχὰς αὐτοῦ ἐπιπέμψας. Τὰ λοιπὰ τῶν ἐπιτίμων μελῶν ἐκλεγέντα ἐκ διαφόρων περιφανῶν τάξεων, τουτέστι τῆς τῶν γραμμάτων, τῆς τῶν διασήμων πολιτικῶν, τῆς τῶν ἐπιστημῶν, καὶ ἐκ διαφόρων κέντρων τῆς τε Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, ἐδράξαντο τῆς περιστάσεως ταύτης ἵνα ἀνακοινώσωσιν ἡμῖν τὸ ζωηρὸν ἐνδιαφέρον μεθ' οὗ προσβλέπουσιν εἴς τε τὰς πνευματικὰς προόδους καὶ τὰς καθόλου τύχας τοῦ ἡμετέρου ἔθνους. Εἰσὶ δὲ τὰ ἑξῆς: οἱ κύριοι Γαμβέττας, Βάδδιγκτων, Φάβρι (ἐν Γερμανίᾳ), Φουρνιέ, Ἀλ. Κουμουνδοῦρος, Θ. Δηλιγιάννης, Ε. Δεληγεώργης, Θρ. Ζαΐμης, Χ. Τρικούπης, Jebb, καθηγητ. ἐν Γλασκώβῃ, Eckstrait, καθηγητὴς ἐν Λειψίᾳ, Κ. Παπαρρηγόπουλος, Σα[illegible] πασᾶς, Τ. Φιλήμων, H. Houssaye, Γρηγόριος Ἀριστάρχης καὶ Π. Εὐστρατιάδης.

Τὰ ἀντεπιστέλλοντα δὲ ἐπίσης ἐπὶ εὐγενέσιν αἰσθήμασιν καὶ ἐπὶ πολλαπλαῖς πρὸς τὰ γράμματα λειτουργίαις διακρινόμενα τὴν αὐτὴν τιμὴν καὶ ὑπόληψιν πρὸς τὸ ἡμέτερον Σωματεῖον διεβίβασαν προσηκόντως. Ἀσμένως δὲ καὶ τούτων ἐνταῦθα τὰ ὀνόματα παρατίθεμεν: Σωκράτης Κολιάτσος, Γερ. Πινιατῶρος, Παναγῆς Βεργωτής, Ἀνας. Σ. Βυζάντιος καὶ Ἀλέξ. Σ. Βυζάντιος.

Τῶν τακτικῶν μελῶν τὰ πλείω εὑρέθησαν καὶ προὐτάθησαν ὑπὸ τῶν κοσμητόρων αὐτῶν, προσπαθησάντων νὰ ἐκλέξωσιν ἐν ταῖς περὶ τούτου ἐνεργείαις αὐτῶν ὁμοεθνεῖς οὐχὶ μόνον χάριν τῶν προϊσταμένων τοῦ Συλλόγου δεχομένων τὴν ὑποψηφιότητα ἀλλὰ καὶ πράγματι ποθούντων νὰ προσενέγκωσι τήν τε ὑλικὴν καὶ ἠθικὴν αὐτῶν συνδρομὴν τῷ Σωματείῳ ἡμῶν, ἑπομένως οὐδέποτε ἑαυτοὺς διαγραφόντων. Δύο δὲ τούτων ὀφείλω ἰδιαιτέρως νὰ διακρίνω, τὸν κ. Μικέλλην, ἔμπορον ἐν τῇ τῆς πόλεως ἀγορᾷ, καὶ τὸν κ. Κωσταρᾶν, ὡρολογοποιόν, ἐκδηλώσαντας οἰκείᾳ βουλήσει καὶ μεγάλῃ τῇ προθυμίᾳ τὸν πόθον αὐτῶν ὅπως καταγραφῶσιν ἐν τοῖς μέλεσι τοῦ Συλλόγου. Εἴκοσι δὲ καὶ δύο τακτικὰ μέλη ἐγένοντο ἐν Ῥοστοβίῳ τῆς Ῥωσσίας, τῇ ἐπιμελείᾳ τῶν ἀδελφῶν τοῦ ἐνταῦθα ἀξιοτίμου ἰατροῦ κ. Ι. Ζίφου, φιλοτίμους λίαν προσπαθείας καταβαλόντος πρὸς τοῦτο. Ἀλλ' ἐνῷ νέα ὁ Σύλλογος μέλη ὁσημέραι προσεκτᾶτο, τὰ τοῦ Προεδρείου ἓν κατόπιν τοῦ ἄλλου ἀπεχώρουν τῆς θέσεως εἰς ἣν οὗτος εἶχε τάξει αὐτά, τοῦ μὲν κ. Γεωργαλᾶ ὅστις πέρυσιν εἶχεν ἐκλεγῇ εἰδικὸς γραμματεὺς ἀποδημήσαντος εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἵνα ἀλλαχοῦ διδάσκων πορίζηται, τοῦ δὲ διαδόχου αὐτοῦ κ. Χ. Σαμαρτζίδου ἀναγκασθέντος νὰ ἐγκαταλίπῃ ἡμᾶς, πρὸς μεγάλην ἡμῶν λύπην, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος Ἰανουαρίου ἕνεκα τῶν πολλῶν διδακτικῶν αὐτοῦ ἀσχολιῶν, τοῦ δὲ βιβλιοφύλακος κ. Φ. Τάγη διὰ τὸν αὐτὸν λόγον πρὸ τριῶν περίπου μηνῶν παραιτηθέντος. Καὶ ἀντὶ μὲν τοῦ κ. Σαμαρτσίδου, ὅστις ἐνόσῳ διέμενεν ἐν τοῖς κοσμήτορσι μετὰ τῆς δυνατῆς ἀφοσιώσεως ἐξεπλήρου τὰ ἀνατεθειμένα αὐτῷ καθήκοντα, ἐξελέγη ὁ νεαρὸς καὶ πολλὰ ὑπισχνούμενος ὁπλίτης τῶν τοῦ Συλλόγου ἀγώνων κ. Μουσικός, ἀντὶ δὲ τοῦ κ. Φ. Τάγη ἀντικατεστάθη καὶ πάλιν ὁ διακεκριμένος καθηγητὴς τῆς Μ. τοῦ Γένους Σχολῆς κ. Θ. Σαλτέλης ὅστις καὶ πρότερον ἐπὶ δύο ἔτη ἐφορεύσας τῆς βιβλιοθήκης κατέχεται ὑπὸ ἀληθινοῦ αἰσθήματος στοργῆς πρὸς αὐτὴν καὶ ὅστις ἐφέτος πρὸς τῇ ἐντολῇ ταύτῃ ἐξετέλεσε δύω σπουδαίας, ὡς εἴρηταί που ἀνωτέρω, ἐργασίας τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς. Πολλὰς ὀφείλω τὰς χάριτας τοῖς τε ἤδη μνημονευθεῖσι καὶ τοῖς λοιποῖς συνεφόροις, ἤτοι τῷ ἀκαμάτως ἔχοντι πρὸς πλείστας συλλογικὰς ἐργασίας κ. Χ. Χατζῇ Χρήστῳ, ἀντιπροέδρῳ, καὶ τῷ ἐπὶ τριετίαν, μεθ' ὅλην τὴν ἀκροσφαλῆ αὐτοῦ ὑγείαν, ἀκαταβλήτως τῶν προεδρικῶν πόνων συμμετασχόντι, ἐφέτος δὲ Γ. Γραμματεῖ κ. Παπαρρούσῃ ἀνθ' ἧς εἰλικρινοῦς, ἐγκαρδίου καὶ ἀποτελεσματικῆς συμπράξεως πάντες οἱ συνάδελφοι οὗτοι παρέσχον μοι, θεωροῦντι καθῆκον νὰ ὑπομνήσω ἐνταῦθα εἰς ὅλους ὅσοι ἐνδιαφέρονται περί τε τῆς τύχης τοῦ Καταστήματος τούτου καὶ περὶ τῆς ἐθνικῆς ἐν γένει ἐν Κων/πόλει παιδεύσεως ὅτι τὰς αὐτὰς χάριτας ὀφείλει ἅπασα ἡ ὁμογενὴς κοινωνία τοῖς φιλοπόνοις τοῦ Συλλόγου ἐργάταις, διότι οὕτως ἀφιλοκερδῶς τοὺς ἱδρῶτας αὐτῶν ὑπὲρ ταύτης προσφέρουσι. Τοσούτῳ δὲ μᾶλλον ταῖς ἀνηκούσαις τιμαῖς ἡ τῆς Κων/πόλεως κοινωνία πρέπει νὰ περιθάλπῃ αὐτούς, ὅσῳ ἀραιότεραι ὁσημέραι καθίστανται αἱ τάξεις τῶν λογίων καὶ τῶν καθηγητῶν εἰς ἄλλας ἀπερχομένων πρὸς εὕρεσιν ἐργασίας χώρας. Οἱ τοῦ Συλλόγου κοσμήτορες πολλὴν ᾐσθάνθησαν τὴν λύπην ἰδόντες κατὰ τὸν τελευταῖον Μάρτιον ν' ἀποχωρῇ τοῦ ἀντιπροεδρικοῦ αὐτοῦ ἑδωλίου ὁ κ. Β. Σαρακιώτης ὅστις μεθ' ἱκανοῦ ἐνδιαφέροντος συνεργασθεὶς αὐτοῖς ὑπὲρ τῶν τοῦ Συλ-

Digitized by Google

λόγου πραγμάτων ὑπέβαλεν αἴφνης παραίτησιν προελθοῦσαν ἐκ παρεξηγήσεως ἣν δὲν ἠδυνήθημεν ἀτυχῶς νὰ διαλύσωμεν. Ὁ Σύλλογος ἀναγκασθεὶς νὰ δεχθῇ ταύτην δὲν ἠθέλησε νὰ προβῇ εἰς ἐκλογὴν νέου ἀντιπροέδρου καὶ ἐξ ἀβροφροσύνης πρὸς τὸν παραιτηθέντα καὶ ἐκ τοῦ μικροῦ χρονικοῦ διαστήματος ὅπερ ὑπελείπετο μέχρι τῶν ἀρχαιρεσιῶν.

Τῆς τελευταίας αὐτῆς λέξεως ἀκούοντες «γῆν ὁρῶ» ἴσως ἐπερωνήσητε κατὰ θυμὸν καὶ φρένα· ἀλλ' ἠπατήθητε ἐν μέρει, διότι μικρὰ ἡ ἀνάπαυλα ἔσται· εὐχάριστος ὅμως τοῖς τε παρεστῶσι καὶ τῷ λογοδρομοῦντι, σπεύδοντι ἀναγγεῖλαι πάνυ ἀσμένως ὅτι κατὰ τὰς ἀρχαιρεσίας τὰς γενομένας τῇ παρελθούσῃ Κυριακῇ διὰ μεγάλης ἐξελέγησαν πλειονοψηφίας Πρόεδρος μὲν τοῦ Συλλόγου ὁ κ. Α. Πασπάτης ἐπὶ δύο ἄλλας πρότερον περιόδους διευθύνας αὐτόν, οἱ κκ. Α. Μόρδτμαν καὶ Ι. Ζίφος ἀντιπρόεδροι, ὁ κ. Δ. Εὐθυβούλης Γεν. Γραμματεύς, ὁ κ. Μουσικὸς εἰδικός, ὁ κ. Ν. Βαμβάκης ταμίας καὶ ὁ κ. Θ. Σαλτέλης βιβλιοφύλαξ. Μετὰ τὴν ἀνάπαυλαν ταύτην καθ' ἣν αἱ προσδοκίαι πάντων ἀνεπτερώθησαν ἀναλογιζομένων οἷαι δεξιαὶ καὶ εὔρωστοι χεῖρες μετ' οὐ πολὺ τοὺς οἴακας τοῦ Συλλόγου θὰ καταλάβωσιν, ἐξέλθωμεν ἐπὶ ὀλίγας στιγμὰς τῆς πρωτευούσης ἡμῶν καὶ ἓν ταχὺ ἀλλὰ περιπαθὲς ῥίψωμεν βλέμμα ἐπὶ ἄλλων συναδέλφων Συλλόγων, ἐπὶ ἄλλων ἐν τῇ ἐκπαιδεύσει εὐζώνων ἡμῖν συναγωνιστῶν.

Ὁ ἐν Παρισίοις Σύλλογος πρὸς ἐμψύχωσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἔχων ἀπὸ πολλοῦ ἀνατεθειμένην τῷ ἡμετέρῳ Σωματείῳ τὴν ἐπιμέλειαν τῶν ἐν Τουρκίᾳ συμφερόντων αὐτοῦ ἔτυχεν ἐφέτος τῆς θερμῆς ἡμῶν ἀρωγῆς ἐν τῇ εἰσπράξει τῶν ἀπὸ πολλοῦ καθυστερουσῶν αὐτῷ συνδρομῶν, ἥτις ἀνεβάλλετο ἐκ τῆς μὴ ἐγκαίρου διανομῆς τοῦ Περιοδικοῦ αὐτοῦ εἰς τὰ ἐνταῦθα μέλη αὐτοῦ. Ἀποφεύγοντες νὰ ἐκθέσωμεν διὰ μακρῶν τοὺς λόγους ὧν ἕνεκα τὰ πρὸ ὀκτὼ περίπου μηνῶν σταλέντα ἡμῖν ἀντίτυπα τῶν Περιοδικῶν τοῦ προσφιλοῦς ἐκείνου Συλλόγου μόλις πρὸ τεσσάρων περίπου ἑβδομάδων περιῆλθον εἰς χεῖρας ἡμῶν, μεταφερόμενα ἀπὸ τελωνείου εἰς τελωνεῖον καὶ ἀπὸ μιᾶς εἰς ἄλλην λογοκρισίαν, ἀρκούμεθα μόνον νὰ μνημονεύσωμεν ἐνταῦθα ὅτι καταβληθείσης τῆς δεούσης δραστηριότητος ἐπέμφθησαν ἤδη ἑξακόσια φράγκα τῷ προεδρείῳ αὐτοῦ.

Ὁ ἡμέτερος Σύλλογος προσκληθεὶς νὰ μετάσχῃ τοῦ Συνεδρίου τῶν Συλλόγων, ὅπερ κατὰ Μάρτιον συνεκροτήθη ἐν Ἀθήναις, τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου «Παρνασσοῦ» καὶ τοῦ ὁποίου σκοπὸς κύριος καὶ μόνος ἦν ἡ συνεννόησις τῶν κατὰ τόπους Σωματείων πρὸς ἐπιτυχεστέραν διεύθυνσιν τῶν ἐκπαιδευτικῶν τοῦ ἡμετέρου ἔθνους πραγμάτων, ἀπεδέξατο μὲν τὴν πρότασιν ἐψηφίσατο δὲ ἵνα ὁ κ. Ἠρ. Βασιάδης ἀντιπροσωπεύσῃ αὐτὸν ἐν τῷ Συνεδρίῳ ἀναλογισάμενος βεβαίως ὅτι ἔκ τε τῶν ἀρχαίων αὐτοῦ ἀγώνων ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ ἐκ τῶν εἰδικῶν περὶ τὰ ἐκπαιδευτικὰ μελετῶν αὐτοῦ ἔμελλεν ἐπαξίως νὰ παρακαθίσῃ παρ' ἀνδράσιν οἵτινες τὰ πρῶτα φέρουσιν ἐν τῇ πολιτείᾳ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐπιστήμης. Τῷ ἡμετέρῳ ἀντιπροσώπῳ, τιμηθέντι διὰ τοῦ ἀξιώματος τῆς ἀντιπροεδρείας τοῦ Συνεδρίου, ἀνετέθη μὲν ἡ διεύθυνσις τοῦ φιλολογικοῦ τμήματος, προσήρχοντο δὲ καὶ οἱ τῶν λοιπῶν τμημάτων ἐξαιτούμενοι τὰς ἐπὶ πολυπλόκων καὶ δυσχερῶν ζητημάτων πεπειραμένας αὐτοῦ σκέψεις· τῇ πρωτοβουλίᾳ δ' ἐκείνου ὀφείλεται καὶ ἡ συζήτησις καὶ ἐπιψήφισις τῶν περὶ γυμναστικῆς ἀσκήσεως μέτρων τῶν δυναμένων μεθοδικῶς νὰ ἐφαρμοσθῶσι παρ' ἁπάσαις ταῖς τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν γωνίαις, κατὰ τὴν περὶ τούτου εἰδικὴν ἔκθεσιν τοῦ κ. Βασιάδου. Προκειμένου νὰ ἐκτιμηθῇ ἀκριβῶς τὸ ἀποτέλεσμα τῶν τοῦ Ἀττικοῦ Συνεδρίου ἐργασιῶν ἐκ τῶν ὅσον οὔπω δημοσιευομένων πρακτικῶν αὐτοῦ, ἀρκούμεθα, τό γε νῦν ἔχον, νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι οἱ παρευρεθέντες ἐν αὐτῷ ἀντιπρόσωποι ἀπῆλθον φέροντες πολλὰς σοφὰς εἰσηγήσεις καὶ νουθεσίας, ὅτι πολλαὶ μέθοδοι ἀνεπτύχθησαν περὶ εὑρέσεως σταθερῶν διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν πόρων, ὅτι ἑδραῖαι ἐτέθησαν βάσεις τακτικῆς συνεννοήσεως ἐν τῷ μέλλοντι ἁπάντων τῶν ὑπὲρ τῆς διανοητικῆς καὶ ἠθικῆς ἀναμορφώσεως τῶν ὁμοεθνῶν τῆς Ἀνατολῆς συναγωνιζομένων. Εἰς δ' ἐπίτευξιν τούτου ἀπεφάσισε τὸ Συνέδριον πρὸς τοῖς ἄλλοις τὴν συγκρότησιν διαρκοῦς δωδεκαμελοῦς ἐπιτροπῆς ἧς θὰ μετέχωσι καὶ οἱ Πρόεδροι τῶν τριῶν ἐν Κων)πόλει κεντρικῶν Συλλόγων, τοῦ Φιλολογικοῦ, τοῦ Θρακικοῦ καὶ τοῦ Ἠπειρωτικοῦ. Τῶν ἐν Ἀθήναις μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης ἐκλεγέντων ἤδη καὶ τῆς περὶ τούτου προτάσεως ἀγγελθείσης καὶ ὑποβληθείσης τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ, παρεδέξατο οὗτος τὴν ἐν τῇ εἰρημένῃ ἐπιτροπῇ συμμετοχὴν τοῦ προέδρου αὐτοῦ καὶ τὴν ἀπόφασιν ταύτην ἀνεκοινώσατο ἤδη τῷ ἐπιτίμῳ Προέδρῳ τοῦ «Παρνασσοῦ» κ. Παπαρρηγοπούλῳ δι' οὗ εἶχε διαβιβασθῇ ἡ περὶ ἧς

Digitized by Google

ὁ λόγος πρότασις. Οὐδείς, πιστεύω, ἤθελεν εὕρει ἄτοπον τὴν πρὸς τοιοῦτον σκοπὸν εὐγενῆ σύμπραξιν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ἀναλογιζόμενος πρὸς τοῖς ἄλλοις ὅτι ἐν τῷ Συνεδρίῳ ἀνεκηρύχθη ὡς ἀρχὴ ταύτης ἡ ἀνεξαρτησία τῶν Σωματείων κατὰ τὰ μέσα τῆς ἐνεργείας εἰς μίαν μόνην συγκέντρωσιν ὑποβαλλομένης, τὴν τῶν κοινῶν βάσεων καὶ τοῦ κοινοῦ σκοποῦ— ἀρχὴ ἣν καὶ ἡμεῖς πάντοτε ἐπρεσβεύσαμεν καὶ κατὰ τὸ δυνατὸν ἐφηρμόσαμεν.

«Ἀλλὰ τί τὸ Συνέδριον ἐχρησίμευσεν ἢ χρησιμεύσει πρὸς τὰ μεγάλα τοῦ ἔθνους συμφέροντα;» ἡ φωνὴ αὐτὴ ἠκούσθη ἐνιαχοῦ τῆς Ἀνατολῆς ὡς δὲν ἔπαυσεν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐπαναλαμβανομένη καὶ ἡ ἐρώτησις «τί κατωρθώσαμεν διὰ τῶν Συλλόγων.» Ἀπὸ τοῦ ἠρέμου τούτου ἐδωλίου, ἐφ' οὗ ἡ γαλήνη ὀφείλει καὶ εἴωθε βασιλεύειν, οὐδὲν ἀντειπεῖν πρὸς τὰς ἐπιφωνήσεις ἐκείνας ἡγοῦμαι προσῆκον. Ἐριστικοὶ γεννηθέντες καὶ τοιοῦτοι διατελέσαντες εἰσαεὶ περὶ τῶν πάντων ζωηρῶς συζητοῦμεν, καί, τῇ ἀληθείᾳ, τὰ μέγιστα ἤθελον ἀπορήσει ἂν οὐδεὶς Ἕλλην προέβαινε νὰ ἐπικρίνῃ καὶ ψέξῃ τὴν τοιαύτην ἢ τοιαύτην διεύθυνσιν ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς ἐνεργείας τοῦ ἡμετέρου ἔθνους ἐν ἐποχῇ καθ' ἥν, καὶ δικαίως, τὰ πάντα, τὸ δὴ λεγόμενον, μᾶς πταίουσι, καθ' ἣν τὸ βαρὺ καὶ ὁρμητικὸν τῶν ἐπιφόβων τῆς Ἀνατολῆς περιπετειῶν οὐδεμίαν πανάκειαν φαίνεται ἀποδεχόμενον. Τίς ἐξ ἡμῶν δὲν εἶπε καθ' ἑαυτόν, βλέπων πανταχόθεν θυέλλας καὶ κλύδωνας, εἰ τὸ καὶ τὸ ἐποιοῦμεν, εἰ οὕτω μᾶλλον παρὰ οὕτως ἐδαπανώμεθα, εἴχομεν ἂν Πύδναν καὶ Ποτίδαιαν καὶ Μεθώνην; Ὁ τὴν στιγμὴν ταύτην ἔχων τὴν τιμὴν ἐνώπιόν σας νὰ λέγῃ, αὐτὸς ὅστις τὰς ὑψηλὰς ἰδέας ἑκάστοτε ἀνὰ στόμα φέρει τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος καὶ ἐκ παίδων ἐνθουσιᾷ εἰς τὴν ἠχὼ τῆς πρώτης περὶ δικαίου φωνῆς ἧς ἤθελεν ἀκούσει ἐκφερομένης, δὲν ᾐσθάνθη ἑαυτὸν ἰλιγγιάσαντα ἐπὶ σμικρὸν ἀπέναντι τοῦ ἁπανταχοῦ ὑψοῦντος τὴν κεφαλὴν κράτους τῆς βίας καὶ δὲν προσῆλθέ ποτε εἰς τοῦ Συλλόγου τὸ βῆμα, τελευτῶν τὴν ἑρμηνείαν τοῦ *ἡγεμόνος* τοῦ Μακιαβέλλη, νὰ ἐρωτήσῃ μήπως ὁ ἀπαίσιος ἐκεῖνος ἀνὴρ ἀνεῦρε τὸν μόνον φυσικὸν κώδικα τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς καὶ διανοίας, μήπως πράγματι ὁ ἄνθρωπος πέφυκε λύκος καὶ ἀλώπηξ τῷ πλησίον αὐτοῦ; Αἱ μεγάλαι καὶ ἀμείλικτοι τῶν ἐθνῶν ἀδικίαι δὲν προώρισται νὰ ἐμπνέωσι πάντοτε τοὺς ὑψιπετεῖς Leopardi, τοὺς τὰ πάντα μισοῦντας καὶ ἐξουδενίζοντας, καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν ἀρετὴν καὶ αὐτὸ εἰσέτι τὸ πνεῦμα; Μὴ οἱ Βροῦτοι οἱ μεγαλόφρονες καὶ ἁγνοὶ δὲν ἀπηλπίσθησαν περὶ τῆς ἰσχύος τῆς ἀνθρωπίνης τιμῆς καὶ δικαιοσύνης, ὅτε ἔβλεπον πίπτοντας τοὺς ἐνδόξους τοῦ παρελθόντος θεσμοὺς πρὸ τῆς ὑπεροχῆς τῆς ὑλικῆς βίας; Ἀλλὰ τὰ μοναδικὰ παραδείγματα δὲν δύνανται νὰ ἀλλοιώσωσι, φαίνεται, τὸν ἀνθρώπινον χαρακτῆρα καὶ πρὸ πάντων τὴν Ἑλληνικὴν φύσιν, ἥτις μαρτυρήσασα ἐν τῇ λειτουργίᾳ τῆς διανοίας, προμαχήσασα τῶν ἀγώνων τοῦ πνεύματος ἄνωθέν ποθεν ἔλαβεν ἐντολὴν νὰ βαδίζῃ χωρὶς νὰ βλέπῃ τὰ πέριξ ἐγειρόμενα τρόπαια τῆς ἰσχύος, νὰ προσβλέπῃ εἰς ταῦτα χωρὶς νὰ θαμβῶται. Ἐπιστήμη τις, εἶναι ἀληθές, συνώμοσε μετὰ τῶν ἰθυντόρων τοῦ κόσμου ἵν' ἀποδείξῃ ὅτι ὁ στιβαρώτερον ἔχων τὸν βραχίονα οὗτος κρατήσει, διότι οὗτος καὶ ἐκλεκτότερος ἀποδείκνυται· ἀλλ' ἡ ἐπιστήμη αὕτη καὶ οἱ τανῦν κρατοῦντες τοῦ κόσμου νόμοι ἔσονται ἆρά γε ἡ μορφὴ τῆς τελευταίας φάσεως ἀνθρωπίνης τε καὶ ἱστορικῆς; Ἐνόσῳ καὶ μικρά τις ὑπάρχει περὶ τούτου ἀμφιβολία, μηδεὶς μεμψάτω τοῖς ἀναζητοῦσιν ἔν τινι ἐνθέῳ σελίδι τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Δημοσθένους ἢ τοῦ Πινδάρου τὰς ἐμπνευσμένας ὑπὲρ τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ δικαίου ᾠδάς. Καὶ τῇ ἀληθείᾳ δύναταί τις νὰ ἀμφιβάλλῃ ἀκόμη ἂν ἐσήμανεν ἡ ἐσχάτη ὥρα τῆς ζωῆς καὶ τοῦ γοήτρου τοῦ πνεύματος. Ἴδετε πῶς νεαρὸς καὶ φαιδρὸς λάτρις τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν γραμμάτων, ὁ ἐπὶ τῆς παιδείας ὑπουργὸς τῆς Γαλλίας κ. Ἰούλιος Φερῆ, ἀποχωρῶν ἐπὶ ἡμέρας ὅλας τῆς κονίστρας τῶν κοινοβουλευτικῶν καὶ δημοσιογραφικῶν ἐρίδων, διάδοχος ἄξιος τῶν ἱεροφαντῶν τῆς γαλλικῆς Μούσης Βαδδιγκτῶνος καὶ Ἰουλίου Σίμωνος, τέρπεται ἀναστρεφόμενος μετὰ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν ἁπανταχοῦ τῆς Γαλλίας ἀνεξαρτήτων Ἀκαδημιακῶν Σωματείων καὶ προσαγορεύων αὐτοῖς, κατὰ τὴν ἐν Παρισίοις ἔναρξιν τῶν συνεδριάσεων αὐτῶν, καὶ περὶ γραμμάτων καὶ ὡραίων τεχνῶν καὶ θετικῶν ἐπιστημῶν συσκεπτόμενος μετ' αὐτῶν, διότι τὸ ἔργον τῆς βίας, ἥτις τὴν Γαλλίαν πρὸς στιγμὴν ἐταπείνωσε, φρονεῖ ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀνατραπῇ ἢ ὅταν μετὰ τῆς προαγωγῆς τῶν ὑλικῶν καὶ βιαίων τῆς πατρίδος αὐτοῦ μέσων συναναπτυχθῇ μὲν τὸ πνεῦμα τῶν τέκνων αὐτῆς ὑψωθῇ δὲ ἡ ψυχὴ αὐτῶν ἐπὶ τῶν πτερύγων τῆς διανοίας αἰθεροβάμων.

Τί ζητοῦσιν εἰς τὴν Τρῳάδα, τὴν Ὀλυμπίαν καὶ τὰς Μυκήνας οἱ Βουρνοὺφ καὶ οἱ Βίρχοβ; τί θέλει ὁ τευλευταῖος προσπαθῶν νὰ ἀνεύρῃ τὴν

Digitized by Google

πλάτανον ὑφ' ἣν ὁ Ἱπποκράτης τοὺς ἀσθενεῖς αὐτοῦ ἐθεράπευε; Μὴ ἦναι οὗτοι ἄραγε οἱ πρόδρομοι ἐκείνων οἵτινες ἀπόγονοι τῶν τῆς Δύσεως λαῶν τῶν ἐκ τῆς βίας σήμερον τεθηπότων μέλλουσι μετὰ αἰῶνάς τινας ἀνανήψαντες νὰ δράμωσιν εἰς τὰς χώρας τοῦ κυανολεύκου ἡμῶν οὐρανοῦ ὅπως ζητήσωσι τὴν γαλήνην ἣν ἀπώλεσεν ἡ ψυχὴ αὐτῶν ἐν τῇ πάλῃ τῆς ὑλικῆς ἰσχύος, ὅπως ἐπὶ τῶν χωρῶν τούτων, ὑφ' ὧν τὸ πρῶτον ἐκαλλιεργήθη ἡ τοῦ δικαίου λατρεία, ἀναπαύσωσι τὴν ἐξ ἀχαρίστων διαμαχῶν κατακεκμηκυῖαν αὐτῶν καρδίαν; Ἴσως, ὅταν κατὰ μυριάδας, μετὰ πάροδον αἰώνων πολλῶν, ἔλθωσι νὰ προσκυνήσωσιν ἐν μετανοίᾳ τὰ ἡμέτερα χώματα, ἔρημα Ἑλλήνων αὐτὰ εὕρωσιν, εἰς ὀστᾶ καὶ κόνιν ὑπὸ βαρεῖς ὄγκους ἠλλοιωμένων. Ἀλλὰ εἷς γόνος ἡμῶν θέλει πάντοτε ζῇ, καὶ ὁ γόνος ἐκεῖνος ἔσται ἡ γηραιὰ πλὴν γεραρὰ καὶ εὐσεβὴς μορφὴ ἑνὸς νεωκόρου τοῦ Παρθενῶνος. Καὶ πέποιθα ὅτι ὁ μόνος ἐκεῖνος Ἕλλην λευκόθριξ θὰ παραμένῃ ἐκεῖ καὶ μακρόβιος, βλέπων τὰς ῥυτίδας προστιθεμένας τὴν μίαν μετὰ τὴν ἄλλην ἐπὶ τοῦ μετώπου αὐτοῦ, γηράσκων κατὰ αἰῶνας, τοποθετῶν ἐπὶ ἑκατοντάδας ἐτῶν βίβλους ἐπὶ βίβλων τῆς ἑλληνίδος σοφίας, τερπόμενος ἐπὶ μακρὰς περιόδους ἐνιαυτῶν εἰς τὴν γηροκομίαν τῶν ἱερῶν λειψάνων τῆς ἀρχαιότητος, πλὴν δὲν θ' ἀποθνήσκῃ. Θὰ ξεψυχήσῃ ὅταν οἱ ἁμαρτωλοὶ ἔλθωσιν ἀπὸ περάτων τῆς γῆς εἰς τὴν ἔρημον τῶν Ἑλληνικῶν τόπων νὰ τύψωσιν ἐκ μετανοίας τὰ στήθη αὐτῶν· θὰ ἐγκαταλίπῃ τὸ εὐλαβὲς ἔργον τῆς περιθάλψεως τῶν μνημείων της Ἑλληνικῆς μεγαλοφυΐας καὶ θὰ στρέψῃ πέριξ τοὺς ὀφθαλμούς, ὅταν ἀκούσῃ τῆς φωνῆς τοῦ Κυρίου λεγούσης πρὸς τοὺς ἁμαρτωλοὺς «τί ἀπέγεινεν ὁ περιούσιός μου λαός;» Θὰ ξεψυχήσῃ τότε ὁ μόνος Ἕλλην βλέπων ἐκ συστολῆς νὰ καλύπτωσιν οὗτοι τὸ πρόσωπον καὶ γονυπετῶν θέλει εἴπει τῷ Πλάστῃ: «Ἀπόλυσόν με νῦν, Δέσποτα, ὅτι εἶδον τὸ σωτήριόν σου οἱ ὀφθαλμοί μου· ἠγραύλησα εἰς τὰς ἀκρωρείας τοῦ Παρνασσοῦ καὶ ἐπὶ τῶν κορυφῶν τοῦ Λιβάνου ἐλάτρευσά σε· τὸ ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ ὑψηλόν σου μυστήριον τοῖς ἔθνεσι πᾶσιν ἡρμήνευσα καὶ τὴν ἐντολήν σου ἐτέλεσα· τὴν πίστιν ἐτήρησα, τὸν νόμον κεκράτηκα, τὴν τῶν πατέρων μου μνήμην ἀκήρατον σώσας ἱερὰν εἰς τοὺς κόλπους σου ἀνατίθημι».

Μετὰ δὲ τὸ πέρας τῆς ἀγορεύσεως, ἧς τὴν σιγὴν παταγώδεις χειροκροτήσεις τοῦ ἀκροατηρίου διεδέξαντο, μικρᾶς εἶτα ἀναπαύλας γενομένης, ἔσχε τὸν ἀπὸ τοῦ βήματος λόγον ὁ εἰσηγητὴς τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς κ. Θ. Σαλτέλης, ὅστις τὸ νοερῶς ἤδη μοχθῆσαν ἀκροατήριον λίαν θελκτικῶς περιήγαγε χάριν ἀναψυχῆς οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ μελέτης πρὸς τὰ κεντρικώτερα φυτώρια τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν τοῦ ὑπὸ τὴν Τουρκίαν Ἑλληνισμοῦ ἐκτιθεὶς ἑνὸς ἑκάστου τὴν πνευματικὴν κατάστασιν. (Ἰδὲ ἔκθ. σελ. 106).

Μετὰ δὲ τοῦτον λαβὼν τὸν ἀπὸ τοῦ βήματος λόγον ὁ τῆς Φιλολ. Ἐπιτροπῆς εἰσηγητὴς κ. Ἀβ. Μαλιάκας ἐπάξιον παρέθηκεν ἐπιδόρπιον ἀναγνοὺς ἔκθεσιν περὶ τῶν κρίσεων τῆς ἐν λόγῳ Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῶν ἀποσταλεισῶν συλλογῶν διὰ τὸ περὶ Ζώντων μνημείων Ζωγράφειον διαγώνισμα. (Ἰδὲ σελ. 122).

Μετὰ ταῦτα ὁ κύριος Πρόεδρος εὐχαριστῶν ἐπὶ τῇ ἀντιπροσωπεύσει τὴν Α. Σ. τὸν ἅγιον Ἡρακλείας κ. Γρηγόριον παρακαλεῖ ὅπως εὐαρεστηθεῖσα μεταβιβάσῃ τῇ Α. Θ. Π. τὴν βαθυτάτην τοῦ Συλλόγου εὐγνωμοσύνην διὰ τὰς ὑπὲρ αὐτοῦ εὐχὰς καὶ μερίμνας. Ἡ δὲ Α. Σ. ἐκφράζουσα ἐν ὀνόματι τῆς Α. Θ. Π. θερμὰς τῷ Συλλόγῳ εὐχαριστίας δι' ὅσα ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως αὐτοῦ ἐν ἐπιμόχθοις ἀγῶσιν οὐκ ἐπαύσατο ἐπιτελῶν καὶ εὐχόμενος ἵνα καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ἀκραδάντως ἐπὶ τὸ Θεῖον πεποιθὼς βαίνῃ πρὸς τὰ κρείσσω καὶ τὰ βελτίω, ἐν τέλει λέγει ὅτι ἄσμενος ἤθελε γνωστοποιήσει τῇ Α. Θ. Π. τὴν τοῦ Σωματείου ἐκφρασθεῖσαν ἐπιθυμίαν. Μεθ' ὃ ὁ κ. Πρόεδρος ἀναγγέλλων τὴν ἐγκαθίδρυσιν τοῦ νέου Προεδρείου ἀπὸ τῆς προσεχοῦς δευτέρας κηρύττει διαλελυμένην τὴν συνεδρίασιν.

Digitized by Google

ΕΡΑΝΙΣΜΑ.

ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ἐπιβεβαιοῖ.

Ἐν ἔτει σωτηρίῳ αωδ΄ καὶ α΄ τῆς τοῦ Μουσείου συστάσεως τῇ ϛ τοῦ μηνὸς Ἰουνίου.

ΚΩΔΙΞ

Περιέχων τὰς ἀντιγραφὰς τῶν ἐπιστολῶν, ψηφισμάτων, ἐπιταγμάτων, αἰτημάτων,

ὧν ἐπιστέλλει καὶ δέχεται

ΤΟ ΕΝ ΒΥΖΑΝΤΙῼ ΜΕΓΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΟΝ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ ΜΟΥΣΕΙΟΝ

ἐπὶ τῆς Σχολαρχίας τοῦ Κυρίου

ΔΩΡΟΘΕΟΥ ΠΡΩΙΟΥ [1].

(Τ. Σ.)

ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ *ἐλέῳ Θεοῦ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως νέας Ῥώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.*

Ὥσπερ δίκαιον παρὰ πᾶσιν ὁμολογεῖται τὸ τὴν κακίαν ἀτιμάζειν, οὕτω δικαιότατον ἂν εἴη, καὶ εἴ τις τιμῴη τὴν ἀρετήν· οὕτω γὰρ ἂν καὶ οἱ λοιποὶ ἁμιλλώμενοι πολλῷ προθυμότερον τῆς ἀρετῆς ἀνθέξονται, πρὸς αὐτὴν τοὺς τρόπους καὶ τὰ ἤθη καλῶς ἀπευθύνοντες, ἵνα τῶν ἴσων καὶ ὁμοίων ἀξιωθῶσιν. Ἐπειδὴ τοιγαροῦν ὁ ὁσιώτατος καὶ σοφολογιώτατος Ἀρχιμανδρίτης τοῦ καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτου Πατριαρχικοῦ, Ἀποστολικοῦ τε καὶ Οἰκουμενικοῦ θρόνου ἡμέτερος κατὰ πνεῦμα υἱὸς ἀγαπητὸς κύριος Δωρόθεος Πρώϊος, ἀνὴρ τῷόντι θεοσεβής, ἱεροπρεπής τε καὶ κόσμιος τοῖς ἤθεσι, καὶ πεπαιδευμένος, ὡς τρόφιμος τῆς θύραθεν καὶ ἔσω σοφίας καὶ διδάσκαλος τῶν ἐγκυκλίων ἐπιστημονικῶν μαθημάτων, ἐφάνη, καὶ σχολαρχῶν ἀποδέδεικται ἀλλαχοῦ καὶ ἐνταῦθα κατὰ μέρος καὶ ἐποιήσατο ἀξιόλογον καρποφορίαν τῷ ἡμετέρῳ Γένει ἐκ τῆς ἐπιμελοῦς μετ' ἀκριβείας παραδόσεως τῶν φιλοσοφικῶν μαθημάτων· διὰ τοῦτο γνώμῃ κοινῇ, καὶ συναινέσει ἡμῶν τε καὶ τῆς περὶ ἡμᾶς Ἱερᾶς Ἀδελφότητος καὶ τῶν ἐκλαμπροτάτων καὶ περιβλέπτων Πεϊζαδέδων καὶ τῶν πανευγενεστάτων Ἀρχόντων, τῶν τε ἐφόρων, καὶ μαζίριδων καὶ τῶν ἐπιτρόπων τῆς νεωστὶ μετοικισθείσης κοινῆς Πα-

1) Ὁ κῶδιξ οὗτος, παρερριμμένος ἔν τινι γωνίᾳ τῆς Μ. τοῦ Γένους Σχολῆς, ἀνευρέθη ὑπὸ τοῦ φιλομούσου κ. Ἀλεξάνδρου Στ. Καραθεοδωρῆ καὶ ἀντεγράφη τῇ εὐγενεῖ ἐπιμελείᾳ τοῦ ἁγίου Ἴμβρου κυρίου Νικηφόρου Γλυκᾶ. Περιέχει δέ, ὡς θέλει ἴδει ὁ ἀναγνώστης, καὶ ἄλλων ἐτῶν πλὴν τοῦ 1804 πρακτικά. Νομίζομεν περιττὸν πᾶν σχόλιον ἐπὶ τῶν ἐν τῷ ἐρανίσματι τούτῳ δημοσιευομένων καὶ πᾶσαν βιογραφικὴν σημείωσιν περὶ τοῦ ἀειμνήστου Δωροθέου Πρωΐου, διότι οὐδεὶς Ἕλλην, πιστεύομεν, ἀγνοεῖ τὰς τύχας τοῦ ἐθνικοῦ ἐκείνου μάρτυρος, τοῦ περιπύστου ἐκείνου λογίου τοῦ εὐκλεῶς θεραπεύσαντος τὰς ἑλληνίδας Μούσας.

Digitized by Google

τριαρχικῆς Σχολῆς τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων, καὶ τῶν λοιπῶν προὐχόντων τοῦ ἡμετέρου Γένους, προτετίμηται ὡς ἄξιος καὶ ἐξελέγη ἀριστίνδην καὶ ἀποκατεστάθη Σχολάρχης ἐν αὐτῇ τῇ κοινῇ Πατριαρχικῇ Σχολῇ καὶ διδάσκαλος τῶν ἐπιστημονικῶν μαθημάτων, ὅπως διδάσκῃ ἐπιμελῶς τὰ τῆς φιλοσοφίας ἐγκύκλια μαθήματα κατὰ σειρὰν μέχρι τῆς ἀπαρτίσεως τῆς περιόδου αὐτῶν καὶ ἀναδείξηται τοὺς ἀκροωμένους τελείους καὶ παραστήσηται ἄξιον διάδοχον αὐτοῦ Σχολάρχην ἴσον ἑαυτῷ κατὰ τὴν ἐνυπόγραφον ἰδιόχειρον αὐτοῦ ὑπόσχεσιν. Ὅθεν ἐπάναγκες κέκριται γνώμῃ κοινῇ καὶ Συνοδικῇ διαγνώσει ἀξιωθῆναι τὴν αὐτοῦ Σοφολογιότητα τῶν παρὰ τῆς Ἐκκλησίας προσηκόντων γερῶν διά τε τὰς προλαβόντως ἐξ αὐτοῦ γενομένας καρποφορίας τῷ ἡμετέρῳ Γένει, κοινῶς τε καὶ κατὰ μέρος, καὶ τὰς εἰς τοὐπιὸν ἐλπιζομένας· ἀλλ' εἰ καὶ τοῦτο γέγραπται κατ' ἐπαγγελίαν ἐκκλησιαστικήν, καὶ ὥρισται κεφαλαιωδῶς ἐν τῷ ἐκδεδομένῳ Πατριαρχικῷ καὶ Συνοδικῷ Σιγγιλιώδει γράμματι τῆς αὐτῆς Σχολῆς ἐπ' ἀσφαλείᾳ τῶν μετὰ προθυμίας διδασκόντων, εἰς παράστασιν τελείων μαθητῶν, καὶ ἀξίων ὥστε εἶναι καὶ διαδόχους αὐτῶν, ἀλλ' ὅμως κατ' ἐκκλησιαστικὴν φιλοτιμίαν ἀπεφάνθη δοῦναι τῷ ἀτόμῳ αὐτοῦ ἰδιασμένως τὴν περὶ τούτων ἀσφάλειαν, καὶ τὰ πιστά, ἐφ' ᾧ καὶ γράφοντες Συνοδικῶς μετὰ τῶν περὶ ἡμᾶς Ἱερωτάτων Ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, τῶν ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, κατ' ἐπαγγελίαν ἀμετάθετον ἀποφαινόμεθα, ἵνα, ἐν τῇ παρατάσει τοῦ καιροῦ τῆς παραδόσεως τῆς αὐτοῦ Σοφολογιότητος καὶ τῆς Σχολάρχου διδασκαλίας τῶν ἐγκυκλίων ἐπιστημονικῶν μαθημάτων, λαχούσης χηρευούσης ἐπαρχίας προσφόρου καὶ ἀναλόγου τῇ αὐτοῦ Σοφολογιότητι, στέργοντι μέν τοι αὐτῷ ἐκείνην εὐχαρίστως καὶ δεχομένῳ ἀσμένως, δῶμεν ἀναμφιβόλως καὶ πρὸ τῆς τελειώσεως τῆς σειρᾶς, καὶ τῆς περιόδου τῶν ἐγκυκλίων ἐπιστημονικῶν μαθημάτων, προχειριζόμενοι διὰ κανονικῶν ψήφων ἀρχιερέα ἐν ἐκείνῃ, γνήσιον, νόμιμον, καὶ κανονικὸν κατά τε τὴν κανονικὴν διατύπωσιν καὶ τὰς τάξεις καὶ τὰ ἀρχαῖα ἔθιμα τῆς Ἐκκλησίας, ποιοῦντες τοῦτο κατ' ἐκκλησιαστικὴν καὶ κοινὴν φιλοτιμίαν πρὸς μόνον τὸ ἄτομον τῆς αὐτοῦ Σοφολογιότητος, καὶ ἀξιοῦντες τῶν τοιούτων ἐκκλησιαστικῶν γερῶν, τῆς Ἀρχιερωσύνης, φαμέν, καὶ τῆς λαχούσης ἐκείνης ἐπαρχίας καταλλήλου, καὶ κατ' ἀρέσκειαν ἰδίαν καὶ θέλησιν, ἔχει αὖθις σχολαρχεῖν καὶ διδάσκειν ἐπιμελῶς τὰ ἐγκύκλια τῆς Φιλοσοφίας μαθήματα, ἕως οὗ ἀναδείξηται τελείους τῆς ἀπαρτίσεως τῆς περιόδου καὶ σειρᾶς αὐτῶν τοὺς ἀκροωμένους, καὶ παραστήσηται διάδοχον καὶ ἴσον ἑαυτῷ καὶ κατὰ πάντα ἄξιον τῆς Σχολαρχίας, καὶ μετὰ τὴν ἀρχιερατείαν αὐτοῦ μηδὲν λαμβάνειν ἐκ τῆς σχολῆς λόγῳ μισθοῦ, ἢ ἄλλου οἱουδήτινος προβλήματος μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ λεπτοῦ, ἀλλ' ἔχων τὴν ἐπαρχίαν ἐκείνην καὶ διοικῶν ἐντεῦθεν καὶ δι' ἐπιτρόπων, οὓς ἂν βούλοιτο, οἰκονομῶν πορίζηται τὰ ἐξ αὐτῆς εἰσοδήματα καὶ δικαιώματα, καὶ κομιζόμενος οἰκονομῇ τάς τε ἰδίας χρείας καὶ τὰς τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης, ἀπολογούμενος, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ Ἀρχιερεῖς πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, τὰ δίκαια αὐτῆς καὶ τὰ τῶν δανειστῶν, καὶ μετὰ τὴν διόλου παράδοσιν μετ' ἀκριβείας, ὡς ὑπισχνεῖται ἐγγράφως, καὶ ἐντελῆ διδασκαλίαν τῆς περιόδου τῶν ἐγκυκλίων ἐπιστημονικῶν μαθημάτων, καὶ ἀνάδειξιν εὐπαρρησίαστον ἑαυτῷ τοῦ ἴσου, ὡς ἀξίου εἰς διαδοχὴν τῆς Σχολαρχίας, τότε ἀπέρχεται εἰς τὴν θεόθεν λαχοῦσαν αὐτῷ ἐκείνην ἐπαρχίαν. Διὸ εἰς ἔνδειξιν τῆς ἐν ὑποσχέσει ἀμοιβῆς τῶν ἐκκλησιαστικῶν γερῶν ἐγένετο τὸ παρὸν ἡμέτερον Πατριαρχικὸν καὶ Συνοδικὸν γράμμα, καὶ ἐδόθη αὐτῷ τῷ σοφωτάτῳ ἐπιστήμονι Ἀρχιμανδρίτῃ καὶ Σχολάρχῃ κυρίῳ Δωροθέῳ Πρωΐῳ.

Ἐν μηνὶ Ἰουνίῳ· Ἰνδικτιῶνος ζ' αωδ'.

Ἐφέσου ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ. *Ἡρακλείας* ΜΕΛΕΤΙΟΣ. *Κυζίκου* ΙΩΑΚΕΙΜ. *Νικομηδείας* ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ. *Χαλκηδόνος* ΙΕΡΕΜΙΑΣ. *Δέρκων* ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. *Προύσης* ΑΝΘΙΜΟΣ. *Παλ. Πατρῶν* ΜΑΚΑΡΙΟΣ. *Μιτυλήνης* ΙΕΡΕΜΙΑΣ. *Ἀγκύρας* ΙΩΑΝΝΙΚΙΟΣ. *Προϊλάβου* ΠΑΡΘΕΝΙΟΣ.

Ἐπειδή περ ὁ τῆς σοφίας παροχεὺς καὶ τῶν ἀγαθῶν πρύτανις κηδόμενος εἰς ἔτι τοῦ πάλαι ποτὲ κλεινοῦ ἡμῶν Γένους ἐνέπνευσε τῷ τε Παναγιωτάτῳ καὶ σεβαστῷ μοι Δεσπότῃ καὶ τῇ περὶ αὐτὸν ἱερᾷ Συνόδῳ τῶν πανιερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, τοῖς τε ἐκλαμπροτάτοις καὶ περιβλέπτοις Πεϊζαδέδαις καὶ τοῖς πανευγενεστάτοις καὶ προκρίτοις ἄρχουσι, τοῖς τε νῦν πολιτευομένοις καὶ τοῖς ἀπραγμονοῦσι, τὴν τῆς ἐν Φαναρίῳ πατριαρχικῆς Σχολῆς μετοίκησιν, καὶ τὴν ἐπὶ τὸ βέλτιον ἐφ' ὅσον ταῖς τοῦ καιροῦ περιστάσεσιν οἷόν τε τῶν διδασκόν-

Digitized by Google

των καὶ διδάκτρων αὔξησιν, καὶ τῶν διδασκομένων καθήκουσαν ἄνεσιν, καὶ τῶν διδασκαλιῶν καὶ μαθημάτων πρόσθεσιν, καὶ τῶν οὐκ ἐκ παρασκευῆς ἐκλογὴν ἐλλογίμων ἐφόρων καὶ ἐπιτρόπων, καὶ τῶν βραβείων τοῖς ἀθλητικοῖς ἀγῶσιν ἐπαγγελίαν, καὶ ἑνὶ λόγῳ τῶν πάντων μεταρρύθμισιν· συνόδους καὶ ἐκκλησίας καὶ χωρὶς καὶ ὁμοῦ οἵ τε πρόεδροι τοῦ Βήματος καὶ οἱ πρόκριτοι τοῦ Γένους συγκροτήσαντες καὶ ἀποδόντες, περὶ σχολάρχου διασκεπτόμενοι ἐξελέξαντό με εἰς τὸ τῆς φιλοσοφίας καὶ σχολαρχίας ὑπούργημα· κατ' ἀρχὰς μὲν μὴ ἐνδιδούς, τὸ οὐτιδανὸν καὶ τὰς ἐμαυτοῦ κατὰ νοῦν ἐλιττόμενος ἐλλείψεις, καὶ οἱονεὶ τὴν βουλὴν ἀνθρώπινον δοξάζων, εἶτα δὲ τῷ Κυρίῳ ὑποταγεὶς καὶ τῇ κοινῇ παντὸς τοῦ Γένους συναινέσει συνδιατιθεὶς ἐδεξάμην τὴν πρόσκλησιν ὡς θείαν, ἀπ' οὐρανοῦ τὴν τῶν ἐλλειμμάτων ἀναπλήρωσιν ἐλπίζων. Πεφιλοτίμηνται δ' ὅ,τε Παναγιώτατος καὶ Σεβαστός μοι Δεσπότης καὶ ἡ ἁγία καὶ ἱερὰ Σύνοδος ἕνεκεν τῶν καταβληθέντων μοι καὶ ἀλλαχοῦ μέχρι τοῦδε μόχθων ὑπὲρ τῆς τοῦ Γένους ἐπιδόσεως τοῦ τὴν ἐμὴν ἐλεῆσαι ἀναξιότητα, καὶ πρὸ τῆς ἀποπερατώσεως τῶν ἐγκυκλίων ἐπιστημονικῶν μαθημάτων διὰ κανονικῶν ψήφων προχειρίσασθαί με Ἀρχιερέα κατὰ τὰς τάξεις καὶ τὰ ἀρχαῖα ἔθιμα τῆς Ἐκκλησίας τῆς λαχούσης χηρεῦσαι ἐπαρχίας, καὶ στέργοντα ἐκείνην μετ' εὐχαριστίας· οὗ ἕνεκεν καὶ δεδώκασί μοι καὶ Πατριαρχικὸν καὶ Συνοδικὸν γράμμα τὴν τοιαύτην ἀμετάθετον ἐπαγγελίαν ἀποφαινόμενον. Ταύτῃ τοι πρῶτον μὲν χάριτας ὁμολογῶ τῷ Οἰκουμενικῷ Δεσπότῃ καὶ τῇ ἁγίᾳ Συνόδῳ, εἶτα δ' ὑπισχνοῦμαι ἀρχιερατεύσας ἐπὶ τῇ λαχούσῃ χηρεῦσαι, ὡς εἴρηται, ἐπαρχίᾳ, μὴ ἀποδημήσειν ἐπ' οὐδεμιᾷ προφάσει, πρὶν ἂν ἡ τῶν μαθημάτων τῶν ἐπιστημονικῶν περίοδος ἀποπερατωθείη, καὶ ἕτερός τις τῶν ἐμοὶ προσωμιληκότων ἱκανὸς ἀναδειχθεὶς τῆς Σχολαρχικῆς ἐπιβῆναι Καθέδρας, μηδ' ἀπαιτήσειν δίδακτρα, ὡς παρ' ἐκείνης τρεφόμενος, καὶ τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἔχων αὐτάρκως. Δέδωκα τοίνυν τὸ παρὸν ἐνυπόγραφον τῆς διὰ λόγων ὑποσχέσεως ἐχέγγυον μάρτυρα.

αωδ'. Ἰουνίου α'.

Ὁ Ἀρχιμανδρίτης
ΔΩΡΟΘΕΟΣ ὁ ΠΡΩΙΟΣ ὑπόσχομαι.

ΨΗΦΙΣΜΑ ΚΑΙ ΕΠΙΤΑΓΜΑ

πρὸς τὸν Γραμματέα.

Καὶ τοῦτο δὴ ὡς ἕν τι τῶν καλῶς ἐχόντων καὶ τῇδε τῇ νεοσυστάτῳ Μεγάλῃ Σχολῇ τοῦ Γένους οὐκ ἀχρήστων ἡμῖν δόξαν ἐγκαταστῆσαι Γραμματέα, τοὺς ἐν αὐτῇ μαθητὰς ἀνακρίναντες ἅπαντας ἀνεύρομέν σε τὸν Μανουὴλ Δημητρίου Σηλυμβριανὸν ἱκανὸν δὴ τοῦτο τὸ λειτούργημα ὑποστῆναι. Ταῦτ' ἄρα καὶ Γραμματέα ἐγκαθιστῶμέν σε τοιάνδε τινὰ τὴν ὑπουργίαν ἐγκεχειρισμένον· πρῶτα μὲν γὰρ οὐ παραιτήσῃ γράφειν πάνθ' ὅσων ἡ Σχολὴ καὶ ὁπότε δέοιτο γραμμάτων, ἔπειτα δ' ἐπιμελήσῃ, ὅπως ἀσφαλῶς παρὰ σεαυτῷ κατέχῃς, τῶν ὅσα τ' ἐπιστέλλει καὶ ὅσα κομίζεται αὐτὴ γράμματα, ἀπαράλλακτα τὰ ἴσα, ὥστε καὶ ἐν καιρῷ ἔχειν αὐτὰ παρατιθέναι ἡμῖν ἀπαιτοῦσι. Καὶ τοῦτο δέ σοι ἐστὶ φυλακτέον, μηδενὶ μηδὲν τῶν ὅσα οἶσθα ἐν ἀπορρήτοις ὄντα ἔκφορον ὑπὸ σοῦ γίνεσθαι, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ πιστότατον εἶναί σε δεῖ, μονονοὺ καὶ πρὸς τὰ μὴ ἀνέκφορα ἐχεμυθοῦντα. Δίδονται δέ σοι καὶ δύω Κώδικες, καὶ τῷ μὲν αὐτῶν ἅπαντα τὰ κατὰ τὴν Σχολὴν τήνδε τοῦ Γένους ἐνιστορηθήσεται, ὅσων τε ἂν ἑξῆς ἐν αὐτῇ συμβαίνῃ γίγνεσθαι, τῷ δ' ἑτέρῳ ἐγγραφήσεται καὶ ὅσα ἐπιστέλλει ἢ κομίζεται αὐτὴ γράμματα. Τὰς δὲ χορηγίας καὶ τὰς κατὰ ταύτην δαπάνας ἔσῃ ἐγκαταγράφων καὶ ἐπισημειῶν ἐν τρίτῳ τινὶ Κώδικι, ὃς καὶ τῷ λιθοκτίστῳ οἰκήματι ὡς ἐν ἀσφαλεῖ ἐναποκείσεται κατὰ μόνην τὴν χρείαν ἐξαγόμενος. Πρὸς ἔνδειξιν δὲ τοῦ ὑπουργήματος ἀπελύθη καὶ τὸ παρὸν ἐνσφράγιστον τῆς Σχολῆς γράμμα.

Τῇ α' Σεπτεμβρίου, ἐν ἔτει σωτηρίῳ αωδ' καὶ α' τῆς τοῦ Μουσείου συστάσεως.

Ἀπὸ τῆς πατριαρχ. Μ. τοῦ Γένους Σχολῆς.

Οὕτως ἔχει· σφραγισθήτω. (Τ. Σ.)

Ὁ Σχολάρχης
ΔΩΡΟΘΕΟΣ ΠΡΩΙΟΣ.

ΨΗΦΙΣΜΑ ΚΑΙ ΕΠΙΤΑΓΜΑ

πρὸς τὸν βιβλιοφύλακα.

Συστάσης ἤδη τῆσδε τῆς λαμπρᾶς καὶ περιωνύμου τοῦ Γένους Σχολῆς καὶ μεγαλοπρεπῶς ἅπασιν, ὡς εἰκός, συγκροτηθείσης, ἐπειδὴ καὶ

βιβλιοφύλακα ἔδοξεν ἡμῖν ἐγκαταστῆσαι, ὥστε τὰς ἐν αὐτῇ τῇ τῆς Σχολῆς Βιβλιοθήκῃ βίβλους διακατέχειν τε καὶ διατηρεῖν ἐπιμελούμενον τούτων, ὡς οἷόν τε, διὰ δὴ ταῦτα ἱκανῶς ἐρευνήσαντες καὶ ἀνακρίναντες πάντας τοὺς ἐν τῇ Σχολῇ μαθητάς, ἀνεύρομέν σε τὸν Παντολέοντα Φραγγιάδην, Χῖον, ἱκανὸν τουτὶ τὸ λειτούργημα ἀναδέξασθαι καὶ βιβλιοφύλακά σε διορίζομεν, τοιάνδε τινὰ τὴν προστασίαν ἐμπιστεύοντες. Τῶν μὲν γὰρ βίβλων τῆς διατηρήσεως καὶ τῆς εὐκοσμίας καὶ τάξεως πρώτιστα φροντιεῖς, ἔπειτα οὐκ ἐξέσται σοι τοῖς ἔξωθεν εἴτε μαθητιῶσιν εἴτε μὴ ἐκδιδόναι βίβλον, πλὴν ἢ τοῖς ἐνοικοῦσιν αὐτῇ τῇ Σχολῇ μαθηταῖς, καὶ τούτοις δὲ οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ μεθ' ὅσης οἷόν τε προσοχῆς παραγγέλλων αὐταῖς χρῆσθαι· ἰδιόχειρά τε παρ' ἑνὸς ἑκάστου διὰ τὰς παρ' αὐτοῖς τῆς Σχολῆς βίβλους λαμβάνοντι γράμματα, ἔσται σοι ἐπιμελὲς ἑκάστου μηνὸς Κυριακῇ πρώτῃ ἀνακαινίζειν αὐτὰ τοὺς μήπω, ἃς εἶλαβον, ἀποδόντας βίβλους. Δίδοται δέ σοι καὶ Κῶδιξ περιέχων κατὰ ἀλφάβητον πάντων τῶν ἐν τῷ λιθοκτίστῳ οἰκήματι ἐναποκειμένων βίβλων τὰ ὀνόματα, ἐν ᾧ ἐγγραφήσεται καὶ ὅσα ἂν εἰς τὸ ἑξῆς ἀνατεθῇ τῇ Σχολῇ ἢ ὠνηθῇ, κἂν τῇ ἀποπληρώσει δὲ τῆς περιόδου τῶν μαθημάτων σου, ἢν μὲν ὁ διδόμενός σοι νῦν τῶν βιβλίων κατάλογος συμβαίνων ᾖ καὶ συνάδων τῷ ἐν τῷ λιθοκτίστῳ ἐναποτεταμιευμένῳ Κώδικι, εὖ ἂν ἔχοι· εἰδ' οὔ, ἀποδώσεις λόγον, εἴ τι λέλειπται καὶ παρημέληταί σοι. Πρὸς ἔνδειξιν δὲ τοῦ ὑπουργήματος ἀπελύθη καὶ τὸ παρὸν ἐνσφράγιστον τῆς Σχολῆς γράμμα.

Τῇ α' Σεπτεμβρίου ἐν ἔτει Σωτηρίῳ ͵αωδ' καὶ α' τῆς τοῦ Μουσείου συστάσεως.

Ἀπὸ τῆς πατριαρχ. Μ. τοῦ Γένους Σχολῆς.

Οὕτως ἔχει· σφραγισθήτω. (Τ. Σ.)

Ὁ Σχολάρχης
ΔΩΡΟΘΕΟΣ ΠΡΩΙΟΣ.

ΕΠΙΤΑΓΜΑ

πρὸς τὸν ἐν Φαναρίῳ διδάσκαλον.

Ἐπειδή περ ἡμεῖς μανθάνομεν πολὺ τὸ ἄτακτον καὶ ταραχῶδες ἐπιπολάζον τῇ αὐτόθι Σχολῇ διά τινας, οἵ τὸν μαθητὴν προσποιούμενοι καὶ ὡς μαθητεύσοντες ἐρχόμενοι, οἱονεὶ κατάλυμα τῆς ἰδίας αὐτῶν ἀμελείας τὴν Σχολὴν εὑρίσκοντες, καὶ μηδέν, ἀλλ' ἢ τὰ τῇ οἰκείᾳ ἀμελείᾳ καὶ κακίᾳ ἄτοπα ἐπακολουθοῦντα ἐπ' ἀδείας ἐπιτελοῦντες, τήν τε Σχολὴν ἐν ἀταξίᾳ καθιστᾶσι, καὶ τὴν σὴν λογιότητα ὁσημέραι ταράττουσι καὶ τοῖς ἀληθῶς μαθητιῶσιν ἐμποδὼν πρὸς τὴν μάθησιν γίγνονται, καὶ τὸν τόπον δηλαδὴ καταργοῦντες καὶ τοὺς ἀθλοῦντας τὸ δὴ λεγόμενον ἐκνευροῦντες, ἔτι δὲ ἀκούοντες, ὡς ἐπεί τινες ἀποπέμψαι βουλόμενοι τῶν παρ' ἑαυτοῖς τελούντων, ὅσοι μὴ χρήσιμοι αὐτοῖς δοκοῦσι, καὶ ὅσοι κακοηθείας καὶ ἀμελείας ἔμπλεῳ, τούτους δὴ φέροντες εἰς αὐτὴν ἐμβάλλουσι τὴν Σχολὴν ὑπὸ δῆθεν προσχήματι τοῦ μαθητιᾶν πλεῖστον ὅσον κἀκ τούτου τὸ ἄτοπον ἐπιγίγνεται, τῇ τε σῇ λογιότητι ἐπεμβαινόντων αὐτῶν ἐσθ' ὅτε, καὶ τῇ προόδῳ τῶν μαθημάτων οὐ μικρόν, ὡς εἴρηται, προσισταμένων, ταῦτα δ' ἐπείπερ ἡμεῖς μανθάνομεν, ἵνα μή τοι τὰ τοιαῦτα τοῦ λοιποῦ ἀτοπήματα ἐπισυμβαίνῃ, καὶ ὁ τῶν μαθημάτων καρπὸς ὀργῶν ὅσον οὔπω φανῇ, ἐκεῖνο τῇ σῇ λογιότητι γράφοντες παραγγέλλομεν, ὅς ἂν μαθήσεως, ὥς φησιν, ἔρωτι ὡς τὴν σὴν παραγένηται λογιότητα, εἰς τοὺς μαθητευομένους ἑαυτὸν ἐγγράψαι δεόμενος, καὶ τῶν ἐνοικούντων αὐτῇ τῇ Σχολῇ γενέσθαι, ἁπλῶς τοῦτον μὴ παραδέχεσθαι, ἢν μὴ πρότερον ἀδείας γράμμα παρὰ τοῦ Σχολάρχου κυρίου Δωροθέου Πρωΐου ἐπιδείξῃ σοι τῇ τῆς Μεγάλης Σχολῆς σφραγῖδι κατασεσημασμένον.

Τῇ γ' Ὀκτωμβρίου, ἐν ἔτει Σωτηρίῳ ͵αωδ' καὶ α' τῆς τοῦ Μουσείου συστάσεως.

Ἀπὸ τῆς πατριαρχ. Μ. τοῦ Γένους Σχολῆς.

Οὕτως ἔχει· σφραγισθήτω. (Τ. Σ.)

Ὁ Σχολάρχης
ΔΩΡΟΘΕΟΣ ΠΡΩΙΟΣ.

Τῇ ὑμετέρᾳ Θειοτάτῃ Παναγιότητι καὶ τῇ περὶ αὐτὴν ἱερᾷ τῶν ἁγίων Ἀρχιερέων ὁμηγύρει τὴν προσήκουσαν ἀπονέμοντες προσκύνησιν

Ἀναφέρομεν ἡμεῖς οἱ κοινῇ γνώμῃ καὶ Συνοδικῇ διαγνώσει ἀποκατασταθέντες Ναζήρηδες καὶ ἐπίτροποι τῆς ἄρτι κατὰ τὸν Κουρουτζεσμὲν συσταθείσης Σχολῆς, ὅτι γνωστὸς ὑμῖν βέβαια καὶ ὁμολογούμενος ὁ φιλόκαλος καὶ φιλογενὴς τρόπος τοῦ ἀοιδίμου Νικηφόρου τοῦ Θεοτόκη, ὅστις οὐ μόνον διὰ συγγραφῆς διαφόρου ὕλης λόγων πανσόφων, συλλογῆς τε καὶ ἐκδόσεως ἄλλων ὀνησιμωτάτων βίβλων τὸ ὁμο-

Digitized by Google

γενὲς ὠφέλησεν, ἀλλὰ καὶ τὴν αὐτοῦ Βιβλιοθήκην τελευτῶν ἀνέθετο εἰς τὴν κοινὴν τοῦ Γένους Σχολὴν, ἀφορῶν πάντοτε ὁ ἀοίδιμος ἐκεῖνος πρός τε βελτίωσιν καὶ πρόοδον τοῦ Γένους καὶ κοινὴν ὠφέλειαν. Καὶ ἐπειδὴ πάλαι ποτὲ ἡ κοινὴ αὕτη Σχολὴ ἦν συγκεκροτημένη κατὰ τὸ ἁγιώνυμον Ὄρος, μετὰ δὲ τὴν κατάργησιν αὐτῆς μὲ τὸ νὰ προὐτέθη κοινὸς σκοπὸς πρὸς ἀνάστασιν αὐτῆς καὶ ἀνέγερσιν, εἶχεν ἀποκαταςαθῇ ἡ Βιβλιοθήκη αὕτη ἐκεῖσε. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ ἀγαθὸς ἐκεῖνος σκοπὸς πολλὰς ἀπήντησε τότε τὰς δυσχερείας, καὶ ἐγεννήθησαν ἐμποδὼν τῆς συστάσεως τῆς κοινῆς τοῦ Γένους Σχολῆς οὐκ εὐολιγώρητοι αἰτίαι, δι' ἃς δυσεπιχείρητον ἔδοξε τὸ πρᾶγμα ὑπεμφαῖνον ἔκβασιν οὐκ ἀγαθὴν, ἀνεβλήθη μὲν τὸ τότε ἡ κοινὴ ἐκείνη πρόθεσις, ἐζητεῖτο δὲ πρόσφορος καιρὸς, καὶ τόπος ἁρμόδιος περὶ συστάσεως αὐτῆς, ὧν τινων ἐπιτυχόντες ἤδη οἱ τοῦ Γένους φιλόκαλοι συνεστήσαντο τὴν κατὰ τὸν Κουρουτζεσμὲν λαμπρὰν ταύτην καὶ κοινὴν τοῦ Γένους Σχολὴν, προφανεῖς παρέχουσαν ἐλπίδας μεγάλης προόδου καὶ ὠφελείας κοινῆς τοῦ Γένους, ὡσὰν ὁποῦ εὐμοιρεῖ, ὅσα συντελοῦσι πρὸς διαμονὴν αὐτῆς ἀδιάσειστον. Λοιπὸν συνῳδὰ βαίνοντες τῷ σκοπῷ τοῦ ἀναθέντος τὴν βιβλιοθήκην ἐκείνην ἀοιδίμου ἐκείνου ἀνδρὸς, διαγινώσκομεν πρεπωδέστατα τὴν ἀνάθεσιν αὐτῆς εἰς τὴν νεοσυσταθεῖσαν ταύτην Σχολὴν, εἰς ἣν οὐ μόνον ἐπωφελὴς καὶ ἀναγκαία, ἀλλὰ καὶ εὐλογωτάτη ἡ μετακομιδὴ τῆς Βιβλιοθήκης ἐκείνης, ἥτις, ὡς ἐμάθομεν μετὰ πληροφορίας, κεῖται παρερριμένη ἐξ ἀπειροκαλίας ἐν παραβύστῳ που ἑνὸς Μοναστηρίου, καὶ παρεωραμένη τοσούτους ἤδη χρόνους, βρῶσις σητῶν, καὶ παρανάλωμα. Μὲ τὸ νὰ γινώσκωμεν δὲ πόσον ἄφευκτον καθῆκον εἰς τοὺς ἐπιτετραμμένους ἐπιστασίαν κοινῶν πραγμάτων, τὸ νὰ ἀναφέρωσιν ὅσα στοχάζονται εἰς εὐόδωσιν τοῦ πράγματος συντείνοντα, ἀλλὰ δὴ καὶ δίκαια, πρὸς τὴν ἱερὰν Σύνοδον, ἧς χρέος ἀπαραίτητον νὰ ἐνεργῇ μετὰ προθυμίας, καὶ νὰ συμπράττῃ εἰς ἐκτέλεσιν αὐτῶν, παρακαλοῦμεν τήν τε ὑμετέραν Παναγιότητα, καὶ τὴν περὶ αὐτὴν Ἱερὰν τῶν ἁγίων Ἀρχιερέων ὁμήγυριν, ὅπως, ἀφ' οὗ μετ' ἐπιστασίας βασανίσητε τὴν εὐλογότητα τῆς ἐκθέσεως, καὶ εἰσχωρήσητε εἰς τὸν νοῦν καὶ φιλογενῆ σκοπὸν τοῦ ἀναθέντος τὴν βιβλιοθήκην ἐκείνην, ἧς ἡ στέρησις οὐ μικρὰν ἐπιφέρει τὴν βλάβην, καταβάλητε πᾶσαν φροντίδα κα ἐπίμονον ἐπιμέλειαν εἰς τὸ νὰ μετακομισθῇ ἡ βιβλιοθήκη ἐκείνη εἰς τὴν συσταθεῖσαν ἤδη κατὰ τὸν Κουρουτζεσμὲν κοινὴν τοῦ Γένους Σχολὴν εἰς ἣν ἀναμφιβόλως ὡς κοινὴν ἀνάγεται καὶ ἡ ἐκ πρώτης ἀρχῆς τοῦ ἀοιδίμου ἐκείνου ἀνάθεσις, ὅπου οὐ μόνον ἡ χρῆσις θέλει γένῃ παραίτιος μεγάλης ὠφελείας, ἀλλὰ καὶ τὰ βιβλία ἐπισκέψεως ἀξιούμενα θέλει διαμένωσι πάσης ἐνδεχομένης διαφθορᾶς ὑπερκείμενα. Δὲν ἀμφιβάλλομεν, λοιπὸν, ὅτι τὸ φιλόκαλον τῆς τε ὑμετέρας Παναγιότητος καὶ τῆς περὶ αὐτὴν Ἱερᾶς Συνόδου αὐτοπαρακίνητον θέλει προθυμηθῇ εἰς ἐκτέλεσιν τοῦ εὐλόγου τούτου προβλήματος ἡμῶν διόλου ἀφορῶντος εἰς κοινὴν ὠφέλειαν καὶ διατήρησιν τοῦ ἐξ ἀρχῆς σκοποῦ τῆς ἀναθέσεως.

(Τ. Σ.) Ἐν ἔτει σωτηρίῳ ͵αωδ'. τῇ ιε'. Ὀκτωβρ.

ΓΡΑΜΜΑ

Τῆς Ζ υσιμαίας Αὐταδελφότητος

πρὸς τοὺς διδασκάλους.

Τοῖς ἐν τῇ πόλει τῶν πόλεων κοινῆς Σχολῆς Ἐλλογιμωτάτοις κυρίοις κυρίοις Ἀρχιδιδασκάλῳ καὶ λοιποῖς διδασκάλοις καὶ ὑποδιδασκάλοις σὺν πᾶσι τοῖς σπουδαίοις.

Μανθάνοντες τὴν σύστασιν καλλονήν τε καὶ διατάξεις τῆς τηλικαύτης γενικῆς Σχολῆς ἄκρως ἐχάρημεν δοξάζοντες τὸν ἐν Τριάδι ὑμνούμενον Θεὸν ὁποῦ ἠξίωσε τὸ Γένος νὰ ἰδῇ τοιαύτην ἀνόρθωσιν τῆς πατρῴας γλώσσης. Ἡ αὐταδελφότης μας ἢ ἀπὸ ζῆλον, ἢ ἀπὸ κλίσιν πρὸς τὸ ὁμόφυλον, τολμᾷ καὶ ἰδοὺ σᾶς περιγράφει τὴν ἐπιθυμίαν ὁποῦ ἔχει διὰ τὴν εὐκολίαν τῶν ἐν τῇ σπουδῇ ἀρχαρίων καὶ σχεδὸν διὰ πολλοὺς ὠφέλιμον. Τοῦτο (ἂν δυνατὸν) ὁ ὑμέτερος σύλλογος τῆς αὐτοῦ κοινῆς Σχολῆς ἠμπορεῖ νὰ τὸ ἐκπληρώσῃ ὁποῦ νὰ λάβῃ τὴν καλωσύνην νὰ διατάξῃ τὸν τρόπον τῆς εὐκολίας ἑνὸς νέου Ἑλληνικοαπλοῦ Λεξικοῦ, συνάπτωντας τὰς λέξεις ἀπὸ κάθε λογῆς παλαιῶν καὶ νέων λεξικῶν νὰ συγγραφθῇ ἓν νέον ἀρχίζωντας ἀπὸ τὰς Ἑλληνικὰς λέξεις (ἐκτὸς τῶν ταυτοσημάντων), αἱ ὁποῖαι νὰ διασαφηνίζωνται εἰς τὸ ἁπλοῦν τῆς ὡμιλημένης γλώσσης μας, ὁποῦ μέσα εἰς αὐτὸ νὰ διερμηνεύωνται ὅλα τὰ δυσνόητα ὁποῦ ἡ Ἐλλογιμότης σας ἠξεύρετε, καὶ ὅσα προξενοῦν ἄργηταν καὶ δυσκολίαν εἰς τοὺς μαθητάς. Ὁ στοχασμὸς τῆς αὐταδελφότητός μας (ὅταν ἐκ Θεοῦ) εἶναι, καὶ λέγει ὅτι εἰς μόνον τὴν αὐτοῦ

Digitized by Google

πόλιν τῶν πόλεων ἠμπορεῖ νὰ γένῃ, διότι εὑρίσκονται πολλοὶ ζηλωταί, πολλοὶ εἰδήμονες, καὶ πολλοὶ προκομμένοι, καὶ αἱ αὐτοῦ ὁμιλίαι καὶ λέξεις τῆς ἁπλῆς εἶναι ἀνθηρότεραι, μάλιστα πεπλουτισμένον καὶ καλλωπισμένον γίνεται, καὶ ὀγλιγορωτέρα ἡ ἔκδοσις αὐτοῦ. Εὐδοκοῦντος δὲ τοῦ παντεπόπτου Θεοῦ καὶ λάβῃ τὴν τελείωσίν του, τότε φροντίζομεν δι' ἓν ἕτερον παρόμοιον ἀντίστροφον ὁποῦ νὰ ἀρχίζῃ ἀπὸ τὰς ἁπλᾶς λέξεις εἰς τὸ Ἑλληνικὸν διὰ τοὺς θεματοποιοῦντας, καὶ διὰ νὰ ἐνασχολίζωνται οἱ σπουδάζοντες μαθηταὶ εἰς καιρὸν ἄργητας. Λοιπὸν ὅταν ἡ θεία πρόνοια νεύσῃ εἰς τὰς καρδίας τῶν ὑπερτάτων Ἐφόρων τῆς αὐτοῦ Σχολῆς, καὶ ὁμοθυμαδὸν τὸ κρίνητε ἀρεστὸν καὶ εὔλογον, ἐνεργῆστέ το. Ἡ δὲ αὐταδελφότης μας σᾶς ὑπόσχεται εὐθὺς ὁποῦ τελειώσῃ μὲ τὰ ἴδιά της ἔξοδα νὰ τὸ βάλῃ εἰς τὸν τύπον ἀπὸ ἐξαμπλάρια δύο χιλιάδας· καὶ ἐξ αὐτῶν ὑπόσχεται σώματα 400: τὰ μὲν ἑκατὸν νὰ ἀφιερωθῶσιν αἰωνίως εἰς τὴν αὐτοῦ κοινὴν Σχολὴν διὰ τοὺς σπουδάζοντας, τὰ δὲ τριακόσια νὰ δοθῶσι τὰ μὲν ἡμίση ὑπὸ τῆς ἐξουσίας τῶν Ἐφόρων διὰ τοὺς κατὰ καιρὸν πτωχοὺς μαθητὰς καὶ τοὺς ἔχοντας ἔφεσιν νὰ μείνουν εἰς τὸ ἐπάγγελμα τῶν διδασκάλων, τὰ δὲ ἄλλα ἡμίση εἰς τὴν θέλησιν καὶ ἐξουσίαν τῶν κοπιασάντων καὶ τὰ λοιπὰ μὲ ἐγκύκλιον ἐπιστολὴν ἡ αὐταδελφότης μας θέλει διατάξει νὰ διανεμηθῶσι δωρεὰν εἰς τὰς ἁπανταχόθεν Ἑλληνικὰς Σχολάς, μεγάλας πόλεις καὶ νήσους εἰς τιμὴν τῶν συμβουλευσάντων καὶ κοπιασάντων εἰς αὐτὸ τὸ θεάρεστον ἔργον καὶ εἰς αἰώνων μνημόσυνον αὐτῶν τε καὶ ἡμῶν, καὶ μὲ ὅλον τὸ σέβας ὑποσημειούμεθα.

Τῆς ὑμετέρας Ἐλλογιμότητος

Τῇ 21 Ὀκτωβρίου 1804

εὐπειθέστατοι δοῦλοι, Αὐτάδελφοι Ζωσιμάδες,
ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΖΩΣΙΜΑΣ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Σχολάρχου

πρὸς τὴν ἀδελφότητα τῶν Ζωσιμάδων.

Ἰδοὺ τέλος πάντων ὁποῦ ἔφθασεν ὁ καιρὸς καὶ νὰ γράψω καὶ νὰ ἐλπίσω, ὅτι καὶ εἰς τὸ ἑξῆς θέλω ἔχει συχνὴν συναπόκρισιν μετὰ τῆς ἐπωφελεστάτης ἀδελφότητος τῶν Ζωσιμάδων. Τὸ νὰ στολίσω τὸ πρὸς ὑμᾶς πρῶτόν μου γράμμα μὲ ἐγκώμια πομπώδη, ἐπιτετηδευμένους ἐπαίνους καὶ μεγαλοπρεπεῖς τίτλους δοκεῖ μοι περιττόν, καθότι μέχρι τοῦδε ἠθέλετε ἔχει, ἂν τὰ ἐφυλάττετε, βιβλιοθήκας πλήρεις γεγραμμένων ἐπαίνων καθ' ὅλους τοὺς τρόπους τῆς ῥητορικῆς εὐγλωττίας. Τοῦτο μόνον σᾶς λέγω, ὅπερ καὶ γενναιότερον καὶ ἱκανὸν νὰ ἀνταμείψῃ τοὺς ὑπερβολικούς σας ἀγῶνας, ὅτι ἅπασα μὲν ἡ Ἑλλὰς ἐν γένει εἶναι εὐχάριστος εἰς τὰς δωρεὰς ὁποῦ τῆς κάμνετε καθ' ἑκάστην, καὶ κροτεῖ χεῖρας πανταχόθεν εἰς τοὺς συγχρόνους Μαικήνας, καὶ ἐνθουσιᾷ ὅταν ἀκούσῃ τὸ ὑμέτερον ὄνομα· πλὴν θέλετε ἀποκαταστήσει τὴν μέλλουσαν γενεὰν ἀσυγκρίτως εὐγνωμονεστέραν, ἐπειδὴ ἐννοοῦσα κατὰ βάθος ὁποῖον καὶ πόσον τὸ δῶρον, καὶ αἰσθανομένη ἑαυτὴν οἱονεὶ ζῶσαν ἐκ τῶν Ζωσιμάδων, θέλει ἀνεγείρει ὑμῖν ἀνδριάντας ἔμπροσθεν εἰς τοὺς πυλῶνας πάντων τῶν Φροντιστηρίων. Ἀγωνίζεσθε λοιπόν, εὐγενέστατοι αὐτάδελφοι, ὅσον δύνασθε, τρέχετε δρομαῖοι τὸ στάδιον ὁποῦ ἀνελάβετε, ἐρεθίζετε συμβουλαῖς καὶ παραινέσεσι πάντας τοὺς ἐν τῇ Εὐρώπῃ ἀδελφοὺς ἡμῶν εἰς τὸ νὰ σᾶς ἀκολουθοῦν χωρὶς νὰ ἀπαυδῶσιν, ἐξυπνᾶτε τοὺς ἁπανταχοῦ πεπαιδευμένους δι' ἐπιστολῶν καὶ φιλοδωριῶν εἰς τὸ νὰ εὐκολύνουν, ὅσον τὸ δυνατὸν κατὰ τὴν εὐρωπαϊκὴν μέθοδον τὴν πρόοδον τῆς παιδείας, καὶ νὰ συντρίψουν τὰς πολυχρονίους ἁλύσους τῶν παιδαγωγικῶν προλήψεων, αἵτινες ἐκράτουν τὴν Ἑλλάδα μέχρι τοῦδε εἰς ἀμάθειαν. Παροξύνατε τὸ φιλότιμον τῆς παρούσης νεανικῆς ἡλικίας μὲ οἵους τρόπους ὁ πανάγαθος Θεὸς ἤθελε σᾶς φωτίσει διὰ νὰ μὴν ἀποναρκήσῃ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ σταδίου. Ἀλλὰ ταῦτα ἐάντα καὶ ἀκόμη περισσότερα ἀποτελεῖτε καθ' ἑκάστην μὲ μεγάλην προθυμίαν εἰς τὰ ἁπανταχοῦ Φροντιστήρια, καὶ ἐφθάσετε εἰς ἕνα βαθμὸν τοσοῦτον ὑπέρτατον, ὥστε δὲν μένει ἄλλο νὰ ἐπιθυμῶσιν οἱ φιλέλληνες περὶ ὑμῶν παρὰ ζωὴν πολυχρόνιον. Καὶ ἀντὶ νὰ σᾶς παραθήγωσιν εἰς τὰ καλά, πρέπει νὰ σᾶς διηγῶνται εἴτι καὶ αὐτοὶ ἔπραξαν πρὸς πλείονά σας εὐχαρίστησιν, ὅπερ καὶ ἐγὼ ἔπρεπεν ἐξ ἀρχῆς νὰ κάμω οὐ μόνον ὡς πρὸς ζηλωτάς, προστάτας τῆς ἑλληνικῆς παιδείας, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς Ἐφόρους τρόπον τινὰ τῆς ἐνταῦθα παντὸς τοῦ Γένους Πατριαρχικῆς Σχολῆς.

Ἡ κατάστασις καὶ σύστασις καὶ διοίκησις καὶ τρόπος καὶ μέθοδος τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Σχολείου βέβαια θέλει ἦτο γνωστὴ εἰς τὴν εὐγενίαν σας ὡς ἀνεπιτήδειος διόλου εἰς τὴν σπουδήν, καὶ σχεδόν, μάλιστα δ' ἐσχάτως

Digitized by Google

κἀνένα καρπὸν δὲν ἐτρύγα παρ' αὐτῆς οὔτε ἡ Ἐκκλησία οὔτε ἡ Πολιτεία. Πολλάκις καὶ ἡ Ἱερὰ Σύνοδος καὶ οἱ δυνατοὶ τοῦ Γένους συνεσκέψαντο περὶ διορθώσεως, καὶ πρὸ τεσσάρων χρόνων μάλιστα μὲ ἐπρόβαλαν διὰ νὰ λάβω τὴν φροντίδα τῆς τοιαύτης μεταρρυθμίσεως καὶ τῆς παραδόσεως, καὶ δὲν τὸ ἔστερξα διὰ πολλοὺς λόγους. Τελευταῖον τὸ παρελθὸν Πάσχα ἀνέλαβε τὴν ὑπερτάτην ἐφορίαν ἐπὶ ζωῆς ὁ περίβλεπτος Πεϊζαδὲς Δημήτριος Μουρούζης· οἷος ὁ ἀνὴρ βέβαια ἔχετε ἰδέαν· ἠγωνίσθη τὸν καλὸν ἀγῶνα, ἠλλοίωσε τὸ πᾶν καὶ ἀνεζωπύρησε τὴν παιδείαν· ἔχει δὲ καὶ ἄλλους συνεφόρους καὶ ἐπιτρόπους, ὡς θέλετε ἰδεῖ εἰς τὸ Πατριαρχικὸν Σιγγίλιον ὁποῦ ἐξαποστέλλω πρὸς τὴν εὐγενίαν σας. Ἠγοράσθη εἰς ἓν προάστειον Κουρουτζεσμὲν καλούμενον ἕνα μέγιστον σπίτι μὲ δόσιν ἀδροτάτην καὶ ἐπεσκευάσθη ἐφ' ὅσον οἷόν τε διὰ σχολεῖον· ἐψηφίσθην συνοδικῶς σχολάρχης, καὶ κατεπείσθην προγινώσκων ἐξ ἀκοῆς τὸ φιλόμουσον, τὸ μετὰ διακρίσεως φιλόσοφον, καὶ τὸ μετὰ σκέψεως δραστήριον περὶ τὰ καλὰ τοῦ ἐκλαμπροτάτου καὶ περιβλέπτου ἐφόρου. Καὶ οὕτω τῇ ς' Ἰουνίου παρόντος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, τῶν ἐλλογίμων συνοδικῶν ἐγκρίτων ἀρχιερέων καὶ ἑτέρων ὑπερτίμων μητροπολιτῶν, τῶν ἐφόρων καὶ προκρίτων τοῦ Γένους, ἐν τῇ μεγάλῃ σάλᾳ τῆς φιλοσοφικῆς παραδόσεως, ἐποιήσαμεν τὰ ἐγκαίνια πανηγυρίζοντες αὐτὰ μὲ μίαν ἀκαδημαϊκὴν ὁμιλίαν. Συνέρρευσεν ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ πλῆθος πολὺ ἔκ τε τῶν εὐγενῶν καὶ διδασκάλων καὶ ἐμπόρων, καὶ εἴθε ἐκείνη ἡ ἡμέρα νὰ κατασταθῇ ἡ ἐποχὴ τῆς τῶν ἐπιστημῶν ἀναγεννήσεως ἐν τῇ Ἑλλάδι. Καὶ τῇ ιγ' τοῦ αὐτοῦ ἠρξάμεθα τῶν παραδόσεων. Συνήχθησαν πολλοὶ μαθηταὶ πανταχόθεν, ὥστε σήμερον δὲν δεχόμεθα σχεδὸν ἄλλους νέους μέσα διὰ τὴν στενοχωρίαν τῶν οἰκημάτων, κάθηνται δὲ καὶ πολλοὶ ἔξω εἰς οἴκους ἀρχόντων καὶ ἀρχιερέων, καὶ ἔρχονται καθ' ἑκάστην πρὸς ἀκρόασιν τῶν μαθημάτων. Μὲ μεγάλην μου λύπην ἀποβάλλω πολλοὺς τῶν προσερχομένων, πλὴν τί ποιητέον; εὗρον νόας ἐπιτηδείους, ἑλληνικὰ πνεύματα, γῆν ἀγαθὴν εἰς τὴν τάξιν τῶν μαθηματικῶν, ἐν ᾗ διδάσκω τὰ παρ' ὑμῶν ἐκδοθέντα τοῦ ἀοιδίμου Νικηφόρου τοῦ Θεοτόκη, καὶ μίαν Λογικὴν τοῦ Ἀββᾶ Γενουησίου παρ' ἐμοῦ ἐν Χίῳ μεταφρασθεῖσαν· ἔχω ὑπὲρ τοὺς τριάκοντα πέντε μαθητάς, καὶ οἱ πλείονες εὐδοκιμοῦσι τὰ μέγιστα τόσον, ὥστε ἐκπλήττουσι τοὺς θεατάς, καθότι περὶ τὰ τέλη ἑκάστου μηνὸς ἡ ἡμετέρα Σχολὴ μεταβάλλεται εἰς Γυμνάσιον· οἱ μαθηταὶ διαιροῦνται εἰς δύο κόμματα, ἐκλέγει ἑκάτερον ἕνα πρόεδρον, ἢ ταξίαρχον καὶ ποιοῦσιν ἔριν διὰ δύο ἡμέρας περὶ τῶν διδαχθέντων θεωρημάτων καὶ προβλημάτων προτείνοντες καὶ διαλύοντες ἀμοιβαίως ἐν τάξει ἑκάτεροι. Οἱ δύο πρόεδροι προσέχουσιν εἰς τὴν διατήρησιν τῶν γυμναστικῶν νόμων καὶ εἰσὶ διαιτηταὶ τῶν ἀναφυομένων ἀμφιβολιῶν καὶ φιλονεικιῶν, ἔχουσι δὲ δικαίωμα οἱ φιλονεικοῦντες νὰ κάμουν ἔκκλητον τὴν ἀμφισβήτησιν πρὸς ἄλλους πρώην προέδρους, καὶ τελευταῖον πρὸς ἐμέ. Εἰς ταῦτα τὰ γυμνάσια τὰ ἐρεθίζοντα εἰς ἄκρον τῶν νεανίσκων τὸ φιλότιμον συρρέουσι πολλοί, ἔφοροί τε καὶ ἐπίτροποι, καὶ ἀρχιερεῖς καὶ ἄρχοντες, ἐνίοτε δὲ καὶ ἑτερογενεῖς, καὶ πάντες θαυμάζουσι τὴν ἐνοῦσαν ἀγχίνοιαν τοῦ κλίματος, καὶ χαίρουσι καὶ ὑπερεχθειάζουσιν αὐτοὺς στέφοντες ἐγκωμιαστικοῖς στεφάνοις. Ὁ δὲ πρῶτος τῶν γραμματικῶν διδάσκαλος ἐξηγεῖ τό γε νῦν ἔχον τὸν Πλούταρχον, τὸν Ξενοφῶντα, καὶ τὸν Ὅμηρον μὲ ἅπασαν τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει γραμματικὴν ἀκρίβειαν, καὶ διδάσκει καὶ τὸ περὶ συντάξεως, ὁ δὲ δεύτερος τὸν Ἰσοκράτην καὶ Λουκιανὸν μετὰ τοῦ τεχνολογικοῦ καὶ ὀρθογραφικοῦ, καὶ προετοιμάζει τὰ μειράκια διὰ νὰ ἀκούσουν τὰς ὑψηλοτέρας διδασκαλίας τοῦ πρώτου. Κατὰ τετραμηνίαν ἔρχονται εἰς τὴν Σχολὴν δύο ξένοι διδάσκαλοι, καὶ εἷς τῶν ἐλλογιμωτέρων ἐγκρίτων Ἀρχιερέων πρὸς ἀναθεώρησιν τῆς προόδου, ἣν ἔκαμον οἱ μὲν εἰς τὸ τεχνολογικὸν καὶ ὀρθογραφικόν, οἱ δὲ εἰς τὸ συντακτικόν, καὶ οἱ μὲν προκόπτοντες ἐπαινοῦνται, οἱ δὲ προσκόπτοντες ἐπιπλήττονται δημοσίᾳ. Ἔχομεν σκοπὸν νὰ φέρωμεν ἀπ' Εὐρώπης βραβεῖα διαφόρου εἴδους πρὸς ἀμοιβὴν καὶ στέφανον τῶν ἀρίστων.

Εἰς τὸ τελευταῖον γυμνάσιον τοῦ Νοεμβρίου ἐπρόβαλα τὸν Ἐκλαμπρότατον Πεϊζαδὲ περὶ τοιούτων γερῶν νὰ διανέμωνται τοῖς ἀρίστοις. Ἡ Ἐκλαμπρότης του μ' ἔδωκεν εὐθὺς ἕνα στούτζιον Βρετανικὸν ἀξιολογώτατον διὰ νὰ στέψω τὸν ἄριστον. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἄριστοι ἀνεφάνησαν πολλοί, κατὰ κοινὴν συνθήκην τῶν προέδρων καὶ τῶν δύο ἀντιφερομένων ταγμάτων, ἀνετέθη τῇ Σχολῇ· προσμένομεν ἀπ' Εὐρώπης περὶ τὰ τέλη τοῦ Σχολαστικοῦ ἐνιαυτοῦ ἄλλα διὰ τὸ γενικὸν γυμνάσιον τῆς ὅλης Γεωμετρίας.

Τὸ ἐν Φαναρίῳ Σχολεῖον δὲν κατηργήθη δι' ὅλου, ἀλλὰ διδάσκει καὶ ἐκεῖ διδάσκαλος καὶ ὑποδιδάσκαλος τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ δὶς

Digitized by Google

τοῦ μηνὸς ὁ ἐν τῇ Μεγάλῃ Σχολῇ πρῶτος γραμματικὸς κατέρχεται ἐπισκεψόμενος καὶ τῶν διδασκάλων καὶ τῶν μαθητῶν καὶ τὰς παραδόσεις καὶ προόδους, καὶ τὰ μὲν ἐπικυροῖ, τὰ δὲ μεταρρυθμίζει ὡς δόξειεν αὐτῷ εὐλογώτερον. Ταῦτα καὶ ἡμεῖς ἐνταῦθα πράττομεν, ὦ ἄριστοι Ζωσιμάδαι, ἀροτριῶντες ἐφ' ὅσον ἡμῖν δυνατὸν τὴν ἄρουραν ἣν παρελάβομεν, πλὴν τὸ πρᾶγμα νεοπαγὲς καὶ μέγα καὶ δεῖται πολυχειρίας καὶ πολλῶν προστασίας. Ἐλάβομεν πρὸ ἡμερῶν διὰ τοῦ Γεωργ. Χ" Κώνστα σώματα τεσσαράκοντα ἐννέα τῶν *Μαθηματικῶν* τοῦ ἀοιδίμου Νικηφόρου τοῦ Θεοτόκη καὶ ἐγκαίρως τὰ ἐλάβομεν· καθότι πολλοὶ τῶν μαθητῶν ἐστεροῦντο, καὶ ἐβιάζοντο νὰ βυθισθῶσι πάλιν εἰς τὰς ἀντιγραφάς, καὶ οὕτω νὰ ἀπασχολῶνται ἀπὸ τὴν ἀναγκαίαν μελέτην. Καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος οὐκ εἶχον, ὅθεν κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς συστάσεως τῆς Σχολῆς ὁ Παναγιώτατος Δεσπότης παρακλήσει τῶν ἐπιτρόπων Ἀρχιερέων δέδωκέ μοι δάνειον ἓν σῶμα διὰ παράδοσιν· νῦν δὲ ἀποδίδω τὸ δάνειον καὶ λαμβάνω ἐκ τῶν τεσσαράκοντα ἐννέα ἓν ὡς ἰδιόκτητον δῶρον νομίζων αὐτὸ τῆς εὐλογημένης τῶν Ζωσιμάδων ἀδελφότητος, ὑπὲρ οὗ καὶ εὐχαριστῶ τὰ μέγιστα. Ἀλλ', ὦ μακαρία ψυχὴ τοῦ Θεοδοσίου Ζωσιμᾶ, τοῦ ἐπιστηθίου μου φίλου, εἰ ἔστιν αἴσθησις τοῖς οἰχομένοις, δέξου καὶ ταύτην τὴν εὐχαρίστησιν καὶ ἀποκρίσου μὲ τὸ συνειθισμένον σου χαροποιὸν πρόσωπον, μακρὰν τὰ τοιαῦτα μεταξὺ φίλων. Ἴσως φαίνομαι ὀχληρὸς μὲ τὸ νὰ ξαίνω πληγὴν συνουλωθεῖσαν, πλὴν οὐδὲ τὰ μαθουσάλεια ἔτη δύνανται νἀπαλείψουν ἀπὸ τῆς ψυχῆς μου τὰς ἐν Τοσκάνῃ διατριβάς μου μετ' ἐκείνου τοῦ ἀοιδίμου ἀνδρὸς καὶ εἰλικρινεστάτου μου φίλου. Ἐκ δὲ τῶν ἐναπολειφθέντων τεσσαράκοντα ὀκτὼ θέλομεν δώσει εἴς τινας διδασκάλους καὶ εἰς τὰ ἐν Χίῳ καὶ Κυδωνιαῖς φιλοσοφικὰ σχολεῖα, τὰ περισσότερα ὅμως θέλουν ἐναποταμιευθῇ ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Πατριαρχικῆς Σχολῆς ἀναπόσπαστα πρὸς χρῆσιν τῶν ἐνδεῶν μαθητῶν καὶ θέλουν καταστρωθῇ ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου καὶ τοῦ Γένους καὶ τῆς Σχολῆς ἐσφραγισμένῳ μεγάλῳ Κώδικι ὡς Ζωσιμαῖον ἀνάθημα.

Εἶδον καὶ τὰ ὅσα γράφετε πᾶσιν ἡμῖν περὶ ἑνὸς Λεξικοῦ, τῳόντι ἐχεφρόνων καὶ φιλογενῶν ἀνδρῶν πρόβλημα. Τοῦτο καὶ ἡμεῖς κατ' ἀρχὰς τῆς συστάσεως τῆς Σχολῆς συνεσκεψάμεθα καὶ ὡς ἀναγκαιότατον ἐνεκρίναμεν, πλὴν τὰ ἐλλείποντα εἶναι τόσον πολλὰ καὶ μεγάλα καὶ αἱ πρόσοδοί μας τόσον ὀλίγαι, ὥστε ἀνεβάλομεν εἰς τὸ μετέπειτα τὴν τοιαύτην ἐπιχείρησιν, βλέποντες μάλιστα τὴν ὀλιγότητα τῶν ὑποτρόφων μας, οὓς μόνους δυνάμεθα εἰς τοιαύτην ἐνασχόλησιν ἢ κἂν εἰς ἀντιγραφὰς νὰ προστάζωμεν καὶ τὴν ἀδυναμίαν αὐτῶν εἰσέτι περὶ τὸν ἑλληνα λόγον. Λαβόντες δὲ τὸ ὑμέτερον πανευφρόσυνον γράμμα φιλελληνισμοῦ ἀποστάζον ἀνελάβομεν ἐφ' ὅσον οἷόν τε τὰς ἡμετέρας δυνάμεις καὶ ἐποιήσαμεν ἀρχὴν νὰ συλλέγωμεν διεσπαρμένα τινὰ Λεξικὰ ἑτέρων φιλολόγων ἀνδρῶν, ὅπως γένηται ἐπιθεώρησις ἀκριβὴς καὶ μετὰ τὴν ἀντιγραφὴν νὰ πέμπηται πρὸς ὑμᾶς ἕκαστον στοιχεῖον, ὡς δηλοῦται ἐν τῷ ἀπὸ προσώπου τῆς Πατριαρχικῆς Σχολῆς πρὸς ὑμᾶς γράμματι.

Ἔμαθον προσέτι ὅτι ἐκδίδετε εἰς φῶς ἀνέκδοτά τινα ἐκκλησιαστικὰ καὶ φιλοσοφικὰ βιβλία τοῦ σεβασμίου καὶ σεβαστοῦ πατρὸς κυρίου Εὐγενίου, καὶ ἐχάρην καθ' ὑπερβολήν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, συνεχάρην τῇ Ἑλλάδι ὑπὲρ τοῦ νέου της πλουτισμοῦ. Ἔλαβον προχθὲς παρὰ τοῦ ἐξοχωτάτου ἰατροῦ Κοραῆ μίαν νέαν ἔκδοσιν τοῦ χαριεστάτου Ἡλιοδώρου διωρθωμένην ἀπὸ ὅλα τὰ ἐν ταῖς παλαιαῖς σφάλματα καὶ πεπλουτισμένην μὲ ἀξιολόγους παρατηρήσεις καὶ ἐξηγήσεις καὶ ἐν τῷ πρὸς ἐμὲ γράμματι τοῦ Κοραῆ εἶδον Ζωσιμαῖον δάκτυλον. Ζώῃ λοιπὸν ἐπιμήκιστον ἡ Ζωσιμαία αὐταδελφότης ὡς ὑπέρμαχος τῆς πεπτωκυίας Ἑλλάδος καὶ ἄς μοὶ γράφῃ συνεχῶς εἰδοποιοῦσα τοὺς φιλομούσους σκοπούς της, ὅπως ἴσως φανῶ κἀγὼ κἂν σύμβουλος, καὶ προστάζουσά με πάντοτε φιλογενεῖς προσταγάς. Καὶ ἔσομαι διὰ βίου

αωδ'. τῇ κθ' Νοεμβρίου.

Τῆς ὑμετέρας αὐταδελφότητος ἀκραιφνὴς φίλος

Ὁ Ἀρχιμανδρίτης
ΔΩΡΟΘΕΟΣ ὁ ΠΡΩΙΟΣ.

ΓΡΑΜΜΑ

Τῆς Σχολῆς

πρὸς τοὺς Ζωσιμάδας περὶ τῆς αὐτῆς ὕλης.

Μετὰ τὰς προσηκούσας προσρήσεις καὶ ἀσπασμοὺς δηλοποιοῦμεν τῇ τῆς ὑμετέρας Ζωσιμαίας ἀδελφότητος εὐγενίᾳ, ὅτι παρελάβομεν τὰ παρ' ὑμῶν δωρεὰν εἰς τὴν ἐνταῦθα Μεγάλην Σχολὴν ἀπεσταλμένα τεσσαράκοντα καὶ ἐννέα σώματα τῶν τοῦ ἀοιδίμου ἀνδρὸς ἐκείνου Νικη-

Digitized by Google

φόρου τοῦ Θεοτόκη *Μαθηματικῶν*, ὧν τὰ πλείω μένει ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ αὐτῆς ὡς κτήματα ἀναφαίρετα ταύτης ἐναποκείμενα, τῶν δὲ λοιπῶν τὰ μὲν εἰς τὰ ἐν τῇ Χίῳ καὶ Κυδωνιαῖς ἀπεστείλαμεν Φροντιστήρια (ὧν καὶ τὰ εὐχαριστήρια λαβόντες ἀποστελοῦμεν ὑμῖν), τὰ δὲ καί τισι τῶν διδασκάλων τῶν δεομένων διαδεδώκαμεν, ἓν δὲ καὶ τῷ Σχολάρχῃ τῆς Πατριαρχικῆς ταυτησὶ ἐδόθη Σχολῆς. Εἴδομεν δὲ προσέτι ἐν τοῖς πρὸς ἡμᾶς ὑμετέροις γράμμασι καὶ περί τινος Λεξικοῦ νὰ μᾶς γράφετε, παρορμῶντες ἡμᾶς εἰς τὴν ἐκπόνησιν τοιούτου τῷ ὄντι ἐπωφελεστάτου ἔργου, περὶ οὗ ἡμεῖς καὶ κατ' ἀρχὰς τῆς συστάσεως τῆς Μεγάλης ταύτης Σχολῆς ἐνεβάλομεν λόγον πρὸς ἀλλήλους ἐσκεπτόμεθά τε περὶ τούτου ἱκανὸν χρόνον· ἀλλ' ἔδοξεν ἡμῖν δυσεπιχείρητον καὶ δυσκατέργαστον εἶναι τὸ πρᾶγμα, ἐπεὶ οὐκ ὀλίγης χειρὸς καὶ χρόνου ἐδόκει δεῖσθαι πρὸς ἐκπλήρωσιν, ἄλλως τε τῶν προσόδων καὶ πόρων τῆς Σχολῆς ὀλίγων ὄντων, ἔτι δὲ καὶ τῶν ὑποτρόφων οὐ πολλῶν δι' ἔνδειαν πόρων, δι' ὃ καὶ οὐδὲν ὅλως ἐπεχειρήσαμεν. Τανῦν δὲ τοῖς ὑμετέροις ἐντυχόντες γράμμασι καὶ ὡσπερεί τινι πλήκτρῳ τούτοις πληγέντες, παρωρμήθημεν εἰς τὴν τοῦ τοιούτου ἐπιχείρησιν καὶ ἐκ τῶν ἐνόντων ἀναλαβόντες ἑαυτούς, ἠρξάμεθα φιλολόγων ἀνδρῶν συλλέγειν Λεξικά τινα διεσπαρμένα καὶ παρατηρήσεις, ὧν καὶ πρὸς ἀντιγραφὰς καὶ ἐπιθεωρίαν καὶ ἐπίκρισιν ἀκριβῆ ἄνδρας ἐπὶ παιδείᾳ κλεϊζομένους καὶ διὰ τὸν ἕλληνα λόγον φημιζομένους εὑρίσκομεν. Ἑτοιμαζομένων δὲ τούτων θέλει πέμπεται πρὸς ὑμᾶς καθ' ἓν ἕκαστον στοιχεῖον, καὶ οὕτω τοῦ ποθουμένου σὺν Θεῷ τεύξεσθε, ὃς ἡμᾶς μὲν ἐνδυναμοῖ καὶ ἐνισχύει πρὸς τὴν τούτου τοῦ ὀνησιμωτάτου ἔργου ἐκτέλεσιν, τάχιστα τῇ αὐτοῦ θείᾳ χάριτι παραπέμπων ἡμᾶς εἰς ἐκπλήρωσιν, ὑμᾶς δὲ ἄνωθεν φωτίζοι τὰ τοιαῦτα διὰ βίου ἐπωφελῆ παντὶ τῷ Γένει ἔργα ἐπιτελεῖν, ἐπιδαψιλεύων ὑγιείαν ἄκραν, διηνεκῆ εὐδαιμονίαν καὶ πάντα τὰ πρὸς σωτηρίαν αἰτήματα.

Τῇ κθ' Νοεμβρίου, ἐν ἔτει σωτηρίῳ αωδ' καὶ κ'. τῆς τοῦ Μουσείου συστάσεως.

Ἀπὸ τῆς πατριαρχ. Μ. τοῦ Γένους Σχολῆς.

Οὕτως ἔχει· σφραγισθήτω. (Τ. Σ.)

Ὁ Σχολάρχης
ΔΩΡΟΘΕΟΣ ΠΡΩΙΟΣ.

ΓΡΑΜΜΑ
Τοῦ Σχολάρχου
πρὸς τὸν Κοραῆν.

Τὴν σὴν ἐλλόγιμον κορυφὴν ὅλῃ ψυχῇ κατασπάζομαι.

Ἐκ μόνης τῆς τοῦ χαρακτῆρος τῆς ἐπιςολῆς ὄψεως βεβαιότατα δὲν θέλεις γνωρίσει τὸν ἐπιστέλλοντα, ἀνίσως δὲν ἤθελες ἀκούσει ἄλλα γνωρίσματα πρὸ πολλοῦ γνωστά σοι, ἅπερ θέλουσιν ἀναμνήσει παλαιὰς διατριβὰς καὶ ὁμιλίας σπουδαίας, καὶ ἐπωφελεῖς εἰκασίας, καὶ παρισιακοὺς περιπάτους, καὶ ἑνὶ λόγῳ ὅλον τὸν ἐπιστέλλοντα. Ἴσθι οὖν, ὅτι οὗτος εἶναι Χῖος μὲν τὴν πατρίδα, ἱερεὺς δὲ τὴν τάξιν, διδάσκαλος δὲ τὸ ἐπάγγελμα, νῦν δὲ καὶ ἀρχιμανδρίτης τὴν ἀξίαν. Ἠκροάσθη τῶν φιλοσοφικῶν μαθημάτων ἐν Πίσσαις τῆς Ἰταλίας καὶ Φλωρεντίᾳ, καὶ ἔπειτα ἐλθὼν τῷ 1792 εἰς τὰς Γαλλίας, περιηγήσεώς τε καὶ μαθήσεως χάριν, ὡμίλησε τοῖς ἐκεῖσε σοφοῖς, κατ' ἐξοχὴν δὲ τῷ Βρισσῷ, καὶ τῷ Δελαλάνδῳ, καὶ Λανοϊσιὲ καὶ Βαλλεὶ καὶ πολλοῖς ἄλλοις δευτέρας καὶ τρίτης τάξεως· ἐπεθύμησε δὲ νὰ ἱστορήσῃ καὶ τὴν σὴν σοφολογιότητα, ὄχι μόνον ὡς ὁμογενῆ καὶ πατριώτην, ἀλλὰ καὶ ὡς ἄνδρα ἔκτοτε καὶ παρ' ἡμῖν καὶ παρὰ τοῖς δυτικοῖς ἐπὶ σοφίᾳ κλεϊζόμενον. Ὅθεν ἦλθε πρὸς τὸ μέρος τοῦ Βουλουάρ, ἐν ᾧ τότε κατῴκεις καὶ ἀπήλαυσε κατὰ πρῶτον τῆς γλυκείας σου ὁμιλίας. Εἶτα δὲ πολλάκις καὶ εἰς τὸ τότε καλούμενον Βασιλικὸν Παλάτι καὶ εἰς τὰς Βιβλιοθήκας καὶ εἰς τὰς Ἀκαδημίας καὶ εἰς τὰ Ἠλύσια πεδία καὶ εἰς πολλοὺς ἄλλους τοῦ Παρισίου τόπους μετὰ τοῦ ἐπιστέλλοντος συνανεστράφης, καὶ πάντοτε τὴν τοῦ Γένους ἐπίδοσιν ἐπὶ γλώσσης ἔχων τὸ φιλογενὲς αὐτῷ ἐνέπνεες, καὶ τὸν τῆς μαθήσεως ἔρωτα ὑπεζωπύρεις, ὡς μόνον ἱκανὸν νὰ ἀπαλείψῃ τῆς Ἑλλάδος τὴν μακραιώνιον βαρβαρότητα, καὶ νὰ ἐκδιώξῃ τὸ ζοφερὸν καὶ πεπυκνωμένον νέφος τῶν παραλόγων προλήψεων, ὁποῦ ἐκ τῆς πολυκαιρίας εἰσέδυσαν. Διὸ ἐκπλεύσας ἀπὸ Γαλλίας εἰς Βρεττανίαν ὁ ἐπιστέλλων, ἐκεῖθεν δὲ πάλιν εἰς τὸ Βέλγιον, καὶ διαπεράσας τὴν Γερμανίαν καὶ Οὐγγρίαν καὶ Δακίαν καὶ Βουλγαρίαν καὶ Θρᾴκην καὶ Μακεδονίαν, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα ὅλος φιλόμουσος καὶ φιλόπατρις οἱονεὶ νέαν Κροτώνην αὐτὴν στοχαζόμενος· ὅθεν καὶ ἤρξατο μετὰ προθυμίας δημοσίᾳ νὰ διδάσκῃ τὴν φιλοσοφίαν, ἐν ᾧ εἰς κανένα ἄλλο μέρος τῆς Ἑλλάδος οὐδὲν ἕτερον

Digitized by Google

ὑπῆρχε, πάρεξ ἡ Γραμματικὴ καὶ ὀλίγα τινὰ μαθηματικὰ τοῦ Μπαλάνου καὶ τὰ φιλοσοφικὰ τοῦ Βλεμμύδου καὶ τοῦ Κορυδαλέως. Συνέρρευσαν πολλοὶ ἔκ τε τῶν γειτνιαζουσῶν νήσων καὶ τῆς ἀσιανῆς καὶ εὐρωπαϊκῆς Ἑλλάδος. Ἐν ᾧ δὲ τὸ μὲν ἔδαφος τῆς πατρίδος γεωμετρικῶν ἐπληροῦτο σχημάτων, ὁ δ' ἀὴρ φιλοσοφικὰ ἀντήχει ὀνόματα καὶ πάντα τὰ ὄντα τῇ ἑλληνικῇ ὑπέκυπτον ἐπεξεργασίᾳ, ἐλθὼν ὁ πρὸ ὀκτὼ ἐτῶν Διερμηνεὺς τοῦ στόλου Χαντσερῆς εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, βίᾳ τὸν ἐπιστέλλοντα εἰς τὴν Βασιλεύουσαν ὑπὲρ τῆς ἀγωγῆς τῶν ἑαυτοῦ παίδων ἤγαγε· καὶ τὸ μὲν τῆς Χίου Σχολεῖον κενὸν δὲν ἔμεινε παντάπασιν, ὁ δ' ἐπιστέλλων ἀποκατέστη ἀνωφελής, ἕως οὗ τῶν πραγμάτων ἀλλοιωθέντων ἀνέλαβε τὴν τῆς παιδείας ἐπιστασίαν ὁ πρίγκιψ Δημήτριος Μουρούζης (ἔστι σοι βέβαια γνωστὸς ὁ Μουρουζικὸς οἶκος, ὁ μόνος μεταξὺ τῶν προὐχόντων ἴσως ἐν τῇ Βασιλευούσῃ φιλογενὴς μετὰ συνέσεως, φιλοσοφικὸς μετὰ διακρίσεως, νουνεχὴς εἰς τὸ πολίτευμα καὶ φιλόμουσος καθ' ὑπερβολὴν) ὅστις καθήρας τὴν παλαιὰν ἐκείνην τῆς Κων/πόλεως Σχολήν, καὶ ἀγαγὼν ἐφ' ὅσον οἷόν τε τὴν μέθοδον ἐπὶ τὸ εὐρωπαϊκώτερον, ἀνήγειρε γνώμῃ παντὸς τοῦ Γένους νέαν σχολὴν εἰς ἓν τῶν τῆς Κων/πόλεως προαστείων Κουρουτσεσμὲν καλούμενον. Διὰ τὴν ὁποίαν ψηφισθεὶς ἄκων προσεκλήθη διδάσκαλος τῆς φιλοσοφίας καὶ Σχολάρχης ὁ γράφων σοι. Ἐδέχθη τὴν πρόσκλησιν μόνον καὶ μόνον ἀποβλέπων πρὸς τὴν τοῦ Γένους ὠφέλειαν, καὶ ἤρξατο τῆς Μαθηματικῆς τῇ ϛ'. Ἰουνίου, νῦν δὲ καὶ τῆς Λογικῆς· ἔχει ὅμως χρείαν εὐρωπαϊκῆς προστασίας, καὶ ἑρμηνείας καὶ συναποκρίσεως. Ὅθεν δὲν στοχάζεται οὐδένα ἕτερον εἰς τὰ ἑσπέρια τὸ φιλογενὲς μετὰ σοφίας ἔχοντα ἐν ἑαυτῷ, εἰμὴ σέ. Ἀντιλαβοῦ τοίνυν ἡμῶν, Ἑλλήνων ἄριστε· δὸς φιλογενεῖς συμβουλὰς καὶ μακρόθεν, ὅπως καταρτίσωμεν τὴν νέαν ταύτην Σχολήν.

Ἡμεῖς χρήζομεν καὶ βιβλίων καὶ ἐργαλείων, διὸ κατὰ πρῶτον πρέπει νὰ σκεφθῇς ὁποῖα τὰ ἀναγκαιότερα βιβλία ἑλληνικά τε καὶ γαλλικά, καὶ ἐργαλεῖα πρὸς ἀπόδειξιν τῶν φυσικῶν προτάσεων, τῶν ὁποίων τὸν κατάλογον μετὰ τῶν τιμῶν σημειώσας θέλεις μᾶς τὰ ἐξαποστείλῃ διὰ νὰ τὸν δείξωμεν τοῖς Ἐφόροις καὶ Ἐπιτρόποις· νὰ ἦναι δὲ τὰ ἐργαλεῖα ὀλίγον μεγαλούτζικα, καὶ ὁπωσδήποτε ἀκριβῆ διὰ νὰ γίνωνται αἱ δείξεις ἐντελέστεραι. Ἐπεθύμουν νὰ ἔχω ἕνα νεώτερον συγγραφέα περὶ τῆς πρακτικῆς Γεωμετρίας καὶ ἀγρομετρίας καὶ Ὑψημετρίας καὶ ἐν ἑνὶ λόγῳ un inginiere civile.... μετὰ τῶν ἀνηκόντων ἐργαλείων, διὰ νὰ δείξω εἰς τοὺς νεανίσκους τὴν χρῆσιν τῆς Γεωμετρίας· πρέπει λοιπὸν νὰ γράψῃς εἰς τὸν κατάλογον καὶ ταῦτα. Προσέτι ἐνθυμοῦμαι νὰ εἶδα εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἐν ᾧ ἐσπούδαζον τὰς κωνικὰς τομάς, ἕνα κῶνον ξύλινον τετμημένον μὲν κατὰ τὰς τρεῖς καμπυλοειδεῖς τομάς, ἴσως ἂν δὲν μὲ λανθάνῃ, καὶ κατὰ τρίγωνον καὶ κύκλον, συγκεκολλημένον δὲ δι' ἐξωτερικῶν ξυλίνων γόμφων, καὶ ἐν ταῖς χρείαις διαλυόμενον κατὰ τὰς τομάς, καὶ πάλιν ἀπαρτιζόμενον· ἕνα τοιοῦτον λοιπὸν πρέπει νὰ ἔχωμεν πρὸς μείζονα σαφήνειαν τῶν Κωνικῶν Θεωρημάτων.

Τὸ ἐλευσόμενον Σχολαστικὸν ἔτος εἰς τόπον τῆς Λογικῆς, τὴν ὁποίαν τώρα παραδίδω, στοχάζομαι νὰ διδάξω τὴν Ἠθικὴν Φιλοσοφίαν τοῦ Ἀριστοτέλους. Ὅθεν εὐθὺς ὁποῦ λάβῃς τὴν παροῦσάν μου ἐξέτασον, ἂν εὕρῃς κἀμμίαν νέαν μετάφρασιν γαλλικὴν (Λατινικὴν δὲν θέλω) τῶν Ἠθικῶν τοῦ Ἀριστοτέλους, ἕνα Λεξικὸν τοῦ Ἐρρίκου Στεφάνου, τὰς ἐσχάτως ἐγκρινομένας Μαθηματικήν, Φυσικὴν καὶ Μεταφυσικήν, τὰ μέχρι τοῦδε πρακτικὰ τοῦ νεοσυστηθέντος Πανεπιστημίου, δύο ἢ τρία σώματα τῶν λογαρίθμων τοῦ Γαρδινερίου, καὶ ἕνα ἄτλαντα καλόν· καὶ ἀγόρασε, ὅσα ἐξ αὐτῶν εὕρῃς καὶ στεῖλέ μέ τα διὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου Βασιλείου, πρὸς ὃν καὶ γράφει ὁ ἐδῶ ἀδελφός του Πασχάλης διὰ νὰ τὰ περιλάβῃ καὶ νὰ δεχθῇ καὶ τὴν πολιτζαν ὅπου ἔχεις νὰ τὸν στείλῃς διὰ τὴν ἀγορὰν τῶν σημειωθέντων βιβλίων. Ταῦτα μὲν ἐν τοσούτῳ, εἴησαν δὲ τὰ ἔτη σου πλεῖστα.

1804 τῇ 30 Νοεμβρίου.

Τῆς ἐξοχότητός σου ἀκραιφνὴς φίλος

Ὁ Σχολάρχης τοῦ ἐν Βυζαντίῳ Μουσείου
ΔΩΡΟΘΕΟΣ ΠΡΩΙΟΣ.

ΓΡΑΜΜΑ

Τοῦ Σχολάρχου

πρὸς τὸν Ἄνθιμον τὸν Γαζῆν.

Τὴν σὴν Ἐλλογιμότητα ἐν Χ. ἀσπαζόμενος ἡδέως προσαγορεύω.

Μ' ὅλον ὁποῦ δὲν ἠξιώθην ποτὲ οὔτε προσωπικῶς οὔτε διὰ γραμμάτων νὰ τὴν ἰδῶ, μ' ὅλον τοῦτο ἐφηδύνομαι ἀκούων τὸ ὄνομά της

Digitized by Google

καὶ βλέπων πανταχόσε τὰ ἔργα της. Ἔλαβον πρὸ δύο τριῶν μηνῶν μίαν ἐγκύκλιον εἴδησιν διὰ μίαν μετάφρασιν τοῦ μεγάλου Λεξικοῦ τοῦ Ἐρρίκου Στεφάνου ὁποῦ ὑπόσχεται νὰ ἐκδώσῃ. Τὸ λεξικὸν τοῦτο εἶναι γνωστόν μου ὁποῖον καὶ πηλίκον. Ὅθεν εὐθὺς συμπεριλαβὼν εἰς τὸν νοῦν μου πᾶσαν τὴν μέλλουσαν ἐκ τούτου τῷ Γένει ἔσεσθαι ὠφέλειαν, δὲν ἔλειψα νὰ ἀναγνώσω παρρησίᾳ εἴς τε τοὺς διδασκάλους καὶ μαθητὰς τῆς Πατριαρχικῆς ταύτης Σχολῆς, καὶ νὰ τοῖς περιγράψω ὁποῖον τὸ ἔργον, καὶ νὰ περιέλθω δὲ ἐνταυτῷ καὶ εἰς τὰ Παλάτια καὶ οἰκίας τῶν προυχόντων τοῦ Γένους περιγράφων, παρακινῶν, προτρέπων καὶ ἀρχιερεῖς καὶ ἄρχοντας εἰς τὴν ἔκδοσιν ταύτης τῆς ἐπωφελεστάτης μεταφράσεως. Ὅθεν καὶ ἔκαμα ἕνα κατάλογον σχεδὸν ἑκατὸν συνδρομητῶν· παρ' ἐλπίδα δὲ διεσπάρησαν ὧδε λόγοι ἀπ' αὐτοῦ ἐλθόντες, ὅτι οἱ μεταφρασταὶ Ἐρρίκου τοῦ Στεφάνου εἶναι ἀμαθεῖς καὶ ἀνίκανοι διὰ νὰ ἐκτελέσουν τοῦτο τὸ μέγα κατόρθωμα. Διὸ πολλοὶ τῶν συνδρομητῶν ἦσαν παλινῳδίαν ἐμποδίζοντές με εἰς τὸ νὰ στείλω τὰ ὀνόματα, καὶ οὕτως εὑρίσκεται παρ' ἐμοὶ ἀνενέργητος ὁ κατάλογος. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἀπεικὸς νὰ μὲ γράψῃ διεξοδικῶς περὶ τούτου, ὁποῖοι οἱ μεταφρασταί, τὰ ὀνόματα αὐτῶν, καὶ ποῦ εὑρίσκονται, καὶ ἂν ἐσπούδασαν παρ' ἡμῖν τὴν Ἑλλάδα φωνήν, καὶ ὁποία περὶ τούτου ἡ διάθεσις καὶ γνώμη τῆς κοινωφελοῦς τῶν Ζωσιμάδων ἀδελφότητος, καὶ ἂν τὰ παραδείγματα τῶν κλασικῶν συγγραφέων ὁποῦ εὑρίσκονται εἰς τὸν Ἐρρίκον Στέφανον ἐξηγῶνται εἰς τὴν ἁπλελληνικὴν διάλεκτον καὶ ἐν ἑνὶ λόγῳ τὴν λεπτομερῆ περιγραφήν, διὰ νὰ ἔχω ὅπλα νὰ καταπολεμῶ τοὺς ἐναντίους, καὶ νὰ ἐμφράττω τὰ στόματα τῶν μισοκάλων. Τοῦτο τὸ ἔργον ἠξεύρω, ὅτι εἶναι ἐπωφελέστατον μέν, δυσεπιχείρητον ὅμως καὶ δυσκατόρθωτον. Ὅθεν ἂν ἡ Ἐλλογιμότης της παρατηρῇ πολλὰς ἐλλείψεις, ἃς μοὶ τὸ ἀναγγείλῃ ὡς ἄνθρωπος τίμιος, διὰ νὰ μὴν ἐλέγχωμαι μετὰ ταῦτα ὑπὸ τῶν συνδρομητῶν (καθὼς καθ' ἑκάστην ὑβρίζεται ὁ Βεντότης τοῦ Γαλλικαπλελληνικοῦ λεξικοῦ)· μάλιστα δὲ τώρα ἔμαθον, ὅτι ὁ κὺρ Γρηγόριος πατριώτης καὶ συγγενής της εὑρίσκεται αὐτόθι, τοῦ ὁποίου ἡ γνώμη μὲ φαίνεται ἔχει κῦρος, ὡς εἰδήμονος καὶ ἐγγεγηρακότος τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ. Ἐγὼ γράφω ἁπλούστατα πρὸς ἄνδρα εἰλικρινῆ, καὶ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο τῆς προόδου καὶ ἐπιδόσεως τοῦ Γένους φροντίζοντα, καὶ τὸ προσωπικὸν ὄφελος καὶ τὸ ἴδιον φίλαυτον ὑπὲρ τῆς κοινωφελείας ὡς οὐδὲν λογιζόμενον. Ταῦτα μὲν ἐν τοσούτῳ, προσμένων δὲ τὴν ὅσον τάχος περὶ τούτων ἀπόκρισιν μένω.

αωδ' Δεκεμβρίου κ'.

Ἀπὸ τῆς Πατριαρχ. Μ. τοῦ Γένους Σχολῆς.

Τῆς σῆς Ἐλλογιμότητος ἀδελφὸς ἐν Χ. καὶ φίλος

Ὁ Σχολάρχης τοῦ ἐν Κων/πόλει Μουσείου
ΔΩΡΟΘΕΟΣ ΠΡΩΙΟΣ.

ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Τῆς Ἀδελφότητος τῶν Ζωσιμάδων

πρὸς τὸ γράμμα τοῦ Σχολάρχου τὸ ἀπὸ κθ' Νοεμβρίου γεγραμμένον.

Τὴν ὑμετέραν Σοφοπανοσιότητα ταπεινῶς προσκυνοῦμεν.

Τὴν τῆς ὑμετέρας Σοφοπανοσιότητος ἐπιστολὴν ἀπὸ τὰς 29 Νοεμβρ. ἀσμένως ἐδέχθημεν, ἀνέγνωμεν τὰ ἐν αὐτῇ σημειούμενα, ἐχάρημεν ἀμέτρως δοξάζοντες τὸν ἐν τριάδι ὑμνούμενον Θεὸν ὁποῦ ἠλέησε τὸ τεταπεινωμένον Γένος μας, ἐξαποστέλλωντας εἰς αὐτὸ ὑπερασπιστὰς καὶ προστάτας, καὶ διὰ τῆς παραμυθίας των θέλουν ἐξαναστηθῇ τὰ τέκνα τῆς τεθλιμμένης Ἑλλάδος. Εἴδομεν εἰς τὴν περιγραφὴν ὁποῦ μᾶς σημειοῖτε τῆς αὐτοῦ Μεγάλης Σχολῆς τὴν ἔφεσιν τῶν μαθητῶν, τὰς τάξεις, τὰς παραδόσεις καὶ τὰς γυμνάσεις· ὁ Κύριος νὰ στερεώνῃ τοὺς διδάσκοντας καὶ τοὺς διδασκομένους, αἰώνιον εἶναι τὸ μνημόσυνόν της καὶ τῶν συμβοηθούντων σας· ὁ αὐτὸς Κύριος ἂς σᾶς ἐνδυναμώσῃ εἰς αὐτὸ τὸ θεάρεστον ἔργον, καὶ ἄλλους νὰ φωτίσῃ εἰς τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ δρόμου της. Ἡ Χίος καὶ αἱ Κυδωνιαὶ νομίζομεν πρὸ καιροῦ ἔλαβον μαθηματικά, καὶ ἂν τοὺς ἦναι περιττά, ἂς τὰ πέμψουν εἰς τὰς γειτονευούσας σχολάς. Ἡ αὐταδελφότης μας μὴν ἔχωντας καιρὸν καὶ δύναμιν τοῦ γράφειν, πολλῶν δὲν ἀπεκρίθη, καὶ πολλοὺς ἐψύχρανε καὶ ἐπαραπόνησε· διὰ τοῦτο ἔκρινεν ἀρεστὸν τὰ τυπωμένα βιβλία τοῦ σοφοπανιερωτάτου κυρίου Εὐγενίου, τὰ ὁποῖα πρὸ καιροῦ ἐστάλθησαν, εἰς μὲν τὴν Βιέννην τόμους τέσσαρας, ἤγουν τὰ στοιχεῖα τῆς Γεωμετρίας Ἀνδρέου τοῦ Τακουετίου μετὰ τὴν σημείωσιν τοῦ Ἄγγλου Οὐΐστωνος μὲ σχήματα, τὰ στοιχεῖα τῆς Μεταφυσικῆς, τὰ περὶ τῶν φύσει ὄντων φιλοσοφούμενα μὲ σχήματα,

Digitized by Google

καὶ τὸ περὶ συστήματος τοῦ Παντός, καὶ αὐτὸ μὲ σχήματα· εἰς δὲ τὴν Βενετίαν τὰ Μεταφυσικὰ τοῦ ἰδίου εἰς τόμους τρεῖς, περὶ Ὀντολογίας, Κοσμολογίας καὶ Ψυχολογίας· ἔτι εἶναι νὰ στείλωμεν εἰς Βιένναν δύο γραμματικάς του, ἡ μὲν ἐμπεριέχει κριτικὰς ἐπιστάσεις 605, εἰς τὴν Γραμματικὴν Νεοφύτου, ἡ δὲ μετάφρασις Ἠλιοῦ Ἀνδρέου Βουρδεγαλενσίου εἰς τὸ δ' τοῦ Γαζῆ σύντομος καὶ σαφής. Τοῦ αὐτοῦ κυρίου Εὐγενίου τυπώνονται εἰς Λειψίαν δύο τόμοι, ὁ μέν, *ἡ πρώτη ἑκατονταετηρὶς τῆς Ἐκκλησίας μας*, ὁ δέ, ἡ *Σαφήνεια τοῦ χριστιανισμοῦ*, τὸ *Αὐτόπιστον τῶν Εὐαγγελιστῶν καὶ τὸ σύμφωνον τῶν δύο γενεαλογιῶν τοῦ Σωτῆρός μας* εἰς μιξοσόλοικον φράσιν καὶ εἰς τὴν Μόσχαν μία εἰσαγωγός του· ἔτι τυπώνεται εἰς Μόσχαν τὸ *Κυριακοδρόμιον τῶν Ἀποστόλων*, παρόμοιον ὡς τῶν Εὐαγγελιστῶν, ἐξηγήσεις καὶ ὁμιλία τοῦ ἀοιδίμου κὺρ Θεοτόκη. Ἰδού, πανοσιώτατε πάτερ, μυςικῶς σᾶς σημειοῦμεν τὰς φροντίδας μας καὶ ἕως νὰ δοθῇ ἡ ἐγκύκλιος εἴδησις, δὲν ἀγαποῦμεν νὰ δημοσιευθοῦν. Ὁ κύριος Εὐγένιος ὑπέργηρος ὤν, καὶ ἤδη μεταφράζει τὴν ἐπιτομὴν τῆς γυμναστικῆς τέχνης Ἱερωνύμου τοῦ Ἑρμείου. Περὶ δὲ τοῦ κυρίου Κοραῆ ἡ αὐταδελφότης μας πρὸ χρόνων τὸν ἐπαρακαλοῦσε νὰ συνεισφέρῃ καὶ ὁ ἴδιος ὅ,τι δύναται πρὸς ὠφέλειαν τοῦ Γένους, καὶ ἀπὸ τὴν παραγγελίαν ὁποῦ ἐκδίδει, ἀποδείχνει τὸν ζῆλον ὁποῦ ἔχει πρὸς τὸ ὁμόφυλον. Διὰ δὲ τὸ Λεξικὸν ὁποῦ ἡ αὐταδελφότης μας ἐπεθύμησε διὰ τοὺς ἀρχαρίους, καὶ ἡ αὐτοῦ Πατριαρχικὴ Σχολὴ προθύμως ἐδέχθη καὶ φροντίζει τὴν ἐκτέλεσίν του, ὁ Κύριος νὰ τοὺς ἐνδυναμώσῃ καὶ κοινῶς νὰ μᾶς ἀξιώσῃ νὰ τὸ ἰδοῦμεν εἰς τὸ φῶς καὶ ἔπειτα τὸ ἀντίστροφον αὐτοῦ. Σοφώτατε πάτερ καὶ ἀρχηγὲ τῆς σχολῆς, σᾶς παρακαλοῦμεν νὰ μὴ λείψῃ ἀδιακόπως ἡ ὑπεράσπισις καὶ προστασία της ἕως εἰς τὴν τελείωσιν αὐτῶν. Ἡ παροῦσά μας δουλεύει καὶ πρὸς ἀπόκρισιν τῆς ἀπὸ τοῦ Πατριαρχικοῦ καὶ Μεγάλου Σχολείου ἐπιστολῆς των. Αἱ δὲ ἅγιαι εὐχαὶ τῆς ὑμετέρας πανοσιότητος εἴησαν μεθ' ἡμῶν.

Τῆς ὑμετέρας πανοσιότητος

Τῇ 14 Ἰανουαρίου 1805. Νίζνα.

Τέκνα ταπεινά, οἱ Αὐτάδελφοι Ζωσιμάδες,
ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΖΩΣΙΜΑΣ.

ΓΡΑΜΜΑ

Τοῦ Σχολάρχου

πρὸς τὸν Βενιαμίν.

Τὴν σὴν ἐλλογιμότητα ἐν Χριστῷ ἀσπαζόμενος προσαγορεύω.

Καὶ πρὸ πολλοῦ ἔπρεπε νὰ διαλυθῇ αὕτη ἡ μακρὰ σιωπὴ μεταξὺ ἀνδρῶν οὐ μόνον τοῦ αὐτοῦ ἐπαγγέλματος, ἀλλὰ καὶ παλαιὰς συνδιατριβὰς ποιησαμένων. Ἴσως ὅμως αἱ περιστάσεις καὶ ἡ ἀμέλεια συμμεμιγμένη μετὰ τῆς ἀδιαφορίας τὴν διεφύλαττον ἕως τώρα, καὶ εἴθε ἡ παροῦσα ἀφορμὴ νὰ τὴν ἐξαφανίσῃ ἐξ ὁλοκλήρου. Ἐμάθομεν ὅτι ἐν τῷ κατὰ Κυδωνιαῖς ὑμετέρῳ Σχολείῳ εἶναι σπανιότης τῶν Μαθηματικῶν τοῦ ἀοιδίμου Θεοτόκη, καὶ ἐπειδὴ ἡ κλεινὴ τῶν Ζωσιμάδων αὐταδελφότης ἐξαπέστειλεν εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Γένους τεσσαράκοντα ἐννέα σώματα Μαθηματικῶν, πέμπομεν καὶ αὐτόσε, κοινῇ γνώμῃ τῶν ἐφόρων καὶ ἐπιτρόπων, ὀκτὼ σώματα, τὰ ὁποῖα νὰ λογίζωνται καὶ νὰ ὑπάρχωσι κτῆμα ἀναπόσπαστον καὶ ἀναφαίρετον τῆς αὐτόθι Σχολῆς καὶ δωρεὰ Ζωσιμαία. Ἀφ' οὗ δὲ παραλάβῃ ταῦτα πρέπει νὰ γράψῃ εὐχαριστήριον ἐπιςολὴν πρὸς τοὺς Ζωσιμάδας, ἐμφαίνουσαν τὴν δι' ἐμοῦ τῶν βιβλίων περιλαβήν, τὴν ὁποίαν ὅσον τάχος ἀσφαλῶς πρέπει νὰ μὲ τὴν ἐξαποστείλῃ. Ἐν ταὐτῷ δὲ ἂς μὲ γράψῃ παραγγέλλουσά με, ὅσα ἐπ' ἐμοί, καὶ ὠφέλιμα τῇ τε Ἐκκλησίᾳ καὶ τῷ Γένει καὶ θέλει μὲ εὕρει πάντοτε πρόθυμον ἐκτελεστὴν τῶν παραγγελμάτων της· τὸν δὲ κ. Γεώργιον συνδιδάσκαλόν της καὶ ἀγαπητόν μαθητήν μου εὔχομαι ἀπὸ μέσης ψυχῆς δεόμενος ἐκτενῶς τοῦ Κυρίου νὰ τὸν ἐνδυναμώνῃ διὰ νὰ τρέχῃ τὸ στάδιον τῶν διδασκαλικῶν ἀγώνων καὶ νὰ ὑπερπερισσεύῃ τὸ τάλαντον ὁποῦ παρέλαβε· νὰ τὸν εἰπῇ ὅτι νὰ μοὶ γράφῃ συνεχῶς καὶ μὲ θάρρος καὶ θέλει μὲ εὑρίσκῃ πάντοτε τοιοῦτον πατέρα, οἷον μὲ ἐγνώρισεν εἰς τὴν Χίον· ἂς ἠξεύρῃ δὲ προσέτι ὅτι ἡ πολύμορφος καὶ ποικιλόχροος πολιτικὴ τῆς Βασιλευούσης δὲν ἠδυνήθη νὰ μεταβάλῃ οὔτε τὰ ἤθη μου· οὔτε τὴν παλαιὰν αὐτῇ γνωστὴν διάθεσίν μου. δύσκολον εἰς μίαν Κινέζικην βαφὴν νὰ ἐξασπρίσῃ. Ταῦτα μὲν ἐν τοσούτῳ, εἴησαν δὲ τὰ ἔτη πλεῖστα καὶ ψυχοσωτήρια. 1805.

Τῆς ἐλλογιμότητός της φίλος ἀκραιφνὴς ὡς ἀδελφός

Ὁ Σχολάρχης
ΔΩΡΟΘΕΟΣ ΠΡΩΙΟΣ.

Digitized by Google

ΓΡΑΜΜΑ

Τοῦ αὐτοῦ

πρὸς τοὺς ἐν Χίῳ Διδασκάλους.

Τοῖς Ἐλλογιμωτάτοις Διδασκάλοις κυρίοις Ἀθανασίῳ καὶ Ἰωάννῃ Τζελεπῇ τὸν ἐν Χριστῷ ἀσπασμόν.

Μετὰ τὰς προσηκούσας προσρήσεις καὶ ἔρευναν τῆς ποθητῆς μοι ὑγιείας ὑμῶν, ἐμφανίζομαι μετὰ τοσαύτην πολυχρόνιον σιωπήν, οὐχ ἀπὸ τῆς διαθέσεώς μου πηγάζουσαν, ἀλλ' ἐκ τῶν ἀλληλενδέτων περιστάσεων, καὶ τοῦ κενοῦ τῆς πρὸς ὑμᾶς συναποκρίσεως, δῶρα προσφέρων τῇ ἀρχαίᾳ διδασκαλικῇ μου καθέδρᾳ. Ἡ φιλογενὴς καὶ Ἐνδοξοτάτη Αὐταδελφότης τῶν κυρίων Ζωσιμάδων ἐξαπέστειλε τῇ ἐνταῦθα Μεγάλῃ Σχολῇ τοῦ Γένους ἕνα σεντοῦκι μαθηματικῶν τοῦ ἀοιδίμου Νικηφόρου τοῦ Θεοτόκη δωρεὰν πρός τε τὴν Σχολὴν καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ σπουδάζοντας μαθητάς. Ἐπειδὴ δὲ ἔμαθον παρὰ τῶν αὐτόθεν ἐρχομένων, ὅτι εἶναι σπάνις τῶν τοιούτων Σχολαστικῶν βίβλων, ἐξαποστέλλω κοινῇ ψήφῳ τῶν τε Ἐφόρων καὶ Ἐπιτρόπων πέντε σώματα εἰς τὴν ἐν Χίῳ Σχολήν, ἅτινα νὰ λογίζωνται καὶ νὰ ὑπάρχωσιν ὡς κτῆμα αὐτῆς ἐναπόθετον καὶ ἀναφαίρετον, καὶ δωρεὰ Ζωσιμαία· ἡ δὲ ὑμετέρα Ἐλλογιμότης θέλετε λάβῃ τὸν κόπον νὰ γράψητε ἐπιστολὴν εὐχαριστήριον πρὸς τὴν Ζωσιμαίαν Ἀδελφότητα διαλαμβάνουσαν, ὅτι παρέλαβεν ἡ κατὰ Χίον Σχολὴ ἀπὸ τῆς Μεγάλης Σχολῆς τοῦ Γένους ταῦτα τὰ πέντε σώματα ὡς κτῆμα ἀναφαίρετον καὶ ἀναπόσπαστον. Προσέτι ὁ ἐκλαμπρότατος καὶ περίβλεπτος Πεϊζαδὲς Σκαρλάτος Καλλιμάχης, μέγας Δραγουμάνος τῆς Κραταιᾶς Βασιλείας, δέδωκέ μοι εἴκοσιν Ἀριθμητικὰς τοῦ κυροῦ Μπαλάνου διὰ νὰ τὰς ἐξαποστείλω εἰς τὴν ἐν Χίῳ Σχολήν, πρὸς τοῦ ὁποίου τὴν Ἐκλαμπρότητα καὶ ἑτέραν ἐπιστολὴν τοιαύτην θέλετε γράψῃ τὰ αὐτὰ σχεδὸν ἐμπεριέχουσαν. Ταῦτα ἀφ' οὗ περιλάβητε θέλετε μοὶ ἐξαποστείλῃ τὰς ἐπισολάς, προστάζοντές με καὶ εἰς ὅ,τι ἄλλο ἠθέλετε κρίνῃ ὠφέλιμον τῷ τῆς Πατρίδος Σχολείῳ, καὶ δυνατὸν εἰς ἐμὲ νὰ τὸ ἐκτελέσω· καὶ νὰ εἴσθε βέβαιοι, ὅτι τὸ μὲν σῶμα ἐκ περιστάσεων ἀπεσπάσθην τῆς καθέδρας μου, καὶ τῶν μεθ' ὑμῶν σπουδαίων διατριβῶν, ἡ δὲ ψυχή μου εὑρίσκεται πάντοτε παροῦσα διὰ τῆς φαντασίας, συνηδομένη εἰς ὅσα γενναῖα καὶ ὠφέλιμα τῇ τε πατρίδι καὶ τῷ Γένει ἠθέλετε πράξῃ. Καὶ ταῦτα μὲν ἐν τοσούτῳ, μένω δὲ τῆς Ὑμετέρας ἐλλογιμότητος εἰλικρινὴς φίλος.

Ὁ Σχολάρχης
ΔΩΡΟΘΕΟΣ ΠΡΩΙΟΣ.

ΓΡΑΜΜΑ

Τοῦ Ἀνθίμου Γαζῆ ἀποκριτικὸν

πρὸς τὸ τοῦ Σχολάρχου τὸ ἀπὸ κ'. Δεκεμβρίου γεγραμμένον.

Τὴν φίλην μοι αὐτῆς Πανοσιοσοφολογιότητα πόθῳ ψυχῆς κατασπάζομαι.

Ἀφάτου ἐνεπλήσθην χαρᾶς ἀξιωθεὶς τῶν ἐλλογίμων αὐτῆς γραμμάτων, δι' ὧν εἶδον τοῖς νοεροῖς ὄμμασι τὸν φιλογενῆ καὶ φιλόκαλον καὶ πολυμαθῆ Πρώϊον, ὃν μέχρι τοῦδε διὰ φήμης ἀγαθῆς ἤκουον παρὰ πάντων, καὶ εὐηγγελίσθην τὴν εὐκταίαν μοι αὐτῆς ὑγιείαν. Πόσον ἐσκίρτησεν ἡ καρδία μου ἀπὸ τῆς χαρᾶς διά τε τὴν ἀξίωσιν τοῦ ἐλλογίμου της, καὶ δι' ἣν κατέβαλε σπουδὴν εἰς εὕρεσιν συνδρομητῶν τοῦ ἤδη συντιθεμένου Ἑλληνικοῦ Λεξικοῦ, τοσοῦτον ἐξ ἐναντίας συνεστάλη ὑπὸ τῆς λύπης διὰ τοὺς διασπαρέντας αὐτόθι λόγους, ὅτι τάχα εἶναι ἀνίκανοι οἱ τοῦτο ἐξεργαζόμενοι. Βλέπω περὶ τούτου λυπουμένην καὶ τὴν φίλην μοι αὐτῆς κορυφήν, καὶ πρὸς θεραπείαν τῆς λύπης της, καὶ ἀναίρεσιν τῶν συκοφαντῶν καὶ σπερμολόγων, ζητοῦσαν παρ' ἐμοῦ μίαν ἀκριβῆ ἔκθεσιν τῆς τούτου ἐξεργασίας. Ἐγὼ λοιπὸν τῇ μὲν φίλῃ Ἐλλογιμότητί της ἐκπληρῶ φιλικῶς καὶ εἰλικρινῶς τὸ αἴτημα, τοῖς δὲ φθονεροῖς καὶ μισοκάλως κατὰ τοῦ ἔργου τούτου γλωσσαλγήσασιν ἴσως περιττὸν εἶναι νὰ ἀπολογηθῶ, ὡσὰν ὁποῦ ἀσυλλογίστως κρίνουσι καὶ κατακρίνουσιν ὃ οὐκ οἴδασι. Πρῶτον μὲν οὖν κρίνω ἀναγκαῖον εἰς δήλωσιν τοῦτο, ὁποῦ ἴσως τοῖς πολλοῖς φαίνεται ἄλλοῖον, ὅτι ἡ Αὐταδελφότης τῶν κυρίων Ζωσιμάδων δὲν ἔχει τινὰ μετοχὴν εἰς τὸ ἐμὸν ἔργον· ἐπειδὴ ἐκείνη μόνον εἰς ἐκτύπωσιν βιβλίων προθυμεῖται νὰ δαπανᾷ οὐχὶ δὲ καὶ διὰ σύνθεσιν ἐκείνων τῶν ἀναγκαίων, τῶν ὁποίων κακῇ τύχῃ ἀμοιροῦμεν, καὶ ὅλην τὴν δαπάνην τῆς τε συνθέσεως καὶ ἐκτυπώσεως καταβάλλω ἐγὼ ἔκ τε τῶν ἰδίων μου ὑστερημάτων, καὶ ἐκ δανείων, ὁποῦ ἔλαβον παρ' ἀνδρῶν φιλογενῶν, καθὼς παριστάνει τοῦτο καὶ ἡ ἐγκύκλιός μου εἴδησις.

Δεύτερον δὲ περὶ τῆς τοῦ Λεξικοῦ συνθέσεως

Digitized by Google

καὶ τῶν ἐν αὐτῷ περιεχομένων δηλοποιῶ τῇ φίλῃ μοι Κορυφῇ της, ὅτι μήτε εἶναι μία ἁπλῆ μετάφρασις Στεφάνου τοῦ Ἑρρίκου, μήτε περιέχει τὸ συντιθέμενον ὅσα ἐκεῖνος· ἀλλὰ τὸν μὲν Ἑρρίκον μεταχειρίζομαι ὡς ὁδηγὸν τῆς τῶν λέξεων ἐκθέσεως, τῶν δὲ ἐμπεριεχομένων αὐτῷ λέξεων, ὅσαι εἶναι περιτταὶ καὶ ἀμαρτύρητοι, τὰς ὁποίας καὶ οἱ νεώτατοι Λεξικογράφοι τῆς Εὐρώπης ἀποδοκιμάσαντες παρέλιπον ἐν τοῖς καθ' ἑαυτοὺς λεξικοῖς, ὁμοίως καὶ ὅσας ὀχληρὰς καὶ πάντη ἀνωφελεῖς παρατηρήσεις ἐτυμολογιῶν καὶ παραγωγῶν του, ταῦτα πάντα καὶ ἐγὼ παραλείπω, προστιθεὶς ὅσα τε οἱ νεώτεροι Λεξικογράφοι ἐξηκρίβωσαν, καὶ ὅσα ἐνταῦθα δύναμαι νὰ ἀνακαλύψω ἀπὸ τὰς καλλίστας ἐκδόσεις τῶν ἑλληνικῶν συγγραφέων, ὁποῦ αἱ Καισαρικαὶ Βιβλιοθῆκαι περιέχουσι· καὶ νὰ εἰπῶ συντόμως, ἡ καθ' ἣν συντίθεται τὸ λεξικὸν μέθοδος εἶναι αὐτη. Ἐκτίθημι πρῶτον τὴν λέξιν, ἔπειτα τὴν φανερὰν καὶ ἀληθῆ παραγωγήν της, ἂν τὴν εὕρω· μετὰ τοῦτο τὴν τεχνολογίαν της, ἐφεξῆς τὰς διαφόρους σημασίας της μὲ μαρτυρίας τῶν συγγραφέων, ὧν αἱ περικοπαί, ἐὰν μὲν ἦναι ἀσαφεῖς, ἀναπτύσσονται διὰ παραφράσεως εἰς τὴν καθωμιλημένην ἡμῶν φωνήν, ἐὰν δὲ οἴκοθεν πλουτῶσι τὸ σαφές, διά τί νὰ γίνεται ἡ ἄκαιρος παράφρασις; Ἀγαπᾷ, μοὶ φαίνεται, ἡ φίλη μοι Ἐλλογιμότης της νὰ πληροφορηθῇ καὶ περὶ τῶν συνεργατῶν. Ἀλλὰ τοῦτο μ' ὅλον ὁποῦ περιττὸν εἶναι, ὡσὰν ὁποῦ καταλαμβάνει, ὅτι εἰς τὸ μέγα τοῦτο ἔργον δὲν ἠμπορῶ νὰ ἔχω ἀναξίους ἀνθρώπους, ἀλλὰ διὰ τὴν αἴτησίν της ἰδοὺ καὶ τοῦτο κατὰ τὸν πόθον της ἐκπληρῶ. Μετεκόμισα ἀπὸ τῆς φίλης πατρίδος δύο Ἕλληνας, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ μὲν ὀνομάζεται Κωνσταντῖνος Μιχαήλ, ἀπὸ Λαρίσσης· ἐσχολάρχησεν ἔτη ἱκανὰ πρότερον μὲν ἐν τῇ κατὰ τὴν Ἐλασσῶνα Τσαριτσάνῃ, ἔπειτα δὲ ἐν Ἀμπελακίοις· ὁ δὲ εἶναι καὶ αὐτὸς ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ μέρη, καὶ εἶναι ἱκανὸς τρίβων τῆς Ἑλλάδος φωνῆς. Ἐνταῦθα δὲ παρέλαβον καὶ ἑτέρους τρεῖς ἀπὸ τοὺς ὁμογενεῖς μας τοὺς ἐνταῦθα τὸ ἰατρικὸν διατρέχοντας στάδιον, εἰδήμονας ἀκριβῶς τόσον τῆς ἑλληνικῆς ὅσον καὶ τῆς τῶν Λατίνων, καὶ δὴ καὶ τῆς ἐπιχωρίου διαλέκτου. Καὶ οὗτοι μὲν εἶναι οἱ τοῦ ἔργου συμπράκτορές μου· ὅσοι δὲ τῶν πεπαιδευμένων ὁμογενῶν μας διατρίβουσιν ἐνταῦθα, καὶ ὅσοι προσέτι παρὰ Γερμανοῖς φιλολόγοι ἑλληνίζουσι, λαμβάνω παρὰ πάντων τὴν ψῆφον εἰς τὰς ἀμφιβολίας μου, ἐρωτῶν ἐν τούτῳ καὶ διὰ γραμμάτων ὅσους οἶδα ἀνὰ πᾶσαν τὴν Εὐρώπην φιλολόγους καὶ τοῦ ἕλληνος λόγου ἐγκρατεῖς. Ἰδοὺ ἡ φίλη μοι αὐτῆς Κορυφὴ ἔχει διὰ τοῦ παρόντος μου τὴν ἐπίλυσιν πάντων τῶν προβλημάτων της· κρίνω δὲ ἴδιον μάλιστα τῆς φιλογενείας της, ἰδιαίτερον δὲ τῆς πρὸς ἐμὲ ἀγάπης της νὰ ἐπιστηρίζῃ τοὺς ἀσθενεῖς καὶ νὰ ἀντιπολεμῇ τοὺς αὐθάδεις καὶ νὰ πληθύνῃ ὅσον δύναται τὸν ἀριθμὸν τῶν συνδρομητῶν.

Ἂν καὶ αὐτή, καθὼς καὶ ἄλλοι, κρίνῃ ἐπωφελὲς τὸ νὰ προστεθῶσιν ἐν τῷ τέλει αἱ παρὰ τοῖς νεωτέροις φιλοσόφοις Ἕλλησι νέαι λέξεις, παρακαλῶ νὰ κάμῃ τὸν τρόπον νὰ ἐρανισθῶσιν αὐτόθι κατὰ ἀλφάβητον καὶ ἀνταμείβονται οἱ κοπιάσοντες. Ζῶη εἰς λυκάβαντας.

1805. Φεβρ. 7, ἐν Βιέννῃ.

Τῆς Σοφολογιότητός της ἀδελφὸς ἐν Χριστῷ

Ὁ Ἀρχιμανδρίτης
ΑΝΘΙΜΟΣ ΓΑΖΗΣ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Τοῦ Κοραῆ

πρὸς τὸ γράμμα τοῦ Σχολάρχου τὸ ἀπὸ 30 Νοεμβρίου γεγραμμένον.

Ἀσπάζομαί σου τὴν πανοσιολογιότητα· χαίρω μαθὼν ἀπὸ τὸ γράμμα σου τῆς 30 Νοεμβρίου ἔτους τοῦ παρελθόντος, ὅτι ζῇς καὶ ὅτι ζῶν ὠφελεῖς τὴν κοινὴν πατρίδα. Διὰ τοῦ φίλου μου Ἀλεξάνδρου Βασιλείου θέλεις λάβῃ τοὺς ζητηθέντας βιβλίων καταλόγους, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι καὶ χειρόγραφος εἰς βίβλων ἑλληνικῶν. Ἐξέτασον αὐτοὺς λοιπὸν καὶ σημείωσον τὰ ὅσων ἔχεις χρείαν. Τοῦτο μόνον ἐνθυμοῦ, νὰ παραγγείλῃς τὸν γραμματέα σου νὰ γράφῃ τῶν βιβλίων τὰ ὀνόματα μετὰ τῆς προσσημειώσεως τῆς τιμῆς ἑκάστου βιβλίου καὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ βιβλιοπώλου, διότι, φίλε, μήτ' ἄλλους ὁμοίους καταλόγους ἐκράτησα ἐνταῦθα, μήτε καιρὸν ἔχω, μήτε κεφαλὴν ἱκανὴν νὰ κάμνω δευτέραν ἔρευναν τῶν τοιούτων. Ταὐτὸ ἐννοεῖται καὶ περὶ τῶν Φυσικομαθηματικῶν ὀργάνων τῶν ὁποίων ὅμως δὲν εὕρηκα πλὴν τὸν κατάλογον, τὸν ὁποῖον πέμπω, ἕνα μόνον γεωγραφικὸν καὶ ἀστρονομικόν.

Ἐν τοσούτῳ θέλω φροντίσει νὰ προμηθεύσω ὅσα ζητεῖς καὶ πρὸ τῆς τῶν καταλόγων σκέψεως· καλὸν Ἄτλαντα δὲν γνωρίζω ἄλλον παρὰ

Digitized by Google

τοὺς Γεωγραφικοὺς πίνακας τοῦ D'Anville, χωρισμένους μὲν ἀπ' ἀλλήλων, ἀλλὰ τοὺς ὁποίους δυνατὸν εἶναι νὰ στιχώσῃ τις εἰς ἕνα τόμον σχήματος Ἀτλαντικοῦ. Τὸ περὶ τῆς Πρακτικῆς Γεωμετρίας, τοιοῦτον, ὁποῖον τὸ ζητεῖς, ἤγουν ἱκανὸν νὰ χειραγωγήσῃ καὶ τὸν μὴ ἀκριβῆ γνῶσιν ἔχοντα ταύτης, δὲν εὑρίσκεται· θεραπείαν ἄλλην τῆς ἐλλείψεως ταύτης δὲν βλέπω, εἰμὴ νὰ ἀγοράσω τῆς Ἐγκυκλοπαιδείας τοὺς τρεῖς τῆς Μαθηματικῆς τόμους (ἐξεύρεις, ὅτι ἑκάστης ἐπιστήμης οἱ τόμοι πωλοῦνται χωριστοί, ὡς σύγγραμμα τέλειον) εἰς τοὺς ὁποίους εὑρίσκεις ἀπόνως καὶ τὴν περιγραφὴν καὶ τὸν τρόπον τῆς χρήσεως τῶν ὀργάνων. Μετάφρασις γαλατικὴ τῆς Ἠθικῆς τοῦ Ἀριστοτέλους δὲν εὑρίσκεται· τοὐλάχιστον μήτ' ἐγὼ γνωρίζω κἀμμίαν τοιαύτην, μήθ' ὅσους ἠρώτησα ἀπὸ κἀνένα νὰ μάθω ἠδυνήθην· τῆς Πολιτικῆς του ὅμως εἶναι δύο μεταφράσεις νέαι ἡ μία πρὸ ἑπτὰ ἢ ὀκτώ, ἡ ἄλλη πρὸ δύο ἐτῶν ἐκδοθεῖσα· ἐξ αὐτῶν τίς εἶναι ἡ ἀκριβεστέρα, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἡ ὀλιγώτερον κακή, δὲν τὸ ἐξεύρω. Ἡ Πολιτικὴ τοῦ Ἀριστοτέλους εἶναι ἓν ἀπὸ τὰ δεινότερα γεννήματα τῆς θαυμασίας κεφαλῆς τοῦ Σταγειρίτου· τοῦτο δὲν σὲ λανθάνει· ἀλλ' ἴσως ἀγνοεῖς, ὅτι οἱ περισσότεροι τῶν μεταφραστῶν (ἐννοῶ τοὺς ἀλλογενεῖς Εὐρωπαίους) πάραυθ' ὅταν φθάσουν εἰς τὸ νὰ καταλαμβάνωσι τὸ «Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς» δὲν εὑρίσκουσι πλέον οὐδεμίαν ἄλλην δυσκολίαν εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Ἠθικὰς ἄλλας γαλατιστὶ γραμμένας δὲν ἐνθυμοῦμαι εἰς τὴν παροῦσαν ὥραν· εἶναι ἡ τοῦ Γεσνήρου μεταφρασθεῖσα ἐκ τῆς γερμανικῆς εἰς τὴν γαλατικήν, ἡ ὁποία δὲν εἶναι ἄμοιρος ἀπὸ ἑλκυστικὴν πιθανότητα. Θέλω φροντίσει καὶ διὰ τὰ ὑπομνήματα τοῦ Πανεπιστημίου, καὶ τὰ ἄλλα Μαθηματικὰ καὶ Φυσικὰ βιβλία, καὶ τὸν ξύλινον κῶνον, διῃρημένον κατὰ τὰς κωνικὰς τομάς, καὶ συνηρμοσμένον μὲ γόμφους ξυλίνους. Καὶ τοσαῦτα μέν, περὶ τῶν ὁποίων ζητεῖς.

Περὶ δὲ τῆς μεταφράσεως τοῦ Στράβωνος, τί τούσδε κινεῖς κἀναμοχλεύεις λόγους; καὶ τί θέλεις νὰ σ' ἀποκριθῶ ἄλλο, πλὴν ὅτι ἐδόθη μοι σκόλοψ τῇ σαρκί, διὰ νὰ μὲ κολαφίζῃ ἡμέραν καὶ νύκτα; εἴμεθα τρεῖς διωρισμένοι ἀπὸ τοὺς κρατοῦντας, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, δύο εἰς τὴν μετάφρασιν (ἐπειδὴ ὁ τρίτος ἔργον μόνον ἔχει τὰς ἐκ τῆς παλαιᾶς Γεωγραφίας μετρικὰς ἐκτιμήσεις) τοῦ Γεωγράφου. Ἡμᾶς λοιπὸν τοὺς δύο ἔργον ἔχοντας τὴν μετάφρασιν καὶ τὰς κριτικὰς σημειώσεις, ἂν καὶ εἰς τὸ φαινόμενον προσφερομένους πρὸς ἀλλήλους μ' ὅλην τὴν γαλατικὴν φιλοφροσύνην καὶ ἀρέσκειαν, δύνασαι νὰ ὑποθέσῃς, ὡς δύο ἀγρόβοας δεμένους εἰς τὸν αὐτὸν ζυγόν, καὶ τὸ μὲν γαλατικὸν βώδιον ἀποσκιρτῶν πρὸς τὴν Ἀνατολήν, φέρ' εἰπεῖν, τὸ δὲ γραικικὸν βώδιον, ἐμαυτὸν λέγω, πρὸς τὴν Δύσιν. Ἐκ τούτου ἐμπορεῖς νὰ καταλάβῃς, πόσην ἡδονὴν προξενεῖ εἰς ἐμὲ ἡ τοιαύτη συζυγία. Τὰ νέα ὀνόματα πόλεων, ποταμῶν, ὀρῶν, καὶ τὰ λοιπὰ ἐξ ἀνάγκης προστίθενται εἰς τὰ παλαιά, ὁσάκις εἶναι γνωστά. Ὑγίαινε.

Τῇ ϛ' Μαρτίου ᾳωε'. ἐκ Παρισίων.

Πρὸς τοὺς τιμιωτάτους καὶ χρησιμωτάτους Δεπουτάτους τοῦ ἐμπορικοῦ τῆς Εὐρώπης συστήματος.

Ἅπαντα τὰ καλῶς συστηθέντα καὶ διαιωνίσαντα ἀνέκαθεν ἐπωφελῆ συστήματα ὑφ' ἑνὸς μὲν ἢ πολλὰ ὀλίγων ὑποκειμένων ἐθεμελιώθησαν, συνέστησαν καὶ κατετάχθησαν, ὑπὸ πολλῶν δ' ὕστερον ὁμοῦ διῳκήθησαν καὶ εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς τελειότητος ἔφθασαν· καὶ οἱ πρῶτοι οἱονεὶ δοκίμιον τῆς συστάσεως λαβόντες εἰς τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ προτεθέντος καὶ ἄλλους πολλοὺς συμπαρέλαβον· διὸ καὶ οὐ μόνον οἱ πρῶτοι οἰκισταὶ τῶν πόλεων τιμητέοι, ἀλλὰ καὶ οἱ δεύτεροι οἱ αὐξήσαντες καὶ ἀπαρτίσαντες αὐτὰς θαυμαστοὶ καὶ ἐγκωμίων ἄξιοι. Ὅθεν καὶ ἡμεῖς οἱ ἔφοροι καὶ ἐπίτροποι τῆς Πατριαρχικῆς, παγκοίνου καὶ Μεγάλης Σχολῆς τοῦ Γένους δοκίμιον ἱκανὸν λαβόντες περὶ τῆς αἰσίας προόδου καὶ μεγάλης προκοπῆς τῶν κατοικούντων καὶ προσερχομένων ἔξωθεν τῇ Σχολῇ μαθητῶν, καὶ πληροφορηθέντες ὅτι ἐκ τῆς ἤδη συσταθείσης τάξεως ἐσωτερικῆς τε καὶ ἐξωτερικῆς τοῦ Μουσείου διοικήσεως πρέπει νὰ ἐλπίζῃ τὸ Γένος ἡμῶν ἐντὸς ὀλίγου μεγίστην ἐπίδοσιν ἐστοχάσθημεν, ὅτι ἔφθασεν ὁ καιρός, ἐν ᾧ χρῄζει τὸ πρᾶγμα πολυχειρίας καὶ συμβουλῆς κοινοτέρας. Ζητοῦμεν λοιπὸν ἐκ τοῦ σώματος τῶν τιμιωτάτων τῆς Εὐρώπης πραγματευτῶν νὰ ἔχωμεν δύο συνεπιτρόπους ἡμῖν καὶ συμπράκτορας· ἀγαθῇ δὲ τύχῃ ἔχομεν ἐξ ἀρχῆς τὸν κύριον Κωνσταντῖνον Μανδραζόγλουν, ὅστις καὶ ἔσεται εἰς τοὐπιόν· καὶ ἡ μὲν ἐκλογὴ ἑτέρου τινὸς ἐξήρτηται ἐλευθέρως ἐκ τοῦ ὑμετέρου ἐμπορικοῦ συστήματος, ἀνίσως δὲ καὶ ἐζητεῖτε καὶ τὴν ἡμετέραν ψῆφον ἠθέλαμεν ἐκλέξῃ τὸν τιμιώτατον παπᾶ Γεώργην Χατζῆ Κών-

Digitized by Google

στα, ἢ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ὡς κατοικοῦντας πλησίον τῆς Σχολῆς καὶ δυναμένους εὐκόλως συμπράττειν εἰς πάντα καὶ ἐπισκέπτεσθαι συχνάκις ἐφ' ὅσον οἷόν τε τὴν πάγκοινον Σχολήν. Ἔστι δὲ πάλιν, ὡς εἴρηται, ἡ ἐκλογή σας ἐλευθέρα ὥσπερ κοινοῦ τινος πράγματος, καὶ εἰς ὅλον τὸ Γένος ἀνήκοντος. Εἰδοποιοῦμεν λοιπὸν τὴν τιμιότητά σας διὰ τοῦ παρόντος ἐνσφραγίστου τῆς Σχολῆς γράμματος νὰ συνάξετε τὸ Σῶμά σας, νὰ προβάλετε κοινῶς ταύτην τὴν ὑπόθεσιν καὶ ἢ παμψηφεὶ νὰ ἐπιβεβαιώσετε τὸν προβληθέντα παρ' ἡμῶν κύριον Γεώργιον Χατζῆ Κώνστα, ἢ νὰ ἐκλέξετε ἕτερόν τινα πρόσφορον διὰ τὸ τοιοῦτον τοῦ Γένους ὑπούργημα. Ταῦτα μὲν ἐν τοσούτῳ, εἴησαν δὲ τὰ ἔτη ὑμῶν ὅτι πλεῖστα καὶ πανευτυχῆ.

(Τ. Σ.) ͵αωε', Ἀπριλίου ιε'.

Πρὸς τοὺς τιμιωτάτους πρωτομαΐστορας τοῦ ῥουφετίου τῶν Γουναράδων.

Ἅπαντα τὰ καλῶς συστηθέντα καὶ διαιωνίσαντα ἀνέκαθεν ἐπωφελῆ συστήματα ὑφ' ἑνὸς μὲν ἢ πολλὰ ὀλίγων ὑποκειμένων ἐθεμελιώθησαν, συνέστησαν καὶ κατετάχθησαν, ὑπὸ πολλῶν δ' ὕστερον ὁμοῦ διῳκήθησαν καὶ εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς τελειότητος ἔφθασαν· καὶ οἱ πρῶτοι οἱονεὶ δοκίμιον τῆς συστάσεως λαβόντες εἰς τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ προτεθέντος καὶ ἄλλους πολλοὺς συμπαρέλαβον· διὸ καὶ οὐ μόνον οἱ πρῶτοι οἰκισταὶ τῶν πόλεων τιμητέοι, ἀλλὰ καὶ οἱ δεύτεροι οἱ αὐξήσαντες καὶ ἀπαρτίσαντες αὐτὰς θαυμαστοὶ καὶ ἐγκωμίων ἄξιοι. Ὅθεν καὶ ἡμεῖς οἱ ἔφοροι καὶ ἐπίτροποι τῆς Πατριαρχικῆς, παγκοίνου καὶ Μεγάλης Σχολῆς τοῦ Γένους δοκίμιον ἱκανὸν λαβόντες περὶ τῆς αἰσίας προόδου καὶ μεγάλης προκοπῆς τῶν κατοικούντων καὶ προσερχομένων ἔξωθεν τῇ Σχολῇ μαθητῶν, καὶ πληροφορηθέντες ὅτι ἐκ τῆς ἤδη συσταθείσης τάξεως, ἐσωτερικῆς τε καὶ ἐξωτερικῆς τοῦ Μουσείου διοικήσεως, πρέπει νὰ ἐλπίζῃ τὸ Γένος ἡμῶν ἐντὸς ὀλίγου μεγίστην ἐπίδοσιν, ἐστοχάσθημεν ὅτι ἔφθασεν ὁ καιρός, ἐν ᾧ χρήζει τὸ πρᾶγμα πολυχειρίας καὶ συμβουλῆς κοινοτέρας. Ζητοῦμεν λοιπὸν ἐκ τοῦ Σώματος τῶν τιμιωτάτων Γουναράδων νὰ ἔχωμεν ἕνα συνεπίτροπον ἡμῖν καὶ συμπράκτορα, οὗτινος ἡ ἐκλογὴ ἐξήρτηται ἐλευθέρως ἐκ τοῦ ἰδικοῦ σας τάγματος· ἀνίσως δὲ καὶ ἐζητεῖτε καὶ τὴν ἡμετέραν ψῆφον ἠθέλομεν ἐκλέξῃ τὸν τιμιώτατον κυρίτζη Μιχαλάκη κιουρκτζήπασην, ὡς προχρηματίσαντα ἐπίτροπον καὶ ἑπομένως εἰδήμονα καὶ πρακτικόν. Εἰδοποιοῦμεν λοιπὸν τὴν τιμιότητά σας διὰ τοῦ παρόντος ἐνσφραγίστου τῆς Σχολῆς γράμματος νὰ συνάξετε τὸ Σῶμά σας, νὰ προβάλετε κοινῶς ταύτην τὴν ὑπόθεσιν καὶ ἢ παμψηφεὶ νὰ ἐπιβεβαιώσετε τὸν προβληθέντα παρ' ἡμῶν κυρίτζη Μιχαλάκη, ἢ νὰ ἐκλέξητε ἕτερόν τινα πρόσφορον διὰ τὸ τοιοῦτον τοῦ Γένους ὑπούργημα. Ταῦτα μὲν ἐν τοσούτῳ, εἴησαν δὲ τὰ ἔτη ὑμῶν ὅτι πλεῖστα καὶ πανευτυχῆ.

(Τ. Σ.) ͵αωε', Ἀπριλίου ιε'.

Πρὸς τοὺς τιμιωτάτους Πρωτομαΐστορας τοῦ συστήματος τῶν Σαράφιδων.

Ἅπαντα τὰ καλῶς συστηθέντα καὶ διαιωνίσαντα ἀνέκαθεν ἐπωφελῆ συστήματα, ὑφ' ἑνὸς μὲν ἢ πολλὰ ὀλίγων ὑποκειμένων ἐθεμελιώθησαν, συνέστησαν, καὶ κατετάχθησαν, ὑπὸ πολλῶν δ' ὕστερον ὁμοῦ διῳκήθησαν, καὶ εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς τελειότητος ἔφθασαν, καὶ οἱ πρῶτοι οἱονεὶ δοκίμιον τῆς συστάσεως λαβόντες εἰς τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ προτεθέντος καὶ ἄλλους πολλοὺς συμπαρέλαβον· διὸ καὶ οὐ μόνον οἱ πρῶτοι οἰκισταὶ τῶν πόλεων τιμητέοι, ἀλλὰ καὶ οἱ δεύτεροι οἱ αὐξήσαντες καὶ ἀπαρτίσαντες αὐτὰς θαυμαστοὶ καὶ ἐγκωμίων ἄξιοι. Ὅθεν καὶ ἡμεῖς οἱ Ἔφοροι καὶ ἐπίτροποι τῆς Πατριαρχικῆς, παγκοίνου καὶ Μεγάλης Σχολῆς τοῦ Γένους δοκίμιον ἱκανὸν λαβόντες περὶ τῆς αἰσίας προόδου καὶ μεγάλης προκοπῆς τῶν κατοικούντων καὶ προσερχομένων ἔξωθεν τῇ Σχολῇ μαθητῶν, καὶ πληροφορηθέντες, ὅτι ἐκ τῆς ἤδη συσταθείσης τάξεως, ἐσωτερικῆς τε καὶ ἐξωτερικῆς τοῦ Μουσείου διοικήσεως, πρέπει νὰ ἐλπίζῃ τὸ Γένος ἡμῶν ἐντὸς ὀλίγου μεγίστην ἐπίδοσιν, ἐστοχάσθημεν, ὅτι ἔφθασεν ὁ καιρὸς ἐν ᾧ χρήζει τὸ πρᾶγμα πολυχειρίας, καὶ συμβουλῆς κοινοτέρας. Ζητοῦμεν λοιπὸν ἐκ τοῦ σώματος τῶν τιμιωτάτων Σαράφιδων νὰ ἔχωμεν ἕνα συνεπίτροπον ἡμῖν καὶ συμπράκτορα οὗτινος ἡ ἐκλογὴ ἐξήρτηται ἐλευθέρως ἐκ τοῦ ἰδικοῦ σας τάγματος. Ἀνίσως δὲ καὶ ἐζητεῖτε καὶ τὴν ἡμετέραν ψῆφον ἠθέλαμεν ἐκλέξῃ τὸν τιμιώτατον Μισὲρ Σκαρλάτον Σεβαστόπουλον, ὡς προχρηματίσαντα ἐπίτροπον τῆς Σχολῆς, καὶ ἑπομένως εἰδήμονα καὶ πρακτικόν. Εἰδοποιοῦμεν λοιπὸν τὴν τιμιότητά σας διὰ τοῦ παρόντος ἐνσφραγίστου τῆς Σχολῆς γράμματος, ὁποῦ συναχθέντες εἰς ἓν νὰ προβά-

λετε κοινῶς ταύτην τὴν ὑπόθεσιν, καὶ ἢ παμψηφεὶ νὰ ἐπιβεβαιώσετε τὸν προβληθέντα παρ' ἡμῶν Μισὲρ Σκαρλάτον, ἢ νὰ ἐκλέξετε ἕτερόν τινα πρόσφορον διὰ τὸ τοιοῦτον τοῦ Γένους ὑπούργημα. Ταῦτα μὲν ἐν τοσούτῳ, εἴησαν δὲ τὰ ἔτη ὑμῶν ὅτι πλεῖστα καὶ πανευτυχῆ.

(Τ. Σ.) αωέ, Ἀπριλίου ιέ.

ΑΠΑΝΤΗΣΙΣ

Τῶν πραγματευτῶν

πρὸς τὸ γράμμα τῆς Σχολῆς τὸ ἀπὸ ιε'. Ἀπριλίου πρὸς αὐτοὺς γεγραμμένον.

Τοῖς πανιερωτάτοις ἁγίοις Ἀρχιερεῦσι, πανεκλαμπροτάτῳ Πεγζαδέ, καὶ εὐγενεστάτοις ἄρχουσι, τοῖς Ἐφόροις καὶ ἐπιτρόποις τῆς Σχολῆς τοῦ Γένους τὴν ὡς εἰκὸς μετ' εὐλαβείας καὶ σέβας προσκύνησιν.

Μεθ' ὅσης χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως λαβόντες τὴν πρὸς ἡμᾶς σταλεῖσαν ἐπιστολήν σας, εἴδομεν τὴν ἀξίωσιν, ὁποῦ μᾶς κάμνετε ζητοῦντες μετὰ τὴν τοῦ Κὺρ Κωνσταντίνου Γεωργίου Μανδραζόγλου ἐκλογὴν προγεγονυῖαν, καὶ τὸν τιμιώτατον κύριον Γεώργιον Χ'' Κώστα συνεπίτροπόν σας, καὶ ἐμφανίσαντες αὐτὴν εἰς τοὺς λοιποὺς τοῦ ἡμετέρου συστήματος ἐνέκριναν ὄχι μόνον τὴν ἀξίωσίν σας, ἀλλὰ καὶ δόξαν ἀνέπεμψαν τῷ Θεῷ ἐκ βαθέων καρδίας ἕκαστος διὰ τὴν ἀνέγερσιν τῆς Σχολῆς, καὶ διὰ τὸν ἐπαινετὸν ζῆλον τῆς κηδεμονίας, ἐπιμελείας τε καὶ προθυμίας, καὶ θερμῆς παραστάσεως ὁποῦ δεικνύετε. Ἄμποτε ἡ θεία αὐτοῦ πρόνοια νὰ ἀνταμείψῃ μὲ ἀνάλογον προκοπὴν καὶ καρποὺς ἀξίους τὴν διακαῆ προθυμίαν καὶ μέριμναν ὁποῦ ἀνεζώσθητε. Ἐν τοσούτῳ ἐπαρακαλέσαμεν τὸν κὺρ Γεώργιον Χ'' Κώστα νὰ ἀναδεχθῇ τὸ βάρος μετὰ τοῦ προεκλεχθέντος κὺρ Μανδραζόγλου, καὶ ἀναπληρώσωσι τὸ ἀνῆκον εἰς ὅλον τὸ Σῶμά μας χρέος πρὸς τὴν Σχολὴν ταύτην τοῦ Γένους, ἑπόμενοι τὰ ἴχνη τοῦ δρόμου, ὁποῦ τὸ παράδειγμα, καὶ ἡ εὔλογος συμβουλή σας τοὺς δεικνύει, μιμούμενοι τὸ ἀκόραστον τοῦ τρόπου σας καὶ διάπυρον ἔρωτα τοῦ κοινοῦ συμφέροντος, πρὸς ἐπίδοσιν τῆς Σχολῆς καὶ ἀνακάλεσιν τῆς προκοπῆς τῶν μαθημάτων εἰς τὸ Γένος· προσκυνοῦντές σας μένομεν.

Κων/πολις. 1805 Ἀπριλίου 25. (Σύστημα τῶν πραγματευτῶν Ῥωμαίων ἐν Κωνσταντινουπόλει.)

ΑΠΑΝΤΗΣΙΣ

Τῶν Σαράφιδων

πρὸς τὸ τῆς Σχολῆς γράμμα τὸ ἀπὸ ιε'. Ἀπριλίου.

Τοῖς φιλογενέσι καὶ φιλοκάλοις τῆς κατὰ τὸν Κουρούτζεμεν κοινῆς Ἑλληνικῆς, μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς ἐφόροις τε καὶ ἐπιτρόποις τὴν ὀφειλομένην ταπεινὴν προσκύνησιν.

Ἐκ τοῦ πρὸς ἡμᾶς σεβαστοῦ ὑμῶν γράμματος πληροφορηθέντες τὴν γιγνομένην πρόσκλησιν εἰς τὸ νὰ διορισθῇ καὶ ἐκ μέρους τοῦ ῥουφετίου μας εἰς ἐπίτροπος τῆς Μεγάλης ταύτης Σχολῆς, χάριτας ὁμολογήσαντες ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ πρὸς ἡμᾶς τιμῇ, ἀπεκαταστήσαμεν ἐκ μέρους πάντων ἡμῶν ἐπίτροπον τὸν εὐγενέστατον Μισὲρ Σκαρλάτον Σεβαστόπουλον, ὡς εἰδήμονα τοιούτων ἐπιστασιῶν, καὶ πρακτικὸν καὶ φιλόκαλον καὶ ὡς ζῆλον ἔνθερμον ἔχοντα πρὸς δυνατὴν συνδρομήν, καὶ παράστασιν εἰς τὰ κοινωφελῆ ἔργα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ πρώτιστον τὰ Σχολεῖα, καὶ τούτων τὸ ἐξαίρετον πάλιν αὐτὴ ἡ κοινὴ μεγάλη Σχολή, ἧς τοὺς ἐν ὀλίγῳ διαστήματι καιροῦ γενομένους μεγάλους καρποὺς καὶ προόδους ἀκούσαντες καὶ πληροφορούμενοι, χαίροντες ἀπὸ ψυχῆς δοξάζομεν τὸν ἅγιον Θεόν, τὸν ὁποῖον παρακαλοῦμεν νὰ διαφυλάττῃ τοὺς ἀγαθοὺς ταύτης προστάτας ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ διὰ νὰ αὐξάνουν τὰ καλά, μένοντες

αωε', Ἀπριλίου κγ'.

Προθυμότατοι εἰς τὰς ὑμετέρας ἐπιταγὰς
ΣΙΛΒΕΣΤΡΟΣ, *Σαράφης τοῦ Ὀχέννη.*

ΓΡΑΜΜΑ

Τοῦ Κρήτζσκη

Πρὸς τοὺς ἐντιμοτάτους καὶ χρησιμωτάτους κυρίους ἐπιτρόπους τῆς κοινῆς Σχολῆς τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ πανευγενεστάτους ἄρχοντας.

1805, Φεβρ. 17, Μόσχα.

Ἡ ἀφιέρωσις τοῦ ἀειμνήστου ἀρχιερέως κ.κ. ἀρχιεπισκόπου Νικηφ. τοῦ Θεοτόκη πρὸς τὸ Σχολεῖον τὸ κοινὸν τοῦ Γένους τοῦ Ἁγ. Ὄρους ἀπὸ πολὺ σᾶς εἶναι γνωστόν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ

μακαρίτου πολλοὶ (ἀνώνυμοι) ἐπροθυμοποιήθησαν τότε εἰς τὸ νὰ αὐξήσουν ἐπάνω εἰς αὐτὸ τὸ θεμέλιον ποσότητα ἀρκετήν, ὁποῦ μὲ τὰ διάφορά τους βάνοντάς τα εἰς τὸν πάγκον πρὸς ὠφέλειαν τοῦ Σχολείου, καὶ ὅλα μὲ τὸ σήμερον καὶ αὔριον μέχρι τῆς σήμερον ἐκατήντησε καὶ οὐδὲν ἐκατόρθωσαν, καὶ μέχρι τέλους εἶπον καὶ τὸ ὄχι. Ἐγὼ ἀπεφάσισα αὐτὴν τὴν ποσότητα νὰ σᾶς τὴν ἐμβάσω εἰς τὸ νὰ βαλθῇ εἰς τόπους ἀσφαλεῖς, ὁποῦ νὰ καρποφορῆται τὸ Σχολεῖον, καὶ παρακαλῶ μὲ πρώτην πόσταν νὰ μὲ εἰδοποιήσετε γενικῶς τὴν κατάστασιν τοῦ Σχολείου, καὶ τί μαθήματα παραδίδονται, πόσοι διδάσκαλοι, καὶ πόσοι μαθηταί, καὶ πόσον εἰσόδημα ἔχει ἀπὸ καπιτάλια δίδωντας τὴν ἐπιςολὴν τῷ ἀγαπητῷ μοι φίλῳ κυρίῳ Φωτίῳ· προσέτι φανερώσατέ μοι εἰς ποίους ἀσφαλεῖς τόπους ἔχετε σκοπὸν νὰ τὰ βάλετε, καὶ πόσον εἶναι τὸ διάφορόν τους τὰ 100. Μένω

Τῆς ὑμετέρας ἐντιμότητος καὶ πανευγενίας δοῦλος ταπεινὸς

ΜΩΫΣΗΣ ΚΡΙΤΖΣΚΗΣ.

ΑΠΑΝΤΗΣΙΣ

Τῶν ἐπιτρόπων.

Ἐλάβομεν μὲ μεγάλην μας χαρὰν τὴν τιμίαν σας σημειωμένην τῇ ιθ' Φεβρουαρίου τοῦ τρέχοντος Σωτηρίου ἔτους, ἀπὸ τὴν ὁποίαν εἴδομεν, ὅτι γράφετε, πῶς ἔχετε σκοπὸν νὰ στείλετε τὰ ἀφιερωθέντα ἄσπρα παρὰ τοῦ ἀειμνήστου ἀρχιεπισκόπου Νικηφόρου τοῦ Θεοτόκη εἰς τὸ Σχολεῖον τοῦ Ὄρους· τὰ πράγματα ὅμως ἄλλαξαν, καὶ πρέπει νὰ λάβετε τὸν κόπον διὰ νὰ ἀκούσετε τὰ διατρέξαντα μέχρι τοῦδε.

Τὸ γένος ὅλων τῶν εὐσεβῶν χριστιανῶν ἀπεφάσισε πρὸ πέντε χρόνων, καθὼς ἠξεύρετε, νὰ συστήσῃ ὄχι ἁπλῶς σχολεῖον, ἀλλὰ ἀκαδημίαν εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος, καὶ προεθυμοποιήθησαν ἅπαντες καὶ ἱερωμένοι καὶ λαϊκοὶ εἰς κατόρθωσιν τούτου τοῦ θεαρέστου καὶ ἐπωφελοῦς ἔργου. Ὅθεν καὶ ἐπὶ τούτῳ ἐξαπεστάλησαν ἐδῶθεν καὶ ἔξαρχοι παρὰ τοῦ Παναγιωτάτου Πατριάρχου καὶ διδάσκαλοι πρὸς παρατήρησιν καὶ ἐξέτασιν τῆς καταστάσεως τοῦ ἐκεῖσε Σχολείου καὶ εὐθὺς ἐφύτρωσεν ἕνα μεγάλον σκάνδαλον μεταξὺ τῶν Πατέρων ποῦ νὰ συστηθῇ· καὶ μόλις ἠδυνήθη ἡ ἁγία Σύνοδος νὰ ἐφησυχάσῃ τὴν ἀναφυεῖσαν μεταξὺ τῶν Μοναστηρίων διχόνοιαν· τέλος πάντων ὕστερον ἀπὸ τόσα καὶ τόσα ἄρχισαν νὰ παραδίδωσι μαθήματα. Τὸ πρᾶγμα ὅμως δὲν προέβαινε, ἀλλὰ ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ εἰς τὸ χεῖρον ἐκαταντοῦσε· μαθηταὶ πολλὰ ὀλίγοι, πέντε ἓξ μόλις· τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα δύσκολα· αἱ ταραχαὶ καὶ τὰ σχίσματα πάμπολλα, πειρασμοὶ καὶ ἐπηρεασμοὶ πανταχόθεν, καὶ οὐδεμία προκοπὴ πολλή, ἢ ὀλίγη ἐγίνετο εἰς δύο ἥμισυ χρόνους, ὁποῦ ἐκεῖ διέμειναν διδάσκαλοι, εἰς τρόπον ὁποῦ ἐβίασαν τὰ πράγματα καὶ ἡμᾶς τοὺς ἐπιτρόπους, καὶ τὴν χορείαν τῶν ἀρχιερέων, ἀρχόντων, καὶ πραγματευτῶν νὰ ἀλλάξωμεν γνώμην ἐξ αἰτίας τῶν ὅσων εἴδομεν καὶ ἠκούσαμεν, καὶ νὰ βεβαιωθῶμεν ἐμπράκτως, ὅτι ἐκεῖνο ὁποῦ δὲν ἠμπόρεσεν ὁ βαθύνους καὶ σοφώτατος καὶ ἁγιώτατος μέγας Εὐγένιος ὁ Βούλγαρις, ἡμεῖς δὲν δυνάμεθα νὰ τὸ κατορθώσωμεν μάλιςα εἰς τὰς παρούσας περιστάσεις, ἀλλὰ εἰς μάτην ἤθελον νὰ καταδαπανῶνται τόσα καὶ τόσα ἄσπρα, χωρὶς νὰ γίνεται χαμμία προκοπὴ καὶ ὠφέλεια εἰς τὸ Γένος τῶν χριστιανῶν.

Διὰ ταῦτα λοιπὸν ἔγιναν πολλαὶ συνελεύσεις καὶ σκέψεις περὶ τοῦ πρακτέου· ὅλοι οἱ Προὔχοντες εἶχον ζῆλον μεγάλον διὰ σύστασιν μιᾶς Ἀκαδημίας, πλὴν δὲν ἐβιάζοντο εἰς τὴν ἐκτέλεσιν ταύτης, φοβούμενοι νὰ μὴ γίνῃ ἡ ἐσχάτη πλάνη χείρων τῆς πρώτης. Τελευταῖον ὕστερον ἀπὸ τόσους στοχασμοὺς καὶ συμβουλὰς ἐν ταῖς κατὰ μέρος Συνόδοις τῶν ἐνδημούντων Ἀρχιερέων, καὶ συνελεύσεσιν Ἀρχόντων, καὶ συνάξεσι πραγματευτῶν ἔγινε τὸν Ἰανουάριον τοῦ παρελθόντος χρόνου μία γενικὴ συνέλευσις παντὸς τοῦ Γένους εἰς τὸ Πατριαρχεῖον, προκαθεζομένου τοῦ Παναγιωτάτου ἡμῶν Δεσπότου, τῶν σεβασμιωτάτων ἐγκρίτων, τῶν λοιπῶν πανιερωτάτων ἐνδημούντων Ἀρχιερέων, τῶν Πεϊζαδέδων, ἀρχόντων καὶ πραγματευτῶν, καὶ ἀπεφασίσθη νὰ μετακομισθῇ ἡ Σχολὴ τοῦ ἁγίου Ὄρους καὶ τοῦ Φαναρίου, καὶ νὰ ἀγορασθῇ τὸ Παλάτιον τοῦ ὑψηλοτάτου Αὐθέντου Ἀλεξάνδρου Β'. Μαροκορδάτου, τὸ εὑρισκόμενον εἰς τὸ χωρίον Κουρουτζεσμὲν καλούμενον, ὅπερ ἀπέχει μίαν ὥραν ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ εἰς τὸ ὁποῖον κατοικοῦσι τὸ περισσότερον μέρος τοῦ χρόνου, καὶ Αὐθένται, καὶ Ἀρχιερεῖς, καὶ Ἄρχοντες καὶ ὁ Πατριάρχης τὸ θέρος, καὶ ἐκεῖ νὰ συγκροτηθῇ ἡ Πατριαρχικὴ πάγκοινος Σχολὴ τοῦ ἡμετέρου Γένους· τόπος ἥσυχος, εὔκρατος, μὲ λειμῶνας καὶ κήπους ὡραιοτάτους, μὲ νερὰ ἀεννάως τρέχοντα, μὲ εὐρυχωρίας πολλάς, μὲ ὅλας τὰς ἀναπαύσεις, καὶ κατ' ἐξοχὴν πάντοτε ἔμπροσθεν εἰς τὰ μάτια

Digitized by Google

τοῦ Πατριάρχου, τῆς Συνόδου, καὶ τῶν Εὐγενῶν· τόπος εἰς τὸν ὁποῖον εὐκόλως ἠμποροῦν νὰ πηγαίνουν καὶ οἱ διάκονοι τῶν Ἀρχιερέων, καὶ λοιποὶ μαθηταὶ πανταχόθεν. Διότι, καθὼς ἠξεύρετε, ἐδῶ εἶναι τὸ κέντρον τῆς πίστεώς μας καὶ τοῦ Γένους μας.

Ἠγοράσθη λοιπὸν τοῦτο τὸ μεγαλοπρεπὲς παλάτιον διὰ ὀγδοῆντα πέντε χιλιάδας γρόσια, τὰ ὁποῖα κατέβαλον μέρος μὲν οἱ μακαριώτατοι Πατριάρχαι, καὶ οἱ πανιερώτατοι Ἀρχιερεῖς, μέρος δὲ οἱ Αὐθένται καὶ οἱ Εὐγενεῖς τῆς Βασιλευούσης· ἐμερεμετίσθη καὶ ἐπεσκευάσθη εἰς εἶδος Σχολείου, ὅσον τὸ δυνατόν, καὶ ἐστρώθη· διὰ τὰ ὁποῖα ἐξωδεύθησαν δεκαὲξ χιλιάδες γρόσια, ἐπάρθησαν τὰ παλαιὰ καπιτάλια τῆς πάλαι ἐν Κωνσταντινουπόλει Σχολῆς, ἀπὸ δὲ τῆς τοῦ Ὄρους οὐδέν, ἐξαιρῶντας τὴν βιβλιοθήκην τοῦ ἀειμνήστου Ἀρχιεπισκόπου Νικηφόρου τοῦ Θεοτόκη, καθότι δὲν εἶχεν ἀποκτήσει ἐκείνη τίποτε, ἀλλὰ μόνον ὑποσχέσεις, αἵτινες ἐκτελέσθησαν ἐπὶ τῇ ἀνεγέρσει ταύτης τῆς παγκοίνου, καὶ προσετέθησαν καὶ ἄλλα ἀπὸ ἐλέη καὶ προσφορὰς διαφόρων χριστιανῶν, καὶ εἶναι ἡ ποσότης του σήμερον ὀγδοῆντα δύο χιλιάδες γρόσια, ἅπερ τοκίζονται εἰς αὐλικὰς ἀρχιερατικὰς ὁμολογίας, ὁποῦ εἶναι αἱ πλέον ἀσφαλέστεραι τῆς Τουρκίας, καὶ ὁ τόκος τους εἶναι δέκα τοῖς ἑκατόν. Ἐγένετο δὲ Πατριαρχικὸν Συνοδικὸν Σιγγίλιον διορίζον ἐφόρους μὲν τῆς παγκοίνου ταύτης Σχολῆς τὸν κατὰ καιρὸν Παναγιώτατον Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην, τὸν κατὰ καιρὸν Διερμηνευτὴν τῆς Ὀθωμανικῆς Πόρτας, τὸν κατὰ καιρὸν μέγαν Λογοθέτην τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, καὶ ἐπὶ ζωῆς τὸν Ἐκλαμπρότατον Πεϊζαδὲ Δημήτριον Μουρούζην, ἐπιτρόπους δὲ ἐκ μὲν τοῦ ἱερατικοῦ καταλόγου δύο ἐγκρίτους Συνοδικοὺς Ἀρχιερεῖς, τοὺς ἐλλογιμωτέρους, δύο εὐγενεῖς, τοὺς πλέον ζηλωτάς, καὶ δύο πραγματευτάς, οἵτινες νὰ συμβουλεύωνται ἀναμεταξύ τους εἰς κάθε ὑπόθεσιν τῆς παγκοίνου Σχολῆς, καὶ ὅσα μόνοι τους δύνανται νὰ διαλύσουν νὰ τὰ ἀποφασίζουν, ὅσα δὲ χρήζουσι βοηθείας νὰ τὰ ἀναφέρωσιν εἰς τὴν Σύνοδον, καὶ εἰς τὴν γενικὴν συνέλευσιν τοῦ Γένους, καὶ δύνανται νὰ ἐκλέγωσιν ἐπιτρόπους καὶ ἄλλους πραγματευτὰς διὰ τὰς διαφόρους ὑποθέσεις, εἰσοδήματα καὶ ἐλέη καὶ ἄλλα, (καθὼς καὶ κατ' αὐτὰς τὰς ἡμέρας μέλλουσι νὰ ἐκλέξουν δύο ἐκ τοῦ συστήματος τῶν πραγματευτῶν) νὰ ἔχωσι χρέος νὰ δίδωσιν ἅπαντες κατ' ἔτος λογαριασμὸν ἀκριβῆ καὶ λεπτομερῆ ἔμπροσθεν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου διὰ τὰ ἔξοδα, προσθήκας καὶ ἀφαιρέσεις, ἀφιερώματα καὶ ἐλέη, ὁποῦ ἤθελον προσκτηθῶσιν εἰς τὸν κάθε χρόνον, καὶ νὰ γίνωνται ἴσα τούτου τοῦ λογαριασμοῦ, καὶ νὰ διαμοιράζωνται εἰς τοὺς προὔχοντας, ἀρχιερεῖς καὶ εὐγενεῖς, καὶ πρώτους τῶν πραγματευτῶν. Ἐξελέξαντο Σχολάρχην καὶ Φιλόσοφον τὸν Ἀρχιμανδρίτην Δωρόθεον Πρώϊον, Χῖον, ἄνδρα περιώνυμον, καὶ μέγα ὄνομα ἐπὶ σοφίᾳ ἔχοντα, κλεϊζόμενον καὶ ἀπὸ τῆς ἐν Χίῳ σχολαρχίας του, καὶ ἄλλους τρεῖς διδασκάλους· καὶ οὕτω τῇ α' Ἰουνίου ἄνοιξεν ἡ Ἀκαδημία, καὶ τῇ ϛ' τοῦ αὐτοῦ μηνὸς παρόντος τοῦ Παναγιωτάτου, τῆς ἁγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου, τῶν Αὐθεντῶν καὶ ἑτέρων εὐγενῶν, πραγματευτῶν, διδασκάλων καὶ ἄλλου πλήθους ἀναριθμήτου ἐξεφωνήθη παρὰ τοῦ ῥηθέντος Σχολάρχου ἐν τῇ μεγάλῃ σάλᾳ τῶν Φιλοσοφικῶν μαθημάτων λόγος περὶ Φιλοσοφίας καὶ Θεολογίας καὶ περὶ τοῦ πῶς δύνανται αἱ ἐπιστῆμαι νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν παλαιάν τους πατρίδα, τὴν Ἑλλάδα· μετὰ ταῦτα ἐξεφώνησε καὶ ὁ τῆς εὐγλωττίας διδάσκαλος ἐγκώμιον τῆς ἑλλάδος φωνῆς, καὶ σᾶς λέγομεν, ὅτι ἕνα τοιοῦτον θέλημα ἦτον ἄξιον κατανύξεως νὰ βλέπῃ τινὰς τὸν Παναγιώτατον, καὶ τοὺς Ἀρχιερεῖς νὰ κλαίωσιν ὑπὸ τῆς χαρᾶς, τοὺς εὐγενεῖς νὰ δακρύωσιν ἀπὸ τὸν ζῆλον, καὶ ὅλους γενικῶς νὰ χαίρωσι καὶ νὰ ἐπεύχωνται ἐπὶ τῇ συστάσει ταύτης τῆς παγκοίνου Σχολῆς, καὶ ὁ ἅγιος Θεὸς νὰ κατευοδώσῃ τοῦτο τὸ θεάρεστον καὶ ἐπωφελὲς κατόρθωμα.

Συνέρρευσαν δὲ πανταχόθεν πλῆθος μαθητῶν ἱερωμένων καὶ λαϊκῶν, ὥστε ὁποῦ σήμερον πλέον δὲν τοὺς χωρεῖ, καθότι ἐξαιρῶντας τοὺς διδασκάλους, τὸν Σχολάρχην, καὶ τοὺς ὑπηρέτας των κατοικοῦσι μέσα ὑπὲρ τοὺς ὀγδοήκοντα μαθητάς, καὶ οἱ προσερχόμενοι σήμερον βιάζονται νὰ κατοικῶσιν εἰς ὀσπήτια χωριανὰ μὲ ἐνοίκιον, καὶ καθὼς ἔμαθον ταύταις ταῖς ἡμέραις ὁ ἀριθμὸς τῶν μέσα καὶ ἔξω κατοικούντων καὶ καθ' ἑκάστην ἀκροαζομένων μαθητῶν τὰ μαθήματα συμποσοῦνται εἰς ἑκατὸν ἑξήκοντα. Παραδίδονται τώρα Μαθηματικὰ τοῦ ἀειμνήστου Νικηφόρου τοῦ Θεοτόκη, ἡ Λογική, τὰ ποιητικὰ τοῦ Ὁμήρου, τὰ λογογραφικὰ τοῦ Θουκυδίδου, τοῦ Πλουτάρχου, τοῦ Ξενοφῶντος, τοῦ Ἰσοκράτους, καὶ τοῦ Λουκιανοῦ (καὶ εἶναι νόμος τῆς Σχολῆς, ὁ προσερχόμενος μαθητὴς νὰ ἔχῃ ὀλίγην τινὰ εἴδησιν τῆς Γραμματικῆς καὶ τῶν εὐληπτοτέρων συγγραφέων)· τὸν ἐρχόμενον χρόνον ἔχουν νὰ διδαχθοῦν ἡ Τριγωνομετρία, αἱ Κωνικαὶ τομαί, ἡ Ἄλγεβρα, ἡ Μετα-

Digitized by Google

φυσική, καὶ τὸν τρίτον χρόνον τὰ Φυσικὰ τοῦ Θεοτόκη, καὶ τὰ ἠθικά, καὶ τὸν τέταρτον τὰ Ἀστρονομικὰ καὶ τὰ Θεολογικά. Ἐν τούτοις δὲ νὰ παραδοθῇ δὶς ἡ ῥητορικὴ διὰ τοὺς Ἱεροκήρυκας· καὶ οὕτω νὰ ἀνακυκλοῦνται εἰς κάθε τετραετίαν ὅλα τὰ μαθήματα, ὁποῦ εἶναι ἀναγκαῖα σήμερον εἰς τὸ Γένος μας.

Εἰς τὸ τέλος ἑκάστου μηνὸς γίνονται γυμνάσια μεταξὺ τῶν μαθητῶν ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν διδασκάλων προβάλλοντες καὶ διαλύοντες προβλήματα μαθηματικὰ καὶ ἀριθμητικὰ (καὶ εἰς τὸ μετέπειτα καὶ ἄλλα προβλήματα κατὰ τὰς ἐπιστήμας ὁποῦ παραδίδονται)· συντρέχει πλῆθος πολὺ παντὸς γένους καὶ πάσης τάξεως ἀνθρώπων, βλέπουσι τὰς προόδους τῶν μαθητῶν καὶ ἀποροῦσι καὶ θαυμάζουσι καὶ τὴν ἐπιμέλειαν τῶν διδασκάλων καὶ τὴν ἀγχίνοιαν τῶν μαθητῶν. Πολλοὶ Φράγγοι ἐλθόντες ἀπὸ τὸ Σταυροδρόμι καὶ ἀκούσαντες καὶ ἰδόντες ὡμολόγησαν, ὅτι εἰς τὴν Εὐρώπην δὲν γίνεται τόσον ὀγλίγωρος ἡ προκοπή. Ὅλος ὁ κόσμος, ἀδελφέ, ἐφιλοτιμήθη νὰ μάθῃ, νὰ προκόψῃ, καὶ ἐξαιρῶντας καὶ πολλοὺς ἀρχιερεῖς ὁποῦ συχνάζουσι καθ' ἑκάστην εἰς τὰς παραδόσεις εἶναι καὶ ἕνας ὁποῦ ἔγινε μαθητής.

Κάθε τρεῖς μῆνας δύο συνοδικοὶ ἔγκριτοι ἀρχιερεῖς τῶν ἐλλογιμωτάτων μὲ τρεῖς προβεβηκότας διδασκάλους ἔχουσι χρέος ἀπαραίτητον νὰ πηγαίνωσι μετὰ τῶν ἐφόρων καὶ ἐπιτρόπων εἰς τὴν πάγκοινον Σχολὴν καὶ νὰ ἐξετάζωσι τὴν πρόοδον ὁποῦ οἱ γραμματικευόμενοι ἔκαμον κατ' ἐκεῖνο τὸ διάστημα, καὶ τοὺς μὲν προκόπτοντας μαθητὰς στέφουσι μὲ βραβεῖα, τοὺς δὲ ἀμελεῖς καὶ προσκόπτοντας ἐπιπλήττουσι καὶ ἐλέγχουσι παρρησίᾳ.

Εἴδομεν λοιπὸν καὶ ἡμεῖς καὶ ὅλος ὁ κόσμος πόση προκοπὴ ἔγινεν εἰς αὐτὸ τὸ ὀλίγον διάστημα τοῦ καιροῦ τῆς συστάσεως τῆς Σχολῆς. Καθ' ἑκάστην γίνονται ὁμιλίαι περὶ νέων προσόδων διὰ τόσας ἄλλας ἐλλείψεις ὁποῦ ἔχει ἡ ῥηθεῖσα Σχολή. Πρῶτον μὲν χρειάζεται νέας οἰκοδομάς, δηλ. ἕως πεντήκοντα, ἑξήκοντα τοὐλάχιστον κάμαραις νέαις πρὸς κατοικίαν καὶ ἄλλων μαθητῶν. Δεύτερον ἡ πάγκοινος τρέφει καὶ 14 μαθητάς, ἐνῷ εὑρίσκονται μέσα τόσοι καὶ τόσοι ὑστερημένοι τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου· χρειάζεται λοιπὸν ἔξοδα πρὸς τροφὴν πολλῶν. Τρίτον πρέπει νὰ γράψωμεν εἰς Εὐρώπην διὰ νὰ ἔλθουν ἐργαλεῖα διάφορα τῆς Μαθηματικῆς καὶ Φυσικῆς, διὰ τὰ ὁποῖα βέβαια δὲν θέλει πληρώσομεν ἀπὸ τὰ καπιτάλια. Τέταρτον χρειάζονται καὶ ἄλλοι διδάσκαλοι καὶ ἄλλων γλωσσῶν, καὶ ἐν ἑνὶ λόγῳ κάθε ἡμέραν προκύπτουσι νέα ἔξοδα διὰ διαφόρους χρείας, βιβλία, τροφάς, ἐνδύματα καὶ ἄλλα. Τὰ εἰσοδήματα τὰ χρονικὰ ἀναβαίνουσιν ἕως δέκα χιλιάδες γρόσια· εἶναι ὅμως γενικὴ σπουδή, φροντὶς καὶ ἐπιμέλεια παντὸς τοῦ Γένους εἰς τὸ νὰ διπλασιασθοῦν. Ὁ κάθε ἀφιερωτὴς ἄσπρων ἢ πραγμάτων ὁποῦ ἤθελεν ἀφιερώσῃ ἔχει ἄδειαν νὰ ζητήσῃ τὸ ἀφιέρωμά του ἂν θέλῃ νὰ καταβληθῇ ὡς καπιτάλιον ἢ νὰ δαπανηθῇ εἰς οἰκοδομάς, ἢ ἀγορὰς ἀναγκαίων τῇ παγκοίνῳ· καὶ ἐὰν θελήσῃ τὸ πρῶτον, ἠμπορεῖ καὶ νὰ προσδιορίσῃ νὰ ἐξοδεύωνται εἰς τροφὴν μαθητῶν πτωχῶν· οὕτω, φέρ' εἰπεῖν, προχθὲς ἕνας χριστιανὸς ἀφιέρωσεν εἰς τὴν πάγκοινον Σχολὴν δύο χιλιάδας πεντακόσια γρόσια ἐπὶ συμφωνίᾳ νὰ τρέφεται διὰ παντὸς ἕνας μαθητὴς ὁ ὁποιοσδήποτε ἐπιμελής, πτωχός, γέννημα τῆς πατρίδος του, καὶ ἐὰν δὲν ἤθελεν εὑρεθῇ κἀνένας τῆς πατρίδος του, τότε νὰ τρέφεται ἄλλος ἀντ' αὐτοῦ, ἕως οὗ μετὰ δύο ἢ τρεῖς χρόνους, ἢ καὶ περαιτέρω, ἤθελεν ἀναφανῇ κἀνένας νέος ἐκ τῆς πατρίδος τοῦ ἀφιερωτοῦ, διὰ τὸ ὁποῖον καὶ ἔγινε γράμμα Συνοδικὸν ἐνυπόγραφον καὶ ἐσφραγισμένον ἀπὸ τὸν Πατριάρχην καὶ ἀπὸ τοὺς ἐφόρους καὶ ἐπιτρόπους τῆς παγκοίνου καὶ ἐπέρασεν εἰς τοὺς Κώδικας καὶ ἐδόθη τῷ διαληφθέντι ἀφιερωτῇ.

Ταῦτα λοιπὸν εἶναι τὰ μέχρι τοῦδε πραχθέντα περὶ τῆς Σχολῆς τοῦ Γένους. Σήμερον ἡ Ἐκκλησία, ἡ Σύνοδος, οἱ Οἰκουμενικοὶ Θρόνοι καὶ ὅλον τὸ Γένος τῶν Ῥωμαίων γνωρίζει διὰ πάγκοινον πατριαρχικὴν Σχολὴν τοῦ Γένους ταύτην τὴν κατὰ τὸν Κουρουτσεσμέν. Εἴδομεν ὅλοι καὶ ἐκαταλάβομεν ὅτι ἐδῶ γίνεται ἡ περισσοτέρα προκοπή, καὶ οἱ ἄλλοι Μακαριώτατοι Πατριάρχαι οἱ εὑρισκόμενοι ἐνταῦθα, καθὼς ὁ Ἀντιοχείας καὶ ὁ Ἱεροσολύμων, ἔγραψαν εἰς τοὺς Θρόνους αὐτῶν διὰ νὰ ἔλθωσι τέσσαρες διάκονοι Ἄραβες ἐγκρατεῖς τῆς ἰδίας αὐτῶν γλώσσης, διὰ νὰ σπουδάσωσι τὰ Ἑλληνικά, τὰ Φιλοσοφικὰ καὶ Θεολογικὰ καὶ νὰ ἐξαποσταλοῦν μετέπειτα ἱεροκήρυκες εἰς ἐκείνας τὰς ἐπαρχίας ὁποῦ δὲν λαλοῦνται τὰ ῥωμαϊκά. Τὸ αὐτὸ φροντίζουσι νὰ κάμουν καὶ διὰ τοὺς Ἀλβανίτας καὶ Βουλγάρους καὶ Ἀρμενίους Ὀρθοδόξους, ἀπὸ κάθε Γένος δύο ἱερωμένοι νὰ σπουδάζωσιν ἐδῶ ἀνεξόδως, καὶ ἔπειτα νὰ χειροτονῶνται παρὰ τοῦ Πατριάρχου ἱεροκήρυκες καὶ νὰ ἐξαποστέλλωνται εἰς τὰ ἴδιά τους Γένη διὰ νὰ κηρύττουν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ.

Ἀνίσως καὶ ἐκείνη ἡ μακαρία ψυχὴ τοῦ ἀειμνήστου Νικηφόρου τοῦ Θεοτόκη καὶ ἔβλεπε, καὶ ἤκουε τὰ κατορθωθέντα μέχρι τοῦδε,

Digitized by Google

βεβαιότατα ἤθελε κάμῃ πολλὰ περισσότερα πράγματα. Μ' ὅλον τοῦτο ὅλον τὸ Γένος καὶ τὸν μακαρίζει καὶ τὸν θαυμάζει διὰ τὴν ἄκραν του φιλογένειαν, καθότι καὶ τὸ ἐπλούτισε μὲ τὰ συγγράμματά του, καὶ δὲν τὸ ἐλησμόνησεν εἰς τὴν διαθήκην του· καὶ ὁ μὲν ἅγιος Θεὸς νὰ τὸν ἀναπαύσῃ (ὡς καὶ ἐσμὲν βέβαιοι) ἐν κόλποις Ἀβραάμ· ἡμεῖς δὲ οἱ χριστιανοὶ ἔχομεν χρέος καὶ ἀνδριάντα νὰ ἀναστήσωμεν αὐτῷ ἀγαθῆς μνήμης καὶ εὐγνωμοσύνης χάριν. Μάλιστα σᾶς παρακαλοῦμεν θερμῶς ἅπαντες οἱ πρώην καὶ νῦν ἐπίτροποι, καὶ ἅπαντες οἱ διδάσκαλοι καὶ μαθηταί, νὰ ἐπιστατήσετε αὐτοῦ νὰ ζωγραφισθῇ ἡ εἰκὼν τοῦ ἀειμνήστου Θεοτόκη ἀπὸ κἀμμίαν ἄλλην πρωτότυπον, καὶ νὰ μᾶς σταλῇ ἐδῶ διὰ νὰ βαλθῇ ἐν τῇ μεγάλῃ σάλᾳ τῆς Φιλοσοφικῆς παραδόσεως πρὸς παράδειγμα καὶ τύπον καὶ τῶν διδασκάλων καὶ τῶν μαθητῶν τῶν διατρεχόντων νῦν τὸ στάδιον τῆς μαθήσεως.

Πρόκειται δὲ καὶ τώρα σκοπὸς νὰ συγκροτηθῇ εἰς ἕνα ἄκρον τῆς παγκοίνου Σχολῆς Τυπογραφεῖον ὑπὸ τῇ προστασίᾳ καὶ ὁδηγίᾳ τῶν Ἐφόρων καὶ Ἐπιτρόπων καὶ τοῦ Σχολαρχείου διὰ νὰ τυπώνωνται εὐκόλως οἱ συγγραφεῖς οἱ ἐκκλησιαστικοὶ καὶ οἱ ἐξωτερικοί, ὧν ἔχει χρείαν τὸ πτωχὸν ἡμῶν Γένος, τό γε νῦν ἔχον. Εὑρίσκονται ἄνθρωποι φιλογενεῖς, οἵτινες καταβάλλουσι καπιτάλια πρὸς σύστασιν τοῦ διαληφθέντος Τυπογραφείου, τοῦ ὁποίου τὸ κέρδος ὅλον ἔχει νὰ δίδεται εἰς τὴν Σχολήν. Ἰδοὺ ἐν συνόψει ὅσα κατωρθώθησαν μέχρι τοῦδε, καὶ ὅσα μελετῶνται, τὰ ὁποῖα ὁ ἅγιος Θεὸς νὰ τὰ κατευθύνῃ ἐπ' ἀγαθῷ. Ἡ εὐγενία σας δὲ οὐ μόνον ὡς χριστιανός, ἀλλὰ καὶ ὡς φιλογενής, καὶ τῆς ἐπιδόσεως ζηλωτής, εἴμεθα βέβαιοι, ὅτι οὐ μόνον θέλετε ἐξαποστείλῃ ἐν τάχει τὰ ἀφιερωθέντα παρὰ τοῦ ἀειμνήστου ἀρχιερέως Νικηφόρου, ἀλλὰ καὶ θέλετε συμβουλεύσει, προτρέψει, παρακινήσει καὶ πολλοὺς ἄλλους κατοικοῦντας αὐτόθι φιλογενεῖς καὶ φιλομούσους, καὶ τὴν τοῦ Γένους καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐπιποθοῦντας σύστασιν καὶ πρόοδον καὶ αὔξησιν εἰς τὸ νὰ μιμηθοῦν καὶ ζῶντες τὴν χριστιανικωτάτην ψυχὴν ἐκείνου τοῦ μακαρίτου διὰ νὰ ἐξέλθῃ ὁπωσδήποτε τὸ Γένος ἀπὸ τὴν ἀμάθειαν, εἰς ἣν εἶναι πρὸ τοσούτων αἰώνων καταβεβυθισμένον, καὶ νὰ λάμψῃ, ἂν ὄχι καθὼς εἰς τοὺς χρυσοῦς του ἐκκλησιαστικοὺς καὶ πολιτικοὺς αἰῶνας, κἂν ὡς ἐπὶ τῶν ἀργυρῶν, καὶ νὰ ξεγυμνωθῇ τὴν αἰσχρὰν ἐσθῆτα τῆς ἀμαθίας ὁποῦ τὸ περικαλύπτει, καὶ νὰ ἀποδιώξῃ τὸ ὄνειδος τῆς ἀγροικίας, τὸ ὁποῖον οἱ μαθηταὶ τῶν Ἑλλήνων ἐλέγχουσι σήμερον τοὺς ἀπογόνους αὐτῶν. Ταῦτα μὲν ἐν τοσούτῳ, εἴησαν δὲ τὰ ἔτη σας πλεῖστα καὶ πανευτυχῆ.

Τῇ ιδ' Ἀπριλίου αωε', ἐν Κων/πόλει

ΟΙ ΠΡΩΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΟΙ. ΟΙ ΝΥΝ ΕΠΙΤΡΟΠΟΙ.

ΑΠΑΝΤΗΣΙΣ

Τοῦ Σχολάρχου

πρὸς τὸ ἀπὸ 7 Φεβρουαρίου τοῦ Ἀνθίμου Γαζῆ γράμμα.

Τὴν σὴν Ἐλλογιμότητα ἐν Χριστῷ ἀσπαζόμενος ἡδέως προσαγορεύω

Πρὸς ἣν ἐπισημειῶν καὶ αὖθις τὴν παροῦσάν μου, πρῶτον μὲν τῇ δηλοποιῶ, ὅτι ἔλαβον πρὸ καιροῦ τὰ ἐλλόγιμα γράμματά της, ἐν οἷς ἱκανῶς ὑπεραπολογεῖτο τῆς τοῦ λεξικοῦ συντάξεως, ἣν ἔχει ἀνὰ χεῖρας, καὶ ἐδείκνυε ψευδῆ τὴν διασπαρεῖσαν φήμην ὑπὸ τῶν μισοκάλων περί τε ἀμαθίας καὶ τῆς περὶ τὸν ἕλληνα λόγον ἀδυναμίας τάχα τῶν ἐν Βιέννῃ λεξικογράφων, ὅπερ οὐ μόνον ἐπέφερέ μοι τὴν πρώτην ἡσυχίαν καὶ εὐχαρίστησιν, ἀλλὰ καὶ τοιοῦτον μὲ κατέστησεν, ὥστε νὰ μὴν ἐπηρεάζωμαι ἀπὸ τοὺς φιλαιτιάμονας καὶ μισοκάλους. Δεύτερον δὲ τῇ δίδω τὴν εἴδησιν ὅτι καὶ ἡμεῖς ἐνταῦθα ὡς ἀπὸ μέρους τοῦ Μουσείου, κατὰ ζήτησιν τῶν φιλογενῶν καὶ φιλομούσων Ζωσιμάδων, καταγινόμεθα εἰς ἕνα τοιοῦτον κοινωφελὲς ἔργον, καὶ προσπαθοῦμεν διὰ νὰ γίνῃ, ὅσον ἐνδέχεται, πλῆρες, καὶ τῷ ὄντι κοινωφελείας αἴτιον, συλλέγομεν συγγραφεῖς διαφόρους, λεξικὰ καὶ παρατηρήσεις ἀνδρῶν σοφῶν καὶ θαυμαζομένων περὶ τὴν ἑλλάδα φωνήν, ὅπως ἐκ τούτων πάντων συμπληρώσωμεν ἕνα Λεξικὸν ὁπωσοῦν τέλειον, ἐπικεκριμένον, θεωρημένον καὶ συγγεγραμμένον ἀπὸ ἄνδρας εἰδήμονας καὶ ἐγκρατεῖς τῆς τε ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς γλώσσης. Διωρίσαμεν δὲ εἰς τοῦτο τὸ ἔργον τοῦ Μουσείου μέλη ἕξ, ἐξ ὧν εἶναι καὶ οἱ γνωστοὶ Ἱλαρίων, ὁ τοῦ ἐνταῦθα Μετοχίου τοῦ Σινᾶ Ὄρους ἡγούμενος, καὶ ὁ Νικόλαος Λογάδης, οἵτινες, ὡς εἶναι γνωστὸν αὐτῇ, ὄντες ἀρκετὰ τῆς παλαιᾶς καὶ νέας διαλέκτου ἐγκρατεῖς, εἶναι καὶ τῆς Ἱερᾶς Φιλοσοφίας θιασῶται. Αὐτοὶ λοιπὸν ἐγκύπτουσι λιπαρῶς εἰς τοὺς συγγραφεῖς, καὶ μὲ κάθε προθυμίαν καταγίνονται διὰ νὰ τὸ κατασήσουν, Θεοῦ δι-

Digitized by Google

δόντος, κοινωφελέστατον, ἐφ' ὅσον οἷόν τε εἰς τὸ ἡμέτερον Γένος· ἐξακολουθοῦμεν δὲ τὴν αὐτὴν μέθοδον καὶ τάξιν, ἣν κρατεῖ καὶ ἡ Ἐλλογιμότης της, καθὼς εἴδομεν εἰς τὸ φύλλον τοῦ Ἔχω ῥήματος, ὁποῦ μᾶς ἔστειλε. Ταῦτα λοιπὸν ἡμεῖς ἐδῶ περὶ τοῦ λεξικοῦ ἐργαζόμεθα, ἐλπίζοντες νὰ προκύψῃ θαυμαστὸν καὶ ἐπωφελέστατον. Τῇ δίδω δὲ ταύτην τὴν εἴδησιν οὐκ ἀπείργων αὐτὴν τοῦ ἀνὰ χεῖρας ἔργου, καθότι ἰδοὺ ὁποῦ τῇ ἐξαποστέλλω καὶ τὸν τῶν συνδρομητῶν κατάλογον, πέπεισμαι γάρ, ὅτι οὔτε τὸ τῆς Σχολῆς, οὔτε τὸ τῆς Βιέννης θέλει γένῃ τὸ ποθούμενον τέλειον, τό γε νῦν ἔχον, ἀλλ' ὅτι ἡ μέλλουσα γενεὰ δύναται νὰ χειραγωγηθῇ διὰ τούτων, νὰ παρατηρήσῃ τὰς ἐλλείψεις, ὑπερβολὰς καὶ παρεκτροπάς, καὶ νὰ ἀπαρτίσῃ τὸ ἐντελὲς λεξικὸν τῆς παλαιᾶς ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἂς μοὶ συγχωρήσῃ δέ, ὅτι δὲν τῇ ἀπεκρίθην εὐθύς, ἐπειδὴ τὸ πολυφρόντιστον γίγνεταί μοι συχνάκις αἴτιον καὶ ἄλλων ἐλλείψεων, οὖσα πεπεισμένη, ὅτι εἰμὶ καὶ ἔσομαι τῶν φιλελλήνων.

1805, τῇ 10 Μαΐου.

Τῆς σῆς Ἐλλογιμότητος φίλος ἀκραιφνὴς

Ὁ Σχολάρχης
ΔΩΡΟΘΕΟΣ ΠΡΩΙΟΣ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ

Τοῦ ἐκλαμπροτάτου Πεϊζαδὲ Σκαρλάτου Γκίκα

πρὸς τοὺς Ἐπιτρόπους.

Ἐξ Ἰλείου.

Τὴν τοῦ Στεφάνου τοῦ Ἐρρίκου μετάφρασιν πάλαι μὲν ὁ μακαρίτης Ἰωάννης διδάσκαλος, ὁ ἐξ Ἀγράφων ἀρχιτεκτονήσας, χρόνοις δ' ὕστερον (ἔτει τῷ ͵αψηγ') ἡμιτελῆ μοι καὶ ἀκατέργαστον ἐπιδείξας (ἦσαν δὲ μόνα τὰ ῥήματα ἐξηγημένα μέχρι τοῦ ω μεγάλου), ἐγὼ μέν, εἶπε, μέχρι τοῦ παρόντος καὶ ἐκοπίασα καὶ ἐδαπάνησα μηδενός ποτε καταθαρσύνοντος, ἢ συναντιλαμβανομένου, ἢ περὶ τούτου ἐρευνῶντος μέχρι ψιλῆς ἐρωτήσεως, ἐφεξῆς ὅμως τά τε ἄλλα καὶ τὸ πολιὸν καὶ δυσπάλαιστον γῆρας τὴν φερεπονίαν ἐκείνην οὐ συγχωροῦσιν. Ὅθεν καὶ αἰσθανόμενος μάλιστα τὴν αὐτῆς Ἐκλαμπρότητα δυναμένην νὰ ἐκπληρώσῃ τὸ ἐλλεῖπον, καὶ θεοῦ διδόντος νὰ συνεργήσῃ εἰς τὴν κοινωφελῆ τούτου ἔκδοσιν, καταπιστεύω αὐτῇ τοὺς ἐμοὺς ἱδρῶτας, ἐφ' ὅσον μὲν ζῶ συναγωνισόμενος καὶ συμπράξων, ἐπελθόντος δὲ τοῦ θανάτου, εὐθανατήσων κἂν εὔελπις, ὅτι μὴ ἐπὶ ματαίῳ τὸν βίον κατέτριψα. Ταῦτα τοῦ μακαρίτου εἰπόντος καὶ ὅσα τοιαῦτα, τότε μὲν πτοηθεὶς τοὺς κόπους ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐσελιδολόγουν μόνον τὴν υἱοθετηθεῖσαν θυγατέρα, καὶ πολλάκις ἀπαντῶν αὐτὴν ἀτημέλητον καὶ ἀκτένιστον, σπανίως ἐφιλοκάλουν καὶ ἐκόσμουν, ἀλλ' οὕτω ῥακοδυτοῦσαν, καὶ ἐξ ἀλουσίας αὐχμῶσαν, τῷ τότε Μολδαβίας τὰ σκῆπτρα διέποντι Μιχαὴλ Βοεβόδᾳ φέρων ἐπαρρησίασα πολλὰ ὑπὲρ αὐτῆς προσανακλαιόμενος, καὶ πρεσβεύων, μή ποτε κινηθεὶς ὁ ἡγεμὼν εἰς οἶκτον πράξοι τι τῆς περὶ αὐτὴν ἐπάξιον καταστάσεως· ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ τότε πολιτικὰ καιρικαῖς ἐξηκάνθωτο περιστάσεσιν, αἱ μὲν χρησταὶ περὶ τῆς συνδρομῆς ἐλπίδες ἐναυάγησαν, ὁ δὲ τῆς φιλογενείας ζῆλος ἀκλυδώνιστος, καὶ μάλα ηὔπλόει

Ὅς με κατασμύχων καὶ ἐς ὀστέον ἄχρις ἰάπτει.

Καιροῦ δὲ ὄχι πολλοῦ μεσολαβήσαντος, καὶ τὸ τοῦ Γεωργίου Βεντότη Γαλλικορωμαϊκὸν λεξικάριον νὰ ἐπανορθώσω προτιθέμενος (ὅπερ καὶ οὐδ' ἐπανόρθωσιν ἐπιδέχεται) συνεπαποδυόμην, οὐκ οἶδ' ὅπως, καὶ διεζώσθην πρὸς τὸν μυριόμοχθον τοῦτον ἀγῶνα, ἕνα μόνον ἔχων ἀντιγραφέα τὸν παρὰ τοῦ διδασκάλου συσταθέντα· οὕτω μεγαλότολμός ἐστιν ἡ νεότης ἀλλ' ὅμως

Τόλμα καὶ ἐς ἀΐδαν, καὶ εἰς οὐρανὸν ἄνδρα κομίζει.

Ὅθεν οὐ πολὺ ὕστερον ἐκ τῆς τοιαύτης θερμουργίας καὶ τῆς πρὸς φῶς διαπονήσεως στηθαλγήσας, τὴν μὲν εἰσποιητὴν παῖδα, εἰ καὶ μηκέτι νυμφεύσιμον, ὅμως ἐμελέτων, ὅπως τις μεγαλέμπορος θαλαμεύσει ὀλιγόπροικον οὕτω, καὶ μόνα ἐκεῖνα φέρουσαν τὰ παράφερνα ἀγαθά, καὶ ἀπροσπόριστα, ἐμὲ δὲ ὁ ἐπιγαμβρεύσων ἐκεῖνος ἐκ τῆς πρὸς αὐτὴν ἀπαλλάξει φροντίδος. Τὸ δὲ γνήσιον τέκνον τὸ Γαλλοελληνικὸν λεξικὸν ὁσημέραι παιδαγωγούμενον οὐκέτι ἐστοιχειώθη τὰ γράμματα, ἀλλ' ὅμως

Ἐκ θαμινῆς ῥαθάμιγγος ὅκως λόγος, αἰὲν ἰοίσας
χ' ἁ λίθος ἐς ῥωγμὸν κοιλαίνεται.

Τούτων λοιπὸν τοιουτοτρόπως ἐχόντων, καὶ τοῦ ἐκλαμπροτάτου Πεϊζαδὲ Δημητρίου Μουρούζη γράφοντος πρὸς τὸ θεοφρούρητον ὕψος του, καὶ περὶ τῆς ἐξακουσθείσης ταύτης μεταφράσεως διερευνῶντος, καὶ πρεσβεύοντος ὑπὲρ τῆς ἐκδόσεως, ὁ τῆς ὀρφανῆς βίβλου πρόδικος

Digitized by Google

καὶ κηδεμών, καὶ ἀνάδοχος, τοιαῦτα ὑπερχαρεὶς ἀπολογεῖται, εἰ μέν τινες εὑρεθῶσι συναγωνισταὶ εὐπαίδευτοι καὶ ἑτοιμοτρεχεῖς πρὸς τὸ ἀξιοζήλον τοῦτο ἔργον, ὑπόσχεται τὴν ῥακενδύτιν ταύτην, ὅτι οὐ μόνον θέλει ἀναδείξει λαμπροστόλιστον καὶ εὐπάρυφον, ἀλλὰ καὶ τὴν νεωτέραν ὀνοματοθεσίαν πλουτοῦσαν· μὴ εὑρεθέντων δὲ συναγωνιστῶν τοιούτων συγκατανεύει τέως καὶ εἰς τὴν ἐξαποστολὴν τῆς βίβλου πρὸς τοὺς ὑποσχομένους τὴν ταύτης ἀκεραιότητα, ὑποδιστάζων ὅμως καὶ ἡμισεύελπις, ὅτι δὲν θέλουσι παραμορφώσει αὐτὴν εἰς ἐκτρωματιαῖον εἶδος καὶ τερατόμορφον, συντέμνοντες δῆθεν καὶ καθιστῶντες τὸ βιβλίον τοῖς μαθητιῶσιν εὐπόριστον, ἢ προσεπιτιθέντες μὲν πομφολυγώδη καὶ φλεγμαίνοντα ὀνόματα καὶ λεπτεπίλεπτα ῥήματα, τὰ δὲ χρειωδέστερα καὶ συνιστῶντα τὴν καρποδότειραν τῶν ὄντων γνῶσιν, τὰ τῶν τριῶν γενῶν λέγω τῆς φύσεως ὀνόματα, ἔξω τῆς βίβλου θυροκοποῦντα παραλείποντες· ὥστε καὶ ἐφεξῆς ἔτι μετὰ τοιούτους ἱδρῶτάς τε καὶ δαπάνας μὴ ἔχειν τὸ γένος τὴν τῶν ὄντων ὀνοματολογίαν, ἀλλὰ νὰ πάσχωμεν τὸ τῶν ῥυπαρῶν φιλαργύρων, ὅσοι τὰ οἰκειακὰ σκεύη, οἷον πορκελανικὰς παροψίδας καὶ πινάκια καὶ ἀργυρώματα ἐν ἀποθήκαις καὶ κρύπταις ἔχουσιν ἐναποκείμενα· ὁπότε δὲ τοὺς φίλους, εἰ τύχοι, καὶ συγγενεῖς ἑστιῶσι, παρὰ τῶν ἀγχιθύρων γειτόνων τὰ τοιαῦτα δανείζονται· καὶ πῶς, ὦ αἰωνοθαλὲς Πανελλήνιον; ἆρά γε τὰ χείρω ἐκείνων δὲν πάσχομεν, ὁπότε παράδυστα ταμειουλκοῦμεν τὰ πανομφαῖα καὶ ἀνθηροποίκιλα, καὶ ἐπαφρόδιτα τῆς ἡμετέρας γλώσσης ὀνόματα, πρὸς δὲ τὰ παμμιγῆ καὶ ἑρμαφρόδιτα ἐπιχαίνομεν, καὶ πτοούμεθα νομίζοντες ὅτι καλλιλεκτοῦμεν καὶ κομψευόμεθα, ὁπότε τὰς παρεπιδήμους μετερχόμεθα λέξεις καὶ παρατυπωτικῶς ξενοφωνοῦμεν, τὴν σανοττίβαν, φέρ' εἰπεῖν, λέγοντες καὶ τὴν τζίφραν καὶ τὰ μινέκλε κάρβουνα· εἰ δέ τις αἰσχυνομένην εἴπῃ καὶ κρυπτογραφίαν καὶ λιθάνθρακας, ἑλληνίζει, λέγουσιν οἱ μωμοσκόποι καὶ σπουδογέλοιοι. Φεῦ τῆς ἀπειροκαλίας καὶ χυδαιότητος! ἀλλ' ἔστω λαοδογματικῶς ἡ τοιαύτη κατάχρησις ἐν τῷ λέγειν· τί δαί; πρέπει ἆρά γε καὶ ἐν τῷ γράφειν; καὶ πῶς μεταφρασθήσονται αἱ τῶν πραγμάτων ἰδέαι, ἐνῷ πάντα τὰ ἔθνη τὴν ἑαυτῶν ἐπλούτισαν γλῶσσαν; ἕως πότε ἡμεῖς μόνοι αὐτοζήμιοι καὶ ἐθελόπτωχοι; ἕως πότε ἡ ἀρχαιόπλουτος Ἑλλὰς ἐκείνη καὶ πασιθρύλλητος ὡς κολοιὸν ξενοποικιλόπτερον θεωρεῖ τὴν ἑαυτῆς νεολαίαν δι' ἀλλοτρίων γλωσσῶν ὡραϊζομένην καί, ὡς εἰπεῖν, ξενομανοῦσαν, διότι οὐδὲν ἐν τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ εὑρίσκει ἀξιοσπούδαστον καὶ ἔμμουσον μάθημα· καὶ ποῦ τῷ ὄντι αἱ νεολαμπεῖς καὶ ἀρτιεύρετοι τῶν πραγμάτων ἰδέαι; ποῦ τὸ ἐκ πάσης ἐπιστήμης νεοθλιβὲς νέκταρ, εἰς τὰ ἑτερόγλωσσα ἀποστάζον βιβλία; εὑρίσκει τις πρῶτον εἰς τὰ ἡμέτερα τὴν ὀνοματοθεσίαν τῶν ὄντων; γινώσκομεν ἆρά γε πῶς ὀνομάζεται τὸ τάδε φυτόν, τὸ δεῖνα ζῶον, τὸ δεῖνα ὀρυκτόν, τὸ δεῖνα ἔντομον;

Ἠὲ καὶ ὄστρεα τόσσα βυθοὺς ἅτε βόσκεται ἅλμης
Νηρῖται, στρόμβοι τε, πελωριάδες τε, μύαι τε,
ξύλα τ' ἄσηπα, λίθοι τ' ἀπὸ σαρδόρι, καὶ τρίχες ἀνδρῶν

Ἀλλ' ἴσως εἴπῃ τις· τὰ μὲν γνωστὰ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἔχουσι πάντα ὀνόματα, τὰ δὲ ἄγνωστα πῶς καὶ νὰ ἔχωσι; πῶς; εὖγε τῆς ἀποκρίσεως· ποῖος ὀρθὸς λόγος, ἢ γραμματικὸς κανών, ἢ πολιτικὸς νόμος, ἐκτὸς εἰμὴ ἡ δημοχαρὴς δεισιδαιμονία καὶ παχυλὴ ἀμουσία ἐμποδοστατεῖ εἰς τὸ νὰ ὀνοματοθετήσωμεν τὰς μεταγενεστέρας ἰδέας, ἐνῷ μάλιστα τὰ εὐρωπαϊκὰ ἔθνη διὰ τῆς ἡμετέρας διαλέκτου πολλάκις ὀνοματολογοῦσι τὰ νεόγνωστα πράγματα; τίς οὐ κατανοεῖ ὅτι τὸ . . . . λόγου χάριν, Ἀμερικανικὸν τετράποδον . . . . .
. . . .
καὶ ἄλλα μυρία ἑλληνικά εἰσιν ὀνόματα εἰς ὑδρόχοιρον, φίλανδρον, πόδουραν, νωτονήκτην, διπλολεπίδα, δαφνοειδῆ κληματίδα καὶ διφρυγὲς ἐξελληνιζόμενα; ἢ μήπως οὐκ εἰσι κανονικὰ καὶ πρὸς γνώμονα ἐξειργασμένον τὰ τοιαῦτα ὀνόματα; ἐξ ἐναντίας μάλιστα καταλληλότατα· διὸ καὶ ἀνάγκη πᾶσα νὰ ἐμφιλοχωρῶσιν εἰς τὰ λεξικὰ τῆς Ἑλλάδος, διότι

νήπιος, ὃς τὰ ἕτοιμα λιπών, ἀνέτοιμα διώκει.

Ὅτι δὲ προχειρότατα ταῦτα καὶ οὐδὲν ἐμοῦ συμβούλου δεόμενα, πᾶς ὁ εὐρωπαϊκὴν γλῶσσαν ἐπιστάμενος αὐτοπειθὴς ὁμολογεῖ καὶ κηρύττει. Ἐλπίζω ἄρα, ὅτι τοιουτοτρόπως οὐκέτι λεξιμαθεῖς, ἀλλὰ πραγματομαθεῖς ἀναδειχθήσονται οἱ ἐκ τοῦ Ἑλληνομουσείου τῆς βασιλευούσης τῶν πόλεων προκύψοντες, ἀφ' ὅτου μάλιστα οἱ ἀριστίνδην ἐκλεκτοὶ καὶ πρωτοπολῖται καὶ ἐθνάρχαι ἐπιτροπεύουσι,

Τῷ δ' ἀκαδημίης ὄνομ' εἴη κυδιανείρης.

Ἐλπίζω, λέγω, ὅτι, Θεοῦ διδόντος, ἡ ἄλλοτε πρωΐκαρπος Ἑλλὰς ἀειθαλής τε καὶ ἐπετειοφόρος, ὑποφαινομένου ἤδη ἔαρος, ὁπωσδηποτοῦν ὀψιβλαστήσει καὶ τὰ σκιατραφῆ αὐτῆς τέκνα

Digitized by Google

εἰς ἀληθογνωσίαν ἐλθόντα ἐκ τῆς προκατασχούσης ἀνανήψει ἀγνοίας, καὶ μάλιστα, ὅταν τοιοῦτοι μεγαλεπήβολοι Μαικῆναι φιλογενεῖ ζήλῳ ὑποκνιζόμενοι διὰ μακροῦ λόγου, καὶ δι' οὐ μικροῦ πόνου, καὶ διὰ φιλοτίμου δαπάνης τὸν τῆς φιλοσοφίας ὑπερνεφῆ καὶ οὐρανομήκη ἀνδριάντα ἀναστηλώσωσιν·

Αἲ γάρ, Ζεῦ τε πάτερ, καὶ Ἀθηναίη, καὶ Ἄπολλον,
Τοιοῦτοι δέκα μοι συμφράδμονες εἶεν Ἀχαιοί.

Ἀλλὰ ταῦτα μὲν πρὸς ἀπόδειξιν, ὅτι μηκέτι λεξικοποιεῖν πρέπει κατὰ τὸν βαρύνουν Βαρῖνον, τὰ ἀσαφῆ δι' ἀσαφῶν ἐξηγοῦντα, οὐδὲ κατὰ τὸν πτωχὸν Γεώργιον, ἢ κατὰ τὸν ἐτεόκρητα Βλάχον. Ἡ ἐμφιλόσοφος καὶ ἐμμέθοδος τάξις τοῦ Γαλλικοῦ λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας ἀρίστη πρὸς λεξικογραφίαν· ἡ δὲ τοῦ Ἐρρίκου Στεφάνου μέθοδος δυσληπτοτέρα, τοῖς εἰσαγωγικοῖς μάλιστα· προστησάμενοι ἄρα τὸν Βενιαμὶν Ἑδέρικον, καί, ὅπου δέοι, προστιθέντες τὰ τῶν τριῶν γενῶν τῆς φύσεως ἐξακριβωθέντα ὀνόματα ὑπὸ τῶν γαλλικῶν καὶ λατινικῶν συστημάτων, λεξικοποιείτωσαν οἱ θέλοντες κατορθῶσαι ἀξιόμισθον ἔργον καὶ κοινωφελέστατον, ἔχοντες τὴν τοῦ Στεφάνου μετάφρασιν πρόχειρον. Εἰ δέ τις ἀντιγνωμονεῖ, καὶ παραχορδίζει κατ' αὐτῆς μου τῆς παραινέσεως, προφασιολογῶν, ὅτι ὀγκοποιεῖται τάχα τὸ σύγγραμμα εἰς ἁμαξοπληθὲς ἄχθος καὶ δυσέκδοχον, γινωσκέτω μὲν πρῶτον, ὅτι τὸ πλῆρες ἅμα καὶ σύντομον, ἐπὶ λεξικοῦ μάλιστα, ἀσύμβατά εἰσι πράγματα, ἀνταναιρετικὰ ἀλλήλων, καὶ δὶς διὰ πασῶν ἀντικείμενα· γινωσκέτω δὲ δεύτερον, ὅτι συντεμνομένης τῆς ἐπὶ πολλῶν ταυτολογίας, καὶ προστιθεμένων, ὧν ἀνωτέρω εἴπομεν, μόλις εἰς ἓξ ὁλοφύλλους τόμους τὸ λεξικὸν περιστήσεται. Εἰ δὲ πληροφορηθεὶς καὶ ταῦτα ἐναντιοπραγεῖ πάλιν, καὶ ἀντιμάχεται, ἐνθυμηθήτω τό, ὤδινεν ὄρος καὶ ἔτεκε μῦν, καὶ ὅτι οὐ θησαυρὸς τῆς ἑλλ. διαλέκτου ἀλλὰ γλωσσάριον ἀπὸ τοσαύτης φροντιδοκοπίας προκύψει, διότι, ὡς σοφός τις εἶπε, τὸ δὲ βραχὺ τοῦ σκοπουμένου παρενεχθῆναι, εἰς αὐτὸ ἐκ διαμέτρου ἀντιπεριστῆναί ἐστι τὸ ἀντίθετον, καὶ τῷ ὄντι κατὰ διαλεκτικοὺς λέγειν τῶν ἀμέσων, ἡ θατέρου ἄρσις, τὸ ἄμεσον ἀνεπισφαλῶς ἀντεισάγει. Ἀλλ' ἐγὼ καὶ ἐφιλοπόνησα ἤδη καὶ ἐλάλησα ὑπὲρ τοῦ ἐμοῦ Γένους

Δισσῆς μὲν χάριτος Καρόλῳ χρέος αἰὲν ὀφείλεις
πατρὶς ἐμή. . . .

κατὰ τὸν Ῥοδομανὸν Λαυρέντιον.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ὡς ἐκ τῶν ἐπιτρόπων

Συνταγεῖσα παρὰ τοῦ ἐλλογιμωτάτου κυρίου

ΝΙΚΟΛΑΟΥ τοῦ ΛΟΓΑΔΟΥ.

Ἀφίκετο τέως μὲν ὡς ἡμᾶς προλαβὸν τὸ τῆς ὑμετέρας περὶ τοῦ Λεξικοῦ Ἐκλαμπρότητος γράμμα, περὶ δ' Ἰωάννης ἐκεῖνος ὁ ἐξ Ἀγράφων (ἀνώτερος ἤδη τῆς περιγείου μοίρας γενόμενος) γενεὰν ὅλην ἐφιλοπόνησεν· εἶτα δὲ μετ' ὀλίγον καὶ τὸ Λεξικὸν αὐτὸ κατακολουθῆσαν, τὴν εἰς Βασιλεύουσαν πορείαν διήνυσεν ὁλομελές τε καὶ ἄρτιον, ὃ καὶ φυλλολογήσαντες καὶ τὰ ἐν αὐτῷ καθ' ἕκαστα κατιδόντες, τοῖς τε Μέλεσι τοῦ καθ' ἡμᾶς νεοδμήτου Μουσείου αὐτὸ ἐπιδείξαντες, εὕρομεν Ἐρρίκου Στεφάνου οὐχ ὁλικήν τινα τῷ ὄντι μετάφρασιν, ὡς ὁ κατ' αὐτὸ λόγος εἶχε· πολλοστὸν δὲ μέρος ἐκείνου καὶ συμμιγὲς ἐκ πολλῶν, καὶ τοῦτο δ' ὅμως ἀκατέργαστον ὅλως καὶ ἀτημέλητον, ἐλλεῖπον μὲν μυριαχοῦ, ἀσαφὲς δὲ τὰ πλεῖστα ἐκ τῆς μεθόδου, καὶ τὸ δὴ θαύματος ἄξιον, ὅτι καὶ λέξεις, νὴ Δί', οὐ πάνυ τι εὐαρίθμους, τὰς μὲν καθ' ἑαυτὰς κεῖσθαι παρέλιπεν ὁ ἀοίδιμος, παντάπασι δηλονότι ἀνερμηνεύτους, τὰς δὲ λόγῳ μὲν ὁπωσοῦν ἡρμηνευμένας, ἔργῳ δὲ τὴν καθ' Ὅμηρον Ἀΐδου περιβεβλημένας κυνέην· καὶ τί δεῖ καθ' ἕκαστα λέγειν; ἦν γάρ, ὡς ἔοικεν, ἡ βίβλος μηδαμῇ μηδαμῶς μεμελετημένη, πλὴν ὅσον ἐνιαχοῦ αὐτῆς ἡ ὑμετέρα ἐκλαμπρότης τὰ μὲν προσέθετο, ἢ ἀφείλετο, τὰ δὲ ἐπὶ τὸ κρεῖττον, καλῶς ποιοῦσα, μετεσχημάτισε· πλήν γε δή, εἴτί που κομψόν τε καὶ περιττὸν ἔχει ἡ βίβλος ἐναποκείμενον,

Ὡς δ' ὅτε πῦρ ἀΐδηλον ἐν ἀξύλῳ ἐμίχθη ὕλῃ.

οὐκέτι κατασκιαζόμενον, ὡς εἰκός, καὶ λανθάνον· ταῦτα δὲ ἡμεῖς μὲν εὐγνωμόνως ἀποδεξάμενοι, καὶ ἐμφιλοσόφῳ ἀνελόμενοι τῷ φρονήματι, εἰς τὸ δημιουργούμενον ἡμῖν λεξικὸν ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς Μουσείῳ χρησόμεθα· οὐδένες δὲ μέμψαιντο ἂν ἡμᾶς γε ἐν δίκῃ, τὰ λοιπὰ χαίρειν φράσαντες, μεμνημένοι δηλονότι τῆς τραγῳδίας εὖ μάλ' ἀποφαινομένης ὡδί:

οὐκ ἂν γένοιτο χωρὶς ἐσθλὰ καὶ κακά,
ἀλλ' ἔστι τις σύγκρασις. . . . .

Τὰ μὲν οὖν περὶ τοῦ λεξικοῦ τοῦ μακαρίτου ἐκείνου ὡς ἐπῖπαν τοιαῦτα. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἡ ὑμετέρα Ἐκλαμπρότης παραίνεσιν ἡμῖν ἐμβάλλει ὑπὲρ τοῦ καθ' ἡμᾶς λεξικοῦ γενναίαν τινὰ καὶ

Digitized by Google

βαθύφρονα, εἰκότως καὶ τὸ φιλογενὲς αὐτῆς ἐθαυμάσαμεν καὶ τὸ φιλολόγον ἠγάσθημεν· τὸ γὰρ μὴ παραλιπεῖν ἀξιοῦν ἔξω τῆς βίβλου θυροκοποῦντα τῶν ὀνομάτων ὅσα νεώτερα (τὰ γὰρ παλαιότερα οὐκ ἂν εἴποιμεν σωζόμενα ἐν τοῖς Ἀριστοτέλους καὶ Θεοφράστου, Διοσκουρίδου τε καὶ Πλινίου καὶ Δειπνοσοφιστοῦ καὶ Νικάνδρου καὶ εἴ τις ἄλλος πραγματωδέστερα συνεγράψατο), νηκτήν τε καὶ πτηνὴν καὶ χερσαίαν φύσιν σημαίνοντα, καὶ μὴν καὶ τὰ ἐκ γῆς λαγόνων ὀρωρυγμένα, ὅσα τε θνητὴ φύσις πρὸ τεσσάρων ἢ πέντε αἰώνων ἐκ τοῦδε νεοχμήσασ' ἐξεῦρε καὶ ἀνεδίδαξε, τοῖς πάλαι παντάπασιν ἀγνοούμενα, καὶ ὅσα περ ἐξ Ἀνατολικῶν καὶ Δυτικῶν Ἰνδιῶν εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς οἰκουμένην ἥκουσι φέροντες Εὐρωπαῖοι ἀγώγιμα· καὶ ταῦτα οὖν ἐν τῇ βίβλῳ τῇ λεξικῇ παρενείρεσθαι εἰσαγόμενα κἀπὶ τὸ ἑλληνικώτερον σεμνοποιούμενα, ἢ κἀξ ὑπαρχῆς ὀνοματοθετούμενα, τοῖς ἐπὶ τοῦτο κεχρημένοις κανόσιν, οὓς οἱ πάλαι κατέλιπον· σοφώτατον μὲν οὖν ἐστι καὶ ἐν τοῖς μάλιστα χρήσιμον τὸ παράγγελμα, καὶ οὐδ' ἂν εἴποι τις ὅσης ὠφελείας παραίτιον· οὐδὲ γὰρ ἄλλως μεθερμηνεύσει τις ἡμῖν τὰ τῶν νεωτέρων κατὰ παντοίαν ἰδέαν εὑρήματα, ἢ καὶ βαρβαρίσομεν νὴ Δί' ἄχρις ἀηδίας καὶ ἐμέτου αὐτοῦ, καὶ ξενικὰ καὶ ῥωπικὰ ὀνόματα δεήσει ἡμᾶς πραγματεύεσθαι, ὧν ἑλληνὶς φύσις τοῖς ὅλοις ἀπρόσδεκτος, γένος οὐδὲν οὐκ ἐχόντων, οὐδ' ἄρα διάθεσιν· οὐδὲ γὰρ οὐδ' ἀκοὴν ὑποκνίζειν ἠρέμα τὰ τοιαῦτα φιλεῖ, ἐπαφροδίτως τῇ αἰσθήσει προσπίπτοντα καὶ ἀπαρηγόρητον τὴν προσβολὴν καθιστῶντα· οὐδὲ μὴν μελιχρόν τι ἐναποστάζει τοῦ στόματος καὶ ἀστικὸν καὶ ἐνήδονον, ἀλλ' ὅλον ἄγριον ὑπηχεῖ καὶ στρυφνὸν καὶ δυσπρόφορον, ἀγναμπτότατος βάτος αὖος, τὸ τῆς παροιμίας, ἡμῖν παριστάμενα, καὶ ὀνοματοθετεῖν ἄρα ἀνάγκη, εἰ μέλλοι τοῖς συγγενέσι τῶν νέων ὠφέλειά τις ἔσεσθαι. Ἀλλὰ γὰρ τὸ τοιοῦτον οὐ τοῦ παρόντος ἂν εἴη καιροῦ, ὡς κατιοῦσι δῆλον γενήσεται. Ἀμέλει τοι καὶ τὸ τῆς ἀνάγκης ἀγχίθυρον ἀναλογιζομένοις ἡμῖν πρὸς κτῆσιν εὐμεθόδου τέ τινος καὶ σαφοῦς λεξικοῦ καὶ βεβαίαν τινὰ καὶ ὀλιγοχρόνιον τὴν τῶν νέων καθυπισχνουμένου εὐμάρειαν καὶ ἐπίδοσιν, καὶ πρὸς τὸ παρὸν ὅπως τὸ πρᾶγμα θᾶττον ὑπάρξει ἡμῖν, διαφόρως ἐν τῷ νῷ ἐπανακυκλοῦσι καὶ ἀνελίττουσιν, ἐκεῖνο γοῦν ἀπαντᾷ ἐπιεικῶς εὔλογόν τε καὶ δίκαιον, τὸ μὴ τὰ μὲν ἐν ποσὶ κατεπείγοντα τοῖς ἔτι οὐκ οὖσι συμμίξαντας, καὶ ἀνθ' ἑνὸς ἐκλαβόντας, κοινῇ περὶ ταῦτα ἀμφότερα φιλοσοφεῖν, τὸν χρόνον καταναλίσκοντας, ἀλλὰ πᾶσαν ἐν τούτοις καὶ μόνοις τοῖς νῦν κατεπείγουσι τὴν σπουδὴν καταβαλλομένους, ἐκ τοῦ παραχρῆμα καὶ ἀνυπερθέτως φθάσαι ἀποδοῦναι τῇ νεολαίᾳ τὸ λεξικόν, ἐφ' ὅσον γ' ἐγχωρεῖ, πλῆρες καὶ τέλειον, τὰ δὲ τῶν νεωτέρων πραγμάτων ὀνόματα ἐν τοῖς μετέπειτα ταμιεύσασθαι· ὡς ἔστιν ἐλπὶς καὶ λεξικὸν ὀψιγενῶν ὀνομάτων ἂν κατορθώσασθαι, ἢν Θεὸς θέλῃ τὰ ἡμέτερα ἐπὶ τὰ πρόσω ἰέναι, σταδιοδρομοῦντα ὀλυμπιάσι τοῦ βίου ἐν αἰσίῳ τῷ δαίμονι. Ἐπεὶ γοῦν εὔλογον, καὶ ὀνησιφόρον αὐτό, καὶ δι' ὀλίγου γινόμενον, καὶ μὲν δὴ καὶ προὐργιαίτατον, ἐξ ἀφορμῶν ἡμῖν ἐνυπαρχουσῶν κατασκευαζόμενον, ὀρθὸς λόγος ἀποχρώντως ἡμᾶς πέπεικε, δέδοκται ὅλαις δυνάμεσιν ἐξεργασθῆναι τὸ πρᾶγμα, ἵνα μὴ πρὸς τοῖς ἄλλοις παρὰ τῶν μωμοσκόπων ἀβελτηρίας τε καὶ ἀπειροκαλίας γραφὴν φύγοιμεν, ὡς οὐκ ὤφελεν· ὥσπερ γὰρ ἀβέλτερον κομιδῇ καὶ ἀλόγιστον, εἴ τις τὰ πρὸ ὁδοῦ γινόμενα παρεὶς καὶ ταῦτα ἐξ ὑπογυίου ἂν κατορθούμενα, ὧν τε κειμένων, τὰ ἑπόμενα, ὡς ἔπος εἰπεῖν, αὐτόματα καὶ αὐτοκίνητα ἕπεται, ὁ δὲ σὺν τούτοις καὶ τὰ μέλλοντα ἔπειτα καὶ χρόνου ὅτι πλείστου δεόμενα καὶ δαπάνης μείζονος ἢ κατ' αὐτὸν ἐπειράθη κατασκευάζειν, πόδα αἴρων ἀτεχνῶς ὑπερβάθμιον· κατ' αὐτὰ δὴ καὶ ἡμεῖς οὐκ ἂν ἦμεν τὰ κάλλιστα καὶ σωτηριωδέστατα λογιζόμενοι, εἰ τῆς παρούσης ἀνάγκης τῆς περὶ τὸ Ἑλληνικὸν λεξικὸν ἐξ ἡμισείας γενόμενοι, ζητοῦμεν συγκατορθοῦν τούτῳ καὶ συμμιγνύειν καὶ ὅσα φρενός εἰσι νεωτέρας ἐπιγεννήματα, ἄλλως τε καὶ χρόνου μακροτέρου δεόμενα καὶ μείζονος ἢ καθ' ἡμᾶς παρασκευῆς καὶ τῆς ἐν τοῖς νοουμένοις δυνάμεως, οὐδὲ μὴν τό γε νῦν ἔχον τοῖς ὁμογενέσι συνοίσοντα, οἷα εἰκὸς τοῖς πρωτοπαγέσιν ἢ νεοθρέπτοις, οἳ στερροτέρας τροφῆς οὐκ ἂν ἅψαιντο. Ἀλλ' ὁ μὲν ἰατρὸς τὴν μὲν ἂν ἐμπεσοῦσαν νόσον ἴσα καὶ μηδὲν ἐκλογίζεται, ἄλλως τε, εἴπερ καὶ οὖσαν ἐπιθανάτιον· πρὸς δὲ τὴν παροῦσαν, καὶ εἰ μὴ ἀντιλήψοιτο, ἀβίωτα ἕξειν ἐπαπειλοῦσαν τὸν πάσχοντα, ὅλον ἑαυτὸν ἀφοσιοῦται καὶ ἐκδίδωσιν· ἡμεῖς δὲ τοσοῦτον προσδιατρίψομεν, λεξικὸν συντιθέμενοι ἐπιμήκιστον, καὶ τέλος ἔχειν δυστέκμαρτον, καὶ ἑαυτοὺς ἐν οἷς ἤδη χρήσιμον οὐδὲν ἐνορᾶται οὐδὲ τοῦ προκειμένου συντελεστικὸν καὶ ἐπίφορον ἀφειδῶς δαπανήσομεν; καὶ τὰ μὲν παρόντα καὶ κατεπείγοντα τῷ χρόνῳ μηκυνοῦμεν, τὰ δὲ μέλλοντα, φασί, χερσί τε ποσί τε διώξομεν; πολύ μέν τ' ἂν εἴη τουτὶ καὶ ἡμῶν ἄπο κείσεται.

Digitized by Google

Τὴν μὲν οὖν νεωτέραν ὀνοματοθεσίαν, ἣν βούλεται καὶ ἡ ὑμετέρα Ἐκλαμπρότης διὰ τὰ εἰρημένα τό γε νῦν παραλείψομεν, τὸ δὲ καθ' ἡμᾶς λεξικὸν ἁπλῶς περὶ τάδε ἀναστραφήσεται· ἐκείνας γὰρ μόνας τῶν λέξεων διασαφηνίσει εἰς τὸ κοινότερον, δι' ὧν ἂν τοὺς πάλαι ποιητάς τε καὶ πεζῇ γεγραφότας ἐξείη κατανοεῖν τὸν νοῦν αὐτῶν, εἴ τι ἐφιλοσόφησαν, τοτὲ μὲν εἰς τὸ μυθικώτερον ἀποκλίναντες, τοτὲ δὲ πραγματωδέστερα σπουδαιολογήσαντες, διαυγῆ τε καὶ καθαρὸν καὶ γνήσιον ὡς οἷόν τε ἀρυσάμενοι, ὡς ἂν οὕτω σφίσι χρώμενοι ἴσα καὶ βαθμοῖς κἀπὶ τὸν νοῦν ἀναβῶμεν τῶν νεωτέρων καὶ τῶν παρ' ἐκείνοις ἀγαθῶν ἀπολαύσωμεν· ὡς ἀτεχνῶς (οἶσθα δὴ) ἑλλάς, εἰ καί τις ἄλλη γλωσσῶν, εὖ μάλα δὴ πέφυκε πρὸς ἀνάληψιν, ἥτις ποτ' ἂν ᾖ, ἰδεῶν, σαφηνείᾳ μάλιστα διαπρέπουσα καὶ συντομίᾳ δαιμονίῳ ἐγκομβουμένη, καί τοι καὶ κάλλος αὐτῇ, νὴ Δία, μετὰ σεμνότητος ἐπανθεῖ οἷον εἰπεῖν Ἀφροδίσιον, καὶ κομμωτικῇ τινι θειοτέρᾳ ἀγάλλεται καὶ ὅλως ἴϋγγας πνέει καὶ θέλγητρα, οἷς τοὺς νεωτέρους ἑτοιμοτέρους πρὸς ἑαυτὴν ἐπισπᾶται καὶ ἀμογητὶ παρασκευάζει καὶ ῥᾷστα τὰ διδασκόμενα παραδέχεσθαι· ἃ μὲν οὖν τοῖς πάλαι γνωστά, τούτων τοὺς ὅρους ἐκ τῶν πάλαι λεξικογραφησάντων Ἑλλήνων τε καὶ Ῥωμαίων ἐφερμηνεύσομεν Ἡσυχίου τε καὶ Σουΐδα καὶ Πολυδεύκους καὶ Εὐσταθίου, Ἐτυμολογικοῦ καὶ Βαρίνου καὶ τῶν διαφόρων Σχολιαστῶν ποιητῶν καὶ ῥητόρων, ἱστορικῶν τε καὶ φιλοσόφων· ναὶ μὴν καὶ Ἐρρίκου Στεφάνου, Ἰακώβου Γουσανοῦ, Βενιαμὶν Ἐδερίκου, Σκλιβέρου καὶ Σκάπουλα καὶ εἴτις ἄλλος, μίαν καὶ μόνην, ὡς εἴρηται, γνώμην, καὶ πρόθεσιν ἔχοντες, ὅ,τι ποτὲ νενοήκασι γράψαντες οἱ γενάρχαι τῆς γλώσσης ἐφικέσθαι καὶ ἐγκολπώσασθαι· εἰ δὴ ἅπασιν ἡμῖν ὁ ἱδρὼς εἰς κενὸν καταρρεύσει ταλαιπωροῦσι καὶ κάμνουσι περὶ Σχολὰς καὶ περὶ πάντα διασπωμένοις, ἂν μὴ προσῇ κατὰ καιρὸν ἐκ τῆς πάλαι πηγῆς τὰ γονιμώτατα νάματα, καὶ ἐς ἀεὶ ὑλομανήσει ἄρα ἡ νεολαία περὶ τὴν λέξιν, ἀκυρολογοῦντες παντοίως καὶ ἐγκαταγηράσκοντες ἐν αὐτῇ, πραγμάτων ἐν τοῖς τῶν πάλαι ἐμφερομένων ὁποῖά ποτ' ἂν ᾖ ἀπείρως παντάπασιν ἔχοντες, φορταγωγοὶ λέξεων ἐκ τῶν Μουσείων προβαίνοντες· ἀλλ' οὐδὲ λωφήσει ποτὲ τὸ κακόν, χρόνῳ τοσούτῳ ἐκτεθραμμένον καὶ ῥώμην λαβὸν ἰσχυράν τε καὶ δυσκατέργαστον καὶ μὴ ἐξ ἑτοίμου ὅλαις δυνάμεσιν αὐτόπρεμνον ἀνασπαθὲν καὶ ἐξίτηλον εἰσάπαξ γινόμενον, εἰς πέρας δὲ ὅμως ἐλθόντος τοῦ ἔργου καλῶς· ἀλλὰ γὰρ ἥξει γὰρ δήπου σὺν Θεῷ φάναι, κατὰ γὰρ τὸ Σοφόκλειον,

Ἔργου δὲ παντὸς ἥν τις ἄρχηται καλῶς,
καὶ τὰς τελευτὰς εἰκὸς ἔσθ' οὕτως ἔχειν.

Τότε δὴ τότε καὶ τὰ τῶν νεωτέρων λανθάνοντα τέως ἡμᾶς ἐν ἰδίοις πραγματευσόμεθα τεύχεσι, μεταφράσαντες ἐκ τῶν νεωτέρων, καὶ ὀνοματοθετήσομεν ζήλῳ πλατωνικῷ καὶ τῶν ἀρχαίων, οἷς τισι τῶν τοιούτων ἐμέλησεν. Ὥσπερ γὰρ οἱ πάλαι τὰς ἰδέας λαβόντες τῶν ὡς πρὸς σφᾶς αὐτοὺς καινοτέρων πραγμάτων ἐκ πάσης γαίας βαρβάρου, τὰς πλείστας μὲν αὐτῶν ἐξελληνίζειν ἐπεχείρησαν, παμπόλλας δὲ καὶ νέοις ὀνόμασι κατεσέμνυναν, οὕτως οὖν καὶ ἡμεῖς, προαγομένου, Θεοῦ ξυνάρσει, τοῦ νεοπαγοῦς ἡμῶν Μουσείου ἀπὸ προόδου εἰς πρόοδον καὶ νεῦρα τὰ ἐκ χρημάτων ἑαυτῷ περιποιησαμένου τε καὶ μέλη ἑαυτοῦ ἀναδείξαντος παρ' ἑαυτῶν συγγράφειν δυνάμενα καὶ μεταφέρειν ἐκ τῶν ἄλλων γλωσσῶν τὰ ἐλλείποντα, συστηματικὰ λεξικὰ ἑκάστης ἐπιστήμης συστήσομεν καὶ νεωτέραν ἱστορίαν Φυσικὴν καὶ Πολιτικὴν συγκροτήσομεν· τά τε ἐργαλεῖα, δι' ὧν ἐμπείρως τὰς ἀληθείας κρατύνειν ἐστίν, ἀπὸ Δύσεως μετακομισόμεθα καὶ πᾶν ὅ,τι χρήσιμον εἰς ἐπιστήμης ἀνάληψιν συνερανισόμεθα· ἐφ' οἷς τοὺς μούσης παντοίας εἰδήμονας δίκαιον χαίρειν τε, παρίστασθαι καὶ σκιρτᾶν καὶ εὐγνωμόνως τὰ λῴονα εὔχεσθαι.

Ἡμεῖς γὰρ πατέρων μέγ' ἀμείνονες εὐγμεθ' ἂν εἶναι.

Ὅτι δὲ πάντῃ πάντως ἐπὶ Λεξικοῦ πλῆρες ἅμα καὶ σύντομον, ἄμφω ἐκ διαμέτρου ἀντίκεισθον, ἴσμεν καὶ ἡμεῖς· ταῦτ' ἄρα τὸ Λεξικὸν πληρέστατον ἂν ἁπάντων τῶν ἐς τὴν παροῦσαν ἡμέραν ἐκδεδομένων αὐχοῦμεν προσενεχθήσεσθαι· οὐ γὰρ δὴ οὐκ ἔσθ' ὅπως τῶν εἰς τοῦτο φερόντων ἐλλείπομεν, ἀλλὰ δὴ καὶ Λεξικῶν ἁπάντων πλουτοῦμεν, καὶ βίβλων εὐποροῦμεν τῶν ἀναγκαιοτάτων, καὶ λογίων ἀνδρῶν μελῶν τοῦ καθ' ἡμᾶς ἀναδεδειγμένων Μουσείου, ἐπεὶ τούτῳ συνεργάζεσθαι ἐπ' ἀδείας καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐν αὐτῷ τῷ Μουσείῳ ἐμέλησε. Προβαίνει δὲ ἡμῖν κατὰ θυμὸν τὸ ἔργον, ὅλοις τοῖς πήχεσιν ἐκτεινόμενον, ὡς ὁ λόγος, καί γε ἐλπίδες οὐκ ἀγενεῖς τινες οὐδ' ἀβέβαιοι ὑποσκαίνουσιν οὐκ ἐς μακρὰν μετ' Ἀθηνᾶς εἰς πέρας ἀχθήσεσθαι.

. . . . Πᾶς γὰρ τὸ ζητούμενον
ἁλωτόν, ἐκφεύγει δὲ τ' ἀμελούμενον,

τῶν οὐκ ἀφανῶν τις ἀοιδῶν ἀπεφήνατο· ἡμεῖς

δὲ εἰδότες καὶ τὴν ὑμετέραν ἐκλαμπρότητα μουσόληπτον οὖσαν καὶ ὀρθὰ φρονοῦσαν καὶ ἄριστα, ἀξιοῦμεν αὐτὴν συνεισφέρειν εἰς τὸν τοῦ Μουσείου κόσμον τὰ δυνατά, γράφουσαν ὁσάκις ἂν ἐξῇ, καὶ παραινοῦσαν τὰ δέοντα.

(Τ. Σ.)

ΨΗΦΙΣΜΑ

Ἐκδοθὲν τοῖς ἀναδειχθεῖσι Μέλεσι τοῦ Μεγάλου τοῦδε τοῦ Γένους Μουσείου.

Πόθος Σοφίας.

Ἐπειδὴ ὁ ἐλλογιμώτατος καὶ ὁσιώτατος ἱεροδιάκονος κύριος Νεόφυτος Βάμβας, Χῖος, ἐγνώσθη ἀνὴρ τά τε ἄλλα καλὸς κἀγαθός, καὶ δὴ καὶ περὶ τοὺς τεχνικοὺς λόγους ἐς τὸ ἀκριβὲς ἐγγεγυμνασμένος, ναὶ μὴν καὶ Φιλοσοφίας μετεσχηκώς, ὑπὸ τῷ Σχολάρχῃ μαθητεύσας, ἔδοξε τοῖς Ἐφόροις παιδείαν τιμῶσιν, ὡς τὸ εἰκός, καὶ Φιλοσοφίαν γεραίρουσι, τῇ μαρτυρίᾳ καὶ ἐπικρίσει τοῦ Σχολάρχου, μέλος τε ἀναγράψασθαι τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς καὶ τιμὰς αὐτῷ ἀπονέμειν τὰς προσηκούσας, ὡς ἂν καὶ συνοίσοντι εἰς τὸ ἔπειτα οὐ μικρά, ὁσάκις ἂν περὶ λόγους θεωρία προκέηται. Ἐξέστω δὲ αὐτῷ ἐπιστέλλοντι, καὶ εἴποτε δεήσοι τύποις ἐκδοῦναι βίβλον τινὰ ὑφ' ἑαυτοῦ φιλοπονηθεῖσαν, μετὰ τὴν προσήκουσαν ἐπίκρισιν καὶ ἔγγραφον ἐπικύρωσιν **Μέλος τοῦ ἐν Βυζαντίῳ Μεγάλου καὶ κοινοῦ τοῦ Γένους Μουσείου** σεμνυνόμενον γράφεσθαι. Ταῦτα μὲν οὕτω, καὶ μηδεὶς ἀφῃρήσθω χρόνος. Πρὸς ἔμφασιν δὲ καὶ ἐπίδειξιν, ὅποι ποτ' ἂν ᾖ ποιούμενος τὰς διατριβάς, ἐπεδόθη αὐτῷ τὸ ἐνσεσημασμένον τόδε τῇ τῆς Σχολῆς σφραγῖδι ψήφισμα.

Τῇ α' Δεκεμβρίου, ἐν ἔτει Σωτηρίῳ ͵αωδ' καὶ α' τῆς τοῦ Μουσείου συστάσεως.

Ἀπὸ τῆς πατριαρχ. Μ. τοῦ Γένους Σχολῆς.

Πόθος Σοφίας.

Ἐπειδὴ ὁ Ἐλλογιμώτατος καὶ ὁσιώτατος κύριος Παΐσιος Καραπατᾶς, Πάτμιος, ἐγνώσθη ἀνὴρ τά τε ἄλλα καλὸς κἀγαθός, καὶ δὴ καὶ περὶ τοὺς τεχνικοὺς λόγους ἐς τὸ ἀκριβὲς ἐγγεγυμνασμένος, ναὶ μὴν καὶ Φιλοσοφίας μετεσχηκώς, ὑπὸ τῷ Σχολάρχῃ μαθητεύσας, ἔδοξε τοῖς Ἐφόροις παιδείαν τιμῶσιν, ὡς τὸ εἰκός, καὶ Φιλοσοφίαν γεραίρουσι, τῇ μαρτυρίᾳ καὶ ἐπικρίσει τοῦ Σχολάρχου Μέλος τε ἀναγράψασθαι τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς καὶ τιμὰς αὐτῷ ἀπονέμειν τὰς προσηκούσας, ὡς ἂν καὶ συνοίσοντι εἰς τὸ ἔπειτα οὐ μικρά, ὁσάκις ἂν περὶ λόγους θεωρία προκέηται. Ἐξέστω δὲ αὐτῷ ἐπιστέλλοντι, καὶ εἴποτε δεήσοι τύποις ἐκδοῦναι βίβλον τινὰ ὑφ' ἑαυτοῦ φιλοπονηθεῖσαν, μετὰ τὴν προσήκουσαν ἐπίκρισιν καὶ ἔγγραφον ἐπικύρωσιν **Μέλος τοῦ ἐν Βυζαντίῳ Μεγάλου καὶ κοινοῦ τοῦ Γένους Μουσείου** ἐνσεμνυνόμενον γράφεσθαι. Ταῦτα μὲν οὕτω, καὶ μηδεὶς ἀφῃρήσθω χρόνος. Πρὸς ἔμφασιν δέ, ὅποι ποτ' ἂν ᾖ ποιούμενος τὰς διατριβάς, ἐπεδόθη αὐτῷ τουτὶ τὸ ψήφισμα ἐνσεσημασμένον τῇ τῆς Σχολῆς σφραγῖδι.

Τῇ α' Δεκεμβρίου ἐν ἔτει Σωτηρίῳ ͵αωδ' καὶ α' τῆς τοῦ Μουσείου συστάσεως.

Ἀπὸ τῆς πατριαρχ. Μ. τοῦ Γένους Σχολῆς.

Πόθος Σοφίας.

Ἐπειδὴ ὁ Ἐλλογιμώτατος κύριος Νικόλαος Λογάδης ὁ ἐκ Κορίου τῆς Βιθυνίας ἐγνώσθη ἀνὴρ τά τε ἄλλα καλὸς κἀγαθός, καὶ δὴ καὶ περὶ τοὺς τεχνικοὺς λόγους ἐς τὸ ἀκριβὲς ἐγγεγυμνασμένος, ναὶ μὴν καὶ Φιλοσοφίας μετεσχηκώς, ὑπὸ τῷ Σχολάρχῃ μαθητεύσας, ἔδοξε τοῖς Ἐφόροις παιδείαν τιμῶσιν, ὡς τὸ εἰκός, καὶ Φιλοσοφίαν γεραίρουσι, τῇ μαρτυρίᾳ καὶ ἐπικρίσει τοῦ Σχολάρχου, Μέλος τε ἀναγράψασθαι τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς, καὶ τιμὰς αὐτῷ ἀπονέμειν τὰς προσηκούσας, ὡς ἂν καὶ συνοίσοντι εἰς τὸ ἔπειτα οὐ μικρά, ὁσάκις ἂν περὶ λόγους θεωρία προκέηται. Ἐξέστω δὲ αὐτῷ ἐπιστέλλοντι, καὶ εἴποτε δεήσοι τύποις ἐκδοῦναι βίβλον τινὰ ὑφ' ἑαυτοῦ φιλοπονηθεῖσαν, μετὰ τὴν προσήκουσαν ἐπίκρισιν καὶ ἔγγραφον ἐπικύρωσιν **Μέλος τοῦ ἐν Βυζαντίῳ Μεγάλου καὶ κοινοῦ τοῦ Γένους Μουσείου** σεμνυνόμενον γράφεσθαι. Ταῦτα μὲν οὕτω, καὶ μηδεὶς ἀφῃρήσθω χρόνος. Πρὸς ἔμφασιν δὲ καὶ ἐπίδειξιν, ὅποι ποτ' ἂν ᾖ ποιούμενος τὰς διατριβάς, ἐπεδόθη αὐτῷ ἐνσεσημασμένον τόδε τῇ τῆς Σχολῆς σφραγῖδι ψήφισμα.

Τῇ α' Δεκεμβρίου, ἐν ἔτει σωτηρίῳ ͵αωδ' καὶ α'. τῆς τοῦ Μουσείου συστάσεως.

Ἀπὸ τῆς πατριαρχ. Μ. τοῦ Γένους Σχολῆς.

Digitized by Google

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Τοῦ Βενιαμὶν

πρὸς τὸ γράμμα τοῦ Σχολάρχου.

Τὴν ὑμετέραν Ἐλλογιμότητα ἐκ ψυχῆς ἀσπάζομαι.

Εἰς Κυδωνίας, 15 Ἀπριλίου 1805.

Μετὰ πολὺν χρόνον ἔλαβον τὴν τῶν 20 Δεκεμβρίου μετ' οὐ μικρᾶς ἡδονῆς ὑμετέραν ἐράσμιον ἐπιστολήν, εὐαγγελίζουσάν μοι καὶ τὴν τοῖς Ἕλλησιν ὠφέλιμον ὑμετέραν ὑγιείαν καὶ ὅτι αἱ μεγάλαι πόλεις δὲν διατιθέασιν ἅπαντας τοὺς ἀνθρώπους, ὥστε νὰ παρορῶσι τοὺς τὰς μικρὰς οἰκοῦντας. Μένομεν καὶ ὑπόχρεοι, διότι οἴκοθεν ἠθουλήθητε νὰ ἐξαποστείλητε εἰς τὴν ἐνταῦθα Σχολὴν τὰ Μαθηματικὰ τοῦ ἀειμνήστου Θεοτόκη.

Ἂν ἕκαστος ἔχῃ χρέος ἀπαραίτητον τοῦ νὰ φροντίζῃ διὰ τοὺς ὁμοίους του καὶ πολὺ περισσότερον διὰ ἐκείνους τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος, οἱ πεπαιδευμένοι νομίζω, ὅτι καθ' ὑπεροχὴν ὑπόκεινται εἰς τὸ τοιοῦτον χρέος. Ἀλλ' εἶναι ἔξω πάσης ἀμφιβολίας, ὅτι τὸ μεγαλήτερον καλόν, τὸ ὁποῖον εἶναι δυνατὸν νὰ δοθῇ εἰς ἕνα τόπον, εἶναι ἡ παιδεία· ὥστε ἕκαστος, καὶ μάλιστα οἱ πεπαιδευμένοι, πρέπει νὰ φροντίζωσι περὶ τῆς παιδείας τῆς ἰδίας πατρίδος. Εἶναι γνωστὸν τοῖς πᾶσι, πῶς τὸ Σχολεῖον τῆς ἡμετέρας πατρίδος ἀπήνθησε τὴν σήμερον καὶ τοσοῦτον ὥστε ὁ κὺρ Ἀθανάσιος ἔχει οὐδένα τῶν μαθητευομένων, καὶ τούτου ἕνεκεν εἶναι βεβιασμένος νὰ λάβῃ μίαν τάξιν ἀπὸ τοῦ Συνεσίου καὶ νὰ παραδώσῃ εἰς αὐτοὺς Θεολογίαν. Θέλουσί τινες, ἐγὼ ὅμως δὲν τὸ πιστεύω, καὶ ἴσως οὐδὲ ὑμεῖς, ὅτι ὁ κὺρ Ἀθανάσιος ἀπέβαλε τοὺς ἑαυτοῦ μαθητάς, ἵνα μὴ προσκέηται εἰς τὰ γήϊνα. Ἀλλ' ἂν τοῦτο ἦν ἀληθές, τίνος ἕνεκεν πάλιν αὐτὸς θέλει νὰ μεταβάλῃ εἰς θεολόγους τοὺς Συνεσίτας; Ὁ τοιοῦτος λοιπὸν τῆς ἐν Χίῳ Σχολῆς ἀπανθισμὸς νομίζω, ὅτι δὲν γινώσκει ἄλλο διὰ αἴτιον, εἰμὴ τὴν στέρησιν καλοῦ γραμματικοῦ.

Ἔνεστι δόξα κοινὴ εἰς τοὺς ἡμετέρους, ὅτι ἡ τῶν οὐρανίων καὶ ἐπιγείων γνῶσις δὲν ἐφεδράζει ἄλλοθι, εἰ μὴ εἰς τὴν γραμματικήν, ὡς εἰς τὸ Ἀλκοράνι παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς. Ὥστε διὰ νὰ συναθροίσῃ μία σχολὴ μαθητὰς ἱκανοὺς εἶναι ἀνάγκη νὰ εὐμοιρῇ ἀρίστου γραμματικοῦ, καὶ τότε ἀπ' ὀλίγον ὀλίγον ἴσως ἤθελον στοχασθῇ οἱ μαθητευόμενοι, ὅτι ἔνεστι καί τις γνῶσις εἰς τὰς ἐπιστήμας. Ἐγὼ νομίζω, ὅτι ὁ ἀθλιώτερος ἁπάντων τῶν γραμματικῶν εἶναι ὁ τῆς ἐν Χίῳ Σχολῆς. Τὸ νὰ μὴ φροντίζωσι λοιπὸν περὶ τῆς ἐκείνου ἐναλλαγῆς οἱ ἰδιῶται, τοῦτο δὲν ἤθελεν εἶναι πρᾶγμα παράξενον, παράξενον εἶναι, ἂν δὲν φροντίσῃ καὶ ὁ τῆς Βασιλευούσης διδάσκαλος, ἐνῷ δηλονότι καὶ ἰσχύει καὶ γινώσκει ὡς ἄλλος οὐδεὶς τὴν παρὰ τοῦ ἀμαθοῦς διδασκάλου βλάβην, καὶ ἐνῷ ὁρᾷ τὴν βλάβην γενομένην ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι. Ἀγαπᾶτέ μας, διότι σᾶς ἀγαπῶμεν. Καὶ δεχθῆτε, Δέσποτα, δέομαι, τὰς ἐπιβεβαιώσεις τοῦ μεγάλου περὶ ὑμῶν ἐμοῦ σέβας.

Εἰς τὰς προσταγὰς τῆς ὑμετέρας Ἐλλογιμότητος

Βενιαμιν Λεσβιος.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Τοῦ Σχολάρχου

πρὸς τὸ ἀπὸ ς' Μαρτίου τοῦ Κοραῆ γράμμα.

Τὴν ἐξοχότητά σου ἐν Κυρίῳ ἀσπάζομαι.

Ἔλαβον τὸ ς' Μαρτίου γράμμα σου, ἐξ οὗ ἐχάρηκα μαθὼν τὴν ὑγείαν σου. Οἱ κατάλογοι, οἵτινες ἔχουσι νὰ μᾶς ἔλθουν διὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου Βασιλείου, δὲν ἔφθασαν μέχρι τοῦδε· γράφεις εἰς τὴν ἐπιστολήν σου, ὅτι στέλλεις τοὺς καταλόγους τῶν βιβλίων διὰ τοῦ Ἀλ. Βασ. ἔπειτα λέγεις «Ταὐτὸ ἐννοεῖται καὶ περὶ τῶν Φυσικομαθηματικῶν ὀργάνων, τῶν ὁποίων ὅμως δὲν εὗρηκα πλὴν τὸν κατάλογον, τὸν ὁποῖον πέμπω, ἕνα μόνον γεωγραφικὸν καὶ ἀστρονομικόν». Τοῦτο δὲν ἐννοῶ· ἐγὼ σ' ἔγραφα, ὅτι θέλω καταλόγους τῶν φυσικῶν ὀργάνων, τουτέστι τῶν περὶ Μηχανικῆς, Ὑδραυλικῆς, Ὀπτικῆς, Ἀερολογίας, Ἠλεκτρολογίας, Ἀστρονομίας· σὺ δὲ μὲ γράφεις, ὅτι μὲ στέλλεις ἕνα κατάλογον μόνον γεωγραφικὸν καὶ ἀστρονομικόν. Ἀνίσως καὶ εἰς τὸ Παρίσιον δὲν ἐργάζονται τοιαῦτα καὶ καλά, γράψον εἰς Λονδῖνον πρός τινα τῶν φίλων σου νὰ μᾶς ἐπιστατήσῃ. Ἡμεῖς μετὰ ἓν ἔτος θέλομεν σὺν Θεῷ ἀρχίσει τὴν Φυσικήν, ὅθεν πρέπει ὅσον τάχος νὰ γένῃ φροντὶς περὶ τούτου, μάλιστα τώρα, ἐν ᾧ βράζει τὸ φιλόμουσον εἰς τὰς κεφαλὰς τῶν προυχόντων. Λοιπόν, ἂν δὲν ἐφρόντισες, φρόντισον καὶ στεῖλε καταλόγους. Προσμένω μὲ μεγάλην ἐπιθυμίαν

Digitized by Google

καὶ τὰ βιβλία καὶ τὰ ἐργαλεῖα, τὰ ὁποῖα σ' ἔγραφα νὰ μὲ στείλῃς ἀμέσως, καὶ οὔτ' ἐκεῖνα ἐφάνησαν. Ἂν ἔχῃς αὐτοῦ κἀνένα φίλον φυσικομαθηματικὸν φιλέλληνα, ἢ ἁπλῶς φιλάνθρωπον, σημείωσόν μοι τὸ ὄνομά του, διὰ νὰ τοῦ γράψω νὰ συνδέσωμεν συναπόκρισιν σπουδαίαν, καὶ οὕτω νὰ σ' ἐνοχλῶ ὀλιγώτερον. Ἡ ἔκδοσις τοῦ Ἡλιοδώρου ἀνεγνώσθη μὲ πολλὴν εὐχαρίστησιν καὶ κοινὴν εὐφημίαν, πλὴν τοῦ *εἶα μάλα* (καθότι αἱ νῦν ναυτικαὶ λέξεις τῆς Ἑλλάδος αἱ περισσότεραι ἦλθον πρὸς ἡμᾶς ἀπ' Ἰταλίας ἐπὶ τῶν σταυροφόρων· φιλικῶς ἀναγγέλλω σοι ταῦτα), δὲν ἔφθασαν ὅμως ἀκόμη εἰς Βασιλεύουσαν ἀντίγραφα, καὶ φρόντισον νὰ σταλῶσιν. Ἡ πρὸς Ἀλέξανδρον ἐπιςολὴ ηὔφρανε τὴν ψυχήν μου, ἐπιβεβαιοῦσα τοὺς παλαιούς μου ςοχασμοὺς εἰς τὸ περὶ γλώσσης, καὶ ἀνατρέπουσα τρόπον τινὰ γεωμετρικῶς τὰς προλήψεις τοῦ Γένους. Ὢ πόσον ἐπωφελὲς ἤθελεν εἶναι, ἂν ἐσυμφωνούσαμεν κάμποσοι σπουδαῖοι νὰ συςήσωμεν μίαν γραμματικήν! νὰ παύσουν αἱ λεξικαὶ διενέξεις. Κατὰ ζήτησιν τῶν Ζωσιμάδων γίνεται ἐν τῇ ἡμετέρᾳ Σχολῇ Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης εἰς τὸ ὁποῖον εἶναι διωρισμένοι ἓξ διδάσκαλοι, οἵτινες καὶ μέλη τοῦ Μουσείου προσεγράφησαν, ἐξ ὧν οἱ τρεῖς εἶναι μαθηταὶ τῆς ἐν Χίῳ διατριβῆς μου. Περὶ τούτου δὲν ἐκτείνομαι, ἐπειδὴ ἠξεύρω, ὅτι ἔχεις εἴδησιν διὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου Βασιλείου. Ἕνας μὲ εἶπεν, ὅτι εὑρίσκεται ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Γαλατικοῦ Γένους μία μετάφρασις τῶν παραλλήλων τοῦ Πλουτάρχου εἰς τὴν γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν ἐλαλοῦσαν οἱ πατέρες μας ἐπὶ τοῦ ἐννάτου αἰῶνος· ἐξέτασον λοιπόν, καὶ ἂν ἀληθεύῃ, πλήρωσον ἕνα ἀντιγραφέα διὰ νὰ ἀντιγράψῃ δύο τρεῖς βίους καὶ στεῖλέ μέ τους. Τοῦτο θέλει φωτίσει πολλοὺς προληπτικοὺς ὁμογενεῖς. Καὶ ἄλλα πράγματα ἀναγκαῖα, καὶ ἐπωφελῆ βιβλία, ἐργαλεῖα ὀλίγης τιμῆς συμποσουμένης ἐν ἅπασιν ἕως διακόσια, ἢ τριακόσια γρόσια, χωρὶς νὰ σὲ γράψω ἀγόρασέ τα καὶ στεῖλέ τα διὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸς τὸν ὁποῖον ὁμοίως καὶ τὴν πόλιτζαν. Γίνου χάριν τῆς κοινῆς πατρίδος ὀλίγον καιρὸν πραγματευτής. Εὐχαριστῶ διὰ τὸν ἀσπασμόν, τὸν ὁποῖον μ' ἔκαμνες εἰς τὸ πρὸς τὸν Σκυλίτζην γράμμα· ἐνοστιμεύθηκα τὴν νοστιμάδα ὁποῦ ηὗρεν ἐκεῖνος ὁ λίχνος Γαλάτης εἰς τὰ γλυκὰ τῆς πατρίδος μας· εἴθε ὅλοι νὰ ὑποπέσουν εἰς τὸ αὐτὸ πάθος. Τὸ τυπογραφεῖον ὁποῦ γράφεις εἰς ἐκεῖνο τὸ γράμμα νὰ συστηθῇ εἰς τὴν Χίον, εἶναι δύσκολον, καθότι τὸ τῆς Βασιλευούσης εἶναι δι' αὐτογράφου διορίζοντος καὶ τοὺς Κένσορας γνωστοὺς τῇ Πόρτᾳ. Μελετοῦμεν νὰ φέρωμεν ἐντὸς τῆς Σχολῆς τὸ Πατριαρχικὸν τυπογραφεῖον, καθότι ἐκεῖ ἀποκατέστη ἀνωφελὲς μὲ τὴν ὁλότην. Τὰ σχήματα τῆς σφαιρικῆς τριγωνομετρίας κατασκευάζονται ςερεὰ αὐτόσε, ὅθεν νὰ μὲ στείλῃς καὶ ταῦτα· ὑγίαινε.

Τῇ 25 Μαΐου 1805.

Ἀπὸ τοῦ Μουσείου

Πρὸς τὸν ὑψηλότατον Αὐθέντην κύριον κύριον Ἀλέξανδρ. Μουρούζην Βοεβόδαν.

Φιλόμουσε Αὐθέντα.

Τῇ δωδεκάτῃ Μαΐου ἔδειξεν ἡμῖν αὐθεντικὸν αὐτῆς γράμμα ὁ Ἐκλαμπρότατος καὶ περίβλεπτος αὐτάδελφός της Πεϊζαδές, καὶ ἐπὶ ζωῆς πρῶτος ἔφορος τοῦ Μουσείου, κύριος Δημήτριος' ἐτήσιον ἑσκεὶ προσφορὰν τῇ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῇ διὰ χρυσοβούλλου ἑξακοσίων γροσίων διαλαμβάνον, καὶ ἐξ ἰδιαιτέρων τοῦ Ὕψους τὴν χορηγίαν ἀνὰ γρόσια διακόσια κατὰ μῆνα ἐπὶ τῆς ἐκλάμπρου αὐτῆς Αὐθεντείας, ἐφ' οἷς ἥσθημεν μὲν τὰ μέγιστα ἐπὶ τῇ πλουσιοπαρόχῳ καὶ αὐθεντικῇ τῳόντι δωρεᾷ, πολλὰς χρείας δαπανηρὰς τοῦ νεοδμήτου Μουσείου καὶ ἀνακουφισμὸν τῶν ὁσημέραι διατρεχόντων ἐξόδων ἐκπληρούσῃ τε καὶ φερούσῃ, οὐκ ἐθαυμάσαμεν πρῶτον μέν, καθότι οὐ μόνον ἐν τοῖς παλαιοῖς τῆς ἐν Φαναρίῳ Σχολῆς Κώδιξι βλέπομεν τὰς πλείονας προσφορὰς ὅτι εἶναι ἐκ τῆς Μουρουζικῆς ἑστίας, ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ σύστασις καὶ ἐγκαθίδρυσις τοῦ κλεινοῦ Μουσείου πόρρω μὲν θεμελιωτὴν ἀναγνωρίζει τὸν πατέρα, προσεχῆ δὲ κτίτορα καὶ συντηρητὴν τὸν υἱόν, τὸν πρῶτον ἡμῶν ἔφορον· δεύτερον δέ, ἐπειδὴ κατὰ βάθος ἐξ ἀπείρων ἐνδειγμάτων οἶδε τὸ Γένος ὁποῖον τὸ φύραμα καὶ ἡ διάθεσις περὶ τὰς Μούσας καὶ μουσοτρόφους τοῦ θεοφρουρήτου Ὕψους της ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις ἁπανταχοῦ Φροντιστήρια ἐκ βάθρων ἀνεγείροντος, τὰ σεσαθρωμένα ἐπισκευάζοντος, τὰ παλαιὰ ἀνακαινίζοντος, τὰ δὲ τῆς Ἑλλάδος πλουσίαις δωρεαῖς ἀνακουφίζοντος καὶ τοὺς θιασώτας ἑνὶ λόγῳ τῆς Ἀθηνᾶς ἐκ παντὸς τρόπου περιθάλποντος. Ἀλλ' οὔτ' εὐχαριστήριον ἐπιστολὴν εὐγνωμοσύνης ἔνδειγμα περὶ τῆς παρούσης προσφορᾶς ἀποσταλῆναι πρὸς τὸ Ὕψος της ἔγνωμεν, ὡς ἀνάρμοστον καὶ ἀνοίκειον ἐπὶ τοῖς πατρωνικοῖς δικαίοις καὶ ὡς ἀπαρέσκουσαν καὶ τῇ φιλογενεῖ

Digitized by Google

αὐτῆς ψυχῇ, ἐξαποστέλλομεν δὲ τὸ παρὸν μόνον καὶ μόνον διὰ νὰ κατανύξωμεν τὴν καρδίαν της, εἰδοποιοῦντες αὐτὴν ὅτι ἅπαντες οἱ μαθηταὶ τοῦ Μουσείου μαθόντες τῇ 12 Μαΐου τὴν πρὸς τὴν Σχολὴν προμήθειαν καὶ χορηγίαν, τοὺς ὑπολογισμοὺς αὐτῶν καὶ δείξεις καὶ θεωρίας καὶ γυμνάσεις διακόψαντες, ἐν ἑνὶ στόματι ἐκραύγαζον· Αἲ γὰρ, Ζεῦ τε πάτερ, καὶ Ἀθηναίη, καὶ Ἄπολλον, τοιοῦτοι δέκα ἡμῖν εἶεν ἄνδρες Ἀχαιῶν.

Τῇ κϛ' Μαΐου ἐν ἔτει Σωτηρίῳ αωε' καὶ α' τῆς τοῦ Μουσείου συστάσεως. (Τ. Σ.)

Ἀπὸ τῆς Πατριαρχ. Μ. τοῦ Γένους Σχολῆς.

Αἱ διάφοροι συναποκρίσεις περὶ τῆς μετακομιδῆς τῶν τοῦ μακαρίτου Θεοτόκη βιβλίων εἰς τὴν κατὰ τὸν Κουρουτζεσμὲν κοινὴν τοῦ Γένους Σχολήν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Τοῦ πρώην Κωνσταντινουπόλεως κὺρ Γρηγορίου

πρὸς τὸ ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου σταλὲν γράμμα.

Τὴν ὑμετέραν θειοτάτην καὶ Σεβασμιωτάτην μοι παναγιότητα μετὰ πάσης τῆς πανιέρου ὁμηγύρεως εὐλαβῶς κατασπαζόμενος, ὑπερήδιστα προσαγορεύω.

† Εἴη περιφρουρουμένη παρὰ Κυρίου παντοκράτορος ἐν ἀκροτάτῃ ὑγιείᾳ καὶ εὐδαιμονίᾳ καὶ μακροβιότητι καὶ παντὸς ἀγαθοῦ καὶ σωτηριώδους καταθυμίου ἐναπολαύουσα. Σεβασμίαν ἐπιστολὴν Συνοδικὴν τῆς ὑμετέρας θειοτάτης Παναγιότητος ἐδεξάμην μετ' εὐλαβείας, δι' ἧς ἐνηχηθεὶς τὴν περισπούδαστόν μοι ὑγιείαν της, καὶ πάσης τῆς Ἱερᾶς ἀδελφότητος, εἶδον ἀναγνοὺς ἐν αὐτῇ ὅσα περιγράφει περὶ τῆς θείᾳ συνάρσει συστάσεως καὶ ἀποκαταστάσεως τῆς κοινῆς τοῦ Γένους Σχολῆς τῶν ἐπιστημονικῶν καὶ ἑλληνικῶν μαθημάτων κατὰ τὸν Κουρουτζεσμέν, καὶ τὴν Συνοδικῇ διαγνώσει γενομένην ἀπόφασιν τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας περὶ τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει γενομένου ἀοιδίμου Νικηφόρου τοῦ Θεοτόκη, ὅπως μετακομισθῇ ἐντεῦθεν καὶ ἀνατεθῇ τῇ κοινῇ καὶ Πατριαρχικῇ παντὸς τοῦ Γένους νεοσυστάτῳ Σχολῇ εἰς ὠφέλειαν τῶν μαθητιώντων κατὰ τὸν θεοσεβῆ σκοπὸν τοῦ ἀναθέντος ἐκείνου καὶ ἀειμνήστου· ὑπερεχθεὶς οὖν κἀγὼ καὶ μακαρίσας οὐ μετρίως τήν τε Σεβασμίαν θειοτάτην Παναγιότητα, τήν τε περὶ αὐτὴν Ἱερὰν καὶ θείαν ὁμήγυριν, καὶ τὴν πανέκλαμπρον συνδρομὴν περὶ τοῦ θεοσεβοῦς καὶ κοινωφελοῦς τούτου κατορθώματος, ὑπέταξα ἀμέσως καὶ τὴν ἐμὴν εὐτελῆ διάγνωσιν εἰς τὴν κατάλληλον, εὔλογον καὶ δικαιοτάτην ταύτην ἀπόφασιν περὶ τῆς ἐν αὐτῇ τῇ κοινῇ τοῦ Γένους Ἑλληνικῇ Σχολῇ ἀναθέσεως τῆς βιβλιοθήκης τοῦ μακαρίτου ἐκείνου, καθ' ἣν καὶ τοὺς ὁσιωτάτους πατέρας τῶν ἱερῶν μοναστηρίων ἱκαναῖς προτροπαῖς ἔπεισα, ὅπως εὐγνωμόνως ἐγκρίνωσί τε, καὶ ὑπακούσωσιν εἰς τὴν τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας προσταγὴν καὶ ἀπόφασιν καὶ δι' ἐνσφραγίστου κοινῆς ἐπιστολῆς ἐμφανισθῶσιν ὑποτασσόμενοι, καὶ ὑποκλίνοντες κατὰ τὸ περιεχόμενον ἴσον πρὸς τὴν ἐμὴν ταπεινότητα. Ἐπειδὴ οὖν τὴν βιβλιοθήκην ταύτην κατ' ἀρχὰς διωρίσθησαν οἱ ὁσιώτατοι πατέρες τῆς Ἱερᾶς μονῆς τῶν Ἰβήρων νὰ παρακαταθέσωσιν εἰς ἀσφαλῆ τόπον τῆς αὐτῆς μονῆς μέχρι δευτέρας ἐπιταγῆς Ἐκκλησιαστικῆς, οἵτινες καὶ ἐζητήθησαν διὰ νὰ δώσωσιν ἔγγραφον ἀπόδειξιν, καὶ παρέσχον τῷ ἐντιμοτάτῳ μισὲρ Σκαρλάτῳ Σεβαστοπούλῳ κατὰ τὴν αἴτησιν τοῦ ἐπιτρόπου τοῦ ἀοιδίμου, ἧς τὸ ἴσον ἐμπερικλείεται, παρακαλοῦσι τὴν θειοτάτην αὐτῆς Παναγιότητα νὰ ἀποσταλῇ αὐτοῖς Πατριαρχικὴ καὶ Συνοδικὴ προσταγὴ εἰς ἡσυχίαν των, ὅτι ὑπεσχέθην αὐτοῖς, καὶ ἰδιαιτέραν ἐμὴν ἀπόδειξιν παρέσχον εἰς χεῖράς των. Ἡ Βιβλιοθήκη αὕτη ἐμπεριέχεται εἰς ἐννέα σεντούκια, τὰ ὁποῖα ἠνοίχθησαν, ἐπιστατοῦντός μου διὰ νὰ τιναχθῶσιν αἱ βίβλοι, καὶ διορθωθῶσι καί τινα σεντούκια διασπασθέντα, δὲν ἐφάνη ὅμως κανένας κατάλογος ἐν αὐτοῖς· διὰ τοῦτο τὰ μὲν ἑλληνιστὶ καὶ γραικολατινιστὶ ἐσημειώθησαν δι' ἀκριβείας παρ' ἐμοῦ κατὰ τὸν στελλόμενον κατάλογον· τὰ δὲ εἰς ἑτέρας διαλέκτους ἐμετρήθησαν, ὡς φαίνονται ἐν τῷ καταλόγῳ ἄνωθεν. Ὅθεν καὶ παρεδόθη τῷ ἐπίτηδες ἀποσταλέντι κὺρ Γεωργίῳ καὶ διὰ τὴν ἀποτυχίαν τῶν κατ' εὐθεῖαν ἐντεῦθεν πλοίων συνεφωνήθη μέχρι Τενέδου καὶ ἐκεῖθεν εὑρίσκονται συνεχῶς καὶ πρόχειρα διὰ τὴν Βασιλεύουσαν· ὁ ῥηθεὶς οὖν κὺρ Γεώργιος βαστᾷ τὸν λογαριασμὸν τῶν ἐξόδων τῆς μετακομιδῆς μέχρι τῆς αὐτόθι ἀποκομίσεως, διὰ νὰ πληρωθῇ παρὰ τῶν εὐγενεστάτων ἀρχόντων, ἐπιτρόπων τῆς Σχολῆς, τῇ ἐπιταγῇ

Digitized by Google

τῆς ὑμετέρας Θειοτάτης Παναγιότητος, ἧς τὰ πανάγια ἔτη εἴεν πλεῖστα καὶ εὐδαιμονέστατα.

αωε' Ἀπριλίου ια'.

Ὁ πρώην Κωνσταντινουπόλεως ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ἐν Χριστῷ ταπεινὸς ἀδελφός.

Ἡ πρὸς τὸν παναγιώτατον Πατριάρχην πρώην Κωνσταντινουπόλεως κύριον Γρηγόριον τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ἐπιστολή.

Παναγιώτατε καὶ Σεβασμιώτατε Πατριάρχα πρώην Κωνσταντινουπόλεως, ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ ἀγαπητὲ καὶ περιπόθητε ἡμῶν ἀδελφὲ καὶ συλλειτουργὲ κύριε Γρηγόριε. Τὴν φίλην ἡμῖν Σεβασμίαν αὐτῆς παναγιότητα ὁλοψύχως ἀσπαζόμενοι, ἀδελφικῶς προσαγορεύομεν, δεόμενοι τοῦ ἐκ νεκρῶν ἀναστάντος σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ, ὅπως διαφυλάττῃ αὐτὴν ἐν ἄκρᾳ ὑγιείᾳ καὶ ἀμεταπτώτῳ εὐημερίᾳ μετὰ μακροβιότητος καὶ ἐπιτυχίας πάντων τῶν ὧν ἐξαιτεῖται παρ' αὐτοῦ ἀγαθῶν καὶ σωτηριωδῶν καταθυμίων. Μετὰ τὰς ἀδελφικὰς ἡμῶν προσρήσεις καὶ ἔρευναν τῆς ἐφετῆς ἡμῖν ἀγαθῆς αὐτῆς ὑγιείας, δηλοποιοῦμεν Συνοδικῶς τῇ περισπουδάστῳ ἡμῖν αὐτῆς παναγιότητι, καθὼς καὶ τοῖς ὁσιωτάτοις Ἰβηρίταις πατράσιν, ὅτι ἧκεν ἐνταῦθα ἡ βιβλιοθήκη τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει γενομένου ἀειμνήστου Νικηφόρου τοῦ Θεοτόκη ἐν ἐννέα κιβωτίοις ἀσφαλῶς, κατὰ τὸν παρ' αὐτῆς περικλειόμενον καὶ ἀποστελλόμενον κατάλογον, καὶ ἐναπετέθη παραχρῆμα εἰς τὴν ἐν τῷ Κουρουτζεσμὲ Πατριαρχικὴν καὶ κοινὴν τοῦ Γένους Σχολήν· καὶ ἕνεκα τῆς προθύμου ταύτης ἐπιστασίας τῆς γενομένης παρ' αὐτῆς πρὸς τὴν ἀσφαλῆ ἀποκόμισιν αὐτῆς καὶ ἀποστολήν, ὁμολογοῦμεν κοινῶς αὐτῇ μεγάλας τὰς χάριτας· καὶ ἐπειδὴ οἱ εἰρημένοι Ὁσιώτατοι Ἰβηρῖται πατέρες ἐξαιτοῦνται κατὰ τὸ δέον ἀποδεικτικὸν τῆς ἀσφαλοῦς ἀποκομίσεως τῆς ῥηθείσης Βιβλιοθήκης, πρὸς ἀσφάλειαν αὐτῶν, ἰδοὺ περικλείομεν τὴν παροῦσαν Ἐκκλησιαστικὴν ἡμῶν ἐπιστολὴν ἐν εἴδει πρὸς αὐτοὺς ἀποδείξεως, τὴν ὁποίαν θέλει ἐγχειρίσει ἀμέσως αὐτοῖς τοῖς Ὁσιωτάτοις Ἰβηρίταις πατράσιν, ὅπως ἔχοντες ἐν ἀσφαλείᾳ μένωσι διὰ παντὸς ἕνεκα τούτου ἀνενόχλητοι καὶ ἀκαταζήτητοι. Καὶ ταῦτα μὲν πρὸς πληροφορίαν καὶ αὐτῆς Ἐκκλησιαστικῶς, ἧς καὶ τὰ ἔτη εἴεν θεόθεν πλεῖστα, πανεύθυμά τε καὶ σωτηριωδέστατα.

αωε' Μαΐου ιέ.

† Ὁ *Κων/πόλεως* καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφός.
† Ὁ *Καισαρείας* ΦΙΛΟΘΕΟΣ καὶ ἐν Χ. ἀδελφός.
† Ὁ *Κυζίκου* ΙΩΑΚΕΙΜ. † Ὁ *Νικομηδείας* ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ. † Ὁ *Δέρκων* ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. † Ὁ *Θεσσαλονίκης* ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ. † Ὁ *Προύσης* ΑΝΘΙΜΟΣ. † Ὁ *Βερροίας* ΧΡΥΣΑΝΘΟΣ. † Ὁ *Παλαιῶν Πατρῶν* ΜΑΚΑΡΙΟΣ. † Ὁ *Ξάνθης* ΝΑΘΑΝΑΗΛ. † Ὁ *Προϊλάβου* ΠΑΡΘΕΝΙΟΣ. † Ὁ *Ἀγκύρας* ΙΩΑΝΝΙΚΙΟΣ. † Ὁ *Δημητριάδος* ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ. † Ὁ *Γάνου καὶ Χώρας* ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ.

Τοῖς ὁσιωτάτοις προεστῶσι, προηγουμένοις τε καὶ λοιποῖς προκρίτοις πατράσι τοῦ ἐν τῷ ἁγιωνύμῳ Ὄρει τοῦ Ἄθωνος Ἱεροῦ καὶ Σεβασμίου ἡμετέρου Πατριαρχικοῦ καὶ σταυροπηγιακοῦ μοναστηρίου τῶν Ἰβήρων.

Ὁσιώτατοι προεστῶτες, προηγούμενοί τε καὶ λοιποὶ πρόκριτοι Πατέρες τοῦ ἐν τῷ ἁγιωνύμῳ Ὄρει τοῦ Ἄθωνος Ἱεροῦ καὶ Σεβασμίου ἡμετέρου Πατριαρχικοῦ καὶ σταυροπηγιακοῦ μοναστηρίου τῶν Ἰβήρων, τέκνα ἐν Κυρίῳ ἀγαπητὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος, χάρις εἴη ὑμῖν καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ, παρ' ἡμῶν δὲ εὐχή, εὐλογία καὶ συγχώρησις. Πρὸ καιροῦ ἀποκομισθείσης εἰς αὐτὸ τὸ Ἱερὸν μοναστήριον τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει γενομένου ἀειμνήστου Νικηφόρου τοῦ Θεοτόκη, ἐγράψαμεν ὑμῖν γνώμῃ κοινῇ καὶ Συνοδικῇ ἵνα ἔχητε τὴν Βιβλιοθήκην ἐκείνην ἐναποτεθειμένην ἐν ἀσφαλεῖ μέρει τοῦ Ἱεροῦ μοναστηρίου μέχρι δευτέρας Ἐκκλησιαστικῆς ἐπιταγῆς· ἤδη δὲ κατὰ Συνοδικὴν διάγνωσιν καὶ κοινὴν συναίνεσιν διὰ δευτέρας πρὸς ὑμᾶς ἐγγράφου ἐπιταγῆς μετακομισθεῖσα ἐνταῦθα κατὰ τὸ εἰκὸς ἡ ῥηθεῖσα Βιβλιοθήκη εἰς ἐννέα κιβώτια περιεχομένη ἀπετέθη ἐν τῇ κατὰ τὸν Κουρουτζεσμὲν ἡμετέρᾳ Πατριαρχικῇ καὶ κοινῇ τοῦ Γένους Σχολῇ κατὰ τὸν σταλέντα κατάλογον αὐτῆς πρὸς ἡμᾶς παρὰ τοῦ παναγιωτάτου καὶ Σεβασμιωτάτου Πατριάρχου πρώην Κωνσταντινουπόλεως ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητοῦ καὶ περιποθήτου ἡμῶν ἀδελφοῦ καὶ συλλειτουργοῦ κυρίου κυρίου Γρηγορίου. Διὰ τοῦτο καὶ γράφοντες διὰ τῆς παρούσης ἡμετέρας

Digitized by Google

Πατριαρχικῆς καὶ Συνοδικῆς ἐπιστολῆς πληροφοροῦμεν ὑμᾶς Ἐκκλησιαστικῶς τὴν ἀσφαλῆ ἀποκόμισιν τῆς ῥηθείσης βιβλιοθήκης τοῦ μακαρίτου ἐκείνου Νικηφόρου τοῦ Θεοτόκη ἐνταῦθα εἰς τὴν ἐν τῷ Κουρουτζεσμὲ ἡμετέραν Πατριαρχικὴν καὶ κοινὴν τοῦ Γένους Σχολήν, ἵνα μένητε ἕνεκα ταύτης ἀνενόχλητοι καὶ ἀκαταζήτητοι, ἐφ' ᾧ καὶ ἐπιστέλλομεν ὑμῖν τὴν παροῦσαν ἡμετέραν Πατριαρχ. καὶ Συνοδικὴν ἐπιστολὴν ἐν εἴδει ἀποδείξεως πρὸς τελείαν πληροφορίαν ὑμῶν καὶ ἀσφάλειαν, ἐχόντων ἐν διηνεκεῖ τὴν ἔνδειξιν.

αωε' Μαΐου ιέ.

† Ὁ *Κων/πόλεως* καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφός.
† Ὁ *Καισαρείας* ΦΙΛΟΘΕΟΣ καὶ ἐν Χ. ἀδελφός.
† Ὁ *Ἡρακλείας* ΜΕΛΕΤΙΟΣ. † Ὁ *Κυζίκου* ΙΩΑΚΕΙΜ. † Ὁ *Νικομηδείας* ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ. † Ὁ *Δέρκων* ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. † Ὁ *Θεσσαλονίκης* ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ. † Ὁ *Προύσης* ΑΝΘΙΜΟΣ. † Ὁ *Βερροίας* ΧΡΥΣΑΝΘΟΣ. † Ὁ *Παλ. Πατρῶν* ΜΑΚΑΡΙΟΣ. † Ὁ *Ξάνθης* ΝΑΘΑΝΑΗΛ. † Ὁ *Προϊλάβου* ΠΑΡΘΕΝΙΟΣ. † Ὁ *Ἀγχίρας* ΙΩΑΝΝΙΚΙΟΣ. † Ὁ *Δημητριάδος* ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ. † Ὁ *Γάνου καὶ Χώρας* ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ.

Ἡ ἐξ ἀρχῆς σύμφωνος ἀπόφασις τοῦ Γένους ὅλου γνωστὸν ὅτι ἀπέβλεπεν εἰς τὸ νὰ συστήσῃ τὸ κατὰ τὸ ἅγιον Ὄρος Σχολεῖον καὶ πρὸ πέντε χρόνων ὅλα τὰ δυνατὰ μέσα εἶχον ἐμβῆ εἰς πρᾶξιν πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ καλοῦ τούτου σκοποῦ· ἀλλ' εἰς μάτην οἱ ἀγῶνες, ἐπειδὴ καὶ ἤδη, καθὼς καὶ πολλάκις, ἐμπράκτως ἐφάνη ὅτι ἐκεῖνο ὁποῦ δὲν ἠμπόρεσεν ὁ βαθύνους καὶ σοφώτατος καὶ ἁγιώτατος μέγας Εὐγένιος ὁ Βούλγαρις, δὲν δύναται νὰ κατορθωθῇ. Διὰ ταῦτα μετὰ πολλὰς συνελεύσεις γενικὰς καὶ σκέψεις περὶ τοῦ πρακτέου, τὸ τῶν ἑλληνικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν μαθημάτων Μουσεῖον τοῦ Γένους συνεκροτήθη κατὰ τὸν ἐν Βοσπόρῳ Κουρουτζεσμὲν ἀντὶ τῆς μελετηθείσης μὲν πολλάκις, μὴ δυνηθείσης δὲ συστῆναι διὰ διαφόρους αἰτίας ἐν τῷ ἁγιωνύμῳ Ὄρει ἐκείνης Σχολῆς· ἡ βουλὴ ἄρα τοῦ ἀειμνήστου Ἀρχιεπισκόπου Νικηφόρου τοῦ Θεοτόκη περὶ χρηματικῆς ἀναθέσεως καὶ τῆς βιβλιοθήκης αὐτοῦ ἤρξατο ἤδη ἐν μέρει ἐνεργεῖσθαι διὰ τῆς ἀπὸ τοῦ Ὄρους μετακομιδῆς τῶν βιβλίων εἰς τὸ ῥηθὲν τοῦτο τοῦ Γένους Μουσεῖον ἐπὶ κοινῇ ὠφελείᾳ, πρὸς ἣν ἀφεώρα ἀναμφιβόλως καὶ ὁ ἀοίδιμος ἐκεῖνος καὶ φιλογενὴς τῷ ὄντι ἀνήρ· τὰ ὁποῖα μέχρι τοῦδε ἀπέκειντο ἄχρηστα ἐκεῖσε κεκονιαμένα καὶ τῷ χρόνῳ διαφθειρόμενα. Εἰς δὲ τὴν τοῦ πράγματος ἔνδειξιν καὶ πληροφορίαν τῶν ἐπιτρόπων τοῦ ἀειμνήστου ἐκείνου ἐξεδόθη τὸ παρὸν κατησφαλισμένον τῇ τῆς κοινῆς ταύτης Σχολῆς σφραγίδι.

Τῇ η' Μαΐου ἐν ἔτει Σωτηρίῳ αωε' καὶ α' τῆς τοῦ Μουσείου συστάσεως.

Ἀπὸ τῆς Πατριαρχ. Μ. τοῦ Γένους Σχολῆς.

Οὕτως ἔχει· σφραγισθήτω. (Τ. Σ.)

Ὁ Σχολάρχης
ΔΩΡΟΘΕΟΣ ΠΡΩΙΟΣ.

Πρὸς τοὺς ἐντιμοτάτους καὶ χρησιμωτάτους πρώην καὶ νῦν ἐπιτρόπους τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὸν Κουρουτζεσμὲν νεοσυσταθείσης κοινῆς τοῦ Γένους Σχολῆς τὸν ἀδελφικὸν ἀνταποδίδωμι ἀσπασμόν.

Ἰουνίου 5, 1805. Μόσχα.

Τὴν ἀπὸ 14 τοῦ παρελθόντος Ἀπριλίου ἔντιμον ἐπιστολήν σας ἀσμένως ἔλαβον καὶ ἐχάρην ἐπὶ τῇ χάριτι θείᾳ περιφρουρουμένῃ ἀγαθῇ ὑμῶν ὑγιείᾳ. Εἶδον ἐπομένως ὁποῦ εἰς πλάτος ἐν αὐτῇ μοὶ περιγράφετε τά τε προτρέξαντα, τά τε διατρέξαντα καὶ τὰ ἤδη τρέχοντα περί τε τῆς ἐν τῷ Ὄρει τοῦ Ἄθωνος Σχολῆς καὶ τῆς αὐτόθι νεοσυσταθείσης, δι' ὧν ἐχάρην μὲν διὰ τὴν νῦν ἀνακύψασαν καὶ ἐμακάρισα καὶ μακαρίζω τούς τε Παναγιωτάτους καὶ Μακαριωτάτους Πατριάρχας, τούς τε σεβασμιωτάτους Ἀρχιερεῖς, τούς τε εὐγενεστάτους ἄρχοντας καὶ λοιποὺς προκρίτους τοῦ Γένους διὰ τὸν ἔνθερμον ζῆλον καὶ διακαῆ προθυμίαν καὶ φιλόθεον πρόνοιαν ὁποῦ ὁψέποτε ἐπανέλαβον διὰ τὸν φωτισμὸν τοῦ ὑπὸ τῆς ἀμαθείας ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μαστιζομένου Γένους μας, καὶ εἴθε ἡ πανσθενὴς δεξιὰ τοῦ Ὑψίστου νὰ ἤθελε παγιώσῃ ἐν ἀκραδάντῳ παγιότητι αἰωνίως τὸ τοιοῦτον κοινωφελὲς καὶ πρῶτον ὡς εἰπεῖν πρὸς ἀνέγερσιν τοῦ Γένους συμβάλλον ἔρεισμα. Ἐλυπήθην δὲ οὐ μετρίως διὰ τὴν μετακόμισιν, ὡς γράφετε, καὶ κατάργησιν τῆς τοῦ Ὄρους Σχολῆς, ἐνῷ ἐκείνη παρὰ πολλοῖς ἐνομίζετο καὶ νομίζεται παγιωτέρα καὶ πρὸς ἐπίδοσιν καὶ ταχεῖαν καὶ πλείονα αἱρετωτέρα, διὰ τὸ ἔξω κεῖσθαι πολλῶν καιρικῶν τε καὶ βιωτικῶν περιστάσεων· ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς τούτων, τί δὲν ἠδύνατο μία ὁμόψυχος καὶ ὁμόγνωμος κοινὴ συνδρομὴ ἑνὸς ὁλοκλήρου Γένους; ἠδύνατο, λέγω, (ἀλλὰ καὶ δύναται) καὶ τοῦτο

Digitized by Google

ποιῆσαι κἀκεῖνο μὴ ἀφιέναι· καὶ οὔτε πρέπει, στοχάζομαι, καὶ ἂς ἔχω τὴν παρ' ὑμῶν συγγνώμην, νὰ ἀποσβύωνται τὰ κατὰ μέρος μικρὰ φῶτα, διὰ νὰ ἀναφθῇ ἕνας μέγας πυρσός, οὔτε διὰ τὸ εἶναι ἥλιον συμφέρει νὰ ἐκλείπῃ εἰς τὸ παντελὲς ἡ σελήνη, ἢ ὁ τυχὼν σελαγίζων ἀςὴρ, οὔτε νὰ ἐξαλείφωνται τὰ ἐν μέρει μικρὰ ἀγαθὰ διὰ νὰ κατορθωθῇ ἓν μέγα καλὸν, ἀλλὰ μάλιστα πρέπον νομίζω καὶ τὰ σμικρὰ ὑπὸ τοῦ μείζονος νὰ προςατεύωνται καὶ νὰ ἐπιῤῥωνύωνται καὶ νὰ ἐπιστηρίζωνται, καθὼς καὶ ἡ σελήνη ὑπὸ τοῦ ἡλίου καὶ φωτίζεται καὶ λαμπρύνεται καὶ ὑφίσταται· ἀλλὰ περὶ τούτων ἅλις, ὡσὰν ὁποῦ ἡ ὑμετέρα μεγαλόνοια δύναται νὰ ἐπικρίνῃ βαθύτερα.

Περὶ δὲ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ ἀοιδίμου ἐν Χριστῷ μοι πατρὸς Ἀρχιεπισκόπου Νικηφόρου τοῦ Θεοτόκη, τῆς δι' ἰδίας του γνώμης αὐθαιρέτου ἀγαθῆς καὶ ἰδιοχείρου διαθήκης ἀφιερωθείσης ἐν τῇ Σχολῇ τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ὁποῦ μοὶ σημειοῖτε, ὅτι μελετᾶτε νὰ τὴν ἐπιστρέψητε ἐκεῖθεν εἰς τὴν νεοσυσταθεῖσαν αὐτόθι Σχολὴν, ἀποκρίνομαι ἀποφασιστικῶς οὕτω: ὅτι, ὡς ἀποκατεστημένος παρ' ἐκείνου τοῦ μακαρίτου πληρεξούσιος ἐπίτροπος καὶ ὑπόχρεως ἐκπληρωτὴς τῆς διαθήκης του, παρακαλῶ ἐνθέρμως τὴν ὑμετέραν ἀγάπην, ὁποῦ τὸ τοιοῦτον νὰ μὴ γένῃ κατ' οὐδένα τρόπον, διὰ πρῶτον μὲν καὶ κυριώτατον λόγον, ἐπειδὴ ἐκεῖνος ὁ ἀείμνηστος ἢ θεόθεν φωτισθεὶς, ἢ ὅπως ἄλλως εἴπῃ ἄν τις κινηθεὶς, ἐκεῖ προῃρέθη καὶ τὴν ἀφιέρωσε νὰ διαμένῃ κατὰ πάντα καὶ διὰ πάντα, τὴν ὁποίαν ἀφιέρωσιν ὡς δικαίαν καὶ νόμιμον, καὶ πρὸς τοιούτου ἀνδρὸς γεγονυῖαν, καὶ ἡ ἐδῶ αὐτοκρατορικὴ διοίκησις ὄχι μόνον δὲν καθήψατο τὸ σύνολον, ἀλλὰ καὶ ᾐδέσθη καὶ εὐφήμησε καὶ δι' ἐπικυρώσεως τῆς Ἁγιωτάτης διοικούσης Συνόδου ἐν δυνάμει Αὐτοκρατορικοῦ προστάγματος ἡ αὐτὴ βιβλιοθήκη ἀπεφασίσθη εἰς τὸ νὰ σταλθῇ διὰ πάντα εἰς τὴν τοῦ Ὄρους Σχολὴν, ὡς καὶ ἐγένετο. Ὅθεν δι' ἀπόδειξιν ὅτι τὸ Γένος μας δὲν παραχαράττει οὔτε παρακρούεται τὰς διαθήκας τῶν τεθνεώτων, ταὐτὸν εἰπεῖν, τὰ χριστιανικὰ ὅρια καὶ ἐκκλησιαστικὰς διατάξεις, κατὰ πάντα δίκαιον λόγον πρέπει νὰ διαμένῃ ἐν ᾧ διωρίσθη, διὰ νὰ μὴν συνέβῃ καὶ εἰς ἡμᾶς τό: Πρῶτοι ἔσχατοι καὶ ἔσχατοι πρῶτοι. Δεύτερον δὲ ἐπειδὴ τὸ τοιοῦτον ἐγχείρημα ὄχι μόνον εἶναι πάντῃ ἀσύμφορον καὶ ἀλυσιτελὲς εἰς τὸν σκοπὸν καὶ πρόθεσιν ὁποῦ ἀφορᾷ ἡ νεοσυσταθεῖσα αὐτὴ Σχολὴ, ἀλλὰ μάλιστα καὶ ἐπιζήμιον καὶ ἀνωφελὲς καὶ ἀνατρεπτικὸν διόλου· ἐπειδὴ ποῖος τῶν ὁμογενῶν ἔχων σκοπὸν νὰ συνδράμῃ διαφόρως ἢ εἰς τὴν νεοσύστατον αὐτὴν Σχολὴν, ὡς γράφοντες προτρέπετε, ἢ ἄλλην ἀλλοσέ ποι νὰ ἀνεγείρῃ, ἢ δι' ἀφιερωμάτων, ἢ διὰ διαθηκῶν νὰ βοηθήσῃ τὸ βοηθείας χρῆζον Γένος μας, μανθάνωντας ὅτι ἀναιροῦνται καὶ ἐξουθενοῦνται καὶ μετατρέπονται κατὰ τὸ δοκοῦν ἑκάστου καὶ τὸ ὅλον ἀποῤῥαπίζονται διαμπὰξ τῶν προτέρων αἱ δίκαιαι καὶ νόμιμοι διαθῆκαι, δὲν ψυχροῦται, δὲν ἀποναρκᾷ, καὶ τὸ χείριστον, δὲν ἐμποδίζεται ἀπὸ τὸ ἀγαθὸν ὁποῦ ἐμελετοῦσε μετὰ προθυμίας νὰ ἐνεργήσῃ; Διὰ ταῦτα λοιπὸν καὶ ἕτερα πλείονα, καὶ αὖθις παρακαλῶ τὴν ὑμετέραν ἀγάπην νὰ διαμένῃ ἀπαρασάλευτος καὶ ἄψαυστος ἡ βιβλιοθήκη τοῦ μακαρίτου κατὰ τὸ παρὸν εἰς τὴν μονὴν τῶν Ἰβήρων ἕως ὅτου νὰ ἀποκατασταθῇ ἡ ἐκεῖθι σχολή· τίς γὰρ οἶδε τί τέξεται ἡ ἐπιοῦσα; Διὰ δὲ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει κοινὴν τοῦ Γένους Σχολὴν, τὸ Γένος δύναται νὰ προσκτήσηται βιβλιοθήκην ἄλλην καὶ πληρεστέραν καὶ ἀξιολογωτέραν ταύτης, αὐτὴ δὲ νὰ μένῃ ἐν ᾧ ἐκλήθη. Ὡσαύτως καὶ ἡ ἀφιερωθεῖσα χρηματικὴ ποσότης θέλει διαμένῃ μετ' ἐπαυξήσεως ἐν ἀσφαλεῖ τόπῳ μέχρι τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς τοῦ Ὄρους Σχολῆς καὶ ὄχι μόνον ἐκεῖνα ὁποῦ ἀφιέρωσεν ὁ μακαρίτης, ἀλλὰ θέλουν προστεθοῦν καὶ ἄλλα ἀρκετὰ παρά τινων ἐδῶ προκρίτων ὁμογενῶν καὶ φίλων τοῦ μακαρίτου.

Τελευταῖον καὶ τρίτον ἐπιφωνῶν λέγω, ὅτι νὰ μὴν γένῃ τὸ τοιοῦτον, ἐπειδὴ διὰ μέσου τῆς δυνάμεως ὁποῦ ἐστάλθη εἰς τὸ Ὄρος, διὰ τῆς αὐτῆς πάλιν Αὐτοκρατορικῆς ἰσχύος ἔχει νὰ ἐπιστραφῇ εἰς τὴν Ῥωσσίαν καὶ νὰ ὑστερηθῇ εἰς ὅλον τὸ ὕστερον τὸ Γένος μας καὶ τὸ τοιοῦτον παραμικρὸν καλόν.

Τὸ δὲ νὰ προτρέψω ἄλλους ὁμογενεῖς ἀδελφοὺς πρὸς παντοιότροπον συνδρομὴν τῆς αὐτόθι Σχολῆς, τοῦτο χρέος μου τὸ νομίζω ἀπαραίτητον καὶ δὲν θέλω λείψει κατὰ τὸ ἐνόν μοι ἐν ὅσῳ ζῶ ἀπὸ τοῦ νὰ πασχίζω μετὰ πάσης μου προθυμίας ὑπὲρ ὠφελείας τοῦ Γένους μου. Ταῦτα ἀδελφικῶς, καὶ μένω

Τῆς ὑμετέρας ἐντιμότητος δοῦλος προθυμότατος
ΜΩΫΣΗΣ ΚΡΗΤΣΚΗΣ.

Πρὸς τὸν εὐγενέστατον ἄρχοντα Μαγιόρον κύριον Μωϋσῆν Κρήτσκην.

Ἐνεφανίσθη ἡμῖν τῷ συλλόγῳ τῶν Ἐφόρων καὶ ἐπιτρόπων τοῦ κλεινοῦ τοῦ Γένους Μουσείου

Digitized by Google

παρὰ τῶν συνεπιτρόπων πραγματευτῶν γράμμα τῆς εὐγενίας της σεσημειωμένον τῇ ε' τοῦ παρελθόντος μηνὸς ἐν ᾧ ἰδόντες τὴν χαρὰν ἣν ἔλαβεν ὑπὲρ τῆς συστάσεως τῆς κοινῆς τοῦ Γένους ταύτης Ἀκαδημίας τὸ φιλόμουσον καὶ φιλογενὲς ἐθαυμάσαμεν καὶ τὸν Κύριον ἐκ βάθους ψυχῆς ἐδοξάσαμεν ἐπιλέγοντες τό: οὐκ ἐκλείψουσι στρατιῶται τῷ Χριστῷ πανταχοῦ ἀείποτε· ἐλυπήθημεν δὲ οὐ μετρίως βλέποντες ἐν τῷ γράμματι τὴν εὐγενίαν της ἐξηπατημένην καὶ ἄλλως πως ἐννοοῦσαν τὸ πρᾶγμα, διὸ καὶ συκοφαντοῦσαν τρόπον τινὰ κατὰ νοῦν τὸν σύλλογον τῆς Παγκοίνου.

Λαβόντες τοίνυν ἐκ τούτου ἀφορμὴν εἰδοποιοῦμεν αὐτήν, ὅτι ἄλλα φρονεῖ τὸ Μουσεῖον καὶ ἄλλα αὐτὴ ἐξέλαβεν· οὐ φρονεῖ κατάργησιν τῶν κατὰ μέρος Σχολῶν, ἀλλὰ μᾶλλον οὐ μόνον σύστασιν, προστασίαν τε καὶ ὑπεράσπισιν, ἀλλὰ καὶ ἐκ νέου ἀνέγερσιν. Φροντίζει ἐν πάσαις ταῖς πόλεσι καὶ κώμαις καὶ ἐν τοῖς μικροῖς χωρίοις εἰ δυνατὸν νὰ συστήσῃ σχολεῖα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης πρὸς εὔκολον ἀγωγὴν καὶ παιδείαν πάντων τῶν τοῦ Γένους μειρακίων, καθὼς καὶ ἐν Τραπεζοῦντι, ὅπου ἀπ' αἰχμαλωσίας οὐ συνέστη σχολεῖον, συνεκροτήσαμεν νῦν θείᾳ εὐδοκίᾳ μὲ ἱκανὰς τεταγμένας προσόδους καὶ ἐν ταύταις ταῖς ἡμέραις καὶ διδάσκαλον ἐξαπεστείλαμεν, ὡς καὶ τὸ ἐν Καισαρείᾳ τῆς Καππαδοκίας καὶ τὰ ἐν τῇ Βιθυνίᾳ καὶ ἐν ἄλλαις μέρεσι τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὰ ἐν τῇ Θράκῃ, ἅτινα οὐ μόνον προστατεύομεν ἀλλὰ καὶ ὡς τέκνα γνήσια τῆς παγκοίνου Ἀκαδημίας γνωρίζομεν. Ἐπίσης τὸ Μουσεῖον καταγίνεται εἰς περίθαλψιν τῶν πεπαιδευμένων, εἰς σύνθεσιν καὶ ἔκδοσιν ἐπωφελῶν βιβλίων, εἰς καθαίρεσιν σκανδάλων καταστροφὴν τῶν φροντιστηρίων ἐπαπειλούντων καὶ ἑνὶ λόγῳ ζητεῖ νὰ ἐκδιώξῃ τὸ σκότος, ὅπερ σκοτίζει πρὸ τοσούτων αἰώνων τὸ ἡμέτερον Γένος.

Ἡμεῖς μιμηθέντες τοὺς προγόνους ἡμῶν Ἕλληνας, οἵτινες εἶχον ἁπανταχοῦ μὲν Φροντιστήρια, ἐν Ἀθήναις δὲ Μουσεῖα ἐξ ὧν ἡ ὑψηλοτέρα καὶ γενικωτέρα σοφία ἐξεχεῖτο ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα καὶ τοὺς χριστιανοὺς ῥωμαίους, οἱ ὁποῖοι διὰ παντὸς διεφύλαττον καὶ συνετήρουν μέγα Μουσεῖον καὶ Βιβλιοθήκην πλουσίαν ἐν Βυζαντίῳ καὶ ὄχι εἰς κανένα ἄλλο μέρος, καὶ τὰ σοφὰ Γένη τῶν Εὐρωπαίων οἵτινες ἔχουσι μὲν πανταχόσε φροντιστήρια κοινὰ πρὸς ἀγωγὴν καὶ ἐπιπόλαιον παιδείαν τῶν παιδίων καὶ μειρακίων, συνεκροτήσαντο δὲ μίαν ἢ δύο ἢ τρεῖς ἀκαδημίας κατὰ τὴν ἔκτασιν τῆς ἐπικρατείας ἐν αἷς οἱ νεανίσκοι, ἐπὰν θέλωσιν ὑψηλοτέρας ἐπιστήμας νὰ ἀποκτήσωσι καὶ αὐτὰ τὰ ἐγκύκλια μαθήματα κατὰ βάθος νὰ σπουδάζωσιν, ἀποδημοῦντες ἐκ τῶν ἰδίων πατρίδων νὰ συνέρχωνται, καθὼς εἰς ὅλην τὴν ἔκτασιν τοῦ μὲν Ἐνετικοῦ φέρε κράτους τὸ Παταύϊον, τοῦ δὲ Ῥωμανικοῦ τὴν Βονωνίαν, τοῦ δὲ Ἐτρουσκικοῦ τὰς Πίσσας, τοῦ δὲ Γαλατικοῦ τὸ Παρίσιον καὶ τὸ Μοντπιλιὲρ καὶ τινας ἴσως ἑτέρας ἀνωνύμους διὰ τὸ ἄδοξον, τοῦ δὲ Βρεττανικοῦ τὸ Ὀξόνιον καὶ τὴν Κανταβρίαν καὶ οὕτως ἐφεξῆς· ἡμεῖς τοίνυν μιμηθέντες τούτους πάντας καὶ τῶν κατὰ μέρος φροντιστηρίων ἐπιμελούμεθα ἐξ ὧν ὡς εἴρηται καί τινα τὴν ἐξάρτησιν καὶ διοίκησιν ἐκ τοῦ Μεγάλου Μουσείου τοῦ Γένους ἔχουσι καὶ ἄλλα ὁσημέραι ζητοῦσι νὰ λάβωσι καὶ τὴν Πάγκοινον ταύτην Ἀκαδημίαν ὅλαις δυνάμεσι συνεκροτήσαμεν ἐν τῇ Βασιλευούσῃ χωρὶς νὰ καταργήσωμεν, ὡς νομίζει ἡ εὐγενία της, τὴν τοῦ Φαναρίου καὶ τὴν τοῦ ἁγίου Ὄρους. Διότι ἐν μὲν τῷ Φαναρίῳ ἔχει ἡ Ἀκαδημία δι' ἰδίων της ἀναλωμάτων διδάσκαλον καὶ ὑποδιδάσκαλον τὸν ἕλληνα λόγον διδάσκοντας εἰς πλῆθος παιδίων συρρεόντων ἐξ ἐκείνης τῆς γειτονίας, τὸ δὲ τοῦ Ὄρους Φροντιστήριον δὲν κατέστρεψεν ἡ ἡμετέρα Ἀκαδημία, ἄπαγε! καθότι δὲν ὑπῆρχέ τι νὰ καταστρέψῃ. Αὐτὸ πρὸ πολλῶν ἤδη χρόνων μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Σοφωτάτου κυρίου Εὐγενίου ἤρξατο νὰ πίπτῃ καὶ νὰ καταστρέφεται καὶ ἔμεινε διὰ δέκα σχεδὸν χρόνους κεκλεισμένον, ἕως οὗ Κυπριανός τις Κρὴς τὴν πατρίδα τὸ ἀνέῳξε, πλὴν ἄνευ συνδρομῆς μαθητῶν, ἐκτὸς ὀλίγων τινῶν ἀρχαρίων, ἐνίοτε δὲ καὶ μόνος ἐν αὐτῇ διέτριβε καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ τὸν πρὸ ἑπτὰ ἤδη ἐνιαυτῶν ἔμεινε πάλιν κεκλεισμένον.

Ἀλλ' ἴσως ἐρωτᾷ ἡ εὐγενία της τοὺς λόγους δι' οὓς τὸ Μουσεῖον τοῦ Γένους οὐ συνέστη ἐν τῷ Ἄθωνι· ὡς γνωσῆς αὐτῇ οὔσης τῆς καταστάσεως τῆς φυσικῆς καὶ ἠθικῆς τοῦ ἁγίου Ὄρους τῇ λέγομεν ὅτι τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα εἰσι δυσκολώτατα διὰ τοὺς μαθητιῶντας. Ἰατρὸς καὶ φαρμακοποιὸς οὐχ ὑπάρχει, ἀλλ' οὔτε διδασκάλους σοφοὺς ἤθελεν ἠμπορέσῃ νὰ εὕρῃ τὸ Γένος εἰς τὸ νὰ στέρξουν νὰ ὑπάγωσιν ἐκεῖ πρὸς διδασκαλίαν ἐκτὸς τινων ἀμαθῶν μὴ ἐχόντων ποῦ τὴν κεφαλὴν κλῖναι· ἄλλος ὁ βίος τῶν ἐν αὐτῷ ἐνασκουμένων ἡσυχαστῶν ἢ μοναστηριακῶν καὶ ἄλλος ὁ τῶν μαθητῶν καὶ διδασκάλων. Ὅθεν ἀσυμβίβαστον τὸ ὁμοδίαιτον. Ἐπὶ τῶν εὐτυχῶν ἡμερῶν τοῦ σοφωτάτου κὺρ Εὐγενίου οὐχ ὑπῆρχε σχεδὸν ἐν τῇ

Digitized by Google

Ἑλλάδι συγκεκροτημένον, ὡς ἔδει, ἕτερον σχολεῖον εἰμὴ τὸ τῶν Ἰωαννίνων· διὸ καὶ συνέρρευσαν τότε πλῆθος μαθητῶν καὶ διὰ τὴν σοφίαν τοῦ σχολάρχου καὶ διὰ τὴν σπανιότητα τῶν φροντιστηρίων· νῦν δέ, Θεοῦ εὐδοκίᾳ, τὰ πράγματα μετεβλήθησαν· πανταχοῦ σχολεῖα, πανταχοῦ φιλοσοφεῖα ἀνεγείρονται. Ἐκεῖ τίς βλέπει τοὺς διδασκάλους καὶ μαθητάς; τίς συμβιβάσει τὰ ἀφεύκτως ἀναφυόμενα σχίσματα ἐν ταῖς σχολαῖς; Ὅθεν ἂν ἐσυστήνετο ἡ μελετωμένη Ἀκαδημία ἐκεῖ, δὲν ἤθελε λάβει καλὴν ἔκβασιν. Τὸ δὲ κυριώτερόν ἐςιν ὁποῦ οἱ ἁγιορῖται, ἂν ἐρευνήσῃ τις κατὰ βάθος τὰς καρδίας αὐτῶν, ἀνθίστανται εἰς σύστασιν μιᾶς τοιαύτης Ἀκαδημίας λέγοντες καθ' ἑαυτοὺς ὅτι οἱ νέοι διάκονοι τοῦ ἁγίου Ὄρους, ὅταν ὑπάρχῃ ἓν τοιοῦτο σχολεῖον παραιτοῦσι τοὺς ἑαυτῶν γέροντας ἀθεραπεύτους, ἀπέρχονται τάχα διὰ νὰ προκόψωσι καὶ ἀφ' οὗ σπουδάσωσι δὲν ἐπιστρέφουσι πλέον εἰς τὰ εὐαγῆ μοναστήρια νὰ καθυποτάξωσιν ἑαυτοὺς καὶ νὰ περιέρχωνται εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ Ῥούμελην ἀπὸ χωρίον εἰς χωρίον, ἀπὸ θύραν εἰς θύραν, νὰ ζητῶσιν ἐλεημοσύνας καὶ νὰ ὑβρίζωνται καὶ νὰ καταδιώκωνται ἐνίοτε· ἀλλ' ἀπέρχονται εἰς τὰς πόλεις καὶ ζῶσιν εὐδαιμονέστερον ὡς διδάσκαλοι καὶ προεστῶτες καὶ τῶν Ἀρχιερέων ἄνθρωποι καὶ οὕτως ἐρημοῦνται τὰ ἱερὰ μοναστήρια. Διὰ τούτους λοιπὸν καὶ διὰ πολλοὺς ἄλλους λόγους, οὓς διὰ πολυλογίαν οὐκ ἐκθέτομεν, κατηργήθη ὁ σκοπὸς τῆς συστάσεως τῆς Ἀκαδημίας ἐκεῖσε οὐχὶ δὲ καὶ ἑνὸς Φροντιστηρίου, καθὼς καὶ εἰς πολλὰς πόλεις καὶ χωρία τῆς Ἑλλάδος. Ἂς ἀκούσῃ δὲ καὶ τοῦτο ἡ εὐγενία της, ὅτι πρὸ πολλῶν ἤδη μηνῶν ζητοῦμεν νὰ εὕρωμεν ἕνα διδάσκαλον γραμματικὸν ἔμπειρον ἐν ἄλλαις σχολαῖς ἤδη προγεγυμνασμένον διὰ νὰ τὸν ἐξαποστείλωμεν ἐκεῖ νὰ διδάσκῃ κἂν ὀλίγα τινὰ γραμματικὰ καὶ δὲν εὑρίσκομεν, ἐπειδὴ ἕκαστος παραιτεῖται συλλογιζόμενος τὸ σκληρὸν καὶ τὰς ἄλλας περιστάσεις τοῦ τόπου.

Περὶ δὲ τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ ἀοιδίμου Ἀρχιεπισκόπου Νικηφόρου τοῦ Θεοτόκη, περὶ ἧς μᾶς ἐγκαλεῖ ὡς παραχαράττοντας καὶ παρακρούοντας τὰς διαθήκας τῶν τεθνεώντων, τῇ λέγομεν ὅτι μᾶς ἀδικεῖ· διότι ἡμεῖς ἐφέρομεν καὶ τὴν Βιβλιοθήκην εἰς τὴν Ἀκαδημίαν οὐχ ὡς ἀνατρέποντες ἀλλ' ὡς ἐκτελοῦντες τὰ τῆς διαθήκης τοῦ ἀοιδίμου ἐκείνου πατρός, ἐπειδὴ ἡ μακαρία ἐκείνη ψυχὴ ἀφιέρωσε τὰ ῥηθέντα βιβλία εἰς τὴν Σχολὴν τοῦ Γένους, νομίζουσα δέ, ὅτι εἰς τὸ Ὄρος θέλει ἀποκατασταθῇ τὰ ἐδιώρισε διὰ νὰ σταλῶσιν ἐκεῖ· τώρα ὅμως ὁποῦ τὸ Γένος συνεκρότησε τὸ Μουσεῖόν του εἰς τὸ Βυζάντιον ἐστοχάσθημεν νὰ τὰ φέρωμεν ὧδε, καὶ δεδώκαμεν καὶ ὑποσχετικὸν ἐνσφράγιστον τῇ κοινότητι τοῦ Πατριαρχείου διαλαμβάνον οὕτως, ὅτι ὀψέποτε ἤθελε συγκροτηθῇ Μουσεῖον εἰς τὸ Ὄρος νὰ ἐπιστρέφωσι σῶα καὶ ἀνελλιπῆ ἐκεῖ τὰ βιβλία καὶ εἰδοποιήσαμεν καὶ δι' ἐνσφραγίστου γράμματος καὶ τὴν ἐνταῦθα Ῥωσσικὴν πρεσβείαν μὴ εἰδότες τὸ ὅλον τῆς διαθήκης. Ἐβιάσθημεν δὲ νὰ τὰ φέρωμεν καὶ ταχέως διὰ τὸ μέγα ἔργον ὅπερ ἔχομεν ἀνὰ χεῖρας. Ἐπειδὴ ἡ ἐνταῦθα ἡμετέρα Πατριαρχικὴ Ἀκαδημία καταβάλλουσα πόνους ἀτρύτους μὲ ὅλους τοὺς δυνατοὺς τρόπους διὰ νὰ συγκροτήσῃ ἓν Λεξικὸν πλῆρες, μεθοδικὸν καὶ σαφές, διὰ νὰ χειραγωγῇ τοὺς νέους εὐκόλως καὶ συντόμως εἰς τὴν τοῦ Ἕλληνος λόγου κατάληψιν, χρήζει βιβλίων πολλῶν τῶν αὐτῶν συγγραφέων. Διότι ἔχει διωρισμένους διὰ ψηφίσματος Ἀκαδημαϊκοῦ διδασκάλους ἓξ μέλη τοῦ κλεινοῦ Μουσείου πρὸς σύνταξιν τοῦ Λεξικοῦ καὶ ἕνα τῶν ἐνδημούντων Συνοδικῶν ἐγκρίτων ἀρχιερέων μετὰ τοῦ ἀρχιδιακόνου αὐτοῦ πρὸς ἐπιθεώρησιν. Ἀσυμβίβαστος ὅμως τούτων πάντων ἡ συνοίκησις· ὅθεν καὶ εὐκαιρώσαμεν σχεδὸν τὰς αὐθεντικὰς καὶ ἀρχοντικὰς βιβλιοθήκας καὶ τὴν τοῦ Ἁγίου Τάφου, προσέτι δὲ καί τινα ἠγοράσαμεν διὰ νὰ τὰ διανείμωμεν εἰς τὸ οἴκημα ἑκάστου.

Ἔχουσι δὲ χρέος ἐν τεταγμέναις ἡμέραις καὶ ὥραις νὰ συνέρχωνται πάντα τὰ μέλη ἐν τῷ Μουσείῳ νὰ διαλύωσι τὰ ἀμφιβαλλόμενα· ἐν ᾧ μεταχειρίζονται τὴν βιβλιοθήκην τοῦ μακαρίτου Θεοτόκη καὶ ὀλίγα τινὰ ἅπερ ἀφιέρωσαν τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ τινες τῶν εὐγενῶν, χρῆται δ' αὐτῇ προσέτι καὶ ὁ ἐπιθεωρητὴς ἔγκριτος Κυζίκου μὲ τὸ νὰ κατοικῇ ἀπέναντι τῆς Ἀκαδημίας.

Αὕτη ἡ Βιβλιοθήκη τοῦ μακαρίτου ἐναπετέθη ἑνὶ τῶν λιθοκτίστων οἰκημάτων τοῦ Μουσείου, ὅπερ καὶ βιβλιοθήκη προσδιωρίσθη καὶ εἰς κἀνένα δὲν εἶναι συγκεχωρημένον νὰ εὐγάλῃ ἔξω ἀπὸ τὴν Ἀκαδημίαν βιβλίον ἢ μικρὸν ἢ μέγα ἢ πολύτιμον ἢ ὀλίγης τιμῆς· καὶ αὕτη δὲ ἡ ἀπαγόρευσις οὐκ ἔστιν ἁπλῶς ἀλλ' ἐσφραγίσθη καὶ ἐνομοθετήθη καὶ διὰ Πατριαρχικοῦ Συνοδικοῦ ἀλύτου ἀφορισμοῦ καὶ ἐπιτιμίου. Ἐπὰν δέ τις ἔχῃ χρείαν νὰ ἀναγνώσῃ ἢ νὰ παρατηρήσῃ συγγραφέα τινὰ ἔρχεται εἰς τὴν Ἀκαδημίαν ἐν ὥραις προσδιωρισμέναις ἐν αἷς ὁ διὰ ψηφίσματος Ἀκαδημαϊκοῦ διωρισμένος βιβλιοφύλαξ ἔχει ἀνεωγμένην τὴν Βιβλιοθήκην καὶ

Digitized by Google

παρέχει τοῖς δεομένοις τὰς βίβλους, οἵτινες καθέζονται ἐν αὐτῇ ἐπὶ σκιμπόδων καὶ τραπεζῶν, ἐπὶ τούτῳ ἐκεῖσε ἱσταμένων. Καὶ ταῦτα περὶ τῆς μετακομίσεως τῆς Βιβλιοθήκης. Ἡ εὐγενία της δὲ ὡς ἐπίτροπος πληρεξούσιος τοῦ μακαρίτου ἐκείνου πατρὸς ἔχει ὅλον τὸ δικαίωμα νὰ πράξῃ καὶ νὰ ἐκτελέσῃ ὡς οἶδε καὶ ὡς ἤθελε φανῇ αὐτῇ ἀρεστόν. Ἀνίσως καὶ θέλῃ νὰ ἐπανακάμψωσιν εἰς τὸ Ὄρος, ἂς μᾶς γράψῃ καὶ ἡμεῖς τὰ ἐξαποστέλλομεν ἀσφαλῶς διὰ τοῦ ἐνυπογράφου καταστίχου τοῦ πρώην Κωνσταντινουπόλεως κυρίου Γρηγορίου. Ἂς στοχασθῇ ὅμως κατὰ βάθος ὡς φρόνιμος καὶ φιλογενής, καθὼς ἀκούομεν, πρῶτον μὲν τὴν βλάβην καὶ τὴν ἄργηταν ὁποῦ ἔχει νὰ προξενήσῃ εἰς τὸ κοινωφελὲς ἔργον τοῦ Λεξικοῦ, καθότι πρέπει νὰ ἀπεράσουν τοὐλάχιστον δύο χρόνοι διὰ νὰ βάλωμεν εἰς τὸν τόπον τὰ ἐλλείποντα καί τινα δὲ ἂν τὰ εὕρωμεν καὶ τὴν μέμψιν ὁποῦ θέλει λάβῃ καὶ παρὰ Θεοῦ καὶ παρὰ ἀνθρώπων, μάλιςα δὲ τῶν φιλογενῶν καὶ φιλοκάλων, τὸ νὰ ὑστερήσῃ εὐθὺς ἀμέσως τὸ Μουσεῖον τῶν τοιούτων βιβλίων τῶν νῦν ἀναγκαιοτάτων διὰ τὴν πρόοδον τοῦ Γένους καὶ νὰ τὰ κλείσῃ ἐν τοῖς κιβωτίοις θύματα σητῶν ὡς καὶ ἐλθόντα ἀπὸ τοῦ Ὄρους τὰ εὕρομεν. Δεύτερον δὲ ἂς ἦναι βεβαία ἡ εὐγενία της (καὶ τοῦτο ἐν συνειδότι τὸ λέγομεν εἰδότες καὶ ἀνακρίναντες τὰ πάντα καλῶς καὶ ἀπροσωπολήπτως ὡς εἰδήμονες τῆς φυσικῆς καὶ ἠθικῆς καταστάσεως τοῦ τόπου) ὅτι ποτὲ Μουσεῖον ἐν τῷ ἁγ. Ὄρει οὐ συςαθήσεται, καὶ εἰ συςαθήσεται, ἐντὸς ὀλίγου καταςραφήσεται. Λοιπὸν τὰ βιβλία τοῦ μακαρίτου ἐκείνου πατρὸς ἐὰν ἐκεῖ μετακομισθῶσι, μενοῦσιν ἀνενέργητα καὶ σητόβρωτα, ὡς καὶ πολλὰ ἄλλα. Καὶ τελευταῖον ἐπιφωνοῦμεν ὁμοφώνως λέγοντες ὅτι οὐδέποτε τὸ Γένος θέλει συγκατανεύσῃ ἢ ἐπιχειρισθῇ εἰς τὸ νὰ συστηθῇ Μουσεῖον ἐν τῷ ἁγιωνύμῳ Ὄρει.

Τὴν εὐγενίαν της δὲ ὡς ὁμογενῆ, φιλόμουσον καὶ φιλόχριστον καὶ περὶ τὰ καλὰ τοῦ Γένους πάντοτε προτρεπτικὴν γνωρίζοντες ἐσμὲν βέβαιοι, ὅτι νομίζει χρέος της ἀπαραίτητον εἰς τὸ νὰ σπουδάζῃ κατὰ τὸ ἐνὸν αὐτῇ πρὸς σύστασιν, πρόοδον καὶ αὔξησιν τῆς ἡμετέρας πατριαρχικῆς τοῦ πανελληνίου Ἀκαδημίας. Εἴησαν δὲ τὰ ἔτη αὐτῆς πλεῖστα καὶ πανευτυχῆ.

Τῇ ιδ' Ἰουλίου, ἐν ἔτει Σωτηρίῳ ͵αωε' καὶ 6' ἀπὸ τῆς τοῦ Μουσείου συστάσεως.

Ἀπὸ τῆς Πατριαρχ. Μ. τοῦ Γένους Σχολῆς.

Οὕτως ἔχει· σφραγισθήτω. (Τ. Σ.).

Ὁ Σχολάρχης

ΔΩΡΟΘΕΟΣ ΠΡΩΙΟΣ.

Τῇ εὐγενεῖ τετρακτύϊ τῶν Ζωσιμάδων Αὐταδελφότητι.

Πρὸ ἑπτὰ ἤδη μηνῶν ἐγράψαμεν πρὸς τὴν εὐγενίαν σας, ὅτι προετοιμάζομεν σημειώματα παντοίας ὕλης, λεξικὰ διάφορα, διδασκάλους τοὺς ἐλλογιμωτέρους ἐν τῇ Βασιλευούσῃ πρὸς ἔναρξιν τοῦ προβληθέντος ἡμῖν κοινωφελοῦς Λεξικοῦ, ἤδη δὲ τοῦ πράγματος προχωροῦντος, χρέος ἔδοξε τῇ Σχολῇ καὶ ἐκτεταμένως νὰ σᾶς περιγράψῃ τὰ ἔργα της.

Ἡ ἐπιχείρησις αὕτη, ὅσον ἐπωφελὴς τῷ Γένει, τοσοῦτον εἶναι καὶ δύσκολος καὶ δυσκατόρθωτος· πλὴν Θεοῦ συνεφαπτομένου ἐλπίζομεν μετὰ παρέλευσιν μερικῶν μηνῶν νὰ τελειώσῃ ὁ πρῶτος τόμος, καὶ ἐν διαστήματι δύο ἢ τριῶν ἐνιαυτῶν νὰ λάβῃ πέρας τὸ ἔργον· ἠρξάμεθα δὲ οὕτως. Ηὕρομεν ἐδῶ εἰς Βασιλεύουσαν ἓν λεξικὸν χειρόγραφον συνερανισθὲν παρ' ἑτέρων λεξικῶν, μάλιστα δὲ Ἐρρίκου τοῦ Στεφάνου, Ἡσυχίου καὶ ἄλλων παλαιῶν τε καὶ νεωτέρων, ὅπερ παρατηρήσαντες καὶ ἀνακρίναντες εὕρομεν ὅτι δὲν λείπει ἐξ αὐτοῦ οὐδεμία σχεδὸν ἑλληνικὴ λέξις, οὔτε αἱ ἐν χρήσει, οὔτε αἱ ἀρχαϊκαί, οὔτε αἱ δυσεύρετοι, οὔτε αἱ διάφοροι σημασίαι τῆς αὐτῆς λέξεως· εἴδομεν δέ, ὅτι ἐὰν ἤθελε τυπωθῇ μετ' ὀλίγης καὶ ἐπιπολαίου ἐπεξεργασίας ὄχι μόνον δὲν ἤθελεν ὠφελήσει τοὺς φιλοῦντας τὸν ἕλληνα λόγον, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἤθελε σκοτίσῃ καὶ τοὺς εἰδότας τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Ἐγράψαμεν πρὸς τὸν ὑψηλότατον καὶ φιλόμουσον Αὐθέντην Μολδαβίας διὰ νὰ προστάξῃ νὰ εὑρεθῇ ἓν ἕτερον λεξικὸν χειρόγραφον διδασκάλου τινὸς Ἰωάννου καλουμένου ἐξ Ἀγράφων, ὅπερ ἐμάθομεν ὅτι εἶχε μένῃ μετὰ θάνατον αὐτοῦ εἰς Γιάσιον, καὶ τὸ ὁποῖον ὁ φιλόμουσος ἐκεῖνος Αὐθέντης καὶ ηὗρε καὶ ἐξαπέστειλεν ἡμῖν σῶον μετὰ καὶ ἄλλων τινῶν λεξικῶν σημειώσεων, κακῇ δὲ τύχῃ εὕρομεν καὶ τοῦτο ἐλλιπὲς εἰς πολλὰ μέρη καὶ μὴ ἐξακολουθοῦν τὴν ἐπωφελεστάτην μέθοδον καὶ ὕφος τῶν νεωτερικῶν τῆς σοφῆς Εὐρώπης Λεξικῶν· ἐσυνάξαμεν καὶ ἐπεξεργασίας πολλὰς διαφόρων παλαιῶν διδασκάλων, ὅπου ἔκαμαν κατὰ καιροὺς ὧδε εἰς Βασιλεύουσαν περὶ τὸν ἕλληνα λόγον, καὶ οὕτω διωρίσαμεν διδασκάλους Ἕλληνας ἐξ, τοὺς ἱεροδιακόνους κ. Ἱλαρίωνα, ἡγούμενον ἐν τῷ τοῦ Σινᾶ μετοχίῳ, καὶ κ. Νεόφυτον Χῖον, καὶ κ. Παΐσιον Πάτμιον, καὶ τὸν κ. Νικόλαον Λογάδην, καὶ τὸν κ. Κωνσταντῖνον Πιτάρην, καὶ κ. Ἰωάννην Γανοχωρίτην, μέλη ἀναδειχθέντας τοῦ κλεινοῦ ἡμῶν Μουσείου δι' ἐνσφραγίσου

ψηφίσματος πρὸς σύνταξιν καὶ ἐπεξεργασίαν τοῦ μελετωμένου Λεξικοῦ. Τὰ κεφάλαια δέ, ἅπερ ἔχουσι χρέος ἀνυπερθέτως νὰ φυλάττωσιν οἱ διορισθέντες διδάσκαλοι, εἰσὶν ὧδε περικεκλεισμένα, καὶ ἐξαποστέλλονται αὐτόσε πρὸς ὑμετέραν εὐχαρίστησιν.

Κατ' ἀρχὰς μὲν ἡ πρόθεσις ἦτο νὰ συνέρχωνται ἑκάστης ἡμέρας εἰς τὴν πατριαρχικὴν Σχολὴν οἱ διδάσκαλοι καὶ νὰ συνεργάζωνται ὁμοῦ περὶ τὰς αὐτὰς λέξεις, ὅπερ καὶ ἔγεινε διὰ ὀλίγον καιρόν· στοχαζόμενοι ὅμως τὴν ἀργοπορίαν ὁποῦ συνέβαινεν ἐξ αἰτίας τῆς ἐν ἑκάστῃ λέξει γιγνομένης φιλονεικίας, προσέτι δὲ καὶ τὸ περιττὸν τῶν ἓξ ἀείποτε περὶ τὴν αὐτὴν θεωρίαν καταγινομένων, ἔγνωμεν κατ' ἄλλον τρόπον νὰ διορίσωμεν τὸ ἔργον αὐτῶν. Διενείμαμεν τό γε νῦν ἔχον τὰ ςοιχεῖα Α, Β, Γ, Δ καὶ Ε εἰς τοὺς διαληφθέντας διδασκάλους, οἵτινες κατ' ἰδίαν καταγίνονται εἰς τὸ νὰ ἐπιθεωρῶσι μὲ ὅλην τὴν δυνατὴν ἀκρίβειαν καὶ ἐπεξεργασίαν καὶ ἐν τεταγμένῃ ὥρᾳ τε καὶ ἡμέρᾳ συνέρχονται εἰς τὴν Σχολὴν διὰ νὰ ἐπιθεωρῶνται οἱ κόποι ἑκάστου ἀπὸ τὸ κοινὸν τοῦ Μουσείου, νὰ προβάλλωνται καὶ νὰ διαλύωνται αἱ ἀπορίαι αὐτῶν, καὶ τῶν πλειόνων αἱ ψῆφοι πάντοτε ἐπικυροῦσι τὰς ἀμφιβολίας. Ἕκαστος λοιπὸν τῶν διδασκάλων πρέπει νὰ ἔχῃ ἐν τῷ ἰδίῳ οἰκήματι ὅλα τὰ ἑλλην.κὰ καὶ γραικολατινικὰ λεξικὰ καὶ τοὺς ἐνδόξους συγγραφεῖς Ἕλληνας καὶ ἐκκλησιαστικοὺς Πατέρας μετὰ σχολίων, εἰ δυνατόν, διὰ πολλοὺς ἄλλους λόγους, κατ' ἐξοχὴν δὲ διὰ τὴν ἐν τῷ Λεξικῷ τῶν παραδειγμάτων ἀπαιτουμένην ἐξήγησιν· διὸ καὶ συνηθροίσαμεν βιβλία ἀπὸ διαφόρους αὐθεντικὰς καὶ ἀρχοντικὰς βιβλιοθήκας τῆς Βασιλευούσης καὶ ἀπὸ τὴν Πατριαρχικὴν τοῦ Ἁγίου Τάφου βιβλιοθήκην· προσέτι διὰ Πατριαρχικῆς καὶ Συνοδικῆς ἱερᾶς ἐπιστολῆς ἐφέραμεν εἰς τὴν Βασιλεύουσαν τὴν παρὰ τοῦ ἀειμνήστου Ἀρχιεπισκόπου Νικηφόρου τοῦ Θεοτόκη ἀφιερωθεῖσαν εἰς τὸ μέλλον σχολεῖον τοῦ Ἁγίου Ὄρους Βιβλιοθήκην, νῦν δὲ ἀργήν, καθὼς καὶ αἱ ἄλλαι τῶν ἱερῶν τοῦ Ἄθωνος μοναστηρίων, καὶ ἐναπεθέμεθα σώαν ἐν τῇ λιθοκτίστῳ τῆς πατριαρχικῆς Σχολῆς Βιβλιοθήκῃ τὴν ὁποίαν ζητοῦσι νὰ ἀποσπάσωσιν οἱ αὐτόσε ἐπιτροπεύοντες ἴσως καὶ πρὶν νὰ ἀποπερατωθῇ τοῦτο τὸ θεάρεστον καὶ ἐπωφελὲς τῷ Γένει ἔργον· καὶ τί ποιήσομεν οὐκ οἴδαμεν. Ἠγοράσαμεν δὲ καὶ πολλὰ ἄλλα βιβλία διὰ τὴν ἀνάγκην τῶν διδασκάλων, τὰ ὁποῖα δὲν ἠδυνήθημεν νὰ εὕρωμεν εἰς τὰς ῥηθείσας βιβλιοθήκας, καὶ τὰ μὲν κοινὰ βιβλία, ὡς τὰ τοῦ Ἁγ. Τάφου καὶ τὰ τοῦ μακαρίτου Θεοτόκη ἔχομεν ἐν τῇ Σχολῇ, ἐν ἰδιαιτέρῳ λιθοκτίστῳ οἰκήματι, ἐν ᾧ γίνεται, ὡς εἴρηται, ἡ συνέλευσις τῶν μελῶν διὰ νὰ παρατηρῶνται ἐν ἐκείνοις τὰ ἀπορούμενα καὶ νὰ θεσπίζωνται αἱ ἀποφάσεις ἐν ἐκείναις ταῖς ἐκδόσεσι· τὰ δὲ μερικὰ αὐθεντικὰ καὶ ἀρχοντικὰ βιβλία ἐδόθησαν εἰς τὰ οἰκήματα τῶν διδασκάλων, ἐν οἷς ἡμέραν καὶ νύκτα ἐργάζονται. Τὸ πόσην δυσκολίαν ἐλάβομεν διὰ νὰ συναθροίσωμεν πάντα ταῦτα τὰ βιβλία δὲν ἠμποροῦμεν νὰ σᾶς περιγράψωμεν· τοῦτο μόνον σᾶς λέγομεν ὅτι μετὰ τοσαύτην ἐπιμέλειαν καὶ φροντίδα περὶ τῆς συλλογῆς τῶν βιβλίων πάλιν ἐλλείπουσιν ὀλίγα τινά, διὰ τὰ ὁποῖα ἐγράψαμεν πρὸς τὸν ἐξοχώτατον ἐν Παρισίοις κύριον Κοραῆν διὰ νὰ μᾶς τὰ ἐξαποστείλῃ ἐκεῖθεν, ὧν περ καὶ μὴ ἐλθόντων μέχρι τοῦδε γίνονται σημεῖα μνήμης εἰς ὁποιον μέρος τοῦ Λεξικοῦ ἤθελαν χρειασθῶσι καὶ οὕτω προβαίνει τὸ ἔργον.

Ἡ ὁλότης τοῦ πρωτοτύπου σύγκειται ἀπὸ ἑκατὸν πενῆντα ὀκτὼ τετράδια, ὧν ἕκαστον ἀπὸ δώδεκα κῶλας. Τὸ κάθε μέλος, ἀφοῦ τελειώσῃ τὸ δοθὲν αὐτῷ τετράδιον, τὸ ἀνακριθὲν καὶ ἐπικυρωθὲν ὑπὸ τῶν μελῶν καὶ ὡς τοιοῦτον ἀναγνωρισθὲν δι' ἰδιοχείρου ὑπογραφῆς τοῦ Σχολάρχου, ὑπάγει πρὸς τὸν διορισθέντα ἐπίτροπον ἐπιστάτην τοῦ Λεξικοῦ καὶ δίδει τὸ τετράδιον καὶ λαμβάνει τὴν συμφωνηθεῖσαν ἀμοιβήν· Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐστοχάσθημεν ὅτι τὸ τοιοῦτο Λεξικὸν θέλει γένῃ ὁ χειραγωγὸς τῶν νέων Ἑλλήνων καὶ ὁ σύμβουλος τῶν προβεβηκότων, ἀπεφασίσαμεν νὰ καταβάλωμεν ὅλους τοὺς δυνατοὺς κόπους πρὸς ἀπάρτισιν καὶ καλλωπισμὸν τούτου τοῦ συγγράμματος· διὸ συλλογισθέντες ὅτι κάθε συγγραφεὺς ἀναγκαίως ἔχει ἴδιον ὕφος καὶ ἔκφρασιν, μάλιστα δὲ ἐν τῇ καθωμιλημένῃ ἡμετέρᾳ διαλέκτῳ, ὅθεν καὶ ἠμποροῦσε νὰ γένῃ τοῦτο τὸ Λεξικὸν πολύμορφον, ὡς ὑπὸ ἓξ ἀνδρῶν γεννηθέν, ἔγνωμεν νὰ διορίσωμεν ἕνα γενικὸν ἐπιθεωρητὴν εἰς ὅλον τὸ σύνταγμα. Συνοδικῇ λοιπὸν ψήφῳ καὶ παρακλήσει τῶν τε Ἀρχιερέων καὶ προκρίτων πολιτικῶν τοῦ Γένους ἐδέχθη ταύτην τὴν ἐπιθεώρησιν ὁ πανιερώτατος ἔγκριτος ἅγιος Κυζίκου κύριος Ἰωακεὶμ καὶ ἡμέτερος συνεπίτροπος καὶ τῶν γραμματικῶν μαθημάτων ἔφορος, ὡς προχρηματίσας διδάσκαλος διὰ πολλοὺς χρόνους τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ παρὰ πάντων γνωριζόμενος ὡς τελειότερος ὅλων τῶν ἑλληνιστῶν τῆς Βασιλευούσης· κατοικεῖ δὲ οὗτος ἀπέναντι τῆς Πατριαρχικῆς Σχολῆς· ὅθεν καὶ εὔκολος αὐτῷ ἡ χρῆσις τῶν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ Βιβλιοθήκῃ

Digitized by Google

βιβλίων. Ἕκαστον λοιπὸν τετράδιον ἀφ' οὗ τελειωθῇ ἐγχειρίζεται τῇ πανιερότητί του, ὅστις τὸ ἀναγινώσκει μετ' ἐπιστασίας συνυπουργοῦντος καὶ τοῦ ἀρχιδιακόνου αὐτοῦ, ἀνδρὸς πεπαιδευμένου· καὶ τὸ μὲν ὕφος ἔχει ἄδειαν νὰ διορθώνῃ ἄνευ ἐρωτήσεως, ὡς δόξει αὐτῷ. Ἐὰν δέ τινα σημασίαν δὲν ἤθελεν ἐγκρίνῃ ὀρθήν, ἔχει χρέος πρῶτον μὲν νὰ ἐρωτᾷ πάντα τὰ μέλη, καὶ μετὰ τὰς διαφόρους ἀποκρίσεις, συνεχωρήθη νὰ γράφῃ τὸ δοκοῦν αὐτῷ εὐλογώτερον ἐν ἐκείνῃ τῇ σημασίᾳ.

Καὶ τελευταῖον μετὰ τὴν ἐσχάτην ταύτην ἐπιθεώρησιν δίδοται τῷ Σχολάρχῃ τὸ τετράδιον, ὅστις ἔχει ὑπογραμματεῖς μαθητὰς διορισθέντας μὲ τὴν προσήκουσαν πληρωμὴν οἵτινες τὸ ἀντιγράφουσι μετ' ἄκρας παρατηρήσεως, συνεπιστατοῦντος καὶ τοῦ Βιβλιοφύλακος διὰ τὴν ἀκρίβειαν τῆς τε ὀρθογραφίας καὶ τῆς τάξεως τῶν λέξεων τῆς ἀπαιτουμένης ἐν τοιούτῳ Λεξικῷ.

Κάμνει δὲ ταῦτα πάντα τὰ ἔξοδα ἡ Ἀκαδημία μὲ μεγάλην εὐχαρίστησιν συλλογιζομένη τὸ ὄφελος ὁποῦ μέλλει νὰ προκύψῃ εἰς τὸ Γένος ἐκ τούτου. Καὶ ταῦτα μὲν τὰ περὶ τοῦ Λεξικοῦ· εἴησαν δὲ τὰ ἔτη ὑμῶν πλεῖστα καὶ πανευτυχῆ.

Τῇ ιδ' Ἰουλίου ἐν ἔτει Σωτηρίῳ αωέ καὶ 6' τῆς τοῦ Μουσείου συστάσεως.

Ἀπὸ τῆς Πατριαρχ. Μ. Σχολῆς τοῦ Γένους.

Οὕτως ἔχει· σφραγισθήτω. (Τ. Σ.)

Ὁ Σχολάρχης
ΔΩΡΟΘΕΟΣ ΠΡΩΙΟΣ.

ΓΡΑΜΜΑ

Ἐκδοθὲν τοῖς ἀναδειχθεῖσιν ἐπιτρόποις ἔκ τε τοῦ Ἀρχοντικοῦ τάγματος, καὶ τοῦ ἐμπορικοῦ καὶ τῶν Σαράφιδων συστήματος.

Οἱ κατὰ κοινὴν ψῆφον ἔφοροί τε καὶ ἐπίτροποι τῆς κοινῆς τοῦ Γένους Μεγάλης Σχολῆς, οἱ καθ' ἑκάστην περὶ τρόπων καὶ πόρων χρηματικῶν, ναὶ μὴν δὲ καὶ αὐξήσεως καὶ προόδου καὶ εὐταξίας, ἐς τὰ μάλιστα σπουδάζοντες μετὰ τὴν τοῦ κλεινοῦ Μουσείου τελείαν ἐγκαθίδρυσιν καὶ τῶν πρώτων βασιμωτέρων κανόνων τε καὶ νόμων εὕρεσιν καὶ σύστασιν πρὸς διάρκειαν καὶ ἀΐδιον αὐτοῦ διαμονὴν καὶ ὁσημέραι βελτίωσιν, φησὶ γὰρ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος «Ἀρχῆς καλῆς κάλλιστον εἶναι καὶ τέλος», ἐνεκρίναμεν προκαλέσασθαι μὲν συναντιλήπτορας καὶ συμπράκτορας εἰς τοῦτο τὸ θεάρεστον καὶ κοινωφελὲς πρᾶγμα, ὡς πολυχειρίας καὶ πολλῆς προνοίας δεόμενον, καὶ ἐκ τοῦ τῶν εὐγενεστάτων Ἀρχόντων τάγματος καὶ τὴν σὴν εὐγένειαν καὶ δὴ ὡς πολλῶν μὲν πεπειραμένον, πολλῶν δὲ ἰδόντα ἄστεα καὶ νόον γνόντα, ἱκανὸν ἐκπληρῶσαι τῷ Γένει τουτὶ τὸ ὑπούργημα, δεχόμεθα καὶ ἀναγνωρίζομεν σὲ τὸν εὐγενέστατον Ἄρχοντα Πάνον κύριον Κωνσταντῖνον Καρατζᾶν ἐπίτροπον τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς, συμπράκτορα εἰς τὰ ἀποτείνοντα πρὸς βελτίωσιν, σύμβουλον περὶ τὰ καλά, ἐπιμελητήν, φροντιστὴν καὶ κηδεμόνα εἰς τὴν πρὸς τὰ κρείττω ἐπίδοσιν καὶ αὔξησιν τοῦ Μουσείου κατὰ τὰ προεκδοθέντα περὶ τούτου Συνοδικὰ Σιγγίλια. Διὸ εἰς ἔνδειξιν ἀπολέλυταί σοι καὶ τὸ παρὸν ἐνσφράγιστον τῇ τῆς Σχολῆς σφραγίδι γράμμα, ὅπερ καὶ καταστρωθήσεται καὶ ἐν τῷ τῶν ἀντιγραφῶν Κώδικι τοῦ Μουσείου.

Τῇ λα' Αὐγούστου, ἐν ἔτει Σωτηρίῳ αωε' καὶ 6' τῆς τοῦ Μουσείου συστάσεως.

Ἀπὸ τῆς Πατριαρχ. Μ. τοῦ Γένους Σχολῆς.

Οὕτως ἔχει· σφραγισθήτω. (Τ. Σ.)

Ὁ Σχολάρχης
ΔΩΡΟΘΕΟΣ ΠΡΩΙΟΣ.

Οἱ κατὰ κοινὴν ψῆφον ἔφοροί τε καὶ ἐπίτροποι τῆς κοινῆς τοῦ Γένους Μεγάλης Σχολῆς οἱ καθ' ἑκάστην περὶ τρόπων καὶ πόρων χρηματικῶν, ναὶ μὴν δὲ καὶ αὐξήσεως καὶ προόδου καὶ εὐταξίας, ἐς τὰ μάλιστα σπουδάζοντες μετὰ τὴν τοῦ κλεινοῦ Μουσείου τελείαν ἐγκαθίδρυσιν καὶ τῶν πρώτων βασιμωτέρων κανόνων τε καὶ νόμων εὕρεσιν καὶ σύστασιν πρὸς διάρκειαν καὶ ἀΐδιον αὐτοῦ διαμονὴν καὶ ὁσημέραι βελτίωσιν, φησὶ γὰρ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος «Ἀρχῆς καλῆς κάλλιστον εἶναι καὶ τέλος», ἐνεκρίναμεν προκαλέσασθαι μὲν συναντιλήπτορας καὶ συμπράκτορας εἰς τοῦτο τὸ θεάρεστον καὶ κοινωφελὲς πρᾶγμα, ὡς πολυχειρίας καὶ πολλῆς προνοίας δεόμενον, καὶ ἐκ τῶν ἐμπορικῶν συστημάτων ἄνδρας νουνεχεῖς καὶ φιλοκάλους· τὴν ἐκλογὴν δὲ εἰς τὴν ὁλομέλειαν τοῦ Συστήματος ἐλευθέραν ἐᾶσαι τοὺς ἱκανωτέρους ἐπὶ τούτῳ καὶ θερμουργοὺς ἀνενδοιάστως μᾶλλον γινώσκοντος καὶ ἐξελέξαντο τὴν σὴν τιμιότητα οἱ τῆς Εὐρώπης ἐν τῇ Βασιλευούσῃ πραγματευταί, ὡς ἱκανὸν ἐκπληρῶσαι τῷ Γένει τουτὶ τὸ ὑπούργημα καὶ δὴ διὰ γράμματος τῇ τοῦ Συστήματος σφραγίδι

Digitized by Google

σεσημασμένου τὴν σὴν ἐκλογὴν τῷ Μουσείῳ ἐκοινώσαντο, δεχόμεθα καὶ ἀναγνωρίζομεν σὲ τὸν τιμιώτατον πραγματευτὴν κύριον Γεώργιον χατζῆ Κώστα ἐπίτροπον τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς, συμπράκτορα εἰς τὰ ἀποτείνοντα πρὸς βελτίωσιν, σύμβουλον περὶ τὰ καλά, ἐπιμελητήν, φροντιστὴν καὶ κηδεμόνα εἰς τὴν πρὸς τὰ κρείττω ἐπίδοσιν καὶ αὔξησιν τοῦ Μουσείου κατὰ τὰ προεκδοθέντα περὶ τούτου Συνοδικὰ Σιγγίλια. Διὸ εἰς ἔνδειξιν ἀπολέλυταί σοι καὶ τὸ παρὸν ἐνσφράγιστον τῇ τῆς Σχολῆς σφραγῖδι γράμμα ὅπερ καὶ καταστρωθήσεται καὶ ἐν τῷ τῶν ἀντιγραφῶν Κώδικι τοῦ Μουσείου.

Τῇ λα' Αὐγούστου, ἐν ἔτει Σωτηρίῳ ᾳωε' καὶ 6' τῆς τοῦ Μουσείου συστάσεως.

Ἀπὸ τῆς Πατριαρχ. Μ. τοῦ Γένους Σχολῆς.

Οὕτως ἔχει· σφραγισθήτω. (Τ. Σ.)

Ὁ Σχολάρχης
ΔΩΡΟΔΕΟΣ ΠΡΩΙΟΣ.

Οἱ κατὰ κοινὴν ψῆφον ἔφοροί τε καὶ ἐπίτροποι τῆς κοινῆς τοῦ Γένους Μεγάλης Σχολῆς οἱ καθ' ἑκάστην περὶ τρόπων καὶ πόρων χρηματικῶν, ναὶ μὴν δὲ καὶ αὐξήσεως καὶ προόδου καὶ εὐταξίας ἐς τὰ μάλιστα σπουδάζοντες, μετὰ τὴν τοῦ κλεινοῦ Μουσείου τελείαν ἐγκαθίδρυσιν καὶ τῶν πρώτων βασιμωτέρων κανόνων τε καὶ νόμων εὕρεσιν καὶ σύστασιν πρὸς διάρκειαν καὶ ἀΐδιον αὐτοῦ διαμονὴν καὶ ὁσημέραι βελτίωσιν, φησὶ γὰρ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος «Ἀρχῆς καλῆς κάλλιστον εἶναι καὶ τέλος», ἐνεκρίναμεν προκαλέσασθαι μὲν συναντιλήπτορας καὶ συμπράκτορας εἰς τοῦτο τὸ θεάρεστον καὶ κοινωφελὲς πρᾶγμα, ὡς πολυχειρίας καὶ πολλῆς προνοίας δεόμενον, καὶ ἐκ τῶν ἐμπορικῶν συστημάτων ἄνδρας νουνεχεῖς καὶ φιλοκάλους, τὴν ἐκλογὴν δὲ εἰς τὴν ὁλομέλειαν τοῦ Συστήματος ἐλευθέραν ἐᾶσαι τοὺς ἱκανωτέρους ἐπὶ τούτῳ καὶ θερμουργοὺς ἀνενδοιάστως μᾶλλον γινώσκοντος, καὶ ἐξελέξαντο τὴν σὴν τιμιότητα οἱ ἐν τῇ Βασιλευούσῃ τιμιώτατοι σαράφιδες, ὡς ἱκανὸν ἐκπληρῶσαι τῷ Γένει τουτὶ τὸ ὑπούργημα καὶ δὴ καὶ διὰ γράμματος τοῦ Συστήματος τὴν σὴν ἐκλογὴν τῷ Μουσείῳ ἐκοινώσαντο, δεχόμεθα καὶ ἀναγνωρίζομεν σὲ τὸν τιμιώτατον Μισὲρ Σκαρλάτον Σεβαστόπουλον ἐπίτροπον τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς συμπράκτορα εἰς τὰ ἀποτεινόμενα πρὸς βελτίωσιν, σύμβουλον περὶ τὰ καλά, ἐπιμελητήν, φροντιστὴν καὶ κηδεμόνα εἰς τὴν πρὸς τὰ κρείττω ἐπίδοσιν καὶ αὔξησιν τοῦ Μουσείου κατὰ τὰ προεκδοθέντα περὶ τούτου Συνοδικὰ Σιγγίλια. Διὸ εἰς ἔνδειξιν ἀπολέλυταί σοι καὶ τὸ παρὸν ἐνσφράγιστον τῇ τῆς Σχολῆς σφραγῖδι γράμμα, ὅπερ καὶ καταστρωθήσεται καὶ ἐν τῷ τῶν ἀντιγραφῶν Κώδικι τοῦ Μουσείου.

Τῇ λα' Αὐγούστου, ἐν ἔτει Σωτηρίῳ ᾳωε' καὶ 6' τῆς τοῦ Μουσείου συστάσεως.

Ἀπὸ τῆς Πατριαρχ. Μ. τοῦ Γένους Σχολῆς.

Οὕτως ἔχει· σφραγισθήτω. (Τ. Σ.)

Ὁ Σχολάρχης
ΔΩΡΟΘΕΟΣ ΠΡΩΙΟΣ.

Οἱ κατὰ κοινὴν ψῆφον ἔφοροί τε καὶ ἐπίτροποι τῆς κοινῆς τοῦ Γένους Μεγάλης Σχολῆς οἱ καθ' ἑκάστην περὶ τρόπων καὶ πόρων χρηματικῶν, ναὶ μὴν δὲ καὶ αὐξήσεως καὶ προόδου καὶ εὐταξίας ἐς τὰ μάλιστα σπουδάζοντες, μετὰ τὴν τοῦ κλεινοῦ Μουσείου τελείαν ἐγκαθίδρυσιν καὶ τῶν πρώτων βασιμωτέρων κανόνων τε καὶ νόμων εὕρεσιν καὶ σύστασιν πρὸς διάρκειαν καὶ ἀΐδιον αὐτοῦ διαμονὴν καὶ ὁσημέραι βελτίωσιν, φησὶ γὰρ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος «Ἀρχῆς καλῆς κάλλιστον εἶναι καὶ τέλος», ἐνεκρίναμεν προκαλέσασθαι μὲν συναντιλήπτορας καὶ συμπράκτορας εἰς τοῦτο τὸ θεάρεστον καὶ κοινωφελὲς πρᾶγμα, ὡς πολυχειρίας καὶ πολλῆς προνοίας δεόμενον, καὶ ἐκ τῶν ἐμπορικῶν συστημάτων ἄνδρας νουνεχεῖς καὶ φιλοκάλους, τὴν ἐκλογὴν δὲ εἰς τὴν ὁλομέλειαν τοῦ Συστήματος ἐλευθέραν ἐᾶσαι τοὺς ἱκανωτέρους ἐπὶ τούτῳ καὶ θερμουργοὺς ἀνενδοιάσως μᾶλλον γινώσκοντος, καὶ ἐξελέξαντο τὴν σὴν τιμιότητα οἱ ἐν τῇ Βασιλευούσῃ τιμιώτατοι γουναράδες, ὡς ἱκανὸν ἐκπληρῶσαι τῷ Γένει τουτὶ τὸ ὑπούργημα καὶ δὴ καὶ διὰ γράμματος τοῦ Συστήματος τὴν σὴν ἐκλογὴν τῷ Μουσείῳ ἐκοινώσαντο, δεχόμεθα καὶ ἀναγνωρίζομεν σὲ τὸν τιμιώτατον Μιχαλάκην Κιουρτζήπασην ἐπίτροπον τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς, συμπράκτορα εἰς τὰ ἀποτεινόμενα πρὸς βελτίωσιν, σύμβουλον περὶ τὰ καλά, ἐπιμελητήν, φροντιστὴν καὶ κηδεμόνα εἰς τὴν πρὸς τὰ κρείττω ἐπίδοσιν καὶ αὔξησιν τοῦ Μουσείου κατὰ τὰ προεκδοθέντα περὶ τούτου Συνοδικὰ Σιγγίλια. Διὸ εἰς ἔνδειξιν ἀπολέλυταί σοι καὶ τὸ παρὸν ἐνσφράγιστον τῇ τῆς Σχολῆς σφραγῖδι γράμμα, ὅπερ καὶ καταστρωθήσεται καὶ ἐν τῷ τῶν ἀντιγραφῶν Κώδικι τοῦ Μουσείου.

Τῇ λα' Αὐγούστου, ἐν ἔτει Σωτηρίῳ ᾳωε' καὶ 6' τῆς τοῦ Μουσείου συστάσεως.

Ἀπὸ τῆς Πατριαρχ. Μ. τοῦ Γένους Σχολῆς.

Οὕτως ἔχει· σφραγισθήτω. (Τ. Σ.)

Ὁ Σχολάρχης
ΔΩΡΟΘΕΟΣ ΠΡΩΙΟΣ.

Digitized by Google

Πρὸς τὸν Ὑψηλότατον Αὐθέντην καὶ ἡγεμόνα πάσης Οὐγγροβλαχίας κ. κ. Κωνσταντῖνον Ὑψηλάντην Βοεβόδαν.

Ὑψηλότατε Αὐθέντα.

Τὸ ἀρτιπαγὲς ἐν ἅπασι καὶ νεοσύστατον ἀταξίαν ἔχει φύσει ἐν ἑαυτῷ ἐνίοτε δὲ καὶ ἐν μέρεσιν ἀδράνειαν, ἕως οὗ νὰ παγιωθῇ καὶ ἅπαντα τὰ μέλη εὐαρμόστως νὰ τεθῶσι καὶ ἡ ἀνάλογος ῥοπὴ ἑκάστῳ νὰ δοθῇ καὶ ἡ μηχανὴ ἅπασα εὐτάκτως νὰ περιστρέφηται καὶ τὸ τέλος νὰ ἀποτελῇ δι' ὃ καὶ συνέστη. Ἡ νεόδμητος αὕτη Σχολή, Αὐθέντα φιλόμουσε, μόλις περὶ τὰ τέλη τοῦ πρώτου της ἐνιαυτοῦ ᾐσθάνθη τὴν βάσιμον πρᾶξίν της καὶ τὴν καρποφόρον ὕπαρξίν της καὶ τὴν εὐχάριστον γνώμην ὁποῦ πρέπει νὰ ἔχῃ καὶ νὰ δεικνύῃ πρὸς τοὺς ἐλατῆράς της. Χρέος της λοιπὸν εὐθὺς ἀπαραίτητον ἐστοχάσθη τὸ νὰ προσφέρῃ τῷ Θεοφρουρήτῳ ὕψει της τὰς κατὰ πάντα λόγον ὀφειλομένας εὐχαριστίας διὰ τὴν ἐλευθεριότητα καὶ τῷ ὄντι ἡγεμονικὴν προαίρεσιν, ἣν ἔδειξεν ἀφθόνως ἡ Ὑψηλότης της πρὸς αὐτήν, καὶ νὰ τὴν ἀνακηρύξῃ οὐ μόνον θεμελιωτὴν καὶ κτίτορά της, ἀλλὰ καὶ ἐσαεὶ ὑπέρμαχον προστάτην της· οἶδε γὰρ τὴν φιλογένειάν της ὅτι εἶναι ἐς ὑπερβολὴν ὑπερτέρα δημοτικῶν προλήψεων διὸ καὶ ἱκανωτάτη νὰ ἐκπληρώσῃ τὸ φιλόπατρι οὐ διακενῆς, ὡς οἱ πολλοί, ἀλλ' εἰς τὰς Μούσας, τὸ μόνον τῷ Γένει ἐν ταῖς παρούσαις περιστάσεσιν ἀναγκαῖον καὶ σωτήριον. Καὶ ὡς πρὸς τοιοῦτον ἄρα καὶ ὡς πρὸς προὔχοντα τοῦ Γένους ἐξαποστέλλει καὶ τὴν γενικὴν πλάστιγγα τοῦ ἐσχάτως θεωρηθέντος ὑπό τε τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, τῶν προκρίτων εὐγενῶν καὶ τιμιωτάτων ἐμπορικῶν συστημάτων ἐν τῇ μεγάλῃ σάλᾳ ἑαυτῆς γενικοῦ λογαριασμοῦ ὅστις ἐσμὲν βέβαιοι ὅτι θέλει ἐξάψει τὸν ζῆλόν της, θέλει ἐξυπνήσει ἔτι μᾶλλον τὸ φιλέλλην της, θέλει ἀφοσιώσει ὅλον τὸ Ὕψος της εἰς τὴν Πάγκοινον ταύτην τῶν Ἑλλήνων Σχολὴν ἥτις ἐλπίζει προστασίᾳ καὶ κηδεμονίᾳ τῆς ὑμετέρας Ὑψηλότητος νὰ μεταβληθῇ ἐντὸς ὀλίγου εἰς Εὐρωπαϊκὴν Ἀκαδημίαν. Συνεξαποστέλλει δὲ καὶ τὸ ἴσον τοῦ προεκδοθέντος Χρυσοβούλλου παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ προκατόχου της Αὐθέντου κυρίου κυρίου Ἀλεξάνδρου Μουρούζη, τοῦ ὁποίου τὴν ἐκτέλεσιν ἐπὶ τῶν ἐκλάμπρων της ἡμερῶν μέχρι λεπτοῦ ἐποιήσατο, διὰ νὰ ἀλλαχθῇ κατὰ τὸ σύνηθες (ὅπερ βεβαιότατα εὑρίσκεται κατεστρωμένον ἐν τοῖς αὐθεντικοῖς τῆς Δακίας κώδιξι)· ἐπεύχεται δὲ αὐτῇ ἔτη μαθουσάλεια καὶ πανευδαιμονέστατα.

Τῇ α Σεπτεμβρίου, ἐν ἔτει Σωτηρίῳ αωε' καὶ β' τῆς τοῦ Μουσείου συστάσεως.

Ἀπὸ τῆς Πατριαρχ. Μ. Σχολῆς τοῦ Γένους.

Οὕτως ἔχει· σφραγισθήτω. (Τ. Σ.)

Ὁ Σχολάρχης
ΔΩΡΟΘΕΟΣ ΠΡΩΙΟΣ.

Πρὸς τὸν Ὑψηλότατον Αὐθέντην καὶ ἡγεμόνα πάσης Μολδαυΐας κύριον κύριον Ἀλέξανδρον Μουρούζην Βοεβόδαν.

Φιλόμουσε Αὐθέντα.

Ἰδοὺ θείᾳ συνάρσει καὶ προστασίᾳ τῆς Μουρουζικῆς ἑστίας ἐτελείωσε τὸ πρῶτον ἔτος τοῦ Μουσείου λυσιτελῶς, λαμπρῶς καὶ ἐνδόξως κατά τε τὴν τῶν μαθημάτων πρόοδον καὶ τὴν τῶν ἐτησίων καὶ προσφορῶν πρόσοδον· μαθήματα γὰρ ἐν αὐτῷ τῷ α' ἔτει ἀριθμητικά, γεωμετρικά, τριγωνομετρικὰ καὶ λογικὰ ἐδιδάχθησαν, καὶ ἐκ τῶν ἐνδόξων συγγραφέων Ἑλλήνων οὐκ ὀλίγα, ὥστε τῶν ἁπανταχόθεν συρρευσάντων μαθητῶν ἡ πρόοδος ἐγένετο καὶ τοῖς τυφλοῖς ὁρατή· ἀλλὰ καὶ ἡ πρόσοδος σύμφωνος τῇ προόδῳ ἐξέπληξε τοὺς ἀκροατάς, οἵτινες ἐξ ἑνὸς στόματος ἐπευφήμησαν τὴν φιλόχριστον καὶ φιλογενῆ διάθεσιν τῶν ἀναθεμένων. Διότι συγκροτηθείσης ἐν μιᾷ τῶν τῆς μεγάλης ἐκεχειρίας ἡμερῶν κατὰ τὴν σάλαν τῆς Σχολῆς ἐθνοσυνελεύσεως ἔκ τε τῶν Μακαριωτάτων Πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως καὶ Ἀντιοχείας καὶ τῶν πανιερωτάτων ἐγκρίτων καὶ ὑπερτίμων καὶ λοιπῶν ἐνδημούντων Ἀρχιερέων καὶ τῆς εὐγενοῦς χορείας καὶ τῶν τιμιωτάτων ἐμπορικῶν Συστημάτων ἀνεγνώσθη μεγαλοφώνως ὁ Κῶδιξ τῶν ἀφιερωμάτων, εἰσοδημάτων καὶ τῆς πολυταλάντου δαπάνης καὶ ἐθεωρήθη ὁ γενικὸς λογαριασμὸς μετὰ μεγάλης ἀκριβείας, προσδιορισθέντων τοῖς πρώτοις ἐπιτρόποις ἐκ μὲν τῶν εὐγενῶν τοῦ ἄρχοντος Πάνου Κωνσταντίνου Καρατζᾶ, ἐκ δὲ τῶν ἐμπόρων τοῦ Πασᾶ Γεώργη Χ'' Κώστα, ἐκ δὲ τῶν σαράφιδων τοῦ τιμιωτάτου μισὲρ Σκαρλάτου Σεβαστοπούλου, καὶ ἐκ τῶν γουναράδων τοῦ Μιχαλάκη Κιουρτζήμπαση. Οἱ συνελθόντες οὖν καὶ ἐλπίζοντες διὰ τὰ ὑπέρογκα ἔξοδα λεῖψιν εὑρήσειν, ἰδόντες πραγματικὴν ὕπαρξιν, ὑπερεθαύμασαν καὶ διελύθησαν ἐκθειάζοντες τὸ πρῶτον κινοῦν ταύτης

Digitized by Google

τῆς μηχανῆς. Τῷ θεοφρουρήτῳ τοίνυν αὐτῆς Ὕψει ἐξαποστέλλει τὸ Μουσεῖον τοῦ Γένους τὴν περιληπτικὴν πλάστιγγα τοῦ θεωρηθέντος λογαριασμοῦ ὡς ἀπογόνῳ τοῦ ἀειμνήστου ἐκείνου Κωνσταντίνου Βοεβόδα τοῦ πόρρω κτίτορος τῆς Βυζαντίου Σχολῆς καὶ ὡς ζῶντι πατρώνῳ τοῦ κλεινοῦ τοῦ Γένους Μουσείου, ὑποβάλλον τῇ ψήφῳ της πάντα τὰ αὐτοῦ ἔργα καὶ ἐπευχόμενον ζωὴν μακροχρόνιον μετ' εὐδαιμονίας.

Τῇ ά Σεπτεμβρίου, ἐν ἔτει Σωτηρίῳ αωε' καὶ 6' τῆς τοῦ Μουσείου συστάσεως.

Ἀπὸ τῆς Πατριαρχ. Μ. τοῦ Γένους Σχολῆς.

Οὕτως ἔχει· σφραγισθήτω. (Τ. Σ.)

Ὁ Σχολάρχης
ΔΩΡΟΘΕΟΣ ΠΡΩΙΟΣ.

ΓΡΑΜΜΑ
τῶν κυρίων Ζωσιμάδων
πρὸς τὴν Σχολήν.

Τῇ ὑμετέρᾳ Σοφοελλογιμωτάτῃ Πατριαρχικῇ Μεγάλῃ Σχολῇ.

Τὴν τῆς ὑμετέρας Πατριαρχικῆς Μεγάλης Σχολῆς ἀπὸ τὴν 14ην Ἰουλίου ἔντιμον ἐπιστολὴν ἀσμένως ἐδέχθημεν, ὁμοῦ καὶ τὴν περικλεισμένην σημείωσιν τῶν κεφαλαίων ὁποῦ πρέπει νὰ φυλάττωνται, τὴν ὁποίαν μὲ ἄκραν εὐχαρίστησιν ἀνέγνωμεν, καὶ εἴδαμεν τὰ ὅσα μᾶς περιεγράψατε διὰ τὸ ποθούμενον λεξικόν, ἤγουν τοὺς τρόπους, τὰ μέσα καὶ τὰ ὑποκείμενα ὁποῦ ἐδιωρίσθησαν. Ἄμποτες ὁ Πανάγαθος Θεὸς νὰ μᾶς ἀξιώσῃ νὰ τὸ ἰδῶμεν τελειωμένον, τυπωμένον καὶ διανεμημένον. Ἔτι εἴδομεν ὅτι ἡ αὐτὴ Πατριαρχικὴ Ἀκαδημία ἐξ ἰδίων της εὐχαριστεῖ τοὺς κοπιάζοντας, καὶ εἰς τὸ κάθε τελειωμένον τετράδιον τοὺς κάμνει τὴν συμφωνημένην ἀμοιβήν, ταὐτομοίως καὶ εἰς τοὺς ἀντιγράφοντας αὐτά· στοχαζομένη ὅμως ἡ αὐταδελφότης μας τὸ τοιοῦτον ὡς περιττὸν βάρος τῆς Ἀκαδημίας, τολμᾷ καὶ προβάλλει εἰς τὴν ὑπέρτιμον ὁμήγυριν τῆς Μεγάλης Σχολῆς, ἂν τῆς φανῇ εὔλογον, τὰ ἔξοδα τόσον τῶν κοπιαζόντων, ὡς ἐσυμφωνήθη, ὅσον καὶ τῶν ἀντιγραφέων καὶ τοῦ χαρτίου νὰ δίδωνται ἀπὸ τὴν αὐταδελφότητά μας, καὶ ἰδοὺ γράφομεν σήμερον τῷ ἐντιμοτάτῳ κυρίῳ Ἀνασασίῳ χατζῆ Κώστα, ἵνα προσφέρῃ εἰς τὴν Πατριαρχικὴν Μεγάλην Σχολὴν ἀπὸ τὴν αὐταδελφότητά μας γρόσια δύο χιλιάδας διὰ τὴν τοιαύτην μεταχείρισιν, καὶ μὲ ὅλον τὸ σέβας καὶ εὐλάβειαν ταπεινῶς παρακαλοῦμεν ὅλους τοὺς ἐνεργούς, ἵνα κοπιάσωσι καὶ ἐπιμεληθῶσι τὴν ὀγλίγωρον ἑτοιμασίαν του. Ἡμεῖς δὲ φροντίζομεν, ἐρευνῶντας τὸν τρόπον καὶ τόπον τῆς τυπώσεως αὐτοῦ. Αἱ δὲ ἅγιαι εὐχαὶ καὶ εὐλογίαι τοῦ τε παναγιωτάτου καὶ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, τῆς Ἱερᾶς καὶ ἁγίας Συνόδου καὶ ὅλων τῶν καλοθελητῶν τοῦ Γένους εἴησαν μεθ' ἡμῶν.

Τῆς ὑμετέρας Σοφοελλογιμότητος Ταπεινοὶ δοῦλοι

Νίζνα. 1805 Σεπτεμβρίου 2. — *οἱ αὐτάδελφοι Ζωσιμάδες,* **ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΖΩΣΙΜΑΣ.**

Τοῦ ἐν ἰατροφιλοσόφοις ἐξοχωτάτου κυρίου Κοραῆ
πρὸς τὸν Σχολάρχην.

Τὴν Σοφολογιότητά σου φιλικῶς ἀσπάζομαι. Τὸ τῆς 25 Μαΐου γράμμα σου ἔλαβον, πρὸς τὸ ὁποῖον νἀποκριθῶ μὲ τάξιν εἶναι ἀδύνατον. Ἀναγίνωσκε λοιπὸν καὶ σύ, καθὼς κ'ἐγὼ γράφω ἀτάκτως, χωρὶς νὰ περιεργάζεσαι, ἂν τὰ τελευταῖα κρατῶσι τὸν τόπον τῶν πρώτων, καὶ ταῦτα πάλιν τῶν ἐσχάτων.

Παραπονεῖσαι ὅτι δὲν ἔστειλα τοὺς ζητηθέντας καταλόγους εἰς τὸν καιρόν, καὶ γόζεσαι (ὡς λέγουν οἱ ἡμέτεροι Χῖοι) ὅτι δὲν συνεργῶ ἢ ὑπουργῶ μὲ προθυμίαν εἰς ὅσα ἐπιθυμεῖτε· ἔπεμψα ὅ,τι τότε εὕρηκα· περὶ δὲ καταλόγων φυσικῶν ὀργάνων μὲ εἶπαν τότε ὅτι οἱ πωλοῦντες τὰ τοιαῦτα δὲν ἐσυνείθιζον νὰ κάμνωσι καταλόγους ὡς οἱ βιβλιοπῶλαι· τοῦτο ἦτον ἀληθὲς ἐκ μέρους· διότι μετέπειτα ἐρευνήσας ἀκριβέστερον μεταξὺ τῶν πολλῶν δὲν εὕρηκα εἰμὴ δύο μόνους, οἱ ὁποῖοι εἶχον καταλόγους τυπογραφημένους ἢ μᾶλλον ἕνα μόνον· ἐπειδὴ ὁ τοῦ δευτέρου (τὸν ὁποῖον πρὸ ὀλίγων ἑβδομάδων σ'ἔπεμψα διὰ τοῦ φίλου μου Ἀλεξάνδρου Βασιλείου) εἶχε τυπωθῇ πρὸ μικροῦ· τὸν ἄλλον, ἐπειδὴ ἦτον πλατύτερος, θέλεις τὸν λάβῃ μετὰ τῶν βιβλίων, τὰ ὁποῖα ἔπεμψα εἰς τὴν 6 τοῦ παρόντος πρὸς τὸν Ζωσιμᾶν διὰ νὰ σὲ στείλῃ αὐτοῦ· τούτων τῶν βιβλίων τὸν λογαριασμὸν ἐγκεκλεισμένον θέλεις εὕρει εἰς τὴν παροῦσαν καὶ συνωδευμένον μὲ τρίτον κατάλογον μαθηματικῶν ὀργάνων χειρόγραφον, τὸν ὁποῖον ἠθέλησεν ὁ τεχνίτης νὰ γράψῃ διὰ χάριν μου. Ἐρεύνησον λοιπὸν καὶ αὐτὸν καὶ τοὺς λοιπούς,

Digitized by Google

καὶ γράφε με τίνων ἔχεις χρείαν· διότι χωρὶς προσταγῆς σου μὴ προσμένης νὰ κάμω τίποτε τῆς κεφαλῆς μου· τὰ ὀλίγα ταῦτα βιβλία, ὅσα τώρα σὲ πέμπω, εἶναι τὰ πλέον ἀξιοσημείωτα ἐκ τῶν νεωστὶ ἐκδοθέντων. Θέλω σπουδάσει νὰ σοῦ εὕρω καὶ τὸν Θησαυρὸν τοῦ Στεφάνου. Αὐτὸς δὲν εἶναι δυσεύρετος εἰς 4 τόμους· εἶναι ὅμως πολλὰ σπάνιος μετὰ τοῦ πέμπτου τόμου, ὅστις περιέχει τὰ γραικολατινικὰ γλωσσάρια καὶ τὸ περὶ Διαλέκτων σύνταγμα τοῦ Στεφάνου. Μόλον τοῦτο πολλοὶ ἀρκοῦνται εἰς τοὺς τέσσαρας τόμους καὶ διὰ τὰ γλωσσάρια ἀγοράζουσι χωριστὴν τὴν ἔκδοσιν τοῦ Λαββέως, ἡ ὁποία εἶναι ἀκριβεστέρα καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ἄλλο δὲν λείπει παρὰ τὸ περὶ Διαλέκτων σύνταγμα. Περὶ διαλέκτων σύνταγμα ὅμως ἔχομεν πληρέστερον ἄλλο τὸ τοῦ Maittaire.

Ἔχεις τώρα καταλόγους βιβλίων, καταλόγους ὀργάνων κτλ., ἄλλους αὐτοῦ, ἄλλους εἰς τὸν δρόμον· ἔλαβες ἕως τώρα (ἐλπίζω) τὸ πρῶτον κιβώτιον τῶν βιβλίων. Θέλεις λάβει μετὰ ταῦτα τὸ σταλὲν ἤδη κατὰ τὴν 6 εἰς τὸν Ζωσιμᾶν. Μὴ παραπονεῖσαι λοιπὸν ὅτι ἀμελῶ τὰς ὑποθέσεις σου. Ἂν καὶ βεβαρημένος καὶ ἀπὸ ἀσχολίας καὶ βασανιζόμενος ἀπὸ σωματικὰς ἀσθενείας, ὅ,τι ἔγραψας, ἐφρόντισα παρευθὺς δι' αὐτό· ἀλλ' εἰς τὰς μεγαλοπόλεις, ὡς εἶναι οἱ Παρίσιοι, αἱ φροντίδες δὲν ἔχουν πάντοτε τὰ ἀνάλογα ἀποτελέσματα. Χρειάζεται καιρὸς καὶ ὑπομονὴ μεγάλη καὶ ὅλα λαμβάνουν τὸ ποθούμενον τέλος. Λέγεις νὰ εὕρω κανένα ἄλλον νὰ βάλῃ εἰς πρᾶξιν τὰς ἐπιθυμίας σου, ἂν ἐγὼ βαρύνωμαι· τίνα σὲ παρακαλῶ, ὁ ἄλλος οὗτος πρέπει νὰ ἦναι σπουδαῖος διὰ νὰ καταλαμβάνῃ τί τὸν ζητεῖς· ἀλλ' ἔχει καὶ αὐτός, ἔξω ἀπὸ τὰς ἰδίας του ἀσχολίας, νὰ δοκιμάζῃ τὰς ἐκ τῶν περιστάσεων ἀπροόπτους καὶ ἀπροσδοκήτους ἐναντιότητας. Μία τούτων τῶν πολυπληθῶν ἐναντιοτήτων εἶναι καὶ τὸ στίχωμα τῶν βιβλίων. Φρόντισον, ἂν ἦναι τρόπος, νὰ θεραπεύσῃς κἂν ταύτην· ἂν εἴχετε δηλαδὴ αὐτοῦ κανένα στιχωτὴν βιβλίων, ἐδυνάμην νὰ σὲ πέμπω τὰ βιβλία ἀστίχωτα. Τοιουτοτρόπως κερδαίνεις τὸν καιρὸν τοῦ στιχώματος, ὅστις εἶναι πολλάκις τριπλοῦς, ἀφ' ὅ,τι ὑπόσχεται ὁ στιχωτής. Πρὸς δὲ τούτοις κερδαίνεις καὶ ἀπὸ τὸ ἀγώγιον τῶν βιβλίων, ἐπειδὴ τὰ ἀστίχωτα εἶναι ἐλαφρότερα.

Μὲ προβάλλεις, φίλε, συνέδριον Ἀρεοπαγιτικὸν περὶ τῆς γραικικῆς γλώσσης. Πρῶτον πρέπει νὰ λάβῃ ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς τὸ ἔθνος, ἔπειτα νὰ φροντίσῃ διὰ Γραμματικήν. «Ἐκ τούτων γὰρ καὶ περὶ τούτων ἡ περὶ ταῦτα θεωρία.» Γίνεται καὶ τοῦτο, ἀλλ' ὄχι εἰς τοὺς ἡμετέρους χρόνους· τοὐλάχιστον ὄχι εἰς τοὺς ἰδικούς μου.

Μετάφρασιν Παραλλήλων Πλουτάρχου εἰς κοινὴν γλῶσσαν τῆς ἐννάτης ἑκατονταετηρίδος, καὶ πρὶν ἐρευνήσω, ἤμην σχεδὸν βέβαιος, ὅτι εἶναι πρᾶγμα ἀνύπαρκτον· ἡ ἔρευνα δὲν μ' ἔμαθε τίποτε περισσότερον ἀφ' ὅ,τι ἤξευρα.

Χαίρω ὅτι καταγίνεσθε εἰς λεξικὸν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Στοχάζομαι ὅτι ἔχετε ὅλα τὰ ἀναγκαῖα εἰς τὴν τελείωσιν τοιούτου ἔργου. Τοιαῦτα εἶναι τοῦ Δανιὴλ Σκόττου τὸ ἀναπλήρωμα εἰς τὸν Στέφανον, τοῦ Ὁμήρου ὁ διεξοδικὸς λεξικὸς Πίναξ, ὁ Ἡσύχιος τῆς ἐκδόσεως εἰς δύο τόμους, ὁ Πολυδεύκης εἰς δύο, ὁ Σουίδας εἰς τρεῖς, Φρύνιχος, Θωμᾶς Μάγιστρος, Μοῖρις, Ἁρποκρατίων, Ἀμμώνιος καὶ ἄλλοι πολλοὶ τοιοῦτοι, ἐξ ἀτυχίας ὄχι ὅλοι πλουτισμένοι ἀπὸ κρίσιν, ἀλλ' (ἐξ ἀτυχίας καὶ πάλιν) ὅλοι ἀναγκαῖοι εἰς τοιοῦτον πολύμοχθον ἔργον. Ἂν καὶ συμβουλῆς μου χρείαν δὲν ἔχουσιν οἱ ἐργάται τοῦ λεξικοῦ, εἰπέ τους μάλιστα νὰ προσέχωσιν εἰς τὰς ἐξηγήσεις τοῦ Σουίδα, ὅστις κατὰ πᾶσαν σχεδὸν σελίδα δίδει σημεῖα λαμπρὰ καὶ ἀναντίρρητα τῆς ἀκρισίας του. Δὲν ἐξεύρω ἂν ἔχετε τοῦ Ἐτυμολογικοῦ ἐκείνην τὴν ἔκδοσιν ἥτις ἔχει εἰς τὸ τέλος τὸν Πίνακα τοῦ Σιλβουργίου. Τοῦ Ἐρωτιανοῦ καὶ Γαληνοῦ αἱ εἰς τὸν Ἱπποκράτην γλῶσσαι καὶ τὸ Λεξικὸν τοῦ Φοεσίου ἐπιγραφόμενον. . . . . εἶναι καὶ αὐτὰ ἀναγκαῖα. Πρέπει νὰ ἔχετε καὶ τὰ δύο Λεξικὰ τοῦ Πόρτου, ἰωνικὸν τὸ ἕν, δωρικὸν τὸ ἄλλο, τοῦ Κωνσταντίνου τὸ γραικολατινικὸν Λεξικόν, τοῦ Σουϊκήρου τὸν Ἐκκλησιαστικὸν θησαυρόν, τὰς συμφωνίας τῆς Παλαιᾶς, ἀπὸ τὸν Τρόμμιον, Διαθήκης καὶ τῆς νέας, ἂν ἐνθυμοῦμαι καλά, ἀπὸ τὸν Στέφανον. Αἱ συμφωνίαι τῆς παλαιᾶς καὶ νέας δὲν εἶναι κυρίως κανόνες τῆς γλώσσης, εἶναι ὅμως ἀναγκαῖαι διὰ τὴν δήλωσιν τῆς φθορᾶς τῆς γλώσσης ἥτις ἔλαβεν ἀρχὴν ἀπὸ τοὺς Πτολεμαϊκοὺς χρόνους. Παρὰ ταῦτα πρέπει νὰ ἔχετε ὅλας τὰς νέας ἐκδόσεις τῶν συγγραφέων, ὅσαι δηλαδὴ ἔγιναν μὲ διεξοδικωτάτους πίνακας. Τοιαῦται εἶναι ὁ Πλούταρχος τοῦ Ἰατροῦ. . . . . οἱ δέκα ῥήτορες τοῦ αὐτοῦ, ὁ Θεόκριτος τοῦ αὐτοῦ, ὁ Πολύβιος, ὁ Ἀππιανός, ὁ Εὐριπίδης. Εἰς τὸν Ξενοφῶντα ἔγινε πρὸ μικροῦ πίναξ διεξοδικὸς (εἰς τρεῖς τόμους νομίζω) καὶ πωλούμενος χωριστά. Ἕνας ἠλίθιος γερμανὸς ἐξέδωκε πρὸ πολλοῦ τὸν Ἡρωδιανὸν εἰς 5 βαρυτάτους (ἀπὸ βάρος ἀ-

Digitized by Google

χρισίας) τόμους μὲ Λεξικὸν Ἡρωδιάνειον ἀνωφελὲς μὲν διὰ τὸ μὴ ἀξιόλογον τῆς φράσεως τοῦ Ἡρωδιανοῦ, ἀλλ' ὅμως χρήσιμον ἴσως καὶ αὐτὸ εἰς τοὺς συντάττοντας Λεξικόν. Ἔχει καὶ ὁ Ἀριστοφάνης χωριστὸν λεξικὸν μικρότερον ὅμως ἀφ' ὅ,τι ἔπρεπεν εἰς τοιοῦτον ποιητήν. Ὅλα ταῦτα (τὰς νέας ἐκδόσεις λέγω) ἐμπορεῖτε νὰ προμηθευθῆτε εὐκολώτερον εἰς τὴν Γερμανίαν διὰ τοῦ φίλου μου Ἀλεξάνδρου Βασιλείου. Τοῦ Σχνεϊδέρου τὸ Ἑλληνογερμανικὸν Λεξικὸν εἶναι εἰς τὴν δευτέραν του ἔκδοσιν τὴν ὁποίαν δὲν εἶδα ἀκόμη. Ἡ πρώτη ἔχει μερικὰ ἐλλείμματα τὰ ὁποῖα ἐνδεχόμενον ὅμως νὰ διωρθώθησαν εἰς τὴν δευτέραν. Εἰπὲ τοὺς τιμιωτάτους λεξικογράφους νὰ μὴ βιάζωνται· ἐδῶ μάλιστα παρὰ ποῦ ποτε ἀλλοῦ χρειάζεται τὸ «σπεῦδε βραδέως» ἂν θέλωσι νὰ προξενήσῃ τὸ λεξικὸν αὐτῶν καὶ ὠφέλειαν εἰς τὸ Γένος καὶ τιμὴν (εἰς ὅλον πάλιν τὸ Γένος) σιμὰ τῶν ἀλλογενῶν. Λεξικὸν καλὸν εἶναι μεγάλου κόπου καὶ μεγάλης κρίσεως ἔργον.

Νὰ προσέχωσι μάλιστα τοὺς παρακαλῶ εἰς τὴν μετάφρασιν τῶν λέξεων εἰς κοινὴν γλῶσσαν· ἡ μετάφρασις αὐτὴ πρέπει πρῶτον νὰ ἦναι ὁμοειδής, ἤγουν οἱ σχηματισμοὶ καὶ αἱ μορφαὶ τῶν λέξεων τῆς κοινῆς γλώσσης πρέπει ὅσον εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποφεύγωσι τὴν ἄλογον ποικιλίαν. *Ἄλογον* λέγω, ἐπειδὴ εὑρίσκονται καὶ ποικιλίαι (καθὼς καὶ εἰς ὅλας τὰς ἄλλας γλώσσας) αἱ ὁποῖαι εἶναι ἀναπόφευκτοι καὶ διὰ τοῦτο *εὔλογοι*. Ἂν εἶχα καιρὸν νὰ ἀναφέρω τὰς τοιαύτας ποικιλίας, ἔπρεπε νὰ γράψω βιβλίον ἀντ' ἐπιστολῆς· ἔπειτα μὴ καὶ ἡ κρίσις μου περὶ τῶν τοιούτων εἶναι βεβαία; Παραδείγματος χάριν τὸ Βάλλω διὰ τί νὰ μὴ λέγεται πάντοτε Βάλλω, ἀλλὰ καὶ Βάνω, καὶ Βάζω; καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Εἰς ἀποφυγὴν ταύτης τῆς ποικιλίας μέσον ἐπιτήδειον μὲ φαίνεται τοῦτο: Εὐθὺς ὅταν μεταχειρισθῇ ὁ λεξικογράφος λέξιν ἢ φράσιν κοινὴν εἰς ἐξήγησιν τῆς ἑλληνικῆς, νὰ τὴν σημειόνῃ ἐν ταυτῷ εἰς χωριστὰ φύλλα σημειωμένα κατ' ἀλφάβητον· ὅταν ἔλθῃ δευτέρα ἀφορμὴ ἢ χρεία νὰ μεταχειρισθῇ τὴν αὐτὴν λέξιν ἢ φράσιν, τότε προστρέχει εἰς τὸ ἀλφάβητον τῆς κοινῆς γλώσσης καὶ βλέπει ἂν τὴν μετεχειρίσθη καὶ ἄλλην φορὰν καὶ πῶς τὴν μετεχειρίσθη· ἂν τὴν μετεχειρίσθη καλά, ἀκολουθεῖ τὸν αὐτὸν τρόπον τῆς χρήσεως, ἂν κακά, διορθόνει ἐν ταυτῷ καὶ τὴν πρώτην κακὴν χρῆσιν.

Δεύτερον, εἰς τὴν ἐξήγησιν τῆς ἑλληνικῆς λέξεως ἢ φράσεως νὰ μεταχειρίζωνται τὴν γνησίαν ἀδελφὴν καὶ συνώνυμον λέξιν ἢ φράσιν κοινὴν καὶ ὄχι ἄλλην, ἂν καὶ ἐπίσης ἑρμηνευτικὴν τῆς ἐννοίας· τοῦτο συμφέρει πολὺ καὶ εἰς τὴν ἀκριβῆ κατάληψιν τῆς παλαιᾶς καὶ εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τῆς μετ' αὐτῆς συγγενείας καὶ τὴν διόρθωσιν τῆς νέας. Παραδείγματος χάριν, ἡ λέξις *ἐκνομίως* ἠμπορεῖ νὰ ἐξηγηθῇ μὲ τὴν κοινὴν λέξιν *ὑπερβολικά*· ἡ ἐξήγησις αὐτὴ δὲν εἶναι κυρίως κακή, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀκριβής. Διατί; διότι ἡ κοινὴ ἡμῶν γλῶσσα ἔχει φράσιν ἄλλην ἀδελφὴν καὶ συνώνυμον τὴν «ἔξω ἀπὸ τὸν νόμον» ἡ ὁποία σημαίνει τὸ *ὑπερβολικά*. Ταύτην τὴν ῥῆσιν τοῦ Ἀριστοφάνους (Πλούτ. 981), ὅπου τὸ κακὸν γραΐδιον λέγει περὶ τοῦ ἐραστοῦ της,

. . . . Καὶ γὰρ ἐκνομίως μ' ᾐσχύνετο·

ὅστις ἤθελε μεταφράσει «μ' ἐντρέπετο ὑπερβολικά» ἐκεῖνος μήτε τὴν ἑλληνικὴν ἐξεύρει, μήτε εἰς τὴν μητρικήν του ἔκαμε ποτὲ σκέψιν. Πρέπει νὰ εἴπῃ «μ' ἐντρέπετο ἔξω ἀπὸ τὸν νόμον.» Εἰς τὰ ἐπιγράμματα τῆς Ἀνθολογίας εὑρίσκεται (δὲν ἐνθυμοῦμαι μήτε καιρὸν ἔχω νὰ τὸ ἐρευνήσω τώρα) «ὑαλέη ὄψις» καὶ «ὑαλόεσσα παρειά·» εἰς τοιαύτην περίστασιν εἰς τὴν λέξιν *ὑαλόεις* καὶ τὸ ἐπίγραμμα πρέπει νὰ μνημονευθῇ καὶ ἡ συγγένεια τῆς κοινῆς γλώσσης νὰ σημειωθῇ, εἰς τὴν ὁποίαν λέγομεν ὑαλίζει (καὶ κοινότερον γυαλίζει) ἀντὶ τοῦ «ὡραία εἶναι.»

Τὸ Ἀνάξιος εἰς τὸν Θησαυρὸν τοῦ Στεφάνου, εἶναι συντεταγμένον μὲ γενικὴν πάντοτε καθὼς εὑρίσκεται εἰς ὅλους τοὺς ἑλληνικοὺς συγγραφεῖς. Ἡ κοινὴ γλῶσσα μεταχειρίζεται τὸ Ἀνάξιος καὶ ἀπολύτως, ἀντὶ τοῦ Ἀχρεῖος, καθὼς καὶ τὸ Ἄξιος ἀντὶ τοῦ χρήσιμος. Ἄξιος ἄνθρωπος, Ἀνάξιος ἄνθρωπος. Τοιαύτης χρήσεως παράδειγμα εὑρίσκεται εἰς τὸν Σοφοκλέα (Φιλοκτ. 439), ὅστις ὀνομάζει τὸν Θερσίτην «Ἀνάξιον φῶτα» ἤγουν *ἀνάξιον ἄνθρωπον*. Εἰς λεξικὸν λοιπὸν συντεταγμένον ἀπὸ Γραικοὺς καὶ διὰ Γραικοὺς εἰς τὴν λέξιν Ἀνάξιος πρέπει νὰ ἦναι τοῦτο τὸ παράδειγμα τοῦ Σοφοκλέους (τὸ ὁποῖον ἐλησμόνησεν ὁ Στέφανος) διὰ τοῦτο μάλιστα, διὰ νὰ σημειωθῇ πόθεν ἔλαβεν ἀρχὴν τῆς κοινῆς γλώσσης τὸ ἀπόλυτον *Ἀνάξιος*, ἂν καὶ εἰς τὸν Σοφοκλέα ἐμπορεῖ τρόπον τινὰ νὰ θεραπευθῇ μὲ τὴν ἔλλειψιν «Ἀναξίου μὲν φωτὸς ἐξερήσομαι» ἤγουν θέλω σ' ἐρωτήσει περὶ αὐτοῦ ὅστις δὲν εἶναι ἄξιος τοῦ νὰ ἐρωτᾷ τις δι' αὐτόν· τοῦ Ἄξιος (εἰς τὴν σημασίαν τοῦ τῆς κοινῆς γλώσσης «ἄξιος ἄνθρωπος») εὑρίσκεται τὸ οὐδέτερον εἰς τὸν Ξενοφῶντα ἀντὶ τοῦ: πολυτελές, καὶ κοινότερον καὶ παραδοξότερον, εἰς ὅλους τοὺς Ἀττικοὺς συγγραφεῖς, εἰς

Digitized by Google

τὴν ἐναντίαν σημασίαν τοῦ Εὔωνον (κοινῶς εὐθηνὸν καὶ χυδαιέστερον: φτηνόν). Λέγει καὶ ὁ Βυζάντιος Στέφανος (λέξ. Ἀμοργός) ὅτι ἡ Ἀμοργὸς κατοικίσθη ἀπὸ ἄξιον ἄνθρωπον ὀνομαζόμενον Καρκήσιον: «Ἥντινα Καρκήσιος ἀνὴρ ἄξιος ᾤκισε» καὶ ὁ καλός σου Μελέτιος εἰς τὴν Γεωγραφίαν του (σελ. 490) παραφράζων τὸν Στέφανον εἶπεν «ἀπὸ Καρκησίου ἀνδρὸς ἀξιολόγου». Τοῦτο τὸ σφάλμα τῶν ἀντιγραφέων ἐπλάνησεν ὄχι μόνον τὸν Μελέτιον, ἀλλὰ καὶ ἄλλους πολλούς· εἶναι πιθανώτατον ὅτι ὁ Στέφανος εἶπεν «ἀνὴρ Νάξιος», ἐπειδὴ ἡ Νάξος εἶναι τόσον σιμὰ τῆς Ἀμοργοῦ. Ἴσως ἀπὸ τοιαῦτα σφάλματα ἔλαβε τὴν ἀρχὴν τὸ ἁμάρτημα τῆς κοινῆς γλώσσης, νὰ ὀνομάζῃ δηλαδὴ Ἀξίαν (χωρὶς Ν) τὴν Νάξον.

Εἰς τὰ προκαταλεχθέντα λεξικὰ ἐλησμόνησα νὰ συναριθμήσω τὸν Βουδαῖον καὶ τὸν Καμεράρον. Ἀναγκαιότερον ὅμως εἶναι νὰ ἔχῃ ἕκαστος ἀπὸ τοὺς συνεργάτας καὶ τὸ κοινὸν λεξικὸν τοῦ Καπουκίνου Σομαυέρα τὸ Γραικιταλικόν, τὸ ὁποῖον περιέχει πολλὰς λέξεις κοινὰς τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, ὁποῦ ἦτον ἀπόστολος, διὰ νὰ ἀναῤῥάψῃ τοὺς σχισματικοὺς Γραικοὺς μὲ τὰ νήματα τοῦ Παπισμοῦ. Τὸ εἶπα καὶ θέλω τὸ λέγει ἀδιακόπως, ὅτι ἡ μελέτη τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ποτὲ δὲν θέλει εἶσθαι ἐντελὴς χωρὶς τὴν μελέτην τῆς κοινῆς. Οἱ παλαιοὶ ἔρημοι καὶ σκοτεινοὶ μας διδάσκαλοι ἐπροτίμων νὰ βαρβαρίζωσιν εἰς τὴν ἑλληνικὴν παρὰ νὰ βοηθῶνται εἰς τὴν κατάληψιν αὐτῆς ἀπὸ τὴν κοινήν. Ἐξηγοῦμαι ποία εἶναι ἡ ἀπὸ ταύτης βοήθεια μὲ μόνον ἓν παράδειγμα καὶ ὄχι περισσότερα· διότι ἀπὸ τὴν ἰδικήν μου ἀηδίαν συμπεραίνων, φοβοῦμαι μὴν αἰσθανθῇς σὺ περισσοτέραν ἀναγινώσκων τοιαύτας μωρολογίας.

Τὸ Καταλύω, εἰς τὴν σημασίαν τοῦ τουρκοχυδαϊκοῦ Κονεύω (ὅθεν τὸ *κατάλυμα*, ἤγουν τὸ *κονάκι)*, ὅτι εἶναι ἐλλειπτικόν, κανεὶς πλέον δὲν ἀμφιβάλλει. Ποία ὅμως εἶναι ἡ ἔλλειψις, ἤγουν τὸ προσυπακουόμενον ἔξωθεν ἀναγκαῖον ἀναπλήρωμα, ὁ μὲν Σχεϊδέρος (εἰς τὴν πρώτην ἔκδοσιν τοῦ λεξικοῦ, ἐπειδὴ δὲν ἔχω ἀκόμη τὴν δευτέραν) δὲν τὸ ἐκατάλαβε. Ὁ δὲ Στέφανος, μ' ὅλον ὅτι ηὗρε τὸ «καταλύσομεν ἵππους» τοῦ Ὁμήρου, δὲν ἐτόλμησε νὰ ἐκφωνήσῃ, ὅτι, ὅταν τις λέγῃ «καταλύω εἰς πανδοχεῖον» ἐννοεῖ: λύω τὰ ἄλογά μου ἀπὸ τὸ ἁμάξιον εἰς πανδοχεῖον. Ἡ κοινὴ ἡμῶν γλῶσσα δὲν ἀφίνει κἀμμίαν ἀμφιβολίαν εἰς τοῦτο, ἐπειδὴ λέγει εἰς τὴν αὐτὴν ἔννοιαν καὶ μὲ τὴν αὐτὴν ἔλλειψιν «ἀποζεύω» (ἰδ. τὸ λεξικὸν τοῦ Καπουκίνου) χυδαϊστὶ ἀντὶ τοῦ: ἀποζεύγω ἢ ἀποζευγνύω, ἤγουν: ἀπολύω τοῦ ζυγοῦ τοὺς ἵππους.

Ἀλλ' ὄχι μόνον τὸ σύνθετον Καταλύειν, ἀλλὰ καὶ τὸ Λύειν ἁπλῶς φαίνεται ὅτι εἶχε τὴν αὐτὴν σημασίαν, ἐκ τοῦ ὁποίου ὁ Αἰσχύλος εἰς τὰς Χοηφόρους (στίχ. 291) ἔπλασεν ἄλλο σύνθετον Συλλύειν, ἀντὶ τοῦ Συγκαταλύειν, καὶ ἐκ τοῦ παρεπομένου: συνοικεῖν. Τοῦτο ἀκόμη κανεὶς δὲν τὸ κατάλαβε, μήτ' εἰς λεξικὸν κανὲν εὑρίσκεται τὸ Συλλύειν εἰς ταύτην τὴν σημασίαν. Μόνος ὁ Σχολιαστὴς τὸ ἐμάντευσεν, ἐπειδὴ λέγει τὸ «συγκλύειν (ἐσφαλμένον. ἀντὶ τοῦ συγκαταλύειν), συνοικεῖν.» Οἱ δ' ἀλλογενεῖς ἑλληνισταί, καταφρονοῦντες τοὺς σχολιαστὰς πολλάκις δικαιότατα, πολλάκις δὲ καὶ διὰ τὴν ἄλογον κατὰ τῶν νεωτέρων Γραικῶν πρόληψιν, τοὺς ὁποίους διὰ τοῦτο καὶ Γραικύλους ἢ Γραικίσκους (. . . . . . .) ἀναισχύντως ὀνομάζουσι· ἄλλο δὲν ἔκαμαν ἕως τώρα παρὰ νὰ εἰπῶσιν ὅτι ἀντὶ τοῦ *συλλύειν*, πρέπει νὰ γραφῇ Συλλούειν, εἰς τοὺς στίχους τούτους τοῦ Αἰσχύλου (Χοηφ. 288)

Καὶ τοῖς τοιούτοις οὔτε κρατῆρος μέρος
Εἶναι μετασχεῖν, οὐ φιλοσπόνδου λιβός,
Βωμῶν τ' ἀπείργειν οὐχ (ἴσως οὐθ') ὁρωμένην πατρὸς
Μῆνιν δέχεσθαι, οὔτε *συλλύειν* τινά,
Πάντων δ' ἄτιμον κἄφιλον θνήσκειν χρόνῳ,
Κακῶς ταριχευθέντα παμφθάρτῳ μόρῳ.

Καὶ τὰ προηγούμενα καὶ τὰ ἑπόμενα φωνάζουσι μὲ σάλπιγγα, ὅτι τὸ *συλλύειν* σημαίνει ἐνταῦθα τὸ Συγκαταλύειν, Συνοικεῖν. Εἰς λεξικὸν λοιπὸν συντεταγμένον ἀπὸ Γραικούς, ἤ, καθὼς φλυαροῦν αὐτοί, Γραικύλους, πρέπει νὰ ἦναι τὸ Συλλύω μὲ τὴν διπλῆν του σημασίαν, τὴν κυρίαν: συναποζεύγω, ἔπειτα τὴν ἐκ τοῦ παρεπομένου Συγκατοικῶ.

Εἰς ὅλα τὰ λεξικὰ εὑρίσκεται ὁ Κώθων εἰς τὴν κυρίαν του σημασίαν Κοῦπα ἢ ποτήριον, ἔπειτα εἰς τὴν μεταφορικὴν ἀντὶ τῆς οἰνοποσίας. Ὡσαύτως εὑρίσκεται τὸ ῥῆμα Κωθωνίζω καὶ Κωθωνίζομαι, ἀντὶ τοῦ Οἰνοποτῶ, καὶ τὰ ῥηματικά, Κωθωνιστής, ὁ οἰνοπότης, καὶ Κωθωνιστήριον (εἰς τὸν Σικελιώτην Διόδωρον), ἀντὶ τοῦ τόπου, ὁποῦ ἔπινον ἔξω τῆς πόλεως, ὁποῖα εἶναι τὰ εἰς τούτους ἐδῶ λεγόμενα.

Εἰς Λεξικὸν συνταγμένον ἀπὸ Γραικούς, ἡ δευτέρα σημασία πρέπει νὰ ἐξηγηθῇ: Κώθων, γαβάθι, Κωθωνίζω, γαβαθίζω, Κωθωνιστής, γαβαθιστής, κτλ. Ὅλαι αὐταὶ αἱ λέξεις εὑρίσκονται εἰς τὴν διάλεκτον τῶν σημερινῶν Χίων·

Digitized by Google

ἀλλὰ τί λέγω Χίων; καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀρχαίους δὲν ἦτο ἄγνωστον τὸ γαβάθι, ἐπειδὴ εὑρίσκομεν εἰς τὸν Ἡσύχιον «Γαβαθόν, τρυβλίον»· ἀπὸ τὸν Στέφανον (ὅστις ὅμως ἐσημείωσε τὸ γαβαθὸν) καὶ τοὺς λοιποὺς Λεξικογράφους λείπουσι πολλόταται τοῦ Ἡσυχίου λέξεις, ἢ διότι εἶναι ἐφθαρμέναι, ἢ διότι δὲν εὑρίσκονται εἰς κἀνένα ἀπὸ τοὺς σωζομένους συγγραφεῖς, τινὲς δὲ καὶ διότι δὲν παρετηρήθησαν ἀκόμη εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν συγγραφέων.

Εἶναι πάλιν ἄλλαι λέξεις σπάνιαι, αἱ ὁποῖαι πρέπει ὄχι μόνον διότι ἠμελήθησαν ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἀλλ' ὅτι καὶ συμβάλλουσι πολὺ εἰς τὴν παράθεσιν τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαίας μὲ τὴν σημερινὴν ἑλληνικήν, νὰ σημειωθῶσι. Τοιοῦτον παραδείγματος χάριν τὸ «ὄψις» ἀντὶ τοῦ χρώματος εἰς τὸν Αἰλιανὸν (Ποικ. ἱστορ. βιβλ. ς. κεφ. ς'.) καὶ τὸ «θέα» ἐπὶ τῆς αὐτῆς σημασίας εἰς τοῦ Ἀπολλοδώρου (ἔβαλα ἓν σῶμα Ἀπολλοδώρου εἰς τὸ τελευταῖον κιβώτιον) τὴν Βιβλιοθήκην (βιβλ. Γ, κεφ. γ'.). Μάλιστα τὸ τοῦ Ἀπολλοδώρου ὡς πολὺ ἀρχαιότερον εἶναι καὶ πλέον ἄξιον σημειώσεως· ὅτι ἀπὸ τούτου ἐξηγεῖται διὰ τί ἡ κοινὴ ἡμῶν γλῶσσα ὠνόμασε Θεωρίαν (χυδ. θωριὰν) τὸ χρῶμα.

Εἶναι, φίλε, μυρία τοιαῦτα παρατηρήματα· ἀλλὰ μήτ' ἐπιστήμην ἱκανὴν ἔχω νὰ τὰ κάμω, μήτε καιρὸν νὰ τὰ κοινωνήσω εἰς ἄλλους· ἔπειτα μήτε χρείαν ἔχουσιν ἀπ' αὐτά μου τὰ σημειώματα οἱ συντάττοντες τὸ λεξικόν, ἐὰν μετὰ προσοχῆς καταγίνωνται εἰς τὸ ἔργον, λαμβάνοντες ἀφορμὴν ἀπὸ τὴν μικράν μου ταύτην νύξιν. Τοῦτο μόνον τοὺς παρακαλῶ, νὰ μὴ βιάζωνται· καὶ ἐν ὅσῳ καταγίνονται εἰς τὸ λεξικόν, ἂς λάβῃ ἕκαστος ἀπ' αὐτοὺς ἕνα δόκιμον συγγραφέα ἀπὸ ἐκείνους εἰς τοὺς ὁποίους ἢ δὲν ἔγινεν ὁλότελα πίναξ, ἢ ὁ συνταχθεὶς εἶναι ἀτελὴς καὶ ἀνάποδος (καθὼς εἶναι οἱ πίνακες τοῦ μακαρίτου Ἀββᾶ Αὐγήρου, εἰς τὸν Ἰσοκράτην καὶ τὸν Λυσίαν) καὶ ἂς τὸν ἀναγινώσκῃ μὲ προσοχὴν καὶ ἂς σημειώνῃ τὰς ἢ παραλειφθείσας, ἢ κακῶς ἐξηγηθείσας λέξεις.

Τὰ σφάλματα τῶν προγενεστέρων λεξικογράφων, τῶν ἀλλογενῶν μάλιστα, πρέπει νὰ ἐλέγχωνται, ὄχι ὅμως εἰς τρόπον «Θεριστοῦ καὶ Σκαπανέως» ἤγουν ὡς λέγουσιν οἱ Τουρκοχυδαΐζοντες μὲ τὸ '*Αβραντινί*, ἀλλὰ μὲ τὴν ἀττικὴν φιλοφροσύνην καὶ ἡμερότητα. Τοῦτο εἶναι ἀναγκαῖον διὰ νὰ δειχθῇ, ὅτι δύνανταί τι νὰ κάμωσι καὶ οἱ Γραικύλοι, πρὸς τούτους, οἱ ὁποῖοι μᾶς εἶχαν ἕως τώρα «ἐν Καρὸς αἴσῃ».

Ἐλησμόνησα νὰ ὀνομάσω τὸ πλατωνικὸν λεξικὸν τοῦ Τιμαίου, οὐτιδανὸν καθ' αὑτό, ἀλλ' ὅμως ἀναγκαῖον διὰ τὰς πολλὰς καὶ πολλάκις ἀξιολόγους σημειώσεις τοῦ ἐκδόντος αὐτὸ Ῥουσκενίου. Πρέπει νὰ ζητήσετε τὴν τελευταίαν ἔκδοσιν. Ἔπρεπε νὰ ἔχετε καὶ τοῦ παρακμάσαντος Ἑλληνισμοῦ τὸ λεξικὸν τοῦ Δουκαγγίου.

Ἄτλαντα, φίλε, καλὸν νὰ ἔχῃς δὲν εἶναι δυνατόν, ἂν δὲν τὸν συνθέσῃς αὐτὸς σύ, ἤγουν ἂν δὲν μὲ δώσῃς τὴν ἄδειαν ν' ἀγοράσω χωριστὰ τὰς νεωτέρας καὶ καλλιωτέρας χάρτας ἑκάστου τόπου, ἔπειτα νὰ κάμω νὰ στιχωθῶσιν εἰς ἓν σῶμα.

Σὲ εἶπα κατ' ἀρχὰς ὅτι ἡ ἐπιστολὴ θέλει εἶσθαι ἄτακτος. Ἐπανέρχομαι πάλιν εἰς τὸ λεξικόν. Πρέπει πρὸ πάντων νὰ προσέχωσιν εἰς τὴν χρονολογικὴν τάξιν τῶν συγγραφέων, τῶν ὁποίων φέρουσι τὰς μαρτυρίας. Ἑκάστης σημασίας λέξεως ἢ ἑκάστης φρασεολογίας εἷς μόνος μάρτυς εἶναι ἱκανός, παρεκτὸς ἐὰν ὁ δεύτερος μάρτυς ἀλλάσσῃ εἰς τὴν πρόθεσιν, ἢ ἄλλο τι μέρος λόγου, ἀπὸ τὰ ὁποῖα συντίθεται ἡ φράσις· ὁ πρώτως ζήσας συγγραφεὺς πρέπει νὰ τίθεται καὶ πρῶτος, ὁ μετ' ἐκεῖνον ἀκμάσας δεύτερος, καὶ οὕτω καθεξῆς διὰ νὰ φαίνεται ἐν ταὐτῷ ἡ πρόοδος τῆς γλώσσης εἰς τὴν ἀκμήν της, ἔπειτα καὶ ὁ ἐκκυλισμὸς (ἢ ξεγκυλισμός) της εἰς τὴν παρακμὴν καὶ φθοράν της. Ὅταν ἔχωσι τῆς λέξεως ἢ φράσεως μάρτυρα δόκιμον καὶ κλασικὸν συγγραφέα, ἂς μὴ φέρωσι μάρτυρα ταύτης συγγραφέα τοῦ παρακμάσαντος Ἑλληνισμοῦ, ὅσον καλὸς ἤθελεν εἶσθαι· εἶναι γελοῖον, παραδείγματος χάριν, νὰ φέρῃ τις μάρτυρα τὸν Λιβάνιον, διὰ λέξιν ἢ φράσιν, ἥτις εὑρίσκεται εἰς τὸν Δημοσθένην ἢ Πλάτωνα.

Τοὺς ἀπὸ τῆς δευτέρας ἑκατονταετηρίδος ἀπὸ Χριστοῦ καὶ κάτω ποιητὰς ἢ συγγραφεῖς δὲν πρέπει νὰ τοὺς ὀνομάζωσι, παρὰ δι' ἐκείνας μόνας τὰς φράσεις ἢ λέξεις, τῶν ὁποίων ἢ εἶναι πατέρες αὐτοὶ ἢ ἤλλαξαν τὴν σημασίαν. Παραδείγματος χάριν, τὸ Ἰάζω μετεχειρίσθη κατὰ τὴν δευτέραν ἑκατονταετηρίδα ὁ Ἑρμογέννης (τοὐλάχιστον αὐτὸν μόνον φέρει μάρτυρα ὁ Στέφανος) ὡς συνώνυμον τοῦ ἰωνίζω, ἤγουν μιμοῦμαι τὴν γλῶσσαν τῶν Ἰώνων, λαλῶ (ἢ καὶ πράττω) ὡς οἱ Ἴωνες. Ὁ Ἡλιόδωρος (σελ. 97 τῆς ἐμῆς ἐκδόσεως) κατὰ τὴν τετάρτην ἑκατονταετηρίδα, ἴσως καὶ ἄλλος τις πρὸ αὐτοῦ, ἔδωκεν εἰς τὸ Ἰάζω τὴν σημασίαν τοῦ χρωματίζω χρῶμα τῶν ἴων, ἥτις δὲν ἐσημειώθη ἀκόμη εἰς τὰ λεξικὰ καὶ ἐλησμονήθη νὰ σημειωθῇ καὶ ἀπ' ἐμὲ εἰς τὸν πίνακα.

Digitized by Google

Ἔχε χάριν τὴν ποδάγραν μου· ἄλλως ἤθελα σὲ ἀναγκάσει μὲ τὴν μωρολογίαν μου νὰ φωνάζῃς τό, «Ἀράβιος αὐλητής· δραχμῆς μὲν ἄρχεται, μνᾶς δὲ οὐ παύεται». Ὑγίαινε.

Ἀλλὰ πῶς εἶναι δυνατὸν ν' ἀφήσω τὸν αὐλόν, ἐνθυμηθεὶς ταύτην τὴν ὥραν πρᾶγμα, κατὰ τὴν κρίσιν μου ἀναγκαιότατον; Τὴν παρὰ τῶν κρατούντων προστασίαν ἐκάμνετε καλὰ ὄχι νὰ τὴν ἀποβάλετε (ἐπειδὴ τοῦτο εἶναι ἀδύνατον) ἀλλὰ νὰ τὴν προλαμβάνετε πάντοτε, ἤγουν εἰς ὅ,τι εἶναι δυνατὸν νὰ κάμνετε αὐτουργοῦντες σεῖς, διὰ τὴν βελτίωσιν τοῦ Φροντιστηρίου, νὰ μὴ προσμένετε τὴν παρὰ τῶν ἄλλων συνέργειαν, «κἂν ἄγγελος ᾖ ἐξ οὐρανοῦ». Ἡ προστασία αὕτη ἐθρυλλήθη εἰς τούτων τὰς ἐφημερίδας, ἐνδέχεται καὶ καθ' ἱστορίαν ἁπλῶς, ἐνδέχεται ὅμως καὶ ἐξεπίτηδες, διὰ νὰ μᾶς ἀφαιρέσωσι τὸν ἔπαινον τῆς αὐτομάτου ἀνεγέρσεως, τὴν ὁποίαν ἐγὼ στοχάζομαι ὡς καύχημα τῆς Ἑλλάδος. Ὅπως καὶ ἂν σηκωθῶμεν ἀπὸ τὴν πτῶσιν, καλὸν εἶναι καὶ τίμιον· ἀλλ' εἶναι ἀσυγκρίτως τιμιώτερον τὸ νὰ σηκωθῶμεν χωρὶς ἀνεγείρουσαν ἀλλότριον χεῖρα.

Τοῦτο παρακαλῶ καὶ σὲ καὶ τοὺς συνεργοὺς σου νὰ συλλογισθῆτε προσεκτικῶς καὶ νὰ μὴ παραδέχεσθε νὰ βοηθῆται ἀπ' ἄλλους ἡ Ἑλλὰς κατὰ τὰ τέκνα της.

Ἰδοὺ καὶ ἄλλη ἀταξία· ἐλησμόνησα τὸ καλὸν Ὁμηρικοπινδαρικὸν λεξικὸν τοῦ .... εἶναι καὶ αὐτὸ ἀναγκαῖον εἰς τοὺς λεξικοσυντάκτας· τῶν πεμπομένων βιβλίων τὴν τιμὴν λίτρας 180 καὶ σολδ. 8 θέλω λάβει ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρον Βασιλείου, πρὸς τὸν ὁποῖον φροντίζετε νὰ πληρώνετε καὶ τὰ ἀγώγια τῶν παχυτάτων ἐπιστολῶν, ὅσ' αὐτὸς ἐξοδεύει

Ἀπὸ τῆς Σχολῆς

πρὸς τὸν κ. Ζώην Καπλάνην.

Τῷ εὐγενεῖ καὶ φιλογενεῖ κ. κ. Ζώῃ Καπλάνῃ.

Ἐνεφανίσθησαν τῷ Συλλόγῳ τῆς Παγκοίνου ταύτης τοῦ Γένους Μεγάλης Σχολῆς δύο ἔγγραφα τῆς εὐγενίας της, τὸ μὲν πρὸς τὸν σεβαστὸν ἡμῶν Δεσπότην καὶ Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην καὶ πρὸς τὴν ἐνδημοῦσαν Ἱερὰν Σύνοδον ἀναφερόμενον, τὸ δέ, γράμμα πρὸς τὸν κύριον Πασχάλην Βασιλείου, ἐπίτροπόν της καὶ συνεργάτην περὶ τὰ καλὰ καὶ θεάρεστα ἔργα αὐτὸν ἀναδεικνύον· ἅπερ ἀναγνόντες πρῶτον μὲν ὑμνολογήσαμεν εὐχαριστοῦντες ἀπὸ ψυχῆς τὸν Κύριον καὶ θαυμάζοντες τὴν πάνσοφον καὶ κηδεμονικὴν πρόνοιαν, ἣν ἔχει ὑπὲρ τοῦ Γένους ἡμῶν, ἀνεγείρων θείᾳ ἐπιπνοίᾳ καὶ πόρρωθεν ἄνδρας γενναίους, καταβάλλοντας ἀφθόνως, ἅπερ ἐδωρήσατο σφίσιν ὁ Κύριος ὑπὲρ τῆς ἀνορθώσεως καὶ φωτισμοῦ τοῦ κλεινοῦ ἡμῶν Γένους. Δεύτερον δέ, ἐπῃνέσαμεν ἅπαντες ἔφοροί τε καὶ ἐπίτροποι καὶ διδάσκαλοι τὴν ἡρωϊκὴν της προαίρεσιν καὶ ἑλληνικὴν διάθεσιν, ἥτις θέλει ἐρεθίζει καὶ παροτρύνει καὶ ἔτι μᾶλλον τὸν φιλόμουσον σκοπὸν τοῦ τῆς Παγκοίνου Συλλόγου ὁ ὁποῖος καὶ ἐφάνη καὶ εἶναι τὸ νὰ προστατεύῃ, νὰ διευθετῇ καὶ νὰ ὑπερασπίζηται πάσας τὰς κατὰ πόλιν καὶ χώραν σχολὰς τῆς Ἑλλάδος, διὰ νὰ συμπροκύπτῃ ἐπίσης πανταχοῦ τὸ φῶς τῆς παιδείας. Καὶ ἂν οὗτός ἐστιν ὁ σκοπὸς καὶ ἡ βάσις τοῦ Μουσείου διὰ τὰ λοιπὰ φροντιστήρια, πολλῷ μᾶλλον ὑπὲρ τῆς ἐν Ἰωαννίνοις Καπλανικῆς Σχολῆς τῆς προσηλωθείσης οἰκείᾳ βουλῇ καὶ προαιρέσει τοῦ ἐσαεὶ ἐσομένου ἀειμνήστου κτίτορός της τῷ ἁγιωτάτῳ ἀποστολικῷ καὶ Οἰκουμενικῷ θρόνῳ τῆς νέας Ῥώμης καὶ καθυποβληθείσης κατὰ τὴν χρηματικὴν οἰκονομίαν τῇ ἐπιθεωρίᾳ καὶ προστασίᾳ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ πολιτικῶν ἐφόρων τοῦ Μεγάλου Μουσείου. Αὕτη ἡ ἐν Ἰωαννίνοις Καπλανικὴ Σχολὴ θέλει εἶναι καὶ νομίζηται ἡ πρωτότοκος καὶ προσφιλεστάτη θυγάτηρ τοῦ Μουσείου, τῆς ὁποίας καὶ ἡ πρὸς τὸν Οἰκουμενικὸν θρόνον ἀναφορὰ καὶ τὸ Πατριαρχικὸν Σιγγίλιον κατεστρώθησαν ἐν τῷ τῶν ἀποδεικτικῶν ἐγγράφων κώδικι καὶ αἱ σπουδαῖαι τῶν ἐκεῖσε διδασκάλων της συναποκρίσεις κατὰ τὸ ὄντως ἐμφιλόσοφον ζήτημά της θέλουν καταστρώνονται ἐπίσης ἐν τῷ τῶν ἀντιγραφῶν κώδικι, τὰ δὲ σημειώματα καὶ παρατηρήσεις θέλουσιν ἐναποταμιεύωνται εἰς τὰ ἀρχίδια τοῦ Μουσείου, οἱονεὶ ὗλαι καὶ βοηθήματα διὰ τοὺς κοινωφελεῖς σκοποὺς οὓς ἀνὰ χεῖρας ἔχει ἡ Πάγκοινος καὶ οὓς μελετᾷ· οὕτω γὰρ αἱ σχολαὶ ἀλλήλαις βοηθούμεναι, καθὼς καὶ παρὰ τοῖς σοφοῖς ἔθνεσι τῆς Εὐρώπης, ἀποσοβοῦσιν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τὴν ἀμάθειαν καὶ ὡσὰν τόσοι ἥλιοι ἐκπέμπουσι τὰς ζωογονητικὰς τῆς παιδείας ἀκτῖνας.

Αἱ πράξεις τῶν ἀνθρώπων, ὅταν ἦναι μέτριαι κατὰ τὴν ἀρετήν, ἢ κατὰ τὴν κακίαν, ἀποκαθίστανται ἐπαινεταί, ἢ ἐπίψογοι· ἐπὰν δὲ τὰ συνήθη ὅρια ὑπερβῶσι, τότε γίνονται θαυμασταὶ ἢ μιαραί· ἀνεπίδεκτος ἐπαίνου ἡ Ἰλιάς, καταβιβάζεται ὁ περὶ Στεφάνου λόγος ἐπαινοῦ-

μενος, καὶ ἐξουθενεῖται ὁ Μαικήνας ἐγκωμιαζόμενος. Τοιοῦτον τὸ σὸν ἔργον, ἄνερ φιλογενέστατε, ἀνώτερον μὲν ἐπαίνων καὶ ἐγκωμίων, δεκτικὸν δὲ θαυμασμοῦ καὶ ἐκστάσεως. Ἕνας μόνος ἄνθρωπος νὰ φαντασθῇ, νὰ στοχασθῇ, νὰ ἀνορθώσῃ καὶ νὰ κατορθώσῃ μίαν τοιαύτην Σχολὴν μὲ τοσαύτας προσόδους καὶ τάξεις, καὶ νὰ φροντίσῃ μὲ τοσαύτην ἐπιμέλειαν τὴν ἐσαεὶ διαμονὴν τοῦ θεαρέστου κατορθώματος, τοῦτο θείας ἐπιπνοίας ἔργον, καὶ θαυμάζομεν καὶ ἐκθαμβούμεθα. Τῷ ὄντι τῆς Ἑλλάδος τὰ βλαστήματα διαφέρουσιν οὐσιαστικῶς ἀπὸ τὰ τῶν ἄλλων τόπων· γεννᾷ καὶ σήμερον ἡ Ἑλλὰς εἰς τὸ γῆράς της ἄνδρας ἱκανοὺς νὰ συγκριθῶσι μὲ ἐκείνους τοὺς παλαιούς, οὓς ἐκυοφόρησεν εἰς τὴν νεανικήν της ἡλικίαν, καὶ ἐναβρύνεται μὲν ἐκείνη μᾶλλον ἐπὶ τουτοισὶ τοῖς ὀψιγενέσιν, οἷς ἐν γήρᾳ ἀπέτεκε, σεμνύνεται δὲ καὶ ἡ Πάγκοινος ἐπὶ τοιούτῳ φιλογενεῖ καὶ φιλέλληνι, ἐλπίζουσα ἐντὸς ὀλίγου νὰ ἐκλέξῃ κατὰ τὴν αἴτησίν της τοὺς Καπλανικοὺς ὑποτρόφους, καὶ νὰ τῇ ἐξαποστείλῃ τὸ ὑποχρεωτικόν, εὐχαριστήριον ἐνσφράγιστον ἔγγραφον, ὅταν λάβῃ τὰ παρ' αὐτῆς σταλησόμενα γρόσια ἑπτὰ χιλιάδας καὶ πεντακόσια. Εἴησαν δὲ τὰ ἔτη αὐτῆς πλεῖστα καὶ πανευτυχῆ.

Τῇ α' Ὀκτωβρίου ἐν ἔτει Σωτηρίῳ ͵αωε' καὶ ϑ'. τῆς τοῦ Μουσείου συστάσεως.

Ἀπὸ τῆς Πατριαρχ. Μ. τοῦ Γένους Σχολῆς.

Οὕτως ἔχει· σφραγισθήτω. (Τ. Σ.)

Ὁ Σχολάρχης
ΔΩΡΟΘΕΟΣ ΠΡΩΙΟΣ.

Τοῦ Κρήτσκη

Πρὸς τὴν Σχολήν.

Πρὸς τοὺς Ἐντιμοτάτους καὶ φιλογενεῖς Ἐπιτρόπους τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει κοινῆς Σχολῆς τοῦ Γένους καὶ αὖθις τὸν ἀδελφικὸν ἀσπασμόν.

1805 Ὀκτωβρίου 19. Μόσχα.

Ἐνῷ ἀνυπομόνως περιέμενον ἀπόκρισιν τῆς ὑμετέρας ἐντιμότητος εἰς τὸ κατὰ τὴν ε' τοῦ Ἰουνίου σταλθὲν πρὸς ὑμᾶς γράμμα μου, παρὰ προσδοκίαν ἔλαβον ἓν γράμμα τοῦ σχολαρχοῦντος εἰς τὴν αὐτόθι Σχολὴν Σοφολογιωτάτου κυρίου Δωροθέου, σημειωμένον τῇ 14 τοῦ Ἰουλίου, ὅπερ διελθὼν ἐπέγνων ὅτι αὐτὸ τοῦτό ἐστιν ἀποκριτικὸν τοῦ προσταλθέντος γράμματός μου, ταὐτὸν εἰπεῖν, ὅτι μὲ ἀξίωσιν καὶ ὁμόγνωμον προτροπὴν καὶ βούλησιν τῆς ὑμετέρας Ἐντιμότητος μοὶ ἀπεκρίθη ἡ Σοφολογιότης του τὰ αὐτά, ὁποῦ καὶ ἡ ὑμετέρα ἀγάπη ἤθελε μοὶ γράψῃ. Διὸ κἀγὼ ἀποκρινόμενος κατ' εὐθεῖαν πρὸς τὴν ὑμετέραν Ἐντιμότητα, ἄς μὴν ὑπονοηθῇ οὐδόλως ὑπόνοιά τις παραθέσεως, ἢ παραβλέψεως παρ' ἐμοῦ πρὸς τὴν σοφολογιότητά του, ἄπαγε! ἐπειδὴ ἐγὼ καὶ σέβομαι καὶ τιμῶ τὸ ἐμφιλόσοφον ὑποκείμενόν του· ἀλλ' ἐστοχάσθην ὅτι εἶναι τὸ αὐτό, καθὼς καὶ ἡ ὑμετέρα Ἐντιμότης τὸ ἐνέκρινεν.

Ἀνέγνων λοιπὸν τὴν ῥηθεῖσαν ἐπιστολὴν καὶ τὰ ἐν αὐτῇ κάλλιστα ἔγνων καὶ διὰ μὲν τὴν φρόνησιν τοῦ αὐτόθι κοινοῦ Μουσείου, ἣν ἔχει πρὸς σύστασιν, ὡς γράφετε, προστασίαν καὶ ὑπεράσπισιν τῶν κατὰ μέρος σχολῶν ἐχάρην καὶ ὑπερεπαινῶ τὸν ἀγαθὸν σκοπὸν τοῦ Μουσείου, καὶ εἰς αὐτὸ τοῦτο ἀπέβλεπεν ὅλως καὶ ἡ τοῦ προτέρου γράμματός μου ἔννοια. Ἀλλ' ἐπειδὴ εἰς τὸ πρῶτον ὑμῶν γράμμα ἐγράφετε, ὅτι ἀπεφασίσθη καὶ μετεκομίσθη ἡ Σχολὴ τοῦ Ὄρους καὶ τοῦ Φαναρίου εἰς τὴν νεοσυσταθεῖσαν, ὅπερ ἐστὶν ἐκεῖναι κατηργήθησαν, διὰ τοῦτο ἔγραφον τῇ ὑμετέρᾳ Ἐντιμότητι ὅτι ταύτην ἔδει ποιῆσαι, κἀκείνας μὴ ἀφιέναι.

Δι' ἐκεῖνο δὲ ὁποῦ ἐφεξῆς γράφει ἡ σοφολογιότης του, ὅτι κατὰ μίμησιν τῶν προγόνων ἡμῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν νῦν σοφῶν εὐρωπαϊκῶν γενῶν συνεκροτήθη καὶ τὸ αὐτόθι Μουσεῖον, ἐγὼ δὲν ἔχω νὰ εἰπῶ ἄλλο, εἰμὴ ὅτι ἀξιέπαινος ἡ μίμησις καὶ θαυμάσιον τὸ κατόρθωμα· εἶναι ὅμως μία μεγίστη, ἤ, μᾶλλον εἰπεῖν, μία ἀπαράβλητος διαφορὰ μεταξὺ τῶν πάλαι Ἑλλήνων καὶ Ἀθηναίων καὶ τῶν νῦν βασιλευόντων εὐρωπαϊκῶν γενῶν καὶ ἡμῶν τῶν βασιλευομένων καὶ ὑπὸ δουλείαν τοιαύτην οἵαν ὑμεῖς κάλλιστα οἴδατε διατελούντων, ὁποῦ μία δεισιδαιμονία τοῦ κρατοῦντος, ἢ τῶν παρ' αὐτῷ ἰσχυόντων συμβούλων αὐτοῦ, ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ ταῦτα πάντα (ὃ μὴ γένοιτο!) εἰς τὸ μηδὲν κατέστρεψε· σιωπῶ τὸ μέγα καὶ ὀλέθριον κακὸν τῆς πανώλης· σημειῶ ταῦτα οὐχὶ δι' ἄλλο, εἰμὴ διὰ νὰ δείξω τὸν σκοπὸν καὶ τὴν γνώμην τοῦ ἀοιδίμου μοι πατρός, ἐξ οὗ παρακινηθεὶς ἠθέλησε νὰ καταβάλῃ μικρὰν βοήθειαν εἰς τὴν Σχολὴν τοῦ Ὄρους, ἐπειδὴ ἐγὼ συνέζησα μετὰ τοῦ μακαρίτου ἀπὸ τοὺς χιλίους ἑπτακοσίους ἑβδομήκοντα πέντε, μέχρι θανάτου του, καὶ οὐχὶ ἅπαξ ἀλλὰ καὶ μυριάκις ἤκουσα παρ' αὐτοῦ, ὅτι τὴν σήμερον, εἰς τὴν δεδουλωμένην κατάστασιν ὁποῦ εὑρίσκεται τὸ Γένος μας, κανένας ἄλλος τόπος δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἦναι ἁρμοδιώτερος, καταλληλότερος καὶ ἀσφαλέστερος διὰ σχολεῖον, ἀπὸ τὸ Ὄρος, ὡσὰν ὁποῦ τὸ Ὄρος, ἔλεγεν, εἶναι ἕνας τόπος κοινὸς ὅλου τοῦ Γένους τῶν

Γραικῶν, καὶ διὰ νὰ βεβαιωθῆτε τοῦτο, ἠμπορεῖτε νὰ τὸ ἰδῆτε εἰς τὰς ἐγγράφους ἀνταποκρίσεις ὁποῦ πολλάκις εἶχε μετὰ τοῦ ἐπιστηθίου φίλου του σοφολογιωτάτου διδασκάλου καὶ ἱεροκήρυκος κυρίου Δωροθέου Βουλισμᾶ, ὁποῦ περὶ τῆς προκειμένης ὕλης διὰ γραμμάτων ἐρωτοῦσεν ἡ σοφολογιότης του τὸν μακαρίτην ζητῶντας συμβουλὴν ποῦ νὰ καταστήσῃ σχολήν.

Ὅθεν οὔτε ἐσυκοφάντησα ἐγὼ κατὰ νοῦν (ὡς ὁ σοφολογιώτατος Σχολάρχης ὑπέλαβε), τὸν σύλλογον τῆς Παγκοίνου· καὶ πῶς; μὴ γὰρ ἐξέστην τῶν φρενῶν μου, ὥστε νὰ ἀνοίξω στόμα πρὸς τοιοῦτον ἡγεμονικόν, Πατριαρχικόν, Ἀρχιερατικὸν καὶ ἔντιμον σύλλογον; οὐδαμῶς, οὐδαμῶς· ὁ Πάγκοινος σεβαστὸς σύλλογος μετ' ἀκριβοῦς καὶ ἐπιμόνου ἐπιστάσεως τὰ πάντα ἀνακρίνων διευθύνει καὶ θέλει διευθύνει τὰ πάντα θεοφιλῶς καὶ ἐπωφελῶς καὶ ἀνεγκλήτως, καὶ περὶ τούτου εἰς ἐμὲ οὐδόλως ἀνήκει νὰ ἀνοίξω στόμα· ἔγραψα δὲ καὶ γράφω ταῦτα, διὰ νὰ εἰδοποιήσω ὑμῖν τὴν γνώμην, ὡς προεῖπον, ἐκείνου τοῦ ἀειμνήστου, ἀφ' ἧς κινηθεὶς ἀφιέρωσε τὴν βιβλιοθήκην του καὶ τὴν κατὰ δύναμιν χρηματικὴν ποσότητα εἰς τὸ τοῦ Ὄρους σχολεῖον.

Ἐκεῖνο δὲ ὁποῦ παρακατιὼν γράφει ὁ κύριος Σχολάρχης, ὅτι ἐφέρατε τὴν Βιβλιοθήκην εἰς τὴν αὐτόθι Ἀκαδημίαν, οὐχ ὡς ἀνατρέποντες, ἀλλ' ὡς ἐκτελοῦντες τὰ τῆς διαθήκης τοῦ ἀοιδίμου ἐκείνου πατρός, πολλὰ ἀστεῖον μοὶ ἐφάνη, ἐπειδὴ ὃν λόγον ἔχει ἡ τοπικὴ διάστασις τοῦ Ὄρους καὶ ἡ πολιτικὴ εἴτ' οὖν βιωτικὴ κατάστασις τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸ Βυζάντιον, τὸν αὐτὸν ἔχει καὶ ἡ τοιαύτη ἐκτέλεσις τῶν τῆς Διαθήκης πρὸς τὴν ἐν αὐτῇ τῇ διαθήκῃ διαλαμβανομένην ἐκτέλεσιν.

Ὅθεν ἐν συντομίᾳ λέγω ὅτι, ὅσα καὶ οἷα ἄλλα ἐκτέλεσε καὶ ἐκτελεῖ ὁ κοινὸς σύλλογος τῆς αὐτόθι Σχολῆς εἶναι κάλλιστα, ἀξιέπαινα καὶ ἐπωφελῆ· καὶ εἴθε μετ' ἐπαυξήσεως νὰ διαιωνίσουν εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα.

Περὶ δὲ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ ἀοιδίμου μοι πατρός, ἐγὼ ἔχω χρέος ἄφευκτον καὶ ἀπαραίτητον (καὶ οὔτε δύναμαι νὰ κάμω ἄλλως), νὰ κινήσω πάντα λίθον, τὸ δὴ λεγόμενον, εἰς τὸ νὰ διατεθῇ κατὰ τὴν διαθήκην του, καὶ τοῦτο τὸ κάμνω οὔτε ἰσχυρογνωμονῶν, οὔτε συστῆσαι βουλόμενος τὴν ἐδικήν μου θέλησιν, ἀλλὰ ἀποπληρῶν, ὡς προεῖπον, τὸ ἄφευκτον χρέος μου καὶ τὴν τελευταίαν ἔννομον ἀπόφασιν ἐκείνου τοῦ ἀειμνήστου.

Ἐπειδή, ἂν οἱ ἱεροὶ νόμοι ἀποφαίνωνται, ὅτι τῶν τεθνεώτων αἱ νόμιμοι ἀποφάνσεις νὰ μένωσιν ἀμετάτρεπτοι καὶ ἀδιάσειστοι, ποῖος ἀναγινώσκων τὴν διαθήκην ἐκείνου τοῦ μακαρίτου καὶ βλέπων διαλαμβάνουσαν οὕτω: «*Πέμψει δὲ ὁ αὐτὸς ἐπίτροπός μου τῷ Σχολείῳ τῷ ἐν τῷ Ὄρει τοῦ Ἄθω πάντα τὰ βιβλία μου τὰ ἐν τῷ καταλόγῳ αὐτῶν γεγραμμένα, ἵνα μένωσιν ἐκεῖ διὰ παντὸς πρὸς χρῆσιν τῶν διδασκάλων καὶ μαθητῶν·* καὶ ἐπὶ τέλους: *αὕτη ἐστὶν ἡ ἐσχάτη βουλὴ καὶ ἀπόφασις καὶ Διαθήκη μου, ἥτις, τῷ ἐλέει τῆς φιλανθρωποτάτης Αὐτοκράτορος πάσης Ῥωσσίας κυρίας Αἰκατερίνης Ἀλεξιάδος, ἐχέτω ἰσχὺν καὶ κῦρος ἀμετάβλητον ἐπὶ παντὸς κριτοῦ καὶ δικαστηρίου, ὥστε μηδένα μηδὲ ὅσα διέταξα παρασαλεύειν, μηδὲ τὸν ἐπίτροπόν μου Μωϋσῆν παρενοχλεῖν, ἢ ἐξετάζειν, ἢ ἀναλογισμοὺς ζητεῖν παρ' αὐτοῦ, ἐπὶ ὁποιαδήποτε αἰτίᾳ καὶ προφάσει·*» ποῖος, λέγω, ἀναγνώσας καὶ κατανοήσας καλῶς τὴν ῥηθεῖσαν ταύτην τελευταίαν ἀπόφασιν ἐκείνου τοῦ ἱεροῦ ἀνδρός, ἤθελεν ἀποφασίσει νὰ μιάνῃ τὴν συνείδησίν του μὲ τὴν ἀνατροπὴν τῆς τοιαύτης ἀποφάσεως καὶ διαθήκης του; Οὐδείς, στοχάζομαι, οὐδεὶς τῶν εὐσεβούντων· ἐγὼ δὲ τοιαύτης δικαίας ἀποφάσεως ἀποπλήρωσιν ζητῶν, κατὰ δικαιότατον χρέος μου, προκυρωθείσης μάλιστα καὶ προπληρωθείσης ἀπὸ ἓν τοιοῦτον Αὐτοκρατορικὸν κράτος, νὰ στοχασθῶ (ὡς μοὶ γράφει ὁ κύριος Σχολάρχης) τὴν μέμψιν ὁποῦ θέλει λάβω παρὰ Θεοῦ καὶ παρ' ἀνθρώπων, μάλιστα δὲ τῶν φιλογενῶν καὶ φιλοκάλων; Ὦ! τί τοῦτο; ποίαν μέμψιν; ποίαν κατηγορίαν; οὐδεμίαν, οὐδεμίαν παρὰ τῶν δικαίως κρινόντων· καὶ μοὶ συγχωρεῖ ἡ Σοφολογιότης του.

Λοιπόν, παρακαλῶ τὴν ὑμετέραν φιλόθεον καὶ ὁμόψυχον ἐντιμότητα, μὴν ἤθελε συγκατανεύσῃ ποσῶς μή, εἰς τὸ νὰ ἀνατραπῇ ἡ ἐσχάτη βούλησις ἐκείνου τοῦ Ἱεροῦ πατρός, καὶ ἑπομένως νὰ ἐφελκύσητε πρὸς ἑαυτοὺς ἀρὰς Ἐκκλησιαστικὰς καὶ τύψιν συνειδήσεως· ἐπειδὴ ἐκεῖνος δὲν ἀφιέρωσεν, ὡς βλέπετε, βιβλιοθήκην εἰς τὴν ἐν Βυζαντίῳ κοινὴν τοῦ Γένους Σχολήν, ἀλλὰ *εἰς τὴν Σχολὴν τοῦ Ἄθωνος, καὶ ἵνα μένῃ ἐκεῖ διὰ παντός*, καὶ ἰδοὺ κἀνένα σόφισμα δὲν ἔχει χώραν· μήτε νὰ ἐκλάβητε ὡς πραγματικὸν αἰτιολόγημα τὴν ψιλὴν πρόφασιν ὁποῦ προβάλλει ὁ κύριος Σχολάρχης: ὅτι δηλαδὴ ἐπιστρέφοντες τὴν βιβλιοθήκην εἰς τὸ Ὄρος ἔχει νὰ προξενηθῇ ἄργητα εἰς τὸ κοινωφελὲς ἔργον τοῦ λεξικοῦ. Αἱ βιβλιοθῆκαι τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἡγεμόνων καὶ προυχόντων εἶναι ὑπερίκανοι πρὸς ἀπάρτισιν τοῦ λεξικοῦ.

Digitized by Google

Διό ἀποπεραίνων τό παρόν μου εἰδοποιῶ ὑμῖν, ὅτι ἡ ἀπόφασίς μου εἶναι ἡ αὐτοτάτη καί ἀμετάτρεπτος, ὡς καί ἡ ἀπόφασις ἐκείνου τοῦ ἀοιδίμου· ἐπειδὴ ἔχω τὴν ἄδειαν παρ' ἐκείνου ἐπὶ τῷ ἐκπληρῶσαι καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῷ ἀνατρέψαι τὰ τῆς διαθήκης του· λέγω ἡ αὐτοτάτη, ὁποῦ καὶ πρῶτον ἔγραψα πρὸς τὴν ὑμετέραν φιλάγαθον Ἐντιμότητα ὅτι δηλαδὴ λαμβάνοντες τὸ παρόν μου παρακαλῶ χωρὶς ἀναβολῆς καιροῦ νὰ ἐπιστραφῇ ἡ βιβλιοθήκη σώα καὶ ἀνελλιπής, (κατὰ τὸν κατάλογον ὁποῦ μετ' αὐτῆς εἶχον στείλῃ, καὶ τοῦ ὁποίου καταλόγου τὸ ἴσον εὑρίσκεται παρ' ἐμοί), εἰς τὸ Ὄρος, εἰς τὴν Ἱερὰν μονὴν τῶν Ἰβήρων, ἕως ἀποκαταστάσεως τῆς τοῦ Ὄρους Σχολῆς, καὶ ἐπιστρεφομένης νὰ μὲ ἀξιώσητε ἐντίμου ὑμῶν ἀποκρίσεως πρὸς ἡσυχίαν μου.

Ὁ δὲ φιλογενὴς καὶ φιλάγαθος σύλλογος τῆς Παγκοίνου καθώς, ὡς γράφετε, φροντίζει πρὸς σύστασιν προστασίαν τε καὶ ὑπεράσπισιν πασῶν τῶν κατὰ μέρος σχολῶν, οὕτω θέλει φροντίσει πάντως αὐθαιρέτῳ φιλαγάθῳ γνώμῃ καὶ προθυμίᾳ καὶ περὶ τῆς συστάσεως τῆς Σχολῆς τοῦ Ὄρους διὰ νὰ συμφωνῶσιν οἱ λόγοι τοῖς πράγμασι, καὶ ἐναλλάξ. Ταῦτα ἀδελφικῶς, καὶ μένω

τῆς ὑμετέρας Ἐντιμότητος

Δοῦλος ταπεινὸς

ΜΩΫΣΗΣ ΚΡΗΤΣΚΗΣ.

Γ. Σ. Ἀνυπομόνως προσμένω τὴν ταχεῖαν ἐκπλήρωσιν τῆς διαθήκης τὴν εἰδοποίησιν· διότι μὲ τὸν αὐτὸν σκοπὸν μένω, ὡς καὶ πρότερον ἔγραψα, ἐὰν δὲν σταλθῇ ἐκεῖ, θὲ νὰ ἐπιστρέψῃ ἐδῶ ὀπίσω· καὶ παρακαλῶ μὴ μὲ βιάζετε νὰ κάμω ἓν τοιοῦτον.

ΓΡΑΜΜΑ
Τοῦ Σχολάρχου
πρὸς τὴν ἀδελφότητα τῶν κυρίων Ζωσιμάδων.

Τῇ εὐγενεῖ τετρακτύϊ τῶν Ζωσιμάδων Ἀδελφότητι ἀπὸ ψυχῆς εὔχομαι.

Ἴσως ἐμάθετε ἀλλαχόθεν μέχρι τοῦδε ὅτι προεβιβάσθην εἰς ἀρχιερατικὸν βαθμόν, ὁ ὁποῖος δὲν ἠξεύρω ὁποίαν ἐντύπωσιν κατὰ πρώτην ἀκοὴν σᾶς ἔκαμε· διὸ πρέπει νὰ σᾶς ἐκθέσω τὴν διήγησιν ταύτης τῆς νομιζομένης μεταβολῆς.

Πρὸ τῆς πήξεως τῆς Παγκοίνου, ἓν τῶν σκεφθέντων καὶ ἐγκριθέντων πρὸς σύστασιν αὐτῆς καὶ ἑδραίωσιν ἦτον καὶ ὁ προβιβασμὸς τοῦ σχολάρχου εἰς θρόνον ἀρχιερατικόν, ὅπερ καὶ Πατριαρχικῷ καὶ Συνοδικῷ ἐγγράφῳ ἔκτοτε διεψηφίσθη, νὰ χειροτονηθῇ ἀρχιερεὺς τῆς λαχούσης πρώτης ἐπαρχίας, καὶ νὰ νέμεται τ εἰσοδήματα αὐτῆς πρὸς ζωοτροφίαν του, χωρὶ νὰ ἀπαιτῇ οὔτε ὀβολὸν ἐκ τῆς κάσσας τῆ Παγκοίνου· τοῦτο δὲ μέχρι τῆς ἀποπερατώσεως τῆς ἀνὰ χεῖρας σειρᾶς τῶν μαθημάτων, καὶ μετὰ ταῦτα νὰ ἀποκαθίσταται γνήσιος ἔφορος εἰς τὰς τάξεις καὶ παραδόσεις, εἰς τὴν πρόοδον τῆς παιδείας, εἰς τὴν μεταρρύθμισιν τῶν μαθημάτων, καὶ ἐν ἑνὶ λόγῳ εἰς τὸν ῥυθμὸν καὶ καλλωπισμὸν τῆς Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας, κατὰ πάντα ὅμως συμβουλευόμενος καὶ τὸν Σύλλογον· κατ' ἐξοχὴν δὲ τὸν Πρίγγιπα Δημήτριον Μουρούζην τὸν ἀναδειχθέντα διὰ Βασιλικοῦ Αὐτογράφου γενικὸν προστάτην τῆς Ἀκαδημίας καὶ τοῦ νοσοκομείου, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν ὁδηγίαν ἔχει χρέος πάντοτε νὰ ὑπείκῃ κατ' ἐσχάτην ἔκκλησιν. Τῇ ἑνδεκάτῃ τοίνυν τοῦ ἤδη λήγοντος παρρησιασθείσης τῆς παραιτήσεως τοῦ ἐν Ἀσίᾳ Φιλαδελφείας εἰς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον, προσεκλήθην διὰ Πατριαρχικοῦ ἐξάρχου εἰς τὸ Πατριαρχεῖον, ὅπου καὶ καταβὰς ἐδέχθην τὸ μικρὸν μήνυμα, καὶ ἐκτελεσθείσης τῆς ψηφοφορίας, ὡς σύνηθες, ἐχειροτονήθην τῇ ἐπιούσῃ Μητροπολίτης Φιλαδελφείας παρὰ τοῦ ἰδίου ἡμῶν Δεσπότου, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, ὅστις ἐμνημόνευσε παρρησίᾳ, ἐν τῇ τῶν ἁγίων Δώρων ὑποδοχῇ, πάντων τῶν βοηθούντων καὶ βεβοηθηκότων τῇ Παγκοίνῳ ταύτῃ τοῦ Γένους Σχολῇ.

Οἱ συνεμπίπτοντες λοιπὸν ἐν τοιαύταις ἡμέραις χαιρετισμοί, ἡ φροντὶς τῆς ἀποκαταστάσεως τοποτηρητοῦ καὶ ἐπιτρόπων ἐν τῇ ἐμπιστευθείσῃ μοι παρὰ Κυρίου λογικῇ ποίμνῃ, αἱ ποιμαντικαὶ ἐπιστολαί, ἃς ἐξαπέστειλον ὡς χρέος μου εἰς τοὺς ἐκεῖσε χριστιανούς, καὶ ἄλλαι ἴσως οὐκ ἀναγκαῖαι περιπέτειαι μὲ ἐμπόδισαν εἰς τὸ νὰ σᾶς ἀποκριθῶ εἰς τὸ ἀπὸ 2 τοῦ Σεπτεμβρίου ἐξαποσταλὲν γράμμα. Εἴδομεν λοιπὸν ἅπαντες μετ' εὐφροσύνης τὴν μακροθυμίαν σας εἰς τὸ τοῦ λεξικοῦ ἐγχείρημα καὶ ἐπῃνέσαμεν τὸν φιλογενῆ ζῆλόν σας λαβόντες καὶ παρὰ τοῦ κυρίου Ἀναστασίου χατζῆ Κώστα τὰ ἐξαποσταλέντα δύο χιλιάδες γρόσια πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν κοπιαζόντων διδασκάλων καὶ μαθητῶν καὶ τοῦ χαρτίου· καὶ ὁ μὲν σύλλογος οὐδὲν ἐπειπὼν ἀλλὰ μόνον ἐπαινέσας τὴν προσφορὰν τὰ ἐδέχθη, ἐγὼ δὲ ὡς παλαιὸς φίλος τοῦ μακαρίτου ἐκείνου ἀδελφοῦ σας καὶ τῆς λοιπῆς εὐγενοῦς ἀδελφότητος καὶ τό γε νῦν ἔχον ὡς πνευματικὸς πατὴρ λαμβάνω τὸ θάρρος νὰ σᾶς ἀναγγείλω, ὅτι τὸ προκείμενον λε-

Digitized by Google

ξικὸν κατὰ τοὺς λογαριασμοὺς ὁποῦ κάμνει ὁ σύλλογος τῆς Παγκοίνου ἔχει νὰ κοστίσῃ ὑπὲρ τὰς δέκα πέντε χιλιάδας γρόσια ἕως νὰ γένῃ ἕτοιμον διὰ τὸν τόπον· καθότι συνίσταται ἀπὸ ἑκατὸν πενῆντα ὀκτὼ τετράδια, ἐκ τῶν ὁποίων ἕκαστον σύγκειται ἀπὸ ἓξ κώλας. Τῷκάθε διδασκάλῳ δίδονται ἑβδομῆντα ἓξ γρόσια διὰ τὴν ἐπιθεώρησιν ἑκάστου τετραδίου· πρὸς ἀντιγραφὴν δὲ καὶ χαρτὶ στοχαζόμεθα νὰ δαπανηθῶσιν ἕως τρεῖς χιλιάδες γρόσια, καθότι τὸ αὐτὸ τετράδιον γράφεται δὶς διὰ τὴν ἐσχάτην ἐπιθεώρησιν παρὰ τοῦ ἁγίου Κυζίκου. Ἐῶ λέγειν βιβλία ὁποῦ φέρομεν ἀπ' Εὐρώπης διὰ τὴν χρείαν τοῦ λεξικοῦ ἅτινα μὲ τὸ νὰ μένωσιν ἐν τῇ τοῦ Μουσείου Βιβλιοθήκῃ δὲν συγκαταλέγονται εἰς τὸν λογαριασμόν.

Ἂν ἔχῃ λοιπὸν σκοπὸν ἡ Αὐταδελφότης σας διὰ νὰ λάβῃ τὸ ἐγχείρημα τοῦ λεξικοῦ καὶ νὰ ἀνακουφίσῃ τὴν Πάγκοινον ἐκ τῶν βαρυτάτων ἐξόδων, ἔστω αὕτη ἡ περιγραφὴ πρὸς εἴδησιν καὶ κανόνα σας, καὶ γράψατε περὶ τοῦ τοιούτου σας σκοποῦ πρὸς τὸν Σύλλογον, εἰ δὲ μή, οὔτε ἀναφορὰν περὶ τῆς διηγήσεως ἣν ἐποιησάμην πρὸς ὑμᾶς μὴν κάμετε ἐν τῷ πρὸς τὸν Σύλλογον γράμματί σας. Ταῦτα μὲν ἐν τοσούτῳ, εἴησαν δὲ τὰ ἔτη ὑμῶν πλεῖστα, πανευτυχῆ καὶ πανευφρόσυνα.

αωε' Νοεμβρίου α'.

Τῆς εὐγενίας σας εὐχέτης πρὸς τὸν Θεὸν διάπυρος
Ὁ Φιλαδελφείας **ΔΩΡΟΘΕΟΣ** *ὁ καὶ Σχολάρχης.*

Ἐπειδὴ οἱ ἐγχώριοι τοῦ Κουρούτζεσμε διὰ κοινῆς αὐτῶν ἀναφορᾶς, δεόμενοι καὶ παρακαλοῦντες τοὺς ἐφόρους καὶ ἐπιτρόπους τοῦ κοινοῦ Μουσείου τοῦ Γένους, ἐζήτησαν ἵνα διορισθῇ καὶ εἷς διδάσκαλος τῆς Ἑλληνικῆς, παραδιδοὺς τοῖς παισὶν αὐτῶν μαθήματα εἰσαγωγικά, οἵτινες οὐ δύνανται ἀκροᾶσθαι τῶν ἐντελεστέρων μαθημάτων, ἅπερ οἱ τοῦ Μουσείου διδάσκαλοι τοῖς φοιτῶσι παραδιδόασι, διὰ τοῦτο ἀνερευνήσαντες τὸ πρᾶγμα ἡμεῖς καὶ κατιδόντες ὅτι καλὰ ζητοῦσι καὶ δίκαια, ἵνα μὴ οἱ παῖδες αὐτῶν, εἰσέτι ἀτέλεστοι τῶν ἀρχῶν τῆς Διαλέκτου καὶ διὰ τοῦτο μὴ δυνάμενοι εἰς τὸ κοινὸν Μουσεῖον φοιτᾶν χάριν μαθήσεως, διαφθείροιντο ὧδε κἀκεῖσε περιπλανώμενοι καὶ ἀνάγωγοι γίγνοιντο καὶ κακοήθεις, ἔγνωμεν καταχωρίσασθαι ἐκ τοῦ περὶ τὸν ναὸν τοῦ μεγαλομάρτυρος Δημητρίου οἰκήματος ἀπόμοιράν τινα καὶ σχολεῖον ἐνταῦθα μικρὸν συστήσασθαι ἕτερον, ἐν ᾧ τὰ μικρὰ καὶ ἀρχοειδῆ παραδοθήσονται τῆς ἑλληνικῆς διαλέκτου μαθήματα τοῖς τῶν ἐγχωρίων παισίν, οἳ ἂν μὴ δύνωνται κατακολουθεῖν ἐν τῷ Μουσείῳ, μείζονά τε καὶ τελεώτερα παραδιδόντων τῶν διδασκάλων μαθήματα ἐν αὐτῷ, ὡς προείρηται. Ταῦτ' ἄρα καὶ διορίζομεν σὲ τὸν λογιώτατον κὺρ Νικόλαον ἐν τῷ παρόντι σχολείῳ μερικὸν διδάσκαλον τῶν ἐγχωρίων παίδων, ἵνα παραδιδῷς αὐτοῖς μετὰ πάσης ἐπιμελείας καὶ προθυμίας καὶ ζήλου φιλογενοῦς, συνεπιστατοῦντος καὶ τοῦ ἁγίου ἀρχιμανδρίτου κὺρ Δανιήλ, τὰ μικρὰ μαθήματα καὶ οἷον εἰπεῖν τὰ στοιχειώδη τῆς ἑλληνικῆς διαλέκτου, ὅσα δὴ ἀποτείνονται εἰς τὸ τεχνολογικὸν καὶ ἀνάλογά εἰσι τῇ δυνάμει τῶν μαθητῶν, οὓς καὶ εἰς δύο τάξεις διαιρήσεις, τοὺς μέν, ὡς ἄν τις εἴποι, εἰς τὴν τῶν γαλακτοτροφουμένων, εἴτουν παντάπασιν ἀδιδάκτων καὶ γραμματικὴν ἀποστοματιζόντων, καὶ πρὸς διάκρισιν ἔτι τῶν ὀκτὼ τοῦ λόγου μερῶν προσεχόντων· τοὺς δὲ εἰς τοὺς ὁπωσοῦν καὶ στερροτέρας ἀψαμένους τροφῆς, τουτέστι τοὺς καὶ Αἰσωπείων μύθων φθάσαντας προακοῦσαι καὶ μειζόνων μαθημάτων καὶ τεχνολογίας τελειοτέρας καὶ κανόνων τῆς αὐτῆς δεομένους, ὥστ' ἔχειν ἑπομένως ἐκ τοῦ ἑτοίμου εἰσβάλλειν καὶ εἰς τὸ Ὀρθογραφικὸν καὶ ἀξίους καθεστάναι τοῦ καὶ εἰς τὸ Μουσεῖον ἐμφιλοχωρεῖν τὸ κοινὸν καὶ δυναμικωτέρων ἅψασθαι διδαγμάτων καὶ φιλοσοφίᾳ προσομιλῆσαι, εἴτις αὐτῶν ἐθελήσειε. Περὶ δὲ τῶν λεγομένων διακοπῶν, ἐν αἷς ἐκεχειρίαν ἄγουσι μαθηταὶ τῶν ἀνὰ χεῖρας μαθημάτων διὰ τὸ ἐνδιατρίβειν τοῖς προλαβοῦσι, δυνάμεις καὶ ἐπὶ τοὺς μέλλοντας πόνους ἀναλαμβάνοντες, εἰς τὸν τρίτον τοῦ Μουσείου διδάσκαλον ἀποβλέψεις· ὅ ἐστι, τοσαύτας ἡμέρας ἕξεις ἀργίαν καὶ κατάπαυσιν μαθημάτων, ὅσας καὶ ὁ τρίτος τοῦ Μουσείου διδάσκαλος. Οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ περὶ τὰ χρηστὰ ἤθη τῶν μαθητῶν πολλὴν ὀφείλεις καταβάλλειν τὴν προθυμίαν καὶ εὐκόσμους καὶ τιμίους ἀναδεικνύναι αὐτούς, ἰσχυρῶς ἐπιτάττων, παραινῶν, καί ποτε, εἰ δεήσοι, καὶ πληγὰς ἐπανατείνων, ἵνα μὴ ἀτακτῶσιν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, κἀν ταῖς ἀμφόδοις καὶ ἄλλ' ἄττα ποιῶσιν αἰσχρά, ὥστε ὡς οἷόν τε διενηνοχέναι κατὰ τοὺς τρόπους τῶν ἄλλων παιδίων, τῶν ὅλως ἀγραμμάτων, καὶ ἐν ταῖς τρίβοις καθ' ἡμέραν κυλιομένων, ἢ ἄλλως χειρωνακτῶν καὶ βαναύσων. Οὐκ ἔξεστι δέ σοι οὐδὲ ὀβολὸν λόγῳ μισθοῦ παραδέχεσθαι παρὰ τῶν διδασκομένων μαθητῶν, ἢ τῶν γονέων αὐτῶν· ἀλλ' ἀντὶ τούτου καθιστῶμέν σοι μισθὸν μηνιαῖον πεντήκοντα γρόσια ἀπὸ τῆς χρηματικῆς Κιβωτίδος τοῦ

Digitized by Google

εἰρημένου κοινοῦ Μουσείου τοῦ Γένους, ἀρχῆς ὑποτιθεμένης τῆς ά Δεκεμβρίου τοῦ τρέχοντος ἔτους, δηλαδὴ τοῦ ͵αωε', ἃ καὶ λαμβάνων κατὰ μῆνα πρὸς τὸ παρὸν, μετὰ παντὸς ζήλου ἐπιμεληθήσῃ τῆς τῶν μαθητῶν κατ' ἄμφω ἐπιδόσεως, κατά τε τὰ ἤθη δηλαδή, καὶ κατὰ τὰ γράμματα, διδάσκων αὐτοὺς ἐχεφρόνως τῆς ἑλληνικῆς διαλέκτου, ὡς εἴρηται, τὰ στοιχειώδη μαθήματα, εὔελπις ὢν, ὅτι σοὶ κατ' ἀναλογίαν εἰσέπειτα καὶ προσθήκη ἔσται μισθοῦ καὶ ἐπαίνων ἀπολαύσεις δικαιοτάτων καί, ὡς εἰκός, χρηστῆς ἐν τῷ Γένει μεθέξεις τῆς ὑπολήψεως.

Τῇ α' Δεκεμβρίου ἐν ἔτει Σωτηρίῳ ͵αωε' καὶ 6' τῆς τοῦ Μουσείου συστάσεως.

Ἀπὸ τῆς Πατριαρχ. Μ. τοῦ Γένους Σχολῆς.

Οὕτως ἔχει· σφραγισθήτω. (Τ. Σ.)

Ὁ Φιλαδελφ. **ΔΩΡΟΘΕΟΣ** *ὁ καὶ Σχολάρχης.*

ΨΗΦΙΣΜΑ ΚΑΙ ΕΠΙΤΑΓΜΑ

πρὸς τὸν Γραμματέα.

Ἐπειδήπερ ἤδη ἐξήκει ὁ τῆς τῶν ἐγκυκλίων μαθημάτων ἀκροάσεως χρόνος, ὁ δὲ Γραμματεὺς Μανουὴλ Σηλυμβριανὸς ὡς οἷόν τ' ἦν αὐτῷ μετελθὼν τὸ ἐμπιστευθὲν ὑπούργημα τοῦ Γραμματέως ἀπέρχεται νῦν εἰς Σηλυμβρίαν Διδάσκαλος, ὡς οὐκ ἀχρήστου τῆς ἀντικαταστάσεως ἑτέρου, διὰ ταῦτα ἀνακρίναντες τοὺς ἐν τῇ Σχολῇ μαθητάς, ἀνεύρομέν σε ἱκανὸν τοῦτο δὴ τὸ λειτούργημα ὑποστῆναι. Ταύτῃ τοι, καὶ Γραμματέα ἐγκαθιστῶμέν σε τὸν Σταυράκιον Νικομηδέα τοιάνδε τινὰ τὴν ὑπουργίαν ἐγκεχειρισμένον. Πρῶτα μὲν γὰρ οὐ παραιτήσῃ γράφειν πάνθ' ὅσων ἡ Σχολὴ καὶ ὁπότε δέοιτο γραμμάτων. Ἔπειτα δ' ἐπιμελήσῃ ὅπως ἀσφαλῶς παρὰ σεαυτῷ κατέχῃς τῶν ὅσα τ' ἐπιστέλλει καὶ ὅσα κομίζεται αὐτὴ γράμματα, ἀπαράλλακτα τὰ ἴσα, ὥστε καὶ ἐν καιρῷ ἔχειν αὐτὰ παρατιθέναι ἡμῖν ἀπαιτοῦσι. Καὶ τοῦτο δέ σοι ἔστι φυλακτέον μηδενὶ μηδὲν τῶν ὅσα οἶσθα ἐν ἀπορρήτοις ὄντα ἔκφορον ὑπὸ σοῦ γίνεσθαι· μᾶλλον μὲν οὖν καὶ πιστότατον εἶναί σε δεῖ, μονονοὺ καὶ πρὸς τὰ μὴ ἀνέκφορα ἐχεμυθοῦντα. Δίδονται δέ σοι καὶ δύο Κώδικες καὶ τῷ μὲν αὐτῶν ἅπαντα τὰ τῆς Σχολῆς ταύτης ἀποδεικτικὰ ἔγγραφα ἐγγραφήσεται, τῷ δ' ἑτέρῳ, ὅσα ἐπιστέλλει ἢ κομίζεται γράμματα. Τὰς δὲ χορηγίας καὶ τὰς κατὰ ταύτην δαπάνας ἔσῃ ἐγκαταγράφων καὶ ἐπισημειῶν ἐν τρίτῳ τινὶ κώδικι, ὃς καὶ τῷ λιθοκτίστῳ οἰκήματι ὡς ἐν ἀσφαλεῖ ἐναποκείσεται, κατὰ μόνην τὴν χρείαν ἐξαγόμενος. Πρὸς ἔνδειξιν δὲ τοῦ ὑπουργήματος, ἀπελύθη καὶ τὸ παρὸν ἐνσφράγιστον τῆς σχολῆς γράμμα.

Τῇ ζ' Αὐγούστου ἐν ἔτει Σωτηρίῳ ͵αωζ' καὶ δ' τῆς τοῦ Μουσείου συστάσεως.

Ἀπὸ τῆς Πατριαρχ. Μ. Σχολῆς τοῦ Γένους.

Οὕτως ἔχει· σφραγισθήτω. (Τ. Σ.)

Ὁ Φιλαδελφ. **ΔΩΡΟΘΕΟΣ** *ὁ καὶ Σχολάρχης.*

ΨΗΦΙΣΜΑ ΚΑΙ ΕΠΙΤΑΓΜΑ

πρὸς τὸν βιβλιοφύλακα.

Παρελθόντος ἤδη τοῦ χρόνου τῆς τῶν φιλοσοφικῶν μαθημάτων ἀκροάσεως καὶ τοῦ βιβλιοφύλακος Παντολέοντος Φραγκιάδου κατὰ κοινὴν διάγνωσιν ἡμετέραν ἐγκαταστάντος διδασκάλου τῶν μαθηματικῶν τῇ δε τῇ μεγάλῃ τοῦ Γένους σχολῇ, διὰ ταῦτα δὲ ἱκανῶς ἀνακρίναντες τοὺς ἐν τῇ Σχολῇ μαθητάς, ἀνεύρομέν σε τὸν Ἰωάννην Βυζάντιον ἱκανὸν τουτὶ τὸ λειτούργημα ἀναδέξασθαι, καὶ βιβλιοφύλακά σε διορίζομεν, τοιάνδε τινὰ τὴν προστασίαν ἐμπιστεύοντες· τῶν μὲν γὰρ βίβλων τῆς διατηρήσεως καὶ τῆς εὐκοσμίας καὶ τάξεως πρώτιστα φροντιεῖς· ἔπειτα οὐκ ἐξέσται σοι τοῖς ἔξωθεν εἴτε μαθητιῶσιν, εἴτε μή, ἐκδιδόναι βίβλον, πλὴν ἢ τοῖς ἐνοικοῦσιν αὐτῇ τῇ Σχολῇ μαθηταῖς, καὶ τούτοις δὲ οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ μεθ' ὅσης οἷόν τε προσοχῆς παραγγέλλων αὐταῖς χρῆσθαι, ἰδιόχειρά τε παρ' ἑνὸς ἑκάστου διὰ τὰς παρ' αὐτοῖς τῆς σχολῆς βίβλους λαμβάνοντι γράμματα, ἔσται σοι ἐπιμελὲς ἑκάστου μηνὸς Κυριακῇ πρώτῃ ἀνακαινίζειν αὐτὰ τοὺς μήπω ἃς ἔλαβον ἀποδόντας βίβλους. Δίδοται δέ σοι καὶ κῶδιξ περιέχων κατὰ ἀλφάβητον πάντων τῶν ἐν τῷ λιθοκτίστῳ οἰκήματι ἐναποκειμένων βίβλων τὰ ὀνόματα, ἐν ᾧ ἐγγραφήσεται καὶ ὅσα ἂν εἰς τὸ ἑξῆς ἀνατεθῇ τῇ Σχολῇ ἢ ὠνηθῇ· κἂν τῇ τῆς περιόδου τῶν μαθημάτων σου ἀποπληρώσει, ἢν μὲν ὁ διδόμενός σοι νῦν τῶν βιβλίων κατάλογος συμβαίνων ᾖ καὶ συνᾴδων τῷ ἐν τῷ λιθοκτίστῳ ἐναποτεταμιευμένῳ κώδικι, εὖ ἂν ἔχοι, εἰδ' οὔ, ἀποδώσεις λόγον, εἴ τι λέλειπται καὶ παρημέληταί σοι. Πρὸς ἔνδειξιν δὲ τοῦ ὑπουργήματος, ἀπελύθη καὶ τὸ παρὸν ἐνσφράγιστον τῆς σχολῆς γράμμα.

Τῇ ζ' Αὐγούστου, ἐν ἔτει Σωτηρίῳ ͵αωζ' καὶ δ' τῆς τοῦ Μουσείου συστάσεως.

Ἀπὸ τῆς Πατριαρχ. Μ. Σχολῆς τοῦ Γένους.

Οὕτως ἔχει· σφραγισθήτω. (Τ. Σ.).

Ὁ Φιλαδελφ. **ΔΩΡΟΘΕΟΣ** *ὁ καὶ Σχολάρχης.*

Ἐθεωρήθησαν παρ' ἡμῶν τῷ ͵αωκγ'.

Digitized by Google

ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

ΜΕΛΗ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ.

Ἱδρυταί (**1861**) . . . . Σελ. γ'—δ'
Τακτικὰ Μέλη . . . . » ε'—ιδ'
Ἐπίτιμα Μέλη . . . . » ιε'—ιη'
Ἀντεπιστέλλοντα Μέλη . . . . » ιθ'—κβ'
Μεγάλοι Εὐεργέται . . . . » κγ'—
Εὐεργέται . . . . » »
Μεγάλοι Δωρηταί . . . . » »
Δωρηταί . . . . » »
Πρόεδροι τοῦ Συλλόγου . . . . » »
Κοσμήτορες (**1878—1879** . . . . » »

ΜΕΛΗ ΔΙΑΡΚΩΝ ΕΠΙΤΡΟΠΩΝ.

Α'. Ἐκπαιδευτικῆς . . . . Σελ. κδ'
Β'. Οἰκονομικῆς . . . . » »
Γ'. Ἀρχαιολογικῆς . . . . » »
Δ'. Φιλολογικῆς . . . . » »
Ε'. Συντακτικῆς . . . . » »
ς'. Ἐπιστημονικῆς . . . . » »
— Ἐπιμελητὴς τῶν ἀρχαιολογικῶν συλλογῶν . . . . » »
— Ἐπιμελητὴς τῆς ὀργανοθήκης . . . . » »

ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ.

Ι. ΚΑΡΟΛΙΔΟΥ	Περὶ τῆς πρώτης τῶν ὀργανικῶν γενέσεως	Σελ.	1— 5
Α. Γ. ΠΑΣΠΑΤΗ . . .	Νεώτατα Βυζαντινὰ μελετήματα (Ἀναγνώσματα δύο.).	»	5— 21
Γ. ΑΡΙΣΤΑΡΧΗ . . .	Περὶ φυτῶν παρ' Ἑβραίοις	»	21 — 35
Α. Γ. ΠΑΣΠΑΤΗ . . .	Περὶ μεταναστεύσεως τῶν Ἀτσιγγάνων	»	35— 39
Γ. Α. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΥ.	Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν	»	39— 56
ΕΚΠΑ. ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ.	Ἔκθεσις περὶ τῶν ἐν Κων/πόλει καὶ τοῖς πέριξ σχολείων.	»	56— 84
ΣΤ. ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΥ . .	Περὶ ἐπιγραφῶν ἑλληνικῶν, λατινικῶν καὶ σερβικῶν τῆς ἐπαρχίας Βελεγράδων	»	84—102
Γ. Α. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ.	Σχέδιον ἀπογραφῆς τοῦ Ὀρθοδόξου πληθυσμοῦ Κων/λεως καὶ τῶν προαστείων αὐτῆς	»	102—106
ΕΚΠΑ. ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ.	Ἔκθεσις ἀναγνωσθεῖσα κατὰ τὴν ἐπέτ. ἑορτὴν τοῦ Συλλόγου	»	106—121
ΦΙΛΟΛ. ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ.	Ἔκθεσις ἀναγνωσθεῖσα κατὰ τὴν ἐπέτ. ἑορτὴν τοῦ Συλλόγου	»	122—127
ΚΑΡΑΠΑΝΕΙΟΣ ΑΓΩΝ	Περὶ ἐκδόσ. διδακτ. βιβλίων πρὸς χρῆσιν τῶν δημ. Σχολ.	»	128—130

ΠΡΑΚΤΙΚΑ.

Ἀπὸ τῆς φλα' συνεδριάσεως μέχρι τῆς ρξς' . . . . Σελ. 131—202

Digitized by Google

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΚΑΘ' ΥΛΗΝ

ΤΩΝ ΕΝ ΤΟΙΣ

ΠΡΑΚΤΙΚΟΙΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

Α'. ΛΟΓΟΙ καὶ ΠΡΟΣΛΑΛΙΑΙ.

Ολ. Ιλλεμου .... Προσλαλιὰ τοῖς Μέλεσι τοῦ Συλλόγου ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ αὐτοῦ ὡς Προέδρου ...... Σελ. 131 - 132

Προκλ. Βασιλδου. Προσφώνησις εὐχαριστήριος ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ αὐτοῦ ὡς ἀντιπροσώπου τοῦ Φιλολογ. Συλλόγου κατὰ τὴν ἐν Ἀθήναις συγκροτηθεῖσαν Σύνοδον τῶν Συλλόγων ...... » 152—153

Β'. ΕΚΘΕΣΕΙΣ.

Εκπλ. Επιτροπης.. Ἔκθεσις περὶ τῶν δημοσίων διαλέξεων ...... Σελ. 163—165

» » » τῶν πεπραγμένων αὐτῆς ...... » 167—169

Αρχ. Επιτροπης... Ἔκθεσις ...... » 170—172

Η. Παπαρρουση... Γεν. γραμματ. ἔκθεσις περὶ τῆς ἀλληλογραφ. τοῦ Συλλόγου » 172—173

Ι. Θ. Μουσικου... Εἰδ. γραμματ. ἔκθεσις περιληπτικὴ τῶν ἐργασ. τοῦ Συλλόγ. » 173—175

Ν. Βαμβακης. .. Ἔκθεσις περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ ταμείου ...... » 176—178

Φιλολ. Επιτροπης. » ...... » 178—179

Επιστημ. » » ...... » 179—180

Θ. Σαλτελη *βιβλιοφύλ.* » περὶ τῆς καταστάσεως τῆς Βιβλιοθήκης ...... » 181—183

Γ'. ΠΡΟΣΦΟΡΑΙ ΧΡΗΜΑΤΩΝ.

Ελλ. Κυβερνησεως ...... Σελ. 186

Γεωργ. Ν. Πασπατη ...... » »

Ιωαννου Ζυγομαλα καὶ **Στεφανου Η. Σκυλιτση** ἐν Μαγκεστρίᾳ ...... » »

Ελλ. Κοινοτητος.. ἐν Μαγκεστρίᾳ ...... » »

Στεφαν. Α. Ραλλη. ἐν Λονδίνῳ ...... » »

Πατρ. Ιωακειμ τοῦ Β' ...... » »

Δ' ΠΡΟΣΦΟΡΑΙ ΒΙΒΛΙΩΝ.

Εμμ. Ιωαννιδου ...... Σελ. 133

Ανωνυμου ὁμογενοῦς ἐν Λονδίνῳ διὰ τῆς κ. Ἑλένης Ζαρίφη ...... » 136

Grati ...... » »

Του Εν Αθηναις Συλλογου τοῦ πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλλ. γραμμάτων ...... » 141

Της Εν Μοναχῳ Ακαδημιας τῶν ἐπιστημῶν ...... » 148

Hachette βιβλιοπώλου ἐν Παρισίοις ...... » »

Γ. Δαλλα δικηγόρου ...... » 147

Υπουργειου τῆς Δημοσίας ἐκπαιδεύσεως Ῥωσσίας ...... » 160

» » » » » Ἰταλίας ...... » »

» » » » » Νορβηγίας ...... » 145

Αθηνογενους ...... » 160

Σουηδικης Ακαδημιας ...... » 162

Ανδρεα Μαμουκα ...... » 136

Milingen, υἱοῦ ...... » 154

Τοῦ ἐν Γαλλίᾳ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας ...... » 181

Τοῦ ἐν Ἑλλάδι » » ...... » »

Τοῦ ἐν Εἰδελβέργῃ βιβλιοπωλείου Καρόλου Βίντερ ...... » »

Digitized by Google

Τοῦ ἐν Στουτγάρδῃ βιβλιοπωλείου Καρόλου Κράββε.................... Σελ. 181
Γρ. Αριστάρχου πρέσβεως τῆς Ὑψ. Πύλης ἐν Οὐασιγκτῶνι.............. » »
Ἁγίου Φιλαδελφείας Ἐπιτρόπου τοῦ Ἁγίου Τάφου.................... » »
Σάθα καὶ Lacroix.................................... » 182
Α. Αντωνιάδου....................................... » »
Chevalier, δικηγόρου ἐνταῦθα.............................. » »
Νικολαΐδου ἐκδότου Θρᾴκης*)............................ » »

Ε'. ΕΠΕΤΕΙΟΣ ΕΟΡΤΗ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ.

Θ. Ιλαέμου, Προέδρου τοῦ Συλλόγου, Ἐπέτειος γενικὴ Ἔκθεσις.......... Σελ. 183—202
Ερανισμα ἀνεκδότων ἐπιστολῶν τῆς Μ. τοῦ Γένους Σχολῆς τοῦ 1805.... » 203—253

*) Περὶ τῶν λοιπῶν προσφορῶν ἰδὲ ἔκθεσιν βιβλιοφύλακος, σελ. 181.

ΣΗΜ. Ἡ ἐν σελίδι 203 σημείωσις περὶ τοῦ κώδικος τῆς Μ. τοῦ Γένους Σχολῆς περιέχει δυστυχῶς λάθη τινὰ προελθόντα ἐκ τῶν μὴ ἀκριβῶν πληροφοριῶν τοῦ Προεδρείου τῆς περιόδου 1879—1880. Ὁ κῶδιξ δὲν ἦτο παρερριμμένος που τῆς Σχολῆς, ἀλλ' ἐτηρεῖτο αὐστηρῶς ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ αὐτῆς· ἀντιγραφὴ δὲ ἵνα δοθῇ τῷ Συλλόγῳ τῇ λίαν φιλοτίμῳ ἐπιστασίᾳ τοῦ διευθυντοῦ τῆς Σχολῆς ἀρχιμανδρίτου κ. Γρ. Παλαμᾶ καὶ τῇ μεσολαβήσει τοῦ ἁγίου Ἴμβρου κ. Γλυκᾶ εἰς ὅν, ὡς βιβλιοφύλακα τῆς Σχολῆς, ἐπέστειλεν ὁ Πρόεδρος κ. Πασπάτης, μαθὼν τὰ τοῦ κώδικος ὑπὸ τοῦ κ. Ἀλεξάνδρου Στ. Καραθεοδωρῆ.

Αἱ ἐν ταῖς σελίσι 225, 244, 246, 248 παραλείψεις τῶν ξενικῶν λέξεων, ἀνθ' ὧν ἐτέθησαν ἀποσιωπητικά, ἀπαντῶσι καὶ ἐν αὐτῷ τῷ κειμένῳ τοῦ κώδικος ἐξ οὗ ἐγένετο ἡ διὰ τὸν Σύλλογον ἀντιγραφὴ καὶ ὅπερ εἶναι ἐπίσης ἀντίγραφον ἐσφραγισμένον καὶ ἐπικεκυρωμένον τοῦ μὴ ὑπάρχοντος πρωτοτύπου. Αἱ δ' ἐν τῷ τέλει τῆς σελίδος 253 λέξεις εἰθισμένως παρ' ἡμῶν τῷ φωκγ'ῳ εἰσὶ γεγραμμέναι τῇ ἰδίᾳ χειρὶ τοῦ τότε Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἀνθίμου Γ' μὴ φέρουσαι μὲν κάτωθι τὴν ὑπογραφὴν αὐτοῦ ἀλλ' ἀναγνωρισθεῖσαι ὡς ἀνήκουσαι αὐτῷ ἐκ τοῦ χαρακτῆρος τῆς γραφῆς.

Τὸ δὲ ἐν τῇ Μ. τοῦ Γένους Σχολῇ ἀντιγεγραμμένον ἐνσφράγιστον κείμενον εὑρέθη κατὰ τύχην τῷ 1863 ἢ 1864 ἔν τινι παντοπωλείῳ τοῦ Φαναρίου ὑπὸ τοῦ τότε μὲν διευθυντοῦ τῆς Σχολῆς βραδύτερον δὲ Μητροπολίτου Σηλυβρίας κ. Λασκάρεως καὶ ἐσώθη ὑπ' αὐτοῦ ἕτοιμον νὰ διαμελισθῇ εἰς φύλλα χρήσιμα ταῖς ἀνάγκαις τοῦ φιλομούσου παντοπώλου ἀγορασθὲν ἀντὶ ἢ ἑνὸς ἢ ἡμίσεως μόνον ἀργυροῦ *μεδζιδιέ*.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ.

Ἐν	σελ.	145	στήλ.	β'	στίχ.	5	ἀντὶ	$3\frac{1}{2}$	γρ.	3.
»	»	176	»	β'	»	6	»	ταμίου	»	ταμείου
»	»	181	»	»	»	36	»	Εἰδελβέργῃ	»	Εἰδελβέργῃ
»	»	182	»	α'	»	3	»	Laroi	»	Lacroix.
»	»	224	»	α'	»	31	»	Ἠλείου	»	Ἰασίου.

Digitized by Google

ΠΙΝΑΞ Α'

ΕΠΙΓΡΑΦΩΝ ΒΕΛΕΓΡΑΔΩΝ.

(Ὅρα σελ. 84—93).

Α'.

ΛΥΣΙΜΑ
ΧΕΧΑΙΡΕ

Β'.

ΚΑΙΝΩ
ΧΑΙΡΕ

Γ'.

···ΑΛΑΧΑΙΡΕ

Δ'.

ΑΜΜΙΛΑ
ΑΡΤΑΜΙΤΙ ЄΥ
ΑΓΡΟΤΑ ΧΑΝ

Ε'.

ЄΡΔωΝΑΡ
ΤЄΜΙΤΙЄΥ
ΧΑΝ

Ϛ'.

ΑΠΟΛΛω
ΝΙЄΧΑΙΡЄ

Ζ'.

ΗΡΑΚΛЄΙΟSЄΛЄΙΝΟSΧΑΙΡЄ

Η'.

·····ΝΙ···ΑΝΤ
Κ····ΤΙ VICT
VGVSTO
Δ

Θ'.

ΠΡΙΜΑ
ΧΑΙΡЄ

Ι'.

ΚΛΑUΔΙЄΓЄΝΧΑΙΡЄΚΛΑΔΙΑΤΗCΧΑΙΡЄ

ΙΑ'.

ΘΗΡΑΜЄΝΗ
ΦΙΛЄΡωΤΟC
ΧΑΙΡЄ

ΙΒ'.

ΚΟUΑΡΤΑЄΤωΝ·
ΧΑΙΡЄ

ΙΓ'.

Ο·ΑΛЄΡΙΟC
Ζ·ΝΚΑΙΤЄΚΝωΝ
ΠΑΡΑΜΟΝΑΙ

ΙΔ'.

ΡΑΗΜΗΤΗΡΜΗΝΜΗ
ΗΘΥΓΑΤΗΡΗΟUΛΙΑ
ΚΟU
ΑΛΑ· ЄΤ· ΙΗ· ΧΑΙΡЄ

ΙΕ'.

ΠΡΙΜΑ·ΧΑΙΡЄ

ΙϚ'.

·ΑΛΛΙCΤ·
·ωΙΔΙ····
·ΝΔΡΙΜ···
·ΗCΧΑ···
ЄΤωΝ·ΚЄ
ΧΑΙΡЄ

ΙΖ'.

ЄΠΙΚΑΔΟCЄΤωΝ·ΙΗ·ΧΑΙΡΑΙ·

ΙΗ'.

ΔΡΑΚωΝЄΤωΝ·Κ·
ΗCΤΗΤΗΡЄΠΟΙΗCЄΝ
ΜΝΗΜΗC·ΧΑΡΙΝ·ΧΑΙΡЄ

ΙΘ'.

M·LICIN·VS· M·L·
PIALOKAS·FA·IAT·
SIRFI·ET··VORI

Κ'.

ΠΡΟΚΛωΚΙΝΑΙΔΟΛΟΓωΠΑΤΗΡ
ΑΝЄΘΗΚЄΝ·ЄΝΗΜΙCΧΑΡΙΝ·Є
ΤωΝ·Κ·ΧΑΙΡЄ·

ΚΑ'.

CЄΠΤΙΜΙCΠΤ
ΟΛЄΜΑΙΟCЄ
ΝΘΑΔЄΚЄΙΤΑΙ
CΥΝЄΓΟΝωΘЄ
ΟΔΟΤΗ

Digitized by Google

ΠΙΝΑΞ Β'

ΕΠΙΓΡΑΦΩΝ ΒΕΛΕΓΡΑΔΩΝ

(Ὅρα σελ. 93–101).

ΚΓ'

+ ΑΝΔΡΟΝΙΚΟϹ ΕΝ ΧΩ͂ ΤΩ͂ ΘΩ͂ ΠΙϹΤΟΥ ΒΑϹΙΛΕΥϹ ΡΩΜΕ͂ ΚΟΜΝΗΝΟΥ ΔΟΥΚΑϹ ΑΓΓΕΛΟΥ Ο ΠΑΛΕΟΛΟΓΟϹ +
ΟΚΑΙ ΝΕΟϹ ΚΩΝϹΤΑΝΤΙΝΟϹ ΚΟΜΝΗΝΟϹ ΔΟΥΚΑ ΑΓΓΕΛΟϹ Ο ΠΑΛΕΟΛΟΓΟϹ Ο ΩϹ ΑΛΗΘΩϹ
[ΦΙΛΟΧΡΙϹΤΟϹ Κ ΦΙΛΟΜΟΝΑΧΟϹ

ΚΒ'

ΑΝΘΟϹ ΕΤΩΝ ΔΕ ΚΑ
ΧΑΙΡΕ ΦΙΛΩΤΙϹ
ΩϹ ΡΟΔΟΝ ΗΔΥΠΝΟΟΝ
ΟΦΘΕΝΤΑ ΧΕΩϹΑΕ

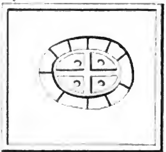

ΚΔ'

ΕΤΟΥ ΤΑΤΑϹΗ
ΜΑΔΗΑΑΥΘΕ
ΝΤΟΥ ΜΕΓΑ
ΚΑΡΛΑΘ
ΟΤΗΑ:

ΚΗ'

ΚΟΝΤΟϹ Ε ΝΤΑΥΘΑ ΚΕΙΤΑϹ
ΑΡ ΚΑΤΑΙ + ΓΕΝΙΑ ΧΤΡΙΣΙϹ ΘΕΟΝ
ΕΞΕΜΕΝΙϹ + ΕΥΓΕΝ · ΤΟ ΜΑΩ

ΚΕ'

+ ΧΡΗΓΙΝΥϹ ΚΟΤΙ ΟΝΑΟϹ ΟΥΤΟϹ ΚΑΤΕΛΥΘΗ ΑΠΟ ϹΕΙϹ ΜΟΥ ΠΑΝΤΕΛΩϹ ΕΚ ΘΕΜΕΛΙΟΥ
ΕΙϹ ΤΗΝ ΔΙΑΚΡΑΤΗϹΙΝ ΚΑΙ ΕΝ ΗΜΕΡΑΙϹ · ΑΥΘΕΝΤΕΥΟΝΤΟϹ ΠΑϹΗϹ ΧΩΡΑϹ
ΑΛΒΑΝΟΥ · ΠΑΝΥΨΗΛΟΤΑΤΟϹ ΠΡΥΤΟϹ ΚΑΡΛΑϹ Ο ΘΕΟΠΙϹ · ΑΝΕΨΙΟϹ ΔΕ ΚΑΙ
ΑΙΜΑΤΟϹ ΡΥΓΑϹ ΤΗϹ ΦΡΑΓΓΙΑϹ – ΑΥΤΟϹ ΔΕ ΑΝΟΙΚΟΔΟΜΗϹΕΝ ΤΟΝ
ΠΑΝϹΕΠΤΟΝ ΝΑΟΝ ΤΟΥΤΟΝ · ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΒΑΔΗ
ΜΗΡΟΥ · ΚΑΙ ΑΝΗΓΕΙΡΕΝ ΑΥΤΟΥ ΕΚ ΒΑΘΡΟΥ ΜΕΧΡΙ ΤΕΛΟΥϹ ·
ΕΚ ΠΙϹΤΕΩϹ ΔΕ ΚΑΙ ΖΕΟΥϹΙ ΚΑΡΔΙΑ · ΑΠΟ ΧΥΓΕ ΝΗϹΕΥϹ –
ΕΥϹΟΙΚΟΔΟΜΗϹΕΥ ΤΟΥ ΝΑΟΥ – ΕΤΗ ϚΩ Τ Π · ΑΠΟ ΔΕ ΚΤΙ
ϹΕΩϹ ΚΟϹΜΟΥ ΕΙϹΙΝ · ΕΤΗ Ϛ · Ϡ · Ϟ · ΑΥΘΕΝΤΕΥΟΝΤΟϹ ΔΕ
ΕΩϹ ΤΟΤΕ – ΚΒ · ΕΤΟΥϹ – ΙΝΔΙΚΤΙΟΝ · ΤΗϹ · Ε · Θ – ΚΥ Α
Ε · ΚΓ ΙΑ – ΕΚΤΙϹΘ ΗΑΕΟ ΝΑΟϹ · ΟΡΑϹ · Α · ΜΕΓΙϹΤΩϹ – ΤΡΙΟ
ΠΑΛΕΟϹ ΝΑΟϹ ·

ΚΣΤ'

ANO · ABINCARNACIONE · DNI
NRI · IHU · XPI · M · CCCC · LXXXI ·
INDIC · U · REGNANTE · IALBANIA
SCANDISIO · PNCIPE · DNO
KARLO · THOPIA · PMO · DE
DOMO · FRANCIE · ANO DNIO · CCU ·
XXII · URANEUS ILU TRISSIMOSU
O · FILIO · PMOGENITO · DNO
GEORGIO H ANE · CCCL A · PCCIT

ΚΖ'

+ СНО СТѢ ЧРКВѢ СТЛО НѢВА
ТНА ГНѢ РАБЬ ЬСКИ ВЬКВ

НѢЛАДАН НРАСТВОРН КРАТѢ
ЛѢТ ПАСТВАСВОБЕНСВРШНО
ВЬЛѢ К А ПАСВАС
ВОГО

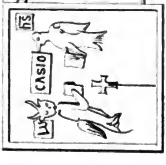

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Widener Library
3 2044 092 863 521
Digitized by Google